Psalm

ELVCIDATIO in omnes Psalmos iuxta veritatem vulgatae et Ecclesiae vsitatæ æditionis Latinæ, castigatior

quàm vnquã anteà fuerit, Quæ & ipsa integra illibatáque ex aduerso opponitur: Psalmis singulis singula argumenta ante se monstrantibus, totam Psalmi virtutem atque intelligẽtiam quasi per modum epitomæ summatim complectentia: Post elucidationem verò adiunctis prolixioribus Annotationibus, quæ vice Commentariorum haberi possunt.

Adiuncta est etiam Elucidatio canticorum, quam Ecclesiasticus vsus appellare solet Ferialia.

Subsequuntur denique Annotationes ex Hebræo atque Chaldæo, in quibus, quicquid ex veritate Hebraica occurrit difficultatis, tractatur & explicatur à Fratre Francisco Titelmano Hassellensi, ordinis Fratrum Minorum, sanctarum scripturarum apud Louanienses professore.



Nu Fiene que expurgar este Libro por el expurgatorio Deeste año De 1640
Fr Pedro De Lara

PARISIIS

Apud Viduam Mauricii à Porta sub insigni D. Claudii in clauso brunello.

1552

Psalmus Nuncupatorius Beato

PATRI LVMINVM, A QVO OMNIS *est sapientia & intelligentia, quem cecinit illi seruus operarius, die quo finiebat laborem operis huius, & coram domino offerens, ait:*

Laudabili domino nunc, ô anima mea profer de corde canticum: si quid habes laudis aut carminis, vel in intimis absconditum, age, ne moreris, prodeat quantocyus in gloriam beati patris luminum.

Dilatare modo cor meũ, & de plenitudine tua buccas implens, disrumpe labiorum silentia, festina manus, celeriter arripe tibi chartam & calamum, & describe illi gratiarum actionis cãticum.

Opus enim laboris grandis iam ad finem optatum perduxit benignus fauor eius, opus quod dedit inchoare, dedit tandem & perficere.

Sine eo non potest iaci fundamẽtum operis vel minimi, quanto minus operi amplo dari posit bona consummatio?

Tibi ergo, domine Deus pater vnctionis sanctæ, acceptum referimus quicquid est nostro ministerio laboratũ in opere isto, fundamentum & consummationem, initium & finem tibi ascribimus, tuæ nuncupamus magnificentiæ.

Puer paruulus Bethleemites erat pascens in agris gregem patris Isai, post fœtantes ibat, pedum tenens in manu sua, ductor innocentis gregis paucularum ouium.

Citharam è domo paterna egrediens puer ille decorus & rubicundus secũ deferebat in loca pascuę: gregibúsque perductis ad pascua, apprehendebat illam, & exercitabat se in ea.

Ouiculæ carpebant virentem herbam, & pastor dictabat Diuina cantica: illæ balabant, & hic canebat Deo psalmos in dulcedine citharæ.

Errabant illæ per pascua, & iste volitabat in cælos: sedens in graminibus adolescentulus iste, qui portabat iugum domini, leuabat se supra se, & contemplabatur grandia.

Hunc ipsum tibi placuit altisime Deus, subleuare in regnum tuum, de gregibus ouium tulisti eum, & de post fœtantes assumpsisti eum.

Pascere Iacob seruum tuum, & Israel hæreditatem tuam, vt eos pasceret in innocẽtia cordis sui, & intellectus manum suarum deduceret.

Pedum commutasti sceptro, & pastoralem peram ense regio: habitum rusticũ regio mutasti schemate.

Citharam tamen suam non poterat obliuisci, etiam sublimatus in regnum. cũ enim de pascuis euo caretur ad solium, memor fuit dulcis citharę, & secum eam detulit in aulam regiam.

Non in fastum, illum extulit honoris dignitas, vt proiiceret suauem citharam: quin & firmatus in regno, veste indutus linea, ante arcam ingrediens, percutiebat illam in oculis omnium, coram domino.

Quoties à præliis domini ad requiem rediens, ensem poneret de latere: discinctus statim arripiebat citharam in manibus, & canebat cantica domino.

Quid enim? spiritus tuus bonus adimpleuerat illũ: vt esset tibi psaltes egregius & vates eximius præ omnibus qui antecesserant illum.

In pascuis adolescentulũ paruulum & contemptũ cœpit erudire spiritus tuus: & nec in regni fastigiis oblitus est veterem discipulum.

Eius perlustratus subtili radio, videbat cœlos tuos opera digitorum tuorum: solem lunam, & stellas, quæ tu fundasti.

Corpore agebat in pascuis, aut in desertis errabat, aut quietus residebat in domo, quam tandem ædificasti ei, spiritu verò perlustrabat cælos, & quæ longe super cælos sunt, miro cõspiciebat acumine, in omnibus tibi quærens gloriam.

Incerta quoque & occulta sapientiæ tuæ manifesta fecisti ei: reuelasti illi mẽtis oculos, & cõsiderabat mirabilia, quæ nunquam hominis viderat oculus, vel auris audiit.

In mysteria abscondita eorum quæ multo post erant exhibenda in plenitudine temporis, penetrabat tuo perlustratus radio: spiritus enim tuus omnia scrutatur, etiam profundissima tua.

Consilia tua omnia quę decreuisti ab æterno super redemptionem generis nostri, non celabas illũ, singulari priuilegio erudisti illum tua vnctione de omnibus.

Non illum latebat fœlicissima nobis humanatio coæterni verbi tui: neque conceptus eius admirabilis de intacta virgine velatus erat ante illum.

*

Sic neque iucunda in pace natiuitas, non absoluta conuersatio, non doctrina perfectissima, nō paupertas, egestas, & labores plurimi.

Nihil inimicorum contradictiones & odia grauissima, non passionis calix amarus, non turpissimę mortis consummatio.

Non sepultura honorifica, non patrum diu desiderata visitatio: non prępotens à morte resurrectio, non in cælos cum iubilo & voce tubę gloriosa ascensio.

Non sessio ad patris dexteram, non inimicorum fœda confusio : non authoritatis plenitudo , non potestas facere iudicium.

Non spiritus à patre demissio in corda simplicium: non quæ per hos ille erat operaturus stupenda mirabilia.

Non Euangelii sancti in omnem terram disseminatio : non cōuersio gentium, non Ecclesiæ nouę ædificium, non Iudæorum grauis vltio, & veteris synagogæ obliuio.

Non persequutiones suscitandæ fidelibus: non iræ dæmonū, non principum terrores, & argumēta vana prudentium.

Non hæresum adinuentiones, cum plurimorum seductionibus: nō electorum ex munere superno præseruatio à cunctis periculis.

Non sæculi vltima consummatio, non tremendum illud examen nouissimū: neque quæ tunc erūt largienda pro operibus optima vel pessima, vitæ mortisque præmia.

Horum omnium nihil illum passus est ignorare sacer spiritus tuus: thesauros tuos omnes demonstrasti ei, nec quicquam celasti illum ex omnibus arcanis consiliorum tuorum.

Omnia ista nondū exhibita ille cernens eminus, in canticis Psalmorū descripsit ea: à Leuitis & cantoribus assiduè cantari iubebat illa, in modulatione vocis & instrumentis musicis.

Veruntamen sub inuolucro sermonum & obscuritate verborum velata erāt omnia : nōdum enim tempus aduenerat, quo in mundum proferri debebant illa Dei occulta consilia.

Non valebant neq; sapientes, intellectu comprehendere quæ cecinerat ille : mysteriorum ignorātia & sermonis obscuritas foras pepulerunt legentes atque canentes ab intelligentia.

Ita quidem clausus erat liber , firmata erant libri signacula : donec veniret quæ seipsam patefaceret veritas, & adimpleret quæ ille cecinerat omnia.

Expectabatur enim agnus ille occidēdus, qui faceret victoriam : qui clausum aperiret librum: & solueret signacula eius.

Clauem Dauid ipse habet, veniensque in nostram eam detulit secum adimplendo in se omnia quę ille Prophetante spiritu descripserat, manifestam fecit intelligentiam.

Quomodo claustra fortia aperiri nequeunt , nisi claui seris propria : sic non poterat absq; claue ista in huius libri quisquam penetrare intelligentiam.

Qui clauem istam vel ignorant vel abiiciunt, manifeste vanos se comprobant: si libri huius claustra reserare tentauerint.

Absque claue ista, benignissime pater luminum , nunquam fuisset nobis ausus attingendi librum istum, vel digito minimo.

Nisi super benedictus IESVS tuus filius, noster dominus, in seipso adimplēs manifestata fecisset nobis omnia: nos hebetes ingenio, intellectu rudes, vecordes spiritu, quomodo tanta caperemus mysteria?

In huius autem clauis fiducia tentare ausus sum ego puer enarrationem verborum istorum fortiū: charitas tua, Deus, iniecit onus, fides dedit ausum, spes cauit ne deficerem.

Bethleemitis illius pueri & Israelitici regis carmina videbam etiamnum in ore versari omniū : peculiariter qui tibi segregati sunt, quos cleri comprehendit titulus, statutis horis ea tibi recitant.

Canuntur in templis, leguntur in cubilibus: oblectantur in eis corda diligentium beatum & inclytum nomen tuum, quod illa replicant milies & milies.

Magna omnino cōsolatio & instructio plurima ministratur in Ecclesia fidelibus in canticis istis : ad mēsam opiparā, ōigenis instructā ferculis & plenā deliciis accedit , q.squis in Psalmos introierit.

In agēdis instruimur, in fugiendis præmonemur: ad agenda bona incitamur, deterremur à noxiis.

In aduersis abundantem inuenimus consolationem, in prosperis salutarem timorem: in afflictionibus docemur patientiam, in exultatione modestiam.

Firmatur in eis fides, spes roboratur, & exardescit charitas: cor nostrum & caro nostra rapiuntur in te, ô bonum optimum & lumen beatissimum.

Attamen sermonum obscuritas & inuolucra verborum, simplicioribus magnum exhibēt negotiū: ab his deterriti, quibus est captus tenuis, desperantes abscedunt vacui, aut fastidiosi dimittuntur inanes.

In hoc, Deus piissime, propositum fuit cōatus nostri: impedimentum istud & auferremus pro subministratis nobis à te viribus.

Vt fugaretur obscuritas, & verborum claritate pateret exposita sententiarum veritas, vt facile cuiuis ingenio pia attentio donaret intelligentiam.

Non est virtutis meæ, creare in testa nucleum: attamen quem tu tibi recondidisti, possum ego testa confracta educere, eductum mundare à cortice, mundatum proponere amiculis, vt manducent absque molestia.

Faciet labor iste meus, vt laborem illi non sentiant, oblectationem magis accipient ex suauitate quem illis propinauero.

Ita, De⁹ magne, sensus sublimes de meo sensu nō iactat se collocasse paruitas mea in opere isto: sed quæ recondidit in Psaltis tui verbis spiritus tuus, tentaui de absconditis eruere.

Laborem ego suscepi prolixum, multum & magnum, in humeris meis: vt laborem auferrem iis qui cum intelligentia tibi optant psallere.

Tædium multum intriui ego in lācem meam, & ad fundum vsque exhausi vniuersum quod intriue ram: vt molesta fastidia auferrem desiderantibus intelligenter tibi psallere.

Pro viribus quas mihi subministrauit benignitas tua, conatum adhibui superare difficultatem omnem, obscura elucidare, contracta dilatare, inuoluta explicare, implere hiantia.

Memento mei, Deus meus, pro omni labore isto in bonum: laborantem agricolam fac primum de fructibus edere.

Gratiam tuam sanctam, quam tantopere semper commendaui in opere isto, non deneges mihi: peccata mea multa & magna, deleas plurima & maxima misericordia tua.

Fidem rectam, quam in perpetuam veritatis protestationem descripsi in libro isto, nullius vnquam rationibus aut suasionibus patere auferri mihi, aut imminui certitudine.

Ab itineribus prauis prohibe semper pedes meos, in omne malum alioqui faciles: cor mundum & spiritum rectum innoua mihi in visceribus meis.

Prohibe, pater meus, ne cum alios ad psallendum sapienter inuitauero, ipse psallam in insipientia: ne cum aliis prædicauero, ipse apud te inueniar reprobus.

Sit mihi hęc pro labore, quem tuo consecro nomini, remuneratio sancta: portio mea & merces magna nimis esto mihi, in terra beata viuentium.

Omnibus item qui in desiderio bono nostris perfrui volent laboribus, adsit benignus fauor tuus: da inuenire illis, vnde proficiant animæ quærentium te, domine.

Gloria patri & filio & spiritui sancto.

Sicut erat in principio & nunc & semper: & in sæcula sæculorum, Amen.

DEO LAVS ET GLORIA.

CLEMENTISSIMO ET CHRISTIANISSIMO IMPERATORI CAROLO, EIVS NOMINIS QVINTO, HISPANIARVM REGI &c.

Frater Franciscus Titelmanus Hassellensis, ordinis Fratrum minorum, gratiam & pacem, & contra hostes Ecclesiæ plenam de cælo victoriam.

INter tam innumera sæculi mala, Christianissime Cæsar, quibus refrigescente charitate & abundante malitia, mundus indies magis ac magis adimpletur: inter tantos támque diuturnos tumultus, quibus ab annis aliquot grauius indies & immedicabilius nequissimum hoc nostrum sæculum non desinit perturbari, Christiano homini cordis sui pacem tenere cupienti nihil arbitror esse vtilius frequenti lectione, & assidua meditatione verborũ Dei: quę sola hominis animum aduersus quoslibet tentationum impulsus, contra quoslibet tempestatum ac procellarum quálibet graues incursus, possunt reddere securum, & in verę pacis soliditate stabilem conseruare. Peculiariter verò diuini hymni, quos rex & Propheta Dauid, sancti spiritus radio mirifice illustratus dictauit cecinítque domino, ad eam rem videntur nescio quid latentis energiæ occultéque efficaciæ in sese continere. Præter enim quod legentiũ mentes, de oĩbus Christiano homini necessariis tam agẽdis quàm credendis, plenissime instituunt, hoc etiam probantur habere, vt legentiũ corda quàm efficacissime moueãt, hinc quidem ad odium mali, illinc ad virtutis amorem: hinc ad terrenarũ rerum & caducæ vitæ cõtemptum, illinc ad verorum & cælestiũ bonorum sanctum desiderium: sicq; ab infimis istis, in quibus velut sus in volutabro luti volutatur filii huius sæculi, affectus psallentium rapiant, & velut impetu quodam transuehant in cælestia. Mouit hæc multiplex vtilitas, patrum qui nostra præcesserunt sæcula non paucos, tam Græcos quàm latinos, vt in Psalmos æderet iustos com
Ruth.2. mentarios: nõnulli in aliquot tantũ selectiores, alii in vniuersos: quorũ tantus est numerus, vt propter multitudinem vix liceat: propter fastidium non sit operæpretium, eos nominatim recensere. Nihilominus & mihi visum fuit omnium nouissimo, præcedentium patrum labores, in hoc ipsum opus ingredi, & Ruth Moabitidis exemplo, metentiũ in agro isto dominico gressus insequẽdo, spicas quæ forte metentiũ subterfugissent manus, aut etiã de industria ex patrisfamiliâs voluntate fuissent relictę, colligere, vbicunq; clementis in me patrisfamiliâs comperissem gratiam. Sic ergo post maiorum egregios labores nulla vnquam veneratione satis honorãdos, quæ mihi clementis Dei in hoc fœcundissimo agro laboranti donauit benignitas, collegi in manipulos, singula coaptans, vt potui, quàm ordinatissime: non tam curam habens afferendi plurima, quàm pauca clare lucidéque sic explanandi, vt nemo non vel tenuis ingenii, facile Psalmorum posset simplicem intelligentiam comprehendere. Tandem verò huius laboris finem ex Dei benigno fauore assequutus, dum ipse mecum reputo, huius operis nuncupatio post immortalem Deum (cui primam deberi non dubiũ est) inter mortales cui potissimum debeatur, tuæ maiestatis celsitudo, Christianissime imperator, dignissima mihi visa est, cuius patrocinio hi in Psalmos Dauidicos cõmentarii committantur, cuiusque augustissimo nomini dedicẽtur & consecrentur. Cui enim iustius hanc suauem Dauidis citharam, per nos ex Dei gratia, modo quodam vel innouatam vel adornatam: citharam Dauidis (inquam) Regis, cui iustius nuncupabimus, quàm Carolo regi, & tanto Regi: Imperatori, & imperatori tali, vt cum illo non immeritò, siue in regni gloria, siue in cordis pietate, possit conparari? Prophetam hunc regium, vel potius Prophetam regem cui poterimus iustiori dedicare titulo, quàm regi & Imperatori Christianissimo? Et (vt vno verbo dicam semel omnia) Dauidem cui poterimus dicare nisi Dauidi? Neque enim hoc nominis tibi pręter veritatem ascribimus, qui Dauidis illius veteris, & pectus & mores & vitam omnem ita nobis in teipso refers atque depingis per gratiam Dei (qui te præuenit in benedictionibus dulcedinis, antequam coronam tibi imponeret de lapide pretioso) vt non immeritò Ecclesia vniuersa Dauidis tibi nomen posit attribuere, sibi nihilominus tali Dauide imperante debet gaudere. Si enim illius erga cultum Dei piam deuotionem, erga persequutores mansuetudinem contra hostes Dei, & veritatis inimicos ardentem zelum, in aduersis imperturbabilem patientiam, in prosperis tranquillam modestiam, prudentiam, & diligentiam in rebus agendis, mali consummatum odium, perfectum virtutis amorem, denique quicquid in illo Dauide nobis describit sacra historia, ita tu nobis in temetipso exprimis, ita propinqua imitatione affectaris, vt videaris ad rapiendum tibi Dauidis nomen, magis quàm ad exprimendum in te Dauidis exemplum contendere. Non hæc per adulationem dicimus, sed quod toti orbi iam ipse tu prior manifestum fecisti, ad gloriam Dei recitamus, cuius est ornatus omnis quem in te prædicamus, bonum omne quod in te veneramur. Vel ipsi tui inimici sunt iudices, quibus ex-

pugnandis,haud facile dixero,an iste quem gestas Imperialis gladius potentior,an probitas illa virtutis inueniatur efficacior. Alii forsitan partem afferent priorē, respicientes in ea quæ videntur foris. Ego sanè,nec vt arbitror solus ego,in alterius partis ascensum,nō vna sum ratione propēsior. Et quoniam Dauidis ita temetipso virtutes nobis quasi in exemplari viuo demōstras, confido in domino,qui tibi hāc dedit & cōseruat voluntatē,victorias quoque illas gloriosissimas,quibus Dauidis nomen diuulgatū fuit in omnes nationes,suo tempore in te manifestandas aduersum gentes incredulas & barbaras nationes. Nā de fidei domesticis quis ignorat, quantos iam triumphos,penè citra omne negocium,quasi pro te pugnāte Deo,retuleris? Quis ignorat,ab annis plus minus duodecim, quantas difficultates à fidei domesticis tibi suscitatas,ad impediendum quæ de te magnificando,magnus Deus decreuerat,tandē gloriosus victor superaueris? Vt quæ de te ille cogitauerat,opere adimplerentur: & ad nouissimum vsque verbulū complerentur omnia: queadmodum hodie magno totius populi Christiani gaudio factum cernimus, vt non immeritò post toties deuicta hostiū castra, eaque ferendo magis quàm furendo superata,in Deo propugnatore tuo sanctè iam posis cū Dauide gloriari,ac dicere,Dominus illuminatio mea,& salus mea,quē timebo? Domin⁹ protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Qui tribulant me inimici mei,ipsi infirmati sunt,& ceciderunt. Si consistāt aduersum me castra,non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me prælium,in hoc ego sperabo. Ac inde,In petra exaltauit me,& nunc extaltauit caput meum super inimicos meos. Et quemadmodum Dauidi,post domestica superata mala, id est,post transactam illam nimis diuturnā & grauissimam Saulis,cōsentientiúmq; principum persecutionem,sua in regnū totius Israelitici populi inunctio,euidens fuit testimonium earū victoriarū,quas pòst erat de alienigenis accepturus(id quod statim ab vnctione,ascendentibus Philisthæis sensibili miraculo fuit expertus)ita præteritorū malorū impedimentorūque euasio,quæ à fidei domesticis hactenus grauissima pertulisti,Dei potius voluntate,quàm humanis viribus iā superata, certū tibi ac nobis omnibus, qui sub tuo sceptro viuimus, & sub alis tuis protegimur,debet esse argumentum multo maiorum & plurium victoriarū, quibus post susceptam sacri imperii vnctionē,aduersus barbaras nationes,& iuratissimos Christianæ fidei hostes,omnipotēs Dei brachiū in te olim speramus iri clarificatū. Loqui me ista citra omnē adulationem nemo dubitabit,qui Dei nostri erga te mirā prouidentiam,pio animo (vt æquum est) expenderit. Quis enim eas quæ tibi intra annos pauculos cōtingere,victorias tantas,tamque inauditas,quas cōmemorare nominatim nō est opus, humanis viribus posit citra pudorem mendacii ascribere? Arbitror nec ipsos quidē inimicos id velle,etiamsi posint,neque posse,etiamsi velint,conscietia reclamante,asserere. Quū ergo Dei prouidentia hactenus erga domesticos tāta pro te ostenderit, vt te eueheret quò voluit, id est, vt ad Christiani angustissimi imperii sacrū fastigiū sublimaret:cōpleto iā hoc suo proposito,an putamus illū quasi rebus omnibus peractis, quasi in tuto compositis negociis,manum subducturum, iāque aduersum exteros fidei hostes tibi defuturum,cui erga domesticos nūquam defuit? Nōne(vt Moyses sanctus ait) Dei perfecta sunt opera? Nunquid tāta præludia frustra præmisisse credamus illā prouidentissimā sapientiam,quæ attingit à fine vsq; ad finē fortiter,& disponit omnia suauiter? Iosue,dixit Deus iā in ducem populi Israelitici assumpto, Non dimittā,neque derelinquam te. Confortare, & esto robustus. Et iterum, Ecce præcipio tibi, confortare,& esto robustus. Noli metuere,noli timere,quoniam tecum est dominus Deus tuus in omnibus ad quæcunq; perrexeris. Quod illi dicitur veteris synagogæ ducatum suscipienti, id tibi multo magis Christiani populi imperatori dictū,ac suo tempore exhibendū non dubitamus. Ascēdant proinde, ascendāt Philisthæi, ascendāt incircuncisi isti idololatræ, effundātur quasi arena quæ est in littore maris,glorientur in fortitudine sua, & in multitudine exercitus habeant fiduciā, super equos & dromedarios ascendāt,camelos onerēt diuitiis,mercede conducāt perfugas,emant precio proditores,instruant terra marique prælia. Tu interim os domini interrogabis,atq; in oratione tua consulens dominum,audies loquentē in te pacem super te, ac vniuersum populū tuum, pugnabítque pro te dominus Deus,in quo habes fiduciā,& diuidet à te ininimicos tuos,quomodo diuidūtur aquæ. Auxiliabuntur tibi man⁹ domini,& brachio eius cōfortaberis,vt nihil valeāt aduersum te proficere inimici,aut vel in minimo tibi nocere iniquitatis filii. Illud quoq; quod in libris Regnorū & Paralipomenon de rege Dauide sacra refert historia,quòd mox ab inunctione sua secūda ascēderit contra Iebusæos habitatores terræ,qui tenebant Iebus,siue Hierusalē,eosq; viriliter expugnauerit,& abstulerit inde cæcos & claudos,qui oderant animā eius,quā pulchre nobis tu,Christianissime Imperator,cœpisti imitari,qui statim à suscepta imperiali vnctione, ad terrā illā cōculcationis & volutationis (quæ est interpretatio nominis Ieb⁹) id est,vbi sancta omnia cōculcantur, vbi cælū terræ miscetur,vbi sursum atq; deorsum volutātur omnia,vbi sacra prophanātur,& prophana sancta reputantur:ad hanc(inquam)terram & ad huius terræ inhabitatores Iebusæos,id est,cōculcatores & volutatores istos,Italia relicta,descēdisti,vt auferres inde cæcos & claudos habitatores terræ, qui intra ecclesiā habitātes,dicunt se Christi esse,& nō sunt:dicunt se euāgelicos esse,& nō sunt,sed sunt synagoga Satanæ, & impietatis magistri:dicūt se vidētes esse, & cæci sunt,veritatis lumen quod à Christo nobis per apostolos & ecclesiasticos patres illuxit abnegantes: dicūt se rectos habere gressus,& claudi sunt,deficientes à via recta,quā illos mater ipsorū docuit ecclesia, impietatis & falsitatis itinera præeligētes,in quibus seducti seducūt errantes (vt sanctus apostolus ait) & in errorē mittētes. Quos licet nondū belli impetu abstuleris,malens benignitate(vt de Deo Paulus ait)inuitare peccatores ad pœnitentiam,& per longanimitatem expectare ad veniam, q̄ in subita ira condem-

Psal.26. · 2. Reg.5. · Deut.32. · Sapie. 8. · Iosue. 1. · 2. Reg · 1. Para. · Apoc.2. · 2. Tim.3. · Roma.8.

Ezec. 18. & 33. natos morti tradere (nam & hoc à Deo didicisti, vt nolis mortem peccatorum, sed magis conuerti eos, & viuere) illud tamen indubitatum tenemus, non introiturum te in tabernaculum domus tuę, non ascensurum in lectum strati tui, non daturum oculis somnum, non requiem temporibus, non cum quiete rediturum in domũ tuam, donec Iebusæos istos cæcos & claudos abstuleris, donec pestiferos istos seductores auferas de terra, & Christi ecclesiam peste hac pessima misere contaminatam gladio imperiali, quem ad euangelii veri gloriam, & fundatissimæ nostræ fidei defensionẽ gestas, expurgaueris. Et quamuis Iebusæis istis spes ampla iam incipiat affulgere euasionis, quòd ita mansuete secum hactenus tuam serenissimam maiestatem viderint egisse, vnde & iactare in occulto se non veretur obstinatorum multorũ impudens nimis & inconsiderata præsumptio, omnibus tamen tui animi candorem, & fidei zelum agnoscentibus, spes & persuasio certissima est, longanimem istam dilationem prudentissimi cordis tui (quod in manu habet idem ipse qui finxit) ecclesiam Christi non ad detrimentum, se ad commodum maximum aliquando profecturam: vt Iebusæis istis domesticis sublatis, tandem in exteros Philisthæos crucis Christi per te vexilla inferantur, & nominis eius gloria per sacratũ brachium tuũ clarificetur in nationibus, assistente tibi, & in omnibus cooperante optimo maximóque Deo, qui est adiutor fortis, & in se sperantes non potest de-
Psal. 70. relinquere. In eo fœliciter vale Imperator Christianissime, & humilis tui clientuli munus, quod de
Psalm. 9. corde tibi deditissimo, deuinctissimóque offertur sub tuo patrocinio benignus assume. Louanii

M.D.XXXI.

CHRISTIANO LECTORI FRATER FRANCISCVS TItelmanus gratiam & pacem.

OMnis scriptura diuinitus inspirata (vt magnus ille gentium apostolus ait) vtilis est 2. Tim.3.
ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt
perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Cuius rei causam alter
ille apostolus circuncisionis pulchre exprimit, quum in scripturæ sanctæ commen 2. Petr. 1.
dationem de prophetico sermone ita scribit, Non enim voluntate humana alla-
ta est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei ho-
mines. Nimirum hic ille est spiritus, vnde habet omnis scriptura, vt ad docendum, arguendum,
corripiendum, & erudiendum in iustitia vtilis inueniatur. Ipse enim est, de quo Christus domi-
nus iamiam relinquendis apostolis, dixit, Paracletus quem mittet vobis pater in nomine meo, ille Ioan. 14.
vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Et iterum, Quum vene- & 15.
rit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Et paulus spiritum dicit omnia scrutari, e- 1. Cor. 2.
tiam profunda Dei. Et quum ipsi nesciamus quid debeamus sicut oportet à Deo postulare, ipsum Roma. 8.
dicit nostram infirmitatem adiuuare, ac pro nobis secundum Deum gemitibus inenarrabili-
bus postulare. Talis si est spiritus sanctus, quo authore sanctæ scripturæ sunt descriptæ: quis du-
bitet, maximam vim illis inesse docendi de omnibus quæcunque homini proficiunt ad salutem? Ar
guendum quoque, & contradictores veritatis reuincendum, eundem esse præualidum ac proinde
& quæ ab ipso manarunt scripturæ, vel vnicum illud apertissime probat Saluatoris nostri ad apo-
stolos testimonium dicentis, Quum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loqua-
mini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquaminini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spi-
ritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et apud alium euangelistam, Ego dabo vobis os & sa-
pientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii vestri. Nec minus ad cor- Matt. 10.
ripiendum potentia iudicabit scripturarum eloquia, qui illud expendet verbum veritatis, quo de Lucæ. 12.
eodem spiritu pronunciauit dicens, Quum venerit paracletus, ille arguet mundum de peccato,
& de iustitia, & de iudicio. Eruditionem quoque in iustitia, vt perfectus sit homo Dei in om-
ne opus bonum instructus: hoc est, in vita agenda debitam institutionem à sancto spiritu pende-
re, manifeste ostendit, qui dixit, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, siue dux mi-
hi erit in via recta. Hæc itaque commoda quatuor maxima, tametsi manifestum sit ab authore pri- Ioan. 16.
mario spiritu sancto omni scripturæ diuinæ inesse: fit tamē, nescio quo modo, vt in sacris illis hym-
nis, quos egregius psaltes Dauid prius quidem humilis ouium pastor, deinde verò Israelitici popu
li magnificus princeps, spiritu Dei mirifice illustratus, domino decantauit, eadem illa peculiarius vi- Psal. 142
deantur elucere. Omnia nanque ista, nempe docere, arguere, corripere, erudire in iustitia, ita effica-
citer, ita valide, ita potenter præstant hi Dauidici psalmi, vt vix aliam sit inuenire scripturam in
huiusmodi rebus parem, quæ simul sic & intellectum illuminet, & formet affectum. Nam & ipsa
sancta euangelia, tametsi simplicius, lucidius, ac plenius omnia tradant quæ ad piorum hominum
mentes illuminandas, & vitam instituendam conducunt (vnde nec dubium esse debet, hæc lon-
go interuallo, authoritate, dignitatéque psalmos antecellere) attamen non illam habent loquendi
formam psalmis peculiarem: qua fit, vt veluti impetu quodam legentium animos secum abripiant
verius quàm abducant, ita vt quem in vitiis inuenerint, ad virtutis propositum auellant, quem in
torpore compererint, ad alacritatem mentis restituant, quem sub tentationum pondere iacentem,
aut mentis angustia constrictum, ad spiritus libertatem eleuent, & ad cordis educant latitudinem:
quem verò terrenis curis deditum, ab onere vano expediant, sicque alleuiatum ad superna abdu-
cant, quem à bonis meditationibus affectionibúsque vacuum, sublato vacuitatis fastidio, suauissi-
mis meditationibus affectionibúsque adimpleant. Quæ enim scriptura alia sic ante oculos ponit
sub terribilium rerum similitudine diuini iudicii terrorem, & illius semper memorandi nouissimi
examinis districtionem, vt hi nostri Dauidici psalmi, in quibus (vt ex locis mille vnum proferamus)
talis aduersum impios profertur sententia, Qui habitat in cælis, irridebit eos, & dominus subsan-
nabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Ac rursum, Nisi con-
uersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum, Et parauit in eo va- Psaml. 2.
sa mortis, sagittas suas ardentibus effecit. Et iterum, Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, Psal. 7.
dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Pones eos vt clibanum ignis in temporis vultus Psal. 20.
tui, dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Econtrario verò, cælestium bono-
rum suauissimam dulcedinem, & summè amabilem voluptatem, quæ scriptura sic aperte, sic velut
sensibiliter ponit ob oculos, vt noster hic liber psalmorum: Quàm magna (inquit) multitudo dul-
cedinis tuæ domine, quam abscondisti timentibus te? Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu
filiorum hominum. Et alibi, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, torrente voluptatis tuæ pota- Psalm. 30
bis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Et iterum, Satiabor Psalm. 35.
quum apparuerit gloria tua. Ac rursum, Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum, concupis Psalm. 10
cit & deficit anima mea in atria domini. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Ac

deinde, Melior est dies vna in atriis tuis super milia. Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quã habitare in tabernaculis peccatorum. Rursum, quæ scriptura sic blande & suauiter ignorantes eru-
Psal. 33. dit, & ad bene beatéq; viuendũ, velut præcando inuitat? Pro exemplo cõsidera quod habes psalmo tricesimotertio, Venite filii, audite me, timorẽ domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitã, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolũ. Diuerte à malo, & fac bonum: inquire pacẽ, & persequere eam. Quæ itẽ scriptura peccatores hypocritas sic terribiliter cum sermonis efficacia corripit? Vide psalmum 49. Peccatori (inquit) dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, &c. Ac deinde, Existimasti inique, quod ero similis tui: arguam te, & statuã contra te faciem tuam. Intelligite hæc qui obliuiscimini Deũ, nequando rapiat, & non sit qui eripiat. Quæ scriptura sic vbique persequitur, & damnat auaritiã, velut ad oculũ depingens eius vanitatẽ, & superuacaneæ solicitudinis insaniam? Vbi sic impiorum prosperitas temporalis confunditur? Vbi sic consolantur iustorum in hoc sęculo desolatorum animi? Vbi sic pauperum prædicatur beata portio, quam in futuro expectant seculo? Vbi spes in hominibus condemnatur validius? Vbi in domino Deo fiducia vel efficacius, vel frequentius cõmendatur? In summa, talis est ista quam prædicauimus cithara, vt quisquis illi aurem accommodauerit (aurẽ dico spiritualem: tota enim spiritualis est hæc cithara, imò merus est spiritus, ac proinde spiritualibus vult auribus audiri) impossibile sit absque fructu vacuum illum abscedere. Si in peccatis vitam agis, aurem accommoda nostræ huic citharæ, & emollietur tibi cor tuum ad pœnitentiam, oculi tui exitus ac riuulos aquarum deducent, conturbabunt ossa humiliata, & iam reserata clama-
Psal. 50. bunt labia, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinẽ miserationum tuarũ dele iniquitatem meam. Docebit te hæc cithara, quomodo ad Deũ clames in pœnitentia cordis tui, quomodo remissionem valeas impetrare admissorum criminum, quomodo teipsum accusare, quomodo Deum precibus flectere, denique vt vitam deinceps meliorem agere, vtque à recidiuo vitiorũ deinceps cauere debeas, plenissime & efficacissime te instituet. Si fortè tuũ animum adhuc oblectãt voluptates istæ temporariæ, mox vbi citharam hanc nostram audieris, voluptatem supernarum, & nunquam intermoriturarũ dulcedinem suauiter personantem, illarum autem temporalium deliciarum finem breuem, & tristem nimis exitum, terrifico sonitu buccinantem aut verius lamentabili querimonia deplorantem, fieri non poterit, quin omnia hæc temporaria tibi vt stercora reputentur: fieri non poterit, vt cor tuũ terrenis adhuc inhæreat: fieri non poterit, vt nõ toto desiderio anheles ad cælestia. Si tribulationũ aut tristitiæ pondere premeris, aurem accommoda nostræ citharæ: emoriar, si non quantocyus tibi releuabitur animus, si non iuxta multitudinem dolorũ in corde tuo, consolationes diuinæ lætificent animã tuam. Ex aduerso, si in rebus tranquillis periculosam intra te percipis securitatem, aut etiam vanam elationem suboriri sentis, adhibe aures psalmorum melodiæ: videbis timore Dei configi carnes tuas, salutari timore intra te cor tuum continebitur, vt non in fastum eleuetur. Quòd si de fidei mysteriis quæstio fiat, quæso tẽ per Deũ immortalem, quid habent sacra euangelia sub plana narratione historiæ, quid sub simplici contextu apostolorum literæ, quod non idem diuini isti hymni, sub verbis interdum obscurioribus, interdum clarioribus, plene contineant? Vide (exempli gratia) psalmum ordine 21. cuius initium, Deus meus, respice in me, &c. Obsecro, qui fieri potuisset, vt plenius apertiúsq; narraret propheta dominicæ passionis historiã, etiam si ante oculos coram positus, iam præteritã eam vidisset? Vt quod de Esaia ait sacer Hieronymus, non minus iste de regio hoc nostro propheta dicendum videatur, ipsum non tam prophetiam quàm euangelium scripsisse. Vanus fuero, si in hac re demonstranda pluribus agere tentauero, quum totus psalmorum liber euãgelicis mysteriis, euangelicísque doctrinis sit plenus: vt nõ immeritò à maioribus nostris hic psalmorum liber, totius scripturæ sacræ summa-
Luc. 14. riũ meruerit appellari. Neque ego pro nihilo computandum, aut paruifaciendum puto, quod apud Lucam discipulis loquens dominus, specialiter psalmorũ meminit, dicẽs, Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Nisi enim singularem aliquam huius scripturæ voluisset indicare præcellẽtiam, satis erat dixisse, in lege & prophetis. Nemo enim Dauidem negat, aut dubitat, prophetam appellandũ. Dum ergo non contentus generali prophetiæ appellatione, speciatim meminit psalmorũ, proculdubio peculiare quiddam magnæ excellentiæ voluit significare. Neque dubito, quin hac potissimum cõsideratione orthodoxorũ patrum sagax prudentia, prudénsq; pietas psalmos præ omnibus diuinæ scripturæ tam veteris, quàm noui testamenti eloquiis, maxime in ecclesiis frequentari, ac per dies singulos statutis horis sanxerit decantari: vniuersis insuper quos cleri cõprehendit titulus, diuinis ministeriis per episcopalem ordinationem peculiarius addictis, quotidianam in illis legendis meditandísque, sub obedientiæ sanctæ mãdato, iniunxerit occupationem: quam dum his velut iugum quoddam salutare sub obediendi necessitate in humeros imponunt, cæteris nihilominus Christi fidelibus omnibus vehementer eandem commendant, iis etiam quos nulla præcepti lege constringunt. Hanc ob causam, patrum piorum non pauci, Græci pariter atq; Latini, in psalmorum explanatione plurimum sudarunt, ne sermonũ obscuritate, & frequentibus difficultatibus nusquam penè non se offerentibus, piorum animi tãta vtilitate fraudarentur. Quorum piũ studium adeò non damnamus, adeò nihil insequimur, vt omni potius honore, ob sanctos in re tã sancta insumptos labores, dignissimos iudicemus: de iis quæ nobis longa meditatione, frequentíque & deuota oratione parta reliquerunt, quantas valemus beneuolo corde gratias agentes, quemadmodum communem dominum iam olim speramus gratiã

A in elucidandis psalmis nouam tentare voluimus rationem, simpliciorum piis affectibus magis quàm eruditorum sublimibus ingeniis consulentes, non quòd maiorum labores aut vanos aut insufficiẽtes reputaremus, sed vt simplicioribus Christi fidelibus eruditissimorum patrum prolixos tractatus vel sensa sublimia non satis capere valentibus, nostro labore vel simplicem qualemcunq; psalmorũ intelligentiam administraremus. In hoc autem opere talem instituimus procedendi rationem. Psalmis singulis suum præmittitur argumentum, quo quicquid tractat psalmus figuraliter describitur. Dehinc elucidatoria subsequitur paraphrasis, vulgatam editionem (quam Gallicanam appellant) nõ phaleratis aut sesquipedalibus verbis, sed prorsus communibus, ita clarè lucideque explanans, vt vel puerul⁹ attentus possit quæ dicũtur intelligere. Cæterũ, quid in textu cui parti in elucidatione respõdeat, nota numeri versibus singulis præposita, designat. Versuum particulas asteriscis huiusmodi * signauimus. Vbi verò asteriscũ in paraphrasi inueneris, scito duplicem tibi sensum eiusdem partis indicari. Post elucidatoriam paraphrasim habes annotationes, quæ prolixioris commẽtarii loco tibi erunt, si plura libuerit requirere quàm in Elucidatione legeris. Habes denique in fine operis annotationes secundas, quibus Hebraicæ varietates: id est, ea in quibus lectio Hebraica differt à vulgata, vel ex Hebræo versiones diuersæ abinuicem continẽtur, quas ob hoc in partem vnam separauimus, vt non simplicioribus ingeniis (quibus ista forsan curæ non erunt) multitudo versionum, & interpretationum diuersitas pareret cõfusionem. Habes itaque, lector, in hoc nostro opere multa, vel pauca, vel simplicia, vel grandia, iuxta varium palati tui affectum, & ingenii (cuius tu ipse optimus potes esse iudex) captum.
B Si intelligentiam psalmi cuiuslibet desideras, nec vltra quicquam requiris, lege argumentum & elucidatoriam paraphrasim: annotationes omnes transili. Si amplius aliquid vel ad plenitudinem sententiæ, vel ad deuotionis affectum postulas, post elucidatoriam paraphrasim lege subsequentes præcipuas annotationes. Si vero vulgatis non contentus, etiam peregrina desideras, ad nouissimas te confer annotationes. Sic nos tibi, Lector benigne, quàm maxime commodare existimauimus. Tu nos vicissim, vt speramus, affectu bono prosequere, & nostros labores sanctis tuis præcibus consolare. Gratia tecum. Amen.

INDEX CENTVM ET QVINQVAGINta Psalmorum iuxta ordinem alphabeticum.

Finit index psalmorum secundum ordinem alphabeticum.

INDEX ALPHABETICVS EORVM
quæ in sequentibus tractantur.

B

C

D

E

N

O

P

R

T

V

FINIS.

A

ARGVMENTVM in primum Pſalmum.

PSALMVS hic primus apud Hebræos ἀνεπίγραφος, hoc eſt, ſine titulo legitur, nullius in titulo authoris nomen præferens, neque vllius inſcriptionis prænotationē habēs, propter quod à plerisque veluti procœmiū ſequentis libri Pſalmorum æſtimari ſolet, ab eo qui Pſalmos in ordinem redegit, præmiſſum. Virum beatum deſcribit, qui malum fugiens, quæ bona ſunt, & Deo placita ſectatur, eumque apta cōparatione arbori iuxta fluenta aquarū ſemper virenti aſsimilat. Opponit autem ex aduerſo impiorū hominum miſeriam & infœlicitatem, quos pulueri viliſsimo comparans, cum iuſtis in reſurrectione docet non præmiandos, ſed in perditionem ſempiternam mittendos.

B

PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum:

✻ & in via peccatorū non ſtetit:

✻ & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.

C

2 Sed in lege domini voluntas eius:

✻ & in lege eius meditabitur die ac nocte.

3 Et erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum: quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.

D

4 Et folium eius non deflnet:

✻ & omnia quæcūque faciet, proſperabuntur.

5 Non ſic impij, non ſic:

✻ ſed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

HOminem illum ego iudico atque ſentio beatum, nunc quidem ſpe certa & expectatione indubitata, pòſt verò poſſeſsione ſecura & fruitione ſempiterna, qui à malo ſtudioſe declinans, in prauis impiorum conſiliis iter ſuum non poſuit, eíſque non cōſenſit, & iniquas illorum ſuggeſtiones nō eſt ſectatus: ⁎ & qui in itineribus hominum peccatorū pedem non fixit, ínque peccatis & impietatibus illorum non quieuit, neque oblectatus fuit in eis: imò ſi forte aliquando contigerit eum in vllam impietatem per humanam fragilitatem incidere, mox ab ea decedere ſatagit ad viam iuſtitiæ: ⁎ Qui denique malum ſe & noxium doctorem non exhibuit, ita vt neque verbo neque exemplo peſtiferum aliquid aut noxium (ſiue quantum ad dogmata, ſiue quantū ad mores) alios docuerit, quemadmodum hæretici faciunt, & ſcandaliſatores fratrum peruerſi. 2. Qui deinde ad id quod bonum eſt perficiendum anhelans, omne cor ſuum, deſiderium, voluntatem, & affectū apponit præceptis dominicis, ex bona voluntate illa fideliter cupiēs implere: ⁎ Et vt hoc poſsit, in eis iugi ſe meditatiōe exercitat, aſsidua contemplatione & conſideratione ea verſando in animo, ſolicitus ſemper quomodo Dei legem operibus valeat illi placitis adimplere. 3. Cui autem ſimilem æſtimabimus virum huiuſmodi, & cui cōparabimus illum? Similis eſt arbori plantatæ iuxta riuulos atque fluenta aquarum, quibus inceſſanter ipſa irrigata atque humectata, radicibus continuum humorem attrahentibus, ſic fœcundata fructum proferet opportuno tempore, poſtquam floruerit, & fructificādi tempus aduenerit. Simili enim modo vir iuſtus in legis diuinę meditatione iugiter ſe exercitans, cōtinua irrigatione ſpiritualis gratiæ & viſitationis diuinæ fœcūdatus: & modo, dum tempus eſt operādi, fructum dabit bonarum operationum, & in tempore retributionis fructum accipiet ſuæ prioris iuſtitiæ, mercedem retributionis æternæ. Rom. 6. 4. Permanebit qui talis fuerit, qualem ſupra deſcripſimus, ad modum arboris, cuius folia neque hyeme neque æſtate defluunt, in perpetuo virore perſiſtens bonarum operationum, æque & in proſperis & in aduerſis ſuum ſemper virorem & internum ornatum cuſtodiens: ⁎ Et omnia quæcunque operatus fuerit, Dei adiuuante gratia (quæ nunquam illum deſtituet) proſpere illi cedent, vt accepta Deo, & ad proſperitatem illi erunt fœlicitatis æternæ, eo quòd diligentibus Deum omnia cooperantur in bonū. Rom. 8. 5. Impios verò & peruerſos homines qui conſiliis impiorū cōſentientes, in itineribus peccatorū oblectati ſunt, & peſtiferos ſe doctores exhibuerunt, nunquid cōparabimus etiam ipſos arboribus virētibus? ⁎ Nequaquā: ſed pulueri ſicco & ſitiēti, quē præ ariditate & leuitate flatus venti, à ſuperficie terræ ſuo impetu rapit atq; diſpergit per aëra. Sic enim per omnem modum illi cæleſtis gratiæ humore deſtituti, prorſus leues & aridi, nullā habentes ſtabilitatē, neque cū cæteris vere fidelibus charitatis cōpaginationem ac ſoliditatē, omni vento circunferuntur, rapiuntúrque & agitantur facillime, impul-

Iacobi 1. 6 *Ideo non resurgunt*
impii in iudicio:

✳ neque peccatores in
concilio iustorum.

Matt. 25.
Hier. 29. 7 *Quoniam nouit do-*
Psalm. 6. *minus viam iustorum:*
Iacobi. 1. *✳ & iter impiorum*
peribit.

sibus suarum passionum & flatibus dæmoniacarum atque munda- E
narum suggestionum, in omnem partem, & in omnia vitia: ad quæ
ita solicitantur, instabiles existentes in omnibus viis suis. 6. Et quo-
niam in hoc tempore vitam sine Deo duxerunt steriles, & sine ope
ribus bonis, iccirco in nouissimo magni iudicii & generalis exami-
nis die non resurgent ad gloriosam illam beatorum immutationē,
ad quam resurgent electi: * Neq; inuenientur aut recipientur pecca
tores illi in concessu aut beata illa congregatione iustorum, vt ean-
dem cum iustis gloriā recipiant: sed resuscitabuntur magis à morte
temporali ad mortem æternā, cū diabolo & angelis eius suā portio-
nem accepturi. 7. Dominus enim (qui iudex est idem ipse & testis o-
mniū humanorum actuum) ipse considerat, attendit, nouit, & ap-
probat opera iustorum, & bonā eorum conuersationem habet pla-
citā & acceptam: * Impiorum autem hominū actus & studia nō no
uit dominus, vt approbet aut remuneratione iustorum remuneret:
neq; permanebunt ante illum, sed ad perditionem sempiternā per-
ducēt operatores suos, marcescéntq;, & peribunt impii in prauis iti F
neribus suis, per quæ ambulauerunt in carne viuentes.

ANNOTATIONES IN PRIMVM PSALMVM.

1. Petri. 2. NOnnulli fidelium expositorum Psalmū hunc peculiariter accōmodandum putāt Christo
domino, qui peccatū nullū fecit, & in omnibus patris voluntatem impleuit. Nobis cōue-
niētius videbatur, vt vniuersaliter ad vnumquenq; iustorum accōmodaretur. Non tamen
negamus, quin Christo domino, vt capiti, à quo omnis beatitudo membrorū effluit, peculiari &
eximio modo cōueniat. Nihilominus tamen & particularibus hominibus, vt Christi mēbris & se-
ctatoribus, Christóq; cōformibus, suo modo (licet non secundū eundē perfectionis gradū) recte
accōmodatur. ¶Ver. pri. Bea. vir qui non abiit in consi. imp. Nota distinctionem & ordinem eo-
rum quæ dicuntur. Aliud enim est abire in cōsilio impiorum, aliud stare in via peccatorū, aliud se-
dere in cathedra pestilentiæ. Et primum quidem inter tria hæc videtur minimum, secundum ma-
ius, tertium grauissimum, vt sic ordo fiat ab inferiori ad summū malum. Abit enim in consilio im
piorum, qui sequitur impiorum cōsilium, vel qui ambulat in illo, aut viuit secundum illud. Stat au
tem in via peccatorū, qui iam delectari in peccatis incipit, & demorari velut cum oblectatione &
cōfirmatione propositi. Sedet autem in pestilentiæ cathedra, quando nō iā solus ipse malum facit,
sed aliis insuper author est, & exemplum præbet malefaciendi, siue verbo, siue exēplo alios docēs G
impietatem. Secundū hanc autem expositionem, cathedra pestilētiæ dicitur praua & pestifera do
ctrina, eo ꝙ ad docentem cathedra spectat. Qui ergo praua & noxia docet, recte in pestilentiæ ca-
thedra sedere dicitur. Quanquā posset & aliter ista pestilentiæ cathedra intelligi de mente repro-
ba, & in malo obstinata. Qui enim iā penitus in malo obfirmati sunt & obstinati, quasi in se de in-
iquitatis cōfirmati & cōstabiliti, recte non iā in consilio impiorum tantum ambulare, neq; tantū
stare in via peccatorum, sed in sede iniquitatis & pestilentiæ cōsidere dicuntur. Qui enim sedet in
cathedra, quiescit in ea, nec de surgendo cogitat: Sic & qui in peccato obstinatus est, quiescit iam
in obstinatione sua, neq; de reditu cogitat ad bonū. Nemo autem dubitat quin hoc nouissimū ma
ius sit præcedentibus. Quapropter ab illo maxime cauendū est iis qui à beatitudine Dei nō pror-
sus fieri volunt alieni. Si (vt sumus homines) cōsilium impiorum sectari nos aliquando contingat,
si cōsentire incipimus prauis (siue dæmonis, siue mundi, siue hominū iniquorum) suggestionibus,
curemus quā primum, vbi aduerterimus fraudem, reuerti ab itineribus prauis, neq; in viis pecca-
torum demoremur, non oblectemur in eis. Deniq;, etsi ad tempus aliquantum stare nos contin-
gat in eis, solicitissime tamen cauendum nobis est à pestilentiæ cathedra, ab infirmorū seductione
& scādalo, siue à mente desperante & obstinata. Cōtigit aliquādo, vt Propheta sanctus Dauid ab-
2. Reg. 11 iisset in cōsilio impiorū, dum prauas carnis & dæmonis suggestiones sequutus, consentiens adul- H
Ibidem. terii cōcupiscentiæ, cū Bersabee fecit adulterium: cū deinde in malo proficiens, etiā cōsilio interfe
2. Reg. 12 ctionis innocentis Vriæ (quod illi Satan indubie ministrabat) assensum & effectum exhibuit: & for
sitā hac ratione in via peccatorū etiam substitit ad tempus aliquātū, dum peccatū dissimulat: & de
primo cōmisso non solùm nō pœnitet, sed aliud etiā crudelius adiicit. Verùm vsq; ad cathedrā pe-
stilentiæ nō peruenit: quia mox vbi per Prophetam fuit à domino admonitus, pœnitentiā egit, &
reuersus est à via iniquitatis, quā ambulare cœperat: neque obstinata mente perseuerauit in impie-
tate, neque excusationes quæsiuit, sed statim peccatum agnouit, dicens, Peccaui domino. sicq; per
pœnitentiā reædificauit quod per peccatū destruxerat, vt in cathedrā pestilentiæ non veniret. At-
que ita factum est, vt à beatitudine hac non prorsus exciderit. ¶Versu 2. Sed in lege do. volu. eius.
Notandū quòd bono ordine præmittit de voluntate, ac deinde de meditatione. Primū enim ne-
cesse est vt voluntatem bonā habeamus in lege Dei, bonúmq; affectum, & pium desiderium, siue
propositū implēdi omnia quęcunq; præceperit lex Dei, vitandíq; omnia quæcunq; illa prohibue-
rit. Deinde cōsequitur, vt eam quā voluntas acceptauit legē Dei, mens assiduè meditetur, vt sit vo-
luntati bonę bona regula ad perficiendū sancta desideria. Sunt enim quidā homines qui intellectu
quidē sese strēnue exercitāt in diuinis eloquiis, meditātur atq; cōtemplātur assidue in iis quæ Dei
sunt: & tamen huius propositæ beatitudinis expertes sunt, quoniā nō est in lege domini voluntas

A eorum,non est in diuinis precæptis eorum beneplacitum, neque affectum bonum habent, neque
studium adimplendi illa. Intellectu enim contemplantur in iis quæ Dei sunt, tantum vt loquantur, vel doceant alios, sicque vel verbo vel scripto aucupētur quæstum, aut gloriam: volūtas autem eorum non est in lege domini, sed in desideriis potius carnis aut animæ suæ consequendis aut perficiendis. Quantum autem ad verbum meditari(quod hic ponitur)notandum est, amplius aliquid esse meditari quàm contemplari, aut speculari. Nam meditatio videtur curam quādam & solicitudinem includere, non autem speculatio & contemplatio. Vnde qui dicto modo solo intellectu se exercitant in consideratione præceptorum Dei, nullam habētes curam, nullam solicitudinem, quomodo ea adimpleant, hos recte dixerimus contemplari aut speculari legem Dei: nō sic autem in ea meditari. Hanc autem significationis proprietatem aliquanto manifestius est videre in voce græca μελετήσει, quæ hoc in loco ponitur, & pene vbiq; vertitur meditari. Quod autem sequitur die ac nocte, vel simpliciter accipiatur cōsueto loquendi more, loco semper, siue iugiter, aut assidue. Aut(secundum mysticam intelligentiam)per diem intellige tempus prosperitatis, per noctem tempus aduersitatis. Legem enim domini meditari debemus & in voluntate habere,
æque & in prosperis & in aduersis, quemadmodum in beatis viris Iob, atque Tobia exempla habe Iob.
B mus nobilissima, & imitatione dignissima, qui nec in aduersis, nec in prosperis diuinæ legis vnquam fuere immemores. Tobias.
¶Versu tertio, Et erit tanquam lignum. Quod hîc dicitur de viro iusto sub comparatione virentis arboris, idem prolixius & planius aliquanto apud Prophetam Hieremiam inuenitur capite decimo septimo, in hunc modum, Benedictus vir, qui confidit in domino, Hier. 17.
& erit dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplātatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. Potéstque hæc Hieremiæ sententia sic accipi, vt propositi loci psalmorū explanatio. Quod autem dicitur in tempore suo, valet, opportuno tempore, siue dum tēpus est fructificandi. Hoc autem est tēpus illud, de quo paulus Apostolus aiebat, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. ¶Versu sexto, Ideo
non resurgunt impii in iudicio. Videtur contrarium huic versui, quod Apostolus habet decimo- 2. Cor. 6.
quinto capite Epistolæ ad Corinthios, Omnes quidem resurgemus, sed nō omnes immutabimur.
Nam hoc loco videtur psalmista asserere impios non resurrecturos. Verùm iuxta sententiam nul- 1. Cor. 15.
la est contrarietas. Non enim sentit psalmista, impios in iudicio omnino non resurrecturos à mor
te corporis. Foret enim hoc manifeste etiam Euangelicæ veritati contrarium, quæ impios docet Ioan. 5.
C prodituros de monumentis ad æterna supplicia. Loquitur autem psalmista de resurrectione iustorum. Et necesse est ītelligi præsens dictum de resurrectione ad vitam ęternam, quæ est resurrectio iustorum. Hac autem resurrectione nequaquam resurgēt impii, qui non ad vitam, sed ad mortem æternam resuscitabumtur. Et cum resurgere sit ad vitam redire, vita autem damnatorum mors potius æterna sit quàm vita, consequitur non male, neque falso secundū hunc intellectum dici posse, quòd non resurgant impii. Non enim vere ad vitam redibunt, sed potius denuo mortificabūtur, cū damnatio mortis non iam animam solam, sed etiam corpus inuadet resuscitatum. Secundū sententiam itaque idem est quod hic dicitur, Non resurgunt impii: & quod Apostolus dicebat, Nō omnes immutabimur, videlicet immutatiome ad gloriā. ¶Versu vltimo, Iter impiorum peribit. Iter impiorum periturum intelligi potest dupliciter. Primo, iuxta modum in elucidatione expositum, quia impii per vias suas malas ad perditionem & interitum sempiternum peruenient: quemadmodū per cōtrarium dicere possumus, viam iustorum effugere perditionem, & permanere ante dominū, quoniam iusti per viam suam damnationem euadunt, & permanēt ante conspectū Dei. Secundum alteram verò sententiam intelligimus ipsum iter impiorū quod nunc ambu-
D lant, non perduraturum in perpetuum. Iam enim super terram viuunt in deliciis, & luxuriātur in
concupiscentiis suis: opprimunt iustos, & seducunt innoxios, cōuiuantur, inebriantur, voluptuā Iudas.
tur, diuitias accumulant, honoribus exaltantur, & multa se gloria ornant exterius. Hęc est impiorum via, hæc sunt itinera hominum qui sunt à proposita beatitudine alieni. Dominus autem peri-
re faciet vias eorum, neque ambulare eos sinet in perpetuum in itineribus huiusmodi prauitatis Iacobi. 1.
suę: sed emarcescet omnis eorum gloria, & peribūt omnes eorum cogitationes, ac studia vniuersa. Psal. 145.

SECVNDI PSALMI ARGVMENTVM.

Christum in terris conuersantem nobiscum, insanabili odio principes Iudæorum ad mortem vsque non destiterunt persequi, quemadmodum Euangelica omnis patefacit historia. Quem deinde in cælos assumptum inque patris dextera regnantem, & crudelius & numerosius gentium principes, & totius orbis præfecti addiderunt oppugnare. non ita quidē in semetipso, sed in nomine & mēbris eius, ita vt Christi nomen & regnum de terra prorsus delere arbitrarentur atque conarentur. Hos ergo vtrosque Propheta in spiritu præuidens quod futurū erat, seuera obiurgatione increpat, temeritatisque ac vanitatis arguit, eorum audaciā detestans, & Dei iudiciū aduersus eorum malitiam venturum proponens. Deinde sub persona Christi(quem introducit de seipso loquentem) de regno eius & principatu super Ecclesiam & omnem populum fidelē, de æterna ipsius à patre processione, de accepto à patre dominio super ōnes gētes, deque potestate iudiciaria qua iusti quidem pascuntur, peruersi autem conteruntur, veritatem omnem patefecit. Post quæ

sub persona Christi loquentis interposita, ipse ad exhortationem se conuertens monet eos ad pœnitentiam sese conferre & Christianæ se disciplinæ submittere, vt venturam valeant terribilem iram effugere. E

SECVNDI PSALMI
ELVCIDATIO.

1 *Quare fremuerunt gentes?*
✳ & populi meditati sunt inania?

2 *Astiterunt reges terræ, & principes cõuenerunt in vnum:*
✳ aduersus dominũ & aduersus Christũ eius.
3 *Disrumpamus vincula eorum:*
2.Cor.6. *✳ & proiiciamus à nobis iugum ipsorum.*
4 *Qui habitat in cælis, irridebit eos:*
Prou.1. *✳ & dominus subsannabit eos.*
5 *Tunc loquetur ad eos in ira sua:*
✳ & in furore suo cõturbabit eos.
Sapien.5. 6 *Ego autẽ constitutus sum rex ab eo super Siõ montem sanctum eius:*
✳ prædicans præceptum eius.
Esa.61. 7 *Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te.*
Rom.8. 8 *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam:*
✳ & possessionem tuã terminos terræ.
Dan.4. 9 *Reges eos in virga ferrea:*

VT quid vos ô deplorandæ infideles nationes cũ vestris regibus atque principibus, contra Christum Dei filium & mundi saluatorẽ per inuidiam & iracundiã fremitis, insanitis, atq; tumultuamini? ✳ Et vos populi omnes infideles, quicũq; siue ex Iudęis, siue ex gẽtibus in Christum non creditis, quorsum vane meditamini & cogitatis ea, quæ vobis neque possibilia sunt, neque prodesse poterunt, Christi videlicet gloriam oppugnare, eiúsque nomen gloriosum opprimere? 2 Ecce enim imperatores & F
reges populorum, qui dominantur in terra, consurrexerunt pariter, & se opposuerunt in fortitudine sua nomini Christi, & prĩcipes populorũ in potestate sua conuenerunt, ad tractandũ pariter & cõsulendum iunctis animis atque viribus, quo facilius & citius Christi sanctũ nomen delere possent: ✳ aduersus Deũ patrem, & aduersus Christũ benedictũ filium eius. Nam qui filium odit, odit & patrẽ: & qui aduersus filii gloriã agit, agit quoq; aduersus patrem. 3 Nos verò qui in deum patrẽ, & in Christum verum filium eius sine hæsitatione credimus, vincula, nexus, & catenas infidelitatis incredulorũ illorum (quibus in suis erroribus sunt cõpediti) rumpamus atq; scindamus: ✳ & iugum infidelitatis ipsorum lõge proiiciamus à nobis, vt nullo modo iugum ducamus cũ infidelibus istis, neq; participemus cũ eis, aut similes reddamur in erroribus eorum. 4 Veniet certe, quãdo cælorũ habitator omnipotẽs Deus (cuius nunc filiũ miseri persequũtur) prolaturus aduersum eos sentẽtiam æternæ damnationis, illusione atq; opprobrio sempiterno eos afficiet: ✳ Et is qui G
est omnipotẽs omniũ dominator, subsãnatione atq; cõfusione miserabili cõfundet eos, ridebítque in interitu inimicorũ suorum, si à suis nõ resipuerint malis erroribus. 5 In die enim illa, in forma iudicis ad vltionẽ malorũ quasi iratus apparẽs, terribilem illã damnationis sententiã proferet aduersum eos: ✳ & in illa sua implacabili ira & irreuocabili sentẽtia, timore horribili cõturbabit eos, in profundũ inferni in momento demergẽs, quãdo propter subitationẽ inexpectatæ dãnationis angustiabũtur, & turbabũtur timore horribili. 6 Vox Christi: Ego verò tametsi nũc ab incredulis rebellionẽ & per sequutionem sustineã, sum tamen verus Dei filius, rex constitutus, & verus Mesias, vnctus à Deo patre meo cęli habitatore, super Ecclesiã sanctã, populũ fideliũ: ✳ cõstitutus (inquam) & deputatus prędicator ac doctor, ad prædicãdũ fidelibus, & manifestandũ volũtatẽ patris mei, præcepta eius quę obseruari pręcepit, & decreta atque cõsilia eius quæ super humano genere implere proposuit, atque per H
meã prædicationẽ fieri manifesta: quoniã quidẽ spiritus domini super me, eo ꝙ vnxit me, euãgelizare pauperibus misit me. 7 Omnipotẽs pater me verũ suum, ac cõsubstãtialem & coęqualẽ filiũ agnoscit, quẽ dicẽdo vt verbũ sibi consubstãtiale gignit, genuítque in æternitate, quę in perpetuũ quoddã est hodie, nullã habens pręteriti aut futuri successionẽ, sed esse stabile sẽper habens atque custodiẽs, neque aliã tẽporis differẽtiã admittẽs. 8 Disposuit quoque ab ęterno pater meus postulanti mihi secundũ humanitatis formã, dare populos gentiũ, qui crediturí sunt nomini meo, in hæreditatẽ meã sempiternã: ✳ & ex omnibus finibus totius mundi, in possessionẽ dare mihi: per fidem illos in Ecclesiã sanctã cõgregabo, in populũ electũ & amabilem, in quo regnẽ & perpetuò inhabitẽ, veluti primogenitus in multis fratribus. 9 Dixit quoque pater meus, vt regerẽ ac pascerem populũ hunc meũ electũ, quasi rex & pastor bonus in sceptro ferreo, in potestate & authoritate æterna, neq; vnquã mihi auferẽda, cõsumenda, aut confringẽda (potestas enĩ mea, potestas æterna) quomodo ferrũ nõ facilè cõsumi aut cõfringi potest: ✳ In omnimo-

A *✳ & tanquam vas figuli confringes eos.*

da quoq; ęquitate, iusticia, & iudicio: quoniã virga ferrea flexibilis nõ est, neque curuari potest. Et quidem quãtũ ad bonos & fideles, ita pascã & regã illos. ✳ Cæterũ, quod ad incredulos atq; peruersos attinet, dixit pater vt in eadem virga (quã tradidit mihi) iudiciariæ potestatis & iustitiæ meę, confringã eos & cõterã per ictum horridę sententię: quẽadmodũ vas figuli magno impetu & sonitu terribili confrigitur absq; vlla resistẽtia. per ictum virgę ferreę, aduersus quã terreo & fictili vasculo nulla est virtus resistẽdi.

10 Et nunc reges intelligite:

10 Vox prophetæ. Vel nunc tandem ô prĩcipes orbis terrarũ, qui regnũ de manu Dei tenetis in populis, agnoscite, & credite in eum quẽ Deus pater regem, dominum, & iudicem cõstituit, potestatem habentẽ omnium, & quę in cęlo, & quę in terra.

✳ erudimini qui iudicatis terram.

✳ Ponite rudem istam atq; rebellem mentẽ, & disciplinã suscipite salutaris fidei, vos qui perfecti estis & iudices populorum inhabitantiũ super terram: ac sub potẽti eius manu humiliemini, vt exaltari apud illum etiã in futuro mereamini.

11 Seruite domino in B *timore. ✳ & exultate ei cum tremore.*

11. Ne vltra addatis persequi sãctũ Christi nomẽ, aut aduersus eius gloriã malignari, sed magis illius vos seruituti dedite, cum in timore sãcto & reuerẽtia debita, vt supremũ & vniuersalẽ omnium dominatorem adorãtes atq; colentes. ✳ Et gaudete atq; lætamini in eo, quasi in vero domino ac saluatore vestro, salua semper debita illi reuerẽtia atq; honore congruo.

12 Apprehendite disciplinam, ✳ nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.

12 Suscipite disciplinã atq; doctrinã sanctę fidei & iustitię eius vitęq; munditiã (quam verbo docuit ipse & exẽplo firmauit) ãplexamini: sicq; puro corde, & vita munda adorate illum. ✳ Vt hac ratione effugere possitis iram venturam irati iudicis, neq; vos ira Dei cõprehendat in nouissimo, & amittatis viã rectã, qua peruenitur ad vitã, proiecti extra sortem iustorum in tenebras exteriores.

13 Cum exarserit in breui ira eius:

✳ beati omnes qui con- C *fidunt in eo.*

13 In die illa vltionis & vĩdictę, cum apparuerit implacabilis illa iudicis ira, post paululum & quã ęstimetur citius vẽtura, ✳ beati inueniẽtur & cognoscẽtur õnes qui vere crediderũt in eũ, quãdo cęteris omnibus infidelibus & inobediẽtibus certa & ĩdubitata veniet mortis ęterne dãnatio, à quo modo per pœnitẽtiã donec tẽpus illud adueniat, liberari potestis in dulcedine gratię ei⁹.

ANNOTATIONES IN PSALMM SECVNDVM.

VErsu primo, Quare fremuerunt gentes. Signũ quęsitiuũ, quare, accipi potest vt quęrat causam vel finalem, vel efficientem, siue mouentẽ. Iuxta priorẽ acceptionẽ, erit sensus, Quorsum, ad quid, propter quẽ finẽ fremuerunt gentes, &c. quasi dicat Propheta, Omnino vane & frustra conamini, quoniam ad finem vestrum quem intenditis, id est diuinę glorię oppresssionem, & Christiani nominis deletionem, peruenire nunquã poteritis. Iuxta alterã verò acceptionẽ erit sensus talis, Quid est quod vos mouet? quę vos causa impellit ad tantam insaniam vt aduersus Deum & filiũ eius ita cõsurgatis? quasi dicat, Omnino nulla est vobis causa tãtę huius cõmotionis, cũ ipse Christus dominus verus sit Dei filius, & rex verus super omnes, cui non solũ nemo possit obsistere, sed omnes etiam reges terrarũ se debeãt subiicere, quẽadmodũ in prosequutione psalmi euidentius deducit. ¶ Versu tertio, Disrumpamus vincula eorum. Cõplures tertiũ hunc versũ accipiunt vt vocem gentium infidelium, se inuicem contra Christũ ad persequutionẽ nominis Christiani exhortãtium, assignãtes huiusmodi sententiam, Disrumpamus & scidamus vincula & serui- D tutẽ eorum, id est, Dei & Christi eius, aut eorũ qui deo & Christo seruiũt: & iugũ seruitutis, ac fidei Christianę (cui se ipsi submiserunt) proiiciamus à nobis, nõ suscipiamus illud neque subdamur illi. Putant enim infideles Iudęi & Gentiles, Christi pręcepta, & sanctissimã legem esse vĩcula durissima & iugũ grauissimum, cum sint iugũ suaue & onus leue, neque ligẽt quẽquã nisi in dulcissima libertate: cum sint illi soli vere liberi, qui his salubribus vinculis fuerint bene captiuati. Atque hanc sententiam indicat paraphrasis Chaldaica, quę huic versui pręmittit verbum, dicunt, subaudiendo principes, aut reges terrę atque populi infideles. Neq; nos eam reiicimus, aut improbamus. In Elucidatione tamẽ alteram sequuti sumus, secundũ quã hęc vox vt Prophetę cũ suis fidelibus accipiatur, qui se adhortãtur non ducere iugum cum infidelibus: quasi dicant: Scindamus à nobis vincula illorum infidelium, qui contra Deum & Christũ inania sunt meditati: neque iugũ ducamus cũ incredulis illis. Cui consonat illud Apostoli, Nolite iugum ducere cũ infidelibus. Quid enĩ est aliud proiicere iugum infidelium illorum, quàm nolle cum illis iugũ ducere? Quemadmodum enĩ qui cum infidelibus cõmunicant, & eiusdem infidelitatis sunt participes, dicuntur suscipere infidelium iugum, & cum eis iugum ducere: sic per contrarium qui recusant eidẽ subiici infidelitati, recte hos dixerimus proiicere iugum infidelium. Videtur autem à boum similitudine sũpta hęc eloquutio. Boues enim qui pariter iugum ducunt, vĩculis & ligamentis quibusdã solẽt ad cornua cõbinari: & qui sic colligati fuerint, necesse est illos pariter iugum ducere. Qui autem vincula impetu disrumpunt, quibus colligantur, hi à iugo facile se liberant. Atque ita sane in vnum iugum colligati fue-

rant principes sacerdotum & seniores populi, ita postmodum reges & prĩcipes populorũ in persequutione Christiani nominis pariter colligati videbãtur, & simul iugũ ducebant vniuersi pene sapientes atq; potentes. Nos autem fideles vincula eorum dissoluamus & confringamus, nec patiamur nos eisdem innodari: & sic iugum illorum proiiciamus, vt non cum illis iugum ducamus, sed libertatem fidei, vinculis infidelitatis (quibus illi sunt in impietate sua colligati) præeligamus. E

¶Versu. 4. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Ei quo dicitur de irrisione & subsannatione Dei

Prouer. 1 contra impios, respondent verba libri Prouerbiorũ, in cuius capite primo Sapientiã audimus clamantem & conquerentẽ in hæc verba, Despexistis (inquit) omne cõsilium, & increpationes meas neglexistis. Ego quoq; in interitu vestro ridebo & subsannabo, cũ vobis id quod timebatis aduenerit. Quoniam autẽ non est hoc ridere, aut subsannare secundum corporalem aspectum accipiẽdum, quomodo homines per oris certã dispositionem rident, & nasi cõtractionem, aut corrugationem subsannant, sed secundum mysticam proprietatem: iccirco quid sibi iste risus & subsannatio velint, in consequentibus edocet. Cum irruerit (inquit) repentina calamitas, & interitus quasi tẽpestas ingruerit, quãdo venerit super vos tribulatio & angustia, tũc inuocabunt me, & non exaudiam: mane cõsurgent, & nõ inuenient me, eo quòd exosam habuerint disciplinam, & timorẽ domini non susceperint, nec acquieuerint consilio meo. Hoc enĩ est ridere, hoc subsannare Dei, in nouissimo non parcere, non flecti misericordia secundum seueritatem immobilis iustitiæ vĩdictã referre absque compassionis dolore, eósque cõfũdere, & in erubescẽtiã mittere: quomodo illi qui rident, aut subsannant, super eos quos rident aut subsannant, nulla afficiũtur cõpassione misericordiæ, sed absque misericordia confundũt eos & erubescere faciunt. Neq; multo aliud est hic risus & subsannatio, quàm in versu sequenti ira & furor. Iratus enim dicitur Deus, quatenus pœnã infert: & furorẽ in eo imaginamur, quatenus tũ erit implacabilis, nullásq; excusationes vel recipere volet, vel audire. Tales enim fere videmus homines in ira & furore positos. Quo in loco illud diligẽter notandum, est, quã dissimilis erit vox illa, quã tunc contra impios proferet dominus, ab ea qua nunc peccatores suauiter alloquitur vocãs eos ad pœnitentiam. Modo enĩ in mãsuetudine loquitur quasi pater filiis, sicut pastor bonus errabumdis ouibus, quærẽs peccatores ad pœnitentiam, & infideles ad fidem, sicut gallina sua voce pullos sub alas congregare volẽs. Tũc verò in ira loquetur & in furore sententiam pronunciabit conturbãtẽ. potest tamen ista Dei irrisio etiam aliter mo F

Ioã. 10. re humano intelligi. Solent enim homines irridere & subsannare eos qui magna moliũtur, quæ i-

Matt. 9. psis sunt impossibilia, & quæ ad effectũ perducere nõ valent. Tunc autẽ maximè irridentur huius-

Matt. 23 modi & subsannantur, cũ res ipsa monstrat eos non potuisse assequi quod sunt moliti: quemad-

Luc. 14. modum in Euangelica parabola irridendus dicitur & irrisione dignus, qui cœpit ædificare, & nõ G

potuit consummare. Ita sanè in nouissimo die, cum manifeste patebũt irrita omnia impiorũ contra Deũ machinamenta, atq; consilia eorum omnia dissipata quibus contra Dei gloriam egerant, deridebũtur & subsannabuntur miseri. Sic & alibi psalmo 36. de impio bonis machinante mala,

Psal. 36. dicitur, Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quòd veniet dies eius: circa quem locũ præsentem istam sententiam latius aliquãto inueniet explanatã, cui libebit requirere. ¶Versu. 6. Ego autẽ constitutus sum rex ab eo super Sion. per Sion (quod interpretatur specula) intelligitur sancta Ecclesia, quæ etiam mons sanctus Dei dicitur. Mons enim altus est, firmus & ĩmobilis. Sic Ecclesia per fidei sublimitatem alta est, & per charitatis radicem firma atq; immobilis, spiritu quoq; sancto inhabitatore est sanctificata, vt sit domus, habitatio, & templum Dei. Cur autẽ per Sion intelligatur sancta Ecclesia, causa accipi potest, vel ex nominis significatione, vel ex loci electione. Nomen enim (vt diximus) speculã significat, specula verò in alto est. Sic & Ecclesia ratione sublimitatis fidei quasi specula est, in qua, & in cuius fide quisquis residet, contẽplatur & videt quę homines super terram inhabitantes extra Ecclesiam nequaquam valẽt conspicere, nimirum sanctę fidei & Euãgelicæ veritatis mysteria, quę ignorãt, nec videre valent, quicũque extra hãc speculã cõsistunt. Secundum loci autem electionem dici potest Ecclesia Sion, quoniã in mõte Siõ apud populum Iudaicũ templũ erat, in quo colebatur Deus, quod erat typus & figura illius tẽpli, de quo H

Psal. 47. in alio psalmo scribitur, Suscepimus deus misericordiam tuã in medio templi tui, id est, Ecclesiæ sanctæ, quam spiritus in templum Deo & Christo consecrauit. ¶Versu septimo, Ego hodie genui te: Loquitur de generatione æterna, qua pater æternaliter gignit filium, & filius æternaliter gignitur à patre. Hæc autem æternitas significatur per aduerbium temporis, hodie. In æternitate enim neque præteritum est, neque futurum, cum partes non habeat secundum successionem, quarũ altera alteram præcedat aut sequatur: sed est æternitas quasi momentum vnũ perpetuò cõsistẽs. Ad imaginandum nanq; æternitatis durationem, oportet intelligere quasi nunc quoddã siue momentum præsens, vnum atque idẽ & inuariatum, absque fluxu & transitu stabiliter imperpetuum consistens, sine præterito quod defluat, aut sine futuro quod adueniat, sicque velut perpetuũ quoddam hodie, neque heri, neque cras, habens. Heri autem & cras, successionem manifestam, transitionem & fluxum indicant: quoniã heri iam non est, & cras nondum aduenit. propter quod per ipsa nequaquam potest æternitas significari, imo impossibile est vt in æternitate intelligatur. Illud verò notandum, quòd aduerbio hodie, nouo modo iũgit psalmista, nõ tempus præsẽs (quod videretur aptius) dicendo, Ego hodie gigno te: sed præteritum, quod minus videtur conuenire, eo quòd præteritum tempus ex suæ significationis proprietate præteritionẽ signet, quæ in diuina generatione semper existẽte non habet locum. Intelligendum ergo est iccirco præteritum tempus cum aduerbio præsentis temporis coniungi à propheta, vt ita significaretur hodie illud, de quo

A loquitur,non esse recẽs hodie,neque iam incipere suam duratione͂,sed præcesisse (non dico præteriisse)ab æterno.Est enim inter hoc hodie æternum, & nostrum hodie te͂porale, ista diuersitas: ꝙ nostrum hodie recens sit,& cum antè nunquam fuerit, iã primũ aduenit, mox abiturũ vbi cras aduenerit. Atque iccirco nos illi solum præsens accommodamus cum ad totum hodie respicimus dicentes, Hodie viuo,hodie sum,hodie gigno:nisi ad partes respiciamus eius diei præse͂tis,de quo loquitur.Sic enim & præteritum,& futurum his cõsiderationibus licebit adiúcere, vt cũ dicimus, Hodie comedi,& hodie dormiã,secundum diuersas huius diei partes.Secundum respectum tame͂ ad totum,non conuenienter nisi præsens te͂pus possumus applicare temporali,&labili nostro hodie.Illud autem æternum hodie (de quo hîc fit mentio) nequaquam recens est, neque iã nouũ aduenit quasi nunquam præcesserit,neque iterum cras vetus erit,neque tũ abibit ab vllo fugatus die crastino,neque præterito succidit,neque futurum præcedit,sed antiquũ hodie est, quod (quantũuis longam durationem me͂te cõprehe͂deris) semper erat idem quod nunc est, hodie, & quãtũuis longam secundũ futurã duratione͂ cõprehe͂deris,similiter præstabit ide͂,quod nũc est.Atque ideo illi potest(nulla etiã ad partes diuersas habita cõsideratione)apte addi te͂pus præteritũ,vel futurum. Vnde sicut pater nunc dicit,Ego hodie genui te:ita eade͂ veritate,& cõgruitate poterit dicere,Ego

B hodie gignã te.In hac enim æternitate,pater æternus,& semper genuit filium,& se͂per gignet filiũ, & semper gignit filium. Propriissimus tame͂ de æternitate loquendi modus est, cũ per te͂pus præsens loquimur. Ad significandã nihilominus nostro captui æternitatis durationem, præteritũ est conueniétius.Vnde & in alio psalmo de eade͂ hac generatione loque͂s idem propheta,dicit similiter præterito tempore, Ex vtero ante luciferũ genui te. Significat enim ipsam verbi generatione͂ Psal.109. secundum duratione͂ non præteriisse,sed tantũ præfuisse:id est,nõ nouam esse,sed ab æterno præcesisse.Verùm hæc forsitã simplicium captum videbuntur excedere:ad propositi tame͂ loci plenã intelligentiam videbantur necessaria: neque intellectu difficilia erũt iis qui ex naturaliũ rerum tractatibus,temporis & æternitatis agnouerit differentias.¶ Versu 8.Dabo tibi gentes,hæreditatem tuam.Gentes,& hæreditatem,nõ pro vno accusatiuo cõputari debent, per appositoriã cõstructionem,sed tanquam duo accusatiui ab eode͂ verbo,dabo, secũdum vim veheme͂tissimæ transitionis recti.cuiusmodi regimen est cũ dicimus,Eligo te regem,consecro te sacerdote͂.Estque sensus,Dabo tibi ge͂tes in hæreditatem tuã,vel pro hæreditate tua,hoc est vt sint hæreditas tua:quemadmodum orationis illius,Eligo te rege͂,sensus est,Eligo te in rege͂,siue vt sis rex. Similiter & in sequenti parte dicendum est,Et possessionem tuam terminos terræ.¶Versu.9. Reges eos in virga ferrea.

C Per virgam istam ferream,præter inflexibilem iustitiam(cuius Elucidatio meminit)recte etiam intelligi poterit sermo Dei viuus,& efficax,& penetrabilior omni gladio ãcipiti: quod sicut à Paulo Hebr.4. gladius vocatur, imò gladio ancipiti penetrabilius asseritur: ita nõ incõueniéter virga ferrea (propter suam fortitudinem,& virtutem)appellari potest. Apud Hieremiã verò etiam malleus nuncupatur: Nunquid non(inquit)verba mea quasi ignis & quasi malleus conterens petrã? Quòd si mal Hiere.23. leus petrã conterens appellatur sermo Dei,cur non etiam recte ferrea virga nũcupari possit? Hæc autem virga est,qua Christus regit ac pascit bonas oues suas:malas autem, vt vas figuli confringit, quoniam in verbis oris eius conde͂nabitur impius. Aut potest etiã hæc secũda pars in bonã parte͂ interpretari,vt de salutari confractione intelligatur,qua videlicet corda dura,immitia, fera, & incredula ipse percutit,cõfringit,& interficit,vt mansuescant atque emollescãt per pœnitentiam.Huiusmodi enim corda sunt petræ quas cõterit ille,de quo diximus: Malleꝰ.& ista, de quã nũc loquimur ferrea virga.Forsitan& eadem est quam volebat Esaias,cum de Mesia loqueretur, percutiet (inquiens)terrã virga oris sui.Virga enim hac verbi sui,quæ ex ore ipsius procesit, terram percus- Esa.11. sit,quoniam impiorum corda ictu prædicationis suæ salubriter feriendo,ad fidem,& virtute͂ conuertit.Nonnunquã & pro sceptro ponitur virga,vt psalmo quadragesimo quarto,Virga directio

D nis virga regni tui,id est sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui. Atque ita per sceptrũ ferreum si- Psal. 44. gnificatur regnum infrangibile,& indeficiens, nempe æternum:quã expositione͂ in Elucidatione priori loco positam cõperies.¶Versu vndecimo,Seruite domino in timore.Duo cõiungit psalmista,quæ pariter in nobis erga Deum debent adesse. Exultare enĩ nos oportet, & gaudere plurimũ atque lætari in bonitate Dei:neque morosus ipse est dominus,vt seruis suis ꝓhibeat gaudere.Imò locis plus mille,per seruos suos prophetas,& apostolos,atque etiam per os suum lætari monet,& gaudere semper.Gaudete (inquit idem ipse) quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Debet tamen non esse inepta nostra exultatio, sed cũ debita ex intimo cordis affectu reuere͂tia, omníque graui Luc.10. tate,maturitate,& morum honestate:quod est cum tremore exultare. Nõ enĩ intellige͂dus est tremo riste secundum seruile͂ affectum. Tremor enim nõ est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timore͂: quãto magis & tremorem eiusmodi? Significat autem in proposito magnam totius affectus reuerentiam ,& attentissimam mentis solicitudinem atque diligentiam,quã merito in no- 1.Ioan.4. bis efficere debet consideratio diuinæ maiestatis.De hoc aute͂ timore, & tremore Paulus loquitur cum fideles monet in metu & tremore suam salutem operari:id est,cum magna solicitudine, attentione, & vigilantia,non remisse, non trepide,vt faciunt quidã. Sed & seipsũ apud Corĩthios fuis- Philip. 2. se testatur in multo timore & tremore.Seruis quoque præcipit ide͂, vt dominis carnalibus seruiãt cum timore & tremore,hoc est,cum summa obedientia, & reuere͂tia. Quòd si dominis te͂porali- 1. Cor. 2. bus præcipiuntur serui cũ tremore obedire, quãto magis æterno illi regi regum & domino omniũ Ephes. 6. dominantium?Neque enim tam seruus aut subditus potest esse infimus quilibet hominum suo te͂porali domino,quĩ sit is qui supremus est, & gloriosissimus inter filios hominum infinito maiore

subiectione subditus æterno domino. Rectè etiam reges & iudices populorũ seruite illi, vt summo domino, cum timore: & exultate in eius bonitate: sic tamẽ, vt cũ tremore, memores semper ve strę erga illum humilitatis. ¶ Versu vltimo, Cũ exarserit in breui ira eius: Posset principium huius versus secundũ sententiam nõ male coniungi cũ fine præcedentis, vt sit sensus, Apprehendite disciplinam modo, dũ tempus est, nequando experiamini irã domini, & ne pereatis de via iusta tũc, cũ exardescet subitò ira eius, ne tunc videlicet pereatis de via iusta, ne tũc separemini à retributione bonorum, cum exardescet séq; manifestabit furor iræ eius. Ac deinde legatur separatim, velut conclusio totius psalmi, Beati sunt atq; erunt vniuersi, qui confidunt in illo. Alterius autem cõnexionis sententia in Elucidatione expressa est. E

2.Reg.13.

TERTII PSALMI ARGVMENTVM.

Ex titulo (qui tã apud Hebræos, quã apud Græcos atque Latinos psalmo huic præponitur, manifestũ fit eum à Dauid compositũ fuisse in ipsa persequutione quã à filio Absalõ sustinuit, siue post peractã persequutionem, & assequutã liberationem. Propter quod, secundũ historialem sensum Dauid ipsi applicari commode posset. Verum quia persequutio ista Dauid à suo filio, figura erat & signũ præuium persequutionis, quam Christus dominus à populo suo erat perlaturus (quemadmodum & in cæteris Dauid gestis, Christi mysteria figurari solẽt) iccirco præcipue est referenda psalmi huius intelligẽtia ad Christũ, in persequutionibus & tribulationibus constitutũ, vt sit eius ad patrẽ sermo suæ persequutionis grauitatẽ, & tribulantium acerbitatem primùm veluti per querimoniã proponẽtis, in spe tamen diuini auxilii seipsũ cõfortantis. Deinde mortis somnum, & subsequuturã ex patris virtute resurrectionis gloriã, atque inimicorũ finalem confusionem & punitionem prædicentis. F

TERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me: ✳ multi insurgunt aduersum me. (Matt.27, Sapiẽ. 2.)

2 Multi dicunt animæ meæ, ✳ non est salus ipsi in Deo eius.

3 Tu aũt domine susceptor meus es, ✳ gloria mea & exaltãs caput meum. (Ioan. 10.)

4 Voce mea ad dominũ clamaui: ✳ & exaudiuit me de monte sancto suo. (Apo.1. Luc. 23.)

5 Ego dormiui & soporatus sum: ✳ & exurrexi, quia dominus suscepit me. (Matt.27.)

6 Non timebo millia populi circundantis me: ✳ exurge domine, saluũ me fac Deus meus. (Hest. 13. Dan. 4.)

7 Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, ✳ dentes peccatorum contriuisti.

Vide pater mi, qui meus es secundum assumptã serui formã dominus, quàm sunt multiplicati persequutores & hostes mei: ∗ multi admodũ conspirant atque cõsurgũt aduersus me in malum, qui me quęrunt ad mortem pertrahere. 2 Multi eorum veluti exprobrantes obiiciunt mihi dicentes, ∗ Nõ erit tibi salus in Deo tuo, in quo te ais habere fiduciam, neque tuam animam de manibus nostris ipse saluabit: dicentes, Cõfidit in Deo, liberet eum si vult: videamus, si liberabit eum de manibus nostris. 3 Attamen tu domine pater, susceptor, defensor, protector, & liberator meus es: ∗ tu es qui me glorificabis, & qui me in regnum atque principatum exaltabis, liberatum de manibus eorum. 4 In tribulationibus & persequutionibus constitutus, vocem tam cordis quã corporis mei ad te in oratione affectu magno leuaui: ∗ & tu exaudisti me clamantem de sublimi throno gloriæ tuæ, in quo resides in magnificentia tua, in medio angelorum tuorum. 5. Increscente & operante aduersantium rabie, iuxta propositum tuæ voluntatis, ô pater æternæ morti me subdidi propria volũtate, mortísque somnum experiri in mea humanitate volui, & tridui spacium in somno illo perdurare. ponens à meipso ad tempus animam meã: ∗ Non permansi tamẽ in morte, vt cæteri mortuorum: sed à somno illo mortis quãtocyus resurrexi ad vitam, potestatem habens resumendi eam quam paulo ante posueram animam meã: & factus sum viuus post paululum, qui fueram mortuus, idq; ex virtute diuinitatis quam à te accepi, quoniam tu pater (in cuius manus spiritum meum commendaueram moriens) resuscitandum suscepisti me, & sustentasti atque custodisti, vt in morte nõ permanerẽ: sed post triduũ resuscitasti me, quatenus à te virtutem diuinitatis (secũdum quam surrexi à mortuis) accepi. 6 Etiam si me millia hominum persequentium per circuitum obsideant, & in circuitu custodiam aut obsidionẽ constituant, quomodo ex Iudæorum solicitatione pauci custodes ad sepulchrum meũ vigilabũt, non metuã, neq; ob hoc impediar aut cessabo à resurrectione mea: ∗ tu tantum domine pater, exurge mihi in auxilium: & secundum decretum cõsilii tui ęterni, à morte (in qua tua permissione ad tempus debeo quiescere) me libera, & ad vitam resuscita. Nulla est enim potestas humanarum viriũ, quæ tuæ diuinę potẽtiæ queat resistere, neq; est qui tuę possit resistere voluntati, aut tua cõsilia facere irrita. 7 Tu es qui omnes aduersarios meos, qui me sine meo merito iniuste afflixerunt, condemnatione feries æterna. ∗ Tu ictu graui iusti iudicii tui, & percussione seuera sententiæ tuæ in maxilla feries eos, ita vt dentes eorum pariter conterantur atque excutiantur. ∗ Cõteres quoque & comminues inuidiam & malitio-

(G and H section markers in right margin beside the elucidation.) G H

A *8 Domini est salus, ✻ & super populum tuum benedictio tua.*

sam potestatẽ eorum, qua me lacerare atq; discerpere existimabant.
8 Ad te pater domine solum spectat saluatio, tuũ est saluare, & à te vno salus omnis vera est expectanda: ✻ & super populũ tibi fidelem tuísque mãdatis obediẽtem, erit benedictio tua: in præsenti quidẽ salutaris gratiæ tuæ, in futuro autem sempiternę glorię tuę: quẽadmodum ex aduerso super populum infidelem & rebellẽ veniet maledictio, in præsenti quidem sterilitatis ab operibus bonis, in futuro damnationis æternæ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TERTIVM.

NOtandum, quòd licet Psalmum hunc totũ Elucidationis iam positæ series peculiariter capiti nostro Christo accõmodauerit, eámque intelligentiam solam expresserit, potest tamẽ nihilominus pulchrè & cõmodè admodũ etiam cuilibet Christi mẽbro, id est, cuilibet viro iusto in tribulatione posito, vox psalmi huius aptari, vix in vllo variata intelligentia: nisi quòd in versu quinto sonus, & exurrectio paulò aliter debeât intelligi. Fit enim nõnunquã, vt viri iusti siue prauitate, siue prolixitate persequutionũ fracti, veluti torpere incipiãt, atq; in somnum pecca
B ti declinare: quos Deus lucis suæ visitatione, iam casui propinquos sustẽtat, & pene iam collapsos benignè erigit, inimicis eorum in fugam conuersis. Huius ergo psalmi apparet ex prędictis triplicem inueniri intellectũ: primũ quidẽ de persona Dauid in Absalonis persequutione, quẽadmodum indicat titulus: alterum de Christo domino, cuius typũ gerebat Dauid: tertiũ verò, secũdum quem cuilibet Christi membro accõmodatur, de tribulatione poscẽti auxiliũ, & in domino suã cõfidentiam bonam exercitanti. Neq; verò hæc sensuum diuersitas vllam inducit cõfusionẽ, quãdoquidem adinuicem couniti sunt & includuntur alius in alio: secũdus quidem in priore, quemadmodum id quod de signo dicitur, spectat simul & ad signatum: tertius autẽ in secũdo, quemad modum id quod de capite dicitur, pertinet simul & ad mẽbra. ¶ Versu Tertio, Gloria mea & exal tans caput meum. Christus, siue etiam iustus quilibet, Deum vocat suam gloriam, id est, suum glo rificatorem, à quo gloriam sperat & victoriam atque coronam. Exaltare autem caput iusti quomodo dicatur Deus, vide in annotationibus psalmi. 106. in pertractatione versus vltimi, De torrẽte in via bibet, propterea exaltabit caput. ¶ Versu quarto, Exaudiuit me de monte sancto suo. Mons sanctus Dei, in psalmis atque item sacris aliis scripturis interdum Ecclesiam significat militantem, quomodo in psalmo præcedenti in verbo Christi, Ego autem constitutus sum rex ab eo Psalm. 2.
super Sion montem sanctum eius. Et in psalmo. 46, Magnus dominus & laudabilis nimis, in ciui- Psal. 46.
C tate dei nostri, in monte sancto eius. Interdum verò Ecclesiam significat triumphantem, & mãsionem supernam beatorum, quę propter altitudinem altissimę cõtemplationis & speculationis, secundum quam Deum sancti contuentur facie ad faciem, rectissimè mons dicitur: simul & propter inaccessibilitatem & inexpugnabilitatem eius. Vnde dicitur in alio loco, Non accedet ad te 1. Cor. 13.
malum. Qui enim in montibus habitant, non facilè valent expugnari: & quo mons altior fuerit, Psal. 90.
eo difficilius. Mons autem Dei tam altus est, vt nemo possit ad oppugnandum vel expugnãdum appropinquare. Dicitur autem mons iste sanctus, propter singularissimam præsentiam, & inhabitationem firmissimã eius qui sanctificat omnia. Sic in psalmo decimo quarto, Domine quis ha- Psal. 14.
bitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Item psalmo quadragesimo- Psal. 42.
secũdo, Emitte lucem tuam & veritatẽ tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerũt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua. ¶ Versu quinto, Ego dormiui & soporatus sum. Ex sacris domini Iesu verbis in Euangelica historia, simul & ex Apostolorum literis, discimus mortuos dormientes appellari. Vnde de Lazaro ait dominus, Lazarus amicus noster dormit: intẽdẽs de mor- Ioan. 15.
te corporis. Similiter & Paulus, De dormientibus, inquit, nolo vos ignorare fratres: cũ de mor- 1. Thes. 4.
tuis loqueretur. Recte ergo hoc in loco per somnum intelligitur ipsa mortis dormitio, & ex consequenti per exurrectionem siue euigilationem à somno, ipsa à morte ad vitã resurrectio. Quod
D autẽ Christus ait ideo se exurrexisse, quoniã dominus, pater videlicet, ipsum suscepisset, id non sic intelligendũ est, quasi non propria sua virtute resurrexerit Christus. Resurrexit enim per virtutẽ & potentiam diuinitatis, quæ in eo erat, ipsi patríque communis: non quasi per alienam & extrinsecam virtutem, quẽadmodum nos puri homines suo tempore sumus resuscitãdi à monumẽtis: (Ait enim de se ipse Saluator dominus, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatẽ habeo iterum sumendi eam) sed per ipsam propriam suam virtutem, quam intra se habebat, & qua Ioan. 10.
ipse licet homo factus nunquam destituebatur. Patri tamen asscribit suam resurrectionem, & in hoc & in aliis plerisque locis, quoniam omnia quæ habet, à patre habet: neq; habet omnino quicquam filius, nisi per communicationem à patre: ipsámque potentiam omnem & virtutem, quam habet, à patre habet: atque ideo non immerito ad ipsum refert suæ resurrectionis gloriam. Denique manifestum est hîc Christum introduci secũdum carnis dispensationem, in forma humilitatis loquentem: propter quod ad designandum quòd non virtute humana surrexisset, sed diuina, patri suo asscribit resurrectionem. Nisi enim diuinitas humanitati fuisset auxiliata, non potuisset ipse à somno exurgere. Si verò hunc psalmum totum personæ Dauid applicare quis vellet, hunc necesse esset somnum istum ad tempus aduersitatis & tristitiæ (in quo erat Dauid, donec perduraret Absalonis persequutio) referre: exurrectionem autem siue euigilationem, ad tempus liberationis de angustia. Si verò secundum spiritualem intellectũ viro cuilibet iusto aptetur psalmus, intelligitur ista dormitatio, quędam in virtutis proposito atq; profectu remissio, & ad peccatũ aliqua

ex parte declinatio: exurrectio autem, in pristinam diuinæ seruitutis alacritatem reparatio, ex be E
nignitate Dei suscipiẽtis iustum, vel priusquam cadat præseruãdo, vel postquam ceciderit erigen-
Psal. 93. do, ne in lapsu permaneat, & in fouea in quã cecidit non extractus suffocetur & computrescat. Nam in alio psalmo dicitur, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. ¶ Versu penultimo, Dẽtes peccatorum contriuisti. Sũptum videtur ex vulgari consuetudine loquentium, ad designandum grauitatem persecutionis, qua omnipotentia diuinitatis Christi hominis inimicos & percussit, & percutiet amplius. Grauius enim ictus est maxillę, cum ex eo dentes vel infringuntur, vel excutiuntur. Atq; huic intelligentiæ clare satis atq; aperte consonat beati Hieronymi versio, quæ sic habet, Quoniam tu percussisti omnium inimicorum meorũ maxillam, dentes impiorum confregisti. Cui consentit etiam Chaldaica translatio, habens in hũc modum, Quoniam tu percussisti omnes patronos odii mei super genas eorum, dentes, impiorum confregisti. Est autem harum lectionum sententia, tanquam si dicat propheta, In maxillam inimicos meos percussisti: & quidem ictu tam graui, vt etiam dentes qui in maxillis erant, confregeris atque excusseris, id est, ictu terribili, nimirum sententia damnationis æternæ. Aut per dentes confractos, malitiosam eorum potestatem, qua Christum discerpere quærebant, simpliciter intellige. Vtranque autem intelligentiam supposita monstrat Elucidatio. F

DE TITVLO HVIVS PSALMI.

PRimum illud in genere de titulis vniuersis aduertendũ est, quòd is cui psalmus asscribitur, semper in datiuo casu ponitur. Vnde in hoc psalmo & in cõsequentibus, cũ audis, psalmus Dauid, vel psalmus cantici Dauid, semper nomen Dauid in datiuo casu accipi debet, vt sit sensus, psalmus ipsi Dauid. Id quod tã ex Græco quàm Hebræo euadit manifestũ. Vtrobiq; enim articulus datiui casus adiũgitur nomini Dauid. In græco enim dicitur τῷ Δαβὶδ, id est (vt ita exprimamus) ipsi Dauidi. In Hebræo autem nomini Dauid præponitur litera Lamech, quæ solet esse articulus datiui casus, quẽadmodũ He genitiui. Neq; verò mysterio vacare putamus, quòd authoris ipsius nomen casu datiuo præpositũ sit, cum tamen videatur magis casus genitiuus ad authorem cõpetere. Opus enim dicimus illius, qui author est eius. Præponitur tamen psalmis authoris nomen casu datiuo, ad significandum (vt equidẽ arbitror) alium esse authorẽ præter canentẽ Dauid, ipso magis præcipuum, qui subticetur, & cui præcipuus locus in genitiuo casu defertur, nẽpe
Psal. 44. spiritum domini interius dictantem & interius illuminantem, ipsique Dauid psalmos reuelãtem, quemadmodũ quodam in leo idem ipse apertum perhibet testimoniũ, linguã suam scribæ velociter scribentis calamum appellans, videlicet spiritus sancti velocem & efficacem motionem designãs. Huic itaque scribę deferens humilis & simplex puer domini Dauid, & tãquã primo authori G
primũ locum cõcedens, se quasi instrumentũ & quasi illuminatum atq; edoctũ à Deo casu datiuo designat, dicens, psalmus ipsi Dauid. acsi diceret, psalmus ipsi Dauid reuelatus aut datus, quẽ videlicet psalmum docuit illum summus artifex spiritus Dei, qui per Dauid psalmos canebat. Atq; istud quidẽ hoc in loco semel admonitũ, & aduertẽdum est & attẽdẽdũ diligẽter per vniuersum
Psal. 44. psalmorum librum, ne eadem opus sit frustra sæpius iterare. ¶ Demum (quod ad hunc titulum in
Psal. 28. speciali attinet) aduertendum est, quòd frequenter cõtingit psalmo alicui prẹponi titulũ qui spe-
Psal. 29. ctat ad historiã, quemadmodum hic dicitur, psalmus Dauid, cum fugeret à facie Absalon filii sui.
Psal. 51. Alibi psalmus Dauid in consummatione tabernaculi. Itẽ, psalmus Dauid in dedicatione domus
Psal. 33. Dauid. Itẽ, psalmus Dauid, cũ venit Doech Idumæus, & annũtianit Saul, & dixit, Venit Dauid in domum Abimelech. Item, psalmus Dauid, cum immutauit vultũ suũ coram Abimelech, & dimisit eum, & abiit. In his tamen psalmis quibus tales præponuntur tituli, non est necesse, imò neque cõueniens, vt huiusmodi historiale factũ accipiatur vniuersaliter, quasi materia psalmi, siue vt psalmi ipsius intelligẽtia ad historiã talem accommodetur. Nam in psalmo. 33. (cui vltimus ille titulus de vultus immutatione præponitur etiam apud Hebræos) ne verbum quidẽ auditur de huiusmodi facto particulari historiæ, quod in titulo præmittitur. Sed plerunque titulus vel tempus tã H.
tum designat, quo facta est prophetæ reuelatio psalmi huius aut illius, vel occasionem decãtandi siue describẽdi eum. Valde enim steriles redderet psalmos, qui semper ex titulo haurire vellet solidam eorum intelligentiã. Quemadmodũ ĩ psalmo proposito, qui illud, Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi, intelligeret de humiliatione ac subsequẽti liberatione Dauidis, vere sterilem & nimis inamœnum efficeret sensum. Similiter psal. 28. cui (vt diximus) præmittitur titulus, in cõsummatione tabernaculi, si ad literã illi dedicationi materialis tabernaculi applicetur, sterilem & prorsus ieiunã habebit interpretationem, cum sit alioqui psalmus adipe mysteriorũ noui testamenti pinguissimus & delicatissimus. Quòd si roges, quid ergo in titulo historia pręmittitur, si ad historiam non debet accommodari interpretatio psalmi qui subsequitur? Iam diximus satis esse si tãtum vel tempus vel occasionem psalmum decãtandi titulus indicet. pro cuius rei intelligentia diligenter attẽdẽda est illa Pauli sententia, qua dicit in fidelibus abundare consolationes, iuxta tri-
2. Cor. 1. bulationum abundantiam. Sicut (inquit) abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Quod psalmista noster aliis verbis, secundum eandem tamen senten
Psal. 53. tiam ita expressit, confitens domino, & dicens, Secundum multitudinem dolorum in corde meo, cõsolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Ex quo apparet, prophetã in magnis tribulationibus & angustiis positũ, quãto magis affligebatur exterius, tãto magis percepisse interiorẽ à Deo illuminationẽ, in qua seipsũ secũdũ spiritũ posset abũde cõsolari. Vnde arbitror fieri potuisse, imo

A verisimile est & pene clarum ac certũ ita fuisse, quòd Dauidi in angustiis exteriotibus & afflictionibus posito, in spiritu demonstrata est & reuelata illa pòst ventura persequutio & afflictio, quam Christus dominus præter omne meritum erat perlaturus ab inimicis: vt sic in ostensa domini ventura tribulatione, seruus in sua præsenti afflictione inueniret consolationem: vt hoc ian Dauidi spiritus diceret, quod multo pòst ipse dominus in carne suis discipulis ore proprio dicturus erat: Nõ est seruus maior domino suo: Si me persequuti sunt, & vos persequẽtur. Sic enim & spirit⁹ dicebat in corde Dauid, Ecce dominũ persequẽtur impii & infideles serui: tu ergo ne grauate feras si te affligant iniqui. Atq; hoc pacto cõuenienter valde dici potest, ꝙ cum à filio suo Dauid persequutionem sustinere indubie grauissimam, & ad tolerandum molestissimam (Tanto enim grauius est homini quod infligitur malum, quanto eum qui infligit minus æquũ est hoc agere) ipse autem summam corã Deo humilitatem exhiberet, de ciuitate regia miserabiliter cũ vniuersa domo pedibus suis egrediens, cliuum oliuarum ascẽdens, nudis pedibus incedens, cum fletu & operto capite, maledictionem quoq; Semei patienter ferens, & vlcisci volentes ꝓhibens, aliáque his similia plura coram domino humilitatis intimæ testimonia demonstrans: quod ĩ hac (inquã) tanta humilitate illi reuelatum fuerit ad suam cõsolationem, quanta Christus dominus in mundum venturus esset à populo suo, à filiis suis, sed malis filiis passurus, & quomodo post passionem foret glorificandus. Ioan. 15. 1.Reg.15. 1.Re.16.

B Atq; hac illuminatione, velut suorum malorum omnium oblitus, totus in contemplationem persequutionis Christi abreptus, quasi ex persona Christi sic inimicis circundati, & per resurrectionem liberandi in vocem Psalmi prorupit, sicque abunde magnam in sua afflictione consolarionem inuenit, intelligens & se similiter post persequutionem inuenturum requiem. Atq; ita quidẽ patet quod diximus, persequutionem Absalonis tempus fuisse, atque etiam occasionem componendi propositi Psalmi, non autem ipsius præcipuam materiam. Forsitan autem hæc & aliis pluribus in locis, vbi vsus venerit, admonebimus, & plurium exemplorum declaratione faciemus manifestius, si nos magnus dominus sua illustratione dignabitur, & vita.

QVARTI PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo Propheta vbi eam quam à Deo ipse expertus fuerat exauditionis facilitatẽ præmisit, mox ad increpationem verba conuertit, quòd homines, rationales creaturæ, suæ nobilitatis obliti, tam facillimo ac benignißimo domino prætermisso, peccatis se turpiter subdãt, & carnis ac mũdi desyderiis ignominiose inhæreant. Quibus deinde si à vanitate conuerti velint, aduocatum monstrat, per quem propitiationẽ sibi valeant comparare: simul & modum quo ad illum cõuerti debeant (per irã aduersus vitia præterita, declinationem à malis, & operationẽ iustitiæ) vt secure in eo sperare valeant, luculenter manifestans. Vbi insipiẽtium C *hominũ obiectioni respõdens, naturalis luminis meminit, atq; etiam spiritualis illuminationis, vnde nobis boni est indiciũ, & lætitia venit in cordibus fideliũ. Deinde per spiritus illuminationẽ quæ tempore gratiæ ventura bona erant præuidens, & præcipue fidelis populi futuram multiplicationẽ atq; profectũ, & sacramẽtorũ legis nouæ fœcunditatẽ, ea gaudenter in exultatione spiritus, futura quasi præterita, iuxta morẽ Prophetarũ prænunciat: & in eis quæ præuidebat nõ hæsitans fide, se pariter cũ venturis adiungẽs, in pace securus vult & gaudens requiescere: credens vnà cum nouo illo populo pariter videre bona domini in terra viuentium, propter spem certam & securam expectationẽ eorum quæ spiritu illuminante sibi fuerant præmonstrata.*

QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cum inuocarẽ exaudiuit me deus iustitiæ meæ: ✳ in tribulatione dilatasti mihi.*

D 2 *Miserere mei, & exaudi orationẽ meã.*

3 *Filij hominum vsquequo graui corde?*

✳ vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?

4 *Et scitote quoniam mirificauit do-*

CVm ex debito cordis affectu clamarem in oratione mea ad dominum, non abiecit orationem meam Deus, author ipse, consyderator, & remunerator iustitiæ meæ: ✳ In tribulationibus & angustiis inuocatus, latitudinẽ spiritualis consolationis & gaudii interioris donauit mihi. 2. Atq; iccirco cælestem sæpius benignitatem expertus, iterum clamare non desino, quoties vlla mihi tribulatio obuenerit. Misericordiam tuam demõstra mihi domine, & exaudi me tibi ĩ spiritu humili supplicantẽ. 3. Vos verò filii hominum, ex hominibus rationalibus homines rationales progeniti, quos sic ad imaginem suam Deus nobiles & gloriosos cõdidit, quousq; vos tandem secundum affectũ cordis onerati permanebitis peccatorum mole, atq; terrenarum cõcupiscentiarum pondere, semper in ima ista respicientes? ✳ Et ꝓpter quid (quæso) cor apponitis vanitatibus, & ex affectu sectamini mendaciũ? hoc est, ea quæ carnis sũt & mũdi, quę reuera nihil aliud quã vanitas sũt & mẽdaciũ: Eccle. 1. in quib⁹ nihil est verę ac solidę bonitatis, & quę suos sectatores misere decipiũt, pro fœlicitate quã promittunt æternæ mortis stipẽdia adducẽtes. Rom. 6. Nequaquã profecto hoc decens aut iustũ est, aut etiã expediẽs, vt rationalis creatura, quã Deus sic nobilẽ creauit, ipsa se vanitati atq; mẽdacio vltro subdat, atq; in seruitutẽ dedat. 4. Quòd si qui forte ex filiis hoĩm pondera hæc abiicere cupiãt, ostẽdã eis quis sit qui illos possit leuare suis onerib⁹. Illud enim in primis sciẽdũ &

Ioan.3. *minus sanctum suum.*

1.Ioan.2.
Roma.5. ** dominus exaudiet*
Hebr.9.
Ioan.14. *me cum clamauero ad eum.*

Matt.11. 5 *Irascimini,*

** & nolite peccare:*

** quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.*

6 *Sacrificate sacrificium iustitiæ,*

Roma.8.
Eccle.1. ** & sperate ĩ domino:*

** multi dicunt, quis ostendit nobis bona?*

7 *Signatum est super nos lumē vultus tui domine:*

** dedisti lætitiam in corde meo.*

1.Ioan.1.
Ioan.16.

8 *A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt.*

9 *In pace in idipsum dormiã & requiescã.*

10 *Quoniã tu domine singulariter in spe constituisti me.*

fideliter attēdendũ est, quòd pater omnipotens Christũ dominum E
(quem ab initio conceptus sui sanctitate, misericordia, & omnibus
gratiis impleuit, nõ ad mensuram) mirabilem fecit, mirifice exaltauit
in cõspectu suo, & mirabilē demonstrauit in cõspectu omnium cre
dentiũ, tanquã aduocatum nostrum & propitiatorem, per quem no
bis datus est ad patrē accessus, quíque mirabiliter à peccatoribus se-
gregatus imperpetuũ assistit vultui Dei pro nobis.* Deus pater om
nipotēs exaudiet nos, quotiescunque ad illũ clamauerimus: ita vt si
quid patrem petierimus in nomine ei⁹, hoc ipse faciat nobis: ad quē
accedētes, ab omni onere & pōdere liberi (iuxta promissum eius) re
ficiemur.5. Si verò modum requiritis quo ad illum à vanitate redire
oportat, en primũ vobis dolor, ira & indignatio sãcta assumi debet,
per quę peccatis præteritis, imò vobisipsis (vt serui fuistis peccati) in
dignari debetis, vt illa quę prius turpiter amastis, & cõcupiuistis ne-
quiter, iam pœnitētes salubriter detestemini: * deĩde, ne vltra pecce-
tis firmo proposito statuendũ, atque diligenti obseruatione est cauē
dũ ne ea quæ semel defleta sunt per pœnitētiã, per cõcupiscētiã ite- F
rũ cõmittãtur.* Cæterũ, si quę occurrãt aut exoriri cœperint per co
gitationes in cordibus vestris mala desideria, vel ex suggestione ex-
terioris dęmonis, mũdi, aut carnis, vel ex memorię volubilitate & af
fectus instabilitate, & si quæ huiusmodi intus in animos vestros for
te se ingerãt, nolite oblectari in eis, vt nõ noceãt, sed cõpũgimini, &
dolore vosipsos affligite ꝓ illis, vt sic dũ oblata respuitis, etiã glorio
sior fiat ex eis corona vestra.6. Neq; verò sat fuerit ad ꝑfectã cõuer-
sionē, præterita peccata plãgere, & ab eis caute declinare: sed studio-
sum sup bonũ operari oportet, & Deo offerre iustũ sacrificiũ, & de
bitũ bonarũ actionũ, in operãdo ea quę diuinę sunt volũtatis. Nullũ
est enim sacrificium tã à nobis Deo debitũ, quã vt vitã iuxta eius vo-
lũtatem ducamus. Hęc verò vbi adfuerint (nēpe de peccatis præteri-
tis dolere, à malis actibus cessare, & operibus Deo placitis insistere)
* spē habete in domino. Sic enĩ vt oportet sperãtes in eo nõ cõfun-
demini, sed ab omnibus malis ipse vos faciet saluos. * Neq; mouere G
quēquã debēt voces hominũ stultorũ atq; carnaliũ (quorũ bon⁹ sē-
per, imò ĩfinitus est numerus) dicētiũ, Vnde scire poterimus quæ vt
bona sectãda, qúæve vt mala ex aduerso fugiēda, aut quis est qui no-
bis in omnib⁹ nostris actionibus (quæ sunt infinitæ) hæc demõstret?
7. Ecce enim inditũ est & impressum nobis rationalib⁹ creaturis na
turale lumē, quod à facie Dei.i. ab illo increato, infinitꝰ, & inæstima-
bili lumine, veluti quędã particula & quędã ꝑticipatio illius immē-
si luminis, in apice mētali & vi animę suprema desup immissum, Deo
nos assimilat, & Dei imagine veluti cõsignat: in quo lumine, natura-
liter ea quę bona sũt & sectãda, qúæve ex opposito mala & fugiēda
cognoscimus:*. Insup & lumē spũs tui sãcti, de cõspectu diuinitatis
tuæ demittis in corda fideliũ, ꝑ quē insculpitur in nobis, & veluti si-
gnatur atq; imprimitur spũalis regeneratiõis imago, qui sua nos in-
terna vnctione omnē docet tã de credēdis, quã de agēdis veritatē:*
Et in horũ vtroq; lætari me & exultare fecisti ĩ gaudio ĩteriori spũs
mei. Ex vtroq; enim gaudiũ viri iusti cõsciētię, cũ sic duplici ratione H
munitur atq; secura redditur.8. Et ô beata illa vētura tēpora, ô feli-
cia posterorũ secula, quãdo à fœcũditate sacramētorum nouæ legis
(quorũ pręcipuũ ĩ frumēto & vino ꝑ cõsecrationē cõficietur, atq;
alia quędã in vnctione sacrati olei) multiplicabũtur atq; augmētum
sumēt, tã gratia & merito quã numero, fideles ĩ Deũ patrē & Chri-
stũ filiũ eius credētes.9. Mihi verò tametsi nondũ det videre fœlicia
hæc tēpora, fidei tamē cõmunione cum illis vēturis generationibus
meipsum spiritu cõiungēs, in pace simul cũ eis obdormiã securus, &
in spe eadem pariter cum illis per mortis dissolutionē ingrediar ĩ re-
quiem dormitionis meæ, eadē cũ illis beatæ resurrectionis præmia
certissime expectans.10. Quoniam tu domine per illuminationē i-
stam tuam tam benignam de venturis Ecclesiæ tuæ bonis, in spe bo
na, singulari, & peculiari quodam modo securum me constituisti.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVARTVM.

VErsu primo, In tribulatione dilatasti mihi: potest, dilatasti, intelligi pro, latitudinem dedisti in consolatione videlicet interna, quam præbuisti inuocatus in tribulationibus. Cui consonat verbum Apostoli dicentis, Sicut abundãt passiones Christi in nobis, sic & per Christũ

2.Cori.1.

A abundat consolatio nostra: & si fuerimus socii passionum, erimus & consolationum. Dũ enĩ foris
retributio corpus premit, intus per gaudium spiritus dilatatur. Propter quod idẽ Apost. hãc latitu 2. Co. 4
dinem probe expertus, In omnibus (inquiebat quodã loco glorians in afflictionibus) tribulationẽ
patimur, sed non angustiamur. Et iterum, Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamẽ is Ibidem.
qui intus est renouatur de die in diem. Si verò malit quis accipere verbum dilatasti, secundum pro
prietatem suæ significationis, vt sonet latum facere, subaudiat accusatiuum præcordia, vel cor, vel
spiritum, vel consolationem, aut aliud huiusmodi: vt sit sẽsus, Dilatasti mihi cor, aut pręcordia, aut
spiritum meum. In consolatione enim & gaudio interiori spiritus intra sese dilatatur, quẽadmodũ
tristitia cõfringitur & coangustatur. Aut dilatasti consolationem, id est, latã mihi fecisti consola-
tionẽ. Forsitan autem hæc latitudo, de qua modo loquitur, eadem illa de qua & ĩ aliis aliquot locis
meminimus fieri sermonem. Veluti Psalmo. 17, Eduxit me in latitudinem. Et psal. 118. Et ambula- Psal. 17.
bam in latitudine. Et iterum, Viam mandatorum tuorum cucurri, cũ dilatasti cor meũ. Lectio au- Psal. 118.
tem Romana habet accusatiuum pro datiuo, In tribulatione (inquit) dilatasti me. Et hæc lectio ean Ibidem.
dem habet cum supradictis sententiam. Quid est enim inuocantẽ dilatare, nisi inuocãti dare latitu
dinem, ipsúmque in latitudine constituere? ¶ Versu tertio, Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis
B mendacium? per vanitates & mẽdacia recte in Elucidatione intelliguntur ea quę mũdi sunt & car
nis, id est, delitiæ & temporalia bona & malarum cõcupiscentiarum adimpletio: quę nihil sũt nisi
vanitas & mendacium. Vnde & in psalmo. 39. similiter de his dicitur, ꝙ beatus est homo ille, qui Psal. 39.
non respexit in vanitates & insanias falsas. possent nihilominus idola hîc intelligi vanitates & mẽ
dacia, quæ re vera vanissima sunt cum dii habeantur, nihil tamen sint minus, & mentiũtur suis cul
toribus, eósq; misere decipiunt, pro salute æternam damnationẽ ipsis superinducenes. Atque ita
cõmode subsequitur in sequẽti versu demõstratio eius, qui vere diligi & requiri debet vt colatur,
scilicet Christi Dei patris filii, qui non mentitur suis cultoribus, cũ oẽs clamantes exaudiat: quem
relictis omnibus vanis idolis, iustum est verum Deum requirere & colere. potest autẽ hic versus
legi, vel tanquam increpatoria ĩterrogatio cũ vehementia ĩdignationis, vel quasi per querimoniã
cum suauitate cõpassionis. Neq; omnino dissonat vox ista prophetæ increpatoria, ab illa suauissi
ma Christi exhortatione, secundum quã in Euãgelio vniuersis clamitat, dicens, Venite ad me oẽs Matt. 11.
qui laboratis & onerati estis, & ego reficiã vos. Tanquam si dicat, Quare curritis post vanitates, &
mendacia diligitis, quæ nihil aliud q̃ grauissimum onus adferre possunt conscientiis vestris? Ad me
potius accedite, méq; diligite, deponentes omne mendaciũ & omne pondus sæcularis vanitatis vt
C in me reficiamini, & alleuientur corda vestra. ¶ Versu. 4, Et scitote quoniam mirificauit domin⁹ sã
ctum suum. præter continuationem huius versus cũ pręcedenti illa quæ in elucidatione posita est,
potest assignari & alia nõ incõmodior, in hunc modum, Nequaquam ô homines diligatis vanitatẽ,
aut quęratis mẽdacium: Scitote enim quoniã ille qui est veritas, ipse sanctus sanctorum, Christ⁹ do
minus, potius toto est corde diligendus & requirendus atq; colendus à vobis: quẽ Deus pater mi-
rificauit, mirabilémque fecit, & super omnia exaltauit, vt ipse ab omnibus diligatur & colatur, qui
solus potens est exaudire oẽs ad se clamãtes. & præstare omnibus quæcunque postulauerit. Quod
autẽ in secunda parte dicitur, Dominus exaudiet me cum clamauero ad eũ, tametsi sub prima per-
sona dicatur, intelligitur tamen secundum generalitatẽ, ac si diceretur, Dominus exaudiet oẽm eũ
qui clamauerit ad illum. Est enim hoc frequens, cum quis vniuersalem vel indifferentẽ velit facere
enunciationem, vt de sua ipsius persona loquatur singulariter. Vt cum dico, Si bene fecero, reddet
mihi Deus mercedẽ bonam: sin male, malã: sub prima persona loquẽdo, indico quid oĩb⁹ vniuer-
saliter sit Deus bonis atque malis præmii largiturus. ¶ Versu quinto, Irascimini & nolite peccare.
Hunc passum nõnulli ad moderationem irę referunt, sic eũ exponẽtes, Si irascimini, vel si irasci cõ
tigerit, cauete ne peccatum fiat ira, id est, ne modũ excedat, vt nõ mora nimia aut excessus furoris
D transeat in peccatum mortis, vt fere idẽ sit quod quodam ĩ loco scribit Apostolus, Sol nõ occidat Ephe. 4.
super iracundiam vestram. Verùm hæc expositio non satis videtur cõcordare cõsequentibus atq;
præcedentibus. Propter quod longe aliam sententiã sequitur Elucidatio. Secundum quã diligen-
ter attendendus est ordo qui in duobus his versibus, id est, hoc præsenti atq; proxime pręcedenti,
describitur: secundum quẽ conuerti debemus ad dominũ, & illum requirere. Primũ enim irasci o-
portet vitę pristine, deinde ne vltra addamus, diligẽter attendere, insuper exurgentes malos motus
(siue ex cõsuetudine malæ vitæ pristinę, siue ex carnis prauitate) cõprimere, & per compunctionẽ
extinguere, vt nõ iterum excrescant per cõsensum, si permittãtur libere exurgere, & absq; repres-
sione ꝑficere. Hinc verò diligenter operari oportet bonitatẽ, vt vera & perfecta cõprobetur pœ
nitentia. Amor enim & desiderium virtutis, si operari renuit, neq; verus amor, neque verũ desyde
rium est. Operãtes autem bonum, cauere debent ne in semetipsis fidãt, aut propriis virib⁹ (quasi iã
aliquid cœperint esse, cum nihil sint) sed spem totã habeãt in domino, sine quo prorsus nihil pos- Galat. 4.
sunt efficere, & ex quo omnis est eorũ in bonũ sufficientia. Vbi verò sic pędicto & ordinato mo- Ioan. 15.
do ad dominum se cõuerterint, sperent in eo fidenter, de sua salute securi: quoniã nõ illos cõfũdet 2. Cor. 3.
spes sua. Cum verò cõsequenter subiungitur, Multi dicũt quis ostẽdit nobis bona? obiectio ponit̃ Rom. 5.
hominum carnalium, ac deinde versu sequenti eiusdem obiectionis solutio, quemadmodũ in Elu
cidatione euidenter exponitur. ¶ Versu. 8. A fructu frumenti, vini, & olei sui. Nonnulli hunc ver-
sum de malorum ꝓsperitate exponunt, referentes sermonẽ ad illos multos, de quibus in versu sex-
to mentio fiebat, qui increduli & murmuratores dicunt fidelibus, Quis ostendit nobis bona? hos
dicũt multiplicari, id est, ditari in fructu frumenti, vini, & olei: id est, per abundantiam rerũ tẽpo-

ralium.In his enim tribus frumento,vino, & oleo, omnium rerum temporalium abũdantiam in E
Augusti. telligunt.Hanc expositionem qui clarius volet ac plenius cognoscere, videat commentarium san
cti patris Augustini,qui eam late prosequitur. Nostra enim elucidatio propter connexionem cõ-
modiorem, nequaquam istam expositionem prosequitur, sed mystica intelligentia de sacramẽtis
loquitur nouæ legis,quæ per fructum frumenti,vini,& olei intelliguntur,ratione quæ inibi expri
mitur. Iuxta quam intelligentiam illud etiam conuenientissime videtur accipi, quod populo mi-
sericordiam consequuto per pœnitentiam,prædixit Ioel propheta : Zelatus est (inquit) dominus
Ioel.2. super terram,& pepercit populo suo.Et respõdit dominus, & dixit populo suo,Ecce ego mittam
vobis frumentum,& vinum,& oleũ,& replebimini in eis, & non dabo vos vltrà opprobrium in
gentibus.Nam ꝙ hæc ad nouæ legis beneficia & gratiæ tempus pertineant,consequentia manife-
stius demonstrant,quæ de diaboli eiectione& cõdemnatione,de deserti gentium fructificatione,
de Christo doctore iustitiæ,eiúsq; prædicatione,euidenter satis faciunt mentionem, ac deinde e-
tiam de spiritus sancti effusione prophetia subnectitur, quam sine hæsitatione Petrus Apostolus
Acto.2. in Actis Apostolorum populum Iudęorum alloquens,ad tempus nouæ legis asserit pertinere.Iu-
Thomas xta hanc item nostrã interpretatiomem,venerabilis Ecclesiæ doctor Thomas Aquinas,in officio
Aquinas sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti,pręsentem versiculum accõmodat,in Antiphona quam huic F
Psalmo præcinendã præmittit. Antiphona autem huiusmodi est, A fructu frumẽti & vini multi-
plicati fideles,in pace Christi requiescunt.Quòd autem oleũ omiserit,nihil moueat : quoniam ad
Eucharistiæ sacramentum(quod ille laudabat)non attinet.¶Versu penultimo,In pace in idipsum
dormiam.Nota,ꝙ prisci illi Patriarchæ atq; Prophetæ, qui longe ante Christi aduentũ pręcesse-
rũt per multa secula,quibus non est datum videre ea quæ oculi nostri viderũt, atq; etiamnum vi-
dent in tempore hoc gratiæ & nouæ legis: fuerunt tamen illuminati à Deo de venturis illis nouæ
legis mysteriis,per quę futura erat salus & redemptio generis humani , & gratia copiosa credenti-
bꝰ conferenda,cum abundantia spiritualium bonorum : sicq; ea quæ in tempore nouæ legis futu-
ra erãt per fidem velut alonge aspicientes,ĩ pace quieuerunt:quemadmodũ de Abraham,Isaac,&
Hebr.11. Iacob ait Paulus,ꝙ iuxta fidem omnes defuncti sunt.nõ acceptis repromissionibus,sed alonge eas
aspicientes,& salutantes.Quieuerunt autem in pace iuncti per fidem & spem pariter cum illis suis
posteris venturis in tempore gratiæ:id est,nobiscum,qui ea quæ illi vt ventura credebant,nũc cre
dimus & confitemur impleta. Et quemadmodum nos in fide securi quiescimus (domino vocan-
te)in spe eius quæ iam impleta est redemptionis humanæ: ita & isti in pace pariter nobiscum qui-
escebant securi, propter fidem & spem eorum quæ certissimò ventura & suo tempore implen-
da credebant.Vnde Patriarcha Iacob,cõgregatis in nouissimo filiis,hanc suæ spei securitatem pro- G
Gen.49. testando,dicebat,Pręstolabor salutare tuum domine.Et Tobias sanctus morti proximus,in spiritu
Tob.13. cernens decorem ędificandæ Hierusalem,id est,Ecclesiæ sanctæ,similiter dicebat exultans, Beatus
ero,si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Hierusalem. Et iterum , Ego autem &
anima mea gaudebo in domino.Imo & Balaam ille iniquus auaritiæ seruus finem venturum iusto
rum non ignorabat, cum diceret, Moriatur anima mea morte iustorum , & fiant nouissima mea
Num.23. horum similia.Secundum hunc itaq; modum illuminatus de venturis Propheta Dauid se dicit in
pace pariter requiẽ accepturũ,eo ꝙ peculiari modo esset ex deo factus securus de beata sua resurre
ctione & glorificatione,nõ minus q̃ si omnia salutis humanæ mysteria ipse oculis corporeis fuisset
Psalm.37. cõtẽplatus:id quod in alio psalmo apertiꝰ cõfitetur,dicẽs, Credo videre bona dñi in terra viuẽtiũ.

QVINTI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus qui sequitur,formam aptã dat orandi iis qui in tribulationibus aut tẽtationibus positis,vt patiũtur ab aduersantibus siue visibilibus siue inuisibilibus persequutoribus. In quo vir iustus primum orationem suam petit exaudiri,quam mane ante conspectum Dei se exhibens,in discußione vitæ suæ offert Deo . Et quia illũ nouit super omnia odisse operarios iniquitatis,ab eorum numero se per consciẽtiæ bonæ testimoniũ separans,cõfidenter ante Dei præsentiam ingreditur,cæleste Dei ducatũ atque directionẽ fiducialiter postulans,propter inimicorum suorum quam proponit peruersam malitiam,quorũ optat & orat cogitationes decidere & irritas fieri. Iustis autem in domino sperantibus lætitiã & exultationẽ,& diuinã erga seruos suos tutelã atque custodiã pronũciãs,ita terminat vocẽ orationis pariter atque cõfeßionis suæ. H

QVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Verba mea auribus percipe domine: ✳ intellige clamorẽ meum.
2 Intende voci orationis meæ, rex meus & Deus meus.
3 Quoniam ad te ora-

VErba orationis meæ quibus oro ad te in tribulationibus & tentationibus constitutus, ascendant ad te domine, & ad aures tuas ea fac peruenire, vt audias & exaudias orantem : ✳ vocem orationis meæ qua clamo ad te, tu domine attende & considera, vt exaudias. 2 Neque auertas te ab oratione mea, sed intentus esto ad vocem meam qua oro ante conspectum tuum, tu qui es rex meus cui milito,& dominus Deus creator atq; redemptor meus cui seruio. 3 Ecce enim orationem meam ad te leuabo domine,in te spem omnem habens atque fiduciã, qui es Deus vnus & verus , solus me potens adiuuare in omnibus necessitatibus:

A bo domine : ✳ mane
exaudies vocem meã.
4 Mane aſtabo tibi,
& videbo:

✳ quoniam non Deus
volens iniquitatem tu
es.
5 Neque habitabit iu-
xta te malignus:
✳ neque permanebunt
B iniuſti ante oculos tuos.
6 Odiſti oẽs qui ope-
rantur iniquitatem:
✳perdes omnes qui lo-
quuntur mendacium.
7 Virum ſanguinum
& doloſum abomina-
bitur dominus:
✳Ego aũt in multitudi
ne miſericordiæ tuæ.
C
8 Introibo in domum
tuam:✳ adorabo ad tẽ
plum ſanctum tuum in
timore tuo.

9 Domine deduc me in
iuſtitia tua propter ini-
micos meos:✳ Dirige ĩ
conſpectu tuo viã meã.
D
10 Quoniam nõ eſt in
ore eorum veritas.
✳ cor eorum vanũ eſt.

11 Sepulchrum patens
eſt guttur eorum.

✳ linguis ſuis doloſe
agebant:

✳ indica illos Deus.
12 Decidant à cogi-

∗& tu me exaudies tibi ſupplicantẽ tempore matutino,tempore o-
rationi accõmodo & opportuno:quãdo nimirũ tranquilla & paca
ta ſũt omnia,& ad orationem eſt anima accõmodatior. Mane etiã
cum illuſeſcere cœperit intra animam meã lux ſalutaris gratiæ tuę,
quę me vt oportet orare doceat.4 Matutino tẽpore curabo me tibi Roma.8.
pręſentẽ exhibere,& ante cõſpectũ tuũ per mentis eleuationẽ con
ſtituere,quando diuinis rebus contemplãdis atq; percipiendis libe-
rius vacare poſſunt homines:& tunc contẽplabor,peruidebo,&dili
genter conſyderabo tam ea quæ ad tuã veritatem ſpectãt, q̃ ea quæ
ad meæ vitæ munditiam,vt mundus tibi aſſiſtam:∗ Tu es enĩ Deus
qui turpitudinem peccati,& omnẽ iniquitatis immunditiã nõ tãtũ
non diligis,ſed habes etiã odio: propter quod eos qui ſe ante cõſpe
ctum tuũ exhibere volunt,diligẽter contẽplari oportet& peruide-
re ne quid forte lateat in occulto,quod oculos tuę maieſtatis offen
dat.5 Neq; quiſquã peruerſus intromittetur ad habitationẽ tuã glo
rioſam,vt tua fruatur gloria, neq; tu quẽquã eorũ qui operãtur ma-
lũ fouebis quaſi domeſticũ tuũ: ∗ neq; perſtabũt impii iſti ante ocu
los beneplaciti tui,ſed à cõſpectu gloriæ tuæ ꝓiicientur& perdẽtur
in tenebras exteriores,perpetuò diuiſi à conſpectu tuo. 6 Tu,cũ ſis
ſũme bonus & perfectiſsima omnino bonitas, malitiã contrariã ha
bes exoſam,&oẽs qui operãtur eã (quaten⁹ iniquitatis operarii ſũt)
abominaris:∗ ſẽpiterna dãnatiõe perire facies omnes eos qui fraudẽ
&mendacium loquuntur,vel agunt ad deceptionẽ ꝓximorũ ſuorũ.
7 Hominẽ ſanguinis appetitorem qui oblectat̃ in ſanguinis effuſio-
ne,& in nece hominũ,itẽ & eũ qui fraudibus ac dolis occupatur ad
inſidiandũ proximis,& inferẽda quęlibet nocumẽta per aſtutiã ſuã,
huiuſmodi deteſtatur atq; execrat̃ Deus : qui ex ſua natura clemẽtiſ-
ſim⁹ eſt,etiã inimicorũ in ſe peccãtiũ mortẽ nolẽs,&omnis ęquita-
tis atq; veritatis amator,fraudẽ & iniuſtitiã ſuper oĩa habens exoſã. Ezec. 33.
∗ Ego verò ex dono gratiæ tuę nullius horũ mihi cõſcius,& ſecũdũ & 18.
magnitudinẽ miſericordię tuę à mortalibus hiſce peſtibus(teſtimo-
niũ mihi perhibẽte diligẽter perquiſita cõſciẽtia)ĩmunis,cõfidens in
miſericordia tua quę eſt magna nimis : 8. Audebo fiducialiter exhi-
bere meipſũ cõſpectui tuo , & ingrediar in domũ ſanctã tuã,ſiue eã
quã in cælis inhabitas,ſpiritu mentis in illã aſcẽdẽs,ſiue eã quę in ter
ris nomini tuo& cultui eſt ſpecialius dicata,per corporis ingreſſum:
∗ illicq; ſiue mẽtis ſiue corporis p̃ſentia conſtitutus,adorabo te do-
minũ cũ timore & filiali reuerẽtia,ĩ vera humilitate cordis mei:nũc
quidẽ tuã gloriã collaudãdo, nũc de beneficiis gratias agendo,nunc
deprecãdo ꝓ peccatorũ remiſſionib⁹, nũc pro ereptiõe clamãdo de
periculis,atq; aliis neceſſitatibus. 9 Eſto mihi domine Deus dux iti-
neris,& per viã iuſtitię tuæ in obſeruatione p̃ceptorũ tuorũ me diri
ge, ꝓpter eos qui mihi in via hac aduerſant̃,quęrẽtes ſuis prauis ſug
geſtionibus & aſſiduis tentationib⁹ variis modis à via iuſtitiæ me in
peccatũ pertrahere:∗ & vt periculũ quod ex horũ acerba malitia mi
hi imminet,valeã tuo auxilio euadere: dirige tu domine per ducatũ
cęleſtis luminis tui viã vitę meę in beneplacito tuo, vt corã te ambu
lem,fiãmq; perfectus . 10 Eſt enĩ malitia aduerſariorũ meorũ(puer
ſiſsimorum dico dæmonũ,& hominũ prauorũ, qui miniſtri ſũt &
mẽbra eorum)magna & crudelis valde: Quoniã nõ veritatẽ neque
iuſtitiã loquũtur aut ſuggerunt, ſed quę vana ſunt ,iniqua,& ĩpia ſẽ
per ꝓponunt & ſuadẽt:∗ neq; id mirũ, quandoquidẽ intima quæq;
eorum plena ſunt vanitate & peccati deſiderio.11 Guttur eorũ quaſi
ſepulchrũ patens eſt,eructãs eã quã in ſe habet fœtoris turpitudinẽ.
& ad vorandum atq; ſuſcipiendũ in mortẽ ſemp apertũ. Sic enĩ p-
uerſi dęmones pleni õni ſpurcitia,& fœtorem exhalãt atq; euomũt
bonis intolerabilem,& ſemper ad vorãdũ bonorũ animas auidi exi
ſtũt,& inſatiabiles:∗ per linguas quoque ſuas,quo magis decipiant,
doloſe loquunt̃,dũ blãdis ſuis ſuggeſtionib⁹ꝓponũt hominib⁹ quę
videntur dulcia atq; carni ſuauia,interdũ etiã quæ ſpiritui vident̃ ſe-
cundũ ſpeciẽ bona atq;vilia,vt ita tandem ſub boni ſpecie fallant,&
incautos in ſepulchrũ mortis coniiciant:∗Tu verò pro ſeruis tuis pu
gnans Deus oĩpotẽs,deſtrue poteſtatẽ illorũ: & ꝓ nobis faciẽs iudi
ciũ,cõdemna illos, qui violentiam eorũ tua potentia facillime vales
cõpeſcere,& dolos tua ſapientia depellere.12 Fac tuo iuſto iudicio

tationibus ſuis: ✳ ſecun
dũ multitudinẽ impie-
tatũ illorũ expelle eos:
✳ quoniam irritaue-
runt te domine:

13 *Et lætentur omnes*
qui ſperant in te, in æ-
ternum exultabunt, &
habitabis in eis.

14 *Et gloriabuntur in*
te omnes qui diligunt
nomen tuũ: ✳ quoniã
tu benedices iuſto.
15 *Domine, vt ſcuto bo*
næ voluntatis tuæ coro-
naſti nos.

Deus oĩpotens, vt fruſtrentur ipſi in conſiliis ſuis quę cogitauerunt E
cõtra ſeruos tuos, vt in effectum ſuas prauas machinationes nequeãt
perducere: ∗ iuxta multitudinem & propter multitudinẽ iniquitatũ
quas cogitauerunt, à cõſpectu tuo in ſempiternũ ꝓiiciẽs eos, & à cõ
ſortio ſeruorum tuorum quibus aduerſati ſũt, eliminabis eos in ęter
num: ∗ quoniam nõ aduerſus homines ſolũ, ſed & aduerſus tuã glo
riã machinati ſunt & rebellauerunt: atq; ad iracundiam te ꝓuocaue
runt ex ſua peruerſa malitia conati tuam gloriam facere irritam.
13 Ex aduerſo verò qui crediderunt & ſperauerunt in te domine ſer
ui tui, ipſi non expellentur à conſpectu tuo: ſed lætitia ſempiterna læ
tabuntur coram te, ineffabili gaudio tripudiabunt in præſentia diui-
nę maieſtatis tuæ: & tu inhabitabis in medio eorum, futurus eis ſẽpi
terna lætitia, & gaudium æternũ, & author indeficiens omnis boni,
quaſi domin⁹ ĩ medio fidelium ſeruorum ſuorum, imo quaſi pater ĩ
medio filiorum accumbentium mẽſę tuæ. 14 Et magnifice atq; glo-
rioſe lætabuntut in aſpectu atq; fruitione vultus tui, omnes qui nũc F
vero amore diligunt ſãctum nomen tuum. ∗ tu es enĩ Deus optim⁹,
qui benedictionem pleniſſimã illã dabis omnibus in iuſtitia nunc ti-
bi famulantibus, quẽadmodum in vita præſẽti, gratiæ tuæ benedi-
ctionem eiſdem conferre voluiſti. 15 Tu domine beneplacito bonæ
voluntatis tuæ nos tibi ſeruire cupiẽtes admodum, ſicut ꝓtegendo,
ex omni parte circundas atq; circuncingis ꝓtectione tua, ne alicun-
de malum nobis valeat, aut nocumentum accidere. Tua nanq; erga
ſeruos tuos bona volũtas, & tuus erga nos affectus bonus, atq; beni
gna dilectio eſt nobis quaſi ſcutum & tutamentum quo ab omnib⁹
malis ſaluamur, & in vitam æternam illæſi atque ſalui perducimur.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVINTVM.

Verſu quarto, Mane aſtabo tibi, & videbo, quoniã. Secunda pars huius verſus poteſt vel diuiſim legi, vt quoniam, ſit cõiunctio cauſalis, quomodo in Elucidatione declaratum eſt: vel etiam cõiunctim cum verbo videbo, vt ſit ſenſus, Mane aſtabo tibi, & tum videbo, cõſyderabo, ſpeculabor, & cõtemplabor ꝙ tu ſis Deus nolens iniquitatem. Cum enim in tranquillitate mẽ G tis ponitur homo abiectis & eliminatis omnibus paſſionibus perturbantibus, illuceſcente fulgore superni luminis, tunc cõtemplatur homo purius, & videt limpidius quæ de Deo in hac mortali vita cognoſci poſſunt. Et frequenter quidem, dum in perturbationibus ſunt hoĩes, dum feruet in eis paſſionum impetus, male iudicant, ꝙ velit iniquitatẽ Deus, aut impios diligat ſiue foueat: eo ꝙ illos in malis ſuis ita toleret, vt à non intelligentibus diuina cõſilia videatur fauere illorum impietatibus. Verùm qui mane Deo aſtiterint, videbunt & intelligent longe aliter rem habere, Deúmq;, vt ipſe ſanctus eſt, ita & in aliis diligere ſanctitatẽ, & eã requirere, ac nequaquã fouere apud ſeſe peccatores. Prior tamen ſententia plenior videtur, & magis literæ acconmoda. ¶ Verſu. 7. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. Virum ſanguinum interpretati ſumus hominem ſanguinis innoxii appetitorẽ & effuſorẽ, cuiuſmodi ſunt homicidæ & tyranni crudeles, vt Saul
2. Reg. 16 & cõplices eius, qui innocentis Dauid tantopere cupiebãt & quærebant ſanguinem fundere. Cui expoſitioni aperte fauet Chaldæa Paraphraſis, ita hoc loco habens, Hominẽ effuſorem ſanguinis mundi, & doloſum lõge ꝓpellet Deus. Et ſecundũ hanc intelligentiam, maledicus ille Semæi exclamabat aduerſum Dauid, ꝙ vir ſanguinũ eſſet: hoc nimirum illi ad cõtumeliam improperans, ꝙ H prælia domini fuiſſet præliatus, & hoſtes populi dei interfeciſſet iuxta voluntatem domini, in ore
Pſal. 50. gladii impiorum, ſcilicet ex voluntate domini, interfectionem homicidia iudicans. Poſſet tamen generaliori acceptione per virum ſanguinum quilibet peccator intelligi: quoniam nomine ſanguinum ſignificari peccata in ſcripturis, non eſt abſonum: vt pſal. 15. Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ, id eſt de peccatis. Quæ, quanam ratione ſanguinũ nomine appellentur, in iã citato loco require. ¶ Verſu. 9. Dom. ded. me in iuſtitia tua ꝓpter inimicos meos. particula propter inimicos meos, in medio poſita, poteſt cum præcedentibus cõiũgi: quã connexionem habet Elucidatio ad hunc modum, Domine deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos: ac deinde, Dirige in cõſpectu tuo viam meam. Poteſt & ad ſequẽtia cõnecti, hoc modo, ꝓpter inimicos meos dirige in cõſpectu tuo viam meam. Vtraq; autem cõnexio eandẽ habet ſentẽtiam. Neq; altera alteri vlla ratione præferenda videtur, niſi ꝙ prior vulgatior & vſitatior eſt, quam & beatus Auguſt.
Matt. 12. ſequitur. ¶ Verſu 10. Quoniam non eſt in ore eorum veritas. Recta eſt in hoc verſu partiũ cõſe-
Lucæ. 6. quutio. Nã ſecunda, prioris rationem reddit. Quòd enim nõ ſit in ore impiorum veritas manife-
Matt. 12. ſtum eſt hoc ex cordis defectu procedere. Nam (veritate teſte) ex abundantia cordis os loquitur. Et ſicut bonus homo de bono theſauro ꝓfert bona, ita malus de theſauro ſuo ꝓfert mala. Et ite
Ioan. 8. rum ait quibuſdam mendacibus veritas, Progenies viperarũ quomodo poteſtis bona loqui, cũ ſitis mali? Itaq; nõ eſt in ore impiorum veritas, quoniam nec eſt in corde: ſed quomodo cor eorũ vanum eſt, ita & os nõ aliud q̃ vanitatẽ poteſt eloqui. Recte autẽ huic cõſonant & alia veritatis verba, quibus diabolum aſſerit mendacem eſſe, & patrem mendacii, ac tum demũ ex propriis loqui,

A cum mendacium loquitur. Et quomodo ipse mendax est, paterque mēdacii, sic & vniuersos quos
possederit, vanos & mendaces facit. Potest autē hoc loco veritas accipi, vel ea quæ ad intellectum
spectat opposita falsitati: vel ea quę ad effectum seu mores pertinet, quę cum iustitia eadem oppo
nitur vanitati siue iniustitiæ. Nam & veritas & vanitas vtroq; horum modorū reperiuntur in vsu
scripturarū posita. Et quidē in pręsenti loco vtraq; sententia veritatem ex æquo habet. Nam falsa
loquuntur mendaces dæmones in cordibus hominum, quoties de proprio loquūtur: loquuntur
etiā ac suggerunt impia, quę contra Deum existunt. Quemadmodum (exempli gratia) cū primo Gene.3
homini sub serpentis specie loqueretur ille inuētor peccati, mendacium non simplex multiplicēq;
falsitatem eloquebatur, dicens nequaq̄ ipsos morituros, si de vetito ligno ederēt, sed futuros quasi
deos. Vanitatem autē & impietatem loquebatur, quoniam ad inobedientiam creatoris sui iniqua
suggestione creaturam excitauit. Ex Hebræo tamē magis videt͛ur de vanitate iniustitiæ fieri sermo Psalm. 7.
q̄ de falsitate. Vnde Felicis versio habet, Nō est in ore eorum rectitudo, intima eorum prauitates: Psalm. 31.
quod manifeste respondet intelligentiæ prædictæ, quam etiā solā exprimit Elucidatio. ¶ Versu. 11, Psal. 64.
Iudica illos Deus. Sciendum est, verbum iudico, cum accusatiuo positum, aliquādo in bonam par Psal. 43.
tem sonare, quemadmodū psalmo 7. Iudica me domine secundum iustitiam meam. & alibi, Iudica
B me domine, quoniam ego ī innocentia mea ingressus sum. Ac rursum, Iudica me De⁹ & discerne
causam meam: hoc est, pro me fac iudicium, causam meam diiudica. Aliquando verò ī malam par-
tem sonat: vt in proposito loco, Iudica illos De⁹. & alibi, Iudica domine nocentes me, expugna im
pugnantes: & aliis pleriisq; in locis. hoc est, fac iudicium aduersum illos, ac illorū condemnationē,
siue secundum tuum iustum iudicium redde illis mercedem dignam. Iustos ergo & bonos iudicat
Deus, sed nimium differenter: nimirum pro bonis in salutem, aduersum malos autem in pditionē.
¶ Versu vltimo, Domine vt scuto bonę voluntatis tuæ coronasti nos. Clarior foret oratio, si ita
diceretur, Domine bona voluntate tua, vt scuto, coronasti eum. Atq; in hunc modum habet ver-
sio Felicis ex Hebræo: Sicut scuto dilectione coronabis eum. Aut sicut scuto placabili & beneuo
la voluntate circundabis eum. Cui & paraphrasis Chaldaica cōsentit: Veluti clypeo, voluntate bo
na coronabis eum. Atq; in hanc sententiam accipi oportet sermonē lectionis nostræ. Dei enī be
neplacitum, siue placabilis voluntas, & benignus respectus, super seruos ipsius, quasi scutum est, cly 1.Reg.23
peus, & munimentum, quo portegitur homo & defenditur in vitā æternā. Videtur autē corona
re hoc in loco idem valere quod circundare, siue circuncingere, in modū videlicet coronæ, quæ
ambit & circundat caput: quemadmodum in historia libri Regū legitur de Saul & viris eius, q̄ cir
C cuncingebant Dauid in modum coronæ. Atq; huic intelligentię cōsonat quod Felix pro corona
re putat verti posse circundare. Qui tamen voluerit intelligere de præmio coronę & gloriæ æter-
næ, dicet bona voluntate Dei iustum vt scuto siue clypeo coronari. Quoniam Dei ī electis suis be
neplacitum est, quo velut clypeo ac scuto ab omnibus malis ipsos protegēte, ad percipiendā pro-
positam bonis operibus coronam perueniunt. Prior tamen expositio minus coacta videtur.

SEXTI PSALMI ARGVMENTVM.

*Psalmus iste (qui inter pœnitentiales Psalmos, iuxta Ecclesiasticā cōsuetudinē, primus ponitur) aptissi
mā dat formā pœnitentibus, ad Deum se post peccata conuertere volentibus. Consyderans nanq; pec
cator turpitudinē peccati sui, timere ī cipit iram Diuini iudicii, pro cuius amotiōe primū Deo suppli* Matth.5.
*cat, ne cum damnatis in furore & ira puniatur: suamq; infirmitatem pponens, & multiplicē peccati miseriā
medelā sibi poscit atq; auxiliū impendi priusquā anima peccatis grauata descēdat ī infernū, vbi Diuinita-
tis nō est cōfessio. Atq; vt exaudibilior fiat oratio, suæ pœnitentiæ luctū & afflictiouē commemorat, metūq;
Diuinæ vltionis, quo se asserit cōturbari. Verùm quia ex diuina pollicitatione lugentibus promittitur subse*
D *quutura cōsolatio, post vocem fletus, spe veniæ concepta, in Deum resumpta fiducia inimicos omnes à se abi-
git: & operariis iniquitatis, quibus antè seruierat, aut certe cōsenserat ī malū prorsus renunciat, eisq; con-
fusionem de machinato sibi malo optat, atque prænunciat in sua salute quam exauditus sperat.*

SEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me.

DOmine ne quasi furibūdus & īplacabiliter iratus me
arguas, aut cōfundas in nouissimo die: neq; quasi ira-
t⁹ iudex in seueritate iustitię tuę me puniass: sed si quā
do exigētibus iniquitatibus corripere aut arguere vo
lueris seruum tuū, quæso id facias correptione pater-
na in amabili misericordia tua, quomodo filios tuos corripere es so
litus, non item in iudicio seueræ vltionis tuæ: quemadmodum illis
facies, quos in nouissimo in ira & furore tuo, æternæ damnationis
gladio es percussurus. 2 Et quanquam culpis meis exigentibus, se-
cūdum districtionē iustitiæ tuæ duriora cōmerui: tu tamē piissime

2 Miserere mei domine, quoniā infirmus sū:

Deus mecū age suauiter & misericorditer, attendens infirmitatem
& fragilitatem meā, quam & ego humiliter agnosco, & tu qui vides
omnia, nō ignoras. ⁎ à qua infirmitate & debilitate te precor (qui
solus medicus es & curator animarum) vti sanes languentem animā

⁎ sana me domine,

meam, per medicinalem gratiam tuam, & peccatorum languores ac
vulnera auferendo, & ad operanda quæ recta sunt interi⁹ me corro-

** quoniam conturbata sunt ossa mea.*

*3 Et anima mea turbata est valde: * sed tu domine vsquequo?*

*4 Conuertere domine, * & eripe animã meã: * saluũ me fac propter misericordiam tuam.*

*5 Quoniam non est in morte qui memor sit tui: * in inferno autẽ quis confitebitur tibi?*

6 Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meũ: lachrymis meis stratum meum rigabo.

*7 Turbatus est à furore oculus meus: * inueteraui inter omnes inimicos meos.*

*8 Discedite à me oẽs qui operamini iniquitatem: * quoniã exaudiuit dominus vocem fletus mei.*

9 Exaudiuit dominus
Ezec.18. *deprecationem meam: * dominus orationem meam suscepit.*

10 Erubescant & conturbentur vehementer omnes inimici mei: conuertantur & erubescãt valde velociter.

borando. * Quantocyus(inquam)adhibe medelam, quoniam iam E
debilitatus sum valde,etiã vsque ad ossa,& omnem virtutem,ita vt
vix quicquam in me remanserit virium.3.Animæ quoque virtutes
debilitatę sunt valde,neque quantum ex me vlla videtur superesse
vis ad bene agendum , vt penitus mihimetipsi diffidẽs,omnẽ spem
in me cogar proiicere:*Tu verò domine,quousq; tãdem differes au
xilium tuum? cur tandiu miserum relinquis viribus & cõsolatione
priuatum?4. Obsecro domine,ne vltra differas,ne tardes amplius,
sed ad me iam pœnitentem conuerte benignum aspectũ tuũ,quẽ à
me peccante iuste auerteras : * & animam meã libera de peccatorũ
vinculis,de iugo mortis,& captiuitate diaboli,in quo per peccatum
meipsum nequiter conieceram:* atq; ab his per peccatorum remis-
sionem,& gratiæ tuæ largitionem liberũ me facias ac saluũ,nõ pro-
pter mea Deus merita,sed propter magnã & infinitam misericordiã
tuam. 5.Ecce enim inter eos,quos mors æterna possidet,nemo me-
mor est nominis tui,ad te honorandum, adorandum,vel laudandũ: F
* & in profunda inferni fouea nõ inuenitur qui voluntariam laudis
cõfessionem,aut gratiarum actionẽ det gloriæ tuæ,vbi blasphemiis,
fletibus,& dentium stridoribus plena sunt omnia, & omnis vox lau
dis audiri nõ potest.Atq; ob hoc quæ vtilitas erit tibi spirituum pa-
tri,ex vita mea,si nunc in peccatis persistens, in infernũ tandẽ cum
illis demergar?præstat profecto , vt de morte ad vitã transferas ani-
mam meã,quo sic in ea & nũc & in perpetuum glorificetur nomen
tuum.6 Et vt facilius flectatur ad parcendum misericordia tua , vi-
de domine afflictionem pœnitentiæ meæ,quẽadmodũ gemitibꝰ at-
que suspiriis propter peccata mea fatigor,neq; adhuc cessare volo,
sed per noctes singulas in amara recogitatione peccatorum fletibꝰ
abũdanter madefaciam lectũ meũ,& lachrymis copiosis humecta
bo locum quietis meæ,etiã nocte(quę tamen quietis est tempus)la-
chrbmis nõ abstinẽs, & neq; lectulo(qui est requiei locus)à fletibꝰ
parcens.7.Oculus quoq; interior mentis meæ debilitatus est & con G
turbatꝰ à cõsideratione iræ tuæ,& vindictæ quæ ꝓpter culpæ meæ
meritum secundum districtionem iustitiæ tuę,super me ventura e-
rat:* nimium perseueraui ac veluti consenui in cõsortio peruerso
rum dæmonum atq; prauorum hominũ,omnium inimicorũ meo-
rum:atq; ab eis velut ad finem deductus sum,& ad vltimum vsq; vi
rium cõsumptus.Cito enim ad finem perducetur & cõsũptus inue
nietur,qui inter tam edacissimos voratores vel paululũ permanserit.
Vox eius qui post luctũ,spe veniæ & diuini auxilii per Deum reddi
ta fidenter pellit aduersarios.8.Tandem verò luctu finito resumpta
in Deo meo fiducia,procul abire iubeo,& q̃ longissime à me recede
re omnes operarios iniquitatis,cum quibus amodo prorsus nihil vo
lo habere cõmercii,quibus vltra assimilari nolo,quibus amplius cõ
sensum in malo nullũ dare decreui ac statui:* iam enim,testimoniũ
mihi perhibente conscientia,confido esse exauditum à domino fle
tum meum, & lachrymas pœnitẽtię meæ:atq; ob hoc indignũ fue H
rit, vt ad ea quæ mihi iam misericorditer sunt dimissa peccata,iterũ
turpiter conuertar.9.Exaudiuit benignus dominus, qui mortẽ non
vult peccatoris,deprecationẽ meam,qua illum pro peccatorum di
missione,&languorum curatione sum deprecatus:*benignissimus
dominus(vt iterum repetam ad gaudiũ , quod semel dixisse animo
lætanti parum videtur) orationem meã non repulit, sed acceptauit
& exaudiuit eam.10 Confundantur proinde & conturbentur &ta
befiant præ confusione,odio & inuidia,omnes inimici mei,qui ꝑ-
dere quærebant animam meam : conuertantur(inquam) retrorsũ
quantocyus, & celeriter ad præsentiam cælestis auxilii impediãtur
ab effectu operis sui,vt nõ potentes præualere in eo quod cœperãt,
turpiter confusi erubescant:cùm me,quẽ mortis ditioni destinaue
rant,diuina gratia conspexerint ad vitam rediisse.

ANNOTATIONES IN PSALMVM SEXTVM.

VErsu primo,Domine ne in furore tuo arguas me. Corripit siue arguit Deꝰ aliquãdo corre
ptione misericordiæ,aliquãdo correptiõe iustitiæ.Correptiõe misericordiæ arguit siue fla
gellat nonnunq̃ etiã innocentes, tantũ ob probationẽ & meriti accumulationẽ: nõnunq̃
verò ꝓpter vltionẽ cõmissæ iniquitatis,à qua ꝑ correctionẽ eiusmodi quærit eũ qui peccauit,sed

A prædestinatus est à prauitate retrahere. Vtrunque autem hoc flagellum, misericordię est & paternę disciplinę. Pater enim nōnūquam seuerius agit cum filio, solùm vt probum animum eius, & bonū faciat meliorem, vel certe in virtute custodiat. Iuxta illud Sapientis, Filii tibi sunt, erudi illos, & cur ua illos à pueritia eorum. Filię tibi sunt, serua corpus illarum, & nō ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Nōnunquam verò, vt peccatum filii puniat & castigatum emendet. Correptione autem iu stitię arguet Deus in futuro iudicio, & flagellabit impios vniuersos: nōnullos verò ex eis etiam in præsenti tempore, quemadmodum obduratum Pharaonem, ī pium Antiochum, & su̾pbum Hero dem. Atq; hoc est argui in ira & furore. Prius autem in misericordia & dulcedine paterna. Nō ergo simpliciter orat vir iustus omnino non argui, omnino nō corripi. (Quis enim filius, vt ait Apo stolus, quem nō corripit pater? Et si extra disciplinam estis, ergo adulteri, & non filii estis) sed tantū non argui in ira & furore. Argui autem in misericordia, etiam optare debemus: iuxta quod in alio Psalmo dicitur, Corripiet me iustus in misericordia, & saluabit me. ¶ Versu secūdo, Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Solent qui misericordiā petūt, ī sua postulatione adducere quicquid offensum potest placabiliorem efficere, & ad citius dimittenda cōmissa facilius īflectere. Habet autem homo quasi præcipuum quod ita adducat, fragilitatem & ībecillitatē carnis suæ: quoniā Ecclę. 7. Exod. 14 2. Mac. 9 Acto. 12. Heb. 12. Psal. 140

B videlicet caro est, ad omne malum procliuis ab adolescentia sua, habens quidem ad male faciendū ex se potestatem, & occasiones, atq; adiutoria plurima: ad bonum verò piger existens, & nimia difficultate boni quicquā operās. Iuxta quod apud Esaiā dicitur, Væ vobis qui potentes estis ad bibēdum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Item, Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt. Hæc certe infirmitas, fragilitas, & debilitas magna, est toti generi mortalium ex suæ conceptionis vitiata origine insita, & ita medullitus impressa, vt vix vnquam hominē relinquat, imò vix post multos, cōsq; diuturnos nimium labores, superare illam cōtingat: nisi quos Dei gratia in bono iam cōfirmatos, ab ea fecit liberos. Hanc autem īfirmitatem supplicantes Domino proponimus, nō quidem ad excusandas excusationes in peccatis nostris (Nequaquā enī id Dei misericordiam erga nos flecteret, quin potius cōtra nos Dei iustitiam prouocaret) sed tantum in hoc vt nostra imbecillitate considerata ad miserendum efficiatur pronior, ac facilius impetremus veniā. Nam vbi illectamenta ad peccatum minora fuerint inuenta, peccatū ipsū (vt magis volūtariū) maioris solet æstimari, & remitti difficilius: vbi verò maiora incitamenta, minus solet ponderari offensa, & facilius dimitti. Propter quam Sapiens tria mala propo n it maxime execrabilia, aduersum quæ peculiari odio animam suam asserit cōmoueri. Tres (inquit) species odiuit anima mea, & Gene. 8. Esaiæ. 5. Hiere. 4.

C aggrauor valde animę illorum: Pauperem superbum, diuitem mendacem, & senem insensatū. Pauper enim, quoniā minus habet causę ad sese efferēdum, cum vel sola paupertas merito suadere debeat humilitatem, idcirco ipsius superbia magis est detestabilis, quàm si diues superbiat: qui ex diuitiis nonnullam videtur occasionem habere sese efferendi. Sic econtrario, diues si mētiatur, nō habet excusationem, cùm mendacio nō egeat qui sat habet. pauper verò, vt ditescat, & rē faciat, si mēdacium aliquod proferat, causam aliquam videtur suo mēdacio prætexere, egestatem & penuriā. Nam (iuxta Sapientis sententiam) multis peccandi occasio est egestas. Sic adolescens indisciplinatus & non intelligens, ob defectum experientiæ & temporis breuitatē, simúlque complexionis & cōcupiscentiæ ardorem, videtur nonnullam habere excusationem, & toleratur in īsipiētia spe melioris profectus: puer autem centum annorū, nullā habet honestā excusationē, neq; vllo modo valet vltra tolerari, propter quod à Domino asseritur maledictus. Et secundum hūc fere modū quēadmodum pauper mendax ad sui mendacii faciliorē dimisionē allegare potest quodāmodo suam penuriam, nō tamen inhonestam excusationem (nemini enim ad peccādū vlla potest esse honesta excusatio) sic & peccator homo veniā postulās, Deo recte potest proponere suam infirmitatē & fragilitatem. Vnde Psalmo 102. vbi de misericordiis Domini maximis erga genus humanum fit ser Eccle. 25. Prou. 30. Esaię. 65.

D mo, quasi in causam subiungitur humana infirmitas: Non (inquit Propheta) secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem cæli à terra corroborauit misericordiā suā super timētes se. Quantū distat ortus ab occidēte lōge fecit à nobis iniquitates nostras. Quomodo miseretur pater filiorū, misertus est dominus timētibus se: quoniā ipse cognouit figmētū nostrū. Recordatus est quoniā puluis sumus, homo sicut fœnum, dies eius tanquā flos agri sic efflorebit. Quoniā spiritus pertrāsibit in illo, & nō subsistet, & non cognoscet amplius locum suū. Et iterū in alio psalmo, Ipse autē est misericors, & ꝓpitius fiet peccatis eorum, & nō disperdet eos. Et abūdauit vt auerteret iram suā, & nō accēdit omnē iram suam. & recordatus est quia caro sunt, spiritus vadēs & nō rediens. Quod aliqui ad corporalē mortē absq; reditu, alii verò, secundum mysticam intelligentiā ad hominis in malū potestatem, nō autem ex se in bonum, pertinere dicunt. Vtrunq; autem Dei misericordiā inclinat ad ꝓpitiandum infirmo nostro generi. In parte autem sequenti suum lāguorē aperit medico dicēs cōturbata esse ossa sua & animam suam, propter quod medelā postulat dicens, Sana me domine, ꝓ quo vertit Felix, Medere mihi domine. ¶ Versu tertio cū dicit, Sed tu domine vsquequo? sententia sic incompleta per eclypsim, aliquid subaudiendū postulat, ad hunc modum: Vsquequo sic me cōturbatū & miserum relinques? vsquequo nō respicies? vsquequo differes adhibere medelam? Quod non ita dicitur, quasi postulet ipse diem sibi aut tempus miserationis per respōsionem determinari, sed tātū vt sit iudicium affectus magni, acceleratione petentis diuinæ misericordiæ: quemadmodū in alio pœnitentiali psalmo dicit apertius, In quacunq; die inuocauero te, velociter exaudi me. Magnam autem emphasim habent, & miram explicant effectus vehementiā huiusmodi breues & celeres in Psal. 102. Psal. 77. psal. 101.

terrogationes,ita per abruptionem & defectum positę.Indicant enī quasi plenū amaritudine ani E
Psal. 9. mum,non valentē prę plenitudine qui latet,dolorē,vel liberationis desideriū exprimere. ¶ Versu
Psal. 137. quinto:In inferno autem quis confitebitur tibi?Cōfessio in scripturis duplex inuenitur, altera lau-
Psal. 70. dis,altera pœnitentię,peccatorum scilicet agnitio. De priori dicitur, Cōfitebor tibi domine in toto corde meo,narrabo omnia mirabilia tua:&,quoniam audisti omnia verba oris mei. Et iterū,Nā
Nume. 2 & ego cōfitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuā Deus.atq; ita in aliis locis quā plurimis. De alte-
Psal. 113. ra dicitur Numeri.2.Cōfitebuntur peccatum suum:vbi idem habetur verbū in Hebręo, quod hoc in loco ponitur.In pręsenti autem loco vtraq; cōfessio potest intelligi.In inferno enim neq; est cōfessio laudis diuinæ:quoniā(vt in alio psalmo dicitur) Nō mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum:sed nos qui viuimus,benedicimus dño. Neq; rursum illic esse potest cōfessio peccatorum,vbi perpetua obstinatio est,ac proinde nulla pœnitentia, qua ad Deum valeant conuerti.Tempus enim pœnitentiæ quo se valet homo ad Deū cōuertere nunc voluitur, neq; vltra hoc seculum extenditur. propter quod in inferno (vbi tempus vltra non erit,sed horribilis tenebrarum æternitas)non inuenitur peccatorum talis cōfessio,quæ ad pœnitentiā salutarem pertineat.Videtur tamen magis de cōfessione laudis sermo fieri, cuius solius meminit Elucidatio:
Iob. 10. cui etiam Felicis versio cōsentit,quæ pro cōfiteri habet celebrare.In inferno (inquit) quis celebra-
Eccle. 9. bit te?¶ Versu septimo: Turbatus est à furore ocul⁹ meus. In Elucidatione furorem ĩterpretati sumus iram Dei,à cuius cōsideratione merito mentis oculus cōturbatur,&mirū si nō cōturbaretur. F
Veruntamen posset nihilo ĩcōmodius referri hic versus ad amaritudinem & indignationem quā ipse peccator in sese accipit ex peccatorum recordatione. Turbatur enim oculus peccatoris,& ve
2. cor. 7. luti caligat prę fletu,ꝓpter indignationem nimiam cōtra peccatum,qua seipsum affligit. Nā teste Apostolo,cōtristari secūdū Deum, quod est pœnitentiam agere,operatur in iis qui peccarūt indignationē,imo etiā vindictā.Dum enim ad cor redeuntes post pręuaricationē agnoscere incipimus fœditatē peccati,vehemēter indignamur,& multa amaritudine replemur, & dolore permaximo percutitur cor nostrum,& quasi in iram aduersus eos qui in peccatū nos adduxerant(maxime autem in nosipsos insurgimus:quę sane indignatio,propter sui magnitudinē recte ira & furor potest nominari,quomodo habet nostra lectio:atq; ita patet etiam hanc sētētiam in nostra vulgata lectione includi. Atque huic sententiæ magis cōsentiunt interpretum ex Hebręo versiones. Siquidem beatus Hieronymus vertit,Caligauit præ amaritudine oculus meus. Felix autem,corrosus vel obtenebratus est præ dolore:quę manifeste ad indignationem pro peccatis pertinent.

SEPTIMI PSALMI ARGVMENTVM. G

Psalmus iste videtur à Dauid cōpositus ꝑ sua ab ĩiuste aduersantibus liberatione: siue de manu Saulis qui illum odio implacabili sine tamen causa iusta ānos multos ad mortē quæsiuit:siue de manu Absalonis filii,qui & ipse nullam habuit rationem iustam oppugnandi sui amātissimū patrem. Est autē forma orandi aptissima viro iusto,ad Deum pro ab iniuste persequentibus liberatione clamare volenti. Potestque totus orationis processus vel cōtra ĩuisibiles malignas potestates dirigi,quibus alios magis certos,magisque noxios inimicos ac persequutores non habemus:aut etiā cōtra homines peruersos,qui nos sine causa quærūt morti dare,siue corporali,potissimū autem spirituali. Neq; enī Christianus homo quenquam debet tā inimicū reputare siue aduersarium,quàm eum qui animam quærit in peccati & dānationis mortem quomodocūque pertrahere. Quod etiam in aliis quàm plurimis psalmis,quoties contra inimicos fit oratio, erit obseruādū. Et diligenter est hoc attendēdū ne cū aduersus inimicos dura sic in psalmis legūtur,animales homines cōtra eos intentionem psalmi mox dirigāt,qui forte in regula qualibet tēporali, causa fuerit magis,quàm animo aduersantes. Nō enim hic bonus est psalmorum vsus. Processus autem orationis talis est. Primùm enim sæuitiā pertimescens vir innocens,aduersantium leonum à Deo spe sua liberationis poscit auxilium:pro quo ĩpetrando suam (quantū ad illos)proponens innocentiam, Deum orat in iudiciū pro se contra ĩiuste persequētes exurgere,vt cum pauperum fecerit iudicium(quēadmodum & mādauit suis in terra vicariis)adhæreāt illi pauperum cateruæ,tanquā iudici,defensori,atq; patrono suo,suam tamen innocētiā,& suorū persequutorū iniquitatem specialiter ꝓponēs,ob quæ iuste se confidit à Domino expectare adiutoriū. Atque hæc vsq; ad versum duodecimum. Deinde tribus versibus irā iusti iudicis ad vltionē parati terribiliter denūciat,sub descriptione eius qui vibratū tenet gladiū,aut arcū tensum,sagittisq; ignitis ad iaculādū paratū. Post hoc ꝓcessū impietatis ordine pulcherimo describit,in eis qui ex peruersa malitia odioq; & inuidia ĩnocētū animas perdere quærunt: quorum mox prædicta iusta punitione,in laude diuinæ iustitiæ psalmi terminatur oratio. H

SEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine Deus meus in te speraui: * saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.*

2 *Nequando rapiat*

Domine Deus meus, quem colo, cui seruio, in te spem meam omnem & fiduciam constitui, vt pote solum potentem & volentem mihi in omnibus periculis ferre auxilium : * tu verò in te sperantem confundi non patiaris, sed de manu omnium qui me persequuntur,&qui mihi quęrunt malum, saluum fac & libera : vt nequaquam mihi in eo quod machinantur,præualeant. 2. Ideo autem te peto saluatorem, ne quomodocunq; contingat aliquem ex iis qui me persequuntur,præualere mi-

A *vt leo animam meã: ✳ dũ nõ est qui redimat, neque qui saluũ faciat.*

3 *Domine deus meus si feci istud: ✳ si est iniquitas in manibus meis.*

4 *Si reddidi retribuentibus mihi mala: ✳ decidam merito ab inimicis meis inanis.*

B 5 *Persequatur inimicus animã meã, & cõprehẽdat: ✳ & cõculcet in terra vitã meam, & gloriam meam in puluerẽ deducat.*

6 *Exurge domine in ira tua: ✳ & exaltare*
C *in finibus inimicorum meorum.*

7 *Et exurge domine Deus meus in præcepto quod mãdasti: ✳ & synagoga populorum circundabit te.*

8 *Et propter hanc in altum regredere, ✳ dominus iudicat populos.*

D

9 *Iudica me domine secũdũ iustitiã meam, ✳ & secundũ innocẽtiam meam super me.*

10 *Cõsumetur nequitia peccatorũ: ✳ & diriges iustum, scrutans corda & renes Deus.*

11 *Iustum adiutorium meum à domino: ✳ qui saluos facit re-*

hi,& in mortem rapere animam meam:quẽadmodũ leo rugiens cũ
præualuerit,ad deuorandũ rapit ea quibus præualuerit:* quod sane
hostibus nostris & robustissimis & vigilãtissimis & exercitatissimis
qui perpetuo nos circumeũt ad perdendũ,nõ fuerit difficile,si non
nobis infirmis & imbecillibus hominibus tu adsis liberator atq; sal
uator,qui tua virtute illorũ violentiam & impetum cõprimas.3 Do-
mine tu nosti,quo niã sine causa me persequũtur inimici mei, neq;
illis nocui quicquã,ob quod me debeant oppugnare.Vnde nũc co-
ram te hoc audacter protestor Domine Deus meus, quoniã si istius
modi aliquid feci aduersum illos,hoc est tale aliquid mali,quale mi-
hi sine causa quærunt,* si iniustitiam vllã aduersũ eos operatæ sunt
manus meę.4 Si eis qui mihi mala quærunt & inferũt,ego mala iti-
dem retribui,aut similia prior eis intuli : hæc(inquam)si tu Domine
qui iudex es omniũ,in me cognouisti,iuste quidem ferre volo, vt ca
dam victus ab inimicis meis,quasi vanus,ĩfirmus,& nihil roboris ha
bens,aut stabilitatis, vt succũbã deuict⁹ ab eis quasi impotens & de-
stitutus viribus. 5 Iuste insuper patiar, vt persequantur me aduersa-
rii mei,quos læsi, aut quibus prior malum intuli:atq; etiam vt me cõ
prehendant,cõcludãt,potestatẽmq; super me obtineant:*deinde vi
tã meam conterant atq; cõsumãt, mẽq; ipsũ & omnem meã gloriã
omnẽq; ornatum pessundẽt,in terram prosternant,& veluti pulue-
rem cõminuant,siue ad nihilum redigant.Hæc(inquam) tua iudicia
nõ refugio subire,si tale aliquid aduersus inimicos meos fuerĩ ope-
ratus,quo iuste aduersus me possent incitari.At verò cũ(teipso teste
& iudice)nullius rei istiusmodi mihi sim conscius,neq; vllũ vnquam
eis vel nocumentum vel malum intulerĩ,neq;etiam fuerim machina
tus,oro te,vt pro me paupere faciens iudiciũ,de manibus ĩiuste per-
sequentiũ,iuste tu liberes innoxiam animam meã,quã sine causa ipsi
hostes ad mortem requirũt. 6 Propter hoc noli vltra quasi dormiẽs
dissimulare aut differre vindictam: sed quasi à somno exurge tãquã
iratus,ad faciendam vĩdictam in aduersarios meos:* & magnificare
atq; glorificare in ostẽsione iustitię tuę, sup omnes inimicos meos
per circuitũ.7 Et euigila domine,atq; cõsurge in prçcepto illo quod
statuisti nobis in terra, nẽpe vt iudicium facias causæ eorũ qui iniu-
ste opprimũtur,quemadmodum præceptũ dedisti hominibus,pecu
liariter verò iudicibus terræ & vicariis tuis facere iudicium atq; iusti
tiam, & oppressos liberare de manibus opprimentiũ: & cũ in hoc
tuo præcepto vigilaueris cõgregationes populorũ pauperũ atq; hu-
milium te quasi patronũ & iudicẽ ac liberatorem suũ vndiquaq; cir
cũdabunt,tã ad poscenda auxilia,q̃ ad gratias agendas post percepta
liberationis tuę beneficia.8. Et vt forte te ista non moueant,aut ti-
bi nõ noceant, quæ impii aduersus innoxios ac simplices machinã-
tur : tamen propter has pauperũ populorũ turbas & cõgregationes
(quarũ tu patronus & iudex assereris & vere existis)ascende sup tri
bunal tuũ, & in altitudinem sedis tuę iudiciarię regredere,vt facias
iudiciũ causę pauperũ,quã relinquere modo quodã videris,quando
sine vindicta cernũtur boni à malis sustinere oppressiones: * siqui-
dem tu es,cui iudiciũ cõpetit populorũ,nũc quidem ad defẽsionẽ ĩ
nocentũ aduersus noxios,& in futurũ ad plenã vnicuique faciẽdam
retributionẽ secundum opera sua.9 Atque ob hoc(quoniã tibi con
petit iudiciũ)obsecro vt facias pro me iudiciũ contra aduersantes,
secundũ iustitiam meã,qua erga illos me gessi:* & secũdũ innocen-
tiam illã quæ est in me erga illos: dũ nihil illis iniqui vel nocumenti
intuli,ob quod merito mihi malum quærere valeãt.10 Nõ perdura-
bit in perpetuũ impietas ista peccatorũ, qua nunc ĩnocentibus sunt
molesti,neq; suã prauitatẽ permittentur ĩ ęternũ exercere,sed finie-
tur aliquãdo,& finẽ accipiet potestas eorũ:* vir autẽ innocẽs & iu-
st⁹ tua directione ĩ bono stabilietur,qui puestigas, & cognita habes
etiã ea quę hominib⁹ sũt ĩtima,nimirũ cogitationes & affectio ẽs si-
ue desideria eorũ.11.Merito ergo & iuste auxiliũ expecto à dño deo:
neq; vana est spes & fiducia expectationis meę:* quoniã ipse est pau
perũ atq; humiliũ saluator,liberator eorũ qui sunt recto ac simplici
corde.Huiusmodi enĩ iuste à dño expectare possũt auxiliũ cõtra ad-
uersãtes:quoniã talib⁹ facta est diuini auxilii repromissio.quẽadmo-
dũ ex opposito,q̃ sũt prauo & duplici corde,vane fidũt ĩ diuino ad-

ctos corde.
12 Deus iudex, iustus,
Roma.9. * fortis,
* & patiens:
Roma.2. * nunquid irascitur per singulos dies?
13 Nisi conuersi fueritis: * gladium suum vibrauit: arcum suum tetendit & parauit illum.
14 Et in eo parauit vasa mortis:
* sagittas suas ardentibus effecit.
15 Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem,
* & peperit iniquitatem.
16 Lacum aperuit & effodit eum:
* & incidit in foueam quam fecit.
17 Conuertetur dolor eius in caput eius: & in verticem ipsius iniquitas eius descendet.
18 Confitebor domino secundum iustitiam eius: & psallam nomini domini altissimi.

iutorio, ꝙ illis neq; repromissum est, neq; continget. 12. Et nunc vos E
impii innocentũ oppressores, qui Deum non habetis præ oculis, ne
existimetis diuinã vos vltionẽ non percepturos: eo ꝙ differat longa
nimiter ostensionem vindictæ suæ. Illud enim scitote, quoniã Deus
omnipotẽs qui iudex est populorũ, ipse per se iustus est, imò iustitia
ipsa, propter quod sperare non debetis vestrã malitiã impune trans-
iturã: * & fortissimus est atq; robustissimus, ne forte existimetis nõ
fore illi potestatẽ ad implendã executionem iustitiæ suæ: * est ni-
hilominus etiam lõganimis & patiens, ferre sciens ac tolerare in su-
stinentia vasa iræ apta in interitum, vt ne arbitremini iccirco nullam
vos manere vindictã, quia nõ statim vt peccatũ cõmittitur, vindicta
inferatur. * Facit enim hoc eius lõganimitas, vt iram suam nõ osten-
dat, neq; vindictã exerceat per singulos dies, aut per momẽta singu-
la: sed vnũ diẽ destinauit, in quo reuelabitur ira eius, & iustũ iudiciũ
Dei, quãdo super omnes pariter impios vnus gladii ictus, & vni9 ter
ror sentẽtiæ desæuiet. 13 Et ne forte de lõga vindictæ huius dilatio-
ne vobis blãdiamini, illud scitote, quoniã nisi modo, dũ tẽpus est op F
portunũ, donec tẽpus est gratiæ, conuertamini per verã pœnitentiã
ab iniquitatibus vestris: * ecce iam in proximo est iudex & vindex
malorũ omniũ, æternæ mortis sentẽtiã quã in vos distringat atq; ia-
culetur paratã habẽs ad modũ eius qui gladiũ aut hastã vibrat, vt le-
tali vulnere feriat eũ qui pugnat ex aduerso: aut quẽadmodũ is qui
arcũ iam tẽsum tenent manibus, & paratũ & iaciendũ in hostẽ acutã
sagittã. 14. Et in arcu suo iam aptauit atq; locauit sagittas, quæ sunt
iacula & instrumẽta mortis, ad interficiendũ inimicos: * & eas qui-
dem sagittas, quo sint amplius terribiles, carbonib9 aut rebus arden-
tibus operatus est, sicq; fecit ignitas: vt quos sagittis horrendæ illius
sententię suę percusserit, incẽdat atq; ardere faciat igne sempiterno.
Quẽadmodũ enim sagittę rebus ardẽtibus aptatæ atq; ignitæ cũ iacu
lãtur, hostiũ domos incendũt atq; cõsumũt: ita diuinæ vltionis sen-
tẽtia eorũ in quos fuerit iaculata, & corpora & animas succẽdet atq;
exuret igne inextinguibili, quo magis peccatorib9 sunt diuinæ vltio- G
nis hæ sagittæ formidandæ. Et ne forte mirũ aut iniquũ videatur cur
tã grauis vindicta apud misericordissimũ dñm maneat impios illos
hominũ seductores atq; subuersores, cõsideranda est & diligẽter attẽ
dẽda eorũ malitiosa & cõsummata puersitas. 15. Ecce enim postquã
dolorẽ cõceperũt, & afflictionẽ de alieno bono parturiũt, deinde &
meditãtur cõtra eos, quibus inuidẽt atq; malitiose indignãtur, iniu
stitiã: * quã tandẽ in operis effectũ quantũ in ipsis est deducere conã
tes, veluti pariũt. Nã hic ordo est in eis qui ex peruersa malitia pau-
perũ animas quærũt subuertere. 16. Neq; satis est eorũ insatiabili ad
decipiendũ cupiditati, ꝙ palã oppugnẽt miseros, verũ etiã callidita-
te sua & astutia insidias parãt, quasi foueas occultas aperiẽtes, & ꝓ-
funde admodũ effodiẽtes, vt in eas incaute labantur miseri, & colla-
psi nõ facile queãt liberari. * Verũ dei iudicio (qui suorũ pauperum
semp prouidã gerit curã) fit plerũq;, vt liberatis iis quibus foueam ef-
foderãt, ipsimet incidãt in eã quã parauerãt. 17. Fitq; vt dolor & ma-
lũ quæ aliis parauerãt, in capita recidãt authorũ suorum: & iniquitas H
male machinata innoxio, in collũ redeat machinantis. Quẽadmodũ
dæmonib9 peruersis Dei iudicio euenit, vt eandẽ mortẽ, ad quã nos
quærunt pertrahere, nobis liberatis ipsi æternũ ferre debeant: & cũ
post oẽs suas paratas insidias nos vident Dei auxilio de mortis tandẽ
fouea ereptos, affliguntur & cõfundũtur vehemẽti9, & augmẽtat eis
oĩs eorum malus conatus dolorẽ. Similiter & impiis cõtingit homi
nibus, qui dũ mortẽ siue corporis, siue aĩæ machinãtur ꝓximo, ipsi
in mortis æternæ baratrũ, illis diuina ꝓtectione saluatis, subito inci-
dũt atq; immerguntur. 18. Ita sane iustus est De9, & iustũ est hoc Dei
ꝓ innocẽtibus iudiciũ: cui proinde ꝓ immensa hac & admirabili iu-
stitia sua cõfessionẽ dabo, & laudẽ atq; gratiarũ actionẽ cantabo ipsi
qui sup oẽs est altissim9, rex regũ, iudex iudicũ, & dñs dominantiũ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM SEPTIMVM.

HVnc Psalmum nõnulli de Christo domino exponunt, vt sit eius oratio cõtra populũ Iudæorum ipsum sine causa persequẽtem. Alii verò ad personam accõmodant peculiariter ipsius Dauid, vel cõtra Saulem, vel cõtra Semei de tribu Saul: de quo in annotationib9 ex Hebręo, circa tituli expositionem, diffusius tractatũ inuenire poteris si requires. Nos verò in Elu-

A cidatione ſicut neutram ſententiam excluſimus,ita neq; ad alteram ſtrinximus intelligentiã,ſed po
tius in generalitate cuilibet iuſto de tribulatione clamare,ſuámq; iuſtitiam domino cõmendare vo
lenti,potiſſimum autem in tribulatione ſpirituali conſtituto,& à ſpiritualibus hoſtibus liberationẽ
poſtulanti(nemini aliorum præiudicantes)accõmodauimus.¶Verſu tertio:Si feci iſtud.Pronomẽ
iſtud,demõſtrat ad intellectũ id quod mente tenetur,nempe tale aliquid ob quod iuſtam haberet
cauſam inimic⁹ perſequendi.Aut tale aliquid,quale illi aduerſus eum quærunt,aut quod illi falſò cri
minantur &accuſant.Quemadmodum Dauid accuſabant,quòd malum quæreret aduerſũ regem,
cum illud à veritate eſſet alieniſsimum:& de Chriſto dicebant, quòd ſeipſum Deũ faceret, gloriã
propriã quæreret,populũ ſeduceret,& alia his ſimilia, quæ nequaquã ita habebãt. Aut ad id quod
poſt ſequitur referatur ꝓnomen,ad hunc modum:Si feci iſtud, nempe ſi eſt iniquitas in manibus
meis,& ſi reddidi retribuentibus mihi mala.¶Verſu quinto:Perſequatur inimicus animam meã.In
his tribus verſibus per cõtrarium ſenſum intelligendũ eſt, quod in ſua poſtulatione vt præcipuum
intendit poſtulans,quod tamen ꝓpter modeſtiã tacetur,& ſubintelligẽdum relinquitur. Cum enĩ
dixiſſet:Si feci iſtud, decidam merito ab inimicis meis inanis:perſequatur inimicus.&c. cõſequens
erat vt ſubiungeret:Si verò non feci iſtud, ſi non eſt iniquitas in manibus meis, ſi non reddidi re-
tribuentibus mihi mala,merito me cuſtodiet & proteget iuſtitia tua, ne ab inimicis meis decidam
inanis,& ne cõprehendant neq; conculcent in terra vitam meam. Verùm iſtud ꝓpter modeſtiam
B maluit ſubaudiri:maxime cum ad Deũ fiat oratio,cui tam eſt cognitum quod intus premitur, quã
quod foris enunciatur. ¶Verſu nono:Iudica me domine ſecundum iuſtitiam meã.Quærat forſi- Pſal. 6.
tan aliquis,& dicat:Quidnam ſibi vult,quòd hic modo poſtulat homo iudicari ſecundum iuſtitiã Pſal. 142.
ſuam?cum in priori pſalmo dictum ſit, Saluũ me fac propter miſericordiam tuam. Et in alio pſal-
mo dicatur,Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domine,quia non iuſtificabitur ĩ cõſpectu tuo
omnis viuens?Sed aduertendũ eſt,quòd hîc dicitur,Iudica me domine ſecũdũ iuſtitiam meã & ſe
cundum innocẽtiam meam ſuper me,debere dirigi ad eos,contra quos orat, perſequutores ſuos,
& ita intelligi,ꝙ aduerſum illos nihil egerit,ob quod iuſte debeant ipſum perſequi,neq; iuſtam ha
beant cauſam mala aduerſum ſe machinandi, quódq; ab illis criminibus quę illi falſò obiectant,&
quæ ipſi quaſi in cauſam perſequutionis prætexũt,immunis ſit & innocens. Vnde Dauid legimus
cum Sauli in ſpelunca peperciſſet,ita poſt tergum abeuntis clamaſſe,Animaduerte, quoniã nõ eſt 1. Re. 24.
in manu mea malum,neq; iniquitas,neq; peccaui in te.Tu autem inſidiaris animæ meæ, vt auferas
eam.Iudicet Dominus inter me & te,& vlciſcatur me Dominus ex te,manus autẽ mea nõ ſit in te.
Et iterum,Sit dominus iudex,& iudicet inter me & te,& videat, & iudicet cauſã meã,& eruat me
C de manu tua.Quæ omnia iuſtitiam & innocentiam ꝓponunt,quantum ad ipſum perſequutorem
præter omnem orationem mala machinantẽ.Et iuxta hunc modũ intelligi cõuenit hũc locũ, quo
ties homini applicatur:cum videlicet ſignificare voluerit homo,pręter meritum ſe à perſequutore
affligi.præter meritum(inquam)ex parte eius qui perſequitur. Quantũ autẽ ad deũ ne dicamus, ſi
feci malum in oculis tuis,& ſi eſt iniquitas cõtra te in manibus meis:ſed dicamus potius, Tibi pec- 1. Reg. 7.
cauimus domine.Tibi ſoli peccaui,& quod dicebat filius ille qui ſubſtãtiam ſuam prodegerat cum Pſal. 50.
meretricibus,Pater peccaui in cælum,&coram te:ac deinde adiiciamus,Miſerere mei Deus ſecun- Luc. 15.
dum magnã miſericordiam tuam:&,Secundum miſericordiã tuã memẽto mei tu ꝓpter bonitatẽ Pſal. 50.
tuã domine.Si enim dixerimus quia peccatum nõ habemus,noſipſos ſeducimus, & veritas in no Pſal. 24.
bis nõ eſt.Peccatorem autem Dei iuſtitiã magis quàm miſericordiam ꝓuocare in iudicium quænã 1. Ioan. 1.
hęc humilitatis forma eſt?Si tamen (iuxta ſupradictã quorundam opinionẽ) Chriſto domino pſal
mum peculiariter adaptemus, conuenienter poterit locus ꝓpoſitus abſolute intelligi: quanquam
nõ multum ita ſoleat loqui ſecũdum aſſumptæ carnis diſpẽſationẽ Chriſtus dominus,ſed more po
tius infirmorum atque humilium,ipſe in nobis infirmus & pro nobis factus humillimus. ¶Verſu
duodecimo,Nunquid iraſcetur per ſingulos dies? Hunc verſum abſq; interrogatione habet lectio
quã in expoſitione pſalmorũ ſequitur beatus Auguſtinus,ad hunc modũ: Deus iudex,iuſtus,for
D tis,& lõganimis,& non iram adducens per ſingulos dies.iuxta quem modum etiam in Græcis exẽ
plarib⁹ legimus. Et eadem prorſus ſententia eſt, quę in lectione noſtra vulgata, tametſi illa ſit ali-
quanto clarior,notat tamen D. Auguſt. magis proprie de deo dici iram adducens.quàm iraſcens,
quoniã ſignificatur ira,nõ vt in Deo exiſtẽs per modũ paſsiõis(quod ſignificari aliquo modo vide
tur in verbo iraſcẽdi) ſed tantum vt ab eo in impios prouenięs.¶Verſu decimoquinto,Ecce par-
turit iniuſtitiam.Quod communiter canitur ac legitur parturit tempore præſenti, videtur re-
ctius legẽdum parturiit,cum Græce præteritum habeatur ὠδίνησεν, id eſt,parturiit:atq; ita etiã ve-
tuſtiores & emendatiores habeãt codices Latini. Notandum quoq; ordinẽ eorũ quæ hîc dicũtur
aliquantulum videri inuerſum.Rectius enim præponeretur cõcepit dolorẽ,ac deinde ſubiungere
tur,parturit iniuſtitiam.Primum enĩ eſt concipere,deinde parturire,poſtremum parere. quẽ ordi
nem in Elucidatione ſeruauimus.Vnde Hieronymus vertit:Ecce parturit iniquitatem cõcepto do
lore,id eſt,poſtquam cõcepit dolorem.Similiter vertit & Felix:Enixus eſt iniquitatem,poſtquam
cõcepit afflictionem.In quibus verſionibus manifeſte is quẽ diximus ordo inſinuatur. De ordi-
ne autem iſto qui in hoc verſu ponitur,primũ quidem cõcipiendi dolorẽ,deinde parturiẽdi iniu-
ſtitiam,ac poſtremo pariendi iniquitatem, faciamus exẽplo vno aut altero clarum quod dicimus.
Sic enim primus ille fratricida Cain, videns fratris ſui hoſtias Deo fuiſſe acceptas, & igne domini
abſũptas,ſua autem munera(nimirũ quę de peſsimis obtulerat)à domino deſpecta, cõcepit in ſeſe
malignum erga fratrẽ inuidentiæ dolorẽ:ex quo deĩde proceſsit,vt iniuſtitiã meditaretur,ac velut

parturiret,ita vt fratri diceret fraudulento animo, Egrediamur foras: poſtremo,factus impius ho- E
1.Reg.18. micida,imò crudeliſsimus fratricida, peperit iniquitatem . Ita Saul vidẽs à ſe domini ſpiritũ receſ-
Ibidem. ſiſſe,& impleuiſſe Dauidem,cui etiam in choris à cęde Goliath redeũti cãtari audierat: Saul percuſ
ſit mille.& Dauid decẽ millia,atq; alia huiuſmodi virtutis opera in eo conſpiciens, cõcepit in cor-
de dolorẽ & afflictionẽ indignãtis inuidiæ : ex qua veluti radice ac ſeminario meditari cœpit in-
iuſtam ĩnocentis Dauid interemptionẽ:quã deinde,poſt cõſũmatũ furorẽ, obfirmato animo quã
tum potuit in effectum perducere conatus fuit. Sic itẽ diabolus(quẽ merito primo loco,vt primũ
iniquitatis & omnis malitię parẽtem oportebat cõſtituere)videns hominem poſſeſſurũ quas ipſe
perdiderat cæli mãſiones,fœlicitati eius ĩuidens , cõcepit primum ĩuidiæ in ſeipſo dolorem,móx-
que parturire cœpit aduerſus genus noſtrum quod iuſtum non erat: quod in deceptione primo-
rum parentum peperit primum , & parere vſque modo in innocentum ſubuerſione non deſinit.

OCTAVI PSALMI ARGVMENTVM.

*Raptus in contemplationem ſublimẽ Dei ſpiritu diuinus Propheta, in magnificis conſiliis quæ ſuper
humano genere Deus cogitauit,obſtupeſcens,ex cordis plenitudine prorũpit in vocẽ admirationis,
Diuinam magnificentiam ſuper cælos eleuatam extollens, eiuſque ex infantium ore laudẽ perfectã
ad inimicorum confuſionem pronuncians. Deinde eleuans in cælum oculos,cæleſtiumque corporũ nobilitatẽ
perpendens,eanque cum humanæ naturæ ĩfirmitate & vilitate comparãs , maximã Dei erga genus huma- F
num dignationem plurimum admiratur,pro qua filium ſuum vnigenitum (ſecundũ carnis diſpenſationẽ &
ſuſceptam mortis vtilitatem)etiam infra angelos imminuerit,quem poſtmodum reſuſcitatũ pro eiuſdẽ huma
ni generis ſalute,gloria & honore coronauit,ſubiectis ei omnibus quæ in cælo & in terra. Ad quã ĩtelligẽ
tiam manifeſtum eſt beatum Paulũ Pſalmi huius prophetiam in Epiſtola ad Hebræos, ſimiliter & in Epiſtola
priore ad Corinthios eſſe interpretatũ. Quanquam poteſt (abſque Paulinæ huius ſententiæ præiudicio)etiã
ad totius humanæ naturæ ſublimationem referri Pſalmus: vt miretur,hominem(quod ad corpus attinet)infir
mum,vilem,ac fragilẽ,tam magnifice à deo ad imaginem ſuam conditum,ac deinde cunctis & piſcibus maris,
& auibus cæli,& beſtiis terræ præfectũ,atque ſuper ea accepiſſe dominium. Vtranque autẽ hanc intelligẽ
tiam ſubſequens Elucidatio geminata interpretatione faciet attendentibus manifeſtam.*

OCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine Dominus noſter.*

✳ *quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.*

Prou.10. 2 *Quoniã eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos.*

3 *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem:*

✳ *propter inimicos tuos: vt deſtruas inimicũ & vltorem.*

4 *Quoniam videbo*

DOminator Deus qui es vniuerſalis omnium domi-
nus,ſuper creata omnia plenã omnino poteſtatem G
habẽs,ſpeciali verò ratione noſter Dominus, id eſt
eorum qui ſeruiunt tibi,quos prẹter creationem e-
tiam regeneratione tibi aſtrinxiſti: ∗ ô quàm eſt
excellens,quàm glorioſum, quàm honorandũ no-
men tuum benedictum,non in Iudæa ſolùm,ſed per vniuerſum etiã
orbem terrarum , dignum quod omnes vbique terrarum ſũmis ef-
ferant laudibus. 2. Neque mirum,ſi hic ſuper terrã ſit honorandum
nomen tuum , quandoquidem excelſa eſt & ſublimata magnificen-
tia gloriæ tuę ſuper altitudinem cælorum , ita vt cum in cælis laude-
ris ab omnibus,magnificentia tamen glorię tuę in eis vel ab eis non
comprehendatur. ∗ Inſuper filius tuus vnigenitus , qui eſt tua glo-
ria & magnificentia(Gloria enim patris eſt filius ſapiens , multo etiã
amplius filius ſapientia patris)cuius eſt ſecundum diuinitatem eadẽ
tecum gloria , ipſe peracto redemptionis humanæ myſterio aſcen-
dit,& exaltatus eſt ſuper omnes cælos in tuam dexteram. 3. Ex ore
paruulorum, qui penè infantes adhuc erant, & vixdum ablactati, H
magnificaſti,imo perfectam feciſti laudem tuam, quando Hebræo-
rum pueros cælica inſpiratiõe edoctos,cantare faciebas tuo benedi-
cto filio laudis diuinę canticum, ac deinde per prædicationem Apo
ſtolorum(qui veluti ſimplices & pueri,ac iuxta ſeculi ſapientiã pror-
ſus rudes habebantur) Euangelicã veritatẽ vbiq; terrarũ prædicare
feciſti: ∗ ad ſic confundendum atq; cõuincendum per ſimpliciũ te-
ſtimonia,prauitatem & ſuperbiam ſcribarum atq; phariſæorũ: deĩde
etiã dęmonum atq; ſeculi huius potẽtũ & ſapiẽtũ,qui omnes aduer-
ſarios ſe exhibuerunt veritatis, & malos vltores.i.oppugnatores ve
ritatis, vel vindicatores & defenſores falſitatis . In hoc enim perfe-
cta fuit laus Dei,& perfecta itẽ cõfuſio ſuperbię ſcribarum atq; pha-
riſæorum, quòd per puerorum cælica inſpiratione loquentiũ teſti-
monia fuerint redarguti de ſua infidelitate , qua veritati reſiſtebant.
Similiter & in hoc perfecta fuit confuſio principum huius ſeculi, ꝙ
per ſimplicium, & quaſi infantiũ Apoſtolorũ prędicationẽ fuerint
conuicti atque ſuperati . 4. Dixi non iniuria admirabile eſſe nomen
tuum in vniuerſa terra: quoniã ecce ego contẽplari volo & cõtueor

A *cælos tuos opera digi-
torum tuorum:
* lunã & stellas quæ
tu fundasti.
5 Quid est homo,
* quòd memor es eius?
* aut filius hominis
quoniam visitas eum?
B 6 Minuisti eum pau-
lominus ab angelis: *
gloria & honore coro-
nasti eũ: * & cõstituisti
eum super opera manuũ
tuarum.
7 Omnia subiecisti sub
pedibus eius: oues &
boues vniuersas, insu-
per & pecora campi.
C 8 Volucres cæli & pi-
sces maris, qui peram-
bulant semitas maris.
Minuisti eũ paulomi-
nus ab angelis: gloria &
honore coronasti eũ: &
constituisti eũ super ope
ra manuum tuarum.
Omnia subie. sub ped.
eius: oues & bo. & c.
D Volucres cæli & pisces
maris, qui peram. & c.
9 Domine dominus
noster, quàm admirabi
le est nomen tuum in
vniuersa terra.*

amplissimos illos cęlorũ orbes, qui sunt opera creationis tuę, quę tu
creasti & fecisti, queadmodũ solet artifex facere opus digitis suis, ac
manibus: *aut quos tu creasti in potentia, sapientia, & bonitate tua,
quibus tanquã digitis tribus creas vniuersa. * & cõsidero insuper &
cõtemplor lunam & stellas alias firmaměti, quæ omnia prædicta, cæ
los videlicet, lunã, & stellas, tu in sua natura, ínq; sua dispositione fir
masti atq; stabiliuisti.
5. Dũ hęc ego cælestia contueor, eáq; cũ huma
na cõfero natura, quæso te creator bone (quod ad corp⁹ attinet) q̃
lõge ab horũ cælestiũ perfectione (quę sũt corpora nobilissima, am
plissima, solidissima, & indeficiẽtia) abest homo modic⁹ quantitate,
impotẽs virtute, infirmus, caducus & mortalis: * quid (inquã) est ho
mo, aut quid in nobis tale est, ob quod dignũ tibi videatur recogita
re de nobis, siue ad elargiẽdũ homini magna beneficia tua, siue ad tã
admirabili cõsilio eũ redimẽdum? * aut quid est homo mortalis de
mortali homine genitus, vt eũ dignũ duxeris tuis magnificis donis,
super omnia verò filii tui ad nos destinatione, atq; pòst etiã spiritus
tui sancti in nos missione ita benigne inuisere?
6 Christum hominẽ
(qui in hominum genere primatum tenet) tu pater cælestis pau-
lulum infra angelos cõstituisti, quando eum carnem nostrę similem
passionib⁹ aliísq; miseriis obnoxium suscipere voluisti, atq; per pas-
sionẽ & mortẽ in crucis ignominia consummare voluisti: * verùm
post passionẽ (morte deuicta eum resuscitãdo) magnifica gloria, & Hebrę.2.
honore superexcellẽti mirifice eũ ornasti, atq; triũphaliter, vt mor-
tis victorẽ & inferni debellatorẽ coronasti: * & præposuisti eum o-
mni creaturę, dans illi potestatẽ omnem in cælo & in terra, & cõsi-
dere in dextera tua, potestatẽ quoq; faciendi iudiciũ viuorum atq; Matt.28.
mortuorum.
7. Omnia subiecisti ditioni, imperio, & potestati eius Marc.16.
quæcunque sũt in cælo & in terra, commume illi tecum donans re Ioan. 6,
gnum atq; vnum imperium: * neq; ea solùm quæ in cælis sunt, ve- 1.Cor.15.
rumetiam vsq; ad ea quæ sunt in terris infima, nẽpe oues omnes &
boues omnes, & vniuersas bestias agri, atq; etiam feras deserti.
8 Vo
lucres insuper qui inhabitãt aerem, & pisces omnes qui in mari sũt,
qui natãt in aquis maris, & veluti perãbulant vias maris, ad similitu-
dinem animaliũ terrestriũ, quę vias terrę perambulãt. ALTERA
INTELLIGENTIA. Humanũ genus ĩ tãta cõstituisti nobilita
te, vt nõ multum absit (quod ad animã attinet) à sublimitate naturæ
ãgelicę, magno quoq; decore & magnifica ipsum gloria ornasti, dũ
secundum animã ad imaginem tuam & similitudinẽ creasti, dans ei
memoriã, intellectum, atq; volũtatem, angelicas plane & multo ma
ximas virtutes: * & postquã ad imaginem & similitudinem creasti
eũ, prefecisti insuper eũ operibus tuis, quę feceras propter hominẽ
veluti finẽ suum, queadmodum sũt imperfectiora eius gratia quod
perfectius est. ¶ Cætera insuper omnia subiecisti hominis imperio,
nempe animalia omnia, & terrestria, & volatilia, & natatilia, cũ post
creationẽ homini diceres, Crescite, & replete terrã, & subiicite eam,
& dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, vniuersæq; terrę, Genẽ. 1.
& vniuersis animãtibus quæ mouentur super terram.
9. Concludẽs
verò laudis meę contemplationem, repeto (quam initio proposui,
& dignã & verã inuenio) Diuinę magnificẽtię admirationem, dicẽs:
Dominator omnium & peculiariter seruientiũ tibi Dominus, quã
grande est, quàm magnificum & gloriosum nomen tuũ in vniuer-
sa terra? Plena siquidem est omnis terra gloria tua. Esaiæ.9.

ANNOTATIONES IN OCTAVVM. PSALMVM.

Versu tertio, Vt destruas inimicũ & vltorẽ. Intelligũtut hîc per inimicos & vltores, Christia
nę fidei persequutores: qui dolentes de Christi Domini cultu & gloria, conati sũt vltionem
facere & vĩdictã, siue euacuatæ legis veteris, siue cõtẽptæ & cõculcatę idolalatriæ, siue dis-
sipatę humanę muudanæq; sapientiæ. Nam huiusmodi triplices vltores sensit fidelium populus. &
cõtra triplices huiusmodi inimicos paruuli nostri & lactentes facti Apostoli dimicarunt, cõtra vi-
delicet Iudæos, pro suæ legis litera non secũdum scientiam zelantes, quam illi iam pretertiã denũ- Rom.10
tiabant & euacuatam: contra principes seculi & idolorum pontifices, qui idololatraĩ suam (aduer-
sus quam illi prædicabant, & quam eliminare laborabãt) armis & omni potentia tueri conabantur:
aduersus quoq; mundi sapientes, quorum sapientiam vanam illi coarguebant signorum efficacia
& spiritus virtute. Exhibuerunt autem isti sese vltores pro sua vanitate, aduersum infantes &

lactentes, & aduersus veritatem quam deo inspirante prædicabant. Quod autem antecedit, ex ore E
infantium & lactentium Deum perfecisse sibi laudem, siue (vt in Hebræo habetur) fũdasse suã for-
titudinem, id diligenter admodum cõsiderandum est. Si enim p homines potentes, nobiles, aut eru
ditos Deus Euangelicæ fidei mysteria induxisset mũdo, poterant dicere inimici fidei, quòd nõ ipsa
per se vicisset veritas, sed vi potẽtię, aut sapientię, aut eloquentię secularis introducta fuisset, quasi
per violentiam in mundum: quemadmodum de impiissima illa secta quã ab authore Mahumeticã
vocamus, à Christi fidelibus dicitur, & verissime dicitur. Nunc verò, dũ per hominum simpliciũ &
impotentum atq; ignobilium ora, veritatem fidei per vniuersum orbem fecit Deus superuincere,
mirum ĩ modum laudem suam pfecit, & fortitudinem suam stabiliuit atq; cõmẽdauit. Atq; hoc est
quod Paulus Apostolus cõpluribus in locis testatur, veluti capite primo Epistolæ prioris ad Co-
1.Cor.1. rinthios, vbi fideles suos alloquens, ait: Videte vocationẽ vestrã fratres, quia non multi sapientes se
cũdum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quę stulta sunt mũdi elegit Deus, vt cõ
fundat sapientes: & infirma mũdi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & cõtempti
bilia elegit Deus, vt ea quæ non sunt destrueret, vt nõ glorietur omnis caro in conspectu eius. Atq;
iterum capite secundo: Et ego fratres (inquit) cũ venissem ad vos, veni nõ in sublimitate sermonis
1.Cor.2. aut sapientiæ, annunciãs vobis testimonium Christi: & sermo meus & prædicatio mea non in per-
suasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra nõ sit in
sapientia hominum, sed in virtute Dei. Et iterum alio in loco, loquens de commissa sibi gloria Eu- F
angelicæ administrationis: Habemus (inquit) thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit
2.Cor.4. virtutis Dei, & non ex nobis. Dum verò ita hæc sanctis Apostolis atq; discipulis domini aptamus
nemo nos existimet iniuriã facere, aut cõtradicere verbis domini, qui pharisæis respõdens pro He-
bræorum pueris pium sibi osanna in templo acclamãtibus, versum hunc psalmi paruulis istis He-
Matt.21. bræorum applicabat dicens, Nunquam legistis, quia ex ore infantium & lactentium Deus perfeci-
sti laudem tuam? Nequaquam enim huic Saluatoris aduersamur sententiæ. Nã & de illis paruulis
loquitur Elucidatio. Arbitror tamen puerulos istos in Hierusalem clamantes, figuram fuisse par-
uulorum illorum, per quos erat proclamandum Osanna (id est, Diuina laus & vera salus annuntiã
da) non intra solius Hierusalem angusta mœnia, sed per latissima terrarum spatia: de quibus paruu-
lis Christus dominus patri suo cõfitetur in euangelio, dicens: Confiteor tibi pater domine cæli &
Matt.11. terræ, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: Ita pater, quoni-
am sic fuit placitum ante te. Et de iis paruulis puto principaliter intelligi psalmum præsentem, ma-
gis quàm de pueris illis ad horam clamantibus. Neq; enim valde sunt destructi inimici, scribæ &
Pharisæi, per illorum horarium clamorem, qui silentio mox finiebatur ad increpationem pharisai- G
cã. Imo istorum clamorem à Domino maxime permissũ arbitror, vt figurã subsequuturi clamoris
& prædicationis aliorum nostrorum paruulorum, per quos sibi laudẽ perfectã facere decreuerat.
Vnde & illud quod post adductum versum præsentem adiiciebat Saluator: Dico autẽ vobis, quo-
niam si hi tacuerint, lapides clamabunt, forsitan Euangelicam prędicationem respicit: vt hoc sermo
Lucę.19. ne significare voluerit dominus, si Iudæorũ paruuli clamare noluerint, gentiles annũtiaturos pro
eis, & in eorum locum subrogandos, vt clament, vt Euangelicam veritatem prædicent: id quod iã
diu impletũ cernimus. Cessant enim illi, & vltra clamare nolunt: atq; ideo lapides leuauerunt vo-
cem, neque desinunt clamare. Gentiles enim per lapides recte nouimus significari, propter cordis
Matth.3. olim in idololatria, alijsque vitiis obstinati, duriciem. Vnde & Ioannes dicebat, Potens est Deus
de lapidibus his suscitare filios Abrahæ: nihil dubium quin significare volẽs, si Iudæi, quibus prædi-
cabat, nollent pœnitentiam agere, suscitandos esse ex gentibus, qui verũ fiant Abrahæ semen, & ve-
ri secundum fidem Patriarcharum filii. ¶Versu eodem: Ex ore infantium & lactentium perfecisti
laudem. Roget forsitan aliquis, qur sanctos Apostolos infantes dicamus, quibus tale os datum
Lucæ.21. est à Domino suo, cui non possent resistere omnes eorũ aduersarii: ita vt vniuersa sacerdotum sy- H
nagoga nihil inueniret, quo vel vnius illorum posset refellere sermonem. An verò ita fari, infan-
tiũ est? Rursum, quomodo lactentes dici possunt, quibus non vt imperfectis lac erat in pabulum,
Hebrę.5. sed potius vt perfectis solidus cibus? perfectorum enim (cuiusmodi ipsi fuerunt) est cibus solidus.
Cum enim aduersus inimicos & vltores perficere debebant illi laudem, nõ iam de illorũ numero
esse poterant, de qualibus dicit Apostolus: Tanquam paruulis in Christo lac, vobis potum dedi:
1.Cor.3. non escam. Verùm huic quæstioni dupliciter responderi potest. Primùm quidem, vt illos conside-
remus secundum eum gradum, in quo ante spiritus aduentum præfuerant, vere infantes, vere par-
uuli, vere lactentes, & lacte opus habentes. Quàm enim tunc fuerint (vt ita dicam) infantes, Petrus
mõstrauit, cum tertiò interrogatus ne semel quidem fari potuit, quod fari debuit, vt promiserat au
Matt.26. dacter. Quàm autem paruuli, quàm lacte opus habentes, quàm non capaces cibi solidioris, do-
Ibidem. cet toties increpata eorum ruditas & tarditas. Quare (inquit præceptor Iesus) non intelligitis?
Matt.15. Necdum intelligitis? Adhuc & vos sine intellectu estis? Quare dubitatis modicę fidei? Quid est
Marc.8. quod conquiritis inter vos? Item quod in fine iam abscedens, dicebat: Iam non multa loquar vo-
Marc.9. biscum. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis portare modo. Quid enim hoc est aliud,
Ioan.14. quàm tanquam paruulis tantum lac in potum do, non escam? Non enim capere potestis. Et tamen
Matt.14. ex ore horum infantium, horum lactentium ipse Deus suam laudem perfecit, & stabiliuit per vni-
uersam terram. Dedit enim infantib⁹ istis linguas ferreas & infatigabiles, & infantium linguas fecit
Sapiẽ.10. disertas: lactentes autem ablactauit, & solido spiritualis sapiẽtiæ cibo cõfirmauit, ĩnq; viros pfectos
fecit excrescere. Potest & altera via proposita quęstio dissolui, ex ipsa significatione vocabulorum.

A Infans enim hoc loco nō amplius quàm paruulum significat vel iuuenē. Nā Græce est νήπιον, quod frequē er in sacris Euangeliis paruulus vertitur, vt illic, Reuelasti ea paruulis. &, Sinite paruulos venire ad me. Similiter & quod in Hebræo habetur holalim, proprie nō significat impotētē ad loquēdum, sed tantū iuuenem siue paruulū: propter quod secundū similitudinem etiam virgulta sic nōnunquā appellātur, teste Ioanne Reuchlino in rudimentis Hebraicis. Quòd autem paruuli fuerint Apostoli non est ambiguū, quādoquidem à præceptore audierunt cōstituto paruulo in medio, Nisi cōuersi fueritis, & efficiamini velut paruulus iste, nō intrabitis in regnū cælorum. Vnde ex his paruulis vnus, etiā cum iam gētium doctor esset, dicebat, Facti sumus tanquā paruuli in medio vestrū. Et alibi, In facie humilis sū īter vos. Itē, In multo timore & tremore fui apud vos. De lactentibus autē non magna quæstio est. Nō enim lac semper pro infirmiori doctrina & imperfectorum cibo, vt in loco Pauli suprà allegato, accipitur sed interdū generaliter doctrinā omnē salutarem significat, quæ tū propter candorē veritatis, tum propter dulcedinē saporis rectè lac dici potest. Vnde cū Petrus suos monet, deposita omni malitia, sine dolo lac cōcupiscere, vt in eo crescant in salutē, manifestū est nō imperfectam in illo doctrinā tantùm significari. Similiter & de eo dici potest quod apud Esaiam Dominus clamat, dicens, Venite, emite absq; argento, & absque vlla cōmutatione vinum & lac. Eadem enim sapientia salutis, & vinum & lac rectè dicitur: vinū, quia fortificās & lætificans cor hominis: lac verò, quia dulcis, suauis, & enutriens corda potantium. Quisquis verò hæc nostra de paruulis legēs, prolixiora forsitan iusto æstimaueris (obsecramus) hanc nostram prolixitatem æqui boniq; consulas. Non enim potuimus pertransire silētio quicquā eorū quæ super hisce rebus scribēda sese offerebant. Valde enim nos oblectāt isti paruuli, per quos in virospfectos instruimur, atq; in mensurā ætatis plenitudinis Christi prouehimur. Atq; etiam nunc ab illorum consideratione ægrè diuellimur. ¶Versu quarto: Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorū. Quod dicūtur cæli, opera digitorū Dei, potest simpliciter intelligi, secundū metaphoricū loquendi modū, quomodo alibi dicitur, Opera manuum tuarū sunt cæli. Et iterū, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerūt me: cùm tamen nullas manus habeat Deus. Sed familiare est scripturis sic de Deo vt de homine loqui. Vnde hoc in loco, & in aliis similibus, quoties de operibus creationis Dei tractatur, vel de Deo vt de artifice inter homines opus aliquod suis manibus & digitis plasmāte, vel de materia qualibet in sua forma pro suo placito cōstituente, fit sermo. Atq; ita non opus est assignare, quos digitos habeat Deus, aut qui isti sint digiti: quemadmodum neq; quot manus habeat, aut quæ sit manus eius. Secūdum tamen sublimiorem cōsiderationem intelligimus digitos istos, quibus Deus cælos fecit, tres C esse numero, scilicet potentiam, sapiētiā, & bonitatem. Iuxta quam sententiam præsētem locū accepisse videtur Ioannes Pechanus, vir in Diuinarum rerum sciētia illuminatissimus, in insigni illo officio quod de sancta & superbenedicta Trinitate cōposuit: quod etiā secūdum Ecclesiasticā institutionem ab iis qui in horis canonicis persoluēdis vsū sequūtur Romanæ Ecclesiæ, in eiusdē solēnitate legitur & canitur. Sic enim in Antiphona quadā quæ huic Psalmo præcinitur, legimus, Cælū terrāq; digitis qui tribus appēdisti, præposuisti cōditis humanitatem Christi. Vbi dū digitos tres numerat, manifestè indicat mysticum aliquē sensum, videlicet quē iam supra exposuimus. Quòd autē nōnulli sanctorū doctorum cælos hoc loco, item & lunam & stellas, secūdum mysticam intelligētiam interpretātur: per cælos (vt aliis aliquot in locis) sāctos Apostolos, vel etiam scripturā sacram digito Dei scriptā accipiētes: per lunam Ecclesiam: per stellas verò Ecclesias particulares, aut alios viros fide illuminatos, nōs sicut in Elucidatione nō sequimur, magis inhærentes literali sensui, ita nequaquā damnamus aut abiicimus. Similiter & de eo dicimus, quod in cōsequentibus distinguūt inter oues, boues, pecora cāpi, volucres cæli, & pisces maris: per oues, intelligētes humiles subditos: per boues, laboriosos rectores & præpositos: aut per oues & boues, simul fideles homines & sāctos, qui laborāt in præceptis Domini, & pascūtur in pascuis eius tāquam oues & boues: per cāpi pecora, ho D mines carnales & in cōcupiscentiis vagabundos: per volucres cæli, superbos: per pisces autem maris, curiosos. Cui ista libebit plenius cognoscere, requirat in expositione sancti patris Augustini, itē & apud Ludolphū Carthusiensem nequaquā spernendū, imò dignissimū, optimeq; meritū psalmorū commentatorem, qui hæc pro suæ deuotionis dulcedine suauiter atque diffusiùs pertractāt. ¶Versu sexto: Minuisti eum paulominus ab angelis. Si iuxta Pauli sententiā Christo Domino peculiariter ista aptentur, videtur in relatiuo, eū, fieri transitus à specie ad personam, siue (vt logicis est cōsuetudo loquēdi) à suppositione siue acceptiōe simplici ad personalem: videturq; relatio esse nō secundū idē genus suppositionis. Siquidem in versu quinto præcedente, secūdū speciē simpliciter sermo fit de vniuersitate generis humani: id est, de homine in specie, non de vlla singulari persona. In hoc autem versu priore mox subsequente (iuxta hanc Pauli intelligentiam) de persona hominis Christi fit personaliter sermo. Nisi forte etiam secūda pars versus prioris de Christo personaliter dicta accipiatur, cùm dicitur, Quid est filius hominis, quoniā visitas eum. Verùm iuxta hanc sententiam, in priori parte versus accipi deberet sermo de humana specie, in posteriori verò secundū personā de ipso Christo homine: quod nō vsqueadeò videt veri simile. Apparet enī (quātū est ex ipso loquendi modo) similem esse vtriusq; partis loquutionem, & vtrānq; partem secundum rem idē valere, alterámq; altera explicari, & propter vehementiam significandam factam esse repetitionem eiusdem sententiæ: quēadmodum fieri solet, cū rem exaggerare volumus. Rursum, vt totus versus quintus secūdū speciem intelligatur, & non secunda pars ad personam Christi peculiariter, suadet etiam sensus cōmoditas. Nam quo modo Christum filium hominis dicatur Deus visitare, nō vsq; adeò facile est intelligere. Exponunt enī de vnione Diuinitatis cum humanitate. Atqui istud potius

Marginal references: Matt. 11 · Matt. 19. · Matt. 18. · 1. Thes. 2. · 2. Co. 10. · 1. Cor. 2. · 1. Petri. 2. · Esaiæ. 55. · Iudic. 9. · Psal. 103. · Ephes. 4. · Psal. 101. · Psal. 118. · Iob. 10.

est humanã in Christo naturam visitari, quàm Christum filiũ hominis visitari. Quomodo autem E
visitauerit Deus hominem (id est, humanum genus) per demissionem filii sui, & perfectam p eũ re-
demptionem, omnib⁹ clarissimum est. Congruentius itaq; videt᷑, vt totus iste versus dicto modo
de specie humana intelligatur, fiátq; sequenti versu in relatiuo trãsitus de suppositione simplici ad
personalem. Cæterùm secundum alteram intelligentiam in Elucidatione mõstratã, quæ totũ psal-
mum ad vniuersum genus humanũ refert, hac ex parte nulla occurrit difficultas. Totus enim ser-
mo de homine secundum speciem generaliter procedit.

NONI PSALMI ARGVMENTVM.

*PSalmũ istũ (qui apud Hebræos in duos diuiditur) Psalmista cecinisse videtur in persona pòst vẽturæ
Ecclesiæ: atq; huic, siue quãtũ ad se, siue quantũ ad sua mẽbra, totus ipse Psalmi processus recte apteq;
cõuenit. Primum enim cõfitetur Domino liberatori suo, de iudicio illo, quo generis humani inimicũ prĩ
cipem huius mũdi, condẽnatũ foras proiecit, regnoq; priuauit, gentibus idololatris, quibus ille dominabatur,
ad Apostolicæ prædicationis sonum salubriter increpatis atque cõuersis: vnde illi ciuitates, in quibus olĩ in-
habitauerat, ablatæ sũt iusto Dei iudicio, cui afflictionis & tyrãnidis (qua antè premebatur pauper humanũ
genus) tandẽ cõplacuit misereri. Propter quod filios suos veros fideles Ecclesia ad sperandũ in domino & lau
dem illi dandam inuitat, qui pauperũ clamorẽ non despicit: id quod in seipsa testatur, quàm grauissimis licet
periculis & persequutionibus intolerabilibus in suæ natiuitatis primordiis afflictam & penè obrutam, sẽper F
tamen ipse ad sui nominis laudem sustentauit, nec penitus vnquã deficere permisit, quẽadmodum neque patie
tur vsque in cõsummationem seculi: semper sibi suos electos seruaturus, impios verò qui eã persequuti sunt,
in mortis laqueos cõstrinxit, suo iudicio in infernũ demergendos: vt ne existimẽtur humiliũ ac fideliũ voces
Deo curæ nõ esse, aut eorum patientiam permãsurã irremuneratã. Vnde versu vigesimo, id quod quasi præ
teritum in spiritu iam prædixerat, Propheta postulare videtur, orans dominũ vt exurgat quãtocyus ad ĩplen
dum pro gentibus iudicium, & vt Christum dominũ præceptorem atque legislatorẽ (per quem ventura erãt
illa omnia) gentibus mittat, qui eos vt oportet erudiat. Post hæc verò à versu 22. (vbi secũdũ Hebreos Psal-
mi decimi est initiũ) lamẽtatio esse videtur ipsius Ecclesiæ in spiritu pro suis mẽbris, quæ in oppressione potẽ
tum atque malorum in hoc tempore quasi relicti videntur, potissimum autẽ pro vẽturis illis nouissimis tẽpo-
Matt.24. ribus regni Antichristi, quãdo veri fideles, refrigescẽte charitate & super excrescente iniquitate, grauissi-
mam sustinebunt persequutionẽ ab Antichristi potestate. Cuius & adhærentium ei peruersitas, & cõtra sã-
ctos Dei acerbissima (tũ per violentiam, tũ per insidias, ac blãdimẽta) persequutio multis cõsequẽter versibus
prolixe & graphice admodũ depĩgitur. Quæ omnia, licet pro illis vltimis vẽturis tẽporibus potissimum pre
dicta sint, tũcq́ue perfectissime sint implenda, magna tamen ex parte videmus etiã nunc in bonorũ hominũ op
pressoribus eadem euenire, quatenus etiã nũc Antichristi multi sunt. Iuxta quã generalẽ sententiã subseq̃uẽs G
1.Ioan.2. procedet Psalmi Elucidatio. Neque difficile erit volentibus, ea quæ in generalitate de impiis dicũtur, ad ipsũ
impiorũ caput & dominũ peculiarirer aptare. Post hæc verò, à versu 25. proposita persequutione grauissima
fideliũ, dominũ vt exurgat ad iudiciũ, pro suis mẽbris solicita deprecatur Ecclesia: & vt Christianũ populũ
pauperẽ & orphanun, protectorẽ aliũ nesciẽtẽ (diaboli Antichristi, atq; adhærentiũ virtute contrita, eorũq;
prauis machinationibus ad nihilũ deductis) saluũ faciat iudicio suo. Post quæ omnia, tribus versibus vltimis
domini æternum reguum, miram quoque & inæstimabilem Dei erga pauperes exauditionem, & prõptũ pro
illis iudicium, ac prauorum repressionem denuntians, ita terminat canticum laudis atque confessionis suæ.*

NONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

2 Lætabor & exultabo in te: psallam nomini tuo altissime.

3 In cõuertendo inimicum meũ retrorsum: ✳ infirmabuntur & peri-
Ioan.16. *bunt à facie tua.*

4 Quoniam fecisti iudicium meum & causam meam: ✳ sedisti super thronum qui iu-

COnfessione laudis celebrabo te Domine De⁹, & ex toto corde meo, mentis diligentis attentione & affectus pura deuotione pronunciabo ad tui nominis gloriam omnia quæcunque cognoui mirabilia tua: neque quicquam eorum (quod in me erit) occul
tum esse patiar, quod non ad tuam laudem pariter H
& aliorum eruditionem annuntiabo. 2. Gaudebo quoque sancto ac spirituali gaudio, & prę lætitia immodica veluti tripudians, exultabo in memoria, atque amore tui laudem canam tuo nomini, quemadmodum dignus es, ô rex regum super omnes excelse. 3. Propterea quòd expugnaueris pro me inimicos meos, dæmones malignos, atq; infideles ministros eorum, eósq; ĩ fugam verteris, & à me abegeris: ✳ infirmati, deuicti, atq; cõfusi sunt, & prorsus condemnati ceciderunt à terrore præsentiæ tuæ: quoniam te respiciente Ecclesiá sanctam tuam, princeps huius mũdi iudicatus atq; foras eiectús est, & omnis ad præsentiam tuam defecit virtus malignantium. 4. Quoniam fecisti tu quidem pro me iudicium, & iudicasti causam meam contra aduersarios meos, contra principes tenebrarum, qui me iniuste sua tyrannide opprimebant, & seculi potestates qui me persquebantur in potestate & infidelitate sua. ✳. Ascendisti quasi iudex super thronum tuum iudiciarium (vt humano more ita balbutiens loquar) & sup tribunal ad iudicãdũ causá meam sedisti tu, cui ꝓpriũ est iudicare iustitiá, hoc est, iustũ iudicium, siue ꝓ iustitia atq; iniustitia

A *dicas iustitiam.*
5 Increpasti gentes & periit impius:
** nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi.*

6 Inimici defecerunt frameæ in finem:
B
** & ciuitates eorum destruxisti.*

7 Periit memoria eorum cum sonitu:

** & dominus in æternum permanet.*

C
8 Parauit in iudicio thronum suum:
** & ipse iudicabit orbẽ terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.*

D *9 Et factus est dominus refugium pauper:*
** adiutor in opportunitatibus in tribulatiõe.*

10 Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum:
** quoniam non dereliquisti quærentes te domine.*

11 Psallite domino qui habitat in Sion:

** annunciate inter gentes studia eius.*

5 In tempore gratiæ (quo placuit tibi facere pro me iudicium) misisti
filium tuum, ac deinde factos Apostolos tuos, atq; prædicatores ve-
ritatis, qui idololatriæ, aliisque viciis deditas gentes increparent: atq;
ita destructa est impietas, desierũtq; infideles esse & peccatores, facti
iusti & fideles: * nomina illorum quibus ante veritatis manifestatio-
nem vocabãtur, non erunt in perpetuum vltra in memoria corã te,
neq; vt talium, quales ante fuerant, vltra recordaberis illorũ, sed no-
mine nouo donabis, & vocabis eos. Gẽtes enĩ quæ prius idololatræ, Apo. 2.
infideles, impiæ, atq; à Deo adulteræ vocabãtur, atq, huiusmodi ante
Deum reputabantur, postquam ad veritatem se cõuerterũt Euãge-
lii, vetera hæc nomina prorsus perdiderũt: appellationes verò bonas
prædictis contrarias pro illis acceperũt, vt iam cultores & serui Dei
veri dicãtur, Deo creduli, iusti, sponsa Dei fidelis: & tales iam eos ha
bet atq; agnoscit Deus. 6. Potestas diaboli, vísque nocendi eius, tan
dem in fine tẽporum, quantũ ad fideles veritati acquiescere volẽtes,
deuicta est, conculcata, atq; ablata per veritatis Euangelicæ manife-
stationem: & in sempiternum vltra non poterit ille resumere plenã
suam illam, qua prius dominabatur, tyrannidem. * Synagogas quoq;
satanæ, cõgregationes infidelium populorum, in quibus ipse inhabi
tabat inimicus, tu Deus ad nihilum redegisti, dũ gentium idololatra
rum populos à vanitatibus ad veritatem tua gratia peruenire fecisti.
7 Quod fuerant esse desierunt & cessant, ac periit apud Deum eorũ Psal. 18.
prior memoria, ad sonitum prædicationis Euangelicæ, qui p omnem
terrã percurrẽs, ab infidelitate vbiq; terrarum electos ad veritatem
adduxit, sicq; nomine nouo donauit. * Aut cũ sonitu, id est, subito, Apoc. 2.
& veluti cum impetu & cõfusione periit memoria dęmonum, qui ĩ
gẽtibus colebantur: quoniam aduenĩẽte prædicatione Euãgelica, ipsi
expulsi sunt, & adorari cessauerunt in terris: * Dominus autẽ in sua
essentia semper stabilis, permanet in sempiternum idem ipse & ĩmu
tabilis: & ipse, participatione stabilitatis suæ, ad se cõuersos, in verita
te stabiles faciet permanere: * eiúsq; memoria ad consummationẽ vs
q; seculi apud fideles & electos permanebit. 8. Ipse tribunal suũ atq;
iudiciariam sedem parauit, disposuit, atque constituit in iudicio &
æquitate, non potẽs nisi quod æquũ semper & iustũ est iudicare: *
& ipse iudicabit vniuersos inhabitatores orbis terrarũ in iustitia, &
populos omnes in rectitudine & æquitate iudicabit: nũc quidẽ iudi
cio discretionis, malos à bonis segregans, bonis gratiã misericorditer
largiẽs, impiis eam iuste denegãs: pòst verò, iudicio finalis retributio Matt. 16.
nis redditurus vnicuiq; secundum opera sua. * Peculiariter quoque
in hoc tempore gratiæ, rex ęternus cõstituit tribunal suum, ad faciẽ-
dum iudiciũ pro electis suis: & ipse iudicauit in sua iustitia pro orbe
terrarum, & pro vniuersis populis in eo inhabitãtibus, cõtra princi-
pem tenebrarum, qui per tyrãnidem dominabatur, agebatq; princi
pem in mundo: quem iuste atq; æquissime suo regno priuauit, foras
que proiecit, vt in electos & fideles nihil vltra iuris reseruaret. 9 Et Ioan. 12.
exhibuit se iudex dominus, atq; demonstrauit pauperũ auxiliatorẽ,
patronum, siue defẽsorẽ, & contra iniquorum ĩiurias tutũ refugiũ,
liberãdo eos de manibus inimicorũ suorum: * adiutor factus est eis
in opportuno tẽpore, nempe in tribulationibus & afflictionibus eo-
rum. Tunc enim opportunũ solet & gratum esse liberãtis adiutoriũ,
& iucundum esse potentis refugium. 10 Et est profecto cur merito
absque vlla hæsitatione siue diffidentia in te debeant fiduciã & spẽ
suam ponere, atq; in necessitatibus inuocare, Omnes qui per fidem
vere cognouerũt, quàm videlicet sis iustus, bonus, misericors, atq; fi
delis: * propterea quòd nũquam ĩuẽtus es derelinquere penitus eos
qui te ex animo quæsierunt, tibíq; semper studuerunt: sed assistis eis
pręsentia tua, nõnunquã quidem temporali adiutorio, vbi, quãdo,
& quantum volueris: sẽper verò spirituali auxilio, & gratiæ tuæ ĩter
na consolatione. 11 Proinde fideles vos omnes veri Ecclesiæ filii, qui
eius bonitatẽ & auxilium experti estis, psalmum & laudẽ canite ipsi
qui est inhabitator Ecclesiæ suæ sanctæ, quę per fidem illũ specula
tur, quã ipse vt pater ad benefaciẽdũ, vt iudex atque patronus ad de
fendendum, vt sponsus ad decorandũ, vt pastor ad pascendũ, ĩhabi-
tat, * opera quoq; eius quæ fecit, & consilia quæ cogitauit pro ho-
minum pauperum redẽptione, proclamate in omnes lõge latéq; na

12 *Quoniã requirens ſanguinẽ eorũ recordatus eſt, ✳ non eſt oblitus clamorem pauperũ.*

13 *Miſerere mei domine: ✳ vide humilitatem meam de inimicis meis.*

14 *Qui exaltas me de portis mortis: ✳ vt annũciẽ omnes laudatiões tuas in portis filiæ Sion.*

15 *Exultabo ĩ ſalutari tuo: ✳ ĩfixe ſunt gentes ĩ interitu quem fecerũt.*

16 *In laqueo iſto quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.*

17 *Cognoſcetur dominus iudicia faciens: ✳ in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.*

Sapiẽ.1.

18 *Conuertantur peccatores in infernum: ✳ omnes gentes quæ obliuiſcuntur Deum.*

Iacobi.1. Heb.12. Lucæ.21.

19 *Quoniã nõ in finem obliuio erit pauperis: ✳ patientia pauperum non periibit in finem.*

20 *Exurge domine, nõ confortetur homo: ✳ iudicentur gentes in conſpectu tuo.*

Exodi.4. Eſaię.55. Ioelis.2.

21 *Conſtitue domine legiſlatorem ſuper eos: ✳ ſciant gentes quoniam homines ſunt.*

22 *Vt quid domine receßiſti longe? ✳ & deſpicis in opportunitatibus, in tribulatione.*

tiones, vt laus eius creſcat in vniuerſa terra, & allecti qui audituri ſũt E
etiam infideles ad illius cultum & fidem confugiant. 12 Nam etiã ſi
contingat nonnunquã confidentes in Domino tẽporaliter relinqui
in manibus perſequentiũ, non eſt tamen exiſtimandũ Deum prorſus
oblitum eſſe eorum: ſed recordabitur eorũ, requirẽdo ſanguinẽ
ipſorum de manibus opprimentium: * & nequaquã obliuiſcetur, aut
non attendet ad orationes pauperum ſe inuocantiũ, ſed memor erit
patientiæ ipſorum, dando eis pro perſeuerantia vitam æternã, eorũ
verò perſequutoribus ſempiternæ mortis punitionẽ. 13. Ob hoc in
omnibus obueniẽtibus mihi neceſsitatib⁹ meis fidẽter ad te clamabo
dicẽs: * Miſerere mei dñe, & benigno oculo miſericordiæ tuę cõ
ſyde[illegible]a afflictionẽ meam nimiam, quã ſuſtineo ab aduerſantibus mihi.
14. Tu (inquam) Domine, qui me glorioſe eripuiſti, & magnifice
ſaluaſti de periculis maximis, quę humana via videbar nõ poſſe euadere,
& à quibus niſi Diuino tuo auxilio non poterã liberari, cũ aduerſum
me pręter omnes aereas poteſtates, etiã vniuerſi mundi prĩcipes
atrociſsime deſæuirent: à quibus tamen requiem tãdẽ donaſti
mihi, & in ſecuritate cõſtituiſti: * idq; feciſti ad gloriam tui nominis, F
vt annunciarentur per membra mea, per fideles tuos, laudes tuæ omnes,
& laudabilia opera tua prædicarentur palã & in propatulo, corã
omni populo fidelium, qui eſt in eccleſia ſancta. 15. Exultabo in ſpiritu
meo, in ſaluatione tua quã feciſti mihi, atque in ſaluatore Chriſto,
per quẽ ſalutem miſiſti mũdo. * Inuolutę ſunt & illaqueatæ prauæ
hoſtiũ meorum nationes, in perditione quam parauerãt mihi: &
pro morte ad quam me cupiebant pertrahere, mortis æternæ nexib⁹
ſunt obuolutæ. 16 In laqueis, foueis, atq; inſidiis mortis, quas in aſtutia
atq; malitia ſua parauerãt fidelibus, in iiſdem ipſi pedibus ſuis inhęſerunt,
ſuntq; irretiti & inuoluti, ita vt in perpetuũ nequeant ſeſe
extricare: dũ ego ſaluor tuo munere, & illi increduli qui ad mortẽ
me perſequebantur, in morte permanẽt ſempiterna. 17. Agnoſcetur
Dominus quàm pius, quàm iuſtus, quàm formidabilis, quã verax, cũ
innocentes ſaluãdo, noxios perdẽdo, fecerit iudicium. Sic enĩ & miſericordia G
patebit & iuſtitia eius, quę ante iudicii exequutionẽ pluri
mos latere videtur. * Peccatores ex operibus ſuis prauis quæ operati
ſunt, damnationis inuenientur obſtricti vinculis, & ſeipſos in æternæ
mortis laqueum pręcipitauerũt. Neq; enim mortẽ ſua voluntate
creauit altiſsimus, ſed impii operibus manuũ ſuarũ accerſierunt illam
ſibi, aſtrinxerũntq; ſe illi. 18. Dæmones in ſua malitia obſtinati
deſcẽdent iuxta decretum diuinæ iuſtitiæ, cadẽntque in profundum
inferni: * pariter & infideles omnes qui ſunt in nationibus, quę Deũ
non agnoſcunt creatorem ſuum, eúmque ita vt oportet per fidẽ &
mãdatorũ eius obſeruationem non habent ante oculos, neque cultu
aut famulatu debito venerantur. 19. Nequaquam enĩ (vt illi falſo
exiſtimãt) pauperes ante Deũ prorſus in obliuione erũt, vt vel à ſuis
afflictionibus nũquam ſint liberandi, vel nunquam ſit de eorum oppreſsione
futura vindicta: * lõganimis humilium in Deo ſperantium H
expectatio atque ſuſtinẽtia non erit vana in ſempiternum, neq; finaliter
fruſtrabitur: ſed fructum ſuo tẽpore proferet pacatiſsimũ, atq;
ſaluberrimũ vitę æternę, quã accipiẽt à iuſto iudice omnes qui nũc
in patientia poſſederunt animas ſuas. 20. Ne vltra diſsimiles Domine,
neq; differas, ſed exurge ad iudicium tuũ: neq; permittas inualeſcere
atque dominari hominis cuiuſquã malitiam aut poteſtatem:
fiat iudicinm oppreſſarum gẽtium atque pauperum populorum ante
te, per ſententiam iuſtitiæ atque volũtatis tuæ. 21. Mitte domine
quem miſſurus es, legiſlatorem, doctorẽ, atque præceptorẽ populorum
Chriſtũ tuum benedictum filium, qui gentibus tuam voluntatem
annunciet, omnẽq; edoceat veritatem: * fac per hunc gẽtes cognoſcant
& intelligãt ſe homines eſſe: id eſt, naturæ non incorruptibilis,
ſed mortalis: & humiliari diſcãt, eúmque agnoſcere, cuius poſt
mortem neceſſe eſt ipſos iudicio mox præſentari. 22 Sed quorſum
piiſsime domine, nunc in hoc tẽpore frequenter elongare videris te
ipſũ à ſeruis tuis, eóſque relinquere & cõtẽnere videris, neq; clamãtes
exaudire? * potiſsimũ quãdo opportunitas maxima videt, & neceſsitas
exaudiẽdi, vtpote dũ in afflictionibus cõſtituti ſunt atq; perſequutionibus
premũtur hominũ impiorũ. Sic enim ſubinde ad tẽ-

A *23 Dum superbit impius, incẽditur pauper: ✱ comprehenduntur in consiliis quibus cogitãt.*

24 Quoniã laudatur peccator in desideriis animæ suæ: ✱ & iniquus benedicitur.

B *25 Exacerbauit dominum peccator: ✱ secundum multitudinem iræ suæ non quæret.*

26 Nõ est Deus in conspectu eius: ✱ inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

27 Auferuntur iudicia tua à facie eius: ✱ omniũ inimicorum suorum dominabitur.

C *28 Dixit enim in corde suo, non mouebor à generatione in generationem, sine malo.*

29 Cuius maledictiõe os plenũ est, & amaritudine, & dolo: ✱ sub lingua eius labor & dolor.

D *30 Sedet ĩ insidiis cum diuitibus: ✱ in occultis vt interficiat innocẽtes.*

31 Oculi eius in pauperem respiciunt: ✱ ĩsidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua.

32 Insidiatur vt rapiat pauperẽ: ✱ rapere pauperem dum attrahit eum.

33 In laqueo suo humiliabit eum: ✱ inclinabit se, & cadet cum

pus pauperum clamorẽ te dissimulare quotidiana docet experiẽtia. 23. Ecce dum in hoc mũdo florentes impii intumescunt atq; eleuantur, & potestatẽ acquirunt atq; authoritatem huius seculi, vruntur atq; affliguntur qui pauperes sunt & abiecti in mundo, dum à potentibus opprimũtur atq; variis modis spoliantur miseri: ∗ veruntamen iusto tuo iudicio comprehendentur, illaqueabuntur, atq; irretientur quasi vinculis quibusdã damnationis suæ in sceleratis cogitationibus suis atq; consiliis, quibus cogitauerunt de pauperũ oppressione. 24 Ecce enim gloriãtur peccatores in peruersis desideriis cordis sui, séq; ipsos palpant, & sibiipsis placẽt in astutis consiliis suis, quasi rem bene gesserint. ∗. insuper & adulatores habẽt à quibus per adulationem, laudem gloriam & honorẽ accipiunt, quíq; eis assentantur in cunctis peruersis quæ conceperint atq; proposuerint: ∗ & homines impii à suis similibus prædicãtur, glorificantur, & benedictionẽ laudis atq; adulationis accipiunt. 25 Cum exacerbauerint, irritauerint, atq; multis modis per adinuentiones suas ad summã iracundiã prouocauerint dominum Deum peccatores: ∗ tamen propter sæuitiã & magnitudinẽ obdurati furoris sui, obstinati & cõsummati in sua malitia, non curabunt ad placandum, neq; requirent in gratiam redire eius quem sic multifariã exacerbare non formidarunt. 26 Deum nõ habẽt ante mẽtis oculos, & quasi nõ sit Deus qui de rebus humanis vel curam gerat, vel iudicium habeat, ita viuũt sine freno, absq; vllo metu, libere obsequentes omnibus desideriis animæ suæ: ∗ opera atque studia eorũ praua sunt, malicíæq; sordibus inquinata, in omni tempore, dum aliud nihil q̃ iniquitatem omni tẽpore meditari assueuerunt. 27 Elongata sunt iudicia tua à conspectu eorũ, dum mente nõ attendunt ad præcepta iustitiæ tuę, neq; considerant ea quæ sunt super impios ventura iudicia: quę si haberent ante mẽtis oculos, nõ ita sine freno in omnẽ proruerent iniquitatem. ∗ Et quia Deum nõ habẽt ante oculos: vidẽtur sibi super omnes qui eis aduersari possint gerere principatum, neminẽ reuerentur, neq; quenquam hominum sibi posse obsistere confidunt ꝓpter sæuitiam potestatis suæ. 28 Dicunt enim in cordibus suis, non priuabimur in sempiternũ, neq; excutiemur à potestate nostra, absq; vllo malo permansuri in flore nostro. Existimãt enim in corde suo, & sibi persuadẽt, quasi sẽpiternã se habere, & imperpetuum perdurantẽ potestatẽ suam, & sine malo fore se imperpetuũ, quasi eos non maneat vindicta: atq; ob hanc falsam suam persuasionẽ neque Deum metuunt, neq; hominem reuerentur. 29 Os habent maledictis & amarulentia plenum ad Deum blasphemandũ, proximis verò conuitiandum atque detrahẽdũ semper parati: ∗ sub lingua eorũ latet afflictio & dolor, dum per linguã suã illa in pauperes loqui meditãtur, quibus eos affligãt & crucient: hoc est blasphemias, conuitia, improperia, aliáq; huiusmodi. 30. Ad insidias resident vnà cũ cęteris seculi potentibus suis, suis cõplicibus, & in malo consciis: ∗ vt ĩ occultis & quasi latenter interficiãt fideles, vorẽntq; innoxios: quod sane nõ raro faciunt, cum per sua fraudulenta cõsilia innocentes ad perditionẽ & mortem trahũt. 31. Oculos suos habent defixos in humiles atq; simplices: nõ quidẽ ad benigne miserendũ, sed quasi raptores ad prædã, ad crudeliter perdẽdũ: ∗ & insidias tẽdunt per occulta sua fraudulẽta cõsilia ad modũ leonis in spelunca sua latentis intenti ad rapinam. 32 Insidias ponunt ad prædã pauperum, opportunitatem & media cõmoda ad eam rẽ meditantes, per astutiam suam: ∗ ad rapiendum (inquam) pauperes, ad spoliandum, discerpendum, atq; deuorãdum, cũ eos adinuentionibus suis ad se attraxerint, cœperíntq; in aliquo eis pręualere ad eum modum quo leo solet vnguibus ad se attrahere innoxia animalcula, quæ est voraturus. 33. In laqueo & in reti adinuentionũ suarũ, quas ad pauperũ deceptionem adinuenerunt, & quas veluti pedicas siue laqueos tetenderunt per insidias simplicibus, ita potestatẽ acquisierunt super eos, eísq; præualuerunt: ∗ & vt ex illorum potestate non facile euadant, quibus semel fraudulenter pręualuerint hi ĩpii. inclinabunt se, & penitus ꝓcumbent super illos, cum cœperint dominari illorum: ad eum modum quo ĩ lucta fieri solet, quando is qui aliũ prostrauit in terram, mox sese inclinat, ac corpore toto omnibúsq; viribus incumbit super prostratum, vt nequeat prostratus exurgere.

Psal. 14.
Iob. 22.

dominatus fuerit pau-
perum.
34 *Dixit enim in cor-*
de suo, oblitus est De-
Iob. 22. *us: ✱ auertit faciem*
suã, ne videat in finem
35 *Exurge domĩe De-*
us, & exultetur manus
tua: ✱ ne obliuiscaris
pauperum.
36 *Propter quid irrita*
uit impius Deũ? ✱ di-
xit enim in corde suo,
non requiret.
37 *Vides, quoniam tu*
laborem & dolorẽ con-
sideras: ✱ vt tradas e-
os in manus tuas.
38 *Tibi derelictus est*
pauper: ✱ orphano tu
eris adiutor.
39 *Contere brachium*
pctõris & maligni: ✱
quæretur peccatum illi
Danie.7. *us, ✱ & nõ inuenietur.*
40 *Dominus regnabit*
in æternum & in se-
culum seculi: ✱ peribi-
tis gentes de terra illius.
Apoc.21 41 *Desideriũ paupe-*
rũ exaudiuit dominus:
✱ præparationẽ cordis
eorũ audiuit auris tua.
42 *Iudicare pupillo &*
humili: ✱ vt non appo
nat vltra magnificare
se homo super terram.

34 Hæc autem omnia ita licenter, ita audacter audent peruersi pau- E
perũ oppressores, eo ꝙ sibi male persuasum habeant in cogitatio-
nibus suis Deum non aspicere res humanas, neque pauperum suorũ
vllam gerere curã: ✱ puténtq; Deum à rebus humanis auertisse ocu-
los prouidentię suæ, vt non attendat ea quę hîc aguntur, quasi de eis
nunquam in iudicio sit facturus mentionẽ, dicentes, Circa cæli cardi
nes perambulat, neque nostra considerat.
35 Tu verò domine, tanta
impiorum prauitate, & tam miseranda pauperũ tuorũ oppressione
veluti excitatus atq; permotus, exurge & clarifica, atq; notã fac de-
xteram omnipotentiæ tuæ per ostensionẽ iustitiæ: ✱ & re ipsa demõ
stra nõ esse pauperes corã te ĩ obliuione: ipsos quidẽ ab iniustis op-
pressoribus eripiẽdo, hos verò iusta vindicta puniẽdo, secũdũ ordi-
nem iustitiæ tuæ.
36. Vt quid enim sua temeritate ausi fuerunt impii
te Deum irritare atq; prouocare, in suam punitionem? ✱ cum dice-
rẽt in cordibus suis, ꝙ non esset Deus expostulaturus, neq; iudicium
facturus de malefactis eorũ. Nam hoc ipso visi sunt tuũ cõtra se ꝓ-
uocare iudicium: vt sic puniti, in seipsis dicant falsam fuisse ꝑsuasio- F
nem suã.
37 Nequaquã verò ita est vt isti falso sibi persuadent, imò
econtrario vides tu & aspicis diligenter quę agunt homines: quoniã
tu consideras afflictionem & dolorẽ quibus affligunt atq; cruciant
impii innocentes: ✱ & consideras (inquam) vt eos qui laborem hunc
atq; dolorem simplicibus inferunt, tradas ad vltionẽ in manus iudi-
ciariæ potestatis tuę, in manus potentiæ atq; iustitiæ tuę, illis qui in-
iuste affliguntur de vltricibus manibus tuis per eandem iustitiã libe-
ratis.
38. Tibi enim pauper & humilis fidelium populus ad defensio-
nem relinquitur: ✱ & tu populo fidelium alium præter te adiutorem
non habenti, eris defensor. ✱ Et vniuersaliter, tibi quasi vnico patro
nõ, quasi iudici iusto, relinquũtur causę pauperũ, & tibi seruantur:
pupillis quoq; ac viduis, & iis qui humano sunt destituti auxilio atq;
solatio, tu te exhibes defensorẽ, supplens tuo Diuino auxilio, quod il
lis ex humano deest.
39. Cõfringe dominẽ potestatem, & aufer tyrã
nidem impiorum atq; malignorum hominum, qui nũc potestatem G
habent, & tyrannidẽ exercent super seruos tuos. ✱ Tu verò si cõfre-
geris potestatem illorũ, non poterunt perficere iniquas machinatio-
nes suas: ita vt si requiratur malitia quã animo meditati fuerãt, inue-
niri nõ possit in operis impletione, vtpote ab effectu per tuam Diui-
nam potentiam præpedita.
40. Dominus autem Deus noster in sua
maiestate atq; potestate stabilis, regnum tenebit sempiternum, cuius
potestas atq; imperium nunquam deficiet: ✱ eliminabuntur oẽs ido-
lolatriæ, cæterísq; vitiis deditæ nationes, neq; habitabunt in hære-
ditate eius in terra viuentium: hoc est, neq; in numero fidelium eius,
neq; in ciuitate superna. Nihil enim coĩquinatum introibit in illam.
41 Erga verò pauperes & vere humiles atq; mansuetos tãta est eius
clementia, vt nõ solũ clamoris vocem, sed ipsa quoq; eorum deside
ria ocyus exaudiat: ✱ imò priusquàm plene expresserint suum desi-
derium, vbi primùm parare cœperint corda sua ad desiderandũ atq;
postulandum, iam nunc adest benignitas Diuinæ exauditionis. Tãta
est Dei erga suos pauperes ad exaudiendũ prõptitudo atq; facilitas. H
42 Exaudiuit (inquam) Dominus orationẽ & desideria pauperum,
ad faciendum iudiciũ pro pupillis atq; humilibus, qui humano sunt
destituti patrocinio, aut certe illi nequaquã fidunt. ✱ Ob hoc verò
Dominus se pauperum sic exhibet iudicẽ, vt nemo hominũ qui su-
per terrã & ex terra sũt, viles & humiles, & ignobiles ex sua origine,
quantũuis diuitiis potẽs, aut potestate pręcellẽs, vltra se audeat ex-
tollere amplius ꝗ̃ oportet, pauperes opprimendo, aut humiles pro
suo libito tractando: sed attẽdant omnes & reuereantur iustum Dei
(quod sine personarũ acceptione veniet) iudiciũ, & vel eius timore
à pauperum oppressionibus atq; iniustis vexationibus desistant.

ANNOTATIONES IN PSALMVM NONVM.

VErsu tertio, In cõuertendo inimicũ meum retrorsũ. More Greco dicitur in conuertẽdo inimicũ meum, quod secũdum Latinam phrasim apertius diceret, iuxta sẽtentiã in Elucidatione ꝓpositã, Quoniã cõuersus est retrorsum. Quanquã potest & secundũ tẽporalem significationem exponi, ad hunc modũ: Cum cõuerteretur, vel cum cõuersus fuerit inimicus meus retrorsum. Atq; ita clarius vertit ex Hebręo Hieronymus, Cum ceciderint inimici mei retrorsũ

A Græca enim lectio ἐν τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου, hoc eſt (ad verbum reddendo) in conuerti inimicum meũ retrorſum, vtrunq; ſenſum recte admittit. Poſſunt enim huiuſmodi loquutiones ſecundum cõmoditatem ſententiæ exponi, vel temporaliter, vel cauſaliter, vel etiam cõditionaliter. Retrorſum autẽ conuerti, notũ eſt ſignificare deiectionem, humiliationẽ, expulſionem, aut effugationem, foráſq; eiectionẽ: quemadmodum iam gratia Dei principi contigit tenebrarum. Infirmabuntur autẽ & peribunt, manifeſtum eſt ad poteſtatem referri, non ad ſubſtantiam. Neque enĩ ſe- Iob. 41.
cundum naturam impotens factus eſt diabolus, neq; periit, neque aliquãdo eſt periturus: ſed poteſtatis imminutio, & prolapſus à poteſtate & tyrãnide priore, qua ante Chriſti aduentum mũdo dominabatur, ipſius infirmatio (vt ita loquar) atque perditio ſunt. Vnde pro infirmabuntur, beatus Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes vertunt, corruent. ¶ Verſu quarto, Quoniam feciſti iudicium meum & cauſam meam. Improprie dictum videtur, Feciſti cauſam, pro iudicaſti cauſam ſiue abſoluiſti cauſam meam. Nõ dicimus enim ſecundũ proprietatem Latini ſermonis facere cauſam, pro iudicare. Niſi forte cauſam quis hîc accipiat pro vindicta, vt facere cauſam meam, accipiatur pro facere vindictam meam, ſiue pro me. Græca enim dictio δίκη (quæ hoc loco ponitur) ambigua eſt, & vtrunque ſignificat, nempe & cauſam & vindictam. Prior tamen ſẽtentia apparet me-
B lior: tametſi eloquutio ſermonis videatur minus propria. Secũdam autem partẽ verſus, Sediſti ſuper thronum qui iudicas iuſtitiam, exponit Elucidatio ſecundum cõſuetudinem humanam, quemadmodum & illud quod ſupra præceſſit pſalmo. 7. In altum regredere, fere ſecundum eandem ſen- Pſalm. 7.
tentiam expoſuimus. Alii verò thronum iſtum vel ſedem, animas ſanctorum exponũt: iuxta illud, Anima iuſti, ſedes eſt ſapientiæ. Alii totam Eccleſiam, ſiue militantem ſiue triũphantem. Vtraque enim ſedes Dei eſt: & ſuper vtranq; reſidet glorioſus dominus. Priori tamen ſententiæ magis fauere videtur, ꝙ de iudicio fit mentio: quam etiam ſolam vt magis propoſito accommodam, ſequitur Elucidatio. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Sediſti ſuper ſolium iudex iuſtitiæ. Nõ ſolemus autem dicere ſic Deum in animabus ſanctorũ reſidere, vt iudicem in ſolio. Quantũ verò ad illud, iudicare iuſtitiam, aduertendum eſt, quòd ſecũdum ſcripturarũ conſuetudinem dicitur iudicare iuſtitiam, pro iudicare iuſte, aut in iuſtitia, aut ſecundum iuſtitiam. Secundum quẽ modum loquẽdi aut in ſcripturis inuenitur facere iuſtitiam aut bonitatem, pro facere iuſte aut bene, vt illic, Spera in domino, & fac bonitatẽ. Et rurſum, Bonitatẽ feciſti: pro bona age, aut feciſti bene, ſiue bona age, aut bona feciſti. Ita facere iniquitatem & impietatem paſſim inueniũtur poſita loco facere inique & impie. ¶ Verſu quinto, Increpaſti gẽtes, & periit impius. Quod hîc impius dicitur ad in- Prou. 12.
C crepationem domini periiſſe, de bona perditione intelligimus: ſecũdum quod alio in loco dicitur, Verte impios, & non erunt: hoc eſt, ad iuſtitiã eos conuerte, & non vltra erunt impii quod fuerant, aut ſunt. Tunc enim perit impius, quando (iuxta Eſaiæ conſilium) derelinquit viam priſtinam, & Eſaię. 55.
iniquas cogitationes ſuas. Et ſecũdum idem intelligitur quod de nomine eorũ dicitur de delẽdo ĩ
ſeculum. Cui etiam cõſonat quod in pſalmo. 15. ſubiungitur: Nec memor ero nominum eorũ per Pſalm. 15.
labia mea. Nominum ſcilicet veterum non erit Deus memor, quæ hîc ad eundem ſenſum dicũtur deleta in ſeculum. Quomodo autem nomina deleta ſint per Chriſti aduẽtum, nec vltra memoretur ea per labia ſua, ipſe per prophetam Oſee declarat, dicens: Vocabo non plebem meam, plebem Oſee. 2.
meam: & non dilectam, dilectam: & non miſericordiam cõſequutam, miſericordiam conſequutã. Rom. 9.
Et erit in loco vbi dictum eſt eis: Nõ filii mei vos, ibi vocabuntur filii Dei viui. Hinc Petrus Apoſtolus fideles in Chriſtum credentes honorificentiſſimis titulis appellat, dicens: Vos autem genus 1. Petri 2.
electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Et per prophetã prædictum erat, Eſaię. 62.
ꝙ nouo nomine ſuos eſſet nuncupaturus dominus Deus noſter. Poſſent quoq; & alia ex diuerſis ſcripturarum locis ad eandẽ rem afferri teſtimonia: ſed breuitati conſulentes, ea prætermittimus.
D Quantum tamen ad priorem partem de perditione impii, alii eam referunt ad diabolum, qui Chriſti prædicatione perditus eſt & condemnatus: nominum autẽ deletionem nobiſcũ prædicto modo intelligunt, vel etiã de diabolo, cuius nomen poſt Chriſti aduentum illic iam abominabile eſt, vbi ante adorari & venerari ſolebat. ¶ Verſu ſexto, Inimici defecerunt frameæ in finem. In finem, referri poteſt ad finẽ temporis: ſecundum quam acceptionem priori loco in Elucidatione pars iſta exponitur: vel vt æternitatem ſignificet, quomodo aliàs frequenter ſolet accipi: atque hanc ſententiam ſecundo loco explicat Elucidatio, eáq; magis Hebrææ lectioni reſpondet. Ciuitates autem ĩpiorũ dicũtur Synagogæ Satanæ, congregationes idololatrarum, & conciliabula impiorum, quæ propter vnitatem & participationem in malo ciuitates dicuntur diaboli: quomodo congregationes ſanctorum, & Eccleſiæ fidelium dicuntur ciuitates Dei. Et quomodo conſiderantes totam iuſtorum vniuerſitatem, vnam dicimus Dei ciuitatem: conſiderantes verò congregationes plures, in locis diuerſis concorditer Deo famulãtes, Eccleſias particulares dicimus. ciuitates, numero plurali: ſic malorum conciliabula, licet in vna malitia conueniant, ſicque vnã ſint ciuitas: dicimus tamen etiam plurali numero diaboli ciuitates. Aut per ciuitates intelligantur præſtantiſſimi quique huius ſeculi (cuiuſmodi erant principes atq; potentes, ſimiliter & ſapientes ſeculi) quos velut pro ſuis munitionibus & ciuitatibus habebant dæmones. Nã & horum non pauci, per Chriſti aduentum & Apoſtolicam prædicationẽ, ab illo deficientes, Chriſtum in ſeſe receperunt. ¶ Verſu octauo, Parauit in iudicio thronũ ſuũ. Quomodo ſuprà diximus verſu quarto, per ſedẽ Dei quoſdam intelligere Eccleſiam: ita & hoc loco intelligunt, dicentes quòd in iuſtitia ſua fundauerit atque ſtabilierit Dominus Eccleſiam. Alii per thronum intelligunt quidem iudiciariam poteſtatem: ſed ob hoc in iudicio dicunt paratum, ꝙ per humilitatem qua ſe paſſus eſt à Pilato iudicari, ſicque morte

interfici, peruenerit meruítque exaltari ad gloriam iudiciarii solii, vt iudicium intelligas passiue, E
quo ipse iudicatus est, sicq; intelligatur parasse sibi thronũ in iudicio, quia iniuste iudicatus & passus, ad thronũ istum meruit à patre exaltari. Nos tamen in Elucidatione aliter sumus interpretati, iudicium scilicet accipientes (vt frequẽter solet vsurpari) pro æquitate siue rectitudine iustitiæ: sicq; dicimus ob hoc parasse Deum in iudicio thronum suum, quoniã in iustitia ipsum cõstabiliuit, fir-
Matt.16. missimo scilicet decreto & immutabili proposito constituens sibi iustitię rectitudinem, secundũ
Matt. 25. quam omnes est iudicaturus, vnicuiq; reddendo secundum opera sua. Quemadmodũ ex aduerso
Psal. 61. de iudicibus impiis dicere iure possumus, ꝙ throni eorum in curuitate & iniustitia parati sint, quo
Roma.2. niam iustitiam nõ iudicant. Secundum hanc autem nostram expositionem particula ista prima per duas sequentes exponitur: quẽadmodum frequenter in scripturis fieri solet. Nam parasse Christũ thronum suum in iudicio, non aliud est, q̃ iudicaturum esse orbem terrarum in æquitate, & populos in iustitia. Valde autem nouum est illud, quòd iam parasse dicitur sedem suam Deus, cum adhuc procul videatur abesse iudicium. Significatur autem hoc modo loquendi, Christum itẽ accepisse, iámq; habere iudiciariam potestatem, tametsi nondum aduenerit tempus generalis exequu-
Actu.10. tionis. Iam enim cõstitutus est iudex viuorum & mortuorũ, & sedet ad dexterã patris: veluti tem-
1.Cor.15. pus expectans iudicii, paratus ad iudicandum, & (quomodo Apostolus ait) de cætero expectans, vt subiiciantur omnia sub pedibus eius. Et licet nondũ videatur super hanc sedẽ iudiciariam residens, illud tamen est attendendum, sedem esse paratam, & paratum esse iudicem, tantũ expectatur defi- F
Esaiæ. 3. nitũ iudicii tempus, vt in sede sua iudex appareat. Et secundum hoc ĩtelligi potest illud Esaię, Dominus stat ad iudicandum populos. Modo enim quasi stat paratus. Cùm autem venerit, tunc (vt ipsemet testatur in Euangelio) sedebit in sede maiestatis suæ. Potest quoq; illud, in iudicio, accipi,
Mat. 25. vt valeat in iudicium, siue ad iudicandum. Iam enim sedes ad iudicandum parata est. Cui sententię consonat Hieronymi versio ex Hebræo, quæ sic habet, Stabiliuit ad iudicandum solium suum. ¶Versu decimo, Et sperent in te qui nouerunt te domine. Meritò sperent in te Domine, qui te nouerunt. Qui enim te nesciunt, vel nolentes, vel non audentes in te sperare, certissimò constat illos non cognouisse nomen tuum, id est, nõ te talem cognoscere, qualis reuera existis, & qualis in scripturis sacris esse doceris. Si enim te scirent, si te verè cognoscerent, si de te vt oportet in bonitate sẽtirent: si tuam misericordiã, tuam benignitatem, tuam longanimitatem crederent, vtiq; securissimè simul & libentissimè toto corde in te confiderent. Hinc audimus illos qui te nouerunt, de tẽ fiden-
Psalm.33. tissimè loqui. Cognouit te, qui exaltans in fortitudine vocem suã, ad vniuersos exclamabat, Accedite ad Dominũ, & illuminamini, & facies vestrę non confũdentur. Gustate & videte, quoniã sua-
Psal. 61. uis est Dominus. Et alibi, Sperate in eo omnis congregatio populi, & effundite corã illo corda ve-
Psal. 54. stra. Ac rursum, Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit inæternum flu G
ctuationem iusto. Subditus esto Domino, & ora eum, & ipse faciet. Cognouit te ille quem Petrũ esse fecisti, & nominari voluisti caput fidelium tuorum: & ideo ad vniuersos quos ei cõmisisti, solicita exhortatione, pastoris voce clamitat, dicens: Humiliamini sub potenti manu Dei, omnẽ ve-
1.Pet. 5. stram solicitudinem proiicientes in eum: quoniam ipsi cura est de vobis. Huiusmodi sentẽtiis plena sunt vniuersa illorum scripta qui te cognouerunt: atq; ob hoc in te sperare non ipsi soli fidenter audent, verùm ad idem vniuersos etiam inuitare cõtendunt. Denique & ex tua voce audimus,
Psal. 90. Quoniam in me sperauit, liberabo eum: protegam eum, quoniã cognouit nomen meum. Qui au
Iob. 21. tem dicunt tibi, Recede à nobis, non est salus in Domino: cæci sunt, & ignorant te ô lumen beatissimũ, nomẽnque sanctum tuum nõ est manifestatum oculis eorum. ¶Versu vndecimo, Annunciate inter gentes studia eius. In Psalterio Roma. mirabilia pro studiis inuenimus, Sic enim habet, Annunciate inter gentes mirabilia eius. Græce autem est ἐπιτηδεύματα, quod non mirabilia significat proprie, sed excogitationes, vel adinuentiones, id est, exquisita consilia, quæ solemus adinuentiones nuncupare. Neq; omnino male hic dicuntur studia. Studiũ enĩ animi intenta vehemẽnsq; applicatio est, qualem solent adhibere homines cum insolita & magna consilia excogitant, aut perficere quærunt. Beatus Hieronymus vertit cogitationes pro studiis: quod nostræ lectioni satis H
accedit. Quidam vertunt opera, nonnulli dispensationes. Harum autem lectionum, vix vlla est in sensu diuersitas. Hoc enim sunt Dei adinuentiones, quod studia atq; dispensationes: & hoc studia siue adinuentiones, quod mirabilia opera. ¶Versu duodecimo, Quoniam requirẽs sanguinem eorum recordatus est. Pronomẽ eorum, in medio positum, nõ facile apparet, an à nomine sanguinẽ regi debeat, an à verbo recordatus est: an videlicet sententia sit, Deus requirens sanguinẽ, recordatus est requirens sanguinẽ eorum. Mihi videtur congruentius, vt, quanquam semel tantùm positũ ad vtrunq; tamen referatur, & tanquam bis positum repetatur secundum sententiam, sitq; sensus, Deus recordatus est eorum (scilicet pauperum) requirendo sanguinem eorum, id est, vindictã exposcendo de illis, qui innocentẽ sanguinẽ eorum crudeliter effuderunt: sub quo etiam aliæ quęlibet tribulationes intelliguntur, quæ bonis à malis infliguntur. Neque enim pro illis solis faciet iudicium, qui sanguinem suum pro eo effuderunt, sed quicunque vllã pro eius nomine, vel ꝓ innocentia persequutionẽ aut tribulationem sustinuerunt. Obliuisceretur autẽ Deus sanguinem pauperum, si non aliquando vindictam exposceret, & vltionem faceret de illorum oppressoribus. ¶Versu 13. Vide humilitatem meam de inimicis meis. Clarior & aptior videretur esse oratio, si loco prępositionis de, poneretur ex, vel ab, hoc modo, Vide humilitatẽ meã ab, vel ex inimicis meis, id est afflictionem, quam ex illis, vel ab illis sustineo. Et ad hanc sententiam accipere oportet vulgatam lectionẽ nostram. Græce enim habetur, ἐκ τῶν ἐχθρῶν, id est, ex inimicis: quomodo etiam ex

A Hebræo vertit Hieronymus.¶Versu 14.Qui exaltas me de portis mortis. Nota modum scriptura rum,quo dicitur esse in portis mortis,qui est in maximis periculis,& quasi morti ꝓximus.Quemadmodum is qui grauissimis tentationibus solicitatur ad malũ, ita vt pene consentiat, & se in peccatum mittat, dicitur vsq; ad portas mortis atq; etiam inferni deuenisse. Cuiusmodi erat ille qui dicebat,Et vita mea inferno appropinquauit.Et iterũ,Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Similiter & qui in periculis agit mortis corporalis, quæ vix sperat posse euadere,si saluetur,è portis vel faucib⁹ mortis dicitur erutus:quoniam quasi mortuus de putatus fuit,& liberatus quasi rediit ad vitã.Vtrunq; enim est principium & ingressus,nẽpe & porta & fauces.Et nota pulchram partium iuxta positarum respondentiam,cũ dicitur,Qui exaltas me de portis mortis,vt annunciẽ omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. De illis me liberasti, vt in his me constitueres ad laudes tibi decantandas.Posset & simpliciter intelligi exaltatio ista à portis mortis,saluatio & liberatio ab ingressu mortis & inferni:vt sit sensus,Liberasti me,ne ingrederer in mortem,eo quòd per portas fit ingressus:quemadmodum ecõtrario,ad portas vitæ exaltantᷓ fideles,quoniã ingressus eis conceditur &aperitur ad vitam.¶Versu eodem,Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.Quæ in porta fiunt,in publico fiunt. quemadmodũ antiquit⁹ Psal. 87. Psalm.83

B iudicia in portis fieri solebant.Et secundum hoc dicitur, Vt annũciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. Filiam autem Sion vocat Ecclesiam. Nam per Siõ Ecclesiam significari suprà dictum est in annotationibus psalmi secundi.Filia autem dicitur indubie altisimi patris cęlestis:quẽ admodum & in alio psalmo dicitur, Audi filia, & vide. Item apud prophetam alium, Dicite filiæ Sion.Atque ita plerunque solet filia Sion significare Ecclesiam & populum vere credentiũ, cũ in bonam partem accipitur. Cum verò in numero plurali ponitur,vel ipsas particulares Ecclesias significat,vel singula Ecclesiæ membra.Vt cum dicitur,Viderunt eam filięSion,&beatissimam prædicauerunt eam.Item,Filię Sion exultent in rege suo,id est,particulares Ecclesiæ vnius matris Siõ filiæ,vel animę fideles& deuotæ,quæ omnes sunt Sion filię.Cõfirmat autẽ expositionẽ suprà positã Chal.Para.habens in hunc modum, Narrabo omnibus miracula tua in ingressibus portarum Ecclesiæ Sion. ¶Versu 15.Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. Impii infiguntur in interitu quem fecerunt,quoniam mortem quam aliis parauerant,ipsi persentiunt:& pro malis quæ contra proximos meditati sunt, recipiunt damnationem, quasi in malo infixi quod aliis parauerunt. Atq; hunc sensum explanat Elucidatio.Posset tamen intelligi secundũ hoc quod per Sapientẽ dicitur,Deus mortem nõ fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Impii autem manibus & verbis Psal. 44. Esaiæ.62 Zacha.9. Canti.6. Psal. 49. Sapien.1.

C accersierunt illam.Mortis enim qua damnãtur,ipsi sibi sunt authores. priori tamen sententiæ magis fauet,quod Hebraice fouea pro interitu habetur, quemadmodũ vertit Felix. propter quod videtur eadem esse sententia,quæ suprà posita est psalmo septimo,Incidit in foueam quam fecit.Cui etiam consentit quod in præsenti loco statim subditur:In laqueo isto quem absconderunt,comprehensus est pes eorum.Idem enim videtur demergi in foueam quam fecit impius,& in rete comprehendi quod absconderat.¶Versu vigesimo primo,Constitue domine legislatorẽ super eos.Legislatorem istum aliqui intelligunt Antichristum:quem secundum iustitiæ diuinæ ordinationem,vel optat vel prædicit mittendum incredulis,& peruersis gentibus, vt per eum seducti,& in damnationem cum illo inducti,experiantur in die vltionis se infirmos & mortales homines fuisse, ac proinde vane Deo sese ex aduerso opposuisse.Erit autem hic pessimæ legis contra Deũ lator,præcipiens se adorari & coli tanquam verum Deum,legislator malus contra legiferum nostrum bonũ,& propheta mendacii aduersus nostrum iustitiæ doctorem: nimirum aduersus Christum, Antichristus. Nos hanc expositionẽ sicut omnino nõ refellimus,ita tenuiter valde approbamus:ꝙ legislator ꝓprie hoc in loco significare videatur doctorem & præceptorem,quæ sanè Antichristo puto nõ nisi admodum improprie posse attribui.Christo verò domino à prophetis apertissime asscribuntur, Esaiæ.33.

D quemadmodum Esaiæ 33.Dominus legifer noster,&c.Et Iacobi 4.Vnus est legislator & iudex,qui potest perdere & liberare.De doctore autem iustitiæ dicitur Ioelis 2.Lætamini gentes in domino Deo vestro,quoniam dedit vobis doctorem iustitiæ.Et apud Esaiam,Non faciet vltra auolare doctorem tuum.¶Versu eodem,Sciant gentes quoniam homines sunt.Sciendũ est Hebraicæ haberi vocabulum enos,quod hominem quidem significat,sed(vt Felix ait)vilem & miserũ, laboribúsq; &miseriis subiectum:propter quod cõmodior videtur intelligẽtia, quę in Elucidatione posita est, vilitatem hominis exprimens & humilitatẽ. Alioqui potuisset æque ad dignitatem cõditionis humanæ accõmodari intelligentia,hoc modo, Sciant & cognoscant rationales creaturas esse se,non equos & mulos, nõ irrationales beluas: vt vel hac cõsideratione natiuæ dignitatis suæ erubescant fœdissimæ idololatriæ atque vitiis aliis sese indigne subdere. ¶Versu 23. Dum superbit impius,incenditur pauper.Incendi siue ardere(vt vertit Hieronymus)accipitᷓ pro affligi, cruciari, siue persequutionem pati.Atq; ita habet Felicis versio, In superbia impii persequutionẽ patietur pauper. Neq; verò omnino nouum aut inauditum videbitur,si incẽdi aut vri ponatur pro persequutionẽ pati.Siquidem inuenitur nonnunquam in scripturis per ignem tribulatio significati.Veluti psal.16 Igne me examinasti,& non est inuenta in me iniquitas.Sapiens quoq; igni comparat tribulationẽ dicens:Tanquã aurũ in fornace probauit electos suos Deus.Neq; semel de fornace ferrea Aegypti liberati dicuntur in scripturis filii Israel, pro eo quod est de grauissima & crudelissima illa persequutione atq; afflictione,quam sustinuerunt in Aegypto.Nouissime occurrit& illud Apostoli, Quis scandalizatur, & ego non vror? Quo in loco (iuxta consonam doctorum interpretationẽ) vri positum est pro affligi,& cordis dolorem sustinere.Cæterum, in secunda parte cõprehendun- Iacobi.4 Ioelis.2. Esaiæ.30 Psal.16. Sapien.3 Deut.4. 2.Cor.11

tur,dictum est pro cōprehendentur vel cōprehendantur. In consiliis autem quibus cogitant, clarius esset,si diceretur,In consiliis quæ cogitant:quemadmodum habet Psalterium Romanū, In cogitationibus,quas cogitant.In his tamen vsum Græci sermonis seruarunt interpretes. ¶ Versu 27. Omnium inimicorum suorum dominabitur. Omnium inimicorum suorum dicuntur dominari ī pii,iuxta modum in Elucidatione expositum:quoniā omnibus se superiores,potentiores,ac fortiores putant,neq; metuunt quenquam.Sic enim vulgo dicere solemus,eos qui superiores euaserunt & extra metum sunt,iam dominari illorum quibus facti sunt(vel causa,vel potentia, vel sapientia) superiores. Atq; hunc sensum manifeste indicat versio beati Hieronymi,quæ habet, Omnes inimicos suos despicit.Felix in eandem sententiam legit: Omnes inimicos suos flatu prosternet,aut velut flatum venti iudicabit:id est,pro nihilo pendet,tanquam nemo illi quicquam valeat nocere eorum quos ipse affligit. Verti etiam potest,In omnes hostes suos sufflabit,quod eandem sonat intelligentiam.In signum enim vilipensionis flare solemus in illos quos indicamus nos contemnere. ¶ Versu 28.Non mouebor à generatione in generationem,sine malo.In fine versus cum legis,sine malo, memento vt diuisim id legas à præcedentibus:verbóq; substantiuo intellecto,perficias sententiam hoc modo,Nō mouebor à generatione in generationem, ab hac videlicet potestate mea:absq; malo ero,vel sine malo persistam:hoc est,nō veniet mihi malum aut nocumentum. Putant enim impii perpetuam sibi fore suam felicitatem, cum breuis nimium sit,& vix amplius quàm momentanea. Atq; ad hunc modū legit beatus Hieronymus,Ero sine malo. In Hebræo autem est, aser lobera:quod ad verbū sonat,qui non in malo,supplendo ero, id est(iuxta Hieronymi versionem)qui sine malo ero: vel qui non in malum,supplendo veniam:hoc est, malum non continget. Nonnulli autem hanc particulam tentant coniungere cum precedentibus,& sensum nihilominus congruum inuenire:quod nobis sanè nec facile nec conueniens videtur. ¶ Versu 29. Sub lingua eius labor & dolor. Sicut homines ex corde pleno immūditia semper faciles atq; assuetos ad sermones impudicos proferendos,dicimus in ore semper habere eiusmodi, vel sub lingua,iuxta cōmunē loquendi consuetudinem:ita hoc in loco dicitur sub lingua impii esse laborem & dolorē, & os eius amaritudine & maledictione plenū:quoniam illa semper meditantur, quomodo scilicet laborem pauperibus inferant, atq; aduersus ipsos perficiant iniquitatem, quomodo scilicet illos persequantur,crucient,& opprimant.De abundantia enim cordis loquuntur per os suum. ¶ Versu 30. Sedet in insidiis cum diuitib⁹ in occultis. Vulgo iungere solent particulam,in occultis, cum præcedentibus,hoc modo distinguētes:Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, ac deinde,vt interficiat innocentem. Videtur tamen magis pertinere ad sequentia, hoc ordine, In occultis vt interficiat innocentem:quomodo & B. Augustinus distinguit, & Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit,eandémq; distinctionem habeant exemplaria Græca. Versu 32. Rapere pauperem dum attrahit eum. Attractio ista de qua hîc dicitur, accipi potest per blandiméta:maxime si ad spiritualem occisionē & seductionem referatur intelligentia. Attrahunt enim tam dæmones q̄ alii peruersi, & alliciunt quibusdam blandimentis,& ostentatione boni secundū speciem,animos simplicium: ac deinde in mortem rapiunt allectas & inescatas animas. Sic Antichristus alliciet attrahétq; ad sese plurimos: partim quidē rerum temporalium abundantia, partim apparenti sapientia,partim signorum falsorum euidentia. Attractos verò rapiet & morte æterna interficiet.Sic & nunc hæretici,dęmonū ministri, & præcursores Antichristi,faciunt iis quos decipiunt. Atq; ita consequenter in sequenti versu,per laqueum intelligitur ista illaqueatio in errorem & perditionē. ¶ Versu 36. Propter quid irritauit impius Deum?Huius versus cum præcedentibus talis est cōbinatio:Exurge domine, & vindictam faciēs contra peruersos,magnifica dexterā tuam in pauperum defensione. Quur enim ausi sunt impii te irritare,dicentes in cordibus suis,quasi tu non esses pœnas sumpturus de oppressione pauperum?Quasi dicat,iuste quidem exurges contra illos,& eleuabis manum tuā:quoniam te irritauerunt, dicentes q̄ non esset tibi cura tuorum pauperum:videlicet vt aperte cognoscant, quantum aberrauerint hoc existimantes.Quasi autem prouocatur,irritatur, & excitatur ad vindictam Deus,cum dicitur non requisiturus sanguinem pauperum. In hoc enī eius suauisimæ bonitati nimium derogatur. ¶ Versu 37.Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras.Secundum ītelligentiam in Elucidatione expositam post vides,subsequi debet distinctio, & legendum est cum firma assertione,quasi in cōtrarium eius quod existimant impii.Illi enim dicunt: Nō videt dominus, nō requiret malefacta nostra.Hic verò contrà loquitur:Imo vides tu domine, & attendis omnem eorum malitiam: quoniā tu consideras laborem & afflictionem quā inferunt pauperibus tuis:vnde fiet,vt perueniant aliquando in vltrices manus vindictæ tuæ, in quas(vt Paulus ait)horrendum est incidere. Potest & altera dari huius versus intelligentia talis, Tu nunc vides & attendis, vt tradas illos in manus tuas:id est,quomodo illos in iudicium adducas,& vltionē in eos perficias,vbi tēpus vltionis aduenerit: quoniam tu consideras nunc laborem & dolorem quem pauperibus inferunt.Iuxta vtranq; autē sententiam videtur illud,quoniam tu laborem & dolorē cōsideras, quasi per modum parenthesis esse interiectum.Deum autem tradere impios in manus suas,nō aliud est, quàm illos in iudicium adducere,& suo tribunali exhibere iudicandos. ¶ Versu 38. Tibi derelictus est pauper. Nota in Elucidatione duplicem indicatam intelligentiā:priorem de toto humano genere,siue specialiter de populo fidelium:qui,quoniam (iuxta Domini in psalmo pręceptū) oblitus est populum suum & domum patris sui:&(iuxta Abrahæ patris sui exemplum)vocante domino, exiit de terra sua,& cognatione sua,recte iam quasi orphanus dicitur,id est,aliū nō habens patrem præter Deum. Alterā verò nota de iis qui secundum seculum in hoc mundo tēporaliter sunt pau-

Marginalia: E; F; G; H; Hebr.10; Psal.44.; Gen.26.; Psal.26.

A peres, orphani, & pupilli. Solent enim isti ab hominibus derelinqui, ac ꝓinde à Deo assumi. Quẽadmodum dicebat derelictus à cognatione sua Dauid, Pater meus & mater mea dereliquerũt me, Dominus autẽ assumpsit me. Hinc nonnulli tradunt in alio Psalmo dictũ specialiter de pullis coruorum Deũ inuocantibus, quos ipse pascit, Qui dat iumentis (inquit de Deo Psalmista) escam ipsorũ, & pullis coruorũ inuocantibus eũ. Aiunt enim, quibus hac in re fides debetur, naturaliũ rerũ descriptores, pullos coruorum plumis primũ esse à parentibus dissimiles, id est, nõ nigros: propter quod à parentibus relinquuntur, destituunturq; cura pastus, quasi degeneres, donec plumis nigrescentibus illos agnoscant vt germanã sobolem. Interea verò donec sic relinquuntur, rore cæli pascit illos Deus. Atq; ita sanè, quibus parentũ deest auxiliũ, copiosius adest diuinũ. Quòd si requiras quur pauperes & orphani dicantur derelicti Deo. Respondemus, ita hoc esse accipiendũ, quomodo de b. Martino scribit Sulpitius, ꝙ pauperem illum, quem omnes auersis oculis despexerant, sibi intellexit reseruatũ & sibi derelictum: vt videlicet ipse quod omnes neglexerant, adimpleret. Nõ aliter pauperes & orphani derelinquuntur Deo, vt ipse eis sit adiutor. Quoniã enim ab omnibus prętereuntur & negliguntur pauperes, víxque inueniatur inter homines qui pauperũ, pupillorum, viduarum, atque huiusmodi velit causam tueri, aut pro illis vel loqui vel agere, eo ꝙ non habent quid retribuant, aut quę donent auaris munera, fit vt horum iudicium, cura, atq; defẽsio Deo (qui personarum acceptor non est, neq; munera spectat, aut vllam retributionẽ, quãdoquidem bonorum nostrorum non indiget) relinquatur, & velut deuoluto (quod dicere solent) iure ad ipsum recidat, qui illic maxime suum solet prẽstare auxilium, vbi deest humanũ, quíq; ea quæ apud homines sunt abominatio, solet magnificare: quẽadmodum econtrario abominatio sunt apud illum, quæ alta sunt hominibus. Illud tamen vidẽdum, vt vere pupilli sint & vere orphani, qui diuinã exposcunt protectionẽ & curam. Sunt enim nonnulli orphani temporaliter & rebus pauperes, qui tamen spiritu minime orphani sunt & pauperes: qui patres sibi alios quærunt super terrã, in quibus confidunt, & spem constituunt, filios scilicet hominum, in quibus nõ est salus. Hi nimirũ orphani & pauperes illi nõ sunt, de quibus psalmista nunc loquitur. Vnde & Paulus loquẽs de viduis ab Ecclesia sustentandis, ait: Vidua autẽ quæ vere vidua est & desolata, speret in Deum, & instet obsecrationibus die ac nocte. Dum inquit, quæ vere vidua est & desolata, indicat quid sit esse vere viduã: nimirum ab omni humana spe derelictam, & nõ nisi in domino spem habentẽ. Et qui sic vere pauperes sunt & vere orphani, diuinũ sentient adiutorium, iudicabítque pro illis domin⁹. Vnde & alio in loco pater orphanorũ, & iudex viduarum, dicitur. Quanquam autem nunc in hoc tempore frequenter Deus dissimulat, sinítq; pupillos, viduas, & pauperes à potentioribus opprimi: veniet tamẽ retributionis tempus, quando aperte patebit magnã curam fuisse Deo pro suis pauperibus: quando pro illis bonũ faciet ac manifestum iudicium, quod nonnunquã ad declarationem prouidẽtiæ & bonitatis suæ etiam facit in hoc tempore: quẽadmodum exemplum manifestum & clarissimũ habemus in paupere Dauid, quantum ad potentem Saulem: nec desunt ad idẽ quotidiana exẽpla, quæ cernimus ante oculos. ¶ Versu 39. Contere brachium peccatoris & maligni. Nõ potest impiorum brachiũ, nisi quãtum permittit Deus. Cęterùm, vbi voluerit eorũ brachiũ cõfrĩgere, eorũ potentiæ obsistere, & illorum malignos cogitatus atq; consilia dissipare, nõ inuenietur peccatũ quod proposuerant, quod animo cõceperant, nõ inuenietur impletum. Quẽadmodum (exempli gratia) infideles imperatores cogitauerunt Christianos delere penitus, & Christi nomen auferre. Hanc verò iniquitatem siquis requirat, nequaquã perfectam inueniet: quoniã diuina potẽtia malignorũ brachia contrita fuerunt, atq; à proposita malitia sic prohibita. Sic Aman illius concepta contra innocentes Iudæos malitia, nequaquam perfecta inuenitur, sed contritione brachii eius à domino impedita. Similiter & de prauitate Saul erga innocentem Dauid est manifestũ. Sic & in persequutione Antichristi, donec permittet dominus, forte erit brachium eius & validum nimis, nõ solùm in potentia armorum, verumetiam in potestate signorum atq; prodigiorum. At verò, vbi dño placebit propter electos brachium illius cõterere, & dies potentiæ siue tyrannidis eius abbreuiare, irritus inuenietur omnis conatus illius. Neq; inuenietur perfecta iniquitas, quam meditatus fuerat, de nominis scilicet Christiani deletione, & sui nominis super omnia glorificatione. ¶ Versu penultimo, Desiderium pauperum exaudiuit dominus. Obiiciat forsitan aliquis: Si tanta est Dei ad exaudiendum suos promptitudo, vt etiam pręparationem cordis eorum statim exaudiat: quid ergo in Euangelio monemur semper orare, & non deficere? quid sibi vult, quod de importunitate postulantis dicitur, tam in parabola de iudice iniquitatis, q̃ in altera illa de amico petente sibi commodari tres panes in nocte? Rursum si tanta est promptitudo & facilitas diuinæ exauditionis, quid ergò plerunq; in longũ differt Deus impletionem eius quod postulatur? Verùm est aduertendum ꝙ dominus, tametsi ab initio ex quo se præparant pauperes vt clament, attentas habeat aures, & auditum accõmodet ad preces eorum: non tamen statim semper primo momẽto prębet quod postulant, sed differt nonnunquam in longum tẽpus, quoniam ita expedire nouit illorum exercitationi atq; profectui, vel vt ex clamore continuato ac perseueranti augmentet in illis & crescere faciat munera suæ gratiæ. Nihil enim pauperi salubrius, q̃ vt clamet ad dominum: multóq; hoc illi vtilius est sic clamare, quã statim quod postulat accipere. Denique, statim etiam adest oranti pauperi & iam cor præparanti: quoniam in pręparatione sua illum adiuuat, & vt perseueranter dignéque vt oportet postulare sciat, efficit. Posset tamen pręsens locus & aliter intelligi, hoc modo, Eos qui corde præparato ad dominum orauerint, qui præparant corda sua (iuxta Sapientis verbum) vt digne & munde orent dominum, hos exaudiet auris Dei. Atque ita præparationem cordis paupe-

Marginal notes (right margin, in order): Psal. 29. — Psal. 146 — Rom. 2. — Psalm. 15. — Lucæ. 16. — Psal. 145. — 1. Tim. 5. — Psal. 67. — Hester. 7 — Matt. 24. — Lucæ. 18. — Ibidem. — Lucæ. 11. — Eccle. 2.
Section letters (left margin): A, B, C, D.

rum dicitur Deus audire, quoniam eos qui cor ſuum præparant vt digni orent, exaudit. Qui autem impręparato corde ſolis labiis clamat, exauditionem nō promeretur. Vnde apud Sapientē dicitur, E
Eccle. 18. Ante orationem præpara animam tuā: & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum. Et iterum, Qui ti-
Eccle. 1. ment dominum, præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. ¶ Verſu vltimo, Vt non apponat vltra magnificare ſe homo ſuper terram. In Hebræo idem hîc vocabulū ponitur enos, quod ſuprà verſu. 21. Sciant gentes quoniam homines ſunt. Significat autē (vt diximus) hominē vilem & abiectū: quod recte quadrat propoſito: quoniā de ſuperbiæ repreſſione fit mentio, quę certe nō melius, q̃ conſideratione propriæ vilitatis acquiritur. Atq; ad eandem ſententiam accipi etiam poſſet quod additur, ſuper terram: quod B. Hieronymus vertit, ex terra, ad hunc ſenſum, Vt nō apponat homo vilis & contēptus ex terra, ſcilicet factus, vel qui de terra eſt, vel qui ſuper terrā & terrenus eſt, vltra ſe magnificare. Quā ſententiam clarius exprimit verſio Hieron. in hunc habens modum: Vt nequaquā vltra ſuperbiat homo de terra. Quod enim in Hebræo habet, min haaretz, ſignificat ex vel de terra. Hic autē cōformius eſt, vt dictio ſuper terram, in noſtra vulgata lectione iungatur cum homine, dicendo: Vt homo ſuper terrā non apponat vltra ſe magnificare, q̃ cum verbo magnificare, dicendo: Vt homo non apponat ſe vltra ſuper terram magnificare.

DECIMI PSALMI ARGVMENTVM. F

Psalmus hic viro iuſto competit, à ſe malignorum dæmonum atq; peruerſorum noxias ſuggeſtiões (quibus ipſum à Deo, in quo ſpem fixit, quærunt abſtrahere) reiicienti, & nequaquam conſenſum præbere volenti: tentatorum inſidias per ſimilitudinem ſagittantium demonſtrans, eorumque peruerſum ſtudiū, quo ad demolienda & infringenda quæ à Deo fidelibus bona ſtabilita ſunt, ſedulo conantur: proponēs deinde prouidam curam Dei erga res humanas, qui licet in cælo inhabitet, quæcunque tamen in terris agimus, optime mouit, iuſtum facillime ab iniuſto diſcernens: quæ eſt iuſtorum in hoc mūdo præcipua cōſolatio. Poſtremo verò loco punitionem impiorum demōſtrat in igne, ſulphure, & horrore æternæ tēpeſtatis, quam is qui iuſtitias diligit, illis in nouiſſimo eſt inflicturus, qui odio habentes animas ſuas, dilexerunt iniquitatem.

DECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *In domino confido:*

✳ quomodo dicitis animæ meæ, tranſmigra in montem,

✳ ſicut paſſer?

2 *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcū:*

✳ parauerunt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in obſcuro rectos corde.

3 *Quoniam quæ perfeciſti, deſtruxerunt:*

Matt. 13. *✳ iuſtus autem quid fecit?*

Ecce ſpem meam totam omnéque fiduciam conieci in dominum Deum creatorem & ſaluatorem meū. in illo ſpe fixus hæreo, cui me ſemel addixi, atq; totum deuoui, abnegato diabolo ac mundo vnà cum omnibus ſuggeſtionibus atq; pompis eorum: ✳ Et vos nunc ô tentatores mei ſiue blandiētes amici, ſiue ſæuientes inimici, quomodo adhuc mihi mala ſuggeritis quæ ſemel abdicaui, dicētes animæ meæ per iniquas ſuaſiones veſtras, vt relicta Dei ſeruitute (quæ arcta videtur) trāſuolet, ſéque conferat ad eam quam reliquit gloriam ſeculi, quæ eſt veluti mons altus, latus, amœnus, & ſpatioſus, vtq; ad mūdi celſitudinem, pompam, delitias, & voluptates denuo reuertatur: ✳ ad eum modum quo auis inſtabilis, & paſſer libidinoſus, per inſtabilitatem concupiſcentiæ ſuum locum facile deſerit, & in alium tranſuolat, vbi id quod ſenſui gratum eſt forte cōſpexerit. Fruſtra enim omnino iſta ſuggeritis animę meę, quæ vt caſta turtur in domino ſibi nidum fixit, manſionem ſtabilē elegit, nō emigratura imperpetuum. 2. Neq; verò me latent peruerſorum inſidiæ: neq; me clam eſt, quemadmodum maligni dæmones eorūque miniſtri, homines peruerſi, parati exiſtant ad perimendas ſimpliciū animas, ad modū eius qui arcū tēſum manu tenet, ad aues ſagittis perfodiendas: ✳ occultauerunt ſub boni qualibet ſpecie peſtiferas & noxias ſuaſiones ſuas, vt ſic in occulto ac velut latenter per inſidias interficiant animas innocentū eorum qui boni & recta ſunt voluntate: quēadmodum qui ad aues perimendas exeunt, ſagittas in pharetris abſcōditas geſtant, vt in promptu habeāt cùm opportunitatem viderint nocendi. 3. Et quidem illa quæ tu veluti ad perfectum adduxiſti, per benignum fauorem tuum & ſalutarem tuam gratiam (quibus adiumentum prębes ſeruis tuis) ipſis ſuis prauis machinationibus per inuidiam ad nihilum deducere conantur, ſemper laborantes quæ per gratiam tuā in hominibus plantantur atq; ædificantur, ſuis prauis ſuggeſtionib⁹ inficere, aut eradicare, aut deſtruere, próq; bono ſeminato tritico, mala ſuperſeminare zizania: ✳ ſeruus autem tuus qui ex bona volūtate & deſiderio cupit in iuſtitia perſtare, quid egit, quid cōmeruit aduerſum illos, vt tanto deſiderio ei nocere cupiant? Vel apud te nunquid aliquid fecit aut promeruit, vt propter impias quas illi obtrudunt ſuggeſtiones, tu offenſum te exhibeas ei?

G

H

A *4 Dominus in templo sancto suo: ✱ dominus in cælo sedes eius.*
5 Oculi eius in pauperem respiciunt:
✱ palpebræ eius interrogant filios hominum.
B
6 Dominus interrogat iustum & impium: ✱ qui aũt diligit iniquitatem, odit animã suã.
7 Pluet super peccatores laqueos:
✱ ignis & sulphur & spiritus procellarum, pars calicis eorum.
C
8 Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit: ✱ æquitatem vidit vultus eius.

4 Et quanquam machinantur illis iustis malum, spero tamẽ nõ assequuturos quod intenderunt: quoniã est in superna Hierusalem quã ipse in templũ sibi sanctificauit, & vbi tanquã in templo inhabitat & adoratur Deus omnipotens: ✱ & in cælo in medio angelorũ sanctorum sedem maiestatis, atq; mansionẽ stabilem habitationis suę cõstituit omnipotens omnium dominator. 5 Hic licet in alto habitet, benigno tamen aspectu suo ad eos qui in hoc seculo humiles sũt & spiritu pauperes attendit, eorũ afflictionem quã ab iniquis sustinent diligenter considerans, vt eos in præsenti à periculis eripiat, in futuro autem cõdemnatis eorũ persequutorib⁹, coronet pro sua patientia: ✱ tam verò res oẽs humanas exacte nouit ac perspicit, vt nõ dico oculis, sed (modo quodã humano per excessum loquẽdo) ipsis etiã palpebris pspicere valeat quæ sunt in filiis hoĩm, eósq; secundũ iustitiã & iniustitiã discernere, ita vt hoc ei pro minimo sit & oĩno facillimũ, tametsi incredulis videatur ita non habere, aut esse prorsus impossibile, vt incorporeus & in cælis habitans Deus res humanas quæ geruntur super terrã, pernoscere valeat. 6. Dominus Deus examinat ac probat (hoc est, quasi interrogatos, probatos, & examinatos optime nouit) oẽs filios hominum, iustíne sint an iniusti, discernens inter bonos ac malos: ✱ illud autẽ certissimum est quoniã iuxta veritatem osor est animæ suæ, eiúsq; perditor & homicida, quicũque adhæret iniquitati, eámq; ex cordis affectu sectatur. 7 Quemadmodum solet desuper cadere pluuia subito super homines: ita in tempore venturi iudicii, super peccatores istos qui iniquitatem diligunt, subito & cũ impetu ac terrore magno desuper, à sententia diuinæ iustitiæ, quasi pluuia copiosa supet eos cadent laquei mortis & damnationis æternæ, quibus obruentur, obuoluentur, atq; irretientur penitus, ita vt in perpetuũ sese non valeant extricare: quæ quidẽ damnatio, eorum penetrabit intima, quẽadmodum pluuia copiosa per vestimenta solet ad carnẽ transire: ✱ ignis æterni & inextinguibilis cruciatus, fœtor & ardor sulphuris intolerabilis, & flatus turbinis horridissimorũ illorũ (inter quos eis erit societas) spirituũ, & sẽpiterna ac nunquam cessatura tẽpestas, eorũ plena merces erunt & tota retributio, totáq; eorũ portio, quam (velint nolint, gestabunt, epotabunt, & absq; redemptione persentient, ac ferẽt inæternum. 9. Deus enĩ tametsi misericors est, per suã misericordiam vindictã differens, est tamẽ simul etiã iustus, neque minus iustus, q̃ misericors: & quoniã ipse iustus est, iustitiã etiam in seruis suis diligit atq; requirit, diligítq; iustitiam operantes: ✱ æquitatẽ siue rectitudinẽ approbat benignus, placidúsque aspectus eius: & eos qui in æquitate viuunt, seruos acceptos habet.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVM.

VErsu primo, In domino confido. Cõfidentis hominis & optime stabiliti in Dei fiducia, est hæc oratio, secundum modũ aliquẽ similis illi, qua alio in loco dicit, Dominus illuminatio
D mea, & salus mea, quẽ timebo? Sicut enim hic intelligitur: nullũ timebo, quia dominus sal⁹ Psal. 26.
mea est: ita in præsenti sermone indicatur, ꝙ nequaq̃ sit euolatura anima aut emigratura à domino, in quo semel per plenã confidentiam veluti nidũ constituit. Respõdet etiã huic sententię illud quod Psalmo. 16. similiter affectus erga dominũ idem psalmista ait, Veruntamen Deo subiecta esto anima mea, quoniã ab ipso patientia mea. Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus, nõ Psal. 61.
emigrabo. Et paulo ante, Ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, nõ mouebor amplius. Multũ autem vehementiæ addit orationi, quòd non simpliciter dicit: Quomodo trãsmigrabit anima mea in mõtem, sicut passer? sed ad maiorẽ rei detestationẽ ait: Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montẽ, &c. significans rem detestabilissimam esse quam proponunt, adeò vt vel ꝓponere tantũ, sit prorsus absurdum. Tanq̃ si dicat: Vana & prorsus absurdissima sunt, quæ ꝓponitis: quę suggeritis, indignissima sunt. Nolite vltra mihi huiusmodi suggerere. Habeo enim obfirmatũ aduersus huiusmodi animũ, neq; proficietis, quicquid tandẽ egeritis. Mons autẽ iste est, in quẽ cõscendit lucifer, mõs aquilonis, mons ille pestifer, cui apud prophetã cõminat̃ dominus, dicens: Ecce ego ad te mons pestifer, qui corrũpis vniuersam terrã. Superbia scilicet vitæ est, & altitudo fastúsq; seculi, in quẽ etiam Saluatorem nostrum transmigrare cupiebat, simul atq; monebat diabolus, cum ostensa illa gloria omniũ mũdi regnorum, diceret: Hæc omnia tibi dabo, si procidẽs adoraueris me. Verùm ille iuxta formã huius Psalmi, In domino (inquit) cõfido: quomodo dicis Satana animæ meæ, vt transmigret in montẽ? Hoc est, Vade Satana. Scriptũ est, Dominũ Deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. ¶ Nonnulli verò hũc Psalmum in persona Christi intelligunt, iuxta historiam illam quæ describitur Luc. 15. cap. cum illi quidam dicerẽt, Abi hinc, quia Herodes vult te occidere: videlicet vt responsio sit Christi domini fugã recusantis, propter spem quam in patre habe-

Esaię. 14. Hier. 15. Matt. 4. Ibidem. Deute. 6 Lucæ. 13.

bat:quemadmodum & in illo loco respõdens fugam suadentibus,subiungit,Ite,dicite vulpi illi,Ec E
ce eiicio dæmonia,& sanitates perficio hodie & cras,& tertio die cõsummor.Veruntamẽ oportet
me hodie & cras & sequẽti die ambulare,quia nõ capit Prophetã perire extra Hierusalẽ.Alii pecu-
liariter cõtra hæreticos præsentẽ Psalmum dirigunt.Nos tamen generali expositione dirigere eum
maluimus contra vniuersos qui iustis in via Dei quærunt nocere, & ad mala quomodocunq; suis
fraudulentis cõsiliis eos adducere:potissimum cõtra dæmones malignos, qui nobis suum montẽ,
in quẽ ipsi male cõscenderunt,& vnde infœlicius descenderunt,imò miserrimè deiecti siue detur-
bati sunt,semper commõstrant:nimirum vt in simile nos adducant præcipitiũ.Casum enĩ nostrum
quærunt,dum altitudinem commõstrãt.¶Versu 2. Quoniam ecce peccatores intenderũt arcum.
Coniũctio quoniam,non videtur hoc loco vllam causalitatem indicare, sed esse tantum partiula
cõtinuationis.Enarrat autẽ hoc versu suorũ & aduersariorũ & malorum tentatorum insidias,qui-
Psalm. 7. bus insidiantur bonis:idq; sub similitudine tenentis arcũ, & sagittas habentis in pharetra. Vbi no-
tandum diligenter quomodo per eandem similitudinẽ diuersa nonnunquã figurari atq; significa-
Ezec. 18. ri cõtingit in scripturis.Nam suprà psalmo.7.de Deo legimus,ꝙ habeat etiam ipse paratum arcum
Sapien.1. suum & tensum,inq; eo aptata mortis iacula,& sagittas ignitas. Verùm id longe alia ratione acci-
piendum est,q̃ hic de peccatoribus sit dictum.Hi enim arcum suũ tendunt cupiditate nocendi,&
desiderio mortificandi.Ille verò nõ vult mortẽ peccatoris,neq; in perditione delectatur hominũ.
Tamẽ æquitas & rigor iustitiæ illi arcum tendit, vt eos qui sua voluntate mortẽ quæsierunt dum F
viuerent,eamq; verbis & manibus sibi accersierunt,mortis æternæ sagittis cõfodiat.Illud quoque
diligẽter notandum est,ꝙ cum Deus arcum tenens describitur, sagittę minime occultantur. Non
enim dicitur,quòd in pharetra sagittas habeat,sed in arcu dicit propheta esse parata vasa mortis, &
sagittas ignitas aptatas in eo.Impii autem cum arcum tensum gestent,tamẽ sagittas in pharetra abs-
cõditas, & nihilominus ad sagittãdum paratas habent. Scilicet dominus(cuius nõ est voluntas vt
Ezec. 18. moriatur impius,sed magis vt cõuertatur & viuat)multo anteq̃ feriat,suum arcum paratum osten-
tat:vt vel terrore impios desinere ab impietate compellat,sicq; sagittis parcat, ne in illos iaculetur.
Ob hoc arcum suum quasi in propatulo gerit, sagittas ostẽtat,earũmq; terrorẽ denunciat,dum per
scripturas sacras,per prædicatores veritatis, suæ vltionis terribilem sententiã prænunciat peccato
Psal. 59. ribus,ad cautelã.De qua re in alio psalmo dicitur,Dedisti metuentibꝰ te significationem,vt fugiant
à facie arcus,vt liberẽt dilecti tui.Impii verò,qui nõ nisi morte quærunt afficere, quorum omne
studium est interficere innoxias animas:hi nimirũ arcum tensum habent,ad nocendum vt cupidi,
ita parati:sagittas autẽ non ostentant in arcu,sed in pharetra gestant:ita tamen gestant in pharetra,
vt paratas habeãt ad emittendum,vbicunq; viderint occasionẽ.Itẽ enim frequenter ad nos diabolꝰ G
Matt. 7. accedit,quasi inermis,quasi sagittas nõ habẽs.Sic & ministri eius, in vestimentis ouiũ, quasi absq;
sagittis,accedunt aliquãdo ad dominicas oues.Verũ in pharetris iacula mortis gestant abscondita:
& vbi vel minima sese occasio obtulerit,educta quantocyus iacula ꝓferent ad interficiendum ani-
mas.¶Versu eodẽ,Vt sagittẽt in obscuro rectos corde. Quemadmodum passer,donec in nido ma
net,periculum non patitur à sagittante:sed vbi in sublime auolauerit, patet illius sagittis: Ita fide-
Psal. 61. lis anima donec in eo in quo nidum suum fixit permãserit,donec dicit,In Deo speraui,nõ emigra
Psalm.83. bo,nõ mouebor amplius.donec passer in domo quã inuenit permanet,donec turtur nidum quem
Canti.2. inuenit non deserit:donec columba in foraminibus petræ,in cauerna maceriæ,vbi nidificauit,per-
seuerauerit,nõ patebit sagittis inimicorum.Non enim potest illuc malum accedere,neq; flagellum
aut nocumẽtum vllum huic nido valet appropinquare.Atq; hoc sciẽtes dæmones,primùm sugge-
runt,& operose suadent,vt emigremus in mõtem,& nido domóq; derelictis, in alta auolemus:ita
demũ sperantes suis sagittis efficere, quod cõcupiscunt,id est,morte vulnerare animas nostras. Si-
milis fere & piscatorum ars inuenit,qui quũ piscibus insidiant, illis maxime qui ad ripas in cauer-
nis aut in profundiori cœno inhabitãt,primùm baculo eos perturbant, vt è suis locis egrediantur:
egressi verò mox in expansa incidant retia,sicq; venundentur morti. Nos proĩde huiusmodi artiũ H
cõscii,si sagittatorum istorũ pessimorum mortiferas sagittas volumus euadere,caueamus(quantũ-
uis inuitemur)ab emigratione,vt nidum quẽ elegimus diligenter custodiamus,id est, humilitatem
crucis Christi: vt simus passeres(de quibus alio in loco in bonam partem dicitur)solitarii in tecto,
Psal. 90. nõ vagi in montibus.A mõte verò modis omnibus caueamus:quoniã nequit in mõte hoc salus in-
ueniri,quemadmodum & dilectus domini discipulus,sagittas huiusmodi spiritu illuminato cõspi-
ciens,solicite suos præmonebat,dicens: Nolite diligere mũdum,neq; ea quæ in mũdo sunt.Omne
Psal.101. enim quod est in mundo,aut est cõcupiscentia carnis,aut concupiscentia oculorum, aut superbia
1. Ioan.2 vitæ.Quod est tanquã si iuxta præsentem loquutionem dicat,Nolite transmigrare in mõtem:quo-
niam omne quod in monte est, noxiũ est.Ad quem sensũ,secundum mysticã intelligentiam,possũ
mus non inconuenienter accipere,quod dicebat qui iam ĩcendia Sodomæ & Gomorræ euaserat,
Gene.19 Quæso,inquiens,Domine mi,nõ possum in monte saluari,ne forte apprehẽdat me malum,& mo
riar.In ciuitate tamen quæ adiacebat(licet parua)sperabat salutem. Atq; hic rursum,quum relicta
Ibidem. iam ciuitatula,in qua salus ei fuerat à Domino cõstituta,in montẽ emigrasset, timore perterritus
in turpem fœditatem cecidit.Illic enim & inebriatum legimus duabus vicibus,& secundò cum ꝓ-
priis filiabus cõcubuisse.Quamobrem cauendum est ne in mõtem emigremꝰ: sed in ciuitatula po-
tius permanendum iis qui salutem desiderant.¶ Super hæc & illud considerandum est,non omnẽ
emigrationẽ in scriptura vituperari.Legimus enim Prophetã alio quodã in loco,in deuotione spi-
Psal. 54. ritus dicentem,Ecce elongaui fugiens,& mansi in solitudine.Item,Quis dabit mihi pẽnas sicut co

A lumbæ,& volabo,& requiescam? Verum hæc emigratio nō ad montem erat qui supra positus est, sed in desertum,in mentis & cordis vnitatē,in desiderium ciuitatis supernæ.Neq; est hæc emigratio à Domino, in quo erat habitatio iusti. Nequaquam enim qui sic migrat, qui sic se elongat fugiens,à Domino emigrat aut fugit:imò in ipsum migrat profundius, intimiúsq; intra illum penetrat,& securius collocat in eo nidum suum. A monte autem isto fugit,elongatur, & emigrat longius.Neq; hic nunc dicunt inimici,Elonga fugiens,& mane in solitudine,vt sicut columba requiescas:sed transmigra in montem sicut passer, vt nostris pateas sagittis, vt nobis venias in prædā. Fac pie Iesu,in te semper hæreat nostra fiducia,sicq; nos intra tete cōclude,vt in montem istum nūquā sinas quātumuis solicitatos transmigrare.¶ Versu.3.Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Intelligunt nonnulli hoc loco Dei leges & præcepta,quæ perfecit Deus, cōstituit,fūdauit,siue stabiliuit: quæ sanè impii destruunt, dum vel ipsi cōtra faciunt, vel alios ad præuaricandum, suis consiliis & suasionibus inducunt.Qui verò contra hæreticos Psalmū dirigunt, scripturam sacram intelligunt, quā condidit per spiritum suum Deus: illi autem destruūt,dū eam prauis suis & commētitiis interpretationibus dilacerāt, atq; prauo abusu per malignum spiritum ad errores trahunt. Nos tamen in Elucidatione aliā sequuti sumus intelligentiam .¶ Versu.4.Dominus in cælo sedes. Videtur eloquutio esse nō satis cōmoda.Sufficeret enim dicere:Domini in cælo est sedes:aut,In cælo est sedes eius,quoniam præcedit antecedens Dominus in parte altera. Sequitur tamē hac in parte Latina interpretatio Hebræam atq; Græcam consuetudinem,quæ pronomina huiusmodi frequenter absq;
B necessitate adiungit. Quoties autē huiusmodi modus loquendi occurrit, videtur nominatiuus relinqui,velut absolute & absq; rectore positus.Neq; enim vllum verbum potest inueniri,cui legitime supponatur:quemadmodū in proposito,sedes,est verbi substantiui subintellecti suppositū:nihil autē reperiri potest cui legitime supponatur nominatiuus iste dominus. Ita fit etiam nonnunq̄ in eodem casu,propter relatiui replicationē.Veluti cum dicitur,Scitote, quoniā dominus ipse est Deus.Pronomē enim ipse adueniēs,sēq; supponens verbo, cogit nominatiuū carere verbo regēte.¶ Versu.5.&.6.Palpebræ eius interrogant filios hominum. Videtur secundum vulgatā loquen- Psal. 99.
di consuetudinem hoc accipiendum,qua dicere solemus vel medio oculo nos videre, interdum etiam oculis clausis quod ad cognoscendū non est difficile.Cùm autē hoc quinto versu,atq; etiā sequenti,Deus interrogare dicitur iustum & impium,de Deo fit sermo iuxta humanam cōsuetudinem.Homines enim(qui non nisi ea vident quę foris patēt, & qui per se occulta cordiū videre nō 1.Reg.16
possunt)necesse habent ea quę in homine sunt per interrogationē & examinationem cognoscere: quemadmodum & seculi iudices quæstionibus atq; tormētis,à reis iudicādis solent exquirere veritatem.Vnde etiā dictum est quæstionem facere,tormentis veritatem perquirere,eo ꝙ vicissī tormentis interrogationes subiungant,quo facilius pœnarum acerbitate veritatem exculpent . Deus
C autem,quia per se omnia nouit æque atq; homo per interrogationem, inò multo etiam atq; infinito perfectius,iccirco secundum humanā loquendi consuetudinem, interrogare dicitur iustum & impium.Quomodo enim in cęteris appellationibus quæ cōmuniter Deo & hominibus attribuūtur,imperfectum omne secludi debet,cū eas Deo attribuimus, sic & in hoc vocabulo dicendū est. ¶ Versu.6.Qui autem diligit iniquitatem,odit animam suam . Circa secundum partem huius versus aduerte odiū animæ dupliciter accipi.Primum quidem,in bonum:vt cum Saluator ait in Euangelio,Qui odit animā suam in hoc mundo,in vitam æternam custodit eam.Ac rursum, Siquis nō Ioann. 12
odit patrem & matrē & filios, &c. adhuc autem & aninam suam,non potest meus esse discipulus. Lucæ.14.
Similiter & perdere animā in bonam partem accipitur, cum dicitur, Qui perdiderit animā suam Matt. 10.
propter me,inueniet eam.Secundū hanc autem acceptionem nequaquam hoc in loco intelligēdū est quod dicitur,Qui diligit iniquitatem,odit animam suam.Quin potius animā suā hoc modo diligit,qui sequitur iniquitatē.Dicitur enim hoc modo animā suam diligere,qui affectui animali siue concupiscentiæ carnis suæ obsequitur, & indulgenter satisfacit, qui illi habenas laxat, & in omne ad quod solicitat affectus carnalis siue animalis consentit:quemadmodum male diligere proles suas dicuntur parētes nimiū indulgētes,qui pueris permittūt quicquid fuerit collibitum,qui dulces suos
D natos nesciunt aut nolunt vnquā contristari,neq; puniunt delinquētes,neque coercerit mala facientes. Oduint verò secundum hunc modū suas animas, qui affectui suo animali nequaquā indulgēt, neq; permittunt in sese quicquā quod rectum non sit: sed ad regulā rectæ rationis cuncta examinant,ipsúmq; velut fręno & salutari retinaculo coercent, & prohibēt ab omni eo quod iudicat secundū rationem esse fugiendum: impellunt verò & veluti cogunt ad omne illud quod secundū eā iudicant esse faciendum.Secundo accipitur odiū propriæ animæ in malum,quemadmodū in loco ꝓposito:Qui diligit iniquitatem,odit animam suam.Sic autem odire dicitur animā suam quisquis nocet,malefacit,& damnum infert animę suæ:quod facit indubie quisquis sese peccato subdit. Animam enim suā æternæ dānationis vinculis implicat, perpetuísq; cruciatibus inuoluit, quo maius nocumentū aliud cogitari nō potest.Hoc autē reuera odire est: illud verò alterum,potiꝰ secundū apparentiam,q̄ secundum veritatē.Hoc pestiferū est & crudele odium:illud,bonum, vtile,& saluberrimū.Huic autem malo animæ odio cōtraria est bona dilectio, qua videlicet animabus nostris Eccle.30.
miseremur,eásq; Deo commendamus in benefactis,vt saluæ fiant in vitā æternā. Atq; hæc vera & 1.Petr.4.
salutaris animarum dilectio est:illa autem superior mala priori odio bono opposita,falsa est & abominabilis.De hac posteriori vera dilectione Sapiens loquitur,dicens:Qui diligit filium,assiduat il- Eccle.30.
li flagella. Et in Apocalypsi dominus ait,Ego quos amo,arguo & castigo. De malo autē odio,huic Apoc.3.
bonæ dilectioni cōtrario,alio in loco dicitur,Qui parcit virgę,odit filium.Licebit autē nobis, se-

Prou. 23. cundum hũc Sapientis modum,de anima propria dicere,Qui vere diligit animã ſuam, aſſiduat illi E
flagella,id eſt,iugi obſeruatione à malis refrænabit eã.Qui autẽ parcit virgæ,id eſt,indulgentiæ ma
læ laxat habenas,vere odit animã ſuam. Ex prædictis itaq; facile diſſoluitur paralogiſmus ,qui ad-
uerſus præſentẽ Pſalmi propoſitionem contexi poſſet,hoc modo,Qui odit animã ſuam(iuxta Sal-
uatoris verbum)in vitam æternã cuſtodit eam:qui autẽ diligit iniquitatem(iuxta præſẽtem ſermo-
nem)odit animã ſuam:igitur,qui diligit iniquitatẽ,in vitam æternã cuſtodit animam ſuam. Æqui-
uocatio nanq; paralogiſmũ facit: quoniã odire animam, non ſimiliter in prima atq; in ſecunda
ꝓpoſitione accipitur, & ob hoc ratiocinatio ſic cõtexta planè ſophiſtica eſt. ¶Verſu penultimo,
Ignis,ſulphur,ſpiritus procellarum, pars calicis eorum.Ignẽ,ſulphur, & ſpiritum procellarum eſſe
partẽ calicis impiorum quidã ſic intelligunt,quoniam hæc ſunt tantum particula quædam retribu-
tionis eorum.Videtur tamẽ ex vſu ſcripturæ alia eſſe ſententia huius loci.Modus enim eſt ſcriptu-
rarũ,parte calicis,ſiue portione calicis, aut calice ſignificare nonnunquã totã hæreditatem,ſiue hę-
Pſalm.15. reditariã ipſam portionem.Vnde in Pſal.15. dicitur,Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei,
id eſt,tota mea portio,& pars mea hęreditaria,quã quęro,quã expecto.Nõ ergo accipit̃ hîc pars ca
licis,quaſi quędã particula hęreditatis vel mercedis.Eſt eñi ſententia, hęc tormẽta(in quibus cæte-
ra oĩa intelliguntur)totã fore impiorũ mercedẽ,nec alia eos ſtipẽdia debere expectare: iuxta illud
Roma.6 Apoſtoli,Stipẽdia peccati,mors.Iuxta quẽ modum iterũ in alio Pſalmo dicit̃, Dixi domino,tu es
Pſal. 141. ſpes mea,portio mea in terra viuentiũ.Neq; enim in his ſignificat dominũ ſe habere quaſi ſuæ hæ F
reditatis aut mercedis particulã,ſed totam ſortẽ,totam hæreditatem,totámq; mercedem dicit eſſe
Deut. 32. dominũ.Sic ecõtrario in cãtico Moyſi dicit̃ pars domini eſſe populꝰ eius,id eſt,hęreditas domini.

VNDECIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Conſiderans ſpiritualis homo,ac tacitus ſecum reputans bonorũ paucitatẽ, & nimiã peruerſorũ multitudinem,in exclamationem prorumpit,veluti ſibi de tanta iniquitatis abũdantia metuẽs , ne & ipſe abſorbeatur atque inuoluatur in ea,Deumq́ue ab ea poſcens ſaluatorẽ:quã ſimul cũ pœna iudicio, ei debita,vſque ad verſum quintũ deſcribit. Verſu autem quinto & ſexto diuina erga fidelium clamorem expollicitatio ſaluatoris Chriſti atq; auxilii ſempiterni interponitur,tanquam ex ore domini. Ac deinde commẽdatis diuinis eloquiis,tãquã mundiſsimis,veriſsimis , & ab omni mendacio alienis,ſecurus redditur qui prius clamauerat timidus: & ſpem ponit in diuina cuſtodia,cuius firmitate etiam in medio impiorum circumeuntiũ ſperat poſſe in veritate conſiſtere: quemadmodum ſecundum altitudinem diuini conſilii ſemper perſtabũt electi,quos ab impietate peruerſorum Deus ſeruabit immunes.

VNDECIMI PSALMI ELVCIDATIO. G

Matt.7. *1 Saluum me fac domine,*

** quoniã defecit ſanctus:*

** quoniam diminutæ ſunt veritates à filii; hominum.*

Eccle.1. *2 Vana loquuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum:* labia doloſa in corde & corde loquuti ſunt.*

*3 Diſperdat dominus vniuerſa labia doloſa: * & linguam magniloquam.*

4 Qui dixerunt, linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt:*

DVm ipſe mecũ reputo, quàm arcta ſit via quæ ducit ad vitam,& quàm pauci ingrediantur per illam: ex aduerſo verò, q̃ ſpatioſa via quæ ducit ad mortem, & quàm multi ingrediantur per illã, timens ne & ego in numero illorũ inueniar qui viam latam ambulant, ad te clamare cogor Deus Saluator meus,vt tu me à via mortis atq; damnationis tua gratia ſaluare digneris: * Penè enim defecit ſanctitas de terra:& vix inueniunt̃(niſi forte electi quidam,ſed cõparatione ad maximum impiorum numerũ, pauciſſimi) qui virtutibus ſtudeant,& ſanctitati ac puritati vitæ: * modica valde eſt in filiis hominum veritas ſiue fidelitas: & qui veritati tam vitæ, quàm doctrinæ ſtudeant,perpauci admodum ſũt: & ii ipſi ſiqui forte reperiantur,nimium tenuiter id faciunt, ſed ſũt vanitate omnia plena,& eſt ſtultorum infinitus numerus. 2. Loquũtur adinuicem filii hominum quæ vanitatis ſunt,non quæ veritatis: mendacia videlicet,fraudes,ſeductiones,& perſuaſiones malas,ſiue ad ſe iuicẽ H
fraudandum atque decipiendum,ſiue ad male ſuadẽdum, & in peccata pertrahendum: * per doloſa labia ſua, ſiue labiis doloſis inuicem loquuti ſunt corde & corde,id eſt,corde duplici,non recto,nõ ſyncero,non ſimplici:dum aliud loquuntur voce oris, aliud geſtant in animi intentione. 3. Tu autem domine (qui amator es veritatis & ſimplicitatis)diſperdes, & ſecundum ordinationem diſtrictæ iuſtitiæ tuæ in perditionem mittes omnes eos,qui doloſis labiis vtuntur,ad deceptionem & ſeductionem proximorum ſuorum:*& omnes item qui per linguas ſuas magna & ſuperba iactitãt, blaſphemias atq; cõuitia, aut alia quælibet mala,ſiue in Deum,ſiue in proximos. 4 Qui ſeipſos atque ſe inuicem in malo confortantes,dicere ſolẽt, Magnificemus atq; corroboremus linguas noſtras,&loquamur audacter atq; libere quæcunque nobis viſum fuerit: neque metuamus quicquam afferre per os noſtrum,nec reprimamus in vllo ſermonẽ: * labia enim noſtra (aiunt ipſi) in noſtra ſunt poteſtate, & noſtra ſunt:atque à nobis,à natiuitate,naturali dono poſsidemus ea: atque

A *∗ quis noſter dominus eſt?*
5 Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgã dicit dominus.

ob id,quur non liceat nobis pro noſtro libito loqui,aut dicere quęcũq; nobis placita fuerint? ∗ aut quis nobis hac in parte domin⁹ eſt,
cui in hoc debeamus ſubiici, vt nõ libere poſsim⁹ mẽbris quę noſtra
ſunt vti?5. Audiat verò pauperes,quid ad ipſorũ cõſolationem,contra impios iſtos dicat dominus:attendat, quid per ſpiritũ ſuum ſanctũ loquatur fidelib⁹. Propter orationes(inquit)& ſuſpiria pauperũ Galat. 4.
atq; humiliũ de afflictione ad me clamantiũ,exurgam nunc in auxi- 2.Cor.6.
lium eorum:ſemel quidem filium miſſurus in plenitudine tẽporis,in
tẽpore acceptabili,in die ſalutis, per quẽ genus humanum vniuerſũ
de tyrãnide illa grauiſsima principis tenebrarũ,illo foras eiecto libe- Ioan. 12.
rabo:& itẽ ſemper quoties opportunũ fuerit in omnibus neceſsitatibus inuocatus mox exurgam, aderóq; in auxiliũ ſeruis meis fideli-

6 Ponam in ſalutari: ∗fiducialiter agã in eo.

bus.6.Auxilium& ſaluationem meam ponam in Chriſto filio meo, Lucæ. 2.
quem ego ſalutare & ſaluatorem præparaui ante faciẽ omniũ populorum:∗ & in eo, atq; per eum, vt per cõſubſtãtialem & coęqualem Ibidem.
B mihi filiũ fidenter atq; fortiter agam,facturus in eo potentiã magnã, Ioan. 12.
vt in brachio virtutis meæ: per quẽ iudicium illud mundi exercebo
& principis tenebrarum condemnationem,& omnia quęcunq; circa humani generis redemptionem voluero operari.∗ Dabo inſuper
quotieſcũq; inuocatus fuero,in opportunitatibus, in tribulatione p
ſalutarem ſpiritũ meũ,auxilium inuocãtibus,per quem propè exiſto Pſal.144
omnibus inuocantibus me in veritate: & per eum fortiter agam pro
illis,ita vt nihil debeant vel à prauitate vel à multitudine iniquorum
metuere:quoniã quidem nihil cõdẽnationis eſt his qui ſunt in Chriſto,qui ſecundũ ſpiritum ambulant,non ſecundũ carnem.7. Audiat Rom. 8.

7 Eloquia domini eloquia caſta:

hæc pauperes & lætentur,quoniã ipſe qui loquitur hæc, & pollicetur fidelibus,dominus eſt.Dei autem ſermones(promiſsiones videlicet, atq; etiam præcepta & doctrina omnis,& quæcũq; per filiũ nobis loquutus eſt, vel per ſpiritum adhuc loquitur in cordibus electorum)mundiſsimi ſunt atq; puriſsimi,nihil continentes mẽdacii, vanitatis,iniquitatis, aut cuiuſlibet impuritatis, quę ſolent eſſe in ver-
C bis humanis : ∗ ſimiles ſunt ſermones Dei argẽto quod igne eſt diligẽter examinatum,atq; per ignis probationem à terra(id eſt,ab omni terreſtreitate, & alia qualibet commixtionis impuritate) ſeparatum atq; depuratum : quod probatum eſt vſq; ad ſeptem vices, quã fieri potuit diligentiſsime, ita vt nihil amplius contineat alienæ ſpeciei cõmixtum,ſed argentum ſit tot probationibus puriſsimũ.Sic e-

∗ argentum igne examinatum, probatũ terræ purgatum ſeptuplũ.

8 Tu domine ſeruabis nos:

nim ſermones Dei omnes quos loquitur,puriſsimi ſũt,pbatiſsimæque & indubitatę veritatis : in quibus nihil eſt aut vanitatis, aut iniuſtitię,aut mẽdacii commixtum.8. Propter hoc, in te domine ſperamus & cõfidimus,quòd nunquã ſis relicturus electos tuos:ſed per
gratiam tuam benigne ſeruabis nos, & modo ab iniquitate præſer- 1.Ioan.5.
uando,qua plenus eſt mundus,& in futuro,ad vitę præmia perducẽ

∗ & cuſtodies nos à generatione hac in æternum.

do:∗ proteges quoque nos à generatione hac praua & peruerſa im-
D piorũ hominum,quam ſuprà timebam, & ab ea nos facies eſſe ſecuros,neq; quicquam veri nocumenti ab ea perpeti in ſempiternum.9

9 In circuitu impii ambulant: ∗ ſecundum altitudinem tuum multiplicaſti filios hominũ.

Quãquam enim paſsim vbiq; occurrit magnus ſtultorũ atq; impiorum numerus,vt quaſi per circuitum, quaquauerſũ reſpexerit quis,
omnia plena videantur impiis:∗ & hi ipſi quantũis per circuitum bo- Eccle. 1.
nos obambulent,eóſq; circumeat ex omni parte, & ſuaſionib⁹ malis,&prauis exemplis eos ad ſuam ſocietatem pertrahere conantes:∗
tu tamen ſecundum altitudinem incõprehenſibilis ſapiẽtię tuę, atq;
profunditatem occulti conſilii tui,ex filiis hominum fideles tibi aliquot ſemper pro tuo beneplacito elegiſti,& electos ex impiorũ numero ſegregaſti,quos in ſingulis generationib⁹ tibi & merito & numero multiplicas:eóſq;,quanquam non in tanto numero, in quãto
ſunt impii, tibi pro tua bona voluntate ſemper cuſtodiſti:atque ita
quoq; amodo futurum cõfidimus,téq; ĩ electis tuis & cũ eis permãſurum omnibus diebus vſque in conſummationem ſeculi,quãtum- Matt.28.
uis etiam abundauerit iniquitas impiorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VNDECIMVM.

VErſu primo, Diminutæ ſunt veritates à filiis hominũ. Veritates accipi poſſunt pro veritate vitæ atq; doctrinæ (vt in Elucidatione exponitur) quam propheta conqueritur imminutam : & magna ex parte collapſam in filiis hominum. Aut veritates intellige, fidelitates, tam quo ad Deum,quàm quo ad proximos homines.Eſt enim hoc magna gemitus materia,quòd

fidelitas de terra defecerit, quòd vix inueniantur qui vel domino sint fideles, vt iustã illi & dignam E
præstent seruitutem, vel etiam suis proximis, quibus cum quotidie conuersantur, vt erga illos illæ-
sam seruent charitatem atq; iustitiã. Huic autem sententiæ Hebræa magis consentiunt. ex Hebræo
enim concorditer interpretes omnes pro veritatibus vertũt, fideles. Sic enim legunt, Diminuti sũt
fideles à filiis hominum. Felix tamen adiicit verti posse numero plurali, siue fidelitates vel veritates.
¶ Versu secundo, Labia dolosa in corde & corde loquuti sunt. Particula illa, labia dolosa, hoc in lo-
co facit difficultatem: quòd difficile videatur explicare vnde regi debeat, aut secũdum cõstructionẽ
cui coniungi. Potest autẽ illi particulæ triplex modus constructionis assignari. Primum quidem, vt
subintelligatur præpositio per, quę regat accusatiuum labia dolosa, verbo loquuti sunt, subiecto
supposito impii, quod secundũ sententiam ex priore parte accipitur cum dicitur, Vana loquuti sũt
vnusquisq; ad proximum suum: sicq; sensus erit, Per labia dolosa ipsi loquuti sunt in corde & cor-
de. Idem quoq; sensus haberetur, si labia dolosa pro labiis dolosis positum intelligatur, casus scili-
cet pro casu, accusatiuum pro ablatiuo, maxime cum Græci ablatiuo careant. Atq; hæc sententia in
Elucidatione secundum duplicem istã constructionem explanata est. Secundo labia dolosa accipi
possunt pro ipsis impiis, quorũ sunt labia dolosa. Non enim est hoc inusitatum, vt homines ab illis
nominemus, quæ in eis inueniũtur: quemadmodum cum mulierem loquaculã, garrulũ rostrũ, vul
gari sermone vulgus hominẽ appellat: & hominẽ facile iracundum, citóq; (vt dici solet) capite lę-
sum, vulgo appellãt infirmum capitulum. Sic & hominem multi cibi voratorem, ventrem appelli- F
tant: atq; ita in reliquis. Secundum hunc ergo modum dicemus impios illos qui dolos loquun-
tur, dolosa labia nuncupari: erítq; iuxta hanc constructionem talis sententia, Impii ipsi existentes
dolosa labia, loquuti sunt corde & corde. Verùm iuxta hanc constructionẽ in lectione Latina icõ
modũ videtur esse sermonis: eo quòd masculino genere dicatur, loquuti sunt, cum potius dicendũ
esset, loquuta sunt. Hoc autem incommodũ nec in Hebræo occurrit, vbi verbum communis gene-
ris est: neq; in Græco, vbi absque participio simplex verbum habetur ἐλάλησαν, quod nullius generis
habet discretionem. In Latina autem lectione dici poterat loquuta sunt, pro loquuti sunt: vel in-
telligatur modo suprà indicato pronomen masculini generis, cum quo iungatur loquuti sunt, hoc
modo & corde, Ipsi existentes dolosa labia, loquuti sunt corde. Tertio potest propositi versus ta-
lis accipi distinctio, vt labia dolosa quasi per se positũ, nec cũ præcedentibus, nec cum sequẽtib⁹ co-
puletur, sed per se efficiat sententiã, hoc modo, Vana loquuti sunt, vnusquisq; ad proximum suum.
ac deinde labia dolosa, supple sunt labia eorum, iungatúrq; deinceps (sed diuisim) loquuti sunt cor-
de & corde. Sic itaq; huius particulæ difficultas triplici via poterit expediri. ¶ Nunc verò & illud
dicendũ est, quidnã sibi velit geminatio cordis, dicẽdo, In corde & corde. Significat autẽ hæc repli G
catio duplicitatem, quomodo si dicamus, virũ & virũ, pro viris: hoc est, pro vno ac altero. Sed rur-
sum quęstio cõsurgit, quonã pacto dicãtur impii corde vno & altero loqui, vel corde duplici, siue
(vt ita dicã) duobus cordibus, cum non habeãt nisi cor vnũ, id est peruersum, & mala meditãs con-
tra proximos? Quomodo ergo corde & corde loquitur, qui nõ nisi de corde peruerso loquit̃, nec
habet aliud? Intelligendũ ergo est, horũ cordium alterum secundum veritatem accipiendum, illud
scilicet quod interius latet peruersum, quod tamen verbis non aperiunt: alterum autem tãtũ secun
dum apparentiã & exteriorem ostentationem, illud videlicet quod foris apparet & ostentatur in
verbis. Dum enim peccator, ad decipiendum proximum, aliud ostẽdit ore, quàm gerit corde, vt cũ
verbo simulat se velle alteri commodum vel quodlibet bonum, corde autẽ intẽdit magis nocumẽ-
tum, quasi duplex cor illic assignare possumus. Nam verba blãda & dulces sermones, cor bonum
ostentant. Hæc enim amici cordis indicia sunt. Interius autem latet cor malum & nocendi cupidũ
quod verbis non pãditur. Hoc ergo modo, Corde & corde loquũtur impii. Nonnulli autem præ-
sentem locum etiã distinguunt, Labia dolosa in corde: ac deinde, Et corde loquuti sunt. Atque ita
de duplicitate hac, nulla foret quæstio. Sensus autẽ erit, Labiosa dolosa sunt in corde eorũ: quoniã
in corde suo loquuntur, & tractãt apud semetipsos, quomodo decipiant & fraudent proximos. In H
corde locuti sunt (supple) dolos, quemadmodum in corde dolosa habẽt labia. Hãc autem distĩctio
nem habet Felix in sua versione ex Hebræo, item & Chal. paraphra. quę habet in hunc modũ, Mẽ
dacia loquuntur homines cum proximo suo, labia blãdientia in corde eorum: cogitant malum, &
corde mẽdacii loquuntur. Nostra tamẽ lectio, similiter & interpretationes assignatæ, recte & Græ
co & Hebręo consentiũt. ¶ Versu quarto, Labia nostra à nobis sunt, quis noster domin⁹ est? Quod
hîc ex impiorum persona de lingua peculiariter dicitur, idem applicari posset generaliter & ad
omnia quæ impiorũ sunt. Sic enim peccatores se in malo cõfortare solent, non modo quãtum ad
membrum linguę, verum etiã quãtũ ad cætera omnia & corporis & fortunæ bona, dicẽtes: Natura
hæc mihi cõtulit, fortuna donauit: mea sunt: quur mihi pro mea voluntate meis vti non liceat? quis
me prohibeat? quis mihi hac in parte dominari aut imperare valebit, vt meis non vtar pro meo li-
bito? Non enim attendunt ad deum creatorẽ suum, à quo possidẽt omnia: sed quasi à seipsis habeãt
vniuersa, sic cogitãt, sic loquũtur, sic agunt omnia pro libito. ¶ Versu quinto, Propter miseriam in-
opum, & gemitum pauperum nũc exurgã, dicit dominus. Vox ista est patris, generis humani libe-
rationem per filium promittentis. Illud autem nunc, cum dicitur, Nunc exurgam, aduerte ex Eluci-
2.Cor.6. datione referri ad tempus gratię, de quo dicit Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nũc
dies salutis. In hoc autem tẽpore gratię exurrexit primum, mittẽs suum filium saluatorem mũdi:
atq; exurgit etiãnum quotidie in auxilium, per adiutorem spiritus sui, quem per filium dedit fideli-
bus, de quorum vtroque simul loquitur Elucidatio. Posset etiã nunc istud sic accipi, vt significet ac

A celerationem implendi promissi. Sic enim vulgo loqui solemus, cũ significare volumus nos quam tocyus rem quãlibet impleturos: vt cum dico, Ecce nunc veniam, nunc faciam, nunc ibo: videlicet significare volens nullam me moram facturũ, sed moxmox aduẽturum, facturum, iturum. Quod autem hîc promittit Deus, exauditio est eius quod suprà Psalmo. 7. postulari diximus, Exurge Domine in præcepto quod mandasti. Nam illic rogabatur Deus in iudicium exurgere pro pauperib⁹, hîc autem promittit nunc se facturum. Nã exurgere hîc significat in bonam partem, ad liberationẽ, ad auxilium, ad iudicium consurgere. Vnde Chal. paraphra. habet, Exurgã in iudicium, dicit Deus. ¶ Versu septimo, Argentum igne examinatum, probatum terrę, purgatum septuplum. Cum dicitur, Probatum terrę, videtur terræ esse casus datiui. Nam Græce per datiuum legitur δοκίμιον τῇ γῇ quod (mutata forma Gręci sermonis) clarius verti poterat secundũ Latini idiomatis proprietatem, Probatum à terra: id est, per probationem separatum atq; expurgatum à terra. Cui consonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Separatum à terra: & Chal. trãslatio, Argentum infusoria repurgatum à terra. Capitur autem infusoria vel infusorium, pro vase alchimico, in quo fit argẽti purgatio, vel in quo argentũ aurũmve infunditur vt liquefiat, & liquefactum purgetur. Est ergo sensus huius lectionis, Argentũ repurgatum in vase alchimico, in infusorio, à terra: quomodo etiam ex Hebræo vertunt nõnulli interpretes. Quod autem dicitur, purgatum septuplum, ad pfectionem pertinet: ad significandum scilicet plenissimam purificationem, & quod nihil remanserit alienæ commixtionis. Nã septenario numero vniuersitas & perfectio solent designari: quanquam posset secũ

B dum mysticã intelligentiam ista septuplex probatio referri ad septiformem spiritum sanctum. Ab hoc enim habent eloquia Domini & scripturæ sanctæ, quòd castissima sint atq; probatissima: quoniam videlicet (iuxta Petri Aposto. sententiam) non voluntate humana allata est aliquãdo Prophetia, sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Neq; enim habent suã munditiam probatissimã sancta Dei eloquia, ex humana sapientia aut eloquentia eorum per quos tradita sunt, sed ex virtute Dei, & septiformis spiritus sancti: qui, vt scriba calamo, linguis digitísque vtitur eorum qui Diuina eloquuti sunt, vel descripserunt ea. Quæ autẽ humana sũt, etiãsi nonnulla cõtineãt quæ sunt veritatis atq; virtutis, multis tamen sunt vanitatibus polluta & cõtaminata: quoniam nõ sunt igne examinata, id est, spiritu sancto decocta: neq; sunt septempliciter probata, quoniam non sunt septiformis spiritus gratia descripta: sed vel spiritu humano, qui per se vanus est & mendax: aut etiam (quod ad nonnulla attinet gentiliũ poetarũ lubrica scripta) spiritu diabolico, qui est pater vanitatis atq; mendacii. Recte proinde alio in loco idem hic Psalmista considerans supereminentem Diuinorum eloquiorum castitatem atque perfectam munditiam, dicebat, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. Profecto enim fabulationes sunt quæcũq; non secundum hũc septiformem spiritum probata sunt, etiam si nonum in annum cusa fuerint. Queadmodum

C Virgilianam illam Æneidem ferunt annos multos sub incude spiritus vani iacuisse, multorúmque dierum & noctium innumeros absumpsisse labores, vt mũda, nitida, atq; probata tãdem prodiret in manus mortalium. Quod Flaccus præcepit, Nonum condatur in annum. plene in hoc opere, imò amplius quã præscriptum est, tradunt fuisse obseruatum. Et tamen posteaquam prodiit, fabulationes in ea inuentæ sunt: lõgissime abest ab ea Diuinorum eloquiorum mundities: nimirũ quæ nobis adhuc crepat nescio quos deos atq; deas, deorúmq; ac dearum filios, Iunonem aduersãtem profugo populo, Venerem fauentem, Æolum ventorum deum ventos concitantem, Neptunũ deum maris suo tridente eosdem sedantem, Cupidinem miseræ Didonis affectum suis sagittis trãsfigentem, aliáque his similia permulta: quæ mira illic verborum pompa, magnificóque sermonis apparatu, quasi maxima & summa quędam Diuinarum rerum mysteria proponũtur hominib⁹: cũ sint vanissimę fabulationes, in quibus nihil est ædificationis bonæ, sed tantum falsa sunt oblectatio sensuum, ad decipiendum atq; illaqueandum simplices animos, & à puritate eloquiorũ Dei (quæ sola casta & probatissima sunt) remorandos, imò arcendos & prohibendos. Neq; enim qui huiusmodi assueuerunt, ad puritatem eloquiorũ Dei transferre se facile possunt: sed consenescũt plerũq; imò euanescunt & pereũt in vanitatib⁹, quas prælegerunt veritati, homines iudicio corruptissimi,

D sua autẽ propria voluntate miserrimi. Et tamẽ illa, quam modo in exẽplum proposuimus, Æneis Virgiliana, præ omnibus fere gentilium Poetarum scriptis castior haberi solet atq; probatior. Nam alii pleriq; huius generis scriptorum, multo his crepãt absurdiora, quę nec aures ferant humanæ. Hęc ergo humani ingenii eloquia, quanquã elaboratissima, tamen casta non sunt, multa mendaciorum figmenta cõtinentia, vanitates plurimas proponentia lectoribus; elaborata etiam pleraq; ad humanam gloriam, siue ad vulgi plausum, siue ad captandum principum fauorem. Eloquia autem Domini, etiam ex tempore (subito impellente spiritu) à viris Deo plenis vel dicta vel scripta, purissima, castissima, atq; mũdissima sunt, nulla figmenta, nulla mendacia, nullas vanitates: sed verbum vitæ continentia: non ad humanam gloriam, siue cuiuscunq; mortalium captandos fauores dicta aut scripta, sed in simplici veritate, ad multiplicem fidelium vtilitatem: hoc est (vt Apostolus ait) ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia. Atq; hac consideratione, casta dicũtur Dei eloquia, non solùm ob hoc, quoniam in sese munda sunt, & ab omni commixtione mendacii aut vanitatis aliena: Verùm etiã propter effectum quem habent, quoniam videlicet castificãt, id est, mundos & puros faciunt homines sibi intẽtos. Vnde in alio psalmo, postquam dixisset, Lex Domini immaculata, statim euestigio subiũgit, conuertens animas, ab omni videlicet vanitate & errore ad Deum, & lumen veritatis. ¶ Cæterum quod ad vocabulum casta pertinet: arbitramur vnicuiq; vel citra admonitionem facile aduerti posse, quòd hoc loco non castitatem signi-

Psalm. 7.
2. Petri. 1.
Psal. 44.
Ioan. 8.
Psal. 118.
2. Tim. 3.
Psalm. 17

ficet, ſpecialiter illã quæ luxuriæ aut corporali immũditiæ oppoſita : ſed in generali tantum mun- E
ditiã & puritatẽ, quomodo beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Eloquia Domini, eloquia mũ-
1. Petri. 1. da: vt ſit idem cum eo quod paulo antè citatũ eſt, Lex Domini immaculata. Solet enim ita nõnun-
quam caſtum generaliter ſignificare mũdũ, quomodo & Petrus Apoſtolus ait, Animas veſtras ca-
ſtificãtes in obediẽtia charitatis. ¶ Verſu penultimo, Cuſtodies nos à generatione hac in ęternum.
Matt. 12. Generationem iſtã, de qua in hoc verſu fit mentio, interpretatur Elucidatio nationẽ prauorum &
16. & 17. peruerſorum hominum: ſecundũ quem modũ in Euãgelio Dominus aliquoties legitur dixiſſe, Ge
Philip. 2. neratio mala & adultera, aut generatio praua & peruerſa. Sic & Paulus apoſtol⁹: In medio (inquit)
Deut. 32. nationis prauę & peruerſę. Et Moſes in cãtico: Generatio praua atq; peruerſa, hęccine reddis Do-
mino, popule ſtulte & inſipiens? Et iterũ: Generatio peruerſa eſt, & infideles filii. Similiter & in a-
liis pleriſque ſcripturarum locis. Huic autem ſententiæ conſonat Paraph. Chal. quæ legit: A ge-
neratione hac praua, in ęternum. Poſſet tamẽ & alia aſsignari intelligentia talis, Tu Domine ſerua-
bis nos, & cuſtodies nos in omni tẽpore, videlicet à præſenti generatione, ab ea quę modo eſt, vſq;
in ſempiternum: id eſt, in omnibus generationibus, vſq; ad finem ſeculi. Atq; ita coniũctim legi de-
beret totũ hoc, A generatione hac in æternum: quod dici ſolet, exnunc, vel amodo vſque in æter-
num. ¶ Verſu vltimo, In circuitu impii ambulãt. Quomodo impii ambulant in circuitu, variis mo-
dis intelligi poteſt. In Elucidatione enim duplex modus inuenitur : quorum alter eſt de abũdantia F
& nimia multitudine impiorũ, alter verò de circuitione ad nocendum. Super hæc autem alii intel-
ligunt excluſionẽ impiorũ à regno cæleſti, quomodo dicere ſolemus eos qui foris manẽt excluſi
ab habitatione, ambulare per circuitum domus. Sic enim cum electi (quos ſecundũ altitudinem &
Matt. 25. magnificentiam ſuam nunc Deus multiplicat) ingreſsi fuerint ad nuptias, clauſa ianua, impii exclu-
dentur à regno, & foras manere compellẽtur extra ciuitatem beatorũ. Atq; ob hoc dicimus, quòd
ambulabunt in circuitu. Rurſum alii, propoſiti ſermonis intelligentiam referũt ad iterationem vi-
tiorũ, ſecundũ quam de vitio ad vitium, de cõcupiſcentia in cõcupiſcentiam pergunt impii, de ma-
lo in malum. Quomodo enim heri omnibus deliciis, cõcupiſcẽtiis, & impietatibus perfruiti ſunt:
Iacob. 6. ita & hodie agũt, ſimiliter acturi, vbi dies craſtin⁹ aduenerit. Et quomodo præterito ãno vixerunt
Iudas. enutrientes in deliciis atq; luxuriis corpora ſua, & ſatiſfacientes deſideriis animæ ſuæ: ſic & in præ-
ſenti agunt, facturi ſimiliter & in die qui ſubſequuturus eſt. Iterũ, ambulare iſtud in circuitu conue
niẽter referri poteſt ad laborem, errorẽ, & inutilem fatigationem impiorũ. Qui enĩ extra viã rectã
poſiti per circuitum ambulant, quo diutius ambulant, eo amplius deuiant, & implicantur errori-
bus, & continuo elõgantur magis à via recta, à termino. Et cum laborent ac fatigentur plurimum,
nihil tamen proficiunt, ſed cõtinuo magis elõgantur à requie. Qui autem rectam viam ambulant,
cõtinuo appropinquãt ciuitati ad quam pergunt, & breui illuc peruenient quo tendunt. Ita autem G
faciunt iuſti, quorũ via recta eſt: quoniã de bono ſemper in melius proficientes, aſcenſiones diſpo-
nentes in cordibus ſuis, ambulãt de virtute in virtutem, donec perueniant vſq; ad Deum deorum
Pſalm. 83. in Sion. Semper enim (iuxta Apoſtoli verbũ) ad interiora extendũt ſemetipſos, ad ſupernæ voca-
Philip. 3. tionis brauium. Illi ergo quia per circuitum ambulant, non appropinquant ciuitati : & ſi in circui-
tu hoc permanſerint vſque in finem, nunquã eis dabitur in ciuitatem ingreſſus, quantumuis etiam
Sapiẽ. 5. ſic per circuitum ambulantes vias ambulauerint difficiles, aut laſſati fuerint in circuitione ſua.
Vnde in libro Sapientiæ, ex perſona reproborum dicitur: Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambula-
uimus vias difficiles, nimirum curua impietatis itinera, quibus nõ appropinquatur ad requiem, vt-
Sapiẽ. 10. pote quę de labore temporali ad laborem perducunt æternum. Iuſtum autem deducit Dominus
per vias rectas, oſtendítque illi regnum Dei, vt ſic iter alleuiet ambulanti & proficiſcenti. Omnium
autem horum ſenſuum quis præferendus ſit, non vſque adeò facile eſt iudicare. Pene enim ſinguli
bonam habent probabilitatem.

DVODECIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iſte aptiſsimam dat formam clamandi ad Dominũ iis qui graui qualibet & diuturna tentatione premũtur: vtpote vel graui longóque libidinis æſtu, vel ponderoſa nimis puſillanimitate, vel triſtitia demergẽte, vel acedia oẽ opus bonũ faſtidiẽte, aut infideliũ cogitationũ ãgẽtibus dubietatibus, aut aliis cuiuſuis generis malis. In quo, ſic tẽtatus, veluti cõquirẽs de tẽtationis grauitate & plixitate, deque abſentia, ſiue protractione Diuini auxilii, poſtulat celerem à Deo miſericordiã, & ãte omnia mẽtis illuminationẽ, ne forte pereat ĩ morte, ſicque ĩ poteſtatẽ veniat hoſtiũ ſuorũ, & illi exultẽt de caſu eius. Cõtra quos vltimis duobus verſibus, cõcepta ĩ Deo ſaluatore ſuo ſãcta fiducia gloriatur fidẽter, ſperãs per Dei miſericordiã puerſa illorũ de ſe nunquam implẽda deſideria: cui etiã, pro ſua liberatiome, laudis promittit cantica. H

DVODECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Vſquequo domine obliuiſceris me in finem? * vſquequo auertis faciem tuam à me?*

QVandiu tandẽ piiſsime Deus, oblit⁹ videberis mei, quẽ grauiſsimis premi vides malis, & duriſsimis, ac longis ſubiacere tentationibus, quaſi prorſus ſim derelictus in æternũ? * nũquid multo adhuc tempore pmanebis auerſo à me aſpectu vult⁹ tui, me videlicet in his tentationib⁹ relinquẽdo, aut cõſolationẽ tuę viſitationis atq; liberationis diutius ſubtrahẽdo? Satis iã ſatis diſtuliſſe mihi videris pręſentiã auxilii.

A 2 *Quādiu ponā consilia in anima mea? ✱ dolorem in corde meo per diem?*

3 Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me? ✱ reſpice, & exaudi me domine Deus meus.

4 Illumina oculos meos, ne vnquam obdor-
B *miam in morte: ✱ nequando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum.*

5 Qui tribulāt me, exultabunt ſi motus fuero: ✱ ego autem in miſericordia tua ſperaui.

6 Exultabit cor meum
C *in ſalutari tuo: cantabo domino, qui bona tribuit mihi: ✱ & pſallam nomini domini altiſſimi.*

tui: noli vltra negligere, ne auertaris diuti⁹, res mecū ad extremū penè deueniſſe videtur, aſpice, & intēde quātocyus in auxilium meum.
2 Quandiu permittes me animo anguſtiatū varias in corde voluere atq; reuoluere cogitationes, variáq; conſilia, ad eum modū quo ſolēt ii qui in anguſtiis agunt, & āxio ſunt animo? ✱ etenim qui me premit, dolorē, anguſtiam, atq; afflictionē, quæ me affligit iugiter in ſpiritu meo, quandiu tandem patieris obſidere ſpiritū meum? 3 Nun-
quid ad multū adhuc tempus poteſtatem hāc, qua nunc premor, ſuper me tenebit aduerſarius meus, vt illic liberū ſit tentationibus vehemētiſsimis affligere animū meū? Sufficiat hactenus Domine, ſitq; iam ſatis: ✱ reſpice nunc Domine Deus in me afflictū ſeruū tuum, & miſertus afflictionis quā patior, exaudi orationē meam, qua poſtulo à tātis malis liberationem. 4 Mentis meæ oculos ſalutari lumine
ſpiritus tui illuſtra, & lumē ſanctum tuum hominū illuſtrator benigne funde in cor meū, vt non vnquā per conſenſum plenum peccati veniā in ſomnū mortis, in quo ſunt omnes quos tui luminis ſplēdor non facit ad vitā (quæ Chriſtus eſt) euigilare, apertóſq; tenere mentis oculos: ✱ ne gloriētur vnq̄ de me & cōtra me aduerſarii mei, ſi mihi forte præualuerint, & voluntatem ſuam prauā de me impletā cōſpexerint: id quod eis factu fuerit facillimū, ſi defuerint mihi cæleſtis luminis tui radius atq; ducat⁹. 5. Aduerſarii enim & perſequutores mei (quibus nihil poti⁹ eſt perditione mea) mirifice gaudebūt, ſi me cōtigerit à via recta declinare in viam iniquitatis, à virtute in peccatū cōmoueri, aut à ſtabilitate diuini timoris vacillare atque deficere: ✱ Ego autem ſpem meam omnem, & fiduciā totā poſui in miſericordia tua Domine Deus meus, quæ eſt ſup omnē carnē, & qua plena eſt omnis terra: ſperans & confidens, quòd nunquā patiet̄ tua clementia iniquum illud inimicorum meorum gaudium de me adimpleri, ſed per gratiā tuā me præſeruabis, vt non moueat, ſicq; cau ſam nō habeant prauæ exultationis ſuæ. 6. Nec dabitur illis gaudere de commotione, aut perditione mea, ſed mihi magis gaudiū erit & exultatio in ſaluatione tua, quàm à te accipiam propter ſalutem quam tu daturus es mihi: ✱ in lætitiæ quoq; meę teſtimoniū & gratitudinis iudiciū laudem cantabo Domino Deo meo, à quo omne bonum mihi liberaliter & benigne procedit: & pſalmum laudis canam ſancto nomini Domini, qui eſt altiſsimus omnium in cælo & in terra, ac proinde omni laude ſuperior, & nunquam ſatis laudabilis.

Ioan. 14.
Eccle. 18.
Pſal. 118
Iacob. 1.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DVODECIMVM.

VErſu primo & ſecundo, Vſquequo domine obliuiſceris me in finem, &c. Quandiu ponam conſilia in anima mea? Nota, quòd in Pſalmis atq; etiam in aliis ſcripturarum, maximè autem Propheticarum locis, cum ad Deum iſte ponitur loquēdi modus veluti per interrogationē: Vſquequo, quādiu, quando, propter quod, vt quid, quare, aut ſimili aliqua particula, non ſic accipi debet ſentētia, quaſi ſit mera interrogatio reſponſionē expectans, quemadmodum cum homines quippiam interrogant proximos ſibi, reſponſionem expectantes: ſed tantū vt ſit mirantis &
D admirationem proponētis, vel deſiderium magnū & expectationem inſinuantis. Quemadmodū ſuprà pſalmo. 2. cum dicitur, Quare fremuerūt gentes? non expectatur vlla reſponſio, ſed tantum admiratio ſic exprimitur: quaſi dicat Propheta, Miror rem tā abſurdam illos attentaſſe. Et in loco præſenti, cum dicit, Vſquequo Domine, &c. non expectat ipſe vt audiat certam ſibi horā liberationis deſignari, ſed tantū eſt expreſsio vehemētis deſiderii & expectationis magnæ, qua ſuam expectat liberationem. Similiter accipi poteſt pſalmo. 3. & 20. Domine quid multiplicati ſunt qui tribulāt me? Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti? Et alibi: Quare obliuiſceris inopię noſtrę & tribulationis noſtræ? ¶ Verſu. 3. & 4. Vſquequo exaltabitur inimicus meus ſuper me, &c. Attende, aliud eſſe exaltari inimicū, aliud præualere. Nam iuſtis in iuſtitia ſua permanentibus, non poteſt inimicus præualere diabolus: poteſt autē ſuper eos exaltari, quatenus videlicet à Deo poteſtatem accipit ad tētandū atq; affligēdū eos: quēadmodū ſuper beatū virū Iob modo quodā exaltatus fuit, cui tamē nō pręualuit. ¶ Verſu. 4. Nequando dicat inimicus. Poſſet nō incōmode iſtud ad peruerſitatē ſenſualitatis peculiariter referri, quę nobis eſt hoſtis & maxime domeſticus, & maxime noxius, & maxime inimicus noſter eſt, quoniā intra nos eū habemus. Orabit ergo vir iuſtus, mētis oculos cælitus ſibi illuminari, vt nō pũerſitate carnalis affectus alliciatur in peccati cōſenſum, atq; ita in morte. Huic ſentētię pulchre cōſonat trāſlatio ſiue potius Paraph. Chal. quæ ſic habet, De⁹ meus, illumina oculos meos in lege tua, ne vnq̄ peccē, & dormiā cū his qui meruerūt mortē, & nō dicat fomes prauus, dominatus ſum in eo. ¶ Verſu vlti. Exult. cor meū in ſalut. tuo. Salutare hîc pro ſalute vel ſaluatione poſitū videtur. Vnde trāſlatio Chal. Exultabit cor meū in redēptiōe tua: q̄uis poſſet & ꝓ ſaluatore accipi, à quo venit ſaluatio, quēadmodū in cantico Simeonis, & alibi frequēter.

Iob. 1. &. 2.

DECIMITERTII PSALMI ARGVMENTVM. E

HIc Pſalmus ſatis cum vndecimo ſuprà poſito cõſentit, & idem fere habet argumentum. Abũdãtiã enĩ malitiæ, & multitudinem malorum (qui, Dei timore poſtpoſito, operãtur quicquid libet) verſibus ſeptem primis deſcribit. Deĩde ſub perſona Domini, per amarã interrogationẽ ĩſinuat peruerſos pauperum oppreſſores cognituroo aliquando Deum iuuicem, quem modo cognoſcere atq; ĩuocare noluerunt, quãdo timore horribili conturbabuntur, eo quòd fidelium cõſilio noluerĩt acquieſcere, iuſtis ab eo timore liberis, propter Domini præſentiam in eis habitantis: atque vltimo tandem verſu, fidelium per Chriſtum liberationẽ ſpiritu reuelante, præmonſtrat.

DECIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Dixit inſipiẽs in cor-
de ſuo, * non eſt Deus.
2 Corrupti ſunt &
abominabiles facti ſũt
in ſtudiis ſuis: * non eſt
qui faciat bonum, nõ eſt
Eſaiæ. 1. vſque ad vnum.
1. Ioan. 5. 3 Dominus de cælo pro
ſpexit ſuper filios homi-
Hiere. 6. num: * vt videat, ſi eſt
intelligens, aut requi-
rens Deum.
4 Omnes declinaue-
Titum. 1. runt, ſimul inutiles fa-
Pſalm. 35. cti ſunt: * non eſt qui
faciat bonum, non eſt
vſque ad vnum.
Ioan. 3.
Prou. 24 5 Sepulchrum patẽs eſt
guttur eorũ: * linguis
ſuis doloſe agebant: *
venenum aſpidum ſub
labiis eorum.
6 Quorum os maledi-
ctione & amaritudine
plenum eſt: * veloces
pedes eorum ad effun-
dendum ſanguinem.
7 Contritio & infæ-
licitas in viis eorum: *
& viam pacis non co-
gnouerunt: * non eſt
timor Dei ante oculos
eorum.
8 Nónne cognoſcent
Pſalm. 9. omnes qui operantur
iniquitatem? * qui de-

DIxerunt filii hominum in quibus nõ eſt ſciẽtia veritatis,
neq; ſapientia Dei, in cordibus ſuis, & hanc habẽt in ani
mo ſuo erroneã exiſtimationem, * quòd nõ ſit ſecũdũ
veritatem Deus, vt à fidelibus creditur, qui res humanas
cõſideret ac iudicet, qui iuſtis pro iuſtitia fœlicitatẽ, aut
malis pro iniquitate reddat damnationem: & hac falſiſsima perſua- F
ſione blãdiuntur ſibi in iniquitatibus ſuis, quo peccent liberi⁹. 2. Hac
autẽ falſa exiſtimatione & pſuaſione iniqua præſuppoſita, ſine timo
re exiſtẽtes, neq; cuiuſquã metuentes iudiciũ, corruperunt ipſi viam
ſuam, & computruerunt veluti iumenta in ſtercore ĩpietatũ ſuarum,
ſũntq; facti propter multitudinẽ & magnitudinẽ facinorũ ſuorũ, de
teſtabiles & execrabiles ante Deũ & omnes homines pios, per ĩpiſſi-
ſima opera ſua & actiones corruptiſsimas quibus intẽdũt: * non eſt
ex infidelibus iſtis qui timorẽ Dei abiecerũt (quorum eſt bona, imò
maxima pars in hoc miſerabili mũdo, qui totus in maligno poſitus
eſt, cui ſit curę facere quod bonũ ac rectũ eſt: nõ eſt ne vnus quidẽ ex
eis qui ſtudeat virtuti: ſed à maiore vſq; ad minimũ omnes ſtudent
iniuſtitię. 3. Dominus Deus omnipotẽs de ſublimitate cælorũ in qui
bus inhabitat, quaſi prouidus & diligens humanarum rerum cura-
tor attendit & conſiderat filios hominum, & actiones eorũ vniuer-
ſas, bonas pariter atq; malas, ad reddendum vnicuique venturo tem G
pore pro operibus congruã mercedem: * proſpexit (ĩquã) cõſiderãs
ad eos qui per fidem rectã vere agnoſcũt, aut ex animo quærũt Deũ.
4. Et vidit Deus, quòd maxima pars hominũ, via recta derelicta, ad
iniquitatem declinauerunt, ſũntq; facti ad omne bonũ opus veluti
reprobi & inutiles, quaſi qui iam didicerunt virtutẽ, neſciẽtes vltra
neq; volentes bene agere: vix inuenitur qui bene agat, vix inueni-
tur vel vnus. Tãta eſt enim malorũ copia, vt vix vllus videatur nume
r⁹ iuſtorũ, ſi cum illorum cõferatur immẽſa multitudine: & ex iis ip-
ſis qui bonũ facere vidẽtur, vix vnus eſt qui ſolum, ac ſemper faciat
quod bonũ eſt, qui nõ frequẽter admodũ declinet ad malũ, qui nõ
ſubinde agat aliquid quod ſit min⁹ rectũ: quãdoquidẽ in multis of-
fendimus omnes, & ſepties in die cadit iuſtus. 5. Guttur peruerſorũ
quaſi ſepulchrum eſt ſẽper apertũ, dum intolerabilem fœtorẽ mali-
tię ſuę interioris ſine intermiſsione exhalãt, & ad vorãdum innoxios
ſemper parati exiſtũt: * linguas ſuas mollificant, & blãdis mollibúſq;
verbis cõponunt, ad decipiẽdũ proximos ſuos: * verba doctrinę ſi- H
ue ſuaſionum, ſuper omne venenũ noxia meditãtur, & ſub lĩguis ad
proferendum opportuno tẽpore retinent: conãtes alios & peſtifera
docere dogmata, & in peſsima pertrahere peccata. 6. Os eorũ ſcatet
maledictis, amarulentiis, blaſphemiis in Deũ, & cõuiciis atq; detra-
ctationibus in proximos: * prõpti ſemper & parati ſunt ad effuſio-
nem humani ſanguinis, faciles ad conſentiendũ, imo auidi ad procu-
randũ mortem etiam innocentium. 7. Conterũtur miſeri, & infœli-
citer pereũt, vis iſtis peſsimis ſic ambulantes: corpúſq; & animam
perdũt, dũ ſibi mortis æternæ reatũ per iſta cõciliant: * viam virtu-
tis & veritatis (quæ vere eſt via pacis) ipſi noluerunt agnoſcere, vt ã-
bularent in ea: * atq; omnium horum malorũ ſeminariũ eſt, quia nõ
eſt in eis timor Dei atq; iudiciorum eius, quę vel omnino nõ credũt,
vel certe non attendũt. 8. Sed nunquid non tandem cognoſcẽt Dei
iudicium omnes qui nũc ex prauæ volũtatis ſtudio operantur malũ?
* qui populũ Domini, hoc eſt humiles ac ſimplices, deglutiũt & vo-
rant ad eũ modum quo vorari ſolet panis à comedẽte, ſine vlla cibi
reſiſtẽtia, vt ſine vlla comedẽtis miſericordia. Certe cognoſcẽt Do-

A *uorant plebem meam sicut escam panis.*

9 Dominum non inuocauerunt: ✳ illic trepidauerunt timore vbi nō erat timor.

10 Quoniā dominus in generatione iusta est:

✳ consilium inopis confudistis, quoniā dominus spes eius est. B

11 Quis dabit ex Sion salutare Israel?

✳ cum auerterit dominus captiuitatem plebis suæ,

✳ exultabit Iacob, & lætabitur Israel. C

minū iudicia facientē (cuius cognitionem & timorem nūc abiiciūt) cum fuerint cōprehensi in operibus manuum suarū. 9. Cum in hoc mundo agerēt peruersi isti, in Dominum non crediderunt, neq; eū vt Deū suū inuocauerunt, neque in eo spem suam posuerūt: sed vel in idolis, vel in aliis rebus perituris, in quibus posuerūt fiduciam: ✳ & idcirco, quia nescierunt Dominum, timore magno nōnunquā trepidāt, & vehemēter conturbati sunt, quādo nulla fuisset eis causa iusta timoris, neq; quicquā periculi, si credidissent in Dominum Deum, eúmq; fideliter inuocassent: quemadmodum in aduersitatibus tēporalibus, in infirmitatibus corporalibus, atq; similibus vehementer timere solēt carnales homines, vbi tamē iustis nihil est turbatione aut timore dignum. 10. Neque mirum si trepidāt illi timore, quādoquidem Dominus non nisi in generatione iustorum est, in ea solum ad protectionē atq; custodiā inhabitans, non autem in generatione peruersorū: atq; idcirco Diuina præsentia destituti illi metuunt, vbi bonis (quos inhabitat Deus liberator) nihil est periculi: ✳ insuper & cōsiliū pauperum atque humilium seruorū Dei repulistis, abiecistis, & suscipere noluistis, ô vos increduli atque peruersi: quoniam Dominus Deus spes eorū erat, quē vobis etiā annunciare & suadere ipsi cupiebant: quorū consilio si obtēperassetis, omnem timorem malū iam euasissetis, neq; in sempiternum venisset vobis vlla conturbatio. 11. Quis verò erit qui tantæ poterit mederi malitię, quę abūdat in terris? quis de superna illa cælestíque ciuitate (posteaquam hîc super terrā declinauerunt omnes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutem & saluationem populo Israel, populo fidelium? ✳ Indubie nemo, pręter Dominum Deum saluatorē nostrū: qui cū voluerit & sicuti voluerit, in tēpore gratiæ, per filium suum auferet captiuitatē illam plebis suæ, sub qua misere detinebātur, saluúmq; faciet populum suum, id est, credituros in se, à peccatis ipsorū, dans eis potestatē ex filiis captiuitatis & iræ, filios gratię fieri, & filios Dei: ✳ ac tunc quidem exultabit gaudio spiritali omnis fidelis credēs in Dominū, vitia supplātans atque cōculcans, & Dei placita perficiens: ✳ Atque iterum, cum Dominus fideles suos ex huius mundi miserāda captiuitate, & ex huius vitę peregrinatione eduxerit in patriam supernam, tūc perfecto gaudio gaudebunt fideles omnes, cunctis iam superatis & præteritis malis, quibus in hoc mundo iugiter ab iniquis affligebantur.

Matth. 1.
Ephes. 2.
Ioann. 1.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMTERTIVM.

VErsu primo, Dixit insipiēs in corde suo, nō est Deus. Quidā peculiariter huius Psalmi dicta accōmodant incredulis Iudæis, qui Christi diuinitatem noluerunt suscipere, neq; agnoscere venientem in carne maiestatem: sicque cum dicitur, Non est Deus, supplendum putant, hic homo, Christum demonstrando: vt sit sensus: Dixit impius & incredulus Iudæus in corde suo, hic homo (qui filiū Dei se asserit) non est Deus. Atque ex hac radice infidelitatis, iusto Dei iudicio, peruenerūt ad abominādа impietatis facinora, quę in Psalmo describuntur. Et sane qui ita Iudæorum populo Psalmum applicāt, non omnino præter authoritatē loquūtur: quandoquidem & Paulus Apostolus cap. 3. Epistolę ad Romanos, ad idē fere propositū aliquot eius versus adducit, iuxta trāslationē .70. interpretum, ad declarandum quòd Iudæi Christi aduentus non inuenerit innocentes: Scim⁹ (inquit) quoniā quęcūque lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur: vt omne os obstruatur, D & subditus fiat omnis mundus Deo. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. In Elucidatione tamē generaliorem amplectimur sententiā, in vniuersum omnibus impiis (in quib⁹ nō est timor Dei) Psalmi processū aptātes: quod dū facimus, priorē sentētiā nequaquā excludimus, neque Pauli citationem repellimus, sed vt particulare in vniuersali potius includimus. Et conuenientius putamus quod dicitur, Nō est Deus, intelligi absolute, absque subauditione suppositi. Hoc enim dicūt in cordibus suis impii, quoniam hoc sibi persuadent, & hoc sentiunt, sic viuentes, sic agentes atque loquētes, tanquā si id credāt habeántq; persuasum, videlicet non esse Deū qui res curet humanas, aut actiones hominū sit iudicaturus: ex quorū persona in Iob dicitur, Circa cardines cęli perambulat, nec nostra cōsiderat. Huic autē sententię aperte satis cōsonat Chal. Paraph. habēs in hunc modū: Nō est potestas Dei in terra. ¶ Versu. 2. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis, &c. Nota pulchrū ordinē versus huius ad præcedentē. Dixerat enim impios existimare nō esse Deum. Nūc verò e uestigio subsequitur, Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis. Recta enim horū adinuicē cōsequutio est. Est enim fides ac timor Dei retinaculū quoddam & salutare vinculū, quo arcetur homo ac prohibetur à cōmissione malorū: quemadmodum pulchre Sapiēs attestatur dicens, Per timorē declinat omnis à malo. Et qui sine timore est, non poterit iustificari. Et Psalmo. 110. Initium sapiētię timor Domini. Cui etiā astipulatur quod in lib. Boetii de consolatu Philosophico, sacra philosophia eruditionē suam claudēs, ait in hæc verba, Magna vobis est

Roma. 3.
Iob. 22.
Prou. 15.
Ecclesi. 1.
Psal. 110.

(ſi diſsimulare nõ vultis) neceſsitas indicta probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cũcta cer- E
nentis. Iuxta hanc itaq; ſententiã, qui Deum habet ante oculos, qui credit in corde ſuo eſſe deũ (vt
vere credi debet) qui ſingula hominum opera, cogitatus quoque, affectiones, & intima omnia cõ-
Eccle.12. ſpiciat, qui & cuncta ſuo tempore adducturus eſt in iudicium: quomodo non magnum habet reti-
naculum quo prohibeatur à committenda iniquitate? Ecõtrario autem qui prædictæ veritati con-
trariam ſibi induerunt exiſtimationem, erroneámq; perſuaſionẽ, fiunt quaſi equus indomitus, fræ-
no abiecto inſaniens, & in omne peccatum abſq; retinaculo ruunt præcipites. De cuiuſmodi Apo
Ephe.4. ſtolus ſcribit, quòd deſperãtes (id eſt, fidem & ſpem Dei non habentes) tradiderunt ſemetipſos im-
pudicitiæ, in operationem omnis immũditię. Atq; ita ex vna hac falſa perſuaſione cõſequitur ſta-
tim perfecta corruptio, & fœditas multiplex omnis generis peccatorum, propter quæ abomina-
bilis fit homo Deo. Quemadmodum enim ſal in carne à corruptione eam præſeruat, atq; fœtore:
ipſo verò pereunte aut deficiente, caro mox corruptionem patitur, atq; conſequentem fœtorẽ: ita
fides ac timor Dei vbi adfuerit, præſeruat à corruptione animam, & gratam facit acceptabilém-
que Deo: vbi verò defuerit, mox corruptio & fœditas cõſequitur peccatorum, fitque anima odibi-
lis & abominabilis Deo. ¶ Verſu tertio, Dominus de cęlo proſpexit ſuper filios hominum. More
humano loquitur propheta de Deo, quaſi ſpeculatorem in alta ſpecula poſitum fingens, qui deſu- F
Pſalm.31. per proſpiciat ſuper actus hominũ: quomodo in alio rurſum loco dicit, De cęlo reſpexit Domin⁹,
Pſal.101. vidit omnes filios hominum. De præparato habitaculo ſuo reſpexit ſuper omnes qui habitãt ter-
ram. Et iterum, Proſpexit Dominus de excelſo ſancto ſuo, Dominus de cęlo in terrã aſpexit: vt au-
diret gemitus compeditorum, vt ſolueret filios interemptorum. Proprie enim proſpicere, quaſi ex
eminẽti loco, & alõge aſpicere eſt. Quod autem dicitur hoc in loco, Dominus proſpexit, vt videat
ſi eſt intelligẽs, nõ aliud eſt, q̃ proſpexit vidẽs, aut videndo ad actus hominum, an videlicet ipſum
cognoſcerẽt & requirerent, an non. Iſta enim nunc diligẽter conſiderat, vt ſuo tẽpore fideliter pro
meritis cuique retribuat. ¶ Verſu quarto, Omnes declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt. Qui à deo
declinat, inutilis eſt: quoniam fructum bonum (ad quem proferendum cõditus eſt) facere non po-
teſt. Illud enim dicimus inutile, quod non ſeruit vſui ad quem factum eſt. Hinc apud Sapientem di
citur, Homo apoſtata, vir inutilis. Quicũque enim à Deo ſe ſeparat, fit inutilis. Vtilis autem homo
Prou.6. eſt, quiſquis in Deo manet, quoniam ſeruit gloriæ Dei, ad quam conditus eſt. Iuxta quã ſententiã
2.Tim.2. Apoſtolus dicit quoſdã eſſe vaſa in honorem ſanctificata, & vtilia Domino, ad omne opus bonũ
parata. Nemo tamẽ ſic eſt ex ſeſe Deo inutilis, quin Deus illum nouerit ſibi facere vtilem: ſi nõ ad
glorificandam miſericordiam & bonitatẽ, certe ad demonſtrandã potentię atq; iuſticiæ magnifi- G
Roma.9. centiã. docet enim nos ſanctus Apoſtolus eſſe vaſa irę apta in interitum, in quibus oſtendere ve-
2.Tim.2. lit Deus iram, & notam facere potentiam ſuam. Et alio in loco docet in magna domo etiam fictili-
lia vaſa & terrea ſuum locum & vſum habere. Vnde docemur neminem (quantum ad Deum atti-
net) poſſe fieri inutilem, ita vt nulli vſui ipſe eum valeat aptare: tametſi ex ſeſe homo peruerſus ad
omne bonũ ſit inutilis. Et ſecundum hãc inutilitatem poſteriorem intelligi debet potiſsimũ quod
Ioan.15. dicitur: Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt. Huic autẽ conſonat quod in Euãgelio Ioã-
nis, ex ore ſaluatoris, diſcipulis dicitur: Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes nõ poteſt face-
re fructũ, niſi mãſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me mãſeritis. Et ſiquis in me non manſerit, mittetur
foras, ſicut palmes, & areſcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Quod enim in propo-
ſito Pſalmi verſu declinare dicitur, hoc in verbo iſto Saluatoris eſt, nõ ĩ Chriſto & Deo ꝑmanere.
inutilem autem fieri eſt fructum nõ poſſe ferre, & proinde ignibus tradi. Quẽadmodum autẽ pal-
mes qui in vite non manſerit, licet ad fructũ natiuitatis faciendũ ſit inutilis, eſt tamen aptus adhuc
cõbuſtioni, & igni nutriendo vtilis: ſic & homo poſtquam declinauit, & à Deo ſeparatus eſt, licet
ad faciendum fructũ vitę & operationis bonæ ſit factus inutilis: manet tamẽ aptus ſiue vtilis (vt ita
Matt.25. dicã) Deo, ad eſcã ignis, quem præparauit diabolo & angelis eius. Vnde in parabola, malos homi
Matt.13. nes Chriſtus zizanię, Ioannes autem paleæ cõparat: quæ licet non ſit vtilis, vt congregetur in hor- H
Matth.3. reum, apta tamẽ eſt, vt proiiciatur in caminum. ¶ Verſu eodem, Vſq; ad vnum intelligunt quidam
vſq; ad Chriſtum: quoniam videlicet ipſe ſolus per ſe bonus eſt, & quoniã abſque eo nemo boni
Ioan.15. quicquam poteſt facere. Conueniẽtior tamẽ videtur altera expoſitio, quam in Elucidatione ſolam
explicauimus, vt illud, vſque ad vnũ, valeat, ne vnus quidem: ſitq; ſenſus, Non eſt qui faciat bonũ,
ne vnus quidem. Sic enim loqui ſolemus, cum vniuerſitatem, vel maximam partẽ volumus ſigni-
Roma.3. ficare. Atque in hanc ſententiam videmus beatum Paulum in Epiſtola ad Romanos præſentem
Pſalmi locum intellexiſſe, & in teſtimonium citaſſe, cum tertio capite eius Epiſtolę allegatur⁹ prę-
ſentẽ locũ ita ſcribit, Cauſati ſumus Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe: ſicut, ſcriptum eſt,
Quia non eſt iuſtus quiſquam: non eſt intelligens aut requirens Deum, &c. Vbi Græce habetur,
οὐκ ἐσὶ οὐδὲ ἑνός: hoc eſt (ad verbum reddendo) Nõ eſt iuſtus, ne vnus quidem. Quod cũ in Pſalmo
expreſſum non habeatur, ſatis apparet, illud quod in ſequentibus ex Pſalmo adducit ἕως ἑνός, id eſt
vſq; ad vnum, accepiſſe pro οὐδὲ εἷς, hoc eſt, neque vnus, vel nẽ vnus. Ad idem facit & Hebraica le-
ctio, quæ habet, Nõ etiam vnus: hoc eſt (ſuppleto verbo) Non eſt etiam vnus: aut, Nõ eſt vel vnus,
quomodo ex Hebræo interpretes vertunt. Quòd ſiquis roget, quonam pacto hæc lectio habere
poſsit veritatem, cum veriſimile videatur in omnibus generationibus Deum ſemper electos ſuos
habere & habuiſſe, quos ipſe ab iniquitate ſaluat, quemadmodum Paulus Apoſtolus ait, Cogno-
2.Tim.2. uit Dominus qui ſunt eius. In illis quoq; peſsimis maleficę Iezabelis temporibus, cũ omnia plena
3.Reg.19 eſſent pollutionibus, reſponſum nouimus querulãti Heliæ, ſeptem milia virorum relicta eſſe, qui

A nũquam genu curuassent Baal, cum ille se solum existimaret relictum cultorem Dei. Imò & in no
uissima Antichristi persequutione, qualis non fuit, neq; erit, ex Euãgelica narratione dipicim⁹ ser- Matt. 24.
uãdos adhuc electos, quos diuina bonitas nõ patietur seduci à veritate. Quomodo ergo (quæret Ibidem.
aliquis) Propheta hic pronunciat, nõ esse ne vnum quidem qui operetur bonũ? Aut quod tẽp⁹ re-
spicit ille, dũ hæc pronunciat? Huic quæstioni facile respondetur, primũ quidẽ, si hyperbolico tro-
po vsum dicamus Psalmistam, qui Prophetis admodũ freques & familiaris esse solet: quo modo &
illud Hieremię accipiendum est, A minimo vsq; ad maximum omnes auaritiæ studẽt. Et illud Pau Hiere. 6.
li, Omnes quę sua sunt quærunt: aliáq; his similia permulta, quæ in scripturis passim sunt obuia. Et Philip. 2.
iuxta hanc sententiã procedit Elucidatio. Posset nihilominus hic locus & alter excusari, secundum
illud quod in alio Psalmo positus in extasi sua idẽ hic Propheta exclamat, dicẽs, Omnis homo mẽ- Psal. 115.
dax. Videtur enim hoc vniuersaliter (vt probatum est) absq; tropo intelligendum. Omnis enim ho-
mo, quantum ex sese, vanus est, mẽdax, & instabilis, & ad peccati vanitatem pronus, atq; à viciata o-
rigine, ex ingenita mala cõcupiscẽtia, ad malum procliuis. Atq; ita non est ne vnus quidem, qui ex
sese quicquã operis vere boni, Deóq; placiti possit peragere, absque speciali Dei Saluatoris auxilio.
Ait enim ipse, Sine me nihil potestis facere. Atque ita corruptio ista partim ad originale peccatum Ioan. 15.
refertur, quo vniuersi eramus inquinati & abominabiles facti, donec veniret salutare Dei nostri,
quòd de captiuitate sumus redẽpti ad gaudiũ filiorũ Dei. Sed & tertiò dicere licebit absq; incõmo-
do, quòd non de bonorũ numero hic loquatur, sed tantũ de insipientibus illis, de quibus primo sta
B tim versu sermonem proponit: qui omnes à maximo vsq; ad minimum in studiis suis corrupti, ne-
sciunt neq; volunt bene agere. ¶ Versu septimo, Cõtritio & infœlicitas in viis eorum. Quòd in viis
impiorum sit cõtritio & infœlicitas, id Esaias secundũ eandem sententiam testatur capite suę Pro-
phetiæ quinquagesimonono his verbis, Opera eorũ, opera inutilia: & opus iniquitatis in manibus Esaię. 59.
eorũ. Pedes eorũ ad malũ currũt, & festinant vt effundãt sanguinem ĩnocẽtem. Cogitationes eorũ
cogitationes inutiles. Vastitas & cõtritio in viis eorũ. Viam pacis nescierunt, & non est iudicium in
gressibus eorum. Imò & ipsi impii in libro qui Sapientia inscribitur, perhibent de sua cõtritione te
stimoniũ dicẽtes. Errauimus à via veritatis, lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambu- Sapien. 5.
lauimus vias difficiles: viam autẽ Domini ignorauimus. Ac post pauca, In malignitate nostra cõ-
sumpti sumus. Cõtritio autẽ hæc & infœlicitas impiorũ accipi potest, vel illa æternę mortis damna
tio quæ in viis impiorum est: quoniam per eas ad illam recta pergunt, quam & inuenient postquã
cursum sui itineris perãbulauerint. Aut illa quam in hoc tempore, ex tormento malæ cõsciẽtiæ &
inquietudine animi, nõnunquã etiam ex multis corporis fortunæq; aduersitatibus perpetiũtur ob
impietates suas. Vere enim non minima cõtritio est, neq; minima infœlicitas, perpetuã illam con-
scientiæ malæ carnificinam perpeti, libidinosis cogitationibus atq; affectionibus iugiter torqueri,
C curis seculi & solicitudinib⁹ vitę huius misere distrahi atq; diuexari: nõ rarò etiam corpus & animã
pro suis cõsequẽdis siue adimplendis desideriis, maximis exponere periculis, summóque obiectare
discrimini: nonnunquã etiam corporis omne robur & temporalem vitam consumẽdo in adĩple-
tione carnaliũ desideriorum: quemadmodũ ebriosi homines atque luxuriosi faciũt, qui nimio po-
tu, nimiáque venere semetipsos enecãt, viribúsque exhauriunt, sicque sibi mortẽ ante tẽpus accer-
sunt, sui crudeles interfectores: plerique etiam causa sibi sunt aut occasio, vt vel gladio vel veneno
aliísue insidiis ante tẽpus pereãt. Itaque etiã de tẽporali cõtritione & infœlicitate verum est quòd
ĩueniatur in viis ac studiis impiorum: tametsi de æterna illa potissimũ sermo videatur haberi. Est
enim ista nunc præsentium afflictio & infœlicitas, prænuntia eius quę ventura est absq; mensura
& numero ĩfinitæ tribulationis atque miseriæ, de qua Apostolus Romanis loquitur, dicens, Ira & Roma. 2.
indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operãtis malum. ¶ Versu eodem, Et
viam pacis non cognouerunt. De via pacis nemo ambigit quin ipsa sit via iustitiæ. Hanc enim qui
ambulant, veram pacem habent ac sentiunt: non qualem mundus dat, sed quam Christus suis reli- Ioan. 14.
quit discipulis, dicens, Pacem relinquo vobis, pacem meã do vobis. Et iterum, In me pacem habebi Ioan. 16.
tis. Ac rursum, ĩuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meũ suaue est, & onus meũ leue. Matt. 11.
D Hãc autem viam iustitiæ non cognouerunt impii, quoniam non intelligunt quàm dulce sit huius-
modi viã perambulare. Existimant enim duram eam esse ac nimium difficilem, cum reuera nihil sit
iucundius quàm ambulare, imò & currere in viis Domini. Non etiã cognouerunt viam pacis, quo
niã illã noluerunt intelligere, noluerunt sectari vt eam acceptarent perambulãdam: sed prælege-
runt vias impietatis. Forsitan autem nec hoc mysterio vacat, quòd via pacis singulariter dicitur, viæ
autem ĩpiorũ numero plurali: Semita enĩ iustorũ vna est & recta, quæ deflexionem nõ patitur, ne-
que ad dexteram neque ad sinistram, vt quomodocunque deflexerit quis in partem alterã, mox de
sinat ambulare viã rectam. Cæterùm, impiorũ viæ admodũ variæ & intricatæ sunt: quemadmodũ
in corporalibus viis non nisi vna est via recta, sed multa sunt deuia. In verbis autem Sapientiæ su- Sapien. 5.
prapositis, sub vtroq; numero dicitur, primũ singulari, deinde plurali: Lassati sumus in via iniqui-
tatis, ambulauimus vias difficiles. Quasi enim vna est iniquitatis via, propter vnum exitiũ quo tẽ-
dunt omnes qui operãtur malum. Vnus enim omniũ finis, interitus, & perditio est: Viæ autẽ mul
tæ, propter magnã peccatorũ abinuicem differentiam. ¶ Versu octauo, Nónne cognoscent omnes
qui operantur iniquitatem? Modus loquendi iste per interrogationem, interdum ad amaram & se
ueram increpationem pertinet. Quemadmodum cũ in cãtico Moysi serui Dei, ex persona Domi-
ni dicitur, Nónne condita sunt hæc apud me, & signata in thesauris meis? Quasi diceret, Vtique cõ Deut. 32.

dita sunt & signata. Ita in proposito loco firmissime assertoria respósio subaudienda est, tanquam E
Deut.32. si dicat, Vtiq; cognoscent suo tempore qui nunc operantur iniquitatem. Quoniã autem nihil additur post verbum cognoscent, neque determinatur quid sint cognituri operarii iniquitatis: iccirco necesse est aliquid supplere, quòd sit sententiæ & loco conueniens. Potest enĩ intelligi cognituros, Deum iudicem aut vindicem malorum nunc perpetratorum, quem nunc abnegant, dicentes
Psalm.9. (iuxta Psalmi initium) Non est Deus. Cui consonat quod suprà Psalmo nono dictum fuit, Cognoscetur Dominus iudicia faciens. Poterit & aliter intelligi, Cognoscent impii quid egerint, aut cognoscent vindictam quam nunc promeruerũt suis malis actibus, aut quid expectare debeãt, quídve eis sit euenturum in nouissimo. Neque enim consuetum est, cum pœnam prædicere volumus, illam silentio premere. Cæterum, illud, deuorare pauperẽ vt cibum panis, quod nos in Elucidatione retulimus ad ęstimationem potetum, qui pro nihilo reputant pauperes deuorare, neq; amplius commouentur, quàm si panem cibarium manducarent, intelligi etiam posset secũdum hoc, quòd diuites & potentes de rapinis pauperum viuunt & pascuntur, quemadmodum homo pascitur pane. Rapinæ enim & deprædationes pauperum, victus sunt diuitum, imò triumphus & gloria potẽtum. Alii præsentem locum sic intelligunt, quoniam quotidie oppressioni pauperum potentes insistunt, quemadmodum quotidie panem manducant. ¶Versu nono, Dominum nõ inuocauerũt, F illic trepidauerunt timore vbi non erat timor. Nihil mirum, vbi conscientia perturbata est & peruersum iudicium, si etiã timor suũ non habeat ordinem, vt illud metuant quod metuendum non sit, econtrario aut timor desit, vbi timendum foret. Timor enĩ iudiciũ sequitur: propter quod etiã aliter sensus timet, aliter intellectualis affectus siue voluntas. Cum igitur in impiis obstinatis penitus sit peruersum iudicium, adeò vt (iuxta verbum Prophetæ) dicant bonum malum, & malũ bonum, tenebras lucem, & lucem tenebras: fit, vt ibi timeant, vbi vere timendũ non est, & ecõtrario.
Esaiæ. 5. Timent enim ea quę secundum veritatem potius speranda sunt & concupiscenda: ea verò quæ timenda sunt, hæc concupiscunt, ad hæc spe & desiderio anhelant, quantũ valent. Paupertatem nanque, egestatem, defectum, humiliationem, infirmitatem, dolorem, afflictionem, aduersitatem quãlibet corporalem, mortem, & huiusmodi, summe horrent & execrãtur. Honores autẽ, põpas, delicias, corpus bene curatũ, & bene validum, omnimodã prosperitatem, diuitias, & huiusmodi, velut summa quædã admirantur, & vehementissime ista cõcupiscunt ac deamãt: & si forte in his periclitantur, ibi summe metuunt, quasi summis bonis sint priuãdi. Cur ista? Quia peruerse iudicãt. Qua-
Titum.1. re peruerse iudicãt? Audi Apostolum: Quoniam inquinatæ sunt illorum mens & conscientia, quoniam mẽte corrupti sunt, & ad omne opus bonũ reprobi. Ecõtrario autem, vbi cõscientia bona est, adest quoq; bonum iudicium. Bonum autem iudicium facit, vt quæ vere timenda sunt timeamus, G & quæ optanda optemus: & sic timeamus sicut mala sunt, sic optemus sicut bona sũt: vt ea quę per se bona sunt, per se optemus, nẽpe virtutum opera & spiritualia bona: quæ autem tãtum adminiculatorie bona sunt (quatenus scilicet bene vti illis plerũq; solent homines iusti, & per ea proficere) hæc optemus propter virtutem & profectum spiritus: cuiusmodi est mediocris sanctarum scriptu-
Prou.30. rarum cognitio, quę sunt victui necessaria (vt postulat Sapiens) & si quæ sunt similia ad pietatem conducẽtia. Sic ea quę per se mala sunt, per se timeamus, separationem à Deo, damnationẽ æternã, & vitia omnia, atq; cõcupiscẽtias malas: quę autem sic mala sunt, quia plerunq; illis male vti solent homines, & in eis deficere sępius videntur, quàm proficere (cuiusmodi sunt honores, põpę, magnæ diuitię, atq; deliciæ, supereminens seculi literatura, & huiusmodi) hęc non immerito piis mentibus sunt propter periculum mali annexi metuẽda. Et profecto non omnino sanum habet iudicium, sẽ-
Ecclesi.1. que de stultorum numero esse cõprobat (quem ait Ecclesiastes esse infinitũ) qui pro huiusmodi nõ formidat in quibus tã plurimos deficere, imò deperire videt. ¶Versu decimo, Consilium inopis cõfudistis. Inopem istum quidã intelligunt singulariter Christum Dominũ, cuius consilium confundentes siue respuentes Iudæi (contra quos etiam totum psalmum nonnulli proferũt) seipsos in metũ malum cõiecerunt. Timuerũt enim locum & gentẽ perdere, si huius inopis consiliũ admisissẽt. H
Si dimittimus eum sic (inquiunt) omnes credent in eũ, & venient Romani, & tollent nostrũ locũ
Ioan.11. & gentem. Nos autem qui psalmum generali expositione ad impiorum, maxime obstinatorũ, vniuersitatem referimus, partẽ istam generaliter idem maluimus explicare. Consonátq; huic generali expositioni Paraph. Chal. habẽs numero plurali, Consilium pauperum quod cogitãt, in vobis vituperastis, quoniã posuerũt in Deo spem suam. ¶Versu vltimo, Cũ auerterit Dominus captiuitatẽ plebis suæ. Captiuitas duplex potest intelligi. Altera, peccati & mortis ęternę, sub qua detinebatur genus humanũ ante Christi aduentũ: altera verò exilii & peregrinationis, in vita pręsenti. A priore iam liberatum est humanum genus per Christi primum aduentum in mũdum. A posteriore verò expectamus liberationem, cum ex hoc incolatu ad libertatem illam glorię filiorum Dei pertingemus, à qua modo in hac valle lachrymarum exulamus. Secundum duplicem autem hanc captiuitatem, duplicémq; liberationem, geminam in Elucidatione expressimus intelligentiam. Notandũ autem, quòd dicit, in auersione captiuitatis à populo Dei, Iacob & Israel habituros lętitiam: Esau enĩ, & iis qui ex parte eius sunt (id est, incredulis & peruersis) nõ est pars in Domino, neq; in gau-
1.Tim. 2. dio salutis eius. Cum enim (quantum ex sese) saluator omnium sit Deus, cupiens omnes saluos fieri, & ad salutem per veritatis agnitionem peruenire: ipsi tamen recusant gratis allatam suscipere, ac per infidelitatem atq; malitiam seipsos faciunt ab ea alienos. Sunt enim proprio suo iudicio (vt de
Titum.3. hæreticis inquit Apostolus) condemnati.

A

XIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Considerat Propheta in hoc Psalmo & tractat, qui modo veri ciues domus Dei, quæ est in Ecclesia, & 1.Tim.3.
qui ingressuri sint in requiem cælestem: idque facit per interrogationẽ ad Deum cui per subsequẽtes versus omnes à primo adhibetur responsio accipiẽda vel quasi à Deo, vel quasi à Propheta sibiipsi ad interrogationem propositam respondente: id quod ad affectus cõmotionem facere nonnunquã homines solent. In responsione autem hac illud notandum videtur, quòd primò ea quæ generaliora sunt, nẽpe declinare à malo, & facere bonum, proponuntur. Deinde verò sequẽtibus versibus ad particularia descẽditur specialius.

DECIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? * aut quis requiescet in monte sancto tuo?*

2 Qui ingreditur sine B *macula, & operatur iustitiam.*

3 Qui loquitur veritatem in corde suo:

** qui non egit dolum in lingua sua.*

4 Nec fecit proximo suo malum:

C ** & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.*

5 Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus:

** timentes autem dominum glorificat.*

6 Qui iurat proximo suo, & non decipit:

D ** qui pecuniam suam non dedit ad vsuram:*

** & munera super innocentes non accepit:*

7 Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Domine Deus mecum ipse perpendere cupio, & velut te docẽte addiscere, quinam sint illi qui tecum habitabũt, modo in Ecclesia ista (quæ est veluti militantiũ tabernaculum, tanquã veri serui tui, & veri incolæ illius: * & qui deinde requie tua sempiterna tecum perfruẽtur in Ecclesia illa sublimi triumphante, in qua tu quasi in monte immobili & firmissimo habitaculo inhabitas. 2. Considero autem & comperio, non omnes absq; discretione ex illorũ fore numero, sed eos tantum qui nũc in corpore isto sine peccati macula vitam ducere satagunt semperq; à malo declinantes, id quod bonũ ac iustum est sedulo perficiunt, & omne virtutis opus sectantur studiose. In his enĩ duobus, nempe in recedendo à malo, & sectãdo bonũ, perfecta iustitia est. 3. Qui in corde suo loquuntur veritatem, ea animo volentes, proponentes, atq; desiderãtes quę vera sunt, quæ recta, quæ vtilia, & in vniuersum quęcunq; ad veritatem siue virtutem spectant, nõ autẽ praua aut inutilia aut noxia: * qui per linguas suas dolosũ ac fraudulentum nihil contra proximos loquuntur, quos eos circũuenire aut decipere conẽtur: sed lingua sunt, quemadmodũ & corde, veraces. 4. Qui deniq; opere exteriori malum nullũ intulerũt proximis, neq; iniustitiam, neq; fraudem, neque dãnum, neq; aliud quodlibet malum: sed omnia agunt in veritate atq; synceritate, faciẽtes hominibus quicquid sibi vellẽt fieri: & quod sibi fieri nollent, in alios nõ exercẽtes. In tribus autem his, nempe in veritate cordis, oris, & operis, tota iustitia est: * qui deinde opprobrio aut contemptu non affecerunt proximos suos, eos despicientes, atque etiã opprobria ab a- Matth.7.
liis illata proximis nõ acceptauerunt, non æquo tulerunt animo, neque eisdem præbuere consensum: sed potius (quãtum in ipsis fuit) auertere & impedire huiuscemodi conati fuerunt. 5. Qui insuper homines malignos non magnificauerũt, non laudauerũt, non fouerũt in sua malitia per adulationem, sed magis (quantum in ipsis fuit) humiliare eos, & ad nihilum deducere studuerunt: eorum conatib⁹ malis constanter & viriliter amore iustitiæ resistẽdo: eos autẽ qui diligunt Dominũ, magni æstimauerũt: in precio habuerũt, & honore affecerunt debito, eorum piis studiis amorẽ, honorẽ, & auxiliũ pro sua conditione impẽdentes. 6. Qui deniq; si quando (vel necessitate compellente, vel vtilitate suadẽte) proximo suo quicquam iuramento addixerint, nõ decipiunt, neque fraudant eum cui factũ est iuramẽtum, sed firmissima fide adimplent: similiter & si promisso aut voto quicquã fuerint polliciti, non fraudant eum cui vel votũ vel promissio facta est: * qui pecuniam insuper non mutuo dederũt ad accipiendum inde lucrũ vsurarium illicitum: * qui munera non acceptauerunt aduersus innocẽtes, vt pro muneribus peruerterẽt iudicium, aut contra eos iudicarent quibus causa est per se iusta. 7. Qui hæc & quæ in eis ĩcludũtur omnia obseruauerĩt, ex eis nõ trãsgrediẽtes neque omittentes, hi demũ digni mihi videntur, quos in æternã requiẽ tu potentissime Deus dignãter assumas: quò nulla vnquã ventura est cõturbatio, nulla cõmotio, sed sempiterna erit securitas, & trãquillitas, ac stabilitas semper duratura. In quam nos quoq; pauperes seruos tuos, per prænarratam iustitiæ viam, propter nomẽ sanctũ tuũ perducere digneris, qui viuis & regnas De⁹ per ĩmẽsa secula. Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMQVARTVM.

Versu primo, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? In priori parte, per tabernaculum Dei, Ecclesiam militantem intelligimus: quoniam tabernaculum ad militantes & peregrinantes pertinet. Vita autem ista, & malitia & peregrinatio est. Militia enim (vt ait sanctus

Iob.7. Iob) est vita hominis super terram. De peregrinatione autem alio in loco dicit Psalm. Aduena ego E
Psalm.38. sũ apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei. Et ad Hebręos scribit Apostolus, quòd aduenas
Hebr.11. & peregrinos sese confitebantur sancti Patriarchæ super terram. Recte ergo Ecclesia ista, in qua vt
militantes & peregrinantes demoramur, tabernaculum dici potest, & merito debet. De quo taber-
Apoc.21. naculo in Apocalypsi dicitur Ioanni, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Pro tabernaculo
autem ex Hebræo vertit Hieronymus tentorium, similiter & Felix. Domine (inquiunt) quis pere-
grinabitur aut demorabitur in tentorio tuo? quod aperte prædictæ astipulatur interpretationi.
Peregrinabitur autem, loco habitabit, etiam translatio habet illa qua Augustinus vtitur. Mons
autem iste intelligitur Ecclesia, in supernis gloriose triumphans: quæ quamobrem mons sanctus
dicatur, iam antè Psalmo tertio dictum est. Illa ergo hoc in loco inter tabernaculum, siue tentoriũ,
& montem sanctum Dei differentia est, quòd illic peregrinamur, in laboribus videlicet & miseriis
multis vitam degentes pauperculam: hîc verò requiescimus, ab omnibus laboribus & afflictioni-
Apoc.14 bus liberi. Sic enim in Apocalypsi legimus, Amodo iã dicit spirit⁹, vt requiescant à laboribus suis.
¶ Versu tertio, Qui loquitur veritatem in corde suo, &c. Docuit aliquando sanctus homo Dei, ac
paupertatis altissimę dispensator diuus Franciscus, illum esse fidelem domini seruum, qui cogitate
quę domini sui sunt, qui loquitur quę domini sui sunt, itémq; operatur quę sunt domini. Hæc tria F
pulchro satis ordine, in hoc versu simul & initio sequentis, pariter iuncta conspicimus. Nam lo-
Psal.50. qui in corde veritatem, perinde est atq; loqui quæ Dei sunt: quoniam dominus ipse est Deus verita
Ioan.14. tis. Non facere autem dolum in lingua, est non loqui quæ cõtra Deum sunt. Ipse enim omnis frau-
Psalm.5. dis est osor. Nam virum sanguinum pariter & dolosum abominabitur dominus. Non facere autẽ
proximo malum, spectat ad operationem boni. Neque enim ista sic mere negatiue, vt sonant, acci-
pienda sunt: sed sub negatione contraria affirmatio intelligenda venit. Vt cum dicitur, Non egit
dolum in lingua sua: intelligitur, sed iustitiam & æquitatem loquitur cum proximis suis. Et iterum:
Nec fecit proximo suo malum: intelligitur, sed fecit quod bonum, æquũ, & iustum est, quod in E-
lucidatione etiam indicauimus. ¶ Versu quarto, Et opprobrium non accepit aduersus proximos
suos. Secũda pars huius versus specialiter posset de detractiõe intelligi, vt ille dicatur accipere op-
probrium aduersus proximum suum, qui detractionem audit & sustinet siue acceptat, audiénsque
arridet & applaudit, cum magis debuerit obsistere. Melius tamen generaliter puto accipiendũ, vt
intellagatur de quolibet contemptu, & qualibet contumelia: sic tamen, vt etiam detractio inclu-
datur. Nam & ipsa opprobrium aliquod semper adfert illi, aduersus quẽ profertur. Sicque aduers⁹
alterum accipit opprobriũ, qui contemptum aliquem videt irrogari, siue in pręsentem, siue in ab-
sentem, aut quãlibet iniuriam, vilipẽsionem, aut oppressionem, quam acceptat, in qua oblectatur, G
imò quam sustinet, cum posset prohibere vel impedire, atq; etiam deberet pro sua virili. Habet au-
tem hoc loco aliquanto clarius & plenius versio Hieronymi ex Hebræo, in hunc modum: Nõ su-
stinuit opprobrium super vicino suo. Felix, Opprobrium non tulit aduersus proximũ suum. Neq;
dissonant ista à nostra vel lectione vel interpretatione. ¶ Versu quinto, Ad nihilum deductus est
in conspectu eius malignus. Totum istud, ad nihilum deductus est, Græce vno vocabulo dicitur
ἐξουδένωται: quod vno verbo correspondenter dici posset Latine, annihilatur, hoc est, nihil fit & ni-
hili pẽditur. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Despicitur in oculis eius improb⁹. Felix
autem vertit. Neglectus in oculis suis abominabilis: quod eandem quidem sententiã, sed obscurius
continet. Est enim sententia, hominem impium & detestabilem in oculis iusti esse neglectũ, & nul
lius precii habitum, nihilíq; reputatum. ¶ Versu sexto, Qui iurat proximo, & non decipit. Non ita
hoc est intelligendum, quasi ad iustitiam pertineat, aut Deo hominem gratum faciat actus iurãdi:
sed tantum ad significandum iuramentum (cum ipsum fieri contigerit) debere esse syncerum, fir-
múmq;, & minime fallax ac deceptoriũ. Tãtundémq; valet, Qui iurat & nõ decipit: atq; illud, Qui
iurãs vel cũ iurat, vel si iurat, nõ decipit. Est autem hæc loquutio satis vicina illi qua dicitur in Psal.
Psalm.4. quarto, Irascimini, & nolite peccare, secundum quorũdam expositionem suo loco suprapositam, H
qui sic intelligunt, Si irascimini, vel irasci contingat, nolite peccare. Vnde quemadmodum ex illo
passu, secundum hanc expositionem, non probatur iram spectare ad virtutem, sed tantum iræ tem-
perationem & refrænationem: ita neq; ex hoc loco probari potest iuramentum ad virtutem spe-
ctare, sed tantum fidelitatem in iuramenti obseruatione. ¶ Versu eodem, Qui pecuniam suam nõ
dedit ad vsuram. Dare ad vsuram cum in sermone generaliter ponitur, absq; particula alteram in
dicante significationem, indifferenter respicit vel illum qui accipit sub obligatione fœnoris, vt
videlicet lucrum debeat polliceri sibi mutuanti: vel illum qui lucrum acceptat & spectat ex mu-
tuo quod præbet alteri. Manifestum autem est, quòd hoc loco non nisi secundo modo accipiatur,
cum dicitur, Qui pecuniam suam non dedit ad vsurã. Quod primum quidem patet ex accusatiuo
pecuniam, adiecto. Is enim indicat significationem secundam. Non enim solent homines accipiẽ-
tes à creditoribus mutuum, dare pecuniam sub obligatione fœnoris, sed magis accipere. Deinde
sententiæ veritas idipsum demõstrat. Neq; enim hoc aduersatur virtuti, primo modo dare ad vsu-
ram. Potest enim fieri, vt graui egestate quis oppressus merito debeat ad vsurã confugere, quasi
remediũ opportunum suæ necessitati. ¶ Versu vltimo, Non mouebitur in æternum. Præter expo-
sitionem in Elucidatione monstratam, posset conuenienter intelligi ad hunc modum, Non cadet
in æternũ, neq; priuabitur, neq; separabitur à cœtu filiorũ Dei. Cui cõsonat quod ex Hebræo vertit
Felix, Non elabetur in seculum: à fœlicitate scilicet æterna, à monte sancto, de quo in principio
propositum fuit: sed recta illud pertinget, illícq; permanebit.

A

XV. PSALMI ARGVMENTVM.

ORatio Christi est Psalmus iste, pro se ac suis membris ad patrem clamãtis, sibiq; ac suis ab eodẽ patre præstita beneficia commemorantis. Initio enim Psalmi, patris implorans custodiam, mox quemadmodũ omne eius desideriũ in sanctis pater ĩpleuerit, narrare incipit, & quomodo per ingrauescẽtiã atq; inualescentiam iniquitatum, multorum ad se filiorum facta sit conuersio: quos se dicit non ad gentiliũ aut Iudaicorum rituum obseruantiam conuocasse, vtpote quos ad cultũ nouæ legis Euangelicæ aduocauerit. Deĩde à versu quinto, Deum patrẽ gloriatur filius se suosque habere in hæreditatem: in qua vt supra modum præclara, mirifice sibi complacet, etiam ad noctem vsque benedicens Deum, quem in conspectu suo prospicit sẽper, semperque à dextris sibi assistentem, & paratum in auxilium: qui morte solutum filium custodiuit, vt nec anima ĩ infernum descenderet, neque caro experiretur putrefactionem: sed in vitam ipsum resuscitauit immortalẽ, ac glorificatum sublimauit in dextera sua, vbi omnium est delectationũ plenitudo.

DECIMI QVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Conserua me domine, quoniam speraui in te: B *✳ dixi domino, Deus meus es tu: ✳ quoniam bonorum meorum non eges.*

CVstodi pater me filium tuum, mihiq; credentes, & mea mẽbra, à morte & omni malo conserua: quoniam in te est spes atq; fiducia mea, atque itẽ eorum qui in me credunt: ⁎ dixi tibi, ô pater (qui meus es secundum humanitatis infirmitatem dominus) & in oratione confessus sum ꝙ Deus meus sis, me secundum humanitatem superior & maior: ⁎ te (in quã) domine & pater oro vt me cõserues, quoniã tu nullo bono nostro indiges, aut opus habes, sed ego & mei, tuorũ bonorũ egem⁹, & à te accipere omnia vere bona debem⁹, atq; à te omnia expectare: cũ ipse vicissim à me vel ab alio quoquã omnino nihil debeas expectare aut etiã suscipere valeas. Ioan. 17.

2 Sanctis qui sunt in terra eius: ✳ mirificauit omnes voluntates meas in eis.

2. Iccirco autem fidenter te pater inuoco, quoniã benignũ te & facilem agnosco erga oẽs te inuocãtes. Nã quãtum ad sãctos & fideles qui sunt in terra tua, in hoc mũdo, quẽ creasti, in Ecclesia quã fundasti: ⁎ quantũ ad hos, siue erga hos, & in eis, siue de eis, tu mirabiliter fecisti, & mirifice impleuisti oẽs voluntates meas, id est, quæcunq; de eis fieri volebã, optabã, desiderabã, omnia mirabili bonitate ac misericordia tua implesti, optime pater, de eis. C Volebã enim credentes in me à peccatis fieri saluos, à morte & dãnatione liberari, filios Dei fieri, diaboli regno esse subtractos, regni cælestis fieri hęredes, spiritu sancto regenerari, atq; alia quę ad electorũ salutẽ pertinerent: quæ omnia mirabiliter in electis, diuinitatis tuæ potẽtia, per me filium tuũ implesti.

3 Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: ✳ postea accelerauerunt.

3. Et id quidem magis mirabile, dum attenditur eorũ mira ad me facta cõuersio. Nam postquã eorũ infirmitates atq; miseriæ (tam idololatriæ, q̃ cæterorum errorũ atq; vitiorũ) multiplicatę fuerant, & quasi vsq; ad summum excreuerant, quando totus mũdus hisce miseriis potissimum erat implicitus: ⁎ tũc audita veritatis prædicatione, mox ardenti animo veritatẽ susceperunt, ac reiectis omnibus quibus impliciti fuerãt erroribus, ad Deũ viuũ sese festinantes alacri corde conuerterunt: tanto iam ardentius Roma. 3. atq; libentius veritati adhærẽtes, quanto se turpius antè vanitatibus attẽdebãt fuisse inuolutos. Cõclusa enim fuerãt omnia sub peccato Roma. 11 in incredulitate, vt agnoscerent oẽs se peccasse, & egere gloria Dei, Matt. 9. sicq; omnes cõsequerentur misericordiam.

D *4 Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus: ✳ nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

4. Et ego (qui veni vocare peccatores ad pœnitentiam) veniẽtes vndecũque ab infirmitatib⁹ suis, benigne colligã: neq; tamen eorum cõuenticula aut synagogas aut collectiones cõgregabo de sanguinibus, hoc est, ad ĩmolationẽ sanguinis quorumcunq; animaliũ, hircorum, aut vitulorum, aut etiã hominum (quemadmodũ ad huiusmodi, siue propter huiusmodi ĩmolationes faciendas, erant Iudæorũ atq; gentilium conuentiones) sed ĩ Ecclesiam nouã, vbi erit sacrificium omnibus & Iudęorum & Gẽtilium sacrificiis excellentius, congregabo eos. ⁎ neq; quales ante cõuersionem fuerint, in idololatriis atq; vitiis suis vltra rememorabor per labia mea, postquã sese ab eiusmodi vanitatibus ad veritatẽ cõuerterint: neq; eis vnquã improperabo quid fuerint, sed erunt coram me priora omnia in obliuione, proiiciámque post tergũ meum Ezec. 18. omnia peccata eorum, & iniquitatum eorum vltra non recordabor. Esaiæ. 38.

5 Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei:

5. Domin⁹ Deus pater meus, ipse est portio mea hęreditaria, & tota hæreditas mea: & ipse est portio calicis mei, hoc est tota pars mea, simul & eorũ qui credũt mihi, quẽ expecto, quẽ solũ desidero ĩ mercedem & gaudium omnium electorum meorum. Ipse enim cũ sit

** tu es qui restitues hæreditatem meã mihi.*

*6 Funes ceciderunt mihi in præclaris: * eteni hæreditas mea præclara est mihi.*

*7 Benedicam dominũ qui tribuit mihi intellectum: * insuper & vsque ad noctem increpuerunt me renes mei.*

8 Prouidebam dominum in conspectu meo
Ioan. 16. *semper: * quoniam à dextris est mihi, ne cõmouear.*

9 Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea:
Ioan. 10. ** insuper & caro mea requiescet in spe.*

*10 Quoniam non derelinques animã meam in inferno: * nec dabis sanctum tuum videre*
Ioan. 13. *corruptionem.*

Apoca. 1. *11 Notas mihi fecisti vias vitæ:*

** adimplebis me læti-*
1. Cor. 15. *tia cum vultu tuo:*
** delectationes in dextera tua vsque in finem.*

omne bonum & perfectissima bonitas, sufficiẽtissima est hæreditas, E
abundéq; ditare potẽs omnes electos, eósq; plenissime reddere beatos: * tu es ô pater cælestis, qui me meósq; pertingere facies ad hæreditatem meam, id est, ad possessionem cælestis regni, à quo secundũ humanitatis formam ego factus fuerã velut extraneus, & à quo mei fideles per peccata fuerant facti alieni. Ad hanc autem hæreditatem per resurrectionis gloriam, & me, & fideles omnes mecum reduces. 6. Funiculi diuisionis mihi in præstantissimis & optimis partibus ceciderũt, hoc est, mihi in partem hęreditariam obuenit, quod est omnium pręstãtissimũ: * nam hæreditatem meam (quæ est Deus meus, eiúsque regni possessio) ego pretiosam atq; præclarissimam reputo, præ omnibus quæcũq; sunt in cælo vel in terra: neq; quicquam omnium cum hac sorte mea ego arbitror posse comparari. 7. Gaudeant proinde alii in suis sortibus & hæreditatibus quas eligunt: alii quidẽ in diuitiis, alii in honoribus, alii in voluptatibus, alii in aliis: has sibi in hæreditates obtigisse gaudeant. Ego certe, qui noui q̃ sit pręclara hæreditas mea (quæ est possessio summi boni) laudans ac gratias F
agens, benedicam Deũ, qui me meósq; instruxit, & intelligere fecit pretiũ hæreditatis huius pręstantissimæ: * insuper & vsque ad noctẽ in oratione, cõfessione, & gratiarum actione perseueraui, ita vt me increparent, & veluti arguerent vigilias protrahentem, exhausti nimiis vigiliis renes mei, veluti cõquerentes subtrahi corpori debitum somnum, sibíq; cõgruum vigorem, qui nõ somni tẽpore potissimũ comparatur: quemadmodum oculi increpare solẽt nimium vigilias protrahentes, veluti debitã requiem exposcentes. 8. Neque mirum si in oratione & benedictione ita perstabam, quãdoquidem Deũ patrem meum conspiciebam semper vt pręsentem, & quasi ãte oculos meos positum, qui nunquam me reliquit solum: * quoniã à dextris mihi semper assistit, veluti paratus in auxilium, ne vnquam veniam in casũ vel cõturbationẽ, siue peccati, siue mortis. Diuinitas enim humanitatem nonquam destituit, sed adfuit semper eam custodiẽs, ne in vllum malum vel peccati vel etiã nocumenti alterius, extra temp⁹ G
prædefinitum & præordinationẽ æternam, posset ipsa per fragilitatẽ incidere. 9. Propter hanc autem patris mei iugem pręsentiam & indeficientem assistentiã, lætatus sum in spiritu meo, atq; etiam exultaui in laude & gratiarum actione per linguam meam, etiam ore bene dicendo tam benignissimum patrem meum: * ad hæc cum venerit tempus dormitionis meæ, vt ponam à meipso paululum animam meam, requiescet etiam tum sine vllo corruptionis periculo corpus meum (ab anima licet separatũ) in spe certa paulo post futuræ resurrectionis suæ, atq; cum anima iterandę coniunctionis. 10. Certus enĩ sum, ꝙ pręsentia diuinitatis tuæ, ô pater (quę semper adest mihi à dextris) nõ derelinquet animam meam in inferno, ad eũ modum quo maligni spiritus atq; damnati in profũdo eius detinentur: neq; item in lymbo inferni demorari aut detineri permittet, quemadmodũ patrum priorũ spiritus illic vsq; in tempus redẽptionis cõclusi seruabantur: * neq; iterum ex altera parte (nempe ex parte corporis) patieris me filium tuum, quem sanctificasti tibi in vnctione spirit⁹ tui absq; mẽsura, vllam experiri corruptionẽ siue putrefactionẽ, quemadmodum cæterorũ mortuorum corpora solẽt mox post animæ à corpore separationem in putredinẽ resolui. Diuinitas enim in mortis triduo & corpori & animę (quanq̃ abinuicẽ separatis) sẽper manens vnita, vtrunq; inhabitando custodiet, ad faciendam post tridui tẽpus præuisam adinuicem reunionem, quæ sicut animam ab inferno, ita corpus reducet à sepulchro. 11. Demonstrasti mihi primo omnium, quasi primogenito mortuorũ, viam vitæ, reditũ videlicet à morte ad vitam, quãdo me à morte fecisti ad gloriosam vitam resurgere, vt essẽ primitiæ dormientiũ, & cæteris omnibus in me crediturìs author fierem resuscitationis ipsorũ: quam sanè viam præter me alius nemo inuenire potuit vnquã: * resuscitatũ verò & ad vitã reuocatũ me Christũ hominẽ, per glorificationẽ & exaltationẽ plenissime implebis, atq; satiabis immẽso gaudio & lętitia ineffabili, in aspectu vultus tui: * eritq; mihi plenissima iucũditas & delectatio sempiterna in exaltatione ad dexteram tuam, in æqualitate gloriæ tuę, in communicatione & fruitione bonorum omniũ, quę in te existunt.

A ## ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMQVINTVM.

Versu primo, Quoniã bonorum meorum nõ eges. Nouissima illa coniunctio, quoniã, potest cõtinuari secundũ sententiam cũ primo verbo, Conserua: iuxta quẽ modũ in Elucidatione accipitur, sicq; causalitatis est indicatiua, vt quasi causam assignet filius, ob quam à patre petat cõseruari. Et quanquã causa vera non sit plene expressa, intelligitur tamen vt affirmatio sub negatione, quomodo etiã in annotationibus Psalmi hunc proxime prçcedentis ostendimus. Sub eo enim quod expresse dicitur, Bonorũ meorum non indiges, tacite intelligitur (secundum affirmationem oppositam) sed ego cum meis, bonorũ tuorũ ĩdigemus: quod lectio Hebræa aperte exprimit, habens hoc in loco, Bene nõ est mihi sine te, vt vertit sacer Hieronymus. Potest & continuari dictio illa quoniam, cum verbo proximo, dixi: vt causalitatis nota non sit, sed tantum connexionis siue continuationis, ad hunc sensum, Dixi domino, Deus meus es tu, ita vt bonorũ meorum nõ indigeas. ¶ Versu secundo, Mirificauit omnes voluntates meas in eis. Videtur pronominis repetitio in fine versus aliquantulã incommoditatem & obscuritatem adferre sermoni: simul & psonæ mutatio de secunda ad tertiam, cum tamen tota oratio ad patrem dirigatur. Clarius enim diceretur, In sanctis qui sunt in terra tua mirificasti omnes voluntates meas. Sed neutrum in scripturarũ (maxime propheticarum) vsu, incognitum vel inconsuetum est, vt quãquam ista quasi noua aut insolita
B debeant turbare. Nam de pronominis repetitione iam in annotationib⁹ psalmi decimi meminim⁹, & forsitan posterius pluribus in locis admonebimus. Personæ autẽ commutatio nusquam non est obuia scripturarum lectoribus. ¶ Versu tertio, Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ. Contulit nonnihil gentibus in Christi aduentu, ꝙ earum infirmitates fuerant multiplicatæ, quòd excreuerant vsq; ad summum infidelitates, idololatriæ, & cætera vitia in eis. Tanto enim facilius erat eis conuerti à fœditate paternæ vanitatis, & agnitam veritatem suscipere. Iudæorum autem populus, quoniam vsqueadeò nõ erant ipsius infirmitates multç vt gentium, ideò non sic accelerauerũt ad Christum vt illi. Dicebant enim se esse vnius Dei cultores, legis diuinæ obseruatores, paternarum traditionum sectatores: nec agnoscebant opus se habere medico: quoniã non excreuerant sic infirmitates eorũ, vt facile sentirent. Ideo non accelerauerunt ad medicũ Christũ. Quẽadmodũ is qui leui tãtum infirmitate languet, ita vt morbũ nõ vehementer sentiat, non curat de requirendo medico, quoniã se non sentit illo habere opus: cuius autem infirmitates multiplicatæ sunt atq; inualuerũt, vt facile sentit infirmitatẽ, ita medicum libenter suscipit, imo requirit. Atq; id etiam hodie in plerisq; videmus, qui in se confidunt tanquam iusti, cùm reuera infirmi sint & periculose laborantes: ad medicum tamen nõ accelerant, quoniã vsqueadeo multiplicatæ sunt eorum infirmitates, neq;
C adeò incruduerunt, vt eas valeant sentire: & ideo non intelligunt opus se habere medico, cuiusmodi erant scribç & pharisçi, sũntq; etiam hac tempestate plurimi. Sunt verò alii, qui postquã in profundum vitiorũ & in extremã insaniam deuenerunt, iam incipiunt suam fœditatem agnoscere, & sibiipsis displicere propter fœditatem in qua se inueniũt, cum ad sese diuino respectu deflectũt oculos. Itaq; fit, vt huiusmodi non rarò ad Deum, cognita suarum infirmitatum magnitudine, accelerent tanto ardentius, quanto turpius, longiúsq; à Deo aberrauerant: & (iuxta Prophetæ verbum) quantum à domino abscesserant, decies tantũ iterum cõuertantur ad illum in toto corde suo. Atque hinc est, ꝙ in Apocalypsi dominus frigidos prçelegit tepidis, dicens: Vtinam calidus esses aut frigidus: quasi hoc optandi modo indicans nonnullam spem esse reliquam frigidis. Tepidos autẽ postponit, subiungens: Nunc autem, quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Nolunt enim huiusmodi tepidi ad ignem consumentem (qui Deus est) accedere: quoniam satis se calere arbitrantur, cum omnino non caleant, sed tepeant. Recte itaq; hoc loco dicitur, quòd post multiplicatas infirmitates accelerauerunt electi Dei. Nonnulli autẽ de corporalibus infirmitatibus, vexationibus, & afflictionibus præsentẽ versum exponunt: quoniam scilicet vexatione dante intellectum, plurimi ad Deũ sese conferunt ardentius. Quæ sententia neq; mala foret neq; ĩprobanda, si tantum inueniri posset cum reliquo Psalmi contextu bona connexio: quod forsitan fieri posset, si
D diceretur de persequutionib⁹ & afflictionibus electorum in primitiua Ecclesia fieri sermonẽ. Nam hos cõstat tanto magis ad Deum accelerasse, tanto fidelius, plenius, atq; intimius sese ad Deum cõuertisse, quanto magis affligebantur exterius. ¶ Versu 4. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Eandem habet intelligentiã cum illo quod in Psalmo 9. suprà positum est, Increpasti gentes, & periit impius: nomen eorũ delesti in æternum & in seculum seculi, secundum expositionẽ quam inibi assignauimus. Notandum autẽ quod dicit, Non recordabor nominum eorum per labia mea: non autem dicit se non recordaturum illorum: quemadmodum illo etiam in loco nõ dicit, Delesti eos, sed nomen eorum delesti: nomẽ scilicet vetus, appellationes antiquas, quas sub diaboli seruitute tenebant. Nam (vt Apostolus ait) si qua in Christo noua creatura, vetera transierunt, facta sunt omnia noua. Et in Apocalypsi ipse dominus qui sedebat in throno, ait, Ecce noua facio omnia. Quòd si omnia innouari debent infidelibus, nomen etiam conuenit innouari. Nam & prĩcipes gentium, eorum quos aliunde in suam seruitutem asciscunt, nomina commutant & innouãt: quemadmodum legimus de filiis captiuitatis, Daniele, Anania, Azaria, Mizaele, quos ex Iudça trãstulerat rex Nabuchodonosor, quorũ nomina commutauit eunuchorum præpositus, sub cuius cura fuerant traditi, imponens Danieli nomen Balthasar: Ananiæ, Sidrac: Azariæ, Misac: Mizaeli, Abdenago. Quanto magis omnipotẽs omniũ dominus nomine nouo appellabit seruos suos, nec recordari volet veterũ nominum per labia sua? Denique, qui veterem hominem vult exui & expoliari cum actibus suis, quomodo nomen vetus patietur? Cõuenit enim nouo homini nomẽ nouũ.

Baruc.4. Apoca.3. Hebr.12. Esaiæ.28. Psalm.9. 2.Cor.5. Apoc.21 Danie.1.

Ephes.4. Non recordabitur igitur Deus nominũ illorum veterum, per labia sua. ¶Versu quinto, Dominus E
Coloss.3. pars hæreditatis meæ, &c. Nonnulli hęreditatem hoc in loco intelligunt sanctam Ecclesiam, hunc
sensum assignantes, Dominus pars & sors meorũ fidelium, quę est hæreditas mea. Iuxta illud quod
Psalm.2. in secundo Psalmo dicitur, Dabo tibi gentes in hæreditatem tuam. Sic item quod sequitur, pars calicis mei, secundum hunc sensum exponunt. Dominus pater est merces & pręmiũ passionis meæ.
Nam per calicem satis frequens est in scriptura noui testamenti passionem significari. Nos tamen
(absque horũ præiudicio) longe alium sensum assignauimus, qui nobis videtur germanior, & vsu
Ecclesiastico conformior. Solet enim ex Episcopali iniunctione & Ecclesiastica institutione versiculus iste recitari ab iis qui insigniuntur charactere clericatus, atque in clericos consecrãtur, id est,
in partem vel sortem domini. Hinc enim habent vt clerici vocẽtur, id est, de sorte domini, vel sortem partẽmq; suam hæreditariam habẽtes dominum. Hanc autem nostram sentẽtiam (quæ nobis
videtur germanior) in Elucidatione satis clare lucidéq; explanauimus. ¶Illud tamen aduertendum
est, secundum hãc nostram expositionem, partem hæreditatis dici quasi partem hæreditariã. Quæ
acceptio nec à communi loquẽtium vsu est aliena. Solẽt enim vulgo dicere homines, Hæc est portio hæreditatis meæ, cum demonstrare volunt suam hæreditariã portionem. ¶Verũ hoc loco forsitan quærat aliquis, quonam pacto fieri possit, vt filius aut fidelis quilibet dicat Deum esse partem
Lucæ.16. suæ hæreditatis. Nemo enim potest Deo seruire & mammonæ, neq; duobus dominis. Neque patitur ipse partitionem secum cuiuscunq;: sed vult se esse totam insolidum hæreditatem eius cui se in F
hæreditatem dederit, totum cor exposcit, alienum amatorẽ secum non patitur, ex toto corde vult
diligi. Quomodo ergo nunc pars dicitur hæreditatis, & non potius tota hæreditas? Videntur enim
hæc adinuicem repugnare, pars hæreditatis, & tota hæreditas. Quæstionem istam ex iis quæ præmissa sunt, aduertenti animum non fuerit difficile dissoluere. Non enim repugnant adinuicem, tota hæreditas mea, & pars hæreditatis meæ, cum iuxta prædictum modum accipimus partem hæreditatis pro portione hæreditaria: imò coincidunt magis. id quod in simili facile fuerit patenti exemplo declarare. Nam proles quæ paternam accipiunt hæreditatem, facta diuisione, vbi singulis
fuerit assignata sua portio, recte possunt singulæ dicere, Hæc est pars hæreditatis meæ, singulis totum quicquid in hæreditatẽ sibi obuenit demonstrantibus. Vocat enim vnusquisq; partem suę hęreditatis, totũ hoc quod accipit: cum non amplius aliquid de hæreditate habeat, q̃ totum quod demonstrat: sed quia ex tota paterna hæreditate per diuisionem illi hoc obtigit, cæteris cohæredibus
alia sibi vendicãtibus. Atq; ita secundum hanc cõparationem, vocant fideles partem hęreditatis suę
dominum: quoniã in hoc mundo, dum alii sibi honores eligunt, alii diuitias, alii mundanã sapientiam, alii delicias, ipsi sibi dominum Deum in suam portionem accipiunt cum gaudio, libentissime G
illis dimittentes suas quas elegerũt vanitates, modo ipsi suum possint adipisci electum, illúmq; tene
Psal.72. re imperpetuum. Vnde & alio in loco dicit Psalmista, Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terrã? Deus cordis mei, & pars mea, Deus in æternum. Mihi autem adhærere Deo bonum
Psal.141. est, ponere in domino Deo spem meã. Et alibi, Dixi domino, Deus meus es tu, portio mea in terra
Num.18. viuentiũ. In lege quoq; dominus loquitur ad Aaron, dicens: In terra eorũ nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars & hæreditas tua, in medio filiorũ Israel. Vbi manifestissimũ est
partem pro hęreditate vel hæreditaria portione vsurpari: quod in aliis quoque scripturarum passibus admodũ vsitatum est. Patet itaq; nullum in supradicta nostra expositione inesse incommodũ,
cámque conformem esse vsui scripturarum. ¶Versu eodem, Et calicis mei. Quod autem mox subiungitur de parte calicis, idem valet quod pars hæreditatis. Calix enim in scripturis frequenter pa-
Psal.74. ratam retributionẽ significat: quemadmodum cum dicitur, Calix in manu domini. Et in Apocaly-
Apoc.14 psi, Bibet de calice iræ Dei, id est, de retributione indignationis eius, qua impiis retribuet secundũ
opera sua, cõdigna præmia. Vnde pars calicis recte dicitur sors retributionis diuinę, id est ipsa merces quæ ex Dei retributione expectatur. Accipitúrque tam in bonam partem, q̃ in malam, quemadmodum merces & retributio ad vtranq; partem spectant. Hoc autem in loco sumitur in bonam H
partem, pro retributione scilicet fœlicitatis æternæ: quẽadmodum & in sequentibus, Psalmo vige
Psalm.21 simo primo, Calix meus inebrians q̃ pręclarus est. Sed in Psalmo decimo, cum diceretur: Ignis, sul
Psalm.10 phur, spiritus procellarum, pars calicis eorum, in malam partem fiebat acceptio, id est pro retributione damnationis æternæ, quẽadmodum illo in loco explanauimus. ¶Versu eodem, Tu es qui re-
Hiere.14 stitues hæreditatẽ meam mihi. Recte Christus patri dicit de restitutione hæreditatis. Per humilita-
Matt.15. tem enim carnis, & secundũ formam serui de sinu patris descendens, exiit (quasi colonus futurus)
Lucæ.8. in terrã, vt seminaret semen suum: factúsq; est velut peregrinus & extraneus (secundum eã formã)
à præsentia diuinitatis. Confidit tamen à patre sibi restituendam suam hæreditatem: quoniam per
passionem & resurrectionem se nouit, etiam secũdum formam serui, assumendũ in dexterã patris.
Valde autẽ accommode hanc partem dicere possunt fideles Christi membra suo capiti, vt ille eam
dixit suo patri. Propter Christi enim amorẽ, huius mundi pompam, gloriam, delitiásq; spernunt,
& abiiciunt vniuersa, quo Christũ sibi valeant in solidam & certam hęreditatẽ comparare, dicen-
Matt.19. tes cum beato Petro, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: id est, omnes partes, omnes
hęreditates, omnia quę sunt in mundo abnegauimus, & te prę omnibus elegimus in partẽ & hęreditatem nostram, te vno contenti, & extra te nihil requirentes. Hi enim cõfidenter subiũgere possunt, ac dicere domino, Tu es, qui restitues nobis hęreditatem nostrã quã spreuimus. Pro tẽporali
enim ob tuũ amorẽ contempta, reddes nobis æternã: pro corruptibili & mox peritura, immarcessibilem & nunquam perituram. ¶Versu sexto, Funes ceciderũt mihi in pręclaris. Sumpta est hęc me-

A taphorica loquutio à diuisione sortiũ,quę per funes siue funiculos solet fieri.Vnde psalmo septua- Psal.70.
gesimo dicitur Dominus filiis Israel sorte diuisisse terrã expulsarum gẽtium in funiculo distributio
nis.Et frequenter admodũ de hac funiculi mensuratione fit in scripturis mẽtio. Quomodo igitur
ille cui in distributione terræ alicuius obtigerit terra pinguior, longéque pręstantior portionibus
cęterorũ qui pariter acceperunt & ipsi funiculo distributionis partes suas, quomodo(inquam)ó-
uans ac gestiens iste dicere poterit funiculos sibi cecidisse in præclaris, id est, distributionis funi-
culo sibi præstantẽ atq; insignem hæreditatẽ obtigisse: sic & in proposito Christus dominus de pa-
terna hæreditate (maxime etiã pro suis membris) gloriatur:debemus quoq; & nos singuli gloriari
in parte ista,ac dicere,ꝙ vere ĩ pręclaris,vere fœliciter nobis ceciderit funiculus, id est quòd fœlix
portio obtigerit nobis,ꝙ præclaram partem nacti simus,quam non velimus commutare vlla aliena
hæreditate, id est, nullis diuitiis, nullis honoribus, nullis volu(p)tatibus quantumuis maximis. Sic
econtrario miseri & cæci voluptatum mundíq; amatores clamant in præclaris sibi cecidisse funes,
& habent suam hęreditatem,præclarã suam portionem stupidissime ac stolidissime iactantes,dum
abunde se beatos putant suis diuitiis, suis delitiis, suis honoribus. Re ipsa tamen satis ostendunt
q̃ non sit ipsis præclara sua hæreditas:quandoquidem illorum affectum minime valent adimplere
B quæ possident,reputántq; minimum semper,imo velut nihilum quod habent, cũ infinito plura &
maiora cupiant:quod profecto non facerent,si id quod assequuti iam sunt,vere præclara esset hære
ditas.Sed ostendit vel luce clarius hæc tam grandis insufficientia, támq; inexplebilis egestas, q̃ sit
paupercula,tenuis,& macra præter dominum omnis hæreditas. Simul & illud euidentissime mon
strat,impudenter mentiri omnes,qui præter dominum vllam iactant hæreditatẽ præclaram. Atq;
hæc quidẽ præsentis loci sententia est.Cæterùm,quantũ ad sermonis commodum,dubiũ videtur
quid sibi velit illud,in præclaris. Apparet enim hanc dictionẽ per sese non posse efficere completã
sententiam.Soluitur autem hæsitatio,vel substantiue accipiendo præclara,vel intelligẽdo substan-
tiuum partibus,aut hęreditatibus,aut rebus.Pręstat tamen substantiue accipi,vt tantundem valeat
in præclaris,ac,in iucundis,in amœnis,in elegantibus:quomodo vertit Felix. Beatus aũt Hierony
mus,in pulcherrimis.Pro secunda autẽ parte,Etenim hæreditas mea præclara est mihi,vertit bea-
tus Hierony.Et hæreditas speciosissima mea est:alii,Hæreditas pręclara vel pretiosa est mihi. Chal
daica translatio,Sed & hæreditas mea cõplacuit super me.Quæ omnia lectionẽ nostram atq; sen-
tentiam elucidant. ¶Versu septimo,Increpuerunt me renes mei.Sicut oculi,cum nimium vigilias
protrahimus, quasi per modum aliquẽ nos increpãt & affligunt veluti debitã somni requiẽ expo-
scentes:ita hoc in loco de renibus dicitur, qui vigiliis immodicis maxime exhauriuntur, suóq; vi-
C gore fraudantur.Propter quod à Sapiente dicitur,Vigilia honestatis tabefaciet carnes. Et prisci illi Eccle.31.
patres,qui omne studiũ adhibebãt edomandis carnis libidinosis affectibus(quorum sedes in renib⁹
siue in lumbis est) vigiliis immodicis maxime vacabant, ita sese arbitrantes carnem optime in ser-
uitutẽ spiritus subigere.Potest verò ista renũ interpretatio & aliter accipi, vt per renes intelligam⁹
affectiones siue desideria,quomodo nonnunquã solent in scripturis accipi: veluti cũ dicitur, Deus Psalm.7.
renum & cordiũ scrutator,id est,affectionum & cogitationũ.Secundum autem hunc modum in-
crepant nos renes nostri vsq; ad noctem:quoniam affectiones piæ& bona desideria sanctorũ,qui-
bus satagunt gratos sese demonstrare erga Deum, nõ cessant exstimulare & inuitare ad laudem &
gratiarum actionem, neq; ociosos esse permittunt: & quantumuis oratio aut gratiarũ actio fuerit
protracta,vix tamen patiuntur vt fiat cessatio,sed ad ampliora semper prouocant & impellũt.Fa-
cit enim hoc in fidelib⁹ pia grati animi erga Deum affectio, vt nunquã sibi videantur fecisse satis:
sed ad maiora semper aspirent,quasi ante nihil fecerint.Quemadmodũ ex aduerso,in quibus nõ est
debita erga Deum cordis affectio, hi vbi vel labia sua in oratione aut gratiarũ actione aperuerint,
vel genua tantũ posuerint, iam abunde multa ac magna fecisse sese existimãt. Alii verò,renes Chri
sti dicunt esse Iudæos,ex quibus(vt ait Apostolus)secũdum carnem Christus natus est: sicq; renes Roma.9
(id est, populum ipsum suum de quo natus est) dicunt eum increpuisse vsq; ad noctem: quoniam
D vsq; ad mortem illum persequuti sunt.Verũ hæc sententia nec connexioni satis consonat,quam in
Elucidatione monstrauimus, neq; vsquam puto in scripturis posse reperiri, vbi renes alicuius di-
cantur ipsius cõsanguinei,vel illi de quibus quis ꝓgenitus est.¶Versu octauo, Quoniam à dextris
est mihi ne cõmouear. A dextris esse dicimus eũ qui in auxilium paratus nobis assistit.Vnde in alio Psal.108.
Psalmo,Quia astitit à dextris pauperis,vt saluam faceret à persequentibus animam meam. Et alibi, Psal.120.
Dominus protectio tua super manum dexterã tuam. Alii verò per dexteram intelligunt propitia-
tionem & fauorẽ,vt esse alicui à dextris,sit illi esse propitiũ atque bene fauentem. Quod non om-
nino male proposito quadrat,neq; ab altera expositione multum dissonat:quoniã Deus, suæ pro-
pitiationis clementia & benigno respectu,auxilium nobis & protectionem impẽdit.¶Versu deci-
mo,Nec dabis sanctum tuum videre corruptionẽ.Nomen,sanctum,quidam accipiunt genere neu
tro, intelligentes corpus sanctum:sed obstat in Græca lectione articulus masculini generis. Habẽt
enim Greca τὸν ὅσιον,id est(genere masculino)ipsum sanctũ.Sed & ex Hebræo interpretes, masculi
no genere sanctum aut misericordem vertunt. Accipiendum proinde est secundũ synecdochẽ,vt
de toto pro parte sermo fiat.Quemadmodũ enim in priori parte de anima fit mentio,sic in secun-
da de corpore.¶Quantũ verò ad tres istos versus nouissimos notandum est, quanuis peculiariter
in Elucidatione aptati sunt personæ Christi, posse tamen commodissime ad vniuersos etiam fide-
les extendi. Neque enim fidelium animæ in inferno derelinquentur cruciandæ imperpetuum, vt
animæ impiorum:neque corpora omnimodam experientur corruptionem absq; spe restitutionis

&resurrectionis: quemadmodum corrumpũtur penitus corpora iumentorũ: sed nota fiet eis atq; E
reserabitur via vitæ per resurrectionem à mortuis, postquã adimplebũtur lætitia in aspectu Deitatis, in dextera illius, in sorte electorum & beatorum, quos (vt Euangelicus sermo demonstrat) ad dexteram constituet iudex, vbi ad remunerationem aduenerit. Nam in sinistra (quę hœdorum erit
Matt. 25. locus) non delectationes erunt, sed cruciatus & tormenta æterna.

XVI. PSALMI ARGVMENTVM.

EX tituli indicio fit manifestum, hunc Psalmũ formam esse orandi. In quo vir fidelis bene sibi conscius, innocentiam atque iustitiam suam multis modis probatam proponens, petit sibi à Deo iustorũ saluatore cõtra iniuste aduersantes fieri iudicium, sicque in iustitia stabiliri, vt nunquam illorum prauitate moueatur à via recta, Deumque in hoc orat mirificare misericordiam suã, vt se quasi pupillam oculi custodiat, protegatque sub alis misericordiæ & omnipotentiæ suæ, vt nocumentum nullum sustineat à persequẽtibus. Quorũ crudelitatẽ (quo exaudibilior fiat oratio) versibus tribus, nempe decimo, vndecimo, & duodecimo patenter aperit: ac deinde diuinum postulat auxiliũ, nouissime versu decimoquinto, illorum cõdemnationem per imprecationis modum, prædicens & ab electis separationem, pro eo quòd in hac vita illis quæ Deus nõ ꝓbat fuerint satiati, & omnium temporalium bonorum abũdantia fuerit abusi: se verò hoc in tẽpore peregrinationis esurientem, cum apparebit gloria domini, sperat beatitudine æterna in aspectu diuinitatis satiandum. F

DECIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exaudi domine iustitiam meam: ✳ intende deprecationem meam.

2 Auribus percipe orationem meam: non in labiis dolosis.

3 De vultu tuo iudiciũ meum prodeat: ✳ oculi tui videant æquitatem.

4 Probasti cor meum, & visitasti nocte: ✳ igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

5 Vt non loquatur os meum opera hominum:

Gene. 8. *✳ propter verba labiorum tuorum ego custo-*
Matt. 7. *diui vias duras.*

6 Perfice gressus meos in semitis tuis: ✳ vt nõ moueantur vestigia mea.

ATtende domine ad meã iustitiam, in qua (te teste, simul & attestante mihi cõscientia) sedulo studeo corã te conseruari: meam innocentiã considera, ꝙ aduersum inimicos nihil peccauerim: ✳ & considerata innocentia atq; iustitia mea, benignus intende ad exauditionẽ orationis meæ, qua te deprecor pro mea ab inimicis liberatione. 2. Aures tuas, Deus piissime, auditúmq; benignum exauditionis tuæ accõmoda orationi meæ, quam corã te fundo corde syncero & integro, minimeque ficto aut simulato, non aliud ore loquens, q̃ corde retinẽs. 3. A conspectu vultus tui (quo omnia conspicis, ac peruides humanarum actionum singula) procedat proueniátq; mihi iudicium contra aduersarios meos, qui mihi iniuste sunt molesti: ✳ oculi cognitionis G
tuæ & benignus aspectus tuus aspiciant veritatẽ & iustitiã, qua me innocentẽ ex tua gratia cõfido, vt pro mea iustitia cõtra iniuste aduersantes ꝓferas (me liberato, illis verò fugatis) iustã sententiam. 4. Neque verò innocentia mea, quam propono ad exauditionẽ impetrãdam, te latet: eámq; nec vanã nec falsam esse tu nosti. Siquidem spiritum meum & conscientiam cordis mei tu probasti: ínq; variis tentationibus ꝓbatum cõperisti, & visitasti ad probationem maiorẽ etiã in nocte aduersitatis, in tristibus tenebris aduersitatũ, quãdo mihi lucis atq; pręsentię tuę subtracta videbatur consolatio: ✳ tribulationibus quoq; variis & afflictionib⁹, sicuti in fornace ignis probatur aurum, ita me quoq; examinatũ & probatum reddidisti, & in omnibus perseuerantẽ me in iustitia conspexisti, atque ab omni iniquitate peccati solicite declinantem: sic vt nullis tentationibus nullísq; tribulationib⁹ à iustitia potuerim dimoueri confortatus grã tua. 5. Vsque- H
adeò autem ab omni iniquitate, vt non solùm opere non peccarẽ, verumetiã nec ore loquerer opera hominum, id est, quæ mala sũt & noxia. Hæc enim sunt opera hominũ, mendaciũ, vanitas, & peccatũ: ✳ ꝓpter sermões sanctos tuos, ꝓpter præcepta tua æquissima, quę tu quasi per labia tua distinxisti, nobísq; obseruanda districte præcepisti: ne ipsa (inquam) in vllo trãsgrederer, ego obseruaui diligenter & solicite custodiui vias iustitiæ & virtutis: quæ sanè (propter hominis inditã corruptionẽ, & sensum hominis ab infantia & origine ꝓnum ad contraria virtuti) arctæ & angustæ sunt, duræq; ac difficiles: ita vt pauci admodũ sint qui illas inueniant, aut perambulare velint, pluribus vias latas, molles, ac spatiosas, quę in perditionem ducũt, percurrentibus. 6. Veruntamen, quia absq; tuo auxilio non potest homo in sua perseuerare iustitia, tuã misericordiam inuocare cogor, orans vt perfectos facias gressus meos in istis iustitiæ semitis, vtq; in finem vsq; perseuerare me facias in illis: ✳ ne forte vllo vnquam tempore cõtingat vestigia gressuũ meorũ, actiones vitæ meæ moueri, & exerrare è viis illis duris, illísq; relictis in vias latas, ac seculari animo suaues deuenire: quẽadmodũ (proh dolor) nõ paucis euenire cõspicio.

A *7 Ego clamaui, quoniã exaudisti me Deus:*
** inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea.*
8 Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.
9 A resistentibus dexteræ tuæ custodi me:
** vt pupillam oculi.*

B *10 Sub vmbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt.*
11 Inimici mei animã meam circundederunt:
** adipem suum cõcluserunt:*
** os eorum locutum est superbiam.*
C *12 Proiicientes me nũc circundederunt me:*
** oculos suos statuerũt declinare in terram.*
13 Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam: & sicut catulus leonis habitans in abditis.
14 Exurge domine,
D *præueni eum:*
** & supplanta eum:*
** Eripe animã meã ab impio, frameam tuã ab inimicis manus tuæ.*
15 Domine à paucis de terra diuide eos
** in vita eorum, de*

7. Fidẽter autem clamo ad te, neq; metuo postulare quicquã eorum quæ mihi ad salutẽ necessaria cognouero. quoniã exauditionis tuæ gratiam frequenter sum expertus: * & nũc domine solita pietate flecte ad orationem meam, & exaudi dignanter verba orationis meæ. 8. Mirabiles ostẽde miserationes tuas, & magnos demõstra effect⁹ cõsuetæ misericordiæ tuæ, ô De⁹ Saluator omniũ in te vero corde cõfidentiũ. Omnino enim necesse est vt mirabilẽ exhibeas atq; demõstres misericordiã tuam, in electorum tuorũ saluatione: quoniã nisi maxima miseratione salus illis non posset contingere: neq; in finem vsq;, nisi tua iugiter miseratiõe adiuti, possent persistere in viis tuis: maxime tot vndiquaq; inimicis circũdantibus, & à viis tuis abducere eos modis omnibus cupientibus atq; conãtibus. 9. Serua me De⁹ & custodi ab aduersariis meis, diabolis & hominibus malis qui resistunt virtuti omnipotẽtiæ tuæ, quærẽtes impedire quę tu vis fieri bona: quæ verò tu non vis, mala solicite conantes pro mouere: * ab his (ĩquam) tu me dextera tua sic custodi, & serua diligẽtissime, assidua tua protectione, quemadmodũ in corpore pupilla oculi prouidẽria naturæ solicitissime custoditur per cõtinuum pelliculæ operculum, quod ipsam pupillam ab omni nocumento iugiter defendit, ne alicunde læsionẽ valeat recipere, aut quodlibet nocumentum. 10. Quomodo gallina sub alis suis pullos defendit ab auibus rapacibus, ita me quoq; sub alis tuis, subq; scapulis fortitudinis atq; protectionis tuæ, protege ab impiis aduersariis meis, qui me grauiter affligũt suis tentationibus atq; persequutionibus, quærẽtes morti dare animã meam, ne videlicet quod optant possint implere. 11. Vide autem, Deus piissime, feritatẽ & crudelitatem aduersariorũ meorum. Ecce enĩ animã meam ex omni parte obsederũt, magno impetu, magnáq; astutia vndiquaq; insidias cõstituentes, ad eum modũ quo obsideri solent ciuitates: vt quocũq; me verterẽ, nusquã deesset mortis pericula: * absq; omni misericordia crudelissime agunt aduersus animã meam, nullã omnino habẽtes cõpassionẽ, siue vllius miserationis affectũ, quasi adipe (in quo cõpassionis & misericordię sedes est) cõcluso atq; prorsus obdurato, visceribúsq; misericordię penitus obfirmatis, vt nullo valeãt cõmiserationis tangi affectu: * ore quoq; suo superba loquuti sunt, blasphemiã domine in te, atq; ĩ me cõuitia, exprobrationésq; ĩdignas: quasi nemo omnino, ne tu quidẽ ipse, me possis de eorũ manibus liberare. 12. Ipsi nũc me è via recta, quantũ in se est, conantes impulsib⁹ suarũ tentationũ eiicere, siue in terrã proiicere à statu rectitudinis, ex omni parte me obsederũt, vbiq; mihi ponẽtes insidias, ne quo modo possim euadere manus eorum: * statuerũt deflectere ĩ terrã oculos suos, diligentissiméq; consyderare gressus meos, & vias quas ambulo, vt sic possent mihi cõmodi⁹ locare retia, & laqueos ponere certiores, quos nequirẽ euadere. 13. Parati stant ad excipiendũ me, si cõtigerit in laqueos eorum vel leuiter incidere aut inuolui, ad modũ leonis famelici qui ad prędã est parat⁹, feroci animo me vorare cupiẽtes: & quẽadmodũ catuli leonis qui in occultis latitãt, expectantes magno desyderio, donec prædã aptã conspiciãt. 14. Tu verò domine, meã innocentiã atq; istorũ prauã crudelitatẽ cõsyderãs, exurge mihi in auxiliũ, neq; dissimules aut differas: & præueni atq; anteuerte illos, priusquã mihi præualeãt, de eorũ ĩsidiis & potestate me liberãdo, vt præsentior atq; potẽtior mihi sit tua misericordia ad saluandũ, q̃ sit illorũ crudelitas ad nocendũ: * deuince illos, prosterne atque conculca sub pedibus tuis (quemadmodum victis fieri solet, & quẽadmodũ ipsi facere mihi sperabant) omni eorũ virtute & astutia superata, atq; in nihilũ per te redacta: * illísq; calcatis sic animã meã saluã fac de manibus impiorũ, gladiũ quoque & potestatẽ quã à te acceperũt erue, eiice, & aufer ab iis qui sunt inimici & aduersarii potentiæ tuæ, sic vt nõ patiaris illos nobis per suã potentiã aut violentiam vllum inferre nocumentũ. 15. Domine, tu iudex vẽturus secundum vltionẽ tuæ iustitiæ diuides eos, separabísque quantũ ad bonæ remunerationis prẽmiũ, ab electis tuis (qui pauci admodũ sũt numero, cõparatione multitudinis peruersorũ) de terra viuẽtiũ: à qua ipsi excludentur, illis intromissis: vt sic fiat peruersorum à bonis diuisio, qui nunc in hoc tẽpore simul sunt cõmixti: * causa autẽ ob quã diuidentur ab electis impii bonorum persequutores, hæc est, quoniã ĩ vi Matt. 15.

absconditis tuis adimpletus est venter eorum.

Iacobi. 6. Iudas. Lucæ. 16.

ta sua dū super terrā viuerent, adimpleuerunt vētrem suum, saturati E
sunt & copiose perfruiti ad omnē plenitudinem iis quæ abscondita
sunt à cōspectu tuo, quæ tu ignoras, quæ tu minime probas, id est se
culi huius deliciis, & temporariis fœlicitatibus: ínq; vitiis, atq; concu
piscentiis, lasciuiis, & luxuriis (quæ tu ignoras ac detestaris) enutrie-
runt corda sua, & sine fræno oblectauērūt semetipsos: vt quēadmo-
dum in hac vita receperunt bona quæ tu nō probas, ita in futura bo
nis illis priuentur quæ erunt in conspectu tuo. 16. Filios in hac vita
ac filias habent ad abūdantiam, eósq; egregie pulchros, robustos, &
bene cōpositos, & item omnium temporalium bonorū abundantia
sunt perfruiti, & veluti satiati: * & vsqueadeò pleni fuerunt bonis o-
mnibus, vt ea nō possent per sese expēdere omnia, sed dimiserunt re
sidua prolibus suis: * Insuper & doctrinas prauas & exēpla pessima,
moriētes quasi reliquias malitiarū suarum reliquerunt suis posteris,
quos in rectitudine iustitiæ debuerant instituere. 17. Ego verò illa
omnia quibus illi modo satiantur cōtemnēs, atq; pro nihilo pendēs F
vniuersa, hoc solum curare volo ac prouidere, vt in iustitia omníque
virtutū perfectione appaream ante conspectum tuum, & modo sē-
per ante te in tuo beneplacito conuersando, & post hanc vitam ad
tuam præsentiā pertingendo: * parum autem est, si modo dum illi sa
turantur ego esuriā, illis deliciantibus ego lugeam & fleam. Certissi-
ma enim fide scio, ꝙ pro hac esurie, quā modo libens ob amorē tuū
sustineo, ventura sit mihi perfecta bonorum omnium satietas, tūc
cum post tenebras vitæ huius manifestauerit se mihi gloria tua, cum
tu dabis facie ad faciem contueri magnificam illam gloriam tuam, in
qua tecum iubilant omnes sancti tui, in secula seculorum, Amen.

16 Saturati sunt filiis,

✳ & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

17 Ego autem iniustitia apparebo conspectui tuo:

Matth. 5. 1. Cor. 13. *✳ satiabor cum apparuerit gloria tua.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMSEXTVM.

Notandum ꝙ totus iste Psalmus à nonnullis accipitur vt oratio Christi ad patrē, & pro sua, & pro membrorum suorū liberatione, supplicantis. Idq; potissimū ob hoc, ꝙ versu quarto dicatur, Non est inuenta in me iniquitas: & quoniam de Christo dici videatur, ꝙ propter præceptū patris custodierit vias duras, viam scilicet veritatis, tam vitæ q̃ doctrinæ. Sed & alia quæ dicuntur de malitia aduersantium, videlicet ꝙ ipsum circundederint & susceperint quasi leo paratus ad prædam, & cætera huiusmodi, rectissime ad Christū quadrant. Atq; item, quod vltimo loco de satietate dicitur ventura, Christo secundū humanitatem recte competere cognoscitur. Veruntamen & Ecclesiæ, quæ corpus est Christi, & cuilibet etiam iusto, qui membrum est eius, recte potest Psalmus totus aptari, quemadmodū monstrat Elucidatio. Quod autem dicitur, Non est inuenta in me iniquitas, si ab homine puro proferatur, cum modificatione debet intelligi: nō vtique quasi nulla omnino sit aut fuerit in eo peccati iniquitas, sed quia testimonium perhibente sibi conscientia, nullū agnoscit in se peccatū mortis (cùm Psalmum profert) in se inhabitans, propter quod Dei posset inimicus cōstitui. Tale enim peccatum proprie iniquitas reputatur, atq; nominatur. Aut ad aduersarios referatur ista iustitia, quasi dicat se nihil commeruisse aduersus illos, neq; vllam in se inuentā contra illos admissam iniquitatē, vt sic iuste debeat ab illis sustinere afflictionem. ¶ Versu primo, Exaudi Domine iustitiā meam. Exaudi iustitiam meam, tantundē est ac si dicas, Exaudi me in iustitia deprecantē, aut propter iustitiam & innocētiam exaudi orantem. ¶ Versu secundo, Non in labiis dolosis. Particula illa, Non in labiis dolosis, non est connectenda cum verbo auribus percipe, sed ad orationē referri debet, supplēdo aliquid, quo fiat conpleta sententia, hoc modo, Auribus percipe orationē meam, quam fundo, aut facio, aut quæ fit à me, nō in labiis dolosis. Oratio autē dolosis fit labiis, cum affectus interior cordis & spiritus desiderium non respondēt voci deprecanti: vt pote cum exterius orant labia, cor autem longe est à Deo, neque rectum est corā eo quem lingua orat. ¶ Versu. 5. Vt non loquatur os meum opera hominum. Initium versus huius secundum sententiam aptius videretur iungi fini versus præcedentis, ad hunc sensum, Non est inuenta in me vlla iniquitas, ita vt neq; loquatur os meum opera hominū. Multum enim est, nō solùm nō opere
Ephes. 5. implere, sed neq; nominare, neq; loqui quæ praua sunt, ad cōsensum vllum siue delectationem, aut loquēdo de ipsorū perfectione detractare. Vnde & Apostolꝰ suos monet Ephesios, dicēs: Fornicatio & omnis immūditia aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. Et alibi, Corrum-
1. Cor. 15. punt mores bonos colloquia praua. Opera autē hominum recte dicuntur vicia & peccata, quibus vacant carnales. Solet enim nonnunquam in scriptura simpliciter hominis nomine, carnalis intelli-
1. Cor. 3. gi: quemadmodum cum Paulus scribit Corinthiis, Cum, inquit, dicat quis, ego sum Pauli, & cetera.
Psal. 71. nónne homines estis, id est, carnales? Qui autem inter homines, carnem superātes, secundum spi-
Philip. 2. ritum ambulant, hi non iam homines, sed Dii merentur appellari: iuxta illud, Ego dixi, Dii estis, &
Ioan. 15. filii excelsi omnes. Insuper virtutum opera, & actiones vere bonę, Dei potius sunt, q̃ hominū. Deꝰ
Psal. 115. enim est qui operat̃ in nobis & velle & perficere, pro bona volūtate: & sine eo nihil omnino pos-
Gene. 8. sumus. Vitia aūt & peccata, nostra sunt, hominū sunt opera, nō Dei. Est enim ex sese omnis homo vanus & mendax, imo vanitas vniuersa: & ex sensus peruersitate ad male agendū potētes faciléfq;

A sumus.¶Versu nono,A resistẽtibus dexteræ tuæ custodi me. Quòd modo dicuntur praui dæmo-
nes hominésque peruersi resistere dexteræ Dei,ipsum est quod Psalmo.10.de iisdem dicitur,ꝙ de Psalm.10
struant quę perficit Deus.Siquidem hic ad seminandũ semen bonum in cordibus hominũ, ad inse
renda pręclara virtutũ germina,ad eradicandum malarum cupiditatum zizania,interius semper at-
que exterius operatur.Illi verò in contrarium sedulo conantur mala seminare semina,plantare spi
nas &tribulos,semẽ bonũ suffocare,plantata quoq; virtutum germina euellere aut arefacere: sicq;
dexteræ Dei(quantum quidem in se est)resistunt,dũ id quod super omnia ipse desiderat,nẽpe ele-
ctorum salutẽ,hi totis conatibus impedire quærunt.¶Versu eodẽ,Vt pupillã oculi.Quod dicitur
de pupilla oculi,diligenter est notandum.Ipsa enĩ cum sit præ omnibus membris corporis tenerri
ma,& facillime vel à leuissimo puluisculo recipiat læsionẽ,propter tamen custodiam pelliculæ ip-
sam operientis(quod cilium nominant)atq; etiam supercilium(quod veluti tectum est,desuper si-
tum,aduersus illapsum leuium puluerũ)ita seruatur atq; custoditur naturæ diligentia , vt rarissime
vllam persentiat aforis læsionem . Atq; ita sanè & nos,cũ ex nobis nimiũ simus delicati ac molles,
facilliméq; à quibuslibet intrauolantibus cogitationibus nocumenti susceptibiles:obumbrante ta-
men & operiẽte nos iugiter ꝓtectione diuinæ custodiæ tuti sumus,neq; vllum nocumentũ persẽ-
timus,donec illa nos nõ destituit.¶Versu.11.Adipẽ suum concluserunt.Quomodo dicimur cõti-
nere vel concludere super aliquẽ viscera,quando misericordiã cõtinemus, & nolum⁹ misereri(iu-
xta illud.1.Ioan.3. Qui habuerit substantiã huius mundi,& viderit fratrẽ suum necessitatem habe- 1. Ioan.3.
B re,& clauserit viscera sua ab eo,&c.)ita ad eundẽ sensum dicere possumus cõcludere adipẽ,in quo
sedes esse videtur misericordiæ.Cuius est indiciũ,ꝙ homines pinguiusculos,& obesa carne videa-
mus magis lenes,tractabiles,mites,atq; misericordes:macilentos autẽ & exesos,experiamur mahis
crudeles,feros,intractabiles,atq; nonnunquã immanes,& prorsus inmisericordes . ¶Versu. 12.&.13.
Proiicientes me nunc circũdederunt me.&c. Sic loquitur,acsi iam proiectus,prostratus,atq; pessũ
datus sit ab inimicis,sitq; iam ab illis in prædã susceptus, cum tamen prius suam allegauerit iustitiã,
& iniquitatis nullius sibi fuerit cõscius.Proinde duo hi versus sic intelligantur oportet,quomodo
in Elucidatione expositi sunt de inimicorum malitioso conatu. Aut secundum eũ loquendi modũ
accipiantur,quo id quod futurũ metuimus,quasi pręsens reputamus atq; enunciamus. Indubie e-
nim facillime id nobis cõtingeret , proiici,prosterni,& in prædam suscipi,nisi nos seruaret diuina
protectio.Quod etiã dicitur, Oculos suos statuerunt declinare in terrã:præter sensum in Elucida-
tione assignatũ,accipi etiã potest,vt sit idem quod prius dictum est, Adipem suum cõcluserunt.So
lent enim qui misereri omnino nolunt,in terrã oculos defigere,& nolle ad eũ qui patitur miserũ,
oculos dirigere,ne forte moueat aspecta patientis miseria.Id in parẽtibus ac magistris,parcere no-
lentibus pœnam cõmeritis filiis siue discipulis,est conspicuum.¶Versu.14. Frameam tuã ab inimi-
C cis manus tuæ.Per frameã nonnulli intelligendũ putant spiritum & animã hominis iusti.Per hanc
enim Deus aduersum inimicos pugnare cognoscitur,eosdémq; superare.Verũ ea expositio,quam
monstrat Elucidatio,magis probanda videtur: videlicet,vt per frameã,rompheam ,siue gladiũ,in-
telligatur potestas illa quæ à Deo malis subinde cõceditur. Potestatem enim omnem quam habet
diabolus,qua ad nocẽdũ vtitur , nõnisi à Deo habet:tametsi ab eo cõcessa nõ sit ad hoc vt noceat.
Similiter & hominibus prauis à Deo gladius frequẽter conceditur ad exercitationem electorũ,dũ
impiis regna,imperia,dignitates,præfecturæ,diuitiæ,potentia,authoritas contingunt,quib⁹ rebus
nocere valent,suntq; formidabiles . Hanc autem frameã postulat iustus eripi auferríq; ab inimicis
manus Dei,id est,sic cohiberi Diuina virtute,vt nocere sibi nunquã possint , neq; aliquando hac sua
potestate præualeat.Quia enim inimici sunt manus Dei,&aduersarii potentiæ eius,optandũ est ab
iis qui amici sunt manus Dei,vt aduersus gladius ille tollatur de manibus impiorũ.¶Versu.15.Do-
mine à paucis de terra diuide eos in vita eorũ,&c.Particula ista,in vita eorũ,in medio posita,à ple-
risq; ad præcedentia refertur ad verbũ diuide,hoc modo,Diuide eos in vita eorũ.Quæ cõnexio re
ctam habet intelligentiã,quoniam impii etiã donec viuunt,secundum iudicium Diuinæ discretio-
nis,merito segregantur & diuiduntur ab electorũ numero:dum absq; charactere Dei,absq; pigno
D re & signo salutis separatim consistunt à parte diaboli, diuisi à filiis Dei,& cauterio diaboli signati,
iuxta verbũ Apostoli,cauteriatam habẽtes suã conscientiã. Diuidit quoq; eos Deus ab electis, qui 1.Tim.4.
pauci sunt,dum eis nunc cõcedit temporalibus frui ꝓsperitatibus:suos autem electos disciplina pa
terna corripit, & multis aduersitatibus affligi & exercitari permittit . In Elucidatione tamen cum
sequentibus hanc particulã coniungimus,legẽtes hoc modo,In vita eorũ de absconditis tuis adim
pletus est venter eorum: propterea ꝙ huius cõnexionis intelligentia nobis facilior & cõmodior vi
deretur.¶ Versu eodem,De absconditis tuis adimpletus est venter eorũ.Abscõdita ista Dei intelli
gi possunt,vel temporalia & caduca bona quæ Deus nõ aspicit,quia neminem ꝓpter illa aspicit aut
acceptum habet,sed tantum ob bonã voluntatem, & fidelẽ,quæ sibi exhibetur,seruitutẽ.Dicũtur
autẽ hęc abscõdita Dei, id est abscõdita à Deo:non ꝙ ea ignoret, sed quia non probat neq; aspicit
ad illa.Possunt etiã intelligi vitia & peccata,quæ abscõdita sunt à Deo,quoniam ea reprobat Deus
& detestatur. Quam vtranq; intelligentiam indicat Elucidatio.Per ventrem autẽ recte accipim⁹ ip
sam carnalem concupiscentiã vel cupiditatem illorũ:quã cum Deus sua permissione illis implet,cõ
cedendo eis temporaliũ bonorum abundantiã,quasi ventrem eis implet de abscõditis. Vitiis quo-
que & peccatis ventrem illis adimplere Deus intelligitur ,quia permittit illos suæ cupiditati & con
cupiscẽtiæ obsequi,& abundãter illis præbet vnde suæ cõcupiscentiæ & cupiditati satisfaciãt,in vi
tiis degẽtes.¶Versu.16.Saturati sunt filiis.Hoc loco,pro filiis habet Psalteriũ Romanũ,porcinam,

Saturati sunt,inquit, porcina, hoc est, immunditia & sordibus peccatorum vel temporalium bo- E
norum. Atq; hoc modo legit & interpretatur beatus Augustinus,agnoscens tamen & nostrã vul-
gatam lectionem,quam etiam interpretatur,per filios intelligens opera mala,dicens illos filiis satu-
ros,quia operibus malis plenos.

XVII. PSALMI ARGVMENTVM.

2.Re.22. *PSalmus iste vnà cum titulo,ex libro Regum acceptus inuenitur. Est autem gratiarũ actio cũ laude, & commemoratio præteritorum beneficiorum,qua rex ipse & Propheta mirabilia sibi à domino Deo exhibita beneficia commemorat,potißimũ in liberatione ab omnibus inimicorũ oppugnationibus. Aduersus hos enim totus Psalmi decursus loqui conspicitur. Et primum quidẽ , quẽadmodũ à grauißimis sit pluribusq; periculis Dei beneficio liberatus,generaliter edicit vsque ad versum nonum:post hunc specialius modũ Diuinæ liberationis,& terribilem Dei ad pugnandum pro se aduentum describens,versibus decem proxime sequentibus,plurimunque iuuabit in horum versuum intelligentia, Dominum quasi virum pugnatorem attẽdere,& modum obseruare corporaliter pugnantium. Nam introducit hic psalmista Dominum quasi virum pugnatorem,qui ad hoc de cælis descenderit,vt sibi contra hostes ferret auxiliũ. Deĩde à versu .19.ad exaggerandam liberatoris sui gloriã,hostium fortitudinem & sæuitiam proponit,à qua se gloriatur liberatum. Allegat autem suæ liberationis causam versu.22.ex Dei beneplacito & ipsa sua innocentia,quam ad Dei gloriã* F
prolixius protestatur,dicens se custodiuisse vias domini,& alia huiusmodi,quæ ad perfectam pertinẽt iusticiam. Deus verò cum talis sit erga vnumquenque nostrum,quales nos erga ipsum monstramus(cũ sanctis sãctus,& cũ peruersis ipse quoque crudelis,superbos humilians,humiles exaltans)ob hoc ab eo meruisse se dicit liberationẽ,inimicos verò confusionem. Atque hæc quidẽ vsque ad versum. 31. De hinc verò, in Deũ speciali spiritus exultatione & feruore raptus,miris modis prædicat eundẽ,partim,quantũ ad ea quibus in seipso magnus est & laudabilis,potißimũ aũt in iis quæ ipse ab illo accepit beneficiis. Et super omnia fortitudinẽ illam cælestis auxilii,qua super inimicos obtinuit victoriam perfectam, atque etiã imposterũ obtinere nõ dubitat,multis versibus prolixe ardenterque cõmemorat,Deo non solum in omnibus dans gloriã . Propter quod commemoratis omnibus,in laudis proposito Psalmum finit ac terminat.¶ Aduertendum est autem,hunc Psalmũ plerosque fidelium totum Christo applicare gratias agentem patri,pro sua suorũque mirabili liberatione & mirifica exultatione:alios,ad Ecclesiam,pro liberatione à grauißimis periculis & persequutionibus. Quas ĩtelligentias nequaquam reprehendimus,neque abiiciendas censemus:imò in annotationibus post hunc Psalmũ adiiciendis mõstrabimus(vel figuraliter)vtrãque . Quia tamẽ difficile est singula omnino ad Christi personam aut Ecclesiæ adaptare,facilius autẽ ipsi personæ Dauid: iccirco hũc in nostra Elucidatione faciemus loquentem,Deoque suo liberatori(quod & titulus patenter indicat)gratias agentem. Nos verò illum audiẽtes G
tam feruenti spiritu Dei beneficia prædicantem,Deumq; liberatorem mirificè efferẽtem,discamus ab eo quẽadmodum pro acceptis beneficiis nos quoque saluatori nostro grati esse debeamus.

DECIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Ioan.15. Philip.4. *1 Diligam te Domine fortitudo mea:*
✱ dominus firmamentum meum,
✱ & refugium meum, & liberator meus.
2 Deus meus,adiutor meus,& sperabo in eũ.
3 Protector meus & cornu salutis meæ:
✱ & susceptor meus.
4 Laudans inuocabo dominum:✱ & ab inimicis meis saluus ero.
5 Circundederunt me dolores mortis:

DIligere te volo ex corde bono, domine Deus meus,& vero charitatis amore tibi semper adhærere,dissolubiliterq; copulari in sempiternum:quandoquidem tu mea es omnis fortitudo,sine quo omnino nihil possũ facere, & in quo me cõfortante possum quæcũq; possum: ✱ tu es Domine stabilimentum meũ,super quem firmus ac solidatus consisto,quasi super firmam & immobilem petram:cui donec innitor,impossibile est in lutum peccatorum immergi pedes meos :✱ es quoq; mihi in tutissimũ refugium , & tanquam arx munitissima, ad quã confugiens,& intra quã me cõcludẽs seruabar,ab omnibus inimicis,&es mihi omnimodus liberator atq; saluator.2.Tu es dominꝰ H
Deus auxiliator meus,mihi semper in adiutoriũ paratus cõtra inimicos meos:&ob hoc in te securus spem meam omnẽ totámq; fiduciã cõstitui. 3. Protector quoq; ac defensor es mihi cõtra oppuguatiões hostiles,&totũ robur ac vis saluationis meæ:ꝑ quẽ &inimicos meos debellare queo,&expugnare,sicq; de manibꝰ eorũ meipsum saluare, quemadmodum suis cornibus solent se animalia non solùm saluare ob oppugnantibus,sed ꝑ eadẽ etiam oppugnare atq; deuincere:✱ susceptor meus atque defensor es, qui in defensionem me suscepisti. 4 Cũ laude & gratiarũ actione pro ꝑceptis præteritis beneficiis inuocabo Dominũ ex toto cordis affectu quandocunq; me cõtigerit ab hostibus oppugnari:✱ & ipsius beneficio(nihil dubito)saluabor, liberabórq; quantocyus ab omnibus inimicis meis, ita vt nihil mihi vniuerso suo conatu valeant nocumenti inferre.5. Quæ mihi data sunt experiri,recitabo ad gloriam Dei mei,vt pro magnifica sua liberatione,digna laude celebretur liberator. Fuit enim, quãdo dolores grauissimi quasi dolores mortis me ita circũdederũt ex omni parte, ita coangustauerunt,quemadmodum coangustari solẽt & vehemẽ

A ** & torrētes iniquitatis conturbauerunt me.*
6 Dolores inferni circūdederunt me: præoccupauerūt me laquei mortis.
7 In tribulatione mea inuocaui dominum: & ad Deū meū clamaui.
*8 Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam: * & cla-*
B *mor meus in conspectu eius introiuit in aures eius.*
9 Commota est & contremuit terra, fundamēta montiū conturbata sunt & cōmota sūt:
** quoniā iratus est eis.*
10 Ascendit fumus in ira eius, & ignis à fa-
C *cie eius exarsit: * carbones succensi sunt ab eo.*
11 Inclinauit cælos & descendit: & caligo sub pedibus eius.
*12 Et ascendit super Cherubin & volauit: * volauit super pennas ventorum.*
D *13 Et posuit tenebras latibulum suum: * in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubibus aeris.*
*14 Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt: * grando & carbones ignis.*
15 Et intonuit de cælo dominus, & altissi-

tissimis cruciari doloribus qui sunt morti ꝓximi: * tantósq; dolorū
cruciatus mihi intulerunt impiorū dæmonū & hominum prauorū
persequutiones: quib⁹, veluti torrente impetuoso à fonte iniquitatis
manāte, obrui, & opprimi, ac pene submergi videbar.
6. Ex omni parte angustiæ me presserūt maximę, quales sentiūt qui sunt in inferno,
& iam occupasse me ante tēpus videbantur laquei mortis atq; dānationis æternæ, & quasi illaqueatus iam videbar mortis laqueis adhuc
in corpore viuens: ita vt super terrā existens corpore, spiritu mihi viderer in angustiis inferni cōstitutus, viuénsq; mortuus.
7. In his aūt
tantis tribulationum angustiis, in rebus tam iuxta humanā viam desperatis, memor dei liberatoris mei ad ipsū leuaui oculos, eúmq, in
auxiliū ex cordis intimo aduocaui, & clamorē orationis meæ direxi
ad illū, magno affectu ad illum clamans pro salute de tātis periculis.
8. Ipse verò benignissimus Deus nō despexit orationem supplicātis
(tametsi in sublimibus cælorū habitet, & ego iaceam in imis terræ)
sed benigne exaudiuit orationē meā de sublimi solio glorię suæ, de
cælo sancto suo, in quo vt in templo ad suā cum electis inhabitationem deputato & specialiter sanctificato, inhabitat: * & clamor orationis meæ intromissus est ante conspectū maiestatis eius, ascēdátq;
& peruenit vsq; ad aures ipsius, eúmq; ad miserendum & implendū
postulata inclinauit.
9. Aduenit autē mihi quantocyus in auxilium
contra inimicos, mirabiliter admodū & terribiliter, ita vt quasi moueri & cōtremiscere terra videretur, adeò vt etiā montes à fundamētis cōmoueri viderentur atq; cōturbari: * hunc autem terrorem exhibuit aduentu præsentiæ suæ, ad ostensionē iræ suæ, quoniā ira accensus erat aduersum iniquos me iniuste persequētes.
10. Erátq; hęc
eius ira & indignatio magna valde, quēadmodū cum de facie hominis ira perciti fumus videtur exurgere præ nimio feruore iracundię,
& cum videtur ex vehementi sanguinis cōmoti inflāmatione quasi
ignis flamma à facie hominis furentis exardesceret * ita vt ab ira sua
veluti carbones succēderet, ignē vindicē de cælo super inimicos demittens.
11. Humiliauit semetipsum habitator cælorū sublimium, &
modo quodā cælos inclinauit, cū de sublimitate cælorū descendit vt
mihi in terris ferret auxiliū: * & caliginosæ nubes erant sub pedibus
aduenientis, calcabátq; nubes, & quasi pro scabello subiectas habebat,
in terrore adueniens.
12. Et quemadmodū ii qui ad pugnā se parant,
equos ascendunt, quorū in bellis vtuntur ministerio & fortitudine:
ita Deus pro me ad pugnā veniēs ascendit, nō super equos, neq; currus equorū, sed super cherubinos spiritus, super nobilissimos illos,
candidissimos, celerrimos, fortissimósq; vectores, super quos ipse residet, quíq; illi sunt pro curru: & his vectoribus non accurrit, vt qui
equis vehuntur, sed celerrime aduolauit, nullā omnino moram patiens, sed absq; mora statim præsens vbicunq; placuerit: * aduolauit
(inquam) non alis auiū gestatus, quę aerem secando cum difficultate
perceptibiliter moueri cōspiciuntur, sed quasi super ventorum pennas, quasi ventum pro alis habens, ad modum venti celerrime absq;
vlla resistentia ac mora & imperceptibiliter aduolans, vētúmq; tempestuosum simul adduxit secū, ad inimicorum meorū terrorē, quo
ipse quasi vehi, & veluti alis quibusdam volare videbatur.
13. Aerem
quoq; perfudit, impleuítq; tenebris, præ nimia densitate nubium: atque ita in tenebris sibi latibulum constituit, séq; occultauit, vt tanto maior esset hostibus terror, cū plagas desuper acciperēt, ferientē
autē non viderent: * erat tabernaculū eius in circuitu, nēpe aqua tenebrosa in nubibus aeris, hoc est, per circuitum sibi faciebat quasi tabernaculū & castrū ex aquis nubiū tenebrosis, ex nubib⁹ aquosis,
quę erāt in aere īter nubes cęli. Ex his enī īsolito nodo coagmētatis
atq; condensatis, quasi fortalitiū atque munitionē sibi faciebat, vnde
pugnaret aduersus inimicos meos.
14. A fulgore aspectus eius qui
ꝓcedebat à pręsentia ipsius, nubes inflāmatę celerrimo volatu motę
sunt, & aduersus inimicos ī sagittarū modū directę: * simúlq; à præsētia & iussione eius, grādo insolita, & flāmę ignis in modū carbonū
pariter cōmixta, proiecta sunt in hostes.
15. Vocem quoq; tonitrui
terribilē de supernis nubib⁹ illis (ex quibus sibi tabernaculū & cęlum
quoddā constituerat) emisit: & ipse altissimus, qui de excelsis ꝓ me
pugnabat, terribiles atq; insolitos edidit sonit⁹, ad inimicorū cōtur-

mus dedit vocem suam: ✳ grando & carbones ignis.

16 Et misit sagittas suas, & dißipauit eos: ✳ fulgura multiplicauit, & cõturbauit eos.

17 Et apparuerunt fontes aquarum: ✳ & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.

18 Ab increpatione tua domine: ✳ ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

19 Misit de summo, & accepit me: ✳ & assumpsit me de aquis multis.

Iob.3. Psal.123. *20 Eripuit me de inimicis meis fortißimis & ab his qui oderũt me: ✳ quoniam confortati sunt super me.*

21 Præuenerunt me in die afflictionis meæ: ✳ & factus est dominus protector meus.

22 Et eduxit me in latitudinem: ✳ saluũ me fecit, quoniã voluit me.

Exod.15. *23 Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam: ✳ & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.*

24 Quia custodiui vias domini: ✳ nec impie geßi à Deo meo.

25 Quoniã omnia iudicia eius in conspectu meo: ✳ & iustitias eius non repuli à me.

bationem:* grando insolita, & ignis flammę in modum carbonũ ve E
hementer accensæ, pariter ferebatur. 16. Et quemadmodũ de castris
ac turribus in hostes iacere solent qui intus pugnãt sagittas & iacula,
ad vertendũ illos in fugam: sic omnipotẽs dominus de tabernaculo
suo eminus emittebat coruscationũ suarum sagittas in hostes meos,
quib⁹ perterrefacti mox terga dederũt, suntq; præ timore abinuicẽ
diuisi atq; dissipati, ordine perturbato, singulis quò videbatur fugiẽ
tibus:* erant autẽ sagittæ eius fulmina terribilia, quæ multiplicando
copiose iaculabatur in illos: & cõturbati sũt terrore vehemẽtissimo,
cum pro me pugnantẽ desuper cæli Dominum sentirẽt, animóq; de
stituti, in fugam acti sunt præcipites. 17. Tantos verò Deus exoriri
fecit, támq; terribiles terrę motus, ad illorũ conturbationẽ, vt cõfra-
ctis canalibus, cõfractísq; absconditis aquarũ fontaliũ meatibus, pa-
terent occulta fontiũ:* loca quoq; subterranea & profunda, quę vi-
debantur quasi in fundamẽto orbis terrarum abscõdita, per terræ cõ
motionẽ, vel aperta vel scissa (vt in terræ motib⁹ fieri solet) denudata F
atq; patefacta sunt. 18. Omnia autem hæc terribilia & horrenda por
tenta, quibus cõturbati sunt fugatíq; hostes mei ab increpatione &
iracundia tua domine super illos ꝓcesserũt: * ex eo quòd flauit ad-
uersum eos flatus indignationis tuæ, ab immissione vindictæ quã in
ira tua excitasti, emisisti, ac veluti flare fecisti, ad modum venti tẽpe-
stuosi contra illos. 19. Ita misit de summitate cælorum (quos inhabi
tat) Deus altissimus cæleste mihi auxiliũ à terrarũ infimo ad se excla-
manti, & sua defensione de manibus persequentiũ suscepit me: * &
assumpsit me in protectionẽ, liberauítq; à multitudine populorũ &
hostium innumerabiliũ, qui me velut inundãtes aquæ absorbere vo
lebant & perdere: * aut à multitudine exorientiũ tribulationum at-
que persequutionũ, quibus verisimiliter erã obruẽdus atq; absorbẽ
dus, nisi me Diuinæ protectiõis assumpsisset custodia. 20. Ipse me li
berauit ab hostibus meis, qui erãt fortes atq; robusti supra modũ, po
tentes valde ad nocẽdũ mihi, & à talibus inimicis qui me obfirmato
animo & implacabili odio habebant exosum, quib⁹ mea perditione G
nihil prius est neq; optabilius: * iccirco aũt ipse suam mihi liberatio-
nem dignanter exhibuit, quoniã vidit inimicos meos esse multo me
robustiores, & (quantũ ad meam attinet virtutẽ) illos mihi cõspexit
facile prępualituros, nisi suo mihi succurreret auxilio. 21. Quasi præ-
occupãdo, tã numero multitudinis, q̃ magnitudine virtutis fortio
res, cõtra me exurgũt imparatũ, & (quantũ ex memetipso) longe in-
feriorem excitantes mihi afflictionis diẽ, magnámq; mihi angustiã
inferentes: * verũ dominus Deus aduersus illorũ insultus protecto-
rem se ac defensorẽ exhibuit mihi. 22. Qui quidẽ sua validissima po-
tentia, quasi vir pugnator, de manibus inimicorũ me liberatũ consti
tuit in latitudine libertatis extra omne periculũ, omnem à me angu-
stiam animi & cordis anxietatem repellens: * ipse me ab omnib⁹ ini-
micorũ insultibus saluũ feciat, illęsúmque abire: nõ ꝓpter meæ iusti-
tiæ condignum meritũ, sed propter beneplacitũ benignæ voluntatis
suæ. quoniã ita placitũ fuit ante illũ: quia me elegit & saluare me vo- H
luit, iccirco & fecit. 23. Respiciet nihilomin⁹ (tãetsi prima liberatio-
nis meæ causa sit, bona eius erga me volũtas) ad iustitiã atq; innocẽ
tiã meã, in qua sedulo cõuersari studeo ante conspectũ ipsius, & se-
cundũ eam mihi bona retribuet sibi seruiẽti: * secundũ puritatẽ cõ-
uersationis meę, & bonorũ operum rectitudinẽ, quã adiuuãte ipsius
gratia sedulo conor operari, benefaciet mihi. Est enim hoc iustũ, vt
seruus à domino protectionẽ accipiat atq; defensionẽ opportunã.
24. Sic enim multis testimoniũ perhibet cõscientia, ꝙ pręcepta atq;
mãdata Dei (ꝑ quæ ambulare nos voluit) diligẽter custodiui, eáque
obseruare solicitus fui: * neque impietate feci aduersus dominum
Deũ meum per quã in finẽ ab eo diuiderer, aut quæ inter me atq; illũ
inimicitias cõstitueret, ob quã ꝓtectionis mihi iuste subtraheret pa-
trociniũ. 25. Quoniã iugiter ante oculos habeo, & mentis conside
ratione verso oĩa præcepta eius, quæ disposuit nobis in iudicio: * at-
que etiã iudicia illa, quibus obseruatores præceptorũ suorum discer
nit præmio à præuaricãtibus: * & pręcepta ipsius iustisima, in quo-
rum obseruatione homo iustificatur, nõ contẽpsi, nõ abieci ꝑ trãs-
gresionẽ, sed reuerenter suscepi atque custodiui, per studiosã obser

A

26 Et ero immaculatus cũ eo: ✱ & obſeruabo me ab iniquitate mea.

27 Et retribuet mihi dominus ſecundũ iuſtitiã meã: ✱ & ſecũdum puritatem manuũ mea rum in conſpectu oculorum eius.

28 Cum ſancto ſanctus eris:

B

✱ & cum viro innocente innocens eris.

29 Et cum electo electus eris:

✱ & cum peruerſo peruerteris.

C

30 Quoniã tu populum humilem ſaluũ facies: ✱ & oculos ſuperborum humiliabis.

31 Quoniã tu illuminas lucernam meam domine: ✱ Deus meus illumina tenebras meas.

D

32 Quoniam in te eripiar à tentatione: ✱ & in Deo meo tranſgrediar murum.

33 Deus meus impolluta via eius: ✱ eloquia domini igne examĩata

uationem, permanẽdo in eis:✱ Opera quoque iuſtitiæ verę, quæ illi Actu.10.
eſt accepta, nõ neglexi: ſed ſolicite amplexatus ſum ea. 26. Et quem
admodum hactenus conuerſatus ſum in beneplacito eius, ita etiã a-
modo in reſiduo tẽporis mei propono immaculatus permanere cũ
eo, & ſine macula peccati ante cõſpectũ eius cõuerſari:✱ ſicq; in eius
gratia & dilectione in finẽ vſq; perſeuerare, & obſeruare me volo di
ligẽterq; mihi cauere ab omni iniquitate, ne quã aliquãdo cõtra deũ
meum committã, per quam ab eo diuidi merear, eiúſq; gratia & de
fenſione priuari. 27. Et cum iuxta bonũ iſtud rectitudinis propoſi-
tum ambulauero, certus ſum quòd bona reddet mihi iuſtiſsimus &
miſericordiſsimus Dominus, iuxta eã quã in me agnouerit iuſticiã
atq; innocẽtiam: ✱ & ſecũdũ mũditiã cõuerſationis operũq; bono-
rũ quę operatus fuero in ſanctitate & iuſtitia corã ipſo, quaſi ad glo Lucæ.1.
riã & laudem eius, tanquã ipſo inſpectore & iudice, certus ſũ quòd
bona retribuet mihi, & in prę́ſẽti auxiliũ opportunum nõ denegãs,
& in futuro ſeculo ſalutẽ largiturus æternam. 28. Et de his quidem
fide certiſsimus nihil omnino addubito, ò iuſte & miſericors Deus,
quin ita ſis cum ſeruis tuis ſemper acturus. Talis enim tu erga vnum
quenque exiſtis, talémq; te vnicuiq; exhibes, qualis ipſe erga te fue-
rit, & qualẽ ſe erga te mõſtrauerit. Erga eos enim qui in ſanctitate ti
bi atque iuſtitia ſtudẽt ſeruire, ſanctũ te exhibes, ac miſericordẽ, eos
in te ſanctificãdo amplius, & teipſum ſanctificãdo in eis: agíſq; cum
eis ſancte per omnia, & miſericorditer:✱ & cũ homine ĩnocẽte, qui
te curat non offendere, tu quoq; innocenter ages, nõ redditurus illi
malum quod nõ cõmeruit, neque illi nocebis in veritate, vt ille à no
xa ſibi cauit erga tuã maieſtatẽ. 29. Cum amico tu amice ages, & qui
te elegerit in Dominũ, tuę ſe ſeruituti ex bona volũtate addicẽs, hũc
abſq; dubitatione & tu viciſsim me eliges in ſeruũ, imò amicum, imò Ioan.15.
filiũ:✱ cõtra verò, q̃ corde peruerſo per malitiã te derelinquentes ad
vitia & peccata conuertuntur, his tu peruerſus eris, id eſt, crudelis,
atque ſeuer⁹ & formidabilis vltor, agẽſque cũ illis nõ (vt cum prio-
ribus) benigne & amice, ſed peruerſe ſiue praue: hoc eſt ſeuere admõ
dũ atque diſtricte, traditurus nimirũ huiſcemodi tortoribus, atq; ab Mat.h.5.
eis exacturus omnia ad nouiſsimũ vſque quadrantẽ, vt tãto ſẽtiãt te
ſeueriorẽ vltorẽ, quanto prius benignum & miſericordem dominũ Ibidem.
contempſerãt. 30. Tu enim es, qui homines ſpiritu pauperes, ac ſim-
plices corde, benigne reſpicis, facíſque ſaluos, & nũc eos à malo cu-
ſtodiẽs, & in futura vita ad ſalutẽ æternam exaltãs:✱ eos autẽ qui in-
cedũt in ſuperbia, faſtum atq; extollentiam animi elatis oculis mon-
ſtrãtes, hos tu per tuam iuſtitiam deprimes, & ad terram vſque ſũma
humiliatione proſternes. Veniet enĩ, quãdo omnis qui ſe modo ex-
altauerit, humiliabitur: & ecõuerſo, qui ſe humiliauerit, exaltabitur. Luc.14.
31 Et quidem tu ipſe es Domine, qui illuſtratione ſuperna cæleſtis ra
dii meã mentem illuminãs, eámque velut candelã, aut facem arden-
tem lucere facis, per tui ſpiritus irradiationem, veluti particulã quã-
dam illius increati luminis infundẽdo in animam meã:✱ & hanc il-
luminationẽ te precor vt perficias, ita vt cor meũ tenebricoſũ (quod
ex ſeſe nihil eſt niſi tenebrę, & obſcuritate ignorãtię plenum) perfe-
cte illumines: & ſiquid forte adhuc latet tenebrarũ, hoc ipſum per lu
cis tuę irradiationẽ depellas, vt prorſus nihil in me remaneat tene-
brarũ, nihil obſcuritate ſit horridum, ſed tua luce clareſcant, luceant,
niteántque omnia. 32. Per te enim omnem tentationem quæcunque
obuenerit, ſiue corporalẽ, ſiue ſpiritualem, ſuperare poſſũ, atque li-
ber euadere:✱ & in te, ô Deus meus (qui me illuminas, me adiuuas,
me deducis, méque cõfortas) omnia poſſum: neque quicquã omni-
no eſt vel tam graue, vel tam humano iudicio impoſsibile, quod nõ Philip.4.
in te cõfortatus, tuóque amore cõfirmatus poſsim ac valeã, ſiue age-
re, ſiue ſuſtinere: etiam ſi (vt ita per exceſſum quendã rei magnitudi-
nem exprimam) murus validus foret tranſeundus, quod apud homi Ibidem.
nes tamẽ iudicaretur difficillimum. Omnia enim poſſum in eo qui
me confortat: & certus ſũ, quia neque mors, neque vita, neque vlla Roma.8.
creatura, vlla tentatio, poterit ab eius charitate me ſeparare. 33. Dei
mei via eſt immaculata: hoc eſt, præcepta eius (per quæ nobis ipſe cõ
ſtituit ambulandũ) nihil immundum, nihil prauum continent:✱ ſer-
mones Domini, ſiue præceptorũ, ſiue promiſsionũ, ſunt probatiſsi-

Psalm.11. **protector est omnium*
Psalm.18. *sperantium in se.*

34 Quoniã quis Deus præter dominum: aut quis deus præter Deum nostrum?

*35 Deus qui præcinxit me virtute: * & posuit immaculatam viã meam.*

*36 Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorũ: * & super excelsa statuens me.*

37 Qui docet manus meas ad prælium:

** & posuit vt arcum æreum brachia mea.*

*38 Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: * & dextera tua suscepit me.*

39 Et disciplina tua
Esaiç.28. *correxit me in finem: * & disciplina tua ipsa me docebit:*

*40 Dilatasti gressus meos subtus me: * &*
Heb.12. *non sunt infirmata vestigia mea.*

*41 Persequar inimicos meos, & comprehendã illos: * & non conuertar donec deficiant.*

*42 Confringam illos, nec poterunt stare: * cadent subtus pedes meos.*

*43 Et præcinxisti me virtute ad bellum: * & supplantasti insurgẽtes in me subtus me.*

mi, purissimi atq; castissimi, ad modum auri puri quod igne proba- E
tum est atque purgatum, dispositi in summa veritate atque ęquitate:
imò veritas ipsa sunt & æquitas, nihil cõtinẽtes prauitatis, nihil va-
nitatis, nihil mendacii: * securus ac certus protector ipse est omniũ
in se recto corde sperantiũ. 34 Ipse enim solus est Deus verus omni-
potens, qui posit in se sperantes protegere dextera sua, neque alius
est deus verus, siue in cælo, siue in terra, præter vnum Dominum
& Deum verum, quem nos credẽtes in eum colimus, quẽ laudam⁹,
cui nũc psallimus, cui vni vt soli vero Deo, nostra omnia ferimus ac
cepta. 35. Ipse est qui me armat, confortat, & quasi ad pugnam ac-
cinxit fortitudine, per virtutẽ gratię suæ me corroborando: * & viã
vitæ, cõuersationísque meę gressum ipse custodiuit sine macula pec-
cati, faciens me vias rectas percurrere. 36. Ipse est, qui pedes meos ita
veloces reddidit, atq; ad cursum ita perfecte agiles mobilésq; effecit,
quemadmodum sunt pedes ceruorum, qui in currendo sunt celerri
mi. Sic enim & me fecit per agilitatem internæ gratiæ suæ, celeriter
alacritérq; absque pigritia, vias percurrere præceptorũ suorum: * & F
ipse est, qui me super excelsa constituit, ita me confortans, vt etiã vi-
as difficiles ambulare, & ea quę hominib⁹ alta ac nimis sublimia, víx-
que posibilia videntur, audeam in ipso tentare. 37. Ipse est qui me
docet manibus præliari aduersus hostes meos, quíq; in prælíãdo ma
nus meas dirigit atq; confortat, vt me pugnãte ipse magis quàm ego
dicendus sit pugnare. Sic enim illi est placitum, ad faciendam contra
inimicos nostros victoriã, nostrarum manuum, nostrarúmque viriũ
frequenter vti ministerio, quo confusibilior sit hostiũ prostratio ab
imbecilli hominis manu: * ipse brachia mea in pugnando facit qua-
si æreum arcũ, ad feriendum fortia, ad læsionem, suscipiendum dura
& verberũ ictibus non cedentia, nullis potentia laboribus aut frãgi
aut fatigari. Id enim pręstat suis pugnatoribus De⁹, vt in pugna strẽ-
nue feriãt aduersarios, ab ipsis autẽ læsionem non suscipiant: facítq;
eos nec aduersariorũ ictibus vulnerari, nec frangi pugnæ molestiis.
38. Et saluasti me domine protectione tua ab omnib⁹ inimicis meis: G
* & virtus omnipotentiæ tuæ ipsa me defendit ab illorũ insultibus
atque oppugnationibus. 39. Et eruditio interiórque instructio tua
ipsa me rectificauit, ínq; rectitudine constituit ad perseuerandum in
ea vsq; in finem: * interior tua instructio siue eruditio ipsa me doce-
bit quomodo in omnibus agere debeam, & cõuersari: * Ipsa etiam
exterior per afflictionem disciplina atq; eruditio correxit me, atque
ad rectã viam reduxit, siquãdo à rectitudine cœpissem in prauitates
declinare: dánsq; intellectum inflicta vexatio à malo quantocyus re
duxit, ita vt experiẽtia mali edoctus, tanto decætero firmius atq; so-
lid⁹ in viis tuis cõsisterẽ. Virga enim disciplinę est, qua electos tuos
(siquãdo aberrare cœperint) ad bona reducis, firmiúsque (seuerita-
te tua vel paululum experta) in te perstare facis, atque perseuerare in
finẽ. Vix enim potest in finem perstare in numero filiorũ, qui extra
disciplinam tuam est, quíque paterna tua visitatione non aliquando H
corripitur. 40. Dilatasti quoque subtus me gressus pedum meorum,
latísq; pasibus me fecisti incedere: id est, ferueter me progredi, mul-
túmq; procedere ac promouere in via virtutũ fecisti: * & nõ sũt de
bilitati pedes mei in ambulãdo vias tuas, neq; sũt infirmati in vesti-
giis suis, propter tuã cõfortationem, atque confirmationem gratiæ
tuæ. 41. In tua autẽ hac confortatione non solùm nõ timebo inimi-
cos meos, verũetiam persequi audebo, atque etiã oppugnare & de-
bellare eos, imò & cõprehendam illos, atque sub mea redigam pote
state deuictos: * & nõ cessabo ab eorum impugnatione, donec illo-
rum sensero defecisse virtutẽ, & deuictam esse contritámque illorũ
potentiam: donec perfectam obtinuero victoriã, non remittam pu-
gnam. 42. Cõteram tuo auxilio virtutem illorum, atque in nihilum
redigam, nec poterunt consistere ante conspectũ meũ, ad mihi resi-
stendum, sed victi confusiq; aufugiẽt: * & quẽadmodum ii qui gla-
dio cæduntur, vulnerati cadũt sub pedibus cædentiũ: ita cæsi atque
prorsus deuicti prosternẽtur ad pedes meos in testimoniũ perfectæ
victoriæ. 43. Fortitudine præsẽtiæ tuę armasti atque animasti me, &
quasi accinctum paratúmque fecisti ad pugnam cõtra inimicos me-
os: * & eos qui in me insurgebãt, qui mihi bella mouebãt, qui mihi

A 44 *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum: ✳ & odientes me disperdidisti.*

45 Clamauerunt, nec erat qui saluos faceret: ✳ ad dominum, nec exaudiuit eos.

46 Et comminuam eos vt puluerem ante faciē venti: ✳ vt lutum platearum delebo eos. B

47 Eripies me de cōtradictionibus populi: ✳ cōstitues me ī caput gētiū.

48 Populus quem nō cognoui, seruiuit mihi: in auditu auris obediuit mihi.

49 Filij alieni mentiti sunt mihi: ✳ filij alieni inueterati sunt, & claudicauerūt à semitis suis. C

50 Viuit dominus, & benedictus Deus meus. ✳ & exaltetur Deus salutis meæ.

51 Deus qui das vindictas mihi, ✳ subdis populos sub me: ✳ liberator meus de inimicis meis iracundis.

52 Et ab insurgentibus in me exaltabis me: ✳ à viro iniquo eripiis me. D

53 Propterea confitebor tibi in nationibus domine: ✳ & nomini tuo psalmum dicam.

54 Magnificās salutes regis eius: ✳ & faciens misericordiam Christo suo Dauid, ✳ & semini eius vsque in seculū.

bella mouebāt, qui mihi nocere quærebant, tu per auxilium tuum deuictos proiecisti subtus pedes meos, dās mihi ita perfectam de eis victoriam, vt iuxta placitum eos calcarem, eósque vt scabellum pedū prorsus nihili facerem. 44. Et vertisti in fugam inimicos meos, fecistiq; eos præbere mihi dorsum, ad modum fugientium in prælio, qui desperata victoria terga vertentes, insequentibus pugnatoribus dorsum præbent libere cædendum, neque vltra de pugnando cogitant aut resistendo: ✳ & eos qui me odiose quærebāt perdere, tu per terrorem potentiæ tuæ disperdidisti, dissipasti, atque contriuisti, ita vt prorsus præualere in nullo potuerint. 45. Cum cæsi præ miseria atque confusione clamarēt pro auxilio, non erat qui illis posset ferre suppetias. Siquidem manus Domini pugnabat aduersū illos, cuius potentiæ nemo potest resistere: ✳ etiam si ad Dominum cęli, cuius super se manum sentiebant clamarent, non exaudiebantur: quoniam non ex corde puro inuocabant, sed terrore tātum mortis conterriti, potissimum quòd in innocentis persequutione fuissēt deprehensi, quod Deo est abominabile. 46. Et datum est mihi ex Diuina virtute conterere atque dispergere exercitus hostium meorū, sicut puluis à facie vēti impetuose flantis dispergitur: ✳ quasi lutum quod in plateis iacet, quod calcantium pedibus vndiquaque dispergitur & conculcatur, sic auferam, dispergam, atq; disiiciam illos. 47. Tu me de contradictionibus, de oppugnationibus populorum saluabis, pacem mihi daturus ab hostibus meis per circuitum: ✳ insuper & constitues me principem, ducem, ac dominū super gētes plurimas, omnes quas tu subiugabis meo imperio, faciésq; me illis præeminentem in regni gloria, quemadmodū eminet & excellit caput super membra cætera. 48. Populi alienigenæ, quos prius non agnoueram inter subditos meos, subiecti facti sunt mihi: & obedientissimi in solo auris auditu, mox ad auditū vocis atq; iussionis meæ seruierūt mihi. 49. Filii tamē alieni, filii iniquitatis, filii Belial, q. se meo imperio subtrahūt iniuste, quo peccēt liberius, ipsi mēdaciter nequitérque suo more egerunt, mecum pacta ac fœdera inita minime seruantes: ✳ filii isti alieni (quos ego non pro meis ouibus agnosco) inueterati sunt in malitiis suis: proper quod odientes iustitiam, odiūt me quoque iustitiæ administratorem, & claudicauerunt, aberrauerúntque à semitis suis, in quibus olim ambulabant, obedientiam debitam & promissam abiicientes, quos propter impietatem suā & ego nihili facio, neque perdendo multum me perdidisse existimo. 50 Viuis tu Domine, ésque vita vera viuificans omnia, à quo suprà narrata cuncta mihi prēstantur: & benedictus sis tu atque laudatus Domine Deus, author salutis meæ & vnicus saluator meus: ✳ & glorificeris magnificerisque, ô Domine Deus, author salutis meæ. 51. Tu (inquam) Deus qui facis mihi vindictam atq; vltionem contra inimicos meos: ✳ & populos alienigenas nō solum me nō sinis opprimere, verumetiam subiectos & tributarios mihi facis ad ampliādam gloriam regni mei: ✳ tu es vnicus saluator me⁹, qui me liberas de hostibus furore suo in me insurgentibus, & prēlia aduersum me exuscitantibus. 52. Et ab aliis qui oppugnando atque inuadendo insurgūt in me, tu salutē dabis mihi & victoria me sublimabis: ✳ ab omnibus iniquis qui mihi iniuste quærunt malum, tu me eripies, faciésque saluum. 53. Propter hoc, confessione laudis ego te celebrabo in gentibus plurimis, quas tu mihi subiectas feceris: ✳ & psalmos laudis decantabo glorioso nomini tuo, in conspectu omnium populorum. 54 Tu enim es magnificans saluationes regis tui, mirabiliter & magnifice saluans regem populi tui, quem constituisti super populum tuum: ✳ misericorditer agens cum Dauid Christo tuo, quē tu electum vnxisti oleo super populum tuū, ab omnibus hostibus & malis vniuersis eum liberando: ✳ neque verò cum ipso solo, quantū ad eius singularem personam peculiariter attinet, verūetiam cum vniuersis posteris eius in sempiternum, qui verum fuerint semē eius, & paternæ iustitiæ fuerint sectatores. His enim tu domine benefacies in misericordia tua, qui personarum acceptionem nesciens, omnes tibi in iustitiæ veritate fideliter seruientes, gratos habes & acceptos vsque in æternum.

Esaię. 47
Dan. 4.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMSEPTIMVM.

Tametsi hũc Psalmum videamur personæ Dauid in Elucidationis processu peculiariter applicasse, nõ excludimus tamen eorum intelligentiã, qui Christo aptare illum voluerint: imò etiam includimus, quẽadmodum in figura figuratum continetur, & in signo signatũ. Siquidem Dauid, Christi figuram gessisse constat. Et quæ de Dauid in psalmis dicũtur aduersum inimicos suos dimicante, non est difficile ad Christũ contra mundi principes, diabolos, scribásq; & pharisæos, pro veritate & humani generis liberatione pugnantem, accõmodare. Neque rursũ erit difficile, Psalmum propositũ ad ecclesiam referre: quę prius grauissimis persequutionibus agitata atq; cõcussa, ac veluti mortis doloribus circundata, tandem est diuinitus mirabiliter liberata propter innocentiam suam: quæ à Deo multis est donis preciosis tanquam amabilis sponsa dotata, quæ etiam super alienigenas populos accepit ex Dei beneficio principatũ. Iterũ, & iustus quilibet à grauibus periculis miro modo liberatus, Deo liberatori suo volens gratias agere, ex hoc Psalmo formã gratiarum actionis optimam poterit accipere. ¶ Versu quinto, Circundederunt me dolores mortis. Si Christo applicetur Psalmus, dolores istos mortis, & dolores inferni, intellige angustias & dolores agonię passionis atq; mortis: torrentes autem iniquitatis, persequutionem grauissimã, quã ipsi dæmones, scribę atq; Pharisęi aduersus eum suscitauerant. Si verò Ecclesiæ aptetur, intellige afflictiones & persequutiones grauissimas, quibus in suis primordiis fuit conquassata à seculi principibus, ac deinde variis hæreticorũ adinuẽtionibus, à quibus etiam postremo in nouissimo Antichristi tẽpore grauissime affligetur. ¶ Versu nono, Cõmota est & contremuit terra. Ab hoc versu vsque ad decimum sequẽtem (hoc est, vsque ad versum. 19.) videntur hæc omnia ad personã Dauid commodius referri: certe facilius, nihil est dubiũ. Christo autem & ecclesiæ nõ nisi cum magna difficultate & obscuritate plurima. Pro quorum intelligentia est aduertendum, Deum nõnunquam seruo suo Dauid in auxiliũ adfuisse inuisibiliter, quẽadmodum cum nullam exterius pugnam exhiberet, sed inuisibiliter ipsum Dauid cum suo exercitu confortans, dabat cælitus victoriam. Nõnunquam verò nimia sua dignatione, ad ostẽdendum alienigenis terrorem suum, populúmq; suum, ac seruum Dauid magnificãdum coram oculis nationũ, etiam visibiliter ad pugnãdum pro Dauid apparuit, euidentibus signis suam demõstrans præsentiam, & veluti armis corporalibus pugnando se manifestãs: quẽadmodum & de Iosue legimus, quòd ipso pugnante lapidibus de cęlo demissis pugnabatur cõtra fugiẽtes: & de Ægyptiis in mari rubro, cum insequerentur Israelẽ, ingressi post eos in siccum alueum. respiciens enim Dominus (vt Exodi. 14. scribitur) super castra Ægyptiorum, per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebantúrque in profundum: quod videntes Ægyptii, dixerunt, Fugiamus Israelem, quia Dominus pugnat pro eis contra nos. Sic & in secundo Regum lib. cap. 5. legitur quemadmodum Philisthæis diffusis in valle Raphaim, ad quęrendum Dauid vnctum in regem Israel, Dominus ipse apparuit in cacumine pirorum. Sic enim respõsum fuit Dauid à Domino, Cum audieris sonitum clamoris gradientis in cacumine pirorum, tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthiim. Et de hoc miraculo commode intelligi potest Dauid in his decem versib⁹ peculiariter loquutus. Videtur enim insignis admodum & manifesta fuisse victoria, quam à Deo cęlit⁹ accepit pro se pugnãte: propter quod dignum duxit illã singulariter in sua gratiarũ actione commemorare. Percussit enim tunc tẽporis Philisthæos, à Gabaa vsq; Geser, plaga maxima. Quanquã autem non exprimãtur illo in loco omnia quæ hìc dicũtur de terræ motu, de fulmine & tonitruo, & de nubibus cõdensatis: satis tamẽ est verisimile, omnia illic sic apparuisse, quomodo ipse qui ad fuit, & pro quo exhibebãtur hæc mirabilia, præsens ipse conspexit. Possunt nihilominus hæc omnia mysticis sensibus ad Christum referri, quem potẽtia Diuinitatis mirabiliter & magnifice fecit victorem super aduersarias potestates, principem huius mundi (quem iudicatum eiecit foras in ira sua) & contra omnes seculi superbos, potentes, atq; sapientes, quos cõturbauit & cõmouit per simplicium Apostolorum prædicationem: per hos de cęlo tonans, mitténsq; sagittas eloquiorum ardentium, quibus illi quidem fugati sunt, saluati autem de manibus ac potestate eorũ fideles: ídque propter iram Dei aduersum hostes generis humani, quam ostendit in plenitudine tẽporis. Quæ omnia qui exactius velit cognoscere, apud alios dignos fide Cõmentatores requirat prolixi⁹ tractata. Nostra breuitas nõ patitur nos exactius singula prosequi. ¶ Versu. 29. Cum peruerso peruerteris. Pro verbo Peruerteris, quidam vetusti codices inueniũtur habere peruers⁹ eris. Nihil autẽ differt sententia, quę talis est, Peruerse ages, & peruersum te mõstrabis: hoc est, seuerum vltorẽ, & durum iudicem, iis qui peruerso & nõ recto sunt corde. Cõsonat illi quod vulgo dici solet, Malo nodo malus quærendus est cuneus. Illud autem cõsideratione dignissimum est, quãtæ hoc sit cõsolationis, talem erga nos sese mõstrare Deum Dominum, quales nos serui erga ipsum nos exhibem⁹. Profecto aduersum longe est inter homines, qui cum innocentibus plerunque peruerse agunt, nõ metuentes ab illorum innocentia vindictã. cum peruersis autem (quorum potestatem aut vim metuunt) quasi innocẽtibus, benignius agunt. ¶ Versu. 31. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine. Mẽs humana non ex se lux est vel lumen, sed lucerna, luminis videlicet capax, vt cãdela: quæ si igne fuerit cælesti & lumine desuper participato accensa, lucet, & illuminat interiora hominis. Si verò accẽsa non fuerit, neq; lumine cęlitus participato donata, candela est quidem, sed extincta, non ardẽs neque lucens. Iustorum autem mens, vt sit ardens, lucénsque lucerna, à Domino illuminatur: quemadmodum de Ioanne dicitur, Ille erat lucerna ardens & lucens. ¶ Versu. 32. Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum. Dei confortatio iustum ad duo facit

Margin notes: E (beside line 1); F (beside "ac deinde variis hæreticorũ..."); Iosue. 10. (beside "euidentibus signis..."); Exod. 14. (beside "festãs..."); 2. Reg. 5. (beside "contra nos. Sic & in secundo Regum..."); G (beside the same line); Ibidem. (beside "accepit pro se pugnãte..."); Ioan. 12. (beside "fuit, & pro quo exhibebãtur..."); H (beside "sua) & contra omnes seculi superbos..."); Ioann. 5. (beside "natur: quemadmodum de Ioanne dicitur...").

A valentem, in quibus est perfecta iustitia. Primũ enim hoc agit, vt nulla tentatione à rectitudine &
Dei charitate separetur. Deinde, vt ad quæcũque pro eius amore peragenda sit animo promptus,
etiã si difficillima & humanitus videantur impoßibilia, cuiusmodi est murum transgredi. Horum
prius innuitur cum dicitur, In te eripiar à tentatione. Posterius verò, cum dicitur, In Deo meo trãs
grediar murum. Quid enim tam difficile vel impoßibile humanitus, quàm murum transgredi?
¶ Versu. 33. Deus meus impolluta via ei⁹. Clarior foret oratio, si dixisset, Impolluta est via Dei mei.
aut, Deus meus impollutã habet viam. Nunc verò dum primum Deus meus ponitur, ac sine recto
re hoc relicto adiicitur per relatiuum, impolluta via ei⁹, turbatior fit & insueta oratio: sed ẽpha
sis maior latet, & exprimitur hac in nouitate multa affectio, queadmodum & alibi dicitur, Domi-
nus ipse est Deus. ¶ Versu. 47. Eripies me de cõtradictionibus populi. Tres isti versus cõmodißi-
me Christo possent applicari. Ipse enim de contradictione quam (Paulo teste) à peccatoribus aduer Hebr. 12.
sus semetipsum grauissimam sustinuit, patris potẽtia ereptus, constitutus est in caput gentium, re- Roma. 8.
gémq; ac ducem populi, primogenitus factus in multis fratribus, iuxta illud, Dabo tibi gẽtes hære- Psalm. 2.
ditatem tuam, & possesionẽ tuam terminos terræ. Populus quoque gẽtium qui prius fuerat idolo
latriẹ deditus, quem prius Deus nõ agnouerat (quemadmodũ neque cognitus fuerat ab eo) subie-
B cit se seruituti eius, factúsq; est obediens ei mox vt prædicationem Apostolicam, verbum Euange-
lii, doctrinam veritatis, auribus audire cœpit. Filii autem alieni, Iudæi (qui ex electione paterna filii
erãt Dei, sed sua propria prauitate atq; infidelitate facti à Deo alieni) ipsi mẽtiti sunt Christo Do-
mino, negauerúntq; eum, dicẽtes se alium non habere regem, nisi Cæsarem: mentiti sunt verò Do
mino suo, illum abnegantes coram Pontio Pilato, súntq; obdurati & obstinati in sua malitia, & de- Ioan. 19.
uiauerunt à semitis fideliũ patrum suorum, Patriarcharum atque Prophetarum, & cæterorũ iusto-
rum, qui aduẽtum Christi toto corde desiderabãt, quem hi aduenientem mali filii contempserũt,
atq; etiam interemerunt. ¶ Versu vltimo, Magnificans salutes regis eius. Videtur esse inconmodum
orationis ex subita mutatione personæ. Priore siquidem versu dixerat secunda persona, Cõfitebor
tibi, &c. nunc verò subito absq; cõnexione debita, subdit, Magnificans salutes regis eius, & faciens
misericordiam Christo suo, tertia persona: cũ dicendum magis videretur ad hunc modum, Cõfite
bor tibi in nationibus Domine, & nomini tuo Psalmum dicam. Tu enĩ es magnificãs salutes regis
tui, & faciẽs misericordiam Christo tuo Dauid, & semini eius vsque in seculũ. Verũ de huiusmodi
difficultatibus quẹ in scripturis ex personarum mutatione occurrunt, quisquis cõqueritur, delica-
tis auribus esse se probat, miniméq; in scripturis sanctis versatum, vtpote quem adhuc offendũt e-
iusmodi, quíq; nõdum illis assueuit, quæ sunt scripturarum vsui familiarißima, miniméq; extranea.

C *XVIII. PSALMI ARGVMENTVM.*

ERuctat Psalmista in hoc Psalmo, ex plenitudine contemplationis vẽturorũ mysteriorũ nouæ legis, ma gna & mirabilia fidei nostræ sacramẽta, incipiẽs à prædicatione Euãgelii, quod per cælestes illos Apostolos nocte & die pergẽs atq; proficiẽs omnibus populis est prædicatũ, cuiuscũque linguæ vel idio matis fuerint in omnibus finibus orbis terrarum. Atque hæc quidẽ primis quatuor versibus, Dehinc versibus tribus sequẽtibus, Dei humanationem, atque à patris sinu ad terras filii Dei descensum, ac posteriorẽ adeũdẽ regreßum, & sancti spiritus donationẽ prædicit. Post quæ à versu octauo, de lege Euãgelica (quã Christus adueniens tradidit obseruandam, ad quam Apostoli prædicãdum per orbem fuerãt mißi) prolixius loquitur, multipliciter eam commendãs, vsque ad versũ. 13. Vbi deinde, à delictis quotidianis, in quibus multipliciter etiam iustos cõtingit offendere, & ab occultis petit mundari, & à peruersis atq; alienis Deũ sibi parcere precatur: ita vt non dominẽtur eius, sicque immaculatus perstare poßit ante Deum, illique adiutori & redẽptori suo grata semper laudis depromere cantica.

DECIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Cæli enarrant gloriã*
D *Dei:*

SVblimes ac cælestes viri, Apostoli sancti, (quos De
us sicuti cælos inhabitat, suáque luce dignanter per
fundit, qui etiam in cæteros inferiores omnes, su-
per quos à Deo constituti sunt, mirabiliter & salu-
briter influunt) hi sunt, qui Dei magnificam glori-
am enarrarunt, prædicarúntque populis per orbem
vniuersum: * & opera Dei, quæ ipse in potentia, sapientia, & bonita-
te sua mirabiliter est operatus, tam in rerum omnium potentißima
creatione, quàm in humani generis dignantißima redemptione, an-
nunciauit venerandus ille senatus Apostolicus, qui est veluti firma-
mentũ, in quo lucẽt ipsi vt fulgidißimẹ quædam stellẹ, totũ mundũ
illuminãtes. 2. Verbum autem prædicationis eorũ, breuißimo tem-
poris spatio percurrit & peruenit vbiq;, die vno diei alteri veritatis
verbũ eructante, celeritérque trãsmittente, & nocte vna alteri sciẽ-
tiam hanc verbi Dei, & Euãgelicæ legis cognitionem indicãte: ita vt
quasi de die in diem pergere videretur, celeritérq; incrementa acci-
pere quotidianis profectibus. 3. Vsqueadeò autẽ verbũ istud prẹdi- Marc. 26
cationis eorũ celerrime peruolauit omnia, vt non sint vlla loquelã- Actu. 13.
rũ genera, neque idiomata vlla sermonũ, in quibus non auditæ sint

** & opera manuũ e-*
ius annunciat firma-
mentum.

2 *Dies diei eructat*
verbum, & nox nocti
indicat scientiam.

3 *Non sunt loquelæ ne-*
que sermones, quo-

rum non audiantur voces eorum.

aut fuerint voces prędicationis atq; annunciationis eorum : itémq; E
nulli fuerunt homines cuiuscunq; linguę, cuiuscunq; idiomatis, cuiuscunque loquelę,ad quos non peruenerit illorũ sublimiũ prędicatorũ instructio:quemadmodum non est vlla gens neque populus,ad quos nõ pertingat cælorũ corporalium illuminatio,influxus,& multiplex operatio . 4.In omnes partes terræ peruenit vox Euangelicæ prædicationis ipsorum,& in omnes fines orbis terrarũ peruenerunt sermones eorũ,quibꝰ magnalia Dei ãnũciauerũt:peruenit(dico)vox prædicationis eorũ , in orientem,occidẽtem,& meridiem,& septẽtrionem,vbiq; fructificans & crescens,Domino(cuius gloriam prædicabant)iter ipsorum dirigẽte,&sermonem sequentibus signis con firmante.5.Inter omnia autem magnalia Dei,quę cæli illi annunciauerũt,hoc veluti caput est atq; pręcipuũ, quòd Deꝰ in sole posuit tabernaculum suũ : id est,mansionem atq; habitationem suam posuit in Christo homine,(qui sic in medio totius Ecclesiæ cõstitutus,illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hunc mũdũ,quomodo sol in medio firmamenti,mũdum totũ illuminat)quãdo ipsi Diuinitati complacuit humanã sibi in Christo vnire naturã, ita vt in homine Christo tota diuinitatis plenitudo inhabitaret corporaliter . * & ipse hic sol,Dei filius,de secreto sinꝰ paterni,in quo erat ante sęcula, processit in publicũ,assumpta carnis nostrę substãtia , inter homines visibilis visibiliter apparẽs:* itẽ & de secreto materni vteri,in quo per spiritus sancti operationẽ cõceptus latebat . processit (inquam) ad eum modum,quo spõsus adornatus nuptialibus vestibus,cũ gaudio & festiuitate foras procedit de cubili suo. 6. Adueniens autẽ in mũdum Dei filius,in gaudio magno & alacritate multa, hilariter ad nostram paruitatẽ descẽdit , viãq; illã qua à cælorũ sublimibus ad infima nostra venit,alacriter valde cucurrit, ad modum fortis gigantis accurrẽtis ad pugnã & liberationẽ populi sui.Sic enim Dei filius,gigas fortissimus,debellaturus hostẽ generis humani, non vtiq; vlla necessitate coactus,neq; inuitus,sed propter nimiã charitatem , qua dilexit nos,libẽtissimo animo ad nos accurrit potius quàm accessit,imò ad G
uolauit potius quàm accurrit : * via autẽ quam percurrit ad nos veniẽs,maxima omnino & lõgissima erat. Siquidem egressꝰ eius erat à sublimitate cælorũ,à patris sinu,in quo quiescebat ab initio. Exiit enim à patre,& venit in mundũ.7.Et post peractã pugnã, obtentũq; de hoste triũphũ,peractis omnibus ad quę missus fuerat,iterũ occurrit,estq; regressus illuc vnde exierat.Mundum enim relinquẽs rediit ad sinum & dexterã patris,vnde nobis aduenerat.* ipse verò in altũ ascẽdẽs,dona dedit hominibus sui spiritus,fecítque electos suos vniuersos sui caloris & ardoris(hoc est,spiritus sui)participes:ita vt nemo sit,quem non visitatio donorum eius subinde tangat,qui nõ virtutẽ sentiat illuminationis & spiritus eius,quantũuis etiam se abscõdere aut occultare videatur à conspectu Dei.Quẽadmodũ enim sol materialis ad summũ cæli scandẽs,omnia sui calorisvirtute cõtingit, neq; quicquã est quod nõ eius virtutẽ persentiat, tametsi quædã am H
pliꝰ,alia minꝰ: ita & sol iste,sui caloris & luminis virtutẽ modo quodam diffundit in omnes, illuminãs omnem hominẽ veniẽtẽ in hũc mundũ.8. Simul autẽ cum his Dei magnalibus annunciauerunt cælestes illi viri per orbẽ terrarũ, legem illam pręclarã Euangelicã, quã suis obseruãdã Christus Dominus tradidit, docerísque gentes pręcepit.Quę sane lex immaculata est,tã in semetipsa(vtpote nihil habẽs maculę,nihil iniquũ, neque vanũ pręcipiens aut ꝓhibens) quàm in suis obseruatoribus,quos sanctos & immaculatos corã Deo constituit: * ẽstque cõuertẽs hominũ animas à vanitate errorũ & peccatorũ ad veritatem vitę ac fidei.Qui enim illi intẽderit,facile relictis vitiis,veritati atq; virtuti sese accõmodabit: * lex illa(quæ & testimoniũ Domini dicitur,ꝙ in ea testificetur mõstrẽtq; Deus,quid agẽdũ quídve omittẽdũ)fidelis est,disposita ĩ iudicio & ęquitate,firma, stabilis,suis obseruatoribus preciosa reddẽs pręmia : * pręstãtque verã ac cęlestẽ sapientiã humilibꝰ,diligenter assiduéq; meditantibꝰ in eo: quorũ mentem Deꝰ sua gratia dignãter illuminat,vt ipsius legem valeant secundũ veritatem intelligere.9 .Pręcepta Dei(quibus iustificãtur homines)recta,ęqua,& iusta sunt,lętificãtque corda illorũ qui obseruãt ea.Siquidẽ mens ex testimonio bonæ cõscientię & obser-

---

4 In omnem terrã exiuit sonus eorum, & in Marc.16. *fines orbis terræ verba eorum.*

Ioann. 1. *5 In sole posuit tabernaculum suum:*

Coloss.2. ** & ipse,tanquã spõsus procedens de thalamo suo.*

6 Exultauit vt gigas ad currendam viam:

Ioann.1. ** à summo cælo egres-* Ioan.16. *sio eius.*

7 Et occursus eius vsque ad summum eius: Psal. 67. Ephes.4. ** nec est qui se abscõdat à calore eius.*

Ioann.1. *8 Lex domini imma-* Matt.28. *culata:*

Psal.110. ** conuertens animas: * testimonium domini fidele , * sapientiam præstans paruulis.*

9 Iustitiæ domini re- Prou.15. *ctæ, lætificantes corda:*

A ** præceptum domini lucidum, illuminans oculos.*

10 *Timor domini ſanctus permanet in ſeculum ſeculi:*

** iudicia domini vera iuſtificata in ſemetipſa.*

11 *Deſiderabilia ſuper*
B *aurum & lapidem pretioſum multum: * & dulciora ſuper mel & fauum.*

12 *Etenim ſeruus tuus cuſtodit ea:*

** in cuſtodiendis illis*
C *retributio multa.*

13 *Delicta quis intelligit?*

** ab occultis meis munda me,*

D ** & ab alienis parce ſeruo tuo.*

14 *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero:*

** & emundabor à delicto maximo.*

15 *Et erunt vt complaceant eloquia oris mei:*

** & meditatio cordis*

uatiõe fideli præceptorũ Dei ſecura, quaſi iuge cõuiuiũ eſt: * lex Do
mini nequaquã obſcura eſt, nequaq̃ intricata aut implicita difficul-
tatib⁹, cuiuſmodi ſunt plereq; hominũ leges, ſed lucida eſt, clara eſt,
imò veluti lux quædã eſt illuminãs oculos, & mẽtes intẽdentium illi
vt viã vitę videre poſsint, qua ambulare debeãt, quídq; vel agere vel
omittere oporteat. 10. Timor domini ac filialis reuerẽtia (qua nos do
cet lex Euãgelica erga Deum vera affici charitate) ſanctus ac mund⁹
eſt, per quẽ ſanctificatur homo, & declinat à malo, perduraturus in
ſempiternum, & neq; in patria fœlicitatis abiiciẽd⁹. Permanebit enĩ Prou. 15.
in æternum ſanctorum erga Deũ filialis reuerẽtia: * præcepta domi
ni quę ĩ iudicio diſpoſita ſunt nobis, & ſecundum quę iudicatur⁹ eſt
De⁹ obſeruantes ſiue tranſgrediẽtes ea, ſunt in ſumma veritate & ę-
quitate diſpoſita, iuſtitiã & ęquitatem habentia ex ſemetipſis, & in ſe
metipſis, à Deo: videlicet quia domini illius ſunt, & ab illo data, qui
poteſtatẽ habet plenã præcipiendi nobis quicquid voluerit. Quic-
quid enim ille pręcipit, hoc ipſo ꝙ ab illo præcipit̃, iuſtum eſt vt ob
ſeruetur à nobis, quicquid tandẽ illud fuerit. 11. Sunt autem hæc do-
mini præcepta bonis amabilia valde & concupiſcibilia: éſtq; eorum
intelligẽtia & obſeruãtia ſumme optãda, concupiſcenda, atque deſi-
derãda amplius quàm poſſeſsio auri, vel argẽti, vel lapidis quantum-
libet pretioſi: * maioremq; præſtant ſuauitatem atque internam dul
cedinem obſeruatorib⁹ ſuis quàm præſtare poſsint ea quæ reputan-
tur corporali guſtui ſuauiſsima, veluti mel & fau⁹ mellis. Nã hęc tan-
tum fortunę aut corporis bona ſunt, poſſũntq; vel oculos vel pala-
tũ oblectare paululũ, quę oblectatio & modica valde eſt, & nõ diu
duratura: lex autẽ domini, meditãtibus in ea dulcedinem maximã in
ſpiritu donat, & obſeruãtibus ex bonæ cõſcientię teſtimonio ĩtegrã
ſuauitatẽ atq; oblectationem perfectam, quæ & his verè maior eſt il
la quã mundus donat, & in æternum nõ deficiet. 12. Et quidem ſerui
tui fideles, qui tibi placere quærũt, ipſi ĩtenti ſunt ad obſeruationem
illorum præceptorum tuorum, ſoliciti ea cuſtodire, operéq; adim-
plere: * & nõ eſt ſine fructu labor eorum, ſed in illorum obſeruatio
ne bonã atq; copioſã percipiunt remunerationem, dum & nunc in
hoc tempore per obſeruationẽ gaudium acquirunt in cõſcientia, ex
bono teſtimonio, & in futuro beatam ſuſcipient æternæ fœlicitatis
retributionem. 13. Veruntamen quia fragiles admodum ſum⁹ ex no-
biſipſis, & carnis ſenſu proni ad illicita, fit vt frequenter etiã qui ti-
bi bona voluntate ſeruire cupiunt, in multis offendãt quotidie, & le
uibus offenſionibus multipliciter delinquãt, ita vt vix quiſquam ſuf
ficiat ea omnia deprehẽdere, in quibus offendit: cũ occultiſsime nõ-
nunquam ſubrepãt, etiam cum minime ipſe qui operat̃ animaduer-
tit: * cõtra quas quotidianas offenſiones tuam Deus piiſsime clemẽ
tiã ſedulo deprecor, vt ab occultis iſtis peccatis meis (quæ ſiue per i-
gnorantiam, ſiue per ſubreptionem cõmiſi, quę mihi præ multitudi
ne omnia non ſatis ſunt cognita, meam animam emundes per indul
gentiã & benignã illorum remiſsionem: * & ab iis qui à te ſunt alicui
à malis atq; peruerſis (qui tui ſerui non ſunt, ſed potius tuæ volunta-
tis contradictores) parce mihi domine, & eſto mihi liberator: vt nõ
illorum prauis aliquando ſuggeſtionibus ſeducar in malum. Ab iis
etiam quę impii dæmones, vel carnis corruptio, aut mundi ꝑuerſitas
(quæ tria ſemper hoſtes tui ſunt, & à te alieni) mihi ingerũt, parce mi
hi: & hos motus prauos peccatorũ, quos obtrudunt mihi etiã nolẽti
& ſecundum ſpiritum reluctanti, ne imputaueris mihi, nec cõſentire
me patiaris violentiæ illorum. 14. Quantumuis enim fuerint mihi
moleſti, quãtumuis me grauiter vrgeãt & angant ſuis tentationibus:
cõfido tamen, donec illi mihi non dominentur, donec eis ſecundũ
ſpiritum non cõſentiam in malitiis, me fore immaculatum ante con
ſpectum tuum, ſanctúmq; ac mũdũ reputandum ante oculos maie-
ſtatis tuæ: * & mũdus ſeruabor à peccato pleno atq; perfecto, quod
non fit niſi per conſenſum voluntatis in oblatã propoſitámq; ini-
quitatem. 15. Neque vlla ex parte illorum malitia (quandiu volun-
tate nõ cõſenſero) me tibi reddere poterit odioſum aut male gratũ:
ſed erunt (nihil illis obſtantibus) verba laudis & gratiarum actionis,
quibus te laudauero per os meũ, accepta tibi & beneplacita, cũ ne-
mo tibi fiat acceptus aliter quàm propriæ volũtatis cõſenſu: * & me

mei in conspectu tuo semper.
16 Donmine adiutor meus, & redemptor meus.

ditatio cordis mei in lege tua & beneficiis, erit grata semper & placi E
ta ante conspectum præsentię tuę. 16. Tu enim es ô domine auxilitor meus atq; redeptor, cuius auxilio confido in præceptis legis tuę perseueraturum me semper: neq; vllis vnquam alienorum suasionibus aut impulsibus cessurum, ac tandem ab omnibus periculis liberatum saluum futurum in vitam æternam, quam promissione veridica pollicitus es vniuersis tibi seruitute fideli famulantibus, in præmium retributionis æternæ. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM DECIMVMOCTAVVM.

VErsu primo, Cęli enarrant gloriam Dei. Per cælos intelliguntur sancti Apostoli. Habent enim magnam cum cęlis similitudinem. Cæli enim à Deo lumen suscipiunt, & miram influendi agendíq; virtutem, vt ea in subiecta corpora effundant, terram vniuersam circumambulant, Deíque iussu circumeunt ad viuificandum eam. Neque est vlla terræ plaga, quam cęli non perlustrent ac visitent. Continent item quicquid in rerum natura existit, & extra ipsos est nihil. Quę omnia sanctis Apostolis applicare, attendenti Elucidationis verba est facillimum. Eadem quoq; ratione firmamento assimilantur: quanquam ad hoc possit etiam alia adiici ratio, quoniam videlicet sicut firmamētum diuidit aquas ab aquis, aquas cælestes ab aquis quæ super terram F
sunt: ita venerandus ille Apostolorum senatus, aquas ab aquis, populos infideles diuidit atque distinguit à fidelibus, aquas cęlestes ab aquis terrę. Aquę enim multę, populi multi. Posset nihilominus per firmamentum conmode admodum intelligi vniuersa fidelium Ecclesia, accipiendo firmamentum corporale (ad quod fit comparatio) non tantum pro sphęra vnica, quam ponunt octauam in ordine cęlorum: sed pro tota illa machina cęlorum, in quibus sunt stellę siue erraticę siue fixę, id est, pro omnibus simul orbibus, tam planetarum quā cęterarum stellarum fixarum. Tota enim Ecclesia in laude & gratiarum actione opera Dei annuntiat, & cum fauore prędicat. ¶ Versu secundo, Dies diei eructat verbum. Pręter interpretationem in Elucidatione positam, posset versus hic aliter intelligi, per diem accipiendo fidelem legis Euangelicę: per noctem verò, Iudęum aut etiam philosophum, ad hunc sensum, Dies diebus verbum Euangelicę prędicationis eructant fideles à Deo quasi dies illuminati, de plenitudine interioris vnctionis doctrínæq; sanctæ fidei, qua pleni sunt, copiose effundunt in alios fideles: sicq; fideles alii alios trahunt, quemadmodum dies diem quasi post se trahit, & dies diei lumen velut transmittit: quemadmodum & nox nocti, id est, Iudęus (cuius cognitio legalis veluti noctis est lumen, cōparatione ad cognitionem legis Euangelicę, quæ G
est quasi lux diei) Iudęo legis indicat scientiam: quemadmodum item & philosophus philosophū docet rerum humanarum cognitionem, quæ veluti noctis tenebræ sunt comparatione ad lumen doctrinę Euangelicæ, imò etiam comparatione ad scientiam legis. ¶ Versu tertio, Non sunt loquelæ neq; sermones, quorum non audiantur voces eorum. Sermo iste multam habet difficultatem, eo quòd in eodem casu duplex ponitur relatio, dicendo quorum & eorum: deinde etiam quòd primi relatiui fiat enunciatio per genitiuum, quę videretur rectius per casum datiuum fieri debere, pro quorum, dicendo quibus. Non est tamen minor in Gręco sermone incommoditas aut difficultas, quàm sit in Latino: vt ne quis Latino interpreti id putet imputandum. Sciendum autem est huiꝰ versiculi duplicem dari posse intelligentiam. Prior hęc est, Non sunt vllæ linguæ, neq; vlla sermonum genera, quibus non sint auditę voces Apostolorū prędicantium, hoc est, prædicasse illos in omnibus generibꝰ linguarum, ita vt nulla sit lingua, nullū idioma, quo nō ipsi prædicauerint, & in quo nō fuerit audita vox prędicationis eorū. Quę itelligentia de dono linguarum loquitᵘ: quod certissimum est Apostolos ita accepisse, vt quocunq; peruenerant prędicandi Euangelii gratia, eiusmodi illic sermonis idiomate vterentᵘ, quo ab illius loci incolis potuissent intelligi. Consonátque hæc intelligentia illi quod in primo cap. Actuum Apostolicorū diuersarum linguarum homines
Apoc.7. dicebant, Audiuimus illos nostris linguis loquentes magnalia Dei: audiuimꝰ vnusquisq; linguā in H
Danie.6. qua nati sumus. Posterior intelligentia est, secundum quam per loquelas & sermones accipiuntᵘ homines ipsi cuiuscunq; loquelę siue idiomatis, quēadmodum & in aliis scripturæ locis nō semel linguæ vel loquelæ solent accipi. Veluti cum dicitur: Ex omnibus gentibus, tribubus, & linguis. Et alibi, Tribus & linguę seruient ei. ¶ Versu quinto, In sole posuit tabernaculū suum. Quemadmodū per cælos Apostoli, ita per solen signatur Christus dominus. Sol enim in medio cęlorum quasi rex & princeps locum habet illuminans mirabiliter omnia, & suum lumen per firmamentū lōge latéq; diffundens, suo respectu omnia viuificās, absentia autem cuncta mortificās. Fulgétq; gloria & splēdore præ omnibus astris, & immensum superat claritatem cælorū. Oriens mane in magnifica gloria, & fulgore permaximo ad vesperā occidit, cum in meridie in sūmo cæli est, hoc est, in eleuatione maxima, descendit quantocyꝰ appropinquāte vespera, & se penitus per noctis tempus absċōdit: rursúmq; mane in gloria magna, cum gaudio eorum qui in terra sunt, reuertitur. Insuper in medio firmamenti positus, ab illo vehitur, & veluti circunfertur per orbem vniuersum. Hæc autem omnia non ita difficile fuerit Christo Dei patris filio applicare. Ipse enim in medio Apostolorum, atque adeò in medio totius suæ Ecclesię, erat quasi præceptor & doctor, suæ doctrinæ claritate eos illuminans, vt ipsi deinde mundo vniuerso sufficienter illuminando. Ipse in medio est totius Ecclesiæ, omnem hominem venientem in hunc mundum illuminans, lucens in cordibus fidelium, ad illuminationem sciētiæ claritatis Dei, vt ait Apostolus. Ipse est veritas & vita, in quo omnia erāt

Apoc.17. (margin, beside "stinguit à fidelibus")

A vita ab initio, & in quo viuimus, mouemur, & sumus. Adueniente quoque mundi vespera, temporis plenitudine appropinquante, descendit Dei filius de summo cęlorum, de sinu patris in vterum matris, illícq; sese (sub humana natura diuinam occultando) abscondit. Post passionem verò, veluti noctis peracto tẽpore à mortuis resurgens, reuersus est in magnificentia glorificationis suę ad summum cęlorum vnde fuerat egressus. Insuper ab Apostolis circũuectus est per orbẽ terrarũ, & veluti per eius circuitum illorũ prædicatione deportat⁹, dum eius gloriã vbique terrarum longe latéq; prædicauerunt. Aduertendum præterea, quòd dicitur ipsa Diuinitas in hoc sole posuisse tabernaculum suum. Est autẽ tabernaculum peregrinãtium aut ad pugnam ꝓgentium. Venturus ergo ad pugnam Deus cõtra inimicum generis humani, & quasi colon⁹ atq; peregrinus futurus in terra, tabernaculum assumpsit carnis nostrę, in quo peregrinus & pugnator inhabitauit: quod tamen (pugna peracta) nõ est de dignatus, neq; à se abiecit, sed dignãter glorificatũ euexit secũ in patriam suam. Posset etiã per solem virgo Maria intelligi, quę ꝓpter præclarum fidei lumen, ꝓpter eximiũ charitatis feruorẽ, propter pręclaram omnimodam sanctitatem, recte solis nomine potest designari. In hoc autem sole posuit De⁹ tabernaculum, quando in ea humanam assumpsit naturã. ¶ Versu eodem. Processio ista qua tanquam spõsus ꝓcessit Christ⁹ de thalamo, duplex inuenitur. Prior quidem à sinu in vterum matris, ac deinde à matris vtero in mundum. Et paternus ergo sinus, & virginis vterus, Christi thalamus fuerunt. Clarius tamen processio sua intelligitur, qua de patris sinu per vterũ virgineum ꝓcessit in publicũ mundi ĩter homines homo apparens. Recte autem hoc lo- Ioan. 1. 2. Cor. 4. Ioan. 14. Acto. 17. Ioann. 1. Hier. 14.

B co spõsi & nuptiarum adhibet̃ cõparatio. Siquidem in Christi incarnatione desponsatio duplex, & duplices erant nupriæ. Primum enĩ admirabiles nuptiæ celebratæ sunt in virgineo vtero inter naturã diuinam & humanã: quando in vnum suppositum, spiritu sancto operante, Diuinitas atq; humanitas pariter sunt vnitæ. Deinde cũ his nuptiis & alterę fiebant, Christi videlicet hominis cũ Ecclesia sancta. Hanc enim in vtero virginis homo factus, primũ veluti duxit in spõsam, eámque sibi cohabitare fecit. Quod matrimonium tunc cõsummatum fuit, quãdo cum illa sua despõsata vxore in crucis lecto dormiuit: hoc est, quando in illa eadem quam in natiuitate assumpserat natura, ĩ cruce pro humano genere mori est dignatus. Spõsis quoq; mos est vestibus nouis & decentibus ĩdui. sic & Christus habitum nouitatis assumpsit, habitu factus vt homo, in quo sibi Ecclesiã copulauit. ¶ Versu septimo, Nec est qui se abscõdat à calore eius. Per hunc calorem posset, præter spiritum sãctum (de quo in Elucidatione dictũ est) etiam aliud accipi, satis proposito cõueniens: nẽpe potestas Christi iudiciaria, quam à patre morte deuicta accepit, cõstitutus iudex viuorum atq; mortuorũ. quẽadmodũ omnis clamat scriptura. Assumptus siquidẽ in cęlũ ad patris dexteram, de cętero expectat, vt veniat iudicare viuos & mortuos: cõtra impios verò & ĩfideles specialiter, in furore & feruore iracũdiæ suæ, quã nemo poterit effugere, à qua ira nemo se poterit occultare. ¶ Quanuis autẽ Philip. 2. Acto. 10.

C præsentem Psalmum hucusq; in Elucidatione atq; annotationibus exposuerimus secundũ mysticã intelligentiam, per cælos intelligentes Apostolos, per firmamẽtum Apostolicũ senatũ, per quos in vniuersum orbẽ diffusa est prædicatio veritatis Euangelicæ: atque ita in sequentibus (secundum quem sensum manifeste docet Apostolus Paulus debere nos hunc præsentẽ Psalmum intelligere, cũ in Epistola ad Romanos, ad astruendã Apostolicæ prædicatiõis generalitatẽ, quartũ ipsius versum allegat) possent tamẽ nõ incõueniẽter hæc omnia de cęlo, firmamẽto, sole, & processione atq; cursu ipsius ad literã intelligi & exponi: idq; pulchre admodũ, & iucũda sententia. Cæli enim in amplitudine sua, verbo solo creati, in omni suo ornatu manifeste proclamãt, & palàm annũtiant gloriã potẽtissimi dei, qui (vt in alio Psalmo scribitur) verbo suo illos firmauit, & spiritu oris sui perfecit omnẽ virtutẽ illorũ. Firmamẽtum quoq; prædicat mirabilia opera Dei, quod tãta magnitudine & inæstimablli stellarũ multitudine mirificè est decoratũ. Die ac nocte non cessant hæ creaturæ laudare dominũ, & velut de die in diem laudem effundunt: neq; finis est laudationis & annũtiationis huius, vt quo diutius quis in illis contẽpletur, eo amplius gloriam Dei perspiciat. Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciuntur. Nõ sunt vllæ linguæ, neq; populi, quibus nõ prædicet cælorũ magnificẽtia Dei omnipotẽtiã: & quasi vocẽ suam & prædicationẽ effun- Rom. 10. Psal. 32. Rom. 1.

D dit sup omnes gentes, sicq; modo quodam ĩ omnẽ terram, & in fines orbis terræ exiuit son⁹ iste annunciationis & prædicationis eorum. Sol quoq; iste corporalis in medio cælorum, quasi in tabernaculo suo inhabitat: & ipse tanquam spõsus ꝓcedit formos⁹ in stola sua, quando de occasu reuertit̃, mundo oriens, & illucescens in magnifico splendore. Currit quoq; fortissime vt gigas, & motu velocissimo intra naturalis diei spatium rapit̃ per medium cęli, vt cõpletum efficiat cursum suum, totum cæli ambitum ĩtra breuissimum hoc temporis spatium ꝑambulans, siue potius ꝑcurrẽs. Dũ in summo cęli est, descẽdit in occasum: & iterum ab occasu reuertit̃ secundum vicissitudinẽ ad cæli medium atq; supremum, & pertĩgit calor ei⁹ super vniuersam creaturam. Quæ omnia sic breuiter indicata, siquis latius explicet, aut profundius contemplet̃, videbit quàm non male possint hæc omnia etiam secundũ literam intelligi & exponi de cælis & sole corporalib⁹: id quod & in annotationibus ex Hebræo aliquanto fiet clari⁹, quantum ad vers⁹ aliquot magis principales. In his tamen annotationib⁹ noluim⁹, ꝓpter vitãdam cõfusionem, nisi mysticam interpretationem ꝓsequi, quæ ex intentione Apostoli est, & orthodoxorũ patrũ expositionib⁹ magis cõformis. ¶ Versu octauo. Lex domini immaculata. Nota, quemadmodũ pręcepta domini multiplici hîc appellatione nominant̃: videlicet lex, testimoniũ, iustitiæ, præcepta, atq; iudicia. Quorũ nominum omniũ atq; etiam plurium rationes latius explicatæ inueniri possunt Psal. 118. vbi harũ appellationũ est frequentissim⁹ vsus. ¶ Versu decimo tertio. Ab alienis parce seruo tuo. Incertũ est an alienis masculini generis

ſit,vt intelligatur ab iis qui à te alieni ſunt:an generis neutri, vt accipiatur pro malis vel peccatis alienis,hoc eſt,pro iis quæ aliunde obueniunt,quemadmodũ ſunt cogitationes & affectiones malę atq; inordinatæ,quæ vel ex diaboli fraudulentia,vel ex carnis malitia ſeſe ingerunt homini præter voluntatis cõſenſum.Motus enim inordinati(ſiue iræ,ſiue gulæ,ſiue alteriꝰ peccati) quãuis ex ſuo genere mali ſunt,non ſunt tamen noſtra mala,vel noſtra vitia,niſi ex voluntate noſtra procedant, vel per voluntatem propriam ea acceptemus,oblatis conſentiendo,aut in ipſis delectationem conſtituendo. Alioqui,ſi non conſentimus, ſi mox,vt ſenſerimus,ad petram allidimus,reclamamꝰ,repugnamus,contraluctamur,non conſenſum præbemus,non delectatione immoramur:aliena ſũt, non noſtra,dæmonis enim ſunt,malæ carnis:noſtra verò non ſunt,quæ quantum poſſumus, tota virtute abiicimus.Nullum enim vitium meum eſt,niſi quod voluntas mea facit eſſe meum.His au-
Pſal.155. tem alienis delictis frequenter virũm etiam iuſtum contingit obrui, à quibus ſibi poſtulat Deum parcere,vt ſcilicet non imputentur ſibi ad punitionem,quibus pro ſua fragilitate obluctatur:aut vt non ſinantur aliquando ita excreſcere,vt dominationem acquirant,& in conſenſum nimia pugna deuictum tandem pertrahant. Neutrum autem genus valet vel ex Græco vel ex Hebræo diſcerni. Vtrobiq; enim ſimilis quæ in Latino eſt ambiguitas. Vnde ex Hebræo quidam vertunt, à ſuperbis libera me,quod pro genere maſculino videtur facere.alii,à ſuperbiis vel temeritatibus,quod ꝑ genere neutro.¶Verſu decimoquarto,Si mei non fuerint dominati .Idem in hoc verſu vſuuenit, quod in præcedenti oſtẽdimus : videlicet quòd incertum eſt an genere maſculino debeat legi,dominati ſunt,vt referatur ad ipſos alienos:an genere neutro,dominata ſunt,vt referatur ad ipſa aliena vitia & peccata.In Græco enim verbum eſt:vnde fit,vt hinc decerni non poſsit de genere.Vtraq; autem lectio bonum ſenſum habet.Secundum genus maſculinum ſenſus eſt manere hominem immaculatum & mundum à delicto magno & mortali, quo inter Deum & animam fiat diuiſio, donec impii mala ſuggerentes non dominentur illi cui mala ſuggerunt.Nõ enim coinquinatur homo per tentantium malas ſuggeſtiones,niſi per cõſenſum tentantibus ſe ſubiiciat,aut ab eis deuinci ſe patiatur,illóſque dominari ac præualere ſibi. Si verò genere neutro legamus, ſic clara eſt ſententia.Nõ enim maculat hominem, quod malis motibus & vitioſis cogitationibus atque affectionibus obruitur,modo non patiatur ſuo conſenſu illis venire intra ſe dominum.Quanquam autem vulgatiores codices Latini pene omnes habeant genere maſculino,Si mei non fuerint dominati:apud beatum tamen Auguſtinum inuenimus genere neutro,Si mei non fuerint dominata :qui etiã exponit vitia & peccata. E F

XIX. PSALMI ARGVMENTVM. G

Psalmum iſtum plerique fidelium doctorum ad Chriſtũ referũt,vt ſit oratio populi fidelis,Chriſto domino proſpera omnia precantis.Quorum pietati nullo modo obſiſtimus.Nobis tamẽ in Elucidatione placet magis ad regem temporalem,aut præſidentem temporaliter accommodari.Videtur enĩ oratio eſſe a Dauid compoſita,& ſacerdotibus tradita,tãquã forma orationis ſimulatque benedictionis pro ſalute,& proſperitate victoriæ contra inimicos ipſius:qua vterentur ad cantandum& ſupplicandũ Deo pro regis ſalute,
1. Tim.2. *potiſsimũ eo tempore quo contra hoſtes eſſet profecturus.Et quoniã beatus Paulus docet,Timotheo ſcribens, primum omnium fieri obſecrationes,orationes,poſtulationes,gratiarũ actiones,pro omnibus hominibus,peculiariter autem pro regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti,vt quietam & tranquillam vitã agãt ſubditi,ſi illi accipiant miſericordiam. cúmque vix alius in vniuerſo Pſalmorum libro occurrat,qui tam commode & aperte per omnia ad hoc propoſitum quadret,viſũ fuit nobis expediẽs,hunc Pſalmum ita elucidãdo aptare,vt apta forma eſſe poſſit orandi pro rege,aut etiã alio quolibet,ſiue in tẽporalibus,ſiue in ſpiritualibus præſidente,vt ipſum proferant ſiue ſacerdotes,ſiue alii ei ſubiecti, pro ſalute regis:potiſsimũ cũ huius Pſalmi nullus penè ſit vſus,ſi Chriſto applicetur. Nihil enim opus eſt nũc poſtulare patrem,vt filium ſuũ exaudiat,vt illius holocauſtum acceptet,vt illum ſaluet ab inimicis.Iam enim iſta peracta ſunt.Secũdũ noſtrã autem quam propoſuimus intelligentiam,totus Pſalmus rectè cohæret,neque opus vllo argumẽti cõtextu cũ ſe-*
Lucæ.17. *ipſam monſtret connexio. Veruntamẽ & ſpiritualiter accõmodari poterit hic pſalmus cuilibet fideli,pro quo volumus deprecationẽ facere,vt de hoſtibus ſpiritualibus obtineat pugnando victoriã. Et poterit Pſalmus iſte pro quolibet proferri,cupiente regnum Dei(quod intra ſe eſt)cuſtodire ab inimicis,populũque ſubiectum (id eſt,vires omnes,actiones,cogitationes,atque affectiones)ſub imperio iuſto tanquam rex bonus,cõtinere. Hoc enim pacto,vnuſquiſque fidelis qui cum vitiis & concupiſcentiis pugnat,cũque dæmonibus & mundo, rex nominatur. Et quatenus rex eſt,vel eſſe cupit, eatenus pro eo Pſalmus iſte contra inimicos dirigi poteſt. Neque difficile eſt habenti vel paululum ſpiritualis luminis,ea quæ de temporali rege dicuntur,ad huiuſmodi ſpiritualiter regẽ transferre.Nunc tamen attendamus,quemadmodum pro regibus ac præſidentibus orare debeamus: attendentes quoque , affectum cordis & deſiderium orationi conformemus.* H

DECIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 ***Exaudiat te dominus in die tribulationis:***

* ***protegat te nomen***

EXaudiat te dominus in tẽpore tribulationis, cũ inſurrexerint aduerſum te inimici tui, ad perſequendũ animam tuam , cum clamaueris ad ipſum de tribulatione tua:* protegat te atque defendat dominus Deus patrũ noſtrorum, Abraham,Iſaac,& Iacob, ad inuocationẽ

A *Dei Iacob.*
2 Mittat tibi auxiliũ de sancto: ✳ & de Siõ tueatur te.
3 Memor sit omnis sacrificij tui:
✳ & holocaustum tuum pingue fiat.
4 Tribuat tibi secundum cor tuum:
✳ & omne consilium tuum confirmet.
5 Lætabimur in salu-
B *tari tuo: ✳ & in nomine Dei nostri magnificabimur.*
6 Impleat dominus omnes petitiones tuas:
✳ nunc cognoui, quoniam saluum fecit dominus Christum suum.
7 Exaudiet illum de cælo sancto suo:
C *✳ in potentatibus salus dexteræ eius.*
8 Hi in curribus, & hi in equis:
✳ nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus.
9 Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: ✳ nos autẽ surreximus, & erecti sumus.
D *10 Domine saluum fac regẽ: ✳ & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.*

nominis sui sancti. 2. Mittat tibi desuper de cælo sancto suo adiutorium, præbeatq; tibi auxilium supernũ de sublimi sanctuario suo: ✳ & de superna illa cælesti arce Sion, tibi adueniẽs in auxiliũ, tueatur te ab omni nocumento hostium tuorum. 3. Aspiciat Dominus ad omne sacrificiũ tuum, quod ei animo liberali & corde deuoto frequẽtissime obtulisti, aut etiã offers, aut in futuro proponis offerre: ✳ & holocaustũ tuum in cõspectu eius pinguescat, & quasi pinguissimũ fiat acceptũ in oculis eius, in modũ adipis pinguissimi, tã illud quod obtulisti, quàm quod offers etiã nunc, aut in posterum offerre decreueris. 4. Tribuat tibi dominus omnia iuxta desiderium & votũ cordis tui, quæcunque salutaria postulas siue desideras: ✳ & omne tuum cõsilium, omne propositum cordis tui, quodcunque cogitaueris in corde tuo, ad gloriam Dei atq; propriã tuã subiectorúmq; tuorum salutem, dominus ipse confirmet, & in effectum perducat. 5. Lætabimur nos (qui ex Dei ordinatione sub alis tuis protegimur) ĩ salute & saluatione tibi à Deo cõcessa conrra inimicos tuos, ac deinde etiam in saluatione quam nos per te & ex te consequemur: quẽmadmodũ lætari solent subditi in saluatione & victoria regis, & ipsi nimirum hac via protecti ab inimicis suis: ✳ & in nomine Dei nostri, quem speramus tibi protectorem atque defensorem fore, nos magnificabimur atque exultabimus super inimicos nostros, liberati de manibus eorum, imò de eis obtenta victoria, & reportato triumpho. 6. Adĩpleat dominus, & ad effectũ plenum perducat omnes petitiones & omnia desideria cordis tui, quæcunq; secũdum Deum salutaria concupiscis tibi donando: ✳ nunc fisi in Dei misericordia, & spei certitudine cõfirmati, quasi rem indubitatam firmiter tenemus, ac si res iam perfecta foret: plenéq; cõfidimus quòd saluũ faciet dominus te regem nostrum Christum suum, quem super nos vnxit, pręposuítq; regem populo suo. 7. Exaudiet te dominus de cælo quod sanctificauit sibi in aulam & sedẽ regni tui, vbi nihil omnino pollutum est, nihil coinquinatum: sed sunt omnia diuinæ consona voluntati: ✳ salus autem dexteræ eius, victoria atque saluatio, quã faciet per dexteram suam, ipsa erit in fortitudinibus supernis Diuinæ potentiæ, ínq; virtute superna, qua Deus tibi velut in multis potentibus exercitibus assistet. 8. Sperent alij & confidãt in apparatu bellico, in fortitudine prudentiáque humana, in curruum multitudine, & equorũ fortitudine ac numero: ✳ nos autẽ spẽ habebimus non in huiusmodi, neque in equis nostris, neq; in curribus nostris, aut in vlla nostra fortitudine siue prudẽtia, aut cuiuscunq; etiã auxilio, sed in Deo omnipotẽte, cuius nomẽ inuocabimus, quotiescunq; graue aliquid nobis imminebit: ✳ & cuius nomen etiã inter prælíãdum conclamabimus, ab illo postulaturi salutẽ atq; victoriam, qui eam habet in manu sua. 9. Ipsi quidem fidentes in humanis viribus, atque in semetipsis spẽ habentes, cõprehendentur, cõstringentur, cõcludentur, & quasi obuincientur, & cadent prostrati in pręlio, non potẽtes suo tãto apparatu obtinere quam sperabãt victoriã: ✳ nos autẽ in domino spem habẽtes, fortissimo propugnatore nostro, non prosternemur, neq; succũbemus, sed per victricem Dei nostri manũ exaltabimur, & resurgem⁹ ab humilitate nostra, sub qua pressi aliquãdo iacebamus sub inimicis nostris, & etiam ab illa, ad quam nos prosternere sperabãt aduersarij nostri impetu virtutis suę. 10. O Domine, te precatur supplex populus tuus, vt regẽ quem vnxisti super nos, quẽ propugnatorẽ & saluatorẽ dedisti nobis, saluũ semper ab omni aduersitate custodias. & item omnes qui in sublimitate super populum tuum sũt cõstituti, vt tranquillam & quietam vitam agat populus tuus in omni pietate: 2. Tim. 2
✳ & exaudi nos domine, salutaria ista bona à te humiliter deposcẽtes, in quocũq; die te ad protectionẽ ex corde inuocauerimus: vt ita tuę exauditionis benignitate, & qui præsident, & qui subiiciũtur omnes serui tui, pariter in salutẽ tuã perducamur æternã, sine fine tecum illic pariter regnaturi ante conspectũ tuũ in secula seculorum, Amen.

VIGESIMI PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste conuenienter accipi posset vt forma gratiarum actionis pro regis victoria, quemadmodum mox præcedentem diximus esse formam orandi pro regis salute. Et ad eum sensum facile est totũ Psalmum exponere, si tantum ea quæ Christo absque mensura tribuimus, & secundum æternitatẽ, regi tem

poralem gloriã iuxta congruitatem adaptemus. Possunt item quæ in hoc Psalmo dicuntur pro sanctorũ glorio E
Apo.22. *sa victoria, & salute post pugnam secura, Deo decantari. Hi enĩ omnes reges sũt regnaturi cũ Christo impe ratore suo, qui illis dedit esse reges in secula seculorum. Et his facile est applicare Psalmũ, tãtũ ea quæ Christo attribuuntur secundũ plenitudinem vt primogenito, his ad mẽsurã (quasi adoptione regibus factis) applicando. Verùm quia huius Psalmi omnia peculiariter, & eximio modo ad Christum pertinere cognoscuntur, visum fuit nobis hũc Psalmum regi Meßiæ, Christo domino, peculiariter aptare: sicque totam Elucidationis seriem texere, vt gratiarum actio sit patri decantanda pro filii sui donini nostri magnifica exaltatione & inæstimabili gloria, ad quam illum post paßionis vilitatem sublimauit. Et quidẽ vsque ad Psalmi penè dimidium, hoc est vsque ad versum octauum, gloria exaltati Meßiæ exprimitur: post verò, omnium aduersariorum veritatis, qui Meßiam hunc respuerunt, & in eo patrem Deum contempserunt, pœna atque vindicta terribilis describitur. Nouißimus autem versus in laudis proposito canticum terminat.*

VIGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine in virtute tua lætabitur rex: ✱ & super salutare tuũ exultabit vehementer.*

2 *Desiderium cordis eius tribuisti ei: ✱ & volũtate labiorũ eius non fraudasti eum.*

3 *Quoniam præuenisti*
Psal.2. *eũ in benedictionibus dulcedinis: ✱ posuisti*
Ioan.3. *in capite eius coronam*
Esaiæ.11. *de lapide pretioso.*

4 *Vitam petiit à te, & tribuisti ei: ✱ longitudinẽ dierũ in seculum*
Hebrę.5. *& in seculum seculi.*

5 Magna est gloria *eius in salutari tuo:*
Apo.19. *✱ gloriã & magnũ decorem impones super eũ.*
Ibidem.
6 *Quoniã dabis eũ in benedictionẽ, in seculũ*
Philip.2. *seculi: ✱ lætificabis eũ*
&.26. *in gaudio cũ vultu tuo.*
Galat.3.
7 *Quoniam rex sperat*
Gene.22. *in domino: ✱ & in misericordia altißimi non commouebitur.*

8 *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: ✱ dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.*

Matt.25. 9 *Pones eos vt cliba-*

DOmine Deus, omnipotens pater, in virtute potẽtię tuæ lætabitur Christus rex noster, cum per eam hostes suos deuicerit, optatúmq; de hoste (ad quem debellandũ venerat) triũphum reportauerit: ✱ & de salute atq; saluatione, quam tu illi in tua virtute facere dedisti pro populo suo, gaudio permaximo gaudebit. Cum enim nihil ipse tam optauerit, quàm salutem ac redẽptionẽ populi sui, cõstat gaudium illi fore perfectum, tunc cum morte deuicta, & hoste humani generis debellato, perfectam populo suo redẽptionem fuerit operatus. 2. Desiderium cordis & votum pii affectus ipsius adimplesti ei, & desideratam populi sui salutem contulisti ei: ✱ neq; denegasti ei petitionẽ volũtatis suæ, qua te orauit per os suũ, & postulauit per labia sua, postulãs à te dari sibi gẽtes in hæreditatẽ, & terminos terræ in possessionem. 3. Iccirco autem ipse in te lætabitur, & tu adimplesti desiderium eius, quoniã tu illum copiose implesti, non ad mẽsuram, dulcissimis benedictionib⁹ omniũ gratiarũ spiritualiũ, faciens super eum requiescere spiritũ sapiẽtię & intellectus, cõsilii & fortitudinis, sciẽtiæ & pietatis, & timoris sancti tui: atq; ob hoc non potuisti nõ exaudire tam gratissimũ puerũ tuũ, tibi supplicantẽ: ✱ fecisti illũ, hoste deuicto, regẽ super populum quẽ dari sibi postulauerat, & diadema regni gloriosum, coronã immarcessibilem regni æterni imposuisti capiti eius, vt regnet super omnes sanctos ĩ secula seculorũ. 4. In diebus carnis suæ, cum adhuc in pugna versaretur, preces supplicationésq; obtulit tibi suo patri, petens à morte saluus fieri, & in manus tuas cõmendãs spiritũ suum: petiit à te vitã æternã, non pro se tãtum, sed & pro populo suo: & tu liberaliter dedisti ei, tã pro se, q̃ pro omnibus seruis eius: ✱ lõgitudinẽ scilicet dierũ dedisti ei, id est, durationẽ æternã, & vitam sine fine, in omnia secula seculorũ. 5. Gloria regni eius est magna valde, superãs nimirũ omnẽ gloriã principũ terræ: cum sit ipse regum terræ prĩceps, rex regum & domin⁹ dominãtium: & duratione existẽs sempiterna: quã sanè gloriã ex tuo salutari, ex tua saluatione ipse habet, eo q̃ à morte illũ tua potẽtia mirabili saluare volueris, sicq; mirifice exaltare, dans illi nomẽ quod est sup omne nomẽ: ✱ pro passiõib⁹ quoq; & laborib⁹ quibus fuit pro salute populi sui humiliatus, magnifica gloria & honore permaximo coronasti, decorasti, & exaltasti illũ, ita vt in nomine eius omne flectatur genu. 6. Quoniã tu illũ benedices benedictione ęterna, imò benedictionis authorẽ cõstitues, ita vt ĩ eo benedicãtur omnes tribus terrę, ita vt ipse omnium vere benedicẽdorũ sit benedictio in sempiternũ: ✱ lętitia illũ inęstimabili adimplebis, in gaudio fœlicitatis æternę, p aspectũ vultus tui, p præsentiã Diuinitatis tuæ. 7. Quoniã quidẽ rex noster Christus sperauit in domino Deo patre suo, & illi suam causã omnẽ cõmisit, ínq; illius manus omnia cõmẽdauit: ✱ & in misericordia altissimi cõfidẽs, nõ potuit cõturbari aut frustrari, neq; etiam cõmouebitur aut frustrabitur vnquã, sed in sempiternũ securus erit, tã quo ad se, quàm quo ad populum suũ. 8. Qui verò se tibi aduersarios, inobediẽtes, atq; inimicos exhibuerĩt, illi inueniẽt sentiéntq; manũ tuam, & seuerã experiẽtur vltionẽ districtę iustitię tuę: ✱ dextera tua tanget & cõprehẽdet omnes qui tibi aduersãtur, vltionémq; exercebit in eos. 9. In ignẽ sempiternũ mittes eos, vbi igne vehemẽtissimo & inextĩguibili ardebũt, quasi camin⁹ ignis vehementissime calefactus atq; inflammatus: ídq; facies in tempore iræ tuæ, quãdo tempus veniet ostẽdẽdi seueritatem iusti iudicii tui:

A *num ignis, in tempore vultus tui: ✳ dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis.*

10 *Fructum eorum de terra perdes: ✳ & semen eorum à filiis hominum.*

11 *Quoniam declinauerunt in te mala: ✳ co-*
B *gitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire.*

12 *Quoniam pones eos dorsum: ✳ in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.*

13 *Exaltare domine in*
C *virtute tua:*
✳ cantabimus & psallemus virtutes tuas.

⁎ tu domine in furore isto iracundiæ, in illo tempore vltionis conturbabis, disperdes, & confundes eos cõturbatione maxima: & mox ad prolationem sententiæ tuæ accipiet eos ignis gehennę, ínq; eum incident atq; mergentur in ictu oculi, perpetuis & intolerabilibus cruciatibus in eo affligendi. 10 . Simul quoq; perdes & ad nihilum rediges omnem fructum, quem in terra habere videbãtur, ita vt dãnati nullum vltra valeant fructum percipere ex iis quæ possederant, quęq; reliquerant super terram, neq; de omnibus operibus quæ operati sunt super terram, de quibus iam erubescunt & confundunt confusione sempiterna: ⁎ semen quoq; eorum & posteros (quos prauis suis exemplis ipsi corruperunt, qui malitiæ parentum suorum fuerint imitatores) perdes, periréq; facies de numero filiorum hominum viuentium, de numero bonorum segregabis eos, & inter mortuos collocabis. 11 . Iccirco autem pœna huiuscemodi vlcisceris eos, quoniam mala & peruersa contra te, tuósq; seruos attentauerunt: ⁎ & ad suas malitias conceptas adimplendas, consilia, modos, & adinuentiones subtiliter excogitauerunt: quæ tamen non potuerũt confirmare, & in effectum perducere, vincente nimirum tua potentia atq; sapientia omnem illorum malitiam. Cogitauerunt enim tui nominis gloriam annihilare, & tuos cultores opprimere inimici tui: quod, te impediente, neq; potuerunt vnquam, neq; potuerunt operis effectu cõplere. 12. Quoniam tu pones illos, faciésq; esse tibi velut dorsũ, ĩpositurº super eos onº ĩportabile, & põdº donationis æternę quod tuo iudicio portare debebũt: ⁎ in pœnis damnationis æternę, quas tu illis seruas quasi reliquias peccatorũ suorũ, quæ veluti fæces sunt vini deliciarũ, quod in hoc mundo potarũt: in his, inquam, tuis reliquiis, implebis vultũ eorũ, & his potabis eos, cũ vultum suũ exhibuerint tibi, cũ venerint ante cõspectũ tuũ: his reliquiis, his fæcibus tu pręparabis, ac miro modo ad horrorẽ aptabis, atq; dispones facies eorũ, confusionẽ mortis & dãnationis (quæ illis ex operibus suis relicta est) veluti superducturus super faciẽ eorum. 13. Ita tu domine rex noster & dominus noster, exaltaberis & gloriosus apparebis, ac talẽ teipsum demõstrabis in omnipotẽti fortitudine tua: ⁎ nos verò populus tuus & serui tui cõgratulãtes tibi, laudibus prædicabimus, canticísq; ac Psalmis ad laudẽ aptatis efferemº fortissima opera virtutis atq; omnipotentiæ tuæ, quæ Christo Iesu regi nostro est tecũ ô ĩgenite pater, & cũ spiritu sancto cõmunis in secula seculorum, Amẽ. Ioann. 6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM.

VErsu tertio, Quoniã præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Si pro sanctorũ gloria
hunc Psalmũ proferimus, manifestum satis est quomodo ipsi præueniãtur à Deo benedi-
ctionibus dulcedinis, visitatione, liberalitate, & multiformi gratia Dei, quibus suos electos
misericorditer Deus præuenit, vt dignã valeant & bonam militiã militare, & fructum dignũ face-
re. Iuxta quod alio loco noster canit Psalmista, Misericordia eius præueniet me. Quòd aũt dicitur
Deus posuisse in capite coronã de pretioso lapide, nõ aliud est, nisi ꝙ reges sunt in conspectu eius:
D iuxta quod in Apocalypsi dicitur, Fecit nos regnũ & sacerdotes Deo & patri suo. De regibus autẽ
temporalibus intelligendo Psalmũ, pręuentio item in benedictionibº dulcedinis intelligitur libe-
ralis donatio gratiarũ, quas in rege posuit Deus, vt aptus esset atq; idoneus dominator super popu- Psal. 58.
lum suum: & corona illa de lapide pretioso, tẽporalis regni diadema accipietur. Et quæ sequuntur
cætera facile aptari possunt vtriq; intelligentiæ. ¶ Versu octauo, Inueniatur manus tua omnibus Apoc. 5.
inimicis tuis. Quæ hic sequuntur sub persona secunda, possunt referri vel ad patrem, ad quẽ factus
est sermo in principio Psalmi, vt sit sensus, Tua manus, ô Deus pater, inueniatur omnibus inimicis
tuis, qui videlicet filio tuo resistẽdo, aduersarios sese tibi exhibuerũt. Aut ad personã regis nostri
Christi pertinere possunt, ad hũc sensum, Inueniatur manus tua, ô rex noster Christe, omnibus ini
micis tuis, qui tuo se regno subdere nolunt, oblatã per te Euangelii gratiã recusantes, & redẽptio-
nis exhibitum beneficium abiicientes. Neque multũ refert, siue hoc, siue illo modo sermo efferatur
quandoquidẽ iidem sunt Dei patris & regis Christi inimici, aduersarii iidem. Qui enim odit filiũ, Ioan. 15.
& patrem odit qui misit illum. Et qui filio aduersatur, inimicũ se patri constituit. Commune item
erit vltionis iudicium patri & filio: Iudicabit enim pater per filium, cui dedit potestatem iudicium Ioan. 5
facere, quémq; (iuxta Petri sermonem) iudicem constituit viuorum atq; mortuorum. ¶ Versu pe- Actu. 10.
nultimo, In reliquiis tuis pręparabis vultum eorum. Reliquiæ illæ peccatorũ, pœnæ sunt, quę pro
commissis peccatis eis apud iustũ iudicem seruantur. Nam (Paulo testante) stipendia peccati, mors Rom. 6.
est: nihílq; aliud manet impios post mortẽ ex omnibus quibus in hoc mundo inseruierunt vitiis,
quàm confusio æterna & damnatio perpetua. Quemadmodum enim vinum, & ceruisia, & omne
quod inebriat, aut in deliciis est, fæces habet, quę tamen à bibentibus relinquuntur, neq; simul cũ

potu hauriuntur, sic omnes huius mundi deliciæ quibus peccatores fruũtur, fæces quasdã habent E
gustus pessimi & intolerabilis: quæ modo quidẽ ab illis non gustantur q̃ sint amaræ, verùm iustus
Apoc.18. iudex reliquias has & fæces illis reseruabit in tempus vltionis, atque in diem iudicii adducet eas, ac
tunc quidẽ illos gustare, imò, velint nolint, epotare cõpellet, cum (iuxta illud Apocalypsis) tantum
illis dabitur de tormentis, quantũ prius in deliciis fuerant glorificati. Neminem verò turbet, ꝙ deo
loquens Psalmista dicat, reliquiæ tuæ, quasi Dei sint istæ reliquiæ, & non peccatorũ. Reliquiæ enĩ
Dei dicuntur, quatenus ipse eas seruabit peccatoribus, non aũt quasi ipse eas sit gustaturus. Quem-
admodũ vindicta Dei dicitur, quã in impios proferet, nõ quam sentiet ipse. Peccatorũ autem lon-
ge aliter esse dicitur, quatenus scilicet in eas exercebitur, & quatenus ipsi eam ferent in sese. Sic dif-
formiter reliquiæ istæ & Dei dicũtur, qui eas seruat impiis: & impiorũ, qui gustabunt epotabũntq;
eas. Potest autem cõmode admodum præsenti loco accommodari etiã illud, quod in Psalmo alio
Psal.74. scribitur de calice Domini, cuius fæx non est exinanita, de qua bibent omnes peccatores terræ.

XXI. PSALMI ARGVMENTVM.

HVnc Psalmum, manifestissimũ est ad Christi personã spectare ex Euangeliis sacris: in quibus, ipsius
Matt.27. *versus plures ad Christum pertinere afferuntur, & in Christi passione impleri. Nã principiũ Psal* F
mi à Christo in cruce prolatũ scribit Matthæus cap.27. sui Euangelii: vbi etiã illud, Respice i me
non adiicitur, queadmodũ neq; hoc loco in Hebræis habetur codicibus. Illud quoq;, Diuiserunt sibi vestimen
Ioan.19. *ta mea, Ioãnes cap.19. testatur in Christi passione impletum. Rursum illud, Narrabo nomẽ tuũ fratribus meis,*
Hebr.2. *Paulus Apostolus in epistola ad Hebræos ad Christũ accommodat, docens quomodo nos Christus dignatus sit*
vocare suos fratres. Et (vt sũmatim dicam) quisquis ea quæ sancti Euangelistæ scripserunt de passione Domi
nica (Matthæus quidẽ cap.26. & 27. Marcus cap.15. & 16. Lucas.22. & 23. Ioãnes verò.18. & 19.) cõtu
lerit cũ iis quæ in hoc loco dicuntur, apertißime cognoscet omnia hæc ad Christũ optime quadrare: & vide-
bit queadmodũ clarißimo illuminationis radio præuidens ante multa tẽpora Dauid quæ futura erãt, sic quasi
præterita descripserit, atque ea quidẽ ita perfecte atq; distincte, acsi præsens ipse omnia transacta oculs cõ-
spexisset. Est ergo Psalmus iste oratio Christi in afflictione paßionis positi, quã ad patrẽ effundit: in quo pri-
mum suam derelictionẽ proponit, quasi cum querimonia, secundũ eã infirmitatem, secundũ quam etiã calicem
Matt.27. *sibi auferri in Euangelio legitur postulasse. Ad eandẽ enim partẽ (nempe infirmã & humanam, secundum sen*
sualẽ affectũ) videntur illa petitio & ista querimonia pertinere: & indicat vtraque carnis infirmæ fragi-
Mat.3.17 *litatẽ, quã se habere verã ac paßibilẽ, atq; paßiones etiã exhorrescẽtẽ, Christus dominus & illa petitione &*
hac querimonia nobis demõstrare volebat. Exaggerat autẽ querimoniã ex eo ꝙ patres ãtiqui (qui nõ nisi ser- G
ui erãt) clamãtes ad patrem, frequenter exauditi fuerint, deque manibus inimicorũ liberati: cũ ipse, filius exi
stens dilectus, in tantã derelictionẽ, patris permißione deuenerit. Moxque incipit suæ paßionis miseriã &
magnitudinem enarrare per omnia iuxta Euãgelicæ narrationis historiã: atq; id quidẽ à versu septimo vsq;
ad vigesimũ. A quo deinde, post enarratã paßionis miseriã, patrẽ orat pro liberatione & resuscitatione sua,
ne in morte vel in inferno permaneat, sed à mortuis redeat victor: idque facit tribus versibus. Quæ verò
dehic sequũtur, à versu.23. ad Christi resurrectionẽ. & ad nouæ Ecclesiæ per Christi resurrectionẽ genitæ
ædificationẽ pertinent, vsque ad finẽ Psalmi. Et primũ quidẽ patri promittit filius clarificationẽ & prædica-
tionẽ ipsius in medio Ecclesiæ. Dehinc versu.24. subito cõmutata persona, Christus qui hactenus ad patrẽ
direxerat sermonẽ, nũc ad fideles Ecclesiæ filios exhortationẽ cõuertit, monẽs eos pro suæ resurrectionis glo
ria gratias agere patri liberatori. Ac deinde conuersionẽ gentiũ ad Deũ, & Ecclesiæ ædificationẽ, ac bene-
ficia quæ in Ecclesia conferentur (tam de patre, quàm de se ad patris dexteram exaltato, quasi de tertia per-
sona loquẽs) prædicit: atq, ita qui in querimonia incœperat, propter solitudinis (vt videbatur) derelictionẽ,
in gaudio terminat, propter fidelium ex sua resurrectione conuersionem & multiplicationem.

VIGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO. H

1 *Deus Deus meus respice in me:*

DOminator omnium Deus, qui meus etiam peculiariter es pater, & Deus secundum assumptæ carnis fragilitatem, aspice quæso nunc ad me, in quãta sim positus desolatione, in quanta pendeam miseria, omni destitutus solatio, omni prorsus auxilio humano priuatus, posteaquam omnes noti atque discipuli fugientes me reliquerunt: * atq; adeò etiam tu pater meus benignissime, quomodo sic me reliquisti, tuæ mihi diuinæ liberationis subtrahens consolationem, perinde ac si purus essem homo, & nõ etiam filius tuus, vnus tecum Deus & dominus? * ecce verba delictorum meorum, id est, opera peccatorum generis humani, populi mei, quæ tu pater in me posuisti, & ego in meipso libens suscepi, atque portaui, quæ ego non secus atque mea reputo, volens pro eis tanquam pro peccatis propriis ex tua voluntate satisfacere: hæc (inquam) peccatorum opera sunt, quæ longe me faciunt à salute mea, quæ nunc à me tuam saluationem elongant, propter quæ nunc tua me Deitas non liberat. Nam sic decretum est à te, & sic ego acceptaui, vt hanc desolationem ad mortẽ

** quare me dereliquisti?* Esaię.53.

** lõge à salue mea verba delictorũ meorum.*

A *2 Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies:*

** & nocte,*

** & non ad insipientiam mihi.*

B

3 Tu autem in sancto habitas, laus Israel.

*4 In te sperauerunt patres nostri: * sperauerunt, & liberasti eos.*

5 Ad te clamauerunt, & salui facti sunt:

** in te sperauerunt, & non sunt confusi.* C

6 Ego autem sum vermis, & non homo:

** opprobrium hominum, & abiectio plebis.*

*7 Omnes videntes me, deriserunt me: * loquuti sunt labiis, & mouerunt caput.*

D *8 Sperauit in domino, eripiat eum:*

** saluum faciat eum, quoniam vult eum.*

*9 Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre: * spes mea ab vberibus matris meæ:*

** in te proiectus sum ex vtero.*

10 De ventre matris

vſque,pro generis humani peccatis expiandis,debeam ſuſtinere.
2. Quanquam autem id ſciam,& ſecundũ ſpiritum ad id ſim prom Matt.26.
ptiſſim⁹:tamen,quantũ ex parte carnis,quę infirma eſt,& aſpera hor Ibidem.
ret,prę nimio pauore& horrore,tædio atq; miſeria clamaui ad te,ſe
cundum inferiorem hanc partẽ,poſtulans,ſi poſſibile eſſet, auferri à
me calicem quẽ præuidebat ſpiritus:clamaui(inquam)per diem,cum
horror ille futuræ paſſionis partem inferiorem turbaret:verũ tu nõ
exaudiſti me in hac petitione,ſecundũ inferioris partis appetitũ po-
ſtulantem:* atq; etiam cum nocte clamarem in horto poſitus,flexis Lucæ.22.
genibus in terrã proſtratus , atq; etiam in agonia grauiſſima conſti-
tutus:tu tamen nõ exaudiſti,ſic vt auferres à me calicem,quẽ ex tuo
decreto,& ex meæ etiam voluntatis ſecundum ſpiritum acceptione
eram bibiturus:* nequaq̃ tamen hoc ad inſipientiam mihi debet im-
putari,nemo hoc debet in me arguere,ꝙ ſecundum partis inferioris
appetitum poſtulauerim id,in quo nõ eſt mihi facta exauditio: quo
niam licet ſecũdum inferioris partis infirmitatem (ad teſtimonium
veræ humanitatis meæ)exhorruerim calicẽ, atq; pro eius amotione
fuerim deprecatus, tamen ſecundũ ſpiritũ in omnibus ſubmiſi atq;
cõmendaui meipſum voluntati tuæ,dicens tibi,Nõ mea,ſed tua vo Lucę.22.
luntas fiat.
3. Dum verò ego in his pẽdeo anguſtiis,dum in hac deſo
latione ago in terris,tu in excelſo cælo ſancto tuo habitas,ô mi ſua-
uiſſime pater,qui es laus populi tui fidelis, quẽ laudant ac prędicant
ſerui tui,& in quo laudatur & gloriatur omnis popul⁹ tuus.Siquidẽ
laudabilis eſt populus, cuius tu es dominus Deus eius:& in te ſemp
eſt ipſorũ laudatio.
4. Patres noſtri,fideles ſerui tui,Patriarchæ atq; Pſal.143.
Prophetæ,& cæteri iuſti horũ imitatores,ex quibus ſecũdum carnẽ
ego factus ſum:ipſi ſpem ſuã omnem in te poſitam habuerunt: * & Roma.1.
tu nõ dereliquiſti ſperantes in te,ſed liberaſti eos de manib⁹ omniũ &.9.
inimicorũ,& ſaluos feciſti eos ab omni malo.
5. Clamantes ad te de
neceſſitatibus & anguſtiis ſuis pro auxilio , tua diuina virtute ipſos
protegente,& pro eis pugnãte,ſalui facti ſunt:* ſpem ſuã in te poſue
runt,& nõ ſunt fruſtrati ſpe ſua,nec ſunt cõfuſi ab expectatione ſua.
6. Cùm verò iſtis,qui tantum ſerui erant,ſemper miſericordiã tuam
exhibueris,mihi tamen nunc in tanta hac derelictione poſito nõ prę
ſtatur à te liberatio.Ego enim non quaſi homo,ſed potius vt vermis
pauperrimus&miſerrimus appareo,cuius nemo miſeretur,quantũ-
uis indigniſſimis modis ſim tractatus:quemadmodum ſuper vermẽ
nulla eſt miſericordia:* ſum fact⁹ hominum opprobrium &illuſio,
atque etiam infimæ viliſſimæq; plebis deſpectio,vir dolorũ & ſciẽs
infirmitates,quaſi leproſus & deſpectus, de nouiſſimis virorum,cui Eſaiæ.5.
non eſt ſpecies neq; decor.
7. Omnes qui me viderunt in hac pendẽ
tem miſeria,tranſeuntes per viam,deriſionis & illuſionis ſigna exhi- Matt.27.
buerunt cõtra me:* loquuti ſunt ore ſuo aduerſum me cõuitia,pro-
bra,blaſphemias iaciẽtes in me,abſq; vlla reuerentia:& in deriſionis Ibidem.
ſignum mouerunt aduerſum me capita ſua,quaſi congaudentes meę
miſeriæ,& proteſtantes dignam factis me accepiſſe vindictam.
8. Lo
quuti ſunt aduerſum me in tantis anguſtiis pẽdentẽ,in hunc modũ: Ioan. 8.
Ecce vbi nunc eſt Deus,quẽ ſe patrem habere gloriabat,in quo ſpe-
rare ſe dicebat,quẽ ſe glorificare,& à quo ſe miſſum prædicabat:ve-
niat nunc illi in auxilium,& eripiat illum de manibus noſtris:* ſi hic
filius Dei eſt,deſcẽdat nunc de cruce:& ſi pater hũc filium ſuũ agno Matt.27.
ſcit,deſcendere illum faciat de cruce, ſicq; faciat ſaluum de manibus
noſtris,quandoquidẽ ipſe aſſeruit ſe à patre ſuo diligi & amari,& eſ Ioan.3.
ſe Deo in ipſo,vt patri in filio,beneplacitum. Atq; ita,dum tu pater &.5.
me nunc derelinquis,iſti crucifixores mei arbitrantur falſa eſſe quę-
cunq; de te prædicaui.
9. Ecce domine pater tu es qui me ſine huma
næ virtutis operatione,tua diuina operatione, naſci feciſti ſecundũ
carnẽ,atq; modũ,in verũ hominẽ prodire,de vtero virginis matris
meæ:* & quemadmodum generationis,patrẽ aliũ præter te,non ha
bui authorẽ:ſic tu etiam ſpes mea tota ſemper fuiſti,in te ſẽper cõfi-
ſus ſum,etiã tunc cum ſugerẽ vbera matris meæ,id eſt,à prima etiam
infantia ſemper ſpem in te habui,tanquã in Deum&patrem meum:
*in te omnẽ ſpem meam conieci,& veluti meipſum totum pleniſſi-
ma cõfidentia in te proieci,à prima infantia,à tẽpore egreſſus ex vte
ro.
10. A tẽpore quo egreſſus ſũ de vtero matris meæ,à prima ætate

meæ Deus meus es tu:
✳ ne discesseris à me.

Psal.15.

11 Quoniam tribulatio proxima est:
✳ & non est qui adiuuet.

Mat.26.

12 Circundederunt me vituli multi:
✳ tauri pingues obsederunt me.

13 Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Lucæ.23.

14 Sicut aqua effusus sum: ✳ & dispersa sunt omnia ossa mea.
15 Factum est cor meũ tanquã cera liquescens, in medio ventris mei.
16 Aruit tanquam testa virtus mea: ✳ & lingua mea adhæsit faucibus meis: ✳ & in puluerem mortis deduxisti me.

17 Quoniam circũdederunt me canes multi:

✳ concilium malignantium obsedit me.

Matt.27.

18 Foderunt manus meas & pedes meos: ✳ dinumerauerunt omnia ossa mea.

semper ego te agnoui & habui Deum meum & patrem meum, sẽp E
te colui, semper in te speraui: ✳ ne ergo nunc derelinquas me pater
vsquequaq;, queadmodum isti existimant: propterea ꝙ temporalis li
berationis auxilium nõ præstas, arbitrãtes me prorsus à te derelictũ:
sed adesto mihi in auxilium sic, vt in morte nõ permaneam, & tẽpo
re definito per te à mortuis resuscitet ad vitã, vtq; interim in his pas-
sionibus fortis perseuerem pro generis humani salute. 11. Iccirco au-
tem tuæ pręsentię supplex deposco auxilium, quoniã tribulatio ma
xima ex omni parte mihi adiacet, & vndiquaq; me premit, ex omni
parte circundantibus me angustiis & malis, dum cõtinuo inimicorũ
sæuiẽte inuidia, ac malitia, accumulãtur mihi cruciat⁹: ✳ & in his om
nibus doloribus nemo est hominũ qui mihi impendat quicquã auxi
lii, dum omnes à me discipuli atq; noti fugerunt: & si qui etiã sint qui
velint adiuuare, propter fortitudinẽ & rabiem inimicorum nõ valẽt.
12. Circundederunt me ad cõprehendendum, illudendũ, & affligen
dum milites delicati atque lasciui, ad modum vitulorum lasciuien-
tium & saltantium prę petulantia, gaudentes in captione, illusione, &
afflictione mea: ✳ scribę, pharisęi, & seniores populi (qui veluti tauri F
erãt implacabili odio & crudelitate erga me obdurati, pingues vtiq;
& potentes deliciis & diuitiis) obsederunt me, & ita diligenter custo
diri fecerunt, atq; ipsi etiam obseruauerunt, vt nullo modo secundũ
humanam viã viderer posse eripi de manibus eorum, donec me mor
ri traderent. 13. Ad deuorandum me aperuerunt os suum aduersum
me, ad modum leonis rapere quærentes prædam, & rugitum emittẽ
tis ad perdendũ suo terrore innoxia animalcula. Sic enĩ & ipsi fero-
cissimi aduersarii mei cõtra me dilatauerunt os suum, & rugitum sę-
uæ accusationis contra me emiserunt, ante Pontium Pilatum pręsi-
dem terribiliter me accusantes in multis, dicẽtes me subuersorẽ gẽ-
tis, turbatorem populi, potestatibus rebellantẽ, & Dei blasphemato-
rem iuxta legem mortis reum. Quem sanè rugitũ iniqui clamoris cõ
tra me emiserũt, vt me morti adiudicatum crudeliter interficerent.
14. Et ego præ passionis enormitate, acerbitate pœnarũ, & vexatio- G
ne immẽsa, quibus me affecerunt, dilapsus sum, quasi viribus omni-
bus destitutus in modum aquæ effusæ, quæ consistentiã non habens
mox diffluit & dilabitur: ✳ & omnia ossa mea dissipata sunt, dilapsa
sunt, infirmata sunt, suáque fortitudine & robore pristino destituta:
ita vt nihil vltra superesset in me virium. 15. Cor meũ nimia passionũ
angustia oppressum factũ est intra me, ĩ medio corporis mei, in supe
riorib⁹ corporis, ad modũ ceræ quæ per ignis calorẽ dissoluitur, sicq;
suam perdens quam prius habebat duritiem & cõtinuitatem, diffluit
resoluta. Sic enim & cor meũ intra me cõtinuo defectu resoluebat,
& defluebat tendens ad defectionẽ, præ passionis ardore atque vehe
mentia, nimia afflictione penè exesum atq; consumptum. 16. Forti-
tudo mea omnis, omnisq; vigor qui intra me fuerat, exhaurit, peni-
túsq; absumit & excoquitur passionis magnitudine: ad eũ modum
quo ex vase fictili (quod humido prius fictũ fuerat) ꝑ ignis actionẽ H
omnis humor excoquitur & elicitur, donec ꝑfecta sit soláq; siccitas.
✳ Adeò autẽ omnis humor & vigor defecit in me, vt lingua adhęreat
faucib⁹ meis, veluti conuiscata nimia siccitate: quod solet fieri iis qui
grauissima siti premuntur: ✳ & vsq; ad puluerem mortis (in quem re
uertuntur mortui) penè redire ꝑmisisti me, mox in mortẽ venturũ,
dum mihi robur ab illis sic exhaustum nõ reparas. 17. Neq; verò mi-
rum, si tam grauem sustinuerĩ in mea passione miseriã. Circundede-
runt enim me inimici mei malitiosa inuidia ac implacabili iracun-
dia, velut canes rabidi latratus suos sæuissimos cõtra me emittẽtes, &
dentibus suis me crudelissime laniantes, iidémq; numero nõ pauci:
nimirum scribę omnes, pharisæi, seniores populi, & omne cõcilium,
atq; etiam vniuersus populus. quem illi contra me concitauerunt, vt
vnà cum eis contra me clamarent, mortémq; meã deposcerent: ✳ cõ
gregatio peruersorũ istorum qui maligne & inuidiose egerunt cõtra
me, obsedit me, quasi per circuitũ, & ita diligenter, vt euadere nõ va-
lerem. 18. Accepta tandem improbis suis rugitibus, latratibus, atque
clamoribus importunis, sentẽtia vt ego crucifigerer, perfoderũt cla-
uis manus meas & pedes meos, cruci me sic affigẽtes crudeliter: ✳ &
in cruce me extendentes, extensione terribili ita distenderũt tenerũ

A 19 *Ipsi verò considerauerunt & inspexerunt me : ✳ diuiserunt sibi vestimenta mea: ✳ & super vestem meam miserunt sortem.*

20 *Tu autem domine ne elongaueris auxiliũ tuum à me: ✳ ad defẽsionem meam conspice.*

B

21 *Erue à framea Deus animam meã: ✳ & de manu canis vnicam meam.*

22 *Salua me ex ore leonis : ✳ & à cornibus vnicornium humilitatẽ meam.*

23 *Narrabo nomen*
C *tuum fratribus meis: ✳ in medio ecclesiæ laudabo te.*

34 *Qui timetis dominum, laudate eum: ✳ vniuersum semen Iacob glorificate eum.*

25 *Timeat eum omne semen Israel: ✳ quoniã*
D *non spreuit neque despexit deprecationẽ pauperis.*

26 *Nec auertit faciem suam à me:: ✳ & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.*

27 *Apud te laus mea in Ecclesia magna: ✳ vota mea reddam in conspectu timentiũ eum.*

corpus meũ, vt dinumerari facile possent ab astantibus oĩa ossa mea,
ossibus ipsis præ nimia illa distensione ita ꝓminentibus, vt distincte
videri facile valerent .19. Cum verò hæc egissent, nihil permoti misericordia, imò magis gaudentes & gloriantes de perpetrata ĩpietate,
stabant ex aduerso, & cõtuebantur exaltatum in ligno, pendentémq;
in altitudine patibuli: ac diligenter inspexerunt me, ad satiandũ desi- Matt.27.
derium suum, & sibiinuicem me demonstrabant illudentes: ⁎ illi quo
que qui huius sceleris (meę dico crucifixionis) extiterunt ministri, ac Ibidem.
cipientes vestimenta mea partiti sunt ea, faciẽtes quatuor partes, vni
cuiq; militi partem: ⁎ & super vestem meam, sup tunicam incõsutilẽ, Ioan.19.
quæ desuper erat cõtexta per totum, miserũt sortem, cui⁹ esset, quis
eam totam sibi acciperet, nolentes eam (eo ꝙ incõsutilis erat) scinde
re. 20. Et illi quidem rabidissimi canes, & rugientes leones, hanc in
me crudelitatem exercuerunt. Tu verò De⁹ pater meus, qui nõ relin- Ioann.8.
quis me solũ, qui semper mecũ es: ne mihi nunc in tanta desolatione
posito deneges auxiliũ tuum, postquam ab omni humano & tempo
rali destituor: ⁎ sed aspice ad defẽsionem & liberationem meã, vt me
in morte nõ derelinquas, neq; in inferno, neq; in sepulchro, quemadmodum isti opinant: sed vt ad vitam post triduum quantocyus me
resuscites. 21. Erue animã meã à gladio diaboli, à potestate mortis,
vt non tenear à morte neq; ab inferno : ⁎ & de potestate canum isto
rum rabidorum, qua me morsib⁹ suis insanis interficere existimabãt,
erue animã meam: quæ mihi, vt vnica, est merito charissima. Nã carnem quidem in passionẽ & mortem dare nõ formidaui, & in manus
inimicorum corpus tua voluntate venire libenter permisi: animã tamen oro modis omnib⁹ à morte saluari, neq; in potestatem inimico
rum meorũ venire. 22. Salua me per resuscitationem potentiæ tuæ,
ex ore leonum istorũ pessimorum, ne quod ipsi petebant obtineãt,
cùm me à morte saluaueris: ⁎ & à potestate maligna istorum (qui sũt
veluti vnicornes, ad nocendum cõcessa sibi potestate atq; authorita
te terribiles) salua me humilem, paupculum, & afflictum puerũ tuũ.
23. Ego verò à morte, quã illi mihi putabant inferre, resuscitatus, tui
nominis gloriam annũciabo & manifestabo fratrib⁹ meis, Apostolis
atque discipulis meis, quibus post passionẽ meam præbebo meipsũ Actuũ.1.
viuum in multis argumẽtis, per quadraginta dies apparens eis, & lo-
quens de regno Dei: ⁎ atq; per hos ego te faciã in medio toti⁹ Eccle
siæ fidelium laudari & glorificari, missurus eos in mundum vniuersum vsq; ad vltimum terræ, vt omnes credentes baptizatos in nomi- Matt.28.
ne Trinitatis, doceant seruare præcepta tua, & veritatem tuã, ad quã Ioan. 18.
prædicandã tu me misisti in mundum: atque ita tu pater Domine, in
medio totius Ecclesiæ per hos fratres meos cõgregãdæ, fies laudabilis, & glorificaberis ab omnibus fidelibus. 24. Vertitur sermo ad fi-
deles Ecclesiæ. Vos fideles quicunque creditis in dominum Deũ vestrum, illúmq; vt dignum est reueremini, vos (inquam) iustum est, dignum, & congruũ laudare eũ pro mirabili vestra redẽptione, quam
per me filium suũ ipse dignatus est operari: ⁎ quicunque verum estis
semen Iacob, nõ carne tantum, sed fide & veritate: quicũq; fidei patriarcharum imitatores estis, vos glorificare conuenit Deum patrẽ
meum, qui liberationẽ patribus vestris repromissam fideliter per me
filium suum adimpleuit. 25. Honorate, colite, ac digne reuereamini
illum quicunq; reputari vultis ĩ verum & spirituale semel Israel: ⁎ vtique enim laude est dignissimus, quoniam non abiecit, neq; exaudire
renuit deprecationẽ, qua ego in passionis humilitate infirmus, despectus, pauper, & cõtemptibilis, ipsum fui deprecatus. 26. Neq; auertit à me vultum suũ, cum deprecarer eum pro me atq; mẽbris meis,
quasi exaudire nollet postulantem, aut quasi male gratã haberet po
stulationem meam: ⁎ imò clamantẽ me vultu placido respexit, benignis auribus audiuit & exaudiuit, de morte me ad vitã immortalẽ faciens resurgere: vnde & vobis quicunq; creditis, quicũq; mea membra estis, vita ꝓcessit æterna, & simul omne bonũ: ꝓpter quę à laudibus illius (qui vobis tanta tam dignanter præstitit) cessare nunquã
debebitis. 27. Ad te, ô pater meus, tendit, & apud te est, atq; etiam
de te, laus mea in Ecclesiæ meæ nouæ copiosa multitudine, in qua te
vno aĩo concordes laudãt fideles mei & mẽbra mea: ⁎ laudes meas &
pia cordis mei desideria, quib⁹ te sempet desideraui & optaui lauda-

*28 Edent pauperes, & saturabũtur: * & laudabunt dominũ qui requirunt eum: * viuent corda eorum in seculum seculi.*

Deute.8.
Matt.4.
Ioann.6.
Ibidem.

26 Reminiscentur & conuertentur ad dominum, vniuersi fines terræ.

Ioelis.2.
Lucæ.1. *30 Et adorabunt in conspectu eius, vniuersæ familiæ gentium.*

Apoc.16
1.Par.29. *31 Quoniã domini est regnum: * & ipse dominabitur gentium.*

*32 Manducauerũt & adorauerũt omnes pingues terræ: * in conspectu eius cadent omnes qui descendunt in terram.*

*33 Et anima mea illi viuet: * & semẽ meũ seruiet ipsi.*

Roma.6 *34 Annunciabitur domino generatio ventura: * & annunciabunt cæli iustitiam eius populo qui nascetur, quẽ fecit dominus.*

Roma.3.
Ioann.1.

re,ego persoluã per membra mea in Ecclesia,quã tibi cõgregabo,in E
conspectu omniũ fideliũ timentium & colentiũ sãctum nomẽ tuũ.
Tu enĩ qui nũc in paruulo Iudææ loco paucos habes tui nóis culto
res:post meam resurrectionẽ laudaberis & honoraberis cultu præ-
stantissimo in multitudine gentium,vbique per Ecclesiam sanctam.
28.Pauperes spiritu,humiles,& mites,quos ego cõgregauero in Ec-
clesiam meam,ipsi gustabunt &comedent cibum, nõ panis neq; car
nis,sed verbi Dei,cibũ quoq; corporis mei,quod eis ĩ sacramẽto da
bo absconditũ,quo cibo vtroq; copiose reficiẽtur (quantũ opus e-
rit) fideles & humiles serui mei:* & ipsi nõ ĩgrati de percepto pabu-
lo,cũ laude gratias agent nutritori suo Deo ,ex toto corde illi place
re atq; seruire desiderantes:* & quẽadmodũ cibo corporali sustẽtã-
tur & cõfirmãtur homines in vita corporis,ita cõfirmabũtur corda
& spiritus eorũ in vita atq; augmẽto spirituali,vitámq; accipiẽt,&in
ea cõfirmabũtur in sẽpiternũ : nũc quidẽ in vita gratiæ,& in futura
patria,in vita glorię sẽpiterna. Viuit enĩ homo in omni verbo quod
ꝓcedit de ore Dei:súntq; verba Dei,spiritus & vita. Et itẽ panem il-
lum Eucharistię,panẽ vitæ qui de cælo descẽdit,quisquis mãducaue- F
rit,nõ morietur,sed viuet in æternũ.29.In illo tempore,post meam
resurrectionẽ prædicãtibus Apostolis in vniuersis mundi partibus,
quotquot fuerint ad vitã prędestinati,recordabunt̃ domini Dei sui,
credẽtes in noíe eius, quẽ abiecerãt, neglexerãt,cõtẽpserãt,&prorsꝰ
ignorauerãt patres eorũ idololatriæ dediti,&cũ affectu ex toto cor-
de ad ipsum cõuertẽtur,vt auersi ab omni vanitate cõuertãtur ad ser
uiẽdũ Deo viuo & vero,in iustitia & omnimoda sãctitate.30.Et ex
omnibꝰ tribubus omnibúsq; nationibꝰ gentiũ alienigenarũ cõuersi
ad fidẽ ab infidelitate sua,in vera humilitate & corde fideli procidẽt
ante conspectum tuũ , adorabúntq; te dominũ Deũ suũ.31.Et vere
ita dignũ & iustũ est,erítq; hoc mihi summũ gaudium , cũ ista post
meã resurrectionẽ impleri per Apostolicã prædicationẽ in Ecclesia
mea cõspexero,vt abnegata vanitate ad cultũ Dei fideles cõuertãtur.
Tibi enim,ô mi pater,qui es verꝰ omniũ dominꝰ,cõpetit regnũ,tuũ G
est regnũ,tibi cõpetit regnare ĩ populo,nõ aũt idolis aut dęmonibꝰ:
* & tu es qui regnare debes atq; dominari in vniuersis gẽtibꝰ per to-
tã Ecclesiã,nõ aũt diabolus princeps tenebrarũ,cui tantũ cõpetit ty
rannis inferni.32.Plurimi quoq; ex iis qui potẽtiores,nobiliores,sa-
pientiores,ditiores,ac pręstantiores vidẽtur super terrã,gustabũt &
comedent etiã ipsi de pabulo prædicto,panẽ salutaris Euãgelicæ do
ctrinæ, & sanctũ panẽ corporis mei:& adorabũt dominũ Deũ suũ
cũ laude & gratiarũ actione:* corã te incuruabũt se,& adorãdi gra-
tia ꝓcident ante cõspectũ tuum, oẽs quicunq; sese curuatis genibus
posuerĩt super terrã,hoc est,quicũq; se in terrã ad adorandum ꝓster
nẽt,quicunq; in terræ puluerẽ siue in pauimentũ se demittẽt ad ado
rãdũ,hoc faciẽt nõ iã ante idola , sed in conspectu tuo,hoc est pene
omnes & plurimi valde tibi ꝓcident. 33. Et ego resuscitatus per te,
morte deuicta,vita spiritali in gloria immortalitatis viuã coram te,an H
te cõspectum tuũ,atq; ad gloriam tuã,mortẽ non visurus vltra in æ-
ternũ:* & vniuersi filii mei,vniuersi fideles qui crediderũt in nomẽ
tuũ,doctrinámq; meam susceperĩt,te colẽt fideliter,tibíq; serui &o-
bediẽtes erunt.34 Generatio vẽtura,populus nouus fidelis Ecclesię,
qui surget post meã resurrectionẽ,euãgelizabitur tibi domino Deo
suo,prædicationem & annunciationẽ salutis accipiet per Apostolos
vt credat in dominum Deum suum :*sicq; ꝑ veritatis prædicationẽ
quã tunc accipiet,populus ille fidelis factus ex infideli,annumerabit̃
tibi tanquã vero domino suo,asscribetúrq; & recensebitur inter ser
uos tuos,quasi recenter subiectus dominationi tuæ:* annunciabunt
sancti Apostoli mei,viri plane cælestes, populo illi nouo(qui adhuc
est nasciturus, qui est per Apostolicã prędicationẽ in baptismate &
fide generandus) iustitiam Dei,iustitiã verã quę corã Deo iustificat,
quę est ex fide in patrẽ & filium eius:illi,inquam,populo,quẽ tu pa-
ter ab ęterno prędestinasti& præordinasti facere in tempore suo,&
quẽ item perficies aptabísq; tibi in tẽpore definito,regeneraturus il-
lum tibi ex aqua & spiritu sãcto,vt fiat tibi in populũ electũ &pecu
liarẽ,in Ecclesiã sanctã,in qua inhabites,& modo per dulcedinẽ tuę
gratię,& in futuro secũdum plenitudinẽ glorię tuę sẽpiternę. Amẽ.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMPRIMVM.

VErsu tertio, Tu aũt in sancto habitas laus Israel. Nota ꝙ laus Israel dicitur Deus dupliciter, vel quẽ laudat Israel, id est, omnis populus fidelis, omnis plebs Dei: vel in quo laudat̃ & glorificatur populus fidelis. Siquidẽ magna est fidelis populi gloria & laus magna, ꝙ dominum habeat Deum suũ in se habitantẽ, ad custodiã atq; protectionẽ. quemadmodũ & summa erat idololatris ignominia, ꝙ simulachra muta haberẽt pro diis suis. Vnde erat illud Moysi, Non enim est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquãtes sibi, sicut Deus noster adest nobis. Deut. 4. ¶ Versu sexto, Ego aũt sum vermis, & non homo. Aduerte differentiã inter occasionẽ vermis & alterius animalis perfectioris. Si enim animal perfecti⁹, vtputa bos, vel ouis, vel equus, vel aliud quodlibet interficiatur aut moriatur, sunt qui cõpassione moueantur & doleãt. Et si ob vsum humanũ cogantur homines illa interficere, quemadmodũ ea quæ in cibum veniunt, faciunt hoc tamen absq; vlla ostensione crudelitatis, siue ictu vno graui, siue perfossione gutturis, iuxta quod conuenit, morte breuiori & faciliori ipsa interimentes. Erga autem vermes nequaq̃ vulgo hac vtuntur cõpassionis misericordia homines, quantumuis illis magna videatur inferri inflictio aut vexatio: sed absq; vlla commiseratione frequenter in varias partes secantur, neq; etiã naturaliter viscera sic commouẽtur intra homines, quomodo si eadẽ aliis perfectioribus animãtibus contingerent. Nisi forte quis Diuina pietate plenus, etiam in infimis & nouissimi gradus viuentibus nosset primam illam vitam, &
B omnis vitæ primariũ fontem agnoscere & venerari. Causa autem quare magis super animalib⁹ perfectioribus sit humanis visceribus naturalis commiseratio, q̃ super vermibus imperfectioribus, videtur hinc esse, ꝙ illa sint humanæ speciei aliqua ex parte (ratione perfectionis sensuũ & membrorũ) magis similia atq; vicina, q̃ sint hæc infima & imperfectissima animalia. Cum verò omne simile diligat sibi simile secundũ naturalem affectionem, amor autem cõmiserationem progignit, fit vt vbi maior est similitudo, maior quoq; sit amor & commiseratio. Ob hæc nimirum, Christus dominus vermem se nominat: quem Prophetæ agnum nominarunt, ouem, & vitulũ: nimirũ ipse se amplius humilians, q̃ illi ausi fuerant. Propter enim nimiã crudelitatem, quã in eum exercuerant impii Iudæi, vix homini similis videbatur. Propter quod ab Esaia prędictum fuit, Vidim⁹ eum quasi leprosum, despectum, & quasi nouissimũ virorum, virum dolorum, & virum scientem infirmitates. Esaiæ. 53. Nõ erat species ei, neq; decor. Et in humilitate iudicium eius sublatum est, atq; alia plura: quæ omnia palàm vermis nostri miseriam attestantur. Et quoniã prę hac summa despectione, homini similis nõ videbatur, vix quisquã fuit qui super eo moueretur misericordia. Imò cũ iam à Pilato, portans spineã coronam, & flagellis per totum corpus crudelissime vulneratus, exhiberetur, demonstrareturq; turbis, ad misericordiã excitandam: adeò moti non sunt persequutores, vt etiam amplius iam
C mortẽ sitirent, inualescentibúsq; vocibus absq; omni misericordia clamarent, Tolle, tolle, crucifige eum. Ioan. 19. Nõnulli verò sanctorum patrum aliud insuper mysterium intelligunt, in eo ꝙ Christus se vermem & nõ hominem dixit: quoniam videlicet non vt cæteri homines est humano more conceptus, ex concubitu maris & fœminæ, sed nouo miraculo, ex superna operatione spiritus sancti. Quemadmodun enim vermis patrẽ non habet, cuius cum matre cõcubitu generet̃, sed in ligno vel in terra, ex putrefactione vel occulta virtute interna (quæ ex influxu venit corporis cælestis) concipitur & generatur: ita Christus dominus nõ ex virili semine, neq; ex cõmixtione, sed ex influxu superno & obumbratione spiritus sancti conceptus fuit in vtero virginis superbenedictæ Mariæ, quasi in medio ligni castissimi, & ab omni sorde purissimi: aut quasi in medio terrę pinguissimę, & per gratiam spiritus sancti fœcundissimæ. Intra pinguem enim terrã solent libenter vermes progigni. Atq; huic recte quadrabit, quod Dauid (qui personã Christi præfigurare solet) legimus .2. Regum. 23. capite, tenerrimum ligni vermiculum nuncupatum. 2. Re. 23. Fuit insuper Christus dominus secundum humanitatem tenerrimus, complexionis dispositionem nobilissimã habens: quemadmodũ in vermibus summa est teneritudo. Qua de re latius egimus in libris quos de consideratione rerum naturalium cõscripsimus, libri. 9. cap. 28. His ergo rationibus, vel diuisim, vel potius in vnũ simul
D coassumptis, Christus dominus vermem sese nuncupasse intelligatur. Primũ tamen Elucidationi respondet, & proposito rectius quadrat, intelligentiam quoq; pleniorem facit. ¶ Versu. 15. Factũ est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. Participium liquescens, potest indifferenter coniungi vel cum cera, vt sit sensus, Cor meum factum est in medio ventris mei, tanquam cera liquescens: aut cum corde, ad hunc sensum, Cor meum factum est liquescens in medio ventris mei tanquam cera. Quod autem ad sententiã pertinet, nihil refert, sic an sic iungamus. Vulgatior est modus prior, quem in Elucidatione quoq; sequuti sumus. Per ventrẽ autem hoc loco intelligi oportet nõ solùm partem illam quæ solet eo nomine appellari, in quo cibi sunt & stercora (In hoc siquidem ventre non est cor, neq, in medio eius locum habet inter intestina plena stercoribus) sed pro parte corporis superiori vsq; ad collum accipi oportet ventrem: atq; in huius ventris medio situm est cor hominis. ¶ Versu. 24. Qui timetis dominum, laudate eum. Posset ab hoc loco residuũ Psalmi accipi, quasi ipsius Prophetę Dauid sermo, loquẽtis in spiritu de gloria resurrectionis Christi, déq; patris ex hoc clarificatione, de populorũ conuersione, Ecclesiæ ædificatione, de Apostolica prædicatione, sacramentorum viuificorum institutione, & in aliis quæ in tempore gratiæ futura erant. Nos tamen in Elucidatione maluimus totum Psalmum à Christo pronunciari, ea quæ de Deo dicit ad patrem referentes, atq, etiam ad ipsummet Christum, quatenus patri suo est coæqualis: sicq;, cum ait, Conuertentur ad dominum, Laudabunt dominum, Domini est regnũ, &c. simul

&de patre loquitur,& etiam de ſeipſo ſub tertia perſona,quaſi de alio. ¶Verſu.32.In conſpectu e- E
ius cadent omnes qui deſcendunt in terrã.Huius verſus poſterior pars videtur habere difficultatẽ.
erit tamen facilis eius intelligentia,ſi ita legatur: Omnes qui deſcendunt in terrã,id eſt,omnes qui
ſe demittunt in terram , & proſternunt ad adorandũ, cadent ante conſpectũ eius,id eſt,procidẽt
Ioan. 6. ante ipſum.Dictum eſt autẽ,omnes,hyperbolice: quia plurimi in primitiua Eccleſia conuertebã-
tur,vel omnes præordinati & electi in Eccleſia, quẽadmodũ apud Ioannem,Et erũt omnes doci-
biles Dei.¶Verſu vltimo,Annunciabitur domino generatio ventura.Quòd dicitur annuncianda
domino generatio ventura,in Elucidatione indicauimus duplicẽ recipere intelligentiã. Iuxta pri-
man improprie accipitur vox annunciabitur , vt idem valeat quod prædicabitur,improprie item
ſumpta,vt tantundẽ valeat,atq; prædicationem & annunciationẽ ſuſcipiet de Deo.Et huic ſenten
tiæ illud quod mox ſequitur,cõcordat: Annunciabunt cæli iuſtitiã eius populo qui naſcetur Eſtq;
hæc particula ſecunda,expoſitio prioris:vt iſta poſterior pars,quæ per actiuum verbũ enunciabit,
prioris per paſſiuum obſcurius enunciatæ tollat obſcuritatẽ:id quod ſcripturis nõ eſt infrequens.
Populus enim fidelis(qui erat generatio ventura)annunciatus,euangelizatus,ſiue prędicatus eſt(vt
ita loquamur) domino,id eſt,prædicationẽ & annunciationem ſuſcepit de domino,& ad credẽdũ
in dominum:quia cæli,id eſt,Apoſtoli,annunciauerunt eidem populo iuſtitiã Dei.Non autem mi
rum videatur,ſi verbũ illud annunciabitur,dicamus improprie hîc accipi.Nam&in Euangelio ver
Matt. 11. bum euangelizari(quod ſecundũ virtutem idem valet pene quod annunciari) ſimiliter improprie F
Lucæ. 7. ſumitur,cum dicit ad diſcipulos Ioannis Saluator,Pauperes euangelizantur,id eſt,pauperes bona
& læta nuncia accipiunt, vel pauperibus bona Euangelica nunciantur.Prædictæ expoſitioni fauet
Chal.Para.quæ hoc loco ſic habet,Semen Abrahæ ſeruiet corã eo,annunciabit virtutem fortitu-
dinis Dei generationi venturæ: vbi ſecundũ actiuam ſignificationẽ idem exprimitur,quod in iam
dicta intelligẽtia dicitur per paſſiuũ. Altera autẽ intelligẽtia,quam innuit Elucidatio,erat accipien
do verbũ annunciari,quaſi pro annumerari vel recenſeri ,vt ſit ſenſus,Annumerabitur domino ge
neratio ventura,quemadmodũ populus de nouo acquiſitus annunciatur,aſſcribitur,annumeratur
regi,qui illum acquiſiuit,recenſetúrq; &velut refertur ad eum.Veluti cum rex quiſpian copioſum
mittit exercitum,vt alienigenas ſibi gentes ſubdat:is qui exercitui præeſt,quoſcunq; expugnat,do-
mino ſuo cuius negotiũ agit , annumerat,aſſcribit,atq; annunciat.Ad eundem enim modum ſancti
Apoſtoli,qui à Chriſto ad orbem ſubiugandũ miſſi fuerunt,ex omnibus finibus orbis terræ,quoſ-
cunq; ad fidẽ Chriſti cõuertendo ſalubriter expugnabant,eos Chriſto annumerabãt, adiungebant
in populum,& veluti in numerũ retulerunt ditioni s ipſi⁹:cuius nõ ſuum agebant negotiũ,quem-
admodũ inſignis quidam ex illis aiebat,Nõ enim noſipſos prædicamus,ſed dominum noſtrũ Ieſũ
2.Cor.4. Chriſtum.Cælis ergo annunciantibus iuſtitiã Dei annunciata eſt domino generatio noua ,popu- G
lus nouus adnumeratus eſt ei,& in numerũ ſubditorum ipſi relatus,ſimúlq; recenſitus.Et ſecũdũ
hanc ſententiam verti poteſt ex Hebreo,Numerabitur domino generatio quæ veniet.

XXII PSALMI ARGVMENTVM.

Dulciſsimus eſt hic Pſalmus fideli cuilibet electo atq; ſpirituali homini,ad meditãdũ Dei & Chriſti præcipua beneficia,& pro eis gratias agendum valde accõmodus.In ipſo nanq; multiplicia Dei beneficia cõmemorãtur:quemadmodũ videlicet Deus quaſi paſtor bonus,nihil eorum nobis deeſſe patitur,quæ ſunt ad ſalutẽ noſtram vtilia,cõſtituẽs nos in vberrimis Eccleſiæ paſcuis,potãs nos aquis ſapientiæ ſalutaris, quæ à ſpiritu ſancto fluit in Eccleſia,& cuius participes ſunt fideles omnes in ſancta Eccleſia:inſuper corda noſtra ad ſe benigne cõuertens,& per viam iuſtitiæ nos benigne deducens propter miſericordiã ſuam.Deĩde etiã in ſummis periculis protectionis ſuæ beneficium nunquã nobis ſubtrahens,diſciplinam inſuper paternã vt filiis virga & baculo impendens,ad corroborandum nos contra hoſtiũ oppugnationes menſã parans,id eſt ſãctiſsimum ſuum corpus & ſanguinem nobis donans in Eccleſia:neque ſic ſolum exterius paſcens, verumetiã interius oleo ſpiritualis gratiæ ſpiritum lætificans & fœcundans:mercedem quoque & retributionem glorioſã precioſumq́ue calicem fortiter agentibus proponens.Cuius denique indeficiens miſericordia nunquam nos deſerit omnibus diebus vitæ noſtræ, donec nos adducat in manſionem quietis æternæ. H

VIGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

Ephe. 2. 1 *Dominus regit me,*
Ioan. 10. *& nihil mihi deerit:*

** in loco paſcuæ ibi me collocauit.*

2 *Super aquã refectionis educauit me:*

DOminus Deus, qui diues eſt in miſericordia,ipſe quaſi pater & paſtor bonus me paſcit ac dirigit,quemadmodum paſtor ſuã ouiculam, ita mei ſolicitã ac prouidam curã gerens:& ob hoc confido,ꝙ non deficiã omni bono,neq; quicquã vnquã mihi deerit in vlla gratia,quod mihi ſit ad ſalutẽ atq; ad ſpiritualem vitã neceſſarium : * Et primum quidẽ(vt ipſius ſaltẽ aliqua enumerẽ beneficia)cõſtituit me,firmauit, atq; habitare me fecit in optimis paſcuis,in vnitate & corpore Eccleſię ſuę ſanctę:in qua veluti in paſcuis pinguiſſimis atq; vberrimis paſcuntur atq; enutriuntur omnes fideles.2. Enutriuit me ſecus decurſus aquarũ viuentiũ,iuxta fontẽ aquę viuę,quę eſt aqua ſapiẽtię ſalutaris fluens in paſcuis Eccleſię:qua potãtur omnes fideles ĩ ea,atq; in hac cęleſti ſapiẽtia creſcere me fecit, & augmentũ ſumere in ſpiritu:

A ** animam meam conuertit.*

3 *Deduxit me super semitas iustitiæ:*

** propter nomen suũ.*

4 *Nam & si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala:* B ** quoniam tu mecũ es.*

5 *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.*

6 *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.* C

7 *Impinguasti in oleo caput meum:*

** & calix meus inebrians, quàm præclarus est.* D

8 *Et misericordia tua subsequetur me,*

** omnibus diebus vitæ meæ.*

* cuius aquæ tanta est dulcedo, tanta est refectio atq; refocillatio quã
præstat animæ bibenti ex ea, vt per suum gustũ animã meã ac spiritũ
ab omni vanitate auersam cõuerterit in purũ ac solũ verũ ipsius Dei
mei amorẽ. Gustato etenim spiritu, desipit omnis caro: & cælestis illa
sapiẽtia omnia facit quæ in mundo sunt insipida. 3. Perduxit quoq;
me pastor meus in viã iustitiæ, ponẽs me in via & obseruatione prę
ceptorũ suorũ, atq; etiã ducẽ & custodẽ mihi in hac via se præbens,
à lapsu & transgressione me pręseruãdo, vtq; ad implenda ipsius mã
data essem validus me interius corroborando: * fecit aũt hæc omnia
mihi, nõ propter mea merita, nõ ꝙ ego dignus essẽ ex me tãtis bene
ficiis ab eo affici, sed ꝓper sui nominis gloriã, quoniã sic illi fuit pla
citum, voluítq; his modis suũ nomen, suã gloriã, suã bonitatẽ in me
demonstrare. 4. Insuper etsi cõtigerit me peruenire vsq; ad maxima
pericula, ita vt quasi ꝓximus videar morti, iámq; me mors ipsa videa
tur operuisse, & velut obũbrasse, atq; expãdisse se supra me: nõ tamẽ
conturbabor, neq; desperatione aut diffidẽtia deiiciar à timore im-
minẽtiũ ante premẽtiũ malorũ: * quoniã te semper mecũ habeo ad-
iutorẽ, & defẽsorẽ meũ, qui etiã de periculis maximis, imò & de mor
te potẽs es (si tibi placitũ fuerit) me liberare, qui de me es amplius,
quã egomet de meipso solicitꝰ, quíque in tribulationibꝰ & periculis
maxime & præsentissime adesse soles. 5. Quòd siquando aduersitas
quælibet tua permissione, aut dispositione aduenerit ĩ eruditionẽ &
correptionẽ (siue virga ea fuerit, siue baculꝰ, siue modica siue magna,
siue ad tolerandũ leuior siue grauior) vsque adeò nõ conturbabor su
per paterna disciplina tua, vt etiã magnã cõsolationẽ sim ex ea acce-
pturus. Erit enim hoc mihi indicio, ꝙ nondũ à cura tua me abieceris,
ꝙ nondũ adulterinum me habes & nothũ, sed vt legitimum filiũ: po
tissimum cum sciam nullũ esse filium quem nõ corripit pater: & eos Hebr. 12.
qui extra disciplinã sunt, adulterinos esse, non filios legitimos. 6. Et
quoniã tribulantium atque persequentium magna est copia & multa
crudelitas, partim carne interius sæuiente, partim mundo exterius,
diabolis vtrinque: vt aduersus omnes istos infractus & imperterritꝰ
stare queam, & nõ aliquando succumbere, mensam parasti in cõspe
ctu meo, cibum proponis salutarẽ in Ecclesia tua sancta fideliter pu-
gnantibus, panem vitę qui de cælo descendit, pretiosissimum corpus Ioan. 6.
tuum & sanguinẽ: de qua mensa sumentes dignéque cõmunicantes,
accipimꝰ fortitudinẽ, & cõfirmamur in spiritu, vt aduersum omnes
nos tribulantes, fortes & inuicti perstare valeamus. 7. Ad hæc inter-
na vnctione spiritus tui sancti vnxisti spiritũ meum, oleo suauissimo
spiritualis gratiæ tuæ mentem meã atque affectum (lætificãdo pari-
ter atque fœcundando) copiose perfudisti, quẽadmodũ oleũ corpo
rale faciem exhilarat & impinguat. Id enim facis, dũ charitatem tuã Psal. 103.
per spiritũ sanctum diffundis in cordibus nostris, quantũ ad effectũ: Rom. 5.
quod ad mentẽ verò attinet, vnctione tua doces nos de omnibus, & 1. Ioan. 1.
omnem doces de credendis atq; agendis veritatẽ: * Super omnia ve Ioan. 14. & 16.
rò pars calicis mei quã expecto, portio mea hæreditaria, & beatissi-
ma illa hæreditas atq; retributio fœlicitatis æternæ, quæ me satiabit:
ac prorsus inebriat, quæ totũ meum desyderiũ & appetitũ sufficien-
ter implebit, ò quã est pręclara, & q̃ pretosa & inæstimabilis, super o- Esaię. 64.
mnia quæ in mũdo sunt aut valẽt cogitari: quã neque oculus videre 1. Cor. 2.
potuit, neq; auris audire: imò nec in cor hominis ascẽdit, quę prępa-
rauit Deus se diligẽtibus. Atq; in hũc calicẽ præclarissimum iam prę-
paratũ mihi & seruatum in cælestibus aspiciens, mentísq; oculos ac
cordis affectũ spe certissima intẽtos tenẽs omnes pro nihilo supera
bo aduersantiũ tribulationes atq; tentationes. 8. Semper autẽ mise- Sapie. 7.
ricordia tua præsto mihi aderit, ac veluti subsequetur, ita vt mecũ sit,
& mecũ laboret in omnibus, quocunq; me vertero, custodiẽs introi
tum & exitũ meũ, custodiens animã meã ab omni malo, parata auxi
liũ prębere in omni opere bono, ad quodcũq; voluero extẽdere ma Psal. 120.
num meã: quẽadmodũ pastor diligens ouiculas suas subsequitur, ne
que vnquã solas eas relinquit, donec in caulas induxerit, ne vsquam
forte vel aberrẽt, vel in foueas cadãt, vel luporũ esca fiãt: * atq; hoc
tuæ solicitissimæ curæ atq; custodiæ beneficium, nõ vno tantũ vel
die vel anno impendes mihi, verũ omnibus diebus, quibus hic vixe-
ro super terrã, donec vixero in hac militãte Ecclesia, in hoc deserto

9 Et vt inhabitem in domo domini in longitudinem dierum.

vbi omnia sunt periculis, foueis, laqueis, ac lupis plena. 9. Et ita quidẽ semper tua misericordia me subsequet, vt in æternitate in domo tua tecum valeam inhabitare, vt nemo me in hac via à pręparata illic mansione valeat impedire, aut à te vlla ratione separare, sed in æternum permanere & habitare valeam in cõspectu tuo atque in domo tua: nunc quidem in Ecclesia hac militante, per gratiã tuam, in triumphante verò aduentura, secundum perfectam gloriam tuã, quę sine fine perdurabit omnibus electis in secula seculorum, Amen. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXII.

Versu primo, Domin⁹ regit me. Regere in bonã partẽ accipit. Est enim Gręce ποιμαίνει, quod significat regere ad modum pastoris, siue pascere: quod verbum etiam supra Psalmo. 2. haberi diximus in Græco, Reges eos in virga ferrea. Loquitur enĩ hic Psalmus de Deo quasi pastore, & plura ex iis quæ hoc loco dicuntur de Christo erga Christianos, dicta videntur secundum similitudinem pastoris corporalis & ouiũ. Est enim pastoris officium curare vt nihil desit ouibus quod sit ad earũ bonam valitudinem necessarium: vt in loca pascuorũ educat eas, vt in vias bonas & rectas deducat, à deuiis & suspectis locis custodiat, vt si in pericula incidãt præsentia, auxilio F
Ioan. 10. suo eas liberet, vt pedo suo (siquãdo à via recta aberrare incipiant, aut à grege segregent) eas redire cogat: denique, vt pro ouibus solicitã curam gerat, & nunquam eas deserat, donec in quietis locũ, in caulas inducat. Hæc autẽ omnia in isto Psalmo facile est consyderare, quomodo Christo domino (qui sese testatus est pastorẽ bonum) applicentur, interiectis nihilomin⁹ & aliis quibusdam, quæ corporalibus ouibus nõ conueniunt: quemadmodũ de aquis refectionis, quib⁹ oues nõ egent corporales: de cõuersione animæ, de parata mensa, de impinguatione capitis in oleo, & calice præclaro. Nobis enim rationalibus ouibus ampliori atq; etiã alia cura est opus, q̃ oues corporales accipiant à suis pastoribus. ¶ Versu. 5. Virga tua & baculus tuus. Nõnulli per baculum intelligunt sustentationem Dei, qua iustos sustentat. Cum enim dominus electas oues suas percutit (hoc est, disciplina qualibet seu aduersitate corripit) baculo nihilominus eos sustentat, dando in aduersitate patientiã, ne vel in murmurationẽ, vel in desperationem, vel in alia mala per impatientiã cadant. Cũ ergo simul sunt virga & baculus, in hoc cõsolari debet electus. Virga autem si sola fuerit, defueritq; baculus, timendũ est ne reprobus fiat ille qui sine baculo virgam sentit. Alii per baculum pastoralem siue pedum, intelligunt Dei internã directionem. Consolatio enĩ est electorum, cum exterius flagellante virga, interius directio Diuina in viã rectam reducit. Parum enim profuerit virga, si defuerit hic baculus. Hæc aũt vbi simul adsunt, magna est eius qui ea experitur cõsolatio. Sensit virgã Pha- G
Exo. 4. 5. & 6 rao, sẽsit & Sẽnacherib: verùm quia baculus defuit, non eis sola virga attulit cõsolationẽ. Sensit & Dauid virgam, post dinumerationem populi: sensit item Nabuchodonosor, postquã eleuatũ fuisset
4. Re. 16. cor eius. Et his, quia simul adfuit baculus, interior Dei directio ad pœnitentiam, iccirco acceperunt
2. Re. 24. cõsolationem, & per virgam atq; baculum senserunt emendationem. Nos autem in Elucidatione,
Danie. 4. tam per virgam, q̃ per baculum indicauimus accipi correptionem disciplinæ: per virgam quidem mitiorem, per baculum verò duriorẽ. Quosdam enim virga tantum, alios etiam baculo corripit pastor bonus: & quosdã quidem leuiori ac mitiori disciplina, alios verò duriori corripit, iuxta quod ipse nouit vnicuiq; ad salutem & meriti promotionem cõuenire. Iusto autem quicquid tandem ex
2. Re. 12. domini manu euenerit, siue virga corripiatur siue baculo, cõsolatio esse debet, dum attendit dominum esse & patrem qui corripit: idq; totum quod agitur ad suam sibi salutem proficere. Quasi vir-
1. Par. 21. ga percutiebatur Dauid, cũ pro adulterii & homicidii peccato pueruli ex adulterio cõcepti vitam impetrare non potuit. Leuis enim satis & mitis videbatur ista correptio pro peccati magnitudine.
2. Re. 16. Baculo verò cædebatur, cũ post populi dinumerationẽ, septuaginta milia hominũ ex populo sibi charissimo, pro suo peccato percuti vidit pestilentia: item, cum grauissimã sibi persequutionẽ à filio suo Absalon suscitari conspexit. In vtroq; autem suscipiens patienter Diuinam correptionem, emendatus & consolatus est. Quod autẽ per virgã dicamus intelligi correptionem mitiorem, per baculum verò duriorem, ex cõmuni cõsuetudine accipimus parentũ, qui filios donec in ætate sunt minori, virga corripiũt: quos iam grãdiores factos, omissa virga, baculo corrigunt, si cõmeruerint. Est autem præter virgam & baculũ, etiam gladius domini, quo corripit reprobos, qui de numero filiorum nõ sunt. Atq; hic potius ad vltionem, quàm ad disciplinam spectat. Non enim ad patrem, H
Rom. 13. sed ad iudicem spectat gladi⁹. Gladius ergo domini metuẽdus est, & sẽper præcauendũ ne veniat nobis. Cæterum virga & baculus cum aduenerint, etiam in consolatione sunt habenda, atque ĩter præcipua Dei beneficia hominibus spiritalibus sunt æstimanda.

XXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste in initio & in fine Christũ dominũ respicit: in medio aũt eos qui dignos se Christo per iustitiam & vitã bonã exhibuerint. In principio itaq; Christi domini vniuersale super omnẽ terrã dominiũ proponitur, propterea q ipse orbẽ terrarũ fecerit & creauerit. Est enim iustũ, rationabile, atq; necessariũ, eundẽ esse orbis dominũ qui creauit illũ, atq; oẽs habitantes in eo. Versu aũt. 3. incipit describere qui digni habendi sint vt admittãtur in orbẽ illum venturũ, in ciuitatẽ supernã: posteaquã cõstat nõ oẽs illic admittendos absq; discrimine, quẽadmodũ in hoc orbe sine distinctione habitant boni & mali, & oĩm secundũ natu-

A *ralē ſubiectionē(ratione creationis)æqualiter Deus eſt dominus. Deſcribit autē quales iſti eſſe debeāt,qui in illū venturum orbem,in montem ſanctum ſint admittendi,verſibus quatuor,nimirū à tertio vſq; ad ſeptimum. A quo rurſum vſq; ad finem,Chriſti glorioſū dominiū proponit,non iam quod ratione creationis rerū habet: ſed quod ratione peractæ victoriæ à patre accepit,iuxta illud,Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terre.* Mat.26. *Cōſyderans itaq; propheta in extaſi ſpiritus Chriſtū,accepto hoc dominio cum gloria magnifica aſcēdētem vnà cum multitudine illius beatæ captiuitatis,quā aſcēdens ſecū ducebat in altū(de quibus in præcedētibus ſtatim prædixerat)tanquā præcurrēs nuncius,angelos alloquitur,vt aperiāt venieti domino portas ciuitatis,ſecundū omnē altitudinē & latitudinē:cauſam ſimul adiungens, magnitudinē gloriæ & maieſtatis eius,quē cōtēplabatur aduenietē: ſicq; dulciſſimo exitu,ī ſuauiſſima cōtēplatione īgreſſus Chriſti,Pſalmū hūc terminat.* Ephe. 4. Pſal. 67.

VIGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domini eſt terra & plenitudo eius: ✳ orbis terrarum & vniuerſi qui habitant in eo.

B *2 Quia ipſe ſuper maria fundauit eū: ✳ & ſuper flumina præparauit eum.*

3 Quis aſcendet in mōtem domini? ✳ aut quis ſtabit in loco ſancto eius?

4 Innocens manibus & mundo corde:

C *✳ qui nō accepit in vano animam ſuam:*

✳ nec iurauit in dolo proximo ſuo.

5 Hic accipiet benedictionem à domino:

✳ & miſericordiam à Deo ſalutari ſuo.

D *6 Hæc eſt generatio quærentium eum:*

✳ quærentium faciem Dei Iacob.

7 Attollite portas principes veſtras:

✳ & eleuamini portæ æternales:

✳ & introibit rex gloriæ.

8 Quis eſt iſte rex glo-

Terra vniuerſa cū omni ſua plenitudine, cū omnibus quæ in ea ſūt,& in ea ſuſtētantur, creaturis,domini Dei eſt,qui creauit eam: ✳ vniuerſus,inquam, orbis terrarū,totus terræ globus,cum omnibus qui in eo, vbicunq; gentiū , vbicunq; locorū inhabitant.2.Ipſe enim eſt,qui orbē terrę creans ſtabiliuit,firmauit,cōſtituit,ſolide poſuit ſuper elementū aquæ,ſuper cōgregationes aquarū,quæ ſunt maria: ✳& ſuper vniuerſitatē aquarum,ſuper elemētum totū aquæ,artificio magno & ſapiētia præparauit,ſtabiliuit,firmitérq; collocauit eū,quaſi globū in medio aquæ.3.An verò omnes qui nūc in hac terra inhabitāt,abſq; diſcrimine boni atq; mali, ſic etiā in ſupernam manſionē ſūt abſq; diſcretione admittēdi? Quòd ſi nō omnes:qui ergo digni erūt aſſumi in montē illum excelſum,atq; ad ſublimitatē peruenire maieſtatis Dei, ante conſpectū diuinitatis? ✳ aut qui digni reputabūtur,vt ſtent,permaneāt,atq; vt ciues inhabitent in ciuitate illa ſuperna , in māſione illa beata,quā ipſe dominus ſanctificauit ſibi in aulam regiam , & glorioſum palatiū ſuum? 4.Illi nimirū,qui manibus fuerāt mundi,puri,& innoxii,qui nihil operati ſunt iniquū,neq; cōtra Deum, neq; contra proximos,ſed ecōtrario opera iuſtitiæ & virtutis ſedulò ſunt operati:qui,inquam, nō ſolum opere exteriori innocētes ſe exhibuerunt, verumetiā cor mūdum& affectum ſyncerū geſtauerūt,adeò vt nō ſolum opere nihil noxium perpetrarint,verū neq; deſyderio quicquam tale concupierint: ✳ qui animas ſuas nō in vanū ſiue fruſtra à Deo acceperūt,ſed ipſis bene vſi ſunt,ad bonū cultū Dei , ipſarū vires omnes diuinis obſequiis dedicando , ad quem finem īdubitatū eſt hominib⁹ animā rationalem datam eſſe: ✳ qui etiā non iurant in dolo, nō peierant, & omnino non mendaciter neq; doloſe agunt cū proximis ſuis :ſed quę ꝓmiſerunt aut iurauerūt,implent iuſte atq; fideliter:& quæcunq; agunt cū proximis,ſynceriter abſq; fraude & dolo peragunt in iuſtitia .5. Hi ſunt qui in cæleſtibus benedictionē accipient immortalitatis,&donū beatitudinis æternæ à domino, cuius in hac vita voluntatē peregerunt: ✳ & hi perfectā illā æternæ ſalutis miſericordiam cōſequentur à deo omnipotente ſaluatore ſuo:rigorem autem vltionis,quam illi ſentiēt qui cōtraria fuerint operati,non experientur.6. Hæc atq; huiuſmodi,qualē ſuprà deſcripſimus,eſt generatio eorum qui timēt dominū: tales eſſe debent,qui de populo & numero timentiū eſſe cupiūt,atq; cum eis prēmii æqualitate participes fieri:✳ hic eſt,inquam ,populus & generatio eorum,qui ex puro corde requirunt cōſpectum Dei veri,qui ambulant tanquam in cōſpectu domini Dei ſui,ſemper illi cupientes placere: & tales fieri oportet,qui de horum numero haberi velint.Atq; huiuſmodi ſunt,qui dominum ſunt in cæleſtia ſcandentem comitaturi,in laudibus,vt hîc āte cōſpectum eius ſemper ambulauerunt in virtutibus.7.Vox Prophetæ in ſpiritu exhortantis angelos,vt Chriſtum dominū cū victoria redeuntē ſuſcipiant: Vos verò ô principes,ô ſublimes angelici ſpiritus,attollite,eleuate,& in altum atq;latum aperite portas veſtras,redeunti cū victoria magnifica domino:✳ vos quoq; portæ æternitate ſtabiles,ciuitatis ſupernæ,eleuamini alte, latéq; aperimini: ✳ ecce enim aduenit rex glorioſus Chriſtus dominus,peracta militia, regnū in ciuitate ſuperna accepturus, omnibúſq; angelicis exercitib⁹ pręferēdus. Cui ſane cum innumera multitudine iuſtorum omniū qui ſe in vita Deo dignos exhibuerūt aduenienti,cōuenit portas ciuitatis veſtræ (in quā ingredietur,accepturus regnum) alte latéque aperiri . 8. Quòd ſi cognoſcere velitis

Gene. 1.

riæ? dominus fortis, & potens, dominus potens in prælio.

9 Attollite portas principes veſtras:
✱ & eleuamini portæ æternales:

Apo. 19. *✱ & introibit rex gloriæ.*

10 Quis eſt iſte rex gloriæ?

Ioan. 4. 5. *✱ dominus virtutum, ipſe eſt rex gloriæ.*

quíſnam iſte ſit rex glorioſus, cuius prędico aduētū, & cui portas ui- E
beo attolli atq; eleuari, ſcitote quoniam ipſe eſt Chriſtus dominus,
rex fortiſſimus & potentiſſimus, eandē cū patre fortitudinem & co
æqualem habens virtutem: ipſe, inquam, qui potēs & robuſtus eſt pu
gnator, qui potentia ſua debellato inimico generis humani, glori-
oſe triūphauit, deuicta morte, infernóq;, & inferni principe diabolo
ſuperatis. 9. Iterū vos exhortor, ô principes excelſi, angelicæ poteſta
tes, vt portas ciuitatis veſtræ late aperiatis venienti à victoria, ínque
propria redeunti domo, cum innumero iuſtorū comitatu, quos ſe-
cum à captiuitate inferni potēter liberatos adducit, veſtris ordinibus
inſerendos: ✱ vos iterū moneo, ô portæ æternæ, nunquā confringē-
dæ, ciuitatis ſupernę, quā nemo vnquā poterit expugnare: vos, īquā,
iterum iubeo alte lateq; quantum fieri poteſt aperiri, in tanta gloria
& comitatu venienti domino: ✱ Introibit enim per vos rex regū &
dominus dominantiū, rex glorioſus ſup omnes reges. Nō debet au-
tem qui in tanta maieſtate & tanto cum comitatu aduenit, per angu
ſtum oſtiolum intromitti, ſed portas neceſſe eſt illi in altum & latū F
prorſus aperiri. 10. Neq; verò eſt ꝙ miremini quíſnam iſte tantus ſit
qui ſic aſcendit in gloria, qui venit tanto comitatu ingreſſurus in ci-
uitatē veſtram vt regnū accipiat: ✱ ecce enim ipſe eſt dominus āgeli
carum virtutum omniúmq; veſtrorū exercituū, & omnino omniū
veſtrum ipſe eſt dominus, filius Dei, patri æqualis, qui olim exiens ad
patris implendā voluntatē in terras, nunc reuertitur, peractis omni-
bus, cū gloria: propter quod cū omni reuerētia & obſequio quo po
teſtis, illi debetis obuii procedere, aduenientémq; cum omni lętitia
& iubilo ſuſcipere generis humani redēptorē, & angelicorū ordinū
reparatorem, dominum Ieſum Chriſtum, qui patri erat erítque coæ-
qualis, vnà cum ſpiritu ſancto in omnia ſecula ſeculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMTERTIVM.

VErſu primo, Domini eſt terra & plenitudo ei⁹. Nota duplex eſſe Chriſti dominiū: pri⁹ qui-
dem, ratione creationis. Eſt enim ipſe creator omniū, & iccirco omniū etiā dominus. Qui
enim de nihilo fecit omnia, cælum, terrā, & quę in eis ſunt, quídni etiā dominus ſit horum G
omnium? Hoc modo, vt irrationabilium omnium, ita etiam omnium hominum Chriſtus eſt domi-
nus, ſiue bonorum ſiue malorum. Ac de hoc dominio in duobus primis verſibus agitur. Alterum
eſt dominiū quod ſibi Chriſt⁹ veluti cōparauit, atq; per paſſionē promeruerit, quod poſt laborio-
ſam militiā ac pugnam cum diabolo (victoria tādem per propriā mortem obtenta) veluti lucrife-
Philip. 2. cit, iuxta quod ad Philippenſes Apoſtolus ſcribit, Chriſtus factus eſt pro nobis obediens vſque ad
mortē, mortem autē crucis: propter quod & Deus exaltauit illū, & dedit illi nomen, quod eſt ſup
omne nomē, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur. Quo dominio licet etiā omniū dominetur,
nempe cæleſtium, terreſtrium, & infernorū, tamen peculiari modo ſuper ſáctos & electos ſuos ha
bebit dominiū in regno cæleſti: intra quod regnum nō includuntur, & ſub quo dominio nō erunt
niſi illi, qui nunc per innocentiā & iuſtitiā dignos ſe Deo ſeruos exhibuerint: quos etiā ſecū vehet
in gloriā ſuam, regnaturus cū eis in perpetuū. De hoc autem ſecūdo dominio fit ſermo in reliqua
parte Pſalmi: maxime aūt circa finem deſcribit̃ illius dominii & imperii à Chriſto ſuſceptio. Huius
autem duplicis dominii cōſideratio manifeſtabit Pſalmi cōnexionem, quæ alioqui difficile capit̃.
¶ Verſu. 6. Hæc eſt generatio quærentiū eum. Generatio collectiuū nomen eſt hoc loco, idem fere
Philip. 2. valens quod populus, vel natio, vel etiā progenies. Et frequenter tum in Pſalmis, tum in Euāgeliis H
Matt. 16. & 17. in hanc ſignificationem accipit̃, veluti cum Iudęis exprobrat Dominus, Generatio praua, incredu
la, atq; peruerſa. Et apud Paulū, In medio nationis prauæ atq; peruerſæ. Atq; in alio Pſalmo, Qua-
Pſal. 64. draginta annis offenſus fui generationi illi. Atq; etiā in fine præcedentis. 21. Annunciabitur domi-
no generatio ventura. ¶ Verſu. 7. Attollite portas principes veſtras. Hic in ſpiritu Propheta monet
angelicos ciues aperire portas venienti Domino: eóſq; velut interrogantes de domino, quíſnā ſit
introducit: ac reſpōſionem ſubdit. Loquitur autem hîc, cū portas iubet attolli & eleuari (quę idem
ſonant, id eſt, in altū & latum aperiri) ſecundum cōſuetudinem & vſum hominū. Cum enī ingreſſu
rus eſt in ciuitatem nobilis quiſpiā aut rex magnū comitatum & apparatum ſecū habens, pręcurrūt
nuntii, qui portas aperiri iubent, nō tantum iuxta cōſuetudinem vſq; ad dimidiū, ſed ad integrum,
ita vt deſuper omnib⁹ repagulis & obicibus amotis, quantum poſſibile eſt in omni ſua latitudine pa
teant ad ingreſſum magnifici regis. Atq; hoc etiā vulgo in magnificis domibus cōſpicimus, quę cū
conſuetudinarie nō niſi anguſtū habeant introitū, ingreſſuro tamen ipſo domus domino, aut alio
quopiā magnæ æſtimationis viro, tota patefit porta ſecundū latitudinem, vt conuenientior illi &
honorificentior ſit introitus. Iuxta hunc ſane modū Dauid in ſpiritu veluti præcurrens āte aſcen-
dentem & in propria redeūtem dominū, ad eos qui intus ſunt principes cæleſtes clamitat, vt tollāt
portas: illíſq; ab intus (vt ipſe eos introducit) more humano interrogantibus quíſnam ille ſit cui ſic
portas iubeat patefieri, reſpōdet adeſſe fortiſſimum victorem & gloriæ regem, Chriſtum dominū.

A

XXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, vt satis est intellectu facilis, ita est & vtilissimus. Est enim forma cõmodissima ad eleuãdũ spiritum in Deum. In qua primum ob fiduciam quam in Deum habet homo fidelis, ab inimicis & cõfusione quam illi conãtur adducere, petit diuinitus liberari: atq; id vt fiat, petit vias Dei sibi mõstrari, inque eis diuino & superno dirigi ducatu. Et quo moueat efficacius, antiquas miserationes Dei cõmemorat, sibique delicta iuuentutis & ignorantias dimitti, & misericorditer secum agi postulat, ne forte ob peccata pristina, si in districtione iustitiæ cum ipso agatur, in vllo detrimentum sustineat. Post hæc à versu nono, persona mutata, qui hactenus sub secunda ad ipsum Deum direxerat sermonem, nunc ad tertiam se conuertit: declarans Dei erga seruos suos bonitatem & fidelitatem, & multam ipsi seruientem vtilitatem, vsque ad versum. 17. vbi iterum ad secundam personam, quam aliquantulum intermiserat reuertitur, suas tribulationes multas & increscentes Deo proponens, protectionemq; & liberationem postulans: non peculiariter tantum suam, sed in conclusione Psalmi, generaliter totius populi fidelis, qui est Israel Dei.

VIGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Ad te domine leuaui animã meam: * Deus*
B
meus in te confido, non erubescam.
*2 Neque irrideant me inimici mei: * etenim vniuersi qui sustinent te, non confundentur.*
3 Confundentur omnes iniqua agentes superuacuè.
*4 Vias tuas domine demõstra mihi: * & se-*
C
mitas tuas edoce me.
*5 Dirige me in veritate tua, & doce me: * quia tu es Deus saluator meus: & te sustinui tota die.*
*6 Reminiscere miserationũ tuarũ domine: * & misericordiarũ tuarum quæ à seculo sunt.*
7 Delicta iuuentutis
D
meæ, & ignorantias meas ne memineris.
*8 Secundum misericordiam tuam memento mei tu: * propter bonitatem tuam domine.*
*9 Dulcis & rectus dominus: * propter hoc legem dabit delinquen-*

AD te ò Domine spiritum meũ leuaui, mentem, atq; voluntatem totã in te, fide recta, spe firma, & charitate pura direxi: * tu es Deus meus in quo omnis mihi spes posita est, & in quo omnẽ meam cõstitui fiduciam: propter quod & postulo, vt non me permittas cõfundi ab expectatione mea, sed voti atque desiderii mei fac me compotẽ, dando mihi quæ à te expectaui spiritualia omnia bona. 2. Neq; permittas super meo lapsu gaudere aduersarios meos, qui quærũt mihi dominari, qui me conãtur in peccati lapsum adducere, & in mortis foueã pertrahere: quicunque enim cum patientia te expectãt, & sustinentes permanent in obseruatione præceptorum tuorũ, non experientur cõfusionem, neq; frustrabuntur à desiderio suo. 3. Qui verò te non expectant, qui non permanent in obseruatione præceptorũ tuorũ, sed iniquè agũt superuacue, absq; vlla vtilitate & ratione, imò cõtra rationem omnẽ, & ad maximum suũ malum transgredientes præcepta tua, hi cõfusionem æternã inuenient in nouissimo, cũ tuo iusto iudicio suæ iniquitatis pœnas luẽt. 4. Mihi verò Dominẽ, qui in te cõfido, te expecto, tibíq; placere cupio, demõstra vias tuas, per quas ambulem corã te, vt placeã tibi: & doce me ambulare per semitas tuas, quas constituisti nobis, vt per eas recta ingrediar, non declinans ad dexterã vel ad sinistram: hoc est, mãdata atq; præcepta tua fac me intelligere, & secundum ea diligẽter operari. 5. Fac me Domine ambulare in veritate iustitiæ tuæ, & esto mihi director atq; doctor in via veritatis & iustitiæ tuæ: * quoniã tu es Deus author salutis meæ, teq; vt solũ saluare me potentẽ in patiẽtia sustinui iugiter, nulla fructus expectatione, nullo dissolutus tædio. 6. Recordare ò Domine miserationum tuarũ antiquarũ, quibus ab initio misereri semper solitus es petentibus misericordiã: * miserationes tuas multas ac magnas, quas te fecisse audiuimus cum patribus nostris, ex quo stetit præsens seculum, harũ (inquã) miserationum tuarum antiquarũ tu Domine reminiscere, vt sicut semper misereri es solitus, ita etiam nunc mihi pauperculo tibi humiliter supplicãti misericordiã benignus impendas. 7. Peccata adolescentiæ meę, quibus te multipliciter offendi in temporibus præteritis, dũ in me ferueret iuuenilis ardor, & vigeret vis concupiscentiæ: item & ea quæ quomodocunque per ignorantiã, aut surreptionem cõmisi, quorũ mihi numerus determinatus est incognitus, & quæ omnia sigillatim non valeo recogitare in amaritudine, tu Domine dimitte mihi misericorditer: proiice omnia post tergum tuũ, & noli vltra memor esse eorũ, sic vt ea mihi imputes ad vltionem. 8. Secundum multã & magnam misericordiã tuam memento mei in bonum Domine, vt mecum agas secundum dulcedinem misericordiæ tuæ, in peccatorum dimissione & collatione gratiæ tuæ: * ídque peto non secundũ rigorem seueræ iustitiæ tuæ, sed propter suauissimam & dulcissimam tuã misericordiã, qua prõptus es & expositus omnibus, qui te humili corde requirũt. 9. Tu enim Domine dulcis es in misericordia, & rectus in iustitia: sic dulcis, vt etiam rectus: sic misericors, vt nihilominus iustus: tamẽ præcedit quodammodo & pręcellit erga electos dulcedo misericordiæ, rectitudinẽ iustitiæ: atq; ob hoc (quòd dulcis simul sis ac rectus, iustus pariter atque misericors) legem ponis peccatoribus in via vitæ huius, in via conuersationis suæ, per quam nimirum auersi à pec-

Psal. 118.

tibus in via.

1. Petri 5. *10 Diriget mansuetos in iudicio: ✳ docebit mites vias suas.*

11 Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas ✳ requirentibus testamentum eius, & testimonia eius.

12 Propter nomen tuũ domine propitiaberis peccato meo: ✳ multum est enim.

13 Quis est homo qui timet dominũ? legẽ statuit ei in via quã elegit.

14 Anima eius in bonis demorabitur: ✳ & semen eius hæreditabit terram.

15 Firmamentum est dominus timẽtibus eũ: ✳ & testamentũ ipsius vt manifestetur illis.

1. Cori. 8. Ioan. 14. *16 Oculi mei semper ad dominum: ✳ quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.*

17 Respice in me, & miserere mei: ✳ quia vnicus & pauper sum ego.

18 Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: ✳ de necessitatibus meis erue me.

19 Vide humilitatem meã, & laborem meũ: ✳ & dimitte vniuersa delicta mea.

catis à viis suis malis, cognoscãt viã rectam, quam ambulare debeant, E
quid agere, quídve omittere, quid facere, quid declinare. 10. Hoĩes
humiles & mansuetos, qui se humiliant sub potẽti manu tua, tu dirigis in iustitia, ambulare eos faciens ꝑ rectitudinẽ iustitiæ tuæ: * mites ac humiles tu doces ambulare vias tuas, obseruare præcepta tua.
11. In omnibus viis tuis, Domine, simul cõiũcta sunt misericordia & veritas siue iustitia, ita vt omnibus actionibus, atq; dispositionibus quibus agis nobiscũ, simul hęc duo reluceãt: sic in omnibus misericordem te exhibens, vt nihilominus inueniaris iustus: sic quoq; ex altera parte iustus & verax in omnibus existẽs, vt nihilominus & misericors: * peculiariter verò ambo hęc manifestãtur erga electos tuos, qui exquirũt & desiderant testamentũ tuũ, quod disposuisti nobis obseruandum, & qui requirunt pręcepta tua ad opere implendũ ea.
12 Obsecro ergo te Domine, propter gloriã nominis tui, quoniã bonus es Dominus, quoniã es saluator misericors, vt ꝓpitius fias & clemẽter indulgeas peccatis meis: * quæ cum multa sint & magna, op⁹ habẽt magna propitiatione & infinita misericordia tua: & id etiã vt F
postulo, te facturum confido. 13. Quisquis ex hominibus timet, reueretur, ac digne colit Dominũ, huic lex à Deo statuta ac posita est in viis iustitiæ quã elegit ad ambulandũ in ea, vt secundũ legem illã viuat in via recta, in iustitia quã sectari & operari cõcupiuit. Qui enim timent Dominum, legem Euangelicam habent à Deo constitutã, secundũ quã ambulare debẽt, & sese dirigere in omni via sua. 14. Anima siue spirit⁹ eorũ in bonis domini cõmorabitur, dũ mẽte atq; voluntate cælestib⁹ ac supernis bonis inhærebũt, & deliciabũtur in eis, testimoniũ habẽtes bonæ conscientiæ: * & non solũ ipsi ingredientur in hæreditatẽ æternã, verunetiã imitatores eorum & filii secundum spiritum (quos siue verbo doctrinæ, siue exemplo bonę cõuersationis genuerunt Deo) etiã ipsi hæreditate possidebũt terrã viuentium. 15. Dominus firmamentum est atq; stabilimentũ omnibus seruis suis timẽtibus eum, super quo firmati sunt, ædificati, fundati, atq; stabiliti, quasi super firmã petrã: cui innitẽtes, decipi aut frustrari nõ possunt: * & testamẽtum est ipsius Domini, promissióq; firmissima G
quã disposuit seruis suis, vt sese manifestet illis. Qui enim diligit Dominũ, cognoscitur & diligitur ab eo, & (iuxta promissum) familiari dignatione manifestabit illi seipsum. 16. Oculi mei interiores ad Dominũ sunt, & aspiciunt omni tẽpore, quasi ad eũ in quo spes mea omnis recũbit: * ipse enim est sol⁹ me saluare potẽs, qui me de laqueo peccati & obligatione mortis liberabit, vel præseruãdo ne incidã, aut certe (si per quancũq; fragilitatẽ incidero) ex laquei nexu me extrahẽdo. * Euellet quoq; pedes affectuum meorum à laqueo, vt nõ irretiantur laqueis terrenarum concupiscentiarũ, & nexibus peccatorum, sed liberi in ipso semper rectis gressibus pergant. 17. Aspice ad me benignis oculis tuæ misericordiæ, & misericorditer age mecũ: * quoniam tanquã orphanus & solitarius ego sum, quasi ab omnibus derelictus, neminẽ habẽs adiutorem præter te Domine, in quo spes mea omnis sita est: & pauper sum, multorũ indigus spiritualiũ donorum, quorũ nihil ex memetipso habeo: atq; ob hoc op⁹ est mihi modis omnibus, vt tuus me benign⁹ aspect⁹ diligẽter custodiat, & diues H
tua misericordia meæ suppleat paupertatis inopiã. 18. En cordis mei angustiæ, afflictiones, atq; tribulationes (quibus me grauiter affligũt aduersarij mei, diabol⁹, mũdus, & caro propria) vehemẽter multiplicatæ sunt, & vehemẽter insurgunt: dũ illi tãto me fortius oppugnãt, quãto ego tibi diligẽtius seruire laboro: * tu verò Domine (qui solus potes, & in quo omnem habeo fiduciã) de angustiis istis, quæ me vrgẽt, libera me: vt non mihi impedimentũ vllum præstent in seruitute tua, in obseruatione præceptorũ tuorũ. 19. Aspice Domine benigno misericordiæ tuæ intuitu ad omnẽ afflictionem meã qua humilior & premor, & ad omnem laborẽ atq; molestiã qua grauor, dum tuis mandatis seruire contendo: * aspiciẽnsque humilitatẽ meam & laborẽ, tãto facilius benigniúsque dimitte mihi omnia peccata mea siue grandia, siue minora, quibuscunq; vllo vnquam tẽpore te offendi: vt sit mihi humilitas hæc omnis & labor quẽ nũc pro tuo amore sustineo, veluti ad purgationẽ vitæ peioris anteactæ, atq; etiã in purgationem quotidianorũ delictorum: quibus per singulos dies multi

A

*20 Respice inimicos meos, quoniã multiplicati sunt: * & odio iniquo oderunt me.*

*21 Custodi animã meã & erue me: * nõ erubescam quoniam speraui in te.*

*22 Innocentes & recti adhæserunt mihi: * quia sustinui te.*

B

23 Libera Deus Israel ex omnibus tribulationibus suis.

pliciter etiã nunc te offendere cõtingit. 20. Vide Domine ad inimicos meos, queãdmodum multiplicati sunt, factiq; numero plurimi: * & ii ipsi odio crudeli atq; implacabili præter omnem causam & rationem oderunt me. Neq; enim vnicus est inimicus volẽtibus in lege tua ambulare, sed multi admodum, qui molestiis affligũt tibi seruire cupiẽtes: neq; parum inimici sunt quicunq; aduersantur, sed inimici sunt irrecõciliabiles & implacabiles, qui nõ prius cessant ab impugnatione & persequutione, q̃ nos in suũ cõsensum, id est, in mortem pertraxerint. 21. Aduersus ergo tam multorum támq; crudeliũ inimicorum sæuitiam, tu mihi esto custos atq; defensor: & libera me de manibus illorum, vt non mihi præualeant: * nõ me patiaris confundi vt illis subiiciar, quoniã in te domine, nõ in propriis viribus, spem meam omnem cõstitui. Nequaquam autem tuum est derelinquere in te sperantes. 22. Et quanquã peruersi se mihi hostes & inimicos exhibuerint, iusti tamẽ & boni adiunxerunt se mihi, & sancto fœdere sociati sunt mihi: adhęsiq; ego per amicitiã & charitatẽ innocentibus, declinato prauorum cõsortio: * propterea ꝙ te sustinui dómine, ꝙ te expectaui, ꝙ in te speraui, ꝙ tibi volui placere. 23. Libera ò Deus & salua fidelem populum tuum, qui te agnoscit & debito colit famulatu, ex omnibus afflictionibus & angustiis, quibus in hoc mundo, in hac lachrymarum valle premimur, conforta, vt non succumbamus: patientiam dona & perseuerantiam, ne deficiamus, donec saluos nos facias in regnum tuum cæleste, Amen. Psalm. 9.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMQVINTVM.

Versu 6. Remi. miser. tu. dom. Qui vere magnanimus est atq; munificus, ex cõmemoratione priorum beneficiorum, adeò non cõmouetur ad cõtinendum vlteriora, vt etiã extimuletur magis & inuitetur ad plura exhibẽda, prioribus vel similia vel potiora. Atq; hoc modo sancti patres, Deum magnificentissimũ, itémq; munificentissimum cõsiderantes, hunc seruãt morem, vt volentes Deum ad cõferenda beneficia excitare, atq; efficaciter vt obtineãt cõmouere, priora exhibita patribus proponant. Hoc ipsum nunc diligens orator hoc in loco obseruasse cõspicitur, cum antiquas miserationes replicat, vt nouas impetret. Inter misericordias autẽ & miseratio-
C nes, nulla videtur esse secundum rem aut sensum diuersitas. Videntur enim quotiescunque misericordiæ inueniuntur plurali numero, accipi debere pro miserationibus: quemadmodum cum dicitur in alio Psalmo, Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine? Et apud Paulum, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Alioqui non misericordiæ multæ sunt domini, sed vna est perfecta misericordia. Miserationes autẽ, nõ vna tantũ, sed plurimæ, nouæ & antiquæ. Miserationes enim eius super omnia opera eius, vt habet alius Psalmus. ¶ Versu 9. Dulc. & re. dom. Dulcedo diuinæ misericordiæ & iustitiæ rectitudo, causa sunt qur legem ponat Deus peccatoribus in via huius vitæ, per quã à peccato volentes se auertere, & pœnitentiã agere, cognoscere valeant quomodo ad Deum debeant cõuerti, & quid agere debeãt ad placendum illi. Magnæ enim indubie est misericordiæ, ꝙ nobis per legis Euangelicæ, & illius quidem dulcissimæ & facillimæ traditionem, dignatus sit suam indicare voluntatem, quid à nobis exigat, quid velit fieri, quid postulet à nobis. Rectitudo quoq; iustitiæ eius seruos rectitudine & iustitia sibi similes postulat: atq; ob hoc legẽ nobis iustitiæ constituit, secundum quã & ipsi iustificemur, sicut ipse iustus est. Et exigit hoc iustitiæ rectitudo, vt tales sint eius serui, qualis est ipse dominus: iuxta illud Euangelicũ, Estote vos perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Non ergo solùm quia rectus, neq, solùm quia dulcis est dominꝰ, sed quia dulcis pariter & rectus, ob hoc legẽ dat iis qui in via sunt, cæcis peccatoribꝰ,
D vt habeant quomodo pœnitentiã agant, & ad Deum se cõuertant. Si enim dulcis tantũ esset dominus, nõ etiã rectus, videretur non esse illi curę vt iustitiæ vacarẽt serui eius, sicq; lege opus nõ esset. Et si tantum rectus ac iustus esset, non etiã dulcis ac misericors, non illi curæ esset iuste an iniuste nos ageremus. Habet enim ipsius iustitia modum, quo etiã in impiis nouit glorificare potentiam suam. Quoniam verò & dulcis est & rectus, ob hoc legem ponit: quam custodiẽtes, secundũ quã ambulantes, & iustitia ipsi assimilemur, & dulcedinem eius æterna remuneratione percipiamus. ¶ Versu 11. Vniu. viæ dom. mis. & ver. Videntur viæ domini in hoc versu alia accipi significatione, q̃ in versu mox præcedenti, cũ dicitur Deus docere mites vias suas. Viæ enim domini in scripturis dupliciter intelliguntur. Primum quidem præcepta & cõsilia Dei, quæ frequentissime viæ nuncupantur, cum aliis in locis, tum præcipue Psalmo. 118. Propterea ꝙ per ea nos ambulare, & secundũ ea viuere nõ declinando, Deus cõstituit & præcepit. Altera acceptione viæ domini intelliguntur opera, dispositiones, aut cõsilia Dei, quibus agit omnia. Iuxta quam acceptionem apud Esaiam ait dominus, Nõ enim viæ meæ, viæ vestræ. Et quantum distant cæli à terra, sic distant viæ meæ à viis vestris. Hoc est non sunt actiones meæ & cogitationes, quibus ago & dispono omnia, similes actionibus & cogitationibus vestris. Et alibi, Non esse æquam viam domini blasphemant impii, id est, actiones Dei & consilia, cogitationes & dispositiones quibus agit, non esse æqua ac iusta, neque eum iuste agere in operibus suis. Videtur autem in versu priori rectius cõpetere prima acce

Psal. 88. 2. Cor. 1. Psal. 144 Matth. 5. Esaiæ 55. Eccle. 18. Iob. 19.

ptio. Docet enim Deus mansuetos & humiles præcepta sua & testimonia, eos illuminãdo, & ad im E
Psal. 118. plendum gratiam dando: iuxta illud, Declaratio sermonũ tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. In hoc autem. 9. versu cõuenientior videtur altera posterior significatio, iuxta quod in Elucidatione expressimus. Possent nihilominus etiã hîc viç domini intelligi præcepta eius. Sunt enim præcepta eius, per quæ nos ambulare præcipit, misericordia & veritas. i. in misericordia & veritate
Psal. 110. siue æquitate disposita: quemadmodum alibi opera manuũ eius dicuntur esse veritas & iudiciũ. i. in veritate & iudicio facta, vera & iusta. Item & in priori versu nõ esset incõmodus sensus, si iuxta secundam acceptionem daretur intelligentia. Docet enim Deus mites & humiles vias suas, cõsilia sua & opera facit eos intelligere, quæ superbi (propter tumorem cordis) capere nõ valent. Super-
1. Petr. 5. bis enim resistit, humilibus autem dat gratiam. ¶ Notan. autem, cum subditur in hoc versu vndec. Requirentibus testamentum eius & testimonia eius, non ita hoc accipiendum, quasi rei veritatem viæ domini iis qui non requirunt, nõ sint misericordia & veritas. Vere enim, etiam erga pessimum quemq; & alienissimum à testamento Dei & præceptis eius, viæ domini misericordia & veritas erunt. De veritate quidẽ nihil dubium erit, quando promissa præuaricantibus pœna illa persoluetur, & iusta vindicta reuelabitur. Misericordia autẽ apparet, primum quidem præuia, dum illũ priusquam ad vltionem adducit, tam multiplici miseratione præuenit. Imò & in ipsa cõdemnationis sententia non deerit prorsus misericordia, cum longe infra condignitatem accipiet pœnam. Verũ- F
tamẽ quia omnis misericordia præuia malis exhibita, in illa vltima districtione & condẽnationis sentẽtia per iustitiam contra eos proferenda, videtur absorberi (dum nullam ex prioribus illis miserationibus vtilitatem tenebunt, imò etiam grauius ob eas accipient iudicium) & quia pondus illud intolerabile iustæ sententiæ tantum erit, vt quod simul aderit misericordiæ, non sentiatur: hinc quodammdo erga illos videbuntur viæ domini carere misericordia, & videbitur hæc abesse, dum
Iacobi 2. illa nimium aperte atque clarissime superlucebit: quemadmodum Iacobus dicit, Iudicium sine misericordia futurum illi qui non fecit misericordiam: cum tamen secundum veritatem nullus omnino hominum sit, qui iudicium prorsus absque misericordia sit suscepturus.

XXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Hominis iusti & ad perfectionem innocentiæ sedulo conãtis, hic Psalmus est: qui in testimonio bonæ cõscientiæ sibi bene cõscius, contra inimicos petit à Deo fieri iudiciũ pro sua innocẽtia, quã etiam à Deo probari & tẽtari (ne forte vlla subsit fictio, & vt gratiæ prioris mereatur augmẽtũ) postulat. Enarrat autem particulatim suã iustitiam, quomodo veritatem dilexerit, iniquitatem autẽ detestatus fuerit, odio habẽs iniquorũ cœtus & conciliabula, innocentem societatem diligens, quòd in tẽplo Deo sacro sit assiduus ad audiendũ laudes domini, in quibus oblectatur. Atque hæc quidem vsque ad versum nonũ: vbi deinde, enarrata sua iustitia, postulat à Deo nõ simili cũ impiis perditione puniri, posteaquã ab illis vita sese & actibus differentẽ ante conspectum eius exhibuit. Cõstat autem hunc Psalmum nõ satis cõpetere iis, qui adhuc in imperfectiori sunt gradu, qui nondum totis viribus ad innocẽtiæ perfectionẽ contendunt: neq; adhuc validi satis videntur huiusmodi ad huius Psalmi pronunciationem. Nondũ enim illi dicere valẽt: In innocẽtia mea ingressus sum, in domino sperãs nõ infirmabor. Proba me, &c. Et quod in fine subiungitur, Ego in innocẽtia mea ingressus sum: &, Pes meus stetit in directo. Quæ tamẽ in medio Psalmi sũt, fere omnes qui nõ prorsus impii sũt, vtcunque possunt fidenter de se dicere. Imò & priora & nouissima (quæ secundum constantem pronuntiationẽ nõ nisi perfectis cõpetunt) possũt nihilominus ab iis, qui imperfectiores sunt, sed bonæ volũtatis, dici cũ formidine, & diminutione, & quodam pudore, quasi agnoscentibus imperfectum: hoc ipsum autem quod in se aduertunt boni, Deo ferentibus acceptum. Sunt enim (vt non dubiũ est) innocentiæ atque iustitiæ gradus. G

VIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Iudica me domine,*

Domine Deus, qui iudicas iuste, & facis vindictam innocentum, te oro fieri mihi iudicem: tibi meam causam cõtra aduersarios committo, vt pro me cõtra illos facias iudiciũ, qui sine causa me persequũtur: H

** quoniã ego in innocentia mea ingressus sum:*

* ego enim (te teste, simul & testimoniũ perhibẽte mihi conscientia mea) sedulo conatus sum in iustitia ita conuersari, vt nemini quantum ex me nocumentum inferrẽ, neminémque offenderem eorum qui nunc me persequuntur: & in

** & in domino sperãs non infirmabor.*

te domine sperans, ab innocentia mea non deficiam, nõ frangar, nõ dissoluar, nõ infirmabor à virtutis & innocentiæ proposito, sed stabilis & fortis perstare in te cõfido, quãtumuis me vrgeãt aduersarii.

2 *Proba me domine, & tenta me:*

2 Et ne forte mihiipsi falso adblandiar, placet mihi domine, vt secũdum voluntatem tuam probes me ac tentes, quantũ & sicut tibi expedire videbitur, ad eum modũ, quo in igne probantur & purgãtur metalla, ne forte aliud mihi de me videatur, quã sit in veritate: quẽadmodũ metalla priusquã probentur, sępe id esse existimãtur, quod pòst conspiciuntur nõ fuisse, dum probatur: vtq; per hãc probationẽ purior fiam, quemadmodum aurum verum igne probatũ:

** vre renes meos & cor meum.*

* vre tu domine, & igne ꝓbatiõis tuę examina cũcta mea intima, affectio-

A

3 *Quoniam misericordia tua ãte oculos meos est ✳ & complacui in veritate tua.*

4 *Non sedi cum concilio vanitatis: ✳ & cũ iniqua gerentibus non introibo.*

B 5 *Odiui ecclesiam malignantium: ✳ & cum impiis non sedebo.*

6 *Lauabo inter innocẽtes manus meas: ✳ & circundabo altare tuũ domine.*

7 *Vt audiam vocem laudis:*

✳ & enarrem vniuersa C *mirabilia tua.*

8 *Domine dilexi decorem domus tuæ:*

✳ & locum habitationis gloriæ tuæ.

9 *Ne perdas cũ impiis Deus animam meam:*

✳ & cũ viris sanguinum vitam meam.

D 10 *In quorum manibus iniquitates sunt: ✳ dextera eorum repleta est muneribus.*

11 *Ego autẽ in innocentia mea ingressus sum: ✳ redime me, & miserere mei.*

12 *Pes enim meus stetit in directo: ✳ in ecclesiis benedicam te domine.*

nes meas & intentionẽ cordis mei: ita vt ad purum excoquas omnẽ scoriam, & omnem vitiosam cõmixtionem absumas: quemadmodũ per ✳ ignis examinationẽ & vstionem probatum & purificatũ effici- Psal.16. tur aurum. 3. Est enim misericordia tua mihi semper ante oculos, in eam iugiter intendo, ad illã aspicio, propter quam etiam non dubito spem meã omnem in te coniicere, & propter quã probari à te nõ formido, sperans & sciens quoniam fidelis tu es qui nõ patieris me 1.Cor.10 tentari supra id quod possum: ✳ & veritas atq; iustitia tua complacuit mihi, in ea mihi bene placuit, dilexi eam, & elegi ad custodiendũ eam, inque ea ad finem vsque perseuerandum. 4. Ad hãc autem custodiendã veritatẽ, declinaui malorum cõsortia, recusans sedere in conciliis iniquitatis, conciliabulis hominum peruersorum (qui vanitatem tractabant) nolens præbere consensum: ✳ & cum hominibus peruersis, cum operariis iniquitatis nolui habere cõmercium, nolui illis cõmorari, neque cum eis, tanquã consentiens eorũ malitiæ, ingredi & egredi, aut cum eis non introibo in cõcilium, neq; consentiã malis eorum actibus. 5. Congregationes & cœtus eorũ qui mala cogitant, & iniquitatẽ tractant, ego odiui & detestatus fui, ex affectu cordis mei: & cũ hominibus, in quibus nõ est timor Dei, in quibus non est pietas, nolo cõsidere, nolo vllo pacto vel consentire, vel subscribere illis in malitia: sed quantum potero, elongabo me & separabo ab illis, ne quo modo cõtingat me coinquinari ab illis. 6. Cũ hominibus autẽ Deum timentibus, qui in iustitia sese innocentes custodire studẽt, cum his ego cõmunicabo, illis adhærebo, cum his familiariter agã: inter quos non solùm nõ coinquinari, sed melior etiã possim fieri: ✳ & in locis, in quibus tuũ nomen colitur, in quibus tu laudaris circum altaria, in quibus tuo nomini offertur sacrificiũ laudis, ero assiduus, & tãquam circundãs illis adhærebo. 7. Ad hoc (inquam) circum altaria tua ero assiduus, in tabernaculo & templo tuo nomini sanctificato, vt illic voces laudantium atq; psallentiũ tibi audiam, ministrorum tuorũ: quæ mihi omnibus cantilenis & omnibus musicis sonis longe sunt gratiores: ✳ vtq; cũ psallentibus tibi etiam ipse pariter enarrẽ & eloquar ꝓ mea virili omnia mirabilia tua, quãtum potero ea pronuntiãdo ad gloriã tuã: idque vel corde interius, vel etiã exterius oris sono, me pariter laudantibus ministris adiũgẽdo, & quasi vnum ex psallentibus cõstituendo. 8. Dilexi domine affectu magno decorem & splẽdidissimũ templum tuũ, quod est tuo nomini dedicatum, in quo tu inhabitas vt in ornatissima domo tua: & huius sancti tẽpli tui (in quo tu habitas & coleris) decorem multò amplius quàm propriæ domus ornatũ dilexi: ✳ & locum, in quo tu dignãter inter homines Deus inhabitas, secundum magnificentiam gloriæ tuæ, valde dilexi, ãdque eius decorem & ornatũ (quantum in me fuit) promouendum, diligenter semper laboraui & laborabo. 9. Ne itaque domine Deus animã meam in perditionem venire sinas, in qua impii sunt peruenturi, qui innocentiam contẽpserunt, téque & cultum tuũ ignorauerunt: ✳ & cũ hominibus peccatoribus multis cõmaculatis fœdissimis peccatis, interfectoribus & oppressoribus innocentum, ne perire sinas vitam meam. 10. Quorum manus plenæ sunt iniquitatibus & operibus pessimis, quæ patrarunt, & donec viuant patrare sunt parati: ✳ qui in dextris suis accipiunt munera indifferenter ab omnibus, ad subuersionem iustitiæ: ita vt quasi plenę sint muneribus manus eorum, pro quibus vendunt & subuertunt iustitiam. 11. Ego verò huiuscemodi nequaquã in prauitatibus suis consensi, neque assimilatus fui, neque operatus similia, sed in iustitia innocenter conuersari sedulo conatus fui: ✳ ac proinde, ne simili cum illis pœna me inuoluas vt perdas, sed econtrario libera me à perditione, & misericordiam tuam perfectam ostende mihi in vita æterna. 12. Ex munere enim gratiæ tuæ pedes mei steterunt in iustitia & in rectitudine, ambulauerúntque in ea, & perseuerant vsque modo, perseueraturi quoq; (vt cõfido) in finem: ✳ & ego pro gratiarum actione laudem tibi & benedictionem reddam, in omnibus congregationibus sanctorum, in conspectu omnium timentium te, donec me perducas ante conspectum vultus tui, vbi te sine fine collaudabo cũ omnibus sanctis tuis in secula seculorum, Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMQVINTVM. E

VErſu.2. Proba me domine,& tenta me. Nota homines iuſtitiã tenẽtes in triplici eſſe diſtinctione. Infimus enim gradus eſt eorum qui aduerſa toleratu leuia patienter ferunt, vbi aduenerint: nondũ tamẽ eò peruenerũt, vt grauiora ferre ſint parati pro iuſtitia. Qui enim prorſus nulla ferre cum patientia ſuſtinent, clarũ eſt eos (vt prorſus mundanos & carnales) extra iuſtitiã eſſe. Secundus eſt gradus eorũ qui nõ leuia tantum, verumetiam quantũuis grauia, vbi aduenerint, ſuſtinent patienter, potius q̃ iuſtitiam & veritatem deſerant: veruntamen paſsiones & toleratu difficilia horrẽt, neq; appetunt, mallẽntq; abſque tribulatione prorſus vitam agere. Et ferunt quidem, facientes (quod dici ſolet) ex neceſsitate virtutẽ: nondum tamen eò peruenerunt, vt afflictionem vel ipſi vltroneam aſſumere, vel à Deo poſtulare velint. Tertius verò gradus eſt eorum qui nõ ſolũ ea quæ accidunt, quadam neceſsitate cogente, voluntarie tolerant, verumetiam in tribulationibus gaudere, eáſq; ſecundum dei voluntatem exoptare & concupiſcere didicerunt. Tales legimus beatiſſimos Apoſtolos, qui ibant gaudẽtes à conſpectu conſilii, quòd digni eſſent pro Chriſti nomine pa-
Actu.5. ti, qui docuerunt in tribulationibus gloriandũ: & omne gaudium exiſtimandum, cum in tentatio-
Rom.5. nes varas inciderimus. Talem in Actibus Lucas deſcribit Paulũ, qui rogatus obnixè à fratribus ne
Iacobi 1. Hieroſolymam aſcenderet, vbi tribulationes & vincula per omnes Eccleſias illi ſpiritus prædicebat,
Actu.21. nequaquã conſenſit. Talis erat Ignatius, qui Romanos obteſtabatur ne ſuam paſsionẽ impedirent, F
Ignatius in Epiſt. ad Rom. cupiens Chriſti frumentum dentibus moli beſtiarum, & cum eis fœlicem depugnare pugnã. Talis quoq; erat Pſalmiſta, qui dicebat, Proba me domine, & tẽta me, vre renes meos & cor meũ. Et tales nos eſſe cõuenit, cum iſta proferimus cupientes videlicet, quantum ex Dei voluntate fuerit, & quãtum ipſe nobis expedire viderit, modis illi placitis probari & vri: vt cũ Auguſtino dicamus, Hic vre domine, hic ſeca, vt illic parcas. ¶Verſu 7. Lau.int.innoc.ma.me. Lotio iſta manuum poteſt intelligi ad literam, corporalis, & ita cum ait ſe lauare inter innocentes manus ſuas, ſignificat ſuam ſe cõuerſationem cum innocentibus habere, illíſque familiarem ſe fieri, cum illis ad menſam accedere, illíſque conuiuere, aſsidere, & adhærere: quemadmodum econtrario peruerſi cum peruerſis lauãt manus, id eſt, cum peruerſis conuiuunt, habitant, & conuerſantur. Solẽt enim pares ſociari paribus. Aut lotio iſta intelligi poteſt emundatio à peccato & macula, Qui enim manus lauat corporaliter, ſordes abluit, & fit cãdidior. Ita quoq; iis, qui inter innocentes & bonos habet conuerſationẽ ſuã, illíſque aſsidue conuiuit, illorum bona conuerſatione, ſi in eius vita eſt vlla macula, emundatur, & fit continuo profectu (conuictorum exemplis allectus) mundior atque candidior. Impii ergo inter impios polluant manus ſuas, eáſque ſordidiores indies reddant, proficientes in peius: Iuſtus autem in medio innocentium lauabit manus ſuas. ¶Verſu 7.octauo, & nono. Circ.alta.tuum dom. G
Quæ hîc dicuntur de altari domini, de vocibus laudis, & de decore domus Dei, ad literam intelligi poſſunt commodiſsime de altari atque domo materialibus, & laudibus cantorum voce factis, quomodo exponit Elucidatio. Vir enim iuſtus, & vere in innocentia ſua timens Deum, nõ ſolùm in ſpiritu ipſum veneratur, verumetiam vniuerſa quæ ad Deum propinquius ſpectant, & velut è vicino ad ipſum attinent (quemadmodum ſunt loca Deo dicata, & laudes ſacræ quæ Deo exhibentur in templis, ornatúſque templorum honeſtus & decens) tametſi corporalia & externa, peculiari tamen reuerentia veneratur: quemadmodum econtrario illi in quibus vera non eſt pietas, nullã prædictis impendunt reuerentiam, ſed aut negligunt, aut contemnunt planè & irrident. Poſſet nihilominus myſtice intelligi altare & domus Dei & voces laudis, in ſpiritu. Siquidem altare noſtrum, Chriſtus eſt: quem amoris affectu circundamus, dum inter innocentes manus lauamus. Illud altare circundantes, in cæleſtibus pſallentium angelorum voces ſpiritu audimus, ipſiſque iam in cælis poſiti noſtras laudes adiungimus: decorem quoque illius domus diligimus, cum mẽte ad cælorum gaudia aſpiramus. Aut ad Eccleſiam militantem hæc omnia referantur. Hoc enim modo decorem domus Dei diligunt omnes perfecti, & iuſti, dum pro Eccleſiæ bono ſtatu zelant, & quantum in ſe eſt, omnem deformitatem errorum, hæreſeum, atque vitiorum auferre laborant.

XXVI. PSALMI ARGVMENTVM. H

HOc Pſalmo Dauid protectionis & auxilii diuini virtutem primum deſcribit ſex verſibus, dicens neque caſtra hoſtiũ fortiſsima ſe timere, vbi Deum habuerit adiutorem. Deinde vſque ad verſum duodecimum quomodo vnam petitionem poſtulans, diuinam protectionem & ſuper inimicos victoriam ſit conſequutus enarrat: & pro percepto beneficio, laudem & gratiarum actionem proponit. Poſt hæc verò vſque ad verſum penultimum, vt nondum ſecurus, domini miſericordiam deprecatur, vt ab ea nunquam deſeratur: ſed cõtra inimicorum malitiam, diuina miſericordia, in omnibus recta via dirigatur. At demum verſibus duobus nouiſsimis, in domini fiducia ſeipſum ſtabilit atque confirmat, credens videre bona domini, & paratus expectare aduentum ipſius.

VIGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dominus illuminatio mea & ſalus mea: * quem timebo?*

DOmin⁹ eſt illuminator atq; ſaluator meus, qui me in omnibus agẽdis illuminat, vt ſciã quid & quomodo agere oporteat, & ſaluãdo protegit, vt ſim in omnibus per eum ſecurus: * & quis eſt, propter quem ego cõturbabor, talem habens ſaluatorẽ? cum nemo prorſus neque hominum neq; dæmonũ inueniatur tam ad nocendum potẽs, quã

A *2 Dominus protector vitæ meæ: ✳ à quo trepidabo?*

3 Dum appropriant super me nocentes, vt edant carnes meas.

4 Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt.

5 Si consistant aduersum me castra: ✳ non timebit cor meum.

B *6 Si exurgat aduersum me prælium: in hoc ego sperabo.*

7 Vnam petij à domino, hanc requiram: ✳ vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ.

sit hic meus dominus ad saluãdum. 2. Domin⁹ (cui nomen est omni Exod. 15.
potẽs) ipse protector est vitæ meæ, & defensor animæ meæ, aduersũ
eos qui eam quærũt interficere: ⁎ & quis siue hominũ, siue dæmonũ
tam potẽs aut validus, à cuius timore ego cõturbari debeam: aut qui
mihi tam potẽnti defẽsore confirmato possit præualere? 3. Cum appropinquauerint
cõtra me nocere quærentes inimici mei, dũ aduersus me insurrexerint ad oppugnandũ animo crudeli, ad interficiendum,
tanquã comedere quęrẽtes carnes meas, vt me interficiãt ac deuorent. 4. Qui tribulãt me, & affligunt isti inimici mei, ipsi Deo me
protegẽte defecerũt virib⁹, & frustrati sunt à proposito ac desiderio
suo, nõ potentes ĩplere malitiã quã cõtra me conceperant: & quantũuis
conati fuerint, non potuerũt malitiæ suę adhuc cõplere propositũ. 5. Etiãsi cõtra me cõgregẽtur inimici in multitudine maxima, castrametãtes
in circuitu meo, & me obsideãt validissime ex omni parte, circumcingãntq; in modum coronæ: ⁎ non timebit tamẽ neq; cõturbabitur
pro hoc spiritus meus, in cælesti sperãs auxilio. 6. Etiamsi aduersus me omnes hi in præliũ cõsurgant, incipiãntq; aperta oppugnatione
me inuadere, nõ cõturbabor, nõ deiiciar animo, sperãs sẽper, nec sperare desinens in deo illuminatore, saluatore, & defensore
meo, q̃ semper adest in opportunitatib⁹, & propè est iis qui tribulato Psal. 9.
sunt corde, inuocãtes eum in veritate. 7. Vnã rem, vnã petitionẽ prę Psal. 33.
omnibus & ante oĩa postulaui à domino Deo meo, quã eandẽ etiã
perseuerãter exquirã, & instanter postulabo: ad hãc contendã donec
perfecte obtineam, quam mihi denegari nullatenus patiar: & quam
vnam si obtinuero, facile paruipendã alia omnia quæ desiderari possunt:
⁎ hæc autẽ vna petitio est, vt inhabitare possim in sempiternũ
in domo domini, sempérq; Dei domesticus permanere: ita vt & nũc
in gratia cõfirmatus, donec viuã in Ecclesia militãte (quæ est domus 1. Tim. 3.
Dei) tam numero q̃ merito permaneã, & post vitã corporis, ciuitate
ac mansione superna, in æternitate inter domesticos tuos merear
inueniri: sicq; columna fiam in domo tua immobilis & firma, vt foras
nunquam proiiciar à cõspectu tuo. 8. Vt experiri percipereq; me- Psalm. 3.
rear iucundissimã voluptatẽ, & suauissimas domini delicias: & nunc

C *8 Vt videam voluptatem domini: ✳ & visitem templum eius.*

quidẽ secundum præuiã degustationem supernæ dulcedinis, ex parte
aliqua, & plenius in futuro, secundũ perfectam satietatem: ⁎ & vt
peruenire merear ad tẽplum sanctum ipsius in cælestes mansiones, in
quibus Deus inhabitat gloriosus, tanquã in tẽplo sancto suo, vbi de- Psal. 10.
liciis æternis perfruar cũ electis. Hãc enim vnicam petitionem si me
rear obtinere, pro nihilo reputo omnes aduersantiũ turmas, quę ab
illa petitione me, quantumuis conent, nõ poterunt facere alienum.
9. Idcirco autẽ huic vni rei inhærens, in nullo timeo neq; cõturbor,

9 Quoniam abscondit me in tabernaculo suo: ✳ in die malorum protexit me, in abscondito tabernaculi sui.

D

neq; illi mihi possunt præualere, quoniã abscondit me dominus à facie
inimicorũ meorũ, & quasi in tabernaculo occultauit me ipse per
præsentiã auxilii sui, ita vt sub eius protectione quasi in tabernaculo
& domo securus agam: ⁎ in die belli, in tempore quo me oppugnare
vellent, in tẽpore periculorum cum ipsi mihi mala meditarentur,
protexit me ab inimicis meis veluti in abscõdito tabernaculi sui: ita
me diligẽtissime custodiẽs, cõcludens, & cõseruãs, vt ex nulla parte
ad me patere possit aditus aduersariis meis: quomodo ea quę habẽt
homines charissima, & quæ nulla ratione auferri sibi patiũtur, solent
in abscõditis & occultissimis locis domus suę abscondere, ne furibus
vllus ad ea pateat access⁹. Sic enim domin⁹ cum preciosam & charissimã
habeat animã meã, quasi in abscõdito sui tabernaculi diligẽtissime
solicitissiméq; eã custodit. 10. In firmamento suo atque fortitudine

10 In petra exaltauit me: ✳ & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.

11 Circuiui, & immolaui ĩ tabernaculo eius hostiam vociferationis:

qua me stabiliuit & sustẽtauit, tanquam in fortitudinẽ petræ,
ipse dedit mihi victoriã, & glorificauit sup inimicos meos: ⁎ & nunc
ex Dei beneficio exaltarũ est caput meũ super inimicos meos: nõdũ
succubui, nõdum deiectus sum à statu tua proposito virtutis, in quo
me Deus in celsitudine cõstituit, sed persto adhuc victor & superior
omnibus inimicis meis. 11. Propter hoc in gratiarum actionen circuiui
p̃ omnia mihi facta à deo beneficia, mẽte ea reuoluẽdo, & per singula
diligẽter recogitando: & quasi sacrificiũ gratissimum obtuli in
tẽplo eius, ante cõspectum eius hostiam laudis & gratiarum actionis
exanimo deprõptæ, cum magno clamore & vociferatione, præ affectu
gratitudinis: queãdmodum clamare solẽt & vociferari homines,

** cantabo, & psalmũ dicam domino.*

*12 Exaudi domine vocẽ meã, qua clamaui ad te: * miserere mei & exaudi me.*

*13 Tibi dixit cor meũ, exquisiuit te facies mea: * faciem tuam domine requiram.*

1.Cor.13. *14 Ne auertas faciem tuam à me: * ne declines in ira à seruo tuo.*

*15 Adiutor meus esto, * ne derelinquas me, neq; despicias me Deus salutaris meus.*

*16 Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me: * dominus autẽ assumpsit me.* Psal.8. &.66.

*17 Legem pone mihi domine in via tua: * & dirige me in semita recta, * propter inimicos meos.*

*18 Ne tradideris me in animas tribulãtium me: quoniã insurrexerunt in me testes iniqui: * & mentita est iniquitas sibi.*

*19 Credo videre bona domini: * in terra viuentium.*

20 Expecta dominum

præ nimia lætitia:* neq; cessãdo in posterũ à laude ipsius, sed canta- E
re eiꝰ nomini propono, & psalmos dicere(vt est ęquissimũ)pro plu-
rimis iisdenq; maximis quæ ab eo percepi beneficiis.12.Tu verò do-
mine me cum gratiarũ actione & laude te deprecãtem benignus aspi
ce,vocẽq; orationis meę qua ad te clamare nõ desino,cleméter exau
di,vt tibi sit accepta laus mea, & exaudita fiat deprecatio:* miserere
mei,misericors domine,& exaudi deprecantẽ, vt vnam illam quam
petii mihi non deneges. 13.Tibi testificatur domine & loquitur cor
meum,qui vides cordis mei intima,quòd te desiderem:facies quoq;
mea item te exquisiuit,semper ad te intenta,ad te directa & eleuata,
tanquã ad id quod omniũ maxime desidero:* tuam faciẽ ô domine
Deus meus,ego toto corde & omnibus viribus requirã,tuã præsen
tiam,tuũ benignum & gratiosum aspectũ, quo aspicis electos filios
tuos,ego semper tota affectione exquirã,&præ omnibus desidera-
bilibus concupiscã & petam,donec mihi demõstres eã, donec per-
ueniat facies mea ad cõtuẽdam faciem tuam, donec eò perueniã vt
facie ad faciẽ te merear cõtueri.14.Noli domine, noli auertere à me
benignum aspectũ tuũ,quem exquiro, sed econtrario magis illũ ad F
me misericorditer cõuerte:* ne iratus aliquãdo discedas vel paulu-
lũ à me pauperculo seruo tuo,qui sine te neque sũ aliquid,neq; pos-
sum aliquid:sed in benignitate tua mihi placabilis semper existas,&
semper mecum permane ĩ defensionem atq; auxiliũ meum. 15.Esto
mihi auxiliator ĩ omnibus necessitatibus meis aduersum omnes op-
pugnãtes me:neq; aliquãdo destituas me auxilio præsentiæ tuæ,* ne
que despicias,derelinquas,aut abiicias me imperpetuũ,ò Deꝰ,in quo
tota mihi spes est posita salutis.Si enĩ tu me reliqueris, vel ad momẽ
tũ per subtractionẽ gratiæ aut protectionis tuę,mox præualuerĩt mi
hi in impetu aduersarii mei,& tam facile me sine te prosternent,quã
donec tu mecũ esses,præualere omnino non poterãt.16.Tu(inquã)
domine,ne me deseras.Ecce enim parẽtes mei carnales,omnésq; co
gnati & noti dereliquerunt me, nõ potẽtes mihi ferre auxilium,aut
salutem dare,cõtra tam potentes inimicos,qui me impugnãt:neque
omnino quisquã est in hominibus,à quo expectẽ cõtra eos auxiliũ: G
* tu ergo domine qui solus me adiuuare potes,ad quem solũ sũt ocu
li mei,assume me pauperẽ & orphanum,derelictũ ab omnibus,ĩ pro
tectionem & curam tuam. Tu enim pater es pauperum orphanorũ
atq; derelictorũ,& iudex ac defensor eorũ qui humano sunt destitu
ti auxilio. Assume(inquã)me in filium pater,in discipulũ præceptor,
in ouiculã pastor, in seruum dominus,in clientẽ patronus, vt sis mi
hi vnus tu in omnibꝰ sufficiẽs,quæ sunt meæ saluti necessaria. 17.Po-
ne Dñe mihi legem in via tua,firma eam in corde meo,dans mihi in-
telligentiã præceptorum tuorum,secundum quan ambulem coram
te,vt placeam tibi,& ad te merear exoptatissimũ terminum perueni-
re:* & dirige me per ducatũ sancti spiritus tui in via recta,in obser-
uatione perfecta præceptorũ tuorũ,vt ea non trãsgrediar,declinans
ad dexterã vel ad sinistram:* idq; ego peto abs te,& tu mihi domine
impẽdas propter inimicos meos,qui maximo studio me conantur à
via recta abducere,& morti tradere: vt quãtũ illi soliciti sunt in ma-
lũ meũ,tanto tu in bono me cõfirmes amplius: vt sic ipsi confundã- H
tur,&ego ab illorũ malitia nullum accipiã nocumentum.18.Ne per-
mittas domine me venire in potestatẽ aduersariorũ meorũ,qui tẽta-
tionibus & persequutionibus suis affligũt spiritũ meũ:neq; permit-
tas illos præualere animæ meę,aut super eã cõsequi dominiũ:* Ecce
enim insurrexerũt aduersũ me testes iniquitatis & iniustitiæ,qui ma
le de me loquũtur,& falsa aduersum me pronunciãt atq; testãtur,vt
ad mortẽ me valeãtperducere:* & iniquitas eorũ cõfinxit sibi men-
dacia, ipsi sibi per iniquitatem cnofinxerunt falsa ac vana, quibꝰ me
innocẽtẽ ad mortis mala perducerẽt.19.Quantumcunq; autem illi
mentiantur,&fingã falsa ac vana,eaq; aduersum me proponãt:ego
tamẽ spero & cõfido visurũ me bona sempiterna,quæ seruis suis da
bit Dominus Deus meus:*nõ vtiq; in hac terra,quam mortales ho-
mines inhabitãt, sed in terra illa cælestis patriæ, in terra absque mor
tis sensu æternaliter viuentiũ. Illic me spero bonis sempiternis per-
fruiturum, in perfecto gaudio.20. In hac autem spe confortatus,te
moneo ac hortor,anima mea,vt cũ aduersorum tolerãtia & æterno-

A *viriliter age:*

** & confortetur cor tuum, & sustine dominum.*

rum desiderio, expectes dominum Deũ tuum, quasi parata sẽper occurrere illi: * expectans autẽ non otio torpeas, neque cesses ab operando bonũ: sed fortiter operare opera Dei, prælia domini aduersũ hostes præliando, & in operatione omnis boni, dum tempus est, nõ deficiendo: * confortetur in confidentia diuini auxilii & spe bonorum cælestium, cor tuum: cõfortare in spiritu, & roborare, sicq; secure sustine dominum, & corde eum diligens, & expectans aduẽtũ ipsius: donec aduenies, de tabernaculo militiæ huius te educat in habitationem gloriæ suæ: in qua triumphabunt vniuersi qui prælia domini in finem vsque fortiter fuerint præliati, in gloria & deliciis sempiternis, Amen. Galat. 6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVM SEXTVM.

VErsu sexto, In hoc ego sperabo. Facili⁹ est iuxta sentẽtiã in Elucidatione expressam, vt pronomẽ hoc siue referat, siue demõstret id quod ꝓcesẜit initio Psalmi, protectorẽ videlicet, illuminatorem, & saluatorem: quasi dicat, In eodem hoc quem ab initio dixi illuminationem & salutem meam, & protectorẽ meum, semper ego sperabo, quantumuis illi insiliant & ferociant contra me. Posset tamen etiam hanc habere intelligentiam, Si exurgat aduersum me prælium, adeò non turbabor, adeò non deiiciar animo, vt etiã ex hoc sperem diuinæ gratiæ maiora mihi aduẽtura munera. Qui enim fortiter in præliis domini rem gesserit, restiteritq; viriliter impugnantibus aduersis potestatibus, meretur ampliora à domino accipere dona gratiarum. Et quemadmodum milites bellicosi non solum non detrectant pugnam, sed etiam gestiunt quodammodo, & velut anhelant ad pugnam, tum propter lucra & spolia, tum quòd suas vires gaudeant exercere, & duci suo suam fidelitatem cõmendare: ita spiritualis domini bellator in domini virtute confidens non tantum non debet fugere aut timere prælium, & tentationes diaboli omnino exhorrescere, verum etiã quodammodo cum lætitia suscipere, & aggredi animo prompto, cõfidẽs ex hoc suo domino probatior & acceptior fieri. Atque iuxta hanc sententiam legimus perfectiores quosdã ex patribus, vtpote magnum Antonium, & simplicem Frãciscum, dęmonum exercitus etiã inuitasse, & velut prouocasse atq; extimulasse ad pugnam. ¶ Versu septimo, Vnam petii à domino. Vna est petitio, vna res est, q̃ quilibet iustus & petere debet & requirere: id est, sedulo postulare, & velut pro ea cõtendere, ita vt omnino nolit illa priuari. Hęc est ęterna & perpetua nostri spiritus humani cũ Deo cõiunctio, & vnio beatitudinis æternæ. Multa quidẽ postulam⁹ & varia, sed in hoc vno summatim includuntur omnia, quęcunq; ad salutẽ nostrã postulare possumus. Cętera autẽ quæ ad hãc vnam non spectãt, vt tẽporaria siue corporalia bona, possunt quidem vtcunq; ab hominibus peti & postulari, quatenus videntur fore commoda & conducibilia spiritui (vtpote necessaria corpori, & ad virtutis exercitia opportuna adiumenta) verũ requiri ista non debẽt, id est non omnino quis pro illis debet cõtendere vt à Deo accipiat, sed submittere magis huiusmodi petitiones diuinæ voluntati, vt si expedire non iudicet quod postulatur, nõ præstet. ¶ Versu octauo, Vt videã voluntate domini. Videtur hoc in loco facta deprauatio vulgatę lectionis, ex mutatione vnius literæ, nempe p, in, n: videtúrque pro voluntatem, legendum voluptatem. Primùm enim sensus magis quadrat proposito. Deinde vtraq; lectio & Græca & Hebræa voluptatem habet, & nequaquam voluntatẽ. Nam ex Hebræo vertit beatus Hieronymus pulchritudinem domini. Alii amœnitatem vel iucũditatem vel dulcedinem interpretantur, quæ omnia voluptatẽ sonãt. Habet similiter & Chaldæa Paraphrasis. Quin & beatus Augustinus in suo Psalterio manifeste legit, & clarisſime exponit delectationẽ domini. Græca verò litera (ex qua immediate nostri Psalterii versio facta est) habet τερπνότητα, quod manifeste sonat voluptatem. Cum itaque in vna litera apud Latinos stet mutatio (quæ facile admodũ fieri potest) & vtraq; consentiat originalis lectio, atq; ipsa etiam faueat sententia, satis probabile est factam esse mutationem. Nos tamen, licet in Elucidatione ita expresſimus, ob hoc noluimus ex nostra authoritate publicam mutare lectionem, scientes non hoc esse nostri officii: satis esse putamus, si id admonuerimus quod videtur probabilius. Potest nihilominus, si volũtatẽ legamus, cõueniens dari intelligẽtia, imò eadem penè cum altera lectione quæ habet voluptatem. Cum enim datũ nobis fuerit videre voluptatẽ domini, id est, frui voluptate & gaudio beatitudinis æternæ, tunc pariter & videbimus voluntatem domini, illã videlicet qua nos summe vult, & cupidisſime optat fieri saluos: hanc tunc videbimus plenisſime impletam in nobis. Hæc est (inquit Christus dominus) voluntas eius qui misit me, vt omnis qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æternam. Proinde eadem ex vtraq; lectione sententia potest accipi. ¶ Versu vltimo, Expecta dominum, viriliter age. In Elucidatione ita exposuimus hũc versum, vt sit exhortatio hominis, siue ad animam suam, iuxta quod in alio Psalmo dicit, Cõuertere anima mea in requiem tuam, siue ad semetipsum se cõuertentis, atq; seipsum ad patientiam & perseuerantiam exhortãtis. Posset nihilominus accipi vt exhortatio generalis, quam Propheta postquam suam proposuit fiduciã, dicẽs, Credo videre bona domini, etiã cæteros ad idem inuitãdo, generaliter facit: tanquam si dicat, Ego confido visurum me bona domini in terra viuentium. Et tu quisquis es, qui eadem cupis asſequi, & à Deo similiter auxilium & salutem obtinere, expecta dominum, & viriliter age: spiritu cõfortare, & esto robustus, & ita securus expecta dominum.

B C D (margin section letters)

Ioan. 6. Psal. 114.

XXVII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus iste aptam præbet fidelibus orandi formam. In quo considerās fidelis pessimā quæ manet īpios retributionem, ad Deum clamorē orationis dirigit, vehemēter & multis verbis postulās, vt cū illis in retributionem non veniat, neque similem cū illis mereatur accipere sententiā, qui dolose agunt cum proximis suis, atque ob hoc iustam accipient secūdū opera sua cōdemnationem. Atque hæc primis septem versibus. Hinc verò cōcepta in Deo fiducia, & interno testimonio cōfortatus, cōsurgit ad gratiarum actionē, dominum suum protectorem & adiutorem, carne reflorescente, & animo hilari collaudare paratus: cui omnē victoriam & omnem salutem tam suam quàm populi totius ascribit: nouissimo versu, pro vniuerso poplo Dei fūdens orationem, vt illum saluum facere & benedicere dignetur, atque in æternum exaltare.

VIGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Ad te domine clamabo: * Deus meus ne sileas à me, nequādo taceas à me, * & assimilabor descendentibus in lacum.*

2 *Exaudi domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te: * dum extollo manus meas ad templum sanctū tuum.*

Matt.7. Lucæ.13. 3 *Ne simul tradas me cū peccatoribus: * & cū operantibus iniquitatem ne perdas me.*

4 *Qui loquuntur pacem cum proximo suo: * mala autem in cordibus eorum.*

Rom.6. 5 *Da illis secundum opera eorum: * & secūdum nequitiam adinuentionum ipsorum.*

1.Cor.3. Matt.16. Matt.25. 6 *Secūdum opera manuum eorum tribue illis: * redde retributionē eorum ipsis.*

Psal.35. 7 *Quoniam non intellexerunt opera domini: * & in opera manuū eius: * destrue illos, & non ædificabis eos.*

AD te domine leuabo vocē orationis meæ, & ex affectu
magno te inuocabo, qui sol⁹ mihi potēs es pręstare que
postulo: * tu vicissim domine me clamāte ne taceas, ne
despicias te deprecantē, ne tanquā surdus, tanquam qui
non audieris, à responsione sileas: sed ex aduerso loque F
re mihi verbū miserationis, & responde verbū exauditionis: * alio-
qui enim (si tu silere & tacere volueris, neq; responderis mihi) similis
fiā iis qui degūnt in inferno, & quasi vnus ero de numero illorū qui
iam descēderunt in illū. Quos enim tu nō exaudieris, quos tu respō-
sione nō fueris dignatus, hi iā inter mortuos deputati sunt, & quasi
desperati atq; reprobi à conspectu tuo: quemadmodū qui iam in in-
fernum descēderunt, quātumcūq; clamēt, respōsionem abs te nō me
rētur, sed quasi surdus nō attēdis clamorē illorū. 2. Ne ergo domine
mihi sic obsurdescas, sed exaudi benignus vocē deprecationis meę,
qua oro ante conspectū tuū: * cū ex affectu piæ deuotionis atque ex
desiderio impetrationis in oratione positus, eleuo manus meas, siue
spirituales mentē atq; affectum: siue etiam corporales, versus cæleste
tabernaculum tuū, in quo vt in tēplo sancto tuo inhabitas. 3. Ne me
simul in eandem portionem tradas cum iis qui sese peccatis maculāt,
tuámq; sanctissimam voluntatē multipliciter transgrediuntur absq; G
pœnitētia: ne eadem me cum illis retributione præmies, neque cū il-
lis in eandē punitionem venire patiaris: * & ne me in eādē perditio
nem venire sinas, ad quā vēturi sunt operarii iniquitatis, quos à te iu
bebis maledictos in ignē æternum abire. 4. Qui duplici corde existē
tes, ore quidem & verbo simulant pacem & dilectionem cum proxi
mis suis: * cum sint mala in cordibus eorū, & mala meditētur aduer
sus proximos in cordib⁹ suis, sicq; longe diuersum est cordis deside-
riū atq; propositū à sermone oris, & loquuntur in dolo ꝓximis suis
quod tibi est abominabile. 5. Atque iis quidem huiusmodi sunt, tu
Deus, secundum ordinē iustitiæ tuæ, reddes præmia operibus talib⁹
condigna: * & mercedē persolues cōuenientem nequitiæ atq; praui-
tati astutarū cogitationū suarum, quas adinuenerunt & effinxerunt
ad deceptionē proximorum, nimirum æternam mortē, quæ est pec
catis debitū stipendiū. 6. Mercedem cōgruam dabis illis iuxra ordi-
nē iustitiæ tuæ, secundū opera sua, quæ in vita egerunt: * retributio-
nē cogruā & præmium cōdignum, quod suis malis actibus iustè cō H
meruerunt, persolues eis. Vnusquisq; enī secūdū suum laborē à te
accipiet mercedē: & tu reddes vnicuiq; secūdū opera sua: iis qui bo-
na egerunt, vitā æternā: illis verò qui mala, ignem æternum. 7. Idcir
co autē præmio pessimo, morte æterna punies illos. quoniā nolue-
runt intelligere vt bene agerēt, noluerūt intelligere opera Altissimi:
nō cognouerūt opera tibi grata & placita, nec intēderunt eiusmodi
operibus, quib⁹ tibi placere possent: * neq; intelligere studuerūt ope
ra manuū tuarū, quę tu fecisti, facis, & facturus es ī nouissimo: sed a-
deò fuerūt immersi terrenis rebus, & adinuētionib⁹ suis malis adeò
intēti, vt nō cōuerterēt se ad cognoscendū te in mirabilibus operi-
bus tuis, neq; ad intelligēdum quibus operibus tibi placere deberēt:
* atq; ob hoc, quia te noluerūt dū tēpus fuit cognoscere, te nō stu-
duerunt bene operādo sibi placare, ob hoc in nouissimo die perdes
eos sētentia dānationis æternæ, & non saluabis eos: nō videbūt sa-
lutem iustorū, nec coædificabuntur cū illis à te in ædificio ciuitatis
tuæ. Sūt enī lapides inutiles, & igni æterno sua prauitate pręparati.

A *8 Benedictus dominus, ✳ quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.*
9 Dominus adiutor meus & ꝓtectos meus: ✳ & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum.
10 Et refloruit caro mea:

B
✳ & ex volūtate mea confitebor ei.
11 Dominus fortitudo plebis suæ:
✳ & protector saluationum Christi sui est.

12 Saluum fac populum
C *tuum domine:*
✳ & benedic hæreditati tuæ.

✳ & rege eos, & extolle illos vsque in æternum.

8 Ego verò testimonio tuo interno bene sentiens, & bene confidēs in horum numerum non venturam animam meā, benedico te domine Deus meus, laudo & glorifico: ∗ propterea quòd exaudieris vocē orationis meæ, qua deprecatus sum, & iugiter deprecor faciem tuā, ne similem me fieri illis permittas, aut in eandem venire perditionē. 9 Tu domine adiutor me⁹ es & eris, atq; item protector, & à te erit sēper adiutoriū meū, atq; mea protectio: ∗ & in te domine spē omnem cōstitui ex corde meo, ex pleno affectu bonæ volūtatis meæ, & ita accepi abs te auxilium. Qui enim tibi fidunt, sentiunt tuū adiutorium. 10. Adueniente autem adiutorio gratiæ tuę in animam meā, non solum spiritus ipse interius inhabitās cōfortatus est, sed & caro exterior quasi particeps facta internæ visitationis & lætitiæ nouum accepit vigorē, & quasi refloruit atq; reuiguit: depositóq; senectutis velut torpore, iterū cœpit reuirere & reiuuenescere, quasi noua accepta fortitudine, parata in omne opus bonū: quēadmodū is qui lassatus ex itinere, faméq; & siti exhaustus flaccessit in ambulatione, cū panis & vini vel paululum degustauerit, noua assumpta fortitudine: veluti reflorescit atq; reuirescit exterius, paratus iam ad pergendum viā quā cœperat alacritate pristina: ∗ & sic tuæ gratiæ adiutorio cōfirmat⁹, paratus sum ex bona & prompta voluntate, ex corde læto & alacri, spiritu prōpto & hilari, tibi cōfessionē laudis persoluere omnibus dieb⁹ vitæ meę. 11. Tu domine es fortitudo populi tui in quo populus tuus valet quicquid valet, & sine quo nihil omnino potest: ∗ & specialiter tu es protector atq; author præcipuus omnium saluationū quas fecit Christus tuus rex populi tui quem super populū vnxisti, & cōstituisti loco tui. Omnē enim salutē quā facio ego Dauid seruus tuus pro populo tuo, omnem victoriā quā cōsequor, nō asscribo fortitudini populi mei, neq; mihiipsi quem super populum tuū cōstituisti: neq; nobis ipsis damus gloriā, sed tibi soli Domine De⁹ noster: quo ꝓtegēte, defendente, & dāte fortitudinem, hostes sūt in manibus nostris, & nos saluamur de manib⁹ eorum. 12. Tibi ergo domine vt in omnibus damus gloriam, ita quæso, vt populū tuum (qui tui nominis vnicus est cultor) semper tua cęlesti propugnatione saluū facias ab omnibus tā visibilibus q̄ inuisibilibus inimicis: ∗ & populo huic quem tibi in hæreditatē specialem & in peculiū ex omnibus gētibus elegisti, vt habitares in medio eius, cælestis tuæ benedictionis gratiā largiter infunde, vt ab inimicis sint te protegēte securi, & tuo nomini (benedictione superna interi⁹ viuificati) semper sint permaneántq; deuoti: ∗ rege quoq; illos, & pasce vt pastor bonus, & dirige eos in omnib⁹ agēdis, vt semper ambulēt corā te in corde perfecto: & extolle atq; exalta illos super inimicos suos vt nunquā veniant in subiectionem malorum. ∗ Exalta quoq; illos, & magnifica in sublimitate gloriæ tuæ æternæ, ī qua glorificas omnes electos tuos: vt sicut nunc tibi corde fideli famulatur, ita tecū post laborē operationis sublimentur in requiē gloriæ tuæ sempiternę, quam tu possides vnus & trinus ante omnia seculorum secula. Amen.

Ioan.15.

Esaiæ.19

ANNOTATIONES IN PSALMVM VIGESIMVMSEPTIMVM.

D Versu primo, In vltima particula versus, Et assimilabor descēdētibus in lacū. Nota diligenter nouā acceptionem & significationē cōiunctionis, &. Nō enī hoc loco simpliciter (vt solet) accipitur, sed posita est quasi pro alioqui, quēadmodnm & in Psalmo. 143. cum dicitur: Nō auertas faciē tuam à me, & similis ero descēdentibu s in lacum. Est autē sentētia & hic & illic similis, tāquam si diceret orans, Nō auertas faciem tuam à me: Alioqui, si tu auertas: vel, nam si auertas, mox assimilabor descēdentibus in lacum. Ita & hic, Ne taceas à me: alioqui enim, id est, si tu taceas à me, assimilabor descēdentibus in lacum. Quāuis autē hæc acceptio coniunctionis, &, rarò admodū occurrat: cogit tamen his in locis intelligentia, vt ad eum modum accipiatur cōiunctionalis illa enunciatio: alioqui nulla haberetur recta sententia. ¶ Versu decimo, Et ex voluntate mea confitebor illi. Ex volūtate confiteri, est corde alacri & hilari laudare. Et iuxta eundem modum dicitur in Psalmo. 53. Voluntarie sacrificabo tibi, & cōfitebor nomini tuo domine, quoniam bonum est. Idē enim illic est voluntarie, quod hic ex volūtate. Quia enim id quod inuite fit, vel ex coactione, vel tantum ex consuetudine, solet cum torpore & pigriter fieri: contra verò, ardēter & hilariter, quod ex propria siue bona voluntate. Inde hæc videtur locutio proficisci, vt ex voluntate vel voluntarie dicamur facere, quod hilariter & alacriter ex bono ac prompto corde volum⁹ perficere.

Psal.145.

Psalm.53.

¶ Versu penultimo, Protector saluationum Christi sui est. Intelligitur Dauid loqui de seipso, quasi sub alterius persona. Christus enim domini erat ipse, postquam in regem populi domini secūdū

electionem fuerat inuictus. Hoc enim nomine frequēter inuenimus Saulem ab ipso honorifice nō E
1.Re.26. minatū. Nō mittam (inquit) manum meam in Christum domini, & aliâs frequēter. Significat ergo hoc verbo omnem victoriā & salutē, quam ipse vt rex populi Israelitici faceret, nō ex se esse, neq; ex populi cui præerat fortitudine, sed ex domini magis auxilio & ꝓtectione. Sed & si ad Dauid mysticum, ad Christum dominū patris filium, spiritualiter referamus intelligentiā, etiam sic verū est Deum esse protectorē saluationum Christi sui. Salus enim & victoria quam operatus est Christus dominus in generis humani redēptione, Deo authore facta est: id est, ex virtute diuinitatis est profecta. Verū prior intelligētia minus torta videtur, & quadrare aptius. ¶ Versu vltimo. Posset in verbis huius versiculi assignari iucunda petitionū diuersarum distinctio. Primū enim petitur saluatio populi, cū dicitur, Saluum fac populū tuum domine. Deinde, ipsius populi saluati benedictio: Tertium, vt à Deo regātur: Quartum, vt extollātur exaltatione æterna. Primū enim est, vt à peccatis & mortis obligatione saluemur: deinde, vt à peccatis liberati benedictionē cælestium gratiarum cōsequamur: post hoc, vt Dei semper cura regamur & dirigamur, ne ī dimissa peccata iterū recidamꝰ, aut collata bona perdamus: ac tandē post hæc omnia, vt ad exaltationē gloriæ æternę subleuemur.

XXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Videtur Dauid cū hūc Psalmū caneret, fuisse singulari & peculiarißima quadā illuminatione edoctus, de cūctis ædificādæ nouæ Ecclesiæ mysteriis: quæ hic ita luculēter aperit, ac si cōpleta iā ea vidisset, mira verborum magnificētia. Estque Psalmus iste exhortatio fidelium ad laudem Christi domini, ꝓpter multiplicia & maxima beneficia, quæ ipse in mundum adueniens, per veritatis doctrinam & Apostolicā prædicationē, electis exhibuit. Monētur itaque afferre oblationē domino, & sacrificare filios arietū, & gloriā & honorem, & adorare iu cælis regnantē, cuius vox (nēpe prædicatio Euangelicæ veritatis, quam primū per seipsum, deīde & per Apostolos prædicauit) effusa est super omnes populos, quasi vox tonitrui super aquas multas, cum magna virtute & magnificentia, in ostensione signorum & prodigiorum mirabiliū, ita vt etiā electißimi plurimi, tanquam cedri Libani, fuerint hac prædicationis voce cōuersi, & humiliati atque, cōfracti. per quam prædicationem, credentibus diuisa sunt spiritus sancti dona: concussū est desertum gētium, atque etiam populus Iudæorū, dum ex vtroque populo plurimi sunt cōuersi: per quā insuper fideles quasi cerui sunt parati, & ad omnia alacres facti, cōdēsa siue occulta sunt patefacta: per quam multitudo populorum, quasi aquæ inundantes in modum diluuii confluxerunt in alueum Ecclesiæ, in cuius medio residet ipse Christus dominus idem qui ad patris dexteram, populo suo dans fortitudinem & benedictionem, ad pacem æternam. F

VIGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Afferte domino filij Dei:

✳ afferte domino filios arietum.

VOs ô fideles omnes, qui per Christum ex filiis irę facti estis filii Dei, ꝓ summo & multò maximo vobis impenso beneficio, in gratiarum actionem, afferte hostias, ad immolationē & sacrificium: ✳ afferte (inquā) pręstātissima & optima quæq; quę habetis: cuiusmodi sunt in sacrificiis corporalibus filii arietum: id est, oues & agni, quæ sunt in oblationibus & sacrificiis legalibus præ cæteris animalibus acceptiora. ✳ Afferte iterum vosipsos atque vos mutuò, qui estis filii arietum, patriarcharum & Apostolorū, qui vos in Christo, vt arietes oues genuerunt, súntq; vobis duces & ātecessores in fide Christi, & primi in gregibus Ecclesiæ: vosipsos quidē afferte, vt hostiam viuentē, sanctam, Deo placentem, in omnibꝰ exhibētes vos sicut Dei ministros: vos inuicem quoq; afferte, curantes proximos ad cultum & seruitutē Dei adducere, vt qui audit, dicat, veni. 2. Afferte ad immolationem & sacrificiū Christo domino faciēda, gloriā & honorem, quæ sunt illi gratissima sacrificia præ omnibus quę postulat à nobis. Nihil enim tā nos illi debemus pro maximis suis erga nos beneficiis, nihílq; vicissī adeò à nobis ipse postulat, quàm vt illi gloriā & honorem exhibeamus, & laudis hostias sēper offeramus, vitulos labiorū nostrorū cōfitentiū nomini eius: ✳ & si requiritis, quo pacto gloriā illi & honorē afferre debeatis. hic modus est præcipuus, vt puro corde ipsū in spiritu & veritate adoretis residentē gloriosum in aula sancta sua, latriā illi & cultum summum soli summo & primo ēti omniū dominatori debitū exhibere, residēti & regnāti in amplissimo & augustissimo cælorū habitaculo, vno eodémq; & penitus æquali honore cū patre Christū filiū venerātes. 3. Si requiritis beneficia quę sint & mirabilia ista, pro quibus adorare & gloriā dare exhortor: præcipua quædā breuibus cōmemorabō. Ecce enī vox domini effusa est super aquas multas, super omnes populos: quādo per semetipsum primū, ac deinde per suos Apostolos prædicauit dominus Euāgelicę veritatis doctrinā, per vniuersum orbem, in omnibus gētibus & populis: ✳ Christus Dominꝰ (qui erat in G

1.Cor.4.
Rom.12.
2.Cor.6.
Apo.22.

2 Afferte domino gloriam & honorem: afferte domino gloriam nomini eius: ✳ adorate dominum in atrio sancto eius. H

Heb.13.
Ioan.4.

3 Vox domini super aquas:

✳ Deus maiestatis intonuit.

A

maieſtate & ęqualitate patris) ipſe quaſi tonitrui vocē edidit in mū-
do: quę apud omnes nationes, in omnibus finibus orbis terrarū bre
uiſsimo temporis ſpatio audita eſt: quemadmodū tonitrui ſonus lō

**dominus ſuper aquas multas.*

ge ac late dffunditur per vniuerſam regionem. * Tonitrui etiā vo-
cē emiſit, quia terribiliter inſonuit, ita vt cōmouerentur corda infi-
delium ad pœnitentiā: & ab infidelitate ad fidē potenter cōuerteret
plurimos in omnibus finibus terræ: Dominus (inquam) hoc pacto
ſuper populos multos (Aquę enim multę, populi multi) fortiter in- Apoc.17
tonuit, & vocem fortiſsimam emiſit. Atq; hoc maximū eſt benefi-
cium, quo Eccleſia ex gentibus congregari ad fidem, & in ea ædifica

*4 Vox domini in virtute: * vox domini in magnificentia.*

ri cœpta fuit. 4 Vox autem iſta domini non fuit infirma & impo-
tens, ſed magnæ admodū virtutis, potens valde & efficax ad operā-
dam cōuerſionem multorū populorum, ad penetrandū intima cor
dium: * vox iſta domini in magnificentia apparuit, virtute ſignorū Marci.1.
atq; prodigiorū ſequentiū confirmata, & mirum in modum glorifi
cata, factáq; hac confirmatione nimium credibilis. 5. Vox illa do-

B *5 Vox domini confringentis cedros: * & confringet dominus cedros Libani.*

mini tantæ fuit virtutis, & tam magnifica, vt etiā cedros electas arbo
res ſufficeret cōfringere, id eſt, ſublimes & potētes ſeculi à ſua ſuper-
bia cōuertere, atq; ſub fidei iugo humiliare: * & confregit dominus
per virtutē huiꝰ prædicatiōis ſuæ, etiā electiſsimimas cedros, quales
ſunt quę in Libano creſcunt, id eſt, magnos etiā & glorioſos tam po
tentia quā ſapientia, aut nobilitate humana (qui ſunt tanquam cedri
Libani) ab infidelitate & ſuperba vanitate ſua auertit, atq; ad humi

6 Et cōminuet eas tanquam vitulum Libani:

litatem fidei inflexit. 6 Neq; verò magna difficultate cōfregit & hu-
miliauit ſublimes illas cedros, ſed mira facilitate, quemadmodū pin
guem, delicatum, & tenerrimū vitulū (cuiuſmodi ſunt qui in Libano
paſcuntur) facile eſt cōminuere, & agere quocunq; quis voluerit. Fe
cit enim vox Euangelicæ prędicationis quaſi agnos māſuetiſsimos,
& quaſi vitulos teneros, atq; ad omnia facile agitabiles, eos qui priꝰ

C ** & dilectus quemadmodum filius vnicornium.*

tanquā cedri per altitudinem ſuperbię, & duritię feritatis, in ſupera-
biles & intractabiles videbantur: * & ipſe per quem hęc omnia fiūt,
Chriſtus dominus eſt, patri ſuo ſingulariter dilectus, quemadmodū
filii vnicorniū qui erga ſuos fœtus probantur dilectionē habere ſpe

7 Vox domini intercidentis flammam ignis:

cialem. Ita hic ſpeciali dilectione admodū fuit ſuo patri dilectus, & Matt.15.
ipſi in ſuo filio fuit beneplacitum. 7 Ad vocē inſuper Euangelicæ
prædicationis diſpartitus eſt fidelibus ſpiritus ſanctus, qui eſt veluti Actu.2.
flamma ignis, corda illuminās, purgans, & inflāmans: eiúſq; dona ve
lut diuiſa ſunt, ac tanquā interciſa diſtribuendo: dum alii quidē per
ſpiritū dabatur ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ, &c. In quorū do 1.Cor.11.
norū multiplicitate, quaſi interciſio videtur flāmæ ignis, & diuiſio

** vox domini concutientis deſertum:*

vnius ſpiritus, cum hæc omnia operetur vnus atq; idē ſpiritus, diui- Ibidem.
dens ſingulis prout vult: * & per vocē hanc cōcuſſus eſt populus gē
tium, qui erat omnino deſertū, prorſus alienꝰ à Deo: & percuſſus eſt
Apoſtolica prędicatione, quaſi malleo, vt ſalubriter cōuerteretur ad Actu.13.
pœnitentiam. Eſt enim verbum domini quaſi malleus cōterens pe

D ** & commouebit dominus deſertum cades.*

tram: * commouit quoq; vox iſta Apoſtolicæ prædicationis nō ſo- Hiere.23
lum populū gētium (qui erat velut prorſus deſertum, ac perfecta ſo-
litudo, omnino à Deo derelicta) verumetiā populum Iudaicū, qui
erat quidē deſertū, quatenus perfecto, vero, ac ſpirituali cultu deſti-
tuebatur: ſed deſertū cades, erat deſertū ſanctificationis, habēs le-
gem ſanctam, & ſancta qualiacunq; ſacramenta: propter quæ nō ſim
pliciter, neq; omnino (vt gentium populus) erat deſertum. Atq; etiā
hos commouit dominus ſua voce, multos ex eis ad veritatē Euange Actu.13.
lii inducendo, quotquot ad vitam præordinati fuerāt ex eis: & item
cōmouebit plures ex eis in fine tēporū poſt Antichriſti perſequu-
tionem. Cæteri verò qui cōuerti noluerūt, ipſi cōmoti ſunt infœli-
citer odio & inuidia cōtra prædicatores Euangelicos: & aduerſum

8 Vox domini præparantis ceruos:

illos inſurrexerūt, prohibētes illos (quantū in ſe fuerat) loqui in de-
ſerto gentium verbum veritatis. 8 Vox domini ipſa ſibi parauit fi-
deles ſuos, quaſi ceruos alacres & prompto animo, ad currendū ve
lociſsime per vniuerſum orbem, ad aſcendendū ſumma montiū, fa-
ſtigia virtutum, & culmen perfectionis Euangelicæ, atq; ad pugnā- Actu.14.
dum cum ſerpente diabolo, eúmq; de cauernis in quibus latitat (de
cordibꝰ infideliū) extrahēdo: quę omnia, ſicut ceruis cōpetūt corpo
raliter, ita fidelibꝰ quos Dei vox ſibi pparat, & ſuo miniſterio aptos

✱ & reuelabit condensa:

✱ & in templo eius omnes dicent gloriam.

9 Dominus diluuium
Ephe.3. *inhabitare facit:*

✱ & sedebit dominus
Ephe.2. *rex in æternum.*

10 Dominus virtutem
Apo.19. *populo suo dabit:*
✱ dominus benedicet populo suo in pace.

facit, spiritualiter recte cõueniunt: ✱ & reuelabit dominus per vocẽ Apostolicæ prædicationis occulta & abscondita fidei Christianæ & veritatis Euãgelicæ mysteria, quæ antè multiplicitate figurarũ & inuolucris ceremoniarum erant velut tecta & occulta, quemadmodũ ea quæ foliorum densitate sunt operta: ✱ atq; his peractis, patefactis fidei Christianæ mysteriis, quæ antè fuerant occulta, fideles omnes in Ecclesia (qui huius veritatis reuelatæ facti fuerint participes) dabunt gloriã omnipotenti domino, qui ista in plenitudine temporis dignatus fuerit manifestare, quæ seculis præteritis non erant agnita. E
9 Dominus per vocẽ Euangelicæ prædicationis multitudinem copiosissimam populorum ex gentibus conuersorũ, tanquam aquam copiosam & in modum diluuii inundantẽ, fecit inhabitare in hoc tẽplo suo, in vnitate sanctæ Ecclesiæ ciues sanctorũ eos faciens: & domesticos Dei, ex hospitibus & aduenis, quales prius fuerãt: ✱ & ipse vt omnium dominator, & super omnia tenens imperium, vt rex regum & dominus dominantium, sedebit, & regnabit sine fine in secula seculorum in vtraq; Ecclesia, tam militãte, quàm triumphãte: qui immobilis manens in sua quiete, hæc omnia in temporis plenitudine operatus est pro nobis. F
10. Ipse quoq; sedens in maiestate sua, curã gerit populi sui, dabítq; ei fortitudinem, qua & inimicis resistere valeat, & ea quę recta ac bona sunt operari. ✱ Dominus benedictionem multiplicem spiritualium omniũ gratiarum dabit populo suo, dans illi pacem, temporalem quidem, quantum ipsi expedire videbitur: spiritualem verò atq; internã, nũc in gratia, post in gloria sempiterna: cuius pacis & nos quoque participes facere digneris domine Deus noster, qui trinus & vnus viuis per æterna secula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXVIII.

ILlud aduertendum est, per totum hunc Psalmũ frequenter eadem replicari: veluti cum in ipsius principio verbum, afferte, tertiò ponitur: & cum toties vox domini, vox domini, pene ad finem vsq; replicatur. Itẽ versu tertio particulatim, & quasi concise, singulæ particulę efferuntur. Vox domini super aquas: &, Deus maiestatis intonuit: & iterum, Dominus super aquas multas, vbi partes incompletæ sunt. Iterúmq; versu quinto, Cõfringentis cedros, vbi mox subditur, Et cõfringet dominus cedros libani. Hæc (inquam) omnia, sic vel replicata, vel concise atq; imperfecte prolata, ad magnificentiã faciunt sermonis, & vehemẽtiam exhortationis, quæ in hoc Psalmo ad vniuersos dirigitur qui sunt in Ecclesia fideles. ¶ Versu 3. Vox dom. sup. aquas. Vox illa domini super aquas accipi posset vox paterna, quæ, cũ in Iordane baptizaretur à Ioanne Christus dominus, audita est, de eo testificans, ac dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui. Nos tamen in Elucidatione in totius Psalmi processu, per vocem domini intelligimus prædicationẽ veritatis Euangelicæ: cui omnia quæ sequũtur aptissime cõsonant: & magis hęc intelligentia videtur proposito cõuenire, quã illa altera de voce paterna. ¶ Versu 5.7. & 8. Cum per genitiuũ dicitur, Vox domini confringentis cedros, intercidentis flammam ignis, concutientis desertum, præparantis ceruos, viderentur orationes clariores, si genitiui illi mutarentur in nominatiuos, hoc modo, Vox domini confringens cedros, intercidens flammã ignis, &c. Atque ad hunc modũ vertit omnia casu nominatiuo diuus Hieronymus ex Hebræo. Græca tamen lectio (quæ nostræ Latinæ vulgatæ respondet, & ex qua ista translata est) habet casum genitiuũ, quomodo & nos habemus. Et habet etiã ipsa conuenientem, licet difficiliorẽ, intelligentiam. Dicitur enim vox domini confringentis cedros, vox domini qui per ipsam confregit cedros, per ipsam concussit desertum, per eam intercidit flammam ignis, per eam pręparauit ceruos. Diuinitas enim per vocem prædicationis operata est hæc omnia: & fuit vox ipsa exterior prædicationis non nisi ministerialis causa: ipse autem dominus, secundum diuinitatis internam virtutem, causa erat principalis, quæ intime operabatur hæc omnia. Neque tã dici potest vox hæc operata, quàm per vocem dominus, qui emittebat eam.
Matth.3. G H

XXIX. PSALMI *ARGVMENTVM.*

PSalmus iste spirituali viro rectißime conuenit, & ea quæ intra se spiritualis percipit, optime explicat: neque facile poterit intelligi, nisi ab eo qui modum illum quo Deus agit cum seruis suis (nunc præsentem se exhibendo, nunc absentem se ab illis elongando) intelligit. Videtur autem Dauid, cum istum Psalmum componeret, ex magna & grauißima admodum tribulatione emersisse, quæ illius spiritum vehemẽter afflixerat, siue corporalis illa siue spiritualis fuerit. Vnde à magna lætitia incipit, laudem Dei commemorans, pro præstita liberatione & ab inimicis salutatione, pro exauditione & quasi ab inferis reductione: cõsyderansque miram & non satis sibi laudabilem Dei misericordiam, eandemque omnibus æque expositam generali exhortatione, fideles omnes ad laudem Dei inuitat: propterea quòd ipse, tametsi nonnunquam ad tempus modicũ videatur irasci, nostris culpis id exigentibus, semper tamen vitam nostrã & bonum magis vult, & magis de eo gaudet ex sua voluntate, qui etiã facile lugẽtes in pœnitẽtia cõsolatur per misericordiã suã.

A Atque hæc vsque ad versum septimum. A quo deinceps id quod in se expertus didicit, confitetur: quomodo videlicet ipse in abundantia Diuinæ consolationis constitutus, proposuisset quidem nunquam à Deo dimoueri, sed auertente illo paululum conspectum præsentiæ suæ, senserit infirmitatem fragilitatis propriæ: ita vt præ nimia conturbatione cogeretur exclamare ad Dominum, & lachrymabilibus vocibus Dei misericordiā inuocare, donec tandem oratione exaudita rediens, & priorem illam abundantiam reducens, redderet ipsi lætitiam salutaris sui: ita vt per aduentum præsentiæ suæ, omni luctu & sacco depositis, pristinum illi redderet spiritus gaudium: propter quod pollicetur se domino in omni gloria laudem æternam persoluturum.

VIGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exaltabo te domine quoniam suscepisti me: ✳ nec delectasti inimicos meos super me.

B *2 Domine Deus meus clamaui ad te: & ✳ sanasti me.*

3 Domine eduxisti ab inferno animam meam: ✳ saluasti me à descendentibus in lacum.

4 Psallite domino sancti eius: ✳ & cōfitemini memoriæ sanctitatis eius.

C

5 Quoniam ira in indignatione eius: ✳ & vita in voluntate eius.

6 Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

D *7 Ego autem dixi in abundantia mea: ✳ nō mouebor in æternum.*

8 Domine in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem.

9 Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Magnificabo te domine, & prędicabo celsitudinē glorię tuæ donec viuā, proptereaq; in defēsionē, & protectionē suscepisti me, perire nō sinens animam meā: ✳ neq; pass⁹ es supergaudere mihi inimicos meos, & de meo lapsu, aut mea pditione illos lætari noluisti. 2. Domine Deus meus, in tribulatiōe & periculis posit⁹ ex affectu cordis te deprecatus sum, auxiliū à te petens, & defensionem postulans: ✳ & tu me postulantem benignus exaudisti, & saluasti me, atque liberasti ab omnibus doloribus & periculis meis. 3. Erat iam in infernum descensura anima mea, & in proximo erat vt in peccatum cōsentiens reā dānationis & inferni se faceret: aut certe iā in peccatum consenserat, iā inferno se addixerat per peccatū mortis, sed tu dñe ab inferno eā eduxisti, atq; saluā fecisti, vel eā præseruādo à peccato ne inferni rea fieret, vel iā ream factā ex inferno extrahendo, per peccati dimisionē: ✳ ita saluasti me à damnatis qui in lacū descenderunt inferni, priusquā illuc descenderē, vbi nulla est redēptio, benigne me liberando. 4. Propter hanc quā ego in memetipso expertus sum Dei misericordiā, hortor vos omnes quicunq; in sanctitate & iustitia ambulatis coram domino Deo vestro, vt mecū illum ad gratiarū actionem collaudetis: ✳ confessionē date sanctitati ac bonitati eius, commemorando, & magnificando illam: scientes eandem hāc misericordiā quā mihi exhibuit æque omnibus, etiā vobis esse expositam, & æque paratam (absque personarū delectu) vniuersis. 5. Quāuis enim irascatur aliquādo ad tempus, & iram suā erga nos nonnunquā ostēdat, nimirum in indignatione sua: cū videlicet nostris culpis vel peccatis id exigentibus, aduersus nos iustā habet indignationē zelus iustitiæ eius: ✳ vita tamē nostra & omne bonū nostrū est in voluntate & beneplacito eius. Nequaquā enim vult mortem etiam peccatorū, Ezec. 18.
neq; oblectatur in perditione aut punitiōe nostra: sed vult magis vt & 33.
conuertatur peccator & viuat: & in vita nostra atq; bono nostro est ipsi beneplacitū. 6. Imò tam facilis est Dei iræ in misericordiam cōmutatio, vt nonnunquā qui ad vesperā in fletu demorati fuerint, & pœnitētiā egerint, mox summo mane percipiant redditam sibi lætitiam salutaris sui: ita statim adest pœnitentibus ipsius misericordia, ita euestigio lugētes subsequitur cōsolatio, modo ex vero corde doleant atq; lugeant cōmissa sua, quibus cōtra se eius indignationem prouocauerūt. 7. Et ego cū essem aliquando in abundantia consolationis internæ cōstitutus, cū essem in latitudine deuotionis spiritalis positus, corde interi⁹ per Diuinæ visitationis præsentiā dilatato, dicebā intra memetipsum, & ita proposui: ✳ iam amodo nō mouebor à domino Deo meo vsque in ęternū, amodo illi adhęrere volo vinculo indissolubili: exnūc me nemo poterit separare vel paululū à domino Deo meo, nulla res me poterit pòsthac ab illo diuellere. 8. Ego quidem ita dicebam: & verè, donec in illa abundātia positus essem, ita quoq; existimabam. Verùm subsequēs experiētia hoc me docuit, nō esse in hominis potestate absq; te propositum cordis sui perficere, neq; sine te illud posse hominē pro voto in effectū deducere: & hoc cognoui, q tu domine sol⁹ esses, qui decori spirituali & ornatui gratiæ tuæ, qui intra me est, præstas virtutem in bona & benigna volūtate tua: qui ornatum omnē & pulchritudinem quæ est in anima mea, ex tua gratia corroboras, & tua virtute, donec placitum est tibi, custodis, vt in me permaneat, & ego in illo persistam. 9 Vbi verò auertis faciem tuā à me, & vel paululū abscesseris, quasi me relinquens: siquādo tuæ præsentiæ cōsolatione destituor, statim cōturbatur intra me anima mea, quasi quæ periclitetur de omni or-

10 Ad te domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.

11 Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?

12 Nunquid confitebitur tibi puluis:

** aut annunciabit veritatem tuam?*

*13 Audiuit dominus, & misertus est mei: * dominus factus est adiutor meus.*

*14 Conuertisti planctum meum in gaudiũ mihi: * concidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia.*

*15 Vt cantet tibi gloria mea, & non cõpungar: * domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.*

natu quem intra se abs te continet, & vehementi angitur solicitudi- E
ne: scies tum me in magno periculo positum, & facillime à te posse
decidere. 10. Sed quid faciam, cum me ita derelictum sensero, cum
te percepero auertisse faciem tuam? Nõ cessabo domine lachrymis,
fletibus, & precibus ad te clamare, téq; totis affectibus intentissime
deprecari cum amaris singultibus, donec exorem, & obtineã ad me
reditum præsentiæ tuæ, donec reddatur mihi lætitia salutaris tui.
11. Flens quoq; & plorans clamabo, in hunc modum: Quæ tibi erit
vtilitas, piissime Deus, ex vita mea? quis tibi honor, quæ tibi gloria,
ex eo quòd viuere me fecisti super terrã? quid etiã mihi profuerit vi
ta mea, si in corruptionẽ mortis ęternæ descendero? si à te derelictꝰ,
descendam in sepulchrum inferni, cũ damnatis in corruptione sem
piterna? Nunquid ad hoc me creasti, Deus optime, vt in corruptio-
nem mortis venirem, & non magis ad hoc vt vita fruerer coram te,
& laude sempiterna glorificarem faciem tuam? Ad hoc quomodo
faciam, quomodo exequar, ad quod creasti me, si me permittas de-
relictum in putrefactionẽ peccatorũ deuenire? 12. Nunquid impii F
(qui sunt tanquam puluis, quẽ proiicit ventus à facie terræ) aut nũ-
quid ii qui in puluere dormiunt, qui sine spe gloriosæ resurrectionis
ad vitam, in terræ puluerem resoluuntur, sempérq; vt puluis aridi &
vigore Diuinæ gratiæ destituti permanebunt? nunquid hi (inquam
ego) dabunt tibi cõfessionem laudis gratam & placitam? * aut nun-
quid ipsi annunciabũt & prædicabunt cũ laude & gratiarum actiõe
veritatem & iustitiam tuã? Imò per hos blasphemabitur potius, q̃
laudabitur veritas tua. Noli ergo permittere domine, vt in numerũ
horum aliquando deueniã, neq; illis assimiler (quod certe facile fiet,
si diutius à me auertas faciem tuã) sed quantocyus ad me cõuerte be
nignũ aspectum tuũ, vt non illi assimiler arido pulueri: redeátq; mi-
hi decor ille & ornatus quem tu præstitisti mihi, in beneplacito tuo.
13. Cũ verò ita orarem, audiuit dominus orationem meã, & miseri-
cordia motus est ad exaudiendũ deprecationem meã: * factúsq; est
mihi ipse dominus, respectu misericordiæ suæ & auxilio gratiæ, ad- G
iutor, defensor, & liberator. 14. Commutasti tu domine luctũ meũ
in gaudiũ: & mœrorem pœnitẽtię quo affligebar pro peccatis meis,
atq; etiam propter pericula, in quibus me constitutũ videbam per
tuam absentiam, conuertisti in lætitiam spiritualẽ, quæ mihi reddita
est te redeunte, iterúmq; me dulci tua consolatione visitante: * abii-
cere me iussisti habitũ lugubrẽ, ad me lætificandum rediens: & sac-
cum pœnitentiæ quo operiebar, velut concidisti atq; rupisti, nolens
me vltra lugere, iubẽnsq; me à luctu cessare in aduentu tuo: sed ma-
gis gaudere, epulari, & iucũdari in spiritu me voluisti, cum iam me-
cũ esses tu sponsus animæ meæ: & mira, noua, atq; insolita lętitia me
abunde lætificasti in aduentu tuo. 15. Idq; fecisti, dulcissime domi-
ne Deus meus, vt ego tibi iã laudem canam in omni gloria mea, in
omni ornatu meo, & in omni virtute mea, omni deposita tristitia:
& nequaquã vltra doloribꝰ stimuler, aut in tristitia agam: * & ita sa-
ne domine deus meus, omni nũc abiecta tristitia, omni timore foras
per charitatem misso, cõcepta spe salutis meæ & damnationis timo H
re pulso, ex toto cordis affectu volo æterna tibi cõfessione laudem
persoluere, & nunc quidẽ in vita corporis quantũ patietur humana
fragilitas, & perfectius in futura vita in æternitate seculorum, Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXIX.

NOn ignorans hunc Psalmum quosdam fidelium doctorũ Christo domino totũ accõmodare, qui à patre susceptus fuit atq; custoditus ne vel à morte vel ab inferno teneret, qui à plaga mortis tẽporalis in sua resuscitatione à patre fuit sanatus, & ab inferis reductus, cui pater velut ad momentũ, ad tempus modicũ, ob culpã generis humani (quã in se suscepit) visus fuit irasci: voluit tamen ad vitã eum resurgere, & ab horrore mortis ad resuscitationis lętitiã redire. Sed & cætera quæ sequuntur, non ita difficile fuerit ad Christum applicare, in passione humiliatũ, atq; in resurrectione glorificatum. Quam intelligentiam in aliorum Cõmentariis promptũ est requirentibus inuenire. Neque nos illam damnamus aut abiicimus, tametsi in hoc Psalmo quædã sint quæ intelligentiam huiusmodi nõ nisi coactius ferre posse videantur. Ea autem quam in Elucidatione latius expressimus, nobis visa est cõsiderantibus singulas huius Psalmi partes, aptius quadrare. ¶Versu 5. Quoniam ira in indignatione eius. Notandum pro huius versus intelligentia, quòd cum Deus erga suos nonnunquam ostendit iram, hoc profecto non in voluntate neque ex be-

A neplacito ipsius est, qui omnes cupit viuere, & saluos fieri: sed ex indignatione est, quam cõtra nos nosipsi peccatis nostris prouocamus: atq; ob hoc, quantumuis irascatur, ad indignationem à nobis prouocatur, mox tamen vbi nos per pœnitentiam placauerimus indignationẽ eius, cessabit ira quæ non est in voluntate eius, redibítq; nobis vita & salus, quæ in eius beneplacito est: quæ res indubie maxima est materia magnifice laudandi tam piissimũ dominum. ¶ Versu 11. Quæ vtil. in san. meo. In sanguine dicitur vita animalium conseruari: & sanguine deficiente, deficit animalium vita. Atq; ob hoc, cum dicitur, Quæ vtilitas in sanguine meo, idem est acsi dicatur, Quæ vtilitas in vita mea? hoc est, quorsum profuerit me vixisse, si in corruptionem mortis, in damnationem inferni descendam? Ad hoc enim creati sumus, vt bene viuendo in hoc seculo, ad vitam æternam (quæ Deus est) peruenire mereamur, ibíq; illius perpetuo frui conspectibus: ad quem finem qui sua culpa nõ peruenerint, certe nulla erit in sanguine eorum vtilitas, nihil illis proderit vixisse, dum in corruptionem proiici meruerunt. Vnde de suo traditore loquens Saluator, dicebat, Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Applicando autem hunc versum Christo, erit ista sententia: Quæ erit vtilitas, ò pater cælestis, in effusione sanguinis mei? quid proderit fusum esse meum sanguinem, si ego in corruptionẽ permittor venire, vt anima apud inferos permaneat captiua, corpus putrefiat in sepulchro? Nihil videtur profutura mei sanguinis effusio, nisi à mortuis ego resurgẽs, omnibus meis B fidelibus (quos per sanguinem meum redemero) vias vitæ demonstrem, & ianuas aperiam regni tui. ¶ Versu 14. Conuertisti planctum meum in gaudium mihi. Versus iste, qui de planctu in gaudiũ conuerso loquitur, respondet illi promisso Euangelico, quo lugentibus Diuina promittitur cõsolatio, tametsi præcipua in futuro seculo, nõnulla tamen etiã in præsenti tempore. Atq; hoc idem est, quod in posteriori parte versiculi dicitur de concisione sacci & circundatione lætitiæ. Saccus enim lugentibus cõuenit. Vnde Mardochæum in libro Hester legimus sacco indutũ plorasse ante portam regiã, & Niniuitas in sacco & cinere legimus egisse pœnitentiã. Per hoc ergo quòd dicitur saccus concisus, significatur tristitiam & luctum pœnitentiæ ex Diuina præsentia ablatum, lætitiæ verò indumentum esse redditum. Ad Christum autem accommodando intelligentiam, concisus est in resurrectione saccus mortalitatis, quãdo à corpore ablata est mortalitas, corruptibilitas, grossities, obscuritas, & multiplex infirmitas: circundatus autẽ est & indutus vestimento lætitiæ, recipiens corpus glorificatum, agillimum, splendidissimum, immortale, & prorsus impassibile.

1. Tim. 2. Mat. 26. Matt. 5. Hester. 4 Ionæ. 3.

XXX. PSALMI ARGVMENTVM.

C *Psalmus iste, hominis est plenam in Deo spẽ habentis: qui sua spe firmissima initio Psalmi decem versibus proposita, deinde suam miseriam magnam & multiplicem quam ab aduersariorũ prauitate sustinet, sequentibus octo versibus lamentabiliter describit, vsque ad versum 18. vbi rursum in Deum sese conuertens, suam liberationem & aduersariorum confusionem postulat, versu 20 ad æternæ fœlicitatis cõtemplandam dulcedinẽ (quasi extra se raptus) transcendens, Dominũque collaudans pro mirifica misericordia. Et quia donec in hoc mundo sumus, semper gaudia sunt miscenda tristibus, & in die bonorum (iuxta sapiẽtis verbum) Immemores non oportet esse malorũ: iccirco versu. 28. animi sui desolatorium quendam excessum (in quo fuisse se aliquando recordatur) cõmemorat, à quo tamen diuina miseratione statim se fatetur liberatũ. Nouissimis autem duobus versibus ad fidelem Dei seruitutem & dilectionem, vniuersalem põnit exhortationem, cupiens eius quam ipse expertum se nouit Dei benignitatis & misericordiæ fideles omnes fieri participes.*

Eccle. 11.

TRIGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 In te domine speraui, non confundar in æternum: ✳ in iustitia tua D libera me.

2 Inclina ad me aurem tuam: ✳ accelera vt eruas me.

3 Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij: vt saluum me facias.

4 Quoniam fortitudo mea & refugiũ meum es tu: ✳ & propter nomen tuum deduces

IN te domine deus meus spẽ meã omnem constitui, nõ me patiaris ab expectatione mea vnquã cõfundi, neq; in æternum sinas frustrari desyderium meũ: ✳ sed propter iustitiam, veritatem, & fidelitatẽ tuam libera me ab omni periculo & confusione, quemadmodum in te speraui. Exposcit enim hoc tua iustitia (quia verax es, quia fidelis in promissionibus (vt sicuti pollicitus es, tuo auxilio nõ destituas in te sperantes. 2. Inclina Deus auditum tuum ad precem meam, & dignanter attende orationi meæ: ✳ festina, ne tardaueris, vt eruas ac liberes ãnimam meã de periculis, angustiis, & necessitatibus, siue spiritualibus siue corporalibus, in quibus versor. 3. Talem te mihi exhibe domine Deus, vt sis mihi defensor atq; propugnator, pariter & asylũ siue tutus refugii locus, vt ita me facias saluum ab inimicis meis, quatenus protector pro me tua potentia contra aduersarios meos dimicãs ac pugnãs: quasi asylum verò atq; tutus locus refugii, me ad te cõfugientem veluti abscondens, concludẽs, atq; diligenter custodiẽs, accessum ad me habere non valeant nocere parati. 4. Tu enim domine es mea omnis fortitudo, & in te est robur meum omne, per cuius propugnationẽ spero ab inimicis fieri saluus: & tu es meũ tutissimum refugiũ, ad quem semper in omnibus periculis cõfugiens, spero inimicorum rabiem effugere: ✳ & hoc de te optime cõfido, quòd propter tui nominis gloriã eris mihi ductor & enutritor, qui me per

me, & enutries me.

periculosissima huius mũdi itinera deduces, vt absq; nocumẽto in- E
sidiantiũ in via pertranseam, atque ad optatum æternæ vitæ termi-
num pertingã: quíq; me in hoc deserto vastæ solitudinis, vbi multi
fame pereunt, educabis & enutries, ita vt nihil mihi desit in vlla gra-
tia spiritali: pascésque & enutries me pane verbi tui, & pabulo in-
ternæ gratię tuę: in quo etiã pane duplici educabis me, donec euadã
in virũ perfectũ.

1.Co.1. *5 Educes me de laqueo quem absconderunt mi hi: ✳ quoniã tu es protector meus.*

5. Educes quoq; me, & liberabis ab insidiis omni-
bus istis quas ponunt mihi callidissime, & occultant inimici mei, mi
hi eas notas faciẽdo, & ne in eas incidã, aut eis illaquer diligẽter prę
seruando: * tu enim domine fieri voluisti protector meus, propter
quod me nõ patieris in laqueos inimicorum incidere: præcipue cũ
tu omnes illorum quantumuis callidissimas fraudes, quas cõtra me
moliuntur, plenissime habeas cognitas, & facillimũ sit tibi illas mihi
patefacere, aut certe etiam nescientem saluare, vt illorũ machinatio-
nes tua potentia atque sapientia pro me dissoluas.

6 In manus tuas commendo spiritum meum:

6. Et ego domine
optime, tibi fidens, & corde integro omnem solicitudinẽ in te proii
ciens, quem scio mei solicitissimã gerere curam, cõmendo, & com F
mitto tibi id etiã quod pretiosissimum habeo, nempe spiritũ meũ: il
lúmq; tibi protegendum, custodiendum, & saluandũ cõmitto, vt tu
de illo & cum illo agas per omnia, iuxta beneplacitũ sanctissimę vo
luntatis tuæ: multo verò magis corpus hoc, & corporis omnia (quæ
æstimationis minoris sunt) tibi etiam committo:

✳ redemisti me domine Deus veritatis.

* tu enim domine
qui es Deus verax, Deus fidelis, fallere neminem potens, primáq; &
summa veritas, redemisti me hacten⁹ de morte & miseriis plurimis,
neq; hactenus tibi fidẽs sum cõfusus, etiam in grauissimis periculis:
atq; ita eadem fiducia volo pro futuro tempore omnia mea tibi in
manus dare, atq; in tuæ dispositionis arbitrio spiritum meum & mea
omnia audacter cõstituere, vt in omnibus non mea, sed sanctissima
tua voluntas fiat.

7 Odisti obseruantes vanitates, superuacue.

7. Habes tu quidem domine odio, & displicent ti
bi omnes qui inhærent vanitatibus, qui vanissimæ idololatriæ, aut
ambitioni, aut voluptatibus carnis, aut cæteris peccatorum vanita-
tibus sese dedunt, & illis inhiant atq; inseruiunt: qui has (inquam) va G
nitates superuacue, absq; vtilitate & fructu, absque omni vero com
Eccle.1. modo, contra omnẽ rationem turpiter obseruãt ac diligunt, tu me-
rito odisti & despicis: neq; saluos facies eos qui perseuerãt in huius-
modi. * Odisti quoq; eos qui ad vana hominũ auxilia attendũt, qui
in rebus caducis spẽ constituunt (quæ omnia vanitas sunt) qui hæc
obseruant frustra, cum vere non possint ista salutẽ dare, nisi tu sol⁹
domine Deus.

8 Ego autem in domino speraui: ✳ exultabo & lætabor in misericordia tua.

8. Ego verò nequaquam obseruaui vanitates, nõ in-
hæsi iniquitatibus, neq; attendi vanis illorum auxiliis qui saluare nõ
possunt, sed spem meam omnẽ in te collocaui, qui es dominus Deus
me⁹, & tibi tota fiducia inhæsi, qui solus potẽs es ex tua volũtate sal
uum me facere ab omnibus inimicis meis: * magnifice gaudebo, &
quasi exultabo præ lætitia in dulcissima misericordia tua, quã me ne
que raro neq; tenuiter expertũ recordor atq; ꝓfiteor in gaudio, spe
rans item & in posterũ quæ occurrerint, per eandem mala superare.

9 Quoniam respexisti humilitatem meam: ✳ saluasti de necessitatibus animam meam.
10 Nec conclusisti me in manibus inimici: ✳ statuisti in loco spatioso pedes meos.

9 Quoniã tu domine benigne aspexisti humilitatem & afflictionẽ
quã me premebant aduersarii mei: * saluam fecisti misericordia mo- H
tus animã meam de angustiis & necessitatibus quibus vrgebant me
aduersarij. Est enim hoc tibi proprium, miserorũ aspicere & subleua-
re miserias. 10. Neq; concludi me aut constringi passus es in mani
bus inimicorum, non me passus es victum & captiuũ venire in pote
statem hostibus meis: neq; permisisti tentari me supra id quod pos-
sem, sicq; adeò coangustari, vt nõ possem effugere manus tẽtatorũ:
sed fecisti cum tentatione prouentũ, vt possem sustinere, vt possem
exitum habere, & effugere potestatẽ persequentiũ: * statuisti pedes
1.Cor.10 meos in loco admodũ lato & amplo, eduxisti me in latitudinẽ extra
omnem anxietatẽ animi & periculorum angustiã: eduxisti me in li-
bertatem animi & cordis latitudinẽ, vt secure possem currere dilata
to corde latam viam mandatorũ tuorum.

Psal.17. Psal.18. *11 Miserere mei domine, quoniam tribulor: ✳ conturbatus est in ira oculus meus, anima mea & venter meus.*

11. Miserere semper mei
domine, vt hactenus nõ defuisti mihi misericordia tua, quoniam ve
hementer affligunt & persequuntur me inimici mei: * & tam graui
támq; diuturna ac longa persequutione adeò me nonnunquã fati-
gant, vt præ indignatione cõturbentur quæcunq; intra me sunt, sen
sus mei exterius, interius anima, atque etiam interiora corporis mei

A 12 *Quoniam defecit in dolore vita mea: ✳ & anni mei in gemitibus.*

13 *Infirmata est in paupertate virtus mea: ✳ & ossa mea conturbata sunt.*

14 *Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde: ✳ & timor notis meis.*

B

15 *Qui videbant me, foras fugerunt à me: ✳ obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.*

16 *Factus sum tanquã vas perditũ: ✳ quoniã audiui vituperationem multorum commorantium in circuitu.*

C

17 *In eo dũ cõuenirẽt simul aduersum me, accipere animam meam conciliati sunt.*

18 *Ego autem in te speraui domine: dixi Deus meus es tu:*

D

✳ in manibus tuis sortes meæ.

19 *Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.*

20 *Illustra faciem tuã super seruum tuum: ✳ saluum me fac in misericordia tua: ✳ domine non confundar, quoniã inuocaui te.*

pręcordia & cor, quę sunt in medio ventris mei, in parte corporis superiori. 12. Neq; mirum, si ita conturbor. Ecce enim cõtinuo decursu deficit, & ad finem tẽdit vita ista quã viuo, in dolore nimio, spiritu tristi mihi cõtinuo exiccante ossium vigorem: ✳ & anni vitæ meæ istius corporalis transeũt & abscedunt in gemitibus, fletib⁹, & suspiriis, quæ mihi extorquent molestissimi atq; implacabiles hostes mei, non dantes dolori requiem. 13. Robur corporis mei imminutũ est, & decreuit paulatim in humilitate ista nimiæ afflictionis meæ, & veluti emarcessit omnis vigor qui intra me est: ✳ & ossa mea (quę latẽt interius) destituta sunt virib⁹, quasi medullis intrinsecus consumptis, vt solet grauiter & diu afflictis accidere. 14. Propter omnes aduersarios meos, qui & numero tanto & tanta ferocitate aduersus me ĩsurgũt, & tã grauiter me persequũtur, factus sum vicinis meis in opprobrium & confusionẽ, ita vt ex me cõfusionẽ sustineãt, qui mihi propinquos aut vicinos fuisse se dixerint: ✳ & terror factus sum cognatis & notis meis, quibuscum aliquãdo vixi familiariter: dum metuunt ipsi ne propter me aliquã ab inimicis meis sustinere contingat molestiam: atq; ob hoc nõ audent mihi vllum obsequiũ impendere, aut vllam mõstrare humanitatem. 15. Etiam ex vicinis & notis meis, qui me forte cõspiciebant, qui me alicubi reperiebant, foras aufugerunt, & abscesserũt à me, vel nõ volentes, vel nõ audentes verbo aut facto cõmunicare mihi, ne fortè ex me vllum periculum incurrerẽt, aut nulla infamia ex meo consortio notarentur: ✳ sicque factum est (dum nemo mihi audet præstare humanitatẽ) vt obliuioni dat⁹ sim à corde, etiam iis qui vicini prius & familiares fuerant, tãquam si plane essem mortuus, vt nemo de me ac mea consolatione quicquã vltra cogitaret, sed prorsus à corde deduct⁹ sim in perfectam obliuionem: quemadmodum à corde penitus obliuioni dari solent mortui: sicq; viuens etiamnũ eram mortuus omnibus amicis & notis meis. 16. Aestimatus sum tanquam vas inutile, quod non nisi oneri est, dũ nulli vltra deseruit vsui, & locum tantum occupat: sic & ego videbar iam prorsus inutilis & abiectus, & quocũque veniebam, quasi oneri eram omnib⁹, omnes me pellebãt. nemo meum volebat consortiũ: ✳ audiui etiam (præter omnem afflictionem corporalem & angustiã persequutionis) vituperia multorum circunquaq; contra me loquẽtium, & exprobationes, quibus de me diuersi diuersa, quisq; pro suo erga me affectu, loquebantur, vt fieri solet de iis quos publica aut principis potestas persequitur, & ad mortem quærit. 17. In conueniendo ipsos aduersum me, hoc est, tunc cum conuenirent in concilium, vel in exercitũ pariter cõtra me vno animo, vno desiderio, vnáque voluntate nocendi, tractauerunt pariter & concilium fecerunt quomodo raperent animam meam, quomodo vitam à me auferrẽt, quomodo me morti traderent. 18. Ego autẽ in tantis persequutionibus, in tam multiplici miseria positus, quid agerem? Hoc habui consilium, vt mihiipsi diffidẽs (qui me imparẽ sciebam tantę aduersariorũ potentiæ & ferocitati) in te omnem fiduciam coniicerem: ac proĩde ad te direxi clamorẽ orationis meæ, supplici voce clamans, & dicẽs, Ecce domine tu es Deus meus, cui seruio, cui ex toto corde etiã in desperatissimis rebus confido: ✳ sortes meæ ecce in tuis manibus positæ sunt, omnis fortuna mea (ita vt humano more loquar) omnis mea spes in te vno sita est, in manibus tuis, in dispositione sãctissimę tuę voluntatis: tibi omnẽ meam fortunam & salutẽ committo, tu fac quod bonum ac rectum videtur in oculis tuis. 19. Eripe me domine de potestate aduersariorum meorum, & ab illis qui me ad mortem persequuntur, tu me tua protectione facias saluum, vt mihi nõ præualeant, vt quod moliuntur non perficiant, vt frustrentur contra me omnes machinationes eorum. 20. Lucere fac super me seruum tuũ irradiationẽ vult⁹ tui. cõuerte ad me benignum aspectum faciei tuę, & quasi te adueniẽte splẽdeat super me fulgor pręsẽtię tuę: quomodo sol adueniens super terram, pręsentia aspectus sui refulget super eam: ✳ saluum me fac ab omnibus inimicis, propter misericordiam tuã, quę semper patet miseris, ẽstque poscentib⁹ semper opem ferre parata: ✳ neq; permittas piissime domine confundi me seruum tuum, vt in subiectionem non veniam hostib⁹ meis: quoniã te ego aduoco in auxilium meum, qui nõ soles te inuocantes, relinquere confusos.

Prou. 17.

21 Erubescant impij, & deducantur in infernum: ✳ muta fiant labia dolosa.

22 Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem: ✳ in superbia,

✳ & abusione.

23 Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine: ✳ quam abscondisti timentibus te.

24 Perfecisti eis qui sperant in te: ✳ in conspectu filiorum hominum.

25 Abscondes eos in abscondito faciei tuæ:
Psal.90. *✳ à conturbatione hominum.*

26 Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

17 Benedictus dominus quoniam mirificauit misericordiam suã mihi: ✳ in ciuitate munita.

Esai.64. .1.Cor.2. *28 Ego autem dixi in excessu mẽtis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum.*

29 Ideo exaudisti vocẽ orationis meæ, dum clamarem ad te.

30 Diligite dominum omnes sancti eius:

21. Impii illi & iniqui persequutores, qui sine causa mihi machinati E
sũt mortẽ, hi ex vltione iustitię tuæ accipiãt cõfusionem, & temporalem modo, vt irrita fiant eorũ contra me cõsilia, & in futuro vltionis die æternam, ex terribili sententia tua: & proiiciãtur à facie tua in damnationẽ inferni: ∗ obstruantur ita per sententiam tuam labia eorum qui dolose & inique loquuti sunt, & egerũt cõtra proximos: sicq; muti fiant in damnationẽ protrusi, & æterna cõfusione perfusi, vt non vltra valeãt suam in quenquã innocentem exercere malitiã.
22. Illi (inquam) confundantur qui labiis suis loquũtur iniqua, falsa, calumnias & deceptiones cõtra proximos suos, cõtra iustos & innoxios, vt eos morti tradant: ∗ ídque in superbia & inani timore, quasi semper ipsi victuri sint, quasi supra se superiorẽ alium nõ habeãt iudicem, quasi nõ sit qui de operibus eorũ rationem possit exigere, aut cui sint rationẽ reddituri: ∗ & in magna item abusione atq; contemptu, proximos suos ad eandem Dei imaginem creatos (ipsis quantũ ex naturæ cõditione nihilo inferiores, imò secundum iustitiã multo meliores) contemnentes, & quasi pro nihilo æstimantes: ∗ Potestate etiam & diuitiis, quæ abs tẽ illis concessæ sunt, pessime abutentes, ad F
innocentũ oppressionem, quibus ad illorum defẽsionem vti debuissent. 23. Veruntamen, vt his omissis quæ animũ aggrauant, respirem aliquantulum in spe bonorũ cælestium (quæ aduersus omnia occurrentia mala sufficiens est cõsolatio) in primis consideranda occurrit illa immensa & infinita iucunditas cælestis dulcedinis tuæ: ∗ quam pręparasti ab æterno, & dare disposuisti diligentibus te, electis tuis, tametsi nunc in hoc tẽpore abscondita sit, neq; nunc eã detur hominibus ĩ hoc mortali corpore constitutis plene experiri. seruas autem eam, & differs in tẽpore suo manifestandã, quando à spe electi tui ad fruitionem & possessionem transibũt. 24. Operatus es eam, & velut perfecisti, iámq; perfectã habes apud te, pro illis qui in te sperauerũt electis tuis: ∗ perfecisti (inquam) perdẽdam & manifestandã, palam omnibus angelis & electis tuis, in cõspectu filiorum hominũ, sanctorum tuorum. 25. Illic eos absorptos in te, & iam totos in te transfor- G
matos, abscondes & occultabis quasi in tutissima custodia reclusos. in aspectu vultus tui, in præsentia diuinitatis tuæ: dum te illis facie ad faciem præbebis cõtuendum: ∗ ita (inquam) abscondes eos, vt nulla hominũ conturbatio ad illos possit accedere, nullũ ad illos malũ possit ĩtroire, nullum flagellum ad tabernaculum illud appropinquare: sed erunt eis absq; vlla conturbatione omnia salua, læta, & prospera.
26. Illic quoq; protectione tua, in tabernaculo (in quo tecum inhabitabunt) securos facies eos, & tutos reddes à cõtradictione linguarum: quibus donec in hoc mundo viuimus, vexamur & tribulamur, ita vt illic nullam vltrà contradictionẽ, siue calumnię, siue deceptionis, siue malæ suasionis, sint audituri, quã in hoc mundo passim (velimus, nolimus) ferre oportet. 27. Benedictus per omnia & laudatꝰ sit dominus Deus meus, qui erga me mirabilem ostendit misericordiã suã, mire misericorditer agens mecũ: ∗ in Ecclesia sua sancta, siue militante, siue triumphante: quarum vtraq; est quasi ciuitas fortissima atq; optime munita, ciuitas inexpugnabilis, cum habeat vtraque in H
medio sui fortissimum custodem omnipotẽtem dominum. In Ecclesia quidẽ militante mirificauit mihi misericordiã suam, in qua tanta mihi cõfert beneficia gratiarũ suarũ. In triũphante verò, dũ in ea mihi pręparauit. & iam veluti custodit pręparata, quę nec oculus vidit nec auris audiuit, & quę nunq̃ in cor hominis ascenderunt. 28. Et quanquã nunc ita exultem & læter in spiritu, in cõsideratione venturorum bonorũ: memini tamen in tali aliquãdo me statu fuisse adductum in talem ecstasim, in talẽ stuporis excessum, vt mihi viderer ꝓiectus ac reprobatus à conspectu præsẽtiæ tuæ, quasi de numero electorũ nõ essem: ad quẽ excessum stuporis me perducebat, ꝙ cõsiderarẽ me tã grauibus affligi malis, & interius ita aridũ cordis deuotione, vt prorsus videreris iã me abiecisse, atq; omnino mei existimareris oblitus. 29. Tu verò cum me videres ita animo deiectũ, ita humiliatũ corde, & contribulatũ spiritu, ne forte diutius abs te derelictus corruerẽ in desperationem, statim vbi ad te clamaui, supplici prece misericordiã postulãs, exaudita oratione mea quãtocyꝰ adfuisti, per subuentionẽ & consolationẽ misericordiæ tuæ. 30. Concludẽs tan-

A ** quoniam veritatem requiret dominus: * retribuet abundanter facientibus superbiam.*
31 *Viriliter agit, & cõfortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino.*

dem, hortor vos omnes, quicunq; fideles estis serui domini, & illi in sanctitate placere vultis, vt toto corde diligatis dominum Deum vestrum : * Dominus enim veritatem & iustitiã requirit in seruis suis, volens eos in veritate, id est, in sanctitate & iustitia ante conspectũ suum fideliter conuersari, sicuti ipse est fidelis & verax: * iis autẽ qui superbe egerit, contemnentes aut transgredientes sanctissima & æquissima præcepta sua, ipse copiosa reddet pro sua iniquitate condigna præmia. 31. Propter hæc, vel qui diligitis dominum, electi eius, qui in ipso speratis, confortamini, & estote robusti, ad fortiter operandum opera domini, vt veritas quam requirit dominus, inueniatur in vobis, atque ita serui digni inueniamini in aduentu ipsius, cui est honor & gloria in secula seculorum, Amen. Lucę.1.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXX.

B Versu tertio, Esto mihi in Deum protectorẽ, & in domum refugii. Duo simul postulat vir fidelis à Deo: primũ quidem, vt Deum habeat protectorem. Deinde, vt eundẽ habeat in domum siue locũ refugii. In his enim duobus firma custodia est: cum quis & locum habet bene munitum, in quo se valeat concludere, & protectorem habet atq; propugnatorem, qui ab impugnantium insultibus ipsum valeat defendere. His verò duobus partibus satis accõmode respondent particulæ duæ versiculi sequẽtis. Nam quod dicitur, fortitudo mea, ad protectionẽ infertur: quod verò refugium dicitur, ad domũ spectat refugii, pro quo alia translatio habet locum munitũ. ¶Versu sexto, In manus tuas cõmendo spiritum meum. Ex Euangeliis didicimus Christum in crucis arbore pendentem, versiculum hunc protulisse, cum emitteret spiritũ. Propter quod nõ incongrue totus hic Psalmus Christo domino à plerisq; sanctorum doctorum solet applicari: potissimũ cum cætera omnia, quæcunq; in hoc Psalmo dicuntur, cõuenienter admodum ad idem propositũ valeant accõmodari: id quod attendenti cuilibet facile potest fieri manifestũ. Nos tamen ita temperauimus Elucidationẽ, vt Psalmus totus & personę Dauid, & Christo domino, & fideli cuilibet in simili necessitate atq; derelictione posito, libere valeat applicari. Quantum verò ad huius versiculi intelligentiam attinet, notandum quod (secundum communem loquendi consuetudinem) in manus commendare dicimus, duplici ratione. Primum quidem, cõmittere in potestate, & in arbitrio C constituere, vt is, cui res commendatur, agat in ea & de ea, prout ei visum fuerit: quemadmodũ in manibus habere, vulgato more dicimur, illud quod habemus in potestate. Idque ob hoc, quoniam quod in manibus tenemus, cum illo agimus pro libito. Dicimur etiam illud cõmendare in manus, quod alicui in custodiam & protectionem committimus: quemadmodum fideles homines cõmẽdare debent suas animas in manus Dei: & subditus omnis in manus regis sui sese cõmendat. Iuxta hanc verò duplicem considerationem versiculus hic & plenissimæ resignationis indiciũ exprimit, & superni auxilii expectationem. Cum enĩ in manus potentioris rem aliquam commendamus siue cõmittimus, partim quidẽ in illius potestate, plena resignatione eam constituimus, partim verò illius auxiliũ expectamus & imploramus, velut agnoscẽtes propria virtute non sufficere nosipsos ad tantæ rei custodiam. Quanquã autem expresse in hoc verbo solũ fiat de spiritu mentio, oportet tamen sub eo quod præstantissimum est, alia quoq; inferiora comprehendi, corpus videlicet & omnia quæ ad corpus attinent. Quemadmodum enĩ spiritũ patri commẽdauit Christus moriens, ita cõmendauit & corpus: vt quemadmodum ille non teneretur in inferno, sic neq; hoc in sepulchro: sed patris operatione, die tertia simul redirent in corporis nouam compositionẽ. Idem dicendũ, si ad personam Dauid, aut alium quẽlibet fidelem Psalmi intelligentia accõmodetur. Ad perfectam enim iustitiã pertinet, corpus, animã, spiritum, & omnino omnia quęcunq; habuerit homo, in ma-
D nus Dei cõmendare, ínq; illius potestate plena resignatione cõstituere, & eius fidei seruanda committere. Si enim, quod omniũ maximum, eum (nempe spiritũ nostrum) Deo commendamus, multo magis ea quæ sunt inferiora. Sed & illud aduertendũ est, quòd secundũ vsitatam consuetudinẽ libenter solent homines, si pretiosum aliquid habeant cui metuunt, talibus commẽdare custodibus, quos potentes satis & sapiẽtes norunt, vt possint & sciãt depositũ custodire: & simul etiã bonos, sibíq; benignos & amicos, vt commissũ diligẽter seruare velint, sollicitéque curare. Nemo enim sanæ mentis, rem pretiosam quã diligit, tali cõmendat homini, qui vel nõ est potens seruare, vel non satis sapiens est aut prudens vt sciat, aut denique etiamsi prudens sit & potens, nõ est tamen bono erga cõmittentem animo, neq; bene amicus, vt velit adhibere curã & operam pro rei custodia. Cũ enim tali homini res cõmittitur, stultus est qui sic male cõmendat, quod seruatum cupit. Atque ita sane omniũ hominum stultissimi sunt, qui suas animas cõmẽdant in manus hominũ, séq; & sua omnia filiis hominũ (in quibus nõ est salus) cõmittunt. Neq; enim potentes sunt, neq; sapientes, vt vel corporis, aut etiam fortunæ bona cuiquã custodiant: quantominus vt ea quæ spiritus? Deinde, etiamsi potentes essent aut vsqueadeò prudentes, vt hoc possent ac scirent, quod certũ est eos nec posse nec scire: cõstat tamen aut paucissimos, aut omnino nullos inueniri tam benigno affectu, tã amico animo, tam stabili cordis bonitate, quibus tuto possimus nostra pretiosissima quę habemus cõmittere. Cum videamus eos etiã, quos natura arctissimo vinculo colligauit, inuicem sibi fraudẽ facere, nec satis tuto fidere: fratres videlicet fratribus, parentes filiis. quódq, amplius est, etiam con-

Lucæ.23. Psal.145.

Hier.17. iugibus cõiuges. Recte proinde maledictum pronunciauit Prophẽta, hominẽ illum, qui carnẽ põnit brachium suũ, hoc est, qui in manus hominis sua cõmendat. At verò per contrarium, Quisquis in manus Dei se suáq; cõmendat, is demum sibi optime consulit. Neq; enim frustrari poterit eiusmodi: cum sit Deus sua omnipotentia potentissimus seruare quæcunq; illi commiserimus, etiamsi
1.Tim.1. pretiosissima & maxima omnino fuerint: quemadmodũ de illo Paulus testatur, dicẽs: Scio cui credidi, & certus sum quia potens est depositũ meum seruare. Est item sapientissimus, vt periculũ nobis esse nõ debeat, ne per vllã fraudis circunuentionẽ perdere nos cõtingat quæ illi conmiserimus. Et denique perfecte & stabilissime bonus, affectu in nos optimo, benignissimo, suauissimo, amicissimo, & vere paterno, vt metuendũ nobis non sit, quin quicquid illi cõmendauerim⁹, sit ex animo & ex bona volũtate diligẽtissime seruaturus, & nostra omnia, quæcunque in eius manus obtulerimus, sit pro sui nominis gloria & nostro sẽpiterno salutis cõmodo dispositurus. Recte ergo Christi exemplũ imitantes, tam in vita, quã in morte dicamus Deo salutari nostro, In manus tuas cõmẽdo spiritũ meum. ¶Residuũ autẽ huius versiculi dimidiũ, quod subsequitur, Redemisti me domine Deus veritatis, potest ad liberationẽ à periculis præteritis referri. Facit enim experientia fidelitatis in præteritis tẽporib⁹, vt secure, & in posterũ fidamus. Atq; ita ex beneficio liberationis præteritæ, quam aliquando, imò frequenter admodũ experti sumus, recte fiduciã cõcipimus, vt securi cõmittamus deo etiã in venturis omnia nostra. Si verò redemptionem illam peculiariter intelligamus, qua totũ genus humanũ redemptũ fuit à morte & faucib⁹ diaboli, dulcissima est & omnino suauissima huius sermonis connexio: tanquam si dicat fidelis domino, Quidni ego commendẽ in manus tuas spiritũ meum? Quur tibi illud etiã, quod pretiosissimũ habeo, dubitem aut verear cõmittere, qui genus humanũ vniuersum, atq; in eo meipsum misere perditum, tã mirabili consilio & tam magnifico pretio redemisti? Quomodo enim non cõmendatos illos benignissime suscipies fidelissiméq; defendes, quos adhuc inimicos tantis laboribus placuit redimere? Verũ hæc latius diximus, latiusq; adhuc meditanda deuotis mentibus relinquimus. Abyssum enim inexhaustæ dulcedinis continet iam tractatus versiculus, quam nullis sermonibus explicare sufficimus. ¶Versu 14.15.&.16. Super oẽs inimicos meos. &c. Legimus hæc in persona Dauid omnia bene impleta:
1.Re.20. aduersus quem tanta persequutione Saul egit, vt nemo quicquam auderet cũ eo habere commer-
1.Re.22. cii. Nam & Ionatham filium proprium carnis suæ, sæuissima obiurgatione pro amore & studio erga Dauid cõfudit, voluítque perutere lancea: & Achimelech pontificem, qui illi panes dederat &
1.Re.23. gladium, totius negotii ignarus, cum omnibus sacerdotibus causa illius interfecit: simulq;, & paruulos, & mulieres, & omnem ciuitatem eorum percussit in ore gladii. Ceilam quoque cum omni virtute Israel voluit oppugnare, propterea quod in eam ingressus fuisset Dauid. Non iniuria igitur refugiebant omnes consortiũ eius, suæ saluti metuentes. Consequenter quoque de obliuione illud clarum est, quòd si qui amico animo fuerant erga Dauid (quales non dubium est plures extitisse) qui eius vicem dolerent: tamen ob longam ac diutinam absentiam, quasi mortuum ac desperatæ salutis (videbant enim Saulis iram implacabilem, & spem nullam de reditu Dauid) ab illorum memoria excidisse: quemadmodum facile obliuisci solemus eorum quæ diutius absunt ob oculis,
1.Re.25. etiam si fuerint aliquando charissima. Porro de vituperatione multorum in circuitu, docet Nabal illius, iuxta nomen suũ stulti, stulta & blasphema responsio. Et verisimile est, non hunc solum fuis-
Ioan.9. se, qui ita indigne contra Dauid fuerit loquutus. Rursus in Christum dominum hæc apte conue-
Ioan.12. niunt, aduersus quẽ à principibus populi & sacerdotibus legimus sæpius data edicta publica, vt si-
Ibidem. quis eum cófiteretur, extra synagogam fieret. Et siquis nosset vbinã esset, indicaret, vt apprehẽde-
Ioan.9. ret eum. De Lazaro quoque legimus, ꝙ eum cogitabant interficere, propterea ꝙ à Christo resuscitatus, Christi gloriam magnificabat. Cæcus natus extra synagogam cum probro eiect⁹ fuit, non
Ioan.7. nisi quia expertum sanationis beneficium confitebatur, suũq; curatorem nolebat blasphemare. Nicodemus quoq;, ob hoc tantum quòd legis processum pro Christo requirebat, dicens, non esse cõsuetudinem legis quenquã iudicare, donec auditus fuerit. & causa examinata acri obiurgatione
Ioan.7. & ironia valde amara, in concilio publico fuit redargutus. Obliuioni quoque datus fuit, quando
Ibidẽ.11. propter edictum principum nemo de illo palàm quicquam in bonũ loqui audebat: quando ad declinandam persequutionis rabiem in desertis agebat, quando à mane ad vesperã vsque prędicatio-
Ioan.7. nis laboribus fatigato, nemo cibum vel hospitium præbere ob principum metum audebat. Cæte-
Ioan.9. rum, vituperationẽ multorum per circuitum, satis indicant illæ tumultuantis vulgi voces, Malus
Matt.11. est, & seducit turbas, Nos scimus, quia homo peccator est, homo vini potator, amicus publicano-
Lucæ.7. rum, &c. ¶Versu decimoseptimo, In eo dum conuenirent simul, &c. Clarior esset oratio, si ita versum haberetur, In conueniendo illos simul aduersum me: quemadmodum alibi dicitur, In cõuertendo dominus captiuitatem Sion. Vel simpliciter, Cum conuenirent simul aduersum me. Atque ad hunc sensum accipi oportet propositum sermonem. ¶Versu decimooctauo, In manibus tuis sortes meæ. Ex communi loquendi cõsuetudine sũptus hic sermo indicat, nos nostráque omnia, omnémque de nobis & nostris dispositionẽ in Dei voluntate pendere. Omnia enim siue aduersa, siue prospera, siue læta, siue tristia, in illius prouidẽtsitima dispositione & benignissima volũtate posita sunt. Potéstq; subintelligi indifferenter verbum vel indicatiui modi, vel imperatiui. Atq; hoc posteriori modo erit verbum, resignationis tanquam si dicat anima fidelis, In manibus tuis sint sortes meæ, tibi me meáque omnia commendo, vt sic mihi cedat in omnibus, sic q; agatur mecum, quomodo tu cuncta euenire, & quomodo tu de me fieri volueris: quemadmodum inter hominem qui sortes tenet in manibus iaciendas, in eius iactu est vel lucrum vel damnum, vel pro-

A ſperitas vel aduerſitas eius,ad quem ſortes attinent.Si enim iactus illius cadat fœliciter,habebit lucrum & gaudiũ:ſin aliter,damnum atq; dolorem.¶ Verſu vigeſimo tertio, Quàm magna multitudo dulcedinis.Quod dicitur,magna multitudo dulcedinis,magnã habet emphaſim,ad exprimẽdũ vtcunq; immenſam & ineffabilem æternæ fœlicitatis dulcedinẽ. Alioqui ſufficiebat alterũ,dicendo,magna dulcedo,vel multa dulcedo. In altera autẽ parte,cum dicitur, quã abſcondiſti timentibus te,abſconſio illa ſic accipitur,quomodo in Epiſtola Petri priore dicitur de hęreditate æterna, 1.Pet.1.
ꝙ conſeruatur in cælis.Et in Canonica Ioannis,Filioli,nondũ apparuit quid erimus. Et iuxta Prophetã,Oculus non vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcendit, quæ pręparauit Deus diligentibus ſe.Quod enim pręparatum eſt,nondũ tamen manifeſtatũ, proculdubio recte abſcõditũ dici poteſt,& debet.Et ſic pręparare atq; perficere,vt tamen lateat adhuc occultum,hoc in loco videtur eſſe abſcondere.Longe autẽ alio modo accipitur abſcõſio,quũ Dei gloriam dicimus abſcon ditam impiis. Sic enim illis eſt abſcõdita,non ꝙ ſeruetur aliquãdo manifeſtanda, ſed quia prorſus nunquam ſit illis manifeſtanda.¶ Verſu.28.Ego autem dixi in exceſſu mentis meæ.Exceſſus aliquis in bonũ legitᷣ, qualis eſt ille de quo alio in loco dicitur,Ego dixi in exceſſu meo,omnis homo mẽdax.Et rurſum, Ibi Beniamin adoleſcentulus,in mentis exceſſu.Hoc autẽ in loco videtur exceſſus iſte referri,nõ quidem planè ad vitiũ,ſed potius ad ſtuporẽ qui ex admiratione nimia ſolet accidere iuxta quod in Elucidatione monſtrat intelligentia. Vnde in traſlatione beati Hieronymi ex Hebręo habetᷣ, In ſtupore meo.Pſalteriũ verò Romanũ habet,In pauore. Alii (de quorum numero

1.Ioan3. Eſa.64. 1.Cor.2. Pſal.115. Pſal.67.

B ſunt Ioãnes Reuchlinus & Felix) putant rectius vertendum, in præcipitatione vel feſtinatione,id eſt,dum ſubito cõturbatus ſtuperem,videlicet nõ bene conſiderata ex altera parte tua miſericordia

XXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN numero pœnitentialium Pſalmorum,ſecundum hic locum ex antiqua conſuetudine obtinere dignoſcitur: eſtq; pœnitentibus,& ad Deum ſeſe cõuertẽtibus valde accõmodus. Videtur autẽ illi maxime competere qui poſtquam in peccato aliquo diutius perſtitit,ipſumq; vel excuſãdo,vel(quod frequentius eſt)diſsimulando tacuit,agnoſcereq; & emendare neglexit,tandẽ conſcientiæ ſtimulo compũctus,& diuina qualibet vltione tanquã compulſus(vexatione dante intellectũ)agnoſcit iã & cõfitetur aperte,quod prius diſsimulauerat peccatũ,ac veniam & remiſsionem quanto ocyus accipit, Ac de his quidẽ,vſque ad verſũ ſeptimũ,ſatis manifeſtum eſt fieri ſermonem,Dehinc verò dicitur,quemadmodũ omnes ſanctitatẽ ſectari & tenere cupientes, pro peccatorũ remiſsione iugiter debeant in hoc tẽpore orare, ne forte ſi illa negligãtur, excreſcãt in modũ
C aquarũ diluuii,ſicq; ab eis obruti & oppreſsi,in profundum damnationis mergãtur,quomodo impiis ſolet contingere. A quo periculo ſanè maximo, quoniã ſolus potẽs eſt ſaluare Deus,in illũ tranſilit verſu nono,vt in ſuũ refugiũ,& ab omnibus circundantibus malis ſecurũ mumnimẽtũ. In verſibus autẽ duobus ſequentibus,id eſt, decimo & vndecimo,Deus ipſe veluti acceptans pœnitentiã & confeſsionẽ pœnitentis, reſponſionem bonam reddit,promittens quærẽtibus viã iuſtitiæ præſtare intellectũ & inſtructionẽ,ſuamq; ſuper intentionẽ prouidam & ſollicitã curã:ſimul,generali exhortatione,homines à vitæ carnalis & ſenſualis illecebris auocans atq; dehortãs.Verſu autẽ duodecimo,Propheta in ſpiritu quaſi diuinã exhortationem adimpleri exoptãs dominũ orat,vt ad peccatorum conuerſionem eorũ qui pænitere aſsimulãt,neq; fræno neq; chamo parcat hoc eſt,vt per aduerſa eiuſmodi cogat & compellat.Poſtremo,deſcribens diuerſam ſortẽ iuſtorum atq; peccatorũ, exultãs in eleuatione ſpiritus, iuſtos omnes generali exhortatione ad lætãdum & gloriandum in domino exhortatur,ſicque(vt pœnitentialibus Pſalmis mos eſt) qui à triſtibus cœpit,terminatur in lætitia,

TRIGESIMI PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Beati, quorum remiſ-*
D *ſæ ſunt iniquitates:*

** & quorum tecta ſunt peccata.*

2 *Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum: * nec eſt in ſpiritu eius dolus.*

3 *Quoniã tacui, inueterauerunt oſſa mea:*

ILli veèè beati ſunt (nũc quidẽ certa ſpe, pòſt futuri in perfecta fruitione) quibꝰ Deus per ſuã miſericordiã omnia peccata dimiſit,indulgẽtiãnq; & veniam cõceſſit omniũ peccatorũ,quibus illum offenderãt, & quibꝰ rei tenebãtur ad perditionẽ mortis æternæ: * illi (inquã) quorum peccata per remiſsionem plenariã ita ſunt tecta & operta,vt ea Deus vltra nõ aſpiciat,nõ recordetur ampliꝰ,ſúntq; veluti poſt terguũ proiecta,& per obliuionẽ deleta. 2. Beati ſunt homines illi,quibus Deus ita perfectam cõceſſit peccatotum omnium remiſsionem, vt nullũ omnino peccatum in eis ipſe agnoſcat: * illi (inquam) qui non ſolum exterius nullum habent apparens crimen,ſed neq; latentis prauitatis quicquam habent in corde abſconditum. Nam qui exteriorem tantũ iuſtitiæ apparentiam cuſtodiunt,ita vt illis homines(ea quæ foris patent ſolum videntes)nullum queant imputare peccatũ,hi verè beati 1.Re.16.
non ſunt(tametſi falſo ſibi id perſuadeant) eo ꝙ in corde interius lateant in ſpiritu, quæ illis Deus cordiũ inſpector imputauit ĩ peccatũ 3.Ego verò quoniã tacui,diſſimulans agnoſcere & confiteri peccatũ meũ,quo onuſta erat conſcientia,cõſenuerunt & aruerunt oſſa mea omnes vires defecerũt,robur omnẽ abſceſſit,& omnis vigor ſpiritꝰ qui in me erat aſſumptus eſt, quemadmodũ cũ homo ad oſſa vſque

✳ dum clamarem tota die.

4 *Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua: ✳ conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina.*

5 *Delictum meum cognitum tibi feci:*

✳ & iniustitiam meamnon abscondi.

6 *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu*
Esaię.30. *remisisti impietatẽ pec-*
Psal.50. *cati mei.*
Esai.49. 7 *Pro hac orabit ad te*
.2.Co.6. *omnis sanctus:*
✳ in tempore opportu-
1.Ioan.1. *no.*

8 *Veruntamen in diluuio aquarum multarũ ad eum non approximabunt.*

9 *Tu es refugiũ meum à tribulatione quæ circundedit me: ✳ exultatio mea, erue me à circundantibus me.*

10 *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris:*

consumitur: * tametsi iugiter per omnem diem absque cessatione ad E
dominum clamarem, poscẽs auxilium. Donec enim tacemus, donec
dissimulamus, donec excusare volumus, donec aperte nolumus cõfi
teri domino quæ latent intrinsecus in abscondito cordis nostri, nõ
est Deo exaudibilis nostra oratio, quantũuis clamemus voce, quantumuis
ore & exteriori gestu Deum postulauerimus. 4. Verũtamen
tu domine, qui de salute mea semper es sollicitus, vt me ad pœnitentiam
peccatiq; agnitionẽ & confessionem perduceres, aggrauasti super
me manum tuã, graues mihi afflictiones ex tua ordinatione siue
internas siue externas immittẽdo: * & ego in afflictione huiusmodi
positus, agnoscens vltricẽ manum tuã, cõuersus sum de peccato pœ
nitentiã agens, ad te dominum Deum meũ, à quo per peccatũ fuerã
auersus, dum remorsus ille malæ conscientiæ ad modũ spinæ cõtinuo
pungit mentẽ, ac veluti infigitur ad pũgendũ: quomodo infigitur
carni spina rubi, vt eam diuexet ac laceret. 5. Itaq; velut compulsus
hac tortura atq; carnificina malæ cõscientiæ, & tali compunctus
stimulo, agnoui, quia tu domine esses qui me requirebas ad pœnitẽ-
tiã: sicq; meum peccatum, quod vsq; tũc vel excusando vel dissimu- F
lando tacuerã, per agnitionẽ & confessionem ipsũ tibi manifestaui:
* & iniustitiã, quam aduersum te commiseram, nõ vltra celaui, neq;
reticui, sed palàm eam ante conspectum tuum proposui, & accusaui.
6. Mox verò vbi peccatũ agnoui, tanta fuit erga me tua pientissima
misericordia, vt statim ad propositũ cordis mei, cum iam proposuissem
in corde meo peccatum cõfiteri, ac memetipsum accusare, tu sta
tim adesses, dimittens mihi impietatẽ peccati mei, tanquã si stes expectans
ad miserendũ mei. 7. Pro hac autẽ impietate peccati, quemadmodum
mihi fuit necessarium pœnitere, & remissionẽ postulare:
ita necesse est omnem eum, qui se sanctificare voluerit in hoc mũdo
frequenter orationẽ facere ad te domine, cui soli peccant homines:
* donec ad exorandũ est tempus opportunũ, donec in hoc tempore
acceptabili, in hoc die salutis exaudibilis est oratio. Quisquis enim
in hoc mundo viuit, non sine quotidianis degit offensis, pro quibus G
per singulos dies (donec tẽpus est miserendi) in recollectione mẽtis
positus, lachrymas & orationẽ fundere debet, remissionẽmq; petere
qui in sanctitate & iustitia tibi domine cupit placere. Siquis enim di
xerit quia peccatũ non habet, pro quo oret, seipsum seducit, & veritas
in eo nõ est. Atq; etiã si propriam quis impietatẽ nõ habeat, pro-
cuiꝰ remissione debeat orare, habet nihilominus peccata proximorum,
quæ tanquã propria quilibet verè sanctus debet in oratiõe deflere,
próq; eis remissionẽ abs te postulare. 8. Qui tamen sanctus est,
dum ita per quotidianã orationem sese continuo purgare studet, &
sanctificari adhuc, per hanc continuã bonam exercitationẽ seruabitur,
vt nunquã pondere peccatorũ prorsus valeat obrui atq; demergi
in profundum: ita vt etiamsi inundantes tentationes in modũ copiosarum
aquarũ magni diluuii excreuerint, nõ sint ad illum appropinquaturæ,
sic vt illũ obruere valeãt, aut prorsus in perditionem demergere.
Qui enim à quotidianis delictis sese cõtinuo emẽdare sata
gunt, hi nõ facile vel grauissimis tentationibus prorsus succumbunt: H
quẽadmodũ econtrario, qui minima negligunt agnoscere & cõfiteri,
ac quotidiana delicta tacent, & ante conspectũ tuũ domine Deus
cõfiteri dissimulant, paruipendunt, & emẽdare nõ laborãt, propter
peccandi cõsuetudinem & prauam habitudinem, cũ graues tẽtationes
illis aduenerint, facile etiam peccatis mortis obruũtur, imò etiã
leuihus tentationibus facile succumbunt. 9. Tu es, ô domine, ad quẽ
confugio in omni tribulatione, quæcunq; me circũdederit & apprehenderit:
tu es meum tutissimũ refugium, ad quem semper in aduersis
omnibus habeo recursum, nihil dubitans de tuæ misericordiæ fidelitate,
modo ego fideliter tibi cõfitear iniquitatẽ meã: * tu domine,
qui es meũ gaudiũ, in quo exulto & glorior ĩ spiritu meo, libera
me ab inimicis meis, qui me ab omni parte & plurimi & ad decipiẽ
dũ solicitissimi circũcingũt. 10. Responsio diuina. Nõ quidẽ hoc ti
bi ego polliceor, ab omni tribulatione & malo sic te liberare postulã
tem, vt nihil omnino mali perfẽtias: sed hoc dabo, quod tibi ad salutẽ
satis erit. Dabo tibi ego ipse intelligentiã præceptorum meorũ, atq;
eorum quæ tibi erunt ad placẽdũ mihi necessaria, & docebo te (siue

A

* *firmabo super te oculos meos.*

vnctione mea interna, siue etiã doctrina exteriore) in via ista iustitię quam tu ambulare proponis: & in lege mea, secundũ quam tibi viuẽ dum erit, si mihi placere velis: * ponã etiam super te, & firmiter ponam benignũ aspectum meũ, neq; illũ à te amouebo, donec perstare volueris in hoc proposito iustitiæ tuæ: habeboq; semper ad te piũ aspectũ, vt sim tibi quasi custos, protector, & prouisor in omnibus ne quicquam tibi possit aduersum contingere: quemadmodũ solet bonus pastor super gregẽ firmatos habere oculos, & pater super filiũ dilectum. 11. Propterea, ô filii hominũ, cũ ego tam parato sim erga vos animo ad benefaciendũ, ne vestro vitio, via veritatis relicta, similes efficiamini irrationalibus animantibus, ne vestro honore, cõtẽpto, in quo creati estis, vosipsos cõparetis iumentis insipientibus, equis atq; mulis, in quibus nullus est intellectus quo ducatur, nulla rationis regula qua dirigatur: quæ solo agitata affectu sensuali, quocũq; ille pertraxerit, pergunt: sed intelligite magis dignitatẽ cõditionis vestrę, & tanquã rationales creaturæ, ratione ac spiritu nõ carne viuere curate, secũdũ ducatũ rationis, illuminationisq; & eruditionis meæ. 12 Vox prophetæ. Quia verò multi iam suæ dignitatis obliti, iumẽtis assimilati, ad vocẽ exhortationis tuæ obsurdescũt, nec audiũt te domine dulciter monentẽ, suauiterq; vocantẽ, obsecro te domine, vt eiusmodi qui ad te cõuerti dissimulãt, neq; dulcib⁹ tuis exhortationibus & policitationibus ad pœnitentiã cõmouentur, vt eiusmodi (inquã) vel aduersitatum pressuris ad te cogas, ac veluti per vim cõpellas reuerti, ad eũ modum quo equi & muli solent frænis & chamis cõstringi, & cogi ad faciendum opera hominum, quæcũque ipsi voluerint, ad quæ alioqui induci nõ possunt. 13. O si cognoscerent qui Deo approximare nolunt, quãto iuxta veritatẽ sit meli⁹ homini iusto, quàm peccatoribus. Nam homines quidem peccatores, tametsi florere videantur in hoc seculo, multa tamen expectant flagella & tormenta varia, eáq; æterna, quibus cruciabuntur in seculo futuro: atq; etiam modò ex mala cõscientia, veluti perpetuũ sustinent flagellũ, pugionem ac stimulum: & in omnibus obuenientibus necessitatibus atq; aduersis multum torqueri illos videmus, dum cõsolationem interiorem diuinam nesciũt, propter quod etiã minima recula facile cõmouentur, & vehementer affliguntur: * qui autẽ domino seruiunt, & norunt sperare in eo, atq; in eo consolationẽ accipere, hos misericordia ex omni parte circũcinget, & in futuro quidem seculo perfecta atq; plenissima, & in præsenti nihilominus sufficiẽter admodũ, quantum præsentis vitæ conditio patitur. 14 Proinde vos ô serui Dei excelsi, quicunque in sanctitate & iustitia Deo vestro seruire laboratis, lætari merito debetis in eo, & perfecta lętitia exultare: * & vos quicunque estis recti corde, mũdi spiritu, in rectitudine iustitiæ & mandatorum Dei ambulantes, omnia deuia, omnia tortuosa malorum fugientes, vos (inquã) decet iure in domino magnifice gaudere, in misericordia eius quã circundabimini, & à peccatorũ flagellis saluabimini in vitam sempiternam, Amen.

11 *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.*

B

12 *In chamo & freno maxillas eorũ constringe, qui non approximãt ad te.*

13 *Multa flagella peccatoris:*

C

* *Sperantem autem in domino, misericordia circundabit.*

14 *Lætamini in domino, & exultate iusti:*

* *& gloriamini omnes recti corde.*

D

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXI.

Versu 1. Quor. tect. sunt pec. Nota quòd peccata dupliciter dici possunt tecta siue abscondita. Quorundã enim peccata, bene & fœliciter tecta sunt & operta: quemadmodum de charitate dicit sanct⁹ Petrus, quòd multitudinem peccatorum ipsa operiat. Et ista quidẽ vere tecta sunt atq; operta, eo ꝙ à facie Dei sunt abscondita, qui ea non videt vltra ad imputationem & punitionem, sed (ob veniam & indulgentiã) est eorum oblitus, quomodo per Prophetam policetur iis qui se à via mala auerterint, quòd omnium iniquitatum præteritarum non recordabitur amplius. Et in cantico. Ezechias confitetur, Deum post tergum proiecisse omnia peccata sua. Iuxta autem hunc modum peccata dimissa dicuntur tecta, quia ea quæ tecta sunt & operta, non videntur. Quorundam verò peccata tecta quidem sunt & occulta hominibus, quorum oculos per exteriorem sanctitatis simulationem fascinãt & decipiũt: Deum autem (qui scrutatur renes & corda) nõ latet interior turpitudo, atq; ideo vere tecta non sunt. Et hi sane qui sic tecta habent sua peccata, ab hominibus quidem beati dicuntur, sed apud Deum maledicti potius inueniuntur: in quorũ hypocrisin, sacra Euangelia ex ore domini multiplex admodum væ detonant & defulminant. Sunt etiam nõnulli, qui propter cordis cæcitatem sic tecta habent peccata, vt etiam ipsos lateant factores. Nec hi quidem sub beatitudine inueniuntur, cuius hic Psalmus meminit: quoniam non bene tecta habeãt peccata sua. Rursum & alii sunt, qui non ignorant quidẽ peccatum suũ, tamen ob cõplacentiam vel dissimulant quasi ignorẽt, vel etiam excusare conantur excusationes in peccatis. Hi tametsi quan-

1. Petr. 4.
Ezech. 18
Esaiæ. 38.
Mat. 23. & 24.
Psal. 140

tum in ipsis est, conētur ea tegere & operire excusationis velamine, aut operculo dissimulationis: E
non possunt tamen efficere, vt ante Deum vere tecta habeant, qui nullis excusationibus vanis po-
test decipi: atq; ob hoc, ne ipsi quidem huius beatitudinis valēt esse participes. ¶ Versu 3. Quo.tac.
inueter. ossa mea. Quæ hîc atque in sequentibus dicuntur, non sunt de solis peccatis mortalibus
intelligēda, quibus omnimoda inimicitia inter Deum & animam hominis constituitur, verumetiā
ex aliqua parte de leuioribus, quę venialia vocamus. Oportet enim eos, qui sancte viuere volunt, &
fideliter Deo in finem vsq; seruire, nihil dissimulare, neq; grāde, neq; paruum, quicquid in se vitio-
sum deprehenderint: sed pro sua virili conari debēt, vt etiam ea quæ parua admodum reputantur
obseruent, ne cōmittant: commissa deplorent, vt dimittantur: dimissa autem, emendare satagant,
ne recidant in eadē. Nam qui minima negligit, facile sibi continuo malitiæ profectu (vt est malum
omni bitumine viscosius) & plura & maiora agglomerabit. Et id quidem satis aperte docet experi-
entia, eos qui diuinæ seruituti serio atq; fideliter intēdunt. Nam si quando vllum peccatum, tametsi
leuius, in eis cœperit residere, & mansionem facere, cœperíntque ad illud assuescere, negligeréque
ipsum, & velut dissimulare, aut etiam excusare, sibi persuadentes parum esse si in vno illo (maxime
cum mortiferum non sit) offendant paululum, modo alia præcipua & maiora custodiant: si quādo
(inquā) ista seruis Dei incipiant insidere animo, statim sentient se veluti flaccescere in solitis Dei
obsequiis, & à priore ardore atque spiritus robore deficere: efficientúrque velut languidi spiritu, & F
incipient clamare ad dominum pro recuperanda fortitudine solita, & deuotionis gratia: verum nō
sentiēt pro voto respondentē, donec in proposito perstiterint sui peccati. Et vix in principio mor
bi agnoscere valent, aut magis volunt causam morbi sui, donec tandē aggrauata super ipsos manu
domini, & conscientiæ stimulo compulsi, agnoscant, confiteantur, & emendare cupiant peccatum
suū: quod vbi primū animo conceperint mox adest Dei consolatio. Si verò pergant in cœpto erro-
re, & pugnātem conscientiam, monentémq; Deum omnino recusent audire, periculum est, ne cōti
nuo fluxu ad alia diffluentes, prorsus dilabātur, cadántq; resoluti in nihilum, ac tepescente in eis cō
Apoc. 3. tinuo ardore, tandē euomantur ab ore domini. Quapropter seruis Dei valde abhorrenda est, etiā
in iis quæ parua æstimantur, dissimulatio & excusatio. Et diligēter insequendū est hoc in loco pœ-
nitentis nostri propositum exemplū, vt minima quoq; non taceamus, neq; dissimulemus quicquā
eorum in quibus offendimus, quin potius si peccauerimus (vt non potest absque offensis transigi
hæc vita miserabilis) ad eum statim pœnitētes & confitentes confugiamus, quem apud patrem ha-
1. Ioan. 1. bemus aduocatū Iesum iustum: qui fidelis est, vt dimittat nobis peccata nostra, si confiteamur (in-
& 2. quam) non ore tantum, sed ex animo, cum desiderio & proposito stabili vitæ melioris. Prolixe nos
quidem ista deduximus: prolixius tamen & exactius te quisquis es Christiane lector, hæc ipsa medi G
tari ac ruminare optamus, & in domino pro tua ipsius salute exoramus. ¶ Versu 7. Pro hac ora. ad
te om. san. Pronomen, hac, relatiue accipitur: refertúrque non ad vocem, sed ad rem intellectam, de
qua facta est mētio in versu mox præcedēti. Pro hac, id est, pro dimissione peccati. Quanuis posset
etiā accipi vt referat iniquitatem, sicq; relatio erit ad nomen: erítq; sententia, Pro hac, id est, iniqui-
tate, orabit omnis sanctus, videlicet vt dimittatur. Et est in vtroque prorsus eadem sententia. Quod
autem dicitur, In tempore opportuno: intelligendum est de opportunitate ad exauditionem & im
petrationem postulationis, quod est tēpus vitæ præsentis. Nam post hoc tempus, frustra erit om-
nis oratio, cū nulla erit exauditio. Atq; hanc intelligentiam aperte indicat Felicis ex Hebræo trāsla
tio, quæ habet, In tempore inueniendi, hoc est: donec tempus est inueniendi & impetrandi remis-
missionem peccati, Neque dissonat, quod vertit beatus Hieronymus, tēpus inueniens. Iuxta hanc
autem expositionem, apertum est, idem hîc dici tempus opportunum, quod Apostolus ex Esaiæ te
stimonio vocat tēpus acceptabile, diémq; salutis. Posset nihilominus & aliter ista temporis oppor-
tunitas intelligi, ad tēpus discussionis & recollectionis, cum ad cor ingredientes qui se sanctificare
2. Cor. 6 studēt serui Dei, ad examē omnia cogitata, dicta & facta reuocantes, si quid inuenerint, quod Deo
existimēt displicere, mox per pœnitentiā deflent: ne si peccatū quod agnoscitur, per pœnitentiam
non deleatur, suo pondere (iuxta Grego sententiam) mox ad aliud pertrahat. Ad quem sensum nō H
incongrue accipi potest quod vertit Hieronymus, tempus inueniens: quasi dicat, Omnis sanctus tē
pus inueniens: id est, cum tempus commodū inuenerit, orabit pro peccati remissione. Eandémq;
habet intelligentiam, si verteretur ex Hebræo, In tempore inueniendo: id est, quod inuentum fue-
rit cōmodum ad orationem. ¶ Versu 10. Particula illa, In via hac qua gradieris, in medio duorū po-
sita, pot est vel cum præcedenti, vel cum sequenti coniungi. Rectius tamen cum præcedenti, ad illū
sensum quē in Elucidatione expressimus. Cui aperte etiam cōsonat versio beati Hieronymi ex He
bræo, quæ sic habet. Docebo te, & monstrabo tibi viam per quā ambules. Cæterum quod in altera
parte dicitur, Firmabo super te oculos meos, iuxta communem loquendi cōsuetudinem dicitur:
quomodo ponere dicimur oculos super eos, quos benigno fauore amplectimur, & pro quibus so-
licitudinē bonā gerere volumus. Et est hic loquendi modus scripturis sanctis nō infrequens: quēad
modum in alio Psalmo dicitur, Oculi domini in pauperem respiciunt. Et alibi, Oculi domini super
Psal. 10. metuētes eum: & aliis plerisq; in locis. Plus autem est, super aliquem firmare oculos, quàm simplici-
Psal. 38. ter ponere. Contingit enim eos qui super quempiam oculos ponūt, rursum oculos auertere, & id
quidē frequenter absq; omni ratione iusta: quod vt deus excludat, ait se non simpliciter positurum
Rom. 11. oculos super seruos suos, sed etiam firmaturum, id est, stabiliter firmitérque positurum, ita vt nun-
Num. 23. quam absque illorum culpa sit eos auersurus ab illis super quos semel posuerit. Sine pœniten-
Malac. 3. tia enim (vt ait Apostolus) sunt dona dei: neque temere mutari nouit, vt homo.

A

XXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste exhortatorius est ad laudẽ Dei, ex consideratione multiplici ipsius perfectionis. Et principio quidẽ versibus tribus primis, iusti ad laudem Dei inuitãtur: mox verò deinde laudis materia proponitur ex rectitudine in verbis, fide in operibus, ex iustitia & misericordia qua plena est vniuersa terra, ex potentibus operibus creationis rerum omnium, quas solo verbo creauit, ex præpotenti consilio sapientiæ eius, cui nulla potestas potest obsistere, quique etiam principum & populorum consilia facit irrita, ex omni scientia deinde, & omnium humanarum rerum inspectione & cognitione. Atque hæc quidem, vsque ad versum. 16. Hic verò iterum replicans de potentia fortitudinis Dei, proponit, quemadmodum non sit in vlla alia re salus constituenda, nisi in sola Dei misericordia, quæ quos voluerit, potens est à morte & omni malo seruare in æterna satietate. Ob quòd in persona iustorum omnium loquens Propheta, dicit se dominum sustinere adiutorem & protectorem suum, atque in ipso lætari velle & sperare: postulans in conclusione, sperata misericordia non frustrari, eamque iuxta expectationem suam experiri.

TRIGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exultate iusti in domino: ✳ rectos decet collaudatio.

B

2 Confitemini domino in cithara: in psalterio decem chordarum psallite illi.

3 Cantate ei canticum nouum: ✳ bene psallite ei in vociferatione.

C

4 Quia rectum est verbum domini:

✳ & omnia opera eius in fide.

5 Diligit misericordiã & iudicium:

D

✳ misericordia domini plena est terra.

6 Verbo domini cæli firmati sunt:

✳ & spiritu oris eius omnis virtus eorum.

7 Congregans sicut in vtre aquas maris:

✳ ponens in thesauris abyssos.

Gaudete & exultate in domino deo vestro omnes
qui sectamini iustitiã, & diligitis æquitatẽ, syncera
sanctaq; & immaculata lætitia: * eos enim qui re-
cto sunt corde, bene vti oportet cũ deo cõpositi,
huiusmodi (inquã) decet laudare dominũ. Nã & iu
re possunt, & meritò debẽt. Possunt quidẽ, eò quod Eccle. 14
in ore ipsorũ sit laus Dei speciosa, quemadmodum cõtrario non est
speciosa laus in ore peccatoris. Debẽt verò, quia quãto amplius Dei
bonitatẽ cognouerũt, eiúsq; beneficia sunt experti, eo magis debẽt
prædicare laudabilẽ dominũ. 2 Date illi cõfessionẽ & laudẽ ex cor
de hilari, in lætitiæ euidẽtis testimoniũ etiã instrumenta adhibẽtes
musica, citharas & psalteria decẽ tensa chordis: atq; huiusmodi psal
mos illi canite, in iubilo cordis pariter & vocis. 3. Cantate ei canticũ
nouitatis in nouo & insolito gaudio, quẽadmodũ noua cãtica so-
lent peculiari iucunditate decantari, & gaudio maiori quã vetera &
trita carmina: * psallite & canite illi solicite, diligẽter, ac sapienter in
iubilo & exaltatione vocis, in protectionẽ magni gaudii ita vt vox a-
nimo per omnia respõdeat. 4. Laudis autem ratio & canticorũ ma-
teria, sit vobis ista, quoniã rectũ est omne verbum quodcunq; egres
sum fuerit ex ore domini, plenũ veritate & fidelitate, iustitia & ęqui-
tate: éstq; fidelis ipse & verax in omnib9 verbis suis, sicut in pręceptis
æquissimus, ita in promissis fidelissimus: * & omnia opera eius quę
ipse facit fidelia sunt, in veritate & æquitate disposita, nihil omnino
vel in fraude vel in dolo vel in instabilitate agẽs. * Et sic agit ipse no
biscũ in omnibus operibus suis, vt de ei9 fide nemo debeat, aut pos- Psal. 110.
sit merito dubitare, sed quilibet illi secure possit absq; metu fidere. 5
Diligit ipse misericordiã & iustitiã, duo hæc pariter cõiuncta, & in
seipso, & in seruis suis. In seipso quidẽ, dũ in omnibus operibus suis
semper duo hęc pariter iũcta vult adesse, ita in omnibus seruãs iusti-
tiã, vt nusquã prorsus absit misericordia, atque iterũ econuerso sic in
omnibus tenẽs misericordiã, vt nusquã absit iustitia. In seruis autem
suis hæc diligit, dũ in eis ista pariter requirit, & in quibus hæc inue-
nit, eos habet aceptos: * quanquã autem & iustitiã & misericordiã
simul diligit: peculiarius tamẽ relucet in operibus ipsius misericor- Psal. 118.
dia, qua plena est vniuersa terra, quæ in omnibus creaturis orbis ter
rarũ clarius effulget, & erga omnes homines (vbicũq; tandẽ locorũ
habitãtes) sese mõstrat apertius. 6 Per verbũ domini cælorum orbes
conditi sunt in principio, quando dixit Deus, & facti sunt ab initio. Gene. 1.
Pater enim per suum filium coæternũ (qui est verbũ, virtus, & sapiẽ 1. Co. 1.
tia ipsius) creauit omnes cælorũ orbes: * & omnis eorum virtus at-
que perfectio, in spiritu sancto illis donata est atq; infusa, qui est spi- Ioan. 15.
ritus à patre spirãte procedens, atq; item à filio, quemadmodũ spiri- & 16.
t9 & flatus corporalis ab ore spirãtis procedere conspicitur. Hic si-
quidẽ spiritus, amor est, bonitas, atq; suauitas, in quo omnia virtutẽ
atque perfectionẽ suã accipiunt, sicut per filium creata sunt omnia;
7 Qui aquas maris quæ sub cęlo sunt cõgregauit in vnum locum, vt
appareret arida: suísq; terminis & limitibus cõclusit, & cõclusas te- Gene. 1.
net quemadmodũ aqua in vtre aut vase concluditur & continetur:
* qui profunditates immensas in locis occultis cõstituit, vbi tanquã
in thesauris habet cõclusas aquas, ventos; & ãlia in maxima abundã
tia, quæ educit quoties voluerit: quemadmodum in tẽpore genera-

Gene. 7.
Ionæ. 2.

8 Timeat dominũ omnis terra: ✳ ab eo autem commoueantur omnes inhabitãtes orbem. Psal.71.

9 Quoniã ipse dixit, & facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt.

10 Dominus dißipat consilia gentium: ✳ reprobat autem cogitationes populorum: ✳ & reprobat consilia principum.

11 Cõsilium autem domini in æternũ manet: ✳ cogitationes cordis eius in generatione & generationem. Hest.13. Esai. 47. Prou.21. Apo. 21.

12 Beata gens, cuius est dominus Deus eius: ✳ populus quem elegit in hæreditatem sibi. Deut.14 Psal. 134.

13 De cælo respexit dominus: Iob.22.

✳ vidit omnes filios hominnm.

14 De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitãt terram.

15 Qui finxit sigillatim corda eorum: Iob.21.

lis diluuii rupti fuerunt omnes fontes abyssi magnę ex mãdato Dei: E
& ad Ionæ susceptionẽ de abyssis maris cæt⁹ prodiit: & aliàs frequẽ
ter de profunditatib⁹ aquarũ cæte grãdia apparere facit, & de abys-
sis terræ dracones terribiles, nonnunquã quoq; & vẽtorum magnã
vim educit ad ostẽsionẽ terroris sui. 8. Timeat proinde magnificum
in operibus suis dominum omnes inhabitatores terrę, eúmq; digno
reuereantur honore: & commoueantur à facie eius omnes qui ha-
bitant super terram: atq; ex cõsideratione magnorum mirabilium
eius quæ ipse facit solus, paueãt omnes, & sancto timore cõmoueã-
tur ad reuerentiã illius. 9. Ipse nãque est, qui solo verbo creauit om-
nia, sola iussione voluntatis suæ ex nihilo produxit vniuersa. Nullũ
enim laborẽ in rerum creatione exhibuit, neque exterius operari ali
quid debuit, neque temporis mora indiguit vt creationem faceret,
quomodo necesse est homines artifices suis operibus (quæ secundũ
artem operantur) plurimum & laboris & solicitudinis & temporis
insumere, nõnunquam & aliorum complurium vti ministerio siue
auxilio. Ipse enim absq; labore & solicitudine, absq; tẽporis mora, abs F
q; omni adiutorio, absq; præiacente materia, solo verbo suo potẽ-
tissimo, & iussione efficacissima, de nihilo creauit omnia. 10 Ipse est
in cuius dispositione & voluntate cuncta sunt posita, in cuius manu
est dissipare consilia hominum, eáq; ad nihilum redigere, & à suo ef
fectu impedire, quoties ipsi fuerit placitum: ⁎ cogitationes populo-
rum quas proposuerint, animóq; conceperint, ipse tanquam inuti-
les reiicit, prohibétq; impleri, cũ voluerit: nec potest populorũ mul-
titudo vnius Dei potentiæ contrauenire, vt aduersus ipsius volun-
tatem, vllam suarum cogitationum in effectũ perducant: ⁎ sic neq;
principum vniuersa potestas præualere potest virtuti Dei, vt cõtra
ipsius voluntatem sui cordis possint proposita atq; decreta perfice-
re: sed dissipat ea, infringit, & euacuat regum dominus, quotiescũ-
que & quomodocunq; voluerit. Neq; quicquam ipsorum valet po-
tentia, nisi quantum magnus dominus sua voluntate permiserit. 11.
Cõsilium autem atq; propositum Dei, & definita voluntas eius nul G
la aliena potentia, nullo consilio impediri potest: sed impletur absq;
vllo impedimento, & permanet in æternum: ⁎ voluntates, consilia,
atq; decreta eius quæ cogitauit, & definita voluntate voluit opera-
ri, in omnibus generationibus impleta sunt ab initio, & perficiẽtur
vsque in seculum. Neq; enim vnquam aut fuit, aut erit, aut esse po-
test vlla potestas, quæ possit resistere voluntati Dei, aut eam à suo ef
fectu prohibere. Siquidem non est sapientia, non est prudentia, nõ
est consilium contra dominum. 12 Proinde, populus ille verè bea-
tus est, qui hunc potẽtissimum dominum habet Deum suum: vt ip-
se Deus, sit eorum Deus, & ipsi sint populus eius: ⁎ verè beatus po-
pulus ille, quem dominus tantus & tam omnipotens, per electionẽ
suæ bonæ volũtatis elegerit sibi in hæreditatem, quam sibi adopta-
uerit in peculium & in possessionẽ æternã, vt habitet in medio eo-
rum, eôsq; possideat & custodiat in sempiternum. 13 Neq; tamẽ po
puli illius tãtum ipse est Deus & dominus, sed etiã vniuersorum. De
cælorũ enim altitudine eminus prospicit, attendens & considerãs H
quid agatur in terris. Neq; enim circa cardines cæli tãtum perambu-
lat, neq; solùm quæ aguntur in cælestibus, sed etiam quæ in terris ge
runtur, considerat: nimirũ vt cæli, ita & terræ dominus: ⁎ prospiciẽs
autem de cælo, specialiter considerat & attendit filios hominũ. Nã
cum omnes creaturas quæ in terra sunt noscat & cõsideret, speciali
tamẽ modo filios hominum contẽplatur, quibus ęterna præmia (cę
teris in corruptionẽ abituris) proposuit. 14 De habitaculo cælesti,
quod sibi ipse præparauit in mansionẽ & aulã regiã, attendit ad oẽs
qui habitãt in terra, siue bonos siue malos. Ad illos quidẽ, vt eorũ
bonos conat⁹ ac pia studia adiuuet, & in quibus imperfecta fuerint,
sua gratia perficiat, ac post beata fœlicitate remuneret. Ad hos verò,
vt eos à vitiis suis malis auocet ad pœnitentiã: etsi quidem conuerti
voluerint, auxilietur pœnitẽtibus: sin autẽ in obstinatione sua obdu
rati permanserint, digna eos vltione in mortem æternam proiiciat.
15 Ipse est pater spirituũ vniuersæ carnis, qui miro artificio secundũ
infinitã sapientiam suã creauit singulorum hominum singulas ani-
mas ac spiritus: singulísq; vitã omnem & motum, & quicquid est in

A ** qui intelligit omnia opera eorum.*

ipsis vitale, miro artificio indidit, éstq; vitæ author & dominus: * & quoniã sic & intime omnia fecit, & occultissimas quoq; potentias ac vires tam corporis quã animæ in homine cõstituit, nihil mirũ si ipse singula cognoscat hominum opera: neque solùm exteriora, verumetiam cogitationes & affectiones, & quæcunq; sunt homini intima. Imò hoc ipsum ratio monstrat, vt multo melius, multóq; exactius & intimius ipse cognita habeat nostra omnia, quã habeamus nosipsi: quãdoquidem ipse fecit nos & intima nostra, non autẽ ipsi nos. Quis autem melius & intimius cognitum habere possit opus quodlibet artifice qui fecit illud? 16 Dum verò respicit dominus super filios hominum, nõ attendit ad temporalem potestatem vel potentiam, siue ad corporis robur. Nõ enim reges salutem cõsequi poterunt corã Deo per multitudinem exercitus & roboris sui. Primũ quidẽ, nõ spiritualem: quia ad hanc salutẽ eiusmodi corporalia per sese nihil adiuuant. Deinde, neq; corporalem in bellis & præliis, vbi dominus per suam potentiam voluerit obsistere: quoniam in manu domini est victoria, & cui vult donat eam. Neq; est illi differẽtia, in multis vel paucis salutem dare * ne gigantes quidem, in omni robore suo & magna corporis fortitudine saluari poterunt ante faciem domini: cui nõ est differentia inter immanem gigantem & pusillum nanũ. Hæc enim (nẽpe potestas magna & corporis robur) nos Deo nõ commendant. 17 Illi quoq; qui in equis confidunt, decipiunt seipsos in ista vana fiducia equorum, qui saluare nõ possunt de manu Dei: quoniam non minus facile est Deo, cum voluerit, siue equitem siue peditem prosternere: * in omni abundantia suæ fortitudinis nõ saluabitur de manu domini, neque equus ipse, neq; sessor illius. Nã vno ictu vtrosq; prosternit, quemadmodum olim equum & ascensorẽ proiecit in mare. 18 Vis autem audire vnde vera salus tibi proueniat? Ecce oculi domini (id est, benignus atq; misericors ei⁹ respectus) aspiciunt ad seruos eius, qui timent eũ, atq; obediunt ei: * & in bonum aperti sunt, & attenti erga eos qui spem habẽt in misericordia Dei, eámq; inuocant, & in ea saluari cõfidunt. 19 Ad hoc autem oculi domini aspiciunt super metuẽtes eum, vt ipse eos qui eiusmodi sunt, per potentiã virtutis suæ, & propter misericordiam suã, saluet à morte æterna in regnum suum cæleste: & vt in tẽpore famis, in tempore egestatis, eos pascat suo cęlesti pabulo: hic quidem præsenti tempore (dum nihil deesse eis patitur, quod ad veram vitam spiritus sit necessariũ) pascens eos copiose atq; reficiẽs, cũ impii fame siue defectu verbi Dei, & spiritualiũ bonorum egestate cõsumãtur & pereãt. In futuro quoq; seculo, cum fame æterna affligẽtur impii, epulabũtur iusti: & satiabuntur pane vitæ æternæ in aspectu vultus Dei, inebriabuntúrq; ab vbertate domus eius. Nam impiis esurientibus serui Dei comedẽt: & illis siti cruciatis, hi in ebrietate sua gaudebunt. 20 Quoniã itaq; solus est dominus, à quo vera salus sit speranda, volumus in spiritu sustinere & præstolari dominum, atq; ab eo solo salutẽ expectare: * ipse enim est auxiliator atq; defensor noster: ipse est saluator animarũ nostrarum: quo nos adiuuante sua gratia, & ab hostibus protegente, salui erimus ab omni malo, & cõsequemur vniuersa bona. 21 Et quidem in hac spe & expectatione lætabitur in ipso spiritus noster, nihil metuẽs, nihil de promisso solicitus. * & in nomine eius, quod est sanctum & admirabile, spem nostram omnem collocauimus: ad eius inuocationem sperãtes omnia semper bona consequi, & ab omnibus malis liberari. 22 Nũc itaq; piissime domine, qui tã magnific⁹ cõprobaris in omnibus operibus tuis, tã misericors erga omnes seruos tuos, fac experiamur in nobis sanctã hãc quam prædicamus, quam psalmo laudamus, misericordiam tuam: * sicuti semper in te sperauimus, vt non confundamur ab expectatione nostra: sed per beneficium misericordiæ tuę ab omnibus malis liberemur, & in bona introducamur sempiterna, Amen.

Psal. 93. & 99.

16 *Non saluatur rex per multam virtutem:*

2 Mac. 5. 2. Re. 14.

B ** & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ.*

17 *Fallax equus ad salutem: * in abundantia autem virtutis suæ non saluabitur.*

Exo. 15.

18 *Ecce oculi domini super metuentes eum: * & in eis qui sperãt*

C *super misericordia eius.*

19 *Vt eruat à morte animas eorum: * & alat eos in fame.*

20 *Anima nostra sustinet dominũ: * quoniam adiutor & protector noster est.*

Psal. 16. Psal. 35. Esaiæ. 65

D 21 *Quia in eo lætabitur cor nostrũ: * & in nomine eius sancto sperauimus.*

22 *Fiat misericordia tua domine super nos: * quemadmodum sperauimus in te.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXII.

Versu 1. Rectos decet laudatio Dei. Impios autẽ nõ decet laudare Deũ, donec in sua impietate secundũ voluntatem persistũt: Omnis enim qui laudat Deũ, quasi præsens assistere debet Deo quẽ laudat, & cum eo velut colloqui. Nõ est autem decẽs, vt is qui sordibus peccatorum est inquinatus, Deo assistat, illiúsq; maiestati se obiiciat ante oculos. Vnde & in alio loco scriptum est: Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meũ per Psal. 49.

os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum, &c. Quapropter, si is E
qui peccator est, cupiat vnà cum iustis laudare dominum, curet primum illis se similẽ reddere, per pœnitentiã abluens immunditiam peccatorum: atque ita demum speciosam laudem Deo proferet in ore suo. ¶ Versu 11. Cõsilium autem domini in æternum manet. Cõsilium & cogitatio si secundum proprietatẽ significationis accipiantur, non competunt Deo. Non enim est in Deo consiliũ neq; cogitatio: quæ sunt ex imperfectione, & includunt ratiocinationis quendam discursum. Tũc enim cõsulit homo, quãdo varia perpendit, & simul confert: sicque deliberat, vt eligat quod visum fuerit melius. Et tunc, cogitat, cum multa mẽte voluit, & varia coagitat, vnde etiam nomen accipit cogitatio. Pro cuius intellectu sciẽdum est cogitationem & consiliũ dupliciter accipi. Primò, vt cogitatio sit ille discursus, quo per diuersa discurrentes multa coagitamus: & cõsilium sit ipsa deliberatio, qua plura eligibilia simul cõferimus. Secundo, accipimus minus proprie cogitationẽ pro cõclusione quæ per ratiocinationis discursum tandẽ acquiritur, & post illam coagitationem in mẽte relinquitur. Consiliũ verò pro electione illa quæ terminat deliberationis collationem, & est velut conclusio prioris consilii. Cũ ergo in Deũ ista non cõpetant, neq; discurrere ratiocinando, neq; cõsulere deliberãdo, qui omnia simplicissima intelligẽtia contuetur, & simplici volutione eligit: patet neq; cogitationẽ neq; consilium in Deo inueniri, secundum eum modum quo in hominibus ponũtur. Cum autẽ Deo in scripturis attribuũtur, fere secundo modo accipiuntur, imperfecto tamẽ secluso. Accipitúrq; cogitatio pro definitione & iudicio mẽtis eius, quã sine discursu habet ratiocinationis. Cõsilium autem pro definita voluntate & proposito voluntatis eius quod in eo est absque omni deliberatione, & collatione vnius ad aliud. Atq; hæc sunt cõsilia, & hę sunt cogitationes domini, quæ manent in æternum. ¶ Versu 10. Beata gens cuius dominus Deus eius. Non talis F
est in hoc versu cõstructio dictionum, qualis esse videtur prima facie secundum positionis ordinẽ: sed intelligere oportet nominatiuũ, dominus, vt suppositum verbi, est: alterũ autem nominatiuũ, Deus, vt à posteriori parte rectum, à verbo substantiuo, ad hunc modum, Beata gens, cuius dominus est Deus eius. Quemadmodum enim maledicti sunt, quorum idola & dæmonia sunt dii eorũ: ita beati asserũtur à Propheta, quorum dominus est Deus eorũ. Sed & pronominis illius posterioris additio diligẽter notãda est: quod non sit quantum ad emphasim & plenitudinem sententiæ superfluum, tametsi Latinitatis & grãmaticæ ratio non vsqueadeò cõstet. Si enim omitteretur illud pronomẽ nouissimum, diceretúrq; tãtum, Beata gens, cuius dominus est Deus, sententia haberet beatã esse gentem illam quæ dominum habet Deum. Cum verò additur, eius, sententia est beatam esse gentem illã quæ dominum habet Deum suum. Quanquam autem in vtroque horum secundum rẽ eadem sententia indicetur, maiorem tamen emphasim habet illa posterior eloquutio, cum sua sententia: atq; ob hoc magis oblectat pios animos, tametsi forsitã minus sit grata linguis disertis, & delicatis auribus. Sancta enim scriptura, mentium non aurium delicias spectat. G

XXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

PRopheta in hoc Psalmo, corde & ore Deum laudare proponens, inuitat ad idem vniuersitatem iustorũ, eã in spiritu alloquẽs, tam quoad absentes, quàm præsentes: quibus domini proponit benignitatẽ, in exaudiendo orationes sanctorum suorũ, pro laudis materia & incitamento gratiarum actionis: peculiariter verò suæ exauditionis exemplum proponẽs, atque ex illo cæteros exhortando inuitans, vt gustent, & videant quòd suauis sit dominus, vtque illum timeant, qui suos seruos (seculi diuitibus penuriam patientibus) omnibus verè bonis abundare facit. Atque hæc quidem decem primis versibus. Posthoc verò, ad instructionẽ sese cõuertens, in quo iustitia & timor Dei consistãt, edocet: & de domini erga iustos benigno respectu, speciali que custodia, protectione, & prouisione, impiorumque ex aduerso punitioue, pluribus versibus late disserit, eademque subinde replicans propter spiritus plenitudinem. Atque hæc ad finem vsque Psalmi perdurãt.

TRIGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO. H

*1 Benedicam dominũ in omni tẽpore: * semper laus eius in ore meo.*
*2 In domino laudabitur anima mea: * audiant mansueti, & lætentur.*
3 Magnificate dominum mecum:
** & exaltemus nomẽ eius in idipsum.*
4 Exquisiui dominum

BEnedicere ego volo, & ex bona voluntate laudare dominũ Deũ, omnibus diebus quibus viuã, pro tã immẽsis suis, quæ in me collocauit, beneficiis: * nunquam deficiet laus eius ab ore meo, sed erit ipsa mihi vt in corde, ita & in ore, perpetua. 2 In domino magnifice lętabitur, atq; gloriabitur cũ laude anima mea, & spiritus meus: * qui mites sunt & humiles corde, in mãsuetudine domino seruiẽtes, cupio vt meã hãc audiãt cognoscãtq; lætitiã, vt pariter & ipsi mecũ lętẽtur. 3. Magnificate, prædicate, & laudibus ac psalmis vnà mecũ celebrate omni laude dignissimũ omnipotẽtẽ dñm, quicũq; fideli estis & mansueto corde: * & exaltemus atque glorificemus eũ pariter, vos mecũ, & ego vobiscũ, vno studio, eodẽ aĩo, eodẽque conatu & feruore: vt quia ex memetipso nequaquam sufficio dignã vllã magnificentiæ & beneficẽtiæ illius gratiarũ actionẽ persoluere, saltẽ vestro auxilio, & cõmuni charitatis studio, fiat illi laus nostra acceptior. 4 Ecce ego primũ quid ipse sim expertus, proponã, quo vos ad collaudandũ reddã alacriores. Cũ magno cordis affectu ego requisi

A ** & ex omnibus tribu*
lationibus meis eripuit
me.
5 *Accedite ad eum, &*
illuminamini:
** & facies vestræ nõ*
confundentur.

6 *Iste pauper clamauit*
& dominus exaudiuit
eum: & ex omnibus tri
bulationibus eius salua
B *uit eum.*
7 *Immittit angelus do-*
mini in circuitu timen-
tium eum:
** & eripiet eos.*

8 *Gustate & videte,*
quoniam suauis est do-
minus:
C ** beatus vir qui sperat*
in eo.
9 *Timete dominum o-*
mnes sancti eius:
** quoniam non est in-*
opia timentibus eum.

10 *Diuites eguerunt*
& esurierunt:
** inquirentes autẽ do-*
minum non minuentur
D *omni bono.*

11 *Venite filij, audite*
me:
** timorem domini do-*
cebo vos.
12 *Quis est bono, quis*
vult vitam?
** diligit dies videre*
bonos?

13 *Prohibe linguam*
tuam à malo:

ui dominũ in oratione mea, & ipse me exaudiuit orãtẽ: * & ex om
nib⁹ tribulationibus meis vndecũq; mihi obuenientibus, ex omnib⁹
necessitatibus & angustiis ipse me sua cõsolatione & protectione li-
berauit. 5. Et quoniã ita in memetipso Dei beneficia largiter sum ex-
pertus, sciẽs non esse personarũ acceptorẽ Deũ: iccirco etiã vos, qui
cunq; estis fideli & mansueto corde ac bonæ volũtatis, vrgente me
summa charitate fidẽter exhortor, vt accedatis cũ fiducia ad thronũ
gratię eius. Accedẽtes enim illuminabimini à respectu vult⁹ ei⁹, quẽ
sup vos faciet illuscescere qui fideli corde ad eũ accesseritis: * & nõ e-
ritis cõfusi, neq; repulsam patiemini, sed benigne donabit vobis pe-
titiones cordis vestri, honorabítq; faciem vestrã in benignitate sua.
6. Quis verò hoc possit iure metuere, ne accedẽs ad dominũ cõfus⁹
recedat? Ecce enim hũc pauperculũ & vilissimũ hominũ (meipsũ) di
co, qui pauper sum, egenus & mẽdic⁹, & ex memetipso nil nisi nihil
clamantẽ & orantẽ nequaquã despexit, neq; confudit aut abiecit ad
se accedẽtẽ: sed exaudiuit benigne, & ex omnibus angustiis atque ne-
cessitatib⁹ liberauit. Qur ergo quisquã metuat accedere, aut cõfun-
di timeat? 7. Per circuitũ timentiũ dominũ angelus illius ad eorum
auxiliũ & protectionẽ deputatus atq; destinatus sese immittit, seséq;
diffundit, & velut castrametatur pes circuitũ eorũ, ne possint ad illis
nocendũ accedere aduersarii: * Immittit etiã angelus domini terro-
rẽ & timorẽ per circuitũ seruorũ Dei, in aduersarios qui vndequaq;
illos obsederint: * & ipse pro illis pugnãs defẽdet eos ab omni malo,
& ex omnibus periculis faciet saluos. Sũt enĩ angeli Dei administra Heb. 1.
torii spiritus, in ministeriũ missi, propter timẽtes dominũ, qui here-
ditatẽ accipiẽt salutis ęternę: & hoc habẽt de iustis à Deo mãdatũ, vt Psal. 90.
custodiãt eos in omnibus viis ipsorũ. 8. Laborate gustare, & intima
experiẽtia sentire: discitéq; & cognoscite, ꝙ benign⁹, dulcis sit & su-
auis domin⁹ omnibus qui requirũt illũ: nequaquã amarus, durus, au-
sterus, morosus, crudelis aut difficilis, cuiusmodi ferè inter homines
esse solẽt qui vlla potẽtia siue authoritate præminẽt: * verè beat⁹ est
vir ille, & securus est de bona salute, quisquis spẽ suã & fiduciã in eo 1. Pet. 4.
cõstituit, illíq; ex toto corde suam animã & seipsum in benefactis cõ
mẽdat. 9. Reuereamini, timete, diligite, & honorate dominũ Deũ o-
mnes serui eius, qui creditis in eũ: eiúsq; mãdata obseruate diligẽter:
* quoniã iis qui sic eũ filiali affectu timẽt ac reuerẽtur, nullius rei est
defectus nulla egestas, nihílq; illis deesse patit' De⁹; quod ad salutẽ sit
eis necessariũ, sed sunt diuites per illũ in omni bono, ita vt nihil illis 1. Cor. 1.
desit in vlla gratia & bono spirituali: In corpralibus verò bonis, ta-
metsi videãtur egere, habẽt tamẽ omnia, & abũdãt: cũ per ĩternã cõ Philip. 1.
solationẽ hæc omnia nihil faciũt, & de defectu magis q̃ abũdãtia glo
riari sciũt. 10. Diuites sæculi qui in diuitiis transitoriis huius mundi
spẽ suã cũstituũt, & in illis omne adhibẽt studiũ, ipsi verè egeni sunt,
pauperes & inopes, esuriémq; & defectũ magnũ patiẽtes: qui spiritua
lium bonorum (quæ sola vere bona sũt) omnino nihil vel paululũ ad
modum habẽt, eo quòd nimiũ intẽti caducis, transitoriis. & proin-
de falsis bonis, neglıgãt ea quæ sola sunt verè bona: * qui autem ex
bono corde seruiũt domino, & illi desiderãt placere, hi non deficiẽt,
nõ patientur egestatem, & defectum in vllo verè bono, sed abundã-
tiam consequẽtur omnium per Deum. 11. O fratres mei & filioli) sic Psal. 110.
enĩ per amoris teneritudinẽ mihi nũc placet omnes vos seruos Dei Eccle. 1.
& præsentes & futuros tali nuncupatione cõpellare) accedite huc ad
me, qui vos rẽ vtilissimam cupio monere: & auribus tã cordis quàm
corporis suscipite doctrinam meã: * docebo enim vos timorem Dei
qui est veræ sapientiæ initiũ, & sine quo nemo potest iustificari, ac
proinde ante omnia maxime vobis est necessarius. 12. Quisquis igi-
tur hominum es, qui verã cupis possidere vitam, eam quæ secũdum
Deũ est, quã nulla mors subsequẽtur, vitam animæ & spiritus, nunc
quidem in gratia, post verò in gloria, sempiternã: * quisquis dies bo
nos cupis experiri, dies illos æternitatis beatos in gloria, dies inter-
minabiles, dies sine noctib⁹, dies qui nũquã occidẽt, dies gaudii per-
petui & fœlicitatis æternæ: quisquis (inquam) es tu qui ista desideras
erunt tibi quæ subsequuntur diligẽter attendẽda, & obseruanda di-
ligentius. 13. Primum quidem linguam tuam compescere stude, ne
egrediatur per eã quod malum est, ne vllum vel noxium vel mẽdax

Iacob.1.

Matt.12. ** & labia tua ne loquantur dolum.*

Prou,21. *14 diuerte à malo, & fac bonum:*

** inquire pacem, & persequere eam.*

Rom.12.

Matt.5.
Psal.75.
2.Cor.13. *15 Oculi domini super iustos:*

** & aures eius in preces eorum.*

*16 Vultus autem domini super faciētes mala: * vt perdat de terra memoriam eorum.*

17 Clamauerunt iusti, & dominus exaudiuit eos:

** & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.*

18 Iuxtà est dominus his qui tribulato sunt corde:

** & humiles spiritu saluabit.*

19 Multæ tribulationes iustorum.

1.Tim.3.

verbū vel etiā vanum & otiosum proferas. Nam qui se existimat religiosum esse, & nō refrænat linguam suam, hui⁹ procul dubio vana E
est religio: quādoquidem de omni verbo otioso quod loquuti fuerit homines, reddituri sunt rationē in iudicio domini: * potissimū autē os tuū custodias, ne quicquā loquatur noxium, aut fraudulentū, aut dolosū aduersus proximos suos. Qui enim dolos loquūtur, Deo sūt abominabiles: Qui autē custodit os suū, seruat animam suam. 14. Hoc autē iacto fundamento à linguæ custodia, sine quo facilime corruet quicquid ædificatum fuerit, sollicitū te deinde exhibeas in fugiendo malum, & prosequēdo bonū: ita vt ab omni vitio abhorreas: & quicquid malum esse didiceris, ac proīde Deo ingratum, id tanquā venenum pestiferum, præsentissimum toxicum fugias: operibus autē virtutis & bonitatis diligēter insistas: & quicquid bonum esse, ac proinde Deo gratum didiceris, id fideliter & sollicite implere festines: * ad hęc, diligenter perquire pacē & sectare eam sollicite, quęcunq; ad pacem faciunt libenter amplectens: pacem (inquam) primum quidem cum Deo, vt nihil in te patiaris inhabitare quod inter te & ipsum ponat iustā dissidii causam: deinde, & cum temetipso, & secundum spiritum & rationis iudicium, turbulētas omnes & seditiosas tam cogitationes, q̄ affectiones studeas in pacē & cōcordiā cōponere: postremo & cū proximis, vt quantū fieri potest: & quantū in te est, cū omnibus hominibus pacē habeas; neq; solū habeas ipse, verumetiam in aliis pacem sēper studeas cōponere. Beati enim pacifici, quoniā filii Dei vocabuntur. Et in pace est locus eius, qui est Deus pacis. 15. Nihil verò pigere te debet huius laboris, neq; tibi hoc virtutis studium esse debet molestum. Oculi nāq; domini (id est, benignus & patern⁹ respectus illius) aspiciunt ad eos qui studēt iustitiæ, & curam ipse gerit de illis, vt eos in suis conatibus cōsoletur, adiuuet, atq; confirmet: * & auditū benignum facilémque præbet illorum præcibus, paratus semper ad exaudiēdū illos, quicquid in oratione petierint, vt ꝓpter hoc nemo debeat á virtutis studio deficere, sciēs, liberum sibi in omni difficultate ad dominū patere accessum & securū refugiū. 16. Ex G
aduerso autē, super eos qui studēt impietatibus, est vultus iracūdiæ & indignationis Dei, & toruus aspectus ei⁹ etiam illorum opera, sed non in ipsorum bonū considerās: * nimirū, vt operarios iniquitatis iusto suo iuditio in perditionem mittat pro suarū iniquitatū demeritis, sicq; eos de terra viuentiū disperdat, & prorsus auferat memoriam eorū tam de terra ista corporaliter viuētium, vnde per mortem auferētur, q̄ de terra illa æternaliter viuētiū, vbi nulla erit memoria damnatorū qui proiecti sunt à facie Dei. 17. Et quoniam (vt diximus oculi domini sup iustos sunt, & aures ad preces eorū hīc fit, vt quotiescūq; iusti ad dominū clamauerint, ipse mox fit ad exauditionem parat⁹: vt quodcunq; postulauerit, ipse eis (iuxta quod profuturū & salutare nouerit) cōcedat: * & ex omnibus tribulationibus, angustiis, & necessitatibus, in quib⁹ fuerit, ipse eos benignè liberabit secundū beneplacitum suū: nonnunquā quidē etiā tēporali liberatione, semper autē spirituali & æterna: ita sanctos interius in præsenti consolado, vt in tribulationibus nō deficiant: tandē verò, ex omnibus malis H
in fœlicitatē æternā eosdē recipiēdo. 18. Propé est dominus, per suę misericordiæ pręsentiā, iis qui sunt propter tribulationum & tētationū magnitudinē animo anxio, ac velut cōfracto atq; cōtrito quēadmodū permittit nōnunquā De⁹ etiā, iustis cōtingere ad suū exercitiū & meriti augmētū, vt tētationum vel magnitudine vel multitudine vel lōga nimis ac cōtinua duratione, veluti in anxietate animi veniāt cupiētes omnimodis seruare iustitiā, & tamen ꝓpter tentationū vehementiā metuētes, ne forte eam cōtingat relinquere: atq; his propè adest domin⁹, bonā voluntatē aspiciēs, quo eos sustētet: & nequaquā collabi in desperationē, aut cōfringi per tētationem, patiet: * & eos qui sunt pauperes, spiritu & corde humili, humiliter Deo suas animas cōmendātes, ipse humiliū saluator faciet saluos ab omni malo, in regnum suum cæleste. 19. Multæ quidem numero, ac variæ admodū vndiquaque obueniunt tribulationes iustis: & necesse est omnes qui pie volūt viuere multiplicem pati persequutionem, Deo sic disponente ad illorum coronā: partim quidem à mundi hominib⁹, partim à carnis vel prauitatibus vel necessitatibus, partim ab ini-

A ✳ *& de omnibus his liberabit eos dominus.*
20 *Custodit dominus ossa eorum: vnum ex his non conteretur.*
21 *Mors peccatorum pessima:*
✳ *& qui oderunt iustũ* B *delinquent.*
22 *Redimet dominus animas seruorum suorum:* ✳ *& non delinquent omnes qui sperãt in eo.*

micidis dæmonibus:⁎verumetiã si millecuplo plura forẽt ac grauiora Dominus vnus est,qui de omnibus eos liberat,& p varias tribulationes(quasi aurum in fornace)probatos,ad gloriam regni illos perducit.20.Et licet videãtur iusti apud homines nõnunquã male tractari secundũ corpus à malis,& vsque ad ossa in illos nonnunquã contingat desæuiri:Illud tamẽ sciendum est,quod Dominus omnia ossa iustorum numerata habet,neq; vnum ex illis perire sinet in nihilum ꝙ non illis diligẽter custodiat,& in suo tempore cum magna gloria restituat in resurrectione: queãdmodũ iustorũ omnes capilli numerati sunt,& capillus de capite illorũ perire nõ potest.21. At verò mors peccatorũ vere pessima est,& maxime metuenda:tã illa secunda,qua anima morte æterna perdit̃,q̃ etiã prior mors corporis: quæ tametsi nonnunquam mitior videatur morte violenta iustorum, est tamẽ secundùm verum iudicium terribilissima, quoniã per ipsam ad mortem trãsitur æternã,& damnationem cruciatus perpetui:cum ecõtrario iusti per mortem tẽporalem pertingant ad æterna gaudia:⁎ & omnes qui iustos oderũt,atq; in eos machinantur mala: tãquã osores iustitiæ,peccatores sese cõprobant,& damnationis reos,quã etiã nõ euadent.22.Dominus autẽ saluabit animas eorum qui sibi quærunt in sanctitate & iustitia placere:nec patietur, quantũ ad animã, quicquam illis ab hostibus accidere aduersi: ⁎ & qui in eo spem suam iactatã & bene firmatam habuerint,non cadent in peccatum tale,quo prorsus à Deo separentur.Solliite enim curabunt,ne peccatũ vllum tale admittant:& si forte contigerit incidere,sollicite curabũt, ne in peccato permaneãt,sed resurgẽt quãtocyus in spe misericordię Dei. Sapiẽ.5.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TRIGESIMVMTERTIVM.

Versu secundo,In domino laudabitur anima mea. Nota verbum laudari in sacris literis solitum vsurpari nonnunquam pro gloriari.Est enim hoc in loco,ac si dicas,In domino gloriabitur anima mea: quemadmodum alibi,Lætabitur iustus in domino , & laudabuntur in eo omnes recti corde,id est gloriabuntur.Non enim videtur hic Dauid loqui velle de laude vel laudatione suę animę,passiue accipiẽdo,qua videlicet anima ipsius laudaretur:cum hoc in loco potissimum de laudatione Dei attendat facere sermonem. videtur ergo istud verbum laudabitur, & in hoc loco,& in aliis similibus,quanquam voce passiuam habeat terminationem,magis tamen actiuam vel neutram habere significationem,quemadmodum glorior,aut lætor:& significat,cum laude lætari,quod pene idem est cum gloriari.¶Versu quinto,Facies vestræ nõ confundent̃. Ex more scripturarum dicimus confundi faciem eorum quibus denegatur petitio.Vnde.3.Regum.2.loquens pro Adonia ad Salomonem mater ipsius Bethsabææ,dicebat, Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, Non confundas faciem meam. ¶Versu sexto,Iste pauper clamauit. Iste pauper cum ait,videtur esse demonstratio suiipsius,cum alium neminem exprimat,neq; certam aliam personam designet.Nam ita fere loqui solemus,quoties de nobis abiectius loquimur.Veluti si dicam Miserere Deus huic pauperculo peccatori , demonstrando meipsum qui loquor. Sed & alias sese pauperem & inopem atq; contemptum nominat Psalmista,veluti Psalmo.118.Adolescentulus sũ ego &.contemptus.Et alibi,Ego vero mendicus sum & pauper.¶Versu octauo,Gustate & videte quoniam suauis est dominus.Suauis hic non intelligitur,ut ad gustum referatur,vt significet dulcedinem.Nam Græce est χρηστός, id est,bonus siue benignus:opponiturq; fero,aut immiti,aut difficili.Et ita etiam vertit beat⁹ Hieronymus ex Hebræo:Quoniam bonus est dominus.Ad eundem modum accipi etiã debet hæc eadẽ vox Psalmo cẽtesimo quadragesimoquarto,cum dicitur,Suauis dominus vniuersis,& cætera.¶Versu nono & decimo,Non est inopia timentibus eum.Notãdum illud,quod hîc dicitur de timentibus dominum,nihil eis posse deesse,principalius intelligi de bonis spiritualibus iis quæ ad salutem homini fuerint necessaria.Nã horum nõ sinit Deus seruos suos pati defectum,quin (vt ait Paulus) præstet illis abunde omnia.Habet tamen minus principaliter etiã de bonis tẽporalibus veritatem:Sancti enim viri,qui propter internas diuitias transitoria ista pro nihilo pendunt,neq;ea requirunt, nisi quatenus ad vitã corporis transigendã & satisfaciendã naturali necessitati,illis opus habuerint paucissimis,& iis quidem vilissimis contenti,facile habent & adipiscuntur qnod cupiunt,id est,victum & vestitum:queãdmodum ex illis quidam egregi⁹ ait. Habentes alimenta,& quibus tegamur,his cõti simus.Et alibi, cum paucula quędam in necessitates quotidianas ex donatione fidelium recepisset,Habeo(inquit)omnia,& abundo,Imò verò alio rursum in loco nihil habẽs,gloriatur nihilomin⁹ omnia se possidere.Tam facit opulẽtos ea quæ secundũ Deum est spiritus vera paupertas,Sed & vetus illud misericordiæ,& omnis pietatis exẽplũ, sanctus Tobias filium suum erudiens,dicebat:Noli timere fili mi,pauperem quidem vitã gerimus: sed habebimus multa bona,si timuerimus Deũ,& recesserimus ab omni peccato,& fecerim⁹ bene sed etsi contingat sanctos Dei interdum vix etiã necessaria inuenire naturali sustẽtationi,ne hoc quidẽ admodum grauate ferunt,qui in Deo firmati sũt.Vnde ille ditissimus omniũ possessor,quẽ suprà cõmemorauimus, didicisse se cõfitetur,quomodo cõtentus esse etiã in minimis possit. Ego (inquit) didici,in quibus sum sufficiẽs esse.Scio & humiliari,scio & abundare.Vbiq;, & in omnib⁹

Marginal references: Psal.63. (C) 3.Reg.2. Psal.118. Psal.39. Psal.144. (D) 1.Tim.6. Ibidem. Phili.4. 2.Cor.6. Phili.4.

institutus sum & satiari,& esurire,& abũdare,& penuriã pati. Omnia(inquit)possum in eo qui me cõfortat. At verò huius sæculi diuites,qui præter falsas istas tẽporarias, alias non nouerũt veras & æternas diuitias,ac proinde spem omnem in illis ponunt,& cor totũ ad illas adiiciunt,dũ sine modo eas expetunt,nullũ suæ cupiditati cõstituentes terminum,fit,vt post multum laborem,post plurima pericula,quãtumuis magnos aceruos congregauerint,nunquàm tamen expleri valeat illorum inordinata cupiditas:neq; eo deuenire aliquãdo possunt,vt eorum quę desiderant,sathabere se dicãt. Quã interminabilem & insatiabilem diuitũ cupiditatẽ, Seuerinus Boetius eximius ille Christianorũ Philosophus,imò philosophice magis Theologus,in libro philosophico consolatu pulcherrime depingit & exprimit metro secundo libri secundi. Quod carmẽ totũ,quoniam lectu &attentione est dignissimum,paritérq; nostro proposito valde accõmodum, icciroo huic loco duximus inserendum. Sic ergo apud illum canit sacra Philosophia.

Si quantas rapidis flatibus incitus
Pontus versat arenas,
Aut quot stelliferis ædita noctibus
Cælo sydera fulgent,
Tantas fundat opes,nec retrahit manum
Pleno copia cornu:
Humanum miseras haud ideo genus
Cesset flere querelas.
Quanuis vota libens excipiat Deus,
Multi prodigus auri,
Et claris auidos ornet honoribus:
Nil iam parta videntur,
Sed quæsita vorans sæua rapacitas
Alios pandit hiatus.
Quæ iam præcipitem fræna cupidinem
Certo fine retentent:
Largis cum potius muneribus fluens
Sitis ardescit habendi?
Nunquam diues agit,qui trepidus gemens.
Sese credit egentem.

Cum itaq; sancti Dei homines minimis paucissimísq; plenissime contenti, abundent etiam in tenuissima substãtia: hi vero etiã in amplissimis possessionibus semper adhuc egeãt , semper eis desit aliquid,ad quod aspirẽt,imò quo amplius cõquirunt,eo & pluribus & maioribus in dies indigeã: cõstat iuxta veritatẽ(etiam quo ad res temporarias) his esurientibus & defectum patiẽtibus in suis diutiis,illos in sua tenuitate,vel etiam penuria abundare. Quis autem dubitet eum qui eget,pauperiorem esse secundum veritatem eo qui abundat? Relinquitur itaque tam de spiritualibus,quam de temporalibus bonis verum esse propositum Prophetæ sermonem.

XXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus hic viro iusto competit,qui ab aduersariis persequutionem graue patitur ,cũ sit ipse innocẽs, & illi nullam habeant causã hunc perseqẽndi, In quo, De eo more humano loquẽs,quasi viro pugnotori,ipsum aduocat in suum vltorem,defensorem & saluatorẽ: confusionẽ imprecãs ex aduerso suis persequutoribus,quos ait sibi mortis tetẽdisse laqueos,quos secundũ conformitatẽ ordinationis Diuinæ iustitiæ, vel precatur vt veniãt,vel prædicit vẽturos super authores suos. Ipse verò in Deo suo lætari pmittit,eique vt pauperem liberatori confeßionis laudem persoluere. Atque hæc quidem,vsque ad versũ decimũtertium. Hic verò iterum reuertitur ad commemorandum peruersitatẽ aduersariorũ & suã ex aduerso humilitatem atque charitatem,qua se pro illorum peccatis pœnitentiam egisse,atque humiliter supplicasse profitetur aua etiam erga illos vt amicos & fratres sese studuit exhibere , ac pro eorũ malis cum luctu dolere: cũ illi econtrario non solum non doleant super malis eius , vermetiã studio & consilio mala multa aduersus eum excogitẽt præ nimia indignatione, & obdurata inuidia : ita vt cũ ille eis quasi amicis placere fraterno affectu studeat,hi econtrario hostili animo dentibus frendeant in illum. Atque hæc, vsque ad versũ vigesimũ, Dehic tribus versibus subsequentibus liberationem postulat à Deo,pro exauditione gratiarũ actionẽ & laudis confeßionem promittens. Mox verò versu.24.&.25.aduersariorum duplicitatem & malitiã replicat, vt ad exaudiendum facilius flectat quem orat. Nam versibus sequentibus,magno affectu à Deo postulat sibi quidem lẽberationem & salutem,illis verò confusionem pro meritis dignam, vt exultẽt quibus grata est innocẽtia atq; iustitia, & ipse per linguam suam liberatori personet confeßionem sempiternã. Illud autem in hoc Psalmo aduertendum est,quod & in pluribus aliis,posse videlicet eum pene indifferenter referri vel ad personã Christi domini, vel ad personam Dauid, vel ad vnum quemlibet ex iustis,qui sunt in tribnlatione & persequutione ab aduersariis constituti. Nos autem in Elucidatione ita omnia temperabimus , vt cuilibet etiam iusto aptari facile poßit, ad Dominum secundum hanc formam clamare volenti, aut gratias agere. Siquidem in hoc Psalmo permixtim,nunc diuini auxilii imploratio,nunc pro exaudititone gratiarum actio proponitur. In annotationibus antem distinctius quædam vel Christo applicabuntur, vel Dauidi.

A

TRIGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Iudica domine nocentes me: ✳ expugna impugnantes me.*

2 *Apprehende arma & ſcutum: ✳ & exurge adiutorium meum.*

3 *Effunde frameã & conclude aduerſus eos qui perſequuntur me: ✳ dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum.*

B 4 *Cõfundantur & reuereantur querentes animam meam.*

5 *Auertantur retrorſum, & cõfundantur, cogitantes mihi mala.*

6 *Fiant tanquam puluis ante faciem venti: ✳ & angelus domini*
C *coartans eos.*

7 *Fiant viæ illorum tenebræ & lubricũ: ✳ & angelus domini perſequens eos.*

8 *Quoniã gratis abſcõderunt mihi interitum laquei ſui: ✳ ſuperuacue exprobrauerũt animam meã.*

9 *Veniat illi laqueus*
D *quem ignorat: ✳ & captio quã abſcondit apprehendat eum: ✳ & in laqueum cadat in idipſum.*

10 *Anima autẽ mea exultabit in domino: ✳ & delectabitur ſuper ſalutari ſuo.*

11 *Omnia oſſa mea dicent: domine, quis ſimilis tibi?*

12 *Eripiens inopem de*

FAc pro me domine iudiciũ aduerſus eos qui mihi quærũt nocumẽta inferre: eóſq́, propter ſuã iniquitatẽ, ſecundum iuſtitiam tuam cõdemna: vt ꝗ quærũt, adimplere non valeãt: * pugna pro me aduerſus illos, qui me ſuis perſequutionibus & tentationibus impugnãt. 2. Quaſi vir pugnator exhibe te mihi, & in pugnã mihi te præpara, quomodo facere ſolẽt homines qui ad pugnam ſeſe accingentes arma arripiunt, quibus hoſtem feriãt, & ſcutũ quo ſe ab hoſtiũ ictibus defendãt: * ſic (inquã) paratus ad prælium, adueni mihi in adiutoriũ cõtra aduerſarios meos: qui vt me ſunt lõge potentiores, ita tua potentia multo ſunt inferiores. 3. Inſuper (vt humano more amplius tibi loquar Domine Deꝰ meꝰ) euagina, & velut extra vaginã effunde gladium vltionis tuæ, quem donec diſsimulas, donec differs facere iudiciũ, quaſi cõcluſum intra vaginam ſeruare videris: & cõclude, atq; obſidionẽ pone per circuitũ cõtra eos qui perſequuntur me, vt non valeant tuũ iudiciũ & tuas manus effugere: * mihi verò interius in ſpiritu loquẽs, teſtificare de ſalute, quod eam tu mihi ſis certò præſtiturus, quòd videlicet non ſim hoſtium impugnationibus deuincẽdus, ſed tua prptectione ſemper ſecurꝰ ac ſaluus ſim futurus. 4. Illi autẽ qui animã meam quærebant diripere, qui perdere laborabãt vitam meam, & ad mortem me pertrahere, cõfuſionem accipiãt, & erubeſcentia atque pudore impleantur, cum ſe viderint ſuo propoſito per tuã protectionem fraudatos. 5. Cogantur tua protectione retrorſũ reuerti, id eſt, à cœpto cordis ſui ꝓpoſito deſiſtere, impediti nimirum obſtaculo potẽtiæ & voluntatis tuæ: & cõfundantur, perficere non valẽtes cõceptum deſideriũ, omnes qui cogitabãt contra me mala, qui conſilia faciebãt, & in corde verſabant, quomodo mihi mala irrogarent. 6. Fiãt huiuſmodi, te diſsipãte eorum conatus quaſi puluis terræ aridus ante cõſpectum vẽti: vt quẽadmodum ob vẽti impetum nullam habet puluis ſoliditatem, neque cõtinuitatẽ, ſed rapitur atque diſpergitur à vento quocũque ille proiecerit: ita tu per vim potẽtiæ tuæ diſsipes & diſpergas eos, vt non valeãt quod deſiderãt: * & angelus tuus, domine, ad auxilium mihi deſtinatus, ſit coartãs, perſequens, impellens, atque ad fugam cõpellens eos, vt cogantur cœpta relinquere & propoſita nequeant perficere. 7. Viæ illorum fiãt obſcuræ & tenebricoſæ, vt non videãt quo vadãt: fiant etiam lubricæ, vt non valeant commode per eas ambulare, vel effugere: * & ſit angelus tuus domine perſequẽs eos, eóſque in fugã compellens, ad faciendum pro me vindictam & iudiciũ. 8. Sine cauſa nanque, & præter meum omne meritum, in abſcõdito poſuerũt mihi laqueum perditionis, & inſidias mortis, per quas me quærebãt in perditionem concludere, & morte illaqueare: * ſine cauſa & abſque meo omni demerito, opprobrio affecerũt animam meã, loquutiq; ſunt mala contra eam. 9. Veniat illis (quicunque tandem fuerint qui mihi ſine cauſa mala quærunt) laqueus inſperatus, & malum inexpectatũ, quod ipſi mihi meditabãtur: * aut laqueus damnationis æternæ (qui eſt laqueus inextricabilis) quem modo ignorãt, quem nũc non attẽdunt, qui mala meditãtur contra proximos ſuos: * & rete illud ſiue laqueus ille ad captionem meam ab illis paratus, quem illi in occulto poſuerãt ad me illaqueandũ, comprehendat eos, ita vt ipſemet qui aliis inſidias poſuerãt, incidãt in laqueũ, in laqueũ (inquam) ipſum eundẽ quem innocẽtibus aliis parauerant. Ita enim habet vltio Diuinæ iuſtitiæ, vt eos qui ꝓximis ſuis machinãtur mala, & mortem meditãtur dãnationis ęternę, indiſſolubilibus nexibus inuoluat 10. Anima autẽ mea Diuino iudicio liberata, vel de liberatione ſecura, magnifice gaudebit in domino Deo ſaluatore ſuo: * & iucũdabitur de ſalute ſua, quã illi Diuina præſtitit benignitas, aut in ſaluatore ſuo qui ſibi ſalutẽ pręſtitit, & ab inimicis liberationẽ. 11. Tãta autem erit exultatio animæ meæ, vt ex omnibus viribus te collaudet, ita vt omnes vires quæ in ea & ab ea ſunt (quæ ſunt veluti oſſa in corpore) tanꝗ geſtiẽtes cõfeſsionẽ laudis perſoluere, dicãt tibi & cõfiteantur ꝙ nemo ſit alius ſimilis tibi, ſic omnimodis magnus, ſic potẽs, ſic ſapiẽs, ſic bonꝰ ad ſaluãdũ humiles. 12 Tu es enim qui liberas eos, quibꝰ

manu fortiorum eius:
** egenū & pauperem*
à diripientibus eum.
13 *Surgentes testes ini-*
qui, quæ ignorabā īter-
rogabant me.
14 *Retribuebant mi-*
*hi mala pro bonis: * ste*
rilitatem animæ meæ.
15 *Ego autem, cum*
mihi molesti essent, in-
duebar cilicio.
16 *Humiliabā in ieiu-*
*nio animā meā: * &*
oratio mea in sinu meo
conuertetur.
17 *Quasi proximum*
& quasi fratrem nostrū
*sic cōplacebam: * quasi*
lugens & contristatus,
sic humiliabar.
18 *Et aduersum me læ-*
tati sunt, & cōuenerūt
*: * congregata sunt su-*
per me flagella, & igno
raui.
19 *Dissipati sunt nec*
*compūcti: * tētauerunt*
me, subsannauerūt me
subsannatione, frendue
runt super me dentibus
suis.
20 *Domine quando*
*respicies: * restitue a-*
nimam meam à mali-
*gnitate eorum: * à leo-*
nibus vnicam meam
21 *Confitebor tibi in*
*Ecclesia magna: * in*
populo graui laudabo
te.

deest humanū auxiliū de potētia & violēta manu potētū seculi, qui E
ipsis sunt diuitiis, dignitate, & authoritate potentiores: * qui liberas
egenos & pauperes supplices tuos, tibíq; deuotos, à violētia iniquo-
rū qui eos per vī quærūt opprimere. 13. Volo autē ego ad laudē tuā,
meæ oppressionis & psequutionis exponere grauitatē. Ecce cōsur-
gētes aduersum me falsi testes, obiiciebāt mihi, & proponebāt quasi
reo ea de quibus mihi secūdū veritatē minime erā cōscius, & à quib⁹
me cōsciētia & veritas nouit alienissimū: de illis me accusabant, quę
ego nunquā me vel dixisse vel fecisse cognouerā. 14. Pro bonis quæ
ego illis inpenderā, & impendere non desinebā, reddebant mihi ma
la, afflictiones & persequutiones grauissimas, quas ab illis sustinui: *
ad sterilitatē animæ meæ, ita vt quasi sterilem facerēt animā meā, cui
prę nimia molestia nihil agere libebat eorū quę vellet: quēadmodū
accidere solet iis qui nimiis premuntur molestiis, vt quasi steriles &
semimortui videātur, dū eis nihil agere libet, vel licet eorum quę vel-
lēt. 15. Ego verò, cū illi sic mihi multis modis essent molesti, non me
cōuerti ad reddēdum malū pro malo, aut vt pro meipso vindictā fa-
cerē: sed magis ad pœnitētiæ lamēta, & ad humilitatis insignia, vt sic
humiliatus & pœnitens tibi cōmēdarem causam animæ meæ, simul F
& pro illis te deprecarer: itaq; ego ad humilitatis & pœnitētiæ pro-
testationē, operiebā meipsum cilicio vel sacco, quæ sunt operimēta
apta pœnitentibus. 16. Humiliabam quoque & affligebam coram te
animā meā in ieiunio, quod ipsum etiā pœnitentibus & sese humiliā
tibus cōuenit: sicq; in hac humilitate tam pro meis quā pro illorum
peccatis orabam: * & oratio mea quam pro illis effudi, licet in illis
propter impedimentū obstinati cordis eorum nō proficeret, nō fru
stra tamē effusa fuit: quia ad me reuertebatur, & ad memetipsum ac
meos redibat copiose fruct⁹ ipsius. 17. Tanquā ad amicos, & amici-
tia singulari velut proximos, imò tanquā erga fratres meos, sic placi
de, māsuete, & benigne in omni gratia cōuersabar ad illos, quātū in
me erat, cū illis pacem & charitatem quærens & tenens, sicq; meā er
ga illos cōuersationem instituens, vt laborarem eis tanquam amicis G
& fratrib⁹ meis cōplacere, si quo modo potuissēt emolliri, & ne quo
modo ego illis causam præstarē mali odii: * & pro illorum obstina-
tione atq; consummata malitia sic humiliabar & affligebar, quemad-
modū solēt qui luctū habēt & degūt in tristitia. Quia enim charitas
faciebat aliena mala quasi propria reputari, nō poteram non contri
stari & lugere sup in iustorū insanabili peruersitate. 18. Ipsi verò ecō-
trario in malis meis cōtra me gaudebāt, quū mihi mali aliquid vidis-
sent accidere, imò cōuenerunt ipsi pariter aduersum me vt tractarēt
quo modo mihi mala inferrent: * sicq; per illorum conciliabula ini-
qua, accumulata sunt super me mala plurima, cum ego ignorarē cau
sam tātorum malorum, & nullius omnino rei mihi cōscius essē, ob
quam ita contra me impie & crudeliter agerent. 19. Dissipati sunt,
atq; in diuersa suis cogitationibus distracti, quærentes varia consilia
& modos diuersos, quibus me affligerēt: & his omnibus nō sūt con
puncti corde, neq; vlla miseratione cōmoti super innocētia mea, sed
absq; omni misericordia & cōpunctione pergebant nouā contra me H
excogitare malitiā: * multis & variis modis vexauerūt me, irrisioni-
búsq; & illusionibus variis cōtumeliā magnā & multiplicē intulerūt
mihi insuper & fremuerunt contra me, frēduerúntq; dentibus suis
præ indignatione nimia, veluti dolētes ꝙ non possent omnē suā ma-
litiā & crudelitatē sufficiēter effūdere, veluti maiora ac plura adhuc
irrogare cupiētes. 20. Tu verò domine Deus, cui cōmendaui causam
meā, in quo tota mihi spes reposita est, respice tādē oculo misericor
diæ tuæ ad me seruum tuū, & mea hæc omnia mala, que sine causa pa
tior ab iniquis: * & animā meā, quę nūc tātis affligitur malis, in liber
tatē cōstitue, & eripe à peruersitate illorū: * ab illis (inquā) persequu-
torib⁹ meis, in modū leonum ferocissimis, animā meā (quę vt vnica
est mihi charissima) restitue in libertatē, & salua, vt ab illis nō rapiat
in mortē. 21. Pro gratiarū actione ego tibi cōfessionis laudē persol-
uā, in multitudine magna & copiosa fideliū atq; sanctorū tuorū, in
cōspectu oīs Ecclesię sāctę tuę: * in populo multo & magno valde
ego laudabo te: & coram oīb⁹ fidelib⁹ tuis, quorū futur⁹ est maxim⁹
numer⁹, laudē tibi ꝓ gratiarū actione reddā, cū me ex illorū manibus

A *22 Non supergaudeat*
mihi qui aduersantur
mihi inique: ✱ qui ode
runt me gratis, & an-
nuunt oculis.
23 Quoniã mihi quidẽ
pacifice loquebantur:
✱ & in iracũdia terræ,
loquẽtes dolos cogitabãt
24 Et dilatauerunt su
per me os suum: ✱ dixe
B *runt euge euge, vide-*
runt oculi nostri.
25 Vidisti domine ne
sileas: ✱ domine ne dis
cedas à me.
26 Exurge, & intende
iudicio meo: ✱ & Deus
meus & dominus meus
in causam meam.
27 Iudica me secundũ
iustitiam tuã, domine
C *Deus meus: ✱ & non*
supergaudeant mihi.
28 Nõ dicant in cordi
bus suis, euge euge, ani-
mæ nostræ: ✱ nec dicãt,
deuorabimus eum.
29 Erubescant & reue
reantur simul qui gratu
lantur malis meis.
30 Induãtur cõfusione
& reuerẽtia, qui mali-
D *gna loquũtur super me.*
31 Exultent & læten-
tur qui volunt iustitiã
meam: ✱ & dicant
semper, magnificetur
dominus, qui volunt pa
cem serui eius.
32 Et lingua mea medi
tabitur iustitiam tuã:
✱ tota die laudem tuã.

saluaueris à morte, & in vitam reduxeris. 22. Non patiaris tu Domine, neque permittas fieri, vt gaudeant super me, & de casu atque perditione mea exultent impii illi, qui contra omnem iustitiam & æquitatem innocentem me persequuntur & tribulant: ✱ qui sine causa (cum ego illis nihil nisi bonum offenderim) me prosequuntur odio, & nihilominus secundum exteriorum signorum iudicium inimicitias dissimulant, & simulant, fingúntque amicitiam, oculis mihi & nutibus (vt solent amici amicis) annuentes. 23. Nam mihi hi quidem ore pacem monstrabant, & velut amici loquebantur cum pace & reuerentia, ne prauas eorum machinationes aduerterem: ✱ verum intrinsecus in iracundia terrena & pessima inuidia (quam ipsi ex terrenis affectionibus contra me conceperant) dum mihi loquerentur dolos, & malitias pessimas contra me voluebant in cordibus suis, excogitantes quomodo me in mortem & confusionem pertraherent. 24. Et cum ego in malum aliquod venissem, aut aduersi aliquid mihi contigisset, aperiebãt illi in latitudine os suum contra me, ad exprobrandum & illudendum mihi: ✱ resolutíque in cachinum, ad se inuicem contra me dixerunt in magna lætitia, euge euge, iam tandem viderunt oculi nostri quod tamdiu desiderauimus, iam oculis nostris vidimus impletum, vel ex parte aliqua cordis nostri desiderium: sic inuicem se ad congratulationem de meis malis excitantes, & meæ miseriæ insultantes. 25. Non te ista latent Domine, qui vides, & nosti omnia: ac proinde oro, vt motus misericordia non dissimules, neque cesses auxiliari mihi: ✱ Domine Deus ne elonges teipsum à me per subtractionem auxilii & defensionis tuæ. Nam si tu vel paululum abscesseris, facillime illi dominabuntur mihi. 26. Exurge Domine, & quasi de somno excitatus euigila, sisq; attentus ad faciendum & exequendum pro me iudicium contra illos persequutores meos: ✱ tu (inquam) qui es Dominus meus & Deus meus, exurge, & intende ad discernendam & iudicandam causam meam, quam tibi commendaui, neque vltra differas iudicium. Tempus est enim, vt illorum malitia confundatur, & serui tui patientia remunerationem accipiat. 27. Fac pro me iudicium, & causam meam iudica contra aduersarios meos, secundum iustitiam & æquitatem tuam: cuius est innocentes liberare, & condemnare noxios: ✱ & non permittas, vt illi de me lætentur, neque patiaris illos sui voti compotes fieri. 28. Non sinas eò rem meam deuenire, vt gaudentes de mea perditione, dicant intra se, lætitia & exultatio sit animæ nostræ: non sinas (inquam) ita illos sese lætificare de meo interitu: quod certe facerent, si sui propositi effectu potiri possent: ✱ neque eò rem deuenire patiaris, vt vere dicere possint, Iam prorsus deuorabimus & absorbebimus eum, iam illum in mortem & perditionem præcipitabimus. 29. Quin potius confusio & erubescentia illis veniat pariter omnibus, quicunque gratulantur & gaudent de malis meis, aut concupiscunt meam perditionem. 30. Confusione & erubescentia inuoluantur, & velut operiantur, quicunque contra me in malum magna & superba loquuti sunt, quicunque in superbia aduersum me præsumptuose egerunt. Confundantur (inquam) videntes tuo auxilio omnia ipsorum contra me consilia esse irrita, & per te malum quod mihi fuerant machinati, esse à me depulsum, & in ipsos potius authores retortum. 31. Illi verò quibus beneplacitum est in iustitia mea, & qui amant innocentiam meam, eámque illæsam cupiũt, & saluam ab iniustis persequutoribus, fac tu Domine, vt exultent & lætentur, congaudentes saluti meæ: ✱ & illi qui desiderant & optant pacem atque salutem meam, cum te viderint secundum iustitiam tuam liberasse meam innocentiam, laudem tibi reddentes, dicant semper, glorificetur Dominus, & benedicant nomini sancto tuo propter misericordiam mihi exhibitam. 32. Sed & lingua mea de gratiarum actione solicita, ex corde meditabundo eloquetur, & laudabit admirabilem iustitiam tuam: ✱ & laudem tuã iugiter omni tempore personare conabitur, neque deficiet laus tua de ore meo in æternum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXIIII.

VErſu.1.2.& 3.Iud.dom.noc.me.Clarum eſt in his verſibus,ex ſpiritus abundantiá,&velut fi- E
denti ac libera familiaritate ad Deum humano more dirigi ſermonẽ: id quod & in aliis plu-
ribus locis, maxime in Pſalmis, ſubinde ſolet occurrere. Conſonat autem hæc deſcriptio
Exo.15. bellica ſatis cum eo quod in Cantico Moyſi dicitur:Dominus quaſi vir pugnator,omnipotens no
men eius, Viri enim pugnatoris eſt, cum prælium fuerit ineundum, ad inuaſionem hoſtium arma
apprehendere,ad propriam verò protectionem clypeum aſſumere, gladium euaginare, & hoſtem
circuncingere,ſicq; eum expugnare atque deuincere. Quod autem in 2.parte tertii verſus dicitur,
Pſal.84. Dic animæ meæ,ſalus tua ego ſum:illi vtcunq; cõſentit,quod in alio Pſalmo ait,Audiã quid loqua
Pſal.50. tur in me dominus Deus,quoniã loquetur pacẽ in plebem ſuã. Et alibi Auditui meo dabis gaudiũ
Pſal. 142 & lætitiam.Rurſum alio in loco,Auditam fac mihi mane miſericordiam tuam. Tunc enim dicit a-
Pſal. 34. nimæ noſtræ Deus,Salus tua ego ſum: cum eam interius conſolando,& timorem hoſtium repellẽ
do,de liberatione & ſalute ſecuram reddit,& de victoria facit bene ſperantem.Ac tunc ſane loqui-
tur dominus pacem in nobis, tunc datur auditui noſtro interiori gaudium, tunc audita fit nobis
Dei miſericordia. ¶Verſu 5.Auertantur retrorſum & confundantur. Auerti retrorſum dicuntur
ex communi loquendi conſuetudine,qui impediuntur quoquo modo ab impletione operis quod
propoſuerant aut cœperant. Orat ergo vir iuſtus, vt ii qui aduerſus ſe mala excogitant, auertantur F
retrorſum,id eſt,vt progredi non poſsint,neque perficere quod vel cogitarant vel cœperant. Hãc
autem auerſionem vel prohibitionem in malis (qui Deo cedere neſciunt)eueſtigio ſubſequitur cõ
fuſio & erubeſcentia,eo quod in effectum ſuas cogitationes perducere ſint prohibiti. Nam in viris
bonis,etiam ſi in re qualibet prohiberi eos Diuina diſpoſitione contingat (quemadmodum in A-
Actu.16. poſtolicis actibus Paulo factum legimus, cum in Bithyniam proficiſci proponens, prohiberetur à
ſpiritu Ieſu)non ſubſequitur tamen confuſio neque deturbatio.Norunt enim Diuinæ diſpenſatio-
ni cedere, & ſubiectam illi ſemper ſuam voluntatem tenentes, non confunduntur, cum illa aliud
diſpoſuerit:ſed gaudent magis, ſua voluntate fruſtrata,ſuperiorem illam,quæ omnibus eſt præpa-
rãda,impleri. ¶Verſu 7. Fiant viæ illorũ tenebræ.Tria ſimul mala cõiungit,quæ deuictis &fugien-
tibus de prælio(ſic enim iam initio Pſalmi loqui cœpit Propheta more pugnantium)valde ſunt in-
commoda.Primum enim incommodum eſt,ſi viam habeant tenebroſam,vt non videant quo fu-
giant.Facile enim tunc vel in foueas, vel in alia loca periculoſa incidunt,aut hoſtibus etiam neſciẽ-
tes fiunt obuii. Quod ſi etiam lubrica eſt via,geminum malum eſt: Si verò & perſequutor velox
ſubſequatur,qui vrgeat fugientem, & talis perſequutor qui agilitate & fortitudine ſuperat fugien-
tem (cuiuſmodi eſt angelus domini, cõparatione ad humanam virtutem) vix effugibile malum eſt. G
Videntur autẽ iſta potiſsimum ad corporalem confuſionem & fugam referri, tametſi valeant &
ſecundum ſpiritualem ſententiam myſtice intelligi. ¶Verſu 9.Veniat illi laqueus quem ignorat.
Notandum,ꝙ hæc ſimul cum præcedentibus quæ per modũ imprecandi ponũtur,recte in Chriſti
perſequutoribus impleta videntur.Pugnauit enim pro ipſo aduocatus omnipotens pater eius,&ſal
uum fecit à morte,die tertia ad vitam eum reſuſcitando.Illi verò confuſi ſunt & impediti ab imple
tione cogitationum ſuarum,quibus Chriſtum cogitabant morti tradere,&eius gloriam(etiam poſt
reſurrectionem cognitam)obſcurare:facti ſunt quaſi puluis,diſperſi in omnes partes mundi ex vl-
tione Dei,quæ per angelos adminiſtratur:in tenebris ambulant,& lubrica eſt via eorũ(qua ſecun-
dum legis literam currunt) nihil habens ſolidum,in quo pedem valeant figere:& Diuina vltio vſ-
que ad tempus conſtitutum conſummationis ſæculi,quaſi ſubſequitur & coanguſtat illos:denique
laqueus mortis & damnationis,quem Chriſto tetenderant, apprehendit eos,dum iam propter in-
credulitatem captiui tenentur, & temporali & diabolica captiuitate, poſt hoc ſæculum infœlicius
æternæ mortis vinculis illaqueandi. Ipſe verò Chriſtus dominus, & in ſe,& in membris ſuis dele-
ctatur in domino, & plenæ laudis ei reddit confeſsionem. Sed & quæ ſequuntur de iniquis teſti-
bus.Chriſto apertiſsime ex Euangelica hiſtoria conueniunt, & quòd mala ei pro bonis impii retri-
buant. Perſonæ quoque Dauid hæc omnia non incommode applicari facile videt, quiſquis hiſto- H
1.Re.24. riam libri Regum,memoria retinet. Neque enim ſemel pro illo Deus, aut angelus eius pugnaſſe le-
gitur, hoſtéſq; in fugam vertiſſe per vias tenebroſas,& pluuia ac grandine lubricas factas,perſequẽ
te eos ad hæc angelo domini nouis terroribus,& laqueum mortis, quem innocenti Dauidi tanto
ſtudio tetenderat Saul iniquus, quomodo idem ipſe tandem ſuſceperit, ínque eodem perierit, ma-
nifeſte docet præfata hiſtoria.Quæ verò de iniquis teſtibus dicuntur,intelligi poſſunt de his qui a-
pud Saulem falſo accuſabant Dauid,in iis in quibus reuera erat innoxius. Fuiſſe enim eiuſmodi ali-
quot,qui apud Saulẽ falſo detrahebant Dauidi, ipſius verba ſatis dilucide monſtrant,quæ poſt Sau
lem egreſſum è ſpelunca,abſciſſa chlamydis ipſius ora, clamauit dicens, Quare audis verba homi-
num loquentium, Dauid quærit malum,aduerſum te? ¶Verſu 13. Quæ ignorabam,interrogabant
me.Attende nouã acceptionem verbi interrogare,quod hîc pònitur pro obiicere. Alioqui,teſtes
non proprie interrogant quærendo ſed aſſerunt potius teſtificando.Dicuntur autem teſtes hîc in-
terrogare,forſitan propterea ꝙ ſicut is qui interrogat,reſponſionem expectat ab eo quem interro
gat: ita teſtes dum ſuam accuſationẽ proponunt,velut reſponſionẽ expectant eius aduerſus quem
obiiciunt,vt vel conſentiat, vel abneget accuſatus. Vnde cum de ſaluatore noſtro falſi teſtes dixiſ-
Matt.26 ſent,Hunc audiuimus dicentem,&c. ſtatim adiunxit princeps ſacerdotum, Nihil reſpondes ad ea
Marc.14 quæ iſti teſtificantur aduerſum te? ¶Verſu decimoquarto,Retribuebant mihi mala pro bonis.Cũ
Mat.26. Pſalmus iſte Chriſto domino accommodabitur,ſterilitas hæc animæ referri commode poterit ad

A illum statum in quo erat, cum imminente iam passione pauere inciperet & tædere, cōtristari & mæ Lucæ. 22
stus esse: cum factus in agonia, sanguinis guttas sudaret. Aut intelligatur sterilitas ista animæ, cessa-
tio ipsius ab opere, ad quod missus fuerat. Cōstat enim frequenter Iudæos sua ingratitudine (dum
mala pro bonis nimis ingrate & improbe redderent (Christum ab opere prædicationis & sanatio-
nis cessare fecisse, ita vt aliquando lateret, cedendū putans malitiæ, & illorum insaniæ locū dare vo-
lens. Ac tunc velut sterilis videbatur anima & vita eius, cum tamen secundum veritatem nullo vn-
quam momento apud patrem esset nobis sterilis, tametsi foris videretur sterilis, cum nihil exterio-
ris operis ageret. ¶ Versu 15. Induebar cilicio. Quæ hîc dicuntur de cilicio & de ieiunio, nō certo vi
dentur ad literam in scriptura vsquam vel de Christo, vel de Dauid legi: ꝙ videlicet in persequutio-
ne inimicorum ista fecerint. Vnde possumus per ista simpliciter intelligere humiliationem & affli-
ctionem, qua & Christus dominus, & Dauid ipse pro inimicis sese afflixerunt: id quod de vtroq;
est ex scripturis satis manifestum. ¶ Versu 16. Et oratio mea in sinu meo cōuertetur. Oratio dicitur
in sinum orantis conuerti, quando pro aliis effusa, & velut foras emissa, in propriam vtilitatem re-
dit eius à quo fusa est. Ex cōmuni autem loquēdi consuetudine hic sermo accipitur. Quod enim in
sinu habemus, nōdum periisse dignoscitur. Et quod in sinum nobis reuertitur, nondū periit fruct⁹
eius. In sinu enim seruabitur. Atq; per hunc modum econtrario dicimus, in ventum, vel in aërem
B abire orationem illorum, qui nec sibi, nec aliis fructum orando faciunt: quemadmodum sunt su-
perborum & impiorum inacceptabiles preces. Quæ enim in ventum effunduntur, pereunt. ¶ Ver-
su 17. Quasi prox. & quasi fra. nost. sic comp. ac deinceps, manifestum ex Euangelica historia, Chri
sto hæc omnia competere. Mansuetissima enim & amicabilissima eius erga omnes conuersatio
fuit: & tamen sæuissima fuit rabies persequutorum eius, tam in cruciatibus & flagellis, quā in irri-
sionibus & opprobriis. Sed & versus 22. manifeste indicat, hunc Psalmum de Christo potissimum
intelligi. Nam apud Ioannem legimus Christum sibiipsi huius scripturæ partem applicasse, cū post Ioan. 15.
enarratam Iudæorum feritatem conclusit, dicens, Sed vt impleatur sermo qui in lege eorum scri-
ptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Versus quoque mox sequentes, Christo optime quadrāt.
Pacifice enim Iudæi loquebantur Christo, vocantes eum magistrum, præceptorem, & à Deo mis-
sum, vt ex diuersis Euangelii locis clarescit: & cætera item quæ sequuntur, ex Euangelica lectione
aperte Christo videntur conuenire. ¶ Versu 21. In popu. gra. laud. te. Populus grauis non significat
grauitatem morum, quam maturitatem possumus nuncupare, vt sit sensus. In populo maturo lau-
dabo te. Tametsi enim hæc sententia habeat veritatem (siquidem in maturis & bene cōpositis lau-
datur Deus, non in iis qui leues sunt & incompositis moribus) non videtur tamen ista hoc in lo-
C co esse scripturæ huius intelligentia. Significat autem grauitas ista potius copiosam multitudinem.
Nam & vulgo, sic loquimur, multitudinem, & magnitudinem admodum copiosam volentes signi
ficare. Veluti cum dicimus, Rex cum exercitu graui inuasit hostes. Congregat imperator aduersum 1 Mach. 1.
Turcas grauem exercitum. Sic primi libri Machabæorum primo capite de Antiocho dicitur, quòd
ingressus est Aegyptum in multitudine graui, id est, in magna exercitus multitudine. Et Esaiæ 21.
cap. dicitur, à facie grauis prælii, pro prælio grandi & magno. Vnde ex Hebræo quidam vertunt, In Esaiæ. 21.
populo multo. Beatus verò Hierony. In populo forti: quod ad eandem potest sententiam reduci.
Populus autem iste multus, est fidelium populus, qui ex Dei gratia mirum in modum auctus est, &
excreuit per vniuersum orbem. in quo sane populo, per vniuersam Ecclesiam, laudat filius patrem,
vt hoc in loco pollicetur. ¶ Versu 23. In iracun. terræ loqn. dolos cogitabant. Iracundia terræ dicitur
mala iracundia, qualis erat iracūdia persequutorum Christi. Exarserunt enim & indignati sunt con-
tra eum, non secundū Deum, neq; propter Deum (tametsi falso illud suæ impietati prætexerunt)
sed secundum carnem & terrenas affectiones: quoniā videlicet veritatē prædicabat, & cælestia an-
nunciabat, vitia autem illorum arguebat, in quibus perstare eligebant. Sed & in illo solemni suo cō-
silio, quod aduersus Christum pōtifices collegerant, quid aiunt? quam proponunt indignationis Ioan. 11.
causam? Si dimittimus eum sic (inquiunt) omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent no
D strum locum, & gentem. Videlicet manifestum est, iracundiam hanc non nisi terrenam fuisse, quo
loquentes dolos aduersus illum cogitabant. ¶ Versu 24. Dilata. sup. me os suum. Dilatare os solent,
qui irrident & exprobant aliis, aut qui contra aliquem gloriantur. Vnde Anna Samuelis mater, in
Cantico suo dicebat, Dilatatum est os meum super inimicos meos, &c. nimirum significare volēs, 1. Reg. 2.
iam se gloriari posse contra suam æmulam, & habere iam quod illi respondeat, quæ antè ipsam cre
bris exprobationibus solita fuerat affligere. Particula autem, euge euge, partim quidem exprobran-
tis & insultantis esse videtur, quatenus cōtra ipsum dirigitur, super quo profertur: partim verò ex-
hortantis ad gaudiū, quatenus sibiinuicem loquuntur, qui pariter gloriantur aduersus alium. Et si-
milem fere vim habet cum dicitur, vah vah, quod beatus Hierony. ex Hebræo vertit, pro euge eu-
ge. In Hebræo habetur heach heach: quod est aduerbium gaudendi atque etiam illudendi.

XXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

IN profunda meditatione rerū duarum diuersissimarum, id est, humanæ prauitatis & Diuinæ bonitatis, cō stitutus Propheta, hunc sequentem Psalmum composuit. In quo primis quatuor versibus, hominum in malitia obstinatorum depingit peruersitatem, qui Dei timore obiecto, dolose agunt coram Deo, tam verbis quā operibus, ad omnē impietatē faciles sēperq; parati, Mox verò ī 5. & 6. versibus, quasi ab extremo in extremū aliud subito trāsiēs, saltu magno, ad diuinæ bonitatis & oīmodæ pfectiōis cōsiderationē trāsilit: misericordiæ

eius in cælis altitudinem, veritatis ac fidei plenitudinem, iustitiæ firmitatem, & iudiciorum inexhaustā profunditatem considerans. Ac deinde specialius magnificentiam misericordiæ eius prosequitur, per quā etiā infimos, vilißimos peccatores à sua salute Deus non repellit: sub cuius alis sperant omnes fideles, de cuius dulcedine reficiūtur atque potantur electi, tanq̄ de fontali origine vitæ & omnis boni. Quā etiā misericordiam simul cū vera Dei iustitia prætendi & exhiberi fidelibus postulat, suam meditationē concludens: & ne impedimentum vllum aut obstaculum inueniat operatio Diuinæ misericordiæ, malum superbiæ deprecatur, per quod cecidisse meminit omnes operatores iniquitatis. Facit autem hanc contemplationem admodum iucundam & delectabilem illa rerum diuersißimarum comparatio (opposita enim sibi inuicem iuxta posita magis elucescunt) dū primū profunditatem malitiæ hominum obstinatorū considerat, mox verò ex opposito Dei omnimodam & sublimißimam perfectionem contemplatur: à qua deinde, ordinato progressu, descendit ad considerationes beatitudinis & fœlicitatis bonorum, qui sperant in illa. E

TRIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Dixit iniustus, vt delinquat in semetipso: ✳ non est timor Dei ante oculos eius.

2 Quoniam dolose egit in conspectu eius: ✳ vt inueniatur iniquitas eius ad odium.

3 Verba oris eius, iniquitas & dolus:
Mat.12. Lucæ. 6. *✳ noluit intelligere vt bene ageret.*
2.Tim.4 Iob.21.

4 Iniquitatem meditatus est in cubili suo: ✳ astitit omni viæ nō bonæ: ✳ malitiam autem non odit.

5 Domine in cælo misericordia tua: ✳ & veritas tua vsque ad nubes.

Psal.144

6 Iustitia tua sicut mōtes Dei: ✳ iudicia tua abyssus multa.

7 Homines & iumenta saluabis domine:

DIxerunt homines impii in cordibus suis intrà semetipsos, & propositū fecerunt, vt absq; remorsu male agāt: sicq; ex electione & proposito malæ voluntatis præeli- F
gunt iniquitatē virtuti: * nō habent Deum præ oculis neq; timorē ei⁹: atq; ita sine fræno, sine retinaculo sese libere dedunt omnibus iniquitatibus, quas cogitauerunt in cordib⁹ suis. 2 Nō habere autē illos timorē Dei ante oculos, hinc euidēs est, quoniā dolose, nequiter, & duplici corde agūt in cōspectu Dei, quasi existiment se posse latere Deū, vel quasi nō sit ipse iniquitatū iudex & vltor futurus: * ita (inquam) dolose & nequiter agūt, vt inueniatur iniquitas eorū odibilis, detestabilis, & abominabilis Deo, fiántq; ipsi propter suam dolosam malitiā Deo prorsus odibiles & abominabiles, & reprobi à cōspectu ipsius. Qui enim ex infirmitate qualibet peccant, sic tamen vt nō prorsus timorē Dei abiiciant, neq; dolose agunt in cōspectu Dei, in impœnitentia absq; remorsu perseuerādo, quasi ipsum latere posint, aut eius manus effugere, sed post cōmissū peccatū ad cor reuertūtur, horū iniquitas nō omnino inuenitur ante Deum ad odiū: neq; ipsi Deo per hoc prorsus odibiles fiūt & re-
probi, quemadmodū illi priores. 3. Verba oris impiorū illorum quæ G
loquuntur, plena sunt malitiæ & fraudis: malitiæ quidē contra Deū, fraudis cōtra proximū. Ex abundantia enim cordis (quod in proposito malitiæ firmatum est & obduratum) os illorū similia loquitur: * neglexerunt, imò cōtempserunt & recusauerunt intelligere veritatē, & ea cognoscere quæ ad vitā benigne agendā essent necessaria, à veritate auditū & intelligentiam auertentes, dicētes Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarū nolumus. 4. Iniquitatem meditantur in cubilibus, in penetralibus cordis sui: atq; etiam in cōclauibus suis, cū fuerint solitarii, nihil aliud reuoluūt, quā quomodo suas iniquitates valeant perficere: * asistunt iuxta omnes vias malas, prompti eas perābulare, ad mala quælibet operando faciles atq; parati: * nullam horrescunt impietatē, prompti ad exercendā quamlibet malitiā, vbi primum sese obtulerit occasio. 5 Verū his in sua peruersitate relictis, ad te potentisime domine Deus transeo contēplandū. Ac pri-
mum quidē offert sese mihi immensa tua misericordia, quæ tāto mi- H
hi est admirabilior, quanto illorū est impietas profundior, quā tu ita benigne sustines, ita toleras patienter. Relucet autē eadē hæc misericordia tua, potisimum in cęlo, & beatis incolis eius: * veritas autem & fides tua totam replet terram, estq; altisima & excelsa, quasi vsq; ad nubes, quoniā tu veritatem & fidem seruas altisimā atq; certisimam omnibus inhabitantibus terrā, omnibus verax existēs, & fidelis in omnibus verbis tuis. 6. Iustitia tua per quam vni cuique reddis secundū opera, & per quā iudicas omnia, ipsa est alta nimis firmáq; stabilisima & immobilis, ad modum montiū Dei, id est, altisimorū & immobilium, quā nemo poterit à rectitudine sua in alteram partē deflectere: * iudicia autem tua, quibus omnia dispensas, gubernas, & diiudicas, ꝓfunda sunt & imperuestigabilia, quæ nullus valeat humanus intellectus perscrutando inuenire: quemadmodū abyssus immēsa, cuius profunditas cognosci non potest. 7 Tu domine secundum occulta tua consilia atq; iudicia saluos facere decreuisti, non solū homines præcipuos, qui secundū legē tuam vel scriptam, vel naturalē rationabiliter vt homines viuūt, te colētes, & tibi operib⁹ bonis se-

A

cundum rationem & legem præscriptã seruientes, verũetiã infimos Psal. 48.
& despectissimos hominum, qui iumenta potius q̃ homines appella Psalm. 31.
ri meruerũt, assimilat per vitã irrationabilẽ iumentis irrationabili-
b⁹, similésq; facti equis & mulis, in quibus nõ est intellect⁹, cuiusmo-
di: popul⁹ gentiũ erat idololatrarũ, & peccatorũ omnium carnaliũ,
quorũ bonam partẽ à suis vitiis & irrationali vita cõuersam tu salua

** quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.*

bis: * & in hoc mirabili opere misericordiæ tuæ, ò bone Deus, quo-
modo & quantũ magnificasti atq; glorificasti sanctam misericordiã
tuam. Nam ꝙ etiã nos infimos & sordissimos peccatores dignatus
es vocare & suscipere ad gratiã atq; salutẽ, est hoc profecto maxime

8 Filii autem hominũ in tegmine alarũ tuarum sperabunt.

& inæstimabilis misericordiæ certum indiciũ. 8 Atq; ob hanc tuam
præclaram misericordiã, filii hominum de sua salute soliciti, & tibi
seruire cupientes, spẽ suã constituent in protectione tua, súbq; alas
misericordiæ tuæ velut ad tutissimũ refugiũ confugiẽt, vt sub eis fo
ueantur in profectu spiritualium virtutũ, & ꝓtegantur ab aduersita
te persequentiũ. Nusquã enim nisi ab his tuis alis tutũ est electis re-

B *9 Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: * & torrente voluptatis tuæ potabis eos.*

fugium. 9 Sub his autẽ alis tuæ misericordiæ habitãtes, copiose pa-
scentur atq; reficiẽtur de vbertate, de abundantia, de pinguedine do
mus tuæ: * & tu domine potabis eos, atq; reficies de limpidissimo il-
lo torrẽte iucunditatis tuæ: in hac quidẽ præsenti vita, de pinguedi-
ne & torrẽte gratiæ spiritus sancti, qua in Ecclesia sancta reficiũtur,
cõsolantur, & abunde implentur animæ fideliũ tuorũ: in futura au-
tem patria, de illa abundãtissima plenitudine omnis boni, qua satian Psalm. 16

10 Quoniam apud te est fons vitæ:

tur omnes beati, cũ apparuerit illis gloria tua. 10. Nam apud te, siue
tecum, est fontalis origo omnis vitæ: ésq; ipse tu fontalis vena, à qua
omnis vita effluit, & à qua incessanter & indeficiẽter vita ꝓfluit atq;
emanat in omnes in quos volueris, atq; ob hoc, potẽs es voluptatẽ
vitæ æternæ cõmunicare filiis hominũ, adhęrẽtibus tibi, qui es vena

** & in lumine tuo videbimus lumen.*

aquarũ viuentiũ. * in lumine tuo quod in nobis tu infundis, datur Hiere. 17
nobis videre & cognoscere teipsum, qui es lumen increatũ, infini-
tum, & immensum. Nã & nunc in via, quod te vtcunq; cognoscim⁹

C

per speciẽ, ex beneficio est tui luminis siue naturalis siue fidei, quod
tu vtrunq; infundis in nobis: In patria autẽ, cũ te facie ad faciem cõ- 1. Co. 13.
tuebimur, erit in nobis refulgẽtia gloriæ & claritatis tuæ, quã in no- 2. Cor. 3.
bis recipiemus tanq̃ in speculo, quando ad imaginẽ tuã transforma

*11 Prætende misericordiam tuam scientibus te: * & iustitiã tuam his qui recto sunt corde.*

bimur à claritate vultus tui. 11 Oro autẽ te domine, cõcludens medi-
tationẽ hãc meã, vt misericordiam tuã extendas ad illos omnes qui
in te credunt, qui te per fidẽ cognoscunt & sciũt: * & iustitiam tuam
exhibe ac pr̨etẽde iis qui sunt syncerę & bonę volũtatis, è quorũ nu
mero me quoq; ex tua gratia vnũ esse cõfido. 12 Ne autẽ vllum mi-

*12 Non veniat mihi pes superbiæ: * & manus peccatoris non moueat me.*

hi misericordiæ atq; iustitiæ tuæ eueniat impedimentũ, obsecro do
mine, vt nõ patiaris in mentis elationem me incidere, & superbiã in
me venire, qua præceps ferar in malũ, & dimouear à rectitudine sta-
tus mei: * neq; permittas, vt peccatorũ potentia atque potestas (siue
diaboli, qui peccat ab initio, siue hominum malorũ, qui imitantur il Ioan. 8.
lũ, & sunt ex parte illius) suis tẽtationibus & persequutionib⁹, extra 1. Ioan. 3.
veritatis viam me pertrahãt in deuia iniquitatis, & à soliditate virtu

D *13 Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem:*

tis dimouear in instabilitatẽ peccati. 13 Neq; verò sine causa est quod
mihi metuo. Illic enim (id est, in superbia & per superbiã) ceciderunt
omnes operarii iniquitatis: primũ quidẽ spiritus magni, qui per su-
perbiam corruerunt à sublimitate cõditionis suæ in infima baratri:

** expulsi sunt, nec potuerunt stare.*

deinde & oẽs qui peccauerũt in hominibus, quoniã initiũ oĩs pec-
cati superbia est, & per illã apostatare siue auerti à Deo: * per illã ex- Eccle. 10
pulsi sunt, & eiecti à suis sedibus (quæ illis præparatæ fuerãt, si in su
perbiã non fuissent elati) & nõ potuerũt perstare in ea gloria, in quã
cõditi fuerant ab initio, postquã venisset illis pes iste superbiæ: qui si
illis non venisset, nunquã expulsi fuissent, sed perstitissent vsque in
hodierdum diẽ: & in sæculũ sæculi. Atq; hanc ob causam, cupiẽs e-
go imperpetũ sentire misericordiam tuã, atq; in tua iustitia semper
perstare, merito hoc à te oĩ instãtia postulo, vt ab illo pede superbiæ
pessimo, & peccatorũ manibus, me custodias in sempiternũ. Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXV.

VErsu primo, Dixit iniustus vt delinquat in semetipso, Iuxta sententiã in Elucidatione expla
natã particula, in semetipso, copulari debet cũ verbo primo loco posito, ad hunc modũ. Di

xit iniuſtus in ſemetipſo, vt delinquat. Videntur autẽ hoc enunciandi modo ſignificari illi, qui pec- E
cant ex propoſito cordis, ex peruerſa & obſtinata malitia. Nã qui ex infirmitate aut fragilitate pec-
cant (quod eſt humanum) hi in ſemetipſis in ſpiritu, priuſquã peccent, dicunt vt bene agant, id eſt,
proponunt bene agere: tametſi obueniente tentatione, iuxta propoſitum non agant. Atq; hi ſane,
cum vt homines peccent, nõ penitus ſtatim reprobantur à Deo, ſed per pœnitentiã redeuntes poſt
peccatum, recipiuntur & ſaluantur ab eo. Atq; huiuſmodi ex infirmitate, vel etiam ex ignorantia
peccantes, iumenta illa commode intelligi poſſunt, de quibus fit mentio in verſu ſeptimo. Vt enim
priorum illorũ propter obſtinationem inſanabile peccatum eſt, & iccirco ſub odio Dei ſunt & re-
probi: ita horum econtrario propter infirmitatem ſanabile malum, neque reprobi ſunt à conſpectu
Domini, qui non ſolos agnoſcit innocentes, verumetiam ſuſcipit & ſaluat peccatores pœnitenres.
Pſal. 110. ¶ Verſu 3. Cum dicitur, Verba oris impii, iniquitas & dolus, ſimilis modus loquẽdi eſt, quo alibi de
Pſal. 118. Deo dicitur, quod opus eius ſit confeſsio & magnificentia, id eſt, magnificum & cõfeſsione dignũ.
Et alio in loco, mandata eius dicũtur veritas & æquitas, id eſt, vera & æqua. Ita ſane & hoc in loco,
verba impiorum dicuntur iniquitas & dolus, quoniam iniqua ſunt & doloſa, ſiue fraudulenta, im-
pietate nimirum & fraudulentia plena. In ſecunda autẽ parte verſus, verbum noluit, accipiatur non
vt dicat meram negationẽ, quaſi non voluit, ſed potius contrarietatem, pro recuſauit & voluntatẽ
auertit. Nam obſtinati illi in impietate ſua (de quibus manifeſtum eſt hoc loco fieri ſermonem) nõ F
ſolum non volunt intelligere quæ bona ſunt, verumetiã recuſant intelligere, & planè ſua praua vo
luntate auertunt intellectum. ¶ Verſu 5. Dom. in cælo miſer. tua. Ne diſcriminatim & diuiſim iſtas
huius verſus partes intelligas, quaſi ſolum in cælo ſit Dei miſericordia & veritas, ſolũ vſq; ad nubes.
Actu. 10. Nã & in cælo eſt veritas, & eſt in terris vſq; ad nubes miſericordia. Illo tamẽ diſtincto loquendi mo
do vti voluit Propheta, propterea ꝙ in cælo ſpecialius relucet dei miſericordia, & vbiq; fidem & ve
ritatem ipſe cuſtodit omnibus, vbicunque locorum fuerint, abſq; perſonarũ acceptione: quemad-
modum in Apoſtolicis actibus ait Petrus, In veritate (inquit) cõperi, quia non eſt perſonarum ac-
ceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Poteſt etiã
per hanc diſtinctionem ſermonis accipi tantum ſuper excellentia Diuinæ miſericordiæ, ſecundum
Pſal. 144 manifeſtationem & apparentiam: eo quòd multo maior appareat erga nos Dei miſericordia, quã
Iac. 2. iuſtitia. Vnde in alio Pſalmo dicitur, Miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Et Iacobus Apo-
ſtolus in ſua Canonica Epiſtola, Superexaltat (inquit) miſericordia iudicium. Hanc autem præcel-
lentiam miſericordiæ conuenienter accipimus, in eo quod dicitur, miſericordiam eſſe etiam in cæ-
lo, id eſt, pertingere vſque in cælum, iuſtitiam autem vſque ad nubes. Manifeſtum eſt enim, nubes
ſub cælis eſſe inferiores. Secundum veritatem tamen, & vſq; in cælum pertingit iuſtitia, & illic eſt:
oportétque eam ęqualem eſſe cum miſericordia, cum vtraque infinita ſit, & æque immenſurabilis: G
cum ſint iuſtitia & miſericordia Dei, vnus & idem ipſe infinitus Deus & incommenſurabilis.
¶ Verſu 7. Homines & iumenta ſaluabis domine. In Elucidatione ſpiritualiter quę ſint iumenta ex-
poſuimus. Non enim incongruum eſt, neque nouum in ſcripturis, vocari res illorum nominibus
Eſaię. 53. quibus aſsimilantur ſecundum aliquam proprietatem: quando & Chriſtus, propter manſuetudi-
Apoc. 5. nem & tolerantiam paſsionis, ouis vel agnus: propter fortitudinem atque victoriam, leo: propter
Ibidem. firmitatem, petra inuenitur appellatus. Ita nihil inconueniens, ſi homines honorem ſibi à Deo da-
1. Cor. 10 tum non intelligentes, ac ſeipſos iumentis inſipientibus aſsimilantes, iumenta etiam appellentur.
Eſaiæ. 8. Quod autem etiam iumẽta huiuſmodi velit ſaluare Dei miſericordia, apertiſsime teſtatur ipſa vox
filii, dicentis in Euangelio, Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitẽtiam. Quid enim hoc
Matt. 9. eſt aliud, quàm, Non ſolum homines, verumetiam iumenta veni ſaluare? Nam publicani & pecca-
tores (de quibus loquebatur dominus) indubie ex his iumentis erant. Verum hinc nemo anſam ſu-
mat erroris, nemo aliter quàm oportet ea quæ hìc dicuntur de ſaluatione iumentorum intelligat:
quaſi dicere velit Propheta, æquæ omnes à Deo ſalutem conſequuturos, ſiue bonos ſiue malos: &
Matt. 23. tam eſſe vniuerſalem Dei miſericordiam, vt neminem ſit repulſura à ſalute æterna in damnationẽ.
Ioan. 5. Manifeſte enim hoc aduerſatur Euãgelicæ doctrinæ, quæ bonos in vitã æternã docet ituros in die H
iudicii, malos verò in æternum ignem. Non ergo illa eſt ſententia Prophetæ, quòd vniuerſaliter o-
mnes etiam irrationabiliter & male viuentes ſit Deus in ſalutem æternam admiſſurus, eos qui in
morte & in die iudicii iumenta inuenti fuerint: ſed hoc tantum vult ſermo propheticus, quòd mul
tos peccatores in ſuis peccatis ſordidos, à peccatis in hac vita ſaluos facit Deus & mundat: ſicque
qui erant iumenta, homines facit, atque in ſalutem æternam perducit. Poſſent tamen iumenta iſta
intelligi corporaliter irrationales beſtiæ: ac tunc verbum, ſaluabis, non debet accipi, vt ſolet in ſcri-
pturis, pro ſaluatione iuſtorum, vel à peccatis, vel in vitam æternam, ſed referri ad nutritionem, &
ſuſtentationem in ſua eſſentia. Eſt enim tam magna Dei miſericordia, vt nõ ſolum hominibus quæ
ad vitam ſunt neceſſaria ſubminiſtret, verũetiam irrationabilibus beſtiis, & infimis animalibus, iu-
xta illud alterius Pſalmi, Omnia à te expectant, vt des illis eſcã in tempore opportuno. Et iterum,
Pſal. 144 Qui dat eſcam omni carni. Verum prior intelligentia magis videtur eſſe ex mente Pſalmographi.
Pſal. 103. ¶ Verſu eodem, Quemadmodum multiplicaſti miſericordiam tuam Deus. Iſtud legi poteſt diui-
Pſal. 135. ſim, ſecundum ſententiam à priori parte: vt ſit admiratio quædam ex conſideratione magnæ miſe-
ricordiæ Dei. Et hanc ſententiã in Elucidatione ſequuti ſumus. Cui etiam cõſentit beati Hierony-
mi ex Hebræo tranſlatio, quæ ſic habet, Quàm pretioſa eſt miſericordia tua, domine, Ad quem mo
dum concorditer vertunt etiã cæteri ex Hebræo interpretes. Poſſet tamen iuxta noſtram lectionẽ
legi coniunctim cum priore parte, ad hunc ſenſum, Homines & iumenta ſaluabis domine, ſecun-

A dum quod, vel iuxta quod multiplicasti seu magnificasti misericordiã tuam: hoc est, secũdũ multitudinẽ, vel potius secundum magnitudinẽ aut magnificentiam misericordiæ tuæ. ¶ Versu nono Inebriabuntur ab vbertate domus tuę. Illud mirandũ de libertate sanctarum scripturarũ, ꝙ illis etiam vocabulis quæ apud homines vitium sonant & fœditatem, in rebus sacratissimis vtitur. Veluti cũ hîc inebriari dicuntur sancti ab vbertate domus Dei, & cum alibi satiandũ se dicit Propheta, apparente gloria domini. Manifestũ autem est, in huiusmodi sermonibus omnẽ crassitiem se moueri debere, nihilq́, crassum, corporale, aut fœdum oportere intelligere. Inebriatio enim hoc in loco, sicut & illic satietas, nõ aliud quã plenitudinẽ & perfectam abundantiam significat: quemadmodũ apud homines pleni sunt cibo aut potu absq; defectu, qui satiati sunt aut inebriati. Potest verò ista vbertas domus Dei, vel ad Ecclesiã militantẽ, vel ad triumphantẽ referri, quemadmodũ & sequẽs particula de torrẽte voluptatis: quãuis magis videatur de Ecclesia triũphante sermo haberi. Quòd autẽ torrens voluptatis dicitur quo potantur sancti, satis illi cõsonat quod apud Ioannem de aqua spiritualis gratiæ dicitur, Omnis qui biberit ex aqua hac, fiet in eo fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Non enim est aqua hæc stagnalis, sed impetu perpetuo illuc recurrit vnde egreditur: iuxta illud, Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur. Quẽadmodũ enim aqua spiritualis gratię à throno procedit omnipotentis, ita ad eundem magno impetu redire semper festinat, secũ rapiens cor humanum, & cogitationes atq; affectus illius: quemadmodũ fluxus aquarum torrentis secũ rapit folia, arenã, lapillos, atque alia quælibet, quæ forsitan fuerint immixta. Sed & in Canticis de his

Psal.16.

Ioan.4.

Eccle.1.

Cant.4.

B aquis dicitur, ꝙ impetu fluunt de Libano, quod sanè ad torrentẽ spectat. Et quoniã non dedignantur sacræ literæ in rebus tam maximis, tam vilissimis vti vocabulis, illam æternæ beatitudinis sufficientiã ebrietatis & satietatis, appellationibus significantes, age & nos aliquãtulum illam qualis & quanta sit futura, ex horũ consuetudine cõsideremus. & quãto seruis Dei sua sit ebrietas & satietas futura suauior, quã huius sæculi ebriosis aut voratoribus, paululũ degustemus, siue poti⁹ delibem⁹. Primũ quidem, illud sibi in magnã fœlicitatis partem reputant voratores & ebriosi huius sæculi, si plurimũ valeant ingurgitare: & cum ingurgitauerint plurima, si nõ inde grauamen aut nocumentum persentiant: optarentq;, si fieri posset, perpetuo ingurgitare, & nunquam cibum ori abesse, potúmq; nunquã deesse gutturi, si capacitas ventris ita permitteret. Hinc & esuriem vehemẽter amãt & sitim. Imo si forte hæc non adsint pro voto, mille modis sibi procurãt vorandi aut potandi appetitum: nõ certè vt esuriant aut sitiant, sed vt cibum ori, aut potũ gutturi cum delectatione immittere valeant. Dolent quoq; & cõqueruntur, non maiorem sibi ad edendũ & bibendũ esse appetitũ. Deinde & illud eorum fœlicitatem perficit, si tam sint abundantes, vt quantuncunq; ingurgitent,

C sciant nunquã sese defectum passuros. Alioqui nõ admodũ magnam adferret voluptatẽ hodie inebriari aut satiari, cras verò penuriã pati. Est autem his cõsiderationibus sanctorum in patria admodum beata futura satietas atq; ebrietas. Semper enim mensæ illi beatissimæ in æternitate assidebũt, nunquã imperpetuũ recedent à cõuiuio illo delitiosissimo, ad quod semel si fuerint admissi, cõuiuio oppulentissimo, vbi omniũ rerum indeficiens est copia, vbi nihil non erit eorũ quæ desiderari possunt, & tantũ erit quantum desiderari potest: vbi perpetuo comedentes mel dulcissimum, & vinum electissimũ mulsúmq; amabilissimum perpetuo bibentes, nullum vnquam grauamẽ sustinebunt, nullam sentient aut repletionis aut tædii aut nauseæ molestiã. Neq; metus nobis esse poterit, ne deficiat aliquando in quo reficiamur, mel videlicet ab ore, aut vinũ à gutture. Erit enim illic omnis boni indeficientia. At verò seculi voratores ac ebriosi, non perpetuo iniicere possunt vel cibũ vel potũ: sed cessare aliquãdo eos oportet à sua delectatione, eámq; intermittere. Neq; enim perpetuo comedere valent, vel perpetuo potare. Et quidẽ cun multũ biberint, infirmantur, & magno dolore nonnunquã torquentur: subinde etiam cum amaritudine euomere compulsi, quæ cum modica delectatione fuerant ingurgitata: & cum in conuiuio aut cõpotatione ad diẽ sederint, fatigati coguntur recedere, & somno sese dare: rationéq; ita destituũtur, & eius vsu priuãtur, vt neq; proximos sibi, neq; etiam seipsos cognoscant: cũ beati illi semper comedentes, sempérq; bibentes, absque omni intermissione, nullo inde vel minimo incõmodo afficiãtur: ita vt post mille annorũ milia, tam recens & tam plena sit illis futura suę ebrietatis atq; satietatis voluptas, quã primo ipso momento, quo ad ea perfruendũ fuerãt admissi. Et licet semper ebrii, sempérq; saturi sint futuri, nunquam tamen impedientur à perfecta cognitione, imò visione aperta Dei, & rerum omnium in eo contemplatione. Denique illud expende, quã beatũ se putaret ebriosus quispiam, si illi liceret iuxta vas maximum & indeficiens optimo liquore plenum perpetuò adiacere, absque nocumento, sempérq; ex vasis plenitudine in guttur suũ liquor optimus copiose influeret, ipse verò nullũ inde grauamen, nullam molestiã, nullã torquentẽ sentiret repletionẽ. Talis profecto erit beatorum ebrietas, & infinitò quã cogitari possit admirabilior. Hęc de sanctorũ beata fœlicitate, ex vilissima secularium ebrietate, nos quidem prolixius forsitã quã necesse erat deduximus. Te tamẽ quicunq; huic annotationi lector obtigeris, putamus recte facturum si in istis ruminandis etiã longius diutiusq; demoreris: vt vel ex parte aliqua, quantum ex humanis rebus possunt capi cælestia, discas, quæ te maneant in futuro beata præmia. ¶ Versu decimo, Quoniam apud te est fons vitæ. Apud Deũ esse fontem vitę, idem est acsi dicatur, ipse est fons vitę, quẽadmodũ & alibi, Apud dominũ est misericordia, cum ipse sit misericordia. Quod autẽ de lumine dicitur, In lumine tuo videbimus lumen: pręter eam quę in Elucidatione ponitur intelligentiam, potest etiã ita accipi, vt sit sensus, Teipsum, in te ipso videbimus te, qui lumen es. videbimus in tuo lumine: in teipso, qui es lumen, aut in tua illuminatione. Te enim nos illuminãte, ad tui cognitionẽ perfectã, tunc te videbimus. Sed & altiori

D (margin letter beside "ximos sibi")

Psal.129.

adhuc cõtemplatione, ad patriã & filiũ distincte ista referre possumus. Est enim filius lumen, est lu-
men & pater, Et quia de lumine quod est pater, procedit lumẽ quod est filius (nimirũ lumen de lu- E
mine) iccirco hac ratione filius dici potest lumẽ patris. In tuo ergo consubstãtiali lumine te videbi
Matt.11. mus, ô pater ingenite, ô lumen beatissimũ, in tuo coæterno filio te videbim⁹, æternũ patrem lumi
Lucæ.10. num. Nemo enim nouit te patrẽ, nisi tuus filius, & cui voluerit ille reuelare. Insuper & splendor est
Hebr.1. gloriæ, imago quoq;, figura, & character substantiæ tuæ. Manifestũ est autẽ, in imagine illud videri
cuius est imago: potissimũ in tali imagine, ꝙ eandem habeat cum eo, cuius est imago, substantiam.

XXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste (vt alii nounulli) secũdum alphabeti Hebraici literas cõtextus est, hac ratione, vt quælibet litera geminos cõplectatur versus: ita vt primus versus, Noli æmulari, incipiat à litera Aleph: tertius, Spera in domino, à Beth: quintus, Reuera domino à Duleth, atq;, ita deinceps. Tractat autẽ totus fere hic Psalmus discretionẽ malorum. (qui plerũque florent temporaliter, sed condẽnabũtur æternaliter) & bonorum, qui nunc quidem despecti sunt plerunque & egẽtes in hoc tẽpore, sed in venturo sæculo æternæ fœlicitatis sunt hæreditate ditandi. Estq; Psalmus vehementer consolatorius iustis, & impiis terribilis: quẽ quisquis legit, & sic legit vt intelligat, mirum, si tẽmporalem prosperitatẽ, non dico, nõ appetat, nõ dico, pro nihilo ducat, sed etiamsi non adhorreat quodammodo & abominetur: huius verò tẽporis egestatẽ, paupertatẽ & patientiã, mirum, non solum si non ferat, sed etiã si nõ desideret potius, & gaudenter amplexari quærat. Tanta ferè per vniuersum hunc Psalmum dicuntur, & iterũ iterumq; replicantur de cõmutatione admirabili tẽporalis fœlicitatis in æternam miseriam, & temporalis miseriæ in æternam fœlicitatẽ. Sũtq; hæc eo magis terribilia, ꝙ per omnia eis subscribat, eaq; confirmet Euangelicus sermo. Quid enĩ aliud sibi vult, ꝙ saluator noster tonat iu Euangeliis, Væ vobis diuitibus, qui habetis cõsolationẽ vestrã. Væ vobis qui saturati estis, quoniã esurietis. Væ vobis qui ridetis nũc, quia lugebitis & flebitis, Væ cũ benedixerint vobis omnes homines, &c. Iterum quid aliud sibi vult Euãgelica parabola pauperis Lazari & diuitis epulonis? Quid sibi vult ille Abrahæ ad diuitem sermo, Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nũc aũt hic cõsolatur, tu verò cruciaris. Deniq; & illud quod Esaias multo ãte prædixerat, Ecce serui mei comedẽt & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos cõfundemini. Ecce serui mei laudabũt præ exultatione cordis. & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis, nunquid aliam spectat sententiã, quàm eam quàm totus hic Psalmus clamat, & iterum iterumq; ingeminat? Proinde attente admodũ hic Psalmus legendus est, iis potissimum ad consolationẽ, qui tẽporali egestate affliguntur: sed & illis ad salutarem timorẽ non minus intime legendus atque intelligendus est, qui sibi videt sæculi pompas, omnium rerum abundantiam, & temporales omnes prosperitates vndiquaq; affluere. Quoniã autem totus penè Psalmus cõtinuato nexu super his atque huiusmodi contextus est, speciali alio vel argumẽto vel epitome mihi videtur non indigere. Nam attento seipsam clare satis monstrabit consequutio versuum. Proinde, pro argumento hæc à nobis dicta sint satis. Tu verò nunc prophetæ attende beatis sermonibus, vt consolationem spiritus aut salutarem cordis timorem, vitæq; institutionem inde percipias.

Marginal notes: Lucæ.6. — Lucæ.16. — Ibidem. — Esaiæ.65. (section letters F, G)

TRIGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Noli æmulari in malignantibus: neque zelaueris facientes iniquitatem.*

Noli, quisquis iustitiam diligis, æmulationẽ tuam apponere ad malignantes, neq; zelum tuũ apponas ad operarios iniquitatis: noli indignari, noli conturbari, si in hoc mundo eos videas temporali prosperitate, & omnium rerum bono successu florentes, noli illis inuidere temporalem suam fœlicitatem, neq; commouearis intra temetipsũ, vt illos imitari aliquãdo velis, dicens cũ impiis in corde tuo: Ex quo cœpi seruire domino, apprehenderunt me multa mala: volo proinde similis fieri peccatorib⁹, vt H
possim cum illis & ipse tẽporalibus frui prosperitatibus. Sed neq; indignatione mouearis, vel contra ipsos impios florẽtes, vel cõtra dominum ita res humanas dispensantẽ. Ne (inquam) hisce modis, æmulatione aut zelo in illorum prosperitatibus cõmouearis .2. Verè enim non nisi vanitas est illa apparens eorũ fœlicitas, neq; vllã habet stabilem durationẽ: sed quẽadmodũ gramen virẽs nõ diu suũ virorẽ obtinet, breui exiccandũ: ita & ipsi qui nunc virere & florere cõspiciuntur, secundũ sæculum mundi huius, breui & citius q̃ quis credat suo priuabuntur virore: * & quẽadmodũ herbę latis foliis pulchrè virentes ad tempus aliquantulũ, breui intereunt, dum aut abscindun tur, aut flaccescunt & arescunt solis defectu, ita illi breui decident ab omni ornatu suo, in quo nũc gloriãt. Quomodo enim exardescẽte sole exarescit gramẽ, & decidit flos ei⁹, ita & diues marcescit in itineribus suis.3. Tu verò qui iustitiam diligis, noli ad illorum attendere temporalẽ fœlicitatem, neq; assimilari cupias illis: sed studiosus esto vt in domino Deo totã spem tuã constituas, inque eũ sollicitudinẽ tuam omnem proiicias: sperans autem in domino, studiose operare opera illius, & quæ bona cognoueris, ea perficere sedulo contendas:

2 *Quoniam tanquam fœnum velociter arescẽt:*

** & quemadmodum olera herbarum cito decident.*

Iacobi.1. 3 *Spera in domino: & fac bonitatem:*

1.Petri.5.

A ** & inhabita terram & pasceris in diuitiis eius.*

4 *Delectare ĩ domino:*

** & dabit tibi petitiones cordis tui.*

5 *Reuela domino viam tuam, & spera in eo:*

B

** & ipse faciet.*

6 *Et educet quasi lumen iustitiam tuam:*

** & iudicium tuum tanquam meridiem:*

C

** subditus esto domino, & ora eum.*

7 *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente iniustitias.*

8 *Desine ab ira, & derelinque furorem:*

D ** noli æmulari vt maligneris.*

9 *Quoniam qui malignãtur, exterminabuntur: * sustinentes autem dominum, ipsi hæreditabũt terram.*

10 *Et adhuc pusillum & non erit peccator:*

** quæres locum eius, & non inuenies.*

sic autem in domino sperans, & bonis operibus intentus, inhabita Psal.38.
cum fiducia(vt peregrinus tamen & aduena) super terrã istam,ĩ qua
te dominus posuit,vsq; ad tẽpus translationis tuæ, donec illi erit pla
citum peregrinandi tibi tẽpus concedere:& copiose sustẽtaberis ex
fœcunditate eius & abundantia fructuũ,quos ad sufficientiã produ-
cit omnibus mortalib⁹.Qui enim volucres cęli pascit,ipse etiã te in- Mat,26.
dubie pascet seruientẽ & fidentẽ sibi :licet forsitan nõ ita delicate,vt
impii illi florẽtes in sæculo inebriantur,satiãtur, & delitiantur in vo
luptatibus suis.4.Sit tibi studium delectari in domino Deo tuo,ipse
sit tuum gaudiũ,ipse tuæ delitiæ:vt nunquã in vllare, nisi in eo,& se-
cũdum eũ delecteris,& ipse sit omnis tui gaudii oblectationisq; prĩ
cipiũ,& regula:* & si autẽ fideliter hoc obseruaueris,quæcunq; pe- Ioan.15.
tieris in nomine ipsius, quæ tibi verè fuerint salutaria atq; vtilia,da- Iacobi.1.
buntur tibi ab eo,qui omnib⁹ in fide firma nihil hæsitando petenti- Thob.4.
bus præbet affluenter,& non improperat.5.Manifestas fac domino
vias tuas,& corã illo aperi consilia tua omnia,& actiones tuas illi ꝓ
pone atq; cõmenda,tanq̃ optimo,fidelissimo,& securissimo cõsilia-
rio:& ab eo pete, vt vias tuas dirigat atq; cõsilia tua:nihilq; illum ce-
les omniũ consiliorum tuorũ,quin os eius semper interroges,auxi-
liúmq; implores:quod cũ feceris,esto securus,& fidẽter spera in illũ:
* ipse enim pro te,rerũ sibi commissarũ curam sollicitã geret:& ipse
perficiet atq; adimplebit pro te, quæ tu ipse per te nunquã proprio
cõsilio vel ꝓpriæ prudẽtiæ innixus potuisses expectare. Est enĩ ipse
nobis infinitò & potẽtior,vt valeat,& sapiẽtior vt sciat,& melior vt
velit perficere quæcũq; nobis sunt ad salutẽ necessaria: &(quod sup
omnia est) cum tanta potẽtia & sapiẽtia, nostri etiã est q̃ simus nos-
metipsi multo amãtior:& pro iis quæ nobis salutaria sũt,ipse nobis
est multo sollicitior.6.Si verò teipsum ita illi toto corde commẽda-
ueris,ipse suæ gratiæ coopatione exurgere & effulgere faciet iustitiã
tuam,id est,omnis virtutis in te perfectionẽ,quasi lumẽ præclarum:
* & iudiciũ tuum,id est,rectitudinẽ & æquitatẽ tuã faciet exoriri &
effulgere.quasi lumẽ meridiei clarissimũ:ita vt non solũ tuipse totus
ab eo illumineris,verumetiã vt luceat lumẽ perfectionis tuę corã ho Matt.23.
minibus,vt videãt bona opera iustitiæ tuæ, & glorificẽt patrem qui
in cælis est:valéantq; & ipsi aliqua ex parte ambulare in lumine tuo,
exemplũ imitãtes tuæ iustitiæ, quomodo in lumine meridiano tutò
solent homines ambulare:* tu verò subde teipsum domino, sub po 1.Petri.5.
tenti manu eius te humiliãs,patiẽterq; ferẽs quicquid ille immiserit,
& quicquid de te disposuerit,nihil remurmurans:in humilitate hac
tua,instanter eũ orans,vt tecum faciat iuxta sanctissimã voluntatem
suã in omnibus,vtq; te in bono cõfirmet atq; promoueat.7.Iterũ di
co ac moneo,quisquis iustitiã diligis,ne æmulationẽ tuam apponas
ad homines impios,qui prosperãtur in viis suis malis,in viis hui⁹ sæ-
culi,aduersum hoĩes,qui per opera iniustitię subleuãtur ad florem&
gloriã huius mundi.8.Caue indigneris aut conturberis super fœlici-
tate tẽporali illorũ, & noli cõtra illos sic de causa exacerbari animo,
aut inuidẽtia stimulari: * noli ad illos sic tuã æmulationẽ apponere,
vt respectu & intuitu tẽporariæ huius & momẽtaneæ prosperitatis
teipsum illis velis assimilari ad malefaciendũ,quo per fas & nefas(vt
illi faciunt)tibi cõparare possis similia: * Neq; ita etiã cõtra illorum
fœlicitatẽ indigneris,vt propter hoc tu male agas,aut Deũ offendas:
quemadmodũ nonnulli faciunt,qui dũ bonos vident affligi & penu-
riam pati,malos autẽ abundare & florere, Deũ quasi rerũ humana-
rum non bonũ dispensatorẽ blasphemant.9.Noli(inquam)ita con
turbari ad male agendũ, quoniã omnes male agentes, in perditionẽ
sempiternã condemnabuntur:* Illi autẽ qui in humilitate & patien-
tia dominũ expectant,illius iudicia nõ discernentes,in omnibus be-
ne cõtenti quęcunq; ille disposuerit, illi toto corde fidentes,ipsi sũt Apo.22.
qui hęreditate possidebũt terrã viuentium,eámque inhabitabunt in
sempiternũ,in qua reges etiã sunt futuri.10. Vis autem cognoscere,
cuiusmodi sit flos ille ꝓsperitatis impiorũ? Ecce paululũ sustine,ex-
pecta tẽpus modicũ,& videbis ãte oculos tuos,quomodo per mor-
tẽ deperdet peccator omnia,ita vt qui prius in impietate sua florere
videbatur in maxima gloria,per mortẽ velociter,& admodũ cito ad
nõ esse deueniat:* adeò vt si quæsieris locum eius, vbinã sit qui ante

11 Mansueti autem hæreditabunt terram:

Matt.11. *✳ & delectabuntur in multitudine pacis.*

Esaię 57. *12 Obseruabit peccator iustum: ✳ & stridebit super eum dentibus suis.*

Psal.13. *13 Dominus autem irridebit eum:*

✳ quoniam prospicit, quod veniet dies eius.

14 Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.

15 Vt decipiant pauperem & inopem: ✳ vt trucident rectos corde.

16 Gladius eorum intret in corda ipsorum:

✳ & arcus eorum cōfringatur.

17 Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.

18 Quaniam brachia peccatorum conterētur: ✳ confirmat autem iustos dominus.

19 Nouit dominus dies immaculatorum:

✳ & hæreditas eorum

paululum tam gloriosus extiterat, non queas vltra illū inuenire, quo E
niam morte absumptus est. 11. Qui verò mites sūt, & humiles corde
in patientia & benefactis Deo cōmendātes animas suas, ipsi sūt qui
hæreditate possidebūt terrā: & hanc quidem corporalem donec pla
citum erit altissimo, in ea habitādo, & ex ea quantū sat erit accipien
do: pòst verò, terram illā æternaliter viuentium, quam expectāt om
nes animæ iustæ: ✳ & veram accipient delectationē in abundātia pa
cis, in requie & tranquillitate animarū suarum: quam inueniunt, qui
cunq; mites sunt, & humiles corde. Iusti enim & in hac vita pacē ha
bent cordis, & plus verę delectationis, q̃ habere possunt ipsi in om
ni prosperitate sua: cum nō possit pax esse impiis, neq; proinde vera
vlla ac solida delectatio. 12. Laborant quidem impii modis omni-
bus, vt noceant iustis, & attente obseruant illos: vt occasionē captan
tes, & ansam aliquā inuenire desiderantes, ad inferendū eis nocumē
tum: ✳ & præ nimia ira, indignatione, atq; inuidia, etiā dentibus stri-
debunt contra eos, vel in signū cōsummatæ aduersus illos indigna-
tionis, vel præ cupiditate nocēdi, eo q̄ pro voto & desiderio suo nō
satis valeant nocere. 13. Dominus verò, qui de cælo prospicit super F
filios hominum, ipse miseros illos frustra moliētes in pernitiem ani-
mæ suæ, pro nihilo ducit, & tanquam irridet vanos conatus eorum:
videns illos tam multum male cupere iustis, & tam minimum posse:
✳ prospicit enim dominus, q̄ ventura sit dies vltionis aduersum il-
los, qui nunc proximis suis cogitāt malum: quādo in eos omnis hæc
iniqua cogitatio & machinatio retorquebitur, illi aūt aduersus quos
frustra machinati fuerant, absque omni nocumento apparebunt.
14. Parauerūt se quidē impii ad oppresionem iustorum, omni vi &
virtute qua potuerūt, arma sumentes ad eam rem accōmoda, gladios
videlicet euaginātes, & arcus intendentes, tanquā mox ferire parati,
& omnē armorum suorum virtutem aduersus iustos apparauerunt.
15. Ad hoc vt humiles spiritu, & sāctos Dei, mūdo despectos (qui o-
mnis auxilii humani ope destituti, in solo Deo habent fiduciam) deci
perent, & in mortē caute præcipitarent, prius etiam q̃ ipsi percipiāt.
Nā qui gladium euaginatum tenet, facile simplicē etiam ignorātem G
& inaduertentē perimet: ✳ & vt crudeliter per malitiā trucident atq;
perimant innocentes, quibus nulla est in corde iniquitas. 16. Verum
ex diuinæ iustitiæ dispositione eueniet in vltionē impietatis eorum,
vt mors illa quam innocētibus parauerant, ad ipsosmet voluatur im
pios, qui aliis eam fuerant meditati: imò hoc ipso q̄ in alios gladium
parant, & mortē meditantur, seipsos crudeliter in anima perimunt,
prius q̃ reipsa vllum intulerint iustis nocumentum: ✳ & arcus eorū,
hoc est, omnis eorū virt⁹ & potestas qua bonis nocere cogitauerāt,
diuinæ iustitiæ dispositione, non habebit fortitudinē: euacuabiturq;
praua eorum machinatio, & Deo impediente ad effectum nō pertin
get. 17. Illud autē certissimum ac verissimū verbū est, ac iustis in me-
diocritate vel etiā tenuitate rerum temporaliū viuentibus admodū
consolatoriū, longe melius esse, salubriúsq;, ac beatius homini iusto,
modicū illud, quod ei obtigerit cum iustitia, quantuncunq; tandē te
nuissimum vel minimū fuerit, q̃ sint peccatoribus multæ ac magnæ H
ipsorū diuitiæ & amplę possessiones cū iniquitate coaceruatę, aut in
peccato possessæ. Lōge nāq; quietius & melius vir iustus sua medio-
critate cōtentus viuit, q̃ peccatores in abundātia diuitiarū suarū. Et
multo præstat, pauperē nunc vel mediocrē vitam degere in iustitia,
cū spe futuri regni, q̃ nūc ī iniquitate diuitē, in expectatione æterni
supplicii. 18. Tametsi enim nunc videātur ad tempus terribiles in po
tentia diuitiarū suarum impii: futurum est tamen breui, vt fortitudo
eorū omnis conteratur & consumat: neq; quod valere modo vidē-
tur, valebunt imperpetuū: ✳ iustos aūt dominus corroborat, confor-
tat, & confirmat ī omni bono, vt nunquā à spirituali sua fortitudine
deficiāt. 19. Nouit dominus, & quasi descriptū habet in sciētia prę-
destinationis suę numerū dierū vitę hominū bonorū, qui nūc cōuer
santur sine macula: & vniuscuiusq; eorū dies, quibus victurus est su-
per terrā, omnes apud dominū numerati sunt: neq; cōstitutū à Deo
tēpus vitæ ipsorū, vlla humana potētia poterit anteuertere: atq; ob
hoc, qui in domino sperant, metuere nō debent impiorum potētiā:
✳ hęreditas quoq; illa vētura vitę æternę in terra viuentiū, perdura-

A *in æternum erit.*

20 *Non confundentur in tempore malo:*
* *& in diebus famis saturabuntur:*

* *quia peccatores peribunt.*

B 21 *Inimici verò domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.*

22 *Mutuabitur peccator: & non soluet:*

* *iustus autem miseretur, & tribuet.*

C

23 *Quia benedicentes ei hæreditabunt terrã:*
* *maledicentes autem ei disperibunt.*

24 *Apud dominum gressus hominis dirigetur:*

D * *viam eius volet.*

25 *Cum ceciderit, non collidetur:*
* *quia dominus supponit manum suam.*

26 *Iunior, fui etenim senui: & non vidi iustum derelictum:*

bit illis in sempiternum, nunq̃ ab eis auferenda, vbi semel ad eã pos-
sidendam fuerint admissi. Atq; ob hoc cõturbari nõ debent, si tẽpo
raria prosperitate permittat Deus florere impios, ipsis nunc in hoc
tẽpore egẽtibus. Seruãtur enim ad meliora gaudia, vt illi ad pessima Matt. 25.
supplicia. 20. In die iræ, calamitatis, & miseriæ, in tempore quando Sopho. 1.
male erit omnibus operariis iniquitatis, nõ male sentient cũ impiis:
neq; participes erũt cõfusionis illorum: * & in tempore illo quãdo
fame æterna cruciabuntur impii, comedent, & satiabuntur satietate
perpetua sancti. Quapropter æquo animo ferre debẽt iusti, si in ali- Esaię 95.
quanto honore & qualibuscunq; delitiis nunc florere permittantur
impii, ipsi verò despectiores nunc sint, esuriémq; & egestatẽ patianť. Lucę. 16.
Vult enim hoc diuinæ iustitiæ prouida ac iustissima dispensatio, vt ii
qui nũc in vita sua bona recipiunt, in venturo sæculo recipiant mala:
ecõtrario autẽ qui nunc mala, illic bona: * peccatores enim pro mo-
dico flore & breui gaudio, in perditionem eternã condemnabũtur.
21. Ita quidẽ iusti amici & serui Dei honorabuntur & glorificabun-
tur in diebus æternitatis. At verò ex aduerso impii, inimici domini,
& serui diaboli, nõ perstabunt in gloria sua: sed mox vbi honoribus
ac diuitiis exaltati fuerint, post paululũ subito deficient, quemadmo
dum fumus subito euanescit & auolat: neq; relinquẽt vel vllũ suę glo
riæ vestigium, cum prorsus in cinerẽ redigentur & puluerem, & om
nis ornatus auferetur ab eis. 22. Et vt etiam, quantum ad huius vitæ
tempus aliquã faciamus comparationem, illud ante oculos quotidie
cernim⁹, homines iustos ĩ sua mediocritate multo magis esse libera-
les, & sibi atq; etiam aliis sufficientes ad benefaciendũ, q̃ sint impii ho
mines in omni abundãtia sua. Vidimus enim nõnunquã peccatores
etiam ea quæ mutuo accipiunt ab aliis, nolle reddere aut persoluere,
propter malitiã & auaritiã, etiamsi plurimũ abundent, & sine incom
modo id possint: sicq; auare nõ solum sua non cõmunicant, sed alie
na insuper per rapinã occupant, frequenter etiã mercedes operario-
rum suorũ, & deposita pupillorum detinentes: * iustus verò nõ solũ
alienum non retinet, verumetiam de eo quod habet, misericorditer Tob. 4.
impartitur iis quos viderit pati egestatẽ, iuxta conditionem faculta-
tis suæ. Est enim vt potuerit, misericors. Et quidem si abundanter illi
fuerit, tribuit abundãter: si verò exiguum, & hoc ipsum libenter im-
partiri studet. Sed etsi à quopiã ministerii, obsequii, aut cõmodi quic
quam acceperit, pro sua facultate retributionem aliquam facere sata
git. Vsqueadeò ditior est iusti mediocritas, q̃ impii abundãtia: & suf-
ficientius est modicum iusto, q̃ impio sua plurima. 23. Et quidem be-
nedicentes dominũ serui ipsius, qui illũ cordis affectu & ore simul
& opere benedicunt atq; glorificant, hereditate possidebunt terrã:
de hac crassa ac temporali, ad æternã facturi transitũ, vnde nunquam
expellentur: * impii verò qui affectus sui impietate, oris blasphemia
& conuersationis fœditate maledicunt dominum, ipsi mittentur in
perditionẽ & ĩteritum sempiternum. 24. Gressus viri iusti apud do-
minum diriguntur, & ab eo in via recta bene instituuntur, vt nõ am Psalm. 1.
bulet per deuia, neq; declinet ad dexteram vel ad sinistram: * & viã
eius bonam, per quã ambulat, habebit beneplacitum, complacebítq;
sibi in via eius. Nouit enim dominus, & amat viam hominum iusto-
rum. 25. Si quando contigerit vt ex humana fragilitate ad casum de-
clinet, præseruatus erit ne collidatur siue confringatur, vt non om-
nino cadat ad mortem: atq; etiam si iam cecidisse contigerit, nõ erit
tamen ei ad mortem & læsionẽ irrecuperabilem, sed quantocyus re
stituetur in statum pristinum: * dominus enim illũ præseruat ad mo
dum eius qui manum supponit: vel ei qui iam casurus erat, vt casum
impediat: vel ei qui iã ceciderat, vt ipsum à casu eleuet. Sic enim per
manũ suam benignã, per suam potentiã benignissimã, iustos domi
nus, cum in discrimen lapsus veniunt, sustentat gratia sua, ne cadant:
atq; etiãsi cecidisse cõtigerit, ex humana fragilitate vel superueniẽte
abundãtia malitiæ, rursum gratia sua erigit iacẽtes per pœnitentiam.
26. Neq; in spiritualib⁹ solum prouidet suis Deus, verumetiã in cor-
poreis necessitatibus ad sufficiẽtiã: id quod ego per experiẽtiã longã
manifeste didici. Fui enĩ ego puer aliquãdo, & adolescẽs ac iuuenis,
ac nũc in ætate prouecta viuo senex: & nõ vidi ego toto hoc tẽpore
vitę meę virũ iustũ, quẽ De⁹ destituisset omnib⁹ vitę necessariis: cui

✳ nec semen eius quæ-
rens panem.
27 Tota die miseretur
Lucæ.9. & commodat:
✳ & semen illius in
benedictione erit.
28 Declina à malo, &
fac bonum:
✳ & inhabita in sæ-
culum sæculi.
29 Quia dominus a-
mat iudicium:
✳ & non derelinquet
sanctos suos, in æternũ
conseruabuntur.
Apo.22. 30 Iniusti punientur:
✳ & semen impiorum
peribit.
Coloss.1. 31 Iusti autem hæredi-
tabunt terram: ✳ &
inhabitabunt in sæcu-
lum sæculi super eam.
Matt.12. 32 Os iusti meditabi-
Lucæ.6. tur. sapientiam:
✳ & lingua eius lo-
quetur iudicium.
33 Lex Dei eius ĩ corde
ipsius: ✳ & nõ supplan
tabuntur gressus eius.
34 Considerat peccator
iustum: ✳ & quærit
mortificare eum.
35 Dominus autem nõ
derelinquet eum in ma
nibus eius:
✳ nec damnabit eum,
cum iudicabitur illi.
36 Expecta dominum,
1.Pet.5. custodi viam eius:
✳ & exaltabit te, vt
Lucæ.14. hæreditate capias ter-
ram: ✳ cum perierint
peccatores videbis.
37 Vidi impium su-

non tãtum ipse subministraret de cibis corporeis, quantũ erat ad vi-
tam sustentandã necessarium: * neq; filios iustorũ vidi prorsus defi- E
cientes nutrimento, sicq; alimenta requirẽtes, vt inuenire nõ possẽt
quæ vitę sustentandæ sufficerent. 27. Imò verò iugiter ad omnẽ oc-
casionem, vbi poterũt, & quãtũ poterũt, viri iusti aliorũ quoq; mise
riis & indigentiis student succurere, nunc sua misericorditer egẽti-
bus impartiendo, nunc iis qui egestatẽ patiũtur mutuũ dando absq;
fœnore, nihil inde sperando: * & semen ipsorũ, filii ac filiæ, qui iusti-
tiæ & misericordiæ paternæ fuerint imitatores, benedicẽtur à domi-
no in benedictionibus gratiæ sanctæ. 28. Tu quisquis diligis iustitiã
nihil metuas, neq; conturberis de vlla re, neq; metuas quicquã: tan-
tum fuge malitiam, & sectare bonitatẽ: * atq; securus inhabitabis a-
pud dominum in domo eius in æternum: primũ hîc quidẽ super ter
ram, donec illi erit placitũ: deinde in sæculo venturo in terra viuen-
tium. 29. Diligit enim domin⁹ per rectitudinẽ iustitiæ: & omnes qui
secundum iustitiam & æquitatem conuersantur, cũ iudicio mala de-
clinantes, & faciẽtes bona, ipse gratos habet & acceptabiles: * eosq; F
qui ita sibi seruierint, ipse nõ derelinquet in finem, tametsi ad tẽpus
nonnunquã videatur illos relinquere: imò in sempiternũ custodiet,
cõseruabit, & saluabit eos ab omni malo, in regno pacis suæ. 30. Ho-
mines impii pœnas luent de sua impietate in æternis cruciatib⁹: * fi-
lii quoq; & filiæ eorũ, qui imitatores sese præstiterint paternæ iniu-
stitiæ, simili perditione interibunt cũ illis. 31. Iusti verò cum semine
suo (quemadmodum sæpe iã diximus) hæreditate possidebunt terrã
* & inhabitabunt super eam in æternitate. Erunt enim reges in terra
viuentiũ, & cum suo rege (cui in hac vita seruierunt) dominabuntur
super eam in sæcula. 32. Vir iustus meditatur cum sollicitudine, vt lo-
quatur verba sapientiæ per os suum: curabítq;, vt sermo quem pro-
fert, semper in gratia sit sale conditus, vt prosit audientibus: * & per
linguã suam ipse loquetur quod rectum ac iustũ est: cum econtrario
impius meditetur insipientiã & iniquitatem, quæ nihil valent profi-
cere audientibus. 33. Neq; verò in ore solum & lingua vir iustus quæ
recta sunt & iusta loquitur, sed int⁹ etiã in medio cordis legem Dei G
sui semper portat absconditam: & ita quicquid foris per linguam elo-
quitur, de bono thesauro qui intus est profert: * & quoniã sic in cor-
de semper legẽ Dei gestat, ita fiet, vt non valeat supplantari, proster-
ni, & ad casum inclinari in gressib⁹ suis. Qui enim legem Dei in cor-
de iugiter gestant absconditã, illíq; attendunt, & cum illa confabu-
lantur interi⁹, nõ facile possunt in lapsum præcipitari: neq; facile vl
la inimici vel violẽtia vel fraudulẽtia possunt à recto dimoueri: quẽ-
admodũ econtrario impii (qui legem Dei in corde non portant, sed
impia sua desideria reuoluũt) in omnes vias malas & omnia peccata
sunt faciles. 34. Considerant & obseruant impii iustos, propter iram,
& inuidiam occasionẽ quærentes & opportunitatem, vt eis noceãt:
* imò siquãdo offeratur opportunitas, conantur etiã morte afficere
innoxios. 35. Dominus tamen (cui cura est de iustis in se speranti-
bus) non permittet illis potestatem contra seruos suos faciendi quæ
cogitauerint aut voluerint, sed per auxilium suum saluos faciet eos: H
* & cum iudicabitur aduersus illos impios, cũ à Deo proferetur con
tra illos iudicium vltionis, nõ eandẽ cõdemnationis sententiam ac-
cipient iusti, neq; pariter cum illis hos damnabit Deus, sed aliam lon
ge sentẽtiam proferet erga eos, pacis & beatitudinis æternæ. 36. Su-
stine tu dominum, quisquis iustitiã diligis in humilitate & patientia,
totum te illius voluntati submittẽs & committẽs, quicquid ex illius
voluntate tibi acciderit, patienti ac grato animo suscipiens, nihílque
obmurmurans, & viam mandatorum Dei diligenter obserua: * si ita
nunc te humiliaueris sub potẽti manu ei⁹, indubie magnificabit, glo
rificabit, & exaltabit te in die visitationis & retributionis: ita vt ac-
cipias terrã viuentium in possessionẽ hæreditariam & sempiternam,
in qua victurus sis pariter & regnaturus imperpetuum. Omnis enim
qui se nunc humiliat, exaltabit: * & si forte id creditu difficile videa-
tur, propterea ꝙ florere cõspiciantur impii, despectis iustis in humi-
litate & patiẽtia sua: expecta paululum, & crede interim, donec post
modicum oculis tuis videas, cum in perditionẽ missi fuerint iniqui.
37. Vidi ego nõnunquam in hoc sæculo, supra modum magnificatos

A *perexaltatum:*
** & eleuatū sicut cedros libani.*
38 *Et transiui, & ecce non erat:*
** quæsiui eum, & nō est inuentus locus eius.*

39 *Custodi innocentiā, & vide æquitatem:*
B ** quoniā sunt reliquiæ homini pacifico.*

40 *Iniusti autem disperibunt:*
** simul reliquiæ impiorum interibunt.*

41 *Salus autem iustorū à domino: * & protector eorum in tempore*
C *tribulationis.*

42 *Et adiuuabit eos dominus, & liberabit eos, & eruet à peccatoribus: & saluabit eos, quia sperauerunt in eo.*

& gloriosos in honorib', diuitiis, fortitudine, & potestate magna, ad quam altitudinē per iniquiquitatē conscenderant: * vidi (inquā) illos non solum re, sed etiā corde vehementer eleuatos, & superbos extento collo in magna pōpa gradientes, ad modū cedrorum Libani, quæ & proceræ sunt, & altissimæ staturæ, pulchriq; viroris.
38. Trāsiui ego, mecū admirans huiuscemodi magnitudinē & celsitudinem: & post paululū vbi transissem, mox disparebat omnis illa pompa & celsitudo, quę prius visa fuerat: neq; iā apparebāt vsquam locorū, qui antè paululū ita magnificos sese exhibuerāt triūphatores: * quęsiui eos, & cōsideraui diligēter, quidnā actum esset de eis, aut vbi remāsissent illi tam floridi, tam gloriosi: & nemo cōmonstrare potuit: sed prorsus vt fumus euanuerāt cum omni gloria sua, quasi nō fuissent, iamq; in perditionem fuerant abiecti, vnde nunquā sunt imperpetuum rediturі.
39. Tu itaque horum fœlicitate sic transitoria nihil cōmotus, cura semper quoad potes, vt innocēs sis, immaculatus ante dominum Deum tuum, & attēde ad iustitiæ rectitudinē, vt in ea permaneas, eā in omnib' cogitationibus, affectionibus, sermonibus, & operibus sollicite custodiēs, ne vnquā contra illā agas: * hominibus enim pacificis, qui nunc ita per iustitiam pacē sectātur, erūt reliquiæ pretiosæ: & nouissima eorum erunt optima atq; fœlicissima, tametsi nunc modica admodū videantur prosperitate gaudere, sed magis aduersis affligi.
40. Impii autem post modicum florem, & momentaneum quod delectat, pariter omnes in perditionem mittētur, proiiciētúrque in ignis æterni cruciatum, nec apparebunt in numero aut præmio sanctorum: * neq; illis tales erunt post mortem reliquiæ quales sunt iustis, neq; erunt nouissima horum illis similia: omnes enim impiorum reliquiæ simul cū ipsis interibūt, id est, ex omni prosperitate qua in hoc mundo freti sunt, nihil eis erit post hanc vitā reliquū, nisi mors tantum & interitus sempiternus: sicq; eorū reliquiæ disperibunt, quia nullæ erunt, quemadmodū iustorum seruabūtur reliquiæ, quoniā preciosæ sunt futuræ.
41. Sal' verò iustorum à domino Deo est, qui eos secundum suam voluntatē saluos facit: & tēporaliter, quando & quātum voluerit de manibus impiorū, & vniuersaliter, à damnatione mortis æternæ: * & ipse est defensor atque propugnator illorum, quoties tribulatio aliqua & persequutio eis obuenerit: quo protegēte, & sua gratia assistēte, seruantur ab omni malo.
42. Ipse eos adiuuabit auxilio suæ ꝓtectionis, & per gratiā suam eos pro suo placito liberabit, eripiētq; eos de manu peccatorum, & saluos eos faciet: quoniam spē suam omnem in ipso fidēti corde collocauerūt, ac proinde (quoniā fidelis est) cōmissos sibi nequaquam patietur in perditionē abire. Quanquam enim sanctorū suorum corpora, & facultates & huiusmodi permittat Deus nōnunquam in potestatē venire impiis, vt ea diripiāt, & interficiāt pro suo placito: animā tamē non illis concedit posse occidere, quæ est hominis pars præcipua: quam ipse suscipit in sinum suum, cū iustorū occidūtur corpora: sed neq; corpus illis annihilare datū est, quod suis Lucæ.12.
seruis iterum restituet in die retributionis in gloria cælesti, Amen. Matt.10.

D ## ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXVI.

VErsu 1. Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris, &c. In Græco (vnde psalterium nostri vsus translatum est) in priori parte habetur: μὴ παραζήλου quod significat, Ne zelū, ad indignationem, ad iracundiam prouoceris, vel ne irriteris. Nam παραζηλόω: significat ad zelū, prouocare, siue irritare, siue excitare, quod vocabulū Paulus Apostolus in Epistola ad Romanos, aliquoties vsurpat, primum quidem. cap. 10. allegās illud ex cātico Moysi, Ego ad æmulationē vos adducā in non gentē, &c. Deinde, cap. 11. cum ait, Honorificabo ministerium meum, si quo modo tādem ad æmulandum prouocem carnem meam. In vtroque enim horum locorum, supradictū vocabulum in Græcis habetur. Et quia zelus plura significat, hinc fit, vt vtraque huius versiculi pars multiplicē simul includat intelligentiam. Significat enim zelus feruorem iræ vel indignationis vel inuidiæ, vel ardētem affectum ad rem aliquam: quemadmodum cū Apostolus ait. Æmulor enim vos Dei æmulatione: siue ad aliquē diligendum, siue etiā ad imitantum & assimilandum: quæ omnia proposito huic accommoda, breuiter in Elucidatione attacta, per seipsum occasione data sapiens ac prudens lector plenius poterit intelligere. Nos, breuitatis causa, singula persequi omittim'.
(Deut. 32. Rom. 10. Rom. 11. 2. Cor. 11.)
¶ Versu tertio, Spera in domino, & fac bonitatem, & inhab ita terram, & pasceris in diuitiis eius. Frequenter admodum in hoc Psalmo mentio fit de terra à sanctis hæreditanda atque inhabitanda, atque etiam in regnum eis subigenda, cum econtrario dicantur impii eam non possessuri hæ-

reditate, neque inhabitaturi, multo minus super eam regnaturi. Quibus pulchre admodum respõdet, quod à domino in promissione beatitudinũ dicitur, Beati mites, quoniam ipsi possidebũt terram. Nos in Elucidatione vbiq; terram hanc, partim ad istam corpoream retulimus, in qua sancti, E
Heb.13. quandiu placitum est altissimo, in pace cordis viuunt, contenti præsentibus, hoc est victu & tegu-
1.Tim.6. mentis. Quia enim sciunt domini esse terrã & vniuersam eius plenitudinem, eã quasi terrã domini
Psal.23. & patris sui fidẽter inhabitant: & de iis quæ illa protulerit (quæ hîc vocãtur diuitiæ eius) quasi de prõptuario & cellario domini & patris sui viuunt cum fiducia. Præcipue tamen ad illam beatissi-
Psal.26. mam terram viuentium refertur intelligentia, de qua alibi dicit Propheta, Credo videre bona domini in terra viuentiũ. Præter hæc tamen, commode admodum etiam de terra cordis proprii intelligi possunt hæc omnia, quemadmodũ & venerãdus pater Augustinus, supra adductũ illud domini verbum exposuisse inuenitur. Vnicuiq; enim homini Deus cor suum dedit: expurgatione viciorũ & insertione virtutũ diligenter & fideliter excolendum: sicq; singulos hominum veluti colonos & agricolas in huiusmodi agro constituit. Atq; hanc quidem terram, & hunc agrũ cordis, omnes ma-
Psal.32. li æq; atque boni dono acceperunt à Deo, qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Verũ est mirabilis quædã hac in re distantia inter bonos & malos. Boni enim cupiẽtes ex sibi data terra fructum bonum accipere, habitationẽ sibi in ea constituunt, & ad seipsos sese conuertunt, vt in illo agro laborent assidue: quæcunq; pullulare cõspexerint mala zizania, sollicite euellendo: quæcunque F
verò bona & salutaria nouerint virtutum semina, in eo seminando. Atq; in hoc sane negotio totã vitam super terram istam transigunt. Nunquam enim ab hac terra colenda cessare conuenit fideles operarios virtutis. Sicq; ad modum coloni, hæreditatem suam corporalem incolẽtis, inhabitant boni omnes terram cordis sui, donec viuant super terram. Deus verò qui singulorũ attendit opera, &
1.Co.3. vnicuiq; reddit secundum suũ laborẽ, eos quos sic diligenter conspexerit, non desertam reliquisse suam terram, sed inhabitasse eam, & fideliter excoluisse: ipse de labore agriculturæ huius transferet in terram viuentiũ, vbi tũ illos de pinguedine & fructibus terræ suæ absq; labore in æternum iubebit refici, satiari, & inebriari: hoc est, de dulcedine æternæ fœlicitatis, & plenitudine gaudii sempiterni, quod in corde ipsorum erit pro piorum remuneratione laborum. Contra verò, impii datam sibi terrã nolunt inhabitare, nolunt ad cor cõuerti, nolunt intra se habitare: sed per diuersa desideria sæculi huius, per cõcupiscentias & auaritias foras semper euagãtur, & se intra se continere recusant, atq; ita desertam relinquunt, & proinde incultam terram suam, quam ad excolendam à suo cõditore acceperant. Ex quo deinde cõsequitur, vt fructum nullum dignum inde recipiãt. Cũ ergo dominus agri illius viderit colonos istos pessimos infideliter excoluisse, imò penitus incultam reliquisse terram, quam illis tradiderat atq; locauerat, putas quid faciet agricolis istis? Iusto suo iudicio pro negligẽtia & infidelitate eos cõdemnabit, simúlq; cum eis terram iam spinis & vepribus plenã, G
nullísque bonis onustam segetibus proiiciet in perditionem, & combustionem camini ignis. Ita fiet, vt hanc terram non sint hæreditate possessuri impii, quæ simul cum illis in perditionem æternam mittenda veniet. His verò apte admodum & manifeste nimiũ consentiunt, quæ cap.6. Episto-
Heb.6. læ ad Hebræos, de terra fructificante ac benedictionẽ accipiẽte, & de terra sterili maledictioni obnoxia, scribit beatus Apostolus in hæc verba, Terra enim sæpe vententẽ super se bibẽs imbrem, & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionẽ à Deo: proferens autẽ spinas ac tribulos, reproba est & maledicto proxima, cuius cõsummatio in cõbustionem. ¶Versu 8. Desine ab ira, & derelinque furorem: noli æmulari vt maligneris. Secunda pars duplicem (vt in Elucidatione monstratur) recipit intelligentiam. Prior est, Noli sic illorum prosperitatem considerans ad æmulationem prouocari, vt malignari proponas, seu male agere, illísque assimilari in impietate, quo similiter vt illi floreas. Et tales sane nõnullos conspicimus infirmiores, qui cum vident se, donec in iustitia & innocentia permanent, pauperes & despectos haberi, & ab aliis calumniã & oppressionem perpeti: iniquos autẽ conspiciunt florere & abundare omnibus, esséq; honorabiles, & omnibus acceptos, incipiunt dicere sibi in cogitationibus suis, Vt video, nihil proficiam, donec in hac simplicitate perseuerauero: sed vt sum, ita permanebo pauper & contemptus omnibus. Ibo ergo, & faciã iniustitiã, fraudabo proximos, mentiar, furabor, opprimã quotquot potero, vt ipse ha- H
ctenus oppressionẽ sustinui: peierabo, si lucrum occurrat: fidẽ violabo, adulabor magnatibus, iniusta lucra sectabor, & absque discretione quicquid mihi uel pauxillum lucri adferre quiuerit, aut vllũ adducere fauorẽ, exercebo libere. Atq; his rationibus experiar, an non etiam ego, vt cæteri, ad diuitias & honores valeã pertingere, atq; ex hac paupertate & despectione emergere. Isti sane sic æmulantur in miseriis miseri, vt malignentur, atq; à iustitia excidãt. Posterior autem intelligẽtia est, Noli sic ad æmulationem, ad iracundiam, ad indignationem, aut ad stimulantẽ inuidiam prouocari, vt male agas: ídq; vel Deum blasphemando, qui ita dispensat humanarum rerum statum, vel etiã contra illos nimium & irrationabile atq; iniustum odium gerẽdo in pectore, quemadmodũ nonnulli inueniuntur rebus pauperes, qui propter hanc inæqualitatẽ vsqueadeo magnum erga diuites odium cõcipiunt, vt gaudeant si quid illis mali euenerit, doleant verò illis rem bene cedere, & obsunt in quibus possunt: & si opere non possint, certe corde nocere concupiscunt. Hi verò nõ sunt ex mãsuetis illis, qui terram inhabitabunt. Sũt enim animo diuites & immites, tametsi rebus foris appareãt pauperes, & gestibus quandam prætendãt mansuetudinẽ. Prior autem intelligentia versui mox subsequẽti aptius quadrare videtur. ¶Versu 13. Dominus autem irridebit eum. Quòd dicitur dominus irridere impios proximis mala meditãtes, vt more humano dictum accipi oportet: quẽadmodum si rex videat quempiam ex ministris suis infimis, callidas insidias excogitare, & iniquas

A machinationes struere suorum magnatum alicui, quem ipse vnice diligat, & præ cæteris habeat familiarem, atq; præcipue charum, ridet ille impias machinationes iniqui insidiatoris, differens tamẽ & dissimulans, donec dies opportunus adueniat, quo innocentẽ à malitia liberet, ipsum verò impiũ dignas iubeat pœnas luere. Sic enim & nunc dominus cũ electis suis agit. Ridet enim peruersorum malitiam, quæ quantum potest nocet, & multũ quidem se nocere putat bonis, cum reuera parum admodũ sit, quod aduersum hos illi valent. Sed veniet, quãdo dominus qui nunc dissimulat, pro suis faciet aduersum illorum prauã voluntatem vindictam: pro horum autem innocentia, salutem. In secunda autem parte, pronomen eius ancipitem habens relationem, duplicẽ effecit intelligentiam: ita tamen, vt ambæ in vnam coincidant. Potest enim relatiuum eius referri ad dominũ: vt sit sensus, Prospicit dominus venturum esse diem suum, hoc est, diẽ iudicii, quo ipse adducet omnia in iudicium, & quo de impietatibus iniquorũ exquiret vindictã. Diem autem iudicii vocari diem domini etiã in Apostolo didicimus, qui Thessalonicensibus scribens in prima epistola, Dies domini (inquit) sicut fur in nocte, ita veniet. Et apud Prophetã, Donec veniat dies domini magn⁹ & horribilis. Aut referri potest relatiuum eius, ad impium, hoc modo, Dominus irridebit impiũ, quoniã prospicit venturum esse diem ipsius, nẽpe impii, id est, diem quo ipsius malæ impietates, quas nunc meditatur, omnes palàm fient, & iustam suo authori adducent condemnationẽ. Sic enim & vulgò loqui solent homines, Heri dies nostra erat, cras forsitã vestra erit: cũ significare voluerint, idipsum 1. Thes. 5. Ioel. 2.

B miseriæ vel infortunii quod ipsi sustinuerunt priores, proximis suis adhuc esse venturũ. Atq; hanc posteriorem intelligentiam sequuta est Elucidatio. ¶ Versu. 17. Melius est modicum iusto. Tametsi quod hìc dicitur, modicum iustis melius esse, quàm diuitias peccatorum multas, præcipue intelligatur de bonitate & vtilitate spirituali: habet tamen etiã veritatem de vtilitate & bonitate tẽporali. Nã & tẽporaliter melius plerunq; est iusto ex sua mediocritate, cũ sua sorte cõtentus viuit, in secura mente (quæ, iuxta sapientis verbũ, est quasi iuge conuiuiũ, perpetuam habens oblectationem) cũ impii cupiditate sua insatiabili, etiam maxima abundantia non valeant suos animos quietos reddere, sed perpetua torquentur amplius habendi solicitudine. De hac autem re plenius diximus in annotationibus Psalmi. 33. ¶ Versu. 26. Iunior fui, etenim senui, &c. Miretur forsitan quispiã, quonam pacto ita fidenter Dauid hoc audeat asserere, ꝙ vsq; ad senectutem iustũ non viderit derelictũ, aut semen eius quærens panẽ. Certe nos plurimos iustorũ videmus, saltẽ panẽ quærẽtes mẽdicatim, & hostiatim pro colligẽdo pane circũeuntes: imò & derelinqui videtur nõnulli, & deficere iis quæ sustẽtationi sunt necessaria. Neq; enim dubium est quin multos fames passim extinguat: & si non semper subito, ita vt ad oculum appareant exhalare animã, certe paulatim, dum præ defectu cõuenien- Prou. 15.

C tis pabuli, destitui incipiunt viribus, sicq; paulatim prorsus intereunt. Pro hac autẽ obiectione dissoluenda, primũ est attendendum, improprie admodum accipi hoc in loco, quærere panem. Non enim panem quærit, qui mendicatim panẽ sibi colligit: sed panem quærere hoc in loco, potius est pane deficere, panem non inuenire, quasi panem requirere siue desiderare secundum eũ ferme modum quo dici solet, in preliis illos desiderari qui interfecti sunt. Vnde hoc loco Psalteriũ Romanũ habet, Nec semen eius egens pane, pro quærens panem. Alioqui quis est ex operariis, qui nõ quærit panem? Et quomodo non quæret panem homo, cui præceptũ est, in sudore vultus tui vesceris pane tuo? Cæterum, quod adducitur de multis fame pereuntibus, hoc aduertendum est diligẽter, plures esse hominum qui derelinquntur & destituuntur necessariis: verum à seipsis derelinquuntur, nõ à Deo. Et multi fame cõsumuntur, quos nõ dereliquit Deus, sed ipsi sese interimunt. Neq; solũ se, sed & suos liberos multo miserius. Sunt enim nõnulli (quod dolendũ est) crudeles sui suorúmq; interfectores: qui cum honesta & satis diuite sint familia prognati, si ad paupertatẽ deuenerint, malunt extremã pati penuriã, seq; ac suos fame crudeliter & impie perimere, quàm suam paupertatem propalare, & eleemosynæ gratiam verecunde postulare. Et dum foris nonnunquam vestimentorum decore satis splendẽt, interius mẽbra corporis tabescere sinunt, & esurire familiam: quo (vt ipsi aiunt) suam non dehonestent progeniem. Hos sane Deus neq; derelinquit neq; perimit, sed potius ipsa illorũ vana superbia. Atq; huius rei vehementer expedierit eos qui pascendo & erudien- Gene. 3.

D do populo præsunt, illos cõmonefacere: quoniam satis compertum est, multum hominum numerum ita sese perdere. Neq; sua tantum & suorum corpora (quod forsitan vtcunque fuerat tolerandum) verumetiã crudelius proprias suas animas, crudeli homicidio, æternæ dãnationi reddere obnoxias. Quomodo enim sui suorúmq; nõ est crudelis interfector, qui ob humanã verecundiã, imò verò ob vanam superbiam, seipsum & suos domesticos interficit? imò verò nõ vnius est homicidii reus, qui cũ mẽdicando possit alere creditam sibi domum, fame perire sinit. Quid enim refert, siue breui horulæ spatio gladio animã tibi tuísq; eiicias, siue longiore cruciatu necessarii pabuli substractione, cogas emigrare? Hi ergo non vt iusti non derelinquuntur, cum nec iusti sint, qui sunt crudeles homicidæ. Deinde, neq; à Deo, sed à semetipsis derelinquuntur. Si enim media ad hanc rem accommoda quærerent, vel laborantes manibus: vel (si id non valeant, aut si id non sufficiat) verecũde suam necessitatẽ exponẽtes, & eleemosynæ gratiam, quam etiam Dei filius non est dedignatus agnoscere, postulãtes, nequaquam neq; ipsi, neque domus eorum fame deficerent. Quemadmodũ enim (iuxta domini vocẽ) semper pauperes habiturus est mũdus, ita eiusdem ordinatione & dispositione nunquã deficient viri misericordiæ, qui non patientur fame perire iustos. Et si quando omne humanum subsidium deficeret viro iusto, nihil dubitanti & fidẽter postulanti procul dubio tẽpestiue adesset diuinum: id quod de pluribus sanctorum virorum atq; mulierũ certissimẽ prodiderunt historiæ. De Helia quidem in torrente à coruo pasto, liber Regum: per quẽ Sareptana quoq; Mat. 26. 3. Reg. 17

mulier (cuius oleum iam & farina defecerant) plurimo tēpore ſuſtentata eſt, alioqui iamiam cũ fi- E
lio cocto ac vorato vltimo pane, fame moritura. Item & de huius diſcipulo Elizeo, per quē reges
4.Reg.3. tres periclitãtes in ſolitudine, cũ omnibus exercitibus ſuis refocillati ſunt. De Daniele in lacu leo-
Dani.14. num, liber Danielis refert. De Paulo quoque eremita ſcribit ſacer Hieronymus. Sed & de aliis plu-
rimis in noua lege viris ſanctis, digniſsimæ fidei hoc ipſum tradunt hiſtoriæ.

XXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

HIc Pſalmus (qui in ordine pœnitentialium tertius ponitur) formam conuerſionis ad Deum præbet, illis qui de graui iniquitate ſeſe toto corde conuertere volunt ad dominũ. Videturq́ue hominis propter cōmiſſam iniquitatem ſupra modum conturbati: qui intra ſe ſentit grauiſsimã miſeriam, diuini ſcilicet iudicii horrorē, & afflictiuos admodum malæ conſcientiæ ſtimulos, mirabilem in corpore indiſpoſitionē, & cōturbationem, ac motuũ diuerſorum tumultũ, quæ ſibi ex peccatorũ multiplicatione, aggrauatione, & reiteratione fatetur veniſſe, propter ſuam inſipientiam: quibus omnibus vehemēter affligi ſe dicit & cōtriſtari, præcipue verò dum à lumbis oriri intra ſe ſentit fœdos cōcupiſcentiæ motus, quibus ita præmitur, vt totũ corpus fiat mirabili cōfuſione prorſus deproportionatum: ſicq́ue vehementer afflictus, ſentiens manum vltricem domini, gemitus, ſuſpiria, atque etiã clamorem fundit pro miſeria ad dominum. Hæc autem omnia, vſque ad verſum vndecimum, per ordinem pœnitus confitetur. Dehinc exprimit graue certamē, quod ſuſtinet extrinſecus, ab illis qui noti amici & proximi ei fuerant, donec in peccatis illis extitiſſet ſocius. Nã hi cum vident pœnitē- F *tem velle veteris vitæ viã relinquere, eligere verò arctas vias pœnitentiæ, multis modis aduerſantur bona proponenti: partim ſuaſionibus blandis, partim comminationibus aſperis infirmum animum, & alioqui mala cōſcientia ſatis onuſtum, vehementius affligentes. Aduerſumquos, quo vſus fuerit conſilio, exponit verſu 14. & deinceps, dicens, aduerſus illos ſuas aures prorſus ſe obturaſſe, quaſi nihil audiret, nihilq́ue voluiſſe illis reſpondere ad conſenſiendum, tanq̃ ſi mutus fuiſſet: poſuiſſe verò in domino ſpē ſuã, & illum cōtra inimicorũ ſæuitiam accepiſſe defenſorem: offerens quidem ſe ad correctionem & diſciplinam domini paratum, propter iniquitatem quam agnoſcit: ab inimicis tamen iſtiuſmodi, qui bonitatem ſectanti detrahunt & obſiſtunt, orãs liberari: & contra illorum rabiem, diuinum ſibi recte poſcit auxilium.*

TRIGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Domine ne in furore tuo arguas me: * neque in ira tua corripias me.*

DOmine in implicabili illo furore, quē exhibebis atque demōſtrabis in omnes impios in die iudicii tui. à quo nemo ſaluare impiũ poterit, ne tũ ſimili cũ il- G lis ſentētia arguas me: * & in ſeuera illa vltione tua, in terribili illa vindicta iræ tuę, ne ſentiã correptionē & formidabilē ſententiam tuã, quã experientur omnes qui in impietatibus ſuis perſeuerauerunt.

2 Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi:

** & cōfirmaſti ſuper me manum tuam.*

2. Idcirco autē irã tuã formido & deprecor domine, quoniã pũcturę tumoris tui iã ſtimulare cœperunt animã meã, dũ reuoluo peccatorũ meorũ magnitudinem: quemadmodũ ſagittæ cum infiguntur in carnē, ſtimulant vehemēter & affligunt eã: * & tu extēdere iã cœpiſti atq; aggrauare ſuper me vltricē manũ tuã, ex qua etiã nunc iſtos male cōſcientiæ ſtimulos atq; torturas graues me ſentire percipio: quę ſi modo ita mihi grauis eſt, vt affligar vehemētiſsime, quãto erit intolerabilior tũc, cũ in immēſum vltionē faciet grauiorē? Merito ergo domine irã tuam ego formido, & à facie implacabilis tũ furoris tui, iure ego (dũ tēpus eſt miſerēdi) expaueſco.

3 Nō eſt ſanitas in carne mea, à facie iræ tuæ:

** non eſt pax oſsibus meis, à facie peccatorũ meorum.*

3. Ecce iã nunc in carne mea, non eſt ſanitas, nihil eſt integrũ propter iram tuã & indignationem, quã per pecca- H ta mea ſcio iuſte contra me prouocatam: ſed totus quaſi lãguidus, & mala diſtēperantia animi ægrotans, deficio ita, vt præ dolore & languore, vix mihi libeat vltra viuere: * nullam pacem habēt oſſa mea, vniuerſæ vires corporis & animæ cōmotæ ſunt, & conturbatæ propter peccata mea: per quæ cũ me ſentiã tuam iram iuſte cōmeruiſſe, nō poſſum vllã prę timore & horrore habere requiē: & omnia prorſus quæ intra me ſunt, per iſtam peſsimam peccati deordinationem, velut in magna cōturbatione & indiſpoſitione ſunt cōſtituta: & tumultu inſolito, atq; inordinatione mirabili voluuntur intra me imaginationes, cogitationes, & affectiones meæ, abſq; vllo ordine & cōpoſitione ſolita, nullã mihi permittentes pacem cordis mei.

4 Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſũt caput meum:

** & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.*

4. Ecce enim peccata mea quæ hactenꝰ diſsimulaui, quæ hactenꝰ operui aut excuſaui, confiteri quoq; & emēdare neglexi, iam eo excreuerũt, vt etiã ſupergrediantur caput meum: ita vt iã ſpiritum habeant (mentem dico & voluntatē) peſſundatum, illũq; velut ſuperauerint, & ad ſenſualis appetitus cōcupiſcentiã inflexerint, imò huius ſeruituti illum velut ſubiecerint: * & paulatim creſcentia, facta ſunt ſuper me grauiora & pōderoſa valde, quemadmodũ onus magnũ dorſo alicu

A

*5 Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ: * à facie inſipientiæ meæ.*

*6 Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem: * tota die contriſtatus ingrediebar.*

*7 Quoniã lumbi mei impleti ſunt illuſionibus: * & non eſt ſanitas in carne mea.*

B

*8 Afflictus ſum, & humiliatus ſum nimis: * rugiebam à gemitu cordis mei.*

C

*9 Domine ante te omne deſiderium meum: * & gemitus meus à te non eſt abſconditus.*

*10 Cor meum cõturbatũ eſt in me, dereliquit me virtus mea: * & lumen oculorum meorum & ipſum non eſt mecum.*

D

11 Amici mei & proximi mei, aduerſũ me appropinquauerunt & ſteterunt.

*12 Et qui iuxta me erant, de longe ſteterũt: * & vim faciebant, qui quærebant animã meam.*

*13 Et qui inquirebant mala, mihi loquuti ſunt vanitates: * & dolos tota die meditabantur.*

ius aut capiti impoſitum,ita vt diſsimulare vltra non poſsim,nec fer
re vltra valeam .5. Inſuper & cicatrices vulnerũ meorum renouatæ
ſunt,& ſemel ſanatis vulneribus iterũ cœperunt periculoſius ſubtus
carnẽ exurgere:hoc eſt,peccata mea aliquando dimiſſa, & per pœni
tentiã ſanata reiteraui, & recidiuo mihi nõ cauens,factus ſum quàm
antè fueram deterior,& ægrotans periculoſiori vulnere:* ídq; pro-
pter inſipientiã meam,quoniam videlicet ita inſipienter vulnera illa
priora feci recrudeſcere:& quæ ſemel planxerã,ſtultus ego iterũ re-
ſumere non metuebam.6.His modis vſq; ad finem(id eſt,nimiũ &
vehementiſsime,quantũ ferre poteram)miſeriis variis & magnis af
flictus fui,& totus incuruatus ſub pondere miſeriarum,vſq; in finẽ,
ita vt mihi viderer amplius ferre non poſſe: * atq; ita horrore con-
ſcientiæ perturbatus , & peccatorum turpitudine cõterritus,iugiter
verſabar in magna mœſtitia & deſolatione.7.Nã lumbi mei(in qui-
bus luxurioſi affectus eſt ſedes)pleni erãt fœdiſsimis motibus,quibꝰ
mirum in modũ mihi illudebatur:& qui magna me afficiebant igno
minia,dum ex eis fœdas,beſtiales,& omnino inordinatas cõmotio-
nes exurgẽtes,& tyrãnizantes perſentirem in meo corpore:* & pla
ne nõ eſt ſanitas in carne mea,nulla eſt debita compoſitio , nulla eſt
rectitudo,nulla rectitudinis proportio:ſed diſtemperata, incõpoſi-
ta,cõfuſa & inordinata ſunt omnia. Poſtea enim quàm ſpiritus meꝰ
eam,quam tecum habebat, ô Domine Deus, rupit cõfœderationẽ,
cœperũt non ſolũ quæ in anima:ſed& quæ in corpore omnia cõfun
di,ſuam cõpoſitionem diſſoluere,à ſua cõfederatione diſcedere, tu-
multibúſq; miſceri: quod malũ indies augmentũ ſumens, vehemen
ter iam aggrauatum ſentio.8.Ita ego malis multis& magnis afflictus
ſum,& vltione tua Domine in magna humilitate , deſpectione atq;
miſeria cõſtitutus: * atq; ita vexatione dante intellectũ,recogitãs in
amaritudine animæ meæ peccata quibꝰ te offendi,in ſpiritu cõtribu Eſaiæ.28.
lato &corde cõtrito atq; humiliato cœpi edere gemitꝰ atq; ſuſpiria, Eſaię.38.
ita vt prę gemitu clamorem etiã magnum per os in modum rugitus Pſal.50.
emitterem,affectu maximo te veniam precando peccatorũ meorũ.
9.Domine qui omnia noſtri,qui inſpicis & probas corda filiorũ ho
minum,qui deſiderium pauperũ exaudis:tibi apertũ eſt omne deſi- Prou.17.
derium cordis mei, quo deſidero vitã in peccatis male actã tuæ gra- Eſaiæ.16.
tiæ auxilio corrigere, tibíq; amodo fideliter ſeruire: * gemitus meus Pſalm. 9.
ac crebra ſuſpiria ex imò cordis educta ꝑ peccatis, quibꝰ te ita mul-
tum & multipliciter offendi,non te latẽt,nõ ſunt coram te abſcõdi-
ta:ſicut tu ea noſti,ita ea tibi abſq; diſsimulatione cõfiteor,ſupplici-
ter poſcẽs veniam .10. Conturbatus eſt præ horrore in me ſpiritus
meus,& omne robur meum diſceſsit à me, víxq; in me quicquã re-
manſit virium: ablata eſt à me fortitudo mea ad bene agendũ, & ea
quam habere ſolitus fuerã,& quam habere debuerã: * ipſum quoq;
lumen mẽtis meæ,quo videre ſolebã,& alios etiam illuminare(ſiue
ipſum lumen naturalis iudicii,ſiue etiam lumen gratiæ tuæ) non vl-
tra in me eſt ſicuti ſolet:ſed magna ex parte per peccatorum fœdita
tem obſcuratum,obnubilatum atq; obtenebratum eſt:ita vt non ſo-
lum iam quæ bona ſunt non valeã agere , ſed vix etiã cognoſcere &
iudicio diſcernere.11. Præter hæc verò,quæ intrinſecus patior, gra-
uia nimium tormẽta,etiam extrinſecus mihi afflictio accedit, cũ me
à peccatis voluero ad te cõuertere . Illi enim qui prius me diligebãt,
tanquã amici & proximi mei,cum illis eſſem in peccato ſocius, vidẽ
tes quòd me velim à viis ipſorum prauis ſeparare,facti ſunt mihi ad-
uerſarii,appropinquauerũtq; mihi,& ſtatuerunt ſe ex aduerſo cõ-
tra me,vt obſiſterent meo propoſito, illúdq; valenter quãtum poſ-
ſent impedirent .12. Et qui prius mihi proximi erant,noti atq; ami-
ci,elõgauerunt ſe à me, & elongati ita ſteterũt cõtra me:*quærẽtéſ-
que animam meam perdere,& in mortẽ me trahere,vim intulerunt
mihi,& grauem ſuſcitauerunt perſequutionem. 13. Et qui mihi ma-
le cupiebant,qui me in peccatis fouere laborabãt,& à propoſito bo
no ex tuæ manus viſitatione cõcepto auertere,ipſi propoſuerunt &
ſuggeſſerunt vanitates : iterum mihi proponentes peccata priſtina,
ſæculíq; põpas & delicias: ex aduerſo autem,difficultates in Dei ſer-
uitute obuẽturas,aggrauantes: * & iugiter tota die dolos & fraudes
aſtutias excogitabãt,quibꝰ me poſſent decipere,&à recto dimouere

14 Ego autem tanquã surdus non audiebam. ✳ & sicut mutus non aperiens os suum.

15 Et factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones.

16 Quoniam in te domine speraui: ✳ tu exaudies me domine Deus meus.

17 Quia dixi nequãdo supergaudeant mihi inimici mei: ✳ dum cõmouentur pedes mei, super me magna loquuti sunt.

Lucæ. 1. *18 Quoniam ego in flagella paratus sum: ✳ & dolor meus in conspectu meo semper.*

19 Quoniam iniquitatem meam annunciabo: ✳ & cogitabo pro peccato meo.

20 Inimici autem mei viuunt, & confirmati sunt super me: ✳ & multiplicati sunt qui oderunt me inique.

21 Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebãt mihi: ✳ quoniam sequebar bonitatem.

22 Ne derelinquas me domime Deus meus, ne discesseris à me.

23 Intende in adiutorium meum domine Deus meus salutis meæ

14 Ego verò (vtpote qui iã tuæ manus visitatione edoctus essem, & E
tuo timore medullitus cõfixus) in proposito pœnitẽtiæ persistẽs, im
mobilis obsurdescebã ad omnia quæ illi proponebãt, & quasi surdꝰ
fuissem, ita nihil permotus illorũ dictis, siue blandis, siue cõminato-
riis, qui illos dicere quæcunq; voluissent: * & quemadmodũ mutus
omnino loqui nesciens, ita nihil illis responsi dabã ad vllum cõsen-
sum. Iam enim firmo virtutis & pœnitẽtiæ proposito, animum meũ
contra illorũ impias obiectiones & propositiones penitus obfirma
uerã. 15. Sícq; meipsum feci, propter virtutis propositũ, quasi surdũ
& mutũ: perinde acsi nihil audirem eorũ quæ ipsi proponebant, ni-
hílq; haberem quod illis responderẽ, aut quo illorum vanas propo
sitiones confutarem. 16. Atque hæc quidem idcirco feci Domine,
quoniam in te iam cœperam cõstituere spem meam: propter quod,
ab omibus illorum vanitatibus volebam prorsus auertere animum:
* neq; dubito, quin tu misericordiarũ pater, pro tua benignitate sis
exauditurus me pauperem & afflictum seruum tuũ, spiritu contribu
lato ac humili, contritóq; corde tibi supplicantem, & totum se tibi F
plena fiducia committẽtem. 17. Dixi enim in corde meo: volo, dũm
tẽpus est, in Domino ponere spem meã, vt per eum possem fieri sal-
uus à rabie inimicorũ meorum, nequãdo ipsi de mea gaudeãt. si mi
hi præualuerint, suámque de me videãt impleri voluntatem: * cum
enim vel modicum incipiũt moueri à recto pedes mei, statim exultã
tes magna & superba loquũtur aduersum me, quasi suo voto potiti:
sed ante victoriam (vt spero) cauentes triumphum. 18. Et quidem,
quod ad te attinet Domine, ego cõscius magnitudinis peccatorum
meorum, paratũ me offero ad disciplinam & correptionem sufferen
dam, prout misericors iustitia tua dictauerit, & expediens cognoue-
rit: non refugio à te, Domine, pro peccatis meis disciplinã suscipere
correptionis, sciens ꝙ grauiter peccauerim in cælum & corã te, vt iã
nõ sim dignus lætari tecũ adhuc vt filius, sed potius flagella sustine-
re vt seruus malus & fugitiuus: * imò & ipse volo propter iniquita-
tes meas dolore iusto & pœnitentia meipsum affligere, & dolorem G
meum seruare volo semper, donec viuã, nunquam prorsus obliuio-
ni daturus iniquitatem meã: volóq; in hoc dolore & afflictione hac
pœnitentiæ persistere, vsquedũ tu me tua consolatione ab eo releuã
re dignaberis. 19. Nam iniquitatem meam ego ipse confiteri paratus
sum, & celare non volo, sed meipsum in aperta confessione paratus
sum accusare: * & recogitabo in amaritudine turpitudinem peccati
mei, & pro eo me affligam: * Ero quoq; memor, donec viuam, pec-
cati mei: atque etiam postquã tibi placitum fuerit dimittere, mihi ta
men iustũ erit subinde recordari & recogitare, q̃ à te olim fuerim e-
longatus. 20. Quanquã autem ita per omnia tuę voluntati me subii-
ciam, & à te paratus sim quicquid decreueris correctionis, libenter
suscipere: inimicorum tamen meorum rabiem metuo, & ab illis per
te saluari oro: melius iudicãs in manus tuas incidere, tuáq; manu cor
rigi, quã illorum potestati tradi, vt per eos morte interficiar. Ipsi au-
tem hi inimici mei adhuc supersunt, neq; desistũt me male persequi,
& cõtra me fortitudine & violentia cõfortati sunt atq; corroborati: H
* insuper & numero multiplicati sunt qui me falso & sine causa ode-
rũt & persequuntur, malũ quærentes pauperculæ animæ meæ. 21. Ec
ce homines ingrati qui pro bonis mala retribuũt, ipsi mihi aduersati
sunt in pietatis negotio: & cum ego nihil illis nisi bonũ exhibuerim,
nũc vicissim mala mihi repẽdere laborãt, detractionibúsq; & cõtu-
meliis molesti fuerunt mihi: * proprerea ꝙ ab illorum prauo cõsor-
tio meipsum segregãs, viam eligerem virtutis, eámque deinceps am-
bulare vellem. 22. Quanto verò illi magis mihi aduersantur, tãto te
piissime Domine Deus meus precor mihi fieri propitium, vt in tã-
tis malis (quæ ego partim intrinsecus fero, partim foris sustineo)
miserum me, & tam multimodis afflictũ nunquã derelinquas: neque
teipsum à me sic elonges, vt absque tuo auxilio in tantis me pericu-
lis relinquas. 23 Quin potius vt tuam misericordiam decet, intentus
esto ad auxiliandum mihi, & cogita de impendendo mihi adiutorio
tuo, Domine deus saluator meus: vt qui mihimetipsi in tantis diffi-
cultatibus prorsus diffido, neq; posse me inde eluctari scio, tua gra-
tia valeam exitum bonum, & finem beatum inuenire. Amen.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM TRIGESIMVMSEPTIMVM.

NOn ignoramus quosdã totum hunc Psalmũ Christo applicare, in persona generis humani peccata confitẽti, & miserias, quas pro illis perpessus est (tum ab horrore interius, tum ab inimicorũ rabie, extrinsecus) proponenti. Quam interpretatiõnẽ nos sane non damnam⁹: tametsi consideranti singulas huius Psalmi partes quædã occurrãt, quę non recte admodũ Christo videãtur competere, quibus etiã non optime consonat tota Psalmi cõnexio & cõsequutio. Proinde talẽ in Elucidatione mõstrauimus intelligẽtiam, quæ in pœnitẽtiæ statu cõstitutis cõueniat potissimum cũ Ecclesiastica cõsuetudine, & septẽ pœnitẽtialibus vnus iste ponatur. Pœnitentiales autẽ hos Psalmos nominari cõstat, eo ꝙ pœnitentibus aptam præbeãt formam sese cõuertẽdi, & illorũ statum exprimãt. Et quanq̃ illũ Elucidatio accõmodauit iis solũ, qui post diu transactã peccatis vitã, ad pœnitentiã sese conuertunt: posset tamen paucis secundũ intelligentiã immutatis etiã, iustis accõmodari, qui grauissimis tẽtationibus ad peccata sollicitantur (quemadmodum cum quis iustus ꝓbationis gratia, aut gratia humilitatis conseruandæ, aut alia quauis de causa) permittitur grauibus æstibus torqueri malæ concupiscentiæ, & libidinis carnalis ardoribus vehemẽter vri: id quod etiã sanctis viris legimus nonnunquã Deo permittẽte accidisse. Qui enim in tali statu fuerit, etiam si iu-
B stus sit, præ horrore periculi & abominatione mali peccata sua præterita rememorãs, apte poterit hunc Psalmũ pronũciare, diuinum iudicium formidãs, & liberari exoptãs. Ac sic quidẽ ira ista Dei, á facie cuius dicit non esse sanitatẽ in carne sua, intelligẽda est secundũ apparẽtiam. Videtur enim Deus tunc iratus, & quodãmodo (si ita loqui licet) iratũ ipse se simulat, quãdo à iustis se elongans, graui⁹ eos tẽtari permittit, maxime fœdioribus eiusmodi & magis abominabilibus tentationibus. Quoniam verò in hominibus etiã iustis, vbi paululũ se subduxerit præsentia Dei, permissa inimicis potestate, graues statim incipiunt insurgere motus, qui totum vidẽtur corpus inuidere, & etiã ossa corripere, recte tales conqueruntur non esse sibi sanitatẽ in carne, neq; pacẽ in ossibus. Et quia piarum mentiũ est, quicquid patiũtur suis peccatis ascribere, iccirco recte pati se hanc miseriam dicũt à facie peccatorũ suorũ. i. propter peccata sua, quæ deinde etiamsi mundi iam sint à mortalibus, accusant, vel præterita mortalia rememorando, vel præsentia venialia propter multitudinẽ & quotidianã reiterationẽ exaggerando. Atq; ita consequẽter non difficile erit lectori cordato, tali modo Psalmũ pariter, & Elucidationẽ totã huiusmodi tentatis accõmodare. ¶ Versu. 1. Domine ne in furore tuo arguas me, &c. Corripit siue arguit De⁹ aliquãdo correptione misericordiæ, aliquãdo correptione iustitiæ. Correptione misericordiæ arguit, siue flagellat nõnunq̃ etiam innocẽtes, tantum ob probationẽ & meriti accumulationẽ: nonnunq̃ vero propter vltionẽ cõmissę iniquitatis, à quo
C per correctionẽ eiusmodi quærit eũ qui peccauit, sed prædestinatus est, à prauitate retrahere. Vtrũque autẽ hoc flagellũ, misericordię est, & paternę disciplinę. Pater enim nõnunquã seuerius agit cũ filio, solum vt probet animũ eius, & bonũ faciat meliorẽ, vel certe in virtute custodiat: iuxta illud Sapiẽtis, Filii tibi sunt, erudi illos, & curua illos à pueritia eorũ. Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum, & nõ ostendas hilarẽ faciem tuã ad illas. Nonnunquã verò, vt peccatum filii puniat, & castigatum emendet. Correptione autẽ iustitiæ arguet Deus in futuro iudicio, & flagellabit impios vniuersos: nõnullos verò ex eis, etiã in præsenti tẽpore: quẽadmodum obduratum Pharaonẽ, impium Antiochũ, & superbũ Herodẽ. Atq; hoc est argui in ira & furore. Prius autẽ est in misericordia & dulcedine paterna. Nõ ergo simpliciter orat vir iustus omnino nõ argui, omnino nõ corripi. Quis enim filius, vt ait Apostolus, quẽ non corripit pater? Etsi extra disciplinam estis, ergo adulteri & non filii estis) sed tantum non argui in ira & furore. Argui autẽ in misericordia, etiã optare debemus iuxta quod in alio Psalmo dicitur, Corripiet me iustus in misericordia, & saluabit me. ¶ Versu. 4. Quoniã iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. Per caput, non insolitum in scripturis, quod in homine supremũ est intelligi, id est, spiritum siue mentẽ & voluntatem. Tunc ergo iniquitates supergrediũtur caput, quãdo vsqueadeò excrescũt, siue multitudine siue magnitudine, vt spiritũ pessundẽt, vt mẽtem obtenebrent, & voluntatem incuruent ad mali consensum Facit autem hoc non
D solũ vnius peccati mortalis grauitas, verumetiã nõnunquam nimium excrescentium quotidianorum multitudo: vbi neglecta vel contẽpta, non fuerint quotidiadis lachrymis expurgata. Secundũ hũc autẽ modũ & in alio Psalmo postulat Propheta, caput suum nõ impinguari peccatoris oleo, hoc est, adulationis blanditia non pertrahi aut seduci mẽtem & voluntatem in peccati consensum ¶ Versu. 5. Putruerunt & corruptę sunt cicatrices meę. Cicatrix, vulneris pręcedentis sed curati indicium est. Vbi autem cœperit semel curatum vulnus & iam clausum, intus sub pelle reputrescere, plerunq; maius est periculum, quã fuerit in primo vulnere. Ita secundum similitudinẽ, per cicatrices, putrefactionẽ & corruptionem, peccati dimissi reiteratio (quam recidiuationem nuncupãt) significatur. Recte autem dicit pœnitens, a facie insipientiæ computruisse cicatrices. Vere enim insipiẽtia magna est & aperta stoliditas, quę semel propria voluntate & affectu plãxisti, ea propria iterũ volũtate resumere: quẽadmodum cum reuertitur canis ad vomitũ. ¶ Versu decimo quarto, Ego autẽ tanquam surdus non audiebã. Quẽadmodum (iuxta Saluatoris verbum) inueniuntur Eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei: ita sunt & surdi, qui seipsos surdos faciunt propter regnum Dei, similiter & muti: illi videlicet, qui propter regnum Dei interdixerunt sibi, ne cũ voluptate & cõsensu audiant vel dicant aliquid eorum quæ contra Dei gloriam faciunt, atq; virtutẽ. Atque hoc modo & cæci inueniuntur propter regnũ Dei, qui pepigerũt fœdus cum oculis suis vt nõ videant in quo offendant, sicque oculos sibi eruunt, vnde scandalum paterẽtur, Similiter &

Eccle. 7.
Eod. 14.
2. Ma. 9.
Actu. 12.
Hebr. 12.
Psa. 140.
Ibidem.
Pro. 26.
2. Pet. 2.
Mat, 19.
Iob. 31.
Matt. 5. & 18.

claudi, qui pedem ſcandalizantem abſcindunt & proiiciunt propter regnũ Dei. Imò & captiui hoc E
modo inueniũtur, qui ſeipſos cõcluſerunt in carcere: queadmodum beatus Hieronymus in Epiſto
la quadã ad Euſtochiũ, ſe fatetur à ſemetipſo propter gehẽnæ metum carcere damnatum, cũ pro-
pter Dei ſeruitutẽ in eremi ſolitudine ſeſe cõcluſiſſet. ¶ Verſu eodem, Et ſicut mutus nõ aperiens
os ſuum. Quod in .2. parte dicitur, Factus ſum ſicut mutus non aperiens os ſuũ: & deinde, ſicut ho
mo non habẽs in ore ſuo redargutiones, forſitan mirabitur quiſpiam, quid ſibi velit. Videtur enim
expediẽs interdũ, vt redarguãtur impii, & aperiamus os noſtrũ aduerſus ſtultas impiorum propo
Matt.4. ſitiones: queadmodum & Saluatorẽ legimus vana proponẽti diabolo reſpõdiſſe, & redargutioni-
Lucæ.4. bus aptis confutaſſe. Sed ſciẽdum eſt, ex ſerie Pſalmi totius, loqui hìc eũ qui recẽs eſt in bono pro-
poſito, & adhuc inexercitatus atq; infirmus. Huiuſmodi autẽ præſtat, vt prorſus in ſilentio diſcant
vanã obiicientium inſipientiam cõtemnere, q̃ multis verbis cum illis miſceri in diſputationẽ. Cum
Lucę.16. enim illi in ſua prauitate admodum ſint exercitati (queadmodum & dominus teſtatur, filios huius
ſæculi prudẽtiores eſſe filiis lucis in generatione ſua) ipſe verò rudis adhuc ſit in eo ꝙ cœpit nego-
tio Dei, tutius eſt nouitio militi obmuteſcẽdo, q̃ hinc inde argumentando & reſpõdẽdo, aduerſus
malos ſuaſores agere, ſi firmus velit in eo ꝙ cœpit vel propoſuit perſtare. Quæ regula, in fidei do-
gmatibus cõtra impiarũ aſſertionũ authores vel propugnatores, ſimplicioribus fideliũ diligentiſſi-
Heb.5. me etiã conſeruãda eſt. Nihil enim periculoſiꝰ eſſe poteſt, q̃ ſimplices (qui nõdũ pro cõſuetudine F
exercitatos habẽt ſenſus ad diſcretionẽ boni & mali) cum illis diſputatione contẽdere, qui p ro ſui
ingenii prauitate & aſtutia, ſimul & exercitatione longa in ſuis vanitatibus parati ſunt ad imp u-
gnandã valide admodũ veritatẽ. Neq; niſi in regula orthodoxæ & catholicæ fidei fundatiſſimis, &
in ſcriptura ſancta exercitatiſſimis viris, tuta eſt huiuſmodi cõgreſſio. ¶ Verſu. 19. Et cogitabo pro
peccato meo. Cogitare debemꝰ de peccato multipliciter, De eo quidẽ quod in præſẽti nos adhuc
grauat. vt de ipſo agamus pœnitentiã. De præterito autẽ quod iam dimiſſum cõfidimus, cogitãdũ
nobis eſt nihilominus, vt à recidiuo cauentes, non iterũ in illud ipſum incidamus, vel in aliud ſiue
ſimile, ſiue maius. Nonnunquã etiã de præteritorũ peccatorũ magnitudine, multitudine, & fœdi-
tate non inutiliter cogitamus: vt magnitudinem Diuini beneficii, quo ex illis nos liberati & ſaluati
ſumus, melius valeamus per huiuſmodi conſiderationẽ cognoſcere (Non enim plene cognoſcitur
medici curãtis beneficium, niſi morbus ipſi fuerit ægrotãti bene cognitus) ſicq; ad gratiarũ actio-
nẽ Deo digne perſoluendã excitemur. Atq; hac arte Paulus frequẽter apud ſuos diſcipulos vtitur:
Rom.1. Veluti ad Rom. 1. cap. quanta gentiũ facinora cõmemorat: & cap. 2. quomodo Iudæorũ male glo-
Rom.2. riantiũ in lege præuaricationẽ exaggerat, vt tãdẽ mõſtraret, omnes peccaſſe, & eguiſſe gloria Dei.
Roma.3. Similiter & in Epiſtola ad Corĩthios priore, cap. 6. poſt enumerata turpiſſima facinora, ſubdit: Et
1.Co.6. hęc quidẽ fuiſtis aliquãdo: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis. Et cap. 12. Cũ gẽtes eſſetis, ad ſimula- G
1.Cor.13. chra muta prout ducebamini, eũtes. Ad Epheſios. Eramus natura filii iræ. Et aliàs plurimis in locis,
Eephe.2. quales ante conuerſionẽ fuerint, eis poſt cõuerſionẽ proponit: idq; facit vt vel gratiarum actionẽ,
vel ad cautelã illos inducat. De futuris verò peccatis, aut etiam poſſibilibus, cogitare oportet non-
Matt.6. nunquam metuẽdo, & pro noſtra ab illis præſeruatione deprecando: queadmodũ in oratione do-
minica quotidie facimus cum oramus non induci in tentationem, ſed à malo liberari.

XXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Poſitus in tribulatione malorum vir iuſtus firmat in animo propoſitum, nolle ſe contra tribulantes os aperire, neq; contramutire, ſed in ſilentio patienter ferre quæcũque placuerit Deo, vt patiatur ab illis, tametſi id graue ſit ac permoleſtũ, nec ſine vehementi æſtu multiplicum cogitationũ facile valeat impleri, vt nõ ſaltem bonis ac rationalibus ſermonibus aduerſariis obſiſtatur iniuſte tribulãtibus. Cõpeſcit tamen ſe hac in parte, Deum habens ante oculos: ad quem mox conuertit ſermonem, à quo etiam uumerum dierũ vitæ ſuæ interrogat, velut tædiũ habẽs vitæ præſẽtis, & deſideriũ liberationis ab hac miſeria. Atque hæc quidem. 6. primis verſibus. In ſequentibus autem. 4. verſibus, hominis vanitatem (parti ex nimia naturæ mutabilitate & breui vitæ duratione, partim ex ſtulta & vitioſa actione) proponens, ad dominum ſeſe totũ cõuertit, in illo ſuã omnẽ ſpem, & omnem ſubſtantiam poſitam cõfitendo. Atque hæc, vſque ad verſũ vndecimũ H
Hinc verò conſiderans afflictus omnem ſuam perſequutionẽ, nõ vt ab hominibus, ſed vt à Deo permittẽte & diſponente propter peccata ſuper ſe venientem, eundẽ orat pro peccatorum remiſſione: atque ita cõſequẽter recto ordine, & pro flagelli amotione, attenta & humili oratione ſupplicat, iam defatigatus aſſiduis malis: allegãs etiã, aduenã ſe eſſe & peregrinum ſuper terram, vt hac ratione facilius impetret exhiberi ſibi miſerationem. Aduenis enim & peregrinis debetur vel ex naturali lege commiſeratio.

TRIGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dixi, cuſtodiam vias meas: vt non delinquã in lingua mea.*

2 *Poſui ori meo cuſtodiam.*

PRopoſui in corde meo, & pactũ feci cũ ſpiritu meo ita ſollicite cuſtodire & obſeruare vias meas, ſicque diligenter ad actiones meas omnes attẽdere, vt nec per linguã meam peccatum vllũ committerẽ quicquam vel malum, vel noxium, vel otioſũ loquẽdo quod loqui non cõueniret. 2. Atq; vt hoc propoſitum, ſalutare perficerem, os meum ſub diligẽti obſeruatione conſtitui, quaſi ſub clauſura quadam: cauens, ne inde ſermonẽ vllũ, niſi

A ** cum consisteret pec-*
cator aduersum me.

3 *Obmutui, & humi-*
liatus sum, & silui à bo
nis:

** & dolor meus reno-*
uatus est.
4 *Concaluit cor meum*
intra me:
B

** & in meditatione*
mea exardescet ignis.

5 *Loquutus sum in lin-*
gua mea:

** notum fac mihi do-*
C *mine finem meum.*

6 *Et numerum dierum*
meorum quis est: vt sci-
am quid desit mihi.
7 *Ecce mensurabiles*
posuisti dies meos:
** & substātia mea tā-*
quam nihilum ante te.

D 8 *Veruntamē vniuer-*
sa vanitas omnis homo
viuens.

9 *Veruntamen in ima-*
gine pertransit homo:

** sed & frustra con-*
turbatur.

post diligens examen & discussionem naturam paterer egredi:* tūc
etiam cum contra me starent ex aduerso peccatores,cum illos vide-
rem ante oculos meos iniquitatē aduersum me perficere. Proposui
enim permittere illos pro suo placito agere, nec velle contradicere,
sed in silētio potius sustinere, dominóq; causā omnem commēdare
3.Itaq; iuxta hoc cōsilium atq; propositum cordis mei,cū illi aduer-
sum me starent ad peragēdum suam malitiam,& mihi persequutio-
nem inferendā,ego obmutescebā & humiliabar, in patientia & hu-
militate sustinendo,quę illi inferebāt mala & opprobria:& tacui etiā
à bonis,ita vt non solum blasphemias,cōuicia & iurgia non repēde-
rē me molestātibus:verū neq, rationabiles sermones vllos,per quos
à proposito malo illos forsitā potuissem inflectere:* me verò ista a-
gēte,atq; in hoc proposito me exercitāte,sēsi intra me renouari do-
lorē cordis mei,& velut ingeminari.4. Cōcalescere enī cœpit intra
me cor meum,& velut feruore quodam accēdi:partim quidē ab in-
nata humano affectui superbia & impatientia, ob quam difficilimū
est pati iniuriā ab aduersariis,maxime corā stātibus,& eā non saltem
verbo retaliare:partim verò, propter zelū,& consciētiæ testimoniū Prou.15.
quo vrgeri videbar,vt illis saltem rationabilem respōsionē redderē,
si forte molli respōsione irā frāgere,& à cœpta eos malitia prohibe-
re possem:partim etiam, quòd mea ista nimia patiētia illos videbā in
sua malitia firmiores fieri,eámq; exercere licētius:quæ omnia vehe-
mēter affligebant cor meum:*& in hoc sollicita anxiáq; meditatio-
ne posit⁹, sensi velut igne quodā anxiæ sollicitudinis æstuare spiritū
meū,multa atq; ea quidem diuersa & contraria meditantē:dum me-
cum ipse fluctuarē,vellem ne iuxta propositum prorsus obticere,an
fracto proposito aduersum illorū malitiam meipsum defēdere illós-
que de sua prauitate saltem verbis bonis arguere.5. Post multā verò
fluctuationē,loqui tādem cœpi etiam in lingua mea:verum non illis
ad satisfaciendū cupiditati vindictæ,sed tibi domine,ad consolandā
cōtra iniurias animam meam,tibíq; dixi, cū ab aduersariis premerer
in oratione mea,præ desiderio liberationis à præsenti miseria:* quā
diu adhuc me premet ô domine,ista hominū prauorū malitia?Fac mi
hi domine cognitū finē vitæ meæ,qua in medio hui⁹ malitiæ sū vi-
cturus super terrā.Iā enī tædet animā meā vitę hui⁹, & cupio magis Iob.10.
dissolui,& tecū habitare,vbi nulla esse potest malitia persequētis,at- Philip.1.
que hoc sane desiderio,requiro in libertate cordis cognitionē exit⁹
mei.6.Et numerū dierū meorum,quibus viuā in medio huius mali-
tię,fac me cognoscere:vt scire valeam,quātum mihi adhuc temporis
supersit in vita transigēdum,& quādiu hîc mihi sit in ista peregrina-
tione & afflictionibus persequutorum perseuerandum.7.Ecce enī
certū ego illud habeo,ꝙ dies omnes vitæ meæ tu cōstitueris ac defi-
nieris in certo numero,qui tibi est cognitus:& certā constituisti mi-
hi periodum ac terminū vitę,ante quā vt liberari ab hac miseria non
potero,ita post eā indubie hinc me scio migraturum:*& subsistētia
mea ac vita,qua in hoc corpore in terra subsistā & viuā,modicæ ad-
modū & quasi nullius durationis est in conspectu tuo:cuius duratio
est æterna,principiū nō habēs neq; finē,cū tēporis mei duratio qua-
si heri cœperit,cras finiēda.8. Imò certe omnis homo donec in vi-
ta hac corporis viuit,donec in hac tēporis duratione ꝑmanet in hoc
mūdo,nihil aliud quàm vanitas,imò vniuersa & integra vanitas.Est
enim omnis homo ī hac vita viuēs,præ omnibus creaturis,maxime
mutabilitati & instabilitati subiect⁹: tā mire instabilis,tam nimis va-
riabilis, per singulas horas & momēta singula immutationibus sub-
iectus,vt merito dici posit ipsum esse vniuersam perfectámq; vani-
tatē.9.Qui & in vmbra quadā,tāq; in imagine, siue ad imaginis mo
dū,pertrāsit homo per sæculū vitæ pręsētis:ita velociter transiēs,at-
que ita nihil subsistēs,vt trāsit vmbra:quæ & nullā habet solidā sub-
sistntiā,a & facillime citissiméq; diffugit,nullū relinquēs sui vestigiū
* ac proinde vanū est hominē conturbari aut tumultuari ꝑ vllis re-
bus,tēporariis & trāsitoriis huius mūdi (quib⁹ nulla duratione, nul-
la stabilitate frui posit) siue quis ea quæ videntur bona auferat,siue
quę vidētur mala inferat. Omnino enī stultū atq; ridiculū est,mul-
tū aīo cōmoueri pro rei cuiuslibet ablatione, quā post breue momē
tū velis nolis necessario es perditurus.Et nihilomin⁹ vanū est,ꝑpter

10 *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea:*

** & nunc quæ est expectatio mea, nónne dominus?*

Iob.17. Psalm.7. ** & substantia mea apud te est.*

11 *Ab omnibus iniquitatibus meis erue me: * opprobrium insipienti dedisti me.*

12 *Obmutui, & nō aperui os meum, quoniā tu fecisti:*

** amoue à me plagas tuas.*

13 *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus:*

** propter iniquitatem corripuisti hominem.*

14 *Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius: * verūtamē vane conturbatur omnis homo.*

15 *Exaudi orationem meam domine, & deprecationem meam:*

** auribus percipe lachrymas meas.*

16 *Ne sileas: * quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.* Heb.13. 2.Cor.5.

modicum incōmodum vehementer cōturbari, quod mox post mo- E
mentum diffugiet. 10. Inter omnia autē quæ vanitatis sunt hominū,
illa est vel pręcipua, vel apertissima, quòd magno studio, curâ, labore
sollicitudine thesauros magnos homines cupidissime cōgregāt, ī a-
ceruos congerētes aurum & argentū, & cætera huiusmodi (pro qui-
bus & corpora periculis exponunt, & animas suas perditioni ęternę
mācipare non formidāt) & tamē ignorant, quibus ista sic cōgregēt.
Īcertum est enim, ad quē huiusmodi rerū sit deuētura possessio: ne-
que sciūt homines, ad quē sit post mortē, suarum rerum vēturū do-
miniū. Et de hærede quidē frequēter omnino ignorāt, dum si cupi-
dissime cōgregant, quisnam ille sit futurus: Aut si personam vtcūq;
sciunt, certe qualis ille scit futurus, & quomodo partis vsurus, igno-
rāt, aut in quos vsus ipse cōgregata sit expēsurus, aut quo animo (gra
tōne an ingrato) erga eū qui thesaurizauit futurus. Sic autē in incer-
tū tantos labores pro nihilo, imò in detrimētum æternū insumere,
quis non videat esse vanissimū? * Quæ verò est, ô piissime De⁹, mea
expectatio? quod est meū desideriū? q̄d est quod ego expeto, quod F
quęro? Certe nō aliud, nisi tu ipse dominus & Deus me⁹. Tu enim es
prestolatio mea & patiētia mea, quē solum expecto cū desiderio: vt
te aliquādo possideā, propter quem talia omnia tēporaria pro nihilo
contēno, & omnia aduersātia patiēter ferre volo: * & substātia mea
omnis apud te est: id est, meas oēs diuitias in te vno positas habeo,
téq; reputo oēs diuitias & totā possessionem meā, in quo vno habe-
re me omnia cōfido. 11. Tu domine, quo te dignus fiam, ab omnibus
peccatis meis me libera: * tu permisisti me fieri opprobrium, & illu-
sionē hominib⁹ insipiētibus, aduersariis meis, quē contēptū & affli-
ctionē patiēter fero, modo tu tantū sic humiliatū me à peccatis meis
absoluas. 12. Cum autē illi mihi illuderēt, & irrogarent iniurias, ob-
mutescebā ego iuxta quod dixerā ac proposuerā in corde meo, neq;
ad responsionē, defensionē, aut exprobrationē aperui aduersum il-
los os meū, sinens illos agere cōtra me quicquid esset collibitū: quo-
niā sic ista accipiebā tāquā à te illata & facta, id est, à tua prouida dis-
positione & prudēti permissione, ꝓpter exercitiū patiētię & purga- G
tionē peccati mei: * & quia hæc omnia quæ patior, nō vt ab insipiē-
tib⁹ hominib⁹, sed vt à tua prouida dispositione accipio, iccirco non
illis respōdeo, nō cum illis cōtendo vt cessent: sed te domine depre-
cor, vt tu à me ista tua verbera, ista tua flagella amoueas, cum tibi ita
placitū & vtile visum fuerit. Te enim volēte, cessabūt plagæ aduersa-
riorū meorum, quorum ministerio ad meam disciplinā vti te cōside
ro. 13. A fortitudine vltricis manus tuæ, quā super me grauiter extē-
tā experior, ego quasi defeci in castigationibus & flagellis tuis: & iam
totus videor exhaustus præ grauitate persequutionis & afflictionū,
quę super me ex tua dispositione venerūt: * tu enī domine corripe-
re solitus es homines, arguere & castigare propter iniquitatē: quēad-
modū pius pater filiū corripit peccātem, partim, vt quod per iniqui-
tatē iustitiæ subtractum est, per vindictæ pœnalitatē restituatur: par-
tim verò vt correptus offendisse se sciat, & quē offenderit agnoscat;
agnoscēs verò emēdare studeat, ne iterū vel eadem, vel prioribus pe- H
iora non castigatus committat. 14. Et facis tu domine tabescere ani-
mā meā, atq; in nihilum vitā defluere, ad eū modum quo aranea ex-
hausta omni vigore & exiccata tabescit: quæ sane correptio & pœna
toti etiā generi hominū propter originale peccatum infligitur: * ve-
runtamē vanū est hominē ꝓ vlla re tēporaria commoueri animo, &
uel nimia delectatione affici, vel immodico dolore torqueri propter
ꝙ mihi cōsulti⁹ videtur in nullo cōturbari, tibíq; in patientia omnia
cōmittere. 15. Tu tantū domine exaudi orationē meam, quam fundo
ante cōspectū tuū, & deprecationē qua te deprecor pro remissione
peccatorū: * lacbrymosas orationes meas, & preces quas cū lachry-
mis ex dolore pœnitētiæ effundo, aurib⁹ percipe, & clemēter exaudi.
16. Ne taceas, neq; obsurdescas, sed magis attētus esto ad orationem
meā, & benigna exauditione respōde deprecationi meæ: * quoniā e-
go ante te sum quasi aduena, & quasi peregrin⁹ in hoc mūdo, stabilē
hîc nō habēs māsionē: quomodo oēs maiores mei, nō nisi aduenas
& peregrinos esse se cōfessi sunt sup terrā. Nō enī habem⁹ hic manē
tē ciuitatē, sed futurā inquirim⁹: & donec in corpore viuim⁹, à domi

A 17 *Remitte mihi vt refrigerer, priusquam abeam, & amplius non ero.*

no peregrinamur, per fidem ambulanter, non per speciē. 17. Quoniam ergo aduenis & peregrinis debetur misericordia & cōsolatio, precor te domine, vt remittas aliquantulum super me manum tuā: paululúmque, si ita tuę voluntati placitum & expediens visum fuerit, eā alleuies, & à me subtrahas: vt qui pene mihi videor iā exhaustus, atq; destitutus internis viribus, respirem & refociller aliquantulum, accipiāmq; vel modicam consolationem & requiem, priusquam ab hac terra miseria, & peregrinatione egrediar, quando amplius non ero super terrā, neq; vltra redibo, posteaquam semel abcessero: vt etiam modo in peregrinatione, aliquid illius superplenissimæ consolationis velut pregustare valeā, qua apud te spero ī ęternū frui, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM TRIGESIMVMOCTAVVM.

Versu quinto & sexto, Notum fac mihi domine finē meum. Quod petit Propheta, notū sibi fieri finē suum, & numerum dierū vitæ suæ, non aliud quam exprimit tædium præsentis vitæ, & desiderium futuræ, in qua se liberandū credit ab omnibus malis. Mos enim est, cum ad aliquam rem vehementer aspiramus, siue vt finiatur, siue vt inchoetur, vt supputatis diebus expendamus, quādo hæc res desinet, aut illa incipiet. Et aliâs diximus, cum ita loquitur Psalmista: Vsquequo domine obliuisceris me: quousq;, quādiu, aliisq; cōsimilibus modis, nō aliud indicari nisi magnum desiderium, nullam autē expectari certam respōsionem. Atque ita & in proposito, petēs vir iustus à domino vt notū sibi faciat finem & numerum dierum, nequaquam respōsionem expectat sed tantum suum desiderium vehemēs, sic loquēdo, insinuat. ¶ Versu sexto, Quid desit mihi, id est, quantum desit mihi temporis vitæ meæ: hoc est, quantum adhuc mihi supersit dierum, aut temporis, quo viuendum mihi est super terram. Illud enim tēporis dicitur nobis deesse, quod nōdum viximus, quod adhuc superest in vita transigendū. Vnde & vulgo loquētes dicere solēt homines, tot annos se habere, quot annos viuēdo transigerunt. Illos enim qui nondum transacti sunt, habere se nō dicūt. Verbi gratia, qui.30.annos vixit, ex loquendi vulgata consuetudine dicit se.30. annos habere. Eos autem quibus victurus est nōdum se dicit habere. Et secundū hunc modū, ānos residuos qui supersunt transigendi, sibi dicit Propheta deesse: eo quòd nondum eos habeat. Quanuis forsitā secundum aliā cōsiderationem rectius dicere possumus iuxta veritatem, illos ānos habere nos qui adhuc supersint: illos verò iam deesse, iam non haberi, qui præterierunt. Nam secundum veritatem nihil minus habemus, q̄ id quod omnino præteriit, & ita præteriit, vt nullo modo reuocari possit: C cuiusmodi est tēpus quod iam præteritum est. Illud verò quod adhuc habēdū est, saltem spe habemus, & expectatione possidemus. ¶ Versu.7. Et substātia mea. tanquā nihilum ante te. Substātia in hoc Psalmo bis ponitur, & iuxta Elucidationis declarationē, non eodem modo accipitur. Nā pri⁹ quidem, pro substantia seu vita ponit̄. Vnde & ex Hebræo vertit beatus Hieronymus: Et vita mea quasi non sit in cōspectu tuo: pro quo alius vertit tempus, eādem prætendens intelligentiā: videlicet de tēpore vitæ, & subsistendi in hoc corpore. In secundo autē loco, videtur substantia aliud esse quàm subsistentia, vel tempus vitæ: nimirū ipsum in quo omnes suas diuitias, possessionem omnē, atq; omne suum bonum positum iudicat. Nam quadrat hæc intelligētia recte ad id quod præcessit de vanitate hominū auarorū. Quasi dicat propheta, Hi quidē thesaurizāt, & ignorant cui congregāt illa tēporaria bona. Mea verò expectatio nō alia est, q̄ domin⁹: & substātia mea omnis, meę omnes diuitiæ, & omnes mei thesauri apud te sunt, ita vt cū te vnum habuerim, omnia sim habiturus, quę ego expecto & desidero. Atq; his recte satis Hebræum consentit, quod hoc in loco habet, Præstolatio mea, vel spes meas in te. ¶ Versu octauo, Verūtamē vniuersa vanitas, omnis homo viuēs Hūc versum ita explanat Elucidatio, vt vniuersa & vanitas regimine adiectiui & substātiui copulent̄, sitq; sensus, Omnis homo viuens, est vniuersa vanitas. Atq; huic cōstructioni cōsentit Felicis trāslatio ex Hebræo, quæ habet. Certe omnis vanitas, omnis homo permanens, in vita scilicet ista corporis, Et videtur hæc esse Psalmistæ sētētia, qua omnem hominē, donec hic viuat super terrā, facit esse vniuersam vanitatē: significans nimirum illā maximam & summam mutabilitatē atque instabilitatem, cui præ cæteris omnibus creaturis, donec in corpore degit, amplius subditus est homo. Nā sicut (iuxta beati Gregorii demōstrationē) oīs creaturæ aliquid homo, nimirū esse conmune habēs cū inanimatis omnibus, viuere & vegetare cū plantis, sentire cū animalibus, intelligere, & velle cū angelis, ita similiter & omniū creaturarū mutabilitati cōmunicat homo: & est omnis creaturæ mutabilitas in humana specie velut agglomerata. Cū inanimatis enim cōmunicat homo, quātū ad corp⁹ mortale quod modo īhabitat, ī mutabilitate ab esse, ad nō esse: quoniā corruptioni subiectus est, atq; etiā aliis mutationibus secūdum locum, & secundū varia accidentia corporalia. Cū viuētibus, secundū mutabilitatē augmētationis, diminutionis, nutritionis. Cum sentiētibus, secundum omnes mutationes sensuum & sensualium affectionum atq; passionū. Cum angelis verò secundū volubilitatē cogitationum & volitionū. Quomodo ergo iuxta magni illius Gregorii sentētiā, recte omnis creaturæ nomine intelligitur homo, eo q́ omnis creaturæ aliquid habet homo: ita & in proposito dicimus hominē recte vniuersa, siue omnē vanitatem nominari, quoniā omnis vanitatis omniū creaturarum aliquid habet homo. Et quæ in aliis sunt dispersa, in hoc vno simul inueniuntur. Nō fuit autem Prophetæ satis dicere, vniuersa vanitas homo viuens: sed addere voluit etiā secundum vniuersale signum, Omnis homo viuēs. Nā si omisisset signū illud vniuersale, forsi

tan existimaretur de tota specie tantũ loqui,quasi non in singulis indiuiduis speciei humanæ inue- E
nire sit vniuersam vanitatẽ,sed in tota solũ specie,quantũ ad diuersa Indiuidua:vtpote in vno hãc
vanitatis partẽ,in altero alteram.Nunc verò in singulis quoque indiuiduis vniuersa vanitas est,&
perfecta,plenáq; eiusmodi mutabilitas.Atq; iccirco dixit,vniuersa vanitas,omnis homo viuẽs.Vi-
detur autem prima facie huic nostræ expositioni repugnare lectio Græca,quæ ita habet. πλὴν τὰ σύμ
παντα ματαιότης πᾶς ἄνθρωπος ζῶν .hoc est,Veruntamen omnia vanitas omnis homo viuẽs.Atq; huic e-
tiã cõsonat Hieronymi ex Hebræo trãslatio quæ sic habet Omnia enim vanitas,omnis homo stãs
id est,permanẽs in uita.Vnde apparet,quòd non rectè secundum priorẽ expositionem iunxerim⁹
vniuersam vanitatẽ per modum adiectiui & substãtiui,& aliam esse à suprapoſita sentẽtiam. Verũ
aduertẽdum est etiam hanc lectionẽ ad supradictum sensum facile posse reduci, tantum præposi-
tione per,aut in Græco κατὰ (id quod apud Græcos non est nouũ)subintellecta,ad hũc modũ,per
omnia vanitas est,omnis homo viuens.Et quid aliud esse potest per omnia vanitas,q̃ vniuersa aut
omnia vanitas? Si autẽ omnino nihil placeat intelligere:quæ nos coniunximus,lege diuisim,& talẽ
accipe sentẽtiam:Veruntamen vniuersa sunt vanitas,omnia sunt vanitas quæ in hoc mundo sunt,
etiã omnis homo viuẽs:vel,præcipue autem omnis homo viuẽs.Verũ prior sentẽtia & cõiunctio
multo cõuenientior est,precipue cũ neq; Græco aut Hebræo repugnet.¶ Versu.12.&.13.Ab om-
nibus iniquitatibus meis erue me,&c. Saluberrimũ nobis in tribulatione malorum positis,hoc in F
loco proponitur cõsilium:videlicet cum affligimur,omnia tanquã de manu domini suscipiamus.
Iob.2. Queadmodũ eximium illud ac celeberrimum patientiæ exẽplum sanctus Iob, cum à Satã tãtis af-
fligeretur malis,ad domini manũ respiciens,dicebat, Si bona de manu domini suscepim⁹:mala cur
non sustineamus? Dominus dedit,Dominus abstulit:sit nomẽ Domini benedictũ.Quod consiliũ
si sectemur,& nõ oculos nostros ad hominẽ persequẽtem,atque iniuriam inferentem,sed ad De-
um(cuius permissione & prouida dispositione pro nostra salute id fieri credẽdũ est) intẽderimus,
non faciles erimus ad murmurationẽ aut retaliationem iniuriæ,aut exactionẽ vindictæ, neq, pec-
cabimus in blasphemiis vel maledictionibus:quẽadmodũ de illo legimus,quod in omnib⁹ illis(ma
Iob.1. &.2. ximis indubie)aduersitatibus non peccauit labiis suis, neq; stultum quicquam contra Deũ loqu-
tus est:Cõtra Satan verò ministrum horum malorum,aut cõtra vllum aliorum hominum,ne ver-
bum quidẽ murmurationis aut iniuriæ emisit de ore suo. Sic & Dauid rex fugiens á facie filii,cum
2.Re.16. malediceretur ab homine Belial,oblatam de manu Abisai vltionẽ cõpescuit,dicens,Dimitte eum,
vt maledicat.Dominus enĩ præcepit ei,vt malediceret Dauid.Et quis est,qui audeat dicere, quare
sic fecerit? Et rursum,Dimitte eum vt maledicat,iuxta præceptũ domini,si forte respiciat dominus
afflictionẽ meam,& reddat mihi dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Illud autẽ nos
prudentiæ cautelã docet,quod oraturus Propheta dominum pro flagellorum amotione,pri⁹ orat G
versu præcedẽte pro omnium peccatorum dimissione.Prius enim dicit,Ab omnibus iniquitatib⁹
meis erue me:ac deinde subiungit versu sequẽti,Amoue à me plagas tuas.Est enim ille ordo rect⁹,
vt prius causa tollatur,ac deinde effectus.Sunt autem plurimi, qui orant quidem Deum labiis pro
afflictionũ amotione,sed ad radicem nõ ponunt securim,neq; prudenter petunt,quia nõ curãt de
suorum peccatorũ(in quibus stare eligunt)dimissione. Et cum hæc plerũq; causa sint flagellorum
Dei,stultum est pro affectus amotione orationẽ facere,& de causæ ablatione nihil curare. ¶ Versu
Heb.13. penultimo,Ne sileas quoniã aduena ego sum apud te & peregrin⁹.Omnes quidem homines,ęque
Actu.6. boni atq; mali,non aliud in hoc mundo sunt,quàm aduenæ & peregrini:Omnes enim tãtum trã-
situm facimus per viam huius vitæ:neq; habet hîc quisquam hominum manentem ciuitatem,imò
neq; passum pedis proprium & vere hæreditariũ , sic vt perpetuò illum valeat tenere in possessio-
nẽ suam.Verùm est inter bonos & malos differẽtia,quòd boni affectu hîc se peregrinos faciunt &
sunt:idq; & ore agnoscunt & confitẽtur:quẽadmodum pulcherrime admodum de sãctis Patriar-
Heb.11. chis scribit beatus Apostolus,quòd à longe tantum aspicientes & salutantes factas sibi promissio-
nes,cõfitebantur,quòd peregrini essent & hospites super terram repromissionis,tanquam alienã
Philip.3. inhabitantes in casulis,eo quòd patriam meliorem expectarent,nempe cælestem,& ciuitatem fun H
Coloss.3. damẽta habentẽ,cuius artifex & conditor Deus.Quia enim affectu & mente non inhærent rebus
Ioan.17. huius mundi,sed cõuersationem suam in cælis habere student:quia non quæ super terram,sed quę
2.Co.4. sursum sunt,sapiunt & quærunt:quia in mundo existentes,non sunt de mundo:quia non contem
2.Cor.5. plantur ea quæ videntur temporaria,sed quæ non vidẽtur,æterna:quia corpore absentes à domi-
Ephes.2. no,spiritu & desiderio præsentes se ei exhibere & placere cõtendunt. Iccirco hîc quidẽ super ter-
Gen.47. ram non nisi aduenæ sunt,hospitésq; & peregrini, ciues autem sunt sanctorum & domestici Dei.
Vnde & egregius ille Patriarcha Iacob interrogatus à Pharaone,quot essent anni vitę ipsius,Dies
(inquit) peregrinationis vitæ meę, centum triginta annorum,sunt parui & mali : & non peruene
runt vsq; ad dies patrum meorum,quibus peregrinati sunt.Impii verò & terreni homines,licet re-
ipsa velint nolint,aliud quàm aduenæ esse non possint, neque aliud quàm peregrini, affectu tamẽ
nihil sunt minus. Ita enim rebus huius mundi inhærent,ac si perpetuo hîc in terra sint permãsuri:
& quidẽ affectu cupiunt,si fieri id posset,perpetuo in terrenis his possessionibus vitam agere,libẽ-
tissime Deo(vt ipsi stulti stultissime effutire solent)sua regna superna concessuri,si pro illis terram
vellet ipsis dare perpetuam.Et cum hinc aduenĩete statuto tempore,migrare compelluntur,æger-
rime reddunt animam,nimirum hoc ipso monstrantes,quòd affectu super terram nõ aduenę,sed
vere ciues fuerint,& quòd patriam veterem morientes relinquant,non nouam requirant.
¶ Versu vltimo, Amplius non ero. Cũ dicit Propheta, Amplius non ero: nemo hinc ansã accipiat

A male opinandi, q; per mortem prorsus homo intereat, tam secundum corpus, quàm secundum animam, & q; non sit post mortem aliquando futura resurrectio. Nequaquam enim hoc volebat Propheta sanctus, sed tantum de incolatu suo & peregrinatione loquitur: quasi dicat, Sine me peregrinum & aduenam refocillari atque respirare aliquantulum, priusquam abeam hinc ex isto incolatu atque peregrinatione, & vltra hîc nô ero in hoc incolatu, in hac vita mortalis corporis, quomodo iam viuo, donec tibi erit placitum finire peregrinationem meam.

XXXIX. PSALMI. ARGVMENTVM.

Psalmum istũ de Christo intelligendũ manifeste docet Paulus Apostolus in Epistola quam scripsit Hebræis, cap. 9. vbi aliquot versus (nonũ videlicet, decimũ, & vndecimum) ex eodẽ profert, quos Christo applicat de legalium consummatione & nouæ hostiæ immolatione loquendi. Videntur tamen prima facie primum & finis Psalmi nõ vsqueadeò conuenire Christo: potißimum vbi versus finẽ peccata sua cõfitetur, & iniquitatũ suarum multitudinem, qui Psalmũ profert: Christus autẽ agnus existens sine macula, peccatum omnino nõ fecit neque inuentus est vnquam dolus in ore eius. 1.Petri.2. *Veruntamen, sic Christum aduertimus pro suis membris confitentẽ & deprecãtem, id est, pro nobis peccatoribus (qui licet eius redempti sanguine, & per*
B *eum liberati, tamen multipliciter quotidie offendimus) nihil prorsus videbitur absurdum, si ipsum, qui quãtum ad suæ personæ singularitatem vere est sine peccato, audimus aliena peccata tanquam sua, confitentem, & pro* Iacobi.3. *mẽbrorum delictis capitis deuotionẽ videamus exorãtem. Atq; hac de causa in Elucidatione quæ subsequetur, explanando principiũ atque finẽ Psalmi, in quibus loqui videtur in persona mẽbrorum suorum, vsi sumus tertia persona, quo clarior esset intelligentia: ita vt ipse intelligatur de nobis loqui, sub persona tertia, cũ in Psalmo videatur de se loqui sub primã personam. In medio autem, vbi ad Christi personam quæ dicuntur sunt accõmodanda, primam personã (vt in textu) seruauimus: vt sic manifeste lector hac diuersitate diiudicare valeat, quid ipse secundum personã fidelium, atq; membrorum dicat, quidue secundũ personã suam propriã. His itaq; præmißis, ad cõmonitionem legentium, nunc breuiter solito more, Psalmi totius sententiam cõplectamur. Cõmemorat itaq; in primis illud de suis membris Christus dominus, quomodo post longuam & vehementem patrum expectationẽ, humanum genus tandẽ respiciens Deus pater omnipotens, de captiuitate mortis, lacu inferni & fœditate peccatorum, tã originalis q̃ actualium, saluum fecit, atq; in viam iustitiæ reduxit: vbi gaudentes liberatori suo canunt dulcia gratiarũ actionis & læta cantica, ita vt mutuis exẽplis multi ad Dei timorem videantur conuerti: cuiusmodi hominũ certe & vera asseritur esse beatitudo. Atq; hæc primis sex versibus. Dehinc verò, Christi ad patrẽ de semetipso sermo dirigitur, enarrãtis quæ per ipsum erga genus humanum ille voluit secundũ cõsilium sapientiæ suæ mirabiliter operari, quomodo videlicet mirabilia Dei secreta consilia annunciare venerit hominibus, quomodo in carne humana patri factus est obediens vsque ad mortẽ*
C *vt hostia placabilis fieret pro peccatis hominum, posteaquã alia nulla oblatione aut hostia corporali potuit patris ira placari: quomodo deinde patris voluntatem diligentißime impleuerit, neque ipse solum impleuerit, verum fidelibus vniuersis publice & palàm annunciauerit, nihil celans eorum quæ à patre sibi tradita fuerãt docenda. Atque hæc vsque ad versum. 15. Ab hoc autem versu, vsque ad finem, transitum facit ad deprecandum patrem pro infirmis membris suis, quorum iniquitates & miserias vt proprias reputat, pro illis tanquã pro semetipso patrem rogans, vt illos ab omni malo eripiat, & sic adiuuet per confirmationem gratiæ suæ, vt malis non succumbant: illi vero qui ad ipsorum laborant perniciem, vt confusione æternæ dãnationis absorbeantur, vt liberati fideles patrem magnificent, in quo sibi repositum habent omne adiutorium.*

TRGIESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Expectans expectaui dominum: * & intendit mihi.*

D

*2 Et exaudiuit preces meas: * & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis.*

*3 Et statuit supra petram pedes meos: * & direxit gressus meos.*

4 Et immisit in os meum canticum nouum:

MAgno & vehementi desiderio, longuáq; expectatione, ante perfectam generis humani redẽptionẽ expectauerant patres ad salutẽ domini patris mei, vt iuxta consilium & propositũ suum æternum ipsos aliquando faceret saluos, ab ea in qua iacebant captiuitate: * & tãdem propitius factus pater meus oculos misericordiæ suę posuit super illos, vultúq; placabili misericordia motus aspexit illos .2. Et exaudiuit preces eorum, & clamores multos magnos & lõgos, quibus pro sua liberatione ad ipsum exclamauerunt: * & eduxit eos de profunda fouea inferni, à morte æterna & dãnatione illos liberans, cuius per peccata facti fuerant debitores: atq; item à luto cœni, & sorditie à fœditate peccati, tam eius quod ex origine contraxerãt, quàm eorum quæ per propriam voluntatem sibi superiecerãt: saluos eos faciens à peccatis eorum, & à regno mortis transferens ad vitam .3. Eductos autem de lacu & cœnoso luto peccatorum, Ipse constituit super viam bonam mundã & firmam, cuiusmodi sunt vię lapidibus stratæ & petrosæ, id est, in via iustitiæ & virtutis gratia sua confirmauit eos, vt vltra in lutum & fęcem peccati non immergerentur: * ipse director illis ac ductor fuit per viam iustitiæ, operari eos docens iustitiam, & in operando sic dirigens, vt non deflecterent neque ad dexterã neq; ad sinistrã .4. Eductos verò è tantis miseriis dehinc lætificauit interius in vnctione spiritus sui sancti, atque ita canticũ nouum

✳ carmen Deo nostro.
5 Videbunt multi, & timebunt: ✳ & sperabunt in domino.
6 Beatus vir cuius est nomẽ domini spes eius: ✳ & non respexit in vanitates & insanias falsas.

7 Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua: ✳ & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.
Ioan. 17. *8 Annunciaui, & loquutus sum: ✳ multiplicati sunt super numerum.*
Hebr. 2.
Marc. 10

9 Sacrificium & oblationem noluisti:

✳ aures autem perfecisti mihi.
Philip. 2.

Gene. 3. *10 Holocaustum & pro peccato non postulasti:*
Esaię. 1.
Hebr. 10 *✳ tunc dixi, ecce venio.*

11 In capite libri scriptum est, de me vt facerem voluntatem tuam: ✳ Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.
1. Cor. 13.
Rom. 8.

dedit in ore eorum: ⁎ carmen (inquam) letitiæ & gratiarum actionis E
ad laudẽ Dei saluatoris sui, quod illos interior exultatio & lętitia spiri
tus docuit decãtare liberatori suo. 5. Videbunt multi aliorũ exẽpla,
& lumen iustitiæ atq; virtutis eorũ refulgebit multis proximorum
in exemplũ, qui inducẽt exẽplo bono timorem domini: ⁎ discẽntq;
ponere in domino spem suam, vt cum proximos suos, tanta viderint à deo misericordia affectos, & tãta cõsolatione repletos, animẽtur & ipsi spe simili, ad istiusmodi bona cõsequentia. 6. Et verè beatus est homo ille, qui spem habet & fiduciam in nomine domini, qui dominum Deum ponit spem suã, & omnẽ fiduciam habet in eo, toto ei corde & tota mente inhærens: ⁎ ad ea verò quæ sunt huius mũdi tẽporaria & caduca bona, itẽmq; ad vitia & peccata, quib⁹ plenus est mundus, nõ intendit oculis mentis suæ, vt cor suũ poneret super illa, fiduciáq; & amore eis inhæreret: quæ reuera nihil aliud sunt, quã vanitas, & meræ insaniæ atq; demẽtię, quibus homo velut demẽtatur, imò efrenatur, & prors⁹ ab humanę cõditiõis nobilitate elõgatur: quæ cum multa polliceantur, & eximiam quandã promittere vi F
deantur fœlicitatẽ, secundum veritatẽ tamen nihil præstare possunt suis amatoribus, eorum quæ pollicebantur: sicq; fallunt plane & decipiunt, apparẽtia quadã, ostẽtatione, ac specie boni, amatores suos.
7. Multa admodũ sunt opera tua, quæ tu fecisti domine Deus pater meus, & magna, & admirabilia: partim in rerũ omniũ potenti creatione, partim in generis humani magnifica redẽptione, & electorũ tuorũ saluatione: ⁎ & nõ est quisquã neq; in cælo, neq; in terra, neq; alicubi gẽtium, qui similis sit tibi, aut æqualis in cogitationibus tuis: qui secundum cogitationes atq; cõsilia sapientiæ tuæ valeat tibi cõparari. 8. Ego assumpta carne in mundũ aduenієns, annunciaui & prædicaui hominibus, ad quos missus fueram, istas mirabiles cogitationes & magnifica consilia tua: omnia quæcunq; à te patre meo audiui, nota faciens eis, ea potissimũ quæ tu de humani generis redemptione, electorúmq; glorificatione, & dãnatorũ reprobatione cogitaueras, atq; decreueras, & annuncianda mihi cõmiseras: ⁎ me autẽ super terrã annunciante (partim quidẽ per memetipsum, partim per G
meos Apostolos, atq; ministros, in orbẽ vniuersum destinatos) submiserunt se veritati quam plurimũ in omnibus gentibus & populis: sicq; multiplicati sunt vehemẽter fideles, qui totã, contẽptis omnib⁹ vanitatibus, in te solo ponerent fiduciam. 9. Eorum autẽ quæ illis ex tua voluntate annunciaui præcipuum erat, opus miserationis illius, quod eis per meum in mundum aduentũ exhibuisti. Tu enim pater, sacrificia corporalia, & corporales oblationes, nõ propter seipsa requisisti, neq; vnquã vt per se placita, & propter se grata offerri tibi voluisti, neq; hisce corporalib⁹ rebus placari voluisti iram tuã erga genus humanum: ⁎ sed mihi filio tuo ad operis illius perfectionẽ, aures perfecisti, & corpus aptasti, hoc est, corpore me induisti, in quo perfecta tibi obediẽtia, etiam vsq; ad probrosissimã mortẽ obediẽs fierem atq; subiectus, vt sic per summã illam meam obedientiam restituerem, quod per inobedientiã fuerat collapsum genus humanũ.
10. Oblationes illæ corporales, siue quę pro peccatis offerebantˀ, siue pro holocaustis nõ tibi fuerũt per se gratæ, neq; tu ea propter seipsa H
requisiuisti de manibus seruientiũ tibi, nisi quaten⁹ figuræ & vmbrę erant venturorũ, quæ in carne mea erant adimplenda: ⁎ tunc in tempore quo illa consummari debebant, & finiri vetera, adueniente tẽporis ad hoc cõstituti plenitudine, dixi ego tibi, Ecce pater, paratus sum iuxta æternã prædestinationem tuã venire in carne humana, in serui forma, vt placitũ tibi offerã sacrificium, & hostiam verè placabilem: quo sic adimpleã in memetipso consiliũ redemptionis humanæ, quod illis corporalibus perfici non potuit. 11. In libro enim vitæ & æternæ prædestinationis tuæ, de me præordinatũ est & prædestinatum, tanquã de primogenito in multis fratribus, tanquã de præcipuo ac primo omniũ electorũ, in salutis gloriã ex hominibus vẽturorũ, sicq; in libri illius capite, id est, in primo atq; dignissimo loco: vt ego volũtatem tuã etiã vsq; ad mortis ignominiã, in perfecta obedientia perficerem & adimplerẽ. Ita enim pater ab æterno disposuisti, vt per me tuũ filium, in persona serui assumpta, voluntatẽ tuã de generis humani reparatione perficeres: ⁎ & quia ita à te dispositũ co

A 12 *Annũciaui iuſtitiã*
tuã in eccleſia magna:
** ecce labia mea nõ ꝓ-*
hibebo, domĩe tu ſciſti.
13 *Iuſtitiam tuam non*
abſcondi in corde meo:
** veritatem tuam, &*
ſalutare tuum dixi.
14 *Non abſcondi miſe*
ricordiam tuam, & ve
ritatem tuam, à conci-
B *lio multo.*
15 *Tu autem domine,*
ne longe facias miſera-
*tiones tuas à me: * mĩa*
tua & veritas tua ſem-
per ſuſceperunt me.
16 *Quoniam circunde*
derunt me mala: quorũ
*non eſt numerus: * com*
prehenderunt me ini-
quitates meæ, & non
C *potui vt viderem.*
17 *Multiplicatæ ſunt*
ſup capillos capitis mei:
** cor meum dereliquit*
me.
18 *Cõplaceat tibi domi*
*ne vt eruas me: * domĩe*
ad adiuuãdũ me reſpice
19 *Cõfundãtur & reue*
reãtur ſimul qui q̃runt
aĩam meã, vt auferãt eã.
D 20 *Cõuertantur retror*
ſum, & reuereãtur qui
volunt mihi mala.
21 *Ferant cõfeſtim con*
fuſionem ſuam, qui di-
cunt mihi euge euge.
22 *Exultent & lætẽtur*
ſuper te oẽs quærẽtes te:
** & dicãt, ſemper ma*
gnificetur dominus, qui
diligũt ſalutare tuum.
23 *Ego autẽ mendicus*

gnoui, iccirco & ego mi pater, voluntatem meã ſanctiſsimæ tuæ vo Ioan. 4.
luntati conformem feci, paratus in omnibus, non meam, ſed tuam 5. & 6.
adimplere voluntatem, & quæ tibi ſunt placita, facere ſemper. ſicq; Ioan. 8.
legem tuam ego accepi, & repoſui in intimo cordis mei, mente pa-
riter & affectu eam diligentiſsime amplexans, vt eam totis viribus
perficiam .12. Iuſtitiam fidei, iuſtitiam veram, quæ coram te iu-
ſtitia eſt: * atque ipſam etiam tuam iuſtitiam, qua in teipſo iuſtus
es, ego prædicaui: partim per memetipſum, partim per meos diſci-
pulos, in cœtu magno fidelium, in multa ac magna cogregatione
populorum credentium: * ecce tu noſti domine, quomodo non cõ
tinuerim os meum, neque tacuerim, quin tuam iuſtitiam vbique pa Ioan. 18.
làm & aperte prædicauerim .13. Non celaui, neque occultatam con
tinui in corde meo iuſtitiam tuam, quaſi erubeſcens aut formidans
eam confiteri propter malorum perſequutiones: * ſed abſque omni Ioan. 17.
metu in te habens fiduciam, tuam veritatem & tuam ſalutem præ-
dicaui in ore meo: * & præcepta omnia iuſtitiæ tuæ diligenter eis cũ
ſeuera interminatione proponendo: & quam tu eis miſeras per me
ſalutem conſtanter euangelizando .14. Non occultaui, neq; celaui
conſilia miſericordiæ tuæ, & rigorem iuſtitiæ tuæ, à conſilio fre-
quenti: ſed etiam in publicis conſiliis, in conſpectu multorum nihil
reueritus, fidenter confeſſus ſum veritatem, ad quam teſtificandam
ego à te miſſus veni in mundum. 15. Tu verò domine mi pater, poſt-
eaquam ego pro electis, pro fidelibus & membris meis tanta egi di-
ligentia, quæſo, vt miſerationes tuas ab eis nunquam elonges, ſed
ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, & quos tanta humilitate
tantóque pretio redemi: * & quemadmodum miſericordia tua at-
que veritas, ſiue fidelitas iuſtitiæ tuæ ſemper me ſuſceperunt atque
ſeruauerunt, ita & ipſi per miſericordiam & veritatem tuam ſemper
ſeruentur à malo, vt mihi non pereant electi mei, quos tam chariſ- 1. Ioan. 5.
ſimo pretio mihi comparaui .16. Ecce enim mundus iniquitati-
bus & in omni malitia plenus eſt, totus in maligno poſitus: ita vt
pauperculos fideles meos ex omni parte circundet abundantia mali
tiæ, abſque numero & menſura: * plurimi quoque ex illis qui in
numero ſunt fidelium, partim ob humanam fragilitatem, & ad ma-
la pronitatem, partim ob tentantium violentiam, partim ab abun-
dantia malitiæ, quæ in mundo eſt, grauantur peccatis & delictis
tam multis, vt nec videri ſingula aut diſpici poſsint .17. Excre-
uit numerus eorum valde, ad modum capillorum qui in capite
ſunt innumerabiles, ita vt vix videatur quomodo poſsint effugere
electi mei: * pro quibus ego ſumma teneor anxietate, ne conſen-
tiant malo, ne impietate ſeducantur peruerſorum, ne abundante &
excreſcente nimium iniquitate refrigeſcat, aut pereat eorum chari-
tas. 18. Placeat ergo tibi, pater ſancte & domine, vt meos pauper-
culos fideles quos elegi, eruas à periculis tantæ malitiæ, & tua pro-
tectione cuſtodias: * aſpice ô mi benigniſsime pater in auxilium
membrorum meorum, quos tibi ego perinde atque memetipſum
commendo, cum ſint membra corporis mei .19. Confuſio & eru-
beſcentia ſempiterna apprehendat illos in nouiſsimo die, qui quæ-
runt animas illorum, vt eas perdant & interficiant: qui laborant vt
in mortem pertrahãt animas, quas magno pretio & ſumma mea hu-
militate mihi comparaui .20. Cogantur auerti retrorſum, & non
poſsint in effectum perducere praua ſua propoſita atque conſilia:
ſicque confuſione & pudore afficiãtur omnes qui nocere cupiunt,
& mala inferre fidelibus ſeruis meis .21. Accipiant pro præmio
& retributione meritis condigna, cõfuſionem damnationis perpe-
tuæ, omnes qui inſultantes meis fidelibus, aut de eorum malis gau
dentes, dicunt exultando & inſultando euge enge .22. Qui au-
tem de bono & fideli corde requirunt, qui tibi placere cupiunt, ip-
ſi ſuper te exultando gaudeant, & magnifice lætentur, cum ſe vide-
rint tuo auxilio liberatos: * & qui tuam ſalutem diligunt, eam-
que fide & bona voluntate cum gratitudine acceptant, eiúſque fie-
ri participes contendunt, ipſi tuo nomini iugiter dent gloriam, &
cum lætitia te ſemper magnificent .23. Ipſi autem egeni ſunt &
pauperes, humiles & deſpecti, & tanquam mendici ante conſpe-
ctum tuum, ſuam infirmitatem & impotentiam agnoſcentes & cõ-

sum & pauper: fitentes, sibiipsis nihil fidentes, sed in te spem suā omnem collocan- E
✳ dominus sollicitus tes: quomodo & ego, tanquam pauper eram & mendicus ante con
est mei. spectum tuum, cum in mundo conuersarer: ✳ & tu domine de pau-
24 Adiutor meus & peribus & humilibus tuis curā geres, quemadmodum & de me sem
protector meus tu es: per fuisti sollicitus. 24. Adiutor eorum & liberator eorum tu es, à
✳ Deus meus ne tar- quo necesse est vt veniat illis adiutorium & saluatio, & à quo om-
daueris me. ne suum bonum ipsi expectant: ✳ Deus meus ne elongaueris ab eis auxilium tuum, neque nimium differas: sed tempestiue succurrere iis, qui in tanta iniquitatis abundantia grauiter periclitantur, vt sic tuæ gratię auxilio à peccatis nunc præseruatos, in vitam sempiternā, iuxta consilium tuum æternum introducas, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXIX.

VErsu 1.2.& 3. Expectans expectaui dominum, &c. Nota diligenter ordinē sermonis. Expectaui (inquit) & intendit, & exaudiuit preces: Exaudiuit, & eduxit de lacu & de luto, & statuit supra petram pedes: Statuit pedes, & direxit gressus. Parum enim esset de lacu & luto nos fuisse erutos, nisi super viam lapidibus stratā ac paratam (id est, super viam bonam & securam) constituerentur pedes nostri. Quid enim prodesset de luto semel fuisse erutos, si iterum eodē in luto esset volutandum? Deniq; non vsqueadeò multum prodesset super viam firmam consistere, nisi esset director & dux viæ, qui vacillitātem & viam ignorantem deduceret. Iam verò qui in via bono comite securi ambulant, ad itineris leuamen, in exaltatione vocis cantare solent cantica gaudii: ita vt qui obuiam processerint canentibus, pariter & ipsi in hilaritate eorum oblectentur. Ita sanè per omnē modum & nobiscum agit benignus dominus noster. Cum enim attento desyderio & oratione exaudita, nos educit de inferni damnatione & fœditate peccatorum, super viam iustitiæ nos constituit, vt mundi ambulemus in ea, nec vltra inquinemus vel baptismo vel pœnitentia lota vestimenta nostra. Et ne in via aut deficiamus propter infirmitatem, aut aberremus propter ignorantiæ cæcitatē, donat nobis confirmatorem & directorem spiritum suū sanctum: de quo, quantum ad con-
Psal. 150. firmationem, psal. 50. postulat Propheta, Spiritu principali confirma me. Quantum verò ad ducatū
Psal. 142. viæ, Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Sic autē ambulantes per vias iustitiæ, ad consolationem laboris, docet nos cantare cantica lætitiæ in iubilo cordis & cōfessione oris,
Psal. 118. iuxta quod Psalmo 118. dicitur, Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Videntes autem proximi, qui vel nondum conuersi sunt, vel nondum plene conuersi sunt ad dominum, ita seruos Dei cum iucunditate & alacritate seruire domino, animantur & ipsi ad seruiē- G dum eidem, & sese illis adiungunt atq; associant: pariter & ipsi cantantes in viis domini, eandem à domino misericordiam cōsequuti Iucundissima omnino & spirituali homini ista hîc pulcherrime descripta partium consequutio, ¶ Versu. 6. Et non resp. in van. & ins. fal. Adiectiuum falsas, referri potest simul ad vtrunq; præcedentium, videlicet ad vanitates & insanias: vt dicamus falsas vanitates, & falsas insanias. Dicuntur autem bona temporaria & caduca (cuiusmodi sunt diuitiæ, hono-
Eccle. 11. res, pompæ voluptates, & cætera huiusmodi) vanitates & insaniæ falsæ, non quòd non verè sint vanitates (verissimè enim nil nisi vanitas sunt, & vanitas vtiq; vanitatum) sed falsę ab effectu, quòd fallant omnes suos amatores, minimè præstantes quod promittunt. Sunt ergo insaniæ & vanitates falsæ, id est, fallaces & deceptoriæ. Possumus autem etiam vitia & peccata intelligere, quæ multo magis sunt vanitates & insaniæ, quàm temporaria bona. Siquidē hæc talia sunt, vt eis qui bene vti possit, & ad bonum sibi conuertere, qui nouerit quomodo sic illis recte vtatur, vt non spem in eis con stituat. Illa autem nihil nisi mala esse possunt, neque aliud quicquam nisi vanum hominem reddūt,
Esaiæ. 55. & animum dementant. ¶ Versu 7. Et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Non esse quenquam similem Deo in cogitationibus, pulchre declarat Esaias, dicens, Non enim cogitationes meę, cogitationes vestræ: neque viæ meæ, viæ vestræ, dicit dominus. Quia sicut exaltantur cæli à terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Denique, quis H non ex hominibus, si inobediētes fiant serui, & in inobediētia perseuerent, vindictam meditabitur aduersus illos, & tormenta excogitabit quibus rebelles digne puniat? Deus autem noster, de nobis inobientibus, & multimodis suo mandato repugnantibus, cogitat nihilominus cogitationes pacis,
Hier. 29. & non afflictionis, quemadmodum per Hieremiam attestatur: Et cum essemus natura filii iræ, co-
Ephes. 2. gitauit de nobis in gratiam reuocandis. Et vbi quæso inuenietur in hominibus, vt pro liberandis seruis sua iniquitate carceri adiudicatis, vnicum filium suum mittat paterfamilias: vt hic quidē morte moriatur, illi autem vitam eius morte accipiant? Attamen ista fuit vna ex cogitationibus Dei, quā
Roma. 8. opere perfectam denunciat S. Apostolus, dicens: Proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum, In abyssum descendimus, si in hæc altius cœperimus ingredi. Tantum dixisse sufficiat, ad indicandum verè dixisse sanctum Prophetam, quòd cogitationibus non sit quisquam similis Deo. Nam & vulgo dici solet, Qualis quisque est, talia & cogitat. Proinde cum deus reuera summe & immense bonus sit, & item sapientissimus atque potentissimus, ita vt nemo in his illi valeat asimilari: consequens est, vt & in cogitationibus suis talis inueniatur longè omnibus superior. ¶ Versu octauo, Multiplicati sunt super numerum. In parte secunda versus, quoniam Græcum verbum ἐπληθύνθησαν ambiguum est, & ad omne genus indifferens, masculinum, fœmininum, atque neutrum: putant nonnulli legendum esse potius, Multiplicata

A sunt super numerum, genere neutro, vt fiat relatio ad mirabilia. Alii malunt genere fœmineo dici, Multiplicatæ sunt, videlicet cogitationes Dei mirabiles, super numerum. Vtraq; harũ lectionum bonam quidem habet intelligentiam. Videmus tamen etiam vetustißimos Latinorum codices cõcorditer habere genus masculinum: atque ita potius arbitramur tenẽdum, posteaquã & Græca lectio non repugnat (quæ omne genus patitur) & cõmoda admodũ sententia inueniri poßit, quẽadmodũ monstrat inspecta Elucidatio. Neq; enim temere cuiuslibet iudicio arbitramur esse commutanda aut innouanda, quæ sunt plurimorum sæculorũ vsu confirmata, nisi vbi vel ratio vel authoritas id fieri debere manifeste edoceat. ¶ Versu.11. In capite libri scriptũ est de me, &c. Manifestum est ex vsu scripturarum, sanctorũ esse librum quendã vitæ apud Deũ, dicente Moyse, cũ zelaret pro remißiõe culpæ, quã patrauit duræ ceruicis populus, Aut dimitte eis hãc noxã, aut dele me de libro quẽ scripsisti. Et in Psalmis orat propheta sanctus, Deleantur de libro viuentium, & cũ iustis nõ scribantur. Imò & ipse dominus in Euãgelio, cum ad gaudendũ & exultandũ suos hortaretur, gaudii causam proponit inscriptionẽ libri: In hoc (inquit) gaudete, ꝙ nomina vestra scripta sunt in cœlis. Nã qui in terra scribuntur (iuxta Hieremiã) impii sunt, qui recesserunt à domino. Hic autem liber vitæ, nihil aliud est, q̃ ordo diuinæ dispositionis, & scientia prædestinationis beatorum omnium, eorũ qui sunt ad vitam æternam præordinati atq; prædestinati. Nunc itaq; quia Christus quatenus homo, & ipse ex illis vnus est, qui sunt ad gloriã assumendi, recte & ipse se fatetur in hoc libro scriptum. Quia verò ipse primogenitus est fratrum suorũ, & præcipuus eorum omnium qui in illam sunt gloriam sublimandi, per quem etiam vt filium naturalẽ & consubstantialem, in gratiam eiusmodi vocati sumus & suscepti à patre, omnes nos qui secundũ adoptionẽ sumus in spe filiorũ Dei: iccirco recte ipse (iuxta humanum loquendi morem) tanquã dignior & primus omnium, in capite libri, quasi in primo libri folio, scripturis dicitur. Ipsum enim libri caput dignior est locus. Non dicit autẽ simpliciter, In capite libri scriptus sum: sed de me scriptũ est, vt facerẽ voluntatem tuam. Nam omnes qui in libro ad gloriam conscribuntur poßidendam, necesse est mediis cõgruis ad eũ pertingere, adimpletione videlicet diuinæ voluntatis. Vnde sicut in libro illo scriptũ est, ꝙ ad gloriam æternam sint peruenturi, ita similiter & ꝙ Dei voluntatem implere debeant (per quam ad illam pertingitur fœlicitatem) eodem in libro describitur. Vnde ipsemet Saluator dicebat in via ambulantibus discipulis, Nõnne oportuit Christum pati (quod erat paternæ voluntatis) & sic introire in gloriam suam? Tanquam si diceret, De me quidem scriptũ erat in libro, vt in gloriam introirem: sed & hoc in eodem scriptum erat, ꝙ paßionem & mortem antè eram passurus. Sciendum tamen est, plerosq; hunc locum simplicius intelligere de principio libri Psalmorum. In primo enim Psalmo, in descriptione viri beati dicitur, ꝙ in lege domini debeat esse voluntas eius: quem Psalmũ nõnulli Christo peculiariter accommodant. Atq; etiam si ipsi non peculiariter soli aptetur, constat tamen ad ipsum vt caput omnium fidelium, & primum beatorum præcipue pertinere. Itaque, cui illa superior expositio forsitan videbitur altior, poterit hac simpliciore contentus abscedere. ¶ Versu 12. & 13. Annunciaui iustitiam tuã in Ecclesia magna. Ex Paulo manifestum est, iustitiam Dei dici dupliciter. Primum eam qua ipse in se iustus est, quæ est ipsemet Deus iustus, quemadmodum & omnia quæ Deo attribuimus, non aliud sunt q̃ ipse Deus, & secũdum rem cum essentia ipsius sunt idem. Alio modo dicitur Dei iustitia, vt distinguatur contra iustitiã quæ ex lege est. Atque ita accipitur pro iustitia quæ coram Deo est, quam paulus etiam appellat iustitiam fidei siue ex fide, de qua plurima disserit in Epistola ad Romanos. Quod ergo hîc dicit Christus, iustitiam tuam annunciaui, iustitiam tuam non abscondi, vel ad priorem, vel ad posteriorem iustitiam referri potest. Nam iustitiam, qua pater iustus est, annunciauit filius, quando finalem nos retributionem iustorum atque impiorum, cuique pro meritis venturam edocuit. Iustitiam nihilominus fidei etiam docuit, cũ ad credendum sua prædicatione omnes inuitabat, dicens, Qui credit in me, flumina de ventre eiꝰ fluent aquæ viuæ. Qui credit in me filium Dei, habet vitam æternam. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur: & huiusmodi permulta. Deinde nec hoc absurdum foret, si iustitiam Dei intelligeremus præcepta illius, quæ filius aperte proposuit mũdo, & obseruanda cum districtione, promißionibusq;, & interminationibus tradidit. Illud autem aduertendum est diligenter, quòd non iustitiam solam, neque misericordiam solam annunciasse se dicit Christus, sed misericordiam semper coniungit cum iustitia & veritate: vt quemadmodum terrorem incutiebat, detonando iustitiæ rigorem: ita & animos demulceret, suauis misericordiæ Dei, & æternorum bonorum proponendo consolationem. Quæ res omnibus veritatis prædicatoribus diligenter & sollicite imitanda est, vt neque semper blandiantur dulcedine misericordiæ, neque solum fulminent terrore iustitiæ: sed prudenter ista tanquam boni pharmacopolæ, adinuicem commisceant, vt fiat ex hac commixtione audientibus salutare antidotum: vbi si solum præberetur alterutrum, forsitan in nocumentum cederet accipientis.

[Marginal notes: B; C; D; Exod.32. Psal.68. Lucæ.10. Hiere.17 Roma.8. Apoc.1. Lucę.24 Rom.13. & 4. Ioan.7. Ioan.3.& 1.Ioan.5. Marc.16.]

XL. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus sequens in Christo domino agit, quemadmodum ex Euangelii Ioannis capite.13. fit manifestum, vbi partẽ decimi versus manifeste ipse sibi dominus accõmodat, significãs Iudæ proditionẽ à Psalmista ꝓphetice prænũciatã. Attamẽ versus tres Psalmi priores nõ videtur à Christo pronũciari, sed potius ab ipso ꝓpheta, qui in spiritu Christũ contẽplans, de Christo loqui incipiat, beatos illos ꝓnuncians, & beatitu

dinem illorum particulatim declarans, qui in Christum egenum & pauperem venturũ essent credituri, ita vt ipse quasi à præfatione incipiat. Mox verò, à versu quarto vsq; in finem, personam introducit Christi loquẽtis, pro suis membris primum deprecantis, ac deinde aduersantium rabiem, ac maleuolentiam patri aperientis, & peculiariter Iudæ peruersißimam proditionem. Pòst quæ omnia sic enumerata, patris misericordiam implorans, orat non derelinqui, sed à morte resuscitari: de quo certificatus, in Deo patre suo gloriatur. E

QVADRAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

2.Cor.8. Ioan.1. Philip.2. Esaiæ.53. Sapie.1.

1 Beatus qui intelligit super egenum & pauperem:

Beatus atq; fœlix est homo ille, qui intelligit & sentit vt oportet de paupere illo: qui cũ esset diues, & nulli⁹ rei indigus, propter nos egen⁹ factus est, vt nos sua inopia faceret diuites: qui cũ esset excelsus in sinu patris, pauper & humilis factus est, exinaniẽdo semetipsũ, accepta serui forma: in qua tanquã pauperrimus, despectissimus, atq; nouissimus hominum videri voluit: qui super hũc (inquam) pauperem intelligit, qui de eo sentit in bonitate, creditq; in illũ, & toto affectu ei adhæret, is vere beatus est futurus: nimirum particeps eius beatitudinis, quã ille humano generi sua miseria volũtarie assumpta parauit: F

✳ in die mala liberabit eum dominus.

∗ hunc enim Deus pater omnipotens liberabit, & saluũ faciet ad vitam æternã in die terribili, in die mortis, in die iudicii & vltiõis, quãdo male erit omnibus, qui super illũ pauperẽ noluerunt intelligere: ∗ Insuper in tẽpore quo venerint super ipsum mala, siue peccatorũ tẽtationes & animæ pericula, siue aduersitates aliæ quælibet etiã corporales, dominus eũ faciet sua protectione & consolatione saluũ, & de omnibus cõstituet sua gratia victorem.

2 Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & beatum faciat eum in terra:

2. Dominus conseruabit eum, & custodiet ab omni malo, & viuere faciet illũ nunc quidẽ vita gratiæ in hoc tẽpore: pòst verò, vita gloriæ in æternitate: & faciet eum beatũ in terra, primum quidem in ista crassa atq; corporea terra secũdum spem & securam expectationẽ, deinde plena atq; perfecta fruitione in terra viuentium, quæ expectatur in possessionẽ à fidelibus:

✳ & non tradat eum in animam inimicorũ eius.

∗ & non tradet eum volũtati inimicorũ eius, neq; patietur venire in manus & potestatẽ inimicorũ, vt faciãt ei iuxta suum desyderiũ, & quicquid voluerint mali adimpleant.

Esaię.53.

3 Dominus opem ferat illi super lectum doloris eius: ✳ & vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.

3. Etiã cum morte appropinquante super stratũ doloris sui conscenderit, dominus leniet atq; consolabitur dolorẽ infirmitatis cõsolationibus suis: aderitque laborãti, & velut pro ministro atq; cõsolatore astabit illi: ∗ & quemadmodum solet ad infirmorum consolationẽ lectus illorum diligẽter versari ac reuersari, vt molliter cubẽt, & aliquod habeãt sui doloris lenimẽtum: ita tu eris huiusmodi homini quasi minister, versans stratũ ipsius, dum illum in bona cõscientia & lætitiæ interioris cõsolatione facies velut suauiter quiescere. G

4 Ego dixi, domine miserere mei: ✳ sana animã meam, quia peccaui tibi.

4 Vox egeni & pauperis, In afflictione & humiliatione mea positus ego fili⁹ tuus, ô mi pater, pro iniquitatibus populi mei (quas tu super me posuisti, vt pro eis tibi satisfacerẽ, & quas ego in memetipso libenter accepi ob amorẽ salutis eorũ) clamaui ad te in oratione mea, dicẽs, Domine pater, miserere mei atq; meorum: ∗ sana animas pauperũ meorum, sana animas mẽbrorum meorum, quoniam agnosco & cõfiteor peccasse eos aduersum te: quorũ peccata quo tu facilius remittas, ego in memetipso suscipiens, vt propria cõfiteor: ∗ Animam etiã meam & vitam fac saluã ab omnibus malis, quæ propter istorũ peccata ex tua volũtate suscipiam, vt neq; in morte, neq; in inferno permaneã. H

5 Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius?

5. Ecce aduersarii mei loquuti sunt aduersum me, mala dixerunt adinuicem, & in cordibus suis cõtra me: Quando ad mortẽ illũ poterimus perducere, & quomodo nomen eius poterimus delere de terra, & de cordib⁹, atq; memoria hominũ? Huiuscemodi sermonibus conceptũ atq; firmatum cõtra me mortale odium protestantes.

Lucæ.14 Matt.12.

6 Etsi ingrediebatur vt videret, vana loquebatur: ✳ cor eius congregauit iniquitatem sibi.

6. Et quidẽ si ad me ingrediebantur (vt me viderent, vel audirent docentẽ, aut miracula facientẽ, vel aliud quidlibet agentẽ) cõsyderantes me, & diligenter cõtẽplantes in omni cõuersatione & doctrina mea, vt aliquid possent in calumniam & reprehensionẽ trahere, obseruantes nõnunquã diligẽtissime & callidissime os meũ, vt aliquid ex eo possent rapere in calumniam: si (inquam) sic ad me ingrediebantur, meam frequẽtantes præsentiam, vana loquebantur, calũnias videlicet & opprobria: vtputa cũ ante oculos viderent me potẽtissima signa edere, dicebãt, me ea facere in Beelzebub dæmoniorũ principe: ∗ cõgreuauerũt & accumulauerũt sibi in cordibus suis iniquitates, dũ ita per odiũ quo-

A *7 Egrediebatur foras: * & loquebatur in idipſum,*

*8 Aduerſum me ſuſurrabant omnes inimici mei: * aduerſum me cogitabant mala mihi.*

*9 Verbum iniquum cõſtituerũt aduerſum me: * nunquid qui dormit nõ adiiciet vt reſurgat?*

B

10 Etenim homo pacis meæ, in quo ſperaui, qui edebat panes meos:

** magnificauit ſuper me ſupplantationem.*

C *11 Tu antem domine, miſerere mei:*
** & reſuſcita me:*
** & retribuam eis.*

12 In hoc cognoui, quoniam voluiſti me: quoniam non gaudebit inimicus meus ſuper me.

D

13 Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti:

** & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.*

14 Benedictus dominus Deus Iſrael, à ſæculo & in ſæculum:
** fiat, fiat.*

tidie excreſcerent malitioſę cogitationes eorum .7. Cũ verò foras à
me egrederentur,ſimilia loquebãtur,detractiones & blaſphemias ĩ-
pudentiſsimas:* congregatíq; cũ pariter tractare cœperunt,quomo
do me perderent, quomodo ſuas de me peſsimas volũtates adĩplere
poſſent .8. Aduerſum me in meã pernitiem & in malum meũ,in oc-
culto,in cõciliabulis ſuis tractabãt pariter, quomodo me dolo tene-
rent & interficerent: * cõtra me excogitauerũt mala in cordib⁹ ſuis. Mat.26.
9.Firmauerunt contra me ſermonẽ impium,crudele decretũ,& ini- Mar.14.
quiſsimam ſentẽtiã:certa definitione ſtatuẽtes,me ſine cauſa interfi-
cere:hoc tanquã irreuocabile,& firmiter, quacunq; tãdem via,quo-
cunq; tandem conſilio adimplendũ,ita firmauerant.* Sed quid,vos
ô miſeri,fruſtra molimini,quid tũ erit vobis, ſi hoc veſtrum deſide-
rium complere v ſpermittam,& eſtram iniquitatem quam cõce-
piſtis perficere?Nonne qui ſua voluntate ad quietẽ ſe componit ſimi
lis mortuo,poſtquã dormitionis tempus finitũ fuerit,iterũ à ſomno
reſurgit ad opera ſolita? Quare nõ intelligitis,ſic & mihi eſſe hãc po- Ioan.10.
teſtatem,ponẽdi ad tẽpus animam meã:& cum voluero,cũ reſurre-
ctionis tempus conſtitutũ aduenerit,iterum reſumẽdi eam? Ac tum
quidẽ,cũ à ſomno mortis reſurrexero, videbitis omnes machinatio-
nes veſtras iniquas eſſe fruſtratas .10. Et certè illud ô mi pater,inter
cætera graue admodũ ad ferendum,& durũ toleratu fuit, ꝙ Iudas il
le vir pacificus mecum,imò domeſticus meus familiaris diſcipulus&
Apoſtolus , is cui præ cæteris maiora oſtẽderã familiaritatis & hono
ris indicia, in quo etiã præ omnibus me fiduciam habere demonſtra Ioan.12.
ueram,dum illũ velut didpenſatorem mei ſodalitii cõſtitui, portato-
rémq; & cuſtodem eorum,quæ mihi dabantur in vſus quotidianos
aſsignauerã: qui mecum panes comedebat in menſa mea,qui de elee
moſynis mihi donatis ſuſtentabatur,mecũ ſemper accumbens,vt cæ
teri Apoſtolorum,vbicunq; inuitabar : * ꝙ hic(inquam)contra me
fraudem,deceptionem& malitiam ſuam magnificauit,hic ita aperte,
ita ignominioſe ſine cauſa in me inſurrexit,vt in mortẽ me traderet,
venderétq; vili pretio ſacerdotibus & principibus populi Iudaici :ꝙ
hic,inquam,leuauit cõtra me calcaneũ & plantã pedis ſui, ita contra
me inſurgẽdo ferociter ad me ſupplantandũ, & morte opprimẽdũ.
11.Tu autẽ domine videns omnes meas,quas pro generis humani ſa
lute ex tua voluntate ſuſcepi miſerias, videns quoque comſummatã
& crudeliſsimam hanc malitiã aduerſariorum meorum,age mecum
miſericorditer:*& ne permittas me(quod illi ſperãt)à morte teneri:
ſed poſt paululũ dormitionis meæ, tua potentia ad vitã fac me redi-
re, atq; à mortuis reſurgere : * ac tunc accepta abs te iuxta decretum
voluntatis tuæ poteſtate iudiciaria, illis aduerſariis meis in obſtina-
tione ſua perdurãtibus ego retributionẽ cõdignã & iuſta reddã prę
mia prauitatis ſuæ .12. In hoc antem ego cognoui ꝙ diligas me,ꝙ ti-
bi ſit in me beneplacitum,ꝙ non permittes inimicos meos plena lę-
titia gaudere contra me: ꝙ nõ patieris illos ſui voti omnino fieri cõ-
potes.Quanquam enim ad tempus modicum habebũt letitiam,dum
me viderint morientem:non perdurabit tamẽ, neq; perficietur hęc
eorũ lætitia,ſed confundetur,cum me cognouerint à morte reſurgẽ
tem.Nam ſi quidẽ in manus inimicorum me dediſſes,& plenũ eis fe
ciſſes ſuum gaudium , indicaſſes vtiq; non fuiſſe tibi in me benepla-
citum.13.Nunc verò tu me ſuſcepiſti in defenſionẽ tuam,non relin-
quendum in manibus illorũ,ſed cuſtodiendũ ab inferno,& reſuſcitã
dum tertia die:ídq, propter innocẽtiam meã, quã tu mi pater opti-
me noſti.Nam pro peccatis generis humani ſuffeci,ꝙ morti memet
ipſum ad tempus ſubdiderim.Innocẽtia aũt mea hoc apud te ꝓme-
retur,vt à morte propter alienã tantum offẽſan ſuſcepta, tua potẽtia
reſuſciter: * & tu me cõfirmaſti à morte reſuſcitatũ, ante cõſpectum
tuũ,in pręſentia maieſtatis tuę in ſempiternũ:ita vt vltra nõ moriar, Rom.6.
mihíq; mors nõ dominetur ampli⁹,ſed viuã in dextera tua inæternũ
14.Pro tua immẽſa miſericordia,quã per me pſtitiſti generi humano
ſis benedict⁹,ſis laudat⁹ & glorificat⁹ inæternũ,ô mi pater, q̃ es De⁹
verus, Deus toti⁹ fidelis populi tui:* ita fiat:ita fiat:ita fieri dignũ &
iuſtũ eſt,ab omnib⁹ quicũq; ſunt de populo ſacto tuo,& nũc donec
ſubſiſtunt in vita præſentis corporis pro modulo eorũ : & poſt hui⁹
vitæ terminum,in venturo ſæculo,laude perfecta in æternũ,Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XL.

Versu primo, Beatus qui intelligit super egenum & pauperẽ. Nota in hoc Psalmo simile ali- E
quid esse, quale & in secũdo prius admonuimus. Primũ enim Propheta in spiritu contem-
plans ea de quibus in posterioribus sermo habẽdus est, quasi sub sua persona loquit: ac de-
inde post tres versus, Christũ de quo prius sermonem fecerat, loquentem introducit de semetipso
ad patrẽ quemadmodũ in Psalmo.2.versib⁹ aliquot, ipse Propheta indignabũdus inuehebatur ad-
uersus Christi occisores, & gloriæ eius osores: pòst verò, Christũ facit de seipso loquentẽ suámque
gloriã à patre sibi datam magnifice proponentẽ. Et quemadmodũ in psalmo isto secũdo, circa fi-
nem, rursum Propheta finitis Christi verbis ad suam personã repetit sermonẽ, dicẽs: Et nũc reges
Matth.5. intelligite, &c. ita posset & in hoc præsenti Psalmo, versus vltimus accipi, quasi à Propheta post fi-
nitos Christi sermones pronũciatus: videlicet vt ipse qui initiũ Psalmi proposuerat, vltimũ quoq;
versum, velut cõcludendo, dictis Christi adiiciat: vt cũ Christus confiteatur à patre se susceptũ &
cõfirmatum in æternũ, ille quasi aurib⁹ cordis hoc audiens, præ gaudio respõdeat versum benedi-
ctionis & gratiarũ actionis, dicens: Benedictus dominus Deus Israel, à sæculo & in sæculũ: fiat, fiat.
Aduertendũ tamẽ est, quãtum ad primos versus (quos in Elucidatione peculiariter ad Christũ ac-
commodauimus) posse illos etiã generaliter ad omnẽ pauperẽ & egenum accõmodari. Erítq; tum
sensus, beatũ esse omnem illum qui super egenis & pauperibus (quos mundus despectos habet) ita F
intelligit, ita sentit, quíq; ita eis afficitur, vt oportet: vt eorum & miseriis cõdoleat, & egestatẽ sup-
pleat in, quibus potuerit. Et reuera iis, qui sic intelligunt super egenũ & pauperem, euenient omnia
bona illa quæ in sequentibus duobus versibus describuntur. Nã (iuxta domini vocem) beati miseri-
cordes pronunciantur, eo ꝙ & ipsi sint misericordiam cõsequuturi. In die enim mala liberabũtur
misericordes per misericordiam suã, & conseruabuntur atq; custodientur à malo, nec in man⁹ ve-
nient hostiũ suorũ, & in tempore accipient cõsolationem per eam. Quæ omnia respõdentur ad hu
ius Psalmi particulas pulchre explicat vir ille misericordiarũ Tobias, filium suum instruẽs, in hunc
Tob.4. modum: Quomodo (inquit) potueris, ita esto misericors. Si multũ tibi fuerit, abundãter tribue: si
exiguũ tibi fuerit, etiam exiguũ libenter impertiri stude. Præmiũ enim bonum tibi thesaurizas in
die necessitatis: quoniã eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat: & nõ patietur animã ire in
tenebras. Fiducia magna erit corã summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam. Veruntamẽ
propter totius Psalmi cohærentiã, magis congruũ videtur, & de paupere & egeno Christo potissi-
mum intelligantur ista priora. ¶ Versu .6. Etsi ingrediebatur. Anceps in hoc versu distinctio est.
Potest enim particula, cor eius cõiungi vel cum præcedẽtibus, ad hunc modũ, Et si ingrediebatur,
vt videret, vana loquebatur cor eius: ac deinde separatim cõgregauit iniquitatẽ sibi. Aut cum sequẽ- G
tibus iuxta quod in Elucidatione distinximus, secundum communiorẽ virorum Ecclesiasticorum
vsum. Verũ vtro modo distinctio fiat, parum admodũ refert: cum sit vtriusq; distinctionis eadẽ fe
rè sententia. ¶ Versu.8. Abuersum me cogitabant mala mihi. Videtur esse hîc manifesta negatio, ac
superfluitas vnius pronominis. Sufficiebat enim alterũ, vel aduersum me, vel mihi: cum vtrunque
idem velit. Sed nihil dubium est, quin propter emphasim non inutiliter facta sit hæc repetitio:
quemadmodũ & aliàs solet non rarò in scripturis inueniri. Veluti in Psalmo mox præcedenti, Bea
Psal.39. tus vir, cuius est nomen domini spes eius: ¶ Versu .10. Etenim homo pacis meæ in quo speraui
Iudam Christus vocat hominẽ pacis suæ, id est, hominem pacifice secum conuersantem, tanquam
vnum è familiaribus & discipulis suis, nihílq; verbo vel signo nisi quod pacis erat prætendentẽ: a-
Matt.29. deò vt ipso traditionis momẽto, osculũ cum salutatione offerret, dicens: Aue rabbi. Quod autem
Mar. 14. dicit Christus, se sperasse in Iuda, non sic accipiendum est, quasi spẽ in eo posuerit. (Maledictus e-
Hiere.17. nim homo, qui spem suã ponit in homine) sed intelligi debet, in quo fidebam, & cui confidebam.
Planè enim Iudę confidebat domin⁹, cui etiã loculos credidit, in quibus ea portaret quę ex fideliũ
deuotione Christo offerebantur, Neq; tamen hoc sic intelligendũ est, quasi reipsa dominus illum
Ioan. 12. fidelem habuerit, & vt talẽ reputauerit. Ipse enim multo ante (vt dilectus ait discipulus) noscebat
omnes: & nõ opus erat, vt quisquã ei indicaret de aliquo, ꝓpterea ꝙ sciret ea quæ sũt in homine. H
Neq, dubium erat, quin quod postea apparuit, antè præcognouit dominus: ꝙ fur erat & auar⁹ a-
Ioan. 3. nimo. Vnde referẽte Ioanne cognouimus, diu ante passionis tempus à Christo Iudæ malitiã in ge
Ioan.12. nere perstrictam. Cũ enim multi verbis domini scandalizati abscessissent retro, loquens discipulis
duodecim, ait ad illos, Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Quod expo
Ioan. 6. nens Euãgelista Ioannes, secretorũ Christi optime cõscius, subiungit, Hoc aũt dicebat de Iuda Si-
monis Iscariotis. Hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim. Itaq;, non sic in Iuda
Ibidem. sperauit Christus, nõ sic illi fuit confisus, vt non præsciret fraudulentum animũ: sed fisum illi se di-
cit, quantum ad exterioris operis exhibitionẽ. Cui enim præ cæteris credimus rerũ nostrarum cu-
stodiam, apud nos esse bonã fidem hoc ipso monstramus. Atq; hac parte erat execrabilius Iudę fa
cinus, ꝙ sic à domino suo honoratus, accepta rerum omniũ cura, talem proditionẽ excogitauerit.
Grauius enim est malum, & toleratu difficilius, cũ ii quos beneficio nobis obstrinximus, pro bonis
mala referunt. Hinc in lib. Geneseos, ioseph ab vxore domini sui ad concubitũ sollicitatus, constã
Gen.39. ter æque ac fideliter respõdit, Ecce domin⁹ meus, omnib⁹ mihi traditis, ignorat quid habeat in do-
mo sua: nec, quicq̃ est quod nõ in mea sit potestate, vel nõ tradiderit mihi, præter te, quæ vxor ei⁹
es: qũo ergo possũ hoc malũ facere, & peccare ĩ dominũ meũ? Recte ergo humano more cõque-
rẽs: illud exaggerat Christ⁹ domin⁹, qđ ab hoĩe domestico, cui se bene fidere demonstrauerat, quẽ
corã cæteris Apostolis bonæ fidei testimonio honorauerat, talẽ sit passus ꝓditoriã supplãtario nẽ-

A

XLI. PSALMI ARGVMENTVM.

FAtigatus qui corpore peregrinatur in terris, ſpiritu autē in cælis habet cōuerſationē, multiplicibus quæ in hoc mundo occurrunt tētationibus, diſtractionibus, diuiſionibus, atque moleſtiis hoc Pſalmo ad cælos, mittit ſuſpiria, fonte perenni refocillari (ad modū cerui) deſiderans, ac diuinis aſpectibus quantocyus repræſentari exoptans: deſiderium habens diſſolui, & eſſe cū Chriſto: quod deſiderium donec differt Philip.1.
paſcit interim ſeſe, & conſolatur lachrimis: ſubinde totus in ſe ſe effundens animam, vt in cæleſtia tranſiens, etiam nunc in terra poſitus, aliquē percipiat guſtum illius perfectæ, quam poſtea conſequuturum ſe ſperat fœlicitatis, ſicque ſemetipſum in peregrinatione cōſolatur, animamque aduerſum inordinatam triſtitiam, & ſuperfluam conturbationem confirmat, propter ſpem in ſæculo futuro repoſitam. Atque iſta quidem, ſeptem verſibus primis. Dehinc autem conturbationem quam in hoc mundo patitur, intra auguſtos limites concluſus ante dominū (quem ab initio ſe dixerat ſitire) proponit & tribulationes graues pariter & multas, quibus velut abyſſis & immenſis fluctibus obruuntur non rarò corda fidelium: cōtra quos, remedium eſt gaudere in domino, & ſicut in proſperis, ita & in triſtibus æque in domino lætari: ſpecialiter autem orationis ſtudium, quod admodum ſingulare & promptum valde refugium eſt aduerſus omnia, iis qui ſibi illum familiarem ſtudent efficere. Quæritur tamen rurſum apud dominum de ſua derelictione, & debilitatione virium, potiſſi-
B *mum inimicis cum gaudio ſibi exprobrantibus. Verum contra hanc querimoniam, in ſpe bona Dei, & ſalutis expectatione, ſeipſum confirmat animo, & quærulantem triſtemque animam conſolatione corroborat.*

QVADRAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO

*1 Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum: * ita deſiderat anima mea ad te Deus.*

2 Sitiuit anima mea ad Deum fōtem viuū:

C ** quando veniam, & apparebo ante faciem Dei.*

*3 Fuerunt mihi lachrymæ meæ, panes die ac nocte: * dum dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus?*

4 Hæc recordatus ſum:

D ** & infudi in me animam meam: * quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei.*

5 In voce exultationis & confeſſionis, ſonus epulantis.

QVemadmodū ceruus, cum à venatoribus diu multúmq; agitatus, & canibus inſectatus fuerit, vehementi deſiderio anhelat ad fontes aquarum, vt in eis ſe ſaluet, in eis ſeſe refrigeret, quo ad curſum vires nouas recuperet: * ita anima mea in hoc ſeculi deſerto, tētationibus pluribus ac variis fatigata, inſectationibúſque multiplicibus (partim à dæmonum atq; hominum peruerſorum malitia, partī à carnis praua concupiſcentia) moleſtata, ad te anhelat deſiderio, cupiens in te oble-
ctari, conſolari, & refocillari. 2. Sitiuit anima mea, & magno affectu Pſalm.35.
anhelauit ad te dominum, qui es fons vitæ æternę, & vena prima oīs Hiere: 2.
vitalis gratię, de qua hauriunt in gaudio omnes qui pia affectione ad Eſaię 12.
te acceſſerint: ad te (inquā) ſitiuit anima mea, tuis fontalib⁹ & vitalibus aquis gratię ſpiritalis cupiēs refocillari & cōfortari: vt nō in curſu atq; inſectatione aduerſariorū deficiam: ô domine, quādiu in hoc
degā exilio, quādiu hiſce fatigabor laborib⁹, quādo dabitur mihi ad 1.Cor.13.
te venire, & exhiberi cōſpectui tuo, vt facie ad faciē te videam, illícq; Pſal.16.
ſatier in aſpectu gloriæ tuæ. 3. Interim verò donec in peregrinatione iſta cōſiſto, cōſolor me lachrymis, quas iugiter die ac nocte prę deſiderio præſentiæ tuæ, abſens tamē, effundo: atq; his, nempe lachrymis, ſuſpiriis, ſingultibus, quibus ad tuā pręſentiā iugiter aſpiro, quibus veluti panibus me paſco, me cōſolor, & conforto in ſpiritu meo * dū interim dicitur mihi ab exprobrantibus incredulis & peruerſis, Vbi eſt quē expectas Deus tuus? quādo veniet? vbi apparet, ob cuius amorē ita te affligis, ita lachrymas fundis? ſic mihi exprobrātes, quaſi vana ſit expectatio mea, & īane meū deſideriū, quo te expecto & deſidero dominum Deum meū. 4. Reuolui in memoria, & recogitaui in corde meo iſta, quæ ab exprobrantibus per ſingulos dies me moleſtantibus, atq; à ſpe mea auertere cupientibus, audio: atq; ex aduerſo illas vēturas æterni fontis delitias, quas cōcupiſco: * & iſta ſic recogitans, effudi in memetipſo affectū animę meę, velut habenas ei liberas concedens, vbi quātū poſſet ad te currere, plenóq; deſiderio memet ipſum excitaui, vt quantū valerem, memetipſo atq; omnibus quæ in
hoc mundo ſunt tēporariis relictis, totus in te trāſirem: * Spe enim Hebr.8.
iam certus, quod tranſibo ex hoc peregrinationis loco, ex hac valle laboris, in locum illum quietis ſempiternæ, in māſionē cæleſtem, in tabernaculū nō manufactū quod fixit Deus, & nō homo, tabernaculum verè admirabile perfectis delitiis, & omniū bonorum abundantia: in domum domini Dei mei. Atq; ob hoc, quoniā illic ſtabilem &
firmā ciuitatē me habere cognoſco, interim etiā donec in terra pere 2.Cor.5.
grinus ago, eā ſi nō corpore, certè ſpiritu & deſiderio frequētare volo. 5. Ibi ſonus auditur dulciſsimus & ſuauiſsima melodia, in vocibus exultantium atq; collodantium pariter beatorum, qui in ſumma illic charitate, & vnitate permaxima, ī vno ſumme bono (quo omnes perfruuntur) cōpaginati & coadunati, pariter exultāt in eo paritérque collaudant, quaſi feſtū celebrantes perpetuū, quaſi iucundū cele

brãtes conuiuiũ.fœlices nimiũ conuiuę:inter quos tanta eſt in exul- E
tatione,confeſsione,& lætitia vnitas,& quaſi vna vox tantũ eſſe vi-
deatur vnius cõuiuæ,mirifice apud ſeſe lætantis,exultãtis,atq; (vt in

6 Quare triſtis es anima mea: & quare conturbas me?

iucundis epulis fieri ſolet)in hilaritate gaudióq; canentis .6. Et tu ô
anima mea, ô mi ſpiritus,qui iſta noſti,qui eandẽ hanc(cui etiã mo-
do datur nonnunquã velut à longe aſsiſtere) expectas lætitiã & fœli
citatem,tu(inquam)mea bona anima: quare nõ in his accipis cõſola
tionem?quare triſtitia grauaris & deprimeris? & quare me variis co-
gitationibus,atq; affectionibus ſine ordine diuerſis,cõturbas & con
triſtas? An nõ tibi merito tantorũ bonorum expectatio,& tãtæ pacis
ſecura ſpes,atq; etiã ex parte aliqua in hoc tempore nõnunq̃ deliba-

7 Spera in Deo:

tio,ſufficere debeant ad conſolationẽ & fiduciã .7. Noli igitur con
turbari,ô mea anima,ſi te inſectẽt venatores : noli canes rabido ore
inſequẽtes formidare,vt deſperes,ſed ſpem habeto in fonte aquarũ
viuentiũ,in domino Deo tuo in illo refrigerare,quoties fatigaris:in
illũ te immerge,quoties æſtu atq; ſiti torqueris, ĩſectata à malis vena

✻ quoniam adhuc confitebor illi,ſalutare vultus mei & Deus meus.

toribus:∗ adhuc enim illi cõfeſsionẽ dabo in iucũditate cordis mei, F
quoniã ipſe eſt ſalus faciei meę,qui meam faciẽ honorabit, ſublima-
bit,glorificabit & beatificabit ãte faciem ſuam, cum meã faciem ſuæ
faciei oppoſuerit ,vt à facie eius fulgeat in meã aperta claritas ſplen-
doris æterni.ſicq; trãsformer in imaginẽ eius,vt ſimilis ei fiam,& ap

2.Co.13. 1.Ioan.3. Coloſſ.3. *8 Ad meipſum anima mea conturbata eſt:*

paream in ſempiterna gloria,& ipſe eſt Deus ſaluator meus.8.Quã-
quam autẽ,piiſſime Deus,hiſce modis cõſolari ſtudeã memetipſum,
& quietam reddere deſiderantẽ animam:tamẽ quoties ad memetip-
ſum couuertor,cũ ad meipſum redeo ex cõtemplatione horum cæ-
leſtiũ,quoties ab his auocor (per corporis neceſsitatẽ aut fragilitatẽ,
aut aliter quomodocũq;) mox mihi oritur conturbatio: & quemad
modũ,donec ſic in deſiderio æternorũ defixus perſiſto,vtcũq; cõſo
lationẽ& quietẽ percipio:ita ecõtrario quoties ad me redeo,& ad ea
quæ circũ me ſunt corporea ac tẽporaria,rurſum conturbationẽ,tri
ſtitiã & afflictionẽ inuenit anima mea:quoniã nihil aliud ſũt omnia

Eccle.1. *✻ propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermoniim à monte modico.*

quæ ſub ſole ſũt,niſi labor & dolor & afflictio ſpiritus: ∗ ac ꝓpterea
iugiter ego ſtudebo memor eſſe tui de terra iſta corporea, quã nunc G
peregrinus inhabito : quę iuxta Iordanẽ corporalẽ fluuiũ ſita eſt,&
iuxta montẽ Hermoniim,qui iuxta adiacet:a monte(inquã)paruulo
& modico qui hîc in Iudæa eſt,in qua ego nunc in dolore peregrina
tionis vt aduena viuo,donec ad illos fluuios æternos paradiſi tui,&
mõtes æternitatis immẽſos perueniã . Nũc enĩ inter Iordanẽ fluuiũ
paruulũ & Hermoniim montẽ paruulũ, cõcluſa eſt terra ãguſta ha-
bitationis meæ, dũ interim ſuſpiro ad cæleſtẽ illam tuę domus ãpli-

Pſal.68. *9 Abyſſus abyſſum inuocat:*

tudinem.9, Donec aũt hîc ita in anguſto terræ velut cõcluſus viuo,
multę quotidie tribulationes occurrũt,etiã graues admodũ,&(quan
tum humanitus videtur)impertranſibiles imſuperabiles: à quibus ni
ſi diuino adiutorio liberati,ĩdubie abſorberemur & demergeremur
in ꝓfundũ, quæ ſanẽ tẽtationes grauiſsimæ ꝓfundiſsimæ , tot ſunt,
& ita cõtinue fideles obruũt,ita ſeſe eueſtigio ſubſequũtur,vt videa-
tur alia aliam velut aduocare,adducere,ſiue attrahere poſt ſeſe:ita vt
vel ſimul irruãt plures, vel abeũte vna mox ſuccedebat altera , ita vt H

✻ in voce cataractarũ tuarum.

frequẽter ne reſpirare quidẽ liceat:∗veniunt aũt ſuper nos hi tẽtatio-
num abyſsi,quaſi impetu per caractas tuas, quaſi tu ſuper nos eos ef
fundas per canales tuos,cũ ĩpetu : dũ ex tua diſpoſitione & volũtate

10 Omnia excelſa tua & fluctus tui,ſuper me tranſierunt:

ad noſtrã vtilitatem eas in nos ſinis irruere.10. Omnes ſublimes tuæ
inundationes,& feri fluctus grauiũ tentationum(quib⁹ ex tua vltio-
ne pro peccato,& etiam ex tua diſpoſitione,pro ſalutari exercitatio-
ne atq; probatione ſolent homines obrui & grauari)etiam me teti-
gerunt,& tranſierunt velut gurgites aquarũ ſuper caput meum om-
nium vitiorum tentationes,& impetus pulſarũt animũ meum,non-
nũquam etiã in altum ſeſe accumulantes in modũ diluuii, vt me de-
mergerent in profundũ:neq; tamen me demerſerũt,ſed abſq; nocu

11 In die mandauit dominus miſericordiam ſuam:

mento tantum tranſierunt .11. In tempore proſperitatis,quando læ-
ta,iucunda,&ſerena ſunt omnia,cũ præſente in nobis Dei viſitatio-
ne nihil ſentimus tenebroſum, triſtẽ,aut nubilũ : ſed ſũt in corde pa
cata & trãquilla omnia, tunc mãdauit nobis Deus miſericordiã ſuã,
præcepítq; memores eſſe miſericordię ſuę, vt illã tũmaxime collau-
demus,ac pro ſpiritali gaudio illi gratias agamus,quæ nobis ita diem

A * *& nocte canticum eius.*

in corde facit: * in tempore verò aduersitatis & tristitiæ, cũ obruentibus tentationibus cœperit obnubilari atq; obscurari serenitas cordis, tunc mãdauit nobis Deus ad cordis nostri consolationem, orare æquo animo & psallere, hoc est, canere sibi carmina lætitiæ, & cãtica gratiarũ actiõis, quibus nos vult ingruentẽ tristitiã & nubila depellere, ne tristitia aut acedia absorbeamur, aut nimia cordis obnubilatione obscuretur lumen spiritus nostri. 12. Atq; ob hæc semper ego paratam apud me habere volo orationẽ ad dominum Deum, qui est vita mea: semper in promptu habere volo orationis refugium atq; illius studiũ mihi conabor facere super omnia familiare, vt in omnib⁹ obuenientib⁹ tristibus æque ac lætis, aduersis atq; prosperis, semper ad illam securũ habeam recursum: illa, meæ peregrinationis miseriã studebo mitigare, & per illã interim corpore absens, spiritu me Deo præsentẽ sedulo exhibere conabor: * dicã in oratione mea, & confitebor domino, ꝙ ipse sit defensor meus atq; protector, ad quem statim per orationis deuotionẽ confugiam, quã mox affectu apprehendam, quoties vlla mihi difficultas aut aduersitas aduenerit. 13. Et cum tu sis domine, quẽ ego elegi, & habeo in meum protectorẽ: quid est ô dulcissime defensor, ꝙ ita mei obliuiſceris, ꝙ ita nonnunquam te mihi subtrahis, & sic absens (diu nimium iuxta meum desiderium) te abscondis, quasi prorsus mei videaris oblitus? * quare me pateris ita afflictum & tristẽ incedere, dum me tribulant grauiter & affligũt inimici? quare ita permittis me tuum pupillum, tuæ fidei cõmissum, ab illorum prauitate tribulari? 14. Cum infringi cœperint atq; deficere ossa mea, dum paulatim quasi flaccescunt vires animæ meæ, spiritu tristi ossa mihi exiccante, statim gaudẽtes & exultãtes insultãt mihi aduersarii, homines carnales & amatores huius sæculi, atq; etiã dęmones peruersi exprobrãdo loquentes contra me superba & inania 15. Exprobrant (inquam) mihi per dies singulos absq; intermissione, cũ me vident in tristitia & afflictione incedẽtẽ, quasi desolatũ, dicentes in modum exprobrantiũ, velut irridentes & insultãtes mihi: Vbi nũc est Deus tuus, in quo habes fiduciã, propter cuius spem refugis nostra cõmercia, propter quẽ consentire recusas cõsiliis nostris, aut vias nostras sectari? quare nunc ita tristẽ te videmus ĩcedere & desolatũ? Videsne, quoniã vana est spes & expectatio tua? Hæc certe & alia his maiora, per singulos dies, propter omnẽ tẽtationẽ, audire me necesse est, ô domine defensor meus, ab insultãtibus: * Attamẽ ô tu mea anima, noli absorberi tristitia, noli conturbatione deiici, noli illorũ terreri vanis exprobrationibus, neq; vel tantillũ commouearis ab eis. 16. Quin potius spem tuã figito in domino Deo tuo, sicq; ea tibi velut anchora firma & immobilis, quam nulla tibi neq; serenitas diei, neq; turbulẽtia aduersæ noctis auferat: * tametsi nũc in peregrinatione agamus, elongati ab eo plurimum: veniet tamen, neq; longe abest tempus, in quo laudem plenæ confessionis ei persoluam: * ipse est enim salus mea, qui glorificabit sua bonitate vultũ meum: & ipse est Deus meus, cui adhærebo, quẽ desiderabo donec viuam vsq; dũ me introducat in locum suum sanctum cum gloria cælesti, Amen.

12 Apud me oratio Deo vitæ meæ:

** dicam Deo, susceptor meus es.*

B *13 Quare oblitus es mei?*

** & quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?*

14 Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei.

15 Dum dicunt mihi per singulos dies, vbi est

C *Deus tuus?*

** quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?*

16 Spera in Deo:

** quoniã adhuc confitebor illi:*

** salutare vultus mei & Deus meus.*

Iacobi.5.

2.Cor.5.

Prou.17.

Hebr.6.

D

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLI.

VErsu primo. Quemadmodũ desiderat ceruus ad fontes aquarum, &c. Nõ est vsitatus loquẽdi modus, vt dicamus desiderare ad fontes, aut sitire ad Deum, cum adiuncta præpositione Proinde, quod hîc dicitur, Ceruus desiderat ad fontes aquarum, & anima mea ad te sitit, atquẽ desiderat: ita accipiendum est, vt sit sensus. Ceruus desiderio fertur, aut trahitur, aut anhelat ad fontes aquarũ. Item anima desiderio & siti fertur ad te, siue desiderãdo & concupiscẽdo tẽdit atq; anhelat ad te. Notandũ verò hoc in loco (quemadmodum & in aliis nonnullis scripturæ locis) per ceruos recte intelligi & figurari homines spirituales, quẽadmodũ per equũ & mulũ significari solent homines carnales. Vt enim equos, mulos, & asinos, qui in humana sunt seruitute, & ignobilioris sũt cõditionis, venatores nõ persequũtur, sed ceruos maxime, qui extra humanã sunt seruitutẽ tanquã libertate à natura donati, nimirũ in spatiositate & virore syluarũ geniti, quorũ etiam caro ad deuorandum est delicatior aliis domesticis & seruilibus mãcipiis: ita similiter sũt inter homines nõnulli, tanquã equi & muli, quos diabol⁹ velut quieta possidet seruitute, homines terreni animales, intricati, & desperati in cõcupiscentiis suis. Atq; hos, quoniã pro sua voluntate secure possidet impius venator, nõ opus habet venatione persequi. Cæterũ qui nobiliori animo ac meliori corde, in libertate sunt progeniti filiorũ Dei, qui sui generis & originis nobilitatem attendẽtes, & liber- Psalm.31.

Ioanis.1. tatẽ(in qua à Deo per ſpiritualẽ regenerationẽ ſunt cõſtituti, vt filii Dei eſſe mereant)ſemp habẽ-
1.Ioan.3. tes ante oculos, ab impia & viliſsima diaboli ſeruitute quã maxime abhorrẽt, cupiẽtes in ea ad quã E
generati ſunt libertate perſiſtere: hi nimirũ ceruis ſeſe aſsimulare ſtudẽt. Nã vt illi venatorum cor-
nu expaueſcunt, ita & hi ſemper ſunt bene pauidi, & ad omnẽ ſonitum malũ ſalubriter ſibi proſpi
ciunt, & ad montes cõſcendunt quãtocyus: curſu velociſsimo & admirãdis ſaltibus, cuncta obuiã-
tia mira agilitate tranſiliunt: quo ſane curſu rapidiſsimo, & admirãdis ſaltibus, fit plerunq; vt vena
torum atq; inſequẽtium canum ora effugiant, niſi longa fatigatione deficiant. Huiuſmodi autem
ceruos impii venatores nocte ac die perſequi nõ deſinũt, vt interficiant ac deuorent. Et cũ fortaſ-
ſis aliquem venatione ceperint, quaſi feſtum agunt diẽ: & multo gratior illis eſt eſus carnium iſto-
rum, quàm priorũ illorum quibus in pace fruuntur pro ſuo libito. Nam cum vnum aliquẽ ex ſpi-
ritualibus hominibus, poſt multũ laborem dentibus apprehendere ac deuorare contigerit impios
dæmones, tanquã magnas nacti delitias, gaudent & oblectantur multo amplius, q̃ ſuper perditio-
ne hominũ carnalium, qui illis ſunt velut cibus quotidianus, ac proinde vilior. Illorũ verò eius &
perditio, tanto impiiſsimis his venatoribus gratior cibus, quãto minus expectatus, & quanto maio
Lucæ.15. ribus partus laboribus. Quomodo enim(Saluatore noſtro omniũ ceruorum progenitore atteſtan
te)maius eſt gaudiũ angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta
nouem iuſtis qui nõ indigent pœnitentia: ita credendum eſt ex aduerſo, maius eſſe gaudiũ angelis F
diaboli ſuper vno iuſto & perfecto in peccatum cadente(id eſt, ſuper vno ceruo venatione capto)
q̃ ſuper nonaginta nouem peccatoribus, qui nunquam fuerunt in iuſtitia, id eſt, q̃ ſuper nonagin-
ta nouem porcis, equis, aut mulis, qui ſemper fuerunt in impœnitentia. Neq; verò hoc tantum in
Pſal.17. loco, ſed & in aliis cõpluribus, inuenimus perfectiores, & ſublimiores propoſitos homines per cer
Pſal.103. uos deſignari: quemadmodum ſupra Pſalmo.17. Qui perfecit pedes meos tãquam ceruorum, & ſu
Canti. 2. per excelſa ſtatuens me. Et rurſum Pſalmo .103. Montes excelſi ceruis, petra refugium erinaciis. Et
&.8. in Cantico canticorum, aſsimilatur dilectus capreæ hinnulóque ceruorum ſuper montes Bethel.
Cauſa autem quare per ceruum ſignetur vir ſpiritualis (quemadmodum econtrario per equum &
mulum homo carnalis) & per ſe quiſque facile intelligit, & ex præcedentibus inſuper ſufficienter
colligi poſſe exiſtimamus. ¶ Verſu .2. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, &c. Apparet in
vulgatis codicibus male legi hoc loco, Ad Deum fontem viuum: legendum autem eſſe, pro fontẽ,
fortem. Nam & in Græco apertum eſt haberi ἰχυρὸν: quod vocabulum, notum eſt non fontem,
ſed fortem ſignificare. Et beatus Hieronymus ex Hebræo ſimiliter, fortẽ vertit: Sitiuit anima mea
(inquit)Deum fortem viuentem. Atq; ita videtur veriſimile, propter ſimilitudinem dictionum fa
ctam eſſe tranſmutationẽ, vnica tantum litera commutata, n, videlicet pro, r: quod ſane facillimum
eſt fieri, maxime cum ſententia, prima facie magis fauere videatur fonti. Quid enim aptius potuit G
verbo ſitiẽdi adiungi, q̃ quod aquas continet? Atq; ita duplici hac ratione veriſimile eſt factã eſſe
immutationẽ. Similem locum indicauimus verſu.8. Pſalmi.26. vbi pro voluptate legitur voluntas
Nos tamẽ in Elucidatione vulgatam lectionem explanauimus, & in textu(iuxta quod legi conſue
tum eſt)relinquimus. Vtraq; enim lectio commodam habet intelligentiam. Ad Deum enim fontẽ
viuum ſitit fatigata anima, vt potu aquarum viuentium refocilletur, atque ita inouetur viribus.
Sitit verò ad Deum fortẽ viuentem anima, petens ab eo fortitudine ſpirituali corroborari, & à for
ti poſtulans adiutoriũ, contra perſequentes rabidos venatores. Atq; ita in idem fere vtraque lectio
coincidit. ¶ Verſu.2. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Particula ſecunda huius ver-
ſus, Quando veniam, poteſt legi vel per ſe abſolute, vt ſit ſenſus: ô quãdo veniam, & apparebo, vt
ſit quaſi cum ſuſpirio emiſsa vox deſiderantis, Dixerat enim, deſiderare & ſittire animam ſuam ad
Deum: ac mox ſubdit huius deſiderii expreſsionem, dicens: O quando veniam. Aut legi poteſt cõ
iunctim cum priore parte, ad hunc ſenſum, Anima mea ad Deum ſitiuit, quãdo veniam & appare-
bo ante faciem domini: quaſi dicat. Deſiderio anhelaui ad Deum, donec veniam & exhibear ante
conſpectum ipſius. Per quod ſignificat, ſuum deſideriũ non pœnitus complendum, neq; extinguẽ
dam ſitim, donec veniat ante conſpectũ domini, vt illic de ipſius plenitudine inebrietur. Huic autẽ
connexioni, licet prima facie vtcunq; officere videatur, quòd mutata perſona dicitur, quando ve- H
niã, cum præceſsiſſet, ſitiuit anima: ſecundum verã tamen conſideratione, cũ homo & ipſa eius ani-
ma ad idem ſpectent, nihil impedit quo minus recte iſta valeat acceptari ſententia. In Elucidatione
verò, nõ niſi priorem expreſsimus. ¶ Verſu tertio, Fuerũt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte,
Audi ſpiritualis homo, audi qui ceruus eſſe cupis: quẽ tibi panem quærere debeas, quo debeas pane
in via peregrinationis huius ſuſtentari. Fuerunt mihi(inquit Propheta ſanctus, ceruorũ exemplũ)
lachrymæ meæ panes die ac nocte. Ecce lachrymas in panẽ habet rex & Pſaltes domini, lachrymæ
in viaticũ ſunt regi peregrino ad patriã tendenti. Et vere dulciores ſunt hæ lachrymæ homini to-
tis præcordiis Deũ ſitienti, quas pro abſentia & peregrinationis dilatione effuderit, omnibus im-
piorũ delitiis & voluptatibus. Neq; poteſt ſæculi cõuiuis tam eſſe ſuauis cuiuſcunque liquoris per
os & guttur ingurgitatio, q̃ eſt peregrino Dei, per natantes oculos, lachrymarum effuſio. Neq; vl
lus cibus ingrediens in ventrẽ tam poteſt oblectare voratoris gulam, quàm refocillat mentem vel
Pſal.101. vnum ex imo corde eductum ſuſpirium. Et forſitã iſte panis eſt de quo alibi conqueritur pœnitẽs
percuſſum ſe eſſe vt fœnum, & exaruiſſe corde, eo quòd oblitus fuiſſet, comedere panẽ ſuũ. Et nos
itaq; hunc panem nunquam obliuiſcamur, interim dum peregrinamur in corpore lachrymis ac ſu
ſpiriis noſtram peregrinationẽ atq; exilium conſolantes. ¶ Verſu quarto, Et effudi in me animam
meam, Hic dicit Propheta, Effudi in me animam meam. Alibi hortatur ſperãtes in domino effun-

A dere coram illo corda sua. Videtur autē duplicis huius sermonis nō eadem omnino esse sententia. Tunc enim effundimus intra nos animā nostram, quando (vt ita loquar) plenam nostro desiderio cōcedimus libertatem, quādo penitus illi laxamus habenas, ita vt currat, imò volet quantum possit, illuc quo anhelat. Tunc sane corda nostra effundimus, intra nos quidem, aut ad nos, sed magis ad Deum: quemadmodum ex aduerso effundi dicimus impiorum hominum corda ad secularia desideria, ad quæ sine retinaculo ardētissime anhelant & festinant. Cum verò iubemur siue monemur, vt libere ante oculos eius cuncta velut profundamus, nihil omnino illum celātes, sed nos & omnia nostra, omnem miseriam, angustiam, egestatē, & omne nostrum imperfectum, ante conspectum illius nude proponentes, & quasi ante pedes illius proiiciētes, & pleno cordis affectu illi cōmendantes: quomodo etiā vulgo dicere solemus, amicum effundere coram amico cor suum, quādo illi omnia secretissima quoq; & occultissima denudat, auxilium & consilium poscens, suámq; causam amico amice cōmendās, Debet ergo vir iustus hoc modo corā Deo cor effundere, debet nihilominus (iuxta præsentis Psalmi textum) etiam interdum in sese animam suam effundere, atq; liberis datis habenis pati, vt tota in cælestē transmigret fœlicitatem: vbi tanquā præsentialiter assistens, audidiat voces collætantium ciuium supernorū, vnde cōsolationē hauriat animæ suæ, contra voces exprobrantium, atq; ad seculi voluptates ipsam sollicitātium. ¶ Versu 8. Ad meipsum anima mea cōturbata est.

B Nota, quòd cum ad Deum sitimus, donec ad illum effundimus animam, donec præ desiderio lachrymas fundimus, donec cælestibus cōuiuiis spiritu assistimus, non conturbatur anima nostra, sed consolatur semetipsam, in tantorum cōtemplatione & expectatione bonorum: quæ tanta vtiq; sunt, vt non tantum in fruitione, verumetiam in expectatione animum fidelem mirifice oblectent. Verum cum ab his anima recedens ad semetipsam conuertitur, id est, cum se apud se rursum inuenit. (Neq; enim diu permittimur corporis fragilitate, & persequentium malitia, talibus interesse deliciis) tū verò tātò amplius cōturbatur & anxiatur paupercula anima, quanto iam dulcescere ei cœperant, quibus ad modicā morulam permissum fuerat oblectari. Et quemadmodum qui à somnio magnæ fœlicitatis euigilat, torquetur, nihil inueniens eorū in quibus paulo antè gaudere videbatur: ita multo amplius ad solitas miserias relapsa à tam sublimibus anima vehementer conturbatur. Non tamen quiescit, sed rursum quoad potest ascendere conatur, vnde cecidit. Et si non semper ita in sublime volare possit, ad illum quem desiderat, vt eius assistat beato conuiuio: memoriā tamen eius & recordationem nequaquā abiicit. Nouit enim anima, quæ fidelis est Dei amatrix, etiā in sola Dei memoria semetipsam oblectare: iuxta quod alio in loco in desolatione positus ait: Memor fui Dei, & delectatus sum. Psal. 76. Quid enim? Si ii qui secundū carnem amore fœdo se diligunt, non solū in præsentia mutua delectātur, sed & in recordatione sciunt inuenire qualēcūque oblectatio-

C nē, si sic amantibus iucunda est, vel recordatio mutua, vbi non datur frui præsentia: quāto amplius putamus purissimum illum Dei amorē (qui nequaquā secundum carnem est, sed secundum spiritū) sufficientē ex sui dilecti haurire posse sola recordatione lætitiam, qua se consoletur, ne tentantiū vocibus cōsentiat, aut post alienos amatores proprio relicto discedat? Atq; hanc ob causam ait sitiens ad Deum, postquā cōturbari sentit animam suam, velle se Dei memorem esse de terra ista miseriæ, de angustia mundi huius. ¶ Versu eodē, Mem. ero tui de ter. Iord. &c. Hoc tametsi habeat mysticas intelligentias, quas apud alios qui ante nos in Psalmis elucidādis laborarunt, promptū fuerit inuenire: nos tamē maluimus secundum literā intelligere, vt per hoc significetur angustia & vilitas huius mundi, & terrenæ huius habitationis, quam ille non ignorat cui ad superna nonnunquam conceditur accessus. Est autem (vt crasso exemplo manifestam aperiam intelligentiā) talis fere hic Psalmistæ in terra promissionis consistentis, atq; eius etiā regna tenentis sermo, tanquam si ego in hoc Louaniensi solo positus (in quo nunc mihi peregrinationē constituit omnipotens) dicam iuxta formā huiuscemodi, ad meipsum, Domine, anima mea conturbata est, dum humana audio, humana video, humana sustineo, dum corporalia sese & crassa ista vbiq; ingerunt: propterea ad consolamen animæ meæ volo tui iugiter esse memor, de terra hac (in qua mihi dedisti peregrinandi locum (fluuii Diliæ & mōtis Roselani, qui mōs & paruulus & modicus est: id est, de terra angusta quæ fluuio

D Dilia & mōte Roselano (qui modicus admodum est) cōcluditur. Illud verò mirum, Prophetæ cælestia desideranti, totam Iudeæ terram videri angustam & modicam, Iordane fluuio & monte Hermoniim conclusam: cum terrenis & terrena amantibus, etiam pedis vnius spacium tanti ęstimetur, vt pro eo nonnūquā acerrime depugnēt atq; digladientur, interdum vsque ad vitæ pericula, & maxima discrimina. Ita videlicet, qui non nisi terrā norunt, nunquā contemplati superna, mira putant quæ hîc vident omnia. Cōtra verò, quibus familiare est, aut certe quibus nonnunquā conceditur relictis his infimis ad superna euolare, quorum pedes in amplissimis illis atriis supernæ Hierusalem aliquando cōstiterunt, quibus videre datū est, quàm iuxta Prophetam magna sit domus Dei, & ꝗ Psal. 121. ingens locus possessionis & regni eius: hi nimirum, etiā regiones & patrias totas reputare norunt Baruch. 3 angustissimas: imò totam mundi quæ videtur latitudinem, non nisi angusti carceris æstimant locū. ¶ Versu nono, Abyssus abyssum inuocat, &c. Quòd abyssus abyssum inuocet, alii ad duorum testamentorum (quorum vtcunque abyssus est impenetrabilis) consonantiam malunt referre. Alii abyssum vnam dicūt esse, humanæ miseriæ & multiplicis iniquitatis profunditatem interminam: alteram verò exaduerso, Dei misericordiā, quæ similiter est abyssus altissima & prorsus inexhausta, quam tantorum sæculorum decursus neq; adhuc exausit, neque exhaurire poterit vnquam. Huius autem duplicis abyssi, illa quidem hanc inuocat: prior illa, ad hanc posteriorem clamat (quoniam profunditas iniquitatis humanæ, profunditatem inexhaustam postulat Diuinæ misericordiæ)

vt ab hac illa absorbeatur. Neq; enim potest aliũde absorberi abyssus & profunditas humanæ malitiæ, nisi ab abysso Diuinæ misericordiæ. Nos tamẽ in Elucidatione, quod ad continuationem literæ, & præcedentium atq; sequentiũ consonantiam magis nobis videbatur accommodum explanauimus, per abyssos intellentes tẽtationes profundas, & quantum ex nobis impertransibiles: de
Psal. 123. cuiusmodi in alio Psalmo legimus. Cũ irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrẽtem pertransiuit anima nostra, forsitã pertransisset anima nostra aquam intolerabilem: Huiusmodi enim intolerabilẽ, id est, impertransibilem & ineuasibilẽ aquam, nos maluimus in proposito abyssum nuncupare. Verum iuxta hãc sententiã, forsitan difficile videbitur intelligere, cur de abyssis istis dicatur, quòd adducat siue aduocet alia aliã, in voce cataractarũ Dei. Quæ enim sunt istæ caractæ Dei, & quę est ista vox cataractarũ? Sed attendendum est sermonem fieri metaphoricum, secundum respectũ ad defluxũ aquarum copiosarum in tempore pluuiæ. Cõgregantur enim pluuiales aquæ, & descendunt per cataractas siue canales, & ita irrunt super trãseuntes, nouo continuo gurgite aquas copiosas cum sono magni impetus effundẽte. Per cataractas itaque Dei, fidelis sibi venire asserit inundationes aquarum, quas super se venire sentit: quoniã tribulationes atq; tentationes quas experitur plurimas, tanquam à Deo desuper missas acceptat, attendens ex ipsius iudicio & dispositione ita hæc sibi euenire, ac velut desuper super se emitti. Quæ enim in nobis in præsenti tẽpore perferenda obueniunt, vel à Diuinæ iustitiæ vltione procedunt (veluti cũ in vindictã & vltionẽ peccati, Deus famem, pestilentiam, aut bellum, aut etiam alias interiores animæ vltiones immittit) vel à Diuinæ misericordiæ benignitate, quæ electis suis aggregare volens cumulos meritorum, multis illos aduersis & tristibus, tam quoad corpus, q̃ quoad animã exercitari permittit: vt
1. Petri. 1. (iuxta Petrum Apostolũ) probatio fidei & virtutis eorum multo pretiosior inueniatur auro, quod per ignem probatur: quibus modis, sanctos viros Iob atq; Tobiã etiam legimus exercitatos. Non-
Iob. 1. & 12. nunquam verò desuper nos obruunt tentationum atq; tribulationum gurgites, pariter ab vtroque: id est, simul à misericordiæ benignitate & vindicta iustitiæ. Quẽadmodũ omnia pene corporis in-
Tobiæ. 3. cõmoda & necessitates plurimæ, in pœnam & vindictã primæ inobedientiæ humano generi sunt
Roma. 8. inflicta: ita tamen, vt ex dispositione supernæ clementiæ diligẽtibus Deum cooperentur in bonũ, qui ea de manu Domini susceperint, atq; pertulerint cum patientia. Recte ergo vir fidelis, tanquã à Deo cuncta suscipiens quæ patitur, & propter ipsum libenter omnia sustinẽs, dicit abyssos vnam post aliam super se venire in voce & impetu cataractarum Dei: eo quòd videantur vt à Deo effusa, cũ impetu decurrere. Quomodo autem viri iusti in omnibus quæ patiuntur malis, semper ad Dominum respiciunt, & tanquam ab eo venientia acceptant in annotationibus Psalmi 38. satis aperte declarauimus in pertractatione illius sentẽtiæ: Quoniã tu fecisti, amoue à me plagas tuas. ¶ Versu 10. Omnia excelsa tua & fluctus tui, &c. Per excelsa, intelligũtur sublimes & eleuati gurgites, siue altæ aquarum inundationes. Vnde alia translatio habet pro excelsis, suspensiones, id est, aquas altas, & quasi in alto suspensas. Beatus verò Hieronymus ex Hebræo vertit gurgites: alius autem, inundationes: quæ omnia consensu in Elucidatione explanato, recte consentiunt. Hoc tamen notandũ est, quòd gurgites isti inũdantium aquarum & fluctuũ, id est, magnarum tribulationum atque tentationũ, dicuntur fluctus & excelsa Dei. Sic enim ait, Omnia excelsa tua & fluctus tui. Quod eadem ratione accipiendum est, quæ iã statim nobis exposita est: quoniam videlicet ab eo descendunt, & vt ab eo demissa suscipiuntur. Quemadmodum cum dicimus plagas Dei, non intelligimus eas quas Deus suscipit, sed quas à Deo nos suscipimus, & quæ ab illo super nos veniunt. Quoniã verò hoc in loco tentationum aduentus per abundantiã aquarum desuper per cataractas aduentantium significatur, considerandum est, quod sicut irruentibus huiusmodi aquarum fluctibus quidam tantum abluuntur corporaliter, ita vt transeuntes aquæ nihil afferant corporalis nocumenti, iis super quos transierint, alii verò in iisdẽ suffocantur: ita & in spiritualibus videmus quosdam quãtumuis magnis tẽtationum gurgitibus non solum non vitæ detrimentum accipere, verumetiam per ablutionem fieri mundiores, cum alii sub iisdem conspiciantur perire, & si quid habebant vitæ spiritualis deperdere. Nam vt sub canalibus domorũ cum vehemens pluuiæ impetus descenderit, qui erecto cõstiterit corpore, caput verò in partẽ alteram declinãs, aut manibus aliòue commodo operculo cõmuniens, diligenter custodiat, ita vt omnis aquæ cadẽtis impetus in robustas ad perferendum scapulas feratur, detrimentum vitæ non accipiet eiusmodi, etiãsi tempestuosa valde & longa fuerit pluuia (trãsibit enim aqua, & mox vt illum tetigerit, diffluet ab eo) cõtra verò qui sub canali consistens adueniente pluuiæ impetu, motu in terram corruit, necessario suffocabitur ab irruẽte aquarũ impetu: sic & in tentationũ aduentu, qui forti & inuicto aĩo perstiterint, perseuerãtes in sua rectitudine, & infracti corde, ex tentationũ incursu non accipiẽt vllum detrimentũ, sed trãsibunt tentationes: ipsi verò, illis diffluentibus, etiã mundiores apparebunt. Qui verò tentationũ impetu in terrã prosterni se patiuntur, cõtinuo desuper cadentibus aquis necesse erit hos suffocari. Noster autẽ cælestia sitiens Propheta, fluctus super se quidem confitetur irruisse, sed gaudet trãsisse: quomodo
Ahac. 3. etiam Abacuc Propheta, finem considerans persequutionũ populi Dei canebat, transisse aquarum gurgitem. ¶ Versu. 14. Dum confringuntur ossa mea, &c. Quemadmodum confractis ossibus nihil est in homine stabilis virtutis, ita vt nec ambulare quicquã valeat (iuxta quod etiam vulgo per ironiam dicere solemus, pigros in operibus, aut in gressu tardo sic operari aut ambulare, quasi ossa habeãt omnia confracta) ita & spiritualiter dicuntur ossa confringi, cum incipiunt vires ad bene agendum deficere. Contingit autem nõnunquam homines etiã iustos, tentationũ vel grauitate, vel nimium morosa prolixitate, adeò vehementer conturbari & frangi, vt videãtur quasi viribus destitu-

A ti,& collabi in nihilum: cum se videlicet sentiunt & grauissimis vrgeri tētationibus, & nullo diuinarū rerū feruore tangi, ita vt nihil illis ex animo libeat agere, dum nullā percipiunt internā consolationē. Atq; in hoc statu cum inuenerint impii dæmones, atq; homines sæculi, eū qui Deo seruire cupit tanquam occasionem bonam nacti, incipiunt tum exprobrare illi, ac dicere, Quid ita ambulas tristis, desolatus atq; deiectus animo? Vidésne iam Deo nullam esse tui curam? Necdum percipis frustra te illum expectare? Nónne es tu ex electis illis, quos ad vitā prędestinauit? Illis enim sunt gaudia, tibi verò perpetuus cruciatus. Iam tātos dies, tantos menses, ecce tristis & desolatus obambulas, & nihil omnino consolationis persentis. Vel hoc ipsum euidēs est testimonium, quòd Deus (in quo speras, propter quem deliciis huius mundi frui recusas) te abiecerit. Veni ergo nobiscum, & fruere iis quæ offeruntur, & lætare in diebus vitæ tuæ, ne vtraque pariter consolatione priueris. Hæc (inquā) atq; huiusmodi iustis in illa quā dixi ariditate & deiectione positis, solent inimici proponere, partim quidem ad eorum illusionem, partim verò ad ipsorum in malum sollicitationem. Verū attendendum est, quid aduersus horum exprobrationes obiecerit consilii Propheta sanctus. Mox enim ad animam suam sese conuertens, blanda increpatione eam redarguit contristatam, hilaríque exhortatione consolatur eandem, spem firmā bonorum cælestium proponens. Hoc enim est, quod post inimicorum exprobrationem statim subiungit, Quare tristis es anima mea, & quare
B conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, &c.

XLII. PSALMI ARGVMENTVM.

Argumentum Psalmi sequentis non aliud est: quàm quod habuerit præcedens: éstque velut continuo materiæ Psalmi præcedentis. Vnde & in Hebræo ἀνεπίγραφος est, id est, tituli nullius inscriptionem habens. In illo nāque circa finem dixerat vir spiritualis Deum sitiens, de aduersariis sibi exprobrantibus, seque affligentibus. Contra hos nunc, non mala tantum exprobrātes, sed dolos etiam meditantes & mala inferentes, Diuinum implorat iudicium, suam derelictionem & desolationem in afflictione ab aduersariis, per querimoniam proponens. Postulat autem aduersus omnia huius vitæ discrimina, de cœlo sibi dimitti lucem & veritatem, quibus comitibus per viam secure deduci se posse confidit, & ad optatum pertingere terminum, vsque ad altare Dei, vsque ad præsentiam Diuinæ maiestatis. Nouißimis autem versibus duobus, in spe beatæ confeßionis & salutis seipsum consolatur atque confirmat.

QVADRAGESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

C *1 Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: ✻ ab homine iniquo & doloso erue me.*

2 Quia tu es deus fortitudo mea: ✻ quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

D *3 Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ✻ ipsa me deduxerunt & adduxerunt in mōtem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

4 Et introibo ad altare Dei.

✻ ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.

FAc pro me Deus iudiciū, discute, discerne diligentérq; cōsidera causam innocētię meæ, aduersus populum impiū, contra turbam malorū qui me persequūtur: vt pro me, aduersum illos, facias iudiciū: ✻ ab hominibus iniquis & fraudulētis qui impietatem & dolos meditātur cōtra me in cordibus suis, & exercēt in operib⁹, tuo iusto iudicio libera me, vt quod desiderāt nō obtineāt, neq; voto suo valeāt potiri. 2. Tu enī Domine es meū robur omne, & tota fortitudo mea, in quo possū quicquid possum, imò in quo oīa possum, & sine quo nihil possum, atq; ideo Domine nō cōfidens nisi in te forti auxiliatore meo, ad te cōfugio: ✻ & cum in te spē meā omnē cōstituerim, quid est piissime Domine, quod me ita derelinquis, vt quasi repulisse & abiecisse videaris, quasi nulla sit tibi cura mei: cum ab inimicis iniuste me sustines affligi? & quare sic mœstū atq; desolatū permittis incedere, affligētibus & tribulātibus me aduersariis meis, qui mihi sunt suis tētationib⁹ admodū molesti & infesti? 3. Respice tandē ad me multimodis afflictū, & demitte mihi de cælis in cor meū lucem spiritualis gratiæ tuæ, & præclarā veritatē tuam: per quam tam credenda quàm agenda valeā cognoscere: ✻ hæc enim sunt, quæ me inter tot miserias, angustias atq; tētationes secure deducent per vias huius vitæ, ducatúmq;, certum præstabūt, ne vllum ad patriam tendenti obueniat nocumentū, & adducent ad optatum terminum, nēpe in locū habitationis gloriæ tuæ, qui est vt mons altissimus atq; stabilissimus, ad sanctum & firmissimum habitaculum tuū, in quo sunt māsiones plurimę, in quo cū tuis ministris omnib⁹ inhabitas in tua magnifica gloria. 4. Atq; his ducib⁹, pérq; viā comitibus, introgrediar ante præsentiā Diuinæ maiestatis tuæ, palámq; accedā ante conspectum gloriæ tuæ, vt te facie contempler ad faciem, vt tibi hostias sempiternas plenæ laudis corā te assistēs indesinēter offerā: ✻ ad te inquam mi suauissime Deus, qui meam vetustatē consumis & conteris, ac iuuētutem restituis: qui renouas vt aquilæ iuuentutē meā, qui me quotiescunq; nunc per defectum vigoris spiritualis veterasco, benigno aspectu tuo & interioris gratiæ infusione, in pristinū, imò in meliorem statū restituis: & cū per tri-

Phili. 4.
Ioan. 14.
Ioan. 13.
1. Cor. 13.
Psal. 102.

Prou.17. & 25. Psal.50. 5 *Confitebor tibi in cithara, Deus Deus meus:✳ quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?*

6 Spera in Deo:✳ quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus.

Psal.149

stitiam ossa cõsumentem, animíq; deiectionẽ ad interitum tẽdo, tu E
mihi lętitiã reddens salutaris tui, & spiritu principali iterũ me confirmãs, facis velut reiuuenescere: vt non solum non peream, sed etiam ad virtutũ exercitia alacrior fortiórq; reuertar .5. Proinde confessionẽ tibi dabo in maxima lætitia cordis mei, etiam in citharis aliísq; musicis instrumẽtis, ad plenioris gratiarum actionis testimoniũ tibi laudẽ cãtaturus, tibi (inquã) ô mi Deus, ô mi suauissime Deus: quod nomẽ, quo frequẽtius replico, eo dulcescit amplius: ⁎ tu verò ô mea bona anima, quur contristaris ista non ignorans, tãtarum rerum spẽ habẽs, & quare tua tristitia atq; deiectione me conturbas? quur non in his teipsam potius consolaris? 6. Firma spem tuam in domino, & in illo temetipsam oblecta, dũ in aliis omnib⁹ nihil nisi vanitatẽ inuenis & afflictionẽ spiritus: ⁎ adhuc enim illi dabo confessionẽ laudis in gaudio, adhuc illi plenis buccis cõcrepabo, adhuc erunt exultationes & cantica eius in gutture meo: ipse enim est salus & gloria vultus mei, & Deus meus verus ac viuus, cuius laudẽ nunquam ego
eripi patiar de ore meo, sed spero mihi fore perpetuã, donec ad locũ F
laudis plenissimæ me adducat, ante conspectum suum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XXXXII.

HVnc Psalmũ habet consuetudo Ecclesiasticorum plurimorum sacerdotum, ante missæ initium, quasi in præparationẽ accessus ad altare sanctum præmittere: nimirum quòd eos qui ad sacrosancta illa mysteria dominici corporis & sanguinis celebranda & percipienda sunt accessuri, non conueniat esse spiritu cõtristatos, aut deiectos animo sed alacres & hilares corde, ob præsentiam Diuinæ maiestatis, ad cuius venerandum altare accedit, qui sacrificiũ Ecclesiæ est oblaturus. Petit itaq; hoc Psalmo præparatorio sacerdos, sancta Domini sacramenta celebraturus, auxilium Diuinæ miserationis, & aduersum contristãtes affligentésq; spiritum suũ, postulat fieri iudicium, lucem quoq; & veritatem desuper mitti, quibus comitatus secure, munde, & digne possit ad Dei altare accedere, fructúmq; sacrificii percipere. Et licet principaliter de altari spirituali intelligatur versus quartus, ad quod videlicet mẽte & affectu introgrediemur, siue in hoc mundo constituti, siue in futuro sæculo (vt pòst dicimus) potest nihilominus cõmode ad hanc intentionem sacerdos Psalmum vsurpãs, per altare dei, ipsum illud materiale altare intelligere, ad quod sacrificii causa
parat accedere. Atq; ita sperat lætificari suam iuuentutem, non quidem ab ipso materiali altari, non G
à lapidibus & cæmẽto: sed ab ipso, quem offerre parat, & cui offerre parat, Deo, id est, à patre, verbo, & spiritu sancto, Atq; ideo nõ dicit simpliciter, Introibo ad altare Dei, quòd lætificat iuuentutem meam: sed adiicit dicens, Ad Deum, qui lætificat, Ad Deum autẽ accedit qui sacrificare parat, siue ad totam beatam trinitatem, vt illi sanctissimam salluberrimámq; hostiam offerat & cõsecret, & in eius conspectu oblatam sumat: siue etiam Christum hominem & Deum, vt illum offerat patri, atq; adeò (quatenus secundũ humanitatẽ hostia est) toti superbenedictæ Trinitati. Confidit autem letificari suam iuuentutem, quoniam ex Ecclesiastico dogmate nouit, quisquis sacrificium illud non indigne celebrauerit, & sacramentum non indigne manducauerit, accipere eum per virtutem mortis Christi (cuius est memoriale) spiritualis gratiæ confirmationẽ siue augmentum, & pignus vitæ æternæ, iuxta quod in festo altissimi illius sacramenti, canit sancta Ecclesia, O sacrum conuiuiũ, in quo Christus sumitur, recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Etq uia in accepto pignore æternæ fœlicitatis non potest non bene sperare & lætari fidelis, idcirco hac spe suam animam tentationibus fatigatam consolatur. Hæc diximus, propter vsum venerabilium dominorũ sacerdotũ: vt sciant quemadmodum hunc Psalmũ præparatorium sibi debeãt adaptare. Sicut vniuersi Christi fideles (iuxta Apocalypsis testimonium) spiritualiter sunt Dei sacerdotes, offerentes per Christũ (iusta quod Hebræis scribens ait Apostolus) hostias H
laudis semper Deo patri, ita & vnicuiq; potest Christi fidelium spiritualiter etiam secundum hunc vsum cõpetere, cum suũ animum voluerit ad offerenda orationũ laudúmque suarũ sacrificia præparare. ¶ Versu 1. Iudica me Deus, & discerne causam meã. Discernere pro diiudicare positũ est, siue potius attendere. Nam diiudicatio & discretio, comparationem quandam vnius ad alterum, & ex comparatione eiusmodi, cognitionem, secundum propriam acceptionem, videntur significare: quod manifestum est Deo nõ conuenire, qui non per eiusmodi comparationem causæ ad causam, sed absq; omni collatione, sola causæ attẽtione & inspectione cognoscit, cuius sit innocẽtia. Quòd ergo dicit, Discerne causam meam, more hominum iudicum loquitur: quos necesse est causam causæ comparare, atq; ita quis reus, quis innocens, perdiscere. Est autem sententia: Attende ad causam meam, cognosce eam, respice ad eam: videlicet, vt propter innocentiam meã, cum tibi fuerit perspecta & bene cognita, ab aduersantium infestatione me liberes. Quantum verò ad particulam illã, de gente non sancta, aduertendum est, ancipitem eius esse constructionem. Solemus enim vulgatiori vsu eam cõiungere præcedẽtibus, quomodo & in Elucidatione exposuimus, hoc modo: Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: vt petat sibi fieri iudicium de gente nõ sancta, & quantum ad illos suã causam discerni. Ac deinde subsequitur: Ab homine iniquo & doloso erue me, quasi prioris partis clarior explanatio. Nihil enim aliud, Iudica pro me de gente non sancta, q̃

Apoc.1. & 5. Heb.13.

A ab hominibus iniquis eripe me. Sunt tamen qui particulam supradictam cum sequentibus connectũt, præcedentia absolute legentes, ad hunc modum, Iudica me Deus, & discerne causam meã. Ac deinde, De gente nõ sancta, ab homine iniquo, & doloso erue me. Atq; huius quidem lectionis nõ est difficilis intelligẽtia, cõuenientior tamen videtur prior distinctio, quæ & vsitatior est. ¶ Versu tertio, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, &c. Per lucem & veritatem intelligimus in Elucidatione dona, quæ desuper mittit Deus in cordibus nostris per spiritum suum sanctum, qui est spiritus lucis & veritatis, interius nos illuminans, & veritatem docens de omnibus tam credendis, quàm agẽdis, iuxta quod promisit suis discipulis Dominus Iesus, ipse prima veritas. Recte autẽ dixit Propheta, emitte, quasi desuper de cælo sancto tuo mitte: quoniam (secundum Apostoli Iacobi sententiam) Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est descendens à patre luminum. Vnde & Sapiens orans Dominum pro sancta sapientia, Tecum (inquibat) est sapientia tua, quæ nouit opera tua. Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ. Et forsitan non aliud est quod hic nunc Propheta postulat q̃ lux & veritas. Ipsa enim cælestis atque diuina sapientia, vera est lux cordis nostri, & ipsa est veritas. Cui etiam illud quod sequitur aptissime consonat: Ipsa me deduxerunt & adduxerunt, id est, deducent & adducent (Siquidẽ iuxta non inconsuetum scripturarum morem, præteritum propter euentus certitudinẽ pro futuro proponitur) in montẽ sanctum tuum &c. Vnde in oratione Sapiẽtis suprapposita consequenter adiungitur, Vt mecum sit, & mecum laboret, & sciã quid acceptum sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit: & deducet me in operibus meis sobrie, & custodiet me in sua potentia, & erunt accepta opera mea. Ac post pauca, Sensum autem tuum quis sciuit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritũ sanctum de altissimis, & si correctæ sint semitæ eorum qui sunt in terris, & quæ tibi placẽt didicerint homines? Hæc omnia habet Sapientis oratio: quæ quàm clare cum huius Psalmi postulatione consentiant, est per se manifestum. Recte ergo lux & veritas desuper nobis missa, nos deducent & adducent in montẽ sanctum Dei, ad ciuitatem supernam: quæ quam ob causam mons dicatur, supradictũ est Psalmo tertio. Diligenter autem contuenda est differentia inter duo illa verba, deducent & adducent. Magis enim significatione differunt, quàm vocis sonus præ se ferat: id quod in Græco est aliquanto euidẽtius, quàm in idiomate Latino. Vnde in Greco priore loco habetur ὡδήγησαν quod verbum ab ὁδὸς: id est, via, deriuatum, significat per viam deducere, siue ducatũ præstare: quæ significatio, pulchre admodum expressa est in Sapientis prænarrata oratione, cum diceretur, vt mecum sit, & mecum laboret. Atque hoc ipsum vocabulum etiam Psalmo. 142. inuenitur positum, dicente Propheta, Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Et Psalmo. 118. Deduc me in semita mãdatorũ tuorum: atque in aliis plerisque locis, vbique fere tantum valens, quantum, Dux esto mihi per viam, & ducatum presta. Verbum autẽ quod secundo loco ponitur, est ἤγαγον, id est, adduxerũt vel introduxerunt. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, introduxerunt. Inter autem deducere per viã, & introducere ad terminum, clarum est nonnullam esse differentiam. ¶ Versu quarto, Et introibo ad altare Dei. Introimus etiam nunc, donec in corpore sumus, ad altare Dei (id est, ad præsentiam diuinæ maiestatis) quoties in spiritu & veritate adorantes, coram illo procidimus, aut sacrificium facimus. Verum posteaquam ad montem sanctum Dei illum excelsum & cælestem fuerimus adducti, tunc ad altare Dei, id est, præsentiam & ante conspectum Diuinæ maiestatis, introgrediemur perfectius, ita vt nunquam ab eo simus diuellendi neque separandi, Semper enim illi astabimus sacrificantes, quod iam per corporis fragilitatem perpetuo facere nõ possumus. Altare autem istud, idem est de quo Psalmo 50. dicitur, Tunc imponent super altare tuum vituros. Per altare autẽ Dei intelligimus præsentiam & conspectũ diuinæ maiestatis: eo quòd soleamus in materialibus altaribus Diuinam præsentiã specialius honorare, sicuti & vere peculiariter ibi honorãda est. Nihil enim dubium est, specialius illic Deum adesse, & præsentem se facere, vbi colitur, adoratur, inuocatur, & sacrificia accipit. Possemus tamen altare istud intelligere etiam Christum dominum, qui est altare nostrum, sacerdos & hostia. De quo Paulus Hebræis scribens ait, Habemus altare de quo potestatem non habent edere qui tabernaculo deseruiunt: nimirum Christum Dominum designans, cuius non sint participes veteres Iudæi. Ad hoc enim altare, & modo per fidem accedimus, vt innouetur iuuentus nostra: & introgrediemur (cũ terminus aduenerit) per speciẽ, vt perficiatur beatitudo nostra. Versu eodem, Lætificat iuuentutem meam, sic mihi videtur accipiendum, quasi lætificando renouat iuuentutem meam: iuxta quod Psalmo 102. dicitur. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua, Per iuuentutem autem, quum in bonam partem vsurpatur in scriptura sancta significatur alacritas, robur, agilitas & fortitudo, quæ in iuuenibus maxime inueniuntur: sicut per pueritiam cũ in partem vsupatur, significari solet innocẽtia & simplicitas, quæ maxime relucet in pueris: & per senectutem maturitas atque reuerentia quæ senibus competit, & mortificatio carnalium concupiscẽtiarum. Contrarium autem significant, cum in malam significationem vsurpantur: senectus videlicet, desidiam, tarditatem ad bene operandum, defectum quoque ad declinationem in interitum: iuxta illud, Quod antiquatur & senescit, prope interitum est. Iuuentus, impetum & sequelam cõcupiscentiarum malarum. Pueritia, ruditatem & ignorantiæ malam simplicitatem. De senectute in malam partem dicitur, in Psalmo. 31. Inueterauerunt ossa mea. Et Psalmo. 6. Inueteraui inter omnes inimicos meos. De iuuentute monet Apostolus Timotheum, iuuenilia desideria fugere. De pueritia idem ipse Corinthios monet, ne pueri efficiantur sensibus.

Ioan. 16. Iacob. 1. Sapie. 9. B Ibidem. Sapie. 9. Psal. 142. Psal. 118. C Ioan. 14. Psal. 50. Hebr. 13. D Psal. 102. Hebr. 8. Psalm. 31. Psalm. 6. 2. Tim. 2. 1. Cor. 14

XLIII. PSALMI ARGVMENTVM.

E

IN Psalmo sequenti difficultas occurrit, ex eo q principium atque finis non satis videantur respōdere versibus aliquot medijs, id est. 6. 7. 8. 9. & decimo. Hi enim omnino videntur gaudiū prosperitatis, & pro victoria gratiarū actiones, præ se ferre: cū residuū totius Psalmi in summa afflictione & humiliatione positū esse videatur. Cum enim dicitur, Tu es ipse rex meus & Deus meus, qui mādas salutes Iacob. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgētes in nobis. Saluasti nos de affligētibus nos, & odientes nos cōfudisti. In Deo laudabimur tota die, & in nomine tuo cōfitebimur in sæcula: hæc sane populi in maxima afflictione positi verba nō vidētur, sed potius in tali prosperitate, qualis erat sub Dauidis & Salomonis regno, cum de hostibus in nomine Domini triumpharēt. At verò versus mox sequētes vsque ad finem manifeste summam designāt miseriam & oppreßionē grauißimam: qualis fuit in captiuitate Babylonica, vel in persequutione Antiochi illustris. Hæc autem minime vidētur in eodem Psalmo cōsonare. Ad huius ergo dissonātiæ concordiam mihi videtur necessarium, vt sicut de diuersis tēporibus duæ illæ partes loquuntur, altera quidē de tēpore prosperitatis gratulatoria, altera verò de tempore aduersitatis quærulatoria: sic & ex populo Domini, pro diuersis tēporibus loquētes diuersi introducātur, vt videlicet illos versus prosperitatis, loqui intelligatur populus Domini sub Dauide & Salomone, aut sub alijs tēporibus ꝓsperis, aut ipse intelligatur Dauid in persona sui populi prospere agētis in omnibus loqui. Quæ verò à versu. 11. sequuntur, ad finem vsque F
populus loquitur sub hostibus in oppreßione degēs, in maxima miseria, qualis multo post tēpore Dauidis aut Salomonis fuisse legitur: qui populus afflictus, à principio quoq; Psalmi loqui cœperat. Et videtur totus hic Psalmus à Psalmista cōpositus pro tēporibus afflictionis & desolationis, vt tunc esset filijs Israel ad Dominū sese cōuertētibus, & misericordiā poscere volētibus, debita orationis formula. Satis enim verisimile est, Prophetā sanctū, illas subsequuturas populi desolationes præuidisse, quēadmodū & Moyses populo similia prædixerat, & Iosue famulus Domini. Itaque cum scriberet Psalmista, Nunc autem repulisti & cōfudisti nos, vēdidisti nos, posuisti nos opprobrium, parabolā, &c. non ad suum tēpus (in quo ipse cum populo floride regnabat, tametsi multas pateretur molestias) sed ad illa quæ præuidebat, vēturæ desolationis tēpora respiciebat, futura, quasi præsentia in Psalmo plāgens. Hæc præmissa omnino oportuit, priusquam tota Psalmi vis & cōnexio sufficienter potuisset intelligi, Nunc ad breuiter summā eius perstringendū pergamus. Cōuenit itaq; hic Psalmus populo Domini in maxima desolatione posito, qui volēs ad misericordiā Deū inflectere, primum antiqua Dei opera, quæ pro patribus suis legerūt, & audierūt ab illo misericorditer exhibita, ꝓponūt: illud nominatim recensentes, de introductione per manū validā in terram promißionis, & expulsione atque delectione habitatorū eius: quæ nulla humana virtute, sed sola Diuina potentia facta fuisse confitentur. Atque hæc quidē. 5. primis versibus. Dehinc versibus quinque sequētibus, Dauid ipse, qui Psalmum cōscripsit, pro vēturis tēporibus seipsum cū populo suo introducit loquentē, de prosperitate status sui sæculi fidēter admodū in spe Domini, & contēptim valde cōtra inimicos populi Dei. Mox verò post versum 10. vsque ad finē totius Psalmi, cōtinuat populus afflictus cœptū ab initio sermonē, & ex opposito proponit suæ desolationis miseriā, eandē multis verbis & sentētijs exaggerās, & Dominum humiliter orās, vt misericordiā valeat percipere, & de grauißima tribulatione salutare auxiliū. Illud autē est aduertendū, Psalmū præsentē cōmodißime posse applicari fidelibus nouæ legis & populo Ecclesiæ sanctæ, quotiescūq; ab alienigenis (vtpote à Turcis, alijs īfidelibus) opprimūtur, persequutionē patiuntur: in captiuitatē ducūtur, & in seruitutē subijciuntur, aut alias quomodocūq; crudeliter & ignominiose tractātur: quēadmodū isto nostro sæculo (hac sane in parte infœlicißime) per singulos annos misere cernimus. Recte enī vetera Dei beneficia proponētes, quæ patribus nostris filijs Israel (quorum nos Christiani verū semen & veri filii sumus) Deus exhibuit, nostrā autem oppreßionē quærulis affectibus & vocibus aperientes, cū lachrymis deposcimus eius misericordiā, in qua sola cōfidimus liberari. G

Deut.28.
Iosuę.23.

QVADRAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

VOX FIDELIVM IN TRIBVLATIONE CLAMANTIVM.

1 *Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annunciauerunt nobis.*

POtētißime Deus, nos auditu accepimus, auribúsq; nostris tanquam certißima & indubitata audiuimus, nimirum edocti à patribus ac maioribus nostris, qui ea nobis partim verbo, partim scripto, nota fecerūt per succeßionem generationum, prout illi quoque à suis maioribus acceperant, vsque ad eos qui ipsimet viderūt ea quę nos audiuimꝰ, & in seipsis ea sunt experti reali exhibitione, quæ nos tantū cognoscimus verbali relatione. 2. Audiuimus (inquam) & annunciauerunt nobis patres nostri opera tua magnifica & mirabilia, quæ operatus es in diebus eorū in tēporibus antiquis, & lōge ante multa sæcula præteritis: videlicet in diebus captiuitatis filiorū Israel in Ægypto, quanta feceris prodigia terribilia atq; gloriosa pro patribus nostris, aduersus Pharaonem & seruos eius: itēq; in deserto, & in introductione in terrā ꝓmißionis ac deinceps, signa multa & magna. 3. Vt cætera trāseamus, illúdq; solū loquamur de introductione in terrā promißiōis. Nōne tua potētia, & omnipotēs virtus tua erat, quæ patres nostros filios Israel eductos de Ægypto, introduxit in terrā ꝓmißionis? Ipsa enim omnipo H

2 *Opus quod operatus es in diebus eorum, & in diebus antiquis.*

3 *Manus tua gētes disperdidit.*

A

**plantasti eos:*

** afflixisti populos, & expulisti eos.*

4 *Nec enim in gladio suo possederunt terram:*
** & brachium eorum*
B *non saluauit eos.*
5 *Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui:*
** quoniam conplacuisti in eis.*
6 *Tu es ipse rex meus & Deus meus:*
** qui mandas salutes Iacob.*
7 *In te inimicos nostros*
C *ventilabimus cornu:*
** & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.*
8 *Non enim in arcu meo sperabo: & gladius meus non saluabit me.*

9 *Saluasti enim nos de affligentibus nos: * &*
D *odientes nos confudisti.*

10 *In Deo laudabimur tota die:*
** & in nomine tuo cōfitebimur in sæcula:*
11 *Nunc autem repulisti & confudisti nos:*

** & nō egredieris Deus in virtutibus nostris.*

tens & validissima dextera tua est, quæ gentes septē peccatrices, quę
inhabitabāt promissionis terrā, Chananæū, Euæum, Iebusæū, Etheū Iosu. 24
Amorrhęum, Gergezæū, ac Pheresæū, atq; circumiacētia loca & re-
gna eiecit, expulit, ac deleuit de terra sua, vt fierent possessionem po
pulo tuo: * his autē expulsis de terra, patres nostros tu loca illorum
inhabitare fecisti: & quomodo arbor in terra, manu agricolæ in loco
alterius infrugiferæ plantatur & radicatur, ita tu eos illic vt in firma
& stabili māsione tua manu plātasti, & radicare fecisti, ac germinare,
filios & filias procreare, iumēta quoq; educare, vt in firmo propriæ
habitationis loco: * grauiter afflixisti vltrice ac pugnatrice manu
tua populos illos terrę promissionis, vsq; ad exterminiū & totalē de
letionē de terra sua. 4. Et recte quidē dico, manu tua hæc omnia per-
fecta. Nequaquā enim potentes erant patres nostri, sua virtute absq;
te, tantā facere victoriā: neq; ipsi per virtutē aut experiētiam bellicā
quæ in ipsis erat, pertigerūt ad possessionē terræ promissionis: * ne-
que propria virtus eorū ad tantæ salutis victoriā eos perduxit, vt de
tātis támq; fortissimis & ditissimis gētibus possēt reportare trium-
phū: imò nunquā manus illorū euadere potuissent, sua propria tantū
fortitudine suffulti. 5. Sed tua fortis dextera, & tuū validissimum bra
chiū (,i. omnipotēs fortitudo tua) & benignus aspectus vult⁹ tui, quo
lucere fecisti & splēdere sup eos lucē misericordiæ tuæ, ipsa sūt, quæ
patres nostros introduxerūt in possessionē terrę suę: * fuit enim tibi
in illis beneplacitū, & dilexisti eos: quoniā elegeras eos in tuū popu-
lum, & in peculiū præ vniuersis populis atq; iccirco complacuit tibi Deut. 7.
in eis glorificare nomen tuum. VOX POPVLI DAVIDIS TEM-
PORE PROSPERE AGENTIS INTERPONITVR. 6. Tu
es rex noster, & dominus De⁹ noster, & nō es alius, neq; in vllo mu-
tatus: * qui præcipis etiā nūc de salute populi tui fidelis, qui salutatio-
nes præcipis populi tui: quo iubēte atq; mandāte, & ex cuius volūta-
te salus est populo tuo. 7. In spe auxilii tui animati, & tua fortitudi-
ne suffulti atq; confortati, deiiciemus, humiliabimus, & expugnabi-
mus inimicos nostros pro libito, eósq; vētilabimus & prosternem⁹
quocūq; voluerimus ad modū bouis: qui quod cornib⁹ suis rapit, in
ventū proiicit & dissipat, quocunq; voluerit: * & in fiducia atq; in-
uocatione nominis tui, in confidentia auxilii tui pro nihilo æstima-
bimus, imò cōculcabimus & expugnabimus eos qui insurgūt contra
nos, ad nos expugnādos, quantęcunq; tandē fuerit fortitudinis, aut
quātacūq; fuerit eorū multitudo. 8. Nequaquā enim spē habere nos
volumus in arcubus nostris, aut reliquis bellicis armis quibuscūque:
& gladius noster nō per se potēs est absq; te, ad saluādū nos de tā po
tentissimis inimicis, & plurimis p circuitū aduersariis nostris: sed po-
tētia virtutis tuæ cū voluerit aduenire in auxilium, ipsa nobis potēs
erit cōferre salutē, atq; iccirco non timebimus hostiū multitudinem
vel ferocitatē, sciētes, quoniā nō est apud te differētia saluare de ma-
nu multorū siue paucorū. 9. Nō enim à nobisipsis salus nobis pro-
uenit aut victoria, sed tu es q nos fecisti saluos & victores de perse-
quētib⁹ nos aduersariis nostris per circuitū: * & eos qui nos oderūt
atque persequuti sunt, tua potētia cōfudisti, primū quidē eorū malas
cogitationes, quibus nos putabāt opprimere ad nihilū deducēs: dein
de etiā pro nobis aduersus eos pugnās, eósq; ante nos in fugā cōuer
tēs, atq; sub nobis humiliās, nostræq; ditioni subiiciēs. 10. Et pro tan-
tis operibus omnipotētiæ tuæ, partim quæ pro patribus nostris, par-
tim etiā quæ pro nobis operari dignatus es, iugiter volumus in te do
mino Deo saluatore nostro lætari, & cū laude in lætitia gloriari: * &
in fide atque cultu nominis tui confessionem dabimus tibi laudis
sempiternę. CONTINVATVR VOX FIDELIVM DE TRIBV-
LATIONE CLAMANTIVM. 11. Ista quidem quę suprà iam ex-
pressa sunt, audiuimus & cognouimus, patres nostros in pręteritis
sęculis, tāta & tā mirāda abs te accepisse superni tui auxilii beneficia.
Nūc verò ī nostro hoc tēpore miserię & tribulationis, lōge in diuer
sū cōmutata sunt omnia. Videris enim nos iā à cura & protectione
tua abiecisse, & nō vltra ad nostras afflictiones attēdere: & ī cōfusio-
nē maximā deuenire pmisisti nos in subiectionē hostiū & afflictio-
nē magnā, quā sustinem⁹ ab eis: * & videris vltrà nō velle egredi no-
biscū in exercitibus nostris ad auxiliū. Ipse enim effectus nostrę mi-

12 *Auertisti nos retror sum post inimicos nostros: ✳ & qui oderunt nos, diripiebant sibi.* Deut.28.

13 *Dedisti nos tanquā oues escarum: ✳ & in gētibus dissperſisti nos.*

14 *Vēdidisti populum tuum sine precio: ✳ & non fuit multitudo in commutationibus eorū.*

15 *Posuisti nos opprobriū vicinis nostris subsannationē & derisum his qui ī circuitu nostro sunt.*

16 *Posuisti nos in similitudinē gētibus: ✳ commotionē capitis ī populis.*

17 *Tota die verecundia mea contra me est: ✳ & confusio faciei meæ cooperuit me.*

18 *A voce exprobrantis & obloquentis: ✳ à facie inimici & persequentis.*

19 *Hæc omnia venerūt super nos, nec obliti sumus te: ✳ & inique nō egimus ī testamēto tuo.*

20 *Et non receßit retro cor nostrum: ✳ & declinasti semitas nostras in via tua.*

21 *Quoniā humiliasti nos in loco afflictionis: ✳ & cooperuit nos vmbra mortis.*

seriæ & expugnationis mōstrare videtur, ꝙ nō sis nobiscū in pugna, E
quomodo olī soles cū patribus nostris exire ad pugnā, & pariter cū
eis pugnare desuper, sicq; victoriam illis parare. 12. Inimicos nostros
priores fecisti nobis, eis cōcedēs victoriā, & super nos dominationē
nos verò per illos deuinci, atq; in fugā verti, & in subiectionē venire
illis permisisti: vt simus iam in caudā, quorum patres olim erāt in caput:
posteriores, qui olim priores: victi, qui olī victores: subiecti, qui
olim dominātes: ✳ & qui capitali odio semper nos sunt persequuti,
semper nobis bella & persequutionē mouere non desinunt, iam tua
permißione potestatē acquirūt super nos, & sibi nos atq; liberos nostros
& nostra omnia pro libito diripiunt, faciúntq; de nobis quicquid
voluerint. 13. Permisisti nos fieri tāquam oues ad occisionē &
esum deputatas, quæ grægatim ad vænundandū ducūtur de loco ad
locum, vel portātur in humeris: quæ morti sūt proximæ, ita vt quacunq;
hora libuerit dominis vel emptoribus: iugulentur: ✳ passus es
nos populū tuū abduci captiuos ab infidelibus, & idololatris gētiū
populis, atq; inter eos per miserandam captiuitatem dispergi. 14. Po F
pulum tuum quē olim vt peculium tuum, habuisti tibi charißimum,
iam passus es venūdari, quasi pro nihilo & absq; vllo precio: imò tu
ipse videris populū tuū alienigenis vendidisse, siue potius pro nihilo
dedisse, dum nihil ab eis accipiēdo nos illis tradis: ✳ & non fuit in
cōmutationibus emptionibúsq; eorū multitudo precii, sed modico
admodum precio, velut iumenta vilia, vili emebātur: ídque propter
nimiā copiam abductorum in captiuitatē, & expositorū ad venūdationē
nimiam multitudinem. 15. Fecisti nos in opprobrium & contēptum
fieri gentibus alienigenis quæ adiacent nobis, ita vt subsannent
& derideant nos omnes populi impii qui habitant per circuitū
nostrū. Huc enim res nostras deuenire tu Deꝰ permisisti, vt qui priꝰ
eramus omnibus per circuitū alienigenis gētibus terrori & venerationi,
iā nos habeāt ludibrio, simúlq; facti eis in despectum & publicam
illusionē. 16. Permisisti nos fieri alienigenis & incredulis nationibus
in parabolā & in prouerbiū: hoc est, in publicum despectum
ita vt de nobis nostráq; miseria paßim omnes publice & priuatī loquantur, G
iocantes & illudentes: ac velut similitudo & exēplum simꝰ
positi omnis confusionis: ✳ tāta quoq; est cōfusio & miseria, ad quā
tua permißione deuenimus, vt populi alienigenæ īsultātes & exprobrantes
moueant super nos capita sua. 17. Iugiter nunc confusio nostra
coram nobis est, & non recedit erubescētia atq; verecūdia à nobis:
✳ & confusio atq; ignominia ista, ad quā deuenimus, operit faciē
nostram, ita vt sit plena cōfusio ignominiæ nostræ: propterea quòd
in tātā subiectionē & miseriam maximam venimus, illis fœdißimis
idololatris subiecti. 18. Idq; maxime, propter voces oppressorum nostrorum,
qui blasphemias atq; conuicia aduersum nos proferunt, exprobrātes
nobis derelictionē hanc nostram & humiliationem, sícque
etiam in blasphemiā tui nominis impie prorumpētes: ✳ propter
rabiem aduersariorum atq; persequutorum nostrorum, qui dum tāta
nos humiliatione prostrauerunt, confusione maxima perfuderūt
19. Omnia hæc mala quæ cū dolore recogitauimus, & enarrauimus H
ante conspectū tuum, ecce apprehenderūt nos: iam sub his omnibus
tantis malis degimus: noluimus tamē obliuisci tui domine, neq; tui
memoriam à nobis abiicere, tuíq; nominis cultum & fidem abnegare:
✳ neq; inique agere voluimus contra testamētum tuum quod disposuisti
nobis, vt recederemus à te, tuóq; cultu derelicto idololatriā
sequeremur, & alias gentiū coinquinationes. 20. Et non est auersū,
neq; recesit retrorsum à te cor nostrū: sed fidēti corde tibi permanemus,
etiā in tantis difficultatibus adhęrētes, parati etiā in summo discrimine
tibi seruire: ✳ E cū nos ita tibi permaneamus adhęrētes, tu
tamē cōtrà videris à nobis auerti, dū gressus nostros quasi declinare
videris à via præceptorū tuorū, ac nos quasi extra viā tuā expellere
& eiicere. Dū enī tā magnis opprobriis ab idololatris nos pateris affici,
quasi nos à tua seruitute videris velle dimouere. 21 Permisisti enī
humiliari valde in loco captiuitatis, vbi multipliciter affligimur.
& ī magnā obiectionē atq; despectū deuenire: ✳ imò in tātis terroribus,
angustiis, periculis, & persequutionibꝰ egimus, vt nobis videremur
sub vmbra mortis detineri: mortíq; proximos nos arbitrātes, il

A 22 *Si obliti sumus nomen Dei nostri: ✳ & si expandimus manus nostras ad Deũ alienũ.*

23 *Nonne Deus requiret ista?*

✳ ipse enim nouit abscondita cordis.

B 24 *Quoniam propter te mortificamur tota die: ✳ æstimati sumus sicut oues occisionis.*

25 *Exurge, quare obdormis domine?*

✳ exurge, & ne repellas in finem.

C

26 *Quare faciem tuã auertis? ✳ obliuisceris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ?*

27 *Quoniã humiliata est in puluere anima nostra: ✳ cõglutinatus est in terra venter noster.*

D 28 *Exurge domine, adiuua nos: ✳ & redime nos, propter nomẽ tuum.*

lã, quasi desuper veniente assidue expectaremus. 22. Nos tamẽ interim, quanquã tot malis angustiamur, & propter tuum nomẽ etiã in mortis periculis sic ageremus, noluim⁹ obliuisci, neq; abnegare, aut relinquere nomẽ tuum, vt à tuo cultu recederemus: * neq; expãdere voluim⁹ man⁹ nostras ad deos alienos, ad deos & idola, gẽtiũ, vt ea adoremus, aut ea te relicto coleremus: queẽadmodum faciũt alienigenæ isti, quos tu passus es dominari nostri: & ne tantis quidẽ malis vexati, adduci potuimus, vt gentiũ abominationibus coinquinaremur 23. Nos enim sciebamus, quòd tu inspector esses & item iudex omniũ, quẽ latere nõ posset, si quid tale faceremus, & qui ista ad iudiciũ adduceres, & exquireres ad vltionẽ æterni supplicii: propter quod, etiam si videremus nobis tẽporaliter posse melius esse ĩ abnegatione tui nominis, & in cultu deorũ alienorum: noluim⁹ tamẽ abs te recedere, ducẽtes meli⁹ esse tẽporaliter affligi, q̃ ęterna punitione cũ infidelibus illis abs te feriri: * tu enim es quem nullũ latet secretum, ne absdõdita quidẽ & occultissima cordis nostri. 24. Ecce enim ob hoc sustinere malẽtes quæcunq; obuenerint pro tuo nomine aduersa, q̃ te relinquere, multis grauibus malis affligimur iugiter absq; intermissione, persequutoribus nostris nullã dantibus requiẽ: * sumus facti quasi oues occisioni deputatæ, quib⁹ iugiter mors imminet, quęque de tẽpore vitæ nullã habẽt securitatem: quę mortẽ expectant, cũ voluerint qui emerunt eas: sic & nos quasi morti addicti cõtinuo in periculis mortis agimus, continuo expectantes impetũ inimicorum, vt in nos irruant, nósq; interficiãt. 25. Ecce mala multa & magna, quibus tuus populus affligitur, tibi domine Deus noster proposuimus: quæsumus ergo, vt cõmoueantur viscera misericordiæ tuæ super populo tuo, & exurge, acceleránsq; festina ad ferẽdam opem oppressis tuis. Videris enim dormire populo tuo, dũ absq; vindicta & vltione tãta mala euenire pateris populo te colẽti: dũ dissimulas, dũ permittis, qui facillime, si velis intẽdere, possis impedire, sicuti & olim corã patribus facere es solitus: * exurge (inquam) à somno isto, & ne vltra dissimules, neq; populum tuũ derelinquas pœnitus vsque ad cõsummationẽ: sed vel reliquis saluandis tandẽ intẽde, ne prorsus deficiãt, & deleãtur de terra cultores tui. Iam enim abũde multa mala perferunt serui tui, & iam tẽpus videtur, vt eis tuam misericordiã ostendas 26. Quare enim tu domine vultũ tuum nõ cõuertis ad pauperes seruos tuos: & quare tãquã auerso vultu ab eis, neq; vidẽs quę eis inferãtur mala, permittis hostes nimiũ crudeliter ĩ eos desæuire? * quare negligis, & nõ attẽdis ad inopiã & afflictionẽ nostram: ĩ qua nos sumus serui tui, omni ope destituti, neq; aliud præter te habentes auxiliũ, & grauissime ab hostibus afflicti. 27. Iam enim vsq; ad puluerem humiliati sumus, & ad terrã proiecta est vita nostra, plena laboribus & miseriis, & conculcatur vita nostra ab impiis opressoribus * & in tãtis angustiis constituti procidimus super terram ãte faciem tuã, humiliantes coram te animas & corpora nostra, ita vt adhereat vẽter noster terræ, eíq; velut conglutinetur prę lõgitudine morę super eam: vt per hãc humiliationẽ tuam, misericordiã supplices inuocarem⁹. 28. Euigila domine Deus, ne vltra dissimules: sed in adiutoriũ populi tui intẽde, & ad adiuuandũ fideles seruos tuos festina: * & saluos nos facias de manib⁹ aduersariorũ nostrorũ, ꝓpter inclytũ & gloriosum nomẽ tuum: propter temetipsum & immensam misericordiam tuam: vt quam in omnibus generationibus ita copiose ex perti sunt patres nostri, nos etiam posteri iuxta promissa tua aliqua ex parte sentiamus, Amen.

2.Mac.7.

Psalm.9.

Psalm.9. Tren.5. Iudic.8.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIII.

VErsu. 2. Opus quod operatus es in dieb⁹ eorũ, &c. Potest accipi singulare pro plurali, opus pro operibus. Neq; enim vnicum opus est memoria dignũ, quod Deus pro antiquis patribus exhibuit: sed multa sunt & magna valde. Neque est inconsuetum vsu scripturarum, numerum pro numero ponere. Qui tamẽ singulare singulariter intelligere maluerit, dicet singulariter hîc fieri mẽtionem de illo opere quod nominatim cõmemorat, introductionis videlicet filiorum Israel in terram promissionis, & expulsionis inhabitatorum ab ea, Forsitan autẽ requirat aliquis, qur hoc opus prę cęteris, & solũ proponat, uerbísq; pluribus exaggeret, qur nõ potius illas Ægiptiacas plagas, & Pharaonis submersionem in mari, quę videntur magis nominata prodigia? Qui hæc requirit, sciat cõuenientius aliud non potuisse ad propositã rem adduci opus Dei specta-

bile, ex omnib⁹ quę Deus pro populo illo olim exhibuit, quàm sit istud de expulsione inhabitátiũ E
terrã promissionis, & introductione patrum. Nam hoc posterorũ querimoniã valde rationabilem
& miserabilem reddit, ꝙ ipsi ab alienigenis Diuina permissione sinãtur expelli à locis suis, & in captiuitatẽ abduci, cum patres eorum sola diuina virtute, nõ propria virtute armorum in ea fuerint
potẽter expulsis alienigenis, introducti. Multa siquidẽ in his differentia est. Nam pro illis Deus fortissimus plurimas & ditissimas gentes extirpauit suæ deitatis virtute, vt locum eis daret habitationis: & gẽtes quæ illis nihil nocuerant, sed nec nocere cupiebant, imò quæ se in seruitutẽ etiã offerre paratę erãt, seuerissimo edicto diuinę voluntatis trucidatæ sunt, vt illi loca eorũ inhabitarent, & acciperẽt terram repromissam: quam hi tamen, atq; horum patres, plurimis sæculis anteactis inhabitauerãt, vt solũ natale. Neq; tot regibus, tantisq; populis & regnis parcitum est, vt vnus populus filiorum Israel locum amplissimum acciperet. Populus autẽ iste desolatus & oppressus, cui diximꝰ hunc Psalmum competere, ab illa terra in quam tam potẽter introducti fuerãt patres, expelluntur Deo permittẽte: nõnunquam etiam ad hoc specialiter adiuuãte atque procurãte, idque ab alienigenis & infidelibus. Et quos pro patribus expulit Deus. i. infideles, & idolorũ cultores, hi nunc vicissim dominãtes filiorũ, expellunt eos de terra patribus data, iterum introductis gẽtibus quæ eam polluant. Ista enim manifestum est in trãsmigratione Babylonica contigisse, atque etiam sub illustri Antiocho. Et nũc similia quotidie videmus in terris fieri Christianorũ, qui de suis locis crudeliter F
abducuntur, & cõmiscẽtur impiis Mahometicis, & idololatris gẽtibus. ¶ Versu, 4. Nec enim in gladio suo possederunt terrã. Poterat ad illud, quod de patrum suorũ introductione in terrã promissionis versu statim præcedẽte adduxerãt afflicti filii, exaduerso obiici: non mirum esse, si illi hoc potuissent propter maximam multitudinẽ & exercitum earum fortissimum. Nã cum ad ingressũ ter-
Nu.26. ræ promissionis pararẽtur filii Israel (sicut .26. cap. libri Numerorũ legimus) summa eorum qui à viginti annis & supra recẽsiti sunt per manum Moysi in cãpestribus Moab super Iordanẽ, erat sexcẽta milia & mille septingẽti triginta: qui omnes erant ad bella apti, exceptis paruulis, qui infra viginti annos erãt, neque inter prædictos fuerãt cõnumerati. Itaq; videri posset, quòd per hãc nimiã multitudinẽ deuicissent gẽtes, quæ in montanis habitabant. Verum hanc obiectionẽ dissoluunt & longe abiiciunt, cum in proposito versu quarto aperte testãtur, quòd non suo gladio aut arcu patres ingressi sint in terrã promissionis, sed operatione diuinæ virtutis quę ãtecedebat eos pugnãs pro eis: id quod manifestissimũ est ex sacris historiis. Quia ergo hoc certũ est, Deũ sua virtute patres introduxisse, gẽtes vero expulisse: iccirco rationabilis videtur eorũ quęrela, cum idem sit nunc dominꝰ qui etiã ipsos similiter (si vellet) posset de manibꝰ inimicorũ liberare: etiãsi ipsi non in tanto sint numero, aut nõ ex se tam valẽtes. Nõ enim est Deo differẽtia, saluare in multis vel in paucis si modo voluerit. ¶ Versu. 6. Tu es ipse rex meus & Deus meus, &c. Versus iste cũ quatuor sequẽti- G
2.Re.14. bus (vt in argumẽto tactum est) dificultatẽ facit cõtinuationi huius orationis: propterea quod hic non vidẽtur iam loqui qui cœperãt ab initio, & qui sunt finituri orationẽ afflicti & desolati posteri: sed ipse Dauid cum suo populo, sese facit sub sua persona, de suorũ tẽporum prosperitate bene fidenter poquentẽ. Et quidẽ clarus esset huius orationis processus, si isti versus à supplicãtibus miseris ita roponerẽtur. Tu quoq; qui primos patres in terram introduxisti, ipse idem es, qui post in subsequẽtibus generationibus & seculis (vtpote tẽpore Iudicum & Regũ multorũ, maxime Dauidis & Salomonis (tãquã Rex & Deus illorum, præcepisti illis fieri, & dedisti salutẽ: qui illis dedisti inimicos qui per circuitũ relicti fuerant, & non pœnitus à principio introductionis expulsi, affligere, vẽtilare cornu, cõculcare & subiugare: idq; rursum nõ per suum arcum & gladium, sed per tuã misericordiã & potẽtiam: vnde tibi cõfiteri debẽt, & laudem dare in secula. Si (inquam) ad hũc modũ ipsos qui cœperant loqui ab initio continuato sermone fecisset Psalmista loqui, de prętеritorũ tẽporum fœlicitate, aptissimo ordine & congruẽtissima cõnexione sequeretur quærimonia, Nũc autẽ repulisti: nec vlla esset difficultas cõtinuationis. Nunc autẽ dum suum sermonẽ interponit Psalmista, vbi prius loquentes introduxerat suos posteros, quos etiã posterius rursum facit loquẽtes, ista interpositione sic cõfundit vnitatẽ cõtinuationis. Verũ hæc res neminẽ turbare debet, H
quæ & aliàs non raro solet in sacris libris occurrere, videlicet vt cõmutentur personæ loquẽtium, quẽadmodum nominatim indicauimꝰ Psalmo secundo & quarto. ¶ Versu decimo, In Deo laudabimur tota die. De verbo laudari, in ea significatione, in qua hic ponitur, require supra, Psalmo trigesimotertio. ¶ Versu. 1. Nunc autẽ repulisti & cõfudisti nos. In hoc versu, atque item in cõsequẽtibus, quod dicitur Deus fecisse omnia illa, nẽpe repulisse populum, cõfudisse, auertisse retrorsum, dedisse tanquam oues escarũ, dispersisse, vendidisse, posuisse in opprobrium & parabolam, & cætera: accipi potest dupliciter. Primo secundum permissionẽ tantum, eo quòd Deo permittẽte hæc omnia euenerit illis, cum facillime (si modo vellet, & si sic ei esset placitum) prohibere posset: quẽadmodũ à patribus antiquis hæc mala, sua dextera & brachio auertit, eo quòd fuisset ei beneplacitũ in illis. Et notũ est, in scripturis hũc esse sermonis vsum nõ infrequẽtem, vt dicatur fecisse Deus
Roma.1. quod factum est ipso tãtum permittẽte, non etiam ad rem ipsam cooperãte, Quẽadmodum est il-
Exo.10, lud apud Paulum, Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ, in desideria cordis & in sensum re-
11.&,14. probum. Itẽ in Exodo, Obdurauit dominus cor Pharaonis. Altero modo possunt prędicta accipi nõ secundũ permissionẽ tantum, verumetiã secundum efficientia. Quia enim quæcũq; hic ponũtur, mala sunt non culpæ, sed pœnæ: eiusmodi autẽ malorũ Deus author, & efficiens causa esse potest, absurde poterunt etiam secundum efficientiam intelligi, vt Deus ista fecisse dicatur. Et consonabit valde hæc intelligẽtia illi quod in annotationibꝰ Psalmi. 38. prolixe deduximus, circa versum

A duodecimum: queadmodum videlicet iusti, dum affliguntur tēporaliter, & mala sustinent, omnia illa tanquā à Deo suscipiunt, & ad ipsum vt liberatorē in humilitate cōfugiunt. Et plane huic sententiæ astipulantur plurima Prophetarum testimonia, in quibus admodum frequēter legimus comminationes de adducēdis à domino malis, & afflictionibus variis: queadmodū videlicet Hieremię quarto, ex ore domini dicitur, Malum ego abduco ab Aquilone, & contritionē magnam. Et cap. 5. Hiere. 4 Ecce ego abducā super vos gentē de longinquo, gentē robustam, & cætera. Et per Moysen in con Ibidē. 5. testationibus, palàm fatetur, omnia hæc mala se operaturum in eis, si ipsum dereliquerint. ¶ Versu Deut. 32. 14. Et non fuit multitudo in commutationibus eorum. Sēsum quem Elucidatio mōstrauit, exprimit clarius versio beati Hieronymi ex Hebræo, quę habet, Nec grādis fuit cōmutatio eorum .i. nō magno cōmutasti siue vēdidisti eos, sed quasi pro nihilo. Cui etiam accedit Felicis trāslatio, Et non multiplicasti in cōmutatione eorum: quod est, non abundasti, nō factus es ditior in vēditione eorū: hoc est, non magno vendidisti. Quæ satis aperte coincidūt in eandem sententiā. Nam ex re quā non magno vendis, non potes ditari, neq; multum proficere. Potest tamen vulgatę nostræ lectionis accipi etiam alia intelligentia, huiusmodi: Tanta fuit multitudo eorum qui venditi sunt, vt in cōmutationibus eorum siue vēditionibus non esset certa multitudo, aut certus numerus: quemadmodum illa quæ vilissimo precio vēduntur, & quorum plurima ad venundandū exponuntur dicere solem⁹, sine numero vendi .i. sine certo numero. ¶ Versu. 19. & 20. Hæc omnia venerūt super

B nos, & cætera. Quæ hìc de sua innocentia loquuntur afflicti, supplicātes pro misericordia, quātū ad bonos intelligi debent, qui ne in tāta quidem desolatione, etiā cum in captiuitatē essent abducti, obliti sunt domini Dei sui, Sic enim de Daniele cū sociis Anania, Azaria, Misaele legimus, quòd cōstituta de mēsa regis cibaria optima, & vina, propter cultum Dei respuerint: præeligētes legumina ad vescēdum, & aquam ad bibēdum, omnibus cibis regiis. De Tobia quoq; legimus, quòd in captiuitate positus, veritatis viā non deseruit: ita vt aliis ad vitulos aureos abeuntibus, ipse consortia fugeret eorum, cultúmq; domini requireret: & cum omnes ederēt de cibis gentilium, ipse custodiuit animam suam, & nunquam contaminatus est in escis eorum. Neq; est ambigēdum, eiusmodi plures extitisse tum tēporis, qui etiam in dispersione sua impollutos se custodierūt ab omni inquinatione gentium. ¶ Versu. 20. Et declinasti semitas nostras à via tua. Secunda pars huius versus, absque negatione affirmatiue posita videtur: atque ita sensum habes in Elucidatione expressum. Sunt autem qui repetere malunt negationē ex priore parte, ad hunc modum, Et nō recessit retro cor nostrum, & non declinasti semitas nostras à via tua. Erítq; tum hæc sententia, Tu nō fecisti, neque passus es gressus nostros deuiare à via tua recta. Hoc est, Licet tantis nos tēporalibus malis afflixeris, non tamē permisisti nos à via tua discedere, sed hac in parte nos custodisti. Et huic intelligentiæ consonat

Danie. 1.

Tobiæ. 1.

C lectio beati Hieronymi ex Hebræo, Nec declinauerūt gress⁹ nostri à via tua. Sed Felicis trāslatio aperte pro vulgata lectione facit. Sic enim absq; negatione vertit, Et declinasti gressus nostros à via tua. Similiter habet & Chaldaica. Paraphr. Et tu declinasti gress⁹ nostros à recta via tua. ¶ Versu. 24. Rom. 8. Quoniā propter te mortificamur tota die. Hunc versum beatus Apostol⁹ in octauo capite epistolæ ad Romanos, applicat etiā nouæ legis sanctis & fidelibus, qui pro Christi nomine patiūtur persequutionē, loquēs de se suíq; similibus, in hunc modum, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum: an persequutio? an gladius? Sicut scriptū est, Quoniā propter te mortificamur tota die, estimati sum⁹ sicut oues occisionis, Sed & in cap. 4. 1. Cor. 4. prioris Epistolæ ad Corinthios, videtur ad præsentē locum respicere, cum ait, Puto autē, quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostendit, tanquam morti destinatos: quia spectaculū facti sumus mūdo, & angelis & hominibus. Et quæ consequēter enumerat, magnæ humiliationis opprobria, apertissime quadrant ad omnia quæ hìc enumerantur, ad declarationem oppressionis & multiplicis miseriæ. Manifestum itaq; est ex Pauli testimonio, Psalmum istum cōmode posse applicari sanctis nouæ legis, tēporaliter ab impiis pro Christi nomine patiētibus, qui merito conqueri videntur de sua derelictione, & poscere à Deo auxilium: cùm, patribus illis antiquis Dei cultoribus tanta co-

D gnoscantur exhibita beneficia.

XLIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur, dulce canticum est & suauissimum epithalamium, id est, nuptiale carmē. quod diuinus Psaltes dulcissimarum nuptiarum multo ante rei exhibitionem factus cōtemplator, de plenitudine cordis, ad spōsi sponsæq; gloriam eructauit. Canit autem nuptiarum Christi cum Ecclesia iucundissima gaudia, ad fœlicem illam copulā filii Dei cū humana natura & vniuersa Ecclesia aspirans, simul & exhortans. In primis itaque versibus duobus, quasi præfationē præmittit suo carmini: indicās, quod de inhabitātis sancti spiritus plenitudine & dono, canticum istud bonum esset decantaturus, per quē suā linguam sic asserit agitari, quomodo calamus in manu velocis scribæ agitaī, ita vt à laude sese cōtinere nō possit, posteaquam ille scribere voluit. Mox verò à versu tertio suum carmen inchoat: primū quidem. sponsi decorem, gratiā, & benedictionem collaudans: eundémque ad prælium cum principe tenebrarum, pro sua spōsa sācta Ecclesia exhortans, prosperum successum & triumphum in virtute omnipotentis dexteræ promittens: ita vt nationes populorū, sagittis doctrinæ salutaris salubriter valnerata. sub eo casuras, inque eius subiectionē vēturas pronunciet: regni quoque eius stabilitatem & æquitatem, ac plenitudinis spiritualis præcellentē vnctionē, atque ob hanc suauissimarum laudum super illum à fidelibus Ecclesiis effusionem, ad sponsi laudem, mira verborū festiuitate, simul & sententiarum atque comparationum dignitate prædicās. Atque hæc quidem, vsque ad versum vndecimum, A quo deinde, ad sponsam conuertit suæ laudis canticum, quam à dextris sponsæ aureo vesti-

mento indutam vidit astare: quam suauiter in spiritu alloquẽs, monet propheta, ac velut dulciter instruit, quã E *ratione suo sponso valeat chara semper permanere, nec repudii debeat metuere periculũ: si videlicet audiat, videat, inclinet aurem, & populum diaboli atque opera eius detestetur. Sic enim futurũ ait, vt ipsius decorẽ amplectatur dominus Deus omnibus adorandus, quoniam ornatum interiorẽ potissimũ diligit & requirit, simul cum exterioris bonæ operationis exemplo, & virtutũ omnium vario ornatu, per quem ornatum futurum dicit, vt multæ filiæ ad sponsum regem cum lætitia post illam currentes, adducãtur in thalamũ eius. Huius autem negotii promotores, sanctos dicit Apostolos futuros: qui loco primorum illorũ patrum & patriarcharũ, Christo nato, principes sunt constituti super oẽs populos vniuersæ terræ: vt per illos sanctæ Ecclesiæ spõsæ Christi decor monstretur, & ad sponsi nuptias per illos virgines adducantur: id est, ad fidẽ & cultũ Christi. Tandem duorum versuum conclusionem ponens, vt præfationem fecerat similiter duorum, se dicit velle in sempiternum memorari nominis domini, & populos laudem sempiternam reddituros prænunciat, pro reuelatis atque exhibendis immensis beneficiis.*

QVADRAGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Eructauit cor meum verbum bonum:*

✳ *dico ego opera mea regi.*

Considerans spiritus meus sponsi cælestis cum sua sponsa sancta Ecclesia mirãdam copulam, continere se nequiuit: sed præ plenitudine internæ dulcedinis, effundere gestiit verbum cãtici longe optimũ: & ad nuptiarum huiusmodi congratulationem, sponsique ac sponsæ laudem, dictauit bonum nuptiale carmen: * opera mea, & quæcunque siue loquor, siue scribo, siue operor, ecce loquor & profero ante conspectum regis sponsi, cuius gloriam specto in omnibus: & cui semper ego dico ac depromo oĩa mea opera, ei nũc de cordis plenitudine dulce eructabo cãticũ. F

2 *Lingua mea calamus scribæ velociter scribẽtis*

.2. Non erit autem hoc mihi verbum à memetipso, neque per semetipsam hoc eloquetur lingua mea: sed erit ipsa tantum instrumentum diuini spiritus, qui eam suauiter mouebit ad decantationem nuptialis huius cantici: eritq; lingua mea velut calamus aut stylus in manu scriptoris velocis, qui in scribendo peritus est, exercitatus, & expeditus. Quomodo enim non ipse calamus scribit, sed scriba potius per stylum: ita non ipsa erit balbutiens lingua mea, quæ hoc subsequens cantabit epithalamium, sed ipse spiritus scriba admodum velox, qui G eam pro suo placito mouebit, ad canenda tantis nuptiis digna.

Cã.1.10. 3 *Speciosus forma præ filiis hominum:*

Ioan. 1.
Ioan. 3.
Ioan. 1.

✳ *diffusa est gratia in labiis tuis.*

Ioan. 11.

.3. Tu ô Christe, rex & spõse suauissime, speciosus es forma, id est, tot⁹ formosus, amabilis, pulcher & decorus, super omnes filios hominũ: tantus est decor tuus, & ornatus internæ veræque pulchritudinis tuę vt nullus ex filiis hominũ tibi valeat cõparari. Es nãq; plenus gratiæ & veritatis, & nõ ad mẽsuram ccepisti spiritũ, qui te facit sine mẽsura speciosum, ita vt omnes de plenitudine pulchritudinis tuæ oporteat accipere: * multa gratia, sũt adornata labia tua, suntq; admodũ grata, iucũda, & accepta. primũ quidẽ tuo patri Deo, cui tam sunt grata ac placita tua labia, vt quicquid per ea tu pronũcies, ipse ratũ habeat, & suum cẽseat esse sermonẽ: & quicquid per ea postulaueris, ipse placitũ habeat, & velit implere: cuius etiã iram aduersus tuam spõsam humanũ genus per tua gratiosa labia placasti, apud illũ loquẽs pro nobis bona: sunt etiã labia tua plena gratia in cõspectu sponsæ tuæ Ecclesiæ, ex quibus verba vitæ æternæ se nouit haurire, ex quib⁹ gratiã H salutẽ, & omne bonum sibi à Deo patre prouenire agnoscit:

Ioan. 6.

✳ *propterea benedixit te Deus in æternũ.*

* & ob hoc, ꝙ ita eximie decorus es, & propter gratiã istam labiorũ tuorũ, benedixit te De⁹ pater, simúlq; & tuã sponsam & omnia mẽbra tua benedictione sempiterna, & tibi, & tuis omnib⁹ benedictionẽ cõferens gloriæ sempiternæ. Impetrasti enĩ tuis gratiosis labiis, vniuerso humano generi pacem & salutẽ æternã: & maledictionẽ quæ super nos erat, gratia labiorũ tuorum in benedictionem commutasti.

4 *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.*

Ephes. 6.
Hebr. 4.

.4. Nunc itaq;, ô potẽtissime spõse, qui saluator es assignatus, liberator atq; redẽptor sponsæ tuæ, ô gigas fortissime: quasi vir pugnator accinge gladium super femur tuum, ad pugnam te para, veni ad præliã dum prælium pro tua spõsa, cõtra oppressores eius malignos, qui eã sub sua tyrannide crudeliter subiectam detinent: assume tibi corpus, quo pugnes aduersus principem mundi: * Assume etiam verbum sanctum tuum quod prædicaturus es mũdo, quod penetrabilius est omni gladio ancipiti, in quo tanquã in gladio electo caput es amputaturus serpẽtis antiqui, qui hactenus tuã spõsam sub vanitate detinuit.

5 *Specie tua & pul-*

.5. In tuo illo plenissimo decore, & tua summa illa omnis gartię & veritatis perfectione, aggredere rem, attẽta, intende incipe opus

A *chritudine tua, intende: * proſpere procede, & regna.*

quod tibi mãdauit Deus pater tuus de redemptione ſpõſæ tuæ: * &
cũ aggreſſus fueris, ne ceſſes donec perfeceris victoriã, ſed perge &
progredere proſpere: & iudicato, foráſq; eiecto huiꝰ mũdi principe, Ioan. 12.
regnũ quod ille ſibi iniuſte vſurpauerat, tibi vindica: vt pro illo cru- Ioan. 16.
deli tyranno, tu regnes, rex verus & manſuetus, in populo tuo. 6. Fa Zacha. 9.

6 Propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam:

cies autem hæc per tuã veritatem, manſuetudinem & iuſtitiam. Tua Matt. 21.
enim veritate, imò quia tuipſe es veritas, debellare poteris, deuincere
atq; fugare illum omnis mendacii & vanitatis parentẽ, manſuetudi- Ioan. 14.
ne tua ſumma crudelẽ tyrannum: perfecta autẽ iuſtitia furẽ illum & Ioan. 8.

** & deducet te mirabiliter dextera tua.*

homicidã, iniuſtũ alieni regni vſurpatorem: * & deducet te in opere Ibidem.
iſto redemptionis & ſaluationis humanæ, atq; (vt ita dicam) adiuua-
bit, ſiue potius traducet ad optatum vſq; terminum, tuæ diuinitatis
omnipotentia. Hæc nanq; ſub tua humanitate abſcõdita magnifice,
mirabiliter, & glorioſe te faciet de hoſte triumphare. Regnabis nãq;
vt homo, ſed vinces vt Deus. 7. Eloquia illa veritatis, quæ tu ad pu-

7 Sagittæ tuæ acutæ, B *populi ſub te cadent in corda inimicorũ regis.*

gnandũ veniens tecum adferes, verba Euãgelicæ prædicationis, quę
erunt velut acutiſsimæ ſagittæ, dirigentur, iaculabuntur, & infigẽtur
in corda inimicorum tuorum, ô rex potẽtiſsime: ita vt ſub te vulne-
rati ſalubriter cadãt populi, & per pœnitentiã quaſi ſe tibi ſubiiciant.
Tu enim ſicut in gladio pugnabis cõtra principem tenebrarũ, vt il-
lum in manu valida ſuo regno expellas, ita in ſagittis pugnabis cõtra
populos illi prius ſubiectos, id eſt, eloquiis Euãgelicæ prædicationis,
quæ tu velut ſagittas acutas, partim per temetipſum, partim per miſ- Hebr. 2.
ſos à te pugnatores Apoſtolos ac p̄dicatores tuos iaculaberis, & infi-
gi facies in corda eorũ, qui prius donec diabolo ſeruiebãt, inimici ti-
bi fuerãt: vt ita ſalubriter vulnerati, quaſi ſub manu tua cadẽtes, ſub
ea ſe humiliẽt, tuæq; fidei, ditioni, & ſeruituti ſe libenter ſubiiciant.

8 Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi:

8. O Deus, rex & ſponſe nimium amabilis, tua regia ſedes æterna eſt,
thronus & ſoliũ regni tui in ſempiternum perdurabit. Regnũ enim
tuum, regnũ æternum erit: neq; ſuperueniẽs vnquã fortior quiſquã Lucæ. 1.

** virga directionis, virga regni tui.*

C

tibi illud auferre poterit, vt tu ſuperueniẽs, à diabolo illud es ablatu- Matth. 3.
rus: * ſceptrũ quoq; regni tui, ſceptrum eſt rectitudinis, æquitatis, & Lucæ. 11.
iuſtitiæ: quoniã nõ in iniuſtitia regnabis, vt ille impius homicida mũ Hebre. 1.
di rector tenebrarũ, harum cuiꝰ ſceptrũ eſt, ſceptrũ curuitatis & iniu Ioan. 8.
ſtitiæ: ſed in rectitudine & æquitate, ſecundũ quã vt pater & paſtor Epheſ. 6.

9 Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem:

bonus, diriges & gubernabis in pace ſubiectos ſibi populos. 9. Dile Ioan. 10.
xiſti, ô ſponſe merito amabilis, iuſtitiã, & odio habuiſti iniquitatẽ,
atq; ob hoc, cordi tibi fuit diabolũ, omnis iniquitatis principẽ & au
thorem, omnis autẽ virtutis & iuſtitię oſorẽ, ac pro ſua virili oppreſ
ſorẽ, expũgnare: quo ſic populos ab iniquitate quã odio habes emũ

** propterea vnxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.*

dares, & in iuſtitia quã diligis, erudires: * p̄pter hoc enim, & ad hoc,
nempe vt iuſtitiã diligeres, & odiſſes iniquitatẽ: propterea (inquã)
ô Deus, vnxit te Deus pater tuus oleo lætitię & exultatiõis, vnctiõe
ſpiritus ſancti, ſup omnes cõſortes & cohæredes tuos, ſuper omnes
electos, quos tibi placuit habere cohæredes & cõparticipes regni tui.
Queadmodũ enim ſuper omnes homines ſpiritu ſancto te pater vn Rom. 8.
xit non ad menſuram: ita & ſuper omnes te fecit iuſtitiã diligere, &
iniquitatẽ odio habere. Atq; ob hoc, dignũ duxiſti (propter iniqui- Ioan. 3.

D

10 Myrrha, & gutta & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis:

tatis ſubuerſionẽ & iuſtitiæ promotionem) huiuſcemodi inire præ-
liũ. 10. Myrrha, & gutta & caſia, & omnis generis bene odorifera
aromata atq; vnguenta, à veſtimentis tuis defluent: idq; ab eburneis
domibus, à cordibus deuotis fidelium, & conſcientiis ſanctorũ tuo-
rum: quæ ſunt velut domus eburneæ bene terſæ, politæ, cãdide, mũ-
dæ, nitidæ, & pretioſæ, & ſunt velut pyxides pretioſorum aromatũ,
quæ ſunt ſanctæ oratiões, laudes, benedictiões, & gratiarũ actiones,
carnis quoq; pro tuo amore mortificationes, & ſpirituales exercita-
tiones: quas velut ſuper caput tuũ effundent, & quibꝰ tibi caput ſua-
uiter deliniẽt, ita vt videatur quaſi per veſtimẽta tua decurrere: quẽ-
admodũ cum corporali vnguento quis perfunditur, per veſtimẽta li

** ex quibus delectauerũt te filiæ regum, in honore tuo.*

quor decurrit: * ex quibus pretioſis vnguentis te oblectabũt animæ
deuotæ, quibuſuis tẽporaliũ regnorum filiabus nobiliores: nimirũ
p̄ principes populorũ & reges terræ, ſanctos Apoſtolos tuos, regene-
ratæ. Hæ autẽ talium regũ filiæ te oblectabũt illis aromatibus & li-
quoribus odoriferis, tibiq; magnas exhibebunt delitias ad honorẽ
tuũ, ad impendẽda tibi honoris obſequia. Valde enim tu oblectabe-

Psal. 112. 11 *Astitit regina à dextris tuis:*

✳ in vestitu deaurato, circundata varietate.

12 *Audi filia:*

✳ & vide, & inclina aurem tuam:

✳ & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.

13 *Et concupiscet rex decorem tuum:*

✳ quoniam ipse est dominus Deus tuus & adorabunt eum.

14 *Et filiæ Tyri in muneribus:*

✳ vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

15 *Omnis gloria eius,*
1.Petr.5. *filiæ regis abintus:*

✳ in fimbris aureis,

Galat.5. *✳ circumamicta va-*
Matth.5. *rietatibus.*

ris in eiusmodi liquoribus: neq; alius est honor, quo malis honorari. E
11. A dextris autem constituisti tibi sponsam reginã tuam, Ecclesiam
sanctã tuam: quam inopem & pauperẽ de terra & stercore subleua-
re, atq; ad fastigium regni tibi complacuit exaltare, ita vt tecum esset
regni tui æterni particeps: * quã tu quidem sordidis exutã vestibus,
deaurato siue aureo vestimento iuduisti, circundatã & circũamictã
variis ornatib⁹, vt tãti regis spõsam merito decet. Vestimentũ enim
aureum dedisti ei, fulgentẽ sanctam charitatem tuã, & vario ornatu
omnium cœlestiũ virtutum eam mirifice adornasti. 12. Liceat mihi,
ô spõsa nobilis, & filia altissimi regis, te paululũ alloqui, & admone-
re quomodo placere valeas dilecto & nobili spõso tuo. Primũ qui-
dem auditũ adhibere debes maxime sollicitũ, ad ea quę tibi loquitur
amabilis spõsus tuus, & quid in te loquatur diligẽter attẽdere: * dein
de, tibi sollicite est prouidendũ quod ille dixerit aut iusserit, quomo
do, q̃ integerrime valeas iuxta eius voluntatem & credere & perfice-
re: & ad obediendũ illius voluntati auditum tuum diligenter accom
moda, vt nõ in vanũ transeat vox dilecti sponsi tui siue interius siue F
exterius loquẽtis: * & ne recordatione impediaris vitæ veteris, obli
uisci te oportet populũ, de quo egredi te iussit, cũ te vocaret spõsus
tuus: & domũ atq; cognationẽ prioris patris tui, id est, mundũ vni-
uersum te oportet contẽnere, & omnia quæ in mundo sunt, qui do
mus est diaboli patris omniũ male agentiũ: ita vt nihil vltra quicq̃
desideres aut cõcupiscas eorũ quę sunt in mundo, neq; vltra mandu
care desideres siliquas porcorũ, quibus te ille pascere solebat, donec
in ei⁹ familia misere viueres: & ne vltra reuerti velis ad populũ tuũ,
vnde diuinæ voci obediens exiisti, id est, ad vitam & cõuersationem
peccatorum. 13. Hæc autẽ si obseruaueris, non est quod timeas vn-
quam te repudiandã à nobili sponso tuo: nõ est quod metuas, ne ali
quando tædere eum incipiat tuæ vilitatis & ignobilitatis: imò oble-
ctabitur ipse in pulchritudine tua, quã ab eo accepisti: erítq; ei in te
beneplacitũ: * iustũ autẽ omnino est vt ita attentissima sis, quomo-
do dixi, ad vocẽ illius, diligẽter audiens & vidẽs, aurẽmq; inclinans,
& aliorũ obliuiscens: quoniã licet te in sponsam sua dignatione ele- G
gerit, tamen meminisse te semper oportet, q̃ sis illi impar, & quanto
te sit nobilior, qui te dignanter elegit: videlicet non mortalis: homo
pur⁹, similis tibi, sed domin⁹ Deus tu⁹, qui te creauit & regenerauit:
vnde & ipsum adorabũt vniuersi fideles & omnes natiões populo-
rum. 14. Adorabunt (inquam) etiã filiæ huius sæculi ditissimæ & no
bilissimæ: cuiusmodi sunt filiæ Tyri, opulentissimæ & nobilissimæ
vrbis: quę cum muneribus magnis & preciosis venient ad adorandũ
dominum Deum tuum, cupientes & ipsæ in sponsas recipi, & cũ eo
nuptiis copulari: * Populi quoq; gentium (inter quas admodum no
minati sunt Tyrii) venient cum muneribus, ad adorandum dominũ
Deum tuũ: * imò propter tui sponsi magnificentiã & præcellentem
gloriã, etiam tuum vultum ô spõsa nobilitata, ô sancta Ecclesia Deo
cõiuncta, deprecabuntur omnes diuites populorũ & gentiũ: magni
etiam & gloriosi in populis procident ante faciẽ tuã, & te depreca-
buntur, vt eos tibi velis adiungere, & in sponsi tui cõmunionẽ tibi
vnitos perducere. Scient enim, quoniã nõ poterunt nisi per te & in H
te tuo spõso copulari: atq; iccirco tibi sese adiungere etiã gemebun-
dis præcibus supplicabunt. 15. Omnis gloria eius, nempe ipsius huius
filiæ altissimi regis, intrinsecus est: omnis ornatus filiæ & sponsæ ma
gni regis, quẽ ipse quærit, quẽ ipse amat, quẽ concupiscit, non exte-
rior est in vestimentis corporalibus multi pretii, sed interior: ille vi-
delicet qui intrinsecus latet in corde fideli, aurea charitate pulchre
rutilante, cuius Deus attendit & cõcupiscit pulchritudinẽ: * neq; ta-
men in interiore ornatu sic oblectatur, vt exteriorẽ omnino vel nõ
curet, vel etiã non exquirat. Vult enim & aureas fimbrias (quæ foris
prominent hominũ cõspectibus) habere sponsam suam, & vult eam
circundari quasi vestimẽto variegato, & variis coloribus intertexto,
hoc est, vult interius latentem spiritus ornatũ & charitatis fulgorẽ,
in operibus etiã exteriorib⁹ (quę charitas exigit) apparere. Vult enim
sponsus, vt per dilectionẽ fides spõsæ operetur: & lumẽ in quo ipse
interius oblectatur, foras etiã vult proximis in exẽplum bonum ra-
diare ad suam gloriã: * Circumamiciri quoq; eam vult varietate co-

A lorum multiplicium, quoniã omnium virtutũ studio suã sponsam vult honestari: quæ sic sunt charitati interius rutilanti intextæ, quomodo in pretiosis operimẽtis diuersos colores filis aureis videm⁹ intertextos. 16. Cant. 6.

16 Adducentur regi virgines post eam:

Hanc autẽ spõsam sic caste, munde, & tamen pulcherrime à sponso ornatã videbunt filiæ Sion, virgines, cõplures animæ deuotæ electorũ, & capientur desiderio pulchritudinis spõsę huius, cupiéntq; & ipsæ huius spõsæ fieri pedissequæ: adhærebúntq; & adiungent se illi, illectæ pulchritudine eius. sicq; per illã ad regem sponsum, quasi post ipsam insequentes, adducentur ad fidẽ & cultũ eius: vt etiam ipsæ illi iungantur, & ad nuptias similiter recipiãtur:

** proximæ eius afferentur tibi.*

* proximas multas suo exẽplo prouocatas, & sua gratiosa pulchritudine attractas, ipsa adferet ô rex, & adducet ad cultum tuũ tuásq; nuptias. Complures enim fideliũ animæ, quæ prius diabolũ sequebantur patrem & amorem suũ, sancto ornatu proximorũ prouocatæ, seipsas detestari discunt, mundúmq; abnegare, & ad sponsi regis nuptias ꝓperare. 17.

B *17 Afferentur in lætitia & exultatione:*

Adducentur autem huiusmodi in magna lætitia & mirifica exultatione, tã ipsius sponsi, qui maxime in earũ aduentu gaudet, ꝗ ipsius spõsę, quæ nescit inuidere quotquot aduenerint: sed eo gaudet amplius, quo magis multæ accesserint: magna insuper lætitia sanctorũ angelorũ, quibus gaudiũ est super vno peccatore pœnitentiã agẽte, quiq; ad has procurãdas nuptias perpetua sollicitudine elaborant, & sunt velut paranymphi aut pronubi nuptiarũ istarum: Lucæ. 17.

** adducentur in templum regis.*

* adducentur (inquam) in aulam sanctam, & in thalamum siue templum summi regis: nunc quidẽ, per fidẽ, in Ecclesiæ sanctæ vnitatem, quæ est templum Dei regis summi: post verò, in cælestem mansionẽ, vbi cum beatissimis ciuibus suis Deus gloriose inhabitat: vt illic primũ imperfectius, deinde & hîc plenius suo sponso nuptiis indiuiduis copulentur. 18.

18 Pro patribus tuis nati sunt tibi filij:

** constitues eos principes super omnem terram.*

C Quòd si requiras, per quos ita post sponsam adducẽtur regi virgines, ecce loco patrũ illorum primorum atq; Patriarcharũ, Abraham, Isaac, & Iacob, tibi ô sponse amabilis nascentur filii eorũ sancti Apostoli, atq; horum etiam loco successores illorũ, viri Apostolici: * hos tu, ô sponse nobilissime, principes cõstitues populorũ per vniuersum orbẽ terrarũ. Mittes enim illos in virtute tua, & in comitatu atq; operatione spiritus tui sancti, in omnes fines orbis terrę, vt populos eruant de potestate principis tenebrarũ, & ad tuæ veritatis regnũ adducant: quos tu velut tuo loco constitues, faciésque esse perfectos & principes Ecclesiarum, atq; omnium populorum, quos tibi intra eas cõgregabunt. 19. Mar. 16.

19 Memor ero nominis tui in omni generatione & generationem.

Memor ero ego, & recordabor nominis tui, ô domine ô sponse nimium amabilis: & memorabile faciã in canticis nomen tuum, per omnes generationes seculorum, ita vt nũquam tui nominis memoria deficiat de corde meo, neq; posterorũ meorum. 20.

20 Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi.

Propter hæc omnia tam magnifica & admiranda (quæ tibi cecini in iucunditate spiritus mei) populi ipsi quos eliges tibi intra Ecclesiam sanctã sponsam tuam, quósq; tuis nuptiis dignos habebis, cõfessione laudis celebrabunt te, laudem sempiternam & perpetuam gratiarum actionem persoluent tibi in sæculũ sæculi, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLIIII.

D Versu 1. Eru. cor meum ver. bon. Nonnulli ad patrem referunt hoc Psalmi initium, vt ipse pater de æterna verbi à se & ex se generatione loquatur, dicẽs: Eructauit cor meũ verbum bonum: quẽ sensum hymnus quidã à nõnullis Ecclesiis in natali domini cantari solitus indicat cuius initium, Corde natus ex parentis, ante mundi exordium. Et id quidem admodum recte. Nam pater æternus de corde suo, id est, de sua substantia, gignit de se filium, quasi verbũ eructãs: cui verbo eandem cõmunicat bonitatem, quam & ipse habet, imò quæ est ipsemet Deus. Et hanc quidem sententiam libenter ipsi quoq; sequeremur, si ea quæ mox subiiciuntur, tam consonarent, aptéq; responderent eidem intelligentiæ. Verum hæc magis Prophetæ loquenti videntur competere, ꝗ Deo patri: dicere videlicet opera sua regi, linguam ipsius esse calamum scribæ velociter scribentis. Sed & totus Psalmi processus indicat non loqui Deum patrem, sed prophetam spiritualiter nuptias istas contemplantem. Nam de Deo patre sub tertia persona Psalmus loquitur, dicens: Propterea benedixit te Deus in æternum. Et iterum, Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. Nos itaque, quanquam nulli præiudicantes, talem elegimus intelligentiam, quæ ab initio ad finem vsque Prophetali voci conueniat. Notandum verò, in verbo eructauit, indicari similitudinem hominum corporaliter eructantium: quod maxime fieri solet, vel cum nimium pleni sunt, vel cum pinguia nimium manducauerunt. Atq; ita & viri sancti, cum pleni sunt cœlestium mysteriorũ cognitione (quæ pinguia sunt & delicata) eructant de plenitudinis profundo. Sic & alio loco dicitur,

Psal.144 Memoriam abundantiæ suauitatis tuę eructabunt. Et rursum, Eructabo abscondita (dicit filius) à cō-
Psal. 77. stitutione mundi. ¶ Versu eodem, Dico ego opera mea regi. Cauendum, ne quis putet verbum dico (id quod prima facie aptius ad intelligentiam videri posset) primæ esse coniugationis, pro dedico aut nuncupo. Nequaquam enim ita accipiendum est, cum Græce sit λέγω, quod dico tertia coniugatione significat, similiter & in Hebræo participium est verbi amat loco verbi præsentis positum, quod valet dico vel loquor. Est enim sensus, Opera mea ego propono, ego profero regi, tanquam ad gloriam eius facta. Et loqui intendit potissimum de opere carminis huius, quod nunc canit ad laudem nuptiarū. ¶ Versu 2. Lingua mea calamus scribæ. Quòd hîc de seipso confitetur Propheta, idem necesse est fateamur & de omnibus quicunque non humana voluntate, sed spiritu sancto inspirati quippiam vel loquuti sunt vel descripserūt. Non enim fuerunt scribentes ipsi aut loquentes nisi sicut calamus siue stylus in manu scriptoris, id est, non nisi instrumenta: ipse verò spiritus sanctus, primarius operator, à quo sicut eloquuta aut descripta veritas, sic & authoritas dictorum scri-
2.Petri.1. ptorúmq; procedit. Vnde & beatus Petrus Apostolus ait, Non voluntate humana allata est aliquādo prophetia, sed spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. Et quemadmodū de bona scriptura per calamum facta, laus præcipua, & prima gloria ipsius est scribæ qui calamum sua peritia dirigit, & sua agilitate atque habilitate modo congruo per chartam transuehit: ita si quid recte dicunt scribuntúe sancti dei homines, præcipuam laudem & primam gloriam sanctò spiritui directori concedunt. Nos tamen posteros conuenit, non solum scriptorem habere in veneratione, verūetiam post scriptorem & calamos, quibus spiritui sancto vti ad ministeriū placuit. In factis enim insignibus, non solum ipse qui principalis est author, debitam accipit gloriam, verumetiā instru- F
1.Reg.17 menta ipsa suum quendam accipiunt honorem. Vnde cum Dauid, caput Philistæi, proprio ipsius abscissum gladio victor ingrediens in eo gestaret, non solū choros ipse audiuit sibi triūphalia can-
1.Reg.21 tantes carmina, verumetiā gladius iste, in quo abscissum fuerat caput conuitiatoris, debito est honore in sacris reconditus. Vnde. 1. Reg. 21. legimus à sacerdote Abimelech eundem Dauidi postulāti exhibitū. Huiusmodi ergo calamos & stylos, qualem hic se confitetur Propheta sanctus, digna veneratione iustū est nōs honorare: per quos ea nobis sunt descripta, quibus ad perpetuā nostrā salutē proficimus. Præcipua tamen gloria, Deo & spiritui sancto est debita. Quòd autem spiritus sanctus scribæ veloci cōparatur, satis apertum est ob hoc dictum esse, quòd in scribendo, temporis mora nō indiget: sed mox vbi voluerit, & quantum voluerit, & quomodo voluerit, calamum mouet. Quemadmodum in sermone quodā de Apostolis beatus Papa Gregorius pulchre attestatur, cum in multis cōtemplans spiritus huius merito admirandam potentiā, tandem subiungit, Qualis est autem iste artifex? Nulla ad discendum mora agitur in omne quod voluerit: mox vt tetigerit mentē, docet: solúmq; tetigisse, docuisse est. Nam humanū cor subito illustrat, & immutat. Neque verò illud est absq; consideratione prætereundum, ꝙ sicut scriba peritus etiam calamo inepto vti nouit ad recte scribendum, tametsi plerunque bonis & aptis soleat vti instrumentis: ita spiritus sanctus quanquam fere soleat tales eligere per quos vel scribit vel loquitur, qui per vitam bonam apti sint & digni eius directione atq; impletione: nonnunquam tamen etiam per malos & peruersos homi- G
Ioan. 11. nes dicit scribitúe quæ voluerit. Vnde & per Caypham, in Iudæorum consilio, apud Ioannem illū
Num.22 legimus loquutū, & per Balaam malum Prophetam magna quædam protulisse. ¶ Versu 3. Speciosus forma præ filiis hominum. Quòd hîc de speciositate formæ dicitur, nihil dubiū est, quin ad spiritualem pulchritudinem potissimum debeat referri: secundum quam constat, neminem hominū Christo sponso posse cōparari. Atq; hæc est pulchritudo, de qua toties in Canticis & sponsus de
Canti.5. sponsa, & vicissim de sponso sponsa loqui solent. Dilectus meus (inquit sponsa) cādidus & rubicū-
Cant.4. dus, electus ex milibus. Tota pulchra es (inquit ex aduerso spōsus) & formosa amica mea, & macula nō est in te. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias: & alia huiusmodi multa. Veruntamen non male etiā ad corporis pulchritudinem poterit præsens versiculus minus principaliter referri. Verisimile enim est, Christum hominem sicut corpus optime compositum, siue (vt dicere solent) complexionatum & proportionatum assumpserat, ita & colorem & formam & totam corporis habitudinem, electissimā accepisse. Nō tamen accipienda foret hæc pulchritudo, secundū vulgi æstimationem, & carnalium hominum iudicium. Solent enim homines, illam formam fere pulchram iudicare, quæ facilius ardentiúsq; potens sit commouere libidinem. At verò nequaquam in hoc speciosa forma consistit, nequaquam ista est recta naturæ pulchritudo. Nam & beatam virginem, nostri sponsi huius speciosi matrem, ferunt pulcherrimam secundum corpus & speciosissimā extitisse, sic tamen, vt nemo vnquam hominum per eius pulchritudinem fuerit ad vllum illicitū affectum excitatus siue inflāmatus. Accipienda ergo est vera pulchritudo, secundū proportionē naturalem coloris & formæ eius quæ ab interna cōplexione naturali procedit, quæ sese potissimum monstrat in facie, ex qua proinde pulchritudo ipsa attenditur prouenire. Admodum autem dulcis sese hîc offert contemplatio, dū Absalonis recordamur corporalem pulchritudinem: quam tantā fuisse legimus, vt etiā capillos cæsariei capitis sui magno venderet, cum semel in anno tonderetur. H
2.Re.14. Sic enim legimus in historia libri Regū, quòd eos ponderabat ducentis siclis auri pōdere publico. Iuxta hoc autem exemplum, secundum mysticam intelligentiam, à nostro isto speciosissimo Dauidis filio accipere nos oportet, & emere pulchritudinem, id est, de eius plenitudine accipere, vt nos quoque ad mensuram speciosi simus, quomodo ipse est sine mensura speciosus. Tondet autem nōster speciosus non semel in anno tantū, sed quotiescunq; volumus de sua nobis pulcritudine vendit. Vendit autē non pretio ducentorum auri siclorum, sed prece & postulatione sola. Iuxta illud,

A Qui non habetis argentum, venite, & emite absq; vlla commutatione. Omnis enim qui petit, accipit. ¶ Versu eodem, Dif. est gra. in lab. tu. De diffusione gratiæ in labiis sponsi, multiplex & copiosa intelligentia in Elucidatione posita est. Et tamen super ea dignum considerare, quanam ratione hic de specioso nostro sponso dicatur, ꝙ diffusa sit gratia in labiis eius, potius quàm in genis, in fronte, maxillis, barba, oculis, aut palpebris. Solemus auté vulgo dicere, eos qui splendide nouerunt causas perorare, & efficaciter ipsa vocis aptitudine persuadere, magnam in lingua habere gratiam. Et iuxta hunc fere modum hîc dicitur, ꝙ diffusa sit gratia in labiis sponsi. Quomodo enim tantam causam, ad quam expediendam missus fuit à patre, potuisset peragere, & legationem tam arduam adimplere, de sarcienda videlicet inter Deum & humanum genus concordia, de veteri illa & obfirmata tot sæculis simultate componenda: quomodo (inquã) Deum patrem, qui tam grauiter & toties hominum malitia offensus fuerat, placare potuisset: quomodo itẽ hominibus tam in idolorum cultib⁹ radicatis, & in omnibus vitiis enutritis, persuadere potuisset recedere ab institutis paternarum traditionum, ad cultum veri Dei patris sui: hæc (inquam) tam difficillima, quomodo iuxta æternum consilium in temporis plenitudiné perfecisset, nisi fuisset diffusa gratia in labiis eius? A duocatus enim, in cuius labiis & lingua non est gratia, qui linguæ facundiam nõ habet, & labiorum gratiam, nõ est aptus sua aduocatione grauibus rebus transigendis: potisimũ antiquis odiis & obfir-
B matis inimicitiis terminandis. Oportet enim, vt suæ linguæ facundia valeat vtriq; parti persuadere cõditiones pacis, & animos diuisos ad vnum flectere, & in concordiã redigere: quod cũ sit admodũ difficile, necesse est, vt magnam habeat linguæ gratiam qui hoc sit facturus. Atque ita sanè dominus noster Christus, constitutus mediator Dei & hominũ, & apud iratum Deũ aduocatus pro peccatis generis humani, necesse habuit primũ quidẽ patris sui aduersum nos iram placare, & illius animũ ad se flectere, ita vt consensum præberet in cõpositionem & pactũ, quę ipse cum altera parte cũ humano genere erat initurus. Atq; hoc quàm fuerit difficile, tũc intelligimus, cum Dei iram quàm iusta, quàm magna, quàm generalis, quàm diuturna fuerit, attentius cõsideramus. Ex altera auté parte, quasi cum irrationabilibus bestiis illi erat negotiũ, erátq; ei hoc in efferatis hominibus laborandum, vt eorum animos obstinatos sua persuasione & prædicatione ad pœnitentiam adduceret, & cõfesionem peccatorum, ac fructus pœnitentiæ dignos: vt alienatos à Deo, diabolóq; ac mũdo seruientes, ad Deum conuerteret, vt à terrenis rebus & vanitatibus (quibus assueti fuerant) eos auerteret. Et hæc, altera ex parte, quantæ difficultatis sint facile cognoscimus, si humanæ naturæ inditam illam originis peruersitatem, & ad omne malum procliuitaté, contrà verò ad bonũ tarditatem, atté dimus. Hæc itaq; duo, quanquam maxima & difficillima, ita tamen (gratia patri filióq; & sancto spiritui) videmus per Christum adimpleta, vt nullũ vltra habeat inimicitiam patris maiestas aduersus
C genus nostrum, sitq; oblitus omnis iræ suæ, & veterum inimicitiarum vltra non recordetur: homines verò nõ paucos videamus toto conatu fructus agere pœnitẽtiæ dignos, séq; ipsos abnegantes fortisime, & toto corde quomodo Deo placeant intendentes. Quis non dicat, hunc aduocatum & mediatorem, maximam linguæ habuisse gratiam? quis non dicat, plena fuisse gratia labia eiusmodi, per quæ, res tantæ intra temporis modicum spacium (id est, annorum 33.) compositæ sunt? Dicamus ergo sponso nostro, ꝙ verè magna & multa gratia sit diffusa in labiis eius: diffusa vtique, id est, procedens à patre, à quo habet omnia: dicamus & hoc, quòd per gratiam istam labiorum suorum à patre benedictionem impetrauerit sempiternam, non sibi tantum (secundum humanitatem) sed etiam vniuerso semini suo, id est, toti Ecclesiæ & omnibus fidelibus. Nam & ipse pro re bene composita à patre accepit glorificationis præmium, à nobis verò laudem & gratiarum actionem: quomodo solent mediatores & pacis compositores vtrinque recipire gratiam & præmium: suo semini autem, quæcunq; voluit, à patre similiter impetrauit. ¶ Versu 4. Accingere gladio tuo super fœmur tuũ, potentissime. Christum more humano, Propheta virum pugnatorem alloquitur, postulans vt exurgat, ac cito veniat ad perficiendam generis humani suæ sponsæ liberationem: Cum autem in priori versu tantum de gratia labiorum dixerit & superexcellenti pulchritudine, ꝙ hic etiã gladium iubet assumere super fœmur suum, dulcissimum in hoc latet sacramẽtum. Videlicet, quo-
D niam non solum cum Deo patre & humano genere illi erat pro sua sponsa negotium: sed insuper & cum principe tenebrarũ illi res erat, non alia via quàm ferro (id est, vi gladii, & virtute dexteræ) peragenda. Neq; emim cum tyranno diabolo suasionibus agendum erat, aut gratia labiorum aduersus illum vti debuit: sed gladii virtute erat ille regno (quod sibi per fraudem vsurpauerat) pellendus: & in brachio valido erat sponsa sub tyranni vinculis alligata, liberanda. Cuius rei gratia consequenter subiungitur, Deducet te mirabiliter dextera tua, id est, Diuinitatis tuæ potentia, quæ in te secundum plenitudinem habitabit, in cuius fortitudine opus tuum quantum ad principem mundi mirabiliter & terribiliter perficies, & ad optatum effectũ perduces. Hoc enim est, Deducet te mirabiliter dextera tua, Triũphauit in virtute diuinitatis suæ. ¶ Versu quinto, Intende, prospere, procede, & regna. Cauendũ est, ne (vt ferè fieri solet) aduerbium prospere iũgatur cũ priori verbo intende, sed cum sequenti procede: vt sic legatur, Prospere procede, iuxta intelligentiam in Elucidatione positam. Hanc enim distinctionem manifeste demonstrat editio Romana, quæ legit, Intende, & prospere procede, & regna. Clarius etiã in græco, vbi præter coniũctionem, verbo vnico dictum habetur, quod Latine per aduerbium cum verbo redditur. κατευοδοῦ enim Græce est, quòd valet, prospere procede, habe successum bonum & prosperum, siue prosperare: quod vocabulum etiam Paulus aliquoties vsurpat, nominatim primo capite Epistolę ad Romanos, Si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam veniendi ad vos. Totum enim hoc quod nos per cir-

Marginalia: Esaiæ. 55. Lucę. 11. — 1. Tim. 2. 1. Ioan. 2. — Roma. 1.

cum loquutionem dicimus, proſperum iter habere, vnico vocabulo apud Græcos dicitur. ¶Verſu E
6. Propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam. Notandũ, ꝙ contrariis modis ad diabolum
Gene. 3. Chriſtus ſibi ſuum regnum vindicauit de manu illius, ad pugnam adueniens. Diabolus enim per
Philip. 2. mendacium dominatũ acquiſierat ſuper hominem: Chriſtus autem per veritatem recuperauit. Dia
bolus per feritatem & crudelitatem, vt tyrannus ſub ſeſe captiuum detinebat genus humanum, ad
eum modum quo Pharao filios Iſraelis in Aegypto: Chriſtus autem manſuetudine, obedientia, &
patientia vicit, factus obediens vſq; ad mortem, & ſimiliter in manſuetudine imperat rex mãſuetiſ-
ſimus. Poſtremo, diabolus per iniuſtitiam, generis humani vſurpauit poſſeſsionem. Neq; enim ipſe
hominem condiderat, neque comparauerat ſibi vllo pretio, neque vllum habuit ius verum, quo
dominaretur illius. An verò hæc iuſta erat poſſeſsionis cauſa, ꝙ hominẽ decepiſſet? An ob hoc ipſe
ſibi ius comparauit regni ſuper hominem, ꝙ eum à Deo auertiſſet? Non vtique quicquam veri iuris
ipſe ſibi per hoc comparuit, niſi ꝙ diuina permiſsione, ob culpam, Deus hominem reliquerit in ma
2. Petr. 1. nibus eius, cui male in tranſgreſsionem conſenſerat. Iuxta illud Petri Apoſtoli, A quo quis ſupera-
Rom. 6. tus eſt, huius & ſeruus efficitur. Et iuxta illud beati Pauli, Cui exhibuiſtis vos ſeruos ad obediendũ,
ſerui eſtis eius cui obediſtis. Atq; ita ſanè, quantum ad nos attinet, iuſte nos ille occupabat, Verun-
tamen, quantum ex parte Dei, nullũ diabolo ſuper hominem ius erat, niſi ſolum quòd ſua volũtate
permittebat dæmonẽ homini dominari. Poſsidebat ergo hominẽ ſecundũ iniuſtitiã. At verò Chri F
ſtus, perfectiſsima, imò (ſi dici poſsit) pluſquã perfectiſsima iuſtitia, hominem ſibi reſtituit. Nã cum
potuiſſet ſecundũ abſolutã ſuam potentiã, ſolo verbo diabolũ abigere, & ſibi reſtituere genus hu-
manũ, quemadmodũ ſolo verbo illũ condiderat ab initio: voluit tamẽ ad hæc, pretio iuſto quaſi a-
lienũ populum emere genus humanũ, & pretio vtiq; maximo, & in infinitũ mercis emptæ valorẽ
1. Cor. 6. ſuperexcedente, id eſt, pretioſo ſanguine ſuo. Iuxta illud Apoſtoli Pauli, Empti eſtis pretio magno.
1. Petr. 1. Et illud Petri Apoſtoli, Non enim corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra
cõuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine agni quaſi incõtaminati. ¶Verſu. 7. Populi
ſub te cadent, &c. Quod dicitur, Populi ſub te cadent, videtur interiectũ per modũ parẽtheſis, vt
hæc ſit ſentẽtia, Sagitte tuæ acutæ in corda inimicorum regis. ſupple infigentur vel trãſibunt: vnde
fiet, vt ſub te cadẽt populi. Iſtas autem ſagittas, ſecundum Elucidationis intelligentiã accipimus pro
eloquiis veritatis, iaculis Euangelicæ prædicationis: quas partim per ſe ipſe, partim per alios ſagitta-
rios iaculatus eſt per vniuerſum orbẽ. Miſit enim ſponſus rex noſter in fines orbis terræ viros ſagit
tarios, pharetras plenas habentes ſagittis acutis, ad vulnerandũ in loco cordis nationes gentium. i.
ſanctos Apoſtolos emiſit, alióſq; viros Apoſtolicos plenos eloquiis veritatis ardẽtibus & acutis, ex
Pſal. 119. virtute Dei: vnde habebãt, vt penetrarẽt intima cordiũ. Atq; hæ ſunt ſagittę, quas alibi poſtulat, qui
Apoc. 6. inter odientes pacẽ, laborat in exilio cõtra linguas doloſas. Has ſagittas emittebat ille, qui in Apo- G
calypſi ſuper equũ album ſedens, tenebat in manu arcũ, exiítq; vincens vt vinceret. Cuneus enim
prędicatorũ primitiuæ Eccleſiæ (qui per equũ illum candidũ ſignificabatur, Chriſtum ſeſſorẽ por-
tantẽ) per ſagittas huiuſmodi, quaſi ex manu & virtute Dei emiſſas, gentes & regna ſeſſori ſuo Chri
ſto ſubiecerũt. Beati verò, quibus iſtiuſmodi ſagittis acutiſsimis cõtigerit vulnerari: & fœlices, qui
ſic eis vulnerantur, vt ſub regis manibus occiſi cadant. Notandum verò, ꝙ ſagittæ iſtæ non in ma-
nũ ferantur, aut caput, aut pedem, ſed in corda inimicorum regis: quoniã videlicet quem diuinorũ
eloquiorũ iacula verè contigerint, cui verè infixa fuerint, hunc mori neceſſe eſt vitæ veteri & affe-
Rom. 6. ctibus priſtinis. i. (vt Apoſtolus ait) peccato: viuere autẽ Deo, cui prius fuerat mortuꝰ. Vnde & qui-
Galat. 2. dam ex his vulneratis, ſagitta percuſſus, dicebat: Chriſto confixus ſum cruci, Viuo autem iam nõ e-
go, quoniam videlicet in corde mihi infixa eſt ſagitta: viuit verò in me Chriſtus, ſub quo vulneratꝰ
cecidi, cui meipſum totũ amodo ſubieci. Sed & illud clarum per ſe eſſe poteſt attendenti, quod di-
citur inimicorum regis, ſecundum tempus præteritum debere accipi, pro iis qui antequam ſagitta
ferirentur, inimici fuerant regis. Dum enim ſagittantur, deſinunt eſſe inimici. Vulnerantur enim
inimici, vt vulnerati cadant ſub vulnerante, ſicq; amici fiãt ex inimicis. ¶Verſu 8. Virga directionis,
virga regni tui. Notanda eſt ſecundæ partis conſtructio: quoniam nõ ſecundum localem ſitum, ſed H
contrario ordine eſt accipienda, hoc modo: Virga regni tui, eſt virga directionis: quæ conſtructio,
in Græco clare ſe manifeſtat, dum poſteriori loco articulus apponitur, non priori hoc modo: ῥά-
βδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Pro virga autem directionis, tranſlatio Romana habet, virga
recta: beatus Hieronymus, ex Hebręo, virga æquitatis: quæ omnia eandem volunt ſententiã. ¶Ver-
ſu nono, Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ. Propterea non hîc accipiendum videtur,
vt id quod præceſsit, innuat cauſam eſſe, eius quod ſubſequitur, vt ſit ſenſus, Chriſtũ propterea vn-
Rom. 5. ctũ eſſe oleo letitiæ præ participibus, quòd dilexiſſet iuſtitiam, & odiſſet iniquitatem. Non enim
videtur veritatem habere iſta ſententia: cum certum ſit, Chriſtum primo ipſo momento ſui conce
ptus, fuiſſe plenum gratiæ, & huius vnctionis ſpiritus ſancti abſq; menſura. Ac tunc quidem, non-
dum ſecundum humanitatem dilexerat iuſtitiam, neq; iniquitatem oderat, cum antè homo nõ fu-
iſſet. Sed accipiendum eſt, propterea (ſecundum faciliorem intelligentiam) vt ſignificet quaſi ratio-
nem finis, vt ſit ſenſus: propter hoc, vt videlicet diligeres iuſtitiam, & odiſſes iniquitatem, vnxit te
Deus oleo præ participibus. Habet enim hoc in ſe iſtud oleum, id eſt, charitas Dei per ſpiritum ſan-
ctum in cordibus diffuſa: vt quiſquis eo vnctus fuerit, non poſsit non diligere iuſtitiam, neque
Pſal. 118. non habere odio iniquitatem. Vnde & Pſalmiſta hic noſter, hoc oleo indubie vnctus, aliis in lo-
Pſal. 100 cis clamat, iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, Facientes præuaricationes odi. Qui ode-
Pſal. 138. runt te domine oderã, & huiuſmodi alia multa. Et quo quiſq; oleo hoc fuerit magis perunctus (ſi-

A quidem alius alio magis vngitur) eo magis,feruentiúsq; diligit iustitiam,& exosam habet iniquitatem.Propter quod,velut à posteriori,cognoscere nō ita difficulter possumus, an hoc oleo vnctisimus.Qui enim inuenit non displicere sibi iniquitatem,sed eā potius diligit,iustitiam autē fugit & horrescit,sciat ille huius vnctionis se esse expertē.Qui verò in se(testimoniū perhibente fideli conscientia in spiritu sancto)senserit contrariū,gaudeat ille in vnctione sua.Oleū enim letitiæ est,nempe charitas Dei in cordibus credentium diffusa,per spiritum sanctum,qui datus est nobis.Resudat autē nobis hoc oleum, & stillat de plenitudine vasis huius,quod hîc præ omnibus impletū dicitur id est,de plenitudine Christi filii Dei,qui hîc dicitur vnctus præ consortibus suis. ¶Versu eodem Præ consortibus tuis.Nota præ præpositionē,hîc idem valere,quod supra,Præ participibus,id est, supra participes:quemadmodū huius eiusdem Psalmi versu tertio,Speciosus forma prę filiis hominum. sic per contrarium;præpositio à vel ab,pro infra nonnunquā vsurpatur.Vt Psalmo octauo, Minuisti eum paulominus ab angelis,id est,infra ab angelis.Quemadmodum enim præ vsurpatur pro super,ita ab,pro infra accipitur.Participes autem(vt alia habet translatio)hic vocat Propheta, omnes adoptionis filios,quos Christus vt primogenitus sui patris hęredes fecit,& sibi cohæredes, iuxta illud Apo.Quòd si filii,& hæredes:hęredes q.dē Dei,cohæredes autē Christi.Nō sic autē participes nos dicimur Christi,quasi,nos partē simus accepturi regni eius, aut quasi per nos adoptio- Roma.5. Rom. 8.

B nis filios,ipse primogenitus & naturalis filius aliquid sit minus habiturus in regno,quā absq; nobis erat habiturus:aut quasi partē aliquam nobis ipse cessur⁹ sit, quemadmodum fieri solet in terrenis regnis,cum primogenito placuerit etiā alios fratres amplitudinis regni sui facere participes. Illic enim nulla omnino futura est partitio,nulla futura regni scissio: sed vnū erit & indiuisum omnium regnū quod omnibus satis erit.In quo tamen Christus regnabit vt primogenitus, præ omnibus eminēter.Dicimur ergo participes,id est,cōsortes cohæredes, & cōmunicātes in adoptione regni. ¶Versu.10. A domibus eburneis.Per domos eburneas. Elucidatio intelligit conscientias sanctorum: qui dū de intimis affectibus Deo laudes & gratiarū actiones,piásque meditationes quaslibet aut affectiones offerunt, quasi pyxides eburneas aperiunt, & super sponsi caput effundunt. Atq; in huiusmodi obsequio,plurimū cōstat oblectari dominū: iuxta illud, Sacrificium laudis honorificabit me.Et iterū,Immola Deo sacrificium laudis.Huiusmodi enim aromatibus vult à nobis reungi, pro suo lætitiæ oleo,quo nos vngit interius.Possent tamen (fere secundū eandem intelligentiam) per eburneas accipi sanctæ particulares Ecclesiæ,per orbem terrarū Christo adueniente ædificaræ. Est enim Ecclesia,Domus Dei:que ex candidissimis & solidissimis lapidibus, fidelibus hominibus ædificatur.Ab his aūt domibus eburneis,sponsus vnus omniū Ecclesiarum suauiter perungitur su- Psal. 49. Ibidem. 1.Tim.3.

C pradictis aromatibus atq; liquoribus:dum illi vbiq; terrarū ab omnibus Ecclesiis canuntur laudes, gratiarū actiones & pia sacrificia offerūtur.In secunda autem parte,tametsi filias regum exposuerimus spiritualiter filias Apostolorū,qui sunt principes terrarum constituti à Deo:possumus tamen etiā ad literam intelligere de filiabus regū,id est,magnatū,diuitum,atq; nobiliū. Nam & harū non paucæ,ad huius sponsi nostri cultum cōueniunt,ac bonis odoramentis Christū perfundunt.Cæterum,quod in fine versus dicitur,in honore tuo,perinde videtur valere,acsi dicatur,in honorando te,vel ad honorē tuum,vel ad honorandū te:ac si dicatur,Ex quibus te lætificauerunt,honorare te cupientes,& debita honoris obsequia tibi præstare volentes. ¶Versu .11. Astitit regina à dextris tuis.Valde iucundū est,quod hîc dicitur,astare reginā à dextris sponsi.Nimirū hoc illud est,quod in carne veniens pollicitus est filius,Vbi sum ego(inquiens)illic & minister meus erit,multo magis ibi erit & sponsa mea.Ipse itaq; quemadmodū à patre locū accepit in ipsius dextera,sic cōsimili honore & suā sponsam à dextris sibi cōstituet:volens nimirū eadem illam gloria sublimari & lætari, quam ipse à suo patre accepit.Hoc enim est,quod suis quoq; discipulis,iam abscedens,ac testamentum constituens dicebat.Et ego dispono vobis,sicut disposuit mihi pater meus,regnum :vt edatis & bibatis super mensam meā in regno patris mei.Et apud Ioannē in oratione nouissima:Pater,volo,vt vbi ego sum,& illi sint mecum:vt videant claritatē meam. Et claritatē quam tu dedisti mihi, Ioan.12. Lucę.12 Ioan.17.

D dedi eis: vt sint vnum in me,sicut & ego in te. Nō ergo quasi ancillā vilem ad pedes illā constituet spōsus iste generosus,licet nobilissimus:neq; vt ignobilē despiciet, ipse inconparabiliter nobilior: sed cōsidere secum faciet in cælestibus,in maiestate æternæ glorię.Vnde & in Apocalypsi ex spōsi iussione,spirit⁹ præconizat Ecclesiæ.Qui vicerit,dabo ei sedere mecū in throno meo:sicut & ego vici,& sedeo cū patre meo in throno eius.Hanc autem reginę Ecclesię in Christi dextera sublimationem presignabat olim thronus ille Bethsabeæ matris Salomonis,qui illi ad regē filium suū ingressę iussus est collocari,in quo & cōsedit ad dexterā regis. Cęterum, deauratū hîc pro aureo dictum videtur.Vnde &.B.Hieronymus ex Hebræo vertit,in diademate aureo:& ali⁹,in massa auri ophir. Qui tamen malet distinctionem inter deauratum & aureū assignare, potest intelligere,secundū hoc quod sponsę ornatus & gloria inferior est gloriæ sponsi.ita vt sponsi aureū, spōsæ vero deauratum vestimentum applicetur.¶Versu.13. Et concupiscet rex decorem tuum. Non est istud sic accipiendum,quasi aliquid in nobis sit quasi ex nobis,in quo oblectari possit spōsus.Quicquid enim in nobis est amabile,siue concupiscibile,ex ipso est:neq; sumus,quantum ex nobis,nisi sordidi,cæci,nudi,& prorsus miserabiles,Proinde quod spōsæ dicitur,Cōcupiscet rex decorē tuū, intelligitur de decore & ornatu quo ipse eā adornat: aut ad hunc sensū,amabit te diliget, vt te decorā faciat, & suis diuitiis adornet.Qui enim se Christo obedienter submiserint,& eius mandata im vna plere sunt solliciti, hos ipse concupiscit suarum gratiarum adornare decore. ¶Versu.14. Et filię Tyri in muneribus. Per filias Tyri intelliguntur, vel conuersi ex gentibus. eo quòd Tyrus Apoc.3. 3.Reg.2. 2.Cor.3. Apoc.3.

q

erat ex nominatioribus & vicinioribus Iudeę, gentiũ ciuitatibus: aut diuites & nobiles, cuiusmodi E
in hac ciuitate cõplures erant. Hi autẽ vtriq; cum muneribus, & spiritualibus & etiã corporalibus veniunt ad adorandũ dominum. Putant verò quidam, pro numero plurali hîc legendum singulare pro filiæ scilicet, filia. Atque ita sane in Græco legimus, καὶ θυγάτηρ τύρου ἐν δώροις, hoc est, Et filia Tyri in muneribus. Similiter & beatus Hieronymus ex Hebręo singularem numerũ vertit. Atque hoc modo eadẽ potest accipi sententia, quæ in Elucidatione ex numero plurali posita est, videlicet ista: Etiam filia Tyri, id est, populus gentium, in muneribus adorabunt dominum Deũ tuum. Per filiã enim Tyri (quæ ciuitas est nominata gentium) recte intellim⁹ populum gentilem: quemadmodũ per filiam Sion, populum Iudaicum non paucis in locis accipimus. ¶ Versu .15. Omnis gloria eius filiæ regis. Difficultatem facit, & multis deceptionem, pronomen eius hoc in loco adiectum præter sententiæ (vt videtur) necessitatem, atq; eatim commoditatem. Putant enim huius pronominis occasione pleriq; nomen filiæ esse nominatiuũ pluralis numeri, vt sit hic sensus, Omnis gloria eius scilicet sponsi, sunt filiæ regis abintus. Scire autẽ oportet, hanc nõ esse veram sententiã. Nam filiæ, genitiuus singularis est, id quod tam ex Græco, quàm Hebræo est manifestum. Nã Gręce habetur absq; pronomine, πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, id est, Omnis gloria filiæ regis, abintus. Et similiter beatus Hieronymus vertit, Omnis gloria filiæ regis, intrĩsecus. Accipiendũ ergo est pronomen eius, secundũ hanc sententiã, vt simul cum genitiuo filiæ iungatur quasi per appositionẽ: hoc F
modo, Omnis gloria eius, nempe filiæ regis, intrinsecus est, siue abintus est. Hæc aũt sententia, illud ipsum dicere videtur, quod beatus Petrus in prima sua Canonica Epistola de mulieribus scribit, dicens, Quarũ non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorũ cultus: sed qui abscõditus est cordis homo, aut incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in cõspectu Dei locuples. Ac consequenter exemplũ proponens Sarę, maximũ ornatum mulierũ docet esse spem in Deo, & venerationẽ, subiectionẽ atq; obedientiã erga proprios viros. Quod huic loco accõmodantes dicimus, summũ Ecclesiæ ornatum quem sponsus requirit, esse obediẽtiã & fidelem subiectionẽ ad ipsum. Vnde nec dicebat Propheta spõsæ, Vestire auro & indumẽtis pretiosis, aut stybio depingas faciem tuam, aut similia huiusmodi: sed tantum, audi, vide inclina aurẽ, & obliuiscere domum patris tui, Hæc enim sunt, quæ à sponsa sua requirit dominus Deus, fidẽ scilicet & obedientiã. ¶ Versu eodẽ, Circumamicta varietatibus. Varietates istæ quibus circumamicta dicitur sponsa, intelligantur vestimẽta pretiosa & elegantia, magno artificio & multiplici intertextione, variisque intersertionibus diuersorũ colorum elaborata: quas solent phrygianas vel phrygianicas vestes nuncupare. Beatus autem Hierony. ex Hebræo vertit scutulata. Translatio Chaldaica habet, indumẽta diuersarũ figurarum. In Græco aũt dicitur numero singulari πεποικιλμένη: quod sonat, acsi Latine dicas vestem variegatã, vel diuersicolorẽ: quę omnia in eandẽ recidunt sententiã. G
Quid autem secundum misticam intelligentiã iste varius ornatus sibi velit, satis monstrat Elucidatio. ¶ Versu.16. Adducentur regi virgines post eam. Quotidie post sponsam sanctam Ecclesiam regi Christo adducuntur virgines, quando posteri priorũ fidem & vitam insequentes, ad Christi fidem accedunt, eiq; copulantur nuptiis. Dicuntur quidẽ post sponsam adduci: & tamen intra sponsã fiũt, & pars sponsi, dum adducuntur. Sponsa enim ista ex vniuersis fidelibus tanquam ex membris cõposita est. Attamen post sponsam adducuntur, quatenus priorũ patrum (qui in Ecclesia pręcesserunt) fidei & morũ regulam insequẽtes, sponso merentur cõiungi. Videmus enim nos posteri pulchritudinem sponsæ, & complacet nobis puritas fidei atq; secundum vitam integritas prædecessorum in Ecclesia: atq; ita & nos post eam, ad regem sponsum currimus. Sãcti verò Apostoli & prædicatores, dum plurimos ad fidei veritatẽ & vitæ iustitiam sua prædicatione inducũt, quasi ante regem virgines & proximas adducunt. Atq; hi sane vsq; ad cõsummationẽ sæculi non deficiẽt, sed nascentur semper pro patribus filii. Quod autẽ non solũ puellæ dicuntur, quæ adferuntur regi, verumetiã virgines, illi respondet quod ait Apostolus, Despõdi vos vni uiro virginẽ castam exhibere Christo. Decet enim sponso virgini, sponsas virgines adduci in coniugium. ¶ Versu.18. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii Notandum, ꝙ sicut in locum Patriarcharum successerũt sancti Apostoli, quos constituit Deus principes super omnem terram: ita & in horum locum succedere faciet H
Deus, vsq; in sæculi consũmationẽ, viros Apostolicos, per quos Ecclesiæ ornatus promouebitur, & in suo decore conseruabitur, vsq; dum ipsa transferatur in locum quietis sempiternæ. ¶ Versu penultimo, Memor ero nominis tui. Tametsi libri vulgatiores habeãt, Memores erunt, plurali numero & tertia persona: verior tamẽ lectio Gallicani Psalterii (quod nos sequimur) habet numero singulari, Memor ero. Nã memores erunt, sũptũ videt ex æditione Romana. Quapropter in textu primã personam & numerũ singularem (iuxta probatiorum codicum fidem) posuimus. Cui etiam Græca cõsentiũt: in quibus habetur μνησθήσομαι, id est, recordabor, memorabor, vel memor ero. Similiter & ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Recordabor. Verũtamẽ propter vsum Romanę Ecclesiæ, nõ est omnino repudianda altera lectio (Habet enim & ipsa facilem & optimã intelligẽtiam) sed tantũ dicimus, ipsam nõ esse ex veritate Gallicanę æditionis, quã sequimur, & Elucidandam suscepimus. ¶ Subiungendum verò in fine huius Psalmi, quod in vsu Ecclesiastici officii multa ex hoc Psalmo vsurpari solent, atq; decantari in laudem virginũ. Verũ in hoc vsu, necesse est vt multa ex iis secundũ longé aliam intelligentiã accipiantur, quam supra in Psalmi Elucidatione expressimus Vt (verbi gratia) cum illud, Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternũ, de virgine qualibet canitur, quod in Psalmo manifestũ est de sponso fuisse dictũ: clarũ est debere aliter in vsu illo accipi, quã suprà fuerit expositum. Sic item & de illo, Specie tua & pul-

1.Petri.3.

Ibidem.

2.Co.11.

A chritudine tua. Et, Propter veritatẽ. Item, Dilexisti iustitiam. Similiter & in sequenti Psalmo, Deus in medio eius nõ commouebitur, adiuuabit eam Deus mane diluculo, vel secundum aliam lectionem, vultu suo, cani solet de vna qualibet sancta virgine: cum secundum intelligentiam Psalmi de tota Ecclesia videatur intelligi. Sed facile est piis animis, ista secundum proportionem ad prędicta, congrua aliqua intelligentia aptare vsui Ecclesiastico, & prærogatiuę virginum: quæ nos tamen, ne vltra modum efficiamur prolixi, particulatim declarare omittimus.

XLV. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, populi fidelis est in, domino Deo spe firmati, inq; eius fiducia nullam pertimescẽtis cõturbationem. Poterit autem conuenientißime intelligi de illa immani & generali persequutione, quæ in primordiis Ecclesiæ aduersus ipsam iã nasci incipientẽ, vbique terrarũ sæuiebat: in qua psequutione, eminẽtes quique (vt reges, pontifices, & sapientes) caput erant atque præcipui. Diuina tamẽ protectione, Ecclesia sancta (quæ ciuitas Dei appellatur, sicuti & vere est) inconcussa permansit, neque quantũuis oppugnata hactenus potuit expugnari. Adeò verò ipsa non angustiabatur Ecclesia, neque opprimebatur, vt etiã interius, profecta virtutum & spiritualium charismatũ irrigatione, tantò lætificaretur à Deo vberius, quantò exterius ab aduersantibus sæculi potestatibus persequutiones grauiores sustinebat. Tandem autẽ, Deo iu-
B *bente, etiam pax reddita est populo Dei, & omnis aduersariorũ illa impugnatio, Deo disponẽte suppressa est. Sed & ad. Antichristi illã nouißimam persequutionẽ conuenientißime hic Psalmus aptabitur: quæ tametsi sæuißima erit, ita vt etiam montes deuoret in profundum malitiæ, ita vt vniuersus pene mundus contra Ecclesiam consurgat: tamen in domino fidentes electi non absorbebũtur fluctibus, neque timebũt desperationis terrore, neque sinet Deus commoueri electos suos: sed adiuuabit eos in tempore opportuno, ac tandem etiã pacẽ restituet, quando palàm Christi nomẽ in vniuerso orbe prædicabitur, & gloria eius vbique terrarũ fiet manifesta. Aduertendum autem est, per vniuersum hunc Psalmum loqui populum fidelem, præterquã in versu penultimo, in quo Deus ipse de sua gloria loquẽs introducitur: sed vno tantum hoc breui versiculo. Nã vltimus subsequens, eiusdem est populi qui loquebatur ab initio.*

QVADRAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus noster refugiũ & virtus:
** adiutor in tribulationibus, quæ inuenerũt nos nimis.*

Dominus Deus noster in quem credimus, qui nobis cum est vsq; ad consummationem sæculi, ipse est tutissimum nostrum refugiũ & nostra fortitudo per quem ab obuenientibus quibuscunq; periculis speramus saluari, ipso tanquam asylo nos intra sese cõcludente, & tanquã forti pugnatore pro nobis pro- Matt.28.
C pugnante: * adiutor est nobis magnus valde, semper paratus & fidelis in omnibus tribulationibus & malis: quæcunque nobis obuenerint, nunquam derelinquens seruos suos in afflictionibus atquę periculis .2. Propter fiduciam eius non desperabimus, neque deiiciemur aut consternabimur animo, neque timebimus quicquam, etiam tunc cum vniuersa terra, & terreni atq; peruersi fuerint commoti, atque cõturbati aduersum nos: * neq; cum montes, id est, potentes & eminentes super terrã, absorpti fuerint in profunditate malitiæ sæculi huius: etiam si omnes potentes & eminentes (siue potentia, siue sapientia sæculi) adiungantur infidelium populis ad nos tribulandos non tamen timebimus aut desperabimus, in Deo nostro fidentes.

2 Propterea non timebimus, dum turbabitur terra:
** & transferentur montes in cor maris.*

3 Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum:
D ** conturbati sunt montes in fortitudine eius.*

3. Impetum magnum fecerũt, & conturbatione vehemẽti cõturbatę sunt contra populum domini multitudines terrenorũ hominum, & ad populi Dei oppressionem vndiquaq; confluxerunt in modum aquarum multarũ, vt vno impetu vnanimes irruerẽt in populũ domini, sicq; eum possent absorbere penitus: * tantus quoq; fuit hic impetus & tanta cõturbatio, vt etiã eminentes quíq; (siue sæculi potẽtia, siue mundana sapientia) cõturbarentur à fortitudine multitudinis illius, & impetu, ac violẽtia persequutionis eius grauißimæ. 4. Ciuitas autẽ Dei ex tanto aquarũ impetu adeò nihil accepit nocumenti, adeò opprimi nõ potuit, vt etiã magis inde profecerit. Nam impetus ille fluminis & maris (id est, persequutionis grauißimæ in modũ maris aut fluminis per circuitum ipsam aggredientis & cõcutientis) etiam lætificat Dei ciuitatẽ: quæ quo magis exterius affligitur & coangustatur, eo magis intra se reficitur in spirituali consolatione, & Roma.5.
dilatatur intra semetipsam. Nouit enim in tribulationibus gaudere 2.Cor.1.
& gloriari: sciens, quoniam tribulatio patientiam operatur, & spem inconfusibilem: & quoniam sicut abundãt passiones in eo, sic & per eum pro quo tribulatur, id est, ciuitatis ipsius dominum, abundat consolatio. Nam quò magis exterius quatiunt ciuitatẽ fluctus maris & alienorum fluminum, eò qui intra ciuitatẽ sunt fontes, copiosius aquarum viuentiũ dulcißimos riuulos effundũt: * ipse enim altißi-

4 Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei:

** sanctificauit taber-*

naculum ſuum altiſsimus.

5 *Deus in medio eius non commouebitur.*

✱ *adiuuabit eā Deus mane diluculo.*

6 *Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna:*

✱ *dedit vocem ſuam, mota eſt terra.*

7 *Dominus virtutum nobiſcum:*

✱ *ſuſceptor noſter, Deus Iacob.*

Mac.16.

8 *Venite, & videte opera domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram:*

✱ *auferens bella vſque ad finem terræ.*

9 *Arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni.*

10 *Vacate: & videte quoniā ego ſum Deus:*

Pſalm.7.

✱ *exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra.*

11 *Dominus virtutum nobiſcum: ſuſceptor noſter, Deus Iacob.*

mus & potētiſsimus rex regum & dominus dominātiū,ſuam Eccle- E
ſiam(quā in ciuitatis modum ædificauit atq; circummuniuit) etiam
ſanctificauit in firmitate fidei,& ſtabiliuit eam in habitationem ſibi,
quaſi tabernaculū & caſtrum ſuum:ita vt ipſo protegente,nunquam
valeat hoſtili impetu vel quomodocunq; expugnari .5. Deus fortiſ-
ſimus eſt in medio ciuitatis & tabernaculi huius,taq̃ dominus,pro-
uiſor,cuſtos,& protector eam habitans:& iccirco talē habēs prote-
ctorem in medio ſui,ipſa nō poterit conturbari:quoniā tali ꝓtecto-
re ſe nouit bene ſecuram : * & ſiquādo videat graue aliquod pericu
lum ei imminere per noctē,in tēpore aduerſitatis & deſolatiōis,ap-
parebit tamē opportune, aderítq; tēpeſtiue dominus cuſtos eius pri
mo mane ātequam quicquā valeāt hoſtes oppugnādo efficere:& ab
omni periculo eā ſuo opportuno adiutorio ſaluabit.6. Vidimus cō
turbari:& ira inſana nonnunquā cōmoueri cōtra ciuitatē Dei,popu-
los multos:vidimus etiā regna ampliſsima & reges fortiſsimos incli-
natos & commotos cum ſuis populis,ad oppugnationē ciuitatis Dei
* etiā terra vniuerſa,velut cōiuratione facta & cōſpiratione,concla- F
mauit contra ciuitatē Dei, & vno impetu cōmoti ſunt ad oppugna
tionē eius.7.Quid verò valebunt,etiamſi in vnū fuerit agglomerata
vniuerſa terra,& omnis infideliū natio? Ecce enim Deus noſter,qui
eſt cæleſtiū exercituū dominus,nobiſcum eſt,ac noſtras partes tueri
nobis pollicitus eſt,& noſtrā nobis ciuitatē cuſtodire ſecurā:* Deus
verus,fideliū ipſe eſt defenſor atq; protector noſter,qui nos ſuſcepit
in defēſionē ſuā:cuius vnius virtutem omnibus alienis incurſibus op
ponimus,ſuper quem ciuitas noſtra fundata eſt,& ita firmata, vt nec
portæ inferi aduerſus eā poſſint præualere.8.Venite ô fideles animę
& cōſyderate opera domini Dei noſtri quę pro ſuo populo exhibu
it éſtq; exhibiturus ſuper terrā,in conſpectu omniū populorū,quaſi
prodigia,id eſt,magna mirabilia,& vſq, ad miraculū ſtupenda : * in
eo potiſsimū,ꝙ ſua voluntate Eccleſiā ciuitatem ſuā (quę prius tātis
quatiebatur fluctibus perſequutionū, ita vt vno impetu totus terra-
rum orbis aduerſus eam pugnaret)nō ſolū cuſtodierit,ſed etiā in pa- G
ce conſtituerit,& ſecurā ab omnibus oppugnationib⁹ in medio ter-
ræ,ita vt iam ex eius volūtate habeat etiam protectores, quos prius
habuerat acerrimos impugnatores , nimirum montes ſæculi,id eſt
principes & potentes.9.Arcus contriuit,& confregit arma,& ſcuta
combuſſit igni,id eſt omnia arma,quib⁹ prius oppugnabatur Eccle-
ſia,ipſe contriuit ſua virtute:& cum eſſet ipſi placitū, ceſſare fecit o-
mnē oppugnationē populi ſui , eàmq; ab omni fecit perſequutione
quietam. At ita in omni tribulatione,opportuno tempore,poſt pu-
gnam ſolet dare requiē. In quo ſane mirabile eſt cōſilium ei⁹, quod
& arma ꝑmittit moueri contra ciuitatē ſuam,ad exercitationē ciuiū
ſuorū,& eadem ſuo tēpore prohibet, ad cuſtodiā & præſeruationē
electorum. 10. VOX DIVINA, VNO HOC VERSV INTER-
PONITVR. Ceſſate ô populi,deſiſtite ab impiis veſtris aduerſū me
ac populū meum machinationibus, omnibúſq; vacui prauis affecti-
bus & cogitatibus, emundatis cordibus, videte,conſyderate, & di-
ſcite,ꝙ ego vere ſim Deus & dominus, qui aduerſus omnē mundi H
malitiam potens ſum populū meū ſeruare:* ego qui olim in Iudæa
tantum notus erā,cū mihi placitū erit,magnificabor in populis mul-
tarum gentiū, & adorabor atq; glorificabor vt Deus per vniuerſam
terrā.RESVMVNT SERMONEM, QVI LOQVEBANTVR AB
INITIO.11. Concludentes in lætitia illud repetimus,in quo ſummā
noſtri boni conſtitutā arbitramur , ꝙ nobiſcum habemus potentiſ-
ſimum dominum cæleſtium exercituum , ꝙ defenſorem habemus
deū fortiſsimū,Deū Iacob,Deum viuum& verum:in cuius fiducia,
omnem terrenā potentiam,& quantoſcunq; inſultus, nihil pertime
ſcimus,per ipſum in omnibus ſaluari confidentes.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLV.

VErſu primo, Quæ inuenerunt nos nimis. Aduerbiū nimis, quod in fine ponitur, licet ſecundum ſitum localem videatur pertinere ad verbum inuenerūt, vt ſit ſenſus, Quæ tribulationes inuenerunt nos valde, aut nimis: poſſet tamen non incommode conſtrui etiā cum nomine adiutor vt ſit ſenſus, Nimis adiutor, valde adiutor, hoc eſt, fortis & validus adiutor, in tribulationibus quæ nos inuenerunt. Iuxta hanc enim ſentētiam, beatus Hieronymus ex Hebræo ver-

A tit auxilium validum. Atq; hanc intelligentiã vtranq; similiter etiam Græca lectio admittit. ¶ Versu 3. Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum. Aquas istas intelligimus, secundum quod in Apocalypsi dicitur Aquæ multæ, populi multi. Hæ nanq; aquę sonuerunt propter impetum persequutionis & turbatæ sunt ira & cæco furore contra populum Christianum: quemadmodum & amplius faciẽt in nouissima Antichristi persequutione, quando omnes gentes pariter cõfluent in modum aquarum, & sua multitudine ciuitatem sanctorum circumfluent, suisq; persequutionibus atq; insultib⁹ concutient eam: & erit tunc quidem tantus sonitus harum aquarum, tanta violentia, tam terribilis impetus & cõmotio, vt plurimos etiã potentes sit illa persequutio absorptura, & demersura in malitiæ profundũ. Attamen quos elegit Deus, hi in ciuitate munita, quanquã angustiati valde, tamen nõ erunt conturbati: quomodo de Ecclesia primitiua legimus, ꝙ quantũlibet grauibus persequutionum fluctibus quassaretur, cõmoueri tamen non potuit neq; expugnari. ¶ Versu. 4. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Flumen istud potest vel in bonam partem accipi, vel in malam, Siquidem in malam, idem erit flumen, quod priori versu mare dicebatur, id est, abundantia malitiæ & persequutionis impiorum, cuius impetus crudelis adeò ciuitatem Dei non conturbat, vt etiam per occasionem lætificet: dum eo amplius ciuitas Dei interi⁹ spiritualibus bonis reficitur. Vnde & Paulus in hac ciuitate positus, cum circumquaque fluminis impetus allueret, ita vt intus pugnas, foris sentiret timores, ita vt tanquam ouis morti destinata videretur, dicebat tamen in tribulatione se gaudere atque etiam gloriari, sciens, quoniam per varias tribulationes oporteret ingredi in regnum Dei. Si verò in bonã partem accipiatur fluminis istius impetus, ita opponetur maris fluctibus, de quibus in præcedenti versu dictum fuit: vt quemadmodũ fluctus aquarũ maris: conturbat & affligit exterius, sic fluminis qui intra ciuitatem est dulcis impetus, econtrario eam lætificet. Erit autem flumen istud lætificans, spiritus ille sanctus, de cuius plenitudine reficiuntur corda fidelium. Huius fluminis impetus, dulcissimus est ille influxus cælæstium donorum, & spiritualium charismatum, quæ ex eo quasi ex vitali fonte scaturiunt. Et hæ sunt aquæ quæ impetu decurrunt de Lybano: de quibus & Esaias dicit, Haurietis aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris. Fontes enim Saluatoris qui ciuitatem nostram inhabitat, septiformis est plenitudo spiritus sancti. ¶ Versu. 5. Deus in medio eius non commouebitur, Duplex huius versus potest esse sententia. Prior erit, vt post pronomen eius, fiat per pũctulum diuisio, & verbo substantiuo subaudito diuidatur sententia. Atque ita sensus erit, Deus est in medio eius, nempe ciuitatis aut tabernaculi Dei: non commouebitur ipsa ciuitas aut tabernaculum: quem sensum expressit Elucidatio. Posterior verò sententia erit si tota hæc oratio absq; diuisione coniunctim sic legatur: vt Deus suppositum sit verbi cõmouebitur, ad hunc sensum, Deus qui in medio ciuitatis inhabitat, ipse non commouebitur. Neque omnino male proposito conuenit, ꝙ dicitur Deus in medio ciuitatis non cõmouendus. Bonum enim ciuitatis quæ vel obsidetur vel oppugnatur, ex eo maxime pendet, cui credita est ipsius cura & protectio, Vnde donec ille peruigil est, & bono animo, atq; ad defensionem sufficiens, non est ciuitati periculum. Quòd si ille incipiat vel viribus, vel animo deficere, aut consternari animo, siue desperatione tangi, actum erit de ciuitatis salute. Cum itaq; (iuxta hanc sententiam) in proposito loco dicitur, quòd Deus in medio ciuitatis vt protector & custos inhabitans, est imperturbabilis, quem terrere aut conturbare non possit quantuscunq; hostium vel numerus vel impetus: quis non videt rectè hoc sermone ipsius ciuitatis firmam custodiam significari? Neq; valde dissimile est huic sententiæ quod Psalmo. 120. ad securitatem populi domini idem scribit Psalmista, Ecce non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israel. Dominus custodit te, dominus protectio tua super manũ dexteram tuam: ac deinceps, Dominus custodit te ab omni malo. ¶ Versu penultimo, Vacate, & videte quoniam ego, &c. Apto admodum ordine dicitur prius, vacate: deĩde, videte. Prius enim est, vt desistamus ab impietatibus, vt per pœnitentiam abiiciamus propositum malum, & expurgemus omne inquinamentũ quod possit oculum mentis à sua cõtẽplatione impedire. Vnde & Saluator dicebat, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deũ videbunt. Et Ioannes in priore Epistola, Qui facit D iniquitatem, inquit, non cognouit Deum. Donec enim malis actibus pleni sumus, antequam desistamus peruerse agere, impeditur oculus mentis, vt Deũ quomodo oportet nequeat uidere. Vacate (inquit) ergo, & videte, ꝙ ego sim Deus: & quantumuis vos ô rebelles cõtrà nitamini, ego tamẽ exaltabor in gentibus, & adorabor in omnibus populis, Valde autem magnam gratiam addit cantico, & multam indicat magnificentiam, ꝙ ita subito breui sermone (id est, vnico versu) dominum ipsum introducit gloriam suam prædicantem, móxq; versu vltimo reuertitur persona populi fidelis, qui per vniuersum loquitur Psalmi processum. Hæc autem personæ commutatio, & vocis Diuinæ interpositio, similis est cum ea quæ in Psalmo secundo annotata fuit.

Marginal references: Apoc. 17. — 2. Cor. 7. — Roma. 8. — Rom. 5. — Actu. 14. — Cant. 4. — Esaię. 12. — Psal. 120. — Matth. 5. — 1. Ioan. 3. — (section letters A, B, C, D)

XLVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste populi fidelis est, siue totius Ecclesiæ, alloquentis in spiritu, & exhortantis vniuersas gentes ad lætitiam & laudem in domino. Et plurimum quidem Dei in semetipso sublimitas & magnificentia proponitur, omni digniß ma laude: deinde, ipsa eius erga Ecclesiam dignatio, qua nimirum gentes plurimas subiecit, & ipsum in speciosam & amabilem hæreditatem elegit. Iterum versu. 6. Christi magnificentiam in gloriosa ascensione in laudis materiam proponens, monet omnes sapienter psallere tanto regi: quem, regno accepto, confitetur residere super sedem sanctam suam: ad quem dicit etiam populorum principes congregari per efficaciam Apostolicæ prædicationis.

QVADRAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 Omnes gentes plaudite manibus: ✳ iubilate Deo in voce exultationis.

2 Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex
Apo.22. *magnus super omnem terram.*

3 Subiecit populos nobis & gentes sub pedibus nostris.

Deute.7. *4 Elegit nobis hæreditatem suam:*
✳ speciem Iacob, quam dilexit.

Ioan.16. *5 Ascendit Deus in iubilo:*
✳ & dominus in voce tubæ.

6 Psallite Deo nostro, psallite:
✳ psallite regi nostro, psallite.

7 Quoniam rex omnis terræ Deus:
✳ psallite sapienter.

Esaię.29.
Matt.15.
Titum.1.

8 Regnabit Deus su-
Marc.16. *per gentes: ✳ Deus se-*
Actu.10. *det super sedem sanctã*
Matt.28, *suam.*

9 Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham:
✳ quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.

Omnes gentes, trib⁹, linguæ, & populi vniuersi, in maximi gaudii testimoniũ etiam man⁹ ad plausum cõcutite: ∗ in maxima lætitia cordis vestri canite Deo per voces exultationis & gaudiosa cantica. Iustum enim est, vt absq; exceptiõe illũ nunc collaudẽt in cãticis populi vniuersi, posteaquã ipse omnes absq; personarũ acceptione participes effecit misericordiæ suæ, 2. Iccirco autẽ plaudendum, & merito illi est iubilandũ, quoniã dominus De⁹ noster sublimis est & excelsus, tot⁹ quoq; terribilis & venerãdus, omnibúsq; colẽdus & adorãdus: nimirũ rex magn⁹, & imperator potentissim⁹, nõ vnius alicuius partis terrę∗, sed generali imperio super vniuersam terrã, rex regũ & dominus dominantiũ: cui proinde vniuersæ nationes populorũ vt suo regi, laudẽ offerre debẽt & honorẽ 3. Ipse nobis sua bona volũtate subiectos fecit populos multos, & gẽtes multas perfecta obedẽtia nobis fecit subditas: dũ ex omnibus gẽtibus, tribubus & linguis, sub fide nominis sui cõgregauit plurimos, F & sanctæ matri Ecclesiæ pleno corde obediẽtes & fideles filios fecit. Vnde factũ est, vt non solũ in Iudæa iam notũ sit magnũ nomẽ eius, verum & in diuersis mũdi partib⁹, quas sub Ecclesiæ suę obedientiã subegit. 4. Elegit nos in hæreditatem suam, in peculium ex omnibus infidelibus & omnibus nationibus, in populũ peculiarem quẽ possideat, & in quo inhabitet inæternũ: ∗ speciem atq; pulchritudinem Iacob, id est, pulchram & speciosam hæreditatẽ fidelis populi sui, quã ipse singulari amore vnice dilexit: nimirũ pro qua sibi cõparãda, maxima omnino & admiranda facere atq; pati elegerit. 5. Ascendit ipse rex magnus ex mortalitate hęreditatis huius, post exhibita dilectiõis opera, peractis omnibus quę pro hac hęreditate sua venerat operari ascendit, inquam, relinquens mundũ, & ad partẽ rediẽs in magnifica gloria, magna iubilatione angelorũ sanctorum, qui illũ comitabãtur asendentẽ in sublimia: ∗ & dominus noster gloriose ascẽdit, quasi in voce tubæ, ĩ laude & cõfessione fortissima ãgelorũ sanctorũ, quorũ laudes & cantica omnẽ tubarũ magnificentiã atq; concentũ superabant, G 6. Vos proinde oẽs qui ex gentibus in illum creditis, in psalmis & hymnis & cãticis spiritualib⁹ canite laudes ascẽdenti Deo nostro: ∗ regi nostro magno vniuersæ terrę psalmos & laudes ĩdifferẽter cãtate, corde, ore, & opere. 7. Neq; mirũ, si tam sollicite omnes vos ad laudes exhorter, quandoquidẽ Deus ipse rex est, & princeps magn⁹ vniuersæ terræ, cui ꝓinde merito oẽs habitatores eius laudẽ debent & honorẽ: ∗ atq; iccirco moneo, vt illi psallatis apte & sapiẽter, quo modo tanto regi dignũ est psallere, id est, nõ impruderẽter & insipiẽter sola voce, quẽadmodũ irrationabilia pecora clamãt: sed cũ ĩtelligẽtia & attẽtione animi, vt hoc ipsũ voluatur in corde, qđ sonat in ore, sitq; etiã operatio & vita cõsona voci. Nã labiis Deũ honorare, corde autem ab eo longe euagari, aut ore quidem Deum confiteri, factis autem negare, profecto insipienter psallere est, neque huiusmodi laus est. qua psallere debemus Deo nostro 8. Ecce enim iam regnum accepit Deus noster super omnes gentes, iam in maiestate H sua, deuicta humilitate mortis regnat gloriosus: ∗ iam locum habet & requiem in throno sancto gloriosæ maiestatis suæ, ad dexteram patris, in cælestibus: tanquam iudex constitutus à patre viuorum atq; mortuorum, sedet paratus ad iudicandum populos, omni in cælo & in terra accepta potestate. 9. Iam etiam populorum diuersorum rectores & præsides, vna cum sibi subiectis populis, congregati sunt cum Deo vero, quem coluerũt Abraham Isaac & Iacob Patriarchę, semẽ eorũ: & qui olim ab vna gente colebatur, huic iam se reges & principes orbis terrarũ adiũgũt, per fidei & cultus eius acceptationẽ huic se couniũt, atq; cõiungũt, atq; subiiciũt cũ suis populis: ∗ idq; per hoc quod sancti Apostoli atq; Apostolici viri, ꝑdicatores glorię eius (qui velut dii fortes terræ positi sunt à Deo, & prĩcipes ac iudices cõstituti sunt super omnẽ terram) magnifice ex ipsius virtute exaltati sunt, & sublimati: mirabili accepta à Deo potestate, in verbo & in opere, in efficacia doctrinæ, & virtute signorũ atq; prodigiorũ ex virtute spiritus sancti. Per horũ siquidem magnificã exaltationẽ, etiã principes orbis terrarũ iugo fidei sese submittentes, cõuenerũt in vnius Dei cultũ, quem prius cõtempserant, atq; etiam fuerant persequuti.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVI.

VErsu 4. Ele. nob. hæred. suam. Iuxta sensum in Elucidatione expressum, videtur in hoc versu esse incommodum sermonis. Ad efficiendam nanq; illam sententiam, videtur potius debuisse poni casus accusatiuus, hoc modo, Elegit nos in hæreditatem suam, quẽadmodum habet Romana editio aliquanto etiam clarius, hoc modo, Elegit nos in hæreditatem sibi. Et ad hanc sententiam videtur nostra lectio Gallicana accipienda. Neq; magni æstimandum est huiusmodi in sermone incommodum, potissimum cum & in Græco similiter inueniatur. Nam & ipsi datiuum habent. In secunda autem parte versus, diuersitas lectionis inuenitur. Quidam enim codices masculino genere habent, quẽ dilexit: atque ita relatio fit ad Iacob, quod difficile non est intellectu: quoniam Iacob, id est, populum Israel, populum fidelẽ, Deus habet dilectum. Veruntamen fœminino generi correctiores codices fauẽt: similiter & lectio Græca, quæ habet ἣν ἠγάπησεν, id est, quam dilexit, genere fœminino. Sed & ex Hebræo beatus Hieronymus legit, gloriam Iacob quam dilexit.
¶ Versu 5. Et Dom. in voce tubæ. Per hanc vocem tubæ, in qua Dominus dicitur ascendisse, præter magnificam laudem & iubilationem angelorũ cantantium atq; deducentium (quam in Elucidatione diximus) potest intelligi etiam vox prædicationis Apostolicæ, quæ Christum ascendentem est prosequuta. Post Christi enim ascensionem, Apostoli voces suas (iuxta Esaię vaticinium) leuauerũt Psal. 58.
B quasi tubas, clamauerúntq;, nec cessarunt euangelizantes Sion Ecclesiæ sanctæ, donec in omnẽ terram exiisset sonus prædicationis eorum, & in omnes fines orbis terræ peruenissent verba doctrinæ eorũ. Per hui⁹ autem tubæ clamorem atq; concentũ, gloria ascendentis Christi longe latéq; in omnibus gentibus manifestata est: quemadmodũ solent principum aduentus, tubarum clangore manifestari. Veruntamen in hoc differentia apparet, q̃ sæculi principes, tubæ antecedãt: hunc autẽ nostrum principẽ & regẽ ascendentẽ, tubæ huiusmodi subsequebãtur. subsequebantur (inquã) corporaliter in cælũ ascendentem, præcedebant tamen spiritualiter ad Ecclesiarum inhabitationem aduenientem. Notandũ tamen est, q̃ partes istæ duæ huius. 5. versus, quas nos ambas exposuimus de gloria Christi ascendentis, ad diuersa cõmode possunt applicari: vt in priori parte intelligatur (sicut diximus) ascendentis gloria, in posteriore verò redeuntis ad iudiciũ terror & magnificentia. Atq; ita secundo loco subintelligi debebit verbum futuri tẽporis, ad hunc modum: Ascẽdit Deus in iudilatione, & Dominus iterum veniet, vel apparebit in voce tubæ: iuxta quod in actis Apostolicis angelos dixisse legimus spectantibus discipulis, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælũ? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum. Nam q̃ in voce tubæ iudex adueniet, Paulus Apostolus indicat, dicens, Omnes quidem resurgemus, sed nõ omnes immutabimur. In momẽto, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Et iterũ alio in loco, Ipse Dominus in iussu & in voce archãgeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui cum Christo sunt, resurgẽt primi Manifeste quoque idipsum sermo Euangelicus testatur, cũ apud Matthæum ex ore Saluatoris dicitur, Mittet filius hominis angelos suos cum tuba, &c. ¶ Versu 7. Psallite sapienter, Psallere sapienter Græce dicitur συνετῶς quod sonat intelligibiliter, id est, prudenter, cordate, cum intellectu, siue attenta mente, quod beatus Hieronymus ex Hebræo vertit erudite, quasi cum prudẽtia & bono intellectu. Huic autem opponitur, psallere insipienter, vel imprudenter, vel inerudite & inattente, absque intellectu videlicet in attentione eorum quæ canuntur: quemadmodum (proch dolor) passim fieri videmus tam in lectione, q̃ in cantionibus Diuinorum carminũ, in quibus (quantum ad oris operationem & labiorum motionem) tam legendis q̃ decantandis totos dies insumunt miseri, nihil prorsus eorum quæ labiis terunt, & toties per linguã vane effundunt, intellectu considerantes. Verè autem non est hæc laus quæ Deum nostrum decet: non est hæc decora in eius oculis laudatio, qui tota attẽtione mentis, optimo iure laudandus venit. Est tamen hoc loco attendendum, posse fieri, vt quis sapienter psallat & intelligibiliter, iuxta Psalmi monitionem, qui tamen eorum quæ profert ore, nihil distincte intelligat: modo Deum iugiter habeat ante oculos, illíq; tota mentis acie intẽdat. Sit enim (verbi gratia) simplex aliquis aut idiota, qui Psalmos quidẽ memoriter edidicerit (quemadmodum
D facere solent Ægyptii monachi) vt Diuina carmina, & in quibus maxima contineantur summi Dei præconia: non intelligit tamen distincte Psalmorum verba, sed tantum nouit ex doctrina patrũ, huiusmodi cantica, altissimas domini laudes & veneranda continere mysteria. Hanc autẽ ob causam, quoties Deo laudes magnas dicere gestit, cantica ista recitat, sciens quoniam in his laudes magnæ contineantur ab illuminatissimis Prophetis, & viris Deo plenis cõpositæ: cuiusmodi ipse intellectu rudis & hebes nunquam posset conficere aut proferre. Qui autem ista sic recitat, & licet quid dicat distincte non intelligat, tota tamẽ mente Deum spectat, & quasi ante oculos Diuinæ maiestatis consistens, eúmq; spectatorem, & laudum harum acceptatorem cõspiciens, sic illi offert quæ ore pronũciat quasi pretiosissima & ipsi acceptissima dona, hunc nihil dubito ego sapienter psallere. Quòd enim ore sonat, hoc ipsum in corde habet, nimirum Deum & eius præconia: imò nec hoc dubito, huiusmodi Psalmorum & canticorum pronunciatores subinde Deo sapientius psallere, q̃ pleriq; faciãt eorum qui singulos pene Psalmorum apices excusserunt & intelligunt. Atq; hæc res magnæ debet esse consolationi Deo sacratis virginibus, quas ex patrum documentis, & traditione maiorum, videmus in sacris conuentibus decantare idiomate Latino Psalmos, & alia omnia quę ad Ecclesiasticum spectant officium: cum pleræq; ex eis ne verbulum quidem intelligant eorum quæ legunt ac canunt in templis. Quarum quidẽ virginum deuotum erga Deum obsequium, impudẽtes nonnulli homines plus sapere volentes, q̃ sapere oporteat, & in iudicando temerarii, velut stultum

Psal. 18. Actu. 1. 1. Cor. 15. 1. Thes. 4 Mat. 24.

& vanũ laborem irridere nõ verentur, neq; quid dicant sciẽtes, neq; quid damnent intellegentes. E
Quod si quis obiiciat, quonam pacto fieri possit, vt huiusmodi sapiẽter siue intelligibiliter psallãt,
cum nihil eorum quæ legunt intelligant? Dicimus, vtiq; intelligere eos quod psallunt. Deum enim
intelligunt, & in mente habent, cuius laudes se ore proferre cognoscunt, neq; aliud mente tenent,
q̃ voces sonant: tametsi non distincte intelligant, quid verba illa sonent quæ proferunt laudantes.
Alioqui, quotusquiq; est etiam eorum qui optime latinum idioma callent, qui cum sacros Psalmos
& Prophetarũ oracula, aliáq; quæ sunt ex sacris libris Ecclesiastico officio inserta, ex Ecclesiæ præscripto recitat, distincte omnia intelligat? aut quis illud ad prudenter sapienterq; psallendum putet
necessariũ? Nam si hoc quis dixerit, nõ video quomodo beatus Antonius, quomodo hoc vestutior
senex ille Paulus, quomodo alii sancti eremitæ & anachoritæ sapienter potuerint in Psalmorũ decantatione Deo psallere: quos nequaquã putamus singula penetrasse, quæ sunt in sacris libris mysteria. Huiusmodi enim viros arbitramur magis in primo illo suprapósito sapienter psallendi modo fuisse exercitatos: tametsi non sit dubitandũ, Diuina dignatione plurimos etiam scripturarũ difficiles passus illis fuisse patefactos ad intelligẽtiam, quantũ Domino placuit, & expedire visum fuit.
Hæc autem pro simplicium cõsolatione sint dicta: minime tamen ad illorum excusationem qui sola verba recitare contenti, corde diuagantur per castra, ciuitates, & regna, imò & per vniuersi orbis
latissima spatia, à Deo quem ore laudant, corde & mente plurimum elõgati. Quibus recte illud cõ- F
Psal. 29. uenit Propheticũ, ex ore Domini: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõge est à me.
Matth. 15 ¶ Versu vltimo, Princ. popul. cong. sunt cum Deo Abraham. Huius versus potest, præter eam quæ in Elucidatione posita est, etiam alia dari intelligentia, secundum quam principes populorum intelligantur iidẽ qui mox per Deos fortes, nempe sancti Apostoli: qui (sicut ex pręcedenti Psalmo. 44. constat) principes & reges populorũ recte appellãtur, eo ꝙ regendis & moderãdis populis à Deo sint propositi. Hi autem principes populorum, iam congregati, iam simul collecti sunt, cum rege Messia Christo domino iam associati sunt, iam beatitudinis eius intra cælestem patriam sunt facti participes, & illic iam vehementer eleuati sunt, magnifice exaltati cũ eo cuius gloriam in hoc mundo prædicauerunt. Aut ad iudiciariam potestatem, sanctis Apostolis vt principibus populorum cõcessam sermo referatur. Sunt enim Christo domino ad iudicium exercendum associati, & quasi assessores illius facti: quoniam sic mirifice eos ad tam sublimen dignitatem eleuare illi complacuit, vt sicut ipse super sedem sanctam suam residet, ita & illi sedeant super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et est hoc sane vtrunq;, magni gaudii materia, & iusta ratio plaudendi mani-
Matt. 19. bus præ lætitia: siue ꝙ iuxta priorem intelligentiam, iam isti sint introgresi ad Dominum, eique in beatitudinis participatione associati (Spem enim dat nobis, quòd & nos similiter illuc simus cõgregandi, qui obedientes fuerimus doctrinæ eorum: quomodo illi obedierunt doctrinæ Domini, G
& ad ipsum collecti sunt) siue quòd iuxta posteriorem intelligentiam, ipsi Apostoli Domino sint in iudices & assessores sociati, Magnam enim hoc nostræ fragilitati præbet fiduciam, qui in illorum patrocinio confidimus. Cæterum quòd sancti apostoli hîc dii appellentur, id non mirum videri debet, cum in lege veteri vel iudices solos inueniamus deos appellatos: & ex ore Domini didicerimus deos appellari, ad quos tantum sermo Dei factus est. Quanto magis ergo hi præcellentes Ecclesiarum principes, ad quos incarnati verbi sermo factus est, quibus in carne Deus ipse ore ad os loquutus est, deorum merebuntur appellatione honorari?

XLVII. PSALMI ARGVMENTVM.

SVblimi cõtemplatione raptus propheta, & illuminatæ mẽtis oculo futura de ædificatiõe Ecclesiæ sanctæ quasi præsentia cõspiciens, in laudem diuinã erumpit, magnum Dominum clamãs, & nimirum laudabilẽ, in ciuitate quã contemplabatur, magna totius orbis terrarũ exultatione ædificari: in cuius ciuitatis domibus ait Deũ cognoscendũ, sic vt etiam reges terræ à persequutione cessantes, imò de ea pœnitentiã agẽtes, sint congregandi pariter in fidem & ciuitatem regis magni, regis regum, & Domini dominantium. Atq; hæc quidẽ sex primis versibus. Hinc verò rursum cõsurgit in Dei confeßionẽ: & quasi iam omnia impleta cõspiciẽs H
quæ ab antiquis tẽporibus fuerãt patribus repromissa, sic magnifice gratulatur, & cõfitetur misericordias Domini, laudẽq; eius immensam in omnes fines terræ, & iusta iudicia, ob quæ lætari iubet fideles simul & generalẽ ponẽs exhortationẽ ad vniuersos, vt cõfluãt ad sanctæ Ecclesiæ amplexus, eiusq; gloriã prædicent, posteris enarrent vniuersam quæ est de Deo Domino veritatem, & quòd ipse director sit populi sui in æternum.

QVADRAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Magnus Dominus, & laudabilis nimis.*

in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.

VEre excelsus est Dominus Deus noster, & magn⁹ in omnibus, magnus Dominus, magnus Deus, magnus rex: magnus in potẽtia, magnus in sapientia, magnus in bonitate, magnus in duratione, magnus in gloria, atque ita in cæteris omnibus quæcũque illi possunt attribui: & quemadmodum in omnibus præcellenter magnus est, ita est & in omnibus valde laudabilis: * præcipue autem & singulari quodam modo in ciuitate sua, & in monte suo sancto, nempe fidelium Ecclesia: quæ per ipsum vt architectum est constructa & ædificata, in compaginatione spiritus san-

A

2 Fundatur exultatione vniuersæ terræ: ✱ mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

3 Deus in domibus eius cognoſcetur:

ĉti,ex fidelibus hominib⁹,qui ciues ſunt & domeſtici ciuitatis huius:
quę etiam quaſi mons per fidem atq; claritatem altus eſt, firmus & Epheſ. 2.
immobilis .2. Fundatur autem iſta ciuitas,& ædificatur velut à fun-
damentis,cũ magno gaudio vniuerſi orbis terrarũ: omnibus qui in
illa erunt coædificãdi gaudẽtibus, ꝙ ciues futuri ſint tam glorioſæ ci
uitatis, & ſiquis requirat, vbi hæc ciuitas fundetur, & vnde ædifice-
tur:ecce mõs Siõ iunctus cũ lateribus Aquilonis:efficiunt ciuitatem
iſtã,quam diximus magni regis, Iudæa & gẽtilitas,in vnã Chriſti fi-
dem cõuenientes, Eccleſiam ſanctã cõponunt. Ex his enim duobus
populis,in vno angulari lapide Chriſto cõiunctis, & ſuper hunc vt Ibidem.
vnicum fundamentũ fundatis,ædificatur ſancta Eccleſia,ciuitas Dei 1. Cor. 3.
viuentis.3.Et licet olim in mundo exiſtens nõ fuiſſet agnitus à mun-
do,nunc tamen in temporis plenitudine agnitus eſt Dominus Deus Ioan.1.
in domibus ciuitatis huius:in Eccleſiis particularibus (quæ per vni-
uerſum orbẽ terrarũ ædificantur, tanquã domus magnæ ciuitatis .i.
totius vniuerſalis Eccleſiæ) cognitus eſt vt verus Deus & Domin⁹,

B

✱ cum ſuſcipiet eam.

atq; vt talis cœpit adorari: ✱ poſteaquam venit plenitudo temporis,
quo ipſi cõplacuit per humanationem ad nos venire, ad ſuſcipien-
dum hanc ciuitatem ſuã quando ei placuit fieri in ſimilitudinem ho
minum,ſicq; Eccleſiã ſanctam ſuſcipere inhabitandam,poſsidendã, Philip. 2.
regendã,defendẽdam,promouendã,ad eũ modum quo paterfami-
lias in domum ſuam adueniens, digno à familia honore ſuſcipitur,
& rex in ſuo regno agnoſcitur,cũ aduenerit ad ſuſcipiendum illud.

4 Quoniam ecce reges terræ cõgregati ſunt:cõuenerunt in vnum.

5 Ipſi videntes, ſic admirati ſunt.

4. Ecce enim reges & principes orbis terrarũ,vnà cum ſubiectis ſibi
populis,iam cõgregati ſunt vnanimes, iam pariter cõuenerũt & co-
adunati ſunt in vnum,vno corde & animo ſuo,colla ſubmittere pa-
rati iugo fidei,& in Dei noſtri ingredi ciuitatẽ,Eccleſiaſticęq; vnita-
tis fieri participes.5. Modus autẽ conuerſionis eorũ hic fuit:quoniã
vidẽtes ſigna & prodigia mirabilia,quę Domin⁹ per ſuos miniſtros
ſanctos Apoſtolos operabatur,cũ illi placeret Eccleſiã ædificare, ſic
mirum in modum admirati ſunt,de rebus tã ſtupẽdis & inſolitis, tã
in verbo q̃ in opere,quæ per homines infirmos fieri videbãt,ſimul

C

✱ conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos.

6 Ibi dolores vt parturientis:

✱ in ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.

& de mirabilibus illis quæ hi ex ore Dei annunciabant:✱ & cõtem-
plantes veritatẽ fidei atq; virtutem Dei, cõturbati ſunt intra ſemet-
ipſos, ꝙ ſanctum Dei nomẽ ante veritatis agnitionem ita impietatis
viribus oppugnaſſent, ſintq; ad pœnitentiam cõmoti ſalubriter: ita
vt quaſi timor & tremor in eos irruerit, ꝓ horrore patratæ priſtinæ
impietatis ſuæ.6.Apprehẽdit quoq; eos dolor vehẽmẽs cõtritionis
& pœnitentiæ,quaſi admodũ parturientis:qui & maximus eſt & ta
men admodũ vtilis, vtpote per quem homo in vitam ſpiritualem re
generetur:✱ in ſpiritu violento & valido tu Domine cõtriuiſti diui-
tias & ſuperbiam gentium atq; populorum:in magna virtute & effi
cacia,illos ab infidelitate & vitiis ſuis auerſos, ad te feciſti conuerti,
eóſq; tibi potenter ſubiugaſti.✱ Inſuper & gentiũ idola ex auro no-
bili(cuiuſmodi à Tharſis per naues afferebatur)facta,itẽ&auro mul
to ac precioſis ornatibus onuſta,ad modũ nauiũ ex Tharſis aduehẽ
tiũ multas diuitias tu cõtriuiſti & cõfringi feciſti, per virtutem & ef
ficaciã ſpiritus tui ſancti:qui per os ſanctorum Apoſtolorum tuorũ
magno impetu flãs,illa de ſua gloria deturbauit, & proſtrauit in ter

D

7 Sicut audiuimus,ſic vidimus in ciuitate domini virtutum in ciuitate dei noſtri:✱ Deus fundauit eam in æternum.

8 Suſcepimus Deus miſericordiam tuam:

✱ in medio templi tui

rã.7. Ecce domine iam vidimus impleta omnia, quæcunq; prædicta
audiuimus in lege & prophetis de tẽpore aduẽtus tui & ędificatiõis
nouæ Eccleſiæ tuæ:& ſicut audiuimus ea ventura,ita iã in temporis
hac plenitudine datũ eſt nobis ea impleta cõſpicere in Eccleſia ſan-
cta,quæ eſt ciuitas illa quam iã diximus magni regis cæleſtiũ exerci-
tuum,& ciuitas Domini Dei ſaluatoris noſtri:✱ quam ædificauit ve
lut à fundamẽtis, quàmq; ſtabiliuit, & in ſoliditate ſua cõſtituit ſu-
per firmiſsimã petrã,ipſe Deus & nõ homo:ita vt in ſempiternũ nõ
poſsit cadere neq; deficere (aduerſus quam nec portę inferi poſſent
præualere.8.Miſericordiã tuam, ô Deus, quam Abrahæ & patribus
certiſsima fide ꝓmiſſã,anteactis ſæculis maximo deſiderio expecta- Matt.16.
uerãt,& pro qua ita vehemẽter ſuſpirauerant patres noſtri, hãc nos
impletã ſuſcepimus, hanc nos reali adimpletione vidimus exhiberi:
✱ in medio Eccleſiæ,quæ eſt ſanctum templũ tuum,ita vt iam quaſi
in medio expoſita ſit omnibus in tua miſericordia,quicũq; per fide-
ntra hoc templũ fuerint,ſitq; in commune omnibus abſque perſo-

9 *Secundum nomẽ tuũ Deus, sic & laus tua in fines terræ:*

Psal.112. ** iustitia plena est dextera tua.*

Matt.25. 10 *Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ: propter iudicia tua do-*

1.Cor.3. *mine.*

11 *Circundate Sion, & complectimini eam:*

** narrate in turribus eius.*

12 *Ponite corda vestra in virtute eius: * & distribuite domos eius, vt enarretis in progenie altera.*

13 *Quoniam hic est Deus Deus noster in*

Psal. 99. *æternum & in sæculũ*

Psal. 22. *sæculi: * ipse reget nos*

Ioan.10. *in sæcula.*

narum acceptione proposita, quicunq; per fidẽ eius voluerint parti E
cipes fieri, neq; quisquã excludatur ab ea, nisi qui seipsum excluserit.
9. Et pro tanta tua misericordia sic in medio tẽpli tui exhibita, tu es
ô Domine Deus summa & immẽsa laude vere dignißimus. Quẽad-
modũ enim nomẽ tuũ magnũ est, gloriosum, incõprehẽsibile, & in-
effabile: ita & laus tua ô Deus magna est, & gloriosa nimiũ: incõpre-
hẽsibilisq; & ineffabilis, per vniuersos fines terræ: quoniã à solis or-
tu vsq; ad occasum, sicut magnũ est nomẽ tuũ in omnibus gentib⁹,
ita & laus tua maxima est, quã nullus sufficiat explicare: * specialiter
verò laus tibi cõuenit de tua admirabili & æquißima iustitia, qua ple
na est dextera tua: quoniã videlicet in summa iustitia omnibus facis
remuneratiõẽ, ésq; in retribuendo æquißimus, vnicuiq; reddẽs se-
cũdũ opera sua. 10. Lætetur proinde, & merito gaudeat sancta Eccle
sia, & fideles quiq; qui per confeßionẽ fidei habitãt in ea, propter æ-
quißima & iustitißima iudicia tua, quib⁹ tu agis omnia, & iudicas de
omnibus, vnicuiq; reddẽs secundũ proprium laborẽ & opera: ita in-
fallibili æquitate, vt neminẽ sis pro merito bonis actionibus præmio F
fraudaturus, neq; ecõtrario quemquã sis cõtra merita indignũ præ-
minaturus. 11. Circundate, ô fideles animæ ciuitatem regis magni istã
beatã, de cuius ædificio multa diximus, & amorosis amplexibus cõ-
plectimini eã: nimirum in qua sola, solus esse vobis poterit, & à qua
omne bonũ procedit: eíq; sic adhæreatis fidei firmitate & charitatis
dulcedine, vt nũquã vos patiamini ab eius auelli amplexibus: * pro-
clamate quoq;, ô amatores ciuitatis huius, laudes & bona eius palàm
in turribus eius: & super tecta, in propatulo, præconizate eius gloriã,
vt ad eius amorẽ & amplexus etiã exteros cõuocetis. 12. Firmate cor-
da vestra in spiritu sancto, qui est virtus ciuitatis huius: & in hac ei⁹
fortitudine, secura ponite, & quasi firma collocate corda vestra, sẽp
in eius fortitudine & auxilio cõfidẽtes, in cuius virtute etiã maxima
quæq; poteritis: * & domos eius distribuite, Ecclesias particulares in
populis & gẽtibus cõstituite, ita vt generationibus sequentibus enar
retis, atq; ita semper cõsequenti ordine de progenie in progeniem,
de generatione in generationẽ, narrent alii aliis, priores suis poste- G
ris. 13. Quòd hic ipse quẽ diximus, dominus & rex magnus, ædifica-
tor & susceptor ciuitatis sanctæ, sit vere Deus omnium, & specialiter
Deus noster, Deus fideliũ suorũ: neq; id solum ad tempus modicũ,
quemadmodum reges huius mundi reges sunt temporarii, quorũ re
gnum transit & deficit q̃ velocißime, sed Deus æternus in sæcula sæ
culorum, sine fine regnum tenens: * & ipse est, qui nos populum
suum & oues pascuæ suæ (id est, sibi credentes) reget, pascet, deducet,
& diriget, quasi pastor bonus & pater misericors, in sempiternum
nunquam abiecturus à se curam fidelium seruorum suorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVII.

VErsu. 2. Latera Aquilon. ciuit. reg. mag. Per latera Aquilonis recte intelliguntur populi gentium, qui sunt quasi in circuitu Siõ, & velut à lateribus terræ promißionis: quæ in meditullio terræ fertur posita, acproinde quæ circumiacent necesse est ad latera esse locata. Deinde, quia à Iudæa cœpit Euangelica prædicatio, per quã Ecclesia sancta fuit ædificata, atq; hinc deriuata est in gẽtes per circuitũ, etiã hac cõsideratione, nõ inepte populos gentiũ latera appellabimus, cõ H
paratione ad Iudæã in qua Sion posita est. Vnde Esaias Propheta alloquẽs in spiritu Hierusalẽ, ait, Filii tui de lõge venient, & filiæ tuæ de latere surgẽt: loquens indubie de cõuersione populi gentiũ,
Esaiæ.60 quemadmodum ea quæ antecedunt atq; sequuntur aperte demõstrant. Quod autem latera Aquinis hîc dicantur potius, q̃ orientis aut meridiei, propter frigus iniquitatis & idololatriæ (quod in locis gentiũ abundabat plurimum) dictum videtur. Vnde & diabolus per Aquilonaris regionis principem significatur, de quo apud Esaiam legimus, ꝙ sedem suam in Aquilone ponere & in lateribus
Esaiæ.14. Aquilonis sedere elegerit. Sedebo (inquit) in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Et frequen-
Hiere.1. ter de hac Aquilonari parte apud Prophetas mala proferuntur. Cuiusmodi est illud Hieremiæ, Ab Aquilone pandetur malum: & alia pleráq; huiusmodi. Alioqui non minus ad orientem aut meridiem populi gentium idololatriæ dediti erant, quàm ii qui ad Aquilonarem plagam demorabantur, si tantum localem situm attendimus. Necesse est ergo, vt secundum mysticam intelligentiam ista Aquilonis latera prædicto modo accipiamus. Itaq;, non solus mons Sion ciuitas est magni regis illa, de qua hîc tam gloriosa loquitur Propheta: sed mons Sion coniunctus cum lateribus Aquilonis, populus Iudaicus cum in habitatoribus laterum Aquilonis, cum populis, qui prius subditi fuerant principi Aquilonis, cum populis frigori, idololatriæ & omni malitiæ antè subiectis, pariter ciuitatem magni regis componunt. Et erat quidem ante hanc duorum populorum coædifica-

A tionem cœpta fundari huius ciuitatis pars altera, quę erat Iudęorum Synagoga: verum id exultatione tantum erat partis terrę, nempe solius Iudeę. Neq; enim nisi in Iudæa, tum temporis noscebatur Deus. Postea verò quàm istam vnam ciuitatem sic ex monte Sion pariter cum lateribus Aquilonis Deo placuit ædicare, factum est hoc exultatione maxima vniuersæ terræ: quoniam iam ad omnes absq; discretione participatio salutis deriuabatur, Apostolica prædicatione in omnem terrã exeunte. ¶ Versu 3. Deus in dom. eius cogn. &c. Quomodo ciuitas quælibet ex pluribus domibus ædificatur, in Ecclesia vniuersali ex particularibus Ecclesiis consurgit atq; componitur: tametsi rectè etiã tota vniuersalis Ecclesia nonnunquam domus Dei appelletur, quemadmodum Paulus ait, domum Dei esse Ecclesiã. Rectè enim & domus & ciuitas, domus enim patrifamilias cõpetit: Ciuitas, potius regi: Dominus autem noster, & paterfamilias, & rex solet nominari populi sui. Possent autẽ per domos intelligi etiã singulæ fidelium animæ, in quibus Deus quasi in domibus suis inhabitat. Quòd autem cognoscendus sit Deus cum suscipiet ciuitatem, ideo dictum videtur, quoniam antequam veniret dominus rex noster in ciuitatem hanc suã, antequam veniret eam suscipere, & quasi in possessionem atq; regnum suum vendicare, nõ agnoscebatur in populis, neq; honore debito colebatur: sed blasphemabatur magis per idololatriam, & omnis generis mala, quibus plenus erat mũdus, & summe inhonorabatur Deus. Vnde & Ioannes dicit in Euangelio, In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Verum posteaquã placuit ei venire secundum similitudinem carnis in ciuitatem suã, ad eã suscipiendã, suæ possessioni restituendam, iã agnitus est in populis, & debito susceptus honore ab omnibus quotquot ad vitã fuerant præordinati: de quibus subsequenter Ioannes ait, Quotquot autem receperunt eum (nimirum in propria venientem) dedit eis potestatem filios Dei fieri. Nam quod præcessit, In propria venit, & sui eum nõ receperunt, ad eos spectat qui de domo diaboli sunt & Synagoga eius, non de domibus ciuitatis sanctæ. Propter quod etiã signanter dictũ est, Deus in domibus eius cognoscetur, nempe in domibus ciuitatis huius regis magni. Habet enim & diabolus domos siue Synagogas suas, sed in illis nõ agnoscitur Deus, donec illius domus permanet. Potest autem ad pleniorem huius versiculi intelligentiã, regis terreni & ciuitatum quæ sub eo sunt, fieri apta comparatio, ad regem istum cæleste & sanctam eius ciuitatem. Nã sicut rex priusquam regnum susceperit iuxta ritum debitum, & iura patria, priusquam ciuitates in suam fidem, possessionem, tutelam, defensionẽ susceperit, non agnoscitur vt rex, neq; penitus honorem illi regium homines impendunt. Cum verò ille aduenerit cui regnũ competit, in ciuitates regni sui, eásq; ingressus susceperit (vt prædictum est) in possessionem, fidem atque defensionem suã, tum vt rex cognoscitur, tum in honore debito ab omnibus bonæ obediẽtiæ subditis agnoscitur. Sic sane dominus rex noster, antequam venisset in mundum, erat quidẽ vere mũdi

C dominus, & omnium mundi partium rex erat verus & imperator, quoniam per ipsum facta fuerãt omnia: nõ est tamen agnitus vt rex & Deus ab hominibus, qui in mundo inhabitabãt, neq; regium illi honorẽ voluerunt impendere: sed inuisibilis imperatoris loco, visibilem & corruptibilem creaturã coluerunt cõmutantes (iuxta apostoli verbum) veritatẽ Dei in mendacium, & gloriam incorruptibilis Dei in similitudines creaturarum, quibus maluerunt seruire, q̃ creatori, qui est benedict⁹ in sæcula. Verum vbi in carne adueniens similis nobis apparuit, séq; ipsum præsentem in carne mõstrauit, in similitudinem hominum factus, habitúq; inuentus vt homo, Ecclesiam cõgregans, & ædificans ex omnibus populis, tũ agnitus est vt rex, Dominus, & Deus verus, ab omnibus quotquot vere sunt de ciuitate & populo eius: etiamsi plurimi adhuc filii Belial, & de ciuitate diaboli recusent illum vt verum Regem cognoscere, donec manum eius violentam in sese perferentes, cogantur cõfiteri nolentes, quod modo cõfiteri renuunt. ¶ Versu 4. Quon. ecce Re. ter. cong. sunt, &c. Neminem turbet cõfusio temporis, quę in his versibus conspicitur, cum versu secundo dicitur tempore præsenti, fundantur: deinde versu tertio, cognoscetur tempore futuro: hoc autem quarto versu ac sequentibus, tẽpore præterito, cõgregati sunt, &c. atq; iterũ pòst, versu sexto, conteres. Hæc enim temporum mutatio, ex libertate est in spiritu cõtemplantis, quæ temporis differentias solet plerũque confundere. Quæ verò hîc dicuntur de Regum commotione, conturbatione, dolore atq; tre-

D more, tametsi in Elucidatione vertantur ad partem meliorem, ad salutarem videlicet commotionem pœnitentiæ, licebit tamen etiam in malam partem nihilo forte incommodius exponere, de cõmotione scilicet persequutionis maximæ, quam contra Christi nomen præ ira & furore excitauerunt in primordiis nascentis Ecclesiæ, rectores populorum: tametsi illorum potestas ac sæua rabies, tandem spiritus violentia deuicta fuerit atque contrita. ¶ Versu 6. Ibi dolores vt parturientis. Secũdum intelligentiam, quæ in Elucidatione ponitur, notandum est, dolorem pœnitentium rectè cõparari cum dolore parturientis. Est enim dolor parturientium vehemens quidem vsq; dum fœtus egressus fuerit, post verò in gaudium commutatur: & cum sit breuis, multam tamen adfert vtilitatem, vtpote postqaum fœtus viuus egreditur, & per quem inter viuentes proles generatur. Atq; ita & dolor pœnitentium nunc quidem magnus & vehemens est, & multæ afflictionis, propter quod alio Psalmo de huiusmodi dicitur, Euntes ibant & flebant: veruntamen breuis est, & fructum multo maximũ parit, vtpote per quem homo regeneratur, & denuo nascitur, ex filio iræ & mortis factus filius gratiæ & vitæ, ex filio diaboli filius Dei. Est quidem pœnitentiæ tempus, breue admodũ: quod verò inde consequitur gaudium, æternũ est: iuxta illud Apostoli, Id quod in præsenti est momentaneũ, & leue tribulationis nostræ supra modũ in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis, Et quomodo (iuxta verbum domini) partus lætitia omnem qui in parturiendo fuerat dolorẽ facit obliuisci: sic & consolatio quæ subsequitur, partim quidẽ in præsenti tempore, maxi-

Marginalia: Psal. 75. — 1. Tim. 3. — Ioan. 1. — Ibidem. — Ibidem. — Roma. 1. — Philip. 2. — Psal. 123. — 2. Cor. 4.

Ioan.16. me tamē in futuro, omnē doloris priſtini fugabit memoriam. Mulier (inquit Saluator) cum parit, E
triſtitiā habet, quia venit hora eius. Cū autē pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ propter
gaudiū, quia natus eſt homo in mundū. Et vos igitur nūc quidē triſtitiā habetis. Iterū autē videbo
vos, & gaudebit cor veſtrū, & gaudiū veſtrū nemo tollet à vobis. ¶ Verſu eodē, in ſpiritu vehemen
ti cōteres naues Tharſis. Per naues Tharſis, in Elucidatione indicauimus intelligi vel ſuperbiā gen-
tium, vel vanitatē idolorum: quam vtranque, in ſpiritu vehementi dominum cōſtat aduenientem
contriuiſſe. Quare autem per naues Tharſis intelligamus gentium vel regum gētilium ſuberbiam
cauſa poteſt aſsignari, eo quòd penè omnis virtus, & regum & principium terræ in auro & diuitiis
ſita eſt. Nō enim in propria ſua fortitudine aut corporis robore ipſi poſſunt quæ poſſunt, ſed diui-
tiis, auro, & pecunia ſubiectos ſibi faciunt homines, & mirāda poſſe videntur: ita vt ethnicorū poe-
tarū quidā cecinerit, reginam rerum eſſe pecuniam, illíq; obedire omnia. Ex hiſtoria verò libri re-
3.Reg.9. gum didicimus, ex Tharſis aurum optimum & diuitias maximas adferri ſolita. Vnde & de Salomo-
ne & Hirā rege Tyri legimus, quòd claſſes ſuas cōiunxerint ad illinc auehendum aurum copioſum:
Atq; hinc ſumptum videtur, vt dicantur naues Tharſis pro ſuperbia diuitiarum pro copioſis diui-
tiis auri, argēti atq; ſimilium. Verum ſpiritus domini ſua vehementia & virtute omnes imperatorū
& principum ſimul atque populorum quantumuis ditiſsimorum diuitias deuicit, omnibúſque ſe
potētiorem monſtrauit, dum per homines ſimplices & pauperes, illorum conatus infregit, atq; etiā F
iugo fidei illos ipſos tandem ſubiugauit. Hic autem loquendi modus, quo dicimus conteri naues
Tharſis pro diuitiis gentium, fere talis eſt, quo vulgo dicere ſolemus, euacuari arcas aut crumenas
diuitum, cum ſignificare volumus, exhauriri & conſumi eorum diuitias. Et ſi quidem in bonā par-
tem hanc contritionē exponimus, de ſalutari confractione & prædicta ſubiugationę intelligimus.
Si verò in malam partē quis malit accipere rebellium principū fruſtrationem, & irritos factos eo-
rum con tus, aut etiam eorum iuſtam diuino iudicio condemnationem intelligat. Cæterū, idola(iu
xta ſecundā expoſitionē) naues Tharſis dicimus: primum quidē, ratione materiæ, quòd ex auro &
precioſa materia fieri ſolebāt, cuiuſmodi per naues Tharſis (vti diximus) aduehebātur. Deinde, per
quandā ironiā ſic appellari poſſunt, eo quòd ita multo ornatu eſſent circundata, & variis rerū pre-
cioſiſsimarū ornamentis ita circumpoſita & onerata, vt naues quæ ex Tharſis aduehebātur, precio-
ſis rebus erāt onuſtæ. Qua ratione, etiam reges & principes in nimia pompa & ſuperbia gradiētes,
non omnino male nuncupare licebit naues Tharſis: eo ꝙ tantū videantur geſtare diuitiarum, quā-
tum nauis ex Tharſis aduenieēs. Poſſet etiam ad literā iutelligi iſta contritio nauium Tharſis, & per
ſpiritū vehementem ventus validus: vt ſignificetur, Deum ſua potentia per ventorum (quos in ma-
nu ſua habet) validitatem, poſſe gentiū fiduciam & regum diuitias facile cōterere, corúmq; diuitias
& poteſtatem in manu ſua habere, & ad nihilum poſſe cum voluerit redigere. ¶ Verſu 8. Suſ. Deus G
miſer. tuam in medio tem. tui. Quoniam Dei miſericordia humano generi exhibita, æquæ vicina
eſt omnibus. quicunq; habitant in ea, idcirco in medio templi ſuſcepta dicitur. Quòd enim in me-
dio eſt, omnibus qui in circuitu ſunt, æque eſt proximum: quemadmodū centrum in circulo, cōpa-
ratione ad omnes partes circunferentiæ per circuitum. Hinc & in alio loco Pſalmiſta dicit, Domin⁹
Pſal.73. operatus eſt ſalutem in medio terræ. Cui etiam conſonat, quod Simeon iuſtus in manibus tenens
puerulum illum, in quo omnis miſericordia nobis exhibita eſt, canebat dicens, Viderunt oculi mei
Lucæ.2. ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omniū populorum. Ante faciem nanq; omnium populo-
rum. i. quod in medio omnium. A quo neq; illud abhorret, quod dilectus diſcipulus in Epiſtola de
1.Ioan.2. Chriſto domino loquens, ſcribit in hūc modum, Qui eſt (inquit) propiciatio pro peccatis noſtris:
nō pro noſtris autem tātum, ſed & pro totius mundi. Quod autē recte ſancta Eccleſia templū Dei
dicitur, nemo dubitare debet: quādoquidem Paulus etiam ſingulorum fidelium corpora templa au
1.Cor.6. det nominare, dicens, Neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui habitat in
vobis? Quanto rectius ergo vniuerſam ſanctorū cōgregationem appellabimus templum Dei? Non
1.Cor.1. eſt enim aliud templum, ꝙ̄ domus Deo ſanctificata, ad inhabitationem, & cultum debitū in ea Deo
exhibendum. Poſſet tamē in hoc verſiculo diſtinctius intelligi per miſericordiā ipſe Chriſtus domi
nus: qui ſicut (Appoſtolo teſte) datus eſt nobis à patre iuſtitia & redemptio: Ita nihil dubium, quin H
& miſericordia, atq; (vt iam mox ex Ioanne citauimus) propiciatio, eo ꝙ per ipſum ſim⁹ adepti diu
expectatam & multum expetitā miſericordiā. Per medium verò templi accipi poteſt vel ipſa Iudæa
ſiue populus Iudaicus, qui recte medium totius Eccleſiæ dici poteſt, ea ratiōe qua diximus verſu ſe-
cundo, latera Aquilonis ſignificare populum gentium, eo quod ſalus (iuxta verbum Saluatoris) ex
Iudæis orta ſit, & ex eis omnes gentes proceſſerint per circuitum. Vel ipſum etiā materiale templū
Ioan. 4. intelligi poteſt, quod in Hieroſolymis domino ſacrum erat. Atq; ad hunc intellectum ex antiqua
inſtitutione, in ſolemnitate glorioſæ virginalis purificationis verſiculus præſens ſolet pro introitu
Miſſę decātari, eo ꝙ tunc memoria agatur illius admirabilis gaudii, ꝙ ea, quam diximus præſens mi
ſericordia (id eſt, verbum factum caro, datum nobis à patre ad miſericordiam) in medio templi il-
lius oblata eſt à parentibus, & ſuſcepta à ſene ſancto Simeone, & altera veneranda vidua, nomine
Lucę.2. Anna: in quibus tota iam Eccleſia pòſt ventura ſignabatur, & in quibus ipſa Chriſtum iam ſuſci-
piebat ſuam miſericordiam. ¶ Verſu nono. Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua. Sicut no-
men Diuinitatis ſnmmum eſt, atq; etiam nomen Ieſu nomen eſt ſuper omne nomen, ita & laus tā
Dei patris, quam Chriſti filii, ſumma eſt, & ſuperat omnem laudem: atque ideo recte dicitur, quod
ſecundum nomen eius ſit & laus eius. Nam & apud homines, ſecundum nomen vnicuiq; laus & ho
nor cōpetit. Qui enim dominus appellatur & pater, huic ratione huiuſcemodi duplicis nominis,

A duplex item honor cōpetit. Propter quod apud Prophetā dominus expostulat, dicēs, Si pater sum vbi est honor meus? Et si domin⁹, vbi est timor meus? Et verò q dux est, aut rex: aut imperator, aut aliud huiusmodi, manifestum est, secūdum hæc nomina laudē & honorē cōpetere. Cum ergo dominus noster, per quē nos tantam misericordiam suscepimus, sit nobis pater, dominus, dux pastor, saluator, defensor, iudex, pontifex in æternū, Rex regū, & dominus dominantiū, & (quod omniū maximū est) Deus super omnia benedictus, consequitur secundū hæc omnia, ipsum esse in immēsum laudabilem, neque laudis aut honoris obsequia nos illi posse vllo pacto condigna reddere. Ioan.10. Heb.7. Apo.19. Rom.9.

¶Versu eodem, Iustitia plena est dextera tua. Per dexterā Dei plenam iustitia, intelligit Elucidatio Dei retributionē, tam erga bonos, quàm erga malos, secundum summam iustitiam vnicuiq; pro operibus mercedem dispensantem. Idque admodum conuenienter, quoniam per dexterā solet fieri datio & mercedis exhibitio. Quicquid enim damus aut reddimus, aut persoluim⁹, per dexterā manū facim⁹, Et huic expositioni manifeste satis cōsentit, quod sequitur de iudiciis domini, propter quæ lætari iubētur fideles: Veruntamē posset dextera domini etiam hoc loco accipi, secundū quod aliàs plerunq; solet, pro Dei potentia & virtute: quæ dicitur esse plena iustitia, quoniā sic Deus potētissimus est, ut tamen sit pariter & iustissimus: quod sane & magnæ laudis materia est, & fidelib⁹ omnibus causa magni gaudii. Nam hominum potentiam fere iniustitia solet coinquinare, dū contra
B iustitiam vel innocētes puniunt, vel nocentes absoluūt: sicq; illorum dextera vacua fit iustitia, & in tyrannidē conuertitur potentia dexteræ eorum. Longissime autē hoc abest à Dei dextera, vt vlla iniustitia possit in ea contineri. ¶Versu.10. Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudæ, Merito sane lætētur fideles, propter iudicia domini, Verè enim maxima est causa gaudii, omnib⁹, qui piæ ac bonæ sunt voluntatis, quòd iudicem talem habeant, qui in æquitate & iustitia omnes est iudicaturus, ita vt neminē hominum sit absq; demerito per calumniam cōdemnaturus, neq; ecōtrario quēquam sit peruersum impunitum relicturus. Neq; enim tam potens quisquā, tam immobilis aut terribilis possit inueniri, cuius gratia ipse aliter sit iudicaturus, quàm expostulet iustitia: Neque quisquā tam prudēs, astutus, aut callidus poterit inueniri, qui illum possit vel falsa persuasione decipere, vel muneribus aut adulationibus peruertere à recto iudicio: vt vel innocēs quisquā ab eo nō accipiat bona præmia, vel noxius non recipiat iusta tormenta. Et licet hanc iudiciorū Dei summam æquitatē homines impii & peruersi sibi male conscii, faciāt sibi doloris causam (ingemiscūt enim siquādo ista attētius recogitant, mallēntq; esse Deum vt hominē, quem vel minis suę potētiæ perterrefacere possent, aut suauiloquētia vel astutia possent decipere, ne recta iudicaret iudicia. Sic enim spē haberent euadendi æterna supplicia, quæ iam certò expectant, & consequendi bona cęlestia de
C quibus desperāt) filiæ tamē Iudæ, fideles animæ summā in hac æquitate accipiūt consolationem nimirū hac ex re certissimi, quòd suorū laborū præmio non poterunt fraudari, neq; pro vlla re quā ipsi non cōmiserint, vltionē pati. Nā si non essent iusta Dei iudicia, si nō esset eius dextera plena iustitia, sed secundum personarum acceptionē iudicaret, non secundum opera, sed secūdum affectionem, aut quēlibet personę respectum, vt homo, verè misere ageretur nobiscū, & minimū esset pauperculis nobis fiduciæ: maxime, cum omnibus peractis fideliter, & post constantē perseuerationē vsq; in finē, necdum certi essemus de beato præmio: exaduerso verò eos qui in perpetuum vacassēt iniustitiæ, cōtingeret hoc pacto pœnas euadere, & præmia bona cōsequi. Pro hac re, si dexterā haberet Deus cōmixtam cum iniustitia, lætaretur quidem Sinagoga Satanæ, & exultarēt filii Belial. Mōs autem Sion lætari debet, & exultare oportet filias Iudę, propter iusta iudicia domini. Vnde & in alio Psalmo, in eandē sententiam dicitur, Confiteantur tibi populi Deus, confiteātur tibi populi omnes, Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gētes in terra dirigis. Hsal.66.

¶Versu vltimo, Quoniam hic est Deus Deus noster, & cætera. Nota quòd hic versus secundū sentētiam coniungi debet immediate cum præcedēti, ad hūc modum, Vt enarretis in progenie altera quoniam hic est Deus Deus noster, & cætera, Nā, quoniam, non videtur accipi vt dicat causalitatē sed tantum continuationem, non valens nisi quod continuatiue acceptum: vt indicetur id quod
D sequitur, esse ipsum quod annunciari velit.

XLVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Totus moralis est hic psalmus, vanitatem & miseriā peccatorū pulcherrime ponēs ante oculos. In quo præmissa exhortatione, & velut ad concionē conuocatis omnis cōditionis hominibus, & beneuolētia ex dicendorū vtilitate captata, versu quarto proponit quæstionē: quid videlicet sit, propter quod in die mala, in die mortis atque iudicii, debeat homo sibi metuere, quam & stati (licet ænigmatice & obscure satis) dissoluit: sub iniquitate calcanei indicans proximi oppreßionē & supergreßionē (quæ diuitibus sæculi & potentibus plurimum solet esse familiaris) ipsū esse propter quod potißimū in die illa timere debeat homo, & merito sane timere, eo quòd ab ira diei illius, qui hac calcanei iniquitate cōprehēsi fuerint, nullo precio poterunt redimi, neque vllius auxilio liberari: sed mortem sempiternā sustinebūt, absque vlla spe euasionis aut liberationis suæ. Atque hæc quidem, octo primis versibus. A versu autem nono, vanitatem eiusmodi hominū describit, qui non considerantes vētura æterni interius super se tormēta, insipiētes & stulte sibiipsis per iniustitiā & oppreßionē superinducūt perditionē pro temporariis diuitiis, quas, velit, nolit, per mortē hīc abeūtes relinquere cogūtur aliis, ipsi inhabitaturi in sepulchris & inferni fouea: cū eorū domos, quas magno sumptu sibi extruxerant, de progenie in progeniē transeant ad possessores diuersos, Vbi obiter versu duodecimo, quasi lamētādo deflet, quòd dignitatis suæ obliti homines irā rebus perituris inhiantes, sese iumētis æ-

qui parant:mox ad illorum infœlicitatem & vanitatem rediens deſribendam, quos per vias ſuas malas dicit ad infernum deducendos, & à morte deuorandos, iuſtiſque velut ſcabellum ſubiiciendos, & omni deſtruendos auxilio. Verſu autem decimo ſexto, ab hac miſeria ſe fore liberum confidenter pronũciat, ac de iniquitate calcanei nihil ſibi male conſcius: ſub ſua perſona indubie & alios ſui ſimiles, id eſt, fideles & iuſtos animare volens, ne ſupra explicita debeãt metuere ſupplicia, ſimúlque exhortationẽ facit iuſtis omnibus, ne magnifaciant quam vident in impio temporalem proſperitatem, ex conſideratione eius, quæ poſt ſubſequutura eſt, æterna egeſtate & miſeria: eo quòd neque ſecum deferet rerum ſuarum aliquid, neque lumen ſit vltra in ſempiternum viſurus, coniectus in exteriores tenebas. Rurſúmque illud quod verſu duodecimo de humanæ naturæ indigna à ſemetipſa vilificatione & conculcatione dixerat, velut rem abominabilem nunquam ſatis dolendam, replicans, ita terminat Pſalmũ optimis cõſiderationibus admodũ fœcundum, modo ſpiritalẽ cõſequatur lectorẽ. Nã prudẽtibus ſæculi, aut mũdi ſapiẽtibus, veniæ magis videbuntur, quæ aduerſus illorum peſſimas affectiones cum grandi terrore proponuntur.

QVADRAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem.*

2 *Quique terrigenæ & filij hominum: ſimul in vnum diues & pauper.*

3 *Os meum loquetur ſapientiam: ✳ & meditatio cordis mei prudentiam.* Pſal.84.

4 *Inclinabo in parabolam aurem meam: ✳ aperiam in pſalterio propoſitionem meam.*

5 *Cur timebo in die mala: ✳ iniquitas calcanei circundabit me.* 1.The.4.

6 *Qui confidũt in virtute ſua: ✳ & in multitudine diuitiarũ ſuarum gloriantur.*

7 *Frater non redimit ✳ redimet homo: ✳ & non dabit Deo placationem.*

HÆc quæ ego loquar: audite vniuerſi populi: vniuerſi habitatores orbis non ſolum auribus corporis ſuſcipite, ſed etiam cordis auditu interius percipite, intra pectoris arcana & ſecreta cordis ea condituri. Erunt enim quę ſum dictur⁹, vniuerſis ad bene beatéque viuendum, & ſalubriter moriendũ vehemẽter conducentia. 2. Audite (inquam) quicunque ignobiles de terra nati homines, & omnes filii hominum, ſiue plębei, ſiue nobiles, pariter abſque diſcretiõe diuites & pauperes, puſilli & magni, & cuiuſcunque ſitis conditionis. Æque enim que ſum dicturus conducẽt omnibus, neque minus ſunt vt audiantur, diuiti quàm pauperi, nobili quàm ignobili neceſſaria. 3. Ecce loquar ego per os meum verba ſapientiæ, per quæ in rebus quæ ſupra hominem ſunt inſtruatur quiſquis attenderit: ⁎ & ex multa ac profunda meditatione cordis mei ego loquar doctrinam prudentiæ, per quam in agẽdis inſtruẽtur omnes qui attentis auribus perceperint eam. 4. Quæ autem loquar, non à meipſo loquar, ſed applicabo prius auditũ cordis interius docenti per ænigmata quaſi in parabolis, quaſi per velamen: cuiuſmodi eſt eruditio omnis interior ex Deo, quæ in hac vita mortali ſuſcipitur: ⁎ atque vbi ex vnctione interiori accepero, tum demum proponam quod proponẽdum fuerit problema meum, aut ænigma, aut eruditionẽ quam voluero, in cantico Pſalmi, quod decanto in inſtrumento Pſalterii. Nam eſt hæc voluptas cordis mei, in cantico Pſalterii apertius proponere vtilitati hominum, quæ ego ex interiori alloquutione quaſi parabolas, quaſi per ſpeculum in ænigmate, accipio. 5. Propoſitio autẽ quã propono, hæc eſt: quidnã ſit ipſum, ob quod merito & iuſto timore timere debeat homo in die mala, in die mortis atq; iudicii Dei: hãc ꝓpoſitionẽ, quaſi baſim & cardinẽ toti⁹ mei cantici propono, circa cuius diſſolutionẽ totus mei cãtici diſcurſus verſabitur: ⁎ cui quidẽ ꝓpoſitioni reſpõdere cupiẽs, illud in primis aſſeuero, ꝙ iniquitas qua homo proximũ ſuum circũuenit & ſupergreditur, quaſi calcaneo ipſum ſupplãtans, ipſa eſt quæ hominem circundabit in die mala, & in nouiſsimo cõprehẽdet, cõſtringet, & obligabit in dãnationẽ: ac proinde, eadẽ ipſa eſt propter quã in die mala merito debeat homo timere. 6. Huiuſmodi autem ſunt, qui ſtultã & vanã fiduciã habent in potentia & fortitudine ſua, atq; eorum quos ſibi habẽt ſubiectos: per quam nimiam potẽtiam fit, vt neminẽ metuentes, audacter conculcẽt, opprimãt, & ſupplantẽt proximos ſuos ⁎ & qui vana exultatione lætãtur, & gloriantur in abũdantia ſubſtãtiæ & diuitiarum ſuarum: per quam vanam confidẽtiam, ſtulte exiſtimãtes neminem ſibi poſſe reſiſtere aut contradicere, audẽt nequiter pauperes & inferiores ſuo calcaneo cõterere: hos (inquam) iniquitas calcanei circundabit, & his in die mala eſt metuẽdum. 7. Huius autẽ rei cauſam (id eſt, quare huiuſmodi in die mala ſit timẽdũ) facile aduertimus, ſi illius diei diſtrictionẽ diligẽtius cõtẽplemur. Ecce enim in die illa, ne frater quidẽ fratrẽ poterit redimere. & de ãguſtiis atq; pœnis maximis (quibus tũ opprimẽt illi, qui nũc alios ſuo calcaneo cõculcãt) liberare: ⁎ & quomodo vllus alius hominũ huiuſmodi poterit redimere? Nam cum frater non poſsit fratrẽ redimere, quis alienus id poterit? ⁎ & nõ poterit huiuſmodi proximorum ſupplãtator,

A quantumuis diues aut potēs,quicquā tunc dare Deo,quo ipsius iram placet, aut manus effugiat: imò neq; frater quicquam inuenire ꝓ eo poterit,neq; vllus hominum,quo tunc ira Dei placetur,& ipse è manibus iudicis tremendi redimatur,in quas incidit mortuus in iniquitate sua. Heb.12. Horrēdum enim est sic incidere in manus Dei viuētis:& his qui sic in eas incidunt,meritò est in die mala timēdū.

*8 Et precium redemptionis animæ suæ: * & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem.*

8. Et non poterit offerre aut dare Deo vllam rē,per quam possit redimere animam suam de manibus eius,& de sentētia ac pœnis grauissimis,in quas incidit per iniquitatē suam: * imò laborabit ferētq; grauia,& cruciabitur in sæcula sæculorum absq; cessatione aut fine, in tormentis sempiternis:& quanquam in æternis cruciatibus sic laborabit,non cōsumetur tamen,nec deficiet in sempiternum,neq; mortem quærēs inueniet eā:sed in sempiternū permanebit in substātia,vt imperpetuū crucietur in pœna: neq; vnquā per cruciatus deficiet à subsistētia, vt perpetuo ferre possit tormēta.

9 Non videbit interitū B *cum viderit sapientes morientes:*

9. Miseri autem huiusmodi suppplātatores non respiciunt neq; attēdunt ad interitū istum æternū,qui eos manet:istā sempiternā mortē quam experientur,non habēt āte oculos,cum vidēt etiā sapiētes & bonos viros moriētes.Putant enim,cū etiam bonos & sapiētes conspiciūt morientes,ꝙ omniū sit æqua cōditio,& æqualis sit mors omniū:& arbitrātur hac ratione, quò nihil amplius sit præmii bonis q̃ malis,eo quòd ad nihil attēdāt nisi quod vident oculis corporis,neq; sciunt ad ventura respicere,sed tantū in præsentia defigunt oculos:

** simul insipiens & stultus peribunt.*

* scire autē hos oportet,quòd pariter & insipiētes atq; increduli(qui credunt non esse vitā post hāc vitā,neq; bonis,neq; malis dignam remunerationē)atq; etiā stulti & vani homines(qui licet credere se dicāt, tamē factis negāt,& reipsa ante oculos se nō habere monstrāt) Titum.1 hi, inquā,pariter in perditionem ibūt per insipientiā &stultitiam suā,cum per mortem à corpore abscesserint. Æqua enim vtriusq; horum erit portio.

10 Et relinquent alienis diuitias suas:

10. Ipsi autem in perditionē æternā hinc abeūtes,diuitias suas(ꝓpter quas cōquirendas & coaceruandas in perditionē & damnationē proiecerūt semetipsos)cogētur aliis relinquere, à quibus iam per mortē sunt prorsus facti alieni: ita vt nullo auxilio,nullo suffragio,ab eis valeāt vltra adiuuari: frequenter etiā prorsus alienis secundū sanguinē & cognationē,dum ignoti & extranei eorū substantiam diripiūt,vbi vel hæredes defuerint,vel defraudari eos contigerit:certè ipsi nūquā vltra post abscessum,coaceruatis fruentur diuitiis:

C

** & sepulchra eorum domus illorum in æternum.*

* & non redibūt amplius de sepulchris,in quibus eorum corpora posita fuerint,vt recipiāt relictas diuitias:sed in eis permanebūt quasi in domibus suis & māsionibus hæreditariis resoluēdi in cinerem atq; putredinem,donec veniat cōsummatio sæculi,& tēpus generalis resuscitationis omnium:* loca etiam inferni, in quo sepultæ sunt animæ eorum,domus illorum erūt in sempiternū,è quibus nunquā emigrabunt. Lucę.16.

11 Tabernacula eorum in progenie & progenie:

11. Domus autē & habitacula quæ ædificauerant sibi super terrā(quæ tamē ipsi non nisi vt tabernacula breui transcursu inhabitare permissi sunt)permanebunt & perstabūt in plures generationes, & inhabitabūt ī eis posteri,cū ipsi qui ea ędificauerunt in sepulchris suis delitescēt:

** vocauerunt nomina* D *sua in terris suis.*

nomina sua magna & solemnia facere studuerūt in terris,suorum nominū appellationes indētes ædificiis atq; possessionib⁹ suis:à suis nominib⁹ illa appellantes,vt sic nomē suū immortale redderēt.

12 Homo cum in honore esset, non intellexit:

12. Sic misere seipsos miseri homines per sua vitia perdunt & proiiciunt,nō attēdentes ad dignitatem cōditionis suæ, sic sibi falsā nobilitatē & dignitatē quærūt,postquā veram quæ in ipsis est proiecerūt.Cū enim à Deo in magno honore& magnifica gloria essent creati(nimirū ad imaginē & similitudinē dei creatoris sui:similes angelis quantū ad rationalis animæ,quæ in ipsis à Deo infusa est,dignitatē,secundū quam etiam immortales sunt,& deiformitatis atq; Dei filiationis capaces) nō intellexerūt honorē in quo eos posuit De⁹,neq; cognouerūt gloriā in qua cōditi sunt ab illo:

** comparatus est iumentis insipiētibus, & similis factus est illis.*

* sicq; obliti suę dignitatis,cōparauerūt, ęquauerūt, & assimilauerūt semetipsos iumētis irrationabilib⁹: facti sunt similes equis & mulis in quibus nō est ratio vel intellectus: dū non secundū spiritus ductū,sed secundū carnis cōcupiscētias bestiarum more,feruntur in sola tēporaria & terrena:nō attendentes nisi ad ea quæ sensib⁹ exposita sunt temporaria,æternorum(quòd sensibus non pateant)prorsus nullam habētes considerationem: Psalm.31 quēadmodum irrationabilia bru-

Ioelis.1.

13 Hæc via illorum scādalum ipsis:

** & postea in ore suo complacebunt.*

14 Sicut oues in inferno positi sunt:

Apo.20. 1.Cor.6. Psa.146. ** mors depascet eos.*

15 Et dominabuntur eorum iusti in matutino:

1.Co.4.

** & auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.*

Iob.17. *16 Veruntamen Deus redimet animam meā de manu inferni:*

** cum acceperit me.*

17 Ne timueris,cū diues factus fuerit homo:

** & cū multiplicata fuerit gloria domus eius.*

18 Quoniam cum interierit non sumet omnia:

Iob.1. ** neq; descendet cum eo gloria eius.*

19 Quia anima eius in Lucæ.12. *vita ipsius benedicetur*

Lucæ.6.

** confitebitur tibi cum benefeceris ei.*

ta,non nisi in præsentia respiciunt exposita sensibus:* Sunt etiam in E
hoc similes facti iumentis insipiētibus,quòd sicut cōputrescūt & fœ
dantur iumēta in stercore suo ,sic & hi infœditate concupiscentiarū
suarum & sordibus peccatorum semetipsos defœdāt,& cōputrescūt
ac misere cōsumūtur in eis:& queādmodū iumēta per omnia ductū
sequūtur sensualis appetitus, vtpote superiorē non habētes rationē:
sic & homines isti carnis affectū sequūtur, frustra reclamante ratio-
ne,secundum quam,appetitum sensualē frænare debuerunt.13. Hæc
est via,hic est modus operationis & vitę ipsorum,in omni irrationa
litate & sensualitate,pecudū more, quæ ipsis erit in scādalū & ruinā
sempiternā,nimirū causa iustæ cōdemnationis eorū,per quā pręcipi
tes dabuntur,& ruēt in profundum inferni:* & posteaquā ita suam
iniquitatis & īiustitiæ viā cucurrerīt,posteaquā suas prauitates bene
perfecerint,adhuc in ore suo seipsos iactitāt atq; collaudāt, quasi re
bene gesta:propter impœnitētiā & obstinationē, in malitiis suis glo
riātes,atq; seinuicē etiam in malefactis commendantes .14.Propter
hoc ī infernū detrudētur & cōcludētur,vt esca sint diaboli , & ignis F
æterni,quomodo oues occisionis ī stabulis ponūtur,& cōclusæ ser-
uantur,vt mactētur atq; edantur:* illic autē non ipsi pascentur,vt in
mundo pasti fuerāt terrenarū rerum abundātia: sed ecōtrario depa-
scētur,vorabūtur,& cōsumētur à morte sempiterna,comedéntq; e-
os damnatio,mors & diabolus:morte æterna mordebūtur,atq; cru
ciabūtur in sæcula.15.Iusti autē quos hîc suo calcaneo oppresserunt,
accipiēt sup eos dominiū & exaltationē,etiā iudices constituti īpio-
rū oppressorū suorū,habētes in manibus suis gladios ancipites,vt fa
ciāt vnà cū domino suo iudiciū cōscriptū in eis: ita(inquā)domina-
būtur eorū,tunc cū exortus fuerit post tenebras hui⁹ tēporis dies do
mini clarus & lucid⁹,qui illuminabit abscōdita tenebrarū, & occul-
ta producet in lucē:queādmodū fieri solet,cū post tenebras,matuti-
no tenpore,solis fulgor aduenerit:* & auxilium eorū omne quodā
gloria sua,potētia atq; diuitiis habuerāt super terrā, auferetur,atque
deficiet ab eis ī iferno positis:neq; vlla res erit, quæ ipsis possit vltra G
ferre auxiliū, vbi semel in hunc lacū descēderint,in quo nulla est re-
dēptio.16.Quāquā autē ita sciam impios homines in has deuēturos
esse miserias,spē tamen firmā habeo in Dei misericordia,& bonę cō
sciētiæ testimonio securus, ꝙ meā animā liberabit De⁹ de manu in-
ferni,& saluabit de potestate mortis atq; diaboli: * tūc cum ei placi-
tum erit suscipere me ex hac vita corporis,& accipere à me spiritum
meū.Firmissime enī cōfido,ꝙ cum illi placitū fuerit me trāsferre de
vita hac mortali, non patietur animā serui sui venire in loca tormē-
torū deputata impiis: sed in locum gaudii æterni magis trāsferet ser
uos suos.17.Te verò moneo,quisquis iustitiā diligis,& oppresiones
forsitā ab impiis sustines,ne timeas,neq; admireris quasi magnū ali-
quid,neq; cōturberis pro hoc,si videas quēpiam tēporaliter diuitem
factū abundare rebus omnibus tēporariis:* & ne magni æstimes,cū
videris gloriā domus eius (id est,diuitias,possessiones,familiā,& ho
nores ipsius)multiplicatam esse,aut creuisse vehemēter:cū multis di
uitiis videris abundantē,aut multis ornatum honoribus,& aliis hu- H
ius mūdi prosperitatibus affluētē.18.Ne magni hæc æstimes(inquā)
quoniā omnia hæc quæ vides,necesse erit illū velit,nolit,in hoc mū-
do relinquere,cum per mortē emigrabit anima è corpore:neq; pote
rit quicquā eorum secum deferre,quæ hic possidet:sed queādmodū
nudus ex vtero matris egressus est,ita & nud⁹ reuertetur in terrā,de-
scendétq; in infernum:* neq; poterit cum eo descendere,siue secun
dum corpus in sepulchrum,siue secūdum animā in infernum gloria
huius sæculi,neq; substātia,neque possessiones,neque honores,ne-
que fama,neq: potestas, neq; aliud quicquā eorū in quibus fuerat in
vita sua vane gloriatus.19.Quoniā quidē benedicet animę suę in vi
ta sua, blādietur animæ suæ,& inuitabit eā,iubebítq; comedere,epu
lari,bibere, atq; deliciari in parta diuitiarū abundantia: * suscipiet e-
tiā ab aliis sibi similibus benedictiones, id est,adulationes & blandas
assentationes, queādmodū facere solent parasiti diuitibus:& bene-
dicēt eis omnes homines:* confitebitur tibi,& laudabit te quisquis
es qui illi benefeceris:tātum laudem & cōmēdationem,vel solo ver
bo gratiarum actionē accipies, quisquis es qui illi vel vllius muneris

A

20 Introibit vsque in progenies patrum suorum: ✻ vsque in æternũ non videbit lumen.

21 Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

B

donatione, vel obsequii exhibitione, impẽderis beneficium. Putant enim ob gloriam diuitiarum suarũ, omnia sibi velut debita esse: propter quod magnum putant, si vel gratias agãt pro accepto beneficio 20. Licet autem nũc in hac vita sic floreat impius, veniet tamen tempus mortis eius, quãdo apponetur ad patres suos, & accedet ad illos in infernum: quorum in vita imitatus est prauitates: ⁎ quando etiam patri suo diabolo & angelis eius in tormentis associabitur: ⁎ ac tunc Matt.25.
quidem in tenebras exteriores coniicietur, in caminum ignis, vbi inæternum lumen non videat gloriæ Dei: sed in sempiternis degat tenebris atque horroribus, in damnatione æterna. 21. Concludens hũc meæ propositionis tractatum & Psalmum, illud gemẽs repeto, quòd Iob.10.
non attendentes homines ad honorem & nobilitatem conditionis suæ, seipsos nimium deiiciunt, dum se misere æquiparant, & similes faciunt bestiis rationis expertibus, & illis se per carnis concupiscentias & rerum temporalium auiditatem assimilant, suæ dignitatis nullam habentes rationem. Hæc etenim res est, propter quã merito in die mala timere oporteat. In huius rei cõsideratione, vera est sapientia & prudentia, quam ab initio pollicicitus sum docere omnes attendentes meo cantico.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XLVIII.

Versu secundo, Quiq; terrigenæ & filii hominũ. Inter duas illas copulatiua coniunctione iũctas particulas, nẽpe terrigenas & filios hominum, ex Hebræo apparet talem esse differẽtiã vt primũ plębeios designet & ignobiles, quos etiam ethnicorũ literæ, terræ filios nõnunq̃ appellare solent, quasi nulla natiuitatis suæ origine insignes: secundum verò nobiles & egregios, insignibus ortos natalibus. Aut vt primũ ad malos & terrenos homines, secundũ verò ab bonos, & secundum rationem bene viuentes referatur. Nam in Hebræo priore loco dicitur, Filii Adã: secũdo autem filii Isi. Recte autem ad auditum horum quæ in Psalmo isto proferuntur, omnes conuocat cõcionaturus Propheta. Nemo enim est siue diues, siue pauper, nobilis siue ignobilis, ad quẽ non ista attineant. ¶ Versu .4. Inclinabo in parabolam aurem meam. Per parabolã in Elucidatione intelleximus doctrinã, quam interius magisterio Dei cordis aure accipimus: quæ propter obscuritatẽ donec non facie ad faciem contẽplamur quod discimus, sed tantum per speculũ videmus in 1.Cor.13.
C ænigmate, non male prouerbiũ, similitudo, aut parabola dicitur: qnanuis alii ob hoc putẽt diuinam sapiẽtiam dici parabolam siue prouerbium, quod sapiẽtia Dei est stultitia huius mundi, Quasi enim 1.Cor.3.
in prouerbium & in derisionẽ sunt carnalibus & mundanis hominibus, quæ docet interior spirit⁹ vnctio: iuxta quod Paulus ait, verbum crucis pereuntibus esse stultitiã, Iudæis verò etiã scandalum 1.Cor.1.
queẽadmodum ecõtrario, spiritualibus hominibus sapiẽtia mundi, parabola, prouerbium, & stultitia est. Videtur tamen prior intelligentia commodior, quam & beatus Augustinus approbat. ¶ Versu eodem, Aperiã in psalterio propositionem meam. In secũda parte versus, quod Latine habemus ꝓpositionẽ, Græce habetur problema: ex Hebræo autẽ vertunt beatus Hieronymus, atque etiam posteriores ĩterpretes, ænigma. Ex quo videtur hîc ꝓpositio vel problema significare quæstionẽ obscuram, & multis ad soluẽdum difficilẽ, cuiusmodi est ea quę versu quinto statim subiungitur: Cur timebo in die mala? Omnino enĩ magna & difficilis hæc quæstio est, bene ænigmatica, & obscuritatẽ magnam habẽs: quam sapiẽtum huius seculi plurimi inuenire nescierunt, dum alii maxime timẽdam tradiderunt egestatem ciborum, potuum, honorum, possessionũ, diuitiarum, sanitatis, atq; aliarum huiusmodi rerũ trãseuntium: in quibus cũ locarint fœlicitatem, recte cõsequutio infertur, contrariã fœlicitati miseriam siue infœlicitatẽ eos in prædictarũ rerũ defectu cõstituisse. Quid au-
D tem vere sit timendum, & quid sit quod ad veram miseriã, nẽpe æternam, hominẽ perducat, minime inuenerunt: atque ita, nec quid vere timendum sit, cognouerunt. ¶ Versu .5. Cur timebo in die mala? De die mala, etiam Psal. 40. dictum fuit, eum qui super egenum & pauperem intelligit in die mala liberandum. Dicitur autẽ dies mortis vel potius iudicii, dies mala, non quidem bonis, sed impiis, quibus (iuxta Prophetarum oracula) erit dies vltionis dies interfectionis, dies tribulationis, dies tenebrarum, dies magnus, terribilis & crudelis, dies furoris, indignationis, & consummatę iracũdiæ Dei. His enim atq; aliis huiusmodi terribilibus nominibus, passim diẽ istam inuenimus in scripturis nominari. Quod autẽ questionẽ proponit sub prima persona, dicẽs, cur timebo in die mala? & deinde etiã solutionem similiter ponit, dicẽs. Iniquitas calcanei mei circundabit me non ita accipiẽdum est, quasi de sua ipsius persona specialiter moueat quæstionẽ, aut subiungat responsiuam
E enunciationẽ: sed iuxta modũ cõsuetũ loquẽdi, sub suę personę expressione generalẽ, intendit sermonẽ: queẽadmodum si dicã ego interogans, Quid est, quod me potest facere abceptũ Deo meo & Quid est, quod me potest facere Deo detestabilẽ? ac deinde responsionem subiungã. Operationis bonæ studium me cõmendatum faciet Deo, mala autem opera me faciẽt ab illo haberi odio, sic loquens nõ de mea ipsius tãtum persona intendo, neq; questionẽ neque responsionem: sed sub expressione huius meæ personæ, sermonẽ intendo generalem de omnibus hominib⁹. ¶ Versu eodẽ, Iniquitas calcanei mei, Iniquitatẽ calcanei in secũda parte versus exponit Elucidatio iniustitiam calũnię siue oppressionis, aut deceptionis, qua quis (iuxta Apostoli dictũ) circumuenit aut supgredi-

tur fratrẽ:eo quòd hoc modo velut opprimatur,cõculcetur,aut supplãtetur proxim⁹,& quasi sub E
calcaneo teratur atq; prematur. Cui intelligẽtiæ apte videntur sequentia omnia consonare,in quibus de diuitibus huius sæculi fit sermo,quibus hoc viciũ admodũ est frequens & familiare. Similiter & illud cõsentit,quod apud Ioannẽ de Iudæ supplantatione loquẽs domin⁹ ait, Qui mãducat meum panẽ,leuabit super me,vel cõtra me calcaneum suum:pro quo vulgata Psalmi lectio Gallicana habet, Magnificauit super me supplãtionẽ.Vnde patet,per hanc calcanei leuationem,oppressionẽ,& deceptionẽ intelligi.Similiter loquitur in Genesi fraudat⁹ per Iacob benedictione paterna
Psal.40 Esau,cum se à fratre secundo deceptum atq; circunuentum,significare volẽs,eiulando dicebat,
Gen.17. Recte vocatum est nomẽ Iacob.Supplãtauit enim me,en altera vice.Primogenita mea ãtè tulit,& nunc secundo surripuit benedictionem meã.Attamen posset generaliter hæc iniquitas calcanei intelligi de omni peccato omniq; malitia cõuersationis humanæ: vt sic dicatur iniquitas calcanei,iniquitas quã operatur homo,& velut per quam ambulat. Omnis enim iniquitas quã calcat homo siue perambulat,circundabit eum,id est,irretiet,& quasi nexibus quibusdam inuoluet ad æternam damnationẽ.Posset insuper per hanc iniquitatẽ calcanei intelligi peccatũ, in quo quis ad finẽ vsq; & mortẽ perseuerat,& in quo quis moritur,eo quòd calcaneũ sit vltimum hominis,quo terrã contingimus:queadmodũ dicere solemus interdũ,à capite vsq; ad calcem,pro eo quod est,à principio vsque ad finem.Hæc autẽ iniquitas calcanei, hæc finalis, & ad finem vsque sine pænitentia in homine perseuerans impietas,ipsum in die mala est indubie circundatura.Primã tamen intelligentiã solam,vt potiorem,sequitur Elucidatio. ¶Versu .6. Qui confidunt in virute sua,& cætera.Dum hic statim ad tertiam personã transiit,postquam sub prima dixisset, Iniquitas calcanei circundabit me,significat(quod paulo ante diximus) etiam prius sub prima persona generalẽ se voluisse habere sermonẽ:cuius rei consideratio absurditatem quoq; tollit malæ cõnexionis, quæ prima facie videtur inter hunc versum & præcedentẽ.Nam licet secũdum vocem diuersitas videatur esse personæ,cum in quinto versu sit persona prima,in sexto autem tertia,secundũ rem tamẽ patet esse cõuenientiam, quoniam quantum ad sententiã etiã,in quinto versu de omnibus in genere tacite fit sermo sub expressione primæ personæ.Nontandum autẽ,quod nõ dicit simpliciter,qui potẽtes sunt aut diuitias habẽt, seu tãtum qui confidunt in virtute sua & in multitudine diuitiarum suarũ gloriãtur. Non enim omnibus diuitibus aut potentibus iniquitas calcanei cõuenit in cõprehensionẽ & obligationẽ, sed illis qui spem suam ponũt in eis, sic vt per suam potentiã atq; diuitias nihil formidẽt diuina iudicia,neq; magni æstiment proximis suis iniustitiã & calumniam facere. De huiusmodi enim Psalmus potissimum loquitur.¶Versu .7. Frater non redimit,redimet homo? Per fratrem intelligunt aliqui peculiariter Christum dominum,qui frater dignatus est fieri totius,generis G
nostri,quando ipsi placuit similem nobis humanitatis formam assumere, atque ita in filios Dei nos promouere.Sic enim frater noster factus est primum quidem,ratione assimilationis suę nobiscũ in forma humana.Deĩde etiam ratione adoptionis nobis collatæ, & ratione assimilationis nostrę ad ipsum secũdũ gloriã diuinitatis.Quãdo enim nobis potestatẽ dabat filios Dei fieri, simul & nobis potestatẽ dabat fieri fratres ipsius.Nam eiusdem patris filii,fratres sunt. Christus ergo nos sibi fratres fecit,cum eiusdẽ patris,cuius ipse est filius naturalis,non secundum adoptionẽ,filios constituit. Propter quod post resurrectionẽ dicebat mulieribus,Ite,dicite fratribus meis.Et iterum,Ascendo
Psal.21. ad patrẽ meum & patrem vestrum.Vnde & Paulus Apostolus,Nõ cõfunditur(inquit)fratres eos vocare,dicẽs,Nuntiabo nomen tuũ fratribus meis.De hoc ergo fratre sic intelligũt præsentem locum,Christus dominus qui est frater totius humani generis nostri amãtissimus,nec ipse quidẽ huiusmodi proximorum supplãtatores,& charitatis violatores est redempturus à morte aut damnatione. Nõ enim illis veniet salus Christi,neq; salutis effectum in illis habebit preciosa mors eius:& quis alius homo poterit illos redimere?Certe nemo,posteaquã frater ille non redimit,qui à morte solus saluare potẽs est,&redimere venit vniuersos credentes.¶Versu eodem, Non dabit Deo placationẽ suam,In secunda parte versus huius.7.placatio neutraliter accipitur,pro re qua placare vel placari quis potest.potẽstque exponi actiue vel passiue. Actiue sensus erit,Nõpoterit homo dare H
Deo quicquã,quo sibi eum placet,aut placatũ reddat,Passiue autẽ sensus erit: Nõ dabit Deo quicquã,quo placetur sibi Deus.Similiter & suam relatiuũ,facit sensum diuersum. Vel ei refert Deum,vt sit sensus,Nõ poterit homo quicquam dare,quo ipse Deus placetur.At sic quidẽ manifestum est quasi passiue accipi debere placationẽ.Si verò referat impium,de quo fit sermo,sensus est,Nõ dabit quisquã Deo placationẽ ipsius,siue pro ipso:hoc est,nihil dare poterit homo,per quod ipsi impio(in quo iniquitas calcanei inuenta fuerit)Deus valeat placari. Erit enim erga illum ira Dei omnino implacabilis.Quantum autem ad verbum dabit,potest esse sensus,Frater vel homo nõ dabit Deo placationẽ suã,pro impio videlicet circũdato iniquitate calcanei: vel ipse impius circundatus iniquitate calcanei,non dabit Deo placationem pro semetipso,& cætera.¶Versu.8.Laborabit impius inæternum:quoniã & hîc in vita temporali sollicitudines,labores, molestias, timores,& mille incõmoda sustinet pro rebus tẽporalibus,siue acquirẽdis, siue augmẽtandis siue conseruãdis,In futuro autẽ sæculo,tormenta grauissima perferet,& ea quidem nunquam finienda.Notãdũ enim est,quoniam non solum laborare dicitur homo,cum aliquid difficilis operis fecit, cui sit adiuncta difficultas & molestia siue fatigatio,verumetiam quoties difficilia perpetimur,æque laborare dici-
Eccle.17. mur,etiamsi nihil agamus operis.Secundum quem modũ Ecclesiastes se asserebat comperisse, omnia quæ sub sole sunt,laborem esse & afflictionem spiritus:laborem indubie pro molestia,vexatione,& afflictione accipiens.Similiter & Paulus Apostolus, molestias, tribulationes atq; persequu-

A tiones sustinere, frequenter laborare appellat. Itaq;, etiã si ab omni opere essent ociosi impii in hoc sæculo, dicuntur tamen laborare. Et in futuro, cũ ab omni opere erunt ociosi, quia tamen perferẽdis malis erunt pleni, & superpleni, rectè laborabunt in æternum. Et quanquam semper laborabũt, semper mala maxima sustinebunt, viuent tamen in sempiternum: quoniam Dei potẽtia, semper in vita conseruabuntur, vt semper laborent, vt semper crucientur. Erunt enim immortales, & incorruptibiles, mali æq; atque boni: & sicut hi viuent adhuc in finem, in æternum perstabunt immortales, vt semper gaudeant, semper cõuiuentur in mensa agni: ita illi semper viuent, vt semper crucientur, & laborent in lacu serpentis antiqui. Terribile autem est, quod hîc de impiis supplantatoribus coniunctim dicitur, quòd in æternum viuent, & in æternum laborabunt. Nã si tantum diceretur laborabunt, & viuent in æternum, spem possent audientes, concipere, ꝙ solum ad tempus aliquantũ essent laboraturi, ac deinde vita sempiterna absq; laboribus victuri: quemadmodum nonnulli errorum magistri, olim cõmenti sunt, quos satis Euangelicus sermo redarguit, dicens impios in supplicium æternum & in caminum ignis inextinguibilis proiiciendos. At si tantum diceretur, Laborabunt, & viuent, existimare possent, de labore in hac vita fieri sermonem, nullam autem post hãc vitam, aliam expectandã, in qua labor ipsis esset metuendus, quemadmodum brutales homines plurimi somniant. Atque hinc sanè parum terrerentur, cũ etiam labores illos, quos supra diximus, impii sibi dulces & suaues reputent. Nunc verò, dum vtrobiq; æternitas determinatur, dicitúrq;, & laborabunt in æternum, & viuent in æternum, aufertur spes omnis, vel per mortem, vel per tẽporis longitudinem effugiendi æterni supplicii. Quod si interroget quispiam: si hîc impii dicũtur victuri adhuc in finem, id est, in æternum, quur ergo bonis peculialiter in præmium addicunt sacrosancta Euangelia vitam æternam? Quomodo enim bonis in præmiũ proponitur, quod ipsis cõmune asseritur cum reptobis? Propter huius quæstionis solutionem, prẹmiserat propheta, laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. Laborare autem in æternum & viuere, verius in æternum mori est, q̃ in æternum viuere. Nã & ipsa impiorum vita æterna, mors æterna est. Viuent enim in morte: & ad hoc semper viuent corporis & animæ subsistentia, vt semper moriantur dãnatione & cruciatu. Nunquã eis vita deficiet, vt nunquam derelinquantur à morte: vt mortẽ nequeant effugere, nunquam vita discedet ab eis. Iustorum verò æterna vita ad hoc erit, vt nunquã valeant mori, vtq; in perpetuum mors sit elongata ab eis. Neq; quisquam est fide instructus, qui ignoret distinctionem beatæ huius vitæ æternæ bonorum, ab illa infœlici malorum. ¶ Versu 9. Simul insipiens & stultus peribunt. Insipiens & stultus in Elucidatione ita distinguntur, vt incipiens eũ signet, qui non sapit, neq; sentit de veritate, de Deo ac diuinis rebus, vt oportet: vt infideles homines, qui non credunt iustitiam Dei: cuiusmodi sunt pleriq; diuitum, & potentum sæculi, qui sibi persuadent, nõ fore post hanc vitam talem iustitiæ remunerationem, qualem sacræ literæ testantur. Stultus autem dicitur, quantum ad agenda, qui non agit quæ oportet, etiamsi sciat & sentiat vt debet: cuiusmodi sunt pleriq; nomine tantum Christiani, qui cum intellectu veritatem agnoscãt, opere tamen vanitatem demonstrant, & vani sunt: cuiusmodi etiã erant illi de quibus dicit Apostolus, ꝙ cum cognouissent Deum, nõ sicut Deum glorificauerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis. Qui tamẽ distinctionem istam vanam esse contenderet, & idem assereret verbis diuersis ad exaggerationem rei bis positum, hic poterit propositũ sermonem ita accipere, acsi dicatur, insipiẽtes & stulti omnes peribũt: hoc est (quemadmodũ iuxta vulgatum loquendi modum dici solet) insipiens vnus cum alio, siue stultus cum stulto, pariter omnes peribunt. ¶ Versu 10. Et relinquent alienis diuitias suas. Quomodo alienis relinquant diuitias suas impii, satis in Elucidatione monstratur. In eo autem quod sequitur, Sepulchra illorũ, domus illorum in æternum, notandum est, duplicem latere intelligentiã. Aut enim de sepulchris terrenis dictum accipimus, quantũ ad corpus, aut de mãsionibus inferni in quibus sepeliuntur damnati, iuxta quod in Euangelio de epulone diuite legimus, ꝙ sepultus fuerit in inferno. Clarum autem est illic sepulchra impiorum esse, vbi fuerint sepulti. Est tamen in duplici ista intelligentia hæc notanda diuersitas, quòd secundum priorem oporteat accipere particulam in ætenum improprie: nõ vt significet perfectam æternitatem, sed tempus vniuersum vsque ad consummationem sæculi. Nam si perfectam æternitatem significaret, consequeretur nõ esse impios de monumẽtis prodituros in nouissimo die: quod manifeste aduersatur verbis domini, dicẽtis, Amẽ dico vobis, quia venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filii Dei, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala, in resurrectionem iudicii. At verò iuxta alteram intelligentiam, quę de mansionibus loquitur inferni, particula, in æternum perfectam signat æternitatem. Mansiones enim infernales, erũt domus & habitacula impiorum in æternum. ¶ Versu 11. Tabernacula eorum in progenie & progenie. Diligenter notandum, ꝙ in priore versu dixit impiorum sepulchra esse domos illorum, & domos æternas. Hic verò, habitacula quę super terram extructa posteris relinquunt, non domos appellat, sed tabernacula. Non enim vacat mysterio, ista in loquendo discretio. Rectè enim habitacula, in quibus super terram homines inhabitant, tabernacula vocãtur: quoniam minimum temporis in eis permittuntur demorari, neque vlla in eis fixa aut stabilis mansio est. Frequenter enim cõtingit, vt mox postquam ædificata fuerint diuitum palatia, morte absorbeãtur, imò nõnunquam, & priusquam ad perfectum structura fuerit perducta: coguntúrq;, velint nolint, erecta multis laborib⁹ & sumptibus palatia posteris derelinquere: neque eis inhabitandi illa facultas, aut tempus conceditur. Et si conceditur, certè breue nimium est quod conceditur. Plerunq; enim homines ad multam ætatem deuenisse cernimus, priusquam erigant ædificia: atq; ita fit, vt mox post consummationem cogantur loco cedere. Deinde,

Margin: B (at "pii sibi dulces"); C (at "hanc vitam talem"); Roma. 1. (at "monstrant"); Lucæ. 16. (at "inferno. Clarum"); D (at "summationem sæculi"); Ioan. 5. (at "verò iuxta alteram")

quoniam impii, velint nolint, aduenas se confiteri debent super terram & peregrinos, non habent E
Hebr. 11. autem aduenæ ciuitatem manentem vbi aduenæ sunt, neq; domum fundamenta habentem. Et iterum,
Iob. 7. quoniam militia est vita hominis super terram, non habent autem qui in militia degunt fixas domos, sed in tabernaculis agunt: idcirco rectè impiorum domos, non domos, sed tabernacula secundum veritatem appellabimus. Sepulchra verò illorum, siue terrena, siue infernalia, rectè illorũ domus dicuntur propter stabilem & longissimam in eis mansionem. Nemini enim regum aut potentum concessum est tanto tempore inhabitare suum palatium, quàm coguntur inhabitare sepulchrum, vel infernum. Secunda autem pars huius versus, Vocauerunt nomina sua in terris suis, secundum eam sententiam accipienda est, quam exprimit aliquanto clarius beati Hieronymi ex Hebræo versio, habens in hunc modum, Vocauerunt nominibus suis terras suas. Huius autẽ rei patet exemplum in regibus nonnullis, quorum nominibus etiam ciuitates, & loca insignia legimus appellata: quemadmodum Cæsarea Philippi (de qua fit in Euangelio sermo) in honorem Cæsaris, Cæsarea nominata est: ab ipso autem eius ædificatore, siue renouatore, Philippi dicta est. Similiter Roma, à Romulo. Ita castra & domus quælibet insignes, à suis ædificatoribus plærunque denominantur: quemadmodum apud Louanienses arx Iulii in hodiernum vsque diem, ab ipso ædificatore Iulio, antiquam obtinet appellationem. ¶ Versu 12. Et homo cum in honore esset, nõ intellexit. Solet F
versus iste plerunq; ad totius generis humani naturam, eiúsq; lapsum, & à statu innocẽtiæ deiectionem, peculiariter applicari: quoniã videlicet cum in summo honore esset homo, à Deo conditus in originali iustitia, in omnimoda rectitudine, ab omnibus miseriis corporeis, quibus nũc subiacemᵘˢ, alienus, non attendit ad dignitatem suã, & ad Dei voluntatem vt permaneret in ea: sed oblitus sui, cõparatus est iumentis, & illis assimilatus est, eisdem subiectus miseriis, quibus illa subdita cõspicimus: factus similiter vt illa, mortalis famelicus, sitibundus, fatigabilis, æstu & gelu passibilis, variísq; morbis, ac corruptionibus obnoxius. Assimilatus etiam est illis, quantũ ad sensualitatis peruersum dominiũ, quæ ab ipsa transgressione cœpit suam in hominis corpore exercere tyrannidem, brutales motus frequenter contra rationis imperium in carne exuscitans, & confundens atq; perturbãs omnia: cum ante præuaricationem summa fuisset & iucundissima omnium virium inferiorũ obedientia, sub rationis & voluntatis imperio. Deniq;, cæcus factus est homo per transgressionem, & cælestibus rebus capiendis per vitiorum turpitudinem minime idoneus, brutorũ more sola spectans præsentia, non attendens in futura. Et hęc quidem recta & bona sententia est. Veruntamen ad propositum Psalmi, rectius ad singulos impios, Dei imaginem, quã in se gerunt, misere fœdantes, refertur intelligentia, iuxta modum in Elucidatione expressum. ¶ Versu 13. In ore suo cõplacebunt. Complacebunt, videtur improprie accipiendũ, pro Benedicent, quemadmodum habet æditio Romana G
id est, blandientur: & adulationes loquentur: vt cõplacebunt in ore suo, idem valeat quod placentia loquentur, vel ad complacendũ loquentur: quoniam videlicet inuicem adulantur, & ad complacendum loquuntur inuicem, postquam male egerint. Vel potius ipsimet sibi in malis complacẽdo,
Prou. 2. se iactitant de maleactis: quod consummatæ nequitiæ efficax indiciũ est. De quibus alibi dicit scri-
Psal. 51. ptura, Gloriãtur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Aduersus quos, alio Psalmo etiam inuehitur amara quæstione Psalmista, Quid gloriaris, inquiens, in malitia, qui potens es in iniquitate? Versu 15. Et dominabuntur eorũ iusti, &c. Quomodo iusti super impios accepturi sint dominium in die iudicii, manifeste ex pluribus tam veteris quàm noui testamenti locis est manifestum. Illud tantum hîc singulariter commemorabimus, quod de hac re in sacratissima Apocalypsi spiritᵘˢ loquitur Ecclesiis, Qui vicerit, inquit, & custodierit vsq; in finem opera mea, dabo illi potestatem
Apoc. 2. super Gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à patre meo, & dabo illi stellam matutinam. In sequenti autẽ parte huius versus, particula illa, à gloria eorum, geminã facit sententiam. Nam si coniungatur cum auxilio, adhunc modum, Auxilium eorum à gloria eorum, veterascet in inferno, erit sensus qui in elucidatione expressus est, Auxilium quod à gloria & potentia atq; diuitiis suis habere solebant, deficiet in inferno ab eis. Potest & iuxta ordinem localem connecti cum verbo Veterascet, erítq; sensus, Auxilium omne in inferno eis H
deficiet à gloria eorum quoniam à gloria eorum (id est, diuitiis & potentia) non vltra eis veniet auxilium, vt venire solebat cum agerent in terris: Recte enim deficiet, siue cessabit auxilium à gloria, dum ab ea vltra non veniet. Prior sensus clarior & conuenientior videtur. Veterascet autem pro Deficiet, & cunsumetur, siue auferretur dictum est quoniam quod antiquatur, & senescit (vt ait Paulus) prope interitum est: Et quoniam eius quod in propinquo est parua distantia est, ad illud cui
Hebr. 8. est propinquũ nõ omnino absurde Veterascere, pro Deficere dictum est. ¶ Versu 18. Non sumet omnia, licet secundum elocutionis vim valeret, quædã non sumet, particulariter, & negatiue enũciando: videtur tamen accipiendum, tanquam si vniuersale signum præponatur, negatio autem subsequatur, id est, Omnia non accipiet, hoc est, nulla accipiet. Neque enim hic loquendi modus scripturis sanctis est infrequens: quemadmodum cum Genesis quarto capitulo de Cain dici-
Gene. 4. tur, Posuit Deus signum in Cain, vt non eum interficeret omnis qui inuenisset eum. Sensus est, vt
Gen. 14. nullus eum interficeret. Et Genesis decimo quarto, cum Abraham dicit se non accepturum ex omnibus quæ de præda & victoria secum tulerat, sentit se ex omnibus non (id est, ex nullis) accepturum. Aut legere possumus hanc partem cum amara ironia, quasi minimum quidem dicentes, sed maximum significare volentes: sicq; eadem quæ prius dicta est, habetur sententia. ¶ Versu 19. Quia anima eius in vita ipsius benedicetur. Animæ impiorum in vita benedicitur, quoniam &
Lucæ. 12. sibiipsis benedicunt, blandiuntur, loquuntur dulcia: quẽadmodum diues ille in Euangelica parabo

A la, cuius ager fructus vberes attulerat, animæ suæ blandiebatur, dicens: Anima meã, habes multa bona in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Verũ quæ post mortem, huiusmodi benedictionẽ sequatur maledictio, subsequẽs Dei ad hunc diuitẽ responsio declarat, Stulte (inquit Deus) hac nocte repetent à te animam tuã: & quæ parasti, cuius erunt? Benedicuntur etiã, & blandas adulatoriásq; laudes accipiunt ab aliis, qui eos beatos prædicant, sed decipiunt. Ait enim sacrũ Euangelium, Væ vobis, cum benedixerint vobis omnes homines. Quantũ verò ad secundã partem, difficultas esse videtur propter personæ mutationẽ. Clarius enim fuisset, si subsequenter continuando sub persona tertia diceretur: Cõfitebitur benefacienti sibi, aut cõfitebitur illi qui sibi benefecerit. Nunc verò dũ subito secunda persona interponitur, incertum est ad quẽ sermo dirigatur. Et quidẽ in Elucidatione indicauimus, sermonẽ referri ad eum qui benefaciat impio potenti, qui propter cordis superbiã, magnam rem se facere existimat, cum acceptũ beneficiũ vel verbo agnoscit, & pro eo vel gratias agit. Nõ enim curant referre gratiã, qui etiam mercenariis suis & seruis solent iustã detinere mercedẽ, nec operariorum suorũ labores dignantur persoluere: magnũ putantes si non pro beneficio (quod solent nõ raro) etiam contumeliã reddant. Potest tamen sermo etiam ad Deũ dirigi, vt sit sensus, Impius cõfitebitur tibi, & tunc solũ te laudabit, cũ ei benefeceris, cũ pro voto ei præstiteris omnia. Nam si aliter illi q̃ postulat euenerit, statim paratus erit in blasphemiam & conuitia. Verum Lucæ. 6.
B hæc sententia non vsqueadeò forsitan vt prior arridebit profundius consideranti, quoniam hi impii, & in peruersitate obstinati, neq; cum bona accipiunt, Deo sciunt gratias agere. Non enim attendunt ad illum à quo manãt quę habent omnia: sed quasi à seipsis habeãt vniuersa, sic sibi placent, & stulti stulte sibiipsis benedicunt. ¶ Versu penul. Introi. vsq; in prog. pat. suo. Progenies patrum hic dicit generationes præteritas priorum ac progenitorũ suorum, illorum potissimum quorum imitatores in sua prauitate fuerunt. Malos enim patres sequentur ad pœnã mali filii: & quo illi priores descenderunt, eodẽ isti aduenient posteriores: vt simul cum malis patribus, mali filii in æternis tenebris crucientur. Possunt etiam diaboli per patres istos accipi, qui patres sunt omnium malorum. Nã peccat ab initio diabolus, & imitantur eum omnes qui sunt ex parte illius. Ad hos autem introibũt 1. Ioan. 3.
impii, vt cum eis in æternũ lumen non videant: quoniam Diuina sententia cõpellentur discedere ipsi in exteriores tenebras, & ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Mat. 25.

XLIX. PSALMI ARGVMENTVM.

INitium huius Psalmi de duplici Christi aduentu loquitur: priore videlicet, quo iam venit, & ex omnibus partibus terræ fideles vocauit incipiens à Hierusalem & Iudæa, vnde pulchritudo Euangelii processit: &
C *posteriori, quo vẽturus est in manifesta gloria, igne & valida tempestate præcedente cõspectum eius venientis ad iudiciũ, ad quod cœlũ & terrã (id est, cœlestes & terrenos) simul est aduocaturus, & sanctos suos est secũ congregaturus qui annũciauerunt eius aduentũ. Atque hæc 7 primis versibus. A versu autẽ 8, ad finẽ vsque Psalmi, Deus ipse introducitur loquens Israelitico populo suo, siue illi veteri, siue populo nouo, eundem instruens primum de sacrificio acceptabili, quo velit ab ipsis potissimum honorari: videlicet non corporalibus sacrificiis, hircis, vitulis, bobus, ouibus, aut huiusmodi, quorum vsu nec ipse opus habet, neque si opus haberet, necesse foret eum ista ab hominibus accipere (quandoquidem ipse domminus omnium, & abundat in omnibus) sed sacrificio laudis & inuocationis in aduersis, maxime se dicit honorari. Deinde à versu decimoseptimo, ad ministrum infidelem, sermonem conuertit, qui ipse indisciplinatus existens moribus, & ad omnem impietatem perpetrandam effusus, præsumit tamen Dei præcepta ore suo contaminato alios edocere: quem amara & aspera valde increpatione redarguit, prænuncians illi grauem suæ impietatis vltionem vltimo tandem versu, iterum replicans sacrificii acceptabilis propositionem.*

QVADRAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

D 1 *Deus deorum Dominus loquutus est:*

DEus altissimus super omnes Deos, ipse omnibus superior qui vel secundum hominũ falsam opinionẽ dii existimantur, vel participatione aliqua dii appellantur, qui etiam est vniuersorum dominus: ipse in diebus nouissimis, quando venit plenitudo temporis, adueniens in terras, audiri fecit in mundo Euangelii sui prædicationẽ, per orbem vniuersum ipsam diffundens: * & prædicatione sua vniuersam terrã vocauit ad regni adoptionẽ quã prædicabat, omnésq; fines terræ cõuocauit ad vnius fidei susceptionem vniúsq; corporis & Ecclesiæ compositionẽ: quod cœpit quidẽ in semetipso, peregit autem in apostolis, eorúmque successoribus.

** & vocauit terram.*

2 *A solis ortu vsquead occasum:*

2. Vocauit, inquam, terram vniuersam & omnes inhabitatores eius, ex omnibus gentibus & regnis, ab oriente vsque in occidentem, & à septemtrione vsque ad meridiem: per quatuor mundi plagas, vocem suæ prædicationis emittens: * pulchritudo tamen gloriæ eius & decor honoris eius (diuinitatis scilicet manifestatio, & gloriæ eius prędicatio) ex populo Iudaico processit, quoniã salus ex Iudęis orta est, exiitq; de Sion lex, & verbum domini de Hierusalem: eo quòd in Iudæa primum audita sit vox prædicationis Christi, ac deinde in om- Hebr. 2. Ioan. 4. Esaiæ. 2.

** ex Sion species decoris eius.*

3 *Deus manifeste veniet:*

Apoc.1.
Matt.16.
Esaiæ.3.

Apoc.1. *✱ Deus noster, & non silebit.*

Esaiæ.53.
Amos.
Apoc.5.

4 *Ignis in conspectu eius exardescet:*

✱ & in circuitu eius tempestas valida.

5 *Aduocabit cælum desursum:*

✱ & terram, discernere populum suum.

Matth.13
Ibidem.
Matt.25.

Mat.24. 6 *Congregate illi sanctos eius:*

1.The.4.

✱ qui ordinant testamentum eius super sacrificia. 1.Reg.15

7 *Et annũciabunt cæli iustitiam eius:*

Ioan.5.
Matt.16. *✱ quoniam Deus iudex est.*

8 *Audi popule meus, & loquar:*

✱ Israel & testificabor tibi:

✱ Deus Deus tuus ego sum. Exod.19

Deut.7. & 26. 9 *Non in sacrificiis tuis arguam te:*

✱ holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

10 *Non accipiam de domo tua vitulos:*

nes gentes sit Apostolico ministerio circunquaq; per omnia nunc E climata deriuata. 3. Ipse autem idem Deus noster qui in aduentu suo hoc quẽ modo diximus priore, occulte venit, & quasi sub silẽtio (nimirũ Deus occultus, homo manifestus) idẽ ipse aliàs adueniet manifeste: quãdo iudicaturꝰ viuos & mortuos, veniet cũ nubibꝰ in gloria & maiestate sua, cũ angelis suis, & cũ senioribus populi sui: ita manifeste & gloriose, vt eũ videat omnis oculus etiã qui illũ pupugerunt * adueniet, inquã, ipse dominus & Deus noster, in iudicis forma manifeste in oculis omniũ, & nequaquã in silentio vel occulto: ac tunc etiã futurũ est, vt ipse qui olim in aduẽtu priore occulto tacebat coram præside iudicandus, quasi agnus nõ aperiebat os suũ, idem ipse tũ secundo aduenięs quasi leo rugiat, & quasi iudex verus, ploquatur pronunciétq; cũ authoritate sententiã. 4. Cum autẽ ita secundò aduenerit, pręcedet ante conspectum eius ignis ille cõflagrationis, quo purgabitur mũdus, & quicunq; sunt in eo: qui vehemẽtia viriũ suarum fortiter omnia cõflagrabit atq; purgabit, iuxta decretũ diuinæ F voluntatis: * & erit in circuitu eius cũ adueniet valida tẽpestas, mira cõturbatio & cõmotio elementorũ omnium, & omniũ quæ sunt in mundo mirabilis cõmutatio. 5. Sic autẽ aduenięs aduocabit desuper ex cælis, adducétq; secũ eos qui in cælestibus secũ degũt, nimirũ angelos ministros suos, cũ quibus vnà veniet tanq̃ rex stipatus infinitis militũ turmis, atq; etiã Apostolos, aliósq; beatos spiritꝰ, qui iam cum ipso in cælo inhabitabãt. Et hos enim aduocabit & adducet, vel vt simul cũ eo tanq̃ assessores iudicẽt impios, vel vt perfectã in corpore iã accipiant remunerationem: * aduocabit item terrã. i. omnes terrenos & impios, aut homines vniuersos in suis corporibꝰ de terra resurgentes: sic, inquã, aduocabit tã desursum cælũ q̃ de deorsum terrã, vt ita in maiestate sua diiudicet atq; discernat populũ suum: vt videlicet malos separet de medio iustorũ, paleásq; & zizania igne cõburenda, diuidat & distinguat à tritico cõgregando in horrea: hædos quoq; separet ab ouibus, illis ad sinistrã, his ad dexterã iusta discretione locatis. 6. Vt autẽ hoc perficiat Deus, exite celeres ô ministri angeli, & congregate illi vestro ministerio electos eius à quatuor G vẽtis terræ, adducite eos resumptis corporibꝰ ante cõspectũ iudicis gloriosi, vt illi obuiã procedãt in nubibꝰ in aerea, sicq; semper amodo sint cũ domino: * qui sancti testamẽtũ & pactũ eius ordinauerũt ac disposuerũt super sacrificia, qui dei voluntatẽ & impletionẽ testamenti eius pluris fecerũt, & priorẽ habuerũt q̃ corporalia sacrificia, qui nõ satis putarũt corporalia offerre sacrificia, sed super omnia studuerũt testamentũ Dei obseruare, eiúsq; volũtatẽ perfecte adimplere: scientes, obedientiã esse meliorẽ victima & holocaustis arietũ. 7. Et annunciauerũt atq; prædicauerũt cæli. i. sancti Apostoli, aliiq; horũ successores cælestes viri, iustitiã dei, in retributione bonorũ atq; malorũ: * quoniã ipse est iudex cui datũ est à patre iudiciũ facere, & cui cõpetit oĩmoda perfectáq; iustitia, ad reddendũ vnicuiq; secundũ opera sua. VOX DOMINI INTRODVCITVR POPVLVM SVVM INSTRVENTIS DE ACCEPTABILI SACRIFICIO. 8. Prius q̃ autem hæc sese manifestet iustitia, audi nunc popule meꝰ H quẽ elegi mihi in peculiũ ex omnibus populis, & loquar tibi, instruens te iis quę saluti tuę erunt opportuna: * audi, inquã, ô Israel electa gens mea, & cũ testificatione ac asseueratione firmissima pronũciabo tibi voluntatem meã, testamentũ & pactum cõstituam inter me & te, vt scias quomodo mihi debeas gratã impendere seruitutem: * ecce ego sum Deus omniũ, & specialiter per electionẽ gratuitã sum etiã Deus tuus, & te elegi mihi in peculiarẽ populum. Sed audi nũc, quid à te requiram ego dominus Deus tuus. 9. Nõ habeo quur te arguam in sacrificiis corporalibus, hircorum, taurorũ, ouium, atq; vitulorum, & cæteris quæ secundum legẽ institutæ sunt oblationibꝰ. Nã, quod ad ista exteriora pertinet, hac sane in parte satis bene obseruantur hæc in vobis, atq; etiã propter se non ea requiro: * & de holocaustis corporalibus lege institutis, non est quod te arguã, quoniã rite satis ista obseruas, & proponis ea ante cõspectum meũ semper, in omni tempore ad hoc à lege determinato. 10. Nõ accipiã egò vitulum de domo tua, aut è stabulo tuo, aut de gregibus tuis hircũ, aut aliud quodlibet animal immolatitiũ, sic quasi ego eo egeã ad esum,

A *✳ neque de gregibus tuis hircos:*

11 *Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum:*
✳ iumenta in mõtibus & boues.

12 *Cognoui omnia volatilia cæli:*
B *✳ & pulchritudo agri mecum eſt.*

13 *Si eſuriero, non dicam tibi:*
✳ meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius.

C

14 *Nunquid manducabo carnes taurorum?*
✳ aut ſanguinem hircorum potabo?

15 *Immola Deo ſacri-*
D *ficium laudis:*
✳ & redde altiſsimo vota tua.

16 *Et inuoca me in die tribulationis:*
✳ eruam te:
✳ & honorificabis me.

aut aliũ quẽlibet neceſsitatis vſum: & ſi tu nõ offerres, nõ tanti mihi foret eorũ omiſſio, vt ea raperẽ è ſtabulis tuis: quãdoquidẽ ipſum offerẽtis cordialẽ affectũ & deuotionẽ in illis expeto poti⁹, q̃ ipſum quod offertur corporale ſacrificiũ: neq; vllam haberem neceſsitatẽ à te accipiendi, ſi eiuſmodi requirerẽ, cum ipſe abundẽ in his omnibus. 11. Nam omnes feræ quæ in ſyluis vagantur, meæ ſunt, tã creatione q̃ poſſeſsione, & libera de eis diſpoſitione: quæ multo præſtatiores æſtimantur & nobiliores hircis & vitulis: * neq; hæc ſolũ animalia ſyueſtria ſub mea ſunt poſſeſsione, verũetiã domeſtica omnia iumenta, quæ ſub hominũ cuſtodia paſcuntur in mõtibus, & boues atq; oues, cęteráq; huiuſmodi. Quid ergo à vobis debebo requirere, poſteaquã nihil ipſi habetis, quod non meũ ſit, prius etiã q̃ vos mihi donetis: neq; poteſtis priores mihi aliquid dare, neque niſi quę de manibus meis accepiſtis, reddere valetis? 12. Cognoui ſigillatim omnia volatilia aeris, & numerum eorũ apud me deſcriptum habęo, tanquã quæ ſubſint omnia ditioni meæ, & quæ ſingula propriis nominibus poſsim aduocare, & dicent, aſſumus: * & tota agrorũ pulchritudo, omnes ſegetes quę creſcũt ac vegetant in agris, ad me pertinẽt, & in mea ſunt poſſeſsione, vt poſsim de eis quicquid voluero ꝓ mea volũtate diſponere, citra cuiuſcunq; iniuriã & fraudem. Ego enim ſum qui terrã creaui, & fœcundã feci, qui ſemẽ omne dedi, & pluuiã deſuper effundo, vt creſcãt ſegetes: aliíſq; vel arantibus tantum, vel ſeminantibus, ipſe do incrementũ & vitam, faciens de ſemine culmos exurgere, & omne frumẽtũ, omnémq; fructũ in eis. 13. Et ſi tandẽ fieri poſſet vt eſurirem ego aliquãdo, appeterémq; in cibum vllũ animaliũ, vel domeſticũ, vel ſylueſtre, vel volatilia, vel frumenta agri, nõ mihi op⁹ foret à te expoſcere quod appeterẽ, neq; tibi exponere me oportet deſyderiũ meũ, vt ex te impleretur mea egeſtas: * totus enim orbis terrarũ me⁹ eſt, & omnia quæcũq; in eo ſunt, à maximo vſq; ad minimum, mea ſunt, & pleniſsimæ ditioni atque poteſtati meæ ſubiecta: & haberẽ abunde à memetipſo vnde meo deſiderio ſatiſfacerem in omnibus, multo amplius q̃ quiuis hominũ. Nam homines quidẽ multo pretio vel labore vix ſibi ſufficientia valẽt cõparare. Ego verò ſolo verbo aduocabo, ſi voluero, & ſylueſtria & dõmeſtica & volatilia: & quæcunq; edi poſſunt, vno verbo aduocabo ſemel omnia. 14. Neq; tamen hæc dixerim, quaſi his aliquando indigeam, aut quaſi eis vnquam vtar in cibum aut potum. Neq; enim ego eſurio aliquando, aut ſitio, vt carnes taurorũ, vitulorũ aut ouiũ, aut aliorũ quorumlibet animalium manducem: * neq; ſitio vnquã, vt ſanguinẽ hircorum aut aliorum animalium expetam mihi in potum: multo minus etiam frumentũ agri aut vinũ in vite mihi vendico in cibum, neq; ego, neq; miniſtri mei qui ſunt in conſpectu vult⁹ mei. Proinde, ꝙ iſtorum oblatio grata fuerit mihi ſuo tempore, nõ hoc erat ob meã egeſtatẽ aut vtilitatem, neq; quod per ſe illa requirerem: ſed magis vt cum his cordis veſtri deuotionẽ acciperem, quam præcipue quærebã, & ſpectabam in illis: ſimul etiam, vt in eis ventura in temporis plenitudine acceptiſsima præſignaretur oblatio. 15. Vis autem ſcire, quã oblationẽ ego Deus tuus à te potiſsimum requirã, & quid ſit quo oblecter maxime? Cõfeſsio laudis ex corde grato & fideli oblata laudatio recti cordis, & gratiarũ actio à bona voluntate pręcedẽs, gratiſsimũ mihi ſacrificiũ eſt, quod immolari à te mihi opto: * & vt perſoluas mihi altiſsimo Deo tuo vota tua. i. pias affectiones, & ſancta deſideria, atq; etiã pollicitationes Deo ſacratas (quæ ex amore Deo obtuleris) diligenter adimpleas. * Aut pro acceptis à me beneficiis, redde mihi tua vota, ex tuo corde pias erga mẽ animi affectiones, atq; ex eis, vt pro eis laudatiões & gratiarũ actiones, ex amore & animi gratitudide ꝓficiſcentes. 16. Ad hæc, in tẽpore tribulatiõis, ex corde fideliĩuoca me in auxiliũ, & poſtula in fide nihil hęſitãs: certiſsimo perſuaſum habens, ꝙ ego ſum qui tibi poſſum ferre auxiliũ, etiã in deſperatiſsimis rebus, & ꝙ bonus ſum, qui nõ poſsim, aut nolim derelinquere pie clamãtes, aut fideliter poſtulãtes abiicere: * & tu ſi hoc feceris, ſi me ſic inuocaueris, ego te exaudiã, & eruã atq; liberabo de tribulatione de qua clamaſti ad me, vel tẽporaliter liberando, vel certe conſolationẽ internam & virtutem ad ferendũ donãdo in cõfortatione ſpiritus: * & tu me hac in re valde glorifica-

1. Par. 29
Rom. 11.
1. Cor. 3.

domini ſuper ſacrificia,ſic intelligite,vt in Elucidatione explanatū eſt:vt idem ſit quod cōſtituere E
Dei voluntatē ſuper corporales victimas,videlicet vt magis ſtudeat quis Dei teſtamētū adimplere
& eius voluntatē perficere,q̄ corporales tantum hoſtias immolare.Tametſi enim & hoc facere o
portebat pro tempore veteris legis:illud tamen præcipuū ſemper fuit, nempe Dei teſtamentū cu-
ſtodire,& eius voluntatē non tranſgredi.Qui autem ſacrificia ordinant ſuper teſtamentum Dei,ii
ſunt qui pluris faciunt exteriores victimas aut corporalia ſacrificia,quā adimpletionem Diuinæ vo
2.Re.13. luntatis,& obedientiā teſtamenti Dei.Ex quorum numero Saulem fuiſſe legimus,cum poſt lōguā
Samuelis expectationē,tandem quod muneris ſacerdotalis erat, ſibi cōtra Dei prohibitionē aſſum
pſit.Ordinauit certe ſacrificia ſuper teſtamentum Dei:quia ne corporales illas victimas amitteret,
Dei pręceptū tranſgredi maluit:& potius exiſtimauit non obedire teſtamento Dei, q̄ holocauſtū
1.Re.13. & pacifica nō immolare.Samuel autem Propheta domini,teſtamentū Dei lōge ordinauit ſuper ſa
crificia:& illum male ordinantē ſacrificia ſuper teſtamentū,ſeuera increpatione redarguit, dicens:
Quid feciſti? Stulte egiſti,nec cuſtodiſti mādata domini Dei tui,quæ præcepit tibi.Nequaquam re
gnum tuum vltra conſurget,eo ꝙ non ſeruaueris quæ præcepit dominus.Iterum in deletione A-
1.Re.15. malech,cū accepiſſet Saul præceptū à Deo per Samuelem,vniuerſa illius demoliri,ac prorſus nihil
reſeruare ex omnibus bonis illius,ipſe quanquam iam ante ſuper hac re reprehēſus eſſet, rurſum ta
men ſacrificia ſuper teſtamentū ordinauit,quando Agah regi optimiſq; gregibus ouiū & armento- F
rum pepercit ſub prætextu ſacrificiorum:quod ſcilicet(vt ipſe dicebat)ea vellet ſacrificare domino
Ibidem. in Galgalis. Samuel autē ſanctus domini qui teſtamentū Dei ordinabat ſuper ſacrificia,dure admo
dum hunc male ordinantē redarguit,dicens:Nunquid vult Deus holocauſta & victimas,& nō po
tius vt obediatur voci domini?Melior eſt enim obedientia, q̄ victimæ : & auſcultare,magis quàm
offerre adipem arietum:quoniā quaſi peccatum ariolandi eſt repugnare,& quaſi ſcelus idololatriæ
nolle acquieſcere.Ac deinceps:Pro eo ergo qđ abieciſti ſermonē domini, abiecit te dominꝰ ne ſis
rex.Similiter & Eſaias,primo ſuæ Prophetiæ capite,prīcipes ſimul & populū Iſrael ſęueriſſime re
Eſaię.1, darguit,ꝙ ſacrificia male ordinarent ſuper teſtamentum domini. Audite, inquit, verbum domini
principes Sodomorū,auribus percipite legem Dei veſtri populę Gomorrhæ.Quo mihi multitudi
nem victimarū veſtrarum dicit dominus?Plenus ſum,holocauſta arietū,& adipē pinguium,& ſan
guinem vitulorū,& agnorum& hircorum nolui.Cum veniretis ante conſpectū meum,quis quęſi
uit hæc de manibus veſtris,vt ambularetis in atriis meis?Ne offeratis vltra ſacrificiū fruſtra. Incen-
Ibidem. ſum abominatio eſt mihi.Neomænias & feſtiuitates alias nō feram,iniqui ſunt cœtus veſtri.Calen
das veſtras & ſolēnitates veſtras odit anima mea, facta ſunt mihi moleſta,laboraui ſuſtinens.Qua-
re autē hæc omnia? Quoniā (vt ſubiungit) manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt,id eſt,quia ſacrificia G
ordinatis ſuper teſtamentū domini.Mox verò eos inſtruens,quomodo debeāt teſtamētū domini
ordinare ſuper ſacrificia,ſubiungit,Lauamini,mundi eſtote, auferte malū cogitationū veſtrarū ab
oculis meis. Quieſcite agere peruerſe,diſcite benefacere.Quærite iudiciū,ſubuenite oppreſſo,iudi
cate pupillo,defendite viduā:& venite,& arguite me,dicit dominus. Si fuerīt peccata veſtra quaſi
coccinū,velut nix alba erunt:& ſi fuerint rubra ſicut vermiculus,velut lana alba erunt.Apud Eze-
chielem quoq; ſimilia de hac re legimus,& in aliis pluriſq; Prophetarum locis . Sūt autem hæc pro
præſentis loci clariori explanatione ſic latius à nobis explicata, propterea ꝙ hunc paſſum nō vide-
remus pro ſua dignitate à prioribus explicatū.Nonnulli verò ſic crude intelligunt diſponere teſta
mentum domini ſuper ſacrificia, teſtamētū nouum præponere ſacraficis veteris legis.Verū prior
ſententia exactius perpendenti mox apparebit commodior . ¶Verſu.8. Audi populus meus,& lo
Gen.25. quar Iſrael,&c.Solent vulgo hunc verſum ita diſtinguere:Audi populus meus,& loquar Iſrael,ac
Genē.32. deinde,& teſtificabor tibi. Verum conuenientior apparet altera diſtinctio, quam in Elucidatione
expreſſimus,vt ante Iſrael fiat diſtinctio modica,hoc modo,Audi populus meus,& loquar,Iſrael
& teſtificabor tibi: vt ſecundū idem ſit quod primū,ad efficacius cōmouendum:quoniā videlicet
ſecundo loco nomen propriū repetitur.Nomen autem Iſraelis,nomen electionis eſt,& magnificē
tius,q̄ nomen Iacob.Hoc enim à natiuitatis exordio à parētibus accepit:illud,multo poſt ab ange H
lo,poſtquā fortem ſeſe contra Deum exhibuiſſet.Sic enim ait ad eum angelus:Nequaquam Iacob
appellabitur nomen tuū,ſed Iſrael:quoniam ſi contra Deū fortis fuiſti,quanto magis cōtra homi
nes præualebis? Hoc ergo nomine dum cōpellat populum Iſrael, magis honorifice illū alloquitur,
q̄ ſi dixiſſet,Audi Iacob. Erit autē ſecundum hanc poſteriorem diſtinctionem repetendum verbū
audi,ad hunc modum:Iſrael audi, & teſtificabor tibi.Aduertendum autē eſt, ꝙ ab hoc verſu uſq;
ad.17.Propheta Deum ex ſua perſona introducit loquentē, & ſuum populum electum inſtruentē
de oblatione ſacrificiorū corporalium, quomodo non illa acceptet aut requirat propter ſeſe,quaſi
ipſe eis egeat,aut vlla ratione horum vſum habeat neceſſarium. Et licet vulgo dici ſoleat,Deū hoc
in loco reprobare veteris legis ſacrificia: videtur tamen hoc nō habere plenam veritatē.Non enim
hîc aliud dominus indicare videtur,niſi (vt dixi)quod nō iſta ſola ſufficerent corporalia ſacrificia,
ſed oporteret etiam laudē debitam,& adorationis Diuinum honorē illi offerre,ac vota reddere:&
quod non propter ſe illa corporalia requirebat,quaſi ipſe opus haberet,& per ſe ea habere nō poſ
ſet,ſed magis vt hæc in laudis proteſtationē & votorū animi perfectionē offerrentur.Vnde quod
dicitur verſu nono,Nō in ſacrificiis tuis arguam te,nō eſt ſic intelligendū,quaſi dicat dominus po
pulo Iſraelitico,Etiā ſi omiſeris ſacrificia in lege prohibita,non peccabis corā me.Sed in hanc po-
tius ſententiā venit accipiendum.Quantū ad exteriora & corporalia ſacrificia,non habeo ꝙ te ar
guam:ſatis illa obſeruatis,Cui ſentētiæ aperte fauet,quod ſequit̄,Holocauſta tua in cōſpectu meo

A sunt semper. Similiter & illa ex Esaia supra adducta increpatio, quanquã videretur valde contra sacrificia inuehi: tamen non aliud volebat, quàm solã illam corporalium sacrificiorum obseruantiam absque misericordia & iudicio, esse abominationem Deo. ¶ Versu. 15. Immola Deo sacrificium laudis, &c. Per sacrificium laudis intelligimus in Elucidatione ipsam Dei laudationem, sub qua omnia opera huiusmodi spiritualia (nempe meditationem Diuinarum rerum, earum prædicationẽ & magnificationem, gratiarum actionem, adorationem, orationem, atq; huiusmodi) includimus. Quanquam posset generalius per laudis sacrificiũ intelligi, omne opus iustitiæ, quo adimplẽtur mandata Dei, eo ꝙ in illo vere laudetur Deus: sicq; idem hîc diceretur sacrificium laudis, quod Psalmo. 4. sacrificium iustitiæ. In secunda autẽ parte versus, cum de votis dicitur, aduerte, ꝙ votum non solum dicitur illud, quod nos vulgo appellamus obligationẽ, videlicet qua Deo rem quãlibet prorsus cõsecrauimus, & omnimoda obligatione nos ad eam persoluendã addiximus, sed etiã pia desideria, & salutaria proposita, quæ Deo inspirante cõcipimus. Tametsi enim illa, ad quæ nos ipsos plena resignatione volũtatis astrinximus, maxime & diligentissime adimplere debeam⁹: iustũ tamẽ est nihilominus, vt etiã pia desideria & sancta proposita, quæcunq; Deo inspirãte cõcipimus, ad effectũ perducere & Deo persoluere laboremus. Alioqui, probatur infirmũ & horarium fuisse propositũ atq; desiderium, nisi illud homo reddere, & ad effectũ operis, adimpletione, perducere studiose laboret. Inter hæc tamen vota, illa que ex voluntaria obligatione facta sunt, quibus nosipsos Deo secundum propositũ obligationis & necessitatis addiximus, ad cuiuslibet obsequii exhibitionẽ, sic soluenda sunt, vt negligere omnino nõ liceat, quin irã Dei promereatur omissio. Illa verò quæ tantum simplici proposito aut desiderio fiunt, manente libertate faciẽdi vel non faciẽdi quod proponitur, nõ sic reddenda sunt necessario, vt omissio iram Dei inducat. Attamen quantò illud sic desiderio vel proposito cõceptum, fuit ardentius desideratũ, siue firmius propositũ, tantò oblata occasione, si negligatur desiderii vel propositi adimpletio, ex maiori imperfectione est. Est enim quasi retrocedere, & quasi aliquo modo addictũ Deo non præstare: quod ad mẽdaciũ, secundum partẽ aliquam accedit. Quasi enim secũdum aliquem modum Deo quis cõsecrat & addicit, quod firmo proposito se facturũ decernit, etiam si nõ omnino sibi necessitatẽ imponat. Ac proinde secundum modum aliquẽ & mentitur Deo, qui sic firmo proposito Deo addictũ, nõ præstat. Minus tamẽ est nudum desiderium, q̃ firmum aut forte propositũ. ¶ Versu. 16. Peccatori autẽ dixit Deus, &c. Ab hoc loco vsq; ad finem Deus introducitur iniquo legis, siue veteris, siue nouæ ministro, per increpationẽ loquens: nisi ꝙ versus penultimus interiicitur atq; interseritur verbis domini, nouo admodum & iucundo modo: queẽadmodum si paterfamliàs increpante & erudiente suam familiã, astãs patrifamiliàs amicus quispiam, ad ipsius verba adiiciat, Audite filii hęc verba patris vestri, ne si nõ audieritis, iuste ab eo exhæredemini, & proiiciamini de familia & hæreditate eius. Quòd autẽ versus ille penultimus non proferatur ab ipso domino, satis indicatur ex hoc quòd tertia persona dicitur, Nequando rapiat, & nõ sit qui eripiat. Nam si vox esset Dei, prima persona potius diceretur, Intelligite hęc qui obliuiscimini me, nequando rapiam, & nõ sit qui eripiat. ¶ Versu. 17. Et inuoca me in die tribulationis: eruam te, &c. Valde magnum honorẽ sibi reputat De⁹, cum quis sic in illo firmatus est, vt in omni occurrente tribulatione mox ad Diuinum cõfugiat auxiliũ: ita sibi de Dei suipotentia persuasum habens, quod nulla tã magna tribulatio, aut tanta difficultas vlla obuenire possit homini, à quo nõ sit facillimum Deo liberare in se cõfidentem: iterúmq; tam bene fidẽs de Dei sui bonitate, vt iudicet nullã rem esse tam magnam (modo sit salutaris) quam nõ libentissimo, promptissimóq; animo ipse sit largiturus suppliciter ex corde poscentibus: imò credens (quod verum est) nõ posse fieri, vt Deus electorũ preces iustas respuat, neq; hoc pati eius misericordiã, neq; iustitiam sustinere. Huiusmodi homo, cum ex tanta fide, tantaq; spe, fiducia dominũ inuocat, vere honorem magnum Deo impendit: & omni sacrificio corporali (hoc faciẽdo) gratiorẽ Deo offert oblationẽ. Quemadmodum ecõtrario, homines illi qui in omnibus necessitatibus mox ad humana confugiunt auxilia, confidentes in diuitiis suis, aut in principibus, in quibus non est salus, aut in D sua fortitudine corporali. aut eloquentia, os autem domini nunquã interrogant, non illum consulunt, nõ sunt memores ad inuocandũ illum: hos constat Deum vehemẽter inhonorare, multo magis q̃ si sacrificia quæcunq; corporalia Deo substraherent, Si enim filius in vllam necessitatẽ, angustiam, aut egestatẽ venerit, vt ei sit vel cõsilio, vel auxilio opus: ad quẽ potius confugiet, q̃ ad patrẽ? præcipue si patrẽ habeat bonum atq; rationabilẽ virum, simul & potentem, vt filii possit absq; suo incõmodo subuenire necessitatibus. Et si filius talem patrẽ habens, eo in occurrentibus necessitatibus postposito aut non requisito ad alienos, auxilii atq; consilii petẽdi gratia, recurrat: nónne magnam facit inhonorationẽ optimo & potẽtissimo & generosissimo patri? Iuste enim cum illo expostulare hic poterit, dicens: Quur me habens potẽtissimum & optimũ patrẽ (qui tibi semper plura q̃ postulare ausus fueris, soleo impẽdere, qui nunquã tibi petenti quicquã denegaui, sed affluenter do & nõ impropero) ad aliena confugis auxilia? alios quæris tibi adiutores? qui neq; tam potentes sunt vt possint, neq; tam firmi tibi amici vt velint ferre auxilium: me derelicto, qui & possum, volo, sempérq; paratus existo, quotiescunq; postulaueris. Nunquid pro tyranno ego tibi sum, vt nõ audeas cõparere ante faciem meam? Nunquid tibi insipiens videor, vt nõ sufficiam rerum tuarũ consilio? Aut nunquid pauperẽ me, & rebus tenuem putas, metuísq; ne dãdo exhaurias meas diuitias, & ad paupertatẽ me redigas? Aut nunquid morosum me inuenisti in exaudiendo, aut parcum siue auarum in largiendo, vt erubescas amodo apparere ante faciem meã: vt hac causa, post aliena,

Matt.5. me relicto,curras auxilia? An putas tu teipsum saluare absque me,qui teipsum nõ potuisti facere si- E
Lucæ.12 ne me:sed neque capillum album facere potes aut nigrum,aut ad staturam tuam adiicere cubitum
Matt.6. vnum? Ad hũc sane modum,iustissimam querelam proponere potest Deus erga illos qui ad se nõ
confugiunt in tribulationibus, sed vel in seipsis fidunt,vel in filiis hominũ, aut in principibus siue
mundi huius siue tenebrarum, vt aliunde quàm à Deo petant auxilium. Vnde & in scripturis pro
hac rè grauissimas inuenimus increpationes,per sanctos Prophetas pronunciatas, aduersum illos
qui in tempore tribulationis Deum non inuocantes, sic eum inhonorarunt. Nam quarti Regum
4.Reg.1. primo capite,per Heliam Thesbitem dominus Ochozian acriter valde increpat, qui nuncios mi-
serat ad cõsulendum Beelzebub Deũ Accaron.Nunquid non est(inquit Propheta)Deus in Israel
vt eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron?Quamobrem hæc dicit dominus,De lectulo
super quem ascendisti,non descendes,sed morte morieris.Sed & per Esaiã dominus terribiliter ve
Esaię.30. intonat,dicens: Væ filii desertores,qui ambulatis,vt descendatis in Aegyptum,& os meum non in
terrogastis:sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis,& habentes fiduciam in vmbra Aegypti
& erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia vmbræ Aegypti in ignominiã. Et ite
Esaię.31. rum,Væ,qui descendunt in Aegyptum, ad auxilium,in equis sperantes, & habẽtes fiduciam super
quadrigis,quia multæ sunt,& super equitibus,quia præualidi nimis: & non sunt confisi super san-
ctum Israël, & Dominum non requisierunt.Sunt & alia huiusmodi innumera.Ex quibus omnib9 F
manifeste patet.quàm exigat dominus,vt in die tribulationis confugiamus ad eius auxilia.¶Versu
19.Si videbas furem,currebas cum eo.Currere cum fure,est ei consentire,sicq; illi communicare in
peccato.Vnde.B.Hieronymus ex Hebræo vertit,Si videbas furem,consentiebas ei.Felix autem,Si
vidisti furem,vel complacuisti,vel voluisti cum eo, vel cucurristi cum eo. ¶Versu .21. Sedens ad-
uersus fratrem tuum loquebaris,&c.Prioris partis in Elucidatione duplex sententia posita est. Pri
or tamen quæ eetractionis meminit & murmurationis,magis cõsonat æditioni Romanæ, quæ ha
bet,Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas.Non dicuntur autem detrahere iudices iudicantes
iniqua iudicia.Sed in Græco ponitur verbum καταλάλω, quod detraho significat.Veruntamen lecti-
io æditionis nostræ Gallicanæ, recte etiam de falso iudicio secundum alteram sententiam exponi
poterit,quemadmodum & Hebræa lectio anceps est,& vtranque prædictarum sententiarum re-
cipit.In Hebræo enim simpliciter Inquit habetur,non detrahere. Loquitur autem contra fratrem
non solum qui detrahit,sed etiam qui falsum aduersus ipsum profert iudicium. In secunda autem
parte versus, tametsi exposuerimus filium matris, mysticè referendo ad eandem Synagogam vel
Ecclesiam,quæ est quasi mater vna singulorũ qui de ea sunt:potest tamen intelligi de matre carnis.
Impii enim isti consummati,quales hic describuntur, ne propriis quidem fratribus suis carnalibus G
ex eadem matre progenitis parcunt à calumnia,scandalis,iniuriis,& fraudibus:id quod ad oculum
etiam hodie facillimum est videre.¶Versu. 22. Existimasti inique,&c,Dictio inique, neque in He-
bræo,neque in Græco sic inuenitur,neque est in æditione Romana. Vnde incertum est,an debeat
vocatiuo casu accipi vt nomen,an vt aduerbium determinans verbum existimasti. Vtraque enim
sententia bona est. Siue enim dicamus, Existimasti tu ô impie,quod ero tui similis:siue,Tu pecca-
tor existimasti hoc inique, quod ero tui similis,vtraque bona est sententia. Et licet videatur prima
facie magis esse nomẽ vocatiui casus, in Elucidatione tamen exposuimus potius secundum aduer
bialem significationem,eo quod videatur illa magis cõsonare lectioni Romanæ,simul atq; Grecę
quæ in hunc habet modum,Existimasti iniquitatẽ,ꝙ ero similis tui. Cuius lectionis hic est sensus.
Tu persuasisti tibi,& iudicasti de me impietatem hanc:videlicet ꝙ ego tui ero similis. Pene autem
idem,sed clarius exprimit nostra lectio,si tantum aduerbialiter accipiatur inique. ¶Versu eodem,
Statuam contra faciem tuam.Quod dicitur,Statuam cõtra faciem tuam:idem est, ac si dicatur,Fa
ciam te tibi manifestum,& denudabo tibi tuam turpitudinem:& tũc ostendam tibi,quàm nõ sim
tui similis, quàm non mihi placeat tua iniquitas.Modo enim homines peccatores seipsos ponunt
post tergum suum,quia nolunt intendere in turpitudinem suam,nolunt seipsos quales sint cõtem
plari,nolunt peccatorum suorum fœditatem agnoscere.Donec autem sic homines dissimulãt,ma H
nent peccata eorum ante faciem Dei:& ipse in die,quando manifestabuntur consilia cordium,sta
tuet illos ante oculos suos,ac veluti contra faciem suam.Eos autem qui modo seipsos statuunt cõ-
Psa.50. tra faciem suam,id est,qui nunc agnoscunt & detestantur peccata sua, dicentes cum Propheta,Ini-
Psal.37. quitatem meam ego cognosco,& peccatum meum contra me est semper.Tibi soli peccaui,& ma-
lum coram te feci,Iniquitatem meam annunciabo, & cogitabo pro peccato meo.Hos non consti
Esaię.38. tuet Deus in nouissimo die ante faciem suam, sed proiecta erunt post tergũ ipsius omnia peccata
1.Cor.11. illorum.Si enim nosipsos modo iudicauerimus,non iterum à iusto iudice iudicabimur. Qui autẽ
seipsos iudicare renuunt,ipsi sentient iudicium domini. ¶Versu vltimo,Et illic iter quo ostendam
illi salutare Dei .Sententia partis secundæ satis clara est,ꝙ videlicet laudatio Dei, via sit qua perue-
nitur ad beatitudinem, in qua ostenditur homini salutare Dei: quoniam qui nunc sedulo pro sua
virili, & digne pro sua paruitate laudare studuerit,hos Deus ad laudationem sui æternam adducet
inter choros angelorum.Attamen ipse sermo videtur difficilior Illic,iter quo ostendam illi salutare
Dei.Clarius autem lectio habet,quam ponit sanctus pater Augustinus,Et hæc via est,qua ostẽdam
illi salutare Dei,id est,hæc via per quam eum deducam,vt videat salutare meum:siue,per quam ip-
se ad talem finem deueniet,nempe vt ostendatur illi salus mea.Et secundum hanc sententiam,ac-
cipere oportet sermonem vulgatæ lectionis nostræ.

A
L. PSALMI ARGVMENTVM.

*EX tituli indicio clarum est, hunc Psalmum à Dauide factum post commissum adulteriũ cũ Bethsabæe & 2.Re.11.
homicidium Vriæ, qudoã Natã Propheta ex mãdato Domini ad illũ accedente, & increpante, agnouit 1.Re.12.
peccatum suum, & pœnitentiam egit, dicens: Peccaui domino Tunc enim per misericordiam Dei, quasi de pestifero ac mortali somno excitatus, apertis sibi mentis oculis (quos ãte pœnitẽtiã habuerat clausos, & per mortale peccatum modo quodam excæcatos, cõtemplans sui peccati magnitudinẽ, sciens se gratia Dei priuatũ spirituq; salutari & internis diuitiis destitutum, timens quoque ne abiiceretur imperpetuũ à facie Domini, ad Diuinam (quam frequenter cecinerat, & nedum oblitus fuerat) misericordiã confugit: dimitti sibi peccatũ supcliciter exorans, & sanctum spiritum quem de corde per peccatum effugauerat, sibi reddi, inq; eo constabiliri, quo resumpto posset (vt antè) Domini laudes decantare. Pro diuinæ autem iustitiæ placatione, suiq; reatus ex- Psal.15.
piatione, sacrificium offert Deo spiritus per pœnitentiã & contritionem humiliati, in quo est Deo, qui bonorũ nostrorum non indiget, super omnia beneplacitum. Attendamus itaque peccatorem istum fœdissime lapsum, ex amaritudine animi humiliati & contritione spiritus miserabiliter plorantem, ac Diuinæ misericordiæ supplicantem: vt discamus & nos, quemadmodum pro nostris peccatis Deum debeamus deprecari.*

B
QVINQVAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Miserere mei deus:*
∗ secundum magnam misericordiam tuam.
2 *Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.*
C 3 *Amplius laua me ab iniquitate mea:*
∗ & à peccato meo munda me.
4 *Quoniam iniquitatem meã ego cognosco:*
∗ & peccatum meum contra me est semper.
5 *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci:*
D *∗ vt iustificeris in sermonibus tuis:*
∗ & vincas cum iudicaris.
6 *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

SI quidem, potentissime Deus, iuxta seueritatem districtionémq; iustitię tuę nunc mihi velles reddere, qui tã fœdissime prolapsus sum, nõ esset reliqua mihi spes vlla salutis. Atque iccirco, ad benignitatem misericordiæ tuæ, súbq; eius alas potius cõfugiens, suppliciter te rogo, vt per misericordiam tuam mei nunc misereri, méq; in gratiã receperis: ∗ neq; verò hoc vel impossibile est, vel incongruum misericordiæ tuę, quoniam sicut magna est mea in qua nũc fœteo miseria, ita magna omnino & maxima est misericordia tua: adeò vt nulla sit tam grauis iniquitas & peccati miseria, quam non purgare valeat humiliter implorata tua suauissima, latissima, & potẽtissima misericor-
dia. 2. Quantas verò à patribus nostris audiuimus miserationes tuas Psa.144.
& multas & magnas, quibus pepercisti à sæculo humilter pœnitentibus, adeò vt sint miserationes tuæ super omnia opera tua. Iuxta multitudinem itaq; istarũ miserationum tuarũ nunc hoc vnũ abs te humiliter peto, vt peccata mea nõ recorderis amplius ad iudiciũ vltionis, sed penitus deleantur à cõspectu tuo. 3. Vehementer me polluit & cõmaculauit turpitudo peccatorũ meorũ (primũ quidẽ adulteriũ deinde multo etiã fœdius innocẽtis occisio) & ideo me pluribus rationibus fœdatum, plurimũ ac diligenter laua ab iniquitate mea, ∗ totum me facias mundum in perfecta remissione peccatorum meorũ. 4. Siquidem nollẽ agnoscere, aut dissimulare vellẽ, siue excusare peccatum meũ, iuste nõ inuenirẽ apud te misericordiã. Nũc aũt ecce iniquitatẽ meã nec dissimulo nec excuso, sed agnosco, detego, & accuso ãte faciẽ tuã: ∗ & peccatũ hoc meũ (quod mihi modo ad tẽpus miserabiliter placuit, & ob cuius complacẽtiã tua pręcepta neglexi) ex nũc odio habere & detestari volo, habebóq; odio, & detestabor omni tempore: & quoties recordabor: simul & execrabor illud: ∗ eróq; memor donec viuã, ad mei humiliationẽ, & tui nõis glorificationẽ. 5. Non est neq; in cælo neq; in terra præter te, ad quẽ spectat iudiciũ de peccato meo: hoc est, remittere vel retinere, ĩdulgere vel punire: sed tibi soli, vt iudici & cognitori omniũ humanarũ actionũ, peccaui & malũ quod feci, corã te feci cognitore & iudice: qui sol9, nemine requisito, si velis, potes dimittere: ∗ itaq; miserere mei, & dele iniquitatẽ mihi cõfitenti. Si enĩ feceris quod postulo, cõsequetur exinde gloria tua, vt inueniaris & cõproberis iustus fidelis ac verax in verbis tuis, quib9 pollicitus es misericordiã, reuertẽtib9 ab iniustitia sua: ∗ vincesq; tu, ac superabis illorũ calũnias, qui te calũniãtur quasi infidelem, iniustũ, aut nimium crudelẽ scelerum vltorem, qui te vt iniustum, infidelẽ, & in promissis vanũ arguerent, si mihi peccatũ nolles dimittere: vincentur autẽ & cõfundẽtur, si postquã mihi iam ita grauiter lapso præstitisti misericordiam, adhuc pergant te vt iniustũ aut nimium crudelem aut non veracem calumniari. 6. Quo verò sit etiã iustitia tua ad miserendũ figmenti nostri, & ad peccatorũ dimissionem facilior, illud precor cõsidera & attende, queadmodũ in originali peccato cõcipit homo in vtero matris suę (quæ corruptio humano generi cõgenita iniquitatũ omniũ fomes est, origo & seminarium) atq; ita in peccatis modo quidã cõcipitur & nascitur, eo ꝙ ab

7 Ecce enim veritatem dilexisti:
** incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.*

Leui.14.

*8 Asperges me domine hyssopo, & mundabor: * lauabis me, & super niuem dealbabor.*

*9 Auditui meo dabis gaudiũ & lætitiã: * & exultabũt ossa hũiliata.*

10 Auerte faciẽ tuam à peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.

11 Cor mundum crea in me Deus:
** & spiritum rectũ innoua in visceribus meis.*

12 Ne proiicias me à facie tua:
** & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.*

13 Redde mihi lætitiã salutaris tui:
** & spiritu principali confirma me.*

*14 Docebo iniquos vias tuas: * & impij ad te conuertentur.*

15 Libera me de sanguinibus, Deus Deus salutis meæ:
** & exultabit lingua mea iuctitiam tuam.*

16 Domine labia mea aperies: & os meum ãnunciabit laudem tuã.

Psa.144.
Psal.115.

ipsa cõceptione idita nobis est hæc prauitas, & ad malũ omne pro- E
nitas .7. Rursum verò ex altera parte veritatẽ tibi obiicio, quã & in
te diligis, & in seruis tuis requiris, quę etiã iustitiã tuã modo quodã
compellit, misericordiã nõ denegare suppliciter poscẽtibus, quemadmodũ habent promissiones tuæ: * tu enim mihi nota fecisti incerta, id est, occulta cõsilia, iudicia atq; decreta sapientiæ tuæ, quæ non
sunt passim omnibus certa siue manifesta & cognita. Et ob hoc, licet
peccauerim, non tamen despero: quemadmodũ faciũt, qui ignorant
decreta misericordiæ tuæ. Hæc autẽ quæ olim de misericordia tua te
familiariter reuelãte cognoui, nunc tibi fiducialiter propono (nẽpe
humani generis naturalem infirmitatẽ, & promissionis tuæ infallibilem veritatem) ex duabus hisce rebus fiduciã concipiens remissionis peccatorũ meorum, sicq; tuam potentissimam misericordiam &
veritatem meæ infirmitati patrocinaturam, remedióque futuram.
8. Quomodo aũt iuxta legis ritũ qui à corporali lepra mũdatur, hyssopo aspergitur, sic tu me summe sacerdos (ad quem spectat isti9 corruptissimæ lepræ, quæ inuasit spiritum meũ, emũdatio) hyssopo tuo F
asperge, id est. sanguine tuo de cruce perfũde, ad emũdationẽ animæ
meæ: * tu me laua à sordibus peccatorum meorũ, & totus efficiar cãdidus, sic quasi nulla in me vnquam fuisset macula: quemadmodũ in
niue candidissima, prorsus nulla nigredinis valet macula conspici. 9.
Fac me audire, quęso te, vocẽ gaudii & lætitiæ, loquere quod oblectet aures animæ meæ: loquere spiritui qui est intra me, & dic illi Dimittunrur tibi peccata tua, vade in pace. Fides tua te saluũ fecit à peccatis tuis: * Atq; hoc si misericorditer mihi præstiteris, reuirescẽt, vigorémq; & virtutẽ resument, ex consolatione spiritualis gratiæ, omnia ossa corporis, & vniuersæ vires animæ meæ, exilientq; prompta
& parata ad laudãdum & seruiẽdum tibi: & quę velut mortua torpebant, redeũte spiritus gratia, reuiuiscẽt in gaudio. 10 Noli vltra aspicere peccata mea, aut recordari, quasi nõ dimissa, sed prorsus obliuiscere, & proiice post tergũ tuũ, penitúsq; dimitte omnes iniquitates
meas: quas siue modo recẽter cõmisi, siue olim cõmissas modo per G
occasionẽ recordor. 11. Expulsa verò omni peccatorum malitia, cor
nouum, animã nouam, & spiritum nouũ da mihi Deus, pro immundo mundũ, pro iniusto iustum: * & animam istam mala peccatorum
vetustate consumptam, ac velut nihil factam, in nouã & per iustitiã
rectam mihi cõmutare digneris in intimis meis: spiritúmque meum,
qui sub pondere peccatorũ, & malæ cõcupiscentiæ tractu atque cõsensu vehementer fuerat incuruatus, ad congruã & tibi placentẽ restitue rectitudinem. 12. Non me permittas, pater piissime, sic iacere.
proiectum à gratia tua, sicq; à te remanere separatum, vt nunc iaceo
retro tergum tuũ, in numero impiorum hominum, quos nõ respicit
benignus aspectus tuus: * & tuũ sanctum spiritum (quo tibi iungi &
gratus esse solebam) ne vltra mihi deesse patiaris: atq; cũ reddideris,
amplius auferri mihi non sinas. 13. Restitue nunc mihi lætitiam illam
salutarẽ spiritus mei, quæ mihi olim iugis erat & indeficiẽs, cum inhabitaret in me lætificator spiritus tuus: * & munifico illo, ac regio,
potẽtíq;, & super admirabili tuo spiritu, me ita in omnibus vere bo- H
nis cõfirma, vt imperpetuũ à te non valeã vltra separari: qui sit mihi
dux & princeps, adiutor, liberator, atq; director in omnib9 viis meis.
14. Cum verò mihi misericordiã hanc præstiteris, id quod tibi gratissimum esse cognouero, pro gratitudine sedulo persoluã, tam verbo salutaris correptionis, exhortationis & eruditionis, quàm exẽplo
sanctæ conuersationis docẽdo eos qui inique agunt, viam pręceptorum atq; iudiciorum tuorum: * & qui nunc sunt impii, mea eruditione, per gratiã tuam, ab impietate sua auersi, ad tuã seruitutem. tuorùmq; mandatorum obseruationem sese conuertent. 15. Libera me
Deus omnium, Deus qui solus me saluare potens es à corruptionib9
peccatorũ meorũ quæ in carne & sanguine inhabitant: * & cum fuero liberatus ab eis præ abundantia gaudii spiritus mei, exultãdo collaudabit etiã lingua mea iustitiã & veritatem tuã: quoniam iustus, fidelis es & verax in promissionibus tuis. 16. Nunc quidẽ vinculis peccatorum conclusa fuerunt labia oris mei, vt nõ valerent tibi cantare
speciosam laudẽ. Sed vbi tu vinculis disruptis, aperueris ea, stati gaudens os meum pro exhibita misericordia, cãticũ siue psalmũ laudis

A

17 *Quoniā si voluisses sacrificium, dedissem vtique: ✳ holocaustis non delectaberis.*

18 *Sacrificiū Deo spiritus contribulatus: ✳ cor contritū & humiliatum Deus non despicies.*

B

19 *Benigne fac domine in bona voluntate tua, Sion: ✳ vt ædificentur muri Hierusalem.*

20 *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: ✳ tunc imponent super altare tuum vitulos.*

C

decantabit tibi. Os enim quod peccator claudit iniquitatē operādo, tu peccatorū remissione aperis, vt digne laudetur misericordia tua. 17. Ecce autem paratus sum pro peccatorum expiatione quodcunq; volueris offerre sacrificiū. Et quidē si corporale sacrificium aliquod præcepisses aut iniunxisses mihi, aut exegisses à me, siue requisisses, libētissimo animo vtiq; obtulissem: ✳ sed holocausta corporalia non sunt quæ tu per se requiris, aut in quibus sit tibi per se placitū, quasi per virtutem illorum expientur peccata pœnitentiū. 18. Verum autem sacrificium, tibiq; per se gratum, quod pœnitēs peccator pro remissione consequēda offerre posit, & debeat quod semper tibi erit placitum, anima est pœnitēs pro cōmisis, dolens & afflicta: ✳ & licet in venturo tēpore gratiæ futurum sit, vt euacuētur legis corporalia sacrificia, nunquā tamen futurum est vt sacrificium spiritus per cōtritionē & agnitionem suæ culpæ humiliati abiicias: sed permanebit hæc tibi semper acceptissima pro peccatis hostia. Atq; hanc ipsam tibi (quandoquidem aliam non postulas) offero pro peccatis meis. 19. Cōcepta verò tādem fiducia de remissione peccatorum meorū, etiam generalē audeo pro vniuerso populo, electorū tuorū (& qui nunc est, & quem mihi venturum demōstras) deprecationem facere. Nimirum vt benigne facias ciuitati Sion, id est, secūdum benignitatem misericordiæ tuæ, non secūdum seueritatem iustitiæ agas cū populo tuo electo & fideli, qui te cognouit aut cogniturus est, tibique seruiturus in hac militante Ecclesia: ✳ Sic enim ædificabuntur muri supernæ Hierusalē, & cōplebitur cæleste illud ædificium, quod ex viuis cōponitur lapidibus, qui hîc in misericordia Dei aptātur, suo tēpore in muros ciuitatis illius cum ceteris beatis coædificandi. 20. Cū verò hoc ædificium cōsummatum fuerit atq; cōpletum, illic sacrificium acceptissimum iugis gratiarum actionis & laudis indeficientis ab omnibus cæli ciuibus tibi offeretur sacrificiū vtiq; iustitiæ, quod tibi æquum & iustū est offerri præ omnibus, quod tu acceptabis vt oblationes & holocausta gratissima: ✳ tūc veros ibi & delicatissimos Hebr. 13.
illos vitulos labiorum confitētium nomini tuo (id est, perpetuā laudem, omnibus vitulis acceptiorem) offerent & præsentabūt super altare ante conspectum tuum sine fine, in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM QVINQVAGESIMVM.

Versu 1. & 2. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Magnam misericordiam postulat, qui magnam iniquitatem suam agnoscit: & multas miserationes Dei proponit, qui multa vulnera curanda habet. Sciendum autem est, vnam quidem esse Dei misericordiā, sed miserationes multas, si proprie de misericordia & miserationibus loqui velimus. Nam miseratio à misericordia sic differt, quomodo opus iustitiæ ab ipsa iustitia. Est enim miseratio, opus misericordiæ: & tot sunt miserationes, quot opera misericordiæ. Vna autē misericordia est, à qua miserationes omnes quæ fuerunt ab initio, quæq; futuræ sunt vsque ad consummationem sæculi, pariter effluxerūt. Veruntamen contingit nonnunquam, misericordias domini plurali numero in scripturis inueniri: ac tunc quidem necesse est misericordias accipi loco miserationum, quemadmodum & miserationē
D interdum pro misericordia accipi contingit. Hoc tamē in loco patenter fit distinctio, dum priori versu singulari numero dicitur, apposito signanter adiectiuo magnitudinis: sequenti autē per numerum pluralem cum nomine multitudinis: illic proponendo magnā misericordiam, hic autē multitudinem miserationū. Quod autem secundo loco hîc dicitur de miserationū multitudine, secundum duplicem considerationem potest accipi: vel vt innuat petēs, propter multitudinem peccatorum se egere miserationum multitudine, quemadmodū pluribus eget curationibus & cataphlasmatibus qui plura habet vulnera. Dauidis autem peccatum non simplex fuisse cōstat, qui præter adulterium commisit & homicidium. Vel ad miserationes pristinas in tēporibus pristinis exhibitas refertur ista multitudo. Quasi dicat, In multis. ô misericordiarū pater, audiuimus, & vidimus opera misericordiæ tuæ: toties experti sunt in præteritis sæculis patres nostri misericordiā tuā, ad dimissionē peccati pœnitentibus concedēdam semper maxime pronam: ita vt semper propitiū te populo tuo ostenderis, posteaquam suarum iniquitatum egissent pœnitentiam. Nunc itaq; & mihi hac vice liceat experiri semel istam misericordiā tuam, vt miseratione tua mihi totum hoc malū quod iam cōmisi dimittas, sicq; deleas omnem iniquitatem meam. Quare autem delere iniquitatē significet iniquitatē penitus dimittere, nō est difficile aduertere: quoniam scilicet id quod delemus, vltra non volumus venire nobis in memoriam. Ita cum Deus iniquitatē dimittit, vt vltra illius recordari non velit, dicitur peccatum delere. Vnde quodam loco apud Prophetam ex ore domini dicitur, Esaie. 44
Delebo quasi nubem iniquitatem tuā, id est, sic à memoria abiiciam & non recordabor vltra quo &. 43.

modo nubes quæ transit ab oculis,& non vltra videtur. Notandum tamen est magnā esse diuersitā E
tem inter delere peccatum & peccatorem: & illam quidem deletionem (peccati videlicet) optimā
esse,summéq; exoptandam. Beati enim,quorum remissæ sunt iniquitates. Deletio verò peccatoris
Psalm.31. de libro viuentium, maxime horrenda est: de qua deletione alio in loco Psalmista loquitur dicens,
Psal. 68. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.¶Versu.3. Amplius laua me ab iniqui-
tate mea. Amplius,hoc loco non valet insuper aut præterea, quomodo nonnunquam solet accipi:
sed aduerbium est quantitatis,valens multum,valde,vel plurimum. Id quod manifeste tam ex He-
bræo quàm ex Græco cognoscimus. Nam ex Hebræo beatus Hieronymus vertit, Multū laua: alii,
plurimum vel admodum laua,aut etiam atq; etiam laua. Græce autem habetur ἐπιπλεῖον, quod sonat
adhuc multum:quasi dicat,etiam atq; etiam laua,aut(vt ita loquar) plus & plus laua. Cui aperte cor-
respondet lectio quam beatus Augustinus sequitur, habens, Etiam atq; etiam laua. ¶Versu.4. Pec.
meū con.me est sem. Huius versiculi intelligentia multo clarior fiet,si annotationem secundā circa
versum vigesimum secundum, mox præcedentis Psalmi aut regules, aut iā bene lectam reuoces ad
memoriam. Illa enim te docebit,quid sit peccatum esse contra peccatorem, vel contra faciem pec-
catoris.¶Versu 5. Tibi soli peccaui,& malum corā te feci: Quæstionem mouere solēt simpliciores,
quomodo dicere potuerit Propheta pœnitens domino, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, F
An enim non in Vriam grauiter peccauerat, cuius primum sibi vxorem contra iustitiam vsurpauit
ad actum non licitum,& deinde vitā sua iniqua traditione perdidit? Peccauit & in Bethsabæ, quā
ad rem pessimam induxit: & cuius maritum interfici curauit. Quomodo ergo nunc dicit, Tibi soli
peccaui? Pro huius autem quæstionis solutione,aduertenda est differentia sermonis, quoniā videli-
cet non idem valent, Tibi peccaui,& in te peccaui. Longe enim aliud sonat in aliquē peccare,q̄ pec
care illi. Peccamus enim in illum,quem nostro peccato offendimus, aut potius cui nostro peccato
damnum aut iniuriā quālibet inferimus. Peccamus autē illi, ad quem spectat peccati punitio & qui
in sua potestate habet vel dimittere peccatum,vel vltionem de eo sumere. Vnde fit,vt non illi sem
per peccetur in quem peccatur. Non enim est cuiuslibet in quem peccatur,sumere pœnas,& face-
Deut. 32. re vindictā in peccantem. Ait enim dominus, Mea est vltio,& ego retribuam. Atq; hac causa vindi
ctam exercere in peccantes,non nisi illis competit,qui à Deo acceperunt potestatē: quemadmodū
Rom.12. sunt principes & iudices,qui(vt ait Apostolus)non sine causa gladiū portant,sed vt sint terror ma-
Rom. 13. le agentiū,& pro innocentibus aduersus noxios exerceāt vindictā. Cæterū,cum aduersus illū delin
quitur,qui nulla est potestate præditus,in illum quidem,sed non illi,peccatur. Recte itaq; Dauid cū
rex esset in Israël,omnibus in regno superior, ita vt nullius subiaceret iudicio, neq; quenquā agno-
sceret inter homines, cuius esset sententiæ subditus, nisi Deum solum (cuius potentiam, domina-
tionē negare nec poterat,nec volebat) dicere potuit domino, Tibi soli peccaui. Quod autē sequit, G
Malum coram te feci,expositio est eius quod antecessit. Non enim sic accipiendū est coram Deo,
quasi solo Deo inspectore & cognitore se fateatur fecisse malū, quasi præter Deum alius nemo fa-
ctum conspexerit aut cognouerit. Neque enim Bethsabæ latebat adulterium, neq; Ioab principē
militiæ(qui literas acceperat proditionis) latebat Vriæ homicidium. Forsitā & ministri qui illam de
domo sua regi adduxerant,non ignorabant adulterium, Similiter Nathan, à domino vtrunq; faci-
nus extitit reuelatum,&c. Sed intelligi debet, Coram te solo, tanquam vindice & iudice, cui com-
petat de his meis iniquitatibus facere vindictā,& pœnas sumere.¶Versu eodē, Vt iustificeris in ser
monibus tuis. In secunda parte versus,particula,vt diligenter notāda est. Non enim finē significat,
vt fere solet,sed tantum consequutionem: in qua significatione & aliàs in scripturis solet vsurpari.
Matth. 1. Veluti cum dicitur Matthæi primo capite, Hoc autē totum factū est,vt impleretur quod dictū est à
Ioan. 19. domino. Et Ioānes decimonono, Facta sunt enim hęc,vt scriptura impleretur. Simile est & illud Sal
Lucę. 14. uatoris apud Lucam,capitulo decimoquarto, Cum (inquit) inuitatus fueris ad nuptias,vade, recū-
be in nouissimo loco,vt veniens is qui te inuitauit,dicat tibi, Amice,ascende superius, In his enim
locis non potest particula vt, finē significare,quemadmodū plerunque solet accipi. Non enim ve-
rum est, Christum vel sic agere,vel sic pati voluisse,ad eum finē vt scripturam impleret. Non enim H
ideo sic agere,vel sic pati voluit,quia sic scriptum fuerat aut prædictum: sed econtrario magis ideo
sic scripta fuerant,quoniam sic futura erant. Iterū, non suadet dominus humilē locū ad eum finem
accipere,sic vt eleuetur homo ad altiorē,& honorē talē accipiat. Vana enim est humilitas,quæ or-
dinatur ad superbiam. Oportet ergo particulam vt,consequutionē tantū significare: éstq; præcedē
tium propositionum ista sententia: Per hoc quòd hæc aut illa facta sunt, cōsequuta est scripturæ hu-
ius aut illius impletio. Aut quia ista sic facta sunt, idcirco scriptura,quæ hoc prædixerat, impleta est.
Sic & in alio loco Euangelicæ illius exhortationis, sententia verborū Domini talis est, Recūbe in
nouissimo loco: & sic fiet,vel ita consequetur,vt veniens qui te inuitauit, dicat tibi, Amice ascen-
de superius. Ita & in proposito loco, Dele iniquitatē meam, domine laua me ab iniquitate,& à pec-
tato munda me,vt iustificeris,sensus est, Dimitte mihi peccatū domine: sic fiet,vel ita consequetur,
vt tu iustificeris & vincas,iuxta sententiā in Elucidatione latius explanatam. Hoc tamē aduertendū
est,quòd hæc particula,vt iustificeris,& vincas, &c.non cum eo quod immediate ante, sed cum iis
quæ paulo ante præcedunt,iungēda videtur,iuxta modum quem iam nunc expressimus. Nam id vi
detur cōnexio sententiæ expostulare.¶Versu 6. Et in peccatis concepit me mater mea. Huius ver-
sus partem secundam nonnulli ad ipsum conceptus peccatum referunt: id est,ad libidinem quæ est
in conceptione prolis,dicentes,ob hoc in peccatis concipi hominem, quoniam libido adest quasi
cōmaculans aut vicians conceptum. Verū non satis apparet, hanc esse sententiam Psalmistæ: quo-

A niam vbi nos habemus, concepit me mater mea. editio Romana habet peperit, & similiter vertit ex Hebræo sacer Hieronymus. Translatio autem Augustini habet, in vtero me aluit. Hæc autem nullo modo prædictæ expositioni cōsonant. Quomodo enim verum esse potest, quòd in peccatis nos pariunt matres nostræ, aut in vtero alunt ac fouent, si ad peccatum ipsius matris referatur, id est, ad libidinē? Non enim in pariendo libido est, sed dolor & cruciatus maximus, forsitan & prioris delectationis quædam expiatio. Rectius ergo & hæc particula, vt prior, ad peccatum originale ipsius concepti vel partus æditi referetur, vt eandem habeat cum priore sententiam. Quomodo autem dicatur numero plurali, in iniquitatibus & in peccatis, cum non nisi vnum sit originale peccatum in quo concipimur, & quam intelligentiam istud requirat, ex Elucidatione lector attentus facile per semetipsum aduertet. ¶ Versu 8. Asperges me domine hyssopo, &c. De hyssopo legimus in veteri testamento, ꝙ ad emundationem ab immunditiis, à Deo instituta erat. Nam capite decimonono libri Numerorum, de emundatione eius qui tetigisset cadauer, præcipitur in hunc modum, Tollent Num.19
de cineribus combustionis atque peccati, & mittent in aquas viuas super eos in vas: in quibus cum homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tentorium, & cunctam supellectilem, & homines huiuscemodi contagione pollutos: atq; hoc modo, mundus lustrabit immundum tertio Exod.14
B & septimo die. Iterum, Exodi decimoquarto capitulo de emūdatione leprosi dicitur, quòd offerre debebat hyssopum cum duobus passeribus, ligno cedrino & vermiculo, & quòd hyssopum cum altero passere viuo ac ligno cedrino & cocco deberet intingere in sanguine alterius passeris immoti. sicq; aspergi deberet effuso sanguine. Secundum mysticā verò considerationem, apta admodū videtur hyssopus ad significandā purificationem. Est enim humilis ac modica, & tamen admodū purgatiua atq; mundificatiua pectoris, præcipue autem pulmonis, & vehementer curatiua: vt per eam vel humilitas vel pœnitentia apte significetur, qua spiritus & affect⁹ humanus optime curatur, tametsi hominē faciat secundum speciem vilem. Notandum quoq;, quòd & aspergi petit & lauari, vt fiat perfecte mundus, qui sese vehementer agnoscit pollutum. In lege enim veteri, hisce duobus modis legimus solitos purificari immundos, nēpe aspersione & ablutione. Et de aspersione quidem ex duobus locis iamiam citatis est conspicuū. De ablutione quoq; ex libris legis est manifestū, vbi nūc vestimenta, nunc locus, nunc totum corpus aqua lauari sæpissime iubentur. Quod autem dicit, super niuem dealbabor, illi respondet quod & apud Esaiam, Lauamini, mundi estote, auferte malum Esaiæ. 1.
cogitationum vestrarum. Si fuerint peccata vestra quasi coccinū, velut lana alba erunt: & si fuerint rubra vt vermiculus, velut nix alba erunt. Significat autem ista tanta dealbatio integram & perfectā ab omni peccati inquinamento emundationē. ¶ Versu 9. Auditui meo dabis gaudium & lætitiam,
C dictum est: loco huius, Facies me audire gaudium & lætitiam: quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Auditā fac mihi mane misericordiā tuam: loco eius, Fac me audire, Fac vt audiam. Secundum quem modum, hoc etiam in loco Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Auditum mihi facies gau Psal.142.
dium & lætitiam. Nota verò ordinem, qui in hoc versu simul & statim præcedēte indicatur. Primū enim est vt nos aspergat Deus summus sacerdos hyssopo, quasi secundum ritum expiationis nos purificans: sequitur, vt mundemur, & loti dealbemur. Interius auditur gaudium & lætitia, foris exultant ossa, prius humiliata. Sic enim ab intimis ad extrema debet procedere perfecta curatio. Simul & hoc notandum est, in duobus istis versibus, quòd vel accipi possunt secundum sententiam fiducialiter depræcantis: sicq; verba futuri temporis, modi indicatiui, accipi possunt secundū significationem modi imperatiui, siue depræcatiui, vt sit sensus, Asperges me domine, & munder, laua me, & super niuem dealber. Auditui meo da gaudium, & exultent ossa humiliata. Neq; enim rarum est, cū fiducialiter postulamus, & quasi familiariter supplicamus, vti futuro indicatiui modi pro imperatiuo aut deprecatiuo. Nam hoc modo indicatiuo postulantes, indicamus, nos non dubitare quin ita sit futurum vt petimus. Quasi enim humiliter & implicite petimus, cum id quod volumus, confidenter futurum proponimus. Aut accipi potest quasi secundum conditionalem enunciationem, vt sit iste sensus, Si tu me asperseris domine mundabor: & si tu me laueris dealbabor. Si tu auditui meo gaudium dederis, exultabunt ossa. ¶ Versu 13. Spiritu principali confirma me. Spiritus
D principalis Græce habetur ἡγεμονικὸς, id est, ducalis, vel regius, siue principalis. Nam ἡγεμὼν ducem vel principem significat. Ducalem ergo siue principalem, siue regalem spiritum vocat, quasi magnificum, nobilem, munificum & liberalem: diuitem & potentem, vt valeat: bonum, vt velit benefacere, & in omni bono hominem firmare quem inhabitauerit. Sic & secundum vulgatum loquendi vsum, solemus eos qui animo regali sunt (id est, munificos, diuites, atque potentes, simúlque liberales) nūcupare principes, vel principales siue regales homines. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Spiritu potenti. Felix autem, spiritu munifico vel liberali: quæ omnia in eandem cum nostra lectione recidunt sententiam. Quomodo autem sanctus iste spiritus dicatur, sicque vere principalis, regalis, ducalis, nobilis, potens, munificus, & liberalis, pulcherrime exprimit prosa illa quam in eius solennibus commemorationibus decantare solent fideles, cuius initium, Veni sancte spiritus, in qua multis pulcherrimis & iucundissimis titulis, honoratur principalis iste spiritus. Veni (inquit) pater pauperum, dator munerum, lumen cordium. Consolator optime, dulcis hospes animæ, dulce refrigerium: in labore requies, in æstu temperies, in fletu solatium, Sine tuo numine, nihil est in lumine. O lux beatissima, & alia multa nunquam satis frequenter iteranda, neque satis diligenter contemplanda. ¶ Versu 15. Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ: Præter latini sermonis consuetudinem, sanguinibus hoc loco dictum est, numero plurali. Quia tamen in Græco pluralis numerus positus est, maluit interpres (vt inquit

Auguſtinus) minus Latine dicere, quàm minus proprie interpretari. Nã & in Græco & in Hebræo E
ita habetur: neq; quiſquã interpretum aliter vertit, quàm de ſanguinibus. Cur autem ſanguines (vt
ita dicam) appellet peccata, in Elucidatione indicatum eſt, quoniam videlicet à corruptione carnis
& ſanguinis peccata procedunt, maxime carnalia, cuiuſmodi erat concupiſcentia adulterii, quæ radix fuit omnis peccati Dauid. Præter quam rationem adiici poſſet etiam altera: quia ſcilicet per peccatum meretur homo mortem, quæ eſt per ſanguinis effuſionẽ. Sicq; liberari à ſanguinibus, eſt liberari à peccatis, per quæ commeruerat mortẽ. Sed & ad effuſionẽ ſanguinis innoxii referri poſſet. Verùm prima expoſitio & vulgatior, & ſolidior eſt, & verior: quam etiam beatus Auguſtinus prolixius proſequitur, & Elucidatio ſolam ponit. Quæ autẽ ſequitur replicatio Diuini nominis, cum ait, Deus Deus ſalutis meæ, ad magni affectus teſtimoniũ ſic poſita eſt. Valet autẽ Deus ſalutis meę, ac ſi dicas, Deus ſaluator meus. ¶ Verſu eodem, Et exul. lin. mea iuſt. tuam. Exultabit, capiendũ eſt, vt plus aliquid ſignificet, q̃ vulgo ſolet: neq; mere neutralem habet ſignificationem, qualem habet cũ dicimus, Exultate iuſti in domino. Nam propter accuſatiuum, qui ſequitur, nempe iuſtitiam tuam, neceſſe eſt aliquid tranſitiuæ ſignificationis eo verbo includi, vt commode ab eo poſsit ſecundum hanc tranſitionis vim regi accuſatiuus. Valet ergo exultabit, tanquã ſi dicas, Eultando laudabit, vel exultando cantabit. Sic & verbum iubilare, quod plane neutrum eſt, & abſq; caſu accuſatiuo ferè F
Eſaię. 49 ſemper poſitum legimus: inuenitur tamen Eſaiæ. 49. iunctum habens poſt ſe accuſatiuum, cum dicitur, Iubilate montes laudem. quo in loco ſimiliter non ſecundum neutralem ſignificationem accipi poterit verbũ iubilandi, ſed partim tranſitiue, vt ſignificet iubilando laudate vel canite, vel depromite laudem. Huiuſmodi autem verborũ ſolent & Grammatici tractatores facere mẽtionem, ex Poetis & oratoribus aſsignantes exempla. Cuiuſmodi eſt illud Vergilii, Nec vox hominem ſonat. Sonare enim per ſe neutrale eſt, ſed hoc loco valet ſonando repræſentare. Vanũ autẽ eſt, quod quidã emendandam putant eam lectionem, quæ habet Exultabit, putántq; legendũ, magis exaltabit vicioſe factum eſſe exultabit, propter vicinitatem dictionum. Qui hoc (inquam) ſentiunt, vane iudicant: quoniam in Græco aperte & manifeſte non exaltabit habetur, ſed exultabit. Eſt enim ἀγαλλιάσεται: quod nemo ignorat ſignificare exultabit, ὑψώσει, quod valet, exaltabit. Inter has enim dictiones, apertiſsima differentia eſt. Deinde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, laudabit: quod noſtræ lectioni & expoſitioni eſt vicinius. Felix etiam vertit iuxta noſtram expoſitionem, Lingua mea exultando cantabit iuſtitiam tuam. Verſu 16. Domine labia mea aperies. Peccator ſibi quaſi os
Eccle. 15. & labia claudit, quando per peccatum facit, vt digne Deum laudare non poſsit. Siquidem non eſt
Pſal. 32. ſpecioſa laus in ore peccatoris: ſed recti ſunt, quos docet laudatio Dei. Et peccatori dixit Deus,
Pſal. 49. Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Neq; dubium quin G
eadem hæc increpatio, etiam Dei laudem indigne per os accceptam ſimul includat: Sed & ſi peccator os apperiat, vt Deum laudet, non tamẽ illam vt ſuam laudem Deus acceptat: quando cor perini quitatem elongatum eſt ab eo. Clauſum itaque habet peccator os ſuum, & concluſa labia, donec in peccato permanet, Deo autem miſericorditer peccatum dimittente, reſerantur prius concluſa labia, & os aperitur, vt laudem dignam & ſpecioſam Deo poſsit offerre: dum etiam cor interius ſolita diuina illuminatione & viſitatione iterum ad eius laudes excitatur, & feruore bono extimulatur. ¶ Verſu 17. Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem vtiq;. Huius verſus duplex datur conſtructio. Quidam enim ita ordinant, vt accuſatiuus ſacrificium regatur à verbo voluiſſes, aduerbium autem vtique iungatur cum verbo dediſſem, ad hunc ſenſum, Si ſacrificium voluiſſes, vtique dediſſem: ac deinde diuiſim legatur, holocauſtis non delectaberis. Atque hanc ſententiam manifeſte demonſtrat Græca lectio, quæ ſic habet, Οτι ἠθέλησας θυσίαν ἔδωκα ἄν. ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. In qua ſententia quilibet Græce literaturæ vel tenuiſsime peritus, clare videt particulam ἄν (quæ valet vtique) non poſſe niſi cum præcedente copulari. Abſurdiſsimum enim erit, ſi quis ita velit iungere ἂν ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. Non enim poteſt hæc particula recte poni in principio totius ſententiæ, quã determinabit: neque multo minorem abſurditatem faceret apud Græcos, quàm ſi quis dicat apud Latinos, Petrúſque Ioannes: cum poſtponi debeat, dicendo, Petrus Ioanneſq;. Itaque, quantum ad H
Græcam lectionem, apparet omnino neceſſarium eſſe, vt particula vtique determinet verbum dediſſem. Atque hanc ſententiam, vt potiorem, nos in Elucidatione ſequuti ſumus & expreſsimus: potiſsimum cum beatum Auguſtinum ad eundem modum diſtinxiſſe inueniamus. Legunt nihilominus plurimi ſecundum aliam conſtructionem, particulam vtique ad ea quæ ſequuntur referentes, ad hunc modum, Quoniam ſi voluiſſes, ſacrificium dediſſem: ac deinde, Vtique holocauſtis nõ delectaberis. Quam diſtinctionẽ non pauci Latini codices habent. Atq; hæc lectio, neque malam, neque difficilem, imò neque aliam, quàm prædicta habet ſententiam. Prior tamen (vt miniſtratum eſt) rectior videtur. Ex Hebraico autem non poteſt videri vtra ſit verior lectio, quoniam in Hebræo particula iſta vtiq; non habetur. Nam beatus Hieronymus ita vertit, Non enim vis vt victimam feriam, nec holocauſtum tibi placet: vbi nuſquam particula iſta vtiq; ponitur, quæ difficultatem facit. Quod autem dicitur in fine, Holocauſtis nõ delectaberis, Græce ſonat holocauſta no habebis acce
Pſal. 134. pta aut placita, non cõplacebis tibi in eis: quod Latinus interpres recte expreſsit, Holocauſtis non delectaberis. ¶ Verſu penultimo, Benig. fac, Græce vno verbo dicitur ἀγάθυνον, quod verbũ ponitur etiam in Pſalmo. 124. vbi habemus, Benefac domine, bonis & rectis corde. Habet autem peculiarẽ quandam emphaſim hoc verbum, quæ nullo Latino vocabulo ſatis appropriate poteſt exprimi. Nã benefacere proprie exprimit Græcam vocem ἀγαθοποιῆσαι. Vocabulum autem quod hic ponitur

A & in psalmo. 124. valet acsi effícto vocabulo dicas, benignare, vel benignus, aut bonus esto. Est enim sententia, benignare, vel benignus, aut bonus esto ciuitati sanctę Sion, sanctę Ecclesiæ: hoc est, benigne age cum ea, bonum & benignum te illi exhibe, sicut exprimit elucidatio. ¶ Versu vltimo, Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ. Pro verbo acceptabis quod hìc ponitur, Græce idem est verbum quod paulo ante versu. 17. habebatur pro delectaberis. Vnde acceptalis, valet accepta habebis, possetque verti iuxta priorem modum: Tunc delectaberis sacrificiis iustitiæ, oblationibus & holocaustis: quemadmodum & illic verti poterat, Holocausta non acceptabis, Sacrificium autem iustitiæ quod hic dicit Deo futurum acceptum ædificatis muris Hierusalem, laudes sine fine offerendas interpretatur Elucidatio: quemadmodum beatus Augustinus quoq; interpretatur. Cum autem laudis Dei in Hierusalem sacrificium iustitiæ appelletur, ratio est, quia non pro iniquitate ibi sacrificabitur, vbi nulla iniquitatis memoria, sed tantum iustitia: quoniam dignißimum est & iustißimũ illi summo bono (quod videbũt ciues beatæ illius ciuitatis facie ad faciem) laudem & benedictionẽ offerre in sæcula sæculorum. Iustum etiam est, vt illi sacrificemus quod habemus in nobis optimũ. Ioan. 4.
Sacrificium autem laudis, adorationísq; in spiritu & veritate, in immẽsum corporalium victimarũ oblationem præcellit, & iustum est, spirituum patrem (qui & ipse spiritus est) in spiritu magis honorari, & immortalibus, atq; incorruptibilibus hostiis coli, quàm corporalibus & mortalibus victi- Ibidem.
B mis. Vituli autẽ isti, quos dicit super altare imponendos, illi sunt, de quibus Propheta Osee loquitur, dicens, Omnem aufer impietatem, & omne accipe bonum: & vitulos labiorum nostrorum sacrificabimus tibi. Quos vitulos labiorum: Paulus Apostolus in ea, quam ad Hebręos scripsit Epistola, fructus labiorum appellat, dicens, Per ipsum ergo (id est, per Christum) offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructũ labiorum cõfitentium nomini eius. Hi sunt ergo vituli labiorum, laudes, benedictiones, & gratiarum actiones. Per altare autem Dei, vel simpliciter intellige, ante conspectum Dei: quoniam altare in conspectu Dei sistitur, & dicimur in altare Dei offerre, quoties coram Deo offerimus. Vel ipsum illud altare, de quo Paulus in loco iamiam citato loquitur, dicens, Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt, Christum dominum significans qui est altare nostrum, sacerdos, & hostia. Super hunc enim vt altare ponemus nostras laudes, in conspectu diuinitatis, cum per illum, vt sacerdotem, & pontificem nostrum æternum, acceptas laudes diuinitatis, offeremus in sæcula sæculorum, qui in trinitate & vnitate perfecta, viuit, regnúmque & imperium tenet per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Osee. 13. Hebr. 13. Ibidem.

Argumentum in Psalmum

QVINQVAGESIMVMPRIMVM.

EX titulo historico huic Psalmo præmisso, facile cognoscimus, & quæ fuerit cōponēdi occasio, & quisnā sit aduersus quem tanta seueritate per totū decursum Psalmista inuehitur. Titulus talis est, In finē intellectus Dauid quando venit Doeg Idumæus, & annunciauit Sauli, & dixit, Venit Dauid in domū Achimelech. Historia satis nota est ex libris regnorum: quomodo post consummatā Saulis iram fugiens Dauid,
1.Reg.21 *venerit ad Achimelech sacerdotē in nobe, tanquā ex iussione regis aliquò proficiscēs: à quo etiam panes propositionis, & gladiū Goliæ accepit. Intus verò in tabernaculo erat Doeg Idumæus, vnus inter primos seruos*
Ibidem. *Saulis, qui hæc ipsa quæ conspexerat, nequiter & odiose detulit ad Saulē: propter quod sacerdos ipse Achimelech cū omni domo sua à rege vocatus, post accusationem, excusatione nō recepta, crudelissime interficitur per manum eiusdē Doeg Idumæi: simul & tota domus sacerdotalis, octogintaquinq; viri, vestiti ephod lineo: insuper & tota eorū ciuitas percussa est in ore gladii, ita vt neque fœminis, neq; paruulis, neq; lactātibus parceretur, ne bobus quidē & ouibus. Inter hæc verò, vnus tantū ex filiis Achimelech effugiēs manus Saulis, Abiathar nomine, hanc cædē crudelissimā renunciauit Dauidi.* F *Qui tactus dolore cordis intrinsecus, atq; indignatione maxima, tā contra illum impiissimū delatorem Doeg Idumæum, q̃ contra crudelissimum tyrannum & homicidā Saulem, in spiritu dolenti commotus atq; concitatus, Psalmū præsentē videtur cōposuisse, & cantasse corā domino, in sui doloris lenimentum, impietatis illorum descriptionem, & suæ innocentiæ protestationem. Possumus tamen Psalmum hunc vniuersis Sauli & Doeg similibus, id est, omnibus pauperum & bonorum oppressoribus, generaliter accommodare. Atque ita secundum generalem applicationem procedit Elucidatio.*

QVADRAGESIMI PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Quid gloriaris in malitia: qui potens es in iniquitate?

2 Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua:

** sicut nouacula acuta fecisti dolum.*

3 Dilexisti malitiam super benignitatem:

** iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.*

4 Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

5 Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo:

** & radicem tuam de terra viuentium.*

6 Videbunt iusti, & timebunt:

** & super eum ridebunt.*

QVid tu, ô impie, in peruersitate tua gaudes, ac gloriaris, qui potens es & validus ad operandū iniquitem? quid tibi cōplaces, quid teipsum iactas impietatibus tuis (vnde potius erubescere debebas, ac meritò confundi) qui nunc ad tēpus in sęculi huius sublimitate, ac prosperitate cōstitutus, Deo permittente potens es ad perpetrandū iniquitatē tuā? 2. Per omne tempus iugiter cor tuum cogitationes voluit iniustitiæ, & de sua plenitudine similia perlinguam eloquitur: dū cū tui similibus cōciliabula celebrans, de innocentum oppressione pertractas: * facis fraudē, dolósq; & insidias struis innocētibus, vsq; ad nouissimam miseriam, vsq; ad mortem & omnimodam perditionem fraudib⁹ tuis illos cupis adigere: quomodo acuta nouacula nihil relinquit pilorum, sed totū abripit funditus acutie sua. 3. Ex proposito cordis & deliberata volūtate iniustitiam prælegisti bonitati atq; virtuti, iustitiā odio habēs & fugiēs, iniustitiam verò diligens & prosequēs in operibus tuis: magis gaudens in proximorum nocumēto, q̃ in eorundē obsequio: * elegisti quoq; loqui magis falsitatem & iniustitiam q̃ veritatē, atq; iustitiam. Cū enim per veritatem posses tueri bonorum innocentiā, maluisti per iniquitatem oris tui, illos in perditionem & condemnationem iniustam adducere. 4. Cōplacent tibi sermones omnes qui faciūt ad pauperum oppressionē, simpliciúmq; perditionem, supplātationem, & in mortem præcipitationem, quos tu loqueris per linguā tuam dolosam, id est, ad dolos componēdos, & cōcinnandam fraudem, atq; deceptionem bene appositā & instructam. H 5. Nequaquam verò manebit impunita hæc tui cordis & oris adamâta impietas. Iustus enim scelerum vindex Deus, in vltionē cōsummatę iniquitatis tuæ, perdet te perditione sempiterna, prorsúsq; te eiiciet quasi radicitus euulsum à statu gloriæ tuæ, in quo nunc habitas, à domo & substātia tua, à sæculo hoc pręsenti, in quo tibi videris pulchre virēs & bene floridus: híncq; te faciet, velis nolis, per mortis sententiā emigrare in regionē ignotam, in locū horroris atq; tenebrarū: * ita (inquam) te prorsus faciet emigrare, & hinc abscedere, vt nihil omnino tui remaneat, vt etiā radix tua auferatur de terra viuētiū: omnis videlicet substātia, omnis gloria, omnes deliciæ, omnis spes, omnis fortitudo, omne auxiliū: quib⁹ reb⁹ sic te stabilitū in hoc sęculo male credis, quēadmodū arbores suis sunt radicibus in terra stabiles. 6. At verò boni & simplices, quorū oppressione & malo nūc gaudes & oblectaris, quos tu nūc cōtēptui habes & ostētui, cū ita te viderint diuina vltione punitū, mirabūtur, & intra sese diuiná reuerebūtur, adorabūtq; & prædicabūt rectitudinē: * & sup te diuina vltione sic miserū factū atq; cōdēnatū, risum faciēt diuinæ iustitiæ re-

A *✳ & dicet, ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum.*
7 Sed sperauit in multitudine diuitiarũ suarum: ✳ & præualuit in vanitate sua.

8 Ego autem sicut oliua fructifera in domo dei:
B

✳ speraui in misericordia Dei inæternum & in sæculum sæculi.
9 Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti:
✳ & expectabo nomẽ tuum:
C *✳ quoniam bonum est, In conspectu sanctorum tuorum.*

ctitudini congaudentes atq; applaudentes, ac de sua liberatione magnifice gloriantes: ✳ & in exprobrationem aduersum te loquentur, ac dicent, Ecce quomodo deiectus humiliatus atque protestatus est homo iste qui Deum non habuit præ oculis, qui in illo fidem & spem suam noluit reponere. qui donec vixit, timorẽ Dei recipere noluit. 7. Sed timore & fiducia Dei postpositis, spem habuit in abundantia potentiæ atque substantiæ suæ, & in multis diuitiis suis: quibus subnixus, putabat omnia se posse superare: ✳ quin & præualuit, ac potens fuit, ad oppresionem bonorum, & perficiendum impietatem, in superbia & vanitate diuitiarum suarum, donec deo placitum fuisset illum in sua prosperitate permittere. Ecce (inquient iusti quo nunc proiectus est, quantum humiliatus & miser factus, qui nos aliquando in derisum habuit, & in similitudinem improperii: ecce Sapien.5.
quomodo nunc conputatus est inter filios mortis, & inter malignos dæmones sors illius est. 8. Ego verò testimonio cõscientiæ in spiritu sciẽtiæ, in spiritu mihi de bona voluntate bene conscius, nemini molíẽs, imò nec cupiẽs quidẽ malum aut vllum nocumẽtum, & in diuitiarũ vanitate nequaquam cõfidẽs, ero in domo Dei, in Ecclesia sancta, sicut oliua virẽs, fœcunda atq; fructificás in operib⁹ virtutũ per charitatis & spiritus pinguedinẽ, fructus proferẽs operationũ Deo placitarum, in Ecclesia quoq; triũphante, perpetua lętitia & satietate æterna semper virẽs, & stabilis inæternũ, in plenitudine fœlicitatis illius: ✳ spem habui in misericordia & bonitate Dei mei defixã inęternum & imperpetuũ: plenissime videlicet cõfidens, diuinæ bonitatis nunquã mihi defuturũ auxilium, quæ spes me in perpetuo virore facit, faciẽtq; persistere inæternũ. 9. Laudabo te domine Deus me⁹ in sempiternũ, eo quòd fecisti, eo quòd mihi hoc præstitisti per tuã gratiam, vt essem in cõspectu tuo quasi oliua fructifera, qui insuper dedisti & fecisti in me quicquid est boni, quicquid laudis, quicquid virtutis: ✳ & ob hoc cũ patiẽtia sustinebo & expectabo te domine, qui iuxta nomẽ tuum optimus es: in tua fiducia perstabo atq; perseuerabo vsq; in finẽ, nunquã in alio, præterquã in te spẽ meam locaturus, nũquã alienis occupãdus amoribus: ✳ bonum enim est te domine sic expectare in bona perseuerãtia, omnib⁹ seruis & fidelibus tuis. Quicũq; enim te in sanctitate & iustitia viuentes fideliter expectauerint, nõ frustrabũtur ĩæternũ, neq; ab expectatione sua poterũt cõfundi.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LI

Circa titulum nota, Dauidem non cõposuisse hũc psalmum tunc, quando Doeg venit, & annunciauit Sauli de Achimelech, neq; propter hanc annũciationem nudam tanta amaritudine & increpatione in eum fuisse inuectum (quanquã id secũdum faciem videatur sonare titulus eo quòd dicatur, quando venit Doeg, & annunciauit, & cætera.) sed propter crudelissimã innocẽtum sacerdotũ necem, quando venit ad ipsum Abiathar, qui hãc illi annunciauit. Vnde quòd dicitur, Intellectus Dauid, cum venit Doeg Idumæus, & nũciauit Sauli, sic accipi debet, vt cum potius causam vel occasionẽ quàm tẽpus designet, hoc est, pro eo quòd venit Doeg, & nũciauit Sauli. Hæc enim annuntiatio causam dedit tantæ crudelitati, aduersus quam Psalmus canitur. ¶ Versu. 1. Quid gloriaris in malitia? Quẽadmodum in argumẽto indicauimus, secundum specialem tituli applicationẽ, potest Psalmus ęque proferri cõtra Saulem, vel cõtra Doeg Idumæum, vel potius contra vtrũq;. Magis tamen videtur contra iniquum delatorem, & crudelissimę sententiæ exequutorẽ Idumęũ istum dirigi: aduersus quem merito tam acri obiurgatione Dauid ĩuehitur, quoniã quum sciret sacerdotẽ Achimelech innocenter & ignorãter egisse, dando illi panes & gladium Golię, ipse tamẽ absque excusatione crudelem detulit accusationem ad furiosum regem Saulem. Neq; enim ignorabat Doeg iste simpliciter egisse Achimelech, in eo quòd panes dedit & gladium Dauidi, qui se simulabat proficisci ad degotia regis. Nõ enim sciebat Achimelech quicquã grãde vel paruũ, de ira Saulis cõtra dauidẽ, vel de fuga Dauidis à facie Saul: neq; illi quicquã indicauit Dauid fugiens, 1.Re.21.
sed persuadebat se ad negotia regis secreta pergere. Hæc sane Idumæum istũ sanguinolentũ, & iuxta nomẽ suum) sanctorũ sanguine rufum, nõ latebãt: ob quæ merito accusare non debebat innocentẽ sacerdotem, qui fauentẽ partibus Dauidis, aut minimũ hãc sacerdotis innocentiam & ignorantiam debuisset accusationi cõiungere. Nunc verò accusationẽ grauissimã proponens, & factũ ipsum vehemẽter exaggerans, excusationem silentio premit. Deniq;, etiamsi constitisset sacerdoti Achimelech de fuga Dauidis, cum illi humanitatẽ impenderet: non debebat tamen hoc iste impius mularũ pastor Idumæus ad regem sæuientẽ deferre: quãdoquidẽ sacerdotalis officii non est miseros prodere, vt perdãtur, sed misericordiã potius exhibere, & pacem facere, tam erga Deum, quam Psal.35.
erga homines. ¶ Versu. 2. Tota die iniustitiam cogitauit lingua tua. Secundum hunc loquendi Psal.34.
modum in alio Psalmo dicitur, Os iusti meditabitur sapientiam. Et alibi, Lingua mea tota me-

ditabitur iustitiã tuam. Quem autem sensum faciat hic loquẽdi modus, mõstrat Elucidatio. Similem fere significationẽ intẽdunt vulgo homines, cum de eo qui semper discursib⁹ gaudet, & oblectatur in euagationibus, dicere solent, Huius hominis pedes nihil cogitant, quàm discurrere atq; vagari, dum sic pedibus secũdum tropum loquẽdi tribuitur, quod cordi de ministerio pedum secundum rei proprietatem conuenit. ¶ Versu eodem, Sicut nocacula acuta fecisti dolum. Nouacula si bene acuta nõ sit, nequit bene pilorum radices aufferre. Quæ verò optime acuta fuerit, vsq; ad fundamẽtum pilos radit, & prorsus nihil relinquit aut pertrãsit, quod non secũ abripiat minimo negotio, veluti imperceptibiliter. Ob hoc, Doeh iste Idumæus, atq; etiã author malitiæ rex ipse Saul, recte vterq; acutę nouaculę cõparantur: quoniam vniuersam sacerdotum familiam penitus perdiderunt, & in nullo prorsus illis pepercerunt, etiã fœminas, etiã liberos, etiam iumenta, in ore gladii feriẽtes, mãsionem quoq; ciuitatis eorum subuertentes. Quid enim amplius poterant, aut quomodo nocere crudelius acutissimæ istæ nouaculæ? Nã quod vnus ille pilus (id est, Abiathar vnus de sacerdotibus) effugit harum nouacularũ acutiem, specialis erat muneris Dei: vt haberet apud sese profug⁹ rex Israel Dauid, profugum sacerdotẽ Abiathar, Generaliter quoq; hæc comparatio ad omnes spectat pauperum & innocẽtum oppressores, qui eos & externis bonis omnibus, atq; etiã vita corporis absq; misericordia spoliant, plus nocituri, si valerent amplius. Potest etiã hæc cõparatio acutæ nouaculæ aliter intelligi: quoniam sicut ipsa hominẽ citissime vulnerat, simul & grauissime, eo quòd propter acutiẽ maxime penetrat: sic impii hominũ bonorum oppressores, per suas fraudulẽtas linguas, tanquã per nouaculas acutas, quasi imperceptibiliter lędunt, & grauissime nihilomin⁹ nocẽt. ¶ Versu. 4. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa. Orationem illam lingua dolosa, quidam in ablatiuo casu accipiunt, vt coniungatur cum præcedentibus: vel subaudiendo aliquid, iuxta quod monstrat Elucidatio, vel coniungendo simpliciter cũ illo, verba præcipitationis, subaudita præpositione in, quemadmodũ habet Psalterium Romanum, In lingua dolosa. Alii accipiũt prædictam orationẽ in casu vocatiuo, hoc modo, Dilexisti omnia verba pręcipitationis, ô lingua dolosa: vt homo ipse fraudulẽtus atq; dolosus, ita per contumeliã vocetur lingua dolosa: quẽadmodũ Psalmo. 11. in expositione versus illius, Labia dolosa in corde, & corde loquuti sunt, de labiis dolosis diximus. Alii uero per accusatiuũ casum legũt, linguã dolosam: quomodo habet psalteriũ, quo vsus est beatus Augustinus, quomodo etiã Hieronymus vertit ex Hebræo. Atq; ita accusatiuus iste ad verbum dilexisti, referri debet. ¶ Versu. 5. Euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo Aduerte, emigrabit secundum impropriam significationem positum, pro emigrare faciet, absolutum scilicet verbum pro transitiuo: quomodo apud Paulũ dicitur: Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo, pro triumphare facit. Quod autẽ sequitur, Et radicẽ tuam de terra viuẽtium, subaudiendo auferet, abscindet, siue euellet, pulchre ad Doeg & Saulem potest accommodari, ad exprimendum conditionẽ punitionis eorum. Quemadmodum enim sacerdotẽ Achimelech prorsus innocẽtem, Saul radicitus (quantum quidẽ in se fuit) euulsit, & ipsum & liberos omnes vsque ad lactãtes, & cætera eius omnia interficiens: ita iuxta modũ peccati, aduersus ipsum pœna hic pronunciatur cõdigna, quòd sit auellenda radix eius de terra viuẽtium. Quam quidem radicem in Elucidatione interpretati sumus substãtiam, diuitias, & gloriã, ac cætera huiusmodi: quibus veluti radicib⁹ quibusdã sese fixos putãt impii, & firmos in terra. Posset tamẽ & ad liberos referri, vt prędicatur cõtra impium Saulem & Doeg, quòd non ipsi soli, sed etiã eorum semen de terra sint (propter cõmissam in sacerdotes domini crudelitatẽ) auferendi: id quod de Saule aperte indicat regnorum historia, & de Doeg verisimili existimatione est credendum. ¶ Versu. 8. Ego autem sicut oliua fructifera. Non hæc vt iactanter dicta accipi debent, sed vt ad gloriam Dei, in bonæ conscientiæ testimonio pronunciata. Quę sub persona Dauidis dicta, ad vniuersos generaliter debent accommodari, qui per innocentiã vitæ atq; iustitiam fructificare student in operibus bonis, quorum spes & fiducia ĩ domino Deo est. Omnes enim huiusmodi, quasi oliuas virẽtes & semper fructiferas efficit Dei nunquã deficiẽs misericordia. Attendendum verò, hunc Psalmum (qui secundæ quinquagenæ iuxta Græcorum atq; Latinorum vsitatam distinctionẽ primus est) ordine prorsus cõtrario procedere, ad illum qui situ loci primus est in quinquagena priori. In hoc siquidẽ, primum prolixe describitur viri iusti beatitudo atque fœlicitas, ac posteriori ex aduerso breuiter adiũgitur impiorũ calamitas. Cõtrario autẽ ordine, Psalmus qui iam in manibus est, prius impii prolixe peruersitatem & subsequentẽ calamitatem depingit, atq; exaduerso, paucis verbis iustorum perpetuum opponit vigorem. Quanquam autem ordo commutatus est, res tamen ipsa quæ tractatur, & Psalmi materia prorsus eadem est. ¶ Versu. 9. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti Complenda est ad sensus perfectionem ista oratio, vel ex eo quod proxime antecedit, Fecisti me sicut oliuam fructiferã in domo tua, & fecisti me sperare in misericordia tua: vel ex iis quæ paulo longius distãt, in hunc modũ, Quia fecisti vltionẽ & vindictam contra impios, parastiq; eis damnationem suam superius descriptam: sicq; præteritum pro futuro (consuetudo scripturarum more) videretur cõmodius accipiendum, vt sit sensus, Cõfitebor tibi, quoniã facies pro iustis vindictam de inimicis & persequutoribus eorum iuxta modum supradictum, de terra viuentium eos auferendo, eradicãdo, & in confusionẽ æternam proiiciendo. Atque hoc pacto recte consonabit, quod sequitur, Expectabo nomẽ tuum, id est, te expectabo cum patiẽtia, donec tibi placitum erit iudicare causam meam, méq; de manibus iniquorum misericorditer liberare, atq; huic posteriori manifeste cõsonat quod habet Paraphrasis Chaldęa. Cõfitebor tibi, quoniã operatus es punitionẽ siue vindictam iudicii mei: hoc est, vltionem ad iudicandum prome cõtra aduersarios meos. In eo quoq; quod sequitur. Quoniam bonũ

Marginal notes: 1.Re.22. (beside "cte vterq; acutę nouaculę"); Psal.11. (beside "gua dolosa"); 1.Cor.2. (beside "Aduerte, emigrabit"); section letters E, F, G, H in right margin.

A est in conspectu sanctorum tuorũ: varia partis illius, in conspectu sanctorũ tuorũ, constructio est, quidam enim referunt ad nomen bonum: vt bonum in conspectu sanctorum tuorum, idem valeat quod, bonũ ipsis sanctis tuis. Quæ setẽtia, tametsi prima facie non occurrat, videtur tamẽ satis cõmoda, & facilior cæteris. Alii iungunt eam cum verbo cõfitebor, hoc modo, Cõfitebor tibi in conspectu sanctorum tuorũ, hoc est, coram multitudine fideliũ: iuxta quod dicitur in alio Psalmo, Vota mea domino reddã coram omni populo eius. Iũgi etiam potest cum verbo expectabo, vt sit sensus, Expectabo nomen tuũ in conspectu sanctorum tuorum: hoc est, expectabo te corã & simul cũ sanctis tuis: vel, ita vt proximis etiã meis luceat exẽplum patientiæ & perseuerãtiæ meæ. Potest postremo etiam ita intelligi: Expectabo nomen tuum, quoniam hoc ipsum (scilicet expectare cum patientia nomen tuum) bonum est coram omnibus sanctis tuis: id est, te agnoscentibus atque ita credentibus omnibus sanctis. Omnes enim pii hoc norunt. hoc credunt, bonũ esse, præstolari dominum in silentio, & in patientia. Psal.115. Tren.3.

LII. PSALMI ARGVMENTVM.

B *HIc Psalmus abundantiam malitiæ & multitudinem malorum (qui timore Dei postposito operantur quicquid libet) versibus quatuor primis describit. Deinde sub persona domini, per amaram interrogationẽ insinuat, peruersos pauperũ oppressores cognituros aliquãdo Deũ iudicẽ, quem modo cognoscere atque inuocare noluerunt: quando timore horribili conturbabuntur, iustis ab eo timore liberis, propter domini præsentiam in eis habitantis. Atque vltimo tandem versu, fidelium per Christum liberationem, spiritu reuelante, præmonstrat.*

QVINQVAGESIMI SECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Dixit insipiens in corde suo: * non est Deus.*

DIxerunt filii hominum in quibus non est sciẽtia veritatis neq; sapientia Dei, in cordibus suis, & hanc habent in animo suo erroneam existimationẽ: * quòd non sit secundum veritatem Deus, vt à fidelibus creditur, qui res humanas consideret ac iudicet, qui iustis pro iustitia fœlicitatem, aut malis pro iniquitate reddat damnationẽ: & hac falsißima persuasione blãdiũtur sibi in iniquitatibus suis, quo peccẽt liberius. 2. Hac autẽ falsa existimatione & persuasione iniqua præsupposita, sine timore existẽtes, neq; cuiusquã metuẽtes iudicium, corruperunt ipsi viam suam, & cõputruerunt velut iumẽta in stercore impietatũ suarũ, súntq; facti, propter multitudinẽ & magnitudinem facinorum suorũ, detestabiles & execrabiles ante Deũ & omnes homines pios: per impiißima opera sua & actiones corruptißimas, quibus intendunt: * nõ est ex infidelibꝰ istis qui timorẽ Dei abiecerunt (quorũ est bona, imò maxima pars, in hoc miserabili mundo, qui totus in maligno positus est) cui sit curæ facere quod bonũ ac rectũ est: nõ est ne vnꝰ quidẽ ex eis, qui studeat virtuti, sed à maiori vsq; ad minimum omnes studẽt iniustitiæ. 3. Dominus Deus omnipotens, de sublimitate cælorum, in quibus inhabitat, quasi prouidus & diligẽs humanarum rerum curator, attendit & considerat filios hominũ, & actiones eorũ vniuersas bonas pariter atq; malas, ad reddendam vnicuiq; vẽturo tempore pro operibꝰ cõgruam mercedẽ: * prospexit (inquam) considerans ad eos qui per fidem rectam verè agnosunt aut ex animo quærunt Deum. 4. Et vidit Deus, quòd maxima pars hominũ, via recta derelicta, ad iniquitatem declinauerũt, súntq; facti ad omne bonũ opus veluti reprobi & inutiles, quasi qui iam dedidicerĩt virtutẽ, nesciẽtes vltra, neq; volẽtes bene agere: * vix inuenitur qui bene agat, vix inuenitur vel vnus. Tãta est enim malorũ copia, vt vix vllus videatur numerus iustorũ, si cum illorũ cõferatur immẽsa multitudine: & ex iis ipsis qui bonũ facere vidẽtur, vix vnus est qui solum ac semper faciat quod bonum est, qui non frequẽter admodum declinet ad malum, qui nõ subinde agat aliquid quod minus rectũ est: quãdoquidem in multis offendimus omnes, & septies in die cadit iustus. 5. Sed nunquid non tãdem cognoscẽt Dei iudicium omnes qui nũc ex prauæ voluntatis studio operãtur malum? * qui populũ domini, hoc est, humiles ac simplices deglutiunt & vorãt ad eũ modũ quo vorari solet panis à comedẽte, sine vlla cibi resistẽtia, sine vlla comedentis misericordia? Certe cognoscẽt dominũ iudicia facietẽ (cuius cognitionẽ & timorem nunc abiiciunt) cũ fuerit cõprehensi in operibus manuũ suarum. 6. Cum in hoc mundo agerẽt peruersi isti, in dominũ non crediderunt, neq; eum vt Deũ suum inuocauerunt, neq; in eo spem suam posuerũt, sed

2 Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus:

C

** non est qui faciat bonum.*

*3 Deus de cælo prospexit super filios hominũ: * vt videat si est intelligens aut requirens Deum.*

D *4 Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: * non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.*

*5 Nónne scient omnes qui operãtur iniquitatem: * qui deuorãt plebem meã vt cibũ panis?*

6 Deum non inuocauerunt

Ioelis.1. p.Ioã.5. Hiere.6. Titum.1. Iacobi.3. Prou.14. Psam.6.

** illic trepidauerunt timore vbi nō fuit timor*

vel in idolis, vel in aliis rebus perituris. in quibus posuerāt fiduciam E
* & iccirco quia nescierunt dominū, timore magno nōnūquam trepidāt, & vehementer conturbati sunt, quādo nulla fuisset eis causa iusta timoris, neq; quicquā periculi, si credidissent in dominum Deū, eúmq; fideliter inuocassent: queādmodum in aduersitatibus temporalibus, in infirmitatibus corporalibus atq; similibus, vehementer timere solēt carnales homines, vbi tamē iustis nihil est turbatione aut timore dignum.

7 Quoniā Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent:

** coufusi sunt, quoniā Deus spreuit eos.*

Matt.25.

Psal.9.

7. Deus enim confringit, & ad nihilū redigit omnes vires, omnémq; virtutem eorm, qui se relicto, ac timore sui abiecto, in hominibus spem ponunt, hominū gratiam quærunt, & iis placere student quasi auxilium ab illis expectantes, vnde habere nō possunt ad Deū autē oculos non leuāt: * cōfusione æterna cūfundentur eiusmodi, neq; raro etiam confusione temporali in hoc sæculo: quoniā Deus omnipotēs abiecit eos, & à se imperpetuū separauit, iubēs eos vt iniquitatis operarios abscedere in ignē ęternū, cum diabolo & angelis eius, cui in vita seruierūt. Cū enim solus hic sit adiutor in opportunitatibꝰ ac tribulationibus, necesse est cōfundatur omnis qui huic F
placere non studet, qui non totis viribus hunc sibi cōtēdit demereri sed ad filios hominū attēdit, in quibus nō est salus.

Psal.145.

8 Quis dabit ex Sion salutare Israel?

** cum conuerterit dominus captiuitatem plæbis suæ:*

Matt.1.
Ephe.2.
Ioan.1.

** exultabit Iacob, & lætabitur Israel.*

8. Quis verò erit qui tātæ poterit mederi malitię, quæ abūdat in terris? quis de superna illa cælestíq; ciuitate (posteaquā hic super terrā declinauerūt omnes, & maculati sunt in seipsis) dabit salutē & saluationē populo Israel, populo fidelium: * indubie nemo, præter dominū Deum saluatorē nostrū: qui cum voluerit, & sicuti voluerit, in tēpore gratiæ, per filium suum auferet captiuitatē illam plæbis suæ, sub qua misere detinebātur, saluúmq; faciet populū suum, id est, crediturōs in se, à peccatis ipsorum: dans eis potestatē, ex filiis captiuitatis & iræ, filios gratię fieri, & filios Dei: * ac tunc quidem exultabit gaudio spirituali omnis fidelis, credens in dominum, vitia supplantans atque cōculcās, & Dei placita perficiens: * Atque iterum, cum dominus fideles suos ex huius mundi miserāda captiuitate, & ex huius vitæ peregrinatione, eduxerit in patriam supernam tunc perfecto gaudio gaudebūt fideles omnes, cunctis iam superatis & pręteritis malis quibus in hoc G
mundo iugiter ab iniquis affligebantur.

ANNOTATIONES IN HVNC PSALMVM REQVIRE POST.
Elucidationem Psalmi decimitertii. Omnes enim versus Psalmi præsentis iste compositio. ꝓhendit, septimo tantum excepto, cuius in Elucidatione satis clara ponitur ex-

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

CLamat hoc Psalmo vir iustus in tribulatione positus, ad dominum liberatorem suum, auxilium postulans & saluationem contra sæuißimos hostium insultus, quos sustinet: promittēs liberatori cantica gratitudinis. Valet autem hic Psalmus, tam contra spirituales, quàm contra corporales tribulationes.

LIII. PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Deus in nomine tuo saluum me fac: * & in virtute tua iudica me.*

2 Deus exaudi orationem meam auribus percipe verba oris mei,

*3 Quoniā alieni insurrexerūt aduersum me. & fortes quæsierunt animam meam: * & nō proposuerūt Deum ante conspectum suum.*

4 Ecce enim Deus ad

DOmine Deus, propter nomen sanctum tuū, & per virtutem potētissimi nominis tui, salua me ab hostibus meis qui & numero plurimi sunt, & crudelitate, animóq; nocēdi maxime formidabiles: * & in potentia Diuinitatis tuę fac ꝓ me iudiciū & vltionē aduersum illos. 2. Exaudi deus orationē meam, quam fundo in cōspectu tuo, pro liberatione mea: verba deprecationis meæ quæ loquor ex corde pleno amaritudine & angustia, ingrediātur, domine mi, in aures dulcissimę misericordiæ tuæ, & ad exauditionem commoueāt viscera misericordię tuæ, vt nō frustrer ab expectatione mea. 3. Ecce enim hostes & aduersarii, animo prorsus alienato, crudeli & efferato, cōsurrexerūt aduersum me, vt me persequātur, atq; requirāt ad mortē: & ii qui potētes sunt ad nocendum mihi, ad mortē me requirunt, méq; vt perdāt, hostili animo persequūtur: * nō habent te domine ante oculos suos, timore tuo, & iudiciorū tuorum nō auocātur à proposito malitię suę. Neq; etiam cōsiderant potētiā tuā, quæ mihi potens est cōtra omne in illorūvirtutē sufficiens præbere auxilium. 4. Et quidē in his angustiis atq; periculis, tu es domine, omne auxiliū meum, tu me adiuua-

A *iuuat me: & dominus susceptor est animæ meæ.*

5 *Auerte mala inimicis meis:* ✳ *& in veritate tua disperde illos.*

6 *Voluntarie sacrificabo tibi:* ✳ *& confitebor nomini tuo domine quoniam bonum est:*

B 7 *Quoniã ex omni tribulatione eripuisti me:* ✳ *& super inimicos meos despexit oculus meus.*

bis cõtra inimicos meos:te solũ habeo susceptorem animæ meę atq; defensorem vitæ meæ. Tu enim solus mihi abunde sufficis cõtra hostium milia, aduersum omnẽ persequẽtium numerum & apparatũ. 5. Auerte tu domine: & ꝓhibe ne mala mihi veniãt ab inimicis meis tua defensione prohibe, & impedimentum præsta, ne mala quę mihi proposuerunt inimici inferre, super me veniãt: auerte, ne impleatur quod concipiũt ac moliuntur contra me: ⁎ & in veritate iustitię tuæ dissipa virtutẽ illorum, confringe potẽtiam, & robur exercituũ eorũ disiice: vt non illis cõcedatur, tua permissione adimplere, quod sua praua volũtate decreuerãt. 6. Ego verò pro accepto liberationis beneficio, vbi tua misericordia id fuero consequutus, ex bono corde & bona ac liberali voluntate sacrificium offeram tibi: hilari & gaudẽti animo, ad præstandam gratitudinẽ, sacrificabo quæ nouero tibi esse gratissima: ⁎ & cõfessionem laudis dabo tibi liberatori meo: quoniã bonũ est cõfiteri & psallere nomini tuo amplius, quàm immolatio sacrificiorũ quorumlibet corporaliũ. Sacrificium enim laudis te honorificat, & ipsum est quod tibi immolari postulas. 7. Ecce enim ex omni tribulatione tu hactenus liberasti me ex plurimis, iisq; difficillimis periculis tua protectione hactenus saluus euasi, neq; datus sum in man⁹ hostium meorũ: ⁎ & omnes inimicos meos despexit ocul⁹ meus, omnes inimicos in te confidens quasi pro nihilo reputo, minime'q; vltra formido: sciens, te vnum plus omnibus valere, teq; multò ad saluandũ, quàm illos ad perdendum, potentiorẽ atq; validiorem.

Psal. 91.

Psa. 49.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LIII.

VErsu .1. Et in virtute tua iudica me. Psalterium Romanum habet, libera me: quod secũdum rem idem valet, quod iudica me. Sic enim tribulatus iudicari petit, id est, iudicium pro se fieri, vt liberetur. In Græco autem habetur κρῖνόν με, hoc est, (vt nostra habet Gallicana lectio) Iudica me. Beatus Hieronymus vertit, In fortitudine tua vlciscere me. Felix, Vindica me. Quę & secundũ vocem, nostræ lectioni quàm Romanæ magis consonant. ¶ Versu. 3. Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me. Alieni intelligi possunt, tam quoad Deum, quã quoad hominem iustum. C Qui enim aduersum iustos cõsurgunt, à Deo alieni sunt atq; extranei: nimirum Dei osores, hostes cõtradictores, & (quantum quidẽ in ipsis est) oppugnatores: & insuper alieni atq; extranei à iustis, quos opprimunt, & quibus, quantũ præualent, animum hostilem ostendunt. Versu. 5. Auerte mala inimicis meis. Huius partis multiplex dari potest intelligẽtia. Primum illa, quam ponit Elucidatio prohibe, vt ab hostibus mala mihi non veniant: Altera hæc est, Auerte mala à me, in inimicos meos, hoc est, cõuerte malitiã eorũ, & mala quæ mihi machinãtur, retorque & refunde super eos. Secundũ quem modum alibi dicitur. Veniat illi laqueus quẽ ignorat, & captio quam abscondit apprehẽdat eum, & in laqueum cadat in ipsum. Et iterũ, Gladius eorum intret in corda ipsorum. Et in aliis locis compluribus similiter. Atq; huic expositioni consonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Redde malũ insidiatoribus meis. Et Felix in eandẽ sentẽtiã, Redde malũ, vel cõuerte malũ tribulãtibus me. Chaldaica quoq; translatio similiter, Fac reuertatur malum ad eos qui me agitant, vel persequũtur. Potest addi tertia expositio: Auerte mala ab inimicis meis: vt sit perfectæ innocẽtiæ deprecatio pro aduersariorũ salute: quomodo Christ⁹ pro inimicis rogauit dicẽs, Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Ita auerte mala inimicis meis, ab eis mala amoue, malum cor, malam animã, mala vitia, vt pro malis cõferas bona. Verũ non satis cõsentit huic expositioni quod e-D uestigio subsequitur: Et in veritate tua disperde illos: nisi forte & hanc perditionem salutarẽ intelligamus, in partem æquiorẽ, secundũ quem modum alibi dicitur, Increpasti gẽtes, & periit impius. ¶ Versu. 6. Voluntarie sacrificabo tibi. Habet hoc loco, voluntarie sacrificare, peculiarem quandam emphasim, quam in Elucidatione vtcunq; indicauimus, quam etiam Felix exprimit, dicens, Cum munificẽtia sacrificabo tibi: vel cũ quadã animi liberalitate offerã. Significat enim dictio Hebraica (vt ipse ait) oblationem spontaneæ mentis. Atque huic simile videtur, quod in alio Psalmo dicitur Ex voluntate mea confitebor illi. ¶ Versu eodem, Cõfitebor nomini tuo domine, quoniam bonũ est, Particula ista vltima, quoniam bonum est, dupliciter intelligitur. Primo, quoniam bonũ est cõfiteri nomini tuo, iuxta illud quod in alio Psalmo dicitur, Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime: quem sensum in Elucidatione expressimus. Vel secundũ alterũ sensum, Cõfitebor nomini tuo, propterea quòd bonum est nomen tuum. Nomen enim domini laudari debet quoniam bonum. Non enim propter vtilitatem aliquam vel commodum, sed maxime quia bonũ. Atq; ita secundum rem idem est, acsi dicas, Confitebor tibi domine, quoniam bonus es.

Psal. 34.

Ibidem.

Lucæ. 23.

Psal. 9.

Psal. 91.

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

CLamat im hoc Psalmo vir iustus in graui malorum cõturbatione positus, ad auxiliatorẽ dominũ proponens primũ, ex inimicorum persequutione nimiam cõturbationẽ atque desolationẽ animæ suæ postulans sibi ad fugiendum pennas dari columbæ, vt in solitudinem auolans, alicubi requiẽ queat inueni

re. Atq; hæc primis octo versibus. Dehinc orationem fundit contra prauorũ malitiosos conatus & cõtra ciuitatem impiorum, cuius prauitatem vsque ad versum.12. proponit. Vbi dehinc, illud vehemẽter exaggerat & ponderat, quòd etiã ab iis qui proximi & amici videntur, cõtingat persequutionem & afflictiones pati: quod multo est ad tollerãdũ difficilius, quàm si ab extraneo & aperto inimico procederet afflictio: cuiusmodi hominibus dignã mortẽ vel precatur vel prænunciat, ipse in domino spem ponens, & dominum iugiter omni tempore ĩuocãs liberatorẽ, in quo & sperat ab omnibus tribulãtibus liberari, inimicis in sua ĩpænitẽtia, & iniquitate perseuerantibus, à conspectu præsentiæ Dei per vltricẽ sentẽtiã proiiciendis in puteũ mortis: à qua salui erunt, qui curã suam in dominum proiiciunt. Posset verò hic Psalmus totus in persona Christi satis apte exponi. In Elucidatione tamen, generali expositione viro iusto cuilibet afflictione malorũ tribulato, illũ applicabimus. Post verò in Annotationibus, quomodo uonnulla pecularius ad Christum valeant aptari, mõstrabimus. E

QVINQVAGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Exaudi Deus orationem meam: & ne despexeris deprecationem meam: * intende mihi & exaudi me.*

*2 Contristatus sum in exercitatione mea: * conturbatus sum à voce inimici, & à tribulatione peccatoris.*

*3 Quoniam declinauerunt in me iniquitates: * & in ira molesti erãt mihi.*

*4 Cor meum conturbatum est in me: * & formido mortis cecidit super me.*

*5 Timor & tremor venerunt super me: * & cõtexerunt me tenebræ.*

6 Et dixi: quis dabit mihi pennas sicut cõlũbæ, & volabo & requiescam?

7 Ecce elongaui fugiẽs.

EXaudi Deus precem meam, quam in amaritudine animi mei fundo ad te: & ne amoueas, neq; abiicias eam à conspectu tuo, sic vt eam non sinas ascẽdere ad sacrariũ exauditionis tuæ: * conuerte ad me benignum aspectum misericordiæ tuæ, & dignanter me exaudi, ad te hu- F
militer clamantem .2. Contristatus sum vehementer in meditatione mea, dum meipsum exercito, meditando & considerando plurima & maxima pericula, in quibus versor, aut quæ mihi imminent per circuitũ: quorum meditatio non modicam mihi incutit tristitiam: in exercitatione quoque qua exerceor, probor & affligor, à multitudine malorum inter quos versor, contristatus sum: * & conturbatus sum atque perterritus à vocibus inimicorum, quibus cõtra me loquuntur in malum, & à tribulationibus atque persequutionibus hominum impiorum .3. Ipsi enim falsis accusationibus, criminationibus atque detractionibus, proiecerunt super me, & imponunt mihi mala, quorum mihi non sum conscius, de multis me falso accusantes, quasi hæc aut illa mala egerim, quo sic me reum mortis ostendere valeãt aliis, & iuste persequi me videãtur: * & in iracũda sua inuidia quã cõtra me gerũt, mirũ in modũ molesti facti sunt mihi vehemẽter & multipliciter me vexãt ac persequũtur. 4. Adeò verò aggrauata est in me tristitia ex consideratione atque exercitatione huius- G
modi, adeò inualuerũt contra me mala, vt conturbetur intra me cor meum, prę nimio timore periculorum & malorum quę sentio: * formido quoque & horror mortis, qualem habere solent quibus mors in proximo est, irruit super me. 5. Timor magnꝰ in intimis, atq; hinc tremor in mẽbris, cecidit super me, apprehendit atq; inuasit me: * & operuit caligo tenebrarũ oculos meos, simul & cor meũ: prorsus obtenebrati sũt præ timore oculi mei, simul & cor meũ, ita vt nec oculi lumen suũ teneant, & vix sibi mẽs cõstet amplius: quẽadmodũ hominibus in maximo metu & proxime ad mortẽ positis, euenire solet vt lumen tã cordis, q̃ oculorum incipiat deficere, & velut obtenebrari siue operiri tenebris. 6. Et cum in tãta essem positus ãgustia in medio hominũ iniquorũ affligentiũ animã meam, optaui modũ aliquẽ inuenire, quo effugere possem tantã malitiæ me affligẽtis abũdantiã dixiq; apud memetipsum, Quis mihi dare psit alas in modũ colũbę, quẽadmodũ habet columba, vt eis suffultus auolare possem in lo- H
cum tutũ, & quietũ, ab hominũ perturbatione extraneũ, vbi requiẽ possit aliquantulã inuenire nimiũ fatigata anima mea? Colũba nanque si vllam sentiat perturbationẽ aut strepitũ, mox alis suis suffulta auolat, quo voluerit, in loca solitaria: ibiq; sese abscõdẽs, in petra aut nido, secura quiescit, solis gemitibꝰ extra omnẽ tumultũ intẽta. Atq; vtinã sic præclare mecum agatur, vtinã similes & mihi alæ donentur quibus de medio impiorũ quotidie excruciãtiũ & affligentiũ animã meam quietémq; perturbãtium, valeam auolare, & in locũ solitariũ me abdere: vbi in quiete, absq; tumultibus mundi posita, vni Deo vacare queat anima mea, vniq; ac soli Deo intẽdere. 7. Ecce autẽ, quomodo optaui, ita partim & cõtingit mihi gratia tua, Fugiẽs nãq; elõgaui memetipsum à cũctis mũdi tumultibus, ab vniuersis sæculi huius cõturbationibus memetipsum subduxi: primum quidẽ, quantum potui: loca quærens solitaria amica meditationibus atq; mœroribus, deinde super omnia, cor habere studẽs elõgatũ ab omnibꝰ humanis affectibus & tumultibus, cuncta quæ in mundo nequã sunt magno animo abiiciẽdo atq; abnegãdo, ac veluti subtꝰ me posita despiciẽdo:

A ** & mansi in solitudine.*

8 Expectabã eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate.

9 Præcipita domine:

**diuide liguas eorum:*

B **quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.*

10 Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas:

** & labor in medio eius, & iniustitia.*

11 Et nõ defecit de plateis eius vsura & dolus.

C *12 Quoniã si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem vtique.*

13 Et si is qui oderat me super me magna loquutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo.

14 Tu verò homo vnanimis:

** dux meus & notus meus.*

D *15 Qui simul mecum dulces cupiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.*

16 Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.

17 Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.

* atque in hac solitudine tam carnis q̃ mentis constanter permansi, quantũ gratia tua potui: in hac meipsum viriliter cõtinere summopere curaui, ne mihi quies deperiret animę meæ, si ad ea, quę ante fugeram, atq; fugiendo reliquerã, rediissem denuo. 8. In hac autẽ quiete & solitudine expectabã cum patientia dominũ, qui me saluum faceret à pusillanimitate spiritus qua tenebar, hoc est, ab illa maxima cõturbatione animi & grauissima tristitia, qua me affecerãt homines peruersi, amatores sæculi huius, & à tẽpestate ac tumultu persequutionis atq; molestationis eorũ. In hac, inquam, quiete, & in hoc silẽtio posit⁹, à te domine expectaui salutẽ, te expectaui, te sustinui, & à te cõsolationẽ quæsiui, ne me vel spiritus mei timiditas, vel tẽpestuosa & turbulẽta hostiũ persequutio absorberet. 9. Oro aũt te domine, iam hîc tecũ in solitudine positus, vt pessimos illos sęculi amatores (quorũ est studiũ in hoc mundo iustos affligere) præcipites, atq; deiicias de altitudine, in qua tua permissione cõsistunt: * eorúmque linguas quibus semper cõtra iustos mala loquũtur diuidas, & in discordiã mittas, vt ita effectum nõ consequantur praua eorũ consilia: * vidi enim in ciuitate & cõgregatione impiorũ nihil aliud nisi iniquitatem & contradictionem, tam contra veritatem, q̃ contra iustitiam. Et ipsi nanq; iniqua agunt, & quantũ in se est resistunt veritati, atq; iustitiæ aduersantur, toto conatu iniquitatẽ promouere & iustitiam atq; veritatem opprimere laborantes. 10. Fugit et die ac nocte per circuitũ eius, vsq; ad muros graditur iniquitas, excelsa est in medio eorum impietas, & quasi per circuitum totam ciuitatẽ hanc super muros circumit: * éstq; in medio ciuitatis huius pauperum atq; bonorũ afflictio & iniustitia, hæc in impiorũ cõgregatione regnãt, hæc nusquam non inueniuntur apud impios. 11. Omnis quoq; modus fraudandi decipiendíq; proximũ, siue per vsuram, siue per aliam quamlibet dolosam adinuentionem, vbiq; occurrit in societate prauorum, & velut vbiq; in plateis huiusmodi occurrunt, quoniã vulgatissima hæc sunt inter eos. 12. Et quidem in his omnibus illud toleratu difficillimũ est, ꝙ videamus nõ raro etiam proximos, vicinos, notos, familiares, ac nonnunquam etiam ad tẽpus singulari iunctos amicitia, sibiinuicem fraudẽ facere, & amicos suos supplantare, quomodo & mihi nunc euenisse experior. Nam si quispiã ex iis qui se apertos inimicos demõstrant, & pro aduersariis gerũt, de me mala & indigna fuisset proloquutus, facilius mihi id visum fuisset sustinere & perferre, q̃ ab iis qui se amicos simulãt, aut qui lõga mihi amicitia aut familiaritate fuerunt sociati. 13. Et si aliquis eorum qui apertum odium contra me demonstrant, mala magna contra me loquatur, si mihi grauia comminetur, potero eius iram declinare abscõdendo & subtrahendo meipsum à facie eius, sicq; ab eo facile mihi cauere potero, ne nocumentum accipiam. 14. At verò, quod hanc nunc tribulationem contra me suscitat, huiusmodi mala aduersũ me loquitur homo olim tam amicus, vt vnius animi esset mecũ, vniúsque affect⁹ ac sententiæ: * homo cui ita fidebã, vt tuto me illi committerem, illiúsq; insequerer consilia, quẽm habui quasi consiliarium meũ, aut etiam ducem itineris mei, homo, inquam, quondam mihi intimus & familiarissimus. 15. Qui simul mecũ dulcissima ac lætissima solet celebrare conuiuia, qui frequenter dulcis mihi cõuiua fuit, sicut & ego vicissim illi: qui etiã in domo Dei nostri frequenter perãbulauimus, cum magna concordia & iucundo consensu, iuncti lateribus tanquã intimi socii & familiares amici: quod hic, inquã, de quo nihil vnquã sinistre suspicari potui, nũc ita aduersum me mala loquitur vel agit, quod nunc mihi hanc exuscitat cõturbationẽ, id mihi certe toleratu videtur omnium difficilimum, affligítque vehementissime animum meum, ꝙ ab illis potissimum mala suscipiam, à quibus minime expectabam. 16. Digni sunt huiusmodi, super quos ex vltione tua descendat sententia mortis & condemnationis æternæ, atq; vt in infernum absorbeantur viuẽtes: vt manifesta punitione omnes videãt in eis vltionẽ iustitiæ tuæ, aliis in terrorẽ & exemplũ, quomodo Dathan & Abyron, cunctis aspicientibus, in infernum prolapsi atque demersi sunt. 17. In habitaculis nanq; eorum nihil aliud, q̃ nequitiæ, astutiæ, fraudulentiæ, atq; alia mala huiusmodi inueniuntur, & huiusmodi in medio eorum sunt, hisce pleni sunt, abundãtes in omni malitia:

18 Ego autem ad Deum clamaui:
✳ & dominus saluauit me.
19 Vespere, & mane, & meridie, narrabo & annunciabo:
✳ & exaudiet vocem meam.
20 Redimet in pace animam meã ab his qui appropinquant mihi:
✳ quoniam inter multos erant mecum.
21 Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante sæcula.
22 Nõ enim est illis cõmutatio, & nõ timuerũt Deum: ✳ extendit manum suã in retribuẽdo.
23 Contaminauerunt testamentum eius, diuisi sunt ab ira vultus e-
Mat. 25. *ius: ✳ & appropinquauit cor illius.*
24 Molliti sunt sermones eius super oleum:
✳ ipsi sunt iacula.
25 Iacta super dominũ curam tuam: ✳ & ipse te enutriet: ✳ non dabit in æternum fluctuationem iusto.
26 Tu verò Deus deduces eos in puteũ interitus.
27 Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos:
✳ ego autem sperabo in te domine.

neq; aliud volunt in cogitationibus atque affectionibus cordis sui. E
18. Ego verò aduersus illorum execrandam malitiam vnicum habeo
remedium, vnicum refugium: videlicet vt clamẽ ad dominum Deũ
meum, & ab eo de tanta iniquitatis abundantia poscam auxilium: *
& nõ despexit me deprecantem dominus, neque dimisit confusum,
sed benigne & misericorditer me exaudiuit. 19. Quandocunq; opportunũ fuerit, siue mane, siue vespere, siue in ipso diei medio, siue
aliàs quocunq; opportuno & orationi accõmodo tẽpore, ego narrabo domino miseriã & angustiam meam, annunciaboq; & proponã
illi conditionem necessitatis meæ: * & hoc de illius bonitate cõfido,
quod clamantem exaudiet, facietq; omnia quæ postulauero ab eo.
20. Ipse me securum faciet ab oppugnationibus, & in pace cõstituet
animam meã, ab his qui me aggrediuntur animo iniquo vt noceant,
ita vt nequaquam illos permittat præualere mihi, & super me acquirere dominationem: * quoniã ipsi cum multis mihi appropinquant
simul cum multis me aggrediũtur ad nocendum, & inter multos simúlq; cũ multis mihi se adiungũt, & mihi appropinquãt, vt tam fa- F
cilius, quàm crudelius valeant nocere. 21. Exaudiet autem me Deus
ad se humiliter clamantem, & humiliabit illos atq; deprimet humiliatione maxima, vsque in profundũ inferni: ipse Deus æternus qui
erat ante omnia sæcula, principiũ non habens durationis suæ, quẽadmodum neque finem in omnia sæcula. 22. Non enim commutatio
est illis, de malo in bonũ, nolunt commutari, nolunt cõuerti, nolunt
agere pœnitentiã aut resipiscere de malis viis suis: sed proficiũt magis in iniquitatibus suis, indies profundius immersi nequitiæ: & non
est timor Dei in eis, quam ob rem & pœnitere nesciũt, aut à malo in
bonum cõmutari: * & quia transferre se nolunt à viis malis, & Deũ
non habent ante oculos, iccirco iam Deus manũ suam extendit, tanquam paratus ad reddendam vltionem, vt retribuat vindictam & pœnam condignam eorum impœnitentiæ, & peruersæ atq; cõsummatæ nequitiæ. 23. Contaminauerunt nanq; ac polluerunt testamentũ
Dei, eius præcepta præuaricando per inobedientiam: atque ob hoc
proiicientur à conspectu Dei, & in æternum reprobantur, atque penitus diuidentur ab ira indignationis eius, per sententiã terribilem G
intonantem, Discedite à me maledicti in ignem æternum: quæ sane
sentẽtia, ab ira indignationis ei9 proficiscetur: * neq; lõge adhuc abest hæc vltio, sed appropinquauit ad vltionẽ cor & cogitatio eius,
cogitauit in proximo facere vindictam. 24. Impii illi quo facilius noceant, sermones suos lenes, blandos, atq; molles faciunt amplius, q̃
vllũ oleum valeat esse molle aut blandum: * & ipsi tamen sunt quasi
sagittæ ac iacula, vt in eis transfigant animas simpliciũ. Tanquã acutissima nanq; iacula sunt verba dolosa impiorũ, quibus vulnerant &
perimunt innoxios. 25. At tu qui horũ cupis malitiã effugere, proiice curã omnem, omnemq; sollicitudinẽ tuam super dominũ Deum
tuum, & illi te toto corde, plenissima fiducia totũ cõmittas, ac super
illũ securus innitere: * ipse enim te fouebit, custodiet & educabit solicite, quasi nutrix puerũ, quasi filiũ mater: * & non patietur iustũ periclitari imperpetuum, nunquã illũ sinet cadere in perditionẽ. 26. At H
verò impios illos bonorum perturbatores, tu Deus scelerũ vltor &
vindex, demerges in lacũ perditionis, in puteum abyssi, in profunda
inferni, vnde egredi nũquam possint, neq; vllam debeant sperare liberationẽ. 27. Et quidem in hoc sæculo viri homicidæ sanguinem
sitientes, oppressoresq; bonorũ frequenter non pertingunt ad dimidium dierum suorum, quo secundum naturalis cõplexionis cursum
videbantur posse viuere, sed ante tẽpus præmatura morte hinc abripiuntur, comprehensi in iniquitatibus suis, vel gladio, vel alio quolibet mortis genere ante tempus propter impietatem occumbentes.
* In vniuersum quoq;, homines peccatores pertingere non valẽt ad
dimidiũ dierum quod sibi præstituũt, & quod sibi vt terminum vitę
suæ præscribunt. Existimant nanq; in æternũ se victuros, sic viuẽtes,
quasi nunquam finiẽda esset vita præsens: & tamẽ post pauculos annos coguntur abscedere, sicq; conceptos dies ne dimidiãt quidem:
* ego verò de tua misericordia cõfidẽs, in te domino Deo meo semper sperabo, & sub hac tua spe degam securus, donec placitũ tibi erit
de mũdi huius iniquitate educere afflictã pauperculam animã meã.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM LIIII.

VErsu 2. Contristatus sum in exercitatione mea. Exercitationem quidam exponunt meditationem. Alii exponunt probationē, qua exercitantur boni à malis, Vtranq; expositionem in Elucidatione attigimus. Priori tamen magis consonat vocabulum Græcū ἀδολεχία. quod significat cōtemplationem vel meditationem, siue meditatoriam exercitationē. Et ex Hebræo vertit Hieronymus, Humiliatus sum in meditatione mea. ¶ Versu 4. & 5. Cor meum conturbatum est in me. Hæc verba optime in Christum cōpetunt in agonia illa nouissima positū, quando tristis facta est vsq; ad mortem anima eius quando cæpit pauere & tædere, contristari & mœstus esse, ita vt etiam guttæ sanguinei sudoris præ agoniæ difficultate in terrā deciderent. Quæ autem sequuntur ver. 6. & 7. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ. Ecce elongaui, fugiens ad Christi latibulum & absconsionem, in deserto referentur, cum de Christo domino voluerimus Psalmū exponere. Saluator enim, propter rabiem persequutionis Iudaicæ, volens persequentium improbitati ad temp⁹ cedere, legitur subinde secessisse in loca deserta cum discipulis suis: vbi à tempestate & persequutionis impetu liber agebat, vt columba gemens pro peccatis generis humani, & meditans de perficienda saluatione eius. Quæ verò deinde versu 9. 10. 11. sequuntur de ciuitate peruersa, ad Hierosolymā videntur referenda, in qua aduersus innocentem dominum plurima celebrabantur quotidiana cōcilia. in qua auaritia vsqueadeò dominabatur, vt etiam principes sacerdotū populum docerent propter auaritiam præcepta Dei humanis traditiunculis postponere, ad auaritiam compositis. Illa verò quæ deinde ponuntur versibus 12. 14. 15. de Iuda proditore commodissime videntur intelligi: qui cum procurator esset negotiorum Christi, loculos sibi creditos gestans, eius familiaris conuiua atq; Apostolus, cum eo ambulans & comedēs, dolum tamen pessimum machinatus est aduersus optimum præceptorem, cui proinde iustam & condignam mortem denunciat. Versu 12. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;. Si ad literam Dauidi applicemus Psalmum, apparet ipso tempore quo cōpositus est, singulare aliquid accidisse Dauidi, de amici cuiuspiam aut admodum familiariter noti infidelitate: vt scilicet persequutionem tunc sustinuisse intelligatur ab aliquo, cum quo prius valde familiariter & amice viuebat, quē aliquando velut à secretis & omnino intimum habuerat. Quemadmodum (exempli gratia) cum Doeg Idumæus qui forsitan Dauidi se familiarem exhibuerat, donec ageret in aula Saulis, post eiectionem, aduersus ipsum crudeli accusatione sæuiebat. Et cum in Absalonis persequutione, Aphitophel ipsius consiliarius contra ipsum coniurauit. Vnde Chald. Paraph. aperte hoc loco meminit Achitophelis, cū ait, Tu Achitophæ, homo secundum ordinem meum, vel similis mihi, præceptor meus, qui me docuisti, & scire fecisti sapientiam. Cum verò Christo domino Psalmus accommodatur, de Iuda pars ista (vt suprà diximus) exponitur: qui cum vnus esset ex duodecim familiarissimis Christi conuictoribus, tradidit dominū suum. Iuxta quem modum, in alio Psalmo dicitur, Homo pacis meæ, in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. Potest & vnusquisque iustus in querimoniam hoc trahere, dum considerat non solum ab extraneis & inimicis tribulationem se perpeti, verumetiam ab amicis & familiaribus non esse securum: quod sane vehementer hominem excruciat, nimirum ab iis quos coniunctissimos habere te putas pati calumniam. Modus autem loquendi in his tribus versibus, ex vulgato vsu sumptus videtur. Sic enim loqui solent homines, cum ab iis iniuriam accipiunt quos minime æquum erat facere iniuriam. ¶ Versu 20. Quon. int. mul. erant me. Clarius ex Hebræo vertit Hieronymus, Multi enim fuerunt aduersum me. In quem fere sensum accipere oportet quod habet vulgata lectio, vt intelligamus, Inter multos fuerunt mecum, ad nocendum mihi, vel cum multis: quasi dicatur, Ipsi atque alii simililes complures mecum fuerunt mihi appropinquauerunt, mihi se adiunxerunt, ex aduerso contra me appropinquauerunt ad nocendum mihi. ¶ Versu 22. Non enim est illis cōmutatio. Exposuimus de cōmutatione in bonum à malitia, quod clarius aliquanto habet versio Hieronymi, Non enim mutantur, & non timent Deum: hoc est, spes non est mutationis, vt resipiscant & agant pœnitentiam, sed in eo quòd sunt, obstinati permanent, id est, in impœnitentia sua. Apertissime consonat his, quod habet Paraph. Chal. Peccatores nō mutantur à viis suis pessimis, & non timent ab aspectu Dei. ¶ Versu 24. Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Significat verba impiorum lenia, blanda, & maxime mollia esse (sicut oleum blandum est lene, ac molle) cum tamen maxime sint noxia, & animam perimant, vt venenata, sed melle tincta iacula. Nonnulli in bonā partem interpretantur, ad hunc modum, sermones eius (Dei videlicet) molliti sunt super oleum, id est, molliores sunt oleo, lenes sunt, dulces sunt, iucundi atq; amabiles sunt: attamen ipsi sunt iacula, quibus comdemnabuntur & perdētur impii, qui inobedientes fuerunt aut increduli sermonibus Dei. Verba enim Dei condēnabunt impios, iuxta quod ni Euangelio Saluator ipse ait, Sermo quē loquutus sum vobis, ipse vos iudicabit in nouissimo die. Alii sic intelligūt: Sermones Dei, secundum impiorum existimationem, molliores sunt oleo, ita vt nihil formident ab eloquiis Dei: attamen ipsi sunt iacula, quibus perimentur, inq; perditionem cōdemnabuntur. Primæ tamen expositioni (quam & solā in Elucidatione constituimus) magis consonat lectio Psalterii Romani, Mollierunt sermones suos super oleum, quod manifeste de ipsis impiorum verbis blandiloquis debet intelligi. Similiter quod ex Hebręo vertit Hieronymus, Molliores sermones eius oleo, cum sint lanceæ. Itē quod Felix Leniora fuerunt verba eius supra oleū, & ipsa sunt gladii, vel maledictiones, vel prælia, manifeste satis primæ expositioni, astipulatur: maxime cum in præcedentibus non nisi de impio faciant hi sermonem. ¶ Versu 25. Iacta super dominum curam tuam, & ipse te enutriet. Psalterium Romanum habet pro cura, cogitatum. Iacta in Deum (in-

Marginalia: Luc. 22. (beside "Cor meum conturbatum est"); Ibidem. (beside "in me. Hæc verba"); B (beside "cilia. in qua auaritia"); Matt. 15.; Ioan. 12. (beside "versibus 12. 14. 15."); 1. Reg. 22; 2. Re. 15. (beside "Achitophelis"); C (beside "exponitur"); Psal. 40. (beside "Potest & vnusquisque"); D (beside "tantur à viis suis"); Ioan. 12. (beside "Sermo quē loquutus sum")

quit) cogitatũ tuũ,éstq; eadem vtriusq; lectionis sentẽtia: Si quid tibi curæ est,si quid cogitas quod E
perfectum velis,si tibi pro re qualibet sollicitudo est,Deo cõmenda negotiũ,&ipse faciet.Cõsonat
autẽ his pulcherrime,quod princeps Apostolorũ Petrus,suis in exhortationẽ ꝑponit, dicẽs: Oẽm
1.Petr.5. vestram sollicitudinẽ proiicientes in Deũ, quoniã ipsi cura est de vobis. Versu vltimo, Viri san. &
dol.non dim.di.su.In Elucidatione duplicẽ huius versiculi monstrauimus intelligentiam.Prior nõ
habet in omnibus generalem veritatem cum videamus plerosq; homines Belial, impios & crude-
les pauperũ oppressores,vsq; in multam caniciem vitã producere,neq; vel quicquã aduersum perpe
ti.In multis tamen id verum est,ante tẽpus occumbere homines sanguinolẽtos & aliorum oppres-
sores. Plerunq; enim mala morte subito ante tempus maturitatis suæ abripiuntur casu aliquo,Deo
1.Reg.31. sic iusto suo iudicio disponente,vt qui alios vita ante tempus per vim priuare desiderant, ipsi simi-
liter ante tempus eodẽ vlunere cadãt.Exemplũ habemus in Saule,qui optimũ Dauidẽ tã obstinato
animo vsq; in diẽ mortis suæ nõ desiit persequi,ad auferendam animam eius. Ipse verò ante temp⁹
3.Reg.1. sublatus est,in proprio gladio cadens super montes Gelboe,pariter cum filiis ac seruis suis. Nam &
hos iste vir sanguinũ impius secũ in hoc pertraxit, vt non dimidiarent dies suos,quo manifestior es
set Dei vltio pro sanguine Dauidis,quẽ ille tanta auiditate quæsierat. Dauid autem in multam sene
ctutẽ vixit diuino munere: neq; tantum dimidiauit, sed & prorsus cõpleuit dies vitæ suæ. Possunt
similia exempla plurima ex aliis scripturæ locis paruo negotio huc adferri: veruntamen (vt dixim⁹) F
non est vniuersalis veritatis hæc prior expositio.Posterior autem altera,vniuersalior est.Omnibus
enim impiis,hoc est,cõmune,nõ pertingere ad dimidium dierũ atq; tẽporum quę sibi præstituunt,
aut quæ concupiscunt. Optãt enim semper viuere,vt semper peccare posint,& sua impia semper
adimplere desideria.Et licet secundũ contemplationẽ cognoscant plurimi,se non posse semper vi-
uere,sed debere aliquando morte deficere:semper tamen diem mortis elongãt à se,&longisimũ tẽ
pus imaginantur vitæ suæ,sic quasi longisime adhuc absit tempus mortis eorũ,ita vt in multa cani-
tiæ vix iam de mortis propinquitate valeant cogitare,sicq; ad dimidium dierũ, quos ipsi somniant,
& quibus se victuros putant,non perueniunt.Cum enim tempus mortis aduenerit,tum iudicãt nõ
nisi horulam sese in vita transegisse.Deniq; sic viuunt homines impii, quibus non est Deus in ocu-
lis,quasi persuasum habeant se imperpetuum victuros, nihil cogitantes neq; de mortis necesitate,
neq; de diuini Iudicii districtione,neq; de terribilibus tormẽtis quę illos manẽt in venturo sęculo.
Itaq; fit,cum post paululum abscedere cogũtur, qui sibi æternitatem modo quodam spondebant,
vt recte dicamus,illos non ad dimidiũ,imò longe citra dimidium, ac vix etiã ad principium perdu-
xisse dies suos. At verò homines iusti,in quorum oculis versatur Deus,hi quandocunq; tandẽ mor
tẽ obierint,semper dies suos compleuerunt: quoniam nulla sibi vitæ tempora præfigunt, sicq; vi-
uunt semper quasi cras morituri,imò quasi per horas singulas diuino iudicio præsentãdi: neq; diu- G
Philip.1. tius cupiunt viuere,quàm Deo placitum sit ipsos hinc suscipere.Cupiunt enim dissolui & esse cum
1.Cor.5. Christo,scientes meliorem se expectare mansionẽ,ædificationem ex Deo non manufactam (vt ait
S. Apostolus) & æternã in cælis.Atq; ita fit,vt quacunq; hora Deus illos euocauerit,ipsi compleuis
se se reputent dies suos: maxime cum de tempore hoc labili transeant ad stabilem æternitatem.

LV. PSALMI ARGVMENTVM.

IN magna persequutione positus fidelis, Deo proponit quærimoniam aduersum tribulantes: ipse tamẽ nequa quam diffidens propter persequutionem, sed fortiter confidens propter spem Dei. Proponit autem inimicorum suorum malitiam & nimiam nocendi cupiditatem: simul adiungens iuxta iniquitatem, eorum vltionem, suamque iuxta Dei promissum facilem & semper promptam exauditionem: pro qua vicißim, in gratitudinis protestationem, laudis vota oferre pollicetur (quantum erit in sese) liberatori & saluatori suo.

QVINQVAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Miserere mei Deus quoniam cõculcauit me homo: ✳ tota die impugnans tribulauit me.*

2 *Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me:*

3 *Ab altitudine diei timebo? ✳ ego vero in te sperabo*

4 *In deo laudabo sermones meos: ✳ in deo spera*

OStende mihi misericordiam tuã Deus, quoniã op-
primũt me homines maligni persequutores mei,ac
veluti pedibus me conculcauerunt, & quasi in imũ H
præcipitium deiecerunt, supra modum me humi-
liantes & affligentes: ✳ non cessant persequendo &
oppugnando affligere animam meam,iugiterq; cu
piunt & quærunt nocere mihi. 2. Oppresserunt, & veluti sub calci-
bus protriuerũt me inimini mei iugiter,nõ concedentes mihi à mo
lestiis vllam requiem: valde enim multi sunt qui me persequuntur,
& infesti sunt mihi. 3. An verò ab altiudine diei ego timebo? nun-
quid à superbia prosperitatis sæculi huius,ab æstu persequutionis hu
manæ,quæ cõtra me grassatur & sæuit,ego expauescã,& animo deii
ciar propter eam? ✳ Nequaquam: sed magis in Deo ponã fiduciã,in
quo sperans non confundar, quicunq; tandem & quanticunq; ad-
uersus me insurrexerint aduersarii. 4. In Deo ad laudem profe-
ram sermones meos, verba mea in Deo ad ipsius laudem compo-
nam: curabóq; in verbis meis laudare dominum Deum meum: ✳ in
ipso quoque spem meam fixi & immobilem constitui, ac proin-
de non timebo ab vlla humana potestate, non timebo ab omni eo

A *ui non timebo quid faciat mihi homo.*

*5 Tota die verba mea execrabātur aduersum me: * omnes cogitationes eorum in malum.*

*6 Inhabitabunt & abscondent: * ipsi calcaneū meū obseruabunt.*

B *7 Sicut sustinuerunt animam meam, pro nihilo saluos facies illos:*

** & in ira populos confringes.*

*8 Deus vitam meam annunciaui tibi: * posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.*

9 Sicut & in promissione tua:

C ** & tūc cōuertentur inimici mei retrorsum.*

10 In quacunq; die inuocauero te, ecce cognoui quoniā Deus meus es.

11 In Deo laudabo verbum, in domino laudabo sermonem:

** in Deo speraui, nō timebo quid faciat mihi homo.*

D *12 In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi.*

13 Quoniam eripuisti animam meam de morte:

** & pedes meos de lapsu:*

** vt placeam coram Deo, in lumine viuentium.*

quod potest facere homo: qui nō nisi infirma caro est, & creatura imbecillis atq; paupercula. Scio enim creatorem Deum (qui spiritus est Ioan. 4. & spirituū pater) potentiorem esse omnibus hominibus, atq; adeò Num. 16 vniuersa creatura sua. Propter quod vnū, hunc habēs protectorem, ab omni sum humano timore securus. 5. Iugiter tota die etiā verba mea obseruabant inimici, & cauillabantur atq; execrabantur ea cum non possent inuenire in opere quod reprehēderent aut calumniarētur: * omnes cogitationes eorū aduersus me erant in malum, nihil aliud cogitabant nihil meditabātur aliud q̄ me perdere, aut quoquo modo (siue in re, siue in nomine, siue in corpore, siue in anima) nocere. 6. Inhabitabūt mecū, mecūmq; cōuersabuntur, & in abscondito se ponent, vt explorent ad calūniam cuncta verba & opera mea: abscondentq; etiam animum nocendi, simulantes amicitiam: & interim ipsi obseruabunt calcaneum meū, cōsiderabunt opportunitatē nocendi, insidiisq; dispositis captabunt occasionem præcipitādi me, supplantandi, atq; perdendi. 7. Tu verò domine, per vltionem iustitiæ tuæ reddes eis mercedē, secundum ea quæ ipsi aduersum me patrarūt. Sicut enim ipsi animam meā expectauerunt & obseruauerūt ad auferēdam eam, mēque perdendum, ita tu pro nulla re salutē dabis illis, nullo pretio redimentur à perditione, nullū persoluere tibi poterunt pretium redemptionis animæ suæ, quo à te valeant salutē comparare, aut tuæ vltionis euadere sententiam: * sed in implacabili ira tua populos in suis malitiis obstinatos, & perseuerantes in impœnitentia sua cōteres, atq; in æternam perditionē proiicies. 8. Ecce ego vitam meā istam quam dego in afflictione & miseria, notam feci tibi cum quærimonia: * & tu fletum lachrymarum mearū non despexisti neq; abiecisti, sed acceptasti, gratas habuisti & reposuisti eas ante conspectum tuū, quæ ego in oratione lachrymas postulaui impleturus in tempore suo. 9. Sic, inquam, acceptasti lachrymas meas, sicut & erat in promissione tua, quēadmodū promisisti misereri miseris, misericordiam tuā præstare postulantibus, auxiliūmq; opportunum adferre in tribulationibus: * ac tunc quidem cū tibi sic placitū erit acceptare orationem meā, inimici mei erubescent confusi, cogēturq; magna sua confusione à proposito desistere. 10. Ego verò iam frequenti experientia edoctus hoc inueni, hoc didici, & firmissimū habeo, ꝙ in quacūq; die te ex affectu cordis inuocauero, tu mox adsis mihi, vt Deus meus, mox te mihi Deum & optimū dominū ostēdis, per facilitatē tuæ exauditionis, potēter me liberādo de periculis & angustiis, è quibus ad te clamauero. 11. Et gratiarum actionē, ego in Deo ad laudem proferā, & componam illi verba mea, quibus eum laudem atq; magnificem: ad Deū, inquam, pro laude aptabo & componam sermonem meum, vt in meis sermonibus semper laudetur dominus meus: * atq; ita in Dei laudibus memetipsum oblectans, & in ipso spē figens, non timebo ab omni nocumento humano, quod mihi poterit obuenire, sciens fortiorem esse ad saluandum qui mecum est omnipotentem dominum, quàm sit ad nocendum quiuis inter homines. 12. In me Deus parata ego habeo vota, quæ tibi reddam atque persoluam, nempe laudationes & gratiarum actiones. Hæc enim laudis sacrificia, vt tibi acceptissima sunt super omnia holocaustomata, ita mihi sunt facillima atq; promptissima, vtpote quę in me habeo, & aliunde adferre non egeo, sed ex memetipso, ex penu grati animi semper valeo depromere. 13. Et merito quidem has laudationes tibi deo semper persoluere. Tu enim es qui saluasti me, & custodisti vitam meam, animam meam à morte & perditione sempiterna saluasti, ne perderet eam hostis impius: * & pedes meos custodisti, ne laberentur in profundum peccati & inferni: per tuam gratiam me à peccatis custodiens, & de periculis plurimis tam corporis quàm animæ fidelissime liberans: * vt vel tantis beneficiis à te domine prouocatus, merito debeam omni conatu totisq; viribus contendere, ad complacendum tibi, dignéque & placide conuersandū, in præsentia conspectus tui: idque in lumine sancto spiritus sancti, quod est lumen omnium fidelium tuorum, vera vita ex fidei lumine viuentium: atque ita tandem placere valeam ante conspectum vultus tui, in illo perfecto & plenissimo lumine gloriose tecum viuentium in sæcula sæculorum, Amen.

Psal. 7.

Psalm. 9.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LV. E

VErſu 3. Ab altitud. diei tim? Videtur hæc pars verſus legenda per modum interrogationis ſi-
ue percunctationis, vt intelligatur reſponſio negatiua, nequaquam timebo: ac deinde, quaſi
per cõtrarii vehementiorem aſſertionem ſubiungatur, Imò verò ego in te ſemper ſperabo,
propter quod minime formidabo. Poſſet tamẽ legi abſq; quæſtione ad hũc ſenſum, Ab altitudine
quidẽ & ſuperbia faſtus ſæculi, quantũ ad meam fragilitatẽ, ego timebo, conſcius propriæ fragili-
tatis & tenuitatis: attamẽ qui in meipſo timeo, in te domine ſperabo, & in ſpe tua cõfortabor ve-
hemẽter quantuncunq; tandẽ ſe eleuet altitudo diei. Intelligimus autẽ per altitudinem diei, ſuper-
biam & faſtum proſperitatis huius mundi, quæ profecto ſimplicibus admodũ eſſet formidabilis, ſi
Ioan. 16. non in illo ſpei haberent locatam fortitudinem, qui dixit, Confidite, quoniam ego vici mundum.
¶ Verſu 4. In Deo laudabo ſermones meos. Iuxta ſenſum, quẽ in Elucidatione explanauimus, vi-
detur oratio accipi ſatis impropriè: non ita tamen quin conueniens ſatis atque probabilis videatur
expoſita intelligentia. Alii autẽ ſic intelligũt, Laudabo & ꝓbabo ſermones meos, qui de Deo fue-
rint. Alii rurſum ita accipiunt, Sermones meos in Deo laudabo, hoc eſt, ſi quid loquor boni, nõ mi
hi ipſi aſcribam: neq; meipſum pro his laudabo, ſed Deũ, à quo habeo vt bonũ loquar. Sit ſuũ cui-
que iudicium liberũ. Nobis quod in Elucidatione poſitum eſt, & propoſito & literæ aptius quadra- F
re videtur. ¶ Verſu. 6. Ipſi calcaneum meum obſeruabũt. Poteſt hæc obſeruatio calcanei dupliciter
intelligi. Primo veluti ad apprehendendũ, atq; ita in terram proiiciendum, hoc eſt (vt apertius di-
cam) ad ſupplantandũ & prorſus humiliandum ſiue perdendum. Atq; hoc pacto calcaneum obſer-
uant, qui inſidias ſtruunt ad ſupplantationem proximi. Aliter, calcaneum obſeruat, qui greſſus ſiue
viam cõſiderat innocentis, vt videat quomodo illum cõmodius ſeducat, & vbi facilius valeat noce-
re: ſicq; idem eſt calcaneũ ſiue plantam obſeruare, quod obſeruare veſtigia. Ambo autẽ hi modi in
idem ſecundum rẽ coincidunt. Nocere enim cupit tam is qni ad ſupplantandum quærit apprehen-
dere calcaneum, q̃ is qui ad ſeducendum obſeruat veſtigia ſimpliciter gradientis. ¶ Verſu 9. Sic. in
promiſſ. tua. Videtur hæc particula ſecundum ſententiam coniungenda cum fine verſus præcedẽ-
tis, hoc modo: Poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo, ſicut & erat in promiſſione tua: hoc eſt,
quemadmodum & tu fuiſti pollicitus. Quod verò deinde ſequitur, Tunc cõuertentur inimici mei
retrorſum, diuiſim, legi debet, & quaſi per ſe efficere ſententiam. Quæ diſtinctio, in Pſalterio Ro-
mano manifeſte obſeruata cõſpicitur. ¶ Verſu 10. In quacũq; die inuocauero te, ecce cognoui quo-
niam Deus meus es. Poteſt hoc primo ſic intelligi, Ecce cognoui, ꝙ tu Deus meus ſis, in quacunque
die te inuocauero, id eſt, ꝙ vere Deus meus ſis, cuſtos, protector, prouiſor, & pater optimus, quo-
tieſcunq;, & quandocunq; te inuocauero. Vel aliter ad hunc ſenſum: In quacunq; die te inuocaue- G
ro, ecce cognoſcere me ſatis, & monſtras hoc mihi tuo auxilio, ꝙ vere Deus meus ſis, Dominúſq;
ac pater meus. ¶ Verſu 12. In me ſunt Deus vota tua, quæ reddã laudationes tibi. Cõſtructio in hoc
verſu difficilis apparet, propter verborum (vt videtur) perturbatam implicationem: maxime autẽ
propter nomen, laudationes, quod non ſatis videtur cum cæteris cohærere. Proinde hic ordo acci-
piatur ſermonis: In me ſunt Deus vota tua, quę reddam tibi, nempe laudationes: vt dictio laudatio-
nes, appoſitorie iungatur cum nomine, vota tua Pſalteriũ autem Romanum hocloco ſic habet, In
me ſunt Deus vota, quæ reddã, laudationis tibi. Cuius lectionis ſenſus ſatis planus eſt, In me ſunt
vota laudationis, quæ reddam tibi. Beatus autẽ Hieronymus, omiſſo relatiuo ſic vertit, In me ſunt
Deus vota tua, reddam gratiarum actiones tibi. ¶ Verſu vltimo, Vt placeam coram Deo in lumine
viuentium. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Vt ambulem coram Deo, atq; ita vertunt & cæteri.
Quod magis fauet priori expoſitioni in Elucidatione poſitæ, quæ de vita præſenti loquitur in lu-
mine fidei: quàm poſteriori, quæ de vita futura in lumine gloriæ. Per fidem enim modo ambula-
mus, dum ad Deum tendimus. Tunc verò magis requieſcemus, & (vt ita dicam) ociabimur in eo.

LVI. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iſte poſt magnam tribulationem, atque ab ea factã liberationem, videtur fuiſſe compoſitus in cõ- H
memorationem Diuini beneficii, & magnificationem gloriæ Dei. In quo ſtatim poſt inuocationem de tri
bulatione, ſupernum deſcribitur auxilium miſericordiæ & veritatis Dei, quibus ſe de medio catulorũ
leonum fidelis homo confitetur ereptũ. Poſt hæc, verſu 7. in Deum præ nimio gaudio tranſiliens, breuiterque
vno verſu commemorata ſæuitia hoſtium, rurſum in Deum reſilit, paratum cor offerens ad cãtandas Dei lau
des, ſeq́ue ipſum ad idem excitans, & muſica inſtrumenta in ſpiritus eleuatione quaſi rationabilia animantia al
loquens atque inuitans, quo laudem perſonare valeat pleniorem: vult quoque confiteri & Pſalmos dicere in
omnibus gentibus, propter altiſſimam eius miſericordiam & veritatem, quæ ſuper omnes extenditur: ſicq́ue
in dulciſſimo ad Deum tranſitu, canticum iucunditatis terminat: maxima ſpiritus exultatione.

QVINQVAAGESIMI SEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Miſerere mei Deus,*
miſerere mei, quoniã in
te confidit anima mea.
2 *Et in vmbra alarum*
tuarum ſperabo, donec

MIſerere mei Deus piiſsime, & miſericordiã tuam demõ-
ſtra mihi, tuę opis maxime indigo: quoniã ſpem meam
in te repoſuit, & fiduciam habet in te ſpiritus meus, tu
inter tot tribulationes quibus præmor, vnicũ es firma-
mentum fiduciæ meæ. 2. Et ſub cuſtodia protectionis
tuæ ſub alis potentiæ tuæ fixam habebo fiduciam ſpei meæ, donec
finiatur iniquitas & crudelitas perſequutorum meorum, & omniũ

A *tranſeat iniquitas.*

3 Clamabo ad Deū altiſſimū, Deum qui benefecit mihi.

*4 Miſit de cælo, & liberauit me: * dedit ī opprobriū conculcātes me.*

*5 Miſit Deus miām ſuā & veritatē ſuā: * et eripuit animā meā de*

B *medio catulorū leonum: * dormiui cōturbatus.*

6 Filij hoīm dentes eorū arma & ſagittæ: & lingua eorum gladius acutus.

7 Exaltare ſuper cælos Deus: & in oēm terram gloria tua.

8 Laqueū parauerūt pe-

C *dibus meis, & incuruauerunt animam meam.*

*9 Foderūt ante faciem meam foueā: * & inciderunt in eam.*

10 Paratum cor meum Deus, paratū cor meū: cantabo, & pſalmum dicam.

*11 Exurge gloria mea: * exurge pſalterium &*

D *cithara:*

** exurgam diluculo.*

12 Cōfitebor tibi in populis domine: & pſalmū dicā tibi in gētibus.

13 Quoniā magnificata eſt vſq; ad cælos miſericordia tua, & vſq; ad nubes veritas tua.

14 Exaltare ſuper cælos Deus:

qūi quærunt malum mihi: ſub alis tuis requieſcam & latitabo, ne-
que egrediar, donec contra me ſtare video aduerſarios meos: qui ſi
vel modicum à te abſcederem, mox me quo vellent abriperent, a-
gerēntque mecum pro libito .3. Sub his autem alis protectionis
tuæ poſitus, clamabo ad te Deum altiſſimum, in oratione mea pro
auxilio & liberatione contra omnes hoſtes meos: ad te, inquam, pi-
entiſſimum & liberaliſſimum benefactorem meum, cui⁹ ego toties
expertus ſum beneficia .4. Me autem clamante & inuocante domi
num, miſit ipſe deſuper auxilium mihi, & in virtute potentiæ ſuæ li-
berauit me ab omnibus inimicorum periculis: * deditque in oppro-
brium, & plane confuſos effecit eos qui me conculcare volebant, &
exiſtimabant prorſus opprimere. 5. Per miſericordiam ſuam & veri-
tatem ſuā, deus venit in auxilium mihi per miſericordiā cuidā iniu-
ſte patienti cōpatiens, per veritatē autē & iuſtitiā, iniuſte perſequen
tibus iraſcens: * ſicq; propter miſericordiā & veritatem ſuam eripuit
animā meam, & ſaluauit de hoſtibus crudeliſſimis, in modū catulorū
leonum, qui me obſidebāt per circuitū: * inter quos etiam dormiui
conturbatus, ita vt nullā præ timore habuerim plenam requiem, ſed
etiam cū timore & conturbatione dormierim, quoties me quieti de
diſſem. Quomodo enim fieri poſſet, vt in medio tam rabidiſſimorū
& ferociſſimorū hoſtium, ſecurus abſq; conturbatione dormirem?
6. Catuli autem iſti leonum quos dico, non illi ſunt qui in ſyluis habi
tant irrationabiles beſtię, ſed impii ſunt filii hominū qui adeò crude
les ſunt, vt videantur dentes eorū arma atq; ſagittæ, & lingua acutus
gladius, hoc eſt, prorſus crudeliſſimi & ſæuiſſimi ſunt, maxime cupi
entes me pauperculum dilaniare, dilacerare & perdere .7. Tu verò,
ô Deus, ſuper cælorum altitudinē magnificare & glorificare, & glo-
riam potentiæ tuæ demonſtra in vniuerſa terra: fac vt vniuerſi inha
bitatores eius gloriā tuam & ſublimitatem cognoſcant, id quod ma
xime declaras cum innocentes miſericorditer ſaluas de manibus po
tentum ſæculi iniuſte opprimētium, ipſos verò pauperum oppreſſo
res iuſta ſentētia tua mittis in perditionem. 8. Vide domine ſtudium
malitiæ inimicorū meorum, vt ſis ad miſerēdū facilior. Ecce paraue-
rūt pedib⁹ meis laqueos mortis, in inſidias ſtruxerūt vt in mortē me
capiant, & detrahere quærunt ad nihilū vitam meā præcipitare, atq;
deiicere laborant animā meam in mortē. 9. Foderūt ante me foueā,
vt incaute inciderē in eā, mortíſq; callidas inſidias ſtruxerūt & ma-
chinati ſunt mihi: * verū diuino iudicio factum eſt, vt ipſi inciderint
in foueā quā fecerāt, vt in mortē ceciderint quā ipſi parauerāt mihi.
Siquidem dominus iudex iuſtiſſimus, ſuper impios reuoluit malum Pſam.7.
impietatis ſuæ. 10. Propter hoc ô potētiſſime Deus, paratum eſt cor
meum, & modis omnibus iterum iterúmq; paratū, ad te laudandum
te glorificandū tibíq; vt dignū eſt, per omnia famulandū, cantabo cō
ram te, & laudes dicā tibi, propter maximā gloriam tuam. 11. Exurge
mihi alacriter omnis gloria mea, quicquid eſt ī me roboris, quicquid
virtutis, quicquid vigoris, quicquid fortitudinis ingenii, memoriæ,
cæterarūq; viriū: exurge mihi, inquā, prōpte & alacriter omnis decor
meus & gloria, quę intra me exiſtis, ſiue ſecundū corpus, ſiue ſecūdū
animā aut ſpiritū, vt ī tota virtute digne pſallatur magnificētiſſimo
domino: * & quo ſit laus plenior, etiā inſtrumētis decātata muſicis,
accedite huc in manus meas pſalterium & cithara: venite, vt in vobis
Pſalmum canam altiſſimo Domino: * & ego primo mane, admodū
diluculo, exurgā de ſtrato quietis meę, vt ī tempore illo quietiſſimo
ſimul & amœniſſimo diuinas laudes cū alacritate valeam decantare.
12. Celebrabo te, laudémq; tibi dicā in gentibus, Domine: & in om-
nibus per vniuerſum orbē terrarū diffuſis nationib⁹ populorum te
laudabo in Pſalmis & canticis. 13. Iuſtum verò ac rationabile eſt, vt ti
bi pſallā in omnibus gētibus & nationibus: quoniā miſericordia tua
magnificata, glorificata, & exaltata eſt vſque ad cœlos: & veritas tua
vſque ad nubes magnificata eſt, hoc eſt, vtraque adeò ſublimis & ex-
celſa eſt, vt à nobis cōprehendi nō valeat. Nemo enim ſufficit cōpre
hendere numerū & menſuram magnitudinis miſericordiæ & verita
tis tuæ. 14. Fac potentiſſime Deus, vt ſuper cælos cognoſcatur maie-
ſtas tua, fac per oſtenſionem potentiæ tuæ cognoſcere homines alti
tudinem gloriæ & ſublimitatem altiſſimæ maieſtatis tuæ, quæ celis

✱ & super omnem terram gloria tua.

est altior, & nec cælorum amplitudine siue altitudine comprehendi E tur, sed in immensum superexcedit altius: ✱ & super omnem terram fac cognosci celsitudinẽ gloriæ tuæ, & in omnibus finibus orbis terrarum cognoscaris & habearis is qui vere es potentissimus Deus ac dominus vniuersæ creaturæ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVI.

ADuerte, hunc Psalmũ satis cõmode totum exponi posse in persona Christi, de sua liberatione per resurrectionẽ gratias agentis patri. Potest etiã accipi in persona totius Ecclesiæ, gratias agentis Deo pro sua liberatione de manu dæmonũ, hostium ferocissimorũ, eiusq; gloriam magnificari, & nomẽ sanctificari postulantis. In Elucidatione autem, generalem tantũ expositionem dedimus, quę etiã cuilibet iusto pro sua liberatione Deo gratias agẽti cõueniat. ¶ Versu. 5. Misit Deus misericordiam suam & veritatem suam. Duæ res sunt (vt ita loquar secundum humanum captum) quę Deum faciunt miseris de tribulatione clamantibus ferre auxilium. Misericordia enim facit, vt super iniuste persequutionẽ patientibus cõmoueantur viscera eius, sicq; ad auxiliandum accurrat, maxime aduocatus. Deinde, veritas siue iustitia iram Dei excitat in vltionem, cõtra F eos qui iniuste affligũt innoxios, atq; ita vltionem prouocat in illos, liberatis de angustia afflictis. Deinde, veritas siue fidelitas Deũ veluti compellit opem ferre poscentibus miseris. Exigit enim veritas, vt seruet quę est pollicitus. Propter hoc ergo, quia misericordia & veritas Deũ mouent ad miserendũ clamantibus, secundum nouũ quendam loquendi modum hic dicitur misisse Deus misericordiam suam & veritatem, ad liberationẽ tribulati. Si verò hunc Psalmũ applicare maluerim⁹ toti Ecclesiæ, & de salute generis humani accipere præsentẽ versiculum, intelligemus per misericordiã & veritatẽ Dei Christum dominũ, qui seipsum testatur esse veritatẽ, & quem Ioannes testatur esse propitiationẽ pro peccatis totius mundi. Paulus verò, iustitiã & iustificationem nostrã: per quam sane Dei misericordiã & veritatem, gen⁹ humanũ vniuersum, ereptum est de medio catulorũ leonum, inter quos cõturbati dormiebant, id est, de manu, potestate & societate dæmonũ, in quorũ medio iacebant in idololatriis & peccatis suis. ¶ Versu. 9. Foderũt ante faciem meam foueam. Ante faciem meam, improprie dictum est, pro ante me. Siquidẽ ante faciẽ, proprie sonat, ante cõspectum, vel in oculis meis, siue me aspiciente. Quomodo aũt volẽs ponere insidias, eas ponet in oculis meis? Quomodo me aspiciẽte fodiet foueã, qui me velit in eã incidere? Nõne magis occulte fodiet? Intelligatur ergo, Foderunt ante me foueã, id est, insidias opportunas posuerũt, in quibus me existimabant cõprehendere. B. Hieronymus vertit, Foderunt ante me foueã. ¶ Versu. 12. Confitebor tibi in populis domine, & psalmũ dicam tibi in gentibus. Possunt hæ duæ particulæ accipi, vt idem valeant, sicq; propter vehementiã eiusdem sententiæ posita replicatio: id quod frequẽter fieri solet. Alii autẽ malunt diuisim intelligere, priorem quidem partem de Iudæis, posteriorẽ de gentibus. In vtrisq; enim populis cõfessio datur nomini domini, postquã Deo placuit suã gloriam manifestare mundo. Potest autẽ illud in populis & gentibus, intelligi, inter populos & gentes, vel super populis ac gẽtibus: quoniã videlicet vbiq; gentium suã misericordiam Deus ostendit. Quod autem in versu sequenti dicitur, Magnificata est vsq; ad cælos misericordia tua, & vsq; ad nubes veritas tua, satis intelligitur ex iis quæ dicta sunt in annotationibus Psalmi. 35. circa ver. 5. eiusdem Psalmi, qui fere idem est cũ huius penultimo. Sic enim illo in loco admirãs exclamat Propheta sanctus, Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua vsq; ad nubes. Nolum⁹ aũt quæ illo in loco semel dicta sunt iterare denuo, ne nimia & superflua prolixitate adferamus properanti lectori molestiã.

Ioan. 14.
1. Ioan. 1.
1. Cor. 1.

LVII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste qui sequitur, magna & admodum singulari vehementia cõtra impios iniqua cogitantes, loquentes, & operantes, inuehitur. In quo Propheta velut profundum impietatis & cordium latibula cõspiciens, amara vel interrogatione impios aggredi͂, inueteratam ab infantia eorũ malitiã, atque in malitia continuum prpfectum describens: ac deinde etiã obstinationem in impietate, quam pulchre admodum per cõparationẽ aspidis aures suas obturãtis, vt nõ audiat vocẽ incãtãtis, depingit. Atque hæc vsque ad versum sextum. A quo deinde, impiorum punitionem multiplici cõparatione describit, per confractionem leoninorum dentium: per aquæ defluxum, per ceræ liquefactionẽ, per spinarum in ira subitam absorptionem: tandem versibus duobus nouissimis gaudium subiungens, atque profectum bonorum, in punitione impiorum. H

QVINQVAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Si vere vtique iustitiam loquimini? ✱ recte iudicate filij hominum.

2 Etenim in corde

VOs ô filii hominũ, ô ĩpiorũ cõgregatio, an verè quod iustũ est loquimini? an vobis vtiq; videmini loqui iustitiam? num iusti & recti vobis videntur sermones vestri? ✱ & æquo libramine iudicate, diligenter trutinate & expendite, ô filii hominũ, num (vt iterrogo) uere loquamini iustitiam, ne forte vobisipsis blãdientes, malũ dicatis bonũ, aut bonũ malum, id est, iustitiã esse persuadeatis quod vere iniustitia est. 2. Et quomodo hoc vobis persuadere poteritis, ꝙ loquamini in-

A *iniquitates operamini in terra: ✻ iniuſtitias manus veſtræ concinnant.*
3 Alienati ſunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero:

✻ loquuti ſunt falſa.

B *4 Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpẽtis: ✻ ſicut aſpidis ſurdæ & obturãtis aures ſuas.*
5 Quæ non exaudiet vocem incantantium:

✻ & venefici incantantis ſapienter.

C *6 Deus cõteret dentes eorum in ore ipſorum: ✻ malas leonum confringet dominus.*
7 Ad nihilum deuenient tanquã aqua decurrens: ✻ intendit arcum ſuum donec infirmentur.
8 Sicut cæra quæ fluit
D *auferentur: ✻ & ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem.*
9 Priuſquam intelligerent ſpinæ veſtræ rhamnum: ✻ ſicut viuentes, ſic in ira abſorbet eos.
10 Lætabitur iuſtus cũ viderit vindictam: ✻ manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.
11 Et dicet homo, ſi

iuſticiã, quãdoquidẽ in corde veſtro iniquitates operamini ſuper ter
ram, in cordibus & cogitationibus veſtris iniquitatẽ voluentes atq;
meditantes, quomodo ſcilicet iniquitatẽ faciatis cũ proximis veſtris
✻ & ex cordis plenitudine manus veſtras ad iniuſtitiã faciẽdam com
ponitis, non tantũ corde malitiã concipientes, ſed meditatã etiã ope
re ſedulo perpetrãtes. Quomodo ergo iuſtitiã loqui poteritis, cũ &
cor, & manus plena ſint impietate? 3. Homines impii in iniquitatibꝰ
ſuis reprobi, alieni facti ſunt à Deo, ab eo ipſo tẽpore quo egreſſi ſũt
de vulua matris ſuę, à tẽpore quo egreſsi ſunt de vtero errauerũt à via
iuſtitię: ab infantia ſua, per opera praua ſeſe alienauerũt, & extraneos
fecerũt à domino: habẽtes in ſeſe primũ ipſam ab origine inditã car-
nis corruptionẽ, qua ad omne malũ proni facti ſunt, deinde, parentũ
ſui ſimiliũ malã inſtitutionẽ & exẽpla peſsima, quibus corrupti ſunt
vt tanquã viperarũ fierent genimina, atq; ita cũ ætate ſemper ꝓficiẽ-
tes in malitia, cõtinuo amplius ſunt elongati à Deo atq; iuſtitia: ✻ lo-
quuti ſunt falſa cõtra proximos ſuos, mẽtientes & detrahẽtes in ma
lum eorũ, ſuis mẽdaciis & falſis accuſationibꝰ etiã innocẽtes in mor
tis diſcrimẽ adducentes. 4. Obdurata illorũ aduerſus bonos iracun-
dia, inueteratáq; & obfirmata inuidia aut indignatio illorũ qua con-
tra bonos agũtur, eſt ad modũ venenati ſerpentis, ꝙ ſuũ virus quęrit
in hominẽ (ſiue per impetũ, ſiue p inſidias) effundere, vt noceat. Sic
enim & ipſi modis omnibꝰ crudelitatẽ iræ ſuæ cupiũt in innocẽtes,
ſiue per vim, ſiue per inſidias oſtẽdere: ✻ ſpecialiter verò ſerpẽti aſpi-
di cõparantur, qui ſurdũ ſeipſum facit obturando aures ſuas. 5. Qui
ſerpẽs ad hoc ſurdũ facit ſeipſum, & aures obturat, vt nõ capiat auri-
bus vocẽ eorum qui per magiæ incãtamenta norunt certis quibuſdã
carminibꝰ angues ad mãſuetudinẽ cogere, vt venenũ ponãt: ✻ vt nõ
exaudiat, inquã, vocẽ veneficii ac magi, quantũuis ſapiẽter & ſciẽter
iuxta artẽ ſuam faciat incãtamenta. Ad hũc nanq; modũ & iſti in ſui
furoris veneno obſtinati, aures ſuas obturãt, vt nullis monitionibus
quantũlibet dulcibus, nullis exhortationibꝰ quantũuis piis atq; effi-
cacibus, valeãt à ꝓpoſito malitiæ ſuæ reuocari, vt venenũ furoris ſui
ponãt, & in mãſuetudinẽ redigãtur. 6. Et quoniã ipſi in ſua malitia
obſtinati permanẽtes, nullis ſeſe patiũtur modis à ꝓpoſito reuocari
iccirco ictu grauiſsimæ punitiõis feriet illos vltor omnis iniquitatis Pſalm.3.
Deus omnipotẽs, ſicq; eos grauiter in maxillã percutiet, vt dentes cõ
frĩgat, qui ſunt in maxillis oris eorũ: ✻ ferociſsimorũ illorũ leonũ ma
xillas vel molares dentes, dẽtes robuſtiſsimos cõfringet, hoc eſt, pu-
nitione grauiſsima æternę dãnationis feriet illos (tametſi videant ſę
ui & fortiſsimi) qui eſt omnipotẽs. 7. Dilabentur in nihilũ, omni eo-
rũ ablata poteſtate, & omni pereũte eorũ robore, quẽadmodũ aqua
quæ decurrit in terrã, & dilapſa abſorbeť ab arente terra: ✻ extendit
omnipotens ad vindictã aduerſum illos potentiã ſuã, vt pro remune
ratione ſeu præmio malorũ operum, ad ſummã humiliationẽ atque
afflictionẽ æternam perducat eos: neq; poterũt euadere in omni vir
tute ſua extentã manũ ipſius. 8. Auferentur de terra viuentiũ, & in
pditionẽ abibũt, ad modũ cære liqueſcẽtis à calore ignis nimis. Sic e
nim & ipſi tabeſiẽt, diſſoluẽtur, & vera perditione cõſumẽtur, à facie
caloris iracundiæ Dei: ✻ cecidit ſuper eos ignis furoris & iracundiæ
Dei tetigit eos ira Dei, & proiecti ſunt in perditionẽ æternam in te-
nebras exteriores & ſempiternas, vbi imperpetuũ non videbunt lu-
men. 9. Priuſquã ſpinæ eorũ peruenirent & creſcerent vſq; ad rham Matt.22.
nos, antequam eorũ malitia potuit in perfectũ excreſceſe, antequam
iuxta propoſitũ ad plenum effectũ perducere potuerunt conceptam
malitiã: ✻ ſubito de vita abripiet & abſorbebit illos vltio furoris dei
quaſi viuos ꝓiciẽs in infernũ: anteꝗ̃ credãt ipſi, repẽte veniet ſuper
eos inexpectata Dei vindicta, quę illos inopinato rapiet, quaſi in tẽ-
peſtate, de medio viuentiũ, cõiiciétq; in lacũ mortis & inferni. 10 Iu
ſtus verò & innocẽs cũ viderit vltionẽ Dei in impios, ipſe afficietur
gaudio: partim quidẽ vt cõgaudẽs diuinæ iuſtitiæ rectitudini, partim
verò ſua cauſa, vidẽs ſe Dei miſericordia talẽ dãnationẽ euaſiſſe, in-
ſuper & de condẽnati peccatoris manu liberatũ: ✻ profectũ quoque
accipiet ex vltione facta in impiũ, dum ſeipſum ſtudebit magis elon
gare in omni impietate, & in operibus virtutũ, quibus ſolis illa im-
piorum pœna effugitur, amplius exercitare. 11. Et cum viderint ho-

vtique eſt fructus iuſto, vtique eſt Deus iudicans eos in terra.

mines ſecurã impiorũ vltionẽ, dicent adinuicẽ, atq; intra ſeipſos fi- E
deliter loquẽtes, Profectò vtiq; iuſtis merces eſt ſuæ iuſtitiæ, ꝓfectò
vtiq; Deus eſt qui iudiciũ facit in terra inter filios hominũ, diſcernẽs
iuſtos ab impiis. Nequaq̃ ita eſt vt ĩpii exiſtimabãt, nõ eſſe iuſto ſuæ
iuſtitię remunerationẽ, neq; impiũ ſuę impietatis manere vltionem:
ſed in veritate eſt vnicuiq; ſua merces repoſita, quæ licet ad tẽp⁹ mo
dicũ differatur, ſuo tamen tempore opportunè reuelabitur: quemad
modũ iam experientia nobis in hac impiorũ punitione demonſtrat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVII,

QVidam ea quæ in hoc Pſalmo dicũtur de malitia & punitione impiorũ, peculiariter appli-
cant Iudæis in odio Chriſti obſtinatis: alii cõſiliariis impii Saulis. Nos in Elucidatione ge-
neralẽ tenuimus explanationẽ, neq; ad hos, neq; ad illos reſtringentes intelligentiã ſic ta-
men vt liberum ſit vnicuiq; referre quo voluerit. ¶ Verſu. 1. Si vere vtique iuſtitiam loquimini? re-
cte iudicate filii hominũ. Hunc verſum ſecundũ accẽtum diuerſimode licet proferre: In Elucida-
tione Siquidẽ priorem partẽ Secundum interrogationis accẽtũ expoſuim⁹, poſteriorẽ verò ſecun
dum exhortationẽ, velut cum increpatione & amaritudine prolatam, vt primũ proponatur quæ-
ſtio, móxq; ſubdatur admonitio, vt de reſponſione bene deliberẽt & diligẽter de eo quod interro
gatur, ſeſe examinẽt. Alii verò totũ abſq; interrogatione legunt in hunc ſenſum, Si vos ò filii homi
nũ loquimini iuſtitiam, ſi ea quæ bona ſunt loqui noſtis, vel naturali lumine vel lege inſtructi, ne
exiſtimetis id vobis eſſe ſatis, ſed pergite recto iudicio iudicare quæ loquimini, vt ſic ſcilicet agere
decernatis in opere, quomodo ſermo veſter ſonat in ore. Nihil enĩ ꝓdeſt ore loqui iuſtitiã, ſi cor
meditetur, manúſq; operetur iniuſtitiã. Deĩde recto ordine cõſequitur, Atqui vos iniquitates ope
amini in corde, & manibus cõponitis iniuſtitias. Rurſum & alia poteſt dari cõmoda ſententia ta-
lis, O filii hominũ, recto ac vero iudicio iudicate, nũ verè vtiq; loquamini iuſtitiã, id eſt, paſſioni-
bus malis ſepoſitis, recto iudicio apud voſipſos expendite, an cũ & de proximis veſtris loquamini
Matt.12. quæ recta ac iuſta ſunt, & nõ magis quæ iniqua, quæ impia, quæ proximis noxia. Ecce enim iniqui
tatem cogitat cor veſtrũ, & manus operatur iniuſtitiã: & quomodo poteritis bona loqui, cũ ſitis
mali corde & opere? In hac autẽ expoſitione, cõiunctio etenim in verſu ſequẽti poſita, proprie ac-
cipi poterit, vt cauſalitatẽ notet, vel occaſionẽ precedentis admonitionis. Iuxta verò ſecundam vi-
detur accipienda magis vt aduerſatiuæ ſignificationis, loco ſed, ſiue veruntamen. ¶ Verſu. 2. Etenĩ
iniquitates in corde operamini. Operari in corde iniquitates nõ aliud videtur eſſe, quã corde vol
uere & meditari, ſicq; modo quodã velut fabricare iniquitates. Malũ enim quod in corde concipi G
tur, ac tandẽ de corde per os vel opus ꝓgreditur, recte dici poteſt in corde operatũ. ¶ Verſu. 3. Alie
nati ſunt peccatores à vulua, errauerũt ab vtero. Duæ hæ particulæ idẽ valent. Dicuntur autẽ pec-
catores alienati à vulua, & ab vtero errãtes, quia ab egreſſu ex vulua & vtero, hoc eſt, ſtatim ab in-
fantia, ſemper in malitia proficiẽtes: quomodo per contrariũ, quos à puero virtuti deditos noui-
mus: dicimus iã inde ab vtero & à vulua quæſiiſſe dominũ. ¶ Verſu. 4. Sicut aſpidis ſurdæ & obtu
rantis aures ſuas. Ferunt, ſerpẽtes carminibus cogi vt virus ponant, & mãſueſcant. Aſpidi ergo ſur
dæ, id eſt, obturãti aures ſuas ne vocẽ audiat incantatoris (qui illi quidẽ nihil nocere cupit, ſed tan-
tum ex latibulo eã educere, & veneno abiecto in manſuetudinẽ redigere) cõparat Pſalmiſta homi-
nes in malitia obſtinatos, qui aures claudũt, nequando educãtur de horridis latibulis peſſimarum
cõſcientiarum ſuarum, nequãdo reſipiſcant ad pœnitentiã, aut poſita iniquitate ad virtutẽ conuer-
Iob.22. tantur: qui ſcilicet nec internis Dei inſpirationibus, nec externis bonorum exhortationibus, nec vl
Actu.7. lis cõgruis mediis ſe patiũtur ad virtutẽ adduci: qui dicũt Deo, Recede à nobis, ſcientiã viarũ tua-
rum nolumus. Tales ſeſe monſtrabãt Iudæi, quando Stephano pleno gratia & fortitudine veritatẽ
ipſis annunciante, cõtinuerũt aures ſuas, ne audirent verbũ ſalutis: & impetu facto, venenũ effude
runt in ſapienter incantantẽ, id eſt, lapides inſaniæ ſuæ miſerũt in virũ ſanctum, veritatis doctrinã H
ſalutarem incantationẽ illis proponentẽ. Nemo verò ex hoc putet, magiã ſiue artem magicã pro-
bari à ſcriptura. Non enim hic facit magiæ mentionẽ, vt eam cõmendet, ſed tantum ad accipiendã
aptam propoſito comparationem. Eſt enim hæc ſcripturarum vſitata libertas, vt etiam rebus ma-
lis & turpib⁹ ſecundum cõparationem bene vtatur. Cæterũ quod de aſpide vulgo adducitur, ꝙ ad
euadendũ incantationẽ magi, ne audiat incantatoris carmina, alterã aurem terræ adfigat, alteram
cauda obturet: ſi verũ eſſet, nõ male, neq; magno negotio ſecundũ myſticam intelligentiam propo
ſito poſſet accõmodari. Non eſt tamen neceſſe, ad propoſiti loci explicationẽ, rem illam incertam
adferri: præcipue, cum ii qui ex profeſsione animaliũ naturas ſpeciatim deſcripſerunt probati au-
thores, nihil tale de aſpide tradiderint. ¶ Verſu. 6. Deus cõteret dentes eorum in ore ipſorũ. Quo
modo per dentiũ in ore confractionẽ intelligatur grauis vltio ſiue percuſsio, latius diximus in ex-
poſitione Pſalmi tertii, circa verſum penultimum, qui ſic in Hebræo habetur, Percuſſiſti inimicos
meos in maxilla, dentes impiorũ confregiſti. In ſecunda autẽ parte, per molas leonũ intellige mo-
lares, id eſt, dentes fortiſsimos & firmiſsimos, quibus potiſsimũ molunt ac terũt quod manducãt.
Vnde tam Hieronymus q̃ Felix, molare verterũt: quanq̃ poſſunt per molas intelligi & mãdibulæ
ſiue ipſæ etiã maxillæ, cõtinentes molares dentes. ¶ Verſu. 7. Intendit arcũ ſuum, donec infirmen-
tur. Clarior eſſet ſentẽtia, ſi loco infirmentur, poneretur cõterantur, quemadmodũ vertit. B. Hie-
ronymus, Intendit enim arcũ ſuũ Deus, id eſt, vltionẽ dirigit contra impios, donec ad intentionẽ

A & perditionem perducat eos, pro suis meritis. ¶ Versu. 8. Supercedit ignis, & nō viderunt Solem. Quidā intelligunt de igne malæ cōcupiscentię: quo cadente super impios, & eorū intima occupante, inq; eis acquirente dominiū, obscurantur ne videant solē, illum videlicet de quo in lib. Sapientiæ dicitur, Sol intelligentiæ nō est ortus nobis. Atq; ita sensus erit, Deū cæli, vel lumen celi, lumen spirituale nō viderunt, nō in sese susceperunt, quoniā capaces fieri noluerūt. Nos autē in Elucidatione ignem infernalē sumus interpretati, & solis priuationē, carentiam luminis æterni, & perpetuas tenebras: iuxta quod in Psal. 48. de impio dicitur. Introibit vsq; in progenies patrū suorum & inæternū non videbit lumen. ¶ Versu. 9. Priusquā intelligerent spinę vestrę rhamnū. Nouo loquēdi modo, secundū expositionē in Elucidatione positā, dictum est, Priusquā intelligerēt spinæ rhānum, loco huius, Priusquā experirentur spinæ rhamnū, hoc est, Priusquā peruenire possent vsque ad rhamnū, & in rhamnū excrescere, siue ad rhamni perfectionem pertigere. Inter spinas autem & rhamnos hæc videtur differētia, ꝙ spinę teneriores sunt, & licet pro sua acutie pungētes, tamen ꝓpter teneritudinē fragiles & facile cōfringibiles, neq; vsquoadeò formidabiles. Rhamnus verò rubus est, aculeis acutissimis & admodū duris in rectum extēsis: ferūntq;, vnū esse ē generibus sentiū asperrimū, ac proinde maxime ad dilacerandū validum. Cōstat ergo, secūdū perfectum & imperfectum accipiendā hanc cōparationē spinarum ad rhamnū. Impii enim priusquā perfectam pro suo

B placito acquirant nocendi potestatē, quasi spinæ sunt, pungentes quidē semper, & ab initio quantum valent nocētes: verum priusquā in rhamnos excrescant, Dei iusto iudicio (qui pro nobis semper facit cū tentatione prouentū) subito auferuntur de medio viuentiū, & quasi viuentes coiiciuntur ante tempus in baratrū mortis: sicq; vsq; ad rhamni mensurā, acutiem & duritiē peruenire non permittūtur, ne fiant electis intolerabiles. Hinc & de illa pessima spina (quā proferet in sui cōsummatione sæculū istud nequam, abundante malitia) filio perditionis Antichristo, ex ore domini dictum audiuimus, ꝙ propter electos succidetur, & priusquā in rhamnū excrescat, subito absorbebit in ira domini: quādo (vt Paulus Apost. ait) interficiet illū dominus Iesus spiritu oris sui, & destruet illustratione aduētus sui, Sic & in dignis fide historiis, diuina dispensatione frequenter euenisse legimus pessimis istis spinis, ꝙ cum iam rhamno fierēt proximę, ita ut bonis & electis inciperet fieri intolerabilis eorū crudelitas, succisi sunt & absorpti, priusquā ad extremū pertingerēt. Quod aūt in secunda parte dicitur, Sicut viuētes, sicut in ira absorbet eos, secundū eum modū accipiendum videtur, quo supra dictū est, Descendant in infernū viuentes: ad significandū videlicet subitam & apertā punitionē: quemadmodū viui leguntur Dathan & Abyron descēdisse in infernū. Inducunt autē alii alias huius loci expositiones, quas propter confusionē vitandā omittimus. Illud autem dili

Sapien. 5.

Psal. 48.

1. Co. 10.

Mat. 24.

2. The. 2.

Psal. 54.

Nu. 16.

C gēter notādum, nō recte quosdā codices habere, Sicut viuētes, sic in ira absorbet eos: priore loco sicut, posteriore ponēdo, sic. Hæc enim variatio dictionis, prorsus turbat rectā intelligentiā: sed legēdū est vtrobiq; sicut, hoc modo, Sicut viuētes, sicut in ira absorbet eos. Nā & in Gręco vtrobiq; eadē dictio ponit: ὡσεὶ ζῶντας, ὡσεὶ ἐν ὀργῇ. Et B. Hieronym⁹ eadē dictione vertit, Quasi viuētes, quasi in ira, tēpestas rapiet eos. ¶ Versu. 10. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Quomodo Deo nō est beneplacitum in morte peccatoris, neq; delectatur ipse in perditione hominum: sic neq; viri iusti, qui Deo conformes esse debēt in omnibus, oblectantur in perditione malorū, neq; in ipsa eorum punitione per se gaudiū aut beneplacitum habent. Nō ergo sententia huiusmodi ex versu pręsenti accipi debet, quæ prima facie se offert, sed ea quæ in Elucidatione exposita est, de congratulatione & applausu rectitudinis iustitiæ Dei, simul & de euasione ꝓpria ab horribili illa dānatione, in qua impios illos sub se positos cōspicient. ¶ Versu vltimo, Et dicet homo, si vtiq; est fructus iusto. Hūc versum in Elucidatione ita explanauim⁹, vt absq; vlla interrogatione cū assertione tot⁹ pronuncietur: secundū quam expositionē, cōiunctio si improprie accipi debet, vt nō in dubitationem aut conditionē aut interrogationē denotet, sed magis assertionē: secundū quē modū ex Hebræo vertit Hierony. mere assertiue, Et dicet homo, vere fructus est iusto, verè est Deus iudicās in terra. Similiter etiam vertit Felix, nec aliud habet Chald. Paraph. Estq; huius lectionis sensus, acsi di

Sapie. 1.

D catur, Conspecta hac impiorū vindicta, vulgo dicent, vel vnusquisq; homo apud se dicet, experiētia doctus, Profecto (vt video) fructus est iusto, & vtiq; Deus est iudicās in terra. Cui satis cōsonat quod habet Paraphra. Chald. Et dicent filii hominis, profecto est præmiū bonū iusto, profecto est Deus cuius iudicia extenduntur in terra. Alii verò vulgatā nostrā lectionē ita distinguunt, vt illud si vtiq; est fructus iusto, per modum interrogationis proferant: id verò quod subsequitur, tāquam responsionē adiungant, in hunc sensum, Quæret igitur nunc homo, post dicta hæc omnia, an verè merces sit iustis pro sua iustitia. Indubie sciat iusto mercedem expectandam suæ iustitiæ: quoniam verè est Deus in terra, iudicans inter bonos & malos, iusto & æquo iudicio. Alii veò totam orationem vno cōtextu sic accipiunt, vt conditionalis vel potius causalis sit enunciatio, ad hūc sensum, Et dicet homo, quoniam vtique est fructus & merces à Deo, iccirco necesse est Deum esse iudicē impiorum in terra, qui pro iustis contra impios debitam faciat vltionem. Quemadmodum enim piis bona reddit præmia Deus, sic ex aduerso consentaneum est, malis illum reddere mala.

LIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Ex tituli indicio claret, hunc Psalmum fuisse à Dauide compositū, postquam Saul mißis militibus iußisset custodiri & obsideri domum eius, vt adducerent eum ad interficiēdum, quando per artificium Michol vxoris pro Dauide statuā in lecto reponētis, atque ægritudinē viri simulātis, fuga euasit manus Saul 1. Re. 19.

& militum eius. Vnde totus hic Pſalmus magna vehemētia in impios & crudeles huiuſmodi homicidas inuehi E
tur: nunc ipſorum crudelitatem & impietatem, nunc eorundem punitionem condignam deſcribens. Et primum
quidem, ſuam proponens innocentiam, poſtulat à Deo peculiariter ſuam liberationē: ac deinde generaliori de-
precatione, vniuerſarum gentium miſericordem viſitationem pro omnibus vbique terrarū, ſimili qualē ipſe
experiebatur malitia oppreßis, ſubiungens deinde per verſus plures impiorum multiplicem peruerſitatē &
condignam retributionem, in laudis propoſito, cum gaudio ſpiritus liberatori domino Pſalmum claudit.

QVINQVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Eripe me de inimicis meis Deus meus: & ab inſurgentibus in me libera me.

2 Eripe me de operantibus iniquitatem: & de viris ſanguinum ſalua me.

3 Quia ecce ceperunt animam meam: ✳ irruerūt in me fortes.

4 Neq; iniquitas neque peccatū meum domine: ✳ ſine iniquitate cucurri & direxi.

5 Exurge in occurſum meum, & vide: ✳ & tu domine Deus virtutum, Deus Iſrael.

6 Intende ad viſitādas omnes gentes: ✳ nō miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem.

7 Conuertentur ad veſperam, & famem patientur vt canes: ✳ & circuibunt ciuitatem.

8 Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum: ✳ quoniam quis audiuit.

9 Et tu domine deridebis eos: ✳ & ad nihilū deduces omnes gentes.

Pſal.32. *10 Fortitudinem meā ad te cuſtodiam:*

SAlua me Deus ſaluator meus, de manu aduerſariorum
meorū, & ab iis qui in me ſæuiſsima perſequutione in-
ſurgūt libera me, vt cordis ſui deſideriū in me nequeāt
adimplere, te conatus eorum faciēte irritos. 2. Erue me
ab operariis iniquitatis, ab hominibus peruerſis, qui
mala meditantur contra me: & ab omnibus homicidis ſanguinē in-
nocētem ſitientibus, quærētibus mortem meā, ſaluum me facito, vt
non oblectari illos permittas in omnimoda perditione mea. 3. Ecce
enim quaſi canes rabidi venati ſunt, & quaſi ceperūt venatione pau F
perculam animā meam, dū permiſsione viſi ſunt acquiſiſſe poteſta-
tem ſuper me, ad me afficiendum morte: ∗ irruerūt ſuper me valēter
impetu magno, potētes aduerſarii, tota virtute & poteſtate ſua quę-
rentes me perdere. 4. Neq; tamē iniquitas aut peccatū vllum in me
eſt, propter quod me perſequi debeāt: nō eſt in me offēſa aduerſum
illos, propter quā cum ratione me valeant perſequi: nihil illis nocui
neq; quicquā peccaui aduerſus illos, quemadmodum tu Deᵘˢ optime
noſti: ∗ Nam abſq; iniquitate viam vitæ huius ego perambulaui cum
magna diligentia abſtinens ab omni offenſa & peccato, & direxi vitā
meam in via innocentiæ, vt nō valeāt habere aduerſarii mei cauſam
rationabilē perſequutionis meæ. 5. Tu ergo domine, qui optime no
ſti innocētiā meam, exurge mihi in occurſum: ſurge pro me, & veni
ex aduerſo, quaſi obuius factus mihi, & attēde ad me ſiue ad cauſam
meam, ad ferendā opem iniuſte patienti, ad faciēdum pro iniuſte op
preſſo iudiciū vltionis: ∗ Et tu ô potentiſsime Deus, exercituū cæle-
ſtium dominus, qui es Deus Iſrael populi tui. 6. Intende, quæſo te, G
& cor appone ad viſitādos omnes populos per vniuerſum orbē ter-
rarum, & quaſi iudex vniuerſalis attēdas ad omnes qui vbiq; locorū
ab impiis patiuntur calumniam, & attendēs facias pro eis iudicium.
Neq; enim ſolus ego ſum qui iniuſte patior, ſed vbiq; gētium video
regnare īprobitatē, & bonos à malis iniuſte opprimi: propter quod
generalē peto fieri in omnibus gentibus viſitationē tuam: ∗ non mi
ſerearis, non parcas omnibus qui ex prauitate & malitia animi ope-
rantur aduerſum bonos iniuſtitiā, qui proximos & innocētes oppri
munt per fraudem & malitiā: ſed exerce contra illos vltionem & vi-
dictam tuam. 7. Ipſi ſera pœnitentia ducentur, cum aduenerit iudi
cium eorū, ſicq; velut ad veſperam nimium ſero cōuertētur: & quia
nō in tempore opportuno ad veritatē cōuerſi nō ſunt, perpetuo fa
melici permanebunt, & fame vehementiſsima ac rabidiſsima torque
buntur, cuiuſmodi eſt fames canum: ∗ & nō poterunt intrare in ciui
tatem requiei vbi panis eſt ſacietas, ſed excluſi erunt ab ea: & clauſa
ianua, velut per circuitū ambulare, eamq; circuire cogentur, neq; in- H
troire poterūt, vt cū bonis cibū ſumāt: ſed foris permanebūt, vt per-
petua eſurie velut canes rabidi eſuriant. 8. Ecce enim nō aliud q̃ ini-
quitatem & iniuſtitiā loquuntur in ore ſuo, & quaſi gladiū habēt in
labiis ſuis: dum nihil aliud q̃ de nocendo & perdēdo, de interficiēdo
de opprimendo loquūtur aut cogitant: ∗ idq; faciūt ſine timore, tan
quam ſi nemo audiret eorum praua cōſilia, veluti adinuicē dicentes.
Quis ſciet quæ nos agimus & tractamus? quis videre poſſit? quis pro
hoc nos poſſit arguere? quaſi nō ſit Deus, qui cūcta eorū ſecreta con
ſilia audiat, & reponat in iudiciū. 9. Tu verò domine illorū impios
conatus ridebis, & ridiculas facies cogitationes eorū: dū tua potētia,
vbi volueris, illorū omnia cōſilia & omnes cogitationes potes nullo
negotio infringere: ∗ tibi pro nihilo eſt fortitudo atq; potentia om
niū populorū, & quaſi pro nihilo reputabis, ac velut nihilū ſuperare
potes omnes populos, ita vt diſſipare poſſis pro tuo placito cōſilia gē
tium, & cogitationes populorū reprobare, atq; in nihilum redigere.
10. Et ego ad te ſeruabo fortitudinē meam, non deficiā viribᵘˢ, tāetſi

A *quia Deus susceptor*
meus es: * *Deus meus,*
misericordia eius præ-
ueniet me.
11 *Deus ostendit mihi*
super inimicos meos:
* *ne occidas eos, ne-*
quando obliuiscantur
populi mei.
12 *Disperge illos in vir*
tute tua: & depone eos:
B *protector meus domine.*
13 *Delictum oris eorũ.*
& sermonem labiorum
ipsorum: * *& compre-*
hendantur in superbia
sua.
14 *Et de execratione*
& mẽdacio annuncia-
buntur iu ira cõsumma
tionis: * *& non erunt.*
C 15 *Et scient, quia Deus*
dominabitur Iacob, &
finium terræ.
16 *Conuertentur ad ve*
speram: * *& famem*
patiẽtur vt canes: * *&*
circuibunt ciuitatem.
17 *Ipsi dispergentur ad*
manducandum: * *si*
verò nõ fuerunt satura-
ti, & murmurabunt.
D 18 *Ego autem cantabo*
fortitudinem tuã: * *&*
exaltabo mane miseri-
cordiam tuam.
19 *Quia factus es su-*
sceptor meus & refu-
gium meum, in die tri-
bulationis meæ.
20 *Adiutor meus tibi*
psallam, quia Deus su-
sceptor meus es, Deus

ad tẽpus duret afflictio: sed fortis & inuictus perstabo in perseuerã-
tia virtutis ac fortitudinis meæ: * quoniã scio quòd tu domine susce
ptor atq; defensor meus es, qui nequaquã me derelinques sed in op-
portuno tẽpore auxilium & salutẽ adferes: * Deus meus misericor-
dia tua præueniet me, vt in tẽpore opportuno succurrat mihi labo-
ranti, antequã succumbam, antequã deficiam .11. Non solum autem
misericordia tua mihi aderis, præueniens periculũ, verumetiã indi-
casti mihi de vltione inimicorum meorũ, quid facturus sis eis: * ego
tamẽ oro, ne subito occidas eos, protinus interficias in morte: ne sic
per obliuionẽ & desidiã torpeat populi mei, ne deficiente exercitio
negligant, & negligenter agant boni serui tui. Bonũ enim est malo-
rum improbitate exerceri seruos tuos, ne mala securitate torpeant,
aut negligẽter siue obliuiose agant, sed iniquitatis potius stimulis ex-
citati vigilanter se gerant in operibus tuis .12. Attamen disperde il-
los domine, & potestatẽ eorũ dissipa, atq; prohibe per fortitudinem
tuã: & humilia eos, ac deiice à proposito malitiæ suæ, & de potestate
sua illos depone, vt non quantum velint valeant nocere, sed quantũ
tu satis esse nosti, ad salutarem exercitionem & bonũ profectum po
pulorum tuorũ.13. Propter delictum oris eorũ, & propter sermonẽ
labiorum ipsorum, quoniam per os suum & labia sua non aliud lo-
quuntur, quàm impietatem & iniustitiã contra proximos suos: quã
vt implere nõ possint, postulo impediri, & dispergi eos potiẽta tua:
* superbia & vanitas cordis eorum sit ipsis in confusionem, & com
prehendat, atq; in laqueũ inducat eos superbia eorum .14. Et pro-
pter abominationem & mendaciũ (quę operantur) accusabuntur, &
tanquam punitione digni numerabuntur in cõsummatione malitię
suæ, postquam fuerit consummata & matura eorum impietas: * siue Matt. 25.
in sæculi consummatione, quãdo non amplius cum tritico permittẽ
tur zizania, sed separabuntur in caminum ignis: * annunciabuntur
(inquã) ita in ira cõsummationis, in tempore quo manifestabitur ira
iudicis terribilis, ad consummationẽ & perditionem impiorum om
nium, electorúmque beatã præmiationem: * ac tũc quidem in per-
ditionem mittentur æternã, & nõ erunt vltra in numero viuentiũ,
sed quasi non sint, in morte æterna erunt.15. Et tũc reipsa cognoscẽt
& videbunt, ꝙ Deus dominetur populi sui, & seruorum suorum fa
ciat iudicium in vniuersa terra: cũ viderint hos quidem de malo li-
beratos, se verò in perditionem æternam coniectos: cũ viderint hos
ante conspectũ Dei in vitam inductos, se verò à vultu Dei in mortẽ
reprobatos: hoc (inquam) modo cognoscẽt, quòd vere Deus domi-
nus sit & iudex in terra, qui suo tempore, vnicuiq; iustũ adducet iu-
diciũ.16. Tunc verò sera ducti pœnitentia, intra se dolebũt, & angu- Sapie. 5.
stiabuntur præ timore horribili, cum perditionem senserint, dicẽtes
intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gemẽtes, Ecce
quomodo facta sunt nouissima nostra sine honore, & perditio ac
mors in portionẽ venerũt nobis: * & esurie æterna puniẽtur vt ca-
nes rabidi, pro tẽporali affluentia qua in hoc sęculo de pauperũ rapi
na fuerint satiati: * & clausa ianua, ibũt per circuitũ ciuitatis sanctorũ
vbi est copia panis: & non poterũt intrare in terram fertilitatis, in ci
uitatem abundantiæ, in societatem sanctorum Dei.17. Dispergentur
cũ se in die illa cõsummationis egentes inuenerint, & quasi despera-
ti huc illúcq; cursitabũt, sicubi valeant inuenire quod comedant, vo-
lent tunc exire ad emendũ panẽ, & in lampadibus oleũ, sed heu serò Matt. 25.
nimium: * & cum viderint se non posse saturari, cum nõ potuerint
cibum vitæ adipisci, eo ꝙ nimiũ sero & inopportuno tẽpore quæ-
sierint, loquentur male, & blasphemabunt aduersus iustitiã Dei om-
nipotentis, qui tale contra ipsos protulerit iudicium. 18. Ego autem
simul & omnis iustorum Ecclesia, illis blasphemantibus, cãtabimus
virtutem fortitudinis tuę, quam in impiorũ punitione potissimum
ostẽdis: & exaltabimus opportuno tẽpore, primo diluculo, in tran-
quillitate cordis & corporis, altissimã misericordiam tuã, quã exhi-
bes potissimum in saluatione sanctorũ tuorum .19. Tu enim factus
es defensor noster & refugium nostrũ in tempore tribulationis no-
stræ: tu nos in defensionẽ atq; protectionem suscepisti, vt in tẽpore
tribulationis nos defendas ab insultibus aduersariorum nostrorum.
20. Tibi ego psallã, & laudes cãtabo omnibus diebus vitæ meæ, atq;

meus, misericordia mea. etiam in perpetuis æternitatibus, ô potentissime & fidelissime auxiliator meus: tu enim vere defensor meus es, tu (inquam) domine Deus meus, qui es misericordia mea, qui facis mecum pro tuo beneplacito misericordiam. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM LVIII.

TOtum hunc Psalmum expositores quidam catholici non inconuenienter personæ Christi
aplicant, ad patrem pro Iudæorum oppresione clamantis, & per resurrectionem de mani-
bus illorum saluari postulantis. Atq; hi, punitionem quæ in hoc Psalmo describitur, de Iu-
dæis peculiariter interpretantur, idq; satis rationabiliter: quemadmodum in annotationibus conse-
quentibus suo loco monstrabimus. Nos tamen (vt in aliis plerisque Psalmis) totum etiam hunc ge-
nerali expositione in Elucidatione prosequuti sumus, vt siue personæ Christi, siue personæ Daui-
dis, siue alii cuilibet iusto in tribulatione posito posit applicari. ¶ Versu 3. Quia ecce ceperūt animā
meā. In Græco est ἐθήρευσαν, quod sonat, venati sunt, vel venatione ceperunt, quemadmodum feræ ca
pi solent venatione. Vnde lectio beati Augustini habet, venati sunt, loco cœperūt. Beatus verò Hi-
eronymus ex Hebræo vertit, insidiati sunt. Propter quod in Elucidatione exposuimus venatione
ceperunt. Comparantur enim persequutores (propter nimiam importunitatem & crudelitatē) ve- F
natoribus, qui nullis parcunt laboribus, vt feram valeant comprehendere. ¶ Versu 4. Sine iniquita-
te cucurri, & direxi. In Elucidatione exposuimus, direxi viam meā. Potest tamen & ad aliorum di-
rectionem referri, vt dicat non solum sese absque iniquitate cucurrisse, sed insuper alios etiam simi-
liter direxisse, quomodo in alio Psalmo aiebat Dauid: Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te con
Psal. 50. uer. ¶ Versu 5. Et tu domine virtutum, Deus Israel. Manifestum est hanc posteriorem partem ver-
sus quinti, debere coniungi secundum sententiæ necessitatem, cum initio versus proximi sequen-
tis, hoc modo, Et tu domine virtutum Deus Israel, intende ad visitandas omnes gentes. Circa hanc
autem visitationem quæ postulatur, notandum est, si Christi personæ Psalmus accommodaretur,
posse eam intelligi de visitatione per Euangelicam prædicationem, & gratiæ ac spiritus communi-
cationem: vt Christus quasi pertæsus nimiæ malitiæ & incredulitatis, qua Iudæos conspiciebat sibi
contradicere, vsque ad supplicium crucis, ac post etiam amplius contradicturos veritati eidem per
Actu. 13. Apostolos prædicandæ, postulet à patre, vt illis iuxta suam ordinationem relictis in obstinatione
Rom. 9. sua (quandoquidem indignos se facerent) ad gentes cōuerteret misericordiam suam, quas vsq; tunc
videbatur ignorasse, & quasi non gentem reputasse: ipsorum verò Iudæorum, qui ex certa malitia
Rom. 11. agnitæ veritati contradicebant, non amplius misereretur, donec in cōsummatione tēporis, vbi in-
trasset plenitudo gentium, reliquiæ Israel quasi ad vesperam saluæ fierent. Nam secundum hanc ex-
positionem, admodum recte quadrabit versus septimus, Conuertentur ad vesperam, & famem pa- G
tientur vt canes, & circuibunt ciuitatem, ad conuersionem Iudæorum circa finem sæculi, postquā
plenitudo gentium fuerit ingressa. Siquidem ille in fine temporis ad fidem Christi accessus, recte vi
detur conuersio ad vesperam nuncupari. Patientur autem famem tunc vt canes, quoniam maxima
auiditate quærent panem fidei & verbi Dei tanto vtiq; auidius, quanto diutius hoc pane caruerūt:
& ciuitatem circuibūt, Ecclesiam sanctam, diligenter in ea panem prædictū à viris fidelibus requi-
rentes, quomodo solent, qui vehementer esuriunt, discurrere ad requirendum panem. Aut ista fa-
mes in malam partem accipi poterit, vt sit hic sensus totius versus: Conuertentur quidem ipsi Iudęi
ad vesperam in consummatione temporis, interim tamen (in vltionem crudelitatis & impugna-
tionis veritatis) famem patientur maximam, & summam egestatem veri panis & salutaris doctrinæ:
quemadmodum hoc tempore videmus, eos maxima laborare egestate veri panis & vere scientiæ
Dei, cum nihil eorum quæ in sacris literis tenent, rectè vt oportet intelligunt, nimirum claue abie-
Apoc. 3. cta, id est, Christo domino (qui est clauis Dauid) abnegato. Ciuitatem quoque interim circuibūt in
vltionem: quoniam per mundum vniuersum incertis vagātur sedibus, tributarii viuentes in disper
Ioan. 11. sionibus suis. Euenit enim eis quod timebant, perdiderūtq; locum & gentem, dispersi per ciuita-
tem, per vniuersam habitabilem terram profugi, & paternis expulsi sedibus, sub captiuitate seruien H
tes, qui veritatem noluerunt recipere, quæ sola illos potuisset liberare. ¶ Versu 9. Ad nihilum dedu
Ioan. 8. ces omnes gentes. In Græco habetur ἐξουδενώσεις: quod aliquando sonat ad nihilum deducere, siue (vt
Psalm. 13. ita dicam) annihilare: quemadmodum & in Psalmo. 13. Ad nihilum deductus est in conspectu eius
Psal. 105. malignus. Aliquando verò accipitur pro nihil facere, vel pro nihilo habere, quemadmodum Psal.
105. dicitur: Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, vbi in Gręco eadem dictio inuenitur quę
hoc loco posita est. Et secundum hunc sensum habet etiam hoc loco Psalterium Romanum: Pro
nihilo habebis omnes gentes. Cui lectioni satis consonat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus:
Subsannabis omnes gentes. Vnde & nos in Elucidatione vulgatam nostram lectionem ad hanc
potissimum sententiam explicauimus. ¶ Versu 10. Fortitudinem meam ad te custodiam. Hunc
versiculum non satis apposite quidam remissioris disciplinæ amatores citare solent in confirmatio-
nem suæ remissionis, quasi ex Prophetæ authoritate formidantes, vel vigiliis, vel ieiuniis, vel aliis
paulo durioribus corpus affligere, ne forte non ad dominum custodiant suam fortitudinem: non
satis attendentes, quòd Paulus Apostolus harum rerum optime expertus, de seipso ait, Cum infir-
2. Co. 12. mor, tunc fortior sum: &, Virtus in infirmitate perficitur. Qui etiam alibi in laboribus, ieiuniis, &
2. Cor. 8. vigiliis, supra modum gloriatur, & castigat corpus suum, atque in seruitutem redigit, ne efficiatur re
& 11. probus: cum hi interim molles pugnatores, Prophetica ista se voce bene munitos existimāt aduer-
1. Cor. 9. sus omne quod arctioris videtur seueriorisq; disciplinæ. Sciendum autem est, Dauidi talem senten

A tiam nunquam neq; per somnium venisse in animum, neque vlla ratione hoc illum velle quod isti existimãt: sed illud sentit potius, quod explicat Elucidatio, nimirum, velle se ad Deum conseruare spiritus fortitudinem, & nequaquam deficere aut abiicere animum, sed expectare potius & sustinere defensorem dominum. Vel per fortitudinẽ vires omnes siue animæ accipiãtur, quas vir sanctus domino custodire proponit, quoniam non nisi ad gloriam Dei illis bene vti decernit, cuius esse nouit quæ in ipso sunt omnia. ¶ Versu. 11. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Si ad Iudæos Christi aduersarios sermo hic referatur, significat Christus dominus sibi ostẽsam à patre vindictã, quam esset facturus aduersum illos: ipse vero orat, non prorsus occidi, neq; prorsus deleri populum Iudaicũ: sed vel reliquias remanere, ne penitus in obliuionem veniat populus eius, & ne in totũ repulisse ac repudiasse videatur populum suum, quẽ olim habuit tam peculiarem: pœnam tamen dispersionis in omnes gẽtes, & humiliationis siue depositionis, in priuatione regni, admittit, in versu sequenti dicẽs, Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus domine. Illud quoque breuiter annotandum est, orationem illam, populi mei, ab aliquibus accipi in casu genitiuo, ab aliis verò casu nominatiuo, numero plurali, sicq; diuersam iuxta diuersas istas considerationes facere sententiam. Nostra Elucidatio casum accipit nominatiuum, quo casu etiam Felix vertit, & alii plures ex Hebræo interpretes, numero singulari: Nequã-
B do obliuiscatur populus meus. ¶ Versu 13. Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum. Videtur subaudienda præpositio propter, aut similis, hoc sensu: propter delictum oris eorum, & propter sermonem labiorum ipsorum. Cui consonat quod beatus Hieronymus vertit geminata præpositione, dicens: In peccato oris sui, in sermone labiorum suorum. Possent tamen accusatiui isti referri ad verba præcedentia, disperge aut depone, vt sit sensus, Disperge cum illis, simul & depone delictũ oris eorum, & sermonem labiorum ipsorum: nimirum vt nihil eorum quæ illi superbe & impie loquuti sunt, impleatur: sed tua virtute impediantur eorũ iniqua decreta. Psalteriũ verò Romanum per nominatiuum casum habet, Delictum oris eorũ, sermo labiorum ipsorum. Quæ lectio per subauditionẽ verbi substãtiui perfectũ sensum habet. ¶ Versu 7. Si verò non fuerint saturati, & murmurabunt. Si de Iudæis hoc exponatur iuxta modum supradictum sensus erit, Iudæos magna auiditate in consummatione sæculi ad vesperam quæsituros panem doctrinæ veritatis, quo tanto iam tempore fraudantur misere insanientes, vt famelici canes, atque ita auide quæsituros, vt vix possint satiari: vt hoc murmurare, non aliud indicet, quàm dolorem, si non satisfiat desiderio.

LIX. PSALMI ARGVMENTVM.

C *Psalmus iste à Dauide cõpositus videtur, post gloriosas illas victorias, quæ describuntur. 2. Re. 8. cap. postquam videlicet percußit & humiliauit Philisthiim, frænumque tributi tulit de manu eius. Moab quoque percußit, & sub tributo seruire fecit Syriam, item & filios Ammon: quando etiam reuersus à capta Syria, in valle Salinarum nomen sibi fecit, cæsis decem & octo milibus, & in Gebelem ad viginti tria milia: quando etiam vniuersa Idumæa (positis custodibus & præsidio) Dauidis ditioni ad tributum subiugata est. Post has ergo victorias tam mirabiles & tam multas, ipsi Dauidi diuinitus præstitas, Psalmum sequẽtem pro gratiarũ actione videtur cecinisse. In quo Psalmo, vt euidentior fiat magnitudo Diuini beneficii oppositis ex aduerso iuxta positis, primum inducit pristinã populi derelictionem, in qua nonnunquã Israelem dominus venire permiserat sub manus hostium: partim propter peccata eorum, partim propter exercitiũ & virtutis custodiam: idque facit versibus quinque primis. Debinc verò regni sui statum gloriosum, qui tanta gentiũ circunquaq; subiectione insignis erat, sequentibus versibus aperit, similitudinibus variis ad subiectionẽ perfectam designandã vtens: totamq; victoriã omniũ summã nouißimis versibus Deo ascribit, in cuius virtute expugnasse se dicit hostium ciuitates munitas: in quo etiam modo (contempta spe humanæ fortitudinis (viriliter & fortiter se semper acturum confidit. Quidam verò sanctorum patrum totum hunc Psalmum Ecclesiæ accommodare laborant. Quod nos sane libenter sequeremur, si illa quæ de partitione. Sichimæ, mensuratione conuallis tabernaculorum, de possessione Galaad, Manasse, & cætera huiusmodi, Psalmo non fuissent vt præ-*
D *cipua in medio inserta. Nam reliqua satis recte ad Ecclesiæ tribulationes & postulationẽ auxili superni, possent accomodari. Verum illa quæ in medio interposita sunt, omnino difficile est (nisi admodũ longinqua & difficili expositione, ex ipsa interpretatione nominum accepta) aptare Ecclesiæ. Nos tamen nequaquam illorum pietati, qui mysticas quærunt intelligentias, volumus contradicere: sed sensum eligimus faciliorem, qui & titulo & historiæ apparet consentaneus. Vt in Psalmorũ expositione vitio datur, perpetuo historiis & literæ inhærere, & non magis spectare spiritum: ita profecto non erit laudandum, sic vbique mystica (quocunque tandem modo) quærere, vt nusquam historiam aut literalem sententiam putes acceptandam.*

2. Reg. 8. & 12.

SEXAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Deus, repulisti nos, & destruxisti nos: *iratus es, & misertus es nobis.*

DEus, tu nos videbaris abiecisse à te, & dissipaueras nos atque disieceras, iratúsque nobis tradideras nos in manus hostium nostrorum, cum olim propter peccata iustam aduersum nos iram tuam voluisses ostendere: * at tunc vicißim ad misericordiam rediisti, iam placatus iterum colligere & erigere nos incipies.

2 Commouisti terram, & conturbasti eam:

2. Commoueri olim faciebas terram nostram persequutione & oppugnatione aduersariorum, & vehementer eam conturbari tumultibus bellorum permisisti: ita vt necesse haberẽt clamare ad te,

** ſana contritiones eius, quia commota eſt.*

*3 Oſtendiſti populo tuo dura: * potaſti nos vino compunctionis.*

4 Dediſti metuentibus te ſignificationẽ, vt fugiant à facie arcus:

Roma.1. & 2. Pſalm.7.

*5 Vt liberentur dilecti tui: * ſaluum fac dextera tua, & exaudi me.*

*6 Deus loquutus eſt in ſancto ſuo: * lætabor, & partibor Sichimã: * & conuallem tabernaculorum metibor.*

7 Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes, & Ephraim fortitudo capitis mei.

8 Iuda rex meus: * Moab olla ſpei meæ.

9 In Idumæam extendam calciamentũ meũ: * *mihi alienigenæ ſubditi ſunt.*

10 Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vſque in Idumæam?

11 Nónne tu Deus, qui repuliſti nos: & non egredieris Deus in virtutibus noſtris?

*12 Da nobis auxilium de tribulatione: * quia vana ſalus hominis.*

*13 In deo faciemus virtutem: * & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos.*

& dicere: * medere malis iſtis, & à conturbatione huiuſmodi liberã E
fac terram tuam potentia tua: quoniam verè nimium commota &
conturbata eſt, & agnoſcit fortitudinem manus tuæ .3. Dura oſten-
diſti, & ad tolerandum grauia propoſuiſti populo tuo: permiſiſti po
pulum tuum grauibus affligi miſeriis: * dediſti nobis bibere vinum
amaritudinis, potum lachrymarum, tribulationis & anguſtiæ, ad cõ-
punctionem & afflictionem animæ noſtræ .4. Et in his tribulatio-
nibus corporis, aduerſitatibúſq; temporalibus, dediſti ſeruis tuis te
metuentibus veluti ſignum quoddam & indicium venturæ vltionis
tuæ, vt effugiant arcum illum, quem iam tetendit fortiſsimus iudex,
vt vltionis illius venturæ (quæ erit abſque miſericordia) ſagittas eua
dant. Quod enim aduerſitatibus & malis temporalibus tu domine
populum tuum nunc affligis, idcirco facis, vt eum à malis reuocan-
do ſalues à ventura diſtrictione nouiſsimæ iræ tuæ, quę parata eſt in
tempore ſuo reuelari, quemadmodum arcus iam extentus ad ſagit-
tas iaciendum paratus eſt .5. Vt ſic (inquam) à facie arcus liberentur F
electi ſerui & amici tui, quos ad ſalutem tuam prædeſtinaſti ante ſæ-
cula, & non ſimul cum reprobis in damnationem inuoluantur: * ſal
ua tu domine populũ tuum per omnipotentiã virtutis tuæ, & hac
in re exaudi me: tu conſiliis quibus bonum videtur in occulis tuis;
ſiue per proſpera, ſiue per aduerſa, age cum populo tuo: hac tantum
vna in re exaudi me, vt dextera tua ſalues electos tuos. *6.* Olim qui-
dem iſta quæ commemorauimus, dura ac triſtia pati feciſti populum
tuũ. At verò nunc aliud decreuiſti, & loquutus es, in ſanctuario tuo
* videlicet quòd ego vt rex & princeps populi tui lætabor in trium-
phis victoriæ, ex virtute dexterę tuæ, contra aduerſarios populi tui,
& diuidam terram Sichem, tanquam bello partam, populo meo: * &
vallem illam, quæ Sochor dicitur, id eſt, tabernaculorum, ego deme
tiar tanquam meo dominio & iuri ſubiectam. 7. Populus Galaadites
mihi ſubiectus eſt, ſimiliter & Manaſſe: populus autẽ Ephraim, præ-
cipua & velut capitanea eſt fortitudo mea & quaſi robur ac virtus ca
pitis, id eſt, principatus mei, vtpote aliis tribubus potentior: bellico- G
ſior & numeroſior .8. Tribus Iudæ regnum mihi præſtat, in qua &
principium fuit regni mei: * populus Moabitarum eſt mihi velut ol
la & lebes oblectationis, vnde haurire poſsim delicias & oblectatio-
nem, eiſq; libere vti iuxta deſiderium. *9.* Super filios Edom ex-
tendam calciamentum meum, ſuper illos calcabo tanquam perfecta
ſubiectione pleniſsime ſubiectos mihi: * Philiſthiim, Amalechitæ,
& alienigenæ per circuitum facti ſunt tributarii, & ſubiecti ditioni
meæ .10. Et quis eſt qui me perduxit vſque in ciuitates munitas, vt
loca etiam munitiſsima obtinerem? quis me deduxit in ciuitates Idu
mæorum, admodum robuſtas & populoſas, vt eas cogerem ſub im-
perium regni Dei? 11. Quis alius præter te domine, qui olim videba
ris abieciſſe nos, ac velut prorſus deſeruiſſe abſq; auxilio: & non vo
lebas cum exercitibus noſtris ad pugnam egredi, nolebas pugnare
cum exercitibus noſtris, nolebas tua præſentia defendere populum
tuum pugnantem, ſed quaſi à prælio abſens permiſiſti vinci exerci-
tus noſtros ab aduerſariis? Profecto tu, qui olim ita repuliſti popu- H
lum tuum, & cum eis nolebas egredi ad pugnam, idem ipſe nunc re
ſpexiſti nos, & egreſſus nobiſcum dediſti nobis præclaras victorias.
12. Tu itaque domine, ſemper præſta nobis de tribulatione auxiliũ:
ſi inſurrexerint aduerſum nos aduerſarii & tribulatores populi tui,
ſuccurras tu nobis auxilio tuo: * vere enim vana eſt ſalus quæ expe-
ctatur ab homine, & prorſus vaniſsimum eſt, auxilium & ſalutẽ ex-
pectare ab humana potentia, cum tu illam habeas in manu tua. 13. Ex
nobis quidem prorſus imbecilles & impotentes ſumus, magnum a-
liquid efficere: ſed in tuæ virtutis fiducia & auxilio, fortiter agere po
terimus magnæ virtutis opera, agemúſque tua virtute confortati vi-
riliter: * tu quoque facillime deſtrues, & abſque omni labore, ſiue
moleſtia ad nihilum deduces omnipotenti fortitudine tua aduerſa-
rios noſtros, quanticunque tãdem ſiue numero ſiue fortitudine ex-
titerint: propter quod, in te ſemper fiducialiter perſtare volumus, &
tuo ſancto cultui ſemper inhęrere, neque abſcedere abs te imperpe-
tuum.

A ## ANNOTATIONES IN PSALMVM LIX.

VErsu 1. Deus repulisti nos, & destruxisti nos: iratus es, & misertus es nobis. Tria il la priora, repulisti, destruxisti, iratus es, simul debent coniungi, tanquã ad idem tempus preteritũ pertinentia: deinde, facta diuisione, subiungi debet quasi oppositũ, & misertus es nobis, vt referatur ad tẽpus status præsentis, in quo florebat tũ Dauid, cum Psalmum hunc caneret. ¶ Versu 2. Sana contritiones eius, quia commota est. Videtur hæc deprecatio interposita tanquam pertinens ad tempus desolationis, & debere subintelligi aliquid, quemadmodum in Elucidatione indicauimus. Vnde ex Hebræo quidã sic vertit, Cura (orabamus) contritiones siue cõfractiones eius, quoniã cõmota vel inclinata est. Aliqui simpliciter intelligunt, nullo verbo subaudito. Prior autem sententia connexioni magis fauet. ¶ Versu 4. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiãt à facie arcus, Psal. 7.
Per arcum Dei solet & aliàs diuina vltio designari, vt Psalmo septimo, Arcum suum tetendit, & parauit illum: & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardẽtibus effecit. Significatio autem datur metuentibus dominum, vt fugiant à facie arcus, dum dispensatione prouida misericorditer Deus nũc suos electos permittit exercitari, interdũ temporalibus aduersitatibus, vt sic à vitiis cohibeantur, ad quæ prona semper est humana infirmitas, potissimum autem in tempore prosperitatis, quãdo pro voto succedunt omnia: atq; etiam si in peccatis sint, vt per afflictionem ad Deum sese conuertere compellãtur, vexatione dante intellectum. Qua de re pulchram admodum posuit exhortationem is qui sanctam Machabeorum conscripsit historiam, ad legentium consolationem post multa præmissa nimium terribilia, ita scribens, Obsecro autem eos qui hunc librũ lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus: sed reputẽt ea quę acciderũt, non ad interitum, sed ad correptionẽ esse generis nostri. Etenim multo tempore nõ sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficii est indicium. Non enim sicut in aliis nationibus dominus patienter expectat, vt eas cum iudicii dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: ita & in nobis statuit, vt in peccatis nostris in finem deuoluti ita demũ in nos vindicet. Propter quod, nunquam quidem à nobis misericordiam suam amouet: corripiens verò in aduersis populum suum, non derelinquet. Ex quibus lectu vtiq; & ruminatu dignissimis verbis, euadit manifestum, quomodo hæc per aduersa tribulatio, significatio quædam est sanctis, fugiendi à facie arcus, atque ad salutem perueniendi. ¶ Versu 6. Deus loquutus est in sancto suo. Elucidatio interpretatur, In sanctuario suo, in templo suo, id est, in cælo definiuit & statuit. Intelligi etiam potest, Deus loquutus est in sanctitate sua: hoc est per suam sanctitatem: quoniam videlicet sancte firmiterq; statuit & definiuit. Alii verò exponũt genere masculino, Deus loquutus est per sanctum suum, videlicet Natham Prophetam, per quem mihi istas victorias prædixit. Expositioni nostræ primæ quam in Elucidatione solam ponimus, fauet quod vertit Hieronymus, In sanctuario suo: & Chald. Paraphrasis, Deus loquutus est in domo sanctuarii sui. Felix autem vertit, In sanctitate sua. ¶ Versu 8. Iuda rex meus, Moab olla spei meæ. Idcirco dicit Iudam regem suum, quoniam à Iuda regnum acccepit, Statim enim post mortem Saulis vnxerunt eum seniores Iuda in Hebron, vt regnaret super domum Iuda: super alias tribus regnãte Isboset filio Saul. Nam tum temporis, sola domus Iuda sequebatur Dauid. Valde autem noua & insolita comparatione dicit, Moab esse ollam siue lebetem spei suæ, quoniam videlicet Moabitas in plenissimam subiectionem perduxerat. Percutiens enim eos (vt sacra regnorum testatur historia) mensus est funiculo, & coæquauit eos terræ: mensúsq; est funiculos duos, alterum ad viuificãdum, alterum ad occidendum, & factus est Moab seruiens sub tributo. Quia ergo ita plenissima subiectione Moab deuicerat, exigere tributi quantum volebat poterat ab eis: & cum esset populus potens & abundans valde, quasi ex olla plena hautire pro suo placito libere poterat: quomodo etiam vulgo dicere solent homines, vbi magna est abundantia hauriri illic omnia ex ollis plenis, idq; magnis coclearibus. ¶ Versu 10. Quis deducet me in ciuitatem munitam: Licebit hic facili intelligentia singulare accipere pro plurali, vt sit quæstionis sensus, Quis potens esset, aut erit in ciuitates munitas & fortissimas deducere, & de eis mihi dare victoriam? Quis ad victoriam populi Edem robusti & validi admodum, me perducere poterit, nisi tu Deus? &c. Alii verò singulariter dictum accipiunt, de Rabbath ciuitate regia filiorum Ammon munitissima, ita vt multũ negocii præberet Ioab principi militiæ, antequam expugnare posset eam: in cuius expugnatione etiam Vrias Etheus mortuus est cum plerisq; de populo Dauid. ¶ Versu 11. Nónne tu Deus, qui repulisti nos, & non egredieris Deus in virtutibus nostris? Nos in Elucidatione sic interpretati sumus, quasi vnica sit interrogatio. Alii verò quasi duplicem faciunt interrogationem, hoc modo, Nónne tu Deus deduces nos, qui olim nos repulisti? vtique facies. Deinde: & non egredieris deus in virtutibus nostris? vt iterum subaudiatur noua responsio, vtique egredieris.

[Margin: Gene. 6. & 8. Esaię. 28. — 2. Mac. 6 — 2. Reg. 2. — 2. Reg. 8. — 2. Re. 12. — B, C, D]

LX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste oratio est & laudatio totius populi fidelis, Deo liberatori suo cum gratitudine, pro benigna exauditione & potenti liberatione sibi cœlitus præst ta, versibus quinque prioribus confitentis, ac deinde futuræ hæreditatis æternæ expectationem, & meßiæ regis cum suis electis æternum regnum cõmemorantis, veritatem quoque & misericordiam eius admirantis, votaque laudis æternæ pollicentis.

LX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exaudi Deus deprecationem meam, intende orationi meæ.

2 A finibus terræ ad te clamaui: ✳ dum anxiaretur cor meum, in petra axaltasti me.

3 Deduxisti me, quia factus es spes mea: ✳ turris fortitudinis à facie inimici.

4 Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: ✳ protegar in velamento alarum tuarum.

5 Quoniam tu Deus meus exaudisti orationem meam: ✳ dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

1.Petr.1. Esaię.64 1.Cor.2.

6 Dies super dies regis adiicies: annos eius vsque in diem generationis & generationis.

Matt.16. 1.Cor.15. Psalm. 8. Matt.28.

7 Permanet in æternũ in cõspectu Dei: ✳ misericordiam & veritatẽ eius quis requiret?

8 Sic Psalmum dicam nomini tuo in sæculum sæculi: vt reddam vota mea de die in diem.

EXaudi Deus deprecationem meã, quã fundo ad te: E
esto intentus ad orationẽ meã, illíq; appone aurem tuam & cor tuum, vt quod postulo, tua benignitate impleas.2. Ab extremis orbis terrarum supplex clamauit ad te populus tuus, cultor nominis tui: ex omnibus partibus orbis ad te clamant vndiquaq; terrarũ serui tui: * tu verò non defuisti seruis tuis te inuocãtibus, sed exaltasti nos in petra, dum à tribulationibus & persequutionibus impietatis anxiaretur cor nostrum, subduxisti nos, & quasi in altum subleuasti in rupem fortem & validam, in qua ab inimicis securos fecisti nos.3. Dux nobis fuisti, protector, atq; defensor, per periculosissima & multiplici discrimine plena itinera sæculi huius, securos nos deducens atq; tutissimos: propterea ꝙ factus sis spes nostra, quoniam in te elegimus ponere fiduciã: * quasi turris fortis & arx munitissima factus es nobis aduersus inimicos nostros, ita vt te nos protegente, illi nobis nocumenti nihil queant inferre.4. Non deseret autem tuã F
protectionem populus tuus, sed concludet se intra te, & quasi habitationem suam in te firmabit, vt in te tanquã in tabernaculo suo inhabitet in sempiternum: vt nunc quidem vt in tabernaculo militiæ, post verò in aula triumphali quietis æternæ: * & protegetur, defendetúrq; ab omnibus malis populus tuus sub opertione & obumbratione alarum siue scapularum tuarum: hoc est, sub protectione omnipotẽtiæ tuæ, & sub expansione atq; communicatione æternæ bonitatis siue misericordiæ tuæ.5. Tu enim Deus noster exaudisti orationem seruorum tuorum, qua de huius mundi angustiis vndiquaq; clamatur ad te: * seruis tuis agnoscentibus & colẽtibus sanctum nomen tuum, fecisti donationem præclaram hæriditatis regni æterni, & terræ beatæ viuentium: quam sane hæreditatem incorruptibilem, immarcessibilem, æternam, conseruatam in cælis, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, tu firmissima attestatione pollicitus es omnibus timentibus nomen tuũ.6. Ipsi autẽ regi populi tui, Christo filio
tuo (per quẽ nobis, populo tuo, obtinget hæc beata hæreditas) dabis G
annos æternitatis, dabis illi dies super dies, id est, diem æternitatis: faciésq; illũ corã te in æternũ viuere atq; regnare, & annos eius perduces atq; extẽdes vsq; in oẽs generationes, in omnia sæcula sęculorũ.7. In æternitate stabilis & immutabilis permanet corã Deo patre suo, sedem habẽs à dextris eius, tanquam is cui pater subiecit omnia sub pedibus & cui dedit omnẽ potestatẽ in cælo & in terra: * Quis autem inuestigare posset, & inuestigando pernoscere misericordiã & veritatem eius, quas in populi sui saluatione monstrauit, & quib⁹ opus saluationis huiusmodi potenter est operatus? 8. Pro his autem maximis misericordiæ tuæ beneficiis, ita nos Psalmos canem⁹, & laudes dicemus altissimo nomini tuo in æternũ, quãdo in cõspectu tuo astabimus, possessores facti promissæ hæreditatis nostræ, vt etiã interim, donec in hac paupercula vita degimus, nũquam cessemus à tuis laudibus, sed iugiter per dies singulos vota nostra reddamus tibi, id
est pia desideria, pias affectiones, pias laudationes, pias gratiarum a- H
ctiones: quibus dignissimũ est nos tãtis beneficiis deuinctos, te quãtum possumus celebrare, & nũc, & in omnia sæcula sæculorũ. Amẽ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LX.

VErsu 1. Exaudi Deus deprecationem meam. Aduerte, Psalmum hunc, tametsi exposuerimus eum in persona totius populi fidelis siue Ecclesiæ, posse tamen absq; omni incommodo etiam vnicuiq; iusto singulariter accommodari, idque citra omnem difficultatem quemadmodum per se quisq; facile videt. ¶ Versu. 2. A finibus terræ ad te clamaui. In Elucidatione exposuimus in persona Ecclesiæ, ex omnibus partibus orbis terrarum. Si autẽ vni alicui applicetur, rectius exponetur, ab infimo vel extremo terræ, quasi ex imò terræ ad te in altissimis habitãtem. Cui cõsonare videtur, quod vertit Hieronymus, De nouissimo terræ ad te clamaui, Exaltationem autẽ in petra, de qua fit in altera parte sermo, Elucidatio interpretatur subductionem & ereptionẽ à periculis, quasi in rupe forti, ad quã non sit accessus inimicis. Per quod intelligitur specialis liberatio ex Dei potẽtia, per quam iusti à periculis malorum salui euadunt. In verbo autẽ exaltasti, potest accipi emphasis, vt dicat rupẽ hanc altiorẽ se fuisse, ita vt eam non potuisset per se ascendere, hoc est, ad talẽ salutẽ se non potuisse suis viribus attingere, nisi per Deum fuisset ad eã exaltatus. Quã emphasim vtcũq; explicat Chald. Paraph. quę sic habet, Cũ triste fuerit cor meum, in arce munita, quę cõstructa est super rupem altiorẽ meipso, deduxisti me. Et ex Hebræo verti potest. In rupẽ quæ ex

A altatur à me, vel ſuper me: id eſt, quæ altior eſt, quàm vt in eã per me poſsim cõſcẽdere. Licebit au-
tem per hãc petram, etiam Chriſtum dominũ accipere, in quo exaltatur ſuper ſuos inimicos fidelis 1.Co.10.
populus, ex gratia & virtute Dei ipſum ſic magnificãtis. Nam & Apoſtolus petrã nouit, & teſtatur
ſignificari Chriſtum, dicẽs, Bibebãt autem de ſpiritali cõſequente eos petra, petra autem erat Chri-
ſtus. ¶ Verſu .5. Dediſti hæreditatẽ, timentibus nomen tuum. Hæreditas iſta eſt, de qua in alio lo-
co dicitur, Hæreditas eorum in æternum erit, quam beatus Petrus incorruptam, immarceſsibilẽ, & Pſal.36.
æternã dicit, cõſeruatam in cælis, paratam reuelari in tẽpore nouiſsimo: quæ quidem hæreditas ab 1.Petri.1
æterno diſpoſita & data eſt omnibus præordinatis ad vitã, & ſpecialiter per mortẽ & reſurrectio-
nem Chriſti, quaſi iterum data eſt: verum latet adhuc & abſcõdita eſt neq; nobis traditur, donec in Pſa..30.
vita hac degimus. Accepturi autem ſumus eam, cũ (Deo volẽte) hinc emigrabimus in ſinum ipſius
propter quod, in verbo ſupra allegato dicebat Petrus, cõſeruari eam in cælis, tanquam paratã reue-
lari in tẽpore ſuo. Et in alio Pſalmo dicitur multitudo dulcedinis ſupernæ, quæ ad hanc hereditatẽ
pertinet, abſcõdi timẽtibus dominũ. Donata tamen eſt eis iam hæc hæreditas, & eſt in Dei ſecreta-
rio iam ſignata donatio, vt reuocari ſeu prohiberi non poſsit, quin accipiatur ab eis in tẽpore ſuo.

LXI. PSALMI ARGVMENTVM.

B *PSalmus iſte totus moralis eſt, in quo ſeipſum vir iuſtus ad iuſtam ſubiectionem & debitam obedientiã Deo præſtandam exhortatur: cum in ipſo ſuum omne bonum agnoſcat repoſitum, aduerſariis (qui eũ à Deo volunt abſtrahere) cum increpatione inſultans, ſuã verò animã aduerſum illorum malitioſos conatus fortiter confirmans, propter bonũ omne quod à Deo accipit & expectat. Atque hæc, vſque ad verſ. 8. Hic verò animã ſuam peculiariter alloqui ceſſat, exhortatione generali tranſiens ad vniuerſos, monẽs eos, in domino ſpem ponere, & coram illo cor effundere: nequaquam verò vanis filiis hominũ & mẽdacibus aſsimilari, neque in iniquitate ſperare, neque rapinas concupiſcere, neque diuitiis cor apponere, proponens in fine Pſalmi, ad terrorem malorum & conſolationem bonorum, duo illa quæ certiſsimo nobis ſunt ex Dei verbo cognita nempe potentiam Dei, & bonitatem ſiue miſericordiam: ſecundum quæ redditurus eſt vnicuique pro operibus condignam mercedem, vt ob hoc merito & iuſtus debeat in Deo ſuo conſolari, & impius de ſua nequitia pertimeſcere, ſiue potius ab ea ſeſe ad Deum conuertere.*

SEXAGESIMI PRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Nonne Deo ſubiecta*
C *erit anima mea:*
** ab ipſo enim ſalutare meum.*

2 *Nam & ipſe Deus meus & ſalutaris meus, ſuſceptor meus:*
** nõ mouebor amplius.*
3 *Quouſque irruitis in hominem?*
** interficitis vniuerſi*
D *vos: * tanquam parieti inclinato & maceriæ depulſæ.*

4 *Veruntamen preciũ meum cogitauerunt repellere:*

** cucurri in ſiti.*
** ore ſuo benedice-*

CErte Deo ſubiecta eſſe debes, ô anima mea, qui te ad imaginem ſuam nobilem valde creauit, ſuæ fœlicitatis capacẽ, corporíq; cõiunctã, bonis ſempiternis deputauit: Deo certe perfectam omnino debes ſubiectionem, & plenã obedientiam: * ab ipſo nãq; pẽdet ſalus mea, & meum omne bonũ ex ipſo eſt: ipſe me ĩ ſuã tutelã ſuſcepit, fidelémq; protectorẽ ſe præſtiturũ promiſit propter quod, iuſtũ eſt, te illi eſſe ſubditã. 2. Ipſe (inquã) eſt dominus Deus meꝰ & ſaluator meus, ex quo tota ſpes depẽdet ſalutis meę, ſuſceptor, defenſor, & propugnator meus fideliſsimus: * propter quòd nolo ab eo moueri vltra ĩ æternũ, nulla ratione poſt hac me quiſquã amouebit ab obediẽtia & ſubiectione eiꝰ, nemo me à propoſito virtutis auocabit, aut ad mala vitia poterit impellere. 3. Quouſq; igitur tãdẽ vos hoſtes mei, peſsimi dæmones praua ſuggerẽtes, mũdus nequã offerẽs cõcupiſcibilia, moleſta caro ad mala ſemp ſolicitãs: quandiu tandẽ ĩpetũ facietis, & inſultus tẽtationũ veſtrarũ aduerſum me cõcitabitis? * quaſi cõiuratione facta, pariter ad interficiẽdũ cõcurritis & collaboratis, vniuerſi aduerſarii mei: * quaſi cõtra parietẽ inclinatũ ad caſum, & contra maceriã iam impulſam minãtémq; ruinam: Vos enĩ ſic me exiſtimatis, quaſi ruinæ proximũ, tãquã ſi paries ſim aut murus iam caſui proximus, atq; ob id toto impetu conamini (vt video) me proſternere. Sed fruſtra omnino laborẽ impẽditis. Sũ enĩ amodo, vt murus ęneus & immobilis: nõ mouebor ampliꝰ, cõfirmatus propoſito firmiſsimo in domino Deo meo. 4. Quãtũcũq; autẽ ego cõtraluctor & reclamo, illi in hoc abſq; fatigatione inuigilant, & ſunt ad hoc ſemp ſoliciti, vt preciũ & honorẽ meũ mihi auferãt: partim quidẽ, vt honorẽ illũ in quo me Deus cõdidit ſecũdũ animę nobilitatẽ, per peccati fœditatẽ & vilitatẽ cõculcẽt: deinde vt honorem illũ, ad quẽ me Deꝰ exaltare decreuit gloriæ æternæ, per peccati cõſenſum mihi ſurripiant. Eſt enim hic ſummꝰ aduerſariorũ meorũ conatus, vt priuare me valeãt honore & dignitate, in qua me Deꝰ creauit, & ea itẽ ad quã me idẽ ipſe prædeſtinauit: * ego verò illorum vidẽs malitioſum conatũ, tanto ampliꝰ ad propoſitũ mihi ſupernę vo- Philip.3.
cationis brauiũ cucurri, magno deſiderio maximóq; ardore feſtinaui & ſectatꝰ ſum, vt cõprehendã, nec ꝓhibeat aduerſariorũ malitia: * &

bãt, & corde ſuo maledicebant.

5 Veruntamen Deo ſubiecta eſto anima mea: ✳ quoniã ab ipſo patientia mea.

1.Co.10. *6 Quia ipſe Deus meus & ſaluator meus: adiutor meus:*

✳ non emigrabo.

7 In Deo ſalutare meũ & gloria mea Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt.

8 Sperate in eo omnis congregatio populi:

✳ effundite coram illo corda veſtra:

✳ Deus adiutor noſter in æternum.

Roma.1. *9 Veruntamen vani filij hominum:*

✳ mendaces filij hominum in ſtateris:

✳ vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.

10 Nolite ſperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiſcere.

1.Cor.7. *✳ diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.*

Deut.31. *11 Semel loquutus eſt Deus: ✳ duo hæc audi*
Heſt.13. *ui, quia poteſtas Dei eſt*
Iudit.6. *& tibi domine miſericordia:*

✳ quia tu reddes vni-

ipſi quo facilius deciperẽt, blanda quidẽ oſtentabãt in ore, & propo E
nere videbantur placentia, primáq; fronte admodum arridentia: cor
autẽ eorũ ad nocẽdum erat, & nouiſsima atq; intima eorũ maledicti
one, execratione, & morte plena erãt. 5. Attamẽ, ô anima mea, quan-
tũcunq; hi tumultuẽtur & inſaniãt, tu ſemper permane firma in obe
diẽtia & ſubiectione domini dei tui: ĩ ipſo te firma, & pleniſsima ſub
iectione te illi cõſecra. Ita enim futurũ eſt, vt illi prorſus nihil tibi no
cere queant, quãtuncunq; machinentur male: ∗ ab ipſo enim erit tibi
virtus ſuſtinẽdi & præſtolandi dominũ cum patiẽtia: ipſe tibi dabit
vt poſsis ſuſtinere, & abſq; nocumẽto euades inſultus hoſtiũ. Fidelis
enim eſt ipſe, & cũ tẽtatione faciet prouẽtũ, vt poſsis ſuſtinere. 6. Et
quidẽ ipſe eſt Deus ſaluator, adiutor, protector atq; defenſor meꝰ: i-
pſe vnꝰ eſt mihi omnia, ita vt extra ipſum nulla re indigeam, ipſe mihi
vnus aduerſum hoſtiũ mille millia eſt ſufficiẽtiſsimus: ∗ proter quod
firmiſsimo propoſito ſtatui nunqum ab eo moueri, nunquam ab eo
me ſeparare in ęternum, ſed in eo ſemper fixus & ſtabilis permanere.
7. Neq; verò gratis in ipſo permaneo, ſi fideliter permaneo. In ipſo e F
nim pariter habeo quę mihi neceſſaria ſunt vniuerſa, Siquidẽ in ipſo
tota mea ſalus eſt, & vniuerſa mea gloria: ipſe eſt Deꝰ auxiliator meꝰ
qui ſolꝰ mihi poteſt in tribulatione ferre auxiliũ, & ſpes mea tota in
Deo poſita eſt. Ipſe enĩ ſolus potẽs eſt me ſaluare, neq; extra ipſum
vlla eſt vera ac ſolida gloria, & præter eum non eſt quiſquã potens &
certus auxiliator. 8. Neq; verò ſic illũ mihi facio peculiarem, vt cæte-
ros generis mei excludã ab eo: imo verò multo magis ad vniuerſos
verba faciẽs, generali exhortatione omnes populorũ cõgregationes
abſq; exceptione admoneo, vt in ipſo ſpem ſuã cõſtituãt: ∗ & vt cor
da ſua prorſus effundãt ante cõſpectum eius, cunctos & cogitatus &
affectus cordis ſui aperiẽtes ante oculos bonitatis eius imò curas o-
mnes & ſollicitudinẽ proiiciẽtes ante pedes maieſtatis ipſius, tãquã
corã eo qui poſsit, & velit cuncta bene adimplere, & omnia in bonũ
cõuertere: ∗ ſecuri autẽ audete, quoniã dominus Deus ipſe eſt adiu-
tor noſter inæternũ, ipſe eſt abſq; diſcretione omniũ ſibi ſubditorũ G
auxiliator & conſolator, neq; eſt apud eum perſonarum acceptio, vt
hunc quidẽ adiunet ac cõſoletur, illũ verò minime: ſed in omni gen-
te & tribu, qui ſperat in eo, ſentiat bonitatẽ illius. 9. At verò filii ho-
minum qui ſpem ſuã non ponũt in domino, ſed in gloria & diuitiis
ſæculi huius, ipſi ſunt vani, dum vanitatibus per fiduciam inhærent:
∗ mẽdaces ſunt in ſtateris ſuis, mẽtiuntur abſq; rubore, vt ſeinuicem
fraudẽt ac decipiãt: etiã in iis inſtrumẽtis quæ ad mẽſurandam iuſti-
tiam communi iure ſunt inſtituta, fraudẽ facientes, doloſis videlicet
vtẽtes ſtateris: ∗ vt ſic de vanitate & propter vanitatem, quę eis pro-
deſſe nõ poteſt, decipiãt in idipſum, vt pariter ſe mutuo hic illum, ille
hunc fraudent atq; circunueniãt. 10. Nolite quæſo, ô filii hominum
ita agere, nolite vſqueadeò hiſce inhęrere vanitatibꝰ, vt propter hoc
fraudẽ vlli hominũ, aut dolum faciatis. Nolite in iniquitate ſpem po
nere, & nolite cõcupiſcere quæ per iniuſtitiã acquirũtur, per dolũ &
circunuentionẽ proximorũ: quẽadmodum faciũt homines auari &
rapaces, qui per fas & nefas diuitias congregant: ∗ Imò & ſi vltro ac- H
cedant, afluántq; diuitiæ, ſi etiam per iuſtitiã vobis contingat copia
diuitiarũ, cauete tamen, ne his rebꝰ cor inhæreat, ne affectum in eis
collocetis: ſed habete tanquã non habentes, & poſsidete tãquam nõ
poſsidẽtes: ſic vt non aliquãdo per affectũ auaritiæ excæcati, ad iniu-
ſtitiam, diuitiarum amore declinetis: quẽadmodum pleriſq; contin-
git: aut inſuperbiam & ambitionẽ ex affectu diuitiarũ efferamini, aut
quomodocũq; in obliuionẽ & neglectum Dei veniatis: ne poſtquã
incraſſati fueritis, impinguati, & dilatati, obliuiſcamini dominũ Deũ
veſtrum. 11. Verbum Dei vnum eſt ſimpliciſsimum & firmiſsimum,
ſemel loquitur, & non repetit iterũ, quoniã ſimplex eius aſſertio fir
miſsima & certiſsima eſt, nõ minus quàm ſi milies idem replicet: ∗ &
ego ex verbo eiꝰ duo hæc didici, & certo cognoui, quòd ipſi cõueni-
at ſumma poteſtas, maximáq; virtus & potẽtia ſuper omnẽ creaturã,
ita vt eius poteſtati nemo valeat reſiſtere: neque tamen poteſtas ſola
ſed coniuncta etiam ſumma bonitas & miſericordia, ne ſola potẽtia
à bonitate ſeparata tyrãnis exiſtimetur: ∗ & per hæc duo, ꝑ poteſta-
tem dico & miſericordiã, tu domine omniũ iudex, reddes vnicuique

A *cuique iuxta opera sua.* mercedem iuxta meritum operum suorum: iis qui bene egerũt, vitã æternam, qui verò male æterni ignis incẽdia. Propter quod, vanissimũ omnino est sperare in iniquitatibus, rapinas cõcupiscere, aut diuitiis cor apponere, quæ in illo die causa erunt condemnationis suis sectatorib⁹: omnino autem saluberrimum sperare in domino, & in illius obedientia persistere. Matt.16. Ioan.6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXII.

VErsu .1. Nónne Deo subiecta erit anima mea? Hæc interrogatio magnam habet vehementiam: neq; tanquam à dubitãte proponitur sed tanquã ab eo qui velit fortissimam indicare assertionẽ, quemadmodum cum dicit filius matri, Nónne ego te diligã, mea charissima mater? Quasi dicat, Nisi te diligã, ero omnium qui viuunt ingratissimus, & prorsus vita indignus. Nemo enim est cui magis, imo cui æque debeam, vt tibi amoris dilectionẽ. Nos in Elucidatione hanc vehemẽtiã assertionis absq; interrogatione explicare tentauimus, per aduerbiũ affirmationis, certe. ¶Versu.3. Quousq; irruitis in hominẽ? interficitis vniuersi vos, tãquam parieti inclinato & maceriæ depulsæ. Hæc inuectio in aduersarios, similis est illi, quod æquali vehemẽtia in Psalmo dicitur, In domino cõfido, quomodo dicitis animæ meæ, trãsmigra in mõtẽ sicut passer? iuxta expositionẽ quam pręmõstrauit Elucidatio. Quasi dicat in spiritu vehementi vir iust⁹, Frustra conamini, in vanũ laboratis & fatigamini, tẽtationibus ac malitiosis conatibus mihi insultantes. Nihil enim proficietis aduersum me, qui iã firmissimo cordis proposito, Deo meo sum adglutinat⁹, ita vt ab eo separari amodo nõ possim: quemadmodũ dicebat beat⁹ Apostolus, Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, &c? Et dinceps, Cert⁹ sum enim, quia neq; mors, neq; vita, neque angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neque futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neque creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quę est in Christo Iesu domino nostro. Quod autẽ dicitur in fine versus: Tanquã parieti inclinato, & maceriæ depulsæ, ratione cõstructionis facit difficultatẽ. Non enim prima frõte apparet cui valeat coniungi. Facilius tamen videtur, vt iungatur cum verbo irruitis, altero illo, interficitis vniuersi vos, per modum parẽthesis interiecto, sicq; sensus iste habebitur, Quousq; ô aduersarii, irruitis in hominẽ tãquam in parietem inclinatũ, & maceriẽ depulsam? quasi dicat, An existimatis me esse similem parieti inclinato, & maceriæ iam minãti ruinã, vt ita spẽ cõcipiatis, vos facile posse me in terram prosternere? Nam cum parietem iam inclinatum vidẽt homines, & velut minitantẽ ruinam, facile appositis humeris sperãt posse illũ in terrã deiicere, vbi alioqui si rectus & fortis perstaret murus, nihil tale quisquã attẽtaret. Similiter & de maceria, quæ iam partim depulsa est, & ad casum tendit. Ad hunc sane modũ & aduersarii nostri, quos vidẽt ad casum & lapsum declinãtes, per cõcupiscẽtiæ curuitatẽ hos audacius & validius oppugnãt, cõcepta spe victoriæ, donec prorsus incuruẽt, & in terram prosternant. Quos verò velut muros validos cõspiciũt, animo forti & ĩuicto proposito fortiter perstãtes in sua rectitudine, hos non ita libẽter solẽt saltem apertis congressibus oppugnare, veluti pertimescentes illorũ fortitudinẽ: tametsi fere velut latrunculi per insidias adoriantur huiusmodi, per superbiã, vanam gloriã, contentionẽ, æmulationem, hæresim, atq; id genus alia. Ait ergo vir iustus increpando aduersarios, An me existimatis velut parietẽ iam ruinę proximum, aut maceriam incipientem concidere, vt sic in me irruatis, cõcepta fiducia victoriæ? Lõge certe aberratis, si ita existimatis. Ego enĩ in Deo iam stabilitus sum, vt nullo modo à rectitudine mea patiar me dimoueri donec viuã. ¶Versu.8. Effundite coram illo corda vestra, Videtur idem hic dici quod supra Psalmo.30. Reuela domino viam tuam, & ora eum, & ipse faciet. Et iterũ in alio Psalmo, Iacta supra dominum curam tuam, vel cogitatum tuũ, & ipse te enutriet. Tũc enim cor suum effundit homo coram Deo, quando omnia cordis secreta, omnes cogitatus, & affectus denudat ante oculos maiestatis Dei, plenissime eius fidei vniuersa cõmittens, & in manus eius cuncta cõmendãs: ita vt quicquid hic egerit, ille sit ęquissimo & grato animo susceptutus. Qui autẽ aliquam partẽ siue cogitationum, siue affectionũ suarũ celare voluerit ante dominũ, queadmodum faciunt illi qui dissimulare volunt peccata, aut excusationũ palliis obtegere, itẽ & qui non omnia sua plena resignatione in manus Dei cõmendãt, hi nõ recte effundunt corda sua coram domino: ac proinde eorũ merito frequẽter cõtingit, vt nõ cõsequantur auxilium salutis Dei. ¶Versu .10. diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Hoc scilicet est, quod docet Paulus Apostolus, Timotheo scribẽs, in hunc modum: Diuitibus huius sæculi præcipe, non sublime sapere, nõ sperare in incerto diuitiarũ. &c. Apponit autẽ cor diuitiis (generali sermone loquẽdo) omnis qui affectu inordinato eis inhæret, ita vt ꝓpter eas vel in superbiã eleuetur, vel in contemptũ aut neglectum Dei perueniat, vel deniq; aliquid agat eorum quæ saluti officiũt, siue eorum quę salutaria sunt aliquid omittat. ¶Versu vltimo, Semel loquut⁹ est Deus, duo hęc audiui. Quod Deus semel dicitur loqui, potest referri vel ad firmitatẽ & certitudinem asseuerationis, quoniã illius verbo simplici non minus q̃ frequentissime iteraro, ac multiplicibus iuramentis firmato fides debetur, vel ad vnitatẽ veritatis verbi Dei. Verbum nanq; Dei vnissimũ est, & sibi prorsus maxime consentaneũ, in quo nihil inuenitur repugnãs, nihil contrarium. Et cum ita sit vnissimum, duo tamen hæc quæ vidẽtur repugnãtia, docet conuenire Deo potestatẽ scilicet iustitiæ, & bonitatem misericordiæ, ad reddendum vnicuiq; secũdum opera sua. Omnis enim scriptura, duo ista in Deo coniuncta prædicat, potentiam & bonitatem, iustitiamq; & misericordiam.

B Psal. 10. C D Roma.8. 1.Tim.6.

LXII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Quod huic Psalmo præmittitur, Psalmus Dauid, cũ esset in deserto, siue Idumææ (vt habẽt vulgati codices) siue Iudææ (vt habent Hebræa) manifeste docet, hunc Psalmũ à dauide cõpositumcũ, adhuc in deserto vagaret, exularetq; à terra israel, & populo Domini, propter persequutionẽ Saulis. In hoc enim exilio, & in hac fuga positus, dum corpore abesset ab hæreditate domini: nec illi liber daretur in corporale templum aut tabernaculũ domini accessus, tanto amplius spiritu se cõtendit Deo exhibere præsentem: declarãs initio Psalmi, quomodo & anima & corpore multipliciter ad Deũ vigilet atque sitiat, positus ĩ terra deserta, vnde tamen ad Deũ tota spiritus virtute sedulo conscendit, ad contẽplandum Dei gloriam, inque ea sese oblectãdum: quã etiã labiis laudare, & in vita benedicere, ac corde pleno spiritualis deuotionis adipe pollicetur: insuper & noctibus & matutino tempore iugiter de eo meditari. Versibus autem duobus nouissimis, inimicorum suorum condemnationem, suamque liberationem, fidenti corde, ex Dei auxilio futuram prænunciat: vnde & se, & seruos omnes Dei fideles asserit habituros lætitiam.

LXII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus Deus meus ad te de luce vigilo.

2 Sitiuit in te anima mea: ✳ quàm multipliciter tibi caro mea.

3 In terra deserta inuia & inaquosa sic in sancto apparui tibi: vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam. 2.Cor.5.

4 Quoniam melior est misericordia tua super vitas: ✳ labia mea laudabunt te.

5 Sic benedicam te in vita mea: ✳ & in nomine tuo leuabo manus meas.

6 Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: ✳ & labiis exultationis laudabit os meum.

7 Sic memor fui tui super stratum meum, in matudinis meditabor in te: ✳ quia fuisti adiutor meus.

8 Et in velamento ala-

Vide mi domine Deus (qui& generaliter es omnium & peculiariter secũdum beneplacitum assumptionis tuæ meus dominus) quanto ad tuam bonitatem ferar desiderio, quia prima luce, summo mane ad te vigilo: videlicet de te meditãdo, ad te suspirãdo: & modis omnibus in te affectum cordis exercitando sicque me in pressuris mundi huius tuæ bonitatis contẽplatione cõsolando .2. Anima mea & spiritus ad te ardet ac sitit, tuã mirum in modũ desiderãs præsentiam: atq; etiam corpus hoc meũ infirmũ & fragile, quod multis iã est obnoxiũ malis, & corruptionibus ac variis subditũ afflictionibus, admodũ multis rationibus, vehemẽti ad te fertur desiderio, quasi desiderãs per te de afflictionibus nimiũ magnis, nimiũ multis, nimiũq; diuturnis, inuenire requiẽ .3. Ecce ego hîc positus in terra deserta & inaccessa, derelictãque, & solitaria, vbi non sunt refocillantes aquæ, ita in sanctitate & iustitia meipsum exhibere studui ante conspectũ tuũ, vt contẽplarer potentiã fortitudidis tuæ, & gloriã altissimæ maiestatis tuæ: positus in loco isto peregrinationis, in hoc mũdo (qui vere desertũ est & solitudo, qui ex sese veræ cõsolationis aquas nõ habet) tametsi corpore peregrinatus fuerim à te, spiritu tamen meipsum contẽdi tibi exhibere præsentẽ, ad contẽplationem maiestatis tuæ .4. Tua nãq; misericordia, qua consolaris eos qui ad te sitiunt, melior, amabilior, & optabilior est, quàm vita quæcũque aut qualiscunque super terram. Iucundius enim est tuam misericordiam, & bonitatem contemplari, sicque in ea secundum spiritum consolari, quam sit voluptas omnis, quæ in hac vita quantumuis etiam secundum speciem fœlici, possit homini contingere: ✳ quod ego considerans, ex bono corde per labia mea gratias agam altissimæ bonitati tuæ & laudes cãtabo quantas potero .5. Non solum autem labiis te laudabo, sed corde etiam & animo benedicam tibi, donec viuam, & in tota vita mea, quantus quantus sum, & quantum vtique potero: ✳ & in laude nominis tui, siue in oratione mea, ego extollam ad cælum manus meas, vt sic etiã corporis gestu, & cõgruis ex corde pdeũtibus ceremoniis, ostẽdam piã erga te animi mei deuotionẽ: vt suppleãt corporis gestus & mẽbra, quod nõ ad plenũ iuxta desideriũ præualet animus .6. Quo sit autẽ gratius & acceptius tibi sacrificiũ laudationum mearũ, oro, vt spiritũ meũ repleas deliciis spiritus tui, bonis charismatibus, & suauibus visitationibus, quæ sunt spiritui meo quasi adeps & pinguedo, quibus pellatur macies ariditasq; animæ meę: ✳ vt sic ex abũdãtia internæ deuotionis, ex plenitudine cordis, labiis bene vnctis, labiis gaudiosis, laudare te valeã in laude perfecta per os meũ: ne forte si spiritui desit pinguedo visitationis tuæ, arescant siue marcescãt laudes labiorũ meorũ .7. Ita ego media nocte memor fui nominis tui, dũ cubarẽ in strato meo: etiã mane primo cũ expergiscerer, statim ad te & in te direxi meditationẽ cordis mei, neq; noctu, neq; interdiu à primo mane aliud q̃ te cogitãs, meditans, aut desiderãs: ✳ neq; verò immerito semper ad te meditor, nõ mirũ si tu mihi semper sis in animo quãdoquidẽ solus tu fuisti adiutor meus in omnibus meis tribulationibus: tu auxiliator vnicus, qui hactenus me saluasti de angustiis omnibus, queãdmodum & imposterum te facturũ minime ãbigo .8. Et sub protectione scapularũ tuarũ, sub custodia & defensione potẽtis

A *rum tuarum exultabo:*
✱ adhæsit anima mea
post te : ✱ me suscepit
dextera tua.
9 *Ipsi verò in vanum*
quæsierũt animã meã:
✱ introibũt in inferio-
ra terræ: ✱ tradentur in
manus gladij: ✱ partes
vulpium erunt.

B
10 *Rex verò lætabitur*
in Deo: ✱ laudabuntur
omnes qui iurant in eo:
✱ quia obstructum est
os loquentium iniqua.

misericordiæ tuæ ego gaudebo cum exultatione & tripudio cordis
mei ĩ tua fideli protectione optime secur⁹: ⁎ propter quod, etiã adhę
sit tibi spiritus meus, per amorẽ se tibi adglutinãs & couniens, & per
fiduciam plenam tibi indiuulse affixus: ⁎ potentia enim tua Deus su-
scepit me in protectionẽ & defẽsionẽ suam, veréq; defendit & pro-
texit me à cunctis hostium insidiis & oppugnationibus. 9. Ipsi verò,
te conatus eorũ faciente irritos, frustra quæsierũt vitam meam: quo
niã quod quæsierunt, te prohibente, nõ sunt cõsequuti, neq; (spero)
cõsequuturi sunt aliquando: ⁎ insuper & pœnã reportabunt malitiæ
suæ, vt in loca mittãtur obscura inferni, vt ablegẽtur ad mãsiones in-
fernales, vbi in loco vilissimo & omniũ infimo, in sempiternis tene-
bris degãt atq; pœnis immẽsis: ⁎ dabuntur Diuina iustitia in potesta-
tẽ gladii, in pœnã condẽnabuntur damnationis æternæ: ⁎ erũt por-
tio vulpiũ, proiicientur in partẽ vulpibus, malignis & callidis dęmo-
nibus dabũtur vorãdi atq; cruciandi imperpetuum, quibus donec vi
xere super terrã, ad exercendã malitiam, suas cõcesserunt volũtates:
vt quib⁹ seipsos subiecerãt in culpa, eisdẽ tuo diuino iudicio tradã-
tur in pœnam. 10. Is autẽ quem tu regem fieri & consecrari voluisti,
dispersis hostibus suis, ex Dei potẽtia lętabitur magnifice in Deo sal-
uatore suo: ⁎ gloriabũtur quoq; omnes qui tibi domino Deo Diui-
num tribuũt honorẽ, & cultum supremum: qui aliud nomẽ non no
runt per quod iurẽt, neq; alium dominum in quo iuramẽtum faciãt
cum ita res poposcerit: ⁎ iccirco autẽ tam rex quam cæteri veri Dei
serui lætabuntur in Deo, quoniã confusos videbunt impios, quoniã
obstructa erunt ora eorum qui solẽt loqui impia contra Deũ & pro
ximos suos: sicq; partim de vltione Dei, vt cõgratulantes rectitudini
diuinę iustitiæ, partim de sua liberatione & salute, vt extra metum o-
mnem positi, magnifice in Deo lętabũtur & gloriabuntur in sæcula.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXII.

C VErsu. 2. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Videtur huic contrarium, Galat. 5.
quod ait Apostolus, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc
enim subinuicem aduersantur. Nam si contraria concupiscunt, quomodo hoc in loco di-
citur, & de anima siue spiritu quod concuspicat Deũ: atq; item de carne, quod quàm multipliciter
Deũ cõcupiscat? An non hęc manifeste vidẽtur repugnãtia? Verum sciendũ est, quod Paulus ait de
cõtrarietate, intelligi debere de carne, secundũ prauam illam corruptionẽ quæ in ipsa inhabitat, i-
psiq; radicitus inhæret ex prima vitiosa origine, ratione scilicet fomitis praui, qui semper ad mala
sollicitat, cũ spiritus exaduerso deprecetur ad optima. Hic verò de carne loquitur, vt reformata per
exercitiũ spiritus, ipsiq; spiritui subiugata: quæ sane quo maioribus est subiecta miseriis, eo amplius
pluribus rationibus ad Deũ sitit, qui (iuxta Apostoli vocem) reformaturus est corpus istud humili-
tatis nostræ configurãdo ipsum corpori claritatis suæ. Cũ enim vnaquęque res sitiat, & vehemẽter Philip. 3.
appetat suam perfectionẽ, quomodo non vehemẽter desiderabit misera ista caro (quæ nũc tãtis est
miseriis, infirmitatibus, passionibúsq; subiecta) absolui ab his omnibus molestiis, & ad reformatio-
nẽ illam gloriosam perduci, quæ ipsam manet in præcellenti gloria? Potest verò istud corporis ad
Deum desiderium & aliter intelligi, quoniã videlicet in viris perfectis, propter abũdantiã & pleni-
tudinẽ gratię spiritualis quæ in anima inhabitat, etiã corpus ipsum ad Deo seruiẽdũ, & peragendũ
D quę Dei sunt, prõptum sese offert, & quasi exposcit in diuinis sese occupare obsequiis, ínq; eis libẽ
ter exercitatur & oblectatur. ¶ Versu. 3. In terra deserta, inuiã, & inaquosa. Quidam istud ad literam Psal. 13.
interpretãtur de locis desertis in quibus vagabatur Dauid, cum hũc Psalmum componeret in per- Eccle. 1.
sequutione Saulis: Præstat tamẽ spiritualiter sæculũ istud mundi huius intelligere, quod reuera ter
ra deserta aptissime dici potest, & inuia & inaquosa: vbi magna est egestas & raritas nimia bonorũ,
vbi vix inuenitur qui faciat bonum, vbi omnia vanitas sunt, labórq; & afflictio spiritus, vbi via veri Hiere. 2.
tatis spinis & tribulis, omnibúsq; malis passionibus operta, nõ agnoscitur: vbi aquæ mundæ, aquæ
verę cõsolationis non reperiuntur, sed tantũ cisternæ dissipatæ, quæ non habẽt aquas: aut si habẽt,
immundas, fœtidas & sordidas habẽt, è quibus neq; libitum neque licitum est bibere iis, qui Deum
sitiunt. Quod autẽ dicitur, In sancto, aliqui exponũt in sanctitate, quomodo vertit Felix, & inter-
precatur nostra Elucidatio. Alii intelligunt, in sacrario, vt sit sensus, In hoc mundo deserto positus,
licet absens corpore, spiritu tamẽ præsens, quasi in sanctuario tuo apparui corã te. Alii intelligunt,
in sancto spiritu, vel in sancto desiderio: id est, per sanctũ spiritũ, vel per sanctum desideriũ. ¶ Ver-
su. 4. Melior est misericordia tua super vitas. Clarius exprimit sensum Hieronymus, melior est mi-
sericordia tua, quã vitę. Quanquam autem vitæ numero plurali non multum sit receptum Latinis,
propter tamen cõseruandam veritatẽ sermonis Hebraici, numerum interpretes consultò non mu-
tarunt: quẽadmodum & in Psalmo. 50. diximus, in versu illo, Libera me de sanguinibus. In vtroq;
enim horum locorum Hebraica lectio similiter & Græca, numerũ pluralẽ posuerunt. Potest autẽ

in hoc numero plurali accipi emphasis quædam sentẽtiæ, vt significetur, meliorem esse misericor- E
diam Dei, qualibet, quantumcunq; secundum speciem fœlici vita huius temporis: quemadmodum
in Elucidatione indicauimus. Chal. Paraph. hanc misericordiam refert ad tempus futuri sæculi. Sic
enim habet, Bona misericordia tua, quam facies iustis in mundo venturo, magis quàm vitæ, quam
dedisti impiis in mundo isto. ¶ Versu. 6. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea: & labiis e-
xultationis laudabit os meum. Quidam Deum laudant labiis, sed non labiis exultationis: magis au-
tem labiis torpentibus & frigidis, quoniam non bene perunctis, ídq; ex defectu interioris adipis
siue pinguedinis: quoniam videlicet deest illis pinguedo spiritualis gratiæ: quæ si mentem & affect-
um impinguarent spirituali lętitia, non ita torpida pateretur esse, neq; adeò macilenta labiorum cã-
tica. Recte ergo vir sanctus primum adipe & pinguedine repleri animam postulat, vt hinc laudem
gratam Deo decantet in labiis exultationis. Pro labiis autem exultationis, beatus Hieronymus ver-
tit, labiis laudantibus canet os meum. Alii labiis ouantibus, vel laudabundis. ¶ Versu, 9. Partes vul-
pium erunt: Quemadmodum boni & iusti in partem veniunt Christo agno & sanctis angelis eius,
dum eorum animas secũ adducunt in beata gaudia, suis inserendas ordinibus: ita ex aduerso dia-
bolo & angelis eius veniunt in partem ac possessionem impii, quorum animas è corpore emigrã-
tes secum arripiunt in profundum baratri. Assignãt autem alii alias expositiones. Nos ea quam in
Elucidatione posuimus contenti simus. ¶ Versu vltimo, Rex verò lætabitur in Deo. Loquitur Da- F
uid de semetipso, quasi de alio, sub persona tertia: si de persona Dauidis exponatur. Quod si secun-
dum mysticam intelligẽtiam accipiamus, poterit quilibet fidelis qui regnum Dei intra se habet, pa-
ssionibus malis bene imperans, & suas vires omnes recte gubernans, rex appellari: quemadmodũ
& vere est. Qui verò totum hunc Psalmum in persona Christi exponunt, vt positi in deserto, & ad
patrem suum suspirantis ac sitientis, hi regem Messiam in patre lætantem intelligunt.

LXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

ORat vir iustus hoc Psalmo, contra inimicos: quorum sæuitiam in cupiditate nocendi, & studio struẽda rum insidiarum præmittẽs, subiũgit deinceps, quomodo irritæ factæ sunt Dei virtute machinationes & impia cõsilia illorũ: iustis quidẽ de impiorum crudelitate liberatis, impiis verò pro sua temeritate iusta vltione in terrorẽ omniũ percussis: quod bonis omnibus profunda contemplatione Dei opera cõsiderantibus, materiam præstat gaudii, laudis, & gratiarũ actionis, meritóq; prouocat, vt in Deo spem ponãt securi.

SEXAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exaudi Deus orationem meam, cum deprecor: à timore inimici eripe animam meam.
2 Protexisti me à cõuẽtu malignãtiũ: à multitudĩe operãtiũ iniqtatẽ.
3 Quia exacuerunt vt gladiũ lĩguas suas: ✳ intẽderũt arcũ rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum.
4 Subito sagittabũt eũ, & non timebũt: ✳ firmauerunt sibi sermonem nequam.
5 Narrauerũt vt abscõderent laqueos: ✳ dixerunt quis videbit eos?
6 Scrutati sunt iniquitates: ✳ defecerũt scrutantes scrutinio.
7 Accedet homo ad cor altum:

EXaudi domine pater deprecationẽ meam qua oro ante faciem tuam: libera animam meã à timore ad- G
uersariorum qui me persequuntur, & ad mortẽ re-
quirunt. 2. Protexisti & saluum fecisti me à consi-
lio malignantium aduersum me, & impie cõtra me
machinantium, à multitudine eorum qui cõtra me
ad nocendum mihi multo studio magnáq; diligẽtia operãtur impie-
tatem. 3. Ipsi enim ad vehementer nocendum studiose aptauerunt
linguas suas, ad eum modum quo solent homines acuere gladios, vt
facilius certiúsque pugnent in eis, & quasi acutum gladium reddide-
runt linguas suas: ⁎ quasi arcum tetenderunt, pro sagitis habentes
rem amaram, sermonem amarissimum, verbũ odii & nocumẽti, vt
abscondite, & quasi per insidias sagittare queant innocentem: parant
sese, vt quibus modis valuerint, noceant bonis. 4. Et vt facilius con-
tra iustitiam sua perficiant consilia, subito & quasi inopinato solent H
sagittas suas aduersus innocentes dirigere, vt sic non præmeditatum
facilius opprimerent, vel præueniendo obruerent: & non timuerũt
neque Deũ neq; homines, in hac impietate sua: ⁎ stabili decreto ĩter
sese firmarunt sermonem pessimum, rem pessimam in suis cõsiliis sta-
tuerũt, de innocẽtis videlicet oppressione, cogitantes opprimere &
interficere eum, qui mortem nihil conmeruit. 5. Dixerunt adinui-
cem, vt insidias ponerent innocenti, cogitantes & pariter tractan-
tes, quomodo eum dolo tenerent & occiderent: ⁎ persuaserunt
sibi, & ad mutuò sese confortandum dixerunt: quis videbit no-
stras insidias? nemo facinus nostrum cognoscet, absque omni im-
pedimento & rubore voti facile efficiemur compotes. 6. Ipsi
profunda inuestigatione & consideratione intima scrutati sunt, &
exquisierunt: iniqua consilia ⁎ verumtamen defecerunt in adin-
uentionibus suis, non potuerunt præualere in eo quod proposue-
runt, & exquisitum nequiuerunt iuxta desiderium suum perficere 7.
Homines vero ista videntes, irritos scilicet fieri conatus & adinuẽ-
tiones astutorum istorũ, ingredientur intra sese in secretum cordis
vt illic attentius cõsiderẽt mirabilem hac in re prouidentiã Dei: quæ

A

** Et exaltabitur Deus.*

8 Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorũ:

** Et infirmatæ sunt cõtra eos linguæ eorum.*

*9 Cõturbati sunt omnes qui videbant eos: * Et timuit omnis homo.*

B *10 Et annunciauerunt opera Dei: * Et facta eius intellexerunt.*

*11 Lætabitur iustus in domino, Et sperabit in eo: * Et laudabuntur omnes recti corde.*

& suos nouit in tẽpore opportuno liberare de angustia, & aduersariorũ vires infringere, ne pro libito quantũ voluerint noceant: * & cum ita ad cor profundũ intrauerint boni, exaltabitur, magnificabitúrq; dominus in cordibus eorũ, cùm illũ tam pium aduertent erga bonos, tam verò iustum & seuerum scelerum vltorem in impios. 8. Plagæ & verba eorum quibus scilicet affligere & nocere putabãt nobis, factæ sunt quasi paruulorum sagittæ: nullam habuerunt potentiam: nullam ad nocendum fortitudinem: quemadmodum sagittæ puerorum in plateis cursitantium, nullam vim inferunt, nullámque læsionem vel homini, vel volucri, sed tantum laborem & fatigationem faciunt puerulis sagittantibus: * & linguæ eorum quibus iustis nocere laborabant, infirmatæ sunt contra eos: malum linguæ eorum in ipsos reflexum est, quoniam ex verbis suis iudicatur & condemnatur impius. 9. Cõturbatione magna velut attoniti facti sunt omnes qui viderunt eos in se vltionem Dei portãtes, & suo conatu frustratos: * & præ admiratione maxima subitæ mutationis & grauis Dei vltionis, expauerunt omnes homines qui rem considerauerunt attentius. 10. Et annunciauerunt cum laude fideles homines, in aliis videntes Dei vltionem, mirabilia opera Dei, quæ tam potenter simul atq; sapienter operatur pro liberatione electorum suorum: * & ipsi alieno malo edocti intellexerunt opera mirabilia altissimi, ꝙ vere sit liberator & protector seruorum suorum, & impiorum terribilis vindex. 11. Lætabuntur iusti in domino, hanc impiorum vltionẽ conspicientes, & firmabuntur in spe sua: adiiciéntque vt in Domino firment amplius spem suam: * & lætitia magna exultabunt, atq; glorificabuntur omnes qui sibi sunt bene cõscii, in quibus est cor rectum & integrum, nulla curuitate malitiæ distortum: gloriabuntur (inquam) in contẽplatione misericordiæ & iustitiæ domini Dei sui. Luc. 19.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIII.

VErsu 1. Totũ istum Psalmũ aptissime sancti patres applicant Christo domino, aduersus quem tantis conatibus, tótq; consiliis agentes Iudæi, obstinati in infidelitate & odio, nihil profecerunt. Quorum etiam punitionem omnes populi gentium iam obstupescunt, mirabilem in
C
iudiciis suis Deum glorificantes. Nos in Elucidatione expositionem vtcunq; generalem dedimus, vt siue Christo proprie, siue iusto cuilibet generali applicatione possit æqualiter competere. ¶ Versu 3. intenderunt arcum, rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum. Interiectio accusatiui illius, rem amaram, orationem reddit aliquantulum difficilem. Hoc enim omisso, si tantum diceretur, Intenderunt arcum, vt sagittent in occultis immaculatum, minor esset obscuritas. Fiet autẽ sententia facilior, si res amara pro amaro verbo accipiatur, sicq; arcum & rẽ amaram simul iungantur ad idem verbũ intenderunt, hoc sensu, Tetenderunt arcum, tetenderũt verbum amarum, quasi sagittam, ad perimendum innoxium. Cui sententiæ fauet, quod ex Hebræo vertit Hieronimus, Tetenderunt sagittã suã, verbum amarissimum, hoc est, Ceu tenso arcu, amara verba pro sagittis emittunt & eiaculantur in innoxios. ¶ Versu 7. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Qui non attendunt ad opera Dei, neq; considerant profunda mentis contemplatione mirabilia altissimi, in his non magnificatur, nõ exaltatur Dominus. Qui verò ad cor altum, ad cor profundum ingrediuntur, secum diligenter meditantes in omnibus operibus domini, exacta pensiculatione secũ perpendentes miram illam harmoniam & consonantiã misericordiæ & bonitatis Dei in bonorum saluatione, iustitiæq; ac seueritatis in impiorũ condemnatione: hi nimirum Deum magnificant, vt
D
in operibus suis vere magnum, vere mirabilem, in huiuismodi hominum cordibus exaltatur mirabilis Deus. Alii verò præsentem versum de Christo Domino sic exponunt: Accedet homo Christus in passione sua ad cor altum, id est, ad perficiendum secretum & abditissimum patris consiliũ, quod cogitatum fuerat, & ab æterno propositũ in secretario Diuinitatis, & exaltabitur Deus: quoniam post passionem apparebit gloria Domini in mundi redemptione, generisq; humani saluatione. & tyranni diaboli potenti deiectione. Iuxta illud quod apud Ioannẽ ex ore suo Dominus pronunciat, dicens: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad meipsum. Et rursum, Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. ¶ Versu 8. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagę eorum. In Elucidatione hunc versum ita sumus interpretati, vt conuerso sermonis ordine nominatiuus posterior plagæ eorum intelligatur suppositum verbi: prior autem sagittę paruulorum, regatur à posteriori parte, ex vi verbi substantiui, ad hunc sensum. Plagæ eorũ factæ sunt sagittæ paruulorum, secundum quẽ ordinem plagæ impiorum dicuntur, non quas ipsi accipiunt, sed quas inferre aliis conantur. Verũtamen etiam si ordinem sequamur, quem habet litera, nihilominus commoda habebitur intelligentia talis, Sagittæ paruulorum, id est, humilium atq; simplicium (vtpote Apostolorum discipulorúmque Domini, ac similium eorum sequentium) prædicationes, quas velut sagittas acutas emiserunt, factæ sunt plagæ impiorum, potentum sæculi. His enim sagittis Apostolorum, vulnerati sunt & interfecti dæmones, éstque ad nihilum redacta potestas eorum: vulnerati sunt scribæ & Pharisæi, potentes ac sapientes mundi, quando cruciati sunt inuidi, liuo-

Ioan. 12.
Ioan. 8.

re ac dolore, videntes impleri contraria iis quæ ipſi volebant, videntes Dei & Chiſti gloriam effulgere, quam conabantur viribus totis opprimere.

LXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iſte ſecundum myſticam intelligentiam expoſitus, pulchre admodum deſcribit fœlicitatem temporis nouæ legis, & anni gratiæ fœcunditatem. In quo primũ Dei bonitatem nunquam ſatis laudabilem conſiderans, & ex aduerſo humanam iniquitatem conſiderans populus Dei, orationem fundit illi quẽ decet ſemper laudatio: fœlicitatem obiter commemorans illorum, quos iam aſſumpſit ſibi dominus in atria ſua: ad quæ licet corpore abſens, ſpiritu tamen iam aſpirat, exaudiri poſtulans ab eo qui ſumma montium ſimul & profunda marium in poteſtate habet. Atque hæc ſeptem primis verſibus. Dehinc verò ad deſcribendum fœlicitatem temporis gratiæ procedit, aſſerens omnes populos ortus & occaſus à ſignis mirabilibus conturbandos, atque etiam lætificandos, propter Dei ſingularem viſitationem, qua in tempore gratiæ dignabitur viſitare populum ſuum, & Eccleſiam ſuam ſpiritualibus bonis omnibus ditare: quæ beneficia, populo fideli magnæ erunt laudis materia, vt clamantes hymnum dicant munificentiſsimo ſuo Domino.

SEXAGESIMI QVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Te decet hymnus Deus in Sion:*
** & tibi reddetur votum in Hieruſalem.*

Actu.10. Matt.28. Rom.14 2.Cor.5.

2 *Exaudi orationem meam:*
** ad te omnis caro veniet.*

Iacob.1. Iacobi.3.

3 *Verba iniquorũ præualuerunt ſuper nos:*
** & impietatibus noſtris tu propitiaberis.*

4 *Beatus quem elegiſti, & aſſumpſiſti: inhabibit in atriis tuis.*

Pſal. 16.

5 *Replebimur in bonis domus tuæ:*
** ſanctum eſt templũ tuum, mirabile in æquitate.*

Apoc.21

6 *Exaudi nos Deus ſalutaris noſter:*
** ſpes omnium finium terræ, & in mari longe.*

7 *Præparans montes in virtute tua accinctus potentia:*
** qui conturbas profundum maris, ſonum fluctuum eius.*

TE Deus ſumme & optime laudatio decet in Sion, tibi æquũ eſt oferri laudis cantica in Eccleſia fideliũ tuorũ, dignus es cui laudẽ cnaat populus tuus: * & in ſuperna Hieruſalẽ vota reddent tibi beati incolę ciuitatis illius, plenã cordis ſui deuotionem reddẽt tibi in laudatione perpetua, & inceſſabili voce cantici. 2. Exaudi Deus orationem quã ad te fundit populus tuus, hîc in carnis adhuc miſeria poſitus, & præſta quæ petimus dona gratiarum tuarũ: * tu enim es iudex, omniũ habens poteſtatẽ, cuius vultui omnis caro præſentabitur, ante cuius tribunal omnis homo viuẽs in carne manifeſtabitur, vt referat vnuſquiſq; prout geſsit in corpore, ſiue bonũ ſiue malũ. 3. Verba impiorũ male permiſim⁹ præualere nobis, ſuggeſtionibus malis cõſenſum dedimus: partim ignorãtia decepti, partim cõcupiſcentia ꝓpria abſtracti & illecti, ſicq; in multis te laudabilẽ dominũ offendimus: * tu verò es cui ſoli cõpetit ꝓpitiari iniquitatibus noſtris, qui ſolus tã potens es vt valeas peccata dimittere, tã inſuper bon⁹ vt velis, quotieſcunq; miſericordiã pœnitẽtes poſcimus. Propter quod, tuã bonitatẽ contẽplantes, noſtrã ex aduerſo impietatẽ conſiderantes, merito ad te clamamus, exaudiri poſtulantes. 4. Illi verò beati ſunt, quos tu ab æterno prædeſtinatos elegiſti tibi in filios adoptionis & regni tui, quóſq; iam aſſumpſiſti ex huius ſeculi miſeriis & infirmitatibus carnis, ad fœlicitatem regni tui, & in tuã perpetuã familiaritatẽ tibi iam aſſociaſti, vt amodo ſecuri inhabitent in aula illa ampliſsima & ſpecioſiſsima cœleſtis regni tui: quos (inquã) ad hanc fœlicitatẽ iam euocaſti ex ærumnis corporis huius, merito nos dicimus beatos. 5. Illic enim abundantia erit & perfecta ſatietas omnibus incolis beatæ hæreditatis illius, ibi & nos cũ illis qui priores aſſumpti ſunt, pariter ſatiabimur in plenitudine bonorũ, quę præſtabis in nobis in oſtẽſione gloriæ & aſpectu vult⁹ tui: * prorſus mundũ & ſanctum eſt hoc glorioſum tẽplum tuum, in quo cũ tuis beatis perpetuo inhabitabis, & eſt in iuſtitia, munditia, & puritate admirabile, ita vt ſanctius, mũdius, purius, immaculatius nihil valeat excogitari. adeò vt nihil coinquinatum in eã valeat introire, nihílque vel minima ex parte immundũ in ea poſsit inueniri. 6. Et hoc proinde qui adhuc in periculis verſamur corporis huius, multis quotidie delictis obnoxii, abſq; ceſſatiõe te precamur, piiſsime Deus ſaluator noſter, vt noſtris impietatibus iugiter propitiũ te exhibeas, & peccata dimittas debitoribus: ne forte impedimẽto fiãt nobis pertingẽdi ad ſanctũ illud tẽplum tuum: * tu, inquã, Saluator noſter, qui es ſpes & fiducia omniũ inhabitantium ſuper vniuerſam terrã, in omnibus finibus eius, atq; etiã in extremis maris in nouiſsimis inſulis procul à terra diſtantibus. 7. Tu qui in fortitudine virtutis tuæ montes eleuas in altitudinem ſuam, eóſq; aſcendere facis in ſublimitatẽ altitudinis ſuæ, paratus ad opus, & quaſi accinctus in potẽtia tua, quę te facit ad omne opus (quantumuis humanis viribus impoſsibile) ſufficiẽtem & validum: * & ſicut in ſupremis montium operaris in potẽtia tua, ita ſimiliter & in profundo maris plenũ habes imperium, & operaris pro tuo libito: ipſum conturbans vbi volueris, etiã in profunditate ſua, nedũ in aquarum ſuperficie, ſonúmq; ac tumultum fluctuũ

A

8 Turbabuntur gẽtes, & timebunt qui habitant terminos à signis tuis:

** exitus matutini & vespere delectabis.*

sese magno horrore collidentiũ. Tu enim & in altissimis montiũ, &
in profundissimis mariũ, æquam & eãdem habes potestatem. 8. Spe
cialiter verò in plenitudine tẽporis ostendes admirabilẽ potentiam
tuam, quando propter admirabilia signa, atq; prodigia inaudita, con
turbabis gẽtes præ admiratiõe, & timere facies omnes populos, etiã
qui habitant in extremis finibus terrę: * populos exitus matutini siue
orientis simul & vespere siue occidẽtis, tu delectabis & lætificabis in
mirabilib⁹ prodigiis tuis, quę exhibiturus es humano generi. Vniuer
si enim habitatores orbis (etiã qui in extremis orientis, vnde sol ma
ne egreditur super terram, & in extremis occidẽtis, quo sol vespere
reuertitur, habitant) mirum in modum præ admiratione conturba-
buntur & lætificabuntur propter nouitatem signorũ quę fient in fi-
ne temporum, & annunciabuntur per orbem vniuersum.

9 Visitasti terram, & inebriasti eam:

9. In pleni
tudine enim temporis, quando tibi placuit manifestare misericordiã
tuam, visitasti populum tuũ, habitantes super terrã, in dulcedine gra

B

tiæ tuæ, mittens eis Messiam liberatorem & restitutorẽ omniũ: per
quẽ copiose implesti, abundéq; irrigasti & fœcundasti eos aquis sa-
lutaris doctrinæ, & spiritualis gratiæ, quas tũ temporis copiose feci-

** multiplicasti locupletare eam.*

sti super terrã fluere: * multipliciter valde ditasti, & plurimum locu-
pletasti habitatores terræ, eos qui ante fuerãt pauperes, inopes, fame
lici, & siticulosi, abundanter cunctis implens bonis, ita vt nihil iã eis Lucæ. 1.

10 Flumen Dei repletum est aquis:

desit in vlla gratia. 10. Impleuit Deus flumen suũ aquis, omnipotẽs 1. Cor. 1.
pater Christũ suum (per quem mundũ voluit saluare & irrigare) im-
pleuit gratiis spiritus sancti, dans ei non ad mensurã spiritum, vt sic Ioan. 3.

** parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio eius.*

de eius plenitudine omnes acciperẽt: * sicq; ex plenitudine huius flu Ioan. 1.
minis cibum & potũ illis qui habitant super terram parasti, sancte pa
ter omnipotẽs, vt esuriẽtes pasceres, & potares sitiẽtes. Ita enim de-
buit fieri præparatio terræ, ita debuit, & ita voluisti eã visitari & re-
nouari per aquas fluminis tui, & cibum spiritualem, quẽ parasti eis.

11 Riuos eius inebria, multiplica genimina eius:

C

11. Sãctos Apostolos discipulos atq; prędicatores tuos (in quos Chri
sti plenitudo deriuata est, quẽadmodũ à fluuio in riuulos aqua dedu
citur) copiose implebis spirituali gratia & salutari doctrina, sicq; ex
eorũ abundantia multiplicabuntur nouæ plantationes, & generabũ

** in stillicidiis eius lætabitur germinans.*

tur in te plurimi generatiõe noua quæ ex Deo est regenerari: * læta
bitur ipsa terra germinans in guttulis gratiæ Dei, per riuos defluẽti-
bus atq; stillantibus in ipsam desuper, & profectũ ex desuper stillãte
gratia accipient habitatores eius: quẽadmodũ terra corporalis quo-
dammodo lætatur & gaudet, stillantibus super ipsam guttulis pluuię

12 Benedices coronæ anni benignitatis tuæ:

temporaneæ. 12. Benedices tu Domine toti plenitudini & circulo tẽ
poris illius gratiæ & misericordiæ, dabis benedictionem, & pones
misericordiã tuam toti tempori gratiæ (quod ab aduentu Messię ad
consummationem vsq; sæculi perdurabit) omnibúsq; partibus tẽpo
ris illius benedices, ita vt nunquam claudas misericordiam tuam, aut
gratiã abscondas è tuis electis, donec annus iste, siue hoc tempus gra
tiæ durabit, sed permanebis cum eis vsq; ad consummationem sæcu

** & campi tui replebuntur vbertate.*

li: * & ex gratia tuæ benedictionis, cãpi tui (id est, Ecclesiæ tuæ, quas
tibi colis ad ferendum spiritualẽ fructum, quemadmodum agricola Matt. 28.

D

campum colit ad ferendos fructus corporales) replebuntur abundã-
tia omnium bonorum spiritualiũ, onustíq; erunt bonis fructib⁹ vir-

13 Pinguescent speciosa deserti:

tutũ & virtuosarum actionum, cuiusmodi fructus tu requiris. 13. Ex
eadẽ quoq; benedictionis tuæ gratia pinguescent & fœcundabũtur
pascuæ deserti, quod prius fuerat aridum, sterile & infœcundum: po
pulus gentium, qui fructum nullum faciens Deo, quasi desertum re-

** & exultatione colles accingentur.*

putabatur, cœlesti gratia conuersus & impinguatus, fœcũdabitur cœ
lesti munere, vt fruct⁹ faciat dignos Deo: * & qui in populo Dei fue
rint eminentes, more collium, prępositi simplicibus, peculiari exulta
tione lætabuntur, & veluti accingẽtur, tanquã ad ministeriũ sibi cre-
ditum prompti & expediti: cum viderint sibi cõmissos cõtinuo pro-

14 Induti sunt arietes ouium:

fectu in Deo crescere. 14. Ipsi, inquam, præpositi & prælati in Eccle
siis, qui ante cæteros gradiũtur, verbo & exẽplo suis subditis ducatũ
viæ præstantes, eosdémq; per Euangelium Christo gignentes (ad eũ
modũ quo arietes ante oues gradiuntur, iisdémq; sunt generationis
principiũ) induti sunt exultatione & gaudio, cum viderint filios suos

** & valles abunda-*

in veritate ambulãtes, ditari in omnibus spiritualib⁹ bonis, quo ma-
ius nõ potest cõtingere gaudiũ spiritualibus patribus: * humiliores

bunt frumento: autē & præpositis subditi in Ecclesia populi, nullius boni defectū pa- E
tietur, sed abundabūt frumento & pabulo spirituali, fructúmq; ferēt
** clamabunt, etenim* copiosum bonorum operū: * ac tūc quidē maiores simul atq; mino-
hymnum dicent. res, præpositi vna cū subtitis, vna voce clamabūt in voce gratiarum
actionis, & cantabunt laudē tibi beneficētißimo & liberalißimo do-
mino, qui præstiteris illis misericordiam tuam in sæculum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIIII.

VErsu 1. Te decet hymnus Deus in Siō Psalmo 32. dicitur, Rectos decet laudatio. Hic autem, Deum decet hymnus siue laudatio. Et vtrunq; verè dicitur. Nam rectos decet, hymnum & laudem offerre Deo: ipsum autem Deum, à rectis decet accipere, Illos decet, vt soluant: hūc, vt suscipiat. Alteram autē partem versus huius, Tibi reddetur votum in Hierusalem, ita in Elucidatione explanauimus, vt diuersam habeat sententiam à Priore. Per Sion enim Ecclesiam istam militantem, per Hierusalem verò triumphantem intelleximus. Votum autem reddendum diximus in superna Hierusalem, quoniā illic Deum pleno corde incessanter laudabimus. Donec enim in hac carne degimus, laudare Deum pro voto non possumus, propter carnis multimodas miserias. Ibi autē, F
Apoc. 4. omni semoto & longißime excluso impedimento, plenam Deo & perpetuam laudē incessanter offeremus: quomodo de quatuor animalibus in sacra Apocalypsi legitur, ꝙ requiem non habebant nocte ac die, clamantia atq; dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotēs qui est, & qui erat, & qui venturus est. Sicui tamen hæc distinctio non arriserit (maxime ꝙ in Hebræo non habeatur particula illa, in Hierusalē) poterit has duas partes sub vna cōcludere sententia, vt idem sit posterior quod prior, sitq; sensus, Te decet laus in Ecclesia, & tibi debet reddi votum, siue pia cordis affectio, laudis, gratiarum actionis, & amoris in populo tuo. ¶ Versu 2. Exaudi orationem meam: ad te omnis caro veniet. Præter sensum in Elucidatione positum, potest & iste aßignari, Exaudi tu Domine quam ad te fundo orationem, quoniam tu es ad quem venit supplicandi, & orandi gratia, omnis homo viuens: quoniam ad te venit omnis homo, quicunq; postulare aliquid voluerit, te debemus in omnibus semper requirere, tibíque de omnibus quæ desiderauerimus supplicare: quandoquidem omnium tu habes potestatem. ¶ Versu. 3. Verba iniquorum prǽualuerunt
Gene. 3. super nos. Quomodo primis nostris parentibus præualuerunt verba impii serpentis, quando illi consensum præbentes, misere seducti fuere: ita & nos eorum posteri quotidie verbis impiorum seducimur, partim per ignorantiam, quæ nos cæcutiræ facit, vt malum bonū existimemus, & bonum malum: maxime vbi suauiloqui alicuius seductoris blanda & elaborata suasio accesserit: partim verò concupiscentia propria abstracti & illecti. Vnusquisq; enim (vt Iacobus sanctus ait) tentatur, à G
Iacob. 1. propria cōcupiscentia, abstractus & illectus. Facillime enim verba impiorum mala proponentium nobis præualent, si concupiscentiæ quæ proponuntur arriserint. His ergo modis facile fit, vt quotidie in multis omnes offendamus: sed iucundū est quod mox adiungitur, verbum miserationis. Et
Iacob. 3. iniquitatibus nostris tu propiciaberis. Est enim pulchra admodū sermonis propositi correspondentia, in partibus sibiinuicem oppositis, cū prius dicitur, Super nos præualuerunt verba impiorū: mox verò econtrario subditur, Et iniquitatibus nostris tu propiciaberis. ¶ Versu 4. Beatus quem elegisti & assumpsisti. Electionem hanc & assumptionem Elucidatio interpretatur, ad patriam cœlestē introductionem: vt sit sermo talis, qualem solent homines in mundo adhuc habitantes, suámq; multiplicem miseriam & quotidianas offensas recogitantes, loqui in gemitu cordis, dicentes, O quàm beati sunt ciues illi superni, qui istas iam miserias transierunt, quàm beata est illorum sors qui iam in pace secura sunt compositi. Attamen qui volet, intelligere poterit etiā de præsenti vita, beatos esse secundum spem vitæ æternæ, quos Dominus elegerit ad saluandum, & quos assumpserit ipse in suam protectionem, curam, custodiam, & in suam familiaritatem sibi adiunxerit: vt eos in huius mundi tumultibus securos custodiat à malo, sicq; ad beatam vitam tandem bono fine perducat. ¶ Versu 5. Sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Secundum vsitatum loquendi modū H dicitur templum Dei mirabile in æquitate, id est, plenißimū æquitate, ita vt nihil posset ibi iniquitatis inueniri vel intromitti: quemadmodum cum dicimus hominem diuitiis, sapientia aut potentia admirabilem, significare volentes, eum plenum diuitiis, sapientia, aut potentia. ¶ Versu 7. Præparans montes in virtute tua. Præter expositiosionem quæ in Elucidatione posita est, potest versus iste aliter intelligi, Qui montes ornas, & vestis herbis, graminibus, atq; arboribus, per fortitudinem tuam. sicq; præparas, vel ornas, vel instruis in virtute tua. Cui expositioni satis fauet, quod habet Chaldai. Paraph. Qui præparat cibum ibicibus montium, in virtute fortitudinis suæ. Quasi enim præparantur & ornantur montes, quando arboribus, herbis, atque graminibus vestiuntur & ornantur, vt valeant in eis animalia inuenire suum pabulum. Nonnulli verò montes istos Dei virtute præparatos, spiritualiter intelligunt, sanctos Apostolos & Apostolicos viros, quos Deus præparauit in eximia virtute sua, ad ædificium Ecclesiæ, & fundamentum solidæ veritatis in æternum stabiliendæ: mystice item intelligentes conturbationem profundi maris, & soni fluctuum eius, commotionem populi gentium, quæ facta est tempore gratiæ ad prædicationē sanctorum Apostolorum. ¶ Versu 8. Exitus matutini & vespere delectabis. Magna videtur in hac parte esse difficultas, quoniam in ea nulla apparet completa sententia. Fiet autem facilior lectio, si aliquid subaudiatur, iuxta quod in Elucidatione indicauimus, ad hunc modum, Homines exitus matutini & vespere delectabis, vel habitatores exitus matutini & vespere, capiendo totum illud exitus

A matutini, vt sit genitiui casus, pro oriente, ex quo sol mane egreditur: & vespere pro occidente, ad quē sol vespere reuertitur, vt intelligantur habitatores orientis & occidentis. Cui sententiæ satis accedit, quod secundum sententiā quidā vertit ex Hebræo, Facies lætos ouare, qui agunt ad ortum solis, quiq; ad occasum: Posset etiam subaudiri ablatiuus, tempore, ad hunc sensum, Timebūt qui hābitant terminos à signis tuis, lætificabis habitatores orbis, tēpore exitus matutini & vespere, hoc est, mane & vespere lætos facies eos, vt cantent laudem & hymnū tibi, vel lætificabis, & cantare facies eos à solis ortu vsq; ad occasum. Atq; huic consonat quod habet Chald. Paraph. Ab ortu matutino & vespere, ordinabis in ore eorum laudē. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Egressus matutini & vesperi laudantes facies, quod eandem habet cum nostra lectione obscuritatem. Quod autem quidam pro delectabis, legunt delectaberis, vitiosum est. Nam & in Græco & in Hebræo & in correctioribus codicibus Latinis, verbum actiuum ponitur, non passiuum. ¶ Versu 10. Flumen Dei repletum est aquis. Potest per hoc flumen Dei, præter expositionem in Elucidatione positam, intelligi populus fidelis, qui à fonte Christo impletur aquis, dum de eius plenitudine accipiunt omnes credentes. In postrema autē parte, cum dicitur: Quoniam ita est præparatio eius, relatiuum eius, accipiatur genere fœmineo, referátq; terram de qua in priore versu dictum fuerat, Visitasti terram, & inebriasti eam, iuxta sententiam in Elucidatione positā. Alii verò putant referri ad cibum. Neque Ioan. 1.
B sic incōmoda habebitur sententia. Beatus tamen Hieron. in sua versione ex Hebræo priori sententiæ aperte astipulatur, genere fœminino vertens, Quoniam sic fundasti eam: quod manifestū est ad cibum referri non posse. ¶ Versu 11. Riuos eius inebria, multiplica genimina eius: in stillicidiis eius lætabitur germinans. Pronomen eius tertio repetitum, vbiq; referre videtur terram: quoniam eodem casu fœmineo, tam in Græco q̃ in Hebræo, quolibet prædictorum locorū ponitur. Riuos autem in Elucidatione diximus sanctos Apostolos, idq; cōparatione (vt arbitror) nō inepta. Est enim Christi diuinitas, siue ipse Deus pater, quasi fons vnde manat originaliter omnis gratia viuificans: Christus autē homo, veluti flumen est, quod à fonte prędicto secundū plenitudinē impletur: sancti Apostoli atq; eorum successores, velut riuuli sunt, per quos aquę fluminis deriuantur in vniuersam terram. Neq; enim per semetipsum Christus dominus secundū humanitatis formam vbiq; terrarū prædicauit Euangelicam gratiam, sed missis Apostolis in omnem terram diffudit gratiæ suæ plenitudinē. Quod si cui nō placebit hæc comparatio, potest simpliciter intelligere per riuos, siue sulcos terræ omnes humiles, & contritos corde, qui se diuinæ gratiæ capaces effecerint per pœnitentiam. Huiusmodi enim qui corda sua (iuxta Prophetæ monita) sciderint per pœnitentiā, implebuntur & irrigabuntur aquis gratiæ Dei. Siquidem humilibus Deus dat gratiā. ¶ Versu 12. Bened. coron. anni benig. tuæ. Annum diuinæ benignitatis, vocat Psalmista tempus nouę legis & gratiæ, quod Paulus Ioel. 2. 1. Petr. 5.
C Apost. ex authoritate Esaiæ Phrophetæ appellat tēpus acceptabile, & diē salutis, cum ait, Ecce nūc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Quod tēpus & alibi apud Esaiam cap. 16. annus acceptus vocatur, in ea Prophetia quæ de Saluatore Christo loquitur, in hunc modū, Spiritus domini super me, eo q; vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, &c. prædicare annum domini acceptum, & in diem retributionis. Facit autē difficultatem nōnullā sermonis, quod non dicitur simpliciter Benedices anno benignitatis tuæ. (Nam id facilē vtcunq; haberet intelligentiā) sed dicitur, Benedices coronæ anni benignitatis tuæ. Difficile autem videtur, quid sibi velit corona ista anni benignitatis Dei. Accipiend[9] est ergo ꝓpositus sermo, ad hūc sensum, Benedices anno gratiæ per circuitū, pérq; totū Circulum, & (vt ita dicam) coronatim: vt hoc loquēdi modo insinuetur totalitas & plenitudo, quantū ad temporis gratiæ benedictionē, secundum sententiā in Elucidatione prolixius expositā. Esai. 49. 2. Co. 6. Esaiæ. 61 Lucę. 4.

LXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Videtur huic Psalmo dedisse materiam insignis aliqua victoria, aut liberatio magnifica de manu hostiū, sub quibus Israeliticus populus antè graui seruitute fuerat afflictus: pro qua salute gratias agere volens Psalmista, in persona populi totius Psalmum hunc cecisse putatur: in quo, ad Dei laudem conuo-
D *cat vniuersos habitatores terræ, ad considerandum opera admirabilia altißimi, quæ operatur pro filiis hominum, specialiter cōmemorans memorabilem illam maris rubri pro patribus exsiccationem, ac deinde factam populi liberationem (præmissa iterum laudis exhortatione) proponens, q; per ignem & aquam eduxerit populū suum Deus in refrigerium. Propter quod, in gratiarum actionem, holocausta omnis generis offerre, & vota in tribulatione promißa persoluere pollicetur, in gratitudinis testimonium. Rursum versu decimoquinto, velut ad concionem conuocans omnes timentes Deum, exponit ad finem vsque Psalmi, quam in oratione à Deo accepit misericordiam, sicque in Dei benedictione (vti incœpit) plenus gaudio Psalmum terminat.*

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXV.

*1 Iubilate Deo oīs terra, Psalmum dicite nomini eius: * date gloriam laudi eius.*

2 Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua domine:

IVbilate Deo omnes inhabitatores orbis terræ, psalmos & hymnos canite nomini eius, quod est gloriosum & benedictū in fæcula: * date gloriā, & exhibete omnē honorem laudi eius, ipsúmque super omnia laudabilem vt laudandus est glorificate. 2. Dicite domino in confessione magnitudinis eius, q̃ admirabilis & q̃ stupenda sunt opera tua potētissime Deus, quæ tu ostendisti in creatione, gubernatione, dispositione & instauratione rerum omnium, peculiariter quoq; pro salute Psal. 118.

✳ in multitudine virtu
tis tuæ mentientur tibi
inimici tui.

Exod. 8. 9. &. 10. *3 Omnis terra adoret*
te, & pſallat tibi: pſal-
mum dicat nomini tuo.
4 Venite & videte ope
Exod.14 *ra Dei terribilis in con-*
ſiliis ſup filios hominũ.
5 Qui conuertit mare
in aridam:
✳ in flumine pertranſi
bunt pede, ibi lætabi-
mur in ipſo.
6 Qui dominatur in
virtute ſua in æternum:
✳ oculi eius ſuper gen-
tes reſpiciunt:
✳ qui exaſperant, non
exaltẽtur in ſemetipſis.
Hebr. 4. *7 Benedicite gentes*
Deum noſtrum: & au
ditam facite vocem lau
dis eius.
8 Qui poſuit animam
meam ad vitam:
✳ & non dedit in com
motionem pedes meos.
9 Quoniam probaſti
nos Deus, igne nos exa-
minaſti:
✳ ſicut examinatur ar
gentum.
Eſaię. 1. *10 Induxiſti nos in la*
queũ: ✳ poſuiſti tribu-
lationes in dorſo noſtro:
✳ impoſuiſti homines
ſuper capita noſtra.
11 Tranſiuimus per i-
gnẽ & aquã: ✳ & edu
xiſti nos in refrigeriũ.
12 Introibo in domum
tuam in holocauſtis:

electorum tuorum: * tam terribilia, inquam, ſunt opera tua, vt ob E
magnitudinem potentiæ tuę etiam inimici tui, qui ex corde te non
amant, metu ſeruili compulſi mentiantur tibi, ſimulantes ſeruire tibi
& velle implere voluntatem tuam, cum non ex animo velint: quẽ-
admodum impius Pharao fortitudine manus tuæ compulſus, & pla-
gis perterritus ac fatigatus, plurib⁹ vicibus promiſit ſeruo tuo Moy
ſi dimittere populũ, quod tamen relaxata manu tua non præſtabat.
3. Omnes qui inhabitant terrã, ſummum tibi impendere debent ho
norem, tẽq; vt ſummũ & ſuper omnia excelſum ſolum verum Deũ
adorare, tibiq; laudem decantare: pſallere debent omnes & cantare
dulcia laudis, & gratiarũ actionis cantica, nomini tuo magno & be-
nedicto in ſæcula. 4. Venite vniuerſi habitatores orbis, adiungite
vos mihi, mecúmq; pariter attendite, vt profundiori contemplatio-
ne conſideretis opeta Dei: qui Deus terribilis eſt, nimiúmque admi-
rabilis ac ſtupẽdus in cogitationibus ſuis, quas cogitauit de filiis ho-
minum, in iis quæ voluit operari & facere pro ſeruis ſuis vilib⁹ & in-
firmis, de genere mortalium. 5. Qui per virtutẽ ſuæ potentiæ mare F
rubrum ita exſiccauit, ac ſi fuiſſet terra arida, ita vt non ſolũ tranſna-
tare, verumetiam per mediũ ſiccati aluei ſiccis veſtigiis perambulare
re poſſent patres noſtri, filii Iſrael, fugientes Aegyptios: * & in loco
fluminis, vbi prius aquæ fuærant copioſiſsimæ, pertranſibant pedi-
bus ſuis patres noſtri: ibi lætabantur magnifice in ipſo Deo ſuo, qui
tanta ſuo populo oſtendiſſet ad ſalutem ſuam prodigia. 6. Ipſe eſt
qui in virtute omnipotentiæ ſuæ dominatur, & imperium tenet vni
uerſale ſuper vniuerſum orbem, nullo vnquã temporis fine clauden
dum, ſed abſque termino imperpetuum duraturum: * oculi eius ad
omnes populos reſpiciunt, contemplatur per ſuam omniſcientiã bo
nos & malos, vt vnicuiq; reddat pro ſuis operibus congruam mer-
cedem: * atq; ob hoc, homines inobedientes, rebelles, & qui irritant
ſuis impietatibus Deum, caueant ſibi à ſuperbia, non glorientur in
ſemetipſis, quaſi impunè ſint euaſuri. Non enim effugient manus e-
ius, cuius oculis nuda & aperta ſunt omnia, & cui non poteſtas deeſt
aut potentia, ad inferendam vindictam. 7. Benedicite omnes popu- G
li, & callaudate dominum Deũ noſtrum, & voces laudis eius facite
audiri palam omnibus, ita vt reſonent vbiq; voces laudationis eius:
in publico & aperto detis illi confeſsionem, vt palam exaudiant om-
nes. Digniſsimus enim eſt, cuius laudes reſonent per ora omnium ſu
per vniuerſam terram. 8. Ipſe enim conſtituit animas noſtras ad
vitam qui ex bonitate electionis ſuæ nos elegit ad vitam, & à morte
præſeruando cuſtodiuit ad vitam: * non permiſit commoueri in la-
pſum & mortem pedes noſtros, non eſt paſſus nos mortificari ab ho
ſtibus noſtris. 9. Quanquam enim hactenus nos populum tuum
multis paſſus es calamitatibus corporalibus affligi ab hoſtibus, non
id tamen egiſti vt nos deleres, vel morti traderes: ſed ad noſtrum cõ
modum omnia diſpoſuiſti, vt nos probares & examinares, vtrum in
lege tua conſtantes inueniremur: * & quemadmodum in camino i-
gnis examinatur ac purificatur argentum, ita nos in camino tribula-
tionis voluiſti probare & mundare, per patientiam ad purum exco- H
quendo ſcoriam, vt eſſemus coram te velut argẽtum probatiſsimũ.
10. Permiſiſti olim tua voluntate ſuper nos venire, & ad tẽpus per-
manere laqueum captiuitatis, iugum ſeruitutis ſub gentibus alieni-
genis, quæ in circuitu noſtro ſunt, & principibus eorum: * paſſus es
graues tribulationes & afflictiones ſuper nos venire, quas portare &
ſuſtinere debuimus, ac velut incuruato dorſo geſtare: * ſub viliſsima
ſeruitute hominum alienigenarũ & infidelium ſiuiſti ſubiectos nos
fieri, ſeruitute vtiq; tanta, tam graui. & tã contemptibili, vt quaſi ſu-
per capita noſtra viderentur ambulare dominatores noſtri, qui nos
ſibi ſubiugauerant. 11. Ita nos tranſiuimus per difficilima & laborio-
ſiſsima diſcrimina: experti ſumus & paſsi, te permittente, quæ vide-
bantur intolerabilia, quomodo ſi quis ignem & aquam tranſeat: *
nunc autem eduxiſti nos in refocillationem & requiem qualemcũ-
que, à tantis laboribus, poſtquam placuit tibi iterum reuerti ad po-
pulum tuum, & præſtare nobis de inimicis victoriã, ſub quibus an-
tè victi ac proſtrati iacebamus. 12. Proinde de tribulatione, tuo mu-
nere liberati, introibimus ante cõſpectum tuum, in templũ ſanctũ

A *⁎reddā tibi vota mea, q̄ distinxerūt labia mea.*

13 *Et locutū est os meū in tribulatione mea.*

14 *Holocausta medullata offerā tibi cum incenso arietū:⁎ offeram tibi boues cum hircis.*

B 15 *Venite, audite, & narrabo omnes qui timetis Deum, quanta fecit animæ meæ.*

16 *Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea.*

17 *Iniquitatē si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus.*

18 *Propterea exaudiuit Deus, & attēdit voci deprecationis meæ.*

C

19 *Benedictus Deus q̄ nō amouit orationē meā & miam suam à me.*

tuū, cum holocaustis quæ offerimus corā te, in testimonium gratitudinis: ⁎ persoluemus tibi vota quæcunq; pro nostra saluatione, vel pollicitatione certa tibi consecrauimus: vel etiā proposito bono offerre decreuimus, cum adhuc in tribulatione ageremus, quæ aperuerunt vel egressa sunt labia nostra, hoc est, quæ per labia nostra polliciti sumus, vel consecrauimus tibi .13. Et quæcunque per os nostrum loquuti sumus, cū adhuc in tribulatione essemus, ea tibi promptissimo animo volumus cuncta persoluere: neque iam extra periculum positi ita infideles erimus, vt obliuiscamur eorum, aut persoluere ea negligamus, quæ in tribulatione nostra polliciti sumus.14. Holocausta electissima, pinguissima, ac delicatissima, medullis & adipe plena, offeremus tibi, simul & arietes quos incendemus in holocaustum coram te: ⁎ offeremus tibi boues pariter & hircos, nō viles, neq; minimi pretii hostias, ne de peioribus aut vilioribus tibi faciamus immolationem: & in vniuersum ex omnibus quæ tibi grata esse cognouerimus ad sacrificandum, ea offeremus ante conspectum tuum eáq; & pretiosissima & electissima.15. Accedite verò huc ad me omnes qui timorem habetis domini, & auribus percipite quæ ego vobis dicturus sum & narrabo vobis, quanta fecerit pauperculæ animæ meæ. Nequeo enim celare aut intra me cōtinere Dei beneficia, tam sum gaudio plenus, vt necesse mihi sit in commune effundere omnibus .16. In tribulatione positus ad ipsum ex cordis intimo per os meum clamaui, ipsum in oratione fideliter inuocaui & exaltaui, magnificauíq; eum in lingua mea, ipsum solum Saluatorem cōfitendo, ipsiq; vota tacite faciendo pro consequutione auxilii .17. Veruntamen si iniquitatem vllam aspexissem in corde meo, si vllius mihi peccati fuissem cōscius, profectò non exaudisset me dominus, auertisset à clamore meo aures misericordiæ suæ, donec per pœnitentiam studuissem cor meum ab iniquitate emundare .18. Et quia omni cura studui corde purgato ad illum orationē meā effundere, iccirco exaudiuit me dominus, & aurem suam inclinauit ad exauditionem vocis meæ .19. Et verè benedictus sit atq; laudatus in æternum dominus Deus meus, qui non abiecit orationem serui sui, neq; repulit eā à conspectu suo, sed accedere permisit, & ascēdere fecit vsq; ad thronum gratiæ suæ, vt exauditionem reportaret, neq; item misericordiam amouit aut prohibuit à seruo suo, sed eā vsque ad me venire permisit, mihíque auxilium & salutem ferre præcepit sola bonitate sua: etiamsi ex memetipso tanta gratia minime dignus existam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXV.

VErsu.2. In multitudine virtutis tuæ mentientur inimici tui. In hoc verè maxima declaratur Dei potentia, quod etiam inimicos compellit interdum sua potestate, ad exhibendum sibi ficta obsequia: quemadmodum in exemplo Pharaonis, quod proponit Elucidatio manifestissime apparet: qui cum plagis Dei affligeretur, Moysen petiit apud dominum fieri pro se intercessorem, promittens, populum Dei dimittere: quod tamen à plaga, Moysi oratione liberatus, facere recusabat, donec adueniens plaga alia rursum mentiri compelleret, iam antè fœdifragum. Simi- Exo.8. &.10.
D le ferè & de Philistinorū principibus, propter archam Dei fœdissimo vulnere percussis, legimus: 1.Re.6.
qui consilio sacerdotum & diuinorum, ad placandum Dei iram, & satisfaciendum pro peccato, q̄ archam Dei infideles apud sese detinuissent, iuxta numerum prouinciarum suarum fecerunt quinque anos aureos, & quinque aureos mures: quoniam in his plagis fuerūt percussi, sicque compulsi gloriam dederunt Deo Israel, vt manum suam releuaret ab eis, & à diis suis, & à terra sua: quando & plaustro nouo ob reuerentiā imposuerūt archam domini, iungentes in plaustro duas vaccas fœtas, quibus iugum non fuerat impositum: ipsis quoq; satrapis vsque ad terminos Philisthiim insequentibus. Cum hæc, inquam, timore & vltione dira compulsi, facerent alienigenæ Philihæi, veri Dei inimici, animo neutiquam recto ad colendum Deum, sed tantum necessitate quadam ad euasionem pœnæ, reipsa tamen gloriam illi dantes, quem sic similiter timebant: nónne rectè dicemus, q̄ & hîc præ multitudine virtutis Dei, mentiti sunt illi inimici eius? Idem omnino de impio Antiocho dicendum, qui in diebus suis nouissime, morbo fœdissimo à Deo percussus, epistolas scripsit 2.Ma. 9.
ad Iudæos, plenas fictæ, & solis tormentis extortæ pietatis: cū antè obstinatissimo animo aduersus locum sanctum, & legem Dei sanctam impiissime desæuisset. ¶Versu .4. Venite, & videte opera Dei, terribilis in cōsiliis super filios hominum. Secūdum vulgatam lectionem nostram, dictio terribilis accipi debet casu genitiuo, ac iungi cum genitiuo Dei, vt sit sensus, Videte opera Dei, terribilis in consiliis, id est, Dei qui est terribilis. Psalterium autem Romanum sic habet, videte opera domini quàm terrribilis in consiliis super filios hominum. Iuxta quam lectionem nominatiuo ca-

accipi debet terribilis,quomodo habet etiā lectio Græca ὡς φοβερὸς ἐν βουλαῖς. ¶Versu.5.Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede. In Elucidatione vtranque partem de transitu maris rubri exposuimus. Posset tamen pars prior sola,de maris rubri diuisione intelligi: posterior autem,de diuisione Iordanis fluuii,qui exiccatus fuit diuina virtute,vt transirent per cum filii Israel ad terram promissionis. Vtrunque enim horum,admirabile & celeberrimum opus fuit.Et huic expositioni manifeste consonat Chald.Paraphrasis,quæ sic habet,Qui conuertit mare rubrum in siccum,in flumine Iordanis transierunt filii Israel pedibus suis.In eo autē quod sequitur, Ibi lætabimur in ipso,videtur tempꝰ futurū poni pro præterito,& persona prima pro tertia,vt sit sensus, Ibi lætabuntur,scilicet patres nostri,in ipso Deo Saluatore suo.Vel secundum tempus futurū,lætabimur nos etiam posteri in ipso domino,quoties recordabimur ista quæ pro patribus fecit mirabilia, confidentes, ꝙ similter & nos velit ac possit etiā de maximis periculis liberare. Vel secundum mysticam intelligentiā,nos fideles & Christiani,ibi lætabimur,in ipso Saluatore: quoniam ille maris rubri transitus per quem effugiebant patres Israelitici Pharaonis imperium,signū erat & figura nostri baptismi,quo diaboli euadimus imperiū: propter quod, nos ibi lætamur in spiritu,mysticā intelligentiam & significationem rei gestæ considerantes.¶Versu.8.Qui posuit animam meam ad vitam:& non dedit in commotionem pedes meos.Pulchre hic versus secundum mysticam intelligentiam accommodari poterit ad vitam futurā, vt Deus per suam prædestinationem & protectionem intelligatur electos suos ponere,siue cōstituere ad vitā sæculi futuri, & non dare in cōmotionem pedes eorum:quoniā pedes eorum in lapsu præseruat,atq; eruit,si in peccatū inciderint.Consentit huic sententiæ quod habet Paraphrasis Chaldaica, Qui connumerauit animā vestram in vitam mundi venturi,& non permisit commoueri pedes nostros.¶Versu.11. Transiuimus per ignē & aquam,& eduxisti nos in refrigerium. Transiisse per ignem & aquam prouerbiliater dicitur, qui per difficillima quæq; probatus euasit,qui nihilo non est difficiliū rerum & miseriarum expertus.Ambo enim hæc elementa,& sola,probant ac purgant.Vnde Nume.31.Eleazar sacerdos, viris exercitus qui pugnauerant aduersus Madianitas,præscribit,dicens: Aurum & argentū,& æs,& ferrum,& plumbum,&,stannū,& omne quod potest trāsire per flammas,igne purgabitur:quicquid autem ignē non potest sustinere,aqua expiationis sanctificabitur.Populus itaq; domini,qui plenè se variis tribulationibus agnoscit probatū,dicit per ignem& aquā se transiisse.Prouerbialiter quoque & illud quod in priori versu dicitur, Imposuisti homines super capita nostra, significat vilem & ignobilissimā,angustissimāmq; seruitutem,sub imperiosis& crudelibus dominatoribus.Cōtemptum enim sonat & ignobilem subiectionē,quod dicitur,Homines imposuisti super capita nostra. Vnde in lib.Iosue,principes Israelitici exercitus, ex iussu ducis Iosue,colla regum quinq; eductorū de spelunca calcauerunt Iosue promittente calcantibus, ꝙ similem victoriā populo suo dominus esset daturus de vniuersis hostibus suis. ¶Versu.12.Reddam tibi vota mea,quę distinxerunt labia mea.Clarius Hieronymus ex Hebræo:Quæ promiserunt labia mea. Felix nobiscum habet,Quæ distinxerunt labia mea,vel quæ aperuerunt, hoc est, quæ egressa sunt super labia mea,quæq; semel promisi & voui.Quasi enim labia distinguit,diuidit,& aperit ꝓmissum,quod ex ore egreditur,atq; ita diligenter attendendū est, quod secundum constructionē,quæ relatiuum nominatiui casus,est verbi suppositū: & labia mea accusatiuus à verbo transitiuo à posteriori parte rectus. Vota enim labia distingunt atq; aperiunt, quoniā per labia egrediuntur:tametsi communius & vulgatius cōtraria accipiatur cūstructio.vt labia intelligātur distinguere vota,id est,loqui vel promittere.Quātum autem ad id quod de votis reddendis hic dicitur,illud aduertendū est,non satis esse,si homo ea reddat quæ tanquā vota promittit,cū obligatione,absq; libertate reuocandi aut omittendi (quę nunc vsus habet peculiariter vota appellari)sed insuper etiā conuenire & iustū esse,vt ea quæ firmo proposito tantum decreta sunt, absq; huiusmodi libertatis abdicatione, & necessitatis constructione Deo post liberationē persoluantur.Contingere enim potest,vt absq; vllo speciali tali voto, solum, propositū animi bonum,Dei misericordia respiciens, hominē liberet de tribulatione, siue corporali, siue spirituali,pro cuius liberatione clamat ad Dominū, Quo casu,ingratus proculdubio iudicabitur homo ille,si liberatus bonū cordis propositū,quod Deus aspiciebat,nō studeat adimplere Queadmodū(exempli gratia) si quis in infirmitate graui positus,propositū bonū faciat,bona cuncta pauperibus pro Dei amore se distributurū,si Dei clemētia permaneat superstes,Deus aūt propositum bonū aspiciens,desideriū impleat ægrotantis,& de lectulo doloris faciat consurgere laborantem:quis nō huiusmodi hominem vt ingratū,& male fidum,atq; iniquū iudicabit, si post recuperatam sanitatē negligat quæ in tribulatione proposuit? An nō sic agere,Deo est illudere?Nō solum ego vota illa, quę vulgo vota vocamus, vir iustus de tribulatione liberatus debet reddere, sed etiam quæ generaliter vota nuncupantur,pia cordis proposita,& affectiones deuotas, ad exequutionem merito debet deducere,si perfecte iustus & pius velit haberi. Plura super hac re diximus in annotationibus Psalmi quadragesimi noni,pertractanctes versiculum illū,Immola Deo sacrificiū laudis,& redde altissimo vota tua.¶Versu,14. Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum:offeram tibi boues cum hircis. Possunt hæc secūdum mysticam intelligentiam pluchre exponi.vt per holocausta medullata intelligatur deuotio cordis, per charitatem ad deum tendentis, & quæ sub hac comprehenduntur spiritus exercitia, Deo gratissima, velut holocausta medullata: per incensum arietum,concrematio motuum interiorū:per ignem charitatis,obsequiū Dei:per boues,vires omnes tam corporis q̃ animæ,simul & corporis membra,quæ Deo sacrificamus,cum diuinis obsequiis,& exequutioni voluntatis eius deputamus ac consecramus: per hircos verò fœdos

E F G H

Num.31. Iosu.10.

A ſenſuales motus, quos iugiter Deo iugulare & immolare debemus, qui Deo placere volum⁹. ¶ Verſu .16. Et exaltaui ſub lingua mea. Deprauate hîc nonnulli legunt exultaui, pro, exaltaui. Exultaui. Exaltaui enim legendum eſt, per a, in ſecunda ſyllaba, non per u, exultaui: id quod tam ex Græco quã ex Hebræo fit manifeſtũ, Siquidẽ in Græco habetur ὕψωσα, quod exaltaui ſignificat. Similiter & ei⁹ quod in Hebræo ponitur radix eſt verbum, quod ſignificat extulit, exaltauit, vel eleuauit. Cõſentit etiam tranſlatio Beati Hieronymi ex Hebræo, quæ habet exaltaui, non exultaui. Alii verò ex Hebræo interpretes vertunt genere paſsiuo, Exaltatus eſt ſub lingua mea, quod eandem habet ſententiam cum lectione noſtra. Exaltare autem Deum ſub lingua, aliqui dictum putant, pro in lingua, quemadmodum Beatus Hieronymus vertit ex Hebræo, Exaltaui in lingua mea: quemadmodum illud in alio Pſalmo, Sub lingua eius labor & dolor, quidam intelligũt idem eſſe quod in lingua eius. Alii verò proprietatem ſignificationis particulæ ſub conſiderantes, dicunt ſub lingua exaltare idem eſſe quod in corde exaltare, ac velut in occulto ſilentio. Quoniam enim de cordis profundo ad linguam aſcendere debet ſermo, ob hoc, quaſi ſub lingua eſſe dicitur exaltatio, dũ adhuc in cordis ſecreto continetur. Secundum quam expoſitionem, apta valde habebitur ſententia. Qui enim ore ad Deum clamat, neque ſolo ore, ſed corde pariter Deum exaltans, ac deinde, omnem iniquitatem, quę impedire poſsit exauditionem, abiicit, hunc indubitatum eſt à Deo exaudiri. Pſal. 9.

B

LXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iſte verſibus breuis, ſed affectu maximus, oratio eſt populi fidelis, Dei fauorem, miſericordiã, & benedictionem multa verborum replicatione poſtulantis, pro omnium populorum illuminatione, & ad vnius veri Dei cultum conuerſione.

SEXAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus miſereatur noſtri & benedicat nobis: ✳ illuminet vultũ ſuũ ſuper nos, & miſereatur noſtri.*

C 2 *Vt cognoſcamus in terra viam tuam: ✳ in omnibus gentibus ſalutare tuum.*

3 *Confiteantur tibi populi Deus: ✳ confiteãtur tibi populi omnes.*

4 *Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

D

5 *Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: ✳ terra dedit fructum ſuum.*

6 *Benedicat nos Deus Deus noſter, benedicat nos Deus:*

Miſereatur populi ſui dominus Deus noſter, peccata dimittendo debitoribus, & gratiã conferendo pœnitentibus: ac benefaciat nobis, ſua benedictione ſpirituali, nos fœcundando & locupletando in omnibus verè bonis: ✳ illuceſcere faciat ſuper nos benignũ aſpectum vultus ſui, oſtendátq; nobis placatã faciẽ ſuam, & faciat nobiſcũ miſericordiam .2. Vt á reſpectu & irradiatione vultus eius illuminati, cognoſcere valeamus in terra iſta, abſq; te domine tenebris & cæcitate plena, viam in qua tu nos ambulare præcepiſti, & per quam ad te peruenire valeamus: vt intelligere poſsimus, viam mandatorũ tuorum, & non ambulemus vias tenebroſas, vias malas peccatorum, quæ perducunt in damnationem: ✳ vtq; à te ô lux prima, illuminati, cognoſcamus in omnibus gentibus, tribub⁹, populis: & linguis, ſalutem tuam, quam voluiſti communem eſſe toti generi humano, vt huius ſalutis cunctæ nationes quærant fieri participes .3. Ita fac domine, vt de tua luce illuminati populi te agnoſcant, in te credant, tibíq; laudem dent ac confeſsionem, non alienis diis, quos pleriq; ignorãtes colunt, ſed tibi ſoli vero & viuo Deo: ✳ ita, inquam, fac vt tibi dent confeſsionẽ vniuerſi populi, & vno animo omnes ſeruiant tibi. Sic enim dignũ & iuſtum eſt, vt omnes tibi ſeruiant & confiteantur, qui omnes æq; ſolus tua potentia, ſapientia, & bonitate condidiſti .4. Fac lætentur in te nationes, & in te ſummo gaudio ſpiritus exultent, fide te agnoſcentes: quoniã tu vt iudex æquiſsimus populis pręſides, iudicãs eos in ſumma iuſtitia, nemini calumniam faciens, neminẽ per vim opprimens, neminem poteſtate tyrannica ſupplantans: ſed in ſumma ęquitate omnia agis & diſpenſas, & in eadẽ ſumma æquitate tua populos moderaris atq; gubernas infinita & inæſtimabili ſapientia: quæ populis merito iuſta debet eſſe lætitiæ & exultationis cauſa, ſi tantum tui vultus lumine illuſtrati, talem te fide cognoſcant .5. Ita fac ſuauiſsime Deus, vt tibi confeſsionẽ & laudẽ perſoluãt omnes populi, vt te vna fide & vno animo omnes adorent ac prædicẽt, quẽadmodum dignus es ſolus ab omnibus confeſsionem & gloriam accipere: nam & terra fructum ſuum ex tua benignitate largitur omnibus populis, decuius diuitiis, tua gratia, vniuerſi reficimur & ſuſtentamur: proferẽte ipſa ex virtute benedictionis tuæ cibum cõmodum, ad ſufficientiam omnibus populis: vt vel hoc ſolo merito tibi ſint deuicti tuóq; ſeruitio aſtricti. 6. Benedictionem ſuam largiatur omnibus nobis Deus pater omnipotens, increatus, & ingenitus: benedictionem largiatur nobis Deus ingeniti patris vnigenitus filius, verbúmque ipſius conſubſtantiale, & per omnia coæquale qui pro nobis homo fieri dignatus eſt in temporis plenitudine benedictionem largiatur

** & metuant eum omnes fines terræ.*

nobis Deus spiritus sanctus, à patre & filio indifferenter procedens E
patríque ac filio consubstantialis,& per omnia coæqualis:hunc,Deum,sic trinum,& tamen substantialiter vnum,trinum in persona,vnum in essentia,timeant,reuereantur,diligant, colant, honorent,& adorent omnes mortales,vbicunque tandem locorum habitantes,etiam qui extrema orbis incolunt,& fines terræ inhabitant. Solus enim ipse Deus trinus & vnus est, qui ab omnibus debet venerari,& super omnia adorari:qui est benedictus in sæcula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVI.

VErsu .1.Illuminet vultum super nos.Illuminet positum est pro illustret.Clarior enim & magis propria est oratio,si dicamus, Illustret vultum suum super nos,quomodo vertit Hieronymus,hoc est, Vultum suum lucere faciat super nos, suo vultu nos illustret vel illuminet, lucis suæ radio nos collustret,vt ex eius videlicet aspectu, & ipsi suscepto in nobis radio illuminemur,quemadmodũ sol corporeus,cum faciem suam illuminat vel illustrat super homines,sui luminis radio eosdẽ collustrat & illuminat, vt viderunt qui ante Solem illucescentẽ degebant in tenebris.Huic autem quod in proposito ponitur,Deũ illuminare vultum suũ super homines,cõtrariũ est,Deum abscondere faciem suã ab hominibus. Abscondit enim à peccatoribus impœnitentibus Deus vultũ suum,sed super homines bonæ voluntatis,aut pœnitentes peccatores, vultũ suum illuminat.¶Versu.2.In omnibus gentibus salutare tuũ. Hæc est latitudo veræ charitatis, vt omniũ salutem totis præcordiis sitiamus,& iugiter apud Deũ postulemus.Propter quod in oratione hac saluberrima,nõ sat erat dixisse, Vt cognoscamus in terra viam tuã:sed adiicitur quod latius est, & ad omnes se extendit nationes, In omnibus gentibus salutare tuũ. Cui etiam secundũ cõsimilem generalitatem cõsonant quæ sequuntur, Confiteantur tibi populi Deus,confiteantur tibi populi omnes.¶Versu.4.Lætentur & exultent gentes,quoniã iudicas populos in æquitate. Verè iusta exultationis materia est populis,ꝙ talem habeant iudicem,qui in æquitate iudicat. Ita enim certò quisq; scire potest se(modò velit)salutem consequuturũ,id est, si à malo velit abstinere, & operari bonũ. Quòd si iudicẽ haberemus iniquum,qui non secundum æquitatem faceret iudicium, nemini certa esset spes salutis,quantuncunque diligenter ac sedulò in vita bonis vacasset operibus. Semper enim metueret de iniquitate iudicis: ne forte(vt frequenter solet in humanis rebus fieri)præter meritum omne & omnẽ culpam posset per iniustitiã,aut per calumniam, falsásue accusationes,in cõdemnationẽ præcipitari.Et reuera vt nihil consolabilius est homini in vita hac bene operanti,quã probata & certa æquitas iudicis illius,qui de operibus viuentiũ feret iudicium: ita ex aduerso nihil esse posset formidabilius hoc hominibus bonæ voluntatis,qui nõ cupiunt nisi quæ recta sunt operari, q̃ si post omnia peracta scirent ad non æquũ tribunal suas actiones debere adduci,&corã iudice non iusto examinari.Super hac autẽ re dictũ meminimus in Annotationibus Psalmi.47.in ex- G
Psal.47. positione versiculi illius, Lætetur mõs Sion, & exultent filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine. ¶Versu.5.Terra dedit fructũ suum.Mystice potest hæc terra intelligi,benedicta & immaculata genitrix Dei,Maria:quæ absq; virili suscepto semine,sola sancti spiritus fœcundatione,de sua substantia,de carne sua immaculata,fructum edidit saluberrimum,qui est cibus,pabulum & refectio salutaris animarum:quemadmodum terra,cœlesti in ea virtute operante, fructum progignit de sua materia. In Elucidatione tamen, de terra materiali & fructu eius interpretati sumus. ¶Versu vltimo, Benedicat nos Deus,Deus noster:benedicat nos Deus,& metuant eum omnes fines terræ.In hac trina deitatis replicatione,iuxta patrum authoritatem, sub mysterio intelligi datur superbenedicta in personis diuinis Trinitas.In eo autem ꝙ relatiuum subiungitur numero singulari,Et metuant eum omnes fines terre:non autẽ eos,numero plurali essentialis vnitas designatur:quoniam tres in di-
Esaiæ.6. uinis personæ,in vnam conueniunt essentiã. Idipsum a laudatissimis antiquissimísq; patribus,tam H
Græcis q̃ Latinis annotatũ inuenimus in illo cãtatissimo vsitatissimóq; trishagio, Sanctus, Sanctus
Apoc.4. Sanctus,Dominus Deꝰ sabaoth,plena est omnis terra gloria eius: quod astãtes Deo Seraphici spiritus,in visione Prophetica,domino decãtabant: quod postmodũ dilectus etiã domini discipulus in sacra Apocalypsi,ab animalibus quatuor,indeficienti voce, nocte ac die cãtari audiuit, pauculis in fine cantici immutatis,ad hũc modũ, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus noster omnipotẽs qui est,&qui erat,& qui venturus est.Dum enim ter sanctus replicatur,mysteriũ sup beatę Trinitatis innuitur.Dum verò post ter replicatũ sanctus numero singulari subiungitur,dominus Deꝰ exercituum,vel dominus Deus noster omnipotẽs, apertè vnitatis veritas designatur. Suaui quoq; contẽplatione annotare possumus,nõ absq; mysterio,secũdo loco dictũ esse Deꝰ noster,quod nec primo,nec tertio loco adiicitur:forsitam ob id, ꝙ persona filii peculiari quodam modo Deus noster sit, Deus(inquam) populi sui,propter specialissimam coiunctionẽ quam nobiscum habet,hu-
Philip.2. manam habens naturã,&habitu factus est vt homo,verus nihilominus Deus permanens in omnipotentia sua: secundum quam naturã assumptam, etiam frater noster voluit appellari. Non mirum ergo,si filium peculiariter nostrum Deum dicamus, ob eximiam familiaritatem,& societatem singularem, quam nobis ipse apertius monstrauit. Neq; enim pater aliquando similitudinem assumpsit carnis humanæ,neq; item spiritus sanctus: neq; pater aut spiritus sanctus nobiscum visibiliter conuersati sunt,neq; pro nobis passi,aut salutem nostram exterius operati,sed sola persona filii.

A
LXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmũ qui ſequitur, ex illuminatiſsimo ſpiritu & corde mirabiliter pleno reuelationibus Dei proceſſiſſe tam ipſa verborum maieſtas, quam ſupereminens dignitas ſententiarum & abſconditorum propoſitio myſteriorum aperte demonſtrant. In quo, contemplans ſpiritu illuminato Propheta venturam in temporis plenitudine humano generi ſalutem, ac principis tetebrarum eiectionem, in vehementia ſpiritus inimicis Dei primum inſultat, & improperat ſuam impotentiam: ſanctos verò inuitat ad laudem reddendam Deo, cuius in ſeipſo ſublimitatē & erga genus humanum benignitatem, multis verſibus commemorat: verſu decimo ſpecialius ad beneficia populo nouæ legis in tempore gratiæ exhibita deſcendens, eaq; ad finem pſalmi proſequens. Inter quæ potiſsimum mentionem facit de pluuia voluntaria Euangelicæ doctrinæ & gratiæ ſpiritus ſancti, quam Deus ſuper hæreditatem ſuam nouam copioſe effudit idque miniſterio Apoſtolorum & primorum Chriſti diſcipulorum, euangelizantium verbum Dei in virtute, de quibus multa admodum Pſalmus hic loquitur ſub comparationibus diuerſis: quos reges appellat, à Deo conſtitutos ſuper montem pinguē & coagulatum, qui eſt Eccleſia. Verſu autem decimooctauo & deinceps, de curru Dei loquitur, qui ex myriadibus angelorum conſtat, de aſcenſu Chriſti ad ſuperos, & ſpiritualium donorum in homines effuſione, incredulorum conſequuta conuerſione, inimicorum graui vltione, gentilis populi (qui per Baſan ſignificatur) conuerſione. Rurſum autem de Apoſtolis & primis Eccleſiæ magiſtris loquitur verſu. 27. quos principes appellat, itē & fontes Iſrael, aliquot eorũ ſpecialibus etiã proprietatibus deſcribēs. Nouiſsime vero verſu. 31. poſt enarrata plurima beneficia, quæ cœlitus accepit. Eccleſia, orat Pſalm⁹, diuina virtute bona hæc cœleſtia in nobis confirmari, vt in omnibus templis in pace munera offerri poſsint nomini eius: ſæculi autē poteſtates veritati reſiſtentes (quas per feras arundinis intelligit) prohiberi poſtulat & cohiberi virtute Dei, vt non ſint impedimento Eccleſiæ ſanctæ in profectu ſuo: prædicit quoq; futurum, vt ægyptus ſe ſubmittat fidei, & item Aethiopia feſtinet conuertere ſeſe ad dominum Deum ſuum. Propter quæ omnia, deinceps à verſu trigeſimo, ad finem vſque, non niſi ad laudem exhortatur, & gratiarum actionem reddendam, omnia regna, omnēſque populos, vt iuxta magnificentiam gloriæ ſuæ, ipſum vniuerſi fideles benedicant in ſæcula.

(B at "conuerſione. Rurſum autem de Apoſtolis")

SEXAGESIMI SEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Exurgat Deus, & diſsipētur inimici eius:

C ** & fugiant qui oderunt eum à facie eius:*

*2 Sicut deficit fumus, deficiant: * ſicut fluit cæra à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei.*

D *3 Et iuſti epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.*

*4 Cãtate Deo, pſalmũ dicite nomini eius: * iter facite ei qui aſcēdit ſuper occaſum: * dominus nomen illi.*

*5 Exultate in conſpectu eius: * turbabun-*

EXurgat populo ſuo De⁹, vel tãdem in hora nouiſsima in temporis plenitudine exurgens viſitet mundum quē ab initio ſub tyrãno crudeliſsimo, principe tenebrarũ, paſſus eſt detineri: ipſoq; adueniente, iuxta promiſſum, ad ſaluandũ populum ſuũ, mox diſsipabuntur ac diſpergentur velut ad nihilũ redacti, vniuerſi inimici eius, principes tenebrarũ vnà cũ angelis ſuis, cunctiſq; ſibi adhærentibus: * & diffugiēt quantocyus à cōſpectu præſentiæ eius omnes qui oderunt eũ: cũcti eius aduerſarii, qui ab initio ſuę cōditionis illi cōtumaciter ſeſe oppoſuerũt, ad eum modũ quo raptor aliquis ſola fraude pręter omne ius raptam ciuitatē occupans, ciuitatē deſerit, & quantocyus fugã adornat, vbi regē cuius eſt ciuitas cũ virtute perceperit aduenire, recipiēdæ ac liberãdæ ciuitatis ſuæ .2. gratia Deficiēt & diffugiēt ad eũ modum quo fumus mox vt exortus fuerit in altũ, euaneſcit ſubito, neq; veſtigiũ vllum derelinquens, ita euaneſcent, ita diſperibunt & aufugient ſubito à præſentia aduenientis domini: * quēadmodũ cæra ignis virtute liqueſcit, ac liquefacta cōſumitur ab igne: ſic à præſentia diuinitatis (quæ ignis cōſumēs eſt) cōſumētur impii dæmones, & in perditionē ignis collabētur. Nō enim poterũt ferre illi tenebrarũ principes, aduenientē ad ſalutē populi ſui lucis principē, luciſq; authorem, & tanq̃ gelida glacies diſſoluētur à cōſpectu eius in perditionē atq; in nihilũ .3. Iuſti verò ac fideles, gaudētes in Meſsia ſaluatore ſuo, exultabũt, epulabũt, atq; delitiabũtur in gaudio ſpiritus, lætitiáq; magna delectabuntur ante cōſpectum Dei ſui, qui tali eos gaudio intus ac foris lætificabit, propter ſalutē & fœlicitatē quã allaturus eſt mũdo. 4. Cãtate domino, & Pſalmos, laudúmq; cãtica canite benedicto nomini eius: * in reuerētiæ ſignũ, & debiti honoris teſtimoniũ, viam facite illi tã magnifico domino, tã nobiliſsimo principi, tã fortiſsimo pugnatori, tã glorioſiſsimo triũphatori: qui ſuper occaſum tãquam victor aſcendit, qui mortē reſurgendo ſuperauit, déq; morte & mortis domino glorioſè triũphauit: propter quòd, illi vt victori & triũphatori proclamamus parari iter, & viã fieri, vt glorioſè tranſeat in pompa ſolennitatis, vt tam glorioſũm decet triumphatorē: * & ſi nomen eius requiritis, nomē habet Deus dominus. Solus enim à ſeipſo eſſe habet, & nō eſt ab alio, à quo cætera omnia quæ ſunt, eſſe habēt: quemadmodũ & omnium eſt dominus, omnia cōtinēs in ſua ditione, rex regũ & dominus dominantiũ. 5. Proinde vos iuſti omnes exultate in conſpectu eius, aduenientē cum gaudio ſuſcipite. Venit enim ad vos in pace, vt liberet populũ ſuum: * impiis autem erit for-

Hebr. 12.

Apo. 19.

tur à facie eius patris or phanorum & iudicis vi duarum.

6 Deus in loco sancto suo: ✱ Deus qui habitare facit vnius moris in domo.

1.Tim.3.

7 Qui educit vinctos in fortitudine:
✱ similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

8 Deus cum egredereris in conspectu populi tui: ✱ cum pertransieris in deserto.

9 Terra mota est, etenim, cæli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.

Exo.19.

10 Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ:

✱ infirmata est:
✱ tu verò perfecisti eam

11 Animalia tua habitabunt in ea:

✱ parasti in dulcedine tua pauperi deus.

midabilis, & inimici eius cõturbabuntur timore horribili in aduen- I
tu eius, & præsentiam eius formidabunt ac fugiẽt: eius (inquam) qui
est pater orphanorũ eorum qui ab hominibꝰ derelicti sunt, paternã
curam & nutritiã solicitudinẽ gerens, quíque pro viduis iudicat, eas
quæ humano patrocinio & solatio orbatæ sunt, singulari solicitudi-
ne defendendo, ac pro eis contra oppressores iudicãdo: vt meritò à
facie eius conturbari debeant impii dæmones, qui genus humanum
ante Messiæ aduentum velut patre ac viro destitutum, dissimulante
ac permittente Deo grauiter opprimebãt: quẽadmodum pupillorũ
& viduarũ oppressores cõfunduntur & conturbantur, vbi potẽs ali
quis aduenerit, qui pupillorũ & viduarũ causas tueri voluerit. 6. Ipse
est Deus inhabitans in solio gloriæ suæ, in throno maiestatis, in aula
cælesti, quã sanctificauit sibi in habitationẽ æternã: * ipse est Deus,
qui homines vniꝰ moris, homines vniꝰ animi, in vna fide, in vna spe,
in vno fideli proposito, habitare facit simul per cõcordem charitatẽ
& fidei vnitatẽ, in Ecclesia sancta, quæ est domus ipsius. Ipse enim ex
diuersis gẽtibus & linguis homines in vnam hanc domũ cõuocat & F
cõgregat, per fidei vnitatẽ, & charitatis cõcordiam: estq; ipsius desy-
deriũ semper cõgregare, & in vnũ colligere, quomodo inimici ipsiꝰ
principis tenebrarum, per discordiam & dissidia dispergere semper
atque diuidere. 7. Ipse est, qui vinctos compedibus & vinculis irre-
titos peccatorũ educit in virtute diuinitatis suę, qui cõscientias pec-
catis onustas, & velut in carcere mortis cõclusas dimissis peccatis po
test sua virtute libertati pristinæ restituere: * animas etiã patrum an-
tiquorũ in lymbo inferni captiuitate detẽtas, confractis inferni clau
stris, fortitudine cunctis dæmonibus tremenda liberauit: * itẽ & ho-
mines incredulos atq; inobediẽtes, qui Deũ suis peccatis exasperãt,
& qui iam longa peccandi consuetudine velut sepulti sunt in terre-
nis cupiditatibus, potẽs est educere de sordibus peccatorum suorũ,
& in vitam bonam cõstituere. 8. O Deus magne, cum tu olim corã
populo Israelitico egredereris, tãquã ductor eorum & propugnator
tua virtute eos in signis prodigiisq; maximis deducẽs & saluãs: * cũ G
pertransires cũ eis per desertum illud vastissimum, in colũna nubis
per diem, & in columna ignis per noctẽ: quanta tunc edebas corã pa
tribus nostris mirabilia signa atq; prodigia, quã familiarẽ ac beneuo
lũ tũc exhibebas teipsũ populo tuo? 9 A præsentia Dei Israel in mõ-
te Sinai legẽ dãtis populo suo, terra tremuit, & moueri visa est, cum
ipse ad ferẽdũ legẽ in magna gloria & maiestate descẽderet, in igne
nube, fulgure, choruscationibꝰ, & clãgore buccinæ, ad populi terro-
rẽ, & suæ præsentiæ ostensionem: neque mirũ si terra mota fuit, quã
doquidẽ & cęli desuper iussione Dei mãna ad modũ roris stillauerũt
Quòd si veteri illi populo tanta ostẽdisti beneficia, quãto magis cum
in fine temporum egredieris ante nouum populũ tuũ, & trãsies per
desertũ mundi huius, nõ iam in ostẽsa columna ignis & nubis, sed in
assumpta forma carnis: quãto (inquã) tunc maiora exhibebis benefi-
cia, quãto magis & tunc cõmouebitur terra, cum nouã legẽ dabis in
amore, qui veterẽ illam tuleras in terrore: & quanto tunc suauiꝰ effi
caciúsq; manna de cælo stillare facies ad ostensionẽ dulcedinis tuæ? H
10. Pluuiã electã & valde singularẽ Euangelicæ doctrinæ, & cum ea
spiritualis gratiæ tuę dabis ac dispẽsabis speciali electione beneplaci
ti tui, nouę hęreditati tuę, Ecclesię sanctæ, in tuo aduentu ędifican-
dę, tibíq; in sempiternam possessionẽ venturę: quam pluuiam ex solo
tuo beneplacito, non existens vllius boni debitor, effũdes super hę
reditatẽ tuã, eò quòd tibi sit in ea beneplacitũ: qua etiã pluuia irriga-
bis cõmode, & affatim fœcundabis illam: * fuit tamen hęreditas tua
Deus in suis primordiis, ac deinde etiã in successu tẽporum, admo-
dum afflicta, humiliata atq; infirmata, per oppugnationem prĩcipis
tenebrarũ, satellitũmq; eius sęculi potentũ: * sed tu omnibus poten-
tior, ita eã fũdasti, ac stabilẽ cõstituisti, ita firmã stare fecisti, vt euer-
ti ac destrui penitus nõ potuerit, quãtumuis videatur aduersis opu-
gnari, aduersariorũmq; oppugnatione infirmari. 11. Habitabunt in
hac hæreditate Ecclesię sanctę, simplices & innocentes fideles, verę
oues pascuę tuę, Inhabitabũt enĩ ipsi in tua hęreditate, quasi ciues in
ciuitate sua, quasi domestici ac filii ĩ domo sua, quasi oues ĩ ouili suo
* & tu quasi pastor ac pater eorũ parasti pauperibꝰ spiritu, humilibꝰ

A

12 Dominus dabit verbum euangelizãtibus, virtute multa.

ac mansuetis, cibum tam corporalem q̃ spiritualem, & necessariorum omniũ sufficientiã, in dulcedine & benignitate dilectionis tuę: quoniam cõplacuisti in eis. 12. Dabit enim Deus omnipotẽs sanctis Apostolis ac prædicatoribus gloriæ suæ (quos per vniuersum orbẽ mittet in temporis plenitudine, prędicare regnum Dei & iustitiam eius) sermonem efficacem & cõstantem loqui in multa efficacia & virtute, ita vt per suæ prædicationis virtutem operaturi sint mirabilia. Nõ Luc. 12.
enim ipsi erunt qui loquentur, neq; ipsi opus habebũt cogitare quomodo, aut quid loquẽtur: sed spiritus patris erit, qui loquetur in eis, quiq; in illa hora dabit quid loquãtur, etiam corãm regibus, præsidibus, cũctisq; sæculi potẽtibus & sapiẽtibus. Neq; erit verbum prædi 1. Co. 12.
cationis eorum in sublimitate sermonis, aut in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostẽsione spiritus & virtutis, Deo sermo Matt. 16.
nẽ cõfirmãte per varia signa atq; prodigia, vt per virtutem prædicationis suæ audeãt resistere vniuersæ mũdanę potestati atq; eruditioni sæculi, plurimósq; & potentum & sapiẽtum valeant suis sermonibus, simplicibus quidem, sed efficacissimis superare. 13. Dabit (inquã)

B

13 Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuidere spolia.

dominus ille, qui est rex virtutum, rex gloriosus, pater dilecti, imò dilectissimi filii sui, in quo sibi est beneplacitum, etiam spolia diuidere suis euangelizatoribus, ad speciem, decorem, pulchritudinem, & ornatũ domus suæ, quę est Ecclesia sancta. Dabit enim Deus pater vnigeniti dilectissimíq; filii, apostolis suis, per verbum prædicationis ita 1. Thi. 3.
multos vbiq; superare: atq; salubriter quasi iaculis vulnerare, vt singuli pro sua portiõe plurimos sint accepturi in sorte sua, vnde vberẽ fructũ reportẽt: ad modũ eorũ qui in bello victores fiũt, qui vbi alios prostrauerint, ad spolia deinde se cõuertunt, & sui laboris atq; victoriæ præmia requirunt. Eritq; hęc spoliorũ diuisio atq; distributio fidelium per varias partes Ecclesię ad magnã speciem & decorẽ magnificũ domus Dei, quæ in multitudine filiorũ & credẽtium decoratur.

14 Si dormiatis inter medios cleros:

14. Vos verò, ô sancti euãgelizatores ac prædicatores verbi Dei, quibus Ecclesiæ ornatus creditus est, super omnia diligẽter curate, vt columbam Dei sanctam Ecclesiã decore suo adorneris. Si enim vos in

C

medio duarum sortium habitare atq; quiescere velitis, si medii inter cælestem sortem & sortem terrenam habitare eligatis, ita vt terrena hæreditate prout oportet (id est, nõ nisi ad necessitatẽ corporis) vtamini, in cælesti autẽ sorte prout oportet delectemini, id est, toto corde ad eam anhelantes properaueritis: * si sic (inquã) inter medias sortes dormire elegeritis, erit indubie speciosa & pulchra admodum ad videndũ vnica columba illa altissimi: quemadmodũ secundũ corporalem pulchritudinẽ, pulchra est columba, quæ pennas habet velut deargẽtatas, secundum speciem argẽti relucentis, & supremum dorsi ad similitudinem, fului siue pallentis auri. 15. Dum cælestis ille rex virtutũ designabit, deputabit, & constituet reges super hanc domum suam, super hanc columbam suam, dum super Ecclesiam suam præfectos constituet sanctos Apostolos, eorúmq; successores, vt eã pascãt ac regant, tum quasi ad modũ niuis dealbabuntur habitatores in Selmon, quod est, in vmbra vel obscuritate: hoc est, qui prius ante aduẽtum atq; prædicationẽ Apostolorũ, in tenebris errorum viuebant &

** pennæ colũbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius pallore auri.*

15 Dum discernit cælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon:

D

in vmbra mortis, per Apostolorum prædicationem efficientur albi & cãdentes in decore spiritus, quemadmodũ nix corporalis lucet & cãdet in sua pulchritudine: * & in horũ prædicatione mons Dei surrexit atq; creuit, sancta Ecclesia, populus fidelium, per fidem in modum mõtis sublimis & bene stabilis, cõgregatione multorum populorum magnus, lõgus, & latus, qui mõs admodum etiam pinguis est, omnium spiritualium charismatũ pinguedine & diuitiis plenissim⁹.

** mons Dei, mons pinguis.*

16. Mons coagulatus

16. Mõs iste est quasi mõs coagulatus siue incaseatus, ad eum modũ quo lac coagulatur & incaseatur. Quẽadmodũ enim immisso in lac coagulo, per coaguli virtutẽ lac cõgregatur, & velut in vnũ coit ac conuiscatur, vt fiat partiũ adglutinatio & mutua adhæsio: ita in sancta Ecclesia, fides est vice coaguli, quæ populos multos in vnum cõstringit & cogit, atq; adinuicem corda fidelium omnium equiscat & cõglutinat, vt vnũ corpus & vnus spiritus fiant: * Et licet coagulatus mons sit, est tamen electus admodũ, delicatus & pinguis, omnium spiritualiũ charismatũ pinguedine refertus: * vt quid verò, ô increduli quicunq; intra hunc montẽ coagulati non estis, suspicamini &

** mons pinguis:*

** vt quid suspicami-*

ni montes coagulatos?

17 Mons in quo bene placitum est Deo habi tare in eo: etenim domi nus habitabit in finem.

Matt.28.
Ioan.14.

18 Currus Dei decem milibus multiplex:

✱ milia lætantium:

Dani.7.

✱ dominus in eis in Sinai, in sancto.

19 Ascendisti in altū:

✱ cepisti captiuitatem:

✱ accepisti dona in hominibus.

1. Cor.12

Ibidem.

20 Etenim non creden tes inhabitare dominū Deum.

Ioan.14.

21 Benedictus dominus die quotidie:

✱ prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

cōfingitis ac persuadetis vobis alios nescio quos mōtes coagulatos? E
vt quid alias vobis cōgregationes diaboli & synagogas Satanæ con-
struere molimini? cum hic vnicus mōs sit vere coagulatus & pinguis
& non extra Ecclesiam hanc vnicam salus: vestri autē mōtes inanes
& macri sunt, pleni mortifero veneno, vt mortis filii sint, quicunq;
coagulentur in eis. 17. Mons iste Dei vnicus est, in quo est Deo patri
& Christo filio eius beneplacitum, vt in eo habitet: neq; solum ad tē
pus aliquantulū, sed prorsus vsque in consummationem sæculi & in
æternum. Erit enim Deus cū suis fidelibus (iuxta promissum) vsq; in
cōsummationē sæculi, & mansionē sibi faciet sempiternam in cordi
bus eorum. 18. Currus autem Dei quo in magnificētia gloriæ suæ ve
hitur, & super quem equitat ipse, nulla quidem necessitate vectorib⁹
opus habens, sed tantum ob magnificentiā glorię ita vehi ac ferri vo
lens, ex multiplicatis decē milibus vehentium componitur, id est, ex
innumerabili vehentium multitudine: ✱ infinita milia sunt cælestiū
spirituū, angelorum sanctorum, super quos residet Deus, tanquā su-
per currum suū, & à quibus vehitur, maxima ipsorum exultatione & F
gaudio inenarrabili, quod ex aspectu habent & pręsentia eius quē ve
hunt in gloria sua. Milia enim milium sunt quę ei ministrāt, & decies
cētena milia sunt quæ assistunt ei: & hi omnes pro curru sunt illi, co-
mitantes illū semper & vehentes, quocunq; pergere voluerit: in quo
curru semper residet in amplitudine magnificentiæ suæ, neq; vnquā
descēdit ab eo: ✱ & in his ipsis milib⁹ qui pro curru ei sunt olim De⁹
veteri populo apparuit, in mōte Sinai, in loco sancto: quando adue
nit in terrore & ostēsione potētiæ ad ferendā legem populo suo, per
quorum etiam ministerium terribilia circa montē illum tunc opera-
ta fuere, ad præsentiā currus huius & aurigæ demonstrandā. 19. Atq;
hoc ipso curru vectus, post peractū in carne laboriosū certamē, post
mortem morte deuictam, post resurrectionē à mortuis, omni opere
pacto ad quod veneras, redire voluisti tu magnificētissime domine
in propria: ad patris dexterā (vnde exieras) angelico stipatus exercitu
gloriose ascēdisti: ✱ quādo etiā tecum abduxisti pro tuis captiuis pa-
tres illos quos ad inferos descendēs, sub diabolo captiuos inueneras: G
quósq; tua morte & descensu ad inferos de captiuitate illa liberaue-
ras: quando hos (inquā) antè sub diabolo quodāmodo captiuos & in
lymbo in vmbra mortis cōclusos, tecū abduxisti, captos de manu dia
boli, in libertatem gloriæ filiorū Dei, in amplitudinē regni: ✱ simul
& genus humanum vniuersum, quod antè sub principis tenebrarū
imperio detinebatur, cæpisti in manu eius, ac ad cęlestem hæreditatē
tecum abduxisti, spem firmam tuo proprio ingressu omnib⁹ præbēs
credentibus, & ius introeūdi eis restituens, quod donec sub diaboli
captiuitate vincti tenebātur, nō habuerant: ✱ quando etiam post ascē
sionem hāc tuam in cælum, à patre (à quo tibi sunt omnia) dona ac-
cepisti, siue pro hominibus: quæ videlicet hominibus, quos in mun-
do secundū carnis præsentiā reliqueras, Apostolis ac discipulis tuis,
de cælo mitteres. Accepisti à patre tuo, vt spiritū sanctū (iuxta pro-
missum) cum omnibus donis suis mitteres mūdo, impartiēs illū cre-
dētibus omnibus, vsq; ad consummationē sęculi: itē & varia spiritus
dona, sapientiam, intelligentiam, scientiam, potestatem miraculorū, H
genera linguarum, interpretationem sermonū, animi fortitudinem,
fidem, spem, charitatem, aliáq; his similia: quæ omnia operatur in ho
mine vnus atq; idem spiritus veritatis. 20. Et quidem hoc insuper as
cendens in altum accepisti à patre tuo, vt illos qui te adhuc in carne
agēte increduli fuerāt (siue ex gentibus idololatræ, siue ex Iudæis in
te impii, tibíq; repugnantes) post tuam ascensionem in cælum iā in-
habitet dominus deus, pater & spiritus sanctus, atq; ita & vt ipse: vt
post ascensionē tu simul cum patre & spiritu sancto, ad eos iam cō-
punctos & pœnitētes per Apostolorum prædicationē, familiari di-
gnatione veniatis, & mansionem apud eos faciatis. 21. Benedictus sit
proinde, ac semper laudatus dominus Deus, tā magnificētissimus er-
ga populū suum de die in diem, hodie, heri, cras & quotidie, sitq; be
nedictus semper & in sæcula: ✱ omnia nobis faciet prospere cedere,
omnia faciet nobis cooperari ad bonū, & recta via in salutem præpa
ratam nos adducet ipse Deus salutis nostræ, omnium saluationū no
strarum author: quo authore, ab omnibus periculis salui fore cōfidi-

A *22 Deus noster, Deus saluos faciendi:*
** & domini domini exitus mortis.*

23 Veruntamen Deus cõfringet capita inimicorum suorum:
B ** verticem capilli perambulantium in delictis suis.*

24 Dixit Dominus, ex Basan conuertam:
** conuertã in profundum maris.*

25 Vt intinguatur pes tuus in sanguine:
** lingua canum tuorũ* C *ex inimicis:*
** ab ipso.*

26 Viderunt ingressus tuos Deus:
** ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.* D

27 Præuenerunt principes:
** coniuncti psallentibus:*
** in medio iuuencularum tympanistriarum.*

mus in æternũ.2.Deus noster,Deus potẽtissimus est,Deus est ad sal
uãdum,qui solus homines potest facere saluos à peccatis, siue à mor
te,siue ab inferno,siue à diabolo,& ab omni malo,ꝓpter quod etiã Matth. 1.
Iesus siue Saluator,nomẽ est illi:* & solius domini Dei, domini(in-
quã) Dei nostri solius,sunt exitus mortis.Solus enim ipse mortẽ pri
mus pertrãsiit,illęsus,solus à morte teneri non potuit,cũ vere fuisset Apoc. 1.
ad tẽpus mortuus:sed potentia suæ diuinitatis à morte exiit,rediẽs ad Rom. 6.
vitã,& viuus permanẽs in sæcula sæculorũ.Neq; soli sibi exitũ à mor
te inuenit,sed omnib⁹ etiã in se credẽtibus exitũ dabit à morte:quã- Ioan. 13.
doquidem in hoc venit in mũdum,vt omnis qui in ipsum credit,in
morte nõ maneat,sed à morte transeat ad vitã sempiternã. 23. Quã-
quã vero ipsius domini nostri sunt exitus à morte, vt credẽtes in se
quos voluerit faciat exire à morte:ii tamẽ qui aduersus ipsum inimi
citias obstinato animo seruãt,qui in ipsum corde obdurato credere
recusauerint,ipsúmq; vt Deũ verũ&summũ nõ voluerint debito a-
gnoscere famulatu,horũ capita ipse potẽter in seueritate iustitiæ suę
cõcutiet,&valde cõquassabit,ita vt cõfringat:* cõfringet(inquã) ver
ticẽ capilli eorũ qui in delictis suis, obstinato animo & mala volun-
tate,per superbiã & inobedientiam perseuerant:verticem capitis ho
rum concutiet & cõminuet,id est,in mortem crudelem æternæ pu-
nitionis vltrice sentẽtia sua,huiusmodi cõdemnabit.24.Dixit quidẽ
dominus,& ita definiuit,quod ex Basan(quod est cõfusio vel igno-
minia)hoc est,ex populo nationũ,qui prius miser erat,& cõfusione
atq; ignominia,propter idololatriam,& alia fœdissima facinora,ple
nus,cõuersurus esset plurimos ad agnitionem veritatis,& verum cul
tum suum ac filii sui:* dixit qnoq; cõuersurũ se multos etiam eorũ
qui habitãt longe à terris, in insulis maris:proposuit & voluit,pluri-
mos tã ex terra,quàm ex mari Apostolica prædicatione ad suũ cultũ
cõuertere.25.Illos tamen inimicos qui obstinati elegerunt permane
re in impietatibus suis ita cõfringet & interficiet (vti dictũ est) vt v-
niuscuiusq; pertranseuntis pedes intingi possent in sanguine:*& vt
linguæ canum vniuscuiusq; pertranseuntiũ possint lãbere de sangui-
ne, effluxit ab inimicis : quemadmodũ in præliis magnis tanta solet
strages hominũ fieri,& in tãta copia sanguis effundi, vt pertrãseun-
tes per riuos sanguinis,ab hostiũ corporibus defluẽtes,debeant san-
guine pedes suos cõmaculare,& canes sanguinem lambant:hoc est,
vltio fiet grauissima,& plaga horribilis,aduersum obstinatos in ma-
litia:idq; ab ipso fiet vltore Deo,qui sicut pœnitentes atq; credentes
suauissimis refocillabit benedictionib⁹, ita inimicos suos grauissima
feriet vindicta.26.Viderunt fideles tui,ô Deus,ingressus tuos,quib⁹
in mundũ aduenisti,rursúmq; à mundo in cælum rediisti,&incessus
tuos omnes,omnémq; cõuersationem, quibus in hoc mũdo cũ ho-
minibus cõuersatus es,&operatus in nobis opera tua,ad quę missus
fueras à patre:* ingressus(inquã)tuos,ô Deus meus, ô rex meus,qui 1.Ioan. 1.
habitas in sancto solio gloriæ tuæ, & in sanctitate tua. Fideles enim
tui viderũt ingressus tuos,nonnulli quidẽ etiã corporali visu,vtpote
sancti discipuli tui,cũ quibus familiarẽ duxisti cõuersationem : qui-
bus datũ fuit oculis te videre, auribus audire, & manibus etiã palpa-
re:cæteri verò oculis mẽtis te cõspexerũt,in lumine sanctę fidei,illo-
rum verbis inhærẽtes qui tuos ingressus oculis cõspexerant. 27. Illi
autẽ qui tuos ingressus videre meruerunt sancti fuerũt Apostoli tui
atq; discipuli,qui cæteros fideles omnes præuenerunt,primi à te di-
gnanter vocati,primíq; te feruenter &obedienter corpore &animo
insequuti:quos tu proinde principes esse fecisti,progenitorésq; &re
ctores:omnium nationũ& Ecclesiarum,quas ipsorum prędicatione
ad fidem tuã vocari voluisti:hi(inquã)principes & primitiui discipu
li, præuenerunt ante omnes: * neq; ipsi tamẽ soli aduenerunt tam-
etsi præuenerunt,sed psallẽtibus fidelibus sua prædicatione cõuersis
comitati& sociati.Mox enim adiũcti sunt illis nõ pauci numero,qui
illorũ prædicatione compuncti, appositi sunt ad illos cũ gaudio & Actu. 2.
lætitia spiritus psallẽtes,& gratias agẽtes Deo,pro vocatione sua san
cta& ineffabilibus beneficiis:* mox verò inuẽti sunt prĩcipes isti no
stri in medio iuuẽcularũ tympanistriarũ, in medio Ecclesiarum mul
tarũ nouiter exurgẽtium, ac succrescentiũ nouellarum plãtationum
quæ tanq̃ bonæ tympanistriæ,dulcissimas melodias tã corde, quàm

2.Cor.11. *28 In ecclesiis benedicite Deo Domino: ✻ de fontibus Israel.*

Gene.35. *29 Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu.*

2.Co.12.

Galat.1.

1.Cor.15.

1. Cor. 3.

Gene. 35.

Actu.9.

30 Principes Iuda, duces eorum, principes Zabulon, & principes Neptalim.

31 Manda Deus virtuti tuæ:

✻ confirma hoc Deus quod operatus es in nobis.

32 A templo tuo in Hierusalem, tibi offerent reges munera.

33 Increpa feras arundinis.

✻ congregatio tauro

ore & opere, atq; etiam musicis instrumẽtis pro tempore adhibitis, E
in gloriam Dei sponsi & patris sui resonabant: in quarũ iuuencularũ
medio, principes illi à Deo positi sunt, vt hîc quidem plantarẽt, illic
rigarẽt, hîc secarent, illic insererẽt, omni solicitudine laborãtes suas
iuuẽculas (quas vni viro Christo virgines exhibere desponderant) &
custodire immaculatas, & in Deo reddere perfectas. 28. Proinde omnes vos qui in Ecclesiis estis, qui mẽbra estis & filiæ iuuencularũ istarum tympanistriarum, laudẽ date, & gratias agite Domino Deo vestro: * idq; de principibus vestris, qui & fontes sunt Israel, quòd videlicet per tales principes ad fidẽ suam & spẽ salutis æternæ vos adduxerit, quòd per fontes istos omnes populos atq; Ecclesias irrigare
sit dignatus, & salutaris doctrinæ fluentis copiose refocillare. Fõtes
enim sunt Apostoli sancti, à Deo primitiis spiritꝰ copiosissime impleti, ex quibus orbis vniuersus siti & ariditate iãdiu emortuꝰ, humectatus est & irrigatus, salutaris Euãgelicæ doctrinæ prædicatione, & spiritus sancti charismatúmq; eius liberali communicatione. Et hi sane
fontes Israel fuerũt, quia ex populo Israelitico electi à Deo, qui ex Iu- F
dæis salutẽ voluit oriri, & diffundi in omnes nationes. 29. Inter hos
autẽ fontes Israeliticos, qui suis fluẽtis tympanistrias iuuẽculas irrigarũt & viuificarunt, vnus non infimus fuit de tribu Beniamin, cæteris fratribus & Apostolis posterior vocatus (quemadmodũ Bẽiamin
inter fratres suos natu minimꝰ erat) Paulus nomine: qui in extasi mẽtis supra se raptus, in paradisum, vsq; in tertiũ cælum, audiuit ibi arcana verba quæ non licet homini loqui, illícq; in mentis excessu hausit ac didicit, quod postmodũ iuuenculis de sua plenitudine effunderet: neq; ab homine, neq; per hominẽ, sed per reuelationẽ, in excessu
mẽtis, doctus Euangelium Dei: qui plus omnibus laborauit, iuuẽculásq; plurimas egregias genuit & educauit, plantauit atque rigauit: vt
merito debeat huius nomen inter fontes cæteros nõ omitti, tametsi
tẽpore aliquanto posterior, & (quomodo Beniamin in senectute patris genitus) post Domini sui ascensionem primũ vocatus. 30. Duces
fidelium & antesignani illi, de quibus iam ante diximus, fuerũt prin-
cipes & primi quidã de tribu Iuda & stirpe regia, alii de tribubus Za- G
bulon & Neptalim. Ex Israelis enim tribubus eligi debebãt primi salutis prædicatores, & Euãgelicę gratiæ pręcones, vt iuxta promissiones patribus factas, ex Iudæis salus oriretur, atq; ita demũ ad nationes deriuaretur. 31. Nunc verò, Deus piissime, posteaquã tam plurima, támq; maxima beneficia cõtulisti populo tuo, quæ nisi tua virtute & beneficio tuo non poterũt conseruari, ne tãta tua beneficia pereãt, cõmenda Deus, ac præcipe virtuti tuæ (quandoquidẽ humanas
vires excedit negotiũ) tantorũ in nobis bonorum cõseruationẽ: * &
tua ipsius virtute, in qua ea cõtulisti & operatus es, intende ad custodiã conseruationẽ & promotionẽ eorũ quę operatus es in nobis: vt
per spiritum tuũ sanctum Ecclesiarũ rectorẽ firma sint & stabilia dona gratiarũ tuarũ, & opera tua, quæ potẽter & mirabiliter operatus
es in nobis. 32. Fideles autem tui etiam reges & potẽtes, pro gratiarũ
actione offerent tibi deuota munera, per omnes Ecclesias in locis
tuo nomini sacratis, incipiendo à templo illo tuo sancto, quod est in H
Hierusalẽ nominatissimũ, & sub tuo nomine apud omnes populos
gloriosum. Atq; ita & ordine cõsequẽti, per omnes Ecclesias in locis
tuo nomini sacratis, offerẽt tibi nobiles siue potentes cum pusillis &
ignobilibus deuota munera, siue cordis in laude & oratione: siue etiã
corporis in externis quibuscũq; oblationibus, ex abundãtia pii cordis. 33. Veruntamẽ vt nõ opprimantur aliena malitia Ecclesiæ, iussu
tuo ædificatæ, cõpesce (quæsumꝰ) & prohibe sęculi potẽtes infideles,
qui tanquam feras se exhibẽt aduersus sanctum nomen tuũ & populum fidelem tuum, animo feroci & crudeli insultantes, vímq; inferẽtes electis, & velut cornupetæ bestiæ, suæ potẽtiæ cornu sanctos interficere cupiẽtes: sed arũdineæ feræ sunt, & nullius solidi roboris, si
ad tuam potentiã cõferantur, ita vt tibi nõ valeant resistere, possísq;
eos ad modum arundinis pro nihilo cõfringere, cum omni sua sæculari potentia: has lasciuas, petulantes, & crudeles feras, quas tibi ita facile sit cõfringere petimꝰ, vt tu cõpescas, ne iuxta furorẽ suum queãt
in sanctos agere, & in Ecclesiam pro voto desæuire: * omnis eorum
virtus nõ aliud est quàm cõgregatio, que exercitus indomitorũ tau-

A *rum, in vaccis populorum:*
** vt excludant eos qui probati sunt argento.*

34 Dissipa gentes quæ bella volunt:
** venient legati ex AEgypto.*
** AEthiopia præue-*
B *niet manus eius Deo.*

35 Regna terræ cãtate Deo, psallite domino.

*36 Psallite Deo quia ascendit super cælum cæli: * ad orientem.*
37 Ecce dabit voci suæ vocem virtutis:

C
** date gloriam Deo super Israel, magnificentia eius & virtus eius in nubibus.*

*38 Mirabilis Deus in sanctis suis: * Deus Israel ipse dabit virtutem & fortitudinem plæbi suæ:*
D ** benedictus Deus.*

rorũ.i.ducum ferocium & efferatorum,in omne facinus quodcun-
q; princeps cogitauerit paratorũ, vnà cum multitudine populorum
subiectorum,qui sunt quasi vaccæ tauros insequentes, quódq; suos
principes viderint priores facientes,libenter insequentes:* quorum
omnium simul coniunctorum propositum & desideriũ in hoc est,
vt excludãt à veritate fidei,& prohibeant, ac cessare faciant ab opere
suo& cõmisso sibi officio,sanctos principes tuos,eos qui corã te ele
cti & probati sunt,quasi argentũ,quos tu examinatos&probatos ha
bes,vt etiã cæteros simpliciores excludãt & impediãt à veritate fidei
suscipienda, & consequenda salute.34. Dissipa tu Domine, virtute
omnipotẽtiæ tuæ,populos qui bella mouere&persequutiones susci
tare moliuntur aduersus Ecclesiam tuam,eorúmq; cõprime potesta
tem,vt non præualeant populo tuo:* te verò rebellium &persequẽ
tium potentiam dissipare & humiliare volente,mox ad pacem coue
nient regiones populorũ,& legatos mittent pacis nuncios, ad prin-
cipes & capita fideliũ:specialiter Ægyptus fœdus inire volet cũ Ec-
clesia tua,sanctámq; fidem suscipere,vt in corpus Ecclesię tuę cõpin
gatur: * insuper & Æthiopia festinabit dare man⁹ suas Deo, sese vi-
ctã humiliter prosternere ante Deum in humilitate gratiã postulans
salutis,quæ est in populo sancto tuo.35. Propter hæc autẽ tã multa,
támq; immẽsa toti orbi à Deo pręstita beneficia,cantateDeo omnia
regna terræ:quoniã cõmunis salus est, & cõmunia sunt ex æquo o-
mnibus,quæ iam cõmemorauimus,& psalmos canite tam munificẽ
tissimo Domino.36.Psalmos canite(inquã)altissimo Deo,qui mor
te deuicta ascendit super summum cęlorum,in summã altitudinẽ,su
per omnes cælestes orbes & exercitus beatorum spirituum:* ad pa-
tris dexterã locum nobilissimũ,vbi perpetua processione filius à pa-
tre exoritur sicut lumen increatum,& immensum de increato& im
menso lumine.37.Ecce qui secundum assumptã carnis formã ascen-
dit ad patris dexteram,in summũ cęlorum idem ipse sic venturus est,
quemadmodum ascendit in cælum in magnifica gloria,cum angelis
suis & virtute multa:& tunc quidẽ dabit voci suæ,vt sit vox virtutis
& maximæ potentiæ, ita vt omnes qui in monumentis sunt audiãt
vocẽ eius,& procedãt in reassumptis corporibus suis,vt recipiãt pro
suis operibus condignã meredẽ: ac tunc quidem consummatio erit Actu.1.
& finis omnium quæ ab initio pro electis est operatus, mirabilium: Matt.25.
* proinde gloriam date Deo super mirabilibus quæ operatus est in Ioan.5.
Israel,populo suo fideli: magnificentia gloriæ eius, virtúsq; potẽtiæ
eius in nubibus, & apparuit olim,quando in nube assumptus est in
cælum,& apparebit iterum,quando veniet cum nubibus,in potesta
te multa,cum angelis,in gloria patris sui,& videbit eum omnis ocu- Actuũ.1.
lus in maiestate sua.38.Verè mirabilis est Deus erga sanctos suos,mi Apoc.1.
rabilia sunt,stupenda vixq; credibilia,quæ ipse pro salute electorum Math.25.
suorum dignatur operari: * neq; dubito, quin Deus fidelium datu-
rus sit virtutem & fortitudinẽ spiritualem populo suo & omnibus
in eum credẽtibus,vt nullis vnquam tentationibus, nullis impulsib⁹
excidant à salute, ad quam Dei gratuita bonitate sunt prædestinati:
* sit benedictus,sitq; laudatus in sempiternum tam admirabilis in o-
mnibus Deus,de quo tam stupenda, longa iam verborum serie cõ-
memorauimus:laus eius perduret in in sæcula sæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVII.

VErsu 1. Exurgat Deus & dissipẽtur inimici eius. In Elucidatione increpatoriã hanc orationẽ
dirigimus peculiariter aduersus principes tenebrarũ, aduersus spiritualia nequitię in cęlesti- Ephes.6.
bus,qui se ab initio hostes exhibuerunt diuino nomini.Hos enim quanuis per multa sæcu-
la velut dissimulans permisisset Deus tenere mundi imperium, & dominari in filiishominum, ve-
niente tamen plenitudine temporis,condemnatos iusto suo iudicio eiecit foras,Deóq; exurgente, Ioan.12.
dissipati,& dispersi sunt aduersarii nominis eius, qui Deo dissimulante & quasi dormiente, suam
in mundo exercebant tyrannidẽ. Posset tamen generaliter ad omnes Dei inimicos hæc oratio di-
rigi. ¶ Versu 3.Et iusti epulentur & exultent in conspectu Dei. Epulentur positum est, pro iocun-
dentur. Vnde in Græco habetur εὐφρανθήτωσαν.quod significat,iocundentur,vel lætentur. Et ex He-
bræo beatus Hieronymus vertit,Iusti autem lætentur, & exultent. ¶ Versu 4. Iter facite ei qui as-
cendit super occasum,Dominus nomen illi. In solemnibus(quos vocant)actibus,vbi multa est po-
pulorum frequentia,solent ii qui dignitate præeminẽt,sub præconis voce introduci: qui præco tu-
multuantẽ,& in vnum cõpactam multitudinem iubet sese diuidere, & veniẽti locum facere:simul

& nomen eius, ac officii appellationem cõmemorans, vt audientes tanto promptius reuerentiúsq; E
iter præbeant,& parent viam transituro.Ita mihi videtur accipiendum,quòd hîc dicitur,Iter facite
ei qui ascẽdit super occasum: Dominus nomẽ est illi,vt sit quasi vox præconia,triumphatorẽ præ-
currens Dominum:queãdmodum & in alio Psalmo diximus,de versibus illis, Attolite portas prin
Psal. 23. cipes vestras,& eleuamini portæ æternales,& introibit rex gloriæ,ac deinde interrogãtibus abint⁹,
Quis est iste rex gloriæ? responsio adhibetur,Dominus fortis & potẽs, Dominus potẽs in prælio,
Dominus virtutum,ipse est rex gloriæ. Si cui tamẽ hæc sermonis iocunditas non arriserit,accipiat
quod dicitur,vt simplicem exhortationẽ,qua moueantur fideles Domino viam præparare,per cõ-
scientiæ & cordis expurgationem, vt tanto visitatore & inhabitatore digni fieri valeant,qui nomẽ
habet pro sua dignitate superans omne nomen. Occasus verò super quem Deus ascẽdit, præter ex-
Philip. 2. positionẽ in Elucidatione monstratam, intelligi cõmode posset vitiorũ occasus, id est conuersio à
peccatis:super quem occasum Dominus ascẽdit,quoniã libenter ad illos aduenit, in quibus occidũt
vitia,& surgunt virtutes,qui derelinquentes malum,bonis se dicant operibus.¶Versu 8.Deus cum
egredereris in cõspectu populi tui,cum pertransieris in deserto.Quod secundo loco dicitur,iuxta
Latinos codices vulgatos,cum pertransieris,accipiendum videtur, pro sententiæ maiore commo-
ditate,loco pertransires,vt sit conformitas in tempore & modo,cum eo quod præcedit,cum egre-
dereris. In Græco autẽ,per infinitiuũ,vtrũq; horũ,effertur,hoc modo, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐν τῷ διαβαί- F
νειν σε hoc est,ad verbũ,in egredi te,& in pertrãsire te.Quidã verò codices,etiam primo loco habent,
Cũ egredieris:non cum egredereris. Sententia tamen cõmodior est, si egredereris dicatur,& per-
trãsires.Dicitur autem Deus egressus in conpectu populi sui,non ꝙ locum vllum egredi possit,se-
cundum suæ substãtiæ præsentiam : sed secundum similitudinem ducis egredientis ante populum
suum,cuius dux est,sermo iste venit accipiendus.Erat enim illis Dominus pro ductore,per diem si-
mul atq; per noctem.Posset tamen versus iste totus vnà cum sequenti, accommodari ad populum
nouæ legis,hoc modo, Deus quum tu egressus à patre in mundũ venires in cõspectu populi tui,cũ
pertransires per desertum mundi huius,cum hominibus,tanquam vnus ex nobis conuersando,tũc
mota est terra per pœnitentiã,ad vocem prædicationis tuæ & mirabilium signorum tuorũ.Nam&
cæli Apostoli sancti(qui in aliis locis frequẽter cælorum nomine intelliguntur) distillauerunt san-
ctæ Euangelicæ doctrinæ pluuiã:non quidem à seipsis,sed à facie Dei ipsius eiusdẽ,qui olim legẽ tu
lit,& terribiliter apparuit in monte Sinai,à præsentia(inquam) Dei Israel.¶Versu 12.Dominus da-
bit verbum euangelizantibus,virtute multa,Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuide-
re spolia.Ablatiuus virtute multa,cõstrui debet non cum participio euangelizantibus,sed cum ver-
bo dabit,vt sit sensus,Dominus euangelizantibus dabit verbum multa virtute: hoc est cũ magna ef
ficacia & fortitudine,vt operetur videlicet sermo eorum mirabilia,vel cum virtute magna,ad faci- G
endum signa & prodigia. His enim duabus rationibus: verbum Dei cũ virtute multa datur à Deo.
Primum,quia verbũ quod ex Deo loquebãtur sancti Apostoli,ita magnæ virtutis & efficaciæ erat,
vt corda penetraret audientium,multósq; potentum etiam & sapientum sæculi ad Deum cõuerte-
ret à consuetudinibus & erroribus patriis:regna quoq; & imperia ad Christũ adduceret. Et licet au
res propter simplicitatẽ non demulseret eorũ sermo,corda tamen propter virtutis efficaciã permo
uebat.Quod autẽ sequitur,Rex virtutũ dilecti dilecti,cũ nominatiuo prioris versus,dominus,cõ-
iungi debet,quasi secundum appositoriã connexionẽ,hoc modo,Dominus existens rex virtutum,
dilecti dilecti filii sui,id est dilectissimi filii sui,supple,pater . Siquidẽ per geminationem hanc,dile-
cti vehementia dilectionis indicatur, quasi dicas,charissimi filii pater. In quo tacite indicatur quur
dominus pater daturus sit euangelizantibus verbũ in tanta efficacia:nimirũ quia rex virtutum ipse
est & pater charissimi sui filii,cuius gloriam annunciabunt illi euangelizatores.Vnde quia rex virtu
tum est à quo omnis est fortitudo,manifestum est posse ipsum dare verbum virtutis:& quia filii sui
dilectissimi gloria prædicanda est:quomodo non verbo illi daret virtutem, quo erat illa annuncian
da quam optat super omnia. Quod deinde sequitur, Et speciei domus diuidere spolia,mirabili cõ-
structione cum prioribus iungitur,ita vt infinitiu⁹ diuidere,nectatur cũ verbo dabit,repetito ex ver
su priori,hoc sensu, Et dabit Dominus rex virtutum,dilectissimi filii pater,euangelizãtibus diuide- H
re spolia.Quod autem superest speciei domus,datiui casus est,queãdmodum ex Græco est manife-
stũ & valet ad speciẽ domus,hoc est,ad decorẽ domus. Et hæc quidẽ,quantũ ad grammaticæ con-
structionis congruitatẽ. Quantũ verò ad sensum,videtur hic sermo respicere consuetudinem præ-
liantium,qui post peractam pugnam,prostratis & interfectis hostibus,ad diuisionem spoliorũ dein
de se accigunt,atq; ex reportatis post triumphum spoliis domus suas ornant,in altitudine,suspendẽ
tes quæ magis electa videntur,in testimonium victoriæ & virtutis quã in bello fecerunt.Sic & A-
postoli, qui quasi viri pugnatores egressi sunt cum verbo Dei , quasi viri sagittarii,sagittis acutis ar-
mati,plurimas nationes & imperia prostrauerũt Christo:accipientésq; singuli sortes suas,quasi spo
lia diuiserunt,ex quibus ædificarent & ornarent domum Dei.Ornamẽta enim domus Dei,fructus
est eorum qui ad Deum Euangelica prædicatione fuerint conuersi. ¶Versu 14. Si dormitatis inter
medios cleros,pennæ columbæ deargẽtatæ,& posteriora dorsi eius in pallore auri.κλῆρος Græce sor
tem Latine significat.Inter medios autẽ cleros idem valet,quod in medio clerorũ,vel in medio sor
tium.queãdmodum Græce dicitur ἀναμέσον τῶν κλήρων.Sortes autem istę duæ sunt,sors cælestis & ter
renæ.In medio sortium istarum dormire vel requiescere vel excubare prælatos Ecclesię,est affectu,
nec penitus inhærere terrenis plusquam necesse est,neque ita etiam solis velle inhærere cælestibus,
vt cura negligatur subditorum : Sed medio modo quasi inter vtrunque habitare , vt neque om-

A nino occupētur terrenis distractionibus, neq; semper inhęreant contemplationis solitudini. Colūba autē ista de cuius pennis & dorso hîc dicitur, sancta Ecclesia est, de qua spōsus in cāticis canticorum loquitur, dicens, Vna est columba mea, perfecta mea. Et iterū, Surge, propera, amica mea, colūba mea, formosa mea, & veni: columba mea, in foraminib⁹ petræ, in cauerna maceriæ. Ostēde mihi faciem tuam, sonet vox tua in aurib⁹ meis, Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Quod autē hic dicitur de colūbæ pēnis deargētatis, & de posteriorib⁹ dorsi in pallore siue in fulgore auri, pulchritudinem exprimit colūbæ. Corporali enim pulchritudine illa columba bene formosa est, cuius pēnæ quasi deargētatæ, sic niueo cādore resplēdent, supremum verò dorsi quasi auri pallētis, siue ad viredinē tendētis, habet speciem. Per quam corporalem pulchritudinē columbæ, inelligitur spiritualis pulchritudo interior Ecclesię. Est itaq; totius huius versiculi sensus: Si vos, ô Apostoli, Apostolorumq; locum tenētes, si vos quicunq; propositi estis Ecclesiarū, in medio duarum sortium ex cubaueritis, atq; requieueritis (vti suprà declaratū est) ita fiet, vt Ecclesia ipsa vobis cōmissa, colūba Dei formosissima & speciosissima fiat, Quēadmodū ecōtrario si inter medios cleros dormire recusaueritis, admodum deformem (quantum quidem in vobis erit) columbam istam reddetis. Cū enim præpositi ac rectores Ecclesiarū bene se gerūt, optime proficit populus, & quasi peculiari pulchritudine nitet atq; resplēdet Ecclesia: Cū verò non in sollicitudine debita præsunt gregi pastores B grex deficit, & Ecclesia plumis suis deformis redditur, pristinúmque perdit nitorē. Cōtingere autē potest duab⁹ rationib⁹, vt non inter medios cleros, non in medio sortiū habitātes prępositi Ecclesiarum, columbæ suum auferāt decorem, Sunt enim quidā sorti inferiori, id est, parti terrenæ penitus vel certe nimiū inhærētes: per gulam, luxuriā, cōmessationes, ebrietates, ambitionem, auaritiam, aliáue his similia, quæ omnia de mundo sunt. Qui per hæc tetra vitia, dum & exemplo male docēt subditos, & per vitā malam verbo etiam (quod forte prædicant) authoritatē & fidem derogant: nō mirum si columbæ suæ pulchritudinem vehemēter obscurēt, vt non appareat pennis deargētatis & dorso aureo colore fulgēte. Rursum, alii nimium sibi vacare volunt, nimium quieti intēdere, superiori sorti plusquā pastoralis cura permittat immanere volūt, neq; satis circuierunt gregē, non satis attēdunt qui lupi obambulant, quis infirmetur ex grege, quis inficiat cōcives: negligunt multa, multa dissimulāt: quoniam molestiam fugiūt & laborē, ne à quiete (vt aiunt) impediātur. Et hi certe quāquam sint priorib⁹ tolerabiliores, tamen magna ex parte frequēter columbæ pulchritudinē obscurāt, & plumas atras multas succrescere sinunt, quas tēpestiue non euellunt. Qui autem colūbam in suo nitore, in quo eam acceperunt à Deo, cōseruare volunt: ita necesse est in medio duarū harum sortium dormiāt, habitēt atq; excubent, vt neq; nimium terrenis se implicent, neque plusC quam necesse est, contēplationi & quieti insistere velint. Hoc enim exēplum Saluator (qui hāc formosam columbā genuit, & in sui sanguinis balneo tali pulchritudine donauit) Ipse nobis reliquit: nō perpetuo inter populares turbas agere voluit, sed frequēter in deserta orationis gratia secessit, semper tamē ad erudiēdos Apostolos ac cæteras turbas opportuno tēpore rediit. Idē & Apostolos legimus factitasse eorúmq; legitimos successores. Atq; vtinā nostro quoq; sæculo hæc nō deesset fœlicitas. Vtinā nō toti in sorte infima dormirēt pleriq; eorum, quib⁹ hîc clamatur, Si dormieritis inter medios cleros. Haberemus profecto columbā Iesu Christi non ita multis atris piceísque plumis cōmaculatam, haberemus candidā vt olim, splendidā vt olim, alis deargentatis vt olim, dorso pallente in fulgore auri vt olim. Sed benedictus per omnia De⁹, qui vbi volet, fœliciter restituet nobis omnia. Nōnulli verò columbæ pēnas deargētatas, & posteriora dorsi in pallore auri, secundum mysticas intelligētias aliter exponunt: quas apud alios prōptum sit inuenire, nos propter prolixitatem nimiam vitandam pertransimus. ¶ Versu, 15. Niue dealbabuntur in Selmom. Quod apud Latinos duabus dictionibus dicitur, niue dealbabuntur, Græce vnico verbo habetur χιονωθήσονται, quod ad verbum sonat, acsi conficto vocabulo dicamus niuabuntur, vel deniuabuntur, id est, in modum niuis dealbabuntur, In quo sensu etiam accipiendum est, quod dicitur in vulgata lectione niue dealbabuntur, hoc est quasi nix albi fient: quēadmodum sermo Teutonicus dictione conpoD sita sucuvvit appellat, qui in modum niuis vehemēter sunt albi: atq; ecōtrario peckſvvart, eos qui vt pix nigri sunt, vulgari appellatione dicunt. Selmon verò, quod secundum Hebraicam orthographiā scribi deberet Zalmō, significat obscuritatem vel tenebrositatem, aut secundū alios, qui Zalemoth legunt vmbram mortis. Vtrunq; autē gētili populo cōuenit, imò & Iudaico, quoniam ante horum regū (.i. Apostolorum) super orbem constitutionē, ante apostolicā prædicationem: omnes sub tenebris ignorantiæ & mortis vmbra residebāt: qui Apostolica prædicatione, per pœnitētiam veram, facti sunt velut nix candidi, dealbati & lucidi. Per montē verò Dei, intelligit Elucidatio sanctam Ecclesiam, quam prius columbā diximus. Posset tamen etiam ipse Christus intelligi, qui mōs est Dei sublimis, mons pinguissimus plenus spiritu sansto, mons coagulatus: quoniā omnes fideles ipsi⁹ mēbra sunt, & omnes per fidei coagulū sibi counitos habet, qui vnus est mons vere coagulatus & perfectus, in quo beneplacitū est toti diuinitati, secundum plenitudinem (vt Paulus ait) corporaliter inhabitare. ¶ Versu 18. Currus Dei decem milibus multiplex. In Græco, totum hoc decem milibus multiplex, dicitur vnica voce μυριοπλάσιον, quod Latine vno verbo reddi commode non potest: sed per circunloquutionem debet explicari, myriadibus multiplex, id est, decem milibus multiplex, quod est, ex decē milibus multiplicatis ac frequenter replicatis cōpositus. Nā vna myrias continet decem milia. Myriadibus ergo multiplex idem est quod decem milibus multiplex. Aut efficta voce dici posset, decē millecuplex, si non inueniretur replicatio myriadum. Hoc enim modo, quē

Cant. 6.
Cant. 2.

admodũ millecuplex diceretur curr⁹, qui ex multitudine mille cõstaret vectorũ, ita μυριοπλάσιος, hoc E
est, decẽ millecuplex diceretur, qui ex decem milibus cõponitur. Nã vna myrias (vt iam dictum est) decẽ milia complectitur. Per hunc autẽ numerum, siue decem milium, siue (iuxta quod verisimili⁹ est) myriadum multiplicatarum, intelligimus innumerabilẽ multitudinem angelorum, qui sunt currus Dei. Vnde Hieronymus ex Hebræo vertit, Currus Dei, innumeralia milia abundãtium. Atque ita etiã accipi posset vox Grçca suprà posita, myrioplasios, vt valeat infinite multiplicatus hoc est, ex infinita multitudine cõpositus. Nã μύρια plurali numero, neutro genere, Grçci dicũt infinita: myriadẽ verò, numero singulari, genere fœmineo, tantũ decem milia. Quidam verò hunc currũ accipiunt populum Dei electos ex hominibus, aut saltẽ hos illis cõiungunt: sed præstat angelorũ exercitus intelligere, in quibus etiã vectus apparuit in Sinai mõte sancto. Maxime cum scripturarũ mos
Psal.17. sit iste loquẽdi, vt dicãt Deũ super angelos sedere, vel equitare: quẽadmodũ in Psalmo.17. Ascendit super Cherubim, & volauit. Et alibi. Qui sedes super Cherubim. ¶ Versu, 19. Cepisti captiui captiui
Psal.79. tatem, accepisti dona in hominibus. Captiuitas ista (vt in Elucidatione indicauimus) vel peculiariter ad patres in lymbo detentos refertur, vel generaliter ad vniuersum genus humanum. Omnes
Lucæ.11. enim sub diaboli manu detinebantur captiui, donec veniret ille fortior qui fortem armatum alligasset, & vasa captiuitatis eius diripuisset. Et quidem iuxta textum nostræ lectionis Gallicanæ, nõ habet difficultatem quòd dicitur CHRISTVS in altum ascendens cepisse captiuitatem. Quod autẽ F
in Psalterio Romano legitur, Captiuam duxisti Captiuitatem (quomodo tam in Hebrço, quam in Græco aperte conspicimus) videtur maiorem habere difficultatẽ. Nã siue patres intelligas è lymbo eductos, siue homines vniuersos è diaboli potẽtia ereptos: quomodo dicetur CHRISTVS eos quos liberauit captiuos duxisse, An non verius diceretur, Liberã dimisit, vel liberam eduxit captiuitatẽ? Attẽdẽdum proinde est, duplicem in his verbis indicari captiuitatem: alteram durã & pessimã, qua sub diabolo fuerãt detenti: alteram verò optimã, dulcissimam, & diutissime expectatam, qua videlicet per CHRISTVM ex priore durissima fuerunt liberati. Ad hoc enim CHRISTVS ereptos duxit vel cepit captiuos, vt liberos faceret. Qui enim extra captiuitatem abducuntur, ad libertatẽ abducuntur. Quẽadmodum si rex quispiam audiens subditos regni sui á tyrãno aduersario in captiuitatẽ abductos, atq; in carceres immanes retrusos, in potẽtia sui exercitus veniẽs, expugnato tyranno populũ illum suum de captiuitate mortis excutiat, ac secũ abducat: recte dicemus, illum captiuã secum abducere captiuitatẽ, non quod ipsos vltra captiuos detinere velit, sed quia de manu eius qui pri⁹ illos in captiuitatem concluserat, cepit. Captiuitas prior, seruitutis erat: posterior, libertatis. Notandũ prçterea, cũ dicimus (iuxta secundã expositionẽ) totum genus humanũ CHRISTVM ascendentẽ duxisse captiuũ, etiamsi intelligatur quòd secum abduxerit in cælos, nõ debere G
hoc falsum neque absurdum videri: sed ita accipi debebit, quomodo Paulus Apostolus in Epistola
Ephes.2. ad Ephesios loquitur, dicens, Deus qui diues est in misericordia, propter nimiã charitatẽ suam qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis cõuiuificauit nos in CHRISTO, cuius gratia estis saluati, & cõresuscitauit, & cõsedere fecit in cælestibus, in CHRISTO IESV. Ait nos iam consedere in cælestibus, in CHRISTO, que per CHRISTVM: non quòd illic iam agamus, sed quia per ipsum certam spem & securã habemus expectationem, illum obtinendi. Ita plane omnes nos ascendens
1.Ioa.3. CHRISTVS cepit à diabolo, ac secum abduxit: quoniã de morte nos trãnstulit ad vitã iuxta dictũ dilecti discipuli: & mortis imperio exemptis, ad hæreditatem vitæ æternæ nobis restituit accessum ¶ Versu eodem, Accepisti dona in hominibus. Mirabile videtur, quomodo præsentem versum allegans Paulus Apostolus, capite quarto Epistolæ ad Ephesios, diuerso modo citauerit, dicens. Ascendẽs CHRISTVS in altũ, captiuã duxit captiuitatem dedit dona hominibus: cum hîc dicatur, non de datis donis, sed de acceptis. Multum enim interesse videtur inter hæc duo, Dedit dona homini-
Ephes.4. bus, &, Accepit dona in hominibus. Verum si sensum vtriusq; lectionis penitus introspiciamus, cõperiemus manifesto non magnã inter ea esse diuersitatẽ. Nõ enim potuisset filius dare neq; spiritũ sanctum, neq; vllum donum hominibus, nisi à patre accepisset, vt dare posset & daret. Quæcũque H
enim habet filius, à patre se confitetur habere, dicẽs, Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Ac rur
Matt.11. sum, Nõ possum ego à meipso facere quicquã. Et de spiritu veritatis, cũ discipulis eum promitteret,
Ionn.5. dicebat à patre se illis daturum, Cũ venerit (inquit) paracletus quem ego mittam vobis a patre. Et i-
Ioan.15. terum, Paracletus quem mittet pater in nomine meo. Item, Rogabo patrem, & aliũ paracletũ da-
Ioan.14. bit vobis, spiritum veritatis. Vt ergo hominibus spiritum ac dona eius filius in altũ scandens daret,
Ibidem. prius oportebat accipere in hominibus, id est, pro hominibus, vel vt in hominib⁹ diffunderet. Vnde videtur Paulus idẽ clarius & apertius dixisse, mutata verborũ forma, quod obscurius cõtinet lectio Psalmi: quẽadmodum & in aliis aliquot locis scripturarũ citandis fecisse cognoscitur. Alii verò præsentem particulam, Accepisti dona in hominibus, sic intelligunt, Accepisti tu ô CHRISTE, postquã victor ascẽdisti in cælũ, dona in hominibus: id est, ex hominibus, ex genere humano, quãdo scilicet prædicãtibus Apostolis tuis in terra vicariis, multa hominũ milia & innumerabiles po-
Psalm.2. puli tuæ ditioni sunt subacti & subiugati: quãdo (iuxta Psalmi alterius Prophetiã) datæ sunt tibi gẽtes in hæreditatẽ, & termini orbis terræ in possessionem, Ecclesia sancta tua per orbem Apostolica prædicatione dilatata. Secundũ quam expositionẽ Pauli allegatio ita deberet cõcordari, quia pri⁹ erat, vt Christus sua dona daret hominibus, vt spiritũ mitteret in corda Apostolorum, quàm posset ex hominibus accipere dona, id est, populos suo imperio acquirere subiectos. Nunquam enim orbis terrarũ ita se Christo subiecisset, nisi de cçlo demisisset suum spiritum, qui Apostolos ad rem

A tantam sufficientes fecit,cuiúsq; virtute sancti Apostoli cuncta mirabilia fuerunt operati.¶Versu 20.Etenim non credentes inhabitare dominum Deum. Dependet hic versus secundum constructionem à priore:quoniã totum hoc,Nõ credẽtes inhabitare dominũ Deũ,verbo accepisti debet coniungi:Idque fieri poterit secundum duplicem constructionem.Primo,vt accusatiu⁹ posterior dominum Deum,ab anteriori parte verbi inhabitare regatur:prior autem nõ credẽtes,à parte posteriori:totũ verò hoc,dominum Deum inhabitare non credẽtes,si pro accusatiuo vno qui regat à verbo trãsitiuo,accepisti,hoc sensu,Etenim accepisti dominuũ Deum,inhabitare non credentes: hoc est.Accepisti vt dominus Deus inhabitet nõ credẽtes,eos videlicet qui antè non credebãt,qui olim increduli fuerãt, vt illos Deus pater,& tota diuinitas iam inhabitet per gratiã, postquã de cælo misisti tui spiritus dona. Spiritus sanctus enim de cælo demissus, corda idololatrarũ & infideliũ quæ inuenit habitacula dæmonũ,consecrauit in tẽpla Christi & Dei patris. Altera constructio est, secundum quã accusatiuus,non credẽtes,regitur immediate à verbo accepisti :infinitiuus autẽ qui sequitur,Græcorũ more,pro gerũdio accipitur,ad hunc sensum,Etenim accepisti non credẽtes,ad inhabitandũ dominũDeũ in ipsis: hoc est, Eos qui antè increduli fuerant, à patre tuo post spiritus sancti missionem accepisti dono, vt ipse dominus Deus habitaret in ipsis. Et harum constructionum vtranq; recte patitur etiam versio Hieronymi ex Hebræo,quæ eadem est cũ vulgata lectione
B nisi quòd loco,etenim,ponit insuper &,hoc modo,insuper& nõ credẽtes ĩhabitare dominũ Deũ. Sciendum tamen est,quòd in Græcis exemplaribus,item & in Romano Psalterio alia habetur distinctio.Finiunt enim versum in infinitiuo inhabitare,ac deinde à casu nominatiuo,dominus,versus alterius initium sumũt.Nam Græci libri sic habẽt, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντας τοῦ κατασκηνῶσαι ac deinde κύριος ὁ θεὸς εὐλογητός:hoc est(vt Romanũ habet Psalteriũ)Etenim qui non credũt(id est incredulos)inhabitare,Dominus Deus benedictus,& cætera.Quæ lectio Græca,nõ nisi posteriorem patitur cõstructionem,vt sit hæc sentẽtia, Etenim accepisti non credẽtes ad inhabitãdum,vt scilicet eos inhabitares,quos,antè inhabitat diabolus. Verum lectio vulgata, Hebræo originali magis apte respõdet. ¶Versu.21.Benedictus dominus die quotidie,prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Cum dicit Latina translatio,die quotidie, conata est exprimere figuram sermonis Græci, qui habet ἡμέρας καὶ ἡμέρας, quod sonat ac si dicas, die & die: hoc est, per singulos dies, vel quotidie, vel semper.Solet enim illa replicatio vniuersalitatem significare,quemadmodum cum dicitur,Generatio & generatio laudabit opera tua.i.omnes generationes.Item,à progenie in progenies.i.in omnes progenies siue generationes. Figuram sermonis Græci conatur etiã exprimere lectio Romani Psalterii,quæ habet,Benedictus domin⁹ de die in diem.Quod autẽ sequitur,Prosperum iter faciet Psa.144. Lucæ.1.
C nobis Deus,intelligi debet ex cõmuni modo hominum,secundum spem bonam fidenter loquẽtiũ qui etiam solent dicere,Deo donante,Benè cedent omnia,Fortunabit omnia De⁹,Dabit omnipotens prosperum exitum nostris negotiis,Dominus omnipotens rem nostram diriget,& prosperũ faciet negotium in manibus nostris.Illud tamẽ sciendum est,in sermone Græco,pro toto illo,prosperum iter faciet,poni vnicũ verbũ κατευοδῶσαι,quod significat,faciat prospere cedere, vel prosperum iter faciat.Idem vocabulũ & Paulus vsurpat,primo cap.Epistolæ ad Romanos,vbi Latina lectio habet,Si quo modo tandẽ aliquãdo prosperũ iter habeã in volũtate Dei,veniẽdi ad vos.¶Versu.22.Deus noster,Deus saluos faciendi:& domini domini,exitus mortis,Græce est,ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ θεὸς τοῦ σώζειν καὶ τοῦ κυρίου κυρίου αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου:hoc est,Deus noster,Deus ad saluandum,& ipsius domini domini sunt egressus aut transitus mortis, quod aliquanto clarius est quàm habet nostra lectio vulgata.Et manifestũ est domini domini,esse casus genitiui: exitus autem, casus est nominatiuus, numeri pluralis.Istos autẽ exitus mortis,præter expositionem in Elucidatione positam, exponunt alii exitus ad mortẽ,vt duæ partes versus cõtraria proponãt.Prior enim dicit,Domini esse saluare: posterior verò,Domini esse perducere ad mortẽ,& ad mortis exitũ perducere quos voluerit,vt significetur vno versu isto,tam vitæ quàm mortis Deus habere æqualem potestatẽ, quẽadmodũ ex ore domini dicitur,Ego percutiam & sanabo,occidam & viuere faciam.¶Versu.23. Veruntamen Roma.1.
D Deus cõfringet capita inimicorum suorum,verticem capilli perambulantiũ in delictis suis, Quòd hîc dicitur de confringendis capitibus inimicorum, & de confringendo vertice perambulantium in delictis suis, secundum metaphoram significat vltionem grauissimam & seuerissimam iustitiæ Dei,in impios obstinatos exercendã:quæ huiusmodi metaphorica loqutione in scripturis fere solet significari.Quẽadmodum Psalmo.3.Percussisti omnes aduersantes mihi sine causa dẽtes peccatorũ contriuisti:vbi per maxillæ percussionem(quomodo in Hebraico habetur) &dentium cõtritionẽ,similiter hæc vltio damnationis impiorum significatur,quemadmodum illo in loco apertius declarauimus.Similiter& illud quod dicitur versu secundo,loco post hunc sequẽte:Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorũ ex inimicis ab ipso,secundum translationẽ accipi debet, ex cõsuetudine præliorum,in quibus sanguinis copiosissima fit effusio,videtúrq; (quãtũ ad sentẽtiæ cõuenientiam)rectius versus ille.25.debere immediate huic.23.copulari,accipiendo eum qui interponitur.24.quasi per parenthesim interiectum:quanquã & aliæ dari possint expositiones,secũdum quas nõ foret necesse ita accipere, quas tamẽ breuitatis studio omittimus. Circa versum autẽ vigesimum,nota illud,in profundũ maris,accipiendũ pro de profundo,vel ex vel in profundo maris,id est,de insulis longinquis à terra, in mari loge sitis, Atq; ita vertit beatus Hieronymus ex Hebræo:de profundo maris.In versu verò vigesimo quinto,cũ dicitur,Pes tuus & canũ tuorum,sermo videtur fieri non determinate ad aliquem,neq; ad Deum,neque ad hominẽ aliquem determi- Deut.32. Psalm. 3.

nate,sed in genere ad vnumquenq; qui prelio interfit.Sic enim perſona ſecunda nonnũquã vti ſo- E
lemus.Vt(verbi gartia)cum dicimus,Videas pleróſq; omiſſa via recta,ſectari deuia, tantundem eſt,
acſi dicamus:Videre quilibet facile poteſt,& cætera.Deniq;,illud ab ipſo,in verſu.25.quod in Elu-
cidatione expoſuimus,A Deo vltore,alii intelligũt ſecundum numerũ pluralẽ,Ab ipſis inimicis:vt
ſit(iuxta ſcripturę vſitatum morẽ)periſſologia,eiuſdémque rei inculcatio:alii, Ab ipſo prĩcipe ini-
micorum:alii,Ab ipſo ſanguine ex inimicis effluente.¶Verſu.27.Præuenerunt principes coniun-
cti pſallẽtibus,in medio iuuencularum tympaniſtriarum.Totum hunc verſum in Elucidatione ſe-
cundum intelligentiam myſticam enarrauimus.Poterit tamen & ad literam intelligi,ſecundum or-
dinem qui fit in ſolemnibus gratiarum actionibus,vbi præueniunt,ſeu antecedunt principes, idq;
intelligendo potius de præfectis ſeu principibus cantorũ,quàm de principibus populi: hos deinde
ſubſequebãtur cãtores,pſallẽtes & cõfitentes Domino quoniã bonus,quoniam in ſæculum miſeri-
cordia eius: quibus cõiungebantur iuuẽculæ in tympanis tympaniſantes,& choros ducentes cum
gaudio.Atq; hunc ſenſum clarius explicat,quòd habet verſio Hieronymi ex Hebręo,Præceſſerũt
cantatores eos qui poſt tergum pſallebant,in medio puellarum tympaniſtriarum.¶Verſu.28.In E-
cclesiis benedicite deo domino,de fontibus Iſrael.Elucidatio interpretatur de fontibus, vt ſignifi-
cetur quaſi materia benedictionis,ad quam fit exhortatio,quaſi dicatur,Benedicite Deo ſuper fon- F
tibus Iſrael. Aliter verò intelligi poterit, Benedicite in Eccleſiis domino,Vos qui eſtis de fontibus
Iſrael geniti,id eſt,per ſanctos Apoſtolos(qui fontes ſunt regenerationis)ex Iſrael regenerati. Quo
magis videtur quadrare ad verſionẽ Hieronymi ex Hebræo, quæ habet numero ſingulari de fon-
Gen.49. te Iſrael,vel(vt alii vertunt)de vena Iſrael,ſiue de ſcaturigine Iſrael,quod Hebræi quidam exponũt
Quicunque eſtis de ſemine vel progenie Iſrael:quanquam & hæc intelligi poſsint de fonte ſiue ve-
na,ſiue ſcaturigine Euangelicæ prædicationis,quæ ex Iſrael in mũdum defluxit vniuerſum per om-
nes populos nationum.¶Verſu.29.Ibi Beniamin adoleſcẽtulus,in mentis exceſſu.Quod hunc ver-
ſum de beato Paulo exponimus, primum non abſque grauiſsimorum virorum authoritate faci-
mus,deinde nec præter rationem nec præter ſimilitudinis conuenientiam Nam beatus Auguſtin⁹
nõ ſolum quod hîc ſcribitur , verumetiã quod in Geneſi in prophetia Iacob de Beniamin dicitur,
Bẽiamin lupus rapax,mane rapiet prędam, & veſpere diuidet eſcas,putat de Apoſtolo Paulo intel-
ligẽdum.Paulum quoq; de tribu Beniamin fuiſſe,ipſiuſmet comprobatur teſtimonio,capite tertio
Philp.3. Epiſtolæ ad Philippẽſes,ita de ſe loquẽtis,Siquis alius videtur cõfidere in carne,ego magis,circun-
ciſus octauo die, ex genere Iſrael,de tribu Bẽiamin,Hebræus ex Hebræis.& cætera.De extaſi autẽ
Actu.6. in qua fuit Paulus,legimus Actuum nono capitulo,quomodo in profectione ad Damaſcũ,luce cę-
leſti tactus deſuper,& voce Dei audita,poſtquã ad manus deductus fuiſſet in ciuitatẽ à comitibus, G
tribus diebus permãſerit non vidẽs,neq; manducans,neq; bibens,in oratione, per exceſſum(vt vi-
detur)totus eleuatus.Id quod loquẽs ad Ananiã dominus,indicabat,dicẽs,Surge,& quære Saulũ
nomine Tharſenſem:Ecce enim orat.Vbi cũ ait dominus,Ecce enim orat,indicat Paulum triduo
illo,dum ita à cibo potúq; abſtineret,item & viſu non vteretur,non mente alienatum fuiſſe,ſed cũ
Deo prorſus occupatum.Et veriſimile eſt:tũc in mẽtis exceſſu ipſum fuiſſe,& à Deo didiciſſe quæ
ſtatim poſt receptũ viſum audacter & fiducialiter De Chriſto,etiã in Synagogis,& palam omnib⁹
gẽtibus atque Iudæis cœpit prædicare:maxime cum ipſe aperte teſtetur,humano magiſterio ſe nõ
didiciſſe myſteriũ fidei Chriſtianæ,ſed per immediatam reuelationẽ Dei. Sic enim Galatis ſcribit,
Galat.1. Notum vobis facio fratres,Euangelium quod Euangelizatum eſt à me,quia nõ eſt ſecundum ho-
minẽ.Neque enim ego ab homine accepi illud,neq; didici,ſed per reuelationẽ Ieſu Chriſti.Et ve-
riſimile eſt,idẽ fuiſſe hoc tempus in quo illi datum eſt in tertium cælum ſcãdere,& ineffabilia ver-
1.Co.12. ba audire, de qua reſcribit in Epiſtola poſteriore ad Corĩthios,ĩ hæc verba,Scio hominẽ in Chri-
ſto ante annos quatuordecim(ſiue in corpore,ſiue extra corpus,neſcio, De⁹ ſcit)raptũ huiuſmodi
vſq; ad tertium cælũ.Et ſcio huiuſmodi hominem(ſiue in corpore,ſiue extra corpus,neſcio, Deus
ſcit)quoniã raptus eſt in paradiſum,& audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui.Hæc ergo
extaſis eſt adoleſcẽtuli noſtri & paruuli Beniamin.Nunc verò & congruentiã videamus compara- H
tionis,Beniamin inter omnes fratres ſuos natu minimus fuit,&fratrum vltimus:quẽ pater in ſene-
ctute genuit,ac tenerrime dilexit.Ita Paulus, Apoſtolorum omniũ vltimus,vocatus eſt,quaſi in ſe-
nectute patris:quoniã poſt Chriſti aſcẽſionẽ in cælos. Vnde de ſeipſo cõfitetur ſcribẽs Corinthiis
quòd nouiſsime omniũ,poſt Apoſtolos omnes viderit dominũ,quaſi abortiuus, addẽs & cauſam,
2.Co.15. Ego (inquit) ſum minimus Apoſtolorũ,qui nõ ſum dignus vocari Apoſtolus,quoniã perſequutus
ſum Eccleſiã Dei. Audis Beniamĩ fratrem minimum,in ſenectute Chriſto genitum.Vis autem au-
dire,quare ita tenere pater (tametſi minimum & in ſenectute genitũ)hũc dilexit?Lege quod ſequi-
Ibidem. tur,Gratia Dei ſum id quod ſum,& gratia eius in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnib⁹
laboraui.Non ego autẽ,ſed gratia Dei mecũ.Ad hæc Beniamin matris ſuæ Rachelis(vt ita loquar)
interfector fuit.Siquidẽ in partu mater mortua eſt,&ſepulta in via quæ ducit Bethleem.Egrediẽte
Gene.35. quoq;anima præ dolore,mater appellauit illũ Bennoni,id eſt,filium doloris mei:pater verò nomẽ
cõmutauit,appellans illum Beniamin,id eſt,filium dextræ,ſicuti manifeſte docet hiſtoria Geneſis.
Hæc autẽ omnia aptiſsime ſecundum myſticam intelligentiam Paulo accommodãtur gẽtium A-
poſtolo . Dũ enim ita foritter per omnes epiſtolas ſuas monſtrare conatur legis veteris abrogatio-
nem,dum vbiq; contra Iudæos mordicus tenere volẽtes,ſua legalia cõſtanter agit pro Euangelica
libertate:nónne tibi Synagogæ matris ſuę,inqua educat⁹ & edoct⁹ fuit,& veteris legis in qua geni-

A tus,quasi interfector quidā fuisse videtur?Nónne recte tibi videtur Sinagoga vetus hunc posse appellare Bennoni,id est,doloris mei filium,qui matrē à qua educatus & institutus fuit deficere fecit &(vt ita loquar)voluit interire?Quis enim Apostolorū omniū ita legalium euacuationem docet, quis ita pro Euāgelicę gratiæ libertate dimicat,vsq; ad sanguinem,vt hic adolescentulus Beniamin? Et licet Synagoga mater videns se præ dolore expirare animā ac deficere,vocet illū doloris sui filiū licet illū crudelissimo odio prosequeretur ipsius popul⁹:pater tamē Beniamin illū appellauit.Deus pater nō patitur filium doloris nuncupari, sed commutato nomine Beniamin appellat,id est, filiū dextrę.Quid autem est,quòd à Deo filius dextrę vocatur?Nempe id quod ad Ananiā dicebat,Vas electionis est mihi,vt portet nomē meum coram gentibus,& regibus,& filiis Israel,Ego enim ostē dam illi,quanta eum oporteat pro nomine meo pati.Quis igitur miretur,si in hoc Psalmo,vbi copiosissimus sermo habetur de nouæ Ecclesiæ ædificatione,quæ ex gētibus potissimum cōstat, de hoc Paulo gentium primo Apostolo peculiaris fiat mētio? si etiam priori loco ante alios exprimatur sub figura Beniamin? ¶Versu.30. Principes Iuda,duces eorum,principes zabulon,& principes Neptalim, Fuerunt Apostolorum aliqui electi ex tribu Iuda, vt Iacobus & Ioannes filii zebedæi: itē Iacobus minor,Iudas & Simon fratres,ac inter discipulos Ioseph iustus,qui omnes filii erant sororis matris domini,Porro zabulon & Neptalim,in Galilæa sitæ sunt.vnde dominus Petrū,& Andream assumpsit:& Philippum,qui & ipse à Bethsaida Galilææ erat,& Nathanaelem discipulum,& alios plerósq; ex Galilææ partibus:quēadmodum primo capite Actuum Apostorum testantur stupentes linguarum miraculum,cum admiratione dicētes.Nónne ecce omnes isti qui loquuntur,Galilæi sunt?Et angeli ascendente domino,Viri Galilæi,quid statis aspiciētes in cęlum? ¶Versu.32. A templo tuo in Hierusalem,tibi offerent reges munera. Quidam huius versus principium coniungunt fini pręcedentis,hoc modo,Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis,à templo tuo in Hierusalem:id est,quod in Ecclesia tua operat⁹ es,incipiendo à templo sancto tuo,quod est in Hierusalem,quia illic primum cœpit Euāgelium prædicari,& Ecclesia ædificari.Aut, Cnfiorma hoc à templo sancto tuo,id est,virtute desuper missa,& spiritu sancto de cælo demisso,de sanctuario tuo quod est in superna Hierusalē. quod vbi feceris, in gratiarum actionem offerēt tibi reges munera, per vniuersum orbem terrarum.¶Versu.33.Increpa feras arundinis,cōgregatio taurorum in vaccis populorum,vt excludant eos qui probati sunt argento.Per feras arundinis,in Elucidatione principes sæculi intelligimus,Euangelio repugnantes:per tauros,illorum duces & præfectos:per vaccas, vulgus ipsum in malo consentiens.Aut per feras arundinis,intellige hæreticos vel sapientes sæculi contra Christum & Ecclesiam inani timore superbiæ & simulatione falsa scientiæ insurgentes:per C cōgregationem taurorum,exercitus principum & potētum quos contra fidē mouent,vt persequutionē faciant Ecclesię.Aut per feras arundinis,malignos & sæuos spiritus erroris accipe:deīde, per tauros sæculi potētes & sapientes,quos feræ illæ exagitāt,& quorū vtuntur ministerio,ad perficiēdum concupitam sibi malitiā.Quod autē per tauros,potētes significantur atq; maiores:per vaccas minores & vulgus hominum qui alios sequuntur,docet etiam Psalmus vigesimusprimus vbi dicitur, Circundederunt me vituli multi(quod ad ministros & vulgus refertur Christum cōprehendē tium) tauri pingues obsederunt me, quod ad Pharisæos & primos Iudæorū spectare dignoscitur. Quod autem in fine dicitur,Vt excludant eos qui probati sunt argento, intelligitur,probati sicut argētum:quēadmodum supra,Niue dealbabuntur,id est,quasi nix dealbabuntur,Alii verò per argētum intelligunt verbum Dei,optime sonorum,quēadmodū est argentum bene tinniēs, Sícq; sensus talis est,Vt excludant & impediant eos qui probati sunt & instructi verbo Dei,id est,prædicatores & Apostolos Christi.¶Versu.34.Venient legati ex Ægypto,Æthiopia præueniet manus eius Deo.Videntur hæc completa tempore Apostolorum, quando in Alexandria Ægipti(vt Philo Iudæorum disertissimus testatur) schola erat celeberrima Christianorum, ad formam Ecclesiæ Hierosolymitanæ cōmuniter viuentium,sub Marco Euangelista,primo Alexādrię Episcopo:quorum vitæ ordinem summa cōmendatione idem hic Philo late in libris suis prosequitur.In Antio-D chia verò primum cognominatos fuisse discipulos Christianos,discimus ex capitulo.11. Actuū Apostolorū,vbi & Ecclesiarum in principio nascētis fidei erat cōgregatio.Post verò,Matthæ⁹ Apostolus atq; Euāgelista,eandem in suæ prædicationis sortem fertur accepisse,populósq; plurimos ad fidem conuertisse. Quod autem dicitur:venient legati ex Ægypto,secundum traslationem dicitur sumptum ab iis qui pacem quærunt: quorum cōsuetudo est, legatos mittere, qui de pace simul cū hostibus tractēt.Neq; aliudper horum legatorum aduentū significatur, quam ipsorum pax cū Ecclesia & populo Dei,per susceptionem fidei.Similiter de Æthiopia,quod præueniet vel festinabit dare manus Deo,secundum metaphoram dicitur, cōparatione sumpta ab iis qui in bello se victos dedunt. Hi enim dare manus dicuntur, nimirum supplicandi gratia,itémq; vt vinciantur,efficianturq; captiui,si placitum fuerit hostibus,ne vitam perdant,rem omnibus rebus magis optatam.

Margin notes: Actu.9. — Matt.4. Ioan.1. — Actu.1. — Ibidem. — Psa.21. — Philo. — Actu.11.

LXVIII. PSALMI ARGVMENTVM. E

QVemadmodum ex ſacris Euangeliis & Apoſtolorum ſcriptis edocemur, neceſſe eſt hũc Pſalmũ Chri
ſto domino applicari. Pleraq; enim eorum quæ hic Pſalmus continet, tam in ſacris Euangeliis, quàm ĩ
aliis Apoſtolicis ſcriptis, de Chriſto ſcripta perhibẽt. Cuiuſmodi eſt illud verſu quinto, Oderũt me
Ioan.15. gratis quod apud Ioannem dominus de ſe dictum teſtatur, cum ait, Sed vt impleatur ſermo qui in lege eorũ ſcri
ptus eſt, quia odio habuerũt me gratis. Item & illud verſus.12. Zelus domus tuæ comedit me, apud Ioãnẽ A-
Ionn.2. poſtoli recordati ſunt de Chriſto ſcriptum fuiſſe, poſtquam flagello vendentes columbas eieciſſet de tẽplo. Al
teram verò partem verſus eiuſdem, Opprobria exprobrantium: ibi ceciderunt ſuper me. Paul⁹ Apoſtol⁹ cap
14. epiſtolæ ad Roma. ad Chriſtum accommodat, eius humilitatem in exemplum adducẽs, vt diſcãt nõ ſuper-
Ro.14. be ſapere, Idem cap.11. verſus.27. &.28. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueũ. Obſcurentur oculi eorũ,
&c. de vindicta contra Iudæos Chriſti inimicos, manifeſtßime exponit. Petrus verò in actibus Apoſtolorũ,
Ro.12. primo cap. de Iuda proditore coram fratribus verba faciens, & alterius ſubſtitutione, verſum trigeſimũ (Fiat
habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet) de Iuda proditore & eius cõplici⁹
Actu.1. teſtatur à ſpiritu ſancto per os Dauidis prolatũ. Illud quoque quod habet verſus.26. de felle & aceto, Dede
runt in eſcam meã fel, & in ſiti mea potauerũt me aceto: nónne luce clarius ad hiſtoriã pertinet dominicæ paſ F
ſionis? Negari igitur à fidelibus non poteſt Pſalmũ iſtum ad perſonã Chriſti pertinere: tametſi forſitan & Da
uid, quatenus Chriſti typus erat, ſecundum literam poßit applicari in tribulationibus grauißimis conſtitutũ,
atq; etiam ad fideliũ ſingulos, quatenus Chriſti mẽbra ſunt & quatenus eius paßioni in variis tribulationibus
Ioa.19. conformantur. Clamat itaque in hoc Pſalmo ad patrem Chriſtus, in paßionum anguſtia poſitus, ſecundũ ſimili
tudinẽ hominis in aquis periclitantis, pedes lutoſos cœno infixos habẽtis: qui vſque ac rauim exclamãs pro au
xilio, & vſque ad oculorum defectum, huc illúcque reſpiciens, nullum percipit liberatorem: quam metaphorã
mox verſu quinto, ac deinceps aperte exponit, ſuorum perſequutorũ multitudinem & ferocitatẽ multis ver
ſibus, multaq; verborũ inculcatione manifeſtans, cauſam ſuæ perſequutionis, dicẽs, Zelum eſſe domus Dei: ex
quo, cum increparet ſuperbos increpationis impatiẽtes, in tantã venit miſeriã, A verſu autẽ.16. & deinceps
magna vehemẽtia auxiliũ patris inuocat contra aduerſarios, ſuãq; innocẽtiã, & exaduerſo maximã miſeriã
proponit, vſque ad verſũ.27. Hinc uerò vſque ad verſũ.34. de ſua tacẽs miſeria, eã quæ ſuper inimicos ſecũ
dum ordinem paternæ iuſtitiæ ventura erat vltionem & peßimã retributionẽ, quaſi per imprecationis modũ
ſecundum conformitatem Diuinæ voluntatis, prædicit. Nouißime verò, à verſu, 34. ad finẽ vſque, ſuã à paſ
ſione & morte ſalutẽ, ac reſurrectionis victoriã proponens, laudẽque patri promittens ſuper omnia vetera
ſacrificia gratißimã, vniuerſum fidelium cœtum ad cõſiderandũ & magnificandũ opera dei mirabilia exhor
tatur: Imò in ſpiritus plenitudine, cælum, terrã, mare, & quæ in eis ſunt, omnia ad laudem Dei cõuocat & in- G
uitat, propter ædificationem Eccleſiæ ſanctæ, eiuſque conſtabilitionem, vſque in conſummationem ſæculi.

SEXAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Saluum me fac Deus ✳ quoniam intrauerũt aquæ vſque od animã meam.

2 Infixus ſum in limo profundi: ✳ & nõ eſt ſubſtantia.

3 Veni in altitudinem maris: ✳ & tempeſtas demerſit me.

4 Laboraui clamans, raucæ facte ſunt fauces meæ: ✳ defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum.

SAlua tu me Deus ſaluator meus, ad quem ſolum ab omnibus derelictus clamito, & quantocyus grauiſsime periclitanti per opem: ⁎ quoniam tribulationes plurimæ & anguſtię intolerabiles me affligunt, & iam occupauerunt vniuerſum cor meum, tanquam ſi aquæ per os copioſe ingrediantur ad ſuffocandũ cor, & extinguendum animam. Et plane in tantis his tribulationibus ſic conſiſto, quomodo is quis in profundo aquarum vſque ad os aſcendentium conſiſtit, periclitatur de vita corporis, niſi accurrat auxiliator .2. Ad modum eius qui ſecundum corpus in limoſo luto in fixus eſt, in profundo aquarum (ita vt mouere ſe nõ poſſit, aut enatando periculũ euadere) ita nũc ego in profundo tribulationum hæreo infixus, ita vt per me non videam euadendi viam: & non eſt mihi vlla firma ſubſiſtentia, nihil eſt H
ſolidum vbi ſubſiſtam, non eſt vbi firmum poſsim ponere veſtigium pedis mei, ſed cõtinuo immergor profundius: quóque amplius laboro, eó infigor altius: ſicut is qui in limoſo profundo conſiſtit, quo plus laborat corpore, vt ſe extricet, eo magis ac magis cœno infigitur. 3. Deueni iam vſque in profunditatem maris totus immerſus vndis tribulationũ, vt vix videar mihi poſſe mergi profundi⁹: ⁎ & tribulationũ impet⁹, atq; tumultus in modũ tempeſtatis, quaſi fluctus ſæui maris tumultuantis atq; feruẽtis, penitus obruerũt me atque abſorbuerũt, ita vt ex me prorſus deſperẽ poſſe euadere. 4. In tãtis autẽ ãguſtiis poſit⁹, clamaui voce excelſa inuocãs auxiliũ, & clamãdo vim magnã mihi feci, & laborẽ exhibui, vt clamarẽ efficaci⁹, & prę clamore nimio quaſi raucę factę ſunt fauces meę, vt iã clamare vix vltra poſsim. Maximo enĩ deſiderio & affectu profũdiſsimo, de tãtis tribulationib⁹ inuocaui auxiliũ: ⁎ caligauerũt oculi mei prę nimia obſeruatione liberationis, dũ iã diu intẽtos teneo oculos ad dominũ deũ ſaluatorẽ meũ, in quẽ ſpero, & quẽ inuoco: nimiũ expectat, nimium differt exaudire, vt nõ ſufficiãt ad eũ vlra aſpicere p̃ defectu oculi mei.

A *5 Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.*
6 Confortati sunt qui persequuti sunt me inimici mei iniuste:
✳ quæ non rapui tunc exoluebam.

7 Deus,tu scis insipien
B *tiam meam:*
✳ & delicta mea à te non sunt abscondita.

8 Nõ erubescant in me qui expectãt te domine, domine virtutum.
9 Non confundantur super me qui quærunt te,Deus Israel.

C

10 Quoniam propter te sustinui opprobrium,operuit confusio faciem meam.

11 Extraneus factus sũ fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.
D

12 Quoniam zelus domus tuæ comedit me:

✳ & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.
13 Et operui in ieiunio animam meam:

5. Crescit indies numerus inimicorum meorũ,& maximo numero
iam multiplicati sunt qui me absq; causa præter omnẽ rationem,cõ-
tra omnẽ æquitatẽ,odio habent & prosequuntur,ita vt præ multitu
dine iã vel dinumerari vel dignosci omnes nõ possint:quẽadmodũ
capilli capitis mei præ multitudine nõ valẽt dignosci, neq; dinume-
rari .6. Non solum autem secundum numerũ multiplicati sunt sed
etiam viribus inualuerunt,& sæuitia aduersus me aggrauati sunt ad-
uersarii mei,qui me iniuste præter omnẽ æquitatẽ persequũtur : cũ
ego illis mali nihil fecerim,neq; occasionem vllã huius malitiæ con-
tra me præstiterim:* illis autẽ contra me præualentibus & ira sic ex-
ardescẽtibus,ego exoluere debui quę nõ rapui:passiones&afflictio-
nes sustinere coactus fui,tanquã malefactor,quas non cõmerui:pœ
nam sustinui pro culpa,quam non admisi,&cuius mihi non erã cõ-
scius:quemadmodum cum quis à furto innocẽs , cogitur quasi furti
reus exoluere & pœnam pati.7.O Deus,cuius oculis nuda & aperta Hebr. 4.
sunt omnia,tu nosti insipientiã meam & malitiã meam:tu scis,an in
me sit insipientia illa & malitia, quã mihi obiiciunt, dicẽtes me blas- Ioan. 7.
phemum,seductorẽ,seditiosum,& huiusmodi multa: * & tibi occul Lucæ.23.
tum non est,an peccata cõmiserim,ob quæ has miserias sustineo: tu
optimè nostri,nũ verè mihi insint peccata quæ isti per calumniã mi-
hi impingunt,obiiciunt,& testificãtur aduersum me.Tu enim nosti
meã innocentiã atq; iustitiã,&ꝙ hæc omnia quę fero,absq; mea cul
pa sustineo .8. Ne patiaris, ô domine cœlestiũ exercituũ,eos,qui te
expectant,& à te salutem cõsequi desiderant,cõfundi propter mise-
riam passionũ istarum mearũ : totũ genus humanũ, quod à te salutẽ
expectat, non cõfundatur in me,non propter istam meã humilitatẽ
& miseriam passionis frustretur expectatione sua .9. Non patiaris
(inquã)ô Deus Israel , confundi & frustrari spem fideliũ tuorũ, qui
seruiunt tibi,& expectant à te salutem atq; redemptionẽ: sed ab hac
tribulationum mearũ miseria me liberatũ,fac à morte resurgere , vt
sic populo tuo diu expectata salus, p[er] mortis victoriã possit cõtin-
gere: * Atq; ita fac per subsequentis resurrectionis gloriam , vt non
sit fidelibus meis in opprobrium & confusionẽ humilitas passionis
meæ:sed magis gloria sit illis opprobrium crucis, vbi per eã talis pr
stita fuerit salus & victoria.10. Quod enim nũc opprobria sustineo Mat. 26.
maxima,ab aduersariis mihi illudentibus,me velantibus, cõspuenti- Lucę.22.
bus , ridentibus, verbis ridiculis atq; gestibus fœdis subsannantibus:
itẽ & quod nũc sustineo quæ ignominiosa sunt & cõfusione plena,
de quibus solent homines maxime erubescere,publicã cõfusionẽ&
publica opprobria tu nosti pater sancte, ꝙ non propter mea peccata
ea sustineam, sed propter tuam voluntatem : quoniã tu me hæc tãta
pro hominum salute voluisti perferre, vt pro eorũ peccatis tuę iusti-
tiæ satisfacerem, neque nisi ex obedientia à te missus ad hanc deueni
humilitatem. 11. Etiam fratribus meis, cognatis,vicinis,& conci-
uibus factus sum extraneus:& filiis matris meæ,filiis synagogæ,filiis
populi mei,factus sum quasi penegrinus & extraneus: etiã qui mihi
proximi erant & amicissimi,prę miseria me nolunt agnoscere,quasi
extraneos se gerunt,& quasi me nunquã cognouerint fugiunt à me,
propter confusionis opprobriũ.12. Omnium autem tribulationum
mearum origo hinc est,quia zelus& ardens æmulatio siue desideriũ
pro gloria domus tuæ,siue populi tui,totũ possedit &absorbuit atq;
quæ deuorauit me:ꝓpter quẽ zelũ,dũ ferre nõ potui (vt nec debui)
abominationes & impietates quas videbã inter eos,pro tui nominis
gloria confidenter illis restiti,illósq; priuatim &palam redargui,vn-
de primũ aduersum me odiũ conceperunt,quod me tandem in istã
pertraxit miseriã.Item & cum populum docerem,quæ tu mihi præ-
cepisti docere,propter zelum salutis populi tui & gloriæ tuæ,cũmq;
miracula ederẽ,illi aduersum me indignabantur, & per indignatio-
nem atq; inuidiã huc tandem me adduxerunt: * & opprobria eorũ
qui per suas prauitates tibi exprobrabãt,super me ceciderũt,ego tan-
quam proprias cõtumelias reputaui , imò maioris existimaui q̃ pro-
prias:propter quod,illas ferre nec volens nec potens,fiducialiter illis Ioan.8.
contradicebam, eósq; arguebam pro iis in quibus tuæ gloriæ(quam
semper quæsiui) derogabant.13. Ego verò non reddebam illis malũ
pro malo,neque pro odio odium,cũ mihi exprobrarẽt& maledice-

** & factum est in op*
probrium mihi.
14 Et posui vestimentũ
meum cilicium:
** & factus sum illis in*
parabolam.
15 Aduersum me lo-
quebantur qui sedebãt
*in porta: * & in me*
psallebant qui bibebãt
vinum.

16 Ego verò orationem
Psal.39. *meam ad te domine:*
** tempus beneplaciti*
Deus.
17 In multitudine mi-
sericordiæ tuæ exaudi
*me: * in veritate salu-*
tis tuæ.
18 Eripe me de luto, vt
*nõ infigar: * libera me*
ab his qui oderũt me, &
de profundis aquarum.
19 Nõ me demergat tẽ
pestas aquæ, neq; absor
beat me profundum:
** neque vrgeat super*
me puteus os suum.
20 Exaudi me domi-
Psalm.15. *ne, quoniam benigna*
est misericordia tua:
** secundum multitudi*
nem miserationũ tua-
rum respice in me.
21 Et ne auertas faciem
tuam à puero tuo:
** quoniam tribulor, ve*
lociter exaudi me.
22 Intẽde animæ meæ,
*& libera eã: * propter*
inimicos meos eripe me.
23 Tu scis improperiũ
meum & confusionem

rent: sed meipsum afflixi in ieiunio & oratione pro inimicis meis, tã E
propter tui nominis contemptum, quàm propter illorum impœni-
tentiam, vt pro malo redderem bonum: & hoc ipsum vbi percepe-
runt, mihi verterunt in opprobriũ, ob hoc me deridẽtes, ampliúsq;
velut vanum & ridiculum hominem contemnentes. 14. Et vt per-
fectior esset acceptabiliórq; pro inimicis meis pœnitentia, etiam ve-
stitu lugubri incedebã, sacco & cilicio, hoc est, tristis & mœrens, mœ
rore etiam foras se prodente exteriori habitu, tum propter tuam in-
honorationem, quòd in eis nihil proficerem, tum quòd illos ita vide
bam & dolebam in sua obstinatos malitia: * & factum est hoc mihi,
ꝙ ita mœrens & lugens incessi in derisionem, quasi in prouerbiũ, pa
rabolam, atq; iocum publicum, vulgatum per ora hominum. 15. Ad-
uersum me loquebantur palàm qui in publicis conuenticulis reside-
bant, vtpote qui in porta sedebant, vbi publicus erat hominũ pluri-
morum conuentus, & continuus multorũ transitus, homines ditio-
res & potentiores qui illic residebant: * & in opprobrium meũ car-
mina sua cantabant bibentes vinum in conuiuiis publicis: in meum F
contemptum, cantica vulgaria de me composuerunt, quæ decanta-
rent aduersum me potores vini, in cõuiuiis & comessationibus suis.
16. Ego verò inter hæc omnia orationem meã dirigebam ad te do-
mine, coram te (qui solus eras tota spes & consolatio mea) effunde-
bam precem meam, sicq; tibi colloquendo meipsum consolabar ad-
uersum improperia illorum: * veniat tandem, ô Deus, tempus bene-
placiti tui, tempus beneuolentiæ, in quo complacitum sit tibi eruere
miserum de tantis angustiis: complaceat tibi tandem vt eruas me, &
respice ad adiuuandum me. 17. Secundum multitudinem atque ma-
gnitudinem misericordiæ tuę exaudi me, misericordiarũ pater, piissi
me Deus, qui nunquam soles derelinquere ad te clamantes de tribu
lationibus: * exaudi me, inquam, in veritate salutis tuæ, quam pollici-
tus es exhibere & præstare omnibus qui te fiducialiter inuocant in
necessitatibus: propter veritatem tuam, qua saluare pollicitus es fi-
dentes tibi, exaudi & salua me. 18. Eripe me de angustia tribulatio-
num cui hęreo infixus, quasi in luto, vt non in illis permaneam, non G
illis absorbear: * saluum me fac ab aduersariis & osoribus meis, qui
mala quærunt aduersum me, & de magnis tribulationibus quibus
immergor & obruor, quasi in profunditate aquarum multarum.
19. Non me pœnitus demergat magnitudo tribulationis, in modũ
tempestatis aquarum sese accumulantis & aggrauantis super me, ne-
que in profundum absorberi me patiaris, vt non rursum emergam:
sed à grauissimis istis tribulationibus quibus nunc præmor, & penè
suffocor, per resurrectionem à morte, iube me emergere: * neq; per-
mittas puteum inferni super me claudere ostium suum, non derelin
quas animã meã in inferno, neq; corpus in sepulchro: nõ permittas
detineri animam meam in lymbo inferni, cum illuc ad liberandũ ca-
ptiuos patres descenderit: sed exitum dabis illi, vt ad corpus redeat,
vitámque corpori restituat. 20. Exaudi me pater domine, quoniam
misericordia tua ineffabilis erga omnes omnino homines, suauis &
benigna est, & exaudire auxiliarique parata omnibus inuocantibus: H
* secundum multitudinem miserationum tuarum, quibus à sæculo
misertus es humiliter te inuocantibus, etiam ad me respice benigno
aspectu fauoris tui, vt de angustiis afflictum liberes tuum vnigenitũ.
Neq; enim tuum vnigenitũ filium debes despicere, qui etiam seruu-
los clamantes non dedignaris exaudire. 21. Neque auertere velis fa-
ciem tuam à me puero tuo, noli quasi iratus vultu auerso orationem
repellere, quam offero tibi: * exaudi me quantocyus, & ne distuleris
auxilium, quoniam vehemẽs est afflictio mea, & continuo profectu
incrementum acipiens. 22. Aspice benigno aspectu fauoris tui in a-
nimam meam, vt saluam facias eam: * libera me propter inimicos
meos, propter inimicorum meorũ rabiem, quoniam nõ cessant affli
gere animam meã, & crescit continuo eorum aduersum me sæua cru
delitas: vt quanto illi aduersum me crudelius sæuiunt, tanto mihi tu
fias ad auxiliandum atque saluandum propinquior: * Insuper &
propter confusionem inimicorum meorum saluum me fac, vt con-
fundantur & frustrentur ab iniquis cogitationibus suis. 23. Tu nan-
que optime nosti improperia & contumelias, quibus me affecerunt

A *meam, & reuerentiam.*

24 *In conspectu tuo*
sũt omnes qui tribulant
me: ✳ *improperium ex*
pectauit cor meum &
miseriam.

25 *Et sustinui qui simul*
B *contristaretur, & non*
fuit: ✳ *& qui consola-*
retur, & non inueni.

26 *Et dederunt in escã*
meã fel, & in siti mea
potauerunt me aceto.

27 *Fiat mensa eorum*
coram ipsis in laqueum,
& in retributiones:

C

✳ *& in scandalum.*

28 *Obscurentur oculi*
eorum, ne videant.
✳ *& dorsum eorum*
semper incurua.

D 29 *Effunde super eos*
iram tuam:
✳ *& furor iræ tuæ*
comprehendat eos.

30 *Fiat habitatio eo-*
rum deserta, & in ta-
bernaculis eorum non
sit qui inhabitet.

31 *Quoniam quem tu*
percußisti, persequuti
sunt:

aduersarii,confusionem quoq; & erubescẽtiam meam: quàm multa,
q̃ fœda,q̃ ignominiosa ab eis perpessus fuerim,quomodo mihi illu-
serint, quomodo de loco in locũ cum ignominia publica traxerint,
quomodo diffamauerint, quomodo accusauerint falso testimonio,
& omnino quantas cõtumelias, tam publicè q̃ priuatim mihi irroga
uerint.24.Corã oculis tuis sunt,neq; latere te possunt(quẽ nullum la
tet occultum)omnes aduersarii mei:tu eorum & numerum & mali-
tiam & corda habes optime cognita, neq; ignoras quo animo, & q̃
inique contra omnem iustitiam mihi aduersantur:* ego verò parat⁹
sum ad omnia quæcunq; tu permiseris, & in quantiscunq; potestatẽ
dederis eis: adeóq; non abhorreo ab his quas fero passionibus,vt e-
tiam spiritus desiderio expectauerim improperia illusionum & pas-
sionum miserias.Desiderio enim desideraui,secundum spiritus desi Ioan. 18.
derium,calicem hunc bibere,quem tu cœlestis pater dedisti mihi.25.
Et consideraui, an esset aliquis qui in tantis tribulationibus mihi o-
stenderet compassionis signũ,nec inueni: sed vniuersa turba homi-
num, odio potentum atq; principum excitata, simul omnis aduer-
sum me clamitabat,etiã tunc cum me in maxima cõspiceret miseria:
*& expectãdo cõsideraui,si fortè aliquis mihi veniret consolator,& Ioan. 19.
nõ potui quenquã aduertere, qui mihi in tantis angustiis ferret sola-
tium. Derelictus enim eram ab hominibus,& propter miseriã à me
vniuersi aufugerant.26. Quódq; omnium immanissimũ & crude-
lissimum erat,in nouissima angustia,accepta iam crucis sententia,v-
bi peruenissem ad locum supplicii,cũ misericordia erga reos vti ho-
mines solent,& ad cordis confortationem dulce præbere poculum,
crudelissimi isti & passionibus meis insatiabiles hostes,dederunt mi
hi bibere acetũ & vinum felle mixtũ, ne in tãta quidem mea miseria
vlla tacti misericordia.27. Propter hãc autem tam inauditam & im- Ioan. 19.
manem crudelitatem,quam contra me principes Iudæorũ Scribę at
que Pharisæi cum senioribus exercuerunt absq; misericordia,secun-
dum ordinẽ atq; definitam sententiã iustitiæ tuæ,grauissima vltione
punies eos pro impietate sua. Apparatus nanq; promissionũ tempo
ralium, in quas semper intentos habẽt mentis suæ oculos, erit illis in
occasionẽ mortis, tanquam laqueus quo irretiantur ad perditionẽ,
& in retributionem finalẽ atq; nouissimam, post quam non sperent
neq; expectent aliam:* item & in offendiculum,quod illos faciet a b
æterna salute cadere:quia temporalibus inhærentes promissis,cœle-
stia & sempiterna longè potiora negligent. Nam propter tempora-
lium promissionum respectum, in quas ex legalis literæ consuetudi
ne intendunt semper oculos,Christum absq; illis venientem contẽ-
pserunt,sicq; ab æterna retributione ceciderunt,& de peccato in pec
catũ male scandalizati corruerunt.28.Obscurabitur quoq; acies mẽ
tis eorum, sic vt veritatem fidei & Euangelicæ veritatis videre ne-
queant.Excæcabit enim eos odium & malitiosa inuidia,vt non attẽ
dant sermonibus veritatis,sed magis resistant,omni sua virtute: * &
semper ipsi in ima respiciẽt,quomodo solẽt qui dorso incuruato in-
cedunt.idq; vel tẽporalia semper bona respiciẽdo,vel sub põdere &
seruitute legis grauiter sudando.Ipsi nanq; qui illuminari potuerant
oculis, si veritati voluissent acquiescere magis quàm repugnare, atq;
per libertatẽ Euangelicam potuerant exonerari à legis onere,in sua
cæcitate obstinati eligẽt permanere obscurati mẽtis oculis,& dorso
incuruato sub pondere legis sudabunt.29.Effundes tu sancte pater,
super eos vindictã iræ tuæ:in abundãtia iracundiæ,iusto tuo iudicio
exercebis in eos vindictã magnã: * & indignatio tua magna,ad quã
te prouocauerũt,cõprehendet eos,puniet eos,vltionémq; de eis ac-
cipiet grauissimam .30. Loca habitationis ipsorum,tuo iudicio fient
deserta ab habitatoribus suis:& in ciuitatibus ac domibus eorũ non
erit ex eis,neq; de semine eorũ inhabitator.Eiicietur enim ipsi à ciui
tatibus domibus suis,& occupabunt alieni terrã eorum:euenietq; il
lis quod timere se simulauerãt,vt locum suum & gentem simul per-
dant:qui autem residui fuerint,captiui ducẽtur in omnes gẽtes & in
regiones exteras,absq; spe redeundi in loca sua patria.31. Quoniam
quẽ tu propter scelus populi tui ad verbera & passionẽ voluisti mit-
tere,me filiũ tuum,ipsi odio crudeli, & irrationabili ira atq; inuidia Ioan. 11.
grauissime persequuti sunt, semper cõtradicentes tam verbis quàm Lucę. 2

✱ *& super dolorē vulnerum meorū addiderūt.*

32 *Appone iniquitatē super iniquitatē eorum:*
Abac. 2. Rom. 1. ✱ *& non intrent in iustitiam tuam:*

33 *Deleantur de libro viuentium: & cum iustis non scribantur.*

34 *Ego sum pauper & dolens:*
Psal. 21. Esaię. 53. ✱ *salus tua Deus suscepit me.*

35 *Laudabo nomē Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.*

36 *Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas.*

37 *Videant pauperes, & lætentur:*
✱ *quærite Deum, & viuet anima vestra.*

38 *Quoniam exaudiuit pauperes dominus:*
✱ *& vinctos suos non despexit.*

39 *Laudent illum cæli & terra: mare & omnia reptilia in eis.*

40 *Quoniā Deus saluam faciet Sion:*
✱ *& ædificabuntur ciuitates Iudæ.*

41 *Et inhabitabūt ibi:*
✱ *& hæreditate acquirent eam:*

Ephes. 2. Rom. 8. 42 *Et semen seruorum*

factis meis: ✱ & propter insatiabile odiū quod contra me gerebant, E dolorem super dolorem addiderunt mihi: nō potuerunt satiari afflictionibus & miseriis meis: quæcunq; excogitare potuerunt, crudeliter operati sunt in me. 32. Ita & tu in vltionem appones eis iniquitatem aliam super aliam, sines illos de iniquitate ruere in iniquitatē, de peccato in peccatū cadere patieris illos: ✱ & non ingredientur in iustitiam fidei quam oppugnauerunt, quæ est vera corā te iustitia: hęrebunt enim in legali sua iustitia vsque in finē sæculi, & nolent recipere iustitiam fidei, in qua iustus saluatur & viuit. 33. Delebuntur de libro viuentiū, id est, cum iustis non inuenientur scripti in libro vitæ. De numero enim nō erunt eorū qui vitam æternā percepturi sunt, tametsi falso sibi iustitiam & sanctimoniam persuadeāt, sicq; deletos se inueniēt in nouissimo: quia vbi scriptos sese putabant, nō sese scriptos inuenient, & salutē perdent de qua securos se existimauerāt. Inueniēt autem sese in libro mortis, sub reprobatione Dei, & simul cū filiis damnationis conscriptos. 34. Ego verò secundum hanc infirmitatem passionis, ad quam me perduxit illorū malitiosa rabies, vilis F & pauperculus sum, vermis & non homo, opprobrium hominū & abiectio plebis, nouissimus virorū, vir dolorū & sciens infirmitates: ✱ scio autem & firmissime confido, ꝙ me defendet atq; suscipiet salus tua, quæ nō me derelinquet in passionibus meis, sed à morte resuscitatū saluum faciet. 35. Ac pro mea quidem liberatione & salute laudabo, mi pater, nomen tuum cum psalmis & cāticis, prædicabo & exaltabo te in laudibus & iubilo, & ego & cuncti fideles fratres mei, vniuersa quæ per meā resurrectionem & salutem ædificabitur Ecclesia. 36. Eritq; tibi hæc benedictio laudis & gratiarū actionis multo acceptior & gratior, quàm oblatio vituli nouelli ac teneri anni vnius, cui cornua iam pro ratione ætatis enasci incipiunt, & indurari vngulæ: cuiusmodi oblatio acceptissima & cōmodissima esse solet in veteribus sacrificiis. Magis enim optas & diligis sacrificium laudis, à fidelibus tuis, quàm vel electissimas & delicatissimas corpolales hostias. 37. Videant omnes humiles, mansueti, pauperes atq; fideles, quomodo me de passione liberauit pater resuscitatū: videant, quā mihi fecit G pater meus misericordiā, & quātam erga me fecerit cōmutationem: tam misere tractatum ac mortuū, ita gloriose resuscitando ad vitam: & merito lætentur in tanto Dei beneficio. Nō enim mihi passus siue mortuus fui, neq; item mihi, sed vobis omnibus ad salutem resurrexi, vt merito vos hinc gaudere deceat & lætari: ✱ in synceritate fidei & puritate vitæ quærite dominū Deum vestrum, qui vos per gratiā suam à morte redimit ad vitam, & vitā habebūt ex eo animæ vestrę. Ipse enim est, qui vitā veram & spiritualem dat omnibus in se credētibus, qua carent increduli atq; peruersi omnes. 38. Exaudiuit enim dominus pauperes & humiles fideles suos, qui multis iam sæculis pro salute generis humani ad ipsum clamare nō desierunt: & genus humanum vniuersum, quod vinctum erat atq; ligatum peccatorū vinculis, in carcere mortis, sub tyrannide principis tenebrarum, ipse nō despexit, nō neglexit, non est oblitus in finē: sed misericorditer respiciens, saluatorem misit illis in opportuno tempore: ✱ Eos etiam qui H in lymbo inferni vincti atq; capti detinebantur, quasi in vmbra mortis spiritus dilectorū suorū, non despexit neq; neglexit, sed dulci visitatione, per me filiū suū de captiuitate eduxit. 39. Laudent illum & celebrent pro tātis beneficiis humano generi exhibitis omnia quę creata sunt, cæli, terra, maria, & omnia quę in eis sunt. Dignū enim est, vt pro tāto beneficio ab omni creatura laudetur munificētissimus dominus, quoniā laudabilis est nimirū, nec laudari sufficit, q & cōdidit & reparauit oīa. 40. Quoniā dn̄s populū suū fidelē quē elegit, saluū faciet à peccatis, à dānatione mortis, atq; tyrannide diaboli: ✱ & per operationē gratiæ eius ædificabunt ciuitates Iudæ, Ecclesiæ fidelium credentiū & confitentiū nomini eius erigētur & confirmabunt, post Christi ascēsionem, prædicātibus Apostolis. 41. Et in ciuitatibus istis inhabitabunt fideles, tanquā domestici in domibus suis, tanquā conciues in ciuitatibus suis, tanquā oues in ouilibus suis: ✱ hæreditate possidebunt eas, in eis habitantes, non tanquam hospites & aduenæ, sed tanquam filii & hæredes, ciues facti sanctorum & domestici Dei. 42. Posteri quoque & nepotes fidelium patrum fidem insequentes,

A *eius poßidebit eam: & qui diligunt nomen eius inhabitabunt in ea.* vſque in finem ſæculi poſsidebunt ſanctã Eccleſiam, quaſi hæreditatem ſuam: & amatores nominis tui vſq; ad conſummationem ſæculi habitabũt in ea, tanquam in domo ſua. Nunquã enim deſtituetur inhabitatoribus fidelibus Eccleſia Dei, qui pro patribus naſci ſemper faciet filios, parentum fideliũ imitatores fideles, quos conſtituat inhabitatores & poſſeſſores domus ſuæ vſque in ſæculum. Pſal. 44.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXVIII.

VErſu 1. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſq; ad animam meam. Manifeſtũ eſt, in quatuor primis verſibus, metaphoricã eſſe loquutionem. Aſsimilat enim ſe Chriſtus in paſsionum amaritudine, mortiſq; periculo poſitus, homini cõſiſtenti in profundo aquarum: qui cum totus iam ſit immerſus, ita vt aqua ingrediatur per cunctos corporis meatus & iã interiora omnia occupet, adhuc tamen periculum patitur ex immerſione in molle & viſcoſum lutum, quod in fundo ſub pedibus eius eſt, cui continuo altius infigitur: & quanto magis ſeſe eximere laborat, tanto infigitur profundius: qui in tanto diſcrimine vitæ ſe conſpiciens, vocem eleuat, & vſque ad raucedinem quantum præualet clamat, vndiq; circunſpiciens, ſi vſquam forte videat, cuius
B poſsit inuocare auxiliũ. Qua conſiderata metaphora, facile erit verſus quatuor priores intelligere. Quod autẽ verſu ſecundo dicitur, Nõ eſt ſubſtantia, Græce eſt οὐκ ἔστι ὑπόστασις: quod verti poteſt: Nõ eſt ſubſiſtentia. Quod clarius vertit ex Hebræo Hieronymus, Non poſſum conſiſtere. Felix, Nõ eſt ſtabile. Verſu 5. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei. Hyperbolica loquutio eſt, qua ſignificatur innumerabilis & magna valde multitudo, iuxta vulgatam loquendi conſuetudinem. Poſſet tamen ſubtiliori conſideratione exponi, ſecundũ proſequutionem metaphorę in prioribus verſibus habitę, vt inimici iſti intelligantur in modum aquarum inundantium adeò excreuiſſe, vt capillos ac verticem capitis iã videantur ſupergredi: quemadmodũ deſperata penè res eſt poſtquam ſuper verticem capitis aqua aſcendit, maxime vbi limo infixus inhæſerit, ne poſsit enatare. Sed prior expoſitio ſecundũ hyperbolen, ita ſe manifeſte offert, vt vix ſecundæ huic probabilitas relicta videatur. ¶Verſu 6. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Prouerbialis & hic ſermo videtur, quo vtimur, quoties ſignificare volumus, quempiam pro facinore quod non patrauit immeritas pœnas pendere: veluti cum quis furti pœnas luit aut homicidii, vel alterius cuiuſlibet malæ rei, cum ſit à facinore alienus & innocens. Sic ſane Chriſtus dominus, tanquã latro, tanquam ſeductor, tanquam blaſphemus, tãquam ſeditionum author, tanquam rebellis Cæſari, crudeliter morte punitur, ipſe innocẽtiſsimus, & ab omni peccato alieniſsimus exiſtens. Pro alienis autem peccatis, id eſt, noſtris, punitus eſt: quẽ-
C admodum apud Eſaiam patris voce dicitur, Propter ſcelus populi mei percuſsi eum. Et rurſum ex perſona generis humani, Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit: & dominus poſuit in eo iniquitates, omnium noſtrum. Tanquam ouis ad occiſionẽ ductus eſt, &c. Poſt hunc, idem teſtatur & Petrus Apoſtolus, dicens: Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Ac rurſum, Qui peccata noſtra in corpore ſuo pertulit ſuper lignum, Quid multa? Vniuerſa tam veteris quàm noui teſtamenti ſacra pagina, non aliud figurat, non aliud loquitur, non aliud ſignat, nõ aliud clamat, quàm agnum immaculatũ pro humani generis tranſgreſsione in temporis plenitudine oblatam. ¶Verſu 7. Deus tu ſcis inſipiẽtiam meã, & delicta mea à te non ſunt abſcondita. Hunc verſum quidam ita exponunt, Deus, tu vides, quomodo vt fatuus atq; inſipiens peccator nunc reputor ab hominibus: & delicta aliena humani generis, quæ ego aſſumpſi perſoluẽda, tu cognouiſti ea. Senſus tamen quem in Elucidatione expreſsimus, magis conueniens videtur, tanquam ſi dicat Chriſtus in proteſtationem ſuæ innocentiæ, Deus tu ſcis, ſi aliquid inſipienter & inique egi, quo hanc pœnam commeruerim: neq; te latet, ſi delictum vllum habeo. Sic enim loqui ſolent homines in animi amaritudine poſiti, cum falſo accuſantur, neq; excuſantibus creditur, Nouit Deus iniquitatẽ meam Nouit Deus, ſi hoc illud ue egerim. Veluti ſi in anguſtia poſita Suſanna exclamans, dixiſſet ad Dominum, Domine tu noſti adulteriũ hoc meum, cuius me iſti ſeniores accu-
D ſant: nemo aliter intelligeret, quàm ſi dixiſſet, Deus tu noſti, ſi commiſerim adulterium de quo accuſor: tu noſti aliter rem habere, quàm contra me iſti teſtificantur. Verſu 8. Non erubeſcant in me, qui expectant te domine, domine virtutum, Si Chriſtus in paſsionibus permanſiſſet à morte detẽtus, nec per reſurrectionem fuiſſet liberatus, profecto crux eius cõfuſio & erubeſcentia diſcipulorum permanſiſſet, viſũmq; fuiſſet hominibus ſtultum & prorſus vanum, in hominem qui tam miſerè periiſſet credere, & pro Deo huiuſmodi colere, qui tam vilem mortẽ obiiſſet, ac poſt mortẽ nullum maieſtatis ſignum dediſſet. Verum cum per reſurrectionẽ fortiter mortem deuicit & glorioſe triumphauit, ſic factũ eſt, vt nequaquam erubeſcant in cruce & paſsionibus domini ſui Chriſtiani, quærentes dominũ. Imò nolunt in alio gloriari, qui perfecti ſunt, niſi in cruce domini ſui Ieſu Chriſti: neq; aliud ſe ſcire iudicant, etiã qui ſcientia non ſunt imperiti, niſi Ieſum, & hunc crucifixum: verbúnque crucis, quod increduli propter paſsionis infirmitatem ſtultitiam reputant, ipſi propter reſurrectionis potentiam, Dei virtutem confitentur. Dum ergo Chriſtus orat, non confundi, neque erubeſcere in ſe vel ſuper ſe pios & fideles: quid aliud orat, quàm in illa paſsionis humilitate nõ derelinqui, ſed potenter reſuſcitari, vt non fruſtra in ipſum ſperare liceat cunctis fidelibus? ¶Verſu 10. Propter te ſuſtinui opprobrium. Propter te, id eſt, propter tuam iuſsionem, propter tuam volũtatem, propter obedientiam meam erga te, ex qua in mundum veni. Vnde propter tuum honorẽ, propter zelum gloriæ tuæ: quoniam videlicet tuam doctrinam prædicans, offenſam tui honoris

Eſaiæ. 53. Ibidem. 1. Petr. 3. 1. Petri. 2. Galat. 6. 1. Cor. 2. 2. Cor. 11. 1. Cor. 1.

non ferens,atq; ob hoc etiam principes & sapientes increpans,veni in odium &in opprobrium ho minum:qui si loqui voluissem illis placentia,veritate relicta,etiam honore magno ab eis fuissem affectus.¶Versu 11.Extraneus factus sum fratribus meis.Quomodo Christus etiam fratribus suis fuerit extraneus,monstrat Euangelista Ioannes,septimo capite sui Euangelii, ita scribēs,Erat in proximo dies festus Iudæorum,Scenopegia.Dixerunt autem ad eum fratres eius,Transi hinc, & vade in Iudæā,vt &discipuli tui videant opera tua quę facis.Nemo quippe in occulto quid facit,& quęrit ipse.Si hæc facis,manifesta teipsum mundo. Neq; enim fratres eius credebant in eum. Fratribus etiam suis Apostolis (quos tanquam fratres habuit,fratrésq; iniuriæ immemor etiam post resurrectionem appellauit) factus fuit in passione extraneus,quando relicto eo omnes fugerunt,princeps insuper illorum trina negatione abiurauit. Filios autem matris suæ, manifestum est secundum carnem non debere intelligi. Maria enim mater ipsius, vt virgo in partu, sic & post partum inuiolata permansit,solius primogeniti sui mater benedicta:sed secundum mysticam intelligentiam,filios Synagogæ,vel filios populi sui,oportet intelligere. Vnde Paraph.Chald.sic habet, Et velut filius gentium siue alienigenarum factus sum filiis populi mei.Aut figurate filios matris suæ dicit coniunctissimos cognatione & sanguine.¶Versu 12.Zelus domus tuæ comedit me,& opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.Huius verbi (quemadmodū ex secundo capitulo Euangelii Ioannis discimus)recordati sunt Apostoli, cum Christum vidissent facto flagello de funiculis eiicere vendentes & ementes de tēplo,mensas nummulariorū euertere,æsq; illorū effundere.Recordati sunt, inquit, discipuli, quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me. Loquitur autem illo in loco de domo & templo materiali, cuius munditiam & reuerentiam magno zelo Christus ardebat,quòd locus ille patri suo fuisset deputatus ad cultum specialem. Multo verò magis zelus domus Dei spiritualis (quæ est Ecclesia sancta,ex viuis ædificata lapidibus) Christum comedit,ac totum possedit, quanto signum melius est signato, & res ipsa figura præstantior est. Templum enim illud materiale, Ecclesiæ spiritualis templi, figura fuit: quemadmodum & cultus exterior, qui in illo exhibebatur, interioris cultus, quo in spiritu seruitur Deo in Ecclesia, signum tantum & figura extitit. Merito proinde sibi metuant, ac dum tempus est miserendi prospiciant per pœnitentiam, qui domum hanc spiritualem Dei, speluncam efficiunt latronum: qui Ecclesiam sanctam suis doctrinis siue exemplis pessimis scandalizant atque defœdant. Veniet, veniet, quando non iam in flagello de funiculis, sed in romphæa sua ex vtraque parte acuta, pugnabit aduersum huiusmodi in gladio oris sui,quando non iam cathedras euertet& mensas,non æs in terram effundet,sed animas simul & corpora in ira implacabili perdet, mittétque in caminum ignis inextinguibilis. ¶Secundam autem partem huius versus, quam Paulus allegat capite decimoquinto Epistolæ ad Romanos, alii sic intelligunt, opprobria quibus tibi contemptum & vilipensionem fecerunt peccatores, ita cordi accepi,ita mihi ad ferendum grauia fuerunt,acsi illata fuissent mihi:imò magis me presserunt, atque ad tolerandum grauiora mihi fuerunt, quàm si mihi irrogata fuissent: sicq; dissimulare nolui,neque silere,quin illos pro tua gloria redarguerem.Atque ita solent homines quasi sibi factū reputare,quod aduersum illos fit, erga quos optimum affectum gerunt: vt si quis exprobrat patri, cadit hoc ipsum super filium,si recte patri afficitur:neque minus dolet hoc filio, quàm si in personam suam accepisset contumeliam,neque(si potest)feret patris contumeliam.Et hæc quidem sententia huic loco admodum conueniens est, præcedentíque particulæ, Zelus domus tuæ comedit me,valde consona,eámque solam in Elucidatione expressimus. Alii tamen malunt sic intelligere, Peccata & mala hominum,quibus exprobrant tibi,super me ceciderunt:quoniā quicquid illi peccabant,super me veniebat:meum erat dependere & pœnas luere, quoniam in me suscepi persoluenda passionibus meis quæcunq; illi contra te nequiter egissent. Alii rursum sic intelligunt, Peccata omnia quibus tibi exprobrauerunt homines,ego tanquam mea suscepi,sic tanquam propria defleui,ac pro eis dolui: tantum cor meum vulnerabant atque affligebant, acsi propria fuissent peccata, propter zelum honoris tui. Et hæc sanè ad propositū Apostoli apte quadrare videntur,qui ex hoc scripturæ loco docere conatur,Christi exemplo,firmiores fidelium non debere cæteros ob imperfectionem spernere,sed magis eorum defectus &peccata sustinere.Etenim Christus,inquit,nō sibi placuit,sed(quemadmodum scriptum est)improperia improperantium tibi,ceciderunt super me. ¶Versu 13. Et operui in ieiunio animam meam:& factum est in opprobrium mihi.Quid est in ieiunio operire animam?quomodo potest cooperiri anima,maxime autem ieiunio:Cooperire dictum videtur pro abscondere,id est,humiliare: vt sit sensus,Humiliaui in ieiunio animam meam.Et intelligitur hæc afflictio pœnitentiæ,vel propter zelum honoris Dei,vel propter illorum prauitatem ex compassione peccantium,vel potius ob vtrunque. Ad misericordem enim,horum vtrunque spectat: nimirum cum peccantes videt,vt de illorum peccato intima cordis compassione doleat, amplius tamen super Dei per peccatum inhonoratione atque contemptu cōmoueatur. Magis enim debet nos commouere Dei contemptus,quàm proximi malum,quatenus proximi ipsius est.Forsitan autem interroget hic aliquis quid sibi velit, quod hîc dicitur de ieiunio, atque in versu sequenti de cilicio.Non enim videntur ista secundum scripturam Christo recte conuenire.Nam de ieiunio Saluatoris,nihil peculiariter legimus, nisi de diebus illis quibus in deserto ieiunauit: quod sanè ieiunium pro exprobrantibus inimicis nō suscepit:quoniam nondū opprobria sustinuerat: neque factum fuit ei ieiunium illud in opprobrium,quoniam apud homines ignotum fuit.De alio autem ieiunio nihil peculiare legimus, nisi quòd aliquando (iuxta hominum necessitatem) esuriit. De cilicio verò omnino nihil tradunt scripturæ, neq; quòd ob hoc factus sit cuiquam in derisionem.

[Margin notes: Ioan. 7. — Matt. 28. — Mat. 26. — Ioan. 2. — Apoc. 2. — Matt. 13. — Rom. 15. — Math. 4.; section letters E, F, G, H]

A Hanc quæstionem breui responsione dissoluimus in enarratione Psalmi.34.pertractãtes versus.15. Psal.34.
ac.16.qui propositis non admodum sunt dissimiles.Sic enim ibi legimus,Ego autẽ,cum mihi mo-
lesti essent,induebar cilicio. Humiliabã in ieiunio animam meam. Diximus autẽ,accipi hæc posse,
vt tantum significent luctum & afflictionẽ,quibus vel Christus dominus,vel alius quilibet verè fi
delis,pro Dei honore contempto, & proximi malo affligitur.¶ Versu.24.Improperium expecta-
uit cor meum & miseriam. Præter intelligentiam quæ posita est in Elucidatione, de prompta vo-
luntate Christi patientis,exponi etiam aliter potest hoc modo, Non erat finis improperiorũ,neq;
miseriarum quibus me afficiebant inimici, sed improperiũ super improperium expectabã, & affli-
ctionem super afflictionem,ita vt continuo plura atq; maiora cor meum expectaret,sicq; afflictus
tolerantia malorum præsentium,cruciabar simul etiam cõsideratione imminentium,vt duplici a-
fflictione cruciaretur cor meum.¶ Versu.26.Et dederunt in escam meam fel,& in siti mea potaue-
runt me aceto. Ad hanc scripturam respiciebat Euangelista Ioannes,cum narrans Christi passionẽ Ioan.19.
ita scriberet,Sciens Iesus quia omnia consummata sunt,vt impleretur scriptura,dixit,Sitio,Vas er-
go erat positum aceto plenum,Illi autem spongiam plenam aceto,hyssopo circumponentes,obtu-
lerunt ori eius.Quam autem scripturarum assignare poterimus tunc euidẽtius manifestiúsq;,vel ad
sensum impletam,q̃ istam quæ modo proposita est,In siti mea potauerunt me aceto?Matthæus ve
B rò distinctè exprimit,ꝙ dabant ei bibere acetũ felle mixtum:quod cum gustasset,noluit bibere.Sed Matt.27.
quomodo dici potest,ꝙ in escam dederunt illi fel,cum dicat Matthæus,ꝙ acetum mixtum felle da
bant illi,nõ manducare,sed bibere?Forsitan ideo,quia fel crassius est quàm acetum,& per se magis
cibi q̃ potus vice esse videtur.Sed neq; opus est tam exacte verba pensitare, vbi sentẽtia manifesta
habetur.¶ Versu.27.Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum. Hanc mensam,alii interpretantur
scripturam sacram, quæ est mensa refectionis animarum : quoniam non in solo pane viuit homo,
sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Facta est autem hæc mensa Iudæis in laqueũ, quan- Deut.8.
do per infidelitatem suam,iusto Dei iudicio excæcati,literæ tantum inhærentes,perdiderunt veri- Marci.4.
tatem : & inde sibi sumere iam conantur fomenta atque alimenta sui erroris , vnde si credere vo
luissent, salutarem accepissent veritatis cognitionẽ: sicq; laqueus illis factus est scriptura sacra, quo
irretiti teneantur in infidelitate atq; peruersitate sua, donec ad retributionem finalis damnationis
perueniant.¶ Versu 31.Quoniam quem tu percussisti,persequuti sunt. Nota quod pater filium per-
cussit,non autem est persequutus.Iudæi verò non percusserunt tantum,sed etiam sunt persequuti.
percusio nanq; ad disciplinam pertinet,persequutio ad odium & crudelitatem. Cũ enim pater ad
emendationem castigat filiũ quem diligit,percutit quidem eum,sed minime persequitur.Ita & pa-
C ter cœlestis filium suum,tametsi charissimũ,percussit tamen,& disciplinã voluit esse super eum.Sic
enim per Esaiã pater cælestis de filio loquitur,Propter scelus populi mei percussi eum .Percussi(in Esaiæ.53.
quit)non persequutus sum,quoniã propter scelus non propriũ,sed alienum.Et ex persona generis
humani,eodem in loco dicitur,Disciplina pacis nostræ super eũ,hoc est,disciplina, correctio, atq; Ibidem.
punitio pro peccatis nostris debita,per quã patri reconciliari,ínq; eius gratiam redire debebamus.
super ipsum venit,super ipsum imposita fuit:quoniam voluit pater,vt ipse percuteretur,atq;(vt ita
dicam)disciplinaretur pro omnibꝰ nobis,vt nos per eius disciplinã,pacem haberemus apud patrẽ.
Impii autẽ Iudæi, quem Deꝰ percussum volebat,odio crudeli & immani crudelitate,inimicissimo Roma.5.
animo persequuti sunt:nõ quasi patris ministri, sed tanquã suæ propriæ peruersissimæ impietatis,
propria authoritate & voluntate exequutores .¶Quod autẽ sequitur, Et super dolorem vulnerũ
meorum addiderũt:pręter expositionẽ in Elucidatione positam,potest etiam sic intelligi. Addide
runt etiam ignominiã & opprobria verborum,ac gesticulationum super dolorem, quẽ ex inflictis
corporis grauissimis vulneribus patiebar. Admodũ verò festiua est collusio illa, quæ est versus sta-
tim sequentis,Appone iniquitatem super iniquitatẽ eorũ,ad partem iam antè tractatã,Super dolo
rem vulnerũ meorum addiderunt.Indicatur enim hac allusione,correspondentia pœnæ ad culpã,
tanquã si dicat,Illi sine conpassione,crudeli animo vulnera vulneribus,plagas plagis apposuerunt,
D ad vulnera quoque & passiones corporis etiã cõtumelias,& opprobria adiecerũt:tu ex aduerso in
vltionẽ appones iniquitatem super iniquitatem eorũ,sines eos de peccato ruere in peccatũ,absque
retinaculo.Iudicium enim sine misericordia debetur illis,qui non fecerũt misericordiam.Cum au Iacob.2.
tem in secunda parte versus dicitur,Et non intrent in iustitiã tuam: aduerte,signanter dictum esse,
in iustitiam tuam.Hæc enim est illa iustitia Dei,iustitia fidei,iustitia vera,quæ(vt Paulus Apost.ait) Rom.3.
per fidem est Iesu Christi,in omnes,& super omnes qui credunt in eum,quã idẽ Apostolus toties
à iustitia Iudaica siue legali distinguit,in ea potissimũ Epistola quam Romanis scripsit:apertissime
verò capitulo.10.vbi sic ait,Ignorantes enim(Iudæi)iustitiam Dei,& suam quærentes statuere,iu- Ro.10.
stitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus,ad iustitiã,omni credenti. In hanc ergo iu-
stitiam dicit nõ ingressuros illos,super quos veniet hæc diuina vltio.Cũ tamen plenitudo gentium
intrauerit,tunc & reliquiæ ex Israel(iuxta Apostoli vocẽ)introibunt in hanc iustitiã,& salue fient. Rom.11.
¶Versu.33.Deleantur de libro viuentium.Notus est ex scriptura liber vite Dei,vel Moyse dicente, Exod.31.
Si non dimittis populo hanc noxam,dele me de libro quem scripsisti.Hic liber non aliud est, quã
Dei præscientia & prædestinatio,qua electos ad salutem ab æterno vẽturos cognouit,atq;vt per- Roma.8
uenirent prædestinauit : de quo libro & iis qui in eo scripti sunt , frequens in sacra Apocalypsi ser- Ephes.1.
mo habetur.De hoc libro,si(vt fere solet)hic passus exponatur,quæstio suboritur,quomodo pos- Apoc.2.
sit deleri aliquis de libro vitæ: cũ fieri non posit,vt qui semel prædestinatus est,à prędestinatione &.21.
cadat:vtq; is,quẽ Deus ab æterno præuidit saluandum, salutem nõ consequatur. Erit autem faci-

lis solutio obiectionis, si dicamus improprie accipi in hoc loco verbũ deleri, nõ vt significet semel E
inscriptum eradi. Sic enim impossibile est, semel vere scriptũ in libro vitæ deleri: sed accipi impro-
prie, pro nõ scribi in libro, vt impios de libro viuentiũ deleri, nõ aliud sit, q̃ impios in eo nõ adscri
bi simul cum iustis. Atq; ita pars sequens, Et cũ iustis non scribantur, prioris erit explanatio: quod
in scripturis Propheticis maxime aũt in Psalmis, non est infrequens. Subtiliori verò cõsideratione
referre possumus hãc deletionẽ in generali ad ipsam gentem Iudaicam, facta consideratione ad pa
tres eorum. Ante enim Christi aduentũ, videbatur sola gens Iudaica hunc librũ occupare, quoniã
propter electionem (vt ait Apostolus) charissimi erant, & soli populus Dei peculiaris, gen⁹ electũ,
Rom.10. gens sancta, cæteris interim populis sub ira Dei cõclusis, atq; ita vt filiis mortis in mortis libro de-
Deute.7. scriptis. Post Christi autẽ passionem, & in cælos ascensionẽ, Iudæis nolentibus oblatam gratiã reci
pere, gentibus autem econtrario ambabus (quod aiunt) manibus Dei gratiã excipientibus, mirabi-
lis facta est cõmutatio: meritoq; deleta est Iudaica gens de libro vitæ, in quo patres eorum vt popu
lus dilectus scripti fuerant, fuerántq; & ipsi nõ delendi, si nõ seipsos indignos præstitissent: populus
autem nationum, in librum vitæ meruit sua crudelitate ex Dei munere inscribi. Atq; ita quidem in
generali, populi totius reprobatio designatur: nõ quidem ita, vt ex eis nemo possit salutẽ consequi
aut quasi singuli fuerint exclusi, sed quia nõ amplius tota gens illa, vt olim, in electione & peculio
Dei (vt ita loquar) permansit. Poterit tertio hic locus recte intelligi aliter, q̃ de libro vitæ Dei, vt de F
libro viuẽtium deleri à memoria hominum. Memoria enim hominum quasi eorum liber est, At-
que ita sensus erit, Deleantur de memoria hominũ, quantum ad fœlicitatem & gloriam, in qua antè
fuerunt, hoc est, ita eos fac humiles, abiectos & miseros in exilio suo, vt iam nulla sit pristinæ fœli-
citatis memoria, vt prorsus quasi nõ sint, & nullius habeantur momenti in sæculo. Atq; hanc intel
ligentiã prætendere videtur, quod habet Paraphrasis Chald. Deleantur de libro memoriæ viuorũ,
& nõ mereantur intrare in Ecclesiam iustorũ tuorum. Attamen hæc expositio, cæteris minus pro-
babilis videtur. Tametsi enim frequẽtius in scriptura inueniatur, deleri nomẽ alicuius, pro eo quod
est, perire de memoria hominum, non arbitror tamen, quod hîc dicitur, de libro deleri, vspiam
in tali significatione reperiri. ¶ Versu. 36. Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornu produ-
centem & vngulas: per vitulum nouellum, id est, magis quam vitulus nouellus cornua producens
& vngulas, hoc est, magis q̃ vitulus nouellus, cornutus, & vngulatus: ad significandũ videlicet æta-
tem sufficientẽ, & satis maturam ad offerendum. Et sub hoc intelligimus omne sacrificiũ legis ve-
teris. Gratior enim est Deo confessio laudis. q̃ veteris legis quodcunq; sacrificiũ. Alii putant addi-
tionem illam de cornubus & vngulis, ad xilipensionẽ hostiarum veterũ addi, quasi diceretur, Pla-
cebit Deo confessio laudis meę, magis q̃ vitulus cornutus & vngulatus, ac proinde irrationale ani G
mal. Laus enĩ Dei rationalis, quæ de corde & intellectu procedit, multo acceptior est Deo, quàm
creatura irrationabilis, in sacrificio. Nonnulli verò intelligunt, super vitulum nouellum, id est, de
vitulo nouello, dicentes Deo esse beneplacitum in vel de nouello, ad mysticas intelligentias recur
rentes. Quod autem priori loco dictum est, lõge videtur probabilius. ¶ Versu. 40. Quoniam De-
Psalm.2. us saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ. Quod per Sion intelligatur præsens Eccle-
Psal.47. sia, ex plurimis Psalmorum locis in prioribus fecimus manifestum. Vnde Psal. 2. dicebat filius, Ego
autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et Psal. 48. Lætetur mons Si-
on, & exultent filiæ Iudæ. Quæ tamen hîc dicuntur ædificandæ ciuitates Iudæ, eædem sunt, quæ
illo in loco dicũtur filiæ Iudæ, particulares videlicet Ecclesiæ, in quibus est cõfessio nominis Chri-
sti: quæ omnes tamen vbicunque terrarum consistant, Sion vnam habent matrem, vnam scilicet
vniuersalem Ecclesiam, quæ omnium est particularium mater. Non enim plures sponsas aut vxo-
res patitur sponsus sanguinum, quę non in vnam conueniant, & non ex vna sint matre progenitæ
& si plures recipit vxores, eas necesse est ex vna matre esse sorores.

LXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, oratio est hominis in grauibus tentationibus, siue spiritualibus, siue corporalibus positi, po- H
stulantis Dei auxilium, inimicorum (à quibus tentatur, & periculum patitur) confusionem atque cessa-
tionem, ac demum piorum de sua liberatione exultationem. Manifestum est autem, totũ penè hunc Psal
mum in Psalmo trigesimonono superius exposito esse inclusum, & huius Psalmi singulos versus in illo in-
ueniri, Quapropter, non opus est vt hoc loco singula tractentur exactius.

SEXAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus in adiutorium meum intende:*
* *domine ad adiuuandum me festina.*

2 *Confundantur, & reuereantur, qui quæ-*

DEus meus, mea omnis spes & fiducia, intẽtus esto ad au
xilium meum contra hostes meos: qui nisi tuo iuuer au
xilio, facile mihi præualuerint sua fortitudine: te autẽ
auxilium ferente, nihil quicquam poterunt, & quia vr-
get me vehementer aduersantium improbitas, neq; fati
gantur in tentando siue oppugnando, circumeuntes die ac nocte ad
perdendum me, iccirco festinato opus est: * neq; moreris quęso aut
differas amplius ferre opem periclitanti in dilatione auxilii .2. Fac
tuę virtutis auxilio confusione & erubescentia perfundãur omnes
aduersarii mei, qui tollere quęrũt animam meã, qui insidiantur vitę

A *runt animam meam.*

3 Aduertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala.

4 Auertantur statim erubescẽtes, qui dicunt mihi euge euge.

5 Exultent & lætentur in te omnes qui quærũt te:

B ** & dicant semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum.*

6 Ego verò egenus & pauper sum:

** Deus adiuua me.*

7 Adiutor meus & liberator meus es tu:

** domine ne moreris.*

meę, & in mortem cupiunt pręcipitare pauperculam animam meã: quorũ studium atq; desideriũ in hoc est, vt vitam auferant mihi inferantq; mortẽ. 3. Fac retrorsum abeant, & cõfusione atq; pudore afficiantur omnes qui moliũtur aduersum me mala, qui mihi nocere cupiunt, qui vel insidias mihi struunt vt occultè noceant, vel etiã aperto odio me oppugnant vt interficiant. 4. Fac retrorsum conuertantur cũ confusione & reuerentia, qui mihi vel insultãtes & exprobrãtes, vel de malo gaudentes atq; plaudẽtes, dicunt, euge euge, siue vah vah, si viderint aliquid mihi aduersum contingere. Hos insultatores meos, gaudẽtes de malo alieno, coge tu à cœpto desistere suę malitię proposito: fac illos suo intẽto frustrari, & quod conãtur minime cõsequi. 5. Illi verò qui te ex animo & fideli corde querũt, qui tibi placere, & tibi amicitia iungi desiderant, atq; ad hoc conantur iugiter, gaudeãt huiusmodi & lætẽtur, cum me viderint de impiorũ manib⁹ tuo auxilio liberatũ: * & qui tuam salutem diligunt, eámq; omnibus cõmunem fieri, & ad omnes pertingere gaudẽt (cuiusmodi sunt omnes verè pii) dicãt pro gratiarũ actione, semper magnificetur dominus, sit semper & in sæcula Deus noster benedict⁹, qui pios nouit de tẽtatione eripere, & cũ tẽtatione semper prouentũ facere, vt valeãt serui eius sustinere, neq; vnquam reliquit in se sperãtes. 6. Ego verò ante oculos tuos, ô domine, sum non aliud q̃ pauper & mendic⁹, ex memetipso nihil nisi miserias & infirmitatẽ habens, plenus egestate absq; omni bono, nisi tu donaueris: qui necesse habeo à te omnia mendicando & postulãdo accipere: * tu proinde, Deus piissime, qui pauperes exaudire soles, & pauperũ atq; humiliũ curã gerere singularem, adiuua me, tuum auxiliũ humiliter implorantem contra aduersarios meos. 7. Tu es quẽ ego elegi auxiliatorem meũ, & quem spero saluatorem atq; liberatorem: * ô domine, ne morã facias, ne vltra differas ferre mihi opem contra importunos hostiũ insultus, sed in tempore adueni, priusquam mihi præualeant qui oppugnant, vt tua ope liberatus, tibi gratias agam in sæcula sæculorum, Amen.

1.Co.19. Psam.9. Ibidem.

C

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXIX.

VErsu. 1. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandum me festina. Oratione ista maxime opus habent, eiusdémq; frequentissima & indeficienti replicatione qui perpetuum cum hostibus nõ desidibus aut somnolentis, sed peruigilibus vtiq; & alacribus certamen habent. Quapropter rectè Ecclesiastica institutione hic versus singulis canonicis horis præmittitur, atq; in ipso iam initio solenni voce concinitur, antequam ad Psalmos canendos, siue aliud quicquã decantandum procedatur. Primũ enim est, vt hostiũ insultũ postulemus reprimi, quo sic quietius atq; securius, Diuinis deinde laudibus possimus vacare. Sed & antiqui illi eremi apud Aegyptũ incolæ, discipulos, maxime nouitios, docebant, verbũ istud frequenti iteratione etiã in mediis occupationib⁹ & exercitiis corporalibus, ardenti affectu in Deũ velut eiaculari. Nouellis enim tyronibus Dei contra aduersarios auxilio maxime est opus. ¶ Versu. 5. Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligũt salutare tuum. Aduerbium semper in medio positum, poterit vel cum sequenti construi, hoc modo, Et dicant, semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum: vel cum præcedenti, hoc modo, Et dicant, semper magnificetur dominus, &c. Prior autem constru-D ctio magis videtur conuenire, quam & in Elucidatione solam expressimus.

LXX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste eiusdem ferè argumẽti est cum Psal. 30. in quo etiam aliquot versus priores ad verbũ ferè positi sunt, & expositi. Exercitat in eo uir iustus spem suam in domino, eum asserens suum protectorẽ munitionem atque refugium, in quo sperauerit à iuuente, ex matris utero, eundemq; multa uerborum replicatione, contra aduersariorũ insultus, ita precatur habere perpetuũ protectorẽ atq; saluatorẽ, ut ab eo nunquã, ne in ultima quidẽ senectute derelinquatur: sciẽs, quàm facile in prædã & subiectionẽ ueniret esse ratissimis hostibus, si uel ad tempus modicũ à Deo derelinqueretur suis viribus. Pollicetur autẽ pro gratiarũ actione, magnificã laudẽ & perpetuam prædicationem iustitiæ atque veritatis Dei, quam cunctis etiam post venturis generationibus promittit (iuxta quod à Deo non per humanã sapientiã edoctus fuit) facere manifestam: in conclusione tandem Psalmi versu. 22. peculiariter cõmemorans mirabilẽ Dei erga suos electos dispensationẽ, in eo quòd grauissimis illos nonnunquẽ permittit affligi tribulationibus, eosdemq; vbi placitum sibi fuerit liberatos, quasi ab inferis ad vitam reducit: qua in re, duo simul, electis suis Deus commonstrat, nẽpe infinitam suam potentiam, qua de tentatione quamtũuis maxima, & humanis viribus insuperabili, nouit suos electos eripere, simul & maximã ineffabilẽque suam misericordiã, qua nunc nec in desperatissimis & difficilibus rebus deserit in se sperantes. Propter quæ, tam fidelissimo liberatori laudem promittens, in musicis instrumentis, in lingua & labiis, ex corde depromendam, ita terminat salutarem exercitationem.

SEPTVAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 *In te domine speraui, non confundar in æternum:*

Psal.144. Psal.90. *✳ in iustitia tua libera me, & eripe me.*

2 *Inclina ad me aurem tuam: ✳ & salua me.*

3 *Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum: vt saluum me facias.*

4 *Quoniam firmamentum meum & refugium meum es tu.*

5 *Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.*

6 *Quoniã tu es patientia mea, domine:*

✳ domine spes mea à iuuentute mea.

7 *In te cõfirmatus sum ex vtero:*

✳ de ventre matris meæ tu es protector meus.

8 *In te cantatio mea semper: ✳ & tanquam prodigium factus sum multis:*

✳ & tu adiutor fortis.

9 *Repleatur os meum laude:*

✳ vt cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuam.

10 *Ne proiicias me in tempore senectutis:*

✳ cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me

IN te domine Deus meus spem meã omnẽ constitui, non me patiaris vnquã cõfundi, neq; in confusionẽ æternã venire permittas: ∗ sed propter iustitiã, veritatem, & fidelitatẽ tuã, libera me ab omni periculo & confusione, quẽadmodũ in te speraui. Exposcit enim hoc tua iustitia, quod verax es, quòd fidelis in promissionibus, vt (sicuti pollicitus es) tuo auxilio nõ destituas ĩ te sperãtes .2. Inclina Deus auditum tuũ ad precẽ meã, & dignãter attẽde orationi meæ: ∗ festina, ne tardaueris, vt eruas ac liberes animam meam de periculis, angustiis, & necessitatibus, siue spiritualibus, siue corporalibus, in quibus versor .3. Talem te mihi exhibe domine Deus, vt sis mihi defensor atq; propugnator, pariter & asylum, siue tutus refugii locus, vt ita me facias saluum ab inimicis meis: quatenus protector, pro me tua potentia contra aduersarios meos dimicans ac pugnãs, quasi asylum verò atq; tutus locus refugii, me ad te confugientem veluti abscondens, concludens, atq; diligenter custodiẽs, vt accessum ad me habere non valeant nocere parati .4. Tu enim domine es mea omnis fortitudo, & in te est robur meũ omne, per cuius propugnationẽ spero ab inimicis fieri saluus, & tu es meũ tutissimũ refugiũ, ad quem semper in omnibus periculis confugiens, spero inimicorum rabiem effugere .5. Deus meus, tota fiducia mea, salua tu me de manu peccatorũ, in quibus nullꝰ inest timor tuus, & de manu hominũ cõtra legem tuã agentium, & iniquorũ, qui ex peruersitate cordis sui absq; timore & pudore operãtur contra æquissimas leges tuas atq; pręcepta, quicquid eis fuerit collibitũ: de manu & potestate istorũ salua me, non me permittas istis venire in potestatem, vt mihi vnquam præualeant, aut me in consensum aliquando pertrahãt suæ malitiæ .6. Tu enim es patientia, sustinenti, spes & expectatio mea, propter quem ego cunctas impiorũ suasiones & propositiones abiuraui, & etiamnũ abiuro, tuam solius consolationẽ & salutẽ desiderãs atq; expectans: tu solus es quẽ sustineo, quem in perseuerantia & potentia expecto, cõsolatorẽ & saluatorem meũ: ∗ ô domine spes mea & tota fiducia fuisti ab ineunte ætate mea, ab ipsis incunabulis: statim vt cœpi ratione vti, in te spem meam constitui .7. In te ego sum firmatus, & fiducia spei velut defixus, ab eo penè tempore quo egressus sum de vtero matris meę, vsq; in ætatem istam in qua viuo: ab eo tẽpore semper in te hæsit, & ĩfixa fuit, atq; firmata fiducia spei meæ: ∗ ab eo tẽpore quo de matris meæ vtero egressus sum, te semp & habui & sensi protectorẽ atq; saluatorem, qui me pauisti à primo die egressus materni vteri, insuper à periculis plurimis & grauissimis seruasti, & in omnibus tua protectione saluũ me custodisti. 8. Tu mihi semper fuisti laudis materia, de te semper fuerunt mea cantica: & quicquid cantabã vel dicebam, tui nominis gloriã & laudem cõtinebat: ∗ & ego factus sum multis tanquã prodigium, quasi spectaculũ factus sum orbi, coniectis omniũ oculis in me, & admirãtibus velut rem supra naturã, quod de tot ac tantis malis saluus euasissem, existimantibus id (sicut nec reuera erat) humana via non fuisse possibile: H ∗ sed tu mihi fuisti validus & præpotens adiutor, qui in omnibꝰ his semper mihi adfuisti, & non es passus venire me in manus querentiũ animam meam: In te nanque, manus hostiũ etiam potẽtissimorũ & plurimorũ potui euadere, ꝗ propriis meis viribꝰ minimè potuissem. 9. Vt autem gratus tibi esse valeã pro tanta tua erga me sollicitudine peto, vt os meũ repleas laude, tu me doceas per illuminationẽ & eruditionem internã spiritus tui, quomodo te digne laudare queã: ∗ vt cantare possim magnificentiã gloriæ tuæ, & iugiter omnibus diebꝰ vitæ meæ canticis & psalmis, valeam celebrare magnitudinẽ tuam, secundũ quam per omnia verè es maximus. 10. Et postquã à puero, mei semper sollicitissimã gessisti curã, noli quæso pati, vt in ætate pleniori, aut etiã iam deficienti, à te aberrẽ, & à tua gratia excidã: ∗ qui me semper in tuo seruitio cõfortasti, cũ essem valido & vegeto corpore, ne patiaris me (quæso) à te aberrare, aut te relinquere in tempore senectutis, quando deficere incipiet virtus mea. Esset enim id prorsus abominabile, si ego (quem semper à puero tãta cura in tua seruitute custodisti) in ætate tandẽ deficienti delirare incipiens, à tua ser-

A

11 Quia dixerunt inimici mei mihi:

** & qui custodiebant*
B *animam meam, concilium fecerunt in vnum.*

12 Dicentes Deus dereliquit eum:

** persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.*

13 Deus ne elongeris à me:

C

** Deus meus in auxilium meum respice.*

14 Confundantur & deficiant detrahentes animæ meæ:

** operiantur confusione & pudore qui quærunt mala mihi.*

*15 Ego autē semper sperabo: * & adiiciam su-*
D *per omnem laudem tuā.*

*16 Os meum annunciabit iustitiam tuā: * tota die salutare tuum.*

17 Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias domini.

** domine, memorabor iustitiæ tuæ solius.*

virtute me separarē,sicq; à te & tua gratia derelinquerer : * insuper
si quādo aduenerit in anima mea temp⁹ senectutis,id est, tepor de-
uotionis,& declinatio à feruore charitatis pristinæ, ita vt contingat
aliquando refrigescere in me charitatem, sicq; ad nihilū incipiat ten-
dere vita spiritus mei (quemadmodū senectute temporali corpus fri
gescit,depereunte colore,& vita ad occasum declinat) vt tū me non
sustineas in totū frigifieri,& prorsus vitā spiritus perdere : sed si for
te,quacūq; occasione, in eiusmodi statū deuenero, tempestiuè me-
mēto mei,& reuoca ad te, atq; ad charitatis pristinę feruorē tua be-
nignitate restitue,priusquā totus frigescam, & vitā perdam fundit⁹.
11.Neq; verò immerito de futuro tēpore sollicitus,nunc oro(donec
mihi sum bene cōscius)pro iis quæ obuenire aliquādo possunt. Scio
nanq; meorū hostium,qui me ad mortē quęrunt,infatigabiles cona
tus,& propriā meā fragilitatem nō habeo incognitā . Ecce enim ad-
uersarii mei, vbi vel modicū viderit me refrigescere siue flaccescere
in tuo seruitio,mox contra me loquuntur:* & ipsi qui semper obser
uāt animā meā,nocte ac die circūeuntes, siquā tādē valeāt inuenire
aditū expugnandi, aut siqua tandem occasione possint ad nocendū
mihi pertingere,ipsi mox iunctis capitibus, concilium pariter ineūt
tractātes quomodo facilius suā de me voluntatē adimplere possint,
quomodo in mortis laqueū certius præcipitent .12. Dicunt adinui-
cem sese exhortantes,ecce iam senescere incipit,iam non qualia solet
operatur,feruor abcessit , non apparet solitæ charitatis in eo ardor:
nūc ecce opportunū tentationi tēpus est, quod tam diu quęsiuim⁹:
apparet illū iam à Deo derelictū,quo protectore hacten⁹ pręualere
nequiuim⁹ : *nūc aūt sic derelictū audacter persequamur,modo nō
cessemus ab oppugnatione.Spes enim est proposita victorię,vbi ab
auxilio se subduxit ille, per quē cōtigit huic semper victoria.Ecce iā
non habet,qui eū de manib⁹ nostris saluet,facile iā illi in virtute no-
stra præualebimus .13. Ita profecto loquūtur aduers⁹ me hostes mei
infatigabiles:si vnquā vllo signo vel indicio percipere sibi videātur,
me abs te derelictū,tuóq; destitutum auxilio:quod quia non ignoro
merito de futuro vitæ meæ tēpore sollicitus,supplex oro, ne vnquā
imperpetuū teipsum à me elōges,ne me imperpetuū derelīquas,sed
ego semper tecū in vltimā vsq; ætatē in omnib⁹,dieb⁹ vieę meę per-
maneā,& tu vicissim me nūquā deseras:* semper, ô Deus:tota mea
fiducia,ad me aspicias,nunquā benignos tuos oculos à me auertas&
in auxilium mihi opportune semper accurras.14. Ita tuo auxilio fac
cōfusione& pudore operiātur hostes mei,& cessare atq; desistere co
gantur à sua prauitate omnes qui mala loquūtur & pernitiosa cōtra
animā meā:* fac penitus erubescētia & pudore perfundātur,omnes
qui siue per īsidias siue per apertā oppugnationē quęrūt mala aduer
sum me,quicunq; cōtra me machinantur impia .15. Ego verò in tua
protectione optime securus,nunquā desinam sperare in auxilio tuo
* & pro gratitudine adiiciā super omnē laudem tuā: cōtinuo laudes
laudibus accumulabo,de die in diē ampli⁹ me exercebo in laude tua
& super omnē laudē,quam tibi cecini à pueritia mea,anteponā etiā
laudare te vsq; in ætatem nouissimā.16.Et quo alios quoque attrahā
ad tui nominis laudem,annunciabo ego,& prædicabo palam omni
bus,vbicunq; opportunū fuerit,iustitiā,sanctitatē,veritatē,& fideli-
tatem tuā:vt etiā proximos inuitē ad ponendā in te spem & fiduciā
cum te iustū,ita veracem atq; fidelem cognouerint:* iugiter omni-
bus diebus prædicabo salutem tuam,semqer expositā & paratā cun-
ctis in te sperantibus,quam nunquā pateris deesse iis qui seruiunt,&
fidunt tibi corde perfecto.17.Quoniam etsi literaturam non cogno
ui,tametsi ex literis& doctrina scholari siue humana,neq; per audi-
tum neq; per lectionē didici ea quæ ad laudem tuam faciunt,tametsi
scientia humana instructus à præceptoribus atq; doctorib⁹ minime
fuerim:ītroibo tamē ī potētias domini, ingrediar tamē ducatu spūs
tui & magisterio interiori illuminationis tuæ,vsque ad cognoscēdas
virtutes tuas & mirabilia opera potētiæ tuæ,quæ operatis in hoībus
quæ meli⁹ me docet interius tua illuminatio,q̄ omnis possit exterior
vocis aut literarū instructio:* sicq; à te edoctus,nō ab humana scien
tia,solus tuæ iustitię memor ero,semper de tua sanctitate,veritate&
fidelitate cogitare volo , semp illā ruminare memoria,semper de eā

Psal.50. 18 *Deus, docuiſti me à iuuentute mea:*
✳ & vſque nunc pronũciabo mirabilia tua.
19 *& vſq; in ſenectam & ſenium:*

✳ Deus ne derelinquas me.

20 *Donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ venturae ſt.*

21 *Potentiam tuam & iuſtitiam tuam Deus vſque in altißima quæ feciſti magnalia:*
✳ Deus quis ſimilis tibi?

22 *Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas:*

✳ & conuerſus viuificaſti me, & de abyßis terræ iterum reduxiſti.

23 *Multiplicaſti magnificentiam tuam: & conſolatus es me.*

24 *Nam & ego confitebor tibi in vaſis pſalmi, veritatem tuam Deus:* Pſal.44.

loqui:illã palam omnib⁹ annũciare & prædicare, vt ne inanis & ſine E
fructu ſit cognitio incertorũ & occultorũ ſapiẽtię tuę, quę manifeſta
ſti mihi. 18. Deus piiſsime, iaminde à puero, ex quo vti cœpi ratione,
ſemper tu me illuſtratione tua interius docuiſti, cognoſcere temetip
ſum & mirabilia opera tua, quæ ſolo humano nunq̃ didiciſſem magi
ſterio: ✳ & vſq; modo nõ ceſſo prædicare mirabilia opera potẽtiæ, ſa
pientiæ atq; bonitatis tuę, quę mihi dediſti cõſiderare & cognoſcere
etiamnũ in his prædicandis, & collaudãdis perſeuero. 19. Et vſque in
ſenectã meã iugiter perſeuerabo in prædicatione tuorũ mirabilium
etiã vſq; ad vltimũ ſeniũ, vſq; ad caniſsimos canos, & ætatẽ decrepi-
tã nõ ceſſabo à tuis laudibus: nec ætas illa ſumme imbecillis (quę ho
mines ſolet pigros ac deſides efficere, & ad ea quib⁹ in ætate minori
fuerãt oblectati, faſtidioſos reddere ac nauſeabũdos) me poterit cõ
perducere, vt ceſſem à tuis mirabilibus laudandis atq; decantãdis: ✳
tu viciſsĩ, Deus optime, me ita optima proponentẽ, me ſic tibi tuiſq;
laudibus imperpetuũ memetipſum dedicantẽ, ne vllo vnquã tempo
re derelinquas, me vnquã à te aberrare, aut à te ſeparari (vel demonũ F
vel hominũ quantumuis ex creſcẽte malitia) permittas: vt quomodo
ego tibi fidelẽ memetipſum propono famulum, ſic tu mihi te fidelẽ
perpetuo exhibeas cuſtodẽ & dominũ. 20. Non me, inquam, dereli-
quas, nec in ætate vltima, donec ego (quantũ, quidem in me erit) prę
dicẽ omnibus generationibus quæ venturæ ſunt vſq; in cõſumma-
tionẽ ſæculi, fortiſsimũ brachiũ tuũ, & omnipotentẽ virtutẽ fortitu
dinis tuæ, donec ego per meos pſalmos & cantica, tuũ nomẽ celebre
reddidero & manifeſtũ, pro generationibus omnib⁹ quæ pòſt vẽtu
rę ſunt. Ita enim ego te, donec viuã, ſemper, & vbiq; prędicare nõ de
ſinã, vt quãtũ in me fuerit, tui nominis & gloriæ memoriã in omni-
bus generationibus derelinquã. 21. Brachiũ, inquam, tuũ, id eſt, for-
tiſsimã potentiã virtutis tuę, & certiſsimã veritatẽ atq; fidelitatẽ tuę
iuſtitię: donec prædicẽ, & efferã eas vſq; ad altiſsima magnalia quę in
eis operatus es mirabilia opera tua, quæ tu pro omnibus es operatus
in maxima potẽtia & veritate, ſecundũ ſuam dignitatẽ & ſuperemi- G
nentiã digne magnificãdo, iuſtiſq; laudibus ac præconiis efferendo:
✳ ô De⁹, quis tibi Poterit ſecundũ vllum modũ aut gradũ digne cõ-
parari? Nemo profecto, neq; in cælis, neq; ĩ terris. In cõparatione e-
nim tui creatura omnis eſt tanq̃ fumus euanidus, & tanquã nihilum
reputatur corã te. Tã es maximus, tam es ſummus, tam es perfectiſsi-
mus, vt tibi nemo ſecundũ vllã rationẽ digne queat conferri. 22. Vel
in me ſolo, q̃ magnifica ſæpe, & q̃ mirabilia oſtẽdiſti opera tua. Ecce
enim interdũ me feciſti in tribulationes plurimas & maximas incide
re, pericula ſimul multa & grauia experiri feciſti me, & tua permiſsio-
ne ſuper me venerunt, adeò vt prorſus nõ viderem exitũ, deſperarẽ
penitus poſſe me euadere: ✳ verũ vbi placuiſſet ad me iterũ cõuerte-
re benignũ aſpectum vultus tui, iam pene mortuũ, & de vita deſperã
tem rurſum ad vitam tuo auxilio reſtituiſti, & quaſi de infimis terrę
quaſi de portis inferni atq; mortis reduxiſti me morti proximũ, imò
(vt dicam veri⁹) nihil à morte diſtantem. 23. Atq; in hoc ipſo multi-
plicaſti, ſiue magnificaſti gloriã magnificentię tuę, ꝙ poſt tantas mi- H
ſerias & tribulationes, in quib⁹ penitus res deſperata videbatur, ite-
rũ cõuerſus, iterúmq; ad me reſpiciẽs, liberaueris me à miſeria, & cõ
ſolatione tua lætificaueris, reddideriſq; ſecurum, vt ante. Sic enim tu
Deus, ad oſtenſionẽ tuæ magnificentiſsimæ potentiæ, nõnũquã ele
ctos tuos pateris venire ĩ grauiſsima diſcrimina, ſiue corporalia, ſiuẽ
ſpiritualia, è quibus nullus videatur exitus humana via reſiduus, vbi
ſpes omnis ſecũdũ humanũ iudicium ablata videatur: quos tamẽ ſic
in anguſtũ concluſos, & de ſeipſis penit⁹ deſperantes, potẽter ſimul
& miſericorditer, cum tibi opportunũ videtur, liberas, ab omni peri
culo faciens ſaluos, & in plena ſecuritate cõſtituens partim conſola-
tos. Idq; facis, partim vt illorũ in te ſpem probatam facias: partim vt
tuã potentiã manifeſtius euidentiúſq; cõmonſtres. 24. Itaq; & ego
viciſsim, pro tuis maximis beneficiis, dabo tibi confeſsionẽ & laudẽ
in inſtrumentis pſalmorũ, cum inſtrumentis muſicis, in quibus pſal-
mos & cantica laudis decantabo tibi, confitebor, inquam, & prędi
cabo, ô Deus, ſpeciali laude veritatem fidelitatis tuæ, quòd fidelis ſis
& verax in omnibus verbis tuis, erga eos qui in te fidunt, & qui-

A **psallā tibi in cithara*
ſanctus Iſrael.
25 *Exultabunt labia*
mea cum cātauero tibi:
** & anima mea quā*
redemiſti.
26 *Sed & lingua mea*
tota die meditabitur iu
*ſtitiam tuam: * cū cō-*
fuſi & reueriti fuerint
B *qui quærūt mala mihi.*

bus pollicitus es tuæ ſalutis auxilium: * Pſalmos & cātica laudis in ci
tharis,in ſuauiſsima qua potero melodia,& pſalteriis, aliiſq; muſicis
inſtrumētis, decātabo tibi,ô ſancte Deus pupuli tui,Deus fidelis ſer
uorum tuorum fidelium .25. Non ſolum autem exteriori corporis
motu in externis muſicis inſtrumentis tibi pſallā, ſed labia mea exul
tabunt,& magnifice geſtient, atque lætitiam monſtrabunt in lauda-
tione tua, cum tibi laudem cecinero: * maxime autem anima mea,
quam tu ſaluam feciſti ex tantis pericu lis, in tua laude oblectabitur
& exultabit. Erit enim mea in te exultatio,non exterior tantum, ſed
& in intimis cordis,ex omni virtute animæ meæ .26. Lingua quoq;
mea iugiter eloqui conabitur & prædicare iuſtitiam,veritatem atque
fidelitatem tuam, quam ſemper cuſtodis erga ſeruos tuos in te ſpe-
rantes:* cum confuſi fuerint,pudoréque ac reuerentia affecti aduer
ſarii mei, quærentes aduerſum me mala: cum horum manus euaſe-
ro, te liberante, & illi ſuo conatu fruſtrati abſceſſerint, nihil pręter
confuſionem & ignominiam reportantes.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXX.

VErſu .3. Eſto mihi in deum protectorem,& in locum munitum.In Pſalmo trigeſimo,verſus
tertius huic reſpondens pro loco munito,habet,domum refugii:& eadem ſententia eſt.Lo
cus enim bene munitus,recte domus vel habitaculum ſiue locus refugii dicitur,quoniam ta
lis eſt,ad quem pro ſecuritate poſsint homines confugere,& in quo ſaluare ſe queant.Talem autem
ſe nobis exhibet benigniſsimus dominus Deus noſter,quēadmodū Pſalmo .33. latius declarauim⁹.
¶Verſu 8.Tanquam prodigium factus ſum multis. Si de Chriſto Pſalmum hunc peculiariter expo
namus ad patrem loquente(quemadmodum quidam recte exponunt) apte hoc verbum cū illo Si-
meonis conueniret,Ecce poſitus eſt hic in ſignū,cui contradicetur.Vere enim Chriſtus multis ad- Ioan.2.
modum quaſi prodigiū factus fuit,quando ſtupebāt omnes,& mirabantur de doctrinæ efficacia,& Lucæ. 4.
operibus miraculorū,quæ ipſe palàm toti mundo exhibuit:id quod ex Euangelicę hiſtoriæ contex
tu eſt euidentiſsimum. Fuit etiam in prodigium præ miſeria, in tempore paſsionis:quando vermis
apparuit & non homo,opprobrium hominum,& abiectio plebis ita vt(iuxta Eſaiæ vaticinium)nō
eſſet ei ſpecies neq; decor. Recte tamen etiam Dauidi, vel alii cuilibet iuſtorum in Deo pleno cor- Pſal. 21.
C de à puero fidentium,competit fieri & eſſe prodigiū hominibus ſæculi huius:quandoquidem Pau- Eſaię. 53.
lus Apoſtolus,de ſe ac ſuis ſimilibus,ait,Spectaculum facti ſumus mundo,angelis,& hominibus.Pe
culiariter autem in perſona Dauid, ſtupendum erat,neq; paruum miraculum de tantis periculis,in
tam diuturna perſequutione,tam fortiſsimi aduerſarii Saulis,potuiſſe effugere,& tāto tēpore quæ- 1. Cor.4.
ſitum, regis tanti potentia non potuiſſe cōprehendi. Erat etiam prodigium,videre hominem tanta
aduerſa,tanta patientia ſufferentem, & tā longanimi ſuſtinentia in Dei ſeruitute & ſpiritus gaudio
indeſinēter perſeuerantem.Ita generaliter pleriq; iuſtorum hominū,maxime eorum qui toto cor-
de Deo fidunt,eíq; fideliſsimo animo adhærēt,tanquā prodigium ſunt hominibus huius ſæculi,dū
conſpiciuntur magna animi alacritate,cuncta mundi huius fallacia bona abiiciētes,victu tantum&
veſtitu cōtenti viuere,ſemper nihilominus tam corpore,quàm animo lætari,etiam in frigore,nudi
tate,fame,laboribus,& tribulationibus,propter Chriſtum,ſemper gaudētes,ſemper gratias agētes.
Dum hæc conſpiciūt homines ſæculi,mirantur attoniti: & quaſi pro miraculo ſtupent,prodigium
& portentū ſe videre exiſtimant:eo ꝙ ſupra naturam eſſe videatur quod cernunt. Verum hi fortē
illum adiutorem non attendunt, de quo mox ſubditur, Et tu adiutor fortis, in quo ſancti omnia ſe
poſſe cognoſcunt.¶Verſu 10. Ne proiicias me in tempore ſenectutis. Elucidatio duplicem indicat Philip.4.
intelligentiam:priorem,de ſenectute corporali:poſteriorem,de ſenectute ſpirituali. Secundum v-
D tranq; verò admodum neceſſaria eſt hæc oratio, & digna quæ fræquētiſsime à nobis replicetur, ef-
fundatúrq; ante dominum.Quia enim(iuxta Sapientis verbum)in die bonorum memores nos cō- Ecce. 11.
uenit eſſe malorū,idcirco prudentis& timorati hominis fuerit,dum ſibi teſtimonium bonū adhuc
perhibet cōſcientia,ventura tempora interdum conſiderare,& pro eis metuere,ne forte(vt eſt mū
dus plenus inquinante & ſeducente malitia) vllo vnquam vēturo tēpore contingat à via recta ſedu
ci,aut in errores,& peccati itinera abduci.Et dum hoc metuit,ſibi adhuc non male conſcius,atten- 1. Ioan.5.
ta mente &pleno cordis deſiderio dominum deprecabitur,poſtulans pro futuris temporibus,per-
petuam & indeficientem ſui in diuina ſeruitute cuſtodiam.Merito verò nos mouere debet, vt etiā
tunc cum bona ſumus conſciētia,de futuris metuamus,vt ob Salomonis ipſius horrendum exem-
plum:qui cum in ætate tenella miram oſtendiſſet cordis ſui erga Deum deuotionem, poſtmodū in
ætate grandiori,abduci permiſit cor ſuū per alienigenas mulieres,ad deos alienos. Et Dauid,quàm 3. Re. 11.
fœde,neque ſemel,lapſus fuerit poſt vitā diu bene actam,nemo ignorat.Sed&ante oculos noſtros
quantos quotidie cernimus,qui poſt pueritiam atq; adoleſcentiam,ſiue etiam virilem ætatē,in Dei
ſeruitute tranſactā,vbi ad grandiorē ætatem aſcenderint tum demum quaſi domini Dei ſui obliti,
incipiunt currere poſt deos alienos,ſectātes quæ ſunt ſæculi huius,vel diuitias,vel delicias, vel am-
bitiones,vel honores,ſiue ad alia huiuſmodi quæ habet mūdus,prorſus effuſi. Quoniam ergo mul
tos experientia quotidiana diſcimus in huiuſmodi periculū incidere,cōſultum fuerit & neceſſariū,

vt sancto timore nobisipsis metuamus, nō quidem vt de Dei auxilio desperantes, sed vt nobisipsis E
pesime fidētes, nimirū qui frequenter Deum non relicti relinquimus, non repulsi auersamur, non
Matt.6. fugati fugimus, imò reuocantem & vltro beneficiis insequentem spernimus atq; repellimus: stātem
quoq; & pulsantem ad ostium, nō intromittimus, sed foris stare cōpellimus. Merito ergo semper
solliciti oremus, dicētes, Ne proiicias nos Domine in tempore senectutis, cum defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos. Et quid aliud est, ꝙ nos saluator orare docuit, Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo? non vtiq; præterito tantum neq; tantum præsenti, sed indubie etiam futuro, aut quodcunq; posit occurrere. Secundum verò posteriorem intelligentiam (quę est mystica) notandū est, animam habere suam quandā iuuentutē, similiter & senectutem. Quando enim anima adhuc feruet & calet, per feruorē deuotionis in ea existentis, éstq; hilaris, valida, robusta & alacris, ac parata ad peragendū omnia quæ Dei sunt, tunc velut in iuuentute est posita. De qua iuuētute in alio psalmo dicitur, Introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meā. Et alibi,
Psal.102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus mea. Quando verò tepescere incipit deuotionis pristinæ feruor, & charitate refrigescente voluntas tædiū acquirit, & velut nauseam eorū quæ Dei sunt operationum: cōtra verò incipit in ea locum habere mundus, aut eorū aliquid quæ in mundo sunt, profecto senectus apprehendit animam. Pro hac autē senectute, iustum est metuere omnes eos qui firmi in
Dei amore cupiunt perstare. Cum enim huiusmodi senectus animam apprehenderit in graui periculo laborat anima, ne à Deo excidat. Nā & grauiorē tunc pugnam suscitāt spirituales aduersarii velut tempus opportunum nacti tentationis, & spē habentes consequēdæ victoriæ proper teporem & defectum quē in homine ita senescēte, callidisimi obseruatores cōsiderant. Deinde ad resistendum minor virtus est, postquā tepuit anima: & refrixit charitas, vt merito sibi homo pro huiusmodi defectionis statu debeat metuere, nisi singulari Dei respectu foueatur in bono, & custodiatur à malo. Orabimus ergo, donec in iuuētute feruemus, vt si forte aliquādo in huiusmodi senectutem venire nos contingat, nō nos ibi deserat secundū iustitiā suam Deus, non nos in deterius labi permittat, sed benigne velit aspicere collabentes, atq; ad statū pristini feruoris dignanter restituere. Si verò vt Christi vocē accipimus, quod prædictum est, intelligēda erit hæc oratio, nō quasi pro se eam Christus effuderit, qui ad senium non peruenturum se cognouit, vtpote qui in validisimo robore vitæ suæ affigendus erat crucis patibulo, sed pro corpore suo quod est Ecclesia, ne in nouisi-
Mat.24. mis diebus, in quibus (iuxta Saluatoris verbū) abūdante iniquitate refrigescet charitas, deseratur paterno auxilio, ne vnquam deficiat fides eius: quemadmodū Petro Saluator ipse dicebat. Ego pro te
Lucę.22. rogaui Petre vt non deficiat fides tua. Tunc enim in nouisimo tempore, grauisima erit Ecclesiæ & fidelium in ea existentium persequutio, qualis non fuit àprincipio, ita vt in errorē inducātur (si fieri posit) etiā electi, vt merito pro his Christus orandū duxerit. ¶ Versu 14. Cōfundantur & deficiāt G
Mat.24. detrahētes animæ meæ. Detrahere nō hîc simpliciter accipitur, vt solet, vt idē sit quod de alio malum, vel male loqui, & quasi famam bonam commaculare: sed amplius aliquid significat, videlicet calumnias loqui, & mala ac perniciosa aduersus alterum, quibus ad malum adducatur: quomodo ii quæ de innocentis morte pariter loquuntur, illi detrahūt contra quem loquuntur. Ita hoc loco accipitur ista detractio. Vnde in Græco dicitur διαβάλλοντες τὴν ψυχήν μου, id est, calumniantes animam meā, vel aduersantes animæ meæ. Et beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, aduersarii animæ meę. ¶ Versu 15. Adiiciam super omnem laudē tuam, Vel intelligitur de laude posteriore semper ad priorem adiicienda, vt sit vox proponētis semper magis laudare, & maiori laude celebrare, quomodo in Elucidatione explanauimus. Vel intelligitur comparatione ad alios Deum laudantes, vt sit sensus, Adiiciam ego laudem super omnem laudem, quam tibi alii quicunq; obtulerunt, vel quæ tibi oblata est: hoc est, ego conabor tuam laudam magnificare, & adiicere aliquid tuis laudibus, super omnes aliorum laudationes. Quidam exponunt, Adiiciam ego, & crescere faciam laudem super omnem laudem tuam: ego nitar in laudando excellere omnes laudantes. Sed priora magis quadrant proposito, & humilitati canētis. ¶ Versu. 17. Quoniā non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini, Hoc loco multum dissonat lectio Romana à nostra, quæ pro literatura habet negotiationem H
vel negotiationes. Quæ dissonantia euenisse videtur ex vicinitate duarum Græcarum dictionum, videlicet πραγματείας, & γραμματείας quarum prior à πρᾶγμα (quod significat negotium) formata, significat negociationem: posterior verò à γράμμα (quod significat literam) deriuata, literaturam sonet. Videntur itaq; Græci codices (vnde versiones Gallicana atq; Romana desumptæ sunt) in his duabus dictionibus variasse, quibusdā dictionē priorem, aliis posteriorem habentibus. Exemplaria tamen Græca, quæ nunc in manibus sunt γραμματείας habent, quod significat literaturam, iuxta quod nostra habet lectio Gallicana. Vtraq; autem lectio congruam habet intelligentiam. Nostra quidem Gallicana in Elucidatione explanata est sufficienter, nisi forte illud insuper admonendū videatur, ꝙ particula quoniam, non accipitur secundum propriam suam cōsignationem, pure causaliter, sed tantum continuatiue: acsi dicatur. Et quidē ego non cognoui literaturam, non didici, neq; scio literas, quemadmodum ii qui in scholis instruuntur per humanam sapientiam, introibo tamen absque literatura, in Dei bona gratia, in potentias Domini Dei, vt abscondita eius cognoscam. Altera autem lectio Romana hunc sensum habet, Quoniam non habui prudentiam huius sæculi, quoniam non meipsum inuolui negotiationibus, atque huiusmodi exterioribus distractionibus, quæ & mentem à diuinorum consideratione abstrahunt, & affectum ad auaritiam siue iniustitiam frequenter pertrahūt: qui (inquam) sic me ab huius mūdi tumultibus & sæcularibus negotiis expediui, amore tuæ cælestis sapientiæ, ob hoc ingrediar in potētias domini, & cætera. Qui enim à tumultibus, hui⁹

A sæculi sese segregãt, hi diuinam merentur eruditionem quemadmodum econtrario, qui semper sæculi inuoluntur distractionibus, interiorem Dei instructionem non multũ percipiunt. ¶ Versu.19. Et vsque in senectam & seniũ, Deus ne derelinquas me. In Græco diuersa habentur vocabula, pro senecta & senio. Sic enim habetur ἕως γήρας καὶ πρεσβείου: quorum prius, nempe γήρας significat simpliciter senectutem: alterum, nempe πρεσβείου, honorabile senium, vel dignitatem, siue reuerentiam senilem: quomodo etiam ex vsu communi plus aliquid sonat dignitatis vel honoris, cum presbyterum dicimus, quàm simpliciter senem. Vult ergo significare Psalmista, se laudaturum Deum vsq; ad senectutem, imò vsq; ad nouissimam caniciem, & ætatem vltimam, maxime honorabilem. Vnde ex Hebræo beatus Hieronimus ac cæteri interpretes vertunt, vsq; ad senectutem, & canos: vel caniciem. Sciendum est autem, hanc partem supradictam diuersis modis à diuersis coniungi. Quidam enim cum versu præcedenti connectunt, hoc sensu, Vsq; nunc pronunciabo mirabilia tua: neque solùm vsque nunc, sed etiam vsque in senectutem & caniciem pronunciare non desinam. Ac deinde separatim legunt, Deus ne derelinquas me, donec annunciem brachium tuum omni generationi, &c. Atq; hanc connexionem in Elucidatione, vt magis congruam sequuti sumus. Alii à principio huius nouam faciunt sententiam, secundam partem cum priore copulantes, hoc modo, Vsq; nunc pronunciabo mirabilia tua: ac deinde, Et ô Deus ne me derelinquas vsq; in senectutem & senium,
B donec annunciem: &c. Habet quidem & hæc lectio facilem sensum, sed prior & vehementior videtur, & magis commoda, vt prius proponat, ac velut polliceatur annunciare vsq; in senectam & caniciem Dei mirabilia móxque subiungat, quasi vicissitudinem postulans, vt non derelinquatur aliquando, donec, &c. In eo autem quod dicitur, Non me derelinquas, donec annunciem brachium tuum omni generationi, attende (quod & alibi nõ raro occurrit) non proprie accipi particulam donec, vt importet exclusionem, quasi re ista peracta (id est, potentia Dei omni generationi annũciata) iam cõtentus sit à Deo relinqui. Nunquam enim absolute vir iustus à Deo vult derelinqui: sed ita accipi debet, quomodo apud Matthæum de Ioseph dicitur, quòd Mariam nõ cognouit, donec peperit filium suum primogenitum. Et in Psalmo.109. Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Quo in loco, plenius huius particulæ vim à nobis expositam inuenies, si tibi libebit requirere. ¶ Versu 21. Potentiam tuam & iustitiam Deus vsque in altissima quæ fecisti magnalia. Duo isti accusatiui videntur secundum appositoriam constructionem iungi cum accusatiuo, brachium tuum, qui est in versu pręcedenti, hoc modo, Donec annunciem omni generationi quæ ventura est, brachium tuum, nempe potentiam tuam & iustitiam tuam, vt per additionem horum accusatiuorum explicetur, quodnã illud sit Dei brachium, quod vult in altissima prædicare. Siquidem hoc Dei brachium est, eius infinita potentia & iustitia,
C siue veritas, per quam operatur mirabilia, immensis laudibus ad cælum vsque efferenda. ¶ Versu 22. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas. Quemadmodum nescit dulcedinem epularum, qui famem non est expertus, neque potus refocillationem qui non antè expertus est sitim, & quemadmodũ nescit sufficientiæ rerum temporalium externam commoditatem qui non aliquando passus est earum magnam indigentiam: ita non satis agnoscerent electi magnitudinem diuini beneficii, in cõsolatione interna quam iugiter habent in cordibus suis ex spiritu Dei, si non aliquãdo dispensatione & consilio Dei permitterentur in graues incidere afflictiones, siue mentis, siue corporis: è quibus dum rursum Dei benignitate educuntur, tanto amplius iam in Dei exardescunt amorem preciosum & reputant beneficiũ diuinæ præsentiæ, quanto prius absque illo senserint grauissime periclitatos. Atq; hoc est, quod versu isto vir iustus Domino per admirationem proponit. Aduerte autẽ, cum tribulationes dicit multas & malas, non dici tribulationes malas, quomodo peccata dicuntur mala, quasi simpliciter & vere mala sit tribulatio, per quam Deo dispensante, probamur, & meliores redimur: quoniam (vt Paulus ait) tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem: spes autem non confundit. Itaque non potest tribulatio in sese considerata, simpliciter & vere dici mala: sed mala dicitur, quatenus pœnalis & afflictiua: cuiusmodi malum vulgo malum pœnæ appellamus. Quod autem in versu sequenti dicitur, de reductione ex abyssis
D terræ, secundum eum modum dicitur, quod in Psalmo.9. Qui exaltas me de portis mortis, vt annũciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion: Has enim profundissimas & maximas tribulationes, abyssis terræ comparat, vt illic portis mortis comparabat. ¶ Versu 24. Nam & ego confitebor tibi in psalmis veritatem tuam Deus. Primum aduerte, coniunctionem nam, hoc loco causalem nõ esse, sed pro continuante positam, pro autem, siue verò, ad hunc sensum, Ego verò, vel ego autem confitebor tibi, Atque ita ex Hebræo vertit Hieronymus, Ego autem confitebor tibi in vasis psalterii. Deinde, vasa intellige Hebraico more dici instrumenta, & specialiter vasa Psalmi, instrumenta illa in quibus Psalmi erant decantari soliti. Accusatiuus autem ille sequens, veritatem tuam, vel vnico contextu regitur à verbo confitebor, ad hunc sensum, Ego autem in vasis Psalmi confitebor tibi veritatem tuam, id est, ad laudem tuam prædicabo & decantabo tuam veritatem. Aut repetendo verbum, hoc modo, Ego autem dabo tibi confessionem in vasis Psalmi, confitebor scilicet, vel fatebor specialiter veritatem tuam ô Deus. In eo autem quod sequitur, Confitebor tibi in cithara, sanctus Israel, more Grecorũ, casus nominatiuus pro vocatiuo ponitur. Familiare enim est illis pro ὦ, quod est vocandi signum, ponere ὁ articulum casus nominatiui. Secundum autem Latinæ loquutionis normam, aptius diceretur, Confitebor tibi in cithara, sanctæ Israel.

Mat. 1.
Psal.109.
Roma.5.
Psalm.9.

LXXI. PSALMI ARGVMENTVM. E

IVcundißimo vaticinio hic Psalmus regis nostri Meßiæ gloriam & magnificentiã, amplitudinemq́ue regni eius describit, quasi sub typo regni Salomonis, quod cæteris omnibus augustius, quietius, magnificẽtiúsque extitit, & peculiariter regni Christi veri Salomonis typum gerit. Incipit ergo à præcatione Psalmus, postulãs Christo domino dari iudicium & iustitiæ exequutionem, ad faciendũ pro pauperibus terræ, & pro humano genere misere captiuato æquitatis iudiciũ mõtesq́ue, sanctos Apostolos, precatur suscipere pacis Euãgelium annunciandum populis, & iustitiam fidei per Apostolicam prædicationẽ super populos descẽdere. Atq; hæc, trib⁹ primis versibus. Hinc verò generis humani liberationẽ, & calũniatoris dæmonis humiliationẽ, Christi domini æternitatẽ, mirabilẽ eius descẽsum in virginis matris vterũ, iustitiæ in mundũ, pacisq́; aduentũ, describit: simul & latitudinẽ regni eius à mari vsque ad mare, & ab oriẽte, vsq; in occidentẽ, ita vt populi antè inimici & alieni à Deo veniãt ad adorandũ cũ muneribus, voluntariæ subiectos se mõstrantes eius imperio, eo ꝙ à potenti diabolo liberasset genus humanũ, cũ quo misericorditer aget, humilibus omnibus misericordiã largiturus atque salutẽ: quorum plurimos ex maximis quoque & fœdissimis peccatis ad pœnitentiã vocabit, & nihilominus in magno pretio atque honore habebit, à pristinis vitiis ad veritatẽ cõuersos. Post hoc verò à versu 15. Christi perpetuã gloriam, & mirabilẽ Euangelicæ veritatis in Ecclesia fructũ, describit: & quomodo in Christo omnes gentes sint consequuturæ benedictionẽ. Pro quibus omnibus, corde pleno exultationis, Psalmista ipsum & sanctum eius nomen optat votis omnibus benedici, & gloriosum fieri in omnia sæcula. F

SEPTVAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Psalm. 1. 1 *Deus, iudicium tuum regi da,*
✳ & iustitiam tuam filio regis.

Luc. 1.
Rom. 1. 2 *Iudicare populum tuum in iustitia & pauperes tuos in iudicio.*
Ioan. 12.

Roma. 5. 3 *Suscipiant montes pacem populo:*
✳ & colles iustitiam.

4 *Iudicabit pauperes populi:*
✳ & saluos faciet filios pauperum:

✳ & humiliabit calumniatorem.

Ioan. 12.

Ioan. 1.
Apoc. 5. 5 *Et permanebit cum sole & ante lunam, in generatione & generationem.*

Dani. 7. 6 *Descendet sicut pluuia in vellus:*

COmmitte, De⁹ pater, iudiciũ tuũ regi Mesiæ, Christo domino, quẽ vnges & constitues regẽ super Siõ mõtem sanctum tuum: trade illi potestatem facere iudicium pro populo tuo, aduersum principẽ mortis: ∗ & iustitiæ tuæ exequutionẽ cõmoda ac trade in manus Mesiæ, filii tui, ô rex regũ Deus potẽtissime: ∗ qui etiã filius erit regis Dauid, ex cuius semine secundũ carnem est nasciturus. 2. Vt iudicet ipse populũ tuũ, genus humanũ, electos tuos in iustitia: & pauperes tuos, fideles, humiles, tibi credẽtes atq; obedientes, in verò iudicio & æquitate: nimirũ vt secũdũ iustitiã & æquitatẽ suã, mũdi faciat iudiciũ, ac pro electis sentẽtiã ferat aduersus principẽ mundi huius: eo verò cõdemnato, ac foras eiecto, genus humanũ antè sub misera captiuitate oppressum, respiret iam in libertate & spe filiorũ Dei. 3. Veniat tẽpus in quo mõtes excelsi Apostoli tui atq; Apostolici viri, fidei plenitudine & primitiis spirit⁹ sublimes, à te pacẽ suscipiãt pro populo tuo, quo Euangeliũ veræ pacis à te accipiãt annũciandum toti orbi terrarũ: ∗ quo etiã Ecclesiæ omnes in altitudine fidei ad modum collium fundatæ, sub Apostolicis mõtibus, per horum prædicationẽ suscipiãt verã quę ex fide est iustitiam, non Iudæis peculiarem, sed toti orbi cõmunem. 4. Neq; verò mirũ, si tãtopere desideremus tui Mesię aduentũ. Ipse enim cũ aduenerit, iudiciũ faciet pro pauperibus populi, id est, pro humilibus simplicibus & mãsuetis, quos diabolicæ auferet potestati: ∗ filios quoq; pauperum, id est, filios hominũ qui suã egestatem, paupertatem, & nuditatem humiliter agnoscere voluerint, ipse faciet saluos de manibus inimicorum, sub quibus tyrãnide magna premebantur, liberabit eos ∗ calumniatorem autem eorum, siue oppressorem atq; etiã accusatorem diabolũ, sua virtute humiliabit. Hunc siquidem tyrannũ, qui per calumniã, & violentiã sibi nos subiecerat, debellabit, & deuincet rex pius & innocens, virtute sua: condemnatúmq; illum ac iudicatũ, foras eiiciet, atque de sui regni fastigio iniuste vsurpato deturbabit. ∗ Insuper & peccatũ, & mortem, & omne quod accusare poterat, aut ius aliquod prętendere aduersum genus humanum, ipse humiliabit, auferet, ad nihilum rediget, tanquã agnus peccatum auferẽdo, & tãquam leo mortem superando. 5. Ipse verò in regno suo absque defectu permanebit, quandiu sol iste perstabit in sua subsistentia, simul & coram luna, vel in conspectu lunæ: hoc est, cum luna, & quãdiu luna erit, in omnes generationes pòst vẽturas, in omnia sæcula sæculorũ. Nunquam enim neq; ipse, neq; regnũ eius deficiet, neq; aliquando ab alio superueniẽte superabitur, aut alteri cedet imperpetuũ: sed erit potestas eius potestas æterna, quæ nunquã auferetur, & regnũ ei⁹ regnũ stabile, quod imperpetuũ neq; deficiet, neq; commutabitur, neque deuoluetur ad regem alium. 6. Aduentus autẽ eius ad homines nequaquam erit vt cęterorum hominum, sed nouus admodũ & mirabilis, sic tamen vt priorum patrum gestis præfiguratus. Descen-

A

det ſiquidem de patris ſinu in vterum matris,ad eum modũ quo ros ſiue pluuia in vellus deſcẽdit:vt queadmodum abſq; omni nocumẽto vellus implet,& rurſum abſq; nocumẽto inde egreditur aut exprimitur:ſic & ipſe in benedictæ ſuæ genitricis vterum (per quem mũdo prodibit)abſq; vllo virginitatis nocumento , abſq; vlla virginalis clauſtri læſione,nõ viciato pudore virgineo , ſpiritus ſancti dulciſsima irroratione & efficaciſsima operatione illabetur : ac rurſum, vbi partus aduenerit,abſq; læſione itẽ egredietur,& prodibit in mundũ id quod olim per Gedeonis vellus pluuia ſuperna miraculoſe impletũ,cognouimus præfiguratum: Iudic. 6.

** & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.*

*& quẽadmodũ guttulæ pluuiales ſuper terrã ſtillantes,ingrediuntur eam & replẽt, abſque vlla tamẽ terræ diuiſione vel ſciſsione,ita & ipſe deſuper veniet(operante ſpiritu ſancto)in virgineũ vterũ, nihil illaturus violentiæ pudori virgineo, neq; virginalibus clauſtris quicquam nociturus .7.

7 Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.

B

In diebus autem aduẽtus & regni eius exorietur iuſtitia per vniuerſum orbẽ,ſimul & pax copioſa:neq; deficiẽt donec perſtabit luna, ſed in ęternum permanebunt à tẽpore aduentus eius. Aduenieẽte ſiquidẽ Chriſto, iuſti- Pſal. 75. tia vera(quę vix niſi apud pauciſsimos antè inueniebatur in toto mũdo,quãdo ſolũ in iudæa notus erat Deus , cæteris gentibus idololatriæ atq; aliis immanibus viciis miſerrime ſeruiẽtibus) Apoſtolorum prædicatione publice annunciabitur per orbẽ vniuerſum,& efficiẽtur fideles ac iuſti innumeri vera iuſtitia quæ corã Deo eſt,in fide Ieſu Chriſti: Rom.3. quã iuſtitiã neceſſario cõſequitur pax copioſa, non quidẽ illa quam mundus pacem iudicat,ſed pax vera quã mundus dare nõ poteſt,ſolus autem ſuis fidelibus eam Deus donat.atque hæc iuſtitia ſimul &pax permanebũt in populo fideli,in ſancta Eccleſia,vſq; ad Ioan.14. conſummationẽ ſæculi. Nunquã enim vel fidei iuſtitia,vel pax Chriſti ab Eccleſia in finem vſq; penitus deficiet .8.

*8 Et dominabitur à mari vſque ad mare: * & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.*

C

Dominium autem & imperium eius erit latiſsimum.Extendetur ſiquidem à mari magno, vſq; ad mare magnũ ex altera parte oppoſitũ,per omnia regna mũdi intra hoc ſpaciũ cõprehenſa:* & à flumine magno Euphratis quod in oriente eſt,vſq; ad terminos orbis terrarum:hoc eſt,ab oriente in occidentẽ,&per vniuerſum mũdum.Neq; enim iam tũc(vt olim)ſolum Iudeæ regnum Deũ ſuum reputabit,ſed cunctas gentes ſuo regno continebit.9.

*9 Coram illo procident Æthiopes: * & inimici eius terram lingent.*

Populi Æthiopum,qui longe in oriente habitãt, eius regno & imperio ſe ſubmittẽtes,venient,& adorabunt eũ procidẽtes in terrã:* & qui antè inimici fuerãt,increduli atq; inobediẽtes, iam corã ipſo in maximæ humilitatis proteſtationẽ , etiam terrã deoſculabuntur,cadẽt in facies ſuas ſuper terram, vt videantur quaſi terrã lingere, ad exhibendũ illi maximã quam poſſunt reuerentiam. Qui enim antè increduli & inimici fuerant,poſt conuerſionẽ deuotione maxima adhærebunt illi.10.

*10 Reges Tharſis & inſulæ munera offerent: * reges Arabum & Saba dona adducent.*

Reges etiam regionum &ciuitatũ opulentiſsimarũ(cuiuſmodi erat Tharſis) ſimul & inſulæ ditiſsimæ, in quibus eſt auri & cæterarũ præcioſarum rerum copia,offerẽt munera regi Meſsiæ:* reges etiã Arabiæ & Saba, locorum opulentiſsimorum dona adferẽt Chriſto domino , in proteſtationẽ ſubiectionis &deuotionis erga ipſum:quomodo ſubditi dona,munera,atq; etiã annua tributa offerũt iis quibus ſe agnoſcũt ſubiectos.11.

11 Et adorabunt eum omnes reges,omnes gentes ſeruient ei.

D

Deniq; ſeruiẽt illi omnes reges orbis terrarũ vnà cum populis ſuis:&omnes gentes libenter ſe ſubmittent eius imperio.Exeuntibus ſiquidẽ Apoſtolis in omnem terram,&verbum ſalutis prædicantibus vſq; ad extremũ orbis terrarum,fides Chriſti per omnia regna dilatata eſt,plurimiq; reges & potẽtes ad Chriſtũ ſunt conuerſi cũ ſuis populis. Pſalm.18 Omnes autẽ(etiam qui increduli & rebelles permanſerũt),patris authoritate Chriſto ſunt,etiã ſecundum humanitatem,ſubiecti:vtpote cui pater omnem dedit poteſtatẽ in cælo & in terra .12.

*12 Quia liberabit pauperem à potente: * & pauperem cui non erat adiutor.*

Idcirco autem cuncti ei libẽter ſeruiẽt,& eius ſubmittent imperio, quoniam genus humanũ,quod in magna paupertate atq; inopia premebat᷑ iugo diabolicæ ſeruitutis,ab huius potẽtis tyrãnide & crudeliſsimo imperio Matt.28. liberauit,confringẽs iugum ſeruitutis eius, & genus humanum in libertate conſtituẽs: * pauperẽ (inquã) talem liberauit,cui nullus erat præter Deũ adiutor, cui alius nemo in hac liberatione auxiliũ ferre poterat,niſi ſolus ipſe Meſsias.Neq; enim quiſquã erat hominum tã fortis,neque vlla aliarum creaturarũ, quæ hominẽ potuiſſet de manibus principis tenebrarum eripere,niſi ſol⁹ iſte Meſsias noſter : quã

Lucæ. 11. 13 *Parcet pauperi & inopi:*

✱ & animas pauperum saluas faciet.

Lucæ. 1. 14 *Ex vsuris & iniquitate redimet animas eorum:*

Matt. 9.
Math. 2.
Lucę. 19. *✱ & honorabile nomen eorum coram illo.*
Lucæ. 7.
Lucæ. 8.

Rom. 8.

15 *Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ ✱ & adorabunt de*
Ioan. 4. *ipso semper, tota die benedicent ei.*

16 *Erit firmamentum in terra in summis mõtium:*

✱ superextolletur super Libanum fructus eius:

✱ & florebũt de ciuitate sicut fœnum terræ.

17 *Sit nomen eius benedictum in sæcula:*

✱ ante solem permanet nomen eius.

Ioan. 1. 18 *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ:*

✱ omnes gentes magnificabunt eum.

19 *Benedictus dominus Deus Israel, qui facis mirabilia solus.*

20 *Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum.*

aduenieus in hunc mundum, fortem armatũ diabolum, suum atriũ E
custodiẽtem, fortior ipse superueniens alligauit, sicq; vasa captiuita-
tis illi diripuit .13. Neq; verò cum iam suæ ditioni subiecerit genus
humanũ,& à diaboli manu eripuerit,ipse crudeliter aget cum popu-
lo suo,aut tyrannidẽ in eos exercebit:sed mãsuete aget cum omnibꝰ
pauperibus,& humilibus qui suam paupertatem & inopiã in humi-
litate voluerint cõfiteri:gratiose cũ illis aget,debita relaxando,&bo
norum omnium abundantiã eis misericorditer largiendo , ita vt illis
nihil desit: * animas pauperum atq; humilium faciet saluas ab omni
malo&peccato,à morte,à dioboli potestate,in vitã æternam,super-
bos tamẽ,& eos qui se diuites existimãt, relicturus in sua miseria va-
cuos à salute.14. Horum autem pauperum & humilium animas ple-
rasq; liberabit ex peccatis patẽtibus & manifestis,velut ab vsura& a-
liis variis vitiis. Ex sordibus enim peccatorum , per pœnitentiã plu-
rimos perducet ad iustitiam : quemadmodũ telonarium Matthæũ,
& publicanum Zachæum,peccatricẽmq; illam famosam,atque con-
similes , Siquidẽ nõ veniet vocare iustos,sed peccatores ad pœnitẽ- F
tiam:* & postquã illos iustos fecerit per pœnitentiam ad se cõuerti,
nõ eos habebit quasi vilia mancipia,non cõtemnet, non paruipẽdet
eos,quẽadmodum solent homines cõtemnere eos quos de captiui-
tate emerunt : sed erit nomẽ eorum honorabile coram illo,erũt ipsi
sic conuersi Christo admodũ chari &specialiter dilecti,& erũt apud
eũ magno & honorabili loco,erũt in bona æstimatione,&in multo
precio in cõspectu eius.Siquidem vt filios habiturus est eos,atq; vt
fratres & cohæredes,suæque mensæ conuiuas,& sui regni cõsortes.
15 .Et viuet ipse in æternum,virebitq; in flore regni sui,& offerẽtur
ei huius mundi præciosissima quæq; , nimirũ aurum Arabiæ nobi-
lissimũ,&quicquid est electum,illi tanquam summo & supremo om
nium domino offeretur:* & adorabũt ipsum omni tẽpore cultores
eius,in spiritu & veritate : iugiter illi dabunt laudẽ &confessionẽ in
sempiternum.16. Eritq; tum tẽporis,regnante Messia,super terram
firmamentũ,solidũmq; sustentamentũ Euãgelicæ doctrinæ &spiri-
tualis gratiæ,in summis montiũ,in altissimis mõtibus,quos Messias G
illuminabit ad eum modũ quo sol corporalis illuminare solet verti-
ces montiũ : id est,in summis illis viris sanctis Apostolis,eorũmq; ve
ris ex Deo successoribus,quorũ mẽtes suæ illustrationis radio illumi
nabit,vt sufficiãt toti orbi illuminãdo & erudiẽdo. In his erit solidi-
tas salutaris doctrinæ,super quã firmi& immobiles stare debebũt o-
mnes fideles,&in qua cõfirmabũtur,atq; solidabũtur,vt nõ deficiãt:
* huius autẽ salutaris firmamẽti fructus quẽ proferet, maximus erit,
& superexcrescet , atq; superefferetur quasi super altitudinẽ Libani,
altior Libano fructꝰ erit quẽ proferet. Maxime enim fructificabit in
fidelibꝰ verbũ Dei,&mirabiliter magnificabitur atq; exaltabitur:ne-
que poterit tã electas & excelsas cedros proferre Libanus,q̃ montes
isti sublimẽ proferent fructũ, verbo Euãgelii: * & ex fœcunditate e-
ius efflorebũt in fide & virtutibꝰ fideles plurimi de ciuitate,de popu
lo Dei in Ecclesia sancta,quẽadmodũ virescit gramẽ super terrã:* In
tãta quoq; multitudine(vt ita loquamur) exurgent &reuiuiscent per
fidẽ,qui antè non erant per infidelitatem:quomodo gramen è terra, H
infinita multitudine exoritur,& in vitã cõsurgit,de terra .17. Nomẽ
huius gloriosi regis nostri Messiæ , sit benedictũ,atq; laudetur in o-
mnia sæcula:* neque enim recens ipse est Deus, neque esse tum pri-
mũ incipiet,cum in mundũ saluator nobis aduenerit : sed in princi-
pio erat apud Deũ,ab æterno erat apud patrẽ, Deus in Deo, Dei fi-
lius antequã sol aut luna aut cælum aut vlla creatura fuisset condita.
18. Et cõsequẽtur in ipso benedictionem optimam hæreditatis cæle
stis,vitæ æternæ,omnes populi gentium: absq; personarũ acceptio-
ne, per eum accipiẽt salutem omnes quicunq; in ipsum crediderint:
* & pro tanto tàmq; vniuersali,mundo toti allato beneficio,omnes
populi glorificabunt & laudabunt eum in sæcula .19. Benedicatur,
laudetur,glorificetur Dominus Deus populi sui fidelis,qui solus Di
uina sua omnipotentia facit opera vere miranda, qui pro electo po-
pulo suo,sicut ab æterno præordinauit,ita in tempore perfecit incõ
prehẽsibilia salutis opera .20. Et nomen gloriæ eius plenum maiesta
te & reuerentia, omnibus tremendum atq; adorandum, sit benedi-

A ** & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat fiat.*

ctum in sæcula:* & replebitur maiestate atque magnificentia gloriæ eius vniuersus orbis terrarum, & omnes habitantes in eo: ita fiat, ita fiat: ita cupimus euenire, votis omnibus ista impleri optamus: quãdo quidem hic est totius nostri desiderii finis, tota est summa salutis nostræ, quam desideramus, quam expectauerunt omnes patres nostri, & nos totis viribus concupiscimus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXI.

Dicendum priore loco occurrit, quid sibi velit quod in titulo huic Psalmo, præter aliorũ cõsuetudinẽ præmittitur, In Salomonẽ: in fine verò Psalmi ascribitur, Defecerũt laudes siue hymni Dauid filii Iesse, aut(vt ex Hebræo vertit Hieronymus) Cõpletæ sunt orationes Dauid filii Iesse. Quantũ quidẽ ad prius attinet, de titulo in Salomonẽ, videtur Dauid pater hunc Psalmũ cõposuisse, futurum prosperum statum regni Salomonis filii sui Prophetico spiritu præuidẽs, atq; etiam (quod maioris erat illuminationis) venturum Christi regnum, eiúsq; magnificentiã, spiritu sancto illustrãte præcognoscẽs. Contemplabatur enim in regno Salomonis regnũ Christi, tãquã in signo signatũ, tanquam in typo veritatem, atque in vmbra imaginẽ: queadmodum reuera
B
nõ aliud regnũ Salomonis fuit, quã vmbra & typus regni veri illius regis pacifici, quem Esaias principẽ pacis appellauit. In Salomonẽ ergo typicũ & figurale regnũ eius, hic Psalmus minus principaliter respicit: & videtur nõnulla eorum quę in hoc Psalmo dicuntur, in hunc Salomonem cõpetere cuiusmodi est illud versu septimo, Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Itẽ de muneribus à gẽtibus & regibus opulẽtis allatis. In verum autẽ Salomonem (qui est Christus Iesus) & in ęternum regnum eius, primario atq; finaliter tẽdunt quę in hoc Psalmo dicuntur omnia. Neq; cũ veritate fieri potest, vt tẽporali Salomoni omnia huius Psalmi applicentur. Quomodo enim verũ erit de Salomone priore illo typico, quod quinto versu dicitur, Et permanebit cũ sole: & ante lunã in generatione & generationẽ? Nõnne mortuus est ipse, sicut omnes patres eius? Itẽ quod versu. 7. dicitur, Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, cum adiectione, donec auferatur luna, quomodo verum est? Nõnne simul cum ipso pax interiit, cum statim sub Roboan eius filio se separarẽt decem tribus à domo Dauid, sequẽtes Hieroboam? Imo viuẽte adhuc Salomone, pax eius tẽporalis non minimũ conturbata est, Suscitauit enim illi dominus in senectute per mulieres alienigenas deprauato, atq; in idololatriã pertracto, aduersarios plures: Adad videlicet Idumęũ, de semine regio, & Razon filiũ Eliada, ac Hieroboan Euphratæũ filiũ Nabat. Quomodo ergo permansit pacis abũdãtia sub Salomone, donec auferetur luna? Rursum & illa quæ dicuntur versu. 17. & . 18. Ante solẽ permanet nomẽ eius, vel (vt ex Hebræo vertit Hieronymus) vltra solẽ permanet nomẽ eius, Et benedicẽtur in ipso omnes tribus terræ, quomodo nõ manifestissime ad Christũ pertinẽt in quo (vt Apostolus ait) benedictio data est omnibus gẽtibus? Recte ergo in Salomonem hic Psalmus inscribitur, sed principaliter in verum Salomonẽ, Messiam dominũ. Beatus vero Hieronymus ex Hebræo nõ vertit, in Salomonem, sed simpliciter, Salomoni, quomodo in aliis psalmis pręponi solet Dauidi. Quãobrem arbitrantur nõnulli hũc Psalmum à Salomone fuisse cõpositũ pro seipso deprecãte, & de seipso vaticinante, simul & de gloria, Messiæ, cuius intellexit suũ regnũ esse typum & figuram. Nihil tamen obest, quin illud, Salomoni, ita accipiamus, vt valeat in Salomonẽ, vel de Salomone, vel pro Salomone. Neque ob hoc necessarium fuerit fateri, ipsum Salomonẽ esse Psalmi authorẽ. Quantum verò ad id quod post huius Psalmi finem subiicitur, Defecerunt Psalmi vel hymni Dauid filii Iesse, manifestum est, non hoc ita debere accipi, quasi nulli omnino Psalmi post hũc secundũ ordinẽ positi sint attribuẽdi Dauidi, Siquidẽ apertũ est, multos adhuc Psalmos in sequẽtibus poni, quos nemo negare poterit esse Dauidis: cuiusmodi est Psalmus. 109. quẽ in Euãgelio Christus dominus affirmat esse Dauidis: cum apud Matthæum Pharisæis loquẽs, ait, Nõnne Dauid in spiritu vocat Christũ dominũ, dicens, Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos, scabellum pedum tuorũ? Non ergo ita hæc clausula accipiẽda est, quasi inter Psalmos Dauid hic vltimus sit: sed quia (iuxta quorundã sententiã) aliquot post sequuturi, ipsius Dauid non sunt. Plures enim eorũ qui sequuntur, inscribuntur ipsi Asaph, neq; id quidẽ simul cũ nomine Dauid, vt in aliis quibusdã, vt cũ diceretur, Psalmus Dauid, in finẽ, pro filiis Core, vel absque nomine Dauidis, In finẽ pro filiis Core, sed simpliciter absq; additamẽto, Psalmus Asaph: quos sane Psalmos ita inscriptos alieno nomine arbitrantur quidã nõ esse Dauidis: atq; ideo dictum hîc esse, quòd defecerunt laudes Dauid, quoniã aliquot sequẽtes cõtinuo ordine illius nõ sint. Alii verò, & nostro iudicio rectius ita accipiunt, quòd materia huius Psalmi, finis sit quẽ in omnibus suis Psalmis Dauid cõcupierat. Omniũ enim Psalmorum ipsius finis erat Messias, & regnũ eius: queadmodũ Paulus Apostolus ait, Finis legis Christus, ad iustitiam omni credẽti. In hoc ergo Psalmo defecerunt Psalmi Dauid, quoniã totã summam Psalmorum hic aperte complexus fuerat, & finẽ omnium proposuerat, apertissime & gloriosissime descripto rege Messia, & regno eius. Omnes enĩ Psalmi Dauidis, hoc vnico quasi complentur, absoluuntur, finiuntur. Tendũt enim ad Christũ hîc clarissime descriptum, secundũ ea, propter quæ expectabatur. Atq; ad hanc sententiam, aliquanto aptius quadraret, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Completi sunt, vel finiti sunt hymni Dauid quoniã totã plenitudinem & finem iam enarrauerat. Atque hanc sentẽtiam in annotatione, Felix

Marginal notes: Esaiæ. 9. — 3. Re. 11. — Ibidem. — Galat. 3. — Psa. 109. — Ro. 10. — C — D

ita exponit, Quomodo (inquit) finitæ sunt orationes Dauid, si corporis redemptionem, non autem animæ, dum hæc diceret, præuidebat? videbat enim venturum Messiam, redempturúmque omnes animas, atque eiecturum dæmonem extra hunc orbem, & ianuam cælorũ aperturum, cuius orationes nil aliud postulabant. Hæc Felix. Forsitan verò etiam sic responderi posset, Psalmum hunc vltimum fuisse eorum quos Dauid composuit, tametsi secundum ordinem localem non inueniatur vltimus: ita confectus senio dauid hunc cecinisse dicatur in diebus nouissimæ senectutis, & forte filio suo Salomone iam in regnum introducto: quemadmodum legimus primo cap. 3. lib. E

3.Reg.1. Regum, vt tunc intelligatur hanc habuisse reuelationem: partim quidẽ de pace & gloria regni filii sui, iam in regnum introducti, potissimum verò de futuro rege Messia & glorioso regno eius. Quod autem secundo loco dictum est, ampliorem habet certitudinem, vel certe verisimilitudinẽ. ¶ Versu. 1. Deus iudicium tuum regi da. & iustitiam tuam filio regis. Idem est, qui rex vocatur, & qui regis filius, siue Salomonem typicum, siue Salomonem verum spectemus. Nam prior Dauidis regis filius & in regno successor fuit, Christus verò dominus, patris sui regis æterni fili⁹, & rex ipse fuit. Vnde in Apocalypsi Ioannes in eius fœmore scriptum legit, Rex Regum, & dominus dominantium. Sic enim rex est & regis filius, quomodo & Deus est & Dei filius, Dominus & domini filius. Et insuper filius regis Dauid quatenus (iuxta Apostolum) de semine Dauid secundum carnẽ factus est. ¶ Versu. 3. Suscipiant montes pacem populo. Montes, Apostolos & Apostolicos viros intelleximus, quorum cacumina & montes sua illustratione primum Deus illuminat, vt deinde lumen ad alios humiliores fundant: quemadmodum sol cum exoritur, primum sui luminis radios in vertices montium effundit, à quibus mox in colles & valles resilit suscepti luminis splendor. Ita sane montes isti pacem susceperunt à Christo, qui illis prædicãdum dedit Euangelium pacis, sed nõ sibi tantum susceperunt (quãquam sibi primum, ipso dicente, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: &, In me pacem habebitis) verumetiam vniuerso orbi. Atque hoc est quod non simpliciter dicitur, Suscipiant montes pacem: sed adiicitur, ipsi populo, Nam populo casus datiui est, secundum acquisitionis vim, rectus à verbo suscipiant: quoniam vtilitas significatur toti populo. Id quod etiam angelus dominicæ natiuitatis nocte pastoribus apparens, suo beato nuntio prædicauit dicẽs, Euangelizo vobis gaudiũm magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie saluator. Colles autẽ recte Ecclesias intelligimus, Apostolica prædicatione fundatas, altas quidem & sublimes fide suscepta ab Apostolis, qui tamẽ vt mõtes supereminẽt, præcellentia authoritatis & dignitatis, tanquã Ecclesiarum post Christum progenitores & capita, quomodo mõtes subiacẽtib⁹ collibus præeminent. ¶ Versu. 4. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem. De iudicio pauperũ, plurib⁹ in locis prophetauit Esaias: nominatim capitulo vndecimo, vbi sic ait, Iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Quod autẽ sequitur, Et percutiet terrã virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: illi respõdet quod in præsenti loco mox subditur, Et humiliabit calumniatorem. Et cap. 14. sic habet, Pascentur primogeniti pauperũ (sancti videlicet Apostoli, primitias spiritus habẽtes, & quasi inter cęteros Christi fideles primogeniti) & pauperes fiducialiter requiescent, cæteri videlicet omnes priorũ prædicatione fideles facti, De calumniatore autem subditur, Et ĩterire faciam in fame radicem tuã, & reliquias tuas interficiam, Licet autẽ calumniatorẽ peculiariter exposuerimus diabolum (Nemo siquidem generi humano tam calumniator & malignator est) potest tamẽ etiam ad omnes impios extẽdi, quales fuere potentes atq; sapiẽtes sæculi: quos humiliabit Deus, quando iuxta verbũ Prophetæ, perdet sapiẽtiam sapientum, & prudentiam prudẽtum reprobabit: & quãdo potentes (vt Sapiens ait) potenter tormẽta patientur. Verũ hi, vt membra in corpore, siue sub capite, facile in diabolo comprehenduntur. ¶ Versu. 5. Et permanebit cum sole, & ante lunam, in generatione & generationẽ. Græce est συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ, id est (vt ita dicam) compermanebit soli, hoc est, simul manebit cum sole. Quod secundum literam intellectum de sole corporali, significat æternitatem & indeficientiam regis Messiæ. Illud verò, ante lunam, in Elucidatione exposuim⁹, in cõspectu lunæ, vel corã luna, vel dũ perseuerabit luna, quẽadmodũ ex Hebræo vertit Felix. Quod si præpositio acciperetur, vt nota prioritatis & præexistẽtiæ Christi ante lunã, significaretur Christi à parte priori æternitas: sicut eandẽ à parte posteriori, per illam priorem particulam permanebit cũ sole, dixim⁹ significari: esset enim hic sensus, Permanebit Messias cum sole, quẽadmadum & fuit ante lunã, atq; omnem creaturam, ab æterno à patre secundũ diuinitatẽ procedens. Et huic sensui magis fauere videtur Græca lectio quę habet πρὸ τῆς σελήνης, id est, ante lunã: nõ, in conspectu lunæ. Nam in cõspectu apud Græcos dici solet ἐνώπιον vel ἔμπροσθεν vel ἐν προσώπῳ, quorũ nullũ hic habetur sed simplex prępositio significans ante: nisi etiã ipsam accipiamus improprie, pro coram. Sic enim idem esset, quod in conspectu lunæ. Alii verò prædictum versum exponunt secundũ mysticã intelligentiã, Permanebit Christus, humiliato calumniatore & superato diabolo, cum patre suo in dextra eius residẽs. Ipse autẽ est verus sol, perpetuum splendorẽ de se diffundens, radium videlicet consubstantialẽ, qui est filius: & ardorem, qui est spiritus sanctus. Permanebit quoque ante lunã .i. ante Ecclesiam, tãquam caput, rector & viuificator ipsius: quẽadmodũ Paul⁹ ad Ephesios scribit, quod ipsum Deus pater caput dederit super omnem Ecclesiam, quę est corpus eius. ¶ Versu. 6. Descendet sicut pluuia in vell⁹. De humanatione Christi intra virgineum vterum, In Elucidatione hic versus expositus est, De vellere autẽ cum dicit, videtur ad illud Gedeonis vellus nõ absq; mysterio respexisse, quod in futuræ signũ victoriæ primum quidẽ rore impletum fuit, tota terra per circuitũ manente arida: sed deĩde cõuerso ordine, tota terra per circuitũ fuit humectata, solo vellere in sua

Marginal notes: Apo.19. Roma.1. Ioan.14. Ioan.16. Lucæ.2. Esaię.11. Esaię.14. Rom.8. 1.Cor.1. Sapie.6. Ephes.1. Iudit.6. — Section letters: F, G, H

A siccitate permanente. In quo, per mysteriũ intelligunt quidã, id quod multopost in aduentu Christi impletũ fuit, quando primum in virginis vterum descẽdẽs, atq; ita mundo prodiens, ad solos Iudęos venit, eisq; salutis verbum prædicauit, cæteris per orbẽ nationibus in ariditate relictis, quàndo dicebat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierũt, domus Israel. Et apostolis præcipiebat, ne in viam gentium abirẽt. Postmodũ verò, vbi ascendisset in cælum, descendit secundo per spiritus sui missionem, in modum guttularum stillãtium super terram, per infusionẽ gratiæ suæ in corda fidelium, ac tum quidẽ omnis terrarũ orbis pluuiæ huius salutaris factus est particeps, sola Iudæa remanẽte arida, & obstinata in incredulitate sua. Nostræ autẽ expositioni in elucidatione positæ, de descẽsu Christi in vterũ virginis, aperte suffragatur dulcissima antiphona illa, quæ in die sacræ circõcisionis suauissime canitur, Quãdo natus es ineffabiliter ex virgine, tunc impletę sunt scripturę: sicut pluuia in vellus descẽdisti, vt saluũ faceres genus humanum, te laudamus Deus noster. ¶ Versu 7. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, donec auferatur luna. Quomodo in diebus Messiæ orta sit iustitia, nemini incognitum est, & in Elucidatione satis aperte monstratur. De pacis autẽ abũdãtia, forte quis dubitet, ex eo quod Saluator ipse ait ĩ Euãgelio, Nolite arbitrari, quia pacẽ venerim mittere in terrã, Nõ enim veni pacẽ mittere, sed gladiũ. Sed manifestum est, aliã esse pacem quæ abundanter in diebus Messiæ exorta est, ab ea quã idem se dicit auferre. Hæc enim tẽporalis est, & pax mũdi. Illa verò pax est cordis, pax cælestis, pax Dei. Inter quam duplicem pacem, manifestam ponit distinctionẽ Saluator, cum in cœna nouissima ait iamiam relinquẽdis discipulis atq; in eis posteris omnibus per eos credituris. Pacẽ (inquit) relinquo vobis, pacem meam do vobis. Nõ quomodo mundus dat, ego do vobis. Et iterũ, Hæc loquutus sum vobis, vt in me pacẽ habeatis. In mundo pressurã habebitis, sed cõfidite, ego vici mundũ. Hæc autem est pax bona, de qua Paulus loquitur, dicens, Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras, in Christo Iesu. Et Propheta alius, Non est pax impiis, dicit dominus. Licet autem verũ sit, fuisse in tẽpore natiuitatis Christi abundantiam pacis tempotalis, orbe toto sub imperio Octauiani Augusti à præliorum strepitu quiescente, manifestum est tamen in textu de hoc non fieri sermonẽ: nisi fortè aliquo modo, quatenus pax ista temporalis in qua nascebatur Christus, signũ erat veræ pacis, quam ipse afferebat mundo. De tẽporali autẽ pace principaliter non fieri mentionem, est manifestum, primũ, quia pax illa in diebus Christi non est exorta, sed annis aliquot ante Christi aduentũ cœperat. Incœpit enim circa finẽ imperii Iulii Cęsaris, post quem in pace multa regnauit Octauian⁹ August⁹, cuius anno decimo octauo nat⁹ est Christus. Deinde, neq; stabilis ista pax fuit neq; perdurat donec auferatur luna: quandoquidẽ paulo post Christi mortem pax illa temporalis grauissime turbari cœpit Euidens ergo & certum est, de pace altera vera, fieri sermonem. Et rectè quidẽ, de hac pace loquẽs præmittit iustitiam, bono ordine demum subiungẽs pacem, Orietur (inquit) in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: vt hoc ordine, quasi radicẽ insinuet veræ pacis, quę nimirum est iustitia. Quẽadmodum enim nemini impio pax ista esse potest, ita profecto nõ potest eadẽ non esse homini cuilibet iusto. Cõsequitur enim iustitiam. Vnde & Paulus Apostolus in exordio epistolarum penè omnium hoc deprehenditur obseruasse, vt discipulis gratiam & pacme ante omnia fuerit precatus: iuxta prædictum ordinem semper gratiam præmittens, per quam est homini à Deo sua iustitia, ac deinde pacem subnectẽs. Hanc autẽ iustitiam & abundantiã pacis, in electis & in Ecclesia sancta permansurã vsq; in finẽ sæculi, nemo verè fidelis dubitat, nec in illa quidẽ vltima & grauissima Antichristi persequutione, quæ nec ipsa pacẽ à Deo relictã firmatis fidelibus poterit eripere, quàtumuis mundus omnia miscuerit inauditis tumultibus. ¶ Sed quærat aliquis, quid sibi vult quod dicitur, Donec auferatur luna? An luna aliquãdo auferetur? Imo potius inæternum perstitura creditur, neq; aliquãdo auferenda. Sed intelligendũ est hoc secũdũm eum statum in quo nũc est, mutabili videlicet & imperfecto lumine. Nũc enim donec seruit homini, varium habet & instabile lumẽ, nunc plena, nunc dimidia, nunc crescẽs, nunc decrescẽs, nunc hac parte tantũ, nunc illa tantũ lumen à sole suscipiẽs, iuxta quod variis modis soli obiicitur: interdũ verò penitus luminis eclypsim siue defectum patiens. In resurrectione autẽ & cõsummatione sæculi, quando cessabit homini ministrare, quasi pro mercede laboris accipiet nouam gloriã, & in meli⁹ reformabitur, ab omni motu & instabilitate Dei voluntate liberãda. Ac tunc quidẽ auferetur, non secundũ subsistẽtiam, sed secundum inperfectionẽ: quomodo cælum & terra (iuxta Saluatoris verba) transibũt, nõ secundum substantiam, sed secũdũ qualitatẽ: quoniam ad statum perfectiorem redigentur. Erit enim tũc luna tota plene illuminata à sole ex omnibus partibusidq; lumine multo lucidiore: & suã hanc plenitudinẽ ita seruabit absq; mutatione imperpetuũ. De cuiusmodi luna in alio Psalmo dicitur, Sicut luna perfecta inæternũ. Donec ergo auferatur luna, id est, vsq; in sæculi cõsummationem, quãdo secũdum prędictum modum auferetur mutabilis luna. Aut intelligatur secũdum negationẽ dictum esse, donec auferatur luna: quia nunquã est auferẽda, & ideo imperpetuum est pax illa permãsura. Quẽadmodũ si quis dicat, Non excidẽt sancti Dei à gloria, donec deficiat ipse De⁹, non aliud sibi hęc volet oratio, quàm sanctos nnnquã priuãdos gloria, vt Deus nunqam deficiet à sua subsistẽtia. ¶ Versu. 8. Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, In Elucidatione generaliter exposuimus, à mari vsque ad mare oppositum, ad significandum vniuersale dominiũ Christi super omnẽ terrã intra terminos istos cõtentã: quod aliqui specialius exponunt, à mari Indico vsq; ad Gaditanum, Hæc enim sibi ex opposito sunt. Alii intelligũt à mari rubro vsq; ad mare Palestinæ. Alii dicũt, à mari salso vsq; ad mare magnum. Atque

Marginal notes: Matt. 15. Matt. 10. — Ibidem. — Ion. 14. Ioan. 16. — Phili. 4. — Esai. 48. Esaię. 57. — Esai. 48. & 57. — Lucæ. 1. — Psal. 88.

Section letters: B (at "pacem quæ abundanter"), C (at "grauissime turbari"), D (at "nis eclypsim").

ita solum intelligũt hac prima parte versus totam terrã Iudæorum, quę his terminis comprehenditur. In altera autẽ parte, scilicet à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum, intelligunt totã terram gẽtium, à flumine scilicet Euphratis, vsq; ad terminos orbis. Quanquam hoc flumen, alii Iordanẽ intelligunt, alii Nilum. In omnibus autẽ his conueniẽtia est, quod significatur vniuersalitas dominii Christi, qui morte deuicta, etiã secũdum humanitatẽ factus est dominator super omnem terrã Iudæorũ pariter & gentiũ. Paraph. Chald. sic habet, Et dominabitur ab angulo maris magni & Euphrate vsq; ad fines terræ. Quod nostræ expositioni in Elucidatione positæ aptè quadrat. ¶ Versu. 15. Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper. Difficultatẽ nonnullam facit additio particulæ huius, de ipso: quam in Elucidatione visi sumus præterire. Simplicissimũ erit, si improprio loquendi modo accipiatur, Adorabunt de ipso, pro adorabunt ipsum. Alii verò sic intelligũt, De ipso auro Arabię adorabunt semper, quia cum illo adorabũt, vel in oblatione pretiosi muneris adorabũt. Nõ enim adorabũt vacui, cum adorabũt dominũ: neq; de nihilo, vel sine vllo munere adorabunt, sed cum pretioso munere, siue corporali, siue potius spirituali. Nam cordis deuotio, & pia erga Deum affectio, aurum est longe optimũ, de quo Deus vult adorari. Alii probabilius arbitrantur, relatiuum ipso referre Christũ dominũ, hoc modo, Et viuet Messias, & adorabũt

Ioan. 4. de ipso rege Messia semper, Dicunt autẽ fideles adorare de ipso semper, vel quia ab eo habẽt quod Deũ adorare sciunt in spiritu & veritate. Ipse enim nos & orare & adorare docuit, & debito cultu Deum venerari, suóq; exẽplo nos hac in re informauit. Vnde & forma orationis dominicæ, quę in

Matt. 6. Lucæ. 11. ore est omniũ fidelium, de ipsius est magisterio: quẽadmodum sacra testãtur Matthęi & Lucę Euãgelia, Propter quod, in Missæ sanctissimo sacrificio, orationem hãc Deo prolaturus Sacerdos, pręmittit, dicẽs: Præceptis salutaribus moniti, & Diuina institutione formati, audem⁹ dicere. Vel quia

Rom. 8. ipse dat, vt oremus. Siquidem fides, & quicquid ex fide operamur, illius sunt dona. Ipse quoq; spiritus qui postulat pro nobis gemitibus inerrabilib⁹, ipsius est donum. Vel de ipso, quia per ipsum. Vnde quoties patrem cæleste accedimus, adorãdi gratia, per ipsum accedimus. Nã (vt Paulus Apo-

Ephes. 2. stolus ait) per ipsum habemus accessum ad patrẽ. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Orabũt de eo iugiter. Quod sic potest ĩtelligi, Fideles iugiter de eo adorabunt, vt possint ipsius esse, & ipsi incorporari, ipsúmque semper & habere & tenere, & in eo permanere. Ad eãdem sententiã reduci potest, quod vertunt alii, Orabunt pro eo. Alii dicunt orari de Christo, vel pro Christo, cum pro ipsius mẽbris qui sunt fideles, aut corpore quod est Ecclesia, fit oratio. Sunt qui vertunt, Orabunt per eũ

Ioan. 15. & 16, iugiter: quod faciũt fideles, dum per Christum patri suplicant, iuxta illud, Si quid petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Alii, Orabũt coram eo, vel ante eum iugiter. Et hoc manifestũ est. Ex omnibus his eligat quisq;, quod sibi maxime arridebit. Nã in Elucidatione nullius horum meminimus. ¶ Versu. 16. Erit firmamẽtum in terra, in summis montium. Firmamentum istud Elucida-

Titum. 1. Psa. 104. Psal. 103. tio dicit soliditatem Euangelicæ doctrinæ, quæ firmissima fundatissima atq; certissima est, nimirũ à prima veritate (quæ mentiri non potest) deriuata. Potest etiam accipi firmamentũ pro pane, quomodo in Psalmo dicitur, Et omne firmamentum panis contriuit: eo quòd panis (iuxta alteri⁹ Psalmi sententiam) confirmat cor hominis. Atq; ita per firmamentum istud panis, intelligimus panem verbi Dei, idem videlicet quod suprà per firmamentũ. Euangelica nãq; doctrina verbũ Dei est, & panis animarum, quo reficiuntur, nutriuntur, confirmantur, atq; solidantur in bono corda fideliũ. De hoc autẽ versu annotationem notabilẽ require in annotationibus ex Hebręo. Itẽ & circa versum sequentem, Ante solem permanet nomen eius.

LXXII. PSALMI *ARGVMENTVM.*

Psalmus iste argumentum habet satis conueniẽs cum Psalmo trigesimo sexto, cuius initiũ est, noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatẽ. Vterque enim multa loquitur de prosperitate impiorum & aduersitate bonorũ in sæculo præsenti: econtrario verò de fœlicitate bonorum & miseria malorũ in sæculo venturo, vbi mirabiliter commutabuntur omnia. In hoc tamẽ est differentia, quod in Psalmo illo, Propheta in sua persona loquens, quasi perfectus, nõ ipse cõqueritur, sed imperfectos in via Dei (quos prosperitas impiorũ forsitan commouere posset) alloquens, eosdem contrà tentationem huiusmodi confirmat: per varias comparationes ostendens & demonstrans, prosperitatis illorũ non durabilem statũ: cõtra verò, bonorum fœlicitatem æternã. In hoc autẽ, quasi infirmorum & querulantium personam suscipiens, zelantium ratiocinationes & querelas ipse proponit, donec tandẽ circiter finem Psalmi, ad personam propriam rediens, sapienter murmurationẽ & tentationem infirmorũ, Perfectionis responso, ex sua sentẽtia dissoluit. Nõ enim arbitrandũ est, Psalmistã in sua propria persona murmurationes eiusmodi, quales in hoc Psalmo apparent proferre: sed tandẽ velut ratiocinando obiicit, ex aliena sententia, vt postmodum ex propria dissoluat quẽadmodũ facere solent, qui quæstiones disputabiles tractant. In hoc ergo Psalmo, proposita initio firma conclusione, de bonitate Dei erga suos electos, mox imperfectorũ personã assumens, hanc propositam conclusionẽ multis versibus impugnat: quorum omniũ in hoc summa est, quòd impii in hoc mundo florere, dominari, & absque vlla aduersitate in cunctis vidẽtur prospere agere: dũ pii interim variis tribulationibus diuexãtur. id quod cũ Dei erga res humanas prouidentia, non satis videtur secundum humanum tenue iudiciũ consistere. Et hæc quidem vsque ad versum decimũquintum. Vbi rursum ad oppositam partem pro veritate argumẽtans, prædictas ratiocinationes imperfectorum elidit: absurdum reputans, si vniuersa natio electorũ cõdemnetur, & velut stulta ac vana iudicetur: quod sanè incõueniẽs statim consequitur eũ qui se frustra & vane Deo seruire dixerit, eo quod tẽporalia mala sustinet. Est enim hoc omnibus electis commune, vt per sequutionem patiãtur

A *pro iustitia:& in hoc est eorũ gloria. Deinde, cõsiderare volens & perquirere hæc Dei occulta iudicia, videt se in sua consideratione deficere, nec posse huius occulti diuini consilii secretum cõprehendere, donec ad sanctuarium Dei tandẽ pertingat, vbi nouissima tam iustorum quàm impiorum cõsiderans, intelliget mirabili dispositione factũ esse, vt impii in hoc sæculo bona, iusti verò mala reciperent. Vbi versibus duobus, impiorum damnationẽ & à pristina fœlicitate deiectionẽ describens, ac velut seipsum pro murmuratione & æmulatione ex imperfectorum forma assumpta increpans, amodo vt iumentũ absque ratione existens, & suo domino absque iudicio in cunctis obediens, domino se submittit, vt eius manu deducatur, & in finem gloriosum tãdem perducatur. Post hæc verò totus supra se raptus, & quasi in extasi positus, qui hactenus quasi conqueri visus fuit, ex alienæ personæ insipientia, propria iam sapientia totus in Deum transit, illum solum desidrans & præter illum aliud nihil siue in cælo siue in terra expectãs: cui (mortis interitu comminato desertoribus) bonum iudicat, & decernit perpetuo adhærere, & spem totam in eo firmare, laudesque eius palàm omnibus celebrare, Sic qui per Psalmi decursum, quasi insipiens loqui visus fuerat, ad primi versus cõclusionem rediẽs, sapientissima conclusione Psalmum finit, vt vix inueniatur Psalmus alius, qui tam ardenti charitatis flamma abrumpitur magis quàm finitur.*

SEPTVAGESIMI SECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

B

*1 Quàm bonus Israel Deus: * his qui recto sunt corde.*

2 Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei.

3 Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.

C

4 Quia non est respectus morti eorum:

** & firmamentum in plaga eorum.*

D

5 In labore hominum non sunt:

** & cum hominibus non flagellabuntur.*

6 Ideo tenuit eos superbia:

** operti sunt iniquitate & impietate sua.*

VEre bon⁹, suauis, dulcis, benignus, misericors, & beneficus est dominus Deus noster erga Israel populum suum erga, fideles atq; electos suos: * erga eos nimirum qui sunt recto corde, qui sunt verus Israel Rom.9. secundum spiritum, qui affectu syncero & puro corde super omnia Deo placere, & ipsius voluntatẽ implere satagunt, cunctas autem errorum & vitiorum tortuosas vias & curuitates studiose declinant. 2. Attamen euenit nonnunquam hoc mihi, secundum sensus imperfectum iudicium iudicare volenti, vt penè à via recta mouerẽtur pedes mei, vt penè sese effunderẽt gressus mei ad recedendum à domino, & ambulandum vias peccatorum cõtigit aliquando, vt vacillare inciperẽ quantum ad inferiorem partem animæ, secundũ carnis affectum, ac hæsitare, vellémne in via angusta permanere iustitię, aut in spaciosam impiorũ abscedere. 3. Causa autẽ huius hæsitationis mihi vt sic imperfecto erat, ex eo quòd videns homines huius sæculi impios Deũ non timẽtes, pacem temporalem habere, & omnibus bonis in hoc mũdo affluere, nihílq; aduersum habere, sed epulari, deliciari, & pro libito omnia agere, zelo cõmotus fui aduersum illos, intra memetipsum super hoc turbat⁹ fui, velut indignans de eorum fœlicitate & pace tẽporali: cũ ego in Dei seruitute, plurima mihi aduersa conspicerẽ euenire: atq; ita commotus, secũdũ sensuale iudicium, quodãmodo trahebar desiderio ęmulandi illorũ vias, vt simili fruerer fœlicitate. 4. Quoniam quidẽ non habent respectũ siue consideratione in diem nouissimũ mortis suæ, nõ recogitant de mortis exitu, nõ respiciũt, neq; ante oculos ponũt finem exitus sui, quẽadmodum faciunt studẽtes iustitiæ: atq; ita absque omni metu & timore liberè faciũt quicquid fuerit collibitũ sensui, & sine timore deliciis perfruuntur, quantũ valuerint: * & nõ est firmamentũ, non est stabilitas in afflictione siue aduersitate eorũ: & siquid aliquando illis occurrat afflictionis, non est stabilitas mali illius, statim possunt depellere suis diuitiis, sua potentia, sua malitia, siue astutia, mox sciunt quomodo se liberent & expediãt ab afflictione. 1.Tim.3. Act.14. 5. In laboribus & molestiis quales perpeti solent homines iusti, non inueniuntur, sed extra omnem laborem & molestiam in quiete atq; delitiis otiose vitã degunt: * neq; flagella aduersitatum & tribulationũ sustinẽt, quẽadmodum cæteri homines piè volentes in Deo viuere, quos oportet per multas tribulationes transire, & persequutionum flagella frequenter tolerare. Tam enim sunt feroces isti hui⁹ sæculi impii homines, tam sunt timore Dei postposito furibundi, vt nemo illis audeat sese opponere, nemo illos audeat cõtingere, vt omnibus sunt formidini, sicq; nemo illis quicquã audeat mali ĩferre: cũ e contrario boni & pii passim opprimãtur, derideantur, decipiantur & variis modis affligantur à malis. 6. Et quoniã sic in perpetua prosperitate vidẽt se vitam ducere, nihílque sibi aduersum obuenire ob hoc superbia intumescunt & efferuntur intra sese, volúntq; omnib⁹ se præponere: * circundederunt se, & quasi vestimẽto operuerũt se iniquitate & impietate suã: quasi pro lorica induerũt, & pro armis assumpserũt sibi iniquitatẽ & impietatẽ suã. Est enim impiorum ini

7 Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum:

✳ transierunt in affectum cordis.

8 Cogitauerunt & loquuti sunt nequitiam:
✳ iniquitatem in excelso loquuti sunt.

9 Posuerunt in cælum os suum:
✳ & lingua eorũ trãsiuit in terra.

10 Ideo conuertetur populus meus hic:

✳ & dies pleni inuenientur in eis.

11 Et dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?

Iob.22. *12 Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias.*

13 Et dixi, ergo sine causa iustificaui cor meũ:
✳ & laui inter innocentes manus meas.

14 Et fui flagellatus tota die:

quitas, quasi pro munimẽto illis, dum propter ferocitatẽ nemo illis E
audet resistere, & ipsi propter carentiã timoris Dei quidlibet aliis au
dẽt inferre, neq; Deum timentes, neque hominem. 7. Iniquitas quã
ipsi operãtur, prodit in opꝰ exteriꝰ, quasi ex adipe & pinguedine, ex
crassa & impinguata in corde eorũ malitia: foris operantur malum,
quasi ex delectatione & proposito peccãtes, & in peccatis dulcedinẽ
atq; delectationem captantes: * eo tandem pertingunt, vt quicquid
desiderare possint, aut corde cõcipere siue proponere, id audeãt ope
re patrare, nulla habita ratione, siue virtutis siue honestatis: solis suis
affectibus seruiũt, his tantũ obsequũtur, nihil cõsiderãtes aliud quic-
quid corde cõcipiunt, quicquid mẽte disponunt, audacter patrantes
8. In cordibus iugiter versant nequitiam & malitiã, nouis adinuẽtio-
nibus apud sese ingeniose ac solicite exquirẽtes, quomodo iustis no-
cere valeant: eandémq; vt concipiunt corde, ita efferunt ore, cũ sui
similibus de huiusmodi sedulo pertractãtes in suis cõciliabulis: * ne-
que verò cõtra homines proximos suos tantum loquuntur iniquita F
tẽ, sed etiam in cælũ extendũt linguas suas, blasphemiam & impieta
tẽ cõtra Deũ loqui nõ formidãtes, eo quòd nec homines, nec deũ ti
meãt. 9. Audent aduersus cæli habitatorẽ opponere os suũ: & in san
ctitatẽ eius tremendã non verẽtur soluere impias linguas suas, impie
ac infideliter de Deo loquẽtes, aut aduersus deũ, si quid nõ iuxta illo
rũ animũ cõtingit, blasphemãtes: * & queadmodũ cõtra Deũ male
loquũtur in cælo residentẽ, sic multo facilius linguã suã laxant in ha
bitãtes super terrã, vt aduersus illos iniquitatẽ loquãtur, mẽdacia, ca
lumnias, detractiones, cõuicia, fraudes, hísq; maiora. Qui enim Deũ
cęli potentissimũ non metuũt, vt in illũ audeãt aperire ora impudẽ-
tia: quomodo nõ imbecilles proximos, quibus sunt potentia sæculi
superiores, audebũt impias soluere linguas? 10. Propter ista populus
piꝰ (de quorũ numero & ego esse cupio, atq; ob hoc me illis cõnume
ro) hic cõuertetur: ĩ hac cõsideratione sistet gradũ, & quasi vacillare
incipiet, & quodãmodo moueri à proposito iustitiæ: in harũ scilicet
rerũ cõsideratione sistunt gradũ, quasi cũ admiratione, tantã impio- G
rũ fœlicitatẽ fixius cõtemplãtes, & velut cum quadã dubitatione hę-
sitãtes, num in via iustitię pergere debeãt, an illis sese velint assimila-
re: * & cũ se cõuertet populꝰ pius, aliud etiã considerat quod grauat
afflictionẽ nempe ꝙ dies pleni ĩueniũtur in impiis, & impiorũ pro-
speritate ꝙ vidẽt impios vitam lõgam in sua prosperitate ducere, &
vsq; in multã senectã viuere, nihílq; aduersum perpeti. Quod quidẽ
mirum in modum prædictã aggrauat piorũ tentationem. 11. Et dixe
rũt intra sese, hanc tãtam fœlicitatẽ malorũ considerãtes boni velut
in vacillatione & quodã scãdalo positi, apud sese ratiocinantes ac si-
bi obiiciẽtes, Quomodo fieri potest aut credi, vt Deꝰ scientiã habeat
earum rerũ quæ hîc aguntur in terris? & quomodo potest esse apud
Deum, qui in excelso habitat, cognitio harum rerũ quæ hîc in terris
agũtur? Quomodo nõ magis videtur, Deũ res nostras vel ignorare,
vel nõ curare? Quomodo nõ magis videtur ipse circa cæli perambu
lare cardines, nec nostra cõsiderare? Nõ enim secũdũ humanam æ-
stimationẽ videtur verisimile, Deũ ista sic permissurũ, si eiꝰ sese pro- H
uidentia ad nos vsq; extẽderet. 12. Quomodo enim eius prouidentia
hoc pateretur, vt impii homines huius sæculi abundent, & diuitias
possideãt, omnibúsque diuitiis, deliciis, & quibuslibet tẽporariis bo
nis affluãt, piis interim in egestate & paupertate multa vitam degẽti
bus? Nónne si mundũ regit, & humana curat Dei prouidẽtia, æquũ
magis videt & rationabile, vt seruos suos nutriat, eisq; bona sua tri
buat, quàm alienis & perfidis cõtẽptoribus? Quomodo ergo cũ hac
impiorũ prosperitate, & bonorũ aduersitate, stat Dei erga res huma
nas prouidẽtia? 13 Et dixi, horũ assumpta persona, in hac æmulatio-
ne, tẽtatione, atq; argumẽtatione progrediẽs, Si bonis male est, & ma
lis ecõtrario bene, vanus ergo & stultꝰ ego sum, qui studui cor meũ
iustũ exhibere corã Deo, & in iustitia ac sanctitate vitã ducere mala
cuncta fugiendo: & bona sedulo operãdo: idq; magno labore & stu
dio: * itémque frustra conuersationem meam institui apud iustos
& innocentes, illis me assimilando, illísque me iungendo, & impi-
orum prauam societatem fugiendo. 14. Frustra etiam & absq; vti
litate iugiter afflictiones & flagella pertuli, partim quidem quæ

A ab aliis illata, ꝓpter iustitiã patienter sustinui, partim verò quæ amo-
re iustitiæ ad propriæ carnis dominationẽ, & malarum affectionũ re
presionẽ ipse suscepi, canstigans corpus meũ, & in seruitutem redi- 1.Cor.9.

** & castigatio mea in matutinis.*

gẽs, ne à iustitia reprobus efficerer: * & frustra meipsum primo dilu-
culo ante solis exortũ examinaui, diiudicaui, argui, reprehendi & ca-
stigaui: vane vtiq; & frustra egissem, sic diiudicando meipsum, & cor
ripiẽdo per rigidam examinationem, cunctas operationes vitæ meę,
próq; commissis malis meipsum puniendo & affligendo per pœnitẽ
tiam, quoties errata deprehendissem: hæc, inquam, & similia, quibus
sese occupant homnes iusti, frustra & absq; vtilitate videbor fecisse.
Nã si boni recipiunt mala, econtrario verò mali bona: quomodo nõ
maiori vtilitate vacassem iniquitati, & impiis fuissem assimilatus, vi-
xissémq; in delitiis, absq; omni timore & castigatione? Nã si quidem

15 Si, dicebam, narrabo sic:

bona recepissem, cum iustitiæ multo labore & afflictione inseruiens
accipiam mala. 15. Cum verò ista sic mecũ animo voluerẽ, ex altera
parte intra memetipsum, velut prędictis cogitationibus & ratiocina
B tionibus respondens, dicebã, Si sic narrauero, si ita dixero, vt iã antè
ex imperfectorum murmurantiũ consuetudine, velut cõquerendo
de Dei iudiciis obieci, si eiusmodi ex corde meo ꝓtulero, si talia ex

** ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.*

animi sententia pronũciauero: * ecce incõueniens offert se ex altera
parte, maximũ, nimirũ talib⁹ dictis reprobat, & velut cõdẽnatur vni-
uersa generatio filiorũ Dei: ecce qui talib⁹ quærimoniis ex animi sen
tentia vtitur, hoc ipso vniuersum populum electorũ Dei despicit, &
velut stultum ac vanè agentem iudicat & condemnat. Cũ enim om-
nes qui piè volunt viuere Deo, persequutionem patiantur, & mala 2. Thi. 3.
in præsenti multa suscipiãt, per quæ illos oportet in regnum Dei in- Actu. 14.
trare, in patientia possidentes animas suas, & gloriãtes in tribulatio- Lucę. 21.
nibus, atq; in huius mundi malis gaudentes: nónne manifeste vt stul Roma. 5.
tos & vanè ista ferentes damnat & reprobat electos, qui se frustra pu
tauerit aut dixerit seruire Deo, eo ꝙ in præsenti mala recipiat? Est
enim hoc illi cõmune cũ omnib⁹ electis Dei. Absurdissimũ autẽ fue

16 Existimabam vt cognoscerem:

rit, totam filiorũ Dei nationem reprobare. 16. Itaq; inter vtrunque
C velut hæsitabundus consistens, habui consiliũ, vt ista Dei iudicia dili
genter conspicerẽ: & sperabam diligenti cõsideratione posse assequi
intelligentiã huius rei, quid videlicet sibi vellet, & quãobrẽ ita Deus

** hoc labor est ante me.*

disponeret, vt in hoc sæculo mali bona recipiãt, boni verò ex oppo
sito mala, cum id minime videatur secundũ humanam rationẽ cõue
nire: * sed cum ad inuestigandũ hæc Dei iudicia apponerẽ conside-
rationẽ, inueni difficillimũ hoc esse, & nimis laboriosum, nec homi-
ni possibile, altitudinem diuitiarum sapientię & scientiæ Dei, & incõ
prehensibilia eius iudicia inuestigabiléstq; vias cõprehendere, aut sen

17 Donec intrem in sanctuarium Dei:

sum mentémue domini cognoscere. 17. Est quidẽ hoc admodũ diffi
cile, imò impossibile mihi, vsq; dum hac carne fragili & obscura gra Rom. 11.
uabor, neq; pertingere ad eiusmodi cognitionẽ potero, donec à cor
poreis his sensibus & corporali crassitie liber, ingrediar in sanctuariũ
domini, in conspectu tuæ diuinitatis, vt te facie ad faciẽ contuear, il-
licq; in te quasi in speculo lucidissimo, omnium rationes cõspiciam.

*D * & intelligam in nouissimis eorum.*

Tunc enim facillimum cuncta erit videre, quæ nunc difficillimũ fo- 1.Cor. 13.
ret cognoscere: * ac tunc intelligam, vt videam nouissima impiorũ,
cum mihi demonstrabitur æterna eorũ mors & perditio, cõtra verò
vita & gloria sempiterna iustorum. Nam tunc quidem cũ nouissima
illorum viderimus, nõ mirabimur, si eos quos tanta támq; diuturna
(nimirũ infinita & æterna) tormenta manebant, omniũ pręscia æter
na sapiẽtia permiserit in hoc sæculo tẽporalibus modicũ florere de-
litiis: quemadmodũ neq; ex aduerso mirũ videbitur, si eos quos im-
mensis & sempiternis bonis destinauit, voluerit tẽporalibus nũc ad
tempus modicum affligi malis, vt per mala hæc trãsitoria pararẽtur

18 Veruntamen propter dolos posuisti eis:

ad bona perpetua. 18. Quanquam autẽ iuxta supradictas ratiocina-
tiones, sub imperfectorum persona ita fuerim querulat⁹, illud tamẽ
de impiorũ nouissimis certissimo cognoui, ꝙ propter dolos & frau
des & innumera eorũ mala quæ operãtur in hoc sæculo, iam illis re
posuisti apud te tormẽta & supplicia ęterna, quæ tu nunc illis seruas,

** deiecisti eos, dum alleuarentur.*

& quę illis es redditurus in tẽpore suo, digna operibus malis pessima
præmia: * & hoc scio, ꝙ dum maxime eleuati & exaltati fuerint, ab il
la sua gloria deiicientur & demergentur in profundũ baratri, de sum

Psalm.9. 19 *Quomodo facti sunt*
Apoc.8. *in desolationem:*
✳ subito defecerunt, pe
rierunt propter iniqui-
tatem suam.
20 *Velut somnium sur*
gentium:

✳ domine in ciuitate
tua imaginem ipsorum
ad nihilum rediges.

21 *Quia inflammatũ*
est cor meum, & renes
mei commutati sunt:

✳ & ego ad nihilum re
dactus sum, & nesciui.

22 *Vt iumẽtum factus*
sum apud te:

✳ & ego semper tecũ.

23 *Tenuisti manum*
dexteram meam:

✳ & in voluntate tua
deduxisti me:
✳ & cum gloria susce
Matt.25. *pisti me.*

ma gloria ad infirmam miseriã, de nimis gaudiis ad importabilia sup E
plicia, & quasi in ipsa sua exaltatione decident in profundum. Tãtò
enim erit casus grauior, quantò in altiori gradu splendidius florebãt.
19. Quàm mirabili cõmutatione, quàm miserè proiicientur in deua-
stationẽ, destructionem, desolationẽ, & perditionem æternã: ✳ quo
modo defecerũt subito, & repente ad nihilũ redacti sunt, perierunt,
quasi cũ sonitu, impetu magno ꝓstrati in dãnationẽ: quomodo si la
pis molaris magno impetu ꝓiiciatur in profundũ maris: idq; ꝓpter
suã iniquitatẽ, mercedẽ accipiẽtes suis condignã operibus. Nec enim
talia opera pessima, melior alia merces decebat. 20. Ad modũ som-
nii quod dũ expergiscitur homo, aufugit & perit, ita euanuerũt subi
to tanquã si non fuissent: ✳ Ita quoq; per mortem defecit, & aufugit
ab eis omnis fœlicitas eorũ. Nam vt euigilans à somno eorũ quę per
somnium imaginabatur, nihil inuenit ita esse, vt per somniũ appare-
bat: & quemadmodũ pauper aliquis fœlici somnio illusus, diuitiis &
delitiis plusquã regiis abundare sese imaginatus, vbi euigilauerit, nõ-
dum se inuenit, vt antè, nihilq; eorum verũ esse cõperit, quibus antè F
per somniũ gloriabatur: ✳ ita tu domine, in ciuitate tua cælesti, in su-
perna beatorum societate, illorum fœlicitatem tantũ imaginariã &
vmbratilem ad nihilum rediges, annihilabis, nihil esse demõstrabis,
facies vt manifeste appareat, nihil eos veræ fœlicitatis habuisse, quẽ-
admodũ sibi dum viuerent dulciter, somniãdo persuaserant. Peribit
enim per mortẽ ab eis omnis imaginaria fœlicitas, sicut ab expergi-
scente fugit somniũ: atq; ita illis extra ciuitatem tuã exclusis, ad nihi-
lum deducetur, & nihil fuisse reipsa cõprobatur eorũ imago, id est i-
maginaria simulata tantũ fœlicitas. 21. Et quidem donec ita priori-
bus meis cogitationibus inuoluebar, super impiorum prosperitate
volens Dei iudicia discutere, inflãmabatur intra me, & exæstuabat ve
lut præ indignatione & æmulatione cor meũ: & affectus mei corpo
rales immutati sunt, & velut indispositi ad operãdũ bene, æmulatio-
ne hac siue indignatione à corde in mẽbra cætera ac vires inferiores
se diffundẽte: ✳ & ego huiusmodi æmulatione memetipsum grauãs,
quasi ad nihilũ redigebar, penè virtutẽ & promptitudinẽ ad operan G
dum iustitiã perdiderã, flaccescere incipiebã in proposito iustitiæ: &
ego nõ aduertebã sic me imminui, ita occulte eneruabat me spiritua
libus viribus ista tentatio, vt vix ipse aduerterẽ debilitationẽ & defe
ctum spiritus mei. 22. Propterea volens amodo omnem huiusmodi
tentationẽ seponere (vbi illam mihi sic impedimento esse cernerem
in progressu viæ tuæ) nihilq; tale vltra permittere in meum animũ,
hoc habui consiliũ, vt tanquã iumẽtum reputarẽ memetipsum ante
cõspectum tuũ: vt quemadmodũ iumentũ irrationale sui domini im
perio subiicitur, nihil inquirens eorũ quæ dominus agit, neq; ratio-
nem postulans eorum quæ iubet, sed per omnia ducitur & trahitur,
sic mouetur, sic agit, nihil perquirẽs, nihil cõtra murmurans, rationẽ
non discutiens, cur iam hoc opus iniungitur, aut cur hoc tẽpore, aut
cur nõ magis illud opus, aut alia huiusmodi: sic & ego erga te domi-
num meũ sum quasi brutũ, rationẽ non habens, nihil perquirens de
tuis iudiciis, quur hoc sic agas, aut illud quur ita, aut quare iustis ma H
la, malis bona dispensas: ✳ ita in simplicitate & humilitate obediẽtiæ
meæ ego semper tecũ permanere dispono, in omnib⁹ te sequi quo-
cunq; traxeris, omnia operari quæ tu iusseris, omnia pati quæ tu per-
miseris, in nullo cõtra murmurando aut rationẽ inquirendo. Sufficit
enim mihi posthac voluntas tua, & incõprehensibile consiliũ sapien
tiæ tuæ, neq; quæram rationem alteram. 23. Cum autem ego me to-
tum ita dispositioni tuæ resignatione plenissima cõmitterem, tu me
nequaquam abiecisti, neq; aberrare permisisti, quemadmodum neq;
dominus iumentũ, quod se illius ductui credit, aberrare patitur: sed
apprehendisti manum dexterã meam, ad eum modũ quo solent ma
tres apprehendere dexterã manum paruuli sui, ad deducendum per
viam, partim vt viam bonam ambulent, partim ne fatigati deficiant:
✳ atq; ita velut apprehensa manu, in tua benigna volũtate, in tuo be-
neplacito, factus es mihi ductor per viã vitæ huius, & viam mihi bo-
nam tuo ducatu cõmonstrans, vt nõ deuiem, & imbecillitatẽ meam
sustentans atq; confirmans, vt in via non deficiam: ✳ ac tandem post
peractã huius vitæ viam, post peractum itineris huius cursum, cũ ma

A

24 Quid enim mihi est in cælo: & à te quid volui super terram?

25 Defecit caro mea & cor meum:

B ** Deus cordis mei & pars mea, Deus in æternum.*

26 Quia ecce qui elongant se à te, peribunt:

** perdidisti omnes qui fornicantur abs te.*

C

27 Mihi autem adhærere Deo, bonum est:

** ponere in Domino Deo spem meam.*

28 Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

D

gnifica gloria apud te me recipies, dicturus, Euge serue bone & fidelis,
intra in gaudiū domini tui. 24. O Deus optime & pater piissime, qui
tam paternū mihi affectum exhibes, totus in te trāsit affectus cordis
mei, & ipsum nimio tui amoris igne liquescens, totū in te resoluitur,
adeò vt nihil prorsus sit in vniuersa cęlorū amplitudine, quod ipsum
possit oblectare vel reficere, nisi tu, quē solum cōcupiscit: neq; super
terrā sit omnino quicquā pręter te, quod desideret, quod cōcupiscat
quod à te postulet, nisi tantū te vnicum habere, tenere, possidere, te
frui, te oblectari, te videre, tibi colloqui, tecū conuiuari, tecū delitiari
in te habitare, in tuis hortis deābulare, in tuo lecto cubare, in tua se-
de residere, in tuo foco calefacere, in te suauiter requiescere: denique
prorsus in te transire, & absorberi, vt vnū fieri tecū, vt viuā iam non
ego, sed tu viuas in me. 25. Præ amore languet corpus & cor meū, ac Ioan. 17.
prę nimio tui desiderio deficit, tibi beata vnione copulari desiderās, Galat. 2.
tibiq; viuere, & te in se viuere, ipsum verò in sese mortuū esse cōcupi
scēs: * tu es Deus cordis mei, desideratus animę meę, hæreditaria mea
portio, & hæreditas mea æterna: quā vnā habere postulo, abiectis &
abnegatis omnibus, quæcūq; vel in cęlo vel in terra possint cōtingere,
quæ omnia libēter diuendo & abnego, vt te abscōditū thesaurum,
te margaritā pretiosam, tuiq; possessionē veram & solidam mihi va-
leam cōparare. Quęcunq; enim in mundo sunt, propter te reputo vt
stercora, vt vnicum te mihi lucrifaciā. Tu enim es totum meū deside Philip. 3.
riū, tota mea spes & expectatio & merces magna nimis. Neq; iā exi-
stimare volo, siue aduersa siue prospera, siue lęta siue tristia: modo te
mihi possim demereri, & in meam portionē te valeā lucrifacere. Si-
quidem in te vno me arbitror habere & posse omnia: nihilq; mihi re
putabo deesse, si tu modo adfueris. 26. Ecce enim qui se faciunt per
transgressionē tuorum pręceptorum à te alienos, qui per peccata se
diuidunt ac separant à te, qui per alienos amores rerum mundanarū
mox pereuntium, suū affectum à te auellunt, tibi amore nō adhęrēt,
hos certa manet perditio & æternus interitus: * in perditionē æternā
mittes omnes eos, qui fornicatiōe pessima adulterātes, te relinquūt,
cui vni iungi debebant, & alienos sequūtur amatores, quibus amorē
nullum debent: ad modū mulieris adulteræ, quæ relicto amore & so
cietate viri legitimi, cui despōsata est, & matrimonio iuncta, adhęret
per amorē meretricium alieno viro, cui nō est sociata matrimonio.
27. Mihi verò optimū est, indissolubili charitatis vinculo adhærere
domino Deo meo, vt sponso legitimo (cui vni & soli totū meū amo
rem debeo, & plusquā possim debeo) sicq; cū illo fieri vnum spiritū,
ex qua vnione omniū mihi spiritualiū bonorū procedit abundantia:
* & ita quidē illi adhærere, vt totā spem meā atq; fiduciam ponam in 1. Cor. 6.
Deo meo, non cōfidā neq; in diuitiarū gloria, neq; in delitiarum vo-
luptate, neq; in sęcularis sapientiæ pompa, neq; in vlla prorsus re, ni-
si in te solo domino Deo meo: vt nō in alio sciā aut velim, præter-
quam in te vno gloriari. 28. Ita, inquam, tibi adhærere & in te spera-
re, vt palàm te prędicem, & omnes laudes tuas enarrē atq; enunciē,
& cuncta quæ tu iusseris fideliter anunciem, nō in angulo, nō in cu 2. Co. 10.
biculis, quasi erubescens de prædicatione operū tuorū: sed in portis Galat. 6.
Ecclesiæ tuæ sanctæ, hoc est, palàm omnibus tuis fidelibus, in Eccle-
sia sancta fide vera & corde illuminato agnoscentibus, ac tandem e-
tiam in portis supernæ Hierusalē vbi non deficiet neque per diem
neq; per noctem de ore nostro laus beata in sæcula sæculorū, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXII.

Versu 1. Quàm bonus Israel Deus iis qui recto sunt corde. Quomodo apud eos qui scholasticas quæstiones tractant, conclusio firma, cuius veritas asseritur, præponi solet, ac deinde cōtra eam adhiberi rationes quæ videntur contradicere: ita in præsenti Psalmo, primū firmissima ista & verissima ponitur assertio, contra quam in sequentibus obiiciendæ sunt infirmorum tentationes potius quàm rationes: quibus nonnunquā vel scandalizantur, vel certe diuexantur infirmę conscientiæ, hunc zelum siue æmulationem istam non facile superare potentes, neque ex animo abiicere. Notandum autem, ꝙ Israel in hoc versu casus datiui est, id quod ex Græco patet, vbi articulus additur τῷ casus datiui, similiter in Hebræo Lamed adiicitur, sicut & ad datiuum posteriorē. Est ergo sensus, Quàm bonus est Deus Israeli, nimirum iis qui recto sunt corde: vt per sequentem partem, iis qui recto sunt corde, exponatur, quid per Israelem debeat intelligi. Simul & hoc diligenter attende, quòd dicitur Deus bonus non simpliciter omnibus, sed Israeli, sed populo suo, sed iis

qui rectò sunt corde. Nō ergo Amalech, non Philisthiim, non alienigenis, qui de populo ipsi⁹ non sunt, nō iis qui in mundo & per terrenas cupiditates incuruato sunt corde. Sic enim & angelus Io- E
Matth .1. seph loquēs, Israelē istum respiciens, dicebat de Iesu, ꝙ saluū facturus esset populū suū à peccatis ipsorum, omnes videlicet qui credituri erant in eū. ¶ Versu 4. Quia nō est respectus morti eorū, hoc est, nō est ipsis impiis respectus in mortē, vel cōsideratio de morte: quod clarius vertit Hieronym⁹ ex Hebræo, secundū candē tamen sententiā, hoc modo, Quod non recogitauerit de morte sua. Et Chald. Paraph. Nō terrentur, neq; cōturbantur propter diē mortis suæ. Et quidē si de tēporali fœlicitate loquamur, magnū est tēporale gaudiū, nullo mortis timore affici: quemadmodū afflictio corporis magna est diem mortis iugiter ante mentis oculos habere propositū. In secunda autē parte huius versus, Et firmamentū in plaga eorū: nota duplicē intelligentiam secundū quod vel repetitur negatio, quæ erat apertè posita in parte priori, vt sit sensus, Non est respectus morti eorum, & non est firmamentū in plaga eorum. Atq; ita habet manifeste lectio Romani psalterii, dicens, Nec firmamentū in plaga eorum. Et nos in Elucidatione secundū huiusmodi negationis repetitionem, partē istam explicauimus, nimirū ꝙ stabilitas & duratio non sit in plagis impiorum, ꝙ non diu duret eorū afflictio, si in quam inciderint. Mox enim norunt sese extricare, & consolationē inuenire, qua pellant incidentem tristitiam. Exēpli gratia, Diues huius sæculi frigore incipit torqueri: extructo statim igne copioso, medetur afflictioni frigoris, & nō est stabilitas, nō est duratio in plaga ista F si vel paululum sitiat, mox adferri iubet vini aut alterius delicati potus copiam: si esurit, delitias habet epularum, quibus esuriem pellat: si grauis melancholia animum incipiat affligere, habet amœnos hortos, prata virentia, in quibus obambulando animum releuet, habet musica instrumenta, accedit solo nutu aduocata læta societas, pellitur afflictio: si quis aduersatus est, si quis nocuit, si quis conuiciatus est, si à quopiam offensum aut contēptum se putat, in illum mox vindictā parat, quanta potest damna infert illi à quo hæc accepit. (Deum enim nihil metuit) sicq; facta vltione, lenit placátque animum aliena miseria. Denique, & in aliis ipsum facile quilibet considerabit. Posset verò & affirmatiue legi prædictus versus, non repetita negatione, hoc modo, Non est respectus morti eorum, & firmamentum est in plaga eorum. Quod hanc habet sententiam, Firmamentum & solida stabilitas potentiæ est in plaga eorum, hoc est, si quem velint plagis afficere, si cui velint facere afflictionē & exitum malum, fortiter & potenter id possunt. Potentes enim sunt vt faciant male: partim quidem, ꝙ potentiam habeant & diuitias huius mundi, maxime verò quia Deum non metuūt sicq; nullū habent retinaculum à nocumento proximi. In quem sensum ferè conuenit, quod habet Chald. Paraphrasis, Efferuntur cogitatus eorum, & pingue ac forte est cor eorū. Sic & ex Hebræo verti potest, Et viuidum vel forte est robur eorū, videlicet ad sese defendendum, ne à quoquam nocumentum patiantur, ad alios quoq; oppugnandum vbi voluerint. ¶ Versu 5. In labore hominum G non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Homines pii duplicem habent in hac vita molestiam, priorem quidem in operando opere virtutis, quæ sanè difficilia sunt: eo quòd (iuxta verbum Aristotelis) ars & virtus versentur circa difficile, ídque propter carnis nostræ corruptionem, vnde magis ad malum omne proni sumus, quàm ad bene agēdum: quemadmodum Apostolus dicebat
Rom.7. Romanis scribēs, Scio, inquit, quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autē non inuenio. Et iterū, Inuenio igitur legē, volenti mihi facere bonū, quoniam mihi malum adiacet. Et video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, &c. Hinc ergo habet magnum laborem, qui operari studet quæ sunt virtutis, & Deo placita: quem profecto laborem & molestiam euadit, qui legi carnis totum se obedientem præstans, de perficiendis operibus Dei nihil cogitat. Posterior bonorū molestia est, ex iis quæ in vita ista occurrunt perferenda, siue ex propria carnis miseria, siue ex hominum peruersorū malitia, idq; Dei prouida dispēsatione, qui his modis electos suos exerceri vult, & velut parari ad salutem nouissimam. Vnde suis
Lucæ. 6. discipulis Saluator dicebat, Beati eritis, cū maledixerint vobis homines, & separauerint vos, & exprobrauerint nomen vestrū tanquam malū, propter filiū hominis. Gaudete in illa die, & exultate,
2. Tim. 3. quoniam merces vestra copiosa est in cælis. Et Paulus Apostolus, Omnes, inquit, qui piè volunt vi- H
Actu.14. uere in Christo Iesu, persequutionē patientur. Et in Actis Apostolicis, Per varias tribulationes o-
Hebr. 12. portet nos intrare in regnū Dei. Estq; hæc illa disciplina, de qua ad Hebræos scribit, eos qui extra illam sunt, adulteros, non filios esse. Ab hac autem afflictione iccirco liberi sunt impii, quoniam adulteri sunt, & non filii. Si enim filii essent, patris disciplinam sentirent. Atque hoc est quod in secunda parte dicitur, Et cum hominibus non flagellabuntur, id est, cum filiis disciplinam non sentient: sed cum nothis erunt extra disciplinam. Hanc etiam dictionem pulchre admodū innuit Paraphrasis Chaldaica, quæ sic habet, In labore virorum laborantium, in lege non loquuntur, vel non cēsentur, vel non computantur: & cum hominibus iustis qui patiuntur martyria, non vulnerantur, vel flagellantur. ¶ Versu 7. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis. Huiusmodi non sunt illi qui tantū ex infirmitate peccant, à propria concupiscentia, vel aliorū persuasione obstricti & illecti in malum, aut qui ex errore & ignorantia delinquunt, qui cum timore & remorsu peccant, aut certè non peccarent, si malum agnoscerent, neque isti adhuc in affectum cordis transierunt: sed illi qui sunt obstinati in sua impietate, & ex peruersa malitia ac scientia operantur quod malum est, absque timore & pudore, tali animi statu compositi, vt quicquid affectus carnis suggesserit, audacter audeant patrare: de quibus scribit Apostolus, dicens: Qui desperantes siue (vt Hieronymus transferendum potius censet) indolentes: hoc est, absque dolore & remorsu
Ephes. 4. peccantes, tradiderunt semetipsos impudicitiæ, in operationem omnis immunditiæ. ¶ Versu 8.

A Iniquitatem in excelso loquuti sunt. Videtur in excelso accipiendum, pro in excelsum, tũ propter Græcam literam quæ habet εἰς ὕψος, id est, in excelsum, casu accusatiuo, quomodo etiam habet lectio Romana: tum propter sententiam. Videtur enim sensus esse quasi in sublime, contra cælũ & residentem in cælo, ita vt significetur blasphemia eorum in altum conscendere, ad sedentem in cælũ, quemadmodũ statim sequens indicat versiculus. Nisi fortè intelligatur, in excelso, pro in sublimi, vel superbo corde, vel quasi de excelso: quemadmodũ superbi quasi de excelso loquũtur, sese omnibus altiores æstimantes, & præ sese cunctos despicientes. Cui expositioni consonat quod habet Paraphrasis Chald. Ad violẽtiam de celsitudine cordis loquuntur. ¶ Versu 9. Posuerunt in cælũ os suum. In Elucidatione solum de blasphemia in Deum sumus interpretati. Verum sub blasphemia in Deũ, comprehendi debent etiã conuitia & maledictiones in ministros ac sanctos eius. Vnde Paraphrasis Chald. habet, Posuerunt in sanctis cælorum os suũ, quod nostris hisce infœlicibus temporibus egregie impleri cernimus ab iis, quorũ dentibus non sufficiunt Ecclesiæ huius militantis vniuersa membra & capita, nisi & linguis suis venenati sanctos cæli cõspuant. Sed est qui videt omnia Deus, qui viperis venena sibilantibus linguas quandoq; præscindet, eásq; ferrea claudet muscipula (æternum dico infernalis carceris claustrum) vt virus suum vltra nequeat nisi in sese euomere. Proeo quoque quod in secunda parte dicitur, Et lingua eorum transiuit in terra, pulchre eadem Para-
B phrasis habet, Et lingua eorum inflammauit vel afflixit vel vsit iustos terræ. Sunt enim molestæ linguæ istæ viperinæ omnibus hominibus, & parcunt nemini, adeò vt cuiquam deferre turpissimum sibi putent. ¶ Versu 10. Ideò conuertetur populus meus hic: & dies pleni inuenientur in eis. Manifestum est ex Græco, dictionem hîc non esse pronomen, sed aduerbium. Intelligunt autem quidam passum istum hoc modo, Propter prædicta, populus sanctorum Dei: vel populus fidelis in hac tentatione auertetur à Deo suo, & cõuertetur ad vias impiorum: & tempus plenorũ dierum, id est, multum tempus inuenietur in eis, sic malorũ viam sequentibus, multò scilicet tempore permanebunt in scandalo illo, in assimilatione impiorum ex prædicto scandalo, sic tamen vt qui electi sunt, tandẽ redeant ad dominũ. Hanc verò intelligentiã probet qui volet. Nos in Elucidatione aliã dedimus, quã putamus sequẽtibus magis consonare. ¶ Versu 14. Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis. Hæc sunt quæ iustus quilibet in sese habere debet: primum quidem flagellare, quod est (iuxta Apostoli verbum) castigare corpus, & in seruitutẽ redigere, carnẽmq; cum vitiis & concupiscentiis crucifigere, varia quoque pro iustitiæ amore obtingentia mala ferre cum patiẽtia. 1. Cor. 6.
Deinde, castigationẽ habeat necesse est in matutinis. Quid autem sibi vult ista in matutinis castigatio? Nimirum vt discutiat homo matutino tempore, primo diluculo, quando tranquilla sunt omnia, statum vitæ suæ, atq; ad examen reuocet cunctas suas cogitationes, affectiones, loquutiones, o- Galat. 5.
C perationes: & si quid inuenerit quod Deo non placeat, vt seuera districtione id cõdemnet ac puniat, firmato proposito idipsum nunquam resumendi. Atq; hæc castigatio siue examinatio in matutinis, tunc fit commodissime, quando nullis passionum nebulis mens est obscurata, quando nullis tumultibus conturbata, nullis distractionibus est impedita, vt absq; nocumento limpidius possit etiam minima quæq; discernere, & seuerè omnia diiudicare, iuxta consilium beati Apostoli dicentis, Si nosipsos diiudicaremus, non vtiq; à domino iudicaremur. Illud enim experientia certa in seipso discit, quisquis huic castigationi secundũ timorem Dei dat operam, frequenter euenire, vt ea 1. Cor. 11.
quæ vespertino tempore post multas occupationes ac passiones iudicium habens impeditum, absq; vllo conscientiæ remorsu, absq; omni dolore vel agit vel loquitur, eadem tempore matutino, cũ in memoriam reuocauerit pridie dicta siue facta, grauissime illi displicere incipiant, ac pro eis sibiipsi plurimum indignetur, séq; vehementer increpet & castiget, quòd eiusmodi sic vel egerit vel dixerit. Et fit quidem non raro, vt per diem hilarior quis factus excedat, siue in cibis ac potibus, siue in iocis & multiloquio, siue in mala temporis insumptione, quæ tamen ob gaudium quod possidet, suauiter dissimulat, diẽmq; peragit in lætitia. At verò vbi post noctem mane aduenerit, & passio omnis diurna abscesserit, tum demum cum dolore sese offerunt quæ pridie in suauitate & dulcedine gesta præterierunt: & fit tunc quidẽ antè gestarum rerum memoria tanto amarior, quanto dulcior
D fuit earum præsentia. Qui autem hanc in se castigationem non experitur, qui æque & mane & vespere absq; remorsu, absque suiipsius reprehensione ac diiudicatione perseuerat, merito sibi metuat huiusmodi. Domus enim absque custodia, familia absque rectore est, domus illius: & male metuendum est, ne tenebrarum dominus cor illius possideat, mentem obscurans caligine, vt patrata vitia nolit agnoscere. ¶ Versu 15. Si, dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui. Quantum ad vim sententiæ, satis planè arbitror in Elucidatione omnia explanata. Verum ordo ipse verborum videtur difficultatem secum adferre. Et quidem si coniunctione conditionali postposita, ita haberet oratio, Dicebam, si narrabo sic, non magna foret difficultas. Nunc autem turbat intelligentiam, quod mutato ordine ita dicitur, Si dicebã, narrabo sic. Mihi videtur facile omne incommodum posse euadi, si tantum verbũ illud, dicebã, per parenthesim accipiamus interiectũ, hoc modo, Si (dicebam) narrabo sic, ecce reprobaui nationẽ filiorũ tuorum, Sic enim sensus idem erit, ac si coniunctio post poneretur, hoc modo, Dicebã, si narrabo sic. Atq; ad hunc modũ fecisse videmus beatũ Hieronymũ in sua versione ex Hebræo, quæ sic habet, Dixi, si narrauero sic, ecce, & cætera. cum tamen in Hebræo manifeste ponatur cõiunctio in ipso versus initio. Illud autẽ reprobaui, hoc loco valet, condemnaui. vel iniurius fui, vel iniuriã feci, male videlicet de illis sentiendo & male loquẽdo. Indubie enim multũ iniurius fuerit electis Dei, qui frustra illos & vanè dixerit seruire Deo.

¶ Versu .17. Donec intrem in sanctuarium Dei. In Elucidatione exposuimus de beato ingres- E
su ante conspectum diuinitatis in ventura. Attamen generalius potest intelligi ingressus iste in san-
ctuarium Dei, quoties quis mentem à temporalib⁹ subleuans, spiritu sese Deo præsentem exhibe-
re satagit, & transitoria ista transcendens ad contemplanda per fidem æterna animũ transfert, sicq;
à Deo illuminari meretur & erudiri, quantum quidẽ pro hac via contingit homini, Nam sic tẽplum
Dei quotidie visitare possumus, quotidie introire sanctuarium, ac nouissima tam iustorum quàm
impiorum à longe in ænigmate considerare. Quod vbi facimus, diuina eruditione instructi, facile
impiis suũ hunc temporalem florem concedimus: nec eis inuidebimus, imò compatiemur magis
& miserebimur illorum, qui pro tam immensis gaudiis & æternis, hæc acceptant temporaria, nulla
ex parte illis conferenda. Chaldaica tamen translatio magis respondet expositioni alteræ. Sic enim
habet, Vsque ad tempus redemptionis, quo veniam ad sanctuaria Dei, & intelligam finem eorum.
Hoc autem tempus redemptionis, intelligere videtur, à corpore mortis huius in vitam æternam: &
sanctuaria Dei, beatam eius præsentiam. ¶ Versu 18. Veruntamen propter dolos posuisti eis. Vide-
tur oratio defectum pati, & subaudiendum accusatiuum, mala, quin in Græco item & in Psalterio
Romano exprimitur. Sic enim Græce legitur: ἔθη αὐτοῖς κακά, id est, posuisti eis mala, quomodo habet
etiã Romanum Psalterium. In altera autem parte huius versus, Deiecisti eos dum alleuarentur, Græ-
ce est ἐν τῷ ἐπαρθῆναι, hoc est, in alleuando, vel potius in eleuando, id est, dum eleuarentur vel in altũ F
ferrentur, aut hoc ipso quod efferebantur aut eleuabantur per suam superbiam. Alleuatio enim siue
elatio, occasionem præstat, & causam præbet grauissimi casus. Quanto enim gradus altior, tãto ca-
sus grauior. Et dum seipsos omnibus præponere, omnibus anteferre laborant, sibi causa fiunt vt in
ima ruant, & infra omnes infimos locũ accipiant in pœna, qui hîc supra omnes sese eleuare conati
sunt in temporali gloria. ¶ Versu 20. Velut somniũ surgentium, domine in ciuitate tua imaginem
ipsorũ ad nihilum rediges. Vocatiuus, domine, aptius posterioribus q̃ prioribus coniungitur. Illud
verò, ad nihilum rediges, in Græco vno vocabulo dicitur ἐξουδενώσεις, quo verbo dici posset annihi-
Psal. 58. labis: quod alicubi vertitur, ad nihilũ rediges: alicubi, pro nihilo reputabis: quemadmodum circa il-
lud Psalmi. 58. diximus, Ad nihilum deduces omnes gentes. Potest ergo & hîc intelligi, Domine in
ciuitate tua superna, pro nihilo reputabis, & nihil esse demõstrabis imaginem illorũ, id est, imagina-
riam fœlicitatem eorum. Illic enim vbi veram præbet fœlicitatem, omnibus modis impiorum tem
porali prosperitati incõparabilem manifestat reipsa, nihil esse quod illi in vita acceperant, neq; fuis-
se nisi imaginem & somnium quoddam fœlicitatis: tametsi illi mire placerent sua illa vmbratili fœ-
licitate, æternam nescientes: quemadmodum is qui in dulci somnio iocundatur, nõ minus se putat
fœlicem, donec in ipso perseuerat somnium, q̃ is cui verè id contingit, quod iste sibi somniat. Pos-
set quoq; per imaginem impiorũ intelligi eorũ memoria, quã verè Deus in ciuitate sua ad nihilum G
rediget: quoniam omnẽ impiorũ memoriã delebit, nec in ecclesia sanctorũ perdurabit. ¶ Versu 22.
Vt iumentũ factus sum apud te, & ego semper tecũ. Hucusq; visus est Psalmista, insipientiũ siue im
perfectorum in tentatione loquentium gessisse personã. Versu autẽ mox præcedenti, cœpit prudẽ
tis verba proferre, eáq; in finem vsq; prosequitur. Verè enim sapit, qui hoc intelligit, quod huiusmo
di quærimoniis (quales per totũ psalmum propositæ sunt) ratiocinari & disquirere velle cũ murmu
re, Dei iudicia, nihil aliud q̃ affligit cor hominis atq; cõsumit, vt nihil agere libeat boni, & torpidũ
sese ac desidẽ prorsus inueniat homo ad omne opus bonum: propter quod melius iudicat huiusmo
di omnes tentationes seponere, & tanquã iumentum Deo sese plenè submittere, quemadmodum
in sequentibus subiungitur, quo sic à Deo per viam huius vitę perduci mereatur in gloriã vitæ quę
ventura est. ¶ Versu 23. Et in voluntate tua deduxisti me. Illud, in volũtate tua, in Elucidatione expo
suimus, in tuo beneplacito, in tua bona voluntate, quasi in benignitate tua: quoniam scilicet volui-
sti. Potest tamen aliter intelligi: Deduxisti me secundũ voluntatẽ, tuã, id est, quocunq; voluisti, me
videlicet iam absq; ratione & perquisitione te libenter insequente ad omnia neq; in vllo remurmu
rante, posteaquã vt brutum factus sum apud te In Græco habetur ἐν τῇ βουλῇ, quod recte verti pote-
rat, In consilio. Atq; ita sensus erit, tuo consilio, vel per tuũ consilium deduxisti me, interna scilicet
tua inspiratione, per spiritũ consilii, viam in agendis omnibus demonstrando. Atq; huic consonat, H
quod pulchre habet Chald. Paraph. In consilio tuo deduc me in mũdo isto: & postquam cõpleue-
ris gloriam, quam dixisti venturam super me, suscipies me, hoc est, donec in mũdo fuero, dux mihi
eris per consiliũ tuum: & in venturo sæculo suscipies me in gloriam, quam es pollicitus seruis tuis.
¶ Versu 24. Et à te quid volui super terram? Potest intelligi, quid abs te volui, quid à te postulaui,
pro qua re rogaui, ex omnibus quæ sunt super terram? Melius tamen accipiendũ videtur vt impro-
prie dictum, loco præter te, vt sit sensus, Quid à te aliud, quid præter te, quid nisi te, quid extra te
volui super terrã? Nam & in Græco habetur præpositio, non ἀπό, sed παρά, quę huic sententiæ recte
fauet. Deinde & sententia videtur commodior. Et consonat aptius lectioni Hebraicæ, quæ habet,
Quid tecum volui in terra? Idem enim est, nihil velle habere aliud simul cũ Deo, & nihil velle aliud
præter Deum. Manifestius etiam habet Chaldaica Paraphrasis, Tecũ socium non volui in terra, id
est, quod simul tecũ amarem vel haberem, sed te solum volui. Cæterum, quomodo Deus pars no-
Psalm. 15. stra in sequenti versu dicatur, ex iis quæ dicta sunt in expositione Psalmi. 15. in versum illum, Domi
nus pars hæreditatis meæ & calicis mei, plenius poteris cognoscere: quemadmodũ & illud versus
Psalm. 9. vltimi, In portis filiæ Sion, manifestum relinquimus ex Psalmi. 9. enarratione, vbi de eisdẽ his por-
tis dicitur, Qui exaltas me de portis mortis, vt annunciẽ omnes laudationes tuas in portis filiæ Siõ

A LXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, populi fidelis est in maxima desolatione & oppreßione positi: qui recte veteri illi populo Iudæorũ in Babylonica captiuitate posito Posset aptari. Nos tamẽ maluim⁹ ad nostra referre tẽpora: in quibus (proh dolor) videmus per singulos fere annos, immanißimos Agarenos (qui sibi Saracenorũ nomen falso vendicant) iuratos & obfirmatißimos hostes Christiani nominis, vi armorum loca occupare populi Christiani, sancta prophanantes, Christi tẽpla & sacramenta Ecclesiastica temerantes: denique & populũ fideliũ sub tributa redigẽtes, imò exquisitis supplicijs crudelißima, morte perimẽtes: id quod proximo quoq; elapso anno maximo mœrore, per Christianißimũ Hũgarorum regnum factum audiuimus. Recte ergo nunc huius Psalmi vsus nobis conuenit, cũ pro fidelium populorũ desolatione, contra immanißimos hostes, Deo nostro supplicare voluerimus. In quo, primũ querimonia cũ postulatione Deo proponitur, vt in hæreditatẽ suã oculos flectere dignetur: atq; vt facilior fiat exauditio, crudelitas & superbia hostiũ, tam in populũ quàm in sancta dei cõmemorat̃: ac deinde versu .11. & .12. rursum querela proponit̃, quod nũc Deus ita suos deserat, quũ olim pro patrib⁹ mirabilia signa ediderit corã omnibus gẽtibus, in maris rubri diuisione, in Pharaonis submersione, in Iordanis exciccatione, quũ etiã potentia illi nulla desit, vtpote qui dominus sit omniũ temporũ & omnium finiũ terræ, omnium plenam habens potestatẽ: vt manifestũ sit, non deesse illi potentiã saluandi suum po-
B *pulũ, si tantũ v elit. Propter quod, versu. 19. ac deinceps, ad finẽ vsq; multis verbis exaggerãdo postulat vt ad miseriã populi & inimicorũ crudelem superbiã aspiciens, suos pauperes non relinquat in manibus truculẽtißimarũ beluarum. Ac tandẽ, si forte nihil humana Deũ moueat miseria & populi afflictio, vt vel sui nominis contemptum & blãsphemiam, quæ in ipsum iugiter ab infidelibus coniiciuntur, aspiciat, vt vel hac de causa vltionem in reprobos exerceat, superbia tumidos, Deoque superbe & bonis omnibus aduersantes.*

SEPTVAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Vt quid Deus repulisti in finem: ✳ iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ?

2 Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.

C *3 Redemisti virgã hæreditatis tuæ: ✳ mons Sion, in quo habitasti in eo.*

4 Leua manus tuas in superbias eorum in finẽ: ✳ quanta malignatus est inimicus in sancto.

D *5 Et gloriati sunt qui oderunt te: ✳ in medio solennitatis tuæ.*

6 Posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt, sicut in exitu super summum.

7 Quasi in sylua lignorum, securibus exciderunt ianuas eius in idipsum: ✳ in securi &

HIC quare ô Deus noster, nos populum tuum, ita penit⁹ tradis & derelinquis in manus hostium tuorum, perĩde ac si nos à te in totũ repuleris, & nulla prorsus tibi amodo cura sit de nobis: ✳ & quare furorẽ tuę iracundię ita ostendis aduersus populum tuum, qui sunt oues sanctę pascuæ tuæ, quorũ tu rector & pastor es, defẽsórq; & propugnator populũ Ecclesiæ sanctæ tuę .2. Memor esto Ecclesiæ tuæ sanctę, vt eã ita in hostiũ manibus nõ derelinquas, sed tua potẽtia liberes, quã ex antiquis diebus possedisti, quã in patribus primum ex Aegypto ĩ manu potenti eduxisti, vt esses dux eius: ac deinde tui etiã sanguinis pretio tibi emisti, & redemisti in possessionem sempiternam. 3. Redemisti (primũ quidẽ in brachio valido, de manu Pharaonis & Aegypto, deinde sanguinis tui maximo pretio, de potestate diaboli & damnatione mortis) funiculũ hæreditatis tuę, id est, populum tuum quem in hæreditariã possessionem tibi elegisti: ✳ ipse est mons Sion, Ecclesia tua, fidei cõtemplatione exaltata atq; firmata, in qua habitationem tibi constituisti & confirmasti in sæculũ, quam elegisti vt habitares in ea, tanquã in domo & familia tua. 4. Extende manũ tuam, & ad vindicandum leua brachiũ tuum, aduersus superbiã inimicorũ nostrorum: noli vltra permittere, vt suam contra nos impietatẽ possint perficere, non abeant impuniti, sed redde illis iuxta merita sua: ✳ quanta enim sunt, q̃ multa, q̃ grauia, q̃ immania, q̃ truculẽta, q̃ inaudita, quæ populus hostium maligne egit aduersus populum sanctum tuum: vt merito non videantur vltra tolerãdi, neq; à misericordia tua, qua semper tuis soles in opportunitatibus misereri, neq; à potentia, per quam hostium soles furorẽ comprimere .5. & in his malis, quæ contra tuum populũ peregerunt, gloriati sunt aduersarii nostri & tui, quasi contra te etiã preualuerint, quasi tu nõ potueris nos saluare de manu ipsorũ. Suæ enĩ potẽtiæ, nõ tuæ permissioni omnẽ ascribunt victoriã: ✳ gloriati sunt, inquam, & victoriæ signa ostẽderunt, in medio solennitatũ tuarum: in ipsis festiuitatibus, in quib⁹ te solet colere populus tuus, isti suas glorias & pompas exhibuerũt, vt nõ liceret nobis sanctificare tuũ nomen in solennitatibus tuis .6. Et exerunt vexilla sua & trophæa in signa victoriæ, sicut in exitib⁹ ciuitatum, in portis, super eminentissima vrbis loca, quasi gloriantes plurimum de victoria, contra populum Dei: & non cognouerũt, ꝙ nõ ipsi sua virtute, sed tua magis permissione propter peccata nostra cõsequuti sint hanc de nobis victoriam. 7. Quemadmodum in sylua lignorum cæsores absq; timore feriunt in ligna securibus suis, & præcidunt ea: sic isti nullum dantes locis sanctificatis honorem, ianuas, templorum tuorũ, pariter iunctis virib⁹, vnanimes in malitia & crudelitate exciderunt: ✳ instrumentis quibus ad eam rem vti solent in syluis (cuiusmodi sunt securis & bipennis) vsi sunt ad deiiciẽdas val

ascia deiecerunt eam.
8 *Incenderunt igni san ctuariũ tuum in terra:*
✳ *polluerunt tabernaculum nominis tui.*
9 *Dixerũt in corde suo, cognatio eorum simul: quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra.*
10 *Signa nostra non vidimus:*
✳ *& iam non est Propheta:*

✳ *& nos non cognoscet amplius.*

11 *Vsquequo Deus improperabit inimicus:*
✳ *irritat aduersarius nomen tuum in finem?*
12 *Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?*
13 *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem.*
✳ *in medio terræ.*

Esaię.59. 14 *Tu confirmasti in virtute tua mare:*
Exo.14. ✳ *contribulasti capita draconum in aquis.*
Ibidem.

Eze.29. 15 *Tu confregisti capita draconis*

uas templorum, & ad excidendũ atq; destruẽdum hæreditatẽ tuam, E
ædificationes populi tui. 8. Igni incenderunt non tantũ domos pro-
phanas sed loca etiã tuo consecrata cultui, tuo honori nihil deferen
tes: ✳ polluerunt & contaminauerunt tabernaculũ dicatum nomini
tuo, templa sancta in quibus inuocabatur nomen tuũ, agẽdo in illis
quæ nequaquã erant licita, & omnia quæ in ipsis erant ad cultũ tuũ
deputata (vt vestimenta & vasa sacra) cõfringentes, & cõuertẽtes in
vsum suum. 9. Dixerũt, tota ista generatio praua & peruersa impio-
rum, pariter vnanimes, & cõspirauerunt conuenerũtq; in hoc pari
ter, vt oẽs dies festos Dei facerẽt cessare ĩ populo fideli, quo sic me-
moria cultus Dei facilius è cordibus hominũ excideret: ꝓposuerunt
prohibere celebrationẽ omnium solennitatũ & festiuitatũ, quas ha-
bebat in reuerentiã memoriæ Dei fidelis populus, vt sic facilius ani-
mum nostrũ abs te alienũ redderent. 10. Et ĩterim quidẽ, dum ista
tã abominabilia patitur populus tuus absque auxilio, non desunt qui
cõmoueri incipiunt atq; vacillare imperfecti, qui querulãtes dicunt,
Ecce signa nobis fieri nulla videmus, quomodo olim fieri solẽt pro F
patribus nostris, nullũ prodigium pro nostra liberatione videmus,
quemadmodũ solent olim experiri patres nostri: ✳ insuper neq; Pro
pheta quisquã, aut vir magnę sanctitatis apparet, qui potens sit in mi
raculis & sermone, qui nobis loquatur ex ore domini, vel qui nos cõ
soletur in his omnibus tribulationibus nostris, aut qui nos iubeat es
se bono animo, quíq; nobis indicet quandiu sit duratura hęc desola
tio: ✳ & ita satis apparet, ꝙ nos Deus iam prorsus abiecerit, ꝙ nullã
vltra curã habeat nostri, vt olĩ habuit patrũ nostrorũ. Si enim adhuc
nos respiceret, & nostri gereret curam, aut via aliqua nos liberaret,
vt olim patres per signa maxima saluauit: aut certe Prophetã aliquẽ
mitteret, qui populũ vel consolaretur vel instrueret, quemadmodũ
olim fuerũt patribus nostris qui populũ monebant pœnitentiã age-
re, & viã docebãt qua Deũ sibi possent placatũ reddere. Cũ ergo ni
hil horũ nunc faciat, videtur nos non amplius pro suo populo agno
scere, videtur nos quasi alienos habere. 11. At tu domine Deus, quan G
diu patieris aduersarios nostros improperare nobis ac tibi, dicentes,
ꝙ tu Deus noster potens nõ sis ad saluandũ nos, & male de te loqui
✳ quandiu tandẽ te permittente, irritabunt nomen tuũ aduersarii no
stri, quãdiu impune in te iacient blasphemias & cõuitia? 12. Et qua-
re in finẽ vsq; tandiu auertis à nobis benignũ aspectum vultus tui, vt
nõ ostendas nobis tuã fortẽ potentiã? & quare in finẽ tandiu auer-
tis siue definis aut cessas extrahere manũ dexterã tuã de medio sinu
tuo? quare tandiu cõtines manum tuã in sinu, sic omnia illos impune
permittis agere, nec illis resistis, quemadmodũ homo qui in sinu ma
num cõtinet otiosus? Extrahe illã potius de sinu, exere, & ostende po
tentiã tuam: sentiãt illi vltricẽ, & nos adiutricẽ manum tuã, vt illos
digna vltione ferias, nos verò benigna liberatione defendas. 13. Nos
enim cognouimus & scimus, nõ deesse tibi potẽtiã, si modo velis eã
ad nostrã salutem cõuertere. Tu siquidẽ qui es dominꝰ Deꝰ noster,
ab æterno in te ipso perfectissimus, ab initio mũdi creatiõis, omnibꝰ H
diebus patrũ nostrorũ operatus es pro patribꝰ nostris in magnitudi-
ne omnipotẽtis dexteræ tuæ salutẽ: in signis atq; prodigiis magnis
quasi in medio terræ, corã vniuersis populis & regnis & nationibus
per circuitũ: atq; ita glorificare teipsum soles atq; sanctificare in cõ-
spectu gentiũ per circuitum, simul & populũ tuum magnificare. Sci-
mus autẽ manum tuam: quam olim extendisti, nõ esse abbreuiatã: ea
démq; omnia quæ olim potuisti, etiamnũc posse, si tantũ velis in opꝰ
extẽdere nunc ociosam. 14. Tu in virtute omnipotentiæ tuæ, olim
pro liberatione patrũ nostrorũ filiorũ Israel, cõsolidasti mare rubrũ
firmúmq; ac solidum fecisti, vt in modũ muri staret transeuntibus à
dextris & à sinistris: ✳ ac post transitũ electorũ, tuorũ feroces, Aegy-
ptios (qui ĩ modũ draconum populũ tuum hostili animo deuorare
quærebant & interficere) insequi volẽtes electorũ tuorũ vestigia, tu
operuisti aquis, & demersisti in ꝓfundũ, ita vt nec vnꝰ illorũ euade-
ret, An nõ hoc mãximũ potẽtię tuę signũ erat? An nõ & nũc similia
possis pro populi tui salute si tantum velis? 15. Contriuisti illic caput
Pharaonis illius magni draconis, & superbi Leuiathan, qui cubabat
in medio fluminũ Aegypti, qui sese ausus fuit opponere tibi: ipsum

A *✳dedisti eum escam populis Aethiopum.*
16 Tu disrupisti fontes & torrentes:
✳ tu siccasti fluuios Ethan.

17 Tuus est dies, & tua est nox:
✳ tu fabricatus es auroram & solem. B

18 Tu fecisti omnes terminos terræ:
✳ æstatem & ver tu plasmasti ea.
19 Memor esto huius:

✳ inimicus improperauit domino, & populus insipiens incitauit nomen tuum. C
20 Ne tradas bestiis animas confitentes tibi:
✳ & animas pauperū tuorum ne obliuiscaris in finem.
21 Respice in testamentum tuum:

D *✳ quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ, domibus iniquitatum.*
22 Ne auertatur humilis factus confusus:
✳ pauper & inops laudabunt nomen tuum.
23 Exurge Deus, iudica causam tuam:

interfecisti inuoluens fluctibus cū omni apparatu suo: ⁎ eúmq; demersum cū suis omnibus dedisti in escam Aetiopibus, proiecisti eos in escā & cibū atrorū dæmonū, in portionē eorū proiecisti eos, in lacum damnationis æternæ: quod quidē multo grauius fuit corporali illa demersione aquarū .16. Post hæc, eidem populo tuo per disruptionem petræ dedisti fontes ita copiosos, vt torrētes & fluuii ex aquis prodeuntibus decurrerēt: illis vbi antea nūquam aqua fuerat: aquam de petra in maxima abundantia dedisti eis: ⁎ insuper & fluuios Ethan, id est, flumina fortia tu exiccasti: quemadmodū flumē Iordanis, quod erat rapidū & forte flumē, siccū fecisti, vt per ipsum transire possent filii Israel, ad terrā promissam sibi ac patribus suis. Si ergo nunc pro populo tuo liberādo aliquod virtutis signū ostēderes, nō hoc nouū tibi foret, neq; tuo populo insolitum. 17. Insuper tempora omnia, & temporū vicissitudines in manu tua sunt, dies & nox secūdum vicissitudinē inuicē sibi iugiter succedūt tuo imperio: ⁎ neque id mirum, quandoquidē tu es qui condidisti omne lumē, siue minus quēadmodū est lumen auroræ: siue maius, cuiusmodi est lumē solis. Tu enim fecisti omnia luminaria, luminare maius quod præsit diei, & luminare minus quod præsit nocti, & stellas quę lucēt in firmamēto. 18. Tu fecisti omnes terminos ordis terræ, orientem scilicet, occidentē, aquilonē, & meridiē, & cuncta quæ sunt in omnib⁹ finib⁹ terrę simul fecisti, & omniū quę in eis cōtinētur, plenā habes potestatē: ⁎ diuersorū quoq; tēporum anni vicissitudines, ac secundū diuersas qualitates variabilitatē, tu similiter disposuisti: diuidens scilicet annū in partes quatuor, nēpe, in ver, æstatē, autumnū, hyemē, singulásq; harū partiū suis propriis qualitatibus determinans .19. Tu ergo, potentissime Deus, quē constat & tēporū, & quæ in eis sunt, omniū habere potestatē, qui tantā olim ostendisti potentiā, vt prænarrata potueris præstare ꝓdigia: esto etiā huius memor iniuriæ, hanc etiā attēde impietatē, qua nunc tuū nomen blasphematur, & tuus popul⁹ affligitur: ⁎ quod scilicet inimini nostri blasphemauerunt te dominū Deū nostrū, & populus iste stult⁹ & infidelis hominū alienigenarū in te nō credentium exacerbauit & irritauit nomē tuū, tuo nomini sese opposuit, vt ipsum deleret, ipsiúsq; cultū exterminaret de terra. 20. Ne permittas fideles tuos te agnoscētes, & tuo nomini ex fide pura cōfitentes, ita misere venire in manus infideliū, qui sunt velut beluę immanes, quasi absq; intellectu te Deum nō agnoscētes, & absq; misericordia, innocētes fideles tuos absq; omni compassione crudelissime interficiētes: ⁎ & pauperes simplices ac humiles fideles tuos, ne obliuiscaris inæternum, neq; eos perpetuo in potestate impiorū istorum permittas, vt eos perimāt & trucidēt pro suo libito, sed tādē aliquando respice ad auxilium eorū qui in te credunt, & cōfidūt ī salute tua. 21. Respice & attende ad testamētum pactúmue tuū quod fecisti cū electis, memor esto ꝓmissionis & pollicitationis eis factæ ꝙ non esses derelicturus qui tribulato sunt corde, humiles autē spiritu saluares: fac, tuo testamēto satis facias, vt verax cōproberis erga fideles tuos: ⁎ nam obscurati terræ, illi qui super terrā obscurati sunt, infideles isti & alienigenæ pleni tenebris infidelitatis & errorum, excæcatum & obscuratum cor habētes, ipsi sunt repleti domib⁹ iniquitatum, cōscientiis inquinatissimis, & omni abominatiōe plenis, quibus valde indignum videtur & durū tradi sanctos tuos in potestatē vt illis subiiciātur, & illorum debeāt parere imperio .22. Non auertas, neq; à te cōfusum abiicias populum tuum valde humiliatū & nimium afflictum, oppressúmq; ab aduersariis, nō repellas inexauditū cum cōfusione populum tuum qui se in cōspectu tuo humiliat, tuā opē ex tota pectoris fiducia postulás: ⁎ pauperes & inopes fideles tui cōfitebuntur tibi, & laudē dicent nomini tuo, cum eis bene feceris, cum eos pro tua benignitate exaudieris .23. Noli ampli⁹ dissimulare, ne vltra distuleris vindictā, sed exurge ad faciēdum iudicium pro populo tuo. Atq; etiamsi nos ꝓpter nostra peccata digni sim⁹ mala tanta perferre: attamen dignum nō est, vt tuo nomini talia inferātur opprobria. Propter quod etiā si ex nostra parte nō cōmouereris, vt te nostra nihil cōmoueat afflictio, certe pro tui nominis honore zelare debes, & vindicare opprobrium nominis tui, quo affect⁹ es ab impiissimis istis alienigenis: dum & sancta tua ꝓphanarunt, & nomē

Iosuæ.3.
Gene.1.
Psam.33.

✱ memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

24 Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorũ: ✱ superbia eorum qui te oderunt ascendit sem- per.

Hebr. 4.

tuum blasphemarunt, tuúmq; cultum, quãtum in ipsis fuit, extirpare conati sunt: ✱ attende ad improperia & côuitiatorias blasphemias quæ iugiter tibi inferuntur à populo infideli & peruerso, qui tuũ nomen absq; timore blasphemant, eo ꝙ se videãt nullam inde vltionẽ percipere. 24. Noli dissimulare, neq; quasi nõ aduertens inultas relinquere impias voces aduersariorũ tuorũ, qui & tibi & nobis propter te obfirmato odio aduersantur: ✱ ecce enĩ superbia & præsumptio infidelium istorum qui te oderũt, & te in tuis cultoribus persequuntur, nunquã quiescit, sed ascendit iugiter, assidue machinantur aliquid aduersus nomen tuum, aut populum tuum: id quod te latere nõ potest, cuius oculis omnia nuda sunt & aperta. Propter quod, cõcludentes, tam ob tuæ gloriæ cõtemptum, quàm ob nostrę afflictionis miseriam, postulamus mitti nobis desuper contra inimicos nostros auxilium, vt de manibus sæuissimorum hostium eruti, quietã & tranquillam in sancto tuo seruitio vitam ducamus. E

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIII. F

VErsu. 1. Vt quid Deus repulisti in finem? Plurimum habet conuenientię hic Psalmus cum eo qui est in ordine quadragesimus tertius, & est vtriusq; pene eadem materia, desolatio scilicet populi Dei sub oppressione hostium ĩfideliũ: a qua postulatur diuina liberatio. Veterq; allegat quę prius Deus veteri populo exhibuit mirabilia beneficia, & quàm mirabiliter priores illi patres Dei manu sint proiecti commemorat, vt facili⁹ impetretur misericordia. ¶ Versu. 2. Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Si ad populum veterem Hebræorum hoc referatur, possedit istos De⁹ ab initio, ex quo eos de Aegypto eduxit. Si verò ad populũ nouę legis, possedit eos Deus ab initio, ex quo placuit ei in sanguine suo emere gen⁹ humanum à patre, de manu diaboli, & per Apostolos ædificare Ecclesiã. Ab eo siquidẽ tempore, nõ desiit Christ⁹ domin⁹ possidere suam Ecclesiam, nunquã eam dereliquit, quemadmodum neq; derelinquet in finem. Eundẽ hunc populum fidelẽ in versu sequenti vocat virgã hæreditatis, id est, virgam hæreditariã, hoc est, hæreditariã possessionem. Videtur enim virga hæreditatis, idem hîc esse, quod alibi dicitur funiculus hæreditatis, dicente Moyse, Pars autem domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Estq; ratio eadẽ, cur hæreditas domini virga dicatur & funiculus, quoniã scilicet mensoriis & funiculis terra diuidebatur. De mõte autẽ isto, in quo habitat Deus, supra dictum fuit. Psal. 67. Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, etenim dominus habitabit in finem. ¶ Versu. 6. Posuerunt signa sua signa, hoc est, signa vexillorum suorum posuerunt pro tropheis, erexerunt in signa victoriæ. Vnde B. Hieronymus vertit, Posuerũt signa sua trophęa. Videtur autẽ quod sequitur, Et non cognouerunt, per parẽthesim esse interiectum, vt quod proxime sequitur: sicut in exitu super summũ, iungatur prioribus, ad hunc sensum, Posuerũt vexilla sua pro trophæis & signis victorię, quasi in exitibus, in portis, super loca altissima, quemadmodũ fieri solet à gloriantibus de victoria. Vnde in libro Iudith legimus, victricis mulieris consilio, caput Holofernis in muro suspensum. Similiter & corpora Saul ac filiorũ eius in muro Betsan à Philistæis fuere suspensa in victoriæ signũ. Illud autẽ, Et non cognouerunt, separatim legendũ videtur, indicãs, hostes nõ agnouisse quid agerent, & vnde sibi victoria proueniret, &c. quemadmodũ in Elucidatione explanauimus. ¶ Versu. 7. In securi & ascia deiecerũt eam. Psalterium Romanum habet ea, vt referat sancta & ostia templi. Rectius autem habet nostra lectio genere fœmineo eã, vt referat hæreditatem, velut etiã in priori parte, ianuas eius accipimus, ianuas hæreditatis Dei, Itaq; sensus erit, In securi & bipenni subuerterunt & destruxerũt hæreditatẽ tuam, omnia cõfregerunt & cõminuerunt ausu temerario hostes insanientes. Fit autẽ hoc ex Græca lectione manifestius, vbi tam genitiuus eius, q̃ accusatiuus eam genere fœmineo manifeste cernitur haberi. ¶ Versu. 10. Signa nostra non vidimus. Manifestum est hanc vocem non esse illorum qui in versu mox præcedenti dicebant, Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra, sed esse vocẽ populi Dei cóquerentis, inter hæc tanta grauamina, & tã summas miserias, nulla apparere Dei testimonia, nulla signa, nullas Prophetias: vt ex his videri possit, Deũ prorsus abiecisse populũ suum, nec vltra ad eum in bonum aspicere. Solet enim De⁹ afflicto populo saltẽ Prophetas mittere, qui ipsum in tribulatione cõsoletur, quemadmodum olim Iudęis in Babylonica captiuitate, Hieremiã, Ezechielem, atq; alios plures. Et forsitan hoc sibi vult versus iste quod in nouissimæ persequutionis miserandis illis tẽporibus futurum dicunt quidã sanctorũ, vt prorsus cessent in Ecclesia Christi ad tempus miracula, cum etiam aduersarii falsa edẽt prodigia. ¶ Versu. 12. Vt quid auertis manum tuã & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem? Videtur defectiua esse oratio, verbi adiectione complẽda: quod dupliciter fieri poterit, vel vt infinitiuus subaudiatur cõnexus verbo auertis, hoc modo: Vt quid auertis extrahere dexteram tuam de sinu tuo. vel vt imperatiuus subaudiatur, hoc modo, Et dexteram tuam aufer, vel extrahe de medio sinu tuo. Manifestum est autem, sermonem istũ iuxta humanũ morem sic ad Deum dirigi, quasi otiosum & manum in sinu gestantẽ absconditam. Nã absconsio manus in sinu vel sub ascella (vt ait Sapiens) ad otiosum pertinet. Exerimus autẽ de sinu, quãdo ea percutere volumus, aut agere quippiam operis. Chal. translatio verbũ supplet, & sententiã complet hoc modo, Quare cõuertes manum tuã? dexteram autem tuam de medio bonitatis tuæ exere, vel extrahe. & cõtere qui præbent molestias tibi;

Deut. 32.

Psa. 167. G

Iudi. 14.
2. Reg. 1.

H

Prou. 19.

A ¶Versu.13. Deus autē rex noster ante sæcula. Versum istum vnà cū sequentibus aliquot, possumus exponere secundum literā primum, ac deinde secundum sensum mysticum, iuxta quod figurę illæ quæ exponuntur, significant. Vnde hanc salutē, quam in medio terræ Deus est operatus pro patribus, primum ad literā interpretamur de liberatione populi Israelitici à seruitute Pharaonis: quę in medio terræ facta est, dum corā omnibus populis gesta, ad omniū aures fama peruenit. Quia verò ista liberatio Israelitici populi sub Pharaone rege Aegypti, figura erat liberationis populi fidelis per Christū à diabolo, tenebrarū principe, iccirco hanc salutē secundum mysticū sensum interpretamur, illā quę per Christum in carne propria pro nobis facta est in tēporis plenitudine. Quæ quidem salus rectissime in medio terræ facta dicitur, quoniā pro omnium omnino populorū & gētiū vtilitate in vno Iudææ loco facta fuit. Omnium enim cōmunis erat hæc salus: omnibus æque propinqua, equæ vicina omnibus Aut (vt quidā aiunt) in medio terræ, quia in Iudæa, quæ habitabilis terræ mediū est. Deinde, quod versu.14.&.15. proxime sequitur, de maris transitu & capitib⁹ draconum cōtribulatis in aquis, primum quidē secundum literā de transitu filiorum Israel per mare rubrū, & submersione Aegyptiorū exponitur, quēadmodum manifestē idicat Chald. Parap. quę sic habet, De⁹ meus cuius diuinitas sancta, ab æterno operatus est redemptionē in medio terrę. Tu diuisisti in fortitudine tua aquas maris, tu cōtriuisti capita draconū, & mersisti Aegyptios in máre.
B Tu cōfregisti capita procerū Pharaonis, dedisti eos ad destructionē populo domus Israel, corpora verò eorū draconibus, id est, piscibus magnis, & cetis maris. Secundū verò mysticam intelligentiā, manifestum est, illud de institutione baptismalis sacramenti exponi: in quo diabolus quasi submergitur & cōteritur, dum ei potestas aufertur: populus aūt domini saluatur, dum ab ei⁹ manu à morte saluus euadit per baptisma. Similiter & de eo dicendū quod sequitur, de fontiū & torrentiū datione in deserto, & fluminum exiccatione, quæ secundum mysticam intelligentiā facile possunt exponi, quia in deserto gentium vbi antè nō fuerant aquæ spiritualis doctrinæ vel spiritualis gratiæ, ibi post Christi passionē fluxerunt fontes saluberrimæ doctrinæ Euāgelicæ, fontes viuentiū aquarum, qui quasi in torrētes excreuerunt, quādo mira celeritate per vniuersum orbē transierūt. Exiccata autē sunt flumina fortia ad transitum filiorum Israel, quoniam potentia potentum sæculi, & sapientia sapientū euacuata atq; humiliata est: vt non noceant veris Israelitis, in terram promissionis volentibus ingredi. Omnia ergo ista sic mystice poterunt apte interpretari, neq; incōmode ad negotium propositū, vt per cōmemorationem Deo velut in memoriā reducamus, quāta populo suo nouo olim dum in carne nobiscū ageret, exhibuit beneficia: ꝓpter quod, nos populum suū merito nō debet nunc in fine temporū abiicere, quem olim ita clarum habuit, & tantis affecit spiritualibus
C bonis. Attamē expositio illa quę ad literā historialia facta intelligit, ad propositū videtur quadrantior, ꝙ illa quæ secundū mysticos sensus incedit. ¶Versu.15. Dedisti eum escam populis Aethiopū. Populos Aethiopū nos in Elucidatione īterpretamur mystice, denigratos & teterrimos dęmones quibus dati sunt in escam impii illi & infideles Aegyptii, Pharao cum exercitibus suis. Iuxta quod in alio Psalmo de impiis persequutoribus iustorū dicitur, Introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpiū erunt, id est, malignorū & astutissimorum dæmonū. Et iterum, Mittit cristallum suā (id est, homines induratos & obstinatos in sua malitia, cuiusmodi erant hi Aegyptii, post tot visa signa, nihil adhuc Deum metuentes) sicut bucellam, in escam scilicet diaboli eos proiiciens, quomodo bucella proiici solet ante faciem canis vt voretur. Alii verò dicunt illos datos in escam populis Aethiopū, quoniā arma illorū & ornatus atq; diuitiæ ad littora Aethiopum applicabant, atq; ita eorum spolia accipiebant. Qui autē ex Hebræo vertunt, Dedisti eum in escam populis deserti, pro populis Aethiopum: exponunt de filiis Israel, qui in desertis tum morabantur: quibus quasi in escam dati fuerunt Aepyptii, quando à facie eorū ex Dei virtute sic contriti sunt & deuorati, quomodo esca absq; molestia cōteritur. ¶Versu.16. Tu disrupisti fontes & torrentes Nō est sensus, Diuisisti fontes & torrentes, quasi in partes secando, quomodo mare rubrū fuit diuisum sed tantundē est ac si diceretur, Per disruptionem dedisti, vel per diuisionē aut scissionem fluere fe
D cisti fontes & torrentes: per disruptionē, inquam, vel diuisionem nō ipsorum fontium, aut torrentium, sed petræ vnde effluxerunt. Valet ergo disrupisti, idem quod disrumpendo vel scindendo dedisti, aut fluere fecisti, quemadmodū per contrarium, cōfirmasti mare, in versu 14. non aliud est, ꝙ per confirmationē & consolidationē vtrarunq; partium cōtinuisti ne flueret, sed transitum daret. Atq; huic sententiæ aperte subscribit quod habet Chald. Parap. Tu confregisti fontem de rupe, & factus est in flumen. In eo quoq; quod sequitur, Tu siccasti fluuios Ethā: quidam per fluuios Ethā intelligunt mare rubrū, quod vicinum fuisse loco vocato Ethan, manifestū est ex cap.13. Exodi: siquidē populus Israel egressus Aegyptum, castrametat⁹ est in Ethan, quod est in extremis finibus solitudinis, iuxta quē pene locum inuenerunt illos Aegyptii, cum ad persequendū eos fuissent egressi. Vnde putant iterū hîc significari diuisionē maris rubri. Verum quia hoc iam supradictū fuerat, magis videtur de Iordane sermo fieri, atq; ita illud Ethan suam interpretationem accipiet. Sonat enim fortia Vnde B. Hieronymus vertit ex Hebræo, Tu exiccasti flumina fortia. Apparet autē, rapidum fluuiū & violentum fuisse Iordanē. Quam sentētiā manifeste approbat Paraph. Chald, sic habens, Tu siccasti flumina Arnon, & decursum ei⁹ rapidissimū, & Iordanem insuper validū, vbi manifestum est, de fluminibus fortibus & rapidis fieri sermonem. ¶Versu.20. Ne tradas bestiis animas cōfitentes tibi. Bestias secundum similitudinē vocat infideles hostes, vel propter ignorantiam Dei, vel propter crudelitatē & immanitatem, omnísq; misericordiæ & cōpassionis defectum: dum ita crudelissime solius Dei odio sæuiunt in pupulū, qui nihil sibi nocuit. Pauperes autem, fideles &

Psal.62. Psa.147. Exod.13.

humiles vocat. Pulchre verò hunc versum Chald.translatio exponit sic habens, Ne tradas populis E similibus animalibus syluestribus animas discẽtium legem tuam,vel eruditas in lege tua,quomodo etiã ex Hebræo vertit Hierony.Felix autẽ pulchra admodum ex vtraq; parte respondente cõparatione,ita vertit,Ne des feræ vel bestiæ animã turturis tuæ, id est, populi tui in lege tua meditantis, & tui desiderio gementis asſidue,quod est turturis officium.¶ Versu.21.Repleti sunt,qui obscurati sunt terræ,domibus iniquitatũ. Latina lectio hoc loco aliquanto obscurior & inuolutior est Græca,quæ sic habet, ἐπληρώθησαν οἱ ἐσκοτισμένοι τῆς γῆς οἴκων ἀνομιῶν, hoc est,obscurati terræ repleti sunt domibus iniquitatum.Nam genitiuus terræ, iungi debet cum illo,qui obscurati sunt, & ablatiuus domibus iniquitatũ, à verbo repleti sunt,regi.Quem autẽ sensum hæc lectio habeat,indicat Elucidatio. Posset tamẽ & aliter exponi,hoc modo, Obscurati terræ, homines impii super terrã obtenebrati, & in sua infidelitate obstinati, repleti sunt domibus iniquitatũ, hoc est,abundãt domibus & exercitibus impiis,in quibus cõfidunt,&in quibus valent quicquid audent,vbi tu deus non miseris tuis adiutorium.¶ Versu.22.Ne auertatur humilis factus confusus.Participium factus in medio positũ non satis constat, an ad præcedens debeat an ad sequens referri. Aptius tamen videtur, vt cum sequenti iungatur,hoc sensu, Ne humilis auertatur factus confusus,id est,populus afflictus & humiliatus nõ auertatur cum confusione.Quam sententiã satis manifeste continere videtur versio Felicis ex Hebræo,Ne reuertatur contritus, confusus: aut, Ne reuertatur miser & pauper confusus. F

LXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo Christus introducitur loquens ad patrẽ,initio quidẽ simul cum suis fidelibus,dicens se vna cum illis patri confeßionẽ laudis daturũ,& cuncta eius mirabilia annunciaturum:mox verò in medio versus secũdi,ipse solus in persona propria singulariter loquitur de extremi iudicii die, deque mundi perditi reparatione & instauratione,de Euangelica prædicatione,& impiorum à superba mente ad pœnitentiã reuocatione, eo quòd iudex omnium sit Deus, & de calice indignationis ꝑleno fæcibus,de quo prædicit bibituros omnes peccatores terræ. Nouißimis autem duobus versibus,iterum replicat,se velle semper cantare domino: & in nouißimo die,superbis humiliatis iustos prædicit exaltandos.

SEPTVAGESIMIQVARTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 ***Confitebimur tibi Deus,confitebimur, & inuocabimus nomẽ tuũ.***

COnfeſsione& laude te celebrabim⁹.ego tuus vnigenitus simul & fratres mei populus credentiũ tibi,sicut dignus es accipere omnẽ laudẽ , omnem honorem, & omnem benedictionẽ cõfeſsione& prędicatione gloriæ tuæ te celebrabimus atq; magnificabimus: & laudãtes,ex corde fideli affectúq; pleno fiduciæ,inuocabimus auxiliũ sancti nominis tui.

Apoc.4. &.5. 2 ***Narrabimus mirabilia tua:***

2. In confitendo autem, enarrabimus pro nostra virili cuncta magnalia tua,& opera magnifica,quæ pro tuo populo operari voluisti ab initio:eorúmq; virtutẽ& magnificentiã,quantũ in nobis erit,prædicabimus,& notã faciemus vniuersis:

Ioan.5. Actu.10. **** cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.***

Mat.24. Mat.28. Ioan.5.

* ego autẽ vnigenitus filius tuus,cui dedisti potestatẽ iudicium facere,quẽ iudicem constituisti viuorũ atq; mortuorum, cum tempus aduenerit à te cõstitutũ nouiſsimo examini cum dies illa & hora,quã nemo nouit nisi tu,dies,ĩquam,suprema illa & vltima hora omniũ humanorum actuũ discutioni&retributioni aſsignata adfuerit,tum ego potestate vtar quã dedisti mihi,iuste iudicãdo,de singulis hominũ operibus,redditurus vnicuiq; secundum opera sua iis qui bona egerunt vitã æternam:illis autẽ qui mala patrarunt,æterni ignis tormenta.

3 ***Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea:***

3. Liquefacta, diſsipata, & prorsus resoluta,siue vsq; H ad nihilũ redacta fuerat terra,cũ omnibus inhabitatoribus suis:quãdo ante meum aduentum,sub principatu diaboli (qui tum erat hui⁹ mundi princeps) regnãte impietate,& cõcupiscẽtia dominãte,omnes declinauerãt,víxq; supererat operãs bonũ:cum plenus esset mũdus errorũ tenebris , & omnia idololatria ac aliis vitiis enormib⁹ essent fœdata atq; diſsipata:

**** ego confirmaui columnas eius.***

* ego verò tẽpestiue in hunc mundũ adueniens,terrã iamiam velut ruiturã & disperiturã in nihilũ,salutari remedio prędicationis ac doctrinæ Euãgelicę seruaui,ac velut columnarũ firmitate suffulciui,atq; constabiliui: ne prorsus deficeret:quẽadmodũ cum dom⁹ ruinæ ꝓxima,suppositis colũnis,aut iis quę columnarũ vice sint,subiectis, sustẽtatur ne cadat.Ita plane orbẽ perditum,& iam proximũ vt in nihilũ collaberetur(vtpote nimia malitia deuastãte omnia)ego adueniẽs,salutari doctrina euangelii,velut firmamẽto colũnæ sustẽtaui,& cõstabiliui,vt nõ penitus collabat̃ vsq; in consummationẽ sæculi.

4 ***Dixi iniquis, nolite inique agere:***

4. Reuocaui impios ab impietate sua,dixíq; illis in terrore cõminationis meæ,nolite ꝑgere in vestris iniquitatibus,neq; addatis vltra præuaricationẽ ad ea quę hactenus egistis

A

** & delinquentibus, nolite exaltare cornu.*

5 *Nolite extollere in altum cornu vestrum:*

** nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.*

6 *Qui neque ab oriente, neque ab occidente, neque desertis montibus:*

B

** quoniam Deus iudex est.*

7 *Hunc humiliat, & hunc exaltat.*

** quia calix in manu domini vini meri, plenus mixto.*

C

8 *Et inclinauit ex hoc in hoc,*

** veruntamē fæx eius non est exinanita:*

** bibent omnes peccatores.*

D

9 *Ego autem annunciabo in sæculum:*

** cantabo Deo Iacob.*

10 *Et omnia cornua peccatorum confringā:*

** & exaltabunt cornua iusti.*

ſed pœnitentiā agite præteritorū facinorum, & iuſtitiæ amodo vacate: * & iis qui in delictis & impietatibus verſantur denunciaui cū terrore cōminationū mearū, ne cornua ſua erigerent, ne ſuperbe & præſumptuoſe agere pſeuerarēt, ne in ſuperbia ſeſe exaltarēt, ob ſuā temporalem potentiam atq; diuitias ſæculi. 5. Nolite (inquibam ego illis) erigere veſtra cornua in excelſum, nolite de veſtra potentia gloriari contra Deū, neq; in veſtris temporalibus gloriis præſumatis, vt quicquā audeatis aduerſus illum agere impietatis: * cauete, ne cōtra Deū extēto collo in ſuperbia & abuſione loquamini, quę blaſphema ſunt & impia, ne de illo blaſphemando aliter loquamini q̄ deceat, néve cōtra illum proponatis agere, quæ non cōueniant præuarican- Pſalm. 2.
do, ſed poti⁹ ſeruite illi vt Domino Deo veſtro, in timore, & exultate ei cū tremore. 6. Merito ſane cauēdū eſt omnib⁹, ne aduerſus Deū erigāt cornu, quoniā ipſe eſt Deus vnus ac ſolus iudex, neq; eſt præter eum alius, neq; ab oriēte, neq; ab occidente, neq; à mōtoſis locis deſerti, qui ad meridiem ſunt, neq; item ab aquilone, neq; ab vlla omnino parte alius poteſt venire Deus: * quoniā Deus vnus & ſolus iudex eſt, poteſtatē habens facere iudiciū omnium in terra, qui vnus Ioan. 5.
omniū & bene & male facta examinabit atq; remunerabit ꝑ merito cuius tribunali ſiſti & cuius iudicio præſentari ſuo tēpore debebunt, Rom. 14
velint, nolint, vniuerſi: illi etiā qui in hoc ſęculo ſuperbe ſeſe exaltāt, 2. Cor. 5.
& cornua erigūt aduerſus ipſum. Siquidē illius vnius iudicio omnes neceſſe eſt præſentari: neq; quiſquā erit vel tā potens, vel tam ſapiēs, qui eius poſſit iudiciū effugere. 7. Ipſe autē iudex vnus ſecundū iuſtitiæ ſuæ æquitatē, ꝑ cuiuſq; merito faciet remuneratione, hos quidē humiliando, & in ima inferni cōdemnationis ſententia demergēdo, cū eis inquiet, Diſcedite à me maledicti in ignē æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: illos autē exaltādo in vitam æternā pro ſtudio bonarū operationū, cū eis inquiet, Venite benedicti patris mei, poſſidete paratū vobis regnū ab origine mundi: * Eſt enim Matt. 25.
in manu iudicis hui⁹ diſpēſatio cōdignæ retributionis & diſtributio promeritæ mercedis, tanquā calix in manu hominis alicuius, tanquā Ibidem.
calix (inquā) vini fortiſsimi & impotabilis, plenus cōmixtione fæcū & ſordium, totúſq; turbulētus, & fæculentus, vt horror ſit ex illo bibere, illúmve guſtare. Eſt enim hic calix irę & indignationis Dei om Apoc. 16
nipotētis, qui cōtinet vltionē amariſsimā, & importabile iudicium, quod eſt tanquā vinum meraciſsimum, fortiſsimum, duriſsimum, & prorſus fæculentū, quod ſit impotabile. 8. Et inclinauit Deus hunc calicem quē in manu tenet, ex parte vna in aliā, quēadmodum fieri ſolet cum diuerſis ex eodē calice datur bibere: ex eodem hoc poculo potū propinat omnibus impiis, quos omnes ſimili iudicio cōdēnat, eodémq; condēnationis poculo potat: * veruntamē quāticunq; peccatores ex hoc calice bibāt, adhuc nō eſt fęx ei⁹ prorſus exhauſta, neque vnquā exhaurietur, adhuc eadē ſeruatur dānatio impiis pòſt venturis, & de hoc calice bibituris: ſemper irā & indignationē Dei bibēt & ſentētia mortis amariſsima potabūtur quicūq; id ſuis malis operibus cōmeruerint. Infernus enim & perditio nunquā replentur, nunquam dicūt, ſufficit: * bibēt ex hoc calice iræ & indignationis Dei o- Prou. 27.
mnes qui ſuper terrā mala patrarūt, & peccatis ſe cōmaculauerūt nec egerunt pœnitentiā. Huiuſmodi omnes bibēt amariſsimas fæces calicis huius, horum ne vnus quidem effugiet mortis iudicium. 9. Ego autē pariter cū meis fidelibus annunciabo in æternum mirabilia Dei patris mei, miſericordiā erga bonos, & erga impios iuſtitiā: * cātabo in Pſalmis & hymnis, laudémq; & honorē dicā, in teſtimonium gratiarū actionis, Deo patri meo, qui eſt Deus populi ſui. 10. Et in tēpore iudicii illius, de quo iam antè dixi, ego cōteram atq; comminuam omnia cornua impiorum, omnē ſuperbiā & celſitudinem prauorū ego deprimā & humiliabo, deponámq; omnes potētes de ſede, & diuites faciā vacuos: * iuſtorum autem humilitatem ego ſubleuabo, & Lucæ. 1.
eorū potentiā glorificabo: quādo exultationes meas & patris mei dabo in guttur eorū, & gladios ancipites in manibus: quando in capite eorum ponam diadema gloriæ meæ, & ſceptrum regni mei dabo in Pſal. 149.
manibus eorum. Erit enim tunc & manifeſte apparebit omnibus mirabilis illa mutatio, qua omnes qui ſe in mundo exaltauerant humiliabuntur, contra verò exaltabuntur qui ſe humiliauerant. Luc. 14.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIIII.

E

VErsu 1. Cōfitebimur tibi Deus, cōfitebimur, & inuocabimus nomen tuum: Recto ordine cō-
fessio præmittitur: succedit inuocatio. Sunt enim, qui solo timore nonnunquam inuocant,
quando non merentur exaudiri, iuxta illud, Tūc inuocabunt, & nō exaudiam. Et vt fatuis vir
Miche. 3. ginibus clauso ostio clamantibus dicetur. Nescio vos, discedite omnes operarii iniquitatis. Qui au-
Matt. 25. tem confitentur Deo, vt oportet, corde videlicet, ore & opere, (Nam ore ac verbis cōfiteri, factis
Titum. 1. autē negare, nihil aliud quàm irrisio est & simulata hypocrisis) hi sunt qui fiducialiter inuocare pos
sunt nomen Domini. ¶ Versu 2. Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Accepit quidem iā
Christus potestatem faciendi iudicium, iuxta quod apud Ioannē dicitur, Potestatem dedit filio pa-
ter iudicium facere, quia filius hominis est. Et apud Matthæum, Data est mihi omnis potestas in cę
Ioan. 5. lo & in terra. Et in Actibus Apostolorum, Hunc cōstituit Deus iudicem viuorum & mortuorum.
Matt. 28. Nondum tamen accepit tempus, in quo suum debeat cōplere iudicium, quia nōdum tempus illud
Actu. 10. aduenit iudicandi, quòd à patre ab æterno est prædefinitum. Cū ergo tempus hoc acceperit Chri-
stus, tum iudicabit iustitias. Iudicare autem iustitias, accipiendū videtur, vt idem sit quod iudicare iu
sta, quomodo ex Hebræo vertit Hieronimus, Ego recta iudicabo. Nam iuxta communem loquen
di consuetudinem scripturarum, facere bonitatem, poni solet pro facere bonum: facere iustitiā, pro
iuste agere: facere iniquitatem, pro facere quod iniquū & malū est, atq; ita in aliis. Aut intelligatur. F
Christus iudicaturus iustitias, quoniā iustitias hominū examinabit, & de iustitiis iudicabit: ita vt in
quibus eas inuenerit, pro iustitiæ qualitate reddat beata præmia: in quibus autem abesse compere-
rit, illis reddat æterna tormenta, eo quidem maiora, quo lōgius ab illa abfuerint. Attamen prior in-
Ioan. 12. telligentia, secundū consuetudinem scripturarum videtur prior. Posset verò hoc iudicium Christi
intelligi iudicium prius, quod iam impletum est in primo ipsius aduētu, quo videlicet pro humano
genere in tēporis plenitudine iudicauit, dum huius mundi principem foras eiiciens, condemnauit,
humanum autē genus de captiuitate miseria & grauissima tyrannide misericorditer liberauit. Cum
enim tempus accepit Christus, quo hoc iudicium fieri debebat, vbi aduenit tēporis plenitudo, ma-
gnificā rem cōpleuit in potentia virtutis suæ, mortem simul ac mortis authorem sua morte interfi-
ciēs. Huic autem sensui non inepte consonat versus qui subsequitur, de constabilitione terræ, iuxta
expositionem à nobis in Elucidatione positam. ¶ Versu 3. Liquefacta est terra, & omnes qui habi-
tant in ea, ego cōfirmaui columnas eius. In Elucidatione versum istum de constabilitione & restau-
ratione mundi, per Euāgelicæ doctrinæ prædicationē, & sancti spiritus desuper missionem, sumus
interpretati. Iuxta quam expositionem, manifestum est secundū metaphoricam loquutionem acci-
piendum, quod dicitur de cōfirmatione columnarum terræ. Quemadmodū enim ædificium quod
minatur ruinā, & casui proximum est, columnis subiectis fulcitur, & stabile redditur, vt iam casum G
non metuat: ita mundus qui ante Christi aduentum videbatur pene in extremas fæces deuenisse, vt
vix vltra pietatis quicquam esset reliquum, stabilitate doctrinæ ipsius Euangelicæ velut confirmat⁹
est atq; stabilitus, ita vt iam imperpetuum fide & pietate penitus nequeat deficere. Semper enim ver
bum Dei cōseruabit electos. Potest etiam intelligi de futura mundi purgatione, hoc modo, Ante-
quam adueniam ego in iudicium, liquefiet terra, & igne cōflagrationis purgabitur, cū omnibus in-
habitantibus. Neq; mirum si liquefiet, si comburetur terra à facie mea: quandoquidem ego ab ini-
Psal. 103. tio stabiliui & fundaui eam, cōstituendo eam super stabilitatē suā, vt non moueatur neq; cadat in
seculū, atq; ita velut posui, & firma locaui fundamēta eius: quemadmodum illa quæ firma & immo
bilia volumus cōsistere, solemus super cōfirmatas columnas ędificare. Ipse enim Deus est, qui terrā
fundauit, stabilémq; posuit, nec aliud habet fundamentum vel columnam stabilitatis suæ, nisi Dei
verbum. ¶ Versu. 4. Nolite exaltare cornu. Exaltatio cornuum quæ in hoc Psalmo frequenti admo-
dum iteratione replicatur, superba elatio intelligitur. Vnde & vulgo dicimus, quempiā erigere vel
extollere cornua, vbi sese per superbiam magnificare & exaltare aduersus alios cœperit. Vnde Ho-
ratius de vini virtute, carmine ludens, pauperem dicit hausto vino sumere cornua. Et vulgo homi-
nes, vbi quempiam viderint ferociam, superbiam, aut proteruiam relinquere, dicunt illum cornua
ponere, aut perdidisse cornua. Item & cum significare volumus, nos quempiam humiliaturos, & su H
perbiam proteruiámq; dedocturos, dicimus nos illi attrituros siue detrituros cornua, quæ gerit su-
perbiens atque proteruiens. Sumpta est metaphora à tauris feris, qui gloriantur cornuum potētia:
quomodo peruersi homines eleuantur suis temporalibus dignitatibus, potentiis atque diuitiis.
¶ Versu 6. Quia neq; ab oriente, neque ab occidente, neq; à desertis mōtibus. Manifestum est, hūc
sermonem pati defectum, potéstq; variis subauditionibus compleri. Vel sic, Neq; ab oriente, neque
ab occidente, neque desertis montibus, alius est Deus vel iudex, quoniam vnus Deus, vnus ipse est
iudex omnium. Vel sic, Neq; ab oriente neque ab occidente, &c. veniet liberatio, vel saluatio, vel ef-
fugium cuiquam hominum, in die nouissimi examinis, quoniam Deus est iudex vniuersalis omniū,
cuius potentiæ nemo potest resistere, cuius imperium & iudicium nemo poterit effugere, eo quòd
in omni loco ipse habeat plenum & perfectum dominium. Nemini enim spes esse debet contra
Christi Dei nostri iudicium posse quenquam habere auxiliatorem aut defensorem, per quem illam
possit seueritatem impune euadere, si actionibus malis in vita corporis eā promeruerit. Vel sic, Ne-
que ab oriente, neq; ab occidente, &c. cuiquam venire potest vera exaltatio, nisi à Deo, neq; cuiquā
potest cōtingere, nisi cui Deus donauerit. Is nāq; solus exaltatus vere est & magn⁹, nō qui se exaltat,
sed quē exaltat Deus: quēadmodum non est probatus qui seipsum cōmendat, sed quem commen-
1. Co. 10. dat Deus. Atq; ita apte etiam consonat quod sequitur, quoniam Deus iudex est, cuius nimirum so-

A lius est exaltare exaltatione certa ac solida. Vnde mox subditur: Hunc humiliat,& hūc exaltat. Atq; hanc sententiam aperte exprimit versio Felicis, quæ hoc loco sic habet. Quoniam neq; ab oriente, neque ab occidente, neq; à deserto exaltatatio. Primæ autem expositioni (quam & in Elucidatione solā sequimur) cōsonat Chald. Paraph. sic habens, Quoniam non est alius præter me, ab oriente vsq; in occidentem: & à septentrione domus desertæ, & ab austro vsq; ad loca mōtosa; Cæterum, illud quod dicitur, à desertis mōtibus, plagā meridionalem significat. Nam desertum magnū (in quo & montes erant) Iudææ à meridie est, quēadmodum mare Iudæis est ab occidente. ¶ Versu. 7. Calix in manu domini vini meri, plenus mixto. In Elucidatione hunc calicem interpretati sumus, dispensationem iustæ vltionis & condemnationis quàm Deus propinabit impiis. De quo calice, & aliâs in scriptura frequens fit mentio, vt Psalmo decimo, Ignis, grādo, nix, glacies, spiritus procellarum, pars calicis impiorum. Et in Apocalypsi. Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, &c. hic bibet de vino iræ Dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni Item Esaiæ quinquagesimoprimo, Eleuare, eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius: vsque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti vsque ad fæces. Quibus verbis exprimitur vehemens vltio & grauis vindicta Dei super populum Israeliticum. Et quidem interdum temporalis punitio, interdum verò Psalm. 10 Apoc. 14 Esaię. 51.

B sempiterna indicatur, velut in loco proposito. Quòd autē calix iste dicitur plenus vini meri, significat fortitudinem, duritiem, & grauitatem vltionis, quod ipsum magis exprimit plenitudo commixtionis, & turbulentia quæ subiungitur. Duo enim sunt quæ maxime vinum faciunt impotabile, primum quidem si nimium sit austerum, rigidum, forte, violentum, nec bene attemperatum debilitati humanæ complexionis: deindē, si turbulentum sit, & fæcum commixtione amarum redditum. Dum ergo duo hæc ad calicem adiicit, eius impotabilitatem significat. Impotabilitas autem (vt ita loquamur) calicis, signat importabilitatem diuini iudicii, quod super impios veniet in die nouissimo. Vnde Petrus Apostolus in epistola secunda, loquens de malis angelis, dicit, eos nō portare aduersum se execrabile Dei iudicium, id est, importabile eis esse, terribile & horribile Dei iudicium. Posset tamen calix iste prædictus generalius intelligi, vt includat retributionem vtranque, tam bonorum quàm malorum. Atq; ita quidem calix iste intelligetur dispensatio iustitiæ Dei, secundum quam vnicuique congruam pro meritis tribuet mercedem, bonis salutem malis damnationem. Cū enim Deus per eandē suā iustitiam, his quidē vitā, illis autem damnationem æternā retribuit, quasi ex eodem calice iustos simul & impios potat. Verum iuxta hanc expositionem, per vinum merum conuenientius intelligenda videtur fœlicitas & iocunditas vitæ æternæ. Nam vinum lætificat cor hominis. Licet autem in hoc tempore nonnunquam gustare & bibere detur electis de vino isto, ta 2. Petri. 2

C men iam non merum est, non purum est, non ita præstans & electum, quemadmodum tunc erit, Psal. 103.
quando absque omni commixtione tristitiæ solidum & plenissimum erit gaudium. Tali ergo vino mero, tali vino præstātissimo & amabilissimo plenus est calix ille Dei, vt inde reficiantur & inebrientur sancti. Siquidē hi inebriabuntur ab vbertate domus Dei. Et calix iste sic inebrians, quàm præclarus est. Non tamen solum inest vinum istud merum, sed propter impios plenus est mixto, plenus est fæcibus commixtis, plenus est felle & absinthio, quæ ex eodē calice potabunt omnes impii. Ex eodem calice bibent pii vinum merum, & impii fæces amarissimas. Atq; ita quod in versu sequēti subnectitur. Et inclinauit ex hoc in hoc, pulchre admodum intelligitur, ex dextra in sinistram: iis quidem qui ad dexteram sunt ouiculis inclinando, vinum purissimum prębens, illis autem qui ad sinistram, ex eodem fæces amarissimas & turbulentissimum potum administrans. Vtraque autem harum expositionum bene apta videtur: neque satis apparet, vtra vtri sit præferenda, nisi quòd nō multum in scriptura soleat calix complecti vtramque retributionem, videlicet piorum & impiorū pariter, sed diuisim, vel solam retributionem fœlicitatis, vel solam damnationis, iuxta exigentiam materiæ de qua sermo habetur. Hebræa quoq; lectio non videtur ferre nisi calicem impiorum. Sic enim iuxta Hieronymi versionem legimus, Calix in manu Domini est, vino meraco vsq; ad plenū mixtus, & propinabit ex eo: vbi duorum contentorum non potest accipi distinctio, sed vnius tan- Psalm. 35. Psal. 22.

D tum ad summum vsq; impletio, quod vtique videtur in malum accipi, tum propter præcedentia, in quibus terror iudicis significatur, tum propter consequentia, in quibus secum fit mentio, quas vtique in electorum non erit inuenire. Consonat & Chaldai. Paraphrasis quæ calicem hunc vocat calicem maledictionis, plenum vino mero, & temperamento amaritudinis.

LXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Prophetat in hoc Psalmo Propheta, de cultu, vnius Dei Christi Iesu in Ecclesia sancta, quæ est Iudæa, Israel, Hierusalem, & Sion vera, deque mirabili Christi victoria contra inimicum generis humani, & pace vera mundo allata, de mundi admirabili illuminatione per sanctos Apostolos, vnde facta est infidelium conturbatio: qui in somno infidelitatis suæ permanentes, nec ad Euangelii lucem volentes exurgere, vacui permanserunt ab omni bono: quorum erit terribilis vltio in nouissimo iudicii magni die, cuius terrorē versu. 7. 8. & 9. describit. Versibus autem tribus nouissimis, ex pia magnaliū Dei consideratione, monet laudē optimo Deo reddere, & deuotionis munera persoluere, illi qui vnus est etiam regibus terræ formidabilis.

SEPTVAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 Notus in Iudæa deus ✳ in Israel magnum nomen eius:

Roma.1.
Rom.10.
Ioan.14.

2 Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.

3 Ibi confregit potentias: ✳ arcum, scutum, gladium, & bellum.

4 Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis:

Hebr.2.
Actu.1.
Ioan.16.

✳ turbati sunt omnes insipientes corde.

5 Dormierunt somnũ suum:

✳ & nihil inuenerũt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

Hebr.11. *6 Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt qui ascenderunt equos.*

CElebris fama & optime cognit⁹ est Deus in Ecclesia sancta sua, quæ est Iudæa vera, confessionẽ bonã illi ex corde fideli persoluẽs: ✳ in populo fideli (qui est Israel verus secundũ spiritum, fide videns & cognoscẽs Deũ) magnũ, preciosum, honorabile & gloriosum est nomẽ eius. Quẽadmodũ enim olim in paruula Iudæę terra solũ notus fuit Deus, & in solo semine Israelis secũdũ carnẽ notitia erat nominis & cultus Dei, ita nunc & in tempore gratiæ, & Ecclesia & populo fideli, cognitio abundat, & cultus viget vnius veri Dei: dum interim cæteri omnes qui extra Ecclesiam sunt Deum ignorantes, vel sua idola colentes, euanescunt in cogitationibus suis, vt gentiles idololatræ: vel Deo contradicentes, suam iustitiam quærũt cõstituere, vt carnales Iudæi. In loco pacis, in Hierusalẽ vera factus est locus & mansio eius: & in Sion vera elegit sibi habitationem perpetuam. Siquidẽ in Ecclesia, quæ est vera Siõ & Hierusalem (nimirũ fidei cõtemplatione sublimata & pace Christi, quã mundus dare nequit firmata) elegit sibi Deus mansionẽ & locum habitationis, vt habitet & permaneat in ea vsq; ad cõsummationẽ sęculi: quẽadmodum olim ad tẽpus aliquantũ in Siõ & Hierusalẽ corporali secundũ figurã inhabitauit. 3. In hac autẽ sua Ecclesia, in hac Iudea, in hoc Israele, in hac Hierusalẽ, in hac Siõ, mirabilia ostẽdit opera omnipotẽtię suę, cõfringẽs, cõterẽs, & ad nihilum redigẽs omnes inimicorũ virtutes, omnẽmq; aduersariã potentiam: ✳ arcus scilicet, scuta, gladios, cæteraq; instrumẽta bellica aduersariorũ cõfringẽs & superãs, ac bella auferẽs, hoc est populũ suum ab omni malo saluum faciẽs, & ab omni hostium oppugnatione securũ, ita vt illis nec gladius nec arcus nec scutũ nec vllũ corporale bellum possit suã pacem verã auferre, aut quicquã veri inferre nocumẽti. 4. Hãc autẽ salutem & securitatẽ populi tui fecisti modo admodũ mirabili, illuminãdo à mõtib⁹ æternis radios superni luminis tui mũdo tenebris obcęcato, & sub hostiũ tyrãnide velut in obscuro carcere cõcluso per viros altissimos ad hoc ab ęterno pręparatos effundẽdo .i. per sanctos Apostolos tuos, quos primũ tuo radio illuminare voluisti (partim tui ipsi⁹ magisterio, quo illos corã ore ad os loquẽs in humanitatis forma erudiuisti, partim spiritus tui sancti interna vnctione, quẽ in cælũ scandẽs eisdẽ misisti, ad perfectã de reb⁹ omnibus eruditionẽ) vt deinde per hos sic illuminatos mõtes, vniuersam terram illuminares: quemadmodum sol corporalis primum in mõtes suum mittit lumẽ, vt inde in humiliora loca splendor luminis refulgeat: ✳ quod dũ faceres, turbati sunt omnes increduli & insipiẽtes corde: cõmoti sunt & conturbati omnes terreni & infideles homines, qui noluerunt gratiã dei recipere, tã Iudæi carnales, qui horum montium splendorẽ, nimium sibi placẽtes, ferre nõ potuerunt q̃ gentium populi, qui grauissimas etiã oppugnationes & persequutiones suscitauerunt superno lumini, Euangelii lucẽ qua potuerunt virtute oppugnantes. 5. Dormierũt ipsi somniũ infidelitatis suæ, permanserunt sua voluntaria electione stertẽtes, & dormientes in infidelitate ac pristinis vitiis & cõcupiscẽtiis suis, similes hominib⁹ dormiẽtibus media die, qui ad lucẽ nolũt expergisci, qui se nõ patiuntur exercitari à lumine diei. Ita noluerũt ad lumen supernũ mundo infusum expergisci, noluerunt aperire oculos vt lumen reciperent, recusauerũt suscipere veritatis doctrinã, elegerũtq; magis permanere in cæcitate ignorãtiæ suæ: ✳ atq; ita vacui permãserunt isti viri diuitiarũ, homines terreni in potẽtia & diuitiis gloriãtes, ab omni opere bono, & nihil veri boni inuenire potuerũ in manibus suis, qui diuitiis terrenis & potẽtia sæculi excæcati cõtradixerũt lumini sancto Euãgelicæ veritatis & fidei, sine qua impossibile est placere Deo, aut boni operis quippiã facere vnde possit sperari beata remuneratio. 6. Vbi verò tibi placitum fuit horum sæculi potentum, & veritatis persequutorũ superare potentiam, verbo tuo increpasti atq; ꝓhibuisti illos, & ab increpatione tua à voce iussionis tuæ, omnes illi magni atq; potentes ascensores equorum similes facti sunt dormitãtibus: qui prius gloriabantur in potentia sua, & confidebant in æquis & curribus, aduersus populum domini, facti sunt quasi dormientes, prorsus impotentes ad perficiendum sui cordis

F G H

A

propositũ: quomodo homines somno depressi nihil valẽt agere vitalis operis, quãtumlibet sint fortissimi: * Ab increpatione quoq; tua somno mortis correpti sunt, & perierunt ascẽsores equorũ, cõfidentes in potẽtia & diuitiis suis: voce ac iussione tua pleriq; interempti perierunt, vt cordis sui propositum nõ possent perficere tua increpatione, vltione, siue prohibitiõe impediti.

7 Tu terribilis es: & quis resistet tibi?

7. Tu profecto terribilis es ac merito formidabilis vniuersis, quãtumuis iuxta sæculũ potẽtibus, quãtocunq; armorũ apparatu, quodlibet milium copiis instructis: atq; vbi tu ostẽdere volueris terrorem potentiæ tuæ, non est rex, nõ est princeps, non est exercitus, non est vlla virtus, neq; potestas quę tuæ potẽtiæ valeat resistere: nõ est vlla creatura, quæ cõtra stare possit in cõspectu tuo:

** extunc ira tua.*

* & quanquã nũc dissimulas, multa lõganimitate agas etiã cum hostibus tuis: veniet tamẽ, quãdo terrorẽ tuæ potẽtiæ manifeste demonstrabis: & extunc, illo in momento, cũ dies illa aduenerit, tum apparebit furor iræ tuæ, tunc palã apparebit omnibus terribilis indignatio tua, quę in punitione reproborum mõstrabitur in die nouissimo. Tunc enim loqueris ad impios in ira tua, & in furore tuo cõturbabis eos: eritq; dies illa, dies calamitatis & miseriæ, dies terroris & iudicii, dies fletus & luctus omnibus impiis. Rom. 2. Psal. 2. Sopho. 1.

B *8 De cælo auditum fecisti iudicium:*

8. Antequã verò hæc ira cõpleatur, tu Deus de cælo auditũ facies iudicium: voce desuper missa proclamari facies vẽturum tuum iudicium, quãdo mortui audient vocem filii Dei, & procedent ad remuneratiõnẽ: quãdo tuba canet, & mortui resurgent incorrupti: quando descẽdet iudex de cælo in voce archãgeli, dicẽtis, Surgite mortui, venite ad iudicium: quando missi angeli colligẽt electos à quatuor angulis terrę, vt sistantur tribunali tuo: Ioan. 5. 1. Cor. 15. 1. The. 4. Matt. 27.

** terra tremuit:*

* ac mox vbi proclamatum & auditũ fuerit hoc nuncium iudicii tui, simul eodẽ momẽto, in ictu oculi, terra vniuersa cõtremiscet, & dabit mortuos suos: cõtremiscẽntq; tũc omnes à facie iudicis tam gloriosi tãmq; terribilis: boni quidẽ cũ reuerẽtia, mali verò cũ seruili pœnarũ terrore, & malæ cõscientiæ erubescẽtia:

** & quieuit.*

* & quiescent omnes atq; silebunt, eritq; silentium magnum expectantibus singulis sententiã iudicii sui, quãdo nemo mutire audebit, aut os aperire, vel ad excusationem, vel ad accusationem, vel ad probationem, aut propositionẽ suorum negotiorũ, aut etiã ad murmurationẽ & cõuicium: sed omnia solius iudicis (qui simul & iudex erit & testis) arbitrio & cognitione transigẽtur. Eritq; ibi magnũ silentium, quomodo fieri solet, cum in scholã magister virgã tenens in ira & terrore ingreditur: dum quisq; sibi metuit, & rei exitũ discipuli tacite cõsiderãtes, in quos grassatura sit punitio, attẽdunt cum silentio, ne mutire quidem aut verbum vllum facere audentes. Hier. 19.

C

9 Cum exurgeret in iudicium Deus:

9. Contremiscet (inquã) & silebit terra, tunc, cum aduenient Deus in iudicium, cum post longã dissimulationẽ ad faciendum iudicium & exercendam vltionẽ consurget, ad motũ hominis qui à torpido somno euigilãs post cessationẽ opus aggreditur:

** vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.*

* vt suo iudicio saluos faciat omnes fideles, pios, humiles, atq; obediẽtes terræ: vt remuneratiõnẽ bonã tribuat omnibus electis, qui super terram vixerunt in mansuetudine, humilitate, & obediẽtia præceptorum ipsius: vt hos videlicet ab impiis segreget, & in regnum patris sui ab æterno illis præparatũ inducat, impiis exaduerso in abyssum protrusis. Matt. 25.

10 Quoniam cogitatio hominis cõfitebitur tibi:

10. Et quidem cum hæc omnia (piis certe admodum iucunda & grata) profunda cõtemplatione meditabitur homo, dabit confessionem & laudem tibi: nõ se cõtinebit à laude & cõfessione nominis tui, qui ista cõsideratione profunda cõtemplabitur:

D

** & reliquiæ cogitationis diem festum agẽt tibi.*

* & post huiusmodi cõsiderationem profundam, atq; intimam contemplationem tantorum mirabilium, quę pro suis electis operatur piissimus Deus, tanta lætitia mentis atq; pietatis affectus (quæ velut reliquiæ sunt talis intimæ cõsiderationis, vtpote quæ ex ea solẽt in homine generari, & in aĩa etiã post actualem speculationẽ relinqui) hominẽ obtinebunt, vt videatur in eis anima velut magnũ festum celebrare. Præstat siquidẽ hoc fidelibus profunda & attẽta meditatio diuinorũ mirabiliũ, vt ab omni grauitate & tristitia facti alieni, Deo suo quasi perpetuũ festum, in mentis quiete & animi alacritate, celebrare videantur.

11 Vouete & reddite domino Deo vestro:

11. Pro gratiarum actione autẽ ô fideles omnes, ad animi gratitutinẽ demonstrandã vota facite domino deo vestro, affectiões sanctas, pia desideria, salutaria proposita illi offerte, atq; etiam firmate, sanctásq; oblationes illi addicite & cõ-

** omnes qui in circuitu eius affertis munera.*

12 *Terribili: & ei qui aufert ſpiritum principum, terribili apud reges terræ.*

Matt.10.
Lucæ.12.

ſecrate:atq; vbi propoſita ſiue firmata fuerint,Deóq; cõſecrata,cura E
te quę Deo ſunt addicta reddere,fidelitérq; perſoluere.Nõ enim vo
uere tantũ ſufficit,niſi & reddantur quæ vota ſunt domino:*omnes
abſq; delectu,quicunq; eſtis in circuitu eius, quicũq; de populo eius
eſſe & haberi vultis,quicũq; illi adhæretis,vt Deo veſtro ac domino
afferre illi debetis deuota laudũ,orationũ,piarum affectionum,&ſa
lutarium deſideriorũ grauiſsima munera,ſiue etiam exteriora quæli
bet,quæ cordis deuotio ſuggeſſerit,vt offeratis &cõſecretis ea domi
no .12. Ei(inquã) reddatis & offeratis,qui ſolus verè terribilis eſt,&
meritò omnibus metuẽdus : vtpote qui ſolus poteſtatem habet aufe
rendi animã principibus ſæculi vbi voluerit:qui ſolus in manu habet
vitas quãtumuis potentum atq; magnorum ſuper terram,vt quãdo
voluerit,& ſicut voluerit,eos poſsit ſolo verbo vita priuare,habétq;
poteſtatem ſimul & corpus &animã mittere in gehennã: atq; idcir-
co merito etiã potentiſsimis terrę regibus eſt metuẽdus ac formida-
bilis: quantò magis & cæteris omnibus qui ſunt ſuper faciem terræ? F

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXV.

VErſu 1. Notus in Iudæa Deus.Quidã hunc Pſalmũ totũ exponunt de tẽporali aliqua inſigni liberatione populi Iſraelitici ab hoſtibus, velut de liberatione à Sennacherib, aut alia priori conſimili:cuiuſmodi in regnorum libris plures factas legimus, beneficio Dei Multis ſiquidẽ præclaris geſtis huiuſmodi, fuit in populo Iſraelitico,in terra Iudææ nobilis Deus, & ex iis quæ in populo illo geſsit,omnibus per circuitũ gentibus notus,in eo ꝙ pro filiis Iſrael, pugnans potentiã aduerſariorũ,& eorũ omnẽ apparatũ ſua virtute contriuit,mirabiliter apparẽs cũ terrore deſuper è cælis,quaſi ex montibus quibuſdam ab initio fundatis,vnde increduli turbati ſunt, nihil inuenientes roboris in manibus ſuis,diuina virtute ſuperati: neq; auxiliũ habuerũt in equis in quibus ſperauerant. Atq; ita illud iudiciũ de quo fit mentio in verſibus octauo & nono,non intelligetur extremum,ſed tẽporale,quo iudicauit Deus pro populo ſuo Iſraelitico,cõtra aduerſarios: quos tremor & ſilentiũ corripuit,Deo exurgente ad ſuũ huiuſmodi iudiciũ.Huic expoſitioni nõ diſſonat,quod pro titulo in codicibus quibuſdã Græcis atq; Latinis ponitur Pſalmus Aſaph, contra Aſſyrios, vel ad Aſſyrios.Nos tamen maluimus Eccleſiæ & victoriæ illi,quæ in Eccleſia per Chriſtum facta eſt,
1. Co.10. pſalmi proceſſum applicare. Nã vt prior ille ſenſus ſecundum hiſtoriam & figuram non ſit incommodus, certè is quem dedimus,ſecundum rẽ ſignatã videtur conuenientior. Cũ enim omnia in fi- G
gura(iuxta Apoſtoli verbũ)illis cõtingebant carnalibus Iudæis,manifeſtum eſt victorias omnes in populo Iſraelitico factas,in figurã præceſsiſſe illius ſummæ & glorioſiſsimæ victoriæ, qua de hoſte humani generis Chriſtus triũphauit. ¶ Verſu. 2. Et factus eſt in pace locus eius. In Hebræo Salem ponitur,quod putãt pro Hieruſalẽ poſitũ eſſe, dicẽtes locum eundẽ qui pòſt appellatus eſt Hieruſalẽ,prius vocatũ fuiſſe Salẽ:vt quatuor ſimul cõmemoret Propheta, ſcilicet Iudæam, Iſrael, Salẽ vel Hieruſalẽ,& Siõ: diuerſis quatuor nominibus,rem vnã eandẽmq; deſignans. Quod manifeſte indicat Chal. Paraph.habẽs in hunc modũ,Notus eſt in domo Iuda Deus,in domo Iſraelis magnũ nomẽ eius. Et fuit in Hieruſalẽ domus ſanctuarii eius,& habitaculum domus diuinitatis ſanctæ eius in Sion:quãdo fecit domus Iſrael voluntatẽ eius,habitauit diuinitas eius inter eos. Hæc autem Paraph.quanquã expoſitionẽ illã iam antè breuiter tactã de mirabilibus in populo Iſraelitico ſequitur:nos tamen in ſpiritualẽ domũ Iuda,domũ Iſraelis,Hieruſalem & Siõ,conueniẽter ſenſum ſubducimus,vti in Elucidatione eſt manifeſtũ.Rectè autẽ factus eſt locus Dei in pace, in vnitate Eccle
1.Cor.14 ſiæ,in qua vera eſt pax Chriſti in cordibus fideliũ,in quibus regnat pax eius: quoniã ipſe (vt ait Apo-
2.Cor.13. ſtolus) Deus non eſt diſſenſionis,ſed pacis. Propter quod,pleriſq; in locis Chriſtum appellat idem
1. Theſ.3. Apoſtolus Deum pacis.Quod autẽ in verſu ſequẽti dicitur,Ibi cõfregit potentias,arcũ,ſcutũ, gla-
2. Theſ.3. dium & bellũ,ſignificat perfectã populi Chriſtiani pacẽ & victoriã per Chriſtum,& hoſtiũ poteſta H
tẽ contritam. Quaſi enim cõfracta & cõminuta eſt potentia arcus,ſcutum gladius,& bellum principis tenebrarũ,quando per Chriſtum ita deuictus eſt,vt nihil iam damnationis ſit his qui in Chri-
Rom.8. ſto Ieſu,vt nihil illis niſi propria ſua voluntate nocere poſſit,aut vllũ in eos habere imperiũ. Poteſt & ad pacem tẽporalẽ mirabiliter tandẽ Eccleſiæ redditã,referri. Diuina enim virtute factum eſt,vt Eccleſia prius grauiſsimis conquaſſata perſequutionibus,poſtmodum ſecura quieuerit, velut belli-
Pſal.45. cis omnibus inſtrumentis cõfractis.De quo in alio Pſalmo dicitur,Venite & videte opera domini, quæ poſuit prodigia ſuper terrã,auferens bella vſq; ad finem terræ.Arcum conteret,& confringet arma,& ſcuta comburet igni.¶ Verſu.4.Illuminans tu mirabiliter,à montibus æternis. Iam ſæpenumero admonuimus, per montes in ſcripturis intelligi Apoſtolos ſanctos, quemadmodum ſuprà
Pſal.71. Pſalmo.71.Suſcipiant montes pacem populo.Cæterum,æterni dicuntur hi montes,non ꝙ ab æterno fuerint,ſed quia ab æterno ad hanc rem ſunt præordinati & prædeſtinati à Deo, peculiari diſpoſitione,vt in temporis plenitudine per eos illuminaretur mundus.Profectò autem mirabiliter Deus mundum illuminauit per hos æternos montes.Erant enim ipſi in ſeſe orbi illuminando minimè idonei,vtpote homines omnis diſciplinæ ignari,homines piſcatores & telonearii, ex infima penè vulgi ſorte electi, ſermone atque ſcientia imperiti. Quapropter, non abſq; maximo miraculo fieri potuit,vt per indoctos iſtos ac prorſus rudes homines,tenebrę depellerẽtur, quę totũ mundũ ob-

A ſederāt,& lucis fulgor per orbem vniuerſum emicaret. Notandum autē,quòd non dicit Propheta ipſos mōtes illuminare mirabiliter,ſed Deo cōfitetur,quòd mirabiliter à mōtib⁹ æternis illuminet. Scilicet hoc illud eſt,quòd quidā ex his mōtibus ad menſurā ſapiens vt oportet,ingenue cōfitetur, dicēs,Non enim ſufficiētes ſumus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficiētia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamēti,nō litera,ſed ſpiritu.Et alibi,Nō ego au tē,ſed gratia Dei mecū.Ac rurſum,Deus qui dixit de tenebris lumē ſplendeſcere,ipſe illuxit in cor dibus noſtris,ad illuminationē ſcientiæ clariatis Dei.Nō enim ſibi,ſed Deo bonorum omnium au thori dant gloriā ſerui fideles.De illa autem conturbatione quæ exorta eſt,interim dum hi montes ſuū lumē inciperēt diffundere (quæ cōſequēter in altera verſus parte innuitur) dictum fuit in Pſal. 46.Quoniā ecce reges cōgregati ſunt,cōuenerunt in vnū. Ipſi vidētes ſic admirati ſunt, cōturbati ſunt,cōmoti ſunt,tremor apprehendit eos:quod quidē partim de ſalubriter conturbatis ad pœnitentiam,partim de malitioſe conturbatis ad perſequutionem intelligitur.¶ Verſu.7.Extunc ira tua, Videtur eſſe demōſtratio tantum ad intellectū, ſimilis illi qua vſus eſt Apoſto. ad Timoth. ita ſcribēs,De cætero repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,quam reddet mihi dominus in illū diem iuſtus iudex:demonſtrās videlicet iudicii diem,cuius tamē antè non meminerat,ſed ipſe eam præ oculis habebat,& intellectu cōtemplabatur,quam demōſtrabat. Ita & in propoſito diem illū terribilē mente tenēs Propheta,dicebat.Extunc ira tua.Quæ autem ſequuntur verſu.8.&.9.enunciata tempore præterito,videntur accipienda magis,vt dicta ſecundum tēpus futurum,ad hunc ſenſum, De cælo auditū facies vel annūciabis iudicium,terra timebit,&quieſcet,cū exurrexerit in iudicium Deus,vt ſaluos faciat omnes māſuetos terræ. Atq; ita per futurum vertit ex Hebræo Hierony.Sciendū eſt, quòd recte poſſent iſta intelligi etiā de iudicio primo, quo iam ſaluator perfecit iudiciū mundi cōtra principē tenebrarum,quādo deſuper miſſa eſt ſub Euāgelicæ prædicationis,qua præconizatum eſt iudiciū mundi,& principis tenebrarum cōdemnatio:timuítq; terra,quantum ad incredulos: & quieuit,quātum ad fideles,exurgente Deo in ſalutem electorum ſuorum.¶ Verſu.10.Quoniā cogitatio hominis cōfitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem feſtū agent tibi. Aduerte, coniunctionem quoniam, hoc in loco non cauſam dicere,ſed tantum continuationem ad præcedētia: quod ī Elucidatione nos explanauimus,eius loco cōſtituentes,& quidem Cæterū pro cogitatione in Græco vtroq; loco ponitur ἐνθύμιον, quod à verbo ἐνθυμέομαι deſcēdit. Valet autem hoc verbum idē quod animaduerto,perpendo,conſidero,cogito,recordor,& quaſi in corde verſo,ac teneo, Vnde enthymion ſignificat animaduerſionē,conſiderationem,pēſiculationē,recordationem,diligētem animi ad rem aliquā attētionem. Huiuſmodi autem hominis cogitatio dicitur confiteri domino,quoniā ipſa homines facit confiteri, & laudē dare Deo. Qui conſiderāt profunda mentis cōtēplatione opera Dei,ipſi ſunt qui Dei gloriā prædicant:queādmodum ecōtrario defectus laudis diuinæ in plurimis eſt,ex eo quod non recogitant mirabilia Dei opera:& erga genus humanum immēſa beneficia.Quæ autē ſint reliquiæ huius cogitationis,& quomodo diem feſtum agāt domino,in Elucidatione ſufficienter eſt declaratū.¶ Verſu.11. Vouete & reddite domino Deo veſtro,omnes qui in circuitu eius offertis munera.Græci codices habent tertia perſona οἴσουσι,hoc eſt,offerent:faciúntq; diſtinctionē aliam quàm noſtra habeat lectio,hoc modo, Vouete & reddite domino Deo veſtro,omnes qui in circuitu eius(ſubaudi ſunt)offerent munera. Atque ita vertit Hieronymus ex Hebræo Omnes qui in circuitu eius ſunt,offerēt dona.Eādem ſententiā habet Felicis verſio,& manifeſtiſſime Paraph.Chald.ita habēs, Omnes qui habitāt in circuitu ſanctuarii, offerāt ſacrificia domui ſanctuarii in timore.Ferunt quoq; Gallicanā lectionem ita habere:per tertiam perſonam & tēpus futurum:habétq; ſimiliter lectio quā beatus Auguſtinus explanat,tametſi vulgo in Eccleſtiaſtico officio ſecus legatur,id quod ex cōmixtione Romanæ lectionis veriſimile eſt eueniſſe,eo quod prima facie videretur ſecunda perſona magis conuenire cū præcedentibus imperatiuis,vouete & reddite.Nos autem in Elucidatione iam dictam lectionem vt veriorem explanauim⁹: potéſtq; noſtra lectio in eandem reduci ſententiam,ſi tantum pro affertis legatur afferte vel afferetis.Nos tamē in textu nihil immutauimus. Cæterum de votis reddendis,diximus in Pſalmum quadrageſimū nonū, in annotatione verſus illius, Immola Deo ſacrificium laudis,& redde altiſſimo vota tua.

Margin: 2.Cor.3. 1.Cor.15. 2.Cor.4. 2.Thi.4.

Margin letters: B, C, D

LXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Pſalmo vir ſpiritualis totum ſe in oratione ad Deum eleuās,& cūcta quæ in mūdo ſunt tranſcēdēs omnemq; mundi conſolationē reſpuens,in memoria Dei etiam noctis tempore ſeſe oblectat,& in conſideratione mirabilium operū eius exercitat:ſimul quoque ſuum ſpiritum diſcutiens, ventilans & examinans,ne ſit in eo aliquid quod tātæ maieſtatis oculos offendat.Sibi nāque perſuadēs,quòd impoſſibile ſit obliuiſci Deū miſericordiæ ſuæ,adeò nō ceſſat à bona ſui ad Deū exercitatione,vt etiam propoſitum innouet, velut de integro Dei ſeruitutem incipiens, in cōfidētia virtutis Dei , quæ ſemper adeſt meliora proponētibus. In cōſideratione autē operū Dei amodo ſe exercitare proponens,ſpecialiter illud ponit ante oculos,quòd eſt ſuper omnia quondā populo Iſraelitico exhibita,ſingulariter memorabile:quomodo videlicet populum illum de manu Pharaonis atque AEgyptiorū,in manu valida & extento potentique brachio liberauit,vniuerſum populū Iſrael quaſi oues ſub ducatu Moyſi & Aarō deducendo, & pro eis contra hoſtes pugnando vſque ad internicionē, Quod miraculum ſicut figura & typus fuit eius quæ poſt ſequutura erat ſaluationis generis humani, ita recte in eo ſecundum myſticam intelligentiam poteſt intelligi : tametſi ea quæ in vltimis verſibus dicuntur,ſecundum literam manifeſte ſatis ſonant temporalem illam Iſraelitarum redemptionem.

SEPTVAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO. E

1 *Voce mea ad dominũ clamaui: voce mea ad Deum: & intendit mihi.*

2 *In die tribulationis meæ Deum exquisiui, manibus meis nocte cõtra eum: * & non sum deceptus.*

3 *Renuit consolari anima mea:*

** memor fui Dei:*

** & delectatus sum:*

** & exercitatus sum, & defecit spiritus meus.*

4 *Anticipauerunt vigilias oculi mei:*

** turbatus sum, & nõ sum locutus.*

5 *Cogitaui dies antiquos:*

** & annos æternos in mente habui.*

6 *Et meditatus sum nocte cum corde meo:*

** & exercitabar: & scopebã spiritum meũ.*

1.Cor.11 7 *Nunquid inæternũ proiiciet Deus:*

VOce orationis meę exclamaui affectu magno ad do-
minum, spem omnẽ salutis meæ: voce (inquã) mea
ad Deũ clamaui, & nõ repulit clamorem orationis
meę benigna aure accepit, & exaudiuit eã. 2. In die
afflictionis & tribulationis meę toto cordis affectu
Deum exquisiui, magno desiderio suspiriisq; ac ge-
mitibus ad illũ conscẽdẽs in orationem: manibúsq; meis noctis tẽpo
re ex opposito iacui expansis in oratione, expãdi per noctẽ in oratio
ne manus ad illũ, tanquam si stetisset ex aduerso coram me: * atq; hęc
faciẽs nõ erraui, non stulte egi, non laboraui frustra. Scio enim ante
quẽ effudi precem meam, & coram quo expandi in oratione manus
meas: & certus sum, quia potẽs est ferre mihi auxiliũ, nec derelinquet
in se sperantẽ. 3. Abnegauit spiritus meus & abominatus est, propter
Dei amorẽ, omnem terrenam & trãsitoriam mundi huius cõsolatio F
nem, in nulla tẽporali delectatione voluit, neq; potuit quiescere ar-
dẽs in te spiritus meus, nec propter quãcunq; tẽporalem consolatio
nem patiebatur se ab æternorum desiderio auelli: maluítq; tuam dul
cedinẽ cum afflictione esurire solo desiderio, quàm omnibus mũdi
oblectamentis cum abundãtia perfrui: * abstractꝰ autẽ ab omni cõ-
solatione aliena, in mente habui dominum Deũ, in illum defixi men
tis oculos: illum contẽplabar, meditabar, & circa illũ apposui omnẽ
cogitatũ cordis mei: neq; absq; delectatione multa & magno gaudio
fuit ista meditatio mea: Siquidẽ ipsa sola Dei memoria nõ potest nõ
gaudium magnum afferre piis animis: * atque hac consolatione cõ-
fortatus, exercitabam memetipsum: piis affectibus atq; suspiriis ten-
dens in Deum meũ, & præ nimio desiderio atque cõsideratione de-
fecit intra me spiritus mentis meæ tãquam victus magnitudine Dei
succubuit: quasi fatigatus, attenuatus & exhaustus est, præ nimia eius
cõsideratione: dum eo minus sibi videtur agnoscere, quo ampliꝰ in
ipsum fuerit defixus. 4. Non cessaui tamen à contemplatione Dei, G
sed primo mane exurrexi ante cæteros, præuenerúntq; oculi mei vi-
gilias consuetas hominũ, somno mane excusso ex oculis, dum adhuc
cæteros præmeret sopor grauis, vt ita in tranquillitate opportunissi
mo tempore cõtemplationi totus intenderem: * sic autẽ meipsum
exercitãdo, & in meditatione totum occupãdo, præ nimia contẽpla
tione & admiratione cõturbatꝰ sum super magnitudine operũ Dei,
& imẽsa eius bonitate velut obstupescẽs: & quasi in extasi supra me
raptus, quia voce destitutus, vocem non edebam in hac conturba-
tione positus. Non enim inueniebam quid dicerẽ, neque proloqui
valebam quippiam dignũ: quemadmodum accidere solet obstupefa
ctis admiratione hominibus, dum velut elingues ac muti cõsistũt at-
toniti. 5. Proposui ante oculos cordis, & mente cõsideraui tempora
pręterita ab initio, quæ in eis facta fuerũt, mirabilia Dei opera reuo-
cãdo ad memoriã, vt in eis contẽplarer magnitudinem Dei, & pręci
pue maximã bonitatẽ, qua semper egit erga genus humanũ: * & an-
nos æternos, tẽpus æternitatis, quod absq; finis termino subsequutu H
rum est, ego reuolui ante mentis oculos, simul & reuoluẽdo retribu-
tionem bonorum atq; malorum, vtranq; ex æquo æternã: vt huius-
modi cõsideratione in bono memetipsum firmarem, & ab omni ma
lo cauerem sollicitus. 6. Et meditatus sum nocte in corde meo, in no
ctis silentio colloquendo cũ corde meo, diligentérq; rimãdo, & sol-
licite perquirendo cordis abscõdita: * & exercitabam memetipsum
propriæ vitæ & actionum vniuersarum sollicita exactáq; discusione
limabam, expurgabam atq; emundabam spiritum meum, eundémq;
etiã vẽtilabam, profundéque fodiebam, & perscrutabar vsque ad oc
culta latibula, etiam cordis intima diligẽtissime peruestigando sicq;
emundãdo & expugnando ab omni inquinamẽto, etiam occultissi
ma quæq; cordis latibula: nequid vsquam latere posset, quod tã ma-
gnum dominum iuste posset offendere, aut in annis ęternitatis iusta
vindicta puniri: sciẽs quòd ii qui seipsos diiudicãt, à domino nõ iu-
dicabuntur. 7. Dixi autem in corde meo, Nunquid poterit Deus ho
minem inæternum à se proiicere, ita vt nequaquam vltra flecti se pa
tiatur ad misericordiam: etsi forsitan ad tẽpus aliquantũ videtur ho-

A

∗ aut non apponet vt complacitior sit adhuc?

8 Aut in finem misericordiam suam abscidet à generatione in generationem?

9 Aut obliuiscetur misereri Deus:

∗ aut continebit in ira sua misericordias suas.

10 Et dixi, nunc cœpi,

∗ hæc mutatio dexteræ excelsi.

11 Memor fui operum domini: quia memor ero ab initio mirabilium tuorum:

12 Et meditabor in omnibus operibus tuis: & in adinuentionibus tuis exercebor.

13 Deus in sancto via tua:

∗ quis Deus magnus sicut Deus noster?

∗ tu es Deus qui facis mirabilia.

14 Notam fecisti in populis virtutem tuam:

∗ redemisti in brachio tuo populum tuum filios Iacob & Ioseph.

minẽ à se repellere, ac vt in tribulationes & tẽtationes varias in[illegible] permittere, in æternum negliget? an non iterum aduocatus [illegible]tur, & præstabit clamãti de tẽtatione auxiliũ: ∗ aut nõ ad[illegible] vt fiat adhuc placidior, vt postquã iracundiã ostẽde[illegible] se & placidiorem iterum placatus exhibeat: & [illegible] quando nobis ostendat, nónne rursum hu[illegible] misertus afflictorum, iterum cõuertat ad nos benignum ac amabilẽ aspectũ vultus sui? 8. An credi hoc pot[illegible] prorsus in finẽ absciderit, & abstulerit ab hom[illegible]cordiã in omnes generationes, ita vt nulli ho[illegible] quacũq; generatione posthac velit ostendere miseri[illegible]suam, nec vltra cuiusquam misereri? 9. Aut credi hoc p[illegible] Deo, quòd prors⁹ obliuisci possit suę misericordię, vt imm[illegible]ors fiat, & misericordia nõ vltra flexibilis vllis precibus: ∗ aut tãta, siue talis potest esse ei⁹ iracundia, vt per eã omnino cõtineat omnes miserationes suas, vt implacabilis ira nõ vltra patiatur Deũ homini exhibere opus vllũ misericordiæ suæ? Itane

B inique, ita ĩpie, ita crudeliter de deo nostro sentire poterim⁹? Absit. Magis autẽ credamus, quoniã etsi ad tẽp⁹ proiecisse videatur, aut ad tẽpus iram ostẽdere, opportuno tamen tempore rursus blandus illucescet mortalibus, sua iucũda præsentia opportunum afflictis allaturus auxiliũ: faciẽs interim cum tẽtatione prouentũ, vt possit is qui tẽ- 1. Cor. 10
tatur sustinere. 10. Et quia hæc suprà quasi per querimoniam proposita, omnino absurda sunt & impossibilia, dixi ĩ corde meo, ecce nequaquã desperabo, nequaquã cessare volo ab expectatione, à desiderio Dei mei: nõ desinã quasi fatigat⁹ in eo meditari & exercitare spiritũ meũ: quin potius resumpto spiritu, & innouata fiducia cõsequẽdæ misericordiæ, ecce nunc incipio, quod vsq; nunc factum est repu- Philip. 3.
tans quasi nihilum, in interiora autẽ meipsum extendens: & amplius quàm hactenus vnquã fecerim, nũc meipsum volo exercitare ĩ Deo: ∗ hãc autem bonam cõmutationem nõ propriis meis virib⁹ tribuo, nõ me cõfido posse virtute propria pficere: sed omnipotẽtis dexte-

C ræ altissimi tribuo virtuti, quę me potẽs est in omni bono confirmare atque promouere: in cuius cõspectu facile est ditare ac honestare 1. Reg. 2.
pauperẽ, & in seipso imbecillem atque inualidum, ad omne op⁹ bonum sua virtute corroborare. 11. Itaq; vt proposito satisfacerem, & Deo me totũ dedicarẽ, occupaui & exercitaui memetipsum in meditatione mirabilium operum altissimi: quoniã ad memoriã reuocare volo omnia magnalia Dei, quæ pro suo populo fecit in præteritis tẽporibus, quæq; ab initio patribus pollicitus est sese præstaturũ in fine tẽporum. In horum nanq; diuinorum operum attẽta consideratione & fideli cõtemplatione, optima est pii cordis exercitatio. 12: Et meditari volo de omnibus operibus tuis, & exerceri mẽte pariter & affectu in cũctis exquisitissimis tuis operib⁹, quæ adinuenisti seu excogitasti secundum occultã sapientiã tuam, vt faceres: horum considerationem volo inhærere iugiter, vt considerẽ in eis magnitudinẽ potentiæ, sapiẽtiæ, bonitatis & misericordiæ tuæ, sicque ex operum cõ-

D sideratione in tui reuerentiã prouocer & amorẽ. 13. O maxime De⁹, via tua in sanctitate est, tu in sanctitate & iustitia ãbulas, & cũcta quæ agis, in sanctitate atq; iustitia agis: neq; est iniquitas aut iniustitia in omnib⁹ viis & operationib⁹ tuis: ∗ Est etiã in sanctitate via tua quoniã per sanctitatẽ ad homines venis, ad eos qui in sanctitate & iustitia cõuersari studẽt, libẽter accedẽs, vt ponas in eis mansionem: ∗ Ecquis est, vel vbi est Deus aliquis, inter omnes qui dicuntur vel existimantur dii, verè magnus in omnibus, sicut tu es verè in omnibus magnus, domine Deus noster, magnus in potẽtia, magnus sapiẽtia, magnus bonitate, magnus misericordia, magn⁹ in iustitia, magn⁹ in duratione, magnus in imperio, & in omnibus sic magnus vt maximus: ∗ tu es domine, qui solus tuę virtutis potẽtia operaris opera verè mirãda, quæ omnẽ excedunt humanã virtutẽ, ac totius naturæ superãt facultatẽ. 14. Inter cętera autem quę fecisti mirabilia, coram patribus nostris filiis Israel, vnum hoc admodũ spectabile est, & sempiterna memoria recolendũ, in quo manifestasti corã omnibus populis virtutem omnipotẽtiæ tuæ: ∗ quãdo in manu valida & in brachio extẽ- Exo. 19.
to, & in fortissima oĩpotẽtia tua, redemisti de seruitute Ægyptiorũ manu violẽta populũ quẽ elegeras tibi in peculium ex omnibus gẽ-

Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ & timuerunt:

Exo.14.

✳ & turbatæ sunt abyßi.

16 Multitudo sonitus aquarum:

✳ vocem dederunt nubes.

17 Etenim sagittæ tuæ transeunt: ✳ vox tonitrui tui in rota.

Ibidem.

18 Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ:

✳ commota est, & cõtremuit terra.

19 In mari via tua, & semitæ tuæ in aquis multis:

✳ & vestigia tua non cognoscentur:

20 Deduxisti sicut oues populum tuum, in manu Moysi & Aaron.

tibus, nẽpe filios Israel, à patre Iacob progenitos, & ob gratiã Ioseph E
in Ægyptum, vt incolæ terræ fierent, & inibi pascerentur, ingressos.
15. Cum autẽ istos in manu valida de seruitute velles redimere, quàm
mirabile erat quod pro eis dignatꝰ es operari, Ecce enim quasi te vi
dissent aquę maris rubri, ita ad imperiũ iussionis tuę fugerunt, ac ve
lut timere à verbo tuo se indicabant, cũ ob tuæ iussionis imperium,
naturalẽ suũ fluxũ relinquentes, cõstringerentur, atq; solidarẽtur in
modum muri vtrinq; cõsistentes, alueúmq; siccum cõtra naturę suę
instituta relinquẽtes, vt transitum securũ præberẽt populo tuo, quẽ
ita per aquã saluare voluisti: & profunditates aquarum visæ sunt co-
turbari, dum sese in altũ magno impetu celeriter accumulauerunt ex
imperio tuo, vt alueũ siccum facerẽt & pertransibilẽ populo. 16. Vbi
autẽ populus tuus pertrãsisset, insequẽtibus illum hostibus, cum fra-
gore magno & impetu redierũt aquæ, te iubẽte, in statum pristinũ:
& factus est sonitus magnus aquarũ impetu suo recurrẽtium, vt op-
primerent atq; obruerent hostes populi tui, occurrérũtque mugitu
magno Ægyptiis persequẽtibus dissolutæ aquæ, & inuoluerunt illos F
in impetu fluctuum suorum: ✳ insuper & de nubibus sonitũ terribi-
lis tonitrui fecisti procedere in terrorẽ & conturbationẽ persequen
tiũ. 17. Nã & fulgurationes, quas tu eiaculabaris è nubibus, tanquam
sagittæ ignitæ trãsierunt per medium eorum, cũ terrore maximo ap
paruerúntq; fulgura terribilia, & coruscationes horribiles: ✳ sonitus
terribilis tonitrui in rotis currũ Ægyptiorũ apparuit: dum per to-
nitrui tui impetũ rotę currũ illorum submersæ sunt, vt per pręceps
ferrentur in profundum rubri maris. Siquidẽ respiciens dominꝰ per
columnam ignis & nubis super castra Ægyptiorũ, interfecit exerci-
tum eorum, subuertítq; rotas currũ, & ferebãtur ĩ profundum, ita
vt conteriti Ægyptii dicerent adinuicem, Fugiamus Israelem, quia
dominus pugnat pro eis cõtra nos. 18. Illuxerunt & apparuerunt co-
ruscationes atq; fulgurationes tuæ super orbem terræ aduersum Æ-
gyptios: & ipsi terreni impii & infideles existẽtes, cõmoti sunt, cõtur
bati, & tremefacti à terrore pręsentię tuæ: ✳ Insuper & ĩ vniuersis gẽ G
tibus per orbẽ terrarum, vbicunq; res ista audita fuit, commoti sunt
homines & cõturbati, prę magnitudine tã stupẽdi & merito admirã
di miraculi. 19. Tu etiam in mari habes viam tuã, æque maria ac ter-
ras perambulas, æquale vtrobiq; imperium tenẽs: & vię tuę in aqua
rum copiis & congregationibus sunt, neq; vllæ sunt tam multę, tam
que magnæ aquarum aut marium congregationes, in quibus nõ tu
æque atq; per terrã obambules: ✳ imò peruolas potius quàm peram-
bulas, ita vt vestigia gradiẽtis non posint videri. Nõ enim quemad
modum homo dum locum quẽpiã calcat, ob molis corporeæ pondꝰ
vestigium relinquit in signum conculcationis, sic Deus vestigia relin
quere putãdus est, ad modum ambulãtis hominis. Nulũ enim habet
pondus grauitatis, vt sub eo debeat cedere terra vel aqua, nullos ha-
bet pedes corporis, nullis graditur corporis passibus, vt terræ aut a-
quæ debeat pedes infigere, aut infixi pedis signum post se relinquere
20. Ac tum quidẽ in tãto hoc miraculo, deduxisti populum tuum Is-
raeliticũ, sub ducatu Moysi & Aaron, quos constitueras principes & H
duces totiꝰ multitudinis, per quorum etiam ministerium cõpleuisti
miraculũ istud diuisionis aquarũ, & reuersionis super Ægyptios: de-
duxisti (inquã) illos sub manu istorũ, quẽadmodum deducũtur oues
sub manu pastorum suorum, per quos defendũtur ab iis qui nocere
volunt, absque suo labore, absque vlla sua molestia. Ita enim quiete,
ita tranquille, ac velut otiose liberasti filios Israel, pro eis pugnans
omnémq; inimicorum virtutẽ solus cõterẽs, absq; vlla eorũ mole-
stia: ita vt tantũ spectatores ipsi essent interfectionis hostium suorũ,
quos omnes perire videbãt ante oculos suos, cũ ipsi ne manũ quidẽ
ad prælium iuberẽtur extendere, Moyse tantum clamãte ad te, & vir
gam super aquas extendente, te autem mirabiliter operante omnia.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVI.

VErsu. 2. In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis nocte contra eum, & non sum deceptus. Quidam ita versum diuidunt, In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis: ac deinde, nocte cõtra eũ, & non sum deceptus. Melior autẽ & vulgatior cõnexio est, si totum hoc, nocte contra eum, iungatur absque distinctione præcedẽtibus, ad hunc modũ

A In tẽpore quo mihi obuenit quęlibet tribulatio, ego exquisiui Deum, manib⁹ meis nocte cõtra eũ
expãsis, vel nocte cõtra eum illas expandẽdo in oratione, ac deinde sequitur quod ad totum pręce-
dẽs refertur, Et non sum deceptus, in eo scilicet. quòd in die tribulationis Deũ exquisiui, nocte ma
nibus versus ipsum protẽsis, &c. Quod autẽ dicitur, contra eum, nõ sonat in malum, quomodo ho
stis contra hostẽ manus extẽdit, sed tantum valet quantum ex opposito eius, vel corã eo. Est enĩ ta
lis loquutio, secundum modum imaginationis humanæ. Queadmodũ enim homines cũ alicui sup
plicãt, ex opposito se prosternunt, illíq; quẽ rogant velut exaduerso manus protendunt supplica-
trices, ita in oratione Deum quoq; nobis velut cõtrapositum, & è regione contrastantẽ imagina-
mur: atq; ita contra eum dicimur manus extẽdere, id est, ex opposito illius, vel ante cõspectũ eius.
Illud verò, non sum deceptus, Græce est οὐκ ἠπατήθην, quod proprie sonat, nõ sum deductus, nõ sum
male suasus, non erraui hoc faciẽs, nõ sum errore deceptus. Quasi dicat, Hac in parte prudẽter egi,
nec erraui, Deum meum solum requirẽs in tribulationibus solatium. Et reuera non errãt, nõ male
suasi sunt, nec male sibi cõsulunt, qui ita agunt. Qui verò Deo relicto ad homines cõfugiũt, aliunde
quærẽtes auxiliũ vel solatiũ, hi uerè in errore sunt, seducti sunt, male suasi sunt, pessime illis est con-
sultũ. ¶ Versu. 3. Renuit cõsolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. Attẽde, quæso, pul-
B cherrimum ordinem. Primum enim est, vt quis consolationẽ externam omnem propter Deũ re- Exod.20
spuat. Zelotes enim est Deus, nec alienos secum patitur amores, alienis cõsolationibus occupatos,
suæ cõsolationis ac visitationis nõ dignatur beneficio. Abnegata verò aliena consolatione, nequa-
quã animus permanere debet otiosus, sed Dei bonæ memoriæ vacare, & diuinis meditationibus ĩ- Mat.12.
sistere. Siquidẽ, domum scopis mundatã, & post emundationẽ male vacantẽ, ex Euãgelica parabo Esaię.45.
la didicimus fieri dæmoniorũ habitaculum. Vnde & in Psalmo dicitur, Vacate, & videte, quoniam
ego sum Deus: quasi dicat, Ad hoc vacate, vt videatis. Ita sanè in ꝓposito loco, vir spiritualis indi-
cat ob hoc se respuisse alienã consolationẽ, vt iis quæ Dei sunt memorãdis tota possit mẽte inhæ-
rere atq; inde solida certáq; delectatione perfrui. Fieri enim nõ potest, quin sancta & pura Dei hęc
recordatio delectationẽ pariat in animo memorãtis: queadmodũ nõ potest sano palato nõ inferre
dulcedinẽ, degustatus mellis fau⁹. Demum, hæc quæ est ex Dei memoria delectatio, in exercitio spi
rituali hominẽ confirmat, & infatigabilem custodit, atq; etiam prouehit, vt cõtinuo amplius diui-
nis intẽdat, vsq; dum præ nimia exercitatione obstupescat, & velut in sese deficiat. Aduersus hunc
autẽ pulcherrimum ordinem magno suo dispendio peccant, qui tametsi nonnunquam iis quę Dei
sunt recogitandis intẽdunt animũ, nolunt tamen abiicere amores alienos: consolationes extraneas
à mundo, à carne oblatas, nimium libenter amplexantur, nõ renuit cõsolari anima eorum: propter
C quod nõ merẽtur suauitatem diuinæ delectationis gustu mentis percipere, quoniã etsi Deo videã-
tur præbere mentem, seruant tamen alienis consolationibus affectum, vt in eum sese gustus super-
næ dulcedinis nõ possit instillare. Itaq; fit, vt sua culpa Diuinam dulcedinem ignorãtes, tepescãt in Mat.13.
opere Dei, móxq; in tẽpore tentationis recedant, nec vnquã prouehũtur ad eum perfectionis gra-
dum, vt spiritus eorum in Deo deficiat. Omnino enim bonam intelligimus hãc defectionẽ, de qua Psa.118.
spiritualis vir loquitur, dicẽs, Exercitatus sum, & defecit spiritus meus: queadmodũ in alio Psalmo Psam.72.
dicitur, Defecit in salutare tuum anima mea. Et iterum: Defecit caro mea & cor meũ, Deus cordis
mei, & pars mea, Deus inæternum. ¶ Versũ. 5. Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mẽte ha
bui. In Elucidatione per dies antiquos, vt aliâs frequenter, præterita tempora intelligimus: per an-
nos autem æternos, tempus æternitatis, quod expectamus indeficiens & imperpetuum duraturũ.
Admodum autẽ pulchre, tẽpora præterita dies, futura autem, annos nuncupat: rursúmque illa, dies
antiquos tantũ, hæc verò, annos æternos: quoniã videlicet omne tempus quod pręteritum est, qua Psa.89.
si dies paucula cõputantur. Mille enim anni, sicut dies hęsterna quæ pręteriit. Antiqui autem dies
dicuntur, quoniã pręcesserunt iam olim in sęculis patrum nostrorum. Tẽpus verò quod subseque-
tur absque durationis termino, anni dicuntur & anni ęterni, quoniam non deficient imperpetuũ, Psal.101.
D quomodo in alio Psalmo de ęternitate Dei dicitur, quòd anni ei⁹ nõ deficiẽt. Duo autem hic pro-
ponũtur nobis frequẽter cogitanda. Primum quidem ea quæ in pręteritis sæculis trãsierunt, vt eo-
rum quæ prius gesta sunt consideratione vel instruamur, vel corroboremur, vel consolemur, vel
quomodocunq; in Dei seruitute stabiliamur. Nã (vt sanctus Apostolus ait) quæcũq; scripta sunt, ad Rom.15.
nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & cõsolationem scripturarum spem habeamus. 1.Cor.10
Et omnia patribus nostris contingebãt in figura nostri, in quos fines sæculorum deuenerunt. Quã
obrẽ ea quæ olim ab initio gesta sunt, & quomodo Deus siue cum iustis, siue cũ impiis semper ege
rit, non absq; fructu subinde reuocãda sunt ad memoriam. Specialiter etiam illa quæ nostris tẽpo-
ribus iam elapsis, à nobis male patrata sunt, cum dolore sunt recogitãda, queadmodũ Ezechias ait
in suo cãtico, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Secundo autẽ loco Esaię.38.
iugiter in mẽte habenda sunt vẽtura æternitatis tempora, ad quorum considerationem nos multis
in locis Saluator inducit. dũ nobis æterna præmia subinde replicat, nunc vitæ æternæ propositione
adblandiẽs, nunc suppliciis ęternis cõminando perterrefaciens. Sic & per Moysen, optãdo simul& Deut.32.
exhortando dicitur, Vtinã saperent & intelligerẽt, ac nouissima prouiderent. Et Paulus Apostol⁹
cõtra præsentes afflictiones, ex ęternitate vẽtura nusquam non profert consolationem. Id quod in 1.Cor.4.
pręsenti est (inquit quodã loco) momẽtaneum & leue tribulationis nostrę, supra modum in subli- 2.Cor.5.
mitate ęternum põdus gloriæ operatur in nobis. Et iterum, Scimus quoniam si terrestris dom⁹ no
stra huius habitationis dissoluatur, ędificationem habeamus ex Deo domum non manu factã ęter-
nam in cęlis. Et alibi, Nõ sunt cõdignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, quę reuela- Roma.8.

bitur, in nobis: item & in aliis locis quā plurimis. Idem faciunt & alii Apostoli atq; discipuli domi- E
Eccle.7. ni, & sancti Ecclesię doctores. Vnde per Sapiētē dicitur, In omnib⁹ operib⁹ tuis memorare nouis-
sima tua, & in æternū non peccabis. Recte ergo vir spiritualis hoc duplici exercitio se dicit salubri-
ter exercitatum, nēpe præteritorum cōmemoratione, & æternorū vēturorum cōsideratione. Ne-
que nos aberrabimus, si propositum exemplum imitātes, per omnem vitam iugiter ista cōsiderabi
mus. ¶ Versu 6. Et scobebam spiritum meum. Vulgo codices Latini habent scopebam, per p. Appa-
ret autē mutari debere p in b, aut certè e in a, vt dicam⁹ scobebam, vel scopabam. Quorum prius,
scilicet scobebam, deriuatur à nomine scobs, scobis, quod significat puluisculum, qui abraditur a
ferro, vel alia qualibet materia. Vnde verbum ab hoc nomine deriuatum, scobo, is, ere, significabit
scobē abradere vel abstergere, velut limando & abstergendo. Atq; hoc modo scobere spiritum nō
aliud est quàm limare, & diligēter ab omni macula expurgare, atq; vt niteat efficere, quēadmodum
facere solent qui limando, scobem faciunt decidere. Neq; male cōsonat huic, quod habet Psalteriū
Romanum. Vētilabam spiritum meum: hoc est, ventilando emūdabam & purgabam, vt nihil pul-
uerulentum, nihil alienum in eo remaneret. Si verò scopare legamus, per a & p, à scopa verbum de
ducitur, & eadem rursum quæ ex prioribus habetur intelligentia. Non enim aiud est spiritum sco-
pare, quàm velut scopa emundare, & purgare à sordibus atq; omni immunditia. Lectio quam expo
nit beatus Augustinus habet, Scrutabar spiritum meum. Græca verò habent ἔσκαλλε, id est, fodiebat F
ad hunc sensum: Fodiebat spiritus meus. Nam σκάλλω, significat fodio. Neq; hæc diuersam à supradi
ctis habent intelligentiam. Qui enim emundare vult conscientiam, & ab omni inquinamento pur-
re, scrutatur eam. & fodit, penetrando intima & abscōdita latibula cogitationum atque affectio-
num suarum, vt perquirat & dispiciat, si fortè fœdum aliquid in occulto lateat. Fodere spiritum aut
scrutari spiritum, idem est quod emūdare, quod scobere, quod ventilare, quod scopare: estq; in his
omnibus manifesta secundum sensum cōsonātia. Forsitan autem in Græco scriptum fuit ἔσκυλλε, so
lū mutato a in y: quę mutatio facillime fieri potest, neq; raro solet scriptorū vitio cōtingere. Atque
ita sensus esset, Exercitabar, & vexabat se spiritus meus. Nā σκύλλω, vexo significat. Recte autē spiritū
suum vexat, qui illū emūdare curat. Aut rectè se vexat spiritus, qui seipsum expurgare satagit. Quē-
admodum enim dicitur ferrum secūdum modum aliquem vexare, qui vt illud nitidum faciat, sco
bem abradit ab eo: sic quodammodo spiritum vexant spirituales homines, qui semper existētes pa
1.Cor.11. uidi, iugiter conscientiam examinant, ac perpetua inquisitione (vt ita loquar) diuexant atq; excru-
ciant: quanquam salubris est ista vexatio, qua nunc se diiudicāt, ne in futurū iudicio vexētur æter-
no. ¶ Versu. 14. Notam fecisti in populis virtutem tuam: redemisti in brachio tuo populum tuum,
filios Iacob & Ioseph. Quę ab hoc versu dicuntur vsque ad finem Psalmi, in Elucidatione exposui G
mus de redemptione temporali filiorum Israel ex Ægypto: cui expositioni nimis manifeste totus
textus suffragatur. Possunt tamen mystice intelligi de liberatione tēpore gratiæ facta de manu dia
boli, & de mirabilibus per Christum in tempore gratiæ ad Ecclesiæ ædificationem exhibitis: sicq;
aquæ istæ, accipientur populi multi: aquarum abyssi conturbatæ, corda profunda iniquitatibus,
commota ad pœnitētiam, vox nubium, vox Apostolorum: sagittæ Dei, verba efficacia prædicatio-
nis Apostolicæ: vox tonitrui in rota eadem vox euangelicæ prædicationis, per orbis circuitum di-
scurrens: choruscationes, miracula quibus Euangelica doctrina fuit confirmata, atque ita conse-
quenter aptando cætera.

LXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

*IN hoc Psalmo admodum prolixo, commemoratio fit veterum beneficiorū quæ Deus ab initio liberationis fi
liorū Israel de AEgypto, illis exhibuit, & exaduerso Iudæorum inobedientia atque incredulitas, qua per
petuo Deū exacerbabant, atque ad iracundiam prouocabant, quotlibet signis visis, & quamlibet magnis,
nunquam tamen diffidere, tentare, murmurare desistentes. Incipit autem à cōmemoratione Israelitici populi, o
stendēs quomodo cūcta prius gesta, voluit Deus posteris nota fieri, & ad nepotū trāsmitti memoriā, vt per
recordationē diuinæ magnitudinis, cauerent similes fieri prauis progenitoribus, sed Deū magis metuerēt, & H
famulatu debito colerent, qui pro patribus tam stupenda edidisset miracula. Enumerat autem particulati penè
omnia, quæ in eductione filiorum Israel ex AEgypto gesta fuere, vel in deserto post eductionem, vel in AE-
gypto in plagis variis ante eductionem: ac etiam post introductionem in terram promissionis, sub temporibus
Iudicum interponens cum magna exaggeratione Iudæorum ingratitudinem & perpetuam rebellionem, tandē
in erectionem Dauidis faciens psalmi consummationem.*

SEPTVAGESIMISEPTIMI PSLAMI ELVCIDATIO.

Exod.20 1 *Attēdite popule me-
us legem meam:
* inclinate aurem ve-
stram in verba oris mei
2 Aperiam in para-
bolis os meum: * lo-*

ATtendite popule meus, quem elegi mihi in peculiū ex omnibus gētibus, ad legem meam, quam ego pro beneficio speciali donaui patribus vestris: * aurem vestram accommodate ad verba quæ ego loquutus sum, aut loquor, aut loquar per os meum, aut per os Prophetarū seruorum meorum: aurem præbete, & obedientiā præstate meis sermonibus. 2. Aperiam os meum, & loquar in parabolis doctrinam salutis ego per mysteria verborum proponā, ita quidem in parabolis veritatem tegendo, vt indigni excludantur & exerceātur boni: * lo-

A *quar propoſitiones ab initio.*

3 Quanta audiuimus, & cognouimus ea:

** & patres noſtri narrauerunt nobis.*

4 Non ſunt occultata à filiis eorum in generatione altera.

5 Narrantes laudes domini & virtutes eius,

B *& mirabilia eius quæ fecit.*

6 Et ſuſcitauit teſtimonium in Iacob: & legem poſuit in Iſrael.

7 Quanta mandauit patribus noſtris, nota facere ea filiis ſuis: Vt cognoſcat generatio altera.

8 Filij qui naſcentur

C *& exurgent, & narrabunt filiis ſuis.*

*9 Vt ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur operum Dei: * & mandata eius exquirant.*

10 Ne fiant ſicut patres eorum, generatio praua & exaſperans.

D *11 Generatio quæ non direxit cor ſuum:*

** & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius.*

12 Filij Ephren intendentes & mittentes arcum, conuerſi ſunt in die belli.

quar vobis propoſitiones& enigmata de iis quæ præceſſerũt in diebus antiquis,quę in ſeculis præteritis peracta memoratur.Vox prophetæ.3.Quã multa ſunt,& q̃ magna quæ nos auditu fide digno accepimus,& ex relatu cognouimus:* maiores noſtri fide digna narratione manifeſtauerunt nobis poſteris ſuis.4.Non voluerunt ea eſſe celata & occultata poſteris ſuis, in generationibus quæ poſt ipſos venturæ erant: ſed de generatione in generationem,ac de progenie in progeniem ſemper patres ea filiis manifeſtauerunt, atq; viciſſim hi ſuis filiis,donec tandem ad nos vſq; perlata ſunt. 5. Narrauerunt, inquã, nobis patres noſtri, narrando laudem domini & mirabilem potentiã eius,hoc eſt,laudabilia & potẽtiſsima opera eius,ad gloriã & laudem domini Dei ſui, mirabilia ſcilicet ſigna atq; prodigia quæ fecit pro ſalute populi ſui. 6. Et imprimis quidem illud ad laudem Dei memorandum eſt, ꝙ populo ſuo Iſraelitico dare voluit legem præclaram,æquiſsimam atq; iuſtiſsimam,in teſtimonium illis, ſecundum quam ſcilicet vitam ducerent,& gratam ſibi exhiberent ſeruitutem:in qua ſcilicet conteſtatus eſt eos de ſua voluntate,& de omnibus pręceptis atq; iuſtificationibus ſuis,vt ſcirẽt quomodo ambularent in conſpectu eius:hoc, inquam, teſtimoniũ, hanc teſtificantẽ legem, ipſe ſuſcitauit,erexit,dedit,ſtabiliuit,atq; conſtituit in ſuo populo Iſraelitico,quod nulli alteri fecit nationi.7. Quàm multa ſunt, Pſal.147.
& q̃ magna,quæ ipſe voluit per patres nota fieri,&manifeſtari filiis, quæ voluit per maiorum narrationem tradi memoriæ poſterorum: vt generationes pòſt venturæ vſq; in conſummationẽ ſæculi agnoſcerent mirabilia opera domini& laudes eius,neq; deficeret laus Dei in æternũ ab omni poſteritate eorũ. Quæ enim in initio electionis populi fecerat Deus,ꝓ populo Iſraelitico,ea voluit palã fieri,per narrationem maiorũ,in omnibus pòſt venturis generationibus. 8. Vt filii,inquam,qui adhuc naſcentur in futuris generationibus, & ad vitam prodibunt de maternis vteris, cognoſcant ea ex ſuorum patrũ narratione:qui etiam ipſi viciſsim à ſe progignendis narrabunt eadẽ quæ à ſuis acceperunt, erúntq; ſolliciti ſuis poſteris annunciare mirabilia altiſsimi, quomodo ipſis ſunt annũciata à patribus eorũ.9. Ad hoc autẽ,annunciãda erunt poſteris ſtudioſe quæ in ſæculis præteritis peregit Deus,vt poſteri ipſi his auditis diſcant ſperare in domino Deo patrũ ſuorum:confidentes,eum pro patribus tam ſtupẽda peregiſſe cognouerũt,nec ſibi denegaturũ auxilium,ſi fideles fuerint in cultu & lege eius: * vtq; per memoriam operũ potentiæ eius permaneant in timore Dei,&in obſeruatione præceptorũ eius:partim allecti blandimentis triumphaliũ ſignorum, quę pro patribus obediẽtibus facta cognouerint, partim territi horrẽdis ac ꝓdgioſis punitionibus incredulorum atq; rebellium. 10. Vt priorũ exemplis territi, & alieno periculo præmoniti, non fiant ſimiles patribus ſuis incredulis & inobediẽtibus,qui fuerũt generatio praua,& ad iracũdiã ꝓuocans dominum ſuũ,qui ſuis tẽtationibus,murmurationibꝰ,diſſenſionibus,ſeditionibꝰ,idololatriis,& aliis multis peccatis inobediẽtiæ atq; incredulitatis,ſemper Deo reſtiterunt,dura ceruice,& ad amaritudinẽ iracundiæ concitantes manſuetuſsimum dominum.11. Generatio,inquam, quæ non ſtuduit cor ſuum dirigere ad Deum factorẽ ſuum,quæ nõ præparauit domino cor ſuũ vt rectum faceret in oculis eius,ſed ſequuta eſt vias curuas & malas,derelinquens Deum ſuũ: * & non eſt fidelis inuentus cum Deo ſpiritus eorũ, nõ credidit anima eorum Deo,non credidit ſpiritus eorum ad Deũ,non adhęſerũt per fidẽ ex corde illi,quantũlibet foris ore & ſignis id fingerẽt. Ore Eſaię.29.
nanq; & labiis Deo ſe fingebant ſeruire velle,cor autem eorum lõge erat ab eo, nec fuit fidele & rectũ in oculis illius. 12. Filii Iſrael mali & inobediẽtes,ſimiles fecerũt ſeipſos temerariis & glorioſulis, & tamen timidis bellatoribus: qui antequã tempus belli adueniat,mira videntur agere,intẽdentes arcus ſuos,&mittẽtes ſagittas ſuas ad ſigna, quaſi præludia quædã pugnæ ſic exhibentes,itémque gladiis adinuicem dimicantes,& haſtas vibrantes,in pugnæ præludiũ,quaſi miranda ſint acturi,verũ vbi tempus pugnæ aduenerit,& adfuerit ipſe articulus congreſsionis,cõuertuntur in fugam,& nihil cõprobatur fuiſſe omnis illa vana audacia quã oſtẽtauerãt,& tantũ temeritas quędã ac vanitas fuiſſe cõprobatur.Ita enim increduli iſti Iſraelitæ,cũ vide-

13 Nō cuſtodierunt te-
ſtamentū dei: & in lege
Exod.24 *eius noluerūt ambulare*
14 Et obliti ſūt beneſa
*ctorū eius: * & mirabi*
lium eius quæ oſtēdit eis
15 Corā patribus eorum
fecit mirabilia in terra
Aegypti ī cāpo Taneos
16 Interrupit mare, &
perduxit eos: & ſtatuit
aquas quaſi in vtre.
17 Et deduxit eos ī nu-
be diei, & tota nocte
in illuminatione ignis.
Exod.14 *18 Interrupit petrā ī ere*
*mo: * & adaquauit eos*
Exod.13. *velut in abyſſo multa.*
19 Et eduxit aquam de
petra, & eduxit tan-
Num.20 *quam flumina aquas.*
20 Et appoſuerunt ad-
huc peccare ei: & in irā
excitauerunt excelſum
in aquoſo.
21 Et tētauerūt Deū in
cordibus ſuis, vt peterēt
eſcas animabus ſuis.
22 Et male locuti ſunt
Num.11. & 21. *de Deo: * dixerunt, nū*
quid poterit Deus para
Num.14 *re menſam in deſerto?*
23 Quoniā percuſſit pe
trā, & fluxerūt aquæ:
& torrētes inūdauerūt.
24 Nunquid & panē
poterit dare, aut parare
menſam populo ſuo?
25 Ideò audiuit domi-
*nus, & diſtulit: * &*
ignis accenſus in Ia-
cob, & ira aſcendit in
Iſrael.

rent ante oculos pro ſe miranda ſigna fieri, acclamabant laudem do E
mino, vſq; ad ſydera præ gaudio vociferabantur, prædicabant Moy-
ſen, & fidem atq; obedientiam amodo magnis clamoribus promitte
bant: item & loquente ad eos domino, mirabilia ſpondebant, dicen
tes, Omnia quæcunq; mādauerit dominus, faciemus, & erimus obe-
dientes. Verū in tempore tētationis ſtatim diſcedebant ad increduli
tatem, mox exclamabant contra Moyſen, murmurabant contra do-
minum, & cuncta quæ prius propoſuerant, fuerántq; polliciti, indo
mita ceruice confringebant. 13. Non obſeruauerunt teſtamentum
domini Dei ſui, hoc eſt, noluerunt obedire legi eius, præceptis videli
cet & iudiciis quæ diſpoſuerat eis. 14. Et obliti ſunt beneficiorum
quæ illis iam antè Deus exhibuerat: * hoc eſt, mirabilium ſignorum
atque prodigiorum quæ operatus fuerat in conſpectu eorum, in
tempore tentationis non aduerterunt ad omnia præcedentia ſigna,
æque increduli, æque murmuratores, acſi nihil eorum conſpexiſ-
ſent, cum debuiſſent merito ex præcedentium memoria cautiores
fieri in futuris temporibus. 15. Non recogitauerunt maxima illa F
prodigia, quæ coram & pro patribus eorum fecit Deus in terra Ae-
gypti, quæ appellabatur campus Taneos, vel regio Taneos, à ciuita-
te dicta Tanis, quæ inſigniſsima, nominatiſsima, & maxima Aegypti
ciuitas fuit in oſtio Tanitico. 16. Inter cætera autem illud maxime
memorabile eſt, quòd aquas maris rubri diuiſit pro eis, ita vt per me-
diū ſicci aluei deduxerit filios Iſrael, & diuiſas aquas ex vtraque par-
te conſtituerit quaſi in vtre, vt eſſent tranſeuntibus ex vtraque par-
te velut murus ſolidus. 17. Et ducatum illis præſtitit per diem
in columna nubis, quæ per diem apparuit illis ad viam monſtran-
dam, & tota nocte præceſsit illos in columna ignis lucentis per no-
ctem, vt die ſimul ac nocte cœleſti ducatu non deſtituerentur.
18. Inſuper in deſerto, cum deficerent aquæ, adfuit dominus ſitienti
& periclitanti populo ſuo, rupē ſcindens & rumpens, hoc eſt, iubens
è rupe aquas effluere: * & copioſe potum illis dedit, ita vt biberent
ad ſufficientiam de abundantia aquarum è petra exilientium, tan-
quam in maxima profunditate aquarum. 19. Fecítque de petra a- G
quas effluere populo ſitienti, Moyſe tantum virga percutiente ſili-
cem, & proſilire fecit aquas copioſiſsimas in maxima abundantia, vt
deriuari viderentur quaſi in flumina aquæ que eruperant. 20. Ne-
que hæc tamen tanta beneficia, tam inaudita prodigia ſtabilire po-
tuerunt fidem populi illius, nec propterea ceſſauerunt à peccatis ſu-
is: ſed poſt hæc omnia, nouum peccatum adiecerunt prioribus:
* ad iracundiam prouocauerunt altiſsimum in deſerto, quod eſt lo-
cus abſque aqua. 21. Et tentauerunt Deum in cordibus ſuis, ſi-
gna potentiæ eius, & præſentiæ intempeſtiue, importune, & infide-
liter popoſcerunt ab eo, cum murmuratione & iurgio petentes ci-
bos ſecundum deſideria ſua, faſtidientes cœleſtem panem, atque di-
centes, Anima noſtra arida eſt, nihil aliud vident oculi noſtri niſi
man, & alia huiuſmodi. 22. Et male loquuti ſunt de Deo, contra
eum murmurantes & blaſphemantes, cum dicerent, Vtinam mor-
tui eſſemus in Ægypto, quando ſedebamus ſuper ollas carnium, aliá-
que his deteriora: * & dixerunt maleuoli adinuicem, murmuran- H
tes, Nunquid potens eſt Deus nobis cibos diuerſos præbere, iuxta
deſiderium animæ noſtræ, quomodo fieri ſolet in apparatu menſa-
rum, in quibus varia ciborum genera proponuntur. 23. Nam de
petrra quidē vidimus, quòd ſolum virga percuſſa dedit aquas, eáſq;
ita copioſe & ſuperabundanter, vt in modum torrentium magno im
petu egredientes aquæ ſeſe accumulauerint, & quaſi torrentes rapi-
di de petra proſilierint. 24. Sed nunquid idem ipſe poterit no-
bis dare apparatum cibi humani in hac ſolitudine, aut menſam variis
onuſtam cibariis parare, quibus ſolebamus in Ægypto ſaturari: pi-
ſcibus videlicet & carnibus, cucumeribus & peponibus, porríſq; &
aliis, quibus veſcebamur in Ægypto? 25. Idcirco (quia hæc dixe-
runt murmurantes) audiuit iſta dominus, & ad cunctas eorum mur
murationes attendit: diſtulit tamen aliquantulum punitionem,
quam eis pro murmuratione volebat inferre, volens prius implere
de quo murmurando ipſum tentauerunt, ꝙ eos puniret: * & ira Dei
in modum ignis accenſa eſt, atq; efferbuit contra populū Iſraeliticū

A *26 Quia non crediderunt in Deo: nec sperauerunt in salutari eius.*

27 Et mandauit nubibus desuper: & ianuas cæli aperuit.

28 Et pluit illis manna
B *ad manducandum:*

** & panem cæli dedit eis.*

29 Panem angelorum manducauit homo:
** cibaria misit eis in abundantia.*

C *30 Transtulit Austrũ de cælo: * & induxit in virtute sua Africũ.*
31 Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.

32 Et ceciderũt in medio castrorum eorũ, circa tabernacula eorum.
D *33 Et mãducauerũt & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis: * nõ sunt fraudati à desiderio suo.*
34 Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.
35 Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.

murmurantem,& furor magnus Dei exortus est contra populum.
26.Propterea ꝙ visis etiam tot miraculis, non crediderunt in domi
num Deum suum,à quo tãta iam perceperãt beneficia, nec spem ha
buerunt in salutatione eius,in salute quã eis præstitit de manu inimi-
corum,nõ sperauerunt,ꝙ ipse qui eos saluauit, etiã nutrire esset po-
tens:adeóq; ex præcedẽtibus signis nõ sunt in fide aut spe cõfirmati,
vt magis ex acceptis beneficiis,prioribus sua ꝑcacitate mouerentur
ad nouas murmurationes & tẽtationes,quẽadmodũ ex præcepta re
fectione aquæ de petra moti fuerunt, vt ciborũ peterent apparatũ.
27. Et videte quanta fuit ingratitudo, quanta impietas contra Deũ,
pro carnium& Aegyptiorum ciborũ apparatu murmurare cõtra do
minum,vbi cælestem panem haberent ex Dei dono ad abundantiã.
Ecce enim multò antè q̃ ita murmurando carnes petissent,præcepe-
rat dominus nubibus quæ sursum sunt, vt in eis Dei virtute genera
tum mãna super terras demitterẽt,&velut portas cæli aperuit.28. Et
pluit desuper panẽ qui naturę lege ex terra nõ solet ꝓgigni, hoc est,
pluit illis desuper,&copiose demisit cibũ diuinitus præparatũ:quem
velut pluẽdo demisit,quoniã simul cũ rore descẽdebat desuper. De- Exo. 16.
scendẽte enim rore nocte super castra,descẽdebat pariter&man:*pa Num. 11.
nem desuper missum qui non de terra iuxta naturã generatus fuerat,
sed in superiorib⁹ fuit diuina virtute format⁹, dederat eis dominus: Num.16.
quo & cibauit eos annis quadraginta in solitudine,donec attingerẽt
terrã habitabilem.29. Panẽ ministerio angelico in supernis forma-
tum,aut certe panẽ nõ humanum,nec naturali via de terra enatum,
dederat Deus mãducare populo huic: * cibos misit eis absq; omni la
bore suo& solicitudine,pręparatos in magna copia,ita vt quisq; q̃tũ
posset edere,colligeret.Tali,inquam,miraculo iam illis panẽ dederat
cælestem,ita mirabiliter,ita copiose, cũ pòst adhuc nauseantes pete-
rẽt sibi mensam parari,& Aegyptios cibos expòscerẽt,panẽ suauissi
mũ de cælo demissum abiicientes,ad iniuriã diuini beneficii,cibũ le-
uissimũ illum appellantes,& animã suam aridam dicentes,ꝙ nihil ẽ-
derent nisi manna.Quapropter nec mirũ fuit,si furor domini cõtra Num.21.
ingratissimum populum efferbuit.30. Voluit nihilominus implere
desiderium murmurantium,priusquam exerceret in eos vindictam.
Vnde ventũ australem qui antè iam flauerat de cælo,violenta sua ius
sione transtulit,silere fecit atq; compescuit: * & in virtute potentiæ Num. 11.
suæ(cui & venti &mare obediunt)adduxit Africum ventũ:qui egre Exod.16
diens à domino,arreptas trans mare coturnices detulit,&demisit in
castra.31. Et misit eis in maxima abundantia carnes coturnicũ, quẽ-
admodum puluis abundat super terrã: ita vt quomodo pluuia terrã
operit guttis aquæ,sic visa fuerint castra Israelitarũ plena coturnici-
b⁹,& aues istas adduxit in maxima copia,quasi arenã quæ est in litto
re maris inumerabilis.32. Et vt nulla esset difficultas populo,vtq; e-
orũ desideriis plenissime satis fieret,fecit Deus vt caderent coturni-
ces istæ in medio castrorũ eorum,circa ipsa eorũ tabernacula, ne vl-
lum in colligendo laborẽ insumerent.Volabant enim in aere duob⁹
cubitis altitudine super terrã ex omni parte castrorũ, itinere quan- Num. 11.
tum vno die potest confici:ita vt surgens populus toto die illo &no
cte ac die altero,congregauerit coturnicũ maximam multitudinem:
qui pariunt, decem coros, & siccauerunt eas per gyrum castrorum.
33. Et manducauerunt carnes iuxta concupiscentiã cordis sui,& satu
rati sunt valde,súntq; copiose satiati cibo cõcupiscentiæ suæ: attulit
illis Deus quæ desiderauerãt & cõcupierant,murmurãtes: * nõ sunt
passi defectum eius quod cõcupierant,datũ est illis abundanter quã- Ibidem.
tum vtiq; desiderare potuissent:non quidem propter hoc vt illorum
expleretur desiderium,sed vt reipsa mõstraretur Dei omnipontẽtia,
simúlq; ostẽderetur,male incredulos illos deDeo dubitasse.34. Vbi
autẽ ad ostensionẽ suæ potentiæ murmuratorũ satisfecisset deside-
rio,tũ voluit hacten⁹ dilatã iram aduersus impios manifestare.Itaq;,
cum adhuc escæ istæ carniũ essent in dentibus ipsorum, neq; adhuc
defecisset cibus eiusmodi de ore eorũ,ecce furor domini concitatus
est aduersus impios murmuratores,percussitque eos plaga magna.
35. Et interfecit in ira sua dominus pingues populi Israel, & electos
ac superbiores ex populo ipse impediuit per mortẽ,& interfectione
ꝓhibuit ne ingrederẽtur in terrã promissam patrib⁹ eorũ: impediuit

Ibidem.

36 In omnibus his pecca uerunt adhuc:
✳ & non crediderunt in mirabilibus eius.

37 Et defecerunt in va
Hebre. 3. *nitate dies eorū: ✳ & anni eorum cum festinatione.*

Num. 1.

38 Cum occideret eos quærebant eum, & reuertebantur: ✳ & diluculo veniebant ad eū.

Esaiç. 28. *39 Et rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum: ✳ & Deus excelsus redemptor eorum est.*

40 Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua, mentiti sunt ei.

41 Cor autem eorū non erat rectum cū eo: ✳ nec fideles habiti sunt in testamento eius.

42 Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum:
✳ & nō disperdet eos.

43 Et abundauit vt auerteret iram suam:
✳ & non accendit omnem iram suam.

44 Et recordatus est quia caro sunt:

quoq; à profectione, ne vltra possent proficisci cū populo Dei, quo- E
niam prostrati fuerūt illic in deserto. Pingues enim, id est, diuites de
licatiores, & minus patiētes, qui ad murmura solēt esse magis proni,
& electi atq; teneriores, qui huiꝰ murmurationis potisimū causa fue
re, à Deo iusta punitione interfecti sunt, propter peccatū murmura-
tionis eorum, adeò vt ex horū interfectione locus ille vocatus sit, se-
pulchra concupiscentiæ. 36. In omnibus mirabilibus his & maximis
beneficiis, quibus illos Deus affecit, itémq; terribilibꝰ prodigiis quæ
in eis ostendit, nō sunt cōuersi pleno corde ad dominum, nec desie-
runt à prauitate sua, sed adiecerūt peccatis prioribus alia posteriora
atq; peiora: * & post tot ac tanta mirabilia, quæ Deus pro illis exhi-
buit, nō sunt firmati in fide & fiducia domini Dei sui, sed permāserūt
vt antè rebelles semper & increduli. 37. Et quoniā increduli fuerūt,
iusta dei punitione omnes prostrati sunt in deserto, intra tēpus bre
ue quadraginta annorum, propter vanitatē, falsitatem, malitiā, & in-
credulitatem cordis sui: * & anni vitæ eorum cū festinatione transie
rūt, intra tempus modicū corpora murmuratorum omnium in de- F
serto prostrata sunt, ita vt ex infinita illa multitudine, quæ numerata
fuit per Moysen & Aaron in deserto Sinai, nullus inueniretur in tē-
pore ingressus in terrā ꝓmissionis, nisi Iosue & Caleb: cæteris omni
bus (iuxta verbum domini) in deserto intra quadraginta annorū spa
tium prostratis. 38. Similes erant peruersis pueris, qui donec virga
cæduntur, magna promittūt, & mores malos iurāt cōmutare in me-
lius: sed vbi cessauerit virga, ad ingeniū redeunt, & solita mala studia.
Ita enim & ipsi dum à Deo occiderentur, cōfugiebant ad Moysen &
Aaron, petētes pro se supplicari domino, tum cōfitebantur peccasse
se domino, nimirū mortis timore perterriti, videbātúrq; tunc ad ho
ram conuerti ad Deū: * & quasi festinabāt studiose ad eū, primo di-
luculo cōsurgentes: quemadmodū solēt qui in re qualibet soliciti &
diligētes existunt, primo mane cōsurgere. 39. Ac tum quidē, vexatio-
ne dante intellectum, didicerunt, ꝙ Deus solus esset qui eis posset in
malis omnibus ferre auxilium, quíq; paratus esset semper ad adiuuā-
dum potius q̄ ad perdendū, si modo ipsi non se redderent indignos: G
* & cognouerunt experientia docti, ꝙ altisimus dominus Deus eo-
rum verus esset redemptor & saluator, qui semper paratum sese mō
strabat ad suscipiendum pœnitentes. 40. Et simulauerunt ore dilige
re se Deum, & illi velle de cætero, cultu debito famulari, atq; obedi-
entiam & fidem præstare, & lingua sua falsa ac mendaci multa polli-
cebantur, quæ ex vero corde nō procedebant. Timore enim compul-
si, & ad euasionem periculi, nihil nō promittebant. 41. Et quanquā
ore multa promittebant, nō fuit tamē cor eorū rectum ad Deū, nec
fuit eorum voluntas syncera erga illum, neq; ex animo proponebāt
pristinam malitiā & infidelitatem relinquere: id quod subsequēs sem
per resumpta murmuratio, vel inobediētia aperte monstrabat: * nec
sunt inuenti fideles in testamēto domini Dei sui, mēdaces cōproba-
ti sunt in lege eius propter multiplices transgresiones suas. Nō enim
obseruabant legem Dei, quā susceperant, & obseruare promiserant.
42. Quanuis autē huius populi tāta támq; obfirmata fuerit malitia, H
ipse tamen dominus nō obliuiscebatur suæ misericordiæ, seruabátq;
illis quantūuis frequēter lapsis ac relapsis, suam misericordiam: quē-
admodum ipse in se semper est misericors: & propitiū se semper exhi
bebat peccatis eorū, paratus illis dimittere peccatū, quoties egissent
pœnitentiam: * & nō penitus illos voluit disperdere, nō illos omni-
no voluit exterminare, sed patribus incredulis in deserto ꝓstratis, fi-
lios fecit in illorum locū exurgere, in quibus promisiones factas pa-
tribus adimpleret. 43. Et abundanti ac superfluenti sua misericordia
fecit, vt auerteret iram suam à populo, vt nō penitus vsq; ad interni-
tionem vel deletionem populi desæuiret indignatio: * & nō permi-
sit exæstuare vsq; ad perfectū aut superexcessum furorē indignatio-
nis suæ, sed etiā represit, ne in filios murmuratorū grassaretur, vtq;
cōsisteret in punitione patrum: neq; ipsis etiam patribus totam infe
rens vindictam, quam sua impietate nimia, nimium rebelles comme
ruerant. 44. Habénsque se Deus in modum recordantis, attendit ad
fragilitatem naturæ & conditionis humanæ, ꝙ scilicet non pure es-
sent homines spiritualis naturæ, aut angelis similes, sed ꝙ carnem

A

** spiritus vadens & non rediens.*

45 *Quoties exacerbauerunt cum in deserto, in iram concitauerunt eum in aquoso.*

46 *Et conuersi sunt, & tentauerunt Deum:*

B ** & sanctum Israel exacerbauerunt.*

47 *Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis.*

48 *Sicut posuit in Aegypto signa sua: & prodigia sua in cãpo Thaneos.*

49 *Et conuertit in sanguinem flumina eorũ:*

C ** & imbres eorum ne biberent.*

50 *Misit in eos cynomyam, & comedit eos: * ranam & disperdidit eos.*

51 *Et dedit ærugini fructus eorum: * & labores eorum locustæ.*

52 *Et occidit in grandine vineas eorum:*

D ** & moros eorum in pruina.*

53 *Et tradidit grandini iumenta:*

** & possessionem eorum igni.*

54 *Misit in eos irã indignationis suæ: indignationẽ & iram & tribulationẽ immissiones per angelos malos.*

gestarẽt in qua habitat ex corruptione originali fomes prau⁹, lex pec
cati, praua sensualitas, vnde ad omne malũ proni sunt hoĩes ab adole
scentia suã, vnde habent vt ab omni virtute alieni, & ad omne bonũ Rom. 7.
difficiles, ecõtrario in omne malũ sint proni ac faciles: quæ certe na- Gene. 6.
turalis ad malum inclinatio, nonnulla est occasio cõpatiendi & mise & 8.
rendi, neq; iuxta extremam iustitiæ seueritatẽ vindictam exigendi à
natura fragili: * attẽdit insuper Deus, ꝙ homo res caduca & fragilis
sit, ac modici temporis: cuius spiritus cum egressus fuerit à corpore,
non iterũ potest reuerti per semetipsum, sed mortuus semel homo
manet mortu⁹, donec virtute diuina resuscitabitur in nouissimo: ꝓ-
pter quod, non ita paratus est Deus mortẽ etiã tẽporalẽ inferre pec-
cantibus, sed frequenter dissimulat, malẽs dissimulando tempus illis
cõcedere pœnitentiæ, q̃ subito opprimendo æternę perditionis eos
submittere sententiæ: * Vadens etiam est homo & non rediens, quo-
niam per se quidem à Deo potest recedere, & in malum ire: verũ per
seipsum à malo ad bonũ redire nõ potest, nisi adiutus speciali Dei au
xilio. Ex se enim habet, vt peccare possit: vt autẽ bene agere, non nisi
ex Deo. 45. Quàm multis vicibus legimus illos Deum ad iracundiã
ꝓuocasse in deserto, per annos quadraginta: quoties ad indignatio-
nem cõmouerunt Deũ in deserto illo arido ac siticulo absq; aquis,
vbi nõ erant aquarum flumina. 46. Et cõuersi sunt semper ad malũ,
postquã semel bene proposuerant, pactũ infringentes quod cũ Deo
pœnitẽtes in afflictione inierant, & iterũ tentauerũt, murmurantes,
ac signa intẽpestiue pro sua cupiditate fieri postulantes: * & Deum
sanctum Abrahã Isaac & Iacob patrũ suorum, ad amaritudinem siue
iracundiã prouocauerũt, cui fidelissimo corde adhæserãt patres eo-
rum. 47. Nõ sunt recordati potẽtiæ eius, quam in signis admirandis
& inauditis prodigiis ostenderat, in tempore quo eduxit patres eo-
rũ de Aegypto, de potestate Pharaonis & seruorũ eius, à quibus cru
deliter affligebãtur, & oneribus grauissimis opprimebãtur. 48. Non
sunt, inquã, recordati manuũ Dei, quomodo exhibuit in cãpo Tha-
neos, in terra Aegypti, potẽtissima signa atq; prodigia, Pharaonem
& seruos eius decem plagis grauissimis percutiens, propterea ꝙ nõ
vellet iuxta vocem domini dimittere populum eius. 49. Ipse enim Exod. 7.
omnes aquas Aegyptiorum per manum Moysi & Aarõ, solius virgę
ictu, conuertit in sanguinẽ, factũmq; est, vt omnes fluuii eorũ & ri-
ui, paludes etiã & stagna ac lac⁹, in quib⁹ aqua pluuialis, vel alia quæ-
libet erat collecta, verterentur in sanguinẽ, & cruor esset pro aqua in
omni terra Aegypti, vt nõ possent Aegyptii bibere aquam fluminis.
50 Misit insuper in eos cõmixtionem muscarum, & impleta est vni
uersa terra Aegypti muscis omnis generis, quibus terra vniuersa cor Exod. 8.
rupta est, ac velut deuorata atq; consumpta, afflictáq; vehementissi-
me: * fecit quoq; fluuios ebullire ranas, occupantes domos & omnia
penetralia Aegyptiorũ, quibus grauissime fuerũt afflicti, ascendenti- Ibidem.
bus illis in domum in cubiculũ lecti, & super strata hominũ, & in reli
quias ciborum. 51. Et dedit ærugini siue rubigini cõsumenti fructus
eorum, suscitans corruptionem deuastantẽ, quæ absumeret terræ na
scentia, ne haberent Aegyptii quæ ipsi ederent, vel iumẽta eorũ: * fe Exod. 10.
cit insuper surgere locustas quæ operuerũt superficiẽ terræ, & come
derũt in agris omnia in quibus laborẽ impenderant, corroserúntq;
omnia ligna in agris, & impleuerũt habitationes Aegyptiorũ. 52. Et
destruxit, ac infrugiferas reddidit vineas Aegypti, in grandine quam Exod. 9.
pluit Deus super Aegyptum, per quã & percussa sunt quæcunq; fue
rũt in agris, ab homine vsq; ad iumentũ, & omnis herba agri percus
sa est, & omnia ligna regionis cõfracta: * & arbores eorũ fructiferas
ipse mortificauit, & steriles reddidit per pruinam nocturnam prauæ
qualitatis, congelantem & corrumpentẽ ligna qualitate noxia. 53. Et
tradidit iumẽta Aegyptiorũ grandini, ad interfectionem: fecit eorũ
iumẽta omnia quæ in agris fuere inuenta, perire grãdine: * & posses Ibidem.
siones eorũ datæ sunt igni deuorãdæ, agri videlicet eorum, & omnia
quæ in agris inuenta sunt. Siquidẽ grãdo & ignis pariter mixta fere-
bantur circa terram discurrentia fulgura, quibus tacta & consumpta
sunt quæ in agris erant. 54. Exercuit in illos iram indignationis suæ,
ipso videlicet multiplicis punitionis effectu, patẽter demõstrans suã
aduersum illos indignationem & iracundiã suam: * misit quoq; eis

55 *Viam fecit semitæ iræ suæ, & non pepercit à morte animarum eorum, & iumenta eorũ in morte conclusit.*

Exod. 11. & 12. 56 *Et percußit omne primogenitum in terra Aegypti: * primitias omnis laboris eorũ in tabernaculis Cham.*

57 *Abstulit sicut oues populum suum: * & perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

58 *Et deduxit eos in spe, & non timuerunt: * & inimicos eorum operuit mare.*

Psal. 43. 59 *Et induxit eos in mõtem sanctificationis suæ: * montẽ quẽ acquisiuit dextera eius.*

60 *Et eiecit à facie eorũ gentes: * & sorte diuisit eis terram, in funiculo distributionis.* Gene. 12. & 15.

61 *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.*

62 *Et tentauerunt & exacerbauerũt Deũ excelsum: & testimonia eius non custodierunt.*

63 *Et auerterũt se, & nõ seruauerũt pactum: * quẽadmodum patres eorum cõuersi sunt in arcum prauum.* Iudic. 2.

immißiones & morsus punitionũ, per ministerium angelorũ, quo- E
rũ ministerio in huiusmodi inferẽdis De⁹ vti solet, & cuiusmodi ipsi
se libẽter immiscere solẽt, nihil tum cupientes q̃ hominibus nocere,
vel in spiritualibus vel in corporalib⁹ rebus: * Terrores quoq; & in-
cursus horribiles misit in eos, per ministeriũ angelorũ malorum, vt
eos vehemẽter perterrefacerent. 55. Fecit viam semitæ iræ suæ, dire-
xit semitã indignationis suæ, viã rectam præparauit furori suo, nimi-
rum vt recta transiret furor, atq; indignatio eius penitus complere-
tur, nec cohiberetur amplius, ita vt etiã ab interfectione non absti-
nuerit, sed morte eos, & iumenta eorum peste crudeli feriens, inter-
fecit. 56. Et post plagas plures præuias, nouißimam superaddidit,
eámque grauißimam, quã percußit omne primogenitũ in terra Æ-
gypti, à primogenito Pharaonis vsq; ad primogenitum nouißimæ
humillimæq; ancillulæ, & omnia primogenita iumentorũ, ita vt nõ
esset domus in qua non iaceret mortuus: * primitias omnis laboris
eorũ, primitias part⁹, primogenita quæ laboriosißimis partubus fue
rant enixa, percußit in tabernaculis Cham, id est, in domibus Ægy- F
ptiorum, quorũ Cham pater & principium extitit. 57. Et post hanc
plagã, eduxit dominus in manu valida & forti populũ suum, sicut pa
stor educit oues, absq; vllo eorum labore, absque pugna, absq; om-
ni molestia: * & perduxit eos in desertum, extra captiuitatẽ Ægypti,
quomodo pastor gregem ouiũ educit de stabulis in pascua. 58. Et de-
duxit eos in fortitudine sua, antecedens eos per columnã ignis & nu
bis, in bona spe & cõfidentia & gaudio: & non timuerunt egredien-
tes, protectorẽ & propugnatorem habentes tam potentißimum do
minum: * & eorũ aduersarios Ægyptios, cum obstinato animo inse
quuti fuissent ad se reuocandũ, Deus miraculo stupẽdo inuoluit flu-
ctibus maris, demergi fecit in profundum. 59. Et post annos mul-
tos, introduxit populum suum istum in terrã quam promiserat pa-
tribus eorũ, in loca mõtosa quę ipse sibi sanctificare voluit, & suo po
pulo dare ad habitationẽ: * loca (inquã) mõtosa, quæ acquisiuit dex-
tera eius, quæ ipse tanquã victor & triumphator manu potẽti quasi
iure belli obtinuit, & tradidit populo suo. Nec enim filii Israel in gla G
dio vel arcu suo possederunt terrã promißionis: sed dextera Dei pu
gnãte pro eis, gẽtes robustißimæ de terra deletæ sunt, in quorũ locũ
ipsi introducti sunt. 60. Eiecit nanq; Deus in fortitudine manus suæ
pugnans pro populo Israel, gẽtes multas & fortißimas, deleuítq; eos
& consumpsit de terra, videntibus illis: * & in sortẽ atq; hæreditatẽ
diuisit eã populo suo: iuxta quod promiserat patribus, dicens, Vobis
& semini vestro dabo terrã hãc: diuisit, inquam, filiis Israel, per Iosue
filiũ, Nũ, in funiculo diuisionis, quomodo solẽt terræ mẽsurari, vni-
cuiq; tribui suam sortem secundum funiculum aßignando. 61. Fe-
cítq; dominus in habitationibus eiectarum gentiũ, in illarum ciuita
tibus & locis, habitare duodecim tribus Israeliticas, plantauítq; eas
ibi, & instituit in locum illorum veros terræ possessores & dominos,
vt ibi firmam suã mansionem ponerent, domósq; ædificarent, & fi-
lios ac filias procrearent, tanquã in terra sua: quomodo solet arbor in
terra, in qua plãtata est, sese firmare radicitus, quasi in loco proprio.
62. Verũ quemadmodum ab initio semper se peruersos & inobediẽ H
tes exhibuerunt, ita & tum non cessauerunt à sua impietate: sed iux-
ta malitiam antiquam tentauerunt dominum Deum suum, nondum
in Deo post tanta percepta beneficia confidentes, nondum fide ple-
na illi adhærentes: & ad iracundiam prouocauerũt Deum altißimũ,
à quo tanta iam perceperãt bona, & de quo tam multa audierãt à pa
tribus signa narrata: & legem eius nõ custodierunt, pactũ Dei quod
pepigit cum eis, nõ obseruauerunt. 63. Et auerterunt se, post mortẽ
Iosue ac seniorum, nouis exurgẽtibus qui nõ cognoscebãt dominũ,
nec viderant opera eius, & nõ seruauerũt pactum quod patres eorũ
pepigerant cum Deo, polliciti semper illius cultum & obedientiam
custodire: * quemadmodum fecerunt patres eorũ, ita & filii cõuersi
sunt in arcum prauum, exhibuerunt seipsos tanquam arcum malũ &
inutilẽ, facti sunt serui praui, rebelles & inutiles: ita vt quemadmodũ
malus arcus sagittanti non seruit ad libitum, quantũuis sit artis peri-
tus, nec sagittam mittit quò ille destinauerit: sic nec illi fideles seruos
se exhibuerunt optimo domino, neq; quę ipse vellet perficiebãt, sed

A *64 In iram concitaue-runt eũ in collibus suis:*

✱ & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocarunt.

65 Audiuit Deus & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel.

66 Et repulit taberna-
B *culum Silo: ✱ tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus.*

67 Et tradidit in captiuitatẽ virtutem eorum: ✱ & pulchritudinem eorũ in manus inimici.

68 Et conclusit in gladio populum suum: ✱ & hæreditatem suam spreuit.

C

69 Iuuenes eorum comedit ignis: ✱ & virgines eorum non sunt lamentatæ

70 Sacerdotes eorũ in gladio ceciderunt: ✱ & viduæ eorum nõ plorabantur.

D

71 Et excitatus est tanquam dormiens dominus: ✱ tanquam potens crapulatus à vino.

72 Et percussit inimicos suos in posteriora: ✱ opprobrium sempiternum dedit illis.

quod eorum eligeret voluntas praua .64. Ad iracundiam concita-
uerunt Deum in extructione excelsorum, nouum cultum instituen
tes secundum similitudinem gẽtium idololatrarum, quem Deus nõ
præceperat: qui ob hoc tabernaculum fieri præceperat, ne loca alie-
na extruerent, essetque vnus omnibus orationis locus ad tabernacu
lum, vt vnus erat omnium dominus: ✱ quódq; grauiꝰ erat, etiam ido
la sculptilia vel fusilia artificis manu fabricata, coluerunt, iuxta ri-
tus gentium, vnius Dei cultu postposito: sicque ad indignationem
Deum mansuetissimum superabundanti sua impietate prouocarũt.
65. Attendit deus ad opera eorũ pessima, & ascenderunt mala hęc o-
mnia in aures eius, tanquam vindictam clamantia aduersum illos: &
per vindictam iustitię suę spreuit, cõtempsit, abiecit, ignobiles reddi
dit, & cõculcari permisit eos: populúmq; suum Israeliticũ quem antè
ita magnifice glorificauerat, valde humiliauit atq; annihilauit; dans
illos in manus alienigenarum per circuitũ, faciénsq; eos tributarios,
& grauissima seruitute sinens opprimi. 66. Locũ quoq; tabernaculi
qui à tempore Iosue fuerat in Silo, in sorte Ephraim ipse abiecit: nec Iosue.18.
vltra in Silo voluit cõmorari, vt non esset amplius locus orationis &
sacrificii in Silo: ✱ locum, inquam, sui tabernaculi, vbi inter homines
habitauit, in quo elegerat mansionẽ suam, & specialẽ exhibuerat sui
præsentiã, vt illic adoraretur, inde loqueretur, vota quoq; & sacrifi-
cia illic acciperet à populo suo. 67. Et permisit in captiuitatem veni-
re arcã sanctam, quæ erat spes & fortitudo populi Israelitici, in qua
maxime cõfidebãt, & per quã sperabãt cõtra inimicos assequi victo
riam: ✱ atq; hanc arcam (quæ erat populi Israelitici decor pulchritu- 1. Reg.4.
do, ornatus, & gloria) propter pręsentiã diuinitatis in ea sese exhibẽ-
tis populo, permisit capi in bello à Philistæis alienigenis, & abduci in
regionem Philistæorũ .68. Neq; hoc solum, verumetiã de populo Ibidem.
plurimi gladio interfecti sunt: Nam vna illa vice, quãdo arca domini Exo.20.
capta fuit, plaga magna facta est in populo, ceciderúntq; triginta mi-
lia peditum: ✱ & hęreditatẽ suam, populũ quem in peculium suũ ele-
gerat, valde abiecit atq; humiliauit sub manibus inimicorũ suorum.
69. Iuuenes eorũ fortes & robusti, ferro & igni absumpti sunt, & in
exardescẽte igne hostilis iracundię interfecti sunt: ✱ & virgines eorũ
interfectas nõ vacabat nec libebat iuxta consuetudinẽ lamentari, nõ
præstabãtur mortuis virginibus solitæ funeris põpæ, tũ propter ni-
miam populi consternationẽ, tum propter nimiam multitudinẽ abs
que misericordia interfectarum, tum propter metũ maioris mali in-
stantis, adornante vnoquoq; fugam pro salute sua: dum quisque ma
gnum putauit, si suæ posset vitæ consulere: nec erat otium, neq; ani-
mus lamẽtationibus vacare, aut defunctis solita funeris præstare ob-
sequia. 70 Sacerdotes eorũ gladio interfecti sunt, quemadmodũ vi- 1. Reg.4.
delicet Ophni & Phinees, ambo filii Heli sacerdotis, ceciderunt die
vna, capta arca domini: ✱ & viduæ defunctorũ virorũ in prælio non
plorabantur, nõ deflebãtur, vti solet fleri. Nimius enim terror om-
nes inuaserat, & tãta erat vnicuiq; suæ formidinis miseria, vt nemini
liberet aut etiã vacaret alterũ quantumuis proximũ plangere: quem-
admodũ fieri solet in rebus desperatissimis & summa miseria, quãdo
tanta est vnicuiq; sua miseria, vt nec frater fratris, nec filius patris ha
beat rationẽ aut sollicitudinem .71. Attamen non imperpetuũ hæc
ira permãsit super populũ domini, neq; diu hostes passus est gloriari
de victoria, neq; inultos permisit: sed post tempus modicũ, is qui an
tè dormire visus fuerat, & nihil agere pro sua gloria, cœpit suas vires
ostendere, quemadmodũ cũ homo exurgẽs à somno, ad solitã redit
opera: ✱ factus est tanquã homo fortis, postquã abscessit crapula vi-
ni, qui ad tempus crapula vini oppressus grauissimum somnum dor
miẽs nihil agebat, sed vino edormito, atq; digestione cõsumpta, ex-
urgit po tẽtior, vino scilicet instauratus & calefactꝰ. Ita se Deus post-
quam ad tempus modicum dissimulauerat, distulerátq; vindictam in
impios hostes populi sui, fortior apparuit ad vltionẽ .72. Et percus-
sit inimicos suos Philistæos plaga pessima, in secreciori parte natiũ, 1. Reg.5.
ita vt cõputrescerent prominẽtes extales eorũ, pręter quod innume
ram multitudinem hominũ in singulis ciuitatibus interfecit, dũ cir-
cunduceretur arca eius: ✱ opprobrio sempiterno, ĩ hac punitione tã
fœda & abominabili plaga affecit eos. Merito enim hoc in perpetuũ

E

73 *Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribū Ephraim non elegit.* Iosue.18.

74 *Sed elegit tribum Iuda:*

** montem Sion quem dilexit.*

75 *Et ædificauit sicut vnicornium sanctificiū suum:*

** in terra quam fundauit in sæcula.*

Rom.11.

76 *Et elegit Dauid seruum suum:*

1.Reg.6. ** & sustulit eum de gregibus ouium, & de post fætantes accepit eum.*

77 *Pascere Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suum.* Exo.20.

78 *Et pauit eos in innocentia cordis sui:*

** & intellectibus manuum suarum deduxit eos.*

illorum cessit ruborem atq; confusionem sempiternam, ꝙ ita mise- E
randa plaga cæsi fuissent à Deo Israel, quem spernebant, & cuius po-
pulum oppugnabant assidue .73. Repulit tamen tabernaculum Io-
seph, id est, tribum Ephraim filii Ioseph nō elegit, vt habitaret in ea,
& mansionē figeret in ea tabernaculi sui. Nā licet primum tempore
Iosue locus tabernaculi fuisset in Silo, in sorte Ephraim filii Ioseph,
nō voluit tamē dominus illic habitationē sibi constitui, nec stabilem
templi locum: neque etiam illic voluit stabile perdurare regnum, v-
bi tamen prius regnauerant Saul & Hieroboam .74. Sed tribum
Iuda elegit, vt in ea templū ędificaretur nomini suo, essétq; in ea pri-
cipatus regni:* maxime autem Hierusalem, vbi erat mōs Siō, quem
dilexit, & quem elegit vt in eo templum sibi ædificaret, illícq; adora
tionis locum constitueret, vtq; eam faceret ciuitatem regiam & præ
cipuam populi Israelitici.75. Et ædificauit in terra Iuda sanctuarium
suum, templū sanctum suum, in quo sibi offerrentur sacrificia legiti-
ma: ad modū vnicornium zelans pro puritate & solitudine habitatio
nis suæ, nolēs aliū Deum præter se, in hoc templo quod sibi ędifica F
rat, coli vel adorari, neq; plures sibi habitationes permittēs cōstrui,
sed vnicam istam charissimam habens, neq; trāsiens de loco ad locū,
sed stabiliter semel electū templi, & cultus sui locū absq; mutatione
custodiens:* ídque fecit in terra Iuda, quā fundauit, ac stabiliuit pro
cultu suo in æternum, vbi perpetuo coleretur atq; adoraretur (quan
tum quidem ex ipsis erat electione, cuius sine pænitētia & retracta-
tione dona sunt atq; electio) si nō illorum impedisset male grata infi
delitas:* Fundauit insuper eam in sæcula pro habitatione sua, quate
nus figura erat Ecclesiæ sanctę, in qua habitationē suam perpetuā ha
biturus est Deus vsq; in consummationem sæculi:* Aut quia donec
vetus illa Synagoga perstaret cum suæ legis ritibus & veteri taberna
culo, non alius erat locus deputandus diuino cultui.76 Ex hac quo-
que tribu Iuda, ex omnibus filiis Israel elegit Dauid seruū suum quē
per Samuelē vnxit in regē populi sui, reprobato Saule, de tribu Ben-
iamin:* quem & tulit è pascuis pascentem greges ouium patris sui, à G
pecorum cura ad populi regimen eum sublimando: accepitq; eum &
assumpsit ad regiam dignitatē, ab ouium fœtarum cura, quas seque-
batur, atq; tanta humilitate ad tam magnificā euexit regalis fastigii
dignitatem, 77. Ad hoc, inquam, assumpsit eum ab ouium cura, vt in
modum pastoris regeret & gubernaret Israelem, populum domini,
quem in hæreditatē & peculium sibi modo mirabili elegerat ex om
nibus gentibus: vt qui prius patris sui paucarū ouium in humilitate
extiterat pastor, iam innumerabilis populi in regia maiestate glorio-
sus fieret moderator.78. Ipse verò innocens à domino & simplex vo
catus, qualis vocatus erat talis permanens, pauit, rexit, ac gubernauit
subditos sibi populos in simplicitate & innocētia cordis sui, in pace
& cultu Dei, quanta potuit diligentia, fideliter illos gubernans:* &
in prudentia operū suorum dux illis fuit, ducatū illis bonum præsti-
tit in cultu Dei, sapienter omnia agens, & in omnibus prudēter se ge
rens, ex Dei gratia, ad quæcunque pro salute populi fuisset egressus. H

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVII.

VErsu.1. Attendite popule meus. Duo versus primi, quasi pro introductione Psalmi sunt positi, tanquam ex ore domini loquentis, cum versus omnes ad finem vsq; subsequentes non sint vox domini, sed Prophetæ ipsius, ab ore domini inchoatū sermonem prosequentis. Mirum autem videtur, ꝙ hic dicat dominus se aperturum os in parabolis, & loquuturū propositiones siue ænigmata, cum Psalmus totus pene omni difficultate careat, & nuda tantū proponatur rerum gestarū historia absque vlla difficilium sensuum verborū inuolutione. Potest verò huic quæstioni pluribus rationibus satis fieri. Primo, si dicamus omnem sermonem Dei quantumuis lucidū & clarum, esse tamen parabolā & ænigma, mundo & iis qui sunt in mundo incredulis, quoniā videlicet animalis homo nō percipit quæ sunt spiritus Dei, & nescit intelligere: quoniā spiritualiter examinari debent quę spiritualia sunt: ipse verò caro est, & nō spiritus. Amplius verò, quę in hoc Psalmo dicuntur, tametsi in se secundū superficiem cōsiderata facilia videantur, & obscuritate carentia: tamen si ad rationē diuinæ prouidentiæ atq; prædestinationis referātur, vere maxima sunt ænigmata, mirandæ parabolæ, quæ hoc Psalmo ꝓponuntur. Si enim pressius intueamur, profundiúsq; cōsideremus, populū hunc Israeliticum secundū carnem, tam semper rebellem & inobedientē permāsisse in dura sua ceruice, à primo die quo cœpit illis loqui Moyses, vsq; dum in eis habitauit domi-

1.Cor.2.

A nus voluisse tamen Deum hunc tam pertinacẽ, & durissimum populũ præ omnibus gẽtibus ita pe
culiari electione seligere, & tam gloriosis portentis in eo clarificare suam dexteram, nec tot offen-
sis, tot murmurationib⁹ adduci potuisse, vt penitus populum illũ deleret, adeò vt post innumeras
rebelliones etiam florido regno, sub Dauidis manu, illos adornaret: huius, inquam rei cõsideratio
nem quis non dicet ænigmaticã? quis non obscuritate plenã? quis lucide rationem eius capere po-
terit? Item ꝙ solam tribũ Iuda elegit, tabernaculi prioris loco repulso, Silo videlicet reiecto, & ele-
cta Hierusalẽ pro ædificatione templi, atq; constabilitione regni, non sunt hæc absq; obscuritate.
Item, ꝙ dauid minimũ, de post fœtantes ad regnum elegit, præteritis principibus & potentibus po
puli, & alia huiusmodi multa. Denique, quoniã proponuntur veteris historiæ gesta, nõ propter hi
storicæ narrationis literã, sed ad posterorum cõmotionem & instructionem, vt ex iis quæ patribus
cõtigerant, discant posteri, quomodo timeant dominũ, & recedant à malo: & quoniam hæc omnia 1.Cor.10
(iuxta Apostoli testimoniũ) in figura facta sunt nostri, recte parabolæ ista dicuntur: quoniã simili-
tudines proponuntur & figuræ veteris historiæ, quæ posteris vt typus & figura præcesserũt, in qui
bus veritas debeat cõpleri. Erat quoq; perpetua illa rebellio populi Israelitici contra dominum in
deserto, signũ ac typus eius quod postmodũ incarnato domino in propria veniẽti cõtigit, vt à suis
nõ reciperetur, sed pateretur cõtradictionẽ grauissimam, vsq; ad ignominiosissimæ mortis oppro
B brium. Quod autẽ in secũdo versu habetur, Loquar propositiones abinitio: in Græco pro propo Hebr.12.
sitionibus, habetur προβλήματα, quod proprie significat quæstiones difficiles & dubitabiles, de quib⁹
potest disputari: & capitur nonnunquã vt sit sermo quilibet habens obscuritatem, difficultatem la
tentem, & occultã consideratione veritatis. Vnde B. Hieronymus ex Hebræo vertit, ænigmata an
tiqua, & sanctus Euangelista Matthæus præsentem locum adducens, habet, Eructabo abscõdita à
constitutione mundi. ¶ Versu. 5. Narrãtes laudes domini. Participium istud narrantes, cum iis quæ
sequuntur, cõtinuari debet ad finẽ versus tertii præcedentis, hoc modo, Patres nostri narrauerunt
nobis narrantes laudes domini, &c. Versus autẽ quartus, veluti per parenthesim accipitur interie-
ctus, ¶ Versu. 7. Vt cognoscat generatio altera. Elucidatio interpretatur in generationibus subse-
quentibus, vt significetur, Deum mandasse Israelitis, docere filios suos, vt cognoscerent generatio- Psal.21.
nes subsequentes edoctæ à patribus, opera magna Dei. Altiori tamẽ intellectu, recte populus Chri
stianus intelligi potest ista generatio altera, de qua in Psal. 21. Legimus Annunciabitur domino ge-
neratio ventura, & annunciabunt cęli iustitiam eius populo qui nascetur, quem fecit dominus. Pro
hac autem generatione scripta sunt gesta omnia veteris testamẽti, quemadmodum aperte testatur Roma.15
Paulus Apost. dicens, Quæcunq; enim scripta sunt, ꝓpter nostram doctrinã scripta sunt, vt per pa 1.Cor.12.
C tientiã & cõsolationem scripturarũ spem habeamus. Item in alia Epistola, Omnia in figura cõtin-
gebant illis (patribus videlicet antiquæ generationis) scripta sunt autem ad correptionem nostram,
in quos fines sæculorũ deuenerunt. Cui expositioni satis fauet, quod ex Hebræo vertit Felix, vt co- 1.Ioan.2.
gnoscat generatio nouissima. Recte enim generatio nouissima dicitur populus in plenitudine tem 1.Cor.10
poris, in ætate vltima (quę nouissima hora est, quasi occidẽte mundo) genitus, qui est populus Chri
sti fideliũ, in quem fines sæculorũ deuenerunt, quósq; nouissima occupauit hora quotidie præsto-
lantes aduentum domini. ¶ Versu. 11. Et non est creditus cum Deo spiritus eius. Non est hic sermo
secundum Latinitatis vsum admodum proprius: tamen interpres reddidit, vt in Græco legitur οὐκ
ἐπιστώθη μετὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτῆς: quod ad verbũ redditur, Nõ creditus est cũ Deo spiritus eius, hoc est,
nõ est fidelis inuentus cũ Deo spiritus eius, vel fidelis probatus. Clarius autẽ ex Hebræo vertit Hie
ronymus, Et nõ credidit Deo spiritus eius. Et Felix, Et nõ fuit fidelis cum Deo spiritus ei⁹. ¶ Versu
12. Filii Ephrem, intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli. Versum istum in Eluci
datione secundũ prouerbialem & similitudinariam loquutionem intelleximus, sumpta compara-
tione à temerariis & gloriosis pugnatoribus, per filios Ephrem generaliter accipiẽtes filios Israel,
eo quod in tribu Ephraim primũ omnium locus fuerat diuino cultui deputatus, à duce populi san
cto Iosue, fixo tabernaculo domini in Silo: qui locus est in sorte Ephraim, vbi & permãsit vsq; ad
D mortem Heli sacerdotis, quãdo capta fuit arca domini. Sed & Saul de tribu Beniamin, rex prim⁹ fi Iosue.18.
liorum Israel, ibidem legitur regnasse in Galgala: & post diuisionẽ regni Salomonis: insuper Hiero 1.Reg.4.
boam in Sichem, in monte Ephraim. Vnde nõ immerito ob hanc pręcellentiã, potest tot⁹ popul⁹ 1.Reg.10
filiorũ Israel nuncupari ab illis sic præeminẽtibus: maxime cum in malã partem, ínq; contemptũ & 3.Reg.12.
reprehensionẽ tẽdit sermo (qñeadmodum fit hoc in loco) eo ꝙ omnis illa dignitas & primitas sit
à Deo abiecta. Vnde & locus tabernaculi in Silo desertus fuit post tẽpora Heli sacerdotis, & regnũ
Saulis reprobatũ fuit, Regnum quoq; Hieroboam, qui idololatria fœde cõtaminauerat Israelẽ, per 3.Reg.15.
duos quos erexit vitulos, post mortẽ filii penitus euersum legimus, ita vt nec anima, remaneret de
semine eius. Propter quas causas, etiã in fine Psalmi dicitur, Tribum Ephraim nõ elegit, sed tribum
Iuda. Sic itaq; cõuenienter totus Israeliticus populus per Ephraim intelligitur. Verũ quod nos ex-
posuimus secundũ similitudinem & comparationem, alii exponunt secũdũ sensum historialem, di
centes in hoc versu significari, ꝙ filii Israel, ob suam prauitatem, quantumlibet essent armati & pe-
riti rei bellicæ, terga tamen hostibus dederunt, & in prælio fuerũt superati, quoties per infidelita-
tem deserebant dominũ. Verum ista sentẽtia nõ satis huic loco videtur opportuna, nisi forte dica
mus, quod postea prolixius dicturus est iam obiter præiudicasse. Alii verò cladem illam intelligunt
qua percussi sunt filii Israel, cum contra Dei mandatũ post murmurationẽ ascenderũt ad populum
terræ promissionis, dicente Moyse, & cõtestante eos, Nolite ascendere, quoniã non est domin⁹ vo Num.14
biscum, ne corruatis corã inimicis vestris: propter quod, nec hi obedientes voci domini, cæsi sunt

ab Amalechite & Chananæo,& in fugam turpiter conuersi.¶Versu.15.In campo Taneos. Primũ E
illud est in hoc Psalmo aduertendum,quod frequens admodum est eiusdem in eodem versu repetitio, ita vt pars secunda, expositio sit partis prioris : quod licet in aliis Psalmis frequens sit, in hoc tamen specialius atq; frequentius vsuuenit,item & in aliis fere historialibus,qui posterius suo loco exponentur.Cõsidera in hoc Psalmo,in ipso statim ingressu versum primũ, Attendite popule me⁹ legem meã,quod est pars prima:&,Inclinate aurẽ vestram in verba oris mei,quod est pars secũda: quantum abinuicẽ differunt?Minimũ. Item versu sexto, Et suscitauit testimoniũ in Iacob,& legẽ posuit in Israel:vtraq; pars candẽ habet sententiam.Iterúmq; versu.13 Non custodierunt testamentum Dei,& in lege eius noluerũt ambulare. Ac rursum versu.31.Et pluit super eos sicut puluerẽ carnes,& sicut arenam maris volatilia pẽnata. Atq; ita per temetipsum cõsiderare poteris in reliquis. Ita ergo & in proposito versu,idem esse dicimus,quod priori loco dicit terrã Aegypti,ac posteriori campũ Thaneos,Tanis enim(teste Strabone lib.17.)maxima in ostio, quod Tanniticũ vocatur, ciuitas fuit , cuius etiã meminerunt Ptolomæus & reliqui Geographi,fuitq; ciuitas regia Aegypti.
Esaię.19. Vnde apud Esa.cap.19. principes Aegyptiorũ appellantur principes Taneos. Stulti facti sunt principes Taneos,sapientes cõsiliarii Pharaonis,dederunt consiliũ insipiens. Et iterum,Stulti facti sunt principes Taneos:ab hac ergo ciuitate regia,nobili & insigni, tota Aegypt⁹ accipit appellationem. Quod autẽ terra Aegypti campus dicitur, puto propter fœcunditatẽ & pulchritudinem terræ, sic F
Gene.13. eam fuisse appellatã, Vnde Gene.13.vbi de separatione agitur Abrahæ &Loth, data optione Loth ab Abraham,legimus, ꝙ eleuatis oculis viderit omnẽ circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irrigabatur antequã subuerteret dominus Sodomã & Gomorrhã,sicut paradisus domini, & sicut Aegyptus venientibus in Segor:vbi manifeste cernitur quàm amœna terra habita fuerit Aegyptus,vt simul etiã cum paradiso mereatur in cõparationem adduci , secundũ speciẽ pulchritudinis & fœcunditatis: id quod ex Nili habebat irrigatione,quemadmodũ paradisus ex fonte qui ebulliebat in
Gene.2. medio eius.¶Versu.27.28.& 29 Et mandauit nubibus desuper, &c. Et pluit illis manna, &c.Panẽ angelorum,&c.Hîc interponitur miraculum mannæ, quasi simul factum cum miraculo datarum
Num.11. carniũ,cum tamen ex historia libri Numerorũ manifestisśime cõstet,multo antè filios Israel manna vsos fuisse,q̃ tentatio ista & murmuratio pro carnibus fuisset exorta,imò occasionẽ sibi sumebant murmurationis ex ipso manna,dicentes.Nihil aliud vident oculi nostri,nisi man.Anima nostra nauseat super cibo isto leuisśimo . Quod ergo hîc in narratione murmuris pro carnibus interponitur datio mannæ,nõ ita accipiendũ est,quasi eodem tempore hęc cõtigerint: sed quasi ad exaggerationem malitię & peccati murmurantiũ,interponitur insigne beneficiũ quod antè iam acceperant:quoniam videlicet tali pane accepto de cælis,absq; suo labore & molestia,speciali miraculo G
angelorũ ministerio formato, adhuc pro corruptilibus vilibúsq; carnibus murmur excitarent contra dominũ.¶Notandum autẽ pro versu.29.quod vbi nos habemus, Panem angelorum manducauit homo,Chald.translatio habet,Cibum qui descendit de habitaculo angelorũ, comederunt homines.Ex quo alia potest accipi intelligentia,præter eam quæ in Elucidatione posita est,de pane angelico ministerio formato.Quæ tamen expositio satis est verisimilis,eo ꝙ soleat Deus huiusmodi miracula per angelorũ ministeria perficere.Vnde nõ est disśimile vero , in hoc tam præclaro miraculo adfuisse ministeriũ angelicum.Paraph.autem Chald.ideo angelorum indicat appellari cibum, quia nõ de terra,sed desuper descendit in terrã: quam etiam expositionẽ paucis in Elucidatione indicauimus,tametsi priorẽ vt præcipuam præeligimus, ¶Versu 47. Nõ sunt recordati manus eius, die qua redemit eos. Ad complendum sentẽtiam nostræ huius lectionis,videtur necessario subaudiendum verbum aliquod,cum quo ablatiuus die,iungatur,hoc modo,Non sunt recordati manus eius,quem ostendit vel exhibuit die qua redemit,id est.tempore liberationis eorum.Ex lectione tamen Græca similiter atq; Hebraica, posset per genitiuũ verti, absq; vllius verbi subauditione,hoc modo, Non sunt recordati manus eius,diei qua redemit eos.Nam hoc pacto,non nisi repetendũ foret ex parte priori verbum recordati sunt. Atque ita sane ex Hebræo verterunt Hieronymus ac Felix. ¶Versu 50.Misit in eos cynomyiam,& comedit eos.Beat⁹ Hierony.locum præsentẽ tractãs H
in Epistola ad Suniam & Fretelam,scribit in hunc modum,Cœnomya,non,vt Latini interpretati sunt , musca canina dicitur, per y Græcam literam κυνομύια, sed iuxta Hebraicã intelligentiam per œ diphthongum debet scribi,vt sit κοινομύια,id est,omne genus muscarum: sed Aquila πάμμυιαν,id est, omnimodam muscam interpretatus est . Hæc Hieronymus , Veruntamen Græci codices omnes constantisśime & maxima consonantia etiã nũc cernuntur habere, κυνομυῖαν,per y Gręcũ,nõ per œ diphtongum. Et lectio Psalterii Romani aperte habet muscã caninam. Quantum verò ad dictionem Hebraicam quæ hoc loco ponitur,arob,sciendũ est ꝙ à diuersis diuersimode redditur.Beatus enim Hieronymus,& hoc in loco:& in Exodi historia,sæpius vertit omne genus muscarũ,vel muscam omnis generis.Felix in textu simpliciter muscam vertit: ad marginẽ autem dicit,omne genus muscarũ & volatilium pesśimorum commixtum.Alius,turbam insectorũ reddidit, alius mixtionẽ ferarum syluestriũ, Alii verò muscam,venenatã dicunt significari.Alii verò dicunt, vocabulũ Hebraicum prædictum significare mixtionẽ . Vnde ereb zere in prima , & segol in secunda significat diuersorum populorum commixtionem,vt Exod.12.Sed & vulgus promiscuũ innumerabile descendit cum eis. Omnes omnium sententias recensuimus,vt videat lector, neutram lectionem esse prorsus contemnendam : tametsi quod dicit Hieronymus de omnimoda musca , videatur probabilius, quàm de musca canina,quantum ad Hebraicam attinet veritatem. ¶Versu .55. Viam fecit semitæ iræ suæ. In Græco clarius aliquanto dicitur, ὡδοποίησε τρίβον τῇ ὀργῇ αὐτοῦ : vbi quod apud nos

A dicitur per oratione͂,viam fecit,in Gręco simplici vocabulo dicitur ὁδοποίησε, quod significat viam facere,vel viam parare: éstq; sensus,Viam pręparauit,viã fecit semitę iræ suę,vt sit semitę casus datiui:quod clarius vertit Felix ex Hebræo,Direxit semitam iræ suæ.Beatus aute͂ Hieronymus vertit Muniuit semitam furori suo,videlicet vt nõ cessaret,nec declinaret ira ipsius,sed pergeret desæuire vsq; ad internitionem & morte͂,qui hactenus tantum plagis citra mortem Aegyptios afflixerat.Sic autem dicitur homo parare viam suæ iracundiæ,& semitam eius rectam facere atq; dirigere,quãdo illam decreuit ad plenũ effundere,nec vltra cohibere : queãdmodum econtrario,quoties ira cõpescitur,dicere commode possumus,viam illi vel illius semitæ seu cursui esse obstructam & impeditã videlicet vt transire ad plenũ non possit.Quod aute͂ in fine versus dicitur,Et iumenta eorũ in morte conlusit:exponi potest de plaga pestilentiæ,qua (vt scribitur Exodi nono capite)mortua fuerunt animantia Aegypti:peste à Deo immissa.Cui apte concordat,quod ex Hebræo vertit Hieronym⁹, Animantia eorum pesti tradidit.Et Felix, Iumenta eorum in pestem conclusit. ¶Versu 56.Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti,primitias omnis laboris eorum.Expositioni nostræ, quam in Elucidatione dedimus, per primitias laboris intelligentes primogenitos partu laboriosissimo editos,& primitias partus in quo est dolor maximus,attestatur versio Hieronymi ex Hebręo quæ sic habet,Percussit omne primogenitum in terra Aegypti, principium partus in tabernaculis Exod.9.

B Cham.Cæterum, ꝙ habitationes Aegyptiorum,tabernacula Cham appellantur, inde est, quoniã filius Cham fuit,Mearaim (vt legitur decimo capitulo Genesis) à quo Aegyptii & nomen, secundum Hebręorum appellationem,& origine͂ ducũt.Nam Aegyptus,Hebręis appellatur Mezraim. Gene.10. ¶Versu.61.Et excitatus est tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus à vino.Huius lectionis assignatur duplex intelligentia.Secundum priorem,comparatur Deus homini à somno exurgenti,qui prius crapula vini fuerat obrutus,omníque virtute priuatus, & in somnum grauem vini violentia præcipitatus:quemadmodũ accidere solet iis qui nimio vino sese ingurgitarũt, qui postquã vino edormito,atq; per somnum digesto euigilant,iterum viribus resumptis valentes fiunt.Quam expositione͂ indicat Elucidatio,& cõfirmat versio beati Hiero,ex Hebræo quę sic habet,Et euigilauit quasi dormiens dominus,quasi fortis post crapulã vini: quod alius quidam paraphrastice ita ex Hebræo explicauit, tanquã vir qui excluso sopore vini vociferatur. Secundũ verò intelligentiam alterã,comparationem facimus cũ homine vino inebriato : verũ non ita vt ei vires ob hoc deficiant,sed potius vt ei vires accrescant &animus.Frequenter enim euenit,imò familiare est,vt ii qui ante gustatũ vinum sobrii existentes patientiã monstrant,mox vbi vino fuerint accensi,exurgant ad vindictã.Nam(vt scite quidam gentiliũ dixit)vina parant animos,ac pauperum etiã

C faciunt cornua sumere.Atq; huic intelligentiæ cõsonat,quod habet versio Felicis, Et excitatus est, vel surrexit,tanquã dormiens dominus,velut potens exultans præ vino,aut exultãs à vino,vel quadam exultatione cantans vel vociferãs.¶Versu 62.Et percussit inimicos suos in posteriora.Chald. Para . sic habet , Et percussit infestos eis vel molestantes eos, hæmorrhoidibus , in posteriora. Historia verò ex primo lib. Regum est manifestissima de plaga Philistinorum in secretiori parte natium,& quomodo ad euasionem pœnæ,anos aureos ex diuinorum consilio fecerũt,gratia placandi dominum:quod certe in maximam illis incredulis cessit confusionem. Alioqui nisi tam esset manifesta historia, potuisset sermo secundum similitudinem accipi , vt in posteriora percutere idem intelligeretur,quod vltione aliqua & punitione castigare,maxime cum confusione & opprobrio: sampta à pueris cõparatione,qui cum praue quid egerint, in posteriora cæduntur, quod illis in magnam apud coætaneos cedit confusione͂. Posset itaq; cõmode per hanc in posteriora percussione͂, ignominiosa illa Dei pugnitio significari.¶Versu.75. In terra quam fundauit in sæcula. Elucidatio triplicem indicat intelligentiã . Quod autem secundo loco dicitur,de firmitate & stabilitate Ecclesię,quæ est vera Iudæa,verisimilius videtur,maximéq; ex intentione Prophetę:qui semper in fine͂ Christũ respiciebat,quoties de venturis faceret sermone͂.¶Versu.76.De post fœtantes accepit eũ. Sermo iste,Latinis admodũ infreque͂s est,videlicet cõiunge͂do duas præpositiones adinuice͂, absq; 1. Reg.5. 1.Reg.6.

D cõiunctione media,Interpres tame͂ proprietate͂ sermonis(quæ & in Hebræo & in Græco sic reperitur)maluit similiter retinere , quàm sermonis formã mutando,à proprietate originalis lectionis abscedere,Beatus tamen Hierony.ex Hebræo vertens,mutat hanc loquendi formã.Sic enim legit Tulit eum de gregibus ouium,sequente͂ fœtas adduxit eum.Et Felix, Ab insequendo effœtas adduxit illum:vel de post fœtantes adduxit. Sententia difficultate͂ nullam habet,nisi forte quis interroget, quur specialiter dicatur de post fœtantes acceptus. Nónne enim æque sequebatur post ouiculas omnes,totius pastor gregis,etiã eas quæ fœtæ nõ erãt?Facile verò per se quilibet intelligit, hoc ideo dictum fuisse,ꝙ fœtarum ouium specialem curã gerant pastores, ne quid aduersi eis accidat, vtq; partũ obseruent,si nondũ pepererunt:aut si partu sunt liberæ, vt agniculis teneris impendant solicitudinem.Vnde & apud Esaiam, vbi de Christi(vt ita loquar)pastoratu fit mentio , singularis etiam fœtarum cura exprimitur . Sic enim legimus, Leuabit agnos in sinu suo, fœtas ipse portabit. Esaię.40

LXXVIII. PSALMI *ARGVMENTVM.*

Psalmus iste lamẽtatio est fidelis populi,in maxima desolatione & dissipatione cõstituti,veluti in eo statu,in quo erant sub illustri Antiocho. Vnde primi Machabeorũ septimo, huius Psalmi versus tertius adducitur,tãquam in illo tempore impletus. Et omnibus historiã Machabæorũ memoria tenẽtibus perspicuum est, si vnquam aliàs,tũc maxime fuisse omnia quæ in Psalmo isto dicuntur impleta. Itaque,secundum

hiſtorialem hanc ſententiam, querimoniam proponit populus domini in anguſtia huiuſmodi poſitus, aduerſum gentium nationes, à quibus patiebatur grauia, quorũ & crudelitatẽ ipſo ſtatim Pſalmi initio cõmemorat vſq; ad verſum quintum, vnde Deũ precatur finem facere iracundiæ aduerſus populũ ſuum, eámq; potius in alienigenas & incredulas nationes ſanctorum impios oppreſſores effundere, orans Deum non recordari peccata populi ſui præterita, ſed afflictis nimium, largiri potius miſericordiam, & in miſericordia opportunum auxilium, ipſis ſuis perſequutoribus reddita vltione, pro gloria nominis ſui, vt deſinant blaſphemare Deum, & populum eius conculcare, promittens Deo liberatori populi ſui pro gratiarũ actione, confeßionem laudis æternam. Aptißime autem hic Pſalmus applicari poterit fideli populo ſub lege noua, ab exteris nationibus patiẽti grauia: quẽadmodum noſtris temporibus, per ſingulos fere annos ſolet accidere. Plenißime autem adimplebũtur hæc omnia tempore perſequutionis illius grauißimæ, quam Antichriſtus ille impius ſuſcitabit aduerſus Eccleſiam Dei, & omnes electos eius. E

SEPTVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam:
** & polluerunt templũ ſanctum tuum:*
** poſuerunt Hieruſalem in pomorum cuſtodiam.*
Eſaiæ.1. *2 Poſuerunt morticina ſeruorum tuorum eſcas volatilibus cæli:*
Thren.1. ** carnes ſanctorũ tuorum beſtiis terræ.*
3 Effuderunt ſanguinẽ ipſorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem:
** & non erat qui ſepeliret.*
4 Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & illuſio iis qui in circuitu noſtro ſunt.
5 Vſquequo domine iraſceris in finem?
** accendetur velut ignis zelus tuus.*
6 Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt:
** & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.*
7 Quia comederunt

DEus, gẽtes idololatrę, nationes barbarę & incredulę, in quibus nõ eſt fides, neque ſcientia nominis tui, animo hoſtili venerunt in hæreditatem tuam, armorum virtute obtinuerunt populum tuũ, & ciuitates noſtras vt victores occupauerunt: * templum ſanctum tuũ, quod in nobis erat tuo cultui deputatum, ipſi coinquinauerunt abominationibus ſuis, quas fecerunt in eo, item & vaſa omnia quę in miniſteriũ templi & ſacrificiorum exhibitionem fuerant Deo conſecrata, polluerunt, vſibus prophanis ea deputantes, aut certe idolorũ cultibus: * denique ciuitatẽ tuam electam Hieruſalẽ (quam elegiſti tibi ex omnibus locis ad inhabitationẽ) ſimilem fecerunt tugurio extructo ad pomorũ cuſtodiã: ſicut vmbraculũ in vinea, aut tuguriũ in cucumerario, quæ poſt fructus decerptos deſerunt, aut deſerta per ſemetipſa collabuntur. Ita enim pene deſerta facta eſt ciuitas tua ſancta, multis interfectis, plurimíſq; in captiuitatẽ abductis, ſedétq; iã ſola, & quaſi vidua ac derelicta ſecundũ comparationẽ multitudinis eorũ à quib9 antè fuit inhabitata. 2. Tantã autem in populũ tuũ exercuerũt tyrannidẽ, vt nec ſepulturæ tradere voluerĩt, nec tradi permiſerint corpora interfectorũ: ſed morticina ſiue cadauera eorũ dederunt in cibum auibus quæ volitãt in aere: * corpora ſeruorũ tuorũ poſuerũt in eſcã beſtiis terrę, inſepulta & inhumata relinquẽtes in plateis atq; in agris corpora eorũ, ita vt venientes aues cæli & beſtiæ terræ, eorũ carnes mãducarẽt. 3. Effuderũt ſanguinẽ ſeruorũ tuorũ vndique per circuitum ciuitatis tuę Hieruſalem, tanq̃ aquam, in abundantia maxima vt flueret tanq̃ riui ſanguis, nec ampliori tangebantur miſericordia ſæuiſsimi hoſtes ſuper effuſione ſanguinis, q̃ ſi effudiſsẽt aquã pro ſanguine: * & nõ erat qui interfectis ſepulturæ impẽderet obſequiũ, tũ ꝓpter nimiã interfectorũ multitudinẽ & remanentiũ paucitatẽ, tum ꝓpter hoſtiũ metũ, qui nõ patiebant ſepulturæ tradi peremptorũ cadauera: ſed in plateis ea iacere voluerũt, & in agris, ad terrorẽ cęterorum, & ſuæ gloriæ oſtentationẽ. 4. Facti ſumus in opprobriũ & irriſionẽ vicinis noſtris, ita vt nos ſubſannẽt, irrideãt, cõtemnãt, atq; ludibrio habeãt alienigenæ nationes, quæ in circuitu noſtro habitant, gaudẽtes in afflictionibus noſtris, & cũ gaudio nobis exprobrantes. H
5. Tu verò domine (à cuius volũtate toti pẽdemus, de cui9 manu omnem hanc punitionẽ ſuſcepimus, ſciẽtes ꝙ nõ niſi tua ꝓuida permiſſione iſta nobis eueniãt) quouſq; tandẽ iram hãc tuã ſines perdurare aduerſum nos? * quandiu patieris indignationem hanc exæſtuare & flagrare cõtra nos, ad modũ ignis cõtinuo gliſcentis, vorantíſq; omnia, ac ſeſe cõtinua voratione augmentantis? 6. Vtinã piiſsime pater, vel nunc tandem relaxares à nobis vltricem manum tuã, & propiti9 factus populo tuo in illas potius gẽtes vim brachii tui extẽderes, quę te nõ agnoſcunt, quæ tibi nõ credunt: * & in regna incredula, barbaráſq; nationes, in quibus idololatria viget, & nulla eſt cognitio nominis tui, quæ te nõ adorant, nõ colunt, non inuocant: vtinã aduerſum huiuſmodi magis cõuertas potentiam tuam, & manum tuã ſuper illos aggraues, quemadmodũ olim feciſſe te cognouimus: populũ autem te agnoſcentem, te vnicum colentẽ, ſolita benignitate aſpicias. 7. Admodũ verò iuſte hæc illis præſtare poterit vltio tua, propterea ꝙ populum tuum Iſraeliticũ, quem tu tibi in peculium elegiſti ex omnibus gentibus, ipſi penitus conſumpſerunt, & velut exoſſauerunt

F G

A ** & locum eius deſolauerunt.*

*8 Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum: * cito anticipent nos miſericordiæ tuæ: * quia pauperes facti ſumus nimis.*

9 Adiuua nos Deus ſalutaris noſter, &
B *propter gloriã nominis tui Domine libera nos: * & propitius eſto peccatis noſtris propter nomen tuum.*

*10 Ne forte dicant in gentibus, vbi eſt Deus eorum? * & innoteſcat in nationibus corã oculis noſtris.*

11 Vltio ſanguinis ſer-
C *uorum tuorum, qui effuſus eſt: * introeat in conſpectu tuo gemitus compeditorum.*

12 Secundũ magnitudinem brachij tui poſſide filios mortificatorum.

D

13 Et redde vicinis noſtris ſeptuplum in ſinu eorum:

** improperium ipſorum quod exprobrauerunt tibi Domine.*

14 Nos autem populus tuus & oues paſcuæ tuæ, confitebi-

atque commanducauerunt: * & locũ habitationis eius deſolatũ fecerunt abſque omni gloria, abſq; omni gaudio, abſque habitatorum multitudine: aliis gladio & igni trucidatis: aliis in captiuitatẽ abductis, omnibus verò ſpoliatis & miſerè conturbatis, ac cõſternatis animo. 8. Ne aſpicias Domine ad peccata noſtra antiqua, quibus in generationibus præcedẽtibus à diebᵒ antiquis te frequẽter nimiũ irritauerũt & exacerbauerunt patres noſtri, quorũ nũc iniquitates, tuo iuſto, licet occulto, iudicio portamus: neq; etiã proprias noſtras iniquitates, quas in prioribus annis à te declinãtes cõmiſimus, aſpicias: * potius autẽ nos præueniant magnæ & multæ miſerationes tuę, potius memor eſto ſolitę miſericordiæ tuæ, vt per eã nobis parcas, quibus per iuſtitiã non aliud competit q̃ vindicta: * verè enim iam humiliati ſumus, afflicti, & attenuati valde, nimiúmq; cõtempti, abiecti & miſeri facti ſumus, ita vt in exẽplum ſimus & in opprobriũ cunctis nationibus. 9. Mitte verò in tanta humilitate poſitis nobis auxilium de tribulatione, ô Deus ſaluator noſter, noſtra ſalus vnica, & libera nos de manibus inimicorũ noſtrorũ propter honorẽ & gloriã nominis tui: * & peccatis noſtris patrúmq; noſtrorũ exhibeto te propitium, vt vltionẽ miſericorditer remittas, ſecundum iuſtitiam debitã, propter tui nominis gloriã. Erit enim magna in hoc tui nominis & tuæ potẽtiæ glorificatio, ſi populum tuum de inimicorum opprimentium manibus liberaueris, ipſos autẽ oppreſſores iuſto tuo iudicio, digna vltiõe fueris pſequutus. 10. Ita fac nobiſcum Domine miſericorditer, vt non dicãt in nationibus incredulis, vbi eſt Deus illorũ? quur illos non ſaluat de manibus noſtris? quare nõ defendit (ſi potẽs eſt vt prædicatur) populũ ſuum, à quo colitur? vt non ſic blaſphemetur propter nos nomen ſanctũ tuũ: * potius verò innoteſcat, manifeſta fiat, & palàm ſe exhibeat inter nationes incredulas, nobis aſpicientibus, vltio tua. 11. Vltio, inquam, & vindicta ſanguinis ſeruorũ tuorũ, qui crudeliſsimè ab hoſtibᵒ illis abſq; omni miſericordia effuſus eſt: manifeſta (inquã) fiat hæc vltio contra inimicos coram oculis noſtris, nobis vidẽtibus, itémq; & cunctis per circuitum nationibus, vt deſinant blaſphemare, cũ manifeſtam conſpexerint vltionem manus tuæ, neque vltra dicant irridentes, vbi eſt Deus eorũ? cũ te in põdere vindictæ tuæ præſentem perſenſerint: * ad quam rẽ vt flectaris facilius, attẽde, obſecramᵒ, pio oculo ad gemitus eorũ qui adhuc fortè relicti ſunt de tanta clade populi, qui nũc in grauiſsima captiuitate ex intimis cordis affectibus ad te emittũt gemitus atq; ſuſpiria: ne hunc gemitũ repellas, ne auerſeris, ne abiicias ignita & doloris plena ſuſpiria, quin potius ita ad te introeant, ita à te excipiantur, vt ab illis flecti te patiaris. 12. Et licet iã patres gladio aſſumpti ſint, nec de his ad vitã reuocãdis ſpes aliqua nobis ſit, vſq; in diẽ reſuſcitationis nouiſsimæ: attamen, pro reliquiis populi tui, pro filiis interfectorum, & morte crudeli in manu hoſtiũ abſumptorum, te deprecamur, vt ſecũdum magnitudinem brachii tui, ſecundum infinitã potentiæ tuæ magnitudinẽ, adiicias animum ad poſſidendum reliquias iſtas pauculas filios interfectorũ illorũ, nos pauperes ſeruos tuos, qui tuo munere de tãta clade ſumus ſuperſtites, & reliquiæ pauculæ de tã ingenti populo reſiduæ: * Attẽde quoq; ad orphanos & pupillos relictos in populo tuo, ex parentum nece, & ſolita tua miſeratione patrem te illis exhibe: quoniã pater es orphanorum, & pupillorũ adiutor. 13. Vici- Pſal. 67.
nis autem noſtris, id eſt, gẽtibus idololatris, quæ ſunt in circuitu no- Pſalm. 9.
ſtro, quæ nobis omnis noſtræ calamitatis fuerunt authores, ſecundũ iuſtitiæ tuæ æquitatẽ & ordinationẽ, redde punitionem condignam & vltionẽ perfectam (cuiuſmodi eſt ſeptupla punitio) in ſinu eorũ, in retributionẽ videlicet & præmium eorum quæ crudeliter egerũt in populum tuum, & in ſanctum nomẽ tuum: * redde (inquam) illis ſecundũ vel propter improperia ipſorũ, quibus exprobrauerũt tibi Domine propter contẽptum, ignominiã & opprobria, quibus (partim verbis, te blaſphemando, partim factis, tua ſancta conculcãdo, & omnia prophanando) tibi fuerũt iniurii & contumelioſi. 14. Nos autẽ, qui ſumᵒ populus tuus & oues paſcuæ tuæ, qui aliũ præter te Deũ nõ colimus, qui aliũ præter te paſtorẽ & rectorẽ ignoramus, qui noſtram omnem ſpem & ſolicitudinem in te proiicimus, & à te paſci ſemper, regi, & gubernari optamus, dabimus tibi cõfeſsionẽ laudis &

murtibi in sæculum.

15 *In generatione & generationem, annunciabimus laudem tuam.*

gratiarū actionis, in sempiternum. 15. Annunciabimúsq; & prædica- E
bimus laudes tuas in omnes generationes, & in omnia sæcula imper
petuū, cum tu nobis liberationis postulatæ ꝑ tua bona volūtate præ
stiteris beneficium. In aduersis quoque & prosperis, quicquid tandem tibi de nobis placitum fuerit disponere, semper læti seruiemus tibi, & in gratiarum actione perseuerabimus semper, in patientia præstolantes salutare tuum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXVIII.

VErsu 1. Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. Cum Psalmum hunc volumus nobis orationis formam efficere contra insultus Turcarum, aliarúmq; infidelium nationum, non alia re opus est, q̃ vt per Hierusalem, hæreditatem domini, & populum eius intelligamus sanctam Ecclesiam, quæ est Hierusalē vera, vtpote cuius prior illa erat tantum figura. Habet autē Psalmus iste ferè argumentum commune cum Psalmo. 63. maxime quantum ad initiū. Vterque enim à querimonia incipit, & hostium crudelitatem depingit. Attamen in hoc Psalmo nulla fit præteritorum Dei beneficiorum specialis commemoratio, sed in supplicatione & gratiarum actione finitur.
Ille verò, circiter mediū, aliquot Dei beneficia populo olim exhibita singulariter narrat, ac deinde F
orando & gratias agendo, vt hic præsens, concludit. Videtur insuper præsens hic Psalmus maioris calamitatis, q̃ prior ille, facere mentionem: vt ille magis videatur tempori captiuitatis Babylonicæ conuenire, hic verò potius persequutioni sæuissimæ illustris Antiochi. ¶ Versu eodē, Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam: Significatur non aliud, q̃ desolatio ciuitatis olim celeberrimæ. Dicitur enim pomorum custodia, tugurium vel domumcula ad custodiā pomorū extructa quemadmodum in vineis fieri solet: quæ vel destruitur, vel deperit atq; collabi permittitur, facta absque
Esaiæ.1. habitatore, vbi fructus fuerint collecti. Eodem hoc modo loquendi vsus est Esaias, primo capite suæ Prophetiæ, in prædicendo desolationem populi. Sic enim ait, Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ sunt igni, Regionem vestram coram vobis alieni deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Siō, vt vmbraculum in vinea, & sicut tuguriū in cucumerario, & sicut ciuitas quæ vastatur. ¶ Versu 8. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Exposuimus in Elucidatione principaliter de peccatis patrum, qui præcesserunt. Cui consentit quod habet Chald. Parap. Ne cōmemores nobis iniquitates nostras, quibus deliquimus à principio. Vnde
Thre. 5. & Hieremias in Threnis plorās, ait, Recordare domine, quid acciderit nobis Patres nostri peccaue
Iob. 3. rūt, & nō sunt: & nos iniquitates eorū portauimus. Et sanctus Tobias, Et nunc domine (inquit) memor esto mei, & ne vindictā sumas de peccatis meis, neque reminiscaris delicta mea, vel parentum G
meorum. Nam pro parentum peccatis puniri filios, manifestum est ex plerisq; scripturarum locis, id quod aperte ipsemet dominus cōtestatur legē ferens (ego inquit) sum dominꝰ Deus tuꝰ fortis zelotes, visitans iniquitates patrum in filios, in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderūt
Exod. 20 me: & faciens misericordiam in milia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea. Veruntamē sub iniquitatibus antiquis possumus intelligere etiam peccata propria, ætate minori patrata, delicta videlicet adolescentiæ, de quibus in alio Psalmo dicitur, Delicta iuuentutis meæ & ignorantias me-
Psal. 23. as ne memineris. Pro eo autem quod habet nostra lectio, Cito anticipent nos misericordiæ tuæ: beatus Hieronymus vertit, Cito occupent nos misericordiæ tuæ, quia attenuati sumus nimis. Et Felix, Festina, præueniant nos miserationes tuæ, quoniam pauperes vel attenuati sumus nimis: quæ eandem habent intelligentiam. ¶ Versu 10. Et innotescat in nationibus, coram oculis nostris. Quomodo in aliis aliquot locis, ita & hoc in loco faciendum est, videlicet vt finem huius versus cum principio sequentis connectamus, ad complendum sententiam, hoc modo, Et innotescat in nationibus coram oculis nostris vltio sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est. Nomen enim vltio, quod ponitur in versu vndecimo, suppositum esse debet verbi innotescat, quod in præcedenti versu locum habet. Quam connexionem manifeste cernuntur habere exemplaria Græca, itémq;
versio Hieronymi ex Hebræo, quæ sic habet, Nota fiat in gentibus ante oculos nostros vltio san- H
guinis seruorum tuorum, qui effusus est. Sic & Paraphrasis Chal. Manifestetur in populis, vt videamus ipsi vltionem sanguinis seruorum tuorum, qui effusus est.

LXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus hic eiusdē ferè argumenti est cū præcedenti. Postulatur nanque in eo omnipotētis Dei auxiliū cōtra aduersantiū nimias oppressiones: & vt efficacior sit postulātiū oratio, vetus Dei beneficiū erga populū suum proponit: sub vineæ similitudine exprimēs, quomodo olim gloriose eductū de AEgypto transtulerit in promissionis terrā, ibiq; multiplicauerit & glorificauerit super omnes per circuitū nationes: cui nūc in prædam fiat omnibus hostibus per circuitum, quemadmodum vinea, vbi diruta fuerit maceria, ab omnibus transeuntibus cōculcatur, atque etiam à bestiis agrorum & syluarum effoditur, dissipatur, atque exterminatur. Propter quod, versu decimoquinto, ac deinceps, Deus oratur, ne vineam suam tam gloriose olim plantatā, prorsus deserat: sed vt conuersus perficiat quod cœpit in vinea sua: inimicis fugatis, atque ad nihilū redactis. Vbi ex temporali saluatione & reparatione hæreditatis (vt alias frequēter solent sancti Prophetæ) trāsiens Psalmista ad spiritualem generis humani liberationē, Messiæ meminit, & aduētus eius, quem virum dexteræ Dei, & filium hominis appellat, nimirum secundum diuinam naturam, verum & consubstantialem

A *patri Deum, & secundũ humanã, verum hominẽ natum de homine: postulans, vt per hunc restituãtur in suo tẽpore omnia, & salus veniat humano generi, vt per eum fideles instructi & saluati, imperpetuum in eius cultu in sancta Ecclesia persistant. Itaq; Psalmus iste, qui secundum suum initium atque etiam consequentẽ decursum, non videtur nisi temporalem liberationem postulare, in fine tandem spiritualem spectat, verãque & potissimam liberationem, sine qua nihil est omnis saluatio tẽporalis. Neque verò hoc videri poterit inconueniẽs, illis qui in sacris Prophetarum vaticiniis vel sobriè sunt versati. Est enim iste à tẽporalibus ad spiritualia, à singularibus ad vera trãsitus, in illis frequentißimus. Atque hac etiã de causa arbitror ego, in titulo huius Psalmi præscriptũ esse (iuxta cõmunem Græcorum atque Latinorum lectionem) in finem pro iis qui commutabuntur, quos in Psalmo. 44. diximus esse populũ fidelem nouæ legis. Ad hos enim finis psalmi & præcipua spectat intentio. Aut (iuxta Hebraicã lectionem) pro liliis, quod diximus in eandem cõuenienter intelligi significationẽ. Sũt enĩ lilia, animæ fideliũ in sancta Ecclesia, quos huius Psalmi finis & nouißima intẽtio (vt diximus) respicit.*

SEPTVAGESIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Qui regis Israel intẽde: ✳ qui deducis ve-
B *lut ouem Ioseph.*

2 Qui sedes super Cherubim:

✳ manifestare coram Ephraim, Bẽiamin & Manasse.

3 Excita potentiam tuam, & veni: vt saluos facias nos.
C
4 Deus, conuerte nos: ✳ & ostẽde faciẽ tuã, & salui erimus.

5 Domine Deus virtutum quousque irasceris super orationem serui tui?

6 Cibabis nos pane lachrymarum, & potum
D *dabis nobis in lachrymis, in mensura.*

7 Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris: ✳ & inimici nostri subsannauerũt nos.

8 Deus virtutum conuerte nos: ✳ & ostende faciem tuam, & salui erimus.

MAgne Deus, pastor, gubernator, & rector fidelis populi tui, attẽde ad gemitus & orationes nostras, quas fundimus ante conspectũ tuũ: * tu qui in bonitate tua ducẽ te prębes populo tuo, quẽadmodũ pastor deducit oues, ante eas gradiẽs, ad ducatũ itineris, eisq; defensionẽ prębens ab omnibus nocere volẽtibus, & salutaria vitæ pascua cõmonstrans, quẽadmodum pastor ante oues graditur, defendítq; eas, & bona deducit in pascua. 2. Tu domine qui in maiestate tua secundũ magnificentiam gloriæ tuæ sedem habes in summis beatorum spirituũ in cuius signum & testimonium veritatis, super propiciatoriũ quondã elegisti sedẽ tuam, inter duo Cherubim, alis suis obumbrãtia propiciatoriũ archæ, vnde respõsa dabas, téq; populo tuo præsentẽ mõstrabas: * veni (inquã) de sublimi sede tua, & manifestũ te fac, præsentémq; exhibe, in ostẽsione gloriæ tuę, in cõspectu omnis populi tui, coram omnibus te colentibus. Ephraim videlicet, Bẽiamin & Manasse, vbicunq; locorum, & in quacunq; tandem sorte consistant. 3. In suscitatione potẽtiæ tuæ, in ostensione omnipotẽtis virtutis tuæ veni & accede ad nos, vt de malis maximis & pessima inimicorum tyrãnide quibus premimur, saluos facias nos. Tu enim vnus es, qui nos possis omnipotẽti tua virtute saluos facere ab omnib⁹ malis nostris, nec præter te est siue in cælo siue in terra alius. 4. Tu nos domine, ad te cõuerte, vt totam mentẽ, totúmq; affectum, & quicquid in nobis est, ad te valeamus cõuertere, quo ad percipiẽda tua beneficia simus idonei. Si enim tu cõuertas nos, cõuertemur ad te: * vultúmq; tuum Thren. 5.
benignum & amicum aspectũ, quo in filios tui soles aspicere, cõuerte ad nos, & ostẽde nobis te placabilẽ iterũ conuersus ad nos: & te respiciẽte, te miserẽte, salui erimus. Solus enim respectus misericordiæ tuæ, salutẽ præstat miseris, quacunq; oppressis calamitate. 5. Quousq; verò tu, ô domine Deus angelicorum exercituum, & omniũ virtutum, omnísq; fortitudinis dominator, quasi iratum te demõstrabis precibus seruorum tuorum? quousq; vultũ auertes: quãdiu velut obsurdesces ad clamorem nostrũ? quãdiu exaudire differes, nec imples quæ postulamus? Ecce multum iam tẽpus est, quod in afflictione humilitatis nostræ perseueramus ꝙ perstamus in orationibus, clamantes ad te, nec sentimus auxiliũ. 6. Comedere nos facis in dolore & lachrymis panẽ nostrum, & potũ misces nobis cum dolore ac lachrymis, in mẽsura maxima, & nimium abundanter. Nam propter nimiã miseriam, quæ tua permissione super nos venit, etiã ipsa corporis refectio (quæ solet oblectationem adferre) dolorẽ habet atq; tristitiã: nec vlla omnino res est corporalis, in qua nobis vlla possit esse oblectatio. 7. Permisisti nos fieri gẽtibus quæ sunt per circuitum nostrũ, in cõtradictionem atq; cõtentionẽ, ita vt de nobis inter sese ipsi certarẽt & cõtenderent adinuicem, singulis nos sibi in seruitutem rapere festinãtib⁹: ita vt nũc hic populus, nũc ille, nostri occuparet dominiũ: * & aduersarii nostri infideles habitãtes per circuitũ, vidẽtes nos ita à te derelinqui, ita in prædã hostibus dari, turpiter cõtẽpserunt & irriserũt nos. 8. Tu verò domine De⁹ cælestiũ exercituũ, & omnis virtutis atq; fortitudinis author, gratiæ tuæ operatione nos ad te cõuerte: * faciẽ tuã benignus exhibe nobis, q̃ nũc videris à nobis tenere auersam: iterũ nos tuo placabili vultu ad cõmiserationem aspicias, & salui fiemus ab omnibus angustiis & necessitatib⁹ nostris. Quo enim tu benigne aspicis, & faciẽ dirigis, nõ potest illuc non venire salus &

9 *Vineam de AEgypto transtulisti:*

Deut. 4.

** eiecisti gentes, & plantasti eam.*

10 *Dux itineris fuisti in conspectu eius:*

Exod. 13.
Exod. 23.
& 33.

** & plantasti radices eius, & impleuit terrã.*

2.Reg. 17
3.Reg. 4.

11 *Operuit montes vmbra eius:*

** & arbusta eius cedros Dei.*

12 *Extendit palmites suos vsque ad mare: & vsq; ad flumen propagines eius.*

13 *Vt quid destruxisti maceriam eius, & vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?*

14 *Exterminauit eam aper de sylua:*

** & singularis ferus depastus est eam.*

15 *Deus virtutum conuertere: respice de cælo, & vide:*

** & visita vineã istã.*

omne bonũ:quemadmodum vbi corporeus sol aspectũ sui luminis E
dirigit,mortua viuificantur omnia.9. Quo verò sis ad miserendum
pronior, faciliúsq; tuam potentiã nostra flectat oratio,recordare do
mine, quãta olim gloria & dignitate tuũ populũ præeminere fecisti
omnibus,quãdo patres nostros filios Israel, populũ illũ Israeliticum
eduxisti de Ægypto, de domo seruitutis & fornace ferrea,ad modũ
agricolæ qui vineam de loco incommodo transfert sua diligẽtia ad
locum alium cõmodiorem, quẽ voluerit. Ita enim tu velut agricola
bonus,populũ illum(qui in modũ vineæ,late altéq; suos ramos emi
serat,& in maximã multitudinẽ excreuerat)De Aegypto,loco affli-
ctionis &laboris voluisti trãsferre:*atq; vt hãc de terra Ægypti euul
sam vineã in loco plãtares lacte & melle manãte,in terra cõmodissi-
ma atq; delicatissima, pro qua iuraueras patribus eorũ, eiecisti gẽtes
septẽ fortissimas ante cõspectum eorum,Euæũ,Iebusæũ,Gergezeũ,
Æthæũ,Amorrhæũ,Chananæum,& Pherezæum: illisq; tua poten-
tia eiectis, in loco illorum firmiter radices agere & secure habitare
fecisti populũ tuum,atq; in eo filios ac filias progignere,& animalia F
nutrire,domos habitationésq; ædificare.10.Exhibuisti te ducẽ itine
ris ante faciẽ populi tui,& cum de Ægypto eos educeres in mirabi-
libus ostentis tuis,& cũ in deserto in columna nubis per diem,& co
lũna ignis per noctẽ,gradereris ante eos,ac postremo cum præmit
teres ante eos angelum tuũ in terrã,quam dare volebas eis,vt gentes
fortissimas terram incolentes eiiceret ante faciem eorum, vt absq; la
bore acciperẽt repromissam terram:* túq; ipse plãtasti,& fimasti ra-
dices eius,dãs ei firmam & securã habitationem in terra illa:& vinea
ista impleuit terram vniuersam,quam accepit in possessionẽ. Creuit
enim populus valde, & inhabitauerũt terrã in multitudine maxima,
à Dan vsq; Bersabee , sicut arena quæ est in tittore maris.11.Ad tan-
tam autẽ excreuit celsitudinem,tam in sublime ascendit vinea ista,vt
sub vmbra eius requiescerent &abscõderentur etiã mõtes excelsi,ita
vt multis regnis & principatibus per circuitũ imperaret, eminerétq;
gloriosior, omnibus per circuitum munera offerẽtibus , & amicitiã
ac fœdera postulãtibus:* & palmites eius ac germina,quæ de hac vi- G
nea exorta sunt,gloriosa facta sunt & alta nimis,sup cedros electissi-
mas&altissimas:cuiusmodi nimirũ fuerũt Dauid,Salomõ,Ezechias,
& alii nonnulli, qui tam sanctitate q̃ potentia & gloria regni, cũctis
præeminebãt regnis per circuitum. 12. Dilata quoq; est vinea ista,&
palmites suos extendit, vsq; ad mediterraneum mare Philistinorum
ex parte vna:& vsq; ad fluuium Euphratem,ex parte altera extendit
suas propagines.Creuit enim popul⁹ iste vehemẽter ex tuo munere
& dilatauit terminos suos,donec tu cũ eo esses:& dominabatur om-
nibus per circuitũ,nec erat ex omnibus regnis illis,quod super hanc
vineã posset cõscendere,vt ipsam opprimeret.13.Tunc quidẽ ita flo-
ruit,ita dilatata fuit,ita præcelluit vinea tua.Nunc verò ecce tota de-
solata &miserabilis apparet,similis facta vineæ cuius diruta est &de-
iecta maceria,ita vt omnes pertrãseuntes per viã pro suo libito absq;
obstaculo & resistẽtia possint in eã ingredi, & ex ea decerpere,eám-
q; cõfringere ac destruere,quisq; pro suo placito,nullo prohibente,
nullo reclamãte.Ita profecto factus est nunc popul⁹ tuus, posteaquã H
tuę protectionis custodia(quę illi pro muro semp fuit)substracta est
omnium qui cõmorantur per circuitũ inimicorum direptioni expo
situs, neq; est qui excludat illorum impetũ atq; potẽtiam, posteaquã
tu manum abstrahis à protectione.14.Quẽadmodum vineam mace
ria diruta omnibus patentẽ,apri syluestres de syluis egredientes,&fe
ræ aliæ quælibet demoliuntur & dissipant : ita nos quoq; populum
tuũ beneficio tuæ protectiõis priuatos,infideles & incredulæ natio-
nes per circuitũ (tanquã syuestres apri sordidi & immũdi,in cõcupi
scẽtiis suis, & propter vagum infidelitatis errorẽ quasi in sylua vaga
bũdi)exterminãt & opprimũt grauissime:* & iidẽ ipsi sicut ferę de-
serti,sicut bestiæ solitariæ,feræ solitudinis, alieni à domo Dei (quæ
est ecclesia)depascuntur& cõsumunt nos.15.O potẽtissime domine
Deus virtutum,cõuertere iterum ad nos, qui nũc auersus videris, &
benignos tuæ misericordiæ oculos rursum ad nos conuerte:& vide
pio cõpassionis affectu,vt opẽ feras,præbeásq; auxilium:* &veni ad
visitandũ vineam tuam istã,vt quam olim tanta diligentia, plantasti.

A

atq; in tãta exaltasti gloria, non ita nunc finas ab hostibus cõculcari,
sed eam de manibus cõculcantiũ & diripentiũ potius excutias, & tuę
protectionis maceria, vt olim, circundes atq; custodias.

16 Et perfice eam quã plantauit dextera tua: ✱: & super filium hominis, quem confirmasti tibi.

16. Et quam
olim tua omnipotens dextera plãtauit de Ægypto translatã, eã nunc
quoq; dignãter promoue, benigne dirige, guberna, tuere, defende, &
perfectã redde: ∗ cõuertere quoq;, respice, & vide sup filiũ hominis,
super Mesiã tuum, attende in faciem Christi tui, quẽ de homine hu
manã facies assumere naturam, quem tibi cõfirmasti, quẽ firmissimo
cõsilio prædestinasti, & decreuisti de hac vinea nasciturũ: ∗ quẽ etiam
constabiliuisti vt corã te vnã cũ suis viuat, ac regnet in æternũ: ∗ quẽ
etiã plenitudine spirit⁹ tui corroborabis absq; mẽsura, & fortẽ facies
ad debellandũ diabolũ, & subuertendũ regnum eius: vt vel propter
hunc, qui de vinea ista nasciturus est, populũ tuũ non prorsus deleas,
non penitus cõculcari permittas, sed vel reliquiæ saluæ fiãt de quib⁹
ille procedat.

17 Incensa igni & suffossa:

B

✱ ab increpatione vultus tui peribunt:

17. Est quidẽ iam igni succẽsa & subuersa vinea ista tua,
est quidem nunc miserè dilaniata, fœdè cõculcata, & ferè ad nihilum
redacta, hostili sæuitia: ∗ veruntamẽ si tu cõuersus iterum nos voluer-
ris aspicere, si tibi visum fuerit conuertere ad nos benignũ vultũ tuũ,
nobísq; ferre subsidiũ, mox illi ab ostensione iræ tuę peribunt quasi
nihilũ, ad nihilum redigetur vltione iracũdiæ tuę omnis virtus & po
testas eorũ: tibi facillimũ & quasi pro nihilo erit, omnem illorum vir
tutẽ confringere, nósq; in statum pristinum restituere.

18 Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ.

✱ & super filium hominis quem confirmasti tibi.

18. Fiat, obse-
cramus, manus tua super Mesiam Christũ tuũ, qui de semine vineæ
huius nasciturus est, qui erit vir dexteræ tuæ, per quẽ videlicet tu o-
peraberis opera fortitudinis tuæ, quíq; tibi erit secundũ virtutẽ coę-
qualis, eiusdẽ dexteræ, eiúsdẽq; potentiæ: mitte illũ quẽ expectamus
saluatorem & liberatorem nostrũ, & in illo cõstitue plenitudinẽ po-
tentiæ atq; virtutis tuæ, vt per eum salutẽ opereris toti orbi desidera
tã, iuxta promissiones factas patribus nostris: ∗ super virum (inquã)
hunc Mesiam nostrum, quẽ tu cõfirmasti tibi, quẽ firmissime decre Roma.5.
uisti, præordinasti, & definiuisti mittendũ ex semine Israel secun- Rom.9.
dũ carnem, ad salutem humani generis: ∗ quémq; etiam promissio-
nibus & prophetiis multo ante factis firmiter sanxisti venturũ: ∗ quẽ
etiam fortitudine diuinitatis tuæ adimplebis & corroborabis, & suf
ficiens sit ac validus ad regnum mundi & principis eius destruendũ,
ac pro eo regnũ Dei erigendum.

C

19 Et non discedimus à te:

✱ viuificabis nos:

✱ & nomen tuum inuocabimus.

19. Et nos, ô piissime Deus, quan-
tumuis grauibus affligamur molestiis, quãtiscunq; opprimamur affli
ctionibus, quãtumlibet diu distuleris auxilium tuũ, nolumus tamen
vnquã à te decidere, nolumus per impatientiam tuũ cultum desere-
re, aut proiicere quam in te habemus spem nostram, imò constantes
permanere volumus, & perseuerãtes vsq; ad mortẽ in cultu tuo: & si
morã feceris, neq; statim impleueris quæ postulamus, expectabimus
te, & in silẽtio ac spe præstolabimur salutare tuũ: ∗ hoc certissimo sci Thren.3.
entes, & firmissimè sperãtes, ꝙ non in perpetuũ nos sis abiecturus,
neq; derelicturus, quasi penitus desperatos: sed in tẽpore beneplaciti
tui, cũ tibi optimum videbitur, misereberis nostri, & vitã adferes no
bis per filium hominis illum virum dexteræ tuæ, vitã dabis nobis, re
stituésq; nobis omnia, & ab omnibus inimicis facies saluos: ∗ & nos
D tuũ nomẽ quod colim⁹, deuote inuocabim⁹: nos interim donec tibi
placitũ erit nostri misereri, nõ cessabimus ab inuocatione tui nomi-
nis. Prestolãtes enim inuocabimus, & inuocãdo præstolabimur. Tũc
quoq; cũ vitã per tuũ Mesiã populo tuo attuleris, toto ex corde in-
uocabimus nomẽ tuũ, omnes qui credituri sum⁹ in nomine eius, &
inuocãtes cõsequemur salutẽ.

20 Domine Deus virtutum conuerte nos:

✱ & ostende faciem tuam, & salui erimus.

20. Tu ergo domine Deus supernarũ
virtutũ, & cælestium exercituum, cõuerte nos ad te, vt toto corde, to
táq; mẽte, & omnibus viribus tibi adhæreamus, tuóq; instemus cul-
tui, vt nõ indigni habeamur in cõspectu tuo, quibus tua impẽdas be-
neficia: ∗ ostẽde nobis benignũ vultum tuum, benignitatem exerce
& fac benignè nobiscum, iuxta dulcedinẽ misericordiæ tuæ, & salui
erimus ab omni malo. Solus nanque benignus aspectus tuus, ad pel-
lendum omne malum & omne bonum conferendum, sufficit.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXIX.

VErsu primo, Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph. In Græco est partici-
pium ποιμαίνων, quod significat pascentem, vel (vt plenius exprimamus) pastoraliter regen-
tem: quemadmodum suprà etiam admonuimus in Psalmo secundo, circa versum illum, Re- Psalm.2.

ges eos in virga ferrea. Et in Psal.22. in versu primo, Dominus regit me,& nihil mihi deerit. In his E
Psal. 22. enim locis,eadem in Græco dictio ponitur. Sed & in aliis quibusdã Psalmorum locis,eandẽ hãc di-
ctionem Græcam interpretes Latini verterũt,pascere. Nam suprà Psalmo.77. vbi in fine Psalmi de
Psal. 77. Dauide dicitur,Pascere Iacob seruum suum. Ac rursum,Pauit eos in innocẽtia cordis sui:in Græco
idẽ verbum ponitur quod supra diximus. Vnde manifestum est,pascere & regere pro eodẽ debere
accipi. Insuper & in Hebræo hoc loco participiũ ponitur,significans pascentẽ. Quod autem sequi-
tur,Qui deducit velut ouẽ Ioseph,à quibusdam exponitur de ipsa persona Ioseph,quem Deus sibi
fidentẽ & seruientẽ deduxit velut ouẽ, qui semper vt ouis & innocẽs mansuetũ se gessit in omni-
bus,tam apud patrẽ in terra Chanaan,q̃ apud extraneos in Ægypto : & Dominus illum semper vt
pastor bonus comitabatur, in omnibus seruãs eum à fratrũ nece, suáq; prouidentia ad principatũ
Ægypti prouchẽs. Cui expositioni cõsonat Chal. Paraphrasis sic legẽs, Qui deducis velut ouem pa
trem nostrum Ioseph. Atq; ita quod præcedit, Qui regis vel pascis Israel, simili ratione de perso-
Gen. 48. na Israelis posset intelligi, iuxta illud quod Israel ipse pueris Ioseph benedicens, ait, Deus qui me
pascit à iuuente mea,&c. Nos tamen in Elucidatione maluimus ad totum populum Israeliticum re
ferre sermonem, Cui sententiæ magis fauet quod ex Hebræo secũdo loco vertit Hieronymus, Qui
deducis velut gregẽ Ioseph. Et Felix per numerum pluralem vertit, velut oues. Id enim ad populũ
totum magis spectat. ¶Versu 2. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Bẽiamin F
& Manasse. Hanc manifestationem coram Ephraim,Beniamin & Manasse,in Elucidatione gene-
raliter sumus interpretati, de apparitione corã populo domini. Potest tamen specialis assignari ra-
tio,quare de his tribubus specialis fiat mẽtio, non autem de tribubus aliis. Arca nanque Domini,
vbi suprà propiciatorium inter Duo Cherubim locum sibi elegerat, in medio erat multitudinis fi-
liorum Israel : omnes autem tribus.12. erant per circuitũ: ab oriente quidẽ erant Iudas, Issachar &
Zabulon:à meridie, Ruben, Simeon & Gad. Et hi præibant,cum esset proficiscendum, Ab occi-
dente verò erant castra Ephraim,Beniamin & Manasse:& ab Aquilone,Dan, Aser & Nepthalim.
Itaq; erat præsentia Domini peculiariter ante Ephraim, Beniamin, & Manasse, qui in postrema
parte erant ad occidentem. Nihil ergo aliud sibi vult hæc postulatio,q̃ vt præsentiã suam Deus po
pulo exhibeat,vt ad propiciatorium suum velit descendere, & se populo toti exhibere præsentem.
Sic enim quoties Deus manifestatur ante tres illas tribus,intelligitur toti populo sese exhibere pręsentem.
Cum enim Deus populum suũ derelinquebat in manus hostiũ, & duris afflictionibus sub-
iacere patiebatur,quasi absens,propiciatorio derelicto,reputabatur,eo ꝙ defensione solita nõ mõ-
straret suã præsentiam. Orant proinde vt appareat,& ad propiciatorium redeat. ¶Versu.3. Excita
potentiam tuam, & veni, vt saluos facias nos. Nonnulli hîc intelligũt postulari aduentum Christi
in carnem,ad humani generis salutem. Quod quidem secundum intelligentiam mysticam rectè ac- G
cipitur, quemadmodum & Psalmus totus hic proposito de Christi incarnatione non incommode
posset applicari. Videtur tamen ex Psalmi deductione,de aduentu in auxilium fieri sermo,quemad-
modum monstrant querimonię quæ mox enarrantur,præsentiúmq; miseriam simul & beneficio-
rum corporalium patribus olim exhibitorum propositio. ¶Versu 6. Cibabis nos pane lachryma-
rum, & potum dabis nobis in lachrymis,in mensura. Panis lachrymarum est,qui in dolore,& cum
Psal.101. lachrymis à lugentibus sumitur. Simile est de potu in lachrymis. Sic & in alio Psalmo dicitur, Cine-
rem tanquam panem manducabam & potum meum cum fletu miscebam. Illud autem,in mẽsura,
quod ad arctitudinem & tenuitatem cibi ac potus referunt,nos in Elucidatione exposuimus,maxi
mam abundantiam lachrymarũ atque doloris. Cui consonat quod Felix vertit ex Hebræo, Fecisti
illos(scilicet de populo tuo) comedere panem lachrymarũ,& fecisti illos bibere lachrimas in maxi-
ma mẽsura. Nec dissonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Cibasti eos panibus intinctis lachry-
mis, & bibere fecisti eos vinum lachrymis affluens. Neq; aliud velle videtur quod Hieronymus ac
cæteri vertũt. Potasti nos in lachrymis tripliciter,de quo in annotationibus ex Hebræo nõnihil di-
cemus. ¶Versu 7. Posuisti nos in contradictionẽ vicinis nostris. Habet hæc enunciatio duplicem
intelligentiam. Prior est,quam in elucidatione explanauimus,de hostium adinuincem contentione
pro direptione populi fidelium. Quando enim populus fidelis ita ex omni parte ab hostibus per cir- H
cuitum opprimitur, vt nunc ab illis vim patiatur, rectè quasi in contradctionem & contentionem
positus dicitur,vtpote pro quo hostes adinuicem contendunt,quis illum possideat, quis in illũ vsur
pet dominum, quis illum affligat miseriis : quomodo ager quilibet in contentionem vel contradi-
ctionem poni intelligitur,cum de eo,in cuius possessionem veniat,contenditur. Hæc autẽ diuerso-
rum pro eiusdem afflictione, contẽtione,exprimit magnã patientis,pro quo contenditur,miseriã:
dum scilicet quisq; pro viribus molestare & affligere nititur miserum. Et plane quomodo de Sino
ne capto ait Vergilius, dicens, Certántque illudere capto, ita Israelitis quoque legimus accidisse,vt
certarent adinuicem hostes populũ istum opprimere,affligere,atq; cõterere : quod ex sacris histo-
riis fit manifestum, in quibus q̃ sæpe legimus populum Israeliticum, Deo permittente,nunc ab As
syriis,nunc ab Ægyptiis,nunc ab aliis per circuitum nationibus spoliatum, ac grauia passum. Poste-
rior intelligentia est, Posuisti nos in cõtradictionem oppugnationem hostium, id est, fecisti nobis
contradictiones,contentiones,oppugnationes,& prælia suscitari,ab aduersariis vicinis nostris. Se-
cundum quam intelligitur contradictio ista siue contentio aduersariotum non adinuicem,sed con
tra populum Israeliticum : quomodo & de Saluatore nostro Christo Hebræis scribens ait san-
ctus Apostolus, quòd passus sit aduersus semetipsum cõtradictionem. Recogitate(inquit) eum qui
Hebr.12. talem sustinuit pro nobis aduersus semetipsum contradictionem. vt non fatigemini animis vestris

A deficiẽtes.¶Versu.8. Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam,& salui erimus.Versus
iste tertio in hoc Psalmo repetitur.Est enim versus quartus & octauus, est & nouissimus,totiúsq;
orationis clausula. Quæ trina repetitio , ad sanctæ ac superbenedictæ Trinitatis inuocationẽ rectè
intelligitur pertinere.Dignus autẽ versu est versiculus iste,qui non dico tertio repetatur,sed perpe
tuo in ore vestro versetur.Vt vide,quæso te,q̃ apto ordine procedat hæc postulatio.Primũ enim
oramus à Deo cõuerti,ac deĩde mõstrari nobis faciem domini,sicq; salutem percipere.Prius enim
est,vt iracundiæ causa tollatur,ac deinde vt placidus redeat vultus eius qui iracundiã posuit. Quid
autẽ est in nobis,quo Deũ cogimus à nobis vultum suum auertere?Quid,nisi quia nos prius auer-
timur ab eo? Semper enim oculi domini super iustos,& metuentes eum,sunt in bonum.Itaq;, nisi Psal.22.
nos priores auertamur ab eo,nunquã ille faciẽ suam auertet à nobis. Aptissime ergo qui faciẽ Dei Psal.23.
placidã sibi cupit restitui,prius se postulat ad dominum cõuerti.Quis autem ex aduersis faciat con- Hiere.31.
uersos,nisi solus ipse cui in oratione loquit̃ Propheta,dicẽs,Conuerte nos domine,& cõuertemur Thre.5.
ad te?Scio enim(inquit idẽ Propheta)quoniã non est hominis via eius,nec viri est, vt dirigat gres- Hiere.10
sus suos.Est enim homo spiritus vadẽs,& non rediẽs:à Deo per suam malitiã recedẽs,ad Deum au Psal.102.
tem per suam propriã solam virtutem redire non potens,Ergo tu domine virtutũ(cui nihil impos
B sibile neq; difficile est)cõuerte nos,ac deinde conuersus,faciem ostende placabilem,qui auersis iu-
ste auertisti vultũ iratum. Si autem faciem tuã nobis ostẽderis, si nobis solita miserationis placidi-
tate illuxeris,non poterit nõ ex hac tuæ faciei cõuersione & vultus illuminatione,salus nobis pro-
cedere.Vnde quasi hac de re certus,neq; quicquã dubitãs,ait,Ostende faciem tuam,& salui erimus Psa.66.
Sic & in alio Psalmo dicitur,Deus misereatur nostri,& benedicat nobis:illuminet vultũ suum sup
nos,& misereatur nostri.Est autem notatu digna hoc in loco Chald.Paraphra.pulchrè admodum
præsentẽ versiculum exponẽs,in hunc modum,Deus exercituum,cõuerte nos de captiuitate,illu-
mina splendorẽ iocunditatis faciei tuę super nos,& salui erimus.Illam autem captiuitatẽ:pręcipue
intellige captiuitatẽ peccati & mortis,deinde etiã eam quæ temporaliter premit populum.Ex pri-
ore nanque posterior proficiscitur.¶Versu .9. Vineam de Ægypto transtulisti. Populum Israeliti-
cum hoc in loco intelligendum monstrat Chaldaica Paraphrasis,quæ sic habet , Domum Israelis
quæ assimilatur vineæ,de Ægypto trãstulisti. Et pro eo quod in sequẽti versu habemus,Dux itine Esaię.6.
ris fuisti in conspectu eius:eadẽ Paraph.habet,Expulisti à facie eius Chananæos.Et aliâs in scriptu- Mat.21.
ra legimus,hunc populũ vineæ assimilatum,& vineã domini nuncupatum,veluti apud Esaiã cap.6
Vinea facta est dilecto meo, ĩ cornu filio olei. Ac post pauca,Vinea enim domini exercituũ,dom⁹
Israel est,& viri Iuda germẽ delectabile eius.Et de eadẽ Saluator ait in Euangelio,Vineam pastina
C uit homo,& sepẽ circundedit,& fodit in ea torcular,& locauit eã agricolis,& cætera.Pulchre verò
in metaphora persistẽs Propheta,populi istius de Ægypto eductionẽ,vocat translationem vineæ,
ipsiúsq; populi in terra promissa firmationẽ appellat vineæ traslatæ plantationem , ac deinde eius
populi exaltationem,& multiplicationẽ describit per similitudinẽ vineæ in altum cõscendentis su
pra sublimitatẽ montium,& in latum sese expandentis vsq; ad mare.Demum vbi querimonia pro-
ponitur desolati populi,continuata vineæ metaphora,dicitur maceria eius diruta,ipsa verò omniũ
vindemiationi, deprædationi atq; rapinæ exposita, ita vt feris syluarũ & bestiis agri liber pateat in-
troitus ad conculcandũ & eradicãdũ omnia. Ita cõsideratione aptissima,quęcunq; de populo hoc
proponuntur,siue ad cõmemorationẽ prioris beneficii,siue ad querelam præsentis miseriæ,sub vi
neę cõparatione,metaphorę semel assumpta continua prosequutione,pulchrè admodum explicã-
tur.Si verò secundum mysticam intelligentiam,vineam istam intelligamus spiritualem & verã do- 1.Tim.3.
mum Israel,quę est Ecclesia fideliũ,domus Dei, aptissime hęc omnia in nos competent,quoties in
prędam& in direptionẽ infidelibus damur:quẽadmodum ex iis quę frequenter supra dicta sunt,fa
cile per se intelligens quisq; poterit animaduertere. ¶Versu .10. Dux itineris fuisti in conspectu e-
ius.Intellige,viam pręparasti, & viam fecisti ante eã. In Gręco enim vno verbo dicitur ὡδοποίησας,
quod est viam fecisti,quomodo etiam habet Psalterium Romanũ.Et Felix ex Hebręo, Pręparasti
D viam vel semitam in cõspectu eius.In sequẽti autem versu,per arbusta,intellige propagines vel ra-
mos:& per cedros Dei,cedros electissimas:atq; altissimas quẽadmodũ Psalmo.35.per montes Dei Psal.35.
intelligimus montes altissimos,Iustitia tua sicut mõtes Dei.Hęc autem de exaltatione vineę & di-
latatione,si iuxta mysticam intelligentiam ad populum fidelẽ in Ecclesia noua referãtur, aptissime
intelligi poterũt de Ecclesię exaltatione,dilatatione,& profectu.Operuit enim mõtes Ecclesiæ vm
bra,quando sub fide & vnitate Ecclesię,principes orbis & regna gentium elegerunt requiescere:ar
busta autẽ eius cedros Dei operuerunt,quãdo filii Ecclesię omnẽ mundi sapientiam & sublimitatẽ
superantes,omnem altitudinem & omnem sublimitatem aduersantẽ scientię Dei nouerũt in capti 1.Cor.13.
uitatem redigere,potentissimorúmq; principum sęcularem potentiam,& sapiẽtissimorum homi-
num sęcularem sapientiam,suæ fidei stabilitate destruere.Vsq; ad mare verò palmites extẽdit,& vs-
que ad flumen misit germina, quado missis per orbem terrarum Apostolis aliisq; veritatis pędica Psal.18.
toribus,in omnem terrã exiuit sonus eorum,& in fines orbis terrę peruenerũt verba eorum,sicq;
per orbem dilatata est fides catholica. Cui mysticę expositioni non dissonat q̃ habet Parap. Chald.
Expandit ramos suos,misisti discipulos eius vsque ad mare magnum,& vsq; ad flumen Euphraten
germina eius.¶Versu.14. Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.Po-
test singulare accipi pro plurali secundum communem loquendi consuetudinem, vt significetur,
apros de sylua & feras solitarias, vel feras deserti demolitas esse vineam domini . Aut sub numero
singulari(quod in idem redit)intellige populũ gẽtilem,qui est velut aper de sylua egrediens, idém-

que velut singularis ferus. Est enim loquutio à similitudine vineæ sumpta, quā collapsa maceria bestiæ huiusmodi solēt demoliri. Vigilanter autem attende, quomodo homines infideles apris cōparātur, quos etiam dominus in Euāgelio interdū porcos, interdum verò canes appellat. Veluti cum discipulis ait, Nolite dare sanctū canibus: neq; mittatis margaritas vestras ante porcos, ne fortè cōculcent eas pedibus suis, & canes conuersi disrumpant vos. Alibi verò etiam hœdis comparat, dicens, Cum venerit filius hominis in maiestate sua, tunc congregabuntur ante eum omnes gētes, & separabit eos abinuicem, sicut segregat pastor oues ab hœdis. Sed & hoc notādum diligenter, quòd apri isti non de domo exeunt, sed de sylua. Domus enim Dei (teste magno gētiū Apostolo) sancta Ecclesia est. Infidelitatis autē & peruersitatis natio, sylua est, quia à Deo deserta: & quicūq; in ea inhabitāt, à domo Dei sunt alieni, syluestres sunt, nō ciues sanctorū, & domestici Dei. Vbi autē nos habemus singularē ferū, Græce habetur μόνιος ἄγριος: hoc est, solitarius ferus vel singularis agrestis .i. fera deserti. Nō enim ita accipi debet quod dicitur, singularis ferus, vt idem valeat quod singulariter vel eximiè ferus. Nō enī significatur ista superexcellētia queādmodum Græci sermonis ꝓprietas manifestius indicat: sed singularis potius vnicum vel solitarium significat. Inuenimus autem & in sacris literis vocabulū istud singularis, in hac significatione vsurpatum, velut Marci. 4. Et factum est, cum esset singularis, interrogauerunt eum discipuli, hoc est, cū esset solitarius, & extra multitudinē. In Hebræo autem, vnica dictio ponitur ziz, quam interpretes admodū diuersimode reddūt. Hieronym⁹ vertit Omnes bestiæ agri depastę sunt eam: intelligēs scilicet per ziz, generaliter omnē bestiā agri. Felix etiam vertit, Fera agri depasta est eam, asserēs, hac dictione significari omne genus animalis syluestris. Atq; horum versiones magis nostræ lectioni consentiunt. Plura de hac eadē dictione Hebraica diximus in annotationibus ex Hebræo Psal. 49. pertractātes partem illam, Et pulchritudo agri mecum est, vbi in Hebræo eadē dictio ponitur. ¶ Versu. 16. Et super filium hominis, quem confirmasti tibi. Hoc loco quidam codices Latini non habent additum genitiuum hominis, sed habent tātum, Super filium quem confirmasti tibi, qua in parte Hebraicæ consentiunt lectioni quæ genitiuū hoc loco non habet. Græci tamen codices atq; etiam pleriq; Latinorum addunt, eq; atq; in versu. 18. Intelligunt autem quidā per hunc filium, non messiam, sed ipsum populum Israeliticum, qui per vineam hactenus significabatur. Tanquā filium nanque Deus habuit populū Israeliticum, iuxta quod in Exodo legimus, Filius meus primogenit⁹ Israel. Ac rursum ex voce domini per Moysen, ad Pharaonem, Dixi tibi, dimitte filium meum, vt sacrificet mihi: eundémq; populum intelligūt in versu sequēti, per virum dexteræ Dei: quoniā scilicet dextera sua illum Deus solitus erat protegere. Verū quod sequitur in versu. 18. Et super filium hominis quem cōfirmasti tibi, nō satis cōmodè videtur posse alio, quàm ad Messiā accōmodari, illic enim, & in Hebręis & in Gręcis & in Latinis exēplaribus legitur, filius Adam vel hominis. Nusquam autem in scriptura legimus totū populum Israeliticū filium hominis, vel filium Adam appellatum. At verò Messiam nostrum filiū hominis fuisse etiam peculiariter appellatum, ex Euangelica historia nimis est manifestum, cum & seipsum plerunq; hoc nomine appellauerit. Nos itaq; hunc filium hominis, in Elucidatione sumus interpretati Messiā Christum. Cui expositioni aperte subscribit Chald. Paraph. quæ sic habet: Et super regē Messiam, quem confirmasti tibi. Et in versu. 18. Sit manus super virum cui iurasti in manu dextera, quod rectè in Messiam cōpetit, cui vt in alio loco dicitur) iurauit dominus, & nōn pœnitebit eum. ¶ Versu. 17. Incensa igni & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt. Quidam versum præsentem sic accipiunt, quasi incensa & suffosa nominatiui casus existant, in neutro genere, & supponantur verbo, peribunt, vt sit sensus, Incensa igni & suffossa peribūt ab increpatione vultus tui. Verum hanc constructionē manifeste cōdemnat lectio Græca, quæ nominatiuos habet singulares genere fœmineo, hoc modo: ἐμπεπρησμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένη. Recti⁹ ergo diuisim ita accipiemus sententiam, Vinea succēsa est igni, & suffossa: ab increpatione tamen vultus tui, hostes incensores & effossores peribunt, & reuertetur vinea tua in statum pristinum. Iuxta quam sententiam ita vertit Felix verbo substantiuo suppleto, Conbusta est igne, excisa est: ab increpatione vultus tui peribunt.

Matt. 7.
Matt. 25.
1. Tim. 3.
Marc. 4.
Exod. 4.
Ibidem.
Psal. 109.

E F G H

LXXX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste octuagesimus, exhortatio videtur esse veteris populi, ad celebrandū in lætitia festiuitates domini Dei sui, maxime illā quæ in mensis septimi principio tubis clangētibus erat celebranda, simulq; rememoratio veterū beneficiorum pupulo exhibitorū, & commonitio contestatioque domini ad populum, de fideli cultu & pura seruitute, quā sibi vult impendi, & quam serio exigit à seruis suis, non compatiēs secū deos alienos: vbi accepta occasione, cōmode exprobratur populo, post tot accepta beneficia, & proposita promissa amplissima, pertinax ipsius incredulitas, cuius etiam pœnā tam tēporalē, quàm æternam describit. Nos verò ad spiritualem exhortationem, siue admonitionem, ad spiritualiter Deo festa dignè celebranda, ipsique cultu debito famulandum, præsentis Psalmi textum commodè poterimus referre.

LXXX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Exultate Deo adiutori nostro: ✳ iubilate Deo Iacob.*

2 *Sumite Psalmum,*

Cum exultatione laudate fideles vniuersi dominū Deum fortissimū, fidelissimúmque adiutorem nostrum: ✳ cum iubilis & laudibus celebrate Deum Israel, Deū fidelis populi sui. 2. Assumite Psalmos ad illi canendū in gaudio & exhibete tympana, vt psonetur in eis sonitus lętitię: ✳ psalterium, iocūdum simul exhibete cū citharis, & omnis generis mu-

A *& date tympanum: * psalterium iocũdum cum cithara.*

3 Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solennitatis vestræ.

4 Quia præceptum in Israel est, & iudicium Deo Iacob.

5 Testimonium in Ioseph posuit illud, cum
B *exiret de terra Aegypti: * linguam quam non nouerat, audiuit.*

*6 Diuertit ab oneribus dorsum eius: * manus eius in cophino seruierunt.*

*7 In tribulatione inuocasti me, & liberaui te: * exaudiui te in abscondito tempestatis:*
C

** probaui te apud aquam contradictionis.*

*8 Audi populus meus & cõtestabor te: * Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens,*
D *neque adorabis Deum alienum.*

*9 Ego enim sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti: * dilata os tuum, & implebo illud.*

*10 Et non audiuit populus meus vocem meam: * & Israel non intendit mihi.*

sica instrumenta proferte domino, vt in eis laus plenior resonet, nõ solum voce oris deprompta, sed & foris per artis instrumẽta sese effundens. 3 Clangite tuba innouilunio, in ipsis Calendis, & prima die mẽsis septimi: quę dies est vobis solẽnis, & ĩsigniter celebris ex pręcepto domini, vt omne opus seruile nõ faciatis in ea, quoniã dies clãgoris est & tubarum. 4. Quia de hac solennitate celebranda præceptum accepit populus Israel, & decretũ est, siue lex à Deo Israel cõstituta populo suo. Voluit enĩ ipse, & præcipiẽdo decreuit, vt prima dies mẽsis septimi esset filiis Israel sabbathum memoriale, clãgẽtibus tubis, quod vocaretur sanctũ, in quo nullum facerẽt seruile op⁹, sed constitutum offerrẽt sacrificium, parãtes se ad solennitatem alteram decima die eiusdẽ mẽsis suo ordine sequuturã: ad expiationẽ publicã ac deinde etiã ad festiuitatẽ tabernaculorũ, quę erat die decimaquinta mẽsis eiusdẽ. 5. Posuit autẽ Deus præceptum illud in testimonium & memoriale in populo Isael, cũ educeret eum de terra Ægypti: hoc præceptum illi cõstituit in cõmemorationẽ beneficii eductionis de Ægypto, atq; cæterorum post exhibitorum omnium beneficiorum: * in qua terra Ægypti aduena fuerat, & sub iugo ac seruitute barbaræ & incognitæ gentis seruierat, cuius linguam non intelligebat, sub Ægyptiorum seruitute, quorum lingua illi fuit peregrina. 6. Verum Deus ipse ab oneribus grauissimis luti & lateris, sub quibus miserrime seruiebãt, liberauit eos, ne dorsa amplius deberẽt eiusmodi oneribus subdere, ipse eos de grauissima hac seruitute qua pręmebantur redemit: * siquidẽ manus eorum seruierant in cophinis, ad colligendũ paleas, ad portandũ lutum & lateres, iuxta numerum præfixũ sibi vsq; ad amaritudinem animæ suæ. 7. Vox domini, Ecce popule me⁹ cum in tribulatione esses, cũ Ægyptii perducerent ad amaritudinem vitam vestrã, grauissimis oneribus luti & lateris clamastis ad me dominũ Deum patrum vestrorum: & ego nõ obsurdui ad clamores vestros, sed iuxta petitionẽ vestrã liberaui vos de fornace ferrea Ægypti: * exaudiui te in occulto tẽpestatis & tonitrui, cum ego sub colũ- Exo.14.
na nubis latens, tonitrui tẽpestate concitata, Ægyptiorum currus in profundũ maris rubri subuersis rotis agitarẽ, sicq; illos in mediũ fluctuũ inijcerẽ: ita pro vobis mirabiliter pugnãdo, vt nõ euaderet nec vnus ex eis, cum tamen ego velut ex abscõdito pugnarẽ, nec exteri⁹ in pugnatoris forma me ostẽderẽ: * post hoc autẽ tãtum tuæ liberationis beneficiũ, & alia huiusmodi plura, probaui ego te apud aquas Num.20
quę ex murmuratione vestra nomẽ acceperũt, vt cõtradictionis appellẽtur: ibi te probaui cũ esset aquæ defect⁹, vt viderẽ an fidelis esses tot acceptis beneficiis, an non: & ostẽdisti te, post tot accepta beneficia, & tam patẽtissima cõspecta prodigia, adhuc infidelẽ murmuratorẽ & cõtradictorẽ. 8. Audi proinde popule me⁹, & ego serio loquar tibi, & cũ obtestatione aperiã tibi voluntatẽ meã, vt scias quẽadmodũ corã me debeas ambulare, ne tibi dicas nõ prædictũ, aut ne excuses per ignorãtiã: * ecce Israel popule meus, si me audire velis, & mihi verè esse obediẽs, hoc ante omnia prouidebis, vt nõ sit in te Deus aliquis nouus & extraneus, quẽ non coluerũt patres vestri, vt nõ vobisipsis aliquod idolum fabricetis, neq; vllã speciẽ cuiusq; rei quam pro Deo colatis: neq; vllũ omnino Deũ alium pręter me adorabitis, sed mihi vni & soli cultum diuinitatis impendetis. 9. Ego enim solus sum verus dominus & Deus vester, qui vos in potentia virtutis meę eduxi de terra Ægypti, quíque & ante eductionẽ hãc stupẽda prodigia exercui in pharaonem & seruos eius, vestri causa: item & post eductionẽ in deserto, mirabilia corã oculis vestris exhibui: * & nũc latè aperi os tuum, postula quęcunque volueris, & quantacũquè volueris, & ego quæcunque postulaueris, abundanter tribuã tibi iuxta desiderium cordis tui: tantum postula, tantum quid velis indica, imò & quicquid volueris pete, & ego absque tuo labore abundantissime tuis votis satisfaciam, si te modo in veritate fidelem inueniam. Vnde nihil opus habes, ad alienos deos confugere, posteaquam per me omnia consequeris. 10. Quanquam autem ita blãda promissa proposuerim popoulo meo, noluit tamẽ obedire voci meæ, nec tam blãdis propositis conditionibus suscipere voluit obedientiam præceptorũ meorum: * populus Israeliticus, cui tanta præstiteram beneficia, cui tam egregias offerebam pollicitationes, non acquieuit sermonibus

Num.29 Ibidem. Ibidem.

11 *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum:*
✻ ibunt in adinuentionibus suis.

12 *Si populus meus audisset me: ✻ Israel si in viis meis ambulasset.*

13 *Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem: ✻ & super tribulantes eos misissem manum meam.*

14 *Inimici domini mẽtiti sunt ei:*
✻ & erit tempus eorũ in sæcula.

15 *Et cibauit eos ex adipe frumenti:*
✻ & de petra melle saturauit eos.

meis,nõ credidit,neque adhærere voluit mihi.11. Et quoniam me e- E
ligentem,vocantem,& benefacere volentẽ spreuerunt & abiecerũt
semper inobediẽtes voci meę:idcirco & ego vicissim abieci illos ꝓ
pter suam ingratitudinem & inobediẽtiam,& permisi illos duci pra
uis concupiscentiis cordis sui, dimisi illos sequi prauitatem & praua
desideria peruersi affectus sui:✻ ambulabunt à me dimissi secundum
prauas adinuentiones suas,secundum malas cogitationes & pessima
consilia carnalis cordis sui, perficiẽt quæcunque illis suggesserit ma-
ligna sua cogitatio.12.At verò si populus quem elegeram, gratum se
delectatione atque vocatione præstitisset debitam mihi præstãs obe
dientiam:✻ si Israeliticus populus ambulasset in præceptis atque iu-
stificationib⁹ meis quæ illi proposueram vt ambularet in eis.13. Pro
nihilo vtiq; inimicos eorũ humiliassem, pro minimo sanè imo pro
nihilo mihi fuisset,eorũ aduersarios omnes expugnare, ipsisq; sub-
iugare,& ante faciem eorũ conterere:minimo vtiq; negotio,& nul
lo penitus labore ab omnibus aduersariis illos seruassem securos:✻&
super aduersarios eorum volentes eos affligere, ego aggrauassem vl- F
tricem manum meam,potẽtiam vltionis meæ exercuissem aduersus
omnes qui voluissent nocere populo meo:quemadmodũ abunde sa
tis re ipsa ostenderam in contritione terribili Ægyptiorum,& Cha-
nanæorũ eiectione valida.14.At verò isti rebelles semper & incredu
li,semper aduersantes & repugnãtes domino,obstinati in dura ceruı
ce infidelitatis suę,mẽtiti sunt aduersus dominũ,nihil eorũ obseruã
tes opere quę ore polliciti fuerãt,egerũtq; mẽdaciter cõtra dominũ
✻& erit tẽpus punitionis eorũ inæternum,punitione ęterna vltio su
metur de ipsorum tanta ingratitudine,infidelitate,& inobediẽtia. Si
quidem ignis æternus deuorabit inobediẽtes huiusmodi & incredu
los:vt qui in hoc tẽpore tot beneficiis suauissime inuitantem,perui-
caciter nimium contẽpserunt,in futuro vltionis tẽpore durissima si
ne fine sustineãt tormẽta.15. Attamẽ De⁹ gentẽ illam repugnantem
& inobediẽtem cibauit ex pinguedine frumẽti,ex medulla tritici, id
est,pane electissimo & delicatissimo:✻ & comedere dedit eis ad abũ G
dantiã mel,quod de petris colligebãt,vbi absq; hominũ studio vltro
apes mellificabãt: dedit eis terrã lacte & melle manãtem,proferentẽ
fructus pinguissimos,& electissimum triticũ,vbi & tanta mellis erat
copia,vt de petris abundãter mel possent colligere,quod sanè bene-
ficiũ valde illorum impietatẽ exaggerat, qui nec sic emolliri potue-
runt,aut in Dei seruitutem saltem beneficiorum dulcedine inescari.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXX.

VErsu.3.Buccinate in neominia tuba.De festo tubarum, quod initio mensis septimi celebra-
batur,legimus Numeri.29.Dicunt autẽ quidã, clãgorem istum tubarum fuisse in tubis cor
neis,propter memoriam oblationis Isaac, pro quo fuit oblatus aries cornibus hærens inter
Gene.22. vepres:qua in re typum gessit pòst immolandi agni,pro peccatis mundi. Alii,in rememorationem
acceptæ legis Dei.Cum enim legem daret dominus,audita fuit vox buccinæ terribiliter buccinan-
Exo.20. tis,& cõcrepãtis admodum terribili sonitu.Pro quo facit,quod in hoc Psalmo principaliter sermo
fiat de obediẽtia legis Dei,& de trãsgressionis querimonia,cum dicitur, Audi popule meus,& cõ-
testabor te,& cætera. Ego sum dominus Deus tu⁹,& cætera. Si populus me⁹ audisset me,& cętera. H
¶ Versu.5. Testimoniũ in Ioseph,posuit illud.Ioseph,hîc accipitur pro populo Israelitico,qui nõ-
nunquam à Ioseph(propter eminẽtiam ipsius in Ægypto)nominatur:quemadmodum supra Psal-
Psal.79. 76.Redemisti in brachio tuo filios Iacob & Ioseph.Et Psal.proxime hunc pręcedente, Qui regis
Psal.79. Israel intẽde,qui deducis velut ouem Ioseph.Fieri autẽ de ipso toto populo sermonẽ,manifeste sa
tis indicãt verba textus.Nõ enim Ioseph ipse egressus aliquãdo fuit de terra Ægypti,neque in suo
egressu huius festiuitatis præceptũ vllum accepit:sed populus vniuersus,post liberationẽ in deser-
to,loquẽte domino in mõte Sinai,mãdatum huiusmodi de festo tubarum ac cęteris celebrãdis ac-
cepit.Quod autẽ sequitur.Linguã quam non nouerat audiuit,nos in Elucidatione exposuimus de
lingua Ægyptiorũ,quæ filiis Israel erat peregrina,cum primum in Ægyptum descẽderent, In quo
significatur,ipsos in Ægypto aduenas fuisse & peregrinos:ac proinde cũ educerẽtur, de gente bar
bara,& sibi peregrina fuisse eductos. Alii verò intelligunt de loquela domini,in legis donatione in
deserto.Nõ enim soliti fuerãt:donec in Ægypto manerẽt audire vocẽ tonantis domini,quã in de-
serto in datione legis audierunt cum maximo terrore,vt tanto fixius proposita inhærerẽt cordibus
audientium. ¶ Versu.6. Manus eius in cophino seruierunt. In cophino seruierunt manus populi
Israelitici,quoniã in corbibus portare debebãt lutum & lateres,ac paleas colligere per totam terrã.
Quod autem ex Hebræo vertit Hieronym⁹, Manus ei⁹ à cophino recesserũt:significat liberationẽ
ab huiusmodi seruitute,quẽadmodum id quod statim antecedit, Diuertit ab onerib⁹ dorsum eius

A Eandem etiã habet sententiã, quod vertunt alii, Manus eius ab olla recesserunt, vel transierunt, hoc est, ab ollis cõficiendis liberati sunt. Nõ enim solum ad lateres coquendos cogebãtur filii Israel, sed & ad alia opera fictilia, quæcũq; ex luto erãt facienda. Vnde legimus Exod.1.cap. quòd Ægyptii ad amaritudinẽ perducebãt vitam eorum, seruitute dura in luto & lateribus ac omni opere. Consentit & quod Chad, habet Paraph. in hunc modũ, Manus eius à ferendo ad ollas luto transierũt. Idẽ etiã vult, quod alii vertunt, Manus eius à fumo vel à furno recesserũt. In omnibus enim his, nõ aliud significatur, quàm populi de grauissima seruitute liberatio. Et per contrarium idem erit, siue dicamus in cophino seruierũt, siue in ollis seruierũt, siue in furno, vel ad fumum seruierũt. ¶ Versu.7. Exaudiui te in abscondito tempestatis, Istud, in abscondito tempestatis, diuersi diuersimode intelligũt. Elucidatio exponit, In occulto columnæ nubis, vbi velut occultabatur præsentia deitatis pro filiis Israel, tẽpestate horribili tonitrui & fulminis terribiliter pugnantis. Cui expositioni satis consonat Exod.14
modus ipse loquẽdi, quo in Exod. historia factũ istud memorabile describitur. Sic enim legimus ꝙ respiciẽs dominus per columnã nubis interfecit exercitum Ægyptiorũ, & subuertit rotas curruũ. In hoc autẽ quod dicit, per columnã nubis respexisse dominũ, significat, quasi de occulto suo latibulo super hostes eum prospexisse: quẽadmodum solẽt, qui è turri aut munitione qualibet mittũt in hostes iacula. Nec dissonat ab hac expositione Para. Chal. quę sic habet, Exaudiui te, vel respondi tibi in loco occulto, domo diuinitatis meæ, vbi ardebãt coram me rotæ ignis, Nam hoc vltimũ
B tẽpestatẽ significat. Alii verò quasi per antiphrasim dictum accipiũt istud absconditum tempestatis siue tonitrui, quoniã minime in abscõdito perfecta fuit hæc liberatio, sed palã & manifestè corã oculis omniũ, dũ horribili tonitruo & terrificis coruscationib⁹ rotas curruum subuerteret, & currus ipsos ageret in profundũ. Alii intelligũt, in occulta & abscõdita tribulatione tua: cum grauissime scilicet affligereris & opprimereris vehemẽtissime, tamẽ silere cogebaris, & palàm nõ audebas exclamare ad me propter duritiem præfectorũ, sed quasi in silẽtio & in abscõdito. ¶ Versu.8. Israel si audieris me, non erit in te Deus recens, Dii recentes sunt, quicunq; artificis manu de nouo fiunt, Exod.32.
cuiusmodi erat vitulus ille quem ad petitionem populi opere fusorio formauerat Aaron, item & vituli duo quos ædificauit Hieroboam: aut omne quod humano ingenio cœpit tãquam numẽ haberi, & vt Deus coli: quẽadmodũ gentiles, Iouem, Belum, & huiusmodi, vt deos coluerũt Deos autem alienos siue peregrinos vocat Deos aliarum gentium, vt non exemplo aliarum gẽtium per circuitum traherentur ad idololatriam. ¶ Versu.10. Dilata os tuum, & implebo illud. In ista oris dilatatione & adimpletione duo accipimus. Primo facilitatẽ qua domin⁹ pollicetur populo suo bonorum impetrationẽ, si fidelẽ sibi præstiterint seruitutẽ. Quid enim facilius, quàm os aperire: quid fa 3.Reg.12
C cilius, quàm os dilatare? Secũdo intelligimus abundantiã omnis boni, quam seruis fidelib⁹ promittit domin⁹, Ego, inquit, implebo illud. Quid amplius potest quàm implere? Mira verò est in hoc sermone emphasis. Non enim dicitur, Extẽde ad opus manus tuas, & ego implebo eas, sed dilata tãtũ os tuum. Neq; rursum dicitur, Aperi os tuũ, & ego in illud iniiciam aliquid, vel non sinam illud vacuum: sed ait, Dilata. id est, late aperi, & ego totum implebo, quantũcũq; tu dilataueris. Iuxta communem autem modũ loquendi dicuntur dilatare homines os suũ, quãdo magnũ aliquid, & quasi incredibile proferũt. Veluti si quis historiã aliquam narrãs, loquatur aliquid incredibile, aut quod nõ videatur verisimile, dicimus illũ dilatare os suum, id est, late aperire. Ita in oratione postulando, dilatat os suum, qui magnum aliquid, & quod secundũ humanum iudicium non ita videatur impetrabile, postulat. Vult ergo domini sentẽtia, Popule meus, tantũ fidelis esto: & ego quicquid postulaueris, quantumuis magnum, quãtumuis videatur humanam facultatẽ excedere, opportuno tẽpore præstabo tibi. Siquidẽ apud me nõ est impossibile, neq; difficile omne verbum. Implebo autem ist est, copiosissime & abũdanter supra quàm petere possis, faciã. Cui consonat quod Paulus Apostolus ait, Ei autem qui potens est omnia facere superabundãter, quàm petimus, aut quàm intelligimus, & cætera. Quod autẽ in hoc Psalmo per Prophetam Deus loquitur veteri populo, idẽ in tẽpore gratiæ, nouissime loquutus est nobis per filium suum in Euãgelio clamantẽ & dicentẽ, Si quid Lucæ.1. Gene.18. Ephes.3.
D petieritis patrẽ in nomine meo, hoc faciã. Petite, & accipietis. Et iterum, Omniaquæcũq; petieritis in oratione, credite quia accipietis, & euenient vobis. Quid sunt hæc aliud, quàm late aperi os tuũ & implebo illud? ¶ Versu.13. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem. Aduerbiũ illud forsitan, non in Deo significat dubitationem aut mutabilitatem, aut vacillationem, quasi ignoret De⁹ quid facturus fuisset, si obedientẽ se præstitisset populus, sed vel libertatem tantum indicat voluntatis diuinę, vel etiam iuxta communem modum loquẽtium accipitur, vt quãdam sermonis notet modestiam, cum tamẽ firma intendatur asseueratio. Veluti cũ pater dicit rebelli filio, Si obediẽtem te præstitisses meis consiliis, forsitan ditiorem te & gloriosiorem reddidissem, quàm nunc sis, significat hoc sermone, filium indubie futurum fuisse fœliciorem, si suis obtemperasset consiliis. Ita cum dominus loquitur seruo, Si mihi fideliter inseruieris, forsitã non dãnũ inde referes, sic modeste loquẽdo, multum insinuat: simul & ĩdicat sibi liberũ esse facere quod velit, & tamẽ volũtarie se multa facturũ. Sic & in alio Psalmo dicitur, Nisi quia dominus erat in nobis. Cũ exurgerẽt homines in nos, forte viuos deglutissent nos, Cũ irasceretur furor eorum in nos, forsitã aqua absorbuisset nos vbi nulla indicatur dubitatio asseuerãtis. In Græco verò etiam manifestius est, nullã indicari dubitationẽ. Nã particula ἄν ponitur, quæ significat potius vtique, vt ita legatur, Pro nihilo vtiq; inimicos eorũ humiliassem. Quod autẽ dicitur pro nihilo, Græce est ἐν μηδὲνι, hoc est in nihilo, Quod intelligi potest, tanquã pro nihilo, minimo labore, nullo negotio, quẽadmodum in Elucidatione explicauimus: vel quasi nihilũ sic eos humiliassem. i. vsq; ad nihilum redegissem eos, vel pro nihilo & Ioan.14 Lucæ.11. Marc.11. Psal.123.

gratis, nulla cōductus mercede. Iuxta quam intelligentiā respicere, videtur hic sermo illud quod in historiis sacris legimus, filios Israel magno nonnunquā ære, multisq; auri & argēti & diuersorum ornamentorū sumptibus cōduxisse auxilia regum ac principum, cōtra insurgentes quos metuebāt aduersarios: quos Deus gratis & pro nihilo, nulla cōductus mercede, sola oratione postulat⁹, citissime abegisset & contriuisset, si iustā ei præstitissent obediētiam. ¶ Versu vltimo, Et cibauit eos ex adipe frumēti, & de petra melle saturauit eos. Significatur hoc modo loquēdi maxima fœcunditas & amœnitas terræ promisionis, suppeditantis abundāter, non solū quæ ad victum sunt necessaria quæ in frumēti adipe intelliguntur: verumetiā quæcūq; ad oblectationē & delicias pertinēt, quę in mellis dulcedine accipim⁹. Hāc ob causam frequēter in scripturis dicitur terra ista manare siue fluere lacte & melle. Quātum verò ad mel, dicūt, in terra illa apes mellificare in petris, sicque magnam
3.Reg.14 ibi vltro se offerre mellis copiā, id quod ex historia libri Regū possumus cognoscere, vbi Ionathas filius Saul in agro mel reperit, in quod virgæ summitatē intinxit. Quid verò per istū frumēti adipem, & petram mellis, debeat mystice intelligi, non magnā habet difficultatem. Adipe enim frumēti in ecclesia nos dominus cibat, dum preciosissimi corporis & sanguinis sacramēto, frumento electissimo, medulla tritici vtiq; pinguissima, & placētula tritici delicatissima nos pascit, vitam veram præbēs, eámq; sempiternā. De petra autem melle nos satiat, quando suauibus, & plusquam melleis de petra Christo fluentibus Euangelicis doctrinis, animas nostras reficit, aut cum spiritualiū gratiarum dulcissimis charismatibus, de plenitudine Christi effluentibus, mentes implet fidelium. F
Ioan.1.

LXXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo, dura & terribilis fit increpatio eorū qui potestate iudiciaria à Deo accepta, nō rectè vtūtur ad iustū iudiciū, sed per iniquitatē illud peruertunt. In primo versu Propheta loquitur, itē & in vltimo. Cætera omnia intermedia, tāquā ex ore domini accipim⁹, cū terrore & authoritate pronūciata. Propheta ergo nō nisi præfatur, vt dominū introducat loquētē: & oratione cōcludit, postulās Deū aduenire iudicē, postquam in terris corruptū est omne iudicium. In aliis autē versibus, Deus vt iudex primus malos & iniquos iudices seuera increpatione redarguit, & quid ab illis velit fieri proponit, ac tādē vltionē æternā male administrātibus cū terrore denūciat, tūc vtiq; manifestādā, quādo per mortē omnis ab eis auferetur potestas.

LXXXI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Deus stetit in Sinagoga deorum:

DOminus Deus omnipotens stat in medio congregationis deorum, id est iudicum & principū, qui eius vicem & locum in terra gerentes, eius iudicium tanquam vicarii Dei exercent, propter quod etiam dii merētur appellari: in horum (inquam) deorum cœtu deus stat, tāquam omnibus præsidens, tanquam iudex primus, cuius cæteri omnes ministri sunt atque vicarii: G

** in medio autem deos diiudicat.* Rom.13.

* sic autem in medio eorum consistens, diiudicat eos, diligenter attendit quis potestate sibi cōmissa, & gladio quē portat rectè vtatur, ad vindictā malefactorum, laudē verò & defensionem bonorum: aut quis ecōtrario potestate sibi tradita, & cōmisso gladio abutatur in bonorum oppresionem, malorum verò exaltationem: ita hos tantū vicarios ille prim⁹ & verus iudex, à quo est omnis potestas, cōsiderat, cōspicit, diiudicat, vt si quidē probe cōmisso sibi fungūtur officio, beatam illis donet pro fideli seruitute mercedem: sin ad tyrannidem verterint suum principatum, aut per auaritiam eo abusi fuerint ad iniustitiam, vt pœnas de illis sumat in tormentis æternis.

2 Vsquequo iudicatis iniquitatem?

2. VOX DOMINI CONSISTENTIS IN IVDICVM MEDIO, Quandiu tandem vos iudices terræ, quibus vicem meam cōmisi in terris, abutentes tradita vobis potestate, peruertitis iudicium, non quod ęquū & iustū est, sed iniqua & iniusta iudicia iudicātes? H

** & facies peccatorū sumitis?* Leuit.19. Leuit.14. Leuit.19.

* & quousque tandē vos praui iudices accipietis persōnā in iudicio? quousq; considerabitis & accipietis personā impiorum diuitū & potentū huius seculi, propter illorū vel gratiā vel metum peruertētes iudicium? cum tamen ego vobis mādauerim, iustum iudicare iudicium, & vultū nō respicere potentū, nec cuiuscūq; in iudicio accipere personam.

3 Iudicate egeno & pupillo:

3. Facite iudicium iustū pauperculis & orphanis, & viduis: quibus nō est inter homines aliud auxiliū præter æquitatē iustitiæ, cum opprimantur ab impiis omnibus:

** humilem & pauperem iustificate.*

* humilib⁹, vilibus & pauperculis, ęque atque magis potētibus & diuitibus facite iustitiā, absq; personarū respectu omnibus cōmuniter ex æquo administrantes iustū iudiciū, nec reuereamini vultū potētis, vt propterea nolitis pauperū suscipere iudicia nec ad illorū attēdatis fauorē, vt eius gratia aduersum pauperes proferatis pro potentibus falsam sententiam.

4 Eripite pauperem,

4. Pauperes, & egenos, orphanos, & viduas, & derelictos (quib⁹ nō est aliud humanū auxiliū.

A *& egenum de manu peccatoris liberate.*

præter æquitatem iustitiæ) eripite & saluate de potestate peccatorũ diuitum atq; potentum, volentium illos opprimere: cõmissa vobis authoritate & potestate iudiciaria, hos compescite ab iniuria, à calumnia, à rapina, & qualibet oppreßione: illos autẽ, paterno affectu, vt commissos vestræ tutelæ filios, defendite ab iniuria. Ad hoc enim potestatem vobis contuli, propter hoc gladium portatis, vt sitis ministri mei, vindices in iram male agẽtibus, bonis autem in defensionem atq; tutelam. 5. Verum hi excæcati muneribus, corrupti affe- Rom. 13.

5 *Nescierunt neq; intellexerunt:*

ctu prauo, nõ scierunt neq; intellexerunt iudicium & æquitatem: noluerunt attendere, quid ęquum, quid iustum, non intelligunt, meum esse: iudicium non attendunt, ꝙ ego in medio eorum cõsistam, iudicaturus de singulis eorum iudiciis: non considerant, ꝙ corã meo tribunali sint rationem reddituri suę administrationis, non habent ante oculos districtum iudicium meum: * & in hac sua cæcitate cuncta

* *in tenebris ambulãt:*

agunt, non secundum æquitatem, sed pro libito, quasi non alium habeant superiorem iudicem, quasi potestatem omnẽ à seipsis habeãt, Aggæi. 1.

B * *mouebuntur omnia fundamenta terræ.*

nec ab alio acceperint: * veruntamen post paululum veniet tempus, Apoc. 20
quando à fundamentis commouebitur terra: adhuc modicũ, & ego commouebo cælum & terram: veniet hora iudicii mei, quãdo terra à fundamentis cõmouebitur, & dabit mortuos suos: quando de omnibus eis vna hora faciã iudicium, cuiq; pro merito suæ administrationis: quando simul ipsi cum pauperibus vno momento resurgẽt, simúlq; accipient iustum super se iudicium. 6. Ego quidem mirifice

6 *Ego dixi, dij estis,*

vos exaltaui, vobis in terra committens meam potestatem, meámq; authoritatem, ad exequendum iudicium: dans vobis super alios proximos generis vestri potestatem & imperium, etiam vitæ ac mortis: sicq; vos loco meo positos feci tales, vt merito appellemini dii, quoniam Dei estis vicarii: * & estis omnes vos (ratione huius exaltatio-

* *& filij excelsi omnes.*

nis super cæteros confratres vestros, eiusdémque naturæ consortes) quasi filii Dei altißimi, qui vos loco sui constituit administratores iustitiæ: estisq; nunc super terram, ratione commissę potestatis, admodum præcellentes, magnificati vehemẽter, & gloriosi, ac Deo proxi-

C

7 *Vos autem sicut homines moriemini:*

mi. 7. Veruntamen non hoc vos eleuet, non securos reddat, vt propterea negligatis iustitiam: quoniam quidem vt homines (iuxta communem omnium legem) aliquando moriemini, ac tunc quidem auferetur à vobis omnis potestas & præcellentia vestra, succedentibus aliis in locum dignitatis vestræ: nec erit tunc vlla, quãtum ad vos ac cæteros pauperes, hac in parte differẽtia: neq; tunc, nisi de bona administratione, fiet inquisitio. Statutum nanque est hominibus semel mori, & post hoc iudicium, neque hanc legem generalem vllã pote- Hebr. 9.

* *& sicut vnus de principibus cadetis.*

stas potest effugere: * & sicut vnus quilibet de principibus cadere solet in prelio, subito omni gloria, omni honore, omni potestate priuatus, qui antè erat gloriosißimis in equis, & in militũ milibus, móxq; in eius locum & hæreditatem succedit alius: ita & vos ad meæ iußionis imperium, cum mihi placuerit, singuli per mortem cadetis & interibitis, neq; vllius vestrum erit potestas æterna: sed interire vos faciam subito, omnémq; gloriam potestatis vestræ auferam à vobis, &

D

dabo alteri cuicunq; voluero. * Et quomodo ceciderunt nobiles illi Lucæ. 10.
spiritus de cælo, quomodo Satanas de cælo cecidit tanquam fulgur, propter superbiam: ita & vos tanquã vnus aliquis ex illis (licet nunc multum vobis videamini exaltati) subito in profundum damnatio-

8 *Surge Deus, iudica terram:*

nis cadetis, qui nunc per superbiam contemnitis Deum, cuius vices Esaiæ. 1.
geritis. 8. Vox prophetæ: Quia verò in terris vix inuenitur iustum iudicium, quoniam omnes sequuntur munera, & accipiunt personã, nec est pauperibus & orphanis ex iudiciaria potestate auxilium, tu 2. Par. 19.
Deus (cui competit iudicare, cuius est iudicium) exurge ad iudican- Psalm. 7.
dum populos, consurge vt iudices pro iis qui opprimuntur in terra, aduersum illos qui dißipant & dilacerant, ac misere defœdant sua a-

* *quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.*

uaritia & iniustitia hæreditatem tuam: * tu enim es dominus omniũ populorum, tibi competit omnium gentium verum dominium, ac proinde tuum est facere pro eis iudicium & administrare iustitiam, quam posteaquam negligunt & peruertunt, imò opprimunt tui vicarii, ad te confugere cogimur primariũ dominũ & iudicem: vt quod illi sua malitia non præstant, tua bonitas & misericordia aliquando restituat.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXI.

E

VErsu 1. Deus stetit in synagoga Deorum. Quemadmodum vulgo is qui vice fungitur præfecti, appellari consueuit præfectus, maxime vbi in eodem loco non cõmoratur is cuius vicẽ gerit: ita iudices terre, quia vice Dei funguntur, & locũ eius tenent, iccirco in scripturis merentur elohin & elim, id est, dii appellari. Vnde Exod. 22. dicitur, Si quis cõmendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiã: & ab eo qui susceperat furto, ablata fuerint, &c. si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos, & iurabit, ꝙ non extenderit manũ in rem proximi sui. Et post pauca, Ad deos vtriusq; causa perueniet, hoc est, ad iudices. At rursum eodẽ in loco, Diis non detrahes, id est, iudicibus & principibus populi. Manifestũ tamen est, quicquid præter vnum verũ Deum nomine Dei appellatur, analogice dici nec posse secundum vnam rationem & propriam suam significationem, nisi de vno dici. Cæteri enim per participationem vel assimilationem quandã dicuntur dii, aut etiam secundum opinionem, vel appelationem tantum: quemadmodũ Paulus Apostolus ait, Deos multos esse, videlicet qui dii appellantur in cælo & in terra. At verò Deus noster non secundũ participationem hoc nomen habet, sed secundum suam propriã substantiam, secundũ suam propriam essentiam Deus est, videlicet ens summum & primũ, quo nihil potest cogitari maius aut melius, & summum quod cogitari potest. ¶ Quod autem iudices super terram sint Dei tantũ vicem gerẽtes, in credita sibi potestate, ex verbis Iosaphat regis Israel discimus, cuius in secundo libro Paralipomenon talem legimus ad constitutos iudices exhortationem. Videte (ait) quid faciatis: Non enim hominis exercetis iudiciũ, sed domini: & quodcunq; iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud dominum Deũ nostrum iniquitas, neq; personarum acceptio, neque cupido munerum. Et eodem in loco subditur, In Hierusalem quoq; constituit Iosaphat Leuitas & sacerdotes & principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam domini indicarent habitatoribus eius. In quibus verbis, iudicium quod iudicibus cõmittitur, audimus iudicium domini & causam domini appellari. Nec minus clare Paulus Apostolus multis verbis hoc ipsum testatur, cap. 13. Epistolæ ad Romanos, in hæc verba, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas, nisi à Deo, Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaq; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: Qui autem resistunt, ipsi damnationem acquirunt. Et post pauca, Nõ sine causa (potestas) gladiũ portat: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male operatur, & alia huiusmodi plura ibidem commemorat. ¶ Versu 2. Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis? Iudicare iniquitatem, positũ est pro iudicare quod iniquum est, vel iudicare iniuste: quemadmodum facere iniquitatem vel bonitatem, ex scripturarum consuetudine dici solet, pro bene vel male facere. In secunda autem parte pro faciebus Græce est πρόσωπα: quod ambiguum est, & verti potest indifferenter facies siue personas. Siquidem πρόσωπον & faciem & personam significat. Eadem autem videtur esse sententia, siue dicamus, sumere facies, siue personas sumere. Qui enim non ipsam in se causæ iustitiam attendit, sed aliud aliquid considerat causæ extraneũ, propter quod vel fauore attractus, vel odio aduersus, vel timore perterritus, cõtra æquitatem iudicat, hic faciem sumit, & personam accipit. Quidam verò præsentem locum sic intelligunt, Quousq; similes vos facitis peccatoribus? quousq; vestro iniquo iudicio efficitis, vt peccatores appareatis & iniqui iudices? Verum prior sententia videtur verior, magisq; probanda. ¶ Versu 3. & 4. Iudicate egeno & pupillo, humilem & pauperem iustificate. Eripite pauperem, & egenũ de manu peccatoris liberate. Hæc sunt, in quibus Deus iudices vult sui potissimum similes fieri: & dum hoc fideliter agunt, deorum appellatione dignos se faciunt. Quemadmodum enim primo est Deo cura eorum qui humana sunt ope destituti, quibus non est consilium, non est auxilium ab homine, cuiusmodi sunt orphani, viduæ, pauperes & abiecti, adeò vt peculiari etiam appellatione voluerit in sacra scriptura pater orphanorum, adiutor pupillorum, iudex viduarum, refugium pauperum, saluator rectorum & humilium, nuncupari: ita nihil æque à iudicibus Deus exposcit, quàm vt huiusmodi hominum curam gerant, vt pro his iudicent contra aduersantes aut opprimere molientes iusta iudicia. Neque in aliqua re tam possunt assimilari Deo iudices quàm in hac pauperum defensione. Plane enim diuinum quiddam est, & supra hominem, saluare, defendere, eripere vindicare, tutari. Et plane tyrannicum, imò diabolicum est, pauperem iniuste opprimere tuæ commissum fidei, aut in manus opprimentium derelinquere, cũ ex officio posis & debeas, vel omniũ bonorum atq; etiam tuæ vitæ impendio, liberare. Quapropter, nunquam minus dignum aliquid faciunt iudices suo vocabulo, quàm quoties personam accipientes, contra Dei pręceptum, huiusmodi miserorum curam & iudicium postponunt. Hinc apud Prophetas huius rei tam frequens inuenitur admonitio, tam multa passim eius cõmemoratio, vt vix aliud quicquam ita inuenias replicatũ atque inculcatum. Considerent ista, quibus est iudiciaria potestas cõmissa: attendant etiam illi, qui vel procuratoris vel aduocati (vt vocant) officia exercent: attendãt qui Canonibus & legibus dant operã, & intelligãt, quid sit in quo maxime gratificari possint domino Deo suo, cuius sunt iustitiæ admistratores, & cui in suis administrationibus seruiunt. Discant, nusquã sibi quæstum esse vberiorem, ꝗ in pauperum tutela, & orphanorum procuratione vel aduocatione. Sciant, non aliunde sibi prouentus ampliores, neq; lucrum cumulatius posse accedere, quàm ex miserorum patrocinio: neque Deo vllum se posse gratius præstare obsequium. Tametsi enim non habeant ipsi quod retribuant in præsenti tempore, habent tamen in cælis curatorem ditissimum, qui pro eis beatam mercedem in æternitate ventura persoluet, qui (ne quicquam dubitemus) ipsemet voce aperta attestatus est, se quicquid vni ex minimis factũ fuerit in suo nomine, tanquam sibi factum habere. Et ipse est

Marginal references: Exod. 22 · 1. Cor. 8. · 2. Par. 19 · Rom. 13. · Psal. 67. · Psal. 9. · Lucę. 14. · Matt. 25. — Section letters: F, G, H

A Samaritanus ille, qui pro vulnerato illo Euangelico stabulario spondens, ait, Curam illius habe, & Lucæ. 10.
quæcunq; supererogaueris, ego cum rediero, reddam tibi. Ipse est insuper, qui in sancto Euangelio docet, ad prandiũ aut cœnam non esse vocandos diuites, amicos, cognatos, aut huiusmodi, qui habent vnde retribuant: sed potius cæcos, debiles, claudos ac pauperes: & eos qui huiusmodi inuitauerint, pronunciat beatos, eo ꝙ non habeant isti quod retribuant, ac proinde seruatur benefacienti retributio in resurrectione iustorum. Ita sane multo beatior est, qui orphano, viduæ, pauperi patrocinium impendit iustitiæ, multo suis rebus melius cõsulit, vere pinguiorẽ nactus est venationẽ, eo qui diuitis aut potentis retribuere causam agit. Sed (quod cũ maximo animi dolore proferimus) obtenebrati sunt mortalium plurimorũ oculi, execranda auaritia ac philargyriæ pessima cupiditate, excæcatæ sunt eorũ mens & conscientia, vt in futuram retributionem minime intendentes, solis intenti tẽporariis mercedibus, nullis minus libenter, minus fideliter, minus alacriter administrent iustitiam, q̃ iis quibus maxime debuerant, & quibus Deus potissimum impendi volebat, id est, pauperibus non habentibus retributionem. Ita sunt plerique auribus corrupti, vt libentius nummuli vnius impræsentiarum tinnientis sonitum exaudiant, quàm cælestium retributionum suauissimas promissiones: suam quoq; operam & studium libentius vilissimo obulo diuendant, quàm pro am- Lucæ. 14

B plissimo æternæ hæreditatis præmio collocent. Qui vtinam saperent, vtinam intelligerent, & nouissima prouiderent, quando de cõtemptis ac neglectis misericordiæ operibus, gloriosus ille pupil- Deut. 32.
lorum pater, & viduarũ iudex, in maiestate sua, de supernis progrediens sedibus, districtam exquiret rationem, & horribilẽ exercebit vltionem. Si enim veterem illum Iudaicum populũ toties au- Matt. 25.
dimus per Prophetas reprehensum acerrime, ꝙ pupillis non iudicarent, quòd causa viduæ nõ ingrederetur ad eos, & alia huiusmodi: quid arbitramur Christianis illis euenturũ, qui diuitum perso- Esaiæ. 1.
nas venerantes & mirantes (iuxta Apostoli vocem) quæstus gratia, pauperibus vel iudiciũ vel pa- Iudas.
trocinium denegant: aut si non plane denegant, certe nimiũ frigide & oscitanter, ac nihil minus, q̃ Iacob. 2.
ex animo agunt, protrahentes ad annos multos iudicii sententiam, & vanis verbis inanibúsq; spebus misere miseros lactãtes, donec omnes illorum pilos vsq; ad nouissimum abraserint, & ex miseris effecerint miserrimos? An putamus Deũ, qui olim sanguinis Abel de terra clamorẽ audiuit, non iam exaudire pauperum gemitus, cum quibus ita iam in terris agitur vt libet hominibus, non vt vo- Gene. 4.
luit Deus? Cum ergo venerit pater pauperum istorum, pater orphanorum, & iudex viduarũ, susceptor humiliũ, putas quid faciet suis istis vicariis? Quæ illos manet, putamus, pro sui officii tali exe- Psal. 67.
qutione retributio? Malos male perdet, & infideles seruos, per quos blasphematur nomen eius inter gentes, proiiciet in tenebras exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. Cũ autem interierint,

C non ferent secum munera quæ à diuitibus corraserunt, peruertentes iudicium, neq; descendet cum Matt. 22.
eis gloria eorum quam sibi parauerant in abusu potestatis suæ. Si quis autem fidelis inuẽtus fuerit in Psal. 48.
eis, omnia quæcunque pauperibus impendit, accipiet secum: & non apparebit vacuus aut nudus in die illa coram domino. Vtinam hac in re sapiant, quorum oculos plus fulgor oblectat argẽti, quàm spes omnis promissionũ Dei. Ista forsitan tibi, lector bone, dicta videbuntur tam vehementius, q̃ etiã prolixius. Nos tamen nostro dolori nondum satisfecimus. Qui potẽs est in omnibus Deus, ipse pro sua bona voluntate cuncta restituat. ¶ Versu 5. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terræ. Chald. Paraph. hoc loco sic habet, Nescierunt bonum operari, & non intellexerunt legem, in tenebris ambulant. Quod accipi potest, vt nostræ lectionis vulgatæ cõplexio. Quod autem sequitur, Mouebuntur omnia fundamenta terræ: præter ex- 1. Ioan. 5.
positionem suprapositã de terrore diei nouissimi, potest etiam exponi continue ad præcedentia, in hunc sensum, Iudices ipsi nõ intelligunt, neq; sciunt quæ Dei sunt, in tenebris ambulant, peruertentes iudicia, nec secundũ legem Dei iudicantes aut dirigentes populum: & ob hoc omnia conturbantur, ob hoc totus mundus in maligno positus est, omnia sursum ac deorsum voluuntur, peruertuntur & euertuntur omnia, neq; quicquam est integrum. Sic enim exprimere solemus grauẽ conturbationem & inordinationem, cum dicimus, vsq; in fundamenta aliquid commoueri. Secundũ

D quem modum in Psalmo. 74. dicitur, Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea, iuxta expositionem quã in Elucidatione suprà assignauimus. Cũ enim Deus cõfirmasse se dicit terræ liquefactę columnas, profecto monstrat eas fuisse commotas, præ abundante videlicet malitia, quæ columnas conturbauerat, atq; à sua stabilitate dimouerat. ¶ Versu 6. Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes. Ioan. 10.
Hunc versum Saluator, Ioannis 10. cap. adducens contra Pharisæos, ex eo conuincit, non male se fuisse loquutum, cum Deum aut filiũ Dei dixisset. Sic enim Iudæis lapidare ipsum vt blasphemum volentibus, respondit, Nónne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mũdum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, filius Dei sum? Est autem talis eius argumentatio: Deus homines alloquens, ipsemet deos illos appellat: non ergo ob hoc blasphemum me potestis ostendere, ꝙ dixerim, me esse filium Dei. Nã si Deus homines etiam deos appellat, quur blasphemia reputatur, si homo dicatur filius Dei? maxime vbi quod verbo dicitur, operibus cõfirmatur? Propter quod & subiungit. Si nõ facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autẽ facio opera patris mei, etsi mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis & credatis, quia pater in me est, & ego Ibidem.
in patre. ¶ Versu vltimo, Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Potest istud accipi, vt prophetia & postulatio de aduentu regis Messiæ, ad quem spectat omniũ gẽtium hæreditas, & ipse tanquã iudex aduenit in terram facere iudicium mundi, & principem mundi condemnare. Veruntamen altera expositio, quã in Elucidatione dedimus, Deũ postulans superin-

tendere rebus humanis,& iusta ferre iudicia,posteaquam apud homines omnia sunt peruersa,toti E
processui Psalmi videtur magis quadrare. Atq; in hanc sententiam etiam illud suprà exposuimus,
quod Psalmo septimo dicitur,Exurge domine Deus in præcepto quod mãdasti,& synagoga popu
Psalm. 7. lorum circundabit te. Et propter hanc in altum regredere,dominus iudicat populos.

LXXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste oratio est veteris populi Israelitici,deprecantis Deũ pro vltione contra insurgentes aduersarios: quorum primũ quidem,malignum propositum,& copiosam multitudinẽ congregatarum gentium domino proponit. ac deinde exempla aliquot insignia diuinæ vltionis,præteritis sæculis corã patribus eorũ, iudicũ tempore exhibita cõmemorat,postulans similẽ nunc cõtra insurgentes aduersarios fieri vindictã maxime aduersum principes hostilium exercituũ,vt manifesta Dei vltione conuicti cognoscant magnitudinẽ diuinæ potẽtiæ,ꝙ solus ipse sit dominus Deus super oĩa altißimus,cui nemo posit cõparari. Poterit nihilominus fidelis Ecclesia accõmodatißime hoc Psalmo vti pro supplicatiõe ad Deũ,quoties idololatrarũ obruitur impetu, aut infideliũ nationum crudelitate opprimitur. Neq; quicquam obstat,modo sub illis gentiũ nominibus quæ in Psalmo exprimũtur,Idumæis videlicet & Ismaelitis,Moabitis,Agarenis,Gebalitis,Ammonitis,Amalechitis,Philisthæis, Tyriis,& Aßyriis, generali acceptione intelligantur infideles quælibet nationes contra F
Christi fidem & Christianũ populum consurgentes.Siquidem illi olim oppugnantes Synagogam,figura erãt immanißimorum hostium,qui nunc Ecclesiam non cessant iugiter bellis atque omni armorum vi oppugnare.

OCTVAGESIMI SECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus quis similis erit tibi?*
** ne taceas,neq; compescaris Deus.*
2 *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt:*
** & qui oderunt te, extulerunt caput.*
3 *Super populum tuum malignauerũt consiliũ:*
** & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.*
4 *Dixerunt,venite, & disperdamus eos de gẽte:*
** & non memoretur nomen Israel vltra.*
5 *Quoniam cogitauerunt vnanimiter:*
** simul aduersum te testamentũ disposuerũt:*
** tabernacula Idumæorum & Ismaelitæ.*
6 *Moab & Agareni,Gebal & Ammõ,*

Omnipotens Deus,tu ita es sublimis& excelsus super omnia , vt nemo posit inueniri similis tui , qui tibi posit cõparari,vel in potentia, vel in sapientia, vel in alia qualibet perfectione : * proinde nunc,ô potentissime Deus, quãdo opportnitas maxima se offert demõstrandi tuã istam magnitudinẽ , & nostra ex parte suprema occurrit necessitas,ne sileas,ne quiesquas,ne cesses ne dissimules,ne nos populũ tuum in manus persequentium derelinquas: sed extende potius manum tuam contra illos, & te nobis ostẽde placabilem, & exhibe defensorem. 2. Ecce enim opportuna sese offert occasio,& nostra ex parte magna occurrit necessitas , quoniã infideles nationes per circuitũ,aduersarii nominis,fidei&cultus tui, G
rumores suscitant bellorũ , magno fragore & strepitu ad bella se parantes,& in finibus nostris suæ præsentiæ sonitũ exhibẽtes:* & qui tuum cultũ oderunt impii idololatræ,caput suũ eleuauerunt per superbiam,erigunt cornua sua,superbia efferuntur,& eleuantur cõtra te & populum tuum,sperãtes posse præualere nobis, & tui nominis cultũ extirpare .3. Contra populum sanctum tuum,pium,iustum,& innocentẽ,malitiose tractauerunt,& nequiter excogitauerunt consilium:* & secundũ astutiam sæcularis prudentiæ suę cogitauerũt cõtra fideles tuos,quibus modis illos possent opprimere,& vel prorsꝰ delere, vel in suam subiectionẽ perducere .4. Dixerunt seinuicẽ excitando & cohortando ad oppugnationẽ nostri: Venite,pariter iungamus vim exercituũ nostrorum, sicq; iunctis copiis coadunati illos inuadẽtes disperdamus illos ex gentibus & populis,vt amplius nõ sit populus:neq; cessemus,donec ita deleamus totũ hunc populũ,vt ex populo fiat nõ populus,& ex gente non gens: * deleamus memoriã gentis huius,adeò vt nõ vltra nominetur gens vlla ab Israelis nomi- H
ne,cum ea,quæ hoc nomẽ iam tenet,prorsus fuerit deleta,& vsq; ad radices extirpata .5. Quoniam cogitauerunt vnanimiter,consilium fecerunt vnanimes,vno consensu,vna mẽte vno proposito, vna voluntate:* pariter inierunt pactum,& fœdus pepigerunt contra te,vt tuum populũ delerent, & cultum tuum annihilarent:in hoc proposito malitiæ,contra te & populũ tuũ pene omnes gentiũ nationes per circuitum conspirauerunt,& velut pariter cõiurauerunt: * videlicet Idumæi & Ismaelitæ,primi& inquietissimi hostes nostri,qui sic nos modo sine causa persequũntur à Iacob & Isaac patribus progenitos, quomodo olim patres eorũ Edom siue Esau, & Ismael filius ancillæ Agar,persequebantur innocentes fratres suos,Iacob & Isaac, patres nostros,absq; omni iusta causa,cum magis vt fratres diligere eos debuissent:hoc scilicet vetus odiũ contra nos innoxios,absq; omni causa,etiamnũ isti exercent malorũ patrum mali filii,cum magis diligere nos & adiuuare debuissent , ratione cognationis progenitorum nostrorum .6. Insuper & Moabitæ,& filii Agar, Gebalitæ quoque,& Ammonitæ,& Amalechitæ,qui primi oppugnauerũt patres egressos

A *& Amalech alieni-*
genæ cum habitãtibus
Tyrum.
7 *Etenim Assur ve-*
nit cum illis:
** facti sunt in adiuto-*
rium filiis Loth.

8 *Fac illis sicut Ma-*
B *dian:*

** & Sisaræ sicut Ia-*
bin, in torrente Cyson.

9 *Disperierunt in En-*
dor, facti sunt vt stercus
terræ.

C 10 *Pone principes eo-*
rum sicut Oreb & Zeb,
& Zebee & Salma-
na.
11 *Omnes principes eo-*
rum qui dixerunt:
** hæreditate poßidea-*
mus sanctuarium Dei.
12 *Deus meus, pone il-*
los vt rotam:
** & sicut stipulam an-*
D *te faciem venti.*

13 *Sicut ignis qui com-*
burit syluam:
** & sicut flamma cõ-*
burens montes.

14 *Ita persequeris illos*
in tempestate tua:
** & in ira tua turba-*
bis eos.

de Ægypto, ipsi nec læsi, nec prouocati: alienigenæ quoq; Philisthęi, qui nobis per multa tempora maximũ exhibuerunt negotiũ, insuper etiam Tyrii, qui licet aliquando tẽpore Hiram regis, amici fuerint cũ Salomone & populo eius, postmodũ tamen cũ cæteris versi sunt ad inimicitias. 7. Neq; verò isti solum viciniores contra nos coniurauerunt in malum, sed etiam qui longius distant, Assyrii illi sunt associati, pariterq; cum illis venerunt cõtra nos: * nimirũ aduocati & conducti in auxilium à filiis Loth, in subsidiũ & adiutorium Ammonitarum & Moabitarum: qui, vt certior esset faciliórq; eorũ victoria, Assyriorum etiam virtutem studuerunt sibi coniungere. Omnes hæ gentes, vniuersi populi isti, quanquã inter sese maxime discrepantes quãquã sibiinuicẽ alias aduersarii, in nostri tamen oppugnatione cõuenerunt vnanimes, & socii facti sunt, isto cõtra nos pariter fœdere quasi testamẽto disposito, & pacto firmato de ꝑditione nostra. 8. Veruntamen tu (qui es cunctis nationibꝰ longe fortior, cuius potẽtiæ nemo potest resistere, eo ꝙ non sit similis tui) age cum illis per virtutem tuæ fortitudinis, quemadmodũ egisti olim cũ Madianitis, tẽpore Gedeonis, qui per annos septem grauiter oppresserant Israelẽ: Iudic. 7.
* & sicut tẽpore Delboræ prophetissæ, per Barach fecisti Sisarę principi exercitus Chanaanitarũ: & sicut Iabin regi Chanaã, qui per annos viginti vehementer oppresserat filios Israel, habẽs iam nominatũ Sisaram ducẽ exercitus sui, qui apud torrẽtem Cyson, per manũ Barach, tua virtute ita sunt cõtriti, vt ipse Sisara dux exercitus de curru coactus fuerit desilire, ac pedes ad latibulum cõfugere, vbi à muliere quadã susceptus, clauo per tempora percussus interiit, & omnis exercitus eius ad internitionem vsq; percussus interiit. 9. Disperierunt omnes isti, & ad nihilũ redacti sunt in Endor, loco vicino iuxta torrentem Cyson: facti sunt quasi stercus & fimus super faciẽ terræ, dũ præ multitudine, insepulta eorũ corpora remanserunt, & cõputruerunt in fœtore stercoreo: sic etiã conculcati sunt, & pro nihilo cõtriti atq; prostrati, quasi stercus fuissent terræ vilissimi atque impotentissimi. 10. Ita fac cũ principibus & ducibus istorum hostiũ nostrorum, qui nunc contra nos in pugnã veniũt, sicut quondã fecisti principibus Madianitarũ, Oreb & Zeb: quos fugientes à facie Gedeonis Ibidem.
& filiorum Israel, comprehenderũt & interfecerũt filii Ephraim, capitibus eorum missis ad Gedeonem Zebee quoq; & Salmana regibꝰ Madianitarum, quos Gedeõ persequutus proprio interfecit gladio, omni eorum exercitu interfecto, circiter centũ triginta milia. 11. Tales, inquam, pone omnes principes, ita age cum omnibus principibꝰ eorũ qui in superbia & malitia cordis sui mutuo sese in malũ exhortantes & cõfortantes, dixerunt: * hæreditate possideamus terrã filiorum Israel, in qua est tabernaculũ Dei, venite subiiciamus illã ditioni nostræ, vendicemus eã nobis, vt de ea faciamus quicquid libuerit, & vel deleamꝰ ꝓ libito nostro, vel seruituti nostræ subiiciamꝰ. 12. Deus noster, vltor & defensor noster, fac illos similes rotis quæ voluũtur in orbẽ, fac agitentur spiritu vertiginis in modũ rotarũ, ita volue ac reuolue eos tua virtute, quẽadmodũ rota minimo negotio in curru vel alibi vertentis manu voluitur atq; reuoluitur: * Fac etiã eos instabiles & mutabũdos, in omnibꝰ cõsiliis & cogitationibus suis: * & quemadmodum stipula abripitur flatu validi venti, sic à facie iræ tuę illi dispergantur, & omnis eorũ fortitudo dissipetur, redigatúrq; ad nihilum. 13. Sicut ignis corripiens & inflammans syluã aliquam, magno impetu & stridore ligna consumit: & licet ob viriditatẽ multũ repugnent, præualet tamẽ ignis, & deuorat vniuersa magno stridore & terribili sonitu: * & sicut flamma cum mõtes sulphureos forte cõprehẽderit, grauissime sæuit ac grassatur vehementissime in materiã illam montis quem inuaserit, vt nõ sit qui possit ignis grassantis impetum extinguere, aut vel cõpescere, cũ nec à lõge accedere quisquã audeat. 14. Ita tu domine pro nobis egrediens ad pugnã & vltionẽ, persequere inimicos nostros vehemẽti indignatiõe tua, quasi ad modum tẽpestatis vehementissime perterrefaciẽtis & cõturbantis aduersarios: * sic tu in furore iræ & indignatione cõturbabis eos, & grauissima feries vltiõe. Erit nanq; eis ira indignationis tuæ, quasi ignis rapidissimꝰ, quæ eos in ĩpetu magno cõsumet, cui nemo vel audebit vel poterit resistere, multo minus quisquam eã poterit extinguere.

15 *Imple facies eorum ignominia:* ✳ *& quærent nomen tuum Domine.*

16 *Erubeſcant & conturbentur in ſæculum ſæculi:* ✳ *& confundantur, & pereant.*

Apoc.19 Pſal. 94. Pſal. 112. 17 *Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus, tu ſolus altißimus in omni terra.*

15. Ita tu domine pro nobis iudicans, reple facies eorum confuſionē E
& ignominia, fac tua manifeſta punitione turpiter percuſsi confundantur & erubeſcant corā omnibus gentibus:* vt ſic humiliati quos ex eis forte elegeris ad ſanam mentē, vexatione dante intellectū conuertantur, téque incipiant cognoſcere, quem tam manifeſtiſsimis ſignis vident prædicari: & qui prius tuum nomen oppugnauerant increduli & idololatræ, tuæ potētiæ conuicti teſtimoniis, ipſum iā fidenti corde inuocent facti fideles.
16. Erubeſcant tua vltione, & conturbentur cōfuſione ſempiterna, qui poſt conſpecta tā euidentia tuę virtutis teſtimonia obſtinati permāſerunt in incredulitate & duritia cordis ſui:* cōfuſio ſempiterna & interitus ęternus portio eorū erūt in profundo abyſsi.
17. Et cognoſcāt omnes gentes (euidentiſsimis & quibus contradici nō poſsit, efficaciſsimis ſignis conuicti) quia tu es verus Deus, cui ſoli ſecūdum veritatem competit nomē domini, qui ſolus es verus dominus, & ꝙ tu ſolus excelſus ſis & altiſsimus, ſuper omnes qui ſunt in terra, ꝙ tu ſis rex omniū regum & omniū dominantium dominus, magnus dominus & rex magnus ſuper omnes F
deos, ſuper omnes gētes excelſus, & cui prorſus nemo poteſt vel in cælo vel in terra comparari: vt ſic nomen tuum cum gloria & honore magnificetur ſuper omnem orbem terrarum, quemadmodum dignum eſt laudari & benedici in ſæcula ſæculorum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXII.

Verſu 1. Ne taceas, neq; compeſcaris Deus. Ne compeſcaris, dictum eſt, pro nō quieſcas, quo modo ex Hebręo vertit Hieronimus. Reputatur autē Deus velut compeſci, id eſt, quieſcere vel deſiſtere ab vltione, cum diſsimulat, cū fert patienter (abſq; præſenti vltione) malorum impietatem. Verſu 2 Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput. Sonitus iſte, apparatus bellici eſt non incognitus. Non enim poſſunt multa milia hominum galeis, loricis, aliiſq; id genus armis bellicis armatorum & accinctorum coire in vnum abſq; fragore & ſtrepitu maximo. Dum ergo inimicos dicunt ſonuiſſe, ſignificant eos ſibi bellum intentaſſe. Illa quoq; capitis elatio, de qua ſecundo loco dicitur, manifeſtum eſt ꝙ ſecundum prouerbialem conſuetudinem intelligatur, iuxta quā dicunt homines efferre illos caput, qui ſuperbe ſe eleuant, quod alibi dicitur exaltare cornua: vt Pſalmo 74. ex voce domini, Nolite inique agere, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu veſtrum. Et alterius caput dicitur exaltare vel extollere, qui magnificat alterum, quemadmodum vltimo capite. 4. libri Regum legimus, Euilmerodach regem Babylonis ſubleuaſſe caput Ioachim regis Iuda de carcere, quando benigne ei loquutus eſt, & tronum eius poſuit ſuper thronos regum qui ſecum erant in Babylone. Sic per ſapientem dicitur, Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Et in alio Pſalmo is qui ſuper inimicos victor per Deum euaſit. Et nunc, inquit, exaltauit caput meum ſuper inimicos meos. Per contrarium verò, caput deprimere, vel demittere, vel humiliare, ſignificat ſubmiſſum eſſe, ac humilem eſſe atq; ſubiectū, quomodo in Eccleſiaſtico dicitur, Magnati humilia caput tuū. In ſequenti autem verſu, malignauerunt, intellige nequiter tractauerunt, quemadmodum ex Hebræo vertit Hieronymus, atq; etiam Felix. ¶ Verſu 5. Quoniam cogitauerunt vnanimiter, ſimul aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt &c. Aduerbia illa vnanimiter & ſimul, quidam pariter annectunt eidem verbo cogitauerunt, ad hunc ſenſum: Cogitauerunt vnanimes pariter: ac deinde ſeparatim legunt, Aduerſum teſtamentum diſpoſuerunt. Cui diſtinctioni non male conſonat lectio Græca, quæ ſic habet ὅτι ἐβουλεύσαντο ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ σοῦ διαθήκην διέθεντο, hoc eſt, Quoniā cogitauerūt in vna mente, vel in vno corde, vel in vnanimitate in idipſum, contra te teſtamentum diſpoſuerunt: vbi in idipſum aptius videtur cū præcedentibus iungi. Manifeſtius verò eandem connexionem monſtrat Chaldaica Paraphraſis quæ ita legit, Quoniam cogitauerunt in toto corde aduerſum te pariter, & propterea aduerſum te pactum pepigerunt. Communius tamen ſolent prædicta aduerbia abinuicem ſeparari, hoc modo, Quoniam cogitauerunt vnanimiter, ſimul aduerſum te teſtamentum diſpoſuerunt, quomodo nos in Elucidatione explicauimus. Hebraica autem lectio ambigua eſt. Cæterum, tabernacula Idumæorum dicit, vel quia de bellum parantibus & terrā alienam inuadentibus loquitur, qui in tabernaculis & tentoriis habitare ſolent, vel quia populi illi orientales magna ex parte (vt ferunt) in tabernaculis inhabitant. ¶ Verſu 6. Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalech, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. De iſtis in Agarenis dubium eſt, an à præcedentibus differant, ſcilicet Iſmaelitis. Nam Iſmael filius fuit Agar, à qua Agareni. Videbuntur ergo idem eſſe Iſmaelitæ, qui & Agareni. Forſitan autem præter Iſmaelem habuit Agar & alios filios, à quibus deſcendentes populi, Agareni vocentur: qui verò ab Iſmaele, ſpecialiter appellantur Iſmaelitæ, Et ſunt qui dicunt, Agar eandem eſſe quæ alio nomine appellatur Cethura, quam poſt mortem Saræ (vt legimus Geneſis. 20. capitulo (Abraham duxit vxorem, procreauítq; ex ea filios plures, quos omnes ſeparauit ab Iſaac electo filio ſuo, ad orientalem plagam, Populi autem iſti qui hîc cōmemorantur, orientales ſunt populo Iſraelitico. De populo autem Gebalitarum, nihil vſquam peculiare in ſcripturis poſſumus inuenire, qualis aut quantus fuerit, aut quid contra Iſrael, aut quantum egerit. Alienigenas autem ſin

Pſal.74. 4.Re.25. Eccle. 11. Pſal. 26. Eccle. 7. Gene.20

G H

A gulariter intelligi debere Philistæos, ex Hebræo est manifestũ. Pro alienigenis nanq; singulari numero habet Philistæum, quomodo Hieronymus & Felix ac cæteri interpretes vertũt. Quod autẽ habitatotes Tyri inimici fuerint & aduersarii populi Israel vt cæteri, vel ex Esaię Prophetia cognoscimus, qui cõtra omnes gentes per circuitũ prophetans, Israeli fuerant aliquando molesti, & suum cuiq; onus prædicens, nouissime omniũ & Tyro suum onus denũciat, quemadmodum videre potes Esaię vigesimo tertio. ¶ Versu.7. Etenim Assur venit cũ illis, facti sunt in adiutorium filiis Loth. Esaię.23.
In historia Genesis legimus, quemadmodum Loth per filias inebriatus, ex coitu cum filia maiori, Gene.16
nocte prima, genuit Moab: altera autem nocte, ex filia minore, genuit Ammon. De Moab verò dicit eadem historia, ꝙ ipse pater sit Moabitarum vsq; in præsentem diem, & de Ammon, ꝙ pater sit Ammonitarum vsq; hodie. Moabitæ ergo & Ammonitæ, generali appellatione nominantur filii Loth. De hoc autẽ adiutorio ab Assyriis impenso filiis Loth, id est, Ammonitis, particulare quoddam factum legimus, secundi libri Regum.10. capite: quando nunciis regis Dauid per rationẽ dimidiæ barbæ & vestium precisionẽ vsq; ad nates illusis, & turpiter valde confusis, ab Anon rege filiorum Ammon, conscii sceleris, & vltionẽ Dauid metuentes Ammonitæ, propter illatam iniuriã, miserunt, & mercede conduxerunt Syrum Roab, & Syrũ Soba, viginti milia peditũ: qui fugati sunt à facie Ioab. Rursum tamen miserunt & adduxerũt Syros qui erant trans flumẽ, in multitudine magna, ita vt ex eis percusserit Dauid septingentos currus, & quadraginta milia equitum. ¶ Versu.8. 2.Reg.10
B
Fac illis sicut Madian & Sisaræ, sicut Iabin in torrente Cyson. Vltio illa Madianitarum, quam vnico verbo attingit in principio sermonis, dicens, sicut Madian, non eadem est cum ea quæ statim sequitur contra Sisaram & Iabin. sed tempore fuit posterior, quemadmodũ ex libro Iudicum est manifestũ. Quarto enim & quinto capitibus eius libri, vltio describitur cõtra Iabin regem Chanaan, qui per viginti annos vehementer Israelẽ oppresserat, & Sisaram principem militiæ eius, atq; vniuersum exercitum eius. Idq; factum fuit sub Delbora prophetissa, & Barach filio Abinoẽ. De afflictione autem qua Israelitæ à Madianitis fuerunt oppresi, & de victoria per Gedeonẽ cõtra Madianitas mirabiliter obtẽta, & vltione in eos grauissima, tractatur per capita tria sequẽtia, fluxerúntq; inter victoriam Barach & Madianitarũ oppressionem, anni quadraginta. Post nanq; victoriam Barach contra Sisaram, quieuit terra per annos quadraginta, ac tunc demũ filii Israel malum facientes in cõspectu domini, traditi sunt in manu Madian septẽ annos. Itaq;, ordo ille, Sicut Madian & Sisarę, nequaquã secundum historiæ veritatẽ, & rei gestæ seriem intelligitur, sed quod posterius est (vt frequenter in narrationibus fieri solet) breuiter ante prius gesti narrationẽ perstringitur, postmodum verò versu.10. latius explicatur: vbi principes Madianitarum propriis suis explicantur nominibus, Oreb videlicet & Zeb, Zebee & Salmana. Notandũ verò, ꝙ hîc dicitur de Iabin, Fac illis sicut Iabin in torrẽte Cyson, non intelligendũ secundum personã ipsius Ialin. Nam Iudicũ historia non meminit, nisi de duce exercitus eius Sisara clauo percusso, & contrito exercitu: Ipsum autẽ regem nõ legimus fuisse in prælio, neq; ipsius personæ mali aliquid accidisse. Nibil autẽ dubium est, quin regi factũ dicitur, quicquid eius duci & exercitui cognoscitur euenisse. Idẽ de Endor, in historia Iudicũ nulla fit mentio. Ex libro autẽ Iosue cognoscimus, locũ esse in tribu Manasse: quẽ locum credendũ est propinquum esse torrenti Cyson. Cuius etiam loci fit mentio primi libri Regum cap 28. de muliere Phytonissa, quæ habitabat in Endor. Chald. trãslatio per Endor fontẽ intelligit. Sic enim habet, Dispersi fuerunt ad fontẽ Dor. Ex loco autẽ iam citato libri Regum, magis apparet ciuitas vel viculus aliquis fuisse. Stercus autẽ terræ facti intelliguntur percussi aduersarii, secundum duplicẽ similitudinem: vel quoniã tanquam fimus facti sunt, cõputrescentes, & dispersi super faciẽ terræ: vel quoniã sic conculcati sunt absq; resistentia virtute Dei, quomodo stercus calcatur in plateis. Cui posteriori expositioni consonat quod Chald. Para. habet, Facti sunt sicut stercus cõculcatum in terra. ¶ Versu.12. Deus meus, pone illos rotam. Pro rota in Hebræo habetur galgal, quod significat sphæram, circulum, rotã, & quodlibet rotundum ac volubile, propter volubilitatẽ & girationem. Nam verbũ radicale galgal, idem est quod girauit, mouit, voluit, rotauit. Vnde in Gręco habetur τρόχος, quod manifeste est significationis. Est ergo sensus, Ita illos tuo terrore conturbatos volue, quomodo voluitur rota, vt nõ sint apud sese prę miseria: sic illos torque, quomodo solet trochus torqueri à pueris, aut quomodo solet sphæra aut globus rotari atq; iactari super terrã. Vulgo autẽ dicere solent homines, de eo quem pro libito tractant absq; resistẽtia, ꝙ quasi sphæram eiusmodi possint voluere, & quod tanquã trochum possint circungirare, aut tanquã rotam circunuoluere. Videtur autẽ in hoc sermone, de illo spiritu vertiginis fieri sermo, de quo apud Esaiã legimus cap.19. in hæc verba, Dominꝰ miscuit in medio eius (scilicet Aegypti) spiritum vertiginis, & errare fecerũt Aegyptũ in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomẽs, Vnde & aliter præsens locus potest intelligi, sumpta metaphora ab iis qui in capite patiũtur vertiginẽ. Nesciunt enim quid agant, aut quo vadant, quasi priuati sensibus, Ita hoc loco intelligi potest postulatio fieri, pro eo vt mittatur in principes aduersariorũ talis pauor ac tremor, vt præ pauore nesciant quid agant, fiántque sine omni cõsilio, Et quemadmodũ facillimum est vertigine capitis laborãtes in terrã prosternere, vt sic illi quoq; absq; resistentia, terrore Dei cõturbati, possint prosterni atq; deuinci. Sunt tamen, qui dictionẽ Hebræam hîc positã putant significare carduũ talem, qui facit lauuginem quandã desuper, quæ ad modicũ venti flatum dissipatur & fugit. Quę expositio est Rabbi Salomonis. Verũ doctiores & potiores, nostræ potius fauent versioni. Vnde. B. Hieronymus & Felix non aliud quã rotam verterunt, neq; alii vlli ex Hebræo interpretes, quos mihi cõtigit videre, aliud quàm rotam, verterunt. Sed & Chald. Paraph, manifestissime rotã intelligit, Sic enim habet, Pone eos sicut rotã,

Iudic.4I. Iosue.17. Esaię.19.
C D

quę voluitur & mouetur, & nō consistit in decliui. Si cui tamē placeat illam Rabbi Salomonis sen E
tentiam sequi, poterit etiam in cōmuni lectione eam accipere, si rotam secundum similitudinē acci
piat. Lanugo enim illa quæ super herbas quasdam post florem apparet in modū rotæ curr⁹ disposi
ta videbitur, si quis contempletur exactius. ¶ Versu 15. Imple facies eorum ignominia, & quęrent
nomen tuum domine. In Elucidatione ita explanauimus, Quærent ipsi impleti ignominia nomen
tuum. Tametsi enim maior pars populi infidelis peruersa remanserit, quantiscunq; signis conspe-
ctis: non tamen dubitandū est, multos ex gentibus, visis tamen manifestissimis diuine virtutis in-
Iudih.5. diciis, Deo dedisse gloriam. Vnde in libro Iudith, Achior dux filiorum Ammon corā Holoferne
manifestissime de Deo populi Israelititi loquebatur, attestans, q si non in populo peccatū inueni-
retur, nequaquā vllius quantacunq; virtute possent deuinci, talem habētes protectorē. Et quomo
do de isto legimus, q postmodum cum omni sua gente, conspecta virtute per Iudith contra Holo
fernem facta, se adiunxerit populo Dei, & Deum Israel coluerit: non dubium est, multos alios exti
tisse, qui similibus diuinę virtutis signis credentes, ad fidem Dei veri fuerunt conuersi. Posset tamē
aliter prędictus versus intelligi hoc modo, Imple hostium facies ignominia: & pii serui tui, cum illi
confusi fuerint, quęrent nomen tuum, id est, fidelius & perfectius tibi adhęrebunt, & seruiēt: iuxta
quem fere modum, vltimum Psalmi versum explanauimus.

LXXXIII. PSALMI *ARGVMENTVM.* F

IDem argumentū habet præsens hic Psalmus cum eo qui ordine est. 41. Quemadmodum desiderat, &c. vehemens scilicet æternorū desideriū hominis cuncta ista temporalia fastidientis, & ad cælestia nō periturato cordis affectu transeuntis. Mox enim in principio desideriū ardentissimum profert tabernaculorū cælestium, adducens auicularū passeris & turturis exemplū, ad sui desiderii confortationē: vt quomodo irrationales illæ habitationes suas quærunt & inueniunt, sic & ipse homo spiritualis æternā mansionē quærere nō desinat, donec inueniat, propter quod, magna admiratione ad illa superna altaria suspirēt, eorū qui in domo illa iā cōmorantur, beatitudinē prædicat. Et quia nondū hanc sibi videt posse contingere, ad id quod proximū est, nēpe spē bonam, se cōuertens, illos quoque secundū spem beatos nunc cōmemorat, qui meliora in dies proponētes atq; in via Dei semper progredi satagētes, Dei benedictionibus corroborati, cōtinuis greßibus ad illā primā beatitudinē pergūt. In quorū numero vt ipse quoq; poßit inueniri, versu, 8. precatur suā orationē à Deo exaudiri: & quo magis ad misericordiā Deū flectet, nomen benedicti Meßiæ interponit, iterū replicās cælesta mansionis quā tantopere concupiscit præcellentiā: ac tandē versibus duobus vltimis, in Dei misericordia & veritate seipsum cōsolando, fiducia sancta cōfirmat, solicitamque animam spe bonæ quietis in pace componit.

OCTVAGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO. G

1 *Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum:*
Matt.8.
✻ concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

2 *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.*

3 *Etenim passer inuenit sibi domum:*
✻ & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.

4 *Altaria tua domine virtutum:*

Apoc.4.

QVàm sunt amabilia, quàm desiderabilia illa superna tua tabernacula, ô exercituum cælestium dominator Deus quàm iocundæ & expetibiles sunt paternę mansiones illæ domus tuæ, in quibus commorantur tui exercitus, in quibus tui inhabitant domestici, qui coram te sunt omni tempore: * profecto tam sunt amabilia amplissima illa atria tua, tam sunt illæ mansiones expetēdæ, vt iam in corpore adhuc mea anima inhabitans, vehementissimo illorum teneatur desiderio, ac velut moræ impatiens deficiat, prę nimio desiderii ardore. 2. Neq; verò solum anima mea mansionum harum cælestiū æstuat desiderio, sed & omne quod intra me est, cor meū, & corpus hoc meū, & cunctę corporis vires (quasi diffundente ac spargente sese desiderio superabundanti animæ) cū exultatione oblectātur in te domino Deo meo, qui es Deus vnus, viuus & verus: tantus est affect⁹ animæ, vt & in corporis quoq; membra redundans, in te ea faciat velut exultantia præ læ- H
titia. 3. Ecce enim passerculi, irrationalia animacula, & quibus nulla est spes immortalitalitatis, naturali ducti instīctu, solo sensus ac naturæ impulsu, quærunt & inueniunt sibi domos, loca iuxta suæ naturæ conditionē apta ad inhabitandum: * & turtures similiter, naturæ ac sensus tantum ductu, possunt inuenire sibi nidos in quibus habitent, progignántq;, & enutriant pullos suos. Ita, inquam, animalia rationis expertia, solo prædita sensu, immortalitatis spem minime habentia, cōgrua suæ naturę loca quærunt & inueniunt: & nō quęram ego, creatura rationalis, certam babens spem immortalitatis, habitationes tuas æternas, solas mihi iuxta naturæ meæ conditionē conuenientes, vt mortales illi passeres ac turtres quærút ac inueniunt temporales sibi congruas? 4. Mansiones autem istæ quas desidero, ad quas suspiro, illa sunt tua sacrosancta altaria, ó fortissime Deus exercituum, quæ sunt in conspectu præsentiæ diuinitatis tuę, in quibus sacrificium perfectæ laudis iugiter & incessanter tibi offertur, vbi requiem nō habēt sacrificantes nocte ac die, dicētes. Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus noster omnipotēs, qui est, qui erat, & qui vē

A ** rex meus & Deus meus.*

5 *Beati qui habitant in domo tua domine:*

** in sæcula sæculorum laudabunt te.*

6 *Beatus vir, cuius est auxilium abs te:*

B

** ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum:*

** in loco quem posuit.*

C 7 *Etenim benedictionem dabit legislator:*

** ibunt de virtute in virtutem.*

** videbitur Deus deorum in Sion.*

D 8 *Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam, auribus percipe Deus Iacob.*

9 *Protector noster aspice Deus:*

** & respice in faciem Christi tui.*

10 *Quia melior est*

turus est:* hæc,inquã,sunt illa tabernacula,ô rex meus & De⁹ meus,
ad quę suspirat gemens anima mea in quibus quærit mansionem sibi
vt & ipsa his aliquando assistere, & in eis iuge sacrificium laudis in-
cessabilis tibi possit offerre .5. Verè beati sunt, & non solum têrque
quatérq; beati, sed in infinitum beati, qui iam inhabitant illam am-
plissimam iocundissimámq; domum tuam,à qua ego adhuc peregri
nans in corpore longè absum,tametsi illuc contendam spiritu:verè
beati illi sunt,quibus iam concessum est stare coram te omni tempo 2.Cor.5.
re,dulcissimúmq; vultum tuum contueri:beati,qui iam panem man
ducant in regno tuo, facti conuiuæ mẽsæ tuę: * hi profectò à laudi-
bus tuis nunquam cessabunt, & indeficienti cantico te collaudabũt
in perpetuis æternitatibus:ab his æternæ laudis perpetuũ accipies sa-
crificium .6. Nihilominus & illi aliqua in parte secundum spem bo-
nam sunt beati,quantum beatus esse potest adhuc in mortali degens
corpore, qui licet nõdum ante conspectum vultus tui sunt admissi,
tamen in hac sua peregrinatione omni studio adnituntur,dignam ti
tiq; placitam ducere vitam,omnem suam spem in te habentes reposi Lucæ.4.
tam, omne suum auxiliũ à tua misericordissima bonitate sperantes: Philip.3.
non vane sibiipsis fidentes,sed solidam in te spem suam cõstituentes
* quíq; ita in tuo auxilio sperantes: indies meliora proponunt,pedẽ
non referũt,neq; progredi cessant in viis tuis, neq; manum retrahũt
semel missam ad aratrũ,sed ad anteriora extendunt semetipsos,& al Philip.1.
tiora continuo meditantur:semper videlicet soliciti,quomodo ma-
gis ac magis placeant tibi suo domino,vt abundent magis:qui sic,in
quam,ascensiones disponũt in cordibus suis,interim dũ in hac val-
le lachrimarũ degunt,in hoc loco exilii & ploratus, vbi multo vtili⁹
est sanctis lachrymis rigari,quam inepta lætitia dissolui.* in loco isto
quem posuit atq; constituit eis dominus in loco exilii,cui diuina sen
tentia sunt addicti,vt in eo pœnitentiã agentes,& vitam Deo dignã
ducentes,possint tandem aliquãdo post peractum suæ peregrinatio
nis cursum,ad illas beatas pertingere mansiones.7. Hi sane spe beati
sunt, qui se tales in hoc exilio præstiterint. Nam is qui legem tulit
Deus benedictus,qui mandata atq; præcepta hominibus dedit,idem
ipse benedictionẽ gratiæ suæ paratus est omnibus qui bonæ sunt vo Psal.102.
luntatis cõferre: vt qui legem tulit,idem ipse ad legẽ suam implendã Ioan.15.
adiuuet eos qui bonæ fuerint volũtatis,cognoscẽs figmentũ nostrũ
& nostram ex nobisipsis infirmitatẽ,vtpote ꝙ sine ipso nihil possu-
mus: * ipsi verò ex legislatoris suauissimis benedictionibus cõtinuũ
accipient in spiritu profectũ,efficientúrq; in dies robustiores seipsis
progrediẽtur de fortitudine in fortitudinẽ,adiicietur robori robur
corde dilatato perambulabũt,imò percurrent,imò peruolabunt viã Psal.118.
mandatorũ Dei:volabunt,& non deficient:* donec tandem pertin Esa.40.
gant illuc quo peruenire omnib⁹ votis desiderant,videlicet ad vidẽ-
dũ dominũ Deũ,qui est rex magnus super omnes Deos,in superna Psal.94.
patria,in Sion cælesti,vbi est cõtemplatio aperta vultus Dei facie ad 1.Cor.13.
faciem : veniéntq; tandem à labore itineris ad requiem æternitatis,à
desiderio fidei & expectatione spei,ad conspectionẽ beatæ faciei,&
plenissimam fruitionem rei semper desyderatæ .8. O domine Deus
cælestium exercituũ,potẽtissime & gloriosissime princeps,exerciti-
bus mille milium semper stipatus atq; circundatus,exaudi(quęso)o-
rationem meam,& ad aures benignitatis tuæ.ô Deus Iacob,introire
permittas, vt fiat exaudibilis , quam ego ex hac valle lachrymarũ ex
intimo affectu effundo,toto desiderio anhelãs atq; suspirans ad æter
na illa tabernacula.9.Protector,defensor,adiutor,& ꝓpugnator no
ster ô Deus, aspice ad miseriã paupertatis & infirmitatis nostrę aspi-
ce ad locũ exilii huius in quo nihil est nisi fletus,nihil nisi miseriæ:vt
tua benedictione abundantius cõferas,quod ex nobis penitus abest:
* attende etiam ad faciem Messiæ Christi tui, quem vnxisti in salutẽ
generis nostri:in eius nomine petimus,vt tua nos misericordia aspi-
cias,vt qui ex nobis fortè beneficio indigni sumus,eius nomine,qui
tibi nõ potest nõ esse acceptissimus,impetrem⁹ quę nobis in hac mi
sera vita sunt necessaria,vt tandem aliquando ad illa amabilissima ta
bernacula peruenire mereamur,& nõ frustra sit omne nostrũ suspi-
rium .10. Ecce enim hoc certo scio,ꝙ dies vna in tuis mansionibus
melior sit,q̃ multa dierum milia in hac valle miseriæ:longe magis o-

dies vna in atriis tuis, super milia.

11 *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in*

Matt.11. *tabernaculis peccato-*
Lucæ.7. *rum.*

12 *Quia misericordiã & veritatem diligit Deus:*

✱ gratiam & gloriam dabit dominus.

13 *Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia:*

✱ Domine virtutum, beatus homo qui sperat in te.

ptandũ est, vel vnius dici spatio inhabitare in mansionibus tuis amplissimis atq; iocũdissimis, vbi est omnis boni plenitudo, q̃ mille annos, imò multa annorum milia in hac valle miseriæ habitare, vbi omnis est boni egestas. E 11. Optarem magis ego quidẽ esse infimus seruulus abiectissimus custos ostii, & omniũ nouissim⁹, in domo domini Dei mei, in supernis illis mansionibus beatissimis, q̃ habitare in hac vita in habitationibus peccatorũ, q̃ hîc inter peccatores vitam ducere, etiãsi primatũ hîc gererem, & omniũ essem primus. Qui enim minim⁹ est in regno cælorũ, maior est, & infinito fœlicior eo qui in terris videtur maximus, & omniũ primus. 12. Et quidẽ dominus Deus misericordiam diligit, & veritatẽ, ea diligentissime seruans in cũctis operibus suis, misericordissimus pariter &, veracissimus: vt nõ potẽs non misereri, ita nõ potẽs fallere: propter quod, optime cõfido, iuxta ꝓmissum, ad illa, ad quæ nunc suspiro ęterna tabernacula aliquando me peruenturũ: ✱ ipse est qui nobis (iuxta promissum) si bonę voluntatis fuerim⁹, gratiã dabit suæ benedictionis, per quã in omni bono cõfirmati, tandẽ aliquando ad æternam illam gloriã adducamur. F A quo enim nunc benedictionẽ gratiæ misericorditer suscepim⁹, ab eodem perfecto cursu peregrinationis nostrę, supernę glorię brauiũ & beatę retributionis coronã pręstolamur. 13. Illud enim certissimũ habeo, ꝙ, eis qui nunc iustitiæ student ambulantibus in simplicitate & innocentia, neq; aduersus Deum impium aliquid, neque aduersus proximum iniustum quid meditantibus, huiusmodi, inquam, nõ sit Deus negaturus sua bona, neq; in hac vita, neque in futura: sed dabit illis nunc in præsenti gratiã, & in futuro cõsummatam gloriam: ✱ ac proinde cõcludẽs dico, verè beatum esse hominẽ illum pro statu huius vitæ, vtpote de futura beatitudine securũ, qui in te, ô domine supernorum exercituũ, habet rectam ac bonã fiduciam: videlicet qui ob spem tuarum promissionũ, & bonorum quę à te expectat in venturo sæculo, cuncta huius mundi blandimenta despiciens, vni tibi placere totis viribus studet.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXIII. G

VErsu.1. Quàm dilecta tabernacula tua domine virtutum. Hunc Psalmum quidam, maxime Hebræi, intelligunt literaliter nimiũ de absentia Dauidis à tabernaculo domini, cũ videlicet in persequutione aliqua degens, nõ permitteretur adesse tabernaculo domini: vt totũ istud desiderium ad præsentiã materialis tabernaculi domini referatur. Verũ multo est sensus fœcũdior & spiritualior, ac spirituali Psalmista dignior, vt de absentia ab illis cęlestibus mãsionibus, ad quas subinde solebat in extasi spiritus hinc cõmigrare, déq; ipsius ardentissimo ad has mãsiones desiderio, omnia exponamus. Sed quare tabernacula appellat cælestes mãsiones? Tabernacula enim, militantiũ sunt, triumphantibus nõ videntur conuenire. Quur ergo nõ potius dixit palatia, aut certè atria, vt statim subiungit? Nam hæc magis triumphantibus in gloria cõgruunt. Sed attende qui ista quæris, cælestes illas myriades supernorũ ciuium, in sancta scriptura exercitus appellari. Sæpissime enim legim⁹ Dẽũ appellari Deũ sabaoth, id est, Deum exercituũ. Et quoties in Græco habetur θεὸς δυνάμεων, hoc est, Deus virtutũ: in Hebraico ponitur, Deus sabaoth, id est, Deus exercituum: vt satis probabile sit, per virtutes in his locis exercitus illos fortissimos intelligi, qui semper astant in circuitu regis sui, vt in numero inæstimabili, ita in inconparabili fortitudine. Atqui, ad exercitus spectãt tabernacula, Militantium enim dicuntur exercitus. In nouo quoque testamento, angelorum multitudinem vocari inuenimus nomine militiæ, cum apud Lucam de angelorũ multitudine in Christi H

Lucæ.2. ortu apparentiũ, ita scribitur, Facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, vbi in Græco στρατιᾶς ponitur, quod propriissima significatione valet militiam. Quis autem ignorat, ad militiam spectare tentoriorũ atq; tabernaculorũ inhabitationem? Ergo cælestes istas mansiones tabernacula appellat Propheta, non tanquam peregrinantiũ instabilem, & cito transeuntem incolatum: sed tanquã cælestis militiæ semper stabilem, & imperpetũ duraturam habitationem. ¶ Aduertendum quoque est, pro eo quod nostra habet lectio, Quàm dilecta tabernacula, in Gręco haberi ἀγαπητά, quod sæpe verti solet, charissima: vt sit sensus, Quàm amabilia, quàm desiderabilia, quàm summe expetenda. Charissimum enim dicimus, quod nobis est maxime amabile, & desiderabile. Atque ita legit Romanum Psalterium, Quàm amabilia tabernacula tua. ¶ Versu eodem, Concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Quòd eædem illæ cælestes mansiones, quæ paulo antè appellatæ sunt tabernacula, iam appellentur atria, diuersa fit consideratione: videlicet ob significandam gloriosam amplitudinem, quam alius quidam in spiritu Propheta contemplans, exclamando dicebat,

Baruch.3 O Israel, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis ei⁹. Solẽt enim atria magnę esse amplitudinis & capacitatis, amplius quàm interiora cubicula, aut partes alię domus interiores. Secundum quam amplitudinis considerationẽ, optimo vtiq; iure superna mansio, atriorũ appellatio

A nem meretur. in quam tam infinitus mille miliũ numer⁹,abſq; vlla coartatione ſuſceptus eſt initio:
ſuſcipitur etiã nunc, & ſuſcipietur vſq; in finem ſæculi, ita vt poſterius aduenientes prius ingreſsis
nullam faciant anguſtiæ compreſsionem: & cum tam multa miliũ milia iam illi accumbant menſæ,
etiam ex plateis & vicis,imò & à viis ac ſepibus collectis omnibus, quantũuis miſeris, renuncietur
nihilominus, ꝙ adhuc locus ſit.Denique,vbi magnum quodlibet feſtum,videlicet nuptiarum, aut
aliud cõſimile fuerit celebrandum,aut triumphus aliquis exhibendus,ad atria cubilibus neglectis
confugitur.Secundum quam conſiderationem,in atriorũ appellatione(qua frequenter apud hũc
Pſalmiſtam iuuenimus diuinas manſiones nuncupari)præter amplitudinẽ ſupradictam,etiã gaudii
feſtiq; nuptialis,quod illic perpetuo celebratur, poſſumus intelligere indeficientem iucunditatem.
Mirũmne igitur nobis videbitur,ſi ad hæc tam amabilia atria deſiderãdo deficiat fidelis anima? Nã
ſi operarii ſerui perpetuo grauem in agris colendis,aut alio quodlibet graui opere,ferentes laborẽ
magna anhelatione feſtos expectant dies,aut nuptiarũ celebritatem,quo vel paululum requieſcant
à laboribus:quomodo nõ multo magis fidelis anima cognoſcens illic paratã ſibi,non diei vnius re-
quiem nõ paucularum horarũ tenue gaudium,ſed indeficientis æternitatis ſuauiſsimã quietem,&
infinitorũ ſæculorum interminabilem lætitiã, ſummo deſiderio ad hæc tanta ſibi repoſita anhela-
bit gaudia?¶ Verſu.2.Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Huic ſatis conſonat, Pſa.62.
B quod Pſalmo.62.dicitur,Sitiuit in te anima mea,quàm multipliciter tibi caro mea: de quo iam ſu-
pra tractauimus in annotationibus.Niſi fortè aliud ſingulare videatur, quod hîc dicit,cor & carnẽ
exultare in Deũ viuum,illic verò ſitire Deum,Non ſunt tamen iſta ab inuicẽ multũ diuerſa.Quo
modo enim cor & caro exultet in Deo,quin ſimul etiã ſitiat ad Deum? atq; econtrario, ſi in Deũ
ſitit caro,vtiq; & exultat in eum,quoties illum fideliter cum affectu mens recogitauerit.¶ Verſu.3. Prou.6.
Etenim paſſer inuenit ſibi domum,& turtur nidum,Vade ad formicam (inquit Sapiẽs quodam lo
co ad pigrum) & diſce ſapientiam. Hic verò Pſalmiſta noſter, etiam ad paſſeres & turtures nidifi- 1.Cor.2.
cantes ſuam dirigit conſideratiõẽ,& noſtram reuocat attentionem.Ita ſanè vir Deo deditus,& vi
tæ ſpirituali totus intentus, in omnib⁹ vel minimis animalculis inuenit, vnde boni aliquid diſcat:
diſcit,vnde ſeipſo melior euadat: cum ecõtrario,animalis homo nõ ſapiens neq; intelligẽs quæ dei
ſunt,ac minus etiã qui ſecundum carnem omnia iudicant beſtiales homines,nullam omnino reci-
piant ex rebus quantũuis maximis bonã eruditionem.Quid autem eſt,quod hic Propheta ſanctus
in paſſerculis conſiderauit:quid vidit in turture,quod ſit memoratu dignũ?Vtiq; multa & magna,
quæ ſpiritualem hominẽ valeant ædificare, ſi iuxta ſuæ modum naturæ ſatageret animalcula illa in
naturalibus conditionibus imitari. Præcipuum tamen ob quod nunc auicularum iſtarũ introducit
C conſideratiõẽ,videtur eſſe,vt ſeipſum hortetur ad quærendum congruam ſibi domum,neq; ceſ-
ſandum,donec illam aſſequatur:ſimul vt ſeipſum bona ſpe confirmet,quod diligenter quæſitã ali-
quando ſit inuenturus.Quemadmodũ enim auiculæ iſtæ habitationis loca apta ſibi quærũt',paſſer
quidẽ in tectis,turtur autẽ in locis maximè ſolitariis, vtraq; iuxta conditiõẽ ſuæ naturæ (quoniã
illud gregale ſatis & ſociale animal eſt, hoc ſolitudinis amantius) nullo verò modo contenta ſunt
hæc animalcula loco oblato,vt puta ramuſculo cui caſu inſiderint,niſi domũ alicubi propriam ha-
beant quam norunt,& ad quã confugiunt,in qua generationi & nutritioni inſiſtunt.& ad quã ſem
per poſt multam euagationem redeunt:ita & homo ſpiritualis, diuina atq; cæleſtis creatura,ad Dei
imaginẽ & immortalitatis bonũ ſingulari priuilegio creata, iuxta hanc ſuæ naturæ conditionem,
congruã domum ſibi debet quęrere, nec vlla ratione à quęrendo deſiſtere,donec inuenerit. Neq;
cõtentus eſſe debet caſulis iſtis & antris huius mundi,quoniam nulla eſt hîc ſtabilitas,nulla ſecuri-
tas: neq; multũ diu hîc licebit perſiſtere. Cito enim adueniet qui te conturbabit, faciétq; auolare,
vbicunq; tandẽ reſederis,etiamſi in altiſsima arbore aut in ſummis montiũ faſtigiis.Veniet(dico)
veniet, qui te auolare faciet,neq; ſecurus vſquã locorum eſſe poteris, niſi nidũ tibi congruũ elege-
ris,niſi habitatiõẽ propriam iuxta tuę naturę exigentiã adinuenias.Vbi verò nidus iſte erit,& quę
hæc domus,quæ homini quęrẽda eſt ad ſecuritatẽ? Nimirum cæleſtes illę mãſiones, ad quas poſsi
D dendas creati ſumus.Quicquid enim corporale eſt,quicquid temporariũ,quicquid periturum, nõ
poteſt eſſe creaturę rationali & immortali cõgrua domus.Et cum in his homo affectu inſederit,ſi
milis eſt auiculę ramo cuilibet extra propriũ nidum inſidenti,cui donec inſidet,proculdubio peri-
culo nõ caret.Quòd nec ipſæ ignorantes,ad leuiſsimũ quemq; tranſeuntiũ ramuſculũ magna cele-
ritate auolantes,ad locũ refugii ſeſe cõferunt,id eſt,ad nidũ & habitationem propriã.Ita videlicet
noſtram tarditatẽ admonentes,vbicunq; tandẽ animus noſter conquieuerit, nõ fore abſq; pericu-
lo vitam noſtrã,niſi quantocyus in propriam habitatiõẽ,in nidum refugii,ſtudeamus auolare.Vi
delicet in hoc nido iam deliteſcebat ille minimus apoſtolorũ,& peccatorum omniũ primus,humi
lis paſſerculus, cũ diceret, Noſtra autẽ conuerſatio in cælis eſt. Ad eundẽ hunc nidum volabat ille, 1.Cor.15.
cuius in alio Pſalmo vox eſt,Ecce elongaui fugiens,& manſi in ſolitudine,Expectabã eũ qui ſaluũ Philip.3.
me fecit à puſillanimitate ſpiritus & tempeſtate.Quò enim elongaſſet fugiens,qui ſibi metuebat de Pſal.54.
periculo malitiæ,niſi ad nidũ propriũ? Quare in ſolitudine manſit, niſi quia illic nidũ ſuũ habuit?
Atq; hæc quæ hactenus dicta ſunt,nihil adhuc peculiare, quantũ ad ſpeciem hic expreſſarũ auium
aperuerunt,ſed tantũ generalis auium conditionis faciunt mentionem. Neq; opus eſt ad ſpeciales
earũ conditiones,pro textus ſentẽtia,ſingularius deſcẽdere.Nam ſi quem dubitatio moueat, quur
duarum iſtarum ſpecierũ tantum fiat mentio:huic reſponderi poteſt, vt magis notas magiſq; fami
liares duas iſtas ſpecies pro toto genere poſitas.Fuiſſe enim aues huiuſmodi in maxima abundantia
in terra illa promiſsionis, ex Moſaica lege & Euangelica hiſtoria oſtenditur.Nam pauperũ oblatio Leuit.5.

Matt.10. erat par turturũ, videlicet q̃ ob multam copiam vili emerentur pretio. De passeribus quoq; Salua- E
Lucæ.12. tor testatur, passeres duos asse vẽdi, & quinq; dipõdio. Sic ergo duas has species, vt in genere auiũ notissimas & vulgatissimas posuit, significare volens, etiam infimas & vilissimas auiculas hanc ex natura habere prudentiã, quam debeant spirituales homines imitari. Forsitan & duas istas species expressit, vna nõ contentus, propter conditionẽ diuersam. Nam passer, auis est admodũ garrula, audax & temeraria, non multum metuẽs humana cõsortia, etiã in tectis, & proxime ad fenestras nidificans. Turtur verò admodum quieta est, & meditabunda, nõ garrula sed gemebũda, meticulosa magis & solitaria: vt his diuersarum conditionũ speciebus duabus totam comprehendat auium generalitatem, significãs, omnes auiculas cuiuscũq; sint cõditionis, tam eas quæ frequentiam amant hominum, q̃ eas quæ solitudinem quærunt, habere hanc naturalem prudẽtiam, vt locum aliquem tutum firmæ habitationis sibi quærant. Quòd si descendere nobis liberet ad peculiares cõditiones hisce auiculis secũdum speciem conuenientes, easq; liceret per atramentum & calamum latè depingere, ac spiritualibus hominibus spiritualiter applicare, multæ paginæ nequirent cõprehendere quæ super his in spiritus dulcedine posset pius animus meditari, Quapropter nimiã effugere cupientes prolixitatẽ, quæ dicta sunt, arbitrantes sufficere, generali expositione contenti, specialibus quæ dici poterant supersedemus, atq; ad sequentia pergemus. ¶ Versu. 4. Altaria tua domine virtutum. Quidam hunc versum secundum sententiam cum præcedentibus cõnectũt, hoc modo, Pas- F ser inuenit sibi domum, & turtur nidũ, vbi reponat pullos suos, nempe altaria tua ô domine virtutum: significando videlicet, aues istas interdum habitationes sibi eligere, & nidos cõstruere circiter altaria in templis, quemadmodum nonnũquã videmus, columbas in templi parte aliqua nidificare: vt sic moneat etiã se spiritualis homo, circa altaria Dei nidum facere, & habitationẽ firmare. Verum id, quantum ad turtures, non satis probabile est, cum sint animalia solitudinis amantiora, q̃ vt circa altaria in templis (vbi quotidie fidelium sit conuentus & tumultus plurimus) velint nidificare. Quapropter nobis cõuenientius visum fuit, hanc partem separatim legere, quasi cũ resumptione suspirii: vt sit oratio incompleta, defectum patiens propter desiderii vehementiã exprimendam suspirio videlicet cõplementum deuorante: quemadmodũ accidere solet hominibus profunda suspiria emittentibus, aut ex magno affectus desiderio sermonem proferentibus. ¶ Versu. 5. & sexto, Beati, qui habitant in domo tua domine, in sæcula sæculorum laudabũt te. Beatus vir cuius est auxilium abs te. Quidam vtrunq; versum referunt ad incolas militantis Ecclesiæ, quæ apud Apostolum appellatur domus Dei. Neq; mala sententia est, eos qui nunc Ecclesiam sanæ fidei & bonæ cõuersationis merito inhabitant, dignè ambulantes secundum vocationem in qua vocati sunt, laudaturos Deum in sæcula sæculorũ. Qui enim in finem vsque perseuerauerint, & in finem opera Dei G custodierint (iuxta veritatis promissionẽ) salutis æternæ fient participes, vbi laus diuina nunquam non dico deficiet, sed nunquã intermissa cessabit. Nobis tamẽ in Elucidatione placuit versum quintum ad beatitudinẽ rei, sextum autem ad beatitudinem spei accommodare. Pro quo vtcunq; facit, quod in quinto mentio fit de vnico illo opere quod est in beata patria præcipuũ, Deum videlicet indefessis laudib9 celebrare: in sexto verò, illa exprimũtur opera quæ miseris peregrinis cõueniunt expectare scilicet à Deo auxilium, ascensiones in corde disponere, per vallem lachrymarũ transire, de virtute in virtutem procedere. ¶ Versu. 6. Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascẽsiones in corde suo disposuit. Nota eorum quæ hîc d cuntur pulcherrimum ordinem: quem vt in se habeat spiritualis quilibet, summo studio conari debet. Primum enim, quia via mandatorum Dei angusta est, & ascensus ad Deum vsq; homini mortali crasso isto corpore circundato difficilis, admodũ stolidus sit necesse est, qui se putet suis viribus posse viam istam percurrere, & terminũ pręfinitũ attingere. Oportebat enim illud attendere quod ait in Euãgelio Saluator, Sine me nihil potestis facere. & quod ait Apostolus, Nõ sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Atq; ob hoc, qui ad patriam vult proficisci, primũ omnium sibiipsi pœnitus diffidens, totam suam spem fiduciámq; in Deo constituat, quomodo sanctus Petrus nos monet dicens, Omnem vestram solicitudinem proiicientes in eum, quoniã ipsi cura est de vobis. Absq; hoc H fundamento, vt nihil sunt omnia quæcunq; proponit homo ita eo firmiter iacto, quantũuis hominum iudicio impossibilia, imbecillibus etiam hominibus fiunt possibilia, imo facilia, imò iucunda & desiderabilia. Absq; hoc fundamento, vt quidã iuxta humanum iudiciũ fortes & validi magna conati turpiter lapsi sunt de sublimi, quo iam conscendisse videbantur: ita in huius fundamenti stabilitate, multos cõperimus secũdũ hominẽ, infirmissimos, nimis excelsa petiuisse, & fœliciter obtinuisse. Ita sanè Apostolorũ ille minimus, qui ex se neq; cogitare aliquid sufficiebat, in eo qui se cõfortat omnia posse magno animo confidit, & confidenter iactat. Apud Esaiam quoq;, huius fundamẽti efficacia pulcherrime describitur, his verbis, Qui sperant in domino, mutabũt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current & nõ laborabũt, ambulabunt & non deficient. Iacto autem fundamẽto hoc stabili, pergat deinde ascensiones in corde disponere, in omni sanctitate & iustitia domino Deo suo instituat seruire, de die in diem studeat proficere, ac suo domino magis magisq; placere. Consideret, quæ illius maxime placita sunt voluntati, atque ea potissimum sectetur (vt miles fidelis) quibus maxime se commendari nouerit suo domino, cui se probauit atque adiũxit in militiam. Vbi vigilãter intendendum est, quod non dixit Propheta, beatum illum qui semper ascendit, sed qui ascensiones disposuit in corde. Semper enim ascendere, paucissimis datur: cum (iuxta Iacobi Apostoli vocem) in multis offendamus omnes, & (iuxta Sapientis testimonium) septies in die cadit iustus, Insuper (quemadmodum dilectus ait Christi discipulus) si dixerimus

Marginal references: 1.Tim.2. — Matt.10. — Matt.19. — Ioan.15. — 2.Cor.3. — Ibidem. — Philid.3. — Esai.40. — Lucæ.1. — 2.Tim.2. — Iacob.3. — Prou.24 — 1.Ioan.1.

A quia peccatū non habemus,nosipsos seducimus,& veritas in nobis nō est. Si ergo solus ille spe beatus pronunciaretur,qui ascendet semper opere, quæ foret spes toties à disposita ascēsione labentibus? Mitius ergo dixit,qui ascēsiones in corde suo disposuit. Videlicet hoc illud est,quod in nouis Dominici natalis gaudiis,angeli gloriam Deo personantes,simul pacē nunciant hominibus bonæ voluntatis,iuxta Latinæ Ecclesiæ receptissimā lectionem.In terra,inquiunt,pax hominibus voluntatis.Qui autem bonæ sunt voluntatis,ipsi sunt & qui ascensiones in corde disponunt: qui quotiescunq; quacunq; tandem occasione lapsi fuerint,non in sordibus permanent iacentes, vt sordescant amplius, sed quantocyus à casu student exurgere,rursúmq; ascensiones à quibus ceciderūt erigere. Tam enim miseri sumus,tam in bono impotētes,& nimium instabiles,vt vix inueniatur qui in eodem iustitiæ statu,non dico perpetuo,sed diu permaneat,qui non sæpe vel carnis propriæ fragilitate,vel suggestione dæmonis occulta,vel malis proximorum exemplis,aut mundi huius blandimentis,aut alio quolibet modo tepescat à bono proposito,sicq; abscētionibus quas disposuerat decidere incipiat.Nō ergo beatus ille solus,qui semper ascendit,& ab ascentionibus nunquam decidit,sed qui ascensiones in corde disponit, qui semper proponit meliora : & licet non semper assequatur quod optat,neq; quæ proponit,semper inuiolata custodiat,propositū tamē bonum nunquam abiicit nunquā despondet animum,donec in hac vita volui se conspexerit. Denique,ascensiones dixit

Lucæ. 2.

1. Tim. 1.

B in corde disponendas,videlicet quoniam finis præcepti est charitas,& quoniam super omnia Deus cor hominis sibi dari postulat, & corda multo magis quàm manus intuetur. Nā in exteriori opere potest quis multū feruidus cito eousq; conscendere,vt vlteriorē nō possit ascensum disponere.In corde verò quantūcunq; ascenderis,semper altior vlteriórq; ascensus relinquitur. Potest quis (verbi gratia) tantam eleemosynam exteriori dispēsatione largiri pauperibus,vt vltra non possit ascendere,vt ampliora dare non possit.Potest item quis tandiu pauperibus ministrare,infirmos visitare, vt non possit amplius:orationem adeò potest protrahere,vt non possit diutius:similiter & ieiuniū in summum facile potest adducere, & quicquid est corporalis exercitii,suum habet terminum. Est enim modus in eiusmodi rebus omnibus,sunt certi deniq; fines,quos vltra citraque nequit cōsistere rectum.Verum in cordis ascensione nullus est definitus terminus. Deū amandi (quod ad cordis voluntatísq; affectum pertinet) nullus est finis:via est latissima,quam penitus percurrere,quātumuis velocissimus cursor nunquā poterit.Vnde & in alio loco idem hic Propheta velut præ admiratione exclamans,ait, Omnis consummationis vidi finem,latum mandatum tuum nimis.¶Interim verò,dum hæc agit homo,Deū videlicet ponens suum adiutorium,ac deinde super hoc fundamēto innixus,ascēsiones in corde disponens,quid ex parte altera agat benignus Dominus (qui piis nūquam deest hominum conatibus) versu subsequēti nobis explicat diuinorū secretorum optime cōscius Propheta,dicens,legislatorem illis sic conātibus daturum benedictionem, vt eant de fortitudine in fortitudinē, donec tandem perueniant ad videndū Deum facie ad faciem. O mira Dei benignitas.O nimia piissimi patris facilitas. Quàm minimū est,quòd à nobis exigit.Quàm maximum verò,quod ipse præstiturum se promittit. Tantum duo sunt,quæ à nobis exiguntur, auxilium videlicet nostrū in Deo cōstituere,ac deinde in eius fiducia ascēsiones in corde disponere. Quibus duobus quid potest esse facilius?Quid enim facilius,quàm in tam piissimo patre ponere fiduciam?quid lenius,quā ascēsiones corde saltem & voluntate disponere? Atq; hæc tantum sunt,quæ nostra ex parte postulātur.Quicquid superest,ipse se cuncta præstiturū promittit.Nos illi fidamus,& meliora semper proponamus. Cæterū, ab ipso qui dedit velle expectandū est vt det etiam perficere,pro sua bona voluntate:quemadmodū ait sanctus Apostolus.Idem enim est quod ipse bonam appellat Dei voluntatem,& quod noster hic Psalmista appellat benedictionem. A Dei nanque bona voluntate,vt ait Apostol⁹,siue à legislatoris benedictone,vt loquitur Psalmista,expectanda nobis est omnis boni propositi adimpletio , quomodo pulchrè alio quoq; in loco idem hic Psalmista ait, reuela domino viam tuam,& spera in eo,& ipse faciet.Quàm optime nobiscum agitur, qui tam mitem atq; suauem habemus legislatorem, tā suauia nobis suis legibus proponētem, vt verè dicere possit, Iugum meum suaue est,&onus meū leue.Et nihilominus eundem tam fidelem,tam suauem,tā for

Prou. 23.

C

Psal. 118.

Philip. 2.

Psal. 36.

D tem experimur adiutorem,vt sua propria virtute,quicquid nobis præceperit,ipse in nobis, aut (vt verius dicam) ipse nobiscum velit operari,quemadmodum beatus ait Apostolus, Nō ego autē,sed gratia Dei mecum.Et hæc quidē,quantum ad generalem sententiam duorum horum versuum, latius diximus. ¶Sunt tamen,quantum ad particulas horum versuum,quædam adiicienda, Nā circa illud quod dicitur versu sexto, Ascēsiones in corde suo disposuit in valle lachrymarū,in loco quem posuit.Notandū,quod verbo posuit diuersi diuersa assignant supposita.Nos in Elucidatione exposuimus, In loco quem posuit homini Deus . In hac enim valle lachrymarum nos Deus posuit,post primi parētis peccatum è paradyso eiectos:quemadmodum Genesi.3.cap.legimus,in hæc verba,Emisit eum (videlicet Adam) dominus de paradyso voluptatis,vt operaretur terram de qua sumpt⁹ est.Alii verò intelligunt,in loco quem posuit sibi homo:eadem videlicet ratione: quoniā per propriam culpam, primus parens à paradyso in hanc miseriæ vallem eiectus fuit,sicq; modo quodam sibiipsi locum hunc miseriæ posuit, quem sua propria culpa promeruit,cùm illi Deus locum cōstituisset longè alium,ac iam in illum instituisset. Iam enim tulerat Adam Deus, posuerátque in paradyso voluptatis,vt operaretur,& custodiret illū.Ipse verò inobediens factus,inde se eiecit,quo fuerat per Deum introductus. ¶In versu quoq; sequēti,caue,ne id quod dicitur de virtute in virtutē, intelligas de moralibus aut Theologicis virtutibus : humilitate videlicet, castitate, iustitia, & similibus. Virtus enim hic pro robore & fortitudine sumitur,quod in Græco manifestum est, vbi non

1. Cor. 15.

Gene. 3.

ἀρετὴ ponitur, quod virtutē (à qua boni dicimur) significat, sed δύναμις, quod significat virtutem potētiæ, siue robur fortitudinis, Vnde & beatus Hieronym⁹ ex Hebręo vertit, Ibūt de fortitudine in fortitudinē. Hoc autem quid sit, satis in Elucidutione explicatum meminimus. ¶ Versu. 9. Respice in faciem Christi tui. De messia peculiariter exponit Elucidatio, cui aperte consonat Chal. Paraph. quæ hoc loco sic habet, Meritum patrum nostrorū respice Deus, & attende faciem Messiæ, Posset verò intelligi Dauid de sua ipsius persona loquēs, vt sui faciens peculiarem apud Deum memoriā. Quod si ab alio vel aliis hic Psalmus factus asseratur, accipere possumus, ipsos voluisse regis Israelitici (qui ab vnctione Christus domini appellabatur) specialem facere memoriā. Potest etiam fidelis quilibet se spiritu sancto vnctum confidens, vnctione interna, versiculum istum cū timore & verecundia sancta sibimetipsi applicare (postulando videlicet à Deo) vt quē spiritu suo sancto voluit vngere, quémq; tanto est beneficio dignatus, velit benigno semper fauore aspicere, & in omni bono ad finem vsq; constabilire, donec ad finem desideratum pertingat. E

LXXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Mysteriū omne redemptionis humanæ, apertè satis hic Psalmus videtur explicare, statim in ipso exordio, pro maledictione collatam benedictionē, pro captiuitate libertatem, pro culpa veniā, pro ira reconciliationem, in temporis plenitudine per Christum Saluatorem factam, iucūdo versuum processu commemorans, euestigio subiungens orationem, qua Dei misericordiam populo petit ostendi, & omnē auerti iracundiam. Moxque finita oratione, Propheta se ad audiendum vocē interius loquentis spiritus sancti conuertens, pacem & salutem audit sibi denunciari, super omnes qui essent credituri in venturum Mesiam. In cuius aduentu, mirabili modo dicit obuiam sibi processisse misericordiam & veritatem, iustitiamque & pacē siue misericordiam redactas esse in osculi concordiam, posteaquam ipse Dei filius prima veritas in terra voluit incarnari, & de cælo ipse, vera iustitia, in hæc infima descendere: idque modo supernaturali, vt in terris sine patre de virginis matris vtero, sancto spiritu de super fœcundato, procederet: quomodo è terra germen, desuper veniente fœcunditate, generatur. Ante cuius Mesiæ aduentum, vēturum prophetat præcursorem, iustitiæ præconem: cuius deinde serui vestigia, statim desyderatus cunctis gentibus Mesias subsequatur. F

LXXXIIII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Benedixisti domine terram tuam.

Conuersus tādem in temporis plenitudine abstulisti, piissime deus, maledictionē, sub qua vsq; tūc fuerāt detenti homines habitantes in terra, & pro maledictione contulisti benedictionem: tādem tibi cōplacuit misereri humani generis, atq; dilectionis cōplacentiæ, & miserationis signa ostendere: G

✳ auertisti captiuitatem Iacob.

✳ captiuitatē illam durissimā, cui populus tuus ab initio per primi parentis transgressionem factus fuerat subiectus, in illius manib⁹ cui seipsum subiecerat per cōsensum in malū: hanc captiuitatē populi tui, tam miserandā, tam diutinā, placuit tibi tandē definito ad hoc tēpore, auferre atque auertere à nobis: vt ex seruitute, imò tyrānide grauissima, nos restitueres ad libertatē gloriæ filiorum Dei, & ex filiis miserādæ captiuitatis, filios faceres beatæ libertatis.

2 Remisisti iniquitatem plebis tuæ:

2. Et quoniā nos ex nobisipsis omnino soluēdo nō fuimus, neq; vlla ratione potētes ad satisfaciendū pro peccatis nostris, tibi placuit, liberaliter dimittere iniquitates nostras:

✳ operuisti omnia peccata eorum.

✳ neq; tantū vnā aliquā iniquitatē, sed omnia in vniuersum peccata, quibuscūq; te quomodocūq; offendimus, ita voluisti velare & operire à cōspectu tuo, sicq; penitus dimittere, vt nō ea nobis amplius velis imputare, neq; vltra ad vltionē ante oculos tuos adducere, sed perinde quasi nunquā gesta fuissent habere. H

3 Mitigasti omnem iram tuam:

3. Omnis illa ira & indignatio tua, qua ante tēpus illud aduent⁹ benedicti filii tui indignabaris humano generi, in ipsi⁹ aduētu sedata atq; mitigata est, & quasi secūdū modū aliquē extincta siue sopita: quēadmodū cū homo iracūdia exardescēs aduersus alterū, occurrēte amico ac loquente pro eo, aduersus quē fertur indignatio, statim furorē ponit, & iracundiā mitigat, velut flāma aquæ superfusione extincta, aut certè mitigata:

✳ auertisti ab ira indignationis tuæ.

✳ auertisti te atq; cessasti ab ira illa indignationis tuę, desisti indignari aduersus genus humanum, & factus es nobis placabilis.

4 Conuerte nos Deus salutaris noster:

4. Veruntamē quid nobis proderit, te primā illam posuisse semel iracundiam, cū per filium tum genus redimeres humanū: si nos in nostra vel infidelitate, vel vitiorū quorumlibet prauitate remanentes, iustam super nos iram tuam non amoueamus, sed magis etiā duplicemus? Idcirco te oramus, domine, iā factum nobis placabilē, Deū salutis nostrę, te Deum salutarē ac saluatorē nostrum, vt nos ad te ex toto corde conuertas. Cū enim ex nobisipsis vt oportet cōuerti sufficienter haudquaquam valeamus, ad te cōfugimus: vt postquā tu conuersus es ad

A ** & auerte irã tuam à nobis.*

5 Nũquid in æternum irasceris nobis?

** aut extendes iram tuam à generatione in generationem?*

6 Deus tu conuersus viuificabis nos:

B

** & plebs tua lætabitur in te:*

7 Ostende nobis domine misericordiam tuã:

** & salutare tuum da nobis.*

8 Audiã quid loquatur in me dominus Deus:

** quoniã loquetur pacem in plebem suam.*

C

9 Et super sanctos suos:

** & in eos qui conuertuntur ad cor.*

10 Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius:

** vt inhabitet gloria in terra nostra.*

D *11 Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: * iustitia & pax osculatæ sunt.*

nos, nos etiam facias conuerti ad te: * sicq; tuam irã penitus auferas à nobis, quam certe non euaderemus, si te cõuerso nos adhuc permaneremus auersi: imò verò iram tuã ita super nos aggrauaremus, quẽadmodum faciunt omnes qui hoc tempore gratiæ te facto placabili, adhuc veteres tenẽt inimicitias in suis iniquitatibus vt ante permanẽtes, nec ad lucẽ diuinarum miserationum respiciẽtes. 5. Scio enim quòd non patiatur hoc tua infinita misericordia atq; benignitas immẽsa, vt ꝑpetua permanere posset tua illa aduersum nos indignatio: * neq; poterat hoc ferre tua immensa misericordia, vt protẽderetur ira tua in omnes generationes: sed in tẽpore placito, in tempore definito, debuit ira tua cõmutari in mansuetudinẽ, & debuisti redire placatus nostro generi. Alioqui vbi nobis apparuisset tua misericordia, in qua gloriaris corã filiis hominũ, si nunquã cessatura fuisset illa seueritas iustitiæ? 6. Proinde tu Deus piissime (qui olim auersus à nobis per tẽpus iracũdiæ permittebas nos detineri sub mortis imperio) cõuersus nunc ad nos, iterúmq; ad nos rediens, per placationem tuę gratiæ, ad vitam nos restitues, déq; morte ad vitam reduces, ex filiis mortis & damnationis faciens filios vitæ atq; salutis æternæ: * populus autem tuus, tanto per te accepto beneficio, gratum erga te animũ gerẽtes, lætabuntur ex toto cordis affectu, & exultabũt in bonis tuis. 7. Ostende nobis tu domine, & palàm exhibe misericordiam tuã, innotescat corã omnib⁹ tam suauissima misericordia tua: * & salutem tuã illam ad quam nos præordinasti, ipsúmq; illum saluatorẽ, quem nobis ab æterno prædestinasti dare in tẽpore suo, da nobis in cũctis populis, vt in ipsum credẽtes, per eum salui fiamus ab ira in vitã sempiternam. 8. VOX PROPHETICA, Volo ergo aurẽ cordis mei adhibere ad arcanũ diuinæ alloquutionis, vt audiã in silentio quid intra me loquuturus sit dominus de venturæ redemptionis mysterio, 2. Pet. 1.
& de vẽturæ salutis ordine ac tẽpore scrutabor, in quod, vel in quale tempus spiritus prædicat futurum illud iucundissimum, & optatissimum humanę redemptionis beneficiũ, quibúsq; rationibus id fit adimplendũ: * id enim certo iam percepi, ꝙ loquetur dominus verbũ pacis & propitiationis super populum suum, super genus hominũ, aduersus quem olim verbum indignationis protulit & maledictionis. 9. Super populũ suum (inquã) hoc est, super omnes electos suos & fideles, qui credituri sunt in eum, quicunque oblatam sibi gratiam nõ respuerint, prręligẽtes in suis pristinis remanere impudicitiis: * & super eos qui conuertuntur ad cor, quicunq; suorum peccatorũ cõsiderata turpitudine, in semetipsis ad cor redeũtes meliora proposuerint, veram agentes pœnitentiam, dignósq; facientes pœnitentiæ fructus. 10. Et (vt generaliter dicam) salus ipsius propè erit omnibus timẽtibus eũ, offeretur salus ista omnibus qui ipsum suscipiẽt cũ timore & reuerẽtia, quíq; verbis illius credulos se & obediẽtes prę̨stabũt, neq; quisquã omnino hominum excludetur ab ea: * vt magnificẽtia gloriæ ei⁹ reueletur atq; inhabitet in ista terra nostra, ita vt gloria diuinitatis inhabitet in loco isto miseriæ, quando ex filiis mortis & dãnationis efficiẽtur filii vitæ & gloriæ sempiternę. 11. In hac autem generis humani amabilissima reconciliatione, misericordia & iustitia modo mirabili occurrerunt sibi, & velut obuiã processerũt in amplexus mutuos: * iustitia (inquã) & pax seinuicẽ amplexatæ atq; osculatę sunt, in amicitiæ & cõcordiæ signũ, Siquidem in hoc tẽpore reconciliationis & gratiæ, misericordia & veritas siue iustitia & pax in vnitatẽ & concordiam mirabiliter tandẽ redactæ sunt, quæ ab initio velut ex aduerso videbãtur cõtendere, & vsq; tunc modo quodã dissentiẽ- Apoc. 2.
tes, videbantur non posse in eandem conuenire sententiã. Exigebat enim seueram nimium satisfactionẽ iustitia, pro offensa humani generis, cum homo ipse nequaquam haberet quod pro recõciliatione persolueret: ecõtrario autem misericordia infinita remisionẽ quærebat liberalẽ, neq; exigendam putabat districtam talẽ solutionem, maxime cum is à quo exigẽda erat nequaquã esset soluẽdo imò, pauper esset, miser, & miserabilis, quo etiã amplius illi videbatur exhibenda miserationis liberalitas. Ad hunc ergo modũ videbãtur ab initio cõtendere misericordia atq; iustitia, & iustitia paci se videbatur exaduerso opponere. Pacẽ enim hominis erga Deũ iustitię seueritas prohibebat, recõciliationis precium exposcens, nec aliter pacem volens

12 *Veritas de terra orta est:*

Ioan.1.

* *& iustitia de cælo prospexit.*

Lucæ.1.
Matt.1.

13 *Etenim dominus dabit benignitatē, & terra nostra dabit fructum suum.*

Ioan. 41.

Lucæ.1.

14 *Iustitia ante eum ambulabit:*

Malac. 3.

* *& ponet in via gressus suos.*

Lucæ.1.
Matt. 3.

Esaię.49
Lucæ.3.

tribuere, quantũuis misero. Attamē in tēporis plenitudine, cũ Deo E
placeret terrã misericorditer respicere, & generis humani salutē ope
rari, modo mirabili in cōcordiã redactę sunt iustitia & misericordia,
vtraq; in parte aliqua cedēs alteri, vtraq; alteri secundũ aliquid con-
descendēs, vt sic redigi possent in cōcordiam. Tali enim medio pro-
uisum est, vt & iustitiæ satisfieret & misericordiæ, ita vt neutra iure
posset cōqueri. Et tamē neutra totũ quòd à principio videbatur po-
stulare, accepit. Atq; huiusmodi facta cōpositione, in diuinitatis se-
creto concilio, quæ vsq; dum dissenserant, redactæ sunt in amicitiã,
súntq; inuicem se in testimonium pacis (vt ita loquamur) amplexatę
& deosculatæ. Quemadmodũ facere solēt qui à veteri inimicitia re-
uertũtur ad cōcordiã. 12. Quòd si quis interroget quomodo id fieri
potuerit, ecce in hoc totũ est mysteriũ eius quod sub parabola verbo
rum dicitur, quod verbũ caro factum est, quod filius Dei æterna veritas
ipse carnē assumere, & de homine homo fieri est dignatus: ita de pu
rissimo ac sanctissimo virgineo vtero absque virtute virilis seminis F
sola operatione spiritus sancti, procedens, quomodo de terra gramē
exurgit, à fœcunditate quæ illi inest ex diuino munere: * & in eo quod
ipse, qui est vera iustitia, de cælo voluit prospicere, atq; ad nostra exi
re, nostram assumere carnem, résq; nostras omnes & cuncta dissidia
cōponere. Quid verò nō possit ipse, qui veritas est atq; iustitia? Quo-
modo non sibiipsi posset satisfacere iustitia, posteaquam id quod ab
homine exegit, per semetipsam voluit persoluere? 13. Et hoc quomo
do intelligi possit, si dubitas, apertius audi, non humanũ, sed pure di
uinum esse huius operis mysteriũ. Dominus enim Deus omnipotēs
desuper dedit benignitatē gratię suæ, omnium artifice spiritu sancto
misso de cælo: cuius mirabili operatione fœcũdata terra illa superbe
nedicta virginei vteri, protulit nobis fructum salutis, filiũ Dei bene-
dictũ, per quē salus venit mundo. Spiritus sanctus enim superueniet
in terram vteri virginei, & virtus noua altissimi obũbrabit illi: ideó-
q; & quod ex ea natum est, sanctum vocatum est, filius Dei. 14. Prius
autē quàm hic veniret humani generis redemptor atque saluator, cōpla- G
cuit patri mittere angelum siue nuntium, qui præpararet viam ante
eum: præcursorem seruum voluit præmittere, iustitiæ præconē, Io-
annem Baptistam, qui pœnitentiam prædicando, & ad iustitiam ho-
mines erudiendo, plebē Israeliticam pararet venturo domino: * cu-
ius peracto cursu, posuit deinde dominus ipse pedes suos in via, ad
veniendum post illum præcursorem suum: postquam ille suum prę-
cursionis officium peregisset, successit euestigio dominus, ante cuius
faciem præcurrerat ille seruus, vt regnũ cælorum euangelizaret pau
peribus, & sua doctrina illuminaret mundum, operaretúrq; omnia
ad quæ missus fuerat à benedicto patre suo, cum quo viuit in vnita-
te spiritus sancti Deus in omnia sæcula benedictus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXIIII.

VErsu 4. quinto, sexto, & septimo, Conuerte nos Deus salutaris noster, &c. Ita exposuimus in Elucidatione hos versus, vt sint oratio populi fidelis, facta iam generis humani redēptione, postulantis conuerti ad Deum, iram auferri, & misericordiam ostendi, ne perfecta per Messiam salute frustrentur. Non enim omnino ad omnes homines hæc salus ita se extendet, vt eam omnes assequantur. Plurimi enim seipsos facient oblata salute indignos, eo quòd non cōuertantur ad Deum salutis authorē. Propter hoc videlicet, populus domini petit à Deo conuerti. Scit enim (Hier.31.) non posse nos cōuerti ad dominum, nisi ille nos ad se cōuertat. Id quod Hieremias Propheta apertè (Hiere. 10) satis indicat, cũ orando dicit, Conuerte nos domine, & cōuertemur ad te. Et iterum, Scio, quoniam non est in manu hominis via eius, nec viri est vt dirigat gressus suos. Possent tamen isti versus accipi vt prophetica oratio, in spiritu facta, pro adimpletione eorum quæ iam tribus primis versibus commemorauerat, id est, pro generis humani redemptione: vt eo quod venturum erat per modũ præteriti proposito, ad illius eiusdē vt nondum exhibiti considerationem Propheta transiens, oret ipsum adimpleri in tēpore suo. Cũ quo recte etiam cōcordat, quod versu octauo, ac deinceps, accepta reuelatione interna de futura humani generis restitutione, pulcherrimo canit vaticinio. H

¶Versu 6. Deus, tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Psalterium Romanũ pro passiuo conuersus, legit actiuum, conuertens, hoc modo, Deus, tu conuertens viuificabis nos. Et habet quidem lectio ista sensum bonum & commodũ, Tu Deus conuertēdo nos ad te, facies nos viuere. In hoc enim est hominis vita, si ad dominum Deum suum fuerit conuersus, quemadmodũ ecōtrario mortuus est omnis qui à Deo est auersus. Veritas tamen lectionis huius habet, cōuersus. Nam in Græco habetur ἐπιστρέψας, quod significat cōuersus vel reuersus. In Hebræo quoq; passiuũ

A ponitur, hoc modo, Nónne tu cõuerteris, viuificabis nos? vel, Certè tu cõuerteris, siue reuerteris, viuificabis nos. Quod nostra quidem lectio verbo priori commutato in participiũ, pulchrè secundũ eandem sententiã dixit Deus, Tu cõuersus viuificabis nos. Quod autẽ beatus Hieronymus vertit, Deus tu reuertens viuificabis nos, quãuis secundum terminationem videatur magis cõuenire cum participio cõuertens, tamen secundum rem & significationem idem est quod conuersus. Cõuertitur enim Deus ad hominem, dũ ad ipsum reuertitur: & auertitur ab homine, quoties ab homine recedit. Quantum verò ad sententiam, notandum, quòd sicut sole cõuerso ad terram, atq; ex latibulo hyemis, verno tempore ad terram redeunte, omnia lætificantur, resumũntq; vigorem, quæ eius autumnali hyemalíque absentia fuerant velut emortua, omníque destituta virore: sic hominũ corda Dei abscessu & auersione omnino sterilia & infœcũda, omníq; virore virtutũ & vigore gratiæ destituta, Deo cõuerso per gratiæ suæ placationem, viuificantur iterum, & accipiunt vigorẽ atque virorem admirabilem in omni ornamento, spiritualiũ virtutum. ¶ Versu. 8. 9. & 10. Quoniam loquetur pacem in plebem suam, Et super sanctos suos, &c. Videntur hæc sic per coniunctiones adinuicẽ iuncta, non diuersis modis esse exponenda, sed pro eodem accipienda, vt sequentia exponãt præcedentia, quomodo frequẽter fieri solet. Plebs enim Domini qui sunt, nisi sancti eius? & sancti domini qui sunt, nisi qui conuertuntur ad cor? & agẽtes pœnitentiam mali præteriti, credunt & obediũt

B Deo. Et hi ipsi sunt qui verè cẽsentur timere dominum, quibus salus est propinqua. Vnde illud veruntamẽ, versu decimo, non significat aduersationem, sed prius dictorum potius completionẽ vel explanationem. Valet enim illud veruntamen, ac si dicas, quinetiam: vt sit sensus, Quin prope timẽtes eum: vel, Imò verò prope timentes eum, salutare ipsius. Nonnulli tamen particulas istas omnes distingunt, dicentes, per sanctos intelligi perfectos: per eos qui conuertuntur ad cor, pœnitentes & imperfectos. Per timentes autem, Iudæos timore pœnarũ seruientes, prope quos fuit salus, quoniã salus ex Iudæis orta est, iuxta Saluatoris testimonium, Prior tamẽ expositio videtur cõuenientior. Neque scripturis est infrequens, ita rem eandem pluribus dictionibus explicare. ¶ Versu 11. Misericordia & veritas obuiauerũt sibi. Prouerbialis vsus loquẽdi habet, vt qui mutuo sibi aliqua in parte cedendo, in vnitatem pacis atq; concordiæ conueniunt, dicantur sibi inuicem occurrere vel ire obuiã, quod est obuiare: quomodo vulgo dicimus, virum vt perfectiorẽ, debere subinde mulieri obuiam ire, & mulierem & subiectam & inferiorem debere frequenter suo marito ire obuiam. Nã inter coniuges sibi mutuo obuiare nescientes aut nolentes, rara admodum pax esse poterit. Quoniam videlicet non semper extremum iustitiæ rigorem mordicus tenere debent cõiuges pacẽ quærentes, sed frequenter inuicem donare & condescẽdere debent, & suo iuri frequenter cedere, ac dissimulare aliquid & tolerare, pacis gratia: id est, non semper expostulare, neque semper iurgia cõcitare ad omnem occasionem, Ac iuxta hanc loquendi consuetudinem, in Elucidatione obuiationẽ istam sumus interpretati, insequẽtes hac in parte melliflui Bernardi sententiam, qui ad eundẽ modum pulcherrimè dulcissiméque præsentem locum enarrat in sermone de annunciatione: vbi prolixis dissertationibus introducit loquentem misericordiam pro hominis redemptione, iustitiã verò exaduerso pro hominis condemnatione, eásque facit velut exaduerso causam dicere coram tribunali & cõsistorio beatissimæ Trinitatis: atq; post multa, iudicis sententiam proponit, dissentientes (vt videbatur) concordantem: in eo scilicet quòd beata Trinitas, pro homine redimendo, filiũ in diuinis voluit carnem assumere & humanari, vt homo factus ipse manens verus Deus, pro omnium hominum peccatis moriens, iustitiæ satisfaceret vindictam exposcenti, nec absque condigna satisfactione volenti peccatum dimittere: & nihilominus satisfieret misericordiæ, pro humani generis recõciliatione sollicitissime agenti: ita tamen, vt neque hæc, neque illa totũ quod videbatur postulare obtinerent. Misericordia enim voluisset gratis statim peccatum omnẽ & debitũ vniuersum dimitti. Iustitia verò voluisset illum ipsum qui peccatum cõmiserat satisfactionem dare, & reconciliationis de semetipso persoluere preciũ. Neutra verò totum hoc quod postulare videbatur planè accepit, sed vtraq; aliqua in parte rigori suæ exactionis debuit cedere. Iustitia enim non potuit

D summũ ius persequi, neq; consequuta est. Misericordia etiã non totũ potuit gratuita donatione impetrare. Per mediatorẽ tamen Christũ, iustitiæ satis est factum, vt nõ habeat quod cõqueratur, pro homine puro volũtarie ex charitate summa illo mortuo, qui homo simul & deus erat. Misericordia quoq; licet cum multa difficultate, ac tandem post multa tempora, obtinuit tamen, vel tandẽ, quod voluit, nempe hominis reconciliationem: ac proinde non est in totum frustrata. Hæc omnia mellifluus ille Berdardus, loco suprà allegato, diffusius & dulcissime prosequitur. Alii verò hãc obuiationẽ intelligunt cõcursum & coniunctionem. Concurrerũt enim, & pariter conuenerunt, atque cõiunctæ sunt misericordia & iustitia in redemptione generis humani. Neque enim solius misericordiæ hoc opus erat, quæ sola maluisset hominem simpliciter absq; satisfactione recipere in gratiam. Neq; solius erat opus iustitiæ, quæ sola nunquam Deum innocẽtem fecisset pro homine impio ad tam vilia descendere. Sed misericordia & iustitia simul conuenerunt, hócque admirabile effecerũt consiliũ. Quanuis possit per veritatem etiã aliud intelligi, nempe fidelitas & veritas promissionum Dei. Misericordia enim & veritas simul adfuerunt in Christi incarnatione, & humana reconciliatione. Dei misericordia, id est manifestũ. Erat enim hoc opus maximæ profundissimæq; miserationis. Veritas autem & fidelitas non defuit. Quia enim mentiri Deus aut fallere nõ nouit, promissiones patribus factas in tempore suo debuit implere. Vnde & aliàs in sacris literis hæc duo, videlicet misericordiam & veritatẽ, coniuncta inuenimus, cum humanæ reconciliationis faciunt mentionẽ. Beata nanq; virgo Maria, in suo gratulatorio cãtico mysterium humanæ reconciliationis pandẽs,

Ioan. 4.

Lucę.1. ita cecinit, Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: Sicut loquutus est ad patres E
nostros, Abraham, & semini eius in sæcula, Vbi dũ priore loco dicit, Recordatus misericordiæ suę:
Ibidem. aperte misericordiã exprimit. In eo auté quod sequitur, Sicut loquutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius, tacitè veritas atq; fidelitas indicatur. Zacharias autem & ipse plenus spiritu sancto, licet priore loco veritatem proponat, dicẽs, Sicut loquutus est per os sanctorum, &c. Iusiurandũ quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis, &c. ante tamen cõclusionem cantici, apertißime meminit misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto, &c. ¶Versu eodem, Iustitia & pax osculatæ sunt. Quãquam hæc pars conformiter ad præcedentem rationabilius videatur intelligenda de reconciliatione iustitiæ & pacis, quæ ante Christi incarnationẽ adinuicẽ videbãtur repugnare (quoniam iustitia pacẽ super humanũ genus prohibere videbatur) Christo autem humano amicitia sunt coniunctæ, & admisit iustitia pacem, nec vltra prohibuit: attamen posset etiam aliter intelligi, de iustitia non ipsius Dei sed hominis, qua corã Deo iustus est, & quæ à Deo homini procedit, déq; pace non totius generis humani, sed qua anima iusta pacem habet cum Deo. Hoc enim modo iustitia & pax in tẽpore gratiæ se osculãtur, quoniã adinuicem coniũguntur & couniuntur nexu admirabili, ita vt non sit vnum absq; altero. In quocũq; enim est iustitia, in eo-
Esaiæ.57. dẽ & pax est erga Deum: & qui iustitiam non habet, pacem non habet erga Deũ. Per iustitiam enim F
veram, quæ coram Deo est, pacem quoq; veram habemus. Non enim (iuxta prophetæ testimoniũ) pax est impiis. Hoc ergo modo secũdum metaphoram, iustitia & pax se osculantur, siue amplexantur, sibíq; inuicem cohærẽt, & mutuo se comitantur. ¶Versu.12. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Nos in Elucidatione illã intelligimus veritatem, quæ de semetipsa in sacro Euan-
Ioan. 14. gelio loquitur, dicens, Ego sum via, veritas & vita: itémque iustitiam illam de qua Paulus scribit A-
1.Cor.1. postolus, Qui factus est nobis (inquiens) sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Hæc enim veritas de terra orta est, siue de terra germinauit aut pullulauit, quando de virgine benedicta Maria carne assumpta, Dei filiꝰ nasci dignatus est. Prospexit nihilominꝰ de cęlo hæc ipsa no-
Ioan. 16. stra iustitia & veritas, quoniam exiuit à patre, & venit in mundũ, vt res humanas restitueret. Prospicere autem istud intelligere possumus, vel deorsum aspicere, vt significetur, iustitiam quæ vsque ad tẽporis plenitudinem auersa videbatur à nostro genere, iam tandem caput extulisse ad prospiciendum super nos, & ad cõponendum nostrũ miserabile negotium: quomodo & in alio Psalmo scri-
Psal. 101. bitur, Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit: vt audiret gemitꝰ compeditorum, vt solueret filios interemptorũ. Vel prospicere istud intelligatur prodire, siue exire & descẽdere, vt iustitiam prospexisse de cælo sit, Dei filiũ de patris sinu prodiisse, & exiisse de summo cælorum ad ima mundi, Quanuis posset hæc iustitia rectè intelligi ipsa quæ in animabus nostris à Deo gratuito ipsius munere infunditur. Incarnato nanque Dei filio, & veritate de terra exor G
Rom. 3. ta iustitia simul & pax vera de cælo manauit in corda nostra, ita vt clamaret Apostolus ac diceret,
Roma.5. Iustitia Dei per fidẽ & ex fide, in omnes qui credunt in eũ. Et rursum, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Quidam etiam veritatis de terra ortum siue germinationem secundũ metaphoram exponunt, dicẽtes, per veritatis germinationem de terra, & iustitiæ prospectum vel emanationem de cælo, non aliud significari quàm fœcunditatem spiritualium charismatũ, & omnis verè boni abundantiam, in tempore gratiæ: quasi dicat Propheta, Tanta erit in tempore gratiæ spiritualium bonorum abundantia, vt terra non aliud videatur quàm veritatem germinare, neque cælum aliud quàm iustitiam depluere. Cum enim quid desuper simul & de subtus prouenit, non potest non esse illius rei maxima abundantia: quemadmodum in diluuio illo
Gene. 7. celeberrimo quod per arcam euasit Noe, desuper veniẽte pluuia per dies plurimos absq; cessatione & ruptis abyssi fontibus à subtus ascendentibus, aquas copiosißimas legimus excreuisse. Atque ita etiam quod sequitur. Etenim dominus dabit benignitatẽ, & terra nostra dabit fructum suum, exponunt non de fœcundato virgineo vtero, nec de spiritus sancti super illam obumbratione, sed de irrigatione spirituali animarum fidelium, totiúsq; Ecclesiæ. Dat nanq; dominus, & mittit desuper benignitatem beneplaciti sui, benedictionémq; gratiæ suæ, & terra cordis nostri huiusmodi salutari H
imbre irrigata profert fructum suum. Deus enim (iuxta Apostoli sancti testimonium) est qui opera-
Philip. 2. tur in nobis velle & perficere pro sua bona voluntate: quíq; nobiscum, & in nobis operatur omne
1. Co. 15. bonum: quemadmodum idem ille testatur, dicẽs, Non ego, sed gratia Dei mecũ. Itaque, terram intelligunt, vel ipsam fidelium Ecclesiam: quam rectè terram nostram appellamus, quicunq; in Christum credimus: vel ipsa singulorum fidelium corda, quæ singuli velut singulos agros suscepimus colendos de manu Domini. Conformiter quoq; & nouißimum illum versum, Iustitia ante eũ ambulabit, & ponet in via gressus suos, exponunt non de præcursore, iustitiæ pręcone, vt nos exposuimꝰ, sed de iustitia in cordibus fideliũ: quam ante Deum quodammodo ambulare dicunt, quatenus habitaculum Deo in cordibus fidelium præparat, videlicet quia non nisi ad illos Deus accedit, neque nisi in illis habitare dignatur, qui pœnitentiã agunt veterum delictorũ, & in sanctitate iustitiáque Deo placere student. Quę expositio licet nequaquã videatur improbanda nos tamẽ in Elucidatione maluimus versus quatuor istos nouißimos de mysterio incarnationis Christi, & humanæ recõciliationis apertius interpretari. Omnino enim singularia quædã in hoc Psalmo sacer vates sibi indicat reuelata, cũ ante horum descriptionem speciali modo præmittit, Audiã quid loquatur in me dominus Deus. Propter quod omnia ista ad mysterium incarnationis, & modum humanæ reconciliationis specialiter accommodauimus, vti mõstrat aperte satis Elucidatio. Et ne quis arbitretur hãc expositionẽ nos de capite nostro confingere, & in fauorem sacratißimæ nostræ fidei, sciendũest,

A præter antiquorũ patrum Latinorũ expositiones, etiã veteres Hebræorum Rabbinos ad singularẽ Mesiæ natiuitatem ista retulisse, quæ hîc de ortu veritatis è terra dicuntur. Nam Rabbi Moses, in annotationibus super hũc locum, Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit, ita scripsit. Et quur dixit, crescet, siue orietur, siue pullulabit, & non dixit, nascetur? Quoniam nimirum generatio, siue natiuitas eius, non erit similis generationi siue natiuitati creaturarũ quæ sunt in mundo imò diuersa & distãs erit absq; socio & cõiunctione. Et hic erit saluator noster & iustus noster quẽ mittet Deus. Et hoc est quod dicit, Vtiq; Deus dabit bonum vel benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum Hæc ille. In qua expositione manifeste cernimus, indicari virginitatẽ matris Mesiæ nostri, quæ dicitur absq; socio & coniugatione fructũ editura, & nouo generationis modo præter naturam paritura. ¶ Versu penultimo, Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Cum de beata virgine præsentẽ versum exponimus, hanc benignitatem referre possumus non solũ ad ipsam vteri eius fœcunditatem, verumetiam ad animæ eius in omnibus spiritualibus bonis copiosum ornatum. Prius enim Dei Benignitas copiosissime impleuit eius mentem q̃ vẽtrem, prius animam omnibus ornauit preciosissimis donis, quàm vterum grauidauit puerilibus membris: pri⁹ arcam omni ornatu fecit expolitam, quàm cæleste manna in ea reposuit. Et in vtroque horum domin⁹ suam dedit benignitatẽ, vt digna fieret hęc nostra terra talẽ nobis dare fructũ,
B vt de tam sancta terra tam sanct⁹ procederet fructus, vt esset sancta delibatio sicut & massa: esset radix sancta, vt erat ramus ille sanctus à principio, qui in tẽpore ex ea erat processurus: esset denique virga sancta de radice Iesse, vnde flos ille Nazareus debuit ascẽdere, in quo erat accepturus requiẽ spiritus domini. Cęterũ, quomodò hęc virgo beatissima simul & fœcũdissima, terra nostra dicatur, fideli cuilibet non est obscurum. Quomodo enim nõ nostra terra est, quæ nobis ab ęterno ordinata atq; præparata est, & in tempore nata, in tẽpore sanctificata, in tempore spiritu sancto fœcundata, vt nobis fructum proferret nostræ salutis æternæ? Nónne enim terram nostram iuste appellabimus, quæ nobis suum progignit fructum, vnde pascimur, nutrimur, & viuimus? ¶ Versu vltimo, Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos. Partem istã in Elucidatione exposuimus de præcursione Ioannis Baptistæ, qui præco fuit iustitiæ, quẽadmodum ex sacris Euãgeliis manifestissime cognoscimus. Quicquid enim docuit, iustitia erat. Docuit enim homines agere pœnitentiã, & quid iustius? Docuit pœnitẽtię fructus dignos facere, & quid iustius? Turbas docuit mutuo sibi succurrere alimẽta & vestimenta impartiẽdo non habentibus: & quid iustius? Milites docuit nemine cõcutere, nemini calumniam facere: publicanos monuit nõ amplius, quàm quod cõstitutũ est, exigere: & hæc nónne ad iustitiam spectãt? Deniq; quod Herodem arguit propter vxorẽ Philippi fratris sui Herodiadem, dicẽs, Non licet tibi habere eam, nónne & hoc palàm ad iustitiam attinet? Merito ergo iustitiæ præco speciali appellatione nuncupari potest Ioannes, qui tandem pro iustitia, vltra omnem exhortationem, etiam vitam impẽdit, & seipsum superimpendit. Quòd autem Prophetæ occultum non fuerit mysterium præcursionis hui⁹, etiam ex alio Psalmo aperte satis cognoscimus, cum in fine Psalmi. 31. de populo fideli loquens, ita ait, Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernã Christo meo. Quo in loco per cornu Dauid, Christus Domin⁹: per lucernã verò ipsius Christi præcursor Baptista intelligitur, quẽadmodum in expositione eius Psalmi prolixi⁹ tractatũ videre licet. In sequẽti autem parte, Et ponet in via gressus suos, satis ambiguũ & incertũ videtur, quid debeat subaudiri pro supposito verbi, ponet. Quidã pro supposito intelligunt iustitiã, ad hunc sensum, Iustitia ponet in via gressus suos, quod ita intelligũt. Iustitia disponet suos gressus ad viã, quia videlicet iustitia facit hominẽ non stare, non quiescere, sed ambulare de bono in melius, facitque homines perambulare vias rectas & bonas. Alii iustitiam pro supposito accipiũt, sed pro suos legũt eius, vt sit sensus, Iustitia ponet gressus Domini in via, id est, facit dominum aduenire in corda fidelium. Facilius tamẽ est & melius, vt pro supposito verbi ponatur ipse domin⁹, iuxta sensum in Elucidatione expositũ, Iustitia ante eum ambulabit, & ipse ponet gressus suos in via, id est, præcurret Christum iustitiæ præco, & ipse deinde subsequetur e vestigio Dominus, ante quẽ seruus il-
D le fuit præmissus Cui cõsonat quod turbis prædicans Ioannes, dicebat, Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calciamentorum eius. Est hæc cõstructio omnium aptissima. Nam qui iustitiam pro supposito ponunt, & gressus suos proprie accipiunt, his lectio Græca reclamat, quæ relatiuum habet masculini generis, hoc modo, καὶ θήσει εἰς ὁδὸν τὰ διαβήματα αὐτοῦ. Qui verò iustitiam pro supposito ponunt, & gressus suos exponunt gressus domini, his proprietas relatiui suos, obsistit. Iuxta nostram autem suprapositam expositionem, nullum est incommodum, neque in sermone neque in veritate.

Marginal notes: Rom. 11. Esaię. 11. Lucæ. 3. Matth. 3. Ibidem. Lucæ. 3. Ioan. 1.

LXXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Forma orandi est hic Psalmus, quẽadmodũ & titulus indicat: in quo considerans homo suã ex semetipso imperfectionem & indigentiã, a Deo postulat custodiã & misericordiam, cuius bonitatẽ & potentiã miris extolit modis, vsque ad versum decimũ: vbi deĩde à Deo in via bona dirigi, & in spiritu lætificari deposcit, promittens confeßionem laudis Deo misericordi suo liberatori, per quem se agnoscit ab inferni profundo liberatum, per quem & in posterum orat ab inimicis insurgentibus liberari, sibique in bonum fieri signum salutis. vt confusis impiis persequutoribus, ipse lætetur in domino. Quidam hanc orationem peculiariter Christo attribuunt, illum introducentes loquentem ad patrem pro se ac suis fidelibus. Nos autem in Elucidatione malumus generali expositione ad quemlibet fidelem Psalmum accommodari.

Psal.144. Psal.9. *1 Inclina domine aurem tuam, & exaudi*
Apoc.3. *me: ✳ quoniam inops & pauper sum ego.*

2 Custodi animã meã quoniam sanctus sum:

✳ saluum fac seruum
Psal.9. *tuum Deus meus sperantem in te.*

3 Miserere mei domine, quoniam ad te clamaui tota die: ✳ lætifica animã serui tui, quoniam ad te domine animam meam leuaui.

4 Quoniam tu domine suauis & mitis, & multæ misericordiæ: ✳ omnibus inuocantibus te.

5 Auribus percipe domine orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.

6 In die tribulationis meæ clamaui ad te: ✳ quia exaudisti me.

7 Non est similis tui in diis domine:

✳ & non est secundum opera tua.

8 Omnes gentes quascunque fecisti venient,

DEus piissime, qui propè ades omnib⁹ inuocantibus E
te in veritate, qui adiutor es ĩ tribulatione, & in op
portunitatibus, inflecte nũc aures misericordiæ tuę
ad precem meam, & benignum mihi præbe auditũ
orantémq; exaudi pro tua misericordia: ∗ ego enim
qui coram te nunc fundo precem meã, verè egenus
sum & pauper, à memetipso nihil habens, nisi quæ tua liberalitate
accipio: qui absq; te sum cæcus, nudus, pauper, miser, & miserabilis:
propter ꝙ meam paupertatem agnoscens, ad te ditissimum dominũ
confugio, vt de de tua liberali abundantia nimiæ meæ succurratur i-
nopiæ. 2. Conserua me domine in vita, protectione custodię tu me
custodi, vt non morte efficiar, & non mihi auferatur vita animæ ab
aduersariis meis, quorum est hoc summũ studium: sum enim sancti-
ficatus munere spiritus sancti tui, tu sanctificasti animam meam tibi
inhabitationem, & in templum me consecrasti, per vnctionẽ spiri- F
tus tui: propter quod, me consecratum tibi ac dedicatum, oro, dili-
genter fideliterq; custodias, ne fortè pollui me cũtingat ab hostibus
id super omnia quærentibus: ∗ ita domine saluum fac me pauperculum famulum tuum, ex bonæ voluntatis desiderio tibi seruire cupiẽ
tem, ab omnibus periculis in quibus versatur anima mea: maximè cũ
ego omnem habeam in te repositam fiduciã, & de tua bonitate tuó-
que auxilio confidam plenissime, qui nunquam derelinquis sperãtes
in te. 3. Ostende mihi misęricordiam tuam, miserator Deus, quam iu
giter continuis pręcibus clamans ex toto cordis affectu postulo, pro
qua consequenda tota die clamo ad te: ∗ lætam fac animam serui tui
benigna exauditione tua, quoniam toto conatu cor meũ in oratio-
ne ad te eleuaui, quoniam ab omnibus quæ sunt in mundo visibilib⁹
atque delectabilibus auulsi mẽtem meam & desiderium meum, vt ti
bi pura mente & mundo corde totus intenderẽ, sicq; fieret mea ora
tio tibi magis accepta & exaudibilis. 4. Cognoui enim, & certe mihi G
persuasum habeo de te, quòd nõ sis tu (vt vulgo sunt potentes inter
homines) durus, morosus, & crudelis, sed magis benignus, placid⁹ &
dulcis, quẽ facile sit prece flectere: mitis quoque & propiciabilis, ad
dimittendum pœnitentibus pronus ac facilis: itẽ quòd sis magnę &
infinitæ misericordiæ, ad concedendum postulata humiliter petẽti-
bus: ∗ ídq; non erga vnum tantum aut alterum, non erga hanc gen-
tem solam aut solam illam, sed erga omnes indiferenter, absq; per-
sonarum acceptione, quicũque ex fideli corde te inuocãt in verita-
te, ad eum modum quo tu vis & nos decet te inuocare. 5. Qua cõsi-
deratione ego animatus, spe exauditionis cõcepta, fidenter ad te fun
do orationem meam, petẽs, vt aures tuæ misericordię ad eam dignã
ter accomodes, vtique voci deprecationis meæ benignus intendas:
vt si iustum & bonũ inueneris quod propono, benigne illud adim-
pleas, 6. Hoc enim mihi consuetudinarium est hoc vetus ac solitum
mihi est refugiũ, in omni mihi obueniẽte tribulatione, vt ad te leuẽ
vocẽ clamoris mei, vt ad te clamãs, & orans cõfugiã: ∗ quoniã te do H
mine fidelẽ semp inueni auxiliatorẽ, nõ soles repellere humiliter de-
precantem, sed benigne potius exaudire & opportunũ ferre auxiliũ
pro tuo beneplacito. Propter quod, olim nõ semel tui auxili fidẽ ex-
pertus, semper in angustiis ad te volo confugere. 7. Et quem aliũ pos
sem ego cõmodiorem inuocare auxiliatorem, aut ad quem cõfugere
protectorẽ meliorẽ, quàm ad te domine Deus meus? Nõ est enim in
omnibus diis, qui sit tibi similis: non est in omnibus potentibus, siue
angelorũ bonorũ vel malorũ exercitib⁹, siue in sæculi potẽtib⁹ quis-
quam, qui tibi valeat cõparari: siue potentiam spectemus, siue verita-
tem & fidelitatem, siue etiam bonitatem & misericordiam: neq; in
omnib⁹ diis gentiũ qui falsa appellatione dii nominãtur, quisquã po-
test inueniri similis tui, qui sic possit subuenire inuocãtibus: ∗ & non
est quisquam similis tui in operibus, qui possit operari similia eorum
quę tu facis, opera tantę potẽtiæ & virtutis, cuiusmodi tu mõstras in
omnibus. 8. Propter quam super omnes præcellẽtiã, cũctæ nationes
populorũ, quas tu tam secũdum animã, q̃ secundum corpus creasti
venient ante conspectum tuum, tèq; adorabunt, ô rex regũ & domi

A *& adorabunt coram te domine:*
** & glorificabunt nomen tuum.*

*9 Quoniam magnus es tu, & faciẽs mirabilia: * tu es Deus solus.*
10 Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua:
B ** lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.*
11 Cõfitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in æternum.
*12 Quia misericordia tua magna est super me * & eruisti animam*
C *meam ex inferno inferiori.*
*13 Deus iniqui insurrexerũt super me, & Synagoga potẽtium quæsierunt animam meam: * & nõ proposuerunt te in conspectu suo.*
*14 Et tu domine Deus miserator & misericors: * patiens, & multæ*
D *misericordiæ & verax.*
*15 Respice in me, & miserere mei: * da imperium tuum puero tuo:*
** & saluum fac filiũ ancillæ tuæ.*

ne dominantiũ:* dabũtq; gloriam, & honorem exhibebũt magno
nomini tuo. Veniet enim tẽpus, quãdo tibi flectetur omne genu cæ Rom.6.
lestium terrestriũ, atq; infernorũ: quando ante te cõgregabũtur om- Philip.2.
nes gentes, quãdo omnes manifestabũtur & exhibebũtur ante tribu Matt.13.
nal tuum, vt referat vnusquisq; prout gessit in corpore, siue bonũ, si 1.Cor.6.
ue malũ: quãdo, velint, nolint, cogentur omnes tuę maiestatis super-
excellẽtiam agnoscere, teq; solũ vt verum Deum & supremum iudi-
cem adorare, ac tuę obedire sententiæ.9. Et id quidem optimo iure.
Tu enĩ verè es in omnibꝰ, & per omnia magnꝰ, id quod & in opere
potẽter ostendis, dum operaris pro tuo placito admirabilia quæcũq;
volueris: * profecto tu solus es Deus viuus & verꝰ, & nõ est extra te
alius.10. Vt autem tibi sicut iustum est syncera valeam seruitute pla-
cere, quæso, sis tu mihi ductor atq; director in via præceptorũ tuo-
rum, per quã tu nos ambulare voluisti, nequãdo aberrem à via recta
aut declinem, siue ad dexterã, siue ad sinistram: & tuo ducatu directꝰ
ambulẽ in veritate & æquitate iustitię tuæ, alienus ab omni iniquita
te & iniustitia: * fac lætari in te sancta lætitia cor meũ, fac me sancto
gaudere gaudio ĩ dulcedine spiritꝰ tui, vt debito timore & amore re
uerear nomẽ tuũ, vt gustata paternæ suauitatis dulcedine cor meum
in hilaritate te discat reuereri, ad eũ modũ quo filium decet timere
atq; reuereri nomen paternũ.11. Confessione laudis ego te celebra-
bo domine Deus meus, ex toto affectu cordis mei: & nomẽ tuũ san
ctum atq; in sæcula benedictũ ego laudabo & glorificabo, donec vi
uam in perpetuis æternitatibus, ita vt in perpetuũ nunquam pœnitꝰ
deficiat laus tua ab ore meo.12. Neq; illud quidẽ immerito, quoniã
quidẽ misericordia tua erga me magna est nimis, quoniã misericor-
diã maximam mihi demonstrasti, egistíq; mecũ misericorditer valde
supra quàm explicare aut etiam cogitare possim: * & tu saluasti ani-
mam meã à profundo lacu inferni, tu me tua benignissima custodia
præseruasti & custodisti à damnatione mortis & inferni, in quo pau Psal.93.
lominꝰ habitasset anima mea, nisi tu Domine me adiuuisses.13. Ecce &.85.
enim, Deus piissime, impii dæmones, eorúmq; ministri & membra,
homines peruersi, feroci animo & crudeli ꝓposito insurrexerũt ad-
uersum me: & cõgregatio fortiũ, qui me (quantũ ex memetipso) mul
to sunt potẽtiores, conãtur me perdere, & morte afficere: * & nõ ha-
bẽt te dominũ Deum ante oculos, non te metuũt, non est timor tui
ante oculos eorũ, vt desistant à suo peruerso proposito, à perditione
innocentis: * Nõ etiã attendunt te, neq; considerant, quòd tu sis mi
hi auxiliator: atq; idcirco tantum me in memetipso cõsiderantes, &
meam debilitatẽ cum sua fortitudine conferentes, ita confidũt se mi
hi posse præualere, nec verẽtur oppugnare seruum tuum.14. Ego ve
rò nequaquã in memetipso cõfido, neq; ĩ propria virtute spẽ habeo
sed in te domine Deꝰ meus, qui semper tuis supplicibꝰ misereri es so Psa.24.
litus, & cuius sunt miserationes à sęculo super omnia opera tua, quẽ
admodũ & es natura misericors, imo ipsa immẽsa & inexhausta mi-
sericordia: * qui es insuper lõganimis & patiẽs in dissimulando pec-
cata hominũ & differẽdo vindictã, quo sic per longanimitatẽ pecca
tores inuites ad pœnitentiã: multæ quoq; misericordiæ, nimirum in
finitæ & inexhaustæ, per quam semper es paratus redeũtes per pœni Rom.2.
tiam recipere in gratiã, & nihilominus verax, iustissimus videlicet re
munerator omniũ humanarũ actionum, & fidelis in omnibus ver-
bis ac promissionibus tuis.15. In te (inquã) est spes mea omnis & tota Psa.144.
fiducia, tu benignis misericordię tuę oculis in me seruum tuũ aspice
& misericordiã tuam ostende mihi: dũ illi ecõtrario, omni studio &
toto conatu mihi machinãtur mala, vt tua misericordia adiutus illo-
rũ possim feritatẽ effugere, ne mihi iuxta desideriũ suum preualeant
* da mihi seruo tuo ex bona volũtate tibi famulari cupiẽti, imperiũ,
dominiũ, & victoriã super inimicos meos: da mihi fortitudinem per
quã illos possim superare atq; subiicere mihi, per quã exaltari valeã,
super illos, illísq; euadere superior: * ab omnibus inimicis saluum fac
me, qui sum filiꝰ ancillæ tuæ, Ecclesiæ sanctæ ancillę tuæ, quę me tibi
per fidem & verbum tuum in spiritu sancto genuit: * qui etiam sum
pauperculæ matris meæ, humilis tuæ ancillæ filius. Sũ enim ego ser-
uus tuus & filius acillæ tuę, quoniã & ego seruus tuus sum, & mater
mea tua est vernacula atq; ancilla: quoniã ęque & ego & omnes pro-

16 *Fac mecũ signum in bono :✳ vt videant qui oderunt me & confundãtur, quoniam domine adiuuisti me & consolatus es me.*

genitores mei, serui tui sum⁹. 16. Ostende erga me signũ aliquod mi- E
sericordiæ & beneplaciti tui, quo posśint cognoscere aduersarii mei
ꝙ te habeam mihi propicium & protectorem: demõstra indicio ali-
quo liberationis gratuitæ, quòd tibi sit in me beneplacitum: ✳ vt ho-
stes mei qui me implacabili odio persequuntur: id vidẽtes, cõfundã-
tur & erubescant, cum viderint me tuo auxilio defensum atq; muni-
tum, & tua consolatione sancta corroboratum, vt nulla illis spes esse
posśit de me obtinendi impium suum desiderium & iniquũ propo-
situm.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXV.

VErsu. 2. Custodi animam meã, quoniã sanctus sum. Si de Christo domino singulariter Psal-
mus exponatur, nullum est dubium, quomodo sanctũ ipse se iuste posśit asserere, cũ sit san
ctus sanctorum, sanctificans omnia: qui non ad mensuram accepit spiritum, vt esset absque
mensura sanctus. Si verò ad vnumquenque fidelem dicamus pertinere Psalmum (iuxta Elucidatio
Ioan. 3. nis processum) nec sic quidẽ difficile est intelligere, quomodo fidelis ex testimonio bonæ conscien
tię se dicat sanctum, videlicet participatione plenitudinis Christi. Nam vt ille per spiritum acceptũ F
Ioan. 1. non ad mensuram, sanctus est non ad mensuram: ita singuli nos de eius plenitudine accipiẽtes, san-
2. Cor. 6. ctificamur in spiritu eius, efficimúrq; ad mẽsuram sancti. Vnde Paulus Apostolus ab idololatria ad
Christum conuersis Corinthiis, Et hæc (inquit) aliquãdo quidem fuistis, id est, idolis & peccatis ser
uientes, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Chri-
sti, & in spiritu Dei nostri. In codẽ quoq; capitulo, etiam mẽbra & corpora nostra quomodo san-
cta sint, declarat, dicẽs, Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Et iterum, An nesci
tis quia membra vestra tẽplum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & nõ estis
vestri? Sanctificamur ergo quicunque spiritum Christi accipimus, primum quidẽ in mẽbra Chri-
sti, vt illius sancti sanctorum membra simus, sitq; ille caput nostrum. Deinde, vt templum simus spi
Psal. 126. ritus sancti, atq; adeò totius superbenedictæ Trinitatis. Merito proĩde incessanter clamemus ad do
minum, dicentes, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum. Nisi enim dominus custodierit ci
uitatem, frustra vigilant custodes. Attamen omni diligentia curandum nobis est, vt in quo sanctifi
cati sumus, in eo permaneamus: ne semel facti membra Christi, iterum efficiamur membra diaboli
& ne semel facti templum spiritus sancti, iterum efficiamur mancipia & habitaculum spiritus ma
ligni. Non est enim æquum tollere membra Christi, & facere membra diaboli: neque iustũ est cõ- G
spurcare tẽplum Christi, & facere habitaculum diaboli. ¶ Versu. 3. Lætifica animam serui tui, quo-
niam ad te domine animam meam leuaui. Diligenter nota, quod addit, Quoniã ad te domine ani-
mam meam leuaui. Hic enim ordo seruandus est, vt qui lætificari quærunt à domino Deo suo, qui
diuinis refici exoptant cõsolationibus, ad Deũ studeant toto conamine leuare suas animas, Quę e-
nim in imis huius mundi, in fæcibus & cœno temporalium voluptatum adhuc immersę iacent, ca-
paces non sunt cælestis illius & diuinæ lætitiæ. Quę autẽ semetipsas ex lutoso illo cœno tempora-
lium extricantes, ad ęterna erigunt, ad Deum se leuant, temporalem & vanam lętitiam abnegantes
iuxta quod in alio Psalmo spiritualis homo loquitur, dicens, Renuit consolari anima mea. Huius-
modi merebuntur diuinis cõsolationibus & castiśsima spiritus iocunditate visitari & oblectari, Sed
& in aliis cõpluribus locis, quoties Propheta magnum aliquid à Deo postulat, hoc inuenimus spe-
cialiter ipsum pręmittere, quòd animam suam eleuauerit ad dominũ. Veluti Psalmo. 24. Ad te do-
Psal. 76. mine (inquit) leuaui animã meã, Deus meus in te confido, non erubescã, Neque irrideant me ini-
mici mei. Et Psalmo. 142. Notam fac mihi viam in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam:
Eripe me de inimicis meis, domine ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam. Videlicet hoc
Psal. 24. modo orandi significare volẽs, frustra nos quę sunt Dei expectare aut postulare, nisi ad illum sata
gamus leuare animas. ¶ Versu. 4. Quoniam tu domine suauis & mitis, & multę misericordię om- H
Psal. 142. nibus inuocantibus te. Datiuus ille nouiśsimo loco positus, omnibus inuocantibus te, refertur ad
singula pręcedentium trium, hoc modo, Tu Domine suauis es omnibus te inuocãtibus, tu mitis es
omnibus te inuocantibus, tu es multæ misericordiæ omnibus inuocantibus, id est, erga omnes in-
uocantes es copiosus in misericordia & multum misericors. Potest autem inter hæc tria apta quæ-
dã poni distinctio. Est enim Deus suauis, id est, benignus & dulcis. Nam in Græco ponitur χρηστὸς,
quod significat benignum, & in Hebræo tof, quod significat simpliciter bonum. Est enim Deus be
nignus omnino & bonus, benigne & dulciter agẽs cum seruis suis, pauca ab illis & factu facilia exi
gens, neque nisi quæ illis vtilia sunt, insuper etiam ad perficiendum illos fideliter adiuuans. Secun-
do autem loco in Græco habetur ἐπιεικὴς, id est, modestus & mitis, videlicet qui non à pœnitentibus
peccatoribus extremum exigit, neque extremum sequitur iustitiæ rigorem, summum ius exigendo
extremámve solutionem exposcendo, sed facile placari permittit, facile recipit in gratiam redeun-
tes. Nam hæc est virtus iustitiæ, non extremum sequi iuris rigorem, sed dispensare ac discimulare
nosse pro loco & tempore, conditione personarum expensa. Et hanc significationem habet etiam
vox Hebraica hoc loco posita, quæ venit à verbo salach, quod significat dimisit vel propiciat⁹ est.
Vnde dictio hoc loco posita valet fere idem quod propiciabilis, vel facilis ad dimittendũ: quem-
admodum & beatus Hieronymus vertit, bonus & propiciabilis. Felix adiicit, vel parcens, id est, ad
parcendũ facilis. Apertius etiam hoc ipsum indicat Chalda. Paraphrasis, quæ sic habet, Quoniam

A tu Deus bonus es, iustus, & remittis iis qui conuertuntur ad legem. Inueniũtur autẽ duo hæc, quæ Psalmista hic connectit, etiã Paulus quodam in loco coniunxisse, vbi Corinthios obsecrat per mã suetudinem & modestiã Christi. Quod enim mãsuetudinẽ dicit, ad suauitatẽ pertinet: quod verò modestiã, ad istam mititatẽ. Nam pro modestia idem vocabulũ ponitur iustitia, cuius hîc ponitur adiectiuũ. Quod autem tertio loco ponitur multæ misericordiæ, siue copiosus misericordia, id generale est tam ad peccatorum dimissionẽ, q̃ ad beneficiorũ exhibitionẽ spectãs. ¶ Versu. 8. Omnes gẽtes quascunq; fecisti, veniẽt, & adorabunt corã te domine. In Elucidatione hũc versum exposuimus de nouissimo iudicii magni die, quãdo omnes exhibebũtur ante tribunal iudicis: & palã omnes boni atq; mali corã eo astabũt iudicãdi, iuxta illud Propheticũ, Viuo ego, dicit domin⁹, quoniã mihi flectetur omne genu, Potest tamen intelligi de cõuersione populorũ in tẽpore gratię, quãdo exeũte sono prædicationis Apostolicæ in omnes fines orbis terrarũ, ex omnibus gẽtib⁹ aliqui cõuersi sunt ad fidẽ Christi, qui ipsum adorauerũt & glorificauerunt, vt summũ & verum Deũ. ¶ Versu. 10. Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua. Ingrediar potest accipi, vt sit imperatiui siue deprecatiui modi, sicut quod præcedit verbũ, deduc, & quod subsequitur, lętetur: cui cõsonat quod ex Hebræo vertit beatus Hierony. Deduc me domine in via tua, vt ambulẽ in veritate tua: secundũ quem modũ & nos in Elucidatione exposuimus. Vel potest accipi vt indicatiui modi

2.Cor.10

Esai.45.

Rom.14

Psal.18.

B futuri tẽporis: eritq; sensus, Tu esto mihi ductor, & ego ambulabo, te ductore, ĩ veritate tua. ¶ Versu. 12. Eruisti animã meã ex inferno inferiori. Si Christo applicetur Psalmus, intelligẽda erit hęc liberatio animæ ipsius ex inferno inferiori, secundũ id quod in alio Psalmo ex persona eiusdẽ domini nostri ad patrẽ dicitur, Quoniã non derelinques animã meã in inferno, quoniã videlicet animã Christi omnipotẽs pater non permisit descẽdere in damdationẽ inferni cum reprobis, qui infern⁹ merito dicitur infernus inferior, pro quo beat⁹ Hierony. vertit infernũ extremũ. Imò neq; in lymbo patrũ (qui superior quidã infernus merito appellari potest, respectu loci damnatorũ) detineri animã eius permisit, sed loco illo tantũ visitato, patribúsq; de captiuitate liberatis, fecit eam in corpus reuerti, atq; ita in cælum vnà cum resuscitato & glorificato corpore gloriose conscẽdere. Cum verò generaliter fideli cuilibet Psalmus applicatur, accipitur versus iste vt gratiarum actio pro liberatione ab inferno, videlicet quoniã per Dei magnã misericordiam agnoscit se à mortalibus peccatis (in quæ ceciderat, & pro quibus inferioris inferni damnationẽ cõmeruerat) liberatũ, ex misericordia & liberali peccatorũ dimissione, Vel quia agnoscit Dei esse beneficiũ, ꝙ nõ in peccata talia ciciderit, & ꝙ non filius sit mortis effectus. Id enim quotquot omnes fateamur necesse est, Dei gratiã & munus esse, siue ꝙ à peccatis nostris pœnitẽtiã agentes reuertimur, siue quòd in eiusmodi

Psal.15.

C peccata nõ cecidimus, pro quibus mortis dãnationẽ fuissemus cõmeriti: vt tã immaculata sanctitas q̃ pœnitẽtiæ veritas, Deo referatur accepta, & pro vtraq; merito illi agãtur debitæ gratiæ. Verũtamẽ posset infernus iste inferior rectè etiã intelligi carcer malæ & desperatæ conscientiæ. Vere enĩ infernus est, & inferior atq; extremus infernus est, carnificina malæ & desperatæ cõscientiæ. Et erit hic infernus multo damnatis intolerabilior, q̃ ipse ille corporalis locus horroris, quẽ illis Deus deputauit, vt in eo cũ angelis malis inæternum puniãtur. Ab hoc autẽ inferiori inferno subinde Deus homines in hac vita degẽtes liberat, & velut à morte ad vitã reducit, atq; ex profundo horroris puteo in claritatẽ auræ supernæ educit: qui proĩde, agnito Dei beneficio, tãto post maiore affectu suo liberatore afficiuntur, agẽdísq; gratiis tanto affectuosius insistunt, quanto maioris miserationis circa se perfectũ opus, reuelato mẽtis oculo, cõspiciunt. ¶ Versu. 15. Da imperium tuũ puero tuo. Græca dictio quæ respõdet imperio, nẽpe κράτος, ambiguæ est significationis. Interdũ enĩ significat potentiam, vt apud Lucã in cãtico beatæ Mariæ virginis, Fecit potẽtiã in brachio suo, vbi Græce legitur ἐποίησε κράτος. Hinc Græco vocabulo Deum appellam⁹ παντοκράτωρα, id est, omnipotentẽ. interdũ vero significat imperium vel potestatẽ, qualem habet superior super inferiorẽ. Vnde Deũ vocam⁹ κοσμοκράτωρα, id est, mundo imperantem, vel mundi dominantem, id est, super omnia quæ in mũdo sunt potestatẽ atq; imperium habentem. Neq; sunt iuxta veritatem hæ duæ significationes abinui-

Lucæ.1.

D cem diuersæ, si potentiã intelligamus imperialẽ & potestatiuã (vt ita loquar) per quam quis super alium obtinet imperium. Non enim nisi per imperialem suam potentiã Deus omnium dominatur neq; aliter super cuncta habet imperiũ, nisi quia ipse est omnipotẽs. Secũdũ hæc ergo diuersimode locus præsens à diuersis inuenitur trãslatus. Nã lectio Psalterii Romani pro imperio habet potestatem. Da potestatẽ (inquit) puero tuo. Hieronymus autẽ legit fortitudinẽ. Quæ lectiones facile rediguntur in concordiã, si intelligamus talẽ postulari à Deo fortitudinem, qua inimicis persequẽtibus possumus euadere superiores, vt nõ nos illis veniam⁹ in subiectionẽ, sed ipsi ecõtrario nobis in potestatẽ veniãt, & subiiciantur confusi atq; deuicti. Talis est fortitudo, quam à Deo petimus, talis potestas, tale imperiũ, quod postulat in persequutione positus homo spiritualis. Illi tamen qui Psalmũ peculiariter accõmodant Christo, imperiũ istud poterũt exponere absq; incõmodo, potestatẽ illã quam ipse accepit á patre post resurrectionem, de qua in Psal. 2. ex patris persona dicitur, Postula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & possessionẽ tuã terminos terræ: & de qua ipsemet Christ⁹ à discipulis abscedens loquitur in Euangelio, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. De qua etiã potestate, multis in locis multa loquitur sanctus Apostolus. At tũc quidem ancillam illã, cuius se filium Christus loquitur, manifestum est debere intelligi illã benedictã terram de qua in Psalmo pręcedenti fecimus mentionẽ, Deiparam virginem Mariã: quę etiã seipsam ancillã Dei in suo iucundo cãtico humiliter nũcupauit, vt nũc à filio hic loquẽte eam audimus nũcupari. Conformiter quoq; in versu sequẽti illud signum in bono quod secum fieri optat, intelligeretur Christi

Psal.2.

Psal.28.

Lucæ.1.

resuscitatio, & in cælum assumptio. Nam hoc signum fuit, quod omnipotens pater cum Christo fecit quod erga ipsum demonstrauit in bonum, quo, se ostendit illum diligere, sibíque in illo esse beneplacitum: in quo etiam signo, euidentissime omnium aduersariorum Christi apparuit confusio, ita vt mẽdacio & pecunia cogerẽtur ruborem suæ verecundiæ palliare, quando custodibus data copiosa pecunia, vt veritatem tacerent, mendacibus linguis rumorem falsum sparserunt in populo, dicentes, ꝙ custodibus dormientibus fuissent illum suffurati discipuli. Quidã etiã personę Dauid applicant Psalmum, neque omnino incommode. Iuxta quam applicationem, Dauid in persequutionibus positus postulat, cælitus sibi dari contra hostes fortitudinem, qua possit illorum superare persequutionem, petítq; liberationis signum & salutis erga se à Deo monstrari, vt cõfusi hostes abscedant, desistántq; à proposita malitia, cum dominum viderint pro seruo suo dimicantem, quemadmodum non semel in sacris regnorum historiis legimus accidisse. Vsqueadeò enim nouis admirabilibúsq; modis subinde Deus suum Dauid liberauit de manibus Saulis, vt nemini non esset perspicuum, solius Dei fuisse talem liberationem, ita vt nimia coactus euidentia ipsemet Saul licet obstinatissimo animo esset cõtra Dauid, aliquoties legatur à persequutione populũ reduxisse in propria. Quòd si etiam Dauid introducamus postulantem dari sibi imperium, & regnum super populum domini, non ambitionem aut superbiam illi impingimus. Poterat enim is qui regem se à Deo vnctum sciebat, postulare, vt Dei in se propositum adimpleretur. Illa tamen sentẽtia, quã in Elucidatione explanauimus, potior videtur. ¶ Versu eodẽ, Saluum fac filium ancillę tuę, In Elucidatione duplex est mõstrata intelligẽtia, secundum quarũ vtranq; singulis fidelibus versus iste possit conuenire. Secũdum priorem nanq; intelligẽtiã, ancilla ista accipitur Ecclesia, quæ dicitur ancilla Dei, ipsi videlicet seruiẽs deuotione fidei & operib⁹ placitis. Posterior autẽ magis videtur probãda, qua ad maiorẽ perfectiorẽmq; humiliationẽ seipsum nominat non solum seruum Dei, sed etiam ancillæ eius filiũ. Pro cuiusintelligentia nota, quosdã esse seruos qui casu aliquo vel euentu in seruitutem venerũt suis dominis, vt qui sunt quidẽ liberi natiuitate, sed bello superati, in captiuitatẽmq; abducti & vęnũdati in seruos, tali sic euẽtu ex libertate veniunt in cõditionẽ seruilẽ. Idipsum & aliis variis modis cõtingit. Et qui sic facti sunt serui, licet dominos appellent illos quib⁹ venerũt in subiectionẽ, non tamen matres illorum ancillę fuerũt eorundẽ dominorũ. Nã ex progenitoribus liberę sunt conditionis, tantũ ex euentu facti serui. Sunt verò alii, qui ex ipsa sua origine sunt serui, vtpote q̃ in seruitute sunt geniti, quorũ patres matrésq; in seruitute domini alicuius tales proles genuerũt. Atq; hi longe magis sunt viles & humiles prioribus, éstq; maioris humilitatis sic ex ꝓgenie natũ esse seruũ, q̃ ex accidente seruũ tantum fieri. Volẽs ergo significare seruus Dei maximã suã erga Deũ subiectionẽ, & summam humilitatẽ indicare, non tantum se fatetur seruum Dei sed & matrẽ suam fatetur eiusdẽ ancillã, cum se nominat filiũ ancillæ eius. Aperto enim cõsequio elicitur, meam matrẽ esse ancillam Dei, si ego me fatear esse filium ancillæ eius. Intelligit autem in matre totã progeniẽ, patrem, auum, atauum, tritauum, & vniuersum gen⁹ vsq; ad primum parẽtem. Omnes enim progenitores nostri, vilissimi serui & ancillę Dei fuerũt. Secundum hũc quoq; modũ in Psalmo 115 positus in extasi vir fidelis, magno deuotionis affectu loquitur, dicens, O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ. ¶ Versu vltimo, Fac mecũ signum in bonũ. Nos simpliciter interpretati sumus, Demõstra erga me indiciũ aliquod bonitatis tuæ & beneplaciti, atq; amoris erga me, vt vidẽtes inimici tuo me fultum auxilio, cõfundantur. Potest etiã sic intelligi. Exhibe circa me signum & prodigiũ in bonũ, id est, prodigioso aliquo signo me libera ab inimicis, vt aperte vidẽtes inimici tuo me iuuari auxilio, cõfundãtur. Vnde quidã ex Hebręo sensum hũc magis q̃ textus verba sequutus, ita vertit, Insigniter benefac mihi, &c. Optime autẽ hanc postulationẽ impletã cognouimus, tã in persona Christi (in cui⁹ resurrectione signũ Ionæ Prophetæ, & prodigiũ maximũ fuit exhibitum) q̃ in persona Dauid, qui non sine maximo miraculo de summa miseria in qua erat, cum fugitiuus ageret in desertis & mõtibus, ad gloriosi regni magnificentiam tandẽ fuit subuectus. Vere enim prodigium magnum erat, videre iam super omnẽ Israelẽ longe latéq; dominantem, cui pridem vix pro corporis salute tutũ erat angustæ alicuius speluncæ latibulum. Cum omnib⁹ quoque fidelibus signum faciet Deus in bonũ, & prodigiosum aliquid erga eos operabitur, quando eos tam ex se imbecilles & miseros, de tãtorũ hostium, támque fortium & crudelium potestate liberatos: sublimabit in gloriam fœlicitatis æternæ, impiis ad suam perpetuam confusionem, id cum dolore dentiúmq; stridore cernentibus.

Matt.28. | 1.Reg.24 &.26. | Psal.115 | Lucæ.11. | Psal.111.

LXXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Ex abundantia cordis in hoc Psalmo, verborũ quidem numero modico, sed maiestate sensus multum dissimili, prorumpit Psalmista in laudes Ecclesiæ, quam dicit in montibus fundatam, portas habentẽ Deo super omnia tabernacula Iacob dilectas, de qua gloriosa dicit esse prædicta. Cuius etiã versu tertio & quarto mirã describit amplitudinẽ, vtpote quæ intra sese concludat cũctarũ gentium quondam à Deo alienarũ nationes. Versu autẽ quinto admirabilem eius depingit gloriam, quòd in ea natus sit qui ipsam fundauit & cõdidit quòd in ea Deus homo factus sit quemadmodum in scripturis prædictum id fuerat & præsignatũ, ad instructionem populorũ: nouissimo tandem versu, huius ciuitatis & omnium in ea habitantiũ prospiciẽs prænunciansq; lætitiam Parum autẽ refert, an de Ecclesia militãte, an de triũphante, Psalmũ intelligamus, vtriq; enim recte omnia conueniunt, sed huic perfectius, illi secundũ suum modũ imperfectius. Præstat autem, vt simul de vtraque Ecclesia Psalmus intelligatur. Ad vnum nanque spectant, & est vnus vtriusque Dominus: ciues quoque iidem sunt qui ab vna transeunt in alteram, quasi ab anteriori atrio ad interiorem thalamum.

LXXXVI PSALMI ELVCIDATIO.

A

1 Fundamenta eius in montibus sanctis:

Ciuitatis illius quã mente contẽplor in tempore gratiæ
per Mesiã ædificandã, Ecclesiȩ illi⁹ sanctæ quã sibi in
domũ&ciuitatẽ ȩdificabit rex magn⁹in plenitudine tẽ
poris aduẽturus,hui⁹,inquã,ciuitatis,domus&ædificii
fundamẽta erũt in sublimibus illis mõtibus, Apostolis
atq; Apostolicis viris, quos sui spirit⁹ primitiis copiose sanctificabit Roma.8.
ædificator huius ædificii Deus,faciẽtq; in veritate sublimes &immo
biles.Quicũq; enim in hoc ædificio coædificabũtur in habitaculum 1.Petri.2.
Dei,tanquã lapides viui, superædificari eos necessum erit super fun- Ephes.2.
damentũ Apostolorum & Prophetarũ : quemadmodũ & ipse cõse- 1.Cor.10
quenti ordine super Petrã Christũ,& super fundamentũ illud prȩter 1. Cor. 3.
quod nemo potest aliud ponere(quod est Christus Iesus)erũt firmi
ter ædificati: * neq; mirum, si super talia támq; pretiosa & sublimia
fundamenta ædificabitur ciuitas illa,spiritualiter dicta Sion(propter
lucentis in ea fidei speculationem, atq; etiam propter singularẽ Dei
electionem) quoniamquidem diligit dominus eam multo amplius,
quàm veterem illam Synagogam, imò ipsas portas,ipsum tãtum in-
troitum huius Ecclesiæ nouȩ,quam in spiritu præuideo ædificandã,
magis diligit, quàm omnia tabernacula, omnes habitationes veteris
illius Israelitici populi, adeò vt præ nimio illius amore videri posit
hunc populum non amasse: * Ipsam etiam stabilitatem Ecclesiȩ no-
uæ,quam sibi mansionem stabilem & nunquam commutandam ele
git,diligit multo amplius, quàm Synagogam veterem,quam ad tem
pus tantum inhabitare voluit,magis vt in tabernaculis q̃ vt in domo
& ciuitate stabili. 2. O ciuitas nobilis magni Dei, quæ artificem &
conditorem es habitura,non Beseliel,non Moysen, nõ alium quẽli-
bet hominẽ,sed Dei filium,quámq; Deus ipse vt domũ suam inhabi
tabit:q̃ gloriosa,q̃ magnifica,q̃ eximia sunt,quæ de te per sanctos pa
tres &prophetas sunt prȩdicta:* quæq; de te sunt in secreto diuinita
tis cõcilio definita,& ab æterno ordinata:quàm magna sunt,quæ in
te implebũtur in tempore suo, iuxta quod à Deo præordinata sunt,
atq; per viros sanctos prȩnunciata.Talia profecto sunt& tãta,vt eo-
rum comparatione nihil videri possint, quȩcunq; olim veteri illi Iu
daico populo fuere exhibita. 3. Vox domini. Intra hanc ciuitatem
non solum vnam aliquam gẽtem concludã,aut vnius generis popu-
lum,quemadmodum olim synagogã mihi ex sola natione Israelitarũ
segregaueram:sed ex omnibus gentibus,populis &linguis,ex omni-
bus nationibus quæ sub cȩlo sunt:ædificabo eã.In ædificando enim
ciuitatem istam,etiam Aegypti & Babylonis ero memor,etiã Aegy-
ptios & Babylonios qui antè fuerant idololatræ & alieni à me, ego
tum agnoscam,eos videlicet qui ad Apostolorum prædicationẽ me
voluerint agnoscere,quicunq; sunt ex eis me per fidem cognituri,&
in nomine meo credituri. 4.Imò verò Philistȩi alienigenæ, qui antè
fuerant à me alienissimi, imò populi mei aduersissimi hostes, Tyrii
quoq; &Sidonii,quíque longe habitãt in extremo terrȩ Aethiopes,
ecce omnes hi illic erunt in ædificio ciuitatis illius,hi oẽs inuenien-
tur.Ex omnibus enim gẽtibus,populis,tribubus,&linguis,ex omni-
bus finibus orbis terrȩ cõgregabo mihi electos meos, quos oẽs vno
eodémq; spiritu regeneratos in vnam Ecclesiã coȩdificabo, tanquã 1.Cor.11.
lapides viuos,in habitaculum meum in spiritu sancto.Neq; omnino 1.Petri.2.
quisquã excludetur à ciuitatis illius glorioso ædificio : sed absq; per- Ephes. 2.
sonarũ acceptiõe,in omni gẽte,qui crediderint in nomine filii mei, Actu.10.
eúmq; aduenientẽ receperint,coȩdificabit eos in habitaculum Dei, Ioan. 1.
faciẽtq; filios Dei illos fieri, qui vsq; tũ alienissimi fuerant à Deo, &
testamento promissionum mearum. 5. Vox prohetæ. Illud quoque
summe admirabile mysteriũ,nũquid homo dicet aut explicabit Siõ?
nunquid explicare vllus homo,aut persuadere ipsi Sion poterit hoc
mysteriũ & ænigma quod ꝓponitur?videlicet ꝙ in ea esset homo&
vir quidem temporali natiuitate nasciturus,qui tamen idem ipse se-
cũdum veritatem omnibus excelsior & maior,eam fundaturus esset
atq; ædificatur⁹:quomodo mysteriũ hoc vllus hominũ posset dicere
& explicare Ecclesiȩ,quod ipse huius ciuitatis ȩdificator,in ipsa,quã
ipse erat ædificaturus,ciuitate nasceretur ? Nõne gloriosum,hoc est,
&inauditũ,humanóq; ingenio incomprehensibile?Et hoc tamen ita

** diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.*

B

2 Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

C

3 Memor ero Raab & Babylonis scientiũ me.

4 Ecce alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum hi fuerũt illic.

D

5 Nunquid Sion dicet homo? & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altißimus.

in te futurũ eſt,ô ciuitas Dei,cũ Dei filius ex virgine fideliſsima &im E
maculatiſsima carnẽ aſſumens venerit in mundũ,ad te ex omnib⁹ gẽ
tibus (vti iam vox domini proteſtata eſt) ædificandã. 6. Et quoniam
id prorſus foret incredibile humano ingenio, ne ob noſtri ſenſ⁹ craſ
ſitiem nõ acceptaretur Dei veritas,voluit Deus myſteriũ illud in ſcri
pturis ſanctis patefacere,vt per fidẽ fieret credibile quod per ingeniũ
humanũ non potuiſſet comprehendi:quæ ſane ſcripturę ſunt fideliũ
populorum, & principũ atq; rectorum,iſti fuerũt, vel futuri ſunt in
ea ciuitate principes.Sãctæ enim ſcripturæ à Deo datæ ſunt Eccleſię
ſanctæ,in maximũ beneficium,ad ædificationem & inſtructionẽ po
pulorum,quandoquidẽ omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt
ad docendũ, ad arguẽdum,ad corripiendũ,ad erudiendũ in iuſtitia,
vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonũ inſtruct⁹. Sũt quoq;
ſcripturæ iſtæ principũ &rectorum qui in eccleſia fuerunt vel futu-
ri ſunt,vel quoniã per ipſos ſunt deſcriptæ ex inſpiratione Dei.Nam
ſpiritu ſancto inſpirati, loquuti ſunt atq; deſcripſerũt eas ſancti Dei F
homines.Vel quia ipſi ex his hauriunt quę populis effundant,verita-
tẽ omnem ex eis quaſi ex ore Dei addiſcẽtes,qua cõmiſſos ſibi popu
los paſcunt.7. Sed quid multa de te ô glorioſa Dei ciuitas,tentamus
dicere? Magna quidẽ & multa ſunt,ſed adhuc abſcõdita quæ de te di
cta ſunt, & in te implebũtur in tẽpore ſuo. Neq; ego nunc plura ad-
iiciam,niſi hoc tãtum, ꝙ propter abundantiã bonorum quæ in te e-
runt in lætitia vera& ſempiterna viuent omnes habitatores tui,inha
bitatio omniũ qui intra te erũt,erit ſicut magnifice lætantiũ, exultan
tium,atq; tripudiantiũ: quicunq; intra portas tuas habitabunt, ciues
ſanctorũ & domeſtici Dei,in maximo vtiq; gaudio(quod nemo ab
eis auferre poterit)& in maxima pace cordis(quam illis Deus dabit,
& mundus vt non dare,ita nec auferre poterit) illic habitabunt.

6 Dominus narrabit in ſcripturis populorum & principum horum qui fuerunt in ea. (2. Thi. 3. 2. Petri. 1.)

7 Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te. (Ephe. 2. Ioan. 16.)

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVI.

VErſu 1.Fundamenta eius in mõtibus ſanctis.Quomodo Euangelico amore ardens illa pecca trix fœmina,perditũ medici corpus,ab eo quẽ ortulanũ exiſtimabat requirens,ex cordis abũ dantia prorumpens in verba dicebat,Domine,ſi tu ſuſtuliſti eũ,dicito mihi,& ego illum tol- G lam:cum nihil in ſermone præmiſiſſet,quod in pronomine illo poſſet accipi : ita & in ꝓpoſito ſermone, ex magna affectus abundãtia,qui ſecum longa meditatione multa voluerat cordis ſui tacita cogitatione, tandẽ ſpiritus feruore impulſus in verba prorumpens,ita loquitur acſi omnibus quid ipſe mente geſtat foret notum, neq; aliter q̃ ſi antè de illo verba multa feciſſet quod ſola cogitatione apud ſeſe reuoluit. Vnde patet, paucula hæc verba & pauculas ſyllabas, quibus conſtat hic Pſalmus,ex profunda mentis cõſideratione,& abundanti ſpiritus dulcedine procedere: quam ob cauſam,multa etiã in eis inuenitur difficultas & obſcuritas. Nam ſic fere obſcurioribus ſermonibus ſolent Prophetæ depromere ſacra myſteria,cum in ea totus animus raperetur profundius. De fundamentis autẽ iſtis,in Elucidatione ſatis indicauimus quæ potiſsimum debeant intelligi, nimirum Apoſtoli ſancti,quos & aliàs diximus montiũ nomine ſignificari, vt Pſal. 71. Suſcipiant montes pacẽ populo.Et alibi, Illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis.In his autem montibus eſſe fundamẽta ciuitatis Dei,nihil aliud ſibi vult,q̃ montes iſtos eius eſſe fundamenta. Quod autem montes iſti fundamẽta ſunt Eccleſiæ Dei,Paulus apoſtolus manifeſte indicat, cũ Epheſiis ſcribens,ita ait, Itaque iã non eſtis hoſpites & aduenæ , ſed eſtis ciues ſanctorum & domeſtici Dei , ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum,Quis verò melius nouit ædificii cuiuſlibet fundamenta,q̃ architectus ipſe ædificii?Paulo ergo credamus neceſſe eſt, qui (quod ad hoc ædificium H attinet) ſapientem ſe architectum alio in loco epiſtolarum ſuarum appellat. Neq; verò hic ſolus Apoſtolorum minimus & abortiuus fœtus fundamẽta appellat ſanctos Apoſtolos, verumetiam ſingulari priuilegio dilectus ille diſcipulus,in ſua ſancta Apocalypſi,ciuitatẽ quam cõſpexit,vidit habere fundamenta duodecim:in quo non dubium eſt,ſanctum duodecim Apoſtolorum cœtum intelligi. Nam duodecim Apoſtolorũ nomina, ſimul & agni, illis fundamentis duodecim vidit inſcripta.Notandum verò ꝙ vtrobiq; pluralem numerum ponens,fundamenta ciuitatis dicit eſſe in ſanctis montibus: videlicet magna illuminatione numerum ſingularem illi fundamento & illi monti ſeruans,qui eſt fundamentum fundamentorum,& mons montium. Quod vnum fundamentũ ille iam antè citatus architectus reſpiciebat,cum diceret, Fundamentũ aliud nemo poteſt ponere,præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Cui etiã fundamento vnico,priora illa plura fundamenta initi,& in quo vno multa illa contineri & firmari inſinuat,cum poſt fundamentum Apoſtorum & Prophetarum, ſubiungit,dicens, Ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu: in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctũ,in domino. Quod & in prædicta Apocalypſi alter ille diſcipulus indicat, cum duodecim Apoſtolorum nomina dicit duodecim fundamentis inſcripta,adiiciens,& agni: quaſi ſignificare volens multorum fundamentorum vnum hoc præcipuum. Hunc eundem montem vnicum ſuper omnes eleuatũ,alius Propheta in ſpiritu cõſpiciebat,cum in

(Marginal references: Ioan.20. Pſal. 71. Pſal. 75. Ephe. 2. 1. Cor. 3. 1. Cor. 15. Apoc. 21. 1. Cor. 3. Ephe. 2. Apoc. 21.)

A ventura tẽpora eminus prospiciens, clamaret, Erit, inquiens, in nouissimis diebus præparatus mõs domus domini, in vertice montiũ, & eleuabitur super colles: & fluent ad eũ omes gentes, & ibunt populi multi. Sic ergo in sanctis montibus sunt ciuitatis huius fundamenta, vt hæc vlterius fundamenta vnum habeant fundamentum primũ, in monte illo qui est sanctus sanctorum, altior omnibus. Aduerte autem ꝙ non solum Apostolos, verumetiam Prophetas & Patriarchas dicere possumus nouæ Ecclesiæ fundamenta, quatenus eadem est fides Patriarcharum & Prophetarũ, qua ante Christi aduentũ cuncta fidei nostræ mysteria credebant, & prædicabant, præsignabántq; implenda, & qua sancti Apostoli post Christi aduentum cuncta salutis nostræ mysteria crediderunt, & docuerunt impleta. Prædictæ expositioni nõ male consonat, quod habet Chaldaica Paraphrasis: Fundamentũ eius super ore patrũ qui fuerunt à principio. ¶ Versu eodẽ, Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob. Vide comparationem. Non dicit, Diligit dominus Sion, plusquã Iacob. Non dicit, Diligit dominus portas Sion, super portas Iacob. Non dicit, Diligit tabernacula Sion, super tabernacula Iacob: sed portas tribuens Sion, & tabernacula Iacob, hoc asserit, ꝙ portas Sion diligat dominus super tabernacula Iacob. Qua in re illud primum euadit manifestum, distinctionem hîc poni inter Sion & Iacob, neque per duo hæc idem intelligi. Vnde Sion recte putam⁹

B nouam Ecclesiam significari, Iacob verò synagogam veterem, Israeliticam plebem. Quid verò est, quòd portas tribuit Sion, id est, Ecclesiæ: Iacob verò, id est, Sinagogæ veteri, tabernacula? Si tu melius aliud non habes, puto ego in hoc stabilitatem Ecclesiæ nouæ designari, & Synagogæ repudiationem. Portæ enim nõ nisi munitorum locorũ sunt, & fundamenta ac munitiones firmitatémq; & stabilitatem habentium ciuitatum, Tabernacula verò non habent stabilitatem neq; firmitatẽ. Et quidem donec in Synagoga Iudæorum tantum Deus habitabat, quasi in tabernaculo potius q̃ in domo: in castris siue in tentorio, potius quàm in ciuitate habitabat, nimirum vnde post modicũ erat emigraturus. In noua autem Ecclesia stabilem sibi posuit mansionẽ, non eam relicturus vsque in consummationẽ sæculi. Nisi forte mentiri ipse potest, ex cuius ore audiuimus, Ecce ego vobiscũ sum vsq; ad consummationem sæculi. Atq; hanc sententiam in Elucidatione posteriori loco indicauimus. Propter quam, alteram loco priori, nec illam quidẽ incommodam locauimus: vt secundũ vulgatum loquendi modum significetur, longe maiorem & longe alium esse amorẽ Dei erga Ecclesiam, quàm erga Synagogã: quod significari videtur, cum portas ipsius Sion dicit esse Deo magis dilectas, quám ipsa Synagogæ tabernacula. Velut si dicam ego ad præferendum ciuitatẽ alteram alteri, huius solum introitum esse meliorẽ vniuersis illius plateis & habitationibus. Alii verò per portas Sion intelligunt sacramenta nouæ Ecclesiæ, per quæ est in hanc ciuitatẽ ingressus, sicuti per portam est in ciuitatẽ ingressus. Per tabernacula autẽ Iacob intelligunt vmbras illas quas lex habebat,

Matt. 28.

C & in quibus sub lege Iudæi habitabant, in illis & sub illis ad tempus conclusi, vt coercerentur à grauioribus malis, sed in temporis plenitudine amouendis & abrogandis, vbi aduenisset lex libertatis: ¶ Versu 3. Memor ero Raab & Babylonis, scientium me. Per Raab, Latinorum plærique intelligunt mulierẽ illam quæ in Hiericho exploratores suscepit hospitio, & saluauit. Atque ita per Raab, quæ meretrix fuisse dicitur, & Babylonem, per quam solet peccatorum congregatio designari, intelligimus peccatores nominatissimos: quorum Deus memor fuit in tempore ædificationis Ecclesiæ, quando illorũ plurimos fecit pœnitentiã agere vitę prioris, & veteri exuto homine in nouitate vitę diligentissime ambulare, iuxta quod & Saluator ait in Euangelio, loquens Pharisæis, Publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei. Et alio in loco, Multi, inquit, venient ab oriente & occidẽte: & recumbent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cælorum: filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Apte verò iuxta hanc expositionẽ, Raab fit specialis mẽtio, quæ nuncios missos à Iosue suscipiens saluata est ab internicione & populo Dei adiuncta est, videlicet ad significandũ in tempore gratiæ peccatores omnes Apostolica prædicatione conuersos, qui per fidem & obedientiam ad Deum cõuersi, salutẽ sunt ex nunciis Dei consequuti per Christum. In Babylone quoq; extitit Niniue, quam post tempora Dauid ad prædicationẽ Ionæ missi à domino & ex ore domini

Galat. 3.

Iosue. 2.

Matt. 21.
Marc. 8.

Ionæ. 3.

D pœnam prædicantis, insignem legimus egisse pœnitentiam, adeò vt eam Saluator dignam duxerit proponere in exemplum, ad perfidæ Iudaicæ ceruicis confusionem. Secundum hanc ergò intelligentiam, significatur peccatorum vilissimorum tempore gratiæ conuersio, & in Ecclesiam cũ cæteris coædificatio, omniũ eorum qui veram egerunt pœnitentiam: vt deinde in versu sequenti, specialiter gentium intelligatur poni conuersio ad Ecclesiam. Si tamen Hebræum consulamus, videbitur nõ hic nomen haberi mulieris illius supra nominatæ quæ Rachab per heth in medio scribitur, cum hoc in loco per he medio Rahab legatur. Propter quod in Elucidatione aliorũ sequimur sententiam, qui per Rahab dicunt significari Aegyptum, cuius sententiæ plures sunt Hebraicarũ literarum periti: vt sit sensus, Memor ero Aegypti & Babylonis. Cuius etiã sententiæ fuisse Chaldaica Paraphrasis authorẽ, manifeste conspicimus, qui pro Rahab posuit Mezraim, quod Hebræis vbiq; significat Aegyptum, à Mezraim filio Cham: à quo vt originem, ita & nomen acceperũt Aegyptii, quemadmodum diximus in annotatione versus. 56. Psalmi. 77. Quidam etiam illud Esaiæ 51. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? de Aegypto dicunt intelligendum, sicque transferendum, Nunquid nõ tu percussisti Aegyptum, vulnerasti dracone? id est, caput Aegyptiorum Pharaonem? Et in hoc loco penitus eadem dictio inuenitur in Hebræo, quæ in præsenti versu est posita, Rahab, per he in medio dictionis. Beatus quoq; Hieronymus non videtur illorum accedere sententiæ, qui Rahab hîc intelligunt meretricem. Nã in sua versione ex Hebræo, nõ vt nomẽ proprium, sed vt appellatiuũ transtulit, dicens, Cõmemorabor superbiæ & Babylonis scientiũ me,

Lucæ. 11.

Psal. 77.

Nam Rahab per he in medio significat etiã superbum vel superbiã, à verbo Rahab, quod significat E
excellit vel superbiuit. Et fieri potuit, imò verisimile est sic factum esse, vt à superbia siue excellentia Aegyptus tali denominatione fuerit appellata, ꝙ insignis eorũ fuerit semper superbia siue excellentia & gloria, propter omniũ rerum abundantiam & potentiæ sublimitatem. Notandũ quoq; est vbi iam vulgo legimus per genitiuũ scientium me, in Græco haberi datiuũ, sciẽtibus me, quomodo etiam Psalteriũ Gallicanum dicunt habere. Nam quod nos vulgo legimus per genitiuũ, videtur ex Romana lectione mutuatũ. Facit autem casus datiuus aliam q̃ genitiuus sententiã, videlicet istam, Memor ero Rahab & Babylonis cognoscentibus me, hoc est, memoriam faciã apud cognoscẽtes me Rahab & Babylonis, memorabor istorũ apud fideles meos, de eis loquar, & eos intra numerũ fidelium meorũ cõputabo, cæterisq; me agnoscentibus adnumerabo. In quẽ sensum quidã ex Hebræo, licet sententiã potius q̃ verba sequutus, sic vertit, Adnumerabo cognoscentibus me Rahab & Babylonẽ. ¶ Versu 4. Ecce alienigenæ. Per alienigenas intelligi Philisthæos (queãdmodũ in Elucidatione indicauimus) manifeste demonstrat lectio Hebraica, quæ pro alienigenis habet nomen Palestinæ. Vnde Hieronymus ex Hebræo vertit, Ecce Palestina & Tyrus, &c. Idipsum admonuimus & in annotationibus Psal. 82. in versu. 6. ¶ Versu 5. Nunquid Sion dicet homo: & homo natus est in ea, & ipse fundauit eã altissimus? Ex Hebræo patet, Sion esse casus datiui. Propter quod ita in F
Elucidatione exposuimus, Nunquid homo dicet ipsi Siõ, hoc est, nunquid aliquis hominũ hoc sufficiet ipsi Sion exponere, enarrare, & explicare, quod sequitur, videlicet, ꝙ homo sit natus in Sion, qui idem ipse fundauit eam? Neq; enim secundum humanum ingenium id credibile aut persuasibile videtur quod in ciuitate aliqua esset nasciturus infans, qui illam ædificauit. Videtur enim includi in hoc repugnantia. Si enim ciuitatem hanc iste ædicauit, fuit ergo antequam ædificaretur ciuitas. Est enim efficiens causa, prior effectu: & artifex opus suum tempore antecedit, velut fabricator domũ. Et si in ea hic natus est, fuit ergo illa (vt videtur) ante hunc qui in ea natus est. Locus enim in quo quis nascitur, præfuit ante eum qui in illo nascitur. Sed licet hoc mysteriũ ipsi Sion homo dicere non potuit, licet nõ homo id persuadere & credibile efficere potuerit, Deus tamen reuelans mysteria, fecit nobis id esse credibile. Propter quod subiungitur, versu sequenti, Dominus narrabit in scripturis populorum. Et hæc quidẽ sententia iam assignata facilior est aliis quibusdam, quas in hoc loco ponunt cõmentatores. Veruntamen si ad originalem lectionẽ respiciamus Hebræam, profecto non magnam inuenimus cum prædicta expositione consonantiã, neq; in hoc versu, neq; in sequentibus. Propter quod, in annotationibus ex Hebræo aliam præter suprapositam dabimus huius loci intelligentiam, Hebraicæ lectioni magis conformem: quam tamen hoc in loco effugiendã cõfusionem noluimus constituere. Illuc te mitto, si tibi non satisfaciunt hîc proposita. G

LXXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN toto Psalmorum libro, vix est inuenire alium sequenti huic Psalmo similem. Alii enim Psalmi qui à tristitia incipiunt, tandem in lætitia finem accipiunt: & plerunq; tanto maiori finiuntur gaudio, quanto à grauiori incœperunt ploratu, id quod in Psalmo tertio & sexto, atq; aliis plurimis apertißime quilibet videre poterit. Hic verò sicut in luctu incipit, ita & finit, non lenito dolore, non reddito gaudio, animo prorsus in nullo releuato. Est itaque oratio pauperis penitus derelicti in grauißimis afflictionibus & tribulationibus, siue corporis, siue animi, vel potius vtriusque: in qua pauper & afflictus multis verbis suam proponens miseriã affectu maximo postulat misericordiam. Potest vero Psalmus totus rectè admodum Christo domino applicari, de paßionis afflictione ad patrem clamanti, quemadmodum in annotationibus monstrabimus. Nos tamen in Elucidatione ita omnia temperauimus, vt vnicuique grauiter tribulato poßit apta esse forma clamandi ad dominum, ita tamen, vt Christum clamantem nequaquam excludamus.

OCTVAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te.

2 Intret in conspectu tuo oratio mea: ✳ inclina aurem tuam ad precem meam.

3 Quia repleta est malis anima mea:

✳ & vita mea inferno appropinquauit.

4 Aestimatus sum cum descendentibus

DOmine Deꝰ saluator meꝰ, in quo omnis est spes salutis meæ, cuius soliꝰ est saluare, à quo vno salus vera est expectãda, eleuata voce oratiõis meæ, magno affectu, clamaui ad te per diẽ atq; noctẽ, in oratione iugiter perseuerans ante conspectũ tuũ, non abiiciens fiduciã, orationẽ non rẽmittens, quo vel sic assidua te prece & clamore importuno flecterẽ. 2. Ingrediatur, ꝑinde ante conspectum tuũ deprecatio mea, non illã repellas, nõ abiicias, sed dignãter ante misericordiæ tuę sacrariũ ascendere permittas: ✳ & ad exaudiendũ quod postulat mea oratio, benignè inflecte, & accõmoda auditũ tuũ. 3. Neq; verò absq; causa est quod oro, non frustra clamo ad te, domine Deꝰ meus. Ecce enim iã plena est malis anima mea, in grauissimis animæ & corporis versor angustiis & tribulationibus permaximis, ita vt plenum sit cor meum amaritudine atq; dolore: ✳ & vita mea penè ad nihilum deducta est: iam inferno mihi & morti videor proximus, tædet animam meam vitæ huius: tristis est ad mortem vsq; anima mea, præ horrore & pauore nimio, & iam in portis inferni mihi videor constitutus. 4. Deputatus sum cum iis qui iam descenderunt in foueã sepulchri, atq; in lacum profundum inferni: cum illis iam computatus sum, & H

A *in lacum: ✻ factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.*

5 Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor

B *amplius:*

✻ & ipsi de manu tua repulsi sunt.

6 Posuerunt me in lacu inferiori:

✻ in tenebrosis & in vmbra mortis.

7 Super me confirmatus est furor tuus:

C

✻ & omnes fluctus tuos induxisti super me.

8 Longe fecisti notos meos à me:

✻ posuerunt me abominationem sibi.

9 Traditus sum, & non ingrediebar:

D

✻ oculi mei languerunt præ inopia.

10 Clamaui ad te, domine:

✻ tota die expandi ad te manus meas.

11 Nunquid mortuis facies mirabilia?

✻ aut medici suscita-

nihil vel parum admodũ ab illis videor abesse, quandoquidẽ præ nimia afflictionis & tribulationis angustia nihil inter me & illos distare videtur, neq; multo melior est hæc mea vita tot plena doloribus, q̃ sit mortuorũ illorum conditio, iámq; cum illis penitus videor deputatus, vt qui iamiam illis sim adnumerãdus, nisi tuæ cõsolationis ope subleuer: ✻ fact⁹ sum quasi homo vacuus & destitutus omni auxilio, quasi desperatus, cui nulla sit spes euasionis, quasi derelict⁹ inter mortuos, de quo vltra erigẽdo nemo cogitat quẽadmodũ solent qui inter mortuos derelicti sunt à nullo vltra curari. Sic enim & mihi nũc vsuuenire video, & de me erigendo, liberando, cõsolando nemo cogitet, nulla ex parte vllum percipiam consolationis leuamen. Maneo totus aridus, desolatus, afflictus, plenus angustiis: & quantumuis clamem, nõ sentio subleuantem. 5. Quemadmodũ interfectis cõtingit qui iam in sepulchris mortui quiescũt, & manẽt in morte, quorũ nõ ampli⁹ memor videris vt eos ad vitã reducas, sed eos relinquis in puluere suo donec resuscitationis dies vltima aduenerit: ✻ & ipsi repulsi abiectíq; videntur de manu tua, videris illos abiecisse à cura tua, vtpote quos ita relinquas in puluere suo, nec manũ apponis vt ad vitã resuscites eos: ita planè & mihi nũc videor à te penitus inter mortuos cõputari, & tanquã vnus aliquis ex illis prorsus videor de manu tua repulsus, quoniam quidẽ manum tuam non vltra ad meã protectionem aut consolationem extendis, sed penitus me absq; omni consolatione relinquis. 6. Tribulatores & persequutores mei sua afflictione nimia cõstituerũt me velut in profundo inferni, doloribus maximis (cuiusmodi in inferno sunt) implẽtes animam meã, exterius interiúsq; grauissime me affligentes: ✻ posuerũt me in locis tenebrosis inferni, & quasi in vmbra mortis, ita vt super me videret se mors ipsa expandere, & totũ me obumbrare. Dolores enim mortis circũdederunt me, & inuenerunt me inferni pericula, vt iam in inferni profundo, & sub mortis miseria mihi videar vitã agere. 7. Omnis autẽ hæc mea miseria inde mihi processit, quoniã tuæ misericordiæ solitũ nõ persentio influxum, consuetæ tuæ cõsolationis non percipio visitationem: clausisse mihi videris misericordię puteũ, fontem cõsolationis tuæ, & omnino apparet confirmata esse aduersum me ira tua, dũ afflictio super afflictionẽ venit, nec percipitur cõsolatio: ✻ & omnes tribulationũ afflictionúmq; inundationes tu venire permisisti super me, quibus velut aquarũ fluctibus obruor, & vehementissime timeo mergi in eis, vt non videã quid vltra ad afflictionẽ meã possit adiici. 8. In tantam abominationẽ, afflictionem & miseriã venire me permisisti, vt etiã noti mei, cõsanguinei, affines, vicini, & quidã familiares mei, fugiant à me: ✻ posuerũt me sibi quasi abominationẽ, ita me existimauerũt quasi abominabilẽ, ita vt illos mei pudeat, erubescãtq; vel me alloqui, tam despectũ & contẽptibilẽ, vel mecũ vllam habere familiarẽ cõuersationẽ: ✻ Insuper & præ timore me fugiũt, quasi abominationẽ, ne fortè ex mea familiaritate, si vllũ amicitiæ mihi signũ ostẽdant, & ipsi veniãt in periculũ à meis persequutorib⁹: qui ita me persequũt crudeliter, vt oẽm mihi propitiũ habeãt exosum. 9. Veni in manus hostiũ meorũ, permissus sum & traditus in potestatẽ persequutorũ, venit hora & tenebrarũ potestas, vt operentur in me persequutores mei tua permissione quæ voluerint & non datur mihi exitus, non apparet liberatio, nõ video vsquam mihi patere exitum, nõ video malũ leuari, sed cõtinuo aggrauari magis & cõcludi me ab hostibus: ✻ atq; hoc, oculi mei huc & illuc cõsiderantes ac perspectantes ad auxiliũ, præ inopia & defectu vigoris languescunt ac deficiũt. 10. Et ego in tanta positus aduersitate, in tanta desolatione constitutus, necdum tamen spem tuæ misericordiæ abiiciẽs, neq; in tam desperatis rebus desperans, fidenter ad te in oratione mea clamaui: ✻ iugiter per totam diem in oratione extẽdi ad te manus meas, absq; intermissione toto cordis affectu, insuper & corporis gestib⁹ orãs à te postulaui misericordiã: hoc sciens, q nec in rebus desperatissimis tibi sit difficile succurrere periclitantibus, téq; vnum esse sciens, qui in tanta necessitate mihi possis ferre suppetias. 11. Clamabam autem in hunc modũ, dicẽs, Nunquid tu domine in illis qui iam morte perierunt, ostẽdis tua mirabilia, & nõ magis in viuis exhibes tua magnalia, & in illis glorificare soles potẽtiam tuã qui adhuc in viuis agũt: ✻ &

bunt, & confitebuntur tibi?

Pſal. 113.

12 *Nunquid narrabit aliquis in ſepulchro miſericordiam tuam?* Matt. 8. & 13.

* *& veritatem tuam in perditione?*

13 *Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua?*

* *& iuſtitia tua in terra obliuionis?*

14 *Et ego ad te domine clamaui:* * *& mane oratio mea præueniet te.*

15 *Vt quid domine repellis orationem meam?* * *auertis faciem tuam à me.*

16 *Pauper ſum ego & in laboribus à iuuentute mea:* * *exaltatus autem humiliatus ſum & conturbatus.*

17 *In me tranſierunt iræ tuæ:*

* *& terrores tui conturbauerunt me.*

18 *Circundederunt me ſicut aqua tota die:*

cum homo morte abſumptus fuerit, nõ eſt vlla virtus humana, nulla E
medicorum induſtria, quæ poſsit mortuũ ad vitã reducere, vt reſu
ſcitatus det cõfeſsionem & laudem tuo nomini. Nõ enim mortui vl
tra laudabunt te domine, in vita corporis: neq; ſemel mortu⁹ reduci
poteſt humana virtute, vt redeat ad iterũ laudandũ te in vita corpo-
ris. Proinde nũc, ô ſuauiſsime Deus, donec adhuc in viuis ago, lætifi-
ca animã meam & ſpiritum meum, vt te donec fuero laudem in lęti
tia: quandoquidẽ tempus breue eſt quo te laudare poſſum in vita iſta
corporis, nec erit ſemel egreſſo reditus. 12. Nũquid aliquis ex iis qui
iam mortui ſunt, iámq; ſecundum corpus in ſepulchro cõditi enarra
bit vltra, aut eloquetur per os ſuum opera miſericordiæ tuæ, ad lau-
dem tibi dandum in eis & gloriam? * & iuſtitia tua atque veritas ne-
quaquam ad laudem tuam narrabitur in dãnatione & morte inferni,
ſed erunt illic potius omnia lamentis & fletibus, dentiúmq; ſtridori-
bus plena: nec audietur ibi vox laudis aut gratiarũ actionis, vbi nõ ni
ſi fletus audietur & ſtridor dentiũ. Nos itaq; qui viuimus, fac in ſpiri F
tus gaudio benedicere ſancto tuo nomimi, & ne illis nos ſimiles fieri
patiaris derelictione nimia. 13. Profecto in loco illo horroris, in ex-
terioribus illis tenebris nõ agnoſcentur ad laudẽ, aut vllam gratiarũ
actionem, nec cõmemorabuntur aut reſenſebuntur mirabilia opera
tua: * & iuſtitia tua nequaquã agnoſcetur ad laudem, nõ commemo
rabitur ad gratiarũ actionẽ, in terra illa obliuionis, in qua nulla erit
tui vel tuorum beneficiorũ grata recordatio, in qua nullius eſt bonę
aut lætæ rei memoria. in qua nulla eſt rerum præteritarũ læta aut cõ-
ſolatoria recordatio: * quam etiã tu prorſus obliuioni dediſti, & ab-
ieciſti penitus à facie tua, vt non eorũ miſerearis in perpetuũ, nulláq;
ei mittas in æternum redemptionẽ. Quapropter, ad tui nominis glo
riã te rogo, donec adhuc in loco iſto peregrinationis dego, donec à
miſeriordia tua nõ ſum abalienatus, vt mihi tempeſtiue ſuccuras: ne
in locum illum tenebrarũ & obliuionis deſcendam, ſed tua gratia &
cõſolatione ſuſtentatus, in tua ſemper laude permaneam. 14. Et ego,
piiſsime domine, illorum conſiderans ſortem miſerandã, & meũ at-
tendens maximũ periculũ, ego magis ad te exaltaui clamorẽ oratio- G
nis meę: * adeò vt ſummo mane exurgẽs de ſtrato lecti mei, ſpreto cu
bili requiei, præuenirem ante conſpectum tuum, antequã exoriretur
dies, & donec adhuc molliter cubarẽt in ſtratis ſuis cęteri homines,
vt vel tanta diligentia & importunitate quaſi extorquerẽ à te quã pe-
tebam miſericordiã. 15. Et quid eſt, piiſsime Deus, ꝙ orationem meã
non admittis ante conſpectum tum, quòd non exaudis tam ſolicite,
támq; aſsidue & importune clamantem? * & quare auertis à me beni
gnum aſpectum fauoris tui? quare nõ acquieſcis clamanti? quomodo
ita permanes obfirmatus, neq; flecti te ſuſtines? Nõ enim ſoles humi
lium & ſupplicum vota aſpernari, neq; obiicere humiliter & fidẽter
tuam faciem orãtes. 16. Ecce ego (quemadmodum optime tu noſti)
pauper ſum, & in laborib⁹ ac malis plurimis verſatus ſum per omnẽ
decurſum vitæ meæ, ab infantia mea vſq; nunc multas ærumnas, cala
mitates atq; miſerias ſuſtinui in diuerſis ætatibus, priuſquã in hanc
vſq; ætatẽ peruenerim: * nunc autem tandẽ, cum videar ex tua ordi- H
natione ad aliquã conſcendiſſe celſitudinem, cũ ad ętatem grandiorẽ
perueniens viderer, vel tẽporalibus bonis exterius, vel ſpiritualibus
interius ſublimatus, iam vel maxime humilior, deiicior, atq; contur-
bor, adeò vt quicquid laborũ in prioribus ætatibus (quando humilis
erã & abiectus) pertuli, nihil videri poſsit, præ malis iſtis quæ nũc mi
hi in ætate grandiori & ſtatu altiori (quantũ videtur) cõſtituto exur
gunt. 17. In me nũc tranſire videntur omnes iræ tuæ, videtur ſuper
me & aduerſum me nũc irruere pfecta & obfirmata iracũdia furoris
tui: tot mihi ſimul mala ex omni parte interi⁹ exteriúſq; immittis, vt
non videã quid vltra poſsit mali accedere, niſi viuẽs mergar in infer
num: * & præter hęc ipſa quæ nũc iam ſuſtineo, etiã terrores tui qui-
bus de ſubſequuturis æternæ dãnationis anguſtiis cõſcientia vexãtę
metuo, valde cõturbabãt anxiã, ſcrupuloſam, & in puſillanimitate co
ſtitutã animã meã. 18. Ex omni parte me circũdederũt tam punitio-
nes iræ tuæ, q̃ terrores illi, ad modũ aquę vndiquaq; circũdantes ani
mã, nullã relinquẽtes partẽ corporis vel animę quã nõ affligãt, quam
non cõtingant: quomodo aqua cum circundederit quempiã, nullam

A partem nõ contingit,ita vt vehemẽter mihi metuam ne obruar aut immergar in illis:queadmodũ in maximo est mortis discrimine,qui ex omni parte aquis cõsistit circũdatus, maxime si cõtinuò increscat aquæ,& nulla videatur imminutio:* pariter in vnũ agglomeratæ afflictiones præsentes,& terrores malorũ iminentiũ,ex omni me parte circũdãt,vt nullũ videatur effugiũ:quemadmodũ cũ ex omni parte se aquarum fluctus agglomerant,vt nõ posit qui in aqua consistit euadere .19. Et foret id quidẽ vtcunq; tolerabile, atq; ad ferendum leuius,si in tãtis malis adesset aliquis qui mihi tam afflicto assisteret, qui compassionis affectu commot⁹, vllũ mihi siue verbo siue facto præberet cõsolationis leuamen.Nũc verò,ad cumulũ toti⁹ meę miserię, omni à me amicorũ,proximorũ,& familiariũ elongata cõsolatione,prę nimia miseria:dum illi propter nimiã meã humiliationẽ vel de me erubescũt,vel asistere mihi metuũt,ne & ipsi per me ĩ periculũ veniãt.In tantis malis,ecce domine quomodo derelinquis seruum tuũ,iugiter tamen ad te clamantẽ, & hactenus non est exaudi- Thren.3. Lucæ.21.

B tio. Expectabo tamẽ in silẽtio salutare tuũ domine,& possidebo in patiẽtia animam meam,donec tu quem expecto liberator aduenias.

** circundederunt me simul.*

19 Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVII.

VErsu .3. Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit. Per metaphoram dicitur quis appropinquare inferno,quando tantos sustinet cruciatus, vt videatur sibi existentibus in inferno similis,aut ab illis non multũ abesse. Vel inferno appropinquare accipiatur,pro,appropinquare morti. Secundum quem modum dicere solemus,eos qui morti corporis sunt propinqui, iam alterum pedem habere in sepulchro. Applicando autem Psalmum hunc peculiariter Christo domino, intelligendus est hic versus secundum id quod Apostolis dicebat ipse,agoniam illam grauissimam ingrediens, Tristis est anima mea vsq; ad mortem,quando cœpit pauere & tædere,constristari & mœstus esse: quando in agonia positus, guttas sanguinis in terram decurrentis sudabit. Verè tunc oportuit repletam esse malis animã eius,tunc (vt ita loquamur) via eius inferno erat vicina. Quomodo etiam Dauid nonnunquam in tanta angustia extiterit,vt esset anima ipsius plena malis,& vita inferno proxima,nemo ignorat,nisi cui nõ est nota persequutionum impii Saulis sæua & insignis crudelitas.Idipsum quoq; subinde experiuntur, qui piè C volunt in Deo viuere,dum ad tempus,Dei dispensatione,ad suam probationem,à suo cõsolatore videntur derelicti:quomodo de seipso satis apertè testatur gentium Apostolus, in Epistola secũda ad Corinthios ita scribens, Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra quæ facta est in Asia,quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem,ita vt tæderet nos etiam viuere: sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos.¶ Versu,4.Aestimatus sum cum descendentibus in lacum.Potest hoc intelligi, Assimilatus sum mortuis atque damnatis,& illis factus sum similis. Vel sic, Aestimatus sum ab inimicis cum descendentibus in lacum,hoc est,inimici me æstimauerunt & reputauerunt quasi vnum ex illis qui descendunt in lacum. Secundum quem modum intelligi etiam potest quod sequitur versu quinto & sexto. Omnia enim ista exponi possunt de æstimatione inimicorum,qui existimabãt non posse illum quem persequebantur infernum & mortem effugere, & iam quasi inter mortuos atq; habitatores inferni conputabant,quem morti apud se destinauerant,definito cõsilio. Atq;id si Christo aptauerimus,optime in eum quadrabit,aduersus quem mortis definita sententia non semel fuit à publico inimicorum concilio:quemadmodum apud Ioãnem legimus.Ab illo ergo die cogitabãt Iudęi interficere eum.Et alibi, Reus,inquiũt,est mortis. Opinati etiam sunt D nullam fore curam Deo,de Christo resuscitando ad vitam, si eum potuissent semel interficere,sicque de eo censebant quemadmodum de cæteris, qui vulnerati & interfecti cadunt in ore gladii, quos nemo conspicit ad vitam redire,sed dormientes manere in suo puluere. Sic enim censebãt & de Christo futurũ,si tantum ad mortem semel illum potuissent deducere.Nequaquã enim resuscitandum illum credebant.Item quasi vnum ex damnandis in inferno illum reputauerunt,quoniam ab eis quasi blasphemus, quasi seductor populi, quasi seditiosus aduersus potestates ac principes, quasi potator vini & homo vorator,iudicabatur: cuiusmodi hominibus scimus esse deputatum lacum inferni,loca tenebrosa, & mortis vmbrã. Ad eundẽ modum & de nobis existimant nostri inimici dæmones peruersi,semper nos circũeũtes vt deuorẽt, cũ fortè nos viderint à Deo derelictos ac deiectos animo, viribúsq; deficientes. Nos tamen in Elucidatione ista omnia non secũdũ inimicorum opinionẽ vel existimationẽ exposuimus,sed de ipsis afflictionibus & miseriis quarũ ratione asimilari videtur homo desolatus iis,qui in morte sunt vel in inferno. ¶ Versu eodẽ Fact⁹ sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Hæc pars nonnullã videtur habere difficultatẽ, ex nomine,liber,In Elucidatione exposuimus per vacuũ vel derelictũ: vt sit sensus, Factus sum sicut homo sine adiutorio,derelictus ab omnibus,vel vacuus absq; omni adiutorio. Potéstq; secundum hunc sensum duplex haberi costructio. Potest enim dictio, liber,cõiungi cum illo quod præcedit, sine adiutorio,vt sit sensus,Aestimatus sum sicut homo liber sine adiutorio,inter mortuos,id est, destitutus & vacuus sine adiutorio,secundũ quem modũ loquẽdi interdũ dicunt homines,se esse

Matt.26.
Lucę.22.
2.Cor.1.
Ioan.11.
Matt.26.
Lucæ.23.
Matt.11.
1.Petri.5.

nudos absq; vestimento, pauperes absq; pecunia. Potest etiã nomẽ liber copulari immediate cum E
illo, inter mortuos, ac tunc sonat derelictũ, éstq; tunc sensus: Derelictus inter mortuos, vt ad quẽ
nemo vltra respiciat. Atq; horũ sensuum vtrunq; nos in Elucidatione paucis indicauimus. Secun-
Rom.6. dum verò priorẽ sensum illum de vacuitate siue destitutione & carentia, ferè etiã Paulus Apostol⁹
eodem vocabulo vsus inuenitur. cap.6. Epist. ad Romanos, ita scribens, Cũ serui essetis peccati, li-
beri fuistis iustitiæ, id est, à iustitia vacui, nudi, iustitia destituti, iustitia carẽtes. Quidam intelligunt,
liberi à rebus huius vitæ: vt exprimatur mortuorũ conditio, qui hac vita defuncti, à rebus huius vi
tæ sunt liberi. Si verò hunc versum peculiariter personæ Christi voluerimus accommodare, preter
expositionẽ supradictam alia admodũ digna & iocunda pro illius gloria in hoc versu accipi pote-
rit intelligentia, sed erit alia accipienda cõstructio. Nam illud quod nouissimo loco ponitur, inter
mortuos liber, debebit secundum constructionẽ verbo factus sum præponi, & à parte suppositi cõ
stitui, ad hunc modũ, Ego qui sum inter mortuos liber, factus sum sicut homo sine adiutorio. Nã
in passionis humilitate, Christus dominus qui solus est inter mortuos liber, factus fuit sicut homo
omni destitutus adiutorio, patris ac sua voluntate in tantã destitutionem derelictus, vt secundum
Psal.21. serui formã clamaret, dicens, Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Rectissime verò Chri
stus domin⁹ se dicit inter mortuos liberũ, & hoc illi peculiariter in omnib⁹ mortuis cõpetit. Neq;
aliorum hominũ quisquam se poterit inter mortuos appellare liberũ, præter vnum Christũ domi- F
num. Idcirco autẽ inter mortuos liber est, quoniã non aliqua necessitate mortẽ sustinuit, quasi fur
aut latro, aut cæteri homines, quibus volẽtibus nolentibus vis inferri potest vt mori cogantur, sed
propria sua voluntate, quãdo voluit, & sicut voluit, mortẽ suscepit: neq; potuisset, nisi propriæ vo-
luntatis permissione & acceptatione, à morte apprehendi. Deinde, cum ad triduũ in morte ex sua
propria voluntate permaneret, iuxta patris voluntatẽ, & iuxta quod ipse prędixerat, non habuit ne
tunc quidẽ mors potestatem illũ detinendi: sed liberrime quãdo voluit exurrexit, & morte relicta
Rom.6. ac superata, iterũ ad viuos rediit: factúsq; est viuus post paululum qui fuerat mortuus, vt vltra mors
Apoc.1 illi nõ dominaretur in æternũ, & amodo viueret in sæcula sæculorũ: queãdmodũ ipse in Apocaly-
Ioan.10. psi apparens dilecto suo discipulo loquitur. Pulcherrime verò hanc suam libertatẽ ante passionem
expressit, corã turbis & discipulis ita loquens, Potestatẽ habeo ponendi animã meam, & potestatẽ
habeo iterũ sumendi eã. Et iterũ, Nemo tollet eam à me sed ego pono eam à meipso. Qui enim sic
talem habet potestatẽ, & animam ponendi, & iterũ pro placito resumẽdi: nihil dubiũ, quin huius-
modi sit liber etiã inter mortuos. Hoc ergo cõqueritur (secundum hãc applicationẽ) Christus, ꝙ ip
se Dei filius etiã inter mortuos liber, factus sit quasi homo impotens absq; adiutorio, vt existimetur
nõ posse de manibus inimicorũ sese defendere. Verũ ista intelligentia nõ videtur quadrare, nisi cũ G
ad Christũ Psalmus peculiariter applicatur. Et si Hebręam respiciamus lectionẽ, obsistit huic quoq;
intelligentiæ, ꝙ illud inter mortuos liber ita distinguatur, vt sit pricipium versus sequentis, vt vi-
deatur non connectendũ cum præcedentibus; ac proĩde sensum prædictũ non satis cõmode posse
haberi. Sic enim distingunt, Factus sum sicut homo sine adiutorio. Ac deinde, Inter mortuos liber
sicut vulnerati. &c. Cũ verò generaliter applicare voluerimus Psalmũ, accipienda est altera illarum
expositionũ, quæ in Elucidatione indicatæ sunt, & in annotationib⁹ priori loco expositæ, quę etiã
originali lectioni Hebraicæ magis consonant. ¶ Versu.8. Longe fecisti notos meos à me, posuerunt
me abominationem sibi. Hoc ipsum vt magnũ miseriæ suæ grauamen repetit versu vltimo, dicens,
Elongasti à me amicũ & proximum & notos meos à miseria. Experitur enim hoc in se quilibet, q̃
graue sit, ab iis quos prius amicos habuit, in tempore aduersitatis derelinqui. Quomodo autẽ istud
tã in Christo domino, q̃ in persona Dauid valde fuerit impletũ, manifeste docent sacræ historię: de
illo quidẽ noui, de hoc autẽ, veteris testamenti, & nos in Annotatione vers.14.15. &.16. Psal.30. la-
tius deduximus. ¶ Versu.13. Et iustitia tua in terra obliuionis, Terra obliuionis dicitur locus dam-
natorũ duplici ratione: videlicet quia nõ sunt vltra memores Dei in bonũ qui illic sunt, neq; etiam
memoriã vllam habent priorũ, quæ ipsis in aliquam esset consolationẽ. Omnium enim pomparum
delitiarũ, voluptatum, quibus in hoc mũdo vacabant, iam nõ est illis ad consolationẽ quamcunque H
vlla memoria: sed prætereunt omnia, acsi nunquam fuissent. Secũdo terra obliuionis est, quia à Deo
obliuioni data, sic vt nunquã qui in ea degunt inde sint dliberandi. Siquidẽ in inferno nulla est re-
demptio. Neq; verò solus Deus obliuioni dat terrã illam, verumetiã sancti angeli & super terrã vi-
uentes. Nec enim sancti angeli vllam de illis adiuuandis curã gerunt, scientes definitam Dei senten-
tiam: neq; qui super terrã sunt, illorum vltra recordantur, vt quicquã eis impendant vel solatii vel
auxilii. Atq; hanc posteriorẽ intelligentiam indicat versio Hieronymi ex Hebræo, quæ sic habet, In
terra quæ obliuioni tradita est. Neq; male cõsonat quod habet Felix, In terra desolatiõis, vel in ter-
ra desolata & deuastata. ¶ Versu.16. Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. Quod istud
quidam ad laborẽ manuũ referunt, dicentes intelligi, ꝙ Christus simul cum nutritio Ioseph in exer
cendo fabrilẽ artem laborauerit, propter pauperiem, id huic loco non admodũ videtur conuenire,
etiamsi de Christo totus Psalmus peculiariter exponeretur. Labor enim in scriptura plerunq; pro
afflictione quã quis sustinet accipitur, & pro difficultatibus quas perpetimur: quemadmodũ ex plu
rimis locis facile posset declarari, si nõ vt rem certam & notã præsupponeremus. Vnde & hoc in lo
co B. Hieronymus vertit, Pauper ego & ærumnosus ab adolescentia mea. Neq; ego nunc differo, an
nõ verum sit aliquando manibus Christum laborasse: sed hoc tantũ dico, huic scripturæ non esse il
lud accõmodum, neq; de tali labore intelligendum, sed de ærumnis, afflictionibus, & miseriis multi-
modis, quas ipse pro nobis in sua tenera carne Dei filius portauit à principio suæ natiuitatis: quan-

A do in loco extraneo, in parẽtum peregrinatione nasci voluit, in loco ad puerperiũ inepto & imparato, miniméq; idoneo, nempe in stabulo, vbi pro lecto erat durum præsepiũ: mox verò in fuga ad Aegyptũ à facie regis Herodis, ac deinceps vsq; ad horã mortis. Admodum verò pulchrè subiũgit, Exaltatus autẽ, humiliatus sum & cõturbatus. Nã ea quæ Christ⁹ pertulit pro nobis, donec latebat abscõditus, donec vt infans, vt puer, vt adolescens viueret mũdo incognitus, vtcunq; leuia erant, neq; ita ad tolerandũ grauia. At verò posteaquã tricesimo ætatis suæ anno, patris voce desuper intonante, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui, ipsum audite: sic magnifice exaltatus & mirabiliter glorificatus est, cœpit iam multo grauioribus laboribus obrui, multo pluribus iísque difficilioribus molestiis grauari: vt priores ætates dulces videri potuerint præ huius status amaritudine. Ab eo enim tẽpore quo ita exaltatus fuit, ex quo cœpit patris iussione prædicando Euangelio intendere, extunc cõcitati sunt aduersus eum Scribarũ & Pharisæorũ animi, qui ipsum odio implacabili per totũ prædicationis tempus obseruabant amaro inuidóq; animo, & persequebantur: qui multas illi exhibuerunt molestias & cõturbationes secundum hominẽ, donec tandẽ in mortẽ crucis ignominiosissimã illum adegissent. Peculiariter etiam ex illa exaltatione maxima, qua paulo ante suam passionẽ in Hierosolimã introiuit cũ summa gloria, ipse in asino sedens, turbis illi pium Osanna acclamãtibus, & Benedictus qui venit in nomine domini, eleuata voce canentibus, in sum- Matt. 3. Matt. 21.

B mam post paululũ venit humiliationẽ & conturbationẽ. Extunc enim cõsummatus fuit Iudæorũ furor, vt illum irreuocabili sententia, quocunq; tandẽ mortis genere auferrẽt de medio: quomodo & post paululũ, vbi aduenisset statuta hora, in manus illorũ traditus, verè multum cõturbatus fuit vt diceret, Tristis est anima mea vsq; ad mortẽ, & humiliatus valde, nimirũ (iuxta Apostoli vocem) vsq; ad mortẽ crucis. Atq; ita quidem Christo domino ista peculiariter rectè accõmodam⁹, Neq; minus cõmode ipsi quoq; Dauidi hæc valebunt applicari: qui licet ab adolescẽtia gregẽ patris pascens, & post fœtantes incedens, multos fuisset perpessus labores. (Nõ enim parui laboris erat magnos greges pascere, queãdmodum Iacob corã vxoribus suis de patre illarum cõquerens, satis luculenter exponit) multo tamen maiora, & his nequaquã cõferenda sustinere debuit, post immanẽ illum gigantẽ blasphemum Goliath gloriose deuictum, quãdo triumpho illo tam magnifico ita sublimatus est, vt ab eo penderent oculi omnium, essetq; ipse dux populi ante illos ingrediens & egrediẽs, velut locũ regis tenẽs, factus populi dux & gener regis. Post hãc enim exaltationem, in quantũ venerit laborẽ, ex Saulis persequutione, nemini est incognitũ. Idipsum & in nobisipsis passim experimur, quo altius euehimur & subleuamur, eo maiores nobis cõtinuò labores superaddi: vt illos quos vulgus putat propter gloriæ sublimitatẽ beatos, prudentes viri iudicent omniũ hominũ Matt. 26. Philip. 2. Gene. 1.

C ærumnosissimos, ac laborũ præ cunctis mortalib⁹ plenissimos, si modo sibi cõmissa potestate pro dignitate & iustitia rectè fungi velint. Spiritualiter verò hoc ipsum subinde solet accidere, vt post summã exaltationem veniãt spirituales viri in maximã humiliationem atq; cõturbationem. Interdum enim Deus abundanti cõsolatione suæ præsentię atq; visitationis, adeò lætificat corda seruorum suorũ, vt sibi videantur in maximo gaudio ac summa lætitia & libertate vitã ducere, vt sibi videantur intra cælestes agere ciues. Vicissim verò nonnunquã prorsus se elongans Deus, & inimicis ad tentandũ concedens aditum, eum quẽ prius tanta cõsolatione sic exaltauerat, vt in cælo sibi videretur degere, ita permittit grauissime interius exteriúsq; affligi, ita permittit conturbari illum & cõsternari, vt sibi videatur in inferno vitã ducere, & iam se morti iudicet proximũ: dum continuò accrescente afflictione, nullã alicunde percipit consolationem releuantem. Tale aliquid in Psal. 29. Psalmista indicauit, dicens, Ego autẽ dixi in abũdantia mea, nõ mouebor inæternũ: Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutẽ. Hîc certè exaltatio est Sed audi quod sequitur, & videbis conturbationẽ. Auertisti, inquit, faciem tuã à me, & factus sum cõturbatus. Videlicet manifesta est hæc cõmutatio, quã etiam prolixa sequitur lamẽtatio. Ad te domine, inquit, clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid cõfitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatẽ tuam? Vide fletum cõturbati, vide gemitũ hominis ter- Psal. 29.

D roribus diuinis cõterriti. Ita sanè dispensatione occulta sapientissimus Deus electos suos nunc humiliat, nunc exaltat, nunc subleuat, nunc deprimit pro suo beneplacito: omnia verò propter illorũ ꝓbationem & lucrum salutis, vt ab ea quã tenent, non cadant iustitia, & ad altiora Dei munere, cũ probati fuerint, mereãtur promoueri, donísq; maioribus cumulari, quemadmodum de beato viro Iob in exemplum legimus, quod post probatam patientiam, reddita sint illi cuncta duplicia. Iob. 22.

LXXXVIII. PSALMI *ARGVMENTVM.*

Prophetat in hoc Psalmo sacer vates sub typo Dauid, de regno regis Meßiæ, in cuius typũ ille præcessit: prius tamẽ versibus aliquot in præconio multiplicis Dei laudis occupat⁹, videlicet in efferẽdo Dei veritatẽ, magnificentiæ & gloriæ incomparabilem sublimitatem, summam potestatem, qua etiam mari imperat, quaque superbos omnes & inimicos cõterit: dominii latitudinẽ, quod se latißime spargit in cælũ vsq; & in omnes partes terræ: iustitiam quoque & iudicium, misericordiam & veritatẽ, in quibus est præparatio sedis Dei: iustis rationibus beatum prædicans populum, qui nouit iubilare suo domino, quòd illa à domino fuit futura protectio, & mirabilis danda sublimatio. Atq; hæc vsque ad versum decimumnonũ. Hinc verò Deus pater introducitur, magnifica promissa Dauidi etiam iuramẽto cõfirmans, de seminis sui perpetua cõseruatione, de throni regii æterna sublimatione, de misericordia imperpetuũ semini ipsius seruanda, & alia huiusmodi multa: quæ omnia ad Dauid quidẽ vtcunque pertinent, & ad semen eius, secundum temporalem quandã fœ-

licitatem ipsius ac filii Salomonis post eũ præcipua tamen intentione, verum illum Meßiam (cuius typum gessit filius Isai) spectant, ad quem præcipua & primaria referenda est intelligentia omniũ eorum quæ de æterna illa fœlicitate multis versibus describuntur, vsque ad versum. 37. Post hæc verò ad finem vsque Psalmi grauis proponitur querimonia, super fidelis populi derelictione & afflictione, cui tã magnifica sunt in Dauide & Christo promissa: quorũ etiam commemoratio Deo qui promisit obiicitur, vt vel sic ad miserendum cogatur. qui cum sit veracißimus, non potest non implere promissa. Nouißime verò circa finem Psalmi graue opprobrium proponitur Deo ante oculos, quo ab impiis populus fidelis afficitur, imò ipsum Dei nomẽ blasphematur, quo vel sic Dei misericordia ad subueniendum inflectatur. E

OCTVAGESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Misericordias domini in æternum cantabo.

Pſa.144. *2 In generatione & generationem, annunciabo veritatem tuam in ore meo.*

3 Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cælis, præparabitur veritas tua in eis.

*4 Disposui testamentum electis meis: * iuraui Dauid seruo meo, vsque inæternum præparabo semẽ tuum.*

5 Et ædificabo in generatione & generationẽ, sedem tuam.

Lucæ.1. *6 Confitebuntur cæli mirabilia tua domine: * etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum.*

*7 Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? * similis erit Deo in filiis Dei?*

8 Deus qui glorificatur in consilio sanctorum.

Misericordiam domini maximam & multiplicẽ, quã semper erga humanum genus monstrauit ab initio, & quã exhibere erga electos nunquã desinet, ego, vt dignũ ac iustum est, perpetuis celebrabo canticis, vt sempiternæ misericordię perẽniter respõdeat laus, & carmẽ æternũ. 2. Veritatem quoque & fidelitatem tuam, qua verax es in cũctis sermonibus, & fidelis in promissionibus tuis, ego prædicabo & celebrabo, notámq; faciã per mea cantica in subsequuturis ad cõsummationem vsq; sæculi cunctis generationibus, per Psalmos & cantica, quę super his dictabo, & canam per os meum, ad tuam sempiternam gloriam. 3. Tu enim dixisti, tu ita apud te statuisti ac definiuisti, ꝙ in cælis sempiternam ædificares ac præparares misericordiã tuam, quódq; veritatem & fidẽ tuam præparares & ædificares sempiternam in cęlis: Ita tibi placuit ab æterno prædestinare & definire apud temetipsum in cælis, quomodo in temporis plenitudine præordinatã ab æterno misericordiam & veritatem opere exhiberes in tempore suo. 4. Vox domini. Patribus priorib⁹, quos elegi & segregaui mihi de cõinquinatione sæcularis malitię, ego disposui, ordinauíq; testamentũ, percussi cum illis fœdus, feci promissionẽ illis de exhibenda in temporis plenitudine misericordia semini eorũ, cũ Abraham videlicet, Isaac & Iacob atq; horum similibus, primis illis Patriarchis: * peculiariter verò in posteris generationibus pollicitationem stabilem, sic quasi iuramento firmatã feci seruo meo Dauid, quẽ inueni hominẽ secundum cor meum, promittens illi, ꝙ inæternũ essem conseruaturus & stabiliturus posteritatem & semen ipsius. 5. Quódq; thronum regni eius ita stabilirem in omnes generationes, vt esset de semine eius qui regnaret in domo Iacob super populum Dei inæternũ, & cuius regni non esset finis. Huic enim Dauidi cũ iuramento firmaui, ꝙ de semine eius nasciturus esset in temporis plenitudine Messias filius meus, qui regnaturus esset super populũ meum, cui ego darem sedẽ Dauid patris ipsius secũdum carnem, vt regnaret in domo Iacob, in populo fidelium, in sancta Ecclesia inæternũ, & cuius regni nõ foret finis imperpetuum. 6. Vox Prophetæ. Mirabilia ista quæ tu domine decreuisti & cogitasti, ac ab æterno præparasti exhibere generi hominũ, in tempore suo, cõfitebũtur & prædicabũt sancti tui Apostoli viri planè cælestes: * & quidem veritatẽ tuam ac fidem qua fidelissime seruas ꝓmissa & imples, ipsi annunciabunt, prædicabunt, & diuulgabunt per orbem vniuersum in congregationibus sanctorũ, per vniuersam Ecclesiam sanctam tuam: insuper & veritatẽ tuam omnẽ quam notam facies eis, & quam illos docueris per spiritum veritatis, ipsi diligentissime annunciabunt per vniuersam Ecclesiam. 7. Nec immerito te cæli prædicabunt vbiq; terrarũ, quoniam quidẽ tu omnibus es excelsior, & dignus qui efferaris, quíq; prædiceris super omnia. Nemo enim vel in nubib⁹ desuper, nemo in supernis cælorũ habitaculis inueniri potest, qui æquetur tibi, qui possit aut debeat æstimari æqualis tibi, ô altissime: * nemo vel in filiis Dei, in sublimibus illis angelicis spiritibus, qui in cõspectu tuo sunt, assignari poterit similis tui, qui tecum in vllo valeat conferri. Quanto minus hîc in terra, aut subtus terrã in inferno poterit inueniri aliquis, qui tibi possit secundum aliquã æqualitatẽ vel similitudinem cõparari? 8. Tu Deus es qui glorificaris, qui magnificaris, & gloriosus redderis in beata cõgregatione sanctorum tuorum, cui⁹ maiestas summa relucet, ac sese monstrat siue ostentat in medio angelorum sanctorũ, sanctorúm q; patrum, in quorũ medio habitas: sicut glorificatur regia maiestas in-

F G H

A

* magnus & terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.

9 Domine Deus virtutum, quis similis tibi? * potens es domine, & veritas tua in circuitu tuo.

B 10 Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuū eius tu mitigas.

11 Tu humiliasti sicut vulneratum superbum: * in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.

C 12 Tui sunt cæli, & tua est terra:

* orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti:

* Aquilonem & mare tu creasti.

13 Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt:

D

* tuum brachium cum potentia.

14 Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua:

* iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.

medio siue in cōcilio magnatū suorum, cum in eorū medio secūdū
magnificentiam suam regalibus indumētis adornatus residet:* verè
magnus in omnibus tu es,& terribilis ac metuēdus,præ omnibꝰ qui
sunt in circuitu tuo:tu omniū ministrorum tuorū gloriam tua præ-
cellentia offuscas & obscuras,vt in immensum tuæ maiestatis resplē
dentia illos superans.9.O magne & verè maxime domine Deꝰ cele-
stiū illorū & inuictorū exercituū,qui corā te sunt omni tepore, quis
posset vel in cęlis desuper,vel ī terra deorsum,aut in extremis maris
inueniri tui similis,qui axaduerso tibi posit opponi,quasi tibi æqua
lis, aut tui secundū omnimodā perfectionis nobilitatē similis?* tu e
nim domine potētissimꝰ es, & ita potēs,vt nihil tibi sit difficile,neq; Gene.18.
sit apud te impossibile omne verbū:insuper & veritas tua est in cir- Lucæ.1.
cuitu tuo,ipsa te ex omni parte circūdat:quicquid in circuitu tuo est,
fides est & veritas: inseparabilis est à te veritas & fides, vt nō posis
nō adimplere quę es pollicitus,vt nō posis obliuisci ꝑmissionū tua-
rū,vt mentiri nō valeas inæternū, neq; aliud q̄ quod fides & veritas
exposcit præstare.10.Tu imperiū habes & dominiū non solum lon-
gè ac latè super vniuersam terrā,verumetiā super maris superbiā atq;
sæuitiā: & tu potestatē habes mitigandi atq; sedandi feritatē, elatio-
nēmq; fluctuū eius pro tuo libito,vt nō se altius q̄ oporteat eleuent
& ad tuæ iussionis mandatū statim cōquiescāt:quod certè nemo po
test ex omnibus regibus aut principibus,qui super terrā sunt.11. Tu
in virtute terribilis potētiæ tuæ humiliasti ac deiecisti superbū illum
principē exercitus angelorū malorum:tibi se volentē æquare Lucife
rum,humiliasti atq; deposuisti de sede gloriæ suæ, in mortē eum cō
iiciens,sicut hominē interfectum gladio:* in extēto brachio glorio-
sæ tuæ fortitudinis omnes cōplices eius tuæ glorię detrahētes deieci
sti,& deturbasti potētes illos de sedibus suis,ac rudētibus inferni de-
tractos de cælo in profundū abyssi demersisti eos:* Superbā quoq;
Aegyptum tu humiliasti,& interfecisti in plagis tuis pluribus: & re- Ibidem.
bellantē tibi Pharaonem cū vniuerso populo suo demersisti in pro- 2.Petri.2
fundū maris,& morte eos perire fecisti,quomodo solent qui iugulā
tur & interficiuntur gladio.12.Tua sunt quæcunq; creata subsistunt,
suprema & infima,cælestia atq; terrestria : tu omnipotēti verbo ius-
sionis tuæ suscitasti de nihilo,propter quod & ad te vt verum domi
num spectāt vniuersa, ita vt solus potestatē habeas de eis agēdi quic
quid libuerit:* vniuersum orbē terrarū, & quicquid in eo contine-
tur,tam animatum quàm inanime,tam sentiēs quàm insensibile,tam
rationalia quàm rationis expertia, omnia tu potēti verbo tuo creasti
de nihilo:* vniuersas quoque orbis partes cum omnibus quæ in eis
sunt,partem videlicet Aquilonarē,quę est ad sinistram,& partē me-
ridionalem,quæ est ad dexteram, & ad quam sitū est mare, æquè tu
creasti, cum omnibus quæ continentur in eis.13. Plaga occidentalis
in qua situs est mons Thabor, consideratione ad alterā Israel, & pla
ga orientalis ad quam situs est mōs Hermon(qui sunt duo præcipui
mōtes terræ Israel)exultabūt in nomine tuo:omnes habitatores ter-
ræ populi tui, siue qui ad orientē habitant,siue qui ad occidentē, in
te domino Deo creatore suo lætabūtur,cū exultatione magna,quā-
do tibi placitum erit respicere & visitare populū tuum: * tuum bra-
chium nequaquā impotens est,vt est omne humanum brachiū: tua
potentia minime debilis aut infirma est,sed est tuum brachiū præua
lidum, & tua potētia est robutissima, ita vt nihil tibi sit impossibile,
neque difficile:neq; quisquā illi posit resistere,aut impedimētū præ Gene.18.
bere in omni eo quod agere tibi libuerit.14.Et quidē de fortitudine Luce.1.
tui brachrii, de tua præualida potētia omnimo nihil hæsitamꝰ, nihil
diffidimꝰ. Tantū oramꝰ, vt manꝰ tua ista cōfirmetur super nos in bo
nū,ad protectionē,defensionē,& custodiā nostri,vtq; robustissimā
istam dexterā tuam nō sinas in tuo sinu marcescere,& ociosam esse:
sed ad operationem mirabilem extēdas eā, vt in ea pro tui populi sa-
lute operari velis mirabilia opera potentiæ tuæ, sicq; exaltetur ipsa
& glorificetur in mirabilibus tuis: * iustitia & iudiciū sunt, quæ tibi
præparant sedem tuā,thronus tuus in ęquitate & rectitudine cōstitu
tus est,fundatus & cōstabilitus,vt non posis tu nisi quod iustū & æ-
quum est peragere : ac proinde nullū est bonis & rectis periculum à
tua potētia:neq; est quod metuamꝰ,ne tu in nos tyrannidē exerceas

Psa.24. *15 Misericordia & veritas præcedent faciem tuam.*

✱ beatus populus, qui scit iubilationem.

16 Domine in lumine vultus tui ambulabunt:

Ioan.16.

Ioan.14. *✱ & in nomine tuo exultabunt tota die:*
Philip.4.

Ioan.1. *✱ & in iustitia tua exaltabuntur.*

17 Quoniã gloria virtutis eorum tu es:

2.Cor.3.
Ioan.15.

Philip.2.
Esaię.26.
1.Cor.3. *✱ & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

18 Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri.

19 Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti:

✱ posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

20 Inueni Dauid seruum meum:

1.Reg.16 *✱ oleo sancto meo vnxi eum.*

(quæ ferè apud mortales magnã & eximiã solet consequi potẽtiam, E
cum vnum aliquẽ fuerit combusta) eo ꝙ stabilitũ habeas tuum thro
num regiũ & iudiciariam sedem in iustitia & iudicio, neq; possis ni-
si quod iustum est & æquũ iudicare vel agere. 15. Misericordia & ve-
ritas antecedũt faciem tuam, nusquam à te absunt misericordia & iu
stitia, aut misericordia & fides siue fidelitas: semper his comitatus in-
cedis, súntq; tibi velut indiuidui comites & cõciliarii, neq; omnino
quicquã agis absq; horum pręsentia simul & consilio: quoniãquidẽ
vniuersæ viæ tuæ sunt misericordia & veritas, & hæc duo monstrãt
vbiq; in cunctis operib⁹ tuis: ✱ Beati proinde sunt illi, qui cognoscen
tes fide dominũ Deum suum, quantum habeant & qualem, q̃ iustũ,
quàm veracem, quàm misericordem, quàm fidelem, qui hæc, inquã,
fide recta cognoscẽtes, norũt iubilare atque lætari in domino Deo
suo, qui spem habẽtes in domino Deo suo, omni ꝓcul pulsa tristitia
gaudere norunt in illo, in pace Dei exultantes in cordibus suis, ꝙ ta-
lem se cognoscãt habere dominũ. 16. Domine, huiusmodi qui recta
te sic fide cognouerint, ambulabũt in directione atq; ducatu cælestis F
& spiritualis luminis, quod à vultu tuo radiare facies, ac resplendere
in cordibus eorũ: à resplendentia lucis tuæ facies in mentibus illorũ
lucere claritatẽ spiritualis luminis, per missionẽ & vnctionem inter-
nam spiritus tui, in cuius ducatu ambulabũt atq; proficiẽt de virtute
in virtutẽ, & nequaquam torpidi iacebunt aut quiescent: ✱ sic autem
ambulantes in lumine tuo nequaquã degent in tristitia, sed erunt in
cõtinuo gaudio, quod nemo tollet ab eis, erúntq; semper in te gaudẽ
tes, vtpote in cordibus suis tuã pacem habentes, quã mũd⁹ vt nõ da-
re, ita nec auferre potest: sed quã tu dabis, & relinques eis, quæ omnẽ
lõge sensum exuperat: ✱ & in tua iustitia vera, quã dabis illis, magni-
fice exaltabũtur, Per iustitiam enim fidei, qua à te iustificabuntur cre
dentes in nomine tuo, potestatẽ accipient, vt fiãt ex filiis diaboli filii
Dei, quę sanè exaltatio est omniũ maxima. 17. Tu enim es gloria for-
titudinis omniũ seruorum tuorũ, vniuersi populi tui gloria tu es, nõ
est quod gloriemur in nobis, cũ non simus sufficiẽtes ex nobis quasi G
ex nobis, vel cogitare aliquid, neq; sine te quicquam possim⁹ facere,
absq; te nulla prorsus sit virtus nostra, nisi nobiscum operetur gratia
tua, quę iustificat animas nostras: propter quod, oportet nos nõ ĩ no
bisipsis gloriari, nõ fidere in ꝓpria fortitudine, sed ĩ te domino Deo
nostro, qui operaris in nobis & velle & perficere pro tua bona volũ
tate, qui omnia opera nostra in nobis, & nobiscũ operaris, à quo de-
nique est omnis nostra sufficiẽtia: ✱ & in tua bona atq; benigna vo-
lũtate magnifice sublimabitur atq; eleuabitur fortitudo & virtus no-
stra: cum tibi fuerit in nobis placitũ, vt tua nos adiuues gratia, & fa-
uore tuo benigno ꝓsequaris, tunc subleuabimur & exaltabimur sup
omnes inimicos nostros. 18. Ad te enim domine spectat susceptio no
stra, à te esse debet, & est nostra defensio, ꝓtectio, liberatióq; populi
tui, ab omnib⁹ inimicis nostris, & ad te solũ id spectat, à te vno id ex-
pectam⁹, ô sancte Israel rex noster, qui sanctificaris in populo tuo, &
solus verè regnas in eo, vt in electo regno tuo. Nõ enim est nobis su-
sceptor alius, nõ alius ꝓtector, defensor, aut liberator: tu solus es qui H
nobis potes, vbi fuerit tibi beneplacitũ de inimicis nostris dare salu-
tem. 19. Illo in tẽpore, quando tibi placuit respicere & assumere tuũ
populũ, cúmq; ab inimicis & omnib⁹ qui eũ oderant & oppresserãt
liberare, tunc per spiritũ in visione interius reuelasti aurem sanctorũ
tuorũ, indicasti sanctis Prophetis tuis, Samueli, Nathã, Gad, & si qui
alii erant horum similes, consiliũ beneplaciti tui, dixistiq; eis: ✱ Vox
domini. Elegi mihi virum secundũ cor meum, quẽ ego meo adiuto
rio faciam potentẽ, ad liberandum populum meum & saluandũ de
manib⁹ inimicorũ, & de populo meo ego elegi quem volo exaltare
& vngere in regem, vt regnet super populum meum, eúmq; defẽdat
20. Hic quem loquor Dauid est, filius Isai, quẽ ego inueni virum se-
cũdum cor meũ, quem ego aptaui mihi seruum meum fidelem, quẽ
ego talibus ornaui dotib⁹ & bonis, vt sit mihi bene in illo complaci
tum: ✱ hũc ego per Samuelem Prophetam meum volui sancto cõse
crationis oleo vngere in medio fratrum suorum, atq; hac consecra-
tione regẽ populi mei, Saule abiecto, cõstituere: ✱ Simul verò in hoc
Dauide temporaliter regnãte super Israeliticũ populum secundum

A

carnem, præcipuum aliũ ſpecto verũ Dauid & Meſsiam, in cuius typum prior ille præceſsit, vt typicus Dauid in figura veri Dauidis; in quo cum aduenerit in tẽporis plenitudine, ponam ego præualidum adiutorium meũ, quẽ oleo lætitiæ & ſpiritus mei præ omnibus participibus & conſortibus ipſius vnguã, non ad menſuram poſiturus in eo ſpiritũ meũ, vt regnet in domo Iacob, in Eccleſia mea in æternũ. Pſal. 44. Ioan. 3. Lucæ. 1.

*21 Manus enim mea auxiliabitur ei: * & brachiũ meum confortabit eum.*

21. Et quidem fortitudo manus meę adiuuabit tam illum typicum, q̃ hunc verum Dauidem: * & præualidum brachium meum cõfortabit eum & corroborabit: typicũ quidem illũ, vt tẽporaliter ſufficiat de corporalibus hoſtibus per circuitum liberare populum, qui ſecundũ carnẽ Iſraeliticus dicitur, ſibíq; armorũ vi omnes per circuitũ poſsit ſubiugare nationes, vt reddere tributarias: hunc autẽ verũ Dauidẽ, vt poſsit Iſraelem ſecundum ſpiritũ, fidelem populum meũ, ſaluare à peccatis eorũ, & de crudeli tyrãnide principis tenebrarum. Matt. 1.

22 Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

B

22. Nihil poterũt aduerſus eũ omnes inimici eius, nõ illi aliquo modo pręualere, ſed neq; reſiſtere poterũt: iniqui & mendaces non apponẽt vt noceãt illi, nõ ad hoc pertingere poterũt, vt quicquã illi inferãt nocumenti. Nam illũ quidem typicũ Dauidẽ ita ego mea protectione defendam, ſimul & regnum eius, vt nullus inimicorũ illi poſsit præualere, imò neq; reſiſtere neque filii Belial alienigenarũ nationũ quæ ſunt in circuitu eius aduerſus illũ quicquã promouere, ſed ecõtrario omnes ſubiugabũtur ipſius imperio, reddamq; illi cũctas per circuitum nationes tributarias. Hunc autẽ verum Dauidẽ ita exaltabo ſuper omnes inimicos populi ſui, ſuper etiã ſpiritalis nequitiæ dæmones puerſos (qui ſunt veri iniquitatis filii, omnis iniquitatis inuẽtores, ſuaſores & promotores) atq; adeò ſup ipſum principẽ tenebrarũ, & principẽ huius mũdi, ita vt aduerſus ipſum nihil habere valeãt, quinimo omnibus his cõdemnatis & foras eiectis, abſq; reſiſtẽtia & nocumento eripiat de manu illorũ populũ ſuũ, & de captiuitate duriſsima in gratiſsimã reſtituat libertatẽ filiorũ Dei.

23 Et concidam à facie ipſius inimicos eius.

C

** & odientes eum in fugam conuertam.*

23. Atq; ad hunc modũ ego percutiã & interficiã coram eo inimicos ipſius, per virtutẽ omnipotentię meę: & tẽporales illius hoſtes, & huius ſpirituales (q populũ ipſius tyrannide iniuſta oppreſſerant) ego confringam, comminuam atq; humiliabo: * & omnes qui eum oderunt, ego cõfuſos reddam, & in fugam cõuertã, diſperdam, ad nihilũ redigam, faciámq; nihil eorum quæ moliuntur obtinere.

24 Et veritas mea & miſericordia mea cum ipſo:

** & in nomine meo exaltabitur cornu eius.*

24. Erítq; cũ eo ſemper veritas ſiue fidelitas mea & miſericordia mea, quæ illũ defendet ad quęcũq; perrexerit, & proſperari faciet in omnibus quęcunq; fuerit operatus, per quã in omnibus ſemper tutus ipſe erit & ſecurus, etiã in medio vmbræ mortis, & ad omnia quęcunq; voluerit, forte habebit auxiliũ: * & in nomine meo ſublimabitur cornu illius, ex virtute quam ego oſtendã per illũ aduerſum inimicos glorificabitur virtus eius, & extolletur caput eius, imperiúmq; & gloria efferetur per vniuerſum orbẽ terrarũ, vbicũq; fuerit audita fama virtutũ gloriæ eius, quas per illũ ego fuero operatus.

25 Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexterã eius.

D

25. Tam latè autẽ regni illius protendã terminos, vt nõ ſolum intra montana habeat ſuę dominationis imperiũ, neq; in terra ſolum Iudææ, verumetiã in inſulis maris obtineat principatũ, & in regionibus lõginquis (quæ per flumina varia diuidũtur abinuicẽ) habeat principatum & imperium, vt illas habeat ſuæ ſubiectas dexteræ. Nã & typici mei Dauidis imperiũ latè admodum propagabo, ita vt agnoſcãt aliquãdo eius imperiũ cuncti Syrii vſq; ad Euphratẽ, totáq; Meſopotamia dicta Syria fluminum, item & Paleſtini, qui ad mare habitãt. Ammonitæ quoq;, Moabitæ, Edomitæ, & aliæ gẽtes per circuitũ. 2. Reg. 8. Meſsię autem mei imperium per orbẽ vniuerſum mirabiliter dilatabo in plenitudine temporis, quando illi dabo omnem poteſtatẽ in cælo & in terra, quando illi dabo gentes in hæreditatẽ, & terminos terræ in poſſeſsionẽ, quando ex omnibus gentibus & populis (tam qui in terra habitant, quàm qui in maris inſulis) faciã cõuerti ad verum cultũ nominis eius. Matt. 28. Pſal. 2.

26 Ipſe inuocauit me pater meus es tu, Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ.

26. Ipſe corde fideli me inuocabit vt patrẽ ſuum, dicẽtq; mihi filiali affectu, pater meus es tu, Deus meus es tu, & defenſor ſalutis meæ: ſolus tu ſaluator meꝰ, imò tota ſalus mea: affectu prorſus filiali ita erga me affectꝰ erit, quomodo erga patrẽ filiꝰ afficitur, agnoſcẽs corde grato verè paterna mea beneficia, & in me quomodo pater in filio omnẽ collocatam habebit fiduciã. Ille quidem typicus patrem me appellabit ſecundum ſpecialem cura Pſal. 17.

Psal.109.
Psalm.2.

27 Et ego primogenitum ponam illum:

✳ excelsum præ regibus terræ.

Psal.8.
1.Cor.15.
Philip.2.
Roma.8.

28 In æternum seruabo illi misericordiam
Apoc.1. *meam: ✳ & testamẽ-*
Apoc.19 *tum meum fidele ipsi.*
29 Et ponã in sæculũ sæculi sæmen eius, & thronus eius sicut dies cæli.

Rom.1. *30 Si autem dereliquerint filii eius legem meã*
Lucæ.1.
Ioan.3. *& in iudiciis meis non*
Matt.28. *ambulauerint.*

31 Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint.

32 Visitabo in virga
Esaiæ.28 *iniquitates eorũ, & in verberibus peccata eorum.*

33 Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea.

Psal.10. *34 Neque prophana-*
Titum.1. *bo testamẽtum meum:*
✳ & quæ procedunt de labiis meis, non fa-

tionem:hic autẽ verus, verum secundum naturã agnoscet me, & ap E
pellabit patrẽ, vtpote qui mecum sit vnũ, sitq; consubstantialis meus
filius, quẽ ego ante luciferũ ex vtero & substantia mea ab æterno ge
nui.27. Et ego vt primogenitũ illum constituam, & sicut vnicè dile-
ctũ præ omnibus quæ sunt in terra, eleuabo super omnes, quẽadmo-
dum solet primogenitus gloria & dignitate exaltari super omnes po
sterius genitos, solétq; poni velut Dominus & princeps cęterorũ fra
trũ suorum:* excelsum illũ ponã super omnes reges qui sunt in ter-
ra:gloria regni & diuitiis, latitudinéq; imperii illum faciam sublimio-
rem omnibus regibus qui regnant in terra. Illũ quidem typicum su-
blimabo, per temporalis regni sublimen gloriam, dando illi potentiã
nimiam & gloriosissimas victorias, quot, quales, & quantas nunquã
quisquam legitur principum huius mũdi obtinuisse. Hunc autẽ verũ
gloria & honore coronabo, & super cũcta opera manuũ mearũ cõ-
stituã, subiiciámq; omnia sub pedibus eius, nomen illi daturus quod
sit super omne nomẽ, vt in nomine eiꝰ omne genu flectatur, cælestiũ F
terrestrium: & infernorum: eritq; ipse velut primogenitus in multis
fratribus, Dominus omniũ fratrum suorum, etiã princeps & iudex re
gum terræ, rex regũ & Dominus dominantium.28. Imperpetuũ ser
uabo erga illũ ac semẽ eius misericordiam meam, semper erga ipsum
ac ipsius filios meæ miserationis demõstrabo effectũ:* & testamentũ
quod illi disposui, siue promissionis fœdus quod cũ illo pepigi, erit
illi fidele, firmum ac stabile, quod nunquã rũpetur, nũquam euacua-
bitur.29. Videlicet semẽ eius iuxta promissum meum faciam in sem
piternũ permanere stabile & indeficiẽs: & thronũ regni eius firmabo
& stabiliam, vt perduret imperpetuum iuxta dies cæli secũdum dura
tionem cælorum, donec cælum perstabit in sæculum sæculi. Quã sa-
nè promissionẽ, in typico Dauide implebo, primũ quidem secundũ
partem aliquã, in filiis post ipsum aliquãdiu regnantibus: sed plenis-
sime in filio meo, qui de eius semine secundũ carnẽ nascetur, regna-
bítq; in domo Iacob in æternũ, & regni eius nõ erit finis. Messiæ au-
tẽ meo semẽ dabo sempiternũ, electos fideles, quod sibi & mihi ex a- G
qua & spiritu sancto regenerabit in filios Dei, quibus vsq; in cõsum-
mationẽ sæculi, vt nõ ipse deficiet, ita nec ego deero, nunquã ab ele-
ctis ablaturus directionem spiritus mei, neq; super eis clausurus mi-
sericordiæ viscera.30. Quòd si filios illius cõtingat abscedere à lege
mea: & dimissis viis iudiciorum atq; præceptorum meorũ ambulare
per deuia, declinare siue ad dexteram siue ad sinistrã, relicta via, quã
ego illis mõstraui, vt ambularent in ea.31. Si iusta mandata mea, quæ
ego in iustitia & æquitate fundaui, impia sua præuaricatione propha
nauerint, coinquinauerint, atq; cõtaminauerint per inobedientiã, &
quæ mãdaui non obseruauerint.32. Si sic (inquã) inobedientes se mi-
hi præstiterint, non diu morabitur vltio mea, non in longinquũ dif-
feram punitionẽ, quemadmodũ agere soleo cum iis, quos in damna
tionem grauiorẽ seruo reprobatos: sed quãtocyus adero illis in virga
disciplinæ meæ, puniturus illos pro impietatibus suis, peste, fame, gla
dio, opprobrio, captiuitate, exilio atq; id genus allis afflictionibꝰ cor
poralibus: vt his modis, vexatione dãte intellectũ resipiscãt, & pœni H
tẽtes ad me reuertantur in toto corde suo: quomodo solẽt boni pa-
tres suorũ filiorũ nõ dissimulare errata, neq; indulgẽtia mala permit
tere illos in suis iniquitatibus, donec tandẽ adigãtur in crucẽ, sed vir
ga & verberibus corrigũt, mox vbi errãtes viderint: ne dilata corre-
ctione, in peiora prolapsi, tandem pereãt incorrigibiles.33. Affectum
tamẽ atq; etiam effectũ miserationis meæ nunquam auferã à semine
eius, nunquam desinam semini eius benefacere propter ipsum cuius
est semen, sicq; misericorditer cum illo agam in veritate & fide mea:
nõ ꝑmittet mea veritas & fides promissionis meæ aliter me agere, q̃
iuraui cum semine illius, neq; potero cum electis populis eius nõ age
re benigne & misericorditer secũdum promissionem iuramẽti mei.
34. Neq; ego fœdus quod pepigi cum illo prophanare vel infringere
vnquã potero, neq; violare promissum:* & quæ ꝓmisi per os meũ,
quæ in verbis meis sum pollicitus, non faciã irrita, nõ patiar fieri va-
na, qui sum Deus verax, & Deꝰ vocor veritatis: qui neq; mẽtiri noui,
neq; fallere. Propter quod, iuxta promissum meũ, nunquam penitus
misericordiã amouebo à semine Christi mei, vsq; in consummatio-

A *ciam irrita.*

35 Semel iuraui in sancto meo, Si Dauid mētiar: semen eius in æternum manebit.

36 Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum:

B *✳ & testis in cælo fidelis.*

37 Tu verò repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum.

38 Auertisti testamentum serui tui: C *✳ prophanasti in terra sanctuarium eius.*

39 Destruxisti omnes sepes eius:

✳ posuisti firmamentum eius fortitudinem.

D *40 Diripuerunt eum omnes transeuntes viā:*

✳ factus est opprobriū vicinis suis.

41 Exaltasti dexterā deprimentiū eū: ✳ lætificasti omnes inimicos eius.

42 Auertisti adiutorium gladij eius:

nem sæculi, nō claudā electis & fidelibus viscera misericordiæ meę,
neq; thronū gratiæ meæ illis vnquam præcludā, sed patere illis sem-
per volo fontē misericordiæ & thronū gratiæ meæ, vt liceat omni- Hebr. 4.
bus qui voluerint cōfidenter accedere atq; inde aquas haurire in gau Esaiæ.12.
dio, de salutis fontibus, & auxilium reportare in opportuno tēpore.
35. Semel ego hoc illi promissiōe firmissima, & fœdere certissimo cū
iuramenti cōfirmatione pollicitus sum, in sanctitate mea: neq; men-
tiar illi, sed implebo plenissime quæ fuero pollicitus, videlicet quòd
semē eius coram me permanebit in æternū. 36. Quódq; (vt iam an-
tè dixi) thronus eius & solium regni eius sit permāsurum coram me
in maxima gloria & splēdore, ad modum gloriose fulgētis Solis glo-
riosissimū: item & ad similitudinē Lunæ absq; mutabilitatis defectu
in æternum perstātis in perpetua plenitudine. Regnum nanque Mes
siæ mei, in quo Dauidis promissioni satisfaciam, absque omni defe-
ctu, & mutabilitate integerrimū semper & gloriosissimū perdurabit
imperpetuū: neq; regni eius vllus erit finis: ✳ & ne forte vanæ existi-
mētur hæ promissiones Dauidi factæ, ecce est in cælis testis fidelis & Lucæ. 1.
verax, qui nouit & testatur, quòd hę promissiones factæ sint Dauidi:
hoc est, ego ipse testis simul & promissor existo, quēadmodū testis
idem ipse & iudex, teste nō indigēs alio, neq; admittēs aliū, in omni-
bus quęcunq; decreuero, vel egero. Testis sum ego ipse, quòd promi
serim, testis sum fidelis qui non negabo quod scio: sed curabo fideli-
ter, vt secundū veritatē cuncta impleantur in tempore suo. 37. VOX Hiere.39
PROPHETAE. Ista quidē tunc dixisti, hæc tū loquebaris, cum tibi
fuisset placitū respicere & visitare populum tuū, Nūc verò merito la
mētari & querulari nos possumus in tēpore isto infœlicitatis & mise
rię: quādo tāta est in populo tuo afflictio, vt prorsus videaris Christi
tui & promissionū ex ore tuo factarū oblitus. Videris enim nūc repu
lisse, contempsisse, & elongasse, atq; remouisse longe à cōspectu tuo
Dauid, item & Messiā tuum, cui tanta promiseras, dum fideles, illorū
semen, in tantis derelinquis angustiis, ita miseris modis finis affligi.
38. Videris abiecisse pactū quod cum seruo tuo Dauid atq; Messia &
semine eius pepigeras: promissi videris fact⁹ immemor, quod illi fue
ras pollicitus: ✳ cōtaminari permisisti in terra populū tuū, in quo vt
in sanctuario, & in tēplo erat tibi firma habitatio: hunc populū tuū
permisisti prophanari, faciēs gētes alienas dominari eorū, ac sup eos
gerere principatū, itē permittēs diuersis vitiorū generibus conspur-
cari populū, qui olim sanctus erat & mūdus, charitatem refrigescere
sinēs, & excrescere iniquitatē, mala quoq; plurima & afflictiones eue
nire inter eos, vt merito velut prophanat⁹ nūc cēseatur, qui olim san
ctus fuerat & quasi sanctuariū tuum. 39. Exposuisti populum tuum
prædæ in man⁹ hostiū, munimēto tuę solitæ ꝓtectionis ablato: quē-
admodū cum à vinea sepes aufertur, patet ipsa direptioni & concul-
cationi omniū qui trāsierint per viā: ✳ etiā munitiones & fortalicia
eorum posuisti in formidinem atq; pauorem: nusquam iā est nobis
securitas, ne in ipsis quidē munitionibus & fortaliciis, sed omnia pa-
uor & formido occupat. Dissolutæ sunt manus omniū, & nō est vir
tus, non est animus, sed resistendum hostibus. 40. Quēadmodum vi
nea, confracta sepe & diruta maceria, cōculcatur & diripitur ab om-
nibus per viā transeūtibus: ita populus tuus, cōsuetæ defensionis tuæ
munitione priuat⁹, passim opprimitur & spoliatur, nūc ab hoc popu
lo, nunc ab illo, quæcunque cōtigerit ad oppugnationem ascendere:
✳ & omnino factus est populus tuus in opprobriū gētibus omnibus
quę sunt in circuitu eorū: illi quibus olim in magna gloria & in ma-
gno terrore imperabam⁹, nūc sibi ludū & iocū faciūt de nobis, quos
olim venerabātur, nunc etiā nos oppugnare, molestare, & sibi subiu
gare tentant: & præualent, qui olim te nos protegente nec audebant
aduersum nos hiscere. 41. Exaltasti super populum tuum, dexteram
inimicorum qui eum quærūt deprimere: sibiq; subiicere fecisti illos
nobis præualere, & dominari nostri: ✳ lætari fecisti omnes inimicos
populi tui, propterea quòd ad tātam miseriam eū permiseris deueni
re: & gloriati sunt pro victoria, quam te permitēte, obtinuerūt super
illū. 42. Abstulisti adiutorium gladii eius, auxilium quod illis in gla-
dio pugnātibus soles impēdere iam aufers ab eis, imò eorum gladios
auertis, vt nec secundum suam fortitudinē inimicis valeāt resistere,

** & non es auxiliatus*
ei in bello.
43 Deſtruxiſti eum ab
Pſal.88. *emundatione:*
** & ſedem eius in ter*
ra colliſiſti.
44 Minoraſti dies tē-
poris eius:
** perfudiſti eum con-*
fuſione.

&velut retundis aciē gladii eorum,& ictum deflectis,ne feriant ho- E
ſtes ſuos & vincant: quandoquidē ita decreuiſti,vt hoſtes reportent
victoriã, & tuus populus victus ſuccũbat: * & nullũ prorſus auxiliũ
eis adfers in prælio , non vltra egrederis ad pugnam cũ exercitibus
noſtris, nõ amplius pugnas pro nobis, ſed prorſus videris reliquiſſe
nos.43.Deſtruxiſti & diſſoluiſti populũ tuũ ab emundatione in qua
ſolet gloriari,auferri permiſiſti & violari munditiã eius, & omnino
priſtinus ille ſplendor mũditiæ & ſanctitatis diſsipatus eſt,& nuſquã
apparet, ſúntq; omnia cõſpurcata iã & plena immũditiæ: * & thro-
num regni,dignitatem regiã,ad terram ſiuiſti proſterni:regni gloriã,
ad ſummam humilitatem & ſubiectionē venire feciſti.44.Minuiſti
atq; abbreuiaſti dies tēporum eius,feciſti illos ad modicam temporis
durationē ſubſiſtere , morte præmatura ante tēpus occũbere feciſti
plurimos præ nimia miſeria & afflictione:* & omnino magna cõfu
ſione atq; ignominia affeciſti illos, ac velut indumēto ex omni parte
operuiſti.Eſt enim illorũ tanto nunc maior confuſio,quãto prius gē F
tibus omnibus lõge latéq; imperauerãt glorioſius.Et qui ſolent in te
gloriari vt victores,præ omnibus iã ſumma operiuntur cõfuſione,
dum ſe vinci cernunt ab omnibus,etiã infimis gētibus,maxime à fœ
diſsimis illis idololatris , canibus & porcis verius , quàm hominibus
quibus ſubiici nõ minus eſt miſerũ,q̃ irrationabilibus ſubiici beſtiis.

45 Vſquequo domine
auertis in finem?
** exardeſcet ſicut i-*
gnis ira tua?

45.Sed quãdiu tandem,piiſsime Deus,diſſimulabis,& non attendes
ad tantã iſtam populi tui miſeriam?quãdiu tãdem vultu permanebis
auerſo,vt non aſpicias ad omnē hanc noſtram calamitatem? * quan-
diu hic in nos furor iracundiæ tuæ deſæuiet ad modũ ignis ſæuiētis
& corripiētis,ac deuaſtãtis omnia vſq; ad puluerem?Vel nunc tandē
couuertere Domine,& benigno tuo vultu aſpice in nos, atq; ad om
nē miſeriam noſtram,cui viuimus ſubiecti: factúſq; placabilis ſuper
malitia noſtra, qua tuã iram prouocauim⁹, ceſſare iube furorē iracũ-
diæ tuę,mitiga irã tuæ indignationis,& reddere nobis placatus ac pla
cidus.

46 Memorare , quæ
mea ſubſtantia:

46.Aſpice Domine,& attēde ad breuitatē vitæ huius: cõſide
ra,quæ ſit noſtra ſubſiſtētia,q̃ ſit breue tēpus vitæ & ſubſiſtētiæ no-
ſtræ,quo ſubſiſtimus hîc ſuper terrã: attēde quàm breuis ſit morula G
vitæ huius,& æui quod hîc ducim⁹,vt cito flectaris ad miſericordiã:
neq; nobis hanc ipſam breuē periodum abbreuies,vt nõ ſubito prę-
occupemur à morte, ſed tēpore pœnitentiæ nobis cõceſſo, antequã
hinc emigremus,te recipiamus placatum,qui per noſtras iniquitates
tuã prouocaueramus iuſtitiã:

** nunquid enim vane*
conſtituiſti omnes filios
hominum?

* Quid enim? An tu vane, & ad nullã
vtilitatē creaſti omnes filios hominum?Quis fructus erit,quęve vti-
litas tibi ex nobis,ſi ita nos in tuo furore vniuerſos pergas abſumere,
quemadmodũ iam pleriq; abſumpti ſunt? An nõ hoc præſtat,vt no
bis parcendo & indulgēdo exhibeas miſericordiam, & nos in gratia
tua viuētes laudemus & celebremus miſerationes tuas?

47 Quis eſt homo qui
viuet, & non videbit
Eccl. 40. *mortem, eruet animam*
Hebr.9. *ſuam de manu inferi?*

47. Nemo e-
nim hominum eſt qui vitã ſibi poſsit ſeruare perpetuã,& qui nõ tã-
dē per mortem hinc debeat exire , mortéq; vitã finire: nemo eſt qui
ſuam animam poterit cuſtodire, vt nõ veniat ſub imperium inferni,
id eſt,in mortē & interitum.Hæc eſt enim lex ſuper omnes filios A-
dã,lex eſt vniuerſæ carnis.Et eſt omnibus hominibus ſemel mori ſta H
tutum,vt nemo poſsit mortē euadere. Atq; ideo interim dũ adhuc
viuimus in iſto corpore, aſpice ad nos per tuã miſericordiam , ante-
quam nos dies illa mortis præoccupet, aut imparatos opprimat: * A
morte quoq; æterna & damnatione inferni,nemo ſe ſuis propriis vi
ribus poteſt ſaluare,niſi tu Domine ſolus,qui tua gratia potes effice-
re,vt nihil ſit damnationis iis qui in te credunt . Propter quod,in te
vnum reſpicientes,tuã ſalutem ſupplices depoſcimus.

Roma.8. *48 Vbi ſunt miſericor-*
diæ tuæ antiquæ domi-
ne?

48. Vbi nunc
ſunt illæ miſerationes tuæ, quas exhibuiſti in prioribus ſæculis, cum
tã manifeſte oſtenderes illis præſentiã bonitatis tuæ: quando popul⁹
tu⁹,te ductore & directore,in omni virtute & iuſtitia fulgebat, lęto
corde tibi ſeruiēs,toto pectore ĩ te cõfidēs,toto animo tibi adhęrēs:
quãdo tam in tēporalibus q̃ in ſpiritualibus omnibus abũdare facie-
bas populũ tuum?

** ſicut iuraſti Dauid*
in veritate tua?

* iuxta quod in veritate & fide tua pollicitus fue-
ras ipſi Dauidi & Meſsiæ tuo, videlicet miſericordiã tuam facere cũ
ipſo,& poſteris eius vſq; in æternum: cum nunc longe aliter habeãt
omnia,tuo populo pene ad ſummã redacto miſeriã.

49 Memor eſto do-

49. Attēde vel
nũc tandem ad opprobriũ & confuſionem qua ſerui tui afficiuntur

A *mine opprobrii seruorum tuorum quod continui in sinu meo multarum gentium.*

50 Quod exprobrauerunt inimici tui, domine: ✳ quòd exprobrauerũt commutationem Christi tui.

B *51 Benedictus dominus in æternum:*

✳ fiat fiat.

ab infidelibus & idololatris, quibus cõceditur à te victoria: quod opprobriũ à multis gentibus alienigenis nos suscipimus & continem⁹ quasi intra sinũ nostrũ, quod nos gemẽtes & dolentes accipimus & ferimus ab impiissimis illis oppressoribus nostris, tam inuisibilibus quàm visibilibus inimicis. 50. Quo opprobrio nõ nobis Domine solum exprobrauerũt, verumetiam tibi & tuo sancto nomini, dicẽtes, non te esse potentẽ qui saluares nos de eorũ manibus, sibi hanc omnem ascribẽtes victoriam non tuę permissioni: sicque nõ nos solum blasphemant, quòd gementes vtcunq; ferremus, sed insuper etiã sanctum nomẽ tuum, quod nequaquã ferendũ est nobis: ✳ quo (inquã) opprobrio exprobrauerũt cõmutationem Christi tui, dicẽtes, quòd cõmutatus sit, & auersus à nobis atq; elongatus is quem tu nobis vnxisti in saluatorem. Ita enim exprobrantes dicunt nobis: Vbi est rex vester, vbi saluator vester, in quo soletis gloriari & habere fiduciam? Quare nõ iam vos saluat, quare non adiuuat? 51. Quicquid tamen de nobis cõtingat, quicquid tandẽ de nobis, siue ad prosperitatem, siue ad aduersitatẽ tu disponas & facias in vero iudicio tuo, tu nihilominus omni semper laude & benictione dign⁹ es: nostrũ semper est, in laude & gratiarum actione permanere, & dicere, Sicut Domino placuit, ita factũ est, sit nomẽ Domini benedictũ: & tibi domino Deo nostro semp benedictio, claritas, honor, & gratiarũ actio debetur, in sęcula sæculorũ: ✳ atq; ita optamus, vt etiã atq; etiã fiat, vt etiam atque etiã detur tibi laus & benedictio per omnia sæcula sæculorũ, Amẽ.

Sapie. 12.
Iob. 1.
Apoc. 7.

ANNOTATIONES IN PSALMVM LXXXVIII.

Versu 4. Iuraui Dauid seruo meo, vsque in æternum præparabo semen tuum. Abrahæ quidẽ Dominus iurasse legitur de semine, cum post summam obedientiam illam animo impletã, de vnigeniti immolatione, ita illum desuper secundo vocatum alloqueretur, dicẽs, Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, benedicã tibi, &c. Et post pauca. Et benedicẽtur in semine tuo omnes gẽtes terræ. Hoc autẽ semẽ Apostolus Paulus in Epistola ad Galatas Christũ interpretatur, cum ait, Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Nõ dicit seminib⁹, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, quod est Christus. Cæterum, ad Dauid nusquã legimus expressum tale fieri iuramentum, sed tantũ promissionẽ & firmam pollicitationem. Quamobrem, iurare hîc videtur accipiendum pro firmiter & irreuocabiliter promittere. Fit enim iuramentũ, ad promissi confirmationem atq; firmitatem. Dei autem quãtumuis simplex promissio, omnino firmissima est, nec minus certa, quàm si multiplici foret iuramento firmata. De promissione autem hac Dauidi facta, per Nathã Prophetam ex ore Domini legimus. 2. Reg. 7. & 1. Paral. 17. vbi eadem ferè dicta habentur ex ore Nathan, quæ hîc per Psalmistã commemorantur. Et licet in illa sacra historia Dominus videatur prima facie Salomonem respicere, cum loquitur de templo ædificando, & de regni eius pace & gloria, manifestũ est tamen diligentius considerantibus, in omnibus illis præcipue Christum Dominum spectari, in quo solo perfecte impletæ sunt promissiones illæ factæ Dauidi, nequaquam enim thronus Salomonis stabilis fuit in perpetuum, & iamdiu per multa sæcula ipsius atq; etiam posterorum eius secundum carnẽ cessauit imperiũ: Christi verò regnũ manet in æternũ, iuxta quod angelus ad matrẽ virginẽ loquitur, dicẽs, Dabit illi dominus Deus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ: & regni ei⁹ non erit finis. Aduerte autẽ, ꝙ præparabo, hîc valet stabiliã, vel confirmabo. Vnde beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Vsque in æternum stabiliam semen tuum. Versu. 7. Quis in nubibus æquabitur Domino? similis erit Deo in filiis Dei? In nubib⁹ dictũ est, pro in cælis, quòd nubes supernè locum habeant: sicut econtrario frequenter locus nubium, vel etiam locus superior appellatur cælum: vt cũ volucres cæli subinde appellãtur in sacris Euãgeliis aues quæ volitant in aere. Filii autem Dei intelliguntur sancti angeli. Vnde Chaldai. translatio habet, Inter choros angelorum. Itidem Felix vertit, Inter ordines angelorum. ¶ Versu. 10. Tu dominaris potestati maris, motum autẽ fluctuum eius tu mitigas. Significatur hoc versu, potestatem habere Deus ad compescendam maris superbiam atq; elationem, in quo magna valde ostẽditur Dei potentia. Nã quia & vulgo homines agnoscunt terribilẽ maris feritatẽ, quam nemo possit domare, cum posset ignis facile aqua extingui, idcirco magis glorificatur in hoc Dei potentia, ꝙ etiam maris superbiæ & elationibus possit imperare. Hinc & in alio Psalmo dicitur, Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. In Hebræo autẽ, loco potestatis, superbia ponitur, ad hunc sensum, Tu dominaris superbiæ maris, & elationes gurgitum eius tu cõprimis. Potest verò istud de superbi maris repressione, etiã spiritualiter intelligi de superbia huius sæculi, cuius habet ipse dominium: quoniã omnem sæculi superbiam atq; potentiam sua potest virtute deprimere & superare, & omnes superbi huius sæculi fluctus, elationes & commotiones potest, cum serenus illuxerit, mitigare. ¶ Versu 12. decimotertio, decimoquarto, decimoquinto, & decimosexto, Tui sunt cæli, & tua est terra, &c. Aliquanto aptius hi versus distinguerentur, si finis præcedentis cum initio sequentis semper iungeretur, iuxta hunc modum: Tui sunt cæli, & tua est terra: orbem terræ & plenitudinẽ eius tu fundasti. Aquilonem & ma

Gene. 22.
Gene. 3.
C
Lucæ. 1.
D
Matt. 13.
Lucæ. 8.
Psal. 92.

re tu creasti, Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt. Tuū brachium cum potentia firmetur E
manus tua, & exaltetur dextera tua. Iustitia & iudiciū præparatio sedis tuæ: misericordia & veritas
præcedent faciē tuam. Beatus populus qui scit iubilationē. Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, &c. Quam distinctionē, ita per omnia in sua versione Felix obseruat. Notandum autē, quòd per quatuor illa, aquilonem, mare, Thabor & Hermō, iuxta faciliorem & verisimiliorem expositionē, intelligi debeant quatuor partes mundi, videlicet septētrio, meridies, occidens & oriēs. Vnde in Hebræo pro mari habetur dextrum. Sic enim vertit Hieronymus, Aquilonē & dextrum tu creasti. Per dextrum autem significari dicunt meridiem, qui est quasi dextra pars mundi, vt plaga præcipua, ad latus orientis: septentrio verò quasi sinistra, vt plaga minus digna, ad latus similiter orientis posita. Vnde Felix meridiem vertit pro eo quod Hieronymus verterat dextrum. Thabor verò montē terræ Iudææ dicunt esse ab occidente, quemadmodum Hermon ab oriente: vt manifestū sit, quatuor his appellationibus omnes plagas orbis terræ & mundū vniuersum in sua amplitudine significari. Cui expositioni pulchre admodū & aperte cōsonat Paraph. Chald. quæ sic habet, Desertum aquilonis habitatorésq; austri, tu creasti: Thabor ab occidēte, & Hermon ab oriente in nomine tuo laudes dicunt. Possent verò ista separatim accipi, vt per aquilonē & mare, siue sinistrum & dextrū intelligatur tota mundi latitudo: quēadmodum cum subinde in scriptura ab oriente vsq; ad occidentē, vel ab ortu vsq; ad occasum ponitur, ad significandum totam mundi amplitudinem, vt illic, F

Psal. 114. Ab ortu solis vsq; ad occasum, laudabile nomē domini. Per exultationem verò Thabor & Hermō, qui sunt montes in partibus Galilææ volunt quidā intelligi priuilegiū singulare virtutum & miraculorum Christi in tēpore gratiæ, quæ primitus in Galilææ partibus maxime claruerunt, vbi plurima Christus ex Euangeliis & docuisse & fecisse legitur. Alii insuper mysticas alias intelligentias ex aquilonis & maris proprietatibus, item ex interpretatione nominum Thabor & Hermon adinueniunt, quas nos prolixitatis vitandæ gratia omittimus. ¶ Versu. 13. Tuum brachium cum potentia, Potest hoc duplicem suscipere constructionem. Primo hanc, Tuum brachium est cum potētia: id est, brachiū quod tu habes, non est impotens, sed cum summa potentia. Secundo hanc: Tuū est brachium cum potētia, siue Tibi est brachiū cum potētia, quomodo vertit Felix: hoc est, tu habes fortissimum brachiū, quod possit miranda. Est autem sententia penitus eadem in vtraque constructione. Quomodo autē peculiariter id Deo attribuatur, quòd habeat brachium cū potentia, euidenter cognosci poterit ex collatione nostri nimiū infirmi & imbecillis brachii, cum illius potētissimo &

Lucæ. 1. robustissimo, de quo in suo cātico humilis illa mater virgo cecinit, dicens, Fecit potētiam in brachio suo, dispersit superbos mēte cordis sui: Deposuit potētes de sede, & exaltauit humiles. Verè enim prævalidum sit brachium necesse est, per quod tanta fieri debebat cōmutatio, per quod tam po G

Lucæ. 11. tens erat expugnandus inimicus, tam fortis vincendus & alligandus armatus, suum atriū custodiēs. ¶ Versu. 18. Quia domini est assumptio nostra. Assumptionem interpretati sumus protectionē atque defensionē. Vnde Hieronymus ex Hebræo ita vertit, Quia à domino est protectio nostra, & à sancto Israel rege nostro. In Græco etiā habetur ἀντίληψις, id est, susceptio siue defensio, aut protectio: quemadmodū sæpissime ἀντιλήπτωρ ponitur, pro susceptore, defensore, aut protectore. ¶ Versu. 19. Tunc loquutus es in visione sanctis tuis: & dixisti, posui adiutoriū &c. Hic propheta personā Dei patris loquentem facit, de promissionibus Dauidi & Christo factis, vsq; ad versum trigesimumseptimum. Quæ omnia nos in Elucidatione satis clare tam Dauidi filio Isai, quàm Christo filio Dei (ad quem hæc omnia principaliter diximus spectare) accommodauimus, vt opus nō sit pro his ver-

Prou. 13. sibus prolixiora annotamenta frustra adiicere. ¶ Versu. 32. Visitabo in virga iniquitates eorum. Per

Eccle. 30. virgam, in scriptura, disciplina paterna intelligitur: quemadmodum per gladium, vltio iudicis. Vn-

Psalm. 7. de de paterna disciplina Sapiens ait, Qui parcit virgæ, odit filium. Et iterū, Qui diligit filium, assiduat illi flagella. De gladio autē dicitur Psalmo septimo, Nisi cōuersi fueritis, gladium suum vibra-

Apoc. 2. uit, id est, iudiciariam vltionem iam habet paratā, qua se de vobis vlciscatur. Et in sacra Apocalypsi, suum terribilem aduentum sub comminatione proponens, ait, Si non pœnitentiam egeris, veni-

Psalm. 22 am, & pugnabo tecum in gladio oris mei. Qua de re, nonnihil etiam diximus in annotationibus H Psalmi vigesimisecundi, circa illum versum, Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Est autem differentia inter hanc virgam & gladium, quòd gladius quidem non statim adest peccanti, sed differtur plerunq; in longum ictus gladii, quoniam non vult Deus mortem peccatoris, nec de-

Sapien. 1. lectatur in perditione viuorum: sed magis vult eos conuerti & viuere, omnes cupiens fieri saluos:

1. Tim. 2. atque ob hoc, plerunque terribilem illum damnationis æternæ gladium diu vibrat & ostentat, an-

Psal. 59. tequam feriat, cupiens videlicet terrore suo feriendos à malo auellere, vt gladii ictum valeant ef-

Rom. 2. fugere. Vnde de eodem hoc gladio, sub arcus extenti similitudine loquens alibi Propheta, sic ait, Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Quod ipsum Paulus quoque Apostolus testatur, cum benignitatem & longanimitatem Dei asserit peccatorem adducere siue inuitare ad pœnitentiam, & longanimitatem Dei illos dicit contemnere, qui diu patienter to-

Ibidem. lerati, absque vltione, recusant pœnitentiam agere. Quanto verò diutius gladii ictus differtur, & quanto magis feriendus expectatur à Deo, vt effugiat & non feriatur, tanto est ictus grauior & importabilior, cum desuper aduenerit. Propter quod, eodem in loco Apostolus ait, illos sibi iram thesaurizare, in diem reuelationis iusti iudicii Dei, qui secundum duritiam cordis impœnitentis, longanimi Dei expectatione non emolliuntur ad pœnitentiam. Virga verò econtrario, statim quidem aderit peccanti, si electus fuerit qui delinquit, nec diu differetur, imò quo magis fuerit dilectus & electus qui offendit, eo minus differtur virgæ punitio, eo celerius delinquens ictum per-

A sentiet: sed multo est ictus virgæ leuior quàm gladii (neq; durat imperpetuum, sed ad momētū, vel breuem morulā, & fit percussi emendatio, ipsiúsq; ad corripientem patrem reconciliatio. Id mani feste etiā in Dauide ipso, nobis mōstrat sancta historia: qui vbi per malam cōcupiscētiam deliquisset cū Bethsabee, ac pòst iniquitatē iniquitati adiiciens, Vriā innoxium dolo perire fecisset non diu in errore permissus est: sed quātocyus ad eum Propheta Nathan missus est, qui illum dura increpa tione cōfundens, & pœnam statim denunciās, quasi virga percussit. Et licet nō statim grauis aliqua vltio super Dauid venerit: nihil tamē dubium, quin regi sic increpari, & peccatum quod occultū & latēs credebat iam reuelatum sensisse, virga aspera fuit: insuper & prolis mortē, pro cuius vita impe tranda tantum faciebat luctum, debuit sustinere, & alia in posterum expectare, quę suo tēpore susti neret. Ita cū aliâs in dinumeratione populi male suggerēti consensisset Satanæ, statim re peracta per cussit illum cor suū, quasi virgæ verbere: simul & Gad vidēs ad eū missus est, qui illi gladiū, famen, & pestilentiā proposuit, vt ex tribus vnum quod vellet eligeret. Vides, quomodo nō in longū peccā is dilata punitio est, sed quasi e vestigio est cōmissum peccatum subsequuta. Idem quoq; in Salomone & aliis plerisq; qui post ipsum regnauerunt, ex sacra historia est manifestum. Hinc ille historiarum Iudaicæ miseriæ sub Antiocho descriptor, in secūdo Machabæorū libro, cū horrenda quædam descripsisset, ab illo impio impie in Israelitas operata, ad suæ gentis cōsolationem, atq; legentium cōmotionem, dignissimā sentētiā de hac punitione virgæ proloquitur: quā hîc quoq; ad ver bū describere non duxi inutile, Obsecro autē eos (inquit) qui hunc librum lecturi sunt, ne abhorrescāt propter aduersos casus, sed reputēt ea quæ acciderint, nō ad interitum, sed ad correptionē esse generis nostri. Etenim multo tēpore non sinere peccatoribus ex sentētia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficii est indiciū. Non enim sicut in nationibus dominus patienter expectat, vt eas, cū iudicii dies aduenerit, in plenitudine peccatorū puniat: ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finē deuolutis, ita demum in nos vindicet. Propter quod, nunquā quidem à nobis misericor diā suam amouet, corripiēs verò in aduersis populum suum non derelinquit. Quæ profecto sentē tia optime cum iis quæ hoc in loco ex ore domini proferuntur consentiunt, & confirmāt ea vsq; in multas generationes recte fuisse impleta in veteri illo populo Israelitico, donec Synagogę perduraret electio. Nūc autē illa reprobata in populo Christiano cōsiderāda hęc punitio est, quā etiam modo ad oculū cernimus, dū quotidianis plagis & nouis signis ciuitates omnes pene per totum Christianorū imperium experimur affligi, multo amplius quàm infideles & obstinatos idololatras, quibus iudicium reseruatur importabile, & vltio grauissima in extremum diem, suo tēpore reuelanda. Vnde quę in præcædētibus ad consolationem Iudaicę gentis descripta proposuimus, nostra tempe C state, Christiani nos, rectissime ad nostram cōmotionē & cōsolationem poterimus accōmodare: ne cum nouas semper & insolitas punitiones de anno in annū aduersum nos immitti viderim⁹, cō turbemur, quasi populum suum Deus in totū abiecerit. Donec enim id cernim⁹, magis indiciū habemus dilectionis Dei. Quādiu enim patris virgā sentit filius, certo colligit argumento, nondum se à suo patre repudiatū, Propter quod Psalmo vigesimo secundo hoc intelligēs spiritualis homo, dicebat, Virga tua & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Et Psal. decimoseptimo: Disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit. ¶ Versu. 43. Destruxisti eum ab emundatione. Clarius secundum expositionem in Elucidatione positam vertit ex Hebræo Hieronymus, Quiescere fecisti munditiam eius: accipiendo quiescere, pro cessare: quemadmodū alibi, Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra. Verti etiam potest ex Hebræo, Retrocedere fecisti eum à mun dicia vel puritate, aut deleuisti mundiciam eius, vel destruxisti splendorem eius. Quæ omnia clarius quam nostra lectio eandem habent sententiam. ¶ Versu. 46. Memorare quę mea substantia. Substantia hoc loco videtur non accipi debere pro ipso quod subsistit, vel ex quo homo subsistit, videlicet pro materia & forma, ex quibus homo composit⁹ subsistit, sed pro subsistētia potius vita aut duratione. Est enim sensus, Memorare quę sit mea vita, quæ sit mea subsistentia: id est, quàm modica sit duratio vitæ meæ, qua ego subsistam in terra. Vnde ex Hebræo vertit Felix, Memor esto quā D ti temporis, vel quàm breuis momenti sim ego. Alii vertunt, Quòd subitaneus sim ego, id est, subito & cito admodum absumendus per mortem, quòd cito præcipitabor, & non diu durabo. Et secundum hunc modū indicauimus subsistētiam accipi etiam Psalmo trigesimo octauo, cum dicitur Ecce mēsurabiles posuisti dies meos, & substātia mea tāquam nihilū ante te: quemadmodum videre poteris in Elucidatione & in vtrisq; annotationibus super eo loco. Poterit tamen præsens locus non male intelligi de ipsa substātia, siue materia & cōpositione, vnde corpus hoc corruptibile com positum subsistit. Atq; ita sensus erit, Memēto domine, quòd de luto & de limo terræ me cōposui sti, propter quod necesse habeo quantocyus redire in puluerem, iuxta quod tua vox ad primum parentem meum loquuta est, dicēs, Puluis es, & in puluerem reuerteris. Sicque eadem erit hæc querimonia, cum illa quā apertius proponit sanctus Iob, cum ait, Memēto, quæso quòd sicut lutum fece ris me, & in puluerem reduces me. Atq; huic expositioni cōsonat manifeste Paraph. Chald. quę sic habet, Recordare, quòd creatus sum de puluere. Versio tamē beati Hieronymi, nec huic nec priori nostrę fauet intelligentiæ. Sic enim diuersa ab vtraque lectione sententia ille vertit, Memento mei de profundo: id est, de imo miseriarum quibus iaceo immersus. ¶ Versu. 94. Memor esto domine opprobrii seruorum tuorum, quod continui in sinu meo, multarum gentium Aliter dicitur opprobrium seruorum Dei, aliter gentium. Seruorum enim Dei dicitur opprobriū passiue, quaten⁹ ipsi hoc sustinent. Gentium autem actiue, quatenus ab eis infertur populo domini. Clarius autem hęc sententia efferretur, si vltim⁹ ille genitiuus poneretur in ablatiuo ad hunc modū, Memor esto

Marginal notes: 2.Reg.11 — Ibidem. — 2.Reg.12 — Ibidem. — 2.Re.24 — 2.Mac.6 — Psal.22. — Psal.17. — Psal.73. — Psal.38. — Gene.3. — Iob.10.

opprobrii seruorum tuorum, quod continui in sinu meo à multis gentibus. ¶Versu penultimo E
Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerũt commutationem Christi tui. Potest quòd, accipi coniunctionaliter, loco quoniam: vt sit sensus, Memor esto, & cætera. Quoniam exprobrauerunt tibi domine, & cætera. Atq; hęc cõstructio dificultatem non habet. Verum lectio tam Græca, quàm Hebræa magis declarat, quòd relatiue accipiẽdum. Nam & in Hebręo & in Greco relatiuum habetur, atque ita conuenientior esset eloquutio per ablatiuum casum, iuxta quod ex Hebręo vertit beatus Hieronymus, & nos in Elucidatione similiter explanauim⁹: cum & in Gręco sit ὧν casus genitiui, qui apud Latinos reddi solet per ablatiuum.

LXXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

HVmanæ vitæ breuitatem & multiplicem miseriam Psalmus iste corã Deo sub orationis forma proponit, ostendens totum hoc tempus vitæ nostræ, etiamsi mille foret annorum, non nisi vnius dei spatiũ cõputari, nec diu in eodem statu posse hominem secundum corpus perdurare, sed debere cõtinuo trãsmutari & transire ad finem, mox vt exordiũ cœperit, donec per senectutem tandem penitus deficiat, redeatq; in puluerem, iuxta legem omnibus filiis Adam ex ira Dei constitutam. Deinde, etiam aliam afflictionẽ cõmemorat versu septimo, & deinceps, quæ homini est ex timore diuini furoris atque districti iudicii, quod post hui⁹ vitæ finem expectatur, quãdo seuere nostra omnia diiudicabuntur, quæ nũc Deus ante oculos considerat vt tũc F
adducat in iudicium, ad quod iudiciũ nostræ vitæ decursus quantocyus properat, continuo fini accedens vicinius: quæ vita & labore afflictioneq; spiritus plena est (propter quod, aranei cõparatur exercitationi frustra sese fatigantis & exhaurientis) & nimia breuitate deficiens: vtpote quæ non nisi. 70. aut in maximũ. 80. annos habet durationis in bona qualicunq; valetudine, vt quicquid super fuerit, ad laborẽ & dolorẽ pertineat. Deo sic in mansuetudine ad præteritorũ delictorum expiationem in ætate nouissima corripiente hominem, vt venturam iamque de proximo imminentẽ iudicii iram paterna correctione emendatus possit effugere: quæ tam est terribilis, vt nemo hominũ satis possit illius terrorem comprehendere, propter quod postulat, paternam sibi dexteram notam fieri, & ex disciplina paterna erudiri corde in sapientia. Atque hæc ad versum vsque decimumquintum. Vbi ad Deum orationem dirigens, se consolatur in misericordia Dei, qua repleri confidit omnibus bonis, exultareque & lætari pro afflictionibus præteritis: quæ licet futura, sub tempore tamen præterito quasi iam accepta significat. Duobus autem versibus nouissimis, perpetuam Dei directionem & illuminationem postulans, ita Psal. terminum humanæ miseriæ comtemplator imponit.

LXXXIX PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine refugium factus es nobis, à generatione in generationem:*
2 *Priusquam montes fierent, aut formaretur terra & orbis, à sæculo & in sæculum tu es Deus.*

3 *Ne auertas hominem in humilitatem:*

** & dixisti, conuertimini filij hominum.*

4 *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquã dies hesterna quæ præteriit:*

DOmine Deus, tu exhibuisti te nobis refugiũ in omnibus generationib⁹ ab initio, ꝓtectorẽ, defensorẽ susceptorem & auxiliatorẽ semper te pręstitisti nobis atq; patribus nostris in omnibus generationib⁹ quæ præcesserunt ab initio. 2. Tu verò, qui factus es nobis refugium in tẽpore, absq; nobis sempiternũ ꝑsistis, neq; nobiscũ cœpisti habere vitæ principiũ. Siquidẽ ante omnem creaturã tu eras, antequã fierent mõtes, antequã altissimę illę & nobilissimæ angelicæ mẽtes crearentur: sic & priusquã crearetur orbis terrarũ, cũ omnibus quæ sunt in ipso: ante omnia sæcula in æternitate tu verus eras Deus, & subsistebas in temetipso perfectissim⁹ omniũ bonorũ aggregatione ꝑfectissimáq; possessione plene beat⁹. Vnde cognoscimus, quòd nobis vt te refugiũ exhibeas, nõ hoc vlli⁹ esse tui cõmodi gratia, qui ante omnẽ creaturã cũcta in te plenissime possederis, vt non possis à quoquã quicquã suscipere, sed nostri cõmodi & boni gratia id facis. 3. Hinc nos popul⁹ tuus sumpta fiducia H
bonitatis tuæ, oramus, vt non sinas humanũ gen⁹ penit⁹ auerti in humilitatem: ne nos patiaris, neq; nunc declinare in vilitatem peccati, neq; post huius vitæ exitum in illam infimam & extremam vilitatẽ dãnationis inferni, quæ verè vltima & extrema abiectio siue vilitas est: * quoniã tu dixisti, ita definiuisti de omnibus filiis hominũ, quòd reuerti debeant secundum corpus, per mortẽ in terram vnde formati sunt: generali sententia & lege voluisti, vt omnes mortales sicut de puluere facti sunt, ita quoq; per mortem redirent in puluerem: quã sententiã tuam nemo poterit effugere. Quapropter, pro hui⁹ humilitatis (quæ tantum secundum corpus est) auersione, nequaquã voluimus deprecationẽ facere, sed pro illa vltima & pessima quæ ad animam attinet, oramus, vt non in illam nos auertas, nunquam ad illam nos abiicias, sed misericorditer ab ea custodias. 4. Ecce enim mille anni cũ iam prætererierint, ante oculos tuos sunt quasi dies vna videlicet hesterna, quæ iam præteriit, & nihil eius superest. Idem enim erit de mille annorum spatio & duratione, cum illi iam euoluti siue trãsacti fuerĩt, vt nihil illius durationis supersit. Vnde quãuis enĩ hominẽ ali

A qué cõtingeret mille annos viuere (quod omnino nemini datur) &
huius tamen vita non nisi tanquam diei vnius reputaretur, neq; co-
ram te ęstimaretur diuturnior mille annorum, quàm vnius diei dura
tio, neq; quenquã potest longa vita ab illa tua generali sententia ex-

5 Et custodia in nocte:

cipere, etiam si daretur illi mille annorum duratio. 5. Erítque illa mil-
le annorũ duratio non nisi sicut vigilia noctis, quæ cito trãsit, & suc
cedit ipsa abeũte adueniẽs altera posterior, quomodo & ipsa priorẽ
alteram abeuntem subsequuta fuit, ab eius termino sumendo initiũ

** quæ pro nihilo habentur, eorũ anni erunt.*

* anni filiorum hominũ quibus super terram viuũt, sunt ex numero
eorum quę pro nihilo habẽtur, id est, quasi nihil existimãtur dies hu
manę vitę, duratio mortalium pro nihilo cõputatur, propter succes-
sionem perpetuã defectum continuum, siue continuam ad finem tẽ

6 Mane sicut herba transeat:

dentiam, & celerrimum transitum. 6. Mane transibit quasi herba in
ortus sui initio transibit homo, & permutabitur cõtinuo per augmẽ
tationem & & profectum ad perfectionẽ iustam cõsequendã: quẽ-
admodum mane exoriẽte sole gramẽ proficit, & transit per augmen
B tationẽ ad perfectiorẽ valetudinẽ, augmentatúrq; mole, & perficitur

** mane floreat, & trãseat:*

conuenientibus qualitatibus: * in ætate prima florebit & vigebit se-
cundum corpus, & proficiet in augmentatione atq; perfectione cor
poris, donec in virile robur euaserit: quasi in meridiẽ & vitæ mediũ,
sicut herba floret & transit continua augmentatione proficiens, do-

** vespere decidat, induret, & arescat.*

nec perueniat ad staturam perfectam: * sed ad vesperam, cum diei fi-
nis, id est, vitæ termin⁹, siue senectus ipsa aduenerit, deficere incipiet
vigor eius, & deperibit, imminuetúrq; cõtinuo defectu à statu perfe
ctionis & vigoris pristini: & exaustus vigore humoréq; naturali in-
durescet cõuiscato corpore, vt solẽt indurari senum corpora: & pror
sus exiccabitur, humido naturali magna ex parte consumpto, nec vl-
tra sufficiẽti ad reparationẽ corporis & sustentationẽ caloris vitalis,

7 Quia defecimus in ira tua:

sicq; tandẽ redibit in puluerẽ. 7. Hanc enim defectionẽ, hanc mortis
necessitatẽ, nõ in bona volũtate tua ordinasti in nobis, sed ex ira tua
in vindictã inobediẽtię nostræ nobis imposuisti. Tu enĩ ab initio re
C ctũ feceras hominẽ, & sic cõstitueras ĩ mortalẽ, vt potuisset si voluis-
set nõ mori, neq; ab initio ista lex mortis incũbebat nobis: sed pro-
pter inobedientiã offensus, in ira tua protulisti aduersus nos duram
istam sententiã, vt iam nõ liceat cuiquã mortis statũ effugere: simúl-
que non tua bona voluntate, sed nostra culpa, huic legi mortis sub-

** & in furore tuo cõturbati sumus.*

iecti: * Et forsitã parum id videretur huic necessitati corporalis mor
tis subiacere, tolerãda vtcunq; foret pœnalis illa, sed temporalis, affli
ctio. Nũc verò (quòd miseriã nostram in hac vita valde aggrauat) ex
alia parte, cõsideratione eorum quæ post mortẽ imminẽt iudiciorũ
tuorum valde cõturbamur, à facie furoris tui, quem credimus aduer
sus omnes impios te ostẽsurum in die illa tremenda, merito cõtremi
scimus & expauescimus, ne forte post huius vitę miseriam tẽporalẽ,

8 Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo:

tuo furore illo, proiiciamur cum reprobis in sempiternã. 8. Et meri-
to quidẽ cõturbati debemus in hoc tuo furore, in cõsideratione ter-
ribilis iudicii tui, quoniã credimus te omnes nostras iniquitates, qui-
bus nũc tuæ volũtati cõtrariamur exactissime cognoscere, & habere

D ** sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.*

ante conspectum tuum, eáq; omnia quæ nunc agimus mala nõ te la
tere, sed habere ante oculos: * totum etiam decursum vitæ credimus
te habere ante oculos, atque in lumine siue cognitione vultus tui, ita
vt omnes nostras operationes pręteritas, pręsentes atq; futuras (quas
per omnẽ decursum sęculi nostri siue durationis vitæ nostrę opera-
ti sum⁹, vel operabimur sup terram) tu habeas lucidissime cognitas,
quẽadmodũ id quod nos ante oculos nostros positũ in medio diei
lumine clarissime cõspicimus: neq; quicquã eorũ quæ nos hîc agim⁹
in obscuritate positũ est tibi, quasi absconditũ ab oculis tuis: vt meri-
to cõturbari debeam⁹ in cõsideratione vẽturi illi⁹ furoris tui, ob cõ
sciẽtiã plurimorũ malorũ quę in te cõmisimus, & quotidie cõmitti-

9 Quoniã omnes dies nostri defecerunt:

mus: cũ sciamus, districtissimã de cunctis operibus nostris à te exqui
rendã rationẽ. 9. Quid enim nõ timeamus venturum illũ furoris &
iudicii diẽ? Ecce ex sentẽtia iræ tuæ, quæ super nos irreuocabiliter ꝓ

** & in ira tua defecimus.*

lata est, defectionis & mortis nobis incũbit necessitas, nec est via effu
giẽdi, nõ est fortitudo, nõ est cõsilium nõ est sapiẽtia contra hoc de
cretũ tuũ: * trãsierúntq; omnes dies & anni nostri: totum tempus vi
tæ nostræ cõtinuo fluxu ad finẽ proxime accedit, necesse nobis erit

2.Cor.5. velimus nolimus, ante tuũ cõſpectum exhiberi, vt referat vnuſquiſ- E
que ꝓpria corporis prout geſsit, ſiue bonũ, ſiue malũ. Nónne igitur
ſtolidiſsimi fuerimus, id ſciẽtes, nõ poſſe nos euadere: ſi nõ modo ſtu
deamus à cõſideratione furoris illius ſic ſalubriter cõturbari, vt pœ-
nitẽtiam agẽtes, illius tunc mereamur terribilem vltionem euadere?

10 Anni noſtri ſicut aranea meditabantur.

10. In omnibus annis & toto tempore vitæ noſtræ, nos pleriq; mor
taliũ meditamur & exercemur multo labore & ſollicitudine, ſicut a-
raneus: in multo & ſuperfluo labore & afflictione trãſigimus annos
vitæ noſtræ ad ſimilitudinẽ aranei, Quẽadmodũ enĩ araneus magna
ſollicitudine diſcurrit, & multa inſtantia laborat in texendo telã, ad
cõponẽdum opus ſuum, & ob hoc ſeipſum euiſcerat & exhaurit, vt
citius ante tẽpus deficiat exhauſtus: è qua tamẽ tela, modicũ admodũ
habet fructum, tenuem ſcilicet victum in ea ſibi venãdo, neque poſt
omnem laborem habet aliud: & frequẽter poſt omnem laborẽ, poſt
perfectã telam, ipſe qui texuit, fugatur è ſuo ædificio, aut ſcopa circũ
ducta per parietem abripit ſimul in momento temporis & araneũ &
telam eius, atq; in ignem cõiicit, ſicq; omnis perditur labor & qui la- F
borat in eo: ita & homines ſup terrã in annis vitæ ſuæ frequẽter mul
tis exercẽtur inutilibus laboribus, quos impendunt rebus tẽporariis,
maxima ſollicitudine & ſedulitate operantes, in illis ſeipſos exhau-
riẽtes, euiſcerãtes, atq; mirum in modum excruciãtes, cum nõ poſsint
Eccle.1. ex omnibus, niſi tenuẽ ſibi victũ & veſtitũ accipere: & nõ raro poſt
omnes labores peractos, ſubito homo vita priuatur, & cogitur reli-
quere quæ cõgregauit omnia, vel ipſum etiã opus ſubito deſtruitur

** dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni.*

ac perit abſq; vtilitate aliqua. Atq; ita manifeſtum eſt, totũ hoc tem-
pus noſtræ vitę, non eſſe niſi laborẽ, dolorẽ & afflictionẽ ſpiritus, cu
iuſmodi eſt araneorum vita: * Eſt præterea humana vita etiam dura
tionis permodicæ. Dies enim annorum hominis, duratio vitæ huma
næ qua poteſt homo vt plurimum ſecũdum cõſuetũ naturæ curſum
in ſanitate & bona valetudine viuere, ſunt anni ſeptuaginta aut circi-
ter, vel paulo infra, vel paulo ſupra, Iuxta cõplexionis fortitudinẽ &

11 Si autem in potentatibus, octoginta anni:

bonã proportionẽ hominis. 11. Si verò in magnis viribus, ſiue (vt ita
dicam) robuſticitatibus, multáque cõplexionis fortitudine, aliquibus G
detur octoginta annos viuere, in bona valetudine qualicunq; robo-
re, profecto id quàm paucisſimis cõtigit, & optimæ robuſtiſsimæq;

** & amplius eorum labor & dolor.*

compoſitionis talis eſſe deberet, qui ad tãtum terminũ in bono cor-
poris robore poſſet pertingere: * quod verò vltra hos terminos eſt
reliquum vitæ, in afflictione eſt atq; dolore, propter defectum cõti-
nuum. Reſiduũ tẽpus vitæ humanæ quod in plurimis ſecundũ com
munẽ humanæ cõplexionis curſum vltra ſeptuaginta annos viuitur,
vel in paucisſimis illis & fortiſsima complexione præditis vltra octo-
ginta annos, id plenũ eſt dolore & afflictione: eóq; magis, quo lõgiꝰ
vltra terminum illum trãſitur, & fini acceditur vicinius. Omnibus e-
nim viribus deſtituuntur, neq; membris corporis ſui vltra valent vti
pro libito, propter caloris naturalis & ſpirituũ defectũ, morbiſq; va-
riis implẽtur & pœnalitatibus: cũ etiamſi aliud nihil mali illis contin-
geret, ſenectus ipſa per ſe morbus dicatur, ſicuti & vere morbus eſt.

12 Quoniam ſuperuenit mãſuetudo, & corripiemur.

12. Tũc enim in ſenectute venit ſuper nos mãſueta diſciplina tua, per H
quam corripimur variis malis, & erudimur in mãſuetudine tua. Affli
ctio enim illa ſenectutis, prouide ſic à tua benignitate humano gene-
ri inducitur & imponitur, in expiationẽ erratorũ vitæ priſtinæ, vt ꝓ
delictis iuuẽtutis (quę donec ſenſus carnis ĩ nobis viguit cõtraximꝰ)
deficiens, iámq; ad finem vergens vltima illa ætas, carne conſumpta
velut ſatisfaciat: puniátq; illa vitæ ætas nouiſsima iudicio proxima
quod in prioribus delictum eſt, antequã hinc abſcedere per mortẽ,
homo cogatur, diſtrictóq; tribunali aſsiſtere: * Superuenit quoq; no
bis in ſenectute quædã remiſsio & defectus quidã vigoris atq; feruo
ris, corporis viribus omnibus deficiẽtibus, & mẽbris flacceſcẽtibus,
per quam remiſsionem & deficiẽtiã corripimur & affligimur, eſtq;
ipſa nobis pro correptione & diſciplina, ꝓ punitione erratorũ æta-

13 Quis nouit poteſtatem iræ tuæ, & præ-

tis priors, in qua per inordinatũ carnis feruorẽ mala multa cõmiſi-
mus. 13. Quis ex hominibus nouit poteſtatẽ & fortitudinẽ iræ tuæ?
& quis nouit dinumerare, mẽſurare, cõprehẽdere irã tuã, præ timo-
re tuo, ſecũdũ timorẽ tuũ, ſecũdũ quod merito es timẽdus & formi
dabilis. Profecto nemo cõprehẽdere poteſt, nemo valet ĩtelligere, q̃

A *timore tuo iram tuam dinumerare.*

potens, quàm terribilis, quã formidabilis vltio illa iræ tuæ sit futura
cum sese manifestauerit: atq; ob hoc parũ nobis videri debet, imò ni
hil, imò gratũ nobis esse debet, quicquid in hoc mundo pro peccato
rũ nostrorũ expiatione, in mãsueta Dei correptione ex ipsius ordi- 2.Cor.4.
natione sustinem⁹. Paululũ enim est omne quod in præsenti cruciat:
& id quod in præsenti est momentaneũ & leue correptionis pater-
næ, ab illo põdere grauissimę iræ, quæ tũc reuelabitur, animã alleuiat.

14 Dexteram tuam sic notam fac:

14 Ita pater sic nos affligendo disciplina tua, notifica nobis paternã
dexterã tuam: fac nos tuam disciplinã qua nos percutis agnoscere, vt
agnoscentes à te nobis has obuenire afflictiones, & patris nostri esse
hæc verbera, patiẽter ea cũ gratiarũ actione sustineamus, fiántq; no-
bis in purgationẽ peccatorum nostrorũ, & in euasionẽ venturæ il-

** & eruditos corde in sapientia.*

lius iracundię, quã tunc sentient qui nũc extra disciplinã sunt, aut qui
non cũ patientia tuam correptionẽ suscipiũt: * & fac nos sicut cor-
pore exterius afflictos, ita corde interius eruditos per sanctã sapiẽtiã
tuã: vt dum exteri⁹ nos cædis virga tuæ correptionis, interius nos e-

B

rudias institutione sanctę vnctionis: & vexatiõe dãte intellectũ, ad
te penitus cõuertas, atq; in tua sapiẽtia perfectos facias: ne si foris tã-
tam manum sentiamus verberantẽ, interiori eruditione deficiẽte, ni

*15 Conuertere domine vsquequo: * & deprecabilis esto super seruos tuos.*

hil nobis tua disciplina proficiat. 15. Quoniã itaque sic se habent res
humanæ, quoniã omnia nostra plena sunt afflictione & dolore, tãdẽ
aliquãdo Deus piissime ad nos cõuertere benigno aspectu tuo: * mi
tẽmque, placidũ, benignũ & exorabilẽ te ostẽde ergà seruos tuos, vt
flectere te possint ad misericordiã. Tota enim vitæ nostræ quam iã

*16 Repleti sumus mane misericordia tua: * & exultauimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.*

exposuimus miseria, nõ aliud clamat, q̃ medicinalem tuam misericor
diam. 16. Te verò ad nos cõuertente benignum aspectum tuũ, te ad
nos redeunte in fauore gratiæ tuæ, quasi in matutino tẽpore (quãdo
festinus sol exoriẽs lætificat orbẽ) abunde implebimur omnib⁹ bo-
nis, ex diuitiis thesauri inexhaustæ misericordiæ tuæ: * & nos in hac
abundãtia bonorũ tuorum magno gaudio exultabim⁹ atq; delecta-
bimur, omnibus diebus quibus viuemus ante conspectũ tuũ, in per-

C *17 Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti: * annis quibus vidimus mala.*

petuis æternitatibus. 17. Tũc lætabimur pro temporibus præteritis,
in vita ista corporis trãsactis, in quibus afflixisti nos, & disciplina tua
correxisti: quando fructum illum pacatissimum recipiemus patiẽtiæ Heb.12.
& hæreditatem regni, quod comparatur, patientia: * letabimur su-
per diebus & temporibus quibus experti sumus & sustinuim⁹ mala:
quemadmodum ecõtrario veniet aliquãdo tempus vt tristentur im
pii qui in bonis duxerunt dies suos, pro diebus quibus fuerunt iucũ-
dati, & ꝓ annis quibus viderũt bona. Erit enim in futuro retributio-
nis tẽpore mirãda cõmutatio, vt ii qui in hac vita corporis bona re-
ceperunt, mala tunc accipiãt: qui verò nunc mala, tũ bona suscipiant,
vt qui in vita luxerint, tum rideant: & qui in vita riserint, tum lugeãt. Lucę.16.

18 Respice in seruos tuos, & in opera tua:

Quam cõmutationem dum mentis oculis attendim⁹, vtique modis Matt.5
omnibus parati sumus, animo patiẽti, grato & hilari, tuæ correptio-
nis semper disciplinã suscipere. 18. Vt autẽ ad illam omnis boni abun-
dantiã, & satietatem pertingere aliquando valeamus, oramus, vt nos

D

seruos tuos & opera manum tuarum, paterno semper aspectu respi-
cias, semper ad nos paternum oculum solicitudinis, curæ & prouidẽ

** & dirige filios eorum.*

tiæ dirigas, curã verè paternã de nobis gerens: vt nos qui sum⁹ serui
tui & opera manuũ tuarũ, quæ tuis manibus fecisti & plasmasti, sem
per in tuo seruitio stabiles permaneamus: * neq; verò pro nobis tan-
tũ, sed & pro filiis ac posteris nostris hoc ipsum postulamus, vt sem
per te eis directorẽ & ducem in omni bono ad cõsummationẽ vsq;
sæculi, exhibeas, & quasi pastor bon⁹ baculo tuo eos dirigas, etiã ne-

19 Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos & opus manuum nostrarum dirige.

cessariam correptionem & disciplinam nunquam abstrahens ab eis,
vt nõ aliquãdo à te aberrent. 19. Et sit splendor tuus, ô domine Deus
noster, super nos: tu desuper refulge, & resplende in mẽtibus nostris
sancta illuminatione tua, per quam dirigamur in cunctis operib⁹ no
stris, & in cũctis operibus manuũ nostrarũ: in omnibus nostris actio
nibus dirigamur, gubernemur, firmemur, & cũstabiliamur, vt sanctę
tuę illuminationis ducatu, in omnibus tuam sanctissimam voluntatẽ
adimplẽtes, ad perpetuæ tuæ beatitudinis nimis amabile consortiũ,
fœliciter aliquando pertingere valeamus, ac post miseræ, laboriosæ,
atq; ærumnosæ huius vitæ laborem, in quietissimæ tuæ & beatissi-
mæ mansionis requiem introire. Amen.

E

Ersu.2. Priusquam montes fierent, Elucidatio montes interpretatur angelos, quomodo & aliàs nonnunquam, vt Psalmo.124. Montes in circuitu eius, iuxta vulgatiorem expositioné vt significetur fuisse ab æterno Deum, ante constitutionem omnis creaturæ, tam spiritualis quàm temporalis. Potest tamen simpliciter intelligi de montibus corporalibus, qui sunt terra: quos fecit Deus in initio conditionis rerum tunc (vt verisimilius creditur) quum aquis terram ex parte discooperuit. ¶ Versu.3. Ne auertas hominem in humilitatem, Potest intelligi, in vilitatem peccati atque damnationis, vt vides in Elucidatione: vel ad humilia ista & vilia huius mundi visibilia bona: vt sit sensus, Non patiaris nos declinare, affectiue incuruari, ad humilia & vilia sæculi bona. Quod etiam sequitur, Et dixisti, conuertimini filii hominū: recipit hoc quoque duplicem intelligentiam. Prior in Elucidatione posita est, de sententia domini post peccatum super Adam prolata, Puluis es, & in puluerem reuerteris: vt accipiatur conuertimini, pro reuertimini. Posterior conuersionem istam proprie intelligit, secundum hunc sensum, Tu dixisti, ac præcepisti filiis hominum, vt se conuerterent ab amore harum rerum humilium, ad amorem bonorum æternorum & inuisibilium. Secundum vtranque autem expositionem, aptè hæc pars cum precedenti connectitur. Meritò enim postulamus, non auerti in humilitatem rerum temporalium, eo quòd nobis præceperit Deus côuerti ad æterna, & ab illis auerti. Merito etiam postulamus non auerti in humilitatē peccati & damnationis æternę, eo quòd nobis iuxta sententiam Dei sit quantocyus secundum corpus moriendū, ne ex vtraque parte mors nos apprehendat, vt saltem spiritus saluus fiat, dum corpus ex statuto quod effugere nō potest, reuertetur in terram suam, & in puluerem terræ, de qua formatū est. Cōiunctio autē ista, &, in medio versus posita, videtur accipienda pro quia, vel cum: vt sit sensus, cum tu dixeris, Conuertimini filii hominum. ¶ Versu.5. Et custodia in nocte: quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Principium huius versus secundum sentētiā iūgi debet cum fine præcedentis, hoc modo, Quoniam mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna quæ præteriit, & custodia in nocte: ac deinde, Quæ pro nihilo habētur, eorum anni erunt, qualem distinctionem habet lectio Hebraica. Apte autem tempus vniuersum vitæ nostræ, imò annorum mille duratio cōparatur non tēpori noctis, sed custodiæ siue vigiliæ nocturnæ, quę tribus tantum aut quatuor constat horulis, & cōtinuò vna succedit alteri, suntq; singulæ durationis minimæ. Siquidem totum noctis tēpus, in quatuor diuidebatur vigilias. Vigiliæ quoq; ad militiam spectant, qua etiam ratione non male nostrę vitæ hoc tēpus vigiliæ comparatur, quoniamquidem militia est vita hominis super teram. Neque verò cuilibet vigiliæ comparatur, sed nocturnæ, quoniam omnia hîc tenebris & obscuritate sunt plena. Nocturnā enim vigiliā custodimus, quicunq; in hac vita & in sęculo isto tenebroso subsistim⁹. ¶ Versu.6. Mane sicut herba transeat, Facilius est, vt verba incipiātur, secundum indicatiuum modū, hoc sensu, Mane sicut herba trāsibit, mane florebit, & trāsibit vespere decidet, indurabit, & arescet. Nisi velimus hæc, subito commutata persona, vt ex ore domini sententiam suam pronunciantis accipere, vel secundum optationem Prophetę, optātis conformiter ad diuinę voluntatis sentētiā. Quod priori tamē loco dicitur, & simplicius & facilius est, Trāsitus autem ille qui hîc geminatur, idē est: & videtur transitus esse ad statum perfectiorem, id quod satis indicat adiectum verbum floreat. In pricipio enim vitę proficit homo & perficitur, ad modū herbę florētis. Sed quomodo herba, postquam mane floruit, ad vesperam deficit, & vigorē perdit: ita & homo postquam floruerit, & perfectionem iustam adeptus fuerit in vitæ medio, statim ad defectionem tendit, efficitúrque arid⁹ & senio cōtabescens, vti nos docet experientia. Trāsitum autem illum in priori parte versus intelligi ad perfectionem, etiam Paraphrasis Chaldaica indicat, sic legens, Similes sunt operationes eorū herbæ quæ de mane floret & augetur, vesperi autem decidit & siccatur propter æstum. Nota etiā hoc, quòd distincte tria hîc de hominis defectione dicuntur. Primo enim loco dicitur, decidat: secundo induret: tertio, arescat. Quæ tria, ordinate in hominis defectione sic ad oculum conspicimus. Primū enim collabi incipit illud robur virile, & perfectio vigoris imminui deficiente calore naturali, & ad defectionē tendente corpore: sentitq; homo, sensim viribus corporis se destitui, & mēbrorū solito vsu priuari. Statim verò cōsequitur corporis induratio, dū corporis partes caloris naturalis actione deperditæ & assumptæ nequeūt reparari: sicq; cōuiscantur senū corpora & indurantur, succo exhausto, quomodo lutū induratur ad solē, si nō superfundatur humor cōtinus. Postremò, cū iam ad vltimū defectionis statū res deuenerit, exciccatur penitus, & arescit, redigitúrq; in puluerē. Quomodo autē hæc naturaliter in hominis corpore sic ꝓueniāt, qualiter homo secūdū naturales causas à prima ætate vsq; ad mediā proficiat, augmētúmq; sumat, qualiter ad vesperā senectutis decidat, qualiter indurescat & deficiat in puluerem, hęc (inquā) omnia, plenius exactiúsq; tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, libro.8. per plura capitula. De conuiscatione verò & induratione seniliū corporum, libro quinto, capitulo quinto. ¶ Versu.7. Quia defecim⁹ in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Possent quidē duę istę partes ad idē referri, & posset nō male posterior accipi, vt secundū sententiam eadē cum priori. Nobis tamē vidētur cōuenientius, vt priorē de defectione corporali, quā in pręsenti vita ex sentētia vindictę irę Dei experimur: intelligam⁹ posteriorē de cōturbatione quę in cōsciētia nostra oritur, ex cōsideratione vēturi furoris Dei, cuius ira ista, quam nunc experimur in defectu & afflictione corporis, tātum indicium est & signū pręuiū. Nam afflictio ista quam propter primi parētis peccatū modo in corpore sustinemus, & defectionis necessitas, manifeste nos docet, quàm terribilis vltio sit exercēda in reprobos, pro peccatis ipsorū

Psa.124.

F

Iob.7.

G

H

A propriis, cum in furore suo iudex aduenerit. Meritò proinde, cũ ex ira Dei semel (mansuetè tamen) irascentis, talem in nobis defectionẽ experimur, salubriter conturbemur à facie furoris illius quem venturum scimus: vt dum tempus est ab illo declinare, illum effugere satagamus. ¶ Versu. 8. Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui. Sæculum nostrum appellat, totum decursum & totã durationem vniuscuiusque viuentium. Nam & hoc vulgò appellamus nostrum sæculum, tempus ipsum durationis nostræ, quo super terram viuimus: quemadmodũ sæculum futurũ appellamus, totam illam æternitatis durationẽ, in qua sine fine viuemus. Hoc autem nostrum sæculũ Deus ponit in illuminatione siue in luce, quia ante suos oculos constituit, & suæ limpidissimæ cognitionis lumine percipit, vt nihil eorũ quæ nos hîc agimus, cogitamus aut dicimus, illum possit latere. Notandũ verò, ꝙ non dicit tantum, sæculum nostrum tu conspicis aut vides: sed dicit, sæculum nostrum posuisti in illuminatione vultus tui. Sic enim est diuinus intellectus in cognitione rerum omnium, quomodo si oculus humanus de seipso diffunderet lumẽ, per quod rem exterius positã sibi faceret perceptibilẽ. Nam vt oculus talis opus non haberet ad colorum distinctionem qualibet alia re illuminante, neq; illius obstaret perceptioni, ꝙ res in tenebris essent positæ, quoniamquidẽ ipsemet in suo lumine rem sibi faceret visibilem, nec egeret alieno lumine, nec impediretur tenebris: ita & di- Eccle. 23.
B uina mens superbenedicta, nullo indiget lumine alieno, vt nostrum sæculũ conspiciat, vt nos & nostra quæ hîc agimus discernat: nõ opus habet aliqua illuminatione vel solis, vel lucernæ ardẽtis: sed ipsamet lux limpidissima, in qua cernit omnia: vt meritò dicatur ipsemet ponere sæculum nostrum in illuminatione vultus sui. Vnde per quendam Sapientem rectissime dicitur, Oculi domini lucidiores sole. Nisi enim quod prædictũ est respiceret, non diceret oculos esse sole lucidiores, sed oculos eius diceret ad videndum clarissimos, supra visum omnium oculorum. Dicens autem oculos sole lucidiores, significat, ipsam mentem diuinã sua propria illuminatione omnia cognoscere, multo melius q̃ ea quæ corporeo visui obiecta sunt, in lumine solis discernantur. Vnde & in alio loco Psalmista, Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delitiis meis. Quia Psal. 138.
tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. Cuius intellectum difficilem quidẽ, sed prædictis bene conformem (si libet) suo loco require. ¶ Versu 10. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Mirum est, quòd dicat annos nostros meditari, siue exerceri, vt araneum. Non enim ipsi tempori vitæ nostræ cõuenit meditatio vel exercitatio ista, secundum aranei similitudinem. Accipienda ergo est eloquutio illa impropriè, vt idem valeat quod, Nos in annis nostris meditamur, exceremur, sicut araneus: pleriq; nostrũ operationes similes exercent, quales exercet araneus. De hac autẽ cõparatione, multa satis in Elucidatione breuiter
C indicauimus, quæ si quis dilatare velit (id quod vnicuiq; vel paululum mentis habenti factu perfacile fuerit) inueniet, comparatione aptissima operationi aranei vitam humanam assimilari. Quibus etiam potest adiici, ꝙ araneus omnem suum laborem videtur impendere ad hoc, vt animalcula innoxia prædetur & interimat. Opus enim eius cum perfectũ fuerit, nõ aliud q̃ laqueus est, rete quo muscæ, ac huiusmodi capiantur. Et cum venatione muscã cœperit, statim accurrit, vt exugat sanguinẽ. Ita plærique mortalium, impii videlicet & iniusti homines, omnem impendunt solicitudinem & diligentiam ad decipiendum seducendúmq; & opprimendum innoxios. Videmus & hoc araneum multo minus liberum ac tutum esse, & magis coangustatum facilius posse comprehendi atq; necari, post opus telæ perfectũ, post domum consummatam, q̃ ante potuerit. Nam ante ædificatam domũ, mox vbi vel flatum lenem persenserit, magna celeritate longe aufugit, & euadit periculum. Cum verò intra domũ ædificatam fixerit iam habitationẽ, non nouit nisi in cubiculum interius se subducere è propatulo: in quo, dũ non conspicitur, securũ se putans, plærunq; simul cũ sua aranea araneus inuoluitur, atq; in terrã prostratus calcatur, vt eiiciat venenosa viscera, ac pereat, qui donec viueret, innoxia oppressit, interemítq; animalcula. Ita & auari homines, huius sæculi filii, multo minus tuti sunt, liberi, & securi, post suas ædificatas telas, post sua ædificia magna & alta, consummata, q̃ fuerant antequam quicquã omnino ædificassent aut possedissent. Diligunt enim telas
D suas: & quantũuis metus magnus ingruerit, nõ volunt relinquere telas quas ædificarũt, sed abscondunt sese in diuitiis quas congesserunt, & in operibus quæ extruxerunt, fiduciã habentes, ꝙ saluari possint in eis, donec tandẽ veniat qui ipsos latitantes, & videri se non putãtes, humiliet vsq; ad terram, & pedibus cõculcatos, in infernum tremendũ proiiciat, perpetuo torquẽdos: sicut & ipsi dum viuerent in telis suis, tortores fuerant simpliciũ. Verum hæc impiis peculiaria sunt, illa autẽ quæ in Elucidatione posita sunt, generaliter plærisq; mortalium conueniunt, etiã iis qui absq; iniustitia & fraudibus viuunt. Potest etiã meditatio aranei accõmodari ad solicitudinẽ humanæ vitæ in qua viuimus. Araneos enim experimur, præ cæteris animalibꝰ maxime solicitos & timentes. Dũ enim resident in arce sui cubilis, plærunq; dimidio corpore in foramen cõclauis absconditi, ita quasi excubias videntur agere: vt q̃ plurimũ vel leuiter tela contacta fuerit, cernantur ad interiorem suã munitionem sese retrahere, atq; illic sese abscõdere, donec ad experiendũ, verúmne periculũ sit an non, iterũ caput efferant. Sic in perpetua videntur agere solicitudine. Nec aliter se habet omnis vita hominũ, quæ in magna solicitudine ducitur: dum ad quẽlibet leuem timorem homo metuit frequẽter vbi nullus est timor. Nec illud pro simplicioribus inutile fuerit annotare, ꝙ aranea apud ꝓbatiores authores linguæ Latinæ telam ipsam potius, q̃ animal inuenitur significare: animal autẽ ipsum quod telam texit, genere masculino, araneus appellatur. In præsenti tamẽ loco, araneã genere fœminneo, vulgata lectio ponit pro animali texẽte, nõ pro tela quæ texitur: quomodo etiã subinde apud Poetas, atq; adeò apud ethnicorũ Poetarum principem Virgiliũ, aliquando inuenitur vsurpatum.

¶Versu eodem, Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Facilior esset sermo, si tantum E
diceretur, In diebus annorum nostrorum septuaginta anni, aut dies annorũ nostrorum septuagin-
ta continent annos, aut septuaginta annis constant. Cum verò præmittitur dies annorũ, ac deinde
replicatur, in ipsis, ita difficilior redditur oratio, nominatiuo illo primo absq; rectore propter alte-
rum interpositum relicto. Verum id non est scripturarum vsui infrequẽs, & aliàs nõ semel similia
admonuimus, velut Psalmo decimo, Dominus in cælo sedes eius. Et alibi, Dominus ipse est Deus.
Quantum verò ad sententiam, nota ordinem huius partis ad præcedentem: quoniam in parte prio
ri fiebat mẽtio de afflictione & labore qui est in vita hominis, hîc autẽ de eius breuitate. Duo enim
hæc sunt, quæ præsentem vitam faciunt contemptibilem, & aliquo modo vilem ac miseram: videli
Eccl. 1. cet ꝙ vita sit plena laboribus, iuxta quod Sapiẽs ille dicebat, Omnia quæ fiunt sub sole non esse nisi
vanitatem, laborem, & afflictionem spiritus: deinde, ꝙ tantæ sit breuitatis, tantæ celeritatis, vt non
nisi pro vno die, imò non nisi pro noctis vna vigilia mereatur computari. Duo hæc in libro quoq;
Sapiẽ. 2. Sapientiæ coniungunt impii, ad impietatem sese exhortantes, Exiguum, inquiunt, & cum tædio est
tempus vitæ nostræ. Vbi dum exiguũ dicunt, posterius notatur eorum quæ diximus: dum verò ad-
iicitur, & cum tædio, prius indicatur, videlicet quæ est in vita præsenti afflictio spiritus. ¶Versu 11.
Si autem in potentatibus, &c. Ad perfectum sensum eliciendum expediret hunc versum coniungi F
cum præcedenti, ipsúmque hoc principium legi vt quandam parenthesim, ad hunc modum, Dies
annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni (si autem in potentatibus, octoginta anni) & amplius
eorum labor & dolor: vt sit hic sensus, Duratio vitæ humanæ annos complectitur septuaginta (aut
forte in validissimis & robustissimis quibusdã, octoginta) quod verò vltra hunc terminum est, re-
liquum vitæ eorũ, certè labor & dolor est. Valet enim hoc, in potẽtatibus, acsi dicamus, in robusti-
citatibus, in iis qui singulariter forti & robusta sunt cõplexione præ cæteris. Debet autẽ terminus
iste humanæ vitæ hîc assignatus sic accipi, vt ad quẽ possint homines sani & benè valentes, cũ bo-
no robore, absq; dolore & afflictione pertingere: secundum communẽ videlicet cursum, vsque ad
annos septuaginta: ex maxima autem complexionis fortitudine, vsq; ad octoginta. Quod satis a-
pertè in Paraphrasi Chal: innuitur, quæ septuaginta annos dicit fortitudinis, Dies, inquit, annorum
nostrorum septuaginta anni fortitudinis. Vnde patet, periodum siue durationẽ humanæ vitæ mul
tum esse imminutam citra tempus Moysi, si hic (iuxta tituli prænotationẽ) dicatur Psalmi author,
vel citra tempus Dauid, si ipse Psalmũ dicatur conscripsisse. Quapropter, male ex hoc loco arguunt
quidam, periodum & durationem humanæ vitæ iam eandem & æqualem habere speciem huma-
nam, quantam habebat tempore Moysi, eo ꝙ etiam nũc multos videamus viuere vsq; ad annos se-
ptuaginta, paucos quosdam (secundum comparationem loquẽdo) ad annos octoginta, imò nõnul G
los, sed paucissimos, ad annos nonaginta, ad centum. Sed decipiuntur qui istud asserere conantur,
non rectè intelligentes quod hic de numero annorum vitæ humanæ dicitur. Non enim ipsa extre-
ma duratio humanæ vitæ assignatur à Moyse vel à Dauide, aut quam posset humana vita perduci,
etiã cum dolore & afflictione: sed illud tẽpus, quo in vigore potest homo permanere & bona qua-
licunq; valetudine absq; vitæ tædio, cũ vsu bono sensuum & membrorum persistere. Nam Moyses
cui hunc Psalmum plerique Hebræorum ascribunt, aut saltem, cuius tempus propter inscriptionẽ
Deut. 34. tituli videtur cõsiderari debere, centũ & viginti annis vixisse inuenitur. Vnde post annũ septuage-
Iosue. 14 simum vixit annos quinquaginta. Iosue quoq; mortuus est, centũ & decẽ annorũ. Sed & ex naturali
ratione pulchrè id demonstrari potest, nõ posse fieri secundum naturam, vt eadẽ nunc sit humanæ
speciei periodus, quã tunc describitur habuisse, ꝙ nimia temporũ mora intercesserit. Nos rem istã
totam cũ declaratione loci ex Psalmo ꝓpositi, ex ipsa radice plenissime tractauimus in libris de con
sideratione rerum naturalium, capitulo 22. lib. 8. vbi ostendimus, quid sit in causa, quur id diuersis
mundi ætatibus periodus humanæ vitæ cõtinuo deficiat, deficiétq; donec perstabit cursus iste tem-
porum, tam ex authoritate scripturæ sanctæ, q̃ ex demonstratione rationis naturalis, ac naturalis
Philosophiæ principiis. ¶Versu eodem, Et amplius eorũ labor & dolor. Verior sententia ista esse vi
detur: Quod superest, vel quod residuũ vltra septuaginta annos, vel in fortissimis vltra octoginta, H
afflictione & dolore est plenum: & vix intra vitæ terminũ meretur computari, cum post terminum
illum vita sit quasi nõ vita, éstq; ille quotidianus defectus corruptionis mors potius dicenda q̃ vi-
ta, & verius mortis protractio siue expectatio, q̃ prolongatio vitæ. Secundũ quam intelligentiam
amplius eorũ, valet, amplius vltra illos annos, id est, quod vltra hos annos est. Quidã tamen sic in-
telligunt, Maior pars annorũ vitæ nostræ est labor & dolor, quoniã maiorem partem temporis no-
stri in labore & dolore cõsumimus, variis obnoxii corporis necessitatibus, in fame, siti, frigore, op
probriis, curis, molestiis, extrinsecus & intrinsecus obuenientibus, & aliis mille malis. Quam sen-
tentiam videtur habere lectio Psalterii Romani, quod loco amplius, habet Plurimũ, inquiens, eorũ
labor & dolor, hoc est, potior pars annorum nostrorũ labor est & dolor. Græca autẽ lectio vtranq;
patitur expositionẽ, quemadmodum & lectio nostra vulgata Gallicani Psalterii. Nam si hanc velis
secundum intelligentiam, tantum, amplius eorum, accipe, vt valeat, potius eorum, vel maior pars.

XC. PSALMI ARGVMENTVM.

SEcuritatem hominis in Deo habentis fiduciam, mira iucunditate hic psalmus depingit, ostendẽs eum qui in adiutorio omnipotẽtis per bonã spẽ inhabitat, & in protectione altissimi cõmoratur, dominũ in protectorẽ atq; refugiũ suum eligẽdo, ab omnibus insidiatorũ laqueis & mortis amaritudine per Deũ liberari, sub eius scapulis & alis, quomodo solent pulli sub alis maternis tutari, veritate Dei vt scuto circũd. ri, vt

A *nullum debeat periculum metuere, neq; per noctem, neq; per diem, neq; ex insidiis, neq; in aperto, neq; à quãtolibet hostium numero, de quibus omnibus ex Dei munere talem in Deo speranti promittit victoriam, hinc-inde cadant hostes deuicti, & ipse saluus absque omni nocumento euadat gloriosior: adiiciens etiam hoc, q̃ oculis propriis aliquando sit punitionem inimicorũ suorũ conspecturus. Quæ omnia illi hinc dicit prouenire (quẽadmodum ab initio indicauerat) q̃ dominum Deum altissimum posuerit suum refugium, vnde fit, vt nullum malum ipsum posit accedere. Peculiariter etiam ex singulari angelorum auxilio, quibus Deus præceptum dedit super electis omnibus in se confidentibus, quòd eis debeant in omnibus vitæ huius viis, alioqui vix pertrãsibilibus absque summo discrimine, assistere, ne vllum aliquando patiantur scandalum, & in mortem corruãt filii regni, quos ad vitam Deus prædestinauit, Insuper & hoc pollicetur versu decimotertio, omne serpentũ genus, & omnem inimici rabiem atque astutiam, nihil illi nocitura qui erga Deum corde fuerit bene fidenti. A versu autem decimoquarto vsque ad finem, Deus ipse bene sperantem alloquens introducitur, quæcunque sub Prophetæ persona iam prædicta fuerant, sui verbi indubitata assertione corroborans atq; confirmans, vitæ etiam æternæ beatitudinem post liberationem ab omnibus periculis fideliter promittens.*

NONAGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

B *1 Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.*

2 Dicet domino, susceptor meus es tu, & refugium meum:

✳ Deus meus sperabo in eum.

C *3 Quoniam ipse liberauit me de laqueo venãtium:*

✳ & à verbo aspero.

D

4 Scapulis suis obumbrabit tibi:

✳ & sub pennis eius sperabis.

5 Scuto circundabit te veritas eius.

QVi suam habitationem & mansionẽ elegerit in auxilio omnipotentis Dei, nõ cõfidens in propriis virib⁹, neq; spem ponẽs in homine, aut in diuitiis, aut in potestate, aut sæculi prudẽtia, aut alia quacunq; huiusmodi vanitate, sed totã suam spẽ cõstituit in domino, huiusmodi homo pmanebit & cõmorabitur in defensione Dei altissimi, regnãtis in cęlis: huic velut pro habitaculo firmo & secura mãsione erit benigna omnipotẽtis Dei ꝓtectio, à qua diuinæ ꝓtectionis securitate excludũtur, qui alibi q̃ in adiutorio altissimi eligunt suam habitationem. 2. Qui huiusmodi fuerit, cum multa fiducia dicet domino, Tu es defensor meus, cuius ꝓtectioni in cunctis mihi obueniẽtibus malis volo inniti: tu quoq; meũ es securum refugiũ, & quasi arx valida, quasi locus munitus, ad quẽ semper in omnibus periculis volo cõfugere, quasi ad asylum & salutis locum: ✳ denique tu es Deus meus, & mea omnia, & in te totam cordis mei ponam fiduciam. 3. Tu nanq; es qui me tibi fidentẽ hactenus liberasti, & liberabis (vti nõ dubito) etiam imposterũ, de laqueis & insidiis omnium inimicorum meorũ, qui ad modum venatorũ pauperculam animam meã summo studio & sedulitate maxima persequuntur, vt eam interimant: ponũntq; laqueos multiplices & varias insidias, vt illaqueatã in eis animã meam morte afficiãt: quomodo solẽt venatores maximis laborib⁹ persequi innoxia animalcula, & laqueos ponere, foueas effodere, aliásq; insidias struere, tantũ vt illa posint cõprehendere, & vita priuarẽ: ✳ liberasti tu quoq; me hactenus, & liberabis (vti confido) imposterũ, à verbo illo aspero, ab illa terribili sententia dãnationis æternæ, quæ super omnes illos aliquãdo est proferenda, quos illi venatores suis laqueis apprehenderint, qua cuncti iniquitatis operarii in ignem æternũ iubebuntur abscedere cum suis venatoribus, à quibus illaqueari se permiserint, id est, cum diabolo & angelis eius, à quo se præter necessitatem superari permiserũt, cũ in auxilia Dei potuissent superare omnes illorum laqueos. Quod sanè verbũ erit nimium asperũ, nimiũ terribile, penetrabili⁹ omni gladio ancipiti, pertingẽs vsq; ad internecionem & perditionem, nõ corporis modo, verumetiam spiritus & animæ. Ab hoc enim aspero verbo me liberasti, dũ in laqueos venatorũ non peruenire, aut certè in eis non permanere mihi dedisti. 4. Vox Prophetæ ad eũ qui habitat in adiutorio altissimi. O tu quisquis es, qui sic, vt modo dictum est, tali cõfidentia habitas in adiutorio altissimi, quàm bene tibi erit, & quàm eris securus in tua ista fiducia. Ecce Deus ipse in quo habes fiduciã, suæ potentiæ fortitudine tibi obumbrabit, quasi scapulas suas super te expandet, suum auxiliũ super te faciet apparere, vt nocumẽti nihil ad te posit pertĩgere: quomodo cũ pater scapulas suas & humeros obiicit pro filio, vt is qui paruulo nocere cupit, nõ posit, obstaculum præbẽtibus latis obumbratis patris scapulis: ✳ & sub expansis alis misericordiæ ac bonitatis eius securus ages, & confidendo tutus eris ab omni aduersariorum nocumento: quomodo pulli gallinæ sub alis & pennis maternis agunt securi, qui cum extra alas euagantur, accipitris, aliarúmq; rapaciũ auium parent vnguibus, súntq; direptioni & morti expositi. 5. Quasi scuto circundabit te veritas & fides ei⁹, sic te eius certissima veritas ex omni parte

Matt. 25.

Hebr. 4.

✳ non timebis à timore nocturno.

6 *A sagitta volante in die:*

✳ à negotio perambulante in tenebris:

✳ ab incursu & dæmonio meridiano.

7 *Cadent à latere tuo mille, & decem milia à dextris tuis:*

✳ ad te autem non appropinquabit.

8 *Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorũ videbis.*

9 *Quoniam tu es domine ſpes mea: ✳ altiſſimum poſuiſti refugiũ tuum.*

10 *Non accedet ad te malum:*

✳ & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

11 *Quoniam angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis.*

ſecurum cuſtodiet, quomodo is qui ſcuto vndiquaq; circũdatur, nul E
la ex parte vulnerari poteſt: ∗ nõ erit timor tibi, neq; periculũ, ſed in
ſecuritate deges, quęcunq; tandem tentatio obuenerit: & primũ qui-
dem nõ timebis ab omni terrore qui per noctẽ poteſt occurrere, nul
la tibi tẽtatio occulta, quaſi per noctis tẽpus ex occulto & ex latebris
proueniens, poterit pręualere: ab omnibus nocturnis huiuſmodi ter
roribus atq; periculis eris ſecurus, vt nõ te ſuperent in domino confi
dentem. In aduerſiſsimis quoque caſibus nullum patieris nocumen-
tum, Deo tibi aſsiſtente in omnibus. 6. Aeque etiã non timebis à pe
riculis quæ per diẽ poſsint obuenire, nihil tibi nocere poterit malo-
rum quæ per diẽ obuenerint in aperto, etiamſi ſagitta aduerſum te ia
ctetur, nõ tibi infigetur, non ea vulneraberis: ſi tẽtatio aliqua manife
ſta, ſed lenis tibi adueniat, nõ te feriet mortali vulnere: ∗ In proſpero
quoq; rerum ſtatu, quando nihil apparebit nubilum, ſed videbũtur
ſerena tibi & pacata omnia. Dei cuſtodia ſimiliter tut9 perſtabis, qui
& in proſperis & in aduerſis tibi adferet auxiliũ: ∗ item illæſum te ſer F
uabit ab omni malo quod in tenebrarũ latibulis obambulat, à tenta-
tione graui moleſta & diuturna, quæ te multũ, & diu quaſi circũeun
do & circumambulando moleſtat, vt tãdem vel importunitate vin
cat, aut ex occulto tandem aliquando te opprimat, ſi quãdo te videat
minus paratum: ∗ tandem etiã ab omnibus inſultibus apertis & ma-
nifeſtis oppugnationib9 eris ſaluus, cuiuſmodi ſunt quę per vim fiũt,
claro tẽpore meridiei: & ab inimicis huiuſmodi ſic apertè per vim tẽ
tationũ oppugnantibus æque ſaluaberis in diuino auxilio, vt ab illis
negotiis tenebrarum, hoc eſt, nõ tibi poterunt aduerſarii dæmones
præualere, propter diuinã cuſtodiam, quoſcunq; tãdem modos ad-
inueniant, quamcunq; tãdem viam experiantur, ſiue occulte nocere
cupiant, quaſi in occulto tenebrarum, abſque oppugnatione aperta,
ſub latibulo aliquo, ſiue etiã apertam perſequutionẽ aut tentationẽ,
omni ſibi cõceſſa virtute aduerſus te exuſcitent: etiãſi in omni ſua vir
tute aduerſum te conentur, & aperte te oppugnẽt, nihil patieris incõ
modi. 7. Pugnante pro te Deo tuo protectore, proſternentur in ter G
ram, & ad nihilũ redigẽtur omnes aduerſarii tui, qui tibi nocere quę-
ſierint, cõcidẽntq; ſuperati ab vtroque latere tuo in maximo nume-
ro: ab hoc quidẽ latere, nempe ſiniſtro, mille, & ab altero latere dexte
ro (quæ eſt pars fortior) decẽ milia, id eſt, abſq; numero cadẽt ex om
ni parte, ex qua te oppugnauerint, ſiue à dextris, ſiue à ſiniſtris, & ho
ſtium cuneos ita penetrabis ſecurus, ſicut cũ bellator robuſtus & præ
ualidus, dextera læuáq; multos ꝓſternens, ictu ſui gladii, hoſtiũ agmi
na perrũpit & pertrãſit illæſus: ∗ tibi verò nõ poterit ad nocendũ ap-
propinquare ne vnus quidẽ aduerſariorũ tuorũ, nullus omnino ex
omnibus oppugnantibus ita tibi poterit approximare, vt expugnet,
vt præualeat, vt quod molitur obtineat. 8. Quod verò amplius eſt, e-
tiã tuis oculis aliquãdo cernes, & videbis dignã impiorũ, qui te mo-
do perſequũtur, punitionẽ: videbis hiſce tuis oculis, illorũ ex Dei iu
dicio condẽnationem in tẽpore illo vltionis, in nouiſsimo die, quã-
do ſentẽtiã mortis & dãnationis æternæ videbis aduerſum illos pro-
ferri, & exequutionẽ terribilem accipere. 9. Omnia autem hæc tam H
ſingularia diuinæ protectionis beneficia inde tibi procedunt, quoniã
dominum Deum poſuiſti ſpem tuam, & fiduciã habuiſti in domino
Deo tuo: ∗ quoniã non in caducis & inferioribus his conſtituiſti fi-
duciam, ſed ipſum omnipotentẽ, & omnium altiſsimum dominũ tu
elegiſti in refugium tuum, ab illo poſtulans & ſperans optime ꝓtegi
atq; tutari. 10. Et quoniã ipſum, qui eſt altiſsimus, dominum Deum
poſuiſti tuum refugium, idcirco nõ poterit tibi vllum malum appro-
pinquare, nullũ te malum valebit apprehendere, vt nocumenti quic-
quam inde ſuſtineas: ∗ & nullum flagellum, nulla peſtis, nullum verò
malũ poterit ad domum manſionis tuæ intrare: eris in tuo illo taber
naculo (quod in altiſsimo tibi poſuiſti) ab omni malo, & ab omni pe
ſte malitiæ ſecurus. Is enim, in quo refugiũ tuum poſuiſti, altiſsimus,
te ſibi fidentẽ, ab omni malo ſeruabit, & noxia omnia lõgè profliga-
bit. 11. Ipſe enim tui ſolicitã curam gerens, mandatum præceptúmq;
dedit angelicis ſpiritib9 miniſtris ſuis, de tua diligenti & firma cuſto-
dia: videlicet vt te diligẽter cuſtodiant atq; obſeruent in omnib9 viis
tuis, quocunq; perrexeris, vt in omnibus actionib9, ad quas volueris

A

manũ extendere aſsiſtant tibi,teq; ita obſeruent,& illuminãdo perfi ciendóq; dirigãt,vt in nullo à via recta deuies, neq; ad dexterã, neq; ad ſiniſtram declinans, neq; ab vlla aduerſariorum poteſtate te patiantur nocumentũ accipere: ita videlicet angelicos ſuos miniſtros tibi adminiſtratorios & cuſtodes cõſtituens,quomodo ſolet pater filio vnicè dilecto aſsignare cuſtodes,ſuiſq; miniſtris ſolicitiſsime mãdare de filii obſeruatione atq; cuſtodia. Hebr. 1.

12 In manibus portabunt te:

✳ ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

12. Atq; hi adminiſtratorii ſpiritus, accepto hoc dei mandato ſolicitiſsime perfectiſsiméq; iuſſa complere ſatagent,téq; fideliſsime omni cura & ſtudio cuſtodiẽt:ita vt quaſi in manibus te portent per viam quam ambulare volueris,in cunctis actionibus tuis ita tibi ſuo adiutorio aſsiſtendo,ita manifeſtũ præſtando auxilium,vt in vlnis te geſtare videantur: ∗ ne quo modo cõtingat alicubi te pedem offendere ad lapidem, vel aliud quodlibet viæ offendiculũ,ne vllum vſquam ſcandalum patiaris,ne vſquã quicquam accipias nocumenti in via quã ambulas diuinorum præceptorum,ſitq; tibi adamanti legem domini pax multa & nullum ſcandalum.

B

13 Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis:

✳ & conculcabis leonem & draconem.

13. Denique, nec vniuerſum ſerpentum genus tibi quicquã nocere poterit: ſed abſq; læſionis nocumento,perambulabis ſuper aſpidem & baſiliſcum,ſimiliter & ſuper aliarum ſpecierum ſerpentes,cuiuſcunq; tandẽ malitiæ aut infectionis fuerint, nihil tibi mali illorũ venenum inferet: ∗ imò neq; leonem neq; draconem in via timebis, ſed ſecurus & imperterritus in via tua cõculcabis eorũ capita,tametſi leo ferociſsimũ ſit animal,draco aſtutiſsimum: tu tamẽ & illius ferocem fortitudinẽ,& huius nociuam aſtutiam æque victor calcabis atque ſuperabis: hoc eſt,nulla virtus inimicorum,ſiue infirmorũ, ſiue fortiorum,ſiue magnorũ,ſiue paruorum,tibi nocere poterit aut preualere. Ecce enim altiſsimus quem poſuiſti refugium & ſpem tuã,dedit tibi poteſtatẽ calcandi ſuper omnes ſerpentes & ſcorpiones,& ſuper omnem virtutẽ inimici: & ſicut ipſe prior vicit malignum,iudicatum,cõdemnatũ,ac foras eiectũ: ita & tibi dedit poteſtatẽ,hunc quoque vincendi malignũ. Pſal. 118. Lucæ.10. Ioan. 12. & 16.

C

14 Quoniam in me ſperauit,liberabo eum:

✳ protegam eum,quoniam cognouit nomen meum.

15 Clamauit ad me,& ego exaudiam eum:

✳ cum ipſo ſum in tribulatione:

✳ eripiam eum,& glorificabo eum.

14. Vox domini. Iſtum cui hactenus te meũ Prophetã audio loquentem,& cui te audio magna fuiſſe pollicitum, ego(iuxta verum verbum tuum)liberabo, & ſaluũ faciã ab omni malo,propter quod in me ſpem & fiduciã conſtituerit,ſecundum fidem ipſius faciam illi,& nõ eũ fruſtrabor,neq; confundã ab expectatione ſua,quoniã non noui ego in me ſperãtes derelinquere: ∗ ego eũ defendã ab omnibus aduerſariis & omni malitia,eo ꝙ nomen meũ cognouit,eo ꝙ in me credidit & ſperauit,atq; vt patrẽ dominũ,protectorem,& ſaluatorem inuocauit. 15. Ipſe ad me ex corde fideli nihil hæſitãs clamauit,cõfidens de exauditione,ꝙ poſtulata eſſet accepturus: & ego nequaquam illũ fruſtrabor,ſed quod poſtulauit concedã, eiúſq; ſupplicationi benignus annuam: ∗ adero illi in tribulationibus & anguſtiis,quoniã propè ſum iis qui tribulato ſunt corde,& omnibus me in veritate inuocãtibus: ∗ adero,inquam, vt fiã ei adiutor in opportunitatibus in tribulatione, vt eum de tentatione & periculo eripiam,vt eum liberẽ à malo: & mea ſigulari protectione glorificabo eum,exaltabo caput eius ſuper omnes inimicos eius,donãdo illi glorioſam de cunctis hoſtibus victoriã: ∗ Ereptum etiã de tentationibus omnibus huius malitiæ ſuper terrã,ſaluum faciã, & magnifice ſublimabo in regno meo & gloria cæleſti. Pſalm. 33. Pſal. 144. Pſalm. 4. Pſal. 26.

D

16 Longitudine dierum replebo eum:

✳ & oſtendam illi ſalutare meum.

16. Adimplebo illum de laboribus & periculis huius vitæ tranſlatũ, dierum longitudine: perducam illum ad tẽpora æternitatis, quorũ erit ſine fine in immẽſum longa duratio, viuere illum faciam in perpetuis æternitatibus: ∗ faciámq; illum meæ ſalutis participẽ,meam ſalutẽ illum videre, guſtare,experiri,& poſsidere faciã,& meam gloriã,meam diuinitatẽ(quæ eſt ſalus & vita omniũ beatorum) ego illi oſtendam, ita vt facie me contueatur ad faciem, quomodo videt homo facie ad faciem amicũ & proximum ſuum,vt qui in hoc tempore in me ſperauit, quem nõ videbat,in æternitate perpetua meæ diuinitatis viſione atq; perfecta fruitione mecum lætetur, per omnia ſæcula ſæculorum, Amen. 1.Cor.13.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XC.

VErſu 1. Qui habitat in adiutorio altiſsimi,in protectione Dei cæli commorabitur. Secunda pars huius verſus, quantũ ex ipſo modo Latinæ eloquutionis, in certũ eſt, an ſimul debeat iungi cũ præcedenti abſq; ſententiæ cõplemento,vt debeat ad cõplendum ſententiã adiũgi

proxime ſequens verſiculus,an ita ſeparatim, vt cõpleat ſententiam abſque illius annexione. Iuxta E
priorem illum modũ hæc foret ſententia, Qui in adiutorio altiſsimi habitat, & qui cõmorabitur in
protectione altiſsimi,hic dicet domino,ſuſceptor meus es tu,&c. Iuxta poſteriorem modum,hæc
eſt ſententia, Qui in adiutorio altiſsimi habitat, hic cõmorabitur,& ſecurus deget in protectione
Dei cæli. Ac deinde diuiſim ſubditur: Huiuſmodi dicet domino,ſuſceptor meus es tu. Quã conne
xionem nos in Elucidatione ſolam expreſsimus,ꝙ hæc ſit veriſimilior:id quod tã ex Hebræo,q̃ ex
Græco eſt manifeſtum. Vtrobiq; enim ponitur nudum participiũ,loco huius,qui habitat, ad hunc
modum,Habitans in adiutorio altiſsimi,in protectione Dei cæli cõmorabitur:vbi apertum eſt nõ
niſi primam ſententiã poſſe accipi. Poſito enim participio,ceſſat illa ſupraposita ambiguitas. Dein-
de,in Hebræo verbũ initio ſequentis verſus poſitum,primæ perſonæ eſt,nõ tertiæ. Sic enim legũt,
Dicam Deo,&c. Propter quod,nõ poteſt verſus præcedẽs,qui habet verbum perſonæ tertiæ,aptè
coniungi ſequenti,habenti verbum perſonæ primæ. ¶Verſu 3. Quoniã ipſe liberauit me de laqueo
venantium. Venatores iſtos quos poterimus cõmodius intelligere,q̃ ipſos illos obfirmatiſsimos &
vigilantiſsimos hoſtes noſtros,malignos dæmones? Optime enim illis venatorũ conditiones con-
ueniunt. Nam ſicut venatores ſumma diligentia & aſsiduitate feram ſectantur, interdum per plu-
res dies neq; cibum neq; ſomnum vllum commode capientes,frigora & calores patienter tolleran- F
tes, inſuper currendo cornu ſonando,& canes inſequendo, mirum in modũ ſeſe fatigantes, nullis
parcentes laboribus,nõ à curſu & perſequutione ceſſantes, donec vlla eſt feræ adipiſcendæ ſpes re-
liqua: ita per omnia noſtri iſti aduerſarii,ſumma diligentia & vigilantia noſtrarũ animarũ quærunt
perditionem,nihil æque optantes ac perimere noſtras animas:cuius etiam gratia (vt Petrus apoſto
1.Petri. 5. lus ait) tanquam leones rugientes perpetuò nos circumeuntes,quærent quem deuorent. Neque ca
Epheſ. 6. ro & ſanguis ipſi ſunt,cum quibus eſt nobis colluctatio,vt ait alter ille gentiũ Apoſtolus:ſed ſpirita
lia nequitiæ in cæleſtibus , mundi rectores tenebrarum harum , qui eo ꝙ carnẽ & ſanguinem non
habent,nulla cibi neceſsitate,nulla ſomni indigẽtia,à tentatione & perſequutione auelluntur:ſed in
ſua malitia æque ſemper vigiles & alacres perſiſtunt. Inſuper venatores videmus nõ tam ipſa carne
delectari ferarum quas perſequuntur,neq; tam pretium requirere, q̃ ipſam animantiũ interfectio-
nem (neq; enim multum ſolent venatores auari inueniri,neque multum in eſu ferinarum carnium
cõſueuerunt oblectari) ſed præcipuum gaudiũ quod ex venatione accipiunt,tum habent, cum ha-
ſta ſua venatoria datum fuerit beſtiã confodere, Ibi videlicet ſerio triumphant,ibi voluptas eſt præ-
cipua,quam requirunt. Et cum feram cõtigerit ſua velocitate illorum manus effugere, vehementiſ-
ſime ſibi indignantur, nõ ꝙ pellem,aut carnem perdiderint, non cauſa cibi aut lucri perditi:ſed ob
hanc tantum,ꝙ beſtiam non peremerint:quæ illis nihil nocuit. Hac enim cauſa etiam nobiles prin
cipes,quoties magnificè animum releuare voluerint, ad ſyluas cõſueuerunt venatum egredi(quod G
indubitatum eſt) neq; cibum,neq; lucrum quærentes,ſed gaudium illud quod ex innoxiorum ani-
malium timida fuga, ac deinde violenta interfectione concipiunt. Atq; ita profecto noſtri iſti ho-
ſtes peruerſiſsimi,non aliud quærunt, q̃ noſtram perditionem. Neque enim ſuum bonum quærũt,
dum nos perſequuntur, ſed tantũ noſtrum malum : neq; vllum ipſi lucrũ ex noſtra interfectione
norunt,ſed noſtra ipſa mors, quanquã nullum inde conſequantur commodum, eſt tamen illis vo-
luptati,& mirum in modum ad hoc anhelant,vt nos valeant morte perimere. Neq; id ſanè mirum.
Cum enim cõtrarii ſint hi impiiſsimi diaboli optimo & clementiſsimo domino Deo noſtro,cõſe-
quitur,vt quomodo ipſe noſtri eſt amantiſsimus,& nihil æque optat ac noſtram ſalutem & vitam,
omnino nolens mortẽ peccatoris,neq; delectationem accipiens in perditione viuorum: ita illi no-
Ezec. 33. bis inimiciſsimi nihil æque concupiſcunt,q̃ perditionem & mortem animarum noſtrarum: neque
Sapien. 1. maior illis poteſt cõtingere voluptas, q̃ in morte hominum & perditione viuorũ. De his venato-
ribus meminimus dixiſſe nos quædam etiã in Annotationibus Pſalmi quadrageſimiprimi,in enar-
tione verſus primi, Quemadmodũ deſiderat ceruus ad fontes aquarũ , ita deſiderat anima mea ad
te Deus. ¶Verſu eodẽ, Et à verbo aſpero. Verbum hoc aſperum,in Elucidatione ſumus interpreta-
ti, mortis atq; condemnationis æternæ terribilem ſententiã:à quo verbo per Deum liberatur,quiſ- H
quis à peccato ſeruatur. Poteſt enim verbum aſperum, intelligi maligna perſuaſio,aut vana ſugge-
ſtio peruerſorũ,aut praua impiorũ doctrina:quæ bonis verè aſperum,verè amarum verbum eſt,ta-
metſi aliter peruerſis videatur. Ab hoc autẽ aſpero verbo electos liberat Deus, cũ eos mala ſuggeſtio-
ne aut peſtifera impiorum doctrina ſeduci nõ patitur. Poteſt etiã verbum accipi pro re,vt ſit ſenſus
Ab omni re praua & noxia. ¶Verſu 4. Scapulis ſuis obumbrabit tibi. Vertit hic Propheta ſermonẽ
ad ipſum qui cõfidit in domino , de quo hactenus ſub perſona tertia , per tres verſus loquutus fue-
rat:incipitq; iam illum alloqui ſub perſona ſecunda,dicens, Scapulis ſuis obumbrabit tibi, &c. vſq;
ad verſum decimumquartum,vbi dominus ipſe introducitur loquens,& confirmans ea quæ prius
per Prophetã à Prophetico ſpiritu fuerant prædicta. Notandum verò,ꝙ per ſcapulas rectè intelligi
mus Dei fortitudinẽ,ſub qua proteguntur fideles ſperantes in domino. Homines enim latas habẽ-
tes ſcapulas,robuſtos dicimus,vt merito in ſcapulis fortitudo intelligatur, Vnde obũbratio iſta ſca-
pularum,rectè accipitur protectio fidelium, Ex Dei potenti adiutorio. Nihil enim aliud eſt, Scapu-
lis ſuis obumbrabit tibi, quàm,ſcapulis ſuis operiet te,ſub ſcapulis ſuis te occultabit proteget. Spe-
rabis autẽ in ſecunda parte,idem videtur valere quod confides vel confidenter ages,id eſt, ſecurus
eris,vel tutus ages:vt ſit ſenſus, Sub pennis eius ages ſecurus. Confidenter enim interdum valet ſe-
Hiere. 23. cure,quemadmodum cum apud Prophetã dicitur, Iſrael habitabit confidenter,id eſt,ſecure. Pul-
chrè totum hunc verſum explicat Chald. Paraphraſis,hoc pacto, Vmbra diuinitatis eius obumbra-

A bit tibi, & sub vmbra gloriæ eius securus cõsistes. Manifestum est autem, sumi hic comparationẽ à pulis gallinarũ qui sub matrum alis degunt securi, nec rapacitatem metuũt accipitrum. Secundum quam cõparationem & in alio Psalmo dicitur, Sub vmbra alarum tuarũ protege me, à facie impio rum qui me afflixerunt. ¶ Versu. 5. Scuto circũdabit te veritas eius. Scuto circundabit, id est, ad mo dum scuti circundabit, tanquam scuto ex omni parte communiet, faciétq; securum: vt est bene securus, qui validissimo scuto est circundatus. Quę autem sequuntur de timore nocturno, sagitta vo lante in die, negotio in tenebris perambulãte, & dæmonio meridiano, à diuersis diuersimode expo nuntur. Simpliciter ita possunt intelligi, Veritate Dei te protegente, eris ab omni nocumento secu r⁹, siue quod per noctẽ obuenire poterit, siue quod per diẽ, siue quod ex occulto, siue quod in ma nifesto. Nã his quatuor modis solent homines pati periculũ. Quidam enim nocturnis insidiis vin cũtur, aut fugãtur terrorib⁹, quemadmodũ timore nocturno Gedeon Madianitarũ vicit exercitũ. Quidã clara luce, arcu, hasta, aut gladio feriuntur. In horũ enim vsu, diei lumine est opus. Interdũ ex occulto, & quasi in tenebris ex improuiso homo ab hoste opprimitur. Interdũ violento incursu manu valida: qui mod⁹ est maxime fortiũ siue audaciũ. Quomodocunq; ergo te hostes tui oppugnare tentauerint, nõ poterunt tibi scuto optime circũdato quicquã nocere. Alii timorẽ nocturnũ ad aduersitatis tẽpus referũt: sagittam in die volantẽ, ad tempus prosperitatis: negotium perambu- Psal. 16. Iudic. 7.

B lans in tenebris intelligentes tentationem grauẽ & molestam multo tẽpore velut obambulantẽ & circumeuntẽ hominem, nõ sub aperta inimicitia, sed quasi sub boni specie, vt ex abscondito capta opportunitate noceat: quemadmodũ in alio Psalmo dicitur, Parauerunt sagittas suas, in Pharetra vt sagittent in obscuro rectos corde. Et sagittent in occultis immaculatum. De quibus negotiis in tenebris perambulãtibus, etiã Paulus scribit Corinthiis, dicens, Ipse Satanas transfigurat se in angelũ lucis. Incursum autẽ & dæmonium meridianũ, accipiunt tentatationẽ apertam & violentã, velut sub meridiei tẽpus in ciuitatẽ aut arcem aliquam incursus siue insultus fit ab hostibus violentus. cũ Vel per timorẽ nocturnum intelligatur tentatio occulta, & leuiter transiens, nõ omnino importuna, quomodo cõtingit timor nocturnus, qui ex occulto est, & non multũ durat. Mox enĩ oblato lumine aufugit, aut clarescẽte die. Per sagittã volantem in die, intellige tentationẽ manifestam, sed celerẽ & velociter antequã penitus præuisa fuerit ferientẽ: quemadmodum sagitta licet manifestè veniat, tamẽ celeriter in carnẽ infigitur, & vulnerat hominẽ: attamen si mox extrahatur, & salubre medicamentũ adhibeatur, modicum est à vulnere periculũ. Huiusmodi sunt tentationes carnales quæ quasi sagittæ celeriter in animũ hominis immittuntur, & antequã penitus præuisæ fuerint, vtcunq; vulnerant. Mã aliqua in parte animã lædunt. Verũ si mox extrahantur hæ sagittæ, & nõ per- Psal. 10. Psal. 63. 2. Cor. 11

C mittantur malo cõsensu intra affectũ habitare, non erit vulnus mortiferũ. Per negotiũ verò perã bulans in tenebris, accipiatur tentatio importuna, quę licet nõ omnino subito hominẽ oppugnet, vel subito cõturbet, tamen prolixa mora est mirabiliter homini molesta: & quãuis repellatur, non abscedit, nec semel repulsa desinit, sed obambulat quasi per circuitũ, opportunitatẽ quærens ad reditum. Per meridianũ autem dæmoniũ & incursum, intelligatur subita grauis oppugnatio cuiuslibet tentationis aut persequutionis, siue corporalis, siue spiritualis. Hanc autem quadruplicis tentationis distinctionẽ inuenim⁹ virum illum humana quidẽ literatura simplicẽ, sed diuina sentẽtia minime vacuũ, & cum beato Paulo licet sermone, nequaquã tamen scientia imperitũ, beatum Franciscum, in egregia illa dominicæ orationis expositione, quã solet Ecclesiasticis horis præmittere, breuibus aptè admodũ expresisse: cum orans nõ induci in tentationẽ, ita diceret, Et ne nos inducas in tentationẽ, occultam vel manifestã, subitam vel importunã. Ecce qnomodo singulis verbis singulas expresit tẽtationes. Quomodo autẽ omnibus his tentationũ mille modis diabolus artifex vtatur ad deceptionẽ humani generis, hominib⁹ spiritualibus nõ est incognitũ: qui in seipsis, cõmutatis vicibus, nunc hanc, nunc illã experiuntur. Vtuntur nanq; inimici nostri nõ eadem aduersus omnes, tẽtationis specie: sed aduersus quosdã hac, aduersus alios alia, iuxta quod sperant faciliorem, sed hoc aut illo modo posse parare sibi victoriã. Quosdam enim melius timorib⁹ nocturnis cõcutiũt, 2. Cor. 11

D & à bono cessare faciũt, ac in pusillanimitatẽ pertrahunt: alios, sagittis per diem volãtibus vulnerare satagunt: alios, obambulant quasi in tenebris, vt nõ percipiãtur eorum fraudes, & incautos habita opportunitate ꝓsternãt, illos maxime quos aperte nõ audent inuadere. Alios etiã aperto insultu grauissime oppugnãt. Duæ autẽ hæ tẽtationes vltimæ, validiores sunt: priores, minus graues videntur. Alii alias adhuc ponunt expositiones. Nobis ista impræsentiarũ sufficiant, ne nimia expositionum abũdãtia faciat, vt nulla placeat: id quod fere solẽt euenire, vbi nimia interpretationum congeries fuerit coaceruata. ¶ Versu. 7. Cadent à latere tuo mille, & decẽ milia à dextris tuis. Ex similitudine eorũ qui in pugnis viriliter agentes, vtraq; ex parte plurimos ꝓsternunt, tam ad sinistram q̃ ad dexterã, sumpta videtur ista eloquutio. Propter quod, etiã talis fit distinctio, vt à latere sinistro cadẽtibus mille, à dextero dicãtur cadere decẽ milia: quoniã multo plures solẽt pugnatores ex parte dextera, q̃ ex sinistra prosternere, eo ꝙ ictus gladii & vis brachii magis feratur ad dexterã, & validius illic operetur. Iuxta hãc verò expositionẽ, est manifestum, fieri de cursu prostratorũ aduersariorum hoc loco sermonem. Alii verò sic malunt intelligere. Aliis qui in domino nõ habent fiduciam hinc inde pereuntibus, potissimũ quatuor prędictis speciebus nocẽdi, ita vt à sinistris tuis interfecti cadãt, mille, & à dextris tuis decẽ milia: tu nihilominus in Deo firmatus, spei tuę fiducia tutus & illæsus permanebis, & ab omni huiusmodi periculo securus: solúsq; vel mille milibus pereuntibus, nihil persenties nocumenti, ad te vnum nullũ malum appropinquabit, vt noceat. Et hæc expositio nõ minus cõmoda est, quàm præcedens. Quidã, duo ista latera mystice, exponũt, per dexte

ram intelligentes prosperitatẽ, per sinistram verò aduersitatẽ, dicentes, signanter dictum esse, ꝙ à E
sinistra cadentibus mille, à dextris cadant decem milia: quoniã multo plures rebus prosperis, q̃ ad-
uersis corruunt & perduntur. In tẽporali nanq; prosperitate, omnia velut inuitant ad malũ, mun-
dus ad se allicit in otio prosperè agentẽ, diabolus facilius persuadet quæ vult, & caro ipsa quæ con-
cupiscit, leuiter impetrat. In aduersis verò casibus, ipsa aduersitas velut constringit hominẽ, & auo
cat animũ dolentẽ ab omni ordinata voluptate. Quæ quidẽ expositio nõ omnino male loco præ
senti quadraret, si quod dicitur à latere tuo & dextris tuis, intelligeretur de sinistra & dextera Dei.
Nã ita in Deo vtcunq; intelligere possumus diuersitatẽ dispensationis, qua quibusdã prospera, aliis
aduersa in præsenti vita dispensat, quemadmodũ & illam vltimæ retributionis inæqualitatem, per
Matt25. dexterã & sinistram, ipsemet dominus in Euãgelio significauit, cũ dixit, oues à dextris, hœdos à si-
nistris, in illo discretionis die collandos. Verum quia in omnibus his versibus sermo dirigitur non
ad Deũ, sed ad ipsum in Deo confidentẽ, ob hoc non satis cõueniens videtur illa expositio: quoniã
nusquam legimus, per dexterã hominis significari ipsius statum prosperũ aut per ipsius sinistrã, sta
tum aduersitatis. Aduertẽdũ etiam est, ꝙ in Græco nominatiui habentur singulares, vbi non habe
mus plurales. Nã pro mille ponitur χιλιάς, quod sonat acsi dicamus, millenarius, pro decem milibus
autẽ ponitur μυριάς, quod significat numerũ decem milium. Propter quod, in secunda parte versus
illud, Ad te aũt nõ appropinquabit, potest exponi, ablato supposito ex parte priori. Ad te nec chi- F
lias nec myrias appropinquabit, id est, neq; numerus mille hostiũ, neq; numerus decem miliũ, ad te
poterit appropinquare, hoc est, quanticunque fuerint numero, æque nihil efficient: secundũ quam
intelligentiã verti potuisset, Ad te autẽ non appropinquabũt, videlicet nec mille, nec decem milia.
In Elucidatione nos exposuimus, Ad te nõ appropinquabit vllus ex eis, videlicet ex tãto numero
nec vnus. Secundũ verò aliam expositionẽ suprapositam, quę dicit cadẽtibus ex omni parte iis qui
in Deo nõ sperant, ipsum fidelẽ permansurum illęsum, ita debebit intelligi, Ad te nõ appropinqua
bit vllum malũ, videlicet neq; timor nocturnus, neq; sagitta in die volans, neq; negotiũ in tenebris
perambulans, neq; incursus, aut dæmoniũ meridianum. ¶ Versu .9. Quoniam tu es domine spes
mea, altissimum posuisti refugium tuum. Prima ista pars versus videtur cũ toto cõtextu versuũ præ
cedentiũ atq; sequentium male cohærere, quoniã tam in præcedentibus, q̃ in sequẽtibꝰ verba sunt
Prophetæ, alloquentis sperãtẽ in domino. Hæc autẽ vox ex ipsius in domino sperantis, sic tamen
vt statim cõtinuetur sermo Prophetæ, ad ipsum in domino sperantem. Oportet ergo hoc accipere
quasi breuiter ex affectu ipsius sperantis in domino interiectũ: vt tam magna audiens sibi polliceri,
quasi exultans in spe sua, illo adhuc loquente sermonẽ aliquantulum interrumpat, dicens, Quoniã
tu es domine spes mea. Quasi dicat domino, Quicquid mihi boni pollicetur spiritꝰ, totum mihi ex
recta erga te fiducia, ꝓcedit. In Elucidatione verò, ob claritatem continuationis huius partis prio- G
ris. Quoniã tu es domine spes mea, sententiã tãquam ex ore Prophetę alloquentis in domino spe-
rantẽ explicauimus sub persona secunda, cũ textus habeat primã. Mox verò Propheta ipse, siue in
Propheta Propheticus spiritus, sermonẽ prosequitur, dicens, Altissimũ posuisti refugium tuum. In
quo notandum, ꝙ altissimũ generis est masculini, vt sit sensus, Dominum Deum omnipotẽtẽ, qui
est altissimus, tu posuisti tuum refugiũ. Id enim manifeste ex Græco apparet, vbi articulus additur
generis masculini τὸν ὕψιστον, hoc est, ipsum altissimũ, genere masculino. Vnde quod quidã exponunt
sermonẽ ad Deum dirigentes, hoc modo, Tu Deus posuisti tuũ refugiũ altissimum: ac deinde, Ad
te Deum nõ accedet malum, & tuo tabernaculo nõ appropinquabit flagellũ: tametsi possit tolera-
ri, & habeat veritatẽ, non videtur tamen hæc esse vera præsentis loci intelligẽtia: tum (vt diximus)
ꝙ Græca obstet lectio, tum ꝙ sequentia manifestũ est non ad Deum, sed fidelẽ esse referẽda, cũ di
citur, Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te. &c. ¶ Versu .11. Quoniam angelis suis
Matt25. mandadauit de te, Hunc versum vnà cum sequente, ex Euangeliis cognouimus, tentatorem diabo-
lum Christo obiecisse, ad persuadendum illi de templi pinaculo præcipitium. Sed peruersse ille hãc
scripturam citauit, & scripturæ se prauum interpretem atq; applicatorem ostendit, pluribus de cau
sis. Primum quidẽ, ratione prauæ intentionis: quoniam ad malum, scripturæ vsum quærebat, vide H
licet vt ad vanã gloriam (iuxta sanctorũ Theologorum sententiã) Christum hominẽ alliceret, aut
etiã Dei faceret tẽtatorẽ. Secũdo, quia nõ secundum spiritualem sensum, vt debuit, scripturam ac-
cõmodauit: cum debeat hæc scriptura non secũdum verborũ superficiẽ intelligi de custodia, & ge
statione manuũ corporali, sed potius de secura angelorũ protectione atq; custodia, qua angeli ele-
ctis superintẽdunt ex mandato Dei. Manifestissimũ enim est, nõ debere corporaliter ista intelligi,
vel ex eo ꝙ nullę sunt angelis corporeæ manus. Quidam etiã hinc diabolum, id est, calumniatorẽ
malum nõ male calũniantur, id est, iuste arguunt, ꝙ ea adduxerit quæ pro sua parte facere videban-
tur, eo tacito quod aduersum se faceret. Vnde quod sequitur. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis
&c. (quod de diaboli ꝓstratione & cõculcatione intelligitur) subticuit: quemadmodũ hęretici hac
in parte suum patrẽ, mendacii omnis parentem, mendaces filii insequentes, scripturas citare sunt so-
liti: desumentes ex eis particulas aliquas, quę secundum aliquam apparentiam pro illorum erroribꝰ
facere videntur, dissimulãtes & nolentes attendere quæ antecedunt, & quæ cõsequũtur, ne eliciãt
rectam sententiã, & veritatem inueniant. Est enim his propriũ, truncatè scripturas adducere: & ve-
ritatem, si quando citent, proponunt dimidiã. Insuper & hoc reprehendunt in citatione diaboli ꝙ
ea quæ generaliter de quolibet fideli in Deo sperante scripta sunt, vt peculiariter De filio Dei scri-
pta adduxerit. Sic enim ait, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptũ est enim, Quoniã angelis suis
mandauit de te. &c. Cum enim præmittit, Si filius Dei es, mitte te deorsum ac deinde ad hoc ꝓpo-

A situm subiungit, Scriptum est, &c. indicat ista de filio Dei singulariter dicta, quæ scripta sunt vniuersaliter de quolibet in Deo bonam habente fiduciam. In omnibus autem his modis, inuenimus etiam hodie plurimos sacris scripturis turpiter in suam pernitiem & confusionẽ æternam abutentes, quemadmodum & ille ex sua peruersa scripturæ citatione nihil præter cõfusionẽ reportauit. ¶Versu.15. Super aspidẽ & basiliscum ambulabis. Possent hoc loco multa de ꝓprietatibus aspidis, basilisci, leonis, & draconis adduci, & dæmonibus variis modis suũ venenũ fundentibus, aut ferocem malitiã exercentibus applicari. Nos tamen simpliciter putamus (vt in Elucidatione indicauimus) his quatuor nominibus totam dæmonum cohortẽ, cum omnibus suis artibus, omnibúsq; viribus intelligi: ꝙ nihil aduersæ potestatis nocere valeat electo, in domino habenti fiduciã. Cui consonat quod in Euangelio Saluator discipulis loquitur, dicens, Ecce dedi vobis potestatem calcandi Luce.10.
super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebunt.

XCI. PSALMI ARGVMENTVM.

Exhortatio est Psalmus iste fidelium ad laudem Dei, bonum dicens esse laudare dominum per diem ac noctem, pro misericordia & veritate ipsius, in canticis & instrumentis musicis, ex consideratione mirabilium & imperuestigabilium operũ eius, in quibus homines fideles quæ Dei sunt sapientes norũt
B *oblectari, insipientes autem & peruersi ea non attẽdunt: quorum damnatio versu septimo, octauo, & nono describitur, ac deinceps iustorum per Deum exaltatio, viror atque fœcunditas commemorantur.*

NONAGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altißime.*

Bonum est, ô altissime Deus, nos humiles tuos seruulos cõfessione laudis tuã celsitudinẽ cõcelebrare, & tuo magno nomini, quod est ab ortu solis vsq; ad occasũ magnũ & laudabile, iugiter laudis decãtare carmina. Cum Mala.1. Psal.111.
enim tu vnus & solus sis verè bon⁹, imò bonitas vniuersa, & cum à te vt omnis boni fõtali principio cũcta nobis bona procedant (quoniã omne datum optimum, & omne donum perfectũ à Iacobi.1.
te luminũ patre est descendens desuper) optimũ dignissimúmq; & æquissimũ est, vt quantuncunq; valuerimus, dignis te celebremus laudibus. Psal.118.

2 *Ad annunciandum mane misericordiam*
C *tuam, & veritatem tuam per noctem.*

2. Bonum est ita te laudare, ita tibi confiteri, vt annunciemus Psal.32.
mane primo diluculo misericordiã tuam, qua plena est omnis terra, Sapien.1.
qua misereris omniũ, quæq; super omnẽ carnẽ expanditur: & etiam Eccle.18.
per noctẽ, fidem atq; veritatẽ tuam, qua fidelis es & verax in omnib⁹ Psal.144.
verbis tuis, per quã nec mentiri potes nec fallere, vt ita tuã misericor Titum.1.
diam & veritatem summa diligẽtia & alacritate primo mane vigiles decantemus: insuper & mediis noctibus cõsurgamus, aut vigiles excubemus, ad celebrandũ te condignis laudibus. Dign⁹ enim es, in cuius laudibus vniuersum diei noctisq; tẽpus expẽdamus. Vt etiã specialiter certis horis ac statutis temporibus misericordiã & veritatem tuam laudemus, cuiusmodi sunt tempus matutinũ & tẽpus vespertinum, dum vel à somno alacres resurgimus, vel ad quietẽ corp⁹ cõponimus.

3 *In decachordo psalterio, cum cantico, in cithara.*

3. Laus autẽ ista & cõfessio quò sit plenior, bonũ fuerit etiam instrumẽta adhibere musica, per quæ canamus cãtica domini, videlicet per psalteriũ tensis decẽ chordis cõpositũ, cum apto ad personãdum in illo cãtico, & per suauiter sonantẽ citharã, ad melodiã domini aptissimã.

4 *Quia delectasti me domine in factura tua:*
D *& in operibus manuũ tuarum exaltabo.*

4. Omnino autem bonũ est & iustũ sic nos tibi canere, quoniã tu domine lætificasti me, & gaudio refecisti spiritũ meũ in facturis, figmẽtis, siue creaturis tuis: & magno me gaudio perfundis in cõsideratione mirabiliũ operũ tuorũ, quæ operãtur manus tuę, quę tu operaris in potẽtia, sapientia, & bonitate tua. Summã enim mihi affert voluptatẽ, tuarũ creaturarũ attẽta cõsideratio: & quãto ꝓfundius pressiúsq; contẽplor, tanto maiori gaudio reficitur intra me spiritus meus, in singulis tuę infinitę perfectionis agnoscẽs vestigiũ etiã in creaturula omniũ minima & vilissima cõsiderãdo immẽsam potentiã, sapientiã, & bonitatẽ tuã.

5 *Quàm magnificata sunt opera tua domine: * nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.*

5. O q̃ magna facta sunt opera tua, potẽtissime, sapientissime, & perfectissime De⁹, in quãta perfectione & nobilitate à te cõdita sunt, q̃ magna potentia & sapiẽtia abs te fabricata. Nõ est enim vlla creatura, in qua non tu & potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis tuæ infinitatem demonstraueris: * cogitationes tuæ & tua cõsilia nimis ꝓfunda sunt & imperuestigabilia, omnẽ humani ingenii excedũt facultatẽ, ita vt tuũ sensum, aut tuos cõceptus, cogitatus siue cõsilia nemo hominũ possit cognoscere siue comprehẽdere: nemo est qui ad ea possit pertigere, quãtũuis benè ingeniosus, quãtũuis in apprehendendo celer, & in diiudicando extiterit acerrimus. Sunt enim iudicia tua incõprehensibilia, & inuestigabiles Rom.11

6 Vir insipiens non co-
1.Cor.2. *gnoscet: & stultus non intelliget hæc.*

7 Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.

8 Vt intereant in sæculum sæculi:

✳ tu autem altissimus inæternum domine.

9 Quoniam ecce inimici tui, domine, quoniam
Roma.6 *ecce inimici tui peribūt:*
✳ & dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

10 Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum:

✳ & senectus mea in misericordia vberi.

11 Et despexit oculus meus inimicos meos:
✳ & ab insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.
Psal.90. *12 Iustus vt palma florebit:*

✳ sicut cedrus libani multiplicabitur.

viæ tuæ: neq; cognouit aliquis sensum tuum, aut tibi fuit cōsiliarius, E
vt ea possit cognoscere. *6.* Homo carnalis aut animalis, qui non percipit quę Dei sunt, neq; in cōsideratione tuorum mirabiliū se exercitat, sed vel in desideriis carnis suæ perficiendis, vel adinuentionibus
ingenii sui secundum humanā sapientiam siue prudentiam occupat
animum: huiusmodi, inquam, verè insipiēs nō intelligit pulchritudinem & magnitudinē istam operum domini: & stult⁹ huiusmodi nō
cognoscet ea quę dixim⁹, vt sciat in operib⁹ domini delectari, & pro
eis laudē Deo persoluere. Nō enim nouit oblectari nisi in desideriis
animæ suæ, vel in cogitationib⁹ cordis sui: & est ab eo aliena omnis
Deo voluptas, quæ tamen sola casta & munda est, sanctū huiusmodi
& castum gaudium ille omnino non nouit. 7. Impii homines Deum
nō habentes ante oculos, neq; respicientes in opera ei⁹, cum ipsi per
cogitationes cordis sui cœperit exurgere, & velut enasci de terra ad
aliquam altitudinē, siue in diuitiis, siue in honoribus, siue in delitiis,
vel aliis huiusmodi temporalibus rebus: cum ita, inquā, de terra enati fuerint, quasi gramen de terra, quod continuo augmento acquirit F
pulchritudinē viroris, donec ad staturā perfectam attingat, cum ipsi
operarii iniquitatis quasi florētes mūdo se ostētauerint, & quasi magnum aliquid facti iam apparuerint, cœperintq; eminere in temporali prosperitate, cui penitus intēderunt oculis cordis, relicta cōsideratione mirabiliū Dei. 8. Accipiant ipsi exitū huius suæ gloriæ in summa miseria, finietur flos iste & exaltatio in maxima ignominia, voluptas modica in pœna infinita, parua atq; horaria delectatio & gloria
in immensa perpetuáq; afflictione & ignominia. Morte nanq; & dānatione æterna punietur in sæculū, ꝙ in hoc mūdo Deo neglecto vanitatib⁹ totos se dederint: ✳ tu verò domine Deus, istis in perditione
abeūtibus, permanes altissimus, super omnes gloriosus, idē qui eras
ab initio in omnia sæcula, neq; (vt illi) vnquam viuere desines. 9. Ita
enim habet decretū æternæ iustitię tuę, vt peccatores inimici tui qui
te cōtempserunt, tuo cultui donec viuerent noluerūt intendere, qui
de acceptis beneficiis ingrati cōtra tuā voluntatē, in sola terrena defixos habuerunt mentis oculos, negligētes & præuaricātes æquissima G
præcepta tua, vt isti, inquā, inimici stipendiū peccati accipiāt mortē,
vt in perditionē mittātur æternā: ✳ & dispergētur, dissipabūtur, atq;
ad nihilū redigent omnes illi operarii iniquitatis, qui æquissimis tuis
præceptis fuerunt inobediētes. 10. Et exaltabitur vehementer potestas ac fortitudo & gloria mea, omniūq; qui in te habuerunt fiduciā,
qui tuis semper vacarunt laudib⁹, ad modū cornu monocerotis siue
vnicornis, cuius est prę cęteris animalibus cornu admodum eleuatū
✳ & licet multis fuerim in vita ista fatigatus laborib⁹, finietur tamen
senectus mea tādē in copiosa misericordia: finē bonū ego accipiā ex
dono Dei in cōsideratione abūdanti gratiæ quæ meā senectā cōsolabitur, & faciet quasi iuuenescētē ac validā. Et cū videbor ego secūdū
corpus senio deficere, nequaquā vt illi ad perditionē ibo, sed copiosiorē tūc sentiā & pinguiorē Dei misericordiā: quæ tāto mihi erit abundātior & pinguior, quanto ad illā subsequuturā retributionis fœlicitatē accedam vicinius. 11. Veniet quoq; tēpus, quando ego despi H
ciā, & pro nihilo æstimabo omnes inimicos meos, quādo mihi vltra
nocere nihil poterunt, quando etiā oculis meis illorū punitionē videbo: ✳ & de maligne agentibus contra me aduersariis, qui aduersum
me persequutiones suscitāt, audient aures meæ iustā vltionis sententiā. Oculis meis cōsiderabo, & videbo retributionē peccatorū, & auribus meis audiā sententiā proferri in aduersarios meos. 12. Iusti verò opera domini cōsiderantes, & diuino cultui intendentes, nō pdetur cū impiis, sed virebūt virore perpetuo, & flores ꝓducēt honestatis, bonarū virtutum operationes, à virēdo atq; florēdo neq; hyeme
neq; æstate cessantes, neq; in prosperis neq; in aduersis omittētes benefacere, quēadmodū palma ī suo semper viroris flore persistit: ✳ neque solū ipsi in semetipsis virebūt, verumetiā in fœcunditate multa
(partim verbo salutaris doctrinę, partim luce bonę cōuersatiōis, partim feruore assiduę orationis) plurimos ad iustitiā conuertent, sui q;
similes faciēt, operāte in eis & per eos gratia Dei, ad proximorū cōuersionē, quemadmodū cedri qui in libano sunt, magna fœcūditate
vehemēter multiplicātur. ✳ Insuper multiplicant, id est, proficiūt vi-

A

13 Plantati in domo domini, in atriis domus Dei noſtri florebunt.

*14 Adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi: * & bene patientes erunt, vt annuncient.*

B *15 Quoniam rectus dominus noſter, & non eſt iniquitas in eo.*

ribus,& augmentũ ſumunt atq; corroborant in bono,quẽadmodũ
cedri in libano quotidianis ꝓficiunt incremẽtis vſq; ad naturã per-
maximã.13 Iuſti iſti plãtati in domo domini,inſiti Chriſto,in Eccle- 1.Tim.3.
ſia ſancta (quę eſt dom⁹ Dei)in atriis & mãſionib⁹ dom⁹ Dei noſtri Ioan.15.
florebunt,ibi Chriſto veræ viti vt palmites inſiti,flores & fructũ da Pſalm.1.
bunt in tẽpore ſuo:quoniã qui in hac vite mãſerit,in hoc ſolo plãta- Ioan.15.
tus ꝑſtiterit,fructũ multũ afferet:quẽadmodũ ecõtrario fructũ nul-
lum poteſt facere qui in illo nõ manſerit.14.Adhuc multiplicabunt
& fructificabũt pingui ſenectute,etiã in vltima ętate,deficiẽte corpo
re,multiplicabunt in operibus bonis, & augmẽtũ ſumẽt ꝓfectus ex
copioſa vnctione miſericordię Dei,ſenectutẽ eorũ velut perungẽte
ſua gratia:* & bene patiẽtes erunt,bona multa & magna patientur,
multis & magnis à Deo bonis afficiẽtur:vt cũ tantis fuerit affecti ab
eo beneficiis,ſuſceptã gratiam nõ diſsimulent neq; ſileãt, ſed palàm
annuncient & cõfiteantur.15. Annunciẽt,inquam,& confiteantur,
ꝙ rectus,æquus,iuſt⁹,& verax ſit dominus Deus noſter,& nõ eſt in
eo vlla iniquitas aut infidelitas, qui ſuis ſeruis ipſum ex corde confi-
tentibus omnium bonorum tribuit abundantiam,impiis autem cõ-
temptoribus iuſtam infert condemnationis ſempiternæ vindictam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCI.

Verſu.2. Ad annunciandum manc miſericordiã tuam, & veritatem tuam per noctem. Poſ-
ſunt iſta diſtincte exponi,vt mane laudanda dicatur potiſsimũ Dei miſericordia,per noctẽ
autem veritas:intelligẽdo per mane,tẽpus proſperitatis:per noctem,temp⁹ aduerſitatis. In
proſperitate enim ſpirituali,& in alacritate animi cõſtituti , Dei benignam miſericordiã collauda-
mus:in aduerſitate aũt & triſtitia aut tribulatione ſpirituali poſiti, veritatẽ & fidem Dei canimus,
eam inuocãtes vt adueniat ad liberandũ. eámq; laudantes,ꝙ nunquam nos deſtituerit, vt neq; nũc
deſerat.Nos in Elucidatione,abſq; huiuſmodi diſtinctione tempus vtrunq; , id eſt,diem & noctẽ,
applicauimus & miſericordiæ & veritati:vt intelligatur & mane & per noctẽ annuncianda miſeri-
cordia, itẽmq; & mane & per noctem annuncianda veritas.Sub altero enim alterũ intelligim⁹.Si-
mile quid diximus in Pſalmũ.35.ſuper.ver.5.Domine in cælo miſericordia tua,& vſq; ad nubes ve Pſal.35.
C ritas tua.¶Verſu.6. Vir inſipiens non cognoſcet,& ſtultus non intelliget hæc . Duæ iſtæ partes ſe-
cundum faciliorem intelligentiã ita ſumuntur,vt eandem habeant ſententiam.Si tamen Hebræam
reſpiciamus lectionẽ, ex vi vocabuli aliquid diuerſitatis inuenimus inter eum qui priori loco dici-
tur inſipiens,& poſteriori ſtultus.Vox enim baar priore loco poſita,ſignificat ſtupidũ vel beſtialẽ:
poſita autẽ loco poſteriore cheſil, ſignificat praue ſtultum,vel animi prauitate deſipientẽ. Ex quo
talem poſſumus ſumere diſtinctionẽ,vt priore loco ſignificentur homines prorſus carnales & om
nino ſenſui dediti,qui potius à cõcupiſcentia deuicti vel ignorantia obtenebrati peccant,q̃ ex men
tis peruerſitate:quales illi fuerãt de quibus ſcribit Apoſtolus,Scitis,quoniam cum gentes eſſetis,ad 1.Cor.12
ſimulachra muta prout ducebamini euntes:quales fuerant,inquam,ſed eſſe iam deſierãt.Poſterio-
re verò loco vt illi ſignificentur,qui nõ ex ignorantia neq; ex mera infirmitate,ſed ex animi peruer
ſitate negligunt quæ ſunt Dei: cuiuſmodi erant ſcribæ illi & Phariſæi,qui agnitã veritatem peruer-
ſa mente impugnabant , quos proinde obiurgationibus ſæuerſsimis pius medicus Saluator noſter
toties redarguit,vt ſtultos reduceret ad ſapientiã.Hoc ergo modo duas hominũ ſpecies indicat hic
verſus,qui Dei opera nõ conſiderant.De hac autẽ damnatione impiorũ qui opera domini nõ ſtu-
dent intelligere,alio Pſalmo ita dicit propheta.Quoniã non intellexerunt opera domini,& in ope Pſal.27.
D ra manuum eius deſtrues illos,& nõ ædificabis eos.¶Verſu.7.Cum exorti fuerint peccatores quaſi
fœnum,& apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.Ex Hebræo aliquanto clarius ſic legitur,
Cum germinauerint impii quaſi fœnum vel herba, & floruerint omnes qui operantur iniquitatẽ.
Vnde patet,illud apparere,quod habet noſtra lectio,accipiendum pro caput efferre ſiue eleuari vel
exaltari,quod eſt florere in hoc mundo.Quantũ autem ad continuationẽ huius verſus cum ſequẽ
tibus,videtur difficultas : quoniã non apparet vlla cõnexio, niſi aliquid vſquam in ſupplementum
adiiciatur. Sciendum aũt eſt, eandem hanc dificultatẽ & in Hebræo & in Græco occurrere. Nuſ-
quam enim apparet bona cõnexio abſq; ſupplemento.Hieronymus vt habeat connexionẽ,omittit
particulã cum,ſic legens,Germinauerunt impii quaſi fœnum,& floruerũt omnes qui operãtur ini
quitatẽ, vt conterantur vſq; in ſempiternum. Atq; hîc quidem cõmoda ſententia eſt,ſed particula
cum omittitur,quę tamen manifeſte in Hebræa lectione ponitur . Felix in ſua verſione vt ſentẽtiã
integram acquirat,ita vertit,Dũ germinabunt ſiue floreſcẽt impii ſicut fœnũ, & floreſcent omnes
operantes iniquitatẽ,deſtruentur vſq; in æternum.Sed hic iam alteram omittit particulam,videli-
cet vt,quę etiã in Hebræo ponitur,hoc modo:Vt intereant vel conterãtur.Duos ergo modos aſſi
gnabimus,quibus abſq; omiſsione vllius particulæ accipi poterit bona connexio. Prior eſt,ante il-
lud vt intereant,ſubaudiendo,futurũ eſt,ad hunc ſenſum:Cũ exorti fuerint peccatores ſicut fœnũ
& aparuerint omnes qui operantur iniquitatem,tum futurum eſt, vt intereant in ſæculũ ſæculi : vt
ſignificetur,quãta calamitas modicam fœlicitatem quantocyus ſit ſubſequutura. Quam connexio-
nem aperte monſtrat Chald,Parap.quæ ſic legit,Quando germinabunt impii ſicut herba,& flore-

bunt omnes operarii falsitatis,futurum est ꝙ destruat eos Deus vsq; inæternum. Alius modus est, E
coniungendo illud quod sequitur, Tu autem altissimus inæternum domine,cum præcedẽtibus, ad
hunc modum, Cum exorti fuerint peccatores,&c. vt intereant insæculũ sęculi, tu qui es altissimus
omnium,nequaquã tum peribis cum illis:sed inæternum permanebis illis pereuntibus. Quæ cõne-
xio satis esset commoda, si nõ obstaret coniunctio, autem, quæ connexionẽ istam nõ satis recte fer
re videtur. Ea autẽ dissimulata, aut secundũ Emphasim intellecta, nihil erit in connexione incõmo
di. Aliqui cum pręcedentibus quærũt connexionẽ, hoc modo, Vir insipiens nõ cognoscet, & stul-
tus nõ intelliget: quid? hoc videlicet, ꝙ cum exorti fuerint peccatores, &c. futurum sit vt intereant
in sæculum sæculi, vt sit sensus, Homines stolidi, carnales, & animales nõ hoc intelligunt, ꝙ modi-
cam fœlicitatem istam horariam tanta sequetur æterna calamitas. ¶ Versu .9. Et dispergentur om-
nes qui operãtur iniquitatem. Dispergentur, potest exponi, disperdentur, ad nihilum redigentur: id
est, in perditionẽ æternam abiiciẽtur, quomodo videlicet perire solent quæ dispersa sunt. Atq; ita
nos in Elucidatione interpretati sumus. Potest etiã accipi pro separabuntur, vt sit sensus. Abiicien-
tur aut separabũtur à conspectu tuo, vel à consortio beatorũ. Vnde Chald Parap. sic habet, Separa
buntur à cõgregatione iustorum omnes qui operantur iniquitatẽ. Hieronymus autẽ legit, dissipa-
buntur, quod priori sententiæ magis fauet. ¶ Versu.10. Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum
Monoceros siue vnicornis præ omnibus animalibus altum habet cornu, & in sublime protensum. F
Propter quod, cõmode per ipsius cornu exprimitur magna exaltatio. In secũda autẽ parte, Et sene
ctus mea in misericordia vberi, pro misęricordia in Hebræo est oleũ. Vnde Hierony. vertit, In oleo
vberi: Et Felix, oleo viridi. Chald. Paraph. habet oleũ recens oliuæ frondosæ. Quod oleũ accipi po-
test lætitia spiritualis, qua mens ex Dei gratia vngitur, aut ipsamet gratia Dei, per quã homo vngi-
Psal.44. tur, de quo alibi, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitię. Nostra autẽ lectio quæ pro oleo habet mise
ricordiam, ad eandem sententiã facile reducitur. Potest etiã per hanc senectutẽ intelligi senect⁹ spi-
Psal.70. ritualis, id est, quidã in bono tepor & refrigescentia, de quali senectute diximus in Psal.70. in per-
tractione versus illi⁹, Ne proiicias me in tempore senectutis meæ, cum defecerit virtus mea ne de-
relinquas me, Talis enim senectus siquãdo homini aduenerit, ex ꝓpriæ infirmitatis defectibilitate,
expellitur vetustas illa per vberem Dei gratiã atq; misericordiã, per quam renouatur vt aquilæ no-
Psal.52. stra iuuentus, restituimúrq; ad alacritatem & fortitudinem debitam. ¶ Versu.11. Et despexit oculus
Psal.111. meus inimicos meos. Sic & alibi dicit, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimi
cos meos despexit oculus meus. Atq; iterum, Non commouebitur iust⁹, donec despiciat inimicos
suos. Illos enim despicimus, quos vltra non metuimus, neq; magnifacimus. Editio autem Romana
habet, respexit, quomodo etiã in Hebræo legitur. Atq; ita est sensus, Respiciet oculus meus inimi- G
cos meos, subaudiendo in punitione debita, videlicet cũ voluptate cõtemplando eorũ iustam dã-
nationem. Quod illi cõsonat subsequenti particulę, Et ab insurgentibus in me malignãtibus audiet
auris mea, id est, de iis qui cõsurgunt aduersum me (vt vertit Hieronymus) vel super eos audiet au-
ris mea sententiã diuinæ vltionis. In quam sententiã manifeste interpretatur Paraphrasis Chalda.
sic habens, Vidit oculus, meus interitum molestantiũ me, qui insurgunt cõtra me vt malignentur,
audient aures meæ vocem confractionũ eorum, id est, vocem perditionis eorũ, vtpote qua ipsi cõ
fringentur, atq; redigentur ad nihilum. Quidam ad perfectius exprimendum sententiam. supplent
grata, desiderata, vel optata, hoc modo, Videbit grata, vel optata oculus meus de inimicis meis, &
de insurgẽtibus in me malignãtibus grata vel optata audiet auris mea. ¶ Versu.12. Iustus vt palma
Psalm.1. florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur. Palmæ cõparatur iustus, vel propter perpetuum viro-
rem, quem neq; hyeme neque æstate perdit, iuxta illud primi Psalmi, Et folium eius nõ defluet. Vel
propter fructus suauitatẽ. Est enim fructus palmæ suauissimus. Forsitan etiã ob illam nobilẽ condi
tionem, quam dicunt palmã habere, nempe ꝙ oneribus impositis nõ cedat neq; demittatur in ter-
Rom.8. ram, sed magis contranitatur: quomodo vir iustus tentationũ pondere nequaquam deprimitur, sed
2.Cor.4. magis victor euadet: quemadmodũ nobis quędam palma patenti voce clamat, dicens, In his omni-
bus superamus, ꝓpter eum qui dilexit nos. Et alio in loco, In omnib⁹, inquit, tribulationẽ patimur, H
sed nõ angustiamur: aperimur, sed nõ destituimur: persequutionẽ patimur, sed non derelinquimur
humiliamur, sed nõ cõfundimur, deiicimur sed nõ perimus. In secunda autem parte, multiplicatio
illa cedri potest vel ad multitudinem & pluralitatem referri, quomodo multiplicari dicitur homo
multa prole, & arbor dicitur multiplicari, cum abea multæ arbores enascuntur. Vel multiplicatio
ista intelligitur de augmento, robore & perfectione quãtitatis, vt sit multiplicabitur dictũ, pro ma
gnificabitur vel corroborabitur, aut perficietur. Vnde quidã vertunt ex Hebræo, Sicut cedrus liba-
ni magnificabitur, vel crescet, aut pollebit viribus, id est, roboris sumet augmentũ. Manifestum est
Matt5. autẽ, iustos vtroq; modo in Dei gratia fœliciter multiplicari, Robore enim multiplicantur, quan-
2.Cor.4. do de virtute in virtutẽ quotidianis gressibus pergunt. Numero verò, dum sic lumẽ suum lucere fa
ciunt corã proximis, vt glorificent patrem in cælis, dum per Euangeliũ Christo gignunt animas ꝓ-
Galat.4. ximorum, dum sanctis precibus sedulo Deum pro omniũ salute deprecantur, peccatores velut par
turientes, & iterum parturientes, donec formetur in eis Christus. Nam his tribus modis multipli-
cantur cedri nostræ, de quibus loquimur. ¶ Versu .13. Plantati in domo domini, in atriis domus
1.Tim.3. Dei nostri florebunt. Per domum domini & atria Dei, in Elucidatione idem intelligimus vide-
licet sanctam Ecclesiam, quæ (secundum Apostolum) est domus Dei. In sancta enim Ecclesia
plantati iusti, florent & fructificant in ea. Altiori tamen contemplatione possent hæc duo distin-
gui, ita vt prius de Ecclesia militante, posterius de triumphãte intelligeretur, ad hunc sensum, Iusti

A qui nunc plantati fuerint, radicésq; acceperint bene firmatas in hac militãte ecclesia, hi florebũt in illis amplissimis atriis domini, ibi apparebunt florẽtes & pulchri, ibi magnificati erunt & sublimes in gloria superna. Modo enim illorũ flos latet, modo vidẽtur aridi, & iudicantur quasi steriles. Illic autem apparebit flos & decor eorum. Prior tamẽ expositio videtur simplicior, vt per domũ & atria idẽ intelligamus. Non enim est hoc scripturis infrequẽs ita eandem rem diuersis appellare nominibus: imò est hæc non minima sanctorũ eloquiorũ festiuitas, eadem subinde repetere, vel sub diuersis vocabulis, vel etiam sub iisdem. Veluti illud quod in eodem Psalmo antecedit, Quoniã ecce inimici tui, domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, quãtam habet gratiam, quod ita voculas easdem replicando dicitur? ¶ Versu. 14. Adhuc multiplicabũtur in senecta vberi, & bene patiẽtes erũt, vt annuncient. Quod versu duodecimo, de hoc verbo multiplicari diximus, idem hîc quoq; dicendum, posse videlicet ipsum accipi vt dicat multiplicationem secundũ numerũ, vel secundũ virtutẽ & vigorem. Vtroq; enim modo, etiam in sua senectute, iusti multiplicantur, dum neq; à benefaciẽdo vnquam cessant, neq; ab aliorum (quantum in ipsis est) ad virtutem institutione desistũt. Quãquam enim grandior ętas corpus infirmum reddat, vt ad opera difficilia fiat homo impos, manet tamen vigor mentis, & accedit per ætatem authoritas, vt tum monendo, tum cõsulendo, abũde possint etiam in decrepita ætate proximis proficere.
B Hieronymus verò, pro multiplicabuntur, vertit, fructificabunt. & Felix, germinabunt: quorum vtrũq;, vtriq; prædictarum expositionum facile potest aptari. In senecta autẽ vberi, intelligi debet in senecta pingui, id est, copiosa Dei gratia & misericordia quasi perunċta. Psal. 90. Nam quòd quidam per vberem senectutem, intelligãt magnam senectutẽ, vel etiam æternitatem (quę copiosa senecta non male posset appellari, sicut Psalmo præcedẽti dicta est longitudo dierũ) Grecæ lectioni nõ respõdet, quæ habet ἐν γήρᾳ πίονι: hoc est, in senectute pingui. In vberi ergo senectute intelligi debet in senectute pingui, quomodo superius in misericordia vberi, dictũ est, pro pingui misericordia. In eo autẽ quod sequitur, Et bene patientes erunt, notãda est nouitas illius dictionis bene patiẽtes, ne (iuxta quorundã expositionẽ) existimetur significare bonã patientiã, vt sit sensus, Bonam habebunt patientiam. Græci enim εὖ παθοῦντας dicunt eos qui afficiuntur beneficio. Vt enim in alios beneficia cõferentes appropriato vocabulo εὐεργετοῦντας, id est, bene faciẽtes: ita eos qui ab aliis accipiunt beneficia εὖ παθοῦντας, id est, bene patientes appellat. Benepatiẽtes ergo hôc loco idem valet, quod affecti beneficiis. Vnde in Hebręo huius loco dicitur, Frondẽtes siue frõdosi, aut virides aut viuidi erunt. Cæterum, quod secundum distinctionẽ nostræ lectionis in eodem versu continue sequitur, vt annuncient: melius in versus sequentis caput separaretur: hoc modo, Vt annuncient, quoniam, &c. quam distinctionem habet lectio Hebræa, & nos in Elucida-
C tione indicauimus, ad caput vltimi versus verbum præcedens replicando.

XCII. PSALMI ARGVMENTVM.

PRophetat Psalmus iste de gloria regni Christi, quod accepit passione consummata rediens ad patrem vnde exierat: deq; edificatione sanctæ ecclesiæ, quæ post Christi ascensionem per apostolorum prædicationem ædificata est, nihil obstantibus grauissimis persequutionibus & insanis tumultibus, quos cõtra Apostolicam prædicationem excitauit mare mundi huius efferuescens, id est, potentes & sapientes sæculi, cũ sibi adhærentibus populis, contra veritatem pessima iracundia exardescentibus: quos Deus in altis admirabilis, testimoniis efficacissimis cõuicit, vt in omni sua virtute & sapientia neque contradicere, neque resistere potuerint: fitque ex firmitate verborum & signorum quæ pro veritate monstrata sunt, Ecclesia in sempiternum in sua sanctificatione permansura, vsque in consummationem sæculi, & vltra. Psal. 92.

XCII PSALMI ELVCIDATIO.

1 ***Dominus regnauit:***
D **** decorem indutus est:***
**** indutus est dominus fortitudinem:***
**** & præcinxit se.***

CHristus Domin⁹ morte deuicta, cui se sua volũtate subiecerat, iam regnum habet, & imperiũ tenet in dextera patris, omnia habẽs subiecta sub pedib⁹ suis omni accepta potestate in cælo & in terra: * depositóq; habitu serui, in quo ab hominibus visus, & cũ hominibus cõuersatus fuerat, iam gloria & honore circumamict⁹ est: saccóq; humanę mortalitatis cõscisso, stola gloriosæ resurrectionis & perpetuæ immortalitatis est vestit⁹: * abiit iã ab eo procul omnis infirmitas, induitq; pro infirmitate fortitudinẽ: fortẽ nunc Deũ sese mõstrans in cælis, qui olim se hominẽ infirmũ exhibuerat in terris: quẽadmodũ vir pugnator sese accingit gladio, vt aduersus hostẽ dimicet: ita Christ⁹ rex, dux, & saluator populi sui, accinctus est gladio sup fœmur suũ, ita se aptauit ad salutẽ populi sui, ad eiiciendũ è mundo suũ aduersariũ, principẽ tenebrarũ, & electorũ numerũ de eius tyrannide per virtutẽ Euangelicæ prędicationis liberandũ.

1. Cor. 15. Matt. 20. Psal. 8. Psal. 29. Psal. 44.

2 ***Etenim firmauit orbẽ terræ, qui non commouebitur.***

2. Ipse enim est, qui orbẽ terræ stabiliuit atq; firmauit, qui Ecclesiã suam sanctã in firmitate fidei super petrã firmissimã fundauit, vt nõ possit cõmoueri in sæculũ sæculi, aduersus quam nec portę inferi possint præualere. Ipse post resurrectionẽ & gloriosam ascẽsionẽ, missis in omnẽ terrã Apostolis, ædificauit fundauítq; in fidei fir- Matt. 16.

*3 Parata sedes tua ex-
tunc:*

Psal.109.
Marc.16.
Actu.10. *✳ à sæculo tu es.*
Psalm.2.

*4 Eleuauerunt flumi-
na, domine, eleuauerũt
flumina vocem suam.*

Esaię.58.

5 Eleuauerunt flumina
Psalm.18 *fluctus suos:*
*✳ à vocibus aquarum
multarum.*

Lucæ.1.

*6 Mirabiles elationes
maris:*

1.Ioan.1. *✳ mirabilis in altis
dominus.*

*7 Testimonia tua cre-
dibilia facta sunt ni-
mis:*

*✳ domum tuam decet
sanctitudo domine in
longitudinem dierum.*

mitate Ecclesiam sanctã, velut nouum orbem terrarum, quæ vsq; in E
consummationẽ sęculi nunquã deficiet: quemadmodũ in initio crea
tionis rerum materialem orbẽ terrarũ fecit, qui perstabit in sæcula.
3. Ex eo autem tempore, quãdo tu ô rex præclare, regnum accepisti,
morte deuicta, quando decorem, gloriã & fortitudinem induisti, hu
militate, ignobilitate, & infirmitate deposita, paratũ est tibi soliũ glo
riæ, thronus regius & iudiciarius tibi secundũ humanitatis formã in
cælum redeunti cum victoria ad patris dexterã es constitutus, vt tã-
quã patri coæqualis sederes in ipsius dextera: extũc dixit tibi De[9] pa-
ter tuus, sede à dextris meis: extũc fecit te cõsidere ad dexteram suã,
iudicem te constituens viuorum atq; mortuorum, dans tibi gẽtes in
hæreditatem, & in possessionem terminos terræ: * neq; mirum si ad
tantã sis prouectus dignitatem, quoniã quidẽ patri tuo es secundũ di
uinam naturã coæternus, ab initio & ante sęcula cum ipso permanẽs,
ante omnẽ creaturam. 4. Cum autem propositum tuum de princi-
pis tenebrarum expulsione velles perficere, atq; ad salutẽ p te opera- F
tã tuos electos aduocare, misisti tu domine per vniuersum orbẽ ter-
rarũ sanctos Apostolos tuos prædicatores veritatis: quos sic impleui
sti aquis salutaris sapientiæ, & scientia Euangelicæ doctrinæ, quẽad-
modum flumina aquis sunt salutaribus plena: quæ quidẽ flumina in
altum leuauerunt vocẽ suam, exaltauerunt quasi tuba vocem prædi-
cationis suæ, ita vt in omnẽ terrã exiret sonus prędicationis eorũ, &
in fines orbis terræ perueniret sonus vocis eorum. 5. Eleuauerũt di-
co, hæc tua flumina alte resonãtes doctrinas suas, quasi gurgites quos
dã & fluctus mundãtes, quibus totũ orbem implerent, & velut cõcu
terent orbem ad conuersionem fidei: * ita eleuauerunt vocẽ & flu-
ctus suos, præ vocibus aquarum multarũ, supra & contra voces mul
torum populorum contra clamantium & repugnãtium priorũ illo-
rum fluminum prædicationi. Vicit enim illa potens vox fluminũ, ita
vt non potuerit resistere cõtradictio multorum infideliũ populorũ.
Tale enim os & talis sapiẽtia illis data fuit, tam efficax fuit vox soni-
tus eorũ, vt non potuerint resistere neq; cõtradicere, multo verò mi G
nus præualere omnes eorũ aduersarii. 6. Interim enim dum hæc tua
flumina, flumina vtiq; paradisi & gratiæ, eleuarent vocem suam, mũ
dus totus in maligno positus, hoc mare magnũ, spaciosum, & plenũ
insanis tumultibus, mirabiliter cõmotũ est, mirabiliter efferbuit, séq;
in altum nimis extulit: principes, potẽtes, & sapiẽtes sæculi huius cũ
sibi adhærẽtibus, grauissimos persequutionũ tumultus suscitauerũt
fidelibus prędicatorib[9] veritatis: & mirabiliter se aduersus tua mitia
flumina extulit hoc mare superbum & semper inquietũ: * sed est in
excelso cælorũ habitaculo mirabilis dominus, qui maris illius quatũ-
uis mirabiles elationes sua potest virtute mitigare compescere, atque
etiã in totũ sedare, pro suo beneplacito: qui in hoc se mirabiliter o-
stendit mirabilẽ, ꝙ illis talibus maris elationibus possit pro sua volũ
tate imperare. 7. Testimonia ipsa quibus fluminum tuorum vocem,
Apostolicam prædicationẽ cõfirmasti, signa & prodigia admirabilia
in virtute spiritus tui per sanctos tuos prædicatores exhibita, in cõ-
firmationem Euãgelicę doctrinæ, per quæ tu illis cooperabaris prę- H
dicantibus, eorúmq; sermonẽ confirmabas, facta sunt admodũ per-
suasibilia, valde ad persuadendum efficatia, vt quamuis etiam inuitũ
(modo ratione vtentẽ, & mente obstinata non insaniẽtem) possint
inducere, imò cogere quodã modo & cõpellere ad credendũ verita
ti mundo annunciatæ: ita vt per ea etiã barbaræ nationes plurimæ ad
fidem sint persuasæ siue inductæ, plærique etiam potentia & sapiẽtia
in mari sæculi huius admodum pollentes: * Et quoniam tu domine
pro tua sancta Ecclesia ędificãda, tam mirabilia operari dignatus es,
domum tuam istam, quam tibi per Apostolicæ prædicationis mini-
sterium ædificasti, decet sanctitas atq; munditia, tam interior q̃ exte
rior, vsq; in cõsummationem sæculi: & imperpetuum decens est, vt
domus illa, quam sic tibi tam mirabiliter ædificasti & cõparasti, non
polluatur in æternũ, neq; deficiat vnquã in ea sanctificatio fidei tuæ:
sed iustum est, eam sic à te fundatã, in cõsummationem vsque sæcu-
li semper in veritate persistere, & nullam vnquam malitiam pror-
sus illi dominari, donec secundum plenitudinem gloriæ tuæ ample
nissime inhabites in æternum, Amen.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM XCII.

Versu 1. Dominus regnauit, decorē indutus est. Regnauit, nō debet exponi, rex fuit, quasi significetur regni trāsitus: sed regnū accepit, vt significetur iam illum accepisse sibi regnum & imperium: quomodo ipse de se ad patrem redeunte, post resurrectionē, aiebat, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Quod autem dicitur, Induit decorem, induit fortitudinem, Matt.28. vel significat ornatum quo se Christus ornauit decore & fortitudine: vel assumptionē qua assumpsit ea: vel plenitudinē designat. Ita enim abundātiam & plenitudinem, sacræ literæ solent nō rarò Psal. 108. per induitionem significare. Velut cum in alio Psalmo dicitur, Induātur quasi diploide confusione sua. Psal. 34. Et iterum, Induantur cōfusione & reuerentia, qui quærūt mala mihi. Item, Et induet maledictionem quasi vestimentum. Psal.108. Sic & in bonam partem Psalmo. 131. Sacerdotes tui induātur iustitiā. Psal.131. Sacerdotes eius induam salutari. Et in actis Apostolicis, Donec induamini virtute ex alto: & in aliis Psalm. 1. plus mille locis. Præcinctio verò illa, cuius meminit finis versus, intelligitur præparatio ad prælium cōtra principem tenebrarum, Christi aduersarium, in salutem electorum. Atq; hæc est ista præcinctio, ad quam in alio Psalmo Propheta dulce sponso canēs epithalamium, eundē adhortatur, dicēs, Accingere gladio tuo super fœmur tuū, potētissime: Specie tua & pulchritudine tua, intende, pro- Psal. 44.
B spere procede, & regna. Propter veritatem & māsuetudinem & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, &c. Quod illic (inquā) in spiritus desiderio postulatur, vt veniat id iam hoc Psalmo, quasi peractum decantatur. Cōparatur ergo Christus, iam in patris dextera sedens, duci siue regi pugnatori, ad pugnam se pro liberatione sui populi apparantis. Posset tamen ista præcinctio considerari secundum consuetudinem eorum qui operari aliquid volunt, qui se præcingendo componunt, vt expediti possint esse ad laborem, nec patiantur impedimentum. Præcinctos enim esse oportet eos qui magni operis quippiā volunt agere. Atque ita per Christi hanc præcinctionem intelligeretur ipsius velut præparatio ad ædificationē Ecclesiæ, & noui orbis terrarum constitutionem. ¶ Versu 2. Etenim firmauit orbem terræ. Nos in Elucidatione orbē terrarum spiritualem exposuimus Ecclesiam sanctam, velut nouum mundum & nouum orbē: quę non commouebitur, fundata supra firmam petram, quemadmodum ipse in Euangelio Saluator Petro ait, Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. De orbe autem terrarum materiali, quomodo firmatus sit, vt nō cōmoueatur, vt non pereat, stabilísq; præsistat, est manifestum. Notandum tamen est, cum de orbe terrarum materiali exponitur Psalmus, pręcinctionem istam, de qua fit in præcedenti versu sermo cōuenientius tum intelligi de præparatione ad opus: Cum enim ab æterno Deus decore suo & fortitudine fuis-
C set indutus, voluit tamen in tempore ad opus se præcingere, vt orbem terrarū in sua stabilitate perpetuo mansurum conderet. Atque ita quod sequitur, Parata est sedes tua Deus extunc, intelligi debet, quòd à principio creationis rerū steterit regnum eius, & quòd thronus regni eius paratus fuerit ab initio: id est, quod ab initio omnium creaturarum rex & dominus fuerit. Nos tamē omnia ad Christi glorificati regnum & thronum retulimus. ¶ Versu. 4. Eleuauerunt flumina domine, &c. Mira est sermonis festiuitas & magnificentia in trina ista replicatione, cum dicitur primum, Eleuauerunt flumina domine: deinde subditur, Eleuauerunt flumina vocem suam: atq; iterum, Eleuauerūt flumina fluctus suos. Est enim quasi gradatio quædam verborum, dum in posteriori semper plus dicitur, quàm in priori, quemadmodum Psalmo. 28. Afferte domino filii Dei, afferte domino filios arietum, afferte domino gloriā & honorem. Et alibi, Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius. Psal.28. Quod autē per flumina intelligim⁹ Ibidem. sanctos Apostolos, id nos rectè fecisse arbitramur: quoniam sicut flumina à fonte accipiūt in sui aluei capacitate abundantiam aquarum, perpetuò è fonte currentium: ita & hi in capacitate credulorum cordium suorum aquas vitales ad abundantiam capiētes, implebantur ex plenitudine sui fontis, id est, Christi domini, apud quem (vt in alio Psalmo dicitur) est fons vitæ, quíq; (iuxta Hieremiā) Psal. 35. vena est aquarum viuentium. Neq; verò mirū videri debet, si ipsos prædicatores fidei nos flumina Hiere.17
D appellauerimus: quandoquidem Dominus non eos tantum flumina appellauit qui in ipsum credūt sed flumina etiam dixit de eis effluere: iuxta quod apud Ioānem in templo clamat publica voce, dicens, Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Non solum ergo flumina dicit credentes, sed fluminum velut quosdam fontes, quatenus ex eorum vētre effluūt Ioan.7. flumina: qua etiam consideratione, fontes appellari diximus fideles Apostolos, Psalmo. 67. cum dicitur, In Ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israel. Psal. 67. ¶ Versu. 5. Eleuauerunt flumina fluct⁹ suos. Quidam hæc flumina intelligunt opposita & contraria prioribus. Illa enim flumina Dei & agni erant flumina paradisi & vitæ. Hæc verò intelligunt flumina Satanæ, flumina mortis & inferni. Quæ flumina tum intellige sæcularem potentiam & sapientiam, quæ se cōtra Apostolos erexerūt. Secundum quam sententiam, notanda est diligenter sermonis huius proprietas. Dicuntur enim flumina ista posteriora eleuasse fluctus suos, cum illa priora dicantur eleuasse vocem suam: vt significetur, aduersus vocem Apostolicam homines mundi huius eleuasse non vocē, sed fluctus suos. Videlicet, quoniam illi efficatia verbi pollebāt, isti persequutionis insania sæuiebant, neq; vocem voci opponebant. Non enim poterant voce. id est, rationabili respōsione cōtradicere, nō poterāt (quomodo de beato Stephano in Actis Apostolicis scribitur) resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Actu. 6. Promissum enim Saluatoris nostri irritum non cecidit, quo suis electis testificat⁹ est, dicēs, Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarii vestri. Quia ergo ori os non potuerūt sæcularia flumina opponere, quia nō vocem voce repellere, ad fluctuum impetū & Lucæ.21.

gurgitũ ſæuas cõcuſsiones cõfugerunt, vt quibus ratione contradicere non poterãt, eos violentia E
perſequutionũ deſtruerent, Vbi etiam hoc notãdum, quòd flumina priora vocẽ dicuntur eleuare
ſingulari numero, nõ plurali: quoniã videlicet quaſi ex vno ore loquebãtur omnes, idipſum docen
1.Cor.11. tes & predicãtes, iuxta quod ab vno magiſtro Chriſto & doctore eodẽ ſpiritu ſancto acceperãt, qui
nõ eſt magiſter neq; Deus diſſenſionis, ſed pacis. Flumina autẽ poſteriora fluctus eleuauerunt, quo-
niã multas & frequẽtes perſequutiones excitauerũt aduerſus populũ fideliũ. Quod autẽ ſequitur,
A vocibus aquarum multarũ, ſecundum prædictã expoſitionẽ ita intellige: Sæculi potẽtes & ſapiẽ-
tes ſuperbe excitauerunt perſequutiones graues, contra Apoſtolicã doctrinam, à vocibus aquarum
multarũ, id eſt, ab inſanis clamoribus & contradictionibus multorũ populorum veritati recuſantiũ
acquieſcere, & ſuorum principũ atq; ſapientũ infidelitati adhærentium. Sæculi enim potẽtes & ſa-
piẽtes, tantũ ex fiducia in multitudine populorũ ſibi adhærentiũ & ſubiectorũ, auſi ſunt obſiſtere
fluminibus Dei, ſuam aquam ſalutarẽ effundentibus, nõ autẽ ex vllo interno bonæ cõſcientiæ teſti-
monio, aut vlla rationabili perſuaſione ad hoc inducti. Verũ iuxta expoſitionẽ noſtrã, quã in Elu-
cidatione aſsignauimus, à vocibus, idẽ valet quod, pro vocibus, vel ſuper voces, id eſt, pluſquam vo-
ces aquarũ multarum. Altior enim fuit vox prædicationis Euangelicæ omnibus vocibus aquarum
multarũ, id eſt, populorum obmurmurantium. Vicit enim veritas: & nihil obſtãtibus incredulorum F
turmis, numero plurimis, fœliciter triũphauit, vt vſq; hodie non defecerit eius regnum in Eccleſia,
quemadmodum neq; deficiet vſq; in conſummationẽ ſæculi. ¶ Verſu. 6. Mirabiles elationes maris,
mirabilis in altis dominus. Nota pulcherrimã partium harum adinuicem correſpondentiã. Nõ ne-
go (inquit) elationes maris fuiſſe mirabiles, tales profecto, vt ſecundum hominẽ ſpes non videretur
poſſe eas ſupprimi. Verum hoc aduerti & ſciri debet, eſſe in cælis admirabilẽ dominum, qui iſtas ela
tiones maris, quantumuis mirabiles, & ſi millecuplo magis mirabiles, ſolo poteſt verbo cõpeſcere.
Quod etiam de elationibus maris corporei veritatem habet. Mirabilẽ enim ſe Deus oſtendit quòd
mirabilibus huius maris elationibus, cum plena poteſtate & authoritate imperat, iuxta quod in a-
Pſal.88. lio Pſalmo dicitur, Tu dominaris poteſtati maris, motũm autem fluctuum eius tu mitigas.

XCIII. PSALMI ARGVMENTVM.

ADuerſus impios bonorum oppreſſores Pſalmus iſte dirigitur, poſtulans ſimul & prædicẽs Dei aduerſum illos iuſta venire iudicia, quorum impietatem pluribus verſibus deſcribit, in oppreßione maxime illorũ qui humana carent defenſione: ac deinde eorum inſipiẽtiam, putantium Deum ſua latere facinora: qua de re illos arguit & cõuincit, impoßibile eſſe oſtendens, vt Deus oculorum & aurium fictor, largiẽs omnibus videre & audire, ipſe non cognoſcat quæ agunt homines, dicens, etiam cogitationes hominum ſingulas Deo eſſe cognitas, & omnem illarum vanitatem non latere Deum. Quorũ impietate confutata, verſu duodecimo beatũ G
pronunciat, quem Deus in ſua lege erudit, illiq; bene futurum dicit in nouißimo, quando peccatoribus fodietur fouea, & iuſtitia exercebit vltionis iudicium. Verſu autem. 16. ſpiritu feruens aduerſus malitiæ deſtructionẽ optat ſibi ad id perficiendum auxilium: ſed abſq; Deo nihil fieri poſſe ipſe in ſe expertus, confitetur dicens, ꝙ niſi per Deum fuiſſet adiutus, in inferno iam haberet manſionem & diuinæ aſſcribit miſericordiæ, ꝙ non fuerit in infernum collapſus, à qua etiam conſolationem abundantem iuxta afflictionis proportionẽ, ſe confitetur ſemper percepiſſe vt nõ deficeret. Qua de re, verſu vigeſimo, acri obiurgatione in illos ſubitaneo ſpiritus motu inuehitur, qui præcepta Dei vt grauia & obſeruatu impoßibilia calumniantes, ſic loquuntur, & ſic agunt, acſi non aliter quàm male poſſent viuere: contra quorum prauitatem & fraudem, ipſe ſe in domino tutum cõfidit habere refugium, illis ſuo tempore iuſta condemnatione pro ſua impietate puniendis.

XCIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Deus vltionũ dominus, Deus vltionum libere egit.*

Pſal. 50.
Matt. 22.

DEus potentiſsimus, cuius eſt vltionem facere aduerſus omnem impietatem & iniuſtitiam, ad quem ſpectat vltio & retributio vindictæ, vt iudicem verũ & H
primum, cui ſoli peccant homines, ipſe Deus ſcelerum vltor, libere & confidenter egit, ſemperq; agit confidenter & libere, in cunctis vltionibus quas ſecundum ſuam iuſtitiam peragit. Non enim reſpicit cuiuſquã perſonam, neq; metuit vultum potentis, neque defert vllius dignitati aut gloriæ, neque concedit prudentiæ aut ſcientiæ: ſed libere abſque omni perſonarum reſpectu vltionem in omnes exercet impios, ſiue magnos, ſiue puſillos. 2. Tu itaque ſcelerum vltor, qui ſemper libere agis in impiorum punitione, tu qui terram iudicas, qui iudex es hominum, ad quem ſpectat cũctarum humanarũ actionum diſcuſſio atq; remuneratio, oſtende nunc gloriam potentiæ tuę: & ſuperbis impiis iſtis qui nunc in mũdo dominantur, & opprimunt bonos, redde viciſsitudinẽ, debita ſceleribus præmia. 3. Quàmdiu enim tu iudex cõfidentiſsime atq; liberrime, patieris homines impios, qui te nõ agnoſcunt, neque tibi ſeruiunt: quàmdiu (inquã) patieris iſtos impune euadere, atque etiam gloriari in ſua malitia, degentes in multa ſecuritate & voluptate, abſq; timore iudiciorũ tuorũ, eo quòd ſe videant

2 *Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem ſuperbis.*

3 *Vſquequo peccatores domine, vſquequo peccatores gloriabuntur?*

A *4 Effabuntur & loquentur iniquitatẽ, loquẽtur omnes qui operantur iniuſtitiam?*

5 Populum tuum domine humiliauerũt,& hæreditatem tuam vexauerunt.

6 Viduam & aduenã B *interfecerunt,& pupillos occiderunt.*

7 Et dixerunt,non videbit dominus:

** nec intelliget Deus Iacob.*

8 Intelligite inſipientes C *in populo:*

** & ſtulti aliquando ſapite.*

9 Qui plantauit aurẽ, non audiet?

** aut qui finxit oculũ non conſiderat?*

D

10 Qui corripit gentes non arguet?

** qui docet hominem ſcientiam?*

11 Dominus ſcit co-

ita lõganimiter à te tolerari,& omnino nihil ſuſtinere mali.4. Quãdiu patieris impune,vt effutiãt,& eloquantur quæ ſunt iniqua & noxia,& contra te blaſphemias,& contra proximos,dolos atq; iniuſtitiam: vt talia proponant in cordibus,& loquantur in ore,atque etiã opere exerceant operarii iniquitatis: quãdiu diſsimulabis,& feres impiorum iſtam malitiã impunitã? Exurge quantocyus,& oſtende vltionem tuã,vt bonis tuo iudicio ereptis de tentatione,impii illi iuſtã accipiant operũ ſuorum mercedem.5.Ecce enim Domine afflixerũt populum tuum,humiles & pauperes tuos ſeruos humiliauerunt,populum humilem & ſimplicẽ, quem tu velut tuã peculiarem hęreditatẽ habes & reputas, ipſi tuo timore popoſito crudeliter oppreſſerunt, & multis modis per ſuam potentiam atq; aſtutiam vexauerũt. 6.Homines pauperes & derelictos deſtitutóſq; humano auxilio,cuiuſmodi ſunt viduæ,orphani,pupilli,& aduenę,& huiuſmodi,nõ habẽtes inter homines auxiliũ vel conſilium, in hos crudelius ſuã malitiam exercuerunt impii,non ſolũ bonis illos ſpoliantes,verumetiam vitam eis auferẽtes ſine cauſa: vel propter bonorum acquirendã poſſeſsionẽ,mortis falſas cauſas cõminiſcendo,vel bonorũ iniuſta ablatione& graui oppreſsione eorũ vitam in dolore ad mortem deducẽdo,præ nimia animi amaritudine.7. Iſta autẽ omnia ſic libere agunt pro ſua mala voluntate,quoniã perſuaſum habent,Deum non attendere ad res humanas,dicẽtes,eum perãbulare circa cardines cęli,neq; noſtra cõſiderare,vt pro operibus reddat aliquãdo cõdigna pręmia? dicũtq; in cordibus ſuis,nõ videbit dominus quæ nos agimus:* & non intelliget Deus Iſrael, Deus cæli nõ attẽdet,non cõſiderabit ea quæ nos hîc in terris agimus, ſic vt ea aliquando adducat in iudiciũ. Atq; ita hac perſuaſiõe faciũt,vt nõ ſit timor Dei ante oculos eorũ: propter quod,abſq; omni retinaculo ferũtur in omne malũ præcipites,abiecto timore tuo,per quẽ declinat omnis à malo,quiq; ſapiẽtię eſt initiũ,& ſine quo nemo poteſt iuſtificari.8.Vos verò,ô inſipiẽtes in populis, qui nõ ſapitis quæ Dei ſunt, ſed terrena ſolũ, ponite iſtã veſtrã inſipientiam,quæ vos excæcat,& rationis veſtræ lumẽ quòd vobis à Deo inditũ eſt, conuertite ad conſiderandũ & intelligendũ id quod verum eſt:* & ô ſtulti,ac ſtolidi homines,qui vobis huiuſmodi tam ſtolide perſuadetis,quæ nullã habẽt veriſimilitudinẽ,quę etiam ratio naturalis mõſtrat eſſe falſa & vana, tandẽ aliquando ſapere curate, & attente cõſiderate quod verũ eſt, vt non in veſtra inſipientia atq; ſtultitia pereatis.9. Vos ipſi quæ dico iudicate, veſtram ipſorũ rationẽ conſtituo iudicẽ. An fieri poteſt, vt ille qui aures finxit,deditq; hominibus,à quo omnes homines auditum habẽt,& audiendi ad hoc aptũ organũ,qui dat omnibus vt audiant,hic ipſe non poſsit audire ſiue pcipere nũc quæ vos ſuperba & impia loquimini? *&qui mirabili artificio hominis oculos finxit,taliq; virtute formauit,vt poſsit p eos videre, & quæ foris ſunt,obiecta aprehẽdere,ipſe non poterit videre,non poterit cõſiderare,atq; percipere ea quæ vos pro veſtra mala voluntate nũc in terris agitis? An hoc perſuadere vobiſipſis poteſtis? poteſt hoc veſtro inſidere animo? patitur lumẽ naturale quod vobis ineſt,vt ita ſentiatis,Deũ qui dat hominibꝰ vt audiãt & videãt,non audire neq; videre,& nõ percipere quæ dicuntur & aguntur à vobis? Eſt hoc profecto omni rationi cõtrariũ, neq; quicquam habet apparentiæ talis exiſtimatio. 10. Deniq; ipſe qni corripit & caſtigat populos,qui vltionem facit de peccatis gentium,exiſtimatis hunc nõ arguturum ſuo tẽpore & punturũ veſtra ſcelera? putatis illum latere veſtra dicta,aut facta, vt exiſtimare poſsitis, nõ vos ab eo pro illis eſſe corrigẽdos? * ipſe qui docet hominẽ ſciẽtiã,à quo eſt omnis ſciẽtia & omnis veritas,qui cũcta manifeſtat hominibꝰ,& cognoſcere facit ea quidẽ quæ ad corpus per naturale lumẽ quod ſignauit in nobis: ea verò quæ ad animæ ſalutẽ per internã ſpiritus ſui inſtructionẽ,atq; etiam per dictamen naturalis luminis: ſcilicet iſte à quo ſic eſt omnis veritatis cognitio,ſola veſtra nõ videbit opera? ſcilicet hunc veſtra dicta factáq; ſola latebunt? Quam mirandũ eſt, vos iſta tam irrationabilia,tam nõ cohærentia,tam diſſona rationi,tã nihil apparẽtiæ probabilitatiſve habentia poſſe inducere in animum, ſicq; agere & viuere,quaſi hæc vera eſſe credatis.11. Vt autem planam vobis enunciem veritatẽ, & veſtra confundatur inſipiens iſta perſua

Iob. 22.
Pſal. 13.
Pſal. 110.
Eccle. 1.

gitationes hominũ: quoniam vanæ sunt.

E sio, hoc scitote, dominum Deum nõ solũ dicta audire & facta cõspi-
cere, verumetiam latẽtes in occulto cordis cogitationes & proposita
omnium hominũ: & hoc cognoscit, ꝙ hominũ cogitationes vanæ
sint ac futiles, ꝙ homines terrena sapiẽtes (quãtum ex semetipsis) va
na & inutilia cogitant, & omnem vanitatem cogitationum nostra-
rũ ipse cõspicit: propter quod, nõ solũ à dictis & ab operib⁹ malis, ve
rumetiã à malis, vanísq; cogitationibus solicitissime districtissiméq;

12 Beatus homo quem tu erudieris domine:

abstinere nos conuenit. 12. Et quoniã homo, quãtum ex semetipso,
mẽdax ac vanus est, vt de terra natus, & de nihilo factus: ita plerũque
de terra & de vanitate, siue de nihilo cogitãs, idcirco illum ego iudi-
co fœlicem quẽ tu domine erudieris, quẽ tu interna tua vnctione in-
struxeris, vt sciat cogitare quæ bona sunt & salutaria, eáq; loqui & a-
gere: * & quẽ tu instruxeris in lege tua, cui tu intelligentiam dederis

** & de lege tua docueris eum.*

præceptorũ atq; mandatorũ tuorũ eorũ, secundũ quę tu nos vitã in-
stituere p̃cepisti; vt illa intimo cordis affectu ꝑcipiat, ita vt illi sapiat
doctrina æquissimæ legis tuæ, & in ea oblectet ac meditetur iugiter. F

13 Vt mitiges ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea.

Matt. 25.

13. Huic enim, quẽ tu sic erudieris & instruxeris, tu mitigabis à dieb⁹
malis, huic facies bene esse in tẽpore angustię, in diebus in quib⁹ ma-
le erit omnibus impiis, quibus per sententiã districti iudicii fodietur
& aperietur fouea inferni, dum iubebũtur discedere in ignẽ æternũ:
quando his (inquã) impiis ita male erit, quãdo cum eis ita terribiliter
agetur, vt cũ sordidis hircis: tu mitigabis iusto, tu illi molliter & be-
ne esse facies, cũ illo benigne ages, vt cũ tua ouicula, nimirũ locatur⁹
illum ad dexteram tuam, atq; proloquuturus super illum æternæ bea
titudinis vocem suauissimam. Et cum impiis fodietur in inferno fo
uea, quãdo in inferno sepeliẽtur reprobi, iusto in supernis cęlorũ mã
sionib⁹ gloriosa sedes exaltabitur, in qua cũ suo domino fœliciter re

14 Quia non repellet dominus plebem suam: & hæreditatem suam non derelinquet.

Esaię. 40
Ephes. 2.
Rom. 2.

gnabit & triumphabit imperpetuum. 14. Non enim à se abiiciet do-
minus populum suum, & illos quos ipse vt suam hęreditatẽ possidet
quos ipse vt suas oues agnoscit, in suam possessionẽ cõputat, nõ eos
derelinquet imperpetuũ, sed custodiet ab omni malo, & faciet saluos
in regnum suum cæleste: nõ eos abiiciet vt reprobos in sepulchra in- G
ferni, sed colliget eos in sinum suum, & cõsidere faciet eos secũ in cę

15 Quoadusq; iustitia conuertatur in iudiciũ:

lestibus. 15. Futurũ est enim, vt iustitia Dei, quæ ad tẽpus dissimulat,
differtq; vindictã, velut expectans peccatorem ad misericordiam, &
velut inuitans ad pœnitentiam, tandem aliquando reueletur, & con-
uertatur ad vltionis iudicium: futurũ est, vt iustitia exequutionẽ ac-
cipiat, atq; in opus procedat, ad reddendũ vnicuiq; secundum opera

** & qui iuxta illam, omnes qui recto sunt corde.*

debitam mercedem, ad faciendam in impios vindictam de omnib⁹
quæ sunt operati malis: * & qui tunc inuenientur iuxta illã, qui tunc
adiuncti erũt iustitiæ Dei, omnes illi & soli erũt, qui nũc recto sunt
corde: qui corã iustitia Dei stabunt atq; cõsistẽt absq; repulsa, erũt iu-
sti, fideles, & recti corde. Nã impii qui prauo sunt corde, tunc nequa-
quã inueniẽtur iuxta illã Dei iustitiã, non poterunt in conspectu iu-
stitiæ illius iudiciũ exercentis consistere, sed repulsam quãtocyus pa-
tientur, & lõgè proiicientur ab ea in profundum inferni, in ignẽ æter
num, elongati à Dei cõspectu in ęternũ. Tolletur enim impius, vt nõ
videat gloriam Dei: * Erunt etiam omnes recti corde iuxta illũ Dei- H
iustitiam iudicantẽ, quando sancti omnes quasi assessores astabũt, vel
assidebúnt, vel assentientur iustitiæ iudicanti, approbabúntq; iudicii

*16 Quis consurget mihi aduersus malignantes? * aut quis stabit mecũ aduersus operantes iniquitatem?*

sententiã. 16. Cum verò tanta sit hominum impiorum in hoc sæculo
prauitas, vbi potero ego reperire aliquem, qui pro me velit ac possit
exurgere contra maligne agẽtes, & malum quærentes innoxiis? * aut
vbi inueniam, qui pro me ex mea parte velit ac possit stare cõtra ope
rarios iniquitatis, ad illos expugnãdum & prohibendum, ne sua per-
uersa implere possint cõsilia? O vtinã tale possem alicubi reperire ad-
iutoriũ, quo omnia impiorũ machinamẽta (quod vehementissime
desidero) possem dissoluere atq; dissipare, eorũq; pessimis conatibus

17 Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitaßet in inferno anima mea.

obsistere. 17. Sed nõ inuenio in hominibus potentiã huiusmodi, quę
mihi id possit præstare, neq; hominis hoc est opus, tã abundantẽ mũ
di malitiã effugere vel destruere, nisi quẽ tua domine misericordia ad
iuuerit. Vnde de meipso hoc expertus loquor, ꝙ nisi tu domine mi-
sericorditer adiuuisses me, periculũ mihi fuisset maximũ, ne iã mor-
te absorptus inhabitarẽ lacũ inferni, iam malitia nimia deuictus suc-
cubuissem tẽtationi, nõ potuissem inuenire malorũ exitum: atq; id-

A

18 Si dicebam, motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.

19 Secundum multitudinem dolorum meorũ in corde meo, cõsolationes tuæ lætificauerunt
B *animam meam.*

20 Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?

C

21 Captabunt in animã iusti: ✱ & sanguinem innocentem condemnabunt.

22 Et factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ.

23 Et reddet illis iniquitatem ipsorum, &
D *in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos Dominus Deus noster.*

circo ꝙ nunc saluus adhuc in vita cõsisto, nõ meis nudis viribus, sed
tuę potissimũ gratiæ debeo. 18. Si existimabã ego in corde meo, mo-
tus est pes meus, si mihi videbar venisse in lapsus periculũ, quotiescũ
que in tale discrimẽ me contingeret incidisse, vt mihi viderer nõ diu
posse cõsistere, iámq; in tẽtationẽ induci inciperẽ, tu domine quãto- 1.Cor.10
cyus præsentẽ te mihi exhibebas in auxilio tuæ gratię, per misericor
diam tuã opportunũ mihi mittebas adiutoriũ, non patiẽs tentari me
supra vires, faciénsq; cũ tentatione prouentũ, vt possem sustinere &
inuenire exitũ, misericorditerq; me liberasti ab omni lapsus pericu-
lo, vel lapsum quãtocyus erigẽdo, vel labi incipiẽtẽ à casu præseruan
do. 19. Neq; solum à casu me custodiuit misericordia tua, sed abũdã
ter insuper adimpleuit cõsolationibus. Secundum enim multitudinẽ
dolorum & afflictionũ, quib⁹ affligebatur cor meũ, ex proportionis 2.Cor.1,
æqualitate, tuæ suauissimæ cõsolationes ex altera parte lætificauerũt
animã meam: ita facis semper cũ tentatione prouẽtũ, vt quẽadmodũ
abundãt passiones & afflictiones, ita & abũdet per te cõsolatio mea
ne sub põdere tribulationũ deficiã, victúsq; succumbã, si nõ tuis sua-
uissimis cõsolationibus iuxta mensurã tribulationũ sufficienter exi-
stã confortatus. 20. Et cum ego ipse tantam sim expertus in memet-
ipso Diuinæ miserationis dulcedinẽ, etiam in afflictionib⁹ maximis
nũquã me deserẽtem: quare vos ô peruersi, falsas excusationes quæ-
ritis, dicentes, præcepta Dei nimiũ grauia esse, & obseruatu difficili-
ma, nõ posse vos peccata derelinquere, & Deo seruire? Nũquid vo-
bis qui sic fingitis laborẽ, difficultatẽ, & velut impossibilitatẽ quãdã
inequissimis præceptis Dei, nũquid vobis (inquã) adhæret sedes ini
quitatis, vt nõ possitis iniqtatẽ deserere? an vlla vobis est adglutina-
ta peccãdi maléq; viuẽdi necessitas? vt nõ possitis ex iniquitatis sede
in qua nũc quiescitis exurgere, eámq; surgendo relinquere? Si hęc di
citis, mentimini, & blasphematis dulcedinẽ miserationis Dei, quę (vt
ego certissima didici experientia) parata semper est vobis auxiliũ fer
re, vt à malitia vestra, in qua turpiter sedetis & requiescitis, valeatis re
surgere, si vos tãtum vobisipsis nõ defueritis. Neq; verũ est quod fin
gitis, in eius præceptis esse laborem, difficultatẽ, & velut impossibili- 1.Ioã.15.
tatem. Mãdata enim eius grauia nõ sunt, éstq; iugũ eius suaue, & o- Matt11..
nus leue, & amanti nihil est difficile. 21. Impii isti persequutionẽ ex-
citabunt, & quasi venationem instituent aduersus animas iustorum,
cupientes eos in laqueum & perditionẽ inducere: ✱ & homines in-
nocẽtes ipsi, si poterũt, ad mortẽ deducẽt absq; tuo timore, occasio
nes quærent, vt innocentes possint de vita tollere. 22. Verum aduer-
sus omnem impiorum malitiam, contra omnem impietatẽ, dolos &
machinamẽta prauorum, factus est mihi dominus Deus in refugiũ,
tanquam arx munita, ad quam semper ego confugiã, & in qua ab o-
mnibus malorum periculis tutus abscondar: & Deus meus factus est
mihi in auxilium fiduciæ meæ, in adiutorium, in quo ego spero om-
nia malorum superare pericula. In ipsi⁹ enim refugio & protectione
ero ab omni malo securus. 23. Illis autem impiis retribuet mercedẽ
debitam impietatibus eorum: propter malitiam eorum cõdemnabit
& perdet eos dominus Deus noster, Deus vltionũ qui semper agit
libere, ipse perditione sempiterna condemnabit illos, proiiciétque &
separabit à facie sua in æternum, pro omnibus iniquitatibus, quas
sunt operati, redditurus illis mortem, peccati totum stipẽdium, à quã
suos electos omnes, qui bonitatem sedulò sunt sectati, faciet saluos
in vitam æternam, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIII.

VErsũ. 1. Deus vltionum libere egit. Apud homines, qui iudicum funguntur officio, frequen
ter non possunt, vt volunt, exercere in maleficos vindictã, vel quòd nõ satis potẽtes sint ad
exequendum vltionẽ, vel quòd prę timore, aut spe lucri, vel alicuius accipiendi beneficii nõ
audeãt, vel quia potestatẽ habent restrictam, atque limitatam, ab eo qui est potestate & authoritate
superior. Atq; ita fit vt vltores & iudices in terris, qui loco Dei super terram sunt vltionũ domini,
ad quos ex commisso officio spectat vindicta malorum, frequẽter non libere agant, non secure, nõ
confidenter, nõ pro volũtate, neq; pro ęquitate: dum vel spe, vel timore, vel superiori authoritate,
ita eorũ brachium constringitur, vt non quãtum debeãt, velint, aut certè non valeant, quãtum ve-
lint. Deus verò, quoniam est omnipotẽs, cui nihil est impossibile, neq; difficile, qui omnia quęcũ Gene.17.
que vult facit, sub cuius ditione cuncta sunt posita, vt non inueniatur qui possit resistere eius volũ- Lucę.1.
tati: ditissimus item & sibi sufficiẽtissimus, vt bonorum nostrorum non indigeat, neq; à quoquam Psal.113.

Hest.13. quicquã debeat expectare: supremus omniũ dominus, rex magnus super omnes reges, vt nõ possit E
Psal.15. vlla superiori authoritate prohiberi: quoniã talis (inquam) est dominus Deus vltionum, iccirco li-
Psal.94. bere semper & confidenter agit, in exequutione suæ iustitiæ. ¶ Versu .10. Qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem scientiam? Ad vltimam partem hanc, Qui docet hominem scientiam, repeti debet illud ex parte præcedenti, non arguet hoc modo. Qui docet hominem scientiã, nõ arguet? Quare in eundem sensum sic dici poterat absq; repetitione, Qui corripit gẽtes, qui docet hominem scientiam, non arguet? Cum autẽ dicitur, Qui corripit gẽtes, videtur respicere celebriores
Gene.7. punitiones factas in prioribꝰ sęculis super totas gentes, cuiusmodi erat punitio diluuii super totum
Gene.19. orbem, & ignis sulphuris super Sodomam & Gomorrham, plagarũ per Moisen super terram Ægy-
Exod.7. pti, aliárumq; his similium. Est ergo sensus, Is qui totas gentes corripit pro suis sceleribus, vos im-
&.8. pios non arguet pro vestris impietatibus? Si totæ gentes non possunt illius effugere vltionem, vos effugietis? Si non parcit nec populis, vos impunè peccabitis, quasi ignoret Deus quæ agitis? ¶ Versu 13, Vt mitigetis ei à diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea. Clarius ex Hebræo vertit Hieronymus, Vt quiescat à diebus afflictionis: & Felix, Vt præstes quietẽ illi à diebus malis: hoc est, vt illum custodias à diebus malis, ne dies malos sentiat, túncq; illum facias habere requiem, quando impiis erũt dies mali & dies afflictionis. In eo etiam quod sequitur, Donec fodiatur peccatori fouea, particula donec improprie sumi videtur: & facilior appareret sententia, si ita diceretur, Vt mitiges F
ei à diebus malis, quando fodietur peccatori fouea. Potest tamen etiam improprie accipi hæc particula, & talem efficiet sententiã, Beatus quem tu erudieris, & cætera, vt bene illi esse facias, & quietẽ præstes per patientiæ tuæ doctrinam, à diebus afflictionis in quibus nunc agit, pressus nimia peccatorum malitia: vt interim ex institutione tuæ legis consoletur in aduersis, perferátq; in patientia & dulcedine spiritus impiorum malitiam, donec tandem aduersum impios persequutores videat fieri
Lucę.16. vltionem in nouissimo, quando illis fodietur fouea, id est, reuelabitur interitus atq; perditio mortis ęternæ, vt cum diuite illo epulone sepeliantur in inferno. Atq; ita per dies malos, intelliguntur dies afflictionis & tribulationis in præsenti tempore. Iuxta priorem verò sententiam, intelliguntur tempora æternitatis, quibus impii in tormentis detinebuntur. ¶ Versu .15. Quoadusq; iustitia conuertatur in iudiciũ, Manifestum est, particulã quoadusq; nõ accipi vt denotet exclusionẽ, quasi significetur, interim non derelinquẽdos sanctos donec iustitia conuertatur in iudicium, ac tum sanctos derelinquẽdos, quando iustitia cõuertetur in iudicium: sed accipitur vt significet consequutio
Matt.1. nem eius, quod posterius futurum est, secũdum temporis ordinem: quemadmodũ in Euangelio de
Psal.109. Ioseph dicitur, quòd desponsatam sibi vxorem Mariam non cognouit, donec peperit filium suum primogenitum. Et in psalmo.109. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, & cætera. Iusti- G
tiam autem cõuerti in iudicium, intelligunt duobus modis, videlicet vel de iustitia Dei, vel de iustitia sanctorum. Iuxta priorem modum in Elucidatione diximus, iustitiam Dei conuertendam in iudicium, quia ipsa quæ nũc dissimulat & differt punitionem impiorum, & velut otiosa cessare videtur, tandem ad vltionis iudicium præcedet. Sicut enim nũc à iudicio cessare videtur, ita tum manifestè conuertetur ad iudicium. Alii de iustitia sanctorũ interpretantes, dicũt, iustitiam sanctorum, quæ nunc comtemnitur, deridetur, & persequutionem sustinet, aliquando venturã in iudiciũ, quãdo corã omnibus reuelabitur, & quanti sit precii mõstrabitur, pro qua gloriosam accipient stolam incorruptionis. Nũc enim quasi absq; iudicio, absq; æstimatione, & velut nullius precii habetur iu-
Sapien.5. stitia: sed veniet tẽpus, quando in iudiciũ conuertetur, quãdo præ subitatione insperatæ salutis conturbati impii dicent. Ecce quos aliquãdo habuimus in derisum & in similitudinẽ improperii. Ecce, quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. ¶ Versu eodem, Et qui iuxta illam, omnes qui recto sunt corde. Pleriq; id legunt accentu quæstionis ac subnexę responsionis, hoc modo, Et qui iuxta illã? omnes qui recto sunt corde. Verum si originalẽ Græcam lectionẽ respiciamus, videbimus manifeste, nequaquam hanc esse rectam lectionem. In Græco enim sic legitur καὶ οἱ ἐχόμενοι αὐτοῖς πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Vbi manifestũ est, nullum poni signum quęsitiuum: potest-
que sic verti, Et existẽtes iuxta illam, omnes recti corde, subaudiendo verbum substantiuum, sunt. H
Vnde patet, qui, in nostra lectione non esse signum quæsitiuũ, sed indefinite positum, vt hũc faciat sensum, Et omnes qui recto sunt corde, sunt illi qui sunt iuxta eam. Forétq; sermo aliquãto facilior si ita legeretur, Et iuxta illam omnes recti corde. Cæterum quod ad sententiã pertinet huius lectionis, nos in Elucidatione duplicem indicauimus. Priorem de bonis in die iudicii, absq; cõfusione astituris iustitiæ Dei, quando tolletur impius, ne videat gloriam Dei: posteriorem de approbatione diuinæ sententiæ, quemadmodum assessores iuxta iudicis iustitiã iudicantem assistũt per circuitum. In lectione autẽ Græca, relatiuum posset referre iudicium æque atq; iustitiam: quoniam in eo idiomate vtrunque est generis fœminini. Vnde legi potest, Et qui iuxta illud, oẽs recti corde. Quod ad eundẽ modum potest exponi. Sancti enim iuxta iudiciũ Dei erunt, quoniam ei adhęrebũt, ipsúmq; approbabunt, tanquam assessores. Beatus Hieronimus vertit ex Hebræo, Et sequẽtur illud omnes recti corde, quod in eandem sententiam recte potest interpretari. Dicũtur enim assessores sequi iudicium iudicis. Ad quem modum exponi potest etiam lectio nostra vulgata, per sequelam iustitiæ, intelligendo eius approbationem. ¶ Versu. 16. Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem? Intelligitur hæc interrogatio pronunciari, vel ex metu periculi, propter mala & pericula quibus plenus est mundus, vel ex feruore indignationis bonæ secundũ Deum, propter desiderium dissipandi improborũ malitiam. Priori satis colonat quod mox sequitur, Nisi quia dominus adiuuit me, paulominꝰ habitasset in inferno anima mea. Po-

A ſteriorem tamen ſententiam explicat Elucidatio, & connexionem cum verſu ſequenti nõ ineptã
demonſtrat.¶ Verſu. 20. Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis,qui fingis laborem in præcepto?
Nos in Elucidatione hũc verſum ſumus interpretati,quaſi interiectum ad obiurgationem impii in
peccatis permanere eligentis,prætextu difficultatis,quam fingit eſſe in obſeruatione mandatorum
Dei. Atq; ita pronomen,tibi,demonſtrat ipſummet impium,ad quem dicitur fieri ſermo:qua autẽ
occaſione hîc ad peccatorẽ dicamus verti ſermonem,ſatis id monſtrat continuatio Elucidationis.
Et hoc incognitũ non eſt,quomodo impii laborem fingunt in præceptis Dei, quomodo difficul-
tatem cauſantur,& queruntur de labore atq; dolore,quem dicunt eſſe in obſeruatione diuini man
dati:cum ſecundum veritatẽ,impiorum viæ ſint multo magis difficiles,& plenæ laboribus, quẽad- Sapien.5.
modũ in lib. Sapiẽ.ſero pœnitentes impii atteſtantur,dicentes, Laſſati ſumus in via iniquitatis,am- Pſal.13.
bulauimus vias difficiles.Et in Pſal.13.de viis impiorum dicitur, Contritio & infœlicitas in viis eo-
rum.Hos autẽ qui ſic fingũt in præcepto laborem,vbi verè labor non eſt,amara obiurgatione ferit
Propheta,cum ait.Nunquid tibi,qui ſic fingis in præcepto laborẽ,adhæret ſedes iniquitatis? Solẽt
enim dicere,non poſſe ſe vitam malam deſerere,debere ſe hoc pacto.i. male in peccato quopiã vi-
uere,non poſſe aliter agere,vitium non poſſe deſerere,de quo fortè commouentur:atq; ita ſibi di
B cunt ſedẽ iniquitatis adhærere,vt non poſsint ab ea,in qua ſedent,iniquitatis ſede exurgere,vt non
poſsint prauitatẽ ſuam,in qua firmati ſunt,derelinquere.Dicunt quoq; à natura ſe habere vt ſic vi-
uant,contrarium eſſe ſuæ naturæ non ſic viuere vt viuunt, atq; etiã hoc pacto ſedem iniquitatis ſi-
bi dicunt adhærere.Contrariũ tamen indicat Prophetæ hæc obiurgatoria interrogatio,cũ ait,Nũ
quid tibi adhæret ſedes iniquitatis,qui fingis in præcepto laborẽ?quaſi dicat,Nequaquam adhęret,
vt tu impie & obſtinate fingis.Quacunq; enim hora pœnitentiam agere volueris, poteris aſsiſtẽte
Dei gratia,à tua malitia exurgere.Alii verò ſermonẽ dirigũt ad Deum,ad quem ſermo fit in verſu
mox præcedẽti,hoc modo,Nũquid tibi ô De⁹,adhæret ſedes iniquitatis?vt ſignificetur nequaquã
Deo adhærere eos qui in iniquitatibus ſedent, quoniã(vt in alio Pſalmo dicitur)non habitabit iu- Pſalm.5.
xta eum malignus neque permanebũt iniuſti ante oculos eius. Quod autem ſequitur aliqui legunt
per verbum perſonę ſecũdę hoc modo, Qui fingis laborẽ in pręcepto:vt,qui,referat Deũ. Fingit
enim Deus in pręcepto laborem quia pręcepta nobis talia poſuit, quę in obſeruatione ſua propter
carnis noſtræ ad mala pronitatem,habent quandã difficultatẽ: verum id propter noſtrã fecit vtili-
tatẽ,vt tãto fiat nobis remuneratio glorioſior. Et iuxta hãc ſententiã præſens verſus cum præcedẽ
ti ſermone hoc pacto poterit cõtinuari,Quãdo ego in periculis eram,& ad caſum tendebã, tua mi
C ſericordia domine adiuuabat me:& ſecundũ multitudinẽ dolorum, in corde meo, lætificatus ſum
conſolationibus tuis.Tibi enim nequaquã adhęret ſedes iniquitatis,tu in iniquitate nõ reſides, qui
laborẽ formas,& ponis nobis in præcepto.Et licet laborẽ poſueris in præcepto quod dediſti nobis
minimè tamen id feciſti,quòd iniquitatẽ diligas,vt labore deterriti præceptum violaremus: quan-
doquidẽ ita nobis ſemper paratus aſsiſtis tuis conſolationibus, ne frãgamur laboribus. Alii legunt
per tertiã perſonã,Qui fingit laborẽ in præcepto.Nam in Græco relatiuum nullum eſt,ſed tantum
participiũ πλάσσων,id eſt,formans,quod iungunt cum nomine θρόνος,hoc modo, Nunquid adhæret
tibi thronus iniquitatis,qui fingit laborem in præcepto?Eſtque ſenſus,Nequaquam tibi domine a-
dhærẽt throni iudicum & hominum impiorum,qui throni(id eſt,iudices & principes ipſi in eis re
ſidentes) fingunt laborem in præcepto, præcipiunt grauia, dificillima, & ferè impoſsibilia aliis, vt
cũ non pro voto ſatisfecerint,iuſtam inueniſſe videãtur anſam ad perdendũ innoxios.Nequaquã
Deo tales throni iniquitatis adhærẽt,nequaquã ad ipſum tales iniquitatis ſedes pertinẽt.Noſtra ta-
mẽ lectio,quę habet perſonã ſecundã,fingis,rectè etiã ex Gręco accipit,nec aliter vertit ex Hebręo
Hieronymus.¶ Verſu.21.Captabunt in animam iuſti.In Græco eſt θηρεύσουσιν,id eſt,venabuntur,vel
venationem inſtituent aduerſus animam iuſti,vel ſuper animam iuſti: videlicet vt eam comprehẽ-
dant,& morte illaqueent. Idem valet captabunt,id eſt,capere,ſiue comprehendere ſtudebũt & co
D nabuntur. Eſt enim hoc captare,quaſi cum obſeruatione diligenter venari & ſedulò quærere.

XCIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

INuitatio eſt hic Pſalmus fidelium ad laudem Dei, propterea quòd ipſe rex & dominus ſit omnium ſupremus, qui omnia fecit, & vbique tam in terra quam in mari plenum & perfectum tenet imperium, qui eſt omnium ſuorum fidelium paſtor & curator benigniſsimus. Dehinc à verſu octauo ad finem vſque, exhortatio ponitur fidelis populi, ad credendum & obediendum illi potentiſsimo domino, ad cuius laudem iam antè inuitauerat, proponens exemplũ veteris illius populi Iudaici, inobedientis & murmuratoris, ne, vt illi vltione Dei in terram promiſsionis propter ſuam impietatem non fuerunt introducti, ita & nos contingat à terra quietis æternæ nobis promiſſa excidere, ſi voci domini fuerimus inobedientes.

XCIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Venite exultemus domino, iubilemus Deo ſalutari noſtro.*

2 *Præoccupemus fa-*

VEnite pariter omnes qui timetis dominũ,vt vnà lętemur & exultem⁹ ĩ domino Deo noſtro,laudéſq; in iubilo alacriter cantemus Saluatori noſtro , qui nos à morte ſaluos facit, & vita donat ſempiterna. 2.Maturemus,feſtinemus,quaſi præueniẽtes & pręoccupantes ante conſpectũ vultus eius, laudibúſq;

ciem eius in cōfeßione:
✳ & in psalmis iubi-
lemus ei.
3 Quoniam Deus ma-
Apoc.19 *gnus dominus, & rex*
magnus super omnes
Deos: ✳ quoniā nō re-
pellet dominus plebem
suam.
4 Quia in manu eius
sunt omnes fines terræ:

✳ & altitudines mō-
tium ipsius sunt.
5 Quoniam ipsius est
mare, ✳ ipse fecit illud:
✳ & siccam manus e-
ius formauerunt.

6 Venite, adoremus, &
procidamus:

✳ & ploremus ante do-
minum,

✳ qui fecit nos, quia i-
pse est dominus Deus
noster.

Gene.48 *7 Et nos populus pascuæ*
eius:

✳ & oues manus eius.

Hiere.33. *8 Hodie si vocem eius*
Esaię.49 *audieritis, nolite obdu-*
2.Cor.6 *rare corda vestra.*

& actionibus gratiarum accedere eius præsentiam festinemus, velut E
contendentes quis prior sit aduēturus: neq; tamen appareamus ante
cōspectum ei⁹ vacui, sed laudis & actionis gratiarum adferam⁹ corā
eo munera: * & in psalmis, hymnis, atq; canticis spiritualibus ei Sal-
uatori nostro. 3. Quoniam Deus noster est magnus dominus, & rex
magnus, præ omnibus qui dii nominantur vel existimantur in cælo
aut in terra. Ipse enim est rex regum & dominus dominātiū, qui do
minatur super omnes habentes potestatem vel imperium in terris &
ipsi nemo dominat̃ superior. Omnes quoq; qui dii nominātur, huic
sunt vt primo & soli vero Deo subiecti, quomodo serui erga domi-
nū suū: * & ipse dominus non abiiciet in sempiternū populū suum,
nunquam derelinquet sibi seruiētes, & in se habētes fiduciam. 4. Est
profecto Deus noster magn⁹ dominus, & rex magnus super omnes
deos, quoniā plenissimo imperio dominatur & imperat omnib⁹ fi-
nibus terræ: tota latitudo terræ ab oriēte vsq; ad occidētem, & à se-
ptentrione vsque ad meridiem ei⁹ est ditioni plenissimè subiecta: & F
quæcunq; tota hac terræ latitudine continentur, ipse habet quasi in
manu sua, vt de eis posit agere & constituere quicquid libuerit, &
quęcūq; voluerit facere: cū cæteri interim domini vel dii, nō nisi in
aliqua terrę angusta particula suę habeant dominationis imperiū, an
gustis valde terminis cōclusū: & illo ipso in loco vbi dominātur, nō
omnia possunt agere, ac disponere pro sua volūtate, neq; omnia age
re illic valent, quę volūt, vt merito horum cōparatione, Deus noster
magnus dominus, & rex magnus debeat nuncupari: * imò & altissi-
ma montiū, summos vertices montiū ipse possidet: adeò nihil est in
vniuersa terra ipsius imperio non subditum, vt loca etiam altissima
& hominibus inaccessa, in sua habeat possessione. 5. Neq; verò solū
in terra suum habet imperium, verum æque etiā in amplitudine ma
ris. Ipse enim est, qui mare in principio creationis rerū de nihilo con
didit, propter quod iure ipsi quoq; ascribi debet in dominiū: * sicu
ti & terram (quæ propter naturalem suam siccitatē arida siccáq; me-
rito nuncupatur) ipse formauit suis manibus, hoc est, virtute suæ po G
tentiæ & sapiētiæ ipsius industria: quomodo artifex manib⁹ suis for
mat opus de luto, ita ipse sua potentia de nihilo. 6. Venite vnà mecū
vt summo illi regi, & domino summū exhibeamus honorem, ado-
rantes illum in spiritu & veritate, vt primum & supremū dominato-
rem, & coram eo in profundissima cordis humilitate procidētes, si-
mul & corda & corpora nostra, hoc est, totos nos sub illius potētis-
sima manu humiliantes: * insuper & lachrymas fundamus coram eo
tum ad obtinēdam peccatorum veniā, quibus ipsius magnificentiā
vehementer, multipliciter, & frequēter offendimus, tum ad impetrā
da sancta dona salutaris gratiæ eius: * & merito coram illo procide-
re atq; flere debem⁹. quoniā ipse est qui nos de nihilo creauit, & ra-
tionales creaturas esse fecit, cum nihil fuissemus, & ipse est dominus
Deus noster, cui totos nosipsos debemus quāti quanti sumus, cui de
bemus hoc ipsum quod sumus, & quòd homines sum⁹, & cui insup
omnia quæ sunt in nobis debem⁹ referre accepta, omnémq; dare glo H
riā, honorem, benedictionem, & gratiarum actionē. 7. Nos verò su-
mus populus pascuæ eius, sumus quasi grex ouiū, quas ipse vt pastor
bonus regit & pascit ab infantia nostra: q̃ secundū corpus in hoc mū
do nos pascit abundanter, omnibus quæ sunt ad corporis sustētatio
nem necessaria, faciens terram germinare herbā, & fructus humano
vsui aptos, terrámq; fœcundans & irrigans desuper, ad subministrā-
dū nobis commoda cibaria: secūdū spiritū verò, intra suam Ecclesiā
ornatissimā nos pascit viuificis doctrinis atq; sacramentis, donās a-
bunde nobis omnia quæ ad salutē sunt necessaria, ita vt nō deficiam⁹
in vllo bono siue gratia: * & sumus nos quasi oues sub manu ei⁹, sub
ei⁹ cura viuētes, sub ei⁹ ducatu, protectione & custodia securi quo-
modo oues sunt sub manu pastoris, q̃ nos etiā facit numerādo trāsi
re p manū suā, siue sub manu sua, quomodo greges ouiū trāseūt sub
manu numerātis, per omnia fidelissimi pastoris erga nos exercēs offi
ciū. 8. Proinde vos, quicūq; Deo placere cupitis, si in hoc die salutis,
in hoc acceptabili tēpore gratię, vocē audieritis domini Dei vestri
ad vos loquētis, siue p exteriorē sermonē, siue p internā alloquutio-
nē, siue per aliū quélibet vocationis modū, cauete ne obduretis cor-

A

da vestra, ne vestrę volũtatis arbitriũ liberũ obfirmetis aduersus vocẽ domini vocantis, vt nolitis vocantẽ sequi,nolitis monentem audire obedire præcipiẽti:sed mitia & mollia illi exhibete corda vestra

9 Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto.

obedientes estote vocanti,monẽti,præcipienti .9. Nolite(inquam) in hoc die vestra corda obdurare, sicut olim patres vestri, illa vetus Iudæorũ synagoga,populus duræ ceruicis & cordis lapidei, obdurauit cor suum aduersus dominum in tempore illo quando irritauit, exacerbauit, & ad iracũdiam, siue ad amaritudinem prouocauit dominum per infidelitatem in tempore tentationis, in deserto .10. In

10 Vbi tentauerunt me patres vestri:

** probauerunt, & viderunt opera mea.*

quo deserto patres vestri, illi duræ ceruicis Iudæi, me tentauerunt multis vicibus,non credentes, neque obedientes voci meæ, qui illis per Moysen & Aaron seruos meos loquebar, & operabar pro eis mirabilia:* ipsi experimentum quæsierunt potentiæ meæ,perpetuo diffidentes, non credentes,& murmurantes, & viderunt opera mirabilia quæ ego coram eis; licet incredulis & murmurantibus, exhibui: & ne sic quidem ab infidelitate & murmure eos potui prohibere.

B

11 Quadraginta annis offensus fui generationi illi:

** & dixi, semper hi errant corde.*

11. Et propter hanc illorum infidelitatem,diffidentiam, atq; murmurationem,per annos quadraginta offensus fui veteri populo illi, generationi peruersæ incredulorum & tentatorum:circumduxi eos in indignatione mea per annos quadraginta per desertum,quod iter intra quadraginta dierum spatium perfecissent, si voci meç credidissent, fuissentq; obedientes: * & dixi (videns illorum obstinatam malitiam,quòd malum super malum adderent,quódq; nec mirabilibus beneficiis,nec terribilibus vltionibꝰ possent à sua prauitate auerti) populus iste semper errat corde,perpetuò murmurãt,diffidũt,nõ credunt,tẽtant,& me ad iracundiam prouocãt : quomodocũq; ego cũ illis agã,siue beneficia conferendo,siue terrores ostendẽdo,nihil proficio,perseuerãt illi in sua malitia, nihil aliud quàm tẽtãt & murmurant,neq; beneficiis emolliri,neque terroribus cõpelli possunt ad obedientiam. Psal.94.

C

12 Et isti non cognouerunt vias meas:

** vt iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.*

12. Et ipsi non cognouerunt vias meas,meam iustitiã, meam misericordiã,meam veritatem,meã fidem,quibus ego ambulo & incedo in omnibus actionibus meis,nõ crediderũt mihi,nec in me confisi sunt,vti faciunt quibus cognitæ sunt viæ meæ:* propter quod ego illis iuraui in iracũdia mea, propter quã infidelitatẽ atque malitiam firmissimo decreto statui, & tanquam irreuocabilem sentẽtiam protuli,quod nõ essent ingressuri in terram quietis,quã promiseram patribus eorum,& in quã eos introduxissem,si debitã mihi præstitissent obedientiam. Propter quod,omni attentione solicitissime cauendum est in hac die,in hoc tempore gratiæ,ne illorum culpa & in obediẽtia similes inuẽti, digni efficiamur consimili pœna:ne videlicet ob incredulitatem & inobedientiam excludamur ab illa fœlici repromissionis terra,quam expectant & desiderant omnes electi, vt in ea habitent,& regnent in sæcula sæculorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIIII.

VErsu.1.Venite exultemus domino.Valde iucundum est,quod in hoc Psalmo,quoties fit in-
D uitatio vel ad Deum laudandum,vel ad Deum adorandum,nõ dicit Propheta per secũdam
tantum personã,Venite,exultate domino ,iubilate Deo salutari nostro, pręoccupemꝰ faciẽ
eius,&c.sed prima persona dicit,Adoremus,exultemꝰ,procidamus,ploremꝰ.Nõ enim est hic Pro-
pheta ex illorum numero qui alios docẽtes,& ad bonum exhortantes,ipsi nihil agũt eorum,ad quę
adhortantur alios : qui ad fortiter bellandum cõtra hostẽ classicum canunt,tubã suæ vocis exaltan-
tes,ipsi interim viuẽtes in otio,ac sub hostili tyrãnide miserè seruire pręeligẽtes.Sanè qui huiusmo
di sunt,ita dicunt, Venite,exultate,iubilate,procidite,plorate : sed prima persona negligunt seipsos
includere cum iis quos adhortãtur. Videlicet tales erant illi de quibus Saluator terribiliter in Euan
gelio loquitur,dicens,Super cathedrã Moysi sederunt scribæ & Pharisæi.Omnia ergo quæ dixerĩt
vobis,seruate & facite:secundum opera autẽ eorum nolite facere.Dicũt enim,& non faciunt.Alli Matt.23.
gant autẽ onera grauia & importabilia in humeros hominum , digito autem suo nolũt ea mouere.
Horũ verò longe dissimilis est,qui proximis dicẽs venite, statim illis se adiungens, subiicit, exulte-
mus,iubilemus,procidamus,ploremus, &c. Sic & apud Esaiã seinuicẽ adhortantes fideles populi, Esaię.2.
dicunt,Venite,ascendamus ad montem domini,& ad domũ Dei Iacob,& docebit nos vias suas,&
ambulabimus in semitis eius.¶Versu.2.Præoccupemus,faciem eius in cõfessione.Præoccupemus
idem est quod præueniamus, quemadmodum vertit Felix, siue maturemus, aut festinemus : hoc
est,tempestiuè veniamus, dum tempus est laudandi,quẽadmodum alibi dicitur, Anticipauerũt vi-
gilias oculi mei. Et rursum Præuenerunt oculi mei ad tę diluculo,vt meditarer eloquia tua. Potest Psal.76.
etiam ista præoccupatio indicare quãdam contẽtionem & vehemẽs studium, quo sancti Dei serui Psal.118.

quasi cõtendere videtur adinuicem, præueniendum in Dei laudibus, dum sancta quadã æmulatio E
ne vnusquisq; suum proximũ conatur superare: vt sit sensus, Quasi inuicẽ præoccupãdo siue præ-
ueniẽdo, festinem⁹ venire ante cõspectũ domini Dei nostri. Cõfessio autem in qua monemur pre-
occupare faciem domini, intelligitur confessio laudis & actionis gratiarum. Vnde Hieronymus sic
vertit, Præoccupemus vultũ eius in actione gratiarũ. Et Felix, Preueniamus faciẽ eius in cõfessione
celebratione, vel laude. ¶ Versu.3. Quoniã non repellet dominus plebem suam. Hanc particulã, quę
secũdum vsum Romani Psalterii in tẽplis canitur, non habet lectio Hebræa, neque aliquid ei⁹ loco
Et dicũt, Gallicanum Psalteriũ ipsam similiter non habere, quãuis cõmuniter in libris habeatur in-
serta ex Psalterio Romano. Neq; habet hoc loco satis aptã cõnexionẽ, quæ melior esset, si illo omis
so ita legeretur, Quoniã Deus magnus domin⁹, & rex magnus super omnes deos: Quia in manu e-
ius sunt omnes fines terræ, & altitudines montiũ ipsius sunt. Sic enim versus subsequẽs manifeste
causam reddit eius quod dicit præcedens. Ratio enim magnitudinis regni & dominii Dei nostri, re
ctè ex hoc sumitur, quia in manu sua habet omnes fines terræ, & quoniã altitudines mõtium ipsi⁹
sunt. Propter quod in Elucidatione licet particulam illam, Quoniam nõ repellet dominus plebem
suã adiecerimus & explicauerimus, sic tamẽ eam posuimus quasi impertinentẽ, & velut exabũdãti
interiectam. Illud autẽ quod sequitur, Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, &c. iunximus cũ F
præcedẽti illo, Quoniã Deus magnus dominus & rex magn⁹. Vbi notandũ, quòd regnũ atq; domi
niũ domini nostri in duobus hîc cõmendatur, & vt magnũ eleuatur. Primũ quidẽ in hoc quòd la-
tissime expanditur, quoniã videlicet non in vna aliqua terræ parte, nõ in Europa sola, neq; tantũ in
Asia, neq; in Aphrica tantũ: quẽadmodum qui inter homines dominãtur, nemo prorsus inuenitur
ex illis, qui vniuersale habeat toti⁹ terræ dominiũ: sed vel vnius tantũ plagæ in terra, vel minimę a-
licuius particulę, quæ cõparatione facta ad totius terræ magnitudinẽ, non nisi punctulus venit æsti
manda. Dominus autẽ Deus noster in omnibus finib⁹ terræ imperium tenet, imò & altissima mõ-
tiũ loca hominibus inaccessa, imò incognita possidet. Secundo cõmẽdatur dominiũ Dei nostri in
perfectione imperii & perfecta subiectione, cũ dicũtur fines terræ esse in manu ei⁹. Quod enim in
manu quis habet, plenissime illud suæ habet volũtati subiectũ, vt possit agere de eo quicquid libue
rit: quẽadmodum etiã vulgo dicere solemus, illud nos habere in manu, quod in plena est nostra po
testate, vt agere de eo possimus pro nostro placito. Nõ sic enim alii qui dominantur super terrã, in
manu habẽt terras, quarũ sunt domini: neq; eos omnino in manu habẽt quibus dominãtur, neq; a-
gere semper possunt quodcunq; voluerint, nisi & ipsi velint aliquando pati quodcunq; subditis pla
cuerit. ¶ Versu.5. Quoniã ipsius est mare, & ipse fecit illud. Illud posterius, Et ipse fecit illud, accipi
potest, vt exprimatur in eo causa dicti prioris. Ratio enim quare domini sit mare, est, quia ipse fecit G
illud. Vnde Hieronymus in sua versione cõiunctionẽ causalem pro copulatiua ponit in hũc modũ,
Quoniã ipsius est mare, ipse enim fecit illud. Quod si quis obiiciat, artifices plæraq; ædificia facere,
& domos cõstruere, quorũ tamen ob hoc ipsi non sunt domini: Manifesta obiectionis hui⁹ est so-
lutio, quoniã artifices illi tantum in construendo ministri sunt ex aliena materia, ex precio & lucro
alieno ædificantes, neq; sibi, sed illi qui eos conducit precio, ædificãt. Deus autẽ cęlum, terrã, & om
nia quæ cõdidit, non vt minister fecit cõductitius, nõ ex aliena materia, quam sibi alius quisquã sup
peditasset, nõ ab aliquo mercede cõductus, nõ operãs sub lucro, non etiam vtens cuiuscũq; adiuto
rio: sed de nihilo, propter semetipsum & p semetipsum omnia creauit: propter quod, merito om-
niũ dominus habetur, & vt talis colitur atq; adoratur, ab omnibus qui incolũt locum dominatio-
nis eius. Per siccã autẽ siue aridã, quam in parte posteriori dicuntur formasse manus domini, mani
festũ est intelligi terrã, quę sic appellatur à qualitate prima in ea prędominãte. Vnumquodq; enim
elemẽtum, vnã ex quatuor primis qualitatibus in se habet excellentẽ & prędominãtẽ, vtpote ignis
dominantem, habet caliditatẽ: aer, humiditatẽ, aqua, frigiditatẽ: terra, siccitatem. Qua de re latius ex
proposito egimus in libris de cõsideratione rerũ naturalium, libro.5. quem inscripsimus de genera-
tione & corruptione rerũ naturaliũ. A prædominãte ergo siccitate, terra in scripturis appellatur a- H
Gene.1. rida vel sicca, quẽadmodum Genesis primo dicitur, Cõgregentur aquæ quæ sub cælo sunt in locũ
vnũ, & appareat arida. Et iterum, Et vocauit aridã terram. ¶ Versu.7. Oues manus eius, Oues man⁹
domini, intelligi possunt, quas creauit & fecit. Melius tamẽ videtur, vt intelligantur oues sub manu
eius, vel sub cura eius, quẽadmodum in Elucidatione exposuim⁹. Sub manu enim pastoris dicũtur
oues pasci, sub cuius cura & defensione pascũtur. Pascua autẽ ista, cuius nos dicimur esse populus,
Psal.36. altera corporalis est mũdi hui⁹, de qua pascua in alio Psalmo dicitur, Spera in domino, & inhabita
Psal.22. terram, & pasceris in diuitiis eius: vel spiritualis, de qua iterum in alio Psalmo, Domin⁹ regit me &
Ioan.10. nihil mihi deerit, in loco pascuę ibi me collocauit. Et ipse pastor in Euãgelio, Per me siquis introie
rit, saluabit̃, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet: nihil dubium, quin spiritualia pascua
significare volens. ¶ Versu.8. ac deinceps, Hodie si vocem eius audieritis. &c. Totum hunc locum
ad finẽ Psalmi prolixè tractat Paulus Apostolus, tertio & quarto capitulis Epistolæ ad Hebræos: p
hodie istud, cuius fit hîc mentio, intelligendo tẽpus istud gratiæ & salutis, de quo in alia Epistola
2.Cor.6. Corinthiis scribens, ait, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nũc dies salutis. Monemur autem exẽ-
plo veteris illius increduli populi, non obdurare corda nostra ad vocem Domini, ne simili pœna
pereamus. ne quomodo illi in deserto prostrati non potuerũt introire in requiem, ita & nos cõtin
gat à requie æterna fieri alienos: ne patrum imitatores facti in culpa, similes efficiamur etiã in pœ-
na. Fœlix enim quem faciunt aliena pericula cautum. ¶ Versu.11. Quadraginta annis offensus fui
generationi illi. Psalterium Romanum hoc loco legit. Quadraginta annis proximus fui genera-

A tioni huic, quomodo etiam in Ecclesiastico recitatur officio, in horarum matutinarũ inuitatorio.
de cuius lectionis veritate nõ magna est difficultas, si intelligamus, Deum illis fuisse proximum in
beneficiorũ collatione & mirabili prouisione, qui & manna illos per annos quadraginta pauit, &
vestimenta eorũ custodiuit vt nõ detererẽtur,& in omnibus eos protexit atq; seruauit à nocumẽ-
to bestiarum & hostium,sempérq; præsentem se exhibuit in tabernaculo,loquens Moysi & Aarõ.
Attamen lectio Hebraica nõ habet,proximus fui,neq; etiam lectio Græca: sed vtraq; habet offen-
sus fui. Vnde ex Hebræo vertit Hieronymus, Quadraginta annis displicuit mihi generatio illa. Fe-
lix autem,Teduit me generationis huius,vel fastidium perpessus sum de generatione hac,aut mo-
lestia sum affectus. Alius vertit,Iurgatus sum cũ generatione hac: quæ omnia satis cũ nostra lectio-
ne conueniunt. Cum enim offensi sumus,illius nos solet tędere,ab illo perpetimur molestiã,cum il
lo iurgamur. Posset verò etiã illa lectio Romani Psalterii ad hanc reduci sententiã, si intelligamus,
Deum illi generationi quadraginta annis fuisse proximum ad vltionem & castigationẽ, quomodo
præceptor se proximum semper exhibet discipulo commisso suæ fidei,quem perpetuò obseruat,vt
mox vbi deliquerit castiget,nec impunè patiatur delinquere. ¶ Versũ vltimo, Vt iuraui in ira mea, si
introibunt in requiem meam. Lectio Romana pro vt,habet,quibus, hoc modo, Quibus iuraui in
B ira mea. Et est sententia aliquanto clarior,quàm sit in lectione nostra vulgata. In Græco tamen ha-
betur ὡς ὤμοσα,hoc est,vt iuraui,quomodo habet nostra lectio Callicana:vbi,vt,videtur accipiendũ
loco quamobrẽ,vt sit sensus, Quamobrem,vel propter quod,iuraui in ira mea. Ex Hebraico autẽ
quidam vertunt,Quibus iuraui: alii,propter quod,vel quamobrẽ iuraui. In eo autem quod sequi-
tur, Si introibunt in requiem meam,nota modum huius enunciationis,quę ex consuetudine homi
num in ira loquentium defectum patitur,& negationem firmissimam,absq; tamen vllius negatio-
nis expressione,significat. Exprimit enim dominus in huiusmodi loquutionibus modum hominũ
iracundia inflammatorum, qui talibus solent eclypticis siue deficientibus vti sermonibus, velut ira
supprimente orationis complementum. Quod autẽ quidam dicunt,in huiusmodi orationibus,si,i-
dem valere quod non,non videtur aptè dici. Sic enim nõ esset oratio deficiens,sed perfecta,si idem
valeret, si,quod nõ. Qui enim dicit, Non introibunt in requiem meam:manifestum est,eum facere
orationem completam. Hoc tamen verum est,vbi sic ponitur si cõiunctio tali modo quo hîc poni-
tur in imperfectione sermonis,per modum iuramenti vel protestationis,illic negationẽ fortem &
vehementem indicari ex ipso modo loquẽdi,nõ tamen ex vi significationis ipsius dictionis,si quæ
hîc non aliter quàm solet,accipitur. Et notandum, ꝙ cum absq; negatione si ponitur,tunc negatio
vehemens indicatur. Quando autem negatio apponitur,tunc per contrarium vehemens affirma-
C tio insinuatur. Secundum affirmationem dicitur in Psalmo, Semel iuraui in sancto meo, si Dauid Psal. 88.
mentiar,hoc est,nequaquam ei mentiar. Sic Esaiæ 32. Si dimittetur iniquitas hæc vobis,donec mo- Esaiæ.32.
riamini, dicit dominus Deus exercituum. Atq; hîc manifestum est indicari vehementem negatio-
nem,quasi dicat, Nequaquam mentiar,nequaquã dimittetur. Secundũ negationem verò,apud Hie
remiam dominus loquitur,dicens, Galaad tu mihi caput libani,si non posuero te solitudinẽ, & vr- Hier. 22.
bes inhabitabiles,hoc est,vtiq; ponam te in solitudinẽ,& vrbes tuas inhabitabiles. Et apud Esaiam, Esaię.14.
Iurauit dominus exercituum,dicens, Si non,vt putaui,ita erit,& quomodo mente tractaui,sic eue- 3.Reg.21
niet:quasi dicat,omnino vt putaui erit,& quomodo mente tractaui eueniet. Item in libris Regũ,de
Achab homicida innocentis Naboth interfectore, Si nõ pro sanguine Naboth,& pro sanguine fi-
liorum eius quem vidi heri,ait dominus,reddam tibi in agro isto, dicit dominus, hoc est, indubie
reddam. In omnibus his manifestum est addita negatione indicari affirmationem, absente autẽ ne-
gatione indicari negationem. Et interdum quidem in scripturis inuenimus completam hanc iura-
menti formam,interdum incompletam. Incompletam audiuimus in exemplis iam citatis. Alibi ta-
men nõ rarò hanc formam iurandi vel promittendi completam legimus. Veluti cum Sauli interro
ganti de Dauid post cæsum Goliath de qua stirpe esset. Ioab interrogatꝰ, respondit, Viuit anima tua 2.Reg.17
rex,si noui. Et vbi Saul lugens super morte Abner populo cõuenienti ad sumendum cibum,respõ 2. Reg. 3.
D dit, Hæc mihi faciet Deus,& hæc addat,si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquã.
Sic Helias ad Achab loquitur ex ore domini, Viuit dominus Deus Israel,in cuius conspectu sto, si 3.Reg.17
erit annis his ros vel pluuia, nisi iuxta oris mei verba: Ita rex Israel,nimia commotus inediæ mise- 4.Reg.6
ria,aduersus Helizeum loquebatur,dicens, Hæc mihi faciat Deus,& hæc addat,si steterit caput He-
lizei filii Saphat super ipsum hodie. Possunt huiusmodi ex scripturis plura adduci, sed quæ modo
citata sunt, abundè sufficiunt. Est tamen & hoc aduertendũ,maxime illa iuramenta incõpleto ser-
mone pronunciari,quę à domino,vel per Prophetas ex ore domini proferuntur: quẽadmodum in
exemplis illis primis omnibus manifestum est videre. Quæ autẽ iam citata sunt,hominum erant iu-
ramenta,& illa quidem completa. Cuius differentiæ causa ista videtur, quia homines maiorẽ sui ha
bent per quem possint iurare,& cuius in iuramento possunt nomen interponere. Deus autẽ maio Hebr. 6.
rem se nõ habet,per quem possit iurare:&ipsius vel solum verbum debet propter infallibilis veri-
tatis certitudinẽ,merito sufficere ad faciendã fidem. Et licet aliquando inueniatur per semetipsum
iurasse(vt cũ ad Abraham de seminis promissione loqueretur,dicens, Per memetipsum iuraui,&c. Gene. 22
de quo iuramento tractat etiam Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos,dicens, Deũ quia maio Hebr. 6.
rem per quem posset iurare non habuit,iccirco iurasse per semetipsum) id tamen non passim, neq;
nisi in rebus maximis facit, vt suum nomen sanctificet ipse qui nobis suum nomen sanctificare &
non in vanum assumere præcepit. Tanta enim debet esse verbi eius authoritas,vt etiamsi nõ inter-
ponat eius nomen per quem iurat,ipse iurandi modus sufficere debeat,ac pro firmo iuramento re-

putari. Hæc de modo iuramenti semel prolixius diximus, ne sæpius eadem ista opus haberemus cū minore fructu frustatim & particulatim proponere. Præstat enim, rem semel in sua plenitudine ad integrum, quantum iustum est, pertractare, quàm per multa loca dispergere, particulatímq; diuidere, & nusquam pro dignitate tractari. E

XCV. PSALMI ARGVMENTVM.

INuitantur in hoc Psalmo omnes fines terræ, nō soli Iudæi, sed vniuersæ quoque quæ procul sunt nationes, ad cantica, laudes, & prædicationem gloriæ magni Dei, cuius magnitudini atque sublimitati (qua omnes Deos immenso interuallo superexcedit) monentur patriæ gentium gloriam & honorem afferre, eumq; cum hostiarum muneribus in atrio sancto adorare. Versu autem decimo, prædicari iubet Christi gloriosum regnū, & orbis correctionem siue reparationem, id est, humani generis redemptionē, & Ecclesiæ sanctæ ædificationem. Ad cuius tanti gaudii congratulationem, in ebrietate spiritus Propheta omnem creaturam superiorē pariter atque inferiorē exhortatur, dicens, Lætentur cæli, & exultet terra, &c. ita vt nec ligna nemorum omittat inuitare. Gaudii autem huius materiam duobus vltimis versibus apertius exprimit, videlicet quoniā esset venturus dominus iudex & vindex populi, qui pro orbe terrarū in sua æquitate esset facturus iudiciū, & populos iuxta fidem & veritatem suam redempturus. Nihil autem dubium videtur, quin hunc Psalmum Propheta componens, illam tunc venturam, iam verò factam humani generis per Christum liberationem, in spiritu præuiderit, de qua totum hoc tam iucundum, tam gaudio plenum cecinit exhortatorium canticū. F *Aeque non dubium, quin gentium futuram cōuersionem, spiritu monstrante, præcognouit, qui eisdem tam solicite totum veritatis mysterium prædicare satagit, & vniuersos multa verborum replicatione ad gloriam, honorem, & hostias offerendum, atque in domini atria ingrediendum, studiosissime exhortatur.*

NONAGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Cantate domino canticum nouum: cantate domino omnis terra.

Mala.1. Psalm.12 *2 Cantate domino, & benedicite nomini eius: * annunciate de die in diem salutare eius.*

*3 Annunciate inter gētes gloriam eius: * in omnibus populis*

Psal.88. *mirabilia eius.*

*4 Quoniā magnus dominus: * & laudabilis nimis: * terribilis est super omnes deos.*

*5 Quoniam omnes dij gentium dæmonia: * dominus autem cæ-*

1.Cor.10 *los fecit.*

*6 Confeßio & pulchritudo in conspectu eius: * sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius.*

Cantate domino noua cātica in alacritate cordis vestri, ex animo hilari & gaudēti depromite cātica oēs inhabitatores terræ, quicunq; siue orientē siue occidentē siue meridiē siue septētrionē inhabitatis, pariter absq; exceptione vniuersi carmina laudū cōcinite domino. 2. Cātate domino, & laudē dicite nomini eius, quod ab ortu solis vsq; ad occasum est magnū in gētibus, ẽstq; ab ortu solis vsq; ad occasum laudabile: * de die in diē annūciate, iugiter prædicate, & ꝓclamate incessanter salutē, quā ipse venit adferre populo suo. G Nequaquam enim tāta salus premi debet silētio. 3. Neq; verò in Iudæa tantū, at in alia qualibet vnica regione, sed & in omnib⁹ gētibus atq; nationibus per vniuersum orbē terrarū dispersis, prædicate magnificentiā glorię eius: * & in omnibus populis, tribubus, ac linguis, absq; personarum acceptione, sine vllius gētis exceptione, annūciate mirabilia eius, quę cogitauit ab æterno, & in tēpore suo exhibuit, ad ostensionē magnificētissimæ gloriæ suæ. 4. Et est quidē dignissimus ipse, cuius gloria sic prędicetur in vniuersis gētibus: quoniā dominus est verè & plenè magnus in omnibus, magnus potētia, magnus sapiētia, magn⁹ bonitate, magnus imperio, magnus duratione, magnus in iustitia, magnus in misericordia deniq; perfectè magnus per omnia: * & secundū hāc suam perfectā in omnibus magnitudinē, qua excedit omnia, est etiā multū laudabilis: vt omnibus incōparabiliter maior, ita laude omnibus in immēsum superior: * & est ipse terribilis, honorabilis, atq; metuendus, super omnes qui dii nominātur in cælo vel in terra. H Nō enī est similis ei in diis, & nō est secundū opera eius quisquā alius. 5. Omnes enim dii gentiū, quos idololatrę gētes pro diis colunt, omnia idola nationū quæ pro diis adorāt, quibus vt diis sacrificāt, & per omnia vt diis famulātur, nō sunt veri dii, sed dæmonia, quę in huiusmodi idolis colūtur. Quæ enim ipsi immolāt, dęmoniis immolāt, nō Deo: & in omni suo cultu dæmoniis seruiūt, nō Deo: * domin⁹ autē Deus & saluator noster, ipse est verus Deus, qui creauit cælos & terrā, & omnia quæ in eis sunt: qui suam diuinitatē operibus patentissime cōprobat, quod illi facere minime possunt. 6. Ante faciem eius nihil aliud est quàm cōfessio & pulchritudo, nihil aliud quàm gloria & decor: omnia in conspectu eius sunt plena cōfessione & pulchritudine, omnia ante oculos maiestatis eius sunt cōfitenda, celebrāda, magnificanda, decora atq; nitidissima: nihil coinquinatū ipse patitur in conspectu præsentiæ suæ, nihil fœdum, nihil sordidum, nihil turpe, nihil indecens, aut indecorū potest esse ante oculos eius. Ab his enim ipse auertit oculos: * in sanctificatiōe vel sanctuario eius, in tēplo qđ ipse sibi ad inhabitationē sanctificauit, nihil esse potest nisi sāctimonia &

A

magnificentia, debent illic omnia esse sancta, mũda, nitida, pretiosa, & magnifica. Nihil enim illic immundũ, pollutũ, aut sordidũ potest inesse: sed debẽt omnia pro dignitate tãti regis esse sancta, magnifice ornata, pollita, atq; fulgida, ita vt præ decore illic cũcta resplẽdeant.

7 Afferte domino patriæ gentium, afferte domino gloriam & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.

7. Huic proinde tam magnifico domino, cũctæ patriæ & familiæ gẽtium, omnes tribus nationũ adferte & offerte quasi pro munere & sacrificio, nõ dico vitulos & hircos, oues & boues, aut alia huiusmodi, sed gloriam & honorem: adferte, inquã, & offerte domino & nomini eius gloriam in laude & debita actione gratiarum, Hoc est enim sacrificiũ quod super omnia postulat dominus Deus noster, videlicet immolari sibi sacrificiũ laudis, quod omnibus corporalibus oblationibus habet gratius. Nõ enim ipse nostrorũ bonorũ indiget, vt expectare à nobis quicquã debeat: attamen quia dominus & pater noster est, paternũ honorẽ à filiis requirit, nósq; seruos & creaturas æquissimum est domino & creatori nostro dare gloriam. Psalm. 15.

8 Tollite hostias, & introite in atria eius:

B

8. Accipite hostias, quas illũ nostis habere acceptissimas, hostias videlicet laudis & gratiarum actionis: & cum hostiis istis confidenter ingredimini etiã vos gentiũ nationes in atriũ eius. Ne appareatis ante conspectũ domini Dei vestri vacui, assumite vobis hostias laudis, sicq; confidenter introite in aulam eius, in sanctam Ecclesiã, in qua tanquã in aula sua residet atque inhabitat: Exod. 23. & 34.

**adorate dominum in atrio sancto eius.*

* non vos alienos putate, ô patriæ & familiæ gentium, tametsi olim longe fuistis à domino Deo, sed accedite nũc confidenter, & adorate illum in spiritu & veritate: qui non Iudęorũ est Deus tantũ, sed etiam gentium, atq; adeò vniuersæ terræ, & omnium finium eius. Ephes. 2. Ioan. 4. Rom. 3.

*9 Commoueatur à facie eius vniuersa terra: * dicite in gentibus, quia dominus regnauit.*

9. A facie eius cõmoueatur vniuersa terra, ipso adueniente à cõspectu eius salubriter cõmoueantur omnes inhabitatores vniuersæ terræ, salubriterq; cõmoueantur & cõturbentur ad pœnitentiam veteris idololatriæ & paternæ malitiæ: * & hoc in omnibus gentibus prædicetur atq; proclametur, ꝙ dominus verus mundi huius iniquo principe condemnato ac foras eiecto, regnum iam sibi accepit, & imperat in omnibus populis: quòd morte deuicta regnũ mundi huius de principis tenebrarum tyrãnide per filium suum vindicauit, atque in se, ipsũmque suũ filium suo iure transtulit, omnib⁹ subiectis sub pedibus eius, omniq; illi potestate tradita in cælo & in terra. Ioan. 12. & 16. 1. Cor. 15. Matt. 28.

C

*10 Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitur: * iudicabit populos in æquitate.*

10. Etenim ipse rectificauit, ad rectitudinẽ restituit, reparauit, & velut innouauit orbem terrarũ, qui in æternũ iam ab illa restauratione & innouatione nõ mutabitur, aduersus quẽ vltra nec portæ inferi præualebunt: per filii mortẽ & Euangelicam prædicationẽ mundũ perditum reparauit, Ecclesiámq; sanctam fundauit, quę in æternum non cõmouebitur, neque deficiet: * & ipse dominus facit iudicium pro populis in æquitate iustitiæ suæ, iudicabit pro gentibus cõtra principem tenebrarum, hunc cõdemnando, illos saluando & eripiendo de illius tyrannide. Matt. 16.

11 Lætentur cæli & exultet terra, commoueatur mare & plenitudo eius:

11. Et quoniam tã immensa est hæc lætitia, quia tam magnũ est huius salutis beneficium, ad congratulationẽ super tãtis bonis debet inuitari vniuersus creaturarum superiorũ simul atq; inferiorum ordo. Cęli proinde lætentur, & terra exultet ad cõgratulationem: mare quoq; velut plaudendo, suis fluctibus cõmoueatur, ad ostendendũ exultationis signũ: & omne quod in ipso est, simul plaudat & commoueatur:

D

** gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sũt.*

* camporum quoq; planities & omnia quæ sunt in eis, agri & omnes segetes fructúsque crescẽtes in eis, lætentur & exultent, vnà cum creaturis cæteris.

*12 Tunc exultabunt omnia ligna syluarum: * à facie domini: quia venit, quoniam venit iudicare terram.*

12. Neq; erunt nemora expertia exultationis huius, sed debebunt etiã ipsa exultando cõgratulari, vnà cum arboribus, quæ nascuntur in ipsis. Dignũ est enim, vt omnis omnino creatura hominis reparationi cõgratuletur & cõgaudeat, propter quẽ facta sunt omnia: * exultatio autẽ ista & cõgratulatio, ad quam omnem modò inuitauimus creaturã, erit à conspectu domini, propter præsentiã aduẽtus domini: videlicet quoniã venit facere iudiciũ pro terra & habitatoribus eius, iudicare contra principẽ tenebrarũ pro orbe terrarum: ad saluum faciendum populum suum, eúmq; de potestate tenebrarum eripiendum, & transferẽdum in regnum lucis suæ. Matt. 1. Lucæ. 2. Collos. 1.

*13 Iudicabit orbem terre in æquitate: * & populos in veritate sua.*

13. Ipse iudicabit pro orbe terrarũ in æquitate, iustè cõdemnato impio tyrãno, & liberato humano genere: * & populos vniuersos, qui omnes detinebantur sub morte, & erãt natura filii iræ, ipse vt iudex ac vindex liberauit in veritate & fide sua: quãdo visitauit & fecit redemptionẽ plebis suę, sicut loquutus fuerat ad Ephe. 2. Lucæ. 1.

patres nostros, & per os sanctorum Prophetarum suorum à seculo E
Olim etiam in consummatione sæculi adueniet in iudicis forma, in
Matt. 25. gloria patris sui, cum angelis suis: & tunc reddet vnicuiq; secundum
2. Cor. 5. opera sua, iudicabítque viuos & mortuos in æquitate & veritate.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCV.

VErsu 5. Quoniam omnes dii gentium dæmonia. Quomodo hîc dicuntur omnes dii gentiũ
esse dæmonia, cum sint dii gentium simulacra, vel sculptilia, vel fusilia, artificis manufacta?
Psal. 113. quemadmodum in alio Psalmo dicitur, Simulacra gentium, argentum & aurum, opera ma
nuum hominum. Hæc autem dæmonia non sunt, quæ nulla artificis manu, non ex vlla præiacente
materia facta sunt, sed de nihilo, sola diuinæ potentiæ virtute creata ab initio. Sed aduertendũ est,
ꝙ gentiles idololatræ in simulacris illis suis manufactis & arte fabricatis, adorabant spiritus illuso-
res, qui illudẽtes miseris, simulabant aliquid numinis inesse lignis illis & lapidibus, & diuinitatem il
lis inesse fingebant, dantes responsa, & signa quædam edentes permissione Dei veri, per quæ sedu-
cebant populum, vt coram illis sua vota & sacrificia offerrent, sicq; debitum Deo summo hono-
rem sibi vsurparent serui profugi & infidelissimi. Vnde manifestum est, in idolis gentes non coluis- F
se ligna & lapides, sed magis ipsa illa dæmonia, quæ in illis venerabãtur, quasi numina Deitatis, cum
non essent nisi figmenta vanitatis & effictores illusionis. In Hebræo autem hoc loco non habetur,
dæmonia, sed sculptilia, vt vertit Hieronymus: aut vanitates, & nihil, quomodo ad marginẽ ponit
Felix, vt iuxta Hebraicam veritatem sic legatur, Omnes dii gentium sunt sculptilia, aut sunt vanita-
tes, & nihilum. ¶ Versu 6. Cõfessio & pulchritudo in conspectu eius. Accipiendum hoc est secun-
Psal. 110. dum eum modum, quo dicitur in Psalmo centesimo decimo, Confessio & magnificentia opus e-
ius, hoc est, omne opus eius est confessione vel laude dignum, & plenum magnificẽtia: omne opus
eius est laudabile & magnificum. Ita propositi sermonis hic sensus est, Quicquid in conspectu Dei
est, confessione dignũ est, & plenum pulchritudine, summe laudãdum est, & maxime decorũ. Atq;
ita & in eo quod proxime sequitur, Sanctimonia & magnificentia in sanctificatione eius, dicendũ.
Vbi sanctificatio accipienda videtur pro sanctuario, quemadmodum ex Hebręo vertunt Hierony-
mus, Felix, & cæteri ex Hebræo intepretes. Nam & aliàs sanctificatio inuenitur posita in scripturis
Hiere. 51. pro sanctuario, vt apud Hieremiam, Venerunt alieni super sanctificationem domus domini. Et pri
1. Mac. 1. mo Machabæorum, de Antiocho dicitur, ꝙ intrauit in sanctificationem cum superbia magna. Ac
1. Mac. 4. rursum quarto capite, Iudas debellato hoste cum suis ad templũ ascendens, dicitur sanctificationẽ
Psal. 77. vidisse desertam, hoc est, desertum templum & sanctuariũ. Psalmo autẽ septuagesimo septimo, san G
ctuarium, quod hîc dicitur sanctificatio, etiam sanctificiũ inuenitur appellatum, cum iuxta nostram
lectionem dicitur. Et ædificauit sicut vnicornis sanctificiũ suum, in terra quam fundauit in sæcula.
Per hanc autẽ sanctificationem siue hoc sanctuariũ, in Elucidatione intelligimus sanctam Ecclesiã,
quam etiã postmodum per atrium siue aulam domini accipimus. Potest tamen similiter & ad vniu∫
cuiusq; fidelis mundum & sanctificatum cor intelligentia accõmodari, quatenus omnes sanctifica
tio & sanctum templum Dei sumus, quicunq; spiritũ Christi habemus inhabitantẽ in nobis: quẽ-
1. Cor. 3. admodum sanctus ait Apostolus, Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et iterum, Vos estis tẽ
2. Cor. 6. plum Dei. In hoc autẽ templo cordis nostri oportet sanctimoniam esse & magnificentiã, oportet
omnia sancta esse, ornata, nitida, siue magnifica, & velut splendore quodã refulgẽtia. Hinc idẽ Apo
1. Cor. 3. stolus ait, Nescitis quia templũ Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Siquis autem tẽplum Dei
1. Cor. 6. violauerit, disperdet illum Deus. Et rursum, An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus
sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? videlicet vt nõ liceat vobis contami
nare vosipsos pro vestro libito, sed sanctimoniæ intẽdere debeatis propter honorẽ eius, qui vos si-
2. Cor. 6. bi in sanctificationem & templum elegit. Et iterum, Quis consensus templo Dei cũ idolis? Vos e-
Leuit. 26 nim estis templum Dei viui, sicut dicit dominus, Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo in-
Esaię. 52. ter eos, & ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus. Propter quod, exite de medio eorũ, & separa H
mini, dicit dominus. In his omnibus manifeste cernimꝰ, quomodo nos Apostolus moneat & iu-
beat sanctimoniam & magnificentiã spiritualẽ sectari, ex eo ꝙ corda nostra sunt sanctificatio Dei.
Omnino enim iustum est, vt ille qui est sanctus sanctorũ, magnificus super omnes, habeat etiã san-
ctum & magnificum habitaculũ. Non enim cõuenit, sanctum dominum, pollutũ inhabitare taber
Leui. 19. naculum, neq; magnificum regem vile habere habitaculum. Propter quod, ipsa etiam voce domini
Lucæ. 6. non semel admonemur, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio, Estote misericor
Matth. 5. des, sicut & pater vester cœlestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfe
ctus est. ¶ Versu 7. Afferte domino patriæ gentium. In Hebræo est familiæ gentium, vel populo-
rum. Atq; ita etiam vox Græca sonat, πατριά. Significat etiam familiam vel cognationem. Et verisi-
* mile est, quod nos modò patriã, totos alicuius regionis incolas appellamus, ab illa significatiõe pri-
ma sic denominari, ꝙ in numero populorum sint quasi vna πατριά siue familia vna, ortum trahens,
vim, genúsq; ducens ab eodem patre. Neq; secundum vim significationis aliud esse videtur patria
vna, quàm familia, siue stirps vna, aut vnum genus: tota videlicet aliqua collectio magna ab eodem
patre originem longã trahentium. In postrema autem parte, cum dicitur, Afferte domino gloriam
nomini eius: nota, præter consuetudinem duos datiuos absq; coniunctione eidem verbo, ex abun-
dantia spiritus, appositos, videlicet domino & nomini. Cuius effugiendi incommodi gratia, quidã
subintelligunt dignum, hoc modo, Afferte domino gloriam, digna nomini eius. Verum id non

A admodum videtur probandũ.¶Versu 8.Tollite hostias,& introite in atria eius:adorate dominum in atrio sancto eius.Tollite hostias,id est,accipite hostias,vel (vt ex Hebræo vertit Hieronymus)leuate munera.Atria autem dixit pluraliter,pro atrio.¶Versu 9. Commoueatur à facie eius vniuersa terra. Commotio ista non mala, sed bona intelligitur, videlicet qua quis per timorem iustum salubriter cõmouetur. Idem enim est cum eo,quod in alio Psalmo dicitur, Metuant eum omnes fines terræ.Et alibi, Timeat dominum omnis terra,ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem. Vnde ex Hebræo hoc loco vertit Hieronymus, Paueat à facie eius omnis terra: hoc est, timeat dominum omnis terra.Quod exponit Paraph.Chald.dicens, Contremiscite vel expauescite à conspectu eius omnes inhabitatores terræ.¶Versu eodem,Dicite in gentibus, quia dominus regnauit.In Psalterio Romano,ad finem huius versus additur, à ligno, Sic enim habet, Dicite in nationibus, quia dominus regnauit à ligno. Atq; ita per tempus illud quod inter octauam Paschæ & Pentecosten interiacet,in cõmemoratione victoriæ crucis Christi,pro versiculo cantatur,secundũ ordinem Ecclesiæ Romanæ,in matutinis atq; verspertinis horis. Quam etiam lectionem sequutus est,qui crucis triumphalẽ hymnum composuit,cuius est initium,Vexilla regis prodeunt. Nam versu tertio ita canitur,Impleta sunt quæ cecinit Dauid fidelis carmine,dicens,In nationibus regnauit
B à ligno Deus. Neque difficile est intelligere,quomodo dicatur dominus regnasse à ligno: videlicet quia per lignum crucis de diabolo triumphauit,mundúmque de potestate illius exemit,& sibi in regnum comparauit,maximo vtique sui sanguinis pretio. A ligno ergo regnauit,quia per lignum sic sibi regnum istud comparauit, in illo persoluens pretium redemptionis nostræ, id est, sacratissimũ sanguinem fundens,prõ salute mundi.Veruntamen additamentum istud à ligno,neque in Hebraicis,neq; in Græcis codicibus inuenitur,neq; in Psalterio Gallicano.De correctione autem siue cõfirmatione orbis terræ,cuius fit mentio versu sequenti, & quomodo non commouebitur, dictum fuit etiam Psalmo nonagesimosecundo,in versu secundo,Etenim firmauit orbẽ terræ,qui non cõmouebitur.Potest enim vel de prima rerum creatione,uel potius de ipsa mundi restitutione exponi:quemadmodum illud iudicium,de quo subsequenter fit sermo,potest vel nouissimum quod expectatur, vel primum quod iam perfectum creditur, intelligi.¶Versu 11. Lætentur cæli, & exultet terra,&c. Quidam ista omnia,videlicet cælos,terram, mare,campos, & syluarum ligna,exponunt mystice.Nobis videbatur secundum modum Propheticum conuenientius,vt absque mystico sensu intelligamus secundum literam,inuitari hîc omnem creaturam ad laudem Dei:quomodo solent facere Prophetæ, quando singulari aliqua illuminatione super venturis mirabilibus humanæ redemptionis mysteriis visitabantur,vt inuitarent montes & colles,cælos & terram,mare & aridam,
C campos & syluas, & omnia quæ in eis sunt. Tam pleni enim sunt gaudio, vt ferre in seipsis totum non possint,quin effundant,quin & alias omnes creaturas faciãt participes. Si tamen per cælos intelligamus angelos,& per terrã homines inhabitantes eam,nihil erit insolitum.Vnde & Chal.Para. sic exponit,Lætentur exercitus cælorum,& exultent iusti terræ.Maris autẽ cõmotionem quæ subiungitur,quidam intelligunt sæculi huius ad prædicationem Euangelicam malitiosam commotionem siue persequutionem: & item quæ sequuntur de camporũ gaudio,& lignorum syluestriũ exultatione,mysticis exponunt sensibus:sed magis(vt dixi)Propheticæ exultationi videtur conueniens, vt secundum literam intelligatur,tali inanimatarum creaturarũ alloquutione vniuersitas creaturarum ad congratulationem inuitari. Atque ita commotio maris intelligitur fluctuum concussio,siue fluctuum eius resonatio.In quẽ sensum vertit Hieronymus,Tonet mare & plenitudo eius. ¶Versu 12. & 13. Quoniam venit iudicare terram, Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua. Possunt hæc intelligi vel de iudicio, quo in primo aduentu dominus iudicauit mũdum, id est, pro mundo, aduersus principem tenebrarum: vel de iudicio nouissimo, quod expectatur futurũ in aduentu secundo,quando orbem iudicabit,id est, habitatores orbis: quãdo de ipsis ipsorúmq; operibus faciet iustum iudiciũ. Vtrunque autem hoc iudicium in æquitate & iustitia est,quoniã in illo priori iustè princeps mundi condemnatus est,& è regno mundi foras eiectus: in
D hoc autem posteriori iustè iudicabitur de singulis orbis habitatoribus,quando recipiet vnusquisq; prout gessit in corpore,siue bonum siue malum:quando vnusquisq; metet quę in corpore seminauit.Vtranq; autẽ prædictarum intelligentiarum nos in Elucidatione indicauimus. Iuxta priorẽ,iudicare terram,est iudicium facere terræ,siue pro terra: iuxta posteriorem, est facere siue exercere iudicium de terra, id est,de habitantibus in ea. Super hæc verò,iudicare terrã,accipi potest vt valeat, agere iudicem terræ,vel regnare aut imperare super terram: quemadmodum dicitur in libris Iudicum & Regum, ꝙ hic iudex aut ille iudicabat populum,id est,iudicem populi agebat, & quodammodo principem agebat. Ita & venit in hunc mundum dominus iudicem agere, & regnare in terra, mundóque imperare,illo iniquitatis iudice principe tenebrarum deuicto, forásque expulso.

Psal. 66. Psal. 32. Psal. 29. Ioan. 16. Ioan. 12. 2. Cor. 5. Galat. 6.

XCVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste de Christi regno & gloria canit,orbemq; terrarum vocat ad lætitiam,enarrans domini magnificentiam & ex aduerso idolorum vanitatem atque confusionem,vsq; ad versum octauum:vbi angelos hortatur adorare dominum, & sanctam Ecclesiam dicit in eo oblectatam, propter nimiam ipsius super omnes deos exaltationem. Versu autem vndecimo, monet seruos domini iniquitatem habere odio,quòd iustitiæ studentes,& odientes iniquitatem ipse custodiat,luce quoque sua illustret, & recreet cordis lætitia: in exhortatione ad Dei laudem canticum finiens, vt cœpit in lætitia.

NONAGESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO. E

Marc. 16 Matt. 28. Actu. 10.

1 Dominus regnauit:

** exultet terra, lætentur insulæ multæ.*

2 Nubes & caligo in circuitu eius:

Ioan. 1.

Apoc. 1.

Actu. 1.

** iustitia & iudicium correctio sedis eius.*

3 Ignis ante ipsum præcedet:

** & inflammabit in circuitu inimicos eius.*

Lucæ. 12.

Lucæ. 21.

Ibidem.

4 Alluxerunt fulgura eius orbi terræ:

** vidit, & commota est terra.*

5 Montes sicut cera fluxerunt à facie domini:

** à facie domini omnis terra.*

Lucæ. 12.

6 Annunciauerunt cæli iustitiam eius:

Mat. 24.
Ibidem.

** & viderunt omnes populi gloriam eius.*

Matt. 25.
Apoc. 1.
Zach. 12.

7 Confundãtur omnes qui adorant sculptilia,

CHristus dominus morte deuicta regnũ accipit, & imperiũ tenet, sedens ad dexterã patris, potestatem habens omniũ quæ in cælo & quæ in terra, cõstitutus iudex viuorum atq; mortuorũ: * propter quod, lętari atq; exultare debet omnes habitatores terræ, simul & illi qui in insulis procul habitãt, etiã in nouissimis maris: omnes de Christi domini hoc imperio, hácq; sublimatione, gaudere debebũt. 2. Nube & caligine circũdatus est, in nube & caligine habitat, quem secundũ diuinitatem nemo hominum vidit, cuius maiestatẽ nemo perscrutari sufficit. Nube quoq; & caligine terribiliter circundatus veniet ad iudiciũ, quãdo veniet cum nubibus in gloria patris sui: & sicut à nube ex hoc mundo ad patrem ascendens fuit assumptus in cælum, quæ eum ascendentẽ accepit, & abscondit ab oculis spectantium, ita in nube veniet, & in nube reuelabitur mundo, cũ ad iudicandũ aduenerit: * iustitia & iudiciũ sunt præparatio, firmatio, & rectificatio sedis eius: F
thronus ipsius in æquitate & iudicio situs, p̃paratus, firmatus est atq; rectè dispositus: imperat & iudicat in iustitia & iudicio, vt nõ possit apud eum inueniri iniquitas aut iudiciũ iniustitiæ. 3. Cum verò aduenerit rex iste ad exercendum iudiciũ, vltrix flamma corã facie eius præibit, vel ignis ille conflagrationis, qui aduentũ præcedet iudicis: vel ignis ille æternus, quo quodãmodo ante faciẽ domini præcedet quasi vltionis minister, quatenus à iudice prolata sententia: ignis hic statim cõdemnatos vorabit: * & exuret atq; cõsumet hostes ipsius per circuitũ, inuoluet ignis ille, & cõburet omnes iniquitatis operarios, qui dũ viuerent, inobedientes se atq; rebelles exhibuerunt mandatis iudicis. Præcessit quoq; iamdiu ignis ille, quem venit ipse homo factus mittere in terrã, & quem voluit ardere ac vehemẽter incẽdi, id est, ignitum eloquiũ Euangelicæ prædicationis, & vorans flãma spiritus sancti: quo duplici igne, hostes domini sunt inflãmati atq; consumpti: hi quidem salubriter, zelo bono per pœnitentiam: illi verò in suum malum, per iracundiam & contradictionem. 4. Terribilia ful- G
gura eius illucescent & apparebunt toti orbi terrarũ, antequam aduenit ad iudicium: demonstrabuntur terrores mirabiles, & erũt signa in sole & luna terribilia: * quibus visis, vniuersi habitatores terrę cõturbabũtur timore horribili, ita vt arescant & dissoluantur præ expectatione eorũ quæ superueniẽt vniuerso orbi, & præ terrore nimio prodigiorum terribilium. Iã quoq; fulgura diuinorum eloquiorum, micantium ad modum coruscationis desuper venientis, orbi apparuerunt: iam agnouit omnis terra, & salubriter cõmota est, quantum ad fideles, sicut quantũ ad incredulos malitiose conturbata. 5. Montes liquescent, diffluent, & resoluentur, ad modũ liquescentis & diffluentis ceræ, ante conspectũ domini: cum ita in terrore suo aduenerit, videbuntur ardere mõtes, & diffluere per ignis vorantis impetum, ad eum modum quo cera liquescit igni admota vel iniecta: * à pręsentia Domini sic terribiliter aduenientis liquescet & cõmouebitur omnis terra, cum omnibus suis inhabitatoribus. Iam quoq; in tempore isto Christi præcedente iudicium, per Euangelicæ prædicationis & spiri- H
tus sancti gratiam, altissimi montes sæculi huius, sublimes potentia, ac sapientia gloriosi, emolliti, & humiliati sunt à facie domini, per ignem quem venit mittere in terrã: & omnis terra vim persensit ignis huius cõflagrantis. 6. Annunciabunt & manifestabunt cæli desuper aduenientẽ in terrore iustitiã iudicis cæli illũ gloriosum demittent, & demõstrabunt venientẽ mundo in gloria patris sui: item & angeli cælorũ habitatores prædicabunt iustitiã venientis iudicis, qui mittẽtur ante filium hominis, cum tuba & voce magna, vt prædicent iudicium venturum, & cõgregent omnes electos à quatuor ventis terræ: * & omnes populi, tribus ac linguæ, videbunt eum venientem in gloria sua, & patris, & sanctorum angelorum: & videbit eum omnis oculus, etiam qui eum pupugerũt, vt videant in quem confixerunt. Iam quoq; in tempore isto annunciauerũt Apostoli regnum Dei & iustitiam eius, iustitiã veram quæ ex fide est: & cognouerũt omnes populi gloriam domini, illorum prædicatione edocti. 7. Confundentur in illo terribili vltionis tẽpore omnes qui adorant idola, sculptilia, siue fusilia, quę quomodocunq; aliter artificis manu facta: & oẽs qui glo-

A *& qui gloriantur in simulachris suis,*

8 *Adorate eum omnes angeli eius:*

** audiuit, & lætata est Sion.*

B

9 *Et exultauerunt filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine.*

10 *Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram:*

** nimis exaltatus es super omnes deos.*

C

11 *Qui diligitis dominum, odite malum:*

** custodit dominus animas sanctorum suorum, de manu peccatoris liberabit eos.*

12 *Lux orta est iusto:*

** & rectis corde lætitia.*

D

13 *Lætamini iusti in domino:*

** & confitemini memoriæ sanctificationis eius.*

riantur, spémq; & fiduciam ponunt in idolis suis, quæ nō sunt dii ve
ri, sed vanitas sunt & mendacium quemadmodum & cōfundi cœpe
runt ad prædicationem Euangelicā, quando passim homines, abiura
tis & confractis idolis, se cōuertebant ad seruiendum Deo viuēti, & Psal.93.
gloriandum atq; sperandum in Deo viuo & vero .8. Hic dominus Psal.113.
est, quem adorare debet etiā vniuersitas angelorū. Non sunt adoran
da idola gentium, quæ non nisi dæmonia sunt, siue argentū & aurū,
opera manuum hominum: sed iste noster dominus, qui mūdū salua-
uit, regnū accepit, & vt iudex suo tempore cum terrore reuelabitur,
ipse est ab omnibus adorandus, etiā ab angelicis exercitib⁹, id est, ab
iis qui sunt inter omnes creaturas præcellētissimi & nobilissimi: quā-
to magis à nobis hominibus adorari debet, qui illis multo sumus se-
cundū naturæ dignitatem inferiores & ignobiliores? * audiuit hoc
Sion, audiuit sancta Ecclesia hanc Christi prædicationē, hanc annū
ciationem, ꝙ Christus dominus sit adorādus solus, vtpote solus ver⁹
Deus & dominus, & contemnenda esse idola gentium, nimirū vana
hæcq; audiens, & corde fideli suscipiēs, lætata est in Christo salutari
suo, lætata est super Christi gloria & eiectione idolorum atq; dæmo-
num. Audiens etiam sancta Ecclesia de ipsius aduentu ad iustum iu-
dicium, gauisa est in spe bonæ retributionis .9. Et exultauerunt om-
nes animæ fideles, omnes filii fidei & cōfessionis magna sūt affecti læ
titia, ꝓpter tua æquissima iudicia, quibus tu iustissime domine decre
uisti agere cum humano genere, tam propter iudicia iusta, quibus in
nouissimo die redditurus es vnicuiq; secūdum opera sua: quàm pro-
pter iudicia, quibus iam pro mūdo iudicasti aduersus tyrannum dia-
bolum .10. Et merito sane te adorent angeli, merito in tuis iudiciis
exultare debēt homines fideles: quoniā tu es dominus excelsus & al-
tissimus super omnē terrā, tu es eleuatus & sublimis super omnes ha
bitatores terræ: * valde tu exaltatus es super omnes qui vel sola ho-
minū imaginatione & appellatione dii æstimantur, vel etiā qui secū-
dum participationē vere dii nuncupātur: hos omnes tu immēso in-
teruallo superas, nec est in diis similis tui domine .11. Vos proinde Psal.81.
quicūq; vere in dominū creditis, eúmq; vere diligitis, qui sol⁹ est bo
nus & infinite bon⁹, odio habete malitiā, & omnem execramini im-
pietatē. Cum enim ipse perfecte bonus existens, imò ipsa infinita bo
nitas, ex diametro pugnet cum malitia, oportet, si illū velitis diligere,
odio habere iniquitatē. Nō enī potestis simul & ipsum amare, & ma
la diligere: * eorū enim qui sic malū odiunt & fugiūt, ipse misericor
diter & fideliter custodit animas, animas piorū atq; sanctorum ipse
saluat à malo, & custodit in vitā æternā, & de potestate omniū impi
orū eos liberabit: nō sinet eos venire in man⁹ peccatorum qui ipsis
quærūt malū, sed ab omni malo saluos faciet in suum regnū cæleste. Prou.15.
12. Iustis quoq; peculiariter lux oritur, singulari illuminatione Dei
donātur & visitantur qui studēt iustitiæ, diligentes dominū, & odiē
tes iniquitatē: * & rectis ac mūdis corde, quibus est affectus syncer⁹
& cor purū ab omni malitia, oritur lætitia, ex testimonio bonæ con-
scientiæ & securæ mētis, quæ est quasi iuge cōuiuiū, & super omnia
ex cōtinua Dei præsentia & inhabitatione. Beati enim mūdi & recti
corde, quoniā ipsi Deum videbunt. Nō possunt autē nō plurimū læ
tari, qui sic mundo corde Deū iugiter conspiciunt .13. Exultate ꝓin- Philip.4
de & lætamini in domino Deo vestro, quicūq; diligitis iustitiā, & o-
dio habetis iniquitatē, gaudete in domino semper, iterum dico gau
dete: * & date confessionē ac laudē memoriæ sanctificationis vel san
ctitatis eius: confitemini illi, rememorantes sanctitatē eius, qua ipse
sol⁹ est sanct⁹ in semetipso, super omnes deos, atq; etiā sanctificatio
nem, qua suos electos sanctificauit & sanctificat. Est enī in vtroq; val
de laudabilis, & quia ipse ī se sanct⁹ est, & quia sāctificator est fideliū.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVI.

Versu.2. Iustitia & iudicium correctio sedis eius. Si correctionē acciperemus quomodo vul go solet apud Latinos accipi, videlicet pro reductione ad rectitudinē, posset præsens locus sic intelligi, Omnis correctio quæ à sede eius procedit, iustitia est & iudiciū, id est, secundū iustitiā & in iudicio. Sed ex Hebræo cognoscimus, correctionē isto in loco idem valere quod præ parationē vel fundationem, aut stabilitionē aut ædificationem, siue in rectitudine fundationē aut rectam constitutionē. Vnde correctio sedis eius hîc intelligēda est, ipsa fundatio aut recta situatio

siue cōstitutio regalis solii: vt quod hîc dicitur correctionē sedis eius esse iustitiā & iudicium, idem E
Psal.9. sit cum eo quod in alio Psalmo dicitur, Parauit in iudicio thronū suum, & ipse iudicabit orbem ter
ræ in æquitate. Iuxta quam sententiā, ex Hebræo vertit Hieronymus, Iustitia & iudiciū firmamen
tum solii eius. Felix, Iustitia & iudicium, habitatio sedis eius, vel bases sedis eius. Quod autē nos de
sede domini iudiciaria exposuimus in Elucidatione, posset etiā ad eam, quam in se habet quęlibet
fidelis anima, sedē Dei referri. Iustitia enim & iudicio preparatur in homine locus & sedes Dei. Nō
Sapien.1. enim intrabit Deus, neq; spiritus eius in maliuolam animam, in qua non est iustitia & iudicium: sed
Esaię.66. requiescit super mitem & trementē sermones suos, id est, super eum in quo est iustitia & iudicium.
Sed illa expositio quæ in Elucidatione est posita, magis videtur facere ad propositum. ¶Versu.3.
Ignis ante ipsum præcedet. Hic versus cum aliquot sequentibus, æque commode possent exponi,
vel de terrore eorum quæ futura sunt ante aduentū, siue in aduentu iudicis, vel de iucūditate eorū
quæ facta sunt post Christi resurrectionē, vbi ascendisset ad patris dexteram, accipere sibi regnum
& imperium super orbem. Atq; ob hoc, in Elucidatione per plures versus geminam constituimus
intelligentiam, consueto duplicis intelligentię signo adiecto. Quòd si tertius hic versus de igne in-
telligatur terribili aduentus secundi, iterū ostendimus duplicem intelligentiā. Prior est de igne cō
flagrationis, per quam sancti Theologi in aduentu iudicis mundū dicunt purgandum: quemadmo
2.Petri.3. dum Petrus Apostolus in posteriori sua Epistola indicat, dicens, Adueniet autē dies domini vt fur F
in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur: terra autē, & quæ in ipsa sunt
Psal.49. opera, exurentur. De quo igne etiā in alio Psalmo dicitur, Ignis in cōspectu eius exardescet, & in cir
cuitu eius tēpestas valida. Hîc autē non videtur esse ille ignis æternus, de quo subinde loquitur Sal-
uator in Euangelio. Non enim ille ad purgationē cælis aut elementis, sed ad punitionem & crucia-
tus diabolo & angelis eius, præparatus est: quemadmodū in sententia domini dicitur, Discedite à
Matt.25. me maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo & angelis ei⁹. De hoc ergo igne cōflagratio
nis & purgationis prior est intelligentia. Posterior verò est de igne illo cōdemnationis æterno, qui
(vt etiam dixim⁹) diabolo & angelis eius paratus est, qui ante faciē iudicis præcedere dicitur, non ꝙ
prius tempore realiter debeat præcedere aduentū iudicis in mundū, sed quomodo minister vel in
strumentū exequendæ iustitiæ præcedere dicitur ante iudicem, quomodo gladius solet iudicē pre-
cedere, vt ministeriale instrumentum exequutionis iustitiæ. Quia enim ignis ille infernalis mox ad
pronunciationē iudicialis sententię corripiet impios: & in eos ipso momento desæuiet iccirco re-
ctè quasi cum iudice vel ante iudicē aduenisse dici potest, Et iuxta hunc modū videtur etiā intelli-
2.Thes.1. gendum, quod in Epistola posteriore ad Thessalonicēses scribit apostolus Paulus, in hunc modū,
Si tamen iustum est apud Deum retribuere retributionē iis qui vos tribulant, & vobis qui tribula G
mini, requiē nobiscum, in reuelatione domini Iesu de cælo, cū angelis virtutis ei⁹, & in flāma ignis
dantis vindictā iis qui nō nouerunt Deum, & qui non obediunt Euāgelio. Nam si participiū illud
dantis iungatur cum genitiuo proxime præcedenti ignis (quę connexio prima facie apparet cōmo
dior) videtur per ignem istum dantē vindictam intelligi ignis infernalis, per quē proprie vltio con
digna exercebitur in reprobos. Nā ignis cōflagrationis, etiam si corpora impiorū possit breui mo
mēto interimere, animam tamen impiam non potest æterna punitione (quæ illam decet) affligere.
Quare per ignem dantem vindictam, intelligendus videtur in citato iam Pauli loco ignis æternus,
vt dicat Paulus, reuelandum dominum Iesum cum angelis virtutis ei⁹, & cum flamma ignis æterni
vindicis. ¶Versu.8. Adorate eum omnes angeli eius. Hunc locum Paulus Apostolus allegat, capi-
tulo primo Epistolæ ad Hebræos, ad probandum Christum filium Dei esse angelis maiorem, ex co
Hebr.1. ꝙ illum iubeantur adorare. Non adorat enim nisi minor maiorem. Adducens autem Paulus hunc
locum, sic ait, Et cum iterum ītroducit (videlicet pater) primogenitū in orbem terræ, dicit, Et ado-
rent eum omnes angeli eius. Ex qua citatione difficultas est, quid sibi velit quod ait, Et cum iterum
introducit pater primogenitū in orbem terræ. Dicendum est, ꝙ iccirco hoc dicitur, quoniam in il
lo Psalmo mentio fit de regno Christi quod ei datū est à patre, morte deuicta, Vnde & initiū Psal-
mi sic habet, Dominus regnauit, exultet terra. Quod si prędicta in versib⁹ prioribus exponātur de H
terribili aduētu domini ad iudicium, rectè dicitur iterum introduci à patre in orbem terrarum ad
ipsum iudicandum: quoniā venturus est in gloria patris sui iudicium exequuturus, per potestatem
Ioan.5. à patre sibi datam, quemadmodū apud Ioannem dicitur, Pater diligit filium, & omnia dedit in ma
Ibidem. nu eius: & potestatē dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Si verò prędicta intelligantur
tantum de conuersione populorum per Euangelicā prędicationem, dicitur introduci filius à patre
in orbem terrarum, quatenus ita Christ⁹ regnum recuperauit in populis, vbi prius idola coleban-
tur, & ipse ignorabatur. Quid autē per Sion & per filias Iudæ intelligatur, ex Elucidatione patet &
plenius diximus in Psalmo quadragesimoseptimo circa versum illū, Lætetur mons Siō, & exultent
filiæ Iudę, propter iudicia tua domine: vbi etiā prolixius ostendimus, quare gaudendū sit mōti Siō
& filiis Iudę propter hęc domini iudicia. ¶Versu.12. Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. Nos
in Elucidatione lucem illam, quę intra mentes iustorum oritur, indicauimus accipiendam, consimi
lémque in posteriori parte lętitiam. Posset verò & de futura illa plenitudine lucis ac gaudii exponi,
preteritum accipiendo pro futuro, vt sit sensus, Lux æterna lucebit, & orietur iusto, & rectis corde
Esaię.35. orietur sempiterna & inęstimabilis lętitia quemadmodum in alio loco dicitur, Lux perpetua luce-
&.51. bit sanctis tuis domine. Et iterum, Lętitia sempiterna super capita eorum, gaudium & exultationē
obtinebunt. Ad quem sensum rectè quadraret quod ex Hebręo vertit Felix, & alii quidā, Lux Sata
vel seminata est iusto, & rectis corde lætitia. Nunc enim iusto lux illa seritur, nunc seminatur, quia

A nondum iustus eam metit, nondū ea perfruitur, sed ad eam aliquando suscipiendā & acquirendam præparatur, & modo quodam nūc illi seritur, & seminatur vt suo tempore metatur tam lux plena, quàm perfecta lætitia. Quemadmodū enim quod seminatum est, in occulto latet, & nondum appa ret quid futurū sit, postmodum verò in tempore suo caput effert, seq; manifestat: ita nunc lux & lætitia beatorū seminatur & occultatur, vt aliquando lucis plenæ & perfectæ lætitię fructus inde metatur. De qua re, pulchre dilectus discipulus ita loquitur discipulis, Charissimi, nunc filii Dei sumus & nondum apparuit quid erimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbim⁹ eum sicuti est. Quasi dicat, Mira quidem gloria vobis iam seminata est, sed nondum enata est, nondum apparuit, Neq; male consonat huic expositioni quod in Chald. Parap, dicitur, Lux quiescit, & reposita est iustis, quo modo beatus Petrus hæreditatem illam incorruptibilem, incontaminatam, & immarcessibilem, dicit conseruatam in cęlis, & salutem ait paratam reuelari tempore nouisimo 1.Ioan.3. 1.Petri.1.

XCVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Habet Psalmus iste argumentum idem cum præcedentibus. Est nanque inuitatio ad laudem Dei pro mirabilibus per eum patratis mundoq; exhibitis: inter quæ, præcipua est salus illa quā Deus per suæ diuinitatis dexteram voluit operari, & in conspectu omnium gentiū manifestari, propter misericordiā
B *& veritatē suam. Post quæ paucis enarrata, à versu sexto vsque ad finem, nihil aliud quàm inuitatio ad laudem, ad iubilationem, ad cantica ponitur, non hominum tantum, verumetiam maris, & omnium quæ in eo sunt, terræ & omnium quæ in ea fluminum & montium, propterea quòd ipse venit iudicare terram.*

NONAGESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Cantate domino canticum nouum: * quia mirabilia fecit. 2 Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.*

Cantate domino in alacritate cordis carmen nouum nouæ laudis & insoliti gaudii canticum illi depromite de plenitudine interni gaudii: * fecit enim miranda, & quæ nouis peculiaribúsq; canticis decantentur dignissima. 2. Et licet multa admodum sint Dei opera miranda, quæ ipse patrauit ab initio sæculi in rerum omnium creatione & sapiētissima administratione siue gubernatione, peculiariter etiam in admirabilis generis humani directione ab initio sæculi: illud tamē omnia superat,
C & quasi obscurat quod in nouissimis dieb⁹ in temporis plenitudine operari dignat⁹ est, in redemptione humani generis: quando omnipotens dextera eius, pro sua voluntate salutē est operata, & sanctum brachiū eius fecit salutem magnā in populo & pro populo suo, quādo per suam potētiā genus humanū de captiuitate & seruitute durissima redemit.

*3 Notum fecit dominus salutare suum: * in conspectu gentium reuelauit iustitiā suam.*

3. Hanc aūt salutem sic sua dextera perfectā, Dominus voluit reuelare, & notā facere, ac prædicare in omnibus populis: ipsum quoq; salutare, ipsum Saluatorē Christum filiū suum, per quem tantam fecit salutē, mūdo voluit notū facere: * iustitiā suam prædicari fecit, & notificari in cōspectu omniū populorum, iustitiam suā, iustitiam quæ est ex fide, & per fidē in Christo filio eius, sanctos Apostolos suos prædicare fecit, & notificari in omnib⁹ populis. * Notū etiā fecit salutare suū & auxilium suū, in exhibitione salutis quā contulit mundo: & in hoc aperte monstrauit suam iustitiā, per quā gen⁹ humanum redemit de manu & tyrannide iniuste ipsum opprimētis Roma.3.

4 Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suæ domui Israel.

D 4. Recordat⁹ est domin⁹ misericordię & fidei siue veritatis suę: ipse qui per multa anteacta sęcula oblitus videbat᷑ misericordię, obfirmatam habens iram suā aduersus genus humanū: & qui suā fidē videbatur negligere aut violare, non exhibendo quondā promissa patribus Abrahā, Isaac, & Iacob, ipse tandem in temporis plenitudine curauit suæ misericordię satisfacere, & suā fidē liberare, seq; veracē & fidelē in promissis, operis exhibitione demonstrare: sicq; velut recordatus est misericordiæ & veritatis suæ erga domum Israel, super populum fidelē, verū ex fide semen Patriarcharū, quibus fuerat facta repromissio.

5 Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

5. Neq; verò hęc salus intra Iudeæ angustos limites delituit, neq; intra tam angusta spatia fuit occultata, licet in Iudęa fuerit orta & pfecta: sed nota facta est & diuulgata per Apostolorum prædicationē, hæc salus simul, & ipse Saluator qui eā operatus est, in vniuersos terminos terrę, ab oriente vsq; ad occidentē, & à septētrione vsq; ad meridiem. Siquidē in omnem terram exiuit salutis huius prędicatio, & vbiq; terrarum salus hęc agnita fuit.

*6 Iubilate Deo omnis terra: * cantate, & exultate & psallite.*

6. Proinde omnes qui inhabitatis terram, Deo (qui tam miranda pro vobis in temporis plenitudine operari dignatus est) in cordis vestri lætitia iubilate: * cordis quoq; lætitiam vocalibus canticis declarate, exultantes insuper gesti-

Apoc.19 | Ioan.12. | Lucæ.1. | Lucę.8. | Ephe.6.

7 Psallite domino in cithara:
✱ in cithara & voce psalmi:
✱ in tubis ductilibus & voce tubæ corneæ.
8 Iubilate in conspectu regis domini:
✱ moueatur mare & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo.

9 Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu domini:
✱ quoniam venit iudicare terram.
10 Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

bus etiam corporis lætitiã exhibete & psalmos illi de mirabilib⁹ editis facinorib⁹ componite & canite. Omnium enim est hoc cõmune gaudium, vniuersalis est omniũ hæc lætitia & exultatio, quoniã omnibus salus ista facta & annunciata est .7. Imperfectum verò gaudii testimonium, etiã musica adhibete vestris laudibus instrumenta, cõcinite illi in citharis, nablis, & aliis ad eam rem aptis musicis instrumentis:✱ in citharis simul adiuncta voce cantici, sic vt manu contingente musicũ instrumentum lingua nõ cesset à laudibus, sed modulationem aptam simul decãtet, quę sono instrumẽti suaui melodia respondeat:✱ in tubis quoq; ductilibus, ad concinendum in vocis fortitudine, & in clangore cõcrepantis buccinæ, siue tubæ corneæ, cui⁹ est sonus fortis ac prępualidus. 8. Iubilate in conspectu regis nostri domini, qui videlicet rex noster & dominus est rex regũ & domin⁹ dominantiũ: iubilate coram eo, laudes cõcinite, vt dignum est tanto ac tali domino iubilari à nobis, qui eius sumus plusquã seruissimi serui: ✱ & quoniã non est vniuersa terrarum habitatio, neq; tota rationalis creatura sufficiens ad dignę laudis persolutionem, atq; iterum quia omnis creatura vna cũ homine merito debet collætari & cõgaudere iccirco & cæteras creaturas omnes iustũ est pro suo modulo laudare dominũ. Itaq; mare suorum collisione siue collusione fluctuũ sonitum edat, & tonet, pro suo modo sic collaudãs dominũ, simul & omnia quæ in ipso sunt: vniuersus quoq; orbis terrarũ cum omnib⁹ suis inhabitatoribus, cum omnibus quę in eo sunt, pro suo vnumquodq; modo laudem canat domino. 9. Flumina quoq; exultabunt, & quasi plaudent manibus in dulci allusione fluctuũ: simul etiã montes quasi exiliẽt & exultabũt à præsentia domini, denique cæli & terra & omnia quæ in eis sunt, omnia præ gaudio gestient, à præsentia aduenientis domini:✱ quoniam ad hoc veniet in tẽporis plenitudine, vt iudicet terram, vt faciat iudiciũ mundi, vt principe mũdi diabolo eiecto, ipse regnet in domo Iacob in populo suo inæternũ, eósq; regat, pascat, & iudicet imperpetuũ. 10. Iudicabit pro orbe terrarum, & reget eum in iustitia, & populos omnes in æquitate. Nõ enim regnabit in tyrannide & iniustitia, vt ille pater mẽdacii, mundi rector tenebrarũ harũ, sed in omnimoda æquitate regnabit super populũ suũ:✱ In iustitia quoq; faciet pro orbe terrarũ iudicium, aduersus iniquũ mũdi prĩcipẽ, & liberabit populos in ęquitate sua: de oppresione iniqua. ✱ Denique & in nouissimo die, in iustitia iudicabit totũ orbem terrarum, redditurus vnicuiq; pro operibus condignam retributionem.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVII.

Versu. 2. Saluauit sibi dextera eius. Datiuus ille sibi, facit difficultatem in oratione. Nos in Elucidatione indicauimus, sibi positum esse, acsi diceretur, iuxtà suum placitũ, vel iuxta quod voluit: saluauit autẽ, pro salutẽ fecit, vel salutem operatus est: vt sit sensus. Dextera eius iuxta suum bene placitũ, salutem est operata. Alii verò putant, vulgatam lectionẽ male habere casum datiuum: pro datiuo aũt constituendum accusatiuum, ad hunc modum, Saluauit eum dextera eius quo modo habet Romanum Psalterium, sicut in Græco legitur, ἔσωσεν αὐτὸν ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, hoc est, Saluauit ipsum dextera eius. Cuius lectionis sensus est, Dextera Christi, id est, diuinitas Christi, saluauit ipsum, hoc est, à morte fecit saluum, & ad vitam resurgere, & brachium sanctum eius saluauit ipsum. Beatus tamen Hieronymus ita vertit, vt habet nostra lectio Gallicana, De hoc quoq; nõnihil dicemus in annotationibus ex Hebræo. ¶ Versu. 3. In conspectu gentium reuelauit iustitiam suam. Potest intelligi iustitia, qua ipse Deus in se iustus est: quam in conspectu gentium reuelauit, quando principem tenebrarum iuste condemnauit, & sibi regnum resumpsit orbis terrarum. Iterum, suam iustitiam, qua in se iustus est, reuelauit in conspectu gentium, quando per Apostolicam prædicationem omnibus hominibus per vniuersum orbem eam fecit notam. Potest aliter intelligi iustitia Dei non illa qua in se ipse iustus, sed illa qua homo coram Deo iustus est, de qua Paulus ait, Nunc autẽ (Roma.3.) iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Et iterum, Iustitia Dei per fidẽ Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Atque hanc iustitiam aduenieñs dominus per Apostolicam prędicationem reuelauit in conspectu omniũ gentium, quando Apostolos suos fecit, prædicare ac dicere, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. ¶ Versu. 4. Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel, (Marc.16.) Quòd dominus dicitur recordari, manifestum est hoc ita dici secundum similitudinem humanæ recordationis, sicut per oppositum interdum dicitur obliuisci, quando ad modũ obliuiscentis se habet. Cum enim promissa dissimulat, multúmq; tardat persoluere, iustitiæ & fidei suę videtur oblitus: & cũ misericordiã non exhibet, videtur oblitus misericordię. At verò vbi misereri cœperit, & ꝓmissis facere satis, dicimus eũ recordari misericordiæ & veritatis, quomodo etiã in cantico virginis matris dicitur Suscepit Israel puerũ suum, recorda-

A tus misericordiæ suæ: vbi & recordatio veritatis innuitur, cum subsequenter adiungitur, Sicut lo- Lucę.1.
quutus est ad patres nostros, Abraham, & semini eius in sæcula. Et in suo cantico Zacharias, Deū Ibidem.
parentem in filio suo salutē mundo, hoc agere dicit, ad faciendam misericordiam cum patribus no
stris, & ad memorandū testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abrahā patrem nostrum daturum se
nobis. Ita ergo recordatus est dominus in hac hora nouissima misericordiæ & veritatis suæ. Ille au
tem datiuus, domui Israel, secundū commodiorem constructionē iungatur cum verbo recordatus
est, ad hunc sensum, Recordatus est misericordiæ suæ & veritatis suę erga domū Israel, siue (vt ver-
tit Felix) pro domo Israel, id est, ad faciendum misericordiā & veritatem cum domo Israel. Posset
etiam intelligi ꝓmissam domui Israel: sed absq; aliqua subauditione, sensus prior apparet melior.
¶Versu. 9. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt. Aduerbium simul ab aliquibus iun-
gitur cum pręcedentibus, hoc modo Flumina plaudēt manu simul: ac deinde, montes exultabunt.
Nos in Elucidatione iunximus cum sequentibus, hoc modo distinguētes, Flumina plandēt manu
simul montes exultabunt. Quam distinctionem etiam sequitur versio Felicis, Flumina plaudent
palma, sicut montes exultent. Hebraica lectio ad vtranq; connexionem est indifferens.

XCVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

B *IN hoc etiam Psalmo, vt in præcedentibus, exhortatio ponitur ad reuerentiā Dei sedētis super Cherubim & laudem magni nominis eius, cuius honor diligit iudicium, qui parat directiones populo suo, cuius etiam scabellum pedum vt sanctificatum ab eo qui illud calcat, dicitur adorandum. Versu autem sexto, patrum quorundam exempla proponit, nominatim mentionem faciens Moysi Aaron, & Samuel: qui quoniam dominū fideliter inuocabant, eiusque præcepta diligenter obseruabant iccirco familiari Dei etiā alloqutione digni sunt habiti, fueruntque exauditi in precibus suis, & iram potuerunt Dei aduersus populū suum irati mitigare, vt leui disciplina paterna peccatis populi tantum punitis, non penitus reprobarentur: quemadmodum aliis solet gentibus contingere, qui in suis adinuentionibus impune permanere & pergere sinuntur, iusto Dei iudicio, vsque in diem extremæ vltionis, Vltimo autem versu iterum laudis replicat exhortationem.*

NONAGESIMI OCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dominus regnauit, irascantur populi:*

C ** qui sedes super Cherubim, moueatur terra.*

2 *Dominus in Sion magnus & excelsus super omnes populos.*

3 *Confiteantur nomini*
D *tuo magno, quoniā terribile & sanctum est.*

** & honor regis iudicium diligit.*

4 *Tu parasti directiones:*

** iudicium & iustitiā in Iacob tu fecisti.*

5 *Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedū eius, quoniā sanctū est.*

DOminus Deus noster regnum & imperiū tenet: irascātur, indignentur, & cōmoueantur vt voluerint incredulæ nationes, velint nolint, ferre debent eius imperiū, & regem debent eum atq; dominū agnoscere, quantūuis reluctentur & contradicere videantur: * qui sedes super Cherubim, qui pręsides angelicis exercitibus, & cęlestes illos spirit⁹ habes velut sedem, super quā requiescit gloriæ tuę maiestas: qui etiā in veteri illa arca tabernaculi, super propitiatoriū inter duo Cherubim locū visibilem tibi olim delegisti, ad signū eius sedis quā habes gloriosam inter cælestes exercitus in cęlis: à facie tua commoueatur omnis terra, æquum est vt te omnes reuereātur & timeant qui terrā inhabitant. 2. Dominus qui est in Sion, in populo fideli ipsum agnoscite, qui in Ecclesia sancta inhabitat, ipse per omnia magnus est & excelsus super oēs populos, ita vt in omnibus gētibus nemo sit qui illi possit cōparari, estq; excelsior & sublimior omnib⁹, sicut rex omnibus est celsior in regno suo. 3. Quapropter tuo magno nomini, ô rex altissime, cōfiteri debēt omnes populi tuo subiecti imperio: quoniam nomen tuū sanctum est atq; modis omnib⁹ venerabile, nomē est super omne nomē, in quo flecti debet omne genu cælestiū, terrestriū & infernorū: quódq; ab omni creatura debet immensis efferri Philip.2.
præconiis, vtpote ab ortu solis vsq; ad occasum laudabile & benedictū in sæcula: * & honor regis nostri, regia dignitas, & imperatoria Psal.112.
maiestas eius, qua præeminet omnib⁹, diligit iudiciū, exposcit & exigit hoc à nobis, vt in iudicio & iustitia illi seruiam⁹, quomodo ęquū est. Vult enim tātus rex iusta & mūda seruitia exhiberi sibi, & seruos iustos requirit, quomodo ipse iust⁹ est, & omnia quæ facit, in vero facit iudicio. 4. Et quia diligis tu domine iudiciū iccirco parasti populo tuo directiones, dedisti seruis tuis præcepta atq; mandata tua quibus in iudicio atq; iustitia dirigantur: * tu fecisti in Iacob, in populo tuo, iudiciū & iustitiā, tu ipse cū eis iuste in omnibus egisti in iudicio & iustitia: & vt similiter agerēt ipsi, tam erga te q̄ erga proximos, voluisti, atq; mandasti. 5. Exaltate, ô populi omnes, & magnificate dominū Deum nostrū, & procidite ante thronū gratię eius, humiliātes vos corā scabello pedū eius, quasi prostrati ante pedes eius: quoniam sanctū & honorādū est quicquid ad ipsum attinet, etiā si infimū fuerit, quemadmodū est pedum scabellū. Tam enim sanctus est domin⁹ vt quicquid ad ipsum spectat, sanctū sit, adorandúmq; & venerandū

etiam quod infimum reputatum fuerit: quemadmodũ regis magnifici non solum corona, quam in capite gestat, honoratur non solũ pallium quo est circumamictus, verumetiã calciamẽta pedum eius, imò scabellum throni eius. 6. Moyses & Aarõ erant de numero sacerdotũ eius: qui colebant eũ, erant specialiter Deo sacri: ille quidẽ à Deo specialiter consecratus, vt legislator fieret & ordinator atq; minister legalis sacerdotii: hic verò vnctus à fratre suo Moyse: ex ore domini etiã visibiliter, & sacerdotalibus adornatus vestibus: * & Samuel ꝓpheta domini, erat de numero fideliũ seruorum, qui cognoscunt per fidem & inuocant ex fide & cõscientia bona nomẽ domini, Samuel fidelis minister corã fuit domino. 7. Isti patres nostri, egregia virtutũ exempla, inuocabant dominũ, orãtes tam pro se quàm pro cõmisso sibi populo: & dominus benignũ se illis exhibuit, exaudiens orationes eorum & postulata concedẽs: * imò etiã familiarem suam societatem ad illos ostendit, loquens ad illos (Moysen & Aarõ) de colũna nubis, quæ apparebat super tabernaculũ, sic illos suo speciali colloquio singulariter honorans, corã populo suo. 8. Ratio autem quare sic ipsi exaudiebãtur orantes, & quare sic diuino honorarẽtur colloquio hæc erat, quia obediẽtes fuerũt præceptis dominicis. Custodiebant enim testimonia eius quibus cõtestatus fuerat populũ, id est legẽ & omnia præcepta quę illis obseruanda tradidit. 9. Et quoniam sic obedientes & fideles fuerũt in adimpletione tuæ voluntatis, iccirco vicissim te illis benignũ exhibuisti dominum, qui cũ sancto sanctus es, & cum innocẽte innocẽs, & cum electo elect⁹, qui voluntatem facis te timẽtium. Iccirco, inquam, tu domine Deus noster illos benignè exaudiebas in omnibus quę à te postulabant, siue pro sua, siue pro populi sui salute: * ostendisti quoq; te illis benignũ & propitiũ, dimittens propter illorũ precem peccata populi: siquãdo te offẽdisset populus, illis pro eo orantibus, tu flexus fuisti ad misericordiã, dimisistiq; illis peccatũ, quemadmodũ orãte Moyse populus quem delere voluisti saluatus fuit, & Aaron offerente thus in thuribulo plaga incendii cessauit: * & in singulare beneficium, hoc eis cõtulisti, ꝙ populum eorum pro quo supplicabant, nõ permittebas diu impunè agere in peccatis, vt tandẽ in die iudicii super eos adduceres eũdẽ damnationis sententiã, quomodo cum reprobis gentibus agis quæ te ignorant: sed in omnia opera eorum mala, quę ipsi secundũ malitiam cordis sui adinuenerunt, vt te offenderent, te exhibuisti seuerũ vltorem & vindicẽ, vt cogerentur vltionis tuę pręsentia, quantocyus ab excogitatis vel cœptis desistere. 10. Exaltate & magnificate dominũ Deũ nostrum, & adorate eũ in mõte sancto eius in quo habitat, in Ecclesia: siue hac militante, per fidem excelsa, & per spem atq; charitatem firma & immobili: siue illa triumphanti, per apertam Dei visionẽ & perfectam fruitionem altissime sublimata, & immobiliter firmata: * quoniã dominus Deus noster sanctus est, & super oẽs solus sanct⁹ ac summe metuẽd⁹: ꝓpter quod, omni laudis & honoris exaltatione semper est dignissim⁹, neq; pro dignitate satis vnquã potest exaltari.

6 Moyses & Aaron, in sacerdotibus eius:

✱ & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. — 1.Reg.3.

7 Inuocabant dominũ, & ipse exaudiebat eos:

✱ & in columna nubis loquebatur ad eos. — Exod.33. Num.12.

8 Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.

9 Domine Deus noster tu exaudiebas eos: — Psal.17. Psal.144

✱ Deus tu propitius fuisti eis:

✱ & vlciscens in omnes adinuentiones eorũ. — Exod.32. Num.16.

10 Exaltate dominum Deum nostrum, & adorate in monte sancto eius:

✱ quoniam sanctus dominus Deus noster.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCVIII.

Psal.79. Versu. 1. Qui sedes super Cherubim, moueatur terra. Quomodo dicatur Deus sedere super Cherubim, diximus in Psal. 79. in versu illo, Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim, Beniamin & Manasse. Quidam autem hoc loco pro secunda persona, ponũt tertiam, legentes, qui sedet: coniungentes istud, qui sedet, ad principiũ versus, hoc modo, Domin⁹ qui sedet super Cherubim, regnauit, irascantur populi, moueatur terra. Alii repetunt verbũ regnauit, hoc modo, Dominus regnauit, irascãtur populi: qui sedet super Cherubim regnauit, moueatur terra. Nos sub secunda persona absq; repetitione ista cõiunximus, ad hũc modũ, Qui sedes super Cherubim, ô magne Deus, à facie tua moueat᷑ terra. In Hebræo, similiter & in Græco, participiũ est, acsi dicatur iuxta Hebræum, sessor Cherubim, vel insidẽs Cherubim: aut iuxta Græcũ, sedens super vel in Cherubim. ¶ Versu. 2. Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Duplici distinctione hoc legi potest. Primò, ad hunc sensum, Dominus qui est vel habitat, vel colitur in Sion, à populo suo fideli, ipse est magnus & excelsus super omnes populos. hoc est. Deus Israel, est rex magnus super omnem terrã. Secundo ita distingui potest, Dominus est in Sion magnus, & excelsus est super omnes populos vt domin⁹ Deus dicatur magnus esse & laudabilis valde in suo populo, & nihilominus super omnes populos excelsus. In Sion enim magnus est, dũ se gloriose in suo populo magnificat, in mirabilibus quæ pro eo potenter & magnifice operat᷑. Excelsus verò est etiã
Psal.94. super omnes populos, quoniã in manu eius sunt omnes fines terrę & ipse pleno imperio dominat᷑

A omnium. ¶Versu 3. Et honor regis iudicium diligit. Istud iudicium quod diligit Deus, intelligere possumus in nobisipsis, vel in Deo. Honor regis diligit in nobis iudicium, quia dignitas & maiestas Dei nostri exigit à nobis & in nobis seruis suis iudicium, videlicet vt in iudicio illi seruiamus. Iustũ enim est, vt tã magnifici domini & tam summi regis ministri, in iustitia & iudicio satagãt perficere suum ministerium. Vnde illud toties veteri illi populo in legislatione replicatũ, Ego dominus. Sancti estote, quoniã ego sanctus sum. Et in lege gratiæ, nouo populo nouus præceptor Christus domi Leui. 11. nº, Estote (inquit) misericordes, sicut & pater vester cælestis misericors est. Estote vos perfecti, sicut & 19. pater vester cælestis perfectus est, Iterum verò secundum hanc intelligentiam, iudiciũ accipi potest Lucæ. 6. pro æquitate & rectitudine iustitiæ, vt iam expositum est: vel etiã pro iudicio quod discretionẽ so- Matth. 5. lemus appellare. Exigit enim honor magnificẽtissimi & regis nostri, vt illi cum magno iudicio, cum magna discretione & attẽtione seruiamus, non quomodo vili alicui aut plebeio domino seruiri solet, sed cum magno timore & tremore, cũ magna alacritate, diligentia, solicitudine, & reuerẽtia, tãquã illi qui est omnium rex supremus, & quo est nemo celsior: vt ob hoc merito summo cũ honore illi debeat seruiri. In quem ferè sensum scribens Corinthiis Paulus, vult sanctissima mysteria corporis & sanguinis domini sumentes, cum iudicio mãducare, dum ait, Quicunque manducauerit pa 1. Cor. 11. B nem, vel biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini, non diiudicãs corpus domini: quia scilicet non cum iudicio debito accedit ad sumenda tã sacro sancta mysteria, tam sacrum panem, tã sacrum vinum: panem non panem, sed corpus filii Dei: vinum non vinũ, sed sanguinem vnigeniti patris. Idcirco enim nõ diiudicat sufficienter qui indignè accedit, quia absq; debito iudicio, non discernens hunc panẽ tam sanctum à pane cibario & crasso, quem in publicis cõuiuiis vulgo manducãt homines: nec illum sanctissimum sanguinem aliter sumit, quàm vinũ quod è penu depromitur. Atq; ita sanè perquamplurimi inueniuntur, qui seruiunt quidẽ Deo, quantum exterius videri potest: sed absq; debito iudicio, absq; necessaria discretione. Non enim qua oportet reuerentia, non qua oportet alacritate & prõptitudine bonæ voluntatis, non qua oportet integritate bonæ intẽtionis, non qua oportet sedulitate bonæ operationis: sed cum pigritia, torpore, fastidio, simulatione, tanquam si alicui tẽporali domino ad mercedem pauculam inseruirent: imo (quod nullis vnquã lachrymis satis defleri potest) multo etiã minori fidelitate & sedulitate, quàm huiusmodi mercenarii dominis: à quibus vili tantũ sunt mercede cõducti, nullo autem vinculo alio obligati. Veros autẽ Dei seruos oportet cum magno iudicio, suæ seruitutis obsequia præstare, vigilantissime scilicet discernentes & diiudicantes attentissime, quãto hic dominus omnibus tẽporalibus dominis supereminεat, quãto hic rex omnibus sit regibus terrę excelsior, quãto hic Deus super omnes deos sit in immensum eleuatus, quanto sit omnibus potentibus potẽtior, quãto omnibus terri- C bilibus potestatibus terribilior, quanto deniq; amabilibus omnibus ipse in immensum amabilior: ne satis putẽt, vt plebeio alicui terreno, corruptibili vel tẽporali domino, ita huic cælesti immortali & æterno seruire. Omnino enim hoc iudiciũ requirit à nobis Dei honor & magnificentia, quomodo & sanctus homo Dei Moyses sibi cõmissum populũ adhortabatur, dicẽs, Non est alia natio tam Deut. 4. grãdis, quæ habeat deos appropinquãtes sibi, sicut Deus noster adest nobis: sic videlicet ex honore regis, illos exhortando ad iudiciũ. Potest verò (vt ab initio annotationis cœpimus dicere) iudicium istud intelligi in ipsomet Deo, ad hũc sensum, Honor regis amat iudicium, maiestas Dei amat iustitiam, & omnia vult agere in iudicio, amplexatur iudicium, gaudet iustitia, nihil potest agere absque iudicio, siue cõtra iustitiam. ¶Versu 4. Tu parasti directiones. Psalterium Romanum habet pro directionibus, æquitatem, Tu parasti æquitatẽ Idem autem per vtrunq; intelligitur, videlicet mãdata domini: quæ æquitas dicũtur, quoniam in æquitate & iustitia fundãtur, & quia non nisi quod æquũ & iustum est præscribunt. Propter quod, Psal. 118. dicitur, Omnia mandata tua æquitas, Et rursum, Psal. 118. Æquitas testimonia tua in æternum. Directiones verò appellantur, quia hominem ad Deum dirigunt, & in agendis ducatum præstant, quemadmodũ Psalmo suprà citato dicitur, Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumẽ semitis meis. Pro eodem etiam accipi potest iudicium & iustitia, in par D te sequenti, cum dicitur, Iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti. Vel sic intellige, Præcepisti fieri iudicium & iustitiam in Iacob. Vel sic, Tu ipse fecisti in populo tuo iudicium & iustitiam. Sed priora videntur magis conuenientia, & melius cum præcedentibus cohærent. Quòd enim honor regis diligat iudicium, inde manifeste apparet, quod ipse fundauerit æquitates, quòd legem dederit suo populo, & quòd præceperit fieri iudicium & iustitiã in populo suo. Nisi enim honor regis diligeret iudicium, non præcepisset iudicium & iustitiam fieri, neque legem tulisset, quę monstrat quid iustum atq; iniustum. ¶Versu 5. Et adorate scabellum pedum eius. Præter expositionem in Elucidatione positam, per scabellum pedum domini intelligi etiam potest arca fœderis, Quia enim super propiciatorum quod erat operculum arcæ, inter duo Cherubim, sedem habere & habitare dicebatur dominus, rectè proculdubio dici potest arca, scabellum pedũ eius. Erat enim quasi sub sede Dei. Atq; hęc arca sancta erat, nimirum à Deo specialiter sanctificata, & adeò sancta, vt eam tangens Oza morte fuerit percussus: & qui eam nudam conspexissent, morte punirẽtur subitanéa. Attamen cum ipsa a- 2. Reg. 6. dorari iubetur, non debet intelligi propric dicta adoratio, quæ non nisi Deo debet attribui, vtpote Num. 4. enti primo & supremo domino: sed adoratio impropric debet accipi ꝓ specialis honoris exhibitione, quomodo frequẽter in sacris historiis inuenimus homines adorare seinuicem, quod nõ nisi cuiusdam reuerentiæ magnæ significat exhibitionem. Quidam verò, adorate scabellum, accipiũt loco huiº, adorate ad scabellum, vel ante scabellum, vel corã scabello eius, vt intelligatur adoratio propriè dicta ipsius Dei, nõ arcæ tamen adoratio, sed Dei super arcã sedentis: quemadmodũ nos Chri

ſtiani, Deum ſub admirabili ſacramento latentē adoramus, & ad locum vel ante locum, vel verſus E
locum illum in quo ſanctiſsima illa myſteria conſeruantur, adorationis exhibemus reuerentiã: non ipſum tamē locum adorantes, id eſt, ligna, lapides, aut clauſtra, ſed ipſum quem illo in loco pro ſua altiſsima bonitate credimus ſeruari. Secundum hãc verò intelligentiam, myſtice per arcam accipere nobis licebit Eccleſiam ſanctam militantem, quæ eſt velut ſcabellum pedum domini: vt cæleſtis illa Eccleſia triumphãs, hac ratione eius ſedes poteſt appellari, quòd huic illa ſit ſubiecta, quaſi inferior ſuperiori, quemadmodũ ſcabellum ſubiectum eſt ſedi. Vel intelligi poteſt ipſa Chriſti humanitas quæ eſt ſcabellum pedum inhabitantis diuinitatis: in qua videlicet inhabitat & requieſcit diuinitas. Nos in Elucidatione nullum horum ſequimur, ſed ſecundum conſideratione̅ ſimilitudinis, dicim⁹ ſignificari maximam reuerentiam, vt ſummo domino exhibēdam, cum præcipitur etiã ſcabellũ pedum eius eſſe adorandum & honorandũ, quemadmodum ſatis dilucide illic oſtēdimus. ¶ Verſu penultimo, Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorũ. Nos in Elucidatione iſta ad populum retulimus, cui illi præerant ſacerdotes, de quibus prius factus eſt ſermo, quéadmodum & Chaldæa indicat Paraph. cum ait, Deus, tu propitius fuiſti populo, propter eos. Atq; ita iſtud, Propitius fuiſti eis, valet, Propitius fuiſti populo propter illos. Nam de Moyſe maniſeſtũ eſt, quomodo frequenter iram à populo auerterit ſuis precibus, neq; ſemel parcitũ ſit multitudini ipſo
Num. 16 deprecante pro illa. De Aaron autē Num. 16. legitur, quòd plagã incendii, incenſi oblatione & pre- F
cibus ceſſare fecerit. De Samuele verò, quòd ad Dei placandam iram multum potẽs fuerit, vel illud
Hiere. 15. indicat, quod apud Hieremiã ex ore domini dicitur, Si ſteterint corã me Moyſes & Samuel, nõ erit anima mea ad populum iſtũ. Quod autem ſequitur, Et vlciſcens in omnes adinuẽtiones eorũ, ſimiliter ad populum referimus, ídq; ſecundum duplicem intelligentiam. Quarũ prior in Elucidatione exprimitur, ꝙ in magnum beneficium Deus populi peccantis peccata ad præces Sanctorum tãtum diſciplina paterna puniuit, vt cauerent impoſterum, & non impuniti peccarẽt licentius, ne ita in totum eos abiiceret. Altera verò eſt, ſecundum quam per adinuentiones iſtas populi intelligimus opera mala, quæ cõtra ſanctos à Deo ſibi præfectos, Moyſen, Aarõ, & Samuel, excogitauerũt, videlicet rebelliones & ſeditiones cõtra ipſos excitatas: quemadmodum Chore, Dathan, & Abyron ſeditioſi
Num. 16 contra Moyſen & Aaron, miſere perditi ſunt, cũ tabernaculis ſuis, viui abſorpti à terra. Deinde ducenti & quinquagintaquinque offerentes incenſum, igne conſumpti. Dehinc & illa. 14. milia, quæ
Ibidem. contra Moyſen & Aarõ, propter prædictorum mortem, ſeditionem excitauerant. Atq; ita adinuentiones eorum intelliguntur adinuentiones contra illos, id eſt, mala conſilia excogitata contra ſanctos domini. Sicut enim fuit dominus ꝑ populo propitius propter orationes ſanctorũ, ita & ira commouebatur aduerſus illum, quãdo contra ſanctos ipſius ſeditionibus atq; murmurationibus inſurgebant. Quidam tamen iſta intelligũt de propitiatione & punitione propriorũ peccatorum ipſius G
Moyſi, Aaron, & Samuelis. Moyſes enim peccauit ad aquas contradictionis, non ſanctificando dominum corã filiis Iſrael. Aaron præter hoc, etiam in conflando vitulum. Samuelẽ verò dicunt peccaſſe in hoc, quòd non ſufficienter filios peccantes corripuerit. Atq; ira Dei ſignificatur diſtrictum iudicium, quo etiam ſanctis ſuis ab vltione non pepercit, ſi quando aduerſus ipſum deliquiſſent.

XCIX. PSALMI ARGVMENTVM.

Exhortatio eſt Pſalmus iſte, vniuerſos terræ habitatores conuocans ad lætandum & exultandum in cõfeſsione domini, qui eſt omnium creator vnus & conditor, cuius miſericordia nunquam deficiet, neque veritas vſque in conſummationem ſæculi.

XCIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Iubilate Deo omnis terra, ſeruite domino in lætitia.*

2 *Introite in conſpectu eius in exultatione.*

3 *Scitote, quoniam dominus ipſe eſt Deus:*

✱ ipſe fecit nos, & nõ ipſi nos.

Cvm iubilo cordis laudate dominum vniuerſi habitatores terræ, & ſeruite illi in cordis lætitia. Non exigit à ſeruis ſuis vt in triſtitia aut ſeruili terrore ſibi ſeruiant, ſed populum amat qui nouit iubilationẽ, H
qui ſcit exultare ſemper in nomine eius, & alacrem de hilari corde præſtare ſeruitutem. 2. Venite, accedite ad eum in cordis deuotione, & introgrediamini ante conſpectum eius: non quaſi ante moroſum & difficilem dominũ, trepidi & anxii ſerui in triſtitia & ſeruili ſolicitudine, ſed cum exultatione liberæ conſcientiæ, tanquam filii ante patrem piiſsimum, paſtorémq; benigniſsimum. 3. Illud enim vobis ſciendum eſt, & etiam atq; etiam profunda mente recogitandum, ꝙ dominus, ad cuius confeſsionem nunc vos exhortor, ipſe eſt ſolus verus Deus, & præter eũ nõ eſt alius: ipſe eſt, quo nihil eſt maius, nihil prius, nihil dignius poteſt cogitari: ✱ ipſe nos fecit de nihilo, vt eſſemus aliquid: & totum hoc eſſe quod in nobis eſt, & tã nobile eſſe, quo cæteris omnib⁹ ſuperemi-nemus corporeis creaturis, ipſe donauit nobis: & nequaquã noſmetipſos fecimus, neq; à nobiſipſis habemus quicquam, ſed ab illo vno omnia: propter quod, iuſtiſsimũ eſt, vt illi à quo ita nos cuncta accepiſſe cognouimus, corde lætiſsimo iubilemus & ſeruiam⁹, quantũ va

A *4 Populus eius, & oues pascuæ eius, introite portas eius in confeßione:*

** atria eius in hymnis:*

** confitemini illi.*

*5 Laudate nomen eius, quoniam suauis est dominus: * in æternum misericordia eius: * & vsq; in generatione &*

B *generationẽ veritas eius*

luerimus. 4. Specialiter verò, ô vos omnes qui estis de populo eius, qui de numero estis electorum eius, qui estis quasi oues pascuæ eius, quos ipse quasi pastor bonus, tam secũdum corpus in hoc corporeo mundo, quàm secundum animã, in sancta Ecclesia pascit, & ab omni malo defendit: vos (inquã) peculiari exhortatione admoneo, vt portas eius ingrediamini, vt introeatis ante faciem eius in confessione laudis & gratiarũ actionis: * vt atria eius ingrediamini cum hymnis, psalmis, & laudibus: domum cultus eius, vel sanctam Ecclesiam, vel materiale templum, sic introite cum hymnis & laudibus: * vos (inquam) date confessionem illi. 5. Et laudem dicite benedicto in sæcula nomini eius, quoniam ipse dominus erga seruos suos nõ est crudelis, non morosus, non difficilis, sed mitis, benignus, mansuetus, bon⁹ facilis, dulcis, & pius: * misericordia eius in sempiternum non deficiet, semper erit exposita petentibus eam vsque in consummationẽ sæculi: * item & veritas siue fides eius atque iustitia, in omnes generationes perdurabit, non poterit vnquã mentiri neque fallere: sed quæcunq; pollicitus est, seruabit electis suis, donec perstabit seculũ.

ANNOTATIONES IN PSALMVM XCIX.

VErsu 4. Introite portas eius in cõfessione, atria eius in hymnis: confitemini illi. Debet versus iste ita distingui, vt in confessione iungatur cũ præcedenti verbo, hoc modo, Introite portas eius in confessione: deinde repetatur introite, ad regendum accusatiuum atria, adiuncto eo quod sequitur, in hymnis, hoc modo, Introite atria eius in hymnis: vt deinde diuisim sequatur, Confitemini illi: quod rectius in principium versus sequentis referretur, iuxta quod in Hebræo legitur. Sic enim clarius vertit Hieronymus, Ingredimini portas eius in gratiarum actione, atria eius in laude. Confitemini ei, benedicite nomini eius, quia bonus dominus. Eandem etiã Distinctionem habet lectio Græca.

C. PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmus iste centesimus formam videtur describere, & officium designare hominis iusti, maxime autem principis: quem licet quidam interpretentur singulariter de Christo domino, quòd vix alius inueniatur cui omnia hic posita perfecte conueniant: melius tamen apparet ipsum in persona Dauid pronũciari de
C *se omnia illa non ad iactantiam, sed ad laudem & gratiarum actionem recitatis: quod videlicet in innocentiã ambulauerit in medio domus suæ, quod malum non proposuit ante oculos, quòd odio habuerit impios, eorumque fuerit consortia auersatus, fideles autem & iustos sibi adiunxerit & exaltauerit, superbis humiliatis, & peccatoribus punitione debita peremptis. Hæc enim sunt officia regis, neque regis solum, verumetiam cuiuslibet patrisfamilias in sua domo, aut cuiuslibet præsidentis in ea communitate cui præsidet.*

C PSALMI ELVCIDATIO.

1 Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

DE misericordia simul & iudicio atq; iustitia cantabo tibi domine: videlicet ꝙ misericors simul & iustus sis tu domine in cũctis operibus tuis: ita semper misericors, vt nihilominus iustus: ac rursum ita iustus, vt nihilominus misericors: ita super his duobus semper & vbiq; coniunctis tibi cantabo.

2 Psallam & intelligã in via immaculata:

D ** quãdo venies ad me?*

2. Super his tibi psalmos dicam & canam, cantánsq; & psallens tibi, ego erudiar in via innocẽtiæ: discam, intelligã, & instructus à te sciam ambulare viã immaculatã mãdatorũ tuorũ. Qui enim in viis immunditię psallunt, horũ non est speciosa laus in conspectu tuo: * ô vtinam tu mihi cito aduenias, ô si iam nunc ad me venias, vt ignorantẽ instruas & illumines in via mandatorũ tuorũ, vt tibi queã digne psallere. Hoc enim totũ est quod cupio, te videlicet meis cãticis inuitare, te ad me aduocare: nihil est quod æque atq; tuum aduentũ desiderem.

3 Perambulabã in innocentia cordis mei in medio domus meæ.

3. Volo autem quod ex tuo munere in me est boni propositi, tibi ad gloriã, & proximis subditísq; ad exemplũ, hoc cantico proponere, ex bonæ cõscientiæ testimonio: vt exprimã qualis esse debeã, si in via immaculata psallere voluero. Ecce ego ex munere gratiæ tuæ studebam cõuersari in medio familiæ meæ, cũ innocẽtia, iustitia, & simplicitate, quasi pater in medio filiorũ, quasi domin⁹ in medio seruorũ, quasi pastor in medio ouiũ, singulos attendẽs & cõsiderans, singulis prospiciens domesticis meis, singulísq; superintendens, quantũ opus erat: vt sua quisq; administratione iustẽ fungeretur, neq; malum vllũ notabile paterer in domo ac familia mea, pro quo nõ emẽdando gererẽ solicitudinẽ.

4 Non proponebam ante oculos meos rem

4. Caui mihi sedulo, ne rem iniustã siue vllã iniustitiam menti meæ proponerẽ, ad eam perficiendã opere, ne de vlla cogitarẽ perficienda (siue aduersus Deum, siue aduersus hominẽ) iniquitate aut iniustitia:

*iniustam: * facientes præuaricationes odiui.*

* neq; solũ ipse non volui mala facere, verumetiã in aliis odiebã peccatũ, vt transgressores legis Dei mei odio habui: nõ quidẽ ipsam illorũ personã, sed præuaricãtiũ vitia: ita vt quantũ in me esset, illis obsisterẽ mala agẽtibus, & impedirẽ mala eorum proposita, ne possent ea perficere, ꝓ mea autẽ virili ad bonũ inducerẽ. E

5 Non adhæsit mihi cor prauum: declinantẽ à me malignum non cognoscebam.

5. Et quoniã ita me iniquitatis aduersariũ præstiti, elõgati sunt à me omnes qui prauo sũt corde, nõ adhæserũt, non associati sunt, non se cõiunxerũt mihi qui malæ sunt volũtatis & prauo corde, amatores iniustitiæ: * malignos à me abscedentes, meã vel societatem vel seruitutẽ deserẽtes, propter malitiã, ꝙ viderent se non posse apud me suã impietatẽ iuxta desiderium perficere, qui ob hoc à me declinabant, recedebãt, siue meam amicitiã atq; societatem, siue meã seruitutem derelinquẽtes, hos ego nihili feci, quasi nũquã cognouissem eos, sic ab illis me alienaui, quãtumuis alioqui illorũ amicitia grata aut seruitus cõmoda fuisset: qui propter iniustitiæ amorem odiúmq; bonitatis, ita me deserebãt, illos prorsus contempsi, & permisi separari à me pro suo placito, lõgẽ malẽs illos à me abscedere, quicũq; tandẽ aut quãticunq; fuissent, ꝙ vt à me in sua impietate fouerentur aut tolerarẽtur. F

6 Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.

6. Si quem videbam ad detractiones pronum, qui promptus esset ad detrahendum secreto pro ximo suo, ad male loquendũ in occulto de fratre, ad auferendum vel imminuendum bonũ nomen proximi, hũc ego redarguebã acriter, & seuere corripiebã, hunc ego toruo aspectu atq; etiã increpatoriis verbis cum authoritate compescui: nõ arridebam detrahenti, non dissimulabã, nõ fouebam illum in detractionis malo, sed cõtradicẽdo resistebam, & seuere increpando compescebam.

7 Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

7. Quos ego aduertebam esse superba & elata mẽte, monstrante sese foris per oculos, mẽtis interiori elatione, & quos cõperiebã esse corde insatiabili, siue diuitiis per auaritiã, siue honoribus per ambitionẽ, ad huiusmodi me abstraxi, cum his nõ duxi familiarẽ vitam, hos nolui habere familiares, siue domesticos, aut etiã cum his nulla volui familiari iungi societate siue amicitia, vt vel cũ illis inuitatus familiariter cõuiuarer vel ipsi mecũ à me inuitati. G

8 Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecũ:

8. Sed si quẽ in terra, vbicũq; tandẽ locorũ, aut quocũq; tandẽ genere natũ, viderem fidelẽ, iustum & bonũ, benè, iustè, simpliciter, & fideliter ex corde syncero cõmissa sibi peragentẽ officia, in hoc fuit mihi beneplacitum, ad eiusmodi homines oculũ & respectum habebã, vt tales exaltarem, & mecũ considere facerẽ, mecúmq; demorari, & ad mẽsam meã vt domesticos & amicos accũbere:

** ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.*

* quos cõperiebam benè, iustè, & fideliter cõuersari, huiusmodi elegi ad ministeriũ meũ, huiusmodi ego exaltaui ad officia regni, & domus meæ talibus ministris cõmittebã quæ vel in regno vel domo mea erãt agẽda, talibus credebam rerũ omnium agendarũ administrationem.

9 Nõ habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam:

9. Qui autẽ in factis suis superbiã vllam aut dolum ostẽdunt, per superbiã alios iniuste calumniari, molestare aut opprimere volẽtes, eiusmodi non habitabunt corã me in tota domo mea quos tales esse cognouero, nequaquã illos intra domũ meam recipiã, vt mihi in vllo seruiãt ministerio: atq; etiamsi intra domum meã habitauerint, vbi tales deprehẽdero, expellam atq; eiiciam eos, neq; patiar tales impietatis amatores permanere ante oculos meos: H

** qui loquitur iniqua, nõ direxit in conspectu oculorum meorum.*

* qui loquuntur iniqua, non prosperãtur, non prospere agunt apud me, nũquam illis bene erit, nunquã inuenient gratiam in oculis meis, vt eos eueham, foueã aut promoueam: nõ erit ad tales animꝰ meus, sed aduersabor illis, & durum me illis ostendam, donec ab impietate huiusmodi desinãt.

10 In matutino interficiebam omnes peccatores terræ:

10. In primo mane, admodum mature, quantum in me erat, ego omnes malefactores in terra mihi subiecta puniebam & auferebã de medio: mox vbi persensissem malum contagiosum alicubi exurgere, curaui, vt quantocyus malũ illud supprimeretur vel auferretur, ipsos mali authores rigidè puniẽdo, aut etiam si malitia id exigeret, morte mulctando:

** vt disperderẽ de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.*

* vt sic disperderem de populo domini, de Ecclesia fideliũ omnes iniquitatis operarios, quantũ mihi foret possibile: ne si impunitum aliquãdiu malum permisissem, in peius excresceret, sicq; abundantia malitiæ inficeretur terra & ciuitas domini, ipsius cultui deputata & sanctificata. Malum enim nisi quantocyus rigida punitione extinguatur, celeriter increscit, & serpit latissime ab vno in plurimos: propter quod, eum qui populo domini prẽsidet, si Deo placere velit, huic rei vigilantissime necesse est intendere.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVM.

CVm psalmum istum iuxta modũ in Elucidatione expositũ, ipsi Dauid applicamus, in seipso iusti viri & boni principis exemplum describenti, non sic ista accipienda sunt, quasi omnia perfectè Dauidi cõueniant, quasi semper in innocentia perãbulauerit in medio domus suę, quasi nunquã ante oculos proposuerit rem malam, quasi semper oculi eius fuerint ad fideles terræ. 2.Reg.11
Profectò non ambulauit in medio domus suæ in innocentia, quãdo de fenestra vidẽs Bethsabee lauantem, concupiuit alienam in corde suo, & ad malam cõcupiscentiam implendam nũcios misit, opereq; impleuit, quod male concupierat: profectò non erat hoc in innocentia cordis ambulare in medio domus suæ. Et neq; hoc erat, non proponere ante oculos rem iniustã. Et cum adiiciẽs malũ malo, Vriam fidelissimum comprobatum, fecit dolo & fraude, traditis illi proditoriis literis, occũbere: nunquid tum erant oculi eius ad fideles terræ, vt sederent cum eo, aut habitarent cũ eo, & nõ magis contra fidelissimũ seruum, vt innocentem impiè sine causa auferret de medio? Non ergo ista sic accipiẽda sunt, quasi per omnem vitam Dauid ea obseruauerit, quasi nunquã fuerit transgressor: sed accipienda sunt, vt ab eo pronunciata, cum in bono esset proposito & bona conscientia, quãdo
B nulli⁹ sibi erat facinoris cõscius, Aut sic accipitur totus Psalmus, vt poti⁹ qualis esse debeat, seipsum Dauid admoneat, q̃ qualis sit, aliis prædicet. Versu.1. Misericordiã & iudicium cantabo tibi domine. Cantare debemus Deo non misericordiam solam, non iudicium solum: quoniam neq; misericors solum est: neq; solum iustus dominus noster, sed misericordiam simul & iudicium: quia simul misericors & iustus est. Iustum est enim sic illum cantari, vt est in semetipso: propter quod, misericordiã simul & iudiciũ (vt simul misericors & iustus est) cantare illi debemus. Nam si solã cantemus misericordiam, periculum est, ne nimium remisse, nimiúmq; securè agamus, absq; timore & debita solicitudine. Solius enim misericordiæ recordatio ad remissionẽ inuitat, & minus cautum ac timoratum reddit. Qui verò solum recogitant & cantant iudicium, his est ex altera parte graue periculũ, ne vel deiiciantur animo, vel timore potius q̃ amore agantur: dum in misericordiam blandientem, nunquam leuantes oculos, solius intuentur iudicii terrorem. Bene autem psallunt, & bene sibi consulũt, qui neq; misericordiam obliuiscuntur, neq; iudicium, sed adinuicem ista sapienter coniungunt. Qui enim sic psallunt, in via immaculata redduntur intelligentes, & instituuntur in via iustitiæ, vt habet versus proxime sequens. ¶ Versu 2. Quando venies ad me. Conuenientius est vt accipiatur hoc secundum modum optandi, vt sit sensus, O quando venies ad me, ô vtinam quantocyus aduenias, vt in Elucidatione explicauimus. Posset tamen quãdo accipi temporaliter, intelligam in via immaculata, tunc quando tu venies ad me scilicet, vt me in via immaculata & in lege tua instruas, quando ad
C me quasi doctor ad discipulum aduenies. ¶ Versu.3. Perambulabam in innocẽtia cordis mei, in medio domus meæ. Diligenter notandum, quod dicitur, In medio domus meæ, Oportet nanq; eum qui præsidet, siue regno, siue communitati, siue domui, aut cuilibet tandem congregationi, non in angulo aliquo domus desidere, non in abdito cubilis semper latere conclusum, non in molli strato otiosum stertere, non ad opiparam mensam in cœnaculo amœno accumbentem deliciari, cutémq; sic in deliciis curare: sed in medio sibi creditæ domus perambulare, tanquam qui sit rationem redditurus de omnibus quæ in domo illa sibi credita aguntur. Propter quod, ab Apostolo dictũ est, eũ Rom.12.
qui præest, præesse debere in solicitudine: & aptissimo vocabulo Ecclesiastici patres, eos, qui dominico gregi perficiuntur, Episcopos duxerũt nominãdos, videlicet vt ex ipsa sui nominis appellatione incumbens, sibi solicitudinis onus agnoscerent, eiúsq; sedulo admonerentur. Siquidem ἐπίσκοπος Græce, Latinis significat superintendentem vel supercontemplantem aut superconsiderantẽ: quod eius sit intendere, & inuigilare gregi commisso, & diligenter considerare, ne quid ipsorum culpa alicubi depereat, quomodo pastoris est officium, seruare ouiculas ne pereant. Intendere autẽ debẽt tanto solicitius, quanto non corporum, sed animarum positi sunt custodes. Vnde per eundem Apostolum subiectis ouibus dicitur, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilãt, Heb.13.
D quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Admodum autem pulchrè dicitur, Perambulabam in medio domus meæ. Eum qui præest, in medio domus oportet perambulare. Omniũ enim gerat curam, necesse est: & diligenter peruidendum est illi, ne vlla vsquam ouis, vel ex hac parte, vel ex illa parte depereat. Propter quod, in medio illum oportet ambulare vt æque propinqu⁹ æque expositus sit omnibus, vt ex æquo omnibus absque personarum acceptione inuigilet, non solos curet diuites, non solum intendat iis qui sunt in Ecclesia siue familia præcipui, sed infimis etiam atque vilissimis. Æque enim pauperis & diuitis, nobilis & ignobilis anima requiretur ab eo, cum in iudiciũ aduenerit iudex iustus, qui æquali potentia, sapientia, & bonitate singulorum animas condidit, cui omnes ęque sunt magni pręcii, vtpote qui finxit sigillatim corda filiorum hominum. Notandũ etiã Psal.32.
hoc, ꝙ pastor in medio domus perambulare dicitur, aduersarius autem per domus circuitum, quẽadmodum Petrus Apostolus ait, Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærẽs 1.Petri.5.
quem deuoret. Et alibi, In circuitu impii ambulant. Diabolus ergo, & qui ex parte eius sunt, in cir- Psalm.11.
cuitu gregis circumambulant, vt noceant: bonus autem pastor, in medio gregis & domus perambulat, vt ex omni parte circumeuntes aduersarios repellat, & nullibi illis, quantum quidem in ipso fuerit, nocendi concedat aditum. Atq; vtinam hac nostra tempestate, istud tam præclarum Prophetæ exemplum imitarentur principes populorum, maxime autem Ecclesiarũ prælati. Vtinam magis assuescerent ad perambulandum in medio domus suæ, vtinam à perequitãdis campis, & syluis percurrendis prorsus abstinerent, vtinam non in angulis, in cubilibus otiosi desiderent, magis autẽ in

debita solicitudine medium domus suæ, imò Dei (quemadmodum ex officio illis incumbit) perambularét. Proculdubio non ita multæ passim animæ miserè deperirent, quot nunc cernimus ante oculos maximo perdi numero: dum ex omni parte circuiens hostis, ad nocendum semper vigilat: bona autem pars eorum, quorum erat lupis obsistere, somnum grauem in cubilium penetralibus dormiunt, nihil minus quàm de commissa sibi domo soliciti. ¶Versu 4. Nō proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes præuaricationes odiui. Expostulat hoc perfecta iustitia, primum vt ante oculos tuos non proponas impium aut iniustum aliquid, vt nullam tibi impietatem proponas in animo ad implendum eam. Est enim hoc proponere ante oculos, rei intendere ad assequendum eam. Deinde, vt sicut iniquitatem in teipso odis, atque ideo ante oculos tuos non proponis: ita & in proximis habeas exosam, & operarios impietatis, vt huiusmodi sunt, persequaris, ad illos humiliandos, atq; illorum conatus malos infringendos. Hinc in Alio Psalmo noster Propheta loquitur, E

Psal. 138. dicens, Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Alibi verò etiam fleuisse se dicit, & vehementer admodum fuisse conturbatum, propter impiorum transgressiones. Sic enim Psalmo.118. ait, Exitus aquarum de-

Psal. 118. duxerunt oculi mei, quia nō custodierunt legem tuam. Mei oculi (inquit) exitus aquarum deduxe-

Ibidem. runt, quia illi impii non custodierunt legem tuam. Et iterum, Defectio tenuit me, pro peccatoribus F

Psal. 14. derelinquentibus legem tuam. Secundum eandem considerationem iterum in alio Psalmo describens quisnam sit inhabitaturus tabernaculū domini, aut in monte sancto accepturus requiem, prius dicit, Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam: qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua ac deinde subiungit, Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, hoc est, qui pro nihilo reputat, qui penitus contemnit, & pessime odit malignos, conatúrque illos, quantum in se fuerit, humiliare, & conatibus eorum improbis obsistere. ¶Versu 5. Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. Ea est vis probitatis, vt fuget atq; elonget à se omnem malignum. Quomodo enim luminis fulgentem claritatem tenebræ non ferunt, & ante illam hæ aufugiunt, item & cum tenebris omnes tenebrarū amatores, ita à facie virtutis siue probitatis omnis fugit improbitas: atq; hinc fit, vt improbi vehementer exhorreant bonorum consortia, quéadmodum econtrario societatem cum sui similibus vehementer exquirunt. Ita cum is qui regno aut familiæ præsidet, bonus ac iustus fuerit, adiungūtur illi veri, boni, & recti corde: qui autem prauo sunt corde, fugiunt ab illius probitate, & declinant ab eo. Hinc in præsenti loco cum dixisset. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes præuaricationes odiui: mox subiungit, Non adhęsit mihi cor prauum, Quasi dicat, Quoniam virtutem sectatus sum, & odiui impietatem, tam in memetipso quàm aliis proximis & subditis meis, idcirco non adhæserunt G mihi homines prauo corde, non se adiunxerunt mihi, sed magis se elongauerunt à me. Iustus verò cum viderit ita à se elōgari & declinari impios, nunquid dolet, nunquid illos ad se conatur allicere, nunquid blandimētis ad se inuitat declinantes? Nequaquam. Sic enim ait Propheta, Declinantem à me malignum non cognoscebam. Nam iustorum societatem sicut semper iustus optat, iuxta illud

Psal. 118. quod in alio Psalmo dicitur, Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerūt testimonia tua: ita peccatorum consortium vel amicitiam omnino nihili pendi, & à se propter impietatis amorem declinantes adeò reputat extraneos, vt nolit vel agnoscere. ¶Versu vltimo, In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Secundum mysticam intelligentiam exponitur hoc aliquando de terra cordis nostri, cuius terrę peccatores in matutino interficimus, quando in tranquillitate mentis positi (quod maxime est tempore matutino) omnes cogitationes & affectiones malas, quas inuenerimus in corde, studem⁹ perimere & prorsus eiicere, vt mundemus animas nostras (quæ sunt ciuitates Domini) ab omnibus huiusmodi operariis iniquitatis, id est, ab huiusmodi impietatibus, vel certè peccatorum initiis: quibus ad consummatam iniquitatem perducimur si consenserimus, & non quantocyus interfecerimus, allidentes eas ad petram. Vel in matutino intelligitur, mane & mature, quam primum senserimus cogitationes tales aut affectiones in nobis exurgere, Mature enim antequam increscant, mox debent supprimi & interfici. Quòd autem in Elucidatione expositum est, magis ad propositum Psalmi fecit H de peccatoribus puniendis, sicq; supprimenda malitia.

A

Argumentum in psalmum

CENTESIMVMPRIMVM.

PSalmus iste secundum Ecclesiasticã consuetudinẽ inter pœnitentiales Psalmosquinto loco ponitur: qui cũ aliis eiusdem nominationis in hoc optime cõuenit, quòd à luctu & fletu magno initium sumit ex propriæ miseriæ consideratione: finitur autẽ in multo gaudio & cõsolatione, ex contẽplatione Diuinæ magnitudinis, bonitatis & æternitatis. Primũ itaque, in afflictione & angustia multa cõstitutus postulat à Deo, suam orationẽ exaudiri, proponẽs sub similitudine fumi euanescẽtis, arefacti cremii, & fœni solis æstu percussi, vitæ huius corporalis vanitatẽ: se verò, ob afflictionem & desolationẽ suam, comparat pelicano solitudinis, nycticoraci in domicilio, & solitario passeri: his cõparationibus significare intẽdẽs, quomodo præ dolore societatem omnem cæterorum hominum fugerit, propter quod etiã exprobrationes & conspirationes ab aduersariis quos fugiebat perpetitur: iterũq; versu decimo, sui doloris magnitudinẽ repetit, ob quem ipsum quoque cibũ & potũ sibi dicit fuisse insipidum propter vehementem humiliationem & collisionem, qua se à Deo
B *cognoscit percussum. Versu autẽ. 13. tristia ista relinquens de sui doloris pondere transit ad latam cõsiderationem diuinitatis: cuius primo stabilẽ æternitatem sibi proponit ob oculos, deinde compatiẽtẽ misericordiã, qua in tempore gratiæ salutẽ est operatus generis humani, nouámque fideliũ Ecclesiam per seruos suos Apostolos ædificauit, precibus supplicũ inflexus, & eorũ qui sub captiuitate grauissima tenebãtur longo gemitu tandẽ exoratus, propter laudem sui nominis. De quibus omnibus partim sub tẽpore præterito partim in tẽpore futuro, promiscuè canit, quòd ad horum temporũ Prophetiæ spiritus non attendat differentiam, Versibus autẽ. 24 & .25. desiderium & oratio fidelium conuersorum pro dierum suorum plenitudine orantium interponitur, vt non ante tempus suæ perfectionis auferantur de medio. Atque hinc iterum versu. 26. totus in considerationem Diuinæ stabilitatis transiens, cælos (qui tamen videntur inter res creatas magis stabiles) comparatione facta ad Deum prorsus immutabilem ostendens admodum esse mutabiles, vtpote qui sunt immutandi aliquando & innouandi, cum Deus semper idem, idem ipse permaneat: semen tamen fidelium, id est, electos, versu vltimo semper dicit coram Deo habitaturos, & in conspectu ipsius dirigendos.*

CI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine exaudi orationem meam:
C
** & clamor meus ad te veniat.*

2 Non auertas faciem tuam à me:

** in quacunq; die tribulor, inclina ad me aurem tuam.*

3 In quacunq; die inuocauero te, velociter exaudi me:

D *4 Quia defecerunt sicut fumus dies mei:*

** & ossa mea sicut cremium aruerunt.*

5 Percussus sum vt fænum:

DOmine Deus meus cui⁹ misericordia semp miseris & afflictis est refugium quæso, vt orationẽ meã istã qua nũc oro ante cõspectum tuum in amaritudinẽ afflicti & contribulati spiritus, dignanter exaudias: * vtq; me⁹ iste clamor, quo ex cordis magno affectu ad te in oratione clamito, introgrediatur vsq; ad sacrariũ exauditionis tuę, ne frustra illũ ego emiserim, sed quę postulo impetrata referat. 2. Noli auertere à me afflicto benignũ aspectũ tuũ noli abscõdere à me placidum vultũ tuum, vt nolis ad orationẽ meã attendere: * magis autem in quacũq; die tribulationem passus fuero ac de tribulatione ad te clamauero, prõptũ te exhibeas ad orationẽ meam, & aures pias auditúmq; benignum accõmodes meis precib⁹. 3. Quacunq; (inquam) die, quocunque tempore, quacunque hora, cõtigerit me afflictũ & orãtẽ ex cordis bono affectu te inuocare, quęso ne moreris respicere, ne differas exaudire: sed quantocyus orãtẽ respicere, & subueni postulãtis desiderio. Tã enim sum ex memetipso miser, vt longam moram nõ patiatur mea (quæ ferè ad extremũ vsq; gradum deuenit) miseria, vt sit vel in morula modica non modicum mihi periculum. 4. Ecce enim dies, anni & tempora mea consumpta sunt, præterierunt, transierunt, & euanuerũt ad modum fumi qui subito euanescit atq; resoluitur, nec vllam habet consistentiæ firmitatem: ita vt postquam euanuerit, nihil videatur illius superesse. Ita planè transierunt cuncti dies vitæ meæ, & iam nihil illorum superest, efficiórq; ego cõsumptis illis, termino vitæ huius in dies propinquior * & ossa continuò arefiunt, exiccantur, suóque robore destituuntur, & omni exhauriuntur vigore, ad modũ cremii quod in sartagine p subiecti ignis actionem torretur vehementissime, vt eliquetur ex eo omnis pinguedo. Ossa quidem corporis ita arescũt ob nimiam afflictionem tristitię, quoniã spiritus tristis exiccat ossa. Ossa quoque animæ meæ, id est, virtutes omnes, atque potẽtiæ quæ in ea sunt aruerunt, languerũt, & penitus defecerunt prę inopia, velut facta impotẽtia atq; inualida ad omne bonũ, & ad quæcunq; aduersa sufferendũ imbecillia, dum in tã lõga afflictione, absq; vlla consolatione permaneo, dúmq; ipse ille vehemens ignis praui sensualis affectus, velut depascit, consumit, & in bono languere facit omnem animę virtutem. 5. Quomodo gramẽ virẽs ab æstu solis percutitur, læditur, cogitúrq; Prou. 17.

✳ & aruit cor meum:

✳ quia oblitus ſum co-
Pſal.103. *medere panem meum.*

Ioan.9.

6 A voce gemitus mei adhæſit os meum carni meæ.

7 Similis factus ſum pelicano ſolitudinis:

✳ factus ſum ſicut nycticorax in domicilio.

Pſal.54. *8 Vigilaui, & factus*
Thren.3. *ſum ſicut paſſer ſolita-*
Eſaię.38. *rius in tecto.*

9 Tota die exprobrabant mihi inimici mei:

✳ & qui laudabant me aduerſum me iurabãt.

10 Quia cinerem tanquam panem manducabam:

areſcere,virore deperdito:ita ego percuſſum me ſentio, ſiue ab æſtu E
indignationis & irę tuæ,quam ſẽtio deſuper,ſiue ab æſtu malę cõcu
piſcẽtię,quam ab infra crudeliter ſæuientẽ experior:* & arefactũ eſt
cor meũ,ſpiritus me⁹ omni virore atq; vigore deſtituitur, vt nihil vl
tra videatur in me ſupereſſe vigoris ſiue virtutis, ad bene agendum:
*quę quidẽ debilitatio,& cordis arefactio,inde mihi etiã ꝓueniebat
ꝙ prę nimio cordis dolore neglexi ſumere cibũ, per quẽ ex tua inſti
tutione debet cõfirmari cor hominis.Dũ enim præ nimio dolore &
triſtitia,immoderato ieiunio me exhaurio,propter cibi defectũ mẽ-
bris cõtabeſcẽtibus,perit corporis vigor,ob continuã actionẽ natu-
ralis caloris,qui corporis inſitus eſt,perpetuóq; edit ſiue abſumit ali-
quid: vt ſi nõ cõtinuò per cibũ fiat deperditi reparatio, neceſſariũ ſit
corporis vigorẽ deficere.Cibũ verò ſpirit⁹ dũ obliuiſcor comedere,
panẽ verbi Dei(quod eſt ſpiritus & vita,in quo meli⁹,q̃ in corpora-
li paneviuit homo)dũ neglexi comedere,deglutire,ruminare,atq; ĩ
tra ſpiritus intimũ traiicere,merito infirmatus eſt, merito exaruit in
tra me ſpiritus meus,videlicet neceſſario deſtitutus pabulo .Siquidẽ F
vt corporis vigor corporali pane ſuſtentatur atq; fouetur , ita vigor
ſpirit⁹ pane indiget ſpiritali,neq; ſine eo poteſt anima in ſuo robore
firma cõſiſtere.6.Propter vocẽ gemitus mei,propter dolorẽ nimiũ,
quẽ ſuſpiriis,gemitibus,& fletib⁹ teſtabar,ita exiccata ſunt oſſa mea,
vt omni carne cõſumpta adhæſerint oſſa cuti,quẽadmodũ illi q mul
to tẽpore cibum nõ ſumpſerunt,ſola oſſa habere vidẽtur,cute & pel
le obtecta .7. Aſsimilatus ſum pelicano,ſolitudinariæ aui,quæ ſicut
diligit ſolitudinẽ,& moratur in ſolitudine ſiue in deſerto, ita & ego
ꝓpter nimiũ animi mœrorẽ quo pœnitẽs angor, hominũ fugio cõ
ſortia,publicũ fugio,& loca ſecreta quærito, amica mœrorib⁹: *fa-
ctus ſum quaſi coruus nocturn⁹,quaſi noctua,aut bubo habitãs in ſe
creto & tenebroſo aliquo angulo domicilii,qui lucẽ fugit atq; cõſpe
ctũ hominũ,noctibus autẽ vigilat,& grauiter cantat velut canticum
lugubre. Sic enim & ego lucẽ & cõſpectũ hominũ fugiẽs,per noctẽ
vaco fletibus,& lugubres edo gemitus.8.Ita vigilaui,in prolixã vſque G
noctẽ ſeruãs vigilias,ablato præ nimio dolore ſomno ab oculis meis
& aſsimilatus ſum paſſeri ſolitario,habitãti in tecto ędificii,qui alio-
rũ fugiẽs cõſortiũ,cõtinuo clamore,& eo quidẽ vnico atq; inuariato
clamat fortiter,ſed tamẽ abſq; omni modulationis dulcedine . Ita e-
nim & ego elõgaui fugiẽs,& mãſi in ſolitudine,expectans eũ qui ſal
uum me faceret:ita ego ſedẽs ſolitarius,& leuãs me ſupra me,vel cõ-
uertẽs me ad me,recogitaui omnes annos meos in amaritudine ani-
mæ meæ,fortíq; & cõtinuo clamore aſperũ pœnitentiæ cantum in-
clamaui coram te,nihil aliud clamans,quàm peccaui,peccaui,iniuſte
egi,iniquitatẽ feci,Deus propici⁹ eſto mihi peccatori : Miſerere mei
Deus,miſerere mei:Parce domine , parce,dimitte, dimitte:reſpice,
reſpice,atq; his ſimilia aſpera cantica.9.Super hæc autẽ mala quę ego
abintus grauiſsima pertuli, acceſſerũt etiam ea quæ extrinſec⁹ ab ad
uerſariis mei ſuſcepi.Cum enim ſic in afflictione & luctu pœnitẽtiæ
perſiſterẽ, aduerſarii mei ita me lugentem cõſpicientes,iugiter pro-
bra & conuicia iactabãt in me, & verbis in me ſcõmata iacientes, & H
factis vt poterãt turpiter mihi illudẽres : * & qui prius, donec eſſem
eis in peccato ſocius,me laudabãt,mihi adulabantur, mihi applaude-
bant,hi poſtquã ab ipſorũ coinquinatione & viis malis me ſubduxiſ
ſem,iam coniurauerunt aduerſum me,vt omnibus modis quib⁹ poſ
ſent,mihi illudernet mihíq; in propoſito pœnitentiæ obſiſterẽt:* il-
li etiã qui mihi blandiebantur, amicitiam verbis ſimulabant, & cõfi-
ctis adulationibus exteri⁹ applaudere,ac amicitiam oſtẽdere videbã-
tur,aduerſum me cõiurabant,in meum malum definito conſilio cõ-
ueniebant, vt ſub ſpecie amicitiæ incautũ in mortẽ traherẽt .10. Ego
autem in nimio dolore poſitus,panem & cibum(quem ad vitę ſuſtẽ
tationem accepi)comedi quaſi cinerem,acſi cinis fuiſſet,abſque om
ni delectatione & refectione:ita inſipid⁹ fuit mihi,propter animi do
lorẽ,omnis cibus corporis, nec erat mihi inter panem & cinerẽ dif-
ferẽtia : neq; delectationis multo amplius ex panis eſu accepi, q̃ ſi ꝓ
panẽ ſumpſiſſem cinerẽ: * Aut cinerẽ manducabã tãquam panẽ, ci-
nerẽ acſi panis fuiſſet comedi.panẽ ſimul comedi cũ cinere qui adhę
ſerat, nõ curãs quid ederem præ dolore,vt ſolẽt homines plurimum

A

** & poculum meum cum fletu miscebam.*

11 *A facie iræ indignationis tuæ:*

** quia eleuans allisisti me.*

12 *Dies mei sicut vmbra*
B *declinauerunt:*

** & ego sicut fœnum arui.*

13 *Tu autem domine in æternum permanes:*

** & memoriale tuum in generatione & generationem.*

14 *Tu exurgens domi-*
C *ne misereberis Sion:*

** quia tempus miserendi eius:*

** quia venit tempus.*

15 *Quoniã placuerunt seruis tuis lapides eius:*

D ** & terræ eius miserebuntur.*

16 *Et timebunt gentes nomen tuum domine:*

** & omnes reges terræ gloriam tuam.*

17 *Quia ædificauit dominus Sion:*

& videbitur in gloria sua.

afflicti non curiose perspicere quid edãt, aut quàm sit mũdum quod comedunt: * sed neq; potus ipse vllam mihi attulit delectationẽ aut voluptatem: quoniã bibendo à lachrymis nõ abstinui, sed tã eas abũdãter effudi, vt simul cum potu qui erat in poculo, cõmixte fuerint. In summa, tantus fuit mœror animi, tanta spiritus angustia, vt ne illa quidẽ, quæ summã hominibus solent adferre voluptatẽ, vllam mihi potuerint adferre consolationẽ .11. Omnem autem hanc afflictionẽ ego accepi à conspectu iræ indignationis tuæ, eo quòd indignationẽ tuã aduersum me ostenderis, te mihi demonstrare volueris offensum * quoniã tu vehemẽter me humiliasti & afflixisti, quasi collisione valida me allidẽs ad terrã: queadmodũ solẽt homines, cũ fortiter quippiã voluerint collidere in terrã, illud prius in altum eleuare, ac deinde toto conatu & pleno impetu ad terram proiicere: vt tãto sit casus & collisio grauior, quanto est magis in altum facta eius quod proiitur eleuatio. 12. Dies mei abscesserunt & transierunt ad modum vmbrę, quę nullã habet soliditatẽ subsistẽtiæ: & cõtinuo imminuti sunt, breuioresq; facti quãto lõgius in viuẽdo progredior: queadmodum vmbra cotinuò minor apparet, quãto magis ad ipsum corpus luminosum vnde venit vmbra, acceditur: * & ego cõtinuò defectu sic ad mortẽ tendens, ad modum herbæ exarui, virore cõsumpto, & exhausto vigore deficiens. 13. Tu verò domine, nequaquam nostri similis, nullum defectum pateris, vigore & fortitudine nõ imminueris, neq; ad terminũ durationis tuæ appropinquas: sed in perpetua æternitate stabilis & immutabilis perseueras, idem ipse nũc existẽs qui eras ante mundi principiũ, & ante omne tẽpus, atq; idem permansurus omnia post vẽtura sæcula: * & tui memoria tecum permanet æterna, in omnes generationes pòst vẽturas celebris futura vt fuit in priorib[9] generationib[9]. Indeficiẽti enim fortitudine tua & bonitate inexhausta ostẽdis in omnibus generationibus tam admiranda opera, vt nũquã possit tui memoria deficere de hominũ cordib[9] .14. Tu domine qui in prioribus generationib[9] visus es hominib[9] dormire, quasi de somno exurgẽs, respiciẽs tandem aliquando ad Siõ: & populi tui miserere
beris, veniesq; in tẽpore cõstituto, vt saluum facias populum tuum à Matt. 1.
peccatis eorum, & in libertatẽ restituas: * veniet enim tempus gratię Esaię. 46
& miserationis ab æterno definitum & pręordinatũ, quo decreuisti 2. Cor. 6.
cum illo facere misericordiam, tempus illud gratiæ & reconciliationis, tẽpus illud acceptabile & dies salutis adueniet: * illud (inquam) tempus adueniet, neq; imperpetuum durabit hoc tẽpus irę, sub quo fuerunt patres nostri in præteritis generationibus. 15. Quoniam seruis tuis, quos mittes in tẽpore illo ad ædificãdum Sion, sanctã suam Ecclesiam, cõplacebunt lapides eius, Apostoli atq; Apostolici viri, fideles artifices & sapiẽtes architecti operis tui, diligẽt homines fidem Ephes. 2.
suscipiẽtes, tanquã lapides viuos: & queadmodum artifex complacẽtiam & gratiam habet in lapidibus ad ædificium quod intẽdit cõuenientibus, ita illi per quos tu Sion ædificare volueris, gratiã & cõplacentiã magnam habebunt in fidelibus hominib[9], qui per fidem apti erũt, vt tanquã lapides viui coædificẽtur in habitaculũ Dei, vt superædificentur summo angulari lapidi: * & misericordia cõmouebũtur super terram, cinerẽ, & puluerem ipsius Sion, id est, etiam super infimos & vilissimos peccatorũ existẽtium vt puluis terræ qui crediderint prædicationi eorum: faciẽntq; illos ex puluere mortuo fieri lapides viuos, ex peccatoribus iustos, ex infidelibus fideles, vt apti fiãt ad ædificiũ Ecclesiæ domus Dei, & corporis Christi. 16. Et in tempore illo, cum tibi ita placuerit per abundantẽ tuam misericordiam ędificare Ecclesiã, populi, trib[9], & lĩguæ ac nationes alienigenæ, quę pri[9] te ignorauerant, agnoscent te, & reuerebũtur, atq; adorabunt inclytum nomẽ tuum: * & per vniuersum orbem plurimi reges terrarum agnoscentes magnificentiã gloriæ tuæ, venerabuntur te, & colent vt supremũ dominum, agnoscẽtes te regem esse regum, & dominantiũ cunctorum dominum. 17. Quia dominus ipse in tẽpore placiti ædificabit sibi Ecclesiam suam ex lapidib[9] viuis, ex multitudine populorum fidelium: * & in ea ipse apparebit in gloria sua manifestabitur palam omnibus in filio suo, quem mittet in carne factũ visibilẽ: * In gloria quoq; signorũ & prodigiorum admirabilium, quæ illo in tempore per ædificatores Siõ gloriose operabit', agnoscetur ipse & ma-

18 Respexit in orationem humilium:

✱ & non spreuit precem eorum.

19 Scribantur hæc in generatione altera:

Ioan.3. *✱ & populus qui creabitur, laudabit dominum.*

Psal.47. *20 Quia prospexit de excelso sancto suo:*
✱ dominus de cælo in terram aspexit.
21 Vt audiret gemitus compeditorum:

✱ vt solueret filios interemptorum.
22 Vt annuntient in Sion nomen domini:
✱ & laudem eius in Hierusalem.

Ioan.8. *23 In conueniendo populos in vnum & reges vt seruiant domino.*

24 Respondit ei in via virtutis suæ:

✱ paucitatem dierum meorum nuncia mihi
25 Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ:

nifestabitur mundo, ostendétq; suam fidelibus præsentiam. 18. Iccir- E
co autem ædificabit Sion, & manifestabit gloriã suam in ea, quoniã
misericordia commouebitur dominus, & ad miserẽdum inflectetur
precibus humilium miserorum & afflictorũ, qui ad ipsum de sua mi
seria pro salute iugiter exclamant: * nequaquam abiiciet aut repellet
orationes eorum qui ad ipsum de tribulatione & afflictione clama-
uerint, in humilitate supplicantes. Videns enim videbit afflictionem
populi sui clamãtis ad se de angustia veniétq; vt saluet & liberet eum
ab inimicorum tyrannide. 19. Scribenda sunt hæc, & digna vtique
quæ scribãt͏̃ in generationibus posterioribꝰ, vt omnis generatio quę
pòst ventura est vsq; ad cõsummationẽ sæculi, misericordiam istam
maximã nõ ignoret, neq; obliuiscatur imperpetuum: * Maxime etiã
hæc signãda & scribenda sunt pro generatione illa ventura, pro po-
pulo qui nascetur in plenitudine temporis, pro nouo illo populo,
qui spirituali natiuitate ex aqua & spiritu sancto generabit͏̃ domino,
in Ecclesia noua: * Et populus ille qui creabitur hæc legẽs & cogno
scẽs collaudabit dominũ: generationes pòst venturę, quę in posterio F
ribus sæculis nascituræ sunt, agnoscentes hanc olim in temporis ple-
nitudine exhibitã sibi misericordiam, cum gratiarum actione in cor
dis lętitia collaudabũt dominũ, pro accepto verè summo beneficio:
* Itẽ & populus iste nouus, qni in noua Ecclesia generabitur domi-
no, qui hãc (de qua nunc vt futura loquimur) misericordiã suscipiet
in medio tẽpli sui, ea suscepta, quàm maxime laudauit dominum cũ
viderint implesse omnia Deum quæ olim promiserat. 20. Videlicet
hæc scribantur & signentur in generatione altera, quòd in temporis
plenitudine Deus pater omnipotẽs de altissimo tabernaculo & san-
cto tẽplo ac throno suo, quod inhabitat gloriosus, benigno aspectu
desuper respexit: * quòd dominus (inquã) ipse summꝰ de summo ce-
lorũ, vbi residet, in magnificẽtiæ gloriæ suæ oculos suę misericordię
benignúmq; aspectum suum dignatꝰ sit inflectere ad hæc infima no
stra, ad eos qui in terra ista habitant mortales & ignobiles. 21. Neque
verò ad hoc aspexit in hæc infima nostra, vt ueniret, & iudicaret, ac G
pderet mundũ pro iniquitatibꝰ, per suę rigorẽ iustitię, sed ad miserẽ
dum potius miseris & afflictis, qui hîc super terram iacebãt in capti
uitate durissima, sub principe tenebrarũ, violentissimo & crudelissi
mo tyrãno, vĩculis peccatorũ & mortis irretiti: qui vt gemere potuis
sent, certè liberare se non potuerũt: vt horum gemitum exaudiret, &
gemẽtes de tam dura captiuitate, sua misericordia faceret saluos, dis-
ruptis vinculis & tyrãno deuicto: * atq; vt filios hominũ, qui omnes
per illũ impiũ ab initio homicidã interfecti fuerãt, & morte damna-
ti, à mortis iugo absolueret, & morti destinatos à morte faceret sal-
uos. 22. Vt ipsi à vinculis peccati ac mortis & diaboli seruitute libe-
rati, in sancta Ecclesia prædicarẽt cum gratiarũ actione, & decãtarẽt
cũ laude nomẽ domini, annũciarẽt etiam & prædicarẽt aliis qui ad-
huc captiui detinerẽtur oblatam salutis gratiam: * vtq; laudem eius
annunciarẽt & proclamarent in Hierusalẽ ciuitate sancta, in Eccle-
sia, quæ est veræ pacis locus & habitatio. Propter nanq; suam gloriã
& sui nominis laudẽ, ipse hanc fecit misericordiam cũ genere homi H
num. 23. Vt annunciarẽt (inquam) laudem domini in Sion, tunc cum
in vnum conuenturi essent populi simul & reges, vt seruirẽt domino
in tempore scilicet gratię & die salutis, quando plurimi populi simul
conuersi, & in vnitatem fidei congregati, vnã cõstituẽt cõponẽtq;
Ecclesiam, simul & reges ac duces populorũ cũ ipsis, vt in vnitate &
concordia vno cultu omnes vni famulentur domino. 24. Et ipse po
pulus fidelis, populus Sion & Hierusalem, respondit liberatori ac sal-
uatori domino in via fortitudinis suæ, viam fidei ac mandatorũ eius
fortiter perambulãs, & percurrens alacriter: sic (inquam) respõdit, &
sic illi loquutus est, dicẽs: * Nuncia mihi, indica mibi breuitatẽ tẽpo-
ris mei, fac me cognoscere quàm sit breuis & modica vitæ meę dura
tio, vt tanto diligentius atq; feruentius, dum tempꝰ est, semper ad te
festinẽ, neq; cessem à cursu, donec ad te perueniã. 24. Ne tamẽ me ex
hac vita reuoces, ne me auferas à vita in dimidio temporis mei, ante-
quã cõstituta dies adueniat, sine implere me numerũ dierũ quos cõ-
stituisti mihi, vt non ante tẽpus in ira tua subito me succidas, sine me
ad iustã peruenire ætatem: id est, ad debitam virtutum perfectionem

A attingere,& in virum perfectum excrescere,fieriq; cōsummatum in bono,vt dignè valeā tibi occurrere: & non donec puer adhuc sum, nec adhuc in imperfectione viuo, ante tēpus maturitatis, me succidas,sed facias pro tua volūtate in virtutibus cōsummatū,plenos habere dies,antequam hinc me auferas,aut migrare iubeas:

** in generatione & generationem anni tui.*

* & merito quidē ego perfectionē durationis meæ postulo,tua enī duratio omnimodis integra & perfecta est absq; omni defectu,ī omnes generationes & priores & posteriores sese extendens, imò oēs generationes in immensum excedens,vt initium nullum habens ita nec finem

26 Initio tu domine terram fundasti:

26.Et tu quidem,domine,in principio tēporis creasti terram,eámq; in sua firmitate fundasti & cōstituisti solidā:

** & opera manuum tuarum sunt cæli.*

* & amplissimi illi cælorum orbes sunt opera manuum tuarum,opera potentiæ,sapientiç atque virtutis tuæ,quæ tu potenter solo verbo creasti de nihilo.

B *27 Ipsi peribunt,tu autem permanes:*

27.Ipsi quidem à suo statu in quo nunc sunt recedēt,neq; in ea semper dispositione in qua nunc cernuntur remanebūt:sed tu in æternū permanes idē ipse,omnino inuariat⁹ & prorsus immutabilis, vtpote qui nec acquirere aliquid possis in teipso,quod nō habeas, aut eorū quæ habueris,quicquā deperdere:

** & omnes sicut vestimentum veterascent.*

* & omnes illi veterascēt,siue antiquabuntur ad modum vestimēti, quod cum per vetustatē ad extremum deuenerit statū suç durationis,innouari debet.Sic enim & cçli cum ad finem vsq; status huius deuenerint,in quo nunc sunt,immutabuntur ad nouitatem maioris gloriæ.

28 Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur:

28.Et sicut mutari solet operimentū aut indumentū,assumēdo nouū pro veteri,ita mutabis illos & innouabis mutatione gloriosa: & ipsi immutabūtur,sic innouati, cū liberabūtur à seruitute & vanitate, cui nūc propter hominē sunt subiecti:

** tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient:*

* at tu domine prorsus idē ipse semper inuariatus & immutabilis persistis,nullā omnino vel acquirendo vel deperdendo mutationē in teipso admittēs, nec est apud te vlla transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio: & tua duratio(quæ est æternitas)nūquā finē accipiet. Est enim æternitas duratio infinita, neq; initiantem neq; finientem habēs terminum. Iacobi.1.

C *29 Filij seruorum tuorum habitabunt:*

29. Et licet tibi soli hæc æternitatis duratio à temetipso cōueniat, facies tamē ex bonitate tua etiā electos tuos huius tuæ durationis secundum partem aliquam participes.Nā filios seruorū tuorum:quos tibi per Euangeliū genuerint sancti Apostoli tui & doctores, facies habitare atq; permanere coram te in sempiternum:

** & semen eorum in sæculum dirigetur.*

* & semē eorum,quod post se reliquerint,posteritas eorū filii quos spirituali generationi in te per Euangeliū genuerint,in sempiternum coram te dirigentur,ut non deficiant à conspectu tuo imperpetuum.Nam & in hac militante Ecclesia nūquā fidelibus aberis vsque in consummationem sæculi:& in ventura illa triumphante societate beatorum, perpetuò inhabitabis in medio eorum, eruntque ipsi ante conspectum tuum in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CI.

D VErsu.1.Domine exaudi orationem meam.Hunc Psalmum,tametsi vnus quilibet fideliū in pœnitentia sua dolens,& in Dei misericordia respirans,ac seipsum cōsolās, in dono gratiæ eius aptè possit proferre:videtur tamē nō minus cōgruum futurum,si in persona totius humani generis, vt in ea miseria positi,qua ante Christi erat aduentū, in illa tanta captiuitate & ariditate pronūcietur.Secundum quem modum,nōnulli ad populum illum veteris Synagogæ accōmodare nitūtur deprecationem:quæ in Psalmi principio ponitur:quod autē circa medium dicitur,de exhibita misericordia,benigno respectu Dei,ædificatione Sion,& alia quæ sequuntur,ad tēporalē illam liberationem de Babylonica captiuitate, quæ ex Dei misericordia post exactum septuaginta annorū spatiū afflicto populo,& de afflictione humiliter clamāti fuit concessa.Vnde illud quod dicitur,Venit tēpus miserēdi eius,quia venit tēpus,de illo definito tēpore septuaginta annorū,quod fuerat per Hieremiā prædictum,exponunt.Quæ expositio,nostræ nihil præiudicat:cum illa tēporalis liberatio de Babylonica captiuitate, signum & typ⁹ fuerit veræ liberationis per Christū,in tēpore gratiæ perfectæ, de qua Psalmum nos sumus interpretati. Siue autem vnum aliquē accipiam⁹ in hoc Psalmo orantem,siue populum vniuersum gementē pro liberatione,rectè quadrat applicationi titulus,qui sic habet, Oratio pauperis,cū anxiat⁹ fuerit,& corā domino effuderit precem suā. Nā sub huius pauperis nomine,indifferēter vel vnus quilibet spiritu tribulato & cōtrito corde,vel similiter affectus totus populus fidelis potest intelligi.¶ Versu.4.Quia defecerunt sicut fumus dies mei.Generaliter id quidē de omnibus hac vita corporis viuentibus veritatem habet, omnium hominum qui viuunt super terram in hoc mortali corpore dies velut fumum deficere siue euanescere,quatenus vniuscuiusque vita celerrime aufugit,& quantocyus pertransit, vt postquam transacti

fuerint anni multi, sic videatur tota illa duratio præteriisse, acsi nihil fuerit, Vnde Psalmo .89. mille E
anni dicuntur esse sicut dies hesterna quæ præteriit: & anni humanæ durationis, inibi computatur
inter ea quæ pro nihilo habetur. Diligenter autem notandum, quòd nõ dicit, dies suos defecisse ve
lut lignum quod igne cõsumitur, aut velut stipulam quæ subito ardore multo corripitur, sed fumo
suæ vitæ duratione͂ facit similem. Nam cum lignum aut stipula comburitur, aliquid videtur coram
oculis relinqui, nẽpe cineres aut carbones. Similiter & cũ aliud quippiam solidum corrumpitur, re
manere aliquid cernimus ante oculos, quod post corruptione͂ rei illi⁹ superest. Verum fum⁹ nobis
prorsus videtur euanescere, ac penitus in nihilum diffluere, quãtum ad iudicium pertinet oculorũ:
nisi quòd ratio nos docet, non posse in nihilũ quicquã secundum naturam resolui. Ac secundũ hoc
totalis illa nostræ durationis deficiẽtia, per cõparationem fumi multo aptius, quàm per aliud quid-
libet exprimitur. Quod autem iam dictum est, diebus malorum atq; bonorum æque cõuenit. Om
nium enim dies, quasi fumus deficiunt & pertranseunt, & ad morte͂ æque sapiẽs & insipiẽs, iustus
& impius, cõtinuò tendũt. Speciali tame͂ modo de peccatorum diebus dicere possumus, quod ipso
rum dies quasi fumus deficiant, quomodo non deficiunt dies iustorum: videlicet quatenus impii te͂
pus istud sibi à Deo benignißimo donatum ad bene operandũ, male expe͂dunt, seruientes vanitati
in desideriis & malis cõcupiscentiis suis, neq; donec lucri & negociationis tẽpus est, in Dei præce-
ptis student se exercitare. Propter quod cũ nihil in diebus vitæ suæ lucrati fuerint, nisi perditione͂ & F
mortem, neq; vllum fructum fecerint, recte speciali modo dicũtur illorũ dies velut fumus defecis-
se: non solum quia ipsum illud tẽpus huius vitæ secundum suã substantiam & suum esse pertransiit
verumetiã qui ex tempore illo nihil boni fructus impiis remãsit. Iustorum autem dies, licet & ipsi
secundum duratione͂ transeant, tamen quodammodo in æternum permanent, nimirum secũdum
fructum æternum quem in vita labili bonis actionibus studuerũt apud Dei misericordiã promere
ri. Quomodo enim omnino tempus illud periisse dicemus, quod abscedens, tempus sine tẽpore, id
est, æternitatem vitæ relinquit? Cum enim vitæ huius abscede͂tis terminus, initium præbeat alterius
vitæ nunquã finiendæ, nequaquã dicere nobis licebit, quod sicut fumus dies illi omnino deficiãt.
Secundum quam cõsideratione͂, etiam vulgo tempora illa, aut dies illos nõ dicimus periisse, quæ in
bonis operationibus vtiliter & cum fructu expendimus. Quæ aute͂ sine bono fructu, periisse nobis
(& id quidem iustißime) fatemur. Non enim perditur tempus, non euanescit vt fumus quod tã so
lida vitæ beatæ æternitate cõmutatur. Omnino aute͂ periit tempus: quod cũ euanuerit, terminũm-
que ceperit, nihil vltra vitæ relinquit, nisi perditione͂ & mortem æternã. Hinc & in alio Psalmo di-
Psal.36. citur, Nouit dominus dies ĩmaculatorũ. Quæ aute͂ nouit Deus, & quæ ipse ponit ante oculos suos
profecto non omnino euanuerunt vt fumus, cuius nulla est memoria cum disparuerit. Manifestũ G
est itaque, locũ propositum de dierũ huius vitæ defectu, posse duobus modis intelligi, siue genera-
liter ad omnes bonos atq; malos, siue specialiter ad malos: quomodo recte accipi potest, cum à pœ
nitẽte Psalmus pronunciatur, qui confitetur in vanitate se consumpsisse dies suos. ¶ Versu eodem,
Ossa mea sicut cremiũ aruerũt. Pro cremio in Græco ponitur φρύγιον: pro aruerunt verò, συνεφρύγησαν.
Significat aute͂ phrygion, aliquid quod frigitur. Vnde ad verbum verti posset, Ossa mea quasi frixũ
aliquid confrixa sunt. Secundum quem fere modum habet Psalterium Romanũ, Ossa mea sicut in
frixorio (id est, in patella frixoria) confrixa sunt. Nostra autem lectio, pulchre aptéq; eandem expri-
mit sententiã, pro eo quod frigitur, pone͂s cremium. Nihil enim est quod sic igne solet frigi, vt cre-
mium. Tam diu enim in frixorio torreri permittitur, donec vel minimũ aliquid pinguedinis in eo
fuerit reliquum. Quin & ferreo instrumẽto solet ad patellæ latera igne velut candentia fortiter cõ
primi, vt omnis ex eo per vim ignis extorqueatur pinguedo. Pulchre quoq; eandem sententiam ex
pressit Hieronymus, dicens, Ossa mea quasi frixa contabuerunt. Ossa autem ista, in Elucidatione in
dicauimus intelligi posse, vel corporis ossa, vel spiritus: & hanc confrixionem siue arefactione͂, pos-
se item de corporali vel spirituali defectu intelligi. Qui enim in multo dolore est positus, spiritu tri
Prou.17. sti (iuxta verbum Sapientis) exiccante ossa medullis consumptis, vehementer deficit, solitóq; priua H
tur corporis robore. Frequenter etiam animæ ossa, id est, vires & potentię exhauriuntur, flaccescũt,
deficiunt, ac velut eneruantur, fiúntque omnia torpida, & ad bonum pigra, cum nimia fuerit & ni
mium prolixa tribulatio. Tristitia enim per se vires animæ dissoluit, & torpidas facit, vt nihil boni
agere libeat. Specialiter etiam confrixantur & exhauriũtur ossa animę, quasi cremium, per feruen-
tem malę concupiscentię ignem: qui ignis vbi sęuire permittitur, mirum in modum cũctas exhau-
rit & eneruat animę vires, vt ad omne bonum fiant impotentes. Vnde cum pœnitens hunc Psalmũ
pronunciat, recte de tali arefactione poterit partem istam intelligere. ¶ Versu .5. Percussus sum vt
fœnum, & aruit cor meum. Sol dicitur percutere herbam, vel gramen, vel aliud quippiam, cum suo
vehementi ardoris ęstu flagrans, nocumentum infert virori illius: vt flaccescere, arescere, languere,
vel exiccari ipsum faciat, eo quòd sui ardoris vehementia super ipsum ceciderit. Æstus autem iste
vel ex dolore afflictionis intelligitur, qua Dei permißione affligi homo sinitur, vel ex feruore (que͂
iam diximus) malæ concupiscentię. Ab vtroque enim æstu contingit percuti hominem vt arescat.
In parte autem secũda, quod dicitur de pane quem oblitus est comedere, id similiter vt priora, vel
Deut.8. de corporali, vel de spirituali pane, potest exponi, quemadmodum in Elucidatione indicauimus.
Matt.4. Quomodo autem panis aliquis sit spiritualis, Saluator monstrat in Euangelio, cum tentatori re-
Lucæ.4. spondens ait, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Et ite-
Ioan.4. rum ad discipulos, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me. Hunc autem obliuiscũ-
Ioan.6. tur manducare, qui mandata & verba Dei negligunt meditari, atque intra cordis intima traiicere,

A vt inde pascantur: quoniam spiritus & vita sunt. Cuiusmodi neglectores impossibile est non continuò in spiritu deficere. Vt enim in corpore est calor corporalis, qui cõtinua sua actione aliquid deperdit humoris siue vigoris corporalis, nisi per alimentũ prospiciatur, vt cõtinua fiat deperditi reparatio: sic est in homine ignis cõcupiscentiæ carnalis, qui semper ad malũ solicitans atq; ab omni bono auocans, sic continuò velut hauriat animã suo vigore, quantum ad bonum virtutis, eámq; in bono debilem & infimã reddit, nisi per continuam meditationẽ diuinorum eloquiorum & iugẽ ruminationem diuinæ legis, animæ prospiciatur aduersus illius mali æstus prauam actionem. Ac de pane isto spirituali manifeste exponit Paraph. Chald. quæ hoc loco habet, Oblitus sum legem doctrinæ meæ, id est, legem quã sum edoctus, quam didici à Deo. ¶ Versu sexto, Adhæsit os meum carni meæ. Caro videtur pro cute posita. Vnde Threnorũ quarto, vbi translatio nostra habet, Adhæsit cutis eorum ossibus, aruit & facta est quasi lignum, in Hebræo habetur vocabulum significans carnem, sed pro cute ponitur. Econtrario verò interdũ cutis pro carne ponitur. Sunt enim hæc sibiinuicem proxima, vt facile accipi possit alterum pro altero. ¶ Versu 7. Similis factus sum pelicano solitudinis. Per comparationem harum auium quæ hîc exprimuntur, præcipue suam quærit exprimere desolationẽ. Pelicanus solitudinis siue deserti dicitur, quod solitudinem siue desertum quærat, publicum fugiens, vt solent homines amaro & afflicto animo, quibus est grauis atq; molestũs omnis tumultus multitudinis. Nycticorax autẽ in domicilio, auem significat lucifugã & quærentem tenebras, quæ cõparatio rectè etiam animo contribulato competit, quærenti tenebrarũ latibula. Est autem nycticorax Græca vox secundum suam compositionem significans nocturnum coruum. Siquidem Græcis νὺξ significat noctem. κόραξ verò coruum. Vnde νυκτίκοραξ, noctis coruum vel nocturnum coruum valet. Et putant quidem significari vespertilionem, quæ nocte volitat: sed melius noctuam intelligimus siue bubonem. Nam beatus Hieronymus, pro nycticorare in domicilio, vertit, bubonem solitudinum. Felix, nocticoracẽ vel bubonem deuastationum, vertit: id est, habitantẽ in loco deuastato, derelicto, & solitario. Pro pelicano aũt, priore loco quidam vertunt onocroralum vel monedulã. Hieronimus autem nobiscum vertit pelicanũ. Perparum autem refert, quid legatur: quoniam non tã auium proprietates vllæ speciales quæruntur, quàm ipsa solitudinis desolatio. Et ipsi quoq; Hebræi non consentiunt in huiusmodi auium cæterarúmq; specierum animalium nominationibus, plurimúmq; abinuicem in his dissentiunt. ¶ Versu 9. Qui laudabant me, aduersum me iurabant. Laudãtes istos in Elucidatione exposuimus eos qui olim ante conuersionẽ nos laudabant, cum essemus ipsis peccatorum socii: qui postmodum pœnitentiæ propositũ sectari volentes persequuntur, ad pristinã vitam mala sua vexatione pertrahere molientes. Cui consonat, quod in tertio pœnitentiali Psalmo pluribus verbis dicitur, Amici mei & proximi mei, aduersum me appro

C pinquauerunt & steterunt. Et qui iuxta me erant, de longe steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meã. Secunda quoq; interpretatione indicauimus significari eos, qui verbis simulatoriis & fictis adulãtur, vt sub specie amicitiæ siue boni facilius noceant. Possumus tamen his tertiã adiicere intelligentiam, vt laudantes accipiamus per contrarium, pro deridentibus siue deludentibus. Solemus enim effictis laudibus deludere. Atq; ita sensus erit, Deludentes vel deridentes me aduersum me iurabant. Pro quo facit, quod vertit Felix, Deludentes me, vel dicẽtes me stultum, vel deridentes me, in me iurauerunt. Nec dissonat quod habet Chal. Paraph. Blasphemãtes siue conuiciantes verbis, iurantésq; in vanum. Ad quem etiã sensum reduci potest quod vertit Hieronymus, Exultantes per me iurabant. Exultant enim in illusione, qui deridẽt. ¶ Versu 10. Quia cinerem tanquam panem manducabam. Potest hæc oratio accipi secundum transpositionem verborum, adhunc sensum, Panem sicut cinerem comedi, secundum quem ferè modum apud Poetam dicitur, Perflauit fistula buccas, loco huius, Perflarunt buccæ fistulam. Atq; ita significat dolens, panem sibi non magis quàm cinerem fuisse sapidum, & absq; omni delectatione se cibum manducasse, æque ac si manducasset cinerem, in cuius esu manifestum est nõ esse voluptatẽ. Secundo accipitur hæc oratio secundum proprium situm partium, vt sit sensus, Comedi cinerem loco panis. Perinde mihi fuit, siue panem siue cinerem manducaram. Iuxta quam sententiam quidam ex Hebræo vertunt, Cinerem

D loco panis comedi, vel comedi cinerẽ simul cum pane, quasi non discernens inter panem & cinerem, nec curans à pane abstergere adhærentem, vel abscindere coctione ad glutinatum cinerem. Atque ita vertit Felix, Quia cinerem vnà cum pane comedi. ¶ Versu 11. Quia eleuans allisisti me. Hoc sermone significare videtur grauem collisionem, & vehementem contritionem. Quæ enim in altum eleuata in terram proiicimus, fortius alliduntur, & vehementius conteruntur. Iuxta quem modum, in Elucidatione nos fumus interpretati. Potest tamen etiam aliter intelligi, secundũ quod in alio Psalmo dicitur, Exaltatus autem, humiliatus sum, & cõturbatus. Quosdam enim Deus post magnam exaltationem humiliat, quorũ tanto est casus grauior, quanto erat gradus altior, ad quem fuerant sublimati. Quod de toto genere humano facile est intelligere. In sublimi siquidem nobilitatis gradu Deus hominem constituerat ab initio: vnde illum in lapsum miserandum permisit corruere. Specialiter etiam singularibus hominibus id frequenter accidit, vt post magnã exaltationẽ in graues tentationes permittantur ex Dei dispensatione incidere. De qua re, præsentem versum non incongrue licebit accipere. ¶ Versu 14. Quia tempus miserendi eius, quia venit tempus. Tempus miserendi eius, valet, vt, vel quo miserearis eius. Vnde Hieronymus ex Hebręo sic vertit, Quia tempus est, vt miserearis eius. Secundo autem loco, cum iterũ dicitur, quia venit tempus, in Hebræo alia dictio est, quàm in loco priore. Hîc enim simpliciter tempus ponitur. Dictio autem quæ secundo loco habetur, non significat simpliciter tempus, sed quasi tempus definitum, siue ex pacto atque con

Marginalia: Thre. 4. (beside "Adhæsit cutis eorum"); Psal. 37. (beside "pinquauerunt & steterunt"); Psal. 87. (beside "fuerant sublimati")

dicto constitutum. Propter quod explicandum beatus Hieronymus in sua versione & tẽpus & pa E
ctum constituit, hoc modo, Quoniã venit tempus, quoniam venit pactũ: quod vno sermone dice
re potuisset, Tempus pacti vel tempus condicti, siue tempus condictum & constitutũ, videlicet ad
miserẽdũ: quod aliqui (vt iam antè diximus) exponunt de impletione .70. annorum nos verò de tẽ
poris plenitudine, de tẽpore acceptabili, & die salutis, cuius meminit ex Esaia Propheta Paulus apo
Esaię.49 stolus capitulo sexto Epistolæ posterioris ad Corinthios. ¶ Versu 15. Quoniam placuerunt seruis
2.Cor.6. tuis lapides eius. Quomodo lapides, ex quibus Sion ædificata est, cõplacuerint seruis Dei architectis
illis & edificatoribus sanctis Apostolis, per quorũ ministerium ædificata est, ex ipsorũ scriptis, ge
stis & passionibus euidentissime cognoscimus. Quid enim aliud omnia Apostolorũ scripta testan
1.Cor.4. tur, quàm immensum quendã summæ charitatis affectum, quo fideles suos, lapides Sion, diligebãt:
2.Cor.12 quos vt filios charissimos, affectu plusquam paterno siue materno complexabantur, vt cuperẽt &
sua omnia impendere, & seipsos superimpendere pro animabus illorum? Quid aliud sibi volunt tan
ti illi labores, quos causa horum lapidum in vnũ hoc ædificium pariter colligendorum, subierunt?
Quid aliud denique insignes illi martyriorũ agones, quibus tam viriliter pro nostræ salutaris fidei
cõfirmatione decertarunt? Verè ergo placuerunt seruis tuis lapides Sion, id est, dilexerũt eos, & be-
neplacentes habuerunt. Terrã autem in secunda parte versus accipe pro puluere. Nam ita sonat di-
ctio Græca χνοῦν, hoc loco posita. Vertit etiã ita Hieronymus, & cæteri ex Hebræo interpretes, Pul F
ueri eius miserebuntur, Per puluerẽ autem conuenienter intelligimus vilissimos filiorum hominũ,
qui erant velut cõculcatio pedum, quibus etiam Deus in tempore gratiæ misericordiã contulit. Nõ
enim tantum ad lapides vsq;, non solum vsq; ad eos, qui aliquid esse videbantur, verumetiam ad in-
fimum vsq; puluerem saluandum se humiliauit, qui nostrum puluerem in sese assumere est digna-
tus Iesus Christus dominus noster in sæcula benedictus, Amen. ¶ Versu 19. Scribantur hæc in gene
ratione altera, &c. Intelligi potest, in generationibus aliis posterioribus, vel specialiter de genera-
Psal. 21. tione noua quæ erat ventura in tempore gratiæ, de qua dicitur Psal. 21. Annunciabitur domino ge
neratio vẽtura. Pro quo etiam facit, quod in Hebræo habetur, generatio nouissima, quemadmodũ
legit Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes. Quanuis & hoc conuenienter sic posset intelli
gi, Scribentur hæc etiam in generatione vel pro generatione nouissima, id est ita vt etiã vltima ge-
neratio cognoscat & intelligat: vt significetur, in æternũ misericordiæ Dei nõ futuram obliuionẽ.
Præpositio autẽ in, cum dicitur, In generatione altera, videtur posita loco pro, vel ad: vt sit sensus,
Scribentur hæc pro generatione altera, vel ad generationẽ alteram: vel per datiuũ, ipsi generationi
alteri. ¶ Versu 21. Vt solueret filios interemptorum. Facilius est quod in Hebræo ponitur, Vt solue-
ret filios mortis, hoc est, morti deuotos, destinatos siue addictos, cuiusmodi erant omnes filii homi
num. Iuxta quam sententiam habet Chal. Parap. Vt solueret eos qui morti traditi siue addicti sunt. G
Et Felix, Appropinquantes morti, vel iudicatos ad mortẽ interpretatur. In quam fere sententiam
etiam nostra lectio reduci potest, vt in Elucidatione mõstrauimus. ¶ Versu 23. In cõueniendo popu
los in vnum & reges, vt seruiant domino. Clarius hoc ita legit Hieronymus, Cũ cõgregati fuerint
populi simul & regna, vt seruiant domino. Cum autẽ loco regum ponit regna, hoc ipso indicat, sub
regibus debere populos simul quibus præsunt cõprehendi. ¶ Versu 24. Respondit ei in via virtutis
suæ. Per virtutẽ, hoc loco non accipias bonitatem. Significat enim virtus hìc non aliud, q̃ robur aut
fortitudinẽ, id quod tam ex Hebræo, q̃ ex Græco est euidens. Vnde non ad intentionem Psalmi lo
quuntur, qui viam virtutis suæ exponunt, viã bonitatis & æquitatis Dei: sed via fortitudinis debet
intelligi. Sciendũ tamen ꝙ hunc locũ diuersi diuersimode exponũt. Alii enim pro supposito verbi
respondit, cõstituunt Deum, & eundẽ pro antecedente relatiui suæ assignant, ad hunc sensum, Re-
spondit dominus populo suo in via fortitudinis suæ. Cuius lectionis potest hic accipi sensus, Cum
cõgregarentur populi in vnũ, & reges vt seruiant domino, nõ defuit suo populo Deus, sed ipse be-
neficio gratiæ suæ illis respondit, illis satisfecit (vt ita loquamur) illorum bonam voluntatẽ & pium
desiderium sua gratia adimplens: sic, inquam, eis respondit in via suæ fortitudinis, id est, iuxta viam
suæ fortitudinis, iuxta quod potens est in auxiliãdo, & fortis vt auxiliũ præbeat populo suo, Quod H
autẽ deinde subsequitur, Paucitatẽ dierum meorũ nuncia mihi, &c. Vox est populi alloquẽtis adiu-
torem dominũ, In Elucidatione verò pro supposito verbi respõdit, accepimus populũ, itemq; pro
antecedente relatiui suæ, ad hunc sensum, Populus domini, Sion & Hierusalem, respõdit ei suo do
mino in via suæ fortitudinis, id est, alloquutus est dominum in via, per quã in fortitudine currebat
post ipsum, dicens, Paucitatẽ dierũ meorum, &c. Quam interpretationẽ in Elucidatione semel po-
sitam nõ replicamus. Hebraica tamẽ lectio cum neutra iam dictarũ expositionum cõsentit, de quo
videre poteris in annotationibus ex Hebręo. ¶ Versu 25. Ne reuoces me in dimidio dierum meorũ.
Inuenimus in scripturis dierũ plenitudinẽ, inuenimus & dimidium. Atq; hæc non secundũ tempo
ris mensuram simpliciter accipiuntur, sed potius secundum perfectionem virtutũ. Vnde de anno-
Sapiẽ. 4. rum plenitudine apud Sapientem ita legimus, Consummatus in breui, expleuit tempora multa. Et
iterum, Senectus venerabilis est, nõ diuturna, neq; annorum numero cõputata. Cani enim sensus
hominis, & ætas senectutis vita immaculata. Et hæc est illa ætatis perfectio, de qua Paulus apud E-
Ephe. 4. phesios loquitur, dicens, Donec occurramus omnes in virum perfectũ, in mensuram ætatis pleni-
tudinis Christi. Nam in cõsummatione fidei atq; virtutũ, vult fideles fieri perfectos viros, & iustam
quantitatẽ siue mensurã ætatis accipere, vt digni sint Christo, & in illo pleni inueniant. Per oppo-
situm verò, dimidium dierum tantum habent, qui nondum in Christo iustam & sufficientẽ perfe-
ctionem habent, qui cõsummati nondũ in Deo sunt, minus habentes q̃ habere oporteat, siue quã

A requirat Deus. Hinc etiã pueros centũ annorum nouit ſcriptura, qui nondũ ad dimidium dierum peruenerunt, annũ agentes centeſimũ, cum adhuc pueri nũcupantur. Et puer centum annorũ (inquit Eſaias) maledictus erit. Et in alio Pſalmo ſcribitur, Viri ſanguinum & doloſi nõ dimidiabunt dies ſuos. quod cõuenienter ad propoſitam ſententiã poteſt exponi. Et frequẽter Paulus apoſtolus pueros vocat, quamuis ſecundum ætatẽ viros, eos qui nondũ in fide & virtutibus perfecti ſunt. Merito ergo oramus, nõ auferri in dimidio dierum, ſed magis petimus plenitudinem dierũ donari nobis. i. cõſummati fieri in fide, virtutibus atq; operibus bonis, antequã hinc auferamur: videlicet metuentes, ne illud audire nos contingat, quod in Apocalypſi cum increpatione dicitur, Nõ inuenio opera tua plena corã Deo, & ne cum fatuis virginibus in dimidio dierũ ſubito præoccupati, tantũ lampades inueniamur manibus tenere, deſtituti oleo. Quidã verò dimidium iſtud dierũ accipiunt ſecundũ literam, de medio tempore ætatis humanæ. Videtur enim tempus hoc, quo homo viuit in medio vitæ, eſſe minus ad mortẽ commodum: quoniã tunc ſolent vt plurimũ homines eſſe minus boni. Optima verò mors eſt, quæ in optimo ſtatu hominẽ inuenit. Vnde ad oculũ cernimus, quoſdam eorũ qui in ætate puerili atq; etiam in adoleſcentia, qualemcunq; vitam duxerunt, fuerúntque ſtudioſi vtcunq; virtutũ & bonarum actionũ, vbi ad ætatem virilem peruenerint, ad vitæ ſuæ dimidium, Deum derelinquere, & penitus ſe vel impudicitiæ tradere, vel auaritiæ mancipare, aut ambi-

B tioni inſeruire, atq; ita prorſus Deum negligere: vt multo huiuſmodi melius fuiſſet in ætate minori tolli de medio, q̃ in vitæ ſuæ dimidio. In ſenectute verò (quæ eſt dierũ hominis vltimum) nõ raro fit, vt appropinquante fine, & deficiente corporis robore, plærique agant pœnitentiã vitæ prioris, paſsionibus quæ vigebant in ætate priori in vitæ dimidio, iam vel in totũ ceſſantibus, vel vt minimum aliqua ex parte ſedatis. Et caſtigantur tum ipſi de manu domini, variis morbis & miſeriis, quibus ætatis prioris delicta purgantur, cũ vt de manu domini, cũ patientia & gratitudine fuerunt ſuſcepta. Vnde multo eſt ſalubrior mors iſtorũ, in dierum vltimo, q̃ fuiſſet in dierũ dimidio. Adde, ꝙ in pueritia ſiue adoleſcentia, priuſquã rebus huius mundi impliciti ſunt homines, & malitiã ſæculi experti, parũ ſibi metuentes, propter qualemcunq; innocentiã, & non ita multũ vitæ huius rebus impliciti, facile ſe ad mortẽ domino vocante reſignant, & libẽter pulſanti domino aperiunt oſtiũ. Necdum enim penitus illis viget mũdus, neq; curis vxorum, filiorũ, familiæ, aut aliarum ſimilium rerum ſunt impliciti, neq; habent quæ illos multum remorentur. Senes quoq; corpore penitus deficiente, morte iam multo antè expectata, & ipſi plærunque facilius ſe dedunt in manus domini, & venienti occurrere ſolent, ſi eſt in illis quicquã veræ ſapientiæ. In medio autem dierũ, quando maxime homini floret mundus, quando iam diuitias, honores, gloriam incipit poſsidere, lætari in vxore & liberis, in familia, prædiis, aliiſq; huiuſmodi, ô q̃ es amara mors eiuſmodi hominibus, q̃ reluctã-

C tes tu huiuſmodi proſternis, ſiquãdo in illos venenato tuo telo deſæuire te cõtigerit. Solent enim huiuſmodi ægerrime reddere animã, & vix induci poſſunt, vt ad mortẽ ſe dignam Deo præparent, non credentes in medio ſuo robore, ita ſe poſſe morbo ſuperari: & tam ardẽs eſt adhuc affectus erga eam in qua demorantur ſubſtantiã, vt non niſi maxima difficultate ab ea poſsint auelli. Propter quod, per Sapientem recte dicitur, O mors, q̃ amara eſt memoria tua homini habenti pacẽ in ſubſtantiis ſuis, viro quieto, & cuius viæ directæ ſunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum. Hac ergo conſideratione, ſecundum formam præſentis verſiculi, quidam ſic merito exiſtimant orandũ, vt non reuocet nos Deus in dierum noſtrorum dimidio. Altera autem ſentẽtia illa prior magis eſt ſpiritualis, & ſpiritualiter oranti magis congruit. Non eſt enim hominis, Deo præſcribere tempus, quãdo auferri velit de medio. Hoc tantũ oret, vt mortẽ bonam conſequatur: cæterum, quando, vbi aut quomodo, in Dei manu relinquat, cui ꝓ noſtra vtilitate nouit cuncta ſapienter adminiſtrare.

Margin notes: Eſaię. 65. — Pſal. 54. — Apoc. 3. — Eccle. 41

CII. PSALMI ARGVMENTVM.

Pſalmus iſte exhortationẽ continet ad laudem Dei, pro immenſis & innumeris eius beneficiis, quæ miſericorditer præſtitit humano generi: peccata dimittens pœnitentibus, infirmitates ſanans, à morte redimens, in miſericordia coronans, deſiderium adimplens bonis, iuuentutẽ renouans, miſericordiã & iudi-

D *cium faciẽs oppreſsis, legẽ directricem ferens populo, propter nimiã miſericordiam nõ iraſcens imperpetuũ, neq; ſeuere agens cũ ſuis, etiã peccantes electos non pro exigentia & condignitate demeriti puniens, ſed paterna diſciplina ad emendationem potius corripiens, propter miſericordiam ſuper omnes electos confirmatam, qua etiã longiſsime à pœnitentibus abiicit peccata, affectu pluſquã paterno erga nos affectus, cognoſcẽs quale ſimus figmentum, quodque non aliud quàm puluis & terra ſimus, & durationis permodicæ, ad modum graminis virentis, & floris exorientis, quorum eſt vigor & pulchritudo nimium inſtabilis. Atq; hæc omnia vſq; ad verſum decimum ſextum. Vbi deinde, Dei miſericordiam ſimul & iuſtitiam, ſiue veritatem prædicat erga omnes fideles ſeruos, qui ſoliciti ſunt obſeruare mandata domini. Verſu autem decimonono, eius glorioſæ in cælis ſede & imperio vniuerſali prædicatis, ſequentibus deinde verſibus, angelicos exercitus ad collaudandum inuitat, ſimul & vniuerſa opera altiſsimi, vt omnis creatura in laude verſetur creatoris.*

CENTESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Benedic anima mea domino:*

O Mea anima, creatura nobilis, & dignitate nimium excelſa, te hortor ad laudem domini Dei, qui in ſua natura condidit omnia, ac te peculiariter rationalem eſſe fecit, vt illum poſſes agnoſcere, agnitum laudare: inſuper & imaginem ſuam in te impreſsit ſiue inſpirauit, ſuíque fecit capacem,

** & omnia quæ intra*
me ſunt, nomini ſancto
eius.
Pſal. 112. *2 Benedic anima mea*
domino:
** & noli obliuiſci om*
nes retributiones eius.

3 Qui ꝓpitiatur omni-
bus iniquitatibus tuis:

** qui ſanat omnes in-*
firmitates tuas.

Pſalm. 9. 1. Cor. 10 *4 Qui redemit de in-*
teritu vitam tuam:

Pſal. 32. Pſal. 118. Pſal. 144 1. Cor. 1. ** qui coronat te in mi-*
ſericordia & miſera-
tionibus.

Iacob. 1. Lucæ. 1. *5 Qui replet in bonis*
deſiderium tuum:

** renouabitur vt aqui*
læ iuuentus tua.

6 Faciens miſericor-
dias dominus & iudi-
cium omnibus iniuriã
patientibus.
7 Notas fecit vias ſuas
Moyſi:
** filiis Iſrael volunta-*
tes ſuas.

Pſal. 147. *8 Miſerator & miſe-*

vt eo tu in ęternum perfruereris: * quęcunq; intra me ſunt, etiam in- E
tima mihi, omnia mẽbra, omnes vires, ſiue ex parte corporis, ſiue ex
parte animæ mihi inexiſtẽtes, omnia hęc interiora mea, vos ego inui
to & exhortor ad dandã laudem & confeſsionẽ ſancto nomini eius,
quod eſt benedictũ in omnia ſæcula. 2. Iterũ tibi dico, ô mea anima,
rurſum te exhortor creatura nobilis & excelſa, dominũ Deũ creatorẽ
tuũ celebra, laude qua poteris, tam pro temetipſa, q̃ pro vniuerſis mi
rabilibus operibꝰ eius: * & caue diligẽtiſsime, ne ingrata inueniaris
beneficẽtiſsimo creatori tuo, caue negligas, vel obliuiſcaris beneficia
Dei tui, tãta & tam multa, quæ tibi præſtitit, de nihilo te creando, ſua
imagine atq; ſimilitudine te inſigniẽdo, cęteris omnibus ſecundũ no
bilitatẽ auferendo, & ad ventura inæſtimabilia bona præparãdo: ca-
uendũ vtiq; tibi eſt, ne poſt tanta accepta beneficia, ô anima mea, ta-
ceas à laude talis benefactoris tui, quaſi vel nõ acceperis, vel nõ atten
dãs beneficia eius. 3. Vt enim illa taceã maxima, quæ ad naturalem di-
gnitatẽ & ſublimitatẽ attinent, & illa quæ gratiæ ſunt cõmemorem:
ecce ipſe eſt, qui ſolus dimittit tibi peccata, qui ſolus te poteſt ſaluam F
facere ab omnibus tuis iniquitatibus, quantũcunq; magnis, quantũ-
libet multis, quocunq; tandẽ modo, ſiue cogitatione, ſiue loquutiõe,
ſiue opere patratis: qui tã potens eſt, vt poſsit te à peccatis emundare
& tã bonus atq; miſericors vt velit, quotieſcũq; ex vero corde iniqui
tatis tuę egeris pœnitentiã: * ipſe ſolus tuus eſt medicus, qui te poteſt
& vult curare ab omnibus vulneribus, ſanare ab omnibus infirmita-
tibus .i. ab omnibus defectibus atq; miſeriis facere liberã, & in bona
ſpiritus valetudine cõfirmare: quomodo medicꝰ corporalis corpora-
lia ſanat vulnera. 4. Ipſe eſt qui tuã vitã redemit à morte, qui te à mor
te cuſtodit vel liberat, qui etiam in grauiſsimis periculis te præſeruat
ne abſorbearis à morte: ſicq; à portis mortis te exaltat, faciens cũ ten
tatione prouentũ, vt ſuſtinere poſsis, atq; etiã, ſi in mortẽ te contige-
rit incidiſſe, ipſe eſt qui te poteſt de faucibus mortis eripere, mortis
cõdemnationem auferre, & in ſpem vitæ æternæ reſtituere: ſicq; de
ventre inferni reducere: quomodo genus humanũ ſub morte cõclu
ſum, ſaluauit à perditione interitus, & ad ſpem vitæ reparauit: * ipſe G
eſt qui te coronat & circũcingit miſericordia ſua inexhauſta, qua ple
na eſt terra, & indeficiẽtibus miſerationibus, quæ ſunt ſuper oĩa ope
ra eius: qui ex omni parte abundantiſsime tibi ꝓuidet, & cumulatiſsi
me te adornat, ne quicquã tibi deſit in vlla gratia, donec tandẽ omnis
boni accumulatione perfecte te fœlicem reddat. 5. Ipſe eſt qui tuum
deſideriũ adimplet in omnibus verè bonis, qui ſolus potẽs eſt huma-
num adimplere deſiderium, qui tibi dat petitiones cordis tui, qui tibi
omnia quæ petieris, abundãter tribuit, & nõ improperat, eſurientéq;
adimplet bonis: * per quem iuuentus tua renouatur ad modum reiu
ueneſcentis aquilæ, qui te à corpore & defectu malæ ſenectutis ſpiri
tualis poteſt ad vigorem debitũ & fortitudinẽ bonã reſtaurare, ſicq;
velut à ſenectute ad iuuentutem reparare, etiamſi ad maximã vſq; ſe-
nectutem deueniſſes, cuiuſmodi eſt aquilarũ ſenectus. Et cum te à ſe-
nectute ad iuuentutẽ reparauerit, erit iſta tua iuuentus, quaſi iuuẽtus
aquilæ, viuaciſsima ſcilicet, & ad excelſa petendũ cæleſtiáq; contem-
plandũ validiſsima: quomodo aquila in iuuẽtute ſua viuaciſsima eſt, H
& ad volandum in excelſum præualida, inſuper & ad contuendũ So
lis rotã irreuerberatis oculis ſufficiens. 6. Ipſe eſt qui miſericordiam
& iudicium facit cũ omnibus patientibus iniuriã, per miſericordiam
illis ſubueniẽdo, vel de tentatione & oppreſsione eripiat patiẽtes, vel
in tentatione cõfirmet ſua gratia: per iudiciũ verò, oppreſſos liberan
do, & opprimentes iuſta vltione puniendo. 7. Ipſe notas fecit Moyſi
patri noſtro vias ſuas: præcepta, mandata, & iuſtificationes, in quibus
ambulare & viuere voluit populũ ſuum, Moyſi ipſe omnia reuelauit:
* ac per hunc deinde omnes filios Iſrael cognoſcere fecit voluntatẽ
ſuam, cuncta videlicet quæ ab illis voluiſſet obſeruari. Per hunc enim
dominus legẽ dedit populo ſuo, qua ſignificatur & exprimitur volũ
tas legem dãtis: quod indubie magnum eſt beneficiũ, ſic lege cælitus
data eſt in denſiſsimis huius mundi tenebris Dei voluntatem reuela-
ri, tanquam ſi per tenebroſam viam in multo periculo ambulantibꝰ,
ſubito quis claritatẽ lucis attulerit. Neque taliter omni nationi fecit
dominus, neq; iudicia ſua omnibus ſic manifeſtauit. 8. Ipſe eſt cui

A *ricors dominus:* propriū est misereri & parcere, semp misereri solitus omnibus misericordiā postulantibus, vt est natura clemēs atq; misericors, imò ipsa misericordia: * est lōganimis & patiens, nō statim vindictam inferēs

** longanimis:* peccātibus, nō continuò in peccatorē condēnationis sententiā pronunciās, sed longanimitate sua & patiētia inuitans peccatorē ad pœnitentiā, ita vt quodāmodo stet expectans, donec misereatur nostri: * & est in omnibus supra modū misericors: præ oībus quæ in eo prędicantur, effulget & eminet misericordia, qua plena est terra, quę est super omnē carnē, quæ superexaltat iudiciū, quę est à ꝓgenie in progenies omnibus timentibus eum. 9. Et quia sic clemens est, & multū misericors, fieri non poterit, vt nihil nisi irascatur, & in finē penitus irascatur aduersus genus humanū, ita vt nūquā se placari permittat: sed postquā aliquandiu iratū se monstrauerit ꝓpter iustitiā, superuincet misericordia, & ea flectetur ad miserēdū atq; parcēdū infirmo generi: * & licet aliquādiu videatur cōminari, videat dura loqui, minas intentare, ostētare terrores, vel in verbis increpatoriis per ora ꝓphetarū aut scripturæ sanctæ, vel etiā in plagis & afflictionibus tēporalibus, nō id tamen perpetuò durabit, sed opportuno tēpore recordabitur misericordię suę, & vultū benignū demōstrabit pœnitēti populo, & blādius cū eo aget conuerso, cū quo durius antè egerat, vt ad pœnitentiā adduceret delinquentes. 10. Et licet subinde ad correptionem delinquentiū, terribiles plagas immittat in populū suū, semper tamē superuincit misericordia, in eo quod lōge infra condignitatē sceleris punit peccatū, neq; secundū proportionē ad patratam malitiā sufficienter dignā infert peccātibus pœnā, nō satis pro demerito, puniendo delicta, si rigorē spectemus iustitiæ ac iusti iudicii eius. Nos enim quotidie offendimus in multis, & grauiter nimiū subinde offendim⁹: ipse tamen nō statim, neq; semper adhibet vltionē. Et cū subinde ad vindictā extēdit manū suā, non iuxta cōdignitatē demeriti, extremo rigore punit seruos delinquētes, sed paterna correctione siue disciplina vtiliter corripit: non vt dānet, sed vt saluet electos, & vt nō in ęternum pereant, si impuniti permaneāt in impietatibus suis. 11. Nā secundū altitudinē cæli à terra, quantū altius est cælū à terra, ita dominus corroborauit, cōfortauit, præualere fecit, & superexaltauit suam misericordiā super oēs qui timent eū: longe superat misericordia ei⁹ omnē nostram malitiā, neq; fieri potest vt aliquādo exhauriatur vel destruatur Dei misericordia nostra quantacūq; & quālibet multiplicata malitia: nō potest esse tāta nostra iniquitas, cui non possit ꝓpitiari illius misericordia, si in vero corde egerimus pœnitentiā. 12. Ipse est qui à nobis pœnitentibus lōgissime ꝓfligauit & elongauit iniquitates nostras secūdū maximā distantiā, cuiusmodi est distātia oriētis ab occidēte, hoc est, purissimos nos fecit à peccatis nostris, & plenissime abstulit, amouit, & separauit à nobis pœnitētibus peccata nostra, tanq̄ si nunq̄ fuisset in nobis, nec facile possint ipsa ad nos aut nos ad ea redire: quēadmodū id quod in occidēte est, lōgissime abest ab eo quod in oriēte est situm, nec possunt ista facile adinuicem accidere. 13. Neq; mirū, si tā benigne nobis Deus noster misereat, & iniquitates auferat. Est enim affectu verè paterno, imò plusquā paterno, erga omnes metuētes eū: & sic miseretur nostri, siquādo cōtingat nos offēdere, vt nō statim proiiciat in mortē, qūo pater miseretur filii errātis, nō statim illū à se repellēs, ac penitus abiiciens, vbi in aliquo offenderit, sed potius corripiēs verbo ac verbere, vt ad bonā viā reducat errantē, omníq; solicitudine laborans emendare illū, vt nō pereat: pœnitenti verò libētissime indulgens, & condonans omnia scelera, sup perditi filii reditu festū & gaudiū magnū faciēs, quoniā perierat ille, & inuētus est, mortuus fuerat & reuixit: * Quare autē ad miserendū humano generi sit Dei misericordia ita prompta, semperq; parata, ratio est, quoniā ipse cognouit cōditionem figmēti nostri, ipse optime nouit, q̄ vile figmentū, q̄ pauperculę creaturę nos simus, qui de limo terræ sumus formati, & carne cōstamus, atq; sanguine, in quib⁹ ex vitiata natura correptio praua pronitásq; ad omne malū inhabitat, ita vt sensus hoīs & cuncta cogitatio humani cordis intēta sint ad malū omni tēpore, ab adolescētia sua: cuius nostræ infirmitatis cōsideratio cōmouet illū ad sic miseris miserendū, quomodo solēt etiā homines illis facili⁹ cōdonare, quos vidēt naturali inclinatiōe vehemētissime

---

Marginal text (left):

A *ricors dominus:*

** longanimis:*

** & multum misericors.*

9 Non imperpetuum irascetur:

** neq; in æternum cōminabitur:* B

10 Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

11 Quoniā secundum altitudinem cæli á terra corroborauit misericordiam suam super timentes se. C

12 Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.

13 Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se. D

** quoniam ipse cognouit figmētum nostrum.*

Marginal references (right): Rom. 2. Esaiæ. 30 Psal. 32. Psal. 118. Iacob. 5. Lucæ. 1. Iacob. 3. Lucæ. 15. Gene. 6. & 8.

14 Recordatus eſt quoniam puluis ſumus:
Gene.3. ✳ *homo ſicut fœnum dies eius:*
Matt.6. Lucæ.12. ✳ *tanquam flos agri ſic efflorebit.*
15 Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet: & non
Pſal.145. *cognoſcet amplius locū ſuum.*

16 Miſericordia autē domini ab æterno & vſque in æternum, ſuper timentes eum.
17 Et iuſtitia illius in filios filiorum, his qui ſeruant teſtamentum eius.
18 Et memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.
19 Dominus in cælo parauit ſedem ſuam:
✳ *& regnum ipſius omnibus dominabitur.*
20 Benedicite domino omnes angeli eius:
Hebr.1. ✳ *potentes virtute:*
✳ *facientes verbum illius, ad audiendum vocem ſermonum eius.*

21 Benedicite domino omnes virtutes eius miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.
22 Benedicite domino omnia opera eius,

ad mala ſolicitari, & fortiſsime velut impelli ad inhabitante prauo fo E
mite.14. Attendit & cōſiderat dominus, ꝙ puluis & terra ſimus, facti
atq; plaſmati de luto & limo terræ, ſicut de terra figulus fingit vas fi-
ctile, atq; in terrā & cinerē iterū redituri, cōmuni lege & neceſsitate
omnium filiorū Adam: *homo dies ſuos habet ad modū fœni, homi
nis duratio ad modū graminis eſt, homo in dieb⁹ ſuis & in duratiōe
vitæ ſuę gramini aſsimilatur, quod hodie floret & cras in clibanū mit
titur: quod mane pulchre viret, & veſpere decidit exiccatū: * homo
ipſe ſic floret & viret, qūo flos agri, qui ad modicū tēpus admodū ſpe
cioſus, lætus & feſtiu⁹ apparet, ſed nimiū cito exiccatus areſcit, ac de-
cidit, omni ſpoliatus ornatu. 15. Nā ſtatim vt flatus venti ſuper illum
fortiter vtcunq; vel paruo impetu flauerit, abripitur flatu vēti, & nō
habet firmā conſiſtentiā, nō poteſt reſiſtere aduerſus venti flantis im
petū, ſed ab eo ꝓſternitur & deficit: & nō amplius poterit cognoſci,
inueniri, aut demōſtrari locus eius: ſic eſt acſi nunquā fuiſſet, nuſquā
apparet illius veſtigiū: * Spiritus quoq; humanus & rationalis anima
pertrāſit in homine, quatenus ad modicā duratione in corpore inha F
bitat, ipſúmq; viuificat, & nō habet vllam firmā in eo ſubſiſtentiā ſiue
durationem, cogitúrq; nimiū cito emigrare, quātocyus exit à corpo-
re ſpiritus, & reuertitur homo in terrā ſuam, & poſt modicū nullū re
manet defuncti veſtigiū, corpore abdito in terrā, & anima in occultū
locū ſub Dei manu recepta: efficitúrq; ita alienus à loco habitationis
ſuę, acſi nunquā ibi habuiſſet manſionē: prorſus auferetur de terra vi
uentiū, erítq; mundo ipſe incognitus, & ipſi viciſsim erit incognitus
mundus. 16. At verò domini miſericordia nunquā areſcit, nunquam
deficit, ſed in æternū ſtabilis permanet in omnia ſæcula, nullo vnquā
tēpore abſumēda aut exaurienda, q̃ in perpetuis æternitatib⁹ ſuper-
pleniſsime ſentiēt electi eius, omnes qui nunc timēt, adorāt, & colūt
dominū, quibus tā in vita iſta corporis, q̃ in vita illa æternitatis, mi-
ſericordia eius nunquā deficiet. 17. Et iuſtitiā, fidem, atq; veritatem
ſuam ipſe ſeruabit atq; implebit erga filios filiorū, erga vniuerſum ſe
mē electorum ſuorū, erga omnes quicunq; patrum fideliū fideles ſe
præſtiterint imitatores, iis videlicet qui obſeruāt & diligenter cuſto- G
diunt præcepta eius. 18. Quíq; non obliuiſcuntur, non negligunt, nō
tranſgrediuntur præcepta domini, ſed ea iugiter habent ante mentis
oculos, cū bona voluntate adimplendi ea, qui in lege domini habēt
voluntatē, & in lege eius meditantur die ac nocte, vt ambulēt in ea,
perficiántq; diligenter quæcunq; illa facienda præceperit, & ſolicite
caueant ac fugiant quæcunq; vt fugienda prohibuerit. 19. Ipſe autē
hic dominus noſter qui nobis miſero pulueri hîc in terris degenti ſic
miſeretur, ipſe ſibi magnifice thronum regium præparauit, ſedē ma-
ieſtatis & glorioſam habitationē ſibi in excelſo cælo cōſtituit, vbi cū
angelorū milibus regnat in maieſtate: * & ipſius regnū latiſsime pa-
tet, ipſius imperiū ſe ſpargit ac fundit longe ac late in omnes angu-
los orbis terrarū, & in omnes partes mūdi: omnia ſubiiciūtur eius di-
tioni, poteſtati atq; imperio, vt nihil vſquam locorū ſit quod nō ha-
beat ipſe ſibi ſubditum. 20. Vos verò, ô angelicæ mentes, nobiliſsimi
ſpiritus, in quorū medio habitat excelſus noſter dominus, vos maxi H
me decet voce inceſſabili ſemper laudare dominū, cui ſemp miniſtra
tis & aſsiſtitis: * vos qui eſtis virtute & fortitudine præualidi, quorū
eſt virtus noſtræ imbecillati incōparabilis, qui robore ac virtute hu-
manum genus immenſo ſuperatis interuallo, nimirū ſpiritus immate
riales & incorporei, infirmū limum & fragile lutum: * vos qui eſtis
exequutores voluntatis ei⁹, adminiſtratorii ſpiritus, miniſtrātes ei in
mille milibus, promptiſsime pergentes ad omnia ad quæ ille vos ſuo
præcepto deſtinauerit, & omnia pōtētiſsime adimplētes, quæ implē-
da commiſerit: ſic vt in omnibus obediētes vos præſtetis voci ſermo
nū eius, iuſsioni & imperio eius per omnia abſq; dilatione, tædio, fa-
ſtidio, contramurmuratione, parentes & ſatisfacientes. 21. Benedicite
domino omnes cœleſtes exercit⁹, immēſę virtutis & fortitudinis, qui
illi miniſtratis ſinguli in ordinibus veſtris, & in omnib⁹ eius adimple
tis voluntatē, per omnia eius paretis imperio, ſummáq; cum alacri-
tate & ineffabili gaudio eius iuſſa perficere ſatagitis. 22. Benedicite
& collaudate dominū ſimul omnia opera ei⁹, in omni loco domina
tionis & imperii eius: opera omnia eius, vbicunq; tandem cōſiſtant,

A *in omni loco dominationis eius:* quorumcunq; in loco dominationis eius maneant,laudẽ confiteantᷓ creatori,conseruatori,& gubernatori suo.Nihil enim est operũ eius quantumcũq; hominibus æstimetur minimũ, vbicunq; tãdem loco rum delitescat, in quo non infinita reluceat eius potentia, sapientia, bonitas, atq; omnimoda perfectio: & habet omnis creatura,siue in cęlo,siue in terra,siue in mari existens,laudẽ copiosam,qua posit ce lebrare omnipotentẽ omnium conditorem Deum:* proinde etiam

** benedic anima mea domino.* nunc, ô mea anima,te adhortor (quomodo in huius hymni faciebã initio)ad debitas domino laudes persoluẽdas:nõ desino monere te, &exhortari,vt à creatoris omniũ laude nũquã cesses, sed quantũ potes,quantum vales,illum exaltes,& magnifices in sæcula sæculorum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CII.

VErsu.3. Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis,qui sanat omnes infirmitates tuas.Duæ
B istæ partes in eandem possunt accipi sententiam, vt idem sit infirmitates sanare, quod pro-
piciari iniquitatibus.Siquidem iniquitas, vere morbus est,languor est, infirmitas est animi,
videlicet animũ pesime disponens,& innoxia inordinatione cõstituẽs:quomodo morbus siue in-
firmitas corporalis corpus male disponit,iustũ temperamentũ (in quo consistit sanitas) dissoluens.
Sed & alibi in scripturis peccata infirmitates appellãtur,siue languores, vt in illo est Esaiæ de Chri- Esaię.53.
sto vaticinantis, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Quod licet ad
beneficium corporalis sanationis populis exhibitum,Euangelista alicubi abducat,principali tamen Matt.8.
intẽtione de spiritualium languorum ablatione videtur intelligendũ. Possumus tamẽ aliter per in
firmitates, accipere malas inclinationes & pronitates ad quælibet vitia. Tot enim morbis, tot lan-
guoribus, tot infirmitatibus laborat anima, quot est malis subdita inclinationibus, quot pronitati-
bus ad mala vitia versus interitũ tendit.Nulla autem tanta est huiusmodi infirmitas,nullus adeò ma
gnus talis languor,quem nõ sanet sua medicinali gratia dominus,optimus medicus,si humiliter &
instanter (vt decet)ab ægrotãtibus fuerit postulatus,quemadmodum in alio Psalmo audiuimus cla Psal.6.
mantem,Miserere mei domine,quoniã infirmus sum:sana me domine,quoniã cõturbata sunt ossa
mea,& anima mea turbata est valde.¶Versu.4. Qui coronat te in misericordia & miserationibus.
Coronare accipimus pro,ex omni parte circundare, vel vndiq; cumulare:vt non aliud sit coronari
C in misericordia & miserationibus,q̃ Dei miserationibus omni ex parte circundari & cumulari,co- Psal.5.
piosissiméq; impleri. Secũdũ quẽ fere modũ,& in alio Psalmo dicitur,Domine,vt scuto bonę vo
luntatis tuæ coronasti nos, hoc est,benigna voluntate tua ex omni parte circũdas, & circuncingis
nos,quasi scuto, Si tamẽ coronare hîc accipiatur, vt significet retributionem vitæ æternæ donare
pro bonis operibus,nõ erit incõmoda sententia.Quicunq; enim coronã illam beatæ retributionis
suscipient de manu domini,nihil dubiũ est,quin à misericordia & miserationibus domini illã con-
sequantur.Misericordiæ enim domini,quia nõ sumus consumpti,& miserationis altissimi est quic
quid boni agimus.Nam sine illo misericorditer adiuuante,nihil possumus. Deus erga suos electos Thren.3.
& nunc coronat in miserationibus,dũ in eis suarum gratiarum dona accumulat,& in sęculo ventu
ro coronabit in ornatu gloriæ.¶Versu.5. Qui replet in bonis desideriũ tuũ. Scilicet hoc est, quod Ioan.15.
in suo cantico Maria canit,esurientes à Deo impleri bonis.Nam esuries ista,desideriũ est. Et quod
aliquanto apertius apud Iacobũ dicitur,Qui dat omnibus affluenter,& nõ improperat:intelligens Lucæ.1.
de esurientibus atq; desiderantibus,id est,de recte fideliterq; postulantibus, Et notandũ, quòd nõ
simpliciter dicitur. Qui replet in bonis vacuitatẽ tuam. Non enim omnes vacui implentur bonis. Iacobi.1.
sunt enim vacui,qui se plenos putant: & quia vacuitatẽ suam ignorant,non desiderant: & hi iusto
D Dei iudicio relinquũtur inanes.De cuiusmodi in Apocalypsi ex ore domini dicitur,Dicis, quia di Apoca.3.
ues sum,& nullius egeo,cũ sis pauper,cæcus,nudus,miser & miserabilis. Audis verè vacuũ. sed nõ
desiderantẽ,& ideo inanem ac vacuũ permanentem,non impleri bonis.Subdit autẽ ex eiusdẽ ore
sanum consilium,vt bonis vacuus iste posit impleri.Suadeo tibi(inquit dominus)à me emere au- Ibidem.
rum ignitũ,probatum,vt locuples fias.Quid autem est hoc emere,nisi per desiderium quærere?Sic
enim emitur à domino,quicquid emitur,absq; argento & auro & omni commutatione,quẽadmo Esaię.55.
dum per Esaiam ex ore domini dicitur,Omnes sitientes,venite ad aquas:&qui nõ habetis argẽtũ,
properate,emite,& comedite. Venite,emite absq; argento, & absq; vlla commutatione,vinum &
lac,id est,optima quæq;, & maxime vitæ spirituali necessaria,tantũ desiderantes & postulantes ac-
cipite.Recte ergo dicitur Deus non quamlibet implere vacuitatem, sed desiderium tantũ.Nã vbi
vacuitas est absq; desiderio,aut etiam fastidio & contemptu deficientis boni,ibíque est,permanet
vacuitas,quemadmodum ait Maria diuites dimitti à Deo inanes. ¶Versu eodem, Renouabitur vt
aquilæ iuuentus tua.De hac renouatione iuuentæ aquilarum,diuersi diuersa tradunt. Quidam di-
cunt aquilam vbi senuerit pennis grauari,& oculorũ aciem fieri obtusam, vt neq; alta volatu pete-
re queat,vt assolet, neq; solare lumen ita ex directo aspicere. Quod vbi persentit, in illis, in quibus
maxime solet præualere,se iam deficere,fontem quærit,in quẽ trina immersione se immergẽs pri-
stino dicitur vigori restitui,vt superuacaneis excidẽtibus plumis residuę erigantur, & in iustã leui-
tatem reparentur,redeátq; oculis suus ad conspiciendum vigor,sicque iuuentutem recuperet. Qui-
dam scribunt, aquilã quolibet decennio, donec ad centũ annos perueniat, ignem petere elementa

rē, & hinc ſe in mare mergere,indéq; nouas plumas illi ſuccreſcere,ac ita reiuueneſcere. Sed horū E
neutrum multam habet probabilitatē. Veriſimilius autem eſt, & tam authoritati magis conſonū,
quàm propoſito magis accommodū,quod ſcribit beatus pater Auguſtinus,aquilam, cū ad ſenectā
deuenerit,roſtrum acquirere aduncatū, ſuperiori labio ſuperexcreſcente inferiori, ita vt hic vncus
quo incuruatur noſtrum ſuperius ſuper inferius,non patiatur aquilam ſumere cibum , ſicq; virib⁹
neceſſario deficere:quæ vbi id perſentit, ſe videlicet ꝑpter aduncati roſtri impedimētū non poſſe
cibum ſumere,cibíq; defectu,forti adhuc permanēte interno vigore,deſtitui virib⁹, & ad defectio
nem tendere,ad petram aduolat,allidénſq; & atterens roſtrum aduncum ad petram,aufert impedi
mentum cibi ſumendi : impedimentóq; ſublato cibum ſumit,& viribus reparatur,ac modo quodā
reiuueneſcit:vbi verò roſtrum illud nequiuerit cōterere,neceſſario deficit,non ex interno defectu
ſed ſubtractione cibi. Atq; huic dicto ſatis cōſentit quod Ariſtoteles & Plinius,hac certe in re fide
digni authores,ſcribunt,aquilam eſſe admodū longæ vitæ,ipſámq; non ſenio contabeſcere,aut æ-
gritudine conſumi,ſed magis fame mori,cum propter aduncatum roſtrū non vltra valuerit cibum
ſumere.Illud tamen de roſtri ad petram attritione,ex illorū non habetur authoritate. Verū id veri-
ſimile eſt beatū Auguſtinum ex aliis habere dignis fide authoribus, quorum forſitan nobis ignoti
ſunt libri. Et ſatis,hoc eſt, rationi cōſonum,& aſtipulatur natura,quę omni ſolicitudine curat vitæ F
impedimenta amouere,vitæq; terminū protelare. Neq; multum id mirandū videtur,ſi auis illa ro-
ſtrum aduncū quo ſe aduertit impediri,dicatur ad petram allidere & conterere,quandoquidē ani-
malia ægrotantia maiori miraculo videmus ad certæ ſpeciei herbas,medendi ſibi gratia,natura do-
cente cōfugere. Hanc itaq; narrationē,vi magis authoritate confirmatā, magíſq; rationi conſonā,
inſequentes,oſtendamus,in quo ſit facienda præſens cōparatio:quemadmodū videlicet reparatio
hominis per gratiam fiat,admodū reiuueneſcentis aquilę. Sanè homo per ſpiritum rationalem qui
in ipſo eſt(ratione intellectus & voluntatis)animal eſt omnib⁹ animalibus ex ſuæ naturæ cōditione
viuacius,nimirū inter cætera omnia animalium genera ſolū immortale & incorruptibile, ſecundū
iam dictam ſuæ cōpoſitionis partem:& ad vitam æternā ab initio creatus eſt,nō ad mortem. Attā-
men qui ex ſe immortalis eſt,& ad perpetuò viuendū conditus,à roſtro aduncato patitur periculū
mortis. Eſt autē hoc aduncatum roſtrum,ratio ſiue voluntas ad prauam ſenſualitatem inclinata fo-
Roma.7. miti prauo (qui inferne habitat) cōdeſcendens,& peccato illi quod(iuxta Apoſtolū)in carne habi-
tat conſentiens. Ab hoc enim adūcato roſtro impeditur homo, ne cibū animę ſumat,ad vitam ve-
Ioan.4. ram neceſſariū,de quo cibo per Saluatorem dicitur, Meus cibus eſt, vt faciā volūtatem eius qui mi
Matt.4. ſit me. Et iterū,Operamini non cibum qui perit,ſed qui permanet in vitā æternā. Ac rurſum, Nō
Deut.8. in ſolo pane viuit homo,ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Et alibi, Verba quę ego lo- G
Ioan.6. quor vobis,ſpiritus & vita ſunt. Hunc panē non poteſt ſumere,qui roſtrū habet ſic(vt dictum eſt)
aduncatū & incuruatum,atq; ita continuo defectu in ſeipſo contabeſcens,neceſſario ad interitum
tendit:quemadmodū pœnitentem in Pſalmo hunc proxime præcedenti,conquerentē audiuimus,
Pſal.101. his verbis, Percuſſus ſum vt fœnū,& aruit cor meū,quia oblitus ſum comedere panē meū. Sed qui
ſic male aduncatū forte ſemel acquiſierit roſtrum,annon habet vbi illud conterat? Habet certe pe-
Pſal.136. tram, de qua ſecundū myſticam intelligentiam ſcriptum eſt, Beatus qui tenebit & allidet paruulos
tuos(id eſt,Babylonis)ad petram. Quæ verò hæc ſit petra,breui verbo nos docet Apoſtolus,dicēs,
1.Cor.10 Bibebant autē de ſpiritali conſequente eos petra, petra autē erat Chriſtus. Aſt hunc ergo aduolare
nos oportet ſi de male incuruato roſtro curari voluerimus,ad hūc allidere,ad hūc atterere. noſtrū
enim contritū ipſe habet pro ſacrificio , quemadmodū in Pſalmo quinquageſimo dicitur, Sacrifi-
Pſal.50. cium Deo,ſpiritus contribulatus:cor contritū & humiliatum Deus non deſpicies. Hoc enim eſt ro
ſtrum alliſum ad petram & contritum, ꝙ cor contritum & humiliatū , ſiue contribulatus ſpiritus:
quandoquidē contritio iſta per pœnitentiam eſt . Vbi autem ſic roſtrum incuruatū ad petram alli-
ſum confregerimus,tum panem noſtrū quem obliti fueramus reſumemus, iterū gratia Dei & ver-
Ibidem. bo eius paſcemur,exultabunt oſſa humiliata,reparabitur in nobis virtus ſpiritus,cor mundū in no H
bis creabitur,ſpiritus rectus innouabitur in viſcerib⁹ noſtris,& redibit ad nos lætitia ſalutaris Dei.
Ad hūc ergo modū ſumi poteſt iſta comparatio. Beatus Auguſtinus ſimilitudinem accōmodat ad
reſurrectionem futurā iuſtorum. Aduertendum tamen eſt,præſentē locum commode poſſe expo
ni abſq; prædicta illa comparatione,vt dicamus non hic indicari, ꝙ ſit iuuenta hominis renouan-
da ad eum modum quo renouatur iuuenta aquilæ:ſed hoc tantum, ꝙ iuuenta hominis ſit renouan
da,vt talis fiat,qualis eſt iuuenta aquilæ. Atq; ita ſenſus erit , Iuuentus tua per Deū renouabitur,vt
fiat quaſi iuuentus aquilæ,ita reiuueneſcēs per Deū pristino redditus vigori , vt videatur iuuentus
tua magis eſſe aquilę iuuentus q̃ hominis: videlicet vt ſicut aquila in iuuētute ſua nondū ſenio prę-
grauata, altiſsima petit volando, & irreuerberatis oculis abſq; nocumento ſolis rotam contuendo:
ſic & tu in Dei gratia vigoratus & cōfirmatus, poſsis in altiſsima vſq; cæli cōſcendere tabernacula,
ac in verū iuſtitię ſolem,in Dei claritatem, mentis aciem iugiter tenere defixam. Secundū quē fere
modum in alio ſcripturæ loco dicitur, Qui ſperāt in domino, mutabunt fortitudinē,aſſument pen
Eſaię.40 nas vt aquilæ,volabunt,& non deficient. Non enim videtur hoc ſermone indicari, quòd ſperantes
in domino aſſument pennas, ſicut aquila in ſenectute pennas renouat, aut pennas nouas ſibi aſſu-
mit:ſed hoc tantum indicatur,quòd fortitudinem nouam à Deo induent, & nouo confirmabun-
tur robore,quódque pennæ illis dabuntur ſimiles pennis aquilarum:vt quomodo aquilæ ſuis vali-
diſsimis ſubnixæ pennis, etiam altiſsima loca petunt abſq; fatigatione, quæ aliorum generum vo-
lucribus forent inacceſcibilia: ſic & ipſi in domino ſperantes,ad altiſsimū poſsint perfectionis gra-

A dum conſcendere,& Deo proximi fieri per cordis puritatem,mentis contemplationẽ, & vitę inte
gritatem,quò nequaquam peruenire poſſunt qui in ſemetipſis, inq; propriis ſuis viribus habent fi-
duciam.Hoc enim indicat quod ſequitur,Volabunt,& non deficient.¶Verſu.9.Neq; inæternum
comminabitur.Comminabitur poſitum eſt,pro,iraſcetur,vel indignabitur. Vnde Pſalterium Ro-
manum habet,Non in finẽ iraſcetur,neq; inæternũ indignabitur.Et Hieronymus ex Hebræo pro
comminabitur,vertit,iraſcetur.Felix,Nõ inæternum ſeruabit odium.Omnia verò eandem habent
ſententiam.¶Verſu.11.Quoniam ſecundum altitudinem cæli à terra corroborauit miſericordiam
ſuam ſuper timentes ſe. Aliquanto clarius ex Hebræo ſic vertit Hieronymus. Quantum enim ex-
celſius eſt cælum terra, tantum confirmata eſt miſericordia eius ſuper timentes eum. ¶Verſu.13.
Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum.Recordatus eſt quoniam puluis ſumus, &c. Iccirco
dicit noſtri deum miſertum, quia cognouit figmentum noſtrum ſiue plaſmationem noſtram, vt
vertit Hieronymus:hoc eſt,quid ſimus,& vnde formati, quàm viles ſcilicet, & modicæ ſubſiſten-
tiæ,ſecundum corporis plaſmationem. Nemo enim meliꝰ nouit operis figmentum ſiue plaſmati-
onem(videlicet vnde factum ſit opus,& quàm vile ſit vel nobile,quantiq; momenti,pretii,vel du-
rationis)quàm figulus ipſe qui finxit opus.Habet autem ſe erga Deum vniuerſum genus humanũ, Pſal.118.
ſicut opus ad figulum & factorem ſuum, quemadmodum in Pſalmo dicitur, Manus tuæ fecerunt Iob.10.
B me,& plaſmauerunt me.Et in eandem ſententiam Iob ſanctus,Manus tuæ,inquit, fecerunt me, &
plaſmauerunt me totum in circuitu. Ac deinde, Memento(quæſo) ꝙ ſicut lutum feceris me,& in
puluerem reduces me.Nónne ſicut lac mulſiſti me,& ſicut caſeum me coagulaſti?Pelle & carne ve
ſtiſti me,oſsibus & neruis compegiſti me.Tale videlicet eſt figmentum noſtrũ,hæc noſtra eſt plaſ-
matio,quã attendens Deus noſtri miſeretur.Eſt enim inſita & ingenita magnificis animis erga mi-
ſeros quædam naturalis commiſeratio, quẽadmodum erga ſuperbos quædam deteſtatio. Vnde &
illud Poetæ,Parcere ſubiectis,& debellare ſuperbos. Deus ergo cum ſit ſuper omnes magnꝰ domi
nus & magnificentiſsimus,ſumméq;(vt ita dicam)magnanimus,tanto magis erga nos mouetut affe
ctu miſericordiæ,quanto magis viles nos attendit,magiſq; cõſpicit humiles: modo tales apud noſ-
metipſos nos comprobet in corde,quales eſſe videt in corpore.Non tamen ſolum intelligendũ eſt
iſtud quod hîc dicitur,Deum cognoſcere figmentum noſtrum, de vilitate materiæ ex qua conditi
ſumus,ſed magis etiã de prauitate fomitis,qui eſt in corrupta hac carne noſtra, & in miſerabili iſto
puluere inhabitat quemadmodum in Elucidatione apertius explicauimus.Nam id maxime Dei cõ
mouet erga nos miſericordiam, ꝙ nos videt ſic eſſe corruptos ac miſeros, talem in nobis habẽtes
ab origine vitioſam corruptionem, quam ex ipſa natiuitatis atq; conceptionis origine à parẽtibus Pſal.50.
C per traducem accipimus.Propter quod,lapſus aliquando in turpia facinora,ille cui incerta & occul
ta ſapientiæ ſuæ reuelauerat Deus,cum pœnitentiam agens, ſuæ impietatis poſtularet à Deo remiſ
ſionem,ſui figmenti conditionem ſignanter Deo ponit ob oculos,dicens,Ecce enim in iniquitati-
bus conceptus ſum,& in peccatis concepit me mater mea: hac ratione facilius ſe putans Deum po Ibidem.
ſſe ad miſericordiã flectere,ſi vitiatæ naturæ corruptionem (ex qua ad omne malum eſt homo fa-
cilis) illius conſiderationi obiiceret. Atq; huic intelligentiæ de prauo fomite, manifeſtiſsime con-
ſentit Chaldaica Paraphraſis,quæ pulchrè hoc loco ſic habet, Quoniam ipſe nouit fomitem prauũ,
qui peccatum ſuggerit: in memoriã venit corã,eo quòd ex puluere ſumus nos.Nec deſunt,qui pro
figmento ex Hebræo vertunt fomitem.¶Verſu.14. Homo ſicut fœnum dies eius,tanquam flos a-
gri ſic efflorebit. Diuerſimode hic verſus diſtinguitur. Quod enim in medio ponitur,dies,ad prio
ra referri poteſt,ad hunc modum:Homo ſicut fœnum dies eius:ac deinde,tanquam flos agri ſic ef
florebit, quam diſtinctionem habet Elucidatio. Eſtque hæc loquutio penitus ſimilis illi, qua dici-
tur in Pſalmo decimo,Dominus in cælo ſedes eius: vbi ſicut nominatiuus,dominus,ponitur abſq; Pſal.10
rectore,ſic & in propoſito nominatiuus homo rectore caret,propter ſuperuenientem alium nem-
pe dies, qui ſe ſupponit verbo in oratione appoſito,ſicq; priori nominatiuo ſuo aduentu quaſi ſur
D ripit verbum regens. Secundum rectam autem Grammaticæ formam, aptius diceretur, Dies ho-
minis ſunt ſicut fœnum, vel homo habet dies ſuos quaſi fœnum, ad modum fœni. Alii tamen iun-
gunt cum ſequenti, ad hunc modum, Dies eius tanquam flos agri, ſic efflorebit. Verum hæc di
ſtinctio non eſt conueniens, quoniam ex Græca lectione manifeſte cognoſcimus nominatiuum
dies eſſe numeri pluralis, non ſingularis. Sic enim Græca habet lectio: ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι
αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει. ¶Verſu.15.Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo,& non ſubſiſtet.
Quemadmodum ex Elucidatione liquet, indifferenter hoc poteſt intelligi, vel de flore vel de ho-
mine. Conuenientius tamen videtur de flore accipiendum, in quem flando pertranſit ventus,fla-
túſq; deiicitur, vt non appareat locus eius. Nam ſecundum hunc modum & apud Eſaiam dicitur,
Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius quaſi flos agri.Exaruit fœnum,& cecidit flos,quia ſpiri- Eſai. 40.
tus domini ſufflauit in illud,id eſt,ventus vrens(qui à domino egreditur atque emittitur)in vtrun-
que,id eſt,in fœnum atq; in florem ſufflat, vt illud areſcat,hic decidat.Cui expoſitioni fauet quod
habet Chaldaica Paraphraſis.Quia flatus ſiue ventus ſpirauit in eum,& non ſubſiſtit amplius.Nec
male conſonat quòd vertit Hieronymus,Quoniã ſpiritus pertranſibit eum,& non ſubſiſtet.Si ve
rò de homine intelligatur, ſpiritus iſte intelligi poterit anima hominis, quæ in corpore pertranſit
non habens hîc manentem ciuitatem,ſed futuram inquirens,& in corpore quaſi peregre agẽs,do Hebr.13.
nec in eo eſt ſecundum hanc mortalitatis conditionem,Mox autem vbi pertranſierit anima,& ab- 2.Cor.5.
ſceſſerit à corpore,nequit vltra homo ſubſiſtere,quoniam animam perdidit totius vitæ, & omnis
vitalis operationis principium.Vel proprius ad floris ſimilitudinem, intelligi poteſt ſpiritus aut fla

tus indignationis Dei. Nam exardeſcens furor Dei, non inconuenienter per ſpiritum, flatum, aut E
ventum vrentem ſignificatur. Atq; ita aperta eſt hominis cum flore cõparatio. Sicut enim flos vbi
perflauerit, ipſum vrens ventus, conſumptus deficit: ita homo cum in ipſum pertranſit flatus iræ
atq; vindictæ Dei, morte abſumptus, non ſubſiſtit amplius. Hoc verò non de illorum tantum mor
te intelligendum venit, qui ſubita aliqua & inſolita punitione propter enormia facinora auferun-
tur de medio, ſed generaliter de omnib⁹ hominibus. Omnes enim ex ſentẽtia iræ Dei abſumimur
per legem mortis, propter inobedientiam primi parentis, ſemel in ira Dei aduerſum omnes filios
Pſal.89. Adam prolatam, atq; etiamnũ ſuper genus noſtrum vniuerſum permanentẽ irreuocabilem, quem
admodum Pſal. 89. ex perſona totius humani generis dicitur, Quia defecim⁹ in ira tua, & in furore
tuo conturbati ſum⁹. Et iterum, Quia omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. In eo
autem quod ſequitur, Et nõ cognoſcet amplius locum ſuum, accipi poteſt pro ſuppoſito indefini
tum aliquid, ad hunc modum, Et nõ cognoſcet quis amplius locum ſuum, id eſt, nemo amplius co-
gnoſcet locum eius, hoc eſt, non vltra cognoſcetur locus eius, non videbitur vllum vitæ eius veſti-
Pſal.36. gium, non erit eius vlla memoria, tanquã ſi nunquam fuiſſet: quemadmodũ in alio Pſalmo dicitur,
Tranſiui, & non erat peccator: quæſiui eum, & non eſt inuẽtus locus eius. Vel intellige, Nõ cogno
ſcet homo ipſe amplius locum ſuum, non erit vltra illi quicquam commercii, cum iis quæ reliquit
in mundo: relinquet omnia aliis, & nihil ipſe poſthac cognoſcet quid agatur de habitationibus & F
omni gloria eius. ¶ Verſu, 19, Regnum ipſius omnibus dominabitur. Poteſt, omnibus, accipi ſubſtã-
tiue, vt ſit ſenſus, Regnum ipſius dominatur, aut ſuper omnia, vel omnia ſubiecta ſunt eius regno,
ditioni, & imperio. Vel adiectiue, intelligendo omnibus regnis: vt ſignificetur ipſius regnum eſſe
Pſalm. 93 ſuperius atq; excelſius omnibus regnis, quoniam ipſe eſt rex magnus ſuper omnes deos, rex regum
Apoc. 9. & dominus dominantium. Eandem ambiguitatem habet vtraq; originalis lectio, & Græca, & He-
bræa, item & Chaldaica. ¶ Verſu vltimo, Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco domi
nationis eius, benedic anima mea domino. Quod hîc in medio ponitur, in omni loco dominatio-
nis eius, ambiguæ eſt conſtructionis. Vel enim cum pręcedenti iungitur, hoc modo, Benedicite do
mino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius: vt deinde diuiſim pro Pſalmi concluſio-
ne conſtituatur illud à quo ſumpſit exordium, Benedic anima mea domino. Quam diſtinctionem
nos in Elucidatione ſequimur. Vel cum ſequenti iungi poteſt, ad hunc modum, In omni loco do-
minationis ei⁹ benedic anima mea domino, vt moneatur anima laudare dominum in omni loco,
quomodo ipſe in omni loco eſt dominus. Decens enim eſt, vt in omni loco benedicat anima no-
ſtra Deo, qui dominatur in omni loco: quemadmodum in omni tempore laudari idem ipſe debet,
ꝙ ſit omnium temporum dominus. Vel laudare monetur anima dominum in omni loco domina G
tionis eius, quoniam in omibus creaturis, quæcunq;, vbicunque tandem locorum reperiantur, ſiue
in cælo ſurſum, ſiue in terra deorſum, ſiue in latitudine & profunditate maris, debet celebrare do-
minum, ſolum in omnibus verè magnum & admirabilem.

CIII. PSALMI ARGVMENTVM.

*PVlcherrima in ſequenti Pſalmo ponitur conſideratio Diuinæ prouidentiæ & ſapientiæ, ex contempla
tione ordinationis & diſpoſitionis prouidiſſimæ, qua mirabiliter omnia a Deo ſunt condita, atq; diſpoſi-
ta ab initio, atque etiamnum ſimiliter gubernantur. Et primum quidem Dei in ſemetipſo magnitudinem
proponit, lucem eum dicens habitare inacceſſibilem: deinde ad creaturã tranſit, oſtẽdẽs, quomodo cæli ampli-
tudinen diſtenderit ad gloriã ſuam, quomodo nubibus & ventis vtatur quaſi pro vehiculo, quomodo nobiliſ
ſimos ſpiritus habeat pro miniſtris, quomodo terram fundauerit immobilẽ, quã à principio aquis operuit quaſi
veſtimento: poſt verò aliqua ex parte nudam fecit, cuius etiam partes quaſdam eleuatiores in montes poſuit,
quaſdam demiſſiores in valles: ſic tamen & montium altitudini, & maris amplitudini terminos ponẽs, vt ter-
ram in totum non obruant: quomodo in conuallibus ex radice montium fontes oriantur, è quibus decurrẽtia flu
mina potant beſtias agrorum atque ſyluarum, ſupernè volucribus cæli dulciter cantillãtibus: quomodo deſu- H
per Deus pluuiam donat, qua etiam montes poſſint irrigari: quomodo Deus terram ſatiat, & abũdatiſſime re-
plet variis terrænaſcẽtibus, quæ omnia ipſe naſci facit: videlicet herbam producens pro cibo pecorũ, panem,
vinum & oleum pro neceſſitate & exhilaratione hominis, etiam arbores ſyluarum atque camporum non ne-
gligens, quas pabulo conuenienti ſuſtentat: quomodo in arboribus ex Dei ordinatione aues ſibi nidos ſtruunt,
quædam altius, quedam humilius: item diuerſa loca quærunt diuerſa animalia, vt cerui altitudines montium,
herinacii anguſtias & cauernas petrarũ: quomodo lunã in ſua mutabilitate poſuit Deus, in diſtinctionem tem
porum, ſol quoque ſui occaſus habet tempus determinatum, vnde nox ſuper terram venit, in qua fere omnes
quæ venatione viuunt, ad venationem diſcurrunt, ſicuti rugientes leones, quæ ſole redeunte terris ad ſua re
deunt latibula, vt ſecurè poſſit homo foris in agris ac ſyluis in operibus neceſſariis diuerſari. In mari quoq; va
ſto & continentiæ ampliſſimæ miranda omnis generis animalia conſiderantur, quædam maiora, quædam mino-
ra, quædam maxima: in quo etiam dignum ſpectatu cernitur miraculum nauigationis humanæ Omnia autem
hæc, ſiue quæ in aere. ſiue quæ in terris, ſiue quæ in mari viuunt, ab vno Deo omnium benigniſſimo prouiſo-
re neceſſe eſt ali & educari: qui vbi cibum præbet manducant & viuunt iſta: vbi autem ille manum ſubtra
hit, coguntur iſta deficere: qui pro viuentium ſuſtentamento quotannis terram perflat ſua bonitate & crean-
tur terrenaſcentia, innouaturque facies terræ. Poſt quorum omnium profundam conſiderationem, ſigno ter-
roris Diuini in terræ tremore, & mõtium fumatione interpoſito, Pſalmiſta iactat, perpetuis laudibus ſe velle
tam magnificum ſemper dominum celebrare.*

A

CENTESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es vehementer.

2 Confeßionem & decorem induisti:

✻ amictus lumine sicut B *vestimento.*

3 Extendens cælum sicut pellem:

✻ qui tegis aquis superiora eius.

4 Qui ponis nubem ascensum tuum:

C *✻ qui ambulas super pennas ventorum.*

5 Qui facis angelos tuos spiritus:

✻ & ministros tuos ignem vrentem.

D *6 Qui fundasti terram super stabilitatem suã, & non inclinabitur in sæculum sæculi.*

7 Abyssus sicut vestimentum amictus eius:

✻ super montes stabunt aquæ.

LAuda dominũ ô anima mea, in tota virtute qua potueris: vtiq; enĩ tu domine omni es laude & benedictione dign⁹, qui magnificaris, & gloriose exaltaris mirum in modum, super magna & excelsa omnia: qui vt es in temetipso per omnia glorios⁹, ita te magnũ valde demõstras, in potenti rerum omnium creatione, earumdémq; sapientissima simul & benignissima dispositione, gubernatione & prouisione. 2. Confessio & decor sunt indumentũ tuũ, laus & pulchritudo sunt tibi quasi pro vestimento, confessio & pulchritudo sunt in cõspectu tuo, his ex omni parte circundaris, quomodo circumamicitur homo vestimẽto suo: quęcunq; apud te sunt digna cõfessione, decora sunt, pulchra sunt, magnifica sunt, totus es laudabilis in præcellentissimo decore tuo: ✱ amictus lumine quasi vestimẽto, lucẽ habitãs inaccessibilẽ, in claritate inæstimabili fulgens in medio angelorũ tuorũ: ita vt de tuæ lucis claritate, totã illã innumerabiliũ angelorũ multitudinẽ illumines & lætifices. 3. Qui totã cælestem machinã ita extendisti in amplissima latitudine absq; vlla ruga, in summa vtique planitie & æqualitate, ad eũ modũ quo extẽdit homo pellẽ, tanta facilitate, tã minimo negotio totam illam machinã cęlestiũ orbium sic in sua ãplitudine distẽdens: extẽdis quoq; eã velut cortinã aut operculũ quoddã super vniuersũ orbẽ, quomodo artifex domũ tecto cooperit: ✱ & in superiorib⁹ partib⁹ cęlestis machinę aquas cõstituis: supra firmamẽtũ posuisti cęlũ aqueũ siue cristallinũ, quod est quodammodo aqueę naturæ. Cælũ enim firmamẽti aqueo cęlo operit ac tegitur, vt sphæra inferior superiori: & has aquas supernas, firmamentum ab aquis quę infernè sunt diuidit. 4. Qui nubibus vteris pro vehiculo, cõscẽdis sup nubes quasi super equos aut currus, videris nubibus vti ꝓ curru siue pro equis, dum appares in fragorẽ nubiũ, adueniens cõtra inimicos tuos, quemadmodũ aduenire solent reges hui⁹ mũdi in equis & curribus: ✱ tanta autem velocitate tu aduenis, vt videaris nõ equis vehi aut curribus, sed magis pennis siue alis ventorũ aduolare: tanta pernicitate, tanta celeritate aduenis vbi volueris, vt vento puteris vehi magis, q̃ currũ vel equis: & soles plerunq; in magna tempestate vẽti apparere, vt ob hoc quasi aduectus vento puteris. 5. Qui spiritus facis angelos tuos, nuncios tuos facis esse nobilissimos illos spiritus: non corporeos habes aut tardos nũcios, cuiusmodi sũt homines: sed nobilissimas illas creaturas spiritualis naturæ, nobilitate hoĩes multo sublimiores, facis esse angelos & nũcios tuos, qui sunt potẽtes virtute ad celerrimẽ perficiendũ verbum tuum, ad perficiendũ quęcunque tu iusseris: ✱ & nobilissimos etiam cælestes spiritus eos, qui sunt quasi flãma & globus ignis, semper ardẽtes perfecto charitatis amore, tu facis esse tuos ministros: qui tanquã ministri coram domino assistunt tibi omni tempore, cum omni laude & reuerẽtia, Milia miliũ facis tibi ministrare, & decies centena milia tibi assistere: in quorũ omniũ medio tu gloriosissimus resides, quasi rex & triũphator gloriosus in maiestate tua. 6. Qui fundasti atq; firmasti, id est, firmiter & immobiliter collocasti globũ terræ in sua perpetua stabilitate, sic vt non possit imperpetuum nutare, moueri vel inclinari, vt se vertat de parte vna in alterã, neq; de loco possit in locum moueri, quomodo cætera omnia elementa, aqua, aer, & ignis mouẽtur continuò: qui sic admirabili potentia & sapientia in medio totius mundialis machinę cõstituisti super aquas tantũ pondus terrę, quasi cẽtrũ immobile: ita vt iacens super aquas elementũ maxime fluidum & instabile, nũquã tamẽ subsidat, neq; immergatur in aquas, neq; se vertat aliquãdo de parte vna in alteram, quomodo aqua hac illácq; fluit & refluit: ídq; sic ꝓuidissime disposuisti, vt esset terra apta habitationi hominũ, cæterorúmq; animalium. 7. Elementum aquæ maximæ quantitatis & profunditatis, ad modum abyssi, est amictus terræ sicut vestimentũ terra cooperit abysso aquarũ, sicut homo operitur vestimẽto: à principio quidẽ creationis, omnino per circuitũ aquis circũcincta, postmodũ vero iussione Dei in partib⁹ aliquot discooperta, qũo etiã vestimentũ non totũ operit corpus, sed partes aliquot relinquit nudas: ✱ & est quidẽ aquarũ, quę sunt in abysso elementa, tãta copia, tãta abundãtia, vt nisi diuina cohiberẽtur voluntate, facile omniũ mõtiũ

1.Tim.6.

Gene.1.

Danie.7.

Gene.7.

ſuperarent cacumina,faciléq; altiſſima terræ occuparent:quomodo E
olim in diluuio illo celeberrimo, tẽpore Noe, ſuper omniũ montiũ
altitudinẽ aquæ fuerunt voluntate Dei eleuatę : neq; etiã nunc vni-
uerſa montiũ altitudo poſſet impedire,quin terra tota aquis eſſet ex
omni parte operta,niſi eſſet voluntas tua,quę illas intra ſuos limites

Gene.1. *8 Ab increpatione tua fugient:*

cõcluderet.8.Verũ ab increpatione tua fugiunt aquæ,te ſeriò iuben
te & præcipiente aquis,vt cõgregarentur in locũ vnum,appareretq;
arida,ſtatim dicto audiens creatura creatori obediuit,& congregatę
ſunt verbo Dei aquæ,quæ ſub cælo erant in locum vnũ:quæ aquarũ
cõgregationes appellatæ ſunt maria , quo in ſtatu etiã nũc aquę per-

** à voce tonitrui tui formidabunt.*

manent:* à voce ſeueræ & potẽtis iuſsionis tuæ,quę eſt quaſi vox to
nitrui,vox fortis,præceptũ validum(quod nõ poteſt non audiri,etiã
ab omni creatura,quemadmodũ non poteſt tonitruũ ab homine nõ
audiri)aquæ quaſi formidinẽ & timorem oſtenderunt,dũ ſtatim ad

9 Aſcendunt montes & deſcendunt campi:

vocis illius prolationẽ naturalem ſitum relinquentes, in vnum locũ
ſegregatæ terram apparere fecerunt.9. Spectabili quoque miraculo
hoc ordinaſti,vt terræ quædam partes eleuarentur in altum,ſecũdũ F
humanum iudicium vſq; ad nubes & ſydera:aliæ verò partes locum
acciperent demiſsiorem,vt quędam partes eminerent,quędam eſſẽt
demiſsiores:videlicet vt ſic cõuenientius producerẽtur omnia quę-
cunq; ad hominũ vitam ſunt opportuna vel neceſſaria, dum quędã

** in locum quem fundaſti eis.*

fœlicius in mõtibus,alia cõmodius naſcuntur in vallibus : illis ſolare
lumẽ directi⁹ requirẽtibus, his reflexo lumine & moderatiori meli⁹
habentibus: * factę ſunt aũt montium iſtæ eleuationes,& camporũ

10 Terminum poſuiſti quem nõ trãſgredietur:

planities ex imperio voluntatis tuæ,iuxta ordinationẽ ſapientię tuę,
ſecundũ loca quæ definiuiſti eis.10.Poſuiſti terminũ vtriſq;,& abyſ-
ſo videlicet aquarũ & altitudini montiũ, quem non poſsint trãſgre-

** neque conuertentur operire terram.*

di,certis illa limitibus cõcluſiſti,per hoc quod ea cohibes & cõtines:
* vt non poſsint reuerti & immittere ſe ſuper terram,ſicq; eam cum
inhabitãtibus omnibus opprimere.Niſi enim tua Diuina potentia&
ſapientia maria & montes cõtineres,impoſsibile eſſet ab impetu flu-

11 Qui emittis fontes in conuallibus:

ctuum intumeſcentis maris,& ab altitudine montium vſq; ad ſydera G
tendentium,non opprimi & operiri vniuerſam terram.11.Tu es qui
in locis humilioribus ad montium radices mirabiliter facis ſcaturire
fontes, qui ſuas venas habẽt ex mõtibus, meatúſq; mirabiles in locis
ſubterraneis per quos perpetuò defluẽtes & cõcurrẽtes aquę guttu-
læ in vnũ confluunt,& fluxũ indeficientem efficiũt, vt nõ ceſſet ne-

** inter mediũ montiũ pertranſibunt aquæ.*

que æſtate neq; hyeme:* atq; ex his fontibus cõgregatæ aquæ,fluũt
inter mõtes,è quibus ortũ trahunt,exoriũtúrq; flumina maiora ſiue
minora,iuxta proportionem ſuæ originis,ad cõmoditatem hominũ

12 Potabunt omnes beſtiæ agri:

in ciuitatibus ſecundum ciuilem congregationem viuentium.12.Ex
his aquis refocillantur,potúmq; accipiunt omnes beſtiæ agri & feræ
deſerti, ad has aquas naturæ ductu cõueniunt ſitiẽtes beſtiæ cauſa ſu

** expectabunt onagri in ſiti ſua.*

mendi potus:* ſyluestres aſini in ſiti ſua anhelabunt & feſtinabũt ad
eiuſmodi aquas,vt extinguant ſitim qua cruciantur plurimũ:cũ ma-
gna expectatione &anhelatione properabũt ſitiẽtes onagri,vt ſitim

13 Super ea volucres cæli habitabunt:

ſedent,ſéque refrigerent.13.Super iſta autem,nempe ſuper fontes&
fluuios iſtos,in arboribus iuxta poſitis,nidificant volucres cęli,habi- H
tationes ſuas illic cõſtituunt iuxta aquarum fluenta, & in altitudine
montiũ, atq; etiam ſuper beſtias agri & onagros & alia iumẽta, quæ
infernè locũ habent in terra,cum aues ſupernè in arborib⁹ & rupib⁹

** de medio petrarum dabunt voces.*

conſideant: * de medio rupium atq; frondium in quibus vel habitãt
vel reſident,dulciter cãtilant,voces edunt ſuauis melodiæ iuxta con-
ditionem ſuæ naturæ,vnaquæq; ſuam cantilenam fortiter canẽs, ad
magnificam ſui creatoris laudẽ : vt infernè dulci ſuſurro currentibus
vndis limpidiſsimis, ſupernè verò concẽtu ſuaui varii generis auicu
lis reſonãtibus,iucundiſsimũ pertranſeũtibus exhibeatur naturæ ſpe

14 Rigans montes de ſuperioribus ſuis:

ctaculũ:quod in amorẽ tam ſapientiſsimi gubernatoris,merito quéli
bet debeat animaduertentem cõmouere.14. Qui ſicut valles hume-
ctas fontibus,ex mõtibus originẽ trahẽtibus , ita montes(vbi deſunt
fontes)rigas de ſuperioribus tuis,id eſt,de locis nubiũ, quæ ſunt mõ

** de fructu operũ tuorum ſatiabitur terra.*

tibus ſuperiores,aquis videlicet pluuialib⁹ quę deſcendũt de nubibus
vt primũ montes irrigẽt, ac deinde in valles defluẽtes eas adimpleãt
copioſius,augmenténtq; ex montibus effluentia flumina:* vniuerſa
quoq; terra ſatiatur,& abũde impletur atq; adornat de fructu operũ

A

15 Producens fœnum iumentis: & herbã ſeruituti hominum.

16 Vt educas panem de terra:

** & vinum lætificet cor hominis.*

17 Exhilaret faciem B *in oleo:*

** & panis cor hominis confirmet.*

18 Saturabuntur ligna campi:

C

** & Cedri Libani quas plantauit:*

** illic paſſeres nidificabunt.*

19 Erodij domus dux eſt eorum:

** montes excelſi ceruis,* D *petra refugium herinaciis.*

19 Fecit lunam in tempora:

** ſol cognouit occaſum ſuum.*

20 Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox:

tuorũ de fructibus omnis generis quos tu facis de terra exurgere at-
que enaſci. 15. Qui producis iumentis fœnum, qui facis terrã produ-
cere gramina virẽtia, ad eſum iumẽtorum, & herbam virentẽ ſeruitu
ti hominũ, id eſt, iumentis quæ ſunt ſubiecta ſeruituti hominũ, vt iu-
mẽta quæ ad inſeruiendum à Deo ſubiecta ſunt homini, inde paſcan
tur, viuant atq; corroborẽtur, vt ſufficiant homini ſuũ exhibere mi-
niſterium. 16. Ita (inquã) ſatiabitur terra de fructu operum tuorum,
vt quomodo iumẽtis è terra præbes herbã & gramina, ſic hominibꝰ
de terra facias naſci frumentum & triticum, ex quibꝰ panis cõficitur
& coquitur, optimum hominis ſuſtentamentum: * & vinũ facias de
terra naſci in vitibus, cuius ſobrio ac moderato vſu exhilarẽtur cor-
da hominũ, & perfundãtur honeſta lætitia, aduerſus deprimentẽ tri-
ſtitiã, aut ſocordiam grauantẽ, augentémve timorẽ: dum eius ſingu-
lari virtute reparãtur vitales ſpiritus, membríſq; innouatur vigor, &
occulta quadã efficacia omnia in homine redduntur viuaciora. 17. Su
per hæc quæ ad victum & potum faciũt, etiã oleum præbes quo ex-
hilaret homo faciẽ ſuam, oleum præbes vnde vnguenta conficiãtur,
quibus inũcti homines ſecundum mediocrem vſum, ad membrorũ
laſſorum defatigationem, & contra ſudorum aliarúmq; exhalationũ
fœtorẽ, exhilarãtur vultu, & recreãtur corpore toto: vt non ſolũ de
iis quæ ad vitæ ſuſtentationẽ, verumetiã de iis quæ ad caſtam faciunt
voluptatẽ, honeſtámq; delectationem, abundè ſit prouiſum homini:
* omnium tamen hoc eſt potiſsimum, & maxime ſpectandũ benefi-
cium, ꝙ frumentũ ac triticum de terra naſci facis, vnde panis confi-
citur, quo ſuſtẽtatur vita hominis, quo vigor corporis totius conſer-
uatur, vt nõ depereat: quo cor cõfirmatur & alitur, vt ſufficiat ad vi-
uificationẽ corporis, quẽadmodum illius defectu penitus collabitur
vigor cordis, neque vltra vitam ſufficit in membra cætera influere.
18. Neq; verò ſolum ad bruta vſque enutrienda, neque ad ſolos enu-
triendos homines ſe extendit tua prouidẽtia, ſed etiam vſq; ad vege
tabiles plantas tuo pabulo enutriendas. Nam & arbores quæ in cãpis
& ſyluis deſertę creſcunt, à te abũdè enutriũtur, copioſo è terra & plu
uia præbito pabulo: quas arbores manifeſtũ eſt ſic à te nutriri, cũ ne-
mo illud cõſpiciatur hominũ ad eas enutriẽdas accedere, aut vel ma-
num apponere: * atq; illæ etiam altiſsimæ cedri, cuiuſmodi ſunt quę
creſcũt in Libano, niſi à te ſaturãtur, & abundè paſcuntur, vt poſsint
in tam altã excreſcere ſtaturã: quas ſicut tu ſolus abſq; hominis ma-
nu plantaſti, abſque auxilio humano illic faciens per virtutẽ genera-
tiuam pullulare nouas è veteribus: ita & ſolus eas nutris ac paſcis tua
latiſsima prouidentia: * atque illic in lignis camporum atque cedris
aues nidos ſuos cõſtruunt, aliæ quidẽ in altioribus arboribus, aliæ in
humilioribus, iuxta quod vnicuique natura indidit, & naturę author
inſtituit. 19. Præ cæteris autẽ, nidus erodii dux eſt, ac velut princeps
aliarum auium, eo ꝙ amplior & altior ſit nidus eius nidis auium cęte
rarũ: quoniã præ cæteris altius ædificat erodius ſiue ardea, in magna
altitudine ſimul & in magna amplitudine, ſupra multas auiũ ſpecies,
ponit nidũ ſuũ: vt merito nidꝰ eius dicatur præcellere vel anteire cæ
teras aues, nimirũ amplior & excelſior: * ordinata quoq; ſunt à Deo
diuerſis animaliũ ſpeciebus diuerſa confugia, in quibus ſaluẽtur à pe-
riculis: dum alia ſua celeritate alta petendo ſe ſaluãt à perſequẽtibus,
quẽadmodum cerui cum perſequutionẽ ſentiũt, celeri curſu ad mon
tes cõfugiunt: alia, intra loca arcta & inacceſsibilia ſuã tutãtur ſalutẽ
vitámque cuſtodiunt, quemadmodum herinacii ſiue hericii in an-
guſtis petrarũ latibulis ſe occultant, quoties periculum metuũt ꝙ fu
ga celeri ſibi non poſsint cõſulere. 19. Lunam inſuper fecit Deus &
poſuit in cælo, vt ſua mutabilitate & varietate tẽpora diſtingueret ꝑ
menſes, nouilunia atq; plenilunia ac feſtiuitatũ celebrandarum tem-
pora, ex eius viciſsitudine aduerterẽtur: * ſol verò adeò determinate,
adeò definite ſuum ſemper curſum retinet, mane oriẽs & ad veſperũ
occidẽs, vt quaſi per intellectũ cognoſcere videatur tẽpus occaſꝰ ſui
nunc citius, nũc ſerius oriens & occidens mũdo, iuxta certiſsimã de-
finitionem & legem ſibi præſtitutam, quam nunquam tranſgreditur.
20. Occidẽte autẽ ſole, tu facis eſſe tenebras, quæ ſunt luminis ſuper
terrã priuatio: ablato à terris ſole, qui eſt luminis author, tũc nox ve-
nit terris (quando omnia in tenebris & in ſilentio degunt) ad quietẽ

** in ipsa pertrāsibunt omnes bestiæ syluæ.*

21 Catuli leonum rugientes, vt rapiant:
** & quærant à Deo escam sibi.*

22 Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubiculis suis collocabuntur.

23 Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsq; ad vesperam.

Gene. 3. *24 Quam magnificata sunt opera tua domine: * omnia in sapiētia fecisti: * impleta est terra possessione tua.*

*25 Hoc mare magnum & spaciosum manibus: * illic reptilia quorum non est numerus.*

26 Animalia pusilla cum magnis:
** illic naues pertransibunt.*

27 Draco iste quem formasti ad illudēdum ei:

** omnia à te expectāt, vt des illis escam in tēpore.*

28 Dante te illis, colligent:

à te ordinata, vt per diem fatigata corpora, per noctis tēpus requiem E
accipiāt, & ad opera subsequuturæ diei reddantur alacriora: * in ipsa nocte pertransibunt omnes bestiæ syluæ, feræ bestiæ tum perābulāt syluas & agros, ad quærendum sibi victum. Est enim tēpus noctis ad rapinam commodius, dum à longe nequit raptor videri. 21. Ac tunc quidem leones vt nacti cōmodissimum tempus ad venationē, procedunt vt prædā agant de animalibus, rugitū emittētes, quo perterrefaciāt in vicino existētia animalcula, quo sic facilius ea rapiāt timore obstupefacta, ne possint effugere: * vt sic quærant sibi escā à Deo, vt sic iuxta Dei ordinationē de esca commoda suæ naturæ sibi prouideant per venationem. Quomodo enim Deus iumētis naturā dedit vt pasci debeant herbis, sic leonibus naturā dedit vt nutriantur non graminibꝰ aut pane, sed animaliū cæterorū carnibus. Propter quod, vt illa priora herbam à Deo requirūt in cibū, sic ista per venationem carnes aliorum animaliū. 22. Sole verò oriente, cum iam terris cœperit dies restitui, rapacia illa animalia, quæ per noctē prædas agebāt, cōgregantur in antra sua, séque recipiunt in sua latibula, vt accubent F
atque quiescant, venatione & cursu nocturnis fatigata, prædámq; cōdant & diuidant. 23. Et prouidè id quidem Deus ita disposuit, vt animalia huiusmodi rapacia, ex venatione viuētia, per noctē discurrent gratia quæritādi pabuli: vt possit absq; timore homo per diē in agro operari, iuxta institutionē Dei ꝑ vitæ necessariis, vt possit homo secure exire in agrum aut syluam causa operis necessarii, & ad exercendam operationē suam, videlicet ad agrū arandū, seminandū, metendum, ad cędenda ligna in syluis, aut alia huiusmodi: idq; à mane ad vesperā. Sic enim voluit Deus, hominē in sudore vultus pane suo vesci, in operando terrā. Qua in re impediretur plurimū, si per diem feræ huiusmodi discursarēt ad venationem. 24. O magne Deus, q̄ magna sunt, q̄ eximia omnia opera tua, ô vtinā pro dignitate ea contemplari aut enarrare sufficerem: * omnia fecisti in maxima sapiētia in omnibus, etiā in iis quæ vulgo nō animaduertūt homines, & quę quasi quotidiana non attendunt neq; considerant: relucet illa tua incōprehensibilis sapientia, qua cūcta ab initio condidisti & instituisti atque G
etiamnum in eadem institutione custodis atq; gubernas: * vniuersus orbis terrarum impletus est diuitiis tuis, vbiq; locorum inueniuntur creaturæ quas tu creasti & possides: quicquid vbiq; locorū est, tuum est, quoniam tu creasti & possides omnia. 25. Neque verò terra sola plena est bonis tuis, verumetiā mare istud maximum & latissimū manibus, id est, spacio, continentia atq; comprehēsione amplissimum: * in illo enim sunt natatilia absq; numero, innumeræ in eo inueniūtur animalium species, absq; cōparatione multo plures & magis admirabiles, quàm super terram. 26. Illic sunt animalia quædam maiora, quædam minora, quædam admodum modicæ quantitatis, quędā mediocris, quædam permaximæ, quantę nō inuenitur vllū animal in terra: * illic nouum videtur miraculum de trāsfretatione per nauium vsum, quod sanè admodū mirabile est, homines per fragilis ligni opꝰ talem abyssum audere ingredi, & posse per eius mediū, tantis vndarū tumultibus nihil obstātibus, cum salute transuehi. 27. Illic etiā dracones illi insignes sunt & cete grandia, supra quàm credi possit molis H
immensę, quos formasti ad ludendū in eo, vt in illo amplissimo mari sese natando voluant atq; reuoluant, velut ludendo: quomodo vidētur in minoribus fluminibus parui pisciculi iucūdo motu atq; discursu ludere: * vt etiam in eo ludant & iucundentur, faciendo quicquid eis libitum fuerit, cū sint totius maris & omnium aliorum pisciū domini, & propter nimiā fortitudinē nulla alia pisciū species illis possit resistere, quin de eis agāt vt voluerint, plane in mari regnātes, & quęcunq; voluerint agētes, ob præcellentem suam fortitudinem: * Sic omnia, tam quę in aere volitāt, quàm ea quæ super terrā gradiūtur, q̄ etiā quæ in aquis natāt, à te expectant vt des illis cibum, iuxta naturę suę conuenientiā, in opportuno tempore: cum esurierint, omnia à te quærunt cibū, omnia ex tua prouidentia pendent & nutriūtur, tu es qui omnibus cibū debes præbere, & nemo alius. 28. Cum tu illis dederis cibum, ipsa colligent, accipientq; vt māducent: te producēte de terra herbā, carpunt eam iumēta atq; manducāt: te offerēte prędam, leones rapiunt eam & comedunt: te educēte de terra frumentū, triti-

A ** aperiente te manum*
tuam, omnia implebũ-
tur bonitate.

29 *Auertente autem*
te faciem,turbabuntur:
** auferes ſpiritum eo-*
rum & deficiẽt, & in
puluerem ſuum reuer-
tentur.
30 *Emitte ſpiritum tuũ*
B *& creabuntur: & re-*
nouabis faciem terræ.

31 *Sit gloria domini in*
*ſæculum : * lætabitur*
dominus in operibus
ſuis.
32 *Qui reſpicit terrã,*
& facit eam tremere:

C

** qui tangit montes,*
& fumigant.
33 *Cantabo domino in*
vita mea,pſallam Deo
meo quàm diu ſum.
34 *Iocundum ſit ei elo-*
quium meum:
** ego verò delectabor*
in domino.
35 *Deficiant peccato-*
D *res à terra, & iniqui*
ita vt non ſint:
** benedic anima mea*
domino.

cum,& vinũ,accipiũt ea homines, & cibũ potúmq; hinc colligunt:
neq; poteſt vllum animalium ſibiipſi de terra cibum educere,ſed tan
tum à te eductum colligere: * cũ tu aperueris manum tuam,cũ libe-
ralem manum tuam volueris extendere atq; aperire,ad dandum libe
raliter,tum videtur omnia bonitate adimpleri,tum quę bona ſunt&
commoda ſiue ſalutaria accipiũt,nulliúſq; neceſſarię rei patiũtur de-
fectum. 29. At verò vbi tu auerteris faciem tuam,vbi tu manũ ſub-
traxeris,vbi tu deſieris illis dare,turbabuntur miſerè,nõ habẽtes quò
cõfugiant pabuli cõquirendi gratia,cum nõ niſi à te poſsint illud ex-
pectare,& neceſſe erit deficiẽte pabulo ea infirmari atq; deficere:*&
prę defectu cibi viribus omnibus deſtituta cogẽtur exhalare animã,
non poterit anima diutius ſeruari in corpore, quod cõtinua per cibũ
eget reparatione,ſicq; in terram cogentur redire,de qua formata fue
rant:cum poſsibile non ſit,vllum animalium abſq; conuenientis cibĩ
ſumptione vitã hãc viuere. Ita tibi pro nihilo fuerit, vniuerſum genꝰ
ſuper terram viuentium,ſola cibi ſubtractione interimere. 30. Cum
verò tibi placuerit ſuper terrã emittere ſpiritum bonæ iuſsionis tuę,
cũ bona volũtate tua terrã fœcundare & vegetare volueris , tũ crea-
buntur in ea quæcunq; erunt neceſſaria vel commoda:* & innouabi
tur nouitate terræ naſcentiũ tota ſuperficies terræ , quẽadmodũ per
tẽpus veris cõſpicimus,ex virtute operationis Diuinæ omnia reuire-
re,&terram quaſi nouam faciem iuuentutis induere.31. Sit ſtabilis,ac
firma perſiſtat in æternum inæſtimabilis iſta gloria domini,quę relu
cet in omnibus operibus eius:benedicta ſit gloria eius in ęternũ & vl
tra:* lætabitur dominus ipſe in omnibus operibus ſuis,cõplacet ſibi
in iis quæ fecit bona,bona valde. Videt omnia quæ fecit,quoniã bo Gene. 1.
na ſunt valde,&oblectatur in operibus manuũ ſuarũ:quemadmodũ
& omnis qui ex Deo eſt,in factura Dei debet oblectari.32. Qui tam Pſal. 46.
eſt terribilis ac metuẽdus,támq; ſumme potens & præualidus,vt ſo & 95.
lo ſuo aſpectu toti terræ poſsit tremorẽ incutere : qui ſi toruo tantũ
vultu in indignatione terram aſpiciat,cõmouebitur & contremiſcet
ab iracundo aſpectu eius,quomodo paterfamiliâs aliquis magnæ au-
thoritatis in domo ſua, aut rex terribilis in regno ſuo , ſolo aſpectu
toruo vultúq; iracundo totam perterrefacit familiam,facítq; pauere
omnes & cõtremiſcere: * qui in oſtenſionẽ terroris ſui cõtingẽs mõ
tes pręſentia ſua,incẽdit eos,facítq; ardere&flãmas vomere,fumũq;
grandem in fornacis modũ exhalare terribili ſpecie, vt ſuæ potentiæ
mortalibus oſtentet terrorem. 33. Pro omnibus his tam admirabili-
bus,pro omni potẽtia,ſapientia & bonitate,quę in cunctis eius ope-
ribus cõſpicio,cãtare volo laudem domino Deo meo,donec viuam:
canam illi pſalmos & laudum cãtica,donec ero,&hîc ſuper terram in
ſæculo iſto pręſenti,pro mea virili,&in ſęculo vẽturo gutture pleno
exultationibus Dei,& laude indeficienti,in omnia ſæcula. 34. Opto Pſal.148.
& oro, domine, vt ſit tibi eloquiũ laudationis meæ iucũdũ, quęſo
vt accepta fiat coram te laudatio mea : cantica laudis quę ego tibi ca-
no,deſidero placita fieri ante conſpectũ tuum:* ego certe in te oble
ctabor ꝑpetuò:mihi abſit gloriari,gaudere,iucũdari,niſi in te,in quo
tam copioſiſsimam inuenio oblectationis gaudiíq; puriſsimi & ſoli-
diſsimi materiam. 35. Peccatores à terra deficient,ita vt non ſint, qui Pſalm.72
elõgent ſe à te,téque relicto adhæreãt & inhæreant vanitatibus,peri Matt. 25.
bũt,de terra auferentur,& in ignem coniicientur æternũ:qui te abii- 1. Reg. 2.
ciunt,erunt ignobiles & miſeri,erúntq; quaſi non ſint,mittendi ſcili
cet in perditionẽ mortis æternæ: * tu verò ô anima mea,cui incerta
& occulta ſapientiæ Dei ſunt reuelata, nequaquam horum efficiaris
ſimilis: ſed in tota virtute tua,ſemper laudem da illi in cunctis operi-
bus ſuis : per omnes creaturas tu diſcurſa ſollicite,cunctáq; regerens
in gloriam factoris,ita teipſum in eius nunc laude confirma, vt in vẽ
turo ſæculo(quando impii in perditione vlulabunt)tu cum beatis in
voce exultationis & confeſsionis viuas,&iucunderis coram eo in ſę
cula ſæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVMTERTIVM.

VErſu 3. Extẽdens cælum ſicut pellem. Quæcunq; in hoc Pſalmo dicũtur, nos in Elucidatione non niſi ad literam,ſecundum naturalem cõſiderationem explicauimus. Patrũ tamẽ diligẽtia, hæc omnia naturalia ſecundũ myſticos ſenſus pie fideliterq; interpretãtur, quorũ in-

terpretationẽ quanquã non ponimus, nequaquã tamẽ damnamus. Nimiã prolixitatẽ pertimescim⁹ E
maxime ꝙ mystica eiusmodi, si cum breuitate perstringãtur, nullam vel perpaucam habeant gratiã.
Quare potius nobis visum fuit in totũ ea omittere, & ad aliorum Cõmentarios remittere eos qui
talia requisierint, q̃ vel obiter transcurrendo negotio non satisfacere, vel commentationes longas super singulis texendo, nimia prolixitate lectori fastidium ingerere. ¶ Versu. 4. Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorũ. Ascensum intellige vehiculum siue currũ, quomodo habetur in Hebræo. Vtitur enim Deus quasi pro curru nubibus, quãdo aduenit ad
pugnandum cõtra impios, siue ad se manifestãdum populo suo: quemadmodum in nube apparuit
Exod. 14. coram filiis Israel, quando interfecit Ægyptios, ex qua nube eiaculabantur quasi ex arce quadã flu-
Ezod. 19. mina & tonitrua. Iterum, in nube ignis apparuit in mõte Sinai. Sic & alibi nubes apparuit super ta-
Exod. 33. bernaculum, & caligo impleuit templũ domini, Salomone orante in eo. Sic & in alio Psalmo dici-
3. Reg. 8. tur, Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubib⁹
Psal. 17. aeris. Alii tamen istum ascensum super nubem ad literam intelligũt, de nube in qua ad cælum Christus assumptus est. ¶ Versu 5. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrẽtem. Istud nos ordine conuerso explanauimus, ad hunc sensum, Qui facis spiritus angelos tuos, & ignem vrẽtem ministros tuos: ad quem modum etiã in Elucidatione Apostolicarũ Epistolarum, hoc ipsum sumus interpretati, in capite primo Epistolæ ad Hebræos, vbi locum præsentẽ citat Paulus, ad mõ- F
strandum Christi super angelos præcellentiam. Atq; ita loquutio similis erit illi, qua antè dictũ est,
Virga directionis, virga regni tui: hoc est, virga regni tui, est virga directionis. Et in alio Psalmo, Ci
Psal. 44. nerem tanquam panem manducabam, loco huius, Manducabam panem tanquam cinerẽ. Potest ta
Psal. 101. men intelligi secundum proprium ordinem & situm partiũ, hoc modo, Qui facis vt tui angeli sint spiritus, qui hoc fecisti atq; curasti, vt pro angelis tuis haberes non carnem & sanguinem, sed spirituales creaturas: & vt ministros tuos habeas flammam vrentem, id est, non frigidos, non tepidos in seruitute, sed perpetui amoris viuacissimo igne flagrantes: vel ignem vrentem, id est, fortissimos & validissimos ad perficiendum vltionẽ Dei, vt nemo possit resistere: quemadmodum est ignis maxi
4. Re. 19. me in agendo violentus. Sic enim ignis vrens fuit ille angelus, qui in castris Sennacherib interfecit nocte vna centum octogintaquinque milia hominum, corpora omnia in cinerem redigens. Quidã verò, spiritus hîc intelligunt ventos & turbines, quibus Deus quasi nunciis vti videtur, quum ante
Gene. 19 se eiusmodi præmittit ad prænunciandum aduentum suum: & flammã ignis siue ignem vrentem,
4. Reg. 1. intelligunt ignem materialem, punientem malos, cuius subinde Deus legitur vsus ministerio: velut cum de cælo ignem & sulphur pluit, ad deletionẽ Sodomæ & Gomorrhæ, item super quinquagenarios veniẽtes ad adducendum Heliam. Sed Pauli authoritas in capite primo Epistolæ ad Hebræos,
Hebr. 1. manifestissime ostẽdit, de angelicis spiritibus istud intelligendum: cum ex hoc loco ostendere cone G
tur, quanto sit differentius nomen quod hæreditauit Christus, præ nomine angelicorum spirituũ,
Quòd si locus iste de flatibus ventorũ intelligeretur, & de igne consumẽte, quorsum illi proposito conduceret? ¶ Versu 7. Super montes stabunt aquæ. Alii hoc intelligunt de aquis pluuialibus, quæ cũ pendeant in nubibus, super montes quodammodo consistunt. Sed mihi videtur, quod sequitur de fuga ad increpationem domini, non satis conuenire cum illa expositione, Nos ad magnitudinẽ elementi aquæ istud retulimus, quod tantum est, vt possit vniuersos etiam montes operire, nisi Diuina iussione & increpatione fugientes aquæ compulsæ fuissent terram aliqua ex parte nudam relinquere, pro terræ fructificatione & animantium inhabitatione. Rectè autem increpatio dicitur fuisse præceptum illud, quo coactæ sunt relinquere situm naturalẽ, secũdum quem totam ambibãt terrã, & in vnum locum se cõgregare, vbi & continentur sola iussione Dei, ne se penitus super terrã effundant, eámq; opprimant, Videtur enim aquarũ increpatio esse, quãdo cum imperio sic iubẽtur quæ obtinent relinquere, & ab oppressione terrę recedere. De hac autẽ terræ discoopertione, quomodo facta sit voce Dei, & quomodo vsque nunc conseruetur, à proposito plenissime tractauim⁹ in libris de consideratipne rerum naturalium, libro septimo, qui inscribitur de cælo & mundo, capite tertio. Propter quod, pluribus de eadem re hoc in loco agere non curamus. Similiter & de mõtium altitudine, vallıúmque humilitate in terra, ad quam vtilitatem à Deo facta sit, eodem in libro H
ex intentione tractauimus, capite sexto, ¶ Versu 12. Expectabunt onagri in siti sua. Quidã secundũ faciem istud accipientes, huius dicti causa putant onagros esse sitis admodum patiẽtes, atq; ob hoc non statim vbi sitiunt pergere ad potum, quomodo cætera animalia: & hoc esse quod hîc dicitur, Expectare onagros in siti sua. Alii dicunt, onagros vehementes esse sitibundos, sed tamen non libẽter in aquam, vel pedes vel os intingere. Quæ si ita se habent, facile in lectione Latina intelligitur singularis natura onagrorum, qui sitientes non statim festinent ad potum, cum alia animalia contrariũ faciant statim ad potum recurrentes, vbi sitierint. Huiusmodi tamen incerta non est necesse commentari, pro expositione loci præsentis, maxime si originalem consulamus Hebræam lectionem, ex qua Hieronymus sic vertit, Reficiet onager sitim suam, & Felix, Extinguent vel frangent onagri sitim suam. Quibus aptando nostræ lectionis intelligentiam, dicimus onagros expectare in siti sua: id est, cum sitierint, festinare vel vehementer anhelare, & expectatione cruciari, donec illud perueniant, vt sitim sedent. ¶ Versu 14. Rigans montes de superioribus suis. De superioribus suis intellige, non de superioribus montium, sed de superioribus ipsius rigantis Dei: hoc est, de excelsis, vel de sublimibus Dei, id est, de nubibus. Vnde Felix vertit, Irrigans montes de excelsis, vel de nubibus suis, vel de æthere suo. Hieronymus per secundam personam, Qui irrigas montes de cœnaculis tuis. & Paraphrasis Chaldaica, Qui irrigas montes de domo thesauri excelsi tui. ¶ Versu. 28.

A Hoc mare magnum & spaciosum manibus. Manus positæ sunt pro cōtinentia & amplitudine, qua
mare velut amplexatur & continet quæcunq; in ipso sunt, Vnde Chaldaica trāslatio habet, spacio-
sum terminis. Intra nanq; terminorum suorum amplitudinem, omnia illa continet. Alii vertunt, la-
tum spaciis. ¶ Versu 28. Draco iste quem formasti ad illudendum ei. Deberet secundum sententiam
pars ista coniungi cū præcedentibus, hoc modo, Illic reptilia, quorū nō est numerus. Animalia pu
silla cum magnis, Draco iste quē formasti ad illudendum ei: ac deinde separatim est legendum, Om
nia à te expectant, vt des illis escam in tēpore, &c. Dracones autem isti vidētur esse cete grandia, de
quibus fit sermo in 1. cap. Genesis. Nam singulare positū videtur pro plurali. Circa illud autē quod Gene. 1.
dicitur, Quem formasti ad illudendum ei, nota, dictū esse illudēdum ei, pro ludere in eo: quomodo
dicimus incidere equo, pro sedere in equo, instare operi, pro stare siue persistere cū diligētia in ope
re: relatiuum autem ei non refert draconem, sed mare. Est enim sensus, Vt illuderet mari, siue vt lu-
deret in mari. Quā sententiā nos in Elucidatione prolixius explicauimus. Atq; huic expositioni ma
nifeste cōsonat quod vertit Felix, Leuiathan quem formasti, vt rideat in ipso, videlicet mari, id est,
vt gaudeat in mari, quoniam (vt aiunt) dominus est aliorum piscium. Et in eandem sententiam ali⁹
quidam sic vertit, Et certe illa quæ finxisti, vt ibi luderent. Hieronymus verò sic vertit, Leuiathan
istum plasmasti, vt illuderet ei. Quod videtur in eandē sententiam intelligndum. Cum enim dicit,
B vt illuderet ei, non videtur posse hoc cōmode aliter intelligi, quàm vt ipse Leuiathan illuderet ma-
ri, hoc est, luderet in mari. Et in Hebræo expresse habetur, in eo. Vulgo tamē ita solet hic sermo ac-
cipi, vt illudere significet deludere vel decipere: ei verò putāt referre ipsum draconem, húncq; sen-
sum accipiunt, Draco iste quem formasti vt illudatur ei, vel vt illudāt ei, videlicet pisces minores a-
lii. Quod intelligunt, ratione magnæ molis ipsius. Cum enim cibi gratia pisces alios vorare volue-
rit, aufugiunt ab eo, & versus littus natitāt, vbi viderint esse arenam & profunditatem minorē: quo
cum ille cibi auidus cum impetu aquam secum adducens fugiētes fuerit insequutus, defluente quā-
tocyus aqua, ille ob corporis molem destitutus aquæ sufficientia, nequit se mouere, sicq; sua vena-
tione deluditur & interdum in captiuitatem nautis venit. Atq; ita dicunt factum esse hunc draco-
nem, vt sic illudatur ei, non quidem particula, vt, significāte finalem causam, sed cōsequutionem tā-
tum. Ex eo nanq; quod tanta mole ipsum Deus condidit, huic quodāmodo illusioni eundē subie-
cit, eo quòd corporis nimia moles huic illusioni det occasionē: quomodo homines nimia lōgitudi
ne frequenter aliis fiunt in derisum, dū sua capita nō rarò allidunt, vbi absq; nocumēto cæteri me-
diocris staturæ pertrāseunt. Hoc modo exponunt, qui (sicut dictum est) illusionem intelligūt dece
ptionem vel delusionem. Quanquā autem prior expositio magis vera videatur, magísq; consona li-
teræ Hebraicæ, attamen hæc secunda rectè etiā poterit ex Hebręo accipi. In Hebræo enim ad verbū
C sic habetur, Ad ridendum in ipso, quod sic intelligatur, Vt rideant de ipso, vel in ipso dracone, siue
propter ipsum draconem, idem est sensus, acsi dicatur, ad deludendum eum, vel deridendum eum,
siue ad illudendum ei, vt illusio significet derisionem vel delusionem. ¶ Versu penultimuo, Iucun-
dum sit ei eloquium meum. Hieronymus, Placeat ei eloquium meum, Felix, Dulcescat, vel suaue sit
ei eloquium meum. Psalterium Romanum, Suauis sit ei laudatio mea.

CIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, quemadmodum, & sequentes duo, exhortatio est populi Dei ad laudem eius, & commemoratio beneficiorum olim exhibitorum patribus, tam Patriarchis illis primis Abrahā, Isaac & Iacob, quàm posteris eorum in AEgypto oppreßis: pro quibus AEgyptus plagis terribilibus percussa fuit, ipsi verò in manu valida liberati fuerunt, & introducti in terram patribus eorum repromissam. Psalmus totus satis est facilis, & ex historia Genesis atque Exodi eius cognoscitur sententia.

CIIII PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitemini domino,
D *& inuocate nomē eius:*
** annunciate inter gē-*
tes opera eius.
2 Cantate ei, & psalli-
te ei, narrate omnia mi
rabilia eius.
3 Laudamini in nomi-
*ne sancto eius: * læte-*
tur cor quærentium do-
minum.
4 Quærite dominum,

Confesiōe laudis celebrate dominū, & ex corde bo
no cū fiducia inuocate nomen eius. Sic enim maxi
me honorari putat, cum à fidelibus suis sine hæsita-
tione inuocatur in die tribulationis: * opera ei⁹ mi- Psal. 49.
rabilia & magna quæ fecit vobiscum & cū patribus
vestris, narrate & prædicate omnibus populis, pro-
clamate ea in aures omnium nationum. 2. Cantate illi laudē, & can-
ticis psalmorum laudate eum, enarrantes in psalmis laudatoriis &
gratulatoriis canticis vniuersa mirabilia eius, quorum ad vos perue-
nit memoria, quæ & cum patribus vestris fecit in sæculis præteritis,
atque etiamnum erga vos non cessat operari. 3. Exultate laudando,
& magnifice lætamini, lætandóq; gloriamini in nomine sancto eius,
sancto gaudio & exultatiōe gloriamini in eo. Est enim eius in sæcula
benedictum nomē iustissima gaudii atque gloriationis materia, om-
nibus qui ipsum cognoscunt & credunt in illud: * lætentur spiri-
tus, & affectus boni omnium eorum qui requirunt dominū, agāt in
gaudio corda omniū credentiū in dominum, illiq; fideliter seruien-
tiū. 4. Quærite dominum ex toto corde vestro, omni studio cōten-
dite placere illi, gratámq; præstare seruitutem, & cōfortentur corda

Galat. 6. *& confirmamini:*
Psal. 26. *✳ quærite faciem eius*
ſemper.
2.Cor. 6. *5 Mementote mirabi-*
1.Cor. 10 *liũ eius quæ fecit prodi*
Colloſ. 3.
Hier. 20. *gia eius, & iudicia oris*
eius.
6 Semen Abrahã ſer-
Malac. 1. *ui eius, filii Iacob electi*
Rom. 9. *eius.*

7 Ipſe dominus Deus
noſter: ✳ in vniuerſa
terra iudicia eius.

8 Memor fuit in ſæcu-
lum teſtamenti ſui, ver-
bi quod mãdauit in mil
le generationes.
9 Quod diſpoſuit ad
Abraham: ✳ & iu-
ramenti ſui ad Iſaac.

10 Et ſtatuit illud Ia-
cob in præceptum:
✳ & Iſrael in teſta-
mentum æternum.
11 Dicens, Tibi dabo
terrã Chanaã, funicu-
lum hæreditatis veſtræ.

12 Cum eſſent numero
breui, pauciſsimi, &
incolæ eius.

13 Et pertranſierunt de
Heb. 11. *gente in gentem, & de*
regno ad populum al-
terum.
Gen. 49.
Gene. 12. *14 Non reliquit ho-*
Gene. 20 *minem nocere eis:*
✳ & corripit pro eis
reges.

veſtra in eo: bonũ facientes ne deficite, ne flacceſsite, ſed viriliter agi E
te, & cõfortentur corda veſtra, in fiducia omnipotẽtis Dei: * quærite
ſemper faciẽ eius, nunquã ab eo auertite oculos, ſed corã eo ſemper
ambulate, ei ſemper ſpiritu præſentes vos exhibere cõtẽdite, tametſi
corpore abſentes, vt placeatis in oculis eius: quicquid agitis, ſemper
in nomine eius facite, tanquam ipſo inſpectore, teſte, & iudice. 5. Ad
memoriã reuocate, memoríq; mẽte & animo grato reuoluite mirabi
lia illa opera quæ fecit in priſtinis generationibus, corã patribus ve-
ſtris, illa ſtupẽda atq; inaudita ꝓdigia, & iudicia illa terribilia qui per
ſententiã oris ſui ex iuſsione præcepti ſui exercuit ꝓ populo ſuo ad-
uerſum inimicos. 6. Vos (inquã) horum mementote, qui eſtis verũ ſe
men Abrahã fidelis ſerui domini: vos iſta ad laudem commemorate,
qui ſecundum fidei imitationẽ potiuſquã ſecundum carnis originẽ
illius eſtis vera progenies, quíq; eſtis veri ſecundum ſpiritũ & repro
miſsionẽ filii Iacob electi eius, quẽ ſingulari electione dominus dile-
xit & elegit, fratrem primogenitum Eſau odio habens & reprobans.
7. Ipſe eſt dominus Deus noſter viu⁹ & verus, Deus patrũ noſtrorũ, F
Abrahã, Iſaac, & Iacob, & præter eũ non eſt alius: opera eius mirabi-
lia & terribilia quæ fecit cõtra aduerſarios populi ſui, pro his iudican
do, palàm toti mundo ſunt exhibita: tam glorioſa fuerũt, vt eorũ fa-
ma vniuerſum pertranſierit habitabilem orbem: * Eſt quoq; iudex
& iudicia exercens ſuper vniuerſam terram, non ſolũ in Iudæa, neq;
ſolum in finibus eius habẽs imperiũ, ſed longè ac latè per vniuerſam
orbẽ terrarum. 8. Non eſt oblitus pacti ſui in æternum facti, quod fe
cit vt in æternum perduret & nunquam fiat irritũ: recordatus eſt (in-
quã) verbi illius, promiſsi, teſtamẽti, ſiue pacti, quod firmauit non ſo
lũ pro patriarchis illis primis patribus noſtris, neq; pro proximis ge-
nerationib⁹ per aliquot ſæcula de ipſis naſcituris, ſed prorſus pro o-
mnibus generationibus vſq; ad cõſummationem ſæculi: quod pactũ
ſecundum veritatem voluit firmum habere robur, vſq; dum hic mũ
dus perſtabit in omnes generationes. 9. Quod teſtamentũ diſpoſuit
primum omnium ipſi Abrahã ſeruo ſuo, expreſſa pollicitatione ſua
promittens illi ſui ſeminis multiplicationẽ, & in terrã promiſsionis G
introductionẽ: * memor fuit promiſsionis iuramento firmatæ, quã
ſicut fecerat primũ Abrahæ, ita fecit & filio Iſaac. 10. Et ſtatuit illud,
firmitérq; conſtituit ipſi Iacob pro æterno præcepto, tam ipſi Iacob
Patriarchæ, q̃ toti populo, volens firmiſsime credi promiſsioni ſuæ:
* & eidem ipſi alio nomine dicto Iſrael, firmauit promiſsionem illã
in pactum æternũ, tam ipſi patriarchæ, q̃ omni ſemini eius, vt imple
retur quidem illa promiſsio in ſemine corporali corporaliter, & ſpi
rituali autem ſemine ſpiritualiter. 11. Dicẽs ad patres noſtros, Abra-
ham, Iſaac, & Iacob, Tibi & ſemini tuo poſt te, dabo terram Chanaã
in ſortẽ, diuiſionem, & portionẽ hæreditatis veſtræ: terram Chanaã
pinguiſsimã & optimam, lacte & melle manantẽ, vobis & ſemini ve
ſtro dabo in hæreditariã poſſeſsionem: ſemini quidẽ corporali, ſuo
in tẽpore craſſam, & corpoream hæreditatem: vero autẽ ſemini ſe-
cundum ſpiritum, hæreditatẽ illam precioſam, & omnibus verè bo-
nis fœcundiſsimam, terram viuentium. 12. Et quanquam in longum H
diſtulit dominus implere promiſſum ſuũ, ſemper tamẽ ex quo elegit
patres noſtros, & teſtamentum illis diſpoſuit, ſingularẽ geſsit illorũ
curã, & peculiari eos reſpectu fouit. Nã & in principio, cum eſſent a-
dhuc in modico numero, cũ anguſta eſſet adhuc eorum familia, cũ
eſſent pauciſsimi numero, & tantum vt aduenæ incolerẽt terrã pro-
miſsionis, tanquã peregrini & aduenæ in tabernaculis demorãtes in
ea. 13. Et cum famis inedia compulſi, cum omni familia ſua & gregi-
bus tranſirẽt de gẽte vna ad aliam, & de populo ſiue regno altero ad
alterum, vt peregrinarẽtur illuc vbi audirẽt annonam eſſe copioſio-
rẽ, veluti nũc peregrè diſcedentes in Ægyptum in regnum Pharao-
nis, nunc in Paleſtinam in regnũ Abimelech. 14. Cum ita vt aduenæ
& peregrini tranſirent de loco ad locũ, ſemper illis ſua ſingulari pro
tectione & cuſtodia adfuit Deus, vt non permiſerit illos ab vllo vn-
quam vim pati, aut nocumentum accipere, ſed protector illorum &
cuſtos fuit in omnibus quocũq; pergebãt: * quin & reges magnos ꝓ
eis corripuit, & tã verbo increpationis quàm pœna vltionis arguit,
propterea quòd ipſis feciſſent iniuriam. Quemadmodũ Pharao rex

A

15 Nolite tangere christos meos:
** & in Prophetis meis nolite malignari.*

16 Et vocauit famen super terram:
** & omne firmamentum panis contriuit.*

B

17 Misit ante eos virum:

** in seruum vænundatus est Ioseph.*

18 Humiliauerunt in compedibus pedes eius:
** ferrum pertransit animam eius: * donec veniret verbum eius.*

C

*19 Eloquium domini inflãmauit eũ: * misit rex, & soluit eum:*
** princeps populorum, & dimisit eum.*

20 Constituit eum dominum domus suæ:
** & principem omnis possessionis suæ.*

D

21 Vt erudiret principes eius sicut semetipsũ & senes eius prudentiam doceret.

22 Et intrauit Israel in Ægyptum: & Iacob accola fuit in terra Cham.

23 Et auxit populum suum vehementer.
** & firmauit eum super inimicos eius.*

Ægypti, vbi Saram sustulisset in domũ suã, flagellatus est à Deo pla- Gene.20
gis maximis cum omni domo sua, donec restituisset illi vxorẽ suam.
Atq; iterũ Abimelech rex Geraræ, cũ tulisset Sarã, apparuit ei domi-
nus per somnium nocte, mortémque ei est cõminat⁹, nisi restituisset,
quam tulerat viro suo .15. Nolite (inquiebat dominus effectu huius-
modi correptionũ) cõtingere sanctos & electos, quos ego mihi spe-
cialiter elegi, & vnctione mea sanctificaui, ac sanctificatione vnxi: no
lite eos, aut eorũ quicquã contingere, vt noceatis eis: * & cõtra san-
ctos meos, cõtra prophetas istos meos, quib⁹ ego manifesto meipsũ,
quibuscum familiariter ego loquor & versor, nolite mali quicquam
attentare. Alioqui morte moriemini, & ego pugnabo ꝓ eis, si vel in
minimo quicquam eorum cõtigeritis .16. Et post tempus aliquantũ
iussit dominus famen magnam venire super terram Chanaan, & su-
per omnem terram, sterilitatem magnam annorum septem induxit,
ita vt vbiq; locorum maxima esset frumentorum inopia: * & defice
re fecit omne firmamẽtum panis, omne frumentum ex quo confici Psal.103.
tur panis, confirmans cor hominis, absumptum est, neque vsquã po- Gene.41
tuit inueniri frumenti copia vel sufficientia, nisi tantum in terra Æ- &.42.
gypti, vbi per singularẽ Dei prouidẽtiam abundantia frumentorum
fuerat cõseruata. 17. Et hic, ne paterentur defectum Iacob & domus
eius, mirabili dispositione à Deo prouisum est, dũ ex eius dispositio
ne, antequam tempus hoc famis veniret, Ioseph filius Iacob in Ægy Gene.37.
ptum ductus est, qui postmodum & Iacob patrẽ cum familia & to- Gene.39
tam terram cibaret sua pouidentia: * Ioseph filius minor & vnicè
dilectus patri Iacob, & fratribus suis, per odium & inuidiam vendit⁹
est in seruum Ismaelitis, ac deinde ab his Putiphari Ægyptio. 18. Hic
ab vxore domini sui iniuste accusatus propter iustitiam, quasi qui vo
luisset heram opprimere, à domino suo in carcerem remissus est, vin
ctúsq; & afflictus compedibus, ut solent vinciri malefactores: * fer-
reę illę compedes dolore afflixerũt, & cruciauerunt animam eius, in
dolore & afflictione vixit positus in captiuitate, innocens inter no-
xios: * vsquedum veniret verbum eius, & enarratio somnii, quã præ
dixerat duobus cõcaptiuis quæ ipsis essent ventura, donec illa enarra
tio compleretur in opere, hacque occasione tãdem fuisset educt⁹ de
iniusta captiuitate carceris .19. Eloquium domini in eo viguit, spi-
ritus Prophetiæ ipsi à deo dat⁹ fuit, per quẽ sapiẽtissime potuit con- Gene.41
iicere somnia, & futura occultáq; cognoscere: * Pharao rex Ægypti
audita à pincerna suo sapientia eius, & diuinandi peritia, misit qui e-
um à captiuitate liberarent, & adornatum decenti habitu coram se
adducerẽt, ad coniiciendum & enarrandum somnia, quę viderat, &
diuinorum nemo poterat exponere: * misit (inquã) princeps iste ma
gn⁹ multorum populorum Pharao gloriosus, atq; è captiuitate edu-
xit Ioseph, libertatéque donauit .20. Cõprobata in eo sapiẽtia Dei,
quòd prudentissime simul & vtilissime exposuisset somnia, cõstituit
eum Pharao dispensatorem & procuratorem domus regiæ, illũ sibi
faciens dignitate proximum, ita vt vno tantum regni solio illum an-
tecederet: * & principem illum fecit super omnem possessionẽ suã, Ibidem.
dans illi potestatem super omnem terram Ægypti, ita vt absque eius
imperio non moueretur manus in vniuersa terra Ægypti, & ad eius
nutum agerentur omnia. 21. Vt per abundantem sapiẽtiam Dei quæ
in ipso erat, principes & nobiles Pharaonis erudiret, sicut & ipse à
Deo eruditu s fuerat, & vt presbyteros, illos etiã qui propter seniũ &
sapientiã magnæ authoritatis & existimationis erant in populo Æ-
gypti, doceret prudentiam: vt ipse totum regnum in sapientia insti-
tueret, & ex eius coram toto populo ingressu atq; gubernatione di-
scerent prudentiam .22. Et factum est, vbi nunciantibus filiis audis- Gene.45
set Iacob viuere adhuc filium suum, quem iam diu mortuum, & à be
stia voratum existimauerat, ipsúmque præesse toti terræ Ægypti, &
peculiariter distributioni frumentorum, quorum erat in terra vni-
uersa maxima penuria, venit ad Ioseph filium suum in Ægyptum, vt
ibi ab eo pasceretur ipse & omnis domus eius, fuítq; ibi accola & in-
habitator cum filiis suis, in terra Ægypti. 23, Fecitque ibi crescere po-
pulum electum suum & multiplicari semen Iacob vehementissime, Gen.46.
vt qui in animabus septuaginta ingressi fuerant Ægiptum, non post
ita multũ temporis in maximã multitudinem excreuissent: * fecítque

24 Conuertit cor eorum vt odirēt populum eius:

Exod.1.

Ibidem.

Ibidem. *✳ & dolum facerent in seruos eius:*

25 Misit Moysen seruum suum, Aaron quē elegit ipsum:

Exod.4.

Exod.7.

26 Posuisti in eis verba signorum suorum & ꝓdigiorum in terra Chā.

Exod.10

27 Misit tenebras & obscurauit: ✳ non exacerbauit sermones suos.

Exod.7. *28 Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.*

Exod.8. *29 Et dedit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.*

30 Dixit & venit cœnomya & cynifes, omnibus finibus eorum.

Ibidem.

31 Posuit pluuias eorum grandinem, ignem conburētem in terra ipsorū.

Exod.9. *32 Et percußit vineas eorum: & ficulneas eorum, & contriuit lignū finium eorum.*

Ibidem. *33 Dixit, & venit locusta & brucus, cuius non erat numerus.*

34 Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructū terræ eorum.

Exod.10

eum multiplicatione nimia ita fortē ac validum, vt sibi metuere in- E
ciperēt Ægyptii, odiētes eos propter odiū atq; inuidiam, vt iam ho-
stibus suis inciperent fieri fortiores atque etiam formidabiles. 24. Et
permisit dominus corda Ægyptiorū conuerti in odium contra po-
pulum Israeliticū: post mortem Ioseph surrexit rex nouus & popul⁹
nouus, qui nō cognouerūt Ioseph & quæ dominus per eū Ægypto
fecerat, qui odio moti sunt cōtra filios Israel, inuidentes & dolētes de
multiplicatione eorū: * egerúntq; aduersum seruos Dei maliciose &
nequiter cōpellētes illos proiicere in flumē filios suos, grauissimaq;
seruitute opprimentes, ita vt ad amaritudinē perducerent vitam eo-
rum, in seruitute grauissima luti & lateris, & in flagellis quibus affli-
gebantur ab exactoribus regis. 25. Vidénsq; tandem afflictionem po
puli sui Deus, & misereri volēs iuxta promissum iam nimium fatiga-
ti populi, misit ad filios Israel & Pharaonē & seruos eius, Moysen fa
mulum suum, de stirpe Israelitica, adiungens ei fratrem suum Aaron
ipsum quem elegit, vt esset os & propheta fratris sui Moysi, vt loque
retur cōrā Pharaone, vtque postmodū sacerdotio fungeretur ipse & F
omnis posteritas eius. 26. Posuit in eis verba signorum suorū, dedit
eis mandata de operādis supernaturali virtute mirabilib⁹ signis, quę
corā Pharaone & seruis eius ostenderent, & prodigiorū stupēdorū
qualia nūquā ab initio fuerāt visa, vt ea exhiberēt in terra Mezraim
filii Cham in terra Ægyptiorum. 27. Percussit Ægyptum horribili
plaga tenebrarum densissimarum, quæ factæ fuerunt per vniuersam
terram Ægypti, ita vt tribus diebus & noctibus nemo posset videre
proximum suum, neque quisquam è loco se moueret, cū apud filios
Israel esset lux clara: * & non irritauit, non irritos fecit dominus ser-
mones suos: sicut prædixerat comminādo Pharaoni, per Moysen &
Aaron, ita factum fuit: * Pharao etiam videns tantum miraculū non
exacerbauit verba sua, non amara, neque blasphema loquut⁹ est: sed
veniam quæsiuit, & accersito Moyse, à plaga petiit liberari. 28. Aquas
eorum, virga percutiente Moyse, conuertit in sanguinem omnes vi-
delicet fluuios, paludes, riuos & lacus aquarum commutando in san G
guinem, ita vt nō possent bibere Ægyptii aquā fluminis, quæ cōpu-
truerat in sanguinem: & mortui sunt pisces qui erāt in flumine pro-
pter aquæ putrefactionem, quam ferre non potuerunt. 29. Ebulliuit
insuper terra eorū ranas, Moyse extendente manum super aquas Æ
gypti, ascenderunt ranæ in maxima abundantia, & operuerūt omnē
terrā Ægypti, ingredientes etiā domū Pharaonis & principum eius
& in cubiculū lecti, & in domos, & in furnos, & in reliquias ciborū:
nec quicquā erat ab harū ranarum vexatione liberū, vt nec penitissi-
ma cubilia sua, rex atq; principes eius potuerint seruare immunia, vt
nō omnia ranis implerētur. 30. Iterū iussit venire muscā omnis gene-
ris, muscā grauissimā, omne genus muscarū, ita vt implerētur muscis
venenatis omnes Ægyptiorū dom⁹: percussóque terræ puluere facti
sunt cynifes tam in hominib⁹ quàm in iumētis, in vniuersis terminis
Ægypti, vt omnis puluis terræ Ægypti versus videretur in cynifes.
31. Super hæc, Pharaone indurante cor suum, nec volente acquiescere H
verbis Moysi & Aaron, & addidit dominus plagam aliā grādinis per
maximā, quā sicut pluuiā copiosissimā misit sup vniuersam Ægyptū
super homines & super iumēta, & super omnē herbā agri, mittēs si-
mul ignem cōburentem & discurrētia fulgura, vt grando & ignis pa
riter mixta ferrentur super vniuersam terram eorū 23. Et per gran-
dinē hanc maximā, quanta nūquā antè fuerat, percussæ sunt omnes
vineæ fines eorū, omnesq; arbores quæ erāt in vniuersa terra Egy
pti. Percussit enim cūcta quę fuerūt in agris, ab homine vsq; ad iumē
tū, cūctáq; herbā agri percussit grādo, & omne lignū regionis cōfre
git. 33. Cúmq; nec sic Pharao dimitteret populū, sed augeret pecca-
tū, & obduraret magis cor suū, præcepit dominus vēto vrenti, vt fla
ret tota die illa & nocte: qui manc facto leuauit & adduxit locustas
cōmixtas cū brucis, quæ ascēderunt super vniuersā terrā Ægypti, in
multitudine innumerabili, & operuerunt vniuersam superficiē ter
rę vastātes oīa. 34. Per quas locustas & brucos innumerabiles come-
stū atq; consumptū est omne gramen & omne viride in terra Ægyp-
tiorum: & quicquid fructuū erat in arboribus residuum à grandine,
per locustas deuastatum est. Deuorata námq; est ab eis herba terræ

A

35 Et percußit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

36 Et eduxit eos cum argento & auro:

✳ & non erat in tribubus eorum infirmus.

37 Lætata eſt AEgyptus in profectione eorum: B *✳ quia incubuit timor eorum ſuper eos.*

38 Expandit nubem in protectione eorum, & ignem vt luceret eis per noctem.

C *39 Petierunt, & venit coturnix: ✳ & pane cæli ſaturauit eos.*

40 Dirupit petram, & fluxerunt aquæ:

✳ & abierunt in ſicco flumina.

41 Quoniam memor fuit verbi ſancti ſui, quod habuit ad Abra- D *ham puerum ſuum.*

42 Et eduxit populum ſuum in exultatione:

✳ & electos ſuos in lætitia:

43 Et dedit illis regiones gentium:

✳ & labores populorum poßederunt.

44 Vt cuſtodiat iuſtificationes eius, & legem eius requirant.

& quicquid pomorũ in arboribus fuit, quæ grando dimiſerat. Nihil
quoq; virẽs relictũ eſt in lignis & herbis terræ, in cuncta AEgypto.
35. Nouiſsime verò omniũ plaga grauiſsima dominus percuſsit AE-
gyptũ, interficiens in terra eorum omne primogenitum, & primitias Exod.12.
omnis doloris ſiue partꝰ eorũ: à primogenito Pharaonis qui in ſolio
eius ſedebat vſq; ad primogenitũ captiuæ quę erat in carcere, & om
ne primogenitum iumẽtorum, vt non eſſet domus in qua nõ iaceret Ibidem.
mortuus. 36. Et poſt hęc omnia oſtenta atque prodigia in Pharaonẽ
& ſeruos eius exhibita, eduxit dominus populum ſuũ in manu vali-
da & brachio extẽto, ditatos multis vaſis aureis & argẽteis & precio
ſis veſtimẽtis, quæ ex domini pręcepto, cõmodato acceperãt ab AE Ibidem.
gyptiis, vt ſpoliarẽt eos: ✳ nõ erat in omnibus tribubus eorum infir-
mus, omnes fortes ac robuſti erãt, atq; gaudentes pro liberatione ſua
domino eos confirmãte in bona ſoſpitate, vel ad vnũ vſq; omnes e-
duceret. 37. Et factũ eſt mirabiliter, vt AEgyptii qui prius nequaquã
voluerant populum dimittere iam etiam cõpellerent & rogarẽt eos
vt egrederentur: & læti ſunt, cum filios Iſrael viderent egrediẽtes:
✳ cõſpecta enim tam horrenda interfectione primogenitorũ ſuorũ,
timuerũt, ne & ipſi morte abſumerẽtur, timebántq; vltra apud ſe de
tinere populũ domini, imò vrgebant eos de terra ſua exire velociter
dicẽtes, Omnes moriemur. 38. Cum autem proficiſcerẽtur filii Iſrael Exod.13.
expãdit dominꝰ nubẽ ſuper eos in ꝓtectionẽ, ipſe eis comes & dux
viæ fuit, per columnã nubis in die, & per noctẽ in columna ignis. Do
minus enim præcedebat eos ad oſtendendam viam, per diem in co-
lumna nubis, & per noctẽ in colũna ignis, vt dux eſſet itineris vtro-
que tẽpore. In protectionẽ quoq; ſpecialiter nubes iſta populo fuit,
quando perſequẽtibus AEgyptiis, angelus domini, qui eos præcede
bat, abiit poſt eos, ſimul & cum eo columna nubis priora dimittens,
poſt tergum ſtetit inter caſtra AEgyptiorũ & filios Iſrael, vt nõ poſ-
ſent AEgyptii ad filios Iſrael per totam noctem accedere: facta verò
vigilia matutina, reſpiciens dominus ſuper caſtra AEgyptiorum, per Exo.16.
columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum. 39. Filiis autẽ
Iſrael in deſerto iam agentibus, cum petiiſſent carnes à domino, da-
ta eſt eis coturnicum maxima abundantia, vt iuxta deſiderium ſuum
carnes manducarent, vel vſq; ad nauſeam: ✳ pane non humana arte
aut naturali virtute de terra formato, ſed ſupernaturali dono deſup
dato, pauit eos annos multos in deſerto, abſq; ſuo labore omni & ſo
licitudine. 40. Et cum ſitirent in deſerto, aperuit dominus rupẽ pro
eis, vt aquæ fluerent in abũdantia, quas biberet populus & omnia iu
menta eorum: ✳ eruperunt ex petra ad iuſsionẽ domini tantæ aqua-
rum inundationes, vt in loco deſerto, ſicco, & arido facerẽt velut flu
mina, illic vbi antea non fuerant aquæ. 41. Ita magnifice, ita mirabi-
liter, & glorioſe ſemper & in omnibꝰ egit dominus cum populo ſuo
propter teſtamẽtum quod pepigerat cum patribus eorum, Abrahã, Roma.11
Iſaac, & Iacob: quoniam ſecundum electionem ei erãt dilecti & cha
riſsimi, propter patres eorũ, quoniã memor fuit promiſsi firmi ſui,
quod pollicitus fuerat Abrahã ſeruo ſuo: cui ꝓmiſſo, vt ſatisfaceret
ita magnifice omnia hæc pro populo electo voluit agere: 42. Et glo
rioſe eduxit populũ ſuũ de domo ſeruitutis, de fornace ferrea AEgy Hiere.11
pti, in magna exultatione: ſuos electos eduxit in magna lætitia, quo
rum erat tãto ex liberatione maior lætitia & exultatio, quãto fuerat
ſub ſeruitutis põdere grauior afflictio. 43. Eductóſq; de terra capti-
uitatis filios Iſrael, introduxit in terram promiſsionis, in regiones a-
lienigenarum gentium, expellens ac delẽs pro eis gentes quæ inhabi
tauerãt terrã Chanaã, Amorrhæos, Chananæos, Euæos, Ethęos, Ie
buſæos, Gergezeos, & Pherezæos: vt filiis Iſrael traderet poſsidẽdas
terras eorum: ✳ & poſſederunt filii Iſrael ex domini mandato labo-
res populorum illorum, agros quos illi coluerant, & vineas quas illi
platauerant, vrbẽſq;, & ciuitates quas illi ædificauerant. 44. Fecit au-
tem hæc omnia Deus, ob gloriã ſui magni nominis, vt tantis benefi-
ciis populum ſibi deuinciret, ſuæq; obſtrĩgeret ſeruituti, vt tãtis affe- Num.16
cti à Deo beneficiis, & completis promiſsionibus eorum patribꝰ fa-
ctis, ipſi filii cuſtodirent præcepta atq; cæremonias eius, & legẽ quã
eis dedit in toto corde ſuo ſtuderẽt perficere: ſicq; in obediẽtia legis
& præceptorum cum gratitudine famularentur domino Deo ſuo.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVMQVARTVM E

1.Petri.5. PSalmo huic præmittitur tituli vice,nihil aliud q̃ Hallelu-ia, quod ſignificat,laudate dominũ
videlicet quoniã totus Pſalmus ad confeſsionem & laudem exhortatur, & quæcũq; propo-
nit veterũ illorum facinorum olim per Deum pro electis ſuis patratorum,ob hoc cõmemo
rat,vt laudetur in eis Deus,qui ſemper tam prouidam curam & benignam cuſtodiam ſuis impẽdit
electis.¶Verſu.3. Laudamini in nomine ſancto eius.De verbo laudari,quomodo ſignificet interdũ
gloriari,vel lætari quaſi cum laude,diximus in Pſalmum.33. circa verſum illum, In domino lauda-
Pſal.33. bitur anima mea.Vnde hoc loco vertit Hieronymꝰ,Exultate in nomine ſancto eiꝰ. Felix,Laudami
ni vel laudate.Intelligi etiam poteſt, Cõplacete vobiſipſis in nomine ſancto eius,gaudiũ habete in
vobis ſuper nomine ſancto eius:in eo gloriemini:videlicet quòd ipſius talis ac tãti Dei ſerui ſitis,&
2.Cor.10 ipſius populus.Apoſtolus namq; ait,Qui gloriatur,in domino glorietur. Merito enim in hoc glo-
Deut.4. riari poſſumus,quoniã(vt ait ſanctus Moyſes)nõ eſt alia natio tam grãdis,quæ habeat deos appro
Pſal.85. pinquãtes ſibi,ſicut Deus noſter adeſt nobis:neque eſt Deo noſtro ſimilis in omnibus diis,neq; eſt
alius ſecundum opera eius.¶Verſu.5. Prodigia & iudicia oris eius. Nos idẽ per prodigia & iudicia
intelleximus,appellãtes illa mirabilia ſigna prodigia oris Dei,eo quòd ex iuſsione & præcepto Dei
ſic facta fuerint:iudicia verò,quatenus contra reprobos edita ex ſentẽtia oris domini. Poſſemus ta F
men hęc non incommode diſtinguere,vt exhortatio fiat ad recordandũ Dei prodigia,ſimul & prę
cepta quæ per os ſuum dedit, id eſt,legem quam tulit & dedit.Solent enim nõ rarò iſta Dei precæ
pta appellari iudicia.Melior tamen videtur prior expoſitio,quoniam in verſu ſeptimo cum dicitur,
In vniuerſa terra iudicia eius: iterum de illis prodigiis videtur ſermo fieri, non autem de præceptis
legis,quæ peculiaris fuit populo Iſraelitico.¶Verſu.18.Donec veniret verbum eiꝰ.Nos in Elucida-
Gene.41. tione iſtud expoſuimus de verbo Ioſeph,eiúſq; coniecturæ impletione,poſt quam opportuno tẽ-
pore recordatus pincerna ſui coniectoris,curauit apud Pharaonem de iniuſto carcere illum educi.
Alii intelligunt,non verbũ Ioſeph,ſed verbum domini,ad hunc ſenſum,Tandiu Ioſeph in carcere
manſit cõcluſus,donec veniret verbum domini, donec tẽpus veniret quod cõſtitutum & definitũ
fuit à Deo,vt exaltaretur Ioſeph humiliatus.Illud quoq; quod ſequitur,Eloquium domini inflam
mauit eum,quod nos expoſuimus de verbo ſapientiæ Dei,quo illum Deus induit & donauit,vt ſa
pienter poſſet futura præuidere.Alii ſic intelligunt,Verbum domini velut igne examinauit & pro
Rom.5. bauit eum,voluntas domini quæ erat,vt ſic Ioſeph humiliaretur,per patientiam,quaſi igne exami-
nauit eum,probauit eum,exercitauit & quaſi repurgauit eũ, vt ex bono fieret probatior, dignúſq;
fieret fidelis & probatus iuuenis, ampliori prophetiæ munere:vt ſignificetur illa captiuitas à Deo G
permiſſa,ad ipſius Ioſeph probationem,vt(iuxta beati Pauli ſententiam)tribulatio patientiam ope-
raretur,patientia probationem,¶Verſu.21.Vt erudiret principes eius,ſicut ſemetipſum. Illa oratio
ſicut ſemetipſum,facit nonnullam difficultatem.Nos in Elucidatione ſumus interpretati,ſicut ipſe
met edoctus fuit à Deo,quanuis ſecundum eum ſenſum non admodum propria ſit per accuſatiuũ
eloquutio, niſi ſic intelligeretur: Sicut ſemetipſum cognouit à Deo eruditũ. Poſſet verò etiã aliter
intelligi:vt erudiret principes Pharaonis: eóſq; regeret,gubernaret,moderaretur, & inſtitueret,le-
gibúſq; vinciret pro ſua voluntate,quomodocũq; voluiſſet : tanta vtiq; erga illos libertate potens
vti,quãta erga ſemetipſum.Cui ſatis cõſonat quod ex Hebręo vertit Hieronymus,vt erudiret prin
cipes eius ſecundũ voluntatem ſuã.Loco illius námq;,quod nos habemus,ſicut ſemetipſum,in He
bræo,eſt,in anima ſua,vel ſecundum animam ſuam,hoc eſt,iuxta ſuam voluntatem,aut ſuum deſi
derium.¶Verſu.26.Et prodigiorum ſuorum in terra Cham.Quare AEgyptus terra Cham vocẽt,
diximus in Pſalmum.77. ¶Verſu.27. Et nõ exacerbauit ſermones ſuos. Lectio vulgata noſtri Gal-
licani Pſalterii hoc loco,neq; cum Gręco,neq; cum Hebręo cõſonat,neq;cum Pſalterio Romano
Sic enim in Græco legitur:ὅτι παρεπίκρεναν τοὺς λόγους αὐτοῦ.Atq; ita habet lectio Romana,Quoniã ex-
cerbauerunt ſermones eius:hoc eſt,quia verbo domini reſtiterunt & contradixerunt,nec fuerunt
obedientes iis quæ per Moyſen & Aarõ dominus illis dixerat de populi dimiſsione.In Hebręo au H
Exod.5. tem ſic legitur,Hieronymo interprete,Et non fuerunt increduli verbis eius.Quod intelligi poteſt
de populo ipſo Iſraelitico, qui pro ſe tanta ſigna fieri videns, ſolóſq; AEgyptios talibus plagis gra-
uari:ſe autẽ immunes viuere cõfiſi ſunt de verbis domini,quibus tamẽ ob amaritudinẽ animi prius
Exod.9. ægre voluerãt acquieſcere,dicentes Moyſi,Feciſti fœtere odorem noſtrũ corã Pharaone & ſeruis
eius,& alia huiuſmodi.Vel de Pharaone & AEgyptiis, qui manifeſte comprobãtes diuinã virtutẽ,
non male loquuti ſunt,neq; blaſphemauerunt,ſed agnoſcẽtes peccatum ſuum,Moyſe & Aarõ vo
catis,petierunt à ſe illorum precibus reuelari manum domini.Noſtra autem lectio vulgata,neq; cũ
hac lectione Hebraica,neq; cum Græca videtur conſentire. Habet tamẽ & ipſa commodam intelli
gentiã,quemadmodum duplici interpretatione in Elucidatione oſtendimus.¶Verſu.29.Et dedit
terra eorum ranas.Quod vulgo legitur in noſtris codicibus,Et dedit,legendum videtur vno ver-
bo,edidit.Neq; enim in Hebręo,neque in Græco pręponitur cõiunctio,ſed à verbo tali incipitur
oratio, ꝙ ſignificat edidit, vel emiſit,vel produxit.Vnde ex Hebręo Hieronymus vertit,ebulliuit
pro edidit:Felix produxit.Quod autẽ quidam libri habent terram in accuſatiuo,Et dedit terrã eo-
rum ranas,eſt etiam hoc deprauatum.Per nominatiuũ enim legendũ eſt,quomodo Græca habent
& correctiores Latini codices,quomodo etiã ex Hebræo concorditer vertũt interpretes.De cyno
mya autem in verſu ſequenti,an legendum ſit cœnomya per œ diphthõgum, vt ſignificet muſcam
omnis generis,an cynomya per y,dizimꝰ in annotationibus Pſalmi.77. vbi eadem dictio ponitur.

A

CV. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo, vt in præcedēti, commemoratio ponitur mirabilium Dei veteri olim populo exhibitorum, atque hinc ad laudem exhortatio. Est tamē in his Psalmis duobus notanda diuersitas, quòd præcedēs nō meminit malorum, quæ filii Israel egerunt contra dominum: sed tantū illa proponit stupenda prodigia & admiranda beneficia, quæ pro illis maxime cōtra inimicos & hostes eorum, fecisset dominus. In hoc autē Psalmo commemorantur potißimum mala filiorum Israel, quibus impie egerūt contra dominū, & eorū punitiones, quibus ob suas impietates à domino fuerunt afflicti: quæ tamen ob hoc cōmemorātur, vt manifestior fiat Dei erga populum suum inæstimabilis & inexhausta misericordia: qui toties grauißime delinqētibus semper misertus fuit, quotiescunque egißent pœnitentiam, recordatus misericordiæ suæ & veritatis, quā promiserat patribus eorū. Tanto enim spectabilior, & maiori digna laude relucet misericordia domini & veritas eius, quāto frequentißime lapsis atque relapsis nunquā viscera claudit, neque promißiones implere desinit factas patribus.

CV. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitemini domino quoniam bonus:
B *✳ quoniam in sæculum misericordia eius.*

2 Quis loquetur potentias domini? ✳ auditas faciet omnes laudes eius?

3 Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tēpore.

C *4 Memento nostri domine in beneplacito populi tui:*
✳ visita nos in salutari nostro.

5 Ad vidēdum in bonitate electorum tuorū, ad lætandum in lætitia gentis tuæ:
✳ vt lauderis cum hæreditate tua.

D *6 Peccauimus cū patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.*

7 Patres nostri in AEgypto nō intellexerunt mirabilia tua:
✳ non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

8 Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.

COnfesione laudis celebrate dominū omnes serui ei⁹, quoniam vnus & solus ipse est vere bon⁹: & sicut sol⁹ per se vere bon⁹, ita solus vere laude dignus: ✳ quoniā misericordia eius pdurat in sæculū, in æternū nō deficiet, psentiéntq; eā omnes generationes venturę vsq; in consummationē sæculi, queadmodū & persenserūt quæcūq; pręcesserunt ab initio. 2. Et quis eloqui ad plenum valeret omnia illa opera admirandæ potētiæ atq; fortitudinis domini? quis ea pro dignitate posset explicare? ✳ quis pro dignitate prædicare poterit omnes laudes eius? quis illum sicuti dign⁹ est laudare sufficiet? Est enim ipse magnus valde, nimiúmque laudabilis: opera verò illa potentiæ ei⁹, & nimiū multa sunt, vt nemo ea omnia poßit enumerare, & nimiū magna, vt nec vnum pro dignitate quisquā hominū sufficiat explicare. Psal.64.
3. Illi beati sunt, illi sibi bene consulunt atque prospiciunt saluti suę, illos Deus gratos habet, qui custodiunt iudicium, id est qui, faciūt iustitiā in omni tēpore: qui ea quæ recta & iusta sunt, operantur omni tempore, qui nunquam quicquam iniustum aut impium agunt, contra Deum vel proximos suos. Qui enim huiusmodi fuerit, misericordiam Dei persentiēt. 4. Memēto nostri in bonum domine, in beneplacito erga populum tuū, in bona volūtate qua afficeris erga populum, secundū benignitatē quam exhibes & ostēdis seruis tuis nomen tuū timētibus: ✳ visita nos in salute tua, adfer nobis salutē quā optam⁹ de inimicis nostris, & de manu omniū qui nos oderūt: visita nos nō quomodo iratus iudex reos visitat in tormētis & dānatione, sed vt pius pater filios benigna tua visitatione, libertatē adferēdo captiuis, ægris medicinā, vitā mortuis. 5. Vt videamus in bonitate electorū tuorū, vt experiamur bona dilectorū seruorū tuorū, bona illa æterna quæ promisisti & preparasti diligentibus te, quæ non vidit ocul⁹, audiuit auris, & quæ non ascēderunt in cor hominis, vt pariter lætemur in lætitia gentis tuæ, vt participes efficiamur lætitiæ populi tui, gaudii ꝙ præparasti electis tuis: ✳ vt lauderis à nobis pariter cum hæreditate tua, vt à nobis simul cū populo electorū tuorum, quē tibi in hæreditatē redemisti, lauderis, & glorificeris imperpetuū, cū nos bonorum illorū, quæ præparasti te diligētibus, effeceris participes. 6. Et merito nos quidē tuam debemus implorare misericordiā. Nos enim parentū præuaricatorū præuaricatores filii effecti, peccauimus, iniuste egimus, & iniquitatē cōmisim⁹ aduersum te, sicut & patres nostri in generationibus suis peccauerūt in omnē iustitiā tuam. 7. Iam inde ab initio, quādo cœpisti liberare populū tuū de manu opprimentiū, patres nostri in AEgypto agētes, nō cognouerūt recta fidei scientia mirabilia opera tua, nō ea cōsiderauerūt, nō æstimauerūt pro dignitate: ✳ nō fuerūt memores multarū miserationū, quas tu domine exhibueras patrib⁹ eorū electis tuis, Abraham, Isaac, Iacob & Ioseph, quos semp misericorditer custodisti & ꝓtexisti mirabiliter: neq; fuerūt memores multæ & magnæ misericordiæ, quā fueras tu domine pollicit⁹ facere cū vniuerso semine illorū, vt sic ex fide discerēt in te habere fiduciā. 8. Imò iā corā eorū oculis, insignibus ꝓdigiis sup vniuersā terrā AEgypti editis, non sunt edocti ad credendū & sperandū in domino. Post nāq; multa gloriosa ostēta in Pharaonē & seruos eius exhibita, cū eduxisset eos dominus in manu valida & brachio extēto ascendētes de AEgypto, eámq; egreßi, vsq; ad locū maris rubri, illic positi cū vidissent venientes ad se ꝑsequēdū Ægyptios, nō habuerūt

Lucæ.1.
Esaię.64
1.Cor.2.

9 Et ſaluauit eos propter nomẽ ſuum, vt notam faceret potentiam ſuam.

10 Et increpuit mare rubrũ, & exiccatũ eſt: ✳ & deduxit eos in abyßis, ſicut in deſerto.

11 Et ſaluauit eos de manu odientium, & redemit eos de manu inimici.

12 Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remanſit.

Exod.14 *13 Et crediderũt verbis eius, & laudauerunt laudem eius.*

Fxod.15.

14 Cito fecerunt, obliti ſunt operum eius: ✳ & non ſuſtinuerunt conſilium eius.

15 Et concupierunt cõcupiſcentiã in deſerto, & tentauerunt Deum in inaquoſo.

16 Et dedit eis petitionem ipſorum, & miſit ſaturitatem in animas eorum.

Num.16 *17 Et irritauerũt Moyſen in caſtris Aaron ſanctum domini.*

18 Aperta eſt terra & deglutiuit Dathan, & operuit ſuper congregationem Abyron.

Ibiedm, Ibidem. *19 Et exarſit ignis in Synagoga eorum, flamma cõbuſſit peccatores.*

fiduciã in auxilio domini, cuius potentiã tot támq; euidẽtiſsimis ar- E
gumẽtis iam conſpexerãt: ſed quaſi diffidentes & deſperãtes murmu
rauerunt contra Moyſen, & dominũ ad iracundiã prouocauerũt, in
murmuratione & diffidẽtia ſua. 9. Attamen murmurãtibus parcens,
de manu perſequentiũ Ægyptiorũ ſaluos eos fecit, nõ illorũ aſpiciẽs
demerita, ſed ob nominis ſui gloriã, vt in Ægyptiorum ſubmerſione
glorificaret potentiã ſuam. Nã ſi illorũ reſpiciamus diffidentiã, mere
bantur ipſi magis diuino auxilio deſtitui, imò ſeuera vltione puniri:
verum propter ſuam virtutẽ manifeſtandam, diſsimulãs Deus illorũ
peccata, indignis ſalutem immeritam contulit. 10. Et increpauit dominus mare rubrum, & ad increpationẽ eius exiccatũ eſt ſuo præcepto, cõtra naturę inſtituta alueũ maris rubri exiccauit, aquas ſtare faciens ab vtraq; parte quaſi murum: ✳ ſicq; ſpectando miraculo tranſitũ fecit filiis Iſrael per locũ profundi maris, per alueũ profundiſsimũ quem replere ſolet copia aquarũ multarum, vt abſq; nocumẽto
& periculo ſic trãſire poſsẽt per mediũ maris rubri, ſicut per viã de-
ſerti ſiccisſimi. 11. Atq; ita inaudito prodigio ſaluos eos fecit de po- F
teſtate Ægyptiorũ, qui eos oderãt, eóſq; ad interfectionem requirebãt, & de manibus inimicorũ nouo prodigio ita liberauit eos. Solus
enim ipſe pugnabat pro populo ſuo cõtra Ægyptios, filii autẽ Iſrael
tãtum ſtabant & videbant perdi hoſtes ſuos. 12. Et poſteaquã tranſiiſſent filii Iſrael, volẽtes eos ſequi Ægyptii, ad perſequendũ & comprehendendũ, iuſſu Dei redierunt aquæ in locũ ſuũ, iterũmque concluſæ ſunt, vt antè fuerãt: ſicq; totus exercitus Ægyptiorũ perſequẽtiũ filios Iſrael, aquis rurſum conueniẽtibus obrutus & oppreſſus eſt
ita vt ex infinita multitudine nõ effugeret nec vn⁹, qui renũciare po
tuiſſet quod cõtigerat. 13. Tunc verò ad horam, cum ante oculos viderẽt pro ſe tantũ à Deo fieri ꝓdigiũ, támq; nouo modo ſibi pręſtitam ſalutẽ & inimicos perditos, crediderunt verbis domini, & bene
fideles atq; bene fidẽtes ſe tũ demonſtrauerunt: id quod oſtẽderunt
in eo quod cecinerũt pro gratiarũ actione laudis canticum, dicentes,
Cãtemus domino: glorioſe enĩ honorificatus eſt, equũ & aſcenſorẽ G
proiecit in mare. 14. Sed non ad multũ tẽpus hæc fidei illorum perſtitit deuotio. Nam cito fecerunt, id eſt accelerauerunt & properauerunt ad obliuiſcendũ opera domini, non diu memores fuerũt illorũ
quę viderũt, nimiũ cito, nimiũ properè obliti ſunt operum illorum
quæ pro ſe facta viderãt: ✳ vbi aduenit vllũ diſcrimen, nõ expectauerunt cũ fiducia conſilium domini, non ſuſtinuerunt cũ patientia volũtatẽ Dei: ſed mox vbi non pro voto omnia ſuccederẽt, impatiẽtes
facti murmurabant & clamitabant cõtra Moyſen & Aaron, tẽtãtes
dominum. 15. Id ſatis oſtenderunt: quãdo contra dominũ murmurauerunt in deſerto, in cõcupiſcentia carniũ, quãdo recordati ciborum
Ægypti, murmurabant propter defectũ carniũ, cum alioqui magnificè à Deo cęleſti pane paſcerentur, & abſq; omni neceſsitate tẽtauerũt Deum in ſolitudine, petẽtes dari ſibi carnes, vbi pabuli cęleſtis abunde multũ acciperent, quantũ manducare poterant. 16. Et hic dominus irã differẽs, fecit eis iuxta quod petierant, mittens eis carnes in
abundantia, vt colligerent & manducarẽt quantũ voluiſſent, vſq; ad H
nauſeã: & dedit illis, vt ſatiari poſſẽt carnib⁹ quas cõcupierãt. 17. Iterũ alia murmuratione cõtra Moyſen in caſtris male loquuti ſunt, &
cõtra Aarõ, quẽ ſibi per Moyſen domin⁹ iã in ſacerdotẽ vnxerat, atque ſanctificauerat in ſuũ miniſteriũ: ſeditionẽ ſuſcitauerunt contra
Moyſẽ & Aarõ, quaſi ipſi ſibi vſurparẽt dominiũ ĩ populũ domini.
18. In vltionẽ autẽ hui⁹ tranſgreſsionis, terra nouo miraculo apta eſt,
abſorbuítq; Dathã huius ſeditionis præcipuũ authorẽ, itẽ & Abyrõ
cõplicẽ cũ omnibus ſibi adhærẽtib⁹ abſorbuit: & ſup iſtos ſic abſorptos clauſit os ſuũ. Dirupta nãq; fuit terra ſub pedib⁹ eorum, & aperiẽs os ſuum deuorauit eos cũ tabernaculis ſuis, & vniuerſa ſubſtãtia
ſua. Deſcẽderũntq; viui in infernũ operti humo. 19. Inſuper & ignis
à domino egreſſus exarſit in ſynagoga ĩpiorũ, in cõgregatione murmurãtiũ, percuſsitq; ac vorauit flãma ei⁹ peccatores: primũ videlicet
ducẽtos illos & quinquaginta viros proceres Synagogæ tenẽtes thuribula, & offerẽtes incẽſum, cõſentientes ſeditioni priorũ quos terra
abſorbuerat: deinde alia quatuordecim milia & ſeptingẽtos è vulgo
murmurãtes ob interfectionẽ priorũ, percuſsit Deus plaga incẽdii,

A *20 Et fecerunt vitulũ in Oreb:*

✳ & adorauerunt sculptile.

21 Et mutauerunt gloriam suam, in similitudinem vituli comedentis fœnum.

22 Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra
B *Chan, terribilia in mari rubro.*

23 Et dixit vt disperderet eos:

✳ si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.

24 Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos:
C *✳ & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.*

25 Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis:

✳ non exaudierunt vocem domini.

D *26 Et leuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto.*

27 Et vt deiiceret semẽ eorũ in nationibus, & disperderet eos in regionibus.

28 Et initiati sunt Beelphegor: ✳ & comederũt sacrificia mortuorum.

20. Post hæc, malũ malo accumulantes, iuxta montẽ Oreb, qui est Si
nai, facti impatientes moræ, quã Moyses faciebat in mõte apud domi
nũ accipiens legẽ, extorserũt ab Aaron, vt sibi faceret vitulum quem Exod.32.
pro Deo colerẽt, petentes sibi deos fieri qui eos præcederẽt perinde
quasi Deũ in se nondum sensissent, quem tã multis, támq; euidentis-
simis indiciis iam in se inhabitare compererant: ∗ factóq; & conflato
vitulo aureo, adorauerunt illum, festum & gaudium magnũ fecerũt,
choreásq; duxerunt coram illo, dicentes, Isti sunt dii tui Israel, qui te
eduxerunt de terra Ægypti. 21. Atq; ita suam gloriã, Deum verum
qui erat illorũ honor & gloria, commutauerunt in similitudinẽ vitu
li, quod animal est irrationale, mãducans herbã terræ: cultũ soli Deo
debitũ exhibuerunt imagini bruti animalis, in quo nõ est intellectus:
talem videlicet vilem creaturã dixerunt esse Deum suum. 22. Obliti
sunt illius tã potentissimi Dei, qui tanta eis ostẽderat sua magnalia,
qui eos in stupendis signis atq; prodigiis saluauerat de manu Ægy-
ptiorũ, qui tam mirabilia atq; omnibus sæculis inaudita pro ipsis ege
rat in terra Aegypti, anteq̃ inde eos educeret, ac deinde horribilia in
mari rubro, quãdo ipsis astãtibus & videntibus, omnẽ persequutorũ
exercitũ ad vltimum vsq; virũ aquis oppressit. 23. Et dixit dominus
ad Moysen, tanta exacerbatus ingratitudine, se deleturũ populum il-
lum, & penitus disperditurũ: Moysen verò facturũ in gentem alterã
maiorem & potentiorẽ, q̃ erat populus ille: ∗ verũ Moyses famulus
domini pro cõmisso sibi populo paterno affectu solicitus, oratione
sua se opposuit furori domini, vt irã eius confringeret atq; placaret,
orans pro populo, ac dicens, Dimitte eis hãc noxã, aut dele me de li
bro quẽ scripsisti. 24. Ita Moyses Deũ sua oratione placauit, vt auer Exod.23.
teret à populo indignationẽ domini, ne disperderẽtur subito, & peni
tus delerentur: ∗ sed neq; hic finẽ accepit malitia, Rursum enim post
missos exploratores ad terrã promissionis, eorúmq; à terra illa reditũ
despexerunt, cõtempserunt, & pro nihilo habuerunt terram illã pro-
missionis lacte & melle manantẽ: sic pro nihilo habuerunt, vt oblatã
& promissam sibi ex verbo domini, nequaq̃ vellent ingredi, cũ (iuxta
pollicitationẽ domini) absq; suo periculo & labore potuissent eam
accipere, quod certe est pro nihilo habere, nihilq; æstimare, nolle vi-
delicet rem sic absq; labore ad possidendũ oblatã suscipere, nolle ad
possidendũ accedere. 25. Nõ crediderũt verbo domini, quo illis pro-
miserat & patribus eorũ, promissionis terrã accipere: nõ sunt confisi
domino, q̃ terram illam esset sibi daturus: factiq; increduli & diffidẽ
tes murmurauerunt in tabernaculis suis, moti voce exploratorum,
qui dixerunt, terrã esse plenam fortissimis inhabitatoribus, nec posse
expugnari: ꝓpter quod, diffidẽs de auxilio & promisso domini popu
lus incredulus, murmurauit cõtra dominum, insurrexitq; aduersum
Moysen & Aaron, item & cõtra Iosue atq; Caleb terrã cõmendãtes, Num.14
ita vt eos vellẽt opprimere lapidibus: ∗ & in omnibus his nõ exaudie
runt vocẽ domini, nõ crediderũt verbo Dei, quo illis promiserat suo
adiutorio in terrã introducere lacte & melle manantẽ: pluris æstima
uerunt verba exploratorũ, terræ detrahentiũ, q̃ verbũ domini polli-
centis eam. 26. Et eleuauit dominus ad vltionẽ brachium suũ, po-
tentiã virtutis suæ eleuauit super illos murmuratores in vltionem, vt
cadauera omniũ eorum qui huic murmurationi cõsenserãt, in deser-
to ꝓsterneret: in vltionẽ huius murmurationis, per quadraginta an-
nos dominus populũ circũduxit per desertũ, donec omnis illa gene-
ratio murmurãtiũ defecisset, essẽtq; cõsumpta, iudicio domini, Iosue
tãtũ & Caleb exceptis, qui eo q̃ bene loquuti fuissent de terra ad quã
cum reliquis explorandũ missi fuerant, digni habiti sunt ꝓmissionis
terrã ingredi & possidere. 27. Neq; solum ipsi patres murmurantes
in sua meruerũt persona puniri, verũetiã in posteris: quos Deus, pro
pter vltionẽ sceleris, permisit deiici & humiliari in gẽtib9, quos per-
misit subinde vinci ab alienigenis: atq; sub eis interdum seruire, quos
Deus ad vnũ oẽs à facie eorũ cõtriuisset atq; subiugasset perfecta vi-
ctoria, si nõ aliud promeruisset murmuratoria semp eorũ increduli-
tas. 28. Et post hæc initiati sunt, consecrati sunt, addicti sunt idolo
Moabitarũ, noĩe Beelphegor: adiunxerũt se illi, vt ipsum ꝑ Deo gẽti
li ritu colerent, illíq; sacrificarent, inuitati à filiabus Moab, adorna-
tis iuxta consilium maligni Balaam: ∗ & inuitati ab istis, comederunt Num.26

29 Et irritauerunt eum
Num.25. *in adinuētionibus ſuis:*
✳ & multiplicata eſt
in eis ruina:
30 Et *ſtetit* Phinees:
Ibidem. *✳ & placauit, & ceſ*
ſauit quaſſatio.

31 *Et reputatum eſt ei*
ad iuſtitiam, in gene-
Ibidem. *ratione & generatio-*
nem, vſq; in ſempiter-
num.
32 E*t irritauerunt eum*
Num.20 *ad aquas contradictio-*
nis:
✳ & vexatus eſt Moy
ſes propter eos, quia ex-
acerbauerunt ſpiritum
eius.

33 E*t diſtinxit in la-*
Num.16 *biis ſuis:*
✳ non diſperdiderunt
gentes quas dixit domi
nus illis.

34 E*t commixti ſunt*
Deute.7. *inter gentes:*
✳ & didicerunt opera
eorum, & ſeruierunt
ſculptilibus eorum:
✳ & factum eſt illis
in ſcandalum.
35 E*t immolauerunt fi-*
Ibidem. *lios ſuos & filias ſuas*
dæmoniis.
36 E*t effuderunt ſan-*
guinem innocentem,
ſanguinem filiorum
ſuorum & filiarum
ſuarum, quas ſacrifi -

de ſacrificiis idolorum, in quibus nō eſt vita, & proinde neque verū E
Diuinitatis numen: manducauerūt de idololhytis, quod illis Diuina
fuerat lege prohibitum. 29. Et irritauerunt dominū in adinuentio-
nibus ſuis, in excogitatis nequiſsimis conſiliis praui cordis ſui, quibus
egerunt contra dominū: ∗ & facta eſt in eis grauis vltio, cæſis de po-
pulo vigintiquatuor milibus, & principibus populi ſuſpēdi iuſsis cō-
tra ſolē in patibulis. 30. Et ſtetit Phinees, filius Eleazari, filii Aaron,
ſtetit viriliter, virū ſe præſtitit in vltione huius impietatis: qui cernēs
vnum de principibus filiorū Iſrael, videntib9 fratribus ſuis, intrantē
ad ſcortū Madianitidem, ſequutus illum pugione perfodit ambos ſi-
mul in locis genitalibus: ∗ hócq; facto ex zelo magno honoris Dei,
placauit ille furorē domini: & ceſſauit plaga in populo, neq; vltra plu
res voluit percuti dominus, cæſis vigintiquatuor milibus: adeò gratū
fuit domino, quod ille in zelo Dei, ad vltionē impietatis, ſic audacter
peregerat. 31. Et reputatū eſt hoc ipſi Phinei ad iuſtitiā, placuit do-
mino opus hoc tanti feruoris, adeóq; factum illud vitio nō dedit, au-
thori, vt etiam ad iuſtitiam ei aſſcripſerit, plurimúmq; inde commen F
darit, imò & pactum æterni ſacerdotii illi ſtatuerit in omnes genera-
tiones, vſque in ſempiternū, iuxta verbū domini dicētis ad Moyſen,
Ecce do ei pacē fœderis mei, tam ipſi quàm ſemini eius, pactum ſacer
dotii ſempiternū, quia zelatus eſt pro Deo ſuo, & expiauit ſcelus fi-
liorum Iſrael, auertit iram meam à filiis Iſrael, quia zelo meo cōmo-
tus eſt contra eos, vt nō ipſe eos delerem in zelo meo. 32. Rurſum cū
veniſſent filii Iſrael in deſertum Sin, & aquæ paterentur penuriā, in
loco qui pòſt ab euentu miraculoſo nomen accepit aquarū contra-
dictionis, ibi ad iracundiā (vt antè frequenter) iterum prouocauerūt
dominū: ∗ & vexatus, plurimúmq; afflictus fuit Moyſes propter eos,
quoniā ipſi ſui murmuratione toties repetita, & impatientia aſsidua,
ad amaritudinē prouocauerunt ſpiritum eius. Siquidem egeſtatem a-
quæ patientes conuenerunt pariter, & in ſeditionem verſi ſunt cōtra
Moyſen & Aaron, multáq; illis probra dixerunt, & blaſphemias con
tra dominū, quibus grauiſsime fuit cōturbatus ſpiritus Moyſi, ita vt
dimiſſa multitudine, ad tabernaculū fœderis cōfugiens, pronus ibi in G
terram corrueret, proſtratúſq; iacens oraret dominum. 33. Et pro-
pter hæc omnia toties repetita infidelitatis ac diffidentiæ murmura,
propter omnes iſtas irritationes, quibus prouocauerūt dominū, ipſe
loquutus eſt per labia ſua, protulit in hos vltricem ſentētiam: ∗ ꝙ nō
eſſent diſperdituri penitus, funditúſq; deleturi gentes illas, de quibus
eis domin9 loquutus fuerat, quáſq; ante peccatū penitus de terra de-
lere promiſerat: & penitus vtiq; deleuiſſet, ita vt nullā vnquam ex eis
Iſraelitæ ſenſiſſent moleſtiā, ſi non eorū id culpa prohibuiſſet. Quia
enim toties contra Deū inſurrexerunt adhuc in ſolitudine, voluit nō
ſtatim ad interitū eorum delere penitus omnes habitatores terræ il-
lius, ſed relinqui voluit ex eis multos, ad exercitium illorum, vt in eis
probaret Iſraelē, atq; etiam erudiret & caſtigaret, ſiquando offende-
rent. 34. Et cōmixti ſunt ipſi ſimul cū gentibus, pacta & amicitiam
cū illis ineūtes, imò etiā matrimonia adinuicem celebrantes, contra
domini præceptū, qui illos nolebat cū gentibus inire cōiugia aut fœ-
dera: ∗ & ex hac commixtione didicerūt opera gentilium, aſsimilati H
ſunt gentibus in cultu & ſacrificiis, vt adorarēt idola fuſilia atq; ſcul-
ptilia gentium illarū, quibus erant commixti: ∗ & facta eſt illis com-
mixtio hæc in ſcandalum & occaſionē ruinæ, iſta cōtra domini præ-
ceptum cōiunctio cum alienigenis, occaſio illis facta eſt idololatrādi,
& recedenti à cultu domini. Nā & ob hoc illis præceperat dominus
non inire huiuſmodi cōiunctiones, ne animi filiorū Iſrael per alieni-
genas vxores auerterentur ab eo, & inclinarentur ad cultū idolorū,
quomodo per mulieres Moabitidas illis antè euenerat. 35. Ac pòſt,
eo etiā deuenerūt, vt prorſus abominādos imitarētur ritus gentiliū,
ita vt crudeliſsimo ſacrificio filios ſuos & filias ſuas immolarēt ido-
lis, & dæmoniis quæ colebātur in idolis: eo demētiæ ꝓceſſerūt, vt fi-
lios ſuos & filias domino ſacratos, vt domino viuerēt, ipſi interficerēt
dæmonibus. 36. Et hoc pacto effunderunt impii iſti homicidę ſangui
nem innoxium, interfectores cōtra naturā crudeles facti filiorū ſuo-
rum & filiarū ſuarū, quos immolauerūt idolis terræ Chanaan, idolis
gentium relictarū in terra ꝓmiſsionis: ſicq; eadē illa, ob quę domin9

A *cauerunt sculptilibus Chanaan.*

37 *Et infecta est terra in sanguinibus & contaminata est in operibus eorum:*

✳ & fornicati sunt in adinuentionibus suis:

38 *Et iratus est furore dominus in populum suũ, & abominatus est*
B *hæreditatem suam.*

36 *Et tradidit eos in manus gentium:*

✳ & dominati sunt eorum qui oderunt eos:

40 *Et tribulauerunt eos inimici eorum:*

✳ humiliati sunt sub manibus eorum:

✳ & sæpe liberauit eos.

C

41 *Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo:*

✳ & humiliati sunt in iniquitatibus suis.

42 *Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum.*

43 *Et memor fuit testa*
D *menti sui:*

✳ & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

44 *Et dedit eos in misericordias, in con-*

deleuerat populum, terrę abominanda facinora commiserunt, cõtra præceptũ & voluntatem domini, multo grauius in eis offendẽtes dominum, post susceptam ab eo legem talia admittentes, q̃ illi vnquam offenderant absq; scripta legẽ peccantes. 37. Sicq; factum est, vt terra illa promissionis, propter quã sanctificandã voluerat dominus interficere omnes inhabitatores eius, rursum amplius pollueretur & cõtaminaretur in effusione sanguinis innoxii, inq; huiusmodi operibus impiissimis, quæ gentili ritu perficiebant: ita factum est, vt terra ista, pro cuius expiatione & sanctificatione dominus idololatrarũ inhabitantium noxium sanguinem voluit effundi, semel mũdata, iterũ turpius coinquinaretur, effusione sanguinis innoxii: ∗ fornicati sunt à Deo suo, in puersis studiis suis, recesserunt à cultu domini dei sui, cui se astrinxerãt per legis susceptionẽ, & adiunxerũt se diis alienis, vt illos adorarẽt & colerẽt. 38. Propter hæc iratus est domin⁹ cõtra populum suũ ira graui, & quasi abominari visus est populũ illum, quẽ antè vt hæreditatẽ suam sibi elegerat, & in peculium ex omnibus gẽtibus: indignatione grauissima fuit cõmotus & conturbatus cõtra populũ suum, ita fœdis idololatriæ ritibus cõtra tam districtissima præcepta se coinquinantem. 39. Hanc quoq; iram magnam ostendit opere dominus, tradens eos in potestatem nationum idololatrarum quæ erãt per circuitum, faciens nationes illas potestatẽ acquirere super filios Israel, & hos permittens illis venire in subiectionẽ: ∗ & nationes per circuitũ, quę crudeli semper odio oderãt filios Israel, ab initio ex quo interfectis habitatoribus ingressi sunt terrã promissionis, acquisierũt dominationẽ in eos, seruitute graui eos opprimentes. 40. Et tribulationibus afflictionibúsq; grauibus afflixerunt eos inimici eorum, tyrannidem magnã exercentes in eos: ∗ & humiliati afflictiq; sunt sub potestate & dominatione illorũ, Deo hoc permittẽte & disponẽte, ad iustã punitionem peccatorũ, simul vt vexatione dante intellectũ, agnoscerent suum scelus, & quàm impie suum reliquissent dominũ, cui si obedienter permansissent, subditi in seruitutẽ nõ venissent hostibus, sed ipsi magis dominati fuissent eorum: ∗ non sic tamen iratus fuit illis, vt in totũ à se repelleret, & penitus obliuisceretur eorũ, sed per multas vices misericordia motus liberauit eos de manu opprimẽtium, quotiescunq; videlicet suæ impietatis agentes pœnitentiã, exclamassent ad dominum. 41. Ipsi verò, post liberationis acceptũ beneficiũ, rursum ad ingeniũ redibant, iterum ad pristina mala reuersi sunt: sicut canis reuertitur ad vomitum, & sus lota ad volutabrũ luti redit, ita ipsi nõ diu memores accepti beneficii, rursum se dederũt idololatrię, alisq; malis pristinis, ob quę antè traditi fuerãt in captiuitatem: ∗ & cũ ipsi post liberationem iterarent priora mala, mox illis aduenit vltio Dei, qui eos iterum tradidit in captiuitatẽ & seruitutem hostibus per circuitũ, vt ab illis opprimerẽtur & affligerẽtur propter peccata sua. 42. Cúmq; tribularentur & affligerentur sub oppressione inimicorũ, afflictíq; agnoscerent peccatũ suum, & agerent pœnitentiã de malo suo, aspexit dominus oculo misericordiæ suæ ad afflictionem eorũ, & exaudiuit clamorẽ orationis, qua de tribulatione clamabant ad ipsum, confitentes peccata sua, Deiq; misericordiam in spiritu contribulato & cõtrito corde suppliciter inuocantes. 43. Et licet eorũ iam toties repetita infidelitas, secundũ iustitiæ rigorẽ hoc promeruisset, vt nõ vltra eorum misereretur dominus, vt merito nõ exaudiret inuocãtes de afflictionibus: attamẽ voluit ipse magis aspicere ad testamentũ & pactũ quod pepigerat cum patribus eorum, ad promissionẽ factam patribus: vt propter suam veritatem glorificandam, faceret cum illis misericordiam: ∗ & propter multitudinẽ misericordiæ suæ pœnituit eũ mali quod super illos induxerat, ꝓpter inexhaustam suam misericordiã cogitauit de malo quod induxerat auferẽdo, déq; illis liberandis è manu hostiũ: quemadmodũ homo pœnitẽs de dicto aut facto aliquo, super illius cõmutatione solet cogitare, & ad reuocationẽ commutationémq; eius quod dixit aut fecit adhibere operam, vt si quidẽ nondum factum fuerit, prohibeat vt infectum maneat: si autẽ iam perfectũ fuerit, vt in statum pristinũ, quantum fieri possit, rem restituat. 44. Agénsque pœnitentiam Deus de malo quod induxerat super populũ suũ, fecit eos inuenire misericordiam coram illis qui eos sibi subiugauerant, vel vt penitus ab eorũ li-

ſpectu omnium qui ceperant eos.
45 Saluos fac nos domine Deus noſter:
✳ & congrega nos de nationibus.
46 Vt confiteamur nomini ſancto tuo?
Lucæ.1. 2. Mac.1. *✳ & gloriemur in laude tua.*
47 Benedictus dominus Deus Iſrael à ſæculo & vſque in ſæculũ:
✳ & dicet omnis populus, fiat fiat.

berarētur ſeruitute, vel certe vt mitius ab illis tractarentur efficiẽdo: E
interdum quidẽ penitus eos liberauit de hoſtiũ manu, & viciſsim cõ
ſtituit hoſtiũ dominos, vt prius illis ipſi fuerant ſubiecti: interdũ ve-
rò tantum hoſtiũ repreſsit tyrannidem, & ſeruitutẽ effecit tolerabi-
liorem, etiamſi non penitus eam auferret. 45. Et nunc domine Deus
noſter, ſecundum magnã miſericordiam tuam, & ſecundum multitu
dinem miſerationũ tuarum, nos ad te de tribulatiõe & afflictione ho
ſtili ex corde humiliato clamãtes, ſaluos fac ab omnibus inimicis no-
ſtris: * & cõgrega nos ex omnibus nationib⁹, in quas diſperſus eſt po
pulus tuus: vt quos tu peccantes dediſti in captiuitatẽ atq; diſperſio-
nem, nunc pœnitentes reſtituas in libertatẽ, & in vnitatem colligas,
46. Vt in pace & ſecuritate, ab omni malo liberi, cõfiteamur ſancto
nomini tuo: vt ſalutẽ conſequuti ab inimicis noſtris, in ſanctitate &
iuſtitia ſeruiamus tibi, omnibus dieb⁹ noſtris, déq; magnis periculis
à te liberati, magnifice gratias agamus tibi: * & vt gloriemur atq; ex-
ultemus in cõfeſsionibus laudis tuæ. 47. Sis tu domine benedictus,
ſis laudatus, ſis honoratus & glorioſus, domine Deus Iſrael, Deus po F
puli tui: laus tua in æternum perduret, & imperpetuum nõ deficiat:
* & omnis populus tuus, conſideratione tantorũ tuorum mirabiliũ
incitatus, in laude conſentiat, tuíſq; laudibus faueat, dicens: fiat fiat,
ſit ſemper in omnibus benedictus Deus in omnia ſæcula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CV.

PRiori Pſalmo vnicũ tantum Halleluia præmittitur, huic verò præmittitur duplicatum iuxta
cõmunem diſtinctionem Latinorum exemplarium: forſitan ob hoc, ꝙ in priori Pſalmo tã-
tũ fiebat cõmemoratio beneficiorũ Dei, & ob hoc ſimplex laudatio. Hic verò & beneficio-
rum Dei ſit commendatio, & præterea propriæ malitiæ aperta confeſsio: ſicq; velut geminata po-
nitur Dei laudatio. Alii tamen duo iſta Halleluia abinuicem ſeparant, prius referentes in finem
Pſalmi præcedentis, vt ſit eius concluſio in exhortatione diuinæ laudis, quale fuerat & principium.
¶ Verſu 10. Et increpuit mare rubrum, & exiccatum eſt. Increpatio dicitur iuſsio Dei, illa qua præce
pit aquis, quod contra ipſarum erat naturam. Increpando enim ſolemus prohibere homines ab iis,
Pſal. 103. ad quæ ex ſe proni ſunt ac faciles. Simili modo in Pſal. 103. de aquis dicitur, Super montes ſtabunt
aquæ. Ab increpatione tua fugient, à voce tonitrui tui formidabunt. Secundum quã fere metapho G
Pſal. 76. rã in Alio Pſalmo dicitur, Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbatæ ſunt
abyſsi, Timore enim maxime conſtringitur & compeſcitur homo, ab eo ad quod ex ſe eſt propen-
ſus. ¶ Verſu 14. Cito fecerunt, obliti ſunt operum eius, In Græco, loco illius, cito fecerunt: vnicum
eſt verbum ἐτάχυναν, quod verti poſſet, accelerauerunt, aut feſtinauerunt, vel properauerunt: in quẽ
ſenſum videtur accipiendum, quod habet lectio vulgata, cito fecerunt, quemadmodum in Elucida-
tione explicauimus. Eſſet autẽ ſermo facilior, & non incompletior ſententia, ſi tantum aduerbium
poneretur omiſſo verbo fecerunt, in hunc modum, Cito obliti ſunt operum eius, quomodo ver-
tunt ex Hebræo Hieronymus & Felix, Cum feſtinatione obliti ſunt, vel accelerauerũt, obliti ſunt,
&c. Et habet vulgata lectio eandem hanc ſententiam, ſi exponatur ad hunc modum, Cito fecerũt,
vt obliuiſcerentur operũ domini, id eſt, feſtinauerunt obliuiſci, quod eſt, non diu recordati ſunt.
Poſſet tamen illud cito fecerunt vel accelerauerunt, referri ad ſubitaneam illam lætitiam & concen
tum quẽ fecerunt in ſubmerſione Aegyptiorũ, pro ſua liberatione. Omnia enim ſua faciebant Iu-
dæi quadam velocitate & quodam impetu, nõ maturè perpendentes rei pondus: quemadmodum
cum illis Moyſes loqueretur, tum clamabãt ſubito, ſe velle obſeruare omnia, & obedientiam voci-
ferabantur magnis clamoribus: ſed nihil eorum quæ loquebantur, ex ſtabili radice proueniebat, ne-
q; grauiter ſatis iſta agebant bona, quæ aliquando videbãtur ſubita aliqua paſsione commoti agere. H
Huiuſmodi autẽ quæ ſic ſubito fiunt, cum impetu magis quàm cum iudicio, etiam ſi ſecundum ſpe
ciem bona ſint, nullam tamen habent firmitatem. Ad tempus enim credunt, & in tẽpore tentatio-
nis ſtatim recedunt. Poteſt etiã aliter iſta acceleratio in vitium referri, intelligendo accelerationem
Eſaię. 38. illam quæ apud Eſaiam prohibetur, Qui crediderit, inquit, nõ ſuſtinet. Oportet enim eum qui cre-
dit, ſuſtinere cum patientia, & expectare conſilium domini: quemadmodum Abraham poſt acce-
Rom. 4. ptam promiſsionem non feſtinauit, non accelerauit, non (vt iuxta modum noſtræ lectionis loquar)
cito fecit, ſed longanimiter expectauit etiam contra ſpem in ſpem, credens. Increduli autem nolunt
expectare conſilium domini, nolunt ſuſtinere, donec pro ſuo placito ipſe agat quę ſibi bona viden
tur, ſed mox impleri volunt ſua deſideria, aut ſi nõ quantocyus ſatisfiat, murmurant. Cui ſententiæ
conſonat quod dicitur in vltima parte verſus, Et non ſuſtinuerunt conſiliũ eius. ¶ Verſu 26. Et le-
uauit manum ſuã ſuper eos, vt proſterneret eos. Manus leuationẽ, In Elucidatione expoſuimus ex-
tenſionem potentiæ Dei ad vindictã, ſumpta metaphora ex cõſuetudine eorum qui graui verbere
cædere volunt. Hi enim manum eleuant, vt fortiter feriant. Ita Deus ſuper populum manũ ſuam le
uauit, quando eam extendit ad feriendũ valide, ad vniuerſos illos murmuratores proſternendos in
ſolitudine, vt nec vnus quidem ex eis ingrederetur terram promiſsionis. Et ſecundũ hanc ſignifica-
Pſal. 137. tionem in alio Pſalmo populus afflictus dominum precatur, vltionem facere de aduerſariis, dicens,

A Leuã manus tuas in superbias eorũ in finem, quanta malignatus est inimicus in sancto. Potest tamẽ & aliter ista manus leuatio accipi, vt significet formã iurandi. Solent enim qui iuramentũ faciunt, in altum leuare manum iurantes. Vnde in Cantico Moysi Dominus loquitur, dicẽs, Leuabo ad cælum manum meam, & dicam, Viuo ego in æternum. Si acuero vt fulgur gladium meũ, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionẽ hostibus meis, &c. Vbi manifestũ est, manus eleuationem ad formam iurandi pertinere. Et Genesis. 14. rogatus Abrahã à rege Sodomorũ, accipere omnia præter animas, respondit, Leuo manum meam ad dominum Deum excelsum, possessorem cęli & terrę, &c. Secundum hanc ergo metaphoram, recte intelligimus dominũ leuasse manũ suam, vt eos prosterneret, id est, iuramento firmasse, quasi irreuocabilem sententiam & irreuocabile promissum, ꝙ eos omnes esset prostraturus in deserto. Atq; huic sententiæ manifeste subscribit Parap. Chald. quę sic habet, Et leuauit manum suam, & iurauit in illos, ꝙ daret eos internitioni in deserto. ¶ Versu. 37. Et infecta est terra in sanguinibus. Hoc loco quædam exemplaria Latina habent interfecta est: cui certe Græca lectio consentit, habens ἐφονοκτονήθη, quod significat interfecta est. Siquidem φόνος, à quo verbum illud descendit, significat homicidium vel interfectionem. Significat autem hæc lectio, multos è terra innocentes esse interfectos in sanguinibus, id est, in effusionibus sanguinis, vel in sceleribus & impietatibus. Omnino tamen simplicior & verior videtur esse litera quæ habet infecta
B est, quam etiã lectionem antiqua & correctiora habent exẽplaria. Cui & Hebraica lectio manifeste cõsentit. Hierony. enim vertit, Polluta est terra sanguinibus. Felix similiter, Polluta est, vel infecta.

Deut. 32.
Gen. 14.

CVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste totus in confeßione est misericordiæ Dei, non quidẽ specialiter de beneficiis exhibitis populo Iudaico, quales erant psalmi præcedentes: sed de iis quæ in totum contulit genus humanum. In quo frequenter admodum replicatur exhortatio ad confeßionem laudis, multiplexq; describitur humani generis miseria: vt post morbum, cõgruo ordine, e vestigio subiungatur ratio medicinæ, & deinde medici sanãtis laudatio. Ex morbi enim qualitate & quantitate, sanantis medici est cõmendatio, ponitur autẽ in hoc Psalmo totus pene processus, quo cum genere humano egit Deus ab initio conditionis & lapsus sui, vsque ad cõsummationem sæculi. Nam in ipso statim initio, redemptos fideles exhortans ad laudem, humanæ miseriæ calamitatem, qua ante Christi aduentum premebatur, commemorat, eamq; multis versibus describit: subinde laudis exhortationem replicans, & auxilium atq; liberationem Dei, donec tandem versu vigesimo apertam faciat mẽtionem mißi verbi, per quod instaurata sunt omnia: post quod deinde, statim Ecclesiæ sub apostolorũ prædicatione depingit, quæ in grauium persequutionũ fuit tumultu, donec placuit Deo quietẽ restituere Ecclesiæ, magna exultatione fidelium. Deinde, à versu trigesimotertio, mirabilem exprimit cõmutationem quæ facta est in
C *populo Iudæorũ & gentium, priore illo reprobato, posteriore electo ad constitutionem Ecclesiæ nouæ: in qua gentes mirum in modum Dei gratia fœcunditate fructificant, tam merito quàm numero proficientes. Pestis tamen magna in populo Ecclesiæ nouæ frequenter grassatur, & multorum perditio bonorum copiã vehemẽter imminuens, quæ à magistris errorum hæreticis ortũ trahit: qui studio contentionis ipsi primum aberrãtes, post sua figmenta, alios deinde simpliciores post se trahunt in deuia & praua perditionis itinera: attamen pauperes & simplices electos suos semper Deus adiuuat, & custodit ab impiorum seductione: in quorum consideratione, solidum est piis & sapientibus gaudium, quæ versibus canuntur nouißimis.*

CENTESIMISEXTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitemini domino quoniam bonus, quoniã in sæculum misericordia eius.

D *2 Dicant nunc qui redempti sunt à domino: ✳ quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos.*

3 A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari.

4 Errauerunt in solitudine in inaquoso:

Confesione laudis, vt dignũ est, celebrate dominũ omnes serui eius, quoniã ipse bonus est, atque ob hoc laude & celebratione dignus, quoniã in sempiternum perdurat misericordia eius. 2. Illi loquantur, illi dicant laudem & confiteantur domino, qui ab eo se redẽptos cognoscunt, qui experti sunt beneficium redemptionis eius, ad eos maxime spectat non tacere laudes sui redemptoris: ✳ illi quos de potestate liberauit inimicorum, à quibus opprimebantur seruitute graui, quósq; de dispersione qua dispersi erant in regionibus mortis, sub vitiis atq; peccatis variis degentes, longinqui à Deo, sua bonitate congregare dignatus est, & in vnũ fecit habitare. 3. Quos vocauit ex omnibus mundi partibus, ab oriente, occidente, aquilone & meridie, ex omnibus gentibus, tribub⁹, populis, & linguis: quos vndecunq; collectos, in vnam congregauit Ecclesiam, tam diuersarum nationum, diuersorúmq; locorum homines faciens habitare vnanimes in domo sua, quæ est Ecclesia, & cum magna iucunditate quasi fratres habitare in vnum. 4. Prius enim quàm dignaretur Deus ad humanũ genus misericordiæ oculo respicere, post lapsum primi parentis, & ex eo inductã mundo corruptionem, homines absq; lege scripta viuentes in hoc mundo, errabant, naturæ corruptæ praua insequentes desideria: sicq; mirum in modũ erroribus & peccatis inuoluebantur in hoc mũdo, qui erat quasi desertum & locus inuius, absque vllius viæ indicio, dum lex omnis scripta

Psal. 67.
1. Tim. 3.
Psal. 132.

defuit, & lex naturæ ab initio hominũ insculpta mẽtibus, nimiũ erat E
ex corruptione naturæ obducta spinis & vepribus, id est, corruptis
passionibus & prauis inclinationibus: erátq; etiã locus inaquosus, vbi
erant omnia arida & siticulosa, nõ erant sacramenta viuificantia, nõ
erant fontes doctrinæ veritatis, quibus potuissent irrigari: * atq; in

** viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.*

hac solitudine positi, nõ inuenerunt viã qua potuissent & debuissent
recta pergere ad ciuitatẽ habitaculi, ad ciuitatem habitationis beato-
rum, quã beati inhabitãt, & ad quã inhabitandã omnes creati sumus:
in deserto isto positi, sequentes deuia vitiorũ, quę caro mõstrat: aber
rauerunt à via virtutis, per quã viam perueniri debet ad illam manen

Heb.13. *5 Esurientes & sitientes: anima eorum in ipsis defecit.*

tem ciuitatẽ, quam futuram debemus inquirere: quoniã ad eam inha
bitandam sumus conditi. 5. Positi verò sic in huius mundi deserto ho
mines, in corruptione illa & miseria absque adiutorio, pessime habe
bant, egestatémq; patiebãtur omnis boni: fame & siti grauissima pe
riclitabantur, ita vt deficeret in eis anima & vita: non vtiq; fame aut
siti corporali panis aut potus huius corporei, sed fame verbi Dei, &
siti gratiæ eius, in quibus viuit homo veri⁹, q̃ in pane aut aqua corpo F

Psalm.4. *6 Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:*

** & de necessitatibus eorum eripuit eos.*

rea. 6. In tanta autẽ egestate, & tam manifesto discrimine positi, ne-
scientes quo cõfugerent pro auxilio, ducatu luminis naturalis (quod
super hominẽ signatum est) simul adiuti per illuminationẽ gratię dei
cõuerterunt se ad dominũ in tribulatione sua, vt ab illo postularent
auxiliũ, confidentes q̧ is qui figmentum fecerat, posset iam deficien-
ti quoq; ne periret succurrere, lapsúmq; instaurare: * & de necessita-
tibus eorum, de omnibus miseriis, de periculis, de angustiis in quibus
versabantur, ipse suo benigno respectu liberauit eos, ipse etiã tum ad

7 Et deduxit eos in viam rectam:

se clamantes non despexit, sed supplicantibus sibi adfuit. 7. Et quan-
quam mũdus totus versaretur tum in ignorantię tenebris, essétq; pas
sim incognita via virtutis, hominibus per carnis desideria ad malum
(quo proni feruntur ab infantia sua omni tẽpore) tendentib⁹, illis ta-
Gene. 6. men qui ipsum inuocabant, doctorẽ & ductorẽ se exhibuit, interius
illos sua gratia illuminãs, nõnullos etiã exterius docens viã virtutis:

** vt irent in ciuitatem habitationis.*

* vt per eã recta pergerent ad illã manentẽ ciuitatẽ, ad quã possiden-
dam & inhabitandã sumus conditi, ad ciuitatem & patriam supernã, G
quæ sola homini immortali debet esse ciuitas & patria: cũ sint omnes
huius mundi habitationes corruptibiles, incorruptibili homini non
aliud quàm tuguriola & casulæ peregrinationis absq; fundamẽtis &

Psal.135. *8 Confiteãtur domino misericordiæ eius:*

** & mirabilia eius filiis hominum.*

firmitate habitationis. 8. Cõfiteantur proinde domino miserationes
eius, quæ sunt multę & magnæ nimis, ipsæ dẽt confessionẽ domino,
& celebretur dominus in eis, narrentúrq; ipsæ, prædicentur, & cele-
brentur ad gloriam eius: * & mirabilia eius quæ exhibuit filiis homi-
num, confiteantur domino, celebrentur & cõmemorentur ad gloriã

9 Quia satiauit animam inanem, & animam esurientem satiauit bonis.

domini, qui facit solus mirabilia. 9. Ipse enim animas hominũ ina-
nes & vacuas, omni bono copiose adimpleuit, & animas esuriẽtes co
piose bonis repleuit. Homines enim secundũ animã prorsus vacuos,
originali iustitia priuatos, & omnis boni ex se egestate laborantes, o-
mni virtutũ ornatu destitutos, & veritatis salutari doctrina carentes,
omnibus ad salutẽ necessariis copiose donauit, modo suã egestatem

10 Sedentes in tenebris & vmbra mortis:

** vinctos in mendicitate & ferro.*

voluissent agnoscere, ipsiúsq; auxiliũ tantum inuocare. 10. Satiauit
dico illos qui sedebãt in horridis tenebris, nõ vtiq; tenebris oculorũ, H
sed tenebris mentiũ, lumine gratiæ priuati, obscuratũ cor habentes,
& sub vmbra mortis, positi sub damnatione mortis: * qui erãt vincti,
& iam in captiuitatẽ conclusi, libertate perdita, in magna egestate, &
in durissimis cõpedibus captiuitate molestissima summe afflictiua &
validissima, vt difficillimum foret captiuitatem illam tam tolerare q̃
effugere: quemadmodũ ii qui in egestate vincti sunt, difficilẽ habent
captiuitatẽ, vt difficile sit eam tolerare: quoniam captiuitas cum ege
state, duplex est miseria, & qui in ferro vincti sunt, firmã habent diu-
tinámq; captiuitatem, vt non possint facile effugere. 11. Omnis au-
tem hæc miseria super homines ex inobediẽtia venit, quoniã præua-
ricati sunt præceptũ Dei, & voluntatẽ altissimi transgressi sunt: quo-

Roma.5. *11 Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.*

niam in vno omnes peccauerũt, in cuius lumbis erant: qui dũ præce-
ptum Dei transgressus est, omnem hãc miseriã suæ toti posteritati su
perinduxit, spernénsq; consilium Dei (in quo si permansisset, mortẽ
& omnẽ miseriam non vidisset) in omnia hæc mala nepotes vniuer-
sos coniecit, in has tenebras, in hanc vmbrã mortis, in hãc mendici-

A *12 Et humiliatum est in laboribus cor eorum, & infirmati sunt:*

** nec fuit qui adiuuaret:*

13 Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:

** & de necessitatibus eorum liberauit eos.*

B *14 Et eduxit eos de tenebris & vmbra mortis:*

** & vincula eorum disrupit?*

15 Confiteantur domino misericordiæ eius:

** & mirabilia eius filiis hominum.*

16 Quia contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit.

C

17 Suscepit eos de via iniquitatis eorum:

** propter iniustitias enim suas humiliati sũt.*

18 Omnem escam abominata est anima eorũ:

** & appropinquauerunt vsq; ad portas mortis.*

D

19 Et clamauerunt ad dominum, cum tribularentur:

** & de necessitatibus eorum leberauit eos.*

20 Misit verbum suũ, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

tatem in hanc captiuitatem ferream.12.Et in peccati pœnã,& ex Dei
sententia, humiliata atq; afflicta sunt corda hominũ in laborib⁹ mul
tis & magnis,tam externis q̃ internis, tam corporalibus quàm spiri-
tualibus,dicentę domino,In sudore vultus tui vesceris pane tuo, do Gene.3.
nec reuertaris in terrã de qua sumptus es: & infirmati, humiliati atq;
depressi sunt valde in laboribus huiusmodi,grauiter sudauerũt & de
bilitati sunt in incũbentibus laboribus: * nec potuerunt in suis istis
miseriis quenquã inuenire qui ferre auxiliũ,qui humanũ gen⁹ ab ista
miseria absolueret. Omnes enim toti⁹ humani generis, cõsimili erãt
subiecti miseriæ, neq; propriã suã hominũ potuit depellere miseriã:
quanto minus auxiliũ aliis ferre valuisset?13.Positi verò in hac tribu-
latione,leuauerunt oculos ad dominũ,adiutorem fortissimũ,suppli-
cibus vocibus ab eo postulãtes auxilium: *de omnibus periculis,an-
gustiis atque miseriis saluos fecit eos .14. Eduxítque eos de tenebris
ignorantiæ & malorum errorum,quibus erant obuoluti atq; obtene
brati,& de vmbra mortis,quę super illos incũbebat, salutari sua do-
ctrina & gratia illuminans eos atq; viuificans,sicque luminis & vitæ
beneficio à tenebris & morte eos liberans: * & vincula illa infidelita
tis,errorũ atq; vitiorum,quibus in carcere malæ cõscientiæ sub expe
ctatione certę dãnationis seruabantur conclusi,cõminuit,confregit,
atq; dissoluit:ex captiuis filiis iræ(quales natura erant)faciens liberos
filios Dei per gratiam .15. Narrẽtur domino ad laudẽ & confessio- Ephe.2.
nem miserationes eius multæ & magnæ,ex ipsis Dei miserationibus
detur ei laudis cõfessio: * & mirabilia eius quę ostẽdit erga filios ho-
minũ,confiteantur domino,recẽseantur, & cõmemorẽtur ad laudẽ
Dei,qui solus facit huiusmodi mirabilia. 16. Ipse enim populũ suum
de captiuitate pessima liberauit, vnde impossibile fuisset hominẽ sua
virtute euadere è carcere fortissimo,velut habẽte portas ferreas siue
æneas,eásq; cõfirmatas ferreis vectibus , populũ suum eduxit,portis
illis cõtritis & vectibus confractis.Quemadmodũ enim captiuus car
cere portas æreas & ferreos vectes habẽte cõclusus,seipsũ nõ potest
è tali captiuitate liberare,neq; spem habet eiusmodi per se effugiendi
ex hoc carcere: ita erat genus humanum absq; Deo in captiuitate for
tissima, quam per se nũquã potuisset effugere. Et quemadmodum si
quis præpotens,tali munitissimo carcere cõclusum sua virtute libera
ret,cõtrita ferrea porta & vectibus ferreis, liberatori tali sic liberat⁹,
maximã haberet gratiam , eiusq; fortitudinem plurimum collauda-
ret :ita æquum est,vt genus humanum,portis æreis cõtritis,& cõmi
nutis ferreis vectibus suo liberatori(qui hęc in magnifica virtute ope
ratus est)permaximas agat gratias .17. Suscepit populũ suum de ini-
quitatibus eorum:per pœnitẽtiam redeuntes ab impietatibus,recepit
in gratiã: non eos mundos inuenit,cum eos susciperet in gratiã, sed
cum adhuc peccatores essemus & inimici,misertus est nostri De⁹,vt
recordatus misericordiæ suæ,susciperet Israel puerũ suum: * nã pro- Roma.5.
pter iniustitiam suam,propter transgressiones suas,& illam primam Lucæ.1.
inobediẽtiam primi pręuaricatoris,& alias insuper iniquitates,quas
sibi quisq; per propriam malitiam superiecit, humiliati fuerant, & in
talem duram captiuitatem,in tam obfirmatum carcerem coniecti.Si
quidem sola transgressio , in captiuitatem istam pessimam humanũ
genus induxerat.18. Eo miseriæ tandem deuenerũt homines, vt om
nis doctrina virtutis & veritatis,qua potuisset cor hominis cõfirma
ri aut in vita sustẽtari, abominationi fieret: vt omnis cib⁹ veritatis es-
set &mortalibus insipidus, cũ omnia plena essent doctrinis mẽdacii
& doctrinis dæmoniorũ: * atq; ita prę nimio defectu veri cibi in mũ
do totum ferè humanum genus ꝓximũ videbatur internitioni,nihil
nisi mors videbatur imminere,filii mortis erãt vniuersi,& filii dãna-
tionis,nisi aduenisset Deus auxiliator.19.Positi verò in tanta miseria
leuauerũt oculos ad dominum deum patrũ suorum, eúmq; supplici-
bus precib⁹ inuocauerunt de tribulationib⁹ suis: * & de angustiis, mi
seriis , atq; necessitatib⁹ omnib⁹ per eum sunt modo mirabili saluati.
20. Vidẽs namq; Deus in tãta egestate ínq; miseria positum gen⁹ hu
manum,sicq; omnia morti esse ꝓxima, misericordia mot⁹,vbi venit
plenitudo tẽporis,misit deus pater filium suũ sibi coæternũ & coæ- Galat.4.
qualem verbũ suum quod erat in principio apud patrẽ,vt per ipsum Ioan.1.
sanaret genus humanũ,atq; restitueret,quomodo per ipsum è prĩci-

Matt.1.
Matt.8.
Esaię.55.

Rom.8. 21 *Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.*

Psal.49. 22 *Et sacrificent sacrificium laudis:*

✱ & annuncient opera eius in exultatione.

23 *Qui descendunt mare in nauibus facientes operationem in aquis multis.*
Psal.18.
Apoc.17
Mat.28.

14 *Ipsi viderunt opera domini:*

✱ & mirabilia eius in profundo. Marc.16

25 *Dixit, & stetit spiritus procellæ:*

✱ & exaltati sunt fluctus eius.

26 *Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos*

✱ anima eorum in malis tabescebat: 1.Cor.21

27 *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius:*

✱ & omnis sapientia eorum deuorata est.

28 *Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur:*

✱ & de necessitatibus eorum eduxit eos.

pio omnia facta fuerant. Per hoc verbũ suum, Deus pater mundũ iã E
nimium ægrotantẽ, nimíaq; ægritudine ad mortẽ vsq; deductũ, sanauit: quoniãquidem populum suũ saluũ fecit à peccatis eorum, languores eorũ ipse tulit, & dolores portauit, sicq; vulnera curãs, & medicinali sua gratia, vnctionéq; olei sui saluberrima (id est, sancti spiritus dono) bonã valetudinẽ cõfirmãs, eripuit eos ab omnib⁹ malis, ab omnibus mortibus & mortalib⁹ periculis, vt nihil iam dãnationis sit iis qui sunt in verbo Dei in Christo Iesu. 21. Merito proinde ad confessionẽ diuinæ laudis narrari debẽt misericordiæ domini, & mirabilia eius pro filiis hominũ exhibita, merito ad confessionẽ laudis narrentur domino. 22. Et pro gratiarũ actione liberati fideles, offerant domino sacrificiũ quod illi nouerint acceptissimũ esse, id est, sacrificiũ laudis, quo ipse potissimũ honorificatur, magis q̃ immolatione hircorũ aut vitulorum: ✱ & opera eius mirabilia, tantæ potẽtiæ, tantæ benignitatis, tantæ miserationis, nequaq̃ sileãt homines ea experti, sed cum gaudio cordis & mentis tripudio, ea narrent ac recitent
omnib⁹ ad gloriã liberatoris. 23. Specialiter verò illi qui post salutem F
sic per filiũ Dei omnibus in cõmune operatã, electi sunt ad prædicãdam mundo salutẽ & gratiam istã, quibus iniũctũ est à domino, mare istud magnũ & spatiosum pernauigare, id est, mundũ vniuersum perãbulare in omnẽ terram & in fines orbis terrę, prędicãdæ salutis gratia exire: qui missi sunt facere operationẽ in omnib⁹ populis (qui sunt aquæ multæ) docere scilicet omnes gẽtes, prædicare eis & testificari de salute & præceptis Dei, eósq; baptizare in nomine patris & filii & spiritus sancti, docẽtes eos seruare omnia quæcũq; præcepisset medicus ille, qui à Deo patre venerat mundo. 24. Qui sic, inquam, in mare istud pernauigandũ missi à Deo descenderunt, & quib⁹ cõmissum fuit sic operari operationes in aquis multis populis, ipsi viderunt & experti sunt mirabilia opera domini, quæ potẽtissime cũ eis egit, & per eos exercuit, in variis signis, prodigiis atq; ostẽtis virtutis Dei: quib⁹ Deus cooperabat͛, ipsis operãtibus in aquis multis: ✱ ipsi
viderunt mirabilia quæ Deus fecit cũ eis, & per eos, in profundo, id G
est, in mari quod pernauigabant missi à Deo. 25. Voluntate, dispositione, ac permissione Dei factũ est, cũ sancti Apostoli atq; discipuli domini ĩ mare inciperẽt descẽdere, ad faciendã operationẽ in aquis multis, vt mox spiritus tempestatis staret, exurgeret ventus turbinis, persequutio & cõmotio tumultuosissima exoriretur, cõtra illos mare ingressos, & operationẽ suã operãtes, id est, populis Euãgeliũ salutis annunciantes: ✱ & tumultus huius cõmotionis mirum in modum cõtinuò auctus est, tumultuosa tẽpestas sæuæ p̃sequutionis facta est præualida. 26. In tanta autem commotione, ipsi qui descenderũt in mare ad faciendas ibi operationes in aquis multis, mirabiliter iactati sunt, tentati atq; probati, vt nunc viderentur vsq; ad cælum eleuari, nũc vsq; in profundum demergi: quemadmodum ad oculum cernimus, naues in mari, dum vehemens est tẽpestas, nũc velut ad sydera iactari, nunc subito quasi in infernũ collabi: ita illi in mari operantes,
in mundo Euangeliũ salutis prędicãtes, persequutione exorta, mirũ H
in modũ iactati sunt: ✱ in tãtis malis agebãt, adeò hac persequutione grauissima subinde defatigabãtur, vt videretur cõsumi vita eorũ, vt viderẽtur morti p̃ximi, vt eos nõnunq̃ tęderet viuere, aut vt de vita penitus desperarent, in tãtis periculis, imò tantis mortibus continuò agentes. 27. Præ nimia immanitate persequutionis, videbantur veluti homines cõsternati animo & conturbati, tãquã homines sine mente apparebant, ad modũ hominis ebrii, qui non est compos mẽtis, neq; apud se habet consiliũ: ita quantũ ex se, videbant͛ penit⁹ mẽte & consilio carere, vt nõ viderent quid agerent in tantis malis: ✱ & omnis eorũ sapiẽtia nihil potuit aduersus tãta mala, quasi cõsumpta à nimiis malis, ita vt per suã prudentiã aut per suũ consilium nõ possent inuenire quid agerent. 28. Qui verò ex semetipsis nõ habebãt cõsilium, neq; ad suas faciẽdas operationes in tanta tẽpestate peritiã atq; sapientiã, in tribulatione positi, in tãtis periculis, clamauerũt ad dominũ, vt ipse pro suo beneplacito opus dirigeret, ad quod miserat illos, vtq; fluct⁹ tẽpestatis pro sua bona voluntate mitigaret: ✱ & ipse laborãtibus nõ abfuit, subuenit periclitãtib⁹, deficiẽtibus ex sese tulit suppetias, liberauítq; eos de omnibus eorum angustiis, de tãtis

A

29 *Et statuit procellam eius in auram:*
✳ & siluerunt fluctus eius.
30 *Et lætati sunt, quia siluerunt:*
✳ & deduxit eos in portũ voluntatis eorum.
B 31 *Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum.*
32 *Et exaltent eum in Ecclesia plebis:*
✳ & in cathedra seniorum laudent eum.
33 *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.*

C

34 *Terram fructiferã in salsuginem.*
✳ à malitia inhabitantium in ea.

D

35 *Posuit desertum in stagna aquarũ, & terram sine aqua in exitus aquarum.*

periculis eos liberans, faciendo cum tẽpestate tentationis ꝓuentum
vt possent nauigãtes & operãtes in mari sustinere: & secundũ mẽsu- 2.Cor.10
ram passionũ, multiplicando in eis cõsolationes, deniq; patientiã in 2.Cor.1.
aduersis donando, & in agendis omnibus spiritus sui prudentiam.
29. Quando aũt voluit Deus, tempestatẽ illã omnẽ & persequutionem (quã in primordiis Ecclesiæ initio euãgelicę prędicatiõis permi
serat exurgere) ipse sedauit, & procellã siue tempestatem cõuertit in
tranquillã & quietam aurã: ✳ & fluctus maris siluerũt, ꝑsequutiones
& cõmotiones cessauerunt, mala quæ contra prædicatores Euãgelii
sese extulerant, mitigata fuerunt atq; sedata. 30. Et videntes Ecclesiæ,
earúmq; prælatis redditã sibi pacem & quietẽ à persequutionib⁹, ga Psal.75.
uisi sunt in domino, propterea ꝙ in suo beneplacito cessare fecisset
Deus tumultus illos & fluctus sæuarũ persequutionũ: & in portum
optatũ deduxit illos, in requiẽ diu optatam, multisq; precibus postulatam, tandẽ illos perduxit: desiderabilem & beneplacentem requiẽ
tandẽ eis largitus est, nõ permittẽs fluctus maris sęuire imperpetuũ.
31. Meritò proinde cõfiteãtur domino, & ad laudem cõmemorẽtur
miserationes eius, & mirabilia illa quæ exhibuit filiis hominũ. 32. Et
exaltent eum in cõgregatione sancta fidelis populi, populus omnis fi
delis beneficio ipsius liberatus à morte, & in pace iam cofirmatus, in
Ecclesia sancta, dignis suum liberatorẽ pacis largitorem efferat præconiis: ✳ etiã in cathedris seniorũ laudetur: nõ solũ à vulgo & humili populo laudatus est, nõ tantum vulgares in celebrando dominum
decet esse intentos, verumetiã qui in cathedris presbyterorũ residẽt
maiores in Ecclesia, qui præsũt dominico gregi, qui super cęteros eminent, in suo venerando cõcessu debẽt exaltare dominũ, cuius ipsi
vicem gerunt, & cuius locum tenent in terris pręfecti super populũ
domini. 33. Quam verò admirabilẽ commutationẽ fecit Deus in tẽporis plenitudine, post Euangelicæ statim pręedicationis initium. Ad
prædicationẽ nanq; Apostolorũ, talem fecit Deus omnipotẽs in terris cõmutationem, vt flumina fierent quasi desertum, vt loc⁹ ille qui
antè fuerat plenus aquarũ abundantia, fieret quasi desertum aridum
& inaquosum: & illic vbi prius exibant aquæ in abũdantia, defectus
aquę ueniret, & magna valde ariditas, hoc est, vt terra Iudeę, quę pri⁹
lege Dei, itémq; eius scientia & cultu sola videbatur aquis irrigata, in
qua sola notus erat Deus, in quã fontes omnis boni emanabãt ex beneficiis Dei, vt hæc Iudæa facta sit quasi solitudo, & quasi desertum
absq; aqua: dum repellentes Euangelicæ gratiæ prædicationem, eiq;
cõtradicentes, & ea se indignos faciẽtes, iusto Dei iudicio bonis omnibus sunt priuati, vt viuant nunc in maxima ariditate absque vera
scientia Dei & legis, id est, absq; humore omnis gratiæ, vt summa iã
siti veri potus priuentur. 34. Terram istam, quæ olim admodum erat fructifera, quæ olim in cultu Dei vberes fructus afferebat, in qua
sola agnoscebatur & colebatur De⁹, cõuertit in terrã sterilem & infœcundam: in terrã salsuginosam, quasi esset sale vel salsugine perfusa, vt amplius fructum non posset producere: ✳ idq; nõ propter Dei
mutabilitatem, quasi is absq; horum demerito pro sua tãtum mutabilitate sic voluisset eos relinquere (sine pœnitẽtia enim sunt dona Rom.11.
Dei atq; vocatio eius) sed propter demeritum & malitiam eorũ qui
habitabant in terra illa, propter Iudæorum nimiam impietatem atq;
consummatam tãdem malitiam: qui sicut à principio eductionis de
Aegypto semper fuerunt rebelles & murmuratores, ac post etiã Pro Matt.23.
phetarum interfectores, ita tãdẽ in temporis plenitudine Propheta Lucæ.11.
rum dominum interfecerunt, & plerósq; seruorũ eius, vt adimplerẽt
mẽsuram patrum suorum: & veritati Euangelicæ, quam Deus voluit
mundo prædicari, pertinacissime restiterũt, vt meritò super eos veniret omnis sanguis interfectorũ, & vltio de eis perfecta sumeretur, in
eorum reprobatione & totali abiectione. 35. Econtrario verò, loca
deserta & inaquosa, in quibus antè nulla fuerat aqua, cõmutauit De⁹,
in stagna aquarũ: maximam illic copiam præbuit aquarum, vbi prius
nullæ fuerant, & terram quæ prius fuerat sine aqua, cõmutauit in fõ
tes aquarum, dedit ibi scaturigines, vnde copiosę effluerẽt aquę, hoc
est, gentilitatẽ siue populũ gentiũ (qui prius quasi non gens & non
populus æstimat⁹, totus erat aridus & omni humore bono destitut⁹ Deut.32.
non habens scientiam Dei, neq; legis, neque Prophetarũ, in summa Rom.10.

1.Cor.1. 36 *Et collocauit illic esurientes:*

Lucæ.1. Ephe.4. * *& constituerunt ciuitatem habitationis.*

Matt.16. Matt.28. 37 *Et seminauerunt agros & plantauerunt vineas:*

1.Cor.3. * *& fecerunt fructum natiuitatis.*

38 *Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis:*
* *& iumenta eorum non minorauit.*

39 *Et pauci facti sunt:*

* *& vexati sunt:*
2.Tim.3. 2.Petri.2 1.Ioan.1. * *à tribulatione malorum & dolore.*

Matt.24 40 *Effusa est contentio super principes.*

viuens ariditate)per apostolicam prædicationem Deus abunde riga E
uit,scientia fidei donauit,spiritu sancto suo fœcundauit, & omnibus
bonis copiose adimpleuit,ita vt nihil desit illis ĩ vlla gratia.36.Et col
locauit illic Deus in populo gẽtium pauperes & famelicos,quos om
nes ibi collocauit & congregauit, tanquã in ouili suo, vt illic esuri-
entes pasceret & impleret bonis, diuitibus illis & fastidiosis Iudæis
in vacuitate sua relictis: * & congregati gentiũ populi in vna fide,in
vna spe vocationis suę,in vna doctrina veritatis,in vno baptismo,in
vno domino,in vno spiritu,cõstituerunt ciuitatẽ Dei,quę est sancta
Ecclesia,vt inhabitarẽt in ea,tãquã in domo domini Dei sui:quomo
do olim populus ille Iudaicus Synagogã cõstituerat, ita hac abiecta,
succedens in electione & verò cultu Dei gentiũ populus,nouã com
posuit Ecclesiã, quæ supra firmam petrã fundata, & per architectos
peritissimos constructa, voluntate Dei nõ deficiet vsq; in cõsumma
tionem sæculi.37.Et qui hanc ciuitatem inhabitant, qui priores in e-
am fuerant ingressi, soliciti atq; diligentes fuerunt de proximorum
salute,in opere Dei se fideles ac strennuos exhibuerunt,nequaquam F
otiosi defecerũt,sed viriliter & fortiter egerunt,soliciti in vicinis lo-
cis & regionibus seminare verbum Dei,aliásq; particulares Ecclesias
fundare,quasi vineas domini sabbaoth electas:alius seminabat, alius
plãtabat, alius rigabat,alius quasi sapiẽs architectus fundabat: * neq;
frustrati sunt labore suo, nõ fuit absq; fructu & vtilitate labor eorũ.
Deo enim incrementum dante,& interius efficaciter illis cooperãte
fructum bonum protulerunt agri & vineę,in quibus colẽdis laborẽ
insumpserant, & fecerunt fructum natiuitatis,fructũ bonũ & natu-
ralem: * Ipsi quoq; singuli fideles inhabitantes Ecclesiam,corda sua
cũ magno studio præparantes,tales agros seminabãt, & tales vineas
plantabant,semen verbi Dei in illa studiose recondentes, vt mortuũ
faceret fructũ plurimũ,virtutúmq; germina solicite inserẽtes,vt ide
cresceret vinum salutis:& fecerunt ipsi fructum bonũ,prouẽtus am
plissimos,operum bonorum multam abundantiam,in fructum vitę
æternæ.38. Adfuit illis desuper benedictio Dei,& beneuolentia gra- G
tiæ eius, per quam abundãter multiplicati sunt fideles & excreuerũt
in magnũ numerum multorum miliũ,qui antè pauculi erãt,& in nu
mero admodũ modico:* & iumenta inhabitantiũ Ecclesiam nõ mi
norauit,id est,fideles simplices,qui tanquã iumenta in sua simplicita
te sub obedientia maiorũ viuunt,nõ paucos esse fecit,sed plurimos
valde,in abundãtia maxima.Copiosa enim Dei benedictio, Ecclesiã
adimpleuit fidelibus:qui licet simplices sint,& nõ multum alta erudi
tione,in recta tamẽ fide & bona obedientia Ecclesiæ subditi,sicut iu
menta suis dominis diriguntur à præpositis in via salutis.39.Verun-
tamen in posteriorib⁹ tẽporibus,& maxime circa tẽpora nouissima,
magna illa simpliciũ fidelium atq; etiã fidelium præpositorũ multitu
do ad paucitatem redacta est:* insuper & à tranquillitate illa pacis,in
qua viuũt homines,donec in simplicitate sua permanẽt,turbati sunt
& in vexationẽ conscientiarũ inducti:* idq; à tribulatione,angustia,
& dolore malorũ multorum,exurgentiũ temporis processu in Eccle H
sia.In nouissimis nanq; tẽporibus,veniẽtibus illusoribus & falsis ma
gistris plurimis,& Antichristis multis vnũ nouissimum pręcurrenti
bus,per diuersa tẽpora multi seducti sunt,in maximo subinde nume
ro:dum iumenta illa absq; debita discretione magistros mẽdacii in-
sequentia,abduci se permiserũt in vanos errores & prauas vanitates,
multisq; vicibus ex huiusmodi hæreticorũ tumultibus atq; schisma-
tibus mira vexatio & persequutio,interdum etiã exterior in corpore
& corporalibus bonis,semper autẽ interior in cõscientia,exorta est:
& mala plurimis ex horũ nequitia,simplicibus in Ecclesia ꝓcesserũt
quæ etiã plenius implebunt in nouissima Antichristi persequutione
quando in errorẽ inducerentur(si fieri potest)etiã electi.40.Cõten-
tio se effudit super principes, studiũ cõtẽtionis inuasit plerósque ex
iis qui in Ecclesia,nõ vt iumenta,sed tanquam principes habebãtur,
ingenio,scientia,eloquentia pręcellẽtes:inuasit istorũ plerosq; ex am
bitiosa & superba mente ꝓcedens cõtentio,pro defensandis suis sen
tentiis,cum animi elatione & pertinacia:confidẽtes in ingeniis suis,
aut eruditione eloquẽtiáue sęculi,ausi sunt cõtentiões suscitare,schi-
smata erigere, hæreses cõfringere,atq; in his suis placitis defensandis

A ** & errare fecit eos in inuio, & non in via.*

omne studiũ omnẽmq; conatũ adhibere: * & hoc cõtẽtionis studiũ quod oẽs possidet hæreticos, errare facit plerosq; maiorum in inuio falsitatis & mendacii, & nõ in via veritatis, videlicet vt recta & regia via catholicæ veritatis relicta, sequãtur deuia & falsa, sectantes suorũ ingeniorum adinuẽtiones & somnia, quę ipsi nec de fidei regula, nec de scripturarũ authoritate sumpserũt: neq; ipsi solũ authores hęresiarchæ abducti sunt in deuia, sed (quod magis dolendũ est) secũ iumẽtorum illorũ suppplíciũ plurimam multitudinem abduxerũt & abducunt in perditionis itinera. 41. Deus tamen (qui suorum semper pauperum & humilium curam gerit) auxilium præbet, & per gratiã suam assistit humilibus & pauperibus spiritu, qui nõ sibi videntur sapiẽtes, nõ sunt prudẽtes apud semetipsos, qui in simplicitate sua fundatæ catholicæ fidei inhærent, & rectam fidei regulam ab illis primis operariis (qui primũ operationẽ fecerunt in aquis multis, id est, à sanctis Apostolis Apostolicisq; viris) traditam cũ humilitate tenẽt, nec sequuntur noua hominũ vanorum cõmenta, quantũuis loqui videãtur placẽtia: hos sanè pauperes & simplices adiuuat De⁹ & custodit, ne seducantur à magistris errorũ: hos illuminat, vt lupos discernant à pastoribus: hos probare docet spiritus, vtrũ ex Deo sint: hos sibi seruat & custodit, vt nõ seducantur: quomodo etiã in illa nouissima & grauissima persequutione vltimi Antichristi, semper aliquot sibi est seruaturus electos: * & posuit familias horũ pauperũ, sicut oues, sicut gregẽ suũ faciet simplices istos: ita eos fundabit & custodiet, quo modo pastor gregem suũ custodit, ita se erga generationes pauperũ habebit & geret, quomodo pastor erga oues suas. 42. Videbunt ista qui sunt recto corde, cõsiderabũt istam dei erga suos electos firmatã bonitatẽ (qua semper cognoscit qui sunt eius, & facit vt ab iniquitate discedant) & lætabũtur in hac Dei inæstimabili bonitate & electorũ salute: * & omnis impietas cõfundet, aduersus electos & sanctos Dei nihil poterit omnis impietas, nõ poterũt aduersus bonos pręualere portæ inferi: omnes hæreses, omnes impietates cõprimẽtur, cõticescent & cõfundentur, & erunt quasi obturato ore vt nõ possint persuadere malum electis Dei, & confundentur omnes errorũ magistri, inuẽtores mendacii, omnes in nouissimo redarguentur, inuenientúrque confusi. 43. Hæc autem quæ iam diximus, quisquis sapiens est, diligenter custodiet, sollicitéq; obseruabit: & omnis verè sapiens in istis meditabitur, tota mentis attẽtione cõsiderabit misericordias domini, quas iam multa verborũ replicatione cecinimus, neq; tamẽ pro dignitate quicquã diximus. Abyssus nanq; inexhausta est profunditas misericordiæ Dei, neq; ab homine, quantumuis eam consideret diligenter aut contempletur, peruestigari potest.

41 *Et adiuuit pauperem de inopia:*

Rom.12.

B

1.Ioan.4

** & posuit sicut oues familias.*

42 *Videbunt recti, & lætabuntur:*

** & omnis iniquitas oppilabit os suum.*

2.Tim.2.

C

Matt.16.

43 *Quis sapiens & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini?*

ANNOTATIONES IN PSALMVM CVI.

Psalmum istum quidã conantur literali intelligẽtia exponere de variis casibus qui obuenerunt olim veteri populo, quemadmodũ Chaldęa Paraphrasis multa in hoc Psalmo de Sedechia & principibus ei⁹ loquitur, de Ezechia ægrotãte & sanato, de Iona misso in mare & tempestate
D sedata, & de caristia tempore Iohel, aliáq; huiusmodi. Alii de iis intelligunt Psalmũ, quę generaliter secundum corpus solent euenire mortalibus. Nam principiũ Psalmi, in quo mentio fit erroris & reductionis ab errore, exponunt de iis quos cõtingit à recti itineris tramite deuiare, in loca deserta & inuia: vbi periculis maximis tum propter defectũ cibi & potus, tũ propter metũ ferarum syluestriũ & viam incognitã, expositi, clamant ad dominum, hunc vnicum reputantes suũ fidele refugium: à quo & exaudiuntur, cum soleat ipse in rebus desperatis libenter inuocatus succurrere, & reducuntur ipso duce ad viam rectam, ad loca habitata & frequẽtata hominibus. Quod deinde, sequitur de esuriẽtibus & siti deficiẽtibus, vinctísq; in mẽdicitate & ferro, exponũt de vinctis corporaliter, qui graui fame & siti in duro carcere affliguntur: qui licet ob suas impietates pleriq; sic puniantur, si tamen fideli corde dominũ inuocauerint, nõ raro sentiunt liberationẽ, vt de tetro & tenebroso carcere educantur ad exoptatã lucem. Quæ etiam de mare ingredientibus dicuntur, exponunt de periculis eorum qui naufragiũ patiuntur, qui in rebus desperatis inuocantes cum fiducia dõminũ, non raro sentiũt Dei sibi adesse auxiliũ. Quod deinde à versu trigesimotertio dicitur, de cõmutatione deserti in stagna aquarum, & econtrario, exponunt de potenti commutatione qua Deus loca commutat pro suo placito, vt vbi nunc nulla est aqua, post annos aliquot aquarum fluat abundãtia: & ecõtrario, vbi nunc est aquarũ copia, ibi post ariditas maxima inueniatur. Ast hunc, inquã, modũ, alii secundum literalem quandã & historialem intelligentiam, præsentem Psalmum totum tentant exponere. Nobis tamen magis videbatur cõuenire, vt ad spiritũ omnia illa referrẽtur. Et profecto

vnicuiq; attentius consideranti, facile liquebit, Psalmum istum spiritualem intellectum magis quàm E
historialem præ se ferre. Pro quo etiã facit (meo quidem iudicio) quòd toties replicatur exhortatio laudis, toties Dei inculcãtur mirabilia, versu ciusmodi, Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominũ. Proinde nos in expositione, de errore spirituali, captiuitate spirituali, egestate, fame & siti spiritualibus, mari spirituali, tempestate spirituali, tranquillitate spirituali, conmutatione spirituali, benedictione & fructificatione spirituali, totũ Psalmi processum (quantum potuimus) rationabiliter & lucidè conati sum⁹ interpretari. Nos tamen absq; preiudicio ita nostra attulimus, vt neminem diuersa ponentem per nos velimus repudiari. ¶Versu.8. Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum. Confiteantur, videtur accipi impropriè, secundũ significationẽ passiuam: vt tantũdem valeat, quantũ confessione cõmemorentur, vel laudando cõmemorentur. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertens, verbũ cõfiteantur, accipit in significatione actiua: sed accusatiuũ adiungit, nõ nominatiuum, ad hunc modum, Cõfiteantur domino misericordiam eius, & mirabilia eius in filios hominũ. Sic & Felix, manifestent vel celebrent domino misericordiã eius, & mirabilia eius filiis hominum. Atq; ita sensus idem est huius lectionis, accepto verbo in significatione actiua, qui est lectionis vulgatæ, accepto verbo in significatione passiua. Siue enim dicas, cõfiteãtur homines misericordias domini, & mirabilia eius: siue ita dicas, Cõfessione laudis celebrentur ab hominibus misericordiæ domini, & mirabilia eius, eadẽ proculdubio senten- F
tia est. In eo quoq; quod sequitur, Et mirabilia eius filiis hominũ, filiis hominum, casus est datiui, subaudiẽdo participium facta vel exhibita, vt sit sensus, Mirabilia exhibita vel facta filiis hominum. Cui consonat quod (vt iam auditum est) vertit Hieronymus, Mirabilia eius in filios hominum. ¶Versu.26. Ascendunt vsq; ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos. Intelligi possunt pro supposito, ipsi qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis, vel etiam fluctus maris. Et eadem fere est sententia, siue intelligas fluctus maris ascendere & descendere, siue ipsos nauigantes. Nã fluctibus maris iactantur sursum ac deorsum qui nauigant. Nauem enim fluct⁹ propellunt, & inflati ipsi nauem eleuant in aera: cõcidentes verò nauem quoq; faciunt in ima cõcidere. Quomodo autẽ secundum mysticam intelligentiã Apostolis Dei operatorib⁹ illud cõueniat, Anima eorum in malis tabescebat: item & quod sequitur, Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, &
2.Cor.1. omnis sapientia eorũ deuorata est, facile ex illo discimus verbo apostoli Pauli (qui vn⁹ fuit ex ipsis facientibus operationẽ in aquis multis, imò plus omnibus in aquis istis laborauit) quod in secunda Epistola suis scribit Corinthiis, Nolo, inquit, vos ignorare fratres, de tribulatione nostra quę facta est in Asia, quoniã supra modum grauati sumus supra virtutẽ, ita vt tæderet nos etiã viuere, vel (vt ex Græco etiã verti potest) vt desperaremus de vita. Sed ipsi in nobismetipsis respõsum mortis ha- G
buimus, vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitat mortuos qui de tantis periculis nos eripuit & eruit. ¶Versu.29. Et statuit procellam eius in auram. Clarius in eandem sententiam Hieronymus, Statuet turbinem in tranquillitatem. Item pro eo quod sequitur. Et deduxit eos in portum voluntatis eorũ: sic habet, Et deducet eos ad portum quem voluerunt. Et loco eius quod versu trigesimo nono habemus, Constituerunt illic ciuitatem habitationis. Hieronimus clarius dixit,
Psal.47. Formabunt vrbem ad habitandũ. Vrbs autem ista, nihil dubium quin illa sit ciuitas regis magni, ciuitas Dei nostri, quã alio in loco idem Psalmista cecinit, dicens, Magnus dominus & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius, Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mons Sió latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Et in Psalmo alio, Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei.

CVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste cõtexitur ex Psalmo quinquagesimo sexto & quinquagesimonono. Nã quinq; priores versus huius Psalmi, vsque ad locum illum, Vt liberẽtur dilecti tui, habet finis Psalmi quinquagesimi sexti, vix in vllo facta mutatione, nisi quòd illic gloria mea iungitur, cũ sequẽti, dicẽdo, Exurge gloria mea exurge Psalterium & cithara, cũ hic iungatur præcedẽti, hoc modo, Cantabo, & psallã tibi in gloria mea: ac deinde diuisim legatur, Exurge Psalterium, &c. Et in versu quarto, cũ hic dicitur, Magna est super cælos, illic dicebatur, vsque ad cælos. Versus autẽ reliqui, post quintum ad finem vsque, omnes inueniuntur in Psalmo quinquagesimonono. Quæ omnia, quia semel exposita sunt, non iterum hic prolixius à nobis explicabũtur: Argumentum (quod est gratiarum actionis, pro victoriis habitis) require ante Psalmum quinquagesimum nonũ. Annotationes quoque suis locis, si libet, require: Elucidationem tamẽ non grauabimur iterare, quæ prius dicta sunt, etiam huc reuocantes, eo quòd Prophetam non piguit diuersis locis eadem canere. H

CENTESIMISEPTIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Paratum cor meum Deus, paratũ cor meũ:*

Pro tuis erga me innumeris & inæstimabilib⁹ beneficiis ô potentissime Deus, paratũ est cor meum, & modis omnib⁹ iterum iterũmq; paratũ, id est, quam paratissimum, ad te laudandũ, te glorificandum, tibiq; vt dignũ est per omnia & spiritu & corpore famulandum: *cantabo coram te, & psalmos dictabo atque cãtabo tibi, in omni gloria mea: ita vt quicquid in me gloriæ fuerit, quicquid virtutis, quicquid vigoris, quicquid fortitudinis, ingenii, memorię affectus, ceterarũq; viriũ, omnis me⁹ decor & gloria siue quę in corpore, siue quę in anima mihi inexistit, totũ velim in tuã laudẽ impẽdere, vt in tota gloria

**cantabo, & psallam in gloria mea.*

A

2 *Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara: ✳ exurgam diluculo.*

3 *Confitebor tibi in populis domine, & psallam tibi in nationibus.*

4 *Quia magna est super cælos misericordia tua, & vsque ad nubes*
B *veritas tua.*

5 *Exaltare super cælos Deus: ✳ & super omnem terram gloria tua: ✳ vt liberentur dilecti tui.*

6 *Saluum fac dextera tua, & exaudi me: ✳ Deus loquutus est in sancto suo.*

7 *Exultabo, & diuidã*
C *Sichimam: ✳ & conuallẽ tabernaculorum ego dimetiar.*

8 *Meus est Galaad, & meus est Manasses, & Ephraim susceptio capitis mei.*

9 *Iuda rex meus: ✳ Moab lebes spei meæ.*

10 *In Idumæã extendã*
D *calciamentum meum: ✳ mihi alienigenæ amici facti sunt.*

11 *Quis deducet me in ciuitatem munitam? ✳ quis deducet me vsq; in Idumæam?*

12 *Nonne tu Deus? qui repulisti nos, & nõ exibis Deus in virtutibus nostris.*

13 *Da nobis auxilium*

& virtute, pro mea virili digne tibi psallam, tam magnificentissimo domino. 2. Et quo sit laus plenior, etiam instrumentis decãtata musicis, accedite huc in manus meas psalterium & cithara, venite, vt in vobis psalmum canam altissimo domino: ✳ & ego primo mane, admodum diluculo, exurgam de strato quietis meæ, vt in tempore illo quietissimo, simul & amœnissimo, diuinas laudes cum alacritate valeam decantare. 3. Celebrabo te, laudémq; tibi dicã in gentibus, domine, & in omnibus per vniuersum orbẽ terrarum diffusus nationibus populorum, te laudabo in psalmis & canticis. 4. Iustum verò, ac rationabile est, vt tibi psallatur in omnibus gẽtibus, & nationibus, quoniam misericordia tua magnificata, glorificata, & exaltata est vsque ad cælos, imò & super cælorum altitudinem: & veritas tua vsq; ad nubes magnificata est, hoc est, vtraq; adeò sublimis, & excelsa est, vt à nobis comprehendi non valeat. Nemo enim sufficit comprehẽdere numerum & mensuram magnitudinis misericordię & veritatis tuæ. 5. Fac, ô potentissime Deus, vt super cælos cognoscatur maiestas tua, fac per ostensionem potentiæ tuæ cognoscere homines altitudinem gloriæ, & sublimitatem altissimæ maiestatis tuæ, quæ cælis est altior, & nec cælorum amplitudine, siue altitudine comprehenditur, sed in immensum superexcedit altius: ✳ & super omnem terram fac cognosci celsitudinem gloriæ tuæ, vt in omnibus finibus orbis terrarum cognoscaris, & habearis is qui verè es, potentissimus Deus, ac dominus vniuersæ creaturæ: ✳ ita (inquam) tu Deus potentissime exalteris, & glorificeris, vt electi tui, quos ad vitam ab æterno prædestinasti, liberentur, fiántque salui ab omni malo. In illorum namque liberatione & saluatione, tuam simul misericordiam & veritatem singulariter glorificas. 6. Et quoniam hominis opus non est liberare & saluare, tua ad id peragendum opus est dextera, vt per tuam præualidam omnipotentiam salutem consequantur electi tui, quàm à seipsis, vel ab hominibns quibuscumque habere non possunt: & hac in re exaudi me, vt dextera tua salues electos, populúmque tuum de hostium manu liberes: ✳ sic enim tu Deus loquutus es in sanctuario tuo, ita definiuisti apud te in sancto & secreto habitaculo tuo. 7. Videlicet quòd ego Dauid, vt rex & princeps electi populi tui, lætabor in triumphis victoriæ, ex virtute dexteræ tuæ contra aduersarios populi tui, & diuidam terram Sichem, tanquam bello partam populo meo: ✳ & vallem illam, quæ Sochot dicitur, id est, tabernaculorum, ego dimetiar, tanquam meo dominio & iuri subiectam. 8. Populus Galaadites mihi subiectus est, similiter & Manasse: populus autem Ephraim, præcipua & velut capitanea est fortitudo mea, & quasi robur ac virtus capitis, id est, principatus mei, vtpote aliis tribubus potentior, bellicosior, & numerosior. 9. Tribus Iudæ mihi regnum præstat, in qua & principium fuit regni mei: ✳ populus Moabitarum est mihi velut olla & lebes oblectationis, vnde haurire possem delicias & oblectationem, eísque libere vti iuxta desiderium. 10. Super filios Edom extendam calciamentum meum, super illos calcabo, tãquam perfecta subiectione plenissime subiectos mihi: ✳ Philisthiim, Amelechitæ, & alienigenæ per circuitum, facti sunt mihi tributarii, & subiecti ditioni meæ. 11. Et quis est, qui me perduxit vsque in ciuitates munitas, vt loca etiam munitissima obtinerẽ? ✳ quis me deduxit in ciuitates Idumæorum, admodum robustas & populosas, vt eas cogerem sub imperiũ regni Dei? 12. Quis alius præter te domine? qui olim videbaris abiecisse nos, ac velut prorsus deseruisse absq; auxilio, & non volebas cũ exercitibus nostris ad pugnam egredi, nolebas pugnare cum exercitibus nostris, nolebas tua præsentia defendere populum tuum pugnãtẽ, sed quasi à prælio absens permisisti vinci exercitus nostros ab aduersariis. Profectò tu qui olim ita repulisti populum tuum, & cũ eis nolebas egredi ad pugnam, idem ipse nunc respexisti nos, & egressus nobiscum dedisti nobis præclaras victorias. 13. Tu itaque domine, semper præsta nobis de tribulatione auxiliũ: si insurrexerint aduersum nos aduersarii, & tribulatores populi tui, succurres tu nobis auxilio tuo: ✳ verè enim vana est salus, quæ expectatur ab homine, & prorsus vanissimum est, auxilium & salutem expectare ab humana potentia, cum tu illam habeas in manu tua. 14. Ex nobis qui-

de tribulatione: ✳ quia vana salus hominis.
14 In Deo faciemus virtutem: ✳ & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

dem prorſus imbecilles & impotẽtes ſumus magnum aliquid efficere E
ſed in tuæ virtutis fiducia & auxilio fortiter agere poterimus magnæ
virtutis opera, agemúſq; tua virtute confortati viriliter: * tu quoq;
facillime deſtrues, & abſq; omni labore ſiue moleſtia ad nihilum de-
duces, omnipotenti fortitudine tua, aduerſarios noſtros, quanticũq;
tandem ſiue numero, ſiue fortitudine extiterint, propter quod, in te
ſemper fiducialiter perſtare volumus, & tuo ſancto cultui ſemper in-
hærere, neque abſcedere abs te imperpetuum.

CVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iſte videtur maledictiones cõtinere aduerſum hoſtes prolatas. Perſonæ autẽ Chriſti applicari eũ contra ſuos hoſtes & interfectores Iudæos, & ſingulariter etiã cõtra Iudã proditorẽ, qui illorũ vnus erat, vel ex hoc fit manifeſtum ꝙ Petrus Apoſtolus in primo cap. Actuũ Apoſtolicorũ, de Iuda proditore verba faciẽs, partẽ huius Pſalmi in eo dicit fuiſſe impletã, illud videlicet quod habet verſus ſeptimus, Epiſcopatum eius accipiat alter. Quanuis ergo ſecundũ ſubſtratũ literæ ſenſum, poßit accipi vt à Dauide cõtra ſuos hoſtes, Doeg Idumæũ, & alios huius ſimiles prolatus, qui ipſi innocenti apud Saulem detrahebant, & F alio qui ſatis ad malũ Dauidis propenſum magis exaſperabant, ſecundum tamen veritatem & intellectũ præcipuũ, ipſius Chriſti eſt oratio, in qua patrem alloquens, & inuocans iudicẽ, hoſtium ſuorũ propoſita malitia, & ſua è regione innocentia, dignã deinde vltionem peruerſorũ deſcribit, tam in perſonis propriis, quàm in relictis liberis, vxoribus & bonis omnibus. Idque facit multis verſibus, in quibus ea quæ impiis veritatis cõtradictoribus ventura erant ex Dei iudicio, vt præuidebat, ita exprimit, & ſecundũ diuinæ iuſtitiæ cõformitatem eadem etiam præcari videtur. A verſu autem vigeſimo ad finem vſque ſuam paupertatem & afflictionẽ exponens, à Deo ſalutare poſtulat auxilium, in concluſione tandem liberatori promittens laudis cantica.

CVIII PSALMI ELVCIDATIO.

Heb.4. 1 Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt.

Domine deus pater me⁹, cuius oculis nuda & aperta ſunt oĩa, qui omnia noſti vt in veritate ſe habent, tu ne tacueris laudẽ: quoniã ecce ora peccatorũ, & hominũ nequã cõtra me aperta ſunt, ad blaſphemiã atq; conuicia, vt dum illi cõtra me blaſphemantes impia falſo loquuntur, tu econtrario meã laudẽ prædices, & prędicari facias, meámq; innocentiã manifeſtã facias, tuũ mihi impẽdendo auxiliũ: dũ illi improperia, cõuicia, & blaſphemias aduerſum me effutiũt, tu ecõtrario me G apud tuos prædices, meum nomẽ mundo clarifices, ſicut ego te mũdo clarificaui: qua etiã cauſa potiſsimũ iſti impii nunc aduerſum me impudẽtia ora ſua aperiũt.

2 Loquuti ſunt aduerſum me lingua doloſa, & ſermonibus odii circundederunt me:
Ioan. 7.
Matt. 11.
Ioan. 9.
Lucæ. 5.
Lucæ. 11. ✳ & expugnauerunt me gratis.
Lucæ. 20
Ibidem.
Mat. 29.

2. Loquuti ſunt aduerſum me linguis mẽdacibus atq; fraudulentis mihi detrahẽtes meq; calumniantes abſque cauſa, ꝓpter ſuã peruerſam nequitiã: & ſermonibus odii ex omni parte me circũdederunt, odioſis verbis omni ex parte me aggreſsi ſunt, verbis duris & grauibus, aut etiã verbis detractoriis & diffamatoriis, quibus me conati ſunt omnib⁹ reddere odioſum: appellãtes me ſeductorẽ populi, vini potorẽ, voratorẽ, publicanorum amicũ, ſabbathi violatorẽ, Dei blaſphematorẽ, aduerſum principes ſeditioſum, cũ dęmonibus pacta habentẽ, aliáq; huiuſmodi: * abſq; omni rationabili cauſa impugnauerũt me, omni qua voluerint virtute, mihi machinãtes mala, conciliũ faciẽtes, nũc quomodo mihi os obſtruerẽt, & cõfuſum me redderẽt, ĩpoſito ſilẽtio, quomodo aliquid ex ore meo rape- H rẽt in calũniã, nũc quomodo me perderẽt, aut dolo tenerẽt, & interficerẽt: atq; hęc omnia abſq; vlla cauſa, abſq; vllo meo merito, cũ nihil aduerſ⁹ illos egerim, ob quod iuſte talia aduerſum me debuerint, aut potuerint machinari.

3 Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi:
✳ ego autem orabam.

3. Imò verò loco eius quod me diligere debebãt, ꝓ dilectione quã mihi debebãt, vt benefactori, ipſi malũ reddiderũt, & detraxerũt mihi: cũ diligere me ꝓ acceptis beneficiis debuiſſent, nõ ſolum nõ dilexerunt, verumetiã hoſtiliter mecũ egerunt, cõtra me mala loquẽtes, mihíq; vbicunq; poterant, tã in nomine, q̃ in vita, aduerſantes: * ego verò non ſum cõmotus ad impatiẽtiam, patienter tuli illorum improbitatem, non reddidi malũ pro malo, non maledicebam maledicẽtibus: ſed orabam ad te domine, cõmendans tibi cauſam animę meę, ad te oratione leuaui ſpiritum meum, vt tibi vindictam committerem, & ipſe non offenderem in te per impatientiam: * Orabam etiam pro illis mihi detrahentibus, & aduerſantibus, vt ignoſceres eis, & parceres, donec viderentur neſcire quid facerent, donec nõ ex obſtinatione eorũ peruerſitas cerneretur procedere, donec ſpes apparebat vlla cõuerſionis eorum.

4 Et poſuerunt aduer-

4. Et ipſi omnis be

A *sum me mala pro bonis.*

✳ & odium pro dilectione mea.

neficii immemores, prorsúsq; ingrati in omnibus, mea mãsuetudine
nihil emolliti, mea potẽtia nihil emendati, apponebãt beneficiis ma-
leficia, pro bonis repẽdebant mala: ✳ & pro dilectione mea, qua ego
illos dilexi, itẽ & pro dilectiõe mea, qua mei ipsi debuissent meritò di
ligere, reddiderunt mihi odium: cum ego illos amarem, neq; solũ lin
gua diligerem, sed opere & veritate dilectionem abunde ostenderẽ, Matt. 8.
eorum lãguidos curando, eósq; veritatis Euangelicæ doctrina pascẽ
do, insuper & peccata tollendo, languores auferẽdo, & dolores por-
tando, ac proinde meritò me prius amantem & benefacientem saltẽ
redamare debuissent, ipsi non solum non amorẽ rependerũt, sed in- Heb. 12.
super odiũ crudele, quod & opere testati sunt, grauissimã aduersum
me contradictionem suscitantes, vsque ad ignominiæ opprobrium.

5 Constitue super eum peccatorem:

5. Et quoniam tanta est, támq; peruersa & obstinata illorum impie-
tas, iuste tu sancte pater, iudex animę, & defensor causæ meæ, cui cau
sam meam cõmendaui secundum tuam iustitiam, rigidũ, & seuerum
in illos exercebis iudicium: quod sicut tu ex ordinatione tuæ iustitię
B illis superinducere decreuisti, ita ego meã voluntatẽ tuę conformãs,
præcor illis euenire, ad tuæ iustitiæ glorificationẽ, & iustam tantę im-
pietatis vltionem. Itaq; tu constitues super eum peccatorẽ, super po-
pulũ illũ impium, & omnes illos iniquos aduersarios meos, tu iudex
iuste dominari facies impium: primum quidem, tradẽdo illum in ma Iob. 41.
nus crudelis illius tyrãni & exactoris diaboli, qui est rex super omnes Ioan. 8.
filios superbiæ, primus impietatis author: & pater mendacii, ex cuius
parte sunt omnes qui imitãtur illum: deinde etiã hominibus impiis,
& crudelibus tyrãnis eos subiiciendo, vt ab illis digna afflictione pu-
niti, suæ perfidiæ debitas pœnas luãt:

✳ & diabolus stet à dextris eius.

✳ & diabolus ille malignus sta-
bit à dextris illorum, semper illis aderit, & velut obseruabit, tanquam
captiuos eos tenens laqueis suis, vt ad omne malum instiget suę tradi 2. Thes. 2.
tos potestati, ac pòst in damnationẽ secum abducat æternam.

6 Cũ iudicatur, exeat condemnatus:

6. Cũ
iudicium fiet de eis, non inuenietur excusatio, nõ absoluentur liberi,
sed condẽnati exibunt, referent sententiã condẽnationis, quia mor-
tis damnatione sunt digni:

C *✳ & oratio eius fiat in peccatum.*

✳ imò & oratio eorum reputabitur immũ
da & sordida, quasi peccatũ: etiam cum ore videbũtur clamare, & in
hypocrisi sua se orare simulauerint, labiis tantum orantes, quasi sor-
dida oratio eorũ repelletur, nõ erit exaudibilis: quia cor lõge est à do
mino, quod impietate plenũ est: imò erit oratio illa execrabilis, quo-
niã cum irreuerẽtia & hypocrisi orantes quodãmodo tẽtare Deũ vi
dentur.

7 Fiant dies eius pauci:

7. Dies illorum pauci fient & modici, abreuiabitur duratio
vitæ eorũ, morte præmatura & intẽpestiua morięntur, sicut & ipsi in-
nocenti mortem iniustam sunt meditati:

✳ & episcopatum eius accipiat alter.

✳ & eorum episcopatũ, eo-
rum munus, quo à Deo honorati sunt atque sublimati, alii accipient:
quẽadmodum pontificũ & scribarum synagogæ dignitas, ad aposto
los, eorúmq; successores trãslata est: & impius ille traditor Iudas, dux
omniũ interfectorũ innocẽtis domini sui, apostolatus munere priuatus
est, laqueo sibi animam ante tẽpus extorquẽs, & in locũ eius suffectus
est atq; substitutus alius. Imò & totus ille Iudæorũ populus, qui prius Matt. 27.
omnibus populis speciali sua sanctificatiõe præeminebat, existẽs gẽs Actu. 1.
D sancta, populus peculiaris ex omnibus gẽtibus, & regnũ sacerdotale
siue sacerdotiũ regale, perdidit omnem hanc præeminentiam, & suc Exod. 19.
cessit illi populus alter ex gẽtibus, qui iam genus electum appellatur,
gẽs sancta, populus peculiaris, & regale sacerdotiũ.

8 Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.

8. Fient filii eorũ 1. Petri. 2.
orphani, & vxores eorũ fient viduæ. Ipsis enim hostium manu cadẽ
tibus, relinquentur eorum liberi absq; patre, & erunt orphani, vxor
autẽ viro destituta erit vidua: quod certe nõ modica est morienti af-
flictio, videlicet præter omnem dolorem vulneris, relinquere matrẽ
pauperẽ superstitẽ, multis onustam prolibus, & proles multas in pau
pertate superstites, vt nõ habeant vltra qui ipsis de vitæ necessariis prospiciat.

9 Nutantes transferãtur filij eius, & mẽdicent: ✳ & eiiciãtur de habitationibus suis.

9. Filii eorum nutantes & instabiles, de loco ad locum (iuxta
morẽ nutãtium) se transferent, vel ab hostibus transferẽtur de loco
ad locum: & in tanta egestate atq; penuria expulsi patriis sedibus vi-
uent, vt mẽdicatim sibi victum cogãtur quæritare: & eiicientur de pa
triis sedibus, de habitationibus quas inhabitauerant patres eorũ: non
permittẽtur inhabitare terrã quam patribus eorũ Deus singulari mi-
raculo donauerat, sed dispergẽtur, & captiui ducẽtur in omnes gẽtes,
& erunt exules per orbẽ vniuersum, seruiẽtes sub tributis, in seruitu- Lucæ. 21.

10 *Scrutetur fœnerator omnem ſubſtantiã eius:*

** & diripiant alieni labores eius.*

11 *Non ſit illi adiutor:*
** nec ſit qui miſereatur pupillis eius.*

12 *Fiant nati eius in interitum:*
** in generatione vna deleatur nomen eius.*
13 *In memoriam redeat*
Matt. 23. *iniquitas patrum eius in conſpectu domini:*

** & peccatum matris eius non deleatur.*

Rom. 11.
14 *Fiant contra dominum ſemper:*
** & diſpereat de terra memoria eorum:*

** pro eo quod non eſt recordatus facere miſericordiam.*

Iacobi. 2. 15 *Et perſequutus eſt*
Eſaię. 53. *hominẽ inopem & mẽ-*
Pſalm. 21 *dicum & cumpunctũ*
Eſaiæ. 53. *corde mortificare.*

Mat. 27.

Eſaiæ. 53.

Ioan. 19. 16 *Et dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionẽ & elongabitur ab eo.*

te & deſpectione maxima. 10. Scrutabuntur fœneratores omnẽ ſub- E
ſtãtiam eorum, exactores quibus officiũ commiſſum fuerit ſpoliãdi
deuictas & bello captas ciuitates, penitus nihil relinquẽt, quin omnia
prædẽtur & auferãt: vt de patriis bonis, illis fugiẽtibus, aut in capti-
uitatẽ vel diſperſionẽ abeũtibus, nihil liceat ſecũ auferre: * & alieni,
id eſt, hoſtes prorſus extranei, imò aduerſarii, diripient labores eorũ:
quæcunq; illi collegerãt & theſaurizauerant in vſus ſuorum filiorũ
atq; hæredum, nõ ad filios aut hæredes legitimos peruenient, ſed ra-
pientur ab hoſtibus, etiã vſq; ad occultiſsima, & minima quęq; om-
nia prædaturis. 11. Nõ erit qui illis in tanta oppreſsione poſitis poſsit
vllo, vel cõſilio vel auxilio, ferre ſuppetias: * neq; ſolum ipſis nõ erit
auxilium, ſed neq; filiis eorũ, quos orphanos relinquent, vllus cõtin-
get miſerator, neq; cum pupillis eorum quiſquam aget miſericordi-
ter. Nam abſque miſericordia plerique cadent, interfecti hoſtium gla
diis, alii patris eiiciẽtur habitationibus, & bonis omnibus ſpoliabun-
tur, quæ ſibi theſaurizauerãt patres eorum, ducẽtúrque ſic nudi & mi F
ſeri in omnes gẽtes captiui, in afflictione nimia. 12. Imò & in perdi-
tionẽ dabuntur filii eorum, plurimorum filii ſimul cum parentibus,
imò in oculis parẽtum interficientur ad maiorem parẽtum afflictio-
nem: * neq; pauci erunt, quorum progenies hoſtium gladio maxime
infirmata ac pene extincta, licet ad modicũ poſt mortẽ parentũ ſub-
ſiſtet, mox tamẽ vnica abſumpta generatione deficiet. Nã quod pene
extinctum eſt, ſi non reparetur, cito prorſus deficiet. 13. Ante ocu-
los domini redibit ad conſiderationem iniquitas parentum eorũ, vt
adducatur ſuper eos vltio grauiſsima, quaſi pro omniũ parentũ ſuo-
rum delictis, vt inquiratur ab iſtis homicidis, qui adimpleuerũt mẽſu
rã patrum ſuorum, ſanguis omniũ iuſtorum & Prophetarũ, qui effu-
ſus eſt ab origine mũdi, ita ſcilicet, vt grauiſsima de eis ſumatur vltio:
* & peccatũ matris eorum non erit in obliuione, quantũ ad punitio-
nẽ eorum, vt etiã pro illo adducatur ſuper illos vltio: hoc eſt, vltione
tam graui, tam manifeſta, tam horribili videbũtur puniri, vt appareat
Deum, quicquid vnquã peccati admiſerũt parentes, ſuper hos eorũ G
poſteros impoſuiſſe, & ad horum punitionẽ, grauiorẽ reuocaſſe ad
memoriã. 14. Derelicti quoq; & reprobati à deo, ita efficientur obſti
nati in ſua malitia, vt ſint perpetuò contra dominum, nunquã redeãt
in gratiam, donec venerit conſummatio ſæculi, quando eorum reli-
quiæ ſaluæ fiẽt: * & prorſus de terra viuentium, de ſancta Eccleſia &
militante triumphante, peribit eorũ memoria, erunt quaſi incogniti
extranei à veris Eccleſiæ fidelib⁹, & erit execrabilis ac deteſtabilis eo-
rum memoria, vſq; dum venerit tẽpus conſtitutũ cõuerſionis eorũ,
quo conuerſi recipiantur in gratiam: * propterea quòd nõ cogitaue
runt facere miſericordiam, propterea quòd crudeliter nimium ſem-
per egit iſta generatio, non ſolũ cũ ſeruis Dei & prophetis, quos per-
cuſſerunt & interfecerunt, verumetiã cũ Prophetarum domino, quẽ
crucifixerũt. Propter quod merito iudiciũ illis fiet ſine miſericordia,
qui non fecerunt miſericordiã. 15. Et perſequuti ſunt filiũ hominis,
pauperẽ, humilem, manſuetum & egenum, qui erat virorum nouiſſi-
mus, imò vermis & non homo, hominẽ dolentẽ corde, virũ dolorũ H
& ſcientem infirmitates, qui totam vitam in multa auſteritate tranſ-
egit atq; doloribus multis: vt hunc (inquam) filiũ hominis ſic paupe-
rem & afflictum morti traderẽt. Non enim ſatis illis erat videre filiũ
hominis miſeris modis tractatum, flagellatum, ſpinis coronatum, ve-
ſte regia & arũdine illuſum: nõ (inquã) ſatis illis erat videre innocẽtẽ
filiũ hominis, quaſi leproſum & quaſi nouiſsimũ virorũ, abſq; deco
re & ſpecie, vt merito debuiſſent intima illorũ cõmoueri viſcera ſu-
per tanta innocẽtis miſeria: verum inſuper ad mortẽ illum popoſce-
runt, vocibus fortiſsimis inclamãtes, Tolle, tolle, crucifige eum. Pro-
pter quod, nõ mirum ſi iuſta Dei vltio nõ vna aliqua modica pœna
cõtenta quieſcat, ſed punitione multiplici penitus eos velit diſperde-
re. Iuſtũ eſt enim, vt pœna culpæ reſpõdeat. 16. Dilexerunt maledi-
ctionem, quęſierúntq; eam in praua ſua nequitia, & inueniẽt eam: be
nedictionem verò odio habuerunt, atq; à ſe abegerunt, & nõ veniet
eis. Non eſt quod conquerãtur impii iſti, male & inique ſecum agi in
his punitionibus, Accipiũt enim quod ſemper quæſierunt & dilexe-
runt, & eo priuãtur quod ſemper fugerũt. Omnibus nãq; cogitatio-

A

17 *Et induit maledi-
ctionẽ sicut vestimentũ:
✳ & intrauit sicut a-
quã ĩ interiora eius, &
sicut oleũ ĩ ossibus eius.*

B 18 *Fiat ei sicut vesti-
mentum quo operitur:
& sicut zona qua sem
per præcingitur.*

19 *Hoc opus eorum
qui detrahunt mihi a-
pud dominũ: ✳ & qui
loquuntur mala aduer
sus animam meam.*

20 *Et tu domine do-
mine fac mecum pro-*
C *pter nomen tuum:
✳ quoniam suauis est
misericordia tua.*

21 *Libera me, quia e-
genus & pauper ego
sum: ✳ & cor meũ con
turbatum est intra me.*

22 *Sicut vmbra cum
declinat, ablatus sum:
✳ & excussus sicut lo-
custæ.*

D 23 *Genua mea infir-
mata sunt à ieiunio:*

*✳ & caro mea immu-
tata est propter oleum.*

24 *Et ego factus sum
opprobrium illis, vide-
runt me, & mouerunt
capita sua.*

25 *Adiuua me domi-
ne Deus meus:*

nibus cordis, sermonibus oris, & operibus manuũ suarum impietate
plenis, nihil aliud visi sunt quærere, q̃ maledictionem mortis & per-
ditionis æternæ: benedictionẽ autẽ & salutẽ visi sunt quàm maxime
fugere, dum nihil ea dignũ voluerunt operari: & quomodo quæsie- Rom. 6.
runt perditionem, sic eueniet eis (Accipiẽt enim mortem peccati sti-
pendiũ) vt benedictionẽ à qua semper abhorrere visi sunt, à qua sem
per se elongauerunt, studio prauæ voluntatis, nequaquã percipiẽt fi-
lii maledictionis atq; perditionis æternæ: quomodo ecõtrario, iustis
ac timẽtibus benedictio, quã semper quæsierũt, veniet, & maledictio
quam oderunt, elõgabitur ab eis. 17. Induẽtur impii isti maledictio-
ne sicut vestimẽto, ex omni pte illos circũdabit maledictio, operiétq;
perditio, quomodo vestimentũ ex omni parte circundabit hominẽ:
✳ imò in ipsos intrabit, quomodo aqua quę bibitur intrat in interio-
ra hominis, imò vsq; ad penitissima eorũ penetrabit, ad modũ olei,
cuius virtus etiam vsq; ad ossa penetrat, & intra ossa se porrigit. Est e-
nim sicut oleum maxime penetratiuum, ita & impiorum maledictio.
18. Fiet (inquam) illis maledictio quasi vestimẽtum, quo operiũtur
homines, vt sic penitus maledictione circundẽtur, & ad modũ zonę,
qua homo per mediũ sui per totũ corpus cingitur, vt quomodo to-
tũ corpus zona cingit & semper cingit, ita maledictio impios illos pe
nitus circundet: hoc est, maledictio & perditio totos ipsos peruadat
tam secundum corpus quàm secundũ animam, semélq; correptos &
peruasos imperpetuum affligat. 19. Hoc erit eorum qui detrahũt mi
hi opus ante dominũ; hæc punitio illis qui mihi aduersantur eueniet
à domino: sic illis fiet, talis vltio exercebitur ex iusto iudicio Dei ad-
uersum illos qui me gratis persequuti sunt: ✳ & talis manet vltio eos
qui mala loquũtur aduersus animam meam, qui insidiãtur vitę meæ,
qui aduersum me conciliũ faciunt, & dolosis adinuẽtionibus cogitãt
quomodo me interficiãt, & veritatẽ Euangelii opprimant. 20. Et tu
pater, domine sancte, age mecũ benigne pro tua misericordia: ꝓpter
gloriam nominis tui, misericorditer fac mecum, & cũ omnibus meis
fidelibus qui futuri sunt vsq; in cõsummationem sæculi, in bona vo-
luntate tua: ✳ tua nanq; misericordia suauis est, dulcis & benigna, ita
exposcit tua misericordia, vt cum me misero agas, nõ vt illi impii cru
deliter, sed tanto magis misericorditer, quanto illi magis crudeliter.
21. Libera me domine, quoniã ego pauper & egenus sum, humilis &
despectus, vir dolorum in multis tribulationibus degens, opprobriũ
hominum, & abiectio plebis: ✳ & præ nimia afflictionũ miseria, cor Psal. 12.
meum cõturbatur intra me. 22. Ad nihilum deuenit vita mea, abstu-
lerunt me de vita isti impii, & finẽ meum appropinquare fecerũt, ad
eum modum quo vmbra continuò ad nihilum tendit, postquã decli
nat, quando iam est sol occasui proximus: ✳ & quẽadmodum locusta
nusquã habet, fixã sedem, sed vbicunq; reperitur, abigitur, loco pelli-
tur, & velut excutitur: ita de hoc mundo ego sum excussus, nimiæ p-
sequutionis tumultu siue impetu, nec permittunt inimici in hac vita
me habere requiẽ: ✳ Itẽ quomodo locustæ tanquã noxiæ, corroden-
tes terræ nascẽtia, abigũtur & excutiuntur, vbi earum fuerit copia, sic
& ego ab inimicis meis, tanquã noxius & pestifer homo, tanquã sedu
ctor & corruptor hominũ, tollor de medio. 23. Vixi inter eos in ma-
gna sobrietate & tenuitate, continuò ferè ieiunans, & frequenter ine
diam patiens: tam eram occupatus in iis quæ erant patris mei, in illis
docẽdis atq; erudiendis, vt ita nõnunquam præ virium defectu nuta
rent & vacillarẽt genua mea, nec valerẽ supra pedes firmus cõsistere:
✳ & caro mea immutata est, facta velut marcida atq; exustione con-
sumpta, propter defectum olei: quoniã multo tẽpore absq; vnctio-
ne fui, quicquid ad corporis curã attinebat negligẽs, propter oratio-
nis & prædicationis studiũ, ita vt propter cibi neglectum, viribus de-
stituerer interius, & ob neglectam vnctionem (qua pro carnis repara
tione aduersum nimium calorẽ & exhalationũ fœtorẽ homines vti
solent) visa fuerit caro mea velut arefacta, & mirum in modũ immu
tata. 24. Et ego in omnibus quæ agebam, factus sum illis in derisum,
atq; in opprobrium, & quasi ludum & iocum me sibi fecerunt: cõsi
derauerunt me, & in derisionis signũ mouerũt super me capita sua.
25. Verum contra horum prauam malitiam, prębe tu mihi auxilium,
ô domine deus meus: illis me irridẽtibus atque subsanantibus, tu me

* saluum me fac secũ-
dum misericordiã tuã.
Hebr.10. 26 Et scient quia ma-
nus tua hæc: * & tu
domine fecisti eam.
27 Maledicẽt illi, &
tu benedices:
* qui insurgunt in me,
Hier. 25. confundantur, seruus
Psal. 48. autem tuus lætabitur.
28 Induantur qui de-
trahunt mihi pudore,
& operiantur sicut di-
ploide confusione sua.
29 Confitebor domino
nimis in ore meo:
* & in medio multo-
rum laudabo eum.
30 Qui astitit à dextris
Ioan. 8. pauperis: * vt saluam
faceret à persequẽtibus
animam meam.

adiuua misericorditer: * de manu illorũ persequutorũ meorũ salua E
me propter tuam misericordiã, cuius est semper miseris misereri, af-
flictisq; in opportunitate adferre auxiliũ. 26. Et fac illos experiri, ꝙ
hæc vltio tua sit, ꝙ punitio ista quã in se persentiẽt, tua sit, ꝙ à te pro-
cedat: talem sentiant vindictam ab vltrice manu tua, vt cognoscant
diuinum sibi superuenisse iudiciũ, vt cognoscãt in man⁹ tuas se inci-
disse, in quas est horrẽdum incidere: * & ꝙ tu domine istam omnẽ
punitionẽ, & omnia mala ista in tua prævalida potentia feceris, indu
xerisq; super eos: ipso vltionis põdere cognoscãt, nõ humanum, sed
diuinum esse iudicium, quo obteruntur. 27. Maledicẽt quidẽ illi mi-
hi seruo tuo, sed maledictio eorũ apud te cõuertetur in benedictio-
nẽ: illi blasphemabũt, mala imprecabũtur, mala loquẽtur cõtra seruũ
tuum, cogitabunt afflictionẽ & perditionẽ: & tu ecõtrario cogitabis
super seruo tuo cogitationes pacis & nõ afflictionis, salutis nõ perdi-
tionis: loqueris pacẽ erga seruum tuum, & bene itẽ facies illi in bona
voluntate tua: * qui contra me hostiliter insurgunt, vt aduersentur
mihi, vt me oppugnẽt, mihi noceãt, tua benedictione mihi præbente F
auxiliũ, cõfundẽtur, cum nõ potuerint sui cordis impia perficere de-
sideria, & ego seruus tuus cũ mihi adhærentibus, in te lætabimur ad-
iutore, & saluatore nostro. 28. Qui detrahunt mihi, qui cõtra me lo
quuntur mala, ipsi induuntur cõfusione & pudore, & operiẽtur con
fessiõe sua sicut indumẽto: sic eis adhæreat cõfusio, sic eos totos ope
riat, sic penitus circumuestiat, sic eã vbiq; circũferant, quomodo di-
plois siue vestimentũ adhæret corpori, & ipsum operit. 29. Ego verò
illis datis in confusionẽ & opprobrium sempiternũ, collaudabo do
minum vehemẽter, & q̃ magnificentissime potero, per hos meum &
labia mea, canẽdo illi cãtica laudis & actionis gratiarũ: * & in medio
multorum, corã multis fidelibus, in medio Ecclesiæ sanctæ, palam o-
mnibus laudes canã tibi ego, & quicũq; mihi adhæserint fideles mei.
30. Quoniã dominus Deus pater meus astitit mihi pauperi, cum in
afflictione essem, à dextris, tanquã paratus ferre afflicto auxilium, tã-
quam intendens mihi, atq; saluti meæ prospiciẽs, non me reliquit so-
lum, sed mecum adfuit in tribulatione: * ad hoc (inquã) mihi à dex- G
tris sic astitit, vt non sineret animam meam venire hostibus in per-
ditionem, vt non eam permitteret in mortẽ æternam dari, aut in in-
ferno permanere, sed de manibus persequentium eam faceret saluã
in vitam ęternã, quemadmodum & omnes qui ex mea parte sunt, ab
omni malo saluos faciet in regnum suum cæleste & vitam æternam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CVIII.

VErsu. 3. Pro eo vt me diligerẽt, detrahebãt mihi. In Græco est ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, quod ad verbũ
sonat, Pro diligere me: quod Latini interpretes recte expresserunt circumloquendo, Pro eo,
vt me diligerent, hoc est, loco eius quod me diligere debuerant, vt sit sensus, Cum me debuis
sent diligere, detrahebant mihi. Veruntamen Græca illa lectio, Pro diligere me, posset etiam aliter
intelligi, ad hunc sensum, Pro eo quod ego dilexi eos, detrahebãt mihi: hoc est, pro dilectione qua
ego illos dilexi, vel propterea ꝙ ego illos dilexi, & propter opera dilectionis quæ illis ostendi, ipsi
mihi reddiderunt mala, detrahentes mihi. Cui sententiæ consonat quod vertit Hieronymus, Pro
eo quod eos diligebam, aduersabantur mihi. Alii ex Hebræo vertunt, Pro dilectione mea, quod v-
tramq; sententiam patitur. Potest enim hoc vel actiue vel passiue exponi, pro dilectione mea, vide- H
licet qua ego diligo illos: vel pro dilectione qua ego diligi deberem ab illis, quemadmodũ in versu
quarto, cum dicitur, Odium pro dilectione mea. ¶ Versu eodem, Ego autem orabam. Exemplũ hic
accipe, quomodo nõ statim ad blasphemias cõuerti debeas, vbi hominũ in quos beneficia colloca-
Matth. 5. sti, senseris ingratitudinẽ, quomodo non statim furere & exclamare debeas, vbi malũ acceperis pro
bono, quemadmodũ pleriq; faciunt, nõ recte instituti in patiẽtia & lõganimitate Dei, qui solẽ suum
semper oriri facit super bonos & malos, gratos & ingratos: magis verò ad Deũ nos debemus cõuer
tere, vbi hominum persenserimus ingratitudinẽ. Idq; duplici ratione. Primum quidem, vt nosipsos
consolemur in domino, ne in impatientiã corruentes, meritum perdamus operis boni, quod proxi
mo, licet ingrato impendimus. Cogitare enim debemus, ꝙ ad domini gloriã, ex bono corde & syn-
cera voluntate, hoc aut illud fecimus: tametsi ille cui factum est non eo animo id acceperit, tametsi
pro bono malum reddat: atq; ita, cum ab homine nullam viderimus redire gratiam, ad Deum tãto
affectuosius conuersi, ipsum orabimus nostra quę ingratis impendimus aspicere, acceptáq; & grata
habere, vt pro factis ipse nobis retribuat, ob cuius honorẽ ea fecimus. Secundo, pro illis ingratis ad
Lucæ. 23. Deum orabimus, vt beneficium, beneficio cumulemus, quemadmodũ in cruce Saluator faciebat,
Actu. 7. & Stephanus optimi magistri bonus discipulus, inter volitantes lapides. ¶ Versu 7. Et episcopa-
tum eius accipiat alter. Beatus Petrus Apostolus, in primo capite actuum Apostolicorum verba fa-

A ciens corā fratribus, hanc partem peculiariter ad Iudam proditorem refert, cum ita ait, Viri fratres, oportet impleri scripturā, quam prædixit spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorum qui cōprehenderunt Iesum, qui connumeratus erat nobis, & sortitus erat sortem ministerii huius. Actu.1.
Et post pauca. Scriptum est in libro Psalmorum, Fiat cōmoratio eorum deserta, & nō sit qui inhabitet in ea: Et episcopatum eius accipiat alter. Et quidē de Iuda, quomodo præsens locus sit impletus notissimū est, Aduertēdum tamē, quòd nō omnino singulariter Psalmus intelligatur de Iuda proditore & duce eorum qui cōprehenderunt dominum, verumetiam de omnibus quorum cōsilio & auxilio ille suam proditionem exercuit, & quorum consensu Christus interfectus fuit. In hoc autē numero fuerūt primi, Scribæ, Pharisęi, & seniores populi, deinde & populus vniuersus, qui corā Pilato clamauit, dicēs, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Propter quod, nos in Elucidatione ostēdimus, quomodo etiā de his pręsens particula intelligatur, quomodo videlicet Scribarū & Pharisæorum episcopatū alii acceperunt, similiter & episcopatum totius Iudaici populi populus alter. Cęterū, quòd ante hūc versum septimum in Psalterio Romano ponitur versus alius, qui nō est in Hebræo, neq; in Gręco, neque in Psalterio Gallicano, videlicet iste, Fiat habitatio ei⁹ deserta, & non sit qui inhabitet in ea, videtur hoc factū esse ex eo quod Beat⁹ Petrus hos duos versus in supra citato loco pariter iūctos adducit, vt videri possit, ex Psalmo vno duos illos versus fuisse à Petro citatos. Verū nō ita res habet. Nā versus ille, Fiat habitatio, &c. ex psalmo sexagesimooctauo, adducitur, qui sicut & iste, malas imprecationes videtur continere. ¶ Versu.9. Nutantes transferantur filii eius. Clarius ex Hebræo legunt Hieronymus & Felix, instabiles vagentur filii eius. Nutantes enim, valet, instabiles. Qui enim nutant, firmi non sunt, neque bene stabiles, dum hac & illac mouentur. ¶ Versu.10. Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius. Potest illud dupliciter intelligi. Primo, secundum violentiam, accipiendo fœneratorem pro exactore: quomodo fieri solet in ciuitatibus bello captis, & hostibus superatis, vt ab iis qui rei illi præfecti sunt, diligenter perquirātur omnia, & abripiantur, auehantúrq; ab hostibus, quam sentētiam non in Elucidatione expressimus. Neq; male consonat quod vertit Hieronymus, Scrutetur exactor vniuersa quæ habet: similiter Felix, perdat vel illaqueat exactor vniuersa quæ habet: & Chald. Paraph. Colligat fiscus omnia quæ ipsius sunt. Consonat & quod mox subditur, Et diripiāt alieni labores eius. Potest etiā intelligi, ratione nimiæ indigētię & inopiæ, vt significetur summa inopia, ita vt præ nimio defectu omnia quæcunq; habuerint, veniāt in manus & potestatem fœneratoris, accipiēdo fœneratorem proprie pro vsurario, vel pro eo qui dat mutuum. Ita enim frequēter contingit, homines tantis obstringi debitis, vt soluēdo non sint: ac tunc fœnerator siue creditor vniuersa illorum bona (vt dicere solēt) cōfiscat & obstrin
C git, vt ex illis possit solutionē accipere debitorum. Atq; ita, summæ egestatis & extremæ inopiæ est hæc imprecatio. ¶ Versu.13. In memoriam redeat iniquitas patrum in conspectu domini. Quod hîc dicitur de rememorandis parentum iniquitatibus, in punitione filiorum, in eandem sententiam videtur accipiendum esse, qua in Euangelio Saluator impiorum Iudæorum prædicens pœnam, dicit sanguinem omnium Prophetarum ab Abel vsque ad Zachariam requirendum esse ab illa generatione, Ita (inquit) dico vobis, requiretur à generatione hac. Cuius verbi sententia talis esse videtur, Tam grauis vltio, & tam diuturna punitio Dei iudicio ventura est super hanc generationem (quę patrum mensurā impleuit, Prophetarum dominum Dei filium persequendo & interficiēdo, cū patres non nisi seruos Prophetas persequuti fuerunt) vt videatur vltio fieri super istos præ effusione sanguinis omnium prophetarū, qui fuerunt à principio interfecti: tam ipsi grauiter & seuere puniētur, acsi pro omnibus illis suorum peccatis punirentur. Atque in hunc modum conuenientius videtur, præsentem passum intelligi, Quanuis possit aliter exponi dicendo, Quòd filii tēporaliter puniuntur pro peccatis parētum. Sed quia peccatum eorum qui interfecerunt dominum, vt Iudę proditoris, Scribarum & Pharisæorum, per se nimium graue fuit, & tam enorme, vt illius cōparatione peccata patrum videri possint admodum modica & ipsum eorum ꝓprium peccatum omnem hāc
D punitionē abundè fuit promeritum, atq; etiam longe maiora: iccirco nobis uidetur conuenientius, iuxta priorē expositionē præsentē locū enarrari, & nō de punitione eorū propter peccata parentū quasi proprium eorum peccatum non satis dignum fuerit tanta vltione, nisi adiungatur & aliena. ¶ Versu.16. Et dilexit maledictionē, & veniet ei: & noluit benedictionē, & elongabitur ab eo. Quo modo verum hoc est, impios diligere maledictionē & nolle benedictionē? cum videamus etiā pessimos homines, si interrogentur, benedictionē malint an maledictionem, respōdere, vtiq; benedictionem, nō maledictionē. Sciēdum ergo, quòd nō ipsam maledictionem secundum propriam rationem, vel secundum considerationem maledictionis, diligunt impii neque amant, neq; volunt neque quærunt: ob hoc tamen dicuntur maledictionem diligere, quoniam ea diligunt & cōcupiscūt, illis intēdunt, & illa agunt, ad quæ per se consequitur ex decreto iustitiæ Dei æterna maledictio: & ecōtrario benedictionē nolūt, auersantur, & fugiūt, quatenus illa fugiunt, & auersantur, ex quibus secundum decretum Dei, cōsequerētur benedictionē æternæ hæreditatis, id est, quatenus virtutes auersantur, & sequuntur uitia. Secundum quē modum, de iis qui faciles sunt ad percutiendum gladio, siue ad dimicādum cum sociis, cum fortè quēpiam interfecerint, vel ipsi ab alio fuerint interfecti, dicere solent homines, inuenisse eos tandē quod multo tempore quæsierant: & eum qui multū tempus vixit prodigè, cum tandem ad paupertatem deuenerit, dicunt vulgo homines, inuenisse quod quæsiuit. ¶ Versu.19. Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum, Particula apud dominum, iungenda est, non cum verbo detrahunt, vt sit sensus, Qui detrahūt mihi apud dominū,

Ibidem. Psal.108.
Matt.27.
Matt.23.

ſed cum prioribus,ad hunc ſenſum,Hoc erit apud dominũ,opus eorum qui mihi detrahũt. Nouè E
autẽ hîc dicitur,opus eorum,pro punitione,retributione,vel mercede eorum.Nõ enim eſt ſenſus
qui prima facie ſe offert,Hoc eſt,vel erit opus,quod operantur illi qui mihi detrahunt,ſed opus eo
rum paſsiue exponi debet pro opere quod eis fiet, vt ſit ſenſus, Ita apud dominũ, vel à domino cũ
eis agetur,ſic à domino fiet illis,ſic tractabuntur,ſic punientur à domino,qui mihi detrahũt.Quam
ſententiam clarius exprimit Hieronymus,his verbis. Hæc eſt retributio iis qui aduerſantur mihi, à
domino, ¶Verſu. 23. Et caro mea immutata eſt propter oleum. Quidam hoc intelligunt pro-
pter vſum olei eſſe immutatam carnem. Verum id non videtur originali lectioni Hebraicæ bene
conſonare,neq; etiam rationi.Hieronymus enim vertit,Caro mea immutata eſt abſq; oleo:hoc eſt
propter defectum olei.In quem ſenſum nos in Elucidatione ſumus interpretati vulgatam lectionẽ
propter oleum exponẽtes,propter defectum olei.Quod licet improprie dictum videatur,tamẽ ad
ſententiã magis quadrat,quàm ſi exponamus,propter vſum olei.Nam olei vſu nõ immutatur caro
Pſal.103. in peius,ſed magis in melius,ſicut in alio Pſalmo dicitur,Vt exhilaret faciem in oleo.Et Saluator in
Matt.6. Euangelio,volens ieiunantes docere exteriorem lætitiam,vult caput inungi oleo,& lauari faciem.
Vnde ſicut apud nos,illota manere facie ad triſtitiã ſpectat,ſic apud veteres ĩ triſtitia promiſsionis,
non vngi oleo vel vnguento,ad triſtitiam & luctum pertinebat,quemadmodum ex multis veteris
ſcripturæ locis eſt manifeſtum.¶Verſu vltimo, Qui aſtitit à dextris pauperis,vt ſaluã faceret à per- F
Pſal.15. ſequentibus animam meam. Eſſe à dextris, vel ſtare,ſiue ſtare à dextris,aliquando in bonam partẽ
ſumitur, veluti Pſalmo .15. Prouidebem dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dex-
tris eſt mihi, ne commouear. A dextris enim eſt De⁹ illi,cui ſemper in auxilium eſt parat⁹:in quem
fere ſenſum & illud videtur accipiendum, quod dicitur in Pſalmo, Dominus protectio tua ſuper
Pſal.120. manum dexteram tuam. Aliquando autem ſtare à dextris accipitur in malam partem, velut in hoc
ipſo Pſalmo, qui iam in manibus,cum dicitur, Conſtitue ſuper eum peccatorem, & diabolus ſtet
à dextris eius.Sic autem ad dexteram ſtare in malum,eſt aſsiſtere ad tribulandum,ad vexandum,&
quaſi captiuum in poteſtate tenere, ac trahere, & agere quo voluerit ille qui ſic ad dexteram aſtat,
quemadmodum ex Elucidatione eſt manifeſtum.

CIX. PSALMI ARGVMENTVM.

PEculiari quadam illuminatione illuſtratus Pſalmiſta,ſequẽtem cecinit Pſalmũ,Chriſti hominis exaltationem potiſsimum deſcribens in patris dextera,ac ſuper inimicos perfectam victoriam, cũ pleno dominio:quod per reſurrectionẽ quidem & aſcenſionem incœptũ eſt,perfectuſque implebitur in cõſummatione ſæculi, iuxta quod Apoſtolus Paulus capite decimoquinto prioris epiſtolæ ad Corinthios declarat. G
Chriſti quoque ortum, temporalem ex Iudæis ſecundum humanitatem,ex patris autem ſubſtantia proceſsionem æternam conſequenter deſcribit, & ſempiternum à patre ſibi datum ſacerdotium, Ac deinde ſpecialiius atque diſtinctius victoriæ prius in generalitate prædictæ modum,& ipſius exultationis cauſam manifeſtans ita terminat Pſalmum,verbis quidem parcum,ſed myſteriorum plenitudine copioſiſsimum.

CIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Dixit dominus domino meo:ſede à dextris meis.*

Matt.28.
Actu.10. 2 *Donec ponam inimicos tuos:*
✳ ſcabellum pedum tuorum.

3 *Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion:*
✳ dominare in medio inimicorum tuorum.

4 *Tecum principium,*

DEus pater omnipotens,omniũ dominator, Chriſto
filio ſuo , totiúſque humani generis ſaluatori iuſsit,
morte deuicta & opere laborioſiſsimo redẽptionis
humanæ, ad quod exierat conſummato, in dextera
ſua cõſidere,atque in æqualitatẽ paternæ gloriæ cõ
ſcendere:dans illi poteſtatem ſuper omnia quę in cę
lo & quę in terra,iudicémque eum conſtituens viuorum & mortuo
rum .2. Quin & futurum eſt,vt ſuo tempore pater filio ſubiiciat om
nes aduerſarios eius, & inuiſibiles malignos ſpiritus, & homines in- H
fideles ſiue inobedientes,ſubiectione adeò plena atq; perfecta: ∗ quo
modo ſcabellum ſub pedibus eſt eius cui ſupponitur, quod humilli-
me vtique, & viliſsime conſtat ſub alio proſtratum atque ſubiectum
eſſe, & in plena eſſe calcantis voluntate, vt pro ſuo libito illud vol-
uere poſsit atque reuoluere.Et huiuſmodi profecto erit poſt iudiciũ
dæmonum atque malorum hominũ ſub Chriſto miſera, vilis, & ple
niſsima ſubiectio: neceſsitati: dico, non bonæ voluntatis .3. Omni-
potẽs pater ex Iudæorum populo ſuſcitabit,ſurgeréque faciet & na-
ſci baculum, in quo tu Chriſte fili Dei ſaluator mundi demonſtratu
rus es & perfecturus fortitudinem tuam : hoc eſt,carnẽ te aſſumere
faciet,atque humanitatem accipere,per quam velut inſtrunentũ po-
tentiſsimæ diuinitatis tuæ,fortiſsimum humanæ redemptionis opus
perficies : ∗ atque ita comparabis tibi dominium & principatum
ſuper omnes inimicos & aduerſarios tuos per circuitum, & plenius
atq; perfectius es accepturus in nouiſsimo vẽturo examine .4. Ne-
que verò mirum id videri debet, quòd tantam per infirmum corpus

A

humanum aſſumptum feceris victoriam, quoniam ſecundum diuini
tatem tuam coæternꝰ es tuo principio, id eſt, tuo patri, à quo æterno
coæternus procedis, & ipſe ſemper eſt tecum, & tu ſemper cũ illo &

✱ in die virtutis tuæ,

apud illũ es: ✱ in die æternitatis tuæ, duratione ſempiterna, quæ nũ-
quam defluit, nunquã labitur, nunquã deficit: ✱ In hac (inquam) die

✱ in ſplendoribus ſanctorum:

tecum eſt pater tuus, & es tu cum patre tuo, nõ quemadmodũ inter
homines ad tẽpus apparuiſti in infirmitate & vilitate, ſed in ſplendo
re & claritate paternæ gloriæ, qua ſplẽdẽt omnes ſancti, patri tuo vt
in duratione coæternus, ita in gloria coæqualis exiſtẽs: ✱ Neq; id mi-

✱ ex vtero ante luciferum genui te.

rũ: quandoquidẽ ipſemet pater de te teſtificatur, quòd ab æterno an
te omnẽ creaturã tam inuiſibilem quàm viſibilem, te genuerit, & gi
gnat ſemper: ex vtero, id eſt, ſua naturali fœcũditate, de propria ſub-
ſtãtia atq; eſſentia, ſibíq; conſubſtantialẽ, ac proinde p omnia æqua-

5 Iurauit dominus, & non penitebit eum, tu es ſacerdos in æternum,

B

lem. 5. Omnipotens pater quaſi iuramento confirmatum firmiſsime
ſtatuit & ordinauit, neq; vnquã retractabit, te fore ſacerdotem ſacer
dotio ſempiterno, quòd nunquã mutabitur, ſiue per alterius ſuperue
nientis ſacerdotii innouationẽ, ſiue per alterius ſacerdotis hæredita-
riam, vel aliam quamlibet ſucceſsionem: queãdmodum de veteris le
gis Aaronico ſacerdotio factum cõſtat: ✱ ſacerdotio (inquã) ſecundũ

✱ ſecundum ordinem Melchiſedch.

ſimilitudinẽ Melchiſedech, qui tui ſempiterni ſacerdotii typum geſ- Heb. 7.
ſit, panẽ offerens & vinũ, ſine patre in ſcripturarum narratione inuẽ
tus ac ſine matre, & prorſus abſq; genealogia, ſinẽ dierum ac princi-
pium non habens, ſecundum nomen rex pacis atq; iuſtitiæ, non autẽ
ſecundum ſimilitudinẽ Aarõ, qui corporales hoſtias legitur immo- Pſal. 15.
laſſe, cuiúſq; ſacerdotii initium in ſcriptura aperte deſcribitur, atque Ioan. 8.

6 Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges.

item hæreditaria filiorum ſucceſsio. 6. En Deus pater omnipotẽs, to
tâq; adeò diuinitas, quæ tibi Chriſto homini ſemp à dextris pręſens
aſtat in auxilium, quæ ſolum te nunquã relinquit, ipſa per inſtrumẽ-
tum tuę humanitatis, in tẽpore vltionis, quando iram ſuam aduerſus
oppreſſores & iniuſtos poſſeſſores generis humani voluit oſtendere
quam vſque tunc videbatur propter patiẽtiam & diſsimulationẽ cõ

C

tinuiſſe. In die (inquam) ſuæ huius iræ, eos qui per tyrãnidem regnũ
huius mundi occupabant, ipſe confregit, humiliauit, atq; eorũ virtu-
tem imminuit: quãdo huius mundi princeps & mundi rectores tene

7 Iudicabit in nationibus, implebit ruinas:

brarum harum, per Chriſti mortem iudicati ſunt, atque foras eiecti.
7. Tunc vtiq; iudicium fecit pro miſeris miſere oppreſsis gentiũ po-
pulis, eos de manu oppreſſorum per te Chriſtum liberãdo: ✱ eorum
quoq; ruinas & caſus miſerandos impleuit, quos olim ab angelorum

✱ conquaſſabit capita in terra multorum.

bonorum conſortio proiecit, nunc etiã à ſuo regno & principatu fo-
ras eiiciẽs, quos tandẽ quoque omnes eſt in abyſsi profundũ demer
ſurus: ✱ Sed & plurimorum ſuper terram commorantium infideliũ
atq; peruerſorum hominum, qui mẽbra ſunt & filii diaboli, commi-
nuet capita, eóſq; morte feriet ſempiterna. Siquidẽ cum peruerſo dia

8 De torrente in via bibet:

bolo condemnabũtur, qui ex parte illius ſunt, infideles atq; peruerſi
homines, qui nunc aſsiſtunt contra dominum & Chriſtum eius.
8. Quod ſi quis forte requirat, vnde Chriſto homini tãta prouenerit

D

gloria in patris dextera? Certe in via mortalitatis huius, ínq; hac pe-

✱ propterea exaltabit caput.

regrinatione, turbidiſsimas atq; amariſsimas guſtauit, & abunde bi- Philip. 2.
bit ſæculi huiꝰ paſsiones atque miſerias: quoniam vſque ad mortem
crucis humiliauit ſemetipſum: ✱ Atq; ob hoc exaltatũ eſt caput eius
ſuper omnia quæ ſunt in cælo & in terris, hoc eſt, exaltatꝰ eſt & ſubli
matus creaturis omnibus altius, in dextera Dei, in gloria patris ſui, Ibidem.
quando datum eſt illi nomen à patre, quod eſt ſuper omne nomẽ, ita
vt in eius nomine omne flectatur genu, eiq; omnis lingua confitea-
tur quòd ſit in gloria dei patris. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CENTESIMVMNONVM.

PRæſentem Pſalmũ de Chriſto intelligẽdum, ipſemet in Euãgelio teſtatur, cum Scribas atq; Phariſęos tẽtans interrogat de Chriſto, cuius filius ſit: vbi adducẽs hanc Pſalmi authoritatẽ Dauidẽ ita ſcribentẽ, Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, ait Chriſtũ appellare ſuum dominum. Quomodo (inquit) eum Dauid appellat dominũ, ſi filius eius eſt? Ipſi quoq; Scribæ & Phariſæi interrogati, dum ſilent, neq; propoſitam quæſtionem valent diſſoluere, oſtendũt ſimiliter de Chriſto, ſe hunc Pſalmum intelligere. Alioqui ſtatim fuiſſet illis in promptu quod reſpõderent dicendo, non loqui illic Dauidẽ de Chriſto, ſed de alio aliquo. Inſuper Paulus Apoſtolꝰ primo capite epiſtolæ ad Hebræos, cõparationem faciẽs Chriſti ad angelos, ſecundũ ſuperexcellentiã, Matt. 22. Ibidem. Heb. 1.

præſentem locum adducit, vt de Chriſto dictũ. Ad quem (inquit) angelorum aliquando dictũ eſt, E
Sede à dextris meis, quoaduſq; ponam inimicos tuos ſcabellum pedũ tuorũ? Quaſi dicat, Ad Chri-
ſtum legimus hoc dictum apud Pſalmiſtã: ad angelos, aut angelorum aliquẽ non legimus. Quapro
pter manifeſte vani ſunt, qui poſt tam euidẽtia teſtimonia ſubterfugere volẽtes, Pſalmum hũc co-
nantur interpretari de Dauide, quaſi eum Dauid de ſe cõpoſuerit, vt de ſui regni præcellẽtia, & ſpi
rituali ſacerdotio, ac perfecta ſuper inimicos victoria, proferẽdum & decantandum à ſuo populo.
Horũ (inquã) conatus manifeſte vanus oſtẽditur, dũ & Chriſti & Apoſtoli teſtimonio, de Chriſto
domino comprobatur Pſalmum eſſe intelligendum. ¶ Verſu .1. Sede à dextris meis. Non fecit pa-
ter conſidere filium á ſiniſtris, ne ſignificetur patre minor, qui eſt vnum cum patre: non rurſum fe
cit illum ſedere ſuper caput, ne ſignificetur ſuperioritas filii: ſed à dextris vt ſederet dixit, ad ſignifi-
candum æqualitatẽ regni & imperii. Sed hîc forte obiicias, Si ad dextram ſedet filius, pater ergo ad
ſiniſtrã reſidet, & ſignificatur filio ĩferior. Dicẽdũ, quòd in diuinis, cũ more humano loquimur, ad
ſignificandũ cõceptam veritatem, quã non aliter niſi humano more eloqui ſufficimus, oportet im-
perfectiones ſecludere, & tãtum id quod perfectũ eſt intelligere. Vnde licet in rebus humanis, qui
alium ad dexterã collocat, ipſe ſedeat ad ſiniſtrã illius qui ei eſt ad dexteram: in diuina tamẽ ſeſsio-
ne, dextera abſq; ſiniſtra debet intelligi. Non enim ibi ſiniſtra intelligitur, vbi non eſt inæqualitas.
Nec ideo pater ad ſiniſtram ſedet filii, quia filiũ habet ſibi ad dexterã reſidẽtem: ſicut non eſt filio F
minor, pater, quia coæqualem ſibi habet filium. ¶ Verſu. 2. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum
pedum tuorum. Operæprecium eſt, aduertere vim & ſignificationem particulæ donec, quàm in
vſu habet ſcripturar. Pleriſq; enim in locis exceptionem & excluſionem non deſignat, quemad-
modum ex vulgari vſu ſolet accipi, ſed conſequutionẽ & quaſi expectationem alicuius quod futu-
rum eſt. Vnde in propoſito loco nõ volebat per excluſionẽ Propheta aſſerere, Chriſtum ſeſſurum
in patris dextera, vſquedum ponãtur inimici ſub pedibus eius: quaſi tunc à patris dextera illi foret
emigrandum, vbi illud eſſet impletũ quod prædicit futurum: interim verò donec illud impleatur
inibi reſideat: ſed tantum ſignificatur, Chriſto iam reſidẽte ad patris dexterã, hoc inſuper expectari
Pſal.111. reſtare & ſupereſſe, implẽdúmq; adhuc & ſequuturũ, vt ita ſubigantur illi omnes inimici, quomo-
do ſcabellum ſubiicitur pedibus. Ita cum in Pſalmo mox ſequenti .111. de iuſto dicitur, quòd non ſit
cõmouendus donec deſpiciat inimicos ſuos, nõ ita ſecundum excluſionẽ Intelligit Propheta, qua-
ſi tunc ſit iuſtus cõturbandus, cum eo peruenerit vt inimicos deſpiciat, interim verò ſine cõturba-
Matth.1. tione exiſtat (eſt enim id prorſus abſurdiſsimum) ſed hoc tantum ſignificare volebat, iuſtũ nunquã
cõmouendum, imò ſequuturum adhuc & implendum aliquando, vt non ſolum nõ cõturbetur ab
inimicis, ſed etiã pro nihilo eos deſpiciat. Item cũ Matthæi primo dicitur, Ioſeph Mariã nõ cogno- G
uiſſe, donec ipſa peperit filiũ ſuum primogenitum, ſenſus non eſt per excluſionẽ accipiendus, quaſi
vſq; ad tempus partus, Ioſeph à Maria abſtinuerit, pòſt verò eam cognouerit (eſt enim hoc ſanę fi-
dei repugnãs) ſed mera ſignificatur cõſequutio, acſi dicatur, Nõ cognouit eam Ioſeph, & factũ eſt,
ſequutum eſt deinde, & ſuo tẽpore impletum eſt, vt pareret filium ſuum. Huius particulæ ita ſemel
Rom.8. latius explicatę declaratio ſufficiat & pro cæteris locis, vbi forte eandẽ in conſimili acceptione po-
ni cõtigerit. ¶ Verſu eodem, Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Nota differẽ
tem ſubiectionem inimicorum Chriſti, à ſubiectione amicorum & electorum eius. Erũt enim & a-
mici ſiue electi Chriſti ei ſubiecti, & ſũme ſubiecti, ſubiectione ꝑpetua: ſed quomodo filii ſubiecti
ſunt patri, dulci, voluntaria & nobili ſubiectione, quomodo filii regis regi ſubiecti ſunt, & quomo
do primogenito in multis fratribus fratres cæteri nõ primogeniti, quomodo primo hæredi facti co
hæredes, ſicut naturali filio adoptione tantũ facti filii. Nequaquã autẽ de his amicis Chriſti dicitur,
Apoc.1. quòd ponẽtur quaſi ſcabellum ſub pedibus eius. Nã longe aliter ipſe de eis Chriſtus loquitur, dum
Ibidem. in ſacra Apocalypſi ſic ait, Qui vicerit, dabo illi ſedere mecũ in throno meo, ſicut & ego vici, & ſe-
Pſal.2. di cum patre meo in throno ei⁹. Et iterũ, Qui vicerit & cuſtodierit vſque in finẽ opera mea, dabo
Lucę.2. illi poteſtatẽ ſuper gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquã vas figuli confringentur, ſicut & e-
go accepi à patre meo, & dabo illi ſtellã matutinã. Et in Euangelio ſuis fidelibus amicis magna diſ H
ponit, dicẽs, Vos eſtis qui permãſiſtis mecum in tẽtationibus meis: Et ego diſpono vobis, ſicut diſ
poſuit mihi pater meus, regnũ, vt edatis & bibatis ſuper mẽſam meam in regno patris mei. Iſta quę
amicis Chriſti promittuntur quàm lõge abſunt ab eo quod nũc de inimicis dicitur, ꝙ ſint ponẽdi
quaſi ſcabellum pedum ei⁹: vt ſignificetur horum extrema futura deſpectio, quomodo illorũ erit
ſumma exaltatio. ¶ Verſu. 3. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Per virgam virtutis in
Elucidatione intelligimus corpus Chriſti, ſiue humanitatem aſſumptam, quæ fuit ei quaſi baculus
fortitudinis, in qua fortiter egit, & fortitudinem ſuã demóſtrauit. Ita enim in generis humani ſal-
uatione & inimici cõtritione ſe habuit Chriſti humanitas, ſicut ſe habet virga, baculus aut gladius,
quo quis ad percutiendũ vtitur. Quemadmodum enim virga, baculus, aut gladius per ſe nõ inimi-
cum interficeret, neq; innocẽtem liberaret, niſi ipſum dextera fortis viri dirigat & impellat, niſi co
vt inſtrumẽto percutiẽs aut pugnans vtatur: ſic corpus Chriſti aſſumptum, aſſumptáq; humanitas,
per ſe nunquam generis humani inimicum cõtriuiſſet, nunquam liberaſſet humanum genus, ſi nõ
adiuncta fuiſſet virtus diuinitatis, quæ per aſſumptã humanitatem, vt per inſtrumentum cõueniẽs
potẽter fuiſſet operata. Quomodo autem Chriſti humanitas in opere humanæ redẽptionis fuerit
quaſi inſtrumẽtum, ipſa autem virtus diuinitatis principale efficiens, apud ſacros Theologos tertio
ſentẽtiarum Theologicarum libro plenius tractatur. Poteſt tamen non minus cõmode, per virgã
virtutis intelligi verbũ fidei & prædicationis Euãgelicæ: quod ideo Deus emiſiſſe dicitur ex Sion

A quia ex Iudæa, in qua per ſeipſum Chriſt⁹ prędicauit, in omnes deinde fines orbis terrarũ, per Apo
ſtolorum prædicationẽ, ipſum Deus fecit diuulgari, iuxta illud Eſaiæ Prophetæ vaticiniũ, De Siõ Eſaię.2.
exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. Hoc autem verbum Euangelicæ prædicationis, vtiq;
virga virtutis & fortitudinis eſt magnæ, qua percuſsi ſunt principes tenebrarũ, & infideles gentiũ
populi ſalubriter ſunt cõuerſi. De qua virga illud etiã poteſt intelligi quod de Chriſto apud Eſaiã
legitur, Percutiet terram virga oris ſui: atq; etiam illud quod in Pſalmo ſecundo dicitur, Reges eos Eſaiæ.11.
in virga ferrea, quemadmodum in annotatione hui⁹ verſus latius & plenius declarauimus. Iterum Pſal.2.
per hanc virgam virtutis accipere poſſumus ipſum Chriſti imperium ſiue regnum quẽadmodũ di-
citur in alio Pſalmo, Virga directionis, virga regni tui, hoc eſt, ſceptrũ regni tui, eſt ſceptrũ rectitu- Pſal.44.
dinis, id eſt regnum & imperium tuũ eſt in iuſtitia & rectitudine. Atque hæc etiam virga virtutis,
hoc ſceptrum virtutis: hoc regnum Chriſti forte & prævalidum emiſſum eſt ex Siõ, quia in Iudæa
cœpit Chriſtiana fides, & regnum Eccleſiæ, atque à Iudæa in gente ſeſe dilatauit. ¶ Cæterum, domi
nium illud in medio inimicorum (cuius in ſecunda parte fit mentio) intelligi poteſt in bonam par-
tẽ vel in malam, id eſt, vel de dominatione qua gẽtibus factis per Apoſtolicã prædicationem fide-
libus nunc dominatur per totam Eccleſiã, qui prius fuerant increduli & inimici dei: vt qui prius ab
ipſo fuerant alieni & ſine Deo, nunc in illorum medio habitet Deus, & inambulet inter illos, ſitq;
B illorum Deus, & ipſi populus eius. Vel de dominatione, qua omnibus generaliter dominatᵣ, etiã iis
qui ſanctum nomen eius blaſphemant, impugnant, & oppugnant. In medio autem inimicorum do Eſaiæ.52. 2.Cor.6.
minatio, ſignificat dominationem omnium qui ſunt in circuitu, ab omni parte, vbicũque locorum
conſiſtant, nullis exceptis. Quod enim in medio eſt, omnibus extremis æque eſt proximũ. Si prio-
ri modo intelligas, inimicos accipe ſecũdum præteritum tẽpus, videlicet qui aliquando inimici fue-
runt. Si poſteriori, ſecundum tempus præſens, qui adhuc inimici exiſtunt. Nam & ii qui peruerſa
adhuc volũtate Chriſto ſunt inimici, coguntur nihilomin⁹ velint nolint eius ditioni eſſe ſubiecti,
nec eſt effugere eius dominium, in cuius ditione cũcta ſunt poſita, & cuius pedibus à patre ſubiecta
ſunt omnia. ¶ Verſu .4. Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum. Loco Pſal.8.
principii in Græco nomen ἀρχή, quod indifferenter ſignificat principium vel principatum. Vnde 1.Cor.15.
quidam putant ex Græco vertendum fuiſſe, Tecum principatus in die virtutis tuæ, hanc aſsignãtes
intelligentiam, Tecum eſt principat⁹ regnum & imperium in hoc tẽpore virtutis & gloriæ, in quo
nunc poſt reſurrectionẽ à mortuis regnas in ſplendoribus ſanctorum, in gloria beatorum, tanquã
primogenitus, poſt tranſactum in hoc mundo diem infirmitatis, tẽpus paſsionis & miſeriæ, cui ad
tẽpus voluiſti te ſubdere cauſa ſalutis humanæ. Et hæc quidẽ lectio non incommodam habet ſen-
C tentiam. Veruntamen, vtraq; trãſlatio Pſalterii, tam Romana quàm Gallicana, non principatum ha
bet, ſed principium quomodo nos in Elucidatione ſumus interpretati, per principium intelligẽtes
patrẽ, qui eſt principium filii, id eſt, à quo ſemper gignitur, ſempérq; procedit filius, quemadmodũ
pater & filius indifferẽs ſunt principium ſpiritus ſancti. Hoc autem principium, cum Chriſto fuit,
& eſt in die virtutis, per quam nos intelligim⁹ durationem æternitatis: diem videlicet illam quę in-
dicatur Pſalmo ſecundo, cum ex ore patris dicitur, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Chriſtus
enim homo ſimul & Deus exiſtens, non ſolum diem habuit infirmitatis durationem vitæ huius tẽ Pſal.2.
poralis, verumetiam diem æternitatis, quæ eſt dies virtutis, non infirmitatis: illam quidem ſecũdũ
humanitatem adhuc mortalem, hanc vero ſecundum diuinitatem immortalem. Eſt autem in hac
die virtutis cum filio principium eius, id eſt, pater in ſanctorum ſplendoribus: quia in æternitate ſi-
mul viuunt in magnifico ſplendore & immenſa gloria, vnde ſanctis omnibus tam angelis quàm ho
minibus ſua procedit gloria. Omnis enim gloria ſanctorum, quædam eſt refulgẽtia & imago, quę-
dam illius immenſæ claritatis & gloriæ, qua in æternitate pater & filius gloriantur atque refulgent.
Aut diem iſtam virtutis intelligere poſſumus tempus illud, in quo poſt paſsionẽ & reſurrectionẽ
iam regnat glorioſus. Nam hoc tempus rectè dies virtutis dicitur, quia (iuxta Apoſtolum) & ſi olim 2.Cor.13
ſemel paſſus ſit ex infirmitate, nunc tamen viuit & regnat ex virtute Dei, iudex conſtitutus viuorũ Actu.10.
D & mortuorum, ſedénſque ad dexteram Dei. In hoc autẽ die, quomodo cum ipſo ſit principium in Mar.19.
ſplendoribus ſanctorum, per ſe quiſque ex prædictis intelligit. Veruntamen præter prædictas ex-
poſitiones, poteſt etiam aliter, & pene contrario modo dies iſta virtutis intelligi, ipſum tẽpus paſ-
ſionis & mortis, quo agnus Dei tulit peccata mũdi, quo moriens Chriſtus operatus eſt ſalutem in Ioan.1.
medio terræ. Quæ ſane dies, tametſi infirmitatis videretur & miſeriæ, quantum ad humanum iudi Pſal.73.
cium, ratione paſsionis & mortis, quam ſecundum humanitatem ille pro nobis ferebat, tanquam
agnus immolatitius: vere tamẽ dies erat virtutis & fortitudinis, quando virtutem magnam fecit a-
gnus, opus redemptionis humanæ, quod non niſi maximæ virtutis atque potentiæ erat: quando vi
cit leo de tribu Iuda, radix Dauid: quando agnus qui occiſus eſt redemit nos Deo in ſanguine ſuo, Apoc.5.
ex omni tribu & lingua & populo & natione, & fecit nos Deo regnũ & ſacerdotes. Quis enim du Apoc.1. &.5.
bitet, diem hanc appellare diem virtutis, in qua tantæ fortitudinis opus peractum eſt? In hac autem
die non abfuit CHRISTO principium ſuum, id eſt, pater, neque illum reliquit ſolum. Non enim
humanitas diuinitate erat deſtituta, ſed fuit cum illo & in illo principium, pater, vt per filium ſuum
opus perficeret redemptionis humanæ. Non enim potuit coæternum ſibi & coæqualem filiũ, quẽ Ioan.8.
gignit ex vtero ante Luciferum, in paſsionis tempore derelinquere, qui pauperibus eſt adiutor in
opportunitatibus in tribulatione. Erat ergo cum Chriſto ſuum principium in die virtutis, & erat
cum eo in ſplendoribus ſanctorum: hoc eſt, vt ſanctis ſuus cõpararetur ſplendor, vt electi ſuam ac- Pſal.9.

Lucę.24 ciperent gloriam, ad quam ab æterno fuerant prædestinati. Ita enim oportuit Christum pati: & sic E
introire in gloriam patris, sicque & electis suam gloriam communicare: & (vt Apostolus ait) autho
Heb.2. rem salutis sanctorum per passionem consummari decebat. ¶ Versu eodem, Ex vtero ante luciferũ
genui te. Hæc particula, vt ex ore patris ad filium pronunciata debet accipi: potéstque vel de generatione Christi æterna, secundum diuinitatem, vel de temporali secundum humanitatem exponi. Verum in vtraque expositione, nonnihil prima fronte apparet difficultatis. Sic enim de æterna generatione exponas, quomodo ex vtero pater filium sic genuit, qui non habet vterum, neque vllam habet coæternam cõiugem, ex qua more generationis humanæ æternum filium æternaliter gigneret? Secundum generationem nanque æternam, Christus matrem nescit, quomodo secũdum tẽporalem natiuitatem patrem temporalem nõ habet. Quomodo ergo dicere potest pater, quòd ex vtero ante Luciferũ gignat filium, cũ nec ex vtero proprio nec ex vtero alieno? Si verò de natiuitate
Galat.4. temporali exponas, quomodo hac generatione filium pater genuit ante Luciferum? Nónne (iuxta Apostolum) quando venit plenitudo temporis, tum misit suum filium Deus in mũdum natum ex muliere, factum sub lege, & cætera? Quòd si in temporis plenitudine ex vteero mulieris illũ genuit quomodo ante Luciferum id fecit? Ostendendum est ergo, quomodo vtrũque hoc incõmodũ debeat dissolui. Et quidem quod ad priorem expositionem attinet, omne incõmodũ euadis, si metaphorice generationem ex vtero intelligas. Quomodo enim in scripturis Deo, manus, caput, pedes, F
aures, oculos, legimus attribui, cum ipse horum membrorum nullum secundum veritatem habeat: sic & vterum in illo possumus designare, ratione naturalis suæ perfectissimæ fœcunditatis: qua tã est fœcundus, tàmque efficacis in generando virtutis, vt absque coniuge, de suaipsius substãtia, possit gignere filium, nõ solum sibi secundum speciem similem, verumetiam sibi consubstantialem, vnius eiusdémq; substantiæ, vt sint pater & filius vna substantia & essentia vna. Nulla autẽ creatura, quantumuis pręcellens, quantumuis nobilis, secũdum genus suum, proprie dici potest genita ex vtero Dei. Omnia nanque creata fecit Deus quasi artifex, creator & conditor, secundum beneplacitum voluntatis suæ, & iuxta ideas siue formas quæ sunt in mente diuina: nõ quasi pater genuit, naturali fœcunditate, sed sua substantia. Quantum verò ad secundam expositionem, effugitur incommodum, secundum prædestinationem æternam sermonem intelligendo, vt sit sensus, Ante omnẽ creaturam, ante mundi constitutionem, ego proposui, præordinaui, prædefiniui, per solius spiritus
Eccle.24 sancti fœcundationem te ex vtero virgineo immaculato immaculatum gignere in temporis plenitudine, ad perficiẽdum opus redemptionis humanę. Quẽadmodum cũ Ecclesia, illa quæ apud Sapientẽ dicuntur de æterna sapiẽtia, Ab initio & ante sæcula creata sum. Ante omnes montes & colles ego parturiebam, & similia secundnm piam deuotionem accommodat Deiparę Marię, manifestum est ea debere accipi secũdum prædestinationem & præuisionem Dei. Et illud quoque intelligendum, quòd per Luciferum æque intelligi posit siue spiritualis siue corporalis creatura. Angelica enim natura rectè dicitur Lucifer, quatenus limpiditate naturalium donorum relucens, ex sua naturali conditione absque omni commixtione est tenebrarum & corporeæ obscuritatis, & absq; G
Esaię.14. omni malitiæ caligine. Vnde & cõmuniter sacri doctores illud Esaiæ, quomobo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris: quod de rege Babylonis secundum literam dicitur, exponũt de illo angelorum primo, qui se contra Deum erexit per superbiam. Quod si Lucifer materialis stella accipiatur, debet sub particulari stella tota multitudo stellarum intelligi: vt sit sensus, Ante omnium stellarum conditionem, antequam stellæ essent creatæ, id est, antequam quicquam esset corporale crea-
Heb.7. tum. ¶ Versu .5. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hunc locum tractans Paulus Apostolus septimo capite Epistolæ ad Hebræos, multis rationibus ostendit Melchisedech sacerdotem typum fuisse & figuram summi sacerdotis Christi. Et primũ quidẽ nominis interpretationem applicat Christo, quoniam Melchisedech secundum vim Hebræi idiomatis significat regem iustitiæ. Appellatio quoque loci, in quo regnabat ille, Christo conuenit: quoniam rex erat salem, id est, rex pacis. Insup & hoc notat Apostolus, quòd ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, idest, sine patre & sine H
matre fuerit, & omnino sine genealogia: quod non ita est intelligendum, quasi ipse nullum habuerit patrem, aut nullam matrem, aut quasi nullam habuerit genealogiam : sed quia in scripturis, neq; patrem, aut nullam matrem, aut quasi nullam habuerit genealogiam : sed quia in scripturis, neque qui secundum generationem diuinam æternitatis est ἀμήτωρ, id est, sine matre: secundum temporalem verò natiuitatem, ἀπάτωρ, id est, sine patre: quoniam ex immaculata virgine Maria, sine virili co-
Esaię.53. operatione, in terris fuit conceptus & natus. Genealogia quoque Christi secundum diuinitatem nulla extitit, quoniam generationẽ eius quis enarrabit? neq; etiam genealogiam secũdum humanã natiuitatem habet, talem qualem habẽt cæteri puri homines, ex vtroque parẽte. Ad hæc quòd neq; initium vitę, neq; finis dierũ Melchisedech in scripturis legitur, significat Christi ęternitatẽ, qui erat
Ioan.1. in principio apud Deũ patrẽ. Decimas insuper accepit Melchisedech ab Abrahã, qui omniũ extitit
Gene.41 pater Israelitarũ, ipsius etiã leui & Aaron, qui tum adhuc in lumbis patris erant: & benedixit Abrahæ Melchisedech, tanquã maior minori. In quo significatur, Christi sacerdotiũ vere præstãtius esse Aaronico: quandoquidẽ Melchisedech, vt typus Christi, benedixit Abrabæ omnium sacerdotũ veteris legis progenitori, atq; ab eo decimas accepit. Neque de Melchisedech legitur, quòd eo mortuo successerit alius in locum eius, vt significetur sempiternum fore Christi sacerdotiũ, quod nullo alio vnquam cõmutabitur. Hic enim sacerdos, eo quòd maneat inęternũ, sempiternũ habet sacerdotiũ. Hæc omnia Paulus Apostolus, loco suprà citato diligenter cõmemorat, declarans rectè in proposi

A to Psalmo appellatum esse Christum sacerdotem, secundū ordinem Melchisedech. Superaddūt posteriores & aliam conuenientiam, quasi præcipuam, prædictisq; omnibus maiorē, de oblatione panis & vini, dicentes, in hoc vel maximè Melchisedech typum gessisse Christi domini, quod panē & vinum obtulit, in signū eius oblationis quam instituturus erat Christus, nempe corporis sui & sanguinis, sub specie panis & vini: quam similitudinem respexisse videtur celebris ecclesiæ doctor, Thomas Aquinas, in ecclesiastico officio, quod in honorem sanctissimi eucharistię sacramenti (iubente Vrbano papa) composuit, cum in prima priorum vesperarum antiphona, ita canit: Sacerdos in æternum Christus dominus secundum ordinem Melchisedech, panem & vinū obtulit. Verùm hoc loco nouelle quidam nostræ tēpestatis hæreseon authores, siue fautores, admodū acriter insurgūt aduersus piam prædictorum patrum sententiam, dicentes nusquam in scriptura inueniri, quod Melchisedech Deo obtulerit panem & vinum: sed hoc tantum, quod Abrahæ & sociis redeuntibus de cæde regum & fatigatis, protulerit panem & vinum, eisq; benedixerit. Qua etiam ratione, sacrum ecclesiasticum canonem, quo in missarum celebratione Ecclesia sacerdotes vti sanciuit, multis sæculis in summa reuerentia habitum, impudenter quidam audent mordere, quod in oratione post calicis eleuationem, sacrificii Melchisedech cum sacrificio Abel & Abrahæ faciat mentionem: in quo videtur
B ad corporalem oblationē panis & vini respicere, sicut sacrificiū corporale fuit quod obtulit Abel, Gene. 4.
& quod obtulit Abraham, qui frequenter legitur ædificato altari obtulisse holocaustū domino, paratus etiā immolare vnigenitū. Gene. 12. Gen. 22. Cum enim de oblatione Melchisedech prorsus nihil legatur in scriptura, putant illos qui canonem hunc composuerunt ecclesiasticos patres, ad hoc sacrificium panis & vini respexisse, istámque intendisse oblationem, cum dicunt, Sacrificium quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech. Hæretici ergo qui dolent missam sacrificium appellari, & contra ecclesiasticam determinationem contrariū astruere contendunt, ignorantiæ & inaduertentiæ prædictos arguunt, quod Melchisedech dicant obtulisse Deo panem & vinum, cum nihil aliud legatur de eo, nisi quòd (vt dictum est) Abrahæ redeunti illa protulerit. Horum autem quæstioni, quod quidem ad canonem attinet, duplici ratione nos satisfecimus in tractatu quem edidimus de expositione sacri canonis, circiter finem distinctionis tertiæ. Quod autem ad piam prædictorum patrum in præsenti loco interpretationem pertinet, dicimus, nihil contra pietatem illos dicere, neque contra sacram scripturam, qui Melchisedech obtulisse dicunt Deo panē & vinum. Nam licet in scriptura non expresse dicatur, nisi quod panem & vinum protulit Abrahæ, piè tamen creditur & absque omni impietate sentitur, ipsum Melchisedech vt sacerdotem Dei excelsi, primū ea obtulisse domino, quæ protulit voluítq; proponere populo domini: quemadmodnm & sacerdotes veteris legis prius hostiam offerebant domino, quàm de ea manducarent ipsi, aut manducandam darent populo: & nunc
C in Christi fidelium Ecclesia sanctissima mysteria dominici corporis & sanguinis, prius à sacerdote offeruntur domino, quàm populo præbeantur sumenda: licet diuersum morem sequētes sui cordis adinuentiones obseruent. Sinagogæ Satanæ, quæ se dicunt Christi esse, & non sunt: quoniam vnitatem Christianæ fidei disrumpunt. Apoca. 2. Quorum irrationabiles cōtra patrum orthodoxorum pietatē latratus, quoniā à viris grauissimis editis iustis libris egregiè confutati sunt, nihil opus est nos pro ea re prolixius agere, vt neq; patitur ipsa rei magnitudo annotationem breuitate sed pro dignitate tractari. Illud certè negare nō possunt, quin ex authoritate sacræ scripturæ hanc admittant comparationem, Melchisedech in hoc typum gessisse Christi, quod sicut ille Abrahæ redeunti à cæde tyrannorum protulit panem & vinum, addens benedictionem: ita hic omnibus in fide & in Ecclesia militantibus, ac contra tyrannum principem tenebrarum dimicantibus, quicunque in fide vicerunt mundum & malignum, profert præbétq; sui corporis & sanguinis sub specie panis & vini sacratissima mysteria, quibus confirmentur corda pugnantium, vt non deficiant: quibus lassi reficiuntur & confirmantur in vita spiritus, vt non succumbāt. Hanc profectò comparationem, velint nolint, coguntur illi admittere. ¶ Versu penultimo, Implebit ruinas, Nos in Elucidatione intelligimus hanc impletionem in malam partē, vt impletio ruinarū significet, ruinas futuras pleniores & perfectio-
D res. Ruina enim grauis fuit dæmonum, quando corruerūt de summo cælorum, vel in tartara, vel in caliginosum hunc aerem. Ruina plenior fuit, quando per euangelicam prædicationem post mortē Christi, etiā è sede regni, quo dominabantur super gentes, proiecti sunt, iudicatiq; principes mundi, & foras eiecti, quibus verbis ad Ioannem Christus vtitur. Ioan. 12. & 16. Et quidem grauis admodum fuit hæc ruina superbis dæmonibus, qui ægerrimè tulerunt sibi auferri suū principatum, quo dominabātur mundo fortes armati, custodientes atriū suum, grauiter acceperūt à superueniente fortiori vinci se atq; ligari, & omnia sua spoliari, diripi. Perfectissimè autem implebit Deus illorum ruinam, quando in extremo iudicio, ad pronunciationem terribilis sententiæ eius, omnes in Baratri profundum perpetuò illic permansuri proiicientur, absq; spe redeūdi in auras superas. Lucæ. 11. Potest tamen ista ruinarum impletio, etiam in bonum accipi. Christo enim iudicante in nationib⁹, restituta sunt & erecta quæ fuerant collapsa, quæ periere restaurata sunt. In secunda autem parte versus, cum dicitur, Conquassabit capita in terra multorū: conquassatio capitis intelligitur grauissima percussio diuinæ sententiæ, quæ super impios cadens desuper, à seueritate diuinæ iustitiæ, morte æterna eos afficiet: ad eum modum, quo lapis grauis deorsum cadens super caput transeuntis, confracto & cōminuto capite ipsum morte opprimit. Vnde patet, idem nunc per capitis conquassationem intelligi, quod suprà Psalmo tertio per confractionem dentium, & iuxta Hebræam literam per maxillæ percussionē, significabatur, dicēte Propheta, Tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti: & iuxta Hebraicam veritatem, Tu percussisti omnium inimicorum meorum ma-

xillam, dentes pecatorũ confregiſti. ¶ Verſu vltimo, de torrente in via bibit. Nota duplicem torren E
Pſal. 35. tem in ſcripturis. Eſt enim quidem torrens voluptatis, de quo in pſalmo alio dicitur, Inebriabuntur ab vbertate domus Dei, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Longè verò diuerſus eſt hic torrens, quem bibiturus nunc prædicatur Chriſtus dominus. Eſt enim torrẽs iſte nõ voluptatis, ſed amaritudinis: nequaq̃ limpidus, ſed totus turbulentus. Cuiuſmodi torrens in alio pſalmo innuitur,
Pſal. 123. cũ à fidelibus dicitur, Torrentẽ pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquã intolerabilem. Sic & duplex calix in ſcriptura legitur, quidã voluptatis, de quo in pſalmo 22. Et ca-
Pſal. 22. lix meus inebrians, q̃ præclarus eſt: alius amaritudinis, de quo Saluator diſcipulos ambiẽtes prima-
Matt. 20. tũ interrogat, Poteſtis bibere calicẽ quẽ ego bibiturus ſum? Nota inſuper, ꝙ particula, in via, iungi
Marc. 10. poteſt cum verbo bibit, vt ſit ſenſus, In via huius vitæ bibit Chriſtus dominus de torrente. Atq; hęc cõnexio conuenientior eſt, quã & ſolam in Elucidatione ſequimur. Poſſet tamen ſubtiliori cõſideratione etiã coniungi cum nomine torrentis, vt cõiunctim legatur, Bibet dominus de torrente in via, id eſt, de torrente turbulẽto, pleno luto & ſordibus, cuiuſmodi ſunt torrẽtes illi qui impetu currunt in viis publicis, vbi plerunq; plus eſt immunditiarũ. ¶ Verſu eodem, Propterea exaltabit caput. Intelligi poteſt, Deus pater exaltabit caput Chriſti, vel ipſe Chriſtus exaltabit caput ſuum: ipſe vt Deus, ſeipſum glorificabit vt hominẽ, Vel quaſi abſolutè accipi poteſt, exaltabit caput, id eſt, caput ipſius exaltabitur. Per exaltationem autem capitis, in ſcripturis intelligitur exaltatio & glorificatio F
Pſalm. 3. poſt humiliationẽ. Vnde in pſalmo tertio, ad patrem filius loquitur, dicens, Tu autem domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meũ, id eſt, me glorificans & ſublimans. Et iterum in
Pſal. 26. alio pſalmo, In petra exaltauit me, & tunc exaltauit caput meum ſuper inimicos meos. Sic & in Ec-
Eccle. 11. cleſiaſtico ſcribitur, Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatum conſidere illum faciet. Et in capitulo vltimo quarti libri Regum, de Euilmerodach rege Babylonis legimus, ꝙ
4. Reg. 5. in initio regni ſui ſubleuauit caput Ioachim regis Iuda de carcere: quãdo ei benigne loquutus eſt, & thronũ eius poſuit ſuper thronos regũ, qui cum eo erant in Babilone. Idem alibi per exaltationem
Pſal. 74. cornu vel cornuum intelligitur, vt pſalmo ſeptuageſimoquarto, Exaltabuntur cornua iuſti.

CX. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iſte qui ſequitur, quemadmodum & præcedens, de beneficiis & admirandis operibus nouæ legis tractat. In quo propheta ex animo confitetur domino, ſuper magnis ipſius & electis operibus, & ſempiterna iuſtitia: diuerſa deinde nouæ legis beneficia per Chriſtum fidelibus præſtita enarrans, nempe, ſanctiſsimæ euchariſtiæ inſtitutionem, noui teſtamenti nunquam commutandi conſtabilitionẽ, & apoſtolicã de opere redemptionis humanæ prædicationẽ, æternæ hæreditatis damnationem, mãdatorum quæ ſeruis ſuis iniunxit fidelem diſpoſitionem in firmitate, æquitate & veritate, ſalutis per Chriſtum factæ à Deo miſsionẽ. G *Poſt quæ omnia, verſibus duobus nouiſsimis, ſanctum domini timorem commendat, & bonum intellectum laudat eius qui facit opere quod intelligit. Peculiariter verò aduertendum eſt, pſalmum hũc vnà cũ eo qui in ordine ſubſequitur, in Hebræo ſingulari quadã ratione eſſe dictatum, iuxta alphabeticas literas: ita vt per ſingula hemiſtychia, id eſt, verſus dimidios, ſuo ordine præponãtur ſingulæ literæ alphabeti Hebraici: ita vt prior particula primi verſus habeat Aleph, poſterior Beth, ſecundi verſus prior, Gimel poſterior Daleth, atq; ita in conſequentibus vſque in finem: ita vt vltima pſalmi clauſula, Laudatio eius manet in ſæculum ſæculi, à Tau ſumat initium. Similiter & in ſequenti pſalmo erit conſiderandum. Verùm iſta diſtinctio in tranſlatione neque apud Græcos, neque apud Latinos inuenitur, eo quòd commodè ſeruari non poſsit.*

CX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitebor tibi domine in toto corde meo: in concilio iuſtorum & congregatione.*

2 *Magna opera domini: ✱ exquiſita in omnes voluntates eius:*

Pſal. 113. Dani. 4. Gene. 1.

3 *Confeſsio & magnificentia opus eius:*

✱ & iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.

4 *Memoriam fecit mirabilium ſuorum, miſericors & miſera-*

TIbi domine volo laudis & gratiarũ actionis dare cõfeſſionem, ex plena deuotione affectus mei, éxq; omnibus viribus animæ meæ: neq; in occulto ſolum, quaſi erubeſcens de tua confeſsione, ſed palàm etiã in Eccleſia ſancta, inq; concilio & congregatione iuſtorum, ad aliorum ædificationem, & H in tuũ amorem prouocationem. 2. Et es tu ſanè cõfeſsione dignus, quoniã magna ſunt, ſtupenda & admiranda, quæcunq; tu operaris, potentiſsime Deus: ſiue creationẽ rerum atq; gubernationem generaliter attendamus, ſiuè humani generis peculiariter regenerationẽ: ∗ ſingularia vtiq; eximia, præclara, electa, & exquiſita ſunt, iuxta omnes voluntates tuas: quoniam omnia quæcunq; voluiſti, tu feciſti, in cęlo & in terra: & ſicut voluiſti, ita feciſti, & propter tuã voluntatem & ſecundum tuam voluntatẽ, facta ſunt omnia bona valde. 3. Tuum opus omne quod operaris, celebre eſt ſiue confitendũ, & magnificũ ſiue magnificandum: quodcunq; tu facis, tale facis, vt confeſsione dignũ inueniat, & magnificentia plenũ: ∗ tua quoq; iuſtitia, tua ſanctitas, tua perfectio, tua veritas & fidelitas nunquã deficiet, ſed permanebit tecum ſempiterna. 4. Multa quidẽ ſunt & ſtupenda beneficia tua, quæ olim exhibuiſti, tam in rerum creatione & gubernatione, q̃ in mirabili Iſraelitici populi deductione: verùm omnia priora ſuperat: quod ſequitur, Tu enim domine qui natura miſericors es ſi-

A *tor dominus:*
✳ escam dedit timentibus se.

5 Memor erit in sæculum testamenti sui:
✳ virtutem operũ suorum annunciabit populo suo.
6 Vt det illis hæreditatem gentium.
B
✳ opera manuum eius veritas & iudicium.
7 Fidelia omnia mandata eius, & confirmata in sæculum sæculi:
✳ facta in veritate & æquitate.

8 Redemptionem misit dominus populo suo:
C
✳ mandauit inæternũ testamentum suum.
9 Sanctum & terribile nomen eius:
✳ initium sapientiæ timor domini.
10 Intellectus bonus omnibus facientibus eum:
✳ laudatio eius manet in sæculum sæculi.
D

ue benignus, & misereri semper solitus, omnium mirabilium tuorũ velut memoriale nobis veniẽs in carne dedisti: ✳ quãdo fidelibus tuis tuum ipsius corpus in escam & cibum spiritualem atq; sacramentalem, itẽmq; sanguinem in potum instituisti. Siquidem hanc escam reliquisti fidelibus in memoriã passionis, & cæterorum omnium mirabilium, quæ in tua humanitate nobis exhibuisti: & in hoc cibo dum præsentẽ te corporaliter habent fideles, per dignã confessionẽ rememorantur vniuersa mirabilia tua. 5. Testamenti quoq; tui noui, quod nouæ Ecclesię abscedẽs disposuisti, & in tuo sanguine moriens cõfirmasti, memor eris in sempiternũ: nunquã ipsum aboliturus, nunquã antiquaturus, sed ratum semper ac gratũ habiturus: ✳ vim etiã & efficatiam mirabilium operũ tuorum, quæ pro generis humani redemptione visum tibi fuit operari, fecisti annunciari atq; prædicari fidelibus tuis, quos in Ecclesiam cõgregare voluisti, vt credentes fructũ possent ex eis cõsequi salutis æternæ. 6. Ad hoc, inquam, annũciari fecisti, vt illis credentibus dares cælestis regni hæreditatem, omnibus gentibus in Christo (iuxta ꝓmissiones Abrahæ factas) repromissam: Gene. 15. Galat. 3.
✳ Et sunt profectò omnia quæ tu in potẽtia, sapiẽtia ac bonitate tua, veluti per manus tuas operaris, in veritate & iudicia disposita, suntq; vera & iusta, nihil habẽtia vanitatis, nihil mendacii, nihilq; iniquitatis prorsus aut iniustitiæ, quibus plena sunt opera filiorum hominũ. 7. Mãdata insuper & pręcepta quę nobis in testamẽto tuo nouo obseruanda tradidisti, omnia sunt fidelia valde, id est, firma atq; stabilia, æqua, & obseruatu dignissima: ✳ vtpote quæ sint cõfirmata in sempiternum, nunquam in consummationẽ vsq; sæculi cõmutanda: quẽadmodũ veteris testamenti erant multa suo tẽpore antiquanda: ✳ disposita quoq; & ordinata in omnimoda veritate & æquitate, nihil vanum, nihil iniquũ præcipientia aut suadentia, quod nõ rarò faciunt hominũ siue stulta, siue impia mandata. Omnia siquidẽ mandata tua ad dilectionem reducuntur, & est ipsa charitas omnium præceptorũ eius radix: qua nihil æquius, nihil iustius, imò nihil rectitudini & veritati æque cõsonum. 8. Saluationẽ ac liberationẽ dedisti Deus, atq; operatus es per mirabilia opera tua, humano generi fidelibus tuis: Rom. 13. 1. Tim. 1.
✳ mandasti quoq; in sempiternum vsq; in consummationẽ sæculi, ab eis obseruari testamentũ tuũ nouum, quod disposuisti eis. 9. Nomẽ tuum gloriosum sanctum est, & omni reuerẽtia venerandũ, hoc est, tu ipse iuxta nomen tuum (quoniam Deus, dominus ac redẽptor verè nominaris, & es) omni honore es dignus: ✳ ac proinde timor tuus, ô domine, principiũ quoddam est veræ sapientiæ, quæ secundũ Deũ est, hoc est, spiritualis, cælestis, atq; diuinæ: adeò vt qui nondũ timere te nouit, necdum initium habeat veræ sapientiæ, quantumuis hominibus sapere videatur. 10. Bene autem intelligit, & sapit vtiliter atq; salubriter, quicunq; opere adimplet, & facto demonstrat quod sapit, atq; intelligit: ✳ & talis viri laus solida permanebit apud dominũ ac sempiterna: quemadmodum ecõtrario male intelligit, minimẽq; vtiliter aut salubriter sapit, qui ea quorum accepit intelligentiam opere non demõstrat. Seruus enim intelligens voluntatem domini sui, & non faciens, plagis vapulabit multis. Qui autem intelligit voluntatẽ domini, & fecerit eam, hic laudem habet ante illum. Lucæ. 12.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CX.

VErsu 1. In concilio iustorum & congregatione. Quidam per s, legunt, In consilio iustorum, hoc est, in secreto & cogitatione sanctorum. Sententiæ tamen magis conuenit concilium per c, pro cœtu & societate iustorũ, quomodo nos in Elucidatione interpretati sumus. ¶ Versu 2. Exquisita in omnes voluntates eius, hoc est, eximia & singularia valde, electáque & exquisita, ad, siue iuxta omnes voluntates eius. Eadem est sententia, cum eo quod pòst in Psalm. 113. dicitur, Deus autẽ noster in cælo, omnia quæcunq; voluit fecit. Nihil enim quantumuis magnum, est apud Deum difficile vel impossibile. ¶ Versu 3. Confessio & magnificentia opus eius. Nouus est loquendi modus, tantumdem valens, ac si dicas, Opus Dei est celebre & magnificum, vel confessione dignum & magnificentia plenũ. Secundum eundem modum, versu 6. dicitur, Opera manuũ eius, veritas & iudicium, hoc est, opera eius sunt vera & iusta, facta scilicet in veritate & iustitia, quia non agit Deus iniquè, neque mendaciter. Ita in Psalmo 118. dicuntur omnia mandata Dei esse veritas, id est, vera, & in veritate disposita. Ad eundem modum Sapiens asserit, quæcunque fiunt sub sole non esse nisi laborem & afflictionem spiritus, id est, laboriosa & affligentia spiritum, aut labore & afflictione spiritus plena. ¶ Versu 4. Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & Psal. 113. Gene. 18. Lucæ. 1. Psal. 118. Eccle. 1. 2.

& miserator dominus,escam dedit timentibus te. Ex traditione patrum cõsueuerunt religiosi viri, E
post cœnã aut prandium peracta, in gratiarum actionẽ pro perceptis donis, hunc proferre versicu
lum.Neq; id quidem male.Quanuis enim paruulũ valde videatur hoc beneficiũ corporalis pastus,
si conferatur cum spiritualibus beneficiis maximis , quibus nos Deus donauit : tale tamen est, quo
merito debeat homo excitari ad cõmemorationem omniũ Dei mirabilium . Sic enim solet gratus
animus,quũ beneficio aliquo paruulo actuali exhibitione afficitur , ab eo à quo aliàs plura & maio-
ra se cognoscit accepisse, in paruuli illius beneficii actuali susceptione nõ solum præsens agnoscere
beneficiolum, verumetiam priorũ illorum multo maiorũ & plurium recordari.Nam gratus & fide
lis animus,facile vel minimo beneficio ad susceptorũ antè beneficiorum rememorationem excita-
tur. Atq; ita viri spirituales, soliciti semper quomodo grati esse valeãt suo sibi beneficentissimo do-
mino,cũ se corporali pastu iam frugaliter ex Dei munere refectos attendunt,corporeisq; viribus se
sentiunt confortatos, transeunt in commemorationem omnium beneficiorũ Dei, quæ ab illo su-
sceperunt tam in semetipsis,quàm in toto humano genere. Veruntamen nõ est ista de corporali ci
bo,præcipua huius loci intelligentia : sed principaliter de illa spirituali esca,quæ in sacratissimo eu-
charistiæ sacramento,ex institutione Dei sumitur à fidelibus,à timentibus dominũ. Ab his enim so
1.Cor.11. lis,digne,& vtiliter sumitur.Nam qui manducat panẽ domini, vel calicem eius biberit indignè, iu-
Ioan. 6. dicium vtique sibi manducat & bibit,non diiudicãs corpus domini. Qui autẽ dignè manducauerit F
ex hoc pane,viuet in æternũ.Hæc enim esca illa est,de qua ipsemet dominus in euangelio ait, Caro
Ibidem. mea verè est cibus,& sanguis meus verè est potus: qui manducat meam carnẽ,& bibit meũ sangui-
nem,in me manet,& ego in eo,& alia huiusmodi multa.In huius autẽ escæ spiritualis perceptione,
satis manifestum est,quomodo omniũ mirabilium suorũ misericors & miserator dominus memo
riam fecerit,id est,quasi mnemosynon & memoriale reliquerit, in quo omnia ipsius mirabilia pro
humani generis salute exhibita,reuocarentur ad memoriã à fidelibus, vsq; in consummationẽ sæcu
li.Est enim hoc dominici corporis & sanguinis sacramentũ,à Christo in memoriã pasionis & mor
Lucæ.22 tis eius institutum:quemadmodum ipse dominus ait,Hoc facite in meam commemorationem. Et
1.Cor.11. apud Paulum apostolum:Hoc facite,quotiescunq; biberitis,in meam commemorationem,Specia-
liter verò in memoriam pasionis & mortis Christi, quemadmodum subsequenter Apostolus ait,
Quotiescunq; enim manducabitis panem hunc,& calicem bibetis,mortem domini annunciabitis
donec veniat, In commemoratione autem mortis Christi, & natiuitas,& conuersatio, & gloriosa
resurrectio, ac cæterorũ omnium mirabium quæ fecit ipse nobiscum & docuit, fit rememoratio.
Quam rem nos à proposito plenius tractauimus,& dilucidius ex ipsa radice explanauimus, in præfa
tione præmissa tractatui,quem ferè ante triennium de mysteriorum missæ ac sacri canonis exposi-
tione edidimus. Versu eodem, Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator domi G
nus.Cum in scripturis hæc duo iunguntur,misericors & miserator,id quod frequentissimum con
spicimus, licebit harum duarum vocũ significationem ita distinguere, vt prior ad naturã referatur
& essentiam,altera ad miserationũ propẽsionem siue effectus. Et enim Deus natura secundum suã
essentiam misericors,cui proprium est misereri semper & parcere.Quanto enim quisque magis est
verè magnanimus,& magis bonus,eo ad miseris miserendum est pronior:iuxta illud, Parcere subie
ctis,& debellare superbos.Vnde cum Deus natura sua,& secundum substantiam atq; essentiam suã
sit summe bonus,& verissime magnanimus,consequitur item summè ipsum esse misericordẽ. Mi-
serator verò est,quia semper misereri solitus,& quia cõsueuit semper agnoscentibus miseriam & pe
Psal. 50. tentibus misericordiam,eius effectum præstare.Vnde Dauid Psal.50. secundum multitudinẽ mise-
rationum orat deleri iniquitatem suã.Hæc autem miserationum antiquarũ & præsentium multitu
do facit,vt Deum miseratorẽ appellemus: vtpote qui misereri sciat ac soleat,& (vt humanũ aliquid
loquamur) habitũ habeat,atq; scientiã miserendi,post tot miserationũ actus exhibitos. Solẽt enim
apud Latinos nomina terminationis cõsimilis in or,habitum significare, siue consuetudinem, siue
scientiã:quemadmodũ ædificator,pistor,pastor, atq; in aliis huiusmodi. ¶ Versu 6. Vt det illis hæ-
reditatem gentiũ.Possemus hoc loco per gentes(quod despectũ solet esse vocabulũ)intelligere dę- H
monum peruersas nationes:quemadmodũ aliquando eosdem etiã hominis vel viri nomine in scri
ptura accipimus. Ac tunc quidẽ erit sententia, Deum voluisse dare suo populo hæreditatẽ cælestis
regni,quæ illorũ fuerat, hoc est,ad quã ipsi ab initio fuerant creati,& cuius futuri fuerant possesso
res æterni,si non per superbiam ea sese indignos præstitissent.¶ Versu 8. Mandauit in æternũ testa
mentum suum. Aduerte ꝙ quemadmodum olim in veteri testamento erant promissa,præcepta,&
sacramẽta:ita sunt & in nouo,de quo hic Psalmus canit. Et de quolibet horum verũ est quod dici-
tur, Deum mandasse inæternũ testamentũ suum.Nam quantum ad promissiones,quas habet testa-
mentũ nouum,mandauit eas expectari,& desiderari à fidelibus suis:quantum ad præcepta quæ cõ-
tinet,mãdauit ea obseruari,ne obseruantes statuta præcepta, perdant ꝓposita promissa : quantum
ad sacramenta quæ in ipso ordinata sunt,in consummationem vsq; sæculi ea frequentari mandauit,
negligentes medicinam nõ consequantur sanitatẽ.¶ Versu 9.Initiũ sapientiæ timor domini. Nota
est distinctio duplicis timoris, nempe seruilis & filialis. Horum vterq; initium est sapientiæ, verum
diuersa cõsideratione. Nam seruilis timor est initium extrinsecum, modo quodam ad verã sapien-
1.Ioã. 4. tiam disponens & præparans,cũ ea tamen simul nõ potens existere:quoniã vt perfecta charitas,ita
vera etiam sapientia,timorẽ huiusmodi pellit foras.Filialis verò timor initiũ est intrinsecum,eiusq;
velut particula quædam, eo ꝙ filialẽ reuerentiam cælestis sapientia non expellat, imò eam suadeat,
efficiat,& conseruet.Non potest enim esse in eo sapiẽtia vera,in quo nõ est sanctus timor domini.

A

CXI. PSALMI ARGVMENTVM.

IN Psalmo sequenti, vir beatus describitur, qui dominũ timet, eiusque mandata diligit: cuius semẽ spirituale, & beata generatio cõmendantur, gloria item & diuitiæ internæ, perfectaq; iustitia quæ omnia, ab exortu sunt luminis diuini in anima iusti. Atq; hæc primis quatuor versibus. Opera deinde viri iusti enarrantur misereri, cõmodare, & in iudicio cuncta disponere: quæ lætam atque dulcem pariunt conscientiã, & ab omni reddunt perturbatione atque timore securam, propter cordis in Deo stabilitatem, & eam quam habet in domino ex bonæ conscientiæ testimonio, confidentiam. Gloriosus deniq; viri iusti finis proponitur, fructusq; iustitiæ, ab inimicorum metu atque insultibus securitas, pro misericordiæ operibus sempiterna eius apud Deũ memoria, & gloriosa exaltatio fœlicitatis æternæ. Quibus exaduerso opponitur impiorum finalis miseria, ira & inuidia contra iustorum gloriam, desideriique illorum frustratio, perpetuo deploranda.

CENTESIMIVNDECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Beatus vir qui timet dominum:

B ** in mandatis eius volet nimis.*

2 Potens in terra erit semen eius:

** generatio rectorum benedicetur.*

3 Gloria & diuitiæ in domo eius:

C ** iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

4 Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & miserator & iustus.

5 Iucundus homo qui miseretur & commodat:

** disponit sermones suos in iudicio:*

D ** quia in æternum non commouebitur.*

6 In memoria æterna erit iustus:

** ab auditione mala non timebit.*

7 Paratum cor eius sperare in domino: confirmatum est cor eius: non commouebitur:

** donec despiciat inimicos suos.*

VEre beatus est vir ille, nũc quidem certa spe & expectatione, postmodũ verò reali atq; secura possessione, qui donec in hoc agit corpore, reueretur, amátq; dominũ Deũ suum: * qui totũ suum desideriũ, omnemq; volũtatem applicat mãdatis illius, semper solicitus ad obseruandũ ea. 2. Talis siquidẽ viri semen atq; posteritas, vehemẽter multiplicabitur, etiã super terrã: (Esaiæ.53.) quoniã partim verbis ædificatoriis, partim exemplis bonis, partim humilibus precib⁹, plurimos sibi filios apud Deum cõparabit, Christo sic eos gignens atq; parturiẽs, etiamsi iuxta carnem videatur sterilis: * ne quis huiusmodi generationẽ pro nihilo pendat, sciendũ est, hanc spiritualem generationẽ, qua sancti de Deo filios in spiritu generant multò amplius q̃ carnalem, Deo esse placitam, & à Deo accipere benedictionem ampliorem, nempe æternę retributionis mercedem: quemadmodum econtrario, eorum qui in luxuria filios procreant secundũ carnem, maledictionem accipere æternæ cõdemnationis. 3. In huiusmodi viri domo interna, quam inhabitat, hoc est, in eius spiritu & conscientia, vera est gloria, magnus ornatus, & spiritualiũ affluentia bonorum: quẽadmodum in eorũ domibus materialibus qui sæculo diuites sunt, externus plerũq; relucet ornatus, & temporales abundant diuitiæ: * Iustitia quoq; eius & sanctitas, omnimoda vitæ perfectio, ipsúmq; iustitiæ eius meritũ in sempiternum permanebit ante dominũ, & ante cõspectum eius semper gloriosum faciet illum. 4. Si requiras timenti dominum, vnde tanta gloria, en præclarũ illud lumẽ, sol iustitiæ, (Lucæ.1.) quod est dominus ipse, natura misericors existẽs, & misereri solitus, ac nihilominus iustus, exoritur iis qui recto sunt corde in mentibus eorum, ex sese alioqui tenebrosis: atq; ex huius luminis eximio atq; præclaro splendore, in conscientiis illorũ tantus fulget gloriæ interioris ornatus, tantæq; affluunt diuitiæ. 5. Benignus verò, suauis, & amabilis est, tam apud Deũ, quàm apud proximos, homo ille, qui misericordiæ vacat operibus: primũ quidẽ suiipsius misertus, deinde & aliorum: quíq; paratus est indigentibus cõmodare sua, atq; etiã largiri, vbi congruum viderit, vel necessarium, de iis quę accepit à domino paratus proximorũ subleuare inopiã: * qui deinde sermones suos vniuersos, atq; operatiões omnes ita gubernat, ita dispẽsat, ita dirigit in iustitia & æquitate siue ad examẽ atq; iudiciũ, vt nõ loquatur, aut agat, nisi quæ iusta & ęqua sunt atq; vtilia, & de quibus se putet coram iusto iudice posse bonam reddere rationem: * talis profectò in sempiternũ non conturbabitur à sententia æternæ damnationis, aut pœnis inferni, neq; etiam in pręsenti sæculo cõturbatione deiicietur. 6. Vir ille iustus, de quo suprà diximus, in obliuionem nõ veniet apud Dominũ, sed in æterna erit domini præsentia: * neq; conturbabitur ab auditu siue rumore malo: quemadmodũ impii mox conturbantur & angustiantur animo, vbi aduersum aliquid, siue rumorẽ quemlibet malũ audierint, vtpote de peste, de hostiũ aduentu, déq; aliis imminentibus aduersitatib⁹ corporalibus. 7. Iccirco autẽ commoueri & conturbari nescit, quoniam animũ habet exercitatum in domini cõfidentia, & in spe bona constabilitum atq; corroboratum, vt conturbari nõ possit desperatione, aut timore deiiciente, neq; in præsenti neq; in futuro: * quin & hoc futurũ est, vt eos quos nunc obseruare habet iustus, & à quib⁹ sibi nũc cautè debet prospicere, tandẽ omnino despiciat, cõtemnat, prorsúsq; nihilipẽdat, quãdo nocere vltra nõ poterunt. Veniet enim post huius peregrinationis cursum, quãdo nõ erit vltra iustus formi-

8 Diſperſit,dedit pau-
peribus:
** iuſtitia eius manet*
in ſæculum ſæculi:

** cornu eius exaltabi-*
tur in gloria.
*9 Peccator videbit,& *
iraſcetur dentibus ſuis
fremet & tabeſcet:
** deſiderium peccato-*
rum peribit.

danda ſiue aſtutia, ſiue malitia malignorũ, quam nunc ſolicite time- E
re,& cautè declinare debemus,ſi in iuſtitia perſeuerare volumus.
8. Vir iuſtus nõ theſaurizat ſibi theſauros in terris,ſed ea quæ accepit
à domino,miſericordiæ operibus impẽdens,diſtrahit in ſubuẽtionẽ
miſerorum,eiſq; ſua liberaliter elargitur: * atq; huius iuſtitiæ virtu-
tiſque meritum permanebit in ſempiternum ante dominũ. Tametſi
enim contingat diſpergendo,& elargiendo ceſſare nonnunquã exte
rius miſerendi opus,vtpote cum facultates nõ vltra ſuppetunt: meri-
tum tamen virtutis,&operationum præcedentium ſemper iuſto ma
net,dum pro eis æternã accipit à Deo bonam remuneratiõẽ: quẽ-
admodum econtrario impiorum iniuſtitia ſemper apud dominũ ma
net,ratione punitionis ſempiternæ,etiãſi actiones ipſæ in ſeſe trãſie-
rint:* ſublimabitur quoq; poteſtas,& fortitudo viri iuſti in magnifi-
ca gloria, quando ad dignitatem euectus fuerit gloriæ filiorum Dei.
9. Impii verò & inuidi,tam dæmones quàm homines,iuſtorum hãc
exaltationem videntes, ira & inuidia cruciabuntur ſuper fœlicitate
aliena,qua ſeipſos fecerunt indignos,à Deo vt dentibus præ iracun- F
dia frendeant,atq; in ſeſe propter inuidiã velut conſumantur,lique-
fiant,areſcant,atq; tabefiant: * Impiorum tamẽ deſideriũ nequaquã
implebitur,neq; quoad ſeipſos,neq; quoad iuſtos. Nam quãtum ad
ſe,optauerant ſemper in peccatis ſuis viuere,in quibus oblectabãtur.
Iuſtos verò,tam ſuaſionibus,quàm exẽplis peſtiferis,ab æternis gau
diis deſiderant auocare: ſed videbunt in nouiſsimo,horũ vtroq; mi-
ſerè ſe fruſtratos.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXI.

VErſu 1. Beatus vir qui timet dominum,in mandatis eius volet nimis. Nõ dicit beatũ qui abũ-
dat auro,argẽto,pretioſis lapidibus,qui præcellit ingenio,eruditione,arte,ſcientia,qui præ-
eminet poteſtate,authoritate,qui dignitate excellit:ſed illũ aſſerit beatus propheta beatum,
qui timet dominũ,haud dubium quin filiali & amicabili timore,quiq; ſic timet dominũ,vt in man-
datis eius velit,cupiátq; nimis,hoc eſt,vt ea vehementer amet,& cupidiſsime exquirat,totus illis im
plendis intentat,vt ſummũ ſit illi ſtudium quæ Deus præcepit perficere,quæ prohibuit vitare,in o-
mnibus cogitationibus,dictis ac factis ſemper cauens,nequando iniquũ aliquid aut cogitet, aut cõ- G
cupiſcat,aut diſcat,aut faciat. Deniq; idem eſt quod hîc nunc dicitur, In mandatis eius volet nimis,
cum eo quod pſalmo primo aliis verbis dicitur, In lege domini voluntas eius,& in lege eius medi-
Pſalm. 1. tabitur die ac nocte.¶ Verſu 2. Potens in terra erit ſemen eius,generatio rectorũ benedicetur. Qui-
dã iſtud ad literam interpretantur de poſteritate carnali. Item quod in ſequenti verſu dicitur. Glo-
ria & diuitiæ in domo eius,de gloria & diuitiis temporalibus exponunt. Ita enim quoſdam patrum
veteris teſtamenti (cuiuſmodi erant Abrahã,Iſaac,& Iacob) legimus in ſacris hiſtoriis,ſpeciali pri-
uilegio fuiſſe donatos copioſo &benedicto ſemine,gloria quoq;& diuitiis tẽporalibus adornatos.
Verũ quia perpaucis iuſtis iſta cõueniunt,maximè in tempore hoc nouæ legis,& quoniam frequẽ-
ter admodũ bonos parentes legimus nõ bonos habuiſſe liberos, imò inſigniter malos,quod etiam
hodie videmus in non paucis:quoniã etiam in lege veteri multi iuſti in magna fuerunt egeſtate,at-
q; penuria rerum temporaliũ,in noua autem lege,omnes ſanctitate præcipui ſecundum ſæculũ pau
1. Cor. 4. peres fuerunt atq; cõtempti,ita vt ille inſignis Chriſti præco Paulus apoſtolus,ſe,ſuíq; ſimiles,mũ-
di purgamenta,& omniũ peripſêma appellaret,nouiſsimóſq; omnium tanquã morti deſtinatos: ad
Matt. 5. hæc quoniam beati diuina voce nunc prædicantur pauperes,lugentes,eſurientes:quoniam euange
Lucę. 10. lico cõſilio ſuadetur nunc hominibus,tẽporalia vendere,& diſtribuere in vſus pauperũ,atq; in nu- H
ditate ſequi Chriſtum : ob horũ ſcilicet conſideratiõnẽ nobis videbatur cõmodius, ac magis cõue-
niens,iſta de ſeminis potentia & benedictione,itémq; de gloria & diuitiis,interpretari ſpiritualiter,
quemadmodũ legis in Elucidatione: vt per ſemen iuſti,intelligamus ipſos quos vel verbo ſanæ do-
ctrinæ,vel bonæ conuerſationis exẽplo,vel ſanctæ orationis feruore, Deo genuerit: de quali ſemi-
1. Cor. 4. ne loquebatur Apoſtolus,cũ diceret Corinthiis, In Chriſto Ieſu,per Euãgelium ego vos genui. Et
Galat. 4. Galatis qui iam mortui perierãt,Filioli mei,inquit,quos iterũ parturio,donec formetur Chriſtus in
vobis. Poſſet tamen & aliter ſemen iſtud intelligi,operationes bonæ, quæ duplici ratione potẽs ſe-
men dici poſſunt. Primo,quia ſemen valde multiplicatũ. Qui enim timorẽ domini habet,& in lege
eius vult nimis, totus intentus eſt perficiẽdæ legi Dei, hic bonarum operationũ cumulos proferet
Galat. 6. abundãter. Dum tẽpus enim habet(iuxta Apoſtoli monitionẽ) bonum operabitur erga omnes,&
bonũ faciens non deficiet,ſciens ꝙ ſuo tempore metet nõ deficiens. Secundo,potens eſt ſemen iu-
ſti,ratione validę fructificationis,quoniam ſemen operationis bonæ,ex Dei gratia,fructũ mirabilẽ
Pſal. 125. & pretioſum nimis proferet in tempore ſuo,vitæ æternæ. Vnde Pſal. 125. de iuſtis dicitur,Euntes,
ibant,& flebant,mittentes ſemina ſua. Venientes autẽ venient cum exultatione,portantes manipu
los ſuos,quod de operibus bonis manifeſtum eſt debere intelligi. Per rectorum autem generationẽ
ſecundũ hũc intellectũ accipietur fructificatio bonorũ operum. Opera enim Deo placita quæ ope-
ratur iuſtus ex gratia Dei,ſunt eius ſemen,filii,& ſancta generatio,quã ex bona voluntate,& Dei ti

A more producit. Hæc autem rectorũ generatio benedicitur, vel quãdo pro fructificatione bonorũ
operum Deus in præsenti sæculo addit gratiã gratiæ, vel quãdo in venturo sæculo operibus bonis
bonam retribuit mercedem. ¶ Versu. 4. Exortum est in tenebris lumen rectis, misericors & misera-
tor & iustus. Lumen istud est lux illa vera, de qua Ioannes scribit, quòd illuminet omnem homi-
nem venientem in hunc mundum. Hoc lumen exoritur rectis, in tenebris, vel quia in hoc mundo Ioan. 1.
(vbi omnia absq; beneficio diuinæ illuminationis sunt plena tenebris ignorantiæ & cæcitate spiri-
tuali, vbi deest cognitio veritatis, & abundat nescientia boni) visitatione sua, iustitiæ studentes illu-
minat, vt ipsi videant quæ sint credenda, quæ sperãda, & quę agenda. Vel quia in cordibus hominũ
iustorũ, ex sese non nisi ignorãtia & cæcitate plenis, radiis illis suæ beatæ lucis irradiat, quemadmo
dum Paulus apostolus ait, Deus qui dixit de tenebris lumen splẽdescere, ipse illuxit in cordibus no 2. Cor. 4
stris, ad illuminationẽ scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Iesu. Omnes enim ex nobisipsis nil a-
liud q̃ cæci sumus, quantumuis nobis videntes videamur, quemadmodũ in sacra Apocolypsi spiri-
tus quibusdã improperat, dicẽs, Dicis, quia diues sum & locupletatus, & nullius egeo: & nescis quia Apoca. 3.
tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus. ¶ Versu. 5. Iucundus homo, qui miseretur &
commodat. Iucundus hîc non proprie lætum significat, quomodo solet accipi. Nam in Hebræo
B est nomen tob, significans bonum: & in Græco χρηςὸς, quod significat benignum, dulcem vel suauẽ
quemadmodũ alibi vertitur. Suauis dominus vniuersis, & miserationes ei⁹ super omnia opera ei⁹.
Et rursum, Quia tu domine suauis & mitis. Iucundus ergo homo hîc ponitur pro homine suaui, be
nigno, amabili, quomodo nos in Elucidatione expresimus. Verbum autem cõmodare, non hîc si- Psal. 44.
gnificat commodum præstare, quemadmodũ illi dicimur, commodare, cui vllum pręstamus cõmo Psal. 85.
dum, sed accipitur pro dare cõmodato, siue mutuare, quod aliquãdo dicim⁹ fœnerari, quãdo vsu-
rę prauitatem à verbo secludimus. Id manifeste patet tam ex Hebræo quàm ex Græco. Nam ex He
bræo vertit Hieronymus: Bonus vir & (clemens supple erit) & fœnerans. Fœnerari autem in bonã
partem sonat, cõmodato dare vel mutuare, quemadmodũ Lucæ sexto capitulo, Peccatores peccato
ribus fœnerantur, id est, mutuo dant. Et iterũ, Duo debitores erant cuidam fœneratori, vbi fœnera Lucæ. 6.
tor pro creditore ponitur. In Gręco verò est participiũ κιχρῶν, quod significat cõmodato dantem, Lucæ. 7.
quod vocabulũ apud Septuaginta in eadem significatione ponitur, primo capitulo primi libri Re-
gum, vbi, de Samuele loquens mater eius, coram Heli, sic ait: κἀγὼ κιχρῶ αὐτὸν τῷ κυρίῳ πάσας τὰς ἡμέρας,
hoc est, Et ego commodo vel cõmodato do eum domino omnibus diebus. In hoc autẽ quod dicit
iustum cõmodato dare vel mutuare, intelligit etiam dare & distribuere pro loco & tẽpore, vbi ne-
cessitas se vel occasio obtulerit, & facultas adfuerit. ¶ Versu eodem, Disponet sermones suos in iu-
C dicio. Notum est, sermones non solũ verba, sed etiã opera in scripturis significare. Vnde sensus est,
Disponet res suas & sua omnia opera in iudicio. Quanquã potest & peculiariter dę verbis que p r
os homo loquitur, intelligi. Nam qui non offendit in lingua, hic perfectus est vir, vt Iacobus san-
ctus ait: & qui custodit os suum (iuxta Sapiẽtis verbum) custodit animam suam. Dispositio autem Iacobi. 3.
hęc in iudicio intelligitur dupliciter, Primo, disponere, secundum iudicium & æquitatẽ, secundum Prou. 21.
regulam pręceptorum Dei, & dictamen rectæ rationis. Secundo, disponere ad iudiciũ, id est, sic age
re & sic moderari, tanquam qui sis de singulis redditurus rationem. Cum enim (iuxta Sapiẽtis ver-
bum) omnia quęcunq; faciunt homines, Deus sit adducturus in iudiciũ: & cum (iuxta domini indu Eccle. 12.
bitatum sermonem) de omni verbo otioso quodcunq; loquuti fuerint homines, reddent rationẽ
in nouissimo die, proculdubio sapientis hominis & timentis Deum est, etiã nũc disponere sua om Matt. 12.
nia ad iudicium, omnia sic agere, quomodo apud iustum iudicem cõfidit se posse reddere rationẽ.
Hinc iterum per sapientiã dicitur, In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternũ
non peccabis. Sunt autẽ hęc quasi adinuicem subordinata. Nam qui omnia sua nunc disponit in æ
quitate, & curat omnia secundũ regulam pręceptorum Dei, rectéq; rationis dictamen peragere, cõ Eccle. 7.
sequens est, hunc disponere omnia ad venturũ domini iudiciũ, quo iudicabitur in ęquitate. Quàm
D verò pulchrè de huiusmodi homine, miserẽte, cõmodante, ac sermones suos in iudicio disponente
subiungitur, ꝙ ipse in æternum nõ sit commouendus, ꝙ in memoria æterna sit futurus, ꝙ ab audi-
tu vel rumore malo non commouebitur, ꝙ paratum si cor eius sperare in domino, ꝙ cõfirmatum
est cor eius, quòd non commouebitur, imò despiciet omnes inimicos suos. O quanta sunt hæc ho-
minis iusti & misericordis commoda, quàm sunt hęc magna pręconia, quàm pretiosa nimiũ bona
nunq̃ commoueri, in æterna fore memoria, non timere ab auditione mala, paratum habere cor ad
sperandum in domino, confirmatum esse corde in domino, non vnquam cõmoueri, imó inimicos
despicere. Quomodo autem (quæso te) posset conturbari homo misericors? quãdoquidem Diuinæ
promissionis oraculo certus est, misericordiam consequuturos eos qui faciunt misericordiã. Quo-
modo is qui omnia disponit in iudicio, posset conturbari? cum nihil habeat pro quo debeat cõtur- Matt. 5.
bari, sciens iustum se habere iudicem, qui in iudicio & æquitate iudicat. Quomodo non in æterna
erit memoria iustus, cum eius iustitia sit permansura in sęculũ sęculi? Nunquid poterit iustitia per- Psalm. 7.
manere, & perire memoria iusti, cuius ipsa est iustitia? Quomodo ab auditione mala posset timere,
qui in bonę conscientiæ testimonio gloriatur, cuius mens secura quasi iuge conuiuiũ, exhilarat eũ 2. Cor. 1.
qui sibi nullius mali est conscius, ob quod debeat metuere? Nam si principes terreni (iuxta Pauli vo Prou. 15.
cem) nõ sunt timori boni operis, sed mali, & si non nisi propter vindictam malorũ portant ipsi gla Rom. 13.
dium: multo magis ille qui est primus omniũ princeps & iudex, nõ est metuẽdus, nisi iis qui sibi ma
le conscii sunt, neq; ad bonorũ punitionem, gladium portat. Quomodo insuper non paratum erit
cor eius sperare in domino, & confirmatum erit in illo cor eius, cum dicat Tobias, eleemosynã esse Tob. 4.

fiduciam magnam apud altiſsimũ omnibus facientibus eam, quæ etiã ab omni peccato, & à morte E
liberat, & nõ patietur animam ire in tenebras? Quomodo ergo commoueri poterit? quomodo nõ
deſpiciet omnes inimicos ſuos? At verò contra, ii qui nõ miſerentur neq; cõmodant, qui proximis
miſericordiã non exhibuerunt dum poſſent, meritò hi conturbabuntur timore horribili: quoniam
Iacob.2. quidem (Iacobo teſte) iudicium ſine miſericordia fiet illis qui nõ fecerunt miſericordiã. Hi in me-
Pſal.87. moria æterna nõ erunt, quoniã proiicientur in terram obliuionis, & in generatione vna delebitur
Pſal.108. nomen eorum, pro eo quod nõ ſunt recordati facere miſericordiã: hi merito ab auditione mala ti-
mebunt, cum rumor malus ſiue peſtilẽtiæ ſiue prælii, ſiue alterius mali inſonuerit, ſtatim hi timore
graui corripiuntur & conturbantur: tum quia perdere timent, quæ hîc cum amore poſsidẽt, tẽpo-
ralia bona, tum quia inuenire formidant quæ odiunt & quæ cõmeruerunt mala æterna. Quare au-
tem ſic ab auditione mala timent? quia non eſt paratum cor eorum ſperare in domino, neq; eſt in il-
lo confirmatum cor eorum. Quomodo enim in illo ſperarẽt quẽ ignorant, quem cõtemnunt at-
Sapien.5. que repellunt? Inimicos autem ſuos ipſi nunquã deſpicient, ſed magis ſuſpicient: quando (iuxta Sa-
pientis teſtimoniũ) dicent intra ſe, pœnitentiã agentes, Hi ſunt quos aliquando habuimus in deri-
ſum, & in ſimilitudinem improperii. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſanã, & finem il-
lorum ſine honore. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorũ eſt.
Hi certè nõ inimicos ſuos deſpiciunt impii, verum ſeipſos deſpicientes, ſuſcipiunt eos quos in vita F
habuerant inimicos. Vides hac comparatione, quám ſit diuerſa ſors immiſericordium à miſericor-
Pſal.74. dibus, iuſtorum ab impiis. Cęterum, de particula donec, quę eſt in verſu ſeptimo, ſuprà iam dictum
Ibidem. eſt, in verſum ſecundum Pſalmi.109. ¶ Verſu.8. Cornu eius exaltabitur in gloria. Per exaltare cornu
1.Reg.2. in ſcripturis ſignificatur exaltatio & glorificatio. Vnde in alio loco Pſalmiſta monet, iniquos non
exaltare, neq; in altum tollere cornu, id eſt, non ſeipſos ſuperbe magnificare aut exaltare contra De
um: iuſtorum autem cornua dicit exaltanda. Exaltabuntur, inquit, cornua iuſti. Et Anna Samuelis
mater, cum iam eſſet fœcunditate ſibi data cælitus, ſuper æmulã ſuam magnificata, & prole glorifi-
cata, canebat, exaltatũ eſſe cornu ſuũ in Deo ſalutari ſuo. Quomodo enim vulgata loquendi con-
ſuetudine dicere ſolent homines, ſuperbis deteri aut abradi aut cõfringi cornua, cum per cõfuſio-
nis ignominiã aut aduerſitatem quamlibet grauem didicerint humiliari (ſecundum quem modum
in Pſalmo iam ſuprà citato dicuntur cõfringenda à Deo cornua peccatorũ) ſic per contrariũ in bo
num cornua iuſtorum bene dicuntur exaltari, quoniam à Deo ad magnificam gloriã ab humilitate
ſublimabuntur. De hac re nonnihil diximus in Pſal.74. Ferè autem idem videtur eſſe hęc exaltatio
cornu, ꝙ exaltatio capitis illa, de quo in vltimo verſu Pſalm.109, fit mentio.

CXII. PSALMI ARGVMENTVM. G

SEruos ac pueros Dei, ad laudem ſui domini monet hic Pſalmus, cuius benedictum nomen ſemper eſt & vbique laudandum, eo quòd omnibus ſit ipſe ſublimior, & nulla ei valeat creatura, neque terrena neq; cæleſtis præ ſublimitate ſuæ gloriæ, comparari. Attamen humilitatem ſemper diligit in omnibus, paupe res ſpiritu & humiles, tametſi viles carne ac ſordidos, in ſublimitatem ſuæ gloriæ dignanter exaltans. qui de ſua ſterilitate dolentes & afflictos, donata eis fœcunditate, facit lætantes, & peculiariter eam, quæ olim ſteri lis erat, gentium nationem, in tempore gratiæ, fœcundam Eccleſiam pro ſuo placito conſtituit.

CENTESIMIDVODECIMI PSALMI ELVCIDATIO.

Philip.2. *1 Laudate pueri dominum laudate nomen domini.*

SErui domini, laudem & cõfeſsionem date omnipotẽti,
laudem inquam, date ſancto nomini eius, quod eſt ſu-
per omne nomen. Hoc ſiquidẽ eſt tributũ hoc debitũ,
quod à ſuis ſeruis expoſcit domin⁹, nempe laudis & gra
tiarũ actionis ſacrificiũ, quod nos illi iuſtũ eſt, ſi fideles H
eſſe volumus, perſoluere, potius quàm aurum, vel argentum, vel cor
porales quaſlibet victimas.

Pſal.144 *2 Sit nomen domini benedictum, ex hoc nunc & vſque in ſæculum.*

2. Laudetur ſanctum illud & tremendum
domini nomen, ſitque iuxta ſuũ nomen dominus ipſe benedictus, à
modo & vſq; in ſempiternum: quoniam laudis eius nõ eſt finis, neq;
digne ſatis laudari poterit vnquam.

3 A ſolis ortu vſque ad occaſum, laudabile nomen domini.

3. Et dignum vtique eſt ſanctiſ-
ſimum illud atq; glorioſiſsimũ nomen domini, vt per vniuerſum or
bem terrarum, ab oriente vſq; in occidentem, ab aquilone vſq; ad ſe
ptentrionem, laudetur & glorificetur pura fidei cõfeſsione, ab om-
nibus nationibus & populis, vbicunque terrarum habitantibus, ſiue
in mari: * Et dignum eſt item, vt à mane, quo ſol exoritur, vſque ad
veſperum quo ſol occidit, confeſsio detur nomini ſuperbenedicto:
imò vt nullo vnquam tẽpore ab eius laude & benedictione ceſſetur.

4 Excelſus ſuper omnes gentes dominus, & ſuper cælos gloria eius.

4. Eſt enim domin⁹ natura ſua & gloria magnus, eleuatus, glorioſus
& excelſus, ſuper omnes gentes, & ſuper omnia quæ ipſe creauit: ita
vt etiam cælorum atque angelorum vĩcat gloriam, infinito interual-
lo poſt ſe relinquens omnia potentia & bonitate atque omnimo-
da perfectione, in immenſum ſuperans vniuerſa, adeò vt nulla ſit

A

5 *Quis sicut dominus Deus noster:*
✱ qui in altis habitat, & humilia respicit, in cælo & in terra?

6 *Suscitans à terra inopem:*
✱ & de stercore erigens pauperem.

B 7 *Vt collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui.*

8 *Qui habitare facit sterilem in domo, matrē filiorum lætantem.*

creatura tam excelsa, quæ creatori omnium dignè valeat conferri. 5. Neque enim alicubi siue in cælo siue in terra reperiri poterit qui ex æquo cum domino Deo nostro posit conferri, ac velut ei coæqualis comparari: ✱ qui cum mansionem suam & habitationem regiam in altissimis habeat cęlorum, longe cęlis omnibus altior, & super omnem in infinitum transcendens creaturā, dignatur nihilominus ipse in tam sublimi residens demittere sese ad ea quę inferne gerūtur, sua nihilominus prouidentia ad inferiora dignatur attendere, quæ aguntur siue in cælis siue in terris. Omnia enim eius subiiciuntur prouidētiæ, quanuis in immensum omnibus emineat superior. 6. Ipse humiles spiritu & sibiipsis præ humilitate dissidētes, neque nisi in Deo auxilium habentes erigit, suæ gratiæ auxilio, de puluere terrenarum rerum: ✱ & spiritu pauperes eleuat atq; extrahit de stercoribus mundanarum cupiditatum, quę velut stercora fœtent ante oculos domini: ✱ & de vili isto atq; stercoreo sordidæ carnis habitaculo, educendo exaltat. 7. Subleuat, inquam, & erigit pauperes dominus, nón vt eos viles iterum seruos faciat, aut laboribus subdat, sed ad magnificā nimis gloriam, nempe vt eis sedem & locum tribuat in mēte sua, inter gloriosissimos illos cælestes principes, ciues angelicos, atq; inter principes populi sui, patres præcellentes atq; Patriarchas, Abrahā, Isaac, Iacob, Samuel, Dauid, sanctósq; Apostolos, & cęteros tam veteris q̃ Lucę.22. nouæ legis patres, qui sunt ante dominum: nimirum vt cum his in regno Dei in vna mensa pariter accumbant, eadémq; fruantur gloria. 8. Ipse cum vult, eam quæ prius vt sterilis & infœcūda erat despecta fœcundam facit, & in domo in medio filiorum multorum, quasi familiæ matrem, facit habitare cum gaudio: lætantem videlicet super filiis diu concupitis, ac tandem Dei dono assequutis, quēadmodum Esa.49. antè in sterilitate sua, solitaria ac desolata vixerat: ✱ Qui etiam in tēporis plenitudine gentilitatem quæ sterilis quondam fuerat, Deo nō pariens liberos, iam fecit inhabitare sanctam Ecclesiam (quæ est domus eius) in magna fœcunditate, multorum filiorum matrem, quos

C Deo progignit.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXII.

Versu. 1. Laudate pueri dominum. Pueri ponitur pro seruis, quomodo seruum in Euangelio Lucæ.7. appellat Centurio puerum. Vnde Hieronymus & Felix vertunt, Laudate serui Dominum. In secundo autem versu, cum dicitur, Ex hoc nunc & vsq; in sæculū: ex hoc nūc, valet à modò vel ex nunc. Nā quod hoc interiicitur, fieri puto ad exprimēdū articulū Gręcū, vel Græcè enim habetur ἀπὸ τοῦ νῦν, hoc est, ab ipso nunc, vel ab hoc modò, accipiendo modò aduerbialiter: vel etiam causa explicandæ emphasis, quæ latet in articulo. ¶ Versu. 3. A solis ortu vsq; ad occasum laudabile nomen domini. In Elucidatione indicauimus duplicem intelligentiam. priorē, de loco, vt significetur nomen domini esse laudandum in omnibus partibus orbis terrarū, quemadmodum apud Prophetam alium dicitur: Ab ortu solis vsq; ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus. Poste Mala.1. rior intelligētia est de tempore, vt significetur, à mane vsq; ad vesperam esse laudādus Deus. Prior tamen intelligentia videtur magis cōueniēs: quoniā de omni tempore sermo factus est in versu statim pręcedenti cum dicitur, Sit nomen domini benedictū, ex hoc nūc & vsq; in sæculum: propter

D quod, conuenientius erit hoc versu loci generalitatem significari. ¶ Versu. 5. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? Quidam olim antiquorum, Dei nimis excelsam habitationem cōsiderantes, senserunt, Deum non ea quæ aguntur in terris attendere. Ex quorū persona, in Libro Iob dicitur, Circa cardines cæli perambulat, nec nostra con- Iob.22. siderat. Veritas autē per fidem simul & per rationem monstrat contrarium, videlicet ob exaltatam habitationē & sedem Dei nihil ipsum minus quæ inferne aguntur attendere. Quod hîc nūc significari videtur, cū dicitur, Humilia respicit. Humilia enim appellantur inferiora: quę inferné aguntur circa creaturas. Et cum additur, Humilia in cęlo & in terra, significatur, etiā quę in cęlo sunt humilia esse diuino prospęctui: quandoquidē sedes altitudinis eius in infinitū transcendit, omnibus cęlestibus altior, licet secundū piam dignationem suam, in illis suam sedem beatis angelis atq; hominibus demōstret. Atq; ita hoc in loco exprimitur vniuersalitas prouidentię Dei, ad omnia sese extendentis, & quæ in terra. Potest tamen hic passus aliter exponi, ad hunc modū. Quanquā sic in sublimi sede gloriæ suæ super omnia eleuatus Deus residet, semper tamē ad humilia attēdit, id est, ad humiles respicit: & vbicunq; humilem aliquem conspicit aut pauperē spiritu, super eum ponit boni sui fauoris oculos, videlicet vt eum in tempore visitationis (iuxta apostoli Petri verbum) exaltet 1.Petri.5. & in tempore tribulationis adiuuet. Hic enim est Dei erga humiles respectus in bonum. Atque ita eadem ferè huius loci erit sententia, cum eo quod in Psalmo decimo scribitur Dominus in templo sancto suo, dominus in cælo sedes eius. Oculi in pauperem eius respiciunt, quasi dicat, Quanquā in Psal.10.

templo sancto suo in cælo habeat sedem, in pauperes tamen spiritu semper benigno aspectu intendit, paternam illorum gerens curam. Atque huic expositioni satis consonant quę subsequuntur, de exaltatione pauperum & inopum glorificatione, déq; sterilis fœcundatione. Cõsonat etiam quod E
Psal.137. in alio psalmo similibus ferè verbis dicitur, Excelsus domin⁹ & humilia respicit, & alta à lõge cognoscit: vbi per vltimæ huius particulæ additionem, manifestè indicatur, priorem de humilibus corde intelligendam. Sed videtur reclamare, quod dicitur: Humilia in cælo & in terra. Nã in cælo quomodo peculiariter humilia respicit, vbi nihil nisi summa humilitas est, & summa erga Deum mentis & cordis subiectio, tam in angelis, quàm in beatis hominibus? Huic autẽ dupliciter responderi potest. Vel enim, ad angelos hoc dictum referri potest, qui ab initio per humilitatem ab inuicẽ discreti fuerunt. Nam in principio conditionis angelicæ naturæ, eos qui per humilitatem gloriam dabant suo conditori, Deus ipse peculiariter respexit, vt eos confirmaret in gratia & gloria, faceretq; sibi ministros & conuiuas perpetuos, in beatitudine æterna: ecõtrario autem illos superbos,
2.Petri.2 qui per elationem intumuerunt contra ac supra creatorẽ, despexit & reprobatos abiecit, rudentibúsq; inferni de cælo detractos (vt sanctus Petrus ait) tradidit in tartarum cruciandos, ac reseruandos in nouissimum iudicii magni diem. Deinde, etiã nunc in cælis, eo quisq; hominum glorificatorum plenius Dei gloria satiatur, eo maior est vniuscuiusque fœlicitas, eo magis à Deo respicitur, diuinóq; fauore repletur abundãtius, quo magis, dum viueret in terris, se humilem erga Deum exhibuit: vt vel hac potissimùm ratione, sanctorum patrum sententia, Deiparam virginem Mariam, omnibus cælestibus ciuibus vniuersisq; angelorum ordinibus asserat celsiorem, & Dei filio proximam, ꝙ præ omnib⁹, dũ in terris esset, infime sese humiliasset. Denique in æternitate in cælesti beatitudine, ita perpetuò beatorum status habet, vt quanto Deo proximus quisq; fuerit, & in regno illo sublimior, tanto verò cordis humilitas in eodem abundantior effulgeat. Hoc enim veridica ratione persuasum merito sentimus, virginem benedictam Mariam, vt iuxta sanctorum patrum sententiam omnibus & angelis & hominibus in gloria præeminet, ac Deo accedit proxime, ita vt humilitate altissima, nũc & in perpetuum, infra omnes angelos & homines, ex corde profundissimo, esse & fore diuinitati maxime subiectã. Cũ enim vera humilitas oriatur ex cognitione Dei & suipsius, duo autem hæc optime præstet illuminatio diuina, consequitur, eam quæ à diuino radio super omnes illuminatur, sicut omnibus clarius Deum cognoscit & semetipsam, ita omnibus pręstantiorem & profundiorẽ habere humilitatem: quæ sic in perpetuum perdurabit, quomodo nunquã desinet, neq; Dei celsitudinem, neq; suiipsius in sese contueri vtilitatem. ¶ Versu. 6. Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem, vt collocet eum cum principibus, &c. Nonnunquam istud videmus Dei ordinatione ad literam etiam temporaliter impleri, vt humiles & despecti euehantur ad sublimia: quemadmodum populus Israeliticus qui erat numero modicus & incognitus postmodum factus est in cunctis populis gloriosus: & Saul cum esset paruus in oculis suis, de tribu F
1.Reg.15 & familia non maxima caput in Israel factus est. Dauid item de gregibus ouium, & de post fœtãtes
Psal.77. (vt in alio Psalmo dicitur) ad regnum assumptus est Israeliticum. Sic & postmodum frequẽter cõtigit, ad dignitates magnas & præfecturas, ob virtutem atq; probitatem exaltari humiles. Ita quoq; in spiritualibus, sancti Apostoli & eorum successores pleriq; homines humiles & ex infima plebe, G
Psal.44. ad Ecclesiarum gubernacula, Diuina electione, sunt assumpti, principésq; constituti super omnem
Psal.46. terram & quasi dii fortes terrę vehementer exaltati. Puto tamẽ principaliter hîc psalmistam loqui, de humilium exaltatione ad gloriam, quomodo in Elucidatione indicauimus. Ac iuxta hanc expositionem, licebit partes ambas accipere in eandem sententiã, vt idem sit suscitare de terra vel puluere, quod de stercore erigere, id est, de humilitate exaltare. Vel distincte interpretari possumus, vt de
Gene.3. terra vel puluere sonet humilitatẽ naturæ siue materiæ. Nam (iuxta verbũ domini) puluis & cinis est homo, & in puluerem reuertetur: quod sequitur autem de stercore, sonat vilitatem & sordes vitiorum. Terra enim & puluis, licet vilis & despectus sit, non tamen fœtet neq; sordet. Stercus autẽ præter infimam vilitatem, abominandũ quoq; habet fœtorem. Atq; ita homo ratione suæ materię ex qua factus est, licet vilis sit & humilis, eo ꝙ puluis & cinis, tamen non est hac ratione sordidus, neq; fœtidus in naribus domini Sabbaoth: ratione autẽ vitii, non tantum amplius vilescit, verumetiam maxime sordet, fœtet, efficitúrq; execrabilis. Deus autem, sua immensa bonitate & inæstimabili misericordia, non solum de terra suscitabit, vel exaltabit inopem, non solum nos qui puluis & cinis sumus, exaltabit ad gloriã & immortalitatem: sed ad eandem sublimitatem euehet etiã fœdissimis inquinatos sordibus vitiorum, si modo in humilitate spiritu contribulato & corde contrito agant pœnitentiã. Quod autem sequitur, Vt collocet eum cum principibus, cum principib⁹ populi sui, illic respõdet quod in Euãgelio ait dominus: Dico vobis ꝙ multi venient ab oriente & ab occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno cælorum. ¶ Versu vltimo, Qui habi- H
1.Reg.1. tare facit sterilem in domo. Quod dicitur de sterili fœcundata, vt sit mater filiorum in gaudio, vi-
Lucæ.1. demus ad ocularem experientiam frequenter humilibus accidere: quẽadmodũ Annæ Samuelis, & Elizabeth pręcursoris matri. Secundum mysticam verò sublimiorem intelligentiam, gentium competit Ecclesiæ, quæ prius sterilis erat, Deo liberos non gignens, sed idolis ac dæmonib⁹: postmodũ tamen ex dei gratia fœcũdata plurimis filiis, quasi magnæ familiæ mater, Christi domum nunc inhabitat, imò est ipsa domus Dei: quemadmodum multo antè prophetauit Esaias, cum in spiritu alloquens Ecclesiam gentium, dicebat, Lauda sterilis quæ non paris, decanta laudem, & hinni quæ
Esaiæ.54 non pariebas: quia multi filii desertæ magis, quàm eius quæ habebat virum, dicit Dominus, id est, multo plures erunt filii Ecclesiæ gentium, quàm Synagogæ Iudæorum.

A

CXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, cum exultatione veteris Israelitici populi beneficia, dignanter illi à domino exhibita, recenset. Et primum quidem liberatio eius de seruitute Aegyptiaca proponit, in qua mare rubrũ duce Moyse diuisum constat: deinde introductio in promißionis terrã in qua Iordanis legitur fuisse siccatus, aquis sese in modum montium agglomerantibus, & modo quodam per incrementum continuũ subsilientibus. Insuper quod aquã de petra dedit sitientibus, sub quibus particulatim enumeratis, cætera veniũt in generalitate intelligenda. In quibus omnibus, non suam populus domini gloriã quærit, sed domini Dei sui, quo sic veritas & misericordia eius fiant manifestæ, & blasphemantiũ idololatrarũ ora obstruantur. Vbi, occasione accepta, idolorum graphice depingit vilitatem: in quibus neq; vita, neq; sensus neq; motus vllus eũ, quemadmodũ iuxta veritatem, neq; in illis qui ea colunt. Ex aduerso autẽ, Dei veri cultorum describitur supernum auxiliũ, protectio atq; benedictio, sine personarum acceptione, indifferenter omniũ. Nouißime verò, super populũ domini ponitur bona precatio: & reiectis à Dei laude mortuis atq; damnatis, viuentiũ atque saluandorum perpetua asseritur esse laudatio.

CENTESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

B 1 *In exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.*
2 *Facta est Iudæa sanctificatio eius: ✳ Israel potestas eius.*
3 *Mare vidit & fugit: ✳ Iordanis conuersus est retrorsum.*
4 *Montes exultauerũt vt arietes: ✳ & colles*
C *sicut agni ouium.*
5 *Quid est tibi mare quod fugisti? ✳ & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum?*
6 *Montes exultastis sicut arietes:*
✳ & colles sicut agni ouium?
7 *A facie domini mota est terra:*
D *✳ à facie Dei Iacob.*
8 *Qui conuertit petram in stagna aquarum:*
✳ & rupem in fontes aquarum.
9 *Non nobis domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam.*
10 *Super misericordia tua & veritate tua:*
✳ nequãdo dicant gentes, vbi est Deus eorũ?

CVm exiret popul⁹ Israelitic⁹ de terra Aegypti, cũ egre
derẽtur filii Israel, familia Iacob, de populo illo Ae-
gyptiaco, populo linguæ peregrinæ, populo itẽ scele-
rato & idololatra, crudeli atq; immani, suos aduenas
sęue nimis atq; barbare, & prorsus inhumaniter trac-
tãte. 2. Tunc factus est populus Iudæ siue Israel sanctificatio domini
Dei sui: * tũc factus est populus Israeliticus peculiare dominiũ, pecu
liaris hæreditas, peculiaris populus, & singularis possessio domini,
præ cæteris gẽtibus. 3. Mare rubrum in exitu filiorũ Israel de Aegy-
pto, proinde quasi vidisset aut cognouisset domini voluntatẽ, & Is-
raelitici populi per ipsum transituri aduẽtũ, diuisum est in diuisiones
& solitũ fluxum neglexit, steterúntq; aquæ hinc & inde pro muro,
vt transitũ præberent fugienti Israeli: * similiter & Iordanis fluuius, Exod. 14
cũ post multos annos transituri essent de deserto in terrã promissio
nis, duce Iosue, post mortẽ Moysi, siccatus est, iubente Domino, re-
deuntibus aquis ad locũ originis suæ, neq; solito fluxu fluẽtibus. 4.
Intumuerũt fluere prohibitę aquę, & accumulatę sunt in molẽ vnã,
ita vt procul in montiũ morẽ apparerent: visiq; sunt montes isti, per
continuũ aquarũ aduentũ increscentes & intumescentes, velut sub-
silire atq; exultare, ad eũ modũ quo saltare solent ludentes arietes: *
& minores eleuationes suo etiã modo subsilierunt, intumuerúntq;
quasi agni gregis, saltum arietũ duorũ ducũ imitantes atq; insequen-
tes. 5. Sed dic, quęso te, ô mare, quid tibi causæ erat, aut hoc tibi vnde
proueniebat, vt præter naturã siccum relinqueres, pedibúsq; pertrãsi
bilem tuum alueum? * & tu dic, Iordanis, vnde hoc tibi, vt fluxum
tuum solitũ nõ prosequereris transeunte Israelitico populo? 6. Vos
quoq; ex intumescentibus aquis agglomerati montes, dicite, cur in
altum subsiliistis, velut exultantes in morem arietum saltantium, &
non magis plane iuxta vestræ naturæ cõditionem, & morem solitũ
decurristis: * & minores aquarum eleuationes, quare item subsiliistis
in modum agnellorum gregis? Proculdubio, non ex natura hoc erat,
neq; tibi, ô mare rubrum, neq; tibi, ô Iordanis, neque ex humana vlla
virtute, sed plane supernaturali ordine atq; diuina virtute, vt iter fie-
ret electo & sanctificato populo domini ad gloriã nominis eius. 7. Et
quidem Deo nihil est vel impossibile, vel difficile, à cuius facie, volũ-
tate & iussione cõmouetur etiam terra, & contremiscit: * à cõspectu, Gene. 1.
inquam, præsentia & voluntate domini Dei Israel. 8. Ipse enim est, Lucæ. 1.
qui de petra, in deserto, sitiẽti populo dedit aquas copiosissimas, ita
vt in magnas congregationes staret aqua, biberétq; populus & iumẽ
ta eorũ: * & de silice durissimo, percutiente Moyse virga, effluere fe- Num. 20
cit aquarum velut copiosissimos fontes ac fluuios. 9. Et quidem in
omnibus his magnalibus, quæ tu pro nobis exhibuisti, nobis sufficiat
misericordia ac gratia tua: tibi autẽ & glorioso nomini tuo sit honor
& gloria, in omnibus populis, qui te ista audierint pro tuis electis pa
trasse mirabilia: absit verò, vt nobis ipsis pro his demus gloriam, qui
sumus vel minimo tuo beneficio ex nobis prorsus indigni. 10. Tui,
inquam, nominis gloriã sic manifestam facias, pro declaranda mise-
ricordia tua erga seruos tuos, & veritate, in fideli adimpletione pro-
missionum tuarum, quas fecisti patribus nostris & semini eorũ: * vt
non valeant iusta causa nobis obiicere gentes idololatræ, per expro-

11 *Deus autem noster in cælo:*
✳ & omnia quæcunq; voluit fecit.
12 *Simulachra gentium argentum & aurum:*
✳ opera manuum hominum.
13 *Os habent, & non loquentur:*
✳ oculos habent & non videbunt.
14 *Aures habent, & non audient:*
✳ nares habent, & nõ odorabunt.

15 *Manus habent, & non palpabunt:*
✳ pedes habent, & nõ ambulabunt:
✳ non clamabunt in gutture suo.

16 *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Ioan.14.
17 *Domus Israel sperauit in domino:*
✳ adiutor eorum, & protector eorum est.
18 *Domus Aaron sperauit in domino:*
✳ adiutor eorum, & protector eorum est.

19 *Qui timent dominũ sperauerunt in domino:*
✳ adiutor eorum, & protector eorum est.
20 *Dominus memor*

brationem, dicentes: Quis est Deus Israel? aut vbi est? aut quid opera E
tur in eis? vt habeamus quę respondeamus idololatris istis exprobrã
tibus nobis, adducẽdo mirabilia quę tu operatus es pro nobis, in ter
ra atq; in mari. 11. Si ita requiritis idololatræ gentes, vbinam sit Deus
noster qui facit hæc mirabilia, ecce Deus noster in cælorum sublimi
velut in palatio gloriæ, inter angelicos ciues inhabitat: ∗ tam virtute
potens, vt quęcunque voluerit sine contradictione possit opere per-
ficere, siue in cęlo, siue in terra. 12. Gentium autem idola quę colunt,
quod ad materiã attinet, vel argentea sunt, vel aurea, vel ænea, vel al-
terius cuiuslibet crassæ materiæ: ∗ artificum manibus siue sculpta, si-
ue fusa: & eo sane viliora, ꝙ non naturæ sunt opera, sed mera artis fi
gmenta, ad naturalium rerum similitudinem secundum externã ap-
parentiam effecta: iuxta naturæ autẽ veritatem nequaquã assimilata.
13. Oris quidem habent figuram quandã & similitudinem, ad modũ
oris exterius depictam & sculptam, & quandã labiorum habẽt appa-
rentiam: verum per illud apparens os suum nullam possunt vocẽ e-
dere, simulachra muta sunt, nihil interogantibus loqui per os suũ va- F
lentia: ∗ sic & oculos quosdam videntur habere, per quos tamen vi-
dere nihil possunt, neq; colorem vllum discernere, aut lumen cęli cõ
tueri. 14. Sic aurium habent sibi per artis industriam effictam simi-
litudinem, artificialibus instrumentis sic accurate elaboratam: verum
nõ est auribus illis virtus audiendi quippiã, neq; voces exaudire pos-
sunt, aut sonos discernere: ∗ insuper & narium habent effictam simi
litudinem, quibus tamen odorari nil valent, quibus odorem nullum
possunt sentire, neq; gratum, neq; ingratum. Atq; ita manifestum est
omni sensu illos secũdum veritatẽ carere, ac proinde minus q̃ bruta
esse, brutísq; longe inferiora, quæ his sensitiuis organis ad conuenien
tes sibi naturales operationes vti possunt: cum hęc idola, illis, quę vi-
dentur habere, organis sensuum prorsus ad nullum sentiendi actum
vti possint, non amplius quàm trunci rudes, in quibus talia nulla ap-
parent organa. 15. Insuper & manus habent similitudinarias, ad si-
militudinem hominũ digitalibus & articularibus distinctionib' sub- G
tiliter formatas: verum his suis manibus palpare nihil possunt, cõtre-
ctare aut tangere, vt tangendo palpandoúe discernant: ∗ pedes item
simili artificio formatos habent, & instrumenta ad ambulandum ap
ta videntur habere: non tamen pedibus illlis fictis valent vel ad pas-
sum vnũ ambulare, aut vllo modo de loco se ad locũ mouere, súntq;
vt rudes & informes, trunci æque immobiles: ∗ Neq; per fictũ gut-
tur suum, quod habere vidẽtur, vocem clamoris possunt edere, quic-
quid tandem illis contigerit: etiam si exurantur, etiã si omnibus pre-
tiosis monilibus spolientur, non valent exclamando incensorem aut
prædatorem prodere. 16. Qui idola sibi faciunt ad colẽdum ea, simi-
les efficientur illis, & vniuersi idolorum cultores, qui spem suam po
nunt in eis quasi in veris diis. Quemadmodum enim supradictũ est,
idolis, tametsi organa videantur sensum habere, nullam tamẽ inesse
vitæ, sensus, aut motus operationem: ita qui idola colunt, vita prima
(quæ Deus est) carentes, secundum veritatem neque vident mentis
oculis, neq; quæ Dei sunt audiunt, neque gustant bonum Dei ver- H
bum, neque palpant de verbo vitæ, neque Dei bonum odorem olfa
ciunt, neque operationem aliquam vitæ interioris demonstrare pos
sunt: sed prorsus existunt mortui & insensibiles, vt non aliud videan
tur quàm ligna & lapides, qui ligna & lapides adorant. 17. At verò Is
raelitica familia reputans idolorum vanitatẽ, dominũ elegit Deum
suum, & spem suam in eo constituit: ∗ & ipse vicissim factus est eis
adiutor atq; protector, in omnibus necessitatibus eorum. 18. Peculia
riter quoque Aaronica sacerdotalis familia, spem suam fixit in domi
no, pro eo quòd eam singulari sacerdotii sui honore decorauit, vt tã-
to illi hærerent fixius, quanto eos sibi iunxisset vicinius: ∗ ipse vero
peculiaris adiutor atque protector factus est eis. 19. In vniuersum
denique omnes, quotquot ex corde diligunt, ac reuerentur domi
num, spem suam habent repositam atque defixam in eo: ∗ & ipse ne-
minem repellens, omnibus præbet gratiæ suæ, ad declinanda pecca-
ta, virtutésque sectandas, auxilium: & aduersum hostium insultus
protectionis suæ impendit beneficium, ita neminem sua destituens
gratia. 20. Non est oblitus dominus nostri, neque obliuisci potuit,

A *fuit nostri: ✳ & benedixit nobis.*

21 Benedixit domui Israel: benedixit domui Aaron.

22 Benedixit omnibus qui timēt dominū, pusillis cum maioribus.

23 Adiiciat dominus super vos: super vos, & super filios vestros.

B *24 Benedicti vos à domino: qui fecit cælū & terram.*

25 Cælum cæli domino: ✳ terram autem dedit filiis hominum.

26 Nō mortui laudabunt te domine: ✳ neq; omnes qui descendunt in infernum.

27 Sed nos qui viuimus
C *benedicimus domino: ex hoc nunc & vsque in sæculum.*

sed memor fuit seruorum suorum in bonum, cogitauit de nobis ad
vtilitatem nostram: * & sicut sperauimus, ita benedictionem san-
ctam suā nobis largitus est, & benefecit nobis, Omnibus nos bonis
sua benignitate adimplens. 21. Benedixit benedictione sua sancta in
cælestibus donis populo Israelitico, quem sanctificauit sibi, peculia-
riter quoque Aaronicæ familiæ, quam fecit sacerdotalem. 22. Ne- Coloss. 3.
que his tamen solis, verum in vniuersum omnibus qui eum reueren Ephe. 6.
tur & colunt, sine personarum acceptione, paruis æquè atq; magnis, Actu. 10
pauperibus atque diuitibus. In veritate enim personarum acceptio Ro. 2. 6.
non est apud Deum, neque videt ipse ea quæ foris patent, sed intue- 1. Reg. 1.
tur cor: & quicunque eum honorificauerit, glorificabit illum, siue 1. Reg. 2.
pusillus fuerit, siue magnus, diues aut pauper. 23. Adaugeat popu-
lum suum dominus, multiplicetque, & crescere faciat, tam numero
quā profectu virtutum: eos dico qui nunc sunt, & qui post vos ven-
turi sunt, posteros vestros. 24. Sitis benedicti à domino, & ipse vo-
bis benefaciat, qui creauit cælū & terram, & omnia quæ in eis sunt,
ac proinde potens est quibus velit benedicere siue benefacere.
25. Supremum cælorum, id est, præclarum illud empyreum cælum,
domino est deputatum in aulam regiam, & in palatium gloriæ suæ,
vbi cum ministris suis secundum plenitudinem gloriæ suæ inhabi-
tet: * terram verò dedit ipse inhabitandam hominibus in statu
mortalitatis perdurantibus, donec post labores tempus aduen̄iat
translationis eorum. 26. Eia dulcis domine, qui in peccatis mortui
iacent desperati, atque à te in sempiternum proiecti, non ipsi lau-
dem dabunt tibi: * neque quicunque in infernum sunt demersi, lau-
dem dabunt tibi, sed blasphemabunt magis sanctum nomen tuum.
Atque ob hoc, in vita ista corporis, donec tibi erit placitum, & po-
tissimum animæ, custodi nos, vt vel à nobis viuentibus laus detur
tuo nomini, quod blasphematur ab impiis coram te mortuis.
27. Nos enim qui in salutari tua gratia viuimus, laudem placitam
damus tibi, quam vt modo in gratia canimus, ita speramus in sempi-
ternum nos cantaturos ante conspectum gloriæ tuæ sempiternæ, in
quam, iuxta pollicitationem, introduces populum tuum, quem rede
misti propter gloriam magnifici nominis tui, quod est benedictū in
sæcula, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIII.

Versu 1. In exitu Israel de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro. Israel & domus casu datiuo debent accipi: quemadmodum Græca lectio mōstrat, & sensus ratio exposcit. Populū autem barbarum intellige, ratione linguæ peregrinæ. Ille enim mihi est barbarus, qui in loquēdo tali vtitur idiomate, quod ego non intelligo, quódq; mihi est incognitum: quemadmodum ait Paulus Apostolus capitulo decimoquarto epistolæ prioris ad Corinthios, Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar barbarus: & qui loquitur mihi, barbarus. 1. Co. 14. AEgyptiorum autem idioma, diuersum erat ab idiomate Israelitarum. Vnde in alio psalmo dicitur de Ioseph, vel genere Israelitarum: Linguam quam non nouerat audiuit. Psal. 83. Quod si quis interroget, quomodo filiis Israel tunc cū exirent de terra Ægypti potuerint ipsi Ægyptii esse populus barbarus, cum verisimile sit, in tanto tempore, quo in terra habitauerant, didicisse Israelitas linguā Ægyptiorum? Respondemus, fieri po-
D tuisse, cum in terra Gessen habitauerint filii Israel, separati ab Ægyptiis, vt vulgus Israelitarum linguam Ægyptiorum nunquam addidicerit, quod perparum haberent, aut omnino nihil cum AEgyptiis negocii. Aut si huc non libet recurrere, ideo dicas barbarum populum dici, qui à principio cū intraret Israel in AEgyptum, incognita & omnino peregrina erat illi lingua AEgyptiaca, etiam si post facta fuisset illi familiarior. Vel Populum barbarum, intellige populum inhumanum & crudelem, non se erga populum domini ciuiliter, vt eiusdem terræ incolas decebat, & præstita eis per Ioseph beneficia exposcebant, gerentem, sed quasi erga aduersarios hostes, omnem crudelitatē (naturali quæ his debetur commiseratione seposita) in aduenas & peregrinos exercentem: quemadmodum nimis manifestè per plura capita monstrat principium Exodi. ¶ Versu 2. Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius: Iudæam in fœmineo genere, præter consuetudinem ponit hîc pro tribu, sub vna tamen tribu præcipua intelligendo populum vniuersum: quemadmodum alibi sub nomine Ephraim totū intelligit populum, vt psalmo septuagesimoseptimo, Psal. 77. Filii Ephrem, siue Ephraim, intendentes, & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli. Intelligitur autem Iudæa, vel populus Iudaicus factus sanctificatio domini, quia tūc in eo fuit dominus sanctificatus, magnificatus, & glorificatus, in magnis videlicet prodigiis & ostentis vsque tunc inauditis, quæ pro populo illo tum exhibebat palàm toto mundo. Vel quia tunc populum istum sanctificauit, quia tunc sanctum esse sibi, & (ratione promissionis factæ patribus) electum, in oculis omniū demonstrauit

vtpote cuius gratia tā stupenda ederet portenta, vt etiam maris pro illorum trāsitu siccaret alueum. E
Factus est populus ille sanctificatio domini, quia ostensus est popul' sanct' esse domini. Vel ideo factus est domini sanctificatio, quia sanctificatus tūc quasi denuo, siue de nouo fuit domino Deo suo. Vsq; tunc enim commixtus fuerat inter idololatras Ægyptios, & quasi gens non sancta, quasi po-
2.Cor.6. pulus non electus habebatur, cum pro eo nihil ageret Deus, imò in oppreßione multa relinqueret. Verùm in illa mirabili eductione, quasi peculiariter sanctū & electum populū segregauit sibi, vt ei benefaceret eximie, & speciali ratiōe habitaret in medio eius, quasi pater in medio familiæ suæ, quasi rex in medio regni sui. In secunda autē parte cū dicitur: Israel potestas eius, potestas accipitur p dominio vel imperio: éstque sensus, Israel factus est populus in quo peculiariter imperaret, dominaretur, & regnaret dominus: vt potestas Dei accipiatur, pro eo in quo potestatē ipse exercet & principatum tenet: quemadmodū regnū aliquando appellatur vniuersus ipse populus terræ, quibus rex imperat. Vnde paraphrasticè sic verti poterat: Israel factus est in quo Deus principē ageret, aut teneret imperium. Quantū tamen ad piorē partem: Facta est Iudæa sanctificatio eius: quidā Hebræorum dicunt, viros tribus Iuda primos fuisse ausos in fiducia verbi domini descēdere in maris alueū, atq; ita specialiter illam tribum dicunt hac in re factam esse sanctificationem domini, quoniam sanctificauerunt dominum, sic fideliter agentes, & fratres suos tribus reliquas ad fiduciam suo exēplo inuitantes. Nec enim melius sanctificatur à nobis Deus, quàm obedientia verbi, & fiducia promisi eius. F
Verùm id quia certum non est, neque authoritate sufficienti firmatum, præcedentia vt magis certa præferenda videntur: vt non de tribu vna, sed de toto populo accipiatur intellectus. ¶Versu 3. Mare vidit, & fugit, Iordanis cōuersus est retrorsum. Hîc prosopopœia est. Fit enim sermo de inanimatis atq; insensibilibus, quasi si sensum haberēt, cū dicitur mare videre & fugere. Secundū quē-
Psal.76. modum & alibi dicitur, Viderūt te aquę, Deus viderūt te aquæ, & timuerūt, & turbatæ sunt abyßi. Cum verò dicitur mare vidisse, subaudi Deum, quēadmodum illo in loco dicitur, Viderūt te aquæ Deus, & timuerunt, vel populum domini, angelo ipsius & duce Moyse comitatum. ¶Versu 4. Mōtes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium. Diuersimode hunc versum diuersi interpretantur. Quidam exponunt de descensu domini super montē Sinai, quando mons ille adueniēte domino cōtremiscens, quasi subsilire videbatur, quemadmodum cū fit terræmotus, videtur ad modū arietū & agnorū terra subsilire, ita vt simul cum ea etiā cuncta subsiliāt, quæ super eam continētur, etiā homines cubantes in lectulis suis, & vtensilia quæcunq; sunt in domibus cōmoueantur pariter. Et huic expositioni rectè cōsonat quod mox subiūgitur, A facie domini mota est terra, à facie Dei Iacob. Verùm hoc exaduerso videtur obsistere, quod plurali nnmero dicitur, Mōtes exultauerūt, & de collibus numero itē plurali adiungitur. Mōs autem Sinai, supra quem descendit dominus legem prolaturus, mōs vnicus est. Verùm huic obiectioni facilè potest satisfieri, dicēdo totum illum mōtem plures in se mōtes partiales cōtinere & colles diuersos, vt ferè solent magni mōtes esse diuisi in mōtes plures partiales, & multas habere collium eleuationes: quæ omnia simul adueniēte domino commota fuere: Vel intelligantur cum Sinai, montes circūiacentes simul fuisse moti, & omnia mōtana in circuitu subsiliisse in aduentu domini. Alii exponunt de scopulis torrētis Arnon, qui (vt aiunt) quasi exultantes, & saliētes demiserunt se in torrentem, vt transiret Israel. Quod eliciūt ex eo G
Num.21. quod Numeri vigesimoprimo citatur ex libro bellorū domini: in hæc verba, Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrētibus Arnon. Scopuli torrentiū inclinati sunt requiescerent in Arnon, & recūberent in finibus Moabitarum. Alii de scopulis fluminis, quod transibant filii Israel, id est, eleuationibus quæ erāt in Iordane exponunt, qui scopuli, deficiēte aqua ex parte inferiori, apparere incipiebāt, & cōtinuò magis magisq; sese ostentantes, velut subsilire videbantur. Alii secundū excessum quendam dictum accipiunt, propter miraculi iucunditatem. Tam enim erat stupendū miraculū illa Iordanis exsiccatio, & maris similiter rubri, vt montes omnes in circuitu id prospicientes (vt ita per prosopopœiam loquamur) meritò exultarent, & tripudiarent, partim ob tam noui miraculi iucunditatē, partim ob congratulationē populi domini. Alii mystice intellligunt, per montes, sublimiores in Iudaico populo: per colles, inferiores: qui omnes pariter cōspecto miraculo exultauerūt, chorósq; eduxerunt. Nos in Elucidatione nihil horum posuimus, sed mōtes interpretati sumus a- H
Iosue.3. quarum sese agglomerantiū cumulos, in modum mōtium eleuatos. Sic enim Iosue tertio capite legimus, transeunte populo Domini per Iordanē, aquas superiores quæ descēdebant, stetisse in loco vno, & instar montis intumescentes apparuisse procul ab vrbe quæ vocatur Edō, vsque ad locū Sarthan. Hos autem montes exultare dicimur, ratione continui augmenti, aduenientibus ex loco originis cōtinuò aquis nouis maiorem eleuationem facientibus. Res autem quę continuo eleuatur in altum, quasi subsilire iudicatur. Ex omnibus his propositis eligat sibi lector quodcunque maluerit. ¶Versu 6. Montes exultastis sicut arietes. Debent hæc intra quæstionem includi, & cū signo quæsitiuo in versu priori posito legi, adhunc modum, Montes quare exultastis? Vel, Quid est vobis mōtes, quòd exultastis sicut arietes, &c. Versus autem sequens, A facie domini, mota est terra, accipitur quasi in responsionem, aut certè taciti responsi confirmationem. Interrogatio nanque petit, vnde mari sua fuga, Iordani sua reuersio, montibus sua exultatio procederet. Hîc autem, tacitam, respōsionem habes, horum omnium effectorem fuisse illum, cui nihil est difficile, qui etiam cum voluerit, terram facit contremiscere, quòd certè non nisi maximæ & diuinæ est potentiæ, cum sit illa
Psal.103. fundata super stabilitatem suam, vt non inclinetur in sæculum sæculi: Propter quod, etiam alterum subauditur miraculum eductionis aquarum de petra, vt sic ostendatur, ab eo fuisse illa præcedentia, cuius sunt hæc subsequentia. Potest tamen illud de terræ motione à facie Dei, peculiariter

A intelligi de aduētu domini super montem Sinai, quando mons ille mouebatur. ¶ Versu. 8. Qui conuertit petrā in stagna aquarum. Conuersio illa petræ in stagna vel paludes aquarum, non sic est accipiēda, vt significetur ipsam petræ substantiā versam esse in substantiā aquæ: sed impropriè hoc dictū est, eo quòd diuina operatione ex petra & rupe durissima effluxerūt aquæ, vt stagna & paludes ex effluentis aquæ abundātia implerētur. In secunda tamē parte cōuersio propriè potest accipi. Rupes enim conuersa fuit in fontem aquarum, quia diuina virtute, rupes quæ prius aquā nō habuerat nec dederat, iam aquarum fundebat abundantiā. ¶ Versu 10. Nequando dicant gentes, vbi est Deus eorum? Dolet hoc maximè sanctis, ꝙ Deum vident blasphemari ab infidelibus: & spiritualibus viris multò magis graue est sustinere infidelium in Deum blasphemias, ꝙ̄ proprias miserias. Vnde & Moysen legimus irato domino hac ratione occurrere solitū, vt cum propter peccatū vituli, populū Exod. 32. vellet vniuersum delere, Sic enim ille talia proponēti domino respōdebat: Ne quæso dicāt Ægyptii, callidè eduxit eos, vt interficeret eos in mōtibus, & deleret è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. ¶ Versu 13. & deinceps, Os habent, & non loquentur. Cùm idola dicuntur habere os, nares, oculos, manus, pedes, guttur, & huiusmodi, non sunt hæc ꝓpriè accipienda, quomodo imago hominis non propriè homo dicitur, sed cum diminuente particula pictus homo, vel quidam homo, id est, hominis viui similitudo. Nam propriè os, nares, oculi, &c. nō sunt nisi membra illa, in quibus actu inest anima sensitiua, certáq; dispositio qualitatiua in talibus mēbris

B requisita. Vnde in cadauere, vbi anima abscesserit, quomodo iam vltra homo non est, ita neque oculus, neq; auris, neque manus, nisi (vt dictum est) impropriè sumatur appellatio huiusmodi mēbrorum. Causa autem quare idola per huiusmodi similitudinaria mēbra non sentiāt manifesta est, quia videlicet non sunt informata anima sensitiua: quæ (vt Aristoteles ait) principium est, sicut viuendi, ita & sentiendi. Neque etiam in organis illis similitudinariis sunt potentiæ illæ naturales, mediantibus quibus anima operatur animali cōuenientes operationes, vt in oculis nō est potētia visiua, in auribus nulla est potentia auditiua, in pedibus non est vis ambulatiua, atq; ita in cæteris. Ad hoc autem vt membra exerceant suas operationes, oportet in eis esse conuenientes potentias naturales, mediantibus quibus, vt causis secundariis, anima operari habet animales operationes. Qua de re plene & à proposito tractauimus in libris de consideratione rerum naturalium, lib. 8. ¶ Versu. 25. Cælum cæli domino. Quidam ita distingunt: Cęlum, domino cæli, vt genitiuus regatur à domino, non à nominatiuo cælum: vt significetur, cælum esse deputatum illi, ad gloriosam inhabitationē, qui est cæli dominus. Nos in Elucidatione exponimus cælum cæli, quasi per excellentiam dictū, pro summo cælorum: quemadmodum in alio psalmo dicitur, Psallite domino qui ascendit super cælum cę- Psal. 67.

C li, ad Orientem, id est, super summum cælorum, ad patris dexteram.

CXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste forma est, qua se vir iustus atque fidelis in Dei amore exercitat: ex beneficiis diuinæ exauditionis sibi in maximis periculis, & rebus alioqui desperatis, frequenter exhibitis, seipsum excitando ad spem atque dilectionem conuertendam in dominum, qui & custos est humilium, & requies est ac benefactor eorum, qui se conuertunt in illum: ad quem proinde noster debet conatus dirigi, vt illi placeamus.

CXIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Dilexi quoniā exaudiet dominus, vocē orationis meæ.

2 Quia inclinauit aurem suam mihi:

D *✳ & in diebus meis inuocabo.*

3 Circundederunt me dolores mortis: & pericula inferni inuenerunt me.

4 Tribulationē & dolorem inueni: ✳ & nomen domini inuocaui.

5 O domine libera animā meam: ✳ miseri-

Dilexi dominum, eiq; ꝓtæ omnibus per amorē inhærere elegi, quoniam ipse est qui me exaudire poterit, & volet, quoties ad eum de quacunq; necessitate in oratione clamauero. 2. Quoniam quidem benignum auditum suū clemēter ad audiendū orationem meam demisit, id est, me licet auditione indignum, dignanter tamen exaudiuit: ✳ & idcirco omnibus diebus vitæ meæ, tam potentissimum ac benignissimū exauditorem volo semper inuocare, ad auxilium atque protectionē meam, neq; ad aliud humanum volo respicere vanum auxiliū. 3. Cū me circundarent vndiquaque tētationes validissimæ, vsque ad mortem affligentes pauperculum spiritum meum, & velut vsq; ad mortē terrentes & conturbantes: ✳ & cum me apprehendissent tanta tentationum atque persequutionum pericula, quæ iam nunc videbātur in infernum, ac mortem deductura animam meam. 4. Deniq;, quoties afflictio quælibet & anxietas, siue corporalis, siue spiritualis, ab inimicis mihi exorta fuisset: ✳ ego in omnibus te potentissimum atque clementissimum exauditorem meum, tuúmque sanctum nomē semper inuocaui, loquens, & clamans in hunc modum. 5. O domine, esto liberator pauperculæ animæ meæ, eam de doloribus mortis, de periculis inferni, déque omni tribulatione & angustia, per tuam misericordiam, saluans in regnum tuum cæleste: ✳ meritò verò ad te semper clamabimus, quia misericors tu es domine simul & iustus atque idcirco tu, Deus noster semper misereris, neq; potes nō misereri

cors dominus, & iu-
stus, & Deus noster
miseretur.
6 *Custodiens paruulos*
dominus: ✳ humilia
tus sum, & liberauit
me.
7 *Conuertere anima*
mea in requiem tuam:
✳ quia dominus bene-
fecit tibi.
8 *Quia eripuit animã*
meam de morte: ✳ ocu
los meos à lachrymis:
✳ pedes meos à lapsu.
9 *Placebo domino in*
regione viuorum.

omniũ te ex puro corde inuocantiũ. Facit enim misericordia tua, vt E
miseriis nostris flecti debeas: & veritas facit atq; iustitia, vt quod toties nobis à te misericorditer promissum est, nemini omnino negare valeas. 6. Tu domine humilium, simpliciũ, atq; pauperum spiritus es custos, ꝓtector, curator, pastor, superbos despiciẽs ac reprobãs: * quã ob rem & ego despiciẽs superbiã, sub potenti manu tua humiliaui animã meam, corde humili tuum nomen adorans & inuocãs: & fact⁹ es etiã custos & liberator animæ meæ. 7. Amodo ergo, ô anima mea ô spiritus mi, noli auerti à domino Deo tuo, neque post huius sæculi vanitates vltra abeas (eris enim inquieta, donec ista sectaris) sed abdicatis sæcularibus omnibus cupiditatibus, & carnalibus affectibus, totam cõuerte teipsam, mẽte pariter atq; affectu, in dominũ Deũ tuũ, in quo solo erit tibi, cum ad ipsum perueneris, vera requies: * & meritò sanè ad eũ tum cognoscẽdum, tum amandũ, debes cõuerti: quoniã ipse est qui maxima iuxta veritatem tibi cõtulit beneficia, tam in creatione, q̃ in regeneratiõe, imò à quo omne bonũ est tibi, & à quo F
expectas adhuc maxima. 8. Ipse (inquã) est, ô aĩa mea, qui te eripuit de interitu sempiterno, liberãs te à peccatis, per quæ illuc fueras alioqui deducẽda: * oculos meos seruauit à fletib⁹ sempiternis, & lachrymis gehẽnæ incõsolabilibus: * gressus quoq; præseruauit ne in foueã caderent infernalẽ, id est, conuersationẽ vitæ meæ ita direxit, vt per eã nõ fuerim deductus in infernũ. 9. Volo ergo ex toto affectu cordis mei ad hoc conari, & studere sedulò, per adiutoriũ gratiæ tuæ, vt tibi valeã placere, & hic in terra viuentium, in numero fideliũ seruorũ tuorũ, & in futura patria sine termino. Ita enim iustũ est & æquissimũ, vt tibi tã optimo támq; beneficẽtissimo domino, omni conatu placere studeamus, qui viuis & regnas in sæcula benedictus, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIIII.

VErsu 1. Dilexi, quoniã exaudiet dominus vocẽ orationis meæ. Nouo modo poni hîc in principio videtur verbũ dilexi, absq; occusatiuo significãte ipsum in quo fertur dilectio. Nos in Elucidatione subaudimus dominũ, ipsum qui mox in casu nominatiuo exprimitur, ad hunc G
sensum, Dilexi dominũ, quoniã ipse exaudiet orationem meã. Vbi nota, quòd dilexi, accipi debet, vt valeas, affectũ dilectionis & amoris dedi, vel collocaui, in hunc sensum, vt dicat fidelis: Affectum amoris mei iam dedi domino, iam in illum collocaui, siue defixi amorẽ meum, quoniã ipse est qui exaudiet vocẽ orationis meæ. Quomodo si dicat virgo de electo sponso suo, Dilexi hunc spõsum, id est, amorem meũ in hunc collocaui, quoniã ipse abundanter mihi præstabit quæcunq; postulauero. Atq; hanc sententiam ordine sermonis Hebraici aliquantulũ immutato ex Hebræo quidam sic legi, Diligo dominum quoniã exaudiet vocem deprecationum mearum. Alii verò nihil supplẽt: & totum hoc, quoniam exaudiet dominus, loco accusatiui accipiunt, dilexi autẽ accipiũt, pro desideraui, vel cõcupiui, ad hunc sensum, Dilexi, concupiui, desideraui, vel gratum habui, ꝙ dominus exaudiet vocem orationis meæ. Quasi dicat, Hoc mihi valde placet, hoc mihi valde optatum, desideratum, & gratum est, quòd exaudiet dominus orationem meam. Si verò exaudiet pro exaudiat acciperetur, hæc haberetur sententia: Concupiui quòd dominus exaudiat orationẽ meam: quomodo ad marginẽ vertit felix, Desideraui, vel cõcupiui, quòd exaudiat dominus. ¶ Versu 3. Circundederunt me dolores mortis, &c. Non videtur cõpleta esse sentẽtia, nisi in fine versus sequentis, cũ dicitur, Et nomẽ domini inuocaui, & quasi cõditionalis ant tẽporalis secundũ sententiam videtur esse enunciatio, ad hunc sensum, Cũ circũdedissent me dolores mortis, & pericula inferni me inuenis- H
sent, cũ tribulationẽ & dolorẽ inuenissem, ego nomẽ tuũ inuocaui: ac deinde ponitur inuocãdi modus cõueniẽs, cũ subditur versu. 5. O domine libera animã meã. ¶ Versu 5. O domine, libera animã meam, misericors domin⁹, & iustus, & Deus noster miseretur. Aptior videretur esse cõnexio, si principiũ huius versus cũ fine præcedentis iungeretur, ad hunc modum, Et nomen domini inuocaui, ô domine libera animã meã: ac deinde diuisim, Misericors domin⁹ & iustus, & De⁹ noster miseretur: cuiusmodi distinctionẽ Felix in sua versione sequitur, eadémq; & in Hebræo & in Chaldęo inuenitur. ¶ Versu. 6. Humiliatus sum, & liberauit me, Humiliatus in Elucidatione interpretamur de humilitate cordis. Nã de ea hîc cõuenit facere sermonẽ, quoniã statim antecessit, Custodiẽs paruulos dominus. Alii, Humiliatus sum, exponũt, Afflictus sum, vel tribulatus sum. Quod tamẽ, si intelligatur nõ sola afflictio exterior, sed simul etiã afflictio spiritus, videlicet spiritus contribulatus, córque cõtritum & humiliatũ, penè in idẽ recidit. Propè enim est dominus iis qui tribulato sunt corde, &
Psal. 33. humiles spiritu saluabit. Hieronymus vertit, Attenuatus sum. Felix adiicit, vel pauper factus sum. Quæ vtrunq; patiuntur intellectum. ¶ Versu 8. Quia eripuit animam meam de morte, &c. Mutatur persona de secunda in tertiam. In priore nãque versu animam alloquebatur, dicens, Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, atque ita consequenter dicendum videretur, Quia eripuit te de morte, oculos à lachrymis, pedes à lapsu. Triplex autem hîc enumerat

A magnum beneficium, quemadmodum tria opposita pessima sunt. Nam animæ nihil tam aduersum quàm mors: oculis nihil molestius fletu, & pedibus offensio siue lapsus nocet. Quod autē in sequē ti vltimo versu dicitur, Placebo domino, intelligi debet, conabor placere, studebo vt placeã: cui respondet quod in Hebræo dicitur, Ambulabo coram domino in terris viuentium.

CXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste apud Hebræos cum præcedēti connectitur: vnumque duo hi psalmū efficiunt. Quamobrē, Psalmi præsentis sententia, rectè cum præcedentis materia potest connecti. Vir itaq; iustus, qui ex cō-siderationе diuinorũ beneficiorum paulo ante seipsum cōuertere studebat ad Dei amorem, spē, atq; cō fidentiã, benefico suo domino modis omnibus placere desiderãs atq; hoc ipsum proponens, nūc in processu exer citationis suæ pergens, eousque deuenit, vt propter rectæ fidei confeßionē, mortis quoque & persecutionum calicem gaudenti velit animo, in qualemcunque gratiarum actionē suscipere: ore quoque & opere, nō in occul to modo, verùm etiã palã iuxta pia cordis vota, fideliter illi deseruire: quem & suum dominum secundū creationem agnoscit, & à mortis vinculis liberatorem. Hic itaque vir iustus, qui iam Deo suo velle placere propo suit, sciens, quoniam sine fide impoßibile est placere Deo, neque tamen cordis fidem sufficere, sed oris etiam cō Heb. 11.
feßionem esse necessariam, simul & ad maiora animi promptitudinem ita loquitur in exercitatione sua. Rom. 10

B

CXV. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Credidi, propter quod locutus sum:*

** ego autem humiliatus sum nimis:*

2 *Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax.*

C

3 *Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?*

4 *Calicem salutaris accipiam:*

** & nomen domini inuocabo.*

5 *Vota mea domino reddam, coram omni populo eius:*

D ** preciosa in conspectu domini, mors sanctorum eius.*

6 *O domine, quia ego seruus tuus: * ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

7 *Dirupisti vincula mea: * tibi sacrificabo hostiã laudis, & nomē domini inuocabo.*

PRopter fidem rectã quã in te credo, domine Deus, cōstanter quę sunt veritatis, loqui nō erubui, neque formidaui: ad tui nominis glorificationē, fidei sanctę confirmationē, & proximorũ ædificationē atq; corroborationē, audacter cōfessus, quod corde credidi. Siquidē vt corde creditur ad iustitiã, ita ore fit cōfeſsio ad salutem: * ego autem quæ sunt veritatis fidei constanter profitens, persecutionē & afflictionē grauem inueni, atq; sustinui ab aduersariis veritatis, siue visibilibus, siue inuisibilibus: quemadmodũ semper qui piè viuere volunt, & pro veritate zelãt, persecutiones su
stinēt. 2. Ego autē in quodam stupore & cōsternatione positus in tã- Rom. 10
tis malis, hoc sensi, & protuli apud me talem sententiam, q̃ nō sit ve- 2. Tim. 3.
ritas in hominibus: sed quantũ ex sese vani sunt omnes filii hominũ
atq; mēdaces, non est qui ex se diligat veritatem, & pro ea zelet, nō Psal. 61.
est vsq; ad vnum, nisi à te desuper fuerit edoctus. Atq; idcirco consolabor memetipsum, etiãsi videam bonã partem hominũ veritati aduersari, neq; post plurimorũ abire volo sentētias, sed tuę magis fideli vnctioni, atq; doctrinæ tuæ illuminationi inhærere. 3. Dic verò mihi, ô anima mea, si quid habes quod domino Deo tuo poſsis offerre, ad qualēcunq; retributionem, siue gratiarũ actionem, pro vniuersis maximis illis corporalibus atq; spiritualib⁹ beneficiis, quæ prior ipse mihi donauit immerito. 4. Sanè dignã retributionem, aut plenam compēsationem minime inuenio, veruntamen ad qualemcunq; gratiarum actionem, ecce calicem amaritudinum atq; paſsionum, quē prior bibisti, domine, pro tuo amore acceptare atque bibere paratus sum: propter veritatis confeſsionē, etiam mortis amaritudinē libenti animo suscepturus: * idq; faciã cum aperta confeſsione & inuocatione nominis tui: cuius gratia & saluberrimũ est, & omnino glorioſsimum, paſsiones atq; etiam mortē tolerare. 5. Cordis mei deuotionem ac pium propositũ, & sancta pro tuo amore cōcepta frequenter desideria, ego persoluam, oréque & opere demōstrabo atq; perficiã vbicunque se obtulerit opportunitas: nō in occulto solum, quasi de tuis erubescens operibus, sed palàm in conspectu fidelium tuorũ ad tui nominis gloriã, & proximorum meorum ædificationem: * neq; mihi formidandum est, mori pro tuo nomine: quoniã gloriosa mors est & magni precii, optimęq; remunerationis, ante oculos patris tui, eorum qui pro tuo nomine & amore occumbunt: quemadmodũ e-
contrario, mors peccatorum peſsima est. 6. Eia obsecro, mi amabilis Psal. 33.
domine, quîdni pro te moriar? quídni te ego & ore & opere cōfitear? cum sis tu meus verus ac solus, secundũ corpus & animam, domin⁹, & ego tuũ mancipiũ seruiſsimũ: * neq; solùm ego, sed & mater quæ me genuit, serua itē est tibi: atq; item pater, & auus, & progenitores mei vniuersi, serui tui erant, & tu es omniũ dominus. 7. Insuper vincula & obligationes mortis atq; damnationis æternæ, seruitutis diabolicæ, & tyrannidis peccati, tu per tuam misericordiam potēter dissoluisti, atque tulisti ab anima mea: * atq; ob hoc, pro sacrificio tibi

8 Vota mea domino
Psal. 48. *reddam in conspectu*
omnis populi eius: ✳
in atriis domus domini,
in medio tui Hierusa-
lem.

offerre volo, quod tibi noui super omnia placitissimum, nẽpe laudẽ
& gratiarum actionẽ pro acceptis beneficiis, simul ex corde fideli tui
nominis quoque implorãdo auxilium, in omnibus periculis meis at-
que necessitatib⁹. Huiusmodi enim sacrificio à nobis tu vis honora-
ri, magis quàm hircorum aut vitulorum sanguine. 8. Insuper pia af-
fectus mei frequenter concepta desideria, vbicunq; occasionẽ nact⁹
fuero, tã ore quàm opere palàm curabo exhibere coram seruis tuis:
* nunc quidem in latitudine ista, atque in propatulo militantis huius
ecclesiæ: ac deinde plenè perfectéq; in medio beatissimæ illius ciuita
tis triumphãtis Hierusalem, in medio sanctorum tuorum, qui te sine
fine & termino laudant in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXV.

VErsu 1. Credidi, propter quod loquutus sum. Hîc credidi, ita exponendum est, quomodo in
principio psalmi præcedentis dilexi, vt sit sensus, Fidẽ habeo firmatam, & fide certus factus
2. Cor. 4. sum, de bonitate scilicet & veritate Dei. Citat autẽ hunc locum Paulus Apostolus in episto
la. 2. ad Corin. Cum ita ait, Habentes autẽ eundem spiritum fidei, sicut scriptũ est, Credidi propter F
Rom. 10 quod loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Huic etiã cõsonat quod ad Rom.
scribit cap. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. In eo autẽ quod se-
quitur, Ego autem humiliatus sum nimis, humiliatus videtur accipiendum pro afflictus, vt signifi-
cetur persequutionũ afflictio, quæ solet fidelibus accidere. Maximè autẽ hic psalmus cõuenit exer-
citationi martyrum eorum qui se ad passiones, aut etiã mortis martyriũ pro veritate aut iustitia, ex
fide & deuotione erga Deum voluerint exercitare: propter quod etiã ex institutione ecclesiastica
hic psalmus in martyrũ festis peculiariter canitur, itemq; in festis apostolorum, quandoquidẽ ipsi
vel primi sunt inter martyres. ¶ Versu. 2. Ego dixi in excessu meo. Excessus iste potest accipi ꝑ quo-
dam stupore & pauore, quo subitò corripitur homo, ex omni parte sibi vidẽs imminere persequu
tionem. Vnde fit, vt in quandã admirationem magnã adducatur, & velut in quendam stuporẽ, præ
admiratione. Cui fauet quod Hieronym⁹ vertit, Ego autẽ dixi in stupore meo, omnis homo mẽda-
cium. Et Felix, In præcipitatione mea, vel in festinatione mea. Quidam Hebræi intelligunt, cũ pręce-
ceps fugerẽ, vel fugiendo festinarem, interpretãtes de persona Dauid, quòd cũ festinanter fugeret
à facie Saulis, proditus ab iis, à quibus nõ sperabat, dixerit hanc sententiam, Omnis homo mendax,
volẽs nemini tutò fidendum, nusquã esse (quod dici solet) tutam fidem in hominibus. Potest tamẽ
excessus iste, siue ista ectasis accipi pro raptu mẽtis, vt significetur, tanta afflictione pro veritate hu- G
miliatum, in mentis eleuatione positum, ac diuinæ illuminationis radio peculiariter illustratũ, hoc
considerasse, quòd sit omnis homo ex sese vanus ac mendax: in quam ectasim, & singularem mẽtis
eleuationem solet Deus suos electos in grauibus malis positos adducere, vt eos cõsoletur, atq; cõ-
firmet in aduersitatibus. Quod autẽ hîc dicitur, Omnis homo mendax, non peculiariter intelligẽ-
dum videtur de mendacio falsitatis, quod ab ore egreditur, verùm generalius de mẽdacio vanitatis,
Gene. 6. quod est in omni vita & cõuersatione hominis. Est enim homo sicut ad omnem falsitatem, ita ad
& 8. omnem prauitatẽ ex vitiatæ naturæ miseria pronus, ab adolescentia: ex qua etiam radice procedit,
Rom. 11. vt certæ veritati paucissimi adhæreant: cõtra verò hæresibus, erroribus, & impietatibus, q̃ plurimi:
virtutem item, & quæ virtutis sunt, perquam paucissimi sectẽtur, malitiam penè omnes. ¶ Versu 3.
Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Retribuere non eodẽ modo, priore lo-
co atq; posteriori accipitur. Nam priori loco propriè accipitur, pro reddere, quomodo ratione cõ-
positionis verbum illud sonat, quasi iterum dare, siue reddere: hoc est, pro prius dato dare. In poste
riori verò impropriè accipitur retribuere, non pro reddere, sed vt valeat, simpliciter dare. Retri-
buere nãque propriè sumptum, præsupponit donationem priorem eius cui fit retributio, ac proin-
de Deus nihil homini retribuit, quoniam prior illi homo donare non potest, quemadmodũ apud H
Paulum dicitur, Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Resumit autẽ in hoc versu animum fidelis,
qui in priore versu se dixit in quendã stuporem fuisse adductum, vt iam se cõfortans aduersum o-
mnia mala, sibi suadeat nihil metuere, sed magis in suis passionibus aliquam Deo retributionem &
gratiarum actionẽ, pro beneficiis acceptis, inquirere: debetq; interrogatio ista dirigi, vel ad semetip-
sum, vel ad suamipsius animã. Sonat autẽ, quid retribuã, ac si dicas, Quidnã possim retribuere: est-
Mat. 20. ne aliquid in quo possim qualẽcunq; facere retributionẽ domino, &c. ¶ Versu 4. Calicem saluta-
Mat. 26. ris accipiam. Calicem illum intelligimus, de quo saluator ipse ait in euangelio, Potestis bibere cali-
Ioan. 18. cem quem ego bibiturus sum? Et iterum, Si fieri potest, transeat à me calix iste. Ac rursum, Calicem
Philip. 2. quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illũ? Hunc calicẽ prior accepit, & prior bibit, imò ad fæ-
ces vsq; exhausit, nostri causa, noster dominus, quando pro nobis factus est obediens patri, vsque
ad mortem, mortem autem crucis. Et nos eundẽ hunc calicẽ accipimus, quando nos tali obedien-
tia Deo subiicimus, & sic in medullatum holocaustum Deo offerimus, vt de eius manu parati si-
mus suscipere, quicquid tandem illi placitum fuerit nobis immittere, pro eius amore quælibet su-
stinere aduersa, ferre etiam quantumuis grauia, etiam vsque ad mortis discrimina, atque adeò ip-
sam etiam mortem, quantumuis probrosam, quantumuis humano iudicio miseram. Nec est in
quo magis congruè Deo nostro beneficẽtissimo possimus referre gratiam, si tamen vel hoc refer-
re gratiam dici potest, & non magis persoluere debitum. Est autem differẽtia, inter calicem accipe-

A re, & calicẽ libere. Omnes enim fideles Dei seruos, iustum est hũc calicem accipere, siue leuare: hoc
est, dignũ est vt quilibet Christianus talem animum offerat domino suo, prius sui causa passo, qui
sit ad quælibet pro ipsius nomine perferẽda paratus. Non omnibꝰ autem datur martirii gloria co-
ronari, sed quibus hoc ita conceditur ex Dei munere. Nam cõplures sanctorum patrum legimus ve
hementer sitiuisse, vt hunc aliquando calicem biberẽt: & sumebant quidẽ illum quotidie in mani-
bus, vt biberent, dum per quotidianas orationes suum spiritum Domino ad omnia offerebãt para-
tissimũ: quibus tamen non est concessum aliquando, vt eum biberent, martyrii gloriam cõsequi nõ
potuerunt, sed in pace dormierunt, sic volẽte domino. Et licet penè omnibus fidelibus calix iste gu
stari permittatur, non sic tamẽ omnibus conceditur illum ebibere. Vix enim reperiũtur, qui pie vo 2.Tim.3.
lunt viuere in Christo, quin aliquam sustineant persequutionem. Non omnibus tamen vsq; ad san
guinem datur resistere queãdmodum suis Hebręis iam bonorum direptionem passis ait Apostolꝰ,
Nondum vsque ad sanguinem restitistis. Nouit enim Deus infirmos esse quosdam, qui licet sint ro Heb.11.
busti satis vt gustent, non tamen sufficientes sunt vt ebibant illum amarum calicem: qui tam est a-
marus carni, vt secũdum eam partem ipse etiam Saluator, omnium atletarum robustissimus, ab eo
adhorreret, cũ in illa grauissima lucta patri diceret, Pater, si fieri potest, trãseat à me calix iste. Atque Mat.26.
idcirco consulens Deus plurimorum infirmitati, non omnibus præcipit calicẽ ebibere. Omnes ta- Lucę.14.
B men vult illum accipere, dum ad turbas vniuersas exclamãs, ait, Si quis venit ad me, & non odit pa-
trem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autẽ & animã suam, nõ po
test meus esse discipulus. Et qui nõ baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse di
scipulus. Calix autem iste, calix salutaris, vel salutis, vel saluationis appellatur. Christo quidem quo-
niam (vt ipsemet post resurrectionem hæsitãtibus ait discipulis) sic oportebat Christum pati, & ita Lucę.24
intrare in gloriam patris. Nobis verò, quoniam (vt ipsius ait Apostolꝰ) per varias tribulationes nos Actu.14.
oportet introire in regnum Dei. Quod autem in sancto Missæ sacrificio accipientes sacerdotes bi-
bendum sacrum calicem, hoc versus proferant, dicentes. Quid retribuã domino, pro omnibus quę
retribuit mihi? ac deinde, Calicem salutaris accipiam, & nomẽ domini inuocabo: hoc non cogit de
sacro isto calice nos intelligere præsentem Psalmum. Nam id Ecclesiastico vsui frequens est verbis
illis quæ in scripturis inueniuntur, pro deuotione fidelium in sensum aliquem pium vti, qui tamen
non est ex præcipua intentione loci vnde verba illa sunt desumpta. ¶ Versu. 5. Preciosa in cõspectu
Domini mors sanctorum eius. Quidam intelligunt mortem sanctorum esse preciosam in cõspectu
Domini, eo quòd non facile Deus suos permittit venire in mortem, secundum desideria impio-
rum, sed multa diligẽtia eos protegit, & in vita sua protectione custodit, donec ipsi fuerit placitum.
C Nos verò ideo preciosam dicimus, quia magni valde precii est apud Deum, vt pro ea sanctis red-
dat magnificam retributionẽ vitæ æternæ. Omnino enim preciosa sit in oculis Domini mors illa
necesse est, quam ipse tãta retributione coronat. Contra verò in Psalmo. 33. de reproborum morte Psal.33.
scribitur, Mors peccatorum pessima. In sequenti autem versu, pro ô domine, in Hebræo est anah,
quod sonat obsecro. Est enim sermo blandientis, Obsecro Domine, quia ego seruus tuus, &c. De
eo autem quod hic dicitur, Ego seruus tuus, & filius ancillę tuæ, diximus in annotationibus Psalmi. Psal.85.
85. in versum illum, Saluum fac filium ancillæ tuæ.

CXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Illuminatus spiritu Propheta, de gẽtium ad fidem vocatione, deque misericordiæ patribus Iudæorum promissæ in gentes dilatatione & communicatione, eosdem in spiritu alacriter exhortatur ad laudem domini qui misericordiæ huius facere ipsos dignatus est participes per gratiam suam, & veritatem promissionum suarum ipsis æque atque Iudæis dignanter constabiliuit. Atque in hunc sensum beatissimus Apostolus Paulus, capite decimoquarto Epistolæ ad Romanos, priorem psalmi huius versum adducit.

D

CXVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate dominum omnes gentes:*
✱ laudate eum omnes populi.

2 *Quoniam cõfirmata est super nos misericordia eius:*
✱ & veritas domini manet in æternum.

O Vos omnes gentiũ nationes, quæ olim lõge eratis à Deo, idolis atque dæmoniis seruientes, Deũmq; verum ignorantes, nunc laudem date & gloriam Deo Domino, in quẽ apostolica edocti prędicatione credidistis: ✱ Neq; solus de cætero Iudæorum populus Deũ laudet, verum absq; discretione omnes populorum nationes, vbiuis terrarum constitute, pariter collaudate dominum Deum. 2. Iam enim in tempore isto gratiæ, nobis omnibus credentibus impleta est, & opere exhibita misericordia, patribus olim promissa, hoc est, generis humani per Christum redemptio: éstq; misericordia domini (à qua olim longe eramus, quando eramus natura filii iræ) iam super nos credentes corroborata atque stabilita, ita vt Ephes.2.
nunquã auferri possit à nobis credentibus in eum: ✱ & veritas promissionum eius nõ fallet nos in sempiternum, sed quæ promisit infallibili veritate custodiet credentibus: quæ sane duplex ratio, maximi gaudii cunctis credentibus debet esse materia.

V

CXVII. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus hic magna exultatione totus penè tripudiat, liberationem diuinā à maximis fortiū aduersariorū periculis, cū liberatoris laude & gratiarū actione proponens. Poteſtque cōmodius accipi, vt vox ſit totius Eccleſiæ, ſua pericula & exaduerſo miraculoſam liberationē enarrātis, aut etiā viri cuiuſlibet iuſti: qui primū ſibi peculiariter exhibita enarrat beneficia, deinde ad cōmunē per Chriſtū factam ſalutē tranſit cū de angulari lapide canit, reprobato, ſed facto in anguli caput. Ab eo enim loco manifeſtū eſt, ad cōmunē ſalutem & cōmunia Eccleſiæ impēſa beneficia, debere omnia referri. Eſt autē in hoc Pſalmo peculiariter aduertendū, fieri aliquoties loquētis perſonæ mutationē. Cū enī ab initio loqui cœperit, ſiue Eccleſia, ſiue iuſtus quilibet, ſuā liberationē pponēs, verſu tamē. 19. Aperite mihi portas iuſtitiæ, videtur ſermo eſſe populariū atq; inferiorū, ſibi portas ad Deū per eos qui clauē habēt aperiri poſcentiū: & qui eſt in ordine. 25. Benediximus vobis de domo Domini, peculiariter maioribus videtur & ī Eccleſia præpoſitis, cōpetere: quorū eſt iis quibus præpoſiti ſunt ſpiritualiier benedicere. Quēadmodū in ſequenti Pſalmi huius Elucidatione euadet manifeſtū.

CXVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Confitemini domino quoniam bonus: * quoniā in ſæculum miſericordia eius.*

2 *Dicat nunc Iſrael, quoniam bonus, quoniā in ſæculum miſericordia eius.*

3 *Dicat nunc domus Aaron, quoniā in ſæculum miſericordia eius.*

4 *Dicāt nūc qui timēt dominū, quoniā in ſæculum miſericordia eius.*

5 *De tribulatione inuocaui dominum: * & exaudiuit me in latitudine dominus.*

6 *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.*

7 *Dominus mihi adiutor, & ego deſpiciam omnes inimicos meos.*

8 *Bonum eſt confidere in domino, quàm confidere in homine.*

9 *Bonum eſt ſperare in domino, quàm ſperare in principibus.*

10 *Omnes gentes circuierunt me: * & in nomine domini, quia vltus ſum in eos.*

DAte cōfeſsionem & laudem domino quicūq; percepiſtis beneficia eius, ſerui fideles, eáq; in vobis experti eſtis confitētes, & ſuper omnia immenſam bonitatē eius: * quódq; miſericordia eius erga nos ſit permāſura in ſempiternum, neq; vnquam deficiet. F
2. Narret iſta, confiteatur & prædicet omnis popul⁹ Iſraeliticus, quòd bonus ſit ipſe, & quód ſit in ſempiternum permanſura ſuper nos miſericordia eius. 3. Peculiariter verò id cōfiteatur & prędicet familia Aaronica, quę ſacerdotii priuilegio ſingulariter domino eſt ſanctificata, vt diuinis iugiter vacet laudibus atq; ſacrificiis. 4. Denique, ſine exceptione omnes ſerui domini, qui colitis atq; diligitis dominum, confiteamini atque narrate quòd ipſe ſit ſolus verè eſſentialiter atque perfecte bonus, imò ipſa infinita perfectáq; bonitas, quòd in ſempiternum ſit permāſura, neque finē aliquando habitura miſericordia eius. Qui enim nunc domino Deo ſeruiūt, eius in ſe miſericordiam ac bonitatem experientur in æternum. 5. Loquar ego ſane, ad gloriam illius, quę in memetipſo expert⁹ perſenſi. Cōſtitut⁹ in graui afflictione, ſiue corporis ſiue ſpiritus, ex corde ſyncero clamaui ad dominum: * ipſe clamantem me exaudiuit, deque anguſtia & tribulatione liberatum ſaluauit, & in libertatem cordíſque latitudinem eduxit. 6. Ecce dominum ego elegi meum protectorem, adiutorem, atque defenſorem, cui⁹ auxilio fiſus, nullam humanā potētiam, imò nullam omnino creatam virtutē atque poteſtatem pertimeſco: cuius etiam auxilio fiſus, pro nihilo pendo aduerſariorum meorum omnium tam viſibilium, quàm inuiſibilium potētiam ſiue inſultum. 7. Dominum Deum meum habeo fortiſsimum fideliſsimúmque auxiliatorem, cuius fiducię innixus, nihili faciam omnē potētiam, ferociam atq; inſaniam inimicorum meorum, ita vt propter impetum perſequutionis eorum nequaquā vltra velim anxie cōturbari, aut deiici timore, quemadmodum ii faciunt, qui Dominum nō ponūt adiutorem ſuum, quos leuis quilibet rumuſculus grauiter ſtatim conturbat. 8. Præſtantius longè eſt & vtilius, atque conſultius, H ſpem omnem atq; cōfidentiam in domino Deo cōſtituere, q̃ in vllo hominum, quantumuis potente, ſapiente, aut glorioſo. 9. Melius itē eſt, ſpē ponere in domino, q̃ in ſæculi principib⁹, id eſt, viris eximiis & quomodo libet iuxta ſæculum præcellentibus, ſiue potētia, ſiue ſapientia, ſiue, authoritate, aliiſve ſimilibus modis. Siquidem non eſt alíus æque atq; Deus ad ſaluandum potēs, neque alius eſt æque verax cui ſic tuto fidi poſſet: neque eſt alius æque bonus, & ad exauditionē ſemper paratus. Dæmones, enim, nunquam nihil niſi fallere intēdūt & perdere. Homines verò ſaluare non ſufficiunt, neque etiā in iis ad quę ſufficiunt, parati ſemper poſcentibus exiſtunt: nonnunquā etiā quod promiſerūt, propter infidelitatē, negligētes: quæ omnia à Deo quam longiſsime abſunt. 10. Ex omni parte me circuierunt peruerſi atq; maligni, & dæmones, & homines infideles, variis me oppugnationibus laborātes opprimere, & iuſtitiam mihi auferre diuerſis modis atque conſiliis me aggreſsi, nunc hac via, nunc alia: * ſed benedictus ſit dominus adiutor meus, quoniam triumphare me fecit ſuper eos, & cōtra eos ex diuina protectione pręualui, eòſque ita deuici &

A 11 *Circundantes circũdederũt me: ✳ & in nomine domini, quia vltus sum in eos.*

12 *Circũdederũt me sicut apes: ✳ & exarserũt sicut ignis in spinis: ✳ & in nomine domini quia vltus sum in eos.*

13 *Impulsus euersus* B *sum, vt caderem: ✳ & dominus suscepit me.*

14 *Fortitudo mea, & laus mea dominus: ✳ & factus est mihi in salutem.*

15 *Vox exultationis & salutis, in tabernaculis iustorum.*

16 *Dextera domini fecit virtutem: ✳ dextera* C *domini exaltauit me: ✳ dextera domini fecit virtutem.*

17 *Nõ moriar, sed viuã: ✳ & narrabo opera domini.*

18 *Castigans castigauit me dominus: ✳ & morti non tradidit me.*

19 *Aperite mihi por-* D *tas iustitiæ: ✳ ingressus in eas cõfitebor domino: ✳ hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.*

20 *Cõfitebor tibi quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutẽ.*

21 *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

22 *A domino factum*

superaui. 11. Circũdãtes, in magna multitudine & tẽporis longitudine obsederunt me, si quo modo vel numero vincerent, vel tędio pugnæ fatigarẽt: ∗ & benedictum sit nomen domini, ad cuius inuocationẽ superaui malitiã inimicorum meorum, neq; pręualuerũt mihi. 12. Cum fremitu magno & stridore, præ iracũdia, velut stridentes apes volitauerunt circum animam meam: ∗ & ira atque furore exarserũt, cum magno stridore atq; crepitu, quomodo solet stridere ignis spinas adurens: ∗ sed benedictum sit atque laudatum nomen excelsum Domini, ad cuius inuocationẽ non præualuerũt mihi. Imò quẽadmodum non perdurat ignis ille in spinis crepitãs, ita horum furor exardescentiũ, Diuina protectione, facile & cito extinctus est: neq; circunuolitantes illas licet furibundas apes, diuina protectio permisit aculeis peccatorum lędere animam meam: sed visitatione spiritus sui, quasi flagello, quantocyus abegit eas. 13. Siquando animum vehementia aut diuturnitas, aut multitudo tentationum atque persequutionũ impellere videbatur, & quodãmodo à stabilitate euertere ad casum, ita vt aliquo modo acquiescere inciperet voluntas prauis impulsibus: ∗ mox aderat dominus, supponens manum suam, atq; ita me collapsurum, alioqui sustẽtans, ne laberer: protexítq; me, ne nocumentum paterer ab hostibus. 14. Ob hoc confiteor, quòd Dominus ipse sit fortitudo & virtus mea, in quo possum quicquid possum & sine quo nec minimũ aliquid valeo: & ipse est laus mea, id est, quẽ laudare atq; prędicare volo semper & debeo: ∗ Ipse enim se mihi exhibuit, præstitítq; saluatorem animæ meæ. 15. Pro communi verò & vniuersali generis humani liberatione, resonet, audiatúrque vox gaudii, vox cantici & tripudii, de salute per Dei filium communiter omnibus perfecta & oblata, in domibus & Ecclesiis fidelium: vt quibus vna est salus, eadémq; salutis vtilitas, cõmunis sit etiam exultationis lætitia. 16. Gaudii verò nostri iusta hæc est ratio, quoniã diuina potentia per Christum brachium suum potenter admodum atque valide egit, magnæq; potẽtiæ & virtutis opera exhibuit, pro nostra operanda salute: ∗ omnipotens brachium Domini, à portis mortis nos exaltauit in vitam, à damnatione ad salutem: ∗ brachium (inquam) omnipotentis Domini, non infirma manus nostra, pro nostra salute fortiter egit. 17. Redempti verò semel ita de morte, per Christi potẽtiam, absit, vt iterum cadamus in mortis captiuitatem, qui in Christum credimus: sed vita fidei viuemus, ínq; ea perstare volumus: ∗ cõfitentes semper atque pręedicantes mirabilia opera Domini, quę nostri gratia dignanter exhibuit. 18. Atque etiamsi permittat nonnunquam dominus ad tempus nos tẽtationibus vexari, aut persequutionibus siue corporalibus siue spiritualib⁹ affligi, hoc agit, vt nos quasi per disciplinam erudiat atque castiget: ∗ non autem vt morti nos tradat iterum: à qua semel nos sua morte ipse liberauit. 19. VOX MINORVM in ecclesia, Aperite nobis, populo Domini, ô sancti Apostoli atque doctores, qui clauem à Deo accepistis scientiæ salutaris, aperite nobis portas iustitiæ, id est, fidei rectitudinem nobis prædicate, & Euangelium veritatem nobis facite manifestam, vt per eam ad iustitiam fidei (quæ coram Deo iustitia vera est) introire, ac verè iustificari ante Deum valeamus: ∗ & cum in has portas introducti fuerimus, ínq; fidei rectitudine bene instructi, tunc confessionẽ veritatis persoluemus Domino, illi de corde fideli gratas laudes personabimus: ∗ siquidem fidei rectitudo, ipsa est porta, initium atque introitus, per quem accessum habemus ad Deum: & quotquot verè ante Deum iusti sunt, per hanc debent ad illum introire. 20. Confiteri volumus tibi nos fideles tui, qui tuæ saluationis beneficia persensimus, quòd exaudieris nos inuocantes, sisque nobis factus redemptor atque saluator. 21. Christus Dei filius in carne veniens à Synagogæ principibus, scribis atque senioribus (qui Synagogam ædificare debuerant) quasi peccator homo populíque subuersor & seductor reputatus, condemnatus atque interfectus, Diuina tamen ordinatione & patris sui operatione fact⁹ est in ædificatione nouæ Ecclesię lapis summangularis, summitatem anguli continens, id est, duos parietes ad hoc ædificium simul concurrentes, nempe populũ Iudaicũ & populum gentium, simul coaptãs, pariter continens, in vno ædificio. 22. Est autem opus istud communis vtriusque populi salua-

Psal. 3.
Ioan. 5.
Rom. 5.
Lucæ. 23.
Matt. 27.
Ioan. 7.

est istud: ✻ & est mirabile in oculis nostris.

23 Hæc est dies quā fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.

24 O domine saluum fac, ô domine bene prosperare: ✻ benedictus qui venit in nomine domini.

1.Tim.3. *25 Benedeximus vobis de domo domini:*

1.Cor.3. *✻ Deus dominus: ✻ illuxit nobis.*

26 Constituite diem solennem in cōdensis, vsque ad cornu altaris.

27 Deus meus es tu & confitebor tibi, & Deus meus es tu, exaltabo te.

28 Confitebor tibi quoniā exaudisti me, & factus es mihi in salutē.

29 Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

tionis, ex diuinæ bonitatis dispensatione atq; ordinatione perfectū, E
vt Iudæorum principibus Christum reprobantibus, gētium populus ad fidei vocationem, & Ecclesiæ nouæ ædificationem cōgregaretur: sicque non Iudæis solis, sed & gentibus salus fieret: ∗ & est opus istud diuinæ dispensationis verè mirandum in cōsideratione mentis omni vtique attentione & consideratione dignissimum. 23. In hoc igitur tempore gratiæ, quo nobis ex gentibus cōuersis sol iustitię, depulsis errorum paternorum tenebris, illuxit, salutémque operari dignatus est, exultemus in gaudio spiritus, & lætemur in domino: quoniam hunc diem salutis, hoc gratiæ tēpus, peculiariter nobis ad gaudium & lætitiam fecit atq; sanctificauit altissimus. 24. Eia obsecro Domine, sic tu nostram operare salutem, eia obsecro dulcis domine, sic nobis fac nunc prosperè cedere istam quam tu es operatus salutē, vt per fidem rectam & conuersationē dignam, eius efficiamur participes: ∗ sit benedictus Dei filius Christus dominus, sit laudatus laude sempiterna, qui ad nos venit carne indutus, à Deo patre missus,
ad humani generis operādam in carne salutē. 25. VOX MAIORVM F
in Ecclesia. Nos Apostoli, sacerdotes, pōtifices atq; doctores quos sibi vicarios ad euangelicam prædicationem & salutarem sacramentorum administrationē saluator dereliquit, quósq; suæ domus dispēsatores constituit, vobis minoribus (qui aperiri vobis paulo ante petebatis iustitiæ portas) bona precati sumus, de diuitiis Ecclesię sanctę quæ est domus Dei: & per sacræ catholicæ doctrinæ sacramētorūq; legis Euangelicæ (quæ sunt diuitiæ domus Dei) fidelē dispensationē spiritualibus vos beneficiis atque benedictionibus, quātū ex nostro potuimus ministerio, impleuimus: ∗ Imò verò Deus dominus, ipse per nostrum ministerium benedixit vobis: cuius nos tātum ministri sumus, adiutores & cooperatores infirmi: ∗ & ipse nobis apparuit carne visibilis, nósq; per suam doctrinam & spirit⁹ donationem illuminauit, déq; necessariis omnibus sufficienter edocuit. 26. In testimoniū autē lætitiæ & spiritualis gaudii, pro exhibita per Christum
angularem lapidem salute, celebrabitis per singula annorū curricula G
solēnes atq; festiuos aliquot dies, quib⁹ exhibita rememoremini beneficia, eósq; celebretis in magnis turmarum aduētantiū cōfrequētationibus, ad solennitatem confluētibus, quomodo in maximis solet celebritatibus fieri: ita vt ad omnia vsque altaris (in quo offertur solenne sacrificium) plena sint cornua turmis ad festiuitatē cōfluentibus: ∗ Atq; etiam in condensis arborū siue ramorū, vsq; ad altaris cornua, ramis atq; arboribus, in lætitiæ protestationē & solennitatis ornatum, ritè dispositis, quēadmodum in gaudiosis solet solennitatibus obseruari. 27. Ecce tu es Deus noster omniúmq; fideliū, in quē credimus, quem solū adoramus & colimus: & idcirco te laudabim⁹, te celebrabimus: tu (inquā) Deus noster es, & nos te magnificabimus. 28. Celebrabo te Domine, & collaudabo donec viuā, eo quòd exaudieris me, sisq; mihi, atq; adeò vniuerso hominum generi, factus saluator. 29. Confitentes Domino dicite, quòd ipse sit bonus, quòd sempiterna sit permāsura super electos eius misericordia. Bonitas si-
quidem immensa Dei, & indeficiens eius misericordia, fidelibus co- H
piosissima & paratissima sunt materia laudis.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXVII.

VErsu. 1. Confitemini Domino, quoniam bon⁹, Particula quoniam, accipi posset in hoc versu causaliter, vt sit sensus, Date confessionem & laudem domino, quoniā ipse est bonus. In sequēti tamen versu, cum dicitur, Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam, non accipi potest causaliter, sed tantum pro ꝙ cōtinuatiua particula, vt sit sensus, Israel hoc dicat, quòd Deus bonus sit, & quòd perdurabit in sæculum misericordia eius. Propter ꝙ, videtur conuenientius, vt hoc modo etiam in primo versu ista particula accipiatur. Illud autē nunc, quod in secūdo & tertio versibus ponitur, Dicat nunc Israel, dicant nūc qui timent dominum, quanuis posset accipi in significatione temporis, vt indicet tempus gratiæ, sitq; sensus, Dicat in hoc tempore gratiæ, in hac die salutis, &c. melius tamē accipitur vt nullū tēpus importet, sed tantū sit per modū exhortationis adiunctū. Ita enim solemus exhortātes dicere, Age, nūc virū te præbe. Videam⁹ iam quid hac in re valeas. Vel per modū blandiētis, vt nūc pro obsecro sit positū, in hūc sensum, Dicat obsecro Israel, dicāt quæso timētes Dominū, &c. ¶ Versu. 5. Exaudiuit me in latitudine Domin⁹. Sicut is qui in afflictione est posit⁹, dicitur in angusto esse vel in angustia (sunt enim tribulatio & angustia cōnexa ad-

A inuicem)ita per cōtrariū is qui à tribulationibus liber agit,rectè dicitur eſſe in latitudine,vel ambu-
lare in latitudine:& qui de tribulatione accipit requiem,rectè dicitur ab anguſtia eductus in latitu-
dinē.Secundum quam ſignificationē in alio Pſalmo dicitur,Eduxit me in latitudinē,ſaluū me fecit Pſal.17.
quoniam voluit me.Secūdum idem poteſt etiam intelligi quod dicitur Pſalmo.118.Et ambulabam Pſal.118.
in latitudine,quia mādata tua exquiſiui.Item & in Pſalmo quarto quod dicitur, in tribulatione di- Pſal.4.
lataſti mihi,exponi poteſt,in tribulatione dediſti mihi latitudinē : hoc eſt,de anguſtia inuocatus li-
beraſti. Secundum eundem ergo modum,& hic dicitur de tribulatione inuocatus,in latitutine ex-
audiſſe inuocantē,quoniam exaudiendo ipſum inuocantē,de anguſtia ereptum,conſtituit in latitu
dine,atq; exaudiendo dedit inuocanti latitudinē. Alii tamē in latitudine exaudire,intelligunt,mul-
ta & ampla benignitate exaudire.¶Verſu.6.&.7.Non timebo quid faciat mihi homo.Et ego deſpi
ciam inimicos meos.Intellige,non timebo timore deiiciente aut conturbante,non autem omnino
nō timebo,aut penitus deſpiciam. Donec enim agimus in hac coporis vita (quæ ſecūdum beatum
Iob,nō niſi militia eſt vel tentatio) ſemper res ſalutaris & neceſſaria nobis eſt timor. Beatus enim Iob.7.
homo qui ſemper eſt pauidus.Et qui ſine timore eſt,nō poterit iuſtificari.Neq; poterit homo pror Prou.28.
ſus ita deſpicere inimicos, vt negligenter agat , vt non inuigilet ſuper cuſtodiam , ſed quaſi ſecurus Eccle.1.
B dormiat in vtranque aurem.Sic enim abſque timore eſſe in hoc mūdo,vbi aduerſarius diabolus tā-
quam leo rugiens circuit,quærens quem deuoret:ſic inimicos deſpicere , cum adhuc ſis nocumēti
capax,nec omnino,de finali victoria ſecur⁹,res eſt maximi periculi. Nihil enim perículoſius,quám 1.Petri.5.
ſi inimicum ſic cōtemnas,ſic negligas,ſic vilipendas,vt ſolicitus non ſis ab illo tibi cauere.Vt enim
hoſtis vel prępotēs,ſi caueris,difficile tibi nocere valebit:ita neglectus vel minimus & impotētiſſi-
mus,facilè magnum tibi malum adferet.¶Verſu.8.&.9.Bonum eſt cōfidere in Domino,quàm cō-
fidere in homine.Poſitiuus hoc in loco pro cōparatiuo poſitus videtur,bonū pro melius. Eſt enim
ſenſus,Melius eſt cōfidere in Domino,quàm in homine, Sic & Paulus Apoſtolus, Volo quinque 2.Co.14.
verba in ſenſu meo proferre , quàm decem milia verborum in lingua , id eſt, malo vel magis volo,
&c. Sic & in Euangeliis dicitur, Bonum eſt tibi debilem aut claudum in vitam intrare, quàm duas Mala.18.
manus, aut duos pedes habentem,mitti in gehēnam,& alia huiuſmodi,id eſt,magis bonum.Cæte-
rum , quod ad ſententiæ veritatem attinet , quare confidere in Domino præſtet & in eo ſperare, Pſal.145.
quàm in homine confidere, aut ſperare in principibus, in manifeſto eſt ratio : quoniam (vt in alio Pſal.3.
Pſalmo dicitur)non eſt ſalus in filiis hominum.Domini vero eſt ſalus,& ſuper populum eius(id eſt
credentes & fidētes ei)eſt benedictio ipſius.¶Verſu.10.11.12. Et in nomine Domini,quia vltus ſum
in eos. Nos in Elucidatione iſtud,in nomine domini,accipimus vt poſitum loco,benedictus Deus,
C vel benedictum ſit nomē domini.Pſalterium autē Romanum abſque dictione quia,ſic legit, Et in
nomine domini vlt⁹ ſum in eos, quomodo etiam habet Græca lectio.Atq; hęc lectio ſic poteſt ex-
poni,Infiducia nominis domini,vel in virtute nominis domini, vltus ſum in aduerſarios meos.In
Hebræo tamē iuxta modū noſtræ lectionis interponitur quia,vel quoniā. Vnde Felix ex Hebræo
ſic vertit,In nomine domini, quoniam perimam illas,ſcilicet gentes . Aliqui putant ſubintelligen-
dum verbum,ad complendum ſententiam,hoc pacto,Et in nomine domini confido, quoniā peri
mam illos.Vnde Paraphraſis Chaldaica quibuſdam additis, ſic perficit ſententiā , In nomine verbi
Dei confiſus ſum , ideo abſcindam vel perimam illas . Alii intelligunt verbum dicebam , vel dixi,
ad hūc ſenſum,Omnes gētes circuierūt me,&(dicebam)in nomine domini quia vltus ſum in eos:
vbi in nomine domini,idem valere videtur,quod ſuprà diximus,videlicet benedictū nomen domi
ni.¶Verſu.16. Dextera domini fecit virtutem, &c. Poterit hic verſus continuari cum præcedenti,
ita vt hic verſus ipſa ſit vox exultatianis & ſalutis, quæ reſonat in tabernaculis iuſtorū,ad hunc ſen
ſum.Vox exultationis & ſalutis reſonat in tabernoculis iuſtorum,canticum iucūditatis de ſalute al-
lata, quæ quidem vox, ſiue quod canticum, iſtud eſt quod proxime ſubſequitur, Dextera domini
fecit virtutem,dextera domini exaltauit me,dextera domini fecit virtutem.Hæc enim vox, vtique 1.Ioan.3.
vox exultationis eſt, quoniam digna quæ ſummma exultatione canatur à fidelibus, item & vox ſa- Mat.1.
D lutis:quoniam illam præclaram canit ſalutem,à qua Ieſus,id eſt,ſaluator, appellatus eſt is qui ad hoc
natus eſt, vt opera diaboli aduerſarii noſtri diſſolueret , ipſum verò ſuum populum ſaluum facerer
à peccatis eorum. Poteſt etiam hic verſus diuiſim à præcedenti legi, vt cauſam indicet eius quod in
priori ſignificatur,& exultationis exprimat materiā,de qua ī verſu præcedēti fit ſermo.Cauſa enim
quare in tabernaculis iuſtorū debeat reſonare vox exultationis & ſalutis,ex eo eſt, quia dextera do
mini fecit virtutem,&c.Atque ita nos in Elucidatione duos hos verſus coniunximus.Cæterū,per
dexteram domini,vel generaliter intellige potentiā,ſiue robur Diuinitatis,per quam gen⁹ humanū
fortiter & valenter ſaluatum eſt,vel etiā ſingulariter ipſam filii perſonam:quoniam non eſt ſcriptu-
ris infrequēs,per Dei dexterā ſiue brachium,filium ſignificari , eo ꝙ per filium omnia faciat pater,
quomodo homo per ſuam dexterā operatur opera quæ voluerit,quomodo in principio ſui Euan-
lii Ioannes ait,Omnia per ipſum facta ſunt,Et licet ab opere redēptionis humanæ nulla triū perſo Ioan.1.
narum abfuerit (Tota enim trinitas opus illud eſt operata)peculiariter tamē filio dicere poſſumus,
quòd ipſe vt dextera patris,fecerit virtutem,quódque nos exaltauit:quoniam ad hoc ipſe peculiari
modo miſſusfuit,vt in aſſumpta fragili humanitate opus illud perficeret.Iterum nota, quòd facere Pſal.36.
virtutē:iuxta modū ſcripturæ,poſitum eſt,pro fortiter agere:quēadmodū facere bonitatē,frequē- Pſal.118.
ter in ſcriptura vſurpatur ꝓ facere bene, vt in alio Pſalmo, Spera in domino,& fac bonitatē. Et ite Pſal.14.
rū,Bonitatē feciſti cū ſeruo tuo,Sic facere iuſtitiam pro facere iuſte,vt Pſalmo.14.Qui operatur iu

Psal.118. stitiam. Et iterum, Feci iudicium & iustitiam. Repetitio autem illa quę in hoc versu canitur, admodum festiua est, & magnifici gaudii iucundum exprimit affectum. ¶ Versu .21. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Narratur vulgò, istud secundum historiam contigisse in ædificatione tēpli Salomonis, vt lapis quidā prius ad omnia ęstimatus inutilis, tandem ad consummationem ædificii, duorúmq; angulorum conclusionem in vnum, admodum iudicaretur accommodus. Verum id ex scripturis certā nō habet authoritatem. Ad præsentem locum satis est, id aliquando vsuuenire ædificantibus, vt lapis qui antè nulli loco videtur idoneus, tandem ad summam eis proficiat vtilitatem: quemadmodum lapis angularis ædificio vel maxime prę omnibus est vtilis, quoniamquidem non locum solum implet suum, vt cęteri lapides, sed pariter duos parietes coniungit & continet. Est autem caput anguli, summitas duorum parietum in vnum conueniētium. Nam vbi duo parietes conueniunt, illic angulus est. Et in horum angulorum summitate, locari solent lapides magni & graues, per quos duo parietes adinuicem iungantur & continuētur pariter. Hunc autem locum de Christo exponēdum, ex Euangeliis manifeste discimus: in quibus idē ipse, vt de se dictum, & de se intelligendum, coram aduersariis suis, Scribis atq; Pharisæis, adducit, innuere volens & quid illi essent post modicum acturi, quādo morte turpissima eum erant cōdemnaturi, & quid de ipso post passionem ex Dei patris voluntate esset futurum, quādo in ipso cōstructa staret Ecclesia fidelium. Citat quoq; de Christo præsentē locum petrus Apostolus, Actuum cap.4. vbi in concilio Iudæorum super benefacto sanati claudi, quasi reus interrogatus, vnꝰ pro omnibus constanter ita respōdit, Notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel, quia in nomine domini Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc iste astat coram vobis sanus. Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificātibus, qui factus est in caput anguli: & nō est in alio aliquo salus. Et rursum idē petrus in priore sua epistola. cap .2. suos fideles ita alloquitur, Vobis igitur honor, credentibus: non credentibus autem, lapis quem reprobauerūt ædificātes, hic factus est in caput anguli. Super hęc, beatus Paulus gentiū Apost. eiusdē lapidis huius sumamangularis meminit, cū Ephesiis scribēs, ita ait, Iam nō estis hospites & aduenę, sed ciues sanctorū & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorū & Prophetarū, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa, crescit in tēplum sanctū in domino. Qualiter autē lapis iste factꝰ sit in caput anguli, paulo antè diligenter exponit, cū ait, Ipse (nēpe Christus) est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum, & mediū parietem maceriæ soluēs, inimicitias in carne sua, legem mādatorū decretis euacuās, vt duos cōdat in semetipso, in vno nouo homine faciēs pacē, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo, per crucē interficiēs inimicitias in semetipso. Quibus verbis illud significatur, quomodo Christꝰ duos parietes, id est, duos populos: nēpe Iudaicū & gentilē in vnū cōiunxit, sicut lapis angularis duos parietes ex se diuersos pariter iungit & continet. ¶ Versu. 23. Hæc est dies quam fecit dominꝰ. Hæc est dies illa, de qua fit sermo apud Esaiā, dicentē, in tēpore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Quod verbū tractās Apost. 2. Corinth. 6. ita subiūgit, Ecce nūc tēpꝰ acceptabile, ecce nūc dies salutis. De qua etiā die, Romanis ita scribit, Nox præcessit dies autē appropinquauit, Abiiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis, sic vt in die honestè ambulemus. Hāc autē diem specialiter Deus fecit, quoniā tēpus hoc gratiæ singulari beneficio nobis cōtulit, vt in eo gaudeamꝰ & exultemus semp, quomodo nos monet sanctus Apost. dicēs, Gaudete in domino semper, iterū dico gaudete. Et saluator in euāgelio. Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. ¶ Versu.24. O domine saluū fac, ô domine bene ꝓsperare: benedictꝰ, qui venit in nomine domini. Cōtinet in hoc versu illa festiua acclamatio Hebræorū puerorū, qua super asinā sedēti, ac Hierosolymā ingredienti domino, Hebræorū pueri acclamabāt, dicētes, Hosiahna, benedictus qui venit in nomine domini. Pro eo enim quod nos habemꝰ, saluū fac, in Hebræo habetur hosiah na (pro quo vulgo nos legimus Osanna) quod significat, salua obsecro. Nā hosiah, significat salua vel saluū fac, & na, interiectio est blādientis. Quod autē quidā legunt, O domine saluū me fac, male legitur. Neq; enī lectio Hebræa illud pronomē habet, neq; Græca, neq; etiā Latina exēplaria Psalterii Gallicani correctiora. Simpliciter verò legēdū est, O domine saluū fac id est, salua nūc, salutē confer, perfice salutē humani generis, tandiu à patribus nostris expectatā, libera populum tuum de captiuitate, & perfice opus ad quod missus es à patre. Est enim vox populi in spiritu Christo acclamātis, vt opus perficiat redēptionis humanæ, ad quod à patre missus fuerat. Illud autē quod secundo loco dicitur, O domine bene prosperare: nos in Elucidatione exposuimꝰ ferè secundum actiuā & transitiuā significationē, ad hunc sensum, Fac nos prosperari in salute per te collata, vel fac nobis prosperè cedere hāc salutē per te operatā siue operandā. Cui cōsentit quod vertit ad marginē Felix, Da prosperitatē. Potest tamē propriè accipi, in hūc sensum, Obsecro domine, prosperū habe successum, & (quomodo in alio Psalmo dicit) Prospere procede, in operatione huius salutis, nobis tantopere desideratæ, & tā vehemēti desiderio expectatæ. In eo verò quod sequitur, Benedictus &c. legendū est, Benedictus qui venit in nomine domini, in tēpore præsenti: nō qui venturus es, vt quidā habēt codices. ¶ Versu.25. Benediximus vobis de domo domini. Videtur esse vox maiorum in Ecclesia ad minores, & prælatorum erga subiectos: quemadmodum illa suprapposita, Aperite mihi portas iustitię, inferiorum iudicatur esse maiores alloquentium. In eo autem quod sequitur, Deus Dominus, & illuxit nobis, difficultas quędam sententię est, propter orationis (vt videtur) imperfectionem. Nos in Elucidatione pręcedenti parte, verbum benedicendi replicauimus, ad hunc modum, Benediximus vobis de domo Domini, imò Deus Domi-

Marginal references: Actu.4. — 1.Petri.2. — Ephes.2. — Ibidem. — Esaię.49 — 2.Cor.6. — Rom.13. — Philip.4. — Lucę.10. — Psal.44.

Section letters in right margin: E, F, G, H

A nus vobis benedixit, qui & illuxit nobis. Potest etiam verbum substantiuum subintelligi, hoc sensu, Deus est dominus, & illuxit nobis. Vel, Deus dominus, secundum cõstructionem ordinari potest post copulam, & hoc sensu, Et Deus illuxit nobis. ¶ Versu 26. Constituite diem solennem in condensis. In condensis, intelligitur dupliciter, vel in condensis ramorum & frondium, quibus solent in solennitatibus præcipuis templa & loca sacra decorari. Cui sententiæ consonat quod vertit Hieronymus, Frequentate solennitatem in frondosis. Vel in condensis, id est, in frequentibus turbis, in magna multitudine ad solennitates conuenientium. Cui consentit lectio Romani psalterii, quæ habet, in frequentationibus, quomodo etiam legit beatus Augustinus.

CXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste qui sequitur, iuxta numerum literarum alphabeti Hebraici (quæ sunt duæ & viginti) in totidem diuisiones secatur, quarum quælibet continet versus octo ab eadẽ litera in Hebræo incipientes. Vnde totus hic psalmus octonariis duobus & viginti diuiditur: estque in omnibus eadem penè materia nempe spiritualis meditatio & execratio, qua vir iustus qui ad perfectionem aspirat, sese exercitat, suumq́, affectũ in Deo variè formare studet: nunc ad mandatorum Dei obseruationẽ, nunc ad peccatorum detestationem,

B *nunc ad persecutionũ atque periculorum suorum enarrationem, nunc ad auxilii implorationem, nunc ad gratiæ & misericordiæ supplicem postulationem, nunc ad suæ voluntatis ac desiderii pii commemorationẽ, nunc salubriter metuens, nunc fiduciam resumens, nunc hostium ac persequentiũ crudelitatem & impietatem deflens, nunc exaduerso in domino confidenter animum erigens, nunc iustorum beatitudinem, nunc impiorum infœlicitatem & venturum super eos iustũ iudicium considerans: atque ita per cætera omnia in quibus se vir spiritualis exercitare debet ac solet, discurrens, formã nobis tradit optimæ & longè vtilißimæ exercitationis. Cui potißimum intentos esse conuenit eos, qui ad singularem Dei cultum præ cæteris peculiariter in sortẽ domini sunt assumpti. Ob quòd ecclesiastica etiam institutio, per singulos dies psalmũ hunc in officii diuini laudibus tradit iuxta suas diuisiones decantandum. ¶ Aduertendum verò est, in psalmo isto paßim occurrere vocabula quædã idem penè significantia, nempe lex, mandata, præcepta, testimonia, via, semita, iustificationes iudicia, iustitia, sermones, eloquia. Siquidem hæc omnia legem domini significãt, Deique voluntatem & beneplacitum: in quibus comminationes quoq; & promißiones, exhortationes item ad bonum, & auocationes à malis, cõcludi videntur. Et quidẽ quare illa lex, mandata, præcepta, eloquia, sermones, verba dicantur, satis per se claret. Cæterum, iustificationes eadem dicuntur, quoniam obseruantes iustos faciunt, & in eorum obseruatione iustificantur homines. Vir autem & semita sunt, quoniam ipsa sunt per quæ recta ad Deum tendere oportet, nõ declinando vel in dexteram vel in sinistram. Testimonia sunt, vel quatenus cum contestatione & cõminatione*

C *instituta sunt, vel quatenus testimoniũ perhibendo, monstrant quid agendum, quid non agendum. Iudicia verò & iustitia, quia in iudicio siue rectitudine atq; iustitia disposita sunt, vel quia secundum ea quilibet iustificari debet, atque iudicari. Nõnunquam tamẽ in propria ac vulgata significatione accipi poterit iustitia pro æquitate, & iudicium pro ordinatione ac dispositione diuinæ voluntatis.*

CENTESIMIOCTAVI PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Beati immaculati in via: * qui ambulant in lege domini.*

*2 Beati qui scrutantur testimonia eius: * in toto corde exquirũt eum.* D

3 Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.

4 Tu mãdasti mandata tua custodiri nimis.

5 Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas.

6 Tunc nõ confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

Beati sunt nunc secũdum expectationem bonæ spei, & in futuro secundum possessionem rei, qui huius peregrinationis viam (per quam ad patriam pergunt) sine macula peccati perambulare student, quiq; vitam hanc sine crimine viuere satagunt: * qui nunc conuersantur ac viuunt secundum legem omnipotentis, eã ponentes in omnibus regulam actionum suarum. 2. Beati sunt, inquam, qui domini sui legem diligenter perscrutantur, attentéque & sollicite considerant, Psalm. 1. ad obseruandum eam, qui in lege domini & testimoniis eius meditãtur die ac nocte: * qui ex pleno & verò affectu cordis desiderãt, atq; conantur placere illi. 3. Qui enim inique adhuc agunt, homines peccatores, nequaquam dicendi sunt aut existimandi ambulare vias domini, hoc est, secundum eius præcepta viuere: sed magis viam iniquitatis, itinera diaboli, mundi & carnis perambulare dicuntur, quorum desideria perficiunt. 4. Sanè tu domine districtè admodũ præcepisti nobis seruis tuis, præcepta tua obseruari, atque diligentissime & solicitissime impleri: idque districtè admodum exacturus es à nobis. 5. Proinde vehementer opto, domine Deus meus, simul & postulo, vt te rectore atque ductore, dirigantur actiones meæ in obseruatione præceptorum tuorum: neq; gressus meos per deuia sinas aberrare. 6. Scio quidem, donec diligenter respexero, attenteq; considerauero ad omnia quæ à te sunt præcepta, omnib⁹ actionib⁹ meis quasi regulam ea applicando, nunquam mihi veram apud te confusionem posse contingere: atque vnico hoc medio, confusionẽ æternam spero me posse euadere, quam inuenient omnes qui ad mandata tua non respiciunt, aut etiam si ad aliqua, nõ ad omnia, quædam

7 *Confitebor tibi in directione cordis: ✳ in eo quod didici iudicia iustitiæ tuæ.*

8 *Iustificationes tuas custodiam: ✳ non me derelinquas vsquequaque*

neglige͂tes. Qui enim legem obseruauerit, offenderit autem in vno, E
factus est omnium reus. 7. Laudabo te domine in rectitudine cordis mei, cum rectum fuerit tecum cor meum, & directus ad te spiritus meus: * pro eo ꝙ tua interna vnctione instructus, didici legem, quã in iustitia tua dedisti nobis, eiúsq; ex tua illuminatione accepi intelligentiã. 8. Tua præcepta, ex quibus nos decreuisti domine iustificari, ego ex voluntatis meæ proposito custodire desidero, & cum tuo auxilio firmiter obseruare propono: * tu verò bonum hoc propositũ adiuua, vt in effectum deueniat: neq; me auxilio gratię tuæ valde aut diu nimium destituas, sic vt in lapsum veniam. Non est enim hoc tuum potentíssime Deus, vt eos qui bonæ sunt voluntatis, in finem derelinquas.

ELVCIDATIO II OCTONARII.

1 *In quo corrigit adolescentior viã suã: ✳ in custodie͂do sermones tuos.*

2 *In toto corde meo exquisiui te: ✳ ne repellas me à mandatis tuis.*

3 *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*

4 *Benedictus es dñe: doce me iustificatiões tuas.*

5 *In labiis meis ꝓnũciaui oĩa iudicia oris tui.*

6 *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnib⁹ diuitiis.*

7 *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.*

8 *In iustificationib⁹ tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.*

IS qui moribus adolescentulus est, in pueri morem cupiditatibus adhuc obsequens, in quo poterit conuersationem suam illam minus probatã corrigere, & per quid poterit ad profectũ ac perfectũ F
peruenire? * ad hanc rem indubie nihil posset esse magis opportunum, quàm legis diuinæ custodia: cuius obseruatione proficiunt, atq; in viros perfectos euadere possunt, imperfecti. 2. Ex integro atq; syncero cordis mei affectu quæsiui placere tibi: * ne me permittas, quæso te pastor bone errare atq; discedere ab obseruatione mandatorum tuorum. 3. In intimis cordis mei, quasi thesaurum aliquẽ pretiosum reposui, atque portaui eloquia legis tuę, præcepta atque promissa tua, ea diligenter considerando, vt sic à peccatis mihi cauerem, & tuam offensam deuitarem. 4. Benedicendus tu es atque laudandus, ô domine: iustrue me in præceptis tuis, docens me ea, & intelligere & amare, & opere adimplere. 5. Iudicia atque præcepta, quę tu loquutus es, & per os tuum proposuisti nobis, digna mihi visa sunt, quæ ego per labia mea & os meum apertè narrarem, ad tuam gloriã, & proximorum cęterorum eruditionem, meíq; tædii consolationẽ. 6. Et in obseruatione præceptorum talem ego delectationem, voluptatem atque lætitiam persensi, qualem huius sæculi homines & auari, ab omnibus suis diuitiis solent accipere: imò ampliorem multo, q̃ illæ suis posśint amatoribus præstare. 7. Proinde exercitare meipsum volo atq; propono, in obseruatione & adimpletione præceptorum tuorum, tam corpore quàm spiritu: diligenter quoq; atte͂dere ad præcepta tua, secundum quæ tu mihi ambulandum præcepisti. 8. Volo insuper cum solicitudine atq; diligentia meditari in præceptis tuis, studiosus adimplendi ea, neq; in sempiternum vltra obliuisci, seu transgredi pręcepta tua. Est enim iustũ hoc, potentíssime De⁹, vt quæ mihi tu obseruanda tradidisti, nunquam ea mihi patiar excidere, nunquam ea à mente abscedant, nunquam ea præuaricando transgrediar.

ELVCIDATIO III. OCTONARII.

1 *Retribue seruo tuo, viuifica me, & custodiam sermones tuos.*

2 *Reuela oculos meos: ✳ & considerabo mirabilia de lege tua.*

3 *Incola ego sum in terra: ✳ non abscondas à me mandata tua.*

4 *Concupiuit aĩa mea desiderare iustificationes tuas in omni te͂pore.*

Esaię.14. 5 *Increpasti superbos:*

TV domine mihi seruire tibi cupienti benigne tribue, ac liberaliter dona quod postulo: vitam veram per salutarem gratiã H
spiritus tui, da in corde meo: & ego sic in te viuificatus & confortatus, custodiã præcepta tua. 2. Aperi domine, mentis meæ oculos, & illuminando da mihi intelligentiam: * & cõsiderabo sic per te illuminatus miranda & magnifica in lege tua, quantum ad præcepta æquisśima & suauisśima, quantũ ad proposita obseruantibus magnifica præmia, quantum ad cõminata præuaricantibus æterna supplicia: quæ omnia in tua lege cernũt, qui ex tuo munere illuminatos habe͂t mentis oculos. 3. Ecce incola sum ego & peregrinus hîc in terra inhabitans, in loco tenebroso & vmbra mortis, vbi tenebris plena sunt omnia: * quapropter te oro datorem luminũ, vt nõ patiaris mihi occultam fieri & à me abscondi legem tuã, sed eam mihi aperias faciásque manifestã. 4. Spiritus meus cõcupiscendo desiderauit, id est, vehementer atque ardenter concupiuit legem tuam, eius obseruationem super omnia quę in mundo sunt exoptans: & tale profectò desiderium per omne tempus iugiter inhæsit animæ meæ. 5. Ab initio tu in superbos sese contra te efferentes, tibíque obedientiam negantes, seueram ac metuendam protulisti sententiam: elatum Lu-

A * *maledicti qui declinant à mandatis tuis.*
6 *Aufer à me opprobrium & contemptum:* * *quia testimonia tua exquisiui.*
7 *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur:* * *seruus aūt tuus exercebatur in iustificationibus tuis.*
B 8 *Nam & testimonia tua meditatio mea est:* * *& consilium meum iustificationes tuæ.*

ciferum vnà cum complicibus de cælo detrudens, prothoparentem inobedientē è paradiso eiiciens, superbū Saulē regno priuans, atq; ita in cæteris scripturæ exemplis: * sunt proinde maledictioni, condemnationi, & sempiternæ cōfusioni obnoxii, qui per superbiā derelinquunt ac trangrediuntur præcepta tua. 6. Huiusmodi autem maledictionis æternæ opprobrium, & contemptum hunc pessimū, domine, tu longe fac à me, vt super me nūquam cōfusionem illam atq; contemptum venire permittas: * nam tuā legem, piissime Deus, cordis mei desiderio ad custodiendum exquisiui. 7. Et quidem potentes tenebrarum principes, siue eorum ministri homines peruersi, simul consederunt velut concilium ineuntes, & cōtra me loquebantur, pariter tractantes: quemadmodum mihi valeant nocere, velut facta conspiratione ad opprimendum innocentē: * ego verò interim, vt pericula effugerem, & mala quæ illi machinabantur, exercitabam meipsum in tuis mandatis, mente ea considerando, voluntatem in illis confirmando, & opere ea adimplendo. 8. Sunt enim præcepta tua mihi iugis meditatio, in quibus meditor atque oblector: * & præcepta tua ex quibus procedit iustificatio, in omnibus semper agendis mihi sunt à consilio, & velut consiliarii boni, qui mihi indicent quid agendum, quid fugiendum, quid præstantius, quídque minus bonū. Tales enim habens consiliarios, piissime domine, facile euadam peruersorum omnes machinationes iniquas.

2. Petri. 2.
Gene. 3.
1. Reg. 15.

1 *Adhæsit pauimento anima mea:* * *viuifica me secundum verbum tuum.*
2 *Vias meas enunciaui,*
C *& exaudisti me:* * *doce me iustificationes tuas.*
3 *Viam iustificationū tuarum instrue me:* * *& exercebor in mirabilibus tuis.*
4 *Dormitauit anima mea præ tædio:* * *confirma me in verbis tuis.*
5 *Viam iniquitatis a-*
D *moue à me:* * *& de lege tua miserere mei.*
6 *Viam veritatis elegi:* * *iudicia tua non sum oblitus.*
7 *Adhæsi testimoniis tuis domine, noli me confundere.*
8 *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

ELVCIDATIO QVARTI OCTONARII.

Adglutinata est puluERI in pauimēto anima mea, siue propter humilitatem, dum iaceo ante te, ex corde prostratus atq; humiliatus in terra, siue propter concupiscentiæ pronitatē, quæ animam nonnunquam ad corporis pertrahit malum affectum: * tu verò me coram te humiliatū, siue terrę sic aliqua ex parte adhærentē, salutari gratia tua interius viuifica, iuxta verbum promissionis tuæ, quo semper laborantibus téque inuocantibus polliceris assistere. 2. Vitam meam & actiones meas nō occultaui, non tacui ante te, sed aperui tibi: & tu confitentem me exaudisti, de præteritis quidē ignoscere, de futuris autē præseruare paratus: * doce me præceptor bone intelligere: & viuendo obseruare præcepta tua. 3. Instrue me, & fac intelligere præcepta tua, per quæ mihi est ambulandum, & in quibus conuersandū atq; viuendum: * & ego cum hæc mihi præstiteris, cū me interno tuo magisterio salubriter instruxeris, exercitabo meipsū in præceptis atque promissis tuis, quæ stupenda sunt atque miranda. 4. Si quando (vt solet) dormitare cœperit, flaccescere atq; tepescere voluntas bona, propter tædium, afflictionem atq; laborem tentationis, siue nimis diuturnæ, siue nimium vehementis, siue nimium multiplicatæ: * tu me, ô sustentator optime, confirma quæso, & corrobora in verbis tuis, & quæ in lege tua loquutus es, & quæ interius in corde intra me es loquuturus. Nihil enim est, quod æque me possit atq; tuus præualidus sermo, in omni bono corroborare. 5. Longe semper fac à me vias malas, itinera hominum impiorum, & ne me patiaris in vitam atq; actiones illorum aliquando deuenire, vt ambulem cum illis: * sed misericorditer fac mecum, quantum ad legem tuam, vt semper in illa permaneam. 6. Ex bono voluntatis proposito ego elegi viā rectitudinis atq; iustitiæ, quæ est lex tua: quę mihi est grata & placita, & per quam ambulare desidero, magis quàm per itinera impiorum: * túa præcepta ego nolo vnquam obliuisci, neq; trangredi vnquam: ac proinde in via hac quā elegi, tu me semper custodi. 7. Ecce præceptis tuis per bonam voluntatē & bonum desiderium adhęsi domine, & permansi in eis: non me permittas, quæso te, in confusionem peccati, aut ętern æ damnationis incidere: neq; me frustrari patiaris spe mea, qua fido tibi. 8. Cum tu mihi, domine, per gratiam visitationis tuæ & infusionem gratiarum, spiritum subinde soles implere, ac tuo amore cor dilatare, currebā tum ego alacriter viam mādatorum tuorum, & secundū ea cum gaudio & alacritate conuersabar absq; fastidio. Atq; hoc est, quòd abs te domine peto semper, vt corde per spiritus tui gratiam dilatato, me facias mandatorum tuorum viam alacriter semper & libenter percurrere, nec vllis vel tentationibus vel molestiis me frangi patiatis.

1 Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum: ✱ & exquiram eam semper.
2 Da mihi intellectum: ✱ & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto code meo.
3 Deduc me domine in semitam mandatorum: ✱ quia ipsam volui.
4 Inclina cor meum in testimonia tua: ✱ & nõ in auaritiam.
5 Aduerte oculos, ne videant vanitatem: ✱ ĩ via tua viuifica me.
6 Statue seruo tuo eloquium tuum: ✱ in timore tuo.
Prou. 15. Eccle. 27 *7 Amputa opprobriũ meum, quod suspicatus sum: ✱ quia iudicia tua iocunda.*
8 Ecce concupiui mandata tua: ✱ in æquitate tua viuifica me.

ELVCIDATIO QVINTI OCTONARII.

VIam præceptorum tuorũ, per quã ambulare debeo, pone mihi pro lege in corde meo, & describe eã mihi, statue, ac firma in intelligentia mentis meæ eam, tu me doce & instrue in ea: E
✱ & ego sic instructus atq; institutus in via iustificationũ tuarũ, eam ex animo semper inquiram atq; custodiã, in ea semper ambulare conabor omnibus diebus vitę præsentis quibus peregrinabor super terram. 2. Tu me tuo interno magisterio fac intelligere legem sanctam tuam, quantum ad præcepta & promissa, cæteráq; quæ in ea insunt: ✱ & ego à te instructus apponam animum meum ad scrutandum & meditandum in ea, & syncero cordis affectu obseruare conabor eã. 3. Perduc me domine, & ambulare fac viam mandatorum tuorũ, & in hac via esto mihi dux itineris ne ab ea deuiem: ✱ quoniam ex affectu bono hanc viam, tanquã mihi super omnia impietatis itinera placitam, elegi & concupiui. 4. Tu domine, qui in manu tua habes corda filiorum hominum, & quocunque volueris inflectis ea, per flatũ spiritus sancti tui inflecte cor meum ad amorem & obseruationẽ pręceptorum tuorum: ✱ nequaquã verò in amorem rerum quarumcunque temporalium, quæ ab obseruatione præceptorum tuorum solẽt homines abducere, quę ego omnia pro nihilo reputo vt stercora. F
5. Oculos quoq; meos, tam exteriores corporis, quã interiores mentis, operi, claude, & præserua, vt non videndo vllam hauriant vanitatem, ad inordinate concupiscendum eam, per quam commaculetur puritas cordis mei, atq; item cæteros corporis sensus & animæ vires: ✱ sed in obseruatione præceptorum tuorũ salutari gratia tua interius me viuifica atq; corrobora, vt nullo extrinsecus oblato valeam coinquinari. Qui enim interi⁹ gratia Dei viuificati sunt, nulla possunt extrinsecus oblata pollui vanitate, custoditi à morte, per eã quæ in eis inhabitat spiritus vitam. 6. Confirma, & velut firmiter statue mihi seruo tuo legem tuã, eam mihi in intimis cordis digito tuo insculpẽdo, méq; in illa penitus confirmando: ✱ idque per salutarem, ac sanctum timorem tuũ, per quem declinat omnis homo à malo, & sine quo facile etiam iustus cadit à iustitia sua, & cito domus eius subuertitur. 7. Opprobrium verò illud & confusionem sempiternam peccati atque condemnationis, quod timui nõnunquam, ac formidaui, conscius fragilitatis meæ, quæso te, transire fac à me, & ne vnquã super me veniat tu præcaue, tuáque custodia à me auerte: ✱ tua enim pręcepta fuerũt mihi grata ac placita, & obseruatione dulcia visa sunt mihi. 8. Tu nosti domine, & vides: quemadmodum ex desiderio cõcupiuerim obseruare præcepta tua: ✱ proinde tu, propter iustitiam tuã, adiuuans imperfectum meũ, vitam mihi dona spiritus mei, vt ex te valeam, quod me vtcunq; desiderare cognouisti. Tu enim es, qui imperfectum nostrũ adiuuas, & omne desiderium bonũ adimples. G

1 Et veniat super me misericordia tua domine, salutare tuũ, secundum eloquium tuum.
2 Et respondebo exprobrantibus mihi verbũ: ✱ quia speraui in sermonibus tuis.
3 Et ne auferas de ore meo verbũ veritatis vsquequaq;: ✱ quia in iudiciis tuis supersperaui.
4 Et custodiam legem tuam semper: in sæculũ & in sæculum sæculi.
5 Et ambulabã in lati-

ELVCIDATIO SEXTI OCTONARII.

SVper me veniat, & in me demõstrentur effectus misericordiæ tuæ, misericordissime Deus, salus tua atque saluatio à te veniat mihi, secundum verbũ promissi tui, quo misericordiam & salutem promisisti omnibus eam postulantibus. 2. Expertus autẽ misericordiam & salutẽ tuam, habebo sermonẽ legis tuæ, quem respondeã tentatoribus atq; persequutoribus meis, qui mihi indigna proponunt, ad res turpissimas & indignas me sollicitantes, id est, dæmonibus ac peruersis hominibus prauissima & indigna nobis suggerentib⁹, quod vir quilibet iustus pro exprobratione debet reputare: ✱ respondebo autem illis, & eos refellam per sermonem legis tuæ, eo q̃ spem magnam habeam in verbis legis tuæ, sciens ad refellendum malignorum suggestiones nihil æquè conducere. 3. Et ne permittas vnquam ab ore meo verbum rectum ac bonũ legis tuæ prorsus excidere, ita vt eo obiecto in verbis mendacii & iniquitatis, cum peccatoribus incipiam oblectari: ✱ quoniam in præceptis tuis spem meam omnem valde defixi atque constitui, & velut firmiter solidéque collocaui. 4. Et ex bono proposito cordis mei volo semper obseruare legem tuam, omnibus diebus quibus vixero super terram, & in sempiternum vltra non transgredi. 5. Et cum me putarent sæculiho- H

A *tudine: * quia manda*
ta tua exquisiui.
6 Et loquebar de testi-
moniis tuis in conspectu
*regum: * & non con-*
fundebar.
7 Et meditabar in mā
datis tuis: quæ dilexi.
8 Et leuaui manus me-
as ad mandata tua,
quæ dilexi:
B ** & exercebor in iusti-*
ficationibus tuis.

mines ambulare in multa afflictione vias difficiles & angustas, in Dei
seruitute, secundum veritatem magis ambulabam vias latas, in liber- Rom. 5.
tate & hilaritate spiritus: * eo quòd præcepta tua obseruare conabar,
idque propter charitatem per spiritum sanctum in corde diffusam,
quæ legis tuæ obseruatorum corda dilatat, sicque viam alioqui pro-
pter malitiam carnis angustam & difficilem dilatat, & facilem red-
dit. 6. Neque verò ipse tantum præcepta tua opere obseruare vo-
lui, sed confidēter etiam atque liberè, vbi occasio aderat, coram potē-
tibus & magnis ausus fui ea proloqui, & palàm proponere, neque pu
blicum erubescens, neque potentiam mundi pertimescens: & nequa
quam in his erubui, quæ mihi etiam ad magnam gloriam deputaui.
7. Et solicitè mecum ipse ac diligenter cum gaudio & multa dele-
ctatione meditabar in præceptis tuis, tū ad rectè intelligendum, tū ad
bene implendum ea quæ præ omnibus rebus temporariis dilexi.
8. Neque verò nuda illis ac sola animi meditatione inhæsi, verum-
etiam ad operandum & exercitandum in eis meipsum, manus exten
di, & velut cum conatu magno eleuaui, ad implendum ea quæ vt mi
hi beneplacita dilexi & elegi: * & omnino cunctis diebus quibus vi-
uam, exerceri volo in præceptis tuis, quæ sola me poterunt iustifica-
re obseruantem ea.

ELVCIDATIO VII. OCTONARII.

1 Memor esto verbi tui
seruo tuo, in quo mihi
spem dedisti.
2 Hæc me consolata est
in humilitate mea: quia
eloquium tuum viuifi-
C *cauit me.*
3 Superbi iniquè age-
bant vsquequaque:
** à lege autem tua nō*
declinaui.
4 Memor fui iudiciorū
tuorū à sæculo domine:
** & consolatus sum.*
5 Defectio tenuit me,
pro peccatoribus dere-
linquentibus legem tuā.
D *6 Cantabiles mihi e-*
rant iustificationes tuæ,
in loco peregrinationis
meæ.
7 Memor fui nocte no
minis tui domine:
** & custodiui legem*
tuam.
8 Hæc facta est mihi:
** quia iustificationes*
tuas exquisiui.

Esto in bonum memor, ô domine, sermonis atq; promissionis
tuæ, quantū ad me seruum tuum, quo sermone tu me sperare
fecisti, atq; confidere, nimirū vt iuxta promissum, misericor-
diam facias postulanti, tibiq; seruire cupienti. 2. Spes ista quam ha-
beo in verbis promissionum tuarum, tota est consolatio mea, in affli
ctionibus atque persequutionibus meis quibuscunq; obuenietibus:
quoniam ex verbo tuo mihi vita procedit, cum verba quæ tu loque-
ris, spiritus sint & vita. 3. Superbi dæmones, hominésq; iniquitate Ioan. 6.
potentes, & peruersi, aduersum me vehemēter iniquè agebāt, multis
me afficientes molestiis, & variis modis ad malū pertrahere cupien-
tes: * ego autem à tua lege nolui discedere, sed in ea firmo & infracto
animo perstiti, super te firmissimam petram fundatus. 4. In memo-
ria habui, & mente consideraui iudicia tua, quibus ab initio iudicasti
semper iuste & in æquitate summa, bonis bonam, malis malam retri-
buens mercedem: bonos de angustia & tentatione opportuno tēpo
re liberans, malos autem in impietate sua morte condemnans: * & ma
gnam atq; multimodam in eis consolationem contra malignantiū
insultus inueni. 5. Pro impiis autem & peccatoribus, qui legem tuā
tam multis & tam execrandis modis transgredi non verentur, horror
magnus & error, horripilatio quoq; & penè defectio animæ inuadit
me, quoties rei indignitatem attentus ipse considero, quàm sine fre-
no, quàm pro nihilo, quàm variis modis, q̃ indignè tua deus præce-
pta æquissima præuaricentur. Exigit enim hoc tua vera iustitia, vt nō
sua tantum quis propria, sed etiam aliena doleat & defleat peccata.
6. Mihi verò, piissimè Deus, ex munere gratiæ tuæ, quasi cantica, &
carmina facta sunt verba præceptorum atque promissorum tuorū,
dum in hoc mundo peregrinus ago, ad eam quæ mihi promissa est
patriam tandens. Quemadmodum enim iis qui secundum humanū
morem peregrinationis viam ambulant, ad sui laboris depellendum
fastidium, cantica solent per viam decantare, eáq; siue carnalia, siue
bellica, siue mundana, iuxta viatoris affectum, ita mihi in hac peregri
natione ambulanti, ad exilii & laboris lenimentū, tui sermones sunt
pro cantilena, in qua meipsum oblecto. 7. Etiam nocte, cum tran-
quilla sunt & pacata omnia, in mente habui te, domine, & sanctum
nomē tuum, solicitus quomodo tibi placitam exhiberem seruitutē:
* & solicitus fui custodire, tam in memoria quàm in operatione, sem
per legem sanctam tuam. 8. Hæc autem nominis tui iugis etiam per
noctem memoria, siue legis diuinæ perpetua custodia, inde mihi à te
data est: * quoniam præcepta tua ex bono cordis proposito exquisi-
ui, desiderium habens tam intelligendi, quàm obseruādi ea. Sic enim
es tu benignus semper & misericors, vt iis qui bonæ sunt volūtatis,
ad perficiendum libenter præbeas adiumentum.

ELVCIDATIO VIII. OCTONARII.

1 *Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam.*

2 *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: ✱ miserere mei, secundũ eloquium tuum.*

3 *Cogitaui vias meas: ✱ & cõuerti pedes meos in testimonia tua.*

4 *Paratus sum, & nõ sum turbatus: ✱ vt custodiam mandata tua.*

5 *Funes peccatorum circumplexi sunt me: ✱ & legem tuam non sum oblitus.*

6 *Media nocte surgebam: ✱ ad confitendũ tibi super iudicia iustificationis tuæ.*

7 *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.*

8 *Misericordia tua domine plena est terra: ✱ iustificationes tuas doce me.*

PRæ magno desiderio legis diuinæ ego corã te in cordis mei electione optãdo, dixi, O domine, portio mea sit, & hęc pars ex tuo munere mihi cõtingat, vt custodiã semper atq; obseruẽ legem tuã. Hæc enim est pars, portio, sors atq; hæreditas, quã super omnia desiderare debet omnis fidelis seruus tuus. 2. Pro hac autem portione deprecatus sum te, & oraui ante conspectũ tuũ ex syncero ac pleno affectu cordis mei: ✱ quæso te, hac in re mecũ facias misericordiã iuxta verbũ promissionis tuæ. Salutare est enim quod postulo, & salutaria postulantibus exauditionẽ semper polliceris. 3. Vt autem ad tuæ legis custodiam peruenirẽ, quam peto super omnia, recogitaui ego omnes actiones vitę meæ, & pręteritas & pręsentes: ✱ & disposui actiones meas secundum rectitudinem præceptorũ tuorũ, vt in illis ambularem & viuerem. 4. Et ecce sto vsq; modo constans & perseuerãs, paratus ad impletionem mandatorũ cælestium, animo infracto, firmo vsq; imperturbato, nõ pertimescẽs vllam aduersariã potestatem: ✱ ad custodiendum & opere implendum præcepta tua. F
5. Peccatores & impii dæmones, atque homines maligni, colligati & coadunati in malitiæ suæ consensu, quasi catenæ & funes circũuoluerunt me, quærentes pertrahere animã meam in prædam suam & perditionem: congregationes & cateruæ impiorum circundederũt me ad deprædandum atq; perdendũ: ✱ ego verò legem tuã non fui oblitus, neq; transgressus, atq; ita vniuersas eorum colligationes dissipaui: quoniã tuæ legis custodia, funes omnes & colligationes impiorũ quasi araneæ telam dissipat atq; disrumpit, vt eis innodari legis tuæ obseruator non queat. 6. Dilatatus amore præceptorũ tuorum, frequenter etiã nocte media, quando pacata & quieta sunt omnia, exurgebam à strato requiei corporis mei: ✱ ad hoc vt laudem dicerẽ tibi, secundum temporis opportunitatẽ, super iudiciis tuæ iustificationis siue iustitiæ, hoc est, super præceptis tuis æquissimis & suauissimis, in quibus nos iustificare decreuisti, aut super iudiciis tuis & ordinationibus dispositionibúsq; diuinæ voluntatis tuæ, quibus ab æterno secundum tuam iustitiam disposuisti de nobis, déq; bonorum retributione, & malorum condemnatione. G 7. Socius ego sum, & cõfrater, & in omnibus bonis cõparticeps, cũ omnibus te diligentibus, tibiq; seruientibꝰ, & custodiẽdibus mandata tua. Est enim inter omnes sanctos seruos tuos sancta quædã fraternitas, & vera societas, ac spiritualis comparticipatio, tam fidei q̃ operum cæterorum, in quam societatem etiam me tibi seruire cupientẽ spero iam adscriptũ esse, vt quasi vnus ex illorum numero habear ante conspectum tuũ. 8. Potentissime Deus, vbiq; terrarũ patẽt effectus misericordiæ tuæ, nec est locus quisquam, vel in vltimis terræ finibus, in quo nõ parata sit clamãtes exaudire misericordia tua: ✱ hanc vnam mihi quoq; misericordiam exhibe, vt me doceas & intelligere, & diligere, & opere adimplere sanctissima præcepta tua. Hæc enim est misericordia, quã præ omnibus mihi fieri exopto, & quã possum humillima supplicatione deposco.

ELVCIDATIO NONI OCTONARII. H

1 *Bonitatem fecisti cũ seruo tuo domine secundum verbum tuum.*

2 *Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me: ✱ quia mandatis tuis credidi.*

3 *Priusquã humiliarer ego deliqui: ✱ propterea eloquiũ tuum custodiui.*

4 *Bonus es tu: ✱ & in*

COnfiteor hoc tibi domine ad gratiarũ actionem, ꝙ mihi seruo tuo bona multa supra meritũ feceris, iuxta verba pollicitationis tuæ. 2. Sed perge obsecro, mihi benefacere, & doce me vt benignus sim atq; suauis affectu, tibiq; & proximis omnibus quomodo oportet affectus: vt sim insuper intelligens & instructus in lege tua, & scientiam habeam agendorum omnium: ✱ atq; hæc meritò mihi præstari peto, quoniam mandatis tuis acquieui, adhæsi, cor apposui, eáque obseruanda libens acceptaui. 3. Priusquam tu me aduersitatibus, disciplina tua salutari humiliasses, ego tibi inobediens in peccatis viuebam: ✱ Aut priusquam sub obedientia præceptorum tuorum humiliter meipsum subiicerem, & donec collo extento gradiebar, iugum tuũ recipere recusans, tam diu mihi dominabatur iniquitas: ✱ propterea nunc illam cupiens effugere atq; relinquere, pręceptorum tuorum obseruationi me submittere volui. 4. Tu domine bonus es, imò ipsa secundum tuam essentiam perfecta & infinita bonitas, à qua fluit omnis creata bonitas: ✱ oro te, doce me, & intelli-

A *bonitate tua doce me iu*
stificationes tuas.
5 Multiplicata est super
me iniquitas superborũ:
✳ ego verò in toto corde
scrutabor mãdata tua.
6 Coagulatum est sicut
lac cor eorum:
✳ ego verò legem tuam
meditatus sum.
7 Bonũ mihi, quia hu-
B *miliasti me: ✳ vt discã*
iustificationes tuas.
8 Bonum mihi lex oris
tui, super milia auri &
argenti.
1 Manus tuæ domine fe
cerũt me, & plasmaue-
rũt me: ✳ da mihi intel
lectum vt discam man-
data tua.
2 Qui timẽt te, videbũt
C *me, & lætabũtur: ✳ qa*
ĩ verba tua sup̃speraui.
3 Cognoui domine quia
æquitas iudicia tua:
✳ & in veritate tua
humiliasti me.
4 Fiat misericordia tua
vt cõsoletur me, secundũ
eloquiũ tuum seruo tuo.
5 Veniãt mihi miseratio
nes tuæ, & viuam: ✳
D *quia lex tua meditatio*
mea est.
6 Confundantur super
bi: ✳ quia iniuste ini-
quitatem fecerũt in me:
✳ ego autem exercebor
in mandatis tuis.
7 Conuertantur mihi ti
mentes te, & qui noue-
runt testimonia tua.
8 Fiat cor meũ immacu
latũ in iustificationibus

gere opere obseruare propter bonitatem tuam, præcepta tua in quibus valeam iustificari. 5. Vehementer aggrauata est, & multipliciter increuit cõtra me superborũ dæmonũ atq; sæculi potentũ iniquitas, dum me molestiis plurimis & grauibus persequutionibus multipliciter diuexant: ✳ ego vero vt ea quę mihi sunt ab illis euadam pericula, ex pleno cordis mei affectu meditari volo, & diligẽtissime cõsiderare mandata tua. Neq; enim aliud noui ad superanda cuncta superborũ tentamenta, & euincendã omnem sæculi malitiã, efficacius remedium. 6. Impiorum illornm corda, propter frigus iniquitatis, qua pleni sunt, & corruptionem odii quo erga bonos pessime afficiũtur, condensata sunt, congelata, incaseata, cõstricta, coarctata in modum lactis, quod per frigus & corruptionẽ coaguli cõdensatur: quẽadmodum econtrario, iustorum corda, propter charitatis inexistentis feruorem dilatantur, & veluti rarescunt, eleuantúrq; & expandũtur ad amorem Dei & proximi: Ego autem legem tuam sum diligenter meditatus, ne similis inuenirer illis, corde coagulato. Hanc enim cordis malam coagulationẽ, diuinę legis meditatió prohibet ac dissipat. 7. Bonũ est mihi, ꝙ disciplina tua me afflixeris ad eruditionẽ, atq; ita humiliaueris: ✳ confert enim valde afflictio disciplinæ tuæ ad custodiam præceptorũ tuorum: cum non raro per disciplinã aduersitatis, ad obedientiã redeant, qui in prosperitate per inobedientiam à te recesserant. 8. Melior mihi est intelligentia, custodia atq; obseruatió legis, quam tu dedisti, & pręcepisti nobis: quàm possessiones omnium diuitiarum auri & argenti, & omnium quæ mundus habet pretiosa. Hæc enim saluare neminem possunt, illa potest & facit.

ELVCIDATIO DECIMI OCTONARII.

QVemadmodũ artifex solet opus suũ facere manibus, & secũdum artẽ illud iuxta formam quam velit fingere atq; formare, ita tu per omnipotentiã, sapiẽtiam atq; bonitatem tuam, me secũdum animam creasti, & de limo terræ secundũ corpus finxisti: ✳ Cum ergo tuũ opus sim ego & factura tua, instrue etiã me & do Gene.1.
ce intelligere atq; perficere pręcepta tua, quemadmodũ iustũ est facturam, præcepto factoris obedire. 2. Qui te diligunt considerantes conuersationẽ & vitam meã, secundũ præcepta tua lætabũtur in gaudio spiritus, super profectu meo & bono spirituali, eo ꝙ charitas proximorũ bonis congaudere facit, quæ nõ gaudet super iniquitate, con
gaudet aũt veritati: ✳ cum viderint spe omni tuis verbis me inhærere, 1.Cor.13.
& totũ animum ad pręceptorũ obseruationem apposuisse. 3. Intellexi, domine, tuo magisterio, ꝙ ęquissima sint atq; rectissima pręcepta tua, & dispositiones omnes sanctissimæ voluntatis tuæ, ꝙ æquissimę omnino sint atq; iustissimæ: ✳ & tu me secũdum iustitiam & æquitatem tuã, per correptionis disciplinam, afflixisti me, pro tuo beneplacito. 4. Fiat, obsecro, mihi ad consolationem misericordia tua, iuxta verbum promissionis tuę quod fecisti seruo tuo: vt queẽadmodũ per iustitiam humiliasti peccantẽ, ita per misericordiam exaduerso consoleris pœnitentẽ, ne forte nimia cõtingat afflictione spiritũ deficere, aut tristitia absorberi. 5. Demonstrent se mihi affectus misericordiæ tuæ, in peccatorum remissione & gratiæ tuæ collatione, atq; à periculis liberatione: atq; ita ex munere gratiæ tuę viuet spiritus meus: ✳ quoniã legem tuã ego elegi, ac posui meditationẽ delectationémq; meam, in cuius intelligẽtia perscrutatione & obseruatione meditari volo atq; exercitare meipsum. 6. Superbi dæmones, eorúmq; ministri, homines peruersi, non pręualeant in superbia sua, in malo quod quærũt mihi, sed suo proposito frustrati erubescãt: ✳ eo ꝙ iniuste sine causa, & sine meo merito inique egerunt aduersum me machinantes mihi mala, cum ego illis nihil nocuerim, neq; mali quicquam intulerim: ✳ ego autẽ vt illorum euadam machinationes, exerceri interim volo in obseruatione pręceptorũ tuorum. 7. Nõ curo si fugiant atq; auersentur me superbi isti legis tuę transgressores: sed opto magis vt ii qui te diligunt: & qui vere intelligunt, hoc est, obseruant pręcepta tua, sese mihi adiungant, & me conuertantur, méque nõ auersentur. Melior est enim societas viri vnius te diligẽtis, q̃ multorum miliũ legem tuã pręuaricantium. 8. Fac tu domine per sanctã tuã custodiam cor meum & spiritũ permanere in tuis pręceptis immaculatũ, sic vt

tuis: ✳ vt nõ confundar.

nullius vnquam transgreßionis consensu commaculetur: ✳ vt ante B
conspectum diuinę maiestatis tuæ nunquam confundar, neq; in hac
vita per lapsum mortali peccati, neq; in nouißimo confusione sempiterna, quam sentient tunc omnes qui cor suum, dum viuerent, in
Dei præceptis non studuerunt custodire immaculatum.

ELVCIDATIO VNDECIMI OCTONARII.

1 Defecit ĩ salutare tuũ anima mea: ✳ & in verbum tuũ supersperaui.
2 Defecerunt oculi mei in eloquium: ✳ dicẽtes, quãdo consolaberis me?
3 Quia factus sum sicut vter in pruina: ✳ iustificationes tuas non sum oblitus.
4 Quot sunt dies serui tui, quãdo facies de persequentibus me iudiciũ?
5 Narrauerũt mihi iniqui fabulationes, sed nõ vt lex tua.
6 Omnia mandata tua veritas: ✳ iniqui ꝑsequuti sunt me, adiuua me.
7 Paulominus consummauerunt me in terra: ✳ ego autem nõ dereliqui mandata tua.
8 Secundum misericordiam tuã viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

Anima mea vehemẽti ac nimio desiderio expectauit atq; anhelauit, & prę expectatione nimis anxia veluti defecit, ad cõsequendam salutẽ & saluationem tuam, à malis omnibus vehementer cupiens tuo dono fieri salua: ✳ & in præceptis atq; promissis tuis spem meã omnem posui, eisq; animum totum dedi. 2. Oculi interni animæ, atq; etiã modo quodam per redundantiã externi corporis, præ nimia anhelatione veluti defecerunt, intendẽtes in verbũ promißionis tuæ & impletionẽ eius: ✳ cũ dicerem intra me, de mora nimia veluti conquerẽdo, Quare domine tandiu differs me cõsolari, & quando tandem implebis effectum promißi tui? 3. Ecce enim F
factus sum ego, & ęstimatus sum quasi saccus coriaceus, pruina congelatus corruptus atq; corrugatus, & quasi saccus fumo denigratus: sic vilis, asper & horridus (propter miseriam peregrinationis meæ, & absentiam cõsolationis tuæ) apparens sæculi hominibus: ✳ præcepta autem tua nõ sum oblitus, quamtumuis fuerim secundũ hominis iudicium miser atque contemptibilis. 4. Noli domine tardare nimiũ, neq; nimis elongari, sed quantocyus adueni, vt facias pro me iudiciũ aduersus eos qui me persequũtur, me eripiendo de afflictionibus & persequutionibus eorũ. 5. Impii dæmones & homines peruersi, suggestionibus suis malignis, proposuerunt mihi nugas & inanes fabulas, imò deliramenta pura & meras insanias, de sæculi voluptatibus, atq; id genus aliis: sed quæ isti mihi narrabant, nequaquã erant comparanda iis quæ proponit lex tua. Nihil enim aliud sunt illa nisi meræ nugæ, fabulæ vanæ, & veluti deliramẽta amentiũ: legis autem tuę eloquia, veritate, æquitate, atq; soliditate sunt plena. 6. Quæcunque tu mandasti, in æquitate atque iustitia sunt disposita, vera sunt, æqua G
sunt, iustißima sunt: ✳ iniqui autem me tuis mandatis obedire cupiẽtem sine causa affecerũt tentationibus atq; molestiis, & tu aduersum illos esto mihi adiutor, vt non præualeant. 7. Pene me consumpserant super terram: & quãtum ad humanæ virtutis restistẽtiam, propter persequutionis immanitatem, non multum abesse videbar à lapsu: ✳ ego tamen cælesti tua gratia confortatus, non consensi tentamentis eorũ, neq; dereliqui æquißima mandata tua. 8. Propter tuã, Deus misericordiam & benignitatem redde cordi meo vigorẽ atq; virtutem, vt quasi reuiuiscat anima, dona in me spiritum vitę, in quo confortatus polliceor, propono & spero cũctis diebus vitę meę obseruare diligenter præcepta quæ tu proposuisti nobis.

ELVCIDATIO XII. OCTONARII.

1 In æternũ domine verbũ tuũ permanet ĩ cælo.
2 In generatione & generationem veritas tua: ✳ fundasti terram, & permanet.

Psal. 133.

3 Ordinatione tua perseuerat dies: ✳ quoniã omnia seruiunt tibi.

4 Nisi ꝙ lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.

Ecce in cælis firmũ permanet & custoditur diligẽtißime pręceptum tuum, ipsis cælorũ orbibus astrisq;, quę in eo sunt in suo cursu & actione tuum verbũ ac iussum quod eis ab initio dedisti, nunquã prætereũtibus: ipsis quoq; cæli incolis, angelis sanctis, & H
beatorũ spiritibus, tuum præceptũ nec in minimo vnquam transgredientibus. 2. Veritas quoq; tua, fides & iustitia permanet tecum per omnes generationes, & in omnibus sæculis sempiterna existens: ✳ terra quoq; in ea stabilitate, super quã semel à te fundata est, firma & immota perseuerat, vt nõ moueatur in sæculum. 3. Insuper dispositione diuinæ voluntatis tuę, perseuerant in suo cursu dies, post noctem quotidianis regreßionibus iuxta anni tempora redeuntes: ✳ quoniã omnia quæ creata sunt, tibi sunt seruitute subiecta, & optimo iure tibi subiectißime famulãtia. Atq; proinde iustũ omnino est, & rationi maxime cõsentaneum, vt & nos humanũ genus, multo nobiliori statu abs te cõditi, debitũ tibi exhibeamus in omnibus semper famulatum. 4. Nisi legem tuã domine posuissem meditationẽ meam, nisi ad eam attẽdissem, verisimile erat meam humiliationẽ & afflictionẽ quam tu ad vtilitatẽ super me venire permisisti, mihi ad perditionẽ fuisse venturã. Qui enim ad legem Dei nõ respiciunt, neq; in ea se cõsolantur, frequenter in afflictionibus effecti murmuratores, aut que

A
5 In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas,quia in ipſis viuificaſti me.
6 Tuus ſum ego:
✳ ſaluum me fac quoniã iuſtificationes tuas exquiſiui.
7 Me expectauerunt peccatores vt perderent
B *me: ✳ teſtimonia tua intellexi.*
8 Omnis cõſummationis vidi finem:
✳ latum mandatum tuum nimis.

rulosi,aut deſperati,corruunt in perditionẽ:ſicq; eis hoc cedit ex eorum negligẽtia in detrimentũ,quod ex meditatione diuinæ legis accepta cõſolatione,cumulũ protuliſſet bonorũ meritorum .5. Proinde in ſempiternũ cũctis dieb⁹ vitæ meæ obliuiſci nolo,aut ab animo eiicere præcepta tua,ſciens,ex illis vitã procedere animæ meæ.6.En tuus ſum ego,domine:creatione primũ,quia factura tua:deinde voluntaria donatione & liberali oblatione, quoniã ex bona voluntate tibi cupiens ſeruire: * atq; ob hoc mihi intende,vt ſaluum me facias, quoniã præcepta tua ex cordis deſiderio exquiſiui,& obſeruare concupiui. 7. Impii dęmones atq; puerſi eorũ miniſtri,cũ deſiderio me expectauerunt ad perdendũ:diúq; ac multũ ſolicitantes ſuſtinuerũt, vt me vel tandẽ in perditionẽ pertraherent:* ego autẽ per intelligentiam bonã & obſeruationẽ præceptorũ tuorũ expectatione ſua fraudaui illos. 8. Omnis humanæ cõſummationis atq; perfectionis cõſideraui finem,ad quem nimirũ omnis ſciẽtia humana,omnẽ humanũ ſtudium omnis conatus tendere debeat: * ipſe eſt obſeruatio mandati tui,quod omniũ actionum humanarũ atq; conatuum debet eſſe finis in hoc mundo: quod ſanè mandatũ tuum eſt admodũ latũ,eo ꝙ dilectio(de qua eſt primũ & magnũ mandatum diuinũ)ſeſe extẽdat & ad Deũ & ad homines, & inter homines rurſum ad inimicos atq; amicos,cõciues & peregrinos,notos & extraneos,& omnino erga omnes:* Eſt etiam ſic latum, vt nunquã in huius vitæ via penit⁹ percurri poſsit, id eſt omnino impleri, eo ꝙ diligendi nullus debet eſſe terminus, & ſemper maior poteſt haberi dilectio.

ELVCIDATIO XIII. OCTONARII.

1 Quomodo dilexi legẽ tuam domine, tota die meditatio mea eſt.
2 Super inimicos meos
C *prudentem me feciſti mandato tuo: ✳ quia in æternum mihi eſt.*
3 Super omnes docentes me intellexi:
✳ quia teſtimonia tua meditatio mea eſt.
4 Super ſenes intellexi:
✳ quia mandata tua quæſiui.
5 Ab omni via mala
D *prohibui pedes meos,vt cuſtodiam verba tua.*
6 A iudiciis tuis non declinaui: ✳ quia tu legem poſuiſti mihi.
7 Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua:
✳ ſuper mel ori meo.
8 A mandatis tuis intellexi: ✳ propterea odiui omnem viam iniquitatis.

VAlde ego ac multũ amaui atq; concupiui obſeruare legẽ tuã, iugiter ego meditor,oblector,& exercitor in illa.2.Inſtruxiſti me, & intelligẽtem feciſti in pręceptis tuis, amplius quàm aduerſarios meos,ſęculi ſapientes,qui ſe ſapientes iactãtes ſtulti facti ſunt:* (Rom.1.) propterea,inquam,hanc mihi prę illis intelligentiam ampliorem dediſti in præceptis tuis,quoniã inæternũ ego elegi ea,& imperpetuũ obſeruãdo nunquã tranſgredi volo,ſicq; eligẽdo ad perpetuã obſeruationẽ,quaſi inæternum mea feci.3.Tu mihi tuo interno magiſterio intelligentiam ampliorẽ donaſti in lege tua,q̃ ab omnib⁹ potuerim exterius ſiue verbo ſiue ſcripto docentibus,conſequi:* propterea ꝙ in ea iugiter fuerim meditatus,eámq; ſemper in mẽte portauerim .4. Ex ſingulari quoq; munere gratiæ tuæ,intelligentia mihi legis tuæ ampliorẽ dediſti:q̃ plerique habeant multorũ annorum: *propterea ꝙ præcepta tua ex bono affectu cordis exquiſierim.Plus enim illuminatur homo ex iugi meditatione & deſiderio legis tuæ, quantũ ad ea quæ ſalutis ſunt,q̃ exteriori quocũq; magiſterio: & nõ raro illuc pertingit bona volũtas piáq; affectio,quo cani & multorũ annorũ experientia nequeunt peruenire:& intrat illa plerũq;,vbi foris hæc ſtare cõpellitur.5. Cuſtodiui greſſus meos magna cũ diligentia,& velut in arctũ cõcluſi,conſtrinxi atq; cohibui,ne in vias peccatorum & itinera impietatis declinarẽt ad hoc vt nõ trãſgrederer tua præcepta.Affectiones enim quib⁹ feruntur homines,cohibere oportet,& ſub diſtricta cuſtodia cõſtringere eũ,qui in obſeruatione velit permanere præceptorũ cæleſtium.6.A pręceptis tuis diligenter caui mihi,ne diſcederẽ:eo ꝙ tu qui es creator dominus atq; ſaluator me⁹, legem hanc poſueris mihi,propter quod nequaq̃ dignum eſt vt eam derelĩquã: * & quia tu domine me inſtruxiſti in tua lege,eiúſq; mihi pręſtitiſti intellellectũ .7. Suauiſsima omnino & delectabilia valde ſunt in faucib⁹ ſpiritalib⁹ animę meę eloquia pręceptorũ atq; promiſſorum tuorũ,cum ea ſpiritaliter mãduco,maſtico,rumino,atq; interius deglutio:* dulciora certè ſunt animæ,q̃ mel corporale ſit in ore ipſum mãducantis.Lõge enim antecellit ſpiritualis voluptas omnes corporis delitias.8. A mãdatorum tuorũ iugi meditatione,piáq; affectione & ſtudioſa obſeruatiõe,accepi verã & rectã legis tuę intelligentiã:mãdata tua in quibus verſor iugiter,prudentẽ me faciũt & inſtructũ in cognatiõe tui:* ꝓpter hoc deteſtat⁹ ſum & execror oĩa itinera impietatis,omniáq; vitiorũ & peccatorũ genera,in quib⁹ ambulant impii peccatores. Qũo enim qui tuã legem recte intellexerit,nõ deteſtabit itinera impietatis,quæ ex diametro nouit cũ illa pugnare?

1 Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis. — Ioan.11.

2 Iuraui, & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.

3 Humiliatus ſum vſquequaque domine, viuifica me ſecundum verbum tuum.

4 Voluntaria oris mei beneplacita fac domine: ✳ & iudicia tua doce me.

5 Anima mea in manibus meis ſemper: ✳ legem tuam non ſum oblitus.

6 Poſuerunt peccatores laqueum mihi: ✳ & de mandatis tuis non erraui.

7 Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua inæternum: ✳ quia exultatio cordis mei ſunt.

8 Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas inæternum: ✳ propter retributionẽ. — Ioan.14. Gene.15.

ELVCIDATIO XIIII OCTONARII. E

LEx tua domine greſsibus meis eſt, quaſi lucens candela, & eſt
quaſi lumen vias atq; actiones meas illuminans, iuxta quam in
agendis omnibus ſic me gero, ſic viuo, vt ſine offenſione pcur
ram viam mãdatorũ tuorum, & ad optatum finem pertingam. Qui
enim in lumine ambulat, nõ offendit: quemadmodũ illic faciunt, qui
bus pro lucerna nõ eſt verbũ tuũ, qui in tenebris ambulant, neſcien-
tes omnino quo vadant. 2. Irreuocabiliter mecum propoſui, & fir-
miſsime in animo ſtatui, obſeruare imperpetuum, & nunquam vltra
tranſgredi pręcepta tua, iuſtiſsima ſane atq; æquiſsima. 3. Videns au-
tem infirmitatẽ & lubricitatem carnis meę, ſimul & mundi fallaciã,
& dæmonum machinamenta (quæ omnia mea tã ſalutari propoſito
indeſinenter quærũt auertere) afflictus ſum valde, & profundiſsima
humilitate ſubieci meipſum, & cõmendaui tibi, mihiipſi diffidens in
tantis difficultatibus: & iccirco tu, qui ſolus poteſtatem habes ſecun-
dum verbum tuũ promiſsionis tuæ, vitam mihi verã ſpiritus largire F
& cuſtodi, fortémq; me fac & validũ, vt quod propono, adimplere
ſufficiam. 4. Habe accepta, Deus piiſsime, & fac tibi ſint grata ac pla-
cita, quæ ego ex hilari corde & animo liberali offero, etiã per os meũ
laudis, confeſsionis, orationis, & gratiarum actionis munera ac ſacri
ficia: * & inſtrue me in intelligentia atq; obſeruatione præceptorum
tuorum. 5. Anima quam in me ad imaginem & ſimilitudinem tuam
creaſti, pretioſa eſt mihi, eiúſq; cuſtodia ſuper omnia (quaſi theſauri
pretioſiſsimi) curæ & cordi eſt mihi: & iccirco porto eam ſemper in
manibus meis, vt furto inſidiantium qui illam mihi rapere quærunt,
nõ eam perdam: * & legem tuã quæ eſt cordis mei cuſtodiã, nõ abie
ci de corde meo, per cuius attentionem cuſtodia tuta ac firma adhi-
betur animæ. 6. Impii dæmones & peruerſa eorum mẽbra homines
maligni, inſidias poſuerunt animæ meæ, quærentes me occultis ſuis
fraudibus ad peccatum detrahere: * & ego rectum tenens iter præce
ptorum tuorum, nõ declinans ad dexteram neq; ad ſiniſtrã, ita eua-
ſi laqueos eorum. Nõ enim poſſunt niſi ſecus viam laqueos ſuos ex- G
tendere quos euadunt, qui non declinantes in partem alteram, recta
gradiuntur, per viam mandatorum tuornm. 7. Pro hæreditate ego
habeo, & poſſeſsionem ac portionem meam hęreditariam elegi, ob-
ſeruationem præceptorum tuorum, in qua ſemper permanere pro-
pono: * quoniam ipſa ſunt in quibus gaudet & exultat ſpiritus meꝰ:
ſiue cum teſtimonio bonæ cõſcientię ea ſe cuſtodiſſe cognoſcit, ſiue
cum ex eorum iugi contemplatione cæleſti ſuauitate ſe perfundi per
cipit. 8. Per gratiam tuam in me habitantem, dedi animum meum, &
cor appoſui, affectúmque inclinaui, ad perficienda opera atq; adim-
plenda pręcepta tua in ſempiternũ, ita vt in finem vſq; ſine tranſgreſ
ſione in eis cupiam ac velim perſeuerare: * neq; enim ſine retributio
ne id faciam, ſed ſubſequetur mihi beata nimis retributio, quę es ipſe
tu domine Deus meus, qui vita es æterna, & merces ipſa magna ni-
mis, omnium tua nunc in finem vſq; cuſtodientium.

1 Iniquos odio habui: ✳ & legem tuã dilexi.

2 Adiutor & ſuſceptor meus es tu: ✳ & in verbum tuũ ſuperſperaui.

3 Declinate à me maligni: ✳ & ſcrutabor mandata Dei mei.

4 Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam: ✳ & non confundas me ab expectatione mea.

ELVCIDATIO XV OCTONARII. H

INiquitatem & impietatẽ omnem odio habui, & peccatores ipſos
quatenus eiuſmodi deteſtatus fui: * legẽ autem tuam & obſerua-
tores illius corde ſyncero dilexi. 2. Te dominũ ego habeo in adiu
torem meum atq; defenſorẽ, qui infirmitati meæ ſuccurẽdo præbes
adiumentum, & ab inimicorum impetu atque moleſtiis defenſionẽ:
* & ego ſpem meam omnẽ & cor omne verbis præceptorũ atq; pro
miſſorum tuorum appoſui. 3. Diſcedite procul à me, & fugite partes
aduerſæ, quæ malũ quæritis animæ meę: & omnes prauorũ hominũ
atq; dęmonũ ſuggeſtiones atq; ſocietates longe fient à me. Fruſtra e-
nim à me conſenſum expectatis in malitiã, quam modis omnibus de
teſtor: * vt in tranquillitate & pace intendere valeã pręceptis altiſsi-
mi domini mei. 4. E quoniam à malignorum ſocietate meipſum ob
tuum amorẽ domine ſegregaui, tu me ſuſcipe in tuam cuſtodiã, tute
lam, defenſionẽ, quaſi pater pius, paſtor bonꝰ, defenſor fidelis, ſuſtẽ
tator firmus, præceptor mãſuetus, iuxta eloquium promiſsionis tuę,
quo pollicitus es eos qui ad te confugiunt ad refocillationẽ ſuſcipe-
re: * neq; me patiaris confuſibiliter fruſtrari expectatione atq; deſi-

A *5 Adiuua me, & saluus ero:✳ & meditabor in iustificationibus tuis semper.*

6 Spreuisti omnes discedentes à iustitiis tuis: ✳ quia iniusta cogitatio eorum.

7 Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ: ✳ ideo dilexi te-
B *stimonia tua.*

8 Cōfige timore tuo carnes meas: ✳ à iudiciis enim tuis timui.

derio meo,quo te semper expectaui atq; desideraui.5. Adiuua tu me domine,confirma atq; sustenta in omni bono,qui ex meipso nimiū sum fragilis & lubricus,atque ita ex tuo munere salutem consequar, quam ex mea propria virtute spes nō erat consequendi:⁎ & ego tuo adiutorio corroboratus, iugiter meditabor in intelligentia atq; obseruatione mandatorū tuorum.6.Scio domine,ꝙ spernas tu,& pro nihilo pendas,& quasi nihilū repútes omnes qui per transgreßionē discedunt á præceptis tuis:quoniam omnis cogitatio eorum,& omne consilium istud quo ea quæ tuæ legi contraria sunt cogitant & eligunt,iniqua & impia est, cōtra omnem prorsus æquitatē & naturæ & rationis:propter quod, meritò sunt ab omnibus spernendi.7. Et ego quoq; omnes super terram inhabitantes peccatores,vt præuaricatores tuæ legis æquisśimę,similiter reputaui pro nihilo:⁎ atque ob hoc, ne illis forte similis inuenirer sperni atque abiici dignus, dilexi præcepta tua,& ad obseruandū ea conuersus sum.8.Quoniam vero impedimentū mihi magnum pręstat carnis lasciuia,oro te, vt sagittis sancti timoris tui salubriter eam transfigas atq; perfodias, vt tuo vulnere bene sauciata sibi intereat caro, & tibi viuat, vnà cum spiritu: quod fiet,si timore tuo sancto īmisso in cor meū,carnis sic reprimatur lasciuia:⁎ hoc autē peto,quoniā præcepta tua ego timui & transgredi sum veritus. Nihil enim æque formido,domine, atq; tuā legē aliquādo trāsgredi: ⁎ Timui quoq; à iudiciis tuis illis, quibus tuæ legi inobediētes iudicasti ad sempiternā miseriam condemnare,& à te in perpetuū repellere, qua re mihi nihil potest formidabiliꝰ cogitari.

ELVCIDATIO XVI OCTONARII.

1 Feci iudicium & iustitiam:✳ nō tradas me calumniantibus me.

2 Suscipe seruum tuum
C *in bonū: ✳ non calumnientur me superbi.*

3 Oculi mei defecerunt in salutare tuum: ✳ & in eloquium iustitiæ tuæ.

4 Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: ✳ & iustificationes tuas doce me.

5 Seruus tuus sum ego:
D *✳ da mihi intellectum, vt sciā testimonia tua.*

6 Tempus faciendi domine: ✳ dißipauerunt legem tuam.

7 Ideo dilexi mandata tua, super aurum & topazion.

8 Propterea ad omnia mādata tua dirigebar: ✳ omnem viam iniquā odio habui.

CVm auxilio gratiæ tuæ ego feci quod æquum est & iustū, tā quoad obseruationē legis tuæ,quàm in cōuersatione ad ꝓximos meos:⁎propter hoc,obsecro te,ne permittas mihi dominari & præualere eos qui me persequuntur & affligūt, vt impleatur de me mala voluntas eorum.2.Quin potius tu me seruire tibi cupiētem,in defensionē contra aduersarios meos suscipe,ad bonū & ad salutem meam:⁎neque permittas superbos legis tuę osores me affligere,opprimere, mihi vim inferre, sic vt præualeant, aut dominentur mei.3. Oculi mentis interiores,atque etiam exteriores corporis desiderio magno intenti fuerunt, & expectauerunt ad salutem tuam,illam super omnia desiderādo & expectando:⁎ & ad pręcepta iustitię tuę,propter solicitudinem ad obseruandum ea.4.Exhibe te mihi,nō seuerum modo iudicem, sed misericordem ac pium patrem: neque secundum districtionem iustitiæ tuæ agas mecum,sed secundun benignitatem misericordiæ tuę:⁎ & instrue me intelligentia atque obseruatione præceptorum tuorū .5. Ecce ego seruus tuus sum domine, & creationis iure, & bonæ voluntatis proposito, tibi cupiens in veritate seruire: ⁎ tu me adiuua,vt poßim quod desidero: & instrue me,vt discam & sciam quæ placita sint tibi,& mihi vt tibi placeā exequenda.6. Tempus est nunc, vt faciam domine legem & voluntatem tuam:& tempus est nunc,vt tu facias mihi seruo tuo postulatam misericordiam,nūc,inquam, tempus est donec in via sumus & loco peregrinationis, donec per opera bona tibi placere valemus & iram tuam effugere, quandiu clausa non est vlli petenti misericordia tua. Veniet enim noctis tēpus,in quo operari nemo poterit, & laborare Ioan. 9.
non proderit, & in quo misericordia tua clausa atq; obfirmata erit: ⁎ & eo magis nunc tempus est faciendi,ꝙ impii tanto numero, & tā grauiter trāsgredi nō verētur præcepta tua, vt ob hoc magis promptus debere esse videaris erga eos qui tibi desiderant famulari .7. Et quia tam paucos vidi pręceptorum tuorum obseruatores,tam raros pretiosißimi huius thesauri amatores, iccirco illorum vidēs insaniā & cæcitatem admirās,magis ego me dedi ad tam pretiosißimę rei amorem,dilexíque præcepta tua amplius,quàm aurum purißimū, & omnem lapidem pretiosum,& amplius, quàm auarus quisquam illa amare poßit.Superexcedit enim charitatis tuæ sancta dilectio omnē carnis aut mundi conspurcatum amorem.8.Et vt dilectionem hanc meam opere demonstrarem, direxi, dedíq; me ad plenam omnium mandatorum tuorum obseruationem:⁎ & omnia itinera impietatis vitia & peccata per quæ ambulāt peruersi,ego ex animo sum detesta

tus, ita & vt mihiipsi diligenter ab illis cauerẽ, & alios insuper quo- E
ad possem, congruis mediis vel educerem ex illis, vel ab illis preserua-
rem. Est enim hoc prefectũ iniquitatis odium, quod tibi est in veri-
tate placitum.

ELVCIDATIO XVII. OCTONARII.

1 *Mirabilia testimonia tua: ✳ ideo scrutata est ea, anima mea.*

2 *Declaratio sermonũ tuorũ illuminat, & intellectum dat paruulis.*

3 *Os meum aperui, & attraxi spiritum:* Matt.11. *✳ quia mandata tua desiderabam.*

4 *Aspice in me, & miserere mei: secundum iudicium diligentium nomen tuum.*

5 *Greßus meos dirige secundum eloquium tuũ, & non dominetur mei omnis iniustitia.*

6 *Redime me à calumniis hominum, vt custodiam mandata tua.*

7 *Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.*

8 *Exitus aquarũ deduxerũt oculi mei, quia nõ custodierunt legem tuã.*

PRæcepta tua domine sunt stupenda, spectanda, omniq; consideratione & admiratione digna: tum quia æquißima atque iustißima, tum quia stabilia in æternũ, tum quia vniuersalia & omnibus ex æquo communia, tũ quia leuia atq; facilia, vt prorsus nemo sit hominũ qui iure conqueri poßit, ꝙ ea non sit potens obseruare: & tamen cum tam sint leuia, ad tam gloriosißimam retributionẽ suos obseruatores perducant, in his certe mirabilia sunt: ⁎ atq; iccirco dedit se cor meũ ad meditãdum, intelligendũ & custodiendũ ea. 2. Cum tu in cordibus hominum humilium & simplicium, spiritus vnctione & interno tuo magisterio declaras & manifestas sermones tuos, tunc illuminantur ipsi & accipiunt intelligentiam, sicq; tuorũ F præceptorũ declaratio paruulos illuminat, & ea facit intelligere, quę superbis & in sua sapientia gloriantibus clausa manent & abscondita. Plerique enim superborũ, qui se gloriantur in lege tua instructos, verè tamen illuminati non sunt neq; instructi ad intelligentiam, quia clausi sunt superbis sermones tui, nec declarationem & apertionem illam habent, quam tu das humilibus .3. Præ nimio desiderio ego aperiens laté os meum hausi flatum & spiritum, ad respirationem & magna edenda suspiria: quæ intus latentis vehementis desiderii essẽt indicia: quomodo solent qui ardenti desiderio ad rem quampiã aspirant: ⁎ valde enim magno teneor desiderio obseruationis præceptorum tuorũ. 4. Benigne & misericorditer respice in me: & fac mecum misericordiam, iuxta quod disposuisti & ordinasti facere cum iis qui te diligunt, & secundũ morẽ ac consuetudinem qua cum illis agere soles. Spero enim aut certe opto, ex illorum numero me vnum esse. 5. Actiones meas dispone tu domine, & dirige in rectitudine præceptorum tuorum: & non permittas vllum peccatũ regnare aut dominari, siue in corpore, siue in animo meo, sed neque aliena cuiusquam G impietas tua permißione mihi dominet, nullus in sua impietate mihi præualeat .6. Libera me à persequutionibus & molestiis hominũ iniquorum, vt ab eis mihi nõ proueniat impedimẽtum in seruitute tua, sed libere valeam custodire pręcepta tua. 7. Faciem tuam fac illucescere super me seruire tibi cupientem, & lumine tuo salutari illustrans cor meum, vultum tuum siue temetipsum demonstra mihi: & doce me præcepta tua. 8. Effluxerũt ex oculis meis lachrymę copiosæ, quasi riuuli per genas decurrentes, propter amaritudinem & dolorem cordis mei: propterea ꝙ impii illi calumniatores & persequutores iustorum, transgreßi sint legem tuam. Perfecta enim charitas, etiam aduersariorum peccata deplorat.

ELVCIDATIO XVIII. OCTONARII.

1 *Iustus es domine: ✳ & rectũ iudiciũ tuũ.*

2 *Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.*

3 *Tabescere me fecit zelus meus: ✳ quia obliti sunt verba tua inimici mei.*

4 *Ignitũ eloquium tuũ vehementer: ✳ & seruus tuus dilexit illud.* Psal.11.

NEque verò mirũ, si pręuaricationes impiorũ defleam. Scio enim quia nõ solũ misericors es domine, in quo sibi male blãdiuntur peccatores, verũetiã iustus & verax: ⁎ & iudicia tua H omnia rectißima sunt atq; ęquißima, neq; tortum aut curuũ quicꝗ est in eis. 2. Insuper valde & districte admodum præcepisti obseruari pręcepta tua, quę sunt iustitia & veritas, id est, in iustitia & veritate disposita: præcepta tua quæ non nisi iustitia & veritas sunt, id est, iustißima & fidelißima, tu mandasti custodiri valde .3. Merito proinde zelus meus tum quo ad honorem tuũ, tum quo ad proximorũ omnium salutem, me fecit lugere atq; plorare, & pręmœrore, tristitia atq; indignatione veluti contabescere atq; consumi, non vtique propter propria mea incõmoda, neq; mala quę ab illis aduersariis meis fortè sustineo: sed quoniam ipsi non custodierunt præcepta tua, per quod primũ quidem tuũ sanctum nomẽ indigne blasphemant, deinde suas animas misere ipsi miserrimi perdunt .4. Sunt enim præcepta tua examinata valde, & quasi igne probata vehemẽter, castißima atque æquißima, nihil habentia iniustitiæ aut impuritatis cuiuslibet admmixtũ, propter quod magis deflẽdũ, peccatores ea sic trãsgredi ⁎ & quia tam probata fuerunt támq; examinata, dilexi ea ego seruus

A *5 Adolescētulus sum ego, & contemptus: ✳ iustificationes tuas non sum oblitus.*

6 Iustitia tua, iustitia in æternum: ✳ & lex tua veritas.

7 Tribulatio & angustia inuenerunt me: mādata tua meditatio mea est.

B *8 Æquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viuam.*

1 Clamaui in toto corde, exaudi me domine: iustificationes tuas requiram.

2 Clamaui ad te saluū me fac: ✳ vt custodiā mandata tua.

C *3 Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verba tua supersperaui.*

4 Præuenerunt oculi mei ad te diluculo: ✳ vt meditarer eloquia tua.

5 Vocem meā audi secundum misericordiam tuā, & secundum iudicium tuum viuifica me.

6 Appropinquauerunt
D *persequentes me iniquitati: ✳ à lege autem tua longe facti sunt.*

7 Propè es tu domine, & omnes viæ tuæ veritas.

8 Initio cognoui de testimoniis tuis: ✳ quia in æternum fundasti ea.

1 Vide humilitatē meā, & eripe me, quia legē tuam non sum oblitus.

tuus, & cor meum apposui ad illorum custodiam. 5. Sum ego sanè modicus siue ætate, siue sapientia, siue meritis, siue hominū æstimatione, siue in oculis meis: siue ante conspectum tuum, & sum ex memetipso planè vilis & contemptibilis: * attamen tua præcepta, suauissime Deus, non abieci ab animo, & ne transgrederer ea caui mihi solicitus. 6. Iustitia tua temporaria non est, neque durationis modicæ, cuiusmodi est non raro humana iustitia, sed æterna iustitia est deficere nescia: * & lex tua omnino vera est, nihil neque falsum, neque vanum, neque iniquū continens. 7. Afflictio quælibet & angustia, cū fortè alicunde obuenerint mihi, meditor ego & exercitor in præceptis tuis, ex quorum meditatione & obseruatione abūde mihi & patientia & consolatio procedit. Ob hoc etiam meditor in angustiis mandata tua, vt non aduersorum casuum impulsibus à recto dimouear. 8. Præcepta tua sunt disposita in iustitia & æquitate sempiterna: fac me ea vt oportet intelligere cum effectu operationis, & vera vita viuam in eis. Ex illorum namque obseruatione vera vita viuit humanus spiritus.

ELVCIDATIO XIX. OCTONARII.

Clamaui ex pleno affectu, & syncera deuotione cordis mei, dicens: Exaudi me domine, & fac quod postulo: pręcepta enim tua exquirere volo, & custodire propono. 2. Ex affectu cordis clamaui ad te, vt saluum me faceres ab iis qui me persequuntur, atque suis molestissimis tentationibus diuexant: * non vtique eo fine, vt ocio vacem, aut in inertiam resoluar, sed vt ab imminentib⁹ periculis liberatus, securo & libero animo scrutari, & custodire valeā præcepta tua. 3. Matutino tempore diluculum anteuerti, clamans ad te in oratione mea: anticipauerunt vigilias oculi mei, summo mane primo diluculo obtuli me ad orationem ante conspectum tuum: quoniā in verbis tam præceptorum, quàm promissorum tuorum sustinui, & expectaui, spémq; meā omnem in eis collocaui. 4. Primo diluculo euigilauerunt ad te oculi mei, & solis ortum diligentia atq; solicitudine præueni: * vt meditarer, atque recogitarem in tranquilitate, iuxta temporis opportunitatem, præcepta tua: de quibus tanto clarius tunc illuminantur homines, quanto à diei tumultibus & æstibus sunt liberiores, sensibúsq; somno recreatis meditationi aptiores, intellectu quoq; & memoria, perturbationibus somno sedatis, limpidiores. 5. Exaudi orationem meam domine, quia sic diligēter & solicite te sum deprecatus, propter misericordiam tuam: & secundum dispositionem, ac beneplacitum sanctissimæ volūtatis tuæ, vitā spiritus, pro qua te sum precatus, benigne cōcedas mihi. 6. Persecutores mei quærentes malū animæ meæ, proximos se fecerunt impietatibus, sese applicuerunt, adiunxerunt, dederūt, & addixerūt iniustitiæ, & affectu cordis illi adglutinati sunt: * & quanto propinquiores facti sunt iniquitati, tanto à lege tua elōgauerunt semeipsos, cum sint iniquitas & lex tua ex aduerso pugnantia. 7. Tu autem domine propè es in auxilium & protectionē omnibus te inuocātibus: & omnia pręcepta tua per quę nos vis ambulare, sunt ęquissima, similiter & omnia iudicia tua, & dispositiones tuæ, quibus agis nobiscū, sunt item veritate & æquitate plena. 8. Iam olim ab initio, ac velut inter prima hoc ego intellexi de præceptis tuis, cū ad eorum meditationem & obseruationem me dare cœpissem: * quòd in æternum ea firmaueris, nunquam quassanda, nunquā euacuāda, sed perpetuò stabilia permansura, adeò vt etiam cælo & terra trāseuntibus, verba tua nunquam sint transitura. Hoc enim attendentibus, meditātibus, & obseruantibus facile monstrat summa illa æquitas atque iustitia, quæ in eis apertissime conspicitur.

Psal. 76.

ELVCIDATIO XX. OCTONARII.

Aspice benignus, & misericors in afflictionem, & humiliationem meam, qua me premunt aduersarii mei, afflictorum & humilium cōsolator domine: & libera me de aduersantibus mihi, quoniam legem tuam non abieci, neque sum transgressus: legem tuam in corde gesto absconditam, vt eam non aliquando trans-

2 Iudica iudiciū meū, & redime me: ꝓpter eloquium tuū viuifica me.
3 Longe à peccatoribus salus: quia iustificationes tuas nō exquisierūt.
4 Misericordiæ tuæ multæ domine: secundū iudiciū tuū viuifica me.
5 Multi qui persequuntur me & tribulant: ✳ à testimoniis tuis non declinaui.
6 Vidi præuaricantes, & tabescebam: ✳ quia eloquia tua nō custodierunt.
Galat. 2.
7 Vide, quoniam mandata tua dilexi, domine: in misericordia tua viuifica me.
8 Principium verborū tuorum veritas: ✳ in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.
1 Principes persecuti sunt me gratis: ✳ & à verbis tuis formidauit cor meum.
2 Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.
Actuū. 5.
3 Iniquitatē odio habui & abominatus sum: ✳ legē autē tuā dilexi.
4 Septies in die laudē dixi tibi: ✳ super iudicia iustitiæ tuæ.
5 Pax multa diligentibus legem tuam: ✳ & non est illis scandalum.
Ioan. 14. Rom. 8.
6 Expectabā salutare tuum domine: & mandata tua dilexi.

grediar. 2. Iudica pro me iudicium contra aduersantes, & libera E
me de iis quæ machinantur aduersum me: propter verbū firmissimæ
promissionis tuæ, da, & custodi vitam animæ meæ. 3. Peccatores
à salute Dei elongati sunt sua praua voluntate, & non consequentur
ipsi salutem: eo quòd non exquisierunt ad intelligentiā & custodiam
præcepta tua: quia semetipsos oblata salute fecerunt indignos, per
impiam transgresionem, nunquam ad illam valebunt pertingere.
4. Plurimæ sunt miserationes tuæ quibus erga nos agis misericorditer: fac etiam hanc mihi misericordiam, vt secundum beneplacitum sanctissimæ voluntatis tuæ me viuifices. 5. Tametsi multi sint aduersarii mei qui me persequutionbus suis affligunt, & tentationibus atque vexationibus molestant: alii visibiliter, alii inuisibiliter, alii secundum corpus, alii secundum animam: ∗ ego tamen immobilis perstiti in obseruatione præceptorum tuorū, hactenus tua me sustētante gratia, non me passus sum ab æquitate præceptorum tuorum dimoueri. 6. Considerabam peccatores transgredientes legem F
tuam, & zelo honoris tui atque salutis eorum indignabar, & affligebar intra me, ac præ tristitia & dolore veluti consumebar: ∗ quia videbam eos negligere & prætergredi præcepta tua, sicq; & tuum nomen inhonorare, & suas animas miserè perdere. 7. Attende domine, & considera ad retribuendū mihi, quòd præcepta tua ex animo dilexerim, atq; exquisierim: secundum misericordiam tuam, misericordiarum pater (quæso te) facias me tibi viuere, vt mūdo mortuus, tibi viuam: imò viuam, iam non ego, sed tu in me viuas. 8. Omniū præceptorum atque promissorum tuorum veritas æterna & immutabilis est principium: quoniam à prima illa & summa veritate æternáque Dei iustitia originaliter & primitus procedunt omnia præcepta & promissa Dei: ∗ & omnia iudicia iustitiæ tuæ, id est, præcepta quæ iustitia tua præstitit nobis, siue etiam dispositiones omnes iustæ diuinæ voluntatis tuę, æternam habent stabilitatem: fundata ac stabilita in sempiternum in Dei iustitia & veritate, ex qua procedunt. Atque ob hoc, impossibile fuerit, verba Dei vel eius iudicia vnquam deficere. G

ELVCIDATIO. XXI. OCTONARII.

POtentes illi tenebrarum principes, & superbi sæculi, malum quæsierunt mihi sine causa, præter meum meritum, cum nihil ipse eis nocuerim, vel malefecerī, ob quod aduersum me debeant malignari: ∗ cor autem meum & spiritus meus timuit præcepta tua, eáque transgredi aut relinquere non audebat: etiamsi illi insanirent aduersnm me, permanebam ego in timore sermonū tuorum, cogitans oportere Deo magis, quàm principibus obedire.
2. Quomodo gaudere solent victores inuētis opimis spoliis, ita ego oblectari & iucundari volo in præceptis tuis, quæ velut thesaurus preciosissimus sunt mihi, quæ ego dilexi super aurum & topazion. 3. Iniquitatem omnē odiui ex affectu cordis mei: in meipso primùm, deinde & in cæteris, eámq; modis omnibus semper detestatus sum: ∗ legem autem tuam & obseruationem eius exaduerso dilexi, & ipse obseruare eam cupiens, & obseruantes omnes iusto prosequens amore. H
4. Per diem congruis atque staturis horis septem vicibus, te peculiari laudis munere honoraui: ∗ aut septies, id est, iugiter & incessanter cunctis diebus vitæ meæ conatus sum te collaudare: ∗ de iudiciis iustitiæ tuæ, siue de præceptis tuis ęquissimis, leuissimis, & fœcundissimis, siue pro dispositionibus atq; ordinationibus diuinæ volūtatis tuæ, quibus mirabiliter & misericorditer agis nobiscum. 5. Pacem cordis veram, quam mundus dare non potest, cōfert tuæ legis dilectio siue obseruatio atq; custodia: ∗. & nō est illis ruina aut lapsus, aut offensio, in via quam ambulant. Nam Deum & legem eius diligentibus, omnia cooperantur in bonum. Qui enim vera dilectione studiose inhæret tuæ legis meditatiōi & obseruationi, facilè scandala omnia declinabit atque euadet, in quibus corruūt illi qui non sunt fixi in amore legis tuæ. 6. Desiderio magno desideraui salutem tuam domine, eámque expectaui solicitus: ad quam vt pertingerem, præceptis tuis per veram dilectionem & obserua-

A *7 Custodiuit anima*
mea testimonia tua, &
dilexit ea vehementer.
8 Seruaui mãdata tua
& testimonia tua: quia
omnes viæ meæ in con-
spectu tuo.

tionem inhæsi. 7. Solicita fuit anima mea, vt custodiret & impleret omnia præcepta tua,&ea corde syncero multũ dilexit.8. Studiosus fui ad obseruandũ omnia pręcepta atq; mandata tua,quia omnes vias meas & actiones direxi ante conspectum tuum,&secundum placitum tuum diligenter studui conuersari: simul etiam quia omnes actiones meas,omnémq; meam conuersationem scio tuis oculis pate-
re: quemadmodum tuis oculis nuda & aperta sunt omnia. Heb. 4.

ELVCIDATIO XXII. OCTONARII.

1 Appropinquet de-
precatio mea in conspe-
ctu tuo domine: iuxta
B *eloquium tuum da mi-*
hi intellectum.
2 Intret postulatio mea
in conspectu tuo, secun-
dum eloquium tuum e-
ripe me.
3 Eructabũt labia mea
hymnum, cum docueris
me iustificationes tuas.
4 Pronunciabit lingua
mea eloquium tuum:
C *✳ quia omnia manda*
ta tua æquitas.
5 Fiat manus tua vt
saluet me, quoniam mã
data tua elegi.
6 Concupiui salutare
tuum domine, & lex
tua meditatio mea est.
7 Viuet anima mea,
& laudabit te: & iudi-
cia tua adiuuabũt me.
D *8 Erraui sicut ouis quæ*
periit: ✳ quære seruum
tuum, quia mandata
tua non sum oblitus.

NE repellas domine orationem meam,qua deprecatus sum faciem tuam, pro spiritualium bonorum abundantia: sed admitte eam ante sacrarium exauditionis tuæ, & iuxta verbum promissi tui instrue me in præceptis tuis. 2. Fac vt præsententur tibi,& intromittantur postulationes meæ ante faciem tuam: domine ne repellas orationem suppliciter obsecrantis seruuli tui: quin potius secundum verbum promissionis tuæ,quam fecisti omnibus in te cõfidentibus,téque suppliciter inuocantibus,libera me de iis in quibus versor periculis,& malis imminentibus, quæ metuo. 3. Cum verò mihi contigerit tuo magisterio intelligentia & custodia præceptorum tuorum,tum ad gratiarum actionem & testimonium gratitudinis,ex pleno cordis affectu effundam tibi hymnum laudis,& cãtabo etiam per os meum,& labia mea: cum tu mihi postulata concesseris, ex corde hilari & alacri animo depromam tibi cantica gratitudinis. 4. Pronunciabo quoque per os meum præcepta ac promissa tua,ad ædificationem proximorum meorum: neq; tacebo ea,ex quibus mihi vitam sensi procedere: ⁎ pronunciabo vtique constanter,& confitebor fidenter,quoniam omnia præcepta tua sunt æquissima,& iniquitas nulla est in eis. 5. Fiat, sitque dextera tua siue potentia tua mihi ad salutẽ,quoniam præcepta tua ex bono cordis affectu & proposito elegi,vt obseruem &custodiã ea: ac proinde iustum est, vt mihi bona molienti,sed absque te nihil valenti,subsidio veniat potentissima manus tua, vt quod in me non valeo, in te perficiam. 6. Desideraui domine, & expetiui salutem tuam: & vt illa dignus fierem, posui præcepta tua meditationem atq; exercitationem meã, vt ea intelligerem, & intellecta perficerem. 7. Viuit ex munere gratiæ spiritus meus,& viuens ipse laudẽ placitam dicet tibi. Non enim mortui laudabũt te domine,sed viuentes benedicent tibi: & tua pręcepta ad vitam requirendam perducent me,cũ obseruauero ea: quoniam qui fecerit ea, viuet in eis: súntque verba tua, spiritus & vita. Leuit. 18. Rom. 10 Ioan. 6.
8. Erraui vniuersum genus humanum à prima illa & natiua in qua creatum erat rectitudine,quasi ouis perdita: & erraui peculiariter etiam ipse,multis modis & variis imperfectionibus,frequenter viã rectam derelinquẽs,tanquam ouis quæ sui pastoris oblita, per deuia aberrat: ⁎ tu require,pastor bone,me perditam ouem tuam: & quoties forsitan iniquitate dominante errare contigerit, ne derelinquas me in deuiis, sed per gratiã visitationis tuæ requiras, modis tibi placitis, siue per internam visitationem,siue per exteram correptionem,siue aliter quomodocunque tibi id fuerit placitum: require(inquam)me seruum tuum, & ne deseras vnquam, quoniam in memoria habeo, neque abiicere volo,neque transgredi vnquam sanctissima & æquissima præcepta tua.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXVIII.

PRIMVM OCTONARIVM.

VErsu 1. Beati immaculati in via. Viam istam possumus intelligere vitam præsentem. Donec enim in corpore mortis huius viuimus,quasi in via sumus: quoniam(vt Apostolus ait) donec sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino: neque habem⁹ hîc manentem ciuitatem,sed futuram inquirimus,& ad terminum festinamus,videlicet vt ad dominum præsentes efficiamur,illícque satiemur in aspectu gloriæ eius. Aut viam istam,intellige legem Dei,quæ est homini à Deo tanquam via bona & recta præstituta, vt ambulet in ea, neque declinet ad dexteram vel 2. Cor. 5. Heb. 13.

ad ſiniſtram. Vtroq; autem modo congrua eſt ſententia. Beati enim ſunt, qui in via hac mortalitatis E
Pſalm. 5. poſiti, immaculatos ſe cuſtodiũt: & beati ſunt qui in lege domini immaculatos ſe ſeruãt, abſq; tranſ
greſsione. Via enim nonnunquã ſignificat cõuerſationem, vt in verſu 1. ſequentis octonarii. In quo
corrigit adoleſcẽtior viam ſuam? id eſt, vitam vel conuerſationẽ. Et alibi, Dirige in conſpectu tuo
viam meã. In plurali autem numero, viæ hominis dicuntur ipſius actiones: vt verſu 5. Vtinam diri-
gantur vię meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas. ¶ Verſu 2. Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius,
in toto corde exquirunt eum. Vbique hoc penè obſeruat propheta. In beati hominis deſcriptio-
ne non ſolam ponit ſcrutationem vel meditationem præceptorum Dei, ſed adiicit quod neceſſa-
rium eſt, etiam bonam voluntatem. Sic & in primo pſalmo deſcribens beatum hominem, non di-
cit ſolum, Qui in lege eius ſcrutabitur, aut meditabitur die ac nocte: ſed præmittit, In lege domini
volũtas eius: ac deinde ſubiũgit, Et in lege eius meditabitur. Sic & hoc in loco, cũ dixiſſet, Beati qui
ſcrutãtur teſtimonia eius: ſtatim adiungit, In toto corde exquirunt eum. Neq; enim ſolum hoc ſuf-
ficit ſcrutari. Sunt enim qui teſtimonia Dei & legem eius diligẽter ſcrutantur, ac etiam perſcrutan-
tur: qui tamen à propoſita beatitudine ſunt alieni, quia nõ in toto corde, nõ in tota volũtate exqui
runt eum, cuius ſcrutantur teſtimonia, ſed ſeipſos magis exquirunt: quẽadmodum in annotationi-
bus pſalmi primi latius diximus. Notandũ etiam, quod ſecundum rectum ordinẽ, pars ſecunda con
ueniẽtius præponeretur hoc modo, Beati qui in toto corde exquirũt eũ, ſcrutãtur teſtimonia eius. F
Prius enim eſt, Deum exquirere, & deſiderare vt ei placeamus: atq; hinc proficiſcitur, vt ad id obti-
nendum diligenter ſcrutemur mãdata ipſius, vt diligens mandatorũ perſcrutatio debeat proficiſci
à bono erga Deum affectu. ¶ Verſu 4. Tu mandaſti mãdata tua cuſtodiri nimis. Aduerbium Nimis,
quod pro Valde ex ſcripturarum conſuetudine ponitur, indifferẽter coniungi poteſt, ſiue cũ præ-
terito Mandaſti, ſiue cum infinitiuo Cuſtodiri. Deus enim valde mãdauit, id eſt, diſtrictè admodũ
ſub magnis teſtificationibus & comminationibus præcepit, ſua mandata cuſtodiri. Mãdauit item ea
valde & diligentiſsime cuſtodire, ita vt quiſquis aliquid eorum quæ præcepit obſeruari, trãſgreſſus
fuerit, illi efficiatur ad pœnã ferendã obnoxius. Poſterior autem hæc coniunctio videtur literæ eſſe
magis conueniens. ¶ Verſu 6. Tũc non confundar, cum perſpexero in omnibus mandatis tuis. At-
tende quod dicitur, Cum perſpexero in omnibus mandatis tuis. Neq; enim ſufficit, quibuſdã mãda
tis Dei intẽdere, aliis neglectis, ſed ad omnia ſimul oportet attendere eum qui ante Deum velit cõ-
fuſionem euadere, & ſpe ſalutis nõ fruſtrari. Videretur autẽ aptior eſſe oratio, ſi per accuſatiuũ di-
ceretur, Dum reſpexero in vel ad omnia mãdata tua: quemadmodum vertit Hieronymus. ¶ Verſu
8. Iuſtificationes tuas cuſtodiam. Verbum Cuſtodiam, futuri temporis eſt, & indicantis modi. Eſt e-
nim Græcè φυλάξω futuri temporis indicatiui modi. Illud autem operæ precium fuerit ſemel admo-
nere, pro huius pſalmi vſu quotidiano, quòd quoties per vniuerſum hunc Pſalmum de futuris lo- G
quimur, tales orationes accipi debeant & intelligi, nõ quaſi indicare velimus per eas, quid omnino
futurũ ſit, aut quid certo ſit nobis euenturum, ſed tantum noſtrũ bonæ voluntatis propoſitũ. Exẽ-
pli gratia, cum in ſequẽtibus dicitur, In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas, &c. Cuſtodiam
legẽ tuam ſemper, non ita ſermo iſte accipiẽdus venit, quaſi ſic certo futurum pronũciemus, velut
prophetãtes de futuris contingẽtibus. Quis enim, quantumuis hodie iuſtus, nouit, quid illi craſtina
dies ſit adductura? Sed propoſitum tãtum indicamus voluntatis noſtræ, & bonum deſideriũ, quod
etiam ſperamus Dei gratia aſsiſtẽte, in effectũ & impletionẽ operis ſedulò nos perducturos. Sed &
de iis quæ per præteritum tempus efferuntur in hoc pſalmo, quiſquam addubitare poſsit, quonam
pacto intelligi debeant. Veluti cũ dicitur, In toto corde meo exquiſiui te, Iudicia tua non ſum obli-
tus, A iudiciis tuis non declinaui, & id genus alia, quæ vix ab vllo hominũ videntur cũ veritate poſ
ſe proferri. Quis enim audeat dicere, ꝙ iudicia Dei non vnquã fuerit oblitus? Quis non aliquando
declinauit à iudicis eius? Vidẽtur autẽ hæc dici ab eo qui de peccatorum ſuorum remiſsione nihil
hæſitans, teſtimonium habet bonæ conſcientiæ, ꝙ dimiſſa ſint ei peccata, ꝙ proiecerit ea omnia
Deus poſt tergum ſuum: atq; ita nec ipſe vltra memor vult eſſe eorum: ſicq; ſermo accipi debet ſe-
cundum eum ſtatum in quo ſe iam fidelis agnoſcit, poſt liberationem à peccato. Ab iis autem qui H
non omnino bene ſibi conſcii ſunt, cum iſta proferuntur, debent eiuſmodi cum formidine & dolo
re pœnitentiæ iſta pronunciare, ſaltem optantes & deſiderantes illam, quam per os ſuum efferunt
perfectionem & integritatem, in ſe aliquando inueniri, quam nunc ex teſtimonio non optimæ cõ
ſcientiæ ſibi ſentiunt deeſſe. Ita fiet, vt non ad mendacium, neque ad vanitatem, neque ad hypocri-
ſim hæc imputentur imperfectis, ſi ea ſic in ſpiritu humiliato, & corde contrito pronunciauerint.

IN II. OCTONARIVM.

VErſu 1. In quo corrigit adoleſcẽtior viam ſuam? Adoleſcentiorem, ſiue adoleſcentẽ, aut pue-
rum hîc vocat, eum qui adhuc ex ignorãtia vel infirmitate, à concupiſcentia propria abſtra-
ctus & illectus, nõ ad integrum Dei mãdata perficit, plus æquo indulgens carnis prauæ con
Iacobi. 1. cupiſcentię. Qui enim talis fuerit, etiam ſi ad annos octuaginta peruenerit, adoleſcens aut puer me-
retur appellari. Vnde apud Eſaiam, puer aliquis centum annorum commemoratur. Pueri autem ta-
Eſaię. 65. les appellantur, ſi non ætate, certe moribus: quam diſtinctionem in libris Ethicorum poſuit Ariſto
teles, pueros dicens ineptos auditores moralis diſciplinæ, pueros ſcilicet moribus, non ætate. De hu
iuſmodi ergo imperfectis & concupiſcentiæ ſuæ nimium indulgentibus, quæritur, quo remedio
potiſsimum ab illa poſsint infirmitate curari. Mox verò in eodem verſu parata ſubiungitur reſpon-

A sio, In custodiendo sermones tuos. Neq; enim efficacius potest illi morbo adhiberi remediũ. Atq; ita quidẽ in Elucidatione explanauimus hunc versum, vt pars posterior sit prioris respõsio, & velut satisfactio quæstionis. Cui expositioni satis manifeste cõsentit Hionymus, ita legens, In quo corrigit iuuenis semitam suam? cũ custodierit verba tua. Alii tamen malunt totum versum legere per interrogationem, ad hunc sensum, In quo corrigit adolescens viam suã, vt custodiat sermones tuos? Atq; ita hac interrogatione dicunt significari non aliud q̃ difficultatem ad obseruandum præcepta Dei: quod melius tamẽ quadraret, si per futurum diceretur, In quo corriget adolescentior, q̃ per tẽpus præsens. ¶ Versu 2. Ne repellas me à mandatis tuis. Hieronym⁹ ex Hebræo, Ne errare me facias à mãdatis tuis: hoc est, ne errare me ꝑmittas, in quo explicatur quod habet nostra lectio, ne repellas.

IN III. OCTONARIVM.

VErsu 1. Retribue seruo tuo. Quod suprà diximus in versum tertium psalmi. 115. de verbo retribuere, id huic loco etiam deseruit rectius intelligendo, videlicet vt intelligatur dictum esse retribue, pro tribue, siue dona liberaliter. Ita enim diximus, retribuere aliquãdo significare non amplius q̃ tribuere, quomodo retributiones aliquando vocãtur ipsa etiã beneficia quæ dãtur non in vicissitudinem aliorum præcedentiũ. Atq; ad hunc modum vertit ex Hebræo Hieronymus, Tribue seruo tuo. Alii iuxta sententiam vertunt, Benefac seruo tuo. ¶ Versu 3. Incola ego sum in terra. Incola hîc, ꝓ aduena vel peregrino accipitur. Vnde Hieronym⁹, Aduena ego sum in terra. Alii legunt peregrinũ, alii inquilinum, id est, incolã vel aduenam. ¶ Versu 4. Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas. Quidam ita intelligunt, Concupiuit desiderare iustificationes, vt minus sit q̃ simpliciter desiderare iustificationes. Qui enim cõcupiscit desiderare Deum, vel quæ Dei sunt: nondũ eò peruenit quò is qui iam desiderat: sicq; adiecta particula, omni tẽpore: commoda erit sentẽtia talis, Quanuis propter infirmitatem & fragilitatem carnis à bono abstrahentis, non semper actuali desiderio fieri queam ad tua præcepta: concupiscit hoc tamen spiritus meus, qui prõptus est ad tuum seruitium, vt omni tempore queat desiderare præcepta tua. Nos tamen in Elucidatione duplicationem istam concupiuit desiderare, retulimus ad vehementiam desiderii: tanquã si diceretur: Cõcupiscendo desiderauit, vel concupiuit desiderando. Atq; huic sententiæ cõformiter vertit Felix, Confracta vel cõtrita est anima mea præ desiderio erga iudicia tua, in omni tempore: hoc est, sic iugiter & vehementer spiritus meus intentus est desiderio iudiciorum tuorum, vt consumi videatur atque deficere, præ nimio desiderio. ¶ Versu 8. Consilium meum iustificationes tuæ. Præcepta Dei dicuntur viri iusti cõsilium, ad eum modum quo amicum aliquem prudentem in agendis rebus, appellamus omne nostrum cõsilium, id est, nostrum consultorem, absque cuius consilio nihil agimus: & cuius consilium semper in cunctis occurrentibus negotiis requirimus. Ita enim in omnibus occurrentibus negotiis semper nos decet ad diuina mandata attendere, & considerare, quid illa nobis consulant agendum vel non agendum.

(Margin: B; Matt. 26; C)

IN IIII. OCTONARIVM.

VErsu 1. Adhæsit pauimẽto anima mea. Adhæsio ista animæ ad pauimẽtũ siue ad puluerẽ, intelligi potest variis modis. In Elucidatione duplicem indicauimus intellectum. Priorem hũc, Præ humilitate ego adhæsi pauimẽto, iacui prostratus in terra, quomodo solent ii qui suam agnoscentes miseriam, cæleste deposcunt misericordiam. In hac autẽ sententia, adhæsio indicat cõtinuitatem humiliationis: animæ autẽ adhæsio, significat non tantum corporalem atq; externam fuisse humilitatem, sed etiam veram & internam. Posterior intellectus hic est, Anima mea & spiritus meus terreno pulueri adhæret plus iusto, agglutinatur affectus meus terræ, rebúsq; terrenis: prõptus ad bona spiritus, caro in bono infirma, & fortis in malum, ad se secundum partem aliquã inclinat & inflectit. Tu verò per tuã gratiam confirma mihi vitam in spiritu meo, ne deficiã. Potest & simpliciter ista adhæsio animę ad pauimentũ intelligi, inhabitatio animæ in corpore. Propter colligationẽ nanq; animæ cũ corpore pro statu huius vitæ, rectè quasi pauimẽto illi adhærere dici potest. Ex hac autẽ adhæsione animæ, tam nobilis spiritus, cũ corpore tam sordido pauimẽto, tam vili puluere, oritur animæ difficultas magna ad operandum bene: quemadmodũ ipse ait Saluator, Spiritus quidem prõptus est, caro autem infirma. Atq; ob hoc, rectè postulat qui sibi à carne fragili metuit, Viuifica me secundũ verbum tuũ. Iterum ista adhæsio animæ ad pauimentũ, intelligi potest prostratio, vt cõquerendo dicat vir boni desiderii, vexatione se iã quasi prostratum in terra, & velut iacẽtem in puluere, & quantũ in sese desperantem de superandis tantis malis: propter q̃, ad Deũ leuans oculos, petit viuificari ab eo qui semper manet inuictus, imò semper inuincibilis. ¶ Versu 2. Vias meas enũciaui, & exaudisti me. Hic iam in se fatetur impletum, quod in Psalmo alio tanquã consiliarius bonus bene monet dicens, Reuela domino viam tuã, & spera in eo, & ipse faciet. Id nunc se expertũ in semetipso cõfitetur, dicens domino, Vias meas enũciaui, & exaudisti me. Pro Enunciaui autẽ beatus Hieronymus legit Exposui. ¶ Versu 3. Viã iustificationum tuarum instrue me. Pro instrue, Hieronymus vertit, Fac me intelligere. Psalterium Romanum habet, Insinua mihi. ¶ Versu 4. Dormitauit anima mea præ tædio, cõfirma me in verbis tuis. Sicut corpus aliquando deficere & collabi incipit, ita vt pedes ipsum corpus non rectè ferre valeant, neque debite incedere, cui debilitato non est medicina præsentior, quàm panis confirmans cor hominis, & vires reparans: ita cum aliquando contingit flaccescere, ac velut senescere spiritus internum robur, præsentius remedium adferri non po

(Margin: D; Matt. 26; Psal. 36.; Psal. 103.)

test, q̃ sermo Dei ille viuus & efficax, in quo vt procedente ex ore Dei, secundum spiritum fœlicissi- E
Heb. 4. me viuit & nutritur homo. Verba autẽ ista Dei accipim⁹, & quæ exterius loquitur in scripturis san-
Deut. 8. ctis, & quæ interius in nobisipsis per suã inspirationem dulciter infundit. Illud tamẽ, in verbis tuis,
Matt. 4. potest accipi in aliam sententiã, vt valeat secundum, aut iuxta verba tua: in quam sententiam vertit Hieronym⁹, Serua me iuxta eloquiũ tuũ. Similiter & Felix, Cõfirma me iuxta verbũ tuũ. ¶ Versu 5. Et de lege tua miserere mei. Nouè hoc dictũ est, Miserere mei de lege tua, in hũc sensum, Miserere mei quantũ ad legem tuam, vel per legem tuam: hoc est, sic mei miserere, vt ex tua misericordia mihi illa possit contingere, vt illam & illius intellectum atq; obseruationem mihi ex tua misericordia acquiram. In quam sententiam aliquantulũ à litera Hebraica abscedens Hieronymus, vertit, Legem tuam dona mihi: cum ad verbum ex Hebręo legẽdum sit, Lege tua, vel de lege tua miserere mei, aut gratiosus esto mihi. Verti etiam posset, Lege tua gratiose dignare me. ¶ Versu 8. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Interdum iusti viam mandatorum Dei currunt, interdũ eunt ac vadunt, interdum vix serpunt ac repunt. Currunt quidem, dum in magna alacritate, corde in spiritus sancti gratia dilatato, quæ Dei sunt, & facillime & libentissime perficiunt. De his curren-
Esai. 40. tibus, etiam apud Esaiam scribitur, in hæc verba, Qui autem sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt. De ambulantibus autẽ in via mã- F
Psal. 125. datorum, in alio psalmo legimus, Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua. Et iterum, Benedi-
Psal. 84. ctionẽ dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Nõnunquam verò serpere tantum videntur aut repere, quando ad tempus præsentia cõfortantis & accedẽtis gratiæ spiritualis destituti, sibimetipsis relicti, ægrè admodum & multa difficultate quæ Dei sunt peragunt. Qui verò in via mandatorum Dei nullo horum modorũ progrediuntur, vt neq; currant, neque ambulent, neque vel repant, sed pertæsi laboris declinant ab ea, vel retrogrediuntur, in morem cancri, ad ea quæ semel reliquerunt vana sæculi desideria, aut pristinas concupiscentias carnis corde reuertentes, ii à via Dei in vias diaboli, mundi, & carnis deflectunt: quod à iustis omnibus debet abesse. Nemo tamen conturbari debet, si non semper viam se videat posse percurrere. Nam currere viam, nõ datur, nisi cum à Deo cor in nobis dilatatur: quæ sanè cordis dilatatio non est in hac via cõstitutis certa hæreditas, sed Dei est singularis visitatio, qua dignatur ipse hominẽ quando & quãtum voluerit. Si currere tibi non datur, solicitus esto quomodo vel ambules: si nec ambulare sufficis, vt minimum repas: tantum ne declina à via recta, viam mandatorum Dei non deseras, quantũuis etiam paululum tibi promouere videaris, quantacunq; tibi in ambulãdo, siue rependo oboriatur difficultas. Ita commutatis vicibus, nunc currendo, nunc ambulando, nunc rependo, tãdem ad optatum pertingemus nostri cursus terminum, ad beatã Dei nostri visionem, vbi corde semper dilatatissimo, non iã repemus vltra, non ambulabimus, non curremus: imò non volabimus, sed per- G
petuo in aspectu gloriæ eius, in perpetuis æternitatibus requiescemur, in domino Deo nostro.

IN V. OCTONARIVM.

VErsu 1. Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarũ. Nota quòd in Psalmis vbicũque inuenies Legem pone, In Græco vnica dictio est νομοθέτησον, quæ secundũ rationẽ suę cõpositionis significat legem pone: in Hebræo autem ponitur imperatiuũ verbi horach, quod significat docere, instruere, aut ostendere, quomodo præceptor ostẽdit discipulo. Vnde vbicunq; nos habemus iuxta vulgatã lectionem Legẽ ponere, beatus Hieronymus ex Hebræo vertit docere,
Psal. 24. vel ostendere. Vt in psalmo 24. Legem dabit delinquentibus in via. Hieronymus vertit, Docebit
Psal. 26. peccatores in via. Et in eodem psalmo, Legem statuit ei in via quam elegit. Hieronymus vertit, Docebit eum, &c. Iterum psalmo 27. Legem pone mihi domine in via tua: vertit ille, Ostende mihi domine viam tuam. Ita & in proposito, loco huius, Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum: vertit ille, Ostende mihi domine viam præceptorum. Vnde non potest facilius exponi legem ponere, quàm per docere vel instruere. Quod ergo hîc dicitur, Legem pone mihi domi- H
ne viam iustificationum tuarum, tantundem valet acsi dicas, Viam iustificationum tuarum doce me, vel ostende mihi, vt legem ponere idem sit quod pro lege ponere, & tanquam legem ostendere. Ex quo deinde fit manifestum, relatiuum, eam referre, nõ legem, sed viam, id quod in Græco atque Hebræo euidenter cognoscitur, tametsi in Latino indifferẽs videatur. ¶ Versu 3. Deduc me in semita mandatorum tuorum. Quidam per accusatiuum legunt, in semitam: sed melius per ablatiuum legitur, in semita, quomodo habent correctiora exemplaria Gallicani psalterii: cui etiam cõsonat Græca lectio: ὁδήγησόν με ἐν τῇ τρίβῳ &c. id est, Deduc me, vel, Dux esto mihi in via, vel per viam mãdatorum tuorũ. Atq; ita etiam per ablatiuum legit Hieronymus. Non habet tamen incommodam sententiam, si per accusatiuum legatur, in semitam. A Deo nanque postulare debemus, vt in semitã mandatorum suorum nos inducat, & constituat in ea pedes nostros, vtque nos in viam inductos, in via etiam deducat, séque ducẽ præbeat in via iam ambulantibus. ¶ Versu. 5. Auerte oculos meos, ne videãt vanitatem. Quomodo hîc postulat auerti sibi oculos ne vanitatẽ videat, cũ o-
Eccle. 1. mnia quæ sunt sub sole (iuxta sapientis Ecclesiastici verbũ) vanitas sint, & vanitas vanitatũ? An erui sibi petit oculos? an sibi donari cæcitatem, vt omnino nihil eorũ quæ sunt sub sole videat? Ita profectò qui ad perfectionem aspirat, vt facit qui in hoc psalmo loquitur, penitus auerti sibi postulat oculos, ne omne quod vanitas est videat: non quidẽ vt simpliciter nõ cernat oculis, carnis sed ne sic videat, vt inordinato aliquo amore illis turpiter adhęreat. Est enim quoddã videre male cõcupiscẽdo,

A quēadmodum saluator ait in Euangelio, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchat⁹
est iā in corde suo. Sic qui rem proximi videt ad cōcupiscendū, delinquit in eo quod viderit vani-
tatem. Ita qui rem quancunq; temporalem, caducam & trāsitoriam videt, ad illi inordinato amore
adhærēdum, delinquit in eo: vt merito postulare debeat homo, auerti sibi oculos ab omni creatura
quæ vanitas est, mundo verò magis ab omni impietate, quæ minus q̃ vanitas est, nēpe insania & ni
hilū, ne horum quicquā male videat. Quod autem hic de oculis postulat, idē & de membris aliis est
intelligēdum. Sub vno enim sensu quo magis solet homo periclitari, cōpræhēdit & cæteros. Sicut
enim, per vnumquenq; exteriorum sensuum ad animā intus potest mors ingredi, iuxta illud, Mors
intrauit per fenestras nostras: ita necessariū est pro singulis orare dominum, vt claudātur ab eo, & a Hiere. 9.
uertantur à noxiis. Auertit autem Deus oculos ne videant vanitatem, similiter aures, ne vanitatem
audiāt: non quidē prohibēdo ne obiectum visui oblatum non naturaliter percipiatur ab oculo, aut
sonus vocis oblatus auribus non percipiatur ab auditu, sed per gratiā suam ipsum videntem vel au-
dientem præseruādo, vt ex visis vel auditis in consensum vel amorem prauū non conueniat. Atq;
ob hoc, vbi postulasset auerti oculos sibi ne videret vanitatem, absq; mora subiūgere voluit, In via
tua viuifica me. ¶ Versu. 7. Amputa opprobriū meū quod suspicatus sum. Clarius & sentētię in Elu
B cidatione explanatæ conuenientius legit Hieronymus, Auerte opprobrium meum quod reueritus
sum. Et Felix, Fac transire opprobrium meum quod timui. Significatur opprobrium nō temporale
sed magis spirituale. Opprobrium enim verum homo iustus reputat venire in cōsensum peccati, ab
hoste tentante superari, mortis reum & gehennæ filium cōstitui: super omnia autem, ab optimo pa
tre Deo se elongari atq; reprobari. Et hoc est opprobrium verum quod metuit iustus, quódq; à se
amputari, à se auerti, & longe à se fieri precatur, de quo etiam in Octonario tertio orabat, dicēs, Au
fer à me opprobrium & cōtemptum, quia testimonia tua exquisiui. Cæterum, opprobriū hominū
qui perfectioni intēdit, non admodum metuit, imò improperium expectat cor eorum & miseriā, Psal. 167.
dum paratos se offerunt ad perferenda pro iustitiæ amore quæuis opprobrium, quem admodū de Actu. 5.
Apostolis legimus, quòd ibant gaudentes à conspectu cōcilii, quoniam digni habiti fuerāt pro no- Rom. 5.
mine Iesu cōtumeliam pati. Et paulus gloriari se dicebat in tribulationibus. Atque alibi Iacobus fra Iacobi. 1.
tres monet, debere eos omne gaudium existimare, cum in varias incidissent tentationes.

IN VI. OCTONARIVM.

VErsu. 2. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, Exprobrātes in Elucidatione spiritua
liter sumus interpretati aduersarios, nobis indigna & turpia proponētes. Quomodo enim
C grauiter exprobrat nobili principi, qui illi proponit vile scortū, suadēs accipere illud in con-
iugē: ita vere exprobrāt nobis aduersarii nostri, dæmon, caro, mūdus, cum nobis proponūt impie-
tatem & carnalia desideria. Quid enim sordidius, quid vilius possit proponi rationali animę, tā no-
bili creaturæ, de excelso cælo prognatæ, q̃ vt sese subdat rebus transitoriis & momentaneis, aut cō
cupiscētię seruiat, ipse tam nobilis Dei progago vilissimę meretriculę? Huiusmodi ergo exprobrā-
tibus respōdere potest verbū, qui sperat in verbis Domini: quomodò Saluator noster Christus do
minus, ad eruditionem nostram exprobranti sibi maligno spiritui, & indigna proponēti, nēpe quæ Matt. 4.
carnis & seculi, erāt, respondit verbum efficax, dicens Vade Satana: Nō in solo pane viuit homo: & Lucæ. 4.
alia quæ Matthæus & Lucas pulchè describunt. Poterit etiā exprobratio ista aliter intelligi, secun- Psal. 41.
dum id quod in alio Psalmo dicitur, Fuerūt mihi lachrymę meę panes die ac nocte, dū dicitur mihi
quotidie, vbi est Deus tuus? Et iterum, Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tri
bulant me inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies, vbi es Deus tuus? ¶ Versu. 5. Et ambula-
bam in latitudine, quia mādata tua exquisiui. Profecto verbum verū est in latitudine ambulare eos
qui mandata Dei exquirunt. Est enim (vt in alio Octonario dicitur) mandatum Dei latum nimis: &
in conscientiæ magna libertate atq; iucunditate ambulāt, quicunq; in Dei seruitute præceptis eius 1. Tim. 2.
D incumbunt. Impii verò, qui obediunt concupiscentiis prauę carnis suæ, qui captiui tenentur diabo-
li laqueis, ducuntur siue aguntur ad eius voluntatē, ipsi sunt qui ambulant in angustia & arctitudi- Psal. 13.
ne, iuxta quod in alio Psalmo scribitur, Contritio & infœlicitas in viis impiorum. Et in persona re- Sapien. 5
proborum dicitur in libro Sapiētiæ, Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Matt. 7.
Quod autē Saluator in Euangelio dicit, angustam esse portam, & arctam viam quæ ducit ad vitam: Lucæ. 13.
contra verò latam esse & spaciosam viam atq; portam, per quam intratur in perditionē: ob hoc di-
citur, quia perpauci sunt qui viam vitę perambulant, & per portam vitę ingrediuntur: plurimi verò
vias mortis percurrūt, & ingrediūtur, portas damnationis. Quod si via vitę angusta propter diffi-
cultatem dicatur, intelligi debet illa difficultas ex parte malitię carnis. Gratia verò spiritus sancti, an-
gustiam aufert, & viam dilatat, atq; amœnam reddit, quæ carni videtur horrida. ¶ Versu vltimo, Et
leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Postquā in prioribus versibus dixerat, Loquebar de
testimoniis tuis in conspectu regum: ac deinde, Et meditabar in mandatis tuis, ad cōplemētum per-
fectionis adiicere curauit hoc nouissimū, Et leuaui manus meas ad mādata tua, quę dilexi. Inueniū-
tur enim nonnulli, forsitan & non pauci, qui de testimoniis Domini nūquā ferè non loquūtur e-
tiam coram regibus & populis, & non confunduntur: imò hoc ipso sibi gloriam aucupantur, nō ra
rò & auaritię quęstum: item & meditantur subinde in mandatis Domini, quomodo illa eloquātur:
sed vsque ad nouissimū hoc non perueniunt, vt manus leuent ad mandata, quę dilexerunt ad predi
candum, aliísq; proponendū. Attamen nisi & hoc adsit pręcedentibus, non est perfecta Christiani

hominis gloria. Non enim in sermone (vt Apostolus ait) est regnũ Dei, sed in virtute, Leuare autẽ E
manus ad mãdata Dei, vel simpliciter accipe, pro extẽdere manus, & opere perficere: vel, si velis, peculiarem accipe emphasim in eo quòd non simpliciter dicit, Extẽdi manus meas, sed leuaui. Qui enim manus leuat, cũ conatu aliquo, ad id quod modo quodã supra ipsum est, manus porrigit in altum. Atq; ita mãdata Dei quia modo quodam supra hominẽ sunt, ita vt ab homine ob carnis, grauedinem sine difficultate nequeãt impleri, rectè dum ad impletionem mãdatorum conamur, quasi leuare manus ad mandata dicimur.

IN VIII. OCTONARIVM.

VErsu.1. Memor esto verbi tui, seruo tuo. Clarior fiet oratio, si pro datiuo illo seruo tuo, ponatur accusatiuus cum præpositione cõuenienti, hoc modo. Memor esto verbi tui erga seruum tuum, vt scilicet illi impleas verbũ tuum. Vel sic intellige. Memor esto verbi tui, ad seruum tuum. id est quod loquutus es seruo tuo, interna scilicet loquutione, vel etiã in scripturis sanctis de auxilio & consolatione gratiæ tuæ. ¶ Versu.2. Hæc me consolata est in humilitate mea. Humilitas (vt frequenter aliàs) pro afflictione accipitur. Vnde ex Hebræo vertunt Hieronymus & Felix, Hæc est cõsolatio mea in afflictione mea. ¶ Versu, 4. Memor fui iudiciorum tuorũ à sæculo domine. Quanquam in hoc Psalmo frequenter admodum iudicia accipimus pro præceptis, hoc tamẽ F
in loco, propter additionem illius partis, à sæculo, magis conueniens videtur intelligere de iudiciis illis quæ à sæculo Deus exercuit, in bonorum saluatione, & condemnatione prauorum. ¶ Versu.5. Defectio tenuit me. Pro defectione in Græco est ἀθυμία, quod significat defectionẽ cordis, vel destitutionem animi. quemadmodũ habet Romanum Psalteriũ, Defectio animi tenuit me, &c. Ex Hebræo autẽ Hieronymus legit, Horror obtinuit me. Similiter Felix, Horror vel timor vel cõbustio apprehendit me, ab impiis, &c. id est, pro impiis, vel ꝓpter impios. In versu autem sequẽti, vbi nos habemus, Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, Hieronymus vertit, Carmina erãt mihi præcepta tua, & Felix, Cantica mihi erant statuta tua. ¶ Versu.8. Hæc facta est mihi. Hæc referre potest siue demonstrare legem, Ipsa lex facta est mihi, contigit mihi, sum ego assequutus illam, quia iustificationes tuas exquisiui, Illis enim contingit assequi legẽ Dei, qui in toto corde pręcepta eius exquirunt. Vel potest referre siue demõstrare ipsam memoriam siue recordationẽ nominis Domini per noctẽ, de qua fit sermo in versu præcedenti. Nam & hæc ex eo homini cõtingit: quòd solicitus est in toto corde adimplere mandata. Beatus Hieronym⁹ vertit per genus neutrum, dicens, Hoc factũ est mihi, id est, quòd memor fui nocte, & quòd custodiui legem Dei. Atq; ita etiam potest accipi in lectione vulgata genus fœmininum pro neutro, hæc scilicet pro hoc, quemadmodũ alibi. Vnã petii à domino: loco huius, Vnum petii à domino. Psal.26. G

IN VIII. OCTONARIVM.

VErsu.1. Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam. Potest hoc per optãtis siue deprecãtis modum legi, ad hunc sensum, Portio mea, ó domine, hæc sit, vt custodire valeam legem tuã: tu hoc mihi in partẽ meam dona, vt custodiam illam: vnam hanc peto à te domine, hác requiro, vt in tua semper obediẽtia permaneam: hæc est portio quam abs te in hac vita postulo. Vel per modũ indicandi, vt significet bonũ cordis propositũ, ad hunc sensum, Ego dixi, ó domine portio mea hæc est, vel erit: hoc in portionem vel partem meam reputo, custodire legem tuam. Habeãt alii alias partes: hæc vna est, quam ego elegi, & in qua est mihi beneplacitum. ¶ Versu.5. Funes peccatorum circumplexi sunt me. Peccatorum in tertia declinatione accipiendum est, non in secunda, id quod tam ex Græco quàm ex Hebræo est euidens. Nã in Hebræo est dictio reschaim in Gręco ἁμαρτωλῶν, quorum vtrunq; significat peccatores vel impios. Dicuntur autem funes impiorum, ipsę cõgregationes, societates & colligationes eorum. Vnde ex Hebræo prò funibus peccatorum, quidam societates vel congregationes impiorum legunt. ¶ Versu .6. Media nocte surgebam ad confitendũ tibi. Pręter intelligentiam in Elucidatione positam, potest versus iste secundum mysticum sensum, etiam ad hunc modum intelligi. In mediis tribulationibus atque aduersitatibus, non destiti à laude H
tua & gratiarum actione, sed exurgebam constanti & forti animo, non fractus neq; deiectus aduersis, ad confitendum tibi super ęquissimis iudiciis tuis. ¶ Versu vltimo, Misericordia Domini plena est terra, Quòd terra plena dicitur esse misericordia domini, potest ad vniuersitatem cręaturę corporalis referri. Vbique enim terrarum atque locorum relucet Dei immensa bonitas atque lętissima misericordia, etiam in illis creaturis quę rationis sunt expertes: vel ad ipsos terrę inhabitatores, creaturas rationales quibus in omni loco prompta est Dei misericordia, vbicunque terrarum siue locorum fuerint inuocata.

IN IX. OCTONARIVM.

VErsu .2. Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me. In Græco est χρηστότητα, primo loco, quòd significat benignitatem vel suauitatem: propter quod, bonitatem istam interpretati sumus affectum benignum & suauem, erga Deum & proximũ quod iustũ esse decet. Simpliciter tamen bonitas pro bono potest accipi, vt sit sensus, Doce me bonum. ¶ Versu .7. Bonum mihi, quia humiliasti me. Humiliatio ista, significat afflictionẽ, Valde enim vtile est sanctis, subinde à Deo humiliari, & aduersis casibus quasi disciplina paterna corripi, quemadmodum pulchrè & prolixè declarat Apostolus, cap. 11. Epistolę ad Hebræos, adeò vt dicat adulterinos ac nothos & non filios esse eos, qui extra disciplinam sunt. Huic autem expositioni consonat aperte versio Hieronymi. Bonum mihi, quia afflictus sum.

A
IN X. OCTONARIVM.

VErsu.1. Manus tuę fecerūt me,& plasmauerūt me. Manus Dei intellige metaphorice, si velis admodum artificis opus suum facientis manibus: vel interpretare potentiā, sapientiā, & bonitatem, quæ etiā digiti aliquando appellantur, quemadmodum diximus in Annotationib⁹ Psalmi octaui, in versum illum, Videbo cęlos tuos, opera digitorum tuorū. Inter duo autē illa verba fecerunt & plasmauerunt, talis potest assignari distinctio, vt prius ad animæ creationē, posterius ad corporis formationem referatur, quēadmodum in Elucidatione indicauimus. Vnde secundū animā, quæ penitus de nouo creatur, potius Deus facit hominē vel creat, q̄ plasmat. Secundum corpus verò, quod de limo à Deo formatur, nō de nihilo creatur, rectius dixerimus Deum plasmare q̄ facere hominē. Nam plasmare significat fingere siue formare, ad eum modū quo figulus de luto fingit opus. Pulchrè autē volens postulare Dei instructionē, præmittit opus illius se esse, vt quasi debitā sibi significat exauditionē. iustum enim est, vt opifex suum opus quod formauit exornet ornatu congruo, atque custodiat. ¶ Versu.2. Qui timent te, videbunt me, & lætabūtur. Potest hoc intelligi tam de angelis, q̄ de hominibus iustis. Nam angeli sicut gaudent super vno peccatore agēte pœnitētiam, Lucę.15. ita proculdubio gaudent in bono & salute iustorum: homines quoque iusti de proximorum bono gaudēt propter charitatem, quæ facit bonum vnius esse alterius, atque omnia cōmunia
B quæ ad salutē spectant: quæ nō æmulatur, non inuidet, non gaudet super iniquitate (vt Apost. ait) 1.Co.15. sed congaudet veritati, gaudere etiam facit cum gaudentibus. Roma.11 ¶ Versu.4. Fiat misericordia tua vt cōsoletur me. Clarius ita dici potest, Sit misericordia tua mihi ad cōsolationem, accipiam meā cōsolationm ex tua misericordia, tua misericordia mihi cōnsolationē præstet. In quam sententiam legit Felix, Sit, obsecro, misericordia tua ad consolendū me. vel, Sit nūc misericordia tua vt cōsoletur me. Hieronymus, Sit obsecro misericordia tua in consolatione mea. In secunda autē parte, cū dicitur, Secundū eloquiū tuū seruo tuo: subaudiri oportet quod loquutus es, ad hūc sensum, Secūdum verbum tuū quod loquutus es seruo tuo: quod paucis verbis clarius expresit Hieronymus, Sicut loquutus es seruo tuo. ¶ Versu.7. Conuertantur mihi timentes te. Conuertantur mihi, positū est, pro, cōuertātur ad me, quomodo habet Psalterium Romanū, & Hieronymus, Reuertātur ad me.

IN XI. OCTONARIVM.

VErsu.2. Defecerunt oculi mei in eloquiū tuum, dicētes, quando cōsolaberis me? Nouo modo hìc dicitur oculi dicentes, cum oculi nihil loqui posint aut dicere, sed hæc est accipienda sententia, Defecerunt oculi mei in eloquiū tuū, me dicente, quando, &c. Vel sic. Dixique quando, &c. ¶ Versu.4. Quot sunt dies serui tui, quando facies de persequentibus me iudicium? Hic
C versus potest accipi vt vnicā continens interrogationē, in hunc sensum, Quot dies sunt, quibus expectare debebit seruus tuus, antequā facies iudicium, &c. vel sic, Quantū tēpus expectare debet seruus tuus, priusquā facies ei iudiciū contra persequētes? Atq; ita dies serui dicuntur, dies expectationis ante liberationē. Potest verò totus versus ęque cōuenienter diuidi in duas partes, in hūc modū. Quot sunt dies serui tui, quibus scilicet in ista permanebit afflictione, desolatione, & expectatione? & Quādo facies de persequentibus me iudicium? ¶ Versu.6. Omnia mādata tua veritas. Veritas sunt mandata Dei, id est, vera & maxime iusta: quomodo alibi Psalmo.110. dicitur, opus Dei esse confessio & magnificentia, id est, confitendum & magnificum: atq; iterum, Opera manuum eius dicuntur Psal.110. esse veritas & iudicium, id est, vera & iusta. In sequenti autem versu, Paulominus consummauerūt, idem ualet quod, ferè consumpserunt, vel ferè ad nihilum redegerunt.

IN XII OCTONARIVM.

Psal.148.

VErsu.1. In æternum domine, verbū tuum permanet in cælo. Potest intelligi hoc, vel de ipsis cælestibus corporibus, de quibus in alio loco dicitur, Statuit ea in sęculum & in sæculū sęculi, præceptum posuit, & non præteribit. Legē enim sibi à Deo præscriptā ab initio, obseruatione inuiolabili custodiūt. Vel de angelis, qui in cælo semper Dei voluntatem absq; trāsgresione custodiunt: proter quod, noster nos Saluator ita docuit orare, ac dicere, Fiat volūtas tua, sicut in Matt.6.
D cælo, & in terra. Primæ intelligētiæ satis fauet lectio Hebraica, in versu tertio. Nā in loco eius quod nos habemus, Ordinatione tua perseuerat dies, in Hebręo est, Iudiciis tuis permāserūt vel steterūt hodie, hoc est, permāserunt & perstant vsq; hodie tuis ordinationibus, vt indicetur, cælos, Dei veritatem, & terram, Diuina ordinatione perstitisse ab initio. ¶ Versu.4. Nisi quòd lex tua meditatio Psal.93. mea est. Clarius absque quód efferretur, hoc modo, Nisi lex tua fuisset meditatio mea, tunc fortè periissem in humilitate mea. Quemadmodum id quod in alio Psalmo dicitur, Nisi quia domin⁹ adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea: clarius sic diceretur, Nisi dominus adiuuisset Psal.123. me, &c. similiter & illud quod in Psalmo.123. Nisi quia dominus erat in nobis, cū exurgerēt homines in nos, fortè viuos deglutissent nos. Quantū verò ad sententiā huius versus, diligēter nota, optimam esse consolationem in aduersis, meditationem Diuinæ legis: cui quisquis assueuerit, nihil adeò potest obuenire durum siue toleratu difficile, quod non sic theologice philosophādo æquanimiter ferat. Humilitas autē hoc in loco, quomodo aliàs admodū frequēter, pro afflictione sumitur. Vnde Hieronymus vertit, Fortè periissem in pressura mea. & Felix, In afflictione mea. ¶ Versu vltimo, Omnis cōsummationis vidi finē, latum mandatū tuum nimis. Hūc versum in Elucidatione nos sum⁹ interpretati secundū connexionē partis posterioris cū priore ad hūc modū, Vidi finē omnis cōsūmationis, nēpe mandatū tuū latū nimis, vel, qui finis est mādatū tuū, &c. Potest tamē & intelligi, secundū diuisionē partiū, ad hūc sensum, Omnis cōsūmationis, omnis rei finitæ & cōsummatę siue creatæ vidi finē, sed tuum mandatum est nimis latū, finem eius nequeo cōprehendere. Atq; ita con

summatio accipietur pro ipsa re cõsummata, vel pro re creata. Quidã intelligunt infinitiuum verbi E
substantiui, ad hunc modum, Omnis consummationis vidi esse finem.

IN XIII. OCTONARIVM.

VErsu. 1. Quomodo dilexi legem tuam domine: hoc est, quantum dilexi, siue quàm dilexi vt
habet Hieronymus: Explicat homo iustus nimium vehemens suum desiderium, ad obser
uationem Diuinæ legis. ¶ Versu. 2. Super inimicos meos prudẽtem me fecisti mãdato tuo.
Istud mandato tuo, est casus ablatiui. Est enim sensus, Fecisti me prudentẽ mandato tuo, subaudien
do in: hoc est, instruxisti me mandato tuo, vel docuisti me mandatum tuum. In Græco est per accu
satiuum ἐσόφισας με τὴν ἐντολήν σου, hoc est, Sapientẽ me fecisti in mandato tuo, vel docuisti me mãdatũ
tuum. Hieronymus legit, Instruxisti me mandato tuo. Posset tamẽ accusatiuus ille resolui per præ-
positionem per, ad hunc sensum, Fecisti me super omnes inimicos prudẽtem, per mandatum tuum
quemadmodum in hoc eodem Octonario versum vltimum exponit Elucidatio, mandatis tuis in-
tellexi. Neque huic intelligentiæ vllo pacto lectio Hebraica repugnat. Secundam autẽ partẽ, Quia
in æternum mihi est, Hieronymus complet, adiiciendo suppositum, Quia in sempiternum hoc est
mihi. ¶ Versu. 6. Quia tu legem posuisti mihi. In Elucidatione, duplicem indicauimus intelligentiã.
Priorem sumẽdo ponere legem, vt apud Latinos verba sonant, pro constituere legem posteriorẽ, F
accipiẽdo ponere legẽ pro docere vel erudire, quemadmodum dixim⁹ in versum primum. 5. Octo
narii, Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum. Atq; huic magis consonat, quod ex
Hebræo vertit Hieronymus, Quia tu illuminasti me: & Felix, Quia tu docuisti me.

IN XIIII OCTONARIVM.

VErsu. 2. Iuraui & statui custodire iudicia iustitię tuę. Significatur, hoc versu firmatio iusti se-
cundum propositum bonum, in seruitute Dei & obseruatione mandatorum eius. Firmũ e-
nim illud decretũ quo ꝓponit homo, nullo obstante impedimento, in Dei semper mãdatis
Psal. 88. permanere, quoddam iurare est, quẽadmodum in alio Psalmo dicitur, Iuraui domin⁹ Dauid veri-
tatem, cum tamen de iuramẽto expresso nihil alicubi legamus, sed firmum decretum & promissum
appellat iuramentũ. Vnde potest cõiunctio, &, accipi vt expositoria, vt quod sequitur, statim expo
nat quid velit quod antecedit, iuraui. ¶ Versu. 4. Voluntaria oris mei beneplacita fac domine. Fac
Psal. 103. beneplacita, id est, conplaceant tibi, sint tibi iucunda, quemadmodum alibi dicitur, Iucundum sit
ei eloquium meum. Voluntaria autẽ oris, vocat laudes spõtaneas, & sacrificia laudis ex corde grato
Psal. 63. deprompta: quẽadmodum in alio Psalmo dicitur. Volũtarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini
Psal. 27. tuo domine. Et rursum. Ex volũtate mea cõfitebor illi. Hęc ergo vltronea ex bono corde gratitudi
nis cãtica, vocat oris voluntaria. Signanter autẽ oris voluntaria petit fieri beneplacita, quoniam illa
Psal. 42. potissimũ Deo nouit esse accepta, quẽadmodum in alio Psalmo dicitur. Immola Deo sacrificiũ lau G
Psal. 15. dis, & redde altissimo vota tua. At iterum, Sacrificium laudis honorificabit me. Bonorum autẽ no-
Psal. 50. strorũ quia Deus non indiget, & holocaustis nõ delectatur, iccirco de voluntariis oris potius q̃ de
voluntariis manus postulat, Apostolus autẽ Paulus, ista oris volũtaria, in Epistola quã scripsit He-
Heb. 13. bræis, appellat fructum labiorum confitentiũ nomini domini. Apud Prophetam verò etiam vituli
Osee. 14. appellantur labiorum, dicentẽ domino, Omnẽ aufer impietatem, & omne accipe bonũ, & vitulos
labiorum nostrorum sacrificabimus. ¶ Versu. 5. Anima mea in manibus meis semper. Per animã ha-
bere in manibus, Elucidatio intelligit animam diligẽter custodire, ne perdatur, aut ne furto aufera-
tur. Nihil enim certius custodimus, quàm quod in manus tenem⁹ cõ clusum. Potest tamẽ aliter ex-
poni, in hunc sensum, Anima mea iugiter versatur in periculis, Ponere enim animã in manibus, est
periculo & discrimini vitã exponere. Nã quod in manu quis tenet, facilè eo priuatur, si fortior su-
peruenit, qui illud de manu extorqueat. Sic in libro Iudicũ loquitur Iepte, coram filiis Ephraim,
Iudic. 12. Posui (inquiens) animã meam in manibus meis, transiuiq; ad filios Ammõ, & tradidit illos domin⁹
in manibus meis. Cui sententiæ aperte consentit quod habet Paraphrasis Chaldaica. In, periclita-
tione fuit anima mea, acsi fuisset in extremitate manus semper. Aut significatur versari in afflictio
nibus & cõtinua miseria, quẽadmodũ sanctus Iob ait. Quare lacero carnes meas dentibus meis & H
Iob. 13. porto animã meam in manibus meis? Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Quib⁹ verbis procul-
dubio suã designat afflictionẽ. Atque ita in proposito commodè posset intelligi, Ago quidem ego
nunc iugiter in periculis & afflictionibus malis, attamẽ legem tuã non transgredior, nõ me pericu
la, non afflictiones à tua lege poterunt diuellere: quẽadmodum insignis ille dicebat Apostolus, Cer
Rom. 8. tus sum, quia neq; mors, neque vita, &c, separare nos poterit à Charitate Dei. Iterũ, Animam meã
derelinqui in manibus meis, significare potest quasi animæ destitutionẽ, & derelictionẽ à Dei auxi
lio. Quasi nanq; in manibus meis relinquitur anima mea, quando diuinum ei videtur subtractũ vel
elongatum adiutorium. Ac secundũ hunc sensum, indicat homo iustus, etiam tũc cum à Deo vide-
tur vtcunq; destitutus & sibi derelictus, nolle se Dei mandata relinquere aut trãsgredi. Rursum, in
hoc versu intelligi potest libertas humani arbitrii, ad hũc sensum, Semper quidem est anima mea in
manib⁹ meis, semp in potestate mea est anima mea: tu libertatẽ mihi donasti, vt agere possim quod
voluero, siue bonum siue malũ, animam meã possum si volo proiicere, perdere, ac in man⁹ hostiũ
tradere. Attamen legem tuam non sum oblitus, hac libertate abuti non volui, in animę meæ perni-
ciem, vt malum operando eam perderem. ¶ Versu. 7. Hæreditate acquisiui testimonia tua in æter-
num. Quod in Latino habetur per duas dictiones, hæreditate acquisiui, Græce vno verbo dicitur
ἐκληρονόμησα, quod valet, hæreditaui, id est, hæreditate acquisiui, vel hæreditate possedi, aut pro hæ-

A reditate elegi: quod vltimũ proposito melius conueniret, ad hũc sensum, Ego elegi proportione & hæreditate mea, nõ aurum, argentũ, aut sæculi põpas, sed tua testimonia, in quibus exultat cor meũ sicut in omnibus diuitiis, magis quàm in auro & topazio. Hieronymus sic legit. Hæreditas testimonia tua in æternum, hoc est, testimonia tua sunt hęreditas mea in æternum. ¶ Versu.8. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributioné. Dixit dominus ad Abraham. Noli timere Abrahã, Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Et in Euangelio discipulis loquitur, dicens, Ego sum via, veritas, & vita: vita autẽ proculdubio æterna, quæ est ęterna sanctorum retributio. Secundum quam cõsiderationem, rectè vir iustus dicit se inclinasse cor suum ad iustificationes Dei faciendas, propter illam mercedem, propter illam retributionem, id est, propter ipsum Deum, vt illum mereatur aliquando consequi in præmium, illíque perpetua beatitudine copulari. Si verò retributionem consideremus vt bonũ & commodum ipsius hominis, ita Propter, non debet significare causam finalem præcipuam, quasi velit indicare iustus, sed mercenario amore diligere dominum, qui propter semetipsum potissimum est diligendus. Debet autẽ præpositio propter, accipi tantum vt denotet finem minus principalem siue occasionalem, & finẽ potius quendã ex fine præcpuo consequentem, quàm ex agentis intentione spectatũ. Iustus enim in omni operatione sua bona, præcipua intẽtione Deum spectat, quem propter se diligit, cui propter semetipsum placere desiderat & conatur. Merces verò & retributio fœlicitatis ęternę, ex Dei bonitate cõsequitur, & contingit omnibus qui Deũ sibi fide & bonis actionibus demeruerint. Nos istud in Elucidatione expressimus, ita dicentes, Neque id sine retributione: loco eius quod est in textu, Propter retributionem. Gene.15. Ioan.14. B

IN XV. OCTONARIVM.

VErsu.4. Suscipe me secundum eloquium tuũ. Potest hîc accipi suscipe, pro defende vel sustenta: quẽadmodum solet frequẽter accipi susceptor, pro defensore vel sustẽtatore. Cui cõsonat quod vertit Hieronymus: Cõfirma me secundum verbũ tuum. Felix similiter, Confirma vel sustenta me. ¶ Versu.7. Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Videtur mihi Propheta hoc loco indicare velle vtilitatem peccatoris, secundum quam pro nihilo venit æstimandus: vt hic sit ordo, Omnes peccatores terræ ego reputaui præuaricantes, id est, vt mendaces, vt infideles transgressores pro nihilo cõputaui. Neq; male huic cõsonat quod ex Hebręo legit Hieronym⁹, Velut scoriam computasti omnes peccatores terræ, vbi ad Deum sermo dirigitur, id est, tanquã nihilum, & rem nullius precii reputasti omnes peccatores terræ.

IN XVI. OCTONARIVM.

C VErsu. 6. Tempus faciendi, domine. Gerundium illud faciendi, duplicem facit sententiam, secundum quod duobus modis potest resolui. Primum quidẽ, ad hũc modũ. Tempus est vt ego faciam, suple legem tuam. Nã alii eam dissipant & præuaricantur, Et vtique iam tempus est, quo iusti faciant legem Dei. Nunc enim si præcepta Dei custodiant, beatam retributionẽ vitæ æternę proculdubio consequentur de manu domini. Altera intelligẽtia hęc est, Tẽpus est vt facias tu domine, id est, vt impleas quę postulo, vt me adiuues, vt mihi facias misericordiã, vt mihi des ĩtellectum, & cætera, quæ in versibus præcedentibus sunt postulata. Atque hunc posteriorẽ sensum manifeste sequitur versio Hieronymi, quæ sic habet, Tẽpus est vt facias domine. Priori vero magis consonat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Tempus est faciendi voluntatem Dei.

IN XVII. OCTONARIVM.

VErsu. 3. Os meum aperui, & attraxi spiritum. Spiritus capitur pro vitali aura, siue flatu corporeo, qui attrahitẽ respirãdo. Vnde Hieronymus vertit, Os meũ aperui & respiraui. Quod autẽ in sequenti versu dicitur, Secundum iudicium diligentium nomẽ tuum, potest exponi dupliciter: Vel secundum iudiciũ quo iudicas de diligentibus nomen tuum, id est, secundũ eũ modum quo ex iudicio tuo agis cum seruis tuis qui te diligunt. Aliter ad hũc modum. Aspice in me & miserere mei, secundum quod iudicant & volunt illi qui diligunt nomen tuum, hoc est, secundum D quod bonum iudicabunt, & bonum videbitur illis qui zelant tuam gloriam, non secundũ iudiciũ & voluntatem illorum qui suam quærunt gloriam, qui meam perditionem magis optant quàm salutem. ¶ Versu. 8. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. Exitus, id est, emanationes vel riuos siue fluenta lachrymarum. Vnde Hieronymus, Riui aquarum fluebant de oculis meis. & Felix, Riui aquarum emanauerunt ab oculis meis. Vel sic, Riuos aquarum produxerunt oculi mei. In secunda autem parte, cum dicitur, Quia non custodierunt legem tuam, suppositum non exprimitur, sed debet intelligi, peccatores. Oculi enim viri iusti deducunt lachrymas, propter transgressiones impiorum: quomodo de Samuele legimus, quòd lugebat Saul. Ille enim exitus deducebat aquarum, eo quòd hic non custodiisset legẽ domini. Charitas enim (vt ait Apostolus) non gaudet super iniquitate, sed deflet magis: quemadmodum super veritate non dolet, sed congaudet eidem: & quomodo falsa iustitia habet seueritatem condemnationis, ita vera iustitia benignitatem habet compassionis. 1.Reg.15. 1.Cor.13.

IN XVIII. OCTONARIVM.

VErsu.2. Mandasti iustitiam testimonia tua & veritatem tuam, nimis. Orationem istam ad hunc modum cõstrue, vt accusatiuus ille, testimonia tua, cum aliis duobus, iustitiam & veritatem, coniungatur per appositionem, hoc ordine, Tu mandasti nimis testimonia tua, iustitiam & veritatem: hoc est, quæ testimonia sunt iustitia & veritas. Vel mandasti nimis iustitiam & veritatem tuam, testimonia tua, hoc est, quæ iustitia & veritas est testimonia tua. Quam constru-

ctionem aliquanto etiam commodius suscipiet oratio, si pronomen, tuam, secundo loco omittatur E
quod neque in Hebræo, neque in Græco legitur. Quod autem in versu sequenti subiungitur, Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei, illi consonat quod supra dictum
Psal. 138. est, Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam. Et iterũ in alio Psalmo, Nonne qui oderũt te domine oderã: & super inimicos tuos tabescebam? Profecto odio oderã illos, inimici facti sunt mihi. ¶ Versu. 4. Ignitum eloquium tuum vehemẽter, id est, igne examinatũ
Psal. 11. vel probatũ. Græce enim est πεπυρωμένον, quod alibi vertitur, igne examinatum, vt Psalmo. 11. Eloquia
Psal. 16. domini casta, argentũ igne examinatum: vbi eadẽ dictio ponitur. Et in Psalmo. 16. Igne me examinasti, verbum correspõdens ponitur. Atq; in hũc sensum vertit Hieronymus, Probatus sermo tuus nimis, & Felix, Examinatum eloquium, tuum nimis. In versu autẽ sequenti, pro adolescentulo Hieronymus & Felix vertunt paruulum, quod in idem recidit. Vtrunq; enim, humilitatem significat.

IN XIX. OCTONARIVM.

VErsu. 3. Præueni in maturitate. Felix, Præueni crepusculum, id est, primum mane anteuerti. Hieronymus à verbis aliquantulũ recedens, sentẽtiam ita expressit, Surgebam adhuc in tenebris. ¶ Versu. 7. Omnes viæ tuæ veritas. Melius est, vt viæ Dei intelligantur præcepta. Vnde F
ex Hebræo Hieronymus & Felix vertunt, Omnia mandata tua veritas, & similiter habet Psalteriũ Romanum. Versum autem sequentem, Initio cognoui de testimoniis tuis, quia in æternũ fundasti ea. Clarius aliquanto legit ex Hebræo Hieronimus, A principio noui de testimonis tuis, quod in æternum fundaueris ea. Valet autem illud à principio, acsi dicas, Primum omnium, ante omnia, vel im primis hoc cognoui, quasi maxime obuium, & cognitu facillimum.

IN XX. OCTONARIVM.

VErsu. 1. Vide humilitatem meã. Humilitatem pro afflictione accipit versio Hieronymi, quæ pro humilitate habet afflictionem. In sequenti autem versu, quod nostra lectio habet, Iudica iudiciũ meum, clarius vertit idem, Iudica causam meam. Hoc enim est iudicare iudicium, causam absoluere. ¶ Versu. 8. Principium verborum tuorum veritas. In Hebræo est, caput verborũ
Eccle. 32. tuorum: & eadem est sententia, quãdoquidem pro principio caput ponimus, quẽadmodum à capite ad calcem vsque dicimus, id est à principio ad finem vsq;, Et apud Sapientem dicitur, Adolescẽs si interrogatus fueris, habeas caput responsum tuum, id est principium tibi congruum & ordinatũ sermonis tui constitue, vt non præcipites sermonem, quasi temulentus vel temerarius, nesciens vnde sumas exordium, sed quicquid in buccam venerit, absque præuia meditatione proferent. Intelli- G
gitur autem hæc oratio, Principium siue caput verborum tuorum veritas, variis modis. In Elucidatione ita sumus interpretati, Omnium verborũ Dei, veritas prima est principium, est origo & fons, quoniã à veritate Dei procedunt cũcti sermones eius: ẽstq; ipsa increata veritas, omnium sermonũ Dei caput, atq; fontale principium. Alii sic interpretantur, A capite & initio rerum, vsq; in seculum omnia dicta, & facta & iussa tua sunt veritas. Alii sic, Caput statim & initiũ omnium verborũ tuorum, dictorum atque factorum, veritas atque iustitia est.

IN XXI. OCTONARIVM.

VErsu. 4. Septies in die laudem dixi tibi. Septenarius in scriptura ponitur pro pleno numero, vt quod septies factum dicitur, perfecte & integre factum significetur. Veluti cum in Psal-
Psal. 11. mo alio dicit, Eloquia domini eloquia casta, argentũ igne examinatũ, probatũ terræ, purgatum septuplum, siue septẽ vicibus: id est, plenè & perfecte purgatum, quantum purgari potest. Et
Psal. 78. rursum redde vicinis nostris septuplum, in sinu eorum, id est, perfectam illis da retributionẽ, & suis demeritis bene condignam. Ita & hic septies dicere laudem, significat perfectam, integram, & cõti- H
nuam siue perpetuam laudẽ dicere, vel laudẽ multiplicem & copiosam. Iudicia autẽ iustitiæ, indifferenter accipi possunt, vel præcepta ipsa quæ in iustitia disposuit, vel dispositiones diuinæ voluntatis, secundum quas iuste operatur omnia. Vtraque enim sunt copiosa laudis materia. ¶ Versu. 5. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Quomodo pax multa sit iis qui diligunt Deum, & legem eius (Non est enim amor alterius sine altero) & quomodo nullum sit illis scã
Matt. 7. dalũ, in Euangelica parabola dominus declarat, dicẽs, Omnis qui audit verba mea & facit, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descẽdit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domũ illã, & nõ cecidit. Fundamẽta enim erat supra petrã. Hoc scilicet est, pacem multam & securitatem habere diligẽtes legẽ domini, & nullũ esse illis scandalum, ex nulla parte esse illis ruinam, quantæcũque tandẽ commotiones exsurrexerint. Facit enim amor legis Dei, hominem in bono fixum: & sic humanũ spiritum Deo adglutinat, vt nulla vi possit ab illo diuelli. Propter quod clamabat sanctus Apostolus, Quis nos separabit à Charitate Christi?
Rom. 8. tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas, &c. ac deinde, Certus sum enim, quia neq; mors, neq; vita, &c. poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

IN XXII. OCTONARIVM.

VErsu. 3. Eructabunt labia mea hymnum: id est loquentur labia mea laudem, vel effundent siue effluẽt laudẽ. Quod autẽ sequitur, Cum docueris me iustificationes tuas, potest accipi

A secundum causalitatem, vt sit sensus, Quia tu docuisti me mandata tua. In quam sententiã habet lectio Hieronymi, Fundent labia mea hymnum, docebis enim me præcepta tua. ¶ Versu 5. Fiat manus tua, vt saluet me. Clarius id legit Hieronymus, secundum eandem sententiam, Sit manus tua auxiliatrix mea. Et Felix, Sit vel fiat manus tua vt auxilietur mihi. ¶ Versu 7. Iudicia tua adiuuabunt me. Verum, hoc est, siue de præceptis intelligas, vt exponit Elucidatio, siue de dispositionibus diuinæ voluntatis. Iudiciorum enim Dei attenta consideratio confortat & consolationem præbet iustis. Oblectat enim pios animos consideratio illius summæ & admirabilis æquitatis, quàm in cunctis Dei præceptis aduertunt. In sequenti autem vltimo versu, ouem quæ perit, intellige ouem perditam, quomodo vertunt Hieronymus ac Felix.

CXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc Psalmo vir iustus peruersorum suggestiones formidãs, à domino (à quo & aliàs se meminit exauditum) poscit auxiliũ: & interrogatus quid sibi in remedium dari postulet: sagittas poscit atque carbones vastorios, quibus contra linguas iniquas & dolosas sese posit defendere, & ea quæ forsitan ab illis superseminari contigerit malarum cogitationum atque affectionun zizania, carbonum igne adurere atque deuastando consumere. Post quod, suam prolixam peregrinationem & longam deflet incolatum in medio prauorum: qui B *pacis veræ osores, iustum etiam ea quæ pacis sunt quærentem, multipliciter sine causa oppugnant.*

CENTESIMIDECIMINONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Ad dominum cum tribularer clamaui:
✻ & exaudiuit me.
2 Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa.
3 Quid detur tibi, aut C *quid apponatur tibi, ad linguam dolosam?*
4 Sagittæ potentis acutæ:
✻ cum carbonibus desolatoriis.
5 Heu mihi, quia incolatus D *meus prolongatus est, habitaui cum habitantibus Cedar:*
✻ multum incola fuit anima mea.
6 Cum his qui oderunt pacem eram pacificus:
✻ cum loquebar illis, impugnabãt me gratis.

POsitus in afflictionibus & persecutionibus, siue corporalibus siue spiritualibus, ex corde inuocaui dominũ in auxiliatorem meum: ✻ & ipse nõ despexit ad se clamantẽ, sed pro sua benignitate salubriter magis exaudiuit. 2. Confisus verò in solita tua misericordia, quã frequẽter fui expertus, etiã nunc ad te clamo, domine, deprecãs vt paupercula meam animam non patiaris seduci, aut in consensum pertrahi malitiæ, ab iis qui praua & iniqua, aut etiam fraudulenta in dolo mihi loquuntur, proponunt, suadent, & suggerũt: hoc est, ab impiis dæmonibus & peruersis hominibus, qui meam animam suis dolosis linguis conantur perimere. Rom. 1. VOX INTERROGANTIS. 3. Quid verò est, ô homo, ô anima meticulosa, quod tibi dari possit, aut quid tibi dari optas? & quid est quod tibi exhiberi aut præstari possit, veluti in præseruationem contra dolosas malignorũ suggestiones? VOX RESPONDENTIS. 4. Opportunum remedium mihi videntur diuini sermonis eloquia, siue per internã inspirationem efficaciter immissa, siue per scripturas sanctas, aut homines diuinos per adhortationẽ, seu cõmonitionem externã fideliter proposita: quæ sunt veluti sagittæ viri potẽtis nimiũ acutæ, penetrantes intima cordiũ (est enim sermo Dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti) quibus anima salubriter transfixa cõsentire non potest iniquis suggestionibus, & quas iaculãdo in hostes facili opera eos valemus perimere, déq; eis victoriã reportare: ✻ quæ diuini sermonis eloquia etiã sunt velut carbones igniti, facile deuastare, exurere, & cõsumere potẽtes de cordibus fideliũ spinas omnes & tribulos, & omne loliũ malarum suggestionũ atq; prauarũ affectionum, quas eis terra ipsorum germinauerit, siue quas illi suggesserint atq; immiserint. 5. Afflictio & dolor est mihi, ꝙ peregrinatio ista vitæ meæ super terrã nimiũ sit prolõgata atq; protracta, propter desideriũ eius patriæ, quã expecto post finẽ huius miseriæ: habitatio mea in hoc mũdo, in medio peccatorũ est, quia sunt habitatores Cedar, id est, viuẽtes in nigredine, obscuritate, & tenebris infidelitatis, ac peccatorũ cæterorum: ✻ atq; inter hos multũ ac diu ꝑdurauit vita mea, visa est animæ meæ admodũ prolixa hæc peregrinatio. 6. In medio eorũ qui veræ pacis (quam sola parit iustitia) se mõstrabant osores, quíq; malitiis, iniustitiis & contẽtionibus oblectabãtur, ego studebã pacificum exhibere meipsum, cum omnibus hominibus (quantũ quidem in me erat) pacẽ habere cupiens: ✻ & cum illis loquerer quæ pacis & iustitiæ erant, pro bono malum reddentes, mihi loquebãtur male, & pugnam, cõtumelias ac persecutiones parabãt mihi, sine causa iusta, absq; vllo meo merito.

Psal. 44.
Heb. 4.
Rom. 12.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIX.

VErsu 3. & 4. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, ad linguã dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis. Duo isti versus à diuersis diuersimode exponuntur. Quidã enim in bonum intelligunt, vt versus tertius sit verbũ interrogantis, vtpote vel

Dei ad hominem, vel hominis ad suam ipsius animã: versus autem quartus sit responsio de tribulatione clamantis ad Deum, pro auxilia. Iuxta quem modum, nos in Elucidatione præsentem locum enarrauimus: per sagittas potentis, intelligentes eloquia Dei, de quibus & in alio psalmo dicitur, E
Psal. 44. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorũ regis: quæ eadem similiter appellari indicauimus carbones desolatorios, ꝙ (iuxta alium prophetam) verba Dei sint quasi ignis, quibus nimirum absumuntur mala omnia, purgantúrq; & perficiuntur corda filiorum hominũ: quemadmodum ignis metalla purgat, & omnem scoriam omnémq; rubiginẽ absumit. Poterimus tamen nõ parum cõmodè per carbones desolatorios intelligere honesta sanctorum exẽpla, quibus veluti ignitis carbonibus, sanctæ æmulationis feruor in proximis ea cõsiderantibus succenditur, vt absumatur à corde omnis vitiorũ rubigo. Atq; ita in hoc vno versu, duplex cõtra linguas dolosas postulatur remedium, nempe diuinorum eloquiorum ignitæ sagittæ, & bonorũ honesta exẽpla zelo sancto feruentia: quibus duobus nihil inueniri potest efficacius cõtra lingas dolosas, ad effugiendas scilicet atque depellendas cunctas prauorũ malas suggestiones, aut retundendas doctrinas pestiferas. Alii verò duos istos versus in malum exponũt, vt versus tertius sit vox hominis per querimoniã seipsum vel suam animã alloquentis in hunc sensum, O anima mea, quid tibi dari possit, vel apponi, ad linguam dolosam? quid adhuc mali posset superaddi? quid tibi ad hanc pestem aliud mali posset adiici? F quasi dicat, Nihil magis pestiferũ, nihil magis noxium tibi, ô anima mea possit occurrere. Nam lingua dolosa siue (vt in Hebræo est) lingua fraudis & mendacii, pessimũ malũ est. Ac iuxta hunc sensum, versus qui euestigio subiungitur de lingua fraudis vel lingua dolosa, debet secundũ consequẽtiam intelligi, in hunc modum, Lingua illa dolosa est sicut sagittæ potentis acutæ, & sicut carbones desolatorii. Nam quomodo sagittæ acutæ cũ à potente & valido homine iaciũtur, infiguntur profundissime, & ad intima vsq; penetrant: sic lingua dolosa sæuit valde, & lædit vsq; ad intima hominem, cui infixa fuerit, id est, cui præualuerit. Ac rursum, quomodo carbones vehemẽter accensi, intiméq; igniti, fortiter adurunt vel leuiter cõtingentes: sic lingua dolosa facile magnũ gignit incendium in iis quos sua prauitate contigerit. Quibus nõ male consonat, quod de lingua praua sanctus
Iacobi. 3. Iacobus pulchrè scribit in epistola sua canonica: Lingua, inquit, modicũ quidem membrũ est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis, q̃ magnam syluã incendit. Et lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis Lingua cõstituitur in mẽbris nostris, quæ maculat totũ corpus, & inflãmat rotam natiuitatis nostræ, inflammata à gehenna. Omnis enim natura bestiarũ & volucrum, & serpentũ, cæterorum, domantur, & domita sunt, à natura humana: linguã autem nullus hominũ domare potest: inquietatũ malum plena mortifero veneno. Hæc de mala lingua sanctus Iacobus Apostolos. ¶ Versu penultimo, Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est, Circa id quod ait vir iustus suũ incolatum esse prolongatũ, & multũ incolam fuisse animam eius, aduerte, ꝙ dies huius vitæ, quibus viuimus super G terram, tametsi breues sint iuxta veritatẽ, & numero paucissimi: iis tamen qui suam hoc in mundo peregrinationẽ intelligunt, longi ac multi nimis videntur, propter tædiũ præsentis malitiæ, & desideriũ patriæ cælestis, ad quã pergere se cognoscunt. Quemadmodũ enim peruersis, omnis duratio vitæ humanæ quantumuis sit diuturna nimium breuis æstimatur, propterea ꝙ in malitia & delitiis huius sæculi oblectantur & gloriantur, spémq; omnem in hoc mundo habent repositã: ita iis quibus præsentia vilescunt, & æterna sunt in desiderio, omnis duratio vitæ huius prolixa reputatur.

CXX. PSALMI ARGVMENTVM.

Qui in priori Psalmo iniqua timebat labia, suumq; deflebat incolatũ, nunc ad Deum cæli oculos leuat, pro cælesti impetrando auxilio: moxq; à versu tertio se in spiritu conuertens ad eum qui huiusmodi fuerit, securitatem diuinæ promittit custodiæ, qua & in die & in nocte, ingrediẽs & egrediens, erit ab omni malo præseruatus quisquis ad Deum plena fiducia leuat oculos. Aut possunt omnia quæ post secundũ versum sequũtur vsque in finem, accipi tanquam dicta à spiritu sancto, vt postquam de sua spe homo loqui cœperit duobus versibus, mox responsionem audiat spiritus sancti interius loquentis, tutamque custodiã & firmã H
Ioan.16. *in omnibus protectionem in se sperãtibus pollicentis, aut etiã pro eisdem postulantis. Siquidem spiritus sanctus*
Rom. 8. *in fidelium suorum cordibus non solum quæ ventura sunt annũciat, sed etiam pro sanctis postulat secundum Deum, & gemitibus inenarrabilibus interpellat pro eis. Vel intelligatur iustus ipse vt filiipsi loquens, bonaq; & prædicens & imprecans. Est enim hoc in psalmis non infrequens, vt homo vel suam animam vel seipsum alloquatur. Ad animam quidem sexagesimoprimo, Veruntamẽ Deo subiecta esto anima mea. Et alibi, Quare tristis es anima mea? Spera in Deo, &c. Conuertere anima in requiem tuam. Ad seipsum verò psalmo centesimodecimoquinto, Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et iterum, Expecta dominum, viriliter age, &c.*

CENTESIMIVIGESIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Leuaui oculos meos in montes:*

✻ vnde veniet auxiliũ mihi.

Cum me in peregrinatione hac, in medio generationis prauæ adhuc positum, peruersorum hominum presserit malitia, hæc mihi est vnica consolatio, attollere ad cælum oculos mentis meæ, illúcque ad montes æternos (in quibus diuina inhabitat maiestas) spem omnem & orationem dirigere: ✻ inde enim scio mihi certissimum atq; secu-

A *2 Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram.*
3 Non det in commotionem pedem tuum:
** neque dormiet qui custodit te.*
4 Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.
5 Dominus custodit te:
B ** dominus protectio tua super manum dexteram tuam.*
6 Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.
7 Dominus custodit te ab omni malo:
** custodiat animam*
C *tuam dominus.*
8 Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vsque in sæculum.

rum dari posse auxilium: queadmodum & dandum spero, & aliũde venire non posse credo. 2. Auxilium meum omne quod expecto, ab illo expecto, &ab illo venturum spero potentißimo domino, qui cęlum & terrã solo verbo cõdidit, & quæ in eis sunt vniuersa. propter quod, nihil dubito, quin & mihi poßit, ac etiam velit postulanti, libens præbere gratiæ suæ auxilium. 3. Et tu quisquis es, qui sic in plena fiducia cælestis auxilii ad dominum leuas oculos, confidito atque securus esto. Nõ enim patietur ipse in quo habes fiduciam, commoueri aut labi gressus tuos in mortem aut mortale peccatum, sic vt ab eo iterum non resurgas: * & is qui te in suam custodiam suscepit, in quo confidis omnipotens Deus, nõ erit in tui custodia negligẽs, admodum hominum dormitantium, sicq; suam custodiam nõ debitè obseruantium. 4. Nequaquam enim ad modum pigrorum hominũ aut fatigatorum ipse dormitabit, neq; vel leuißimo ad tempus occupabitur somno, ipse qui est custos populi sui, omnium qui viri sunt Israelitæ, veríq; fideles, sed omnis inertię, somni, aut fatigationis expers, in tua custodia peruigil semper & attentus: propter quod, formidare non debes de eius custodia. 5. Quòd si de potentia quæris tui, en dominus est cæli & terræ, creator potentißimus, qui te custodit: * ipse tibi pugnanti contra aduersarios est veluti scutum, protectio atq; obumbratio, super dexteram manum tuam, sic te sua protectione custodiens, vt nocumentum ab hoste accipere non queas. 6. Ita autem diligens & aßiduus erit custos tui, vt neque per diem te permissurus sit à solis æstu exuri, neq; per noctẽ à lunæ algoribus affligi: ita vt nec in prosperitatis tempore, in quo vt in die serena videntur omnia, tibi nocere valeant hominum laus & honorificentia, cæteráq; huiusmodi, neq; item in aduersitatis tempore (quãdo vt in nocte luna dominante, tristia ac nubila sunt omnia) paupertas, egestas, afflictio, contẽptus, conuitia, cæteráque huiusmodi, quæ in aduersis obuenire solent. 7. Quid multis est opus? Dominus ipse te custodiet in vniuersum ab omnibus malis, sicq; præseruabit, vt nihil tibi verè malum contingat: * spiritum tuum & vitam animæ tuæ ipse diligentißime fideli ßiméq;, vt rem pretiosißimam, &sibi multo charißimã, custodiet: vt eam & à peccatorum morbis, & in sempiternum à morte damnationis saluet in vitam æternam. 8. Precor magnum & omnipotentem dominum, vt omnes quicunq; sunt veri fideles sperãtes in eum, quasi pater & pastor custodire ac pręseruare dignetur ab omnibus verè noxiis, introeũtes & exeuntes, hoc est, in omnibus actionibus siue interioribus siue exterioribus quocunque se verterint, à modo vsq; in sempiternum, ita vt diuina eos protegente gratia, nihil eis mali cõtingat in perpetuum, sicq; tandem ad plenitudinem pertingat bonorum omnium in gloria cælesti, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXX.

VErsu 1. Leuaui oculos meos in montes. Per montes rectè etiã intelligi possent sancti angeli, cæteríq; beati spiritus, qui sunt in conspectu Dei, ad quod tanquam ad aduocatos quosdã generis humani amantißimos, pro patrocinio recurrunt qui Deum quærunt protectorem:
D non quasi per seipsi salutem dare aut auxilium possent (siquidem domini est salus, & sine eo nemo Psal. 3.
quicquam potest efficere) sed vt illorum precibus commendati, & adiuti suffragiis, facilius diuinam Ioan. 15.
valeamus protectionem impetrare: atq; hoc modo in illis expectare venturum auxilium. Cæterũ iis à quo, vt primario authore & datore, munus cælestis auxilii debet expectari, Deus est cæli & terræ creator omnipotens. Propter quod non in illis montibus quiescit, sed quantocyus subiungit, dicens, Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram. Sic in Psalmo 124. postquam de montibus dixisset, Montes in circuitu eius, euestigio annectit, Et dominus in circuitu populi sui. ¶Versu 3. & vltimo, Non det in commotionem pedem tuum. Quæ hîc per modum precandi dicuntur aut optandi, quantum ex Hebræi sermonis virtute, possent similiter vt alia inibi posita verba in futuro tempore indicantis modi legi, Non dabit neque dormitabit, dominus custodiet. Et plenius est, quantum ad sententiam, vt quæcunque à versu tertio in finem vsque dicuntur, sic accipiantur, vt simul & precando & prenunciando dicta. Nam sancti spiritus aut etiam viri iusti per spiritum bona precatio, parum abest à prænunciatione: & sic precari, penè prædicere est, propter rectitudinem diuinæ exauditionis, in iis quæ secundum Deum à spiritu postulantur. ¶Versu 6. Neque luna per noctem. Non debet repeti Vret ex præcedenti particula, Luna enim neminem vrit: sed intelligi debet Percutiet, affliget, aut nocebit, aut simile quippiam. Felix in sua versione pro Vret ponit Percutiet, quod verbum vtrique parti conuenit.

CXXI. PSALMI ARGVMENTVM. E

Psalmus iste viri iusti ad cælestem Hieruſalem exprimit deſideriū, cuius vel ſolo auditu priuſquā quid ſit detur percipere, fidelis animus lætatur, piæ affectionis pedibus ſubinde illuc aſcendēs, quo ſecundū carnis corpulentiam nondum datur mortali pertingere. Ad Hieruſalem verò ſe conuertens, Verſu tertio, modum ædificationis eius, & ineffabilem illam quæ inter beatiſsimos ciues eſt mutuam cōmunionem deſcribit: ſuæ ſpei deinde rationem reddens, propter eos qui iam illuc priores in teſtificationem ſubſecuturorū ſunt ingreſsi, quorum nonnullos (nempe apoſtolos) etiam iudiciariæ ſedis gloria eſt dignatus, ſuper domū Dauid iudices eos couſtituēs. Poſt hæc, verſu ſexto, & ſeptimo, ponitur eius qui adhuc peregrinatur ſupplicatio ad cæleſtis patriæ ciues, vt quæ verè ſunt bona, & quæ ad pacem faciunt, à Deo poſtulent pro ſanctis. Cui humili ſupplicationi verſibus duobus nouiſsimis benigna adhibetur reſponſio, à cæli ciuibus, ad ea quæ bona ſunt pro militantibus poſtulanda ſeſe iuſta ratione paratos aſſerentibus.

CENTESIMIVIGESIMIPRIMI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi:*

✳ in domum domini ibimus.

1. Co. 13. Pſal. 145. 2 *Stantes erant pedes noſtri:*

✳ in atriis tuis Hieruſalem.

3 *Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas:*

1. Cor. 3.

✳ cuius participatio eius in idipſum.

Apoc. 7. 4 *Illuc enim aſcenderunt tribus tribus domini:*

✳ teſtimonium Iſrael:

✳ ad confitendum nomini domini.

Apoc. 4. 5 *Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.*

GAudio magno gauiſus eſt ſpiritus me⁹, propter gaudioſiſsima illa nuncia, quæ mihi partim exteriori Chriſti, apoſtolorū, aliorúmq; fideliū veritatis prædicatorū magiſterio ſunt annūciata, partim interna ſpiritus vnctione facta ſunt credibilia: ∗ nimirum ꝙ in domū domini, in ſupernā illā ac multo beatiſsimā Hieruſalē (à qua multis annorū ſæculis exultauit, propter præuaricationē, genus noſtrum) aperta per Chriſtū porta, ſimus ingreſſuri, quicunq; credituri ſumus in nomine eius, beatiſsimíſq; angelicis ſpiritibus illic cōiungendi. Nunquid nō hæc iuſtiſsima nobis eſſe debet lætitiæ cauſa? 2. Præ nimio deſiderio quo à te ferimur, ô præcellentiſsima domus domini, etiā nūc, donec hîc in terra quaſi in exilio & peregrinatione conſiſtimus, leuamus nonnunq̃ in cęleſtes māſiones vires ſpiritus noſtri: & licet carne in terra poſiti, mente tamen & affectu volūtatis terras relinquim⁹, ſubinde & in cælos aſcēdimus: ∗ ſicq; velut in atria tua, ínq; anteriora tua pertingimus, ô ciuitas ſancta Hieruſalem, veluti per rimulas quaſdā, & per ænigmata cōtemplantes ea quę gerūtur in te: ſed in interiora ínq; cubilia ipſa (in quibus exultāt ſancti ciues tui, qui iam intra te recepti ſunt) nequaq̃ adhuc peruenire poſſum⁹. Imò neq; in ipſis tuis atriis ſedere nobis aut habitare permittit carnis noſtræ fragilitas, ſed tantū ſtare & permanere aliquantulum, veluti mox aliò auocādis ſiue potius abſtrahendis. 3. Hieruſalē illa quā loquor, ad quam ſuſpiro, ipſa eſt illa ſuperna beatorū omniū manſio, quæ in modū ciuitatis in cælis cōſtruitur ex viuis lapidibus, optime politis, & prorſus immaculatis, qui ſibi per ſpiritum ſanctū coædificantur, & cōglutinantur, cōnexione indiſſolubili, & ſemper duratura, cuius ædificii architectus eſt Deus, miniſtri verò operis & coadiutores, ſancti angeli, apoſtoli, prophetæ, atq; doctores, & alii in hominibus præcipui, quos Deo cōplacuit ſibi aſſumere in adiutores operis ſui: ∗ huius autem ciuitatis maxima omnino eſt & ineffabilis vnitas, quoniā eſt ipſi⁹ participatio ſiue cōmunio ſimul cū ſeipſa: hoc eſt, ipſa cōiuncta eſt ſibiipſi ſimul: quoniā in ea ciues omnes omnib⁹ & ſinguli ſingulis, ineffabili charitatis cōpagine coniuncti ſunt pariter atq; conglutinati inuicem. 4. Si quis verò me roget, vnde ſpem iſtam cōceperim ingrediendi in beatiſsimā illam domū Dei, ecce iā illuc ingreſsi ſunt priores, iámq; illuc aſcenderūt (vt credimus diuinis edocti oraculis) plurimi, quos dinumerare nemo poſsit, ex omnibus tribubus, ex omnibus gētibus, linguis & populis, ſtātes ante thronū Dei: ∗ qui ſunt Iſraeli (id eſt, fideliū populo qui adhuc per fidem Deū hic ſpeculatur) in teſtimoniū, ꝙ etiam ipſi per fidē in qua ſunt, & fidelem Dei ſeruitutē, qua nunc ei placere curant, illuc ſint ſecuturi & peruenturi, quo iam priores illi accepta à laboribus requie ſunt introducti: ∗ aſcenderunt, inquam, ad dādam gloriā & honorē & benedictionem omnipotēti Deo, in ſæcula ſæculorū: quod illorū erit opus idem & ſempiternū, à quo non habebūt requiem neque nocte neq; die, ſine fatigatione ſemper collaudantes dominum. 5. Et (quod amplius eſt, firmiorémq; fidem electis facit) ſunt iam in ciuitate illa ex fratrib⁹ generis noſtri, ex hominibus cōſtituti iudices, ad iudicandū domū Dauid: hoc eſt, duodecim trib⁹ Iſrael: quib⁹ iam iudicariæ ſedes poſitæ atq; paratæ ſunt, in quibus ipſi tanquā ſeniores & pręfecti populi domini cū ipſo domino venturi ſunt ad iudiciū, hoc eſt, quibus data eſt à primo iudice Chriſto domino poteſtas iudiciaria & au

F G H

A thoritas aſſeſſoria, vt in die regenerationis, cũ eo veniãt cui dedit pa
ter iudiciũ facere, ſedeántq; ſuper thronos ſuos iudicãtes duodecim Matt. 15.
tribus Iſrael, tanq̃ primi iudicis aſſeſſores, & approbatores ſententiæ Ioan. 5.
illius. Quòd ſi ex hominibus, illuc aſſumpti ſunt etiã iudices, qui hîc perfecerunt voluntatem domini, & perſeuerantes ſeſe exhibuerũt in tẽtationibus: neq; regnum modo æternũ, ſed inſuper etiam poteſtatem hanc tã ſingularẽ accipere meruerunt: quomodo nõ ſperemus etiã nos illuc vel vt ouiculæ ſimplices ingredi, facientes voluntatẽ illius? VOX MILITANTIVM AD CIVES CAELESTIS HIERVSALEM. 6. O vos modo ciues cæleſtis Hieruſalẽ, qui beatiſsimam illam manſionẽ inhabitatis, rogate, petite, & poſtulate nobis in corpore iſto adhuc militãtibus, atq; peregrinantibus, qui adhuc in mille periculis verſamur, poſtulate, inquã, nobis ab illo cuius vultui præſentes iam aſtatis, cuius ſocietate atq; cõſpectu familiariſsime perfruimini, ea quæ ad verã cordis noſtri pacẽ faciunt, id eſt, ſalutarẽ gratiã Dei, & ſpiritualia bona, per quæ ſola pax vera eſt in cordibus fideliũ:

6 Rogate quæ ad pacem ſunt, Hieruſalem:

B ** & abundantia diligentibus te.*

7 Fiat pax in virtute tua:

* & veniat adiutorio interceſsionis veſtræ à domino omniũ verè bonorum fœcũditas, vbertas, & abundãtia, in iis qui te vero amore diligunt, te verè deſiderãt, ad te ex animo ſuſpirãt, id eſt, qui dignos ſe exhibere ſtudent, vt tuis ordinibꝰ aliquãdo inſerãtur. 7. Veniat pax nobis in hoc turbulẽto ſæculo adhuc militantibus, qui ſumus virtus tua, ſiue exercitus tuus, ad te ſpectãs, & tibi pertinẽs: veniat, inquã, in nobis exercitu tuo veſtris orationibꝰ à Deo noſtro pax vera: quãdoquidem pacẽ hanc quam petimus, mundus dare non poteſt: propter quòd, à ſuperna virtute (quæ etiã vos in pace firmat) illam expectare habemus neceſſariũ: * & abundãtia bonorũ omnium ſpiritualiúmq; chariſmatũ veniat (obſecro) in iis, qui ſe velut ꝓpugnacula exhibent militantis Eccleſiæ & exercitus duces. Tales enim à quibus inferiorũ aliorũ magna ex parte bonũ dependet, ſicuti præ cæteris fortitudine opus habẽt ad rectã domꝰ Dei defenſionẽ, ita pro eis ſpecialiter etiã poſtulamus, vt repleãtur omnibus ſpiritualibus virtutibus, vt ſuo exercitui, id eſt, cõmiſſo ſibi populo propugnando, gubernãdòq; ſufficiant.

** & abundantia in turribus tuis.*

C CIVIVM SVPERNORVM RESPONSIO. 8. Propterea ꝙ fratres noſtri, ac proximi ſitis vos, licet in corpore militantes, qui eãdem quã nos iã peregimus militiam adhuc militatis, ad eandẽ quoq; in qua nos viuimus vitam & gloriam prædeſtinati, omnino libentiſſimo animo loqui volumus ſemper bona pro vobis apud dominũ Deum noſtrum, poſtulando vt impleat de vobis bonã voluntatem ſuã, adimpleátq; prędeſtinationem veſtrã: & hoc ipſum agimus ſemper, & iã agebamus, eramúſq; facturi, etiãſi nõ ita humiliter nos fuiſſetis deprecati. 9. Propter domũ Dei, & ciuitatẽ iſtã, in qua nos iam ædificati ſumus, & in quã vos quoq; coędificandi eſtis, cõplendã atq; perficiendã, quã ſcimus ex electis Eccleſiæ militantis cõpleri debere, prõptiſsimi atq; ardentiſsimi ſumus, ad poſtulandũ vobis à domino quæcunq; verè bona ſunt, & ſalutaria: vt hac ratiõe citius perficiatur noſtræ ciuitatis cõſummatio, quam ipſi quoq; ſummè deſideramus.

8 Propter fratres meos, & proximos meos, loquebar pacem de te.

9 Propter domum domini Dei noſtri, quæſiui bona tibi.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXI.

D VErſu 3. Cuius participatio eius in idipſum. In idipſum accipiatur, vt valeat Simul, aut Pariter: quoniã dictio Hebræa quæ hîc ponitur, Ita ſignificat: quomodo etiã pſal. 4. dicitur, In pace in idipſum, id eſt, Simul vel Pariter. Pro intellectu autẽ eius quod dicitur, participationem ciuitatis Hieruſalem eſſe in idipſum, non diuerſitatem inter ædificationem ædificiorũ corporalium & huius ſpiritualis ædificationis. In ædificiis enim corporalibus, hic lapis cũ illo proximo ſibi contiguo lapide tantũ coniunctus eſt, non autẽ cum cæteris, licet in eodem ędificio ſimul compactis. Lõgè verò aliter eſt in ædificio illo cęleſti, vbi ineffabili modo ſinguli ſingulis ꝓximi ſunt, ſinguli cohęrent, atq; cõglutinati ſunt ſingulis, qui in eodẽ ædificio ſunt coædificati, & habent ſinguli cũ omnibus ineffabilẽ & incomprehenſibilem communionem atq; participationem, ſdq; per vnum illud ſummè bonum, cum quo ſinguli perfectè ſunt vnum, & in quo ratione conſequenti omnes ſunt vnum. Eſt etiã cõmunio & ſocietas ciuium cæleſtiũ adinuicẽ, quatenus in vno omnes cõueniunt, quatenus vnũ, idẽ, indiuiſum & inuariatũ eſt bonũ omniũ, quod ſimul omnes poſsidẽt, quo ſimul omnes fruũtur, vna eſt beatitudo omniũ, vna æternitas, vnum regnũ, vnus panis, vnus rex, vnũ cõuiuiũ, vna ſatietas, vna ebrietas, vna omnis boni plenitudo: & omnino omnia ibi ſunt vnũ, vbi vnũ eſt quod ſufficit omnibꝰ, cũ hîc inter mortales (vbi nihil eſt quod omnibus ſufficiat) diuiſa ſint oĩa. ¶ Verſu 4. Illuc enim aſcenderũt tribus, &c. Iſrael datiui caſus eſt, quemadmodum monſtat litera Lamed in Hebræo adiuncta, quæ ſolet eſſe nota caſus datiui, valẽtq; oratio, acſi dicas, Teſtimoniũ

ipsi Israeli. Et debet illud iuxta suprapositam enarrationē accipi, quasi per parenthesim interiectū, E
hoc modo: Illuc ascenderunt tribus tribus domini(testimoniū Israel)ad confitendū nomini domini: essétq; oratio clariot, mutato ordine verborū, illuc ascenderunt ad confitendū nomini domini tribus tribus domini, testimoniū Israel. Quod autem dicitur per repetitionē, tribus tribus domini, videtur solito scripturarū more vniuersalitatem indicare: quasi dicatur, oēs tribus, siue ex omnibus tribub⁹ aliqui, quemadmodū generatio & generatio, progenies & progenies, pro omni generatione, & omni progenie: & sæculū sæculi, pro omnibus sæculis, in scripturis solent accipi. Quāuis posset & aliter istud intelligi, vt causa distinctionis electorum à reprobis, post primum tribus, iterū adiiciatur cū determinatione, tribus domini: ad hunc modū, Illuc enim ascenderunt tribus, non quælibet tamen tribus, sed tribus domini, qui sunt electi Dei. ¶ Versu 5. Quia illic sederunt sedes in iudicio. Quòd sedes sedere dicantur, mirū forsitan videbitur. Quomodo enim sedēt sedes? Soluitur autem duplici via hoc incommodū. Primum quidem, si verbum Sederūt accipiamus impropriè: vt valeat, Ad sedendū constitutæ vel positæ sunt, situatæ sunt: aut (vt barbare ita rem exprimamus) sedes sedeatę sunt. Aliter sederunt sedes, quoniā ipsi apostoli, qui sedent super sedes duodecim, secundū eam qua acceperunt specialem à Christo authoritatē, ipsi simul etiā sedes sunt, in quibus nimirum
Psal. 99. secundum gloriā suam ipsi residebit, quādo ad iudiciū veniet gloriosus: quomodo super cherubin F
sedere dicitur, & inter ordines angelorum throni distinguuntur. ¶ Versu 8. & 9. Propter fratres meos & proximos meos, loquebar pacē de te. Propter domū domini Dei nostri, quæsiui bona tibi. Vulgo hos versus sic accipiunt, vt cōtinuent sermonē ciues militantis Ecclesiæ, quibus versus duo præcedentes cōueniunt. Nos autē in Elucidatione exponimus, vt responsionē supernæ Hierusalem, ad deprecationē duobus prioribus versibus à militātibus propositam, Cui nostræ sententiæ nō parum fauere videbittur originalis lectio Hebræa, si eā diligentius penitiúsq; introspexerimus. Primū enim, quæ vulgata lectio habet per tempus præteritum, illa habet per futurū & verba illa Hebræa: signanter in fœmineo ponuntur genere, adiecta & particula blandiantis, sermonémq; facientis dulcescere: ad hunc modū, Propter fratres meos, & amicos, vel socios meos, loquebar nūc pacē de te, vel præcabor certe siue vtique pacem tibi, siue pro te. Propter domū domini Dei nostri quærā vel precabor bona tibi. Quòd autem verba illa (quemadmodum Hebræum inspiciēbus est manifestissimum) adiecta in fine he litera, in genere fœmineo signanter ponuntur, ansam nobis præbent & audaciam, vt præter aliorum interpretationes, hos duos versus, tanquam ab ipsa ciuitate Hierusalem pronūciatos, accipiamus, & exponamus: vt sub genere fœmineo, illam quæ sursum est Hierusalem
Galat. 4. Apoc. 21 matrem nostram, sponsam agni, accipiamus, suis filiis adhuc in militia & antemurali degentibus, suauis eloquii blanditiis acclamantem, eorúmq; promissæ orationi dulciter respondentem. G

CXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Posit⁹ in afflictione atq; persecutione impiorū seru⁹ fidelis, ad dominū leuat oculos, cuius se seruū agnoscit, adq; illius adiutricē & liberatricē manum aspicit, & ab eo misericordiā instanter postulat, vt de iniquis manib⁹ diuitū atq; superborū sæculi (qui amaritudine replēt animā ei⁹) Dei iudicio liberetur.

CENTESIMIVICESIMISECVNDI PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas ī cælis.*
2 *Ecce sicut oculi seruorum, in manibus dominorum suorum.*
3 *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.*
4 *Miserere nostri domine, miserere nostri:*
✱ quia multum repleti sumus despectione.
5 *Quia multum repleta est anima nostra:*
✱ opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

AD te, domine Deus omnipotēs, cælorum inhabitator, leuaui oculos cordis, atq; etiam corporis mei, tanquam ad eū in quo spes mea omnis posita est, & à quo expecto auxilium, simul atq; protectionē, & omne omnino bonum, tam corporis quàm animæ meæ. 2. Ecce quēadmodum oculi temporalium seruorū semper ad manus dominorum suorum respiciunt. 3 Et quemadmodum oculi seruarum ad manus respiciunt dominarum suarum, ad eundem modum & nos serui tui oculis nostris ad tuas manus semper aspicimus, vt misericordiā tuam consequamur, nempe vt tu pro nobis facias contra opprimentes iudicium: & quæcūque nobis salutaria cognoueris, dones liberaliter: quemadmodū seruos suos defendere solent ab iniuriātibus domini, & in necessariis omnibus sustentare. 4. Misericordiam tuam Deus monstra nobis: iterū clamo (quo amplius tibi affectum animi mei geminato clamore tester) fac misericorditer nobiscū Deus: ✱ vehemēter enim nobis opus est misericordia, qui valde oppleti sumus, & quasi plus quàm ferre commodè possimus, grauati sumus despectione, iniuria, & opprobrio, quod ab inimicis & oppressoribus nostris, tam dæmonibus inuisibilibus, quàm aliis visibilibus hostibus patimur. 5. Verè plurimum grauati sumus despectione, oppressione, & persecutione inimicorū nostrorū, ita vt penetrauerint modo quodā in interiora, vsq; ad cordis dolorē, & vsq; ad animā nostram: ✱ diuitibus huius sæculi (qui tēporalibus abundant bonis) fuimus opprobrium atque irrisio, & superbis huius sæculi fuimus ludibrio, nósque sibi veluti ludū faciunt, dum pro suo libito sine misericordia nostra tractant modis indignis, tuū timorem nō habentes ante oculos. H

A ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXII.

VErſu.2.&.3. Ecce ſicut oculi ſeruorũ,&c.Pro intellectu cõparationis illius,quæ eſt tẽpora-
lium ſeruorum ad temporales dominos,& ſeruorum Dei ad ipſum cæleſtẽ dominũ,nota,
ꝙ triplici ratione ſumi poteſt hæc ſimilitudo comparationis. Quemadmodũ enim ſerui,ſi
quam patiantur iniuriã aut oppreſsionem,non ſeipſos vindicare debent,neq; ſeipſos liberare ſuffi-
ciunt de opprimentiũ poteſtate,ſed vindictam dominis ſuis cõmittunt, eámq; à manibus domino
rum expectant,vt pro eis faciant iudicium, eóſq; liberẽt de manibus affligentiũ:ita & nos cum af-
fligimur,& iniuſte premimur,domino Deo noſtro(cuius eſt vltio)cõmittimus iudiciũ,& ad manꝰ Deut.32.
eius reſpiciunt oculi noſtri,vt noſtri miſertus nos liberet,faciátq; pro nobis ipſe,nõ ipſi pro nobis Rom.12.
iudicium. Rurſum,quemadmodũ ſerui à liberalitate dominorũ petũt & expectant quęcunq; eis
ſunt neceſſaria,ita & nos ad liberalem Dei noſtri manum ſemper reſpicimus,quacunq; re nos indi
gere contigerit,ſcientes,quoniã inde omne datum optimum & donũ perfectũ deſcendere debeat. Iacobi.1.
Denique,quando propter delictũ à domino ſeruus flagris cęditur,quemadmodũ inter verbera ad
manus dominorũ cædentium ſerui reſpiciunt,expectantes nimirũ vt à verbere ceſſet manus ferien
tis:ita quũ noſtris exigentibus culpis iuſte à Deo,ſiue in ſpiritu,ſiue ſecundum corpus affligi permit
B timur , ad illius vltrices manus,quibus nos puniri attẽdimus,mentis oculis aſpicimus, placationem
diuinę irę expectãtes & expetãtes vt ceſſet plaga,deſinátq; à nobis vltrix manus eius.¶Notandum
inſuper,ꝙ diſtincte dicuntur oculi ſeruorũ eſſe in manibus dominorũ ſuorum,& oculi ancillæ ſiue
ſeruæ in manibus dominę ſuę,propterea ꝙ vbi ordinata eſt familia & recte diſpoſita, quẽadmodũ
ſuper ſeruos immediatũ habet herus dominiũ, & eorũ gerit curã immediatã vir ſuper viros:ita he
ra ſuper ancillas ſiue ſeruas immediatũ habet dominiũ,& immediatã gerit earum curã,nimirũ fœ-
mina ſuper fœmininas.Vbi autẽ id nõ ſeruatur,cõfuſus eſt ordo familiæ.¶Sed & illud nõ indignũ
eſt notatu,quemadmodũ oculi ſeruorũ in manibus dominorũ dicantur,quia videlicet manus eorũ
aſpiciunt,ſuntq; ad illas intenti,iuxta eum loquendi modũ quo ſapiens quidam vtitur dicens,Ocu
li ſtultorũ in finibus terræ: quo verbo ſignificat, oculos ſtultorum quaſi inſtabiles & vagabundos
quoquouerſum aſpicere,ad omnia attẽdere,& nihil nõ perluſtratũ relinquere. Quod autẽ in ver-
ſu ſequenti, anima repleta dicitur deſpectione & contemptu improborũ, ſignificat grauiſsima op- Pſal.78.
probria quibus ab impiis afficiuntur ſancti: quomodo alibi volens grauiſsimam ſignificare tribula
tionem exclamat,Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquę vſq; ad animam meam.

CXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

C *VOx eſt totius Eccleſiæ,totius populi fidelis, Dei benignitati atque cuſtodiæ ſuã ſalutẽ omnẽ aſcribẽ-
tis,proque ſua liberatione ſaluatorem dominum ex affectu collaudãtis. Poteſt etiam vnus quilibet de
fidelium populo congrue eandem hanc vocem ſibi aſſumere,agnoſcens ſpecialem erga ſe Dei libera-
tionem de periculis eiuſmodi,quæ ſua virtute non exiſtimat ſe potuiſſe effugere.*

CENTESIMIVIGESIMITERTII PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Niſi quia dominus e-
it in nobis, dicat nunc
Iſrael: * niſi quia do-
minus erat in nobis.*

*2 Cum exurgerent ho-
mines in nos,forte viuos
deglutiſſent nos.*

*3 Cum iraſceretur furor
eorum in nos,forſitan a-
qua abſorbuiſſet nos.*

*4 Torrentem pertran-
ſiuit anima noſtra:
*forſitan pertranſiiſſet
anima noſtra aquam
intolerabilem.*

NIſi fuiſſet nobiſcũ dominus Deus noſter, & niſi in me
dio noſtrum ipſe adfuiſſet quaſi adiutor:iure optimo ſi
denter hoc agnoſcere,ac profiteri ingenue poteſt & de
bet populꝰ omnis fidelis, & vnuſquiſq; ex numero ſer-
uorum Dei:* niſi,inquam,dominꝰ in adiutoriũ adfuiſ-
ſet nobis ſeruis ſuis.2.In die perſequutionis aut tentationis,quando
inſurrexiſſent in nos dæmones aut homines maligni, ad tentandum
nos ſiue perſequendũ,ſatis veriſimile eſt,aut potius vix dubitandum
illos facile nobis fuiſſe præualituros , & quaſi pro nihilo nos aſſum-
D pturos: quomodo ſolent maiora animalia fera , animalcula minora
etiam viuentia,quaſi pro nihilo deglutire.Non enim eſt poteſtas ſu- Iob.41.
per terram quæ cõparetur violentiæ dęmonis,qui tam in ſe quàm in Lucę.22.
peruerſis hominibus ſemper infeſtꝰ eſt ſeruis Dei, qui etiam primos
illos & ęlectiſsimos apoſtolos expetiuit vt cribraret ſicut triticum.
3.In die belli & tentationis,quando iram furoris ſui demonſtrabant
aduerſum nos,omnibus modis nocere nobis cupientes,ſatis eſt veri
ſimile,imò vix dubitãdũ,ab immanitate perſequutionis & grauitate
tribulationis,quã ſuper nos accumulabãt,nos fuiſſe obruẽdos & de-
mergendos in cõſenſum peccatorũ & profundũ inferni,quomodo
ſolent ab inundantium aquarum magnitudine homines abſorberi.
4. Nunc quidẽ Dei gratia & auxilio ſancta Eccleſia cum ſuis mẽbris
perſequutionem grauiſsimã,in magni torrentis modum, cũ impetu
maximo,& per vniuerſum orbẽ rapidiſsime ſæuiẽtẽ,euaſit, nõ ſub-
merſa impetu neq; obruta fluctibꝰ:* verũ niſi dominus fuiſſet cũ ea
indubie experta fuiſſet aquam impertranſibilẽ , nec vnquã tã ſæuiſsi
mas pſecutiones ſalua potuiſſet euadere. Ita & nos ſinguli, qui ſumꝰ
Eccleſiæ membra, frequẽter nos validas tentationes meminimꝰ effu

5 Benedictus dominus qui non dedit nos in captionẽ dentibus eorum.

6 Anima nostra sicut Psal.115. *passer erepta est de laqueo venantium.*

1.Ioan.3. *7 Laqueus cõtritus est:*

** & nos liberati sumus*

8 Adiutoriũ nostrum in nomine domini:

** qui fecit cælum & terram.*

gisse, & euasisse liberos, quas sine Dei auxilio speciali scimus plane E
fuisse nobis, vel difficillimũ, vel omnino impossibile, vt effugerem⁹.
5. Sit proinde laudatus domin⁹ Deus liberationis nostræ author, qui
non permisit nos venire in prædam, qui nõ est passus capi nos ab ad-
uersariis nostris, cósq; nobis præualere malitiosa & inuida potentia
sua, qua nos cupiebant discerpere, dilacerare, & ad mortẽ vsq; nos p-
dere. 6. Quemadmodum passer aut auis quælibet quę rete effugit au
cupis, euolat libera: ita nos de laqueis & insidiis dæmonum (qui ad-
modum venatorum longo & maximo labore ad mortem psequuti
sunt animas nostras) Dei gratia liberi euasimus, salui futuri, (quéad-
modum in spe filiorum Dei confidimus) in vitam æternã. 7. Laqueus
mortis, in quo per peccata tenebamur impliciti atq; captiui, per Chri
stum dominum contritus atq; confractus est, suntq; peccatorũ vin-
cula per eundem disrupta: * & nos quicunq; in Christum liberatorẽ
credimus, saluati ac liberati sumus de nexib⁹ mortis, à morte trãslati
ad vitam: & quum nobis frequenter insidias ponunt, ac laqueos ten- F
dunt tentatores maligni, cõterit Deus laqueos illos, nósq; liberat, vt
nõ illaqueemur, neq; implicemur in eis, dum per gratiam suam illos
nobis latentes demonstrat, sicq; suo ducatu pedes nostros dirigit, vt
nõ inuoluamur in eis. 8. Proinde quemadmodũ hactenus omne au-
xiliũ expectauimus non à nobisiipsis, non in potentia, sapientia, aut
virtute nostra, sed à Deo omnipotente, ita etiam amodo omne adiu
torium nostrum in illo constituere, ab illo volumus expectare: * qui
est omnipotens, cæli, terræ & omniũ quæ in eis sunt creator, sol⁹ ad
prebendum adiutorium miseris, & potentissimus & benignissimus.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIII.

VErsu.1. Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.
Magnam gratiam habet illa repetitio verbi in quo pondus est, eius videlicet. Nisi quia do-
Psal.218. minus erat in nobis, & illa interpositio exhortationis, dicat nunc Israel: quemadmodũ & in
alio psalmo dicitur, Sæpe expugnauerũt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel, sæpe expugnauerũt
me, à iuuentute mea, &c. Illud autẽ nunc, tempus nõ significat: sed interiectio quędam est: sermoni G
dans aliquã plenitudinis emphasim, in hũc sensum, Dicat certe hoc Israel, vel merito vtique hoc
fateatur Israel, ꝙ nisi dominus fuisset in nobis, &c. Enunciatio autẽ illa, Nisi quia dominus erat in
nobis, secũdum figuram est Gręcanici sermonis. Sic enim in Gręco legitur ὢ ὅτι κύριος ἦν ἐν ἡμῖν. Secũ
dum proprietatẽ autem sermonis Hebręi, oratio hęc ita efferretur, Nisi dominus qui erat in nobis,
vel nisi dominus qui fuit in nobis, siue pro nobis. Secundũ verò formã Latinę eloquutionis, ita cla
rius dicitur, Nisi dominus fuisset in nobis (quomodo in sua versione legit Hieronymus, item & Fe
Psal.93. lix) forma sermonis Hebraica cõmutata ad formam linguæ Latinæ. Formã autem illã Gręci sermo-
Psal.118. nis, & aliis aliquot psalmorũ locis inuenimus: vt psalmo nonagesimo tertio, Nisi quia dominus ad-
iuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea, & psal.118, Nisi ꝙ lex tua meditatio mea est,
tunc forte periissem in humilitate mea. Quę iuxta formã sermonis Latini clarius ita efferrentur, Ni-
si dominus adiuuisset me. Et, Nisi lex tua meditatio mea esset, vel fuisset, &c. ¶ Versu.2. Forte viuos
deglutissent nos. Cum forte audis, non ita accipias, quasi cum dubitatione fidelis proferat quod di-
cit de sua liberatione. Nequaquam enim dubitando, sed vt certissima constanter pronunciando, lo
qui illa debemus. Habet enim gratiã oratio, & aliquid singularis emphasis, cũ sermonis vtimur mo-
destia, animo tamen veritatẽ rei certam tenemus atq; indubitatam: quemadmodũ econtrario, tur-
pe est & hominis parũ pudentis, constanter sine formidine pronunciare, in re quam vel ignores vel H
nõ satis scias. Simili loquendi modo, in alio psalmo dicitur, ex ore domini: Israel si in viis meis am-
bulasset, pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem. ¶ Versu.2. tertio, & quarto. Cum exurge
rent homines in nos, forte viuos deglutissent nos. Verissimum est quod dicitur, sine peculiari Dei
auxilio fidelibus futurã fuisse intolerabilem persequutionẽ, & quasi nimiis aquarum inundantium
fluctibus, Ecclesiam obruendam. Nunquam enim sancta Ecclesia in tantis persecutionum fluctibus
quas partim à sæculi potentibus, partim à mundi sapientibus, partim ab hæresiarchis, partim ab ae-
ris potestatibus, & in primordiis sustinuit nimium graues, & in nouissimo sentiet grauissimas stabi
lis perstare potuisset aut poterit, nisi specialissimo Dei profecta auxilio: neq; item serui Dei in suis
tentationibus, quæ subinde videntur intolerabiles, perstare, possent, nisi superno fulti auxilio.

CXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Deut.32. *TRactat Psalmus iste de stabilitate & securitate eorum qui confidunt in domino, qui veluti in medio montium securi positi, Deum insuper habent ex omni parte custodem atque protectorem, qui virgam impietatis super suam sortem, id est, super seruos suos (Pars enim domini populus eius) requiescere nõ patitur, sed benefacit eisdem, & cum impios in peccata declinantes in iudicium adducat condemnationis, pacem ex opposito donat omnibus qui recto sunt corde.*

A CXXIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

2 Montes in circuitu eius:

✱ & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nũc & vsque in sæculum.

B *3 Quia non derelinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum:*

✱ vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

4 Benefac domine, bonis & rectis corde.

C

5 Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem:

✱ pax super Israel.

Qui spem suam omnẽ atq; fiduciam in domino Deo constituũt, qui nunc mente atq; affectu sursum habitant in superna Hierusalẽ, qui cõtemptis temporariis quę videntur, ad ea quæ nõ videntur æterna aspiciunt: huiusmodi ad modum mõtis Sion (qui immobilis est & cõturbari nescit) non cõmouebuntur, neq; perturbationem vllam sentient malam in sempiternũ: sed erunt stabiliti atque firmati, in eo in quo fixerunt spei suæ fiduciam. 2. Erunt huiusmodi quasi montibus circumcincti ex omni parte securi, quomodo secura est ciuitas in medio mõtium posita: ✱ & dominus Deus ipse potenter ac diligenter custodit per circuitũ ex omni parte seruos suos, ita vt ex nulla parte quicquã eis possit obuenire mali, neq; in vita ista pręsenti malũ vllum peccati neq; in futuro mortis aut damnationis æternæ. 3. Et quidem licet in pręsenti forsitan virga paterna & disciplina emẽdationis suos dominus subinde corripiat, nequaquã tamen faciet vel patietur venire ac permanere super populũ iustorum, super seruos suos, virgã punitionis hominum impiorũ: qua nimirum impios est nõ ad emendationẽ sed ad cõdemnationẽ, in die vltionis percussurus. Neq; etiã permissurus est dominus, vt impii potestatẽ obtineãt super viros iustitię, neque illos patietur his præualere: & quanquam ad tempus aliquãtum subinde videãtur impii præualere bonis, nõ diu tamen hæc durabit eorum potestas: ✱ vt non æmulẽtur iusti peccatorũ impietates, neq; vlli se malo operi more peccatorũ dedant. Si enim eadẽ esset ventura indignationis & cõdẽnationis virga super iustos & iniustos, nõ videretur, quorsum iusto ꝓdesset sua iustitia: & si dominus impios virga potestatis suę pręualere sineret bonis, nõ esset qui eos à malo seruare posset. 4. Tu aũt ô domine (qui discernis inter iustos ac iniustos, redditurus & iustis secundũ iustitiam, & iniustis secundũ iniustitiã suã) benefac semp iustis tuis, & benigne age cũ iis qui erga te recto sunt corde, quorũ corda nulla peccati curuitate aut tortuositate à tuorũ pręceptorũ dissentiũt rectitudine, eisq; pręsta liberaliter beneficia & benedictiões tuas: nũc quidẽ spiritalis gratię, postverò ęternę glorię. 5. Eos autẽ qui derelicta rectitudine, se dant curuitatibus atque tortuositatibus iniquitatũ, per quas (cum sint stipendia peccati mors) ad mortẽ sese obligant, seq; ipsos veluti morti adiudicant: hos dominus in venturo examine cõstituet ad sinistrã cum hœdis, cũ operariis iniquitatis, diabolo & angelis eius, cęterisq; iam olim in hoc iudiciũ ꝓscriptis ministris eius, similẽ cum his super eos perpetuæ dãnationis sententiã prolaturus, in ignem ęternũ pariter eos iussurus discedere. ✱ Super vniuersam autẽ sortem iustorum, super populum fidelem & super Israel dei, pax & misericordia eius requiescet sempiterna, ad quã nos tua ineffabili pietate Iesu bone perducere digneris, qui cum tuo patre & spiritu sancto viuis in omnia semp sæcula benedictus, Amẽ.

Rom. 6.
Matt. 25.
Galat. 6.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXIIII.

D Versu. 1. Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non cõmouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Incommodum esse videtur orationis & nonnulla sententiæ difficultas propter numeri diuersitatẽ, qui à plurali mox transit ad singularẽ. Pro huius ergo difficultatis expeditione, notandum est, triplicem versus propositi dari posse connexionẽ & intelligentiã, iuxta diuersam partium adinuicem cõbinationem vel distinctionem. Prima est, partem extremam copulãdo cum prima, ad eum modũ quo in Elucidatione explicatum cõspicitur, vt sit sensus, Qui confidunt in domino qui habitat in Hierusalẽ, non commouebitur in ęternum, sicut mõs Siõ qui firmus & stabilis moueri non potest. Neq; verò nouum est in scripturis, subitã fieri numeri mutationem, quẽadmodum etiam personæ aut generis non raro solet fieri subita cõmutatio. Altera est particulã vltimã, qui habitat, adiungẽdo ad id quod vicinius præcedit secundum ordinem literæ, id est, ad montẽ Sion, vt sit sensus: Eos qui in domino confidunt non esse cõmouendos in æternũ sicut mons Sion qui in Hierusalẽ habitat (id est, situs, firmatus siue stabilitus est) commoueri nõ potest. Potest tertio versus iste ita distingui, Qui cõfidunt in domino, sicut mons Sion, supplẽdo erũt vel simile aliquot verbum, quod sententiam cõpleat. Ac deinde, Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Supleto enim verbo facilis erit intelligẽtia, eos qui confidunt in domino esse sicut montem Sion: & oratio quæ sequitur, Non commouebitur in ęternũ qui habitat in Hierusalem, quædam est expositio & declaratio partis mox præeuntis. Pene enim idem indicant.

¶Versu.2.Montes in circuitu eius. Montes illi qui in circuitu iustorum sunt commode referri pos- E
sunt ad angelicam custodiam,qua nos muniri & ab aduersariis, quasi montib⁹ per circuitum adia-
Psal.33. centibus tutari,docet catholicę fidei rectū dogma. Vnde in alio Psalmo dicitur, Immittet angelus
domini in circuitu timentiū eum,& eripiet eos:vel in Hebræo est castrametat' aut motatur per cir-
Heb.1. cuitum scilicet ad defendendū ab hostibus,Et quia parum forsitan videri posset angelorū(qui sunt
administratorii tantū spiritus)custodia,nisi adesset & dominus,iccirco additur,Et dominus in cir-
cuitu populi sui.Quemadmodum supra psal.120.cum dixisset,Leuaui oculos meos in mōtes:mox
adiecit,Auxiliū meum à domino.¶Versu vltimo, Declinantes autem in obligationes. In nōnullis
exemplaribus vetustioribus repertū est haberi,pro obligationes,obliquationes:quod proposito lo
co recte admodū conuenit,iuxta quod in Elucidatione est manifestum. Neq; dissonat quod ex He
bræo legitur, prauitates, vt vertit Hieronymus,aut peruersa vt Felix. Alii aūt obliquitates vel tor-
tuositates vertunt,quæ omnia pro obliquationibus faciunt. Habet nihilominus vocabulū obliga-
tiones rectā & cōmodam intelligentiam.Nam præter eam quę in Elucidatione monstrata est,pos-
sunt obligationes accipi pro peccatis,quibus anima obuoluitur, obligatur, innodatur & vincitur,
Psal.115. vt eædem hîc dicantur obligationes, quæ supradicta sunt vincula,psal.115. Dirupisti vincula mea.

CXXV. PSALMI ARGVMENTVM. F

*Psalmus iste de liberatione tractat quæ per Christum venit humano generi,ob quam à captiuitate mise-
rāda diaboli,peccati & mortis,liberati fideles exultant in spiritu,& diuinum sua exultatione(licet in-
uidentibus & mirantibus inimicis)profitentur beneficium: poscentes versu quinto viuifico spiritus san
cti flatu de captiuitate ad libertatem reduci eos qui adhuc per infidelitatem in captiuitate,sua propria volun-
tate detinentur.Deinde versu sexto vsque in finem,de passionibus huius temporis,quæ pro iustitia iis qui pie
volunt viuere in fidei veritate obueniunt,sese consolantur,spe æternæ retributionis attendentes,quòd vnus-
Galat.6. quisque quæ seminauerit,hæc & metet: & quoniam(iuxta domini promissum)beati erunt ac consolati in ven
Matt.5. turo retributionis tempore,qui nunc in luctu & patientia perseuerauerint.*

CENTESIMIVIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 In conuertendo dominus captiuitatem Sion: ✱ facti sumus sicut consolati.

2 Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

3 Tunc dicent inter gentes: ✱ magnificauit dominus facere cum eis.

4 Magnificauit dominus facere nobiscum:
Rom.6. *✱ facti sumus lætantes.*
Roma.5. *5 Conuertere domine captiuitatem nostram:*

✱ sicut torrens in austro.

6 Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.

CVm cōuerteret atq; auferret misericordiarum pater,& Deus totius cōsolationis captiuitatem populi sui,sub qua ante Christi aduētum, vniuersum premebatur genus humanum:✱ tunc quicunq; in Chri G stum credimus, quicunque sumus de populo eius, summam accepimus cōsolationem, & facti fuimus ex hoc gaudio spiritali vere gaudentes .2. Tantum autem fuit ex hoc nostrum gaudium, vt ipsum corde celare totū nō potuerimus,sed plena facta sint, ex abundantia cordis etiam ora nostra gaudiosis canticis & linguis nostris laudes confessionis atq; exultationis cecinimus liberatori nostro .3.Tunc inuidi dæmones tantam Dei dignationem admirantes,& præ inuidia dolentes,inter sese mussitantes, item & infideles idololatræ admirantes dixerunt ad inuicem:✱ Ecce quàm magnifice fecit cum electis suis,cum genere hominum Deus omnipotens,quos tam dignanter,tam mirifice,à captiuitate & grauissima & maxime diuturna tandem absoluit.4.Et vere ita est vt vos, licet per inuidiam, asseritis: & hocipsum quod vos dolētes fateri debetis,nos quoque gaudētes agnoscimus. Vere enim magnifice valde,& supra quàm dicere sufficiamus magnifice,egit nobiscum dominus Deus noster:✱ & in hoc liberati à peccato,serui autem facti Deo,exultamus atq; gloriamus in spe glorię,& in libertate H filiorū Dei.5.Tu domine,qui de captiuitate misera genus humanum fecisti liberum,perge quæso cœptum op⁹ implere:& captiuitatē humani generis cōuerte,id est,eos qui adhuc in sua captiuitate detinentur,propter infidelitatē,aut cætera peccata,in quib⁹ persuæ proprię voluntatis prauitatē adhuc permanent sub seruitute pristina mortis, peccati, atq; diaboli:hos tu dignanter conuerte, & reduc eos de omnibus finibus orbis terrarū , ad libertatem quam parasti atq; donasti omnibus credentibus sancto nomini tuo:✱ conuerte,inquam,vt ad te vndiquaq; confluant,quasi aqua inundans: quemadmodū torrēs rapidus, qui ardente sole siccatus fluere cessat, flante australi vento, qui humectus est.& pluuias adducēs, iterū suum fluxū atq; rapidum cursum resumit,confluente ex omni parte aquarū copia.Et quomodo torrētes per austrum tepidum ventum niuibus calore solutis augentur & fluunt fortius .6. Neque verò gaudium liberationis nostræ de captiuitate misera prohibere debent, aut vllo modo etiā per

A

7 Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua.

*8 Venientes autem venient cum exultatione: * portantes manipulos suos.*

B

turbare paſsiones huius temporis,momentaneæ & leues,quas in via
iuſtitiæ ſuſtinent qui pie volunt viuere:quandoquidem certiſsimum
eſt,eos qui nunc luctu in pœnitentiæ opera Deo digna ſtudioſe ope
rantur, in tempore retributionis ſuorũ operum mercedem beatiſsi- Matt.5.
mam cum inæſtimabili gaudio recepturos. Sic enim ꝓmiſit veritas,
cõſolationem & mercedem copioſam accepturos,foreq; beatos,eos
qui nunc lugent, atq; in lachrymis ſeminant.7. Eunt quidem nunc
per viam huius vitę,per viam arctam mandatorũ Dei ambulãt, atq;
procedunt de virtute in virtutem, tanquam flentes,lugentes,miſeri
atque deſpecti,quãtum attinet ad corporis ſpeciem: operantes quæ
bona ſunt & recta,& perſequutiones atq; miſerias vitæ præſentis li
benter ſuſtinẽtes, quæ illis ſunt veluti ſemina,ex quibus expectãt in
ſuo tẽpore fructum retributionis ęternę.8. Cum aũt ii qui nunc per
arctam viam ambulãt redeũtes à peregrinatione & à via vitę pręſen-
tis,ad patriã reuerſi fuerint,ad quam ſuſpirauerant, ad quam perge-
bant,tunc apparebũt intus ac foris pleni exultatione & gaudio:* ha Rom.6.
bituri finem ſuæ iuſtitiæ(in qua ſeminauerũt) vitam æternam,repor 1.Petri.1.
tantes fructum fidei ac patientiæ ſuę ſalutẽ animarum ſuarum : ſicut
qui lætantur in meſſe, cum de ſuis laboribus quos in ſeminando im-
penderunt, plenas tenent frugibus atq; ſegetibus manus ſuas.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXV.

POſſet pſalmi iſtius intelligentia non inepte referri ad illam perfectam lætitiam,quę ciuiũ cę-
leſtium erit,cum poſt tranſitum huius vitæ(quæ cõparatione futuræ,captiuitas quædã eſt &
exiliũ)ad perfectam libertatẽ peruenerint.Donec enim corpori huic mortali pręſentes,per- 2.Cor.5.
egrinamur adhuc à domino,de perfecta libertate nondũ gloriari poſſumus.Cũ verò captiuitas iſta
auferetur penitus,tunc dabitur nobis plena cõſolatio,tunc exultabunt ſancti in gloria, tunc reple- Pſa.149.
buntur laudibus fauces noſtræ,tunc qui in malitiis ſuis damnati ſunt,cum viderint inſperatam bo-
norum gloriam,turbati timore horribili dicẽt intra ſe, Ecce quomodo computati ſunt inter filios Sapien.5
Dei,& inter ſanctos ſors illorum eſt:& nos lętabimur in magnifica ſalute domini Dei noſtri.Iuxta
hanc autem intelligentiam, oratio quæ fit verſu quinto,filiorum eſt captiuitatis qui in Eccleſia hac
degunt militante,petentiũ à ſua captiuitate conuerti in patriam, per flatum viuifici ſpiritus,ad mo-
C dum torrentis qui flatu auſtrali venti colligitur . Neq; refert iuxta hanc intelligentiam, ſiue in hoc
pſalmo loqui faciamus eos qui iam in Eccleſia triumphãte gloriantur , ſiue eos quia adhuc in cap-
tiuitate ſuſpirant ad libertatẽ. Hoc tantum obſeruandum eſt, ſi triumphantibus aptetur,vt oratio
illa verſus quinti,tametſi à triumphantibus,pro militantibus tamen fieri intelligatur,ab illis poſtu-
lantibus impleri numerũ fratrum ſuorũ.Si verò militanti applicetur Eccleſiæ, hoc eſt aduertendũ,
vt quæ initio pſalmi præterito tempore dicuntur,per futurũ intelligantur,iuxta modum ſcripturis
nequaquam inſolitum.¶Verſu.6. Mittentes ſemina ſua.Per ſeminare,intelligitur operari:& ſemi-
na mittere,eſt opera facere,ſuntq; ipſa opera ſemina,ex quibus modo in carne(dum tempus eſt)o-
peratis,fructus expectatur vitæ æternæ.Sic enim & Paulus loquitur Galatis ſcribens,Quæ,inquit, Ibidem.
ſeminauerit homo,hęc & metet. Quoniã qui ſeminat in carne ſua, de carne metet corruptionem. Galat.6.
Qui autem ſeminat in ſpiritu , de ſpiritu metet vitam ęternam. Et veluti declarãs quid ꝑ ſeminare
intelligat,ſtatim ſubiungit,Bonũ autem faciẽtes,nõ deficiamus:tẽpore enim ſuo metemus nõ defi-
cientes. Ad intelligendũ autem clarius ea quę hîc de ſeminantibus in iuſtitia dicuntur,cõſideranda
eſt cõditio ſeminantiũ corporale ſemen.Quemadmodũ enim agricola quãdo ſeminat, nullã pręrẽ Iacobi.6
dit lætitiam dũ à terra adeò nihil recipit , vt etiam ſemina bona in terram mittat corrumpenda,in- Hebr.11.
D tus tamẽ gaudet & cõſolatus eſt animo ſpe venturæ meſsis,precioſum fructum terrę patiẽter expe Coloſſ.3.
ctãs:ita fideles qui pie viuere volunt,nõ prætendũt in hoc tẽpore foris ſigna vlla lætitiæ,ſed triſtes Epheſ.4.
videntur,afflicti,egẽtes,anguſtiati: dum mẽbra ac corpora ſua mortificare ſuper terram,dum vete- Galat.5.
rẽ hominem,cũ actibus ſuis deponere,& carnem cum vitiis & concupiſcentiis crucifigere ſollicite
ſtudẽt,dum aduerſus mundũ ac mundi principẽ viriliter pugnant, dũ arctam vitę viam perſeuerã-
ter retinere ſatagũt: verũ intus,animo ſemper ſunt gaudẽtes,propter ſpem beatæ remunerationis.

CXXI. PSALMI ARGVMENTVM.

VIdetur pſalmus iſte ad præcedentem pene cõtinuari.Quẽadmodum enim ille de fidelium liberatione & captiuitatis diſſolutione loquitur:ita hic de ædificatione domꝰ Dei,quæ eſt eccleſia,& ex fidelibus cõ ponitur per Chriſtum liberatis.Ac primũ quidem ædificii huius Deum aſſerit primarium eſſe authorẽ & architectũ,imò & cuſtodem atque conſeruatorem,ſine quo nihil in hac re facit humana omnis potentia ſiue induſtria:ſurgere tamẽ uerſu.3. monet eos qui adhuc in captiuitate reſident,& in luce miſerationũ Dei ſeſe à peccatis erigere:deinde,quam magnificet Deus electos,ex quibus domũ ſuam cõponit,ex venturo retributionis tempore patefacit,quãdo manifeſte in hæreditatẽ domini cernũtur aſcripti.& fructui vẽtris Chriſto veluti in mercedem aßignati:qui poſtquã ſemel diuinitꝰ fuerint liberati,ſic amodo ſunt in manu Dei,quomodo in manu robuſtorũ ſagittæ,ex quibus quiſquis inſtitutionem bonã ſuſceperit,ſuam omnem uoluntatẽ illis confor mãdo,confuſionẽ non inueniet in nouiſsimo die,quando in porta exhibebitur iudicii ante tribunal Chriſti.

PSALMVS CXXVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1.Tim.3. *1 Niſi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.*

1.Cor.3.
Philip.2.

2 Niſi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eã.

Eſaię.62.
Hiere.6.
Ezech.3.

3 Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere:

** ſurgite poſtquam ſederitis qui manducatis panem doloris.*

2.Cor.3.
Ioan.15.
2.Cor.3.
Philip.4. *4 Cum dederit dilectis ſuis ſomnum:*

** ecce hæreditas domini filij:*

Ioan.1.
Rom.8.

** merces fructus ventris.*

5 Sicut ſagittæ in manu potentis:

QVemadmodũ captiuitatem illam miſerãdã generis hu- E
mani pręter Deũ auferre nemo potuit, ita quoq; ædifici
ũ Eccleſię ſanctę (quæ eſt dom⁹ Dei, & ex fidelibus libe
ratis cõponitur) ſine Deo ſuſcitari aut fieri non poterit,
adeò vt niſi domin⁹ ipſe domũ hãc ædificare voluerit,
fruſtra laborẽt, quicunq; ſine eo quamlibet magnũ conatum ad eius
ædificationẽ adhibuerint: & quantũuis magnũ inſumpſerint laborẽ
non efficient quicquã abſq; Dei (qui in hoc opere architect⁹ eſſe de-
bet) volũtate & auxilio: quanquã vt cooperatores & adiutores Dei,
nonnihil poſſint in hac re homines, ad peccatorũ cõuerſionẽ verbo
& opere plurimũ laborantes, & ſcientia Dei ad alios erudiendũ præ
ualentes, alius plantando, alius rigando, modo adſit eorũ operi De⁹
architectus, qui incrementũ prębeat: qui operetur in nobis tam velle
quàm perficere, pro ſua bona voluntate. 2. Deinde vt etiam extructa
fuerit ſancta Dei Eccleſia in modũ ciuitatis firmæ, in qua ſingulę Ec
cleſię domus ſunt atq; familię, cuius ciuitatis ſinguli fideles qui de ca F
ptiuitate exierunt, ciues ſunt & domeſtici: vt, inquam, ſi extructa fue
rit iſta ciuitas, nõ poterit tamen abſq; Deo cuſtodiri, atq; in ſua diſ-
poſitione recte cõſiſtere, adeò vt niſi ille ad cuſtodiã eius vigilauerit,
fuerítq; ad eam intentus in omni bono promouendam & à malo cu
ſtodiendã, fruſtra ſit conatus omnis ac diligentia hominis cuiuſcun-
que, qui illam ſuis viribus, potẽtia, ſapiẽtia, aut induſtria humana cu-
ſtodire conatus fuerit: quanquã vt cooperatores & miniſtri Dei, nõ
nihil neq; parum hac in re poſſunt homines, in quibus eſt zelus do-
mus Dei, quos ſuper muros & ſuper ſpeculã ipſe cuſtodes poſuit vi
neæ, & ſpeculatores domus ac ciuitatis ſuæ. 3. Atque etiam ſi mane
primo diluculo exurgatis, quomodo ſolent qui ad rem quãlibet per
ficiendam ſunt ardentiſsimi, ſummámq; diligentiam & conatum ex
tremũ adhibeatis, nihil proficietis, nihil efficietis, vanus erit labor ve
ſter: ſi abſq; Deo rem attentatis, ſi in vobis hac in re fiditis, ſi antequã
lux diuinę gratiæ atq; viſitationis exurgat, rẽ efficere conamini: * vos
tamen ô captiuitatis filii, qui de captiuitate cupiẽtes effugere, peccata G
veſtra recogitatis in amaritudine pœnitentiæ, ſicq; panem veſtrũ in
ſalutari dolore mãducatis, nolite quaſi re deſperata permanere iacen
tes ſupini in miſeriis veſtris, ſed ad lucem miſerationis ac viſitationis
Dei expergiſcimini: euigilate & exurgite, poſtquã diu iã ſatis, & heu
nimiũ diu, ſediſtis, imò iacuiſtis, & ſorduiſtis in peccatis veſtris, neq;
apponatis amplius in illis permanere. Tametſi enim ex vobis tanquã
ex vobis ſufficientes non ſitis ad exurgẽdum abſq; Deo, ſine quo ni
hil poteſtis facere: ſufficientia tamen virtutis ex ipſo eſt, in quo vos
cõfortãte, poteritis omnia. 4. Neq; verò mirũ videri debet, ſi dictũ
eſt á domino & ædificari & cuſtodiri debere domũ ac ciuitatẽ ſuam
& ſine eo nihil fieri poſſe quod ad ſalutem pertineat electorum ſuo
rum. Ecce enim cum dominus ipſe electis & prædeſtinatis ſeruis ſuis
requiem dederit beatitudinis æternæ, eóſq; in cubiculũ ſuum intro-
duxerit: * tunc apparebit, & tũc videbitur hæreditas eius & tota poſ
ſeſsio, in qua inhabitabit & gloriabitur, nẽpe electi fideles quos in fi H
lios Deus adoptauit, & quibus per gratiã ſuam poteſtatẽ dedit filios
Dei fieri, ac cõformes imaginis filii ſui primogeniti. Hęc enĩ erit hæ
reditas, in qua inhabitabit & gloriabitur Deus, nõ fertiles campi, nõ
denſæ ſyluæ, nõ prata virentia, nõ montes aurei, ſed filii gratię & glo
rię, quos habebit ſibi in hęreditatẽ præclarã & pretioſam: * qui ſane
filii erunt merces & premiũ Chriſti, qui fruct⁹ eſt virginalis vteri, in
ventre virginis abſq; virili ſemine ſola ſancti ſpiritus operatione con
ceptus atq; formatus. Cũ ergo electos ſuos tanti faciat Deus, vt eos
præ hęreditate ſua reputet, & mercedẽ Chriſti ſui, mirúmne, id eſt, ſi
hominis ſola virtus ad huius domus Dei ædificationẽ, ad electorum
ſalutẽ promouẽdã, per ſe niſi deo principaliter operãte nihil poſsit?
Nõ enim patitur neq; vult ſuã ſibi domũ, hæreditatẽ & mercedẽ, ab
alienis tantum parari, ſed ipſe ſibi eam vult & ædificare & cuſtodire.
5 Imò verò quo magis pateat q̃ charos ac p̃tioſos habeat ſuos elect-
os Deus, illud dico, quoniã ſicut in manu hoĩs validi ac robuſti ſunt
ſagittę, que donec ab eo tenẽt, difficile illi extorquẽtur è manib⁹, cũ
verò aduerſũ inimicũ iaciunt, potẽtes valde & efficaces ſũt ad vulne

A ** ita filij excussorum.*

randũ: * ita sunt in manib⁹ Dei, filii illi & electi, qui excusi sunt, siue de numero excussorum, à captiuitate per ipsum potenter liberati: neq; ipsi tantũ primi illi apostoli atq; discipuli, quos per se veritas ipsa excusit, verumetiã illorum filii, quos per euangeliũ genuerunt, omnes qui per verbũ eorum crediderunt veritati. 6. Et beatus erit qui desiderium & cor suum omne impleuerit talium doctrinis, monitis atq; exẽplis, qui secundũ salutarem doctrinam ipsorum & vitæ ac cõuersationis exempla, sic ex ipsis omnẽ voluntatis suæ affectum formare studuerint, vt ea amẽt quæ illi amanda verbo & exemplo docuerũt, nẽpe cælestia, econtrario autẽ fugiant, contemnant quæ illi fugienda atq; spernenda monstrarunt, nempe hæc transitoria: virtutes sectentur, detestantur vitia, quẽadmodum priores illi docuerunt: * qui enim tales sese præstiterint, non erunt confusi in nouissimo die, quãdo exhibebuntur ante Christi tribunal: quando de omnibus cogitationibus, affectionibus, operibus, imò & verbis accusantibus inimicis, erit iusto iudici reddẽda ratio palam omnibus. Qui enim illis sese per omnia diligenter (quantum fragilitas humana patitur) conformauerit, habebit quod inimicis accusantibus & expostulantibus exactoribus, coram iudice iusto respondeat, neq; suscipiet confusionẽ in sententia damnationis, sed gloriã magis accipiet æternæ saluationis. Ad quam nos ædificator ecclesiæ sanctæ, fidelium iustificator & custos, Christe Iesu perducere digneris, qui cum patre & spiritu sancto in æternitate regnas benedictus, Amen.

6 Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis:

** non confundetur cũ loquetur inimicis suis in portis.*

B

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVI.

VErsu 4. Merces fructus ventris. Fructus vẽtris dicitur Christus dominus: quẽadmodum propheta fructũ terræ eum appellat, Et erit (inquiens) fructus terræ sublimis. Et in psalmo dicitur, Et enim dominus dabit benignitatẽ & terra nostra dabit fructũ suum, quod de fœcũditate virginis matris piè supra diximus intelligendum. Et notandum, ꝙ huius fructus virginei vteri merces ac præmium sunt filii adoptionis, quoniã à patre ei dati sunt in portionem, hæreditatem, & possessionem, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, pro quibus ipse, & ventris fructus, & hostia placationis, & mediator reconciliationis fieri voluit. Quòd enim verbũ caro factum est, ꝙ incarnatum vsq; ad mortem voluit humiliari, ꝙ sepeliri, ꝙ resurgere: deniq; quæcunq; pro nostra liberatione fecit, aut pertulit, omnia propter electos, vt ipsi liberationẽ & salutẽ consequerẽtur. Estq; tantorum laborum præmium & merces, & electorum salus. Quanquam enim suæ humilitatis passionibus, Christus vt homo promeruerit suæ humanitatis exaltationem & glorificationẽ, sicq; modo quodam etiam hæc glorificatio & exaltatio merces videri possit & præmium fructus illius: illud tamen ex sacris scripturis constat, non ad hoc principaliter descendisse de cælis verbum patris, vt gloriam sibi cõpararet aut acquireret (satis enim illi erat bene, imò optime, cum ab æterno Deus esset altissimus, etiamsi homo non esset tẽporaliter exaltatus) sed principaliter atq; primario nostri gratia, id est, propter electos, descendit, & factus est vteri fructus inter homines homo, vt fieret ipse primogenitus in multis fratribus. Itaq; præcipuum præmiũ merces primaria, quam ille veniebat quęrere, fideles erant quibus potestatem cõparauit, & dedit filios Dei fieri, per assumptionem humanæ naturæ in vtero virginis. Vnde in Psalmo 2. à patre ad filium dictũ legimus, Postula à me, & dabo tibi gẽtes in hæreditatem tuã, & possessionẽ tuam terminos terræ. Offert enim pater filio in prẽmiũ & mercedem, quod illum nouit præ omnib⁹ quęrere & quæsisse, nimirũ hæreditatem & possessionem filiorum gratiæ. Quidam autem hanc assignant intelligentiam, ecce hæreditas domini sunt filii, filii .s. adoptionis sunt hæreditas Christi: & merces ac præmiũ domini sunt, fructus vẽtris, id est illi qui ex vtero gignũtur ecclesiæ, filii regenerationis & gratiæ, qui de vtero ecclesiæ ex aqua & spiritu sancto fuerint regenerati. Eritq; tũ nomen fructus, casus nominatiui, & idem sibi volẽt ambæ illæ partes, hæreditas domini sunt filii, & merces domini sunt fructus ventris: vt qui in priori parte appellantur hęreditas, in posteriori dicantur merces: & qui in priori filii, in posteriori dicãtur fructus vẽtris. Posset tamẽ iuxta hanc constructionẽ alia dari intelligẽtia, vt non eundẽ duæ partes istæ haberent sensum, in hunc modũ: Ecce hæreditas domini sunt filii, & vicissim merces vel prẽmiũ, & hęreditas illorũ filiorũ est fructus ventris, id est, Christus dominus: hoc est, Christus dominus pro hęreditate & præmio habebit filios gratiæ, & vicissim ipsi filii gratiæ pro hæreditate sua & præmio habebunt Christũ dominum. Atq; in hũc sensum respicere videtur celebris ecclesiæ doctor Thomas Aquinas, in antiphona illa quæ huic psalmo in vesperis altissimi sacræ eucharistiæ sacramenti præcinitur in hunc modum, Fructus ventris virginalis, est hæreditas sanctorũ, adimplens bonorũ desiderium. Atque harũ quidem sententiarum vtraque ex Hebræo recte potest accipi, cum in Hebręo fructus possit accipi in quolibet casu, eo quod nullum sit adiectum signum certum casum determinans. Græca tamen lectio neutram prædictarum intelligentiarum patitur, quæ sic habet: ἡ κληρονομία κυρίου υἱοί, ὁ μισθὸς τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός: vbi manifestum est, tum ex articulo addito, tum ex ipsa terminatione fructus esse casus genitiui, & regi à nomine merces, vt sit sensus, merces eius qui est fru-

Esaiæ. 4.
Psal. 84.
C
Rom. 8.
Ioan. 1.
Philip. 2.
Rom. 8.
Ioan. 1.
Psalm. 2.
D

ctus ventris. Propter quod, illa ſententia quæ in Elucidatione explicatur, magis videtur cõueniens. E
¶ Verſu penultimo, Ita filii excuſſorum. Cum dicitur, filii excuſſorum, genitiuus excuſſorũ paſsiue
capitur, pro iis qui excuſsi ſunt ac liberati de iugo miſeræ ſeruitutis. Et poteſt accipi oratio hæc im
proprie, in eo ſenſu ac ſi dicatur: Filii de numero excuſſorum: vel ſecundũ proprietatẽ ſermonis di
cantur filii excuſſorũ, ii qui ſecundum fidẽ per euangelium geniti ſunt ab illis primis filiis libertatis,
ſanctis apoſtolis atq; diſcipulis domini. Omnes enim hi ſic in manib⁹ Dei ſunt, quomodo in manu
potẽtis ſagittæ: primum quidẽ, quia eos quos Deus liberauit, ac iuſtificauit, nemo poteſt cõdemna-
Rom. 8. re, vt ſanctus apoſtolus ait: & nemo poterit electos rapere de manu paſtoris, quomodo ipſe ait in E-
Ioan. 10. uangelio. Item & cum illos emiſerit in virtute ſpiritus, quaſi ſagittas ſuas, ad depugnandũ per veri-
tatis prædicationẽ aduerſarias poteſtates & inimicos veritatis infideles, & peccatores ſalubriter vul
nerandos, ac perimẽdos cõpunctione pœnitentiæ, vim & efficaciam magnam habebunt in virtute
ſpiritus, ad perficiendũ omnia ad quæ miſsi fuerint: quemadmodũ in primi fidei prædicatorib⁹ ſan-
ctis apoſtolis manifeſte patuit, & quotidiana monſtrat experientia in amicis Dei, quos ipſe deſtinat
quaſi ſagittas ad peccatorũ conuerſionẽ, & in virtute ſpiritus facit viriliter cõtra diabolũ & omnem
falſitatẽ atq; vanitatem operari. Poterunt etiã aliter ſancti apoſtoli noui filii, intelligi filii excuſſo-
Actu. 13. rum: id eſt, eorum qui à Deo excuſsi ſiue abiecti ſunt, vtpote ſecundum carnẽ exiſtentes filii Iudæo-
rum, quorum gentẽ pro maxima parte ſub tẽpore gratiæ velut excuſsit Deus, quando illis ſeſe indi F
gnos facientibus ad gentes cõuerti iuſsit apoſtolos: quemadmodũ in Actis teſtatur Paulus apoſto-
lus. ¶ Verſu vltimo, Non confundetur, cum loqueretur inimicis ſuis in porta. Per id quod dicitur
loqui inimicis in porta, intelligi rectiſsime videtur examen iudicii, quod in porta antiquitus ſolebat
Pſal. 68. fieri palã omnibus: quemadmodũ etiamnum cõſuetudo eſt quibuſdã. Vnde in alio pſalmo dicitur,
Aduerſum me loquebãtur qui ſedebant in porta, & in me pſallebant qui bibebãt vinum: per quos,
Ruth. 4. iudices populi & potẽtes ac diuites intelligi videntur. Idipſum ex libri Ruth. 4. capite ſatis fit mani-
feſtum. Nõ eſt autem ſic accipiendum, ꝙ dicimur loquuturi inimicis noſtris, quaſi in Dei iudicio
prolixis contentionibus aut altercationibus cum inimicis noſtris ſimus acturi cauſam noſtrã, ad eũ
modũ quo iudicia exercentur humana: ſed more hominum dictum illud accipi debet, ad ſignificã
dum exactionẽ & expoſtulationem inimicorũ, qui noſtram damnationem requirent. Poſſet tamẽ
& ad exitum à corpore referri. Tunc enim quodãmodo inimicis noſtris in porta loquemur, quãdo
in egreſſu de corpore mortis huius, iudici Chriſto præſentati, accuſantibus inimicis, noſtráq; mala
proponentibus, reſpondere debebimus, & rationem pro omnibus ante iuſtum iudicem reddere.

CXXVII. PSALMI *ARGVMENTVM.*

DEſcribitur beatus qui nũc timet dominũ, eiuſq́; mãdata cuſtodit, eo ꝙ pro operibus quæ in corpore eſt G
*operatus, bonæ retributionis accipiet mercedẽ, qui etiam ſi ſecũdum carnem ſterilis videatur, ſecun-
dum ſpiritum tamen vxorem quã ſibi elegit cæleſtem, ſapientiam habet fœcundiſsimam, ex qua pro-
les accipit & multas & laudabiles, optimas, ac Deo placitas actiones: quæ illi omni ex cæleſti procedunt be-
nedictione. Tandem verò ad illos ſe in ſpiritu conuertens propheta, aut vir quilibet iuſtus, cæleſtem eis be-
nedictionem precatur à domino, bona videlicet cæleſtis Hieruſalem, filiorum filios & pacem electorum Dei:
quæ quiſquis acceperit, non deerit in omne bonum.*

CXXVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Beati omnes qui timent dominũ, qui ambulant in viis eius.*

2 *Labores manuũ tuarum quia manducabis,* Pro. 31.
beatus es, & bene tibi erit.

1. Cor. 3. 3 *Vxor tua ſicut vitis*
Galat. 6. *abundans in lateribus domus tuæ.*

4 *Filij tui ſicut nouellæ oliuarum, in cir-*

BEatus eſt nunc expectatione certa, pòſt quoq; item
beatus futurus poſſeſsione ſecura, qui timet, reuere-
tur, diligítq; dominum Deũ ſuum, qui in viis mãda
torũ eius ſtudioſe cõuerſatur: diligẽter attendẽs, vt
ab iis quæ illi diſplicuerint, abſtineat: quæ verò pla-
cita eſſe illi nouit, ſedulò perficiat. 2. Gaude, & læ-
tare in ſpiritu quiſquis talẽ te (perhibẽte teſtimonium tibi conſciẽtia H
tua in ſpiritu ſancto) agnoſcis. Verè enim etiam nunc beatus ac fœlix
es firmiſsima expectatiõe, & bona accipies reali fruitione, in retribu
tiõe ęternitatis: quia dabitur tibi de fructu manuũ tuarũ, comedẽſq;
de operibus quę operatę ſunt manus tuæ: hoc eſt, ꝓ operib⁹ tuis quę
in timore domini in carne es operatus, merces tibi dabitur æternę re
tributionis, in qua ſatietas eſt omniũ bonorũ. Vnuſquiſq; enim mer
cedẽ accipiet ſecundum ſuũ laborem. 3. Neq; verò in futuro tantum
ſęculo futurus es beatus, aut bona percipies, verumetiã aliqua ex par
te in præſenti tẽpore. Cæleſtis enim ſapiẽtia, quã tibi in vxorem ada
maſti, atq; deſpõſaſti, nequaquã erit ſterilis tibi & infœcunda, ſed fru-
ctum operũ bonorum copioſiſsimũ proferet tibi, ad modũ vitis fœ
cũdæ, quæ per latera domus latè expanſa, botros profert & plurimos
& pinguiſsimos. Sic enim per omnẽ modũ, qui cæleſtẽ ſibi ſapientiã
deſponſarunt, & cum illa conuiuunt aſsiduè, optimarum operatio-
num pinguiſsimos botros copioſe progignunt ex ea. 4. Cogitatio-
nes quoq; & affectiones pię, quas tibi quaſi filios quoſdã pariet vxor
tua, ſic erunt quaſi per circuitum, & ex omni parte, in ſecura conſciẽ

A *cuitu mensæ tuæ.*

5 *Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum.*

6 *Benedicat tibi dominus ex Sion: & videas bona Hierusalem, omnibus diebus vitæ tuæ.*

B

7 *Et videas filios filiorum tuorum:*

* *pacem super Israel.*

tia tua salubriter lætãte, & quasi iugiter cõuiuante, sicuti nouellę plãtationes oliuarũ plenę virore atq; pinguedine, fragrantia sui odoris totam conscientiæ tuæ domũ replentes, Deúmq; & angelos lætificãtes: * Insuper filii quos tu & verbo & exemplo Deo gignes, sicut germina oliuarum erunt circũ te, tanquã à te salutaris doctrinæ pinguedinem sumẽtes, & quasi pabulum spiritale à te accipiẽtes, quomodo solent de mensa parentum sumere cibum filii. 5. Ecce ad eũ modũ quo suprà iam descripsimus, replebuntur benedictionibus, quicunq; sancto timore reuerentur, ac diligunt dominum Deum suum, eiúsq; mãdata sollicite custodiunt, talibus bonis, tali gloria, tali ornatu ornabũtur ex benedictione & beneficio altissimi. 6. Ego quoq; in spiritu super huiusmodi gaudẽs atq; exultans, tibi quisquis es qui times dominũ, fœlicia prosperáq; oĩa ex cordis desiderio exopto, & Deũ precor, cuius est benedictio super populum suũ, vt de ciuitate sua sancta, de cælesti Siõ, in qua inhabitat, vbi cũ contẽplantur beati omnes facie ad faciẽ, benedicat tibi benedictione sua sancta, in cęlestibus donis suis. détq; tibi, posteaquam tempus hinc emigrandi aduenerit, videre in teipso, recipere atq; experiri vsq; in æternum sine fine bonũ illud vnicum & summũ (in quo sunt simul omnia) ciuitatis supernæ Hierusalem, quod nec oculus vidit, neq; auris audiuit, neq; in cor hominis ascẽdit. 7. Fœcundet te quoq; Deus spiritali sua fœcunditate in omnibus virtutibus, ita vt de virtute semper in virtutẽ proficiẽs, & ex vna in alterã semper ꝓcedens, sic quasi filios accipias filiorũ tuorũ: * Rursum ita quoq; te fœcundet virtutibus, vt in longas ac multas generationes permaneãt tibi filii, quos Deo, siue verbo doctrinę, siue exemplo vitæ genuisti: quemadmodũ solet virorum iustorũ semen spiritale in multas generationes permanere, impiorum carnali pereunte semine: * det quoq; tibi videre pacem veram super omnẽ populum fidelem, & super omnes electos: pacem (inquã) Dei super Israel, vt vnà cum electis omnibus pace fruaris sempiterna, Amen.

Psal.3.

Esaię.64

1.Cor.2.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVII.

C

VErsu 3. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Per vxorem istam, intelligi etiã potest conuenienter affectus sensitiuus, qui in carne inhabitat, quem solemus nominare sensualitatẽ. Quemadmodũ enim vxor ex Dei institutione subiecta est dominio viri, dicẽte domino, Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui: ita hæc sensualitas, rationis debet imperio regi. Et quemadmodũ vxor si recte regatur à viro, fructum plurimum & commodum parit in familia: cõtrà verò si indomita fuerit, & in malis vir ei nimiũ indulgere cœperit, mala plurima & damna committit in familia rebúsq; domesticis, etiam ea quæ viri diligentia atq; industria fortè lucrata fuerit, non rarò male absumens atq; dilapidans. Ita affectum sensitiuum istũ quisquis bene secundũ rationis imperium gubernauerit, & quisquis rectè illum sub habenis rectæ rationis cõtinuerit, quasi sub viri potestate, fructũ plurimũ ex eo percipiet, & opera plurima bona proferre poterit, vbi ad virtutẽ assuefactus fuerit. Contra verò, si permittatur super rationẽ præualere, & quasi supercrescere super eam, spinas & tribulos & mala plurima proferet, & suffocabit etiam atq; absumet, si quæ bona ratio atque voluntas videantur nonnunquam operari: dum bona desideria ac sancta proposita sua lasciuia opprimit atq; disperdit, vt in effectum non perueniant. Et huic vxori recte comparatio vitis applicatur. Vitis enim non nisi maximo labore, diligentia atque impensa adhibitis, fructificare potest, neq; quisquã ex ea fructum percipit otiosus. Ita sanè & sensualitas, nisi diligẽtissime colatur, & plurimum fodiatur, euulsis sedulò malarũ passionũ radicibus, & bonis insitis surculis, per cõtinuã ad virtutes assuefactionẽ, fructum bonæ operationis proferre poterit nunquã. Ac iuxta hãc intelligentiã, per filios conuenienter intelligi possent omnes vires aliæ corporales, quæ omnes (sola sensualitate bene recta & exculta) facile pinguescunt, & virẽt in operibus bonis. Quidã verò omnia ista, de filiis & vxore & manducatione laboris manuum, exponunt de tẽporalibus diuitiis, vxore & liberis: verùm quoniã (vt suprà in annotationibus psalmi cẽtesimi vndecimi dixim⁹) perpaucis Deũ timentibus ista sic cõpetunt: quemadmodum neque Christo, neque apostolis, neque plurimis post ipsos sanctissimis viris, commodius nobis videtur secundum spiritualem intelligentiam ista spiritualiter dicta intelligere, ita vt generaliter piis omnibus Deum timentibus conueniant.

Gene.3.

D

CXXVIII. PSALMI *ARGVMENTVM.*

NArrat in spiritus lætitia vir iustus, quẽadmodumm frequẽtissimis insultibus aduersariorum suorũ oppugnatus, ab initio conuersionis suæ ad Deum, nondum tamen succubuerit, tametsi grauia multa ab importunitate & sæuitia aduersantium perpessum se fateatur. Quorum deinde pœnam, confusionem & reprobationem æternam, siue prædicendo iuxta conformitatem diuinæ iustitiæ optat, siue optando prænunciat tectorum fœno eos comparans à quibus (cum sint maledictionis filii) longe est omnis benedictio.

PSALMVS CXXVIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea:*

✳ dicat nunc Iſrael.

2.Tim.3. 2 *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea:*
✳ etenim non potuerũt mihi.

Pſal. 118.

3 *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores: ✳ prolongauerunt*
Pſalm. 7. *iniquitatem ſuam.*

4 *Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum: ✳ confundantur & conuertantur retrorſum omnes qui oderunt Sion.*

5 *Fiant ſicut fænum tectorum, quod priuſquã euellatur exaruit.*

6 *De quo non implebit manum ſuam qui metet, & ſinum ſuum qui manipulos colliget.*

Matt. 13. & 24.

7 *Et non dixerunt qui præteribant, benedictio domini ſuper vos:*

✳ benediximus vobis in nomine domini.

A Tempore quo vetuſtate depoſita, renouata eſt mihi iu- E
uentus mea, ex quo abdicatis vitiis ſeruire cœpi domi-
no Deo meo, frequenter admodum inſultum in me fe-
cerunt, méque oppugnauerunt dæmones atq; maligni
eorum miniſtri, cupientes à rectitudine animum meũ
depellere, caſtrúmque animæ meæ deuincere: ∗ merito hoc ipſum
dicere debet, & fidenter fateri, omnis qui Deo credens, piè in ipſo vi
uere ſtuduerit. Neq; enim mihi ſecundum perſonam hoc eſt peculia
re, ſed omnibus qui piè viuere volunt commune, vt perſecutionem
multiplicem patiantur. 2. Ego tamen de meipſo ſingulariter loquẽs,
hoc fateor, & dico libere, quòd à tempore iuuentutis meę frequẽter
admodum me oppugnauerunt, & expugnare conati ſunt perſequu-
tores mei: ∗ veruntamẽ diuina aſsiſtẽte gratia, hactenus aduerſus me
non potuerunt, hactenus mihi non pręualuerunt, neque poteſtatem F
plenam adhuc ſuper me obtinuerunt, ſic vt eorum poteſtatẽ nõ po-
tuiſſem euadere, ſed perſto (gratia Deo) etiamnum in bona volunta-
te, paratus & non turbatus, vt cuſtodiam mandata Dei mei. 3. Multa
quidem (fateor) & grauia & moleſta, ab illorum importunitate & cru
delitate perpeſſus ſum, ita vt quaſi ſupra dorſum meũ fabricauerint
grauiſsimis me affligentes moleſtiis: ∗ multiplicauerunt aduerſus
me omnem malitiam ſuam, omnem ſuam quam poterant prauitatẽ
aduerſus me machinantes, & nihil eorũ in quibus nocere potuiſſent
omittentes. 4. Verum dominus Deus, qui eſt iuſtus iudex, & vltor
pauperum ſeruorũ ſuorum, ipſe pro me retribuet eis, ipſe faciet vin
dictã interfecturus eos gladio oris ſui, & ſentẽtia condẽnationis ęter
nę, ad eum modũ quo materiali gladio ſolent incidi ceruices, & am-
putari capita maleficiorum: ∗ confuſio ſempiterna & erubeſcentia
horribilis apprehendet in nouiſsimo omnes qui odio habẽt populũ
domini, eccleſiam ſanctam, bonos atq; fideles Dei ſeruos: tu quoq;
Deus in machinationibus quas contra tuũ populũ meditantur, fac
non præualere eos nobis: ſed cõfundantur, & à cœpto turpiter deſi- G
ſtere cogantur, tanquam non potentes, te prohibẽte, quę cogitabant
perficere. 5. Similes erũt huiuſmodi fœno quod ſuper tecta domo-
rum creſcit, quod in alto quidẽ conſiſtit, ſed radicem ac ſtabilitatem
non habet, neque vllius eſt pretii, quódque in ſe quantocyus areſcit,
pòſt computreſcit & perit, nullo euellente. Sic enim dæmones & ho
mines mundi huius, in alto quidem poſiti vidẽtur, dum principari in
mundo, & poteſtatem ſæculi obtinere vidẽtur: verùm nulla eſt in eis
ſtabilitas, ſed à uirore ſuo quantocyus tranſibunt, tabeſcentes in ma
litia ſua, & cõputreſcentes in corruptione mortis æternæ. 6. De quo
fœno in tecto enaſcente, nemo meſſorum ad demetendũ implet ma
num ſuam, neque illi qui à meſſoribus pręciſa in manipulos colligũt,
ſinum ſuum aut brachia ſua implebunt fœno iſto: tanti enim nõ eſt,
neque quiſquã tanti facit fœnum hoc, vt demetendi illius gratia ve-
lit ſupra domorum tecta aſcẽdere: quemadmodũ demetitur quod in
pratis ſuper terrã exoritur: & omnino nulli eſt vſui, ſed prorſus de- H
relinquitur, areſcitque & cõputreſcit in ſemetipſo. Et ſic ſanè dæmo
nes ac cæteri reprobi, prorſus à Deo ſunt derelicti, qui in cõſumma-
tione ſæculi, quando exibunt meſſores angeli, non colligabuntur cũ
iuſtis in manipulos, vt inferantur in horreum vitæ æternę: ſed magis
ſeparabuntur de medio iuſtorum, & alligabuntur in faſciculos, vt in
ignem vorandi proiiciantur: quomodo ea quæ nulli bono vſui vltra
eſſe poſſunt, in ignem ſolent proiici. 7. Et quemadmodum fœno illi
tectorum, eo quòd nullius ſit vtilitatis, nemo prętereuntium benedi
cit aut bene precatur, ad eum modum quo ſolent bonis ſegetibus &
virentibus paſcuis pertrãſeuntes bene precari: ita ſuper impios iſtos
derelictos & reprobatos à deo, nulla veniet benedictio, nulla preca-
tio bona. Neque dicetur vel ab angelis ſanctis, vel à iuſtis hominibus
ſuper eos, Benedicat aut benefaciat vobis Deus: ∗ neque dicetur eis,
Benediximus vobis, aut bona precati ſumus à domino Deo noſtro;
quoniam condemnati ſunt, & ab omni bono reprobati, obdurati in
malitia: neq; benedictionis capaces eſſe valent, filii exiſtentes maledi-
ctionis, quos poſsidet æterna maledictio.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXVIII.

Versu 1. Sæpe expugnauerunt me à iuuẽtute mea,&c. Similis hîc est in sermone alacritas, eademq; locutionis festiuitas, qualis in psalmo 123. cum dicitur, Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis, &c. Expugnauerunt autem nota accipi impropriè, pro Oppugnauerunt, vel impugnauerunt, siue tribulauerũt: vel loco huius, expugnare conati sunt. Nã propriè loquẽdo, non expugnatur nisi ꝙ oppugnando deuincitur. Vnde si propriè acciperetur Expugnare, non sibi constarent partes duæ vnius versus, cũ in altera parte dicatur, Etenim non potuerunt mihi: id est, nihil potuerunt aduersum me, non mihi potuerunt præualere, nõ me valuerunt expugnare. Quanquã secundum aliquam considerationem, cõmoda adhuc posset accipi sentẽtia, si hoc dicamus fidelẽ sermone isto velle indicare, ꝙ cum sæpius fuerit ab adolescentia sua expugnatus atq; deuictus, sæpiúsq; inimicorum tentationibus succubuerit, semper tamen à peccato resurrexit, vt inimici plena potestate sibi hactenus non præualuerint, cum per pœnitentiam resurgendo à malo potestas effugiatur diaboli. Cæterum, iuuentutẽ istam intelligere possumus tẽporalem vel spiritualẽ: & vtroq; modo bona est sententia. Itẽ & de inimicis corporalibus vel spiritualibus interpretari. ¶Versu 3. Supra dorsum meũ fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniqui-
B tatẽ suam. Per istud fabricare supra dorsum, quod prouerbialiter dictum est, intellige grauem & lõgam vexationẽ atq; afflictionem, qua iis qui piè volunt viuere secundũ Deum, iugiter molesti sunt impii. Dorsum enim est, quo feruntur onera: & cum alicui administratio rei cuiuslibet difficilis iniungitur, dicimus prouerbiali sermone, illius dorso vel humeris esse iniectum graue onus: & eũ qui ampla est sustinẽtia siue magna patientia, vt facile posit ferre obtrectationes, siue alias iniurias, aut cõtumelias, huiusmodi homines latũ habere dorsum dicimus. Tũc ergo supra dorsum iusti impius quasi fabricat, quando magna illum vexatione affligit, & quasi portãda multa imponit, quando illũ facit portare grauia, & quæ sunt portatu difficilia. Quãtumcunque autẽ fabricauerint peccatores su- 1. Cor. 10
per dorsum iusti, non succũbet iustus: quoniam non patitur Deus amplius dorso eius imponi, q̃ ipse valeat ferre. Fidelis enim est Deus (vt sanctus ait apostolus) qui non patietur tentari vos supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentũ, vt possitis sustinere, & ipse qui dorsum nostrum ita corroborat, secundum suum beneplacitum, vt nullo pondere deprimi possit, vt sub nullo subsidamus onere, Non enim solum fidelis est vt patiatur nobis imponi onus supra quàm possumus: verumetiam oneratos & laborantes sub onere paratos est reficere: quemadmodum in Euangelio aperta voce clamat dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Matt. 11.
¶Versu 4. Dominus iustus concidit ceruices peccatorum. Idem hîc intelligitur per ceruicum concisionem, quod in alio psalmo per capitis confractionem: cum dicitur, Veruntamen Deus confrin-
C get capita inimicorum suorũ, verticẽ capilli perambulãtium in delictis suis. Et in alio psalmo per cõ Psal. 67.
fractionẽ cornuũ, cum dicitur, Omnia cornua peccatorum confringã, Alibi quoque per dentium Psal. 74.
confractionem & maxillæ percussionem: vt psalmo tertio, Tu percussisti omnes aduersantes mihi
sine causa (pro quo in Hebræo est, Tu percussisti omnium inimicorum meorum maxillam) dentes Psal. 3.
peccatorum cõtriuisti. Et alibi, Dominus cõfringet dentes eorũ in ore ipsorum, molas leonum cõ- Psal. 57.
fringet dominus. Quòd autẽ omnia ista significent grauẽ persecutionem, qua Deus in sentẽtia sua feriet impios, suis in locis manifestum est. ¶Versu 7. Et non dixerunt qui præteribant benedictio domini super vos, benediximus vobis in nomine domini. Quidã intelligũt, Nõ dixerunt prætereũtes ad messores qui tentauerint colligere fœnum illud tectorum, & laborem in illo impendere, vt illis frustra & in re inutili laborãtibus prætereũtes non dicãt, Benedictio domini super vos: quomodo scilicet vulgo solent homines transeuntes per viam bene precari iis, qui in agris metendo laborant, dicendo, Prosit, benedicat vobis Deus, aut dominus vobiscũ, quomodo suis messoribus dicebat Booz. Nobis in Elucidatione fuit visum cõueniẽtius, vt benedictionem illã prætereuntiũ intel- Ruth. 2.
ligamus referri ad ipsas fruges quæ in agris sunt. Ita enim solent homines, cum per viam transeunt, & agrum bona segete adornatum conspiciunt, bene precari agro illi, & segeti quæ in eo est.

D

CXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

De profundis peccatorũ, tentationum, atque periculorũ, siue de intimis cordis clamat qui ope eget, ad dominum, petens exaudiri in oratione sua, & iniquitates suas, ne fortè obsint exauditioni, refugiẽs obseruari. Deinde versu quarto, in Dei propitiatione & in obedientia legis Dei spem erigit, & animã suam rectè sperare facit: vniuersum insuper populum Dei ad eandem spem fiducialiter inuitans, & eo quòd domini sit misericordia, & salus, & liberatio ab iniquitatibus.

CENTESIMI VIGESIMI NONI PSALMI ELVCIDATIO.

1 De profundis clamaui ad te domine: ✳ domine exaudi vocẽ meã. 2 Fiãt aures tuæ intendentes, in vocem de-

Clamaui domine ad te de ꝓfundis tẽtationũ, de ꝓfundis periculorũ, quibus penè immersus fuit spiritus meꝰ, de profundis etiã cordis mei & intimis præcordiis meis, de corde cõtrito & spiritu humiliato: ✳ tu verò me clamantẽ ne despicias, sed clamãtis vocẽ exaudi. 2. Ne auertas ab oratiõe mea aures tuas, sed benignus auditus tuus ad exauditionẽ sit intẽtus voci meæ, qua

præcationis meæ.

3 *Si iniquitates obseruaueris domine:*

Pro. 24.
Iacob. 3.

Gene. 6. & 8. ** domine quis sustinebit?*

Psal. 142.

4 *Quia apud te propitiatio est:*

** propter legem tuam sustinui te domine.*

5 *Sustinuit anima mea in verbo eius:*

Psal. 144
Ioan. 14. ** sperauit anima mea in domino.*

6 *A custodia matutina vsque ad noctem, speret Israel in domino.*

Sapiē. 11.
Psal. 76. 7 *Quia apud dominū misericordia: * & copiosa apud eum redemptio.*

Matth. 1. 8 *Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus eius.*

oro ante conspectum tuum. 3. Neq; verò in memoriā reuoces pecca E
ta mea præterita, vt propterea clamantē despicias, atq; etiā si adhuc
maculæ quædā læuiorum peccatorū in me resideant, non ob hoc sta
tim (quæso) repellas orationem meā. Nam si tu iniquitates hominū
obseruare velles, vel antiqua semel remissa (quod frequenter faciunt
homines) in memoriā reuocando, vt propterea recōciliatis minus es
ses ad exauditionē facilis, vel quotidiana delicta & lapsus (quibus in
die septies cadit iustus, & per quæ in multis offendimus omnes) secū
dum seuerum rigorem & rigidam districtionē iustitiæ tuæ expēdere
atq; diiudicare: si (inquam) ita tu nostras iniquitates districte attēde-
res atq; obseruares: * quis esset inter mortales (qui ab infantia sua ad
malum proni sunt omni tempore) qui ferre posset tuam hanc distri-
ctionē, tuam hanc iustitiæ seueritatem sustinere? Quis stare posset co
ram te, aut quis iustificari posset in conspectu tuo hîc viuēs super ter-
ram? aut quis iam cōfideret orationē suā apud te posse exaudiri? quā-
doquidem penè omnes & præteritorum grauium peccatorū, & plu- F
rimorū insuper lapsum quotidianorum, sibi sunt conscii. 4. Absit
verò, piissime Deus, vt ita obserues iniquitates nostras, quoniā tecū
est propitiatio, & propriū est tibi misereri, propiciari ac parcere: pro
pter quod misericorditer magis agere debes nobiscum, neq; districtè
sic omnia exigere, vt dissimules peccata hominum propter pœniten
tiam: * & propter legem sanctam tuam, quam obseruandā præcepisti
nobis, ego pro mea paruitate cū adiutorio gratiæ tuæ perseueraui in
te, neq; à te per transgressionē volui abscedere, téq; in obediētia legis
tuæ perseuerādo sustinui, ꝑpter quod te mihi (quæso) exhibeas beni
gnū. 5. Anima mea & spiritus meus fiducialiter sustinuit atq; expe-
ctauit longanimiter in verbis promissionū tuarum, quib⁹ misericor-
diam pollicitus es postulantibus: * anima mea fiduciā & spem secu-
rā habuit in domino Deo suo, qui cū sit fidelis in omnibus verbis, &
iustus in omnibus viis suis, imò ipsa veritas atq; iustitia, neque fallere
neq; frustrare potest rectè in se sperantes. 6. Et quidē fiducialiter si-
ne hęsitatione atq; omni metu spem coniiciamus in dominū Deum G
quicunq; verè fideles & de populo Dei esse volumus: ídq; iugiter &
ꝑ omne tempus, à vigilia matutina vsq; ad profundam noctem .i. ab
ætate prima vsq; in vltimā, omnibus diebus vitæ nostræ: aut tā in ad-
uersis q̃ prosperis. Semper enim ipse adest in se sperantibus, & nullo
vnquam tēpore eos est relicturus. 7. Sperēt dico, fideles omnes fi-
denter, quoniā cū domino est misericordia, éstq; ipsius misereri om-
nium quæ fecit: neq; obliuiscetur aliquādo misereri, neq; prorsus cō
tinebit in ira miserationes suas: * & copiosa, plena, multiplex, ac libe-
ralis redemptio atq; saluatio est apud illum, redemptio (inquam) si-
ue saluatio à morte, à pecatis, ab aduersariis, à tētationibus, à peri-
culis, à malis plurimis, quibus subditū est genus humanū vniuersum.
8. Et ipse redimet seruos suos in se credētes, ab omnibus eorū iniqui
tatibus, saluúmq; faciet populum suum à peccatis eorum: à pręteritis
quidem & præsentibus, per remissionē eos expurgando: à futuris ve
rò ac possibilibus, per præseruationē custodiendo. Nemo enim pec-
cata potēs est dimittere, nisi tu solus, Deus piissime: à quo & nos mi H
seri qui in profundis iacemus malarū concupiscentiarum nostrarū,
fidēter speramus, & profunda humilitate supplicamus, gratis libera-
ri, propter gloriā nominis tui, quod est benedictum in sæcula, Amē.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXIX.

HOc psalmo ex ecclesistica institutione & cōsuetudine, pro defunctis orātes vti solemus: ꝓpterea ꝙ in eo multa fiat mentio, & frequēs replicatio misericordiæ Dei, cui maxime cupimus illos esse cōmēdatos, vtpote ea maxime indigētes, si adhuc à Dei cōspectu demorantur illos è corpore egressos in corpore cōmissa delicta. Nam (vt sanctorum definiuit authoritas) in locis purgatoriis detinentur, quos sic in carne commissa, ac non penitus expiata delicta demorātur ab ingressu beatæ requiei, vt ibi secundum Dei iustitiam, per afflictiuam punitionem, omnis abstergatur scoria, omne debitum ad nouissimum vsq; quadrantem persoluatur, priusquam illud ingredi possint, quo nihil potest intrare coinquinatum, vt ait in sacra sua Apocalypsi dilectus domini di-
Apo. 21. scipulus. Et quoniam illi tali in statu positi, id est, extra tempus vitæ præsentis in hoc sæculo, iam non vllis operibus valent sese redimere, quoniam merendi spatium illis iam expirauit, & tempus operandi pertrāsiit, vnica spes est, & pro illis Dei misericordiam nos qui adhuc in corpore agimus,

A ſuppliciter inuocemus, videlicet vt ipſa liberaliter debitum velit relaxare, pro quo detinẽtur & remorantur à gloria. Non ſic tamen peculiaris oratio defunctorũ eſt hîc Pſalmus, quin optime etiã viuo cuilibet in tribulationibus poſito, atq; in Dei miſericordia reſpiranti conueniat, vt in illo ad Deum clamet.¶ Verſu.1. De profundis clamaui. Intelligi poteſt, de profundis tentationum ſiue tribulationũ, id eſt quaſi de imo tribulationum quibus obruor & quib⁹ infigor, quemadmodum alibi dicitur, Infixus ſum in limo profundi. Et iterum, Veni in altitudinẽ, id eſt profunditatẽ maris, & tẽpeſtas demerſit me. Vel de profundis cordis, id eſt, ex imo cordis, ex ſpiritu cõtribulato & corde cõtrito. Sunt enim quidã clamantes, ſed nõ niſi de ſuperficie oris exterius, videlicet de quibus ait per Prophetã dominus, Populus hic labiis me honorat, cor autem eius longe eſt à me. Recte autem clamant, qui de profundo clamãt, id eſt, ex corde fideli & recto ſpiritu. De cuiuſmodi ſic clamãtibus in alio Pſalmo dicit̃ ex ore domini, Clamauit ad me, & ego exaudiam eũ. Quomodo autẽ in ſequẽti verſu aures Deo attribuantur ſecundum ſimilitudinẽ hominis, non eſt difficile cuiquam intelligere: præſertim cum eiuſmodi paſsim in ſcripturis occurrãt, vt Deo os, manus, pedes, nares, oculos aures, aliáq; huiuſmodi attribuamus, quum ille nihil horum vere habeat.¶ Verſu.7. Quia apud dominum miſericordia, & copioſa apud eũ redemptio. Apud dominũ eſſe miſericordiam, eſt ipſum eſſe miſericordem, ipſius eſſe miſericordiam, imó ipſummet eſſe miſericordiã & miſericordię fontem, quomodo in alio Pſalmo dicitur, Apud te eſt fons vitæ, id eſt, tu ipſe es fons vitæ. Si verò miſericordia pro miſeratione, id eſt, pro exhibitione miſericordię acciperetur, poſſet illud quod dicit̃, eſſe miſericordiã apud dominum, aliter intelligi, quatenus promptus ſemper & parat⁹ eſt dominus ad miſerationem, quemadmodum in verſu quarto dicitur eſſe apud Deum propitiatio, eo quòd ſit pronus & propinquus ſemper ad propitiandũ pœnitentibus. Apud nos enim eſſe dicimus, quę vicina & quaſi ad manũ ſiue in promptu ſunt nobis. Notandũ quoq;, quòd in verſibus quinto, ſexto & ſeptimo, alia poſſet ſumi diſtinctio verſuum, quàm vulgata habeat lectio, in hunc modum, Suſtinuit anima mea in verbo eius, ſperauit anima mea in domino, à cuſtodia matutina vſque ad noctẽ. Speret Iſrael in domino, quia apud dominum miſericordia & copioſa apud eum redemptio. Quã diſtinctionem, in Hebræa etiam lectione videmus obſeruari. Noſtra tamen diſtinctio cõmodũ ſimiliter ſenſum habet.

Pſal.68. Eſaię.29 Matt.15. Pſal.90. Pſal.35.

B (marginal letter beside "tem, quomodo in alio Pſalmo dicitur")

CXXX. PSALMI ARGVMENTVM.

IN bonæ conſcientiæ teſtimonio humilitatem ſuam via iuſtus commendat domino, ſuperbiam animi, extollentiam oculorum, omnemq́ue ambitionem ab ſe abnegans, atque etiam cum mala quadam precatione deteſtans, ablactato autem puero ſeſe comparans, ac deinde ad ſperandum in domino fideles omnes verſu vnico nouiſ-
C *ſimo exhortans, cuius ſe in humilitate per ſenſiſſe nouit beneficia.*

CXXX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei.

DOmine Deus, tu vides humilitatem cordis mei, quoniã non eſt eleuatus neque inflatus intra me ſpiritus meus, neq; oculorum elatione ſuperbiam ullam aut ambitionem cordis demõſtraui, neque altus fui in oculis meis, vt mihiipſi plus æquo placerem, de me ampli⁹ quàm in me erat ſentirem, altáq; ſaperem: ſed humilis ac paruulus fui in oculis meis, propter conſiderationem potiſsimum magnitudinis tuæ & vilitatis meæ.

2 Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.

2. Neq; meipſum extendi ad ea quæ me erant maiora, Rom.12 neque attentaui ſimilia, quaſi plus ſapere volens quàm oporteret, neque mirabilia quę ſupra meam erant facultatem ſectatus fui, aut tentaui, aut etiam ea iactaui, mihíque ipſi aſcripſi, quemadmodũ faciunt illi qui extra ſuam regulam in aliorum laboribus vel bonis, aut in iis 2.Co.10. etiam quæ non habẽt, gloriari ſolent: ſed timens ſemper in mea par Rom.12 uitate permanſi, non alta ſapiens, ſed humilibus conſentiẽs: nõ in a- Deut. 13. lio, niſi tantum in domino gloriam habens.

D *3 Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam meam:*

3. Si non humiliter ſentiebam, ô Deus de meipſo, ſeu magis exaltaui animã meam, ac ſupbiui in corde meo, non tibi ſed mihiipſi dans gloriam, cũ econtrario Galat.6. nõ nobis debeat̃, ſed tibi: ſi videbar mihi eſſe aliquid, cum nihil ſim, ſi aliter quàm in te gloriabar, ſi non ad mẽſuram ſapiebam: ſi (inquã) talem me vides, aut talem agnoſcis, certè dignus fuero, qui à te puniar & priuer omni bono, qui cum ſuperbis abs te deſpiciar atq; repellar. Verum tu, qui omnia noſti, qui probas corda & renes, lõgè aliter (vti Actu.1. confido teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea) rem habere vides, humilitatémq; meam benigne (vt ſpero) reſpicis

4 Sicut ablactatus eſt ſuper matre ſua.

4. Ecce enim domine, quemadmodum filius qui matris lacte primũ, ac deinde alimento extraneo, matris tamen ſemper cura eſt educatus in iuſtã ætatem atque ſtaturã, erga matrem ſuam eſt, & quomodo ſe habet erga matrem omne corporis robur illi acceptum referẽs, ingenuéque agnoſcens, hanc ipſam in quam perductus eſt ætatem, ſtaturam atque fortitudinẽ, à matre ſeſe accepiſſe, cui⁹ labore, ſollicitudine & innu-

meris molestiis se nouit educatum:* ita erga te ô De⁹, in anima mea E
est retributio gratiarum actionis, ita spiritus meus omne bonũ non
**ita retributio in anima mea.* corporis modo, sed quicquid etiã in ipso est, tibi vni refert acceptũ:
agnoscens omne bonũ & omne datum optimũ desursum à te patre
luminum descendere, qui cum des omnibus omnia, nihil à quoquã
Iacobi.1. recipis ipse. Et quẽadmodum ingratissimus foret, qui matris obliui-
sceretur, cuius lacteest alitus: ita ingratissima foret anima mea, & o-
mni punitione dignissima, si te negligens (à quo se nouit omnia acce
pisse) in se gloriam conuerteret tibi debitam .5. Et quoniam hanc in
5 Speret Israel in domino, ex hoc nunc & vsque in sæculum. meipso Dei misericordiã sum expertus, ad eãdem ego omnibus ex-
positã misericordiã, proximos quoque meos adducere cupiens, hor
tor ac moneo fideles omnes, & qui de populo Dei esse desiderãt, vt
cũ humilitate spẽ suã omnẽ ponant in domino, amodo vsq; in sem-
1.Petri.5. piternum: omnem sollicitudinem suam proiicientes in eum, quoniã
Psal.9. ipsi est cura de omnib⁹ filiis suis, neque vnquam derelinquere potest
Esai.49. in se sperantes: quemadmodum non potest obliuisci nutrix paruulũ
suum alumnum, neque mater filium vteri sui. F

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXX.

VErsu.3.& 4. Si non humiliter sentiebã, &c, Sicut ablactatus est, &c. In intelligẽtia manifestè patet, quẽadmodum diuisim hi duo versus intelligi atq; exponi valeãt, vt sit in priori versu sermo deficiẽs, ad quem cõplendũ oporteat nonnihil subaudiri. Sic enim solet in scripturis frequẽtius vsitari coniunctio si, vt sit nota & signum iurãdi, aliquando quidẽ iuramẽto cõpleto, a-
Psal.88. liquando iuramẽto incõpleto, veluti cũ dicitur in Psalmo.88. Semel iuraui in sancto meo si Dauid
Psal.94. mentiar. Et iterũ in alio Psalmo, Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiẽ meã. Illud enim absq; negatione sic dictum, ratione eius quod subauditur, secundum virtutem tantundẽ est acsi diceretur. Nequaquam ingressuri sunt in requiẽ meam. Et in Psalmo proxime subsequuturo, cũ dicitur, per similem loquutionis modum, Si introiero, si ascendero, si dedero somnum oculis meis, &c, tantundem est, ac si dicas, Nequaquam introibo, nequaquam ascendam, non dabo somnum oculis meis, donec, &c. Vbi notandum est, quód sicut enunciationes istæ quæ sine negatione fiunt ratione supplementi, valent vehementem negationem: ita econtrario, cum per negationem fiunt,
Psal.136. vehementem valent affirmationem. Quemadmodum cum dicitur in Psalmo .136. Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ, perinde est acsi dicas, Proponam vtique Hierusalem in G
principio lætitiæ meæ. Qua de re latius pleniúsq; tractatũ inuenies in Annotationibus Psalmi.88. Atque ita sanè in proposita loquutione, cum partim negatione sermo fiat, dicendo, Si non humiliter sentiebam: partim affirmatione, dicendo, Sed exaltaui animam meam: oportet totum hoc pronunciatum ratione supplementi modo contrario exponi. Valet enim acsi dicatur, Vtiq; te teste Deus humiliter ego sentiebam coram te, & animam meam neutiquam exaltaui. Alii malunt duos hos versus, quos nostra Elucidatio diuisim exponit, in vnam sententiam componere. Atque id quidem rursum dupliciter, Primo, per modum imprecationis, ad hunc sensum, Si nõ humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, fiat retributio & vindicta tua aduersum me animam meam, vt subtrahatur mihi cõsolatio gratiæ tuæ qua pascor, lactor, & nutrior, ad modum pueruli qui à lacte materno ante tempus auellitur. Vel per modum simplicis enunciationis, ad hunc sensum, Si quãdo forte humanum aliquid passus incipiebam humilitatem deserere, & exaltari cœpit intra me anima mea, tu vicissim, vt me mihi ostenderes, quàm sine te nihil essem, quàm miser & miserabilis, subtrahebas mihi lac tuæ visitationis & consolationis, sicque fiebat retributio à te in anima mea & iusta vindicta, quemadmodum cum puerulus à lacte matris auellitur, vt consolationis lacte ita subtracto, cogerer de meipso desperans, ad te rursum per fletus & gemitus conuerti.

CXXXI. PSALMI ARGVMENTVM. H

PSalmũ istũ, qui de ædificanda habitatione domino, deq; promissionibus Dauidis & electione sanctæ Ecclesiæ loquitur, quidã authorũ malunt in totũ mystico sensu ad Christũ referre: etiam id quod in principio eius dicitur de voto Dauid, ad Christũ dicẽtes pertinere, quatenus ipse Deo patri suo requiẽ parare voluit in populo fideliũ, cui⁹ gratia in mundũ venit: similiter quoque & illud, Surge domine in requiẽ tuã, de requie in Ecclesia sancta accipiunt: per arcã sanctificationis Christi corpus benedictũ intelligẽtes. Cui sanè interpretationi, cũ pia sit, fidelis, & bene mistica, nequaquam volumus obsistere. Veruntamen, si primũ sensum qui literæ est quærimus, omnino apparet initiũ Psalmi ad Dauid regem tẽporalẽ pertinere: & ea quæ sequũtur, de loco domini, de tabernaculo, de arca sanctificationis, & quod postuletur De⁹ in requiẽ præparatã surgere, cũ arca sanctificationis suæ, respicere tẽplũ à Salomone Dauidis filio ædificatũ, vt in eo poneret arca fœderis domini. Sic & illud. Non auertas faciẽ Christi tui, quod alii exponũt de nõ differẽdo Messiæ aduẽtu, ad Salomonẽ filiũ, iuxta literæ intelligentiã spectat: vt eius deuotionẽ, & ex deuotione domũ ædificatã nõ despiciat, sed suscipiat De⁹. Atq; id quidẽ dubitare nemo poterit, qui finẽ sexti capitis secũdi Libri Paralipomenõ diligẽter inspexerit, vbi posita ĩ tẽplo arca domini, verba penè eadẽ quæ hoc loco habẽtur à Salomone p̄lata legimus, cũ de tẽplo illo & arca materiali ipse verba faceret. Quanquã & hoc verũ est, spiritũ sanctũ p omnia illa quæ tũ agebantur temporaliter præsignare voluisse ea quæ per Christum verum Salomonẽ & ve

A rum Dauidis semen, erant futura in Ecclesiæ nouæ ædificatione, propter quod, absurdũ nõ fuerit, ea quæ illis de tẽplo materiali & arca dicũtur, hoc loco secundũ mysticã intelligentiã ad tẽplũ Dei spiritale (quod est Ecclesia) referri. Veruntamẽ circa finẽ Psalmi, vbi promißio narratur Dauidi facta, nihil dubiũ est, ad Christũ vt verũ eius semen (in quo illi ꝓmißio facta fuerat) principaliter omnia referri, & de Ecclesia quã ipse erat ædificaturus, in qua se pater dicit requiescere, & mãsionẽ fixisse. Quãuis & hæc modo quodã aptari poßint ipsi Salomoni secundũ tẽporalem prosperitatẽ & abundantiã, quæ ipso regnante fuit in populo. Huius autem Psalmi quis author sit, videtur dubium. Forsitan enĩ Salomonis videbitur esse oratio, siue cũ ponenda esset, siue cũ iã posita esset ab eo arca domini in tẽplo per se ædificato: in qua ipse cũ vniuerso suo coadunato populo, merita Dauid serui Dei cõmemorant, eiũsque bonum desiderium erga ædificationẽ domus Dei, ob cuius merita petunt, vt aperiantur oculi eius ad locũ illum habitationis eius, vbi etiã promißiones allegant Dauidi factas de semine eius in throno post ipsum stabiliendo: ac tandem versu decimoquinto, Deus introducit loquens, qui respiciens præparatam requiẽ, acceptat eandẽ, & sibi dicit beneplacitã, eamque omnibus bonis & salute vera implere pollicet in vltimis duobus versibus, signanter Meßiæ sui aduentũ promittens, & præcursoris antecessionem, Christi quoque gloriam & inimicorum eius confusionem prædicens. Salomonis verò hũc esse Psalmũ, per orationis modũ ita compositum, suadere vident verba illa quæ in loco supra citato libri Paralipomenon, à Salomone dicta legimus, eadẽ pene quæ hoc in loco habentur. Quanquam fieri potest, neque prorsus vero
B est dißimile, hanc orandi formã per modum Psalmi ab ipso Dauid fuisse cõpositam, & filio traditam, vt introductione arcæ tẽplũ solenniter decantaretur ab omni Ecclesia cõgregata, aut à filio singulariter proferretur coram domino. Quemadmodũ enim legimus, impensas omnes diligẽtißime illum multo ante præparasse, & filio reliquisse, insuper & descriptionẽ omniũ diligẽtißime eidẽ tradidisse, sicut à domino ei fuerat demõstratum, iuxta quod ad filiũ suũ capite vigesimooctauo primi libri Pararalipomenõ eũ dixisse legimus, Omnia (inquit) venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris: ita absurdum nõ videbitur, si dicamus etiam Psalmum & orationem hanc illius templi futuri dedicationi siue arcæ in eo introductioni conuenientem, à domino eidem fuisse demonstratum: quem cõpositum filio suo, in consummatione templi ab ipso proferendum, & à sacerdotibus decantandum tradidisset

CXXXI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Memento domine Dauid:*

✳ & omnis mansuetudinis eius.

C *2 Sicut iurauit domino, votum voui Deo Iacob.*

3 Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectũ strati mei.

4 Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.

D *5 Et requiẽ temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.*

6 Ecce audiuimus eam in Ephrata: ✳ inuenimus eam in cãpis syluæ.

7 Introibimus in tabernaculum eius: ✳ ado-

Memor esto domine serui tui Dauid, qui vir erat secũdũ cor tuum, & qui rectum fecit coram te in toto corde suo: ⁎ & memor esto omnis mãsuetudinis illius, patientiæ, & longanimitatis quam in persequutionibus & plurimis & grauißimis semper exhibuit atq; monstrauit. 2. Memor esto (inquam) voti illius ac sancti propositi, quo priusquam per Prophetam Natham super hac re tuam didicisset voluntatem, desiderauit domum ædificare magno nomini tuo, quemadmodum & perfecturus fuerat, nisi tuo oraculo fuisset prohibitus. Cum enim 2. Reg. 7.
vidisset iam sibi firmatum à domino regnum, dolens arcam domini 1. Par. 17.
non habere fixum requiei locum, firmo cordis sui proposito decernens illi ędificare templum, ita modo quodam iuramentum fecit domino, & votum vouit, firmum suum propositũ offerens Deo patrũ suorũ, Abrahã, Isaac & Iacob, siue Deo vero populi Israelitici, iurãs ac vouẽs in hunc modũ. 3. Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si cũ quiete cordis mei introiero in palatiũ dom⁹ meę, quã mihi ędificauit domin⁹: & si cũ plena quete in lectũ siue stratũ me cõposuero. 4. Si somnũ quietum & liberũ permisero venire ĩ oculos meos, & palpebras meas permisero claudi quieta dormitatione. 5. Et si reclinauero ad somnũ capiẽdũ caput meũ, ita vt requies somni ascẽdat per tẽpora mea: si (inquã) huiusmodi quietẽ ac requiẽ plenã mihi dedero, vsquequo locũ aptũ inueniã cultui domini Dei mei, ad ędificãdũ domũ ac tẽplũ, vbi adoret atq; inuocet nomẽ Dei Iacob. Tu enim nosti domine, queẽadmodũ ipse seruus tuus, cũ accepisset auxilio protectionis tuæ requiẽ ab omnibus persequutoribus suis & inimicis ꝑ circuitũ, cogitauerit corde fideli & proposito firmo se non habiturũ requiẽ, neq; cessaturũ, donec templũ ædificasset nomini tuo: quod licet illi prohiberetur tuo oraculo, nõ tamen destitit quæcunq; necessaria & opportuna erãt, ad ædificationẽ hanc pręparare, tradẽs insu- 1. Par. 22.
per filio omniũ quę erãt ędificãda descriptionẽ, queẽadmodũ ei à do &. 28.
mino fuerant demõstrata. 6. Ecce spiritu reuelãte, ipso Dauid ex domini iudicio declarante, audiuimus locũ ipsum siue domũ quietis electã esse à domino, & designatã in tribu Bẽiamin, vbi sita est Ephrata, in mõte Hierusalẽ, quẽ locum descripsit Dauid, vt ibi ędificaret domus domini: ⁎ accepimus atq; didicimus domũ habitationis Dei fore in campis syluestrib⁹, id est ĩ loco nemoroso, in planitie syluestris mõtis, arboribus cõsita, nẽpe in mõte Moria. 7. Introibim⁹ in domũ domini cũ gaudio, postquã ipsa quã Dauid ædificare cupiebat, fuerit

rabimus in loco vbi steterunt pedes eius.

8 Surge domine in requiem tuã: ✻ tu & arca sanctificationis tuæ.

9 Sacerdotes tui induãtur iustitiam: ✻ & sancti tui exultent.

10 Propter Dauid seruum tuum: ✻ nõ auertas faciem Christi tui.

11 Iurauit dominus Dauid veritatem: ✻ & non frustrabitur eum: ✻ de fructu ventris tui ponã super sedem tuam.

12 Si custodierint filij 1.Par.22. *tui testamentum meũ: ✻ & testimonia mea hæc quæ docebo eos.*

13 Et filij eorum vsque Ibidem. *in sæculum sedebũt super sedem tuam.*

14 Quoniam elegit dominus Sion: ✻ elegit eã Matt.28. *in habitationem sibi.*

15 Hæc requies mea in sæculum sæculi: ✻ hic habitabo:

1.Cor.6. Leuit.26. *✻ quoniam elegi eam.*

16 Viduam eius benedicens benedicam:

✻ pauperes eius saturabo panibus.

per filiũ cõsummata: ∗ adorãtes incuruabimus nos ante arcã Dei, su E
pra quam ĩter duo Cherubim est sedes Dei, & ipsum arcę operculũ
quodãmodo scabellũ est pedum Dei, super ipsum iuxta humanã cõ-
ceptionẽ sedẽtis. 8. Nũc præparata à semine Dauidis domo nomini
tuo, orat te omnis multitudo tui populi à maximo vsq; ad minimũ
ad deducendã arcã tuã congregata, vt venire tibi placeat & acceptare
locũ præparatum: ∗ surgat quoq; & veniat nobiscũ, & deduci se pa-
tiatur arca quam sanctificasti tibi, & in qua sanctificaris, atq; honora
ris, & sup quã resides ac pręsentẽ te exhibes populo tuo: surge, & ve-
ni in locũ requiei tibi præparatũ, & arca tua quæ hactenus fuit in ta-
bernaculis, fixũ non habẽs habitationis locũ, ipsa iam in templo prę-
parato stabilẽ accipiat mansionẽ. 9. Sacerdotes tui, vt dignè tibi va-
leãt ministrare, per te cõsummatione induantur omnium virtutũ, &
perfecta adornẽtur iustitia: ∗ & populus tuus omnis, qui est multitu-
do sanctorum, corde fideli tibi adhærẽs, vera exultatione semp in te
lętetur, vt in domino Deo suo. 10. Propter Dauid seruum tuum qui
vir fuit secundũ cor tuum, quærẽs quod bonum est in cõspectu tuo: F
propter deuotionẽ cordis eius & bonũ desideriũ, quod erga hui⁹, tẽ
pli habebat ędificationẽ: propter quoq; factã illi promissionẽ: ∗ ne re
pellas, ne abiicias, neq; cõfundas faciem Salomonis Christi tui regis
tui qui ex tuo imperio vnus è fratibus suis vnctus fuit in regẽ populi
tui. Eius faciẽ nõ cõfundas, sed veni benigne, & oculos benigni aspe
ct⁹ tui cõuerte in locũ istũ, quẽ ex patris sui imperio ac descriptione
parauit tibi: quoniam ipsi Dauid promisisti habitare in loco isto, quẽ
ædificaturus esset filius eius. 11. Tu enim domine pollicitus es patri
meo Dauidi, & tanquã iuramẽto firmissime promisisti rem verã, quã
etiam suo tẽpore verissime implere cogitasti: & ab ea veritate quã p
misisti nunquã auerteris, neq; fiet aliquãdo vt obliuiscaris siue omit
tas eã: neq; ab ipso etiã Dauid sic vnquã auerteris, vt promissum illi
nõ impleas: ∗ Iuramẽtum autem & promissum quod fecisti ipsi Da-
uid, tale erat, Filium qui de lumbis tuis egredietur, faciã regnare post
te in regno tuo omnibus diebus vitæ suę, qui vir quietissimus erit, &
ædificabit mihi domum. 12. Quòd si obseruauerĩt filii tui præcepta G
mea ambulando coram me in corde perfecto, sicut tu ambulasti: ∗ &
si iudicia mea atq; ceremonias quę eos docui & docebo, custodire
voluerint, nõ recedẽtes post deos alienos, neque trãsgredientes prę-
cepta atq; iudicia mea 13. Si (inquã) hæc ita obseruauerint, polliceor
tibi, quod etiam filii filiorũ tuorũ, donec sic in iustitia perstiterint, in
sempiternũ sedebũt in throno regni domini, sup Israel: neq; defici-
et vir ex semine tuo, qui sedeat super sedẽ tuã. Sin autẽ dereliquerint
dominũ Deum suum proiiciam eos, vt non regnẽt in sempiternum
in regno meo. 14. Et quidẽ elegit dominus ciuitatem sanctam Sion,
locũ Hierusalem Ecclesiæ sanctæ typum atq; figuram: ∗ Desiderauit
eam, & habere voluit in habitationem suam, complacuítq; ipsi habi-
tare, & stabilem mansionem accipere in ea, dum in illa quidem mate
riali Hierusalem, tẽpli locum designauit: ĩ hac autem sancta Ecclesiã
permanere decreuit vnà cum suis fidelibus, vsq; in consummationẽ
sæculi. 15. VOX DEI PATRIS, De ædificio & electione sanctæ
Ecclesiæ. Hæc Sion, hæc sancta ciuitas, Ecclesia sancta, locus est quẽ
mihi ad quietam & iocundam habitationem elegi, in quo coletur & H
inuocabitur nomen meum: ∗ in hac ciuitate ego habitabo, in me-
dio fidelium, permansurus in ea vsque ad sęculi cõsummationem, tã-
quam pater familiâs in domo sua: & ambulabo inter illos, tanquã in
medio filiorum meorum, ad illis protectionem, liberationem, & op
portuna omnia impendenda beneficia: ídq; faciam propter bo-
nam voluntatem meam, quoniam complacuit mihi in ea, & quoniã
sic placitum fuit ante me. 16. Ego autem in ciuitate hac inhabitans,
viduas quæ in ea veræ viduæ fuerĩt (omnem animam dico non fidẽ-
tem in humano vllo auxilio, neque in seipsa, sed spem omnem cõsti-
tuẽtem in domino Deo suo, cui⁹ solius castas optat nuptias) copio-
se benedicam, & multiplicibus atq; fœcundissimis implebo spiritua-
libus benedictionibus: ∗ eos quoque qui in ea pauperes spiritu sunt
& humiles corde, ego nõ sinã deficere omni bono, sed copiose ad sa
tietatem vsque implebo spiritali pane verbi Dei, & fortitudinis
gratiæ spiritus sancti: vt corroborentur, oblectentur, & impin-

A *17 Sacerdotes eius induam salutari:*
** & sancti eius exultatione exultabunt.*
18 Illic producam cornu Dauid:

** paraui lucernam Christo meo.*

B

16 Inimicos eius induã confusione:

** super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.*

guẽtur in ipsis corda eorum,& crescãt conualescántq; robore spiri-
tali in viros perfectos.17.Sacerdotes quoq; meos fideles,quib⁹ cor-
di fuerit cõmissum sibi ministerium rectè administrare,omnib⁹ ador
nabo virtutib⁹: & vestiméto salutis(quod est perfecta iustitia)induã
eos,vt dignè queãt assistere conspectui meo:* & fideles omnes faciã
spiritali gaudio lætari, meúmq; nomen in gaudio & exultatione col
laudare .18. Illic in populo meo oriri atq; exurgere faciã ipsi Dauid,
in plenitudine tẽporis,nasciq; iubebo de semine ei⁹ cornu potẽtię&
magnæ fortitudinis,Christum saluatorẽ.Hoc cornu salutis erigã,su-
blimitérq; ac mirabiliter supra humanæ naturæ virtutẽ nasci faciam
in domo Dauid pueri mei,in sancta fidelium Ecclesia, ad salutẽ faciẽ
dam populo Dauid,populo electorum meorũ, ab inimicis eorũ, & Lucæ.1.
de manu omniũ qui oderũt eos,& ad implendas patrũ promissio-
nes: * huic autem cornu, huic Messię meo, quẽ decreui opportuno
tẽpore mittere in mundũ,ego lucẽtem candelam præordinaui,& in
mentis prædestinatione iam quasi paraui,quam mittã ante illũ:præ-
cursorem videlicet Ioannem,qui erit lucerna ardens,& lucens, testi Ioan.5.
moniũ perhibitur⁹ Christo meo. Hũc enim hominẽ mittã ego, qui Ioan.1.
veniet ĩ testimoniũ,vt testimoniũ perhibeat de Christo:vt sciatur ip
se atq; cognoscatur, ex illius testimonio, esse verus saluator mundi.
19.Et sunt quidẽ futuri plurimi,qui Messiam meũ venientẽ nolẽt re
cipere, neq; agnoscere saluatorẽ: qui etiã concilia & conspirationes
faciẽt aduersus eum.Verũ omnes eius aduersarios,qui eũ non rece-
perint,neq; crediderint in nomine eius,interficiã eos,&operiã cõfu
sione sempiternæ damnationis:* super ipsum verò Messiam meum Esaię.61.
electũ meum quẽ elegi,ponã non ad mẽsurã spiritũ meũ, & florere Ioan.3.
faciam,gloriosámq; ostendam in eo sanctificationẽ meã,& sanctifi-
cabo in eo ac demonstrabo gloriam meam:aduersarios omnes con-
demnãdo,ipsum vero cum suis omnibus in dexterã meã sublimãdo

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXI.

C Versu.6.ac deinceps, Ecce audiuimus eam in Ephrata, &c. Cum Dauid figura fuerit Christi & ædificatio templi ipsi quidẽ prohibita, sed per filium eius Salomonẽ ex Dei mandato cõpleta, figura fuerit ædificationis Ecclesiæ sanctæ, quæ in plenitudine temporis erat perficienda,non per alium quàm per Christum de semine eius nasciturum,qui verus Salomon, id est,verè rex pacificus,amabilis domino patri,rex potentissimus atq; gloriosissimus fuit in Israel, in populo filiorum Dei.Rursum,cum promissiones Dauidi factæ de semine suo in æternũ regnaturo, potissimum & principaliter ad Christum referãtur, quanuis etiam ad literam & secundum historiam impletæ sint in Salomone temporaliter.Hinc fit,vt quęcunque dicuntur in hoc Psalmo de domo, habitatione & requie Dei,siue de ædificatione ipsius, sicut iuxta historiam Salomonis templo aptantur, ipsique Salomoni: ita secundum mysticam intelligentiam aptari possunt ædificationi dom⁹ Dei,quæ est Ecclesia & Christo domino:vt secundum hanc intelligentiam Psalmus iste vox sit populi fidelis, petentis Deo acceptam fieri Ecclesiam nouam, quam ipsi ædificauit filius eius. Neque difficile est ei qui illuminatos habet mentis oculos,consequentia Psalmi huius ad Christum referre quod nos prolixitatis nimiæ vitandæ gratia, per singula explanare omittimus. Sed & si quid desideretur ex Elucidatione Psalmi.88.facilè & copiose suppleri potest.¶Versu.12. & .13. Promissio hæc facta Dauidi de semine eius in sempiternum regnaturo, tametsi eos qui de lumbis Dauid secundum carnem orti sint,prima facie respicere videatur,iuxta tamen veritatem potissimum spectat ad Christum,qui ex semine Dauid erat nasciturus,futurus rex pacificus,amabilis,filius altissimi, (1.Tim.3.)

D & omnino quietissimus, accepturus sedem Dauid patris sui & regnum æternum super populum Dei,cuius erat regnum Dauid temporale signum tantũ atq; figura,qui etiã domũ ædificauit domino,Ecclesiã sanctam vtramq;,& militantẽ,& triumphantẽ:in qua diuinitas inhabitat.Respicit insuper & Christi fideles omnes,Non enim solus ipse Christus regnabit,verũetiã per eũ reges cõstituẽtur,quicũq; in Dei præceptis fideles sese exhibuerit,& regnabũt cũ Christo in sęcula sęculorũ.Promissio autẽ ista in Psalmo ad hoc adducitur,vt inclinetur Deus ad perficiendũ promissum suum vt cõfirmaretur videlicet regnũ Dauid,& intẽti semper essent oculi domini in locũ habitationis suæ, quod nos spirituali postulatione æque ad Ecclesiã,& ad filios Dauid secundum spiritum possum⁹ aptare.¶Versu penultimo,Illuc producam cornu Dauid.Nota,quòd Christus rectè dicitur cornu, quoniam sicut animalia cornibus se solent ab aduersantibus defendere, atq; vindictam facere, inimica lædere,atq; etiã perimere:prius autẽ quàm excreuerint cornua,nec lædere valent,neq; sese defendere:ita cum in Ecclesia sancta de semine Dauid hunc Christum suum Deus fecit exurgere,quẽ per sublimitatem omnis plenitudinis veluti in capite constituit totius Ecclesiæ (qui solet esse locus ipsius cornu)tunc iudicium factum est populi domini:& hoc cornu peremptus est antiqu⁹ ille humani generis hostis,qui donec cornu hoc mirabiliter enatum apparuisset,libere dominabatur,nec erat qui contra eum posset vltionis exercere iudiciũ,aut foras eum proiicere à suo tyrãnyco domi (Lucę.3. Apoc.1. Apo.22.)

natu:iugúmq; captiuitatis miseræ excutere potuisset à domo Dei:ne ipse quidẽ (quãquam robustissimus) Dauid,neque ante eum:vel post eum aliorum quisquam. Secũdum hũc modum apud Lucã E
Lucæ.1. canit Zacharias,de cornu hoc iamiam enasci turo:Erexit(inquit)Deus Israel cornu salutis nobis,in domo Dauid pueri sui,Salutẽ ex inimicis nostris,& de manu omniũ qui oderũt nos,& cetera quæ inibi sequuntur.Neque ignoramus,per cornu in scriptura frequenter fortitudinem vel potentiã regni significari, iuxta quem modum etiam hoc in loco plures expositores intelligũt producendum regnum potens & prævalidum in Hierusalẽ vel in Ecclesia: nobis tamẽ videtur quod iam dictũ est mysterio veritatis admodum recte competere,& nihil irrationabile cõtinere.Neq; enĩ est necesse, vt idem sermo per omnem scripturam consimilem accipiat interpretationem.¶ Versu eodẽ, Paraui lucernam Christo meo.Quod dicitur de lucerna ad Ioannẽ præcursorem relatũ, per omnia cõ-
Ioan.1. sonat Euãgelicis testimoniis.Sed dubitare quis posit,cum Christus ipse lux vera sit illuminãs omnem hominem venientẽ in mundum:quid est,quod illi lucerna paratur?Nunquid lucerna eget sol, vt videatur?Aduertendũ proinde est,quòd tametsi lux fuerit Christus dominus, quia tamen venturus erat carnis testa obuolutus, nimirum ex semine Dauid secũdum carnẽ:iccirco lucernã illi præordinauit Deus pater,quę illum monstraret ignorãtiæ hominum:quomodo candela ardẽs & lucẽs solet ea quæ latẽt & occulta sunt facere manifesta.Et quomodo post rem demonstratam atq; inuẽ-
Ioan.3. tam, non vltrà vsus est candelę, sed extinguitur:ita postquam Christus hominibus Ioannis indicio F factus est manifestus,quasi extincta est lucerna,clausúsq; est Ioannes in carcerem,& occisus, vt impleretur illud quod dixerat,Illum opportet crescere,me autẽ minui.Quasi dicat,Lucere me quidẽ oportebit,donec ille cuius gratia veni ad perhibẽdum ipsi testimoniũ, per meum indicium & testimonium,fuerit factus manifest⁹.Illo autẽ manifestato & cognito,me oportebit extingui,illum verò gloria crescere,& magnalibus virtutũ clarescere atq; effulgere,ad demõstrationẽ diuinitatis suę.

CXXXII. PSALMI ARGVMENTVM.

Describitur laus atq; vtilitas fraternæ charitatis, oleoq; odorifero sanctæ vnctionis cõparat,quo capita vngebãtur summorũ sacerdotũ,similiter & rori impinguãti,quo mõtes Hermõ & Sion desuper impinguãtur:per quã insuper De⁹ benedictionẽ & vitã donat illis,p quos eã inuenerit bene vnitos.

CXXXII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Ecce quam bonum & quàm iocundum, habitare fratres in vnum.

2 Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbã barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius.

3 Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion.

4 Quoniam illic mandauit dominus benedictionem:

** vitam vsque in sæculum.*

1.Cor.13.
Matt.18.

O Quàm pretiosa, & multo optima atque amœnissima res est,fraterna charitas,& proximorũ dilectio, qua fideles pariter habitant in vna Ecclesia sancta per illam quasi per glutinum adinuicem conpaginati, & quasi perfectionis vinculo simul in vna spe G vocationis,in vno domino,in eadem fide, & in eadem sententia cõiuncti,ac dulciter colligati. Et ex aduerso,quam praua res est, & quàm iucunda atque detestabilis, eos qui vnanimes in pace viuere deberent in domo Dei, Christi fideles, abinuicem dissidere animis & odiosis vacare dissensionibus.2. Verè res optima est illa vnanimitas fraternæ charitatis, & multo iucundissima, quemadmodum saderdotalis vnctionis oleum illud optimum & optime odoriferum quo caput Aaron,id est summi sacerdotis vngitur, quod deinde de capite per genas,aut tempora descendit,vsque in barbam eiusdem sacerdotis summi,ac deinde vsq; ad summitatem vestimenti eius de barba,ita vt summa vestis eius ora perfundatur eodem, sic gratissimum odorẽ de sese diffũdẽs,& bona fragrãtia sui odoris pręsentes omnes oblectãs atq; reficiẽs.3.Est insuper res fœcũdissima, & ad fructũ faciẽdum bonorum operũ opportunissima, sicuti ros qui descẽdens in mõtẽ Hermõ, de cęlo fœcunditatẽ eidẽ donat maximã: & sicut ros mõtis Siõ, qui super ipsum de cęlo datur, vt inde fœ- H cunditatẽ accipiat ad fructũ proferendũ. Sic enim in quib⁹ est charitas illa fraterna,fœcũdati sunt optima hac pinguedine,ad fructificandũ in omni opere bono.Siquidẽ charitas patiẽs est,benigna est,facit non æmulari, nõ quærere quæ nostra sunt, sed quę Dei sunt, & quę etiã aliorũ: omnia suffert,omnia credit,omnia sperat,& omnia omnino bona operat in nobis.4.Vere dico,bonũ esse & iucundũ sic habitare fratres in vnum,quoniã domin⁹ Deus (qui in fideliũ suorũ cõcordia maxime oblectatur) ipse illic,id est,in vnanimi fratrũ cohabitatione,vbicunque conspexerit in vera charitate fideles suos cohabitare,dare disposuit,& super illos uenire pręcepit rorẽ benedictionis suæ sanctæ,per quam fœcundabuntur ad omne opus bonũ: * & vitam dabit eisdẽ,nunc quidẽ in gratia,ac pòst in gloria perfecta. Vbicũque enim duo vel tres fuerint cõgregati in nomine ei⁹, illic ipse adest in medio eorũ.Cõtra verò, vbi odium est & dissensio, mãdauit De⁹ illic maledictionẽ, vt steriles sint ab oĩ opere vere bono(siquidẽ

A absque charitate ad salutem nihil prosunt omnia) simul & mortem sempiternam: quoniā omnis qui fratrem suū odit, manet in morte. 1.Ioan. 3.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXII.

VErsu 2. Sicut vnguentum in capite. De oleo hoc effuso vel superlito super caput summi sacerdotis, hic loquitur ad eum modum quo in cæteris liquoribus capiti superfusis fieri conspicimus: quomodo cum aqua quælibet preciosa super capita effunditur discumbentium, solent guttulæ à capite in barbā, ac deinde à barba atque etiam à genis descendere in summā oram vestimentorum. Estque in hoc propositi vnguenti cōparatio, quòd sicut vnguentū illud de se gratissimum fundit odorē, sic & charitatis fraternæ illa vnanimitas, odorem frangrantissimū effundit in naribus domini: ēstq; gratissima Deo & sanctis angelis, ac iustis omnibus plurimū amabilis: quēadmodū econtrario, illa animorum dissensio, & fraternum oleum, in modū stercoris fœtidissimi, suo fœtore est tam Deo, quàm angelis & bonis omnibus abominabile. Spiritualiter verò per istud vnguentū siue oleum optimū (vt in Hebræo legitur) intelligitur gratia euangelicæ doctrinæ, quæ optimi existens odoris, à capite Christo defluit in barbam Aaron: id est, eiusdem summi sacerdotis:
B hoc est, in primos apostolos & apostolicos viros, qui capiti Christo fuerunt adiuncti, quique illi adhæserunt, vt barba capiti: à quibus deinde hoc oleum ad oram vsq; vestimenti defluxit, id est, ad infimos & nouissimos in ecclesia, quæ est quasi vestimentū Christi, cuius infimi in ecclesia sunt velut ora infima. Verùm prior sententia videtur esse de intentione prophetæ. ¶ Versu 3. Quod descendit in oram &c. Initium huius versus ad finem pręcedentis secundū sententiā venit adiungendum. In sequenti autē particula, cum dicitur, Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion: attende diligenter, ne sensum accipias qui prima facie se offert, quasi idem ros sit qui descendat in montem Hermon, & in montem Sion, imò ad hunc per illum, eo quòd dicitur, ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Non enim ita esse potest, cum mons Hermon & mons Sion ab inuicem sint disiuncti, vt non posit fieri descensus ab altero in alterum. Atque ob hoc, relatiuum qui non refert secundum numerum, sed secundum speciem, vt sit sententia psalmistæ, Sicut ros qui descendit in montem Hermon, & sicut ros qui descēdit in montem Sion: hoc est, qualis etiam descendit in mōtem Sion. Vterque enim montium istorum rore cæli impinguatus, proferret fructum copiosum. Est autem Hermon, mōs situs trans Iordanem, vbi dominabatur Og quemadmodum legimus Iosue duodecimo. Per Sion autem montem, intelligit montana Iudææ.

CXXXIII. PSALMI ARGVMENTVM.

C *PRopheta in spiritu, siue spiritus per prophetam seruos Dei, peculiarius autem quorum est versari in domo domini, ad laudem inuitat, atque etiam in noctibus manus ad illum fidenter leuare: inuitati verò ad benedicendum, qui acquieuerint exhortationi, accipiunt benedictionem.*

CIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Ecce nunc benedicite domino, omnes serui domini.*

COnsiderans, quoniā magnus dominus est, & laudabilis nimis, hortor, ac moneo vos, quicunque serui estis domini Dei, quicunque in illum creditis, & seruire atq; obsequium impendere eidem desideratis, vt illi incessanter laudibus, atque gratiarum actione benedicere studeatis. Hoc enim est sacrificiū, quo honorificatur ipse à seruis suis & ipsum est, quod sibi immolari postulat. Psal. 47. Psal. 49.

2 *Qui statis in domo domini in atris domus*
D *Dei nostri.*

2. Peculiariter verò vos moneo, ô sacerdotes Dei & ministri templi, qui sacrario operamini, & quorum est diuinis insistere ministeriis, qui in domo domini permanetis, & habitatis in atriis ei⁹, quibus cura commissa est vigilandi in domo domini. Vos enim tanto specialius decet laudare dominum, quanto illi estis cæteris peculiarius addicti, per commissa vobis ministeria. Psal. 10.

3 *In noctibus extollite manus vestras in sancta: ✳ & benedicite domino.*

3. Etiam in noctibus leuate manus vestras ad sancta, ad sanctuariū eius, ad cælos, ad sanctum templū eius: ✳ & laudes dicite domino, qui habitat in cęlo, in templo sancto suo. Dico nō per diem solū, verūetiam per noctē, quādo tranquilla & pacata magis sunt omnia, q̃ in diei tumultibus. Itē & in nocte aduersitatis, cum seruitudinē fugauerit obscuritas tribulationū, æquè atq; in die siue in prosperitatis tempore, manus vestras ad Deū leuate, ab illo poscentes auxilium: & in omnibus semper illi benedicite, qui cuncta pro suorum vtilitate nouit dispensare.

4 *Benedicat te dominus ex Sion: ✳ qui fecit cælum & terram.*

4. Et quicūque sanctam hanc exhortationem susceperint, benedicat atque benefaciat illis dominus Deus de cælo sancto suo, implēs eos cælestib⁹ donis & bonis: ✳ ipse (inquam) qui est cæli & terræ, & omnium quę in eis sunt potentissimus creator, ac proinde ad benefaciendum præ omnibus potentissimus æquè atque benignissimus, cū omnia hæc propter suam bonitatem potenter ipse creauerit ex nihilo.

CXXXIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste exhortatio est seruorum Dei ad laudem eius, propter magnitudinem potētiæ & bonitatis eius, qua antecellit Deus verus omnes deos. Et primum quidem monstratur hæc præcellentia potētiæ ex operibus quæ fiunt in vniuerso mundo generaliter, in nubium videlicet cōgregatione, in fulguris atq; ventorum productione. Deinde à versu octauo specialiter ex magnalibus illis quæ pro populo Israelitico, tū in Aegypto, tum in terra Chanaan, in veteribus sacris historiis legitur operatus. Post quæ, versu decimoquinto idolorum vanitatem & impotentiam monstrans, in exhortatione diuinæ laudis (vbi cœperat) concludit. E

CXXXIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate nomē domini: laudate serui dominum.*

2 *Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri.*

3 *Laudate dominum, quia bonus dominus:*

✳ psallite nomini eius, quoniam suaue est.

4 *Quoniam Iacob elegit sibi dominus:*

✳ Israel in possessionē sibi.

5 *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus: ✳ & deus noster*
Psal.144 *præ omnibus diis.*

6 *Omnia quæcunque voluit dominus fecit:*

Lucæ.1.
Gene.8.
Hester.13 *✳ in cælo & in terra, in mari, & omnibus abyssis.*

Hier.10. 7 *Educens nubes ab extremo terræ:*

✳ fulgur in pluuiam fecit.

8 *Qui producit ventos de thesauris suis:*

✳ qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.

Celebrate laudibus benedictū, & nunquā satis laudabile nomen domini: quicunq; illi seruitutis obsequia præstare vultis, laudibus efferte eum quantū potestis. 2. Peculiariter verò vos decet laudatio, ô sacerdotes & ministri tēpli domini, qui versamini ad perficiendū vestra ministeria in domo domini, & in atriis eius: qui diuinis obsequiis estis pręceteris specialibus deputati: * Vniuersi quoq; qui per fidem statis in F
Ecclesia sancta, quæ est domus Dei, & qui in eis amplitudine demoramini, laudate dominū Deum vestrū cui creditis. 3. Et est sanè vt laudetis dominū æquissimum omnino atq; iustissimum: quoniā ipse solus verè essentia sua bonus est, imò purissima immensáq; bonitas: à qua bonitatē suam participare debet quicquid in creatis bonū dicitur. Est ergo dominus, quomodo solus summe perfecte atq; essentialiter bonus, ita solus summe laudādus: * psalmos & iucūda lætitiæ cantica canite nomini eius, quoniam verè suaue est, & omnino iucundissimum. Semper enim iucunda est memoria nominis eorū, qui boni sunt & benefici. Vnde cū dominus noster & summe bonus sit, & summe beneficus omnibus seruis suis, debet indubie suauissima quoq; esse memoria nominis eius. 4. Si requiritis, in quo bonitatem hanc ostēdit, ecce in hoc eius apparet erga seruos suos bonitas atque suauitas, ꝙ ipse cum sit gloriosissimus, ac potentissimus æternitatis dominus, nullius egens ministerio, neq; bonorū nostrorū indigens: propter tamen bonitatem suam in nos effundendā & gloriam cōmunicandam, elegit populum fidelium: * & hos qui credūt G
nomini eius, ipse in peculiarem hæreditatē sibi assumpsit, vt in eis inhabitet, eósq; custodiat, & ditet in omnibus bonis. 5. Et quidem per fidē certissimo certius ego noui, & sciunt mecum quicunque fidem rectam habent, ꝙ dominus noster verè & simpliciter infinitéq; magnus sit: ita vt magnitudinis eius non sit finis, cum sit infinitus & immēsus in maiestate sua: * & Deus noster ipse magnᵘˢ est super omnes, vel qui dicuntur, vel qui æstimātur dii, in cælo & in terra: & ita in immensum omnes antecellit, vt nulla parte cum illo valeant cōparari. 6. Si requiritur in quo demonstret ipse magnitudinem suā, opus cōsideremus magnificētiæ eius. Tāta est enim eius potētia, vt quæcūq; velit fieri, mox fiant ita vt voluit. Neq; mora est inter eius velle & fieri, neq; est apud eū impossibile omne verbū, imò nec difficile quicquā. Sunt enim in eius ditione cuncta posita, & nō est qui possit eius resistere voluntati: * neq; verò hanc potestatis plenitudinē in cælis tantum habet, verūetiam in terris, in mari, imò & in profundissimis profunditatibus atq; voraginibus abditissimis, ita vt omnino nullus H
locus subtractus sit eius imperio, in quo nō possit quicquid voluerit. Vnde cū omnes, siue qui æstimantur, siue qui nominātur dii, alicubi horum locorum cōsistere debeant, si in rerum natura existāt, cōstat, omnes sub Dei nostri ditione atq; imperio, vt creaturas sub creatore ac domino cōtineri. 7. Ipse est qui leuat sua virtute in aera, & ascendere facit à summitate terræ, atq; etiam ab vltimo terræ, à mari oceano (quod est terræ terminus) exhalationes atq; vapores, ex quibus in aeris regione nubes generātur, vt inde cōsequenti ordine, pluuia, ros grando, nix, atq; cętera generentur: * ipse est & qui fulgura quodāmodo resoluit in pluuiā, & post fulgura subsequi faciēs pluuiā, & fulgura per pluuiā quodāmodo sedari. Solent enim post fulgura & venire pluuiæ abundantiores: & his aduenientibus, illa cessare, atq; ita fulgura in pluuias finiri, siue terminari. 8. Ipse est qui ventos suscitat eósq; cū voluerit, facit procedere de occultis terræ visceribus, de locis nobis prorsus incognitis, vt nesciamus vnde veniāt, aut quò vadant, quasi de occultis cellariis: * ipse est qui in vltionē rebellionis regis Pharaonis, qua filios Israel nolebat dimittere, iuxta verbū domi

A 9 *Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem, & in omnes seruos eius.*

10 *Qui percussit gentes multas:*

✻ & occidit reges fortes.

B

11 *Seon regem Amorrhaeorum:*

✻ & Og regē Basan,

✻ & omnia regna Chanaan.

C 12 *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.*

13 *Domine nomen tuū in æternum:*

✻ domine memoriale tuum in generatione & generationem.

14 *Quia iudicabit dominus populum suum:*

D *& in seruis suis deprecabitur.*

15 *Simulachra gentium argentum & aurum:*

✻ opera manuum hominum.

16 *Os habent, & non loquentur:*

✻ oculos habent, & non videbunt.

ni, vna nocte interfecit omnia primogenita Aegyptiorum, tā in hominibus, q̄ in pecoribus. 9. Multa quoq; ante hanc potissimam plagam, alia priora mirabilia signa atq; portenta, tam in iis quæ ad naturam attinent, q̄ in iis quæ extra naturam sunt, exhibuit in medio Aegypti, quæ viderunt atque senserunt omnes Aegyptii, Pharao rex & omnes ei subditi, cum filii Israel in terra sua nihil malorum horum persentirent, illísq; multipliciter afflictis, hi nihil eiusmodi experirētur. 10. Ipse est qui volens populum suum iam traductum per mare rubrum atq; per desertum, introducere in terram promissionis, quā promiserat patribus eorum, interfecit pro eis populos terram illam inhabitantes: qui & numero erant plurimi, & robore, armis, diuitiis, atque munitionibus potentissimi, nempe Chananęos, eueos, Iebuzeos, Gergezæos, ac cæteros: ✻ reges eorum potentissimos ipse tradidit in manus illorum, & interfecit pro illis. 11. Nominatim Seon regem Amorrhæorum, qui postulatus transitum concedere filiis Israel pacificum, non solum non concessit, verumetiam exercitu magno occurrit eis in prælium: quem tradidit dominus in manu Iosue serui sui, percussúsque est ab eo in ore gladii, & inhabitata sunt omnia loca eius à populo domini: ✻ Deinde etiam regem Basan, potentem valde, nomine Og: qui & ipse cum omni populo suo filiis Israel occurrit in præliū, & traditus est à domino in manus Iosue, factúmq; est illi sicut priori factum fuerat: ✻ multos insuper reges alios terræ Chanaan cum populo & ciuitatibus suis, regem Hierico, regem Hai, & alios reges v. regem Hierusalem, regem Hebrō, regem Hierimoth, regem Lachis, & regem Eglon, cum exercitibus suis: quos cōturbauit dominus à facie Israel, contriuítq; plaga magna, super quos etiam lapides magnos grandinis misit dominus de cælo, & propter quos solē stare fecit ad orationem Iosue, aliosq; reges plures omnes qui inhabitant in terra Chanaan, cum exercitibus eorum, quorum omnium domino pro ipsis pugnante, facti sunt filii Israel victores. 12. Horum autem omniū terram ac possessionē, illis propter peccata sua iam vsq; ad plenum consummata interfectis, atq; euulsis de terra sua, dedit in possessionem atq; hæreditatem populo suo Israel, iuxta quod promiserat patribus eorū. 13. Maxime deorū Deus, tu inæternum permanes, & gloriosum nomē tuū tecum permanet inæternū, quod in obliuionē nunquam venire poterit seruis tuis: ✻ memoriā sempiternā fecisti nomini gloriæ tuæ, dū talia támq; præclara edidisti pro seruis tuis signa atq; prodigia, neque in vllis vnquam generationibus auferetur memoria magnificæ omnipotētiæ tuæ. 14. Quoniā tu domine, sicut olim fecisti cū filiis Israel, pro quibus iuxta promissum in terram illā introducentis interfecisti impios terræ inhabitatores, ita semper iudiciū facies pro populo tuo, & pro omnibus qui in te fideliter credūt, eorū aduersarios pro eis expugnando: ✻ & erga seruos tuos te exhibebis deprecabilē atq; placabilē, téq; ab eis deprecari, placari, atq; exorari facilè sustinebis, etiam si quando in vllo offenderint: tametsi aduersum peccatores illos obstinatos, ita seuerū te & implacabiliter furibundum exhibueris: ✻ Insuper etiam in seruis tuis consolaberis, atq; oblectaberis, efficierísq; erga illos placabilis, posteaquam ad tempus tuam indignationem ostenderis, tametsi istos obstinatos & consummatos peccatores ita fueris abominatus. 15. Hactenus quidē opera potentiæ & virtutis Dei narrauimus: quibus patet quàm sit ipse magnus, q̄ potens, q̄ bonus erga seruos suos, atq; proinde q̄ sit verè ab omnibus laudandus. Nunc verò gentium deos, libet quid sint aut quāti expēdere, vt videamus verū esse, ꝙ magnus sit Deus noster præ omnibus diis. Sūt aūt simulachra quę gētes colūt in deos suos, vel argētea, vel aurea, vel ærea: neq; secundū materiā, ex qua cōstant, aliud sunt q̄ argentū, vel aurū, vel similis alia quęlibet pretiosa materia, nulla anima viuificante animata: súntq; opera facta per manus artificū, qui ea vel opere sculptili, vel fusili effigiant, siue efformant, & multo labore atq; impensis in eā figuram, pulchritudinem atq; nitorē, in quibus conspiciuntur, perducunt. 16. Videntur quidem secundū externam apparentiā ratione figuræ, habere os, quemadmodū ea quæ viuūt: verùm suo hoc ore quod vidētur habere, non valent sermonem edere: ✻ oculos vidētur habere propter effigiatam similitudinem, verùm per hos oculos videre nihil poterunt

Exo. 8. 9. & 10.

Num. 21. Iosue. 6. & 7.

Ibidē. 10

17 Aures habent & non audient: ✻ neque enim est spiritus in ore ipsorum.
18 Similes illis fiãt qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

19 Domus Israel benedicite domino:
✻ domus Aaron benedicite domino.
20 Domus Leui benedicite domino:
✻ qui timetis dominum benedicite domino.
21 Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

17. Aures item habere videntur, neque tamen per eos audire valẽt: E
∗ neq; id sanè mirum, quandoquidem ne respirare quidem possunt:
quę res indicio est, spiritum vitæ in eis nullum esse, qui tamẽ necessa-
rio ad loquendum, audiendũ, videndúmq;, cęterosq; sensuales actus
perficiendos est necessarius, tanquam eorum omnium efficiens prin
cipale. 18. Qui ea sibi fieri iubent ad colendum, & omnes qui fidu-
ciam suam ponunt in eis, quasi in veris diis, ipsi similes fiẽt illis, nem-
pe sine sensu & ratione homines: quí veritatẽ Dei cõmutant in mẽ-
dacium, & gloriam creatoris tribuunt creaturæ, operibus hominum
sese submittentes, qui eos iuuare non possunt, & quibus ipsi potius
benefacere possunt, quàm ab eis accipere quicquã beneficii: quę o-
mnia, nemo nisi irrationabilis & lapidei cordis, ac sine ratione bestia,
admittere poterit. 19. Cum itaque nullam hi falsi dii potẽtiam ha-
beant, ne ad actus quidem vitales corporis, qui omnibus tamen con
ueniunt animalibus, quomodo non sine cõparatione infinito ma-
ior est Deus verus quẽ colimus? Proinde huic nostro domino vero F
Deo benedicant omnis populus Israel, omnes qui credunt in eum:
∗ specialiter tamen Aaronica familia benedicat dominum, quæ sin-
gulari electione sacerdotio summo donata est. 20. Leuitarum etiam
vniuersa familia, pro sua singulari electione, ad ministeria diuersa do
mus domini deputata, benedicat domino: ∗ deniq; in vniuersum o-
mnes qui diligitis dominum, benedicite illi, vnusquisque in eo gradu
in quo à domino positus est. 21. Sit semper laudatus dominus Deus
verus, qui est Deus Sion, Deus cæli, Deus populi sui, Deus Ecclesiæ
sanctę, qui in Hierusalem inhabitat in medio populi sui. Atque ô vti
nam sic digne nunc tuas laudes inchoare valeamus, potentissime
Deus, vt in æternis canticis te olim cum sanctis tuis omnibus col-
laudare mereamur, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXIIII.

Versu 7. Educens nubes ab extremo terræ. Potest istud intelligi dupliciter. Vel de mari, quod est quasi terminus terræ, vt quidam exponunt, eo quòd illinc copiosius extrahantur vapores. Vel de superficie terræ, cui consonat quod habet versio Hieronymi: Leuans nubes de summitatibus terræ. Quidã ab extremo terræ accipiunt, loco huius, ab extrema terra, id est, à terra, quæ est nouissimum & vltimum locum habens inter elementa. A tota enim terra exhalationes & vapores eleuantur. Atque ita verti potest ex Hebræo, Subleuans nubes ab extrema vel infima terra. Quod etiam sequitur in eodem versu, Fulgura in pluuiam fecit, variis modis exponitur. In Elucidatione sic exponitur, Fulgura fecit in pluuias desinere, & quasi post fulgura pluuias dare consueuit: præmittens videlicet terrorem fulgurum, vt postmodum sequeretur pluuialis fœcunditas. Atque huic intelligentiæ satis fauet in Græco atq; Latino accusatiuus: & in Hebraico articulus Lamed præpositus pluuiæ, vt videatur significari, ipsi pluuiæ, vel ad pluuiam, vel pro pluuia, vt dicamus, Fulgura ipsi pluuiæ fecit, vel ad pluuiam, vel pro pluuia, videlicet vt post fulguris terrorem subsequatur fœcunditas pluuiæ. Potest etiam sic intelligi, Fulgura simul cum pluuia fecit, vt proponatur quoddam miraculum, in eo quòd hæc duo (quæ videntur naturæ contrariæ) nempe pluuia & fulgura, simul fieri cernantur. Et hanc sententiam velle videtur versio Felicis, quæ per ablatiuum habet, Fulgura in pluuia fecit. ¶Versu 14. Et in seruis suis deprecabitur, Hoc loco deprecabitur accipi debet secundum significationem passiuam, licet verbum sit deponens, & secundum Latinæ linguæ vsum significet magis actiue. Valet autem Deprecabitur, idem quòd Exorabitur, vel Placabitur, aut Deprecabilem se reddet, propitium atque exorabilem. Vnde Hieronymus, Et in seruos suos erit placabilis. Simile quid suprà dictum est in psalmo septuagesimoseptimo cum dicitur. Virgines eorum non sunt lamentatæ: vbi lamentor diximus poni in significatione passiua cum ex vsu Latini sermonis significet magis actiue, nec sit nisi deponens verbum. Psalterium autem Romanũ, pro Deprecabitur: quod prouenit ex ambiguitate & æquiuocatione verbi Græci, quod hîc ponitur παρακληθήσεται, quod significat & consolari, & deprecari (vt suprà acceptum est) in significatione passiua. ¶Versu 16. Aures habent, & non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum. Pulchrè hîc redditur causa, quare idola gentium illo suo ore quod videntur habere, non possint loqui, & quare suis illis quos videntur habere oculis non videant, denique cur & cæteris suis illis effictis membris non valeant vti ad vitales operationes: videlicet quoniam non est spiritus in ore ipsorum, quoniam nõ est in eis flatus inspirationis vel respirationis, quæ res indicio est, spiritum vitæ non esse in eis, neque vllam animam viuificantem, De vita loquimur animi. Cum ergo omnis operatio vitalis: primario à spiritu vitæ, id est, ab anima inhabitante corpus, debeat procedere, impossibile est illa, in quibus non est anima viuificans, vitalem operationem vllam posse exercere. Qua de re etiam suprà diximus, in annotationibus psalmi centesimi decimitertii, vbi iidem hi versus positi sunt, quos hîc habemus præ manibus.

Margin letters: G (beside "est quasi terminus terræ"), H (beside "linguæ vsum significet"), Psal. 77. (beside "gines eorum non sunt lamentatæ")

A

CXXXV. PSALMI ARGVMENTVM.

Argumentum psalmi huius penè idem est quòd mox praecedentis. Est enim exhortatio fidelium ad Dei laudem ex magnitudine eius: quae primum ex operibus creationis, deinde ex mirabilibus pro Israelitico populo specialiter exhibitis consideratur.

CENTESIMITRIGESIMIQVINTI PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitemini domino quoniam bonus:
** quoniam in saeculum misericordia eius.*
2 Confitemini Deo deorum.
B
3 Confitemini domino dominorum.
4 Qui facit mirabilia magna solus.
5 Qui fecit caelos in intellectu.
6 Qui firmauit terram super aquas.
C
7 Qui fecit luminaria magna.
8 Solem in potestatem diei.
D *9 Lunam & stellas in potestatem noctis.*
10 Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.
11 Qui eduxit Israel de medio eorum.
12 In manu potenti, & brachio excelso.
13 Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Laudē dicite, & confessionē date domino Deo omnes serui eius, quoniam solus ipse verè substātia sua est bonus, ac proinde solus laudabilis: * neq; solum in seipso bonus est, verumetiam maxime beneficus, ita vt in sempiternum perduratura sit super seruos ipsius misericordia eius: atq; ob hoc etiam maxime est dignum, vt laudibus illum celebremus, cuius sempiterna gaudemus misericordia. 2. Laudes dicite Deo vni viuo & vero, qui est super omnes deos, sine vlla comparatione omnibus in immensum excelsior. 3. Laudes dicite ipsi, qui est rex regum & dominus dominantiū, super omnes qui domini nominātur, aut etiam quadam participatione existunt. Caeteri enim dii sunt aut domini, vel nominatione sola, vel etiā participatione. Deus autem noster non sic, sed verè ei competit, vt omnium creatori atq; possessori, super omnia imperium, neque ab alio quoquam regni sui accipit potestatem. Atq; ob haec, solus ipse super omnes est laudibus celebrandus. 4. Ipse est qui solus per virtutem propriam omnipotentiae suae, potestatem habet operandi mirabilia quaecunq;, & quomodocunq; placitū fuerit ei. Nam & si alius quilibet, siue angelus, siue homo, siue daemō, videatur mirāda facere, cōstat id nō esse à propria virtute, sed quatenus vt hoc poßint, virtutē acceperūt à domino Deo nostro. 5. Si audire gestis, quae fecerit mirabilia: ecce caelos in principio creauit, in sapiētia sua corpora amplißima, solidißima, nobilißima, indissolubilia, & imperpetuum duratura. 6. Ipse elementū
terrae stabiliuit & firmiter statuit super aquas, vt quasi in aqua requiē Psal. 103.
haberet, nec subsideret, haberétq; stabilitatē, nec inclinaretur in seculum saeculi. Ipse enim est qui à principio terrae elementū in aquis posuit, & super aquas firmamētum (vt nō inclinetur, commoueatur, aut subsidat) in sui loci stabilitate custodit. 7. Ipse quarto die distinctio-
nis rerū post lucē creatā, post firmamēto diuisas aquas ab aquis, post Gene. 1.
terram discoopertā: & foecunditate fructificationis donatam, fecit in caelo duo luminaria, prae caeteris (quantum ad humani visus iudiciū magna) nēpe solem & lunam, quae humano sensui, propter maiorē propinquitatē & vicinitatem, maiora videntur aliis luminaribus, id est, stellis quae sunt in firmamento: quae etiam luminaria ob hoc dicūtur magna, ꝙ lumen maius praebeant super terrā, quàm ea quę sunt in firmamento, etiam si quantitate, multa horum illis sint maiora. 8. Inter haec duo luminaria, quae fecit ad lucendū in firmamento & illuminandum terram, vnum fecit maius in quantitate molis & virtute lucis, nempe solem, vt praeesset, potestatémque ac dominiū haberet per diem super terram, eam tunc suis radiis illuminando atque visitando. 9. Alterū verò fecit luminare, & quantitate molis & virtute illuminationis minus, nempe lunam, atq; etiam alias infiniti numeri stellas, plurimas in firmamento fixas, nonnullas autem sed paucißimas in orbibus inferioribus errātes. Atq; haec luminaria ob hoc fecit, vt simul cum luna praeessent nocti, potestatémque ac dominiū haberent super terrā, ad eam illuminandū per noctem, in solis absentia. 10. Ipse est qui plagis maximis Aegytum percußit atque affli-
xit, inter quas illa erat praecipua, ꝙ vna nocte omnia eorū primoge- Exod. 12.
nita per manum angeli trāseuntis interfecit, tam in hominibus, q̄ in iumentis. 11. Ipse eduxit populū Israel de medio Aegyptiorū, inter quos habitabat sub seruitute durißima. 12. Idq; fecit Deus per manum omnipotētis virtutis suae, in magnifica & gloriosa fortitudine. Postquam enim plagā hanc nouißimā in primogenitis conspexerūt Aegiptii timore perterriti, compulerunt exire à se filios Israel, quos prius rogati, atq; etiam in Dei mandato iussi demittere noluerāt. Et ipse eos egrediētes sua potētia seruauit, vt nemo Aegyptiorū quicquā illis auderet inferre nocumēti. 13. Ipse est qui ad populi sui clamorē Exod. 13.

14 *Et eduxit Iſrael per medium eius.*

15. *Et excußit Pharaonem & virtutẽ eius in mari rubro.*

16 *Qui transduxit populum per deſertum.*

17 *Qui percußit reges magnos.*

18 *Et occidit reges fortes.*

19 *Et Og regẽ Amorrhæorum.*

20 *Et Og regẽ Baſan.*

Num.21. 21 *Et dedit terrã eorum hæreditatem.*

Ibidem. 22 *Hæreditatẽ Iſrael ſeruo ſuo.*

Ioſue.6. & 8.

23 *Quia in humilitate noſtra memor fuit noſtri.*

24 *Et redemit nos ab inimicis noſtris.*

25 *Qui dat eſcam omni carni.*

26 *Cõfitemini deo cæli.*

27 *Confitemini domino dominorum, quoniã in æternum miſericordia eius.*

& orationẽ Moyſi ſerui ſui, mare rubrũ diuiſit in duas partes, ita vt E
aquæ quaſi murus ſtarẽt ex vtraq; parte, cum perſequeretur Pharao
cum exercitu ſuo filios Iſrael. 14. Ipſe tranſire fecit populum Iſrael
per medium ſicci maris, aquis ſeſe pro muro, hinc inde prębentibus.
15. Pharaonem verò cum omni exercitu ſuo, ingreſſos poſt filios Iſ-
rael, per eandem viam tranſire volentes, ipſe violenter oppreſsit in
mari rubro, dum per columnam ignis & nubis interfecit exercitum
eorum, & ſubuertit rotas curruum, ita vt ferrentur in profundum: fu
gere autem volentes, mari redeunte in locum ſuum, & aquis illis oc-
currentibus, demerſit in profundum. 16. Ipſe deinde populum ita
mirabiliter ſaluatum ab Aegyptiis, tranſduxit per deſertum quadra-
ginta annis, multa eis ibi beneficia prius inaudita præſtans. 17. Poſt
annos autem quadraginta, vt in promiſſam terram eos introduceret
deuicit, expugnauit, & interfecit pro eis reges magnos, qui terram il-
lam filiis Iſrael promiſſam poſsidebant. 18. Et occidit, pro eis pu-
gnando ſua diuina virtute, reges virtute atque diuitiis admodum for F
tes, quibus nunquam potuiſſent virtute humana filii Iſrael præuale-
re: ipſos tamẽ interfecit, data eis de cœlo victoria, & eorũ munitio-
nes ac regna occupauit. 19. Ex horum numero erat Seon ille rex
Amorrhæorum, qui filiis Iſrael humiliter petentibus, contumaciter
negauit tranſitum: quẽ tradidit Deus in manus populi ſui. 20. Item
& Og regẽ Baſan, qui & ipſe occurrebat populo domini in præliũ,
factúmque eſt illi à domino ſicut priori: ſed & alios plurimos trans
Iordanẽ tradidit dominus in manus filiorum Iſrael. 21. Et tradi-
dit terram illorum quos interfecerat propter peccata eorum, in hæ-
reditariam poſſeſsionem aliis melioribus quibus volebat. 22. Tra-
didit, inquam, populo quem elegerat ſibi in peculiũ, populo Iſrael,
in poſſeſsionem & hæreditatem. 23. Fecit autem hæc omnia pro
populo ſuo tam magnifica & ſtupenda, eo quòd viderat afflictionẽ
& tribulationem, qua humiliabantur & opprimebantur ab Aegy-
ptiis ſeruitute intolerabili: & clamorem eorum qui de anguſtia ope-
ris clamabant ad dominum, ipſe attẽdit, memórque fuit populi ſui, G
& promiſsionum quas fecerat patribus eorum. 24. Et propter hoc
appoſuit cor ſuum vt liberaret populum ſuũ ab inimicis & oppreſ-
ſoribus eorum. 25. Neque verò ſoli populo Iſrael exhibet benefi-
centiam ſuam, verumetiam erga omnes omnino quicunque viuunt
ſuper terram, dans omnibus eſcam & pabulum, vnicuique iuxta con
ditionem & proprietatem naturæ ſuæ, in qua condita ſunt ab initio.
26. Concludens reſumo quam initio propoſui exhortationem, vt
confeſsione laudis Deum verum qui in cælo habitat, non in manufa
ctis celebretis. 27. Celebretis, inquam, dominum omnium domi-
nantium, & regem regum: quoniam in ſempiternum permanebit ſu
per omnes ſeruos eius miſericordia ipſius, & vſque in cõſummatio-
nem ſæculorum quiſquis quæſierit in omni progenie, inueniet eam.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXV.

VErſu 5. Qui fecit cælos in intellectu. Græcè eſt ἐν συνέσει, id eſt, in intellectu, quod valet, in ſapientia: quemadmodum in Pſalmo quadrageſimo ſexto, pſallere συνετῶς, vertitur, pſallere ſapienter, quod verti potuiſſet, Pſallite intelligibiliter, vel cum intellectu: quemadmodum & hîc pro eo quod nos habemus, Qui fecit cælos in intellectu. Clarius dici potuiſſet, Qui cælos fecit ſapienter. Atque ita Hieronymus vertit, Qui fecit cælos in ſapientia. Felix, In intelligentia, ſiue prudentia. ¶ Verſu 7. Qui fecit luminaria magna. Luminaria iſta duo, quorum in duobus ſequentibus verſibus fit mentio, nempe ſol & luna, peculiariter magna hîc appellantur, ſicut & in principio libri Geneſis. Quod non ita eſt accipiendum, quaſi ſecundum molis quantitatem omnibus ſtellis quę ſunt in firmamento ſint ſol & luna maiores. Nam de luna ex aſtronomorum demonſtratioue conſtat eam eſſe quantitatem multo minorem omnibus, etiam minimis ſtellis quæ videri poſſunt in firmamento. Minima enim ſtellarum viſibilium firmamenti, vt Alphraganus aſtronomus aſſerit, tota terra eſt maior. Luna verò minor eſt terra, ac proinde omnibus ſtellis quæ in firmamento videri poſſunt quantumuis minimis. Imò verò ſtellas eſſe tradunt aſtronomi in firmamento tam miræ magnitudinis, vt totam terræ quantitatem quælibet earum contineat centies & ſepties, alias quæ eam contineat nonagies, alias ſeptuagies & bis, alias quinquagies & quater, alias trigeſies & quinquies, alias decies & octies: quemadmodum ſuo loco oſtendimus in 7. libro de conſideratione rerum naturalium, cui titulus eſt De cælo & mundo. Quomodo ergo, ſi de quãtitate molis ſermonem faciamus, luna ipſa (quæ tota terra eſt minor) verè dici poterit luminare maius, comparatione ad eiuſmodi ſtellas firmamenti tanto terra maiores? Sed & ſol ſecundum molem licet luna ſit lõge

Pſal. 46. H

Gene.1.

A amplior,tamen multis ſtellis firmamẽti eſt minor.Oportet ego hanc peculiarẽ appellationem qua nuncupatur ſol & luna,duo magna luminaria,accipi ſecundũ præcellentiã luminis,& excellentiam miniſterii,quo ſuæ lucis beneficio eximie inſeruiunt mortalibus,præ oĩbus aliis luminaribus lucem abundantiorẽ terris infundendo,& operationes exercẽdo magis validas,magiſq; manifeſtas. Quę enim ſtella firmamenti ſic ſentitur in terris,ſecundũ operationẽ ſui effectus,vt eius aduẽtu omnia vireant,eius abceſſu omnia flacceſcant & emoriãtur? Quæ ſtella vel maxima firmamenti, ita manifeſte totũ hominis corpus diſponit, vt ipſas quoq; medullas ſua varietate augeat & minuat? Attamen iſtas ſolis & lunæ eſſe operationes,manifeſtiſsima certiſsimáq; experiẽtia cognoſcimus.Et notandum,quód non dicuntur hæc duo ſol & luna peculiariter magna corpora, aut magna aſtra ſed tantum magna luminaria,videlicet vt indicetur illuminationis ſuper terram pręcellentia.Denique, magna ſingulariter dici poſſunt ſecundũ ęſtimationẽ mortaliũ.Secundũ nanq; humanũ iudicium, euidẽtiſsimum eſt,lunã & ſolem iudicari maiores omnibus ſtellis quæ ſunt in firmamento.Quod autem in verſibus duobus ſequẽtibus dicitur ſolẽ eſſe factũ in poteſtatẽ diei,ſiue (vt Felix vertit) in dominium diei,& lunã in poteſtatẽ vel dominiũ noctis, cum ſtellis, illud eſt quod in primo capite Geneſis,in horum luminariũ creatione die quarto,ſic dicitur,Fecítq; Deus duo luminaria magna, luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus vt præeſſet nocti & ſtellis. Et poſuit eas in firmamento cæli,vt lucerent ſuper terram,& præeſſent diei ac nocti,& diuiderent lucem ac tenebras. Gene.1.
B

CXXXVI. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iſte populi veteris eſt Iudæorum ſuam deflẽtis captiuitatem. Et primum quidem ſui cordis amaritudinem teſtantur,dum terræ ſuæ ſanctæ à qua tranſlati ſunt recordantur,propter quod organa ſuſpendũt, ſigna nulla exhibere volẽtes vllius lætitiæ,neque cantica iucunditatis canere,in terra captiuitatis,etiam ſi ad hoc ab iis qui illos in captiuitatem ducebant,inuitarentur:præcipue ob recordationem ciuitatis,ſanctæ illius Hieruſalem cuius ſe memoriam atque deſiderium proteſtantur nunquam imperpetuũ velle e corde abiicere,adeò vt etiã mala ſibiipſis imprecentur,ſi id vnquam contingat. Deinde verſ. 9. per modum imprecandi pœnam prædicit Idum eorum,qui in deſtructione Hieruſalem Chadeis admixti,crudeliſſimos ſe ſe hoſtes exhibuerunt Iudæis,ab omnimodam & perfectam deſtructionem vſque ad fundamenta,illos ſuis ex hortationibus animando. Nouiſſimis verò,duobus verſibus,Babyloniorum pœnam,ex diuinæ iuſtitiæ ſtatuto eis venturam,prænunciat.

CXXXVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Super flumina Babylonis, illic ſedimus & fleuimus:
C
** dum recordaremur tui Sion.*

2 In ſalicibus in medio eius, ſuſpendimus organa noſtra.

3 Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos
D *duxerunt nos, verba cantionum.*

*4 Et qui adduxerunt nos: * hymnum cantate nobis de cãticis Sion.*

5 Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

6 Si oblitus fuero tui

CVm abduceremur captiui in Babylonem à terra patrum noſtrorum, in itinere adhuc conſtituti tranſmigrationis,reſedimus atque demorati ſumus iuxta fluenta Babylonis,vbi ad demorandum locus aptior videbatur: illícque ſedentes, atque demorantes, lugubres fletus edidimus: * cum nobis in mentem veniret conſolatio ciuitatis ſanctæ Hieruſalem, & terrę illius ſanctę miſeranda diſsipatio, & quomodo templum quod in eo erat ſolenne domino,igne combuſtum ſit,& vaſa ſancta prophanata, aliaque indigna plurima in loco ſancto commiſſa: ſimul etiam dolentes nos à loco illo ſancto, quem ſibi dominus ſic elegerat, per tranſmigrationem hanc & captiuitatem elongari. Quis enim iſta conſiderans,lachrymas valeat cõtinere? 2. Ingreſsi in Babylonicã terrã,& iam velut in medio eius poſiti,vidẽtes,q̃ eſſet locus hic à terra noſtra alienus,inſtrumẽta lętitiæ quæ attuleramus nobiſcũ, in quib⁹ cãtare eramus ſoliti,ſuſpendimus ad ſalices, quarũ erat iuxta fluẽta vbi demorabamur magnus numerus: vtpote quib⁹ nõ liberet inſtrumẽtis vti lętitię, ſed potius flere & eiulare in triſtitia pro miſera trãſlatione & captiuitate noſtra. 3. Et quidem (quod noſtrum dolorem etiam augmentabat) ii qui nobis pręfecti erant in hac tranſlatione, quos rex Babyloniorum ad nos transferendos conſtituerat, poſtulauerũt à nobis verba canticorum & cantica lętitiæ nos exhortabantur canere. 4. Et qui nos de natali ſancto loco noſtro adduxerunt captiuos,in terram ignotam, alienam & idololatria contaminatam, poſtulauerunt nos, & exigere videbantur à nobis: * dicentes, vt cantica aliqua lętitię caneremus de iis quę canere ſolebamus in inſtrumentis noſtris muſicis, cum eſſemus in terra noſtra Hieruſalem. Atque hęc dicebant,vel p irriſionem, ad noſtri doloris aggrauationẽ vel per cõpaſsionem,ad triſtitiæ qua nos opreſſos conſpiciebant lenimentum. 5.Nos veró,vt pote homines amaro animo,& quib⁹ nõ libebat ſigna vlla oſtendere lętitię,reſpõdebamus illi dicentes.Quonãmodo cãtare poterimus cãtica domino cõſecrata,cãtica diuino cultui deputata in terra hac aliena atq; ꝓphana,in qua oĩs viget idololatria,vbi prorſus ignorat Dei reuerẽtia? 6.O Hieruſalem ciuitas ſancta,ô terra deo ſacrata,quomodo ſigna poterim⁹ oſtẽdere vlla lętitię,donec deſola-

Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

7 Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.

8 Si non proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ.

9 Memor esto domine filiorum Edom in die Hierusalem.

10 Qui dicunt, exinanite exinanite vsq; ad fundamentum in ea.

11 Filia Babylonis misera: ✱ beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.

12 Beatus, qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram.

tionis illi⁹ quę in te facta est nobis hęret memoria? Ecce enī firmissi E
mo proposito illud statuo, nūquā tui memoriā de corde deponere,
sed quantūuis diu hæc nostra protrahať captiuitas, tuā desolationē
deflebo, & ad reparationē reditúmq; suspirabo, adeò vt fidenter au-
deam mihipsi etiam cōminari ac dicere: si vnquam in loco isto capti
uitatis posit⁹, memoria atq; desideriū tui ô Hierusalem è corde abie-
cero, oblectatus in terra ista aliena, aut in Babylonicis siue diuitiis, si-
ue deliciis, in vltionē hæc mihi pœna eueniat, vt nōvltra memor sis
dexteræ meæ, nō mihi veniat à te vllum auxiliū, sed derelinquar à te
atq; proiiciar. 7. Arescat quoq; in me omnis vigor meus, & interius
humore omni atq; virtute destituar, ita vt præ siccitate lingua veluti
adhæreat gutturi. Hæc (inquam) mihi faciat Deus & hæc addat, si tui
memoriam abiecero de corde meo. 8. Si non te, ô ciuitas sancta, ca-
put semper & principium lætitiæ meæ, omnib⁹ desiderabilib⁹ & de-
lectabilibus quæ mihi obuenire posint præposuero, si non te semp
in animo præ omnibus gestauero, si non tuum bonum & tuā restitu
tionem omnib⁹ semper anteposuero, quęcūq; mihi possent lęta aut F
prospera obtingere, si non in omni lætitia quæ mihi quomodocūq;
contigerit, tui primum memor existam. Et omnino nunquā in terra
hac captiuitatis constitutus ita me vlla sinā capi aut detineri oblecta-
tione, vt prorsus tui fiā immemor. Ita mihi cordi est, quę in te facta
est desolatio, & ita mihi in desiderio est, tua quam spero futuram ali-
quando reparatio. 9. Domine Deus, tu vides, quanta in nos mala ex
ercuerunt inimici nostri Babylonii, quibus iuncti fuerūt ii qui terræ
nostræ erāt vicini Idumęi, qui se illis cōmiscuerūt, vt nos iuxta quod
semper optauerāt, nacta opportunitate, per exercitus potentioris vir
tutem destruerent. Horum, tu domine, Idumæorū malitiā attēde &
ad vltionem memor esto malitiæ & crudelitatis quam exercuerūt in
nos in die visitationis, & in tēpore destructionis ciuitatis tuę sanctæ
Hierusalem. 10 Qui Chaldeos, licet ex seipsis nimiū crudeles, adhor
tantes ad maiorem crudelitatē, dicebant, Euacuate, & ad fundamēta
vsq; prorsus demoliamini, cūcta destruite, igníq; absumite, prorsus
nihil relinquentes, neq; lapidē in fundamēto, neque vllum omnino G
vestigium: ita vt in sempiternum vltra non valeat reædificari, neque
vltra sit memoria eius super terrā. Huius crudelitatis tu domine me-
mor eris, vt eis iuxta malitiam suam reddas vindictā: cum debuissent
iure fraternitatis nobis ipsi potius in protectionem atque auxilium
extitisse, aut vt minimum cōpassionis nobis affectum exibuisse. 11.
Populus autem Babylonicus, gens Chaldęa, qui desolationis factę in
ciuitate tua præcipui authores & crudelissimi exequutores fuerunt,
ipsi erūt miseri, & ex decreto iustitiæ tuæ sentiēt miseriā in die, cum
retribueris eis pro sua malitia: ✱ & beatum nos prædicabim⁹ populū
illo, qui ex decreto diuinæ sentētiæ retribuet illis iuxta meritū digna
pręmia, ita in illos agente crudeliter, vt sine misericordia ipsi crude-
lissime egerunt aduersus locum sanctū tuum. 12. Beatos illos prædi-
cabimus, & laudibus magnis celebrabimus illos diuinæ iustitiæ mini
stros, qui ex sententia iustitiæ Dei eandē ostēdent in vos crudelitatis
sæuitiam, quā mōstrastis & exercuistis aduersum nos, ita vt etiā par-
uulis vestris infantibus atque lactantibus non parcant, sed crudeliter H
eos apprehendant, allidántque sine misericordia ad petras, & sagittis
Esaię.13. perimāt: quomodo paruulos nostros petris illisos, & sagittis perfos-
sos, nephādissime interemistis. Sic enim à domino decretū & statu-
tum est, vt iuxta omnem malitiam, quam in nos exercuistis, ô cru-
deles Babylonii, suo tempore reddatur in caput vestrum.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVI.

MAnifestū per se est, hunc Psalmum ad literā cōuenire filiis Israel in transmigratione Babylonica deflētibus suę captiuitatis miseriam & loci sancti desolationem, suis autē hostibus pœnā & vltionē vel prædicētibus vel imprecātibus. Secundum autē mysticā intelligentiā, facile aptare poterimus Psalmum istum populo fidelium, in hoc mundo tanquam in exilio degēti, vbi longe sumus ab illa terra sancta, à loco illo paradysi, vbi erat summa quies atque tranquillitas, vbi erat perpetuum sabbathū in perfecta innocētia: cum nūc in medio Babyloniorū, id est, in
2.Petri.2 maxima cōfusione, in perturbatissimo hoc mundo, vitā ducamus in medio derisorum & iniquorū qui de die in diem (vt de Loth ait sanctus Petrus) affligunt animas iustorum. Ipsi verò sancti iugiter memores sui exilii, & agnoscētes trāsmigrationis locum, sciētes vnde abducti sunt, atq; in patriam

A suam tandem aliquando reditum sperantes organa suspendunt in salicibus, omnia huius mundi gaudia, delicias omnes & voluptates abiiciūt & abiurāt, semper ad patriam illam vnde abducti sunt aspirantes, in omnibus quæcunque in terra captiuitatis blandiuntur renuentes consolari, atque in sola spe sui ad patriam reditus oblectari proponentes. Vltio autem illa quæ in fine Psalmi ponitur, significat grauissimam illam desolationem & damnationem, quam iusto Dei iudicio experientur vniuersi impii, & dæmones peruersi, & illis adhęrentes maligni homines, qui in hoc mundo iustorum fuerunt irrisores quique filiorum Dei in hoc exilio, quantum potuerunt, captiuitatem aggrauare non desierunt. ¶ Versu. 1. Super flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus. Potest ista sessio super flumina intelligi, in via, cum essent adhuc in transmigratione. Solent enim magni exercit⁹ libenter iuxta loca, vbi sunt aquæ, figere tentoria, ob vsum aquæ in cunctis necessarium: quemadmodum in primo lib. Esdræ legimus, quod Esdra ipso cum magna populi multitudine ascendente de captiuitate Babylonica, congregatus sit omnis populus ad flumen, qui decurrit ad Ahaua, ibique māsit tribus diebus. Vel intelligi potest sessio ista, de habitatione in terra Babylonis, quam plurima irrigabant flumina, vti Strabo refert libro .16. quorum maxima erant Tygris & Euphrates. Nam & vulgo sic dicimus, ciuitatem illam esse sitam super hoc aut illud flumen, id est, iuxta flumen, videlicet vt ex eo ciuitas ipsa sua commoda in rebus necessariis accipiat. Quod autem dicit populus, secūdo in versu in salicibus se suspendisse organa, indicat magnam ibi fuisse salicum copiam, quę iuxta flumina solent in locis humidioribus libenter nasci, quemadmodum econtrario myricæ in locis arentibus. ¶ Versu. 3. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum. Intelligi potest quod hîc dicitur de Babyloniis postulātibus cantica à filiis Israel, tripliciter. Primo, vt ironice accipiamus hos illos dixisse, deridendo populum Domini: quasi dicant, Cantate nunc, cantica quę canere soletis, quare nō canitis? quare non gaudetis? quemadmodum per ironiam subinde afflictis loqui solent illudentes alii, qui malis afflictorum congratulantur, maxime illis qui prius in excedenti erāt gaudio, antequam subita illa occurreret tribulatio. Atque huic intellectui consonat quod vertit Felix, Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantici: & deridentes nos lætitiam (supple interrogauerunt nos, dicendo) Cantate nobis de cantico Sion. Neque dissonat quod habet Paraphrasis Chaldaica Ibi, interrogauerunt nos Babylonii qui captiuos abduxerunt nos, vt diceremus verba cantilenarum: & raptores nostri lętitia affecti dicebant. Psallite nobis cantica quę dicebatis in Sion. Secundo accipi potest hęc postulatio vt seria, & non ironica, vt videlicet exegerint Babylonii serio ab ipsis, cantare carmina consueta laudis Dei ad eorū irrisionem, vel ob nimiam superbiam ad suam ostētationem quemadmodū rex Balthasar, ex ingenti superbia & nimio cordis fastu, sacra vasa iam temulentus iussit ad mensas suas adferri, vt biberent ex eis ipse & optimates eius, laudantes deos suos aureos & argenteos, quasi dignum se iudicans qui iisdem vteretur vasis cum domino Deo Israel, in quibus ille olim acceperat ministerium. Ita intelligi potest, Babylonios ob superbiam voluisse coram se decantari illa carmina, & suas aures iisdem oblectari, quibus solent in terra Israel soli cantare domino. Tertio, potest accipi hęc postulatio, vt ex cōpassione prolata. Quanquam enim Babylonii, in ipsa ciuitatis destructione & inuasione crudelissime egissent: fieri tamen potuit, vt post vltionem consummatam, & iam omnia demolita, ad qualemcumque mansuetudinem eorum animi flecterentur erga eos qui relicti erant superstites, quemadmodum fere solent post omnia vastata & impetum expugnationis transactum, animi victorum erga reliquias deuictorum mollescere. Atq; ita fieri potuit, vt Babylonii illi, quibus erant admixti filii Israel, videntes magnam tristitiam quam fletibus & querimoniis grauiter protestabantur, misericordia commouerentur super illorum desolatione, ac proinde hortarentur illos ad sese consolādum patriis canticis, quibus populum Israel cognouerant plurimū assuefactum, videlicet potestatem illis concedentes (ad consolandum animi mœrorem) canendi cantica domini. Est autem primus horum modorum communior, & magis verisimilis. ¶ Versu. 5. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Terrā alienā intellige, non solum populo domini alienam & peregrinā siue incognitā, sed alienam etiam à Deo, vtpote in qua agnoscebat̄, neque celebrabatur Deus. ¶ Versu. 9. Memor esto domine filiorum Edom, in die Hierusalem. Oratio est eclyptica, id est, defectum patiens, cuiusmodi esse solent orationes imprecatoriæ: vt ipsa etiam loquendi forma animi indignatio & rei indignitas, pro qua fit imprecatio, ostendantur. Completur autem versus, hoc modo, Memor esto domine filiorum Edom, secundū ea quæ fecerūt contra populum tuū in die Hierusalē, vel quanta aut qualia fecerunt aduersum nos in die Hierusalem. Diem autem Hierusalem, vocat tempus vastationis & desolationis ipsius quo modo loquendi etiā in vulgato sermone subinde vtimur, dicētes, Hodie dies mea est, cras forsitā tua, volētes indicare, vt mihi hodie est afflictio, infirmitas, aut quodlibet malū, ita tibi cras forsitā euētura similia: quēadmodū de morte apud Sapientē breui verbo dicitur, Mihi heri, tibi hodie. Sic in Psalmo trigesimosexto, de die impii dicitur, Dominus autē irridebit eū (impium) quoniam prospicit quòd veniet dies eius, nempe impii, id est, dies quo pœnas dabit, & subibit æterna supplicia. Quo etiam modo videtur intelligendū, quod Hieremias dicit, Diem hominis non desideraui, tu scis: hoc est, ego nemini malum optaui, aut malum quæsiui, sed in vera charitate omnibus bene volui. De Idumæis autem pœna quæ hîc prædicitur, eandem latius atque apertius apud Prophetam Abdiam explicatur, cum ad Edom ita vaticinatur, Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribit in æternum. In die cum stares aduersus eum, quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi

Marginal notes: 1. Esdr. 8. — Danie. 5. — Eccle. 38. — Psal. 36. — Hier. 17. — Abdias.

vnus ex eis. Ac post pauca, Sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum. E
¶Versu.11. Filia Babylonis misera. Possumus accipere constructionem transitiuam, pro non transe-
unte, vt filia Babylonis dictum sit, pro filia Babylon. Sic enim solent ciuitates in scripturis appellari
Matt.21. filiæ quemadmodum alibi, Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit, &c. Possumus autem secundum
Esaię.62 constructionem transitiuam proprie accipere filiam Babylonis, pro gente & populoqui est in ipsa.
Est enim ciuitas, principium & quædam mater omnium qui in ea nati sunt: quomodo dicimus filios Hierusalem, filios Ecclesiæ, id est, natos in Hierusalē, renatos in Ecclesia, atque ita in cæteris. Cū autem in eodem versu subnectitur, Beatus qui retribuet tibi retributionem quam retribuisti nobis
Psal.1. non idem valet, beatus, quod in principio libri Psalmorū, cum dicitur, Beatus vir qui non abiit in
Psal.111. consilio impiorum: aut in Psal.111. Beatus vir qui timet dominum, atque in aliis consimilibus locis. Non enim fit hîc de tali beatitudine mētio, neque talis beatitudo promittitur iis qui interfecturi erant Babylonios, eorúmq; pueros allisuri ad petram. Sonat ergo hîc, beatus, laudabilis & prædicandus. Hunc enim sensum volūt, Populus ille qui tibi retribuet, &c. hac in re benefaciet, rem bonam & laude dignam (nimirum Diuinæ iustitiæ executionem) faciet, laudémq; & commendationē ex ipso facto commerebitur. Et hoc quidē ita verum est, si rem ipsam, ipsúmque factum in semetipso consideres. Bonum enim est dignum laude iustitiam exequi, & Diuinæ voluntatis peragere sententiam. ¶Versu vltimo, Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram. Vulgo hîc legunt F
per pronomen tertiæ persone, Beatus, qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram, quod etiam mystice exponunt, illum vere beatum prædicantes secundū Deum, qui cogitationes & affectiones
1.Cor.1. prauas, antequam ad perfectum consensum perueniant, supprimit & allidit ad Christum, quem petram esse interpretatur sanctus Apostolus. verum hæc sententia, licet admodum arrideat, cum versiculus iste per se fuerit enarratus, vbi tamen ad præcedentia & cum toto decursu Psalmi confertur vel modica est, vel nulla cohærentia. Neq; legendum est per tertiam personam suos, sed per secundam, paruulos tuos. Dirigitur enim sermo ad ipsam Babylonem, quomodo & in versu precedenti. Atque ita per secundę personę pronomen manifestissime fit sermo in Hebręo, Chaldęo, & Gręco item & antiquioribus atq; correctioribus Latinis exemplaribus, tam Gallicani quàm Romani Psalterii. Quod si quis mordicus velit tenere pronomen suos, accipiat improprie pro eorum, nempe
Esai.13. Babyloniorum: & eandem habebit sententiam. Hanc autem pœnam quam hîc Babyloniis imprecatur populus domini, latius prænunciatam legimus per prophetam Esaiam, capite decimotertio, in hęc verba, Omnis qui inuentus fuerit, occidetur: & omnis pui superuenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum, diripientur domus eorum, & vxores eorum violabuntur. Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærant, nec aurum velint, sed sagittis paruulos interficient, & lactentibus vteri non miserebuntur, & super filios non parcet oculus eorum. G

CXXXVII. PSALMI ARGVMENTVM.

Confitetur fidelis domino in conspectu angelorum sanctorū, super misericordia & veritate, & exaltatione nominis eius, atque etiam promptißima Dei benignitate, quæ petentibus semper augmētat fortitudinem. Cui etiam versu quinto, optat ab omnibus regibus & regnis terræ confeßionem & laudē propter magnitudinem gloriæ eius: quæ in hoc peculiariter est spectabilis, quòd ipse excelsus, humiles tamen diligit, & excelsos corde superbos odit. Propter quod, corde humili in domino fidens, etiam inter medias tribulationes nihil metuit, securus in Dei protectione & custodia, qui opera manuum suarum non despicit.

CXXXVII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Confitebor tibi domine in toto corde meo: quoniam audisti omnia verba oris mei.

*2 In conspectu angelorū psallā tibi: * adorabo ad templū sanctū tuū: * & cōfitebor nōi tuo.*

*3 Sup misericordia tua & veritate tua: * quoniā magnificasti super omne nomē sanctū tuū.*

4 In quacūque die in-

Confeßione laudis celebrabo te domine ex pleno affectu cordis mei, mēte pura & voluntate bona: quoniam secundum benignitatem tuam, misericorditer exaudisti omnia verba deprecationis me H
æ, quibus oraui ante conspectum tuum. 2. In spiritu quoque mentis meæ eleuatus ad te, tanquam in medio angelorum tuorum constitutus, psalmum laudis tibi cantabo: * adorabo ad thronum sublimis glorię tuę, ad sanctam cælestem habitationem tuam, in qua vt in templo tuo sancto gloriosus inhabitas: * atque illic spiritus mentis constitutus, quasi ante præsentiam maiestatis tuæ, confeßionem laudis cantabo tibi, tametsi carne adhuc positus in terris. 3. Quanquam autem infinita mihi sit confeßionis materia, de duobus tamen potißimum confitebor tibi, nempe super misericordia atque veritate siue fidelitate tua, quas in omnibus operibus tuis coniunctas inuenio, & in iis quæ erga humanum genus agis operibus præcipue lucere conspicio: * quoniam super omne quod est in cælo & in terra, tu superextulisti magnificentiam sancti nominis tui: & tuam sanctam maiestatem demonstrasti super omnia gloriosam, atque præcellentem. 4. Tu verò, domine, secundum hanc mise-

A *uocauero te, exaudi me*
✳ multiplicabis in ani-
ma mea virtutem.
5 Confiteantur tibi do-
mine omnes reges terræ:
✳ quia audierunt om-
nia verba oris tui.

B *6 Et cantent in viis do-*
mini: ✳ quoniã magna
est gloria domini.
7 Quoniam excelsus
dominus, & humilia
respicit: ✳ & alta à lõ-
ge cognoscit.
8 Si ambulauero in
medio tribulationis: vi-
uificabis me: ✳ & su-
per iram inimicorum
meorum extendisti ma
C *num tuam: ✳ & saluum*
me fecit dextera tua.
9 Dominus retribuet
pro me: ✳ domine mise-
ricordia tua in sæculũ:
✳ opera manuum tua-
rum ne despicias.

ricordiã tuam, atq; veritatẽ, in quocũque tempore te corde fideli in-
uocauero, exaudies me: ✳ & augebis in spiritu meo fortitudinẽ & vir
tute interna me confortabis, ita vt à te nunquam discessurus sim va-
cuus, sed aliquid semper spiritualis gratiæ atque fortitudinis internæ
adiicies mihi, quotiescunq; ad te effudero orationem meam: vt sic de
virtute semper in virtutem progrediar. 5. Et non solum dignũ est vt
ego tibi homo pauper & modicus confitear, verumetiam tanquã di-
gnum & iustum opto, peto, & futurum spero, vt cõfiteãtur tibi om-
nes reges orbis terrarũ, cum regnis ac populis sibi subiectis, ita vt tibi
famuletur totus orbis: ✳ quoniã iam in omnes fines orbis terræ annũ
ciata sunt atq; audita, ex Apostolica prædicatiõe, omnia verba sancti
Euangelii, præcepta atque promissa omnia quęcunque per os tuum
præcepisti aut docuisti: vnde factũ est, vt in omnibus partibus orbis
terræ plurimi ex populis, multi etiã reges ac principes se submiserint
confessioni Christianæ fidei. 6. Et quanquam apud homines magni Apo.19.
æstimatur dignitas regia, iustum tamen est, vt superiorem agnoscen-
tes dominum in cęlis, in canticis laudis & gratiarũ actionis, etiam re-
ges ipsi & principes terrarum, vnà cum subiectis sibi populis, in viis
præceptorum tuorũ ambulantes, confiteantur tibi: ✳ quòd magna sit
super omnem gloriã terrenam, gloria magnificentiæ tuæ. Iustum e-
nim est, vt se humilient huius mũdi principes ante conspectũ tuum,
qui es rex regum & dominus dominantium. 7. Et in hoc quidem pe
culiariter valde miranda est & magnificanda gloria tua, quòd cum i-
pse excelsus sis, super omnes altissimus, & in omnibus præcellentissi
mus, semper tamen ad humiles respicis & attendis, & eos exaltas: ✳ su
perbos verò & eos qui seipsos exaltant, tu despicis, cõtemnis, & tan-
quam elongatos à conspectu tuo pro nihilo reputas. 8. Et ego si hu-
miliatus fuero, tèque humiliter inuocauero, confido quòd etiam si
inter grauissimas ex omni parte tribulationes & tẽtationes versatus
fuero, tu me sis liberaturus, & in vita spiritus seruaturus, atque etiam
corroboraturus: ✳ imò contra iram, inuidiam, & malitiam eorum
qui me persecuti fuerint demonstrabis potentiam virtutis tuę, eorũ Deut.32.
videlicet malitiã tua potentia prohibendo & superãdo: ✳ & dextera Rom.12.
omnipotentiæ tuæ saluabit me ab insania & furore inimicorũ meo-
rum. 9. Insuper tu domine retribues etiam, & vindictã facies in illos
pro me. Tua enim est vltio, & tu retribues impiis iuxta malitiã suam:
✳ O domine, misericordia tua sempiterna est, quam ab initio cogno-
uimus semper erga seruos tuos fidelem extitisse, neque dubitam⁹ in
finem vsque in perpetuum permansuram: ✳ propter quam misericor
diam, te precor piissime Deus, vt nos qui sumus opera atq; figmenta
manuum tuarum, quos formasti atq; finxisti ad imaginem & simili-
tudinem tuam, in potentia, sapiẽtia, & bonitate tua nunquã abiicias
aut negligas: neque vnquam nos in perditionem venire permittas,
propter gloriam nominis tui, quod est benedictum in secula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVII.

VErsu. 2. In conspectu angelorum psallam tibi. Hinc manifeste cognoscito, etiam spiritum habere pedes suos, quibus proficisci possit cum voluerit, vel vsq; ad angelicorum agminum D consortia, corporis pedibus interim super terrã suam perstãtibus. Nisi fortè magis velimus alas dare spiritui, quibus volet, quàm pedes quib⁹ ambulet vel currat. Sic enim ille eximius Theologus Boetius alas maluit quàm pedes dare humano spiritui, cũ de se ita caneret, Sunt etenim pennę volucres mihi, Quę celsa cõscendant poli. Quas sibi cum velox mẽs induit Terras perosas despicit: Aeris immensi superat globũ, Nubésq; post tergum videt: Quíq; motu agili calet ætheris, Transcendit ignis verticẽ, Donec ĩ astriferas surgat domos, &c. His ergo siue pedibus, siue alis, cõfidit vir sanctus, & proponit in cõspectũ angelorũ ascẽdere, aut potius subuolare, illíq; Deo psallere, & adorare ad templum sanctum eius. Sine his enim nunquam ad tantæ posset celsitudinis sublimitatem conscendere. Tũc verò in cõspectu angelorũ Deo psallimus, quãdo mẽte & affectu Deo præsentes nos facimus, & quasi in circuitu throni eius nosipsos cõstituimus. Vel dũ in profundissima cordis humilitate, cum summa reuerentia coram Deo procidimus, vt in medio angelicorũ agminum gloriosissime regnante, quando sic corã throno gloriæ eius procidimus: attendentes quanta reuerẽtia illi ministrent milia miliũ, & assistant decies centena milia. Potest etiam illud, In conspectu angelorum, aliter exponi, vt significetur, quasi sub illorũ patrocinio. Quomodo enĩ is qui prę humilitate nimia erubescit coram rege magno solus loqui, fidẽtius loqui audebit, si assistant quos sperat causę suæ habiturũ se patronos: ita & nos meritis nimiũ exigui in conspectu angelorum psallere & orare debemus, vt vel per illos nostræ laudes Deo præsentatæ fiant acceptæ, & exaudiantur orationes.

¶Versu.3. Magnificasti super omne, nomen sanctum tuum. Ne putes omne nomen, esse orationem E
adiectiui & substantiui, sed diuisim lege, & omne numeri singularis intellige positum pro plurali,
omnia, in hunc sensum, Magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. Quàm verò dulce est,
quod in versu sequenti vir sanctus quotiescunq; ad dominum clamat, non solum exaudiri, verum-
tiam adiici sibi virtutem, & multiplicari semper fortitudinem, confidenter pronunciat, de Dei bo-
Psal.83. nitate & fide nihil hęsitans. Cui non male consonat, quod alio in loco dicitur, Beatus vir, cuius est
auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum, &c. Etenim benedictio-
nem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem. Illi enim quorum auxilium à Deo est, & qui ascẽ
siones in corde suo disponunt, ipsi sunt & qui clamando inuocant dominum: atque hi exaudiun-
tur à domino, & ex benedictione eius pergunt de fortitudine in fortitudinem, multiplicaturque
Titum.1. virtus in animabus eorum. ¶Versu.6. Et canten in viis domini, quoniam magna est gloria domini.
Esaię.29 Cãtãt quidẽ, sed nõ in viis domini, qui (iuxta Apostolũ) ore quidẽ Deũ laudãt aut deũ se nosse cõ-
Matt.15. fitentur, sed factis negant, qui labiis Deum honorant, corde autẽ & moribus elongantur ab eo. In
viis autem domini cantare monemur, vt Dei præcepta custodientes laudemus. Qui enim cantant
Eccle.15. & non in viis domini, peccatores, horum (teste Sapiente) non est laus speciosa. Rectos verò (vt no
Psal.32. ster ait Psalmista) decet laudatio. In secunda autem parte dictio quoniam, accipi potest vt dicat cau F
salitatem, in hunc sensum, Cantent fideles reges in viis domini, propterea quód gloria domini ma-
gna est. Magnitudo nanque gloriæ Dei, ratio est, quare laudandus sit, & nos illi in viis ipsius canta-
re debeamus. Vel accipi potest pro ꝙ, vt significetur quid debeat cantari, in hunc sensum. Fideles in
viis domini hoc cantent, quòd magna sit gloria eius: id est, de hoc cum cãticis laudent, quòd sit ma-
gnus & gloriosus super omnes.

CXXXVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

IN hoc psalmo multiplex ponitur consideratio Diuinæ magnificentiæ, ex qua consurgitur ad laudem Dei. Et primũ quidem ipsius omni scientia proponitur, quæ se etiam vsque ad singulas humanas actiones, cogitationes, atque loquutiones, ad præterita insuper & futura extendit: ita vt futurorum etiam priusquam sint habeat præscientiam: propter quod, mirabilis est & supra imbecillem humani ingenii captum, Dei omnis scientia. Deinde versu sexto, ad Dei omni præsentiam (vt ita rei exprimendæ gratia loquamur) transit, ostendens per inductionem, nusquam locorum posse quenquam effugere præsentiam domini, qui est & in cælo & in tera, & in nouißimis maris. Versu autem. 01. soluitur erronea persuasio, qua se quidã putãt tenebris à Dei conspectu atque præsentia occultari: & declaratur, quemadmodum Deus perinde die ac nocte, & in luce & in tenebris, omnia habeat præsentia, & patientia suo conspectui: neque adiuuetur luce diei, neque impediatur G
tenebris noctium: cuius adiungitur causa, quoniam omnibus ipse est præsentißimus semper & intimus, ita vt intima uostra poßideat, habeatque in sua potestate, quos à matris vtero formare cœpit. Propter quod, ex mirabilium operum contemplatione, in spiritu consurgit ad laudem & confeßionem eius, cuius oculis etiam ossa nostra quanuis pelle & carne occultata, nuda tamen sunt & aperta: qui etiam substantiam corporis nostri cognoscebat adhuc in terræ visceribus dispersam, priusquam in corporis campaginationem vniretur: qui deinde corpus ipsum nostrum in matris vtero vidit imperfectum, nondum membris omnibus absolutum, neque rationali anima adhuc formatũ: in cuius præscientiæ libro vniuersi scripti seruanť, etiã illi qui in pòst vẽturis diebus formandi sunt, nondum in rerum natura subsistentes, Atque hæc quidem, vsque ad versum decimum sextum. Ab hoc autem, consequenti ordine, relicta contemplatione operum creationis & mirabilium prædictorũ, transit ad considerationem Diuinæ bonitatis atque dignationis, quam erga electos suos demonstrat, quos bonore maximo honorificauit, & principatu sempiterno dotauit: neque eos paucos, sed in multitudine innumerabili, multos valde, quos nemo dinumerare poßit hominum: ad quorum societatem aspirans, se dicit exurgere & erigere spem atque conatum, & cum Deo intra illorum numerum velle semper permanere. Peccatores autem & viros sanguinum sciens esse sub odio illius, & ab illo esse mortis sententia interficiendos, etiam ipse à se abigit vir iustus: propterea quòd vanam sentiant esse spem electorum, cælestes mansiones (quas expectant fideles) commentitias & vanas existimantes, promißis Dei credere recusantes. Atque hos, quatenus Deo sunt H
inimici, etiam ipse inimicos habet, & odio perfecto exosos. Vltimis tandem duobus versibus se ad Deum pòst omnia conuertens, ipsum interrogat suæ conscientiæ testem & iudicem: & bene confidens de cordis sui rectitudine, probari ipsum petit à Deo, atque ita in æternæ vitæ via eundem habere ductorem, ne vsquam fortè aberret.

CXXXVIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine probasti me & cognouisti me:*

✳ tu cognouisti seßionem meam & resurrectionem meam.

MAgna est & mirabilis, domine, latitudo scientię tuę, qua omnia nosti, etiam particulares quasque actiones hominum. Ecce enim domine, tu me totũ intus & in cute perscrutaris, inuestigas, atq; perquiris, & quasi probatum diligenter atque peruestigatum optime nouisti: ✳ siue sedeam, siue surgam, siue stem, siue iaceam, & omnino quicquid egero, tu exacte nouisti singula: & nihil te potest latere eorum quæ ago: ✳ Denique, siue sedeam in quiete contemplationis & meditationis legis tuæ, siue exurgam à quiete contemplationis, ad negotia quælibet aut labores actionis, tu omnia attendis, & nosti vniuersa quæcunque ago, tu habes explorata.

A *2 Intellexisti cogitationes meas de longe: * semitam meã & funiculum meum inuestigasti.*

3 Et omnes vias meas præuidisti:

B

** quia non est sermo in lingua mea.*

4 Ecce domine, tu cognouisti omnia nouissima & antiqua:

** tu formasti me:*

C ** & posuisti super me manum tuam.*

5 Mirabilis facta est scientia tua ex me:

** confortata est, & non potero ad eam.*

D *6 Quò ibo à spiritu tuo? aut quò à facie tua fugiam?*

7 Si ascendero in cælum, tu illic es:

** Si descendero ad infernum ades.*

8 Si sumpsero pennas

2. Neq; verò solas actiones externas, verumetiam cogitationes quæ
mihi sunt intimæ, tu cognoscis à longe, hoc est, prius etiam q̃ intra
me sint per tuam præsentiam: * aut de longinquo, cũ tu in cælo habi
tes, nos hîc in terra versemur, neque obstat tibi spatii intermedii vel
maxima distantia, vt confundantur qui te putant, ꝙ circa cardines cę
li perambules, nostra ob hoc nihil considerare: * viã vitæ meæ, quã Iob. 22.
ambulo, & conuersationem meam, simul & funiculum viæ meæ, id
est, intentionem mearũ omnium actionum, tu optime habes cogni-
ta. Tu enim nosti viam bonam, an malam ambulẽ coram te: & singu
larum actionum intentionem tu iudicas. 3. Neque verò tunc vias
meas & actiones scire incipis, cum me vides in eis ambulare, quasi ex
mea actione tu haurias tuam scientiam, quemadmodum homines fa
ciunt, qui per sensus exteriores cognitionem hauriunt eorum quæ
intellectu cognoscunt: sed ab æterno secundum æternam tuã pręsciẽ
tiã prænouisti omnes vias vitæ meæ, quas in hoc mundo erã peram
bulaturus: * & omnino nullus est sermo in ore meo, quẽ tu nõ noue
ris, etiã priusquam edatur per os meum, & donec sub lingua mea ad
huc volutatur nondum expressus: * Neq; sermo vllus est in lingua
mea, quo tibi aliquid valeã patefacere, quod nõ antè in cogitatione
mẽtis meæ æque clarissime conspexisses: neq; sermone vti debeo per
linguam meam, ad tibi rem quamlibet insinuandã, sed sola tibi cogi-
tatio sufficit, vt tibi sola cogitatio hominis loquitur. 4. Et quid mul-
tis est opus? Ecce enim in vniuersum omnia, & quę vltima sunt nouis
simis ventura tẽporibus, & quæ antiqua sunt, quæ olim præcesserũt
in prioribus generationibus, sicut præsentia æq; omnia nouisti. Tua
enim sciẽtia & præterita, & præsentia, & futura, æquè cõplectitur, ra
tione æternitatis tuæ, in qua pręteritum & futurũ non sunt, sed totũ
præsens est: in qua tibi sunt præsentia, quæ hominibus in tẽpore isto
viuentibus, aut præterita sunt, aut futura: * neq; verò tantũ spectãda
occurrit mirabilis latitudo cognitionis tuę, verumetiã ineffabilis po
tentia virtutis. Tu enim creasti me, & secundum animam tuę imagini
me assimilans, & secundũ corpus de limo terræ me fingens: * neque
postquam creasti me, statim abstraxisti manum tuã à me, neque mox
cessauit erga me operatio virtutis tuæ, sed manum potẽtiæ tuæ, sicut
adhibuisti mihi, cum me creares, ita eandem super me confirmasti: vt
quem creasti, quandiu tibi fuerit placitum conserues. Nõ enim es tu
domine vt corporales sunt artifices, qui postquã op⁹ quodlibet per-
fecerint, conseruare ipsum opus non habent, manũ abstrahũt, & per
manet nihilominus opus quod effectum est. Omnia si quidẽ quę à te
creata sunt, perpetua egent manutẽtione, & sustẽtatione tua: ita vt si
semel manus tuæ tẽtionem subtraxeris creaturis, vniuersæ simul col
labantur in nihilum. 5. Verè mirabilis facta est tua scientia atq; sapien
tia à me, extra me, supra me, mihi nimium videtur mirabilis. extra ca-
ptum meum est, supra intelligentiam meã: * valde cõfortata est, val-
de robusta, valde valida est, nimiúmque exaltata, & non potero præ
ualere vt cõprehendam eã, nimis excelsa est, & eleuata lõge supra vim
ingenii mei, vt nequaquam spes sit mihi posse eã vt est cõprehende-
re. Excedit enim miranda tua sapientia, quã in rerum tam creatione,
quam sustentatione monstras, omnem humani ingenii facultatẽ: ne-
que ad eius sublimitatẽ pertingere valet nostra crassities. 6. Et quẽ-
admodũ in omni scientia tua atque omnipotentia, sic & in omni prę
sentia tua spectandus es atque mirabilis, ꝙ videlicet in omnibus locis
vnus ipse pręsens adsis. Neq; enim vllus est locus in cælo sursum, aut
in terra deorsum, ad quem possit homo accedere, ad abscondendũ
se à te domine, qui spiritus es, & non caro: neq; est quo possit homo Ioan. 4.
confugere, ad occultandũ se à conspectu præsentiæ tuæ, id quod per
singula inducendo facile fit manifestum. 7. Si enim etiam vsq; ad cæ
li altitudinẽ quis conscenderit, putans illic se à te occultare, errat gra
uiter ille. Te enim illic maxime præsentem inueniet, quãdoquidẽ cæ Esaie. 66
lum tibi sedes est, & mansio habitationis tuæ, cælũmq; & terram ad- Hiere. 33.
imples: * si verò in oppositam partẽ abscedens, etiam vsq; ad profun
da inferni descenderit, sperans vel ibi non ad futurũ dominum, errat
iterum. Tu enim illic ades secundum potentiam & seueritatẽ tuę iu-
stitiæ, quasi iudex & vltor in loco carceris, ad perpetuã impiorũ, qui
illic vincti detinentur, vltionem. 8. Quòd si illi possibile foret etiam

meas diluculo, & habi
tauero in extremis ma-
ris.
9 *Etenim illuc manus*
tua deducet me:
Hier. 23. ✳ *& tenebit me dex-*
Heb. 4. *tera tua.*
1.Ioan. 1. 10 *Et dixi, forsitan te-*
nebræ conculcabũt me:

✳ *& non illuminatio*
mea in deliciis meis.

11 *Quia tenebræ non*
obscurabuntur à te:

✳ *& nox sicut dies il-*
luminabitur:
✳ *sicut tenebræ eius, ita*
& lumen eius.

12 *Quia tu possedisti*
renes meos:

✳ *suscepisti me de vte-*
ro matris meæ.

13 *Confitebor tibi, quia*
terribiliter magnifica-
tus es:
✳ *mirabilia opera tua,*
& anima mea cogno-
scet nimis.
14 *Non est occultatũ*
os meum à te quod feci-
sti in occulto:
✳ *& substantia mea*
in inferioribus terræ.
15 *Imperfectum meum*
viderunt oculi tui:

alas sibi assumere primo diluculo, & celerrimo volatu puolare vastis- E
sima maria, ita vt perueniat vsq; ad longissime distãtes partes maris.
9. Ne sic quidem euaserit ille præsentiam tuã. Siquidem illuc eũ de-
ducere debebit manus tua omnipotẽs, neq; sine tuo ducatu illuc per-
tingere poterit: & eris ei quasi dux per omnẽ viã, neq; vnquã vsquã
vel ad momentum aberis ab eo: * & dextera omnipotentię tuę inue
niet illũ, tenebit quasi apprehensum, aut tenebit ne cadat in profun-
dum & pereat. Patet ergo, quẽadmodũ nec in cælo sursum, nec in in-
ferno deorsum, nec in vltimis maris, ac ꝓinde nec in alio quolibet lo
co possit esse abscõsio à præsentia vultus tui: quandoquidẽ cælum &
terram tu imples, súntq; omnia nuda & aperta oculis tuis. 10. Quòd
si quis dixerit, & reputauerit secum in corde suo, lux est Deus, & in lu
ce videt omnia. Forsitan verò fieri potest, vt tenebræ occultẽt homi-
nẽ, à cognitione & pręsentia Dei, & quasi abscõdant, cõculcent, atq;
supprimant, ita vt non videat existẽtes in tenebris per noctẽ, vel etiã
per diem in locis obscuris: quemadmodũ homines etiã quę ante ocu
los sunt, nõ possunt videre, quando lumẽ abest. Forsitã ita & cũ Deo F
res habet: * Sed hoc omnino vanissimum est. Nam quantũ ad ocu-
los diuinæ cognitionis, etiã nox me illuminat, & lumẽ super me præ
bet Deo æquè atq; dies, ad me contuendũ: si me abscondero ad per-
fruendum deliciis meis, ad explendas conceptas voluptates & pec-
candum liberius. Solent enim homines suas concupiscentias explere
cupiẽtes, fugere lucẽ, & tenebras exquirere, perinde quasi ita tuos o-
culos possint effugere. Verũ falluntur miseri, nesciẽtes, quoniã æquè
die & nocte illuminata sunt omnia tibi ad perspiciendum. 11. Quia
tenebræ quas homines reputant tenebras & obscuritates, apud te nõ
sunt tenebrę, nec obscuritates reputãtur à te, siue ante te, ita vt valeãt
quicquã omnino corã te obscurare, aut occultare quod non videas:
* nox quoq; (quæ maximè hominibus obscura videtur) ante te repu
tatur quasi illuminata, ita vt nõ minus per noctẽ cuncta videas, quàm
per diem: neq; minus tibi pateãt omnia in densissimis tenebris, q̃ in
clarissima luce: * sicut tenebræ ipsius noctis, sic lumẽ ipsius diei ante
te: & sunt coram te lux diei & tenebræ noctis æquales, propterea ꝙ G
sicut illa non indiges, ita his nõ impediris. Neq; enim lux corporalis
diei quicquã te adiuuat, vt videas etiam corporalia: neq; tenebræ cor
poreæ vllum tibi ne videas præstant impedimẽtum: ita fit, vt ante te
lux & tenebræ sint æquales. 12. Neque verò mirum, si mihi tu vbiq;
præsens adsis, & semper me atq; mea omnia cognoscas, quãdoquidẽ
in intimis meis tu inhabitas, & intimus es mihi, ita vt etiam renes qui
intra me sunt occultissimi & bene abscõditi, possideas, eos in tua ple-
nissima habens potestate: * suscepisti quoq; me faciendum & perfi-
ciendum ex vtero matris meæ, in quo me primũ plasmare cœpisti,
omnibus membris necessaris cõponens: vt deinde post egressum ex
materno vtero, tẽporis processu, iniustam quãtitatis & roboris per-
fectionem adduceres: suscepisti, etiam me à matris vtero, in tuã pro-
tectionem, curam atque custodiam. 13. Cõfessione laudis prædicabo
te, domine, pro eo ꝙ mirabiliter valde magnificatus sis, mirabilém-
q; te demõstraueris in omnibus operibus tuis, potissimum autem in
mirabili creatione figmenti nostri: * verè mirãda sunt atq; stupenda
opera tua, omnia quæ facis: & ita sunt mirãda, vt anima mea nunquã H
satis valeat illis cognoscendis intendere, nũquam ea sufficienter pos-
sit contẽplari, & quantumuis contempletur spiritus meus, quantũ-
uis consideret, non satiabitur præ admiratione. Neque enim inter o-
mnes tuas creaturas est vel vna, quam dignè homo admirari, vel suf-
ficienter & plenè (quantum ad potentiam, sapientiam atq; bonitatẽ
infinitam, quæ in eis lucet ex tui participatione) possit contemplari.
14. Non sunt occultata à te ossa mea, quæ tamẽ fecisti in occulto, pel
le & carne vestita: neq; per hanc operationẽ abscondi possunt à con
spectu tuo: * & substantia mea, siue materia de qua erã secundũ cor-
pus formãdus, non erat occultata à te, cũ adhuc esset in visceribus ter-
ræ, priusquam in materiam disponeretur corporis mei, aut priusquã
in eam anima esset introducta. 15. Informe meũ, meam informitatẽ,
id est, me adhuc informẽ & imperfectũ in matris vtero viderunt ocu
li tui: priusquam formam vltimã & perfectionẽ corporis acciperem,
cũ adhuc rudis, & impolita massa essem in matris vtero, siue forma

A

** & in libro tuo omnes scribentur:*

** dies formabuntur, & nemo in eis.*

naturæ humanæ,priusquã forma vltima perficeretur ante rationalis animæ infusionẽ: & omnes omnino quotquot creati sunt, vel creabũtur boni atq; mali,in libro præscientiæ tuæ erunt scripti,& in mẽte tua quasi in libro seruabitur omniũ memoria, illi etiã qui nondũ perfecti sunt,adhuc informes, imò prorsus adhuc in nihilo delitescẽtes: * adhuc tẽpora decurrẽt,& formabuntur in eis multi,etiã adhuc generabũtur homines,& nõ est iam vnus,neq; subsistit adhuc vnus ex illis omnibus,qui in diebus illis vẽturis generabuntur:& tamen iã scripti sunt vniuersi in libro præscientiæ tuæ, & non est vnus ex omnibus illis tibi incognitus,non minus q̃ si in diebus præteritis iã prę fuissent.

16 Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus:

16. Et hactenus quidem magnificentiam maiestatis tuæ in teipso atq; in tuis mirabilibus operibus consideraui vt potui. Libet nunc ad tuam gloriã etiam illud attendere,qualẽ te erga tuos seruos exhibeas. Et mihi quidẽ hæc considerare volenti, videntur tui electi quos tu amicos habes,& nominas,à te honore permaximo plurimũ

B

honorificati: pro quibus talia ac tam stupenda peregisti mirabilia, ꝓpriũ filium tuum carne vestitum pro eorum salute tradendo in mortem, spiritũ paraclitũ illis mittendo,& vitæ æternæ promissa magna & preciosa donando: quæ sanè omnia propter electos facta, maximę erga illos dignationis sunt indicia:

** nimis confortatus est principatus eorum.*

* eorũ quoq; imperiũ & regnum quod disposuisti illis, valde cõfortatum,corroboratũ,atq; confirmatũ est. Regnũ enim quod disposuisti eis,sempiternũ est:& regnabũt tecũ amici tui in sæcula sæculorũ. Regnum quoq; eorum valde confortatũ est,dũ ipsi ex paucissimis facti sunt plurimi,&in maximũ excreuerunt numerũ,adeò vt iã dilatasse se videatur principatus & dominiũ amicorũ Dei in omnes fines orbis terrarũ.

17 Dinumerabo eos & super arenam multiplicabuntur:

17. Si enim velim eos dinumerare,& cœpero numerũ cõsiderare electorũ tuorũ, inuenio esse innumerabiles,quẽadmodũ sunt arene in littore maris: nimirũ ex omnibus gẽtibus,tribubus,linguis, populis & nationib⁹ collectos,turbã magnam nimis, quã præ multitudine nemo dinumerare posset,tametsi tibi sit cognitus tuorũ electorũ numer⁹: Apo. 7.

C ** exurrexi, & adhuc sum tecum.*

* &ego quoq; cupiens & sperans in horũ numerum cõputari, & asscribi catalogo amicorũ tuorum spe concepta ex tanto electorũ numero & multitudine tã innumerabili, simul & accẽso desiderio ex tãto amicorũ tuorum honore,à peccatis meis in quibus iacere cœperam erexi me, sicq; exurrexi:& adhuc tecum permaneo,adhuc(vt cõfido,testimoniũ mihi perhibente conscientia) in cõspectu tuo inter amicos tuos persisto, persistámq; tuæ gratiæ auxilio, dum viuam, & imperpetuũ tecũ eligo permanere,ita vt nulla me posit quantũuis abundans malitia à te abstrahere.

18 Si occideris Deus peccatores:

18. Atq; ita quidem honorificati sunt apud te sancti & electi tui. Cæterũ,quãtum ad homines reprobos lõge aliud cõsidero, quos nõ saluationis honor, sed poti⁹ mortis ęternę manet decretũ.Et quidẽ si tu domine decreuisti, imò quia omnino decreuisti & firmiter statuisti illos damnationis gladio ferire, quia tu eos in mortẽ æternã daturus es pręcipites:idcirco neq; ego eos vllo dignabor honore,quẽadmodũ electos tuos,neq; cõmunicare cũ eis volo, aut quicquã habere cõmercii:

** viri sanguinum declinate à me.*

D

* sed aduersum ipsos qui sunt viri sanguinũ,homines iniusti,peccatis dediti, & effusiõis innoxii sanguinis cupidi,exclamabo vt fugiãt atq; discedant à me in hoc tẽpore: quẽadmodũ tu illos in nouissimo die iubebis à te discedere: iubebo(inquã) declinare à me, exiboq; & separabo me de medio eorũ,ne cõmunicẽ cum operibus eorũ tenebrosis& infructuosis,ne particeps factus immunditiæ, inuoluar in peccatis ipsorum. 2.Cor.6. Ephe. 5.

16 Quia dicitis in cogitatione:

** accipiant in vanitate ciuitates suas.*

19. Occidet autem vos Deus,ô peccatores impii,& ego vos à me abigo,quoniã falsis persuasionibus dicitis in cogitationibus cordis vestri, quasi ad irrisionẽ electorũ Dei: * nos mundo hoc & iis quæ in eo sunt perfruamur pro libito. Istis autẽ relinquimus ciuitates & mãsiones cælestes,eas quas sibi imaginãtur atq; pollicentur. Accipiãt illas,& regnẽt in eis,quas ipsi se cõsecuturos sperãt. Accipiãt eas(dicitis) in vanitate,quasi non vera,sed vana sit spes electorũ Dei.Hæc enim dicũt apud se impii homines carnales,cogitationes nõ rectè existimãtes,falsam & vanam esse expectationẽ iustorum: suas autẽ voluptates,quibus in sęculo perfruuntur,veras ac summas esse delicias:atque ita ob hanc falsam persuasionẽ,increduli & inobedientes,ab eo quidem interficientur,omnibus autem iustis debent esse abominabiles.

20 Nónne qui oderũt

20. Teipsum interro-

Actu. 1. *te domine oderam?*
** & super inimicos*
tuos tabescebam?

21 Perfecto odio oderã
illos, inimici facti sunt
mihi.
22 Proba me Deus, &
*scito cor meũ: * inter-*
roga me, & cognosce se-
mittas meas.
23 Et vide si via ini-
*quitatis in me est: * &*
deduc me ĩ via æterna.

go Deus, qui corda omniũ nosti, tuipse iudex esto, an nõ mihi facti E
sunt abominabiles, & sũmo odio detestabiles peccatores obstinati,
qui te habẽt odio, tibi increduli atq; rebelles mãdatis tuis? * & an nõ
summa indignatione & ira aduersum inimicos nominis tui affectus
fui, ita vt præ ira & indignatione veluti consumerer, atq; tabefierẽ in
memetipso, ad eum modũ quo solent graui qualibet indignatione af
fecti deficere, deperire, ac veluti resolui per indignationis feruorem?
21. Domine, tu vides quemadmodum odio consummato & integro
ex toto cordis affectu illos habuerim exosos, & quemadmodũ eos vt
maxime inimicos habuerim: non quidẽ eorum substantiã quam crea
sti, odiendo, sed malitiam, & obstinatã nequitiam, secundum quam
inimici tui existunt. 22. Quæ loquor, domine Deus, coram te, & se-
cundum te, ex synceritate, & in veritate cordis mei loquor, nõ aliud
corde tenẽs, quàm verbis exprimam: * Tu inuestiga, & examina me,
& cõsidera intẽtionem cordis, vt scias cor meum: tu cognosce, & at-
tende ad vias meas, quas ambulare studeo coram te, iuxta gratiã tuã, F
in corde recto & bona voluntate. 23. Et attẽde domine, num in me
vlla iniquitas inhabitet, aut si via illa quam ambulo iniqua sit, si vlla a-
ctio siue operatio quam ago sit praua: * & ab omni via iniqua elon-
gatum, quæso, deducas in via æternitatis, in via præceptorum tuorũ
quæ ad æternitatem perducit. In hac enim via vitæ æternæ te peto-
ducem habere & directorem, Deus piissime, vt à te Deo creatore &
saluatore meo non aberrem in sempiternum, Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXVIII.

VErsu 1. Domine probasti me, & cognouisti me, Totum hũc psalmum, vt à Christo prolatũ,
conãtur Latini cõmentatores exponere. Vnde in sancto die Paschæ pro introitu ad missam
vsus ecclesiasticus accipit illud quod est in huius psalmi versu. 17. Exurrexi, vel (vt habet le-
ctio psalterii Romani) resurrexi, & adhuc sum tecum: pro versu autem ad introitum accipit initiũ
huius psalmi, Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionẽ meam & resurrectio-
nem meam: videlicet intelligẽdo per sessionem, ipsam passionis humilitatem, aut in sepulchro quie
tem: resurrectionem autem, à morte & sepulchro. Cui interpretationi vt nõ obsistimus, ita in Elu-
cidatione nostra non accedimus, sed generali applicatione psalmum totũ, Dei omni scientiæ, om- G
ni præsentiæ, atque omnipotentiæ applicamus, considerantes in eo mirabilem Dei erga vniuersa
scientiã, præsentiam, & prouidentiam. Iam enim suprà diximus in Annotationibus psalmi 115. non
esse necessariũ, siquando versiculo aliquo ecclesiastica consuetudo vtatur ad talẽ aut talẽ sensum, vt
hoc cogamur ad eum sensum psalmum totum pertrahere. Illam enim dedimus libertatem eccle-
siastico vsui, vt ex scripturis particulas accommodatas sibi possit assumere, suóque proposito appli-
care, etiam si principalis scripturæ talis intentio illuc non tendat. Nos ergo diligentissime expen-
sa tota psalmi consequentia, quæ nobis videbantur magis consentanea, magísq; germanam intelli-
gentiam tangentia diximus, nemini præiudicantes, qui aliter quomodocunq; (modo fideliter) enar
rauit. Et haud scio, num in vniuerso libro psalmorum alius sit huic similis, qui tam in Hebræo quã
in Græco, Latino, ita variæ est intelligentiæ, cuiúsq; partes tam variis modis possunt & transferri
& exponi, quemadmodum partim in his præcipuis, partim in alteris posterius annexis patebit an-
notationibus. Quid autẽ nos per sessionem & resurrectionem intelligamus, gemina interpretatio-
ne aperuit Elucidatio, quarum prior est, tu me cognouisti, siue sedentem in quiete, siue exurgentem
Thre. 3. ad opus: siue ociosus degam, siue operis aliquid agam, vbique & semper me conspicis: nimirũ vbiq;
& semper præsens. Posterior intelligentia, per sessionem intelligit contemplationem in quiete, quã H
præbet sessio, iuxta illud Hieremiæ, Bonum est homini cum portauerit iugum tuum domine, ab a-
dolescentia sua. Sedebit solitarius, & leuabit se supra se. Post resurrectionem verò à contemplatione
quieta exitus ad laboriosam & distrahentẽ exteriorem actionẽ. Cui posteriori intelligentiæ conso
nat quod habet Paraphrasis Chaldaica, Coram te nota est sessio mea, ad studendum legi: & resur-
rectio mea, ad eundũ in præliũ. ¶ Versu 2. Intellexisti cogitationes meas de longe. Longinquitas i-
sta (vt in Elucidatione indicatur) accipi potest vel secundum temporis distantiam, quoniam multo
ante q̃ cogitationes sint in homine, Deus eas cognoscit, atque ita ideo quasi à longe videt, dum id
quod longe abest, quod adhuc in longinquo est, cognoscit. Vel secundum distantiam localem, quo-
niam excelsus dominus, & in altis habitans, ista quæ hîc infernè cogitamus non ignorat. In secun-
da autem parte, cum dicitur, Semitam meam & funiculum meum inuestigasti, nos per semitam in-
telligimus rationem viuendi atque conuersandi: per funiculum autem, intentionem, eo quòd sicut
per funiculum siue perpendiculum solent ædificantes in rectitudine ædificium disponere, atque e-
tiam in mensurandis terris per funiculum æqualitas & proportio sortium acquiritur: ita per inten-
tionem tota vita hominis, vel in rectitudine, vel in curuitate disponitur, ipsúmq; totum corpus om
nium actionum & totius conuersationis, ex ea accipit suam rectitudinem, si ipsa recta fuerit: quem-
Lucæ. 11. admodum apud Lucam pulchrè Saluator loquitur, dicens, Lucerna corporis tui est oculus tuus, Si
Matt. 6. oculus tuus lucidus fuerit, totum corpus tuum lucidum erit, &c. quem passum, non male sancti

A doctores de intẽtione bona omnia rectificante exponunt. Vnde breui,sed erudito verbo dixit qui- Deut.32.
dã,Intentio operi tuo nomen imponit. Ob hanc scilicet causam,nos funiculum sumus interpretati Psal. 15.
intentionẽ. Aliter verò hæreditatẽ intelligimus,quemadmodũ & alibi dicitur, Pars autem domini
populus eius,funiculus hereditatis eius. Et iterum, Funes ceciderunt mihi in præclaris,eo quòd per
funiculos fiat diuisio. Secundũ hunc ergo modũ,ita intellige quod hîc dicitur, Tu inuestigasti am-
bulationẽ meã per viam,cũ foris essem in negotiis:& quietẽ meam,cũ essem in funiculo meo,siue
in hæreditate & habitatione mea: hoc est, siue foris peregrinabar,& domo aberã peregre profect⁹
ad negotia, siue in habitatione sortis meæ & hæreditatis demorabar,vbiq; me cõsiderabas, & mea
omnia peruestigabas. Cui expositioni satis aptè cõsentit quod ex Hebræo pro funiculo Hieronim⁹
ac Felix vertunt, Accubitum vel accubationem,vt significetur quies in loco & sorte hæreditatis. Itẽ
& quod Chald. habet parapha. Sed & quando ambulauero in via,aut quando accubuero ad studen
dum legi,&c. ¶ Versu 3. Quia non est sermo in lingua mea. In latina lectione videtur hæc pars esse
incõpleta,quam in elucidatione duabus rationibus compleuimus,nonnulla subaudientes. Posset ta
men absq; subauditione aliqua perfecta haberi sententia , si finem istũ tertii versus connecteremus
principio versus quarti sequẽtis,in hũc modum, Nõ est sermo in lingua mea,& ecce domine tu co
B gnouisti omnia nouissima & antiqua: hoc est, etiamsi tibi nihil indicemus per linguã & os nostrũ,
attamẽ omnia tu habes cognita,& quæ olim præcesserũt,& quæ fient in futuris temporib⁹. ¶ Versu
4. Tu formasti me,& posuisti super me manum tuam. In libris de consideratione rerum naturaliũ
ostendimus, inter efficientes causas,quasdam esse sui effectus causas tantum secundũ fieri, sine qui-
bus videlicet effectus non posset produci: attamen cũ semel productus fuerit,nihil vltrà indiget ea-
dẽ causa ad sui permanentiam: neq; opus habet causa quicquã agere ad illius producti effectus con
seruationem: quẽadmodum videlicet artifex statuam facit aut domum,operéq; absoluto manet do
mus, mortuo artifice qui fabricauit illam. Sic patre (qui est causa filii vt fiat) mortuo, nihilominus
is quẽ genuit filius in robore permanet. Sunt proinde causæ istæ suorũ effectuũ tãtum secundum
fieri,non etiam secundum esse. Sunt verò causæ aliæ quæ non solum causa sunt vt res fiant, verum-
etiam vt sint: ita vt non solum non fieri possit effectus absq; causæ efficiẽtia, sed neq; possit absque
eius causalitate vllo modo subsistere,quo modo corpus lucidum causa est sui luminis, eo ꝙ lumẽ à
luce depẽdeat: neque omnino posset vel ad momentum lumen subtracta luce permanere: quemad
modum ex ipso momento quo solare corpus auferretur vel lux eius,necessarium foret simul omne
lumen quod est ab eo deficere. Hoc modo etiã cælestia corpora dicunt in omnib⁹ his inferioribus
habere causalitatẽ vel efficientiã. Super omnia verò Deus optimus maximus,super omnia benedi-
ctus causa talis est,à qua omnes omnino effectus secundũ suũ esse dependẽt,vt sicut absq; eius effi-
C cientia nihil potest fieri,ita nec permanere iam productum neq; vel ad momentũ subsistere,nisi cõ
tinuò sua infinita virtute ipse adesset,qui illud velut manu teneret. Atq; hanc manutentionem,siue
sustentationem indicat Elucidatio intelligendã,cum non contentus psalmista dixisset,Tu formasti
me: adiecit quãtotyus,Et posuisti super me manum tuã, ab eo videlicet momento quo me susten-
tare & manutenere cœpisti. Quemadmodum enim cũ opus aliquod primũ efficimus , dicimur ad-
moliri manum operi,vel manũ applicare ad opus: ita per manus positionẽ super ipsum opus, rectè
accipimus ipsam sustentationẽ atq; conseruationẽ. Alii verò hæc duo,formasti me, & posuisti ma-
num super me, pro eodem accipiunt,vt ponere Deũ super nos manum,sit idem quod formare, nẽ
pe manũ ad nostrum opificiũ applicare. Potest etiã in hac manus superpositione intelligi singularis
protectio,cura atq; defensio qua nos Deus ab infantia mirabiliter curat,ꝓtegit,& defendit,quasi iu
giter super nos extẽto brachio eius. Alii intelligunt de afflictione & correctione: Tu formasti me,
& formatum multis miseriis afflixisti, aggrauasti vltricẽ & verberatricem manũ tuam super me. In
quem sensum,scripturæ dicunt manum domini aggrauari super eum,aduersus quẽ disciplina seue- Psal.31.
rior missa fuerit: quemadmodũ in psalmo 31. ex persona pœnitentis dicitur, Aggrauata est super me
manus tua,conuersus sum in ærumna mea,&c. Sic interdum leuare manum dicitur Deus,quando
D ad grauem vltionem separat: vt psalmo 105. Et leuauit manum suam super eos,vt prosterneret eos Psal.73.
in deserto. Et alibi, Leua manus tuas in superbias eorũ in finem. Atq; huic expositioni fauet,quod
Felix ait,hoc in loco ex Hebræo verti posse, Posuisti super me plagam tuam. Et Chaldaica Paraph.
Concitasti super me percussionem manum tuarũ. ¶ Versu 5. Mirabilis facta est scientia tua ex me.
Particulã illam,ex me,nos accipimus in Elucidatione,loco à me,vel supra me, vel vltra me, vel ex-
tra me: cui non malè consonat versio Hieronymi, Super me est scientia,& excelsior est,non pote-
ro ad eam. Potest tamen particula , Ex,accipi propriè, vel loco De,in hunc sensum, Scientia tua ex
me,de me,quam videlicet ostendis in me,vel erga me,vel circa me,est mirabilis,& ita excelsa, vt e-
go non possim eam comprehendere. Atq; ita sanè res habet. Dei enim scientia,vel sapientia,vel il-
la solum quam circa hominem monstrat,& quæ de homine est,tam est mirabilis, tam est excelsa,vt
nõ possimus nosipsi comprehendere,quomodo tam sapiẽter,tam mirabiliter,nos formare, & nõ-
biscum agere possit. ¶ Versu 10. Et dixi,forsitan tenebræ conculcabunt me. In psalmis hoc con-
suetum est,cum quippiam proponitur per modum obiectionis, præmittere particulã talem,& di-
xi. Quemadmodum in psalmo septuagesimosecundo. Et dixi,ego sine causa iustificaui cor meum, Psal. 72.
& laui inter innocentes manus meas,&c. Et iterum in eodẽ psalmo, Et dixerunt (impii) si est Deus, Ibidem.
& si est scientia in excelso. Rursum in alio psalmo, Et dicet homo,si vtique est fructus iusto? Sic e- Psal. 57.
nim per interrogationem cõuenienter hoc legi potest,vt suo loco declarauimus. Ita ergo & hoc in

loco quod ſequitur pòſt,& dixi,nempe:Forſitã tenebræ cõculcabunt me,per modum obiectionis, E
ſiue dubitationis,dubiæque propoſitionis conſiderandum offertur,& diſcutiendum atq; diſſoluẽ-
dũ proponitur.Quod verò mox ſubſequitur,Et nox illuminatio mea,ꝓpoſiti eſt determinatio ſe-
cundum partẽ negatiuam,oſtendẽs,nequaquam tenebras poſſe hominẽ conculcare,ſiue obtegere,
ne à Deo conſpiciatur.In hunc enim ſenſum accipi debet Cõculcare,hoc in loco,pro Operire,ſiue
Occultare,eo quòd ab oculis quodammodo ſubtrahitur quod in terra pedibus calcatur. Vnde Hie
ronymus clarius vertit,Forſitan tenebræ operient me.Similiter Felix,Operient vel obtenebrabũt.
In eo autem quod ſequitur ad diſſolutionẽ propoſiti,Et nox illuminatio mea in delitiis meis,con-
iunctionem ET pro ETIAM accipe, vt hunc faciat ſenſum , Nequaquam fieri poteſt, vt tenebræ
operiãt & abſcondãt me,imò etiam nox ipſa illuminatio mea eſt,vt tam in nocte,q̃ in die me Deus
videat:hoc eſt,apud te nox quoq; lucida eſt:vel(vt Hieronym⁹ vertit)Nox quoq; lux erit circa me.
Quod autẽ in Græcis & Latinis codicibus habetur,In deliciis meis,nõ habetur in Hebræo. Habet
autem duplicẽ intellectum.Priorem in Elucidatione expreſsimus. Alter eſt, Nox quoq; erit illumi-
natio mea ad meum gaudium,ad meum cõmodum,ad meas delitias. Vir enim iuſtus adeò nõ cupit
poſſe latere Deum,vt etiam in magnum gaudium hoc ſibi reputet,quòd ſemper & vbique etiam in
denſiſsimis tenebris,etiã in tenebroſiſsimis locis, pateat oculis Dei benigniſsimi curatoris & prote F
ctoris ſui. Eſt ergo etiam nox circa me lucida in deliciis meis, ad meas delicias, ad meum gaudium.
Atq; hæc ſentẽtia poſſet vtcũque accipi ex Hebræo. Verti enim poteſt,Nox erit lux vel lucida,vel il
luminata pro me.Quod ſimpliciter quidẽ intelligitur,pro me cognoſcẽdo aut vidẽdo: id eſt,vt me
Deus videat etiã in nocte. Veruntamẽ poteſt etiam aliter exponi pro me,in meum commodum,ad
meum gaudium,quod eſt,in deliciis meis. ¶Verſu 11.Quia tenebræ nõ obſcurabuntur à te,& nox
ſicut dies illuminabitur:ſicut tenebræ eius,ita & lumẽ eius . Pars prima & vltima, in noſtra lectio-
ne atque etiam in Græco,difficilem habet intelligentiam,Eandem autem ſententiã ex Hebræo cla-
rius ita vertit Hieronymus,Nec tenebræ habẽt tenebras apud te,& nox quaſi dies lucet:ſimiles ſunt
tenebræ & lux.In eandem quoque ſententiam,nec minus clare Felix,Etiam tenebræ nõ habent te-
nebras apud te,& nox ſicut dies illuminabitur:ſimiles ſunt tenebræ luci. Ex quib⁹ diſce in noſtra le
ctione quod dicitur,tenebras non obſcurari à Deo,idem eſſe,ꝙ tenebras apud Deum non reputa-
ri tenebras,vel non eſſe obſcuras. Nam hoc eſt quod Hieronymus dicit,tenebras non habere tene
bras apud Deum. Diſce item,in vltima parte cum dicitur, Sicut tenebræ eius,ita & lumẽ eius,pro-
nomina illa,eius & eius,non idẽ referre:ſed primũ relatiuum noctem refert, ſecundum diẽ:ad hũc
ſenſum,Sicut tenebrę noctis,ſic lumẽ diei,intellige:& ecõtrario,ſicut lumẽ diei,ita tenebræ noctis.
Quare clarius ſic dici poſſet,Sicut tenebræ illius,ita & lumẽ hui⁹:hoc eſt,diei lux & noctis tenebrę, G
æquales & ſimiles ſunt apud Deum,ut æquè in nocte tenebroſa videat omnia atque in clara die,dũ
neque diei corporale lumen quicquam Deo confert,vt videat,aut meli⁹ videat,exactiúſve rem per-
noſcat:neq; noctis tenebræ impediũt,quominus videat,aut quomin⁹ exactè rem perſpiciat. Vt au
tem intelligas,quomodo Deus omnia tã in luce , q̃ in tenebris videat, & nihil illi poſsit eſſe occul-
tũ,nec in dẽſiſsimis tenebris,quod hoc Pſalmo frequẽter inculcatur, finge tibi oculum aliquẽ,qui
ex ſemetipſo lucẽ habet indeficientẽ, in qua videat quicquid voluerit, qui item omniũ rerum ſpe-
cies habeat ſibi congenitas, talis oculus neque lumine extrinſeco indigebit, vt rem quãlibet videat,
eo ꝙ ipſe lucem habeat ſibi intrinſecã, in qua poſsit omnia contueri, neque vllis tenebris extrinſe-
cis impediri poterit à rebus viſibilibus percipiendis, Atq; à tali oculo nulla res poterit abſcondi,cu-
ius in ſe habeat congenitã ſimilitudinẽ, quin ſemper eam videat , & quaſi præſentem habeat atque
intueatur.Ita diuinã mentẽ nos intelligimus,velut mentalem quendam & ſpiritualem oculũ:id eſt,
Ioan. 1. intellectum purũ,qui ſemetipſo lucem habeat intrinſecam, imò qui eſt ipſemet lux vera & incom-
Rom. 11. prehenſibilis,& tenebrę in eo non ſunt vllæ,in qua luce illuminantur illi omnia,vt nihil apud illum
poſsit latere quaſi occultatũ in tenebris: propter quod, tenebris extrinſecis nec adiuuatur,nec im-
peditur.Iterũ,quia in ipſo ſunt omnia,& vt in radice,omnia quæ fuerũt,ſunt,erũt vel eſſe poſſunt,
cõprehẽduntur,& quia in ſua eſſentia,vt in quodã ſpeculo & quadam ſimilitudine,ſiue imagine o- H
mnes creaturas cognoſcit,fieri non poteſt,vt quicquã ei abſcõdatur,& occultetur,quòd non,quã-
tumuis intra intima terræ deffoſſum viſcera,prę̨ſenti oculo intueatur.Eandem hãc rem pulchrè &
plene,quantũ potuimus,à propoſito tractauimus in libris de conſideratione rerum naturaliũ,cap.
22.lib 11.¶Verſu 12.Suſcepiſti me de vtero matris meæ.Magis obuius videtur hic ſenſus: Suſcepiſti
me defendendum & educandũ ex vtero matris meæ,id eſt,fuiſti mihi ſemper adiutor & auxiliator:
quẽ ſenſum breuibus in Elucidatione loco poſteriori tantũ indicauimus. Verũ ipſa originalis He-
bræa lectio ſuadet aliter intelligendũ,Suſcepiſti me formandũ & fingendum de vtero matris meæ.
hoc eſt, incœpiſti me facere & formare in vtero matris. Sic enim ex Hebræo vertit Hieronymus,
Orſúſq; es me in vtero matris meæ.Similiter Felix,Orditus es me in vtero matris meæ. Vulgò autẽ
dicere ſolemus,cũ artifex quiſpiã opus aliquod incœperit,quod multum tẽpus ad perfectionem re
quirat,ſuſcepiſſe illum hoc opus : & ſi hodie incœperit opus,dicitur illud ſuſcepiſſe hodie,videlicet
ſuo tẽpore perficiendũ. Iuſtum enim eſt,vt quod cœpit artifex, perficiat. Ita intelligimus Deũ nos
ſuſcepiſſe de materno vtero,quoniã iam tum formare nos cœpit,neq; ſubtrahet manum,donec o-
pus perfecerit quod cœpit in vtero.Neque enim diei vnius opus eſt homo,ſed opus eſt multi tẽpo
ris.Pulchrè quoque huic expoſitioni conſonat quod in Chald.Parap.dicitur,Fundaſti mihi,vel fun
damẽtum poſuiſti,ſiue ieciſti mihi,in ventre matris meæ. ¶Verſu 14. Non eſt occultatum os meũ

A à te Caue,os hic accipias pro ore. Nam os quod genitiuum oſsis format debes accipere: quod beat⁹
pater Auguſtinus quo facilius intelligeretur,dicebat oſſum meum,loco os meū,melius dicens vt re
prehēdant Grammatici,quàm non intelligant populi. Id tam ex Hebræo quam ex Græco eſt euidē
tiſsimum. Vnde ad diſcretionem, Hieronymus per numerum pluralem vertit, Nō ſunt occultata à
te oſſa mea . Oſſa autem ſignanter dicit non eſſe occultata Deo, vt ſignificet,etiam illa quæ intima
ſunt,eſſe Deo aperta & nuda, poſteaquam oſſa & pelle & carne diligenter tecta, non ſunt illi abſcō
dita. ¶Verſu .15. Imperfectum meum viderunt oculi tui. Imperfectum meum dicitur , pro imper
fectum me: quemadmodum frequenter dicimus, Aſpice paupertatem meam, vide afflictionem me
am,id eſt, vide me pauperem, me afflictum, & cętera. Imperfectio autem iſta intelligitur,ſecundum
formationem corporis,quod in principio admodum rude eſt & inabſolutum in matris vtero, & tē
poris ſucceſſu paulatim perficitur, Vnde Hieronymus vertit, Informem adhuc me viderunt oculi
tui, & Felix, Informe meum vel imperfectum meum, id eſt,corpus meum nondum formatum nec
organizatum,maceriam rudem & incultam atq; indigeſtam. Illud autem quod ſequitur. Dies forma
buntur, & nemo in eis, ſic intellige, Dies formabuntur, & decurrent adhuc tempora, & nemo in il-
lis venturis diebus formabitur vel erit, qui non ſit ſcriptus in libro tuo . Vel ſic, Adhuc formabitur
B dies, & nemo illorum qui in diebus venturis naſcituri ſunt in illis adhuc eſt diebus: quoniam videli
cet nondum ſunt dies illi & ob hoc nundum ſunt illis qui tunc naſcituri ſunt ſubaudi : & om-
nes illi tamen in libro tuo etiam deſcripti ſunt . Vel ſic Nemo in eis, id eſt , ex eis qui in diebus for-
mandis ſunt naſcituri , eſt adhuc in rerum natura : vel nemo ex eis eſt quem non habeas ſcriptum
in libro tuo. In Græco autem ſic legitur , ἡμέρας πλασθήσονταί καὶ οὔδεις ἐν αὐτοῖς, vbi dies in genitiuo caſu
ponitur, vel in accuſatiuo plurali videturque ſic vertēda hæc lectio, Per dies formabuntur, ſcilicet
homines poſt naſcituri , & nemo in eis, hoc eſt , Adhuc per ſingulos dies noui homines formandi
ſunt, & ex eis nemo eſt qui non ſcriptus contineatur in libro tuo. Atque eundem ſenſum habebit
noſtra lectio , ſi dies accipiatur vt accuſatiuus pluralis numeri , rectus à ſubintellecta prępoſitione
per, hoc modo. Per dies formabuntur, & cætera . Alii nemo accipiunt impropriè, vt valeat nullus
vel nulla, quemadmodum in Gręco ſonat οὔδεις, id eſt, nec vnus, ſicque intelligūt. Dies formabūtur
& non eſt iam vnus ex illis venturis diebus, ſubaudi , & tamen iam omnes illi, ſimul & omnes qui
in eis naſcentur, & quæcunque in eis fient, tuo iam libro ſunt inſcripta. Et ad hanc intelligentiam ſa
tis accedit quod vertit Hieronymus, Dies formati ſunt, & non eſt vna in eis. ¶Verſu .16. Mihi au
tem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, Mihi honorificati, intellige meo iudicio, ſecundum me
am exiſtimatonem, vt ſit ſenſus, Mihi conſideranti videntur amici tui valde honorificati, & man-
C gnificati à te. Vel ſic intellige, A me valde honorificati ſunt, & magni admodum reputati, ego illos
maximi feci, & in magno honore habui: quemadmodum de viro iuſto in alio pſalmo dicitur . Ad Pſal.14.
nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus , timentes autem dominum glorificat . Eſt enim
hoc pii hominis, quos deus amat magnificare, & qui Deum habent odio , viciſsimque odiuntur à
Deo, habere contemptos. ¶Verſu.17. Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur, Id nos,
partibus ambabus ſimul iunctis, ita in Elucidatione exponimus. Si dinumerare eos voluero, inue-
nio multos ſicut arenam, Alii diuiſim legunt, prius referentes ad initium Eccleſię nouę, quādo ad-
modum pauci numero erant fideles veri , poſterius ad profectum eiuſdem quando iam mirum in
modum creuit fidelium numerus, per vniuerſum orbem illato euangelio. Atque ad hunc ſenſum,
pręſentem locum ita exponunt , Prius quidem illi amici tui admodum erant pauci ita vt facillime
potuiſſent dinumerari, ac nullo negotio cogi in certum aliquem numerum, quemadmodum vide-
licet in actis Apoſtolicis, eos qui ſimul in Hieruſalem erant congregati fideles. Eccleſiæ nouæ initi-
um, legimus certo comprehenſos numero , atque ante ſpiritus ſancti miſsionem ferè etiam nomi-
natim deſignatos. Verum poſtmodum ſpiritu ſancto demiſſo de cælo , & beatis Apoſtolis in om- Actu.2.
nem terram exeuntibus, tanta facta eſt credentium multitudo, vt quaſi arena maris fierent innume Actuū.1.
rabiles, Pars illa autem quæ ſequitur, Exurrexi, & adhuc ſum tecum, multipliciter exponitur. Qui-
dam de Chriſto peculiariter intelligunt, Surrexi, ô pater, à mortuis ego filius tuus, & adhuc tecum
D ſum, permaneo viuus in ſæcula ſæculorum, nunquam vltra poſt mortem vna morte mea deuictam
moriturus . Hac autem occaſione dicunt reſurrectionis Chriſti fieri mentionem , quoniam mox Apoc.1.
ſermo præceſſerat de multiplicatione fidelium, quæ tum primum facta eſt, cū à mortuis ſurrexiſſet Rom.6.
Chriſtus dominus ad patris gloriam. Ita enim definitum fuerat, vt non prius in gentibus prędicare
tur Euangelium, vnde illa innumerabilis arena confluxit in Eccleſiam, ſed tantum intra fines iudeę
(quemadmodum indicabat Chananeę mulierculę Saluator dicēs, Nō ſum miſſus niſi ad oues quæ
perierunt domus Iſrael: & cum diſcipulos vetuit nō abire in viam gentiū, neque in ciuitates Sama- Matt. 15.
ritanorum introire) donec exaltatus à terra, iuxta quod ipſe prędixerat, omnia ad ſe attraheret, &
donec ſemen cadens in terrā bene mortuū, fructum proferret plurimum. Verum quia in toto hoc Matt.10.
Pſalmo ſingularem nuſquam fecimus Chriſti mentionē in Elucidatione neque hic voluimus Chri Ioan.12.
ſti peculiariter meminiſſe, vt eſſet Pſalmi cōnexio cōmodior, Exponit autē ſic Elucidatio, Exurre- Ibidem.
xi a peccatis, tantum videns tuorum amicorum honorem, tantam gloriam, & tantam multitudinē,
videlicet allectus illorum gloria, confortatus illorum copioſo numero, vt ſpē haberē poſſe me fieri
ſicut vnum ex illis. Sic enim & ille prodigus filius perditionis, cum exurgere, & ad patrē vnde fuge Lucæ.15.
rat reuerti proponeret, apud ſeſe dicebat, Quanti mercennarii in domo patris mei abundant pani-
bus, ego autem fame hic pereo? Surgā & ibo ad patrē meum, & dicā ei. Pater peccaui, & cętera, fac
me ſicut vnum ex mercenariis tuis. Cum ait, Quāti mercennarii, vides ipſum multitudinis ſeruorū

patris mentionem facere, cum addit, abūdant panibus, recordatur, quam illis bene sit, quam beate, E
qui in patris domo versantur. Atque harum rerum duarū consideratione seipsum cōfirmat, & erigit animum, vt in sancta concepta fiducia dicat. Surgam et ibo. Nouissime verò cū ait, Fac me sicut vnum ex mercenariis tuis: quid hoc aliud est, quàm, vt ego semper sim tecum? Ecquis tandem tam obstinati cordis fuerit, quis tam in vitiis profunde immersus, qui harū duarū rerum consideratione non exurgat per spem veniæ, & sese erigat à sua prauitate, in qua iacuerat? Vbi nanque mentis consideratione perpenderis, quàm multi sint in sancta Ecclesia adoptione filiorum Dei donati: si
Apoc.7. turbam illam magnā attendas, quam in sacra Apocalypsi dilectus domini discipulus se vidisse testatur, ex omnibus gentibus, tribubus, linguis, populis, & omni natione, stantes ante thronū in cōspectu Dei & agni, & palmas habentes in manibus, quomodo nō & tu vnus miser & pauperculus sperabis posse te in eadem societate loculum vel nouissimū obtinere, si in corde cōtrito & spiritu humiliato postulaueris? Rursum, si cōsideres, ad quantā dignitatē euecti sint illi amici Dei, in quàm
Apoc.5. sublimi gloria & plenissima fœlicitate positi, quēadmodum in eadem Apocalypsi vigintiquatuor seniores, omnium (vt arbitror) fideliū nomine canunt, Redemisti nos domine Deus noster in san-
1.Ioan.3. guine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & fecisti nos Deo nostro regnū & sacerdotes, & regnabimus super terram: si præterea attendas quod aiunt sancti Apostoli domini, Ioannes & Pau.⁹, F
Coloss.3. Ille quidem, Charissimi, nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus, quoniā cū apparuerit, similes erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Hic vero, cum Christus apparuerit
Ioan.12. vita vestra, tūc & vos apparebitis cum illo in gloria. Sed quid discipulos nominam⁹? Ipse magister
Luce.22. omnium ait, Vbi ego sum, illic erit & minister meus. Et terum, Dispono vobis, sicut disposuit mihi
Ioan.17. pater me⁹, regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam, in regno patris mei. Iterum ad patrē, Et ego charitatem quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Hæc (inquam) omnia quæ ad honorem & gloriam pertinent amicorū Dei, quisquis attēta mente considerauerit, quomodo fieri poterit, vt non accensus tantorū propositione bonorum, vt nō tantis támque amplissimis spebus prouocatus, erigat sese, atque exurgat è luto in quo iacuerat, vt non vltra
2.Cor.5. velit peregrinari à patre tam benefico, sed amodo eum esse, & perpetuo cū eo permanere, vt cū Apostolo, siue absens, siue præsens corpore, semper contēdat placere Deo? In hoc autē sensu, posset dictio, adhuc, accipi ꝓ semper, vt sit sensus, Exurrexi, & vsq; vel semp sum tecū: id est, ꝑpetuo tecū eligo permanere, & nunquam à te separari, quantacunq; malitia occurrerit. Quidā sic intelligunt, Exurrexi summo mane, vt dinumerarem electos tuos, & adhuc sto corā te ad dinumerandū & cōsiderandum, & nequaquam possum comprehēdere tuorum amicorum numerū, tam sunt insuper excedenti numero. Atque ita nihil hîc nisi nimia electorum multiplicatio innuitur. Verū omnibus G
mature pensatis, & excusa diligenter psalmi consequentia, arbitror, inter cætera non pessimum esse quod in Elucidatione exprimimus, & in hac iam annotatione latius declarauimus. Attamē in tā variis enarrationibus, nostrum non est, cuiquam quid teneat præscribere. ¶ Versu.19. Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas. Præter intelligentiam positam in Elucidatione, potest altera assignari. Vos impii dicitis in cogitatione vestra, ꝙ peccatores in vanitate sua, in peccatis suis viuentes, accipient ciuitates suas, id est, mansiones cęlestes: dicitis & persuadetis vobis, eandem retributionem cælestium habitationum venturam illis qui viuunt in vanitatibus, atque illis qui cōuersantur & viuunt in veritate: atque ob hoc, dum non metuitis æterna supplicia, nec dissimilem metuitis retributionem, agitis quæcunque vultis. Quidam putant legendū per pronomen secūdæ personæ, pro suas, tuas, quomodo habent Gręce atq; Hebraicæ lectiones. Siue autem legamus suas siue tuas, eadem facile accipietur sententia. In expositionibus autē prædictis, semper illud, Accipiāt & cætera, iunximus cū verbo dicitis, in hūc sensum, Dicitis in cogitatione hoc quod sequitur, Accipiāt & cętera. Verū poterunt hęc etiam ab inuicem diuidi & disiungi secundum sententiam, si tantum subaudiatur accusatiuus mala, in hūc sensum, Ideo vos viri sanguinū declinate à me, quia dicitis mala in cogitationibus vestris: id est, cogitatis abominā da & non nominanda. Ac deinde, Ipsi hi impii, ô domine, tuas ciuitates accipiēt inuanum: id est ipsi sublimabuntur & pręficiētur populis & exaltabuntur (vt non raro fieri solet) accipiéntque populorum, ciuitatū, aut regionum regimē, sed H
inuanum, id est frustra & ad nullam vtilitatē. Quomodo enim vtiliter præesse possent populis & ciuitatum regimini, qui ipsi pleni sunt impietatibus, & nihil nisi talia cogitāt? Quomodo aliis poterit vtiliter præesse, & ꝓ salute ac vera vtilitate alios regere, qui sibiipsi nescit dominari, imò cui dominatur iniquitas & impietas? Et siquidem temporale administrant dominiū, tyranni sunt & oppres-
Ioan.10. sores bonorum. Si verò ad spiritualem prouehūtur dignitatem, hoc sunt, quod asinus ad lirā, imò fures sunt & latrones, qui plerunque non intrant per ostiū, sed ascendunt aliunde: & ad hoc ascendunt, vt furentur, mactent & perdant. Ergo ciuitates tuas, ô Deus, inuanū accipiēt: & suas ciuitates quas ipsi occupauerint, vel in quas sublimati fuerint, accipiāt in vanitate. i. absq; vtilitate. Nō enim prodesse quærunt, sed tantū præesse. Huic autem sensui melius conuenit futurum indicatiui, accipient, quàm optatiui, accipiant. Hebraica autē lectio, hoc loco multum diuersa est quemadmodum suo loco fiet manifestum. ¶ Versu .21. Perfecto odio oderam illos. Quidam subtiliter interpretantur, odium perfectum esse quo sic mali odiuntur, vt tātum odiatur vitium, ametur autem persona. Non erit autem odium perfectum, si simul cum vitio odio habeatur & persona, Est enim hoc odium malum, & vere charitati cōtrarium. Hæc autem sententia licet pia sit, & certam habeat veritatem, non videtur tamen hoc modo in præsenti loco accipi perfectū odiū, sed pro odio cōsumma-

A to & odio vehementi aduersus impietatem. Sunt enim quidam, qui vtcunque odio habent malum
sed non quantũ oportet, non sicut oportet: nõ est consummatũ, non perfectum, non integrum o-
dium. Habeo (exempli causa) filium quem videbo male agere: displicet quidem mihi malitia, & mo-
lestum est mihi malum quod agit filius: non adeò tamen malitiæ indignor, non tantum est odium
mali eius, vt illum velim arguere, & quomodo istum est corripere, profecto non est hoc perfectum
odium, non est odium integrum siue consummatum. Atque hoc odio imperfecto multi homines
vitia odiunt, in quibus tamen & ipsi permanent, & alios quos possunt & deberent eripere, perma-
nere dimittunt. Perfectum autem odium mali est, quo sic homo auersatur malitiam & execratur,
vt eam pro sua virili à se quam longissime propellat, & in aliis destruere conetur, vt pro sua faculta
te, verbo, exemplo, authoritate, potestate auferat malum de medio populi sui, ac primum omnium
à seipso, & obsistat malo vbicunque potuerit, quemadmodum in alio psalmo propheta & rex no- Psal. 100.
ster ait, Non proponebam ante oculos meos rem iniustam, facientes præuaricationes odiui. Non
adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non congnoscebam. Detrahẽtem secretò
proximo suo, hunc persequebar. Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc nõ edebam. Non ha
bitabit in medio domus meæ qui facit superbiam, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu o-
B culorum meorum. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate
domini omnes operantes iniquitatem. Hoc videlicet est perfectum iniquitatis odium, quod om-
nium maxime in principe debet relucere, & in omni eo qui præpositus est populo domini.

CXXXIX. PSALMI ARGVMENTVM.

IN psalmo isto .239. vir iustus à Deo poscit salutem & auxilium contra malitiam & insidias multiplices, paratosque laqueos aduersantium: post quæ vsque ad versum septimum enarrata, in dominum suum iactat fiduciam quam & aliàs nonnunquam expertus est propugnatorem, simul postulans, neque futuro vnquam tempore tradi in manus inimicorum. Post hæc autẽ à versu decimo ad finem vsque, impiorum pœnam describit atque vindictam Dei, quam pro suis pauperibus aduersus impios est demonstraturus, quãdo iustos recipiet in habitationem suam, ante conspectum vultus sui, in confeßione sempiterna.

CXXXIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Eripe me domine ab*
C *homine malo, à viro ini*
quo eripe.

2 *Qui cogitauerunt ini*
quitates in corde:
✱ tota die constitue-
bant prælia.

3 *Acuerunt linguas su-*
as sicut serpentes:
✱ venenum aspidum
sub labiis eorum.

4 *Custodi me domine*
D *de manu peccatoris:*
✱ ab hominibus iniquis
eripe me.

5 *Qui cogitauerunt sup*
plantare gressus meos:
✱ absconderunt super-
bi laqueum mihi.

6 *Et funes extenderunt*
in laqueum:

DOmine Deus spes mea vnica atque refugium tutissimum, in omnibus aduersitatibus meis te precor vt me eripias ab hominibus peruersis, qui mala mihi meditantur, vtque me illæsum tu custodias ab iniquis & impiis tam dęmonibus quàm hominibus, ita vt non patiaris aliquando illos mihi præualere. 2. Ipsi enim aduersus seruos tuos mala cogitant animo, & corde versant semper, quomodo seruis tuis valeãt inferre mala: ✱ iugiter quasi tota die meditantur atq; parant pugnã aduersus seruos tuos, perpetuo eos circumeuntes, oppugnantes, debellantes, vt vel tandem aliquando deuorent, expugnent, siue deuincant. 3. Linguas suas acutas reddunt, & subtilibus verbis adornant ad fraudem, deceptionem atque oppressionem bonorum, vt noceant sicut serpentes iniecto veneno: ✱ pestiferos sermones, ad modum veneni efficacissimi maxime noxios sub labiis suis gestant, & in ore paratos habent, vt opportuno tempore virus illud suum effundant, ídque siue per dogmata praua mendacii, siue persuasiones malas veritatis atque peccati. Duplex enim hoc est virus, quod impii dæmones eorúmque ministri bonis semper ad nocendũ quęrunt infundere. 4. Custodi me, domine, & per protectionis tuæ gratiã me serua, ne veniã in manib⁹ impiorum in potestatem, ditionem atque subiectionem inimicorũ animę meę: ✱ vt non pręualeant homines impii, neque etiam dæmones, tuã supplex imploro liberationem atque custodiam. 5. Valde enim magna & multum pertimescenda est istorum peruersitas. Cogitauerunt nãque & firmo proposito decreuerũt, quantum quidem in ipsis foret, conari ad infringendum gressum meum quo ambulo in via tua, méque, in lege tua gradientem in terram prosternere: quemadmodũ solent per insidias nonnunquam homines inter ambulandum prosterni, sicque pedibus calcari: ✱ atque hoc vt perficerent impii, per occultas tentationum suarum versutias, insidias posuerunt mihi, & quasi laqueum absconderunt, quo me sperabant in captiuitatem sibi atrahere. 6. Et quemadmodum solent nonnunquam homines in obscuris tenebris funem extẽdere, de parte vna in alteram quasi pro laqueo, vt in fune hærens viator cadat, qui transire existimabat: ita

iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi.

7 Dixi domino, Deus meus es tu:
** exaudi domine vocẽ deprecationis meæ.*

Philip.4 Ioan.15. *8 Domine domine vir-tus ſalutis meæ:*
** obumbraſti ſuper caput meum in die belli.*

9 Non tradas me domine à deſiderio meo peccatori:
** cogitauerũt contra me ne derelinquas me:*
** ne forte exaltentur.*

10 Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos.

Matt.25. *11 Cadent ſuper eos carbones: * in ignem deiicies eos: * in miſeriis nõ ſubſiſtent.*

Apo.9. Lucæ.23. *12 Vir linguoſus non dirigetur in terra:*
** virum iniuſtum mala capient in interitu:*
*13 Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis: * & vindictam pauperum.*
14 Veruntamen iuſti-

mihi occultas inſidias ſtudioſiſsime tetenderunt: * poſuerunt mihi E
offendicula iuxta viam præceptorum tuorum, quam ambulabam, ita
vt ſi paululum declinauero, vel ad dexteram, vel ad ſiniſtrã, mox in
terram proſternar à rectitudine & ſtatu bono animi, in profunditatẽ
vitiorum caſurus. Nonnunquam etiam nobis iuxta iter rectum ſcan
dala ponunt, dũ mala quaſi bona ſub aliqua virtutis ſpecie ſuadẽt at-
que proponunt. Atque iterum, dum, ex vere bonis actionibus, occa
ſionem ſibi ſumere conantur, nos in lapſum præcipitandi, vt potecũ
ex operibus iuſtitiæ nos quærunt ad vanã gloriam impellere. 7. Ego
autem attendens iſtorũ tantam malitiã, támque callidas inſidias, mi-
hiipſi plane diffidens, ad te ô domine recurrebã, dicebámque tibi in
oratione mea: Ecce Deus meus es tu, creator meus & ſaluator meꝰ:
* exaudi orationem ſerui tui, tantam malitiã & tales inſidias non in-
iuria metuentis, téque pro liberatione ſollicite deprecantis. 8. Tu ve-
rò, ô domine, domine (inquã) qui es fortitudo & robur omne ſaluati
onis meę, per quem, & in quo poſſum omnia, & ſine quo valeo nihil: F
* tu (inquã) aduocatus & inuocatus non defuiſti ſeruo tuo, ſed ad ꝓ
tectionem aduениſti mihi in tempore pugnæ: cũ me oppugnarẽt ho
ſtes mei, tu mihi fuiſti quaſi galea, caput operiẽs, & quaſi vmbraculũ
atque clypeus ſuper caput meum, ita vt tua protectione munitus, ho
ſtiũ impugnationes ſaluus euaſerim, & ab eorum ignitis iaculis illæ-
ſus: quem abſque tua protectione, facillimo negotio cõfodiſſent vſ-
que ad mortem. Obumbraſti etiã, ac veluti in vmbra luminis appa-
ruiſti ſuper caput meum, quaſi propugnator, pro me debellaturus at
que fugaturus aduerſarios meos. 9. Hoc ipſum autem protectionis
atque propugnationis tuæ beneficium, vt in prętеritis ſenſi pericu-
lis, ita in poſterum oro mihi ſemper adeſſe. Neque patiaris vnquã tra
di me, aut quomodocũque venire ipſis peccatoribus in ſubiectionẽ
& poteſtatem præter & contra deſideriũ meum, ac voluntatẽ bonã,
qua ſemper cupio tibi adhærere, & ab illis prorſus eſſe alieniſſimus:
* conſilia fecerunt & firmo cordis propoſito ſtatuerunt mihi noce-
re: atque ob hoc precor, vt nunquã me derelinquat protectio gratiæ
tuæ, ne te abſente ego (qui ſine te nihil poſſum) deuícar & ipſi glori- G
entur, exultẽt, & extollãtur de caſu meo, quaſi victores capta pręda,
& ſicut auceps in laqueum tractis auibus. 10. Neque verò ſine vltio-
ne euadent aduerſarii iuſtorum. Nã caput ac ſumma circuitus eorũ,
nempe labor labiorum ipſorũ, operiet eos cõfuſione in die nouiſsi-
mo. Siquidẽ deceptorii eorum ſermones quos ad decipiendũ bonos
elaboratos reddiderunt, & modis omnibus quibus poterãt, vt effica
ces eſſent ad male ſuadendum adornauerunt, erunt impiis cauſa dã-
nationis & confuſionis in die nouiſsimo. Atq; hi elaborati cóptiq;
ac molliti ſermones, caput ſunt, ſumma atq; præcipuũ, quo impii bo
nos circumeunt atq; circũdant, vt per eos decipiãt, & in peccatũ tra-
hant. 11. Super eos proferetur à iuſto iudice ſentẽtia gehẽnę & ignis
æterni, & quẽadmodũ cũ de ſuper cadunt carbones igniti, ſic inflã-
mabũtur & ardebũt ſuccẽſi igne gehẽnę quaſi caminꝰ ignis flagrãtis:
* ꝓiicies eos à facie tua, à cõſpectu pręſẽtię tuę eos iubebis diſcedere
in ignẽ æternũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eiꝰ: * perfectã infœ-
licitatem ſentient & omnimodã miſeriã, que eis erit intolerabilis, in H
qua prę acerbitate pœnarũ perdurare non poterunt, & quã niſi ſum
ma miſeria portare non valebunt: ferent tamẽ diuina cogente ſentẽ
tia, velint nolint, ita vt querant mortẽ & nõ inueniãt, dicántq; mõti
bus, cadite ſup nos, & collibꝰ operite nos, & nõ obtinebũt. 12. Homi
nes qui linguis ſuis male vtũtur ad ꝓximorũ deceptionẽ, & ſeducti-
onẽ ſimpliciũ, ad loquẽda mẽdacia, ad ſeminãdos errores, ad peierã-
dum, ad tractãda de proximis mala, atq; ita in aliis quę per linguã cõ-
mitti poſſunt malis, huiuſmodi nõ erũt firmi, ſtabiles, recti, aut ſolida
ti nõ proſperabũtur, neq; hîc in terra inter iuſtos, neq; in terra viuẽ-
tiũ in numero beatorũ: * homines iniuſtos mala apprehendent in tẽ
pore mortis cũ interierint, mala pœnę ſentiẽt æternę in interitu ſem
piterno. 13. Fide teneo indubitatũ, & firmiſsime credo, ꝙ facturus ſit
dominꝰ iudiciũ pro pauperibꝰ aduerſus opprimẽtes eos: * & vindictã
atq; vltionẽ retribuet illis, qui nũc premũt inopes, tametſi in hoc tẽ-
pore diſsimulet Deꝰ, & illi videãtur euadere impuniti. 14. At verò iu
ſti & pii ſerui tui collaudabũt nomẽ tuũ, cũ viderĩt tuã erga ſe miſeri

A *confitebuntur nomini tuo: ✱ & habitabunt recti cum vultu tuo.*

cordiam, & contra aduersarios iustitiam: laudabúntq; te vltorem & vindicem suum in sæcula sæculorum: ✱ & qui recto sunt corde, bona & pura voluntate, nulli vitiorum curuitati aut tortuositati subiecti, ipsi tecum habitabunt, erúntq; tecum in mensa tua, sicut filii coram patre suo per omnia sæcula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXXXIX.

Versu. 1. Eripe me domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me. Attende, quod nonnunquam in psalmis etiam dæmon sub hominis aut viri nomine accipitur, potissimum cum in malum fit sermo. Vnde potest hic psalmus contra dæmones dirigi, & (vt videtur) conuenientius quam contra homines malos tantum, tametsi in principio statim de homine dicat malo & viro iniquo. Est enim conuenientia diabolo cum homine in eo quod est pręcipuum hominis, nempe in parte rationali & spiritu, tametsi corpus non circunferat. Similitudo quoque est in turpitudine peccati & consensu prauitatis: èstque dæmon caput impiorum hominum, & ipsi membra eius. ¶ Versu. 6. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Iuxta iter dicitur scandalum poni. Nō enim in via recta præceptorum Dei scandalum esse potest, quoniam pax multa est diligentibus legem ipsius Psal. 11. 8
B & non est illis scandalum. Tametsi enim ex operibus omnino bonis nonnunquam exoriri contingat, quasi per occasionem, alterius generis vllum vitium (quemadmodum ex operibus pręclaris occasionem contingit prestari vanæ gloriæ) nunquam tamē in via recta scandalum esse potest, sed iuxta viam sunt scandala posita: quia donec in via iustitiæ quis permanet, offendere non potest. Si verò vel paululum cœperit deflectere, timendum est lapsus periculum. ¶ Versu. 10. Caput circuitus eorum, labor &c. Huius versus multiplex dari posset & intelligentia & partium ordinatio. Secundum autem modum qui in Elucidatione indicatur, accipiantur illi duo nominatiui, caput & labor, vt appositorie sibiinuicem coniuncti, ad hunc modum, Caput circuitus eorum, qui est labor labiorum ipsorum, operiet eos. Hæc enim constructio, & facilis est, & rectam facilémque habet intelligentiam. Constructio quidem ex Græco sermone accipitur, vbi caput in nominatiuo casu, & circuitus in genitiuo ponitur, ad hunc modum ἡ κεφαλὴ τοῦ κυκλώματος, & cætera: hoc est, Caput circuitus vel circuitionis ipsorum. Sententia autem apta est, accipiendo caput pro summa vel præcipuo, talis Summa & ipsum præcipuum circuitionis eorum, id est quo impii circueunt pios, nempe labor labiorum ipsorum operiet eos, & in confessionem mittet præcipites. Non enim aliud possunt dæmones neque ministri eorum, nisi sermonibus atque suggestionibus mala suadere, & artificiosis suis suasionibus, atque miro modo elaboratis mala proponere: & hoc ipsum caput est atque præcipu
C um, quo circundare, tentare, vexare possunt bonos. Non possunt autem sic bonos circuire, vt vlla violentia eorum corda ac voluntatem in peccata queant pertrahere. Vnde fit, vt cum per arbitrii sui libertatem, iusti gratia Dei confortati, illorum elaboratos & mollificatos sermones reiecerint, in veritate solidati, confusio illos operiat & ignominia. ¶ Versu. 11. Damnati in miseriis nō subsistent. Non ita hoc accipiatur, quasi secundum suam substantiam impii perituri sint, & imperpetuum substantialiter victuri (Viuent enim semper, & semper mortem ferent, iuxta id quod in alio Psalmo de impio dicitur, Et laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem) sed iuxta communem loquendi modum accipi debet, vt significetur importabilitas tantum & infinita magnitudo miseriæ eorum. Sic enim etiam vulgo dicere solent homines, se non posse perdurare, vel substinere in iis quæ nimium eis videntur dura, & ad tolerandum grauia, quéque sine vehemētissimo dolore & magno incommodo ferre non possunt: & non rarò dicunt ferre se aliqua, aut in eis perdurare, aut subsistere non posse, quæ velint nolint ferre coguntur: quo loquendi modo vtitur sanctus Petrus, cum angelos malos dicit non portare aduersum se execrabile iudicium. Psal. 48. 2. Petr. 2.

CXL PSALMI ARGVMENTVM.

Clamat in hoc Psalmo pro suis mēbris Ecclesia militans, congregatio iustorū, orationem suam gratā fieri & exauditionē exoptans: specialiter vero cōtra linguæ lapsum, & potissimū contra excusatorios
D *sermones, ad peccatorū defensionē, quibus vti solent peccatores in suis malitiis perseuerare volētes á quibus alienos esse oportet qui sunt de congregatione sanctorū & Ecclesia dei. Hos enim decet ad correptionē suscipiendū esse paratos, si quando in vlla re peccauerint, & excusationes non prætendere: peccatorum autem adulationes detestari, ne per eas in malitiis foueantnr, cōtra quas oratione iugiter debēt fideles militare, atque hoc quidē vsque ad medium versus septimi. Post hoc vero iudiciū, quod à Christo factū est contra principes errorū, malignas videlicet potestates, tyrannos, mundi sapientes & hæresiarchas describit: quib⁹ iudicio Dei absorptis, audit⁹ præbetur verbis veracium atque fidelium, quæ sancti apostoli prædicauerunt, & quotidie prædicant in ecclesia sancta ministri fideles: ex qua verborum veritatis prædicatione, tametsi persequutio immanissima exorta fuerit in primitiua Ecclesia sitque etiam post exoritura, ita vsque ad ossa dissipentur confessores veritatis: quia tamen semper in domino Deo spes eorum erit ab omnibus malis, quod ad animam attinet, salui euadent electi Dei. Quod ipsum versu penultimo iterum sollicita deprecatur Ecclesia, ne in laqueos mortis cadant eius filii, & vt Dei protectione custodiantur à scandalis peruersorum, quos dicit in rete diaboli concludendos electis singulari Dei custodia, & electione ab illorum impietate seruatis, donec de sæculi huius malitia in vitam transeant sempiternam. Aduertendum tamen, psalmum hunc etiam cuilibet fideli (qui membrum est Ecclesiæ) recte conuenire: quemadmodum fere vbique, quod Ecclesiæ conuenit, vt corpori, fidelibus aptari potest, vt corporis illius membris. Videtur tamen octauus & nonus versus ipsi magis fidelium cōgregationi, quàm vni cuilibet illius congregationis particulæ competere.*

CXL. PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Domine clamaui ad te, exaudi me: * intende voci meæ, cum clamauero ad te.*

*2 Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: * eleuatio manuũ mearum sacrificium vespertinum.*

3 Pone domine custodiam ori meo:

** & ostium circũstantiæ labiis meis.*

*4 Non declines cor meum in verba malitiæ: * ad excusandas excusationes in peccatis.*

*5 Cum hominibus operantibus iniquitatem: * & non communicabo cum electis eorum.*

6 Corripiet me iustus in misericordia: & increpabit me:

** oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

7 Quoniam adhuc, & oratio mea in beneplacitis eorum.

8 Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum:

1.Co.1.

Ioan.21.

DOmine Deꝰ meꝰ, ecce in oratione ego clamorē & desi E
derium bonũ cordis mei leuaui ad te, tibi aperui, tibi ob
tuli orationem meã, tu me clamãtem benignus exaudi:
* ne auertaris, sed attẽdas ad vocem orationis meę, cum
ad te orauero, vt impleas prestésq; misericorditer quid
postulo. 2. Non inueniat obstaculum aliquod oratio mea in ascensu
suo, quẽadmodum oratio impiorum, quam iniquitatis nubes deor-
sum pellit, nec sursum sinit scãdere: sed dirigatur via recta vsque an-
te conspectũ tuũ, pertingátq; ad sacrariũ exauditionis tuæ grata tibi
& accepta, ad eum modũ quod thus aut aliud quodlibet suffimentũ
igni impositũ solet fumũ sursum recta mittere absque obstaculo, si-
mul cum bona fragrantia, & odore grato in naribus olfacientiũ: * cũ
in oratione manꝰ meas ad te leuauero, sit tibi deuotio cordis mei ob
latio grata & accepta, quemadmodum sacrificiũ vespertinum, quod
ex legis statuto offerebat̃ per singulos dies, ad honorē nominis tui, F
in signum eius hostiæ quæ in plenitudine temporis pro omnium sa
lute erat immolanda. 3. Et quoniam facillime in lingua video labi
homines, & raros admodum esse qui in lingua nõ offendant: idcirco
peculiariter hoc abs te postulo, vt os meũ tua custodia ita obserues,
ne quid per os meum loquar, siue mendaciũ, siue vanũ, siue otiosum
quod non deceat: * sicq; labiis meis ostiũ ponas quod ipsa circũstet
& custodiat per circuitũ, vt nihil ꝑ ipsa possit egredi, quod prestitis-
set nõ egressũ fuisse, hoc est, dona mihi gratiã tuã ad obseruandũ, re-
frenãdũ atq; edomandũ linguã, vt ea nõ peccē. 4. Nõ sinas cor meũ
sese dare ad ferẽdos sermones malos, siue ad veritatis blasphemiã, si-
ue ad proximorũ seductionē aut deceptionē: * potissimũ autē patia-
ris inclinari, aut eo vsque moueri cor meũ, vt excusationes quęrat in
peccatis cõmissis, quibꝰ ea defẽdere siue excusare laboret: sed magis
cor penitẽs & spiritũ cõtritũ da mihi, ad cõfitendũ tibi iniustitiã me
am, pro peccati remissione cõsequenda. 5. Non loquar (inquam) ego
verba malitiæ, neque excusationes quęram in peccatis, iuxta quod fa
ciunt homines illi qui ex affectu prauo & voluntate peruersa sunt o- G
perarii iniquitatis: * & nõ communicem, non fiam particeps eorum
quæ ipsi electa reputant, & in quibus ipsi suas cõstituunt delicias. Nõ
enim peto huius sæculi voluptatibus & deliciis frui quibus fruuntur
ipsi: in quarum rerũ perfruitione (vtpote in cõuiuiis & compotatio
nibus) solet multipliciter labi hominis lingua: sed malo in silẽtio vti
iis etiã quæ illi vilissima reputant, vtpote panis bucella tantũ, aut es-
ca qualibet mediocri. 6. Si quando me contigerit per fragilitatem &
infirmitatem in vllo deficere, paratus sum correptionem (vel tuã, do
mine, vel hominis iusti timẽtis te) suscipere, & misericorditer atq; hu
maniter, salubritérque monentē, vel etiam acriter obiurgantem pati
enter audire: sciẽs, quoniã correptio hęc tametsi seueritatē prętẽdat,
est tamen misericordię & benignitatis, ad emendationē peccati mei:
* adulatorum autē blanditię, quibus demulcent peccantiũ corda, eos
que in malis fouẽt atq; enutriunt, non oblectent animum meũ, neq;
foueant me in peccatis meis. Melius enim est, lixiuio corripientis ca
put ablui & mundari, quã oleo adulantiũ, vt fiat immũdius oblini H
atq; impinguari. 7. Neq; mirũ, si ab illorum malitiis cupio mundꝰ in
ueniri: quandoquidē adhuc futurum est, vt oratio mea dirigatur cõ
tra illorũ malitias in quibus cõplacent sibi & oblectantur, contra hęc
orationē fũdere nõ cessabo, donec viuã: primũ quidē, vt ab illis sem-
per ego mũdus seruer & incõtaminatus. Deinde, vt ii etiam qui in il
lis adhuc agũt aliquãdo aduertãtur ab eiusmodi, relictísq; vitiis & cõ-
cupiscẽtiis, discant odio iã habere, quę antè habuerãt beneplacita, &
in quibus ante fuerãt oblectati. 8. Principes malorũ, qui velut capita
erant & duces inter eos errorũ atq; vitiorum, vias aliis demonstrãtes
& in illis hoĩes dirigẽtes, hi petrę Christo applicati, perierũt, absor
pti sunt atq; vorati à facie præsentiæ eius, postquã aduenisset in mun
dũ ad faciẽdũ iudiciũ eius. Nã & dęmones, qui erãt velut mũdi recto
res, firmissimę illi petre Christo iũcti, deuicti sũt, iudicati forásq; mis
si in abyssum. Iudices etiã & principes terræ, item & mundi sapiẽtes
qui populo duces erant (illi quidem per vim, isti, per apparentē sapiē
tiam) omnis erroris, Christo iuncti, ad Christũ comparati, absorpti

A videntur: quando eorũ & potentiam & ſapientiã omnem ipſe diſsipauit, virtus & ſapientia patris. Sunt quoque contriti, & perierunt, atriti ad Chriſtum duriſsimam petram, quem debellare tentabant.

** audient verba mea:*

Sunt inſuper in abyſſum damnationis miſsi iudices illi terrarum, poſtq̃ exhibiti ſunt, & applicati ante tribunal ſummi iudicis Chriſti: * hoc autem contra principes magiſtróſque errorum facto iudicio, populi qui illorum detinebantur erroribus, pœnitentiam agẽtes, audierunt atque etiam audient verba veritatis, quæ ego fidelis Eccleſia loquar illis: obedientes ſeſe præſtabunt doctrinæ meæ, ſuſcipiéntq; gaudentes doctrinam veritatis:

** quoniam potuerunt.*

* neq; id ſanè mirum, quandoquidẽ verba prædicationis & doctrinæ, quæ ego ex Dei doctrinatione doceo, & trado, potẽtia admodũ ſunt & valida, eloquia caſta ſunt & examinata, potentia ſicut ignis, & quaſi malleus cõterens petrã: ſúntq; decora admodum, iucunda & amabilia, fide & omni acceptatione digniſsima. Pſal. 27. Hier. 23.

9 Sicut craßitudo terræ erupta eſt ſuper terram, dißipata ſunt oſſa noſtra ſecus infernum.

9. In annunciando autem hæc veritatis & ſanctæ fidei verba, grauiſsima nobis tribulatio atq; perſecutio exurrexit in primordiis naſcentis eccleſiæ, & exurget crudelior in nouiſsimis tẽporibus B Antichriſti, ita vt non ſolum nos interficerent, verumetiam in oſſa quantum poſſent deſæuirent, ea diſsipãdo, in cinerem adurendo & diſpergendo, iuxta infernũ ſiue foueam ſepulchri: nolentes propter ſæuitiã, vel oſsibus fideliũ in ſepulchris requiem dare, cadauera noſtra feris & beſtiis exponendo, & oſſa tanquã ſepultura indigna per ſuperficiẽ terræ in locis abominabilibus diſpergendo, ad eũ modum quo terræ craſsitudines: id eſt, craſſæ glebæ terræ (agricola terram aratro ſcindente) erumpunt per ſciſsionem aratri, & magna violentia a loco ſuo, in quo cõpactæ iacebant, diſperguntur ſuper ſuperficiem terræ.

10 Quia ad te domine oculi mei, in te ſperaui, non auferas animam meam.

10. Veruntamen licet grauiſsima & fuerit in initio Eccleſiæ, & erit in fine perſecutio noſtra: quia tamen ſemper reſpiciunt oculi noſtri ad te domine ſaluator & liberator fidelium tuorũ, quia in te ſperant ſerui tui, & tuo innituntur auxilio: idcirco tu perire non ſines animas noſtras, ſed conſeruabis ſemper tibi tuos electos, quos nullis perſequutionibus patieris à veritate excidere, in quorũ corpora tametſi patiaris impios peruerſam exercere poteſtatem, animas tamẽ eorum auferri, aut perdi nõ ſines. Lucæ. 13.

11 Cuſtodi me à laqueo quem ſtatuerunt mihi:

** & à ſcandalis operantium iniquitatem.*

C 11. Verũtamen quia video excreſcere & abundare in terris, impiorum malitiam clamare adhuc cogor infirmis mẽbris meis, ac dicere, Cuſtodi eos domine, & præſerua ſemper ab inſidiis tentationum malarũ, quas ponunt & occultant aduerſarii bonorum ſeruis tuis: * & ab offendiculis quæ prebẽt bonis operarii iniquitatis, illos conſerua, vt nunquam in laqueum incidant, neq; impingentes aut offendentes cadant in peccatũ.

12 Cadent in retiaculo eius peccatores:

** ſingulariter ſum ego donec tranſeam.*

12. In te rete & laqueũ eius, nẽpe diaboli & impiorũ ſeductorum, qui ſunt ex parte eius, in laqueum & in vincula mortis æternæ, cadent ii qui in peccatis ſuis permanent obſtinati, & moriuntur in eis: huiuſmodi ſunt, quos ipſe cum ſibi adhærentibus capiunt, quos laqueo ſuo in damnationẽ abducunt: * ego verò congregatio iuſtorũ & nos ſerui atque electi tui, velut ſeparatim atque ſingulariter ſubſiſtimus per tuæ electionis gratiam, ab illis meritò ſeparati, & quaſi in partẽ ſepoſiti, vt in nullo communicantes eorum infidelitati, aut infructuoſis operibus tenebrarum: ita nec damnationi pœnarum, donec tandem poſt hanc exactã D malitiam, tranſitus nobis præſtetur ex præſentis ſæculi malis, ad requiem ſempiternam, quam in te præſtolamur. Amen. Epheſ. 5.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXL.

VErſu 2. Dirigatur oratio mea, &c. Quemadmodum (teſte Sapiente) oratio humiliantis ſe nubes penetrat, & ad Deum pro exauditione tranſcẽdit: ita impiorum oratio eſt execrabilis, & obſtaculũ habens repellitur, ne ad exauditionem ante Deũ introgrediatur. Bonorum autem oratio recta ſurſum ſcandit, in modum thuris cremati, eſtq; Deo gratiſsima. Oratio autem impiorũ ad modũ nebulæ diſpergitur, & in naribus Dei fœtida eſt atq; abominabilis. Ob hoc petit fidelis orationẽ ſuam dirigi in cõſpectu Dei ſicut incenſum. ¶ Verſu 3. Pone domine cuſtodiam ori meo. Quomodo in domum cui nulla eſt cuſtodia adhibita, quæ porta aut oſtio nõ eſt concluſa, ſine delectu quilibet ingreditur atque egreditur, facilliméque ventus quilibet introgreditur & efflat: ita ſtulti & peruerſi, quibus non eſt linguæ cuſtodia, neque oſtium labia circunſtans, ſine delectu atque iudicio proferunt quicquid in buccã venerit, & quicquid libuerit. Et quomodo ciuitatem aut Eccle. 35.

domũ,quæ custodia adhibita seruatur,ostio quoq; & porta concluditur,nisi cum discretione & iu E
dicio egredi vel introire nemo potest:ita per os bonorũ nõ egrediuntur,nisi quæ secundũ iudiciũ
& rationis examen,vera,bona,atq; vtilia probata fuerint. Vnde & vulgo dici solent homines, Ori
frenũ imponere,aut serã adhibere, quũ non nisi probos & bene meditatos sermones loqui propo
nunt,neq; sine delectu inutilia quælibet indiscriminatim profundere.¶Versu 4. Non declinet cor
meũ in verba malitiæ,ad excusandas excusationes in peccatis.Admodum necessaria est hæc oratio,
omnibus qui cupiunt in æternum non proiici,nõ derelinqui in perpetuum à domino.Nam pecca-
re humanum est,& à peccato potes resurgere,si lapsus fueris,modo humiliter tuum peccatũ agno-
Psal. 131. scas,& confitearis, iuxta quod in alio psalmo dicitur,Dixi,cõfitebor aduersum me iniustitiã meam
domino, & tu remisisti impietatẽ peccati mei. Hinc in alio iterũ psalmo cũ de grauibus fœdi adul-
Psal. 50. terii,& impii homicidii sceleribus veniã quæreret olim propheta domini,tũc factus seruus diaboli,
precando remissionem confitetur culpam,dicens,Amplius laua me ab iniquitate mea,& à peccato
2.Reg.12 meo munda me:Quoniam iniquitatem meã agnosco,& peccatum meum cõtra me est semper. Ti-
bi soli peccaui,& malum corã te feci,vt iustificeris,&c.Sic veniente ad ipsum propheta domini Na
Ibidem. than,de perpetrata impietate redargutus, non quæsiuit excusationes in peccatis, sed ingenue reatũ
confessus est,dicens,Peccaui domino. Quã ob causam,diuinæ consolationis verbũ meruit audire,
dicente Nathan,Dominus quoq; transtulit à te peccatum tuum,non morieris. Illi autem qui post F
commissum peccatum excusationes quærunt sui peccati,qui redarguũtur, vel interius obmurmurã
te conscientia,domino in ea loquente,vel exterius bonorũ verborũ,siue exemplorum exhortatio-
nibus,non solum non agnoscunt iniquitatẽ,non solũ non dicũt,Peccaui domino,sed aliquod insu
per suo peccato pallium quærunt,quo operiant,quo tegant, quo excusent cõmissam iniquitatem:
quomodo remissionẽ huiusmodi promerebũtur accipere? Sic sanè primus ille parens noster Adã,
malum exẽplum reliquit posteris, simul & coniunx eius: quod nimiũ libenter imitãtur filii Adam,
quicunq; ex tali patre & tali matre sunt progeniti.Sic enĩ in Genesis exordio legimus,post Dei præ
ceptum serpentis seductione præuaricatũ,domino requirente Adam, & interrogante, quamobrẽ
præceptum fuisset transgressus: respondisse illum,nõ verbũ humilis confessionis, sed vanæ excusa-
Gene. 3. tionis.Mulier(inquit)quã dedisti mihi sociam,dedit mihi de ligno,& comedi.Itẽ& coniunx inter-
rogata,cur id fecisset,verbũ vanę excusationis respõdit,dicens,Serpens decepit me,& comedi.Nus
quã hîc audis vocẽ filii Isai, nusquã hic audis, Peccaui domino, sed excusationes tantũ in peccatis,
Illa decepit me,ille decepit me.Propter quod non meruerũt ipsi parentes primis à domino audire.
quod filius Isai à propheta domini Nathan audiuit, videlicet vt transferetur peccatum eorum, sed
quantocyus in eos vltionis sententia prolata est. Huius exempli mali primum imitatorem legimus,
Illum primum homicidã Cain, qui post patratũ crudele fratricidiũ, domino misericorditer requi-
Gene. 4. renti,Vbi est Abel frater tuus? nõ respõdit,Peccaui domino,sed frõte superba & ceruice elata excu G
sationẽ quæsiuit:Nunquid(inquiens)custos fratris mei sum ego? Quã ob causam,euestigio diuinæ
vltionis sententia aduersus illũ prolata est. Vix autem aliũ inuenimus tam pertinacẽ excusatorem,
vt illum prius humilẽ,pòst nimium superbum Saulem.Sic enim vbi pręter suũ officium holocausta
1.Reg.15. obtulisset,atq; ob hoc à Samuele fuisset correptus, prolixã excusationẽ proponẽs, etiam necessita-
tem prætendi,dicens, Necessitate compulsus,obtuli holocaustum domino.Nónne violenta est ex-
1.Reg.15. cusatio,quæ necessitatẽ prætendit(vt dici solet)lege carentẽ?Ita in captione Amalech, quem peni-
tus deleri mandauerat dominus,cum aduersum domini mandatũ optimis quibúsq; seruatis à Samu
ele fuisset admonitus,interrogante,quænã esset vox gregũ sequentium,&c. Ille superba excusatio-
ne respondit, De amalech adduxerunt ea. Pepercit enim populus melioribus ouibus & armẽtis,vt
immolarẽtur domino Deo tuo,reliqua verò occidimus.Vide(quæso te)superbã excusationẽ. Pri-
mum,non ait,De Amalech adduci ea, Peperci melioribus,vt immolarẽ, &c.sed à se peccatũ abiicit
in populum,dicens persona tertia,adduxerũt, pepercit populus. Deinde etiam laudẽ excusatio ista
videtur postulare pro reprehẽsione,cum pietatẽ prætendit,dicens, Vt immolarẽtur domino.Et cũ
iterum à Samuele acrius obiurgaretur dicente, Quare ergo non audisti vocẽ domini,sed versus ad
Ibidem. prædã es,& fecisti malũ in oculis domini? Ille perfricta frõte excusationẽ excusationi adiecit, Imò H
(inquiens)audiui vocẽ domini,& ambulaui in via per quam misit me dominus,& adduxi Agar re-
gem Amalech viuum.Tulit autẽ de præda populus oues,& boues primitias eorũ quæ cæsa sunt, vt
immolet domino Deo suo in Galgalis.Nunquid hic audit,peccaui domino?Se enim dicit obedisse
domino,& per viã bonã ambulasse:populo verò imponit,ꝙ adducta sit præda,& hoc ipsum quan-
tum valet excusans ꝙ ad immolandũ essent adducta.¶Versu 5. Et nõ communicabo cũ electis eo-
rum.Potest accipi,electis,in genere masculino:vt sit sensus, Non habebo societatẽ,neq; cum iis qui
inter operarios iniquitatis sunt primi.Melius tamẽ accipitur in genere neutro,quomodo in Eluci-
datione à nobis expositũ est, cui cõsonat quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Neq; comedere in
deliciis eorum,Et Felix,Ne comedam ex iocundis eorum. ¶Versu 7. Quoniam adhuc & oratio
mea in beneplacitis eorum.Beneplacita impiorum,quid melius intelligimus, quàm vitia atque pec-
cata,in quibus illi eligunt permanere & requiescere? Est ergo sensus, Adhuc oratio mea est, & erit
in eorum malitiis:vel potius in malitias,cõtra vitia & peccata eorum:siue pro malitiis eorum,vide-
licet vt ipsi ab illis conuertantur,donec tempus est, & ego illis nunquam coinquiner. Atque huic
expositioni consonat, quod ex Hebræo vertit Hieronymus, Quia adhuc oratio mea pro malitiis
eorum:item & quod Chal.habet paraphrasis,Adhuc oratio mea ordinata est cõtra malitias eorum

A Alii sic intelligunt, Ego orabo pro eis, dũ ipsi manebunt in suis vitiis, quæ sunt eis beneplacita. Cui
sensui videtur fauere quod vertit Felix, Adhuc oratio mea inter mala eorũ. ¶ Versu eodẽ, Absorpti
sunt, iuncti petræ iudices eorum. Clarior esset intelligentia, si ab hac parte, versus nonus inchoare-
tur, vt simul cum principio versus sequentis cõponeret versum octauũ: ac deinde secunda pars ver-
sus octaui cum principio noni cõponeret versum nonum, ad eum modũ quo nos in Elucidatione
distinximus: vt aliqua fieret per talem distinctionem commodiorẽ alleuiatio difficultatis, quæ est in
his verbis non modica. Huius autẽ versus intelligentiã prolixe indicauimus in Elucidatione, per iu-
dices intelligẽdo principes & capita errantiũ, id est, duces, magistros, & quomodocunq; authores
errorũ, non obedientes veritati, sed potius repugnantes ei, & cõtradicentes. Hi enim impiorũ prin
cipes iuncti petræ Christo, absorpti sunt, consumpti sunt, iudicium suum acceperũt: & illis inter-
fectis, Dei iudicio, audierũt simplices prius seducti per principes illos, verba Dei, quoniã potuerũt
supple, verba Dei, id est, potẽtia & præualida fuerũt. Sic enim in præsenti loco, potuerũt, accipi de-
bet, vt valeat potentia fuerunt, præualida fuerunt. Ex Hebræo Hieronymus legit, Audient verba
mea, quoniam decora sunt. Felix, Iocunda: alii, Suauia, vel dulcia. Quidã Hebræorum expositores
interpretantur hunc locum de peccato Moysi & Aaron iuxta petram. Ipsi enim iuncti petræ, id est,
prope petram, vel iuxta petrã positi, sublati sunt, & absorpti sunt, quatenus hoc ibi promeruerunt,
B vt morte interirent vterq; ante ingressum terræ promissionis: ac deinde audierunt verba domini,
quoniam potentia fuerunt ad educendum aquam de petra. Verum huic sensui non bene consonãt
neq; præcedentia, neq; sequentia. Neq; satis videtur, quorsum huc pertineat eius rei facere men-
tionem, maxime cum mox subdatur, Sicut crassitudo terræ, &c. Quod non videtur vllo modo cũ
præcedentibus cohærere. ¶ Versu 9. Sicut crassitudo terræ erupta est super terram, dissipata sunt
ossa nostra secus infernum. Hunc versum clarius aliquanto sic legit ex Hebræo Hieronymus, Sicut
agricola cũ scindit terrã, sic dissipata sunt ossa nostra in ore inferni. & Felix, Velut scindens, & fin-
dens terram, dispersa sunt ossa nostra secus foueã, vel in ore inferni. Quod in Elucidatione satis lu
cide expositũ est. Illud autẽ secus infernũ, exponi potest, iuxta sepulchrum, quoniã videlicet iuxta
sepulcri foueã, interfectorum martyrum cadauera proiiciebantur, & ossa dispergebantur iuhuma-
ta iacentia. Pro quo facit quod vertit Felix, Secus foueam. Solet enim nonnunquam per foueã in-
telligi sepulchrũ. Vel intellige: Sic dissipata sunt ossa nostra, vires nostræ ita cõfractæ sunt, in tanta
nos adduxerunt discrimina, vt visi nobis fuerimus esse in portis inferni, & inferno iã proximi, quẽ-
admodũ de homine proximo morituro dicimus, ꝙ est prope sepulchrum, vel prope infernum, aut
ꝙ alterum pedẽ habeat in sepulchro, vel in cymba Charontis. ¶ Versu vltimo, Cadent in retiacu-
lo eius peccatores, Quanquã nihil præcessit secundum numerum singularem, ꝙ videatur eius pos
C se referre, eo ꝙ præcedentia omnia per numerum pluralem sint dicta, potest tamen referre ipsum
caput impiorum diabolũ, aut simul totũ corpus diaboli, Ipsum enim seducit, & in laqueos trahit,
dum seducti mali seducunt alios, quemadmodũ Paulus dicit, errantes & in errorem mittẽtes quo-
modo per contrarium corpus Christi se à laqueis studet eximere, dum qui audit (iuxta illud Apoca 2. Tim. 3.
lipsis) dicit, Veni, & vnusquisq; per Deum liberatus, rationem salutis habet proximorum suorum. Apo. 22.
Vel singulare accipe pro plurali, in retiaculo eius, id est, eorũ, quẽadmodũ in Græco habetur αὐτῶν.
Intelligi etiam posset, in retiaculo impietatis, cuius in fine versus præcedentis fit mentio. Illud quo-
que, in retiaculo, diuersum sensum patitur. Nã si ablatiuus pro accusatiuo ponitur, in retiaculo pro
in retiaculũ, quomodo habet lectio Romana: sensus est, In rete diaboli vel impiorũ, vel impietatis
cadent peccatores. Si verò in retiaculo valeat, per retiaculũ, sensus est. Per retiaculũ cadent in mor-
tem, & precipites corruent in infernum. Quomodo autem iustorum congregatio singulariter sit,
donec transeat id quod in fine psalmi dicitur, docet nos Christus dominus huius beatæ societatis
caput & princeps, cũ suis ait Apostolis, Nõ vos me elegistis, sed ego vos elegi, & posui vos, vt eatis, Ioan. 15.
& fructũ afferatis, & fructus vester maneat. Et infrà. Si de mũdo fuissetis, mũdus quod suũ erat di-
ligeret: quia verò de mundo nõ estis, sed ego elegi vos de mũdo, propterea odit vos mũdus. Ac rur Ioan. 17.
sum ad patrẽ loquẽs, ait, Ego pro eis rogo, nõ pro mũdo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia
tui sunt. Ego dedi eis sermonem tuũ, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mũdo, sicut &
D ego nõ sum de mundo. Vides, quomodo sunt singulariter sancti, donec transeũt. Trãsitus autẽ hîc
idem est, de quo apud Ioannẽ scribitur: Ante diẽ festum paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius
vt transeat ex hoc mundo ad patrẽ, &c. transitus videlicet per corporis mortẽ, à vita temporali ad Ioan. 13.
æternam, ab exilio ad patriã, à valle lachrymarũ ad paradisum æterni gaudii, à corruptione ad incor-
ruptionẽ, à mortalitate ad immortalitem, deníq; à morte ad vitam sempiternam. De particula quo-
que Donec, hîc notanda sunt quæ diximus in versum secundum psalmi centesimi & noui. Nã post
hunc transitum, tunc vel maxime singulariter erunt iusti, tanquã oues separatæ ab hœdis, sicut dile-
cti pueri in cubili parentis segregati à maleficis vinctis in sempiterno carcere, deníq; sicut perpetuò
beati, à perpetuò miseris. Atq; ita quidẽ in persona totius ecclesiæ, siue totius cõgregationis iustorũ Matt. 25.
exponitur hæc particula: quemadmodum in psamo illa videtur loqui. Si autem in hoc versiculo
accipere voluerimus ipsum caput nostrum, in sua tantum persona loquens, & orationem corpo-
ris finiens, admodum suauem habebit hæc clausula intelligentiam, nimirum hanc, O cælestis pa-
ter, ego filius tuus, totius caput ecclesiæ (quæ hactenus ad te clamauit) sum quasi singularis, quasi
solitarius, & vnicus tuus filius, donec ex hoc mundo ad te transeam, donec ad te redeã vnde egres- Psal. 140
sus fueram. Tunc enim nequaquam singularis ero, non amplius solitarius, non vltrà vnicus filius Ephe. 4.

Heb. 2. tus: sed ascendens in altum, captiuam ducam captiuitatem, multos filios tibi adducam in salutem & E
Rom. 8. gloriam: eróque extunc quasi primogenitus in multis fratribus, qui antè fueram quasi solitarius.

CXLI. PSALMI ARGVMENTVM.

Ex titulo palàm est, Dauid prophetã psalmũ istum, post consummatã Saulis aduersus se iram, in fuga cecinisse suam miseriam & animi angustiam partim ex grauißima aduersantium persecutione partim ex amicorum omnium atque notorum derelictione, domino commendando, atque ab eo (postquam humanitus nullum erat) supernum poscendo auxilium. Veruntamen quia Dauid figura erat Christi, totus iste psalmus cõmode admodũ Christo domino peculiariter aptari potest. Ipse enim in grauißima persecutione Iudæorum positus, ita vt omnibus amicis, notis, apostolis, atque discipulis derelinqueretur, ad patrẽ clamauit, ab ipso salutẽ deposcens, in cuius etiam manus spiritum suum moriens commendauit, à quo orauit de carcere inferni saluari, & à corpore mortis expediri, ad satisfaciendum expectationi iustorum, qui ante eius resurrectionem in suam quam expectabant retributionem pertingere, absque illo nõ poterant. Iterum autem sicut psalmus iste Christo domino peculiariter aptari potest, ita cuilibet fideli (qui membrum est eius) formam præbet ad Deum orandi in afflictionibus & persecutionibus, cum humanum sibi vel deesse, vel sufficiens non adesse conspexerit auxilium. nos Elucidationem ita moderati sumus, vt facile, siue Christo capiti, siue fidelibus membris eius, ab attento animo æque valeat aptari. F

CXLI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Voce mea ad dominũ clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum.

2 Effundo in conspectu eius orationẽ meã: ✳ & tribulationẽ meam ante ipsum pronuncio.

3 In deficiendo ex me spiritũ meum: & tu cognouisti semitas meas.

4 In via hac qua ambulabam, absconderũt laqueum mihi.

5 Cõsiderabã ad dexterã & videbã: ✳ non erat qui cognosceret me.

6 Periit fuga à me: ✳ & non est qui requirat animam meam.

7 Clamaui ad te domine: ✳ dixi: tu es spes mea: ✳ portio mea in terra viuentium.

8 Intende ad deprecationem meã: ✳ quia humiliatus sum nimis.

9 Libera me à persequẽtibus me: ✳ quia cõfortati sunt super me.

Vocem orationis meæ ad dominum leuaui, & ex cordis affectu ad illum direxi clamorem deprecationis meæ, qui solus ab omni malo & periculo me poßit saluum facere. 2. Ante conspectum eius penitus mihiipsi diffidens effundo, veluti ex pleno affectu cum syncera fiducia orationem meam: ✳ tribulationem omnem quam patior, siue corporis, siue animi, manifestã facio ante præsentiam illius, & illi angustias meas omnes propono, vtpote quem scio mihi de tribulatione & posse & velle dare auxilium. 3. Cum deficeret in me spiritus meus, & præ nimia angustia vix vltrà intra me posset contineri, cogeretúrque velut excedere è corpore, ego semper ad te clamabam, & tribulationem omnem tibi aperiebam: neque enim alius est cui rectius mea omnia poßim, aut debeam committere, quandoquidem tu cognouisti omnes vias meas, G quibus ambulaui coram te corde perfecto & bona voluntate, & omnis ratio vitæ meæ nulli melius est quàm tibi cognita. 4. Iuxta viã istam veritatis atque iustitiæ per quam ambulaui, insidias posuerunt mihi aduersarii mei, cupiẽtes me in mortẽ siue animæ siue corporis præcipitare, propter iustitiam quam tenui, ad mortem vsq; me persequentes. 5. Istis autem sic insidiantibus, aspiciebam ex omni parte, si ex hominibus nullũ mihi adueniret adiutorium: & attendebam si nemo adesset à dextris, paratus ferre auxilium mihi, inimicorum insidiis circundato, & diligenter attendebam, ad modum eius qui ardenter expectat liberatorem: ✳ verum neminem omnino cõspexi, neminẽ inueni: ex omnibus notis, cognatis & amicis, qui me agnosceret: sic vt pro mea liberatione quicquam auderet agere, aut ferre tribulato auxilium: imò qui erãt noti & proximi mei, sibi timentes fugerũt à me, relinquerunt me, atque etiam abnegauerunt. 6. Quod si meipsum fuga saluare voluissem, non erat quò, aut ad quẽ confugerẽ, vbi ab hostibus meis saluari possem: ✳ omnes me reliquerũt, neq; est ex H notis & amicis quisquam, qui animam meã requirat ad saluandũ eã, cui cordi sit saluare vitam meam: sed in manibus hostium absq; vlla requisitione me dimiserunt, neq; pro mea innocẽtia propter timorẽ humanum, vel loqui vel agere sunt ausi. 7. Cum ergo viderẽ apud homines nusquã mihi esse auxiliũ, nullam esse spẽ liberationis meæ ab hominibus, leuaui ad te domine vocẽ meã deprecatoriam: ✳ tibiq; dixi in confeßione orationis meæ, Spes mea in te omnis est, vtpote quem scio & potentißimũ vt valeas, & optimum vt velis salutẽ dare animæ meæ: ✳ tu quoq; pars es & hæreditas mea omnis, quã expecto poßidere, & qua spero frui in cælesti illa patria semper ac beatè viuẽtiũ. 8. Proinde, obsecro te, ò spes & hæreditas mea, vt intentũ te exhibeas ad orationẽ meam, qua te deprecor pro salute mea exaudiásq; deprecantem: quoniã afflixerunt & angustiauerunt me valde inimici mei, ita vt ex mea virtute, nisi tu adiuues, nõ videã quomodo illorũ manus effugiam. 9. Tu me libera, qui solus potes, ab iis qui me ad mortẽ vsq; insanabili odio persequuntur: ✳ iam enim tẽpus est vt se-

A

10 *Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo:*

** me expectant iusti, donec retribuas mihi.*

stines, quoniam valde inualuerunt in me, & sæuierũt cõtra me, & penè præualuisse videntur mihi: libera (inquam) vt in manibus illorum non pereat anima mea, sed in manibus tuis custodita saluetur. 10. Educ domine, ad laudem & confeßionẽ nominis tui, animã meã de custodia & obsidione qua me obsidẽt inimici mei, perdere quærẽtes eam, vt saluã educas liberatione tua: * Itẽ & de custodia siue carcere inferni & mortis libera animã meam, ne per fraudes atq; insidias aduersantium vnquã illuc ingrediar: * Insuper & de custodia carnis huius mortalis, in qua vt in carcere multis pleno miseriis spiritus inhabitat, educas illũ, cũ tibi placitũ fuerit. Inquieta est enim anima mea, donec veniat ad te: * me expectant iusti omnes, qui priores ad te ingreßi sunt, cũ expectatiõe & desiderio multo, donec à te accipiã retributionem fœlicitatis meę, vehemẽter cupientes impleri numerũ fratrum suorum, facturi festũ magnum & gaudiũ super saluatione mea, qui gaudium habent etiam super peccatore pœnitentiam agente. Lucæ. 15.

B

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLI.

VErsu 1. Voce mea ad dominum clamaui. Præmittitur huic psalmo titulus, Intellectus Dauid cum esset in spelunca, oratio. Qui titulus indicat extremam illam angustiam in qua erat Dauid, cum cogeretur in speluncis sese occultare, occasionẽ dedisse Dauidi, hunc psalmum per orationis modũ componendi. Non tamen ob hoc necesse est, totum psalmũ peculiariter de illa angustia tẽporali profugi Dauidis exponi: quemadmodũ post psalmi tertii annotationes diximus: sed verisimile est, præcipuã intelligentiam Christo accommodandã esse, vt de suæ paßionis angustia ad patrem pro liberatione & resuscitatione clamanti. Tituli enim huiusmodi, nõ tam materiam, q̃ occasionem psalmi, plerunq; exprimunt: quemadmodũ illo in loco plenius prolixiúsq; per plura exempla deduximus. Optime itaq; hic psalmus conueniet Christo domino, de extrema illa angustia, in qua erat, cum iam esset traditus in manus hostium, cum illũ vituli multi circundedissent, & tauri pingues obsedissent, ad patrẽ, totam suæ salutis anchorã exclamantẽ, illiq; suum spiritum lamentabiliter commendantem. Psal. 121. Quomodo autẽ in psalmo tertio diximus, ꝙ secundum literam ad temporalẽ angustiã Dauidis in illa persecutione (cuius fit mẽtio in titulo) positi, posset etiam referri, & sic de hoc dicendũ erit. Magis tamen vtiliter ad vnumquenque iustum paßionibus Christi configuratum, in grauibus angustiis positum, secundum spiritualẽ expositionem accommodabitur. Et præcipue ex hoc mundo abscedentibus in Dei gratia cõueniet: quemadmodum sanctũ hominẽ Dei,

C beatum Franciscum, in suprema vitæ hora, iamiam Deo redditurum omnibus virtutibus bene fragrantem spiritũ legimus, totum eum à capite ad calcem vsq; perlegisse, atq; ita in voce vltima dicentem: Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me expectant iusti donec retribuas mihi, beatam animam in patris sinum exhalasse. Applicando itaq; psalmum hunc Christo, principium in cruce pendenti rectè cõpetit. Illic enim voce sua ad dominum clamauit, voce sua ad patrẽ deprecatus est, effudit in conspectu eius orationẽ suam, & tribulationem suam annunciauit, deficiente ex eo spiritu suo: quando (vt ex euangeliis discimus) in cruce pẽdens exclamauit: De⁹ meus, Deus meus, quare me dereliquisti? Quando tandẽ cum clamore valido exclamans: Pater, in manus tuas cõmendo spiritum meum: beatam posuit animam, quando (vt Apostolus ait) preces supplicationésq; ad eum qui posset se saluũ facere à morte cum clamore valido & lachrymis obtulit. Matt. 27. Ibidem. Hebre. 5. Atque ita defectio illa spiritus ex ipso (de qua in versu tertio) intelligitur emigratio animæ à corpore. Deficit enim in mortis articulo ex eo spiritus eius. Verùm si ad vnũ quẽlibet de angustia corporali aut spirituali clamantem referamus intelligentiam, per defectionem illam, nõ aliud q̃ grauis angustia & nimia anxietas accipietur. Iuxta enim vulgatam loquendi consuetudinẽ, dicimus, in nobis vel ex nobis deficere spiritum, aut à nobis abscedere, nos spiritu priuari, siue destitui cum in rem arduã, perplexam, aut penè desperatã inciderimus, vnde spes nobis non videatur emergendi. Atq; in hanc sen-

D tentiã vertit Hieronymus. Quum anxius fuerit in me spiritus meus: & Felix, Dũ mœrore operietur in me spiritus meus, vel dum anxietate inuoluetur. Versu 5. Respiciebã ad dexteram, & videbam. Ex scripturarum consuetudine, à dextris esse dicimus, quasi ad auxilium paratum aßistere: vt psalmo 15. Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Et psalmo 108. Qui astitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam. Psalmo 15. Psal. 108. Cum ergo hic dicit in angustia positus, se respexisse ad dexteram, significat ad auxilium se respexisse, an nullus ferret suppetias, nemo subueniret iniuste oppresso innocenti, an non alicunde veniret sic vallato subsidium. Et quod iterum addit, & videbam, significat diligenter, & quasi cum obseruatione attendebam: quemadmodum solent in graui metu positi attentißima obseruatione ad auxilium aspicere, an non alicunde quicquam adueniat. Quo tamen loquendi modo, nõ intelligamus Christũ anxie quæsisse auxiliũ. An enim putamus, quia nõ poterat ille rogare patrem, & dedisset ei plus quàm duodecim legiones angelorum, siue in præsidiũ, siue in subsidium? Non ergo ista dicit, quasi anxiè quærens auxilium, & inuenire non potens, sed ad significandum hoc loquendi modo suã extremam derelictionẽ & destitutionẽ: quando relicto eo (vt scriptum est in Euãgeliis) omnes fugerũt, & nemo pro illo iã tradito, vel verbo vel opere quicquã auderet agere. Mat. 26. Ibidem. Quidam sic exponunt, Considerabã ad dexteram, & videbam, supplentes, ad sinistram, id est, ad omnẽ

partẽ direxi aciem oculorũ meorũ,& nulla ex parte apparuit qui cognosceret me. Verũ quod prio E
ri loco diximus,videtur potius.Quod autẽ in versu sequenti dicitur,Periit fuga à me,tatundem va
let atq;,Non patebat mihi effugium,nõ erat quò fugerem,nullus erat rectus effugiendi locus, dum
ita eram vndiquaq; circuncinctus hostibus,omni ex parte tentus atq; vallatus angustiis vt nescirem
quò me vertem. A Christo verò peculiariter fuga in passione periit, nõ quia nõ potuisset effugere,
Lucę.22. sed quia iam hora venerat & potestas tenebrarum,quando à patre decretũ fuerat,vt non effugeret:
& quomodo decretum fuit,ita & ille adimplere cuncta voluit: quemadmodũ in alio psalmo dici-
Psal. 87. tur,Traditus sum & nõ egrediebar,videlicet quoniã nolebam egredi,eo ꝙ patris esset voluntas, vt
impleretur eorum,qui me obsederunt,malitia.Requirere quoq; animã longe aliter hìc accipiatur,
ꝗ̃ in aliquot scripturæ locis significat quærere animam. Animam enim quærere,plerunq; significat
Exod. 4. quærere ad perditionẽ,vel ad interitum: velut Exodi quarto, Mortui sunt omnes qui quærebant
1.Re.20. animam Moysi:id est,qui quærebant interficere.Et 1. Reg.10. conqueritur Saul de filio suo Iona-
Psal.39. tha,ꝙ quærat patris animã.Et in psal. 36. Confundantur, & reuereantur omnes,qui quærunt ani-
Psal.62. mam meam,vt auferant eam.Et iterũ, Ipsi verò in vanum quæsierunt animam meã. Et apud Mat-
Matt. 2. thæum angelus Ioseph alloquitur,dicens, Vade in terram Israel: defuncti sunt qui quærebant ani-
mam pueri. Requirere autem animam, hoc loco per contrarium intelligitur, ad seruandum, quo-
modo dicitur pastor ouem perditam quærere siue requirere, vt perditam inueniat, ac seruet ne pe- F
reat.¶Versu 10. Educ de custodia animã meam. Cũ versum istum vt à Christo prolatũ accipimus,
intelligere licet custodiam siue carcerem mortalis corporis, vel custodiam siue obsidionem inimi-
corum persequentium:vel custodiam siue carcerem inferni aut lymbi. Primò modo hic est sensus,
Educ pater cœlestis animam meã de corpore isto pleno doloribus,& agoniæ grauissimæ finem im
Psal. 15. pone,iube exire spiritum meum,& in manus tuas euolare,Secundo modo hic est sensus,Libera do
mine animam meam de ista obsidione,qua obsident me diligentissime hostes mei,vt non in illorũ
manibus me derelinquas,tanquam vnũ è mortuis ceciderunt gladio:sed tertia die resuscitatũ,fac il-
lorum manus euadere.Tertio modo hanc habes sententiã:Libera domine animam meam de custo-
dia lymbi,vbi tanquam in carcere vincti custodiuntur,& à gloria detinentur electi: nõ derelinquas
animam meam in inferno,sed visitatis captiuis, fac etiã in corpus redire, & ad te vnà cum illo assu-
mi in gloriam.Illud quoq; quod adiungitur. Ad confitendum nomini tuo,expone,vel ego libera-
tus confitear nomini tuo, vel vt iusti de mea liberatione confiteantur tuo nomini. Quanquam in
idem hæc duo conueniunt, quoniam quidem confessio fidelium eadem & Christi est atq; econ-
trario, quæ Christi, & membrorum eius. Vltima quoque clausula psalmi, Me expectant iusti do-
nec retribuas mihi: de Christo sic exponitur,O pater,festina me educere de corpore mortis,de ob-
Heb. 2. sidione inimicorũ,de custodia inferni.Nam iusti omnes meam præstolantur liberationem& salu-
tem,vtpote non potentes sine me consummari,me præstolantur, vt authorẽ & causam salutis suæ, G
absq; quo diu expectatam & multũ desideratã salutem non possint consequi,& per quam sciant se
illam accepturos, simúlq; mecum in beatam requiem ingressuros ante conspectum tuum. Me ex-
pectant, donec mihi retribuas,quoniam sciunt non prius se accepturos suam retributionẽ, nisi vbi
Rom. 9. ego meam accepero. Ego nanq; vt primogenitus in multis fratribus,vt primogenitus mortuorum,
Apoc.1. & primitiæ dormientium, primam debeo beatæ remunerationis hæreditatem accipere: ac deinde
1.Cor.15. per me vt primogenitum & consubstantialem, illi vt adoptiui,nam singuli sunt accepturi gloriam.
Si verò ad fidelem quenque psalmus applicetur,habes in Elucidatione multiplicem intelligentiam.

CXLII. PSALMI ARGVMENTVM.

*Qvod hactenus in psalmis illis,qui pœnitentiales nominantur,notauimus: idem in hoc quoque eius ap-
pellationis secundum ordinem nouißimo, quàm apertißime cernitur. A luctu enim graui incipit,&
in securo gaudio finit,vt in illo manifestè videre liceat,quod in alio psalmo legimus: Quoniam secũ
dum multitudinem dolorum,cõsolationes Dei lætificant animas iustorum:& quod Paulus apostolus ait: Quo-*
Psal. 93. *niam sicut abundant paßiones Christi in nobis,sic & per Christum abundat consolatio nostra. Itaque pressus*
2. Cor.1. *graui mole tentationũ seruus Dei,qui cupit retinere iustitiam,ad dominũ clamat pro exauditione: quã vt im-
petret suæ iustitiæ parum fidens,districtum iustitiæ iudicium non audet suscipere, cõscius infirmitatis & mi* H
*seriæ suæ,sed misericordiam magis exoptat:quam vt obtineat, mala quæ ab inimicis patitur,sollicite diligen
terque commemorat, & insolitæ miserationis pristinorum temporum opera mentis oculis intendit. Ex quo-
rum consideratione,versu sexto,spem erigens,concepta fiducia,manus fidenter expandit,& celerem postulat
succursum,iamiam deficiens,priusquam in perditionem descendat per peccati consensum:vocem miserationis
diuinæ audiri intra se deposcit,viã quoque vitæ sibi monstrari, & in omnibus quæ sunt salutaria spiritu du-
ctore regi atque deduci. In cuius auxilio plenißime fidens, versibus duobus vltimis quasi securus de victo-
ria & salute, omnes inimicos suos fugandos atque etiam perdendos audacter denuntiat.*

CXLII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam: ✳ in veritate*

DOmine Deus,orationem quam fundo ante conspectũ tuũ benignus exaudi, & aures tuas (vt humanũ aliquid loquar) fac intendas deprecationi meæ,benignúmque illi auditum præbe: ✳ secundum veritatẽ promissionũ tuarũ,secundũ æquitatẽ iustitię tuę,exaudi me, tibi cor de humili supplicantẽ. Exigit enĩ hoc tua veritas & iustitiæ æquitas, vt iuxta ꝓmissum pœnitẽtię peccatori misericordiã nõ deneges. Ne

A *tua exaudi me, in tua iustitia.*

*2 Et non intres in iudicium cum seruo tuo: * quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

3 Quia psecutus est inimicus aiam meã, humiliauit in terra vitã meã.

B *4 Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi: * & anxiatus est sup me spiritus meus, in me turbatũ est cor meũ.*

*5 Memor fui dierũ antiquorũ meditatus sum ĩ omnibus operibus tuis: * & in factis manuum tuarum meditabar.*

*6 Expãdi manus meas ad te: * aĩa mea sicut*
C *terra sine aqua tibi.*

*7 Velociter exaudi me domine: * defecit spiritus meus.*

*8 Non auertas faciem tuam à me: * & similis ero descendentibus in lacum.*

9 Auditam fac mihi
D *mane misericordiã tuã: * quia in te speraui.*

*10 Notam fac mihi viam in qua ambulem: * quia ad te leuaui animam meam.*

*11 Eripe me de inimicis meis: * domine ad te cõfugi: * doce me facere voluntatem tuam:*

que enim iustitiæ est, neque veritatis tuę, promissum denegare postulanti humiliter. 2. Neque verò me, Deus piisime, adducere velis in districtum tuum iudicium, vt secundũ districtionem seueræ iustitię tuæ mihi retribuas, sed ad thronum misericordiæ tuæ confugio, & misericorditer mecum agi cupio: * Nam secũdum districtionem & seueritatem iustitiæ tuæ, seposita misericordia, vix quisquam viuentium super terrã, iustus per omnia ante cõspectum tuum comperietur, qui non vlla vnquam macula peccati vel fuerit vel sit coinquinatus. Neque quisquam soli iustitiæ, nõ presupposita misericordia, innitens, se poterit iustum comprobare ante districtum eiusmodi iudicium eius. Quanto minus ego peccator miserabilis, qui multorũ malorum mihi sum conscius, tui audebo iudicii districtionẽ prouocare, vel expectare? 3. Ecce enim persequuti sunt me ad mortẽ aduersarii, & perdere quæsierũt aĩam meam, eã in mortẽ præcipitare querẽtes: & reuera vitã animæ meæ valde afflixerunt, depresserũt, & cõtriuerunt vsq; in terrã, in interitũ penè & infernum. 4. Constituerunt me & habitare fecerũt in obscuritatib⁹, tenebris & horroribus internis, tentationũ multitudine & grauitate cõscientiã velut obtenebrantes & spiritus lumẽ obnubilãtes, ad eũ modũ quo peccatores huius mũdi, qui in perfectis & ppetuis degunt obscutitatibus: * Vel sicut eos qui olim mortui sunt qui iam in tenebris degũt: * vel sicut eos qui in hoc mundo morti addicti sunt, quos tenebrosi seruant carceres: * spiritus autem meus intra me factus est timore anxius, sibi metuẽs, ne fortè obscuritatibus eiusmodi inuolutus pereat in mortem, & huiusmodi metu turbata sit intra me anima mea. 5. Cum verò ita me conturbarent cogitationes meæ, nõ desperabã tamen, sed in memoriã reduxi sęcula præterita, quæ ab initio mũdi fluxerũt, & cõsideraui diligenter ad omnia opera tua, quę fecisti in tẽporibus & generationib⁹ pręteritis, quomodo semper humilib⁹ & pœnitẽtibus propitius miserator, impiis verò seuerus vltor extiteris: * & in iis quę fecerũt manus tuę, quę tu fecisti in omnipotentia tua, diligentẽ apposui considerationem. 6. Ex his verò spe misericordiæ tuę & liberationis meę concepta, expandere cœpi fiducialiter brachia ad te Deum meum, qui me posis à morte & ab omni malo facere saluum: * anima mea tibi est, ad te sitit, te desiderat, & modo quodam præ ariditate tibi est aperta, aquis gratię & consolationis tuæ percupiens humectari atq; refocillari: quomodo terra arida & sicca, nõ habens aquæ humorem præ siti & ariditate fissa, aperitur sititque & anhelat ad pluuiæ irrigationem, vt potetur & humectetur ab ea. 7. Festina domine ad seruũ tuum, ne tardes amplius: sed exaudi me quantocyus, & velociter pręsta auxilium: * iam enim in proximo est vt deficiat spiritus meus, longa & graui nimiũ inimicorũ prauitate cõfractus, nisi pręsentissimum adsit tuum mihi auxilium: nec video quemadmodũ ex meipso vltrà valeant tantæ malitiæ resistere, cum penè nihil remãserit in me viriũ. 8. Nequaquam vltrà differas ad me conuertere benignum aspectum tuum, neque exaudire distuleris orationem meam: * alioqui etiam si vel modicum adhuc auerteris aspectum tuum, iam similis ero iis qui in lacum mortis & inferni demersi sunt, & vnus ero de numero illorũ, eritque cũ illis portio & mansio mea. 9. Mane diluculo, in serenitate & tranquillitate interiori, per tuum aduẽtum in anima mea immissa, te post noctẽ tribulationis exoriente ad visitationem & consolationẽ in spiritu meo: atq; etiam matutino tẽpore, cũ ad te attẽti⁹ orauero, tũc quęso fac me audire vocẽ miserationis, fac vt à me audiatur vox tuæ consolationis, fac vt sentiã intra me dulciorẽ aduenientis misericordiæ tuæ: * Ecce enim spem meã omnem & fiduciã plenam in te reposui. 10. Demõstra mihi viam bonam, per quam ambulare debeã coram te, vt placeam tibi, & instrue me, ac dirige per viã præceptorum tuorum: * quoniã ad te Deus leuaui pauperculã & cæcutientem animam meam, vt à te lumen accipiat & eruditionẽ atq; ducatum bonũ. 11. Libera me domine ab aduersariis & persequutoribus meis, qui malum quærunt animæ meæ, vt præualeant mihi: * tu es ô domine tutissimum meum refugiũ, ad quem in omnibus obuenientibus mihi periculis fiducialiter confugio, tanquã ad patrem dominũ & patronũ meũ, & à quo securitatẽ semper expecto: * proinde tu me doce interno tuo magisterio, & spiritus tui illuminatione

✳ quia deus meus es tu.
12 Spiritus tuus bonus deducet me ĩ terrã rectã
✳ propter nomen tuum domine viuificabis me, in æquitate tua.
13 Educes de tribulatione animam meã: ✳ & ĩmisericordia disperdes omnes inimicos meos.
14 Et perdes omnes qui tribulãt animã meam: ✳ quoniam seruus tuus ego sum.

salutari, obseruare præcepta tua, & in omnibus tuæ sanctissimæ voluntati fieri obedientem: tu enim es dominus meus & Deus meus, E
cui me parere in omnib⁹ æquissimum est, quíque solus me potes de omnibus quæ veritati sunt edocere. 12. Sanctus tuus spiritus, qui est ipsa essentialis bonitas, à quo omnis bonitas in omnibus per communicationem procedit ac deriuatur, ipse mihi dux erit (vti postulo & confido) præstabitque ducatum, lumine gratiæ suæ & directione sua sancta, per viam rectam & bonam, per viam præceptorum tuorum: * propter gloriam magni nominis tui, & propter temetipsum, non propter mea De⁹ merita, viuifico spiritu tuo vitã dabis animę meę, & in ea vita in finem vsque seruabis, propter iustitiam & fidelitatem tuam. 13. Liberam ac saluam facies animam meã de omnibus tribulationibus & angustiis suis, quibus premitur ab aduersantibus: * & propter misericordiam tuam, cum tibi placuerit oculis tuæ misericordię meam afflictionem respicere, disperdes, dissipabis, fugabísq; omnes qui mihi quærebant mala. 14. Et in perditionem atq; damnationem F
mittes, per seueram vltionem iustitiæ tuæ, omnes qui tunc tribulant & affligunt spiritum meũ: * quoniam seruus tuus ego sum, bona voluntate tibi desiderãs seruire: & tu vicissim meus es dominus, qui me seruum tuum & nunc in hoc tempore consolationibus destitui non patieris, & in venturo sæculo vnà cum omnibus sanctis tuis plena satietate lætificabis in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLII.

VErsu. 4. Sicut mortuos sæculi. Per mortuos sæculi possunt intelligi peccatores huius mundi, iuxta quod in Elucidatione expressimus. Aut intelligi possunt mortui, à sæculo, qui olim in præteritis generationibus quasi á sęculo & mundi initio sunt mortui, quorum non est vlla amplius memoria. Et huic sensui consonat beati Hieronymi ex Hebręo versio, quæ habet: mortuos antiquos, id est, olim mortuos. Aut per sęculum intelligatur infœlix illud damnatorum habitaculũ, loc⁹ inferni, in quo omnes qui mortui sunt, ad vitam nõ resurgẽt ampli⁹. Vel mortuos sęculi accipe eos qui secundum iudicium huius mundi condemnati in obscuris locis seruantur ad mortem.
¶ Versu. 8. Et assimilabor descendentibus in lacum, Noua videtur eloquutio, & noua admodum G
coniunctionis copulatiuæ acceptio, cum ita dicitur, Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum. Ad intelligentiam enim & sermonis claritatem aptius dicendum videretur, Alioquin similis ero: aut ita, Si enim auertas adhuc faciem tuam à me, similis ero descendentibus in lacum. Et ad hanc sententiam accipi debet proposita enunciatio. Similis acceptio cõiunctionis, &, inuenitur Psalmo. 27. cum versu. 1. dicitur, Ad te domine clamabo, Deus meus ne sileas à me, nequando taceas à me, & assimilabor descendentibus in lacum. Aliquando verò eadem coniũctio pro causali ponitur, vt Psalmo. 59. Da nobis auxilium de tribulatione. & vana salus hominis, hoc est, quia vana salus hominis, quo ferè modo etiam hic potest accipi, in hunc sensum, Non auertas, &c. nam si adhuc auerteris, assimilabor ego, vel sine te ego assimilabor, &c. ¶ Versu. 9. Auditam fac mihi mane misericordiã tuã, id est, fac vt à me audiat, fac me audire, fac me pcipere ac persentire intra me misericordiam tuã. Et potest audit⁹ accipi specialiter, sed spiritualiter, vt postulet homo afflictus vocem Diuinæ consolationis & miserationis Dei interius loquentis, auribus spiritualibus
Psal. 53. exaudire: iuxta illud, Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Postulat enim vt dicat sibi à domino, Dimissa sunt tibi peccata tua, Vade in pace, Fides tua te saluam fecit, Dimissus es ab infirmitate tua, Fiat tibi sicut petisti, & alia huiusmodi Diuinæ cõsolationis verba: quæ sicut olim in carne loquutus legitur Christus dominus, peccatorum dimissor H
& infirmitatum curator, ita etiam nunc in cordibus pœnitentium & humilium loquitur per singulos dies. Aut generaliter accipi poterit audire, pro percipere vel cognoscere vel intelligere, quemadmodum frequenter, & videre solet accipi: sicque postulat afflictus cognoscere, sentire, experiri & percipere Dei misericordiam, quam omnibus rebus anteponit. ¶ Versu. 12. Spiritus tuus bonus deducet me in terram. Per terram rectam faciliori intelligentia accipe viam rectam & bonam, eo quò super terram sit via quam calcat & ambulat homo. Vnde Psalterium Romanum pro terra recta habet viam rectam. Tametsi posset & ad Ecclesiam sanctam, potissimum triumphantem, cogrue re-
Apo. 21. ferri: quæ est, propter æternitatis stabilitatem. recta verò propter perfectam iustitiam, quoniam nihil est in ea coinquinatum, curuum aut tortuosum, sed omnia in rectitudine sunt stabilita.

CXLIII PSALMI ARGVMENTVM.

PSalmum hunc Dauid composuisse videtur, recogitãs plurimas sibi à domino Deo cõcessas victorias. Et licet ex titulo vtcunque videri poßit, compositum eße ante tempus regni ipsius Dauid, eo quòd inscriptionem habeat aduersus Goliath, magis tamẽ apparet ex Psalmi verbis, tempore regni fuisse decãtatum in rememorationem priorũ victoriarum: inter quas quia omnia prima, atque adeò præcipua fuisset gigantis illius Goliath prostratio, idcirco non immerito titulum ab ipso sortitur particularem, cum tamen simul con-

A *tra omnes aduersarios dirigatur. Itaque statim in ipso Psalmi initio, Diuino muneri non sibiipsi asscribit omnem victoriam eumque susceptorem, protectorem, & saluatorem agnoscit, per quē populos sibi agnoscit factos esse, fierique & permanere subiectos. Vbi obiter Dei magnificentiam considerans, & hominis vilitatē admiratur tantam Dei erga genus humanum dignationem: moxque relicta admiratiome, versu sexto, orationem dirigit contra aduersarios suos, & de manibus alienigenarum & hominum peccatorum postulat liberari, qui ad agendum malè exercitam habent dexteram, pro gratiarum actione canticum nouum liberatori promittens. Postque versu. 13. hominum peccatorum in hoc mundo prosperitatem, in qua plerunque florere conspiciuntur enarrat: primum in prolis fœcunditate, deinde in diuitiarum copia & multitudine gregum, in omnimoda tranquillitate & securitate, in qua degere videntur huius sæculi potentes, in quibus mundus fœlicitatem sitam male iudicat: contra quos vltimo Psalmi hæmistichio sententiam fidelißimam omnino atque verißimam pronunciat, in Deo solo astruens sitam esse veræ beatitudinis fœlicitatem.*

CXLIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Benedictus dominus B Deus meus, qui docet manus meas ad præliū, & digitos meos ad bellum.

SIt benedictus, sit laudatus & glorificatus dominus Deꝰ meꝰ, qui me docet pugnare & prçliari aduersum hostes meos, qui mihi manus roborat & digitos aptat ad dimicandum aduersum illos, ad resistendū iis qui me quęrūt interficere, dās mihi virtutē & agilitaē vt me defendere valeā ab inimicis meis, eósq; in fugam vertere. Quo enim modo doceri solent tyrunculi ad præliandū corporaliter, quomodo videlicet manibus gladium siue hastā gestare, eísq; vti debeant, quomodo itē digitos debeant versare, agilitérque mouere, iuxta ictum aduersarii ferientis, sic per omnia exactisime & solicite Deus suos pugnatores instituit, vt prçlia domini, aduersum tā visibiles quàm inuisibiles hostes, valeant prçliari.

*2 Misericordia mea & refugium meum: * susceptor meus & liberator meus.*

2. Ipse est à quo omnis mihi procedit miseratio, ipse meum est tutisimum refugium, ad quem in omnibus mihi obuenientibus periculis cōfugio, in quo vt in arce munitisima securus semper existo: * ipse est defensor meꝰ, qui me suscepit in defensionē contra omnes me oppugnātes, & liberator meꝰ, de omnibꝰ periculis saluum me facturus in vitam æternam.

*3 Protector meus & in ipso speraui: * q subdit C populum meū sub me.*

3. Protector meus est, & in ipso salutis meæ summam spémq; omnem cōstitui: * ipse est qui sua diuina mihi asistenti virtute, populos subiicit ditioni meæ, cuius virtute barbaras subigo nationes per circuitum.

*4 Domine quid est homo quia innotuisti ei? * aut filius hominis, quia reputas eum?*

4. Cōsiderans verò tam beneficam erga nos homines magnificētiam tuam, obstupesco Deus, & admirās optimo iure clamito, Magne Deꝰ, quę est humana natura, & quid in vniuerso hominū genere est, ob quod tā peculiari & familiari dignatione teipsum sic nobis exhibes? cur tā familiariter manifestas homini teipsum, & tātis illi beneficiis innotescere tibi cō placuit? * & quid sumus nos filii hominum homines de hominibus, de mortalibꝰ mortales geniti, caro de carne, puluis de puluere, quòd tam singulari dignatione tua tāti nos facias, tamq; dignāter teipsum exhibeas nobis mortalibus?

*5 Homo vanitati similis factus est: * dies eius sicut vmbra prætereunt.*

5. Ecce enim homo vanitati subiectus est Psal.38.
atq; asimilatus, & quasi vanitas quędā est omnis homo super terram Psal.102.
viuens: qui ad modicū quidē apparet, mox autē abscedit, & in puluerem redit, quasi flos agri, perinde acsi nō fuerit: * dies tēporis & anni durationis vitę ipsius breues sunt, & pauci admodū, & cito nimis ꝑtranseūt: ad eum modū quo vmbra pertrāsit, nullā habēs durationis subsistētiā, quę postq̄ ablata fuerit, sic est quasi nusquā fuerit.

6 Domine inclina cælos tuos & descende:
D
** tange montes & fumigabunt.*

6. Sed desino mirari, & admirationis huiꝰ abyssum relinquēs, ad solitū tuū deposcendū auxiliū animi intentionē conuerto. Tu domine qui cęli es inhabitator, solita tua miseratione descēde de sublimi solio, vt venias mihi in auxiliū, & modo quodā cælos tuos sic inclina, vt ad me descēdas, in terris aduersum inimicos dimicantē, mecúmq; prælieris cōtra illos: * & veni ī terrore tuo cōtra īimicos meos, mōtes cōtingēs in ira tua, ad ostēsionē terribilis præsentiæ tuæ: & mōtes ipsi, te iubēte, ad manifestādū pręsentiā iræ tuę, velut ignes ardētes fumū dabūt: * Itē superbos sęculi principes, qui se veluti montes eleuant sūper populum tange per vltionē iustitiæ tuę: & ipsi prę ira, furore & insania veluti fumum spirabūt, & quasi ignem voment.

*7 Fulgura coruscationem, & dißipabis eos: * emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.*

7. Fulmina fulmina tua, id est, fulminādo emitte fulmina siue fulgura tua, ad ostēsionem terribilis præsentiæ tuæ: & ipsi cū conspexerint te ꝓ me desuper pugnantē, in fugam vertentur confusi, & huc illucq; diffugient: * cū fulmina illa tua quasi sagittas terribiliter emiseris, cōturbabuntur vehementisime, & dissoluētur corda eorū præ timore.

8 Emitte manum tuam de alto:

8. Extende manū tuā de excelso cælorū habitaculo in quo inhabitas, & brachiū omni-

* eripe me & libera me de aquis multis, * & de manu filiorum alienorum.

9 Quorum os locutum est vanitatem: * & dextera eorum dextera iniquitatis.

10 Deus canticum nouum cantabo tibi: * & in psalterio decachordo psallam tibi.

11 Qui das salutem regibus: * & qui redemisti Dauid seruũ tuũ de gladio maligno.

12 Eripe me, & erue me de manu filiorum alienorum, quorũ os loquutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis.

13 Quorum filii sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua.

14 Filiæ eorum compositæ: * circunornatæ vt similitudo templi.

15 Promptuaria eorum plena: * eructantia ex hoc in illud.

16 Oues eorum fætosæ abundãtes in gressibus suis: * boues eorum crassæ.

17 Non est ruina maceriæ, neque transitus: * neque clamor in plateis eorum.

potẽtię tuę fac manifestum in terra: * eripe me de populis multis & E
multitudine aduersantiũ, qui in modũ aquarũ magnarũ & vehemẽ-
tium me quęrunt opprimere & suffocare animã meam: * aut de mul
tis & magnis periculis, in quibus infixus sum, & penè immersus: * de
manu (inquam) & potestate alienigenarũ, hominũ idololatrarũ, qui
te non nouerunt, & nomen tuũ inuocare nescierunt, nõ tui, sed ido-
lorum cultores: propter quod filii sunt alieni. De manu etiam prauo
rum dæmonum & aliorũ peruersorũ, qui omnes à te sunt alieni, me
libera, vt nõ mihi vnquam præualeãt. 9. Qui alieni filii per os suum
loquuntur quæ falsa sunt, quæ vana, quę inutilia, quę noxia, quę veri
tatis & virtutis sunt loqui nescientes: * & dextera eorũ nõ nisi ad ini
quitatem potens est, & malitiã omnimodam perpetrandã. Sũt enim
viri fortes atq; potentes ad faciendũ male, impotentes autẽ ad bene
agendum: & in summa, quicquid meditantur, siue ore, siue opere, ac
multo magis etiã cogitatione, vanitas est atq; malitia: propter quod
eripi postulo de manibus illorum. 10. Et cum tu mihi liberationem F
iuxta votum præstiteris, ego tibi pro gratiarũ actione, in cordis mei
lętitia, canticũ nouitatis & iucunditatis decãtabo: * & psalmos canã
tibi in psalterio decẽ chordarũ, instrumento ad laudem & gratiarum
actionẽ accõmodatissimo. 11. Siquidẽ tu es cuius munere & auxilio
victoria & salus contingit non solum in infimæ sortis hominibus,
verumetiam potentissimis principibus terræ & regib⁹, magis quàm
ex armorum potẽtia. In manibus enim tuis salus est atq; victoria, &
cui volueris das ea: * tu es qui me Dauid seruũ tuũ redemisti de om-
nibus periculis, angustiis & necessitatibus meis, & in hanc vsque ho
ram saluum custodisti, specialiter ab illo pessimo & omnibus agmini
bus Israel formidabili gladio Goliæ atq; etiam Saulis mihi diu mole-
stissimo. 12. Et quomodo hacten⁹ semper me custodisti, ita precor vt
perpetuus fias mihi protector, vt de potestate hominum prauorum
qui à te sunt alieni, semper me saluum facias, neque illos vnquam do-
minari mihi aut præualere permittas: qui filii alieni nisi vana, falsa &
praua loquuntur, estq; eorum dextera ad omne malum facilis & vali
da, sicut ad omne bonum tarda & impotens: potẽtes sunt ad male fa G
ciendum, bene autẽ facere nesciunt. 13. Qui filii alieni, homines mũ-
dani & peccatores, in omni temporali prosperitate abundantes atq;
florentes, filios habent pulchros atq; decoros, in adolescentia sua cre
scentes, & augmentum tam quantitatis quam roboris cõtinuum su-
mentes, ad modum nouellarũ plantationũ, tenellos atq; delicatos,
& omnibus deliciis copiose pastos atq; impinguatos. 14. Filias habẽt
multo ornatu & habitu decẽter compositas & coaptatas, corporisq;
proceritate & coloris viuacitate atque omni externa pulchritudine
veluti pictas, ita vt statuæ magis artificiosissimæ pictæ, quam homi-
nes naturaliter progenitæ videri possint: * & super hæc, variis moni-
libus, torquibus, annulis, zonis, aliísq; preciosis eiusmodi ornamẽtis
ita sunt circũpositæ, ita sunt circundatæ, illis hincinde ex omni partę
dependẽtibus, vt quasi tẽpla videre te putes, aut in tẽplis statuas, quę
solent ad hunc modũ preciosis donariis, & exquisita arte fabrefactis
plurimum adornari. 15. Neq; verò prole tantum sunt fœcundi, ve-
rumetiã diuitiis & omnibus temporariis rebus abundantes, arcas, ce- H
laria, penaria, & repositoria omnia, omnib⁹ reb⁹ necessaris plena ha-
bentes: * tam vtiq; copiose, vt diuersorum generum & cibos & potus
& alia humanis vsibus necessaria, abunde & diuiter valeant submini-
strare, vt quasi de genere vno in aliud genus, de vna specie in aliã, prę
nimia plenitudine eructent effundãntque largiter. 16. Oues suas ha-
bent admodũ fœcundas, abundantes in partub⁹ suis, & in multo nu
mero parientes agniculos, vnde augmentantur greges illorũ: * boues
habent pinguissimos, & velut pinguedine onustos, siue ad faciendũ
opera crassos, fortes, atq; robustos. 17. Et cum tanta ipsi vbiq; com-
moda percipiant, nihil vel minimũ damni patiuntur, neque quicquã
sentiunt aduersum, ita vt neq; maceria illis corruat, neque quisquam
illis vel maceriã circum agros aut vineas diruat, ad faciendũ sibi tran
situm per agros aut vineas eorũ, eo ꝙ reuereãtur omnes potentiã &
diuitias illorũ, propter quod nec in minimo quisquã illis nocere au-
det: * neq; vlla vox mali rumoris aut vllius tumult⁹ auditur in plateis
eorũ, aut circũ locũ habitationis eorũ: sed in summa degũt trãquilli-

A
18 *Beatum dixerunt populum cui hæc ſunt: * beatus populus, cuius dominus Deus eius.*

tate, ſecuritate & gloria: neq; quiſquam vel hiſcere præſumit aduerſum illos, neq; niſi proſpera audiunt & lęta. 18. Huiuſmodi populum cui hæc adſunt temporaria, dicunt ſęculi homines (in quibus non eſt ſcientia Dei) beatum, & in his ipſi beatitudinem ſummàmq; fœlicitatem conſtituunt, errantes, & in errorē mittentes: * verum nequaquā ita res habet, neq; hac in parte ego cum illis ſentio: verū iuxta meam ſententiam & ſęcundū veritatē, beatus eſt populus ille, qui eſt cultor domini Dei ſui, & cui⁹ viciſsim protector atq; ſaluator eſt domin⁹, qui ipſum agnoſcit & habet Deum ſuum, qui illum colit & qui illū habet adiutorem ac protectorem ſuum. 1. Tim. 3.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIII.

VErſu. 3. Qui ſubdit populum meum ſub me. Quidam libri habent ſubdis, ſed commodior eſt perſona tertia, & magis cum pręcedentibus conuenit, atq; ita habent exēplaria emendatiora, Qui ſubdit populum meum ſub me. Ideo autē Dauid aſſerit dominū ſibi ſubdere populum ſuum, quia ex ipſius voluntate, electione & virtute, regnū obtinuerat ſuper Iſraël & Iuda, &
B ſuper plurimas per circuitū nationes. Generaliter etiā intelligi poteſt hoc de omnib⁹ regibus, quatenus per ipſum (vt à Sapiente dicitur) reges regnāt, quaten⁹ ipſe rex primus eſt à quo omne regnū & omnis poteſtas, quemadmodum Paulus ait, Nō eſt poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt à Deo, ordinatę ſunt. Itaq; ſic generaliter loquendo, verum eſt, Deum omnem populum ſuo principi ſubdere. Eſt tamen indubitatum, ſpeciale aliquid voluiſſe Dauidē. Agnoſcens enim paruitatē ſuam & progeniem humilē, agnoſcebat impoſsibile hoc eſſe, vt ſua aut ſuorū virtute ad tam glorioſum regii culminis faſtigiū cōſcēdiſſet, niſi ſingulari Dei electione atq; promotione eò fuiſſet ſubuectus, quomodo ſecundi libri Regum capite. 7. poſt ſuſceptum regnum ſtabile, legimus eum in cordis humilitatem poteſtatē, quando poſt auditos ſermones Nathan, ingreſſus eſt, & ſedit corā domino dixítq;, Quis ego ſum domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxiſti me hucuſq;? Sed & hoc parum viſum eſt in cōſpectu tuo, domine Deus, niſi loquereris etiā de domo ſerui tui in longinquū. Si cui verò hunc Pſalmū ſpiritualiter pronunciare corā Deo libuerit, pro victoriis ſibi frequenter de immani Goliath, (id eſt, aduerſario diabolo, mundo etiā & propria carne) reportatis ex Dei auxilio, poterit ille populū hunc intelligere cogitationes omnes & affectiones, & vniuerſas operationes, quæ multæ valde ſunt in homine, & ſunt quaſi popul⁹, & quoddā vulgus ex ſeſe tumultuoſum atque ſeditioſum, plerunq; murmure & rebellione: quem ſanè populum, niſi auxilietur gratia Dei
C nunquā tibi ſubdere poteris. Nam hic erat populus ille quē etiam vas electionis expaueſcebat, cum velut territ⁹ nimio eius īpetu, exclamaret, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? quaſi dicat. O me miſerum, & quantum me infœlicem, niſi aduerſus ſeditioſam turbam quę intra meam hanc carnē inhabitat, contingat mihi auxilium. Cum verò eueſtigio ſubiungit, Gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominū noſtrum, quid hoc eſt aliud, quàm, tu meum populū ſubdes ſub me, tuæ gratiæ auxilio tumultuoſam hanc turbā cōpeſcere & ſubigere valebo? Impii verò qui Dei neſciunt auxiliū, vel qui in ſuis propriis fidunt viribus, hunc populum nunquā ſibi habebunt ſubditum, Eſt enim hoc inter iuſtos & impios diſcrimen, quòd boni hunc populum ſibi habent ſubiectum, quòd ſuis dominātur paſsionibus, & affectibus prauis imperant, eos ſub rationis cōſtringētes imperio: in malis verò econtrario, populus iſte dominatur, ſibíq; ſceptrum vſurpat, rectam Dei inſtitutionem & naturæ ordinem peruertens. ¶ Verſu. 5. Homo vanitati ſimilis factus ęſt. In alio Pſalmo dicitur non ſolum quòd vanitati ſit aſsimilatus, verum quòd ipſa ſit vanitas, imó vanitas vniuerſa. Veruntamē (inquit) vniuerſa vanitas, omnis homo viuens: quod quomodo intelligendum ſit, ſuo loco plenius declaratū eſt. De inclinatione autē cęlorum, quæ in ſexto verſu ponitur, mentio etiam fit Pſalmo. 17. vbi hoc vt præteritum enuntiatur, quod hîc per modū deprecatorium poſtulatur. Inclinauit (inquit) cælos, & deſcēdit, & caligo ſub pedibus eius. Rurſum de montiū conta-
D ctu & fumigatione, Pſalmo. 103. dicitur, Qui reſpicit terrā, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. Quę iterū ſequuntur, verſibus ſeptimo & octauo, per modum deprecatorium, eadem Pſalmo ſupracitato. 17. per modū indicatiuū vt preterita enunciantur, his verbis, Miſit ſagittas ſuas, & diſsipauit eos: fulgura multiplicauit & cōturbauit eos. Miſit de ſummo & accepit me, & aſſumpſit me de aquis multis, & eripuit me de inimicis meis fortiſsimis, &c. ¶ Verſu. 9. Dextera eorū, dextera iniquitatis. Per dexterā, ſolet in ſcripturis non raro ſignificari virtus ſiue potentia ad agendum vel operandum aliquid. Vnde in Pſalmis frequenter dextera domini & brachium domini, pro virtute Dei ponitur, vt: Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me. Et iterum, Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me, ſed dextera tua & brachium tuum. Ac rurſum, In brachio virtutis tuæ diſperſiſti inimicos tuos. Sic & impiorum dextera vel brachium intelligitur ipſa eorū poteſtas, potentia & virtus, ſiue per ſe, ſiue per ſuos, quod voluerint operādi. Vnde in Pſalmo. 9. orat iuſtus conteri brachium peccatoris & maligni. Habēt ergo & impii dexteram, non ſunt abſq; brachio impii, & non raro præualidum videtur brachium illorum: ſed dextera iniquitatis eſt, non dextera iuſtitiæ, quoniam totam ſuam poteſtatem atque fortitudinem impendunt iniuſtitiæ. Iuſtorum autem dextera eſt, dextera æquitatis & iuſtitiæ, quoniam in ea iuſtitiæ ſeruiunt ad defenſionem bonorum, vindictam autem malorum. ¶ Verſu. 12. & . 13. De gladio maligno eripe me, Et erue me de manu filiorum alienorum, &c. Secundum hanc diſtinctionem

Prou. 8. Rom. 13. Rom. 7. Pſal. 38. Pſal. 17. Ibidem. Pſal. 117. Pſal. 43. Pſal. 9. Rom. 13.

vulgo legimus iuxta vſum Gallicani Pſalterii, vt particula illa Eripe me, iungatur cum præcedenti, E
De gladio maligno. Verum multo videretur diſtinctio aptior, ſi in caput verſus ſequentis ſeiunge-
retur: illud autẽ de gladio maligno, connecteretur ſtatim præcedentibus, hoc modo. Qui das ſalutẽ
regibus, qui redemiſti Dauid ſeruũ tuũ de gladio maligno: ac deinde diuiſim, Eripe me, & erue me
de manu filiorum alienorum, &c. quam diſtinctionem habet Pſalterium Romanum, habent item
manifeſtiſsime Græca, Hebræa, atq; Chaldæa exemplaria. Inſuper & ſenſus eſt multo conueniẽtior.
Illud autem gladium malignum, cuius ſpecialiter facit mentionem, intellige gladium Saulis, qui illi
inſigniter fuit moleſtus, & nimium diu: vel gladium Golię, qui terribilis fuerat omnibus agminibꝰ
Iſrael. Cui manifeſte fauet quod habet Paraphraſis Chaldaica, Liberaſti Dauid ſeruũ tuũ à gladio
prauo Goliæ. Propter quod nos in Elucidatione diſtinctionẽ Pſalterii Romani ſequuti ſumus, ma
xime cum non in vocabulo vllo, ſed in ſola diſtinctione ſit differentia. Neque raro hoc occurrit, vt
finis verſus præcedentis debeat referri ad caput ſequentis. ¶ Verſu .13. Quorum filii ſicut nouellæ
plantationes. Nos hęc & quæ ſequuntur omnia, exponimus de temporali fœlicitate & abundantia
impiorum, qua illos ſuo occulto iudicio Deus patitur in hoc mundo gloriari, quibus non eſt ſpes
futurę ſalutis. Alii tamen ſanctis & iuſtis malunt applicare, eo quòd non pauci iuſtorum non ſolum
in ſpiritualibus, verumetiam in temporalibus acceperint rerum omnium abundantiam, quemad-
modum Abraham, Iſaac & Iacob, & horum complures ſimiles: neque pauci eiuſmodi inueniunt, F
etiam ſub tempore nouæ legis, qui in iuſtitia perſeuerantes, multis etiã temporibus bonis à Deo do
nantur. Prior autem expoſitio, quã in Elucidatione ponimꝰ, aptius quadrat Græcæ lectioni, & no-
ſtræ vulgatæ Latinę, eo quód vbiq; ſub tertia perſona ſermo fiat, quorum filii, oues eorum, filiæ eo
rum, prõptuaria eorum, in plateis eorum, & poſtremo, beatum dixerunt populum: qui ſane loquen
di modus, ſatis indicat, nõ ad iuſtos qui loquũtur, ſed ad impios de quibus iuſtus loquitur, pertinere
hæc omnia, vſq; ad vltimam Pſalmi clauſulam, Beatus populus, &c. quæ eſt vox iuſti contradicen-
tis impiorum ſententiæ, Sic econtrario lectio Hebræa magis fauere videtur poſteriori expoſitioni
vt omnia ad perſonam referantur iuſtorum, eo quò in Hebręo omnia dicãtur ſub prima perſona,
hoc modo, Filii noſtri, filiæ noſtræ oues noſtrę. In vltimo autẽ verſu non eſt verbũ tertiæ perſonæ
dixerunt, ſed tantũ legitur, Beatus populus cui ſic eſt, vel beatus populus cuius talia ſunt, vt deinde
quod ſequitur, Beatus populus cuius eſt dominus Deus eius, nõ ſit cõtradictio, ſed quaſi prioris cõ
plementũ. Non enim qui hæc habet, ideo beatꝰ eſt, quia hæc habet, ſed quia eſt dominus Deus eius
in hoc eſt ipſius ſolida fœlicitas. Et quidẽ manifeſtum eſt, ſecundum ſententiã beati Hieronymi in
ſua verſione ex Hebræo, totam hanc Pſalmi partẽ ad iuſtorum fœlicitatẽ referri. Sic enim hunc ver
ſum cum præcedentibus continuat, Libera me, & erue me de manu filiorum alienorũ, &c. vt ſint fi
lii noſtri quaſi plãtatio creſcens in adoleſcẽtia ſua, Filiæ noſtræ, &c. Similiter intelligere Chaldęum
Paraphraſten, ex adiectis aliquot verbis ſit manifeſtum. Sic enim habet, Quòd filii noſtri ſint ſicut G
plantationes dactylorum in doctrina legis nutriti à iuuentute ſua, filiæ noſtræ ſpendidæ & acceptę
ſacerdotibus, qui miniſtrant in medio templi, quod de filiis alienis nequaquã poteſt intelligi. Hoc
tamen ſciendum eſt, quòd noſtra lectio & interpretatio cõuenienter ex Hebręo accipi poteſt, neq;
obſtabit quod ita dicitur, filii noſtri, filiæ noſtræ, &c. ſi tantum accipiamus verſus omnes vſq; ad
vltimum, tãquam verba probata prolata ab ipſis impiis. Nam in verſu præmiſſum eſt, Quorum os
loquutum eſt vanitatẽ, vt ſi quæras, quam vanitatẽ? habeas hîc ad oculum vaniſsimum ſermonem
ſeſe de temporali ſua fœlicitate iactantiũ, quod quid vanius poteſt dici? Tã enim vanũ eſt in huiuſ-
modi gloriari, ac ſemetipſum iactitare, quàm eſt illorum duratio momẽtanea & minime ſtabilis.
Et hac conſideratione arbitror eos, qui ex Hebręo in Gręcã verſionem fecerũt, vbiq; commutaſſe
perſonam, pro prima ponẽdo tertiã, vt ambiguitatẽ tollerent, & manifeſtum facerent, de tẽporali
proſperitate impiorum, non autem iuſtorum debere omnia intelligi. ¶ Verſu.16. Oues eorum fœ-
toſæ, abundantes in egreſsibus ſuis. Egreſſus nos ſumus interpretati partus, vt oues eſſe abundãtes
in ſuis egreſsibus, ſit, eas fœcundas eſſe partubus, vt ſcilicet vno quolibet partu multos effundant
fœtus, quo ſic creſcant greges. Nam hac via maxime fit ſpeciei multiplicatio. Quidam autem pu-
tant legendum, In egreſsibus ſuis, quod ſi exponatur in itineribus, ſatis rectè conſentit Hebræo, H
quod habet, in compitis vel in vicis noſtris. Similiter & Romanę lectioni, quę habet in itineribus,
Græcę autem lectioni non quadrat, quæ habet ἐν ἐξόδοις, quod manifeſtè ſonat, in exitibus vel egreſ-
ſibus eorum. Eandem tamen ſententiam cum Hebræo habebis, ſi egreſſus accipias pro greſsibꝰ vel
itineribus, erítq; ſenſus, Cum gradientur oues per iter, erunt numero plurimæ.

CXLIIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus qui ſequitur, forma eſt fidelibꝰ aptiſsima, qua ſe in Dei laudes excitare, & in eis ſeſe exercitare valeant. In quo multiplex Diuinæ laudis materia exprimitur, nẽpe magnitudo eius immenſa, infinita potentia, magnifica gloria, ſanctitas glorioſa, opera mirabilia, ſuauitas atque bonitas inæſtimabilis quam eructant qui eam percipiũt, lõganimitas & miſericordia, quæ generalis eſt ſuper vniuerſa opera eius, magnificentia & æternitas regni eius, dominationis perpetua ſtabilitas, veritas quoque Dei in promiſſis, ſanctitas in omnibus operibus, miſeratio in erectione collapſorum & peccatorum iuſtificatione, liberalis omnium viuentium educatio, facilitas exauditionis bonorum, ſaluatio iuſtorum, & impiorum perditio. Pro quibus omnibus, concludens laudem illi pollicetur ſempiternam, & ad eandem omnem carnem exhortatur: hoc ipſo patenter indicans, laudis illius poſſe quidem facile reperiri introitum, finem verò nequaquam.

CXLIIII. PSALMI ELVCIDATIO.

A *1 Exaltabo te Deus meus rex: * & benedicã nomini tuo in sæculũ & in sæculum sæculi.*

*2 Per singulos dies benedicam tibi: * & laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.*

*3 Magnus dominus, & laudabilis nimis: * &* B *magnitudinis eius non est finis.*

*4 Generatio & generatio laudabit opera tua: * & potentiã tuã pronunciabunt.*

*5 Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur: * & mirabilia tua narrabunt.*

6 Et virtutẽ terribilium C *tuorũ dicẽt, & magnitudinem tuã narrabunt.*

*7 Memoriã abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt: * & iustitia tua exultabunt.*

*8 Miserator & misericors dominus: * patiens, & multum misericors.*

*9 Suauis dominus vniuersis: * & miserationes* D *eius super omnia opera eius.*

*10 Confiteãtur tibi domine omnia opera tua: * & sancti tui benedicant tibi.*

11 Gloriam regni tui

GLorificare te volo, & magnificè prædicare, ô Deus creator meus, qui es etiã rex & possessor meᵘ: * & nomen tuũ gloriosum laudare, prędicare, atq; benedicere volo in sempiternũ. 2. Nolo vllo vnquã tẽpore cessare, neq; aliquando fatigari, sed per dies singulos recẽs, semper inueniri volo in tuis laudibus, per singulos dies statutis horis tibi laudes canã, teq; prędicabo vt potero * & benedictũ nomẽ tuũ laudibus efferã in sempiternũ, donec ab huius vitæ imperfecta laudatione, ad perfectissimã illã transferar venturi sæculi, vbi nõ erit à tua laude vlla requies, nulla cessatio, neq; per diẽ neq; per noctẽ. 3. Et est mihi quidem te laudare volenti laudis copiosissima materia. Nã magnus omnino super omnes tu es domine, tam secundum substantiæ naturam, q̃ secundum præcellentiam mirabilium operũ tuorum: & iuxta tuæ magnitudinis præcellentiã, es super omnes etiã laudandus: * & magnitudo tua finẽ non habet neq; mensurã, infinita est, immensa est, inæstimabilis & imperuestigabilis. 4. Generatio præcedens, & generatio subsequens: id est, in omnibus generationibus serui & fideles tui, laudibᵘ celebrabũt, & prædicabunt magnifica atq; miranda opera tua: * & gloriosam potentiam virtutis tuæ, quam monstras in illis, enarrabunt atque prædicabunt. 5. Magnificam illã gloriam tuæ sanctitatis, tuæ iustitiæ & omnimodę perfectionis (qua in teipso sanctus es, simul etiã sanctificans omnia) fidei cõfessione aperté cõfitebuntur: * & mirabilia quæ tu facis nequaquã tacebunt, sed per os suũ eloquentur ea, & prædicabũt palã omnibus. 6. Fortitudinem mirabilium atq; stupendorum operũ tuorũ proloquentur, & tuam illam infinitam magnitudinẽ enunciabunt: ibi quidẽ ad laudem & gratiarum actionem, posteris verò & filiis suis ad eruditionem & fidelẽ instructionem, sibiinuicem quoq; ad mutuam exhortationem & consolationẽ. 7. Ipsi tanquam pleni & velut satiati tuæ summę bonitatis copiosissimis beneficiis, eloquẽtur quam senserunt abundantiã bonitatis atque suauitatis tuæ, quam sensisse se meminerũt, quámq; in se sunt optime experti, quo sic & tibi dignas gratiarum actiones persoluãt, & item proximos ad eiusdẽ desiderium accendãt: * & in iustitia, veritate atq; fidelitate tua, quam præstas seruis tuis, magnifice lætabuntur, & exultabũt, non frustrati spe & expectatione sua. Si requiris, quæ sit hæc abũdantia bonitatis eius, quæque hæc sit erga seruos eius fidelitas, ecce dominus ipse est misericors natura, & misereri sciẽs, semperq; misericordiã præstare solitus ab initio: * longanimis & patiens, nõ statim ostẽdens irã, neque exercens vindictã, sed patienter expectãs peccatores, vt conuertantur ad pœnitentiã: & sicut ad iram longus ac tardus est: ita est ecõuerso multũ misericors, ad miserendum semper proptissimus, quacunq; hora conuertit se quis ab iniustitia sua, quantumuis etiã fuerit illa magna. 9. Nequaquã morosus, durus, intractabilis, aut difficilis est dominus, sed benignus est, bonus, dulcis, mitis, atq; suauis, neque id quidem cum personarum acceptione, quibusdam tantum, aliis autem non, sed sine discretione aut personę respectu, omnino erga omnes requirunt bonitatẽ eius: * & misericordia eius non particularis est, vt ad pauculos aliquot tantũ se extendat, sed effunditur tanquam generalissima & vniuersalissima super omnia opera quę fecit ipse. Est enim terra plena misericordia eius, & miseretur omnium quæ fecit éstq; misericordia eius super omnem carnem. Omnia siquidẽ opera quæ fecit Deus, miserationes Dei suscipiũt, & veluti in se persentiũt. Psal.32.
10. Proinde, cum nulla creatura expers sit miserationis tuæ, iustũ est Sapiẽ.11.
vt tibi dent laudis cõfessionem omnia opera tua: id quod faciũt, dũ Eccle.18.
in suæ naturæ subsistentia, tuam infinitam potentiã, sapientiã atque bonitatem demõstrant: * peculiariter verò sancti & fideles tui, quos per fidem & spiritum tuum sanctificasti, debent laudem tibi & cõfessionem, vtpote qui non per substantiam suæ naturæ, verũetiam intellectu & affectu te laudare debent, atq; etiam ore & opere siue vita confiteri. 11. Gloriã & magnificentiam regni, domini atq; potestatis tuę proloquentur, quã nimirũ tam gloriose regnas super omnia quę in cælo sunt, & in terris potestatẽ obtinẽs æternam, non vtiq; ab aliquo cõmunicatam siue acceptam, sed à temetipso eã habens æterna-

Apo.19. *dicent: ✳ & potentiam tuam loquentur.*

12 Vt notā faciant filii hominū potentiā tuam, & gloriam magnificē-tiæ regni tui.

13 Regnum tuū regnum omnium sæculorum: ✳ & dominatio tua in omni generatione & generationem.

14 Fidelis dominus in omnibus verbis suis: ✳ sanctus in omnibus operibus suis.

15 Alleuat dominus omnes qui corruunt: ✳ & erigit omnes elisos.

16 Oculi omnium in te sperāt domine: ✳ & tu das escam illorum in tēpore opportuno.

17 Aperis tu manū tuam: ✳ & imples omne animal benedictione.

18 Iustus dominus in oībus viis suis, & sanctus in oībus opib⁹ suis.

19 Propè est dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate.

20 Volūtatē timētiū se faciet: ✳ & deprecationem eorum exaudiet: ✳ & saluos faciet eos.

21 Custodit dominus omnes diligentes se: ✳ & omnes peccatores disperdet.

22 Laudationem domini loquetur os meum: ✳ & benedicat omnis

liter, rex regum existens, & dominus dominātium: * & potentiā vir
tutis tuæ admirabilē, cui nemo potest resistere, pronūciabūt. 12. Idq; E
facient ad instructionē & eruditionem posteriorū suorum, vt gene-
rationibus posterioribus sua cōfessione faciant notā potentiā tuam,
& magnificam illam gloriam regni tui: quemadmodum & ipsis est à
te siue à suis maiorib⁹, manifestata. 13. Magne de⁹, de tuo regno quid
dicam? Ecce enim regnum est nequaquā horarium aut temporariū,
sed sempiternū, ac per omnia semper sęcula ęternaliter duraturū, ne-
que temporis plenitudine aliquando defecturum, vel etiā imminuen
dum: * & potētatus dominationis tuæ, qua dominaris super omnia,
in omnibus generationibus sine fine perdurat in sempiternum: quę
omnia longè sunt à regnis huius sæculi, quæ tēporaria sunt, neq; per-
durant nisi ad dies vel annos modicos, & subinde vel deseruntur om
nino, vel transferuntur atque mutātur. Regnum autē tuum, semper
stabile manet, & indeficiēs. 14. Fidelis ac verax est Deus in omnibus
verbis suis, nihil promittens quod non fidelissime adimpleat in tēpo F
re suo, neq; falsum quicquā aut vanum loquens, quod à veritate alie-
num: * & sanctus est, immaculatus atq; irreprehensibilis, in omnibus
operibus, ita vt de omnibus operibus quæcunq; operatus est ab ini-
tio, nemo iure illū possit arguere, aut vel in vno reprehēdere, dicēs,
cur hoc ita fecisti? aut illud quamobrem sic nō fecisti? 15. Ipse est qui
peccatores in peccata collapsos, quātum quidē ex se est, vniuersos, à
suo lapsu facit resurgere: * & omnes qui collidēdo se ad offendiculū
quodlibet, vulnerati sunt, aut offendēdo incuruati, siue collapsi sunt,
ipse erigit, inq; sospitatē animæ & rectum statū restituit. Sic (inquā)
omnes erigit, & omnes alleuat lapsos, vt quisquis resurrexerit, nō nisi
per eum resurgat, & nemo omnino resurgere valeat, nisi eo subleuā-
te. Atque etiā simpliciter omnes (quātum quidē ex se est) ipse alleuat
gratiā eis per quam resurgere valeant, & adminicula sufficentia præ-
bens, quanquam iacentium pertinacia plurimos in peccatis detineat.
16. Est insuper tam copiosa & vniuersalis misericordia atq; bonitas
tua, vt omnia animalia & viuentia ex ea pendeant. Siquidem omniū
oculi ad te respiciūt, tibi sunt intēti, tanquā pastori & nutritori suo, à G
te expetentes atque expectantes pabulū nutritionis suæ: * & tu nō
sinis ea frustrari spe & expectatione sua, sed pabulū cōueniens prebes
illis, cuíq; iuxta conditionem naturæ quam dedisti ei: cum opportu-
num fuerit, cum esurierint, & nutritione indiguerint. 17. Ostēdis tu
liberalitatem tuā, & donas liberaliter, benigne ac diuiter, quæ sunt il
lis necessaria: * & reples omnia animalia beneficiis tuis, iuxta deside-
riū reficis abundāter: & pascis diuiter, liberaliterq; satias ea. Neq; so
lū hęc vera sunt de corporis pabulo, verūetiam de nutrimēto animę
quod item à te expectant & expetunt omnes serui tui, & te aperiēte
manum tuā, de tua liberalitate recipiunt. 18. In omnibus actionibus
& iudiciis suis, quibus agit, disponit, & operatur omnia, iustus est &
rectus dominus, neque quicquā est iniquitatis in eo: & est sanctus at
que irreprehensibilis in omnibus quæ fuerit operat⁹. 19. Propè est
in auxilium & defensionem, & ad omnimode benefaciendū, omni-
bus qui ipsum vt verum Deum & dominum inuocant, absq; simula-
tione in veritate, vt oportet, de corde puro & conscientia non ficta, H
quicunq; non labiis tantum, sed ex cordis affectu serio illū inuocāt.
20. Estq; eius tanta benignitas atque facilitas, vt paratus sit perficere
ea quæ volūt & petunt serui eius, quæ ipsis proficua & salutaria noue
rit: * & exaudiet orationē, implebítq; petitionem eorum, quácunq;
postulauerint in nomine ipsius: * & ab omni malo saluos faciet, libe
rabitque eos, & in salutem ac requiem æternam perducet in regnum
suum cæleste. 21. Custos est dominus, seruator, protector atq; defen
sor omnium se ex corde vero diligentium, suáque mandata obseruā
tium: * peccatores autem, qui sunt osores nominis eius, & sanctæ vo
luntatis præuaricatores, mittet in perditionem æternā. 22. Cū itaque
tot modis magnus & laudabilis cōperiatur dominus Deus noster, cō
cludens, in eo ꝙ cœpi perseuero proposito, nempè ꝙ laudem domi-
ni Dei mei loquar ego iugiter per os meum, neque quisquam vnquā
hanc mihi laudem auferet de ore meo in sempiternum: * & hocip-
sum opto, vt omne quod viuit, aut spiritum vitæ habet super terrā,
itē sancto eius nomini confiteatur, & benedicat in æternū. Ita enim

A *caro nomini sancto eius in sæculum & in sæculum sæculi.*

æquum est & iustum, optime Deus, vt creatura omnis, potissimum autem ea in qua vitę rationalis spiritum posuisti, quam ad imaginem tuam creasti, tibi confiteatur laude perenni & confessione sempiterna, in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIIII.

HIc psalmus, quomodo & 33. per alphabeticas literas est cõpositus, ita vt singulares versus in Hebræo secundum ordinem literarum Hebraicarũ à singulis literis incipiant, primus videlicet ab Aleph, secundus a Beth, atq; ita deinceps, excepta sola litera Nun, quæ in Hebraico nullum habet versum quẽ inchoet. ¶ Versu 4. Generatio & generatio laudabit opera tua. Iam sępe diximus, hac repletione dictionis eiusdẽ, significari vniuersaliter, vel collectionem vniuersalitatis: vt sit sensus. Omnis generatio laudabit opera tua. Sic & sæculum sæculi, pro æternitate (in qua omnium sæculorum duratio vnita colligitur) in scripturis ponitur, vel in plurali, sæcula sæculorum. Sic apud Ezechielem dicitur, Homo homo ex filiis Israel, &c. id est, quicunq; ex filiis Israel. Ita qualis qualis, significat qualiscunque: quantus quantus, valet quantuscunq;: quisquis sonat quicunque. Sic
B frequenter, à progenie in progeniem, à generatione in generationẽ, significat in omnes generationes, per omnes progenies: sic dicimus, de domo in domũ: id est, per omnes domos: Quidam verò exponunt, generatio, vel populus veteris testamenti, & generatio seu populus noui testamenti, laudabunt opera tua: Sed melius accipitur vniuersalitas, vt significetur per omnes generationes laudandus Deus. In sequenti autem versu, cum dicitur: Magnificentiam glorię sanctitatis tuæ loquentur, in eo ꝙ tria illa sic simul iungit, dicendo, Magnificentiam gloriæ sanctitatis, cum duo abunde potuissent sufficere: dicendo, Magnificentiam sanctitatis, vel gloriam sanctitatis, non aliud quã magna quædã exaggeratio ostenditur, & singularis emphasis maiestatis Dei, quã cupit & conatur, prout valet vtcunque exprimere. Esset autem oratio clarior, si vnum trium illorum abstractorum verteretur in concretum, hoc pacto, Magificam gloriam sanctitatis tuæ loquentur, vel gloriosam magnificentiã sanctitatis tuæ: quomodo beatus Hieronymus in sua versione ex Hebræo versum septimum aliquanto reddidit clariorem, per cõmutationem vnius abstracti in concretum. Nam vbi nos legimus, Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt: ipse vertit, Memoriam multę bonitatis tuę loquentur. Sententia tamen eadem est. ¶ Versu 7. Memoriam abundantiæ suauitatis tuę eructabũt. Suauitas hîc non accipiatur, vt ad gustum referenda, sed pro benignitate sumitur. Nã in Græco est χρηστότης, quod significat benignitatem. Sic & in versu nono, cum dicitur, Suauis dominus vniuersis. χρηστὸς est Græce: id est, benignus. Qua de re admonuimus etiam in annotationibus psalmi 33. vbi di- Ezec. 14.
C citur: Gustate & videte, quoniam suauis est dominus. Quod autem sequitur, Et in iustitia tua exultabunt, eandem videtur habere sententiam, ac si per pręposítionem diceretur, Et in iustitia tua exultabunt: vel de iustitia, aut pro iustitia tua. Cui consonat quod vertit Hieronymus, Et iustitias tuas laudabunt. In eandẽ quoque sententiam Felix, Et iustitiam tuã cantabunt. Vel sic, Et in iustitia tua exultabunt. Potest etiam aliter intelligi, Per iustitiam tuã exultabũt: id est, cum à te fuerint iustificati, exultabunt per tuam iustitiam, qua scilicet tu illos iustificasti à peccatis eorum. De iis autẽ quæ dicuntur in versu sequenti, Deo attributis, videlicet quomodo miserator sit, quomodo misericors, & quomodo longanimis, in aliis pluribus psalmis iam antè prolixius ostensum est, specialiter etiam in psalmo 102. cum dicitur, Miserator & misericors dominus, longanimis, & multum misericors, non in perpetuum irascetur, &c. Et in psalmo 100. vbi dicitur, Memoriam fecit mirabilium suorum misericors miserator dominus. ¶ Versu 9. Miserationes eius super opera omnia eius. Quidã istud interpretantur, Miserationes Dei superexcedunt omnia opera eius, quoniam videlicet super omnia opera eius emineant operationes misericordiæ: quomodo apud Iacobum dicit, Superexaltat autem misericordia iudicium: & secundũ id quod misereri peculiariter Deo quasi proprium quodam solet attribui: iuxta quod oratione publica legitur in ecclesia, Deus cui proprium est misereri sem-
D per & parcere, &c. Quæ quidẽ expositio licet admodum piã habeat sententiam, non videtur tamẽ proposito conuenire. Nam, super, hîc non significat excellẽtiam vel supergressum. Quod enim hîc dicitur, Miserationes eius super omnia opera eius, non aliud significat, quã ad omnia Dei opera miserationes eius pertingere. In quã sententiam vertit Hieronymus: Misericordię eius in vniuersa opera eius: vbi manifestum est nullã indicari comparationẽ. Idipsum & ex Græca & ex Hebræa lectione facile cognoscitur. ¶ Versu 14. Fidelis dominus in omnibꝰ verbis suis, &c. Versus iste hoc loco in Hebræo non habetur, sed in sequẽtibus ponitur totus post versum decimumseptimum, excepto ꝙ illic Iustus ponitur loco fidelis. Quid autem in versu 17. sit aperire manum, diximus in psalmo 103. vbi eadẽ ponitur sententia. Omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore. Dante te illis colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.

Psal. 33. Psal. 102. Psal. 110. Iacob. 2. Psal. 103.

CXLV. PSALMI ARGVMENTVM.

QVi nunc sequuntur psalmi ad finem vsque libri, numero sex, & titulum eundem habent, & materiã penè eandẽ. Omnibus enim his titulus Haleluia præfigitur, quod sonat, laudate Deũ: & est laus Dei, omnium vna eadéque materia, tametsi diuersis rationibus & cõsiderationibus sumpta. In hoc autem præsenti psalmo, seipsum fidelis ad laudem Dei excitat, & sperandum in eo, quòd vanum sit in principibus,

aut in quibuscunque filiis hominũ salutis spẽ ponere, qui velint, nolint adueniente mortis tẽpore, hinc emigrare debent, resoluique in terræ puluerem, vnde formati sunt. In Deo autem spem ponere, multis rationibus & considerationibus beatum prædicat atque securum: tum quòd potentißimus sit, nimirum creator cælestium atque terrestrium, tũ quòd fidelis sit in obseruatione verborum suorum, tũ quòd erga afflictos atque miseros plurimum sit misericors, iudex oppressorum, pastor esurientium, compeditorum liberator, illuminator cæcorũ, collapsorum erector & amator iustorum, aduenarum quoque, pupillorum, & viduarum custos, atque defensor, quem in æternum super populum electorum prædicat regnaturum. E

CXLV. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Lauda aĩa mea domi
*num: * laudabo domi-*
nũ in vita mea, psallam
deo meo quandiu fuero.
Psal. 33. *2 Nolite confidere in*
*principibus: * in filiis*
hominum, in quibus nõ
est salus.
Gene. 3. *3 Exibit spiritus eius,*
& reuertetur in terram
*suam: * in illa die peri*
bũt omnes cogitationes
eorum.
4 Beatus cuius Deus
Iacob adiutor eius:
** spes eius in domino*
Deo ipsius, qui fecit cæ
lum & terram, mare &
omnia quæ in eis sunt.
5 Qui custodit verita-
Psal. 144. *tẽ in sæculũ: * facit iu-*
diciũ iniuriam patiẽti-
Titum. 1. *bus: * dat escam esuri-*
entibus.
6 Dominus soluit com-
peditos, dominus illumi
nat cæcos.
7 Dominus erigit eli-
*sos: * dominus diligit*
iustos.
8 Dominus custodit ad
Psalm. 9. *uenas: * pupillũ & vi*
*duam suscipiet: * &*
viã peccatorũ disperdet.
Dani. 4. & 7. *9 Regnabit dominus in*
Psal. 144. *sæcula Deus tuus Sion,*
in generatione & gene
rationem.

LAuda dominũ Deum tuum anima mea, quæ tanta ab illo percepisti, & in creatiõe, & in redẽptione, beneficia, & cui parata sunt ab illo bona inuisibilia & ĩęstimabilia: vtiq; laudare ego volo dominũ meũ donec viuã, psalmos illi & laudes canã, donec substitero in vita corporis, benedicã dominũ in omni tẽpore, eritq; semper laus eius in ore meo. 2. Nolite, ô filii hominũ, spem, fiduciámq; vestrã ponere in præcellentibus sæculi huius, qui excellunt siue potẽtia, siue prudẽtia, siue nobilitate mũdana: * neq; vniuersaliter in quocunq; filiorũ hominũ F à quibus vobis nõ potest vera prouenire salus, neq; potestatẽ habent vos, imò neq; seipsos saluãdi: sed spẽ vestrã ponite in Deo viuo, cuius est saluare, & perdere. 3. Nequaq̃ (dico) salus esse potest in filiis hominũ. Emigrabit enim adueniente mortis tẽpore spiritus eorũ de tabernaculo corporis, & reuertẽtur ipsi in terrã matrẽ suã, de qua sumpti sunt: quoniã puluis sunt, & in puluerẽ reuertẽtur, per corporis dissolutionẽ & incinerationẽ: * tũc quidẽ, sic adueniente mortis tempore peribunt, & in nihilũ redigentur omnia consilia, proposita, & cogitationes eorũ, ita vt præditi morte nõ valeãt quę cogitauerãt perficere. Ac proinde vanissimũ est in eiusmodi spem ponere, quos certũ est morti esse subiectos, per quã omnis eorũ quę videbatur potentia peribit. 4. At verò ille vir beatus est qui dominũ Deũ Israel, Deũ viuum & verũ, ponit & habet adiutorẽ suum: * qui spẽ suam omnẽ atque fiduciã cõstituit in domino Deo suo, qui creauit de nihilo cælũ terrã & maria, & omnia quę in eis sunt cælestia atq; terrestria: ꝑ quã rerum omnium creationẽ, nota fit omnipotẽtia eiꝰ, cui soli potestas competit verã salutẽ donandi. 5. In hoc (inquam) qui sperat beatus G est, qui, præter quòd est omnipotens & saluare potẽs est, etiã fidelissimus in omnibꝰ verbis suis, custodiẽs veritatẽ promissionũ suarũ, & fidẽ seruãs in sempiternũ, ita vt mentiri aliquãdo non possit, neq; fallere: * qui insuper, secundũ suã iustitiã, iudiciũ facit pro iis qui opprimuntur, & iniuriã patiuntur ab oppressoribus, facturus pro illis vindictam in iudicio: * qui etiam cibum dat congruentẽ omnibus esuriẽtibus, tam quoad corpus corporalẽ q̃ quoad animam spiritualem. 6. Ipse est qui potestatẽ habet vinctos soluendi, & cæcos illuminandi: ídq; frequẽter facit etiam quoad corpus, eos qui corporeis compedibus vincti sunt à captiuitate liberando, cæcisq; oculis visum restituendo: quantũ verò ad spiritũ & animam, per singulos dies, dum eis qui peccatorũ vinculis iacẽt irretiti, impotentes ad omne opus bonum, vincula disrũpit captiuitatis ipsorum, & eos qui mentis oculos habẽt excæcatos, spiritualis lucis beneficio, per spiritũ sanctũ illuminãdo sanat. 7. Dominꝰ erigit, & subleuat eos qui elisi & collapsi sunt H siue cõfracti, & eos qui iã ad casum erãt incuruati, suppositione manus suæ sustẽtat: * dominus diligit eos qui odiẽtes malũ, diligũt & sequuntur iustitiã. 8. Dominus custos est, tutor, patronus, atq; defensor aduenarum & peregrinorum, qui in terra aliena inter exteros cõmorantes absq; amicorũ sunt patrocinio: * orphanos quoq; & pupillos absq; parẽtibꝰ, & virorũ suorũ solatio orbatas verè viduas, in suã tutelã, protectionẽ atq; defensionẽ suscipit, tanq̃ pater orphanorũ, iudex viduarũ, & pupillorũ adiutor, eo ꝙ soleãt huiusmodi plꝰ cæteris humano esse destituti patrocinio: * itinera autẽ & actiões impiorũ disperdet, dũ pro eis ꝑditionis æternæ & dãnationis præmia factoribus retribuet. 9. Nolite timere Siõ, popule fidelis, populus domini, qui fide cognoscis dominum Deũ tuũ, sed fidẽter spera in illo. Siquidẽ idẽ ipse Deus tuus regnabit in æternitate, in omnibus generationibꝰ. Potestas enim tua Deus, potestas est æterna, & regnũ tuũ, regnũ est omnium sæculorũ, insuper dominatio & potestatus tuus, atq; imperiũ in omnibꝰ generationibus perstabit in sæcula sæculorũ. Amẽ.

A ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLV.

VErsu 2. & 3. Nolite cōfidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die, &c. Vide hîc propheta quod monet, q̃ pulchre demonstret, & quam efficaciter persuadeat. Nam vbi proposuisset, noli te confidere in principibus, in causam huius admonitionis euestigio subiūgit, In filiis hominum, vbi statim mortalitas & corruptibilitas eorum, ac minimè stabilis vita insinuatur: ac deinde adiungit, In quibus non est salus, vt ostendat vanum omnino esse à tali sperare salutē, in cuius potestate non est saluatio. Vanum est enim sperare quippiam ab aliquo, quod in ipsius facultate nō est. Causa verò ob quā non possit esse salus in filiis hominū, dehinc exprimitur, cum subiungitur: Exibit spiritus eius, nempe filii hominis, & reuertetur in terrā suam, & tunc peribunt omnes eius cogitationes: tanquam si dicat, Etiā si te princeps aliquis saluare decreuisset, & saluandū suscepisset, etiā si ad id optima fuerit voluntate, poterit tamen subitò illū nihil cogitantē mors abripere, sicq; spes tua quæ tibi videbatur amplissima, tota collabitur in cinerē (quod dici solet) & pro spe tibi succedet desperatio: dum ille in quo spem omnē cōstitueras, morte absumitur, ne tuum possit cōplere desiderium. Aptissime ergo ostendit, nullā esse spem certam in hominibus. Propter quod, apud prophetam Hyeremiam male- Hyer. 17.
B dictioni subiicitur huiusmodi, qui Deo relicto cōfidit in homine: Maledictus homo (inquit) qui cōfidit in homine, & carnē ponit brachiū suū, & à domino recedit cor eius. Erit enim quasi myricæ in deserto, & non videbit cum venerit bonū, sed habitabit in siccitate in deserto, in terra salsuginis & inhabitabili. Contra verò, benedictio subiungitur illorū qui fiduciā habent in domino: Benedictus vir (inquit) qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Et erit tanquam lignum quod trāsplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus. Et Ibidem.
erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit solicitum, nec aliquando desinet facere fructum. ¶ Versu eodem, In quibus non est salus: hoc est, in quibus non est facultas siue potestas saluandi, neque semetipsos, neq; alios, in quorum potestate non est vt salutem conferant. Hieronymus ex Hebræo in hanc fere sententiam vertit, In filio hominis cui non est salus: id est qui non habet vt possit saluare. Vel in quibus, accipe, pro, à quibus: vt sit sensus, A quibus nō potest salus procedere. In eo quoq; quod sequenti versu dicitur, Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suā, singulare positum est pro plurali, eius pro eorum. Nō enim de aliquo in particulari fit sermo, sed generaliter de quolibet filiorum hominum. Suppositum quoq; verbi Reuertetur, non est spiritus eius, sed ipse filius hominis. Non est enim sensus, Exibit spiritus filii hominis, vel principis, & ipse spirit⁹ reuertetur in terrā suam, quasi significetur spiritus humanus simul interire cū corpore, & in terram
C dissipari, quum id sanctæ nostræ fidei, neq; nostræ solum fidei, verumetiā saniorum philosophorū sententiæ sit contrarium, Sed hîc sensus accipiendus est, Emigrabit spiritus filii hominis, & ipse filius hominis reuertetur in terram suam, nimirum secundum corpus. Quæ autem sit ista reuersio hominis in terrā, & quare dicatur non simpliciter in terrā, sed in terrā suā, vtrunq; nobis in illa sententia domini indicatur, quam protulit super Adam, dicens, In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Sic & in alio psalmo dicitur, Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Profecto enim noster puluis est, nostra terra est, quoniam de puluere & terra formati sumus: quomodo aurum ipsius est ex eo compositæ aureæ statuæ, tanquam eius pars atque materia. Quòd si altiori consideratione, In terram suam, accipere vellemus loco huius, in locum suum: id est in locū sibi deputatum, sibi competentem, sibi assignatum à Deo, posset absq; vllo fidei periculo, etiam Spiritus pro supposito verbi Reuertetur subiici, in hunc sensum. Exibit spiritus hominis, & reuertetur spiritus ipse in locum quem illi Deus assignauerit, quémq; ille dum viueret actionibus bonis vel malis sibi velut præparauit: in loca occulta, vel ad æterna gaudia, vel ad sempiterna supplicia, &c. Illud tamen quod prius diximus, atq; item in Elucidatione explanauimus, non dubiū est in præsenti loco Psalmistam voluisse: præcipue, quòd in Hebræo habeatur, nō aretz (quod plerunq; pro terra ponitur,
D vt etiā superna patria terra viuētium appellatur) sed adamah, quod significat humum, à qua primus homo Adam dicitur, sicut Latinis ab humo denominatur homo, quasi factus ex humo. Vnde beatus Hieronymus vertit, Reuertitur in humum suam. ¶ Versu 4. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius. Felix aliquādo clarius sic vertit, Beatus ille in cuius auxilio est De⁹ Iacob, vel cuius auxiliū in Deo Iacob. In iis autem quæ sequuntur per plures versus, vsq; ad finē ratio ostenditur: ob quam beatus asseritur, cuius est spes in domino, quemadmodū in versu secundo & tertio ratio data fuit, ob quā vanum est sperare in principibus, aut filiis hominū. Quare autem bonum beatúque sit, fiduciam habere in domino, ratio assignatur multiplex. Et primū quidem eius summa potētia, quæ innuitur hoc ipso versu, quum dicitur. Qui fecit cælū & terram, mare, & omnia quæ in eis sunt. Deinde firmissima & indubitata Dei fides, quam tangit subiungens. Qui custodit veritatem in sæculum, post hæc eius index iustitia contra eorum oppressores, quam proponit, dicens, Facit iudicium iniuriā patientibus. Deniq; ei⁹ erga miseros & egenos omnes inexhausta miseratio, quā prolixe declarat, cum præcedentibus adiungit, Dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, dominus illuminat cæcos, &c. ad versum vsque penultimum. Postremo indeficiētia regni eius, quam versu vltimo pulchrè exprimit, dicens, Regnabit dominus in sæcula, Deus &c. Illa autem quæ dicuntur de esurientium pastu, cæcorum illuminatione, & alia huiusmodi, partim quidem temporaliter, potissimum verò spiritualiter debent exponi, quomodo in Elucidatione satis appertè monstrauimus.

Gene. 3. Psal. 103.

CXLVI. PSALMI ARGVMENTVM. E

Quemadmodum in psalmo mox præcedente, atque etiam qui illum antecedebat. 144. ita & in hoc, exhortatio ponitur laudis diuinæ, multiplici laudis materia ad id adducta & commemorata, quemadmodum ipse per se psalmi processus facile quemlibet docet inspicientem. Neque opus est alio peculiari argumento aut epitomate.

CXLVI. PSALMI ELVCIDATIO.

1 *Laudate dominum: quoniam bonus est psalmus: ✳ Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio.*

2 *AEdificans Hierusalem dominus: ✳ dispersiones Israelis congregabit.*

3 *Qui sanat contritos*
Matt. 9. Lucæ. 5. Esaię. 25. *corde: & alligat contritiones eorum.*

4 *Qui numerat multitudinem stellarum: ✳ & omnibus eis nomina vocat.*

5 *Magnus dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius nõ est numerus.*

6 *Suscipiens mansuetos dominus: ✳ humilians autẽ peccatores vsque ad terram.* 1. Petri. 5.

7 *Præcinite domino in confeßione: ✳ psallite Deo nostro in cithara.*

8 *Qui operit cælum nubibus: & parat terræ pluuiam.*

9 *Qui producit in montibus fænum: ✳ & herbam seruituti hominũ.*

10 *Qui dat iumentis escam ipsorũ: ✳ & pullis coruorum inuocantibus eum.*

Celebrate laudibus dominũ fideles serui eius, quoniam bonũ est psallere illi & laudẽ dare: ✳ sit Deo nostro ex nobis seruis suis iocunda laudatio, sit illi placita, sit illi speciosa, grata & accepta laus quã illi optamus canere. 2. Ipse est dominus qui ciuitatẽ pacis ecclesiã suam sanctam, verã Hierusalẽ, ex sibi credẽtibus ædificat, quasi ex viuis lapidibus: ✳ atque ad hoc extruendũ ædificiũ cõgregat electos suos à quatuor vẽtris terrę, dispersos per vniuersum orbẽ, ex omnibꝰ finibus orbis terræ, ex omnibus gẽtibus, linguis & populis, in vnam fidem, vnam spem, vnũ baptisma, vnum spiritũ, F atque in eandem ecclesiam sanctam, ínque perfectã & omnimodam vnitatẽ salutis. Quos enim peccati author diabolus, sua prauitate & fraude dispersit, ipse author iustitię colligit, & cõgregat in vnũ ædificium sanctum suum. 3. Ipse pœnitẽtes & vera cordis contritione humiliatos sanat, tanquã medicus bonus, qui venit sanare male habẽtes, & peccatores vocare ad pœnitentiã: sanat certè, languores peccatorũ tollẽdo, & dolores mali reatus nostri in seipsum assumẽdo: ✳ dolores quoq;, vulnera, & infirmitates eorum diligẽter curat, ad eũ modũ quo medicus peritus iuxta ac diligẽs, loca vulnerũ atque infirmitatum solet alligare, & fouere emplastris, donec quæ erãt infirma, ad firmitatẽ & sanitatẽ perducat. 4. Ipsius scientia tanta est, vt vniuersitatẽ stellarũ firmamẽti (quæ sunt hominibus innumerabiles) habeat veluti numeratã, in cognitione sua omnẽ earũ numerũ in sua sciẽtia descriptũ habens, exactissiméq; etiam singulas pernoscens: ✳ & ita pnoscẽs, vt singulas vocet propriis suis nominibus, sciátque distinctè vocare singulas, vnãquanq; iuxta cõditionem naturæ suæ. Ad quod profectò nõ solũ necesse est illũ stellarũ definitũ numerũ habere cognitum, verũetiam sigillatim singularũ stellarũ naturã atq; proprietates habere perspectas. G 5. Sed quid vnũ vel alterũ ex infinitis Dei mirabilibus proponimus? Ecce simpliciter in omnibꝰ, & per omnia magnus est dominꝰ Deus noster, & omnino maxima est virtus omnipotentiæ eius: sapientiæ quoq; eius nõ est finis, sed est vt virtus potẽtię, ita & sapiẽtiæ eius nobilitas infinita atq; immẽsa. 6. Ipse est susceptor defensor atq; patronus mãsuetorũ, qui humiles suscipit ad exaltationem, vt eos exaltet in tẽpore visitationis, ✳ superbos autẽ peccatores qui se modo exaltãt in inobediẽtia mãdatorũ Dei, ipse deprimet, & humiliabit confusione maxima, & prorsus in terrã posternet omnẽ altitudinẽ eorũ. 7. Pręcinite serui Dei qui ista cognoscitis, ac veluti contẽdentes ad laudẽ Dei, aliósq; ad eandem inuitantes, cantica confessionis & laudis priores incipite, vt vos audiẽtes æmulẽtur cæteri: ✳ psalmos & laudes Deo nostro canite, etiã citharis aliísq; musicis instrumentis adhibitis. 8. Ipse est cuius potentia nubes generãtur, quæ H in altũ subuectæ, cælestẽ machinã sua densitate & caliginosa obscuritate obuoluũt quodãmodo & obscurant, vt nequeat videri: ✳ cælũ quoq; aereum partẽ aeris inferiorẽ operiũt, dum superlatæ in mediam superiorẽ aeris portionem, illã inferiorẽ veluti obducũt: ✳ & ipse idẽ est qui terris, per nubiũ condensationẽ, & ad naturã aquæ dispositionẽ, parat, atq; per earũdẽ resolutionẽ donat pluuiã, quãdo, & vbi voluerit. 9. Ipse est qui in mõtibus facit germinare herbã, vbi nulla adest cultoris hominis industria, labor, vel diligẽtia: ✳ & terras facit gramina herbámq; proginere, in pabulũ iumentorũ cæterorũq; animaliũ, quæ homini subseruiũt, quęq; hominibꝰ sunt in vsum, siue quo ad cibũ, vt vaccæ, oues, boues, & alia huiusmodi, siue quo ad ministeriũ, aut alium quemlibet vsum, vt equi, cameli, atq; id genus alia. 10. Ipse est qui in vniuersum omnibus iumẽtis cibũ dat conuenientẽ naturæ ipsorum: ✳ peculiari quoq; miraculo, etiã pullis coruorũ escã præbet, ad se præ esurie clamãtibus, quos antequã plumescãt atq; nigrescant, à parẽtibus derelictos sine pastu ipse pascit, absq; vlla alte-

A

11 *Non in fortitudine equi voluntatem habebit: ✳ nec in tibijs viri beneplacitum erit ei.*

12 *Beneplacitum est domino super timentes eũ: ✳ & in eis qui sperant super misericordia eius.*

B

rius pabuli per quancunq; creaturã administratione: hoc ipso patenter indicans, orphanorũ omnium & derelictorũ peculiarem se gerere curam. 11. Cum verò sit ipse Deus noster potentissimus atque fortissimus, non est tamen ei beneplacitum, neque complacentiã aut oblectationem habet in fortitudine corporali etiã si quis equi fortitudinem habeat: neq; etiã in equorum gloriatur fortitudine, quemadmodum solẽt homines bellici atque mundani: ✳ neque iterũ in fortitudine viri oblectatur, si cõspexerit quempiã crassis atque robustis tibiis validum ad luctam siue ad pugnã, in quo solent homines mundi huius gloriari: in his (inquã) atq; huiusmodi non est beneplacitum Deo neque ista sunt quæ attẽdit in hominibus, aut propter quæ homines diligat. 12. In quo ergo beneplacitum est altissimo? Vtique complacentiam & oblectationẽ habet in eis, ac super eos ponit benigni aspectus sui oculos, qui reuerẽtur atque diligũt eum, obseruantes studiosè mandata ipsius: ✳ & in eis qui spem suam ponũt, & gloriantur nõ in fortitudine corporali, neque itẽ in alia qualibet re tẽporali, sed in altissima & immensa misericordia eius. Non ergo glorietur fortis in fortitudine sua, neque potens in potẽtia sua, nequequomodolibet aliter præcellens in præcellentia sua: sed in hoc glorietur, scire, nosse, atque timere te, Deus piissime, & in tua suauissima misericordia sperare, quæ est super omnes electos tuos æterna, non auferenda in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVI.

VErsu.1. Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoráque laudatio, Posteriorem partẽ ita sumus interpretati, Nostra sit Deo nostro iucũda & decora vt speciosam, gratã, & suauem optemus fieri laudẽ illi quem celebram⁹ laudibus: quomodo in alio Psalmo dicitur, Iocundum sit ei eloquium meũ, ego verò delectabor in domino. Aliter etiã accipi potest, vt exhortatio sit ad digne aptéque Deum collaudandũ, in hũc sensum, Laudate dominũ, quoniã bonũ est illi psallere, neq; verò quælibet illi laus sufficit, sed talis sit nostra laudatio quæ sit iucũda & decora, quæ sit speciosa & grata, vt placeat Deo. Insuper datiu⁹ ille Deo nostro, qui secundum vulgatã constructionem coniungitur sequentibus, potest & pręcedẽtib⁹ annecti. hoc modo, Laudate dominũ, quoniam bon⁹ est Psalmus Deo nostro. id est quoniã bonũ est psallere & cõfiteri domino, quomodo in alio Psalmo scribitur: ac deinde, Sit iucũda decoráque nostra laudatio. Et est hæc distinctio magis consona Hebræo, quã prior: quemadmodum priori, magis Gręca fauet lectio. Sic enim Græce est ἡδυνθείη ἡ αἴνεσις, hoc est, dulcescat laudatio. ¶ Versu. 2. Ædificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit. Possunt duę istæ partes separatim legi vt in priori intelligatur verbum substantiuum, hoc sensu, Dominus erit ædificans Hierusalem, & ipse dispersiones Israelis congregabit vel coniunctim, vt totum illud ædificans dominus, sit suppositum verbi congregabit, hoc sensu, Dominus qui ędificabit Hierusalem congregabit dispersiones Israelis: vel dominus cum ædificauerit eam, & cętera. De hac autem dispersionis congregatione, spiritualiter ad ędificium spirituale sanctę Ecclesię nouę relata, pulchre Ioannes meminit Euangelista, vbi in concilio Iudæorum, Cayphę Pontificis consilium simul atque Prophetiã describit, capite sui Euangelii vndecimo, cuius hęc sunt verba, Vnus autẽ ex eis Cayphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquã, nec cogitatis, quia expedit vt vnus homo moriatur pro populo & non tota gens pereat. Hoc autẽ à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, ꝓphetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed vt filios Dei qui erãt dispersi congregaret in vnum. Hęc ille. Quã dispersionẽ, quis dubitet spiritualem debere intelligi, ex diuersis vitiis & erroribus, in vnam fidẽ vnámque sanctam Ecclesiam, nõ autem temporalem? Vnde signanter dicit, vt filios Dei qui erãt dispersi, cõgregaret in vnum, non autem vt filios Israel. Alioqui de temporali congregatione loquamur, videtur mors Christi potius dispersionẽ fecisse filiorum Israel secundũ carnẽ (intelligendo per occasionem) quandoquidem propter eius interfectionem & suam infidelitatem, contriti sunt & dispersi in omnes gentes, vsq; in præsentẽ diẽ, quomodo apud Lucam de eis futurũ prædicitur. Et ipsemet in Euangelio domin⁹ cõfitetur, quòd venit facere separationem secundum corpus: Veni (inquit) separare filiũ aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & cętera. & inimici hominis domestici eius. ¶ Versu. 4. Et omnibus eis nomina vocat, hoc est, singulas stellas vocat suis propriis noĩbus, vel singulis indit siue ĩponit propria nomina. In quo indicatur magna & valde exacta Dei cognitio, qua perno scit distincte singula, eius enim qui nomen potest rei indere, est rẽ prius cognoscere: & quanto vniuscuiusq; rei naturam melius cognoueris, tanto eidem nomen aptius potius poteris indere. Cum enim nomina debeãt rei conuenire, vt congrua sit appellatio, omnino necesse est eum qui nomen imponit, vt conuenienter imponat, rem ipsam cognoscere. Veluti (exẽpli gratia) cum Adam adductam ad se vxorem vocat Issach, quod Latine Hieronymus viraginem vertit: quomodo id conuenienter fecisset, nisi cognouisset quòd esset de viro sumpta? Et cum Adam singula animantia appellaret suis nominibus, ita vt quodcunque appellasset ea Adam, hoc esset vniuscuiusque nomẽ (quo-

Psal.103. Psal.91. C Ioan.11. D Lucæ.21. Matt.10.

modo in Genesis scribitur historia) indubie significabitur, singulorũ animaliũ à Deo illi fuisse da- E
tam scientiam, & singulorum naturas atque cõditiones ipsum cognouisse. Alioqui, nõ ad illum ad-
duxisset domin⁹, vt videret quod vocaret ea. Ita ergo in proposito loco, cum dominum Propheta
dicit stellas numerare, & insuper singulas suis propriis nominare nominibus, significat nõ solũ nu-
merum stellarum, non latere Deum, verumetiam singularum naturam & cõditionem exactissime
Gene.15. illum pernoscere. A qua perfecta scientia, quantum nos absimus, imò quantũ absint vniuersi Astro
nomi, vel illud nos docet verbum domini ad Abrahã, Numera (inquit) stellas, si potes, quasi signifi
care velit, nihil minus esse homini possibile, quã stellarũ vniuersitatem numero certo in sua cogni-
tione cõprehẽdere: quãto min⁹ ergo singulis vocare nomina, id est, singulis nomina imponere, vel
singulas suis appellare nominibus? Quidã verò mystice hîc per stellas intelligunt electos, fide lucen
tes in Ecclesia, ad modũ stellarũ in firmamento. Et in hoc quo dicitur, Deus multitudinẽ stellarum
numerasse, & singulis vocare nomina, significatur, Deum cognoscere, & definitũ atque descriptũ
in suæ prædestinationis libro tenere, electorum suorum numerũ, & singulos eorũ sibi esse optime
2.Tim.2. cognitos, iuxta illud Apostoli, Cognouit dominus, qui sunt eius. Quod si quis roget, cui proposito
versus iste deseruiat, maxime si ad literã de stellis corporalibus exponamus, quod facit Elucidatio.
Dicimus, quoniã in præcedentibus dixerat dispersiones Israelis à Deo congregandas in ædificatio
nem Hierusalem, & sanandos infirmos, curandósq; vulneribus saucios, ne cui ista magnum aliquid F
& quasi impossibile Deo videantur, sic dispersa posse colligere ex omnibus gẽtibus, & in vnum cõ
gregare, aut sic infirmis singulis adhibere curam, adducit exẽplum de stellis corporalibus, quæ cum
plurimæ sint, & per firmamenti immensam latitudinẽ abinuicẽ quàm maximo spatio distantes, sic
tamen singulę subsunt exactissimę Diuinę cognitioni. Si verò mystice exponas, cõtinuatio manife
sta est. In versu autẽ sequenti, cum dicitur, sapientiæ Dei non esse numerum, attende numerũ poni
pro mensura vel fine, vt significetur, nõ esse mensurã definitam, vel nõ esse finem magnitudinis e-
ius. Et versu sexto, quòd dicitur humilians peccatores vsq; ad terram, accipe vt secundum figuram
dictum, pro humiliatione maxima & depressione infima. Qui enim ad terram vsq; deprimitur, nõ
potest vilior fieri atque humiliari magis. ¶ Versu. 7. Præcinite domino in confessione. In Gręco est
verbum ἐξάρξατε, quod significat incipite. Est enim sensus, Incipite domino in confessione, inchoate
psalmos & cantica confessionis Diuinæ, vt excitetis proximos, qui prosequantur vnà vobiscum
cœpta cantare carmina. In Hebræo autẽ simpliciter est, canite. ¶ Versu. 10. Qui dat iumentis escam
ipsorum, & pullis coruorum inuocãtibus eum. Ferunt pullos coruorum iam editos, vbi à parenti-
bus conspiciuntur, non esse similes in plumis atris, vel (iuxta quorundam sententiam) quod implu-
mes sint, vel (vt alii volunt) quòd plumas ipsas quas habent, albas vel subalbas habeant, tanquam de
generes & parentum dissimiles, ab eis relinqui in nido absque pabulo, donec suo tempore plumis
enascentibus, & paternum colorem referentibus, paratum ad se reuocent naturale studium. Inte-
rim verò, dum sic à parentibus relinquuntur, Deus illos sua bonitate sustentat: quanquam de susten
tationis modo est nonnulla diuersitas. Quidam dicunt rore cęlesti eos pasci: alii, vermiculis in nido
enascentibus Dei prouidentia. Alii, absq; omni cibo Diuina bonitate tantisper illos dicunt susten- G
tari. In hoc autem coruorũ sic derelictorum pastu, euidentissime Deus mõstrat, quàm semper adsit
rebus desperatis, & iis qui relicti sunt ab hominibus. Quod etiã considerãs alio in loco noster Psal
mista, dicebat domino, Pater meus & mater mea derelinquerunt me, Dominus autẽ assumpsit me.
Psal.26. Nam si ita coruorum pullis succurrit derelictis, quanto magis filiis hominum, cum in eãdem vene
rint derelictionẽ? Nã & ipse nos dominus in Euangelicis exhortationibus iubet volatilia cęli respi
cere, atque ex iis quæ circa illa agere cõspiciũtur benignissima Dei prouidentia, spẽ nostrã firmare.
Matt.6. Respice (inquit) volatilia cæli, &c. ac deinde, Nónne vos magis pluris estis illis? De hoc autem pastu
Iob.38. coruorum ex Dei prouidentia, manifeste Dominus loquitur ad Iob dicens, Quis præparat coruo
escam suam, quando pulli clamant ad Deum vagantes, eo quòd non habeant cibos? In his tamen
verbis, nihil de illa pullorum derelictione indicatur, sed tãtum dicitur, clamãtibus pullis, Deũ pro-
uidere cibum parentibus, quẽ videlicet adferant suis pullis præ fame clamantibus. Vnde & in pro-
posito loco, si cui non placerent illa de pullorũ coruinorũ derelictione, puto illũ posse locum præ-
sentem cõmode exponere, absque mentione rei illius, in hũc sensum, vt dicatur Deus pullis coruo-
rum è nido ad ipsum clamantibus, atq; præ fame crocitãtibus, prouidere de necessario victu, idque
per parentes, quibus Deus donat, vt inueniant quæ in pastum afferãt pullorum. Verũ si ita dixeris H
quæstio tibi restabit, quamobrẽ magis de pullis coruorum dicatur, quòd eis cibum præbeat Deus,
quàm de pullis aliarũ auium, cum sit hoc commune omni speciei volatilium, imò non tantum vola
tilium, sed etiã gressibilium super terram, & in aquis natatilium? Cui quæstioni responderi poterit,
ideo specialiter de coruis dictũ esse, quia carniuorę aues sunt, insuper & multi cibi, ob vehementẽ
calorem quo abũdãt: propter quod, difficilius videt & maioris miraculi, illos sufficiẽter pasci vnà
cum suis pullis, quã alia volatilia, quæ ferè quibuslibet oblatis vescuntur, & pauco sustentantur nu-
trimento, ac proinde non ita multo negotio & se & suam nidularẽ familiam sustãtant. Vel forsitan
ob contemptũ singulariter dici potuit de coruis, quoniam vulgo hæ aues triste aliquid referunt, &
quasi infernale quiddam repræsentãt, tum ipso colore aterrimo, tum crocitatione perquã inamœ
na, tũ voracitate humanæ carnis, quibus omnibus, aliqua ex parte, cũ odiosissimo nobis inimico di
abolo, auiũ hoc genus videtur conuenire: propterea quòd hę aues hominibus in deliciis nõ sunt, vt
alię plurimę, neq; multum hominum aspectibus sese offerunt. Atque ita quasi per despectũ accipi
posset quod hîc dicitur in hunc sensum. Qui dat escã omni carni, etiã pullis coruorum ad eum cla-

A mantibus, etiã aues illas quæ nobis quasi execrabiles sunt, sua vniuersali ac generalissima benignitate pastu cõgruo sustentans. Verũ nos ista tantũ proposuimus: elige tibi lector quicquid malueris. Illud tantum aduerte, quod coruorum hæc inuocatio, non aliud intelligitur quàm clamor. Deum enim præ defectu cibi è nido aues clamant, quasi Deum nutritorem inuocant. quemadmodum cum in stabulis consistens iumentũ, & pabulo carens, clamorem emittit suæ naturæ congruũ, vtpote ouis balatum, bos mugitum, equus hinnitum, hoc suo clamore testantur iumenta indigentiam, & quasi dominos suos inuocant, vt pabulum vel potum prębeant. Vnde in Hebręo hoc loco habetur, Pullis coruorum qui clamant.

CXLVII PSALMI ARGVMENTVM.

Considerans Psalmista, quæ & quanta vtriusq; Ecclesiæ oues à Deo percipiant beneficia, ad laudẽ benefactoris sui in spiritu exhortatur vtranque: & primũ quidem illam supernam triumphantẽ, cuius seræ sunt vectib⁹ obfirmatæ, in qua est plena benedictio omnis boni, quæ pace est per Deũ circũmurata, & pinguedine satiatur Diuinitatis eius. Post hoc verò, de ea quæ adhuc militat loquitur: cui Deus verbũ suum misit saluatorem, atque per eũ, verbum fidei, & prædicationis Euangelicæ, quo velociter orbẽ vniuer-
B *sum percurrẽte, spirituali generatione plurimos sibi regenuerit, & tetra infidelitatis atque vitiorũ nigredine, pulsa virtutum, & veritatis candore dealbauit, quasi niuẽ & lanã: caliginosos spiritus, qui velut nebulæ hærent in ære, fugere cogens, longeque abscedere de cordibus credentiũ: eos autem qui corde obdurato noluerunt obedire veritati, in damnationem proiecit & pœnas intolerabiles. in qua etiã Ecclesia, vt nemo prorsus desperet, quotidie Deus per operationem verbi sui gelida peccatorũ corda liquefacit, emollitque ad cõpunctionem & pœnitentiã, & flatu spiritus sui quæ prius arida fuerant peccatorũ corda, siue salutaris gratiæ imbribus perfundit. Nouißime autẽ, legis Euangelicæ beneficium magnificans, & velut peculiare beneficiũ plurimũ efferens vtpote cui⁹ indigentiã omnes patiãtur qui extra Ecclesiã sunt, ita terminat Psalmũ exhortationis.*

CXLVII. PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Lauda Hierusalem dominũ: * lauda Deũ tuum Sion.*

O Vrbs beata Hierusalem, ô ciuitas pacis superna, quæ in pace ęterna triumphas secura, tu lauda dominum Deum tuum: * sed & tu ô militãs iustorum Ecclesia, quę per fidẽ adhuc ambulas, & specularis in ęnigmate, nondum per speciem facie ad faciem, laudare etiã debes dominum Deum tuum. 2. Et est profecto causa iustissima, cur vtraque hęc Ecclesia, tam triumphans illa, quam hęc militãs, laudare debeat dominum. Et primum quidem, quantum ad te, ô cęlestis Hierusalem, propterea quod ipse dominus portas tuas non solum seris clausit, verumetiam seras ipsas portarum confirmauerit, vectibúsque corroborauerit, vt sit firmissima clausura atque custodia tua, ita vt nullum possit ad te accedere malum, nullum possit flagellum in te introire, atque etiam vt nemo omnium qui intra se sunt vnquam ab illa, quam intus posidet, fœlicitate posit eiici, vel exire, vel excidere, vel exerrare: * filios quoq; qui in te sunt, id est ciues & incolas tuos, idem ipse Deus benedictionibus æternæ beatitudinis copiose impleuit. 3. Ipse tibi fines posuit & terminos tuos constituit in pace, perfectãmque & imperturbabilem pacem tibi pro muro dedit, & pace te quasi per circuitum circundedit ac veluti circummurauit, vt nihil ad te valeat accedere quod posit tuam quietem conturbare: * &, quod omnibus maius est, aspectu diuinitatis suæ (quę est tanquam adeps & pinguedo frumenti, cibus delicatissimus & pręciosissimus) ipse te satiat, & omnes qui in te sunt ciues tuos: dum suam diuinitatẽ vobis dat videre facie ad faciem, sicq; satiamini, apparente vobis gloria ipsius. 4. Et tu quoque, ô Sion militans, tametsi, hęc nondũ in te præsentias, neque adhuc tanta acceperis, habes tamẽ in quibus, & pro quibus iustum est te laudare dominum Deum tuũ: qui verbum suum, filium suum vnigenitum emisit è sinu suo in mũdum, ad salutẽ Ecclesię suę, atque per hunc verbum prędicationis Euangelicę, verbũ salutaris fidei, à Iudęa (vbi per se Dei filius ipse prędicauit) emisit per Apostolos cęterósq; fidei prædicatores, in omnẽ terram, & in omnes fines orbis terrarum: * & verbũ hoc ei⁹, vtpote magnę efficacię & virtutis, velociter cucurrit, celerriméq; peruolauit dũ ipso cooperãte, & sermonẽ illorũ confirmante, breuissimo tẽporis spatio in omnẽ terram exiuit sonus prædicationis eorũ & verba eorum in fines orbis terræ peruenerunt. 5. Currente autem sic verbo sanctę prędicationis, ipse nouã regeneratorum, & ad modũ niuis candidatorum fideliũ multitudinem dat, & nasci facit, in candore ac

2 Quoniam confortauit seras portarum tuarum: (C)

** benedixit filiis tuis in te.*

3 Qui posuit fines tuos pacem:

** & adipe frumenti satiat te.*

4 Qui emitttit eloqiuũ suum terræ: (D)

** velociter currit sermo eius.*

5 Qui dat niuem sicut lanam:

Marginal references: 1. Cor. 13. Psal. 90. 1. Co. 13. Psal. 36. Ioan. 1. Matt. 28. Psal. 18.

✱ nebulam sicut cinerē spargit.

6 Mittit cristallum suam sicut bucellas:

✱ ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

7 Emittet verbū suum, & liquefaciet ea:

Hiere.23.

✱ flabit spiritus eius, & fluent aquæ.

Ioan.4. *8 Qui annunciat verbū suum Iacob:*

✱ iustitias & indicia sua Israel.

9 Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis.

munditia pręcellenti, in omnibus virtutibus & gratiis, vt sint quasi lana albissima atq; mundissima: ∗ caliginosas autem & terrenas aereas potestates, quæ sunt quasi nebula atra per malitiam, caliginosa per ignorantiam, & sterilis per defectum omnis bonę operationis, has ipse per virtutem prædicationis Euangelicæ spargit, dissipat, disiicit, fugat, & expellit, quemadmodum cinis & puluis aridus flante vento dissipatur atque dispergitur, non valens subsistere, & quemadmodum nebula solaribus radiis dissipatur, adueniente sole in virtute sua. E
6. Homines quoque obstinatos & induratos in sua malitia, qui sunt quasi crystallus & glacies induratissima, vltra non liquefactibilis, homines corde incredulo & inobedientes (qui per verbum Euangelicę prædicationis non voluerunt emolliri, neq; resolui ad pœnitētiam) hos ipse à facie sua in tenebras exteriores ꝓiiciet cū diabolo & āgelis eius, dabitq; eis velut in cibum, vt sint partes & portio vulpium, quēadmodum proiici solet bucella panis ante conspectum canum in escam ∗: Quis verò hanc iram eius non timebit? Aut quis stare poterit ante conspectum indignationis eius? Quis ferre poterit hanc iram intolerabilem? 7. Attamen cum emiserit ipse verbum suum, siue per internam inspirationem, in cordibus hominum loquendo interius, siue etiam per exteriorem prædicationem sanādo exterius, liquefaciet & resoluet ad pœnitentiam corda multorum, quę glaciata, congelata, aut aliquousq; indurata esse cœperant, & aliqua ex parte crystallus erant: & flante, operante atq; inspirante in eis spiritu domini, veluti aquę resoluentur per pœnitentiam, quemadmodum cum glacies dissoluitur à facie caloris liquefacientis atq; resoluentis. Potens est enim verbum Dei quasi ignis, & quasi malleus conterens petram, etiam frigidissima nonnunquam, & quæ videbantur obdurata corda in quibus nihil erat diuini amoris, ad veritatem & pœnitentiam conuertens: ∗ flat quoque in Ecclesia spiritus ille sanctus, à patre atque filio missus, per influxum & elargitionem donorum suorum in cordibus fidelium: & quocunq; peruenerit benignus flatus eius, fluunt, copioseq; scaturiunt in eis aquæ viuæ, salientes in vitam æternam, aquas lachrymarum excutiens de saxosis cordibus pœnitentiū, aquas autem gratiarum in cordibus scaturire faciens proficientium. 8. Ipse est domin⁹ Deus qui verbum fidei & salutaris Euangelicę doctrinę, verba quoque mandatorum suorum annūtiari facit populo fidelium Ecclesiæ suæ sanctę: ∗ populo suo Israeli, id est fidelibus suis, annūciari facit omnes voluntates, precepta atque iudicia sua, quæ obseruari vult ab ipsis, & secundum quæ iudiciū faciet in die retributionis. 9. Neque verò paruū est hoc beneficium, tametsi forsitan inaduertentibus & ingratis hoc ita videatur, sed peculiare & grande est donum. Non enim sic fecit omnibus nationibus gentium & cæterorū populorum, qui adhuc in infidelitate perseuerāt: quemadmodum nobis fecit fidelibus suis, qui intra Ecclesiā sanctā sum⁹: & iudicia, pręcepta, ac volūtates suas nō fecit omnib⁹ manifesta, sicuti fecit nobis. Sunt enī plurimi extra Ecclesiā populi, apud quos magna est fames verbi Dei quo nos, qui intra illam permanem⁹ copiose, reficimur & satiamur. F G

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVII.

Versu. 1. Lauda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Siō. Nos in Elucidatione partem priorē retulimus ad Ecclesiam triumphantem, posteriorem ad militātem. Item versus duos proxime sequentes, Quoniā confortauit, &c. Qui posuit, &c. accōmodauimus triumphanti Ecclesiæ: quę vero deinde sequūtur militanti. Quę distinctio satis manifeste in elucidatione mōstratur, vt hic iterū replicare non sit opus. Possent tamē omnia ista commode intelligi de sola militante Ecclesia, quę Hierusalē appellatur, ratione veræ pacis, quā Christus donat eius ciuibus: illius (inquā) pacis, de qua Saluator abscēdēs aiebat discipulis, Pacem meam relinquo vobis, pacē meam do vobis: Nō quomodo mūdus dat, ego do vobis: Appellatur & Siō, ratione cōtemplatiōis, in qua sunt per fidem incolæ eius. Huius autem Ecclesiæ seras portarum confirmasse dicimus Christū, eo ꝙ illā sic valide muniuit cōtra omnes aduersarias potestates, vt nec portæ inferi possint præualere aduersus illam, neq; vlla omnino inimici quantumlibet sæuientis potentia vel astutia eā valeat expugnare. Porro, quomodo filiis qui in ea sunt benedixerit domin⁹, nemo ignorat eorū, qui, vt veri Ecclesiæ filii & ciues, non numero tantum nominis, verūetiam virtute & merito bonæ conuersationis, eam inhabitant: cū (iuxta Apostoli verbum) diuites fiunt per Deū, in omni bono, ita vt nihil eis desit in vlla gratia, & (quomodo alibi noster Psalmista ait) accepta à legislatore benedictione, eūt de virtute in virtutē, vt videant Deum deorum in Sion. Fines quoque militantis Ecclesię Deus posuit H

Ioan.4. Matt.16. 1.Cor.1. Psal.38.

A pacem id est, pacem circummuniuit & circundedit per circuitum quasi inexpugnabilem dũ(vt suprà diximus) ipsam securam constituit, & firmã reddidit in pace firma, quam mundus vt nõ potuit dare, ita neq; auferre, & quam euertere item non valeat omnis virtus inimicorũ. Adipe quoque frumenti ciues Ecclesiæ satiat Christus, quando de pinguedine spiritualium gratiarum eius (quam ab eius plenitudine credentes accipiũt) abunde reficimur, pascimur, oblectamur & corroboramur, vt crescamus in viros perfectos, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vtque alacres simus, & potẽtes ad currendum in fortitudine viam mandatorum domini. Nam hęc pinguedo gratię spiritalis, recte adeps frumenti potest nuncupari, frumẽti scilicet quod est Christus, queadmodum ipse se in Euangelio appellat, dicens, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, proculdubio sese designare volẽs morte afficiendum, atque intra terræ viscera ad tẽpus cõdendum, donec resurgens à mortuis fructum faceret centuplum. Huius ergo frumenti adeps est quicquid ab eius plenitudine in membra eius, in Ecclesiæ ciues manat. Aut per adipem frumenti, accipe illum delicatissimum atque pinguissimum panem sancti corporis domini, quo satiãtur, quo pascuntur, & copiose quasi eximiis deliciis reficiuntur omnes fidelium animæ, quæ ipsum digne & cum iudicio manducauerint, de quo etiam illud intelligi potest quod in alio psalmo scribitur, Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos. Satiare autem in hac expositione accipi
B debebit, non secundum plenitudinem suæ significationis, iuxta quam dicitur in alio Psalmo, Satiabor, cum apparuerit gloria tua, sed vt significet sufficientem, imò copiosam & delicatam refectionem. Nam prior illa satietas à peregrinãtibus nobis longe est, tametsi posterior iisdem nequaquam denegetur. ¶ Versu. 2. Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Vigilanter attende, quód non simpliciter Propheta hic dicit, Deum confortasse aut seris clausisse portas Hierusalem, verum quòd seras portarum eius confortauerit. Plus enim hoc videtur, etiam seras portarum confortasse, quàm tantum portas confortasse, vel seris clausisse. Nam ita solent ciuitatum portæ, contra hostium ingressum vel insultum, duplici claudi & obfirmari munimine, Primum enim seris maximis & fortissimis concluduntur, deinde vectes adhibentur ferrei, aut ligneæ trabes magnæ, ferramentis crassis quasi circulis fabrorum artificio obligatæ & corroboratæ, quibus ea clausura quæ serarum est, veluti confirmatur, confortatur, & secura redditur, ne vlli forsitan impetui vel concussioni hostili possint seræ non confirmatæ cedere: quomodo & priuatarum domorũ plærarumque non tantum ostia seris simplicibus clauduntur, sed insuper & pessulo seralis illa clausura velut firmatur. Videtur autem mihi secundum hãc considerationem dixisse Propheta, nõ simpliciter, Clausit portas, sed confortauit seras portarum tuarum, volens nimirum fortissimam & penitus infrangibilem clausuram securitatemque maximã atque inexpugnabilem huiusmodi verbis significare. Nã si de illa loquamur securitate cęlestis Hierusalem, certum est, nullis vnquam verbis satis illam posse explicare. Si verò de hac terrestri loquamur Hierusalẽ, ipsa tametsi non eadẽ qua illa prior perfecta gaudeat securitate, vt prorsus malum nullum, nedũ superans, sed nec tentans aut vexans ad eam possit accedere: ex ipsis tamẽ domini verbis, tantam cognoscimus esse etiam huius se-
C curitatem, vt nulla possit hostili oppugnatione, ab ipsis quidem inferi portis, deuinci aut expugnari, quomodo in Euangelio ait Saluator, Et portæ inferi non pręualebunt aduersus eam. Quod si quęras quis hanc pręstat serarum confortationem, id est summam securitatem & firmam custodiam? Ipse videlicet est, qui in Euangelio loquitur, dicens, Ego vobiscum sum vsque in consummationem sæculi. & de quo in alio Psalmo dicitur, Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus, & cętera. quasi dicat, Ideo non commouebitnr illa ciuitas, quoniam dominum habet in sui meditullio, qui ciuitatem suam nunquã patietur expugnari, qui semper illi laboranti aderit, ferétque suppetias in ea pugnantibus, ne prorsus succumbant, Rursum attende, quòd tota hęc cõfortatio domino ascribitur. Non enim dicitur simpliciter, Quoniam confortatę sunt serę portarũ tuarum, sed dominus id fecisse memoratur: Quoniam (inquit) confortauit, nimirum ipse Deus tu⁹, seras portarum tuarum. Videlicet quia (vt in alio Psalmo scribitur) Nisi dominus custodierit ciuitatẽ frustra vigilat qui custodit eã. Postremo & hoc aduertendum est, quòd ciuitatis huius plenã beatitudinem volens describere, duo hęc simul iungit, nempè quòd seras portarũ eius Deus confirmauerit, & filiis eius benedixerit. Nam tunc ciuitas aliqua recte valet, cum talis est portarũ atque murorum fortitudo, vt sit tuta ab hostibus: & insuper abundantia est eorũ quę ad vitam agẽdam fuerint
D necessaria. Nã alterum sine altero nequaquam sufficit. Si enim ciuitas quælibet, vel validissimas portas, aũt quã maxime confortatas portarum seras habuerit, si intus defectum patiatur panis, aquę salis, aut aliarũ rerum quę sunt ad vsum humanũ necessariæ nõ ex sola portarum fortitudine erit benẽ tali ciuitati. Rursum, nõ satis fuerit ciuitati, abunde habere oĩa eiusmodi quæ humanis apta sunt vsibus, neque hoc vnicũ ab hostium expugnatione illos poterit securos facere, si portas habuerint nimium infirmas, aut imbecilles muros, vt facile queãt hostes irrumpere. Neutro (inquam) horum modorũ ciuitati bene potest esse prospectum. Nam illi penuria ac fames hosti portas aperire compellit: hi, portarum infirmitas hosti irrumpenti & insultanti quantocyus cedens, præbet aditũ. Verum vbi hæc simul duo eadã ciuitas habuerit: nempe vt portarum seras habeat confortatas, contra hostium insultum, & rerũ omnium necessariarũ intra se abundantiã, vt non cogantur qui intus existunt, sese dedere in manus hostium, ibi scilicet omnia secura sunt, ibi in tuto degũt ciues. Atq; hoc pacto, in præsenti nunc loco Propheta perfectam volens Ciuitatis supernæ securitatem designare in priori parte primum insinuat, cum ait, Confortauit seras portarum tuarum: in altera autem

Marginal references: Ioan. 14. Ioan. 1. Ephe. 4. Psal. 108. Ioan. 12. Psal. 89. Psal. 16. Matt. 16. Matt. 28. Psal. 45. Psal. 126.

posterius, cum subiungit, Benedixit filiis tuis in te. Siquidem benedictio hæc, omnis boni à Deo liberalis donatio & prouisio est. Videntur autem quę in hoc versiculo obscurius dicta sunt, eadẽ proxime sequenti clarius exponi. Cũ enim subiũgitur, Qui posuit fines tuos pacem, videtur hoc priorem partem iam dicti versus declarare, velut exprimendo quid voluerit per confortationẽ serarum intelligi. Et cũ deinde adiicitur, Et adipe frumenti satiat te: proculdubio illa aperte exprimitur benedictio, cuius in præcedenti versu mentionem fecerat. Ciuium enim supernorum hæc est benedictio Diuinitatis adipe satiari. ¶ Versu.3. Et adipe frumenti satiat te. Iam supra in annotatione prima ostendimus, quomodo adeps frumenti, & ista ex adipe satietas intelligi debeat, si militanti applicemus Ecclesię. Verum si triumphanti (vt in Elucidatione) voluerimus accommodare, ponderandũ hoc nobis & expendendum videbitur, quod non simpliciter Psalmista dixerit, Et frumento satiat te, sed plus dixit, frumenti adipe. Nam sicut in tritico est separare adipam siue medullam quæ in (E)

Ioan.12. ipso est, ab ea quæ remanet grossiori magísque crassa substantia: ita in Christo homine, qui seipsum grano frumenti in sancto Euangelio comparat, duplicem consideramus naturam, Diuinam scilicet atq; humanam. Illa, velut adeps delicatissimus est, & medulla pinguissima: Hæc autem, licet crassior sit, & minus ex se digna, tamen simul est cũ illo adipe in eodẽ frumento coniuncta. Non solum autem tritici adeps, verum etiam reliqua eius substantia esui apta est, & pabulum congruum. Et licet sit ille regum cibus, iste tamen posterior inferioribus etiam bonus est. Ita & nos in proposito loco duplex consideramus pabulum. Nam adipe Diuinitatis medulla illa delicatissima, iam satiantur qui sunt in conspectu regis Christi nostri, ipsi simul cum eo reges & sacerdotes in sęcula sęculorũ, (F)

Apoc.1. hac (inquam) satiantur, quoniam eam vident facie ad faciem, & in ea oblectantur plenissime ad om

1.Cor.13. nem sufficientiã & abundantiam, supra quàm dici, imó vel cogitari potest. Nos verò interim hîc super terram adhuc peregrini, adhuc miseri, adhuc exules, illo nondum adipe satiamur: attamen ne deficiamus in via, miseretur nobis frumentum nostrum, & quasi de crassiori substantia nos pascit de sua humanitate, dum nobis de sua plenitudine cõmunicat, quantũ ipse voluerit, & nobis necesse fuerit spiritualis gratiæ, & dum suo nos benedicto corpore pascit. Nõ omnino tamẽ deest nobis peregrinãtibus ille adeps, illa medulla: sed latet latet nos, & occultatur adhuc, neque nobis crassius illud corporaliter proponitur. Atq; ita sané dicere possumus, quód de frumenti adipe, peculiariter beatos in gloria Dei satiat. ¶ Versu.5. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccellas. In his verbis, affectus describitur virtutis verbi Dei, & Euangelicæ doctrinæ, cuius in versu statim præmisso fiebat mentio. Tria enim hæc potissimum operata est Euangelii per orbem prædicatio, videlicet niuis sicut lanæ apparatum, nebulæ dispersionem vt cineris, & crystalli in modum buccellarum protectionem. Euangelio nanque rutilante, niuem dedit Deus quasi lanam, id est electos suos fideles, candissimos reddidit, vt fierent quasi lana naturali colore albissima, etiam ii qui antè per peccata fuerant nigerrimi, aut velut coccinum siue vermiculus maxime rubri, quemadmodum per prophetam dicitur, Si fuerint peccata vestra quasi coccinum,

Esaię.1. velut nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermicul⁹, velut lana alba erunt. Et in Psalmo quinquagesimo, Lauabis me, & super niuem dealbabor. Potest verò in niue nõ solum candor, sed & alia ratio considerari, ob quam electi comparentur niui. Nix enim dum cadit, flocci videntur diuisi innumerabiles, qui tamen mox vbi ciciderint, pariter coadunantur, & quasi vnam efficiunt telam, adeò vt nemo artifex tam apte posit filum filo iungere texendo, quam flocci niuei sibinuicem coniunguntur. Atque ita fideles in Ecclesia, ad Euangelicam prędicationẽ, tametsi ex diuersis gentibus, tribubus, populis, linguis, & statib⁹ cõgregẽtur, in summa tamen vnitate, in vna fide, vna spe, vna charitate, & omnimoda vnitate, per Deum vniuntur. Nebulam verò per Euangeliũ dispersit Deus vt cinerem, qui ante faciem venti nequit cõsistere, sed rapitur & dissipatur: id est, aereas potestates fugauit de cordibus credentium, fecítque euanescere, vt non possent in suis habitaculis quæ (G)

Psal. 67. obsederant consistere, quemadmodum in alio psalmo dicitur, Exurgat Deus, & dissipẽtur inimici eius, & fugiant qui oderunt à facie eius. Sicut deficit fumus, deficiant: sicut fluit cera à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei. Tertius autẽ effectus, qui ex Euãgelii prædicatione scribitur cõsequutus, crystalli est in modum buccellarum protectio, id est hominũ prauorum, & in suę infidelitatis ac aliorum vitiorum frigiditate permanere eligentium reprobatio. Vbi nota, nõ de qualibet glacie dici generaliter, Mittet glaciem sicut buccellas, sed tantum de crystallo. Omnes enim peccatores qui extra Dei charitatem sunt, verè glacies dici possunt, videlicet quoniam niuiũ frigus illorum cor (H)

Psal.118. obsedit, & congelari fecit, atq; concrescere iuxta illud, Coagulatum est sicut lac cor eorum: suntq;

Heb.12. ante Deum qualibet glacie frigidiores, à quorum cordibus abest amor Diuinus, qui ignis cõsumẽs & liquefaciens est, vt cordis congelationem nõ patiatur. Quilibet enim peccator, glacies est: & quo quisque ab amore Dei magis est elongatus, eo magis glacies dici debet. Verum nõ itẽ omnis peccator crystallus est. Crystallus enim siue crystallum, est res induratissima, & ita concreta atque congelata vt nec igne adhibito admittat dissolutionẽ, cum glacies igne adhibito facile se patiatur resolui. Ita sanè peccatores illi, qui audito verbo veritatis, per pœnitentiã ad Deũ emolliti sunt, velut igne Diuino liquefacti, glacies coram Deo quidem fuerãt, sed nõ crystallus, atque ideo nõ sunt proiecti quasi bucellæ siue fragmenta panis, idcirco nõ sunt facti reprobi. Qui verò audito verbo veritatis, non solum emolliti sunt vt agerent pœnitentiam, sed magis etiam indurati sunt & deteriores facti: hi nõ glacies tantũ, sed crystallus indissolubilis reputãtur, indissolubilis dico, ratione obstinatæ prauitatis, nõ ob verbi Diuini impotẽtiã: atq; ideo sicut buccellę, sicut panis fragmẽta, fuere proiecti

A Quibus autem pronunciantur, In Elucidatione manifestatur apertius. verũtamen dissimulandum nõ est, quod Græce κρύσαλλος etiam glaciem significat: quemadmodũ psalmo proxime sequẽti, Ignis grãdo, nix, glacies, &c. neq; hoc loco aliud quàm glaciem vertunt Hieronimus ac Felix. Atq; ita si nos quoque crystallum hîc sumamus pro glacie, necesse erit nos istam glaciei proiectionem intelligere de glacie, in modum crystalli indurata: non indiscriminatim de qualibet glacie. Nam (vt suprà ostensũm est) non indifferenter quãlibet glaciem Deus vt buccellam proiicit, sed illam tantũ quæ vt crystallus est indurata, vt nolit verbo Dei liquefieri. ¶ Versu eodem, Ante faciẽ frigoris eius quis substinebit? Per frigus istud domini, nos intelligimus irã domini, qua ab obstinatis hominibus manet auersus, Vbi notandum, quòd ira domini aliquando per calorem significatur, aliquando per frigus. Per calorẽ significatur psal. 18. quum dicitur, Non est qui se abscondat a calore eius. Sic ira Dei dicitur subinde exardescere velut ignis: quemadmodum in psalmo alio, Vsquequo exardescet velut Psal. 88.
ignis ira tua? Ac rursum, Ignis à facie eius exarsit: Contrariis ergo similitudinibus, Dei ira exprimitur Psal. 17.
secundũ diuersas considerationes: quomodo itẽ Christus dominus noster nũc leo, nunc agnus figuratur. Ira ergo Dei, quatenus grauem vindictam, & seueram vltionẽ excitans, quasi ad perditionem & consumptionem exigens impios, igni assimilatur, & feruori semper consumere, semper i-
B gnire desideráti, & semper vt voret gliscenti. Eadẽ verò Dei ira, frigus dicitur: quatenus per iracundiã, Deus ab obstinatis, sui salutaris caloris subtrahit beneficium, & dulces sui luminis radios ab eis abscondit, quos super iustos ac pœnitentes benigne effundit ad salutẽ animarum ipsorum. Quẽadmodũ videlicet solẽ corporalẽ imaginari possumus duabus rationibus irascentem. Si enim in quẽquam tam impetuose, támq; nimium violenter iaciat suos flagrantes radios, vt illum incendat atq; consumat, huic quasi per calorem irasci illum intelligimus. Contrà verò si terræ alicui prorsus suos neget radios, ita vt omnino nolit vel luminis vel ardoris sui beneficium illi cõmunicare, & reliquas terræ partes illuminãs, atq; calore temperato fœcundãs, hanc solã terræ portionem nolit suis radiis contingere, huic dicemus illum suo frigore irasci: quemadmodum videlicet in tẽpore passionis domini dicere possumus, terræ iratũ fuisse suis tenebris solem, quando noluit super terram suũ lumen effundere. Ad hunc sanè modũ, dominus Deus noster, quatenus erga impios in tẽpore vltionis ad iudicium & perditionem per suã iustitiam feruet, quasi ignis gliscens ad inflammationem circũposi Hebr. 12.
tæ materiæ, eatenus eius ira caloris feruori assimilatur: ꝓpter quod, etiã alibi Deus noster ignis consumẽs esse dicitur. Quatenus verò ab iisdẽ illis, omnis luminis & omnis spiritualis boni oblectationẽ abstrahit, quatenus illis nõ suo benigno aspectu illucescit, quasi frigore suo illos affligit, quibus ita suum gratum calorem & vultum benignũ abscondit. Pulchrè verò secundum ordinem, duplicẽ hãc iram inuenimus descripsisse Moysen in suo cãtico: prius quidem de ira frigoris, post de ira calo
C ris loquentem. Sic enim habet, Vidit dominus, & ad iracundiam concitatus est, quia prouocauerũt Deut. 32.
eum filii sui & filiæ. Et ait, Abscondam faciẽ meam ab eis, & considerabo nouissima eorũ. Generatio 2. Petr. 2.
enim peruersa est, & infideles filii. En habes frigoris iram: cum ait, Abscondam faciem meã, &c. Hoc enim facit ira frigoris. Post pauca deinde subiungitur, Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouissima, deuorabítq; terram cum germine suo, & montiũ fundamenta cõburet. Congregabo super eos mala, & sagittas meas complebo in eis. Cõsumentur fame, & deuorabũt eos aues morsu amarissimo. Dentes bestiarũ immittã in eos, &c. Foris vastabit eos gladius, &c. Et dixi, Vbinam sunt, &c. Hæc omnia quis nõ videt ad exardescentem ignis iracundiam pertinere? Admodum autem pulchra videtur respondentia duarũ istarum partium adinuicẽ, vt cum in priori parte dixisset de proiiciendo crystallo, quod vtique frigidum est, opponat exaduerso diuinę iustitiæ frigus vlciscens & puniens illud crystalli impium frigus: id est obstinatorũ hominum impietatem & impœnitentiam. Tanquam si dicat Propheta, Eligũt impii nunc quidem crystallum esse, & suum frigus eligunt, inque eo permanere volunt, & non se patiuntur emolliri diuini verbi ardore: sed huic illorum frigori cõtinget frigus aliud intolerabile, quòd crystallus illa ferre non potens, quòd crystallus illa nequaquam amabit: ad significandum, ꝙ frigori humanæ obstinationis, frigus ex aduerso opponetur diuinæ vltionis. A facie autem frigoris illius nemo poterit sustinere, vel quia ne-
D mo poterit illud subterfugere, aut quia nemo poterit resistere, aut quia definitã ex ira Dei vltionẽ nemo poterit ferre, quomodo Petrus Apostolus dicit angelos malos, licet virtute hominibus potẽtiores, non ferre tamen aduersum se execrabile Dei iudiciũ. ¶ Versu 7. Emittet verbum suum, & liquefaciet ea. Difficultas est, in relatione huius pronominis EA. Non enim videtur aliquid apertè præmissum, quod referat. In Elucidatione indicauimus relationem secundum intellectum magis, quàm secundum vocem: hoc modo, Emittet verbum suũ, & liquefaciet ea: nempe corda glaciata, quæ sunt vt glacies, vel aliquomodo vt crystallus. Nõ debet tamen fieri relatio pro iisdem secundum numerum, qui significantur in versu illo præcedenti. Nam iidem illi proiecti sicut buccellæ, non hîc dicuntur liquefieri, sed illi qui fuerunt quidẽ aliquando crystallus vel glacies, at non ita obdurati in suo frigore, quin se igne verbi Dei emolliri sustinuerint: quales videlicet glacies illi erant: de quibus ait apostolus, Scitis, quoniam cum gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini euntes, &c. Et alibi, Neque fornicarii, neque idolis seruientes, neq; adulteri, neque molles, &c. 1. Cor. 12.
regnum Dei possidebunt. Et hæc aliquando quidẽ fuistis sed sancti estis, sed iustificati estis in no- 1. Cor. 6.
mine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Posset tamen relatiuum istud referre simul etiam niuem: ad hunc sensum, Emittet Deus verbũ suum, & liquefaciet ea: nempe & niuẽ & glaciẽ. Sanctos enim, etiam eos qui iam nihil obdurati sunt, sed iam olim emolliti, adhuc tamen liquefacit Deus: vt magis ament, vt magis mollescant, magísq; calescant in amore Dei: iuxta illud Apocalysis,

Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Vnde spōsa in canticis, licet iam prius liquefacta, tamen quasi E
Apo. 22. nouo modo se fatetur liquefactā, statim vt sponsum audiui loquentē, Anima mea (inquit) liquefa-
Canti. 5. cta est, statim vt dilectus locut⁹ est. Eos verò qui adhuc glacies sunt, resoluit & liquefacit, cōuersione
pœnitentiæ, De aquis autē illis, quæ fluunt ad flatum emissi spiritus, nota quòd nō eædem semper
Lucæ. 7. aquæ sunt, quas excutit emissus spiritus. Nā vbi super glaciē cadit, primū aquas progignit amaritudinis .i. lachrymas pœnitentiæ, cuius egregium exemplū præbuit illa peccatrix fœmina, quæ verbo domini exterius, simul & spiritu eiusdem interius tacta accurrens ingressa est domum cōuiuii, illícq; largiter aquas per oculos euomuit, vt lachrymis suis scribatur rigasse pedes eius, cuius verbo &
Ioan. 7. spiritu tacta fuerat. In sanctis verò, qui iā olim glacies esse desierunt, aquæ fluunt dulces spiritualiū gratiarum: de quibus Saluator ait in euang. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Ac rursum. A qua quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ viuæ saliētis in vitam æternam. Sciendū tamen est, quosdam penitus literæ inhærentes, & prædicta de Hierusalem & Siō temporaliter intelligentes de pristina fœlicitate restituenda post Babylonicam captiuitatē ista omnia quæ hactenus cōgruis mysticis intelligentiis exposuimus, tēporaliter & corporaliter intelligere in hunc modum, O Hierusalē, lauda dominum Deum tuū, qui te aliquando est reædificaturus, & restiturus in statū pristinū, vt habeas portas confortatas, & omniū rerū in te abundantiā, vt habere omnia soles ante desolationem tuam. Quæ verò deinde sequūtur de niue, glacie, & liquefactione, ita exponunt: Neq; verò est quòd desperes, ô Hierusalem, de tua reædificatione, sed crede verbo domini, qui potens est, vbi voluerit, omnia commutare, vel solo verbo quod currit velocissime: id est, quantocyus adimpletur, & cui parent omnia: id quod euidētissime ostendit, dum subitò niuē ad modum lanæ candidissimā, super terram facit descendere, & vbi voluerit, nebulam, siue pruinā mittit: rursúmq; glaciem, siue grandinē ad modum fragmentorū panis, cuius glaciei, vel grandinis frigus foret hominibus intolerabile, quoniam est vehementissimum: statim quoq; vbi iusserit De⁹, solo eius verbo ista (nempe nix, pruina, grando, & glacies) dissoluuntur in aquā: & flante spiritu, siue vento calido, ista conuertuntur in aquas, vt fluant quæ prius erant cōstricta, & velut solida: vt videlicet hoc exemplo suum populum animet, atque in spe confirmet quasi hoc indicare volens, si tantam Deus possit solo suo verbo mutationē efficere in eiusmodi creaturis, posse etiam & Hierusalem, quanquam nunc desolatam, suo tempore, vbi iuberet, in pristinum statū restituere. Quæ expositio, vt sufficiat pro literæ rudi intelligentia, & admodum facilis sit, nos tamen eam non vt præcipuam sequimur, quoniam altiora in his omnibus & penitiora arbitrati sumus latere mysteria, quę pro nostro modulo secūdum Dei gratiā, vt potuimus, elucidare conati sumus. ¶ Versu penultimo, & vltimo. Qui annunciat verbum suum Iacob &c. Nō fecit taliter omni nationi, &c. Videntur hi duo versus ad literā facere mentionem de veteri populo Israelito, cui Deus pro speciali beneficio, G & quasi singulari quadā prærogatiua, dedit Mosaicā legem, quam aliis non dedit populorum nationibus. Nos tamen in Elucidatione ista spiritualiter ad verum Israelis semen secūdum spiritū, id est, ad fidelem in ecclesia populum accommodauimus, de noua euangelica lege exponētes: per nationes verò, quibus non similiter fecit Deus, vniuersos acccipientes incredulos, qui non acquiescunt
Rom. 2. veritati, credunt autem iniquitati.

CXLVIII. PSALMI ARGVMENTVM.

Psalmus iste, omnium creaturarum inuitatio est atque exhortatio, ad laudem Dei, qui creauit omnia. Et primum quidem, ordine congruo cælestes creaturæ inuitantur ad laudem, nempe spiritus angelici & cælestes omnes exercitus, sol quoque, luna & stellæ, quæ solo verbo creata atque stabilita sunt, vt in æternū perseuerēt, & suis arctata legibus, quas inuiolabiliter obseruare debēt. Deinde, quæ in inferiori hoc mundo cernuntur, ad laudem item aduocantur: primum omnium dracones, quos siue terrestres, siue marinos possimus accipere, qui in abyssis gignuntur & habitant, quos verisimile est propter nimiam corporis immanitatem, ac etiam super alia animalia terrorem & potestatē, priori loco nuncupari. Post hos aduocantur ea, quæ in superiori vel media aeris regione generari, atque ex ea conspiciuntur descendere, nempe ignis, qui ab exhalationibus inflammatis in aere gigni conspicitur, grando, nix, glacies, & spiritus tempestatis: quæ omnia, diuino H *verbo obediunt. Montes deinde & colles, & ligna tam fructifera, quàm aliis apta vsibus aduocantur, bestiæ quoque & serpentes & volucres, ac postremo omnium genus humanum vniuersum, nullū omnino neque statum, neque ætatem, neque sexum excipiendo, propter celsitudinem Dei, cuius confessio nimium sublimis, cælū & terram superexcedit: qui præter omnia magnificentissima creationis suæ opera, etiam glorificatione populi sui, hymnos & laudes ab omnibus fidelibus seruis promeretur ac postulat.*

CXLVIII. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Laudate dominū de cælis: ✳ laudate eum in excelsis.

2 Laudate eum omnes angeli eius: ✳ laudate eū omnes virtutes eius.

LAudate dominū creaturæ omnes, tam cælestes, quā terrestres: & primum quidē, vos quæ de cælis siue cælestes estis, laudate cæli dominum: ✳ laudate ipsum vos ô sublimes creaturę, quarum est in excelsis mansio, quibus pro sua dignitate deputatus est loc⁹ supremus in altissimis. 2. Imprimis autem vos, ô angelici spiritus, laudate dominum Deum vestrum, qui vos tam nobiles spiritus fecit, támque magnifice glorificauit: ✳ laudate eum vniuersi cælestes exercitus, qui estis in circuitu eius,

A *3 Laudate eum sol & luna: ✱ laudate eum omnes stellæ & lumen.*

4 Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt: ✱ laudent nomen domini.

5 Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

B *6 Statuit ea in sæculũ & in sæculum sæculi: ✱ præceptum posuit: ✱ & non præteribit.*

7 Laudate dominũ de terra: ✱ dracones, & omnes abyßi.

8 Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum: ✱ quæ faciunt verbum eius.

9 Montes & omnes
C *colles: ✱ ligna fructifera, & omnes cedri.*

10 Bestiæ & vniuersa pecora, serpentes & volucres pennatæ.

11 Reges terræ, & omnes populi, prĩcipes, & omnes iudices terræ.

12 Iuuenes, & virgines, senes cũ iunioribus laudent nomen domini:

D *✱ quia exaltatum est nomen eius solius.*

13 Confeßio eius super cælum & terrã: ✱ & exaltauit cornu populi sui.

14 Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Is-

ministrantes in millibus milliũ, & in decies cẽtenis millibus assistentes ei omni tempore. 3. Laudate illum sol & luna, duo luminaria magna, & præ cæteris insignia, facta à Deo vt præsitis diei ac nocti, illumineti sq; terram, & in distinctionẽ sitis temporũ: ✱ laudate etiã illũ vos stellę omnes, quas ad illuminationẽ noctis creauit altissimus, & lumẽ omne quod siue à sole, siue à luna, siue à stellis est, laudet pariter increatum illum patrem luminum, & lumẽ increatum, à quo creatũ lumen omne procedit. 4. Omnes quoq; cæli, ipsum præcipue summum empyreũ cælum, quod alios omnes tegens, atq; in se concludens, est veluti cælorũ cælum, laudẽ date Deo qui vos mira claritate adornat: cælum quoq; chrystallinum, siue aqueum, quod est super firmamentum, naturam quandã & conditionẽ aquę participans: ✱ hęc (inquã) superna oĩa laudent nomẽ domini, qui cũcta ea incorruptibilia cõdidit, ac perpetuò stabilia. 5. Idcirco autem vos, ò nobiles & præcellentes creaturæ, laudẽ Deo debetis, quoniã solo verbo vos ab illo factæ estis, & sola voluntatis eius iussione creaturæ estis, absq; vllius laboris molestia, absq; vllius alterius cooperãtis adminiculo. 6. Statuit quoq; vos, firmauit, atq; stabiliuit in stabilitate essentię vestrę vt perpetuò maneatis atq; in sempiternum in vestra essentia persistatis nunquã interitura: ✱ præceptũ quoq; posuit vobis, quomodo, & quousq; moueri, & in omnibus quid, quãdo, & qualiter agere debeatis, quomodo in terras influere, quibus tẽporibus vbi apparere, quãdo terras relinquere, quando easdẽ reuisere, & ita in cæteris oĩbus leges & regulas motuũ, atq; operationũ vestrarũ omniũ ab illo accepistis conditore vestro: ✱ & præcepta illa atq; statuta Dei nunquã fient per vos irrita, nunquã vos ea trãsgrediemini, neque aliud quã quod vobis præstitum est facietis. 7. Vos quoque terrestris creaturæ quæ sub cælis estis in elemẽtari mundo, laudate eundẽ dominũ, qui sicut cælestiũ, ita etiã vester est dominus: ✱ vos in primis dracones, siue in terris venenosa animalia, siue in mari cete grãdia, quæ estis animalia magnitudine & mole, singulariter eximia atque insignia: oẽs quoq; profunditates immensæ, siue terrarũ, siue mariũ, in quibus dracones isti siue maris nascuntur, siue inhabitãt. 8. Ignis etiã & grãdo, nix & glacies, & spiritus turbinis, ac venti tẽpestuosi, etiã vos laudate dominũ: ✱ quæ nullã habentes stabilitatẽ subsistentiæ vestræ, obeditis verbo & iussioni eius, ita vt cum ille iusserit, mox exurgatis, vel cessetis, siue ad consolationẽ & liberationẽ iustorum, siue ad pœnam & vltionem malorum, siue ad aliam quãlibet diuinæ voluntatis adimpletionem. 9. Montes etiã maiores, & monticuli minores, qui ascẽditis in locum præfinitũ, qui terminos custoditis quos ille posuit vobis, vt nõ couertamini operire terrã: ✱ ad hæc ligna omnia & arbores quæ nascimini è terra, & fructũ fertis humanis potissimum vsibus accommodum, cedri quoq; proceritate nobiles, & ad ædificia construẽda humanis vsibus plurimnm cõducentes. 10. Bestiæ item irrationales & pecora vniuersa, cuiuscunq; sint generis, cuiuscunq; tandem naturæ, serpentes etiam qui repunt super terram, & aues quæ pennas habent ad volãdum in aere. 11. Postremò vos, ò rationales homines, cuiuscunq; tandẽ status, cõditionis, ætatis, vel sexus fueritis, siue reges qui dominamini in orbe terrarũ, siue subiecti illis populi, siue principes atq; iudices super terram. 12. Adolescentuli, siue adolescentulæ, senes atq; iuuenes, pariter omnes laudẽ & confessionẽ dent nomini domini, neq; vll⁹ omnino hominũ à laude cesset creatoris: ✱ quia nomẽ eius soli⁹ verè est excelsum & magnificatũ, & solus ipse iuxta suã celsitudinẽ est omni laude dignissimus. 13. Cõfessio & laus eius altior est cælo & terra, neq; cælo vel terra cõprehendi potest, neq; vsquam illi, siue hîc, siue illic, digna & sufficiẽs potest dari laudis confessio: & ipse exaltare decreuit fortitudinẽ, potestatẽ, & gloriã populi sui, magnificare salutẽ electorũ suorũ, eos à captiuitate diaboli liberãdo, & in libertatẽ verã, atq; in adoptationẽ filiorũ Dei sublimãdo: quod sup alia oĩa creationis opera, fidelibus maior adhuc debet esse laudis materia. 14. Hymnus, laus, & benedictio pertinet & cõpetit omnib⁹ credentibus in eũ, vero secundũ spiritũ Israeli populo, qui per fidẽ & rectum cultum illi appropinquare studet, illiúsq; & dici & esse populus conatur. Decet enim sanctos & electos Dei seruos, laudib⁹ & hymnis illum celebrare, qui in omnibus, tam quę ad creationẽ, quàm quæ ad

Dani.7. Genes.1. Psal.103.

rael, populo appropin- quanti ſibi.

recreationem ſpectant, vſqueadeò ſeſe exhibuit glorioſe mirabilem, E
& mirabiliter glorioſum, qui in trinitate ſumme vnus, & in vnitate
verè trinus regnat in perpetuis æternitatibus ſæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLVIII.

VErſu 1. Laudate dominũ de cælis. Ita accipiẽda eſt hæc oratio, ac ſi diceretur, Laudate domi
nũ vos qui eſtis de cælis.i. ciues cæleſtes: ac deinde, Laudate eũ in excelſis.i. qui eſtis in altis
qui in ſupernis moramini. Similiter in verſu 7. cum dicitur, Laudate dominũ de terra, ſenſus
eſt, Laudate dominũ vos creaturæ terreſtres, ſiue quæ eſtis de terra. Hunc ſenſum manifeſte indicat
Chaldaica paraph. quæ in primo verſu ſic habet, Laudate Deum creaturæ ſanctæ de cælis, laudate eũ
angeli excelſi. Poſſet tamen etiã aliter noſtra lectio exponi, Laudate dominum de cælis, & de iis quę
conſiderantur, geruntur in illis, laudate eũ in, vel de ſublimibus illis, de iis quæ in ſublimibus agun-
tur, vel habitant in eis. Omnino tamen prior expoſitio huic poſteriori præferenda videtur. In ſe-
cũdo autem verſu, virtutes debere accipi pro exercitibus, ex iis quæ iam ſæpius in præcedentibus di
cta ſunt, præſupponimus manifeſtũ. ¶ Verſu 4. Laudate eum cæli cælorũ, & aquæ quæ ſuper cælos
ſunt, laudent nomẽ domini. In hoc verſu duplex poteſt accipi cõſtructio. Prior eſt, vt nominatiuus
ille, aquæ quæ ſuper cælos ſunt, ſupponatur verbo Laudẽt: ad hũc ſenſum, Laudate dominũ cæli cæ F
lorum: ac deinde, Et aquæ quæ ſuper cælos ſunt laudẽt nomẽ domini, eius videlicet qui eas ſic mira
biliter ſuper firmamentũ in maxima perſpicuitate & limpiditate cõdidit & cõtinet. Altera eſt con
ſtructio, ſecundũ quã nominatiuus ille, aquæ quæ ſuper cęlos ſunt, cõiungitur verbo ſecũdæ perſo
næ, in principio verſ⁹ poſito, Laudate: finis autẽ verſus, ad omnia præcedẽtia refert̃: hoc ſenſu, Cęli
cælorũ, & aquæ quæ ſuper cælos ſunt, laudate dominũ: omnia (inquã) iam enarrata laudent nomen
domini, quoniã & c. Atq; hanc diſtinctionem, vt magis verã in elucidatione ſequimur, quã in Græ-
co licet aptiſsime videre, vbi nõ ſecũdũ numerũ pluralẽ dicitur, Aquæ quæ ſuper cælos ſunt, ſed per
numerum ſingularẽ τὸ ὕδωρ τοῦ περάνω τῶν οὐρανῶν, hoc eſt, ipſa aqua quæ ſuper cælos eſt: verbũ autem
ſequitur in numero plurali, αἰνεσάτωσαν id eſt, laudent: vt manifeſtũ ſit illum nominatiuũ qui eſt nu-
meri ſingularis, nõ poſſe ſupponi huic verbo numeri pluralis. Quare cõfirmiter etiã in lectione La-
tina præſtat diſtinctionem poſteriorẽ eligere. Inſuper & Hebræa lectio eidẽ diſtinctioni manifeſte
conſentit, in qua totũ illud, Laudẽt nomẽ domini, penitus ſeparatur à præcedentibus, in caput no-
ni verſus, hoc modo, Laudate eũ cæli cælorũ, & aquæ quæ ſuper cælos ſunt. Laudent nomẽ domi-
ni, quia ipſe mandauit, & creata ſunt. Nam quod in noſtris & Græcis codicibus adiicitur, Quia ipſe
dixit, & facta ſunt, Hebræa omnino nõ habent, ſed illud tantũ quod ſequitur, Ipſe mãdauit & crea-
ta ſunt. Ceterũ, de aquis illis quę ſup firmamentum ſunt, quid ſint, & quare ita appellentur, & quo
loco conſiſtant, cuiuſve ſint naturæ, plenius ſuo loco ex intentione tractauimus in libris de cõſide- G
ratione rerum naturaliũ, cap. 12. lib. 7. cui titulus eſt De cælo & mundo. ¶ Verſu 6. Præceptum po-
ſuit, & nõ præteribit. Quidam putant, ſingularem numerum poſitum pro plurali, præteribit, pro
præteribunt: vt ſit ſenſus, Poſuit Deus illis cæleſtibus corporibus præceptũ, & ipſa nõ pręteribunt:
hoc eſt, nõ tranſgredientur illud. Poteſt tamen nõ minus recte accipi in numero ſingulari. maxime
cum & in Græco & in Hebræo ſingulare habeatur, iuxta ſenſum in elucidatione expoſitum, vt ſup
poſitum verbi præteribit, ſit præceptum: hoc modo, Præceptum, nõ præteribit.i. non fiet irritũ, nõ
erit inane, ſed implebitur & obſeruabitur diligentiſsime. Secundum quẽ modum Saluator in euã-
gelio loquitur, dicens, iota vnum, aut apex vnus non præteribit à lege donec omnia fiãt. Et iterum,
Cælum & terra trãſibunt, verba autem mea non præteribunt, videlicet ſignificare volẽs, omnia ple
niſsime implẽda. ¶ Verſu 7. Laudate dominũ de terra, dracones & omnes abyſsi. Illud de terra (vt ſu
Matt. 5. & 24. prà admonitũ eſt) valet vos qui de terra eſtis: vbi etiã generaliter accipi debet, de terra, pro omni-
bus quæcunq; in hoc mundo inferiori exiſtunt infra regionem cæleſtem. Nã hoc verſu, ab illis quæ
in ſuperiori cæleſti habitãt regione delabitur, deſcenditq; ad ea quæ in elementari iſta & inferiori
regione vidẽtur, vt ſic ordinato progreſſu per omnẽ tranſeat creaturã, nihilque relinquat quod nõ
in laudẽ proponat, atq; etiã excitet ſui conditoris. Dracones autẽ hic intellige, immanis quantitatis,
ſiue terreſtria, ſiue aquatili animalia. Nã cete grãdia, etiã dracones appellantur, quemadmodum in H
Pſal. 103. Draco iſte quem formaſti ad illudendũ ei. Et annotat in hunc locum B. Hierony. legi hic
poſſe, Cete & omne abyſsi, eademq; animalia hic dracones appellari, quæ in Principio Geneſis ce-
te nominantur: vbi dicitur, Fecit Deus cete grandia. Quare manifeſte vanum eſt, quòd quidam di-
cunt legendũ tracones per t, non per d, dicentes tracones eſſe ſubterraneos meatus occultos. Nã &
ex Græco & ex Hebræo manifeſtũ eſt, dracones per d, legendum, non per t. In ſequẽti quoq; verſu
attende, vt ſpiritum procellarum non intelligas tempeſtatẽ maris, ſed flatum turbinis, id eſt, ventũ
turbidum. Vnde Hieronymus ex Hebræo, pro ſpiritu procellarũ legit, Ventus turbo. Felix ſimili-
liter, Vent⁹ turbinis. ¶ Verſu penultimo, Et exaltauit cornu populi ſui. Diximus in annotatione vl
tima Pſal. 111 per exaltationem cornu intelligi ſublimationẽ alicuius, & magnificationem dignitatis
1. Reg. 2. atq; gloriæ eius: quemadmodũ illo in loco dicitur de viro iuſto, Cornu eius exaltabitur in gloria: &
quomodo Anna Samuelis mater, accepta fœcunditate, per quam ſuper æmulam fuit exaltata, canit
Rom. 8. ſuum cornu eſſe exaltatum in Deo. Ita ſanè Deus cornu populi ſui exaltabit, ita oẽs ſuos electos ma
gnificè exaltabit: iuxta quod Paulus ait: Quos iuſtificauit, hos & magnificauit. Rurſum ad memoriã
reuoca, quod in pſalmum diximus 131. In declaratione verſus penultimi, Illic producam cornu Da
uid, & c. Per cornu videlicet intelligi illo in loco Chriſtum dominum, per quem eccleſia contra in-
nimicum diabolũ præualuit ſicut per cornu animalia ſeſe defendunt ab impetentiũ feritate, Iuxta

A quam acceptionem, in præsenti loco non incõmodè per cornu intelligere poterimus Christũ dominum, vt post omnẽ in creaturis enarratã Dei magnificentiã, illud quod omnium maximum est, & priora omnia in immensum superat, in admiratione subiũgat de Mesiæ nostri exaltatione. Ad quod respexisse videtur in suo cantico Zacharias, cum ita canit, Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionẽ plebis suæ, Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. Cornu enim istud appellat cornu salutis, vtpote per quod salus tum erat facienda, estq; iam facta humano generi. Estq; hoc cornu populi Dei, quasi pro populi liberatione productum atq; erectum, nimirum vt per illud saluentur electi. ¶Versu vltimo. Hymnus omnibus sanctis eius. Intelligẽdum est verbum substantiuum, vel modi indicatiui: hoc sensu, Hymnus est omnibus sanctis eius: id est, fideles habent laudem quam illi offerant, quáq; illum celebrent. Vel per modum imperatiuũ, vt secundũ exhortationem accipitur sensus, Hymnus vel laus sit omnibus sanctis eius, &c. fideles illi canant ac dent gloriam. Vel sic intellige, Hymnus debet esse, vel cõuenit omnibus sanctis eius, secundum eum sensum quo dicitur in alio psalmo, Rectos decet laudatio: id est, ipsi sunt qui possunt laudare & debent: possunt quidem, quia est speciosa laus in ore rectorũ: debent verò, quia ab eiusmodi Deus requirit laudem. Nam peccatori (vt in alio loco scribitur) dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam &c. Ecõ-
B trario verò iusto dicitur, Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua.

Lucæ. 1. Psal. 32. Psal. 49. Ibidem.

CXLIX. PSALMI ARGVMENTVM.

Quomodo in psalmo præcedenti posita fuit exhortatio totius creaturæ, tam rationalis quam irrationalis, ad laudem creatoris: ita in hoc præsenti specialis ponitur inuitatio ecclesiæ huius militantis, ad lætandũ in domino Deo suo, illique laudem & confeßionem debitam persoluendum, propter beneplacitum ipsius in suis fidelibus, & propter mirificam ac gloriosam electorũ exaltationẽ, ad quam illos perducturus est in regno venturi sæculi, qui nunc in militante ecclesia fidelem ipsi seruiunt seruitutem. Vbi, occasione oblata, magnificentiam gloriæ & exaltationis illius venturæ, latè & pulchrè describit, potißimum autem gloriosam illam exaltationem & lætitiã ineffabilem, quã ex diuinitatis conspectu in cælestibus mansionibus sunt consequuturi, & potestatem authoritatemque iudiciariam, quàm à Christo domino primario iudice sancti sunt accepturi, ad faciendum simul cum Christo iudicium, aduersum omnes tam inuisibiles quàm visibiles veritatis aduersarios, etiam si reges illi, aut quantumuis nobiles extiterint, Placet enim Deo, huiuscemodi gloriosa potestate suos electos glorificare.

CXLIX. PSALMI ELVCIDATIO.

1 Cantate domino cãticum nouum: ✳ laus eius in ecclesia sanctorum.

C

2 Lætetur Israel in eo qui fecit eũ: ✳ & filiæ Sion exultent in rege suo.

3 Laudent nomen eius in choro: ✳ in tympano & psalterio psallãt ei.

4 Quia beneplacitum est domino ĩ populo suo: ✳ & exaltauit mansuetos in salutem.

D

5 Exultabunt sancti in gloria: ✳ lætabuntur in cubilibus suis.

6 Exultationes Dei in gutture eorum: ✳ & gladii ancipites in manibus eorum.

Cantate, ô fideles omnes, Domino Deo vestro cãticum nouitatis, iucũditatis atq; lætitiæ: ✳ vera enim, summa atque gratissima laus eius est in congregatione fideliũ, in populo electorum suorum: & à vobis quicunq; de ecclesia sanctorũ estis, laus illi debetur, hãcq; solam sibi gratiã & acceptam habet, quæ à iustorũ congregatione persoluitur, non eam quæ est à synagoga sathanæ. 2. Lætetur populus fidelis gaudio spirituali, in Deo factore, creatore, & saluatore suo, qui ipsum fecit: primum quidem secundum naturam creando, deinde secundum adoptionem regenerando: ✳ fideles quoq; & deuotæ animæ, quæ sunt filiæ matris Sion, matris sanctæ ecclesiæ, ipsæ exultẽt, & magnificè glorientur in Deo, qui regnat in eis, nunc quidem per suã bonam gratiam, in futuro autem per plenam gloriam. 3. In testimonium autem perfectæ lætitię, chorum facite, & cõgregamini pariter in laudẽ nominis eius, vt vno corde & ore collaudetis dominũ: ✳ adhibentes etiam exteriora musica instrumenta, tympana, & psalteria, in quibus psallatis ei. 4. Si causam fortè requiritis, qui ad cantandũ exhortamini, hui9 lætitiæ & exultationis causa certe iustissima est, eo ꝙ beneplacitũ sit domino, & cõplacentiã bonámq; volũtatẽ & oblectationẽ habeat dominus in populo suo, in seruis suis, in iis qui diligunt eũ, oseruántq; præcepta ipsius: ✳ & ipse ad declarationẽ beneplaciti & dilectiõis suę, exaltare decreuit humiles atq; mansuetos populi sui in magnificã salutẽ, imò iã exaltauit, data illis potestate, vt filii Dei mereantur & nominari, & esse, qui credũt in nomine ipsius. 5. In illa aũt salute, cũ ad illã perducti fuerint, ibi sancti illi cælestes ciues exultatiõe ĩenarrabili oblectabũtur in gloria sẽpiterna: & lætitia ĩenarrabili, incõtaminata, incorrupta, immarcescibili & sempiterna gaudebũt in cęlestibus mãsionibus (quę multę sunt ĩ domo patris) in cubilib9 illis, vbi somno suauissimo & quiete sempiterna potiũtur omnes beati. 6. Cãtica exultationis & magnificæ laudis diuinæ erunt in ore ipsorũ, qualia in hoc tẽpore, in his antris exilii inq; his ignorãtię latibulis, meditari nõ potest nostri ingenii paruitas, & hebetudo intellectus: ✳ dabitur quoq; eis pótestas iudiciaria, ad faciẽdũ iudiciũ vnà cũ domino, super duodecim tribus Israel, & ad iudicãdũ super oẽs impios, qui noluerũt obedire veritati

Ioan. 1. 1. Ioan. 3. 1. Petri. 1. Ioan. 14.

7 Ad faciendam vindictam in nationibus:
Rom. 2. *✳ increpationes in populis.*
8 Ad alligandos reges eorum in compedibus:
✳ & nobiles eorum in manicis ferreis.
1.Cor. 6. *9 Vt faciant in eis iudicium conscriptum:*
✳ gloria hæc est omnibus sanctis eius.

quos, vt Christi coassessores & astipulatores, sententia damnationis E
quasi gladio ferient vtrinq; scindente, nimirum corpus & animã in
perditionem mittente. 7. Accipient (dico) potestatẽ hanc, vt faciant
vindictam & iudicium in incredulis nationibus, quæ veritati noluerunt obedire, obedierunt autem iniquitati: ✳ vtq; in populos eiusmodi incredulos exerceant sententiam increpationis & condẽnationis, vnà cum Christo venturo iudice. 8. Vt reges illorũ incredulorũ, nẽpe principes tenebrarũ, rectores mundi huius, atq; etiã alios tyrannos ministros illorũ alligent cõpedibus sempiternæ condẽnationis: & nobiles atq; inclytos eorũ, tyrãnos, reges, duces atq; præfectos terrarum alligent vinculis ferreis, vinculis indissolubilibus mortis æternæ, quæ in æternum, solui nõ valeant, & quibus eis in sempiternum manus erunt colligatæ, id est, potestas omnis erit ablata, qua pollere in mundo videbatur. Manifestũ est enim quoniam sancti etiã angelos malos iudicabunt, & quòd in eis, & per eos iudicabitur mũdus.
9. Data est autẽ sanctis & fidelibus iudiciaria hæc potestas, ad hoc F
vt in prauos dæmones atq; incredulos homines exerceãt simul cum Christo, ad maiorem dannandorum confusionem, iudiciũ illud condemnationis, quod est in libro diuinæ præsciẽtiæ descriptũ, ad quod conformiter ipsi ferent iudicium, vt assessores & approbatores latæ per illũ sententiæ, cui se in iudicando sancti omnes conformabunt: ✳ est autẽ hæc gloriosa potestas danda, & data omnibus fidelibus seruis eius, qui nũc illi fideliter seruierint. Qui enim vicerit, & custodit
vsq; in finẽ opera tua, magnificentissime Deus, dabitur illi potestas
Apoca.2. & 11. super gẽtes, & reget eas in virga ferrea, quomodo & ipse filius tuus Iesus Christus à te accepit, tanquã primogenitus mortuorũ, & prin-
Matt.28. ceps regũ terræ omnium in cælo & in terra potestatem, qui tecũ & cum spiritu sancto vnus Deus regnat per æterna sæcula. Amen.

ANNOTATIONES IN PSALMVM CXLIX.

VErsu 1. Laus eius in ecclesia sanctorũ. Duob⁹ modis hoc exponitur, vel (vt ĩ elucidatione indicatũ est) laus Dei vera & accepta est in congregratione iustorũ, à sanctis & fidelibus vult De⁹ laudari: quomodo ĩ alio psalmo dicitur, Rectos decet laudatio. & psalmo ꝓxime præcedenti, G
Himn⁹ oĩbus sanctis eius. Vel sic intellige, Præcipua laudis materia est in vel de ecclesia fidelium. id
Psal.32. est, de iis quæ fecit in ecclesia sancta, quæ nimirũ in ea, & ꝑ ea vel iã operatus est, vel adhuc operari
Psal.148. decreuit in futuris generationib⁹ vsq; ad cõsummationẽ sæculi. Neq; enim tantã præbet diuinę laudis materiã, cæli & terræ, & oĩm quæ sunt in eis potẽtissima creatio, quantã benignissima, & suauissima erga humani generis reparationẽ curatio, & erga electorum salutẽ dulcissima prædestinatio, eorúmq; in venturo sæculo post paululum reuelanda glorificatio. Ac de his prolixe simul atq; dilucide hic psalmus tractat, cum dicit, beneplacitũ esse domino in populo suo, mansuetos exaltandos in salutem, sanctos exaltaturos in gloria, & gladios habituros in manibus, ad faciendũ iudiciũ, &c. quæ sequuntur ad finẽ vsq; psalmi. ¶ Versu 2. Et filiæ Siõ exultent in rege suo. In Græco est hiloi. i. filii, genere ma. nõ filiæ: similiter in Hebræo per genus masculinũ habetur, filii Siõ, quomodo vertit etiam Hyeron. Dicunt quoq; ita habere psalteriũ Romanũ. Verũ sententia eadem est, siue filii Siõ, siue filiæ Sion legamus. Intelligũtur enĩ ciues & inhabitatores ecclesiæ, siue qui in ea sunt geniti. Alibi verò iidẽ filiæ Iudæ appellantur, vt psal. 47. Lætetur mõs Sion, & exultent filiæ Iudæ propter iudicia tua domine. Interdũ etiã sigulari numero totus populus qui in ecclesia est, filia Sion appella-
Matt.21. tur: vt apud prophetã, Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi &c. Et iterum, Noli timere filia Siõ.
Esaię.62 Quemadmodum per contrarium, totus populus Babylonis appellatur filia Babylonis: cum in psal-
Ioan.12. mo 136. dicitur, Filia Babylonis misera. In numero autẽ plurali, filii huius mũdi vel huius sæculi no- H
minantur, qui ad sæculum istud mundi huius pertinent. ¶ Versu 4. Quia beneplacitum est domino in populo suo. O vox nimiũ suauis, dulcior faucib⁹ nostris sup mel & fauũ, sup mel dulcis gutturi nostro, aurib⁹ nostris amabilior & desiderabilior oĩbus quæ audiri possint. Ecce enim hæc ipsa vox de nobis in psalmo nũc sonat in ore ꝓphetæ, quã in sancto Euãgelio, pater in cęlis de nubę sup filiũ protulit dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, in quo mihi est complacitũ, In quo, ĩquit ille de nube resonãs, mihi cõplacui. In quo mihi est beneplacitũ. Et nunc, quid de nobis hic propheta loquit̃, Beneplacitum (inquit) est dño in populo suo. Ergo nõ in solo illo filio, qui per
Matt.3. colũbæ descẽsum naturalis & cõsubstãtialis fuit demõstrat⁹, Deo patri est beneplacitũ, verũ etiã in
Lucæ.3. nobis, in oĩ populo suo. Sed vigilãter attendendũ est, ꝙ nõ dicitur, Beneplacitum est dño in omni populo, sed cũ restrictione loquendo in populo suo, tantũ ait Deo esse beneplacitũ. Atq; ita consimili obseruatione, etiã angelum Matthæus in suo euangelio refert loquentẽ, cum nomen dulcissi-
Matt.1. mum Iesu patri Ioseph exponens, diceret, Vocabis nomẽ eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Populũ (inquit) non quemlibet, sed populum suum. Qui autem sint de populo eius, statim inueniemus, si ad partem subsequentem procedamus. Subiungitur enim, Et exaltauit mansuetos in salutem. Sunt ergo mansueti populus eius, in quo est ei beneplacitum. Et si requiras, quosnam verè debeamus appellare mansuetos, audi quod per prophetam dicit dominus

A Ad quem respiciam, nisi ad pauperculũ & cõtritum spiritu & tremẽtem sermones meos? Hi enim Esai.66.
sunt, quos hîc mansuetos dicimus: hi sunt qui de populo domini cõputantur suo tẽpore exaltandi
in salutẽ. Ceterũ, exacerbatores illi eloquiorũ Dei, qui nõ acquiescunt veritati, credunt autem ini-
quitati, qui verba Dei nõ cũ debita reuerentia & obediẽtia suscipiunt in corde bono, sub odio Dei Rom.2.
sunt, nunquã exaltandi in salutem, sed reprobandi suo tempore in damnationẽ: quæ distinctio pul-
chrè etiam in alio loco à Propheta indicata est, his verbis, Suscipiẽs mãsuetos dominus humilians Psal.146
autem peccatores vsq; ad terram. Cæterum quod in quibusdã codicibus per tempus pręteritũ legi-
tur, exaltauit, melius legitur per futurum, exaltabit, quomodo in Gręco ὑψώσει, item & in Hebręo, &
quomodo habẽt emendatiores Latini codices. ¶ Versu .5. Exultabunt sancti in gloria, &c. Omnia
ista ad finẽ vsq; Psalmi, nos de gloria & exaltatione sanctorũ in futuro sæculo, in Elucidatione su-
mus interpretati: quam interpretationẽ ipsa Psalmi verba, si diligẽter cõsiderẽtur, manifeste mon-
strabunt. Possunt tamẽ fidelibus in militante Ecclesia non omnino male accõmodari, qui etiam in
hoc mũdo exaltãtur in salutẽ, quãdo Dei gratia à diaboli potestate eximũtur, & salui fiunt à pecca-
tis suis, quomodo in Psal.26. gloriãs dicit victor, In petra exaltauit me, & nũc exaltauit caput meũ
super inimicos meos. Exultãt iidẽ nunc in gloria & honore, quo affecti sunt à Deo, in gloria ado-
ptionis filiorũ Dei: quemadmodũ Apostolus ait, Gloriamur in spe filiorũ Dei. Insuper lætantur in
B cubilibus suis. i. in cordibus & conscientiis suis, dum testimoniũ perhibet in cordibus eorũ spiritus Rom.5.
Dei, ꝙ filii sint altissimi, & gloria eorũ est testimoniũ conscientiæ ipsorũ. Ita dum gloriãtur in sua Rom.8.
conscientia, quasi in cubilibus lętãtur. Est enim vnicuiq; pro cubili, sua tuta cõscientia, in qua mol- 2.Cor.1.
liter requiescit, bonũ est testimoniũ quasi pro lectulo habens. Qua etiã ratione apud Sapientẽ dici-
tur, Secura mens, quasi iuge conuiuiũ. Quomodo autẽ exultationes Dei sint in gutture sanctorum
hîc etiã in peregrinatione degentiũ, manifeste indicat, qui dicit, Cantabiles mihi erãt, vel (vt in He Prou.15.
bręo legitur) Cantica mihi erãt iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meę. Et alius quidã, Vi- Psal.118.
uens viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie: pater filiis notã faciet veritatẽ tuam. Domine Esaię.38.
saluũ me fac, & Psalmos nostros cãtabimus cũctis dieb⁹ vitæ nostræ in domo domini. Gladios au-
tem ancipites in manibus fideliũ, appellabimus eadẽ illa veritatis ac Euangelicæ doctrinæ eloquia,
quæ alibi sagittæ acutæ appellãtur, & sagittę potẽtis acutæ. Sed & Paul⁹ aperte verbũ Dei gladiũ ap Psal.44.
pellat cũ Ephesiis scribit, Accipite gladiũ spiritus, quod est verbũ Dei. Ac rursum Hebręis, Viu⁹ est Psal.119.
sermo Dei & efficax, & penetrabilior oĩ gladio ancipiti, pertingens ad diuisionẽ animæ ac spiritus, Ephe.6.
&c, Hos gladios ancipites habẽt in manibus sancti, vt in eis pugnent ac dimicent cõtra oẽs aduer- Hebr.4.
sarios, quemadmodũ materialem gladiũ in manibus tenẽs, hoc facit, vt defendat se atq; etiam impu
gnet & feriat hostes. Tenẽt (inquã) hos gladios sancti in manibus, ad faciendã vindictã in nationi-
bus, & increpationes in populis. Ad alligandos reges eorũ in cõpedibus, & nobiles eorũ in manicis
ferreis, hoc est, ad subigẽdas sibi incredulas nationes, ad expugnãdas & deuincendas aereas potesta
tes, potentes quoq; & sapientes sęculi superãdos, & populos ad veritatem fidei de manibus eorum
eripiendos. Quod in alio Psalmo per cõparationem sagittarum ita dicitur, Sagittæ tuæ acutę, popu
C li sub te cadent, in corda inimicorũ regis. Et Paulus Apostolus, de hac sanctorũ victoria aperte scri Psal.44.
bit, cum ait, Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Dei, ad destructionẽ munitionũ, 1.Co.10.
consilia destruẽtes, & omnẽ altitudinem extollentẽ se aduersus scientiã Dei, & in captiuitatẽ redi-
gentes omnẽ intellectũ in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedien-
tiam. Hoc autẽ est iudicium conscriptum, hæc vltio est, quã ab æterno proposuit facere per filium
suum atq; eius discipulos Deus, contra principẽ mundi huius: hæc est, illa vltio, de qua trina repli-
catione gloriat̃ Ecclesia, cũ ait, Omnes gẽtes circuierunt me, & in nomine domini, quia vltus sum
in eos. Circundantes circũdederũt me sicut apes, & exarserũt sicut ignis in spinis: & in nomine do Psal.117.
mini, quia vltus sum in eos. Hoc illud est iudiciũ, de quo alibi dicitur, Iudicabit dominus populũ Psal.131.
suum, & in seruis cõsolabitur siue deprecabitur. Et in Euang. dominus, Nũc iudiciũ est mundi. Iam Deut.32.
princeps huius eiicietur foras. Et postremo hæc omniũ sanctorum cõmunis gloria, quòd absq; hu- Ioan.12.
mana potentia, absq; humana sapientia, sola Dei virtute, ita potentes sint ad perdendũ sapientiam
sapientum, & reprobandum prudentium prudentiam: atq; deinciẽdum & subigendum omnem
mundi potentiã: & talia profectò sunt hęc omnia, pro quibus merito debeat cantari canticũ nouũ, 1.Cor.1.
in quibus lætari debeant verus Israel & filii Sion, quomodo in alio Psal. dicitur, Lętetur mõs Sion, Esa.29.
D & exultẽt filiæ Iudæ ꝓpter iudicia tua domine. Digna profecto sunt, ob quæ debeamus illi in cho- Psal.47.
ris, tympanis atq; psalteriis canere, quomodo nos iste modo Psalm⁹ exhortatur, Sũt sanè iudicia pa
tentissima certissimàq; testimonia, quòd beneplacitũ sit domino in populo suo: hi effect⁹ sunt ma
gnificę exultationis, qua suos electos etiã in pręsenti sęculo Deus exaltat, faciens illos mundũ vin-
cere, & semper in omni loco triũphare in Christo Iesu filio suo. Hęc autẽ expositio, nequaquam illi 2.Cor.2.
pręiudicat quàm nos in Elucidatione de gloria & fœlicitate superna dedim⁹, imò potius ordinat̃
vna ad alterã: quemadmodum illa quæ in hoc tẽpore est electorum exaltatio, illius post vẽturę glo
rificationis quoddã est prænuncium. Cæterum, quòd quidam hęc de temporali fœlicitate conãtur
exponere Iudęorũ, post captiuitatẽ Babylonicam pristinam gloriã aliqua ex parte recuperantium,
intelligentes gladios materiales & tẽporales victorias atq; vltiones, & iudiciũ conscriptum intelli-
gentes iudicium quod in lib. Moysi promissum fuit filiis Israel à suis iniquitatibus ad Deum se con Deut.32.
uertẽtibus, quo videlicet promissa illis erat vltio de inimicis, si ab iniquitatib⁹ se cõuerterent ad ser-
uiendum domino, quemadmodũ econtrario à Deo recedẽtib⁹ promissa fuerat captiuitas & subie-
ctio: hæc (inquã) expositio, vt nimiũ Iudaica & crassa, nobis digna visa non est quã prosequeremur

CL PSALMI ARGVMENTVM. E

Quasi in ebrietate spiritus raptus Propheta considerans nullum esse laudis diuinæ modum neque terminum, ipsum in sanctis & in firmamento fortitudinis in medio angelicorum exercituum gloriose residentem & inhabitantem iubet, adhibitis omnis generis musicis instrumentis, pro possibilitate modi humani quibuscunque fieri possit mediis collaudari, vt quod agnoscit neque corde, neque ore plene impleri posse ad id etiam exteriora corporis membra, quantum possint, adiuuent.

CL. PSALMI ELVCIDATIO.

*1 Laudate dominum in sanctis eius: * laudate eũ in firmamento virtutis eius.*

Sepi.12. Lucæ.1. Gene.18. *2 Laudate eum in virtutibus eius: * laudate eum secundum multitudinẽ magnitudinis eius.*

3 Laudate eum in sono tubæ, laudate eũ id psalterio & cithara.

4 Laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo.

*5 Laudate eum in cymbalis benesonantibus: laudate eũ in cymbalis iubilationis: * omnis spiritus laudet dominum.*

Laudate dominum in sanctis eius, in quibus tam mirabilem se ac gloriosum in potentia, sapientia & bonitate demonstrauit, dum ipsos ad suam imaginem creauit, vt diuinæ capaces essent naturæ, dum illos à peccatis saluauit, à morte redemit, dum ex filiis iræ filios Dei constituit, nunc eos gratia iustificans, salute autem ęterna eos glorificare in sæculo venturo disponens: laudate quoq; eũ in firmamento fortitudinis suæ, in cælesti palatio, mãsione fortissima, & firmissimo habitaculo suo, i quo cum sanctis oĩbus sine fine regnat & gloriatur. 2. Laudate eũ in potẽtatibus, fortitudinib⁹ siue potẽtiis ac virtutibus eius, id est, in sua maxima & infinita oĩpotentia, cui subest cum voluerit posse, & cui pœnitus nihil impossibile est, imò neque difficile: * laudate eũ iuxta magnĩtudinem immensæ omnipotẽtiæ & infinitę virtutis eius, hoc est, laudate quantum potestis, & quantum præualebitis, quia propter immensam gloriam eius digne satis nunquam laudari poterit. 3. Et quia neque corde neq; ore ad laudandũ sufficitis, vt etiam manus & membra cætera attestari valeant perfectæ laudis (ad quam nõ sufficitis) desiderium & bonã volũtatẽ, adhibete, & assumite etiã exteriora quælibet instrumenta musicę harmoniæ, in quibus laudes illi decantetis, videlicet in tubarũ clãgoribus personãtes, & buccinis concrepantes, in psalteriis quoq; & citharis suauẽ edentes melodiam. 4. Adhibete tympana, & personate in eis, choros facientes, ad pariter collaudandum dominum: in instrumentis quoque chordarũ, & in organis laudes illi decantate. 5. Collaudate eum in cymbalis bene resonantibus, laudate eum in cymbalis dulci sono bene tinniẽtib⁹, & hoc suaui tinnitu veluti iubilantibus: * Quid plura ego dicam? Quam inuitabo vltra creaturam? quem adhuc laudis modũ exprimã? Ecce per singula percurrens deficio, nec inuenio quid vltra commemorẽ. Generali proinde exhortatione concludẽs, omne quod spiritũ habet vitę, & omne quod subsistit creatum, ab ipso, inuito in laudem ei⁹ quẽ pro suæ magnitudinis præcellentia constat digne satis nunquam laudari, neq; glorificari posse, qui est solus super omnes laude sempiterna laudabilis Deus trinus est vnus in omnia sæcula benedictus. Amen. F G

ANNOTATIONES IN PSALMVM CL.

Psalmorum liber, conuenientissimum maximéq; decentem finem accipit hoc vltimo Psalmo vtique deuotionis iubilo plenissimo. Cum enim totus Psalmorũ liber hoc præcipue spectet vt ad laudem Dei homines adhortetur, partim ex iis quæ in ipso sunt perfectionibus, partim ex consideratione mirabiliũ eius operum, & prouidissima benignissimàq; eius erga humanũ genus dispensatione, quo ad electorum salutem cuncta disponit disposuítq; ab initio, decens fuit, vt tali aliquo Psalmo clauderetur liber, qui nihil esset, nisi laudis excitatio: cuiusmodi ꝓculdubio hic est, si est vllus. Nihil enim aliud esse videtur quàm purum halleluia. i. mera laudis exhortatio: cum nihil aliud proponat, quã hallelu, hallelu, id est, laudate, laudate. Est autem in hoc Psalmo quasi defectio laudantis, cũ præ magnitudine, tam multis, támq; frequẽtibus & feruentibus exhortationibus propositis, veluti fatigatus iam deficit inuitator, & quasi deficiens laudi imponit terminum: cum post toties repetitũ, & in priorib⁹ duobus Psalmis, & in hoc nouissimo, laudate, cãtate, talẽ ponit totius suæ exhortatiõis clausulã: Omnis spirit⁹ laudet dominũ: hoc est, omne quod spirat, omne quod vitã habet, laudet dominũ: sub hoc quod particulariter dictũ videtur, intelligẽdo vniuersaliter, omne quod vitam & esse habet. Nam Deo viuunt omnia, in quo (vt ait Ioannes) vita erat quicquid factũ est. Cæterum, quantũ ad instrumenta quæ hîc plura explicantur, in quibus iubemur laudare dominum, nota quòd ea omnia secundũ mysticas intelligentias moraliter exponi possunt, quemadmodum ante nos plures qui in Psalmis laborarũt, diligẽter explicarũt, apud quod facile erit ista requirentibus inuenire. Nos tamẽ nihil illorũ attigimus, neq; arbitramur Prophetam illa principaliter spectasse, tametsi pie & deuote cõtemplantibus ita exposita sint: sed ex spiritus ebrietate & plenitudine deuotionis, ex nimia inflammatione cordis gestiẽtis magnifice celebrare dominum, putamus H

Ioan.1.

A omnia hæc musica instrumēta hîc nominari: vt hoc modo significaretur, dign⁹ esse De⁹ noster qui in omnibus musicis instrumentis, quibuscunq; modis fieri posſit, collaudetur & celebretur, quēadmodum in Psal.148. à rationali creatura omnis inuitabatur ad Dei laudem, etiam irrationalis, etiā insensibilis, etiā inanimata creatura, vt sic tali inuitatione protestaretur laudās, solū se non sufficere ac digne laudandū tam laudabilem dominū. Qui enim auxiliū postulat ad rem aliquā perficiēdam, hoc ipso monstrat se non esse per se solū sufficientē ad rem eiusmodi, vt dignum est, peragendam. Alioqui, quid opus fuerit alienū inuocare auxiliū, si tu solus tuo sufficis, quod quæris, transigendo negotio? ¶Versu.1. Laudate dominum in sanctis eius. In Græco atq; in Latino, ambiguū est gen⁹, vt intelligi posſit, in hominib⁹ vel angelis sanctis, genere masculino: vel in sanctis, genere neutro .i. in cælestibus, quomodo in Psal.133. dicitur, In noctibus extollite manus vestras in sancta.i.ad cælos, qui (ratione inhabitantiū sanctificatorum) peculiariter aliquādo sancta appellātur, quomodo etiam Paulus Apostolus Christū dicit per propriū sanguinē semel introiisse in sancta, æterna redemptiōe inuenta, proculdubio cælos significare volens & mansionē beatorum, quę sunt vera sancta. Similis ambiguitas est in versu vltimo Psalmi. 67. Mirabilis Deus ī sanctis suis, &c. Nos in Elucidatione exposuimus per genus masculinū, in hominibus sanctis siue fidelib⁹ eius, quomodo etiā beatus pater Heb.9.

B August. interpretatur, vt quomodo etiam alterum illum locū Psalmi. 67. sumus loco suo interpretati. Quod autē in secunda parte dicitur, In firmamēto virtutis eius, nos exposuimus de cælesti habitaculo, accipiētes videlicet firmamētum virtutis, pro cælesti habitaculo, quod Paulus appellat tabernaculū non manu factum.i. non huius creationis.i. quod non est factum manu vel sapientia hominum artificū, sed potentia virtutis Dei: propter quod, specialiter firmamentum appellatur virtutis eius. Atq; huic interpretationi bene cōuenit quod Felix vertit, In firmamento fortitudinis eius: item quod alii vertunt, In expanso virtutis vel fortitudinis eius. hoc est, in cælo quod secundū virtutem suā expandit sibi, quomodo dicimus tendere tabernaculū. Vel intelligi posset firmamētum virtutis Dei, eo ꝙ ibi specialiter reluceat Dei potētia, nimirū circundātibus illic ministris mille milibus, qui ministrant ei, & decies centenis milibus qui ei assistunt. Alii verò sic intelligunt, In firmamento virtutis eius .i. in virtute eius, quæ est firmisſima & potentisſima vt firmamentū accipiatur quasi pro firmitate vel fortitudine vel stabilitate, quomodo in alio Psalmo diximus, Non est firmamentum in plaga eorum .i. non fortitudo, nōest duratio & stabilitats in plaga impiorum, vt sit sensus, Non est impii in hoc sæculo grauis plaga, aut diu durans, aut multum grauans afflictio, quemadmodū suo loco expositum est. Atque huic expositioni nō omnino dissonat quod vertit ex Hebræo Hieronymus, Laudate eum in fortitudine potentiæ eius: & quod dixit Felix verti posse, In extensione virtutis eius: vel (vt alii) in extensa aut forti virtute eius. ¶Versu.2. Laudate eum in virtuti Ibidem. Danie.7. Psal.72.

C bus eius. Ne mireris, si virtutes (quod hactenus fere vbique interpretati sumus exercitus) iam aliter interpretemur, nempe fortitudines. Nam in aliis locis, vbicunq; virtutes interpretati sumus exercitus, vt domine Deus virtutum (quod frequenter in Psalmis ponitur) Non egredieris Deus in virtutibus nostris, ac in aliis huiusmodi locis: vbicunque (inquam) sic sumus interpretati, si Hebręam lectionem inspicias, inuenies haberi illic sabaoth, quod significat exercitus, in numero plurali, Item si Gręca inspicias, inuenies δυνάμεων, quod frequentisſime pro exercitibus ponitur, eo quòd in exercitu sit virtus belli. Hoc autem loco, neque Hebræa sabaoth, neq; Gręca dynameon sed in Hebręo est geburoth, numero plurali, quod robora, fortitudines, virtutes, vires, potētias, vel potentatus significat. In Gręco autem est δυναστείαις, quod potentatus significat, vel pręualentes fortitudines. Quę ambæ dictiones, tam Græca quàm Hebræa, ponūtur eodem in Psalmo.91. vbi nos habemus, Si autem in potentatibus octoginta anni, quod illic diximus ab aliis legi, In robusticitatibus, vel in pręualentibus fortitudinibus. Hoc ergo consilio cognoscito, nos hîc virtutes diuerso modo quàm hactenus exposuisse. Vnde & Hieronymus ex Hebræo hic vertit, In fortitudinibus, non (vt solet) in exercitibus. Et Felix multiplicem ponit versionem, In virtutibus, potentiis, fortitudinibus, potestatibus, potentatibus. ¶Versu vltimo, Laudate eum in cymbalis iubilationis. Tinnitus hîc vocatur iubilatio, quēadmodū exprimit lectio Psalterii Romani, quod hoc loco habet, In cymbalis bene tin- Psal.58. Psal.79. Psal.59.

D nientibus. Vnde cap.12. Epistolę prioris ad Corinthios, vbi nos habemus, Factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens, in Græco est ἀλαλάζων id est, iubilans, quemadmodum ἀλαλαγμὸς, iubilationem significat. Vnde sicut illic rectè versum est, cymbalum tinniens pro iubilans: ita hîc pro cymbalis iubilationis, legi rectè poterat, cymbalis tinnitus vel tinnientibus, id est, bene sonoris. Quod autem sequitur. Omnis spiritus laudet dominum, non solum huius Psalmi, sed totius libri Psalmorum est egregia & congrua clausula. Et post omnia subiungitur, halleluia, quod caput est & finis totius libri Psalmorum, qui semper & vbique non aliud clamat quàm halleluia, nihil nobis aliud loquitur, quàm laudate Deum. Quæ exhortatio vtinam sic modo capiat in cordibus nostris, vtinam sic tota posſideat nostra pectora, vtinā tam lingua quàm vita ita sese nunc exerat, vt cum beatis supernis ciuibus perpetuum illud & indeficiens halleluia olim cantare mereamur in conspectu Dei & agni, qui cum suo consubstantiali patre & spiritu sancto viuit ac regnat in omnia sæcula sæculorum. Amen.

FINIT EXPLANATIO LIBRI PSAMORVM.

DEO LAVS ET GLORIA.

Elucidatio in Cantica ferialia E

QVAE EX CONSVETVDINE ECCLESIAstica per ferias decantantur in horis canonicis.

ARGVMENTVM IN CANTICVM Esaiæ, cuius initium est, Confitebor tibi domine.

Canticum istud scribit Esaias capite suæ Prophetiæ duodecimo. In quo Propheta loquens sub persona totius Ecclesiæ Christi, gratias agit de salute per Christũ in plenitudine temporis allata, & ablata ira, quæ ab exordio, propter primam præuaricationem, vsque ad tempus illud gratiæ humanum genus præcesserat: ac deinde fœlicitatem temporis huius quod est sub noua lege commemorat, & fideles omnes horum beneficiorum factos participes ad laudem Dei & prædicationem mirabilium eius inuitat.

ELVCIDATIO IN CANTICVM ESAIAE. F

1 Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi: conuersus est furor tuus & cõsolatus es me. (Psal. 84.)

*2 Ecce Deus saluator meus: * fiducialiter agam, & non timebo.* (Galat. 4. Matt. 1. Psal. 73. Psal. 117. Rom. 8.)

*3 Quia fortitudo mea & laus mea dominus: * & factus es mihi in salutem.* (Ioan. 15. Philip. 4)

*4 Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris: * & dicetis in illa die.* (Ioan. 1. Ioan. 3.)

*5 Confitemini domino inuocate nomen eius. * notas facite in populis adinuentiones eius: * memẽtote, quoniam est nomen eius.* (Ioel. 2. Rom. 8.)

Te confessione laudis celebrabo, domine Deus me⁹ quoniam cum in prioribus ętatibus à tempore primæ transgressionis mihi fueris iratus, iam tamen in temporis plenitudine cessauit illa iracũdia tua, auertisti ab ira indignationis tuæ, factus placatus humano generi: & qui olim auersus à nobis fuisti per iracundiam, iam tandem conuersus es ad nos vultu placido per misericordiam: & in hac tua conuersione refecisti nos cõsolatione optima prius quasi desolatos & desperatos. 2. Ecce tu es ipse Deus saluator meus, tibi sic placuit, quando venit plenitudo tẽporis, mittere in mũdum filium tuum ad saluãdum populũ suum à peccatis eorũ: tibi placuit per filiũ tuũ operari salutem in medio terræ: * atq; ob hoc bene fidẽter agam, viuam absque timore, nec vltra timebo quid faciat mihi homo, & ego despiciã omnes inimicos meos. Scio enim neminẽ posse condemnare quos Deus iustificauerit, neque vllam potestatem nocere posse ei quẽ domin⁹ saluare voluerit. Quare in Dei electione G & gratia firmã habens fiduciam, nolo conturbari, nolo vltra metuere. 3. Quid enim timeam? qui dominum Deũ potentissimum habeo meam fortitudinem, & meam laudem vel gloriã: qui non in propria mea virtute, non in propriis viribus confido aut glorior, cum sciam me ex memetipso vel nihil esse, vel minus nihilo: sed dominus Deus ipse est fortitudo & virtus mea, in qua cõfido & glorior, sine quo vt nihil possum, ita in eo & per eũ possum omnia: * & ipse factus est mihi saluator, ipse placatus humano generi factus mũdi saluator, genus humanum à captiuitate peccati, in qua detinebatur, & debito mortis quo obstringebatur, redimens ac faciens saluum. 4. In illo tempore acceptabili, in temporis plenitudine, vos qui intra Ecclesiam eritis fideles, credituri in nomine eius, abundanter accipietis aquas cælestis gratiæ & spiritualiũ charismatum, de plenitudine Christi saluatoris quasi de fontib⁹ plenissimis: accipietis de plenitudine eius, qui plen⁹ est gratiæ & veritatis, habẽs non ad mensurã spiritũ: & sic accipietis, vt tamen illius plenitudini nihil decedat: quemadmodũ cum ex fon- H tibus aquam hauris, quantumcunq; hauseris, ob continuã scaturiginem, nõ deficit, neq; diminuitur fontis aqua: * & in illa die salutis ac gratiæ, in illo tẽpore acceptabili, dicetis vos fideles quicunq; estis credituri in nomine eius, & hæc multo maxima beneficia in Ecclesia suscepturi: dicetis (inquã) vobis inuicẽ, ad exhortandũ pro gratitudine. 5. Cõfitemini domino ex corde fideli & animo grato, qui tãta vobis contulit bona, quæ nõ fecit omni nationi, neque generationibus pristinis: & confitẽtes ad gratiarum actionem, simul etiam inuocate nomen eius fiducialiter, eum inuocate paratum adhuc maiora vobis conferre. Omnis enim quicunque inuocauerit nomẽ domini, salu⁹ erit: * Et quo salus hæc omnibus allata magis diuulgetur & agnoscatur, vos qui iam Deo credidistis, & agnoscitis hanc salutem, studete eam annunciare populis & gentibus, prædicantes mirabiles cogitationes & mirabilia consilia eius quæ cogitauit super genus humanum, & quibus perfecit salutem nostram: * & hoc ad memoriam reuocate, hoc recogitate, ac rememorando prædicare, quòd no-

A

6 Cantate domino, quoniam magnifice fecit:
** annunciate hoc in vniuersa terra.*

7 Exulta & lauda habitatio Sion:
** quia magnus in medio tui sanctus Israel.*

men eius qui hanc salutem est operatus, excelsum est & sublime super omne nomen. Saluatorem enim nostrum Deus exaltauit, dans illi nomen super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. 6. Gaudentes cantate domino, quòd magnifice admodum fecerit, quod suam magnificentiam mirabiliter demonstrauerit pro reparãdo & saluando populo suo, vt eos à morte restitueret vitę, ab ira ad gratiam, à captiuitate, ad libertatem, a damnatione ad gloriam: * hoc opus tam admirabilis potentiæ, sapientiæ & bonitatis, sed proclamate & annunciate in omnem terram & fines orbis terrarum. 7. Exulta, & lauda, ô beate populus qui habitas in Sion: gaudete & exultate quicunque intra sanctam Ecclesiam inhabitatis, credentes in nomine saluatoris vestri: & merito vos quidem gaudere debetis & exultare, propter illum qui habitat in medio vestri, videlicet quoniam magnus est ille sanctus Israel, dominus Deus verus saluator vester: qui habitat in medio vestri, tanquam protector, defensor, propugnator, pastor & rector in medio populi sui sicut pater in medio familię & filorum suorum, qui pollicitus est, vbicunq; duo aut tres fuerint congregati in nomine suo, ibi se futurum in eorum medio, qui insuper pollicitus est vobiscum esse ac permanere vsque ad consummationem sæculi.

Philip. 2.
B
Matt. 18.
Matt. 28.

ANNOTATIONES IN PRAECEDENS CANTICVM.

VErsu. 1. Confitebor tibi domine, quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus. Sic intellige, acsi coniunctim hę partes proferrẽtur, vt confessio non ad partem illam referatur, quoniam iratus es mihi: sed ad totum hoc, quoniam iratus es mihi, conuersus est furor tuus, ad hũc sensum, Confitebor tibi, quoniam cum iratus olim fueris mihi, iam conuersus est tamen furor tuus, atque cessauit, & es me consolatus: quo ferè loquendi modo, Paulus Romanis ait, Gratias ago Deo, quòd fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, hoc est, Gratias ago Deo, quòd cum olim fueritis serui peccati, nunc facti sitis obedientes, &c. Rom. 6.
Secundum sententiam veró pulchre ista reconciliatio & cõuersio iræ Dei apud Psalmistam exprimitur, cum in Psalmo. 84. sic loquitur, Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorũ. Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. ¶ Versu. 3. Quia fortitudo mea & laus mea dominus. Laudem, potes intelligere gloriã, Dominus enĩ, laus & gloria nostra est, in quo solo gloriari & laudari siue lætari debemus, quomodo in Psalmo dicitur, In domino laudabitur vel gloriabitur anima mea. Potest tamen aliter intelligi dominus esse laus suorum fidelium, id est, laudis obiectum siue materia, quatenus videlicet ipse quẽ est pro suis maximis beneficiis & admirabilib⁹ operibus laudare debent fideles. Vel laus est dominus suorũ, quatenus ipse ratio est vnde sui laudentur. Laudabilis enim populus & beatus, cuius est dominus Deus. Quemadmodum enim Salomonem gloriosum præ regibus aliis, recté dicimus fuisse laudem & gloriam sui regni atque sui populi, sic Christum multo magis dicere possumus laudem populi sui. ¶ Versu. 4. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Per fontes istos saluatoris, piè quidam intelligunt sacramenta Ecclesiæ à Christo instituta: ex quibus hauriuntur aquæ, quatenus ex Christi institutione per ea purgãtur peccata, & confertur gratia. Piè item quidam fontes istos intelligunt vulnera Saluatoris, ex quibus aquas haurimus in gaudio quoniam ex eius passione tota nobis nostra salus processit.

Psal. 84.
C
Psal. 33.

ARGVMENTVM IN CANTICVM *Ezechiæ, cuius initium est, Ego dixi in dimidio dierum meorum.*

D *CApite. 38. Esaiæ legimus, post superbum & blasphemũ Sennacherib percussum per angelũ domini occisis in castris eius centum octoginta quinque milibus virorũ, ægrotasse Ezechiam vsque ad mortẽ, adq́ue ipsum ægrotantẽ missum fuisse Esaiã Prophetã, qui illic diceret, Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues: sed cum ille conuersa ad parietẽ facie orasset dominum, fletuq́ue magno fleuisset, sententiam illam fuisse reuocatam & retractam, vt diceret illi dominus per eundem Prophetam qui prius mortẽ sibi denunciauerat. Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui, Audiui orationẽ tuã, & vidi lachrymas tuas. Ecce ego adiiciam super dies tuos. 15. annos, &c. dans ei signum retrocessionis vmbræ solaris in horologio Achaz. Pro hoc ergo sanationis suæ beneficio, quod subsequitur canticum Ezechias cecinit quẽadmodũ titulus indicat his verbis, Scriptura Ezechiæ regis Iuda, cũ ægrotasset, & conualuisset de infirmitate sua. In hoc ergo cantico rememorat amaritudinem & tristitiam illam in qua fuit, cum audisset nũciũ mortis suæ (in ætate adhuc florenti) & velut in dimidio dierũ: quoniam (vt tradunt in hac re fide digni authores) annũ agebat. 39 cum de Sennacherib à Deo acciperet victoriam, quam subsequuta est ista infirmitas. Multũ etiã deflet, quòd absque semine esset discessur⁹, & quòd in eo generatio Dauid esset acceptura finẽ deplorat, dicẽs, Generatio mea ablata est. &c. Dicunt enim, tunc temporis nondum illum genuisse liberos. Reliqua insuper omnia ad finẽ vsque per querimoniã proponuntur. Sic enim loquitur, secundũ eum effectum, quo tum erat, cum esset in angustia antequã hac conualescentia erat ex Dei voce instructus: & maxime morbi sui grauitatem exaggerat,*

quo Dei beneficium amplius extollat: pro quo, concludens pollicetur illi ad gratiarũ actionẽ, sempiternæ lau E
dis cantica. Est autem per se euidens ac manifestißimum, secũdum literam totum hoc canticum exponendũ esse
de Ezechia & eius infirmitate atque cõualescentia, neque in Elucidatione aliam ponemus intelligentiã. Verũ-
tamen secundum mysticum sensum, poterit etiã accõmodari illi qui similiter in spiritu fuerit affectus, vt Deo
gratias agere velit pro liberatione à morbo animi, vel recogitare statum ægrotãtis animæ per Deũ iam sana-
tæ: quomodo Ezechias hic de corporali infirmitate sanatus, suam curationem ad gratiarum actionem cõmemo
rat. Vel etiam ad totum genus humanum per Christũ sanatum, secũdum mysticum sensum potest accommodari.

ELVCIDATIO CANTICI EZECHIAE.

1 *Ego dixi:*

** in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi.*

2 *Quæsiui residuũ annorum meorum:*

** dixi non videbo dominum Deum in terra viuentium.*

3 *Non aspiciam hominem vltra:*

** & habitatorẽ quietis.*

4 *Generatio mea ablata est:*

** & conuoluta est a me quasi tabernaculum pastorum.*

5 *Præcisa est velut à texente vita mea:*

** dum adhuc ordirer, succidit me:*

** de mane vsque ad vesperam finies me.*

POsitus in infirmitate, vbi audissem per Esaiam Pro-
phetam ex ore domini nũcium mortis meæ, illo di-
cẽte: Dispone domui tuę, quia morieris tu, & nõ vi-
ues, cũ magnò dolore cordis & fletu vocis, dixi ego
velut coram Deo proponẽdo querimoniam: * ecce
in medio dierum meorum secundum huius decreti
nuncium cogor è viuis abscedere, iam in etate florida ante senectu-
tem, adhuc robore fortis, vegetus, atque robustus, præmatura morte F
cogor occumbere & abire è terra ista vinentium ad portas inferni,
id est, ad loca mortuorum: secũdum corpus quidem ad sepulchrum,
secũdum animam verò ad lymbum patrum maiorum meorum, qui
ante me illuc descenderunt. 2. Quamobrem conuertens caput ad pa
rietem lectuli, fletu magno postulaui, & requisiui à dño Deo meo
residuum annornm meorũ: postulaui vt misereretur mei, adhuc in
ętate florida vigentis, quasi in medio vitæ meę robore cõsistentis: &
petii residuum annorum mihi ex Dei misericordia adiici, petii mihi
adiici saltem annos aliquot vitæ meæ, & prolongari terminum: * Et
dixi, conquerendo atque lamentando, Si morte iamiam cogar absce
dere è terra viuentium, ergo nõ vltra dabitur mihi hîc super terram
videre dominum, non vltra potero ascendere in domum domini, vt
ibi eum videam, siue visitem, & adorem. 3. Neque amodo aspiciã ho
minem vllum in hoc mundo, postquã morte (iuxta hoc quod audi-
ui nuncium) absumptus fuero, non vltra erit cum hominibus super
terram conuersatio mea, neque videbo ego illos, neque illi me, neq;
sciã omnino quid illi agant in terris: * neq; videbo populũ meũ post
Sennacherib percussum & contritum paci restitutum, in sua pace& G
quiete habitantem, populum iam secure inhabitaturum terram, abs-
que inimicorum timore, non dabitur mihi, quod tamen vehemen-
ter optarem, si mihi posset contingere. 4. Et quod me omnium maxi
me cruciat, ecce generatio mea cessauit & ablata est: si moriar peni-
tus moriar, quoniam semen nondum suscitaui, neque relinquam si-
milem mei, qui posit mihi in regno succedere: ita ablata est mea ge-
neratio, quoniam prolem non habeo: * & quomodo tabernaculum
pastorum, vbi voluerint migrare, voluitur in vnũ & complicatur,
quo portetur commodius, nec vltra extẽditur vt antè: ita mea gene-
ratio conuoluta videtur, à me incipiendo finitur series lineæ regiæ
& regii generis: à me, si iam moriar absque liberis, quasi tabernacu-
lum pastorum cõuoluetur generatio, quoniam in me finietur, & nõ
extendetur amplius. Atq; ita, quomodo fieri poterit, vt iuxta promis
sionem factam Dauidi, non deficiat de semine eius qui regnet super
domum Iacob? quomodo Mesias ille desideratus cunctis gentibus de
Dauid nascetur, si ego absque liberis iam nunc morte absumar? 5. En H
vita mea in medio suo validisimo cursu subito per infirmitatẽ hanc
abrumpitur & præciditur, vt non vltra decurrat vel progrediatur lõ
gius: quomodo subinde texens rumpit filum & frangit in cursu me-
dio, vel quomodo ille cũ voluerit subito vno impetu filũ rumpit &
frangit: * vix mihi videbar adhuc incœpisse viuere, & iam ego succi-
dor, iam finitur mihi cursus vitæ meæ. Nam in infantia vix homo
viuit vt homo, dum rationis vsum non habet: in pueritiaque & a-
dolescentia, vix vt homo viuit, dum non sui iuris, neque ad suum ar
bitrium permittitur viuere, & dum in multa viuit afflictione & insi
pientia, propter iuuentntem & inexperientiam. Mox autem vbi flo
rere incipio in ætate perfectiori, præmatura morte hinc abripi-
or, vix dum in flore viuere exorsus: * absumes me, & morte fi-
nies, de mane vsque ad vesperam expectantem & præstolantem, quo
modo solẽt ægri de mane expectare vesperam, & vespero expectare

A

*6 Sperabam vſque ad mane: * quaſi leo ſic cõ triuit omnia oſſa mea.*

7 De mane vſque ad veſperam finies me:

** ſicut pullus hirundinis ſic clamabo, meditabor vt columba.*

B *8 Attenuati ſunt oculi mei ſuſpiciẽtes in excelſo.*

9 Domine vim patior:

** reſponde pro me:*

** quid dicã, aut quid reſpondebit mihi, cum ipſe fecerim?*

C *10 Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.*

11 Domine ſi ſic viuitur & in talibus vita ſpiritus mei:

D

** corripies me, & viuificabis me:*

** ecce in pace amaritudo mea amariſſima.*

mane, quaſi ſperantes temporis mutatione aliquod ſui morbi leua-
mentum. 6. Itaque expectabam vſq; mane, ſi aliquid ſentirem leua
minis, quod ſubinde ſolet ęgrotis tẽpore matutino contingere: * verũ
rum morbus iſte qui me ex Dei iudicio corripuit, totũ me depaſcit,
conſumit, & deuorat, vſq; ad oſſa nihil mihi relinquit fortitudinis,
omnibúsq; exhaurit viribus, ídq; in admodum modico tempore ma
gno impetu, & multa violentia: quemadmodum leo deuorat prædã
ſuam quam rapuerit, aut quę illi tradita fuerit, abſq; mora magna vio
lentia. 7. Ita me finies de mane ad veſperam vſq; expectantẽ, & præ
ſtolantem: ſi ſic pergas, & niſi alleuies à me manũ tuã, ita me abſumes
expectantem, id quod ex cõtinuo defectu, & deſtitutione manifeſte
percipio, dũ me ſentio de die in diẽ, de hora in horã, magis magiſq;
deſtitui viribus: & quo diutius præſtolor, eo vicinius ad finẽ tẽdere:
* propter quod ego ad te clamaui cum magno fletu & gemitu, ſicut
pullus hirũdinis cũ magno, quantũ poteſt, vocis ſtridore clamitat: &
meditatus ſum, & excitatus loquendo & gemẽdo, ſicut colũba: id eſt
ex amaro animo, & ardẽti affectu ad te clamaui, in bona fiducia, quẽ
vnum ſciebã mihi poſſe ferre auxilium, & præterea neminẽ. 8. Oculi
quoque corporis mei præ nimia & continua ſuſpectione ad cælũ at-
tenuati & debilitati ſunt, cõtinuò ſuſpiciẽtes, & ſurſum dirigẽtes aſpe
ctum. Facit enim debilitari & attenuari oculos illa cõtinua defixio vi
ſus in rem vnã, maxime cũ in ſuperna leuãtur, & defigũtur in ea quę
ſurſum ſunt, vt eleuari eos oporteat. 9. O domine (dicebã ego) vi-
des tu, quomodo ego vim & violẽtiam magnã patior à morbo iſto,
qui me ſic abſq; ceſſatione cõſumit, & penitus deuorat, vt nihil relin
quat in me viriũ: * tu pro me reſponde, pro me loquere, pro me agẽ
cõtra hunc tam rabidum leonẽ. Non enim ego video remediũ, neq;
puto quẽquam eſſe hominũ vel medicorũ, qui poſſit me ſaluũ face- Deut. 32.
re, niſi tu ſol⁹: qui percutis, & ſanas, occidis, & viuificas: * Sed quid di
cam ego? Quorſum iſtam domino Deo propono querimoniã? Aut
quid ipſe mihi reſpõdebit? Quid ab illo expecto reſponſi, lutũ à figu
lo, à creatore creatura, cũ ipſi⁹ ſcit omne quod patior, cũ ipſe omnia
hæc fecerit, cũ ex ipſius iudicio, volũtate & diſpoſitione in hoc vitæ
diſcrimẽ venerim? Nõ igitur quaſi omnino cõtendens, aut quaſi mur
murans, iſta quæ dixi propono, cũ ſciam te quęcũq; facis in iuſto iu-
dicio facere, & nõ obligari ad reſpondendũ mihi, ſed poſſe te facere
quod volueris. Attamẽ in miſericordia cõfidẽs poſtulo, & mea quę-
rimonia nõ murmurationis aut cõtentionis eſt, ſed humilis depreca
tionis. 10. Et quo ad me exaudiẽdũ fias pronior, ecce volo ante ocu-
los tuos rememorari omnia tẽpora præterita vitæ meæ, quib⁹ vixi ſu
per terrã, ídq; in amaritudine & dolore cordis mei: pro omnib⁹ qui-
bus te offendi malis, ne forte in me ſint delicta iuuẽtutis aut ignorã-
tiæ, propter quæ indignus inueniar tua exauditione, ecce volo tibi re
memorari omnia tempora mea cũ amaritudine pœnitentiæ: * Itẽ re
memorabor corã te totũ tempus præteritum vitæ meæ, cum dolore
cordis mei totum tibi proponã ante oculos, vt conſideres q̃ breue
fuerit vniuerſum tempus vitæ meæ, & quã plenum miſeriis, & q̃ in
illo omni tẽpore vitæ meæ ſtuduerim corã te ambulare perfectus, vt
vel ſic te inflectã ad adiiciẽdũ tã modico æuo meo, vel pauculos an-
nos. 11. O domine (dicebã ego ĩ hac amaritudine poſitus) hęccine eſt
vita hominis, ſiccine viuit homo, ad tẽpus tã modicũ? nõ aliud eſt ho
minis vita, quã talis quidã velut vmbrę horarius, imò penè momẽta-
neus trãſitus? & eſt vita ſpiritus mei in talibus? vita mea an cõſiſtit in
tam modica & breui duratiõe, & tã modica voluptate, tãtis cõmixta
malis, tã plena ærumnis? talis eſt vita hominis ſuper terrã? quã vulgo
æſtimãt homines magnũ quid eſſe, nõ attendentes ad breuitatẽ du-
rationis, & finis velocitatẽ: * O domine, tu me in tuo iudicio corri-
puiſti, & erudis morbo iſto grauiſſimo: ſed cũ volueris, iterũ me vi-
uificabis ĩ tuo beneplacito, poteris me ſanare q percuſſiſti: & hoc vt
facias peto, propter miſericordiã tuã: * ecce enim iam quãdo pacem
ex tuo munere nactus fuerã, poſt victoriã de blaſphemo Sennache-
rib, quando ſperabã viuere in pace cũ populo meo, venit mihi repẽ-
tẽ dolor alius maximus, & amariſſima amaritudo, ex morbo iſto qui
iam quęrit extorquere ẽ corpore animã meã. Propter quod, te præ-
cor, vt iã ſalutẽ mihi dediſti ab illo hoſte, ita & ab hoc morbo gemi-

12 *Tu autem eruisti animam meam, vt non periret:*
✱ proiecisti post tergũ tuum omnia peccata mea.
13 *Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: ✱ nõ*
Matt. 25. *expectabunt qui descẽdũt in lacum veritatem tuam.*
14 *Viuens viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie:*
Psal. 44. *✱ pater filiis notam faciet veritatem tuam.*
15 *Domine saluum me fac: ✱ & psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo domini.*

nata tua misericordia sanes. 12. Tu autem domine, qui semper ad mi E
serendum es pronus, atque ad exaudiendũ facilis, exaudisti orationẽ
meam, & eruisti animã meã à perditione, seruasti à morte vitã meã:
& quomodo à morte spirituali me preseruasti, ita etiã à morte tẽpo
rali, cum alioqui secundum naturæ cursum aduersus hoc malũ nullũ
esset remediũ: ✱ omnia peccata mea proiecisti post tergũ tuum, dimi
sisti mihi omnia peccata mea, quæ in annis præteritis comisi: omnia
delicta iuuentis meæ, & ignorantias meas non attendisti, neque re
memoratus fuisti, vt propterea nõ exaudires deprecantẽ: & omnino
non attendisti ad illa vniuersa, quomodo nõ attẽdit homo, neq; res
picit ad ea quæ post tergum sunt. 13. Quoniam illi qui in inferno
sunt, non dabunt tibi confessionem laudis, & mortui qui in dãnatio
ne sunt, nõ vllas tibi laudes dabunt quoniã in inferno & morte non
audietur vox laudis, vbi non est nisi fletus & stridor dentiũ: propter
quod complacuit tibi dimittere peccata mea, & ea post tergũ proii
cere, quoniã mauis, vt inter viuentes & iustos te collaudem, quã in
ter dãnatos & mortuos perpetuò à tua laude sileã: ✱ qui descendũt F
in lacum profundum inferni & dãnationis æternæ, ipsi nõ expecta
bunt veritatẽ & fidem tuã, nihil vltrà præstolabuntur à te, non vllam
habebunt spẽ salutis: quoniam in inferno nulla est redẽptio. 14. Sed
is qui viuit nõ solũ corporis vita, verumetiam vita spiritus, talis cõ
fessionẽ laudis dabit tibi, domine Deus, eiusmodi te laudabit, vt lau
dari dignus es, quemadmodũ & ego hodie, adhuc viuẽs in corpore
& anima, te pro omnibus acceptis beneficiis laudo, & sicut te lau
dãt iusti omnes quicunq; super terrã: ✱ imò parẽtes docebunt filios
suos veritatem tuã, docebũt patres suos filios, quã sis tu verax & fide
lis in omnibus verbis & operibus tuis: erunt soliciti parentes, etiam
suos posteros in Dei cognitione instituere, vt discant & ipsi laudare
dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.
15. O domine, concludens propono postulationem meam, postulãs
saluus fieri, & secundum corpus ab infirmitate hac humana opera
& arte incurabili, & secundum animam ab omni peccati periculo:
✱ & nos in gratiarum actionem, tum pro hoc beneficio, tum pro o
mnibus aliis, cantabimus cantica laudis, in domo tua, in templo san
cto tuo, & in sancto populo tuo, cũctis diebus quibus viuemus su
per terram, perpetuum exhibebimus tibi famulatum, & in sempiter
num seruiemus tibi. G

ARGVMENTVM. IN CANTICVM
Annæ matris Samuelis.

1. Reg. 1. *ANna Samuelis mater, cum diu fuisset sterilis, atque ob sterilitatem vehementer illi fuisset molesta æmula Fenenna, & ipsa vxor existens Helchanæ, ita vt etiam exprobraret illi, quòd dominus conclusisset vuluã eius, contristata super sterilitatis opprobrio, & impudenti exprobratione æmulæ, coram domino in Silo in amaritudine animi sui effundens orationem, votumque faciens à domino exaudita est, concepitque & peperit filium Samuelem: quem (iuxta promissum) vbi fuisset ablactatus, obtulit domino: ac deinde concepit & peperit tres filios & filias: vt non solum esset ab ea ablatum sterilitatis oppobriũ, id quod vnica prole sufficienter poterat fieri, verumetiã fœcunditatis gaudium illi daretur multiplicatũ pro afflictione quã tulerat. Videns itaque Anna, fecisse secum dominũ misericordiã, in data sibi fœcunditate, cecinit domino gratulatorium hoc canticum: in quo sibi factam à Deo misericordiam gaudiose commemorat, & pro ablato oppro* H *brio gloriatur in Deo, ac gratias agit, Deo soli opus illud ascribens, cuius sanctitatem & fortitudinem prædicat, in quo solo dicit gloriandum, cum ipse solus omnia poßit pro suo arbitrio commutare: vt fortes reddat infirmos, atque econtrario infirmos fortes: victos victores, atque econtrario victores victos: pauperes diuites, atque econtrario: humiles excelsos, atque econtrario: steriles fœcundas, atque econtrario, & ita in cæteris eiusmodi: in quibus magnifice Dei omnipotentia commonstratur eadem illa qua terræ fundamenta posuit. Nouißime verò singularem Dei erga electos curam describit, & contra impios iram, cùm eum dicit seruare pedes sanctorum, & impios in tenebris concludi, vt ibi confusi conticescant, & formidini eum fore impiis, quando super illos de cœlis tonabit in terrore suo, Vltimo tandẽ versu Christi aduẽtum apertè satis designãs ipsi dicit à patre dandum imperium, vt pro sanctis suis faciat iustum iudicium. Quanquam autem singuli pene versus mystice exponi poßint, referendo omnia ad ecclesiam gentium, cuius Anna typum geßit, vt Fenenna veteris synagogæ: nos tamen in Elucidatione simpliciter canticum istud ad literam, Annæ gratulationi, & gratiarum actioni accommodamus. Erit enim perquam facile hunc intellectum capientibus, ecclesiæ gentium omnia suo modo applicare.*

A ANNOTATIONES IN CANTICVM ANNAE.

1 Exultauit cor meum in domino: ✱ & exaltatum est cor meum in Deo meo.
2 Dilatatũ est os meũ super inimicos meos: ✱ quia lætata sum in salutari tuo.
3 Nõ est sanctus vt est B *dominus:*

✱ neque enim est alius extra te, & non est fortis sicut Deus noster.
4 Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.

5 Recedant vetera de ore vestro:

C *✱ quia Deus scientiarum dominus:*
✱ & ipsi præparantur cogitationes.
6 Arcus fortium superatus est:

✱ & infirmi accincti sunt robore.
7 Repleti prius pro panibus se locauerunt:
D *✱ & famelici saturati sunt.*

8 Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.

Cor meũ & spiritus meus præ gaudio gestiuit, & exultauit in domino, qui fecit mihi magna secundum magnã misericordiam suam: ✱ & cornu meũ sublimatũ est in Deo meo: exaltata sum ego, & magnificata vehemẽter atq; glorificatata, & sic exalta sunt cornua mea per deũ authorẽ salutis meæ, qui mihi exaltauit cornua, sicut econtrario hostiũ meorum cornua confregit. 2. Tanta autem bona conferendo, Deus mihi quasi os aperuit, & late aperuit, ad gloriandũ super & cõtra inimicos meos, vt audacter loqui iam possim, & gloriari cotra eos qui me prius deridebant, atque etiam super illos, & prę illis: ✱ quoniã lætificauerit me salutare domini Dei mei, quoniã Deus saluator meus tali me affecit lætitia, vt meritò possim super meos inimicos confusos lætari & gloriari. 3. In veritate hoc sentio, & prædico, quod & expertus loquor, neminẽ esse vel in cælo vel in terra, vel vbicunq; tandẽ locorum, qui sit comparandus domino Deo nostro in sanctitate, qui sic vt dominus noster sit fidelis & sanctus in omnibus verbis & operibus suis, qui sic firm⁹ & verax, certus & fidelis sit in cũctis ꝓmissis suis, & in adiuuãdo semper omnes in se sperantes: ✱ nam prę ter te, domine Deus, alius nõ est ita sanctus & fidelis, & non est quisquam ita fortis & potẽs, sicut dominus Deus noster: cuius fortitudo omnem excellit fortitudinẽ, cui vni subest cum voluerit posse, qui omnia quęcunq; voluit fecit in cęlo & in terra, in mari, & in omnibus abyssis, deniq; cui nihil est neq; impossibile, neque difficile. 4. Ac proinde caueant sibi homines, ne multa garriant, & superbe loquantur in elatione cordis sui, gloriãdo vane in iis quæ sibi Deus dederit, in despectum & contẽptum proximorũ: caueant à multiplicatione verborũ iactantiæ, quibus eloquantur superba atque tumentia, inaniter gloriãdo propter ea quę à Deo fortè donari sibi contigerit. Nam superbam hanc gloriationẽ meritò debet compescere consideratio fortitudinis & omnipotẽtia Dei, cui facile est donare ei qui nõ habet id propter quod despicitur vel auferre ei qui habet id in quo extollitur. 5. Vetera illa vanæ gloriationis & superbiæ verba recedãt de ore vestro, ô illusores & contẽptores mei: qui me olim quasi sterilẽ spernebatis, & tanquã infœcũdæ insultabatis, cessate à verbis sụpbiæ & tumẽtis gloriatiõis: ✱ quoniam Deus est dominus scientiarũ, qui omnia nouit, quẽ nihil latet, cuius oculis nuda & aperta sunt omnia: ✱ & ipsi pręparãtur cogitationes, hoc est, ab eo pręparãtur cogitationes, ipse præparat cogitationes, ipse se parat ad agendũ quæcunq; cogitauerit, nõ aspicit quid nos iactemus gloriãdo, sed quæ sibi videntur bona facit, & frequẽter longe alia quàm hominis cogitatio comprehẽdat. Insuper & cogitationes nostræ omnes illi præparãtur, cogitiões hominũ omnes corã eo sunt, ipsiq; denudatæ, vt nulla illũ possit latere. 6. Facit ipse, cum sibi visum fuerit, cõmutationes admodum mirabiles, efficiens nõ raro, vt fortes cõfidentes in arcubus, sagittis, hastis & armis bellicis, superentur: ita vt illis nihil prodesse possint arma bellica, in quibus cõfidebant, & tumebant, quasi inuicti & insuperabiles: ✱ contrà verò illi qui imbecilles viribus & impotentes virtute reputabãtur, vt induãtur fortitudine, fortes fiant, Dei auxilio cõfortati in prælio, vt etiam aduersarios suos prius sibi formidabiles, & se prius multo fortiores, possint superare. 7. Item facit non raro, vt illi qui antè saturi erant, pleni & abundantes omnibus bonis, postmodum ad summam deueniant egestatem, adeò vt cogantur seipsos locare, & suam operam quasi vendere pro necessario simplici pabulo, vt ad mercedem seruire cogantur, ad acquirendum victui necessaria: ✱ illi verò qui prius multum indigentes fuerant, etiam rerum necessariarũ, victus scilicet & vestitus penuriam magnam patientes, postmodum admirabi commutatione acquisierunt eorum, quibus antè indiguerant, abundantiam, & saturati sunt boni. 8. Denique & hoc non raro contingit, vt illa quæ prius vt sterilis & infœcunda despiciebatur, tandẽ ex Dei munere fiat admodum fœcũda, & pariat plurimos filios vbi illa quę prius multis prolibus ornata erat, & admodũ fœcũda, humiliatur, vel

Psal. 144
Sapiẽ. 12.
Psal. 113.
Gene. 18.
Lucæ. 1.
Hebr. 4.

9 Dominus mortificat & viuificat:
** deducit ad inferos & reducit.*

Psal.146 Lucæ.1. *10 Dominus pauperem facit, & ditat: * humiliat, & subleuat.*

11 Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem:
** vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.*

Psal.105. *12 Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.*

13 Pedes sanctorum suorum seruabit:
** & impii in tenebris conticescent:*

Matt.25. ** quia nō in fortitudine sua roborabitur vir.*
14 Dum formidabunt aduersarii eius, & sup ipsos in cælis tonabit.

Ibidem. *15 Dominus iudicabit fines terræ:*

parere desinens, vulua propter superbiam clausa à domino, vel mor E
te pereuntibus prolibus, vt relinquatur mater orbata filiis. 9. Do-
minus est qui occidit cum voluerit, & cum voluerit, resuscitat ad vi-
tam: qui potestatem habet super omnes vitæ ac mortis, vt viuentes
posit morti tradere, & mortuos reuocare ad vitam: * deducit ad in-
feros vsque homines, & reducit: vsque ad portas mortis, in discri-
mina vitæ maxima adducit homines, vt iam in portis, & sub vmbra
mortis sibi videantur degere, vt sibi videantur morti & infernalibus
claustris proximi: atque iterum cum voluerit, educit hominē de pe-
riculis etiam maximis eū liberando, ac restituendo ad vitam. 10. Do-
minus quos vult facit pauperes, etiam si antè fuerunt diuites: & cum
vult diuites facit eos qui fuerant pauperes, multos facit à pauperta-
te peruenire ad amplas diuitias: * pro suo quoque placito homines
exaltat & humiliat, quemadmodum superbos & peccatores humi-
liat vsque ad terram, eósque deponit de sedibus, & in locum eorum
exaltat humiles: facítque non raro viles & infimæ sortis homines ad
amplissimas fortunas conscendere: quemadmodū Dauidem pasto- F
rem de gregibus ouium assumpsit ad augustissimi regni fastigium, &
superbum Saulem inimicum eius penitus humiliauit, vt non relin-
queretur de semine eius qui regnaret pro eo. 11. Suscitat, erigit, &
eleuat pauperem de puluere .i. de vilitate maxima, in qua iacet quasi
sordidus & ignobilis, exaltat eum: & pauperem illum in humilitate
sua quasi in stercore sordentem, & despectum ab omnibus, ipse cum
voluerit magnifice exaltat, & in summum prouehit altitudinis gra-
dum: * ita vt sedeat etiam cum principibus, cum iis qui nobilitate &
dignitate habentur præcellentes, atque ita solium gloriosum obti-
neat & thronum magnificum dignitatis suæ, ex ignobili puluere ad
sublime solium euectus, & ab infima sorte sublimatus ad celsitudi-
nem maximam: quomodo etiam humanum genus secundū corpus
penitus vile & ignobile, ad tantam subleuat dignitatem, nunc qui-
dem in gratia, ac post in gloria superna, vt nobilissimis illis angelicis
principibus coæquetur. 12. Neque verò mirum cuiquam videri
debet, si tam admirandis commutationibus pro suo beneplacito cū-
cta possit agere Deus, si tam potenter simul ac mirabiliter possit o-
mnia comutare. Ipse enim est, qui in omnipotentia sua creauit ter-
ram: & super stabilitatem suam fundauit eam, quasi super cardines G
suos eam appendens: & ipsius sunt cardines siue bases aut fundamen
ta terræ, & in sua manu ea habet, quod proculdubio non nisi eius
est qui omnia potest, & multo videtur maius, quā fortes infirmare,
aut debiles confirmare, pauperem ditare, aut diuitem pauperem fa-
cere, sterilem facere fœcundam, aut fœcundam sterilem, aliáque hu-
iusmodi. 13. Dominus semper obseruabit gressus fidelium seruo-
rum suorum, & eorum pedes custodiet, vt nō declinent in vias ma-
las: aut si declinauerint, vt quantocyus reuertantur à malitia, neque
stent in ea, nec sinet offendi ad lapidem scandali pedes eorum: * im-
pii verò qui non studuerunt esse de numero seruorum eius, in tene-
bris æternis, in damnatione inferni permanebunt, in silentio perpe-
tuo, in summa tristitia, erumna atque miseria: vbi erit taciturnitas, &
silentium à laude Dei & omni verbo bono, neque audietur vlla
vox lætitiæ, sed tantum fletus & stridor dentium, & heu atque væ
sempiterna: * non enim confirmabitur homo, aut corroborabitur, H
siue præualebit in fortitudine sua, vt speret se posse Deo resistere,
aut manus eius atque iudicium effugere. 14. Atque ob hoc etiam
formidabunt dominum in sua potentia præualentem omnibus, cun
cti aduersarii eius: & aduersum illos de cælis aduenienstonabit, to-
nitru terribile emittet aduersum inimicos suos, quo omnes eos vehe
mentissime perterrefaciet. Cum enim venerit dominus in maiesta-
te sua, & apparuerit in præualenti fortitudine sua, tunc præmisso so
nitu terribilis tubæ, formidabunt omnes impii aduersarii eius, & ille
proferet de supernis adueniens in modum terribilis tonitrui horri-
bilem sententiam aduersum istos damnationis æternæ, dicturus:
Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo
& angelis eius. 15. Et si requiras, quisnam iste sit, qui hæc tanta sit fa
cturus, ecce dominus Deus omnipotens ipse iudicabit fines ter-
ræ, ipse dominabitur super vniuersos habitatores terræ, ab Oriente

A vsque ad occidentem,& à Septentrione vsq; ad Meridiem, super omnes imperabit & dominabitur, principémq; aget & iudicē, & suo tempore de omnibus faciet nouissimū vnius examinis iudiciū:* atq; hoc imperium,hoc dominiū,Deus pater omnipotens dabit Christo filio suo,qui in tēporis plenitudine nascetur inter homines:* & Messiam siue Christum suum,illum quem nasci faciet in plenitudine temporis,ipse exaltabit,magnificabit, & glorificabit:exaltabit caput siue cornu eius, ipsúmq; super omnia excelsum ponet præ regibus terrę, & ita vt nominetur,& sit princeps regū terræ,rex regū, & dominus dominantiū: quum data illi fuerit omnis potestas à patre in cœlo & in terra, acceperítque potestatem iudicium facere,constitutus iudex viuorum atque mortuorum.

** & dabit imperium regi suo: * & sublimabit cornu Christi sui.*

Psal.71. Apoc. 1. & 19. Mat. 18. Ioan. 6. Actu.10.

ARGVMENTVM. IN CANTICVM *filiorum Israel,cuius initium, Cantemus domino, &c.*

B

Posteaquam stupendo miraculo filii Israel, diuiso mari rubro, & alueo siccato aquis ex vtraq; parte quasi pro muro stantibus, transissent salui per mediū siccati maris, AEgyptii verò & ipsi ingreßi ad persequendū Israelem,aquis redeuntibus,& dissolutis fluctibus,fuissent submersi,pro gratiarū actione composuit Moyses canticum istud,cuius subsequitur explanatio,quod simul cum filiis Israel cecinit,vt habet Exodi historia: Tunc (inquit) cecinit Moyses & filii Israel carmen hoc domino: & dixerunt, Cantemus domino,&c. In hoc itaque cantico gratulatorio,primū in Deo præmittens exultationem,enarrat miraculosam & verè admirabilem sui populi liberationem, atque ex aduerso persecutorum condemnationem. Post quæ enarrata,transit deinde prophetico spiritu ad illa cōmemoranda, quæ adhuc restabant post annos plures exhibenda prodigia:sic tamen enuncians futura,quasi præterita,& adhuc patranda,quasi iam complenda: videlicet de introductione in terram permißionis,& introductionem illam præcedentibus gloriosis victoriis. Exo.13.

ELVCIDATIO IN CANTICORVM ISRAEL.

C

1 Cantemus domino, gloriose enim honorificatus est:

** equum & ascensoré deiecit in mare.*

2 Fortitudo mea, & laus mea dominus:

** & factus est mihi in salutem.*

3 Iste Deus meus, & glorificabo eum:

D

** Deus patris mei, & exaltabo eum.*

4 Dominus quasi vir pugnator:

** omnipotens nomen eius:*

** currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare.*

Cantemus domino cātica laudis, & carmē gratiarū actionis,quoniā fecit nobiscū magnificè,& gloriose admodū magnificatus est,in patenti exhibitione præualidæ omnipotētię suę,faciēs pro nobis cōtra inimicos nostros victoriā:* nā equos simul & eos qui super equos atq; curr⁹ ascēderant Ægyptios ad persequendū nos,ipse excussos è currib⁹,& de equis prostratos, proiecit & demersit in mare. 2. Omnem hanc victoriam cū laude & cātico asscribo ego domino Deo nostro,qui est fortitudo mea illa tota, per quā tā pręclara mihi cōtingit de inimicis victoria,quā meis propriis viribus spes nunquā fuisset cōsequendi: & ipse est laus mea,ipse meū canticū,mea gloria, quem solū vt saluatorē meū sempiternis celebrabo canticis:* nimirum ipse factus est mihi ad salutē, exhibuit se mihi saluatorē,per quē sum liberatus de potestate inimicorū. 3. Iste est Deus meus viuus & verus,& extra eū alius nemo,quē vnū colere & adorare volo, quē solū pro Deo,vt est,propono agnoscere,& illi vni,vt dignū est,dabo honorē & gloriā diuinitati debitam, ipsum solum adorabo,ipsum inuocabo:*neq; verò Deus recens est iste meus saluator,sed est ipse idem Deus quē coluerunt patres mei,Abraham, Isaac,Iacob,ac cæteri,quíque etiam illis fuit semper protector & saluator,& eum magnificabo quantum potero in laudibus & canticis. 4. Hic dominus quasi vir pugnator pro me liberando apparuit,tanq̃ homo pugnator demonstratus fuit hostibus meis, mittens de nubib⁹ fulgura & tonitrua quasi sagittas in Ægyptios,& rotas curruū eorū subuertens,vt ferrentur in profundū:ad eū modū quo pugnatores viri è fortaliciis in hostes eiaculantur iacula sua, & quomodo in prælio currus solent destruere atq; subuertere, vt excutiantur pugnātes in curribus, ita vt ipsi Ægyptii persentiētes manū pugnantis domini adinuicē dicerent, Fugiamus Israelē,quia dominus pugnat pro eis:* si requiras, quis iste sit pugnator tā validus,& quod nomen eius,ecce nomen eius est dominus omnipotēs: hoc est illi nomē peculiare, quo ab omnibus secernitur. Nemo enim alius præter hūc vnū est aut verè dici potest omnipotēs:*currus Pharaonis regis Ægypti,

5 Electi principes eius submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerũt eos, descenderunt in ꝓfundum quasi lapis.

*6 Dextera tua domine magnificata est in fortitudine: * dextera tua domine ꝑcussit inimicũ & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios meos.*

*7 Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulam: * in spiritu furoris tui cõgregatæ sunt aquæ.*

8 Stetit vnda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari.

9 Dixit inimicus, persequar & cõprehendam: diuidam spolia, & implebitur anima mea.

10 Euaginabo gladiũ meũ, interficiet eos manus mea.

*11 Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare: * submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.*

*12 Quis similis tui in fortibus domine? * quis similis tui magnificus in sanctitate? * terribilis atque laudabilis faciens mirabilia.*

Psal. 75. *13 Extendisti manum tuam, & deuorabit eos terra.*

& vniuersum exercitũ eius ipse coniecit in mare, & demersit in eo. E
5. Nobiles principes eius, qui illum vt suum regem fuerant comita-
tati, submersi sunt in mari rubro: aquarum abyssi & immẽsæ moles,
inuoluerũt, operuerũt, & absorbuerũt eos: demersi sunt in profun-
dum aquarum, absq; impedimento, & subito ex vltione domini, cui
nihil potest resistere: ad eũ modum quo lapis absq; mora in profun-
dum subsidit suo põdere, quum fuerit in aquas iniectus. 6. Omni-
potens brachium tuum, Deus potentissime, glorificatũ est in fortitu
dine: in hac tã potenti vltione, manifestam fecisti, & supra modũ ma
gnificasti fortitudinem omnipotentis brachii tui: * omnipotens bra
chium tuũ ita percussit inimicos meos, & in maxima gloria tua hu-
miliasti aduersarios meos Ægyptios, qui persequebantur populum
tuum quẽ de Ægypto eduxeras: in ista Ægyptiorum humiliatione
& contritione maximam tuæ fortitudini comparasti gloriam.
7. Misisti iram indignationis tuæ, quæ deuorauit eos, & penitus cõ-
sumpsit: extendisti, & exercere voluisti vltionem tuam contra eos F
quæ eos assumpsit, & penitus ad nihilũ redegit absque vlla difficulta-
te, ad eum modum quo stipula sicca consumitur à facie flammæ vo-
rantis: * & in indignatione furoris tui, quo aduersus illorũ indigna-
baris superbiam, congregatæ sunt aquæ, & derelinquentes natura-
lem fluxibilitatis suæ conditionem, ex vtraq; parte collectæ sunt in
cumulos, vt fieret populo tuo iter per siccum alueum, quem paulo-
ante occupauerant aquæ. 8. Ad imperium iussionis tuæ steterunt
aquæ, prius fluentes, & totum occupantes alueum, steterunt quasi
pro muro à dextris & à sinistris: aquarum cumuli maximi, qui sunt
velut abyssi, agglomerabantur, & coniungebantur in vnum in me-
dio mari, vt iter præberent populo per mediũ transeundi in sicco al-
ueo, sicque populus tuus saluaretur de manu persequentium. 9. Vi-
dens autem inimicus Pharao cum populo suo, ꝙ transiret populus
tuus per siccum mare hortati sunt se mutuò, vt sequerẽtur transeun
tem, intrarẽntque & ipsi siccatum alueum, sic putantes facilè posse se
comprehendere quos quærebant: dixerũntque se inuicem exhortã-
tes, & iam quasi certam victoriã reputantes, Persequemur illos trã- G
euntes per medium maris, & facilè præualebimus in fortitudine no
stra, vt comprehendamus eos: quibus comprehensis, auferemus spo
lia eorum, & quæcunque illi attulerunt secum ex Ægipto, nos recu-
perabimus nobis, referemúsque in Ægiptum vniuersa, & saturabi-
tur desiderium nostrũ, tam in punitione filiorum Israel fugitiuorũ
nostrorum, quàm in spoliorum diuisionibus. 10. Insuper velut an-
te bellum adorantes victoriam, dixerunt adinuicem: Vbi illos com-
prehẽderimus, nõ parcemus animabus illorum, neque iterum redu
cemus in Ægiptũ, vnde fugerunt viuos, sed euaginatis gladiis, ferie-
mus illos: manus nostrę in gladio interficient eos, neq; erit qui illos
possit liberare de manibus nostris. 11. Illis verò sic cogitantibus, &
præsumptione nimia post populum tuũ ad persequendũ in mare in-
gressis, tu domine flare fecisti spiritum tuũ, tu domine propugnator
populi tui, misisti spiritũ iræ & indignationis quo dissipatæ sunt o-
mnes cogitationes illorũ, quo factum est, vt redeuntibus aquis in sta
tum pristinũ post tergũ populi qui iam trãsierat iterúmq; se coniun- H
gentibus, & ad locum suum quem ad tẽpus dereliquerant reuertẽti-
bus, illi omnes operirentur aquis maris: * submersiq; sunt, & absor-
pti aquis illis vehementibus, in aquis nimiis, & admodũ tumultuãti-
bus subitò & quasi in momento, in ictu oculi quẽadmodum plũbum
suo pondere, statim vbi in aquas fuerit iniectũ, absq; mora subsidit,
neq; quiescit, donec ad profundũ vsq; perueniat. 12. O domine quis
poterit assignari similis tui, siue ęqualis tibi, ex vniuerso numero eo-
rũ, qui fortes existimãtur, siue in diis, siue in hominibus? * Quis sicut
tu magnificus est in sanctitate? Quis assignari poterit tã gloriose san
ctus & fortis? * merito terribilis omnibus impiis etiam regibus terrę,
vtpote qui habeas potestatem auferendi spiritum, etiam principũ &
regum terræ, & ecõtrario amabilis, atq; laudabilis piis omnibus qui-
bus tam benignum & fidelissimum te exhibes defensorẽ, quippe qui
facis aduersum impios pro bonis mirabilia signa atq; prodigia: quẽ-
admodum pro nobis fecisti aduersum Ægiptios. 13. Extendisti ad
vindictam vltricẽ manũ tuam, ad percutiendũ persecutores populi

A ** dux fuiſti in miſeri-*
cordia tua populo quem
redemiſti.
14 *Et portaſti eum in*
fortitudine tua:
**ad habitaculum ſan-*
ctum tuum.

15 *Aſcenderunt populi*
& irati ſunt:
** dolores obtinuerunt*
B *habitatores Philiſtiin.*

16 *Tunc cõturbati ſunt*
principes Edom:
**robuſtos Moab obti-*
nuit tremor:

** obriguerũt omnes ha*
bitatores Chanaan.

17 *Irruat ſuper eos for-*
mido & pauor in ma-
C *gnitudine brachii tui.*

18 *Fiãt immobiles qua*
ſi lapis, donec pertranſe-
at populus tuus domine
donec pertranſeat popu
lus tuus iſte quem poſſe-
diſti.
19 *Introduces eos, &*
plantabis in monte hæ-
reditatis tuæ:
**firmiſſimo habitacu-*
D *lo tuo quod operatus es*
domine.
20 *Sanctuarium tuum*
domine, quod firmaue-
runt manus tuæ.
21 *Dominus regnabit*
in æternum, & vltra.

tui: & ex vltione tua abſorbuit eos mare, & perierũt, tanquã ſi viuen
tes ſubito fuiſſent abſorpti à terra: * Neque verò hoc ſatis tibi viſum
fuit, liberaſſe videlicet populum tuum de manu Ægiptiorum, ac per
mare rubrum ſaluos trãſuexiſſe, ſed inſuper iam traducto & liberato
populo, te ducem præbuiſti in ſuperabundanti & inexhauſta miſeri
cordia tua, quæ nunquam finem habet miſerendi .14. Et deduxiſti
eum, ac velut in manibus portaſti, abſque offenſione & periculo, ad
eum modum quo geſtat mater in vlnis filiũ, neceſſaria omnia abun-
de ſuppeditans, & mala cuncta depellens, per fortitudinẽ omnipotẽ-
tiæ tuæ, quæ poteſt omnia, & aduerſus quã nihil poteſt alius: * vſque
in habitaculum ſanctum tuum, vſque in terrã promiſsionis, quã pe-
culiariter elegiſti, & peculiari electione velut ſanctificaſti ac mancipa
ſti tibi, vt tu habites in ea, vna cũ populo tuo quem in tuum elegiſti
peculium.15. Audientes veró nationes populorum quæ erant vel cir
citer locum tranſitus noſtri, vel in terra illa promiſsionis, ad quam
pergebamus, aſcenderunt & exurrexerũt ac præparauerunt ſe aduer
ſum populum tuũ in prælium, & vehementer indignati ſunt aduer-
ſum nos: * dolores inuidię, & indignationes male occupauerũt inha
bitantes Paleſtinam, locáq; terræ promiſsionis finitima ægre hoc ac-
ceperunt de nobis, quod aſcendere tentaremus ad occupandũ ter- Num.20
ram nobis promiſſam .19. Tunc principes Edom contutbati ſunt,
nolentes neque audẽtes nobis licet poſtulantibus, & conditiones pa
cis offerentibus præbere tranſitum: * robuſtos quoque & principes Num.21.
Moab, vbi audiſſent quę facta fuerãt Amorrhęo & Chananæo, ob-
tinuit magnus timor & tremor, adeò vt ipſe rex eorum Balach pluri
mum ſuo regno metuens, multis precibus & pollicitationibus quęre
ret á Balam propheta maledici populo tuo, dicens maioribus natu
Madian: Ita delebit hic populus vniuerſos qui in noſtris finibus cõ-
morantur, quomodo ſolet bos herbas vſq; ad radices carpere: * habi-
tatores autẽ terræ Chanaan, auditis iis quæ fecerat dominus pro no-
bis contra Ægyptios, & quæ facta fuerant trans Iordanem Amor- Ibidem.
ræo, Chananæo, Baſan & moab, prorſus obſtupuerunt, & obrigue-
runt, tanquam deſtituti viribus, prę terrore nimio. Irruit enim in eos Ioſue.2.
terror noſter, & elanguerunt, pertimuerúntq;, & elanguit cor eorũ,
nec remanſit in eis ſpiritus ad introitum noſtrum.17. Ita domine, te
ſic operante, irruat in eos formido & pauor, timor, & tremor appre
hendat eos, propter magnitudinẽ, celſitudinem, & fortitudinem, om
nipotentis dexteræ tuæ, ita conſternati, & animo reddãtur deſtituti,
propter magnitudinem præclariſsimorũ operum tuorũ, quę tu pro
nobis operaris in fortitudine tua.18. Obrigeſcant (inquam) & timore
obſtupeſcant, vt fiant immobiles ad modum lapidis, vt quomodo la-
pis immobilis iacet, nec ſe poteſt mouere: ſic & illi non ſe poſsint ad
nos inuadendum mouere, aut nobis quomodocũque obſiſtere, do-
nec populus tuus, ô potentiſsime Deus: populus (inquã) tuus iſte (qui
ſumus nos) quẽ in peculium & ſingularem poſſeſsionem elegiſti tibi
ex omnibus gentibus, tranſierit ad terrã quam pollicitus es patribus
noſtris poſsidendam .19. Tu domine, in virtute omnipotentiæ tuæ,
expulſis & eiectis ante faciem eorum impiis inhabitatoribꝰ, introdu-
ces eos, atque eradicatis illis malis & infidelibus incolis, quorũ erant
iam cõſummatę iniquitates, in locũ horum plãtabis eum, & firmiter
habitare facies in illo mõte hęreditatis tuę, in locis illis montoſis, in
terra promiſsionis, quam elegiſti tibi vt habitares in ea, vnà cũ pecu-
liariter electo populo tuo, tanquam in hęreditate & poſſeſsione tua:
* in illa firmiſsima & ſtabili habitatione tua, quam tu prępraraſti tibi
domine, & quã tibi comparaſti in fortitudine tua, vt habitaret in ea
populus tuus, túq; in medio populi tui. Neque enim in gladio noſtro Pſal.43.
poſsidebimus terrã illam, ſed brachium tuum & dextera tua illam no
bis comparabit.20. In illud (inquam) ſanctuarium induces populum
tuum in illum locum tibi ſingulari electione ſanctificatum, quem ad
hoc firmauerunt & parauerũt manus tuæ, vt expulſis illis alienigenis
idololatrarũ natiõibus, populus ſanctus tuus habitaret in eo, ſimul &
tu in medio eius, quaſi in ſanctuario tuo.21. Hic item dominus Deus
omnipotens, qui omnia iſta ꝓ nobis mirabilia operatus eſt, nõ habet
regnũ ſimile regnis terrenis, qđ aliquãdo poſsit deficere, aut ſuperari
aut trãsferri, ſed regnum habet inęternũ, ſtabile, quod imperpetuum

Pſal.44. Danie.7. 22 *Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus & equitibus eius in mare: & reduxit ſuper eos dominus aquas maris.*

23 *Filij autẽ Iſrael ambulauerunt per ſiccum in medio eius.*

non poſsit deficere aut in alium transferri. Regnum enim ipſius, regnum eſt omnium ſęculorum: & regnum ipſius omnibus dominabitur & poteſtas ei⁹ poteſtas æterna eſt, quę nunquã auferetur ab eo. E
Propter quod nemini mirum videri debet ſi tanta pro ſuo populo ille poſsit aut potuerit. 22. Concludens veró canticum in gaudio, peculiariter illud placet repetere, quod nobis eſt in præſentiarum cauſa noſtri gaudii, videlicet ꝙ ingreſſo Pharaone equite (quo eſſet ad perſequendum paratior, & expeditior ad conprehẽdendum quos quærebat filios Iſrael) ſimul cum comitatu vniuerſorum curruum & equitum ſuorum in medium maris, dum inſequerentur præeuntem Iſraelem, dominus illum cum vniuerſo comitatu ſuo fluctibus maris abſorpſit, reducens ſuper eos aquas, quæ donec Iſrael tranſiret, ſtabant agglomeratæ quaſi pro muro ex vtraque parte, vt inuoluerentur aquarum ſibi occurentium fluctibus, ita vt nec vnus effugeret ex omnibus. 23. Populus autem domini, filii Iſrael, maximo miraculo tranſierunt ſalui per medium maris rubri, per ſiccum alueum, aqua ſeſe ad vtranque partem continente, donec ille tranſiſſet, neque ſubmerſus eſt vel vnus ex omnibus filiis Iſrael. Tantam in hoc die, tamque manifeſtam poſuit diſtinctionem domin⁹ inter populum ſuum & perſequutores ipſius: quod & ſemper facturum illum non dubitamus vſque in conſummationem ſæculi, qui nouit ſemper quomodo pios à tentatione ac perſequutione impiorum eripiat, impios autem condemnet: propter quod, iuſtum eſt à populo ſuo dari illi ſemper laudem & benedictionem, in ſæcula ſæculorum. Amen. F

2.Petri.2

ARGVMENTVM IN CANTICVM Abacuc, cuius initium eſt, Domine audiui.

CAnticum Abacuc, cuius initium, Domine audiui auditum tuũ, & timui, tãtæ eſt difficultatis, vt ab Hebræorum magiſtris inter quatuor difficillima ſcripturarum loca cẽſeatur: propter quod aliqui Iudæorum titulum cantico præmiſſum, pro ignorãtiis vel pro ignorationibus, ſic intelligunt, quia canticum iſtud talia proponat quæ ignorentur & non capiantur à quouis, donec videlicet ille veniat Meſsias, in cuius tempore ea dicunt reſeranda atque cõplenda. Quam tituli explanationẽ, nos quoque rectã arbitramur. Idcirco G
enim pro ingnorationibus canticũ iſtud inſcribi putamus, quia de illis tractat, & illa proponit ſub diuerſis ſimilitudinũ & figuratiuarum ac prouerbialiũ loquutionum inuolucris, quæ vulgo ignorantur, quæque tũ adhuc latebant occulta, neque cognoſcebantur niſi ab iis quos Deus ſpeciali illuminatione de iiſ dẽ inſtruxiſſet,
Apo.3. *vt Dauid Eſaiã, ac cæteros, quibus incerta & occulta ſapientiæ ſuæ Deus antequã fierent voluit manifeſta*
Apoc.5. *facere. Et vere dicunt Iudæi, nõ poſſe canticum iſtud intelligi, neque ſenſum verborũ eius capi, donec veniat Meſsias qui eius ſenſum aperiat. Profecto enim impoſsibile foret, ſenſum eorũ quæ hic dicũtur, comprehẽdere, niſi in ſe omnia implẽdo Chriſtus dominus noſter ea explicaſſet, niſi ipſe qui habet clauẽ Dauid & omnis prophetiæ, clauſa apperuiſſet, niſi ſignacula ille agnus in ſanguine ſuo occiſus confregiſſet, & aperuiſſet ſignatũ Prophetiæ librũ. Illud tamen vaniſsimũ eſt, quòd adhuc Iudæi de huius cantici intellectu diffidunt, donec adueniat meſsias alius, quẽ ipſi ſomniant. Iã enim clauẽ habem⁹, in qua aperire & poſſum⁹, & audemus quod clauſum fuerat. Non vltra clauẽ expectamus aliã: & quantumuis ipſi expectent, non aliam accipient: quam quia reſpuunt, & quia vti ea ad ſcripturarũ apertionem nolunt, merito foris ſtare adhuc eis obfirmato oſtio compelluntur. Nos verò (vt iã diximus) clauẽ habentes huius diligẽtiſsime ſignati cantici, pro noſtra virili illud explanabimus de admirabilibus operibus, quæ in generis humani ſaluatione, & eccleſiæ gentiũ ædificatione, in temporis plenitudine, Deus pater per filiũ ſuũ voluit operari. Poſt nanque præmiſſam ſtupores admirationẽ propheta diuino colluſtratus radio ſtatim in initio cãtici Chriſti in mundũ aduentũ, & incarnationẽ ac natiuitatem deſcribit, ipſius deinde in cruce victoriã, de morte atque diabolo, mundi reparationem, eccleſiæ gentiũ* H
ædificationem, & conuertionem populorum gentiliũ, licet æthiopibus, dæmonibus, & illorũ miniſtris Madianitis (.i. perſequutoribus fidei) inuidentibus & repugnantibus. Poſt hoc, Dei erga gentes propitiationẽ deſcribit amotã, dicens, à fluminibus iram, per apoſtolorum prædicationem, quos equos Dei & quadrigas appellat: quàm velut arcũ fœderis dicit in eccleſia poſitam, ad implendum promiſsiones patrũ. Sæcularis quoque ſapiẽtiæ confutationem & deſtructionẽ deſcribit, ſcindendos dicens terræ fluuios, licet contraluctãtibus ſublimibus ſæculi, qui perſequutionis gurgitem ſuſcitaueruut eccleſiæ, abyſſo inferorũ contraclamante, & ſæculi poteſtatibus arma contramouẽtibus: aduerſum quos tamẽ omnes præualuit verbũ Dei, & tã Chriſti gloria, quã eccleſiæ ſplendor opprimi non potuit: ſed verbum Dei potẽtia ſignorum confirmatũ præualuit omnibus, Deo
Marc.16 *cooperante ſuis prædicatoribus, illorũque ſermonem ſignis ſequentibus (vt ait Marcus) confirmãte, ipſe verò princeps mundi percuſſus fuit & maledictus, vnà cum omnibus ſibi adhærentibus, populumque Dei oppugnãtibus. Poſt quæ omnia, à magnitudine eorũ quæ audierat propheta, ſe dicens conturbatum & ſtupefactũ, pleno cordis voto optat populo illi beato, generationi vẽturæ cõiungi, per quos tanta Deus erat operaturus mirabilia, libenti animo ſe paratũ offerens ad quantacunque perferenda huius mundi mala, ita vt etiã vſque ad oſſa eius iugrediatur putredo, tantum vt requiẽ cũ illo populo Dei expedito poſsit accipere, quã præuidebant*

A *per Christi victoriam fidelibus tam fore gloriosam atque perfectam: vbi per occasionem impiorum in futuro sæculo egestatem & tribulationem, ac omnis boni egestatem, per defectum fructuum vineæ, ficus, oliuæ, & agrorum describit: se verò vnà cum populo domini semper ait in domino gauisurum, & ad excelsa ex Dei victoria deducendum, cum gaudio & psalmorum canticis.*

ELVCIDATIO CANTICI ABACVC.

1 Domine audiui auditionem tuam:

** & timui.*

2 Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. B

3 In medio annorum notum facies:

** cum iratus fueris misericordiæ recordaberis.*

4 Deus ab austro veniet:

** & sanctus de monte Pharan.* C

5 Operuit cælos gloria: eius

** & laudis eius plena est terra.*

6 Splendor eius vt lux erit:

** cornua in manibus eius.* D

7 Ibi abscondita est fortitudo:

Domine auribus internis cordis mei & interiori spiritus auditu percepi verbum tuum, quod in me loqui, & quod à me audiri voluisti secretum tuum: intellexi, te mihi reuelante, arcanum consilii tui admirabilis, quod cogitasti facere in tempore suo: * & ab auditione eiusmodi tam admirabilis consilii stupefactus extimui, & prę admiratione nimia quasi in ecstasim raptus obstupui. 2. O domine, opus illud tuum, de quo mihi aurem reuelasti, tu viuificabis in medio annorum, in temporis plenitudine, ante mundi consummationem, quasi in annorum sæculi medio opus illud adimplebis, perficies, & quasi viuere facies, non frustrabitur effectu suo verbum illud quod audiui ex te, non permanebit mortuum, tametsi adhuc in longinquum sit differenda eius adimpletio: sed quando venerit plenitudo temporis ad hoc definiti, ante finem mundi viuificabitur opus illud, & sicut multo antè prædictum fuerat, verè exhibebitur. 3. In plenitudine temporis opus illud manifestum facies, & reali exhibitione monstrabis in oculis omnium: * non enim imperpetuum durabit ira tua, qua offensus es propter pręuaricationem primi parentis humano generi: sed postquam tempus iræ finitum fuerit in plenitudine temporis, in tempore acceptabili, & die salutis, obliuisceris iræ tuæ, desines irasci: & memor eris misericordiæ, conuerteris ad miserendum humano generi vt ipsum tibi recōcilies, quando pro eius reconciliatione admirabile tuum illud consilium perficies. 4. Veniet nanque in temporis plenitudine ad homines Deus, vt inter homines homo factus viuat, & cum hominibus conuersetur, veniet Dei filius verus Deus ab austro, siue a meridie: id est è sinu patris sui, vbi nunquam nisi meridies est, apud quē perpetua & perfecta claritas est, quasi splendor solis in meridie, vbi tenebræ nō sunt vllæ: * & ipse sanctus sanctorū veniet de monte Pharan: id est, de monte sublimi, excelso & glorioso: hoc est, à celsitudine maiestatis paternę qui est quasi mōs excelsus & gloriosus altior omnib⁹. Vel de monte condēso & vmbroso, de patris gloria, qui lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominū vidit vnquam, neq; videre potest, sic vt viuat. Ita (inquā) Dei filius exibit à patre, & veniet in mundum, ad operādum opus redemptionis humanæ. 5. Ipso autem adueniente, operuit cælos gloria eius: ipso nato, manifestata est in supernis gloria eius angelis in cælo cum magna claritate apparentibus, gloriamque Deo in altissimis cōcinnentibus, stella insuper noua ad ortus, ipsius manifestationem exteris in cælo gentibus reuelata, quę nati regis testaretur maiestatem: * & laudis eius plena est vniuersa terra, cum post manifestatum celebrarunt laudibus vniuersi populi habitantes in terra. 6. Effulsit in mundo hoc pleno caligine errorum atq; vitiorum sicut lux in tenebris lucet: erat lux vera quæ illuminaret omnem hominē venientem in hunc mundum: sicut lucerna accensa & super candelabrum posita illuminat omnes qui in domo sunt, ita splendore doctrinæ conuersationis, atque miraculorum illuminauit mundum: * & (quod prę omnibus maxime est admirandum) post peractum doctrinæ, & vitæ suæ cursum, fuerunt in manibus eius cornua crucis, affixę sunt manus eius cornib⁹ crucis: post peracta omnia, morte turpissima condemnatus fuit, & in cruce extensus, fuéruntque affixę cruci, & in eius cornibus siue lateribus fuerūt extensę manus eius, tantam causā nostri ille subiit humilitatē, talem sustinuit aduersus semetipsum pro nobis contradictionē, vt perficeret opus redemptionis nostrę, nósq; suo redimeret precioso sanguine, quem sic in cruce pendens effudit in redemptionis & salutis nostrę precium. 7. Ibi fuit abscondita, tecta, & occultata fortitudo eius, cum ita in cruce humiliatus pendebat, sublatum fuit in humilitate iudicium eius, non se tunc manifestauit illa diuinitatis fortitudo, quæ tamen ei semper cum patre

Lucæ. 2. Matt. 2. Ioan. 1. Hebr. 11. Esai. 53.

1.Co.1. Ibidem. ** ante faciem eius ibit mors.*

Ioan.1. Ephe.2.

Ioan.8. Ioan.16. 8 *Egredietur diabolus ante pedes eius:*

Matt.28. Psal.2. ** stetit & mensus est terram.*

9 *Aspexit & dissoluit gentes:*

** Et contriti sunt montes sæculi.*

10 *Incuruati sunt colles mundi:*

** ab itineribus æternitatis eius.*

11 *Pro iniquitate vidi tentoria AEthiopiæ:*

** turbabuntur pelles terræ Madian.*

Iudic.6. 12 *Nūquid in fluminibus iratus es domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?*

est coæqualis & coæterna, sed quasi infirmus homo apparebat, in E
nullo ostendens potentiā diuinitatis suę, permittens cōpleri & con-
summari in se omnia quæcunq; secundū consiliū diuinæ voluntatis
& prophetarū vaticinia erant implenda. Et fuit quidem ipsa diuini-
tatis fortitudo in hac humilitate dupliciter abscōdita: videlicet & in
seipsa dū se monstrabat in aliquo, sed pro libito siuit inimicos agere
quæcunque voluissent: & in hominibus aliis, qui ꝓpter nimiā humi-
litatē scandalū passi, credere recusauerunt diuinitatis in eo virtutem,
ita vt etiā scandalū & stultitia fiat verbū crucis. Attamē vere etiam il-
lic in cruce pēdenti fortitudo diuina fuit, quæ illum nunquam dereli
quit: propter quod, credētibus verbum illud crucis fuit Dei virtus &
sapientia: * & quidē tanta fuit eius illic, licet abscondita fortitudo, vt
ante faciē suam cogeret mortē abscedere. In crucis nanq; triumpha
libus cornib⁹ extēsus agn⁹ Dei, fecit victoriā, & summæ fortitudinis
opus: quoniā sua morte nostrā superauit mortē. Occisus enim tulit
peccata mūdi, & redemit nos á morte ad vitā, in sanguine suo, & per
mortem in corpore suo recōciliauit Deo: sicq; ante faciē eius in cru-
cis cornibus appensi, mors aufugit, & longe profligata est. 8. Simul F
& ipse author mortis, homicida primus, diabolus, serpens antiquus,
qui per serpentem decepit, & morti tradidit hominem, per illū cru-
cis cornibus appēsum deuictus ac superatus est, nec potuit coram eo
consistere princeps huius mundi diabolus, cōdemnatus est per eum
atque proiectus foras: * resurgēs veró post paululum, & morte deui-
cta rediens ad vitam, accepta iam á patre potestate omnium, acceptis
gentibus in hæreditatē & in possessionē terminis terræ, ipse tanquā
orbis dominus stetit, & mēsus est terrā: quomodo nobilis rex, vindi
cato de manu tyrāni regno aut ciuitate, cū diruta ac dissipata per in-
iustum possessorē reparare voluerit, & restaurare quę ille demolitus
fuerat, aut noua erigere ædificia stat in terra eiusmodi, & considerat
ac metitur locum ædificiorū suorum. Ita post resurrectionē suam do
minus vindicato sibi regno mūdi hui⁹, & pulso foras tyranno diabo
lo (qui omnia demolitus fuerat per idololatriā & enormia facinora,
in quibus seruire fecerat gentes) cogitauit de restauratione & repara
tione dissipati orbis, & noui ędificii erectione: id est, ædificatione ec
clesię sanctę ex gentibus. 9. Aspexit oculo benigno misericordię suę G
gentium populos, quos inuenit prostratos & iacentes in imis sordi-
bus, aspiciénsq; misertus est miseriæ illorum, & corda illorū indura-
ta vt lapis, sua gratia emolliuit atq; dissoluit per pœnitētiam, dans eis
pro corde lapideo cor carneū, spiritū cōtribulatū & cor cōtritū pro
corde indomito & efferato vitiis: imò & mōtes sęculi contriti sunt
in misericordia aspectu illi⁹, nō pauci potētū atq; sapientū sęculi per
pœnitentiā contriti sunt, egerúntq; de malis suis pœnitentiā, á vanita
tibus auersi ad Deum viuum sese conuertentes. 10. Colles mundi il
li, qui in sęculo altitudine quacunq; præfulgebant, siue potentia, siue
sapiētia, siue honoribus, siue diuitiis, ex omnibus nō pauci incuruati
& humiliati sunt, colla sua cū humilitate submiserunt veritati: * ab
itineribus æternitatis siue diuinitatis eius, quādo ille secundū diuini
tatē suam (secūdū quā ęternus est) in ecclesiā & corda hominum ad-
uenerit. Illo enī aduenięte, mōtes & colles humiliātur, & maximi &
mediocriter excelsi, omnes illi se subdūt, cū nemo illi possit resistere.
11. Cū verò sic dissoluerētur gentes ex aspectu Dei, atq; etiā mōtes & H
colles humiliarent sub manu domini, vidi tētoria Æthiopū ꝓpter i-
niquitatē & inuidiā malitiose conturbata, habitationes impiorū dę-
monū (qui p malitiā cōsummatā, sunt quouis Æthiope, imò quouis
carbone nigriores) vidi cōturbatas & frementes præ dolore inuidię,
indignātes se superari, regno priuari, & auferri sibi prædā: * simul e-
tiā cum his Æthiopib⁹ cōturbabūtur tabernacula Madianitarum: id
est persequutorū populi domini, equales enī fuerūt Madianitę, tem-
pore Gedeonis, qui grauissime opprimebāt Israelē. 12. Sed nunquid
tu domine aduersus flumina, aduersus aquas multas (qui sunt popu-
li gētiū) irā tuā seruabis? nūquid in tēpore illo, quādo opus tuum (cu
ius ego auditū audiui) facies, aduersus flumina populorū multorū p-
seuerabit furor tuus, aut indignatio tua? nūquid etiā tūc aduersus ma
re permanebit obfirmata? id est aduersus mundū ac genus humanum
vniuersum, quomodo olim fuit cōtra eos ira, indignatio & furor tu⁹

A *13 Qui aſcendens ſuper equos tuos:*

An permanebit ira tua aduerſum populos perpetua? an nõ vel tũc fi
nietur, vt illis fluminibus & mari fias placabilis? 13. Non poterit fieri
Deus, vt etiam tunc perſeueret indignatio tua, quoniam quidem illo
in tempore tu aſcendens ſuper equos tuos, ſuper equos candidos &
veloces ſanctos Apoſtolos tuos, per quos veheris ſuper omnia flu-
mina qui te prædicabunt per vniuerſum orbem terrarum: quando Pſal.18.
in omnem terram exibit ſonus prædicationis eorum, & in fines or
bis terræ verba eorum: ita te quaſi ſeſſorem, illi quaſi equi candidi &
veloces portabunt ſuper mare pręſentis ſæculi, & ſuper vniuerſa flu-
mina gentium: quod nequaquam fieret, ſi adhuc eſſet in fluminibus

** & quadrigæ tuæ ſaluatio.*

aut mari indignatio tua, ſi non iam velles illis te exhibere placabilem
:* ipſę tuę quadrigæ, quibus ſic veheris, nõ aliud quàm ſaluatio ſunt:
quocũque tu per quadrigas tuas ſiue currus eiuſmodi (quos iã equos
appellauimus) aduеheris, præſtas ſalutem omnibus, vbique creden-
tes ſaluos faciens a peccatis eorum, dansq; eis poteſtatem filios Dei
fieri. Quomodo ergo adhuc in fluminibus aut in mari poterit per-
ſtare indignatio tua? Quomodo non eris placatus gentibus &
vniuerſo humano generi, qui tantam omnibus præſtabis gratiam?

B *14 Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum:*

14. Itaque iraſci deſines, atque etiam propitiationis ſignum pones in
terra hominibus. Quomodo enim olim poſt illud celebre diluuium
quo in ira tua periit mundus pene vniuerſus, arcum poſuiſti nubibus
in ſignum fœderis, quòd non vltra aquis diluuii eſſes perditurus ſæ-
culum: ita & in hoc tempore gratiæ ſuſcitãs ſuſcitabis, & firmiter ſta
tues ſignum fœderis atq; reconciliationis ſempiternæ inter te & ge-
nus humanum, quod ſignum arcus ille erit Euangelicæ prædicatio-
nis & verbi tui ſancti, quod quandiu permanebit in fidelibus (per-
manebit autem vſq; in cõſummationem ſęculi) tandiu placatus per-

** iuramenta tribubus quæ locutus es.*

manebis erga electos tuos, nunquam in ira tua repelles eos, vt perdas
vniuerſam carnem: ſed propter arcum tuum hunc in eccleſia, prop-
ter ſanctum verbum tuum, ſemper tibi ſeruabis electos vſque in con
ſummationem ſæculi: * & ſuſcitabis, præſtabis, atque implebis iura-
mẽta ſiue promiſſa populis, quæ locutus es ad patres eorum: illa quæ

15 Fluuios ſcindes terræ:

iuraſti atque ꝓmiſiſti Abrahę de ſeminis ſui multiplicatione ad mo-
C dum ſtellarum cęli, item & de benedictione omniũ gentium in ſemi
ne eius, hæc ſuſcitabis tũ in illo tempore acceptabili, & adimplebis
ſicut fuiſti pollicitus. 15. Et ſcindes tũc quidem ac diuides fluuios ter
ræ vt fiant pertranſibiles electis tuis, & abſorbeantur in illis, omnem
ſæculi ſapientiam, omnem ſcientiam mundanam atque terrenam ſi-
ue animalem ſiue diabolicam, tu exhauries & ſuperabis tua cæleſti ſa
pientia, vt nihil ſit ab ea periculi fidelibus tuis: quod tum facies, quan
do tuis illis equis & quadrigis dabis os & ſapientiam, cui non poſ-

** viderunt te, & doluerunt montes:*

** gurges aquarum tranſijt.*

ſint reſiſtere omnes eorum aduerſarii, quando perdes ſapientiã ſapi-
entum, & prudentiam prudentum reprobabis, ſtultàmque facies hu- Lucæ.25.
ius mundi ~~ſapientiam:~~ * viderunt te ſic fluuios ſcindentẽ montes ſu- 1.Cor.1.
perbi ſæculi, gloriantes in animali ſapiẽtia & prudentia ſua, viderunt
ſuam doctrinam euacuari, ſuámque ſapientiam vt ſtultam reprobari:
& dolore inuidiæ vehementer afflicti ſunt, ita vt ſtriderent dentibus
aduerſum prædicatores tuos, & quęrerẽt vel dẽtibus eos diſcerpere,
ſi poſſent: * atq; hinc grauis pſequutio exorta eſt ſeruis tuis, multę tri
bulatiões & mala plurima venerũt ſup prædicatores tuos, ita vt qua
D ſi gurges & impetus magnus aquarũ ſuper illos tráſierit: qui tamen
gurges non ſuper illos mãſit neq; in eo fuerũt abſorpti, ſed abſq; no
cumẽto trãſiit per Dei adiutoriũ, in quo torrentẽ perſequutionis ꝑ-

16 Dedit abyſſus vocẽ ſuam:

trãſiit Eccleſia, quã alioqui forſitã habuiſſet intolerabilẽ, & cuius a- Pſal.123.
quis facile fuiſſet abſorpta. 16. Suſcitata eſt ſeruis tuis pſequutio gra-
uiſsima tũ à dæmonibus, tũ ab hominibꝰ in ſublimi poſitis. Nã abyſ-
ſus & dæmones inferni cõtraclamauerũt & reſtiterunt per ſua vaſa
iniquitatis, quantũ potuerũt, veritati: itẽ & prauitas cordis atq; inge-
nii humani, quod in malo quaſi abyſſus eſt, prauũ & inſcrutabile, &

** altitudo manus ſuas leuauit.*

quod in malis adinuentionibus atque mendaciis nunquam penitus
exhauriri poteſt: * qbus adiũcta eſt altitudo & potẽtia ſęculi huiꝰ, quę
manꝰ ſuas leuauit cõtra ſanctos tuos, vt veritatem oppri meret, quã-
do in primordiis naſcentis eccleſiæ tuæ, pene omnes potẽtes & ſubli
mes ſæculi principes potẽtiam ſuam & virtutem oppoſuerũt verita
ti, minis, tormentis, & grauiſsimis perſequutionibus, hoc agentes, vt

17 Sol & luna steterunt in habitaculo suo:

Ioan.1.

** in luce sagittarum tuarum ibunt:*

** in splendore fulgurantis hastæ tuæ.*

18 In fremitu conculcabis terram:

Psal.29. ** & in furore obstupefacies gentes.*

19 Egressus es in salutē
Psal.10. *populi tui:*

** in salutem cum Christo tuo.*

20 Percussisti caput de domo impij:

** denudasti fundamētum eius vsque ad collum.*

21 Maledixisti sceptris eius:

** capiti bellatorum eius:*

Dei verbum sileret, & maneret in suo vigore sapientia hominum. E
Ita illis vocem dantibus, & quasi per rationem seculari sapientia
pugnantibus, hi manus leuant, & violentia agunt, sicq; persequutio
facta est seruis tuis grauissima. 7. Sed nunquid hanc ob causam tu im
plere desiisti quæ voluisti, in ædificatione Ecclesię gentium & con-
uersione populorum? Nequaquam. Sol enim & luna moti nō sunt,
sed firmi permanserunt in habitaculo suo: Christus dominus, verus
sol iustitiæ, lux vera, & luna ecclesia, ab illius luminis participatione
illuminata, non sunt priuati suo lumine, quantumuis illi contra nisi
fuissent, sed firmi & stabiles permanserunt in loco suo, neque de splē
dore suo quicquam perdiderunt: * Nam in splendore sagittarum tu
arum ibunt, tam prædicatores Apostoli, quàm auditores populi am
bulabunt & pergent in saluationem, non obstante persequutionum
gurgite, in splendore & luce verborum tuorum, quæ sunt quasi lu-
cidę sagittę, illuminantes oculos hominmm, vt videant quo pergen
dum sit: & nihilominus corda transfigentes, vt non possint ambu-
lare nisi vt ipsę ambulandū mōstrauerit: * simul & in splēdore corus
cantis hastę tuę: id est, in potētia faciēdi miracula, quę quasi hasta est F
coruscans, sic valida & efficax, vt vel inuitū modo quodā cogere vi-
deatur ad credendum veritati, tam potentibus signis cōfirmatę. Illis
nanq; sagittis lucentibus, & hac fulgurante hasta armati prędicatores
veritatis, equi tui & quadrigæ, constanter & intrepide ibūt & pera-
grabunt terram: & in iisdem ambulabūt ad salutem homines, qui prę
dicatione illorum crediderint. 18. Ita in his sagittis acutis & fulguran
te hasta conculcabis, pessundabis, ac penitus superabis terram in fre-
mitu suo, corda terrena quantumuis frementia: * & gentium popu-
los in suo furore licet reluctantes, obstupefacies, quāuis videantur fu
rere & insanire aduersum te, attamen per tam potentia iacula tua, &
per hastam illam prævalidam (quę erunt testimonia nimis credibilia)
in stuporem cōuertes eos: & plurimos quidem salubriter cōculcabis
& obstupefacies, alios verò in damnationem, qui tam patēti veritati
recusauerunt acquiescere. 19. Neque verò mirum, si in tempore illo
acceptabili tāta venerit salus in terra, talis facta sit cōuertio populo-
rum. Tūc enim ibi, Deus pater omnipotēs, egredi placuit ad salutem
populi: tunc venit tempus miserēdi, impletum est tempus quo exire G
voluisti per operationē salutis, ad populum tuum, ad operandum illi
salutem: * egressus es (inquā) tu pater in populi tui salutem, nō solus,
sed vnà cū Christo filio tuo, per quem tibi placuit humani generis o-
perari salutem. Neque tu solus aduenisti nobis saluator, neque solus
tuus filius: sed venisti tu cū filio, & tecum venit tuus filius, neque du
bium quin & spiritus sanctus (qui non potest nō adesse vbi pater est
& filius) quo sic nostra redemptio totius opus esse mōstraretur beatę
Trinitatis. 20. In saluando populum tuum percussisti, vulnerasti, &
superasti eum qui est caput de domo impii, principem domus impię
tatis. hoc est, principem huius mundi diabolū, qui est caput domus
impii siue impietatis: id est caput & princeps impiæ Babylonis, quę
ex omnibꝰ impiis cōstat in hoc mūdo. Ipse enim primꝰ homicida fu-
it ab initio, mendax & pater mēdacii, omnísque peccati principium:
hoc caput tu percussisti, contriuisti, condemnasti, ac superasti in for-
titudine diuinitatis tuæ: * & confusione permaxima affecisti, totam
eius turpitudinem & impudicitiam atque simulatam nequitiam, si-
mul & ipsius ignominiosam deiectionem, & cōtemptibilem cōcul- H
cationem manifestando & reuelando omnibus, tanquam si aliquem
multū leprosum, aut aliàs sordidū, vestibus spolies, eúmq; denudes
à fundamento vsque ad collum: id est, á parte infima vsque ad supre
mam, quomodo per talē vestimētorum ablationē siue denudationē
totalē, vehemētissima cōfusione sordidus ille perfunditur, reuelata
omni turpitudine sua. 21. Maledixisti tu domine regno, imperio &
potestati eius, destruxisti eius regnum & imperium: & potestatē im
minuisti: sicque velut sceptra eius, quibꝰ sub tempore iræ dominaba
tur in mundo, confregisti: * & maledixisti quoq; capitibus & ducibꝰ
bellatorū eius, maledixisti principibus sæculi, qui se exhibuerunt ca-
pita & duces pugnantiū pro diaboli regno, qui pro veteri idololatria
ac pristinis malis & antiquo diaboli regno cōfirmando, tota sua vir-
tute agebāt, & his maledixisti, & hos humiliasti atq; deposuisti de sedi

A ** venientibus vt turbo ad dispergendum me.*

bus: * insuper & omnibus illis exercitibus ac populis maledixisti, qui ad modum turbinis magna violentia venerunt contra sanctam ecclesiam, contra populum tuum electum, ad oppugnandum, dispergendum, atque delendum eum de terra, & his maledixisti, & hos humiliasti, virtutémque eornm comminuisti, & confregisti, vt præualere non potuerint.

22 Exultatio eorum sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.

22. Exultatio eorum qui veniebant ad dispergendum me, magna erat, veniebant cõtra me in magna petulantia & exultatione, quasi certam habentes victoriam, sicut est exultatio latronis aut prædonis qui pauperem in abscondito deuorat, spoliat, prædatur, aut etiam interficit in occulto: & cum præualuerit, facit ei quicquid libuerit, & omne suum adimplet de eo desiderium: quoniam in occulto existens, vbi præualuerit, neminem habet qui ferat oppresso auxilium, aut qui illum ab eo quodcunque voluerit impediat. Ita & de ecclesia tua sperabant principes mundi & exercitus, facilem reportare triumphum, & agere quicquid eis fuisset collibitũ.

23 Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum. B

23. Tu autem domine per mare sæculi huius, licet tam multis persecutionum fluctibus æstuans & intumescens, fecisti viam equis tuis: tua virtute prædicatores verbi tui mare totum istud pertransierunt, in omnibus finibus eius facientes operationem suam: sic illos veloces, sic expeditos, sic agiles fecisti in tui spiritus virtute, deduxisti per medium lutum & cœnum aquarum multarum, per malitiã omnium populorum, ita vt nusquam infixi hæserint, sed omnibus superatis malis, cõtemptis minis & tormentis vniuersis, abierũt quocunque missi fuerant.

24 Audiui, & conturbatus est vẽter meus, à voce contremuerunt labia mea.

24. Omnia hæc tam miranda, tam stupenda tam humano iudicio incredibilia, te interius in me loquente, & aurem mihi reuelante audiui, & plurimum conturbata est anima mea, mẽs mea prę admiratione nimia, velut in ecstasim rapitur, à voce ista sermonis tui, quam te interius loquente audiui, cõtremuerunt labia mea præ nimio pauore & stupore, quem intra me gignit tãtæ dignationis admiratio.

25 Ingrediatur putredo in ossibus meis: & subter me scateat.

25. Ego autem, tantis his auditis à te, quæ pro hominum salute in tẽporis plenitudine operari decreuisti, toto cordis desiderio populo illi qui hæc præsentiet adnumerari exopto. Et quãquam simul audierim illos multa aduersa passuros ab oppugnante malitia, nõ ob illorum sortem aduersor, sed etiam ad maiora (si fieri potest) paratum offero, ita vt etiam computrescãt ossa mea & tabefiant præ afflictione & temporalibus malis, & caro mea ita conputrescat, vt subter me putredo scateat: libenter summam huius mundi afflictionem & despectionem subire volo.

C *26 Vt requiescam in die tribulationis:*

** & ascendam ad populum accinctum nostrum.*

26. Vt vnà cum illis seruis Dei requiem postmodũ accipere merear in illa salute, quam audiui in tempore malo, in die afflictionis & miseriæ, in tẽpore quando impiis (qui nunc florent, & gaudent) erit pessimè, quando illi in pœnis degent æternis: * vt ascendere possim ad populum istũ nostrum accinctum, ad illum expeditum & fortem populum domini, de quo iã auditu percepi, ad illos equos accinctos, paratos atq; expeditos ad opera domini: vt ad hunc populum valeam ascẽdere, & vnà cum illis in eãdem salutem merear suscipi. Prorsus nihil æstimo, quicquid potuerit in hoc mundo afflictionis & despectionis contingere, modo ad illum accinctũ populũ, & simul cũ illo ad eandẽ fœlicicitatẽ mihi detur conscẽdere: libenter illis cupio particeps fieri in tribulationib⁹ & laboribus, vt & ad eandem mihi detur pertingere requiẽ.

27 Ficus enim non florebit, & non erit germen in vineis.

27. Nam quãtum ad impios, illo in tempore requiei sanctorum, verè dies tribulationis erit, verè tẽpus summæ miseriæ, vbi erit egestas maxima, & omnis boni defectus. Illic enim non erũt florentes ficus, neq; germinantes vineæ vnde haurire possent quibus pascãtur, vt solent cũ in mundo essent florentes in deliciis.

D *28 Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum.*

28. Opus oliuæ illic mentietur: hoc est, illic deficiet: quoniam non erit ibi oliua, quæ eis fructũ præbeat: & nulli erunt agri, nulli campi qui producant cibum.

29 Abscindetur de ouili pecus: & non erit armentum in præsepibus.

26. Auferetur pecus omne de ouili, non habebunt ouilia ouilibus plena, neque armenta boum, aliorúmque maiorum animalium ad præsepia, quæ possint mactare cum voluerint, eo modo quo solent facere, cum in hoc mundo viuerent. Tunc enim omnis abundantia malorum, qua floruerant, penitus deficiet: vt qui in hoc mundo omnibus abundant, nempe ficubus, oliuis, & vineis, vnde fructus accipiebant ad delicias, greges quoque & armenta, & cuncta

30 *Ego autẽ in domino gaudebo:*

∗ *& exultabo in Deo Iesu meo.*

Ioan. 15. Philip. 4 31 *Deus dominus fortitudo mea:*

∗ *& ponet pedes meos quasi ceruorum:*

32 *Et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.*

abundantia, iã prorsus omnibus sint nudi & egeni, omnibus relictis E
in sæculo. Atque hinc admirabilis valde fiet commutatio, vt qui in vita præsenti satiari solebant, tunc esuriant: qui inebriari, sitiant: qui lætari & consolari, lugeant, & affligantur in sæcula.
30. Ego verò ab his toto corde me separãs, & elongans, & populo illi accincto seruis fidelibus Dei mei me adnumerans, & voto cordis associans, nõ accipiam consolationem, nõ delectationẽ aliam, quàm in domino Deo meo, qui pro hominum salute tam magnifica cogitauit consilia: ∗& magnifice gloriabor, atque exultabo in Deo Iesu, id est (iuxta nominis interpretationẽ) saluatore meo: lætabor in patre, & exultabo in filio, per quem illa omnia tam magnifica nobis perficientur in tẽpore suo, simul & in spiritu sancto, qui nõ potest non adesse, vbi adsunt pater & filius.
31. Dominus Deus meus trinus & vnus, pater mittens, filius missus, spiritus sanctus vtrunque coniungens, & ab vtroque procedẽs, ipse est fortitudo, & virtus mea, sine quo nihil possum, & in quo possum omnia: ∗ & ipse præparabit pedes meos, vt sint quasi pedes ceruorum: faciet me quoque accinctum esse, expeditum, atque velocem ad impletionem mandatorũ suorum, vt possim F
huius mundi ima transcendere: id est, prospera & aduersa despicere, atque in altitudinem montium expeditus currere, ad cælestia festinare atque euolare, quomodo cerui altitudines montium sua celeritate petunt.
32. Et ipse qui prior fecit victoriam, qui vt mihi vincendi daret fiduciam, prior vincere voluit mundum, diabolum, & mortem, ipse me quoque deducet super excelsa mea, ad illa excelsa & alta cælestis mansionis tabernacula, ad quæ contendo, ad quæ suspiro, vt sit etiam nunc in corpore mihi viuenti in cælis conuersatio, ac pòst in vita futura firma habitatio: ita (inquam) victor me deducet sibi in psalmis canentem, laudum cantica sibi persoluentem, pro tam magnificis mihi, & vniuerso humano generi exhibitis, præparatis bonis quibus perfruemur in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATIONES IN CANTICVM ABACVC.

Canticum istud, ob nimiã suam difficultatem (de qua in argumento dicimus) admodũ variis modis à diuersis interpretibus exponitur: potissimũ ob hoc, ꝙ penè omnia in hoc cãtico parabolicis & similitudinariis elocutionibꝰ dicãtur, in quibus solet varia esse significatio. Nos in Elucidatione vnicum sensum explanare cõtenti fuimus expositionũ multitudinem, effugiendæ G
perplexitatis causa deuitantes: quum etiam absq; sensuum plurium confusione, præ nimia difficultate vix capi possit simplex eius intelligẽtia. Hoc admonitum volumus lectorem, ne fortè cũ apud alios lõgè alios sensus in quibusdã cõpererit, nostra protinus quasi inania fastidiat, quæ nos pòst diligentem & non oscitanter adhibitã considerationem, vt magis consentanea toti processui cantici, pro nostro modulo diximus. Expositionẽ tituli, qui est, Oratio Abacuc prophetæ, pro ignorationibus, in argumento posuimus ex nostra sententia, ignorationes accipiẽtes pro occultis & latentibus mysteriis quæ ignorãtur, & oculta latent. Quod alii tamen interpretantur, pro ignorantiis diuinorum iudiciorũ, vel pro peccatis ex ignorantia. Interpretes autem septuaginta, loco huius, pro ignorationibus, ponunt cum cantico, signanter dicentes hanc esse orationem cum cantico: quoniã videlicet orando hic propheta canit, & canẽdo orat: dum quę audit venire precatur, & quæ ventura præuidet gloriãdo canit. ¶ Versu 1. Domine audiui auditum tuũ. Auditum Dei intellige id quod loquitur Deus. Nam quod deus loquitur, quatenus à Deo dicitur, verbum, aut sermo, aut eloquiũ Dei appellatur: ac rursum idẽ ipsum auditus dicitur, quatenus auditur ab homine. Eodem hoc võcabulo in eãdem significationẽ vsus est Esaias, cap. 53. dicens, Domine, quis credidit auditui nostro? H
id est, iis quæ nos à te audiuimus, quæ tu loquutus es nobis? Quod autem in altero versu sequitur, Viuifica illud, nos exposuimus per futurum indicatiui. Frequenter enim solet imperatiuus pro indi-
Esaię. 53. catiuo poni. Potest tamen & per deprecationem accipi non minus conuenienter, vt postulet impleri propheta quod futurum audit: Medium quoque annorum in eodem versu non accipiendum est secundum exactam supputationem Arithmeticam. Non enim opus incarnationis Christi, & redemptionis humanæ viuificatum aut notificatum est sic in medio annorum sæculi, quasi tantum temporis pòst sit relinquendum, quantum antè præcesserat. Venit enim Christus in ætate vltima, & velut circum consummationem sæculi: propter quod Ioannes ait, Filioli, iam nouissima hora est. Et Paulus Apostolus ait, In quo fines sæculorum deuenerunt. Et Esaias nouissima ap-
1. Ioan. 1. pellauit tempora, dicens, Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus domini, &c. Sed me-
1. Cor. 10 dium istud annorum generaliter intellige tempus quod pòst initium, & ante finem interiacet: vt
Esaiæ. 2. sit sensus, ante temporis consummationẽ. Quidam admodum subtiliter istud medium annorum exponunt, non de medio annorum sęculi, sed de medio annorum vitæ hominis, quo viuere potest homo, secundum consuetum naturæ cursum in bona qualicunq; valetudine. Hoc enim tempus in

A psalmis assignatur anni septuaginta, cum dicitur, Dies annorum nostrorũ in ipsis septuaginta anni. Psal. 91.
Si autem septuaginta diuidas in duas partes æquales, tempus mediũ habes annos trigintaquinque.
Christus autem dominus salutẽ humani generis in cruce operatus anno ætatis suæ tricesimotertio,
qui numerus admodum parum distat à tricesimoquinto. Vnde opus illud humanæ salutis rectè in
medio annorũ vitæ hominis dici potest viuificatũ & notũ factum. Alii annos istos duos accipiunt
duo testamenta, annum scilicet seruitutis, & annum libertatis, qui etiam apud Esaiã annus domini
acceptus appellatur. Quasi autem in horum annorũ medio perfecit Deus opus redẽptionis nostrę,
quia consummato veteri, & nondum manifestato nouo, passus est. Nam post passionẽ cœpit annus Psal. 91.
acceptus notus fieri, & prædicari in gentibus. Neq; tacendum quod hoc loco septuagita interpre- Lucæ. 4.
tes habent, In medio duorũ animalium cognosceris. Quod admodũ diuersimode exponitur. Intel
ligi enim potest, cognoscendũ Christum in medio duorum latronũ cruci appensum: quod satis im
pletũ constat, quãdo signis admirabilibus in cruce pendens clarificatus fuit: ita vt diceret Cẽturio, Matt. 28.
Verè filius Dei erat iste, & reuertentes percuterent pectora sua. Cui etiam consonat quod ante suã Lucæ. 25
passionẽ ipse prædixerat, Quũ exaltaueritis filiũ hominis, tũc cognoscetis, quia ego sum. Alii duo Ioan. 8.
testamenta intelligunt, quasi viuentia quædã animalia & vitã spirantia. Alii duo Cherubin, in quo-
rum medio Deus sedem habere videbatur super veterẽ arcam. Alii in medio duorum populorum
B à quorũ vtroq; post peractam salutẽ Christus est agnitus in vna eccesia, Quidã ex nostris simplici
pietate intelligunt de animalibus quæ credunt fuisse in eodẽ hospitio, vbi natus est Christus domi-
nus. Nã ꝙ præsepe ibi fuerit vbi Christus nasci voluit, apertè exprimit euangelista Lucas, quum ait,
Maria peperit filium suum primogenitũ, & pannis eum inuoluit, & reclinauit in præsepio. Quòd Lucæ. 2.
autem ibi animalia tũ adfuerint, & si nõ apertè exprimat scriptura, piè tamen credi potest. Vbi enim
præsepia sunt, solent illic iumenta stabulari, & maxime in noctibus, vt inter iumenta in humilitate
maxima credatur fuisse natus dominus noster. Atq; in hanc sententiam pietas quorũdam etiã illud
accõmodat quòd Esaiæ primo cap. dicitur, Cognouit bos possessorẽ suum, & asinus præsepe domi
ni sui. Quam sententiam in celebri illo & tritissimo Christianis cantico, cuius initium, Puer nobis
nascitur: sequitur pietas deuota laudantiũ, quum ita canit, In præsepi ponitur sub fœno asinorum,
Cognouerunt dominum Christum regem cælorũ, quod indubitatum est de agnitione iumentorũ
intelligi. Pro quo etiam facit solenne illud responsoriũ, quod secundũ ecclesiasticũ vsum (qui non
est leuiter contẽnendus) quarto loco in nocte natalis dominici canitur, his verbis, O magnũ myste
rium & admirabile sacramentum, vt animalia viderent dominũ natum, iacentẽ in præsepio: beata
virgo, cuius viscera meruerunt portare dominum Christum, &c. ¶ Versu 4. Deus ab Austro veniet
& sanctus de mõte Pharan. Ab Austro, siue à Meridie, nos interpretati sumus, à patre, vel è sinu pa
tris: vbi nimirũ perpetuò nõ aliud quàm meridies est, claritas semper plena, absq; omni tenebrarum
obscuritate, sicut in meridie, sole lucẽte in virtute sua. Idem quoq; per secundam partem intelligi-
mus, vbi dicitur, Et sanctus de monte Pharan. Siquidem Pharan apud Hebræos (vt ait sanctus Pa-
gnimus, vir in Hebraicis literis nõ mediocriter eruditus) significat gloriam, vel gloriationẽ, vel glo-
C riosum. Mons ergo Pharan, dicitur mons gloriæ, vel mõs gloriosus. In quo rectè Dei patris glori-
osam altitudinem intelligimus, vt significetur ab illa altitudine summa paterni sinus aduẽturus Dei
filius. Cui etiam astipulatur, quod septuaginta interpretes pro mõte Pharan verterunt, montẽ con
densum & vmbrosum. Maiestas enim & altitudo patris, mõs condẽsus & vmbrosus rectè dicitur,
propter occultationem suam: quoniam Deum (vt in Ioanne dicitur, nemo vidit vnquam, & lucẽ ha Ioan. 1.
bitat inaccessibilem. Propter quod, etiã alibi dicitur dominus habitare in caligine. Et alibi, Nubes & 3. Reg. 8.
caligo in circuitu eius. In prima autẽ parte, quidã per Austrum intelligunt spiritum sanctũ. Auster 2. Para. 6
enim vel meridies, calidus est. Et spiritus sanctus calor vel ignis appellatur, sicut & amator. Vnde Psal. 96.
& in linguis igneis apo. apparuit, & datus fuit. Et de eo Christus dominus ait in euangelio, Ignẽ ve Actu. 1.
ni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Peculiari verò modo sic ab austro Dei filius ve Lucę. 12.
nire dicitur: quoniam ex maximo amore & charitate summa erga nos accessit ad nos, vt nos faceret
saluos ab omni malo, in vitã æternã: quemadmodũ sanctus ait apostolus, Christus dilexit nos, & tra Ephes. 5.
didit semetipsum pro nobis. Et dilectus domini discipulus in sacræ Apoc. exordio, Qui (inquit) di- Apoc. 1.
lexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apertissime quoq; ipse dominus in euan- Ioan. 13.
gelio de patris dilectione testatur, dicens, Sic Deus dilexit mundũ, vt filium suũ vnigenitũ daret, vt
D omnis qui credit in ipso non pereat, sed habeat vitam æternã. Quidã in hoc aduentu Christi ab au-
stro, intelligunt natiuitatem eius in Bethleem, quam dicunt sitam esse ad meridiem. ¶ Versu 6. Cor-
nua in manibus eius. Cornua ista (iuxta sanctorũ patrũ rationabilem æque, ac piam interpretatio-
nẽ) exposuimus cornua crucis. Sed quare cornua ista dicuntur fore in manibus Christi, & nõ ma-
gis econtrario manus ipsæ in cornibus crucis? Nã ita magis videbatur dicendũ. Qui simpliciter in-
telligere voluerit, dicet, per transpositionem dictũ esse vnũ pro altero, Cornua in manibꝰ eius: pro,
Manus eius in cornibus: queadmodum apud poetam, Perflauit fistula buccas: loco huius, Perflarũt
buccæ fistulam. Et in Psalmo. 11. Cinerem tanquam panem manducabam: quidam loco huius acci
piunt, Panem tanquam cinerem manducabam. Altiori tamen consideratione poterit attribui my-
sterio, quòd cornua signanter dicantur esse in manibns Christi, ad significandũ videlicet quòd non
violenter teneretur in cruce, quasi non posset ipse, si vellet, se liberare, manus detrahere, & clauos
quibus affixæ erant manus depellere, sed ex amore & voluntate sua. Verius enim ipse se in crucis cor
nibus tenebat, aut ipsa tenebat crucis cornua, quàm cornua crucis illũ tenuerint. Quomodo enim
ait, Potestatẽ habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam: & nemo tollit eam à me, sed Ioan. 10.

ego pono eam à meipso : ita proculdubio potestatem habebat tenendi in cornibus crucis manus E suas,& potestatē habebat, si voluisset, iterū resumendi eas : & nemo quasi per vim expandit illas in cornibus crucis, sed ipse eas posuit,& dedit vt affigerētur illis. Possunt etiam per cornua in manib' intelligi illi cornuti & rudes claui, quibus beatæ manus in crucis arbore cōfossæ & cōfixæ fuerunt. Rursum ad similitudinem arcus poterimus accipere sermonem. Habet enim arcus duo cornua, id est, duo latera. Atque hoc modo quòd dicitur. Cornua in manibus eius, significat Christum accepisse arcum in manu sua, ad sagittas videlicet suas iaciendum, & fugandum diabolum. Vnde & subiungitur, Ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes, quasi nō ferens arcum illum potētis, sagittas tam acutas iaculantis. Atque ita ferè per totum hoc canticum, singuli versus variis possent modis exponi: & possent singulorū ferè versuum diuersæ assignari intelligentiæ. Nos tamen, ne nimium prolixi efficiamur, aut magno aceruo interpretationum rem amplius inuoluamus, iis quæ in Elucidatione diximus contenti, de huius cantici verbis plura non adiicimus.

ARGVMENTVM IN CANTICVM Moysi, cuius initium, Audite cæli.

F

Moyse iam appropinquante morte, prænoscens dominus præuaricationes filiorū Israel, quibus eū ad iracundiam erant prouocaturi, post introductionem in terram promissionis : quomodo videlicet ad idololatriam, atq; alia turpissima facinora, Deo cæli abiecto, & lege eius prorsus contēpta, deflecterent, iussit Moysi describere canticum istud, cuius initium, Audite cæli, &c. vt esset posteris canticum istud in testimonium, in quo vniuersa mala quæ illis propter transgressionem ex Dei iustitia erāt superuentura, apertissime pariter atque seuerissime proponeret, quo magis forent inexcusabiles. Ac primum quidē in hoc cātico cælum & terram in testimonium legislator aduocat, contestaturus duræ ceruicis populum. Denique magnificentiā & perfectionem in omnibus & operibus & verbis ante omnia proponit, ob quæ vel maxime debet esse mortalibus venerandus, statim ad increpationem peruersæ generationis verba conuertens, quòd creatorē & patrem omnium Deum dereliquerēt, à quo præter illud creationis & generationis beneficium omnibus gentibus commune, tam speciali electione fuerant electi in peculium siue in populum peculiarem præ omnibus gentibus, & pro quibus tā multa stupenda signa atque prodigia fuissent edita, ex omni potentia domini in eductione de AEgypto, & deductione per desertum, atq; introductione in terrā lacte & melle manantem: id est, omniū bonorum quæ ad agendam vitam sunt opportuna, abūdantia affluentē, post quæ omnia suscepta beneficia, dissoluti præ deliciis ingrati filii Israel, dereliquerunt dominum, & conuersi sunt ad idolorum culturam atq; sacrificia, quibus rebus grauissime ad iracūdiam prouocarunt dominū: propter, quod vltionem eis grauissimam cum magna seueritate denunciat vniuersorum malorum, adeò vt etiam penitus gentem illam tam ingratam & perfidam voluisset delere, si non propter superbiam inimicorum, iactantiumque & exprobrationem id facere omisisset. Atque hæc plusquam dimidium cantici occupant. Post quæ, mentem saniorem & prouidentiā ventutorū malorum optans insipienti populo, iterum malitiam eius describens, vineam de Sodoma & Gomorrha eū appel G *lat: & abhominationes eorum, vuas fellis, botrosq; amarissimos: fel item draconum, & venenum aspidum, illorum doctrinam pessimam, pro quibus omnibus, sub persona domini (qui subitò introducitur loquens, ac dicens, Nonne hæc condita sunt apud me, &c. Mea est vltio, &c.) pœnam cōminatur condignam aduenturam in proximo. Erga tamē populū suum & seruos suos propheta dominū semper suam misericordiam seruaturū promittit quantūuis erga impios seuerum se vltorem ostendat. Iterūmq; ingrato populo exprobratur super falsis diis quos coluerunt, quòd auxilium in angustia positis præbere non possint suis cultoribus : exaduerso autem domini loquentis subito persona adiungitur. Vide, quòd ego sum solus, &c. vbi suam tremendam & terribilem illam iudiciariam potestatem, multa verborum magnificentia exprimit vsque ad versus duos nouissimos: qui, exhortatio sunt prophetæ ad populum gentium, quem in spiritu præuidebat in temporis plenitudine Deo adiungendum.*

ELVCIDATIO IN CANTICVM MOYSI.

1 *Audite cæli quæ loquar: audiat terra verba oris mei.*

2 *Concrescat vt puluia doctrina mea:*

**fluat vt ros eloquium meum.*

Contestaturus ego hodie populū duræ ceruicis, & seriò venturi omnia ex Dei præcepto illi denunciaturus, inuoco vos, ô cælum & terra, ad audiendum hæc verba quæ ex præcepto domini loquar per os meum, vt sitis mihi in testimonium contestationis huius, quam facturus sum audientibus. H 2. Doctrina hæc quam loquar per os meum, audientibus vobis & vniuerso populo isto, coalescat, & concrescat ad modum pluuiæ: quomodo pluuia ex concretione & coagulatione tenuis nubis concrescit, coagulatur, & condensatur, vt non amplius hæreat suspensa in aere, sed pondere suo cadat in terram : ita hæc mea verba quæ loquar, cupio suo pondere super corda audientium cadere, non quasi leuia auolare in auras, aut ventis dissipari: quod contingit nubibus quæ non concrescunt, non congelantur in pluuiam: * verbum contestationis meæ fluat ad modum roris, sic dulciter labatur super audientium corda, & fructum faciat in eis,

A

3 Quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina:
** quia nomen domini inuocabo.*
4 Date magnificentiã Deo nostro:

** Dei perfecta sunt opera:*
B ** & omnes viæ eius iudicia.*
5 Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus:

** peccauerunt ei, & nõ filii eius in sordibus.*

6 Generatio praua atque peruersa, hæccine reddis domino, popule stulte & insipiens?
C *7 Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te: * & fecit, & creauit te?*

8 Memento dierum antiquorum: cogita generationes singulas.
9 Interroga patrẽ tuum & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi.
D

10 Quando diuidebat altißimus gentes, quã-

quomodo ros super terram cadens, eam fœcundam ac frugiferã red
dit. 3. Quemadmodum imber cadens super herbas, & pluuiales
guttulæ super gramina, vigere simul & virere faciunt humectata, sic
verbum istud contestationis meę opto in audientiũ cordibus humo
rem bonum mittere, & fructũ fidelis ac mansueti cordis facere: * Di
gnum est enim, vt non sine fructu vacuum egrediatur verbũ istud
meũ, quod loquar in nomine domini, quoniã iam in exordio sermo
nis mei nomẽ inuocabo domini, ex cuius loquor imperio. Nõ enim
à meipso quæ loquuturus sum loquar, sed domini erit verbũ, cuius
tantũ ego ministrũ me offero. 4. Ante omnia vero, ô popule domi-
ni, filii Israel, vos hortor ac moneo, Deo nostro, vni viuo, ac verò Psal. 85.
(cui non est similis in diis, & præter quẽ nõ est alius) dare gloriã, ma- Apoc. 4.
gnificentiã & honorem, sicuti dignus est, omnẽ gloriã, omnem ho- & 5.
norem, & omnem benedictionẽ accipere: * Dei enim nostri omnia
opera perfecta & integra sunt, ita vt nihil in omnibus operibus eius
quisquam reprehẽdere posit, aut ostendere quicquam aliter factum
esse, quàm fieri debuerit, aut non ita ab eo factum, vt debuit fieri: * &
omnes actiones eius, quibus agit cũ humano genere, sunt iustisime
& in iudicio dispositæ secundũ plenisimam æquitatem. 5. Deus ipse Titum. 1.
noster verax & fidelis est, qui mentiri non nouit, neq; fallere, & abs- Psal. 144
que omni iniquitate, perfectè iust[9] & rectus est: fidelis est in omnib[9] Psal. 110.
verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis: omnia quæcunq; fa
cit, in vero facit iudicio, suntq; opera manuũ eius veritas & iudiciũ,
vt falsitatis nihil, nihil iniquitatis in eo posit inueniri: propter quod
ex ipsi[9] parte nõ est quod nos queramur de tã perfectisimo, tã fide-
lisimo, tã iustisimo, tã rectisimo domino Deo nostro, neq; in eo
nos desiderare quicquam possumus: * veruntamen aduersus hũc ta-
lem ac tantum dominũ peccauerunt trãsgressores impii, in sordibus
peccatorum suorum: qui cũ filii Dei & populus ipsius nominari ve-
lint, verè tamen appellationẽ hanc nõ merentur propter inobedien
tiam peccati, sed potius non filii, & non populus eius merẽtur appel
lari. 6. O praua atq; peruersa generatio, ô popule stulte & insipiens,
popule duræ ceruicis, semper diffidẽs, semper obmurmurãs creatori
suo, hæccine mala sunt quæ tu reddis domino Deo tuo? murmura-
tio, tentatio, blasphemia, diffidẽtia, cultus idolorũ, & alia huiusmodi
peccata pesima, in quibus dominum Deũ vestrum offendistis mul-
tipliciter, istáne sunt quæ domino Deo vestro tam eximio, tã perfe-
cto, tam iusto, tam fideli, pro gratiarũ actione persoluitis? istíne sunt
fructus, ô vinea amara, quos satori & cultori vestro profertis? 7. Nõ-
ne dominus Deus vester, in quem peccastis, ipse est verus ac primus
pater vestrũ omniũ, qui vos in possesionẽ elegit, atq; peculium ex
omnib[9] gẽtibus, & cuius vos possesio estis, subiectiq; eius dominio?
* qui etiã sua omnipotẽtia, sapientia, & bonitate vos plasmauit, tam
secundum corpus, quàm secundũ animã: & creauit de nihilo, vt esse-
tis aliquid, & non solũ aliquid in rerum natura, verumetiã creaturæ
rationales. Huic ergo electori, possessori, factori, & creatori vestro, ô
praua generatio, rependitis? 8. Super hæc quæ vobis, ô Israel, cum
cæteris gentibus sunt cõmunia, reuoca in memoriam dies antiquos,
tẽpora præterita: & quę in eis gesta legũtur pro patribus vestris, ante
mẽtis oculos ponite, & reuoluite singulas generationes & sæcula, &
quæ per diuersas generationes, atque diuersa sæcula pro patribus ve
stris magnificè à Deo gesta leguntur. 9. Vos posteri qui post gene-
rationes multas venturi estis, quos necdum etiã natos, & adhuc ab-
sentes alloquor non minus, quã præsentes, qui ipsi forsitan nõ vidi-
stis mirabilia quæ fecit pro populo suo Deus, discite à parentibus ve
stris, interrogate patres vestros, & ipsi vos docebũt mirabilia illa quę
tam peculiari miraculo pro populo suo fecit: maiores & seniores in-
terogate, & ipsi vobis hæc indicabunt, vel quæ suis oculis ipsimet vi
derunt, vel auditu fide digno à suis maioribus acceperunt. Ipsi vobis
indicabũt, quanta, q̃ magnifica ostẽderit dominus populo suo, vt sic
discatis, quãto debito obstringamini domino Deo vestro, præ om-
nibus gentibus, & q̃ debeatis illius esse seruituti addicti, qui tam ma-
gnificè egit vobiscum, & cũ patribus vestris. 10. Cum ipse altisimus
post diluuiũ gentes diuideret, & filios Adã iam rursum per Noe mul.

do ſeparabit filios A-
dam.

12 *Conſtituit terminos*
populorum iuxta nume
rum filiorum Iſrael.

13 *Pars autem domini*
populus eius: ✳ *Iacob*
funiculus hæreditatis e-
ius.

14 *Inuenit eum in terra*
deſerta, in loco horroris
& vaſtæ ſolitudinis.

15 *Circunduxit eum,*

✳ *& docuit,*

✳ *& cuſtodiuit quaſi*
pupillam oculi ſui.

16 *Sicut aquila prouo-*
cans ad volandũ pullos
ſuos, & ſuper eos voli-
tans.
17 *Expandit alas ſuas:*
& aſſumpſit eum, at-
que portauit in humeris
ſuis.

18 *Dominus ſolus dux*
eius fuit:

✳ *& non erat cum eo*
Deus alienus.

19 *Cõſtituit eum ſuper*

tiplicatos ſepararet, cum in ædificatione turris Babel confunderet E
linguas ædificantium, vt non audiret vnuſquiſque vocem proximi
ſui, ſicque eos diuideret ex eo loco in vniuerſam terram, & ſuper
faciem cunctarum regionum terræ: aliis ad Orientem, aliis ad Occi-
dentem, aliis ad Meridiem, aliis ad Septentrionem, diuerſa lo-
ca occupantibus. 12. In hac (inquam) diuiſione hominum, popu
los admodum multos conſtituit, atque ſeparauit, & in eodem pe-
nè numero, in quo poſtmodum filii Iſrael deſcenderunt in Ægy-
ptum. Nam ſicut Iacob deſcendente in Ægyptum, omnes animæ
domus eius fuerunt ſeptuaginta, ita in hac diuiſione terræ, ſecun-
dum eundem ferè numerum diuiſæ ſunt gentes. 13. Et quum in
tanto numero diuiſæ eſſent gentes abinuicem, non elegit tamen do
minus vllam ex illis gentibus: ſed populum ſuum, filios Iſrael, non-
dum natos, poſt autem naſcituros, in partem ſibi ſeparauit:
* Populus Iacob factus eſt funiculus hæreditatis: id eſt, ſors & por-
tio hæreditaria eius: ſolum populum Iſrael ex tot gentibus & lin-
guis voluit eligere ſibi in populum, & in peculium ex omnibus, quę F
peculiaris Dei electio, haud dubie maximæ fuit dignationis, & di-
gna, quæ à poſteris cum ſumma cordis gratitudine recogitetur at-
tentius. 14. Populus autem iſte Iſrael non erat ab exordio, quum
primum diuiderentur gentes, ſed nouus & recens populus eſt mul-
to pòſt genitus, quem dominus poſt eductionem de terra ſerui-
tutis, de Ægypto, inuenit in terra deſerta, in loco horrido, & in
vaſta ſolitudine: quem poſt liberationem de ſeruitute Ægypti, quo-
dammodo inuenit quaſi nouum populum, eo quòd tunc *incipe-*
ret ſe oſtendere illius populi ſingulariter dominum, liberatorem,
& cuſtodem, illícque in loco deſerto cœpit eius gerere curam, il-
lúmque in ſuam curam tanquam filium ſuſcipere. 15. Neque de-
fuit paterno officio ſuo dominus erga populum ſuum, ſed diligen-
ter circunduxit eum, præcedens in columna nubis per diem, & in
columna ignis per noctem: ad demonſtrandum iter ignotum popu-
lis, quò deberent pergere, ad locum ſibi promiſſum: * eundémque
per Moyſen docuit, & lege æquiſsima inſtituit, vt ſciret, quomo-
do Deum ſuum colerent: quídque agere, aut omittere deberent,
quod maximum fuit diuinæ bonitatis beneficium: * inſuper &
cuſtodiuit, ac protexit illum ſumma diligentia atque ſolicitudine,
defendítque ab omnibus hoſtibus, & quibuſuis noxiis, ad eum mo- G
dum quo in corpore humano, oculi pupilla naturali ſolicitudine
cuſtodiũtur diligentiſsime. 16. Quomodo aquila ſe habet erga
pullos ſuos, prouocando eos ad volatum, & ad hoc ſuper eos ite-
rum atque iterum volitans, & hoc pacto quaſi doceat, & moneat
volare pullos, quum iam ad volandum ſufficere cœperint: ita do-
minus ſe habebat erga populum ſuum filios Iſrael, omni ſtudio ve-
lut laborans ad leuandum illos de terra & peccatis ſuis, vt murmu-
rationem, infidelitatem, tentationem, ac concupiſcentias ſuas de-
ſererent, fidem verò & obedientiam diſcerent. 17. Quomodo
aquila, donec adhuc impotentes ſunt ad volandum pulli, expanſis
alis ſuis, portat illos quò voluerit, cum ſedes fuerit mutanda, fuerit-
que migrandum: ſic dominus omnipotens, hunc populum affectu
paterno complexans, quaſi in expanſis alis ſuæ miſericordiæ geſta-
uit, quum eum de ſe impotentem Ægyptiacam ſeruitutem eua- H
dere mirabiliter eduxit, atque emigrare fecit: aſſumſitque eum
quaſi in humeros ſuos, atque ita eduxit eum, qui ex ſemetipſo nun-
quam à ferrea illa captiuitate potuiſſet effugere. 18. Quum au-
tem migraret populus iſte, & exiret de Ægypto, dominus omni-
potens, Deus cæli, ſolus fuit dux eius, non habuerunt alium li-
beratorem, alium propugnatorem, alium ducem, quàm domi-
num Deum ſuum, qui per manum Moyſi ſerui ſui educebat illos
in fortitudine brachii ſui, ac poſtmodum eductis ducatum & defen
ſionem præſtitit: * ſolus (inquam) Deus verus erat cum eo, ad prote
ctionem atque ducatum, & nõ erat cum eo vllus Deus alienus, prę-
ter dominum Deum cæli fortiſsimum: propter quod ipſi ſoli de-
betur pro tanto beneficio gloria & gratiarum actio. 19. Neque
verò ſolum de terra ſeruitutis eduxit eum, ſed eductum, ſuo tempo-

A *excelsam terram vt comederet fructus agrorũ.*
20 Vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durißimo.
21 Butyrum de armento, & lac de ouibus, cũ adipe agnornm & arietum filiorum Basan.
22 Et hircos cũ medulla tritici: ✱ & sanguinẽ vuæ biberent meracißi
B *mum.*
23 Incrassatus est dilectus & recalcitrauit:

✱ incrassatus, impinguatus, dilatatus.
24 Derelinquit Deum factorẽ suũ: ✱ & recessit à Deo salutari suo.
C
25 Prouocauerũt eũ in dijs alienis: & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.
26 Immolauerunt dæmonijs & non Deo:

✱ dijs quos ignorabãt.

27 Noui recentesque venerunt, quos non co-
D *luerunt patres eorum.*
28 Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui.
29 Vidit dominus, & ad iracundiam concitatus est: ✱ quia prouocauerũt eũ filii sui & filiæ

re posuit & habitare fecit in mõtanis, in locis sublimibus terræ promissionis, in terra alta & maxime fertili, vt ad abundantiam fruere-
tur delitiis & fertilitate agrorum, quæ est illic maxima, adeò vt iure dicatur melle & lacte manare.
20. Vt sugeret & comederet mellis dulcedinem, cuius est ibi multa copia, quod in illa terra sponte producunt apes in petrosis locis, ob nimiam terræ dulcedinem, simul & oleum pingue, quod manat de saxis durissimis, in locis saxosis, vbi oliuæ abundant, & fructificando præbent oleum, pro terrę dignitate præstantissimum.
21. Vt de armento & gregibus vaccarum butyrum acciperent pinguissimum, simul & lac de ouibus vnà cum adipe agnorum & arietum talium, quales nutriunt filii Basan: id est, possidentes & nutrientes in terra sua agnos & arietes tantæ pinguedinis, quantæ sunt in terra filiorum Basan, vbi sunt arietes & agni delicatissimi, propter vberrima quæ habent pascua.
22. Hircos quoque & triticum plenum medulla siue adipe, triticum delicatissimum. hoc est, vt abundanter & copiose acciperent omnia quæ ad esum spectant, tam in carnibus, quàm in pane, & in alis quæ esui solent accõmodari: ✱ & pro potu verò acciperent ex fœcũditate terræ sanguinem vuæ meracissimum: id est, liquorem vini fortissimi & preciosissimi, quod colorem referat sanguineum, in testimonium suæ præcellentiæ.
23. His autem omnibus ex Dei dono acceptis beneficiis, populus iste sic à Deo dilectus, cui tanta dilectionis indicia monstrauerat, non motus est ad seruiendum suo benefactori, vel ad gratias reddẽdum illi pro tantis vltro & gratis collatis beneficiis, sed impinguatus atque incrassatus ex vsu temporalium donorum, murmurauit & rebellauit contra dominum, diuersis modis & pluribus vicibus tentando, murmurando, in idololatriam declinando, Deum verum relinquendo, alienos adorando: ✱ ita est incrassatus, impinguatus, & dilatatus populus iste secundum corpus: sederunt vt comederent & biberent, ac post surrexerunt ludere, & Deos alienos colere.
24. Post omnia Dei percepta beneficia, dereliquerunt dominum Deum factorem & creatorem suum, solum vnum viuum & verum Deum, qui illos & secundum corpus & secundum animam fecit, & condidit: ✱ & recesserunt à Deo salutari suo, qui solus illis salutem pręstiterat de manibus omnium inimicorum, & qui solus illos saluare potens erat, aduersus omnes Deos gentium & nationes terrarum, quantumlibet fortissimas. Exod.32.
25. Irritauerunt eum per adorationem deorum alienorum, & in abominationibus quas fecerunt, insequentes exemplum idololatrarum, prouocaueruunt eum ad iracundiam, dominum Deum suum per idololatriam, offenderunt grauissime, & per abominanda sacrificia, quæ illis idolis faciebant contra præcepta domini, secundum consuetudinem nationum infidelium, quę erant in circuitu.
26. Fecerunt enim sacrificia & oblationes idolis, & in ipsis dæmoniis: comtempto, relicto domino Deo, vno, viuo, & vero, & prælegerunt seruire ac sacrificia facere diis falsis (quæ dęmonia sunt, & non dii veri) potius quàm domino Deo suo: ✱ diis (inquam) falsis & vanis, quos patres ipsorum ignorauerant, quibus non seruierant patres eorum, imò quos ipsimet ignorabant, quorum potentiam nunquam ipsi fuerant experti, quos nunquam vlla viderant edidisse mirabilia, quemadmodũ dominum Deum Israel cognouerant, ex signis & prodigiis potentiam diuinã certissime attestantibus.
27. Nouos & recentes deos introduxerũt sibi ad colendum, quos patres eorũ non coluerãt, contra Dei imperium: qui pręceptum illis dederat, vt non esset inter eos Deus recens, neque alienus, sed vnũ adorarẽt dominum Deum suũ. Psal.7c
28. Ita, ô generatio praua atq; peruersa, per idololatriam dereliquisti cultum domini Dei tui, qui te & secũdum corpus & secundũ animã formauit de nihilo: & oblita es ei⁹ qui te creauit, a quo habes hoc ipsum quod es, & cuius est mun⁹ quicquid habes boni: huius oblita es, hunc contẽnis & abiicis, quoniã ab ei⁹ cultu recedis, & pręcepta ei⁹ transgrederis.
29. Considerauit dominus hanc pessimã infidelitatem & ingratitudinẽ populi sui, cui tãta dilectiõis inditia iã mõstrauerat, & iratus est vehementissime: ✱ Nam ad iracundiam eum prouocaue runt filii & filiæ, illi qui nomẽ gerebant filiorũ & filiarum, quos ipse

29 Et ait: abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum.

30 Generatio enim peruersa est, & infideles filij.

31 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis.

32 Et ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.

33 Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.

34 Deuorabit terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.

35 Congregabo super eos mala: & sagittas meas complebo in eis.

*36 Consumentur fame: * & deuorabunt eos aues morsu amarissimo.*

*37 Dentes bestiarum immittam in eos: * cum furore trahentium super terram atque serpentium.*

*38 Foris vastabit eos gladius, & intus pauor: * iuuenem simul ac virginem, lactentem cum homine sene.*

habebat tanquam filios & filias, & quos vicissim decebat erga Deũ A
se exhibere vt filios & filias: quod ab his (inquam) prouocaretur, à
quibus decebat, vel maxime paternum honorem accipere, hinc ve-
hementissime ad iracundiam concitatus est. 29. Iratus autem do-
minus, ita apud sese locutus est, ad exercendam vltionem pro trans-
gressione impietatis: Abscondam à transgressoribus istis faciem me-
am, non me illis præsentem demõstrabo in protectione & custodia
quomodo olim feci, donec mihi essent obedientes: subtraham ali-
quantulum fauoris mei pręsentiã, & quasi absens considerabo, quid
tandem illis euenturum sit, posteaquam à me derelicti fuerint, vide-
bo ad quantam miseriam & quantam humilitatem deuẽturi sint, vbi
ego abscondero ab eis faciem meam, vt vel hoc modo discant, quan
tum accipiant ex mea præsentia atque fauore beneficium, sicque vel
vexatione dante intellectum, cognoscant quid egerint. 30. Et
profecto digni sunt quibus hęc faciam, quoniam populus prauus &
peruersus sunt isti, & filii rebelles, infideles atque ingrati: non sic erga
me fideliter officium seruant filiorum, quomodo erga illos ego ex-
hibeo patris officium, & paternum monstro affectum. 31. Ipsi me B
ad iracundiam prouocauerunt: atque offenderunt, in cultu idoli, vel
dæmonis, qui non est, neque dici meretur Deus: & ad iracundiã me
prouocauerunt in abominationibus suis, in idolorum cultibus, & sa-
crificiis suis vanissimis, quæ secundum ritum nationum contra le-
gem meam faciunt. 32. Et ego vicissim, vt pœna respondeat culpę
eos ad iracundiam prouocabo (hoc est, puniam, voluntati eorum fa-
ciendo contraria) in eo qui non est populus: hoc est, per gentes vilis
simas, & nullius quasi reputationis, quas ipsi vix populi, aut gentis
nomine olim dignati fuerant appellare: puniam eos, populos scilicet
prius ab eis comtemptos, & despectui habitos, illis præponendo.
33. Ignis vltionis meæ exardescit, & iam succensus est in iracundia fu
roris mei: & non cessabit ardere hic furor iræ meæ, donec ad nouis-
simum illos perducat in ignem inferni: in iracundia mea incipiam
eos punire nũc in hoc sęculo, donec postmodum in ignem eos con-
iiciam sempiternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. 34.
Ignis iste furoris mei absumet terram cum germine suo, terram præ
uaricatorum, & omnes qui sunt in ea consumet: qui ignis montium C
etiam fundamenta comburet: id est, quantumuis sublimes, potentes
& gloriosos consumet, & penitus quasi vsque ad fundamenta com-
buret. 35. Ego dominus, adducam ex diuersis mundi partibus, &
congregabo super eos mala plurima, & plagis diuersis affligam il-
los, tanquam si è pharetra mea semel vniuersas meas sagittas in illos
plenè effunderem: neque erit vlla plaga, qua non feriam illos, vt
non videatur restare modus alius quo puniam illos. 36. Nam
primum pridem famem maximam, defectúmque & penuriam ciba
riorum immittam super illos, quæ plaga proculdubio est non mi-
nima: * insuper & gentem velocem atque rapacem à longè addu-
cam contra eos, qui in modum auium rapacium deuorabunt eos a-
marissimo morsu: id est, interficient crudeliter, & absque vlla mise
ricordia. 37. Immittam in eos dentes bestiarum, homines crudeles,
immanes, irrationabiles, & immisericordes, & in similitudinẽ bestia
rum adducam eis, qui sua sæuitia, & miseranda crudelitate illos per-
dent, ad eum modum quo crudeles bestiæ solent dentibus suis dila-
niare & perdere: * etiam aduersum eos mittam furibũdas & insania D
exagitatas venenatas bestias repentes, atque serpentes super terram:
hoc est, gentes pessimas crudelitate & malitia plenas, non aliud quę-
rẽtes, quàm suæ malitiæ virus effundere, atque effusione veneni per
dere: * Nõnunquam etiam corporales bestias illis immittam, simul
& serpentes diuersi generis, qui rebelles creaturas rationales puniant.
38. Non erit eis requies, neque in ciuitate, neque extra ciuitatem,
neque in domo, neque extra domum. Nam foris, id est, extra domũ
ciuitatem vel regionem, interficientur gladio, vbicunque fuerint re-
perti ab hostibus suis: intus autem, id est, in ciuitate, vel in latibulis,
aut domibus suis, pauor mortis, & timor hostium excruciabit eos:
* ita (inquã) omnes in vniuersum gladius & pauor vastabunt, cuius-
cunq; conditionis, ætatis, aut sexus fuerint, tam adolescẽtulos, quàm

A

39 Et dixi: vbinam sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.

40 Sed propter iram inimicorum distuli:

** ne fortè superbirent hostes eorum.*

41 Et dicerent, manus nostra excelsa:

B ** & non dominus fecit hæc omnia.*

42 Gens absque consilio est, & sine prudentia:

** vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.*

C *43 Quomodo persequebatur vnus mille, & duo fugarēt decem milia?*

44 Nónne ideo, quia Deus suus vēdidit eos, & dominus conclusit illos?

45 Non enim est Deus noster vt dii eorum:

D ** & inimici nostri sunt iudices.*

46 De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ.

adolescentulas, tam infantes adhuc lactantes, quàm homines senes atque decrepitos. Non enim vlli ætati, neque vlli sexui parcet hostium crudelitas. 39. Et dixi admodum hominis plurimum iracundia exardescentis, vbinā sunt præuaricatores isti? digni profectò sunt si rigorem persequar meę iustitię, quos funditꝰ deleam, ita vt pereat de terra memoria eorum: digni sunt ob suā nimiam ingratitudinem, qui ita penitus deleantur de terra, vt nec memoria relinquatur eorum super terram in hominibus, quíq; fiant quasi nunquam fuerint. 40. Licet autem hoc illorum ingrata infidelitas merito exposceret, nolui tamen quantocyus id perficere: sed completionem huius punitionis distuli propter superbam iracundiam, vel iracundam superbiam inimicorum: * videlicet ne hostes illorum superbirent etiam contra me, sibi ascribendo victoriam, atque de triumpho sibi plaudendo, non meum agnoscendo iudicium. 41. Ne in superbia gloriantes dicerēt adinuicem, Ecce manus nostra excelsa & gloriosa est in fortitudine, brachium nostrum præpotens est atque prȩualidum, in quo nos omnem hanc peregimus victoriam de populo Iudaico: * & non fecit ista omnia Dominus, sed nosipsi propriis viribus nostris in multitudine exercitus & fortitudine armorū cuncta peregimus. Ob hanc videlicet causam, ne occasionem præberem sic superbe gloriandi aduersariis, ac simul etiam meum nomen blasphemandi distuli, ne penitus delerem populum meum, licet ex se optime hoc suis malis commeritum. 42. Gens stulta est populus iste meus, absque consilio & absque prudentia, non secundum rectæ rationis iudicium vitam instituens, neque cum prudentia debita quid agat considerans, populus absque sano iudicio est, non attendunt quid æquum ac rectum, quid decens atque conueniens, denique quid sibi vtile aut expediens, sed inconsulte & imprudenter nimis, ea eligunt & agunt, quæ sibi & summè inutilia sunt, & maxime noxia: * vtinam saperent, non sapientia carnis, quȩ mors est & inimica Deo, Rom. 8. sed sapientia spiritus, sapientia vera, quæ desuper est: vtinam intelligerent atque cognoscerent suorum peccatorum magnitudinem & multitudinem, legē ita & omnia quæ illis tradita sunt, ad obseruandum ea: ac cum iudicio nouissima prospicerent, tam præmia quam tormenta æterna haberent ante mentis oculos. 43. Si vel hoc attenderent & intelligerent, quomodo vnus ex hostibus persequebatur mille eorum, & duo ex hostibus fugabant decem milia ipsorum, id est, paucissimi numero hostes maximum exercitum deuicerint: cuius rei vel solius cōsideratio, merito admonere illos debuisset, quòd ob sua peccata omnia illa mala paterentur. 44. Quam enim aliam ob causam ita in captiuitatem venerunt, & subiectionem hostibus suis, nisi quia dominus Deus eorum ob peccata sua tradidit eos, & quasi vendidit in potestatem ac subiectionem hostibus? quia dominus voluit eos in captiuitatem & seruitutem concludere? 45. Nam Deus noster non est sicut dii gentium infidelium, qui de suis cultoribus non faciunt vltionem, neque puniunt eos, si quando offenderint: quoniam potestatem non habent se vlciscendi, aut vindictam vllam faciendi: sed Deus noster populum suum quātocyus arguit & corripit variis plagis, vbi declinare cœperit, nimirum iustus ipse, & potestatem habens exercendi iudicium in populum suum, vbi transgressus fuerit præceptum suum: * cuius rei testes & iudices siue comprobatores sunt etiā inimici & aduersarii nostri, infideles, principes & populi: qui subinde manum Dei & potestatem eius in seipsis grauissime experti sunt, quemadmodū videlicet Pharao cum sibi subditis, & alii reges atque populi horum consimiles plurimi, iudicium Dei & potestatem eius in semetipsis euidentissime experti. 46. Ratio autem quare dominus ita illos de populo suo voluit tantis affligere malis, insignis & nimia ipsorum malitia fuit. Nam vinea eorum fuit de vinea Sodomorum, & de locis Gomorrhæ: id est, assimilati sunt vel æquati in peccatis populo Sodomorū & Gomorrhęorum, qui erant peccatores nimis coram domino, & homines pessimi: & cum illos Deus plantauerit vt vineam Soreth, vineā electam, de stirpe Patriarcharum, ipsi propter malitiam suam commutati sunt in vineā pessimam, tāquam si de Sodomitis & Gomorrheis nati essent, Esaię. 5.

47 Vua eorum vua fel lis:
✳ & botrus amarissi-
Esaię.5. *mus.*
48 Fel draconum vinũ eorum, & venenum aspidum insanabile.
49 Nõnne hæc condita sunt apud me, & signa
Apo.20. *ta in thesauris meis?*
1.Cor.4.

50 Mea est vltio:
Psal.61. *✳ & ego retribuam eis*
Psal.74. *in tempore: ✳ vt labatur pes eorum.*

Psal.91.

51 Iuxtà est dies perditionis, & adesse festinant tempora.

52 Iudicabit dominus populum suum: & in seruis suis miserebitur.

53 Videbit quòd infirmata sit manus: ✳ & clausi quoque defecerunt residuique consumpti sunt.
Esaię.1. *54 Et dicent vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam?*
55 De quorum victimis comedebant adipes:
✳ & bibebant vinum libaminum.
56 Surgant & opitu-

nõ de sanctis patriarchis .47. Vuæ, quas vinea ista producit, amaris- E
simæ sunt ad modum fellis, & botros producunt amarissimos.i.fru-
ctum malum faciunt & opera pessima, qualia faciebãt peccatores So
domitę corã domino:* & non vuas dulces aut botros suaues, quales
proferebãt quondã patres eorũ. Ita vinea ista alienata à prima radice
sua, conuersa est in amaritudinẽ: quæ expectata est vt faceret vuas, &
fecit labruscas: quæ expectata est vt faceret iudiciũ, & ecce iniquitas:
iustitiam, & ecce clamor. 48. Vinum insuper eorum, id est, doctrina
qua alios videntur potare, doctrina pessima est, sicut vinũ draconũ:
non solum pessimos ipsi faciunt fructus, sed insuper & alios docẽt si
milia: & est vinum hoc eorũ sicut venenũ aspidum, quod est insana
bile, quo videlicet perdũt animas proximorũ, vt sanari non possint,
& morte perimũt, vnde nunquã saluabuntur. 49. Hæc omnia an pu
tatis me latere, & nõ cognoscere ea quæ vos agitis aut dicitis? An nõ
hæc oĩa diligẽtissime apud me seruantur cognita, quasi in libro meo
descripta, & in occulto cognitionis meę, quasi in thesauris meis con
seruata conclusa & obsignata? quæ licet nunc, vt clausa seruentur ab- F
scondita, tamen suo tẽpore reuelabũtur, quãdo veniet iudicii tẽpus,
quando libri aperientur, qui iam sunt clausi, & iudicabuntur mortui
secundũ ea quę in libris scripta sunt, quando illuminabũtur abscon-
dita tenebrarũ, & manifestabuntur consilia cordium, quando cũcta
quæ fecerunt homines, adducentur in iudicium. 50. Vtique sunt hæc
mihi nõ incognita, & in cognitione mea omnia ista seruãtur. Ad me
nanque spectat iudicium & vltionem facere pro peccatis & omnib9
quæ inique gesserint homines: ego potestatẽ habeo faciendi iudiciũ,
& exercẽdi vindictam in omnes peruersos:* & ego retribuã vnicui-
que secundũ opera sua, cum tempus aduenerit faciendi iudiciũ: cum
accepero tempus, ego iustitias iudicabo:* & quidẽ in impios illos &
infructuosos homines talẽ exercebo vltionẽ, vt nõ valeant stare in
iudicio cum bonis, sed labantur pedes eorum, & cadant in profudũ
inferni, quo illos iubebo vnà cum apostaticis spiritibus descẽdere in
ignẽ æternũ. 51. Et ne quis sibi blãdiatur de morę lõgitudine & nimia
iudicii huius distantia, scitote, ꝙ dies ista perditionis & damnationis
impiorum propé est ianuis, nec longé adhuc distat, sed quantocyus
aderit, citi9 quàm quisquam credat aut existimet: & tẽpus illud ad iu
dicium definitũ, adesse properat, accedit, imò accurrit, imò aduolat
& plusquã aduolat celerrime, vt longè abesse non possit. Mille enim G
anni ante oculos domini sunt, quasi dies hesterna quę pręteriit, & oẽ
tempus celeriter finem habebit. 52. Veruntamen populum suum do
minus iudicabit, & faciet pro eo iudiciũ, atque erga suos se exhibebit
propitiũ ac misericordẽ: quanq̃ erga infideles seruos & peruersos tã
seuerum se vltorẽ monstrabit, semper tamen erga populũ suũ fidelẽ
& obedientẽ, erga seruos bonæ voluntatis, paternũ seruabit affectũ,
faciétque pro illis iudiciũ defendẽdo illos, & vindincando ab omni-
bus aduersariis, & misericordiã suam eis ostẽdet. Illis etiam qui prius
rebelles & inobedientes fuerant domino Deo suo, si cõuerti velint
ex corde ad dominũ, & rursum serui ei9 fieri ac popul9 eius, faciet De
us pro eis iudiciũ cõtra opprimentes aduersarios, & misericordiam
ostendet illis. 53. Videbit enim dominus, & attendet miseriam illorũ,
quomodo videlicet omnis eorum virtus & potestas ad nihilum reda
cta sit, vt vltra non valeant suis hostib9 quicquam resistere:* & quod H
illi quoque qui in carcere & captiuitate erãt conclusi iam defecerũt,
prę miseria & afflictione, & quòd reliquiæ penè in totũ consumptę
sint, quòd vix pauculæ reliquiæ relictæ sint, adeó vt nisi domin9 exer
cituũ relinquat illis semẽ, fiant sicut Sodoma & similes Gomorrhæ,
vt pereat vniuersa eorum posteritas. 54. Et cum in hac miseria pro su
arum iniquitatum demeritis fuerint constituti, dicẽt insultantes ad-
uersarii, vel sic dicetur & exprobrabitur impiis à bonis, si qui inuenti
fuerint: Vbi nũc sunt dii eorũ quos coluerũt, & in quib9 habebãt fi-
duciã? 55. Quibus sacrificia faciebant & oblationes, neglectis sacrifi-
ciis Dei viui, & de quorũ victimis illis oblatis ipsi comedebãt pĩguia
quęq; & delicatoria, & adipes q in sacrificiis Dei viui ipsi cremabãtur
* & in quorum deorũ sacrificiis bibebãt vinũ ꝙ libauerãt & obtule-
rãt illis. 56. Exurgãt nũc dii illi in auxiliũ vobis, & opẽ ferant positis

A *lentur vobis, & in necessitate vos protegant.*

57 Videte quòd ego sum solus, & non sit alius Deus præter me.

58 Ego occidam, & ego viuere faciam:

B

**percutiam, & ego sanabo:* & non est qui de manu mea poßit eruere.*

59 Leuabo ad cælum manũ meam, & dicam viuo ego in æternum.
60 Si acuero vt fulgur gladium meum:

C

** & arripuerit iudicium manus mea.*
*61 Reddam vltionem hostibus meis: * & iis qui oderunt me retribuam.*

62 Inebriabo sagittas
D *meas in sanguine, & gladius meus deuorabit carnes.*
63 De cruore occisorũ, & de captiuitate nudati inimicorũ capitis.

64 Laudate gentes populum eius:

in tanta miseria, vel in tanta necessitate iam protegãt cultores suos
si potestatem habent, si quod habentur, sunt. i. dii veri, si saluare pos-
sunt sibi sacrificantes, quare nunc silent? quare suos cultores non de-
ffendunt? non ferunt suppetias seruis suis, tanta calamitate oppressis?
57. Attendite, & videte, quód solus sim ego Deus viuus & verus,
& quòd præter me non sit alius quisquam verus Deus, qui potestatẽ
habeat Diuinam, cum alii omnes dii gentium nec minimum quid
possint: quod maxime tamẽ posse debere videntur, si dii veri sunt, vt
habentur. Ad Deũ nanque spectat, suos posse cultores deffendere &
in aduersarios vindictam facere: quod cum eorum qui dii habentur
nemo possit, ego autem possim, & cum voluero faciã, videre & co-
gnoscere merito debetis, quòd ego sim solus, & non sit alius præter
me Deus verus. 58. Ego nanque potestatẽ habeo vitæ ac mortis, vita
& mors sunt in manibus meis: potestatẽ habeo afficiendi morte, vel
temporali vel æterna, quos voluero, & potestatem habeo viuificãdi
quos voluero, id est, ad vitam perducendi, qui prius in vita non fue-
rant, vel etiam ad vitam resuscitandi, qui mortui fuerunt: * possum
percutere atque vulnerare plagis & verberib⁹ pro meo placito, sicut
mihi expediens visum fuerit, & iterum sanare percussos ac de malis
liberare, cum egerint pœnitentiam: * & omnino non est quisquam
qui possit de manu mea eruere eum quem voluero occidere aut pcu
tere, qui mihi possit resistere, aut me impedire, in iis quę ego voluero
agere: omnia quæcunque voluero, & sicut voluero facio, nec est qui
obstare possit aut impedire, quomin⁹ ego exerceam mea iudicia pro
mea sententia: superiorem alium non agnosco iudicem, potentiorẽ
non scio dominum, cuius iudicio aut potestate suspẽdi vel impediri
possit exequutio decreti mei. 59. Quomodo solent homines iurã-
tes leuare manum in cælum, ita ego dominus leuo manum meam ad
cælum, id est, iuramento loquor & affirmo, dicens, Viuo ego in æter
num, & per meam vitam, per memetipsum (qui in ęternum viuo, &
vita æterna sum) iuro, & tanquam firmissimum ac prorsus indubita-
tum hoc pronuncio. 60. Si acuero, aptauero, & parauero ad vltio-
nem gladium meũ vindicem, sicut fulgur, vt sit quasi fulgur maximè
penetrans: si rompheam meam vltricem ego parauero ad celerem &
terribilem vltionem, quam iandiu vibraui & ostentaui ad terrorem
delinquentium, cum tandem suo tempore eam cœpero exequutio-
nem exercere: & cum vltrix manus mea conuersa fuerit ad facien-
dum iudicium, cum iustitia mea conuertetur ad iudicium, & poten-
tia mea executionem facere voluerit iustitiæ, quæ hominibus in lon
ginquum differri videtur. 61. Tunc manifestum fiet, quomodo vl-
tionem reddam, & vindictã exercebo in aduersarios meos, qui mihi
infideles & inobedientes semper se præstiterunt, nec me coluerunt,
neque mihi seruierunt vt iustum erat: * & iis qui me oderunt atque
contempserunt, sequentes deos alienos, cõtra præcepta mea, tũ ego
retribuam cõdigna sceleribus præmia, nempe pro admissis sceleribus
æterna supplicia. 62. Tum ego meipsum ostendam in similitudinem
crudelis pugnatoris, cuius sagittæ copiosæ perfunduntur & rubri-
cantur sanguine interfectorum ab ipso, & cuius gladius plurimorum
corpora trucidat, sicque carnes veluti deuorat: interficiam tum ego
plurimos, & damnatione consumam ęterna. 63. Inebriabo (inquam) 2.Tim.2.
sagittas meas, & gladium meum commaculabo de sanguine eorum
quos interfecero: & singulariter de captiuitate nudati capitis inimi-
corum, id est, de iisquos nudato capite captiuos adduxerũt, & à me
elongauerunt inimici mei: de iis qui se captiuos teneri permiserunt
dæmonum laqueis & vinculis, vt me relicto, illorum insequerentur
voluntatem, & de illis qui se à me abduci atq; alienari per idololatriã
& abominationes suas permiserunt, captiuitate vtique fœdissima, vi
lissima & miserabili: quẽadmodum cum in bello victi, capite nudato
in confusionis signum agũtur victi ante victores gloriantes: de hac
(inquam) captiuitate nudati capitis quam tenuerunt inimici diaboli,
inebriabo sagittas meas & gladium meum, illos videlicet interficien-
do & perdendo comdamnationis sententia. 64. Vos autem, ó
populi gẽtium, ô nationes, quæ olim quasi reprobæ habebamini, a- Ephes.2.
lienæ à testamẽto & promissionibus Dei, vos laudate, glorificatę, &
magnificate populum domini, beatum dicite populum cuius est do-

minus Deus eius: vos hoc magni æſtimate, quòd vetus ille popul⁹ vi E
ſus eſt parui admodum facere, videlicet populum aliquem eſſe populum domini, & dominum eſſe Deum eius: nolite facere ſicut popul⁹ iſte ingratus, cui in hoc cantico exprobraui, qui pro nihilo ducentes hoc, videlicet populum eſſe domini, maluerunt fieri populus deorũ alienorum: ſed agnoſcite, laudabilem eſſe populũ, & beatam gẽtem,

Pſal.32. Pſal.143. Pſa.147. *✳ quia ſanguinem ſeruorum ſuorũ vlciſcetur.*

cuius eſt dominus Deus eius, & cui⁹ Deus Iacob adiutor eſt: idcirco (inquam) populum ei⁹ laudate, & hoc magnificate, eſſe populum domini, quoniã ipſe defenſor eſt & vltor populi ſui, faciétq; vindictam de aduerſariis ſeruorũ ſuorũ: & aduerſum illos ſe opponet, qui quęſierint opprimere ſeruos ſuos, eorúmq; effundere ſanguinem: & ſi effuderint, ſi occiderint, nequaquã tãtam impietatem ipſe patietur inultam.

65 Et vindictam retribuet in hoſtes eorum: ✳ & propitius erit terræ populi ſui.

65. Et vindictam faciet in hoſtes populi ſui atque ſeruorum ſuorum, quod non poſſunt facere dii alii, niſi hic ſolus viuus & verus Deus, & omnipotens dominus: ⁎ terrę autem populi ſui erit ſemper propitius, à populo ſuo, (quicunque tandem fuerit, ſiue Iudæorum
ſiue gentium) qui illum coluerit, nunquã auferet miſericordiam ſuã: F
ſed permanſurus eſt cum eis vſque ad ſæculi cõſummationẽ, ſemper curam habitur⁹ de cuſtodia & ſalute ſeruorum ſuorum: vt de eo aut eius fide nemo hęſitare debeat, ſed hoc tãtum omnes curare, vt ei debitam prędtent fidem & obedientiam, caueãt autem ab omni malitia & inobedientia, ob quę in hoc cantico ex Dei præcepto, præuaricatoribus Iudæis dira ſum comminatus, præſtituris autem obedientiam gentibus bona denunciaui ex ore domini. Amen.

ARGVMENTVM IN CANTICVM *trium puerorum Hebræorum, cuius initium, Benedicite omnia opera domini.*

Deut.3. *EX hiſtoria libri Danielis cognoſcimus, quid tribus viris captiuitatis filiis Hebræis Ananiæ, Azariæ, & Mizaeli (quos, mutatis nominibus, Nabuchodonoſor rex Babylonis appellauerat Sidrac, Miſac, & Abdenago) acciderit in Babylone, quomodo videlicet contẽpto regis præcepto de adoranda aurea ſta*
tua, ex ſententia furibundi principis, in ignis ardentis fornacem fuerint coniecti: ſed Dei gratia (ob cuius fidem regi reſtiterant) liberati, ſalui exierunt, & abſque omni nocumẽto, ita vt nec pilus de capite eorũ ignis virtute deperiiſſet. Inſuper & tantam illis Deus contulit gratiam, vt ignis ardore verſo in teporem roris, in medio camini, tanquam in templo Dei, canticum iucunditatis ſuo liberatori canerent, omnẽ creaturam ad Dei laudẽ inuitãtes, à ſupremis angelicis ſpiritibus & cæleſtibus corporibus, per media quæ in aere de ſuper gignuntur, ad inferiora deſcẽdentes, quæ in terra, & quæ in aquis ac ſuper terrã habitant, donec tandẽ ad hominem tanquam ad vltimum omnium corporalium finem, deueniãt: vbi peculiariter populum domini electum & ſanctos eius, ac nominatim ſeipſos ad laudẽ adhortãtur eius, qui ſua benigniſſima miſeratione & potentiſſima virtute erga ipſos ſigna innouabat antiqua. Hoc autem canticum, licet apud Danielem ita legamus deſcriptũ vt per ſingulos verſus replicetur, Laudate & ſuperexaltate eũ in ſæcula: vel, laudet & ſuperexaltet eum in ſæcula. Eccleſiaſtica tamen conſuetudo, ſecundum quam in officio laudum matutinaliũ hoc cantico vtimur nõ per ſingula id replicat, niſi in principiò, & vbi terra inuitatur ſub perſona tertia, ſimiliter, & Iſrael, ac tandem verſu vltimo, vbi nominatim ſeipſos ad laudem inuitant, dicentes, Benedicite Anania, &c. In reliquis au
tem duo ſimul diuerſa connectimus. Quem etiam modum nos in Elucidatione & locato ex aduerſo cantici tex H
tu ſeruauimus. Et quoniam frequens admodum, imò quotidianus ferme huius cantici eſt vſus Eccleſiaſticis viris, idcirco prolixiorem aliquanto in ſingulis facimus moram, quid in vnaquaque creatura pro laudis materia poſſit aſſignari, pacis indicantes: quorum etiam pleraque multo plenius in libris de conſideratione rerum naturalium, ad Dei gloriam hoc ipſo anno per nos editis ſuis locis tractauimus.

ELVCIDATIO IN CANTICVM TRIVM puerorum Hebræorum.

1 Benedicite omnia opera domini domino,

OPera omnia quęcunque fecit Deus, iuxta magnificẽtiã ſuam, ſiue in cęlo ſurſum, ſiue in terra deorſum, atq; in profundis terrarũ & marium, benedicite & laudate iuxta modum naturę veſtrę dominũ Deum creatorem veſtrum, eiuſque magnificentiam & gloriam iuxta conditionem veſtræ naturę teſtemini, ac velut proclamate, qui vos ſecundum ſummam potentiam, ſapientiam & bonitatem ſuam creauit, & quidẽ omnia valde bona, vt merito ab omnibus ſuis creaturis debeat laudari:

✳ laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula.

⁎ laudate (inquam) creaturæ omnes, & quantum poteſtis exaltate, atque iterum exaltate eum in ſæcula, laude ſempiterna collaudate illum, vt dignus eſt,

A 2 *Benedicite angeli domini domino:*

* Ipsum quoq; qui est in sæcula benedictus Deus æternus, laudate & quantum valetis, supereleuate super omnia. 2. In primis autē vos ô nobiles spiritus, angelicæ creaturæ, laudate dominum Deū, non solū secundum naturæ vestræ substinentiā verumetiā per intellectum & affectum, quibus duabus nobilissimis potentiis estis præditæ: illius agnoscentes beneficia, & pro viribus gratias agentes, laudésq; referētes illi, qui vos tā nobiles fecit esse creaturas, vt primi sitis dignitate in ordine omniū creaturarū: qui etiā vos à lapsu sua gratia præseruauit, cū rudentibus inferni de cęlo detraherētur apostatici spiritus, & ipsi eiusdē vobiscū naturæ, ne simili auersione ab eo separaremini: ac post ita ī gratia & gloria visionis suę firmauit, vt imperpetuū amodo separari ab eo, aut ab eius fœlicitate vlla ratione excidere non valeatis: *secūdo autē loco, & inter creaturas inanimatas loco primo, vos ô cælestia corpora, laudate dominū: vos ô cæli omnes, quos De⁹ mole amplissimos, & secundum naturā incorruptiles, itémq; impassibiles fecit, nouissimísq; corporeis qualitatibus perfecit in vestra nobilitate, qua cæteras omnes inanimatas præcellitis creaturas, laudate Deū à quo procedit quicquid est in vobis excellentiæ & præcellētię. 3. Specialiter verò aquæ quæ super cælos sunt, cælum aqueum, siue crystallinū, quod super firmamentum est, ac cælos aliorū planetarū à Deo conditum, ac singularibus qualitatibus aliorū astrorum qualitates cōtemperandas, prouidè à Deo formatum, lauda dominū, qui te ita super firmamentū cōstituit, eóque diuisum esse voluit ab aquis quæ sunt sub firmamēto: * & vos, ô cælestes spirit⁹, motores horū cælestium orbium, quorū ministerio & virtute vtitur naturę gubernator Deus, ad cælorū continuum & regularem motum, laudate dominum Deū vestrum, ex cuius iussu hoc fungimini ministerio, siue officio, tantam vtilitatē ex Dei præcepto præstātes hominibus, atque adeò vniuersis viuentibus & creaturis inferioribus, quæ absq; cælorū motu nequirent cōsistere: *Item & virtutes omnes cælestibus corporibus à Deo inditæ, & influentiæ variæ, quibus influūt cæli in omnia inferiora, laudate dominū à quo proceditis. 4. Singularem etiā laudē Deo adferte vos, ô duo magna luminaria, quæ prę cęteris luminarib⁹ in cælis creauit, luce & efficacia virtutis insignia: vos (dico) sol & luna: sol quidē vt positus à Deo in potestatem atq; dominium diei: cuius tanta est super hęc inferiora virtus, vt ipsius accessu atq; recessu res inferiores generētur & corrūpantur, eius aduentu omnia reuirescant atq; refloreant, eius abscessu omnia cōtristentur, & emoriātur: qui totum terræ hemispheriū, cui apparuerit, mirabiliter suo fulgore collustrat, hac in re patentissimam diuinitatis gerens imaginē, & referens similitudinē: luna verò, vt facta in potestatem atq; dominiū noctis, quæ similiter sua admirabili, & tamen ordinatissima mutatione, diuersimode illuminata, nunc secundū partē superiorē, nunc secundū inferiorē, nunc secundū latus vnū, nunc secundū latus alterū, ac iuxta varios ad astra cætera respect⁹, mirabiles operatur in his inferioribus effectuū diuersitates: cuius etiam tractu maria crescūt, ac decrescunt, itémq; fluunt ac refluunt, ossium quoq; medullæ augentur, ac minuuntur secundum pleniluuium & nouiluuiū, & omnino multa est eius in his inferiorib⁹ efficacia: * stellæ quoq;, & omnia astra cæli domino benedicite, qui vos præ cæteris cælorū partibus speciali luce donauit, vt cælum vestro pulcherrimo fulgore, quasi variis depictū flosculis, adornetis: vt terrā per noctē illuminetis, & effect⁹ quos nouit De⁹ singulares, in inferioribus operemini: ipsum laudate dominū Deum vestrum, qui vobis hanc donauit claritatem atq; virtutē, qui vos fecit & magnitudine mirabiles, & multitudine innumerabiles, adeò vt solus ipse vestri nouerit multitudinē, sicut & singulas potest vocare nominatim: magnitudine verò inæstimabiles & immēsurabiles, vt vix credere possint homines, quātę sitis magnitudinis, cū tamē vix aliud quā puncta humanis oculis videamini. 5. Post hæc autē cælestia, impassibilia & incorruptibilia corpora ad inferiora trāseūtes, quę in supernis generātur, ad Dei laudē suo ordine inuitare volum⁹, priusquam ad infima descendamus. Itaq; vos, ô imber, siue pluuia, & ros (quæ ex vaporibus sursum virtute astrorū eleuatis generamini in regione aeris, ac deinde super terrā ad eam fœcundādam ex Dei institutione descēditis) dominū Deum vestrū laudate, qui vos pro sua

Margin notes: 2.Petr.2. — * *benedicite cæli domino.* — B — 3 *Benedicite aquæ omnes, quæ super cælos sunt domino:* — * *benedicite omnes virtutes domini domino.* — Genes. 1. — 4 *Benedicite sol & luna domino:* — Psal. 135. — C — Ibidem. — * *Benedicite stellæ cæli domino.* — D — 5 *Benedicite imber & ros domino:* — Psal. 146

✻ benedicite omnis ſpiritus Dei domino.

6 Benedicite ignis & æſtus domino.

Pſal. 134.

✻ benedicite frigus & æſtas domino.

Heb. 12.

Sapiẽ. 8.

7 Benedicite rores & pruina domino:
✻ benedicite gelu & frigus domino.

8 Benedicite glacies & niues domino:

✻ benedicite noctes & dies domino.

9 Benedicite lux & tenebræ domino:
✻ benedicite fulgura & nubes domino.

Pſal.133. *10 Benedicat terra dominũ, laudet, & ſuperexaltet eum in ſæcula.*
Pſal.135.
Pſal.105.

voluntate,vbi voluerit,oriri facit ad vtilitatem terræ naſcentiũ: ✻ om- E
nes quoq; venti & flatus, in quacunq; ſitis diuerſitate, è quacunq;
proficiſcamini regione,cuiuſcunq; ſitis qualitatis,laudate dominum
Deum qui vos producit quaſi de theſauris ſuis,vt vix percipi poſsit,
vnde veniatis, aut quò proficiſcamini, qui vos de viſceribus terræ e-
ducit,& per aerem circũ terras modis variis moueri iubet. 6. Lau-
da dominum:ô ignis,creatura pulchra,candida,rubicunda,lucens&
flagrans,miri quoque in agendo roboris,& ad aſsimilandũ tibi quic
quid inuaſeris potentiſsima, multum item valẽs ad immunda purgã
dum,mala conſumendũ,& ſpecies diuerſas ſeparandum : in quibus
omnib⁹ admodũ pulchre cũ tuo creatore conuenis,qui & ipſe ignis
conſumẽs eſt,purgãs atq; perficiens. Itẽ & æſtus,ſiue ardor,& calor,
qui ſemper igni es cõiunctus,lauda dominũ:per cuius miniſterium,
agunt ignis & ſol, cuius virtute fiunt miranda: ✻ inſuper frigus ſiue
hyems,quod eſt frigoris tẽpus,& æſtas,laudate dominum:qui mira-
bili & terris vtiliſsima cõmoditate diſpoſuit,vt nobiſinuicem ſucce-
datis ordine cõgruo,vt neq; ſemper frigus ſit,neq; ſemper æſtas,ſed
per quatuor anni partes, qualitatib⁹ diuiſis, in vere calor ſit remiſſus F
ad initia frugũ: in æſtate,calor intẽſus ad decoctionẽ fructuũ terræ:
in autũno,frigus remiſsi⁹, ne ſubitaneo nimio frigore radices terrę-
naſcentiũ,& ſemina abſumãtur & pereant:in hyeme vero frigus in-
tenſius,vt miſſa in terrã ſemina,cũ fuerint bene congelata atq; mor-
tificata,poſtmodũ vere redeunte, fructum multũ afferant : atque vt
arboribus ipſis& cæteris fructiferis calore interno ad radices cõfluẽ
te,ob circunſtans intenſum frigus quaſi vires reparẽtur, iterũ fron-
des,flores,& fructus emittẽdos ſuo tẽpore.Siquidẽ viuẽtibus omni-
bus,non multo minus neceſſarium eſt frigus hyemis, quã calor æſta
tis.Propter quod hæc omnia ſic prouide diſpoſita à Deo,ſummã illi
canunt gloriã,qui diſponit omnia ſuauiter.7.Benedicite domino ro
res &pruina,quę ex nube aquea nõ multũ eleuata generamini,quaſi
in aeris regione infima, ita vt ſi ĩ aqueas guttulas illa vertatur,ſit ros:
ſi vero cõgelatio fiat ante cõuerſionẽ,habeatur pruina:quæ magis fit
in tẽpore frigidiore,quẽadmodum ros in ſuaui & tẽperato veris no
cturno frigore:✻benedicite domino etiã gelu,per quod mirabili mo
do aqua ex ſe alioqui fluida,ſtringitur &cõpingitur,vt nõ dilabãtur
abinuicẽ partes,manẽte tamẽ eadem aquæ ſpecie: & frigus,quo talis
fit cõgelatio.8. Benedicite inſuper glacies,ſiue grãdines, & niues do
mino:quæ in ſupernis locis aeris generamini, ex vaporib⁹ aqueis ſur G
ſum eleuatis atq; condenſatis in nubẽ : quę ſi poſt conuerſionem in
aquam,ob nimirum frigus ſuperueniẽs,per guttas aqueas cõgelatur,
grãdo habetur: ſi verò antè conuerſionẽ nubis in aquam nubes ipſa
ob frigus nimiũ congelatur,nix deſcendit,quæ ſua albedine maxima
nimii frigoris euidens perhibet teſtimonium,quę quia aqua nõ fuit,
niſi ſecundũ præparationem materiæ, idcirco difficilius diſſoluitur,
aut in aquã reſoluitur, quam grãdo:quæ aqua fuit, & tantum aqueæ
guttulæ ſunt gelu cõſtrictæ:✻ noctes quoq; &dies benedicite domi-
no, quæ vobiſinuicẽ ex ordinatione quotidie ſucceditis, vt poſt diẽ
(quam ſolis ſuper noſtrum hemiſpherium efficit præſentia)ſuccedãt
nox,quã facit ſolis abſentia:quę diuerſitas ſic à Deo prouide ordina
ta eſt,propter vtilitatẽ fructuum, & maxime propter quietẽ anima-
liũ,vt per noctis tẽpus quieſcendo vires reparãt diuturnis operatio-
nibus defatigatas.9.Benedicite domino lux & tenebræ,quę ſunt lu- H
minis priuatio : quarum illa diem facit,iſta noctẽ, vtraq; mortalibus
apta,quoniã in luce illuminantur & viuificãtur omnia,per tenebras
autẽ ſub dulci & neceſſario continentur ſilẽtio:✻ benedicite etiã do
mino fulgura,quæ mirabiliter apparetis ad terrorem hominũ,gene-
rata ex vehemẽti cõcuſsione,vel impetuoſa diſruptione nubiũ,qui-
bus ſubinde Deus ad vltionem vtitur impiorum,ſiue ad terrorẽ eo-
rum:Itẽ & nubes omnes,quas ab extremo terræ,ſiue à terræ ſuperfi
cie Deus educit,vt ex ipſis prędicta omnia,nempe pluuia,imber,ros
pruina,grando,& nix gignantur. 10. Iam verò à ſupernis deſcenden
tes in infima,te imprimis,ô terra(quæ es firmata à Deo ſuper aquas,
& fundata,vt nõ mouearis in ſeculum)ad laudem tui creatoris horta
mur,vt eũ laudes,& efferas laude ſempiterna,qui te ita creauit,& ſo
lidã tibi ſtabilita tẽ loci dedit, ac veluti totius mũdialis machinæ cen-

A

tium, immobilem constituit, vniq; ex elementis omnibus requiem à motu dedit, quũ agitemur, & fluant cætera elementa, ignis, aer, & aqua, nec vnquam habeant à motu requiem: tu autẽ sola immota persistis, & immobilis solius Dei beneficio. Te etiã in principio aquis circundatã tertio die aquis nudauit ex magna parte, vt apta fieres habitationi animaliũ, & fœcunditatẽ dedit tibi mirabilem, atq; ornatum varium, vt germinares herbã virentẽ, & ligna pomifera diuersorũ generum produceres: in quib⁹ omnibus multa tibi est diuinæ laudis

11 Benedicite mõtes & colles domino:

materia. 11. Mõtes & colles, eleuationes in terra tam maiores quam Gene. 1.
minores, benedicite domino, qui ita ad terrænascentium cõmoditatem, quasdã terræ partes voluit esse eleuatiores præ cæteris, quas magis ex directo radiorũ solarium aspectus cõtingeret: subtus autẽ valles locauit, & loca demissiora constituit, ad quæ velut ex obliquo à mõtibus, radiorũ solariũ ictus deflecteret: vt illic quidem cõmodiorem habeant locum terrænascentia illa quæ fortẽ requirunt solis cõtactum, & calorẽ ardentem, quemadmodũ vineæ & huiusmodi: hic

B

verò locum acciperent sibi magis commodũ, illa quæ minorẽ exposcunt calorem, nec ferunt intẽsum, cuiusmodi sunt triticũ, hordeũ, & similia: * deniq; in vniuersum omnia quæ germinãt in terra, omnes herbæ virentes, & ligna pomifera, aut alia quæcunq; de terræ fœcũditate nascentia, laudẽ date domino creatori vestro: qui suę iussiõis verbo, quædã quidem vltro, alia verò cultura & diligentia, adhibita: & de iacto in terram semine, aut plantato ramusculo, hæc omnia de indita terræ fœcũditate facit procedere. 12. Benedicite domino fontes aquarũ, qui modò mirabili de terræ visceribus absq; cessatione, tã per diẽ, quàm per noctem, aquas copiosẽ præbetis, multis modis humano aptas vsui, ídq; per annos plurimos & multa sæcula, absq; vllo vnquam defectu aquarum, adeò vt æstimare non sufficiat humanũ ingenium, vnde tã indeficiẽs aquarũ copia queat procedere, & quomodo nõ vel tandem exhauriamini post tantã euomitam aquarum abũdantiam: * benedicite domino cõgregationes aquarũ quę appellauit Deus maria, quæ creata estis ab initio: quãdo iussit Deus, vt congregarentur aquæ in locum vnũ, vt appareret arida. Item & flumina Ibidem.

** benedicite vniuersa germinãtia in terra domino.*

12 Benedicite fontes domino:

** benedicite maria & flumina domino.*

C

aquarũ, cõgregationes minores, quæ ex fontibus vel vno vel plurib⁹ habetis vestri fluxus exordiũ, quorũ quædã magna sunt valde, profunda, & lata, alia mediocria, alia minima, iuxta fontiũ à quibus oriũtur magnitudinem, vel multitudinem: quæ flumina percurrẽtia terrã regionem à regione diuidunt, & per ciuitates ac pagos transeũtia, maximo sunt hominib⁹ & iumẽtis solatio, vtpote sine quibus penit⁹ perdurare non possit hominũ cohabitatio: per quæ etiã ratibus nauigantes homines, adinuicẽ mercibus communicant, & quasi mutuũ defectum regiones diuersæ supplẽt: vt quod huic deest loco, illi per fluminum ministerium abunde suppleatur. 13. Laudate dominũ cete grandia, natatilia molis immẽsæ, quæ à principio fecit De⁹, vt inhabitarẽt abyssos marium: simul & omnia quæ in aquis natãt, pisces maiores atque minores, quorũ sunt plurimæ in aquis species, adeò vt certo numero cõprehendi nequaquã possint, multo etiam minus quã species illæ animaliũ quæ reperiuntur in terra: * benedicite domino omnes aues quæ volatis in aere, maiores atq; minores, vnaquęq; in specie, atq; natura sua plumis & pẽnis à Deo donatæ, quibus celerrime moueamini per aera, siue sursum, siue deorsum, siue dextrorsum, siue sinistrorsum, quocunq; visum fuerit: celeritate volat⁹ in aere lõgè excedẽtes pisces in aquis natãtes, & animalia super terrã gradiẽtia, quẽadmodum & habitationis locum sortiti estis sublimiorẽ illis. 14. Insuper bestię omnes tã syluestres q̃ domesticæ, tam cicures q̃ indomitæ, laudate dominũ, qui vestram speciẽ creauit sexta die distinctionis rerũ, post formatos pisces & volatilia: die sexto dixit vt produceret terra animã viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundũ species suas: * omniũ autem nouissime ad laudẽ creatoris inuitamus filios hominũ: id est, speciẽ humanã vniuersam. Siquidẽ homo opus nouissimum Dei fuit, quẽ post omnia cõsummata voluit Deus formare ad iudicandũ ipsum esse aliorũ omnium corporalium prius conditorũ finẽ, propter quẽ facta essent omnia. Quem etiã omnibus aliis corporalibus prius cõditis multo nobiliorẽ & digniorem fecit, ad imaginem & similitudinẽ suã formans eũ:

13 Benedicite cete, & omnia quæ mouẽtur in aquis domino:

** benedicite omnes volucres cæli domino.*

D

14 Benedicite omnes bestiæ & pecora domino:

** benedicite filij hominum domino.*

Psal. 8.
Gene. 1.

15 *Benedicat Israel dominum: laudet, & superexaltet eum in sæcula.*

Hebr. 5. 16 *Benedicite sacerdotes domini domino:*

✻ benedicite serui domini domino.

Ioan. 4.
Prou. 23.
Matt. 15.
Esaię. 29

17 *Benedicite spiritus & animæ iustorum domino:*

✻ benedicite sancti & humiles corde domino.

Eccle. 15.
Psal. 32.

18 *Benedicite Anania, Azaria, Mizael domino: laudate & super exaltate eum in sæcula.*

duabus potentiis nobilissimis, intellectu & volūtate, illū cunctis cor- E
poralibus præferens, & ex hac parte, quantum ad spiritum, penè coę-
quans angelis: cui etiam omnia subiecit sub pedibus, vt terrā sibi sub-
iiceret, & præesset piscib⁹ maris; & volatilibus cæli, & vniuersis quæ
mouentur super terram. Quas ob causas hominē ita constat plus cæ-
teris omnibus Deo esse deuinctū ad laudem illi & benedictionē iu-
giter persoluendum, non solum vt cæteræ creaturæ secundū suę na-
turæ essentiam, verumetiam modo peculiari, secundum intellectū &
voluntatem. 15. Peculiari tamen modo inuitandi veniūt ad Dei lau-
dem illi qui sunt de populo domini, verus Israel secundū spiritū, po-
pulus fidelis agnoscens dominum Deum suum, eique obediens, qui
dominum Deum suum laudare debet, & quantum potest, laudare
laude sempiterna: à quo tanta susceperunt maximæ charitatis benefi-
cia, propter quos à peccatis, damnatione mortis, & iugo diaboli re-
dimēdos, caro fieri & in cruce morte turpissima voluit mori, vt sua
passione auferret peccata mundi & sua morte nostram mortem de-
strueret, vitámq; resurgendo repararet. 16. Inter eos verò qui sunt F
de populo fidelium & electorum, laudibus domini insistere debēt
peculiarius sacerdotes ipsius, quos sibi elegit & assumpsit ex homi-
nibus, ad offerendum dona & sacrifica pro peccatis populi, & pera-
gendum in templo Dei omnia quæ ad ipsius cultum spectant legiti-
mū: hos decet pro omnibus vacare sanctis Dei laudibus: & ✻ omnes
qui seruitio Dei specialius addicti sunt ad peragendum quæ ad illius
cultum immediatius spectāt, curate recte vestro fungi officio, cum ti-
more & tremore persoluite vestra ministeria, vnusquisque in gradu
& ordine suo. 17. Spiritus, siue animæ hominum iustorum bene-
dicite domino, qui spiritus est, & non caro, & ab iis qui adorant
eum, vult in spiritu & veritate adorari, quippe super omnia sibi cor
præberi postulat, & de corde puro, ac conscientia non ficta gaudet
laudari, pro minimo, imò pro nihilo reputans, labiis honorari, v-
bi cor defuerit: ✻ Denique in vniuersum omnes sancti & humi-
les corde, laudibus celebrate dominum. A talibus enim, id est, re-
ctis & humilibus, laudari postulat, talium laudes habet acceptas. Nā
peccatoris laudes non postulat, quoniam nō est speciosa laus in ore
peccatoris. Rectos autem decet laudatio. 18. Postremo omniū, nos- G
ipsos quoque huius cantici authores, nominatim ad Dei laudem ad-
hortemur, ne postquam vniuersum creaturarum ordinē ad Dei lau-
des excitauerimus, soli ipsi tam pulchro desimus certamini. Nos ita-
que Hebræi iussu regis in fornacem missi, ob contemptam idolola-
triam, Dei autem gratia ob fidem ei seruatam in medio ignis, quasi
in medio roris cum quarto quasi Dei filio, in cōsolatione residentes,
quibus nomina sunt, Ananias, Azarias, & Mizael, benedicamus do-
mino Deo nostro, qui nō derelinquit sperantes in se: sed in nobis o-
stendit admirabilem, tum potentiam, tum misericordiam suam, qui
nobis tam potenter innouauit sua mirabilia, quæ olim faciebat pro
patribus nostris: nos ipsum laudemus & superefferamus præconiis,
quantum possumus, in omnia sæcula: quomodo dignus est omnem
accipere gloriam, honorem, & benedictionem in sæcula sæculo-
rum. Amen.

DEO VNI ET TRINO, PATRI INGENITO, H
filio vnigenito, & spiritui sancto paracleto, pro laboris huius consummatione, sit laus, honor, & gratiarum actio in omnia sæcula. Amen.

ANNOTATIONES EX HEBRAEO ATQVE CHALDAEO IN OMNES PSALMOS, QVIBVS

in vnoquoque psalmo distet originalis lectio Hebræa à nostra vulgata Latina, demonstratur. Diuersorum quoque ex Hebræo interpretum, vatiæ versiones explanantur. Per fratrem Franciscum Titelmanum Hassellensem

FRATER FRANCISCVS
Titelmanus Christiano lectori gratiam & pacem.

NEmo, cum in sequentibus multũ subinde diuersam inuenerit Hebraicam lectionem à nostra vulgata Latina, cõturbari debet vel offendi, sic vt de lectione nostra vulgata sinistrè iudicet, aut quasi suspectã, & non verã aspernetur. Non praue enim temeritatis, neque vulgatæ foret audaciæ, ea quæ tãtis retroactis sæculis à maioribus nostris, tã Græcis quàm Latinis, habita fuere in summa authoritate, tam leui ratione contẽnere aut vilipendere. Primum enim illud considerãdum est, bonam partem istarũ, quæ videntur, aduersitatum magis in verbis esse, quàm in sentẽtijs. Nam fit nõ raro, illic etiam F
vbi prima facie nihil videtur esse conuenientiæ, post introspectã penitus vtranque lectionem, & alteram cum altera diligentius collatam, vt sententia prorsus eadẽ inueniatur: & quæ obiter tantum considerata plurimũ videbantur dissidentia, post exactiorem pensiculationẽ eadem in bonã concordiã minimo negotio reducantur. Neq; minus rarum est, Hebraicam dictionem polysemam, id est, variæ significationis (quã vulgo æquiuocam appellant) occurrere. Vnde fit, dũ nostra interpretatio significationem vnã, alia aliã prælegit, vt translationũ varietas oriatur. Norunt qui Hebræas literas vel à limine salutarunt, & Hebraica Biblia vel à longè inspexerunt, quàm frequenter in sermone Hebræo id vsu veniat, sic diuersas ex æquiuocatione verborũ sentẽtias educere. Denique etiamsi talis alicubi occurrat locus, in quo lectionem vulgatã, neque secũdum æquiuocationem possis ex Hebræo elicere, neque in eandẽ cum Hebraica lectione sententiam reducere, ne sic quidẽ vultũ debes auertere, si nõ spiritum Dei velis despicere: qui quã ob causam tales diuersitates Ecclesiæ vel admiserit, solus ipse nouit, cui nemo est à consiliis. Hoc tantũ breui verbo accipe, sanctos Aposto G
los iuxta nostræ vulgatæ lectionis sententiã aliquoties ex Psalmis loca citare, quæ in Hebræo secus haberi est manifestum. Duo tantũ impræsentiarum ex multis exempla proferimus. Paulus Apost. cap. 10. Epistolæ quã scripsit Romanis, ex Psalm. 18. hoc citat testimonium: In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorũ. Non sic autem in Hebræo legitur. Nam pro sono, dictio Kau ponitur, quã Hebræi dicũt significare cursum, vel lineam, vel regulam, vel directionem, vel perpendiculum, vel architectoniam, aliaque huiusmodi: de quo vide in sequentibus suo loco. Paulus tamen manifestissime sonum adducit omnibus exemplaribus concorditer attestantibus, Latinis atque Græcis. Græce enim φθόγγος legitur quod indubiè sonum significat. Alterum exemplũ habes cap. 10. Epistolæ ad Hebræos, vbi ex Psal. H
39. Paulus hoc citat testimonium, In capite libri scriptũ est de me, &c. Hebraica autem lectio pro capite volumẽ habet: In volumine (inquit) libri scriptũ est de me, quomodo ex Hebræo concorditer omnes vertunt interpretes. Nemini verò est dubiũ, amplius aliquid esse in capite libri, quàm in volumine libri. Item quod ex eodem Psalmo citat Paulus: Corpus autem aptasti mihi, non sic in Hebræo legitur: sed, Aures fodisti, mihi, vel perforasti. Super his te paucis, benigne lector, volui præmonitum, antequam in syluã ingredi faterer subsequentem, ne nostra diligentia tibi non iusta fieret occasio cõtẽnendi quæ summa veneratione prosequitur Ecclesia, & spiritus Dei. Bene vale Philochriste lector, & nostros labores sanctis tuis precibus adiuua & cõsolare.

A

ANNOTATIONES EX HEBRAEO in psalmum primum.

VErsu.1. Et in cathedra pestilentiæ non sedit. Pro cathedra pestilentiæ, ex Hebræo vertitur cathedra derisorum: quod secundum rem non ita multum dissonat à communi lectione. Qui enim prauos se doctores exhibent: quid aliud quã illudunt, derident, atque misere decipiũt sibi credentes? quibus veritatem & viam rectam pollicentur, cum nihil præstent minus. Posset tamen derisores intelligi, etiã quantum ad Deum. Vere enim illusores sunt maiestatis Dei, & irrisores gratię eius, quicunq; eius mandata transgrediuntur. Specialiter autem hypocritę, cuiusmodi erant scribę & pharisęi, & cuiusmodi sunt etiã nunc falsi Christiani: qui cum ore cõfitentur se nosse Deũ factis negant, manifeste se irrisores Dei cõmonstrant. Beatus autem est, qui in huiusmodi irrisorum cathedra non consederit. ¶ Versu.5. Sed tanquam puluis. Vocabulũ Hebraicũ quod pro puluere ponitur, ait Felix nõ proprie puluerẽ significare, sed leuissimum illud purgamentum, quod, dum triticum ventilatur, in altũ à vento eleuatur & circunuoluitur, aut paleã minutissimam. Quidã vertunt quisquilias: alii glumã. Cõuenietia omniũ est in re minutissima, leuissima & vilissima, quæ sit nulli⁹ põderis. Huiusmodi enim sunt impii. Et quantũ abest leuis puluisculus, vel quisquilię, vel gluma ab
B arbore, tantũ impii distant à iustis. Cæterũ, illud à facie terræ, hebræa nõ habent, sed tantum, quem proiicit vẽtus. i. quẽ agitat aut propellit ventus, quemadmodum Felicis habet translatio. ¶ Versu.6. Neq; peccatores in concilio iustorum. Ex Hebręo fit manifestum, concilium, hoc in loco nõ debere scribi per s, sed per c: licet superius versu.1. econtrario debuerat scribi per s. nõ per c. In Hebræo enim habetur pro concilio, dictio adah, quę significat congregationẽ, cœtũ siue concionẽ, hoc est concilium. Vnde beatus Hieronymus & Felix, pro concilio verterunt congregationem.

IN PSALMVN SECVNDVM,

VEr.3. Proiiciamus à nobis iugũ ipsorum. Pro iugo vertit beatus Hieronymus laqueos, alii funes. Felix tamen nobiscum iugũ seruat, nec vertit aliud. Sententia autem in his eadẽ inueniri potest: siue versum istũ (iuxta supra posita in annotationibus principalibus Psalmi) tanquã à fidelibus dictũ accipiamus, qui laqueos & funes eadẽ nunc appellant, quę in priori parte vincula, nimirũ erroneas sententias & iniqua iudicia, quibus sunt impliciti increduli, quos & Apostolus ait captiuos teneri diaboli laqueis ad ipsius voluntatẽ. Hos enim laqueos à se proiicere volunt boni ac fideles, vt non similiter ab illo tyranno male captiui teneantur. Siue ex persona infidelium ista accipiatur dicta, qui sanctissimas Christi fideliumleges, pręcepta & cõsilia, vincula & laqueos appellãt: quemadmodũ & hodie Antichristi nostri (qui multi sunt valde) impudenter asseuerant. Hos autẽ
C (vt ipsi vocant) laqueos siue funes, increduli per rebellionẽ seinuicẽ adhortantur abiicere. ¶ Versu.6. Ego autẽ constitutus sum rex. In Hebræo non per verbum passiuum fit sermo, sed per verbũ actiuum, hoc modo, iuxta Hieronymi trãslationẽ, Ego autem vnxi regem meum super Sion montem sanctum meũ. Atque ita videtur vox patris esse de filio loquẽtis. Nos autem per passiuum habemus, quasi vocem de seipso loquentis filii: Ego (inquit) constitutus sum rex ab eo super Siõ. Neq; est in re vlla diuersitas. ¶ Versu. 9. Reges eos in virga ferrea. Verbum Græcum ποιμανεῖς, pasce re potius quám regere significat & (vt plenius exprimatur) pastoraliter regere: quemadmodum & beatus Hilarius in hunc locum diligenter annotauit: quod verbum & alias nonnunquam, cũ de Christo in modum pastoris in bonam partem fit sermo, solet vsurpari: velut ibi, Domin⁹ regit me & nihil mihi deerit. Vnde regimen istud, de quo nostra lectio loquitur, accipiendum est ad eũ modum quo pastor regit oues, in bonũ, quod est pascere. Atque ita etiam ex Hebræo vertit beatus Hieronymus, Pasces eos in virga ferrea. Et iuxta hanc lectionẽ, oportet primam partẽ versus de bonis intelligi, secundam de malis: debebítque relatiuum eos priori loco positum, ad alios referri, quàm in secundo: sicuti in Elucidatione manifestum est videre. Nisi etiam secundam partẽ quis malit iuxta sensum in annotatione demonstratum in bonum intelligere. Alii autem pro reges vertunt conteres. Iuxta quam lectionem, eadem vtriusq; partis sententia foret: esséteque secunda, tantum maior expressio prioris. ¶ Versu.12. Apprehendite disciplinã. Vbi nostra lectio habet, Apprehendite disci
D plinam. Hebræa lectio admodũ fœcũda est, & modis variis reddi potest. Hieronymus enim vertit, Adorate pure. Felix vertit, Osculamini filiũ, vel amplexamini filium, vel adorate filium. Verti etiã posset, Osculamini disciplinam, vel munditiã, siue amplexamini, apprehendite, suscipite illã, aut etiã armamini ea. Omniũ autem horum, neque incommoda neque iucũda neque difficilis intelligentia est. Debemus enim filiũ patris osculari, & amplexari. id est cum honore debito suscipere, nõ vt infideles abiicere: debemus insuper disciplinã salutaris fidei eius, & munditiam vitæ ac conuersationis bonæ, quã ipse nos docuit, osculari, amplexari, apprehendere, eámq; non relinquere. Atq; hìc ipse modus est, quo pure adoramus filium, & quo eũ osculari vel amplexari possumus. Demũ, per hæc omnia recte venturã iram effugimus. Vnde fit, vt singula hæc & sententiam cõmodam habeant & loco non inepte quadrent. Qui autem osculamini filiũ vertũt, vel adorate filium, dicunt, quod hìc dicitur de filio osculando, vel adorando, opponi illi quod superius dictũ fuerat, aduersus Christum eius, quẽadmodũ id quod præcedenti statim versu dictũ fuit. Seruite domino. & c. opponitur parti priori, scilicet aduersus dominũ: vt sicut vtriq; infideles sese opposuerũt persequendo, ita vtriq; re cõciliarẽtur humiliãdo. ¶ Versu vltimo, Cũ exarserit in breui, Particula kimeat, quæ in Hebręo habetur, ambigua est, & diuersimode reddi potest. Vel enĩ ad tẽpus refertur, vt significet post paulu-

Margin notes: Tim.1. — עֲרָה — 2.Tim.2. — 1.Ioan.2. — Psal.22.

lum,quomodo vertit beatus Hieronymus. Alii eam ad irę quantitatem referũt,vertuntq; ceu pau E
lulum aut certè modicum,dicentes,Cum exarſerit paulum,vel certe minimum ira eius.Prior tamẽ
ſententia videtur plenior.

IN PSALMVM TERTIVM.

DIcendum eſt hoc loco aliquid de dictione quadã obſcura,quæ in pleriſq; Pſalmis inuenitur
poſita: non tanquã vllius verſus particula,ſed poſt finem verſus præcedẽtis ante alterius in-
choationem.Hęc autem dictio apud Hebræos eſt Sela,pro qua Græci ponunt diaplaſma,ꝓ
qua nõnulli latinorum ponunt,ſemper.De vi autem huius particulæ,multa diuerſitas eſt.Quidam
Sela quid ſignificet — enim dicũt eam ſignificare ſemper vel in ęternum vel in ſęculum:alii verè,ſiue veritas:alii profectò
vel certe.Alii nihil eam dicunt ſignificare,ſed tantum eſſe anhelantis ac optantis quadam anxietate
& nimio affectu rei euentum. Alii dicũt eſſe ſignũ admirantis dictę rei nouitatẽ vel magnitudinẽ.
Alii ſignum eſſe dicunt magni & rari alicuius affectus. Alii putant ſignificari vocis mutationẽ atq;
eleuationem.Alii ſignũ eſſe dicunt diſcontinuationis pſallendi,vt ſcilicet vbicunq; hoc ſignum in-
uenitur,aliqua fiat mora,prius quã progreſſus fiat ad ſequentia. Atq; hoc magis veriſimiliter appa-
ret ſignificari per dictionẽ diaplaſma,quã huius loco.70. interpretes poſuerunt. Quemadmodum
enim ſymplaſma ſignificat continuationẽ concentus verſuum,ita per oppoſitũ,diaplaſma,diuiſio- F
nem quandã, & diſcontinuationẽ per moram innuit. Huic etiam ſatis conſentit Rabbi Dauid ſen
tentia,qui eleuationẽ vocis dicit ſignificari.Forſitan enim ad vocis commutationem,iſta diuiſio &
mora innuebatur.Expenſis autẽ omnibus,& locis in quibus huiuſmodi particula maximè ſolet cõ
ſtitui,diligenter conſideratis,arbitramur ſatis rectã eſſe illorum ſententiam,qui aſſerunt prędictam
particulã eſſe ſignum diuiſionis ſiue pauſationis,inter verſum decantatum atque decantãdum:pri-
mum quidem propter admirationẽ eius quod dictũ præceſsit:deinde,ad inueniendum eius ſentẽ-
tiæ quæ ſubſequitur ab ea quæ præceſsit magnam diuerſitatem:propter quã diuerſitatẽ, veriſimile
eſt(vt ſecundum aliam ſententiam)ad huius ſigni cõſpectum, cantores vocem mutare atq; eleuare
ſint ſoliti.Atq; ita fieri poteſt, vt plures prædictarum ſignificationum in vnum conglobatæ,totalẽ
& plenam eius particulæ vim exprimãt. Illud tamẽ conſiderandũ eſt , plerunq; vbi iſtud ſela inter-
ponitur,inter illud quod pręcedit,& quod ſequitur,magnã eſſe differentiã, nec poſſe(vt ait beatus
Auguſtinus)ea in vnum ſenſum coniungi,ſed plenam ſenſus diuiſionẽ ſemper efficit.Declaremus
exemplo Pſalmi propoſiti,quod dicimus. In duobus primis verſibꝰ,clamat quaſi tribulatus,cõtra
hoſtium multitudinẽ & exprobrationes iniquas,quid multiplicati ſunt,&c.multi inſurgunt,&c.di
cunt animæ meæ,&c.poſt hoc autẽ,ſela ponitur,quaſi indicans terminatam querimoniam,& aliud
aliquid longe diuerſum ſubſequuturũ. Itaq; poſt ſela,totus tranquillus, feſtiuiorem & iucundiorẽ
vocem reſumit,dicens,Tu autem domine ſuſceptor meꝰ es,gloria mea,&c. Voce mea ad dominũ G
clamaui,& exaudiuit me de monte ſancto ſuo.Ecce nulla hîc,vt prius,auditur querimonia.Hîc ve
rò rurſum ſela conſtituitur:quoniam id quod ſequitur,nouũ aliquod myſteriũ (nempè dormitio-
nis & reſurrectionis)proponit. Propter quod,iterũ concentus interrumpitur,& ad nouam rẽ ca-
nendã vox reparatur. Ita & in Pſalmo ſequẽti, duobus primis verſibus de clamore ſuo ad Deũ lo-
quitur ꝓ miſericordia, mox verò ſela interiicitur,quaſi finiens deprecationẽ:ſtatim verò poſt ſela,
non vltra deprecatio vt antè ponitur , ſed grauis querimonia & expoſtulatio ꝓponitur aduerſum
peccatores,& bona ad ipſos eruditio.Ita & in aliis perſeipſum diligẽs lector expendat. ¶Verſu .3.
מגן — Tu autẽ domine ſuſceptor meus es. Pro ſuſceptore(quod defenſorẽ in præſenti loco,& pene vbi-
que ſignificat)in Hebræo ponitur dictio magen,quę ſignificar clypeũ aut ſcutum.Vnde beatus Hi-
eronymus vertit,Tu autem domine,clypeus circa me:alius ſcutum pro me.Conſtat autẽ,ſiue circa
me dicatur,ſiue pto me,ſiue ſuper me,eandẽ pene eſſe ſententiã. Quid autem eſt clypeus pro me,
aut ſcutum circa me,ſiue ſuper me,niſi defenſor aut ſuſceptor meus?Neq; enim aliud quàm defen
dit clypeus .Itaq; ſententia in idem reuertitur. Et hoc compluribus in locis ſic obſeruatũ agnoſce,
quòd vbi in Hebręo Deus aſſeritur ſcutũ aut clypeus noſter,plerunque ab interpretibus Gręcis po
ſitum fuerit ἀντιλήπτωρ vel ὑπερασπίσης:hoc eſt,ſuſceptor vel defenſor,aut ſimile aliquid:quemadmo-
dũ pro petra pene vbiq; poſuerũt firmamentum ad fortitudinem. Sicut enim clypeus defenſionẽ, H
ſic petra firmitatem habet & ſtabilitatem.

IN PSALMVM QVARTVM.

VErſu. 1. In tribulatione dilataſti mihi. Tametſi vulgata Græca habeant per accuſatiuum,dila
lataſti me,quemadmodum etiã Romana habet editio : noſtra tamen lectio quæ datiuũ ha-
לי — bet,magis reſpondet Hebræo. Nã pronomen Li apud Hebræos, manifeſtum eſt eſſe caſus
datiui.Vnde beatus Hieronymus & cæteri omnes , quotquot ex Hebræo tranſlationes fecerunt,
datiuo verterunt,iuxta modũ noſtræ lectionis.Quapropter,non facilè id per temeritatẽ debet im
mutari.¶Ver.3.Filii hominũ,vſquequo graui corde?Hebræa lectio longè ſecus habet,quàm Gręca
aut Latina.Hieronymi enim verſio ſic habet,Filii viri,vſquequo ĩclyti mei ignominioſe diligitis va
nitatẽ querentes mendaciũ?Eſt enim hæc vox Dei,hominibus ſue originis nobilitatẽ proponẽtis,
& conquerentis,ſiue expoſtulantis de ſua cõculcatione,tanquã ſi dicat, O vos filii viri,de rationali
creatura nobiliſsima progeniti,inclytę & ſublimes creaturæ meæ,quos ego tã ſublimi gradu crea-
ui & cõdidi: quouſq; veſtrę dignitatis immemores,ad veſtrã propriã ignominiã & vilipẽſionẽ di-
ligitis ea quę lõge infra vos ſunt,rebus vanis & fallacibus inhærẽtes?Felicis autem verſio ſic habet,

A Filii viri vsquequo gloria mea opprobrio. supple erit aut fiet, à vobis? hoc est, quandiu gloriã meam vertetis in opprobriũ & ignominiã, pro me scilicet (qui solus sum amandus & colendus) vanitatem diligentes & mendacia? Quã sententiam quidam adiecto verbo expresit aliquanto clarius, hoc pacto, Filii viri, vsquequo gloriam meã vertetis in ignominiam? Sententia autem pene eadem est, quã sæpius in Elucidatione & annotationib⁹ prioribus prolixius expresimus. Filios autẽ viri, intelligũt aliqui filios Abrahæ, vel Israelis. Nã quod ponitur hoc in loco Hebræum Isch, virum nobilem & quasi vel cæleste significat. Nos tamen paulo antè aliam intelligentiam indicauimus, huic nõ pręiu dicantes. ¶ Versu. 4. Et scitote quia mirificauit dominus sanctum suum. Pro eo quod nos habemus mirificauit, in Hebræo habetur Hiphlech: quod diuersimode transferunt. Nam Felix testatur rectè verti posse mirificauit, nostro more, vel etiã mirabilẽ reddidit, quomodo vertit & Hyeronimus: ipse tamen in textu pro mirificauit, legit, segregauit. Quæ licet secundum vocẽ differre videantur, secundum rem tamẽ coincidunt. Quid enim aliud sibi vult, segregauit dominus pater sanctum suũ, nisi quòd cum eo mirifice egit, quódq; nõ cęterorum more cum illo egerit, sed nouo quodã & eximio modo, non dans ei spiritũ ad mensuram, quemadmodum cæteris, sed gratię & veritatis plenitudinem, de qua omnes acciperent? Hoc autẽ dum nulli aliorum pręstat sanctificatorum ad mensuram: nónne rectè illũ dicitur segregare aut separare, tanquã primo genitum & naturalem ab adoptiis? Et hoc rursum, nónne est mirificare, & mirabilem reddere præ cæteris? Quemadmodum (exempli gratia) cum de Abraham legimus, quòd filiis concubinarum dedit munera, Isaac autẽ vt vni genito filio primariæ coniugis, totã disposuit hæreditatem: nónne hac ratione rectè dicitur & separasse filium suum Isaac, siue segregasse nimirũ à filiis concubinarum, similiter & mirificasse, siue mirabilem reddidisse præ cęteris: vtpote quem in solidũ instituerit bonorum omnium hæredem, aliis tantum accipientibus sua munera, viuente patre Abrahã, & pręterea aliud nihil expectantibus. Sed & iuxta aliam considerationẽ aperte attestatur Paulus in Epistola ad Hebræos, quòd Christus pontifex noster segregatus sit à peccatoribus, semper asistens vultui patris. Cæterum, pro sancto in Hebræo vox est Chasid, quã ait Felix significare sanctum vel misericordem, vel gratia plenum: quę omnia quã rectè conueniant Christo domino, nemo ignorat fidelium. Quomodo enim nõ sanctus sit & misericors, quem Paulus testatur factum esse nobis à patre iustitiam & sanctificationem, & redemptionem? De plenitudine autem gratiæ testatur dilectus discipulus, quod vidimus eum plenũ gratia & veritate. Et alter ille, eiusdem nominis seu diuersi officii, Baptista, amicus spõsi huius quòd non ad mensuram illi pater dederit spiritum, perhibuit testimonium. ¶ Versu. 5. Irascimini, & nolite peccare. Priorẽ partem huius versus per omnia nobiscum vertit ex Hebræo sacer Hieronymus. Alii tamen ex Hebræo aliũ sensum eliciunt. Nã Felix vertit, Contremiscite, & nolite peccare quod ad eandem sententiam, quam suprà posuimus in Elucidatione, facilè est reducere. Debemus enim, si ad hunc sanctum admirabilem conuerti voluerimus, irasci pristinis vanitatibus, & contremiscere pro eis atque pauere & timere salubriter: quoniam initium sapientiæ timor domini. Et beatus homo, qui semper est pauidus. Neque qui sine timore est, poterit iustificari. Ea verò quę sequuntur, videntur ex Hebræo habere diuersam sententiã. Hieronymi lectio sic habet, Loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra, & tacete. Cuius sensus est, Agite pœnitẽtiã in cordibus vestris, in spiritu contribulato & corde cõtrito, recogitãtes in amaritudine peccata vestra, & in silentio præstolantes salutare domini, donec ipse vos consoletur gratia remisionis & visitationis suæ. Bonum est enim cum silentio præstolari salutare domini. Et per se ipse docuit Christus, clauso cubiculo orare patrẽ in abscondito, & dicere, Pater, dimitte nobis debita nostra, &c. ¶ Versu. 7. Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Ex Hebręo vertunt, Leua super nos, vel eleua, vel exalta, vel magnifica super nos lumen vultus tui, pro indicatiuo scilicet modo imperatiuum siue deprecatiuum ponentes. Vult autem ista deprecatio hanc sententiam. Dicunt quidem mali & increduli, qui excusationes quęrunt in peccatis, Quis ostendit nobis bona? Verum tu domine es, qui nobis bona demonstras. Tu tantum leua & exalta super nos, imprime in apicem spiritus nostri lumen salutaris gratię tuę, & dabitur lætitia in corde nostro, & docebimur, erimúsque instructi in omni veritate. Quomodo autem eleuatio luminis diuini vultus super nos & signatio, in idem posint conuenire, non vsque adeò difficile est cõsiderare, si attendamus tantum ad denarium, super quem imago per ictum desuper imprimitur. Quemadmodum enim non potest denarius accipere regis imaginem, nisi desuper suo radio nobis sui imprimat similitudinem. Alii autem vertunt, Erige super nos vexillum luminis tui. Sed neque hoc proposito incommodum est. Quemadmodum enim ad signum exaltatũ sese gubernant milites, sciuntque quid agendum aut quando cessandũ: ita lumẽ vultus diuini quod in nobis fulget desuper, dux nobis est itineris & actionũ nostrarũ, per omnia nobis demonstrans, quid agere, quídue fugere debeamus. Et in huius vexilli erectione est lætitia cordibus fidelium, qui amant signa magni regis sui. Qui autem tardi sunt & pigri milites, non aspiciunt ad vexillum illud & ideo in mortem miserunt, dum vitam male quęrunt, quemadmodum qui in prælio extra vexilla aberrant. ¶ Versu. 9. in pace in idipsum dormiam. Particula in idipsum, idem valet, quod pariter vel simul, quemadmodum ex Hebręo vertit Hyeronimus, ac cęteri interpretes. Similiter & aliis in locis accipi debet, vbi eam poni contigerit: vt Psalm. 120. Cuius participatio eius in idipsum. Et psalm. 33. Exaltemus nomen eius in idipsum. ¶ Versu vltimo, Singulariter in spe constituisti me. Hieronymi versio sic habet, Singulariter securum habitare fecisti me. Felicis autem translatio ha-

Margin notes: איש; הפלח; Ioan. 3.; Ioan. 1.; B; Gene. 25.; Heb. 7.; חיסד; 1. Cor. 1; Ioan. 1.; Ioan. 3.; C; Psal. 110.; Eccle. 1.; Prou. 28.; Thren. 3.; Matt. 6.; Lucæ. 11.; D; Psal. 120.; Psal. 33.

bet, Singulariter vel ſpecialiter tuto facies me habitare vel ſedere. Coincidunt autem hæc cum noſtra lectione, ſecundum ſententiam. Nam ſingulariter in ſpe conſtituere, idē eſt quod ſpecialiter ſecurum facere, & ſingulariter tutum conſtituere. Neque aliud eſt, facere ſingulariter ſecurum habitare, aut ſpecialiter tutò ſedere. Securitatem enim quietis, vtrunq; deſignat. Poteſt autem illud, ſingulariter, referri vel ad ſpem & ſecuritatem hominis iuſti, iuxta, expoſitionem ſuprà poſitam, vel ad ipſum dominum conſtituentem, vt ſit ſenſus, Tu domine ſingulariter conſtituiſti me ſecurum. id ſolummodo, tu ſolus, in ſpe & ſecuritate poſuiſti me, ſiue habitare feciſti me. Atque ita ſonat lectio quam in textu ponit Felix. Quoniam tu domine ſolus in ſpe locabis me. Cui accedit quod alius vertit, Tu domine ſolummodo cōfidenter habirare facies me. E

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HAbet Pſalmus iſte quartus titulum, qualē hactenus tres præcedentes nō habuerunt. In quo difficultas quædam ſeſe offert, hoc in loco explicāda, pro vniuerſo libro Pſalmorū. Similis enim titulus ferè antè omnes Pſalmos præmittitur. Titul⁹ ergo Pſalmi præſentis talis eſt, In finē, Pſalmus cantici Dauid. Difficultas autem quam diximus, in illa particula latet, in finem: quam quidam Latinorum interpretum abſque magna difficultate referunt ad Chriſtū dominum, quoniā (iuxta Apoſtoli ſententiā) finis legis eſt Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti. Ipſe autem eſt, ad quē F

Rom.10 vniuerſa hæc laus Pſalmorū referri debet, & ad cuius laudē decantata atque conſcripta eſt. Non eſt enim Pſalmus qui non vel ipſius Diuinitatē prędicet, vel de myſteriis aſſumptæ humanitatis, ſecūdum ſpiritus illuminationem, prophetet. Rectè ergo titulus iſte in finē, penè omnibus Pſalmis prę-mittitur: quoniam ad Chriſtum quæcunque in eis decantata ſunt ſpectare dignoſcūtur, & in Chriſti laudem, & amorem dirigunt fideliter modulantes. Sciendum tamen eſt, quòd dictio lamnaſſeach

למנצח ach quę loco illius, in finem, in Hebræo ponitur, non finem videtur vllo modo ſignificare, neque in finem: quam beat⁹ Hieronymus vbique in Pſalmis vertit Victori, accipiēs literam lamed prępoſitam, vt ſit ſignum datiui caſus. Felix etiā in contextu vbique Vincenti vertit, in annotatione tamē marginali ponit: danti æternitatem, vel effudenti ſanguinem, aſſerens fuiſſe congruum, vt Dauid qui in Pſalmis & diuinitatē Chriſti canere volebat, ſecūdum quam ęternus creditur: & humanitatem, ſedundū quā paſsionem erat ſuſcepturus & ſanguinem effuſurus, talem præponeret dictionē, quę vtrunq; ſignificaret, exiſtimans datiuos illos ſic poſitos eſſe, vt ſignificent, in laudem vincentis ſiue ſuperantis, ac effundentis ſanguinē, ſiue cruentantis, ſiue ſanguinolenti, aut dantis ęternitatem. Sunt autē hæc meo quidē iudicio, ex fideli illius pectore piè dicta, ac diligenti meditatione contemplationéque vtiliter admodum inuenta, & digna quæ piis mentibus cū ſuauitate ruminētur. Neq; penitus diſſonat hæc diſpoſitio, ab ea quā ſuperius poſuimus de titulo Pſalmorū Gręco atque Latino, In finem. Victor enim iſte & cruentans aut ſanguinem effundens aut ſanguinolentus, itē & ipſe ęternitatē dans: quis alius eſt niſi Chriſtus dominus, quē Latini expoſitores (iuxta Pauli ſententiā) finem interpretātur? Sunt tamen qui dictionē ſupradictā aliter intelligūt, videlicet vt litera Lamed præpoſita non ſit articulus datiui caſus, ſed valeat potius ad vel in, ſicq; dictionē illam totā lamnaſſeach, interpretantur ad victoriam. Quā ſentētiam ponit beatus Hieronymus in prologo primi libri commentariorū in Danielem, dicens id quod à.70 interpretibus verſum eſt, In finem, potius ſignificare, pro victoria. Atq; ad hūc modum, in expoſitione titulorū, ex Rabbi Salomone adducit vir in ſcripturis ſacris nō vulgariter eruditus neq; mediocriter bene de eis meritus Nicolaus à lyra, qui ex eiuſdem ſententia dicit, per hunc titulum ſignificari conatū illū quo ſeſe cantores in cantando cū iubilo ſuperare ac vincere conabantur omnes ſic ex animo pſallentes, vt quaſi pro victoria viderentur contendere. Quēadmodū cum in honeſto aliquo exercitio plures ſimul & diligentiſsime & ſumma ſedulitate ſinguli laborāt, dicūtur ad victoriā agere, & quaſi pro victoria ſiue palma certare. Atq; id dici ſolet, etiā ſi nequaquā ſeinuicem ſuperare aut vincere intēdant, ſic in eadem re diligenter laborantes. Sícq; Pſalmis hunc titulum non male præponi dicunt, qui iſtam ſententiam ſequuntur: ad indicandū, quanto affectu debeāt Dei laudes canere ſerui eius, ſecundū extremū videlicet conatum & ſummā diligentiā. Vigilanter enim & omni attentione pſallendum eſt tam ſummo H tāmq; altiſsimo domino. Huic etiā intelligentię ſuprà nominatus author Nicolaus accōmodat nō male titulū noſtrum vulgatum, in finem: quoniam videlicet ſecundum ſummā diligentiam & extremum conatum quaſi ſecundum vltimum virtutis in pſallendo laborāt: quemadmodum ii qui pro victoria contendunt, etiā finem & vltimum virtutis ſolēt adhibere ad id in quo cōſiſtit victoria, iuxta illud quod Paulus ait, Omnis qui in agone cōtendit, ab omnibus ſe abſtinet vt corruptibilē acci-

1.Cor.9. piat coronā. Nā (vt in alio loco dicit) qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitime certauerit.

2.Tim.2. Atq; hęc quidē quantum ad hanc particulam videbantur poſſe ſufficere. Non videtur tamen prætereūda hoc loco Ioānis Reuchlinii, viri in Hebræis literis doctiſsimi, ſuper propoſita dictiōe ſententia. Is enim in expoſitione quā ſuper pœnitētiales Pſalmos edidit, lānaſſeach dicit ſignificare, ad inuitatorium. Vocē enim exhortantis & excitantis ad exercitiū aliquod, quæ facit facere opus & officium inſtitutū, dicit appellare meneaſſeach, ſicq; adiecta litera lamed, fit, ad inuitatorium. Quomodo autē omnes pſalmi rectè dicantur cani ad inuitatoriū vel ad inuitationē, nemini difficile eſt in-

תצנ telligere, propter exhortationē ad laudem Dei, & omnis virtutis amorem, vitiorúmque deteſtatio-

2.Par.2. nem. Idē quoque libro de rudimentis Hebraicis, verbū naſſach dicit ſignificare idem quod inſtitit, coegit, ſollicitauit, vrgebat: allegans quod ſcribitur. 2. Paral. 2. Præpoſitóſque eorū tria milia. id eſt,

A prouocatores, sollicitatores, & operarū hortatores. Et Esdræ 3. Vt instarent super eos qui faciebant opus. Et rursum, Vt vrgerent super opus domini. Atq; hinc accipi potest, vel illa superior sententia, ad inuitatorium, vel ad inuitationem, prouocationē, excitationem, siue exhortationē, vt videlicet litera mem adiecta suprapositæ radici, nomen efficiat: lamed verò pro adpositum accipiatur. Aut secundū aliam intelligentiā exponi poterit, ipsi præposito vel prouocatori, in instrumentis musicis vel in carminibus.i.cantorum magistro siue præfecto: quomodo nonnulli recte putāt verti posse. Chaldaica autem translatio pro hac particula lamnasseach, quā suprà diximus, tam varie ab Hebræis reddi, ponit tantum, in laudem: quod sicut nullam prædictarū sententiarum plene cōprehendit, ita nullam excludit, éstq; modo quodā generalis & vniuersalis ad omnes quæ suprapositæ sunt. Intelligi autem potest, in laudem ipsis cantoribus: quoniā psalmi illis facti sunt, vt per eos laudēt, & cantent ad victoriam. Aut in laudem ipsi victori, vel effundenti sanguinem, vel danti æternitatem, &c. Verum hæc de particula proposita dicta sint satis. ¶ Nunc autē ad alteram particulam exponendam transeamus, dicamúsq; quid sibi velit, quòd nō simpliciter in hoc titulo dicitur: in finē, psal. Dauid sed cum adiectione, psal. cantici Dauid. Dicunt autem Latini interpretes, specialē aliquam lætitiam cōmemorari in psalmis talibus, qui huiusmodi titulo prænotantur: propter quā sit eximie gaudendum atq; lætandum: quemadmodū hîc in fine psalmi expressa fit mentio de illo iucūdo & gaudioso lumine, quod super nos signatū, dat in cordibus nostris lætitiam, déq; fœcunditate frumenti, vini,

B & olei, & spe dulciter in Christo cubantium. Quidam autē libri habent: In finē, in carminibus, psalmus Dauid: atque ita habet lectio Græca, in hymnis, siue in carminibus. In Hebræo autem habetur binginoth, quod beatus Hieronymus vertit, in canticis. Felix aūt putat verti posse, in choris, vel in canticis simul cum instrumētis musicis: vt innuat titulus debere nos lætari (vt ipse ait) & choros ducere, laudésq; proferre in honorem ipsius redēptoris nostri, qui nos redemit suo sanguine. Sed & ipsa vocis origo recte huic sententiæ consentit. Nam (teste Ioanne Reuclinio, in lib. de rudimentis Hebraicis) neggam verbum, significat, lusit instrumentis musicis: quemadmodū organista, vel citharœdus, siue musicus quilibet manualis. Atq; hinc ait titulum præsentis quarti psalmi habere inscriptionē. Quomodo autē in musicis instrumentis Deo cantari instituerit rex & propheta Dauid, pulcherrime atq; plenissime descriptum inuenies cap. 15. primi libri Paralip. Verum de his hactenus.

Esdræ. 3.

בִּנְגִינוֹת

נגן

IN PSALMVM V.

Versu 4. Mane astabo tibi & videbo. Vertit ex Hebræo sacer Hieronymus, Mane præparabor ad te, & cōtemplator. Felix autem vertit actiuo genere: Mane præparabo tibi, vel ordinabo ad te, supplens, orationē: vt sit sensus, Mane præparabo tibi, vel ordinabo ad te orationem, & speculabor, siue cōtemplabor. Hæc autē manifestè sibiinuicem & lectioni Latinæ vulgatæ, quātum ad sententiam cōsentiunt. Quid enim aliud est astare domino, quā diuino cōspectui nosipsos per orationem & meditationem facere præsentes? Neq; enim corporis pedibus sed cordis affectib⁹

C Deo assistimus cum post tenebras noctium (id est obscuritates viciorum, aut turbam malarum passionum) mane nobis fuerit exortum.i.claritas & tranquillitas pectoris. ¶ Versu 8. Adorabo ad templum sanctum tuū. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Adorabo in templo sancto tuo: quomodo etiam Felix asserit recte verti posse. Ipse tamē in textu ponit iuxta modū lectionis nostræ, Adorabo ad templum. Potest autem inter hæc duo, nonnulla assignari diuersitas: quoniam etiā absentes in spiritu possumus ad templū Dei adorare, loquendo de corporali siue manufacto Dei tēplo: quemadmodū de Daniele legimus, quòd in terra captiuitatis positus, apertis fenestris cœnaculi sui contra Hierusalē, hoc est, versus Hierusalē (vbi patribus locus fuerat adorationis) genua flectebat, & adorabat, cōfitens domino. Atq; ita & nos matutino tēpore, cū intra cubile reclusi cōsistimus, adorare possumus in spiritu, ad templū etiā materiale domino dedicatū, licet corpore simus absentes. In templo autē non adorat, nisi qui in templo præsens existit. Verisimilius tamē est, Dauidē hîc principaliter sermonē facere de templo spirituali.i.de præsentia diuinæ maiestatis. Illud quoq; aduertendum est, ꝙ pro verbo adoro Hebræi ponunt iachach, quod secundū proprietatē significare dicunt incuruationem, siue genuflexionem: ac deinde, quoniā adorantes Deum nosipsos incuruamus ad summæ humilitatis protestationem: aut genua flectimus, velut ex consequenti significare

D adorationē. Vnde & in aliis cōpluribus scripturæ locis, genuflexionē inuenimus pro adoratiōe positam. Veluti cū dicit apud prophetam dominus, Viuo ego, quia mihi flectetur omne genu. Et cum apostol⁹ ait, Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. In his nanq; adoratio significatur. ¶ Versu 9. Dirige in conspectu tuo viam meā. In Hebræo videtur cōtrario modo haberi, Dirige in conspectu meo viam tuā: hoc est (vt habet versio beati Hieronymi) dirige ante faciem meā viam tuam, vel coram me. Quanquā autē hæc videantur verbis differre, sententia tamē prorsus vna est. Via enim nostra in conspectu Dei dirigitur, quādo vitā nostrā cælesti gratia sic ducimus, vt placeat Deo. Et hoc ipsum (licet aliquāto obscurius) significat etiā illud alterū quod ex Hebræo vertitur. Via enim Dei. i. obseruantia præceptorū & mandatorū eius, nobis est ante oculos, quando in eam iugiter diuina gratia adiuti intendimus, in lege domini voluntatē & mentem habentes, atq; ita secundū eā cælesti ducatu dirigimur, vt ab ea nō aberremus. ¶ Versu 11. Linguis suis dolosè agebant. Pro eo quod nos habemus, dolosē agebāt, iuxta Hebræū habetur, lenificant, vel leuificāt, vel leuigant: hoc est, blandiuntur, & dulcia loquūtur, sermonésq; mollificāt, nimirum ad facilius decipiendū innoxias animas. Neq; multū secundū sententiā ab his distat, lingua dolose agere. ¶ Versu 13. Habitabis in eis. Beatus Hieronymus vertit, Proteges eos. Alii vertunt, Obūbrabis eos. Sed neq; hic sensus diuersus est. Siquidem Deus habitat in nobis ad protectionē, & in nobis habitando nos protegit, atq; obumbrat.

Dan. 6.

ישתח

Esaiæ. 45.
Rom. 15.
Philip. 2.

DE TITVLO PRECEDENTIS PSALMI.

Psalmi iam explanati titulus est. In finē, pro ea quæ hæreditatē consequitur, psalmus Dauid. E
Quod Latini expositores ad ecclesiam populúmque fideliū referunt. Est enim psalmus iste
oratio fidelis populi, siue totius ecclesiæ contra impiorum malitiā, suam innocentiam pro-
testantis coram domino. Ipsa autem ecclesia est, quæ per Christum hæreditatem consequitur, hære
Rom. 8. ditatē .s. vitæ æternæ, regníq; cælestis, de qua etiam in fine huius psalmi fit mentio. Per ipsum nanq;
(facti ipsius cohæredes) hæredes facti sumus Dei, secundum spem vitæ æternæ. In Hebræo autē ha
betur, albanechiloth: quod beatus Hieronymus vertit, Super hæreditatibus: potéstq; exponi secun
dum eandem ferè sententiā, qua titulus Latinus iam expositus est. i. pro populis, siue ecclesiis fideli-
bus, quæ sunt hæreditates Dei. Aut pro hæreditatibus, plurali numero dictum est: quoniam in psal-
mo hoc mentio fit & de hæreditate Dei, quæ est populus fidelis sese præparās, & astans in conspe-
ctu domini, & de hæreditate ipsius populi, quæ econtrario est ipse Deus: qui (vt in fine dicitur) in-
habitabit, & quasi scuto bona voluntate sua coronabit illos. Alii hanechiloth putant esse nomen
instrumenti musici, in quo videlicet psal. præsens erat decantandus. Interpretari tamen recte hære-
ditates (vt diximus ex Heronymi sententia) est manifestum ex radice Hebræa machal, quæ signifi-
טהל cat hæreditauit. Felix autem multiplicem ponit versionē, dicens præter prædicta verti etiam posse,
pro infirmitatibus, vel vulneribus, aut pro cōgregationibus, vel societatibus, aut iuxta torrentes, vel
super torrentes, simul ostendens quomodo singula hæc non male proposito respōdeant, & Chri- F
sto valeant aptari, cui psalmum tribuit: quæ apud illum licet requirere, nos (vitandæ nimiæ prolixi-
tatis gratia) pertransimus.

IN PSALMVM VI.

Versu 2. Quoniam infirmus sum. Infirmū intellige, non male habentē, vel languidum. i. lan
guoribus aut morbo laborantem, sed debilem, aut imbecillē: quomodo ex Hebręo vertūt
Latini interpretes. Proponitur enim fragilitas & imbecillitas generis humani, de qua in E-
lucidatione simul & Annotatione præmissa latius est dictum. Vbi autem nos habemus, Conturba-
ta sunt ossa mea, & anima mea turbata est, quomodo etiam legit Hieronymus: alii vertunt, Obstu-
puerunt ossa mea: Et anima mea stupefacta est nimis: quod clarius aliquanto languorem exprimit, à
quo desiderat peccator curari. Per peccatū enim in homine vires omnes obstupescūt, & stupefiūt,
velut ad bonum inhabiles, & ad virtutē rigidæ atque inflexibiles: anima verò quasi iudicio & sensu
priuatur: quemadmodum cum homo obstupescit, aut attonitus cōsistit præ stupore, quasi in extasi
positus, non est tum compos iudicii, & penè extra semetipsum fit. Atq; ita re vera cum iis agitur qui
peccato se subdūt. Statim enim incipit anima hominis peccatoris rectū iudiciū & sensum perdere,
similiter & vires omnes obrigescunt, & quasi inflexibiles ad bonum fiunt. Quemadmodū (exempli G
2. Reg. 11 gratia) Dauid ipse qui ante peccatū animam habebat & ossa viuacissima, vt etiam minima quæque
2. Reg. 12 perciperet, vbi vni se peccato subdidit, cū Bersabee delinquens, obstupefacta est statim anima eius,
& ossa eius obriguerunt, ita vt iam pòst, cum etiam ad inebriationem Vriæ laboraret, imò & occi-
sionem meditaretur, atq; perficeret, nihil persentiret in anima, nihil in ossibus commoueretur. Iam
enim obstupuerant omnia, donec veniente Nathan propheta domini, restitutus est sanitati per a-
maram pœnitentiam. ¶ Versu 3. Sed tu domine vsquequo? Complet hanc sententiam Chaldæa pa-
raphrasis, dicens, Et tu domine, vsquequo dabis dilationem mihi? Quod Elucidationi satis apte re-
spondet. Est enim sensus, Vsquequo differes misereri, vsquequo prolongabis auxilium, & longe fa
cies misericordiam tuam? Alii sic cōplent sententiam: Domine vsquequo conteres me? In Hebræo
tamen, vt in vulgata lectione, incompleta sententia est. ¶ Versu 4. Conuertere domine. Pro Con-
uertere, interpretes omnes vertunt, Reuertere, & eadem est sententia. Dei enim reuersio, cōuersio
est. Cum enim ad peccatorē benigno suo aspectu & vultu propitio cōuertitur, donans peccati re-
missionem, & gratiæ auxilium, tunc ad illum & reuertitur: quemadmodum econtrario, cum ab ho-
mine propter cōmissum peccatum, vultū suum benignū subtrahēs auertitur, tunc abscedit ab illo.
¶ Versu 6. Laboraui in gemitu meo. Laborare in hoc versu significat afflictionē, quomodo & aliàs
nonnunquam solet accipi. Vnde Felix vertit, Afflictus sum in suspirio meo. Cæterū, quod hic di- H
citur, Lauabo per singulas noctes lectum meum: Beatus Hieronymus vertit Natare faciam lectū,
præ abundantia videlicet lachrymarum, ita vt lauari possit in lachrymis. Dicitur autem hoc iuxta
Psal. 119. vsitatam loquendi consuetudinem per quendam excessum. ¶ Versu 7. Inueteraui inter omnes ini-
Heb. 8. micos meos. Inueteraui exponitur, consenui, siue nimium demoratus sum, vt plangat pœnitens ni-
miam suam inter inimicos demorationem: quemadmodū in alio psalmo ait, Heu mihi, quia inco-
latus meus prolongatus est. Aut potius accipiatur Inueteraui, pro Consumptus sum, aut defeci, siue
ad nihilum redactus sum. Quod enim antiquatur, & senescit, prope interitū est. Atque huic senten
tiæ respondet apertius Hieronymi versio ex Hebræo, quæ habet consumptus sum ab vniuersis ho-
Psal. 48. stibus meis. Accipitur autem interdum hæc dictio inueterascere, siue veterascere, pro consumi, siue
deficere. Veluti psal. 46. Et auxiliū eorū veterascet in inferno à gloria eorum. i. cōsumetur, peribit,
Prou. 29 deficiet ¶ Versu vltimo, Erubescāt valde velociter. Valde velociter, in Hebræo sonat subito, repēte,
in instanti, siue in puncto, Nam impiis (iuxta verbum Sapientis) repentinus superueniet interitus.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Sextus psalmus talem habet titulum, In finem in carminibus. Psalmus Dauid, pro octaua. Ex He
bræo autem beatus Hieronymus vertit, Victori in canticis, super octaua, atq; ita vertit & Felix

A super octaua. Omnia autem quæ ad hunc titulũ spectant, iam suprà exposita sunt excepta particula illa, pro octaua, siue super octaua. Hanc autem Latini expositores nostri ad diem iudicii referunt, quæ quoniam post septẽ dies, per quos omne tempus voluitur (id est, post tẽpus præsens) sequitur, bene quasi octaua dies potest nuncupari. Rectè autem pro octaua secundũ hunc sensum inscribitur præsens psalmus, quoniam pro iudicii illius magni terrore à pœnitente canitur, vt scilicet iram diei illius effugiat. Vnde mox incipit, Domine, ne in furore tuo arguas me: ac deinde, Miserere mei, dicens subsequenter, etiam ossã & animã esse conturbata, propter octauã illam.i.iudicii diem. Potest & per octauam significari subsecutura beata æternitas, quæ post euolutum septem dierum spatium (id est, post transactũ vitæ præsentis tempus) quasi octaua subsequitur: Erit enim dies illa quasi perpetua quædam octaua, postquã dies isti septem qui nũc voluuntur, suum decursum compleuerint. pro hac autem octaua consequenda gemit nunc peccator, & agit pœnitentiam. Aduertendũ tamen est, vocem Hebræã quæ in loco ponitur seminith, teste Felice, varie admodũ exponi. Quidã enim dicunt esse nomen instrumenti cuiusdam musici octo chordas habentis, quod octochordiũ dicitur, in quo huiusmodi psalmus canendus erat. Cui aperte consonat Chaldæa translatio, habens, In laudem, laudatorio citharáq; octo fidium. Atque huiusmodi instrumentum cõuenienter etiam intelligi potest in titulo Latino, per octauam. Potest enim ab octo cordis instrumentũ eiusmodi recte
B dici octaua. Vnde Paralipo.15. vbi habemus iuxta versionẽ Hieronymi de cãtoribus, quod in citharis pro octaua canebant epiniciõ: in Hæbræo, loco dictionis octaua, habetur idem vocabulũ quod hìc ponitur, seminith. Ex quo loco recte etiã satis colligi potest, instrumẽtum istud quod seminith appellatur ab octo chordis, aptum fuisse ad decantandum triumphalia carmina. Pro epinicio enim quod vertit Hierony. in Hebræo ponitur lenasech: quod (teste Ioãne Reuclinio, lib. de rudimentis Hebraicis) Græce dicitur epinicion, Latine autem triumphale carmẽ. In citharis ergo pro octaua, id est, super octauam canebant epinicion, siue carmen triumphale. Sed hìc exclamet forsitã aliquis, & velut rem absurdam audiẽs dicat, Quomodo huic psalmo instrumentũ tale præmittitur, in quo epinicion canatur, siue triumphale carmen, cum luctum magis & horrorem proponat furorem scilicet Dei, miseriam propriam, ossium & animæ cõturbationem, gemitus, fletum, & alia huiusmodi? Hæc autem triumphali carmini non videntur compete. Sed aduertendũ est, à fine magis fieri debere denominationem. Psalmus enim qui inchoatur in magna amaritudine cõfessionis & pœnitentiæ, vide quanto gaudio, imò quanto exultationis tripudio terminetur: ita vt inimicis etiam insultet, in fiducia remissionis peccatorũ, & exauditione lachrymarum suarũ. Nimirum hæc est vera victoria quæ vincit mundum fides nostra: per quam peccatorum nostrorum cõsequimur remissionem, & perfectam de inimicis qui nos in peccata pertraxerũt, victoriam. Clamor quoq;, gemitus, fletus, 1. Ioan. 5.
C lacrymæ, animæ & ossium conturbatio (quæ in hoc psalmo describuntnr) ipsa sunt arma, quibus veram consequimur victoriam, & gloriosum reportamus de pessimo hoste triumphũ. Quur nõ ergo super octauam istud canatur triumphale canticum? Ponit insuper Felix alias quasdam aliorum sententias de prædicto nomine: sed quæ potiora sunt, iam latius explicata sufficiant.

IN PSALMVM VII.

VErsu 9. Si reddidi retribuentibus mihi mala. Hũc versum ex Hebræo vertũt in hunc modũ, Si reddidi habenti pacẽ mecũ malũ, oppressi tribulantes me sine causa, vel spoliaui inimicos meos gratis. Cui etiã consentit Chaldaica trãslatio, Si reddidi patrono pacis meæ malũ, & strinxi eũ qui me angebat frustra. Hæc autẽ secundũ sentẽtiã aliquãto minus habet, q̃ nostra lectio. Maius enim & perfectius est quod in nostra proponitur, nõ reddidisse malũ retribuẽtibus sibi.i. iis qui sibi malũ fecerant, non reddidisse malũ pro malo, quã quod illorũ versio habet, non reddidisse malum pacifice secũ conuersantibus, aut non oppressisse inimicos sine causa. Hoc enim & Ethnici pleriq; faciunt, vt iis qui secũ pacifice conuersantur, nõ inferant nocumentũ, neq; sine causa etiam noceat inimicis. ¶ Versu 7. Et exurge domine Deus in præcepto quod mãdasti. Hieronymi versio sic habet, Cõsurge ad me iudicio quod mãdasti. Felix autẽ vertit, Exurge ad me, iudiciũ præcepisti: vel, Excita pro me iudiciũ, quod præcepisti. Cõsonat quoq; prædictis trãslatio Chaldaica, Accelera
D mihi iudiciũ quod mandasti. Horũ autem eadẽ intelligentia est, Fac pro me iustitiã & iudicium, qui iudiciũ & iustitiam præcepisti. Omnia autẽ hæc admodũ & aperte consonant intelligẽtiæ, quam in Elucidatione explicauimus, de faciendo iudicio quod præcepit Deus: videlicet vt ipse qui suis iudicibus super terram, atq; etiam vniuersis præcepit facere iudiciũ & iustitiam, ad iudicium consurgat, causamq; sibi cõmendatã iudicet. ¶ Versu. 9. Et secũdum innocentiã meam super me. Huius versus partem secundã aliquanto clarius vertit beatus Hierony. hoc modo, Et secundũ simplicitatẽ meam quæ est in me. Eadem autem est sententia, quæ suprà exposita est. ¶ Versu 10. Cõsumetur nequitia peccatorum. Quod passiue habemus, Consumetur nequitia peccatorũ, recte habemus: atq; ita etiã beatus Hieronymus vertit. Posset tamen secundũ actiuum genus verti: hoc modo, Consumet malũ impios.i. perdet impios malitia eorum. Potest insuper per modum optãtis accipi, in hunc sensum, Finiatur obsecro tandem malitia impiorum, tua nimirum potentia compressa, & dirigas iustũ. Cui sententiæ aperte consentit translatio Chald. sic habens, Destruatur nunc malitia impiorũ, confirmentur iusti. ¶ Versu 11. Iustum adiutoriũ meum à domino. Primam dictionem huius versus (nempe, iustum) Hebraica lectio iungit cũ fine versus præcedẽtis: ad hunc modũ, Scrutãs corda & renes Deus iustus: ac deinde, Adiutorium meũ à domino. Vtraq; autem cõnexio bonam habet intelligẽtiam. Pro adiutorio autem vocabulũ quod in Hebræo ponitur, clypeũ vel scutũ significat. Atq; ita

ex Hebræo Hieronymus vertit Clypeus meus in Deo. Felix autē habet, Scutum meum super Deo: E
& alius Clypeus meus est Deus. Quę omnia manifestum est non aliud significare, nisi quòd nostra
lectio apertius indicat auxilium iusti à Deo, & in Deo esse, ac Deum se habere auxiliatorē. ¶ Versu
12. Nunquid irascetur per singulos dies? Hieronymi versio habet affirmatiue, absq; quæstione: Cō-
minans tota die. Quòd diuersam quidem, sed non aduersam habet nostræ lectioni sententiam. Nā
licet Deus non irascatur per singulos dies .i. iram suam non ostendat, neque exerceat, comminatur
tamen iugiter peccatoribus, per inferendam certissimò vindictam, nisi fuerint conuersi. Alii verò
ex Hebræo interpretes vertunt, Irascitur tota die, vel omni die, vel per singulos dies. Et licet hic iā
aperta videatur contradictio aduersus lectionem veterem, eò quòd hæc indicet Deum non irasci
per singulos dies, illa autē dicat irasci cum iugiter omni die, siue tota die, docuit tamen Hieronymi
versio, quomodo hāc apparentē dissonantiā oporteat dissoluere. Irasci enim, aliter atque aliter acci
pitur. Nam cōminando continuò irascitur, vltionem exercendo non semper. ¶ Versu 14. Sagittas
suas ardentibus effecit. Hieronymus vertit, Sagittas suas ad comburendum operatus est. Neq; ma-
gna est sententiæ diuersitas, si nostra lectio iuxta sententiam in Elucidatione positā intelligatur. Nā
cum dicitur Deus sagittas suas operari, aptare seu fabricare rebus ardentibus, siue ignitis, non ad a-
liud intelligatur hoc facere, nisi ad comburendum & incendendum igne æterno eos, in quos fuerit
huiusmodi sagittas iaculatus: quemadmodum milites cū sagittas, quas in ciuitates iacere volunt, re- F
bus aptant ardentibus, ad comburendum indubie id faciunt. Alii autem vertendum putant: Sa-
gittas suas persequentibus operatus est: aut (quod dilucidius est) in persecutores fabricatus est. Qui-
bus consonat Chaldaica Paraphrasis, Sagittas suas persecutoribus iustorum operabitur.

DE TITVLO PRECEDENTIS PSALMI.

2.Re.16. HAbet psalmus iste septimus titulum aliquāto prolixiorem, hunc videlicet, psalmus Dauid,
quem cantauit domino pro verbis Cus filii Iemini. Hunc autē titulū variis modis exponūt.
Pro cuius intelligentia aduertendum est, nō debere scribi Chusi per duas syllabas, vt vulgo
Latini codices habent, vt sit nomen amici & consiliarii Dauid eius qui Absaloni se iunxit ad dissi-
pandum consilium Achitophel, de quo etiam nōnulli titulū præsentē intelligunt, quod nequaquā
videtur conueniens: sed monosyllaba dictio poni debet trium literarum, Cus videlicet: quæ apud
Hebræos appellatus est, & significat Æthiopē. Per hunc autē Æthiopem, quidam intelligunt popu-
lum Iudæorum Christi persecutorē, fœdum scilicet illud & execrandum impiorum consiliū, quod
fremuit aduersus dn̄m, & aduersus Christum eius: qui propter nigrorē vesaniæ, inuidię, atq; malitię
Psalm. 2. suæ, recte Æthiopis nomine significantur. Erant enim secundū nigrorem illum, quouis Æthiope
nigriores. Filii autem Iemini erant hic Iudæorū populus .i. filii dexteræ, quoniam secundum carnē
filii promissionis, filii electi patriarcharum: cæteræ verò nationes, quasi sinistræ filii reputabantur, G
qui (vt apostolus ait) sine Deo erant, promissionis spem nō habentes, & alieni à testamento Dei. Et
Ephes. 2. qui hoc modo titulum intelligunt, ad Christum psalmum totū accōmodant, dicentes eum esse ora
tionē Christi contra persecutores suos impios, in qua suam innocentiā proponens, illorum malitiā
cōdemnari optat à patre. Alii verò Æthiopem istum Saulem intelligunt, odio, inuidia, crudelitate,
& multiplici malitia valde denigratū. Nā & inobediens fuit voci domini in reseruatione Amalech:
1.Reg. 15 & excusationes in peccatis adiiciens, cum redargueretur à Samuele, proiici meruit, ita vt ab eo rece
deret dominus, & apprehenderet eū spiritus malus. Deinde, capitali odio contra Dauid innocentē
1.Re. 16. pessime affectus fuit, ita vt illum obstinatissimo corde, quem innoxiū sciebat, ad mortē inquireret:
qui sacerdotes domini præter omnem causam interfecit, atq; circiter vitæ suæ finē de domino pror
1.Reg. 22 sus diffidens, etiam phytonissam cōsuluit. Mirum profectò, nigror tantus tanquā multiplex si non
1.Reg. 28 Æthiopē faciat. Hic autē filius Iemini erat, quia de stirpe Beniamin. Vnde & Felix pro filio Iemini,
vertit, stirps Beniamin. Est enim frequens in scripturis, filios Iemini dici eos qui de tribu Beniamin,
Sic enim Dauid maledicentem sibi Semæi, vocabat filiū Iemini. Quantomagis (inquit) hic filius Ie
1.Reg. 22 mini maledicet mihi? Et Saul suæ stirpis homines alloquēs, dicebat, Audite me filii Iemini. Huic au
tem expositioni de Rege Saul aperte subscribit Parap. Chal. quæ habet in titulo, Pro interitu Saul
filii Cis, de tribu Beniamin. Secundū hāc autem sententiā, psalmus iste protestatio est ipsius Dauid H
de sua innocentia coram Deo iudice, & iniquitati aduersantiū propositio ad impetrandū à Deo iu
dicium, & expurgatio de falsa accusatione, qua illum apud Saulem accusabant nonnulli, quasi regi
insidiantem: quemadmodū ipse Dauid in historia Reg. indicat, cū ad Saulem clamat, Quare audis
1.Re. 24. verba hominum dicētium, Dauid quærit malum aduersum te? Imò & Saul ipse, vt suorum animos
aduersum Dauid concitaret ardentius, falsò criminabatur illū, quasi suo regno insidiantē. Sic enim
1.Reg. 22 illū legimus apud suos seruos, in testimoniū praui sui doloris, ita concionantē: Audite me (inquit)
filii Iemini, nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribu-
nos & centuriones, quoniā coniurastis omnes aduersum me, & nō est qui mihi renunciet: maxime
cum & filius meus fœdus inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui
annunciet mihi, eo quòd suscitauerit filius meus seruum meū, aduersum me insidiantem mihi vsq;
hodie. Ecce quàm grauem impius cōcionator, plenus fraude & dolo, aduersus eum quem optime
sciebat innocentem, proponit quærelam. Secundum hanc quoque intelligentiam, apte admodum
correspōdent versibus aliquot huius psalmi, quæ Dauid pro sua innocētia loquitur apud Saulem,
postea quam hastam abstulisset & scyphum, qui erat ad caput eius. Quam ob causam (inquit) domi
1.Re. 26. nus meus persequitur seruū suū? Quid feci, aut quod malū est in manu mea? Nunc ergo audi, oro,

A domine mi rex, verba serui tui. Si dominus incitat te aduersum me, adoretur sacrificium. Si autem filii hominum, maledicti sunt in conspectu domini, quia eiecerunt me hodie, vt nõ habitem in hæreditate domini, &c. Ac post pauca concludens, Dominus (inquit) retribuet vnicuique secundum iustitiam suam, & fidem. Tradidit enim te dominus hodie in manũ meam, & nolui extendere manum meam in Christũ domini. Et sicut magnificata est anima tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis domini, & liberet me de omni angustia. Quàm pulchre autem ista cum huius psalmi dictis consentiant, conferens quilibet facile aduertit. Puto ergo satis consentaneã esse vero, hanc suprapositam tituli intelligentiam, & arbitror Saulis, ac suorum nimiam malitiam ipsi Dauidi occasionem præstitisse huic psalmo conficiendo. Quomodo tamen in psal. 3. in annotationibus principalibus diximus, ita & hic dicimus, quòd vtilius vel ad Christum, vel ad fidelem vnumquenque contra hostium malitiam Deo se commẽdare volentem, potest accommodari. Alii verò per Æthiopem istum intelligunt maledicum illum Semæi, qui (vt historia libri Regum indicat) de progenie Saulis erat: id est, de stirpe Beniamin, atque ita filius Iemini, qui contra Dauid fugientem in persecutione filii ex aduerso clamitans, puluerémque spargens, & lapides iactitans, ipsum appellabat virum sanguinum, & virum Belial, raptorémque regni Saulis, improperans, quod redditurus esset dominus sanguinẽ domus Saul super caput ipsius. Atq; ita hunc psalmum dicunt fecisse Dauid 2. Re. 16.
B in protestationem suæ innocentiæ, quòd scilicet à crimine illo immunis esset, quod illi impiè obiectabat ille maledicus. Iuxta quam expositionem, cum dicitur, Si feci istud: intelligẽdum foret, istud quod hic mihi improperat, de effusione sanguinis dom⁹ Saul: & si est iniquitas, talis scilicet vel ista quæ mihi improperatur, in manibus meis. Hæc autem sententia quanquam nõnullis præ cæteris arrideat, mihi certe multum probari non potest: præcipue quum legamus Dauidem tanta humilitate & patientia tam suauiter tolerasse, atq; etiam bono corde accepisse istas Semæi contumelias: Dimittite eum (inquit) vt maledicat mihi. Dominus præcepit ei, vt malediceret mihi. Vnde non arbitror, Ibidem. illum tam prolixum psalmum, & tam vehementem (vt finis atq; processus sonant) pro hac iniuria tam patienter accepta composuisse. Neque verisimile est, conuitia hominis illius nihili, adeò magni fuisse ab illo reputata, vt pro illorum expurgatione psalmum talem æderet: potissimum quum manifestissime constaret à vero longissime abesse, quę ille obiectabat de effusione sanguinis domus Saul. Neque enim ipse Saulem, neque quenquam de domo Saulis interfecerat, neq; regnũ vlla violentia à Saule rapuerat: sed diuina dispositione, & cõcordi totius Israelitici populi electione, ad ipsum regni fastigium peruenit. Saul autẽ & filios eius in bello à Philisthæis occisos, nemini constabat. Hæc quum nulli nõ essent nota quorsum pro horum conuitiorum expurgatione, psalmo opus fuerat: nos proinde (quod nostrum tenue iudicium attinet) priores duas sententias huic tertiæ longè arbitramur præferendas. ¶ Post hæc verò aduertẽdum est, in Hebræo primam dictionem huius tituli esse sigaion: quæ non significat psalmum, vt nos habemus, psalmus Dauid, sed ignorationem, quemadmodũ Hieronymus ex Hebræo vertit: similiter quoq; Symmachus, & Aquila, teste Ioãne Reuclino. Quod secundum eam sententiam accipi potest, quoniam in sui excusationem fecit hũc
C psalmum Dauid, protestans nescire se quicquam omnino, quo Saulis iram fuisset promeritus, & se omnino nullius rei esse sibi conscium, propter quod ille iustè tantam concitaret persecutionem, & planè non agnoscere, neq; scire in sese quæ illi falsò in odium Dauidis contra ipsum obiectabant. Alii vero dicunt dictionem illam Hebraicam significare exercitationem, aut angorem, aut sollicitudinem, quidam etiam interpretationem, cui translatio Chaldaica consentit, quæ habet in titulo: Interpretatio confessionis, qua laudem cecinit coram Deo, dixitque canticum pro interitu Saul filii Cis de tribu Beniamin. Hæc autem omnia non est difficile ad aliquam cõgruam intelligentiam adducere, iis quibus in huiusmodi latius meditari fuerit collibitum. Nonnulli verò asserunt, sigaion significare musicum instrumentum, verum id perparum videtur habere certæ authoritatis.

IN PSALMVM VIII.

Versu 1. Quàm admirabile est nomen tuum. Beatus Hieronymus vertit, Quàm grande est nomẽ tuum. Felix autem, nostro more, Quàm admirabile & terribile. Chaldaica translatio duo coniungens. Quàm forte (inquit) & laudabile est nomen tuum. Omnia autem hæc in idem recidunt. ¶ Versu 2. Quoniam eleuata est magnificentia tua. Hieronymi versio habet, Qui posuisti
D gloriam tuam super cęlos. Quæ lectio, vtranque sententiam in Elucidatione propositam recte patitur, & eam videlicet quæ de celsitudine loquitur diuinæ laudis, & eam quæ de Christi super cælos exaltatione. Nam de secundo sensu clarum est, tunc Deum patrem suam gloriam super cælos posuisse, quandò suum filium exaltauit super omnes cælorum ordines in æqualitatem suæ dexteræ. Iuxta priorem autem sententiam, posuit Deus super cælos gloriam suam, quando adeò suam gloriam magnificauit, sicq; eam exaltauit, vt longè omnibus esset cælis superior, vt nullo modo à cælis valeat comprehendi. Altior enim est cælis. Propter quod alio in loco dicitur, Excelsus super omnes gentes dominus, & super cælos gloria eius. Atq; huic posteriori sensui consonat Felicis versio, Qui eleuasti laudem tuam, vel quoniam eleuata est celebratio tua super cælos. Consonat & lectio paraphrasis Chaldaicæ, Qui constituisti laudem tuã altissimam plusquam cælos. Putat tamen Felix, iuxta suam sententiam rectius vertendum, in hunc modum, Quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, quæ dedit confessionẽ tuam super cælos. Quod adimpletum dicit, in conuersione omnium gentium ad Christũ. Tunc enim vniuersa terra dedit cõfessionem & laudẽ Christo Deo, sedenti super cælos, ad patris dexterã, & admirabile adorabile habuit benedictũ nomen eius.

¶Versu 3. Perfecisti laudem. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, Perfecisti laudem. Cæteri ex E
Hebræo interpretes vertunt, Fundasti fortitudinẽ vel virtutem. Vnde colligitur eandem esse vtriuſ-
que lectionis sententiam: Fundauit enim Deus (id est, firmauit, & corroborauit) suam fortitudinẽ,
eamq; firmam, ac solidam demonstrauit, ac proinde perfectã, & perfecte laudabilem fecit, dum ex
ore infantium & lactantiũ suam gloriam magnificauit. In secunda autẽ parte, quum in psalterio Ro
mano habetur, Vt destruas inimicum & defensorem: necesse est accipiatur Defensor pro Vltore,
siue (vt ita dicã) vindicatore: quemadmodũ iuxta vulgatam lectionem Latinam capite duodecimo
epistolæ beati Pauli apostoli ad Romanos legimus, Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed
date locũ iræ: vbi Defendẽtes, significat Vlciscẽtes, aut Vindicantes: quomodo & in eo quod sequit'
Rom. 12 ex Moysis cantico, Mihi vindictã. Tertullianus antiquus author quodã loco adducit, Mihi defen-
sam, & ego retribuã. Vnde patet, apud antiquos solere Defensam dici, pro Vltione, vel vindicta, &
Deut. 32. Defendere, pro vlcisci, ac proinde Defensorẽ, pro vltore: de qua re nõnihil diximus in nostris Col
lationibus super epistolã beati Pauli ad Romanos. Debere autẽ hoc loco Defensorem non aliter
accipi, quàm prædictum est, tam Græca q̃ Hebræa demonstrant. In Græco enim ἐκδικητὴς ponitur,
quod manifeste vltorem significat. Ex Hebræo quocunq; concorditer omnes interpretes Vltorem
vertũt. ¶Versu 6. Minuisti eum paulominus ab angelis. Ab angelis, quantum ex Hebræo originali,
recte verti posset, A Deo, quomodo vertit beatus Hieronymus: Minues eũ (inquit) paulominus à F
Deo. Nam in Hebræo Elohim ponitur, quod nomen in scripturis Deus verti solet: quemadmodũ
primo cap. libri Geneseos quotiescunque dicitur, Dixit Deus, vidit Deus, aut huiusmodi, semper
vocabulum istud Elohim positum est. Huius autem lectionis sententia est, Christum Dei filiũ (qui
secundum diuinitatem, quatenus verbum patris, coæternus ei erat, & coæqualis) factum esse in sua
humanatione, secundum assumptam formam serui, patre suo minorẽ: quemadmodum & de se ipse
testatur, dicens, Pater maior me est. Insuper & iuxta posteriorem in Elucidatione positã expositio-
nem ad totum genus humanum accõmodaretur ista pars psalmi, aptã nihilominus habebit intelli-
Ioan. 14. gentiã: hanc videlicet, Humanũ genus in tanta sublimitate, dignitate, atq; nobilitate condidisti, vt
non ita multum absit à similitudine diuina: fecistiq; hominẽ non vsqueadeo tibi dissimilem, dum
inspirans ei, rationalem animã, ad imaginem & similitudinem tuam creasti illũ. Hac enim parte, val-
de diuinæ nobilitati appropinquamus. Vnde etiã habemus, vt Dei capaces simus, & dei formes effi
ci valeamus. Et quanquam re vera maxima adhuc distantia intersit inter diuinã & humanam cõdi-
tionem, dicitur tamen homo paululum à Deo minutus, secundũ comparationem loquendo, & re-
lationem ad cæteras omnes corporeas creaturas: quarum nulla sic per similitudinẽ imaginis appro
pinquat Deo, vt humana natura. Recte itaq; ex Hebræo vertit beatus Hieronymus, A Deo: & quod
vertit sanam habet intelligentiam. Verũtamen septuaginta interpretes Elohim hoc loco verterunt
angelos, dicentes, Minuisti eum paulominus ab angelis: quomodo etiam in epistola Pauli ad Hebr.
cap. 2. locum istum adductum habemus, tam in Græcis q̃ Latinis codicibus. Quamobrem non sa
tis circunspecte quidam agere videntur, qui hanc lectionem nostram vulgatam prorsus è libris de-
lendam putant, dicentes omnia tam Græca q̃ Latina hoc loco castigari debere, vt loco, Ab ange- G
lis, ponatur, A Deo, Neq; solum hunc locum in psalmis, sed illũ etiam in epistola ad Hebræos quẽ
supra citauimus, similiter commutari volunt, ob hoc videlicet quòd in Hebræo Elohim habeatur,
quod significat Deum. Primũ enim illud aduertendum est, si omnia quæ in psalmis inueniuntur a-
pud septuaginta interpretes dissonantia ab Hebræo, debeant secundũ Hebraicam scripturã immu-
tari, pene vniuersam illorum interpretationẽ necessariò debere cõfundi: similiter & vniuersis pro-
phetarum libris, cum plurima ipsi consilio & speciali diuini spiritus inspiratione (vt piè, religiose,
& verè creditur) immutauerint: de qua re Aug. in libris De ciuitate Dei, atque De doctrina Chri-
stiana multa disserit: quædã etiam hoc multo vetustior Irenæus, in libris quos contra hæreticorum
errores conscripsit: nos quoq; pro nostro modulo paucula quædã diximus in præfatione Collatio-
nũ, quas pro veteris ecclesiasticæ Latinę interpretatiõis noui testamẽti defensione, ferè ante bienniũ
edidimus: propter quod, impræsentiarũ ista nõ repetimus. Addo & illud, si ea quæ in Euãgeliis atq;
apostolicis literis citantur ex septuaginta interpretibus, debeant corrigi ad Hebræã literam, quẽad-
modũ isti hoc loco fieri postulãt, pleraq; etiã in sacris Euangeliis esse immutanda, similiter in ipsis
apostolorũ literis. Plerũq; enim illi veteris testamẽti authoritates ex septuaginta interpretibus addu H
cũt. Oportebit itaq; (secundũ istorũ sententiã) & hæc obelo confodi, & iuxta Hebræam cũcta resti
Esaię. 11. tui. Quẽadmodũ (exẽpli gratia) illud quod in cap. 13. epistolæ ad Romanos ex Esaia secũdũ septua-
ginta interpretes adducitur: Erit radix Iessę, & qui exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt,
dicent obelo transfigendum, & eliminandũ de libris omnibus, tam Græcis quã Latinis. Nã ex Hæ-
bræo aliter vertit Hieronymus his verbis, In illa die radix Iesse qui stat in signum populorũ, ipsum
gentes deprecabuntur, &c. Hæc autẽ si quis attentet, nõ solum (vt in epistola ad Hebræos) interpre
tem arguit Paulinæ epistolæ, qui eam ex Hebræo vertit in Græcum, verum ipsas etiam Pauli manu
scriptas epistolas, cogetur suis articulis emendare: siue (vt verius dicam) temerare, atque cõmacula-
re. Itaq;, etiam si constaret, Hebraice Elohim non significare nisi Deũ, neq; aliquando pro angelis
posse accipi: non tamen statim vnius hominis iudicio deberet psalteriũ, neq; Pauli ad Hebræos epi-
stola Græco sermone scripta emẽdari, neq; è libris sanctorũ interpretationes huic literæ responden
tes, eliminari, & eradicari. Super hæc autẽ & illud aduertendum est, vulgatam istam lectionem quæ
Ab angelis habet, nequaquã Hebræo aduersari. Nam Elohim etiam angelos potest significare, Vn-

A de Chaldaica translatio habet, Minuisti eum minimo ab angelis, gloria & splendore coronasti eum. Felix quoq; ordinis eremitarum sancti Augustini, tametsi in cõtextu ponat à Deo, ad marginem tamen ponit, ab angelis. Sanctus veró Pagninus Prędicatorii ordinis, vir non mediocriter in literis & linguis sacris eruditus, non aliud vertit, quàm quod nos habemus, ab angelis. Nunquam autem isti ex Hebræo interpretes, Elohim vertissent angelos, nisi vocẽ id recte significare indicassent. Sed & Reuclinius ille citra cõtrouersiã hebraicæ literaturæ peritissimus, in rudimẽtis Hebraicis, authoritatem inducit Moysis Ægyptii, in lib. perplexorum dicentis, prædictũ nomen Elohim conuenire Deo, angelis & hominibus admiratione dignis. Ipse verò super hæc inueniri ait, pro idolis & iudicibus, quod etiam exemplis confirmat. Cęterum quod ad sententiã pertinet, in Elucidatione atq; respondentibus annotationibus, arbitramur satis dilucide monstratum, conuenientissimã esse vulgatæ lectionis intelligentiam, eamq; multiplicem. Sed & sanctorum authoritates euidẽtissime hoc ipsum confirmant. Sententiam enim de Deo impiam, nunquam tulissent piissimi illorum animi. ¶ Versu eodem. Et constituisti eum super opera. Constituisti, hoc in loco non significat simpliciter posuisti aut collocasti videlicet secundum eminentiam & excellentiam: sed valet præposuisti, vel prefecisti, quasi habentẽ potestatem. Vnde beatus Hieronymus ex Hebręo vertit, Dabis ei potestatem super opera. Felix habet, Constituisti eum dominatorem: alii, dominari eum fecisti: quę omnia B illam quam diximus sonant intelligentiam.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

PSalmus. 8. Præter particulas supra expositas, habet in titulo dictionem quandã hactenus nusquam repertam, neq; explicatam. Inscribitur enim pro torcularibus, quomodo etiam beatus Hieronymus ex Hebræo vertit. Manifestum autẽ est, debere nos hæc torcularia secundũ mysticum aliquem sensum accipere. Intelligunt enim nonnulli Latinorũ doctores per torcularia ista, Christi Ecclesias: inter quos ille est eximius doctorum sanctus pater August. in huius tituli explanatione rationes plures adducens, quibus Ecclesiæ dici debeant torcularia. Illa autẽ pręcipua est, qua sic dicit Ecclesiã torcular esse, quomodo & areæ assimilatur, iuxta verbũ Ioannis Baptistę, dicentis de domino, ꝙ permundabit aream suam: videlicet quòd in ea hoc tempore boni cum malis sint cõmixti. Quemadmodũ enim in area non solum est triticum, sed sunt insuper tegumẽta siue folliculi in quibus nascitur & crescit triticũ, sunt etiam sustentamẽta & defensoria inter quę proficit, custoditur & augmentatur, & sine quibus nunquã triticum bonũ nascitur: ita in torcularibus non solus est vuę sanguis (vt ita dicam) neq; solum vinum, sed insuper vinacia sunt atque folliculi, in quibus gignitur & coquitur: sunt & lappiluli, qui interius implent & distendũt vinaciorũ vteros. Atq; ita C applicando similitudinẽ, dicimus etiam in sancta Ecclesia malos esse cum bonis cõmixtos, imò bonos per malos quodammodo sustentari atq; etiam cõfirmari, & proficere in bonũ. Discernit tamen nunc Deus in torcularibus vinacia atq; lapillos à sanguine vuarũ siue à vino: futurúmq; aliquando est, vt vina colligat in cellaria sua, vinacia verò proiiciat ante canes & porcos, vt impleantur de eis ventres ipsorum: quomodo de area dicitur: quòd cum eã dominus permundare volet triticũ angeli collecturi sunt in horreũ, paleas autem conii cient in ignem inextinguibilem. Super hęc verò quæ pater August. pulchrius & latius declarat, adiiciendum merito existimamus, torcularia in scripturis diuersam habere significationem. Quodam enim in loco interrogantibus angelis illũ qui de Edõ veniebat, tinctis vestibus, de Bozra, quare rubrũ esset vestimentũ eius: respõdisse eum legimus, quoniam torcular calcasset. Hoc autẽ torcular, sancti patres ad passionem Christi pertinere veridica expositione interpretati sunt. Videndũ autem, ne forte istud sit torcular, pro quo hic psal. inscribitur. De passione siquidem domini pręsentem Psalmũ loqui, Apostolus scribens Hebræis euidenter declarat: atq; idipsum mõstrat aperte pręmissa Elucidatio. Neq; est quòd pluralis numerus quẽquam moueat. Non enim simplex erat torcular, quod calcauit noster sponsus sanguinũ. i. non vnica erat passio, sed abundantiam passionum atq; tormentorum multiplicium, tam interius quam exterius, pro nobis subiit agnus victor, cui Psal. inscribitur. Deniq; sub torculari domini licebit & seruorũ D torcularia comprehendere. Calcarunt enim singuli martyres suum torcular. Imò (generaliori quodam loquendi modo) omnes qui pie volunt viuere (secundum Apostoli sententiam) persequutionem perferre debent, suũ habent singuli torcular. Legimus insuper in lib. qui Ecclesiasticus inscribitur, de alio quodã torculari, quod impletur à sapientia. Sic enim illius operis authorem inibi audiuimus loquentẽ, In benedictione Dei & ipse speraui, & quasi qui vindemiat repleui torcular. Ac deinde, Respicite, quoniam nõ mihi soli laboraui, sed & omnibus exquirentibus disciplinã. Quid verò per torcular impletũ ad modum vindemiantis intelligimus, nisi cor vitali sapientia repletum, & ita repletum, vt nõ sibi soli sufficiat, sed vniuersis inde bibere volentibus? Atq; hoc modo videamus, ne forte corda infantiũ horum & lactentiũ, de quibus in Psalmo fit mẽtio, per quos laus Dei perfecta est, similiter ex aduerso & inimicorũ confusio, ne horum (inquã) corda sint ista torcularia repleta ad modũ eius qui vindemiat. Vere enim quod sequitur, ipsis optimo iure proclamare licet: Videte, quia nõ nobis solis laborauimus, sed & omnibus qui exquirunt disciplinã. Quomodo enim ex torcularibus vinum omne procedit quo potatur mundus & oblectatur, sic ex horũ infantiũ & lactentium pectore, Ecclesia vniuersa suauiter potata est, & mirabiliter viuificata. Et ex his torcularibus propinat sapientia iis quos inuitauerit vinum, quod se illis dicit miscuisse: quemadmodum & ex his horreis panem suum depromit inuitatis. Panis enim verbi Dei, & vinũ sanctæ sapientię om-

Lucę. 3.
Esaię. 63.
1. Tim. 3.
Eccl. 33.
Prou. 9.

ne quod in Ecclesia est, ex his horreis & torcularibus(.i.de plenitudine & diuitiis spiritualibus A- E
postolicorum pectorum)depromptum est,atq; propinatum Ecclesiæ.Ecce verò,quomodo iterū
in infantes & lactentes istos prolapsi sumus,à quibus & in alteris annotationibus vix tandem auel
Matt.21. li potuimus.Possemus verò & de torculari illo nonnihil adiicere,quod in vinea sua extruxisse legi-
Apo.19. tur dominus vineæ,qui illam agricolis locauit.Cæterum, torcular illud de quo in Apocalypsi legi-
mus lacus videlicet ille magnus iræ Dei,in quem coniiciuntur botri vineæ terræ, qui extra ciuita-
Iob.24. tem calcatur,ita vt sanguis exeat vsq; ad frenos equorum,item & illa torcularia de quibus in Iob di
citur,calcatis torcularibus sitiunt,proposito videntur nulla ratione posse conuenire. Insuper & il-
lud aduertendum est, quòd dictio Hebræa quæ hoc loco ponitur Gittih, ab aliis asseritur fuisse in-
strumentum quoddam artis musicę, quod ex Gath Philisthinorum ciuitate fuerat allatum, forsan
& inibi repertum.Cui sententiæ paraphrasis Chald.aperte consentit,quæ sic habet, In laudem ci-
thara allata de vrbe Gath.Felix autem putat gentilem populum hac dictione significari,dicens eam
esse patronymicam,á Gath ciuitate deriuatam,tanquam si dicamus efficto vocabulo populum Ga-
thicum. Vult autem per hoc significari populum gentium,sicut & per Philisthim in scripturis,con
pluribus in locis,gentilitas significatur.Dicit itaq; sensum tituli esse,Pro populo gentium,videlicet
quia gentilitatis ad fidem Christi conuersionem per spiritum sanctum præuidens Propheta,in hu-
ius Psalmi verba erupisset.Hactenus de Psalmi titulo. F

IN PSALMVM. IX.

VErsu.5.Increpasti gentes,& periit impius.Chal.paraphrasis,hoc in loco sic habet,Increpui-
sti populū Palestinorum, perdidisti Goliam impium. Vnde patet,quòd in titulo pręmittit
pro morte viri qui egressus est de castris, De Golia Philistæo authorem huius translationis
intellexisse,de quo in expositione tituli plura inuenies.Nos aūt Goliam diabolū vel Antichristum,
& Philisthæos impios idololatras interpretati sumus.Alioqui,quid nobis cū Golia aut *Philisthæis*
illis,qui in baratrū iam olim absorpti sunt?¶Versu.6.Ex Hebræo vertit beatus Hieronymus,*Inimi*
ci completæ sunt solitudines in finem. Quod intelligi potest de populis gentium,qui erant deserta
& solitudines inhabitatę à draconibus & serpentibus,cum idola colerent.Hæc autem deserta com
pleta sunt, finita sunt.i.solitudines diaboli esse desierunt. Sunt enim in aduentu Christi facta habi-
tacula ipsius & Dei.Et sic idem vult hæc particula quod statim sequēs,Destruxisti ciuitates eorum
in quibus scilicet habitauerant,dum populos gentium ipse in possessionem ad inhabitandum occu
pasti. In sequēti autem versu,ex Hebræo vertunt concorditer omnes,Periit memoria eorum cum
ipsis,neque fit de sono vel sonitu vlla mentio.¶Versu.9.Et factus est dominus refugium pauperi.
Pro refugio,priore loco,& adiutore secundo loco,in Hebræo eadē dictio est misgab,quod beatus G
Hieronymus vtrobiq; vertit eleuationem.Erit domin⁹(inquit)eleuatio oppresso,eleuatio oppor-
tuna in angustia. Felix priori loco munimentum,secundo protectionē transtulit.Conueniunt au-
tem hęc omnia in idem.Pauperibus enim dominus refugium est,ad quem securū possint & debeat
habere recursum:est eis adiutor,in auxilium paratus:est exaltatio & eleuatio,quoniam de pondere
tribulationum & oppresione eos subleuat & exaltat,per liberationem, facítq; vt nō succumbant,
Philip4. sed victores magis euadant:est munimentum,est protectio atque defensio eorum: est insup & for
titudo eorū,in quo gloriantur sese omnia posse, & omnia facile perferre atq; superare.¶Versu.17.
Cognoscetur dominus iudicia faciens.Hunc versum aliquando secus vertunt ex Hebræo interpre
tes.Hieronymi versio sic habet,Agnitus est dominus,iudiciū faciens.Felix vertit,Notus dominus,
iudicium fecit.Quod de diabolo & eius cultoribus,impietatis cōtra Deum & Christum promoto
ribus,recte intelligitur.Iam enim experti iudicium domini,agnouerunt illum quem prius contem
pserant,& agnoscere recusabāt.Aut accipiatur tempus præteritū pro futuro secundum expositio-
nem quę in Elucidatione posita est.Sequentem autē partē vertunt,In opere manuū suarū corruit
vel illaqueatus est impius,quod nostrā lectionem clarius explicat.In fine aūt huius versus, particula
quędam in Hebręo ponitur,scilicet Higaion,quasi separatim, absq; connexione cum vlla vel præ-
cedenti, vel sequēti dictione:neq; tamē sensum vllū per se potest cōplerū efficere. Pro qua dictio-
ne,in translatione beati Hierony. omnino nihil versum inuenitur. Felix autē dicit eam significare H
canticum,vel meditationem,vel loquutionē.Ita autem exponit hanc particulam,vt ad statim præ-
cedentem vltionem impiorū referatur,vt sit sensus, Cantabunt siue exultabunt iusti,supple de hac
vltione.Aut meditatio vel loquutio.i.vnusquisque meditabitur & loquetur de hac vltione.Sanctes
Pagnignus paraphrastice ita legit, Meditatio in sæculum,est salus hæc.Et Chald.paraph.Gaudebūt
Psal.66. iusti in æternum.¶Versu.21.Constitue domine legislatorem super eos.Beatus,Hieronymus vertit
pro legislatorem timorem,hoc modo,Pone domine timorem eis. Cui consentit trāslatio Chalda.
Incute domine timorē eis.Iuxta quam lectionē petitur,vt super gentes veniat timor domini,nimi
rum vt cognoscant & metuant eū omnes fines terræ:quanuis posset & in malā partem interpreta-
ri.Recte tamen nostra lectio habet legislatorem.i.rectorem,doctorem,præceptorē. Vox enim He
bræa vtranq; habet significationem,vnico tantum puncto variata. Nam si morh legatur, significat
timorem vel terrorem.Si verò moreh per segol legatur doctorem & præceptorem significat.Felix
autem vertit in cōtextu,Pone domine iugū ipsis.Quod recte de iugo illo accipi potest,de quo Sal-
uator in Euangelio ait,Iugum meū suaue est,iugū scilicet fidei & legis Euangelicæ, per quod humi-
Matt.11. litatē discunt homines qui ipsum suscipiūt,& suæ vtilitatis memores libenter se Deo subiiciūt.Vn-
de & Saluatorem audimus in Euangelio clamantem,Tollite iugum meū super vos,& discite à me

A quia mitis sum & humilis corde. Ad idẽ referri potest timor ille, si tamen sanctus, castus, atq; Euangelicus timor intelligatur. Itaq; hęc diuersitas potest in vnitatem facile reduci. ¶ Versu. 26. Pro inquinatæ sunt, Beatus Hieronymus vertit, parturiũt. Parturiũt (inquit) vię eius in omni tẽpore. Potest autem parturitio ista intelligi (secundum quod in Psalmo. 7. dictum fuit) de impio parturiente iniustitiam. Semper enim parturiunt ipsi & meditantur, quomodo innocentes opprimãt. Vnde Felix vertit, Dolore afficient viæ eius, iustum videlicet, contra quem in omnibus viis suis meditatur impius. Alii vertunt, Prosperabũtur viæ eius in omni tempore. ¶ Versu. 27. Auferũtur iudicia tua à facie eius. Ex Hebræo vertit Felix, Excelse iudicia tua à cõspectu eius, vel excelsa iudicia tua, quod clarius aliquando verti posset. In altitudine sunt iudicia tua corã eo. Clarissime veró reddidit Hieronymus, Longe sunt iudicia tua á facie eius. Omnium autẽ horum, simul & nostræ vulgatæ lectionis, vnà eadémq; sententia est. Quod enim excelse vel in altitudine supra nos est, id à conspectu nostro elongatum est, & à facie nostra ablatum vel absconditum, vt non videamus. Atq; ita sunt Dei iudicia in altitudine posita, & ablata siue remota à facie impiorum. Nesciunt enim videre aut considerare illa. ¶ Versu. 32. & 33. Insidiatur vt rapiat pauperem. Iuxta distinctionẽ quæ in Hebręo est, vltima particula prioris versus iungitur cum principio posterioris ad hunc modum, Insidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperẽ, dum attrahit eum in rete suum, aut in laqueum suum. Quod au-

B tem sequitur, humiliabit eum, inclinabit se & cadet, &c. admodum diuersimode diuersi trãsferunt, Beatus nanq; Hieronymus sic legit, Et confractum scilicet pauperem subiiciet, & irruet viribus valenter: quod per omnia apte respondet illi sentẽtiæ, quã in Elucidatione expressimus. Felicis autem versio sic habet, Subsidebit, humiliabitur, & cadet in fortitudine eius exercitus contritorum. Cuius lectionis sententia est, impios interdum abscondere se, & occultare fraudulentiã, vt deinde in tota fortitudine irruant, quasi ex improuiso: quemadmodũ aucupes subsident & inflectunt sese, vt non videantur à multitudine auium, quas cupiunt in rete suũ attrahere, sicq; ex improuiso omnes illaqueant. Potest etiã intelligi secundum hoc quod frequenter tam diabolus quàm ministri eius infirmitatem simulant, vt magis sęuiant: quomodo in vita magni Antonii legimus, spiritũ malignum in specie nigri pueruli sese pedibus viri sancti prostrauisse, quasi victum sese cõfitendo, vt eum sic vel in gloriam eleuaret, vel in securitatem adductum facilius pòst deciperet. Huic sententiæ consonat quod vertit Felix, contritum humilémq; se ostenderet, &c. & quod habet Chalda. paraphrasis. Simulat egritudinem & debilitatem, cadítque in fortitudine insidiarum eius pauper.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

C Psalmo. 9. Titulus pręmittitur, iuxta vulgatã lectionẽ, Pro occultis filii. Quod sancti doctores referunt ad Christi aduentũ in carnẽ: qui vere occultus erat, quoniam sub forma serui dominus apparebat, & sub humanitate diuinitas latebat abscõdita. Et de hoc aduentu fit in hoc Psalmo mentio, quando de generis humani deliberatione, inimici destructione, & gentiũ conuersione, prolixa narratione multa describũtur. Itẽ & de iudicio discretionis, quo nũc electos Deus à reprobis separat secundũ meritũ, illis gratiã misericorditer largiẽs, hos iusto suo iudicio in odio & reprobatione derelinquens. Est autẽ & hoc iudiciũ admodũ occultũ, hinc enim Apostolus præ admiratione exclamabat, dicens, O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientię Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius. Sed & secũdus Christi aduentus & extremum iudiciũ, de quibus in hoc Psalmo fit mentio, tametsi tũc cum fient, manifesta erunt oĩbus, nunc tamẽ occulta sunt & abscõdita. Rom. 6.
Propter quòd, pro his omnibus occultis filii Dei Christi domini, recte dixerimus cãtari hunc psalmũ, & intitulari pro occultis. Ex Hebręo tamen aliter vertũt interpretes. Nam Hieronymus vertit super morte filii: quomodo etiã Symmachũ ait ex Hebræo transtulisse. Verũ super hoc titulo quæstio exoritur, quare super morte filii hic Psal. inscribatur, cũ de morte filii nulla hîc fiat mentio, sed potius de victoria Christi, in dæmonis humiliatione & gentium conuersione, maxime vsq; ad versum. 22. à quo loco secundũ Hebræorũ distinctionem Psalmus alius inchoatur. Potest autem hæc difficultas facile solui dicendo, ob hoc intitulari Psalmũ pro morte filii, quoniã omnis illa de diabo-

D lo victoria & humani generis liberatio, gentiúmq; ad fidẽ cõuersio, & à portis mortis extractio per filii mortẽ perfecta fuerũt. Moriens enim filius agnus Dei, fecit omnem illam victoriã. Ait beatus Hieronymus septuaginta interpretes Christi mortẽ & resurrectionẽ (quę ignota prius mũdo fuit) per verbũ ascensionis celare voluisse, ne à gentibus illo tempore facile hoc mysteriũ nosceretur. Et secundũ hanc sententiã occulte idẽ indicatur per abscõdita filii, quod per filii mortẽ. Alii vertunt, Pro iuuentute filii. quomodo beatus Hierony. testatur vertisse Aquilem interpretem. Atque ita per filium pulchre intelligitur populus fideliũ, in tẽpore gratiæ, quasi in iuuentute sua florens primitiis spiritus, & gratiæ, doctrinæ, atq; miraculorum splendens. Vel per iuuentutẽ filii intelligatur resurgentis & victoris Christi glorificatio. Alii rursum vertunt, pro iuuentute: sed particulã sequentem laben, dicunt significare candidã vel splendidã, vertúntq;, pro iuuentute splendida, vel Psalmus iuuentutis splendidæ: quoniã videlicet de splẽdore & pulchritudine nascẽtis ac proficiẽtis Ecclesiæ, Psalmus potissimũ loquitur, similiter & de Christi post resurrectionẽ triumpho & gloria, quæ aliquo modo potest iuuentus splendida appellari. Rursum alii vertunt quidẽ cũ Hieronymo & Symmacho, pro morte vel super morte, sed sequẽtẽ in Hebręo dictionẽ laben, accipiunt pro insipiẽte per transpositionẽ literarum, putantes laben dictũ esse pro nabal, quod stultum sonat vel insipientem, iuxta quod exponit Abigail loquẽs de viro suo corã Dauid pro salute domus suæ, ac dicẽs, Ne ponat oro dominus meus rex cor suũ super virum istum iniquũ Nabal, quoniam secũdum nomẽ 1. Reg. 25.

ſuum ſtultus eſt,& ſtultitia eſt cum eo.Iuxta hanc itaque intelligentiam vertunt,ſuper morte inſi- E
pientis.Quod poteſt intelligi de deſtructione hoſtium Chriſti,vtpote vel diaboli,qui inſipientiſsi-
mum ſeſe demonſtrauit,atq; etiamnum monſtrare nõ deſinit, cum ſe Deo & Chriſto oppoſuit &
vſq; modo repugnare nõ ceſſat. Huius enim interitus & mors,initio ſtatim Pſalmi deſcribitur.Aut
de populo Iudæorum:nimis inſipienter miſſum ſibi ſaluatorẽ reſpuente & oppugnante:qui Eccle
ſia gentium ſurgente, excęcati ſunt,atque ita vere mortui.Item & de omnibus impiis,quorum in-
teritus & mors per Chriſti iudicium in præſenti pſalmo deſcribitur. Specialiter quoque ad illum
veriſsimũ Nabal, & ſuperbe nimium ſtultum Antichriſtũ aptari poteſt titulus, de quo pars pſalmi
poſterior ſpecialius loquitur.Licet enim pſalmum hunc videantur Hebræi diſtinguere,quia tamen
non præmittitur ſequenti vllus titulus,quaſi ſub iſto ſimul in vnum comprehenditur, iuxta multo
rum ſententiam.Nonnulli verò,etiam ad literam putant hunc pſalmum à Dauid pro morte inſipi-
1.Reg.15. entis Nabal fuiſſe compoſitum,cum audita morte illius dixiſſet(vt Regum narrat hiſtoria) Benedi-
ctus dominus qui vindicauit cauſam opprobrii mei de Nabal, & ſeruum ſuum cuſtodiuit à malo,
& malitiam Nabal reddidit dominus in caput eius. Alii,Goliat Philiſthæum intelligunt:verum hęc
poſtrema minus apparent probabilia.Quæ prius dicta ſunt, plus videntur habere authoritatis atq;
dignitatis ,quantum ad ſententiæ pondus attinet.

IN PSALMVM X. F

VErſu. 2.Ex Hebręo vertunt in ſecunda parte verſus,Poſuerũt vel pręparauerũt ſagittas ſuas
ſuper neruum:pro quod nos habemus,Parauerunt ſagittas ſuas in pharetra.In illo,apertius
denotatur malorum cupidus ad nocendum animus.In hoc autem,occultum inſidiarum,&
fraudulentia nocere cupientiũ apertius inſinuatur : quomodo in annotationibus alteris, latius ex-
plicauimus.Sententia autem idem reuertitur.¶Verſu.3.Quoniam quę perfeciſti deſtruxerunt.Di-
ctionem haſathoth variis modis transferunt interpretes.Septuaginta enim verterunt,quæ tu feci-
ſti vel perfeciſti.i.perfecta.Beatus Hieronymus vertit,leges.Quoniam leges(inquit)diſsipatę ſunt.
Felix vertit,fundamenta.Quoniam fundamenta(inquit) Chal.tranſlatio ſimiliter habet,Si funda-
menta ſubuertentur,iuſtus quare operatus eſt bonum? Alii vertũt retia,quomodo & Felix teſtatur
recte transferri poſſe.Videretur autem generalius vertere,& minus ſententiam ſtringere, qui ver-
teret,quæ poſita ſunt. Hîc enim & leges,& fundamẽta & retia manifeſte comprehenduntur.Hæc
enim omnia poni dicuntur.Sed & ea quæ perficiuntur ab aliquo,& in ſua perfectione ſtabiliuntur
recte poni dicimus.Prædictorum verò expoſitionẽ per ſingula non proſequimur,cõtenti ea quam
in Elucidatione , ac poſt eam in annotatione expreſsimus , Ex his enim difficile non erit verſiones
alias intelligere.¶Verſu.5.Oculi eius in pauperem reſpiciunt.In Hebræo non additur in pauperem
ſed ſimpliciter habetur,Oculi eius vident vel reſpiciunt:ad ſignificandum videlicet,diuinis conſpe G
ctibus patere vniuerſa,neque omnino quicquam eſſe quod illum licet in altiſsimis reſidentem,poſ
ſit latere.Loco autem verbi interrogant, Hieronymus ſimiliter & alii interpretes conſtituunt ver-
bum probat :quod ſecundum eandem intelligentiam accipiendum eſt, ſecundum quam ſuprà ex-
poſuimus interrogant.¶Verſu. 6. Qui autem diligit iniquitatem,odit animam ſuam.Huius verſus
ſecundam partem aliter ex Hebræo vertunt,quàm habeat vulgata lectio,in hũc videlicet modum,
Diligentem iniquitatem odit animã eius:vt eius referatur ad dominum,ſitq; ſenſus, Animam Dei
odio habere eos qui diligunt iniquitatem.Cuius dicti ſententia clariſsima eſt,ſi tantum intelligatur
quomodo in ſcripturis attribuatur anima Deo: qui tamen ſicut non corpus,ita nec animam habet.
¶Verſu vlti . Æquitatem vidit vultus eius.Secundam hanc partem verſus,diuerſimode ex Hebręo
tranſferunt.Hieronymus enim vertit, Rectum videbunt facies eorum.hoc eſt,vultus eorum quos
Deus dilexit,videre debent,probare, atq; ſectari quod rectum & bonum eſt . Atq; in eandem ferè
ſententiam vertit Felix ad marginem,Rectè aſpicient facies illorum. Alii vertunt,Rectum videbit
facies eius.Quod ſi ſecũdum genus neutrum intelligatur,idem eſt cum vulgata noſtra lectione:Si-
militer & illud quod Felix in contextu vertit,Rectũ aſpicient vultus eius. Erit enim ſententia, Dei
vultum aſpicere quod rectum eſt.hoc eſt,æquitatem.Si verò ſecundum genus maſculinum,ſenten
tia eſt,Deum aſpicere rectos & ſimplices. Rurſum verò ab his omnibus diuerſam ſentẽtiam habet H
Chal.paraphraſis in hunc modum,Recti videbunt iocunditatem facierum eius.

IN PSALMVM XI.

VErſu.4.Labia noſtra à nobis ſunt.Ex Hebręo vertunt concorditer interpretes,Labia noſtra
nobiſcum ſunt.Iuxta quem modum habet etiam pſalteriũ Auguſtini,pro, à nobis, ponens,
apud nos,quod eſt nobiſcũ.Puto autẽ illud nobiſcũ accipi debere,vel vt idem ſit quod à no
bis: quoniam videlicet ex naturali generatione linguã vt cætera mẽbra, accipiunt homines: vel vt
ſonet,in poteſtate noſtra:quaſi dicãt impii, Linguam noſtrã in poteſtate noſtra habem⁹,quur non
loquamur quodcunq; viſum fuerit?Pro magnificabimus autem,vertunt ex Hebręo roborabimus,
Matt.9. quod eandẽ ferè habet ſententiam.Nam & vulgo robuſtam aut fortem linguam habere dicuntur,
aut in lingua robuſti eſſe ac fortes,qui linguã habẽt magniloquã atque ſuperba iactantẽ. ¶Verſu.5.
Ibidem. Propter miſeriam inopum?Pro miſeria ex Hebræo cõcorditer vertunt vaſtitatẽ.Quod Euãgelico
ſermoni ſatis apte reſpondet,cum Saluator turbas aſpiciens, deſcribitur earum miſertus, quoniam
erant iacentes,vexati & deſolati, tanquam oues nõ habentes paſtorẽ, ac proinde(quod neceſſario
conſequitur) luporum morſibus parentes. Propter hanc ergo vaſtitatẽ & miſeriã,pollicetur nunc
exurgere dominus:quemadmodum & illo in loco miſericordia motus eſt vt mitteret operarios in
meſſem ſuam,mitterétq; diſcipulos ad prædicandũ regnum Dei.¶Verſu.6.Ponam in ſalutari,fidu

A cialiter agam in eo. Quantũ ad secundã partẽ attinet, aliter ex Hebræo vertunt interpretes, sed va-
riant inter sese plurimũ. Beatus enĩ Hieronymus oĩm facillime vertit, iuxta sententiam ferè nostræ
lectionis, Ponam in salutari auxiliũ eorũ. Felix in cõtextu vertit, Ponã in salute, loquetur pro ipso.
Cuius sententia est, Ponam pauperẽ & inopem in salute.i. saluum faciã illũ, & pro ipso loquar, pro
ipso agã, ero illi aduocatus, patronus, & liberator. Ad marginẽ autẽ ponit, illaqueabit, quod expo-
nit, Eripiã ipsum iustũ ab illo qui posuit laqueũ illi. Sanctes Pagnignus paraphrastice vertit in hunc
modum, Ponam eũ in salutẽ, ab eo qui deridendo sufflat in eũ: hoc est, saluabo eũ de manu oppri-
mentis, qui ipsum habuit pro nihilo, atq; contempsit. Alius ex Hebręo vertit, Ponã in salutẽ: flatus
erunt: vt prius ad pauperes referatur liberandos, posterius verò ad malos & dęmones opprimẽtes,
qui ante faciem Dei exurgentis erunt quasi flatus, & sicut fumus deficiẽt. Chald. paraph. diuersam
adhuc à prædictis habet sententiã: Statuam (inquit) redemptionẽ populo meo, impiis veró testifica
bitur malitia. Cuius sensus esse videtur, ꝙ impiis prædicabitur & manifestabitur per Christũ salua-
torem sua malitia. Quod bene quidẽ in Christi persona impletum agnoscimus, quẽ propter incre
pationem malitiæ peccatorũ, crucis mortem per inuidiã sustinuisse credimus. Deinde, per eius spi-
ritum post ascensionem demissum, per vniuersum orbẽ cognoscimus latius pleniúsq; perfectum,
quoniam ipse est, qui per Apostolos cæterósq; fideles (iuxta Christi promissum) mundum arguit de
B peccato: quiq; vsq; hodie non desinit testificari impiis malitiã suam. ¶ Versu. 7. Argentum igne exa- Ioan. 16.
minatum, probatum terrę, purgatum septuplũ. Hunc versum ex Hebræo diuersimode trãsferũt in
terpretes. Beatus enim Hierony. ita legit, Eloquia domini, eloquia munda, argentũ igne probatum,
separatum à terra, colatũ septupliciter. Quæ lectio non discordat à nostra, nisi ꝙ probatũ terræ cla-
rius vertit, separatũ à terra cum eadem sit sententia. Felix loco illius, Argentũ igne examinatũ, pro-
batum terræ, vertit argentum conflatum vel examinatũ à domino terræ: quod non habet difficilẽ
intelligentiam, quandoquidẽ omnem mundiciã quæ in eloquiis domini est.i. omnem veritatem, fi
delitatem, vtilitatem, & quicquid in eis boni est, manifestũ est à domino terræ (qui est Deus) & nõ
aliunde procedere.i. non ab humana sapiẽtia aut eloquẽtia, sed ex virtute Dei. Chaldęa aũt parap,
loco prædictæ particulæ ponit vas alchimicũ siue infusorium: quoniã in huiusmodi vasis purgatur
argẽtum. De qua re in prioribus ann tationibus nonnihil dictũ meminimus. ¶ Versu penultimo,
Tu domine seruabis nos. Quod nos habemus sub prima persona, seruabis nos: vertit beatus Hiero
nymus tertia persona, genere neutro, dicẽs, Tu domine custodis ea: videturque referri debere sen-
tentia ad eloquia, vt sit sensus, Tu seruabis eloquia tua, tu adimplebis promissa tua: & verba quę pro
cedunt de ore tuo, non facies irrita. Alii vertunt genere masculino, Tu domine seruabis eos, iustos
scilicet, quomodo expresse etiã habet Chaldęa translatio, Tu conseruabis iustos, custodies eos, &c.
C quæ lectio nostræ concordat. ¶ Versu vlti. In circuitu impii ambulãt: secundum altitudinem tuam
multiplicasti filios hominũ. Hunc versum quantum ad partem secundãm, longe aliter ex Hebræo
vertunt interpretes, quàm habeat vulgata nostra lectio septuaginta interpretum. Sed neq; ipsi inter
sese consentiunt, qui ex Hebręo versiones fecerunt. Beatus enim Hieronymus sic habet, In circuitu
impii ambulant, cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum. Cuius lectionis poterit valde cõ
ueniens assignari sententia, secundum expositionem in annotationibus præcipuis monstratam, de
exclusione à regno superno, vt per vilissimos filiorum hominũ intelligãtur pauperes & inopes, de
quibus in superioribus versibus dictũ fuit: qui sane in hoc mũdo ab hominibus huius sæculi despi-
ciuntur, contemnuntur, & quasi vilissimi filiorum hominũ reputãtur: quemadmodum ipse de sese 1 Co. 4.
testatur Apóstolus quodã loco, sic dicens, Puta quòd Deus nos Apostolos quasi nouissimos osten
dit, tanquam morti destinatos. Et iterum, Tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omniũ Sapien. 5
perispema vsq; adhuc. Et in lib. Sapientiæ dicunt de iustis impii, Hi sunt quos aliquando habuimus
in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, &
finem illorũ sine honore. Hi itaq; vilissimi ac despectissimi filiorum hominũ, cum fuerint per Dei
misericordiam exaltati, computatíq; fuerint inter filios Dei & sortem inter sanctos acceperint, am- Matt. 25.
bulabunt impii in circuitu .i. foris stare compellentur, clausa ianua, pueris in cubili existentibus: & Lucæ. 11.
D veluti plorantes atq; eiulantes ambulabunt per circuitum ciuitatis, à qua se exclusos conspexerint.
Potest tamen & aliter hæc lectio intelligi, de exaltatione temporali quæ in hoc mundo est, ad hunc
sensum: Cum in hoc mundo exaltati fuerint, & in potestate siue authoritate eleuati (quod non ra-
rò fieri videmus) homines impii, nequissimi atque vilissimi, qui non sunt digni vt ferantur à terra,
suntq; velut fex & sordes terræ: tunc in circuitu eorũ ambulãt impii adulatores & ministri eorum,
& adglomerantur in circuitu eorum peruersi in magna multitudine, adherentes eis, ad consumma
tionem malitiæ suæ. Videtur autem prior sententia magis conueniens. Chal. paraphrasis hoc loco
sic habet, Circumeuntes impii ambulant, tanquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum homi
num. Quæ lectio aperte fauet expositioni superius positæ in prioribus annotationibus, de cupidi-
tate nocendi impiorum contra bonos: neq; difficilem habet intelligentiam. Felix vertit, Cum exal-
tabuntur opprobria filiis Adam, vel, cum exaltabitur vilipendia filiis Adam. Rursum aliter Sanctes
illud, Cum exaltati fuerint, iungit cum præcedentibus, ad hunc modum, In circuitu impii ambu-
lant, cum exaltati fuerint: ac deinde subiungit, Vtilitas est filiis hominum. Iterum alius vertit, Cum
exaltati fuerint epulones aut comessatores filiis hominum. Nos verò singulorum prosequi exposi-
tiones omittimus, ne supra modum efficiamur prolixi: maxime cum in prioribus annotationibus,
atque etiam nunc in his ipsis, abunde multiplex huius loci assignata sit intelligentia.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

E

DE titulo huius Psalmi,qui inscribitur pro octaua, iam superius copiose dictum est post annotationes Psalmi sexti,qui eandem tituli habebat inscriptionem. Tantum hoc loco videtur indicandum,quomodo huic Psalmo talis conueniat titulus.Dicendum ergo, quòd si octauam intelligimus,iudicii diẽ,non male hic Psalmus pro octaua inscribitur, qui contra peccatorum abundantiam profertur,postulans saluationem misericordię à terrore illius diei,impiis autem perditionem quæ tum futura est prænuncians,cum ait, Disperdat dominus,&c. Si verò octauam pro requie ęterna accipimus,nec sic Psalmo titulus male conuenit,quoniam statim in principio ad illam aspirat,clamans,Saluũ me fac:in medio quoq; Saluator promittitur, & in fine electorum ad illam multiplicatio. Rursum,si pro instrumento musico octo chordarum accipimus octauam,diximúsq;(vt superius dixisse nos meminimus)epinicia esse.id est,læta victoriæ cantica quę in eo cantantur,non multũ aberrabimus à veritate. Tametsi enim Psalmi principium sit gementis hominis, medium tamen magnæ victoriæ per Christum saluatorem depromit mysterium: & finis gloriosum narrat electorum fœlicitatis æternæ triumphum.

IN PSAMVM XII.

VEr. 1. Vsquequo domine obliuisceris me in finẽ? Obliuisceris legẽdum est penultima longa. Est enim temporis futuri.Queadmodũ ex Græco atq; Hebręo est manifestũ.Vtrobiq; enim F
futurum tempus aperte conspicitur. Obliuisci autem in finem,est omnino derelinqui: quomodo illorum obliuiscimur, quorum vltra non recordamur. Atq; in hanc sententiam clarè vertit ex Hebræo Hierony.Vsquequo domine obliuisceris mei penitus? Alii vertũt,semper,vel in sęculũ vel in æternum.Omnia autem eandem sententiã habent.In secunda tamẽ parte tempore præsenti est legendum, Vsquequo auertis faciem tuam? quoniam ita habet Græca lectio,tametsi Hebræa etiam hoc in loco habeat futurum.¶Versu.2.Dolorem in corde meo per diem.Pro dolore vertit Felix anxietatem,& eadem sententia est.Dolor enim cordis,quem sibi inesse cõfitetur,gemẽs in hoc Psalmo, non aliud quàm anxietatem & angustiam animi tribulati, propter persequutionis grauitatem & lapsus periculum,maxime autem ob diuinæ consolationis absentiã significat.¶Versu.4. Obdormiam in morte.In Hebræo sonat,ac si dicas,Dormiã mortem.hoc est,dormitionẽ mortis, quod est dormire morte,siue obdormire in morte.¶Versu.5.Si motus fuero,intelligi potest,si lapsus fuero,si cecidero,aut si declinauero,quemadmodum habet Chaldæa.paraph.Si declinauero à semitis tuis. Aut si mutauero,hoc est,ad casum fuero inclinatus,vel si cadere cœpero,aut etiã si hęsitauero,aut cespitauero à via iustitiæ.Tam enim cupidi sunt inimici perditionis nostræ,vt non solum gaudeant, cum nos viderit iam prolapsos,& extra viam positos, verumetiam cum ad casum
Lucæ.15. tantum declinantes aut lapsui propinquos conspexerint.Quemadmodum ecõtrario gaudium est G
angelis Dei cæterísq; fidelibus salutis proximorum percupidis, non solum cum peccatorem vidẽt resurrexisse ad pœnitentiam,sed mox etiam vbi illum viderint propositum concepisse resurgendi, agendíque pœnitentiam.¶Versu.6,Et psallam nomini domini altissimi.Hæc particula in Hebræo non habetur.Et pro eo quod habemus,qui bona tribuit mihi,non habetur nisi,qui retribuit super me,vel qui reddidit mihi. Quod manifestum est debere accipi secũdum sententiam nostræ lectionis,qui bona retribuit vel dedit mihi. Vnde Chald. paraphrasis habet, Laudes dicam coram Deo, quoniam mecum benigne egit.

IN PSALMVM XIII.

VErsu.2.Corrupti sunt & abominabiles facti sunt.In Hebræo habẽtur verba actiua,tanquam si dicas,Corruperunt, abominabile fecerunt: sic in priori parte subaudiri oportet accusatiuum,semetipsos,vel viam suam,vel studia sua. Hieronym⁹ nobiscũ vertit, per verba passiua Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt:sed pro eo quod sequitur,in studiis suis, vertit studiose: quod secundum eandem sententiam potest accipi.¶Versu.3.Si est intelligens aut requirens Deum. loco illius,requirens Deum,Chal.paraph.habet,quærens eruditionem à conspectu Dei. Secundũ quem intellectum,requirere Deum,est illum vt præceptorẽ requirere & illuminatorẽ in via iustitiæ.Videtur tamen prima facie conuenientius,vt intelligatur quærere Deũ, qui illi cupit & studet H
placere. Alterum autem in altero includitur.¶Versu.4. Simul inutiles facti sunt,Beatus Hierony. vertit ex Hebræo,Simul conglutinati sunt,Quod intelligendum puto de consensu & societate malorum in sua prauitate. Adhærent nanq; fortiter sibiinuicem, per malam viscositatem iniquitatis, quæ eos veluti in vnum compingit & continet. Alii vertunt nobiscum,abominabiles sunt,aut corrupti sunt,siue computruerunt,vel fœtuerunt.Sunt autem hæc adinuicem ferè coniuncta,neq; est inter ea secundum rem multa distantia.Re enim corrupta, consequitur, eam ad nihilum vltra esse vtilem,non aliquo iam conducere,neque vllam amodo habere gratiam :sed ipsa fit ad omnia inu-
Matt.5. tilis, ac proinde despecta,odiosa,contempta & abominabilis:quemadmodum de sale ait dominus, quod cum infatuatum fuerit vel euanuerit,(hoc est corruptum fuerit,suàque virtute priuatum)ad nihlum vltra valet , nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Carnes quoque mox vt corrumpuntur,abominabiles fieri incipiunt,tam quo ad esum, quam quo ad olfactum, & prorsus fiunt inutiles. Atque ita per omnia impii declinantes á iustitia,quasi sale sapiẽtiæ priuati,mox inutiles fiunt & abominabiles,& fœtent in naribus domini Sabaoth atq; sanctorum eius.¶Versu.5.6. & 7.Sepulchrum patens,&c. Versus hi tres in Hebræo non habentur,hoc sane in loco: In aliis tamen Psalmis, partim eos licebit diuersis in locis inuenire. Quinti enim versus pars, prior videlicet, Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: psalmo quinto continetur

A Quæ sequitur autē, Venenū aspidū sub labiis eorum. Psal. 139. illud autem quod proxime sequitur, initium versus sexti, Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. In psal. 9. habes. Reliqua autem quæ sequuntur, finis scilicet versus sexti, & principiū septimi (id est, totum hoc, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorū, & viam pacis non cognouerunt) non videntur vsquā, nisi forte secundum sententiam in psalmis haberi. Apud Esaiā autem inueniuntur libri eius cap. 59. Sciendum tamen est, ꝙ Paulus apostolus 3. cap. epistolæ ad Romanos, omnes hos versus tanquā ex cōtextu psalmi recitat, & adducit in testimoniū. Quāpropter mirum valde est in nullis non solū Hebraicis neque Chaldaicis, sed neq; in Græcis exemplaribus, tres istos versus inueniri. Satis enim apparet in Græcis codicib⁹ iuxta septuaginta interpretes partē istam olim fuisse habitam ex allegatione Pauli, qui in citando plerunq; solet illorū translationē adducere. Quam suspicionem siue opinionē etiam cōfirmat Augustinus Iustinianus episcopus Nebiensis, vt in diuersis linguis apprime eruditus, ex vtraq; Arabica interpretatione, Syra videlicet & Ægyptia, in quibus ista dicit haberi, quæ Hebræa & Græca modo non habent: quas interpretationes, Syram videlicet & Ægyptiam, non dubitat ipse ex Græco esse desumptas: simul etiam adducēs quod modo diximus, ex allegatione Pauli in epistola ad Romanos. ¶ Versu 8. Qui deuorant plebem meam sicut escam panis. Ex Hebræo vertit Felix, Comedentes populum meū, comederūt panem: quod ipse tantundem valere ait, ac si dicatur, Comedētes populum meum, ac si comedissent
B vel comederent panē. Admodum autem rectè hæc, consonat cum sententia, quam supra in Elucidatione expressimus. In sequenti autē versu ex Hebræo non habetur, Vbi non erat timor, sed tantum, Illic timuerunt timore. Quod nonnulli ad statim sequens referunt, dicentes impios illic timere, inde timorem concipere, quòd dominus in generatione iustorum habitet, tāquam eorum protector & vindex. In Græco tamen habetur, iuxta quod nos in Latinis habemus exēplaribus. Et forsitan interpretes subaudiendum istud existimarunt, quod adiecerunt. Neq; multum dissimilis est lectioni nostræ paraphrasis Chald. quæ & ipsa supra Hebraicam literam nonnulla verba adiicit, habet in hunc modum, Ibi timuerunt timore mendacium, quod non decebat timere.

IN PSALMVM XIIII.

Versu 2. Qui ingreditur sine macula. Quod nos habemus, sine macula, ex Hebræo vertūt aliqui, Qui ambulat perfecte, vel in perfectione: quod cum nostra lectiōe coincidit. Sine macula enim ambulat qui perfecte ambulat: & econtrario. Beatus autē Hieronymus, item & Felix nostro more vertunt, Sine macula. ¶ Versu 3. Qui non egit dolū in lingua sua. In Hebręo habetur vocabulum Ragal: quod significat annotare, deferre, accusare, diffamare, detrahere, vt ait Ioannes Reuclhinius in rudimentis Hebraicis: addens præsentem locum psalmi rectius transferri
C potuisse. Qui non detulit super lingua sua. Felix vertit, Qui non detraxit, detulit, vel susurrauit lingua sua. Beatus autem Hieronymus diuersum ab his omnibus videtur reddidisse, dicens: Qui non est facilis in lingua sua. Quod tamen secundum sententiam cum prædictis conueniet si intelligamus, facilis ad delationem, detractionem, aut accusationem. Cui etiam consonat quod habet paraphrasis Chaldaica, Non facile detrahit lingua sua. ¶ Versu 5. Qui iurat proximo suo, & non decipit. Initium huius versus multo aliter in Hebræo habetur, quā vulgata habeat lectio. Sic enim vertit sacer Hieronymus, Iurat vt se affligat, & non mutat. Felix similiter. Iurauit affligere, vel vt contereret, aut humiliaret (supplendo seipsum vel corpus suum) & non mutabit. Atq; ita habet etiā Chald. translatio. Intelligitur autem hæc lectio de firmitate propositi, voti, & iuramenti boni: cuiusmodi est semetipsum affligere per pœnitentiam atq; opera virtutis, quæ circa difficilia sunt, & secundum sensum affligunt homines. Regnum enim cælorū vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et (iuxta Saluatoris verbum) odio habere oportet etiam animam nostram, si ipsum sequi volumus: quod profecto absq; suipsius afflictione nequit fieri. Et quia minimum est proponere, vouere, iurare, nisi impleatur promissio, idcirco dicitur, Iurauit affligere, & non mutat. Matt. 11. Lucæ. 9.

IN PSALMVM XV.

D Versu 1. Bonorum meorum non indiges. Ex Hæbræo istud ambigue vertitur. Quidā enim iuxta sententiā prædictæ lectionis vertūt, Bonitas mea non est super te, vel pro te, vel ad te: hoc est, bonum meū non confert tibi, neq; tu indiges bonorum meorum, intelligēdo per contrariū: sed tua bonitas pro me est, & confert mihi, & ego tuis egeo. Alii autem vertunt, Bonum meum non est nisi à te: aut Bene mihi non est sine te, vt habet Hieronymus. Cui lectioni consentit quod habet Chal. paraph. Bonum meū non procedit nisi à te. ¶ Versu 2. Sanctis qui sunt in terra eius mirificauit omnes voluntates meas in eis. Hebraica lectio ad verbū sic habet, Sanctis qui sunt in terra, & admirabilibus vel magnificis vel fortibus, omnis voluntas mea in eis: quod clarius dici posset, hoc modo, In sanctis qui in terra sunt, & admirabilibus vel fortibus est omnibus voluntas mea. Intelligūtur autem hic admirabiles, siue magnifici & fortes, iidem qui & sancti. Et rectè quidē Christus patrem suum orans pro salute membrorum, allegat omne beneplacitum suum esse in sanctis & admirabilibus vel fortibus fidelibus suis. Molles enim & vitiis subiectos, qui se fortes in bello, & in pugna contra antiquum serpentem non exhibent, habet exosos: neq; est ipsius bona voluntas in illis. Cui consonat quod in oratione deuotissima post cœnā vltimā ad patrem loquitur dicens, Nō pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi. Neq; tamen pro illis tantū pauculis, sed & pro omnibus qui credituri sunt per verbū eorū. Hi enim sunt fortes isti siue admirabiles, in quibus Ioan. 17.

ſibi iam dicit filius Dei bene placitũ. Poſſunt verò præſentis Hebraicæ lectiõis plures aliæ aſsignari E
expoſitiones atq; cõnexiones, quas conſulto prætereundas exiſtimamus, ne nimia multitudine lectoris animus obruatur potius, quã ædificetur. ¶ Verſu 3. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorũ, Pro infirmitatibus, Ex Hebræo quidã vertunt, idola: exquibus eſt beatus Hieronymus. Alii autẽ iuxta
Geneſ. 3. communẽ lectionẽ, dolores vertunt, Quæ diuerſitas ex æquiuocatione procedit dictionis Hebraicę. Nã azab Hebræa dictio, per z daggeſſatum, ſignificat idolũ vel ſculptile. Significat etiam ærumnas, dolores, lãgores: vt Geneſis 3. Multiplicabo ærũnas tuas. Sequentẽ autem particulã, Poſtea accelerauerunt, ex Hebræo vertũt aliqui, poſt alterũ accelerauerant: quod exponunt poſt alterũ Deũ id eſt, poſt deos alienos. Secundũ quam Sententiã paraphraſtice vertit Sanctes Pagninus, Multiplicentur dolores eorum qui alteri Deo donauerunt, hoc eſt, qui ſeſe dederunt ad ſeruiendum alteri Deo. Atq; hoc pacto de reprobatione infidelium pars iſta foret intelligenda. ¶ Verſu 4. Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus. Hebraica lectio habet, Non libabo libamina eorum de ſanguine: quod exponunt aliqui, Non libabo libamina illorum, quorũ libamina eſt ſanguis: hoc eſt, nolo particeps fieri operũ illorũ, neque cum eis conuerſari. Alii, Non ordinabo poſthac ſacrificium de ſanguine pecorum immolatitiorum, vt ſcilicet exigã ab iis qui conuerſi fuerint oblationẽ ſanguinis animaliũ. Quæ poſterior expoſitio noſtræ expoſitioni in Elucidatione poſitæ ſatis rectè cõſentit. ¶ Verſu 7. Qui tribuit mihi intellectum. Pro dedit mihi intellectum, in Hebræo habetur, Cõſuluit mihi, vel conſilium dedit mihi. Pene autẽ in idem poteſt reduci ſententia. Cũ enim Deus F
interna ſua illuminatione hominẽ erudiens, facit eum præeligere hæreditatem cæleſtem, atq; Deũ ipſum, cæteris omnibus quæcunq; in mundo ſunt deſiderabilibus, nihil dubium, quin ſimul & intellectum illi dat, vt cognoſcat hanc eſſe hæreditatẽ optimam & longe præſtantiſsimam, atque etiam conſiliũ vt hãc omnibus præeligat, & præ omnibus requirat. Pro Increpuerunt autem, alii vertunt, Caſtigauerunt, alii Erudierunt: quæ facile ad ſententiam ſuperius expoſitam valent applicari.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Habet pſalmus iſte titulum ſpecialem antehac nuſquam expoſitũ, qui iuxta vulgatam lectionem talis eſt: Tituli inſcriptio ipſi Dauid. Quod facile exponitur, dicẽdo, huius pſalmi titulũ inſcribi Dauid: id eſt, Chriſto, qui eſt verus Dauid, vt aliâs frequenter diximus: quoniã videlicet ad ipſum ſpectant, quæ in hoc pſalmo tractantur. In Hebræo autẽ maior eſt difficultas pro-
Matt. 11. pter nimiam ambiguitatem vocabuli Michtã, quod varie admodum reddunt interpretes. Beatus au-
Matth. 5. tem Hieronymus vertit, Humilis & ſimplicis Dauid, ſequutus Aquilam & Symmachum. Eſt autẽ ſimplex iſte & humilis Dauid, cuius auditur vox in Euangelio, ad humilitatem & manſuetudinem omnes inuitans, Diſcite (inquit) à me, quia mitis ſum & humilis corde. Et iterũ, Beati pauperes ſpiri G
tu. & Beati mites, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum, & ipſi poſsidebunt terram. Alii dicunt Michtam, ſignificare aureum inſigne, regiæ nobilitatis indiciũ, vel ſignũ militaris dignitatis. Quod rectè etiam ad Chriſtum accomodatur, quoniam in hoc pſalmo de victoria, decore, & gloria reſurrectionis eius fit mentio, per quã de diabolo & morte victor triumphauit. Alii plagam integram vel perfectam dicunt ſignificare: quod etiam Chriſto accõmodant, in quo plaga perfecta fuit, quã præter meritum & culpã pro ſalute generis noſtri maximam & crudeliſsimã ſuſtinuit. Alii inſtrumenti muſici aſſerunt eſſe nomen, in quo pſalmus iſte erat decantandus. Nos lectori iudicium liberum liberámque electionem relinquimus, vt ſectetur quod maluerit.

IN PSALMVM XVI.

Verſu 4. & 5. Igne me examinaſti, & non eſt inuẽta in me iniquitas, Vt nõ loquatur os meũ opera hominum, &c. Longe ſecus habent Hebræa hoc loco, quàm vulgata lectio. Sic enim vertit Hieronymus, Conflaſti me, & non inueniſti cogitationes meas tranſire os meum. Ac deinde, In opere hominum propter verba labiorum tuorum ego obſeruaui vias latronis. Cuius lectionis hæc eſt ſententia, Conflaſti me: id eſt, igne examinaſti, & diligenter probaſti, atque ex-
Iob. 2. aminaſti: & non inueniſti quòd tranſierint cogitationes malæ per os meum, ꝙ murmuratio aut impatientia (quæ ſeſe cogitationibus meis iniecerunt, vel in cogitationibus occurrerunt) tranſierint H
per os meum, vt ſcilicet conſenſum præbuerim malis occurrentibus cogitationibus, aut ſuggeſtio-
Pſalm. 4. nibus prauis: ſed cõpeſcui labia mea & os meum: quomodo de ſancto Iob dicitur, quòd in omnibus afflictionibus non peccauit labiis ſuis, nec ſtultum aliquid contra Deum loquutus eſt. Non enim cauere poteſt homo, ne cogitationes malæ exurgant in corde: eſt tamẽ eius abiicere male ſugge-
Ioan. 8. ſta, vt non de illis tractet, loquatur, aut conſulat perficiendis. Vnde & in alio pſalmo dicitur, Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubiculus veſtris compungimini: quod ſuo loco in eandẽ ſententiã à nobis ſuprà expoſitum eſt. Quod ſequitur autem, In opere hominum, propter verba labiorum tuorum, ego obſeruaui vias latronis: hanc habet ſententiam. In operibus hominum, in actionibus atque negotiis omnibus, quibus occupabar, & quibus occupari ſolẽt homines propter verbũ labiorum tuorum, propter præcepta atq; mandata tua, ego obſeruaui vias latronis, diaboli, qui homicida & latro eſt ab initio, qui nõ aliud quærit quã nos occultè in mortẽ mittere præcipites. Valde autẽ oportet huius latronis vias obſeruare, quoniã occultæ ſunt valde, & vix niſi à diligentiſsime cõtuẽtibus, perceptibiles. Et in omni opere hominum quo nos occupari cõtigerit, ſemper neceſſe eſt nos huius latronis eſſe memores, eiúſq; ſemper vias obſeruare: quoniã ipſe vt noceat, nuſquam non adeſt, nuſquã non ſe ingerit, vt noſtras actiones vel aliqua ex parte commaculet. Hoc enim eſt ſum-

A mum & vnicũ illius latronis peruersi studiũ efficere, vt nihil eorum quæ nos agimus placeat Deo. Pro latrone, vertunt alii, dissipatorem: quod æquè diabolo conuenit, & secundum eandem penè rationem quæ iam exposita est: quoniam hominis bona omnia dissipare, & disperdere laborat, iuxta quod in alio psalmo dicitur, Quæ tu perfecisti, destruxerunt. ¶ Versu 9. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me. Principium huius versus in Hebræo continuatur cum statim præcedenti, ad hunc modũ, Mirifica misericordias tuas qui saluos facis sperantes in te, à resistentibus dexteræ tuę: vt præpositio à, iũgatur ad saluos facis: ac deinde diuisim legatur, Custodi me vt pupillam oculi, &c. Illud autem, A resistentibus dexteræ tuæ, ex Hebræo vertitur, Ab insurgentibus in dexterã tuam, vel, Ab insurgentibus in dextera tua. Ac iuxta hanc duplicem versionem, duplex itẽ assignari potest intelligentia. Secundum priorem, cũ legitur casu accusatiuo, insurgentibus in dexteram tuam, idem valet quod resistentibus dexteræ tuæ, vel oppugnantibus dexterã tuam, Secundũ casum verò ablatiuum, potest particula illa, In dextera tua, cõiungi verbo saluos facies, ad hunc sensum, Qui in dextera tua, siue per dexterã tuam, saluos facies sperantes in te, ab insurgentibus: id est, ab hostibus & impugnãtibus. Cui sententiæ suffragatur paraphrasis Chaldaica, quæ sic habet, Redemptor confidentiũ, vlciscere illos qui insurgunt in eos, manu dextera tua. Beatus autem Hieronymus, iuxta modũ nostræ lectionis, legit, A resistentibus dexteræ tuæ: tametsi (vt iam prædictũ est) cum præcedẽtibus particulam istam coniungat. In sequenti autem parte: pro pupilla oculi, vertit Hieronimus, pupillam intus
B in oculo: alius, pupillam filiam oculi: alius, nigrum pupillæ oculi. Chaldaica translatio, pupillam dicit orbiculatam, quæ est in medio oculi. Quæ omnia ad maiorem teneritudinem spectant, & sententiam in Elucidatione atq; annexis annotationibus expositam satis adiuuant. ¶ Versu 11. Inimici mei animam meam circundederunt. Principium huius versus ex Hebræo sic ad verbum cõuerti posset, Inimici mei, in animam vel ad animam, vel propter animam circundederunt me: hoc est, Circũdederunt me obsidendo & circumeũdo propter animã meã. Quòd enim nos circũeunt quasi leones rugientes, inimici diaboli, non propter rapiendas diuitias aut temporalia bona faciunt, sed propter animam, vt eã rapiant, mactent, & perdant. Ferè autem eandem sentẽtiam hæc lectio exprimit, quã suprà exposuimus. Quæ autẽ sequuntur diuersimode, à diuersis interpretibus vertuntur, atq; exponuntur. Beatus enim Hieronymus sic vertit, Adipe suo cõcluserunt, & ore suo locuti sunt superbe. Cuius lectionis cõmoda facilè dabitur intelligentia, si per adipem intelligamus potentiam & astutiam, vel etiã diuitias, si de temporalibus inimicis loquamur. Sic enim adipe diuitiarũ, aut potentiæ astutięq; suæ, animas pauperum concludunt, & obsident per circuitũ impii, vt eos perdant. Aut simpliciter intellige, Adipem suum concluserunt: id est, omnes suas diuitias, omnem suam potentiam in vnũ collegerunt, paritérq; coniunxerunt, vt facilius nocerent. Sanctes Pagninus ad complendã sententiam adiicit aliquid, hoc modo paraphrastice vertens, Adipe suo concluserunt corpus suũ: ac
C deinde, Ore suo loquuti sunt superbe. Felix verò secundũ aliam connexionem legit in hunc modũ, Adipe eorũ clauserunt os suum, loquuti sunt cum superbia. Cui etiã consentire videtur Chaldaica paraphrasis, quæ habet, Diuitiæ eorum multæ, adipe eorum aperit os eorum, loquuntur arrogãter. Prior autem lectio magis probanda videtur, vtpote commodiorem habens intelligentiam: quæ nostræ etiam lectioni vulgatæ accedit vicinius. ¶ Versu 13. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædã. Hebrea lectio habet, Similitudo eius sicut leonis, &c. Per quod significatur ꝙ dicit Petrus apostolus aduersarium nostrũ tanquam leonem rugientẽ ad nos perdendos circuire. Verti etiã posset, Imaginatio eius quasi leonis desiderantis vel anhelantis vel parati ad prędam. Quomodo enim leo cũ ad prædã anhelat, imaginatur, phantasiatur, atq; cogitat de ea: sic faciunt & rapaces isti aduersarii. ¶ Versu 14. Ab inimicis manus tuæ. Hebraica lectio istud separat in caput versus sequentis. Sic enim habet, Eripe animam meam ab impio, framea tua: ac deinde sequitur, A viris manus tuæ, &c. Quod autem secundum hanc lectionẽ dicitur ab impio, framea tua, primo hanc habet intelligentiam: Ab impio, qui est gladius tuus. Est enim peccator iustũ persequens quasi gladius & flagellum Dei, in quo suos dominus exercitat. Atq; in hunc sensum vertit Hieronymus, dicens, Ab impio, qui est gladius tuus. Posset quoq; ablatiuus ille (framea tua) iungi verbo eripe: sicque sensus erit, Gladio tuo eripe animam meam ab impio: id est, tua iusta vltione, sua seuera vindicta. Chaldaica paraphra-
D sis aliquid supplendum putat, & diuersam à prædictis facit sententiã: Sic enim habet, Erue animã meam ab impio, qui meretur interfici gladio tuo. ¶ Versu 15. Domine à paucis de terra diuide eos in vita eorum, Hic versus adeo difficilis est intelligentiæ in Hebraica lectione, & tam incertæ sentẽtiæ, vt nec vnus interpretum cum alio cõsentiat. Beatus Hieronimus ita vertit, A viris manus tuæ, domine, qui mortui sunt in profundo, quorũ pars in vita: hoc est, ab hominibus malis super quos est manus tua, & vltrix vindicta, qui in profundo peccatorũ & cõcupiscentiarum mortui sunt corã te, qui portionem fœlicitatis suæ habent in vita ista præsenti: quemadmodũ epulo ille euangelicus bona receperat in vita sua. Alii vertũt, A viris qui sunt manus tua, vel flagellũ tuũ: ac deinde, A viris ex tẽpore vel de sæculo: hoc est, ab hominibus hui⁹ mũdi, vel ab hominibus modicæ subsistẽtiæ quorũ potestas non diu durabit. Chaldaica paraphrasis in bonam partem sonat, Et iustorũ (inquit) qui deuouerunt animas suas propter te in mortẽ, de terra, pars eorum in vita æterna. Cui⁹ lectionis sententia est, Eos qui propter Deũ animas suas tradiderunt in mortẽ corporalẽ, habere portionem suam & mercedẽ, vitã æternam. Similiter & quod sequitur ad fœlicitatẽ iustorũ refert, cum subiungit, Thesaurus tuus bonus adimplebit thecas eorũ: quoniã corda eorum & nunc implet ad sufficientiã gratia spirit⁹, & pòst implebit plenissime gloria sempiterna. ¶ Versu vltimo, ego autẽ in iustitia apparebo cõspectui tuo. Hunc versum ita ex Hebræo trãsfert Hieronymus, Ego in iustitia

Psal. 10.
1. Petr. 5.
Lucæ. 16

videbo faciē tuam: implebor cum euigilauero, similitudine tua. Cuius lectionis sentētia est, Ego in iustitia perueniā ad aspectum vultus tui, & tunc implebor, atq; perfectè satiabor plenitudine fœlicitatis æternæ quod corpus & animā, cū à mortuis resurgam in similitudine tua: id est, assimilatus E tibi per corporis & animæ glorificationē. Erimus enim (vt Ioānes ait) similes illi: & (iuxta Pauli sermonem) apparebimus & nos cū illo in gloria. Quam sententiam plurium & potiorū interpretū firmat authoritas. Vnde Augustinus Iustinianus circa huius versiculi pertractationē, ita ait, Satiabor, non in hoc sæculo sicut impii, quorū pars est in hac vita, sed in sæculo futuro. inque ęterna vita, vbi euigilauero à somno mortis, videbóq; similitudinem tuā, imò gloriam tuam, imò teipsum, qui es tota gloria mea. Chaldaica paraphrasis sic habet, Ego autem in veritate videbo iucunditatem faciei tuæ, satiabor in tēpore quo euigilauero à gloria similitudinis tuæ: vbi videtur illud, à gloria similitudinis tuę, cōiungi verbo, satiabor, ad hunc sensum, In tēpore quo euigilauero, cum surrexero à somno mortis, tunc satiabor à gloria similitudinis tuæ, à gloria quæ me faciet similē tibi. Alii autem vertunt, Satiabor, dū surrexerit similitudo tua: quod secundum prędictum sensum intelligi potest, Dū surrexerit mihi, cū mihi venerit similitudo tua. Ali⁹ vertit, Cū expergefacta fuerit imago tua: quod iterum ad eandem sententiā potest accommodari: dicendo, Cum ego qui sum imago tua, qui sum factus ad imaginem & similitudinē tuam, fuero expergefactus in nouissimo die. Atque ita ex his omnibus videmus in hac lectione Hebraica non solum mentionem fieri de gloria animæ (vt in vulgata lectione Græcorum atque latinorum) sed etiam de corporis resuscitatione. F

1. Ioan. 3. Coloss. 3.

IN PSALMVM XVII.

Versu 1. Diligam te domine. Ait Felix verti posse hoc loco, Quæro misericordiam à te: siue, Ambio miserationes tuas. Rectius tamen habet diligam, quomodo vertit Hieronymus atque ipse etiam Felix in contextu. ¶ Versu 4. Laudans inuocabo dominum. Hūc versum varie ex Hebræo licet vertere. Vel iuxta modū nostræ lectionis, Laudans inuocabo dominū vel per passiuum hoc modo, Laudatū inuocabo dominum: queādmodum vertit Heronymus, Quod eandem habet cum priore lectione intelligentiam: hoc est, inuocabo dominum cum laude. Cui videtur consonare quod habet Chaldaica paraphrasis, Dixit Dauid, inter laudandum, ego orabo coram Deo. Verti etiam posset. Laudatus inuocabo dominum: hoc est (vt Felix ait) Cum meruero laudem, inuocabo dominum. ¶ Versu 12. Et ascendit super Cherubin. Felix vertit, Equitauit super Cherub, & volauit: quod expositioni in Elucidatione positæ satis respondet. ¶ Versu 19. Assumpsit me de aquis multis. Aquas multas intelligimus multos populos persequentes, vel multas tribulationes obuenientes: quā duplicem expositionem in Elucidatione indicauimus. Priori tamē de multitudine populorum persequentium fauet Chaldaica paraphrasis, habens in hunc modum, G Direxit me, & eripuit me de populis plurimis. In sequenti autem versu, loco illius, Quoniam confortati sunt super me: clarius vertit Hieronymus, Quoniam robustiores me erant. Felix autem, Multiplicati sunt, vel præualuerunt super me. ¶ Versu 22. Saluum me fecit, quoniam voluit me. Hanc partem ita vertit Hieronymus, Liberauit me, quoniam placuit ei. Felix, Quoniam dilexit me, vel quoniam complacuit sibi in me. Chaldaica translatio, Quoniam voluntas eius fuit in me. Quæ omnia, cum nostra lectione cōsentiunt, eandémque explanant. ¶ Versu 24. Nec impiè gessi à Deo meo. Intelligi potest, à Deo, aduersus Deum: vel non recessi impiè agendo à Deo meo. ¶ Versu 28. Cum sancto sanctus eris. Ita quidem rectè ex Hebræo transfertur. Potest tamen verti, Cum misericorde misericors eris: quemadmodum secunda pars, Cum innocente innocens eris: verti potest, Cum perfecto perfect⁹ eis. Sic in versu sequenti, priori loco verti posset, Cum fideli vel simplici, fidelis & simplex eris: vel, Cum mundo mundus eris. Quæ omnia similem habent intelligentiam. Pro illo autem verbo, peruerteris, aliqui vertunt, Peruersus eris: quomodo etiam psalterium habet quo vtitur Augustinus. Alii, Peruersus videberis vel iudicaberis. Verti etiam potest, Peruerse ages: quemadmodum in priore versu, loco illius, Cum viro innocente innocēs eris. Hieronymus vertit, Cum viro innocente innocenter ages. In Græco autem habetur μετὰ τοῦ στρεβλοῦ διαστρέψεις: hoc est, Cū eo qui est prauus, astutus, siue peruersus, tu peruertes: id est, praue siue duriter ages, vel peruersus eris, aut durus, contrarius, & repugnans illi. H ¶ Versu 31. Illumina tenebras meas. Intelligi potest, Illuminando fuga & expelle tenebras quæ sunt in me: aut illumina tenebras meas: id est tenebrosa cordis mei: & siquæ adhuc latent in occulto in tenebris, ea detege lumine tuo, vt sim coram te omnino perfectus. ¶ Versu 32. Quoniam in te eripiar à tentatione, Hieronymi versio habet, In te enim curram accinctus: hoc est, Fiducialiter & alacriter aggrediar etiam grauia, omni abiecto torpore, præparatus ad impletionem voluntatis tuæ. Felix vertit, In te conteram militum cuneum: vel, In te perrumpam, vel percurram per militum cuneum: id est, absque nocumento transibo. In sequenti autem parte, pro Trāsgredi murum, vertit Hieronymus ac cæteri, Transiliam murum: quod maiorem explicat vehementiam. ¶ Versu 36. Qui perfecit pedes meos, tanquam ceruorum. Beatus Hieronymus ita vertit, Coæquans pedes meos ceruis: hoc est æquales faciens in velocitate pedes meos cum pedibus ceruorum, vt curram scilicet velocissime in via Dei. Felix habet, Posuit pedes meos tanquam ceruorum. Chaldaica translatio habet, Pones pedes meos agiles, tanquam ceruorum. Quæ omnia, lectionem nostram clariorem reddunt, & eandem sententiam retinent. ¶ Versu 39. Disciplina tua ipsa me docebit. Huius loco in Hebræo sic habetur, Mansuetudo tua multiplicauit me, vel mansuetudine tua multiplicasti me: hoc est, confortauit vel auxit fortitudine,

A vt sufficerem expugnādis meis hostibus. Vel, Māsuetudo tua, siue humiliatio tua multiplicabit me: id est, quum me humilias, magnū me facis & exaltas. Prior autem particula: Disciplina tua correxit me in finem, omnino in Hebræo non habetur, neq; in psalterio Romano: habent tamen eam septuaginta interpretes. ¶ Versu 40. Non sunt infirmata vestigia mea. Clarius ex Hebræo vertit Hieronymus, Nō deficient tali mei. Felix, Non sunt lapsi malleoli vel tali mei. ¶ Versu 43. Confringam illos, nec poterunt stare. Hieronymus ex Hebræo, Cædam illos, & non poterunt surgere. Felix, Vulnerabo, percutiam, confringam eos, & non poterunt surgere. ¶ Versu 44. Inimicos meos dedisti mihi dorsum. Expositioni de fuga, quā in Elucidatione posuimus, consonat Chaldaica paraphrasis, habens in hunc modum, Patronos inimicitiæ meæ fecisti vertere terga in conspectu meo. Beatus autem Hieronymus vertit, Inimicorum meorum dedisti mihi dorsum. Quod vel ad fugam modo prædicto: vel ad percussionem, vulnerationem, & interfectionem pertinet hostium. ¶ Versu 46. Vt lutum platearum delebo eos. Hieronymus ex Hebræo, Vt lutum platearum proiiciam eos: quod Felix interpretatur, Sicut lutum platearum euacuabo illos, scilicet vt fieri solet de luto platearum, cum extra viam eiicitur, & in cumulos congregatur: quasi dicat, Cadauera mortuorum se in cumulos congesturum ex victoria virtutis Dei. Chaldaica autem translatio, quæ habet, Vt lutum platearum conculcabo eos, nostræ expositioni in elucidatione positæ manifeste respondet. ¶ Versu 40. Filii alieni mentiti sunt mihi, &c. Felix ita vertit, Filii alienigenæ mentientur mihi. Quod
B sic exponit, Negabunt mihi veritatem, & non audebunt eam in præsentia mea confiteri, dicentque præ timore, non fuisse se aduersum me. Quod autem sequitur, sic vertit, Filii alienigenæ inueterassent (id est, deficient) & timebunt, ex penetralibus suis, vel ex clausuris suis: id est, ex locis occultis in quibus se occultauerunt, & absconderunt præ timore. Beatus autem Hieronymus, pro vltima hac particula vertit, Deficient, & contrahentur in angustiis suis. ¶ Versu vltimo, Magnificans salutes regis eius. Beatus Hieronymus aptius secundum Grammaticam connexionem vertit cum datiuo, Magnificanti salutes regis sui, & facienti misericordiam Christo suo, &c. Est enim sensus, Confitebor tibi magnificanti: id est, qui magnificas.

IN PSALMVM XVIII.

VErsu 1. Cæli enarrant gloriam Dei. Chaldaica paraphrasis sic habet, Qui suspiciunt cælos, enarrant gloriam Dei: & opera manū eius annunciant, qui suspiciunt in aera. Quæ lectio, manifeste de corporalibus cęlis videtur intelligenda. Neque omnino dissonat à vulgata lectione, si de cælis corporalibus intelligatur: quoniam non alia ratione dicuntur cæli enarrare gloriam Dei, nisi quia in se monstrant Dei gloriā, ita vt rationalis creatura illā valeat in his contemplari, &
C ex eis magnificare. Sequentē autem versiculum, eadē paraphrasis sic habet, Dies diei apponit, & manifestat verbum, & nox nocti nunciat scientiam. Hoc est, quod quis diutius fixúsque contēplatur, & suspicit magnificentiā creaturarū Dei, hoc amplius proficit in cognitione & laude Dei creatoris. ¶ Versu 3. Non sunt loquelæ neq; sermones. Hunc versum varie admodum transferunt interpretes. Hieronymi lectio sic habet, Nō est sermo, & non sunt verba quibus non audiatur vox eorū. Quod intelligendo de apostolis iuxta sententiam in Elucidatione suprà expositam, accipi poterit in hunc sensum, In omni genere sermonum, & idiomatum, siue linguarum auditus est sermo prædicationis apostolorū, vt quibus accipiatur, pro in quibus. Vel aliter, Non sunt homines vllius loquelæ, vel cuiuscunq; sermonis, à quibus nō fuerint voces apostolorum auditæ, vt quibus valeat, à quibus. Felix autem in contextu sic habet, Non sunt loquelæ, & nō sunt sermones, vt non audiatur vox eorū. Vel aliter, ad hunc modū, Absque sermone, & absq; verbis, etiam si non audiatur vox eorū. Quę lectio videtur intelligenda de cælis corporalibus: qui cū sermonē non edant, neque loquelā habeant, nec omnino audiri possit vox eorū, annunciant tamen gloriā Dei, vt in Annotationibus prioribus declaratū fuit. Huic etiā consonat quod vertit Sanctes Pagninus, Non est sermo, & non sunt verba non auditur vox eorum. ¶ Versu 4. In omnem terram exiuit sonus eorum. Septuaginta interpretes hoc loco sonū posuerunt, quomodo etiā apostolus 10. cap. epistolæ ad Romanos citat in testimo-
D nium, & Hieronymus vertit ex Hebræo. Alii tamen interpretes, pro sono, vertunt, lineā vel regulā Quod intelligi potest de regula vel linea prædicationis apostolicæ, siue euāgelica doctrina, quæ per apostolorū prædicationē in totum orbem extēsa est: vel de linea cursus siue motus cælestiū corporū, quæ vniuersam terrā circuierunt, atq; perambulāt. Ioannes Reuchlinius in libro de rudimentis Hebraicis explicās significationē dictionis Kau, quæ in hoc loco ponitur, dicit eā significare regulā normā, lineā, directorium, vel perpendiculū: & quia per illa mensurarū directoria ædificatur, idcirco tale vocabulū ad ædificationem aut architectonicā ait transsumi. Vnde hoc in loco rectius dicit transferendum, In omnem terram exiuit norma, directio, regula, ædificatio, & architectonia eorū: Quod aptissime sanctis apostolis euangelicæ doctrinæ annūciatoribus conuenit. Ipsi enim tanquā architecti, & præcipui operatores ædificii noui (.i. ecclesiæ nouæ ædificādæ) sunt egressi per vniuersum orbē cum suo perpendiculo, atq; norma ædificationis directoria: quæ erat verbū euangelicæ veritatis, quod à Christo acceperant, Vnde ex his quidā dicebat, Vt sapiens architectus fundamētū posui. Et iterū, Dei adiutores sumus. De illis autē qui in hac fide instruebātur, & in ædificium ecclesiæ coædificabantur dicebat, ꝙ factura essent & ædificio Dei. Quanquam autem secundum vocem prima facie plurimum interesse videatur, inter sonū, & regulā, siue lineam, secundum hanc tamen intelligentiam res eadem est. Ipse enim sonus siue vox doctrinæ euangelicæ est regula ista, quā cir-

cunferebant architecti apostoli. Felix putat verti posse, In omnem terrā exiuit cursus eorum: quod E
tam de cælorū circa terram raptu, quàm de velocissima apostolorum prædicatione potest intelligi. Chaldaica autem paraphrasis habet, In terram extensi sunt effectus eorum, Potéstque & hoc æquè ad vtrunque prædictorū sensuum accommodari. ¶ Versu 5. In sole posuit tabernaculum suū. Secus in Hebræo legitur, Soli posuit tabernaculum vel tentorium in eis: quomodo Beatus Hieronymus, ac cæteri ex Hebræo interpretes concorditer omnes vertunt. Quam lectionem accommodando apostolis, dicimus, Deum patrem tabernaculū posuisse, & mansionem fecisse Christo filio suo (qui est verus sol iustitiæ) in sanctis apostolis, vt per eos ad omnes partes terræ veheretur, ad illuminandū vniuersam terram. Et ex eis, quasi de tabernaculo suo, debellaret, eiiceréтque mundi principem de populis orbis terrarum: quomodo soli corporali Deus tentorium & locum posuit in medio cælorū, in medio firmamēti, quo vehitur ad illuminandū mundū. Est enim sol quasi rex in medio aliorū planetarū locum habens, & quasi regnum inter illos tenens in magnifica gloria splendoris sui: quemadmodum latè & plenè demonstrauimus, in libris quos De consideratione rerum naturalium edidimus, capite 22. libri septimi. ¶ Versu eodem, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, Quæ in hoc versu atque in sequentibus dicuntur in Elucidatione & in Annotationibus prioribus ostendimus, quomodo Christo per omnia aptissime conueniant. Possent tamen aptè etiam ad corporalem solem referri. Nā hanc processionem in modum sponsi, intelligere possumus in ipso solis ortu, quando ab occasu rediēs, suū iubar terris gloriose refundit, & totus festiuus F
redit mortalibus. Quam expositionem Chaldaica paraphrasis apertè indicat, his verbis: Ipse in mane tanquam sponsus procedēs de thalamo suo pulcherrime, & dū diuiditur dies, lætatur vt gigas, & obseruat ad currendam in fortitudine viam occasus vespertini. Ab extremitatibus cælorū egressus eius, & fortitudo eius super latera eorū: & non est qui se abscondat à feruore eius. Quā etiam expositionem plenius & pulchrius tractatā inuenies capite 23. libri septimi iam antè citati, vbi totus hic passus à proposito de sole corporali exponitur. ¶ Versu 8. Lex domini immaculata, conuertens animas: Felix dicit, pro cōuertens, verti posse quietās: vt sit sensus, Lex domini quietat animas. Illis enī solis est vera quies & pax, qui obseruatores sunt legis Dei, & in ea iugiter meditantur. Beatus tamē Hieronymus, ac cæteri ex Hebræo interpretes, nobiscū vertunt, Conuertens animas vel animam: quod ipse quoque Felix ponit in cōtextu versionis suæ. Pro dictione autem (paruulis) quæ in secūda parte versus ponitur, in Hebræo habetur Peti, quod significat hominem simplicem, flexibilem, persuasibilem siue puerilē. Huiusmodi enim hominibus lex domini præstat sapientiā: illis verò qui
Ioan. 8. superbi sunt, immites, rigidi, duræ ceruicis, inflexibiles, & impersuasibiles, nō præstat lex Dei sapiē-
Sapiē. 1. tiam: verbum enim Dei (vt Saluator aiebat) nō capit in illis. Et in maliuolam animam non intrat sa-
1. Petr. 5. pientia. Superbis enim Deus resistit, humilibus autem dat gratiam. ¶ Versu 9. Præceptum domini lucidum. Pro Lucido (quod etiam Hieronymus habet) alii interpretes vertunt, immundum vel G
purum. Neque multa differētia est. Solemus enim quod mundum omnino, ac purum est, lucidum dicere. Quod enim sordibus obductum est, non rectè lucidum esse potest. ¶ Versu 10. Iudicia domini vera. Ex Hebræo, Iudicia domini veritas. Quod autē sequitur, Iustificata in semetipsa, in Hebræo habetur, Iustificata sunt pariter vel simul. Cuius sensus potest accipi, In totū ac prorsus iustificata sunt, ita vt nihil sit cōmixtum iniustitiæ, nihilq; desit veritatis. ¶ Versu 11. Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multū. Multum, hoc loco non est aduerbium, vt determinet adiectiuum preciosum quasi dicatur, multum vel valde preciosum: sed est nomen adiectiuum, determinans totum hoc lapidem preciosum, secundum hanc constructionem super aurum & multum lapidem preciosum. Quæ loquutio similis est illi, qua dicere solemus, Multum aurū, vel multum frumentum: debere autem ita accipi multum nominaliter, manifestè demonstrat lectio Hebræa, quæ pro multum habet nomen rab: similiter & Græca, quæ habet πολύν, quod etiam nomen est, nō aduerbium. In secunda autem parte versus in Hebræo non simpliciter super fauum habetur, sed cum additione excellentiæ super fauum redundantem (vt vertit Hieronymus) id est, copiosum & delicatum. Pro quo Felix vertit. Succum fauorum. Sanctes verò paraphrastice sic legit, Dulciora melle & fauo, placētis melle confectis: Chaldaica autem translatio habet, Super pinguedinē lactis. ¶ Versu 12. Etenim seruus tuus custodit ea. Beatus Hieronymus vertit, docebit ea. Sanctes illustrabitur in H
eis. Felix, cautus fuit in ipsis, prouidus fuit & circūspectus in illis .s. obseruandis. Cui cōsentit quod translatio Chaldaica habet, Equidem seruus tuus est diligens in eis. Quod autem sequitur, In custodiēdis illis retributio multa: hūc habet sensum, In custodiendo illa, est multa merces: hoc est, dū illa custodiuntur, vel per hoc quod illa custodiunt, & obseruant serui Dei, est eis multus fructus, multum lucrum, multa merces: & (vt Felix ait) præmium multum & magnum. Nimirum ad vitam ingredientur, qui seruant Dei mandata. ¶ Versu 13. delicta quis intelligit, Beatus Hieronymus vertit errores, pro delictis. Neq; multa est inter hæc diuersitas, si errores accipiantur pro peccatis leuibus, quæ velut per surrectionem aut errorem quasi inaduertenter cōmittuntur, Eiusmodi enim peccata minora, quæ etiam iustis per surrectionem, & velut ignoranter contingunt, per delicta in Elucidatione indicauimus intelligi: eadémque sunt illa occulta, à quibus postulat mundari.

IN PSALMVM XIX.

VErsu 3. Holocaustum tuum pingue fiat, Partem istam ex Hebręo duobus modis transferūt. Quidam enim dicunt, Holocaustū tuum impinguescere faciat, vel pinguefaciat: id est (iuxta

A sententiã in elucidatione expressam) tanquam pingue reputet Deus, habeàtque valde acceptũ. Atque huic lectioni confert Beati Hieronymi versio. Aliter vertũt, holocaustũ tuum incineret, vel in cinerem conuertat: quod secundum sentẽtiam cũ priore lectione idem valet. idest, gratũ habeat & acceptum. In scripturis enim legimus, Deũ gratas sibi hostias igne de cęlo demisso solere absumere quemadmodũ de oblatione Abel in lib. Gene. legimus, itẽ & de oblatione Manus in lib. Iudicũ & in libris Regum, holocausto Heliæ. ¶ Versu. 5. Et in nomine Dei nostri magnificabimur. Hieronymus ex Hebræo, In nomine Dei nostri dicemus choros. Felix, Erigem⁹ vexillũ vel cãtabimus, id est, triũphabimus, & triumphalia carmina decãtabimus, à quo non omnino dissonat magnificabimur. Ioannes Reuchlinius in dictione degel, huius loci faciens mentionẽ, putat magis proprie transferri posse, In nomine Dei nostri insignes & notabiles siue nobiles erimus. Et neque ob hoc dissonat lectio nostra vulgata. Indubiè enim magnificantur, qui nobiles fiũt & insignes præ cæteris. Et planè attentius cõsideranti facilè patebit, hæc omnia quãuis secundũ vocem videãtur prima facie admodum diuersa, re tamẽ in verbo magnificabimur cõuenire. Qui enim triũphãt de inimicis in nomine domini, nónne magnificantur? Sic & qui propter triũphum cantant, atq; choreas ducunt, vexilla explicant, vt solent in victoriis fieri: nõne vehementer magnificãtur? nonne notabiles fiũt & insignes? ¶ Ver. 8. Nos autẽ in nomine domini Dei nostri inuocabimus. Ex Hebręo vertũt interpretes: In nomine domini Dei nostri recordabimur, vel memorabimur: quod clarius dici posset, nomẽ Dei nostri recordabimur vel memorabimus: & hoc ad inuocandum in præliis & periculis, plus confidẽtes in inuocatione diuini nominis, quàm in virtute armorũ. Felix, recordabimur exponit clamabimus, vt faciunt existẽtes in bello, quo modo de exercitu fortissimi illius Iudæ Machabæi legimus, quòd tubis clãgebant inuocãtes Deum cæli, à quo sperabãt salutem: & paucos illos cũ Gedeone gloriosos factos victores, clamasse legim⁹, Gladius domini & Gedeonis. In priore autẽ parte, cũ dicitur, Hi in curribus, & hi in equis, oratio est defectum patiens: ad quã implendam subaudiri oportet verbum confidunt, vel veniunt aduersum nos, vel simile aliquid. ¶ Versu. 9. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt. Ex Hebręo vertit Hieronymus ac cæteri interpretes. Incuruati sunt, & ceciderũt, quod clariorẽ habet sentẽtiã quàm vulgata lectio. In secunda autem parte pro erecti sumus: Felix vertit, Exaltati vel corroborati sum⁹: alii, Validiores facti sumus. ¶ Ver. vlt. Domine saluũ me fac regẽ. In Hebręo alia distinctio est. Sic enim distingunt, Domine salua vel saluũ fac: ac deinde, Rex exaudies nos, vel exaudias nos in die qua inuocabimus: quod apertius habet Chal. Para. in hũc modũ. Verbũ Dei redime nos, rex fortis accipe operationẽ nostram in die inuocationis nostræ. Atq; ita verbũ hoc ad regem Christum dirigitur. Quod videtur quidem prima facie nõ satis apte consonare nostrę expositioni quam in elucidatione posuimus de rege tẽporali: attamẽ profundius considerantibus nullũ videri debet incõueniẽs, si hoc vltimo versu trãsitus fiat ad regẽ Deũ, cuius rex tẽporalis (pro quo in psalmo oratur) vices tantũ gerit, vt veri⁹ administrator sit regni vice Dei, quã rex ipse dicẽdus. Nequaquam tamen repugnamus illis, qui totũ hunc psalmũ regi mesiiæ Christo domino applicare malũt.

Gene. 4.
Iudic. 13.
3. Reg. 19.
B
1. Mach. 3. & 4.
Iudic. 7.
C

IN PSALMVM. XX.

VErsu. 3. Præuenisti in benedictionibus dulcedinis. Pro benedictionibus dulcedinis ex Hebręo vertunt, benedictionibus bonitatis vel boni: id est, benedictionibus, vel benedictionibus gratiæ. In secundam autem partem, vertunt coronam de obrizo: id est, auro precioso & præstantissimo, hoc est, coronam auream, vel coronam auri preciosi. ¶ Versu. 4. Vitam petiit à te & tribuisti ei, longitudinẽ dierum. Vulgo ita hanc sententiam distingunt, vt post tribuisti ei, fiat distinctio, eiúsq; quod sequitur velut quædã separatio, ad hunc modũ. Vitam petiit à te, & tribuisti ei, ac deinde longitudinem dierum in sæculũ & in sæculum sæculi. Secundum quam distinctionẽ sensus est, Petiit a te vitam, & vitã tribuisti ei: dedisti (inquã) ei longitudinem dierum in sæculum sęculi. id est, vitam æternã. Facilior tamen esset sententia, si sic fieret diuisio, vt accusatiuus vitam non nisi à petiit regeretur: alter autẽ ille longitudinem, à verbo tribuisti, hoc modo, Vitam petiit à te & tribuisti ei longitudinem dierum in sæculum & in sæculum sęculi. Iuxta quam constructionem, omnes ex Hebræo habent interpretes. ¶ Versu. 6. Lętificabis eũ in gaudio cum vultu tuo: Hieronymus vertit, apud vultum tuum. Alii vertũt, ab aspectu tuo: quã sententiã in elucidatione positam clarius exprimunt. ¶ Versu. 7. In misericordia altissimi non commouebitur. Beatus Hieronymus vertit: Non diripietur. Felix autẽ nobiscum, Non cõmouebitur. Et facilè est, hæc in eundẽ sensum reducere. ¶ Versu. 8. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Hieronymus actiue vertit. Inueniet manus tua omnes inimicos tuos. Quod cum nostra lectione idem valet, si tantum illud inueniatur inimicis, intelligatur (v. debet) ab inimicis. Sanctes Pagninus hoc loco vertit: Sufficiet manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua sufficiet odio habentibus te. Cuius lectionis sensus est: Potens vltio & satis valida & fortis erit ad punitionem omnium inimicorum. Pæna enim intolerabilis vindicta Dei omnes eos afficiet. Chal. translatio sic habet: Apprehendet ictus man⁹ tuæ, cũctos patronos inimicitiæ tuæ, & punitio dexterę tuę inueniet omnes qui te oderũt. Quę lectio nostra paraphrastice explanat. ¶ Versu. 9. Pones eos vt clibanum ignis, in tempore vultus tui. Hieronymus nobiscũ vertit, in tempore vultus tui. Felix autem vertit, In tẽpore iræ tuæ. Quę res testimonio est illi, quod in Elucidatione indicatum est, tẽpus vultus hoc loco pro tẽpore iracundiæ positum esse. In eo autem quod sequitur, Dominus in ira sua conturbabit eos. Hieronymus vertit, pręcipitabit: quod rectè ad submersionem in infernum potest referri. Translatio autẽ Chaldaic. habet, Deus igni in flammabit eos, & consumet eos incendio gehennę. ¶ Versu penultimo, Quoniã pones eos dorsum. Beat⁹

D

Hieronymus hanc partẽ vertit iuxta modũ nostræ lectionis, Pones eos humerum, scilicet non mu- E
tans nisi dorsum pro humero. Felix autẽ vertit, Sepones eos, aut pones eos partẽ vel dorsum: hoc
est (vt ipse interpretatur) separabis eos à iustis, Ex qua interpretatione monstratur, nostrę vulgatæ
lectionis posse, pręter eã quę in elucidatione à nobis exposita est, aliã dari intelligentiã, hanc videli.
cet, Tu illos inimicos tuos proiicies quasi post tergum tuum, vt non videãt faciẽ tuam inæternum
neq; lætentur in aspectu vultus tui. Nam iusti & beati quasi ante faciẽ Dei sunt, & lętantur cũ vul-
tu vel ante vultũ. id est, in aspectu vultus eius: quod quia impiis imperpetuum nõ dabitur, rectè illos
dicim' in dorsum ablegari, vel dorsum poni: sicq; poni in dorsum vel in partẽ, & seponi, atq; post
tergum proiici, idẽ valent. ¶ Versu eodẽ, In reliquiis tuis præparabis vultũ eorum. Hanc partẽ lon-
ge secus vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus sic habet, Funes tuos firmabis cõtra facies eo
rum. Quod potest intelligi de funibus vel laqueis damnationis impiorũ, qui sic firmati sunt contra
facies eorum, vt nulla ei sit spes illos effugiendi. Felix vertit aliter, Cũ neruis tuis diriges cõtra vul-
tus eorũ, subintelligendo sagittas, quod adiicit Sanctes in sua versione. Atq; ita sensus est pene idẽ
qui antè, Tu diriges in neruis tuis, vel cũ neruis tuis: (id est, in arcu tuo) sagittas cõtra facies illorum,
hoc est, sagittas vltrices sententię tuæ, quibus anima in mortẽ mittitur, diriges, & (vt ita dicã) sagit-
Matt. 15. tabis, atq; fulminabis cõtra eos exaduerso, cũ videlicet dices, Discedite à me maledicti in ignẽ æter-
num. Hæ autem lectiones, quanquam verbis multum differant à nostra vulgata Latina lectione, se-
cundum rem tamen manifeste coincidunt, quoniam & ipsa de damnatione impiorum loquitur. F

IN PSALMVM XXI.

Versu. 1. Deus Deus meus respice in me. Illud respice in me, nõ habetur in Hebręo neq; Chri-
stus in cruce illud proferebat: sed tantum, Deus Deus meus, quare me dereliquisti, vt fit mani
festum ex sacris euangeliis. In eo autem quod sequitur, pro verbis delictorum, ex Hebræo
Matt. 27. vertunt concorditer interpretes, verba rugitus, Longe à salute mea verba rugitus mei. Cuius sensus
est, Quãtumuis clamen & rugiá, non liberor non saluor, sed maneo derelictus. Aliqui, verba lamẽ
tationis vel eiulatus vertunt: & hoc eandem habet sententiam. ¶ Versu. 2. Et non ad insipientiam
mihi. Secus habetur in Hebræo, Et non est silentium mihi: id est, non cesso clamare, non desino ora
re, secundum infirmam humanitatem (quæ continuo horret passionem) vt auferatur à me calix.
¶ Versu. 6. Ego autem sum vermis, & non homo. Pro homine in Hebræo nõ habetur enos, ꝙ ho-
minem vilem significat, & miseriis subiectum: sed ish, quod significat virum egregium, pręcipuum
atq; nobilem, queadmodum Adã hominem plebeiũ. Vnde Felix & Sanctes transferunt, Ego sum
vermis, & non vir. Chalda. autem Paraphra. manifeste hanc emphasim exprimit, dicẽs, Et ego ver-
mis, & debilis, & nequaquam fortis. In sequẽti autem parte, pro opprobrio hominũ, ponitur, por G
tans vituperia hominum. ¶ Vers. 7. Loquuti sunt labiis. Huius loco, beatus Hieronymus vertit, Di-
mittunt labium. Felix, Aperiẽt labia, aperient cum labio, vel erũpent in sermone. Chald. translatio,
Garriunt malum labiis suis. ¶ Ver. 9. Quoniam tu es qui extraxisti me de vẽtre. Hieronymus aliter
vertit, Tu autẽ domine propugnator meus ex vtero. Cui sententię facilè conformabimus lectionẽ
vulgatam, si extractionem intellexerimus de periculis liberationem. Felix tamen nobiscum vertit,
Quoniam tu extrahens me de vẽtre. Vnde rectè admodum quadrare videtur illa intelligentia, quã
de Christi ex materno vtero processione in elucidatione posuimus. Quod autẽ sequitur, Spes mea
ab vberibus matris meæ: alii malunt vertere, Spes mea vel fiducia mea super vber vel vbera matris
meæ: quod eandem habet cũ nostra lectione sententiã, videlicet quòd Deus pater spes Christi fue
rit iam tunc, cum super vbera matris quiesceret, cum ex illis lactis pabulum exurgeret. Vltima autẽ
particula, In te proiectus sum ex vtero, præter sensum in elucidatione expressum, duplicem adhuc
recipit intelligentiam. Prior hęc est, Ex vtero proiectus sum in te, siue super te: quasi dicat, Tu me ex
vtero matris procedẽtem suscepisti, super te cadebam, & tu me suscepisti in manibus tuis: quoniam
videlicet tui solius cura saluabar cum nascerer, & fuisti mihi quasi pro obstetrice. Posterior est, Tu
me eduxisti de vtero in tua virtute, & per te egressus sum, processiq; de vtero miro modo, clausis vi
delicet virginalibus, saluis. Quod enim sic ex vtero proiectus sum siue egressus, nõ humanæ erat in H
firmitatis, sed diuinę virtutis. Priori intelligentiæ consonant interpretes, qui vertũt, Super te pro-
iectus sum ex vulua. Posteriori magis fauet Chald. Paraphrasis, sic habens, In roboratione tua leua
ui me à visceribus ventris matris meæ. ¶ Vers. 14. Dispersa sunt omnia ossa mea. Hieronymus ex He
bræo, separata sunt omnia ossa mea: id est, abinuicẽ diuisa, præ defectu videlicet vigoris vix cohæ-
rentia adinuicem, vel distracta abinuicem, & è suis locis mota prę acerbitate tormentorum.
¶ Ver. 15. In medio ventris mei. Ex Hebræo vertit Felix, In medio intestinorum meorũ, hoc est, in
medio interiorum meorum, quæ in elucidatioue per ventrem diximus intelligi. ¶ Vers. 18. Foderũt
manus meas & pedes meos. Hieronymus vertit, Fixerunt, quod idem vult cum foderunt. Cæteri
que interpretes ex Hebręo similiter vertũt, Magna tamẽ de hoc loco apud Hebręos disputatio est,
quã videre poteris apud Felicem in annotationibus Psalmi pręsentis, similiter & in Augustino Ge
nuensi, qui hunc locum prolixius & exactius tractant, & aduersus Iudęorum calumnias defendũt.
¶ Vers. 25. Quoniam nõ spreuit neque despexit deprecationem pauperis. Pro deprecatione, Hiero
nymus vertit modestiam. Felix humilitatem, afflictionem vel orationem. ¶ Vers. 27. Apud te laus
mea. Felix vertit, Ex te vel de te laus mea, in Ecclesia multa: quod faciliorem habet intelligentiam.

A
DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

Titulus huius psalmi, iuxta vulgatã lectionẽ est, In finẽ, pro susceptione vel assumptione matutina, psalmus Dauid. Conuenientissime autẽ per hanc susceptionem vel assumptionẽ matutinã accipiam⁹ resuscitationẽ Iesu Christi, quę primo mane ante diluculũ facta est: de qua manifestum est psalmũ, post passionis descriptionẽ terminatam, facere mentionem. Intelligitur autem assumptio ista siue susceptio, velut patris ad filiũ: quoniã videlicet in resurrectione pater filium suscepit & assumpsit de morte ad vitã, vel ipsius filii ad corp⁹ & animã: quę quidem secundũ aliquẽ loquendi modum dicere possumus ab eo velut deposita, quando illa permisit ad tẽpus separari, volens esse pro viuificando homine homo mortuus. Assumpsit autem siue suscepit & animã & corp⁹ quando ea iterum cõiuit, vt fieret iam iterum homo viuus, qui paulo antè fuerat mortuus. In Hebræo autem, pro susceptioue ponitur dictio aieleth, quæ à diuersis diuersimode exponitur. Quidã enim interpretantur ceruum vel ceruã. Vnde beatus Hieronym⁹ vertit, Pro ceruo matutino. Felix, pro cerua auroræ, vel cerua matutina. Quod facile, iuxta sententiã suprà expositã, accommodari poterit resurrectioni: quoniã primo mane ante auroram vel in aurora, Christus tanquam ceruus summa alacritate exiliit à morte, in qua tempus modicum, donec voluisset, fuerat detentus. Poterit & propter passionem, ceruus matutinus vel cerua aurorę Christus dominus appellari: quoniã primo Apoca.1.
B mane à pontificibus, principibus & vniuerso populo, tanquam à rabidissimis canibus agitatus fuit & quæsitus ad mortẽ, cũ à consilio ad pilatum, à Pilato ad Herodẽ, rursúmq; ab Herode ad Pilatum ac deinde vsque in Caluariæ locum, eundem sæuissime pertrahendo, ad mortẽ agitarent. Alii verò Hebræorum, stellam matutinã vertunt: quod etiã Christo rectè competit, vel quia ab ęterno de patre vt lumen de luce procedit, vel quia in mundũ adueniens solem nobis suę diuinitatis aduexit siue annunciauit: quẽadmodum stella matutina (quã venerem vocant) solis est nũcia, & auroræ vectrix: vel etiam quia in resurrectione quasi stella lucis plena, post tenebras mortis apparuit. Chalda. Paraphr. habet, Pro fortitudine siue virtute sacrificii iugisq; immolationis. Et hoc in Christũ rectè quadrat, quæ in consummatione temporũ semel factus hostia pro peccatis (iuxta verbũ Pauli) consummauit in sempiternũ sanctificatos: est ipse semel oblatus, quasi iugis hostia & iuge sacrificium in cõspectu Dei. Diuinare autem prorsus vidẽtur, qui instrumentũ musicũ significari dicunt. Fidelibus & piis mentibus ea magis hoc loco acceptanda erunt, quę Christo messię, vel secũdum passionem vel secundum resurrectionem conueniunt: maxime cum & ab euangelistis, atq; adeó ex ipsius psalmi verbis certissimum habeamus testimonium debere hunc psalmum non nisi de Christo intelligi quicquid tandem rabido ore latrent insani atq; amentes Iudęi, semel abiecta veritate ad omnia figmenta promptissimi, atque in absurdis sensibus (si ita dicere liceat) fœlicissimi. Lucæ.23. Heb.10.

C
IN PSALMVM. XXII.

VEr.1. In loco pascuę ibi me collocauit. Hieronymus ex Hebræo, In pascuis herbarum acclinauit me: id est, cõstituit me, quiescere fecit. Felix vertit, in habitaculis germinis, vel in pulchris amœnis: alius, in speciosis germinibus vel virentibus herbis: quæ omnia recte ad amœnitatẽ & virorem pascuę ecclesiæ accõmodari spiritualiter possunt, sicuti in elucidatione monstrauimus. Est enim ecclesia veluti virentissima atque floridissima pascua, omnibus habitantibus in ea.
¶Ver.2. Super aquas refectionis educauit me. Felix, Iuxta aquas placidas vel aquas requiei (id est vbi libenter requiescunt homines) enutriet vel sustentabit me, vel deducet me. Sunt enim aquæ istæ quietis & refectionis, aquę quas scaturire facit in nobis spiritus Iesu, qui (iuxta prophetã) vena est aquarũ viuentiũ, verę aquæ refectionis, veræ aquę placidę, verę aquę requiei: tum quia libentissime illic solẽt sancti requiescere, in dulcissimo decursu aquarũ istarum oblectationẽ habentes maximã: tum quia quietissimas faciunt animas electorum. In his enim aquis, nec alibi requiem inuenire possumus animabus nostris. ¶Versu eodẽ, Animã meam conuertit. Hieronymus, Animam meã refecit. Felix, Animam meam restituit, refocillauit, quietauit: & illius esse dicit, qui laborauit in agonia, qui in pristinum statum restituitur. Recte tamen etiam vulgata lectio habet cõuertit vel reduxit, sicut pastor reducit ouiculam, & ab errore conuertit. ¶Vers.5. Virga tua & baculus tuus. Felix pro baculo ponit pedum: id est baculum pastoralem, quo in viã diriguntur oues errantes: per quod significatur disciplina domini, vt in elucidatione expressimus, à qua nõ solum nõ abhorrent electę oues domini, verum etiã diligunt eam plurimum, & consolationẽ accipiunt in ea: quemadmodum oues bonę à pedo sui pastoris nequaquã adhorrent, sed consolantur magis in pręsentia sui pastoris, cum illum viderint pedo innixũ, suę custodię intendere, pascuntúrq; sub pedo quietius, vtpote à luporum morsibus securę. Chald. translatio per virgam intelligit disciplinã & castigationẽ domini, & per pedum legem Dei, per quam dirigitur homo in bono, vt oues in via rectè per pedum diriguntur. Sic enim habet, Castigationes tuę rectę, & lex tua, ipsę me consolatę sunt. ¶Versũ penultimo. Misericordia tua subsequetur me. Hebræa lectio sic habet, Bonitas & misericordia sequentur me vel benignitas & misericordia subsequentur me.
D

IN PSALMVM XXIII.

VErs.2. Super flumina preparauit eũ. Ex Hebręo vertit Hieronimus, stabiliuit. Felix similiter aut dixerit, siue præparauit: quę secundum eandem sententiam debẽt accipi. ¶Vers.4. Qui non accepit in vano animã suam. Hieronymus ex Hebræo, Qui nõ exaltauit frustra animã suam: id est, qui non per superbiam seipsum vane erexit, qui non superbe de se sensit, præter ratio-

nem, cum nihil habeat de quo se debeat exaltare. Felix in contextu vertit, vt nostra habet lectio, E Qui non accepit in vano animam suam. Ad marginem autem ponit, Qui non iurauit in vano animam suam: quam lectionem clarius explanat lectio Chald. translationis, Qui non iurauit super falso ad damnationem animæ suę. ¶ Vers. 5. Et misericordiam à Deo salutari suo. In Hebræo manifestum est non haberi misericordiam hoc loco, sed iustitiam. Sensus tamen non omnino diuersus est à lectione vulgata. Qui enim à Deo accipit iustitiam, per quam solam illi potest placere, nihil dubium, quin hoc ipso ab eodem recipiat misericordiam. ¶ Ver. 7. Attollite portas principes vestras. Ex Hebræo longe secus vertunt hunc versum interpretes, quã habeat vulgata lectio. Non enim faciunt vllam principum mentionem, sed tantum ad ipsas portas dirigunt sermonem: hoc modo. Attollite portæ capita vestra: sicq; id quod sequitur, Et eleuamini portæ æternitatis, vel portæ perpetuæ. Expositio est præcedentis particulæ. In eleuatione enim spiritus, portas cælestis regni alloquitur propheta sanctus, vt sese erigant & eleuent, vt sua capita sustollant, vt sese aperiant in latum & altum venienti in propria victori domino. Cha. Para. hoc loco sic habet. Leuate portæ domus sanctitatis capita vestra, & eleuamini excelsa æternitatis, vel portę sęculi siue perpetuæ. Erigite portæ paradisi, horti deliciarum, capita vestra, & eleuentur excelsa vel portæ æternitatis, vel erigantur gradus æternitatis, & ingrediatur rex gloriæ. Cæterum huius psalmi cum duobus præcedentibus rectam & ordinatam consequutionem pulchre declarat Felix, dicens, post passionem & resurrectionem capitis, psalmo. 21. expressam, ac deinde psalm. 22. ecclesię corporis eius & fidelium membrorum gaudium atque bonum statum exposita nunc demum in hoc. 23. psalmo, de Christi dominio, F & victorioso ad cælos ingressu, ordine congruo fieri sermonem.

IN PSALMVM. XXIIII.

PSalm. iste. 24. in Hebræo, secundũ alphabeticas literas (sicut & alii plures) est compositus, ita vt per ordinem, versus singuli in capite habeant alphabeticã literã, consequenti ordine alteram alteri succedẽtem. ¶ Ver. 5. Te sustinui tota die. Hieronymus pro sustinui, vertit expectaui. quo verbo apertius explicatur, quod per verbum sustinui significetur. Sustinere enim dominũ, est cum patiẽtia expectare. ¶ Ver. 9. Dulcis & rectus dominus. In Hebręo priori loco habet dictio tof, significans bonũ. Vnde ex Hebręo vertunt interpretes, Bonus & rectus dominus. Et in Gręco χρηστὸς ponitur, id est benignus, bonus. Propter quod in eandem significationem accipi oportet nomen dulcis, quod habet vulgata lectio. In secunda autem parte pro legem dabit, vertunt, docebit vel instruet peccatores in via. Et eadẽ est (sed apertior) cum lectione vulgata sentẽtia. Sic versu.

Psal. 118. 13. quod dicitur, Legem statuit ei in quam elegit: clarius verti posset, Docebit eum vel instruet eum in via quam elegit. Itẽ psal. 118. quod obscure dicitur, Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarũ. clare verti posset ex Hebræo, Doce me domine, vel me fac intelligere viã iustificationũ G tuarum: vel instrue me in via. ¶ Vers. 14. Anima eius in bonis demorabitur. Chald. Paraph. bona vẽturi sæculi exponit, dicens, Anima eius in bonis mũdi vel sæculi venturi demorabitur & filii eius hęreditabunt terram. Huic vtcunq; consonat quod Felix vertit, Anima eius in bono dormiet. Bonũ autem in quo sancti dormiunt, bonum summum & sempiternũ est. Beati enim qui in domino moriuntur. ¶ Vers. 16. Firmamẽtum est dominus, timentibus eũ. Ex Hebręo vertit Hieronymus, ac cæ

Apo. 14. teri interpretes, pro firmamento secretum, hoc modo, Secretum domini, timentibus eum. Cuius lectionis sensus apertus est, secreta domini fieri palã timentibus dominum: iuxta quod in alio psalmo dicitur, Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. Et iuxta hũc sensum habet Chald. Parap. Secretum domini manifestum est his qui timent eum. quod autem sequitur, Et testamentum ipsius, vt manifestetur illis: sic vertit Hieronymus, Pactum suum ostendet illis. id est, docebit illos testamentum suum, intelligere faciet eos præcepta & promissa sua. ¶ Vers. 18. De necessitatibus meis erue me. Necessitates videntur pro angustiis accipiendæ. Vnde Hieronymus ac cęteri hoc loco vertunt, De angustiis meis educ me, Quod & in aliis locis, vbi eadem vox ponitur cõsiderari debebit. ¶ Vers. 19. Et dimitte vniuersa delicta mea. Ex Hebræo, Porta omnia peccata mea: q̃ secundũ rem idem est, neq; est nostra lectio vulgata aliud quàm huius expositio. Portare enim Deũ H peccata nostra, est auferre à nobis: id est dimittere. Sic & in vers. 12. quod vulgata lectio habet, Propiciaberis peccato meo, ex Hebræo vertit Felix, tolles vel accipies vel portabis peccatum meum: id est, parces peccato meo, & dimittes mihi peccatum. ¶ Vers. 26. Odio iniquo oderunt me. Odiũ iniquitatis vertit Felix, Chald. translatio dicit odium rapinę: alius transfert, odium iniuriosum. Potest intelligi odium crudele & impium quo iniusti persequuntur bonos vsque ad rapinam, iniuriam, & mortem. Vel accipiatur iniquum odium, illud pro quo iustam causam non habent odientis, quasi odium irrationabile & iniustum. Qui enim erga nocentem (qui prior malum intulit) odium gerit, secundum aliquem modum ęquo odio illum habet exosum, à quo malum prior accepit. Prorsus verò iniquum est, & nihil habet vel apparentis æquitatis aut rationis, aduersus innocentẽ qui tibi nil vnquam nocuit, graue gestare odium. Vtranque hãc expositionem, breuiter in elucidatione attigimus. ¶ Versu. 22. Innocentes & recti adhęserunt mihi. Aliter habetur in Hebręo, quã habeat nostra lectio. Sic enim illa habet, innocẽtia & æquitas custodient me, & simplicitas & rectitudo, &c. Quæ sententia perfectam veritatem habet. Saluãtur enim electi in innocentia & iustitia sua, quemadmodum damnantur impii in suis iniquitatibus & iniustitiis.

A

IN PSALMVM. XXV.

VErsu.2. Vre renes meos & cor meũ. Felix vertit, Examina renes meos. Alius, Fũde renes me os. Alius, Purifica renes meos. Beatus Hieronym⁹ nostrã lectionẽ nihil mutat, sed vre nobiscum vertit. Sciendum autem est pro horum concordia & huius vstionis intelligẽtia, quòd vocabulum Hebraicũ hoc loco positum tzarap, significat sublimare vel purgare metalla: à quo verbo deriuatum nomen verbale, ponitur psal.17. Eloquia domini igne examinata, quod Hebraice (secundum Ioannem Reuchlinium sic ad verbum esset transferendum: Sermo domini purgatus & excoctus scilicet, sicut metallarius aurum excoquit, & in sublime educit, purgando. Ait quoque idẽ Reuchlinius, omnia deriuata ab hoc verbo significare probationẽ, expurgationẽ, & soliditatẽ atq; firmitudinem. Ex quo patet, pręsentis versiculi hunc esse sensum, Proba me domine, & tanquã metallari⁹ in camino me pone, vt probes, vt examines, vt purges, probatúmq;, & solidũ, atque firmum facias per patientiam: excoque renes meos & cor meũ, vt absumatur omne quod impurũ est & alienæ (id est vitiosæ) conmixtionis. ¶ Ver.3. Complacui in veritate tua. In Hebręo habetur, Ambulaui in veritate tua: quod tamen in eandem sententiam cum nostra lectione satis conuenit. Quod enim vir iustus dicit sibi esse complacitum in veritate Dei, id indubiè intelligitur, ad ambulandum in ea.

B ¶ Ver.4. Et cum iniqua gerentibus non introibo. Hieronymus vertit, Cum superbis. Felix, Cũ versutis vel cum occultis: hoc est, cum iis qui aliud habent in corde, & aliud in ore. Vel cum occultis, id est, cum iis qui in occulto se abscondunt, vel parant insidias, vt aliquid mali faciãt, vel alicui noceant. Et hunc posteriorem sensum indicat Chald. Parap. quæ sic habet, Cũ occultantibus se vt noceãt, non introibo. Manifestum est autem, quomodo ista lectionem nostram vulgatam non nisi explicent, & plenius exprimãt. ¶ Ver.6. Laui inter innocẽtes manus meas. In Hebræo, Lauabo in innocentia manus meas: id est, non ero impius cum impiis, non polluar illorum consortio atque cõmercio. ¶ Vers.7. Vt audiam vocem laudis. In Hebræo, Vt audire faciam in voce laudis vel cũfessionis: quod beatus Hieronymus paraphrastice secundum aliquem modũ clarius vertit, dicens, Vt clara voce prædicem laudem, & narrẽ omnia mirabilia tua. Qui enim prædicat clara voce Dei laudes indubie audiri facit eas. ¶ Vers.8. Domine dilexi decorẽ domus tuæ. In Hebræo non habetur decorem, sed habitaculum vel habitatio, ad hunc sensum, Dilexi habitaculum vel habitationem domus tuæ: id est, in qua tu vt in domo inhabitas. ¶ Vers. 9. Ne perdas cũ impiis. Hieronymus, Ne auferas cum impiis animam meam: quod potest secundum sensum in eũdem accipi, quẽ habet vulgata nostra lectio. Felix autem vertit, Ne claudas, vel ne cõgreges aut coniũgas peccatoribus animã meam, in eandem scilicet retributionem damnationis æternæ. ¶ Vers. vltimo. Pes enim meus stetit in dire-

C cto. In directo, clarius diceretur, in rectitudinne, vt vertit Felix: vel in recto (vt habet Hieronymus) pro rectitudine: vel via recta, vt habet psalterium Romanum, In secunda autem parte, loco in ecclesiis, habet Chald. Paraphrasis, in congregationibus iustorum.

IN PSAMVM XXVI.

VErsu.4. Ipsi infirmati sunt & ceciderunt. Hieronymus ex Hebræo, Ipsi impegerũt & ceciderunt. Felix corruerunt & ceciderunt. ¶ Ver.8. Et visitem tẽplum eius. Hieronymus. Et attendam templum eius. Felix, vt explorem vel diluculo surgam, & quærã templum eius. In contextu tamen nobiscum vertit, vt visitem. Et poterunt hæc facilè in eandem reduci sententiam. Qui enim mane surgit ad explorãdum & videndum agrum, hortum, aut vineam, rectè hũc dicimus illa visitare. Et potest in hoc dulce admodũ accipi mysterium. Qui enim toto corde cælestia amant, & desiderant supernam patriam inhabitare in æternitate: hi nunc donec in hac vita agunt, visitant quotidie templum domini, & explorant attendúntq; & respiciunt in illam quam expectant hęreditatem: quomodo ii qui villas aut possesiones habent valde caras, etiam si nõ in illis inhabitant, frequenter tamen respiciunt ad illas, eàsque visitant & explorant, & oblectantur sic in visitatione atq;

D aspectu illarum. Iuxta quẽ modũ omnino decens est, vt nos modo elongati à patria nostra, toto desiderio interim ad illam anhelemus, adq; eam visitãdam, perlustrandam, ac diligenter perspiciendã mane diluculo consurgamus, ne aliquando sanctum ipsius desideriũ in nobis incipiat refrigescere. ¶ Vers.14. Non declines in ira à seruo tuo. Ita quidem nobiscum vertit Hieronymus, nullo variato. Felix tamẽ aliter vertit, Ne expellas in ira seruum tuum, aut ne declines in ira seruum tuum. hoc est ne sic irascaris aduersum me, vt ob hoc me asperneris, abiicias, aut repellas à te: id est, à te aberrare sinas. Verti etiam potest, Ne declines in iram seruũ tuum: hoc est, Ne sinas me seruum tuũ: venire in iram tuam, vt fiam sub ira tua. Verti etiam posset, Non declines in ira ad seruum tuum: hoc est, Ne venias ad seruum tuum in iracundia, in iudicium & vltionẽ: quomodo venturus es impiis. Omnia autem hæc in vnum sensum primarium reducere, per seipsum intelligens lector facilè poterit. ¶ Versu. 16. Dominus autem assumpsit me. Hieronymus, Dominus autem colligit me, id est congregauit me: quomodo ea quæ dissipata & derelicta sunt colligi, & congregari solent, vt foueantur & non pereant. ¶ Vers. 17. Legem pone mihi domine. Rursum occurrit quod in psalmo .24. de verbo legẽ ponere annotauimus. Nam & hìc ex Hebręo rectius ac clarius verteretur, Doce me, vel ostende mihi domine viam tuam, vt ex Hebræo vertunt Hieronyus ac cæteri interpretes. ¶ Versu 18. Ne tradideris me in animas tribulantium me. Anima pro voluntate ponitur. Vnde quidã ex He

bræo interpretes vertunt, Ne tradideris me voluntati vel in voluntatem tribulantium me. In altera E
autem parte, quod nostra lectio habet, Mentita est iniquitas sibi, id ex Hebræo aliter vertunt interpretes. Hieronymus sic habet, Surrexerunt contra me testes falsi, & apertum mendacius: vbi ad cõplendam intelligentiam videtur aliquid esse subintelligendum, videlicet loquuti sunt. Vel sic intellige, Apertum mendacium fuit testimonium illorum. Felix simpliciter vertit insurrexerunt in me testes falsitatis, & loquens iniquitatem, vel efflans siue effundens vel proponens iniquitatem: id est malum & iniquum mendacium.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

NOtandũ, quòd in Hebræo nullꝰ inuenitur titulus specialis huic psalmo pręmissus, sed tantũ habet nudè prænotatũ Dauidis nomẽ. In Gręcis tamẽ codicibus, similiter & in Latinis titulus specialis pręmittitur psalmo, in hunc modũ, psalmus Dauid, priusquã liniretur. Pro cu-
1.Reg.16 ius intellectu notãda est, Dauidis triplicem in scriptura inueniri vnctionem. Primum enim vnctus fuit à Samuele in medio fratrũ, in domo patris sui in Bethleẽ. Deinde, Saule mortuo, in ciuitate He-
2.Reg.2. bron, à viris Iuda vnctus fuit, vt regnaret super domũ Iuda. Tertia autẽ vnctio eius fuit, mortuo Isboseth filio Saul, quãdo à senioribus Israel vnctus fuit, vt regnaret super Israelẽ. Ex his ergo vncti-
2.Reg.5. onibus tribus, vna potissimũ accipienda est, de qua sermo fieri intelligatur in presenti titulo. Commodissimum autẽ videtur, vt accipiatur media illa vnctio, dicatúrq; Dauid ipse ante hanc vnctionem mediã, per psalmi pręsentis exercitium, cor suum in domino deo suo exercitasse, & sanctã vnctionem ita sese paratũ reddidisse. Ante primam siquidem vnctionem, quoniã necdum expertꝰ fuerat vllum hostium insultum, neq; à parentibus fuerat adhuc derelictus, idcirco nõ videtur psalmus tunc pronunciatus ab vngendo Dauide: nisi quis forte dicat per spiritũ illum pręuidisse quæ sibi erant euentura, & futura prophetico more, quasi præterita pręnarrasse. In secunda autẽ vnctione, nemo ignorat illum optime & frequẽtissime expertum hostiũ sæuissimos insultus, & grauissimam illam ac nimium diuturnã Saulis persequutionem, à quibus tamẽ omnibus quia se non solum liberatum cognoscit, sed etiã ad regni sublime fastigium cõtritis hostibus pertigisse, merito fidentissime in hoc psalmo, loquitur sperans, qualẽ hactenus sensit talem semper se habiturum dominum, protectorem scilicet & in omnibus liberatorẽ. Ab hac autẽ secunda vnctione vsq; ad tertiam, nullum legimus peculiarẽ persequutionem aut oppugnationem concitatam aduersum Dauid ab vllis aduersariis, quod dicere posit corruisse & cecinisse, & contra quos ita ardenter hic loquatur. Cõmodius ergo videtur, vt ante secundam linitionem Psalmus compositus & decantatus accipiatur, velut in pręparamentum sanctæ regiæ vnctionis. G

IN PSALMVM XXVII.

VErs.1. Deus ne sileas à me, Hunc versum in nostra vulgata lectione satis obscurũ, ex Hebręo clarius vertit Hieronymus, hoc pacto, Ne obsurdescas mihi: ne forte tacente te mihi, cõparer iis qui descendunt in lacum. Quæ lectio eandẽ omnio sententiã lucidioribus verbis exprimit, quã continet lectio vulgata, & quã in elucidatione explicauimus. ¶ Ver. 2. Ad templum sanctum tuum. In Hebręo habetur nomen debir, quod significat adytũ, siue locum secretiorẽ templi, vnde videlicet dantur oracula & responsa. Vnde beatus Hieronymus vertit, Ad oraculum sanctum tuum. Felix, Ad abditum siue locũ secretum templi. ¶ Vers. 10. Et refloruit caro mea, & ex volũtate mea confitebor ei. Secus habetur in Hebræo, Exultauit vel gauisum est vel iocundatũ est cor meũ, in cantico meo confitebor illi. Quæ lectio apertam habet sententiam. Lectio autem vulgata hanc veluti includit. Ex magno enim cordis gaudio, & magna hilaritate animi procedit reflorescentia, & (vt ita dicam) reuigoratio carnis. Qui autem cordis gaudio, sic in alacritate, cãtico Deum celebrat, nónne rectè dicitur ex voluntate confiteri domino? ¶ Versu vltimo, Et rege eos. Iterum hic regere accipiendum est (vt suprà admonuimus psalmo. 2. &. 22.) pro pastoraliter regere, siue pascere. Nam idem & in Græco & in Hebræo vocabulum hoc loco ponitur, quod in locis istis prius annotatis. H

IN PSALMVM XXVIII.

VErsu.1. Afferte domino filii Dei, afferte domino filios arietum. Notandum, quòd loco harũ duarũ partiũ, in Hebræo non nisi vna pars versus ponitur, quã propter sui ambiguitatem 70. interpretes recte duabus partibus expresserũt. Beatus enim Hieronymus ex Hebręo tantum vertit, Afferte domino filios arietũ: Felix autẽ & alii nõnulli vertunt, Afferte domino filii Dei vel filii deorum, vel potentũ, vel principum. Quæ diuersitas ex equiuocatione vocabuli olim, procedit. Interpretes ergo. 70. vtranq; significationem cõplecti volentes, duabus partibus explicare sunt
Iob.1. conati, quòd vnica plene fieri nõ potuit. Quid autẽ per filios diei intelligatur, & per filios arietum ex elucidatione est manifestũ. Illud tamẽ specialiter aduertendũ est, priorem partem, Afferte domino filii Dei, quantũ ex sese orationẽ esse defectiuam, & cõpleri debere per ea quæ sequuntur, in quibus quę debeant afferri domino, indicatur. Chald. Parap. habet, Afferte domino laudes, choros angelorũ. Vnde patet, illã per filios Dei intelligere angelicos spiritus, qui etiã in libro Iob filii Dei appellantur, vbi inter filios Dei Satan adfuisse memoratur. ¶ Ver. 6. Et cõminuet eos tanquã vitulũ libani. Ex Hebręo vertit Felix, Saltare fecit vel exilire fecit eos tanquã vitulũ. Hoc est (iuxta sententiã in Elucidatione indicatã) fecit eos quos cõuertit saltare (vt solet dici) ad suũ placitũ, vertit & cõuer

A tit vt voluit,& agitauit quocunq; libuit: quemadmodũ tener vitulus facile regitur,&agitatur quo-
cunq; quis voluerit.Quod si per nominatiuum casum verterimus hoc modo, Cõminuet eas quasi
vitulus libani,quomodo habet versio Hieronymi,habebimus etiam sic aptissimam sententiã:Chri
stus enim dominus non quasi leo in mundo pugnans ferociter,sed tanquã agnus mansuetus,& tã- Esaię. 56
quam vitulus delicatus oblatitius vicit patienter:sicque vt vitulus sibi subiugauit electos.Occisus e-
nim & immolatus fecit victoriam,& redemit populum suum. Recte ergo tanquam vitulus libani,
tanquam delicatissima immolatitia hostia comminuit cedros.¶Versu 7. Vox domini concutiẽtis
desertum,& cõmouebit dominus desertũ Cades.Hier. Vox domini parturire faciens desertum,&
parturire faciet dominus desertum Cades. Quod ad eandem sententiam potest acõmodari, quam
in Elucidatione assignauimus lectioni nostræ vulgatæ. Quum enim Deus ad pœnitentiã cõuertit
populos siue Gentium siue Iudæorũ,quasi parturire fecit eos.Sunt enim pœnitentes parturiẽtibus
similes,& dolor pœnitentiũ dolori assimilatur parturientiũ: quemadmodũ plenius declaratum est
à nobis in annotationibus principalibus psalmi 46. circa versiculum illum,Ibi dolores vt parturiẽ
tis.Alii vertunt,Dolore afficiet desertum:quod vel secundum prædictum sensum intelligatur de do
lore pœnitẽtiæ:vel ad dolorem inuidiæ dæmonum atque malorum (qui à Deo deserti sunt) potest
in malũ referri.¶Vers.8.Vox domini præparantis ceruos. In Hebræo habetur dictio cholel.i. ob-
B stetricans vel præparans partum.Iuxta quam significationem vertit Hier.Vox domini obstetricãs
ceruis. Significat tamen suprà posita dictio Hebraica facere,formare,parare,creare.Vnde lectio no
stra iuxta hanc intelligentiam exponi potest,Vox domini formauit,parauit,fecit ceruos vel ceruas,
perfectos fecit viros euangelicos qui alta conscenderent,& contra diabolum pugnarent,iuxta sen-
tentiam in Elucidatione explanatam.Vel secundùm primam significationem exponatur, Vox do-
mini præparans ceruas,supple ad partum,quod est obstetricans.Atque ita fœmineum genus magis
conuenit, quod etiam habent pleriq; ex Hebræo interpretes. Ceruæ autẽ istæ quas præparat filio- Gala. 4.
rum multorum,quoscunq; per euangelium Christo gignunt. Ex quibus vnam aliquam ceruam in- 1. Cor. 4.
signem,multorum ceruorum progenitricem,audiuimus in parturiendo clamantẽ, Filioli mei quos
iterum parturio , donec formetur Christus in vobis. Et ad eos quos iam verbo Dei obstetricante
progenuerat:In Christo Iesu(inquit)per euangelium ego vos genui. Non enim ceruæ istæ sibi va-
lent obstetricari:parere non valent,nisi obstetricante illis voce domini.Hæc enim est quæ de illorũ
vtero fœtus educit,quæ parere illos facit partũ salutarem,filios Dei & regni.¶ Versu eodem,Et re-
uelabit cõdensa.Hieronymus.Reuelabit saltus.Felix,Detexit vel denudauit syluas.Syluę enim con
densæ dicuntur propter frondium,foliorum,& ramorum densitatem.Vnde in alio psal.Cõstitui- Psal. 117.
te diem solennem in condensis:vbi Hiero. vertit, In frondosis:secundum quem modum & hîc di
C ci posset.Reuelauit dominus frondosa.i. occulta & obtecta obuolutione figurarum & ænigmatũ,
iuxta sententiam in Elucidatione expositam.¶Ver.vlt.Dominus diluuium inhabitare facit.Hiero-
nymus:Dominus diluuium inhabitat.Quod intelligi potest de multitudine copiosa fidelium popu
lorum,quam Deus in ecclesia sua inhabitat. Aquæ enim multæ,populi multi in ecclesia, quasi dilu-
uium faciunt & sunt,in quo diluuio inhabitat Christus,& sedet,vt rex super illos in æternum. Alii Apoc. 17
vertunt,Dominus ad diluuium sedit,vel in diluuio sedit.Pro qua lectione conueniens foret per di
luuium intelligere generale & vniuersale iudicium domini. Tunc enim pariter in vnum congre-
gabuntur omnes in vniuersum populi,ex omnibus mundi partibus terráq; & mari, qui fuerunt ab
initio vsque in consummationem sæculi,multitudo proculdubio multò maxima, & innumerabilia 2. Cor. 5.
milia: qui omnes ad vnum illud tribunal pariter confluant,quod in medio positum erit,in quo re- Ioan. 5.
sidebit is cuius potestas facere iudicium,Christus Iesus,dominus & iudex noster.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HIc Psalmus in Hebræo nullum habet peculiarem titulũ, nisi tantum iuxta communem prę-
notationem: Psalmus Dauid. Græci tamẽ codices,& Latini omnes adiectum habent,in cõ
D summatione tabernaculi.De tabernaculo autem isto legimus capite 15. primi libri Paralipo- 1. Par. 15.
menon,vbi Dauid ædificasse narratur locum arcæ domini, eíque tetendisse tabernaculum, & præ-
parasse mansionem,vbi & constituta est à leuitis & sacerdotibus:quemadmodum proxime sequen
ti capite monstratur.Nemo verò existimet,quoniã hîc de tabernaculi consummatione fit mentio,
idcirco totum psalmum debere huic tabernaculo accommodari,&non ad illa nouæ legis mysteria,
de quibus interpretatur Elucidatio. Quid enim vanius posset excogitari,quàm tanta támque splẽ-
didissima mysteria quæ psalmus hic continet, solius tituli gratia opprimi,& velut sepeliri? Præser-
tim cum nec secundum literam quicquã ex omnibus quæ hic dicuntur,valeat ad hoc Dauidis taber
naculum applicari,nisi forte hoc tantum ꝙ initio ad efferendũ hostias homines prouocantur. Cæ
terum,illa omnia de voce domini tam magnifica,nihil ad rem illã attinere videntur.Tituli ergo hu-
ius inscriptio,nõ nisi occasionem vel tempus compositionis psalmi huius determinare videtur, vt
accipiamus Dauidem in tabernaculi prædicti consummatione spiritus radio illustratum , déq; mi-
rabilius istis mysteriis venturi tabernaculi(cuius illud erat quędam figura)magnifice edoctũ,tale ce
cinisse canticum,in quo illa omnia cantando comprehenderet,quæ per spiritus illustrationem sibi
manifestata conspexerat.Et sanè videtur id conueniens admodum esse,vt eo tempore quo cõsum-
mauit rex tabernaculum arcæ domini in figuram ædificationis ecclesiæ nouæ , q̃ ædificaturus erat

patri suo Christus dominus in hoc mundo, idem ipse propheta de iis quæ in hoc præfigurato ædificio futura erant illuminaretur, & psalmum caneret. Consummatio autem ista accipiatur, vel quando perfecte præparatus fuit locus in quo debebat arca requiescere, vel post introductionem & constitutionem arcæ in loco præparato: vt tunc consummatum accipiatur tabernaculum, quando arcam in se tenebat, cui fuerat præparatum. Quasi enim imperfecta est adhuc habitatio, quando ab eo cui præparatur, nondum inhabitatur. E

IN PSALMVM XXIX.

VErsu 1. Quoniam suscepisti me. Beatus Hier. vertit, Saluasti: alii, Eleuasti, exaltasti, id est, liberasti. ¶ Versu 3. Saluasti me à descendentibus in lacum. Hierony. Viuificasti me, ne descenderem in lacum: hoc est, viuificando me præseruasti, ne cum illis venirem qui prolapsi sunt in puteum inferni. ¶ Versu 5. Quoniam ira in indignatione eius. Secus in Hebræo legitur, Ad momentum est ira eius, vt vertit Hieron. vel, Instans est ira eius, aut momentum est in ira eius: hoc est, breuissime irascitur, non diu irascitur, si conuerti volumus, facillime placatur. (Ezec. 18.) Quacunque enim hora conuersus fuerit peccator & ingemuerit, agens pœnitentiam, auertensq; se ab impietate sua, omnium peccatorum eius nequaquam vltra recordabitur dominus. Tam breuis, tam ad momentum est ira eius. Nequaquam enim est Deus vt morosi homines, qui semel offensi, vix precibus vllis vel obsequiis valent placari. Atq; ad sententiam accedit, licet obscurius, vulgata nostra lectio quę habet, Ira in indignatione eius. Significatur enim hoc sermone iram Dei nō esse permanentem, sed transitoriam: quemadmodū verbum quod in indignatione subito commoti homines dicunt, facile reuocant atq; retractant. Sic & Deus quia facile iram retractat, & vltionem reuocat, quam ex iusta indignatione decreuerat vel intulerat, quasi in indignatione tantum videtur habere iram: iuxta quod in Elucidatione plenius expressum meminimus. Chald. paraph. hoc loco sic habet, Vna horá indignatio eius, vita æterna bona voluntas eius: hoc est, indignatio & ira eius non diu durat, non ex beneplacito Dei est. (Ibidem. 1. Tim. 2.) Mallet enim (vt ita loquar) nunquam indignari, nunquam irasci, qui non cupit mortem peccatoris, sed omnes cupit fieri saluos, & ad veritatis agnitionem peruenire: tamē cogitur subinde irasci & indignari, nostris culpis id exigentibus. Vitā autem non vult ad horā, non ad momentū, nobis bene vult: sed æterna bona voluntate semper optat nobis bonum, & peccatori etiam vt conuertatur & viuat. Versu 6. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinū lætitia. Præter intelligentiā quæ in Elucidatione ponitur valde literalem, potest etiam hæc assignari: Donec in tentationibus agimus & afflictionibus, demoratur in nobis tristitia, grauamur tristitia, desolati ad tempus, & destituti præsentia consolatoris nostri. Verum vbi cōsolatio spiritus redierit, vbi hic illuxerit, tum redibit lætitia, laus & gratiarum actio. Aut intelligatur vespere, in tentationibus & afflictionibus debere nos memorari iniquitates nostras, & eas in amaritudine recogitare, quibus afflictionem promeruimus: (Dan. 3.) quemadmodū faciebat in captiuitate Daniel orans pro populo suo, ac dicens, Peccauimus, iniquè egimus in omnem iustitiam tuam, &c. Mane verò redeunte cōsolatione, debere nos Deo laudes & gratiarum actiones offerre in lætitia. Cui expositioni satis cōsonat quod habet Chald. paraph. Ad vesperum iubet immorari fletum, & mane iubet persistere in laude. Adde & alteram expositionem, ꝙ secundum temporis opportunitatē magis accommodū est vespertinū tempus ad deflendum peccata, quàm tempus matutinum: econtrario autē, tempus matutinū ad laudandum in lætitia magis conuenit propter sensuū omnium viuacitatem, & reparationem virium somno perfectam, id quod experientia facile quisque in sua exercitatione poterit deprehendere. ¶ Versu 7. Ego autem dixi in abundantia mea. Hieronymus vertit nobiscum, In abundantia. Alii autem aliqui interpretes vertunt, In prosperitate, fœlicitate, vel quiete mea. Chald. translatio, Cum sederem in fiducia: quæ omnia idem volunt. ¶ Versu 8. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Hieronymus ex Hebræo, Statuisti monti meo fortitudinem: hoc est, fecisti monti meo perstare & permanere suam fortitudinem, vel posuisti in monte meo fortitudinē. Spiritualiter autem (iuxta psalmi in Elucidatione expositā intelligentiam) per montem hunc cui præstat & firmat Deus suā virtutem, conueniens fuerit intelligere cumulū fœlicitatis & illius abundantiæ, de qua in priori versu habitus fuerat sermo. Atque ita sensus idem est, quo in Elucidatione exponitur vulgata lectio. Aut mons iste intelligatur fiducia animi, vel animus ipse in spe & fiducia Dei confirmatus. Cui præstat & firmat Deus fortitudinem, quoniam si modicum auerterit ipse faciem suam, statim homo conturbatur, quantumuis antè videbatur firmatus atque stabilitus.

F G H

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

PSalmo huic in omnibus exemplaribus, etiam in Hebræis, titulus peculiaris præfigitur, talis: Psalmus cantici, in dedicatione domus Dauid. Quæ dedicatio cum ad literam nusquam inueniatur in vlla sacra historia, videtur secundū mysticam intelligentiam requirenda. Vnde qui de Christi passione & resurrectione psalmū exponunt, dedicationem istā domus Dauid ad gloriā resurrectionis Christi domini referunt, dicentes, tunc dedicationē domus Dauid celebratam fuisse quando Christi caro à mortuis in gaudio fuit resuscitata, sicq; in tēplum animæ fuit quasi post destructionem reædificata. Alii, qui totum psalmū etiā cuilibet iusto applicant, sic affecto vt psalmus indicat, dedicationi domus Dauid eum dicunt inscribi: quia tunc maxime est proferendus, cū Deus animam per gratiam inhabitare sentitur, & quia de huiusmodi inhabitatione Dei in anima potissimum loquitur: & quia de innouatione hominis per gaudiū spiritus post lamenta facit mentionem.

A Vnde in conclusione dicitur, Concidisti saccum meum, & circundedisti me lętitia, vt cantet tibi gloria mea: quòd animam quasi de nouo Deo dedicatam sanare videtur.

IN PSALMVM XXX.

VErsu 2. Accelera vt eruas me. Hieronymus & Felix clarius, Velociter libera vel eripe me. ¶Versu 3. Esto mihi in Deum protectorē, & in domum refugii. In Hebræo, Esto mihi in lapidem fortissimum, & in domum munitam, vt habet Hieronymus: vel in lapidem fortitudinis, & in domum propugnaculi: vt habet Felix. Ac deinde in versu mox sequenti, Quoniam petra mea & munitio mea vel munimentnm meum tu es. ¶Versu 9. Saluasti de necessitatibus animam meam. Hieron. Cognouisti tribulationes animæ meæ. Felix, Cognouisti in tribulationibus animā meam. Et hæc eandem habent cum vulgata lectione sententiam. Cognoscere enim dicitur Deus tribulationes animæ, vel cognoscere eam in tribulationibus, quando ad angustias animæ patientis sic aspicit & attendit, vt eā ab illis expediat. ¶Versu 13. Infirmata est paupertate virtus mea. In Hebræo, pro paupertate, habetur iniquitas. Sic enim vertit Hieronymus: Infirmata est iniquitate fortitudo mea. Et Felix, Infirmata est propter delictum meum fortitudo mea: vel, Corruit in delicto meo virtus mea. Quod de virtute spiritus omnino videtur intelligendum. Per peccatum enim ipsa
B debilitatur & infirmatur: quoniam peccatum dispositionem aliquam relinquat necesse est ad male agendum: & quanto quisq; ad male agendū fortius dispositus est, eo ad bonū inuenitur infirmior. ¶Versu 14. Super omnes inimicos meos factus sum opprobriū vicinis meis valde. In Elucidatione præpositionem Super, interpretati sumus Propter, quomodo ex Hebræo vertunt quidā, Propter omnes hostes meos fui opprobrium. Felix vertit, Ab omnibus tribulantibus me: quod ad eandem sententiam facillime accommodatur. Beatus autem Hierony. vertit, Apud omnes hostes meos factus sum opprobrinm, & vicinis meis nimis: hoc est, omnibus inimicis meis factus sum opprobriū, etiam vicinis meis valde. ¶Versu 16. In eo dum conuenirent simul aduersum me. Clarius sic ex Hebræo transferetur, Cum conuenirent simul, vel cum inirent cōcilium pariter aduersum me, accipere animam meam cogitauerunt, vel potius impiè cogitauerunt. ¶Versu 18. In manibus tuis sortes meæ. In Hebræo habetur, In manu tua tempora mea: quomodo habet & Romanum psalterium. Sententia autem eadem potest accipi: Ecce enim in manu Dei tempora nostra aduersitatis, prosperitatis, afflictionis & consolationis, vitæ & mortis, nihil aliud est quàm sortes nostras esse in ipsius manibus, idémq; orationis sensus recte accipitur. Chaldaica paraphra. habet, In manibus tuis dies redemptionis meæ. ¶Versu 20. Illustra faciem tuam super seruum tuum. Illustra valet, illumina, vel lucere fac, vel ostende cum illuminatione siue irradiatione. Chal. parap. habet, Lucere fac io-
C cunditatem faciei tuæ super seruum tuum. ¶Versu 22. Qui loquuntur aduersus iustum iniquitatē. Beatus Hieronymus vertit, quæ loquuntur aduersus iustum vetera. i. diu excogitata mēdacia, & iniquitatem multum elaboratam, diúq; in corde velut parturiendo gestatam. Vel vetera. i. corrupta & putrida, maláq; & sordida: hoc est impia. Alii vertūt, grauia vel dura, iniqua, superba, vel opprobria. ¶Versu 24. Perfecisti eis qui sperant in te. Perfecisti. i. operatus es sperantibus in te, vt habet Hieronymus. Vel operatus es pro sperantibus in te. Cæterum, illud quod sequitur, In conspectu filiorū hominum, in Elucidatione coniunximus cum particula subaudienda: hoc modo, Quam reddes eis in conspectu filiorum hominum. Cui astipulatur Chal. paraph. sic habens, Operatus es sperantibus in te, vt reddas eis præmium bonum in conspectu filiorum hominum. ¶Versu 30. Veritatem requiret dominus. Hieronymus. Fideles seruat dominus. Quod cum lectione communi facile concordari potest, si intelligamus Deum requirere fideles ad saluandum eos, quomodo requirit pastor oues, ne pereant, & saluator eos quos saluare velit. Hoc enim modo requirere veritatem vel fidelitatem, idem censebitur quòd custodire vel saluare fideles, & facientes veritatem.

IN PSALMVM XXXI.

VErsu 4. Cōuersus sum in ærumna mea, dū configitur spina. Hæc lectio quam habeat intelli-
D gentiā, ex Elucidatione patuit. In Hebræo autē secus habetur. Sic enim vertit Hiero. Versatus sum in miseria mea, cum exardesceret messis iugiter. Quod ita potest intelligi, Tribulatus & afflictus sum in miseria mea, cum viderem iugiter peccata mea maturescere, & appropinquāte æstu diuini iudicii, quasi ad propinquam retributionem parari. Quò enim diutius peccator quilibet peccatis absque pœnitentiæ & confessione dissimulando perseuerat, eò ad rationem punitionis magis magísque appropinquat, & velut exardescit, coquitur, & maturescit continuò messis eius, ita vt iudicio per singulos dies fiat propinquior. Aliter vertunt Felix atque alii nonnulli interpretes: Immutatus est humor meus in siccitates æstatis: vel, Versus est viror meus in siccitate æstatis: hoc est, Quicquid ante peccatum in me fuerat viroris & humoris, ex gratia Dei, velut exsiccatum est, quomodo ęstate nimio ęstu solet exsiccari terra. Vel sic, Cōuersa est siue versa pinguedo mea, siue humidum meum in siccitatibus. i. (iuxta Felicis interpretationem) factus sum macilentus & exsiccatus, ac si positus fuissem ad radiū solis in æstate. Atq; ita ad corporis afflictionē hæc lectio secundum literam referetur, vel etiam ad animam secundū spiritualē intelligentiam. ¶Versu 9. Tu es refugium meum à tribulatione quæ circundedit me: exultatio mea, erue me à circundātibus me. Hunc versum ita transfert Hierony. Tu es protectio mea, ab hoste custodies me, laus mea, saluans, circundabis me. Quæ lectio ex seipsa claram habet intelligentiā. Alii partem illam posteriorem exultatio mea, &c. aliter vertunt: Canticis liberati circundabis me: hoc est, cū circundabis me ad pro-

tectionem & liberationem, accipies à me cantica liberationis, quæ pro gratiarũ actione tibi decantabo liberatus. ¶ Versu 10. Firmabo super te oculos meos. Beatus Hieronymus, Cogitabo de te oculo meo. Felix, Innuam super te oculo meo. Sanctes, Cōsulam tibi oculo meo. Prouenit autem ista diuersitas ex ambiguitate vocabuli Hebraici iaatz, cuius hîc futurum ponitur, quod (teste Reuclinio) significat decreuit, cogitauit, consultatione conclusit, Statuit. Est autē sensus prædictarum versionum ferè idem: nempe hic, Ego dominus habebo (vt dici solet) oculum & respectũ ad te, cōuertam oculos & aspectum meum ad te, vt te dirigam in via quã ambulare debes: vt si forte errare volueris à rectitudine, ego tibi indicem atque monstrem errorem: & si forte ignorare contigerit quò pergere & quid agere debeas, ego tibi indicem quid placitum sit mihi. Et loquitur Deus secundũ consuetudinem hominum, qui ambulantiũ per ignota itinera gressus oculo & aspectu prosequuntur, vt de recto bonóq; itinere admoneant, & ab errore deuiorum viæ ignaros custodiant. Aut secundum modum quo parentes præeuntibus in via filiis, qui viã tamen ignorant, continuò oculos habent ad viam filiorum, vt illis iter rectum demonstrent. Hæc autem intelligentia etiam in Elucidatione comprehenditur, tametsi pleniorem illa assignet interpretationem. Nostræ autem lectioni & expositioni videtur apertius consonare quod habet Chaldaica paraphrasis. Ponam vel firmabo super te in bonum oculos meos.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

IN titulo huius psalmi vna dictio præponitur, quæ hactenus nusquam occurrit, videlicet Mascil, pro qua septuaginta interpretes in Græco verterunt σύνεσιν, quod Latine intellectus dicitur. Beatus Hieronymus eruditionem transfert, quòd ferè idem valet. In Chal. translatione habetur intellectus, vel eruditio Bona. Cur autem huic psalmo titulus præmittatur bonæ eruditionis, vel boni intellectus, facile percipiemus, si quid nos hic psalmus doceat, attendimus. Docet autem nos intelligere quomodo peccati remissionem assequi debeamus: & in hoc nos erudit, atque prudentes facit, quomodo vera pœnitentia ad Deum conuerti, eiúsque iram effugere valeamus, & in peccatis commissis nequaquã permanere. Quis autem dubitet optimam hanc esse eruditionem & intellectũ preciosum vtilissimámq; prudentiam? Docet enim salubriter lugere, quo nihil est in hac vita homini magis vtile, vel magis necessarium. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

IN PSALMVM XXXII.

VErsu 1. Rectos decet laudatio. Felix, Rectis decora vel formosa est laus: hoc est, rectos decet: quemadmodum illud quod apud Sapiētem ponitur, Non est speciola laus in ore peccatoris: tantundem valet, atque, Non decet peccatorem, Dei Laudatio. ¶ Versu 3. Bene psallite ei in vociferatione: Hieronymus, Diligenter psallite in iubilo. Felix, Bene psallite cum iubilatione: vel, Facite bonam melodiam & tripudium cum iubilatione, vel musicis instrumentis bene canite cum iubilatione. ¶ Versu 5. Diligit misericordiam & iudicium. In Hebræo non habetur misericordiam, sed tzedalzad .i. iustitiam: coniungendo iustitiam cum iudicio, vt frequenter in scripturis fieri solet. ¶ Versu 6. Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Hieronymus, Omnis ornatus eorũ, quod cũ lectione vulgata habet eandem interpretationem. Vnde & Felix non aliud quàm virtutem vertit. Alii autem aliqui interpretes vertunt, Omnis exercitus eorum. Cuius lectionis sensus est, Non solũ cælos maximos orbes in sua amplitudine à Deo fuisse solo verbo creatos, verum etiam cælestes exercitus, & immensum illorum spirituum numerũ, qui in eis est, simul ab initio in sua multitudine fuisse spiritu oris Dei in sui generis nobilitate cōditos. Atq; in hanc sententiã conuenienter interpretari posset etiam cōmunis lectio, per virtutm intelligendo excercitũ: quemadmodũ frequenter & aliâs fieri solet. In Hebræo enim hoc loco habetur tzebaam, quod sonat exercitum, vel militiam, vel virtutem eorum. ¶ Versu 7. Congregans sicut in vtre aquas maris. Felix, Congregans sicut cumulum, aut velut in cumulo aquas maris. ¶ Versu 9. Quoniã ipse dixit, & facta sunt. In Hebræo singulari numero habetur, Quoniã ipse mandauit, & factus est: ipso præcipiente, stetit: totus videlicet orbis, & vniuersa mundi machina ad imperium domini esse accepit, & in sua subsistentia consistit. ¶ Versu 10. Dominus dissipat cōsilia gentium. Hier. Dominus dissoluit consilium gentium, irritas fecit cogitationes populorũ. Felix, Amouit vel prohibuit cogitationes populorũ. Eadē est horum cum nostra lectione sententia. ¶ Versu 14. De præparato habitaculo suo respexit. Hieronymus, De firmissimo solio suo prospexit vniuersos habitatores terræ. Felix, De habitaculo sessionis vel habitationis suæ prospexit omnibus habitatoribus terræ, vel prouidit: quod ipse interpretatur, Prouidentiam habuit de eis. Vel simpliciter. Respexit omnes habitatores terræ. ¶ Versu 15. Qui finxit sigillatim corda eorum. Hoc loco videtur prima facie aliquam donare cōtrarietatem litera Hebræa, atque lectio septuaginta interpretũ vulgata. Hæc enim habet κατὰ μόνας .i. sigillatim vel singulariter. In Hebræo autē iachad ponitur .i. simul siue pariter. Vnde beatus Hieronym⁹, ac cæteri In Hebræo interpretes vertunt, Quæ fingit pariter cor eorum. Videtur autem contrarietas aliqua esse inter eũ qui dicit, Deum finxisse sigillatim vel singulariter corda filiorum hominum, & eum qui diceret. Deum pariter finxisse corda eorum. Sed aduertendum est, quod Hebraicæ literæ sensus nequaquam vult Deum pariter, id est simul tempore, fecisse corda filiorum hominum: sic quasi (iuxta hæreticorum quorũdam errorem) omnes animas à principio Deus creasset: quemadmodũ vniuersam angelorum multitudinem simul tempore creauit. Id enim prorsus impiũ & catholicæ doctrinæ est aduersum. Neq; omnino litera Hebræa hunc sensum patitur, quoniam nō plurali numero dicitur, Qui finxit pariter corda eorum: sed numero singulari, Qui finxit pariter cor eorum. Vnde nequa-

A quam poteſt ille ſenſus accipi de concreatione animarũ hominum, id quod attendenti proprietatẽ & vim elocutionis vnicuiq; facile poteſt fieri manifeſtum. Et forſitan ſpeciali concilio ac ſpiritus ſancti inſtinctu, ſeptuaginta interpretes prauam intelligentiam ac ſenſum peruerſum amouere volentes, lectionem poſuerunt: quæ illi falſæ ſententiæ videretur non ſolum non fauere, ſed etiam aduerſari, dicentes; Qui finxit ſigillatim corda filiorum hominũ. Quæ lectio pulchre intelligi poteſt ad firmationem catholici dogmatis, quòd ſingulas hominum vitas & animas (quæ per corda ſignificantur) Deus creauerit ſigillatim vel ſingulariter ſiue ſeparatim, tũc videlicet vnamquãq; de nouo creans in illo ipſo momẽto, quo in corpus proprium eã infundit. Quæ intelligentia manifeſte aduerſatur erroneo dogmati, cuius ferunt Auerroim vel authorem, vel aſſertorem extitiſſe. In litera autem Hebraica illud iachad.i. pariter, vel ſimul, ſecundũ virtutem valere videtur, etiam, vt ſit ſenſus: Qui finxit etiam cor eorum, & intelligit omnia opera eorum. Nã in tali ſignificatione ſolet nonnunquam pariter vel ſimul vſurpari: velut cum dicimus, Deus de nihilo creauit nos, & pariter nos ad imaginem ſuam fecit, ſimulq; capaces fecit ſuæ gloriæ: tantũdẽ eſt ac ſi dicatur, Qui etiam nos ad imaginem ſuã creauit, atq; etiam capaces fecit ſuæ gloriæ. Et iuxta hunc ſenſum apta valde habebitur connexio, cum eo quod præcedit atq; ſubſequitur, in hũc modum, Dominus de ſuo habitaculo proſpexit ſuper omnes inhabitantes terram, qui etiam fecit corda eorum, & intelligit om-
B nia opera eorum. Quaſi dicat propheta, Non mirum ſi ſuper filios hominum proſpiciat Deus, ſi ipſius erga illos prouidentia extendatur: quandoquidem etiam intima illorum formauit, & vitã, atq; adeò vitæ totius principium (quod in corde eſt) inſpirauit in eis, ac proinde omnia eorũ cognoſcit opera. Poſſet etiam illud (pariter) aliter intelligi, Qui format pariter, ſupple cum corpore, cor eorũ: id eſt, ſimul cum corporis plaſmatione animam creat & infundit vniendo corpori: quod etiã errori ſuprà citato manifeſte aduerſatur. Atq; huic ſenſui videtur vteunq; accedere Chald. paraphraſis habens in hunc modũ, Creans vel formans eos, vnit corda eorũ, & veſtigat omnia eorum. ¶ Verſu 17. In abundantia autem virtutis ſuæ non ſaluabitur. In Hebræo per actiuum genus habetur, In abũdantia vel multitudine roboris ſui aut fortitudinis ſuæ non ſaluabit, vel non liberabit. Quod eandem facit cum noſtra lectione ſententiam, ſi intelligatur, Non ſaluabit ſeſe equus, neque ſeſſorem ſuum. Nam & noſtram lectionem quæ paſsiuum habet in Elucidatione ſic ambigue interpretati ſumus, Non ſaluabitur neque equus ipſe, neq; ſeſſor illius. ¶ Verſu 19. Et alat eos in fame. In Hebræo, Et viuificet eos in fame, quod in idem redit. Qui enim alit alioqui moriturum, quaſi viuificat, dum vitam ſuſtentando, vitam quaſi præbet.

IN PSALMVM XXXIII.

C PSalmus iſte per alphabeti Hebraici literas (vt ſuprà dixim⁹ de pſalmo 24.) procedit, ſingulis verſibus ſingulas literas ſecundum ordinẽ alphabeticum in cap. præferentibus. ¶ Verſu 2. In domino laudabitur anima mea. De verbo Laudabitur, diximus in principalibus annotationibus, quod pro Gloriabitur ponatur. Vnde Felix vtrunq; vertit, quaſi ſub indifferentia conſtituens, laudabitur vel gloriabitur. Sanctes vertit in domino laudabit ſe anima mea, quòd eſt gloriari. Qui enim gloriatur, quaſi ſecundum modum aliquem ſe laudat, vel ſibi complacet in illo in quo gloriatur. Deniq; etiã vulgò cum gloriari volũt homines, ita ſolent dicere, Laudabo me, quod hoc illúdve egerim, aut ꝙ illi rei non conſenſerim.i. glorior & gaudeo. ¶ Verſu 5. Accedite ad eum, & illuminamini. Hieronymus, Reſpicite ad eum, & confluite.i. leuate oculos veſtros ad eum, & cumulatim vniuerſi ad eum accurrite, & vultus veſtri non confundentur. Felix, Reſpexerunt ad eum, & cucurrerunt, ſiue confluxerunt, aut reſpexerunt in eum, & illuminati fuerunt, & vultus eorum nõ confundentur. ¶ Verſu 7. Immittit angelus domini in circuitu timentium eum. Hieron. Circundat angelus domini in gyro timentes eum, & eruet eos. Felix, Moratur, vel quieſcit, vel caſtrametatur angelus domini per circuitum timentium eum. Quæ verſiones ſentẽtiam vulgatæ lectionis quæ in Elucidatione priori loco exponitur, clarius exprimunt. ¶ Verſu 9. Non eſt inopia timentibus eum. inopia .i. non eſt deficientia vel defectus, quod clarius exprimitur in pſalterio Romano, nihil deeſt timentibus eum. ¶ Verſu 10. Diuites eguerunt & eſurierunt. In Hebro habetur, Leones vel catuli
D leonum ſiue leonculi depauperati ſunt, vel inopes facti ſunt, & eſurierunt.i. egeſtatem paſsi ſunt. Nõ mirum diuites huius ſeculi, qui per fas & nefas congregant, & fraudant, Deum non habentes præ oculis, rectè ob ſuam rapacitatem leones vel leonũ catuli appellantur. In ſecunda autem parte, cum dicitur, Inquirentes autem dominum non minuentur omni bono: impropriè admodũ videtur accipi verbum Minuentur, pro Deficient, vt habet pſalterium Romanum, Vel defectum patientur, vel indigebunt. Vnde Hiero. vertit, Quærentibus autẽ dominum non deerit omne bonum. Verſu 16. Vultus autem domini ſuper facientes mala. Beatus Hieronymus nobiſcum vertit, Vultus domini. Felix autem vertit ſub indifferentia, Vultus vel irę domini. Nam (vt ſuprà diximus in annotationibus pſalmi 20) vultus domini aliquando pro iracundia accipitur, propterea quòd in vultu ira ſoleat relucere, dum toruo & ſeuero vultu aſpicimus eos quibus iraſcimur. ¶ Verſu 21. Mors peccatorum peſsima, Hieron. Interficiet impium malitia, & odientes iuſtum culpabuntur. Hoc eſt, peribit impius, & morte æterna punietur propter malitiam: & odiente, iuſtum, culpabiles inuenientur & rei peccati in iuſtos. Vel culpabuntur id eſt, accuſabuntur atq; condemnabuntur. Vnde Felix vertit, Odientes iuſtum deſolabuntur, vel deſtruentur. ¶ Verſu vlt. Et non delinquent omnes qui ſperant in eo. Hieronymus iuxta ſententiam noſtræ lectionis vertit, Non peccabunt omnes ſperãtes in eo. Felix autem vertit, Non deſolabuntur, vel non pœnitebit ſperantes in eo.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

E

Huic psalmo præmittitur titulus historicus, in hunc modum, Dauid, cum immutauit vultum suum vel os suũ coram Abimelech, & dimisit eum, vel eiecit eũ, & abiit. In quo titulo difficultas est, etiam secundum historiã propter nomen Abimelech, Si enim pro Abimelech diceretur Achis, facilis esset intelligẽtia ex historia primi lib. Reg. In cuius cap. 21. describitur, quomo-
1. Re. 21. do à facie Saulis fugiens Dauid, postquã ab Abimelech panes propositionis accepisset, & Goliæ gladiũ ad regem Geth Achis nomine, confugit, sperans ibi se saluandum à facie Saulis. Verum cum fama nominis Dauid illic quoq; vulgaretur, dicentibus ministris Achis, Nónne iste est Dauid rex terræ, cui cantabant in choro, Percussit Saul mille, & Dauid decem milia? Territus Dauid, furere se simulauit, & vultum atq; os immutauit corã rege Achis, collabi se sinẽs inter manus eorum, & in ostium portæ impingens, pérq; barbam saliuam emittens, adeò vt obiurgans rex Achis seruos suos, diceret, Quare adduxistis ad me hominem istum insanum, vt fureret me præsente? Ac deinceps, Dimittite illum hinc, ne ingrediatur domum meam. Cui sanè historiæ per omnia titulus optime quadrat, qui de immutatione vultus Dauid, & de eiectione siue expulsione, atq; abitu siue euasione eiusdem expressam facit mentionem. Ac si ita diceretur, Dauid post euasionem, primum quidem de manu Saul, deinde de manu Achis regis Geth, psalmum istum cõposuisse in gratiarum actionem, F non pro hac solũ liberatione, sed in generali pro omnibus beneficiis Dei, quæ simul memori mẽte & animo grato recogitabat: ita tamen vt ista particularis liberatio occasationem præstiterit generalis gratiarum actionis. Verum obstare videtur huic dicto quod dicitur, corã Abimelech, non corã Achis. Quod incommodũ Iudæorum quidam Rabbini soluere conantur, dicentes eundem esse, qui & proprio nomine Achis nominabatur, & à communi regni sui appellatione Abimelech: quo nomine reges Palæstinorum appellabantur antiquitus: quemadmodum reges Ægypti Pharaonis nomine solebãt appellari, sicut ex sacris literis facile potest comprobari. Beatus Augustinus prolixa interpretatione mystice hæc exponit ad Christi passionem, & per resurrectionem ab omni periculo euasionem, ea referens, vt sit Christi ad patrem pro se & omnibus membris, próq; sua & omnium liberatione, gratiarum actio. Qui de his plura cognoscere desiderat, apud patrem sanctũ Augustinum in tituli expositione abunde multa inueniet.

IN PSALMVM XXXIII.

Versu 1. Iudica domine nocentes me. Hieron. Iudica domine aduersarios meos. Felix, Contende cũ contendentibus mecum .i. contra illos litiga, vel pugna, vel dimica qui me oppugnant, vel contra me dimicant mihi nocere cupientes. G ¶ Versu 3. Effunde frameã, & conclude aduersus eos qui persequuntur me. Hierony. Euagina gladium, & præoccupa ex aduerso persequentes me: hoc est, euaginato gladio occurre persequutoribus meis in prælium, exurge in occursum illis, & irrue in illos, vt eos tua potentia expugnes. ¶ Versu 8. Superuacue exprobrauerunt animam meam. Secus habetur in Hebræo, Sine causa fecerunt foueam, vel foderunt foueam animæ meæ .i. sine causa & meo nõ merito posuerũt mihi insidias. Atq; ita prior pars versus, népe, Gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, eadem est cũ posteriori iam explicata. ¶ Versu 9. Veniat illi laqueus quem ignorat. Pro laqueo, Hieronymus vertit calamitatem, alii contritionem vel desolationem: Felix strepitum, tumultum vel deuastationem, Sententia autem in his omnibus manifeste eadẽ est. ¶ Versu 12. Eripiẽs inopem de manu fortiorum eius. Accõmodatius ad Grammaticam congruitatem diceretur, De manu fortiorum eo. Vnde Felix vertit, Eripiens inopem à fortiori illo. ¶ Versu 14. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Felix hanc particulam, sterilitatem animæ meæ sic interpretatur, Quod faciũt mihi, malum pro bono reddentes, est vt mors animæ meæ, & quasi eam sterilem faciunt, & reddunt eam semimortuã, & eã in illa ponunt anxietate, in qua mulier solet esse post partum. Quæ expositio satis cum Elucidatione nostra concordat. Posset etiam sic exponi, Retribuebant mihi malum pro bono, per quod sterilem fecerunt animam H meam: id est, vitam meam, quia sua ingratitudine fecerunt vt illis nihil profuerit vita mea, quã pro eis expandi, & erogaui frustra: quæ expositio satis apte quadrabit, cum ad Christum psalmus applicabitur. ¶ Versu 15. Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. Hieronymus, Ego autem cum infirmarer ab eis, induebar cilitio .i. cum tribularer, affligerer, molestarer ab eis: quod cum nostra lectione idem valet. Aliter vertit Felix, Ego autem, cum ipsi infirmarentur, indumentum meũ saccus vel cilicium: hoc est, non reddidi malũ illis pro malo, sed cũ ipsi infirmarentur, aduersa pate-
Rom. 2. rentur, tristarentur, ego condolebã illis, non gaudebam super malo affictionis illorũ, sed affixi meipsum ieiunio & oratione, lugens cũ lugentibus, secundũ charitatis fraternæ expostulationẽ. Verũ quia oratio mea locum non inueniebat, nec effectũ in eis ad me rediit, & in meam vtilitatem est cõuersa. ¶ Versu 17. Quasi proximum & quasi fratrem nostrũ, sic complacebam. Lectio nostra Latina hoc loco non facilem habet intelligentiam, & videtur in sermone esse incommodum, Facile autem vtrique mederi posset, si tantũ adiiceretur præpositio AD, hoc modo, Quasi ad proximũ, & quasi ad fratrem nostrum sic complacebam. Aut si casus accusatiuus mutaretur in datiuum, hoc modo, Quasi proximo, & quasi fratri nostro sic Complacebam. Atq; ita per casum datiuum habet lectio Græca, ὡς ἀδελφῷ ἡμετέρῳ οὕτως εὐηρέστουν. Iuxta priorem modum cum prępositione vertit Hieronymus, Quasi ad amicum & quasi ad fratrem meum sic ambulabam. Posset etiam verti per nominati

A uum,hoc modo,Quasi amicus,quasi frater, sic placide conuersabar erga illos,sic æquũ & placidum illis me in conuersatione exhibui.¶Versu eodem,Quasi lugens & contristatus,sic humiliabar.Hieronymus,Quasi lugens mater,tristis incuruabar.i.sic humiliabar,& tristitia grauabar pro malo inimicorum meorum, sicut mater tristatur, dolet, & luget super mortuo vel infirmo filio suo. Aliter Felix,Sicut lugens matrem, nigerrimus humiliatus sum.i.tanquam lugẽs matrem nigris indutus lugubribus vestibus sic humiliaui me,afflixi atque cõtristaui pro inimicis meis.¶Versu .18. Et aduersum me lætati sunt.Hieronymus,In infirmitate mea lætabantur.Felix, Cum ego autẽ attritus essem vel confractus,vel claudicarem,lætati sunt.Alii,In claudicatione mea lætati sunt. Quæ omnia eandem habent sententiam,hanc videlicet,Cum ego infirmarer vel deficerem viribus,siue claudicarem atque vel modicum vacillare siue deficere inciperem, inimici mei lætabantur in malo meo. Quòd autem sequitur,Congregata sunt super me flagella:beatus Hieronymus vertit,Collecti sunt aduersum me percutientes:quæ lectio nostræ vulgatæ est quædam explanatio.Felix claudos vertit.Congregati sunt(inquit)aduersum me claudi.i.homines abiecti,vt ipse interpretatur.¶Versu.19. Dissipati sunt,nec compuncti,tentauerunt me,subsannauerunt me subsannatione. Ex Hebræo, Sciderunt & non tacuerũt,insimulatione verborum fictorum.Hoc est, lacerauerũt me iniuriis & maledicentiis,&non prohibuerunt linguas suas ab huiusmodi verbis ad derisionem fictis & compositis,mihi illudentes.¶Versu.23.Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur,& iracundia terræ lo-
B quentes dolos cogitabant.Hieronymus ex Hebræo,Non enim pacẽ loquuntur,sed in rapina terrę verba fraudulentia concinnant: quod sensum habet apertum, Non loquuntur,quæ pacis sunt, sed vt male rapiant,dolos componunt.Alii vertunt,Non enim pacem loquuntur,& super humiles vel mansuetos terrę verba fraudulenta cogitant,vel componũt,uel concinant.¶Versu vltimo, Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam . Pro meditabitur in Hebræo habetur futurum verbi hagag, quod (vt Ioannes Reuclinius testatur) significat meditatus est, dissertauit, disputauit, ratiocinatus est,loquutus est,sonos seu verba composuit . Vnde hoc loco transferri potest,Lingua mea tota die loquetur vel sonabit vel modulabitur vel dissertabit iustitiam tuam.

IN PSALMVM XXXV.

VErsu. 1. Dixit iniustus,vt delinquat in semetipso .Hieronymus,Dixit scelus impii in medio cordis eius,nõ esse timorem Dei ante oculos eius.Cuius sensus est,Iniquitas & peccatũ impii hoc ipsi persuadent, vt cogitet in corde suo & existimet,non debere se timorẽ Dei ante oculos habere.Quod trãslatio Chal.clarius sic exprimit,Dixit scelus siue iniquitas impio in medio cordis eius ne ponat timorẽ Dei ante oculos suos.Vbi per scelus intelligi potest,vel peccatũ,& iniquitas ipsa,quæ peccatorem excæcat,& facit non timere neq; attendere hominum iudicia,& velut
C persuadet cordi peccatoris,Dei timorem abiicere: vel diabolus scelestus & author peccati.Nam & ipse hoc maxime cordibus hominũ persuadere conatur,vt Deum non habeant præ oculis,quo sibi seruiant liberis.¶Versu .2. Vt inueniatur iniquitas eius ad odium. Ad odium beatus Hieronymus vertit,ad odiendum.Quod potest exponi passiue,vt odio habeatur,scilicet à Deo,quomodo nos ĩ Elucidatione explicauimus:vel actiue,ad habendum odio,subaudiendo bonum.Quod etiam apte quadrabit proposito Psalmi,quoniam ad consummatam impietatem hoc pertinet,sic in iniquitate defigi,& illi adhærere vt virtus habeatur odio.Nam qui ex infirmitate qualibet peccant aut fragilitate humana,& si ad tempus passionis subiecti præeligant iniquitatẽ, non inuenitur tamen eorum iniquitas ad odium boni.Diligunt enim bonum, & amant eos qui bene agunt, licet propter fragilitatem & passionem præeligant malum.¶Versu.3.Noluit intelligere vt bene ageret. Hieronymus, Cessauit cogitare benefacere.hoc est, eousque in impietate sua progressus est impius, vt non vltrà cogitet de faciendo bene, sed absque freno iam in omne malum abeat præceps . Quod à nostra lectione non dissonat, Noluit intelligere vt benefaceret .i. noluit cognoscere, noluit cogitare,quomodo benefaceret,vel de faciendo bene:quod clare habet Chal.paraphrasis, Abscidit intellectum à bene operando.¶Versu.11.Prætende misericordiam tuam scientibus te.Dictio quę in Hebręo habetur loco prætende,à verbo masach venit,quod significat duxit,traxit,extẽdit,vel tetendit. Vnde
D hoc loco Hieronymus vertit,Attrahe misericordiam tuam scientibus te.hoc est,trahe misericordiam tuam ad scientes te, aut impartire misericordiam tuam fidelibus tuis. Et idem sibi vult verbum prætende,quod habet nostra lectio.

IN PSALMVM XXXVI.

VErsu.1.Noli æmulari in malignãtibus.Hieronymus,Noli contendere cum malignis.Felix similiter,vel noli commisceri velut in contentionem cum eis,quòd facile ad sentẽtiam nostræ lectionis applicatur, hoc modo , Noli zelo commoueri intra te super malignantibus , non te moueat impiorum prosperitas , ita vt cum eis velis ob hoc in contentionem misceri , vt cum eis tu velis contendere.Verti etiam potest, Ne inuideas malignantibus,neq; ira cõmouearis contra illos. Chal.paraphrasis alteram sententiam explicat,dicens, Ne æmuleris malignos, ne similis fias illis, & non æmuleris facientes iniquitatem . Hanc autem vtranq; intelligentiã, in Elucidatione clare satis indicauimus.¶Versu .2.Quoniam tanquã fœnũ velociter arescẽt .Ex Hebræo,Tanquam gramen vel fœnũ velociter succidentur vel cõterentur,& sicut olus viride marcescẽt, vel sicut viror herbæ aut germinis deficient.¶Versu.3.Inhabita terrã,& pasceris in diuitiis eius.In Hebræo non habetur in diuitiis eius,sed pascere fide,vel veritate. Ponitur enim nomen æmunah,significans veritatẽ vel

fidem.Recte autem ſecundum ſententiã huius lectionis iubemur ſperãtes in domino paſci veritate. E
Veritas enim & fides promiſsionum Dei,nos debet in bono nutrire,ſuſtinere,educare & ad incre-
mentum iuſtum perducere.Ad illam enim intendentes,confortamur, conſolamur,confirmamur
in ea & ad virtutis exercitia alacres atq; potentes reddimur: queãdmodũ ſolet cõfortare cibus eden
tes.Si enim vulgato ſermone dicuntur homines quidam ſpe ali & viuere,maxime autẽ amantes(de
quibus tritũ prouerbiũ eſt,Spes alit amantes)cum tamen huius mundi ſpes frequenter nimium ſpe
rantes confundat & fallat: quanto magis optimo iure dicere poterimus, de ſancta ſpe quæ in Deũ
Rom.5. eſt(quæ iuxta Apoſtolũ non confundit,vtpote illius innixa veritati,qui mẽtiri nequit)quòd alere
atque paſcere ſufficiat amantes atq; fideliter ſperantes. Poteſt etiã intelligi de fide quæ in nobis eſt,
quod ipſa nos debeat paſcere:quoniam per dilectionem debet fides operari virtutis opera,quę pa-
Galat.5. bulum & cibus ſunt animæ.Fides enim quæ ſine operibus eſt,mortua cum ſit, neſcit paſcere ſe ha-
Iaco.22. bentes,neq; vitam dare,quæ vitam non habet.Eadem quoq; intelligentia de veritate commode aſ
ſignari poteſt,tam de veritate fidei,quàm vitæ. Poteſt etiam aliter intelligi, Paſcere in fide,ad hunc
ſenſum,Interim donec guſtare non datur illam perfectam ſatietatẽ,quæ exhibenda eſt in patria,in
2.Cor.4. fide paſcere,in fide oblectare,per eam & in ea contemnendo quæ videntur temporalia:ea autẽ quę
non videntur æterna tota mente contemplando,& iam nunc per fidem vera charitate perfectã, in
cęlis habendo conuerſationem.Ex Chald.Parap.vertit Auguſt.Genuẽſis,Negocioſus eſto in fide,
Philip.3. quod illi conſonat verbo Euãgelico,Negociamini,dum venio.hoc eſt,Cura,donec tẽpus eſt ope- F
Matt.6. randi,diues fieri in operibus bonis,quemadmodum Apoſto.ait:& theſaurizare theſaurum bonum
atq; indeficientem in cælis iuxta ſermonẽ domini. Adiuro te hoc loco, Chriſtiane lector,cõſideres
1.Tim.6. & ipſe tecum expendas,quàm ampla atq; anguſta ſit ſcipturarum ſanctarũ maieſtas,& quàm abun-
dans nimiũ fœcunditas,quæ in vnico verbulo tam multiplicẽ complectimur intelligentiam, & ſin
gulas pio animo ad ruminandum ſuauiſsimas. O vere fœlices nimium,ſua ſi bona norunt agricolæ
ſancti, quibus in hoc agro dominico conceſſum eſt atq; complacitum,ingenii ſui vires expendere.
Illud quoq; aduerte,priuſquã hinc dimittaris lector quòd iſtę ex Hebræo verſiones iam adductę &
expoſitę facile poſſunt cum lectione vulgata concordari,ſi pronomen eius,cum dicitur,paſceris in
diuitiis eius,referat dominum,vt ſit ſenſus,Paſceris in diuitiis domini.Fides enim recta quæ per di
lectionem operatur,ſunt verè diuitiæ domini,quibus ſcilicet efficimur in Deo diuites. Imò & ſi re
ferat terram , modo terra ſpiritualiter intelligatur terra cordis (vt in annotationibus principalibus
prolixè deducitur) facile erit inuenire concordiam. Verè enim diuitiæ cordis noſtri ſunt,fides & o-
pera Deo digna,quæ illa operatur.¶Verſ.4.Delectare in domino.Delectare.i.diuitias tuas ſiue de-
lectationẽ tuam accipe,habe,pone in domino,quomodo vertit Felix.¶Verſu.5.Reuela domino vi
am tuam.Hieronymus.Volue ſuper dominum curam tuam.i.(iuxta Petri verbum)omnem ſolicitu
dinem proiice in ipſum:quæ ſententia ſecundũ rem cum noſtra lectione ſatis conuenit. Qui enim G
1.Pet.5. domino ſua omnia reuelant, ad hoc faciũt, vt ipſi totum cõmittant quod ſibi incumbit. Siquidem
ad hoc manifeſtamus noſtras miſerias,ad hoc communicamus conſilia,vt ſubleuemur,vt iuuemur
in eo quod per noſipſos non poſſumus.Felix vertit, Circũuolue ſecus dominũ viam tuam, hoc eſt,
quicquid agas,quocunq; ambules,ſemper cum Deo permane,& ab eo ne diſcede,ſemper illi adhæ
reas optimo adiutori in omnibus. Quandiu enim in conſpectu illius ambulas,& iuxta illum circun
uoluis viam tuam,ſecurus eris : quemadmodum pulli ab accipitre ſecuri ſunt,donec circunuoluũt
ſecus matrem viam ſuam.Quòd ſi longius abſcedãt,in itinere ſuo iuuenient periculum.¶Verſu.6.
Subditus eſto domino,& ora eũ.Pro ſubditus eſto,in Hebręo habetur imperatiuus verbi damam,
quod ſignificat quieuit,ſiluit,expectauit. Vnde ex Hebræo vertendum eſſet, Quieſce domino, vel
tace domino,quomodo vertit Hieronymus.Tacet autẽ domino,vel ſilet,vel quieſcit,qui non mur
murat de iudiciis domini,æquanimiter fert quicquid Deo permittẽte conſpicit euenire, proſperi-
tatem ſcilicet malorũ,ſuam afflictionẽ,atq; ſimilia,& in nullo obmurmurat. Quid verò aliud eſt in
propoſito loco,ſubditũ eſſe domino?Patet ergo,quomodo hoc quod noſtra lectio habet,cũ prędi
ctis conueniat.Pro altera autẽ parte,Et ora eum,vertunt,Et expecta illum vel parare illi:quod quo-
modo rectius quàm oratione perficitur?Vnde non diſſonat quod habet noſtra lectio, Et ora eum.
¶Verſu.10.Quæres locum eius,& non inuenies.Hieronymus,Cogitabis de loco eius,& non ſubſi H
ſtet. hoc eſt, conſiderabis & videbis ad locum in quo prius peccator erat, ad ſtatũ in quo florebat:
& nõ inuenies eum in eo ſtatu & loco in quo paulo ante videras. Vnde Felix vertit, Cõſiderabis lo
cum eius(.i.intellectum & conſiderationem adhibebis)& non adeſt. Verti etiam poſſet, Tu ædifica
beris ſuper locum eius,& non erit,ſupple,ipſe impius. Quod in Dauide impletũ cognoſcim⁹. Saul
enim interfectus eſt,& ipſe ſucceſsit in regnum illius.¶Verſu.12.Obſeruat peccator iuſtum. Dictio
Hebraica zamam,quæ hoc loco habetur,ſignificat,præſumpſit,ſtatuit,cogitauit. Atque ideo verti
poſſet hoc loco,Præſumpſit impius contra iuſtum,vel ſtatuit aut decreuit peccator,intellige:malas
ſuas cogitationes contra iuſtum, aut cogitat contra iuſtũ, vel de iuſto,vt vertit Hieronymus. Felix
vertit , Iniquam cogitationem cogitat impius aduerſus iuſtum . Alii, malitioſe vel doloſe cogitat,
quod eſt præſumit.¶Verſ.15. Vt trucidẽt rectos corde. In Hebræo habetur, Vt trucident vel inter-
ficiant rectos via, in via,quod ſecũdum rem idem eſt cum eo quod habet lectio vulgata. Qui enim
recti ſunt corde,iidẽ ſunt & recti via,vel in via ſua.¶Verſu.21. Inimici verò domini,mox vt hono-
rificati fuerint & exaltati deficientes quemadmodũ fumus deficient. Hieronymus, Inimici domini
gloriantes vt monocerotes,conſumentur ſicut fumus conſumitur. Quod apertam habet intelligẽ-
tiam, ſi tantum intelligatur gloriari vt monocerotes, idem eſſe quod gloriari in fortitudine & po-

A tentia sua, tanquam si monocerotes essent: quomodo solemus dicere, fortes gloriari tanquã leones. hoc est, quasi de leonino robore. Felix ita vertit, Inimici domini velut adeps agnorũ, vel, sicut preciosum agnorum defecerunt, in fumo defecerunt. i. sicut adeps agnorum nullã habens resistentiam ab igne consumitur, & in fumum resoluitur: sic inimici domini igne gehenę cremabuntur. Aut accipiatur hic sensus, Inimici domini qui sunt tenerrimi & delicatissimi & pinguissimi sicut preciosum agnorum, vel sicut adeps agnorum, ipsi deficient subito, & igne peribunt æterno. ¶ Versu. 23. Quia benedicentes ei hæreditabunt terram. Hieronymus ac cæteri ex Hebræo interpretes vertunt per participia significationis passiuæ, in hunc modum, Benedicti eius, vel benedicti ab eo hæreditabunt terram, maledicti autem eius, vel maledicti ab eo, peribunt. ¶ Vers. 25. Cum ceciderit, non collidetur. Felix exponit, Cum cœperit cadere, nõ erit penitus proiectus: quẽ sensum in Elucidatione indicauimus. Quod autem sequitur, Quia dominns supponit manũ suam: in Hebræo, habetur, Dominus sustentat vel sustinet manum eius, scilicet viri iusti. hoc est, ne cadat, vel irreparabiliter cadat, apprehendit illum manu, atque ita tenet: quemadmodum tenere solent matres filiorum manus, vt etiam si palpitare cœperint illorũ crura debilia, materna sustẽtatione è casu pręseruentur, aut certè priusquam se allidant, mox eleuent eos manu quem tenent. Et hoc manifestum est quomodo cum vulgata lectione in eundem sensum possit reuocari. ¶ Versu. 26. Non vidi iustum derelictum, nec

B semẽ eius quærens panem. De hac posteriori parte in prioribus annotationibus quęstio mota est, quomodo veritatem habeat quod dicit Psalmista, nunquam vidisse se senem iusti quærens panem, cum multi conspiciantur hostiatim quæritare victum & viuere mendicato. Cui quæstioni responsio adhibita est, explicando, quid intelligi debeat quærere panem, iuxta sententiã literæ præsentis. Faciliori tamen modo etiam alia via posset quæstioni fieri satis, repetendo vocabulum, derelictum, ad semen quærens panem, hoc modo, Non vidi iustum derelictũ, nec etiam semen eius quærẽs panem vidi derelictum. hoc est, iustum derelictum nõ vidi, & filios iusti, etiam si ad tantam egestatem deuenissent, vt cogerentur mẽdicato quærere panem, nunquã vidi derelictos, quin illis (quanquam in verecundia & sobrietate, sufficienter tamen) præbuerit dominus quę victui sunt necessaria. Quę sententia quanquam non se offert prima facie, quia tamen & facilis est, & absq; omni incommodo, nec Græcæ nec Hebrææ lectioni repugnans aut dissonans, nequaquã venit aspernanda. ¶ Versu. 27. Tota die miseretur & commodat. Caue ne commodare hîc intelligas, commodo esse, vel cõmodũ facere, siue prodesse, quomodo per cõtrarium dicunt incommodare, obesse, & damnũ facere. Non enim hoc sonat originalis lectio, neq; Hebræa, neq; Gręca: Græcè enim habetur verbũ δανίζει quod manifeste significat mutuo dare vel accommodare, quod significat hoc in loco commodare: cuius verbi actiui passiuum ponitur versu huius Psalmi. 22. Mutuabitur peccor. Græce enim est δανιεῖται. i.

C mutuum accipiet. ¶ Versu. 32. Os iusti meditabitur sapientiam. Eiusdem verbi futurum est hîc, de quo diximus in annotatione vltima ex Hebræo, in Psal. 34. in expositione versus vltimi, Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam. Vnde posset & hoc loco verti, Os iusti loquetur, sonabit, dissertabit, modulabitur, vel pronunciabit sapientiam. ¶ Versu. 33. Et non supplantabuntur gressus eius. Hieronymus, Non deficient gressus eius: Felix, Non commouebuntur gressus eius, vel non labetur aliquis gressuum eius, vel non mutabunt, aut aberrabunt gressus eius, aut nõ claudicabũt. ¶ Versu. 35. Et non damnabit eum, cum iudicabitur illi. In Elucidatione ita exposuimus, vt eum priore loco referat iustum: datiuus autem, illi, posteriori loco referat impium, ad hunc sensum, Dominus non condemnabit iustum, cum iudicabitur impio. Posset tamen ex Hebraica lectione vtraq; relatio ad vnum referri, ad hunc sensum, Deus non comdemnabit iustum, cum iudicabitur ipsi iusto. hoc est, cum viri iusti fiet iudicium, ipse non condemnabitur iudicio Dei. Atque in hanc sententiam accepisse videtur Hieronymus. Cuius versio sic habet, Nec condemnabit eum (scilicet iustum) cum iudicabitur. Felix adiicit relatiuum, dicens: cum iudicabitur ipse, scilicet iustus. Tanquam si dicat Propheta, Iustus, quanquam nunc ante tempus iudicetur ab impiis & irrideatur, in die tamen iudicii, quando verum fiet iudicium, non comdemnabitur à Deo, nec irridebitur, sed in iustitia sua saluabitur. ¶ Vers. 37. Vidi impium superexaltatum & eleuatum, sicut cedros libani. Hieronymus, Vidi im-

D pium robustum & fortissimum, sicut indigenam virentẽ. Felix, Vidi impium rebustũ & integrum aut recentẽ, fortem siue extendentẽ radices, sicut laurus viridis, vel sicut arbor vegeta. Dicit quoq; Felix, vocabulum ezrach, cuius loco nos cedrum habemus, significare apud Hebræos virum qui auita nobilitate floret, & in bono nomine virescit: quam significationem respiciebat sacer Hieronymus, cum in versione diceret, indigenam virentem. Chal. translatio habet, Vidi impium fortem & validum, sicut arborem transplantatam & abundantem foliis: & transiuit de mũdo, & ecce nõ erat. Manifestum est autẽ, omnia hæc florem & apparentem gloriam prosperitatis impiorũ significare. ¶ Versu. 39. Quoniam sunt reliquię homini pacifico. Hieronymus, Ad extremũ erit viro pax, id est homini qui nunc in simplicitate & æquitate viuit, tametsi nunc sit tribulatio & iugis afflictio, erit tamen pax & bonum illi in nouissimo. Pro malis enim quæ in præsenti vita accepit bona, tũc commutato ordine (iuxta patris Abrahæ vocem) recipiet. Alii sic legunt, Merces vnicuique pax. Cuius sensus est, vnicuique viro nunc custodienti innocentiam & obseruanti æquitatem erit pax æterna, pax vera, in mercedem & beatam retributionem. Huic lectioni consonat, quod ex Chal. paraphra. vertit Augustinus Genuensis, Finis hominis, pax. ¶ Versu. 40. Iniusti autem disperibunt, simul reliquiæ impiorum interibunt. In Elucidatione & contextu ita distinximus præsentem versum, vt aduerbium simul ad posteriora adiunximus. Alii tamen malunt in presentem partem referre. hoc mo Lucæ. 16

do, Iniusti autem disperibunt simul: ac deinde, reliquiæ impiorum interibunt. Quæ lectio facilem E
habet sensum, omnes impios simul vnius ictu sententiæ, in æternam perditionẽ deturbandos. Atq;
huic posteriori lectioni magis fauent tum Græca tum Hebræa exemplaria, atque etiam nonnulla
vetusta Latina. ¶ Versu eodẽ, Reliquiæ impiorum interibunt. Clarius dici posset, Reliquiæ impio-
rum, vel nouissimum seu merces impiorum, perditio & interitus. Felix. Nouissimum impiorũ per-
emptum est. hoc est, Impiis nihil est relictum bonæ mercedis.

IN PSALMVM XXXVII.

VErsu.2. Confirmasti super me manum tuam. Hieronymus, Tetigit me manus tua. Felix, De-
pressa est super me manus tua: vel, Depressisti super me manum tuam. ¶ Versu.7. Quoniam
lumbi mei impleti sunt illusionibus. Beat⁹ Hieronymus vertit, Lumbi mei impleti sunt igno
minia. Felix, Ilia mea repleta sunt combustione. Aut legi potest pro illusione, vilitas, contemptus
aut immunditia. Habent autem hæc eandem sententiam cum vulgata lectione. Malæ enim concu-
piscentiæ æstus, de quibus hoc loco manifeste videtur fieri mentio, rectè illusiones dicũtur & igno
1.Cor.7. minia, combustio & ardor. Vnde Apost. Paulus talem indicare volebat combustionẽ, cum diceret,
Melius est nubere, quàm vri. Quantam quoque habeant vilitatem, despectum & immunditiã, quili
bet naturæ honestate docetur. ¶ Versu.8. Afflictus sum, & humiliatus sum nimis. Hieronymus, Eui F
gilaui, & afflictus sum nimis: Felix, Collisus sum & contritus sum vehementer. Aut, dissolutus, rela-
xatus, mutatus sum, & confractus vsq; nimis. hoc est, prorsus impotens factus sum ad bonum, quasi
confractis & dissolutis omnibus viribus. Pro gemitu quoq; cordis idem Felix palpitationẽ vel stre
pitum vertit. ¶ Versu.1. Cor meum cõturbatum est in me. Hieronymus, Cor meũ fluctuabat: Felix,
Cor meum circuiuit, vel in orbem iuit. Hoc est, sic cõturbatum est, vt videretur palpitare, & quasi
prę anxietate sese voluere atq; gyrare: queadmodũ euenire solet iis qui vehemẽter anxii sunt animo.
¶ Versu.11. Amici mei & proximi mei aduersum me, &c. Hieronym⁹, Chari mei & amici mei, quasi
contra lepram meã steteruut, Felix, Ex aduerso plagæ meæ steterunt. hoc est, contra vulnus & mor
bum meum steterunt, vt magis ipsum augerent quàm lenirent vel minuerent, & ad deterius potius
adducerent, quàm in vllo dolori proficerent. Posito nanque in doloribus pœnitentiæ, omnis amico
rum & proximorum cõsolatio, maxime quæ secundum carnem proponitur, oneri potius est quàm
consolationi, & dolorem pœnitentis aggrauat magis quàm lenit. ¶ Versu. 19. Cogitabo pro pecca-
to meo. In Hebræo habetur futurum verbi daag, quod significat solicitus fuit, timuit, formidauit.
Vnde hoc loco verti posset, Solicitus ero pro peccato meo (vt vertit Hieronymus) aut anxius ero,
vel timebo, vel formidabo. Atq; ita etiam accipi debet in nostra lectione verbum cogitabo, videli-
cet cum solicitudine & anxietate, quemadmodum solent variis cogitationibus solicitari, qui sunt G
in timore positi.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

TItulus huius Psalmi iuxta Hebræum est, Psalmus Dauid, in commemoratione. Nã quod ad-
ditur in Latinis atq; Græcis exemplaribus, sabbathi, id in Hebręo non habetur, sed tantũ in
commemoratione, vel ad reminiscẽdum, vel ad commemorationem. Quod facilem intelli-
gentiam habet de recordatione peccatorum, quoniam in hoc Psalmo potissimũ fit mentio
de peccatorum rememoratione, confessione, & exaggeratione, ad consequendam veniam pecca-
torum. Aut in commemoratione proprię fragilitatis, infirmitatis atque miseriæ, quæ in nobis est ex
nobisipsis, maxime dum à Deo derelinqui videmur. Et de hac fit in Psalmo prolixa mentio. Si au-
tem iuxta vulgatos codices adiiciamus, in commemoratione sabbathi, significatur, Psalmum conue
nire peccatori, de sabbatho subsecuturo vitæ & requiei æternæ solicito, & ipsam perdere formidã
ti, ac proinde pœnitentiam agẽti. Vnde mox in principio Psalmi clamat, Domine, ne in furore tuo
arguas me, &c.

IN PSALMVM XXXVIII.

VErsu.2. Posui ori meo custodiam. Felix pro custodia vertit clausuram, capistrũ vel fiscellam:
quæ idem sonant, & idem volunt, quod custodia. Beatus Hieronym⁹ quid illud claustrũ siue H
capistrum sit, quo os claudi debeat, in sua versione demonstrat, cum ait. Custodiam os meũ
silentio. Nimirum silentium, oris capistrum clausura & custodia est. ¶ Versu. 6. Vt sciam quid desit
mihi. Felix, Cognoscam quàm breuis temporis ego: vel, Quanti temporis ego .i. quanto tempore
viuam, vel quando deficiam. Iuxta quem modum habet Chal. paraph. Vt sciam quando deficiam à
sæculo. ¶ Versu.7. Ecce mensurabiles posuisti dies meos. Hieronymus vertit: Breues posuisti. Felix,
Ad mensuram pugillorum posuisti, vel pugillos dedisti. i. (vt ipse ait) iuxta minimam mensurã pu-
gillorum. Sanctes dicit, Vt mensuram quatuor digitorum. Quæ omnia breuitatem nimiam sonant
vitæ præsentis, & cum lectione nostra facile intelligũtur coincidere. Dum enim mensurabiles dies
ait positos vitæ, significat eos valde breues esse & paucos, vt facile minimo negocio queant nũerari
vel mensurari. Psalterium Romanum habet, Veteres posuisti dies meos, quod etiam cum prædictis
Hebr.8. coincidit: quoniam quod antiquatur, veterascit atq; senescit, propè interitũ est: & quæ vetera sunt,
non longuam possunt obtinere durationem. Quod autem sequitur, Et substantia mea tanquam ni-
2.Pet.3. hilum ante te. Ex Hebræo vertitur, Vita mea, vel tempus meũ, vel æuum meum, quasi non sit, in cõ
Psal.89. spectu tuo. Nam (vt Petrus Apostolus ait) ante dominum dies vnus, sicut mille anni: & mille anni,
sicut dies vnus. Et Psalmista cõfitetur domino, quoniã mille anni ante oculos tuos sicut dies hester
na quæ præteriit: quanto magis anni pauculi, vel.10. vel.20. vel.40. vel.60. aut potentatibus.80. aut

A amplius aliquantulum,& hoc ipsum tamen labor & dolor. Vt merito dici posset, quòd tempus vitæ hominis,quasi nihilum sit ante oculos Dei,cuius est æterni duratio.¶ Versu.8. Veruntamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. De hoc versu latius tractatū est in annotationibus huius Psalmi principalibus. Adiiciendum tamen videtur,quod hoc loco habet Chald.paraph.in hunc modum, Omnia nihil reputantur,verum omnes iusti surgent ad vitam æternā: quod facilem quidem habet & pulchrā intelligentiā, sed à vulgata lectione & iis quæ circa eam exponendo dicta sunt, prorsus extraneam.¶ Versu.9. Veruntamen in imagine pertransit homo. Psalterium Romanum habet, In imagine Dei. Verum huius genitiui adiectio tam ex Hebræis,quàm ex Græcis & Latinis correctioribus codicibus probatur superflua. Neq; satis loco conuenit, de imagine Dei facere mentionē. De particula autem illa Veruntamen,aduerte,quòd non aduersatiue accipienda est, sed potius expletiue vel assertiue,vt significet, Et quidem,vel & certe. Vnde Felix vertit, Certè: Hieronymus,tātum, Tantum(inquit)in imagine ambulat homo.¶ Versu.11. Opprobrium insipienti dedisti me. Ex Hebræo deprecatiue vertunt, Opprobriū insipientis vel stulti ne ponas me. hoc est, nō sinas illos mihi dominari,vel(vt postulare solet)gaudere super me.¶ Versu.14. Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Hieronymus, Posuisti quasi tineam desiderabilia eius. hoc est, Omnia in quibus oblectatur diues in hoc sęculo,tu facis quasi tineā,fœtida & corruptioni obnoxia,vel à tineis corrodi facis.
B Felix vertit ferè similiter cum Hieronymo: Tabescere fecisti velut tineam, preciosum eius. Aut liquefacere fecisti,vel putrescere fecisti desideratum ab eo,sicut araneam. ¶ Versu vlt. Remitte mihi vt refrigerer. Hieronymus, Parce mihi vt rideam,antequam vadam,& nō subsistam. Felix Declina à me, & corroborabor: vel relaxa te à me, & confortabor, & consolidabor, antequam vadam & non ero. Quæ omnia,non nisi explanant vulgatæ lectionis sententiam.

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi est, Pro Idithum, canticū Dauid. Quod intelliguntur de Idithū cantore cuius vocibus hic Psalmus traditus fuit decantandus. De hoc enim Idithum legimus, primi libri Paralipomenon.16.cap.quòd rex Dauid, vbi arcam domini intulisset in domū suam, ipsum simul cum Heman cōstituerit ad confitendum domino, quoniam in sæculum misericordia eius,vtque tuba canentes & cymbala quatientes,& in aliis quoque musicorum instrumentis dulci modulatione sonantes,laudem concinerēt. Et nomine verò Idithum, quod interpretatur, transiliens, mystica accipitur intelligentia: secundum quam, hic Psalmus pro transcendente inscribitur, quia mundum & omnia quæ transitoria sunt contemnēdo transeuntur, & supersilientē ad æterna depingit: qui huius vitę labilis & caducæ pertæsus dissolui cupit, & esse cum Christo,& in solo do- 1.Para.16
C mino(contēptis omnibus & reputatis pro nihilo,quasi vanissimis) ponit expectationem suam. Philip.1.

IN PSALMVM XXXIX.

Versu.6. Beatus vir,cuius est nomen domini spes eius: & nō respexit in vanitates & insanias falsas. Hieronymus, Beatus vir, qui posuit dominum confidentiā suam,& nō est auersus ad superbias pompásq; mendacii. Qua lectione velut exponitur,quid in nostra lectione per vanitates & insanias falsas intelligatur. Felix vertit, Et non respexit ad arrogantes vel superbos & diuertentes vel circūeuntes mendacio.i.non adhæsit nec assimulauit se superbis, & iis qui operantur vt loquuntur mendacium,vel circumeuntes mendacium.i. defendentes aut fouentes falsitatem & errores malos.¶ Vers.7.&.8. Cogitationib⁹ tuis non est qui similis sit tibi. Annunciaui & loquutus sum,multiplicati super numerum. Longe aliter vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus sic habet, Multa fecisti tu domine Deus meus mirabilia tua & cogitationes tuas pro nobis. Non inuenio ordinem corā te: si narrare voluero,& numerare,plura sunt quàm vt narrari queāt. Cuius lectionis sensus est, Multa fecisti mirabilia, domine, & specialiter cogitationes tuas mirabiles & occulta consilia tua,pro nobis cogitasti, & pro nobis operari voluisti. Sunt autem opera tua & consilia ista tua tam multa,vt non possim ordine debito cuncta recensere, neq; inuenire numerum,ita vt nesciam
D vnde potissimum queam incipere sermonem,neq; sufficiam enarrandis omnibus, tam sunt multa, tam varia,tam magna. Felix eandem inducit sententiā, quam supra Hierony. sed multo obscurius & intricatius.¶ Versu.9. Aures autē perfecisti mihi. In Hebræo ponitur verbū, carah, quod primo significat fodit,incidit,aperuit: iuxta quā significationē, Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Aures fodisti mihi. Significat etiā prædictū verbum, ordinauit,disposuit, parauit vel apparauit: iuxta quam significationem habet communis lectio, Aures perfecisti mihi.i. aptasti & parasti,interiores videlicet animi,per quas audiam quid in me loquaris,vt fiam tibi obediens. Vnde Chald.paraph.sic habet, Aures autem ad auscultanda præcepta tua formasti mihi. Et secundum hanc expositionem idem videtur esse aurium perfossio,quod aurium perfectio. Spiritualiter enim aures apertas habent vel incisas,vel perfossas, qui Diuinæ voci eas habēt semper patētes, vt possit ipsa intus introire ad intima humani cordis: quemadmodum econtrario, clausas aures intelligimus habere spiritualiter eos,quorum auditus non est apertus ad suscipiendum interius Dei sermones. Vnde & incircuncisę apud Hieremiam dicuntur aures obstinatorū in præuaricatione sua,quasi non incisæ,vel non perfossæ,vel non apertæ,ad suscipiēdum sermones Dei. Notādum autē,quòd septuaginta interpretes hoc loco habent, Corpus aptasti vel perfecisti mihi. Iuxta quam lectionē etiam Paulus Apostolus 10.cap. Epistolæ ad Hebr.adducit hanc partem Psalmi in testimoniū. Cuius lectionis expositionē Hiere.6.

ſimul cum noſtra atq; Hebræa in Elucidatione pariter implicauimus,& quaſi in vnã compegimus ſententiam.¶Verſu.11. In capite libri ſcriptũ eſt de me, &c. Hæc atq; præcedentia in Elucidatione atque annotationibus principalibus ſuprà expoſuimus in perſona Chriſti, propter authoritatem beati Pauli Apoſtoli:qui in Epiſtola ad Hebręos,hæc vt vocẽ Chriſti in mundum ingredientis,adducit.Veruntamen iuxta Hebraicã lectionem,Pauli Apoſt. authoritate ſecluſa, facile totã lectionẽ cuilibet iuſto liceret accommodare, hoc modo,Tu domine non exigis à me victimas & oblationes corporales pro expiatione peccatorũ,ſed obedientiam requiſiſti, & obedire me feciſti voci tuę:& ego meipſum obtuli prõptũ ad perficienda mãdata tua,dicens,Ecce adſum.In volumine enim libri tui in ſcriptura ſancta,aut in prædeſtinatione tua ſcriptũ eſt ſuper me:vel de me,hoc mihi iniũgitur, hoc à me exigitur vt faciam voluntatem tuam, non autem vt victimas feriam, aut holocauſta corporalia. Atq; ita conſequenter cętera omnia ſatis quadrãt.Sed & Cha.paraph. nihil omnino hoc loco de Meſsia videtur indicare. Neq; iuxta hanc expoſitionem tantam facere oporteret difficultatem de commutatione modi loquendi,quantam indicauimus in argumento atque in annotationibus.Secundum tamen Apoſtolicam authoritatem,omnino cogimur,hanc ſcripturam Chriſti perſonæ accommodare,vt ex ſuperioribus euidens eſt ac manifeſtum.Notandum quoq;,quòd in Hebræo non habetur in capite libri,ſed in volumine libri:quod facilius eſt accommodari cuilibet iuſto quàm prior lectio quę habet,In capite libri. E

IN PSALMVM XL. F

VErſu.9.Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me.Hieronymus,Verbũ diaboli infundebant ſibi:hoc eſt,propoſuerunt in animo,& firmauerunt in propoſito cordis ſui conſilia peſsima quorum diabolus in ipſis author extitit.¶Verſ.10.Qui edebat panes meos,magnificauit ſuper me ſupplantationem.Hieronymus ex Hebræo vertit,Qui manducabat panem meum leuauit contra me plantam vel calcaneum,quomodo etiam apud Ioannem ex ore Saluatoris adducitur. (Ioan.13.) Felix tamen & cæteri magis vertunt, iuxta modum noſtræ lectionis, Magnificauit ſuper me ſupplantationem,vel magnificauit aduerſum me calcem ſiue calcaneum. Eſt autem horum eadem ſententia,Iudam proditorem fraudem magnam & dolum nimis inſignem perpetraſſe cõtra dominum ſuum, à quo nutriebatur,& nimis indigne illum optime meritum conculcaſſe,atque velut pedis calcaneo protriuiſſe.

IN PSALMVM. XLI.

VErſu.1.Sicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum.Felix,Quemadmodũ ceruus vociferat ſuper inundationibus aquarum,ſic anima mea vociferat ad te Deus.Quod ſic exponit,Sicut ceruus præ deſiderio clamat ad vel propter inundationes atque torrentes aquarum, vt eos ſcilicet inueniat,& eis refocilletur:ita anima mea, ô Deus,pręs deſiderio ad te clamitat. Aliter vertit Beatus Hieronymus,Sicut,areola præparata eſt ad irrigationes aquarum, ſic anima mea præparata eſt ad te Deus.¶Verſu.8.Memor ero tui de terra Iordanis & Hermonii,à mõte modico.Hunc verſum quidam ita exponunt,Memor ero mirabilium,quę tu feciſti circa Iordanem fluuiũ & in mõte Hermoiim.Quod autem ſequitur, A monte modico,Beatus Hieronymus vertit,A mõte minimo. Alii autem vocabulum Hebraicum tenent non verſum,dicentes à monte Mizhar,quaſi nomen ſit proprium,non appellatiuum.¶Verſu.9.A byſſus abyſſum inuocat.Clarius verti poſſet. Abyſſus ad abyſſum clamat.i.alia aliam vocat, iuxta expoſitionem in Elucidatione & annotationibꝰ latius expreſſam. G

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

PSalmus iſte,primus eſt inter eos qui inſcribuntur filiis Core.Nam plures ex pſalmis hac inſcriptione conſtat prænotari, de qua inſcriptione ſancti patres, maxime autem inter hos pater Auguſtinus,myſticas plures & pulchras ediderunt ſententias, ex ipſa nominis Core interpretatione,quod caluitium vel caluariã ſonat:vt ſpiritualiter illi intelligantur filii Core,qui filii ſunt illius qui in caluariæ loco voluit crucifigi, illi videlicet qui Chriſto domino fide & charitate firmiter adhærentes,cuncta huius mundi deſpiciunt,& toto affectu ad cæleſtia anhelant:qui non niſi in caluaria,nõ niſi in cruce domini gloriari volunt,terrenam omnem conſolationem, propter paſsionis dominicæ memoriam penitus reſpuentes.Et quidem facile hoc fuerit aduertere,attente conſiderãtibus,quòd ferè Pſalmi qui prędictam habent inſcriptionem exprimant,vel magnum vitæ pręſentis faſtidium,vel ardens futuræ deſiderium.Secũdum literalem autem expoſitionem,dicere licebit, Pſalmos quoſdam filiis Core inſcribi:quoniam ipſis canendi dabantur,& ad ipſorum ſpectabat officium,Pſalmos iſtos peculiariter (qui ſic prænotati ſunt) Domino in muſicis inſtrumẽtis decãtare. H

IN PSALMVM XLII.

VErſu.3. Ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua.Hieronymus per futurum vertit, Ipſa ducent me, & introducent in montem ſanctum tuum & in tabernaculũ tuum.De quo in prioribus annotationibus diximus.¶Verſu.4.Ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.In Hebræo habetur.Ad Deum lętitiæ & exultationis meæ. Id eſt,qui me facit gaudere,lætari,& exultare in ſpiritu meo.

IN PSALMVM XLIII.

VErſu.6.Qui mandas ſalutes Iacob.In Hebræo per imperatiuum modum dicitur,Manda ſalutes Iacob: vel præcipe pro ſalutibus Iacob,vt vertit Hieronimus. hoc eſt, præcipe vt ſaluatio fiat populo tuo. Te enim iubente veniet ſalus. In verſu autem ſequenti, vbi noſtra

A lectio habet, Ventilabimus cornu: psalterium Romanũ non habet cornu, neq; etiã versio Hieronymi ex Hebræo, sed tantũ, ventilabimus. Vocabulũ tamen nagach, significat cornu petiit, vel cornibus percussit, aut offendit, aut insultauit, impegit, inuasit: significátque proprie impulsum & insultũ animalium, qualẽ videlicet animalia cornibus faciunt. Vnde patet Hebraicæ vocis emphasim hac circunlocutione, ventilabimus cornu, nõ male neq; infœliciter explicatã. In secunda autẽ parte pro spernemus, Hiero. vertit, conculcabimus: Felix, ad nihilum deducemus. ¶ Versu 10. In Deo laudabimur tota die. Hiero. ex Hebræo, In domino gaudebimus tota die. Vnde patet, ꝙ suprà psalmo 33. de verbo laudari diximus, verum esse nimirum laudari interdum pro gloriari, gaudere, & lætari accipiendum. ¶ Versu 11. Et non egredieris Deus in virtutibus nostris. Virtutes pro exercitibus accipi debent: quomodo & alibi, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Vnde Hieronymus, Felix ac cæteri hoc loco vertunt, in exercitibus. ¶ Versu 12. Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros. Hieron. Vertisti terga nostra hosti. Felix, Conuertisti nos retrorsum à tribulante: id est, fecisti nos fugere à facie inimicorum nostrorum: vel, fecisti nos posteriores inimicis nostris, quibus olim eramus priores. ¶ Versu 13. Dedisti nos tanquam oues escarum. Hieron. Dedisti nos quasi gregem ad vorandũ. Felix, Dedisti nos sicut oues in cibo, videlicet vt nos deuorent inimici nostri pro libito. ¶ Versu 19. Et iniquè non egimus in testamẽto tuo. Ex Hebræo, Non mentiti sumus, vel nõ falsi fuimus, vel non fecimus falsitatem in testamento siue pacto: hoc est (vt clarius habet nostra le-
B ctio) non egimus inique contra testamentum tuum. ¶ Versu. 21. Quoniã humiliasti nos in loco afflictionis. Hieronymus, Deiecisti nos in loco draconũ. Felix, Contriuisti nos in loco draconis: hoc est, in loco captiuitatis, in medio infidelium & peruersorum idololatrarum, aliisq; vitiis deditorum in loco in quo regnat draco ille serpens antiquus diabolus. ¶ Versu vltimo, Redime nos propter nomen tuum. In Hebræo habetur, propter misericordiam tuam. Apo. 20.

IN PSALMVM XLIIII.

VErsu 1. Eructauit cor meum verbũ bonum. In Hebræo ponitur verbũ rachas, quod rectius quidẽ transferri non potuit, quam in verbũ Eructauit. Attamen emphasim habet peculiarẽ quæ Latino verbo non satis exprimitur. Nam (vt Felix ait) proprie significat cordis locutionẽ cum nondum ad os peruenit, & quærit illam cor emittere, & circunuoluitur, & mouetur huc atq; illuc, & volutatur quærens eã mittere ad os, & præ lætitia quandoq; nequit: vt videntur facere vermiculi, cum aufertur operimentum eorũ quo fuerunt operti, siue terra, siue aliud quodlibet in quo prius fuerant inclusi. Iuxta quã emphasim dicitur diuinus psaltes sese hoc verbũ bonum diu animo volutasse, & gestiisse effari, antequam proferre posset, & penitus emittere in aures sponsi.
¶ Versu 3. Speciosus forma præ filiis hominum. Hieronymus, Decore pulchrior es filiis hominũ.
C Speciosus forma vel maxima pulchritudine præ filiis Adam. Chald. parap. habet, Pulchritudo tua, rex messia, superabundat à filiis hominũ, vel maior est quã sit filiorum hominum. Quæ omnia sententiam nostræ lectionis tantum explanant. ¶ Versu eodẽ, Diffusa est gratia in labiis tuis. Præter sententiam in Elucidatione propositam, potest etiam hæc assignari: Gratia noui testamenti, euangelii pacis & doctrinæ veritatis est diffusa & data in labiis tuis, nimirum à Deo patre per spiritum sanctum, cuius benedictionem non ad mensuram accepisti. Siquidem ad euangelizandum euangeliũ pacis missus est Christus dominus. Chal. translatio habet, Diffusus est vel datus est spiritus prophetiæ in labiis tuis. Quæ lectio non male ad iã dictam quadrat sententiam. ¶ Versu 5. Specie tua & pulchritudine tua intende, prospere, procede, & regna. Hieronymus, Gloria tua & decore tuo prospere ascẽde: hoc est, prospere procede, vel fœliciter progredere, in opere scilicet ad quod te mittet pater tuus. Chal. autem para. pulchre de Messia sic habet, Cinge ensem tuum super latus tuum, ô fortis, quo interficias reges & potestates splendore tuo & gloria tua. Gloria autem tua multiplicabit filios, sicq; prosperabis, vt equites super thronos regios vel super equos regni, propter causam vel negociũ fidei, & veritatis, & mansuetudinis, & iustitiæ: & docebit te Deus operari timenda vel terribilia manu dextera tua: vel docebit te dominus vt terrorem inferas cum manu dextera tua. Quæ valde dulcia sunt ad ruminãdum pio erga Christum verum nostrum Messiam affectui, & ex Elucidationis verbis atq; annotationibus annexis, intellectu sunt facilia. ¶ Versu 11. Astitit regina à dex- Ioan. 3.
D tris tuis, in vestitu deaurato circundata varietate. Hieronymus, Stetit coniunx in dextera tua, in diademate aureo. Nam pro toto hoc, In vestitu deaurato, circundata varietate, non vertit nisi, in diademate aureo. Alii vertunt, cum massa auri ophir, vel cum insignibus aureis. ¶ Versu 23. Ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eũ. Hieronymus habet per imperatiuum, Et adora eum. Vel per futurum verti potest, hoc modo, Et adorabis eum, tu scilicet quæ placere cupis sponso tuo.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

PSalmus hic titulum habet admodum singularem, In finem, pro iis qui commutabũtur filiis Core, ad intellectum, canticum pro dilecto. In quo titulo, per eos qui cõmutabuntur, intelligi videntur populi gentium, qui ante Christi sponsi aduentum idololatriæ fuerãt dediti, & prorsus vitiis omnibus miserè subiecti. Christi autem aduentu facti synceri cultores vnius Dei, omnibúsq; virtutibus studiosissime addicti, vt merito iã tum futura prophetico spiritu contẽplans psalmista, illos diceret commutandos, quorum tam mirabilis futura erat ad veritatẽ Christi conuersio. Pro his autem rectè psalmus præsens inscribitur, quoniã de eis sic commutandis potissimũ lo

quitur,cum eos dicit sagittis transfigendos,subq; sagittante casuros, item post regẽ vt virgines ad- E
ducendos in templũ,hisq; similia. Cæterum,canticum dicitur pro dilecto: quoniam sponsi dilectis
simi iucundo gaudio,gloriã triumphum amabilem decantat. Ex Hebræo autem vertunt aliter titu
lum interpretes, pro iis qui commutabuntur,ponentes (lilia) titulũ psalmo præfigentes,super lilia,
vel pro liliis. Quæ tamen lilia,facili intelligẽtia cõmode possunt intelligi iidem ipsi fideles,qui iuxta
vulgatam lectionẽ appellantur commutandi,propter candorem .s. spiritalis gratiæ,& virtutis inte-
Canti. 2. riorem ornatum, Vnde & in Cãtico cãticorum de dilecto dicitur, quòd pascatur inter lilia. Alii au
tem vocabulum Hebraicũ,quod hîc ponitur sosannim, dicunt significare genus musici instrumẽti,
in quo psalmus cantari debebat. Alii pro septuaginta iudicibus spiritu plenis à Moyse ordinatis acci
piunt: quos lilia appellant, propter candorem spiritualis gratiæ, & æquitatis iudicii Dei. Ac de his
quidem manifeste interpretatur Chal. parap. quæ habet in hunc modũ,In laudem,pro sedentibus
iudicibus ordinatis à Moyse, dicta spiritu prophetico per manum filiorum Core,intelligentia bo-
na & laudatoria confessio . Secundum hanc autem intelligentiam arbitror ob hoc fieri in titulo
horum iudicum mentionem, quoniam dicitur in fine psalmi , Pro patribus nati sunt filii constitu-
endi principes super omnem terram. Nam septuaginta illi à Moyse ordinati iudices,typus erant &
figura eorum qui post in ecclesia pro Christo & loco eius futuri erant vsq; in consummationẽ sæ-
culi iudices & doctores. Quemadmodum enim illi spiritus,qui in Moyse erat cõsequuti participi-
um,facti sunt in eius adiutorium in iudicando,dirigendo,& erudiendo populum:ita sancti aposto F
li, atq; discipuli domini, & post hos etiam hodie in ecclesia viri apostolici atq; diuini, spiritum Ie-
su qui in cælos ascendit participantes,præsunt populo Dei,dicendo,dirigendo,erudiendo,iudican
do. Atq; hi sunt qui pro patribus illis primis iudicibus filii atq; posteri ordinati sunt, ac principes
constituti super vniuersam terram. Cæterum quod iuxta vulgatam lectionem in fine tituli dicitur,
canticum pro dilecto, id ex Hebræo vertit Hierony. canticum amantissimum: alii canticum amo-
rum vel dilectionum:quoniam videlicet amabilissima & deliciosissima canit sponsi ac sponsæ, re-
gis atq; reginæ connubia,& castissimos dulci modulatione exprimit amores,quibus ad ĩnuicem &
sponso sponsa,& sponsæ sponsus,mirabiliter cohærent.

IN PSALMVM LV.

VErsu 1. Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis. Hieronymus ex Hebræo,Au
xilium in tribulationibus inuentus es validum. Felix eandẽ sententiam, Auxilium in tribula-
tionibus inuentus est valde,vel inueniemus nimis. ¶ Versu 4. Fluminis impetus lætificat ciui
tatem Dei. Hoc loco de conuersione gentium in ecclesia loquens Chal. para. pulchrè sic habet,Po-
puli velut flumina & scaturigines eorum, vel tanquam impetus eorũ venient, & lætificabunt ciui-
tatem Dei,& orabunt in domo sanctitatis Dei,in tabernaculo altissimi. Ex qua lectione patet,præ- G
ter expositiones suprà assignatas,posse per hunc impetũ fluminis intelligi copiosum cõcursum po
pulorum ex gentilitate ad Christianismũ sese conuertentium , atq; ad ecclesiæ vnitatẽ confugien-
tium ¶ Versu 5. Adiuuabit eã Deus mane diluculo, Hieronymus, Auxiliabitur ipsi Deus in ipso or
tu matutino:quod idem valet cum lectione nostra,mane diluculo. Felix in eandem sententiam ver
tit, In prospectu auroræ,vel iuxta prospectum matutinũ. Psalterium autem Romanum hoc loco
habet, Adiuuabit eam Deus vultu suo: quod videtur quidẽ secundum verborum faciem,diuersum
esse ab eo quod habent Hebraicæ & vulgatæ lectiones,secundum rem tamen in idem facilè reduci
tur. Cũ enim Deus opportuno tempore post noctem aduersitatis & tenebras tentationum,beni-
gno consolationis fauore illucescit, velut requiescere aliquantulũ iubens afflictam ecclesiam, tum
quasi mane diluculo,vel quasi in ortu matutino,siue in prospectu auroræ,adiuuat eandẽ. Neq; du
bium,quin tunc etiã rectè dicatur,idq; secundum eandem penè sententiam suo vultu vel suo respe
ctu Deus adiuuare ecclesiam sanctam ciuitatem suam. ¶ Versu 8. Quæ posuit prodigia super terrã.
Hieronymus, Venite,& videre opera domini,quãtas posuerit solitudines in terra. Felix vertit,de-
solationes. Intelligũtur autem istæ desolationes euersiones idolorum,& idololatriæ destructiones:
quando videlicet è populis gentium idolorum cultus profligatus est, & veri Dei cultus pro nequis
sima impietate introductus. Atq; hæ ipsæ desolationes siue solitudines, rectè possunt accipi prodi- H
gia illa,ad quæ contemplanda nos propheticus spiritus adhortatur. Nam & Felix testatur verti pos
se mirabilia,pro desolationibus. Chald. translatio habet, Videte opera Dei,qui posuit desolationẽ
in impios terræ: quod de contritione principũ & potentum recte intelligitur. ¶ Versu penultimo,
Vacate,& videte. Hieronymus, Cessate,& cognoscite quoniam ego sum Deus. Felix, Supersedete,
vel deponite,scilicet idololatriam, & cessate ab operibus malis,vel relaxate. Chald. parap. habet, Dis
cedite, vel cessate à bello,quo scilicet vos infideles contra Deum pugnatis.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

PSalmus iste ex tituli præmissione filiis Core inscribitur, pro arcanis, id est,pro occultis:quo-
niã videlicet de mysterio ecclesiæ,eiúsq; post grauissimas persecutiones liberationis mirabi
li cõsilio tractat. Valde enim occultũ Dei consiliũ est,magnum est arcanum, quod sic potẽ-
tissimus dominus in primordiis ecclesiæ nascẽtis, permiserit grauissimis eã tribulationibus obrui,
& tamen opportuno tẽpore ita mirifice contritis hostibus,eandẽ in pace constituerit. In Hebræo
autem habetur,pro arcanis dictio halamoth,quam beatus Hieronymus interpretatur iuuentutes,
scribens psalmum,pro iuuentutibus. Quod recte prædictæ sententiæ conuenit,quoniã de primor

A diis & initiis afflictæ nascentis ecclesiæ cõmemorat, eiúsq; iucunda & tempestiua liberatione. Felix vertit, pro occultis: quod lectioni vulgatæ suprà positæ consonat: vel, pro iuuentute, quod cũ Hieronymo facit: vel pro iuuẽculis siue virginibus: hoc est, pro fidelibus cordibus tenere Deum sponsum diligentibus, illíq; indiuulse adhærentibus, quibus ipse opportuno tẽpore liberationis suæ impẽdit beneficium. Alii halamoth, nomen asserunt esse musici instrumẽti. Translatio autẽ Chal. titulum præsentem multis verbis protrahit, dicens, Ad laudandũ per manus filiorum Core, per spiritum propheticum in die quando absconditus fuit pater eorum ab eis, & illi liberati sunt, & dixerũt canticum. Si mysticam intelligentiam vt oportet requiramus, omnino dulce mysteriũ inueniemus in hac absconsione patris Core, & filiorum eius liberatione. Filii nanq; Core spirituales nos sumus fideles omnes qui in Christum Dominum in Caluariæ monte crucifixum, credimus, iuxta quod in expositione tituli psalmi præcedentis latius declarauimus. Ipse enim Christus dominus, pater noster est Core. Hic autem pater noster in tempore tribulationis & angustiæ quasi absconditus est à nobis. Reputatur enim occultare sese, dũ laborantibus filiis differt succurrere. Attamen opportuno tempore, mane diluculo, liberati, manifestante sese patre nostro & apparente in adiutorium, tunc laudem hãc in gaudio cordis nostri, atq; in gratitudine spiritus decantamus. Fuit etiam absconditus Christus pater noster, quando in cruce passus, & in terræ visceribus est sepultus. Nos quoq; tunc liberati sumus de potestate diaboli, & canimus canticum gratiarum actionis.

B

IN PSALMVM XLVI.

Versu 4. Elegit nobis hæreditatem suam. Clarius iuxta sententiam Elucidationis habet Romanum psalterium, Elegit nos in hæreditatem sibi. Ex Hebræo autem vertunt, Elegit nobis hæreditatem nostram. Vbi si intelligatur verbum Dare, erit sensus, Elegit nobis, vel disposuit nobis, ex bona videlicet voluntate sua, dare hæreditatem nostram: sua bona volũtate elegit nos facere hæredes suos, & filii sui cohæredes. Atque ad hanc sententiam satis accedit quod habet Chald. paraph. Elegit nos ad hæreditandum, vel vt hæreditaremus hæreditatem nostram. ¶ Versu vltimo, Dii fortes terræ, &c. Hierony. Dii scuta terræ vehementer eleuati sunt. Quod in nullo à nostra lectione discordat, nisi quòd pro fortibus scuta vertit: quanquã & hoc secundum rem idẽ est. Dicũtur enim scuta terræ sancti apostoli, quoniam terræ protectores & fortes propugnatores sese exhibuerunt ad introducendam veritatem, & expellendam falsitatem. Rom. 8.

IN PSALMVM XLVII.

Versu 2. Fundatur exultatione vniuersæ terræ, mõs Sion, latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Hier. Specioso germine, gaudio vniuersæ terræ, mõte Sion, lateribus Aquilonis, ciuitatula regis magni: hoc est, pulchra iocunditate, & magna amœnitate totius terræ, in monte Sion & lateribus Aquilonis, quæ sunt, vel ex quibus est ciuitas regis magni, iuxta intelligentiã in Elucidatione expositã. Felix vertit per nominatiuum, Formosa nympha, vel pulchra sponsa, pro specioso germine. Deus in domibus eius cognoscetur, cũ suscipiet eam. Vocabulum Hebraicũ arenõ, quod pro domibus hîc ponitur, proprie significat palatia magna & munita. Vnde Beatus Hieron. ac cæteri vertunt, In palatiis eius, quod recte ad ecclesiarũ dignitatẽ atq; augustam maiestatem pertinet quæ optimo iure palatia valent, propter illum qui in ipsis à Deo est, decorem & protectionẽ, nuncupari. Quod autem sequitur: Cũ suscipiet eam, beatus Hier. vertit, in auxiliando. Deus enim in ecclesiis agnitus est, cũ in die salutis misertus est populi sui, & cor apposuit, vt auxilium aduersus hostis tyrannidẽ præberet eis. ¶ Versu 6. In spiritu vehemẽti conteres naues Tharsis. Hier. interpretatur, In vento vredinis. Felix, Cũ vento Noto, aut cum spiritu vehementi, vel australi: alii, cum vẽto Orientali. Chal. translatio habet, In vento Noto valido, qui egreditur à conspectu Dei. Omnia autẽ hæc recte ad spiritum sanctum possumus referre, qui ventus validus est, ventus vredinis: quoniam ignis consumens est atq; etiam Orientalis, vtpote ab illo fluens & flans, cuius est oriens nomẽ eius. ¶ Versu 8. Suscepimus Deus misericordiam tuam. Hieron. Æstimauimus Deus misericordiam tuam: id est, reputauimus, & magnificauimus, cum omni veneratione & cultu honoris debiti suscepimus, in medio templi tui. Felix vertit, expectauimus. ¶ Versu 11. Circundate Sion, & complectimini eam. Hieron. Circundate Sion, & circuite eam: numerate turres eius. Atq; in eundem modum vertit etiam Felix. Quæ lectio admonet nos decorem ciuitatis ecclesiæ sanctæ diligenter cõsiderare: quemadmodum solet ciuitas ab iis qui decorem eius contemplari volunt, circuiri, & numerari solent turres atq; propugnacula eius. Versu vltimo, Ipse reget nos in sæcula. In Hæbræo habetur halemut, quod vertit Hiero. In morte. Ipse (inquit) erit dux noster in morte. Sanctes, Ducet nos vsq; ad mortem. Felix, Ipse diriget nos per iuuentutem, vel in iuuenili ætate, aut pedetentim, vt pueri diriguntur à matribus, vel iuxta mortem. Alii autem rectius versum putant à septuaginta interpretibus, in sæcula, vel æternaliter. Alii rursum vertunt: Deducet nos in suauitate, vel suauiter.

C Gene. 5. Hebr. 12. D Zacha. 6.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Hvic Psalmo in Hebræo præmittitur titulus, Canticum psalmi, vel canticũ psalmus: hoc est, canticum quod est psalmus, quoniam videlicet in ipso mirabilis lætitia concinitur, vt meritò canticum psalmi potuerit inscribi. Cæterum, quod addunt Græci atque Latini codices, pro secunda sabbathi, id in Hebræo prorsus nõ inuenitur, neque aliud quicquã eius loco. Exponit

tamen beatus Augustinus hanc secundam sabbathi, secundam diẽ post sabbathũ, vel à sabbatho, E
quę est dies secunda inter dies distinctionis rerũ. Siquidem prima sabbathi, id est, prima post sabba
Genes. 1. thum, quæ apud nos dies dominica dicitur, fiebat lux, & diuisa est à tenebris. Sequẽti autẽ die, hoc
est, secunda post sabbathũ vel à sabbatho, factum est firmamentum, quo diuisæ sunt aquæ ab aquis.
Psal. 18. Notum autem est per firmamẽtum interdum ecclesiã significari: potissimum autem ipsos ecclesiæ
primates atq; principes: quemadmodum psalmo 18. Opera manuum eius annunciat firmamẽtum.
Quod ergo hic psalmus secundã sabbathi in vulgato titulo præfert, ad hunc intellectũ secundũ mysticam intelligentiã, conuenienter accipiendum videtur, quoniã de spirituali firmamento, id est, de ecclesiæ fundatione, atq; etiã primoribus eius, manifestum sermonẽ facit. Potest etiam mysticę ædificatio ecclesię ad secundã diem sabbathi referri comparatione facta ad priorẽ diem: quoniam sicut firmamentum factum est secũda die, postquã in prima facta fuerat lux, ita post Christi resurrectionem (quæ in prima post sabbathum die, id est, die dominica facta est) ædificata est ecclesia, atq; ita quasi secũda die sabbati, quia post primam diem sabbathi, id est, post dominicam resurrectionem.

IN PSALMVM XLVIII.

Versu 1. Omnes qui habitatis orbẽ. Felix vertit, Omnes inhabitãtes tẽpus, vel sæculũ, in quo scilicet tẽpus consummatur & circũuoluitur. Ait enim significari vocabulo Hebraico, tempus breue cito deficiens. Alii vertunt, habitatores terræ vel orbis. Hier. habitatores Occidẽtis. Vna omnium sententia est, admonere vniuersos vbicunq; locorũ, ab Oriente vsq; in occidentẽ, quicunq; tẽporis angustia constringuntur, & in tẽpore sunt ac degunt, attendere ad ea quæ sunt narrãda, tanquã ad verè vtilia ex æquo vniuersis. ¶ Versu 2. Quiq; terrigenæ & filii hominũ. Ex Hebræo ad verbũ sic habetur, Etiam filii Adam, etiã filii ish: id est, viri nobiles & præcipui. Hæc enim differentia est inter Adam & ish, ꝙ Adam significet hominem plebeium vnũ aliquẽ è vulgo, ish verò hominem patritiũ & nobilẽ, vt ait Ioannes Reuchlinius in rudimentis Hebraicis, vbi propositũ psalmi locum rectè sic putat vertendum, Tam filii plebei, quã filii patricii vel nobilis: id est, tam nobiles, quam ignobiles. ¶ Versu 12. Homo cum in honnore esset, non intellexit. Hiero. Homo in honore non cõmorabitur, assimilatus est iumentis, & exæquatus est. Quibus verbis significatur, homines huius mundi non diu in honore & gloria permansuros, sed breui in cinerem & puluerẽ redigẽdos: sicq;, quod ad corpus attinet iumentis necessario assimilari, & exæquari per huiusmodi corporis dissolutionẽ & incinerationem. Atq; huic sententiæ satis fauet versio Felicis, quæ sic habet, Homo in magnificentia non dormiet, aut in honore nõ morabitur, siue non permanebit, similis fact⁹ est quadrupedibus vel iumentis, quæ exterminata fuerunt. Cæterum Chal. para. magis fauet sententiæ, quam in Elucidatione expressimus, de hominis ꝑ peccatũ abiectione, & vsq; ad brutalem vilitatem deiectione. Sic enim habet, Homo peccator in honore non commorabitur cum iustis, assimilatus est bestiæ mutæ. ¶ Versu 15. Et auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum. Hieronymus, Et figura eorũ conteretur in inferno post habitaculum suum: hoc est, postquam ex habitaculo suo emigrauerint, ex habitaculo corporis sui vel terrenę mansionis, figura eorum in inferno consumetur, non vltra apparebunt in illa specie & pulchritudine, in qua hic mundus illos ostentabat conspiciendos. Felix sic reddidit. Fortitudinem eorum consumet fouea pro habitaculo suo: id est, infernus eorum robur & omnem gloriam consumet, pro eo quòd imperpetuum futura sit habitatio eorum. ¶ Versu 19. Quia anima eius in vita sua benedicetur. Beatus Hieronymus actiuo genere vertit, benedicet. Animæ suæ (inquit) in vita sua benedicet: hoc est, Benedicet. & placentia loquetur animæ suæ ad delicias, illam inuitans, more stulti illius diuitis: Comede, bibe, epulare anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos, & cætera quæ saluatoris parabola in euange-
Lucæ. 16. lio Lucæ cõmemorat. ¶ Versu eodẽ, Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Hieronymus, Laudabũt te, cum benefeceris tibi, quomodo vertit etiam Felix, Huius autem lectionis sententia ad hominẽ malum (de quo suprà mentio facta est) referri debet: vt dicatur impio, Laudabunt te adulatores tui, & beatum te prædicabunt homines sæculi cum tu tibiipsi benefeceris, cum tibi huius mundi bona curaueris, cum te feceris affluentem diuitiis, atque deliciis diffluentem. H

IN PSALMVM XLIX.

Versu 2. Ex Sion species decoris eius. Hierony. De Sion, perfecto decore Deus apparuit. Felix, Ex Sion perfectæ pulchritudinis Deus splendide apparuit: quæ secundum nostram in Elucidatione interpretationem, facile est primo Christi in mundum aduentui accõmodare. Tunc enim in perfecto decore apparuit, plenus gratia & veritate, & præ filiis hominum forma speciosus. ¶ Versu 6. Qui ordinant testamentum eius super sacrificia. Hierony. Qui feriunt pa-
Ioan. 1. ctum meum in sacrificio. Quod sic potest intelligi, Qui obseruant, vel custodiunt testamentũ meũ
Psal. 44. in sacrificiis suis: qui videlicet non satagere se putant, si corporalia mihi sacrificia offerant, hircos & boues, verum insuper soliciti sunt ferire pactum meum, obseruare, & ratum facere, obseruandóq; velut confirmare testamentum meum. Quod à lectione vulgata, iuxta datam expositionem, non omnino dissonat. ¶ Versu 11. Iumenta in mõtibus & boues. Hieronymus vertit, Pecudes in montibus milium. Felix, Quadrupedes in montibus mille. Significat multitudinem infinitam & vniuersitatem bestiarum in sua esse possessione, & suæ ditioni subiectam. Versu 12. Pulchritudo agri mecum est. Hieronymus pro pulchritudine agri, vertit, Vniuersitatem agri: hoc est, quicquid in cãpo pulchrum est, & omne speciosum, in mea potestate est. Felix vertit, Feræ campi mecum sunt.

A Dictio enim Hebraica hoc loco posita ziz, æquiuoca est, & à diuersis interpretibus Hebraici idiomatis peritis admodum diuersimode redditur. Quidā enim amœnitatem vertunt, alii pinguedinē, alii multitudinem, alii omnimodū, alii speciem vel speciositatē, alii vniuersitatem. Scribunt quoq; Hebræorum Rabbini, hanc dictionē genus esse ad omnia animalia, fera & agrestia. Valde autem nouū est quod hoc loco ex Chald. paraph. vertit Augustinus Genuensis, in hūc modum: Gallus syluester, cuius pedes quiescunt in terra, & cuius caput attingit cælū, cantat coram me. ¶ Versu 21. & 22. Hęc fecisti, & tacui: existimasti inique, quòd ero tui similis. Hieronymus, Hæc fecisti, & tacui: existimasti me futurum similem tui. Arguam te, & proponam te ante oculos tuos. Quod manifestius sententiam continet in Elucidatione expositam. Libet quoq; adiungere, quæ pulchrè habet hoc loco paraphrasis Chald. in hunc modum, Has operationes malas operatus es. Ego verò expectaui cōuersionē tuam: existimasti permansurū te in æternum pacificum, dixisti in corde tuo, ero fortis sicut tu, arguā te in hoc mundo, & ordinabo gehennā in mundo futuro coram te. Quæ verba admodū fidelem habent sententiā, si modo illud recte intelligatur, quomodo in hoc mundo arguuntur impii iuxta illud videlicet quod in euāgelio dicitur, Qui nō credit, iā iudicatus est: & quod Paulus ait, Ioan. 3.
de iis qui proprio suo iudicio sunt condemnati. ¶ Versu vltimo, Sacrificium laudis honorificauit Titum. 3.
me: & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Hieronymus, Qui immolat confessionem, glorificat
B me: & qui ordinat viam (hoc est, Qui vitam suam & cōuersionem rectè debitéq; instituit & ducit, vel qui viam præceptorum Dei ante oculos suos constituit) ostendā ei salutare Dei. Similiter & Felix vertit, nisi quod in secunda parte dicit, Qui posuerit iter, ostendā ei, &c. quod eandē necesse est efficere sententiam. Dignum quoq; notatu est quod in hoc loco habet Chald. parap. de concupiscentiæ malæ refrenatione, hoc modo, Domanti fomitem prauum, veluti sacrificium laudis imputabitur ei: & honoranti me & obseruanti (scicilet ad declinandum) semitas prauas, ostendā ei salutem Dei, vel respicere faciam illum in redēptione Dei. Ex quo loco, simul & aliis aliquot, colligimus, authorem huius Chaldaicæ translationis, per sacrificium iustitiæ, in psalmis nonnunquam intelligere mactationem propriæ carnis: id est, concupiscentiæ malæ domationem atq; subiugationem. Sic enim in psalmo 4. loco eius quod habemus, Sacrificate sacrificium iustitiæ, eadem hæc paraphrasis de concupiscentia domanda manifeste loquitur, dicens, Domate concupiscentiam vestram, & reputabitur vobis sicut sacrificia iustitiæ, & sperare in Deo. Quæ consideratio admodū pietati & Christianæ doctrinæ consona videtur, si rem ipsam profundius penitúsq; introspexerimus. Quid enim iustius, æquiúsq; aut rationabilius, quid Deo mortificare & iugulare rectius poterimus, q̄ id quod Deus maxime exigit vt mactetur atq; perdatur: hoc est, carnē propriā, imò animā propriam, quàm
odire, quam abnegare, quàm perdere, toties euangelica voce iubemur? Quomodo autem carnem Mat. 10.
perdemus, quomodo animam odiemus, nisi secundū prauam quæ in ipsa est vitiosa origine insita & 16.
C concupiscentiam, & fomitem prauum semper ad maculas procliuem? Multò profecto iustius est sic Lucæ. 9.
nosipsos abnegando, & corpora nostra mortificando, concupiscentiámq; domando, rationalem Marc. 8.
atque viuentem Deo offerre hostiam, quàm mutorum animantium & irrationibilium pecorū sanguinem fundere, quo non oblectatur Deus. Rom. 2.

IN PSALMVM L.

Versu 1. Sec. mag. miseric. tuam. In Hebræo tantū habetur, Secundū misericordiam tuam, sine adiectiuo magnā. Et in versu sequenti, plurali numero dicitur, Dele iniquitates meas, vel trangresiones meas. Pro verbo autē Miserere, in Hebræo habetur imperatiuus verbi chanan, quod significat misertus est, vel per gratiā donauit, aut etiā gratificauit: siue gratiā fecit. Vnde hoc loco dici potest, Miserere mei: vel, Dona mihi per gratiā, peccatum: aut, Gratiā fac mihi. s. in peccati dimissione. ¶ Versu 4. Pecca. meū contra me est semp. Beatus Hier. nobiscum vertit, contra me: alii verò, coram me, vel in cōspectu meo, aut ex aduerso mihi. Et est eadem omnium sententia, peccatum. s. ante oculos esse pœnitentis ad iugem displicentiam atq; iustum pœnitentiæ dolorem. ¶ Versu 5. Tibi soli peccaui. Pulchra emphasi hæc sententia in Hebraica lectione exprimitur, tan-
D quam si dicamus per replicationem pronominis, Tibi soli peccaui, & illud malū in oculis tuis feci. Quod autē in secunda parte versus dicitur, Vt vincas cū iudicaris: id ex Hebræo verti potest, Vt purifices te, vel mundū ostendas, cum fueris iudicatus: quod idem est cū nostra lectione. Vincit enim Deus iniuste calūniantes & male ipsum iudicantes, quādo per misericordiæ exhibitionē re ipsa mōstrat & cōprobat, non ita esse vt illi calumniantur, vt nequiter cōfingunt. Potest quoq; ita ista secunda pars versus etiā sic verti: Vt tu iustifices te, vel iustificeris, cum fueris locutus: & purifices te, vel mundum facias, cum iudicabis. Quæ lectio huiusmodi sensum habet, Coram te solo peccaui, & in tua potestate prorsus est dimittere peccatum meum: propterea, tu cum loquutus fueris verbū gratiæ & remissionis, vt mihi dones veniā peccati, iustus eris, & mundus apparebis, quoniam tibi licet hac in re agere pro tuo libito, cū tibi soli peccauerim: & tu mūdus ac purus cōprobaberis, cū iudicabis, de iniquitatis scilicet meæ remissione, vel cum iudicaberis tanquam nimium seuerus & crudelis scelerum detentor, iuxta modum in Elucidatione expositum. Verti etiam potest, Propterea mūdabis me, cum loquutus fueris, & purificabis me, cum iudicabis. Quod apertam habet intelligentiā: quia peccaui tibi soli, idcirco tu vel solo verbo me potes mūdare iuditio tuo. ¶ Versu 6. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Hierony. Ecce enim in iniquitate conceptus sum, & in peccato peperit me mater mea. Felix, Ecce enim in iniquitate genitus

ſum,& in peccato concepit me,vel fouit ceu calefecit me mater mea.Quæ verſiones aſtipulátur iis E
quæ in principalib⁹ annotationibus diximus de peccato originali præſentem verſum intelligendũ,
non de peccato actualis parentum libidinis.Simul etiam notandum,ꝙ ſingularis numerus hîc,non
pluralis ponitur.¶Verſu 7. Ecce enim veritatẽ dilexiſti,Hierony.ferè nobiſcum vertit, Ecce enim
veritatem diligis,abſconditum & arcanum ſapiẽtiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Alii autem aliter vertũt,
Ecce enim veritatem diligis, in intimis vel abſconditis vel in renibus: hoc eſt,requiritis veritatem
non ſolum exterius ſecundũ ſimulationem operis,ſed in intimis etiã cordis:id eſt,intentionis & affectus
rectitudinem,non ſolũ operis bonitatem.Deinde adiungunt,Et in occulto notã facies mihi
ſapientiam,vel docebis me ſapientiam.Nam vt ſuam ſapientiam Deus homini notam faciat,cordis
requiret munditiam & rectitudinem,ſine qua nequit videri Deus.¶Verſu 8.Aſperges me domine
Matt.5. hyſſopo.Pulchrè hoc loco habet Chal. para. Infunde ſuper me ſicut ſacerdos infundit ſuper mundũ
aquam aſperſionis, cum hyſſopo & cineribus vaccæ,& mundus ero. Quæ lectio pulchre cõſonat
intelligentiæ, quam in Elucidatione expoſuimus, ſimul & iis quæ in annotatione adiunximus.
¶Verſu 9.Exultabunt oſſa humiliata.Ex Hebræo,Exultabunt oſſa quæ contriuiſti, vel confregiſti.
id eſt,humiliari,confringi,& conteri per peccatum permiſiſti.¶Verſu 11. Et ſpiritũ rectum innoua
in viſceribus meis.Hieron.Spiritum ſtabilẽ vertit.Noſtra tranſlatio tamen bene habet,rectũ.Vtrũque
enim Hebræa vox ſignificat,& æquali ſententiæ cõgruitate ſpiritus ſanctus & rectus & ſtabilis F
dicitur,quoniã ſcilicet hominem rectum ac ſtabilẽ facit.¶Verſu 13.Spiritu principali confirma me.
In Elucidatione atq; annotationibus prioribus interpretati ſumus ſpiritum ſanctum,ſpiritum principalem,
iuxta vulgatã literam:aut ſpiritum potentem,iuxta verſionem Hieronymi:aut ſpiritũ munificũ
vel liberalem,iuxta aliorũ interpretationes:& quomodo hæc omnia huic ſancto ſpiritui diuino
cõueniant, ibi mõſtrauimus. Poſſet nihilominus recte etiã de ſpiritu humano intelligi,vt poſtulet
penitus,qui collapſus fuerat nimiũ turpiter,iã amodo in ſpiritu principali cõfirmari: hoc eſt,
in ſpiritu potẽti & valido, qui ſufficit reſiſtendis malis concupiſcentiæ motibus, & prauis occaſionibus
peccatorũ,vt non vltra ſuccumbat paſsionibus,neq; ſeducatur perſuaſionibus carnis,ſed potenter
& valide reſiſtat tentamentis,& expugnari ſe nõ patiatur.Talem enim ſic robuſtum ſpiritũ,
ſic validum,ſic Dei gratia ſtabilitatũ in bono, apte potentem ſpiritum vel principalem vel regium,
nominare poterimus.Videtur tamen alia expoſitio potior & principalior. Quidã pro,ſpiritu principali,
dicũt,ſpiritum voluntariũ,vel ſpiritum voluntatis,aut ſpiritum libertatis. Chal. parap.habet,
ſpiritum propheticum. Et hæc facile ad prædicta poſſunt accommodari¶Verſu.17. Quoniã ſi voluiſſes
ſacrificium,dediſſem vtiq;.In Hebræo obſcurius habetur, Quoniam non diligis ſacrificium,
& dabo:hoc eſt,Si voluiſſes,dediſſem,ſed non concupiſcis,nõ requiris. Quod clarius expreſsit verſio
Hieronymi, Nõ enim vis vt victimam feriam, nec holocauſtum tibi placet.
G

IN PSALMVM LI.

VErſu 1.Quid gloriaris in malitia,qui potens es in iniquitate?Ex Hebræo vertit aliter Hieronymus,
ac cæteri interpretes.Quid gloriaris in malitia,potẽs miſericordia Dei tota die?Cui
conſonat & Chal.parap.quæ ſic habet, Quid laudaris lingua iniquitatis, qui potẽs es vt dãnes
ſanguinem iuſtum?miſericordia Dei adeſt tota die.Cuius lectionis ſenſus eſt, Tu qui in malitia
potens es,qui ad perpetrandã iniquitatem potentiã habes, quid gloriaris, quid te ipſum iactas,quid
tibi places in malis,quæ cõmittis? Cur nõ magis teipſum defles atq; deploras tua facinora peſsima?
Ecce miſericordia Dei ſemper & vbiq; præſens adeſt,nunquã deficit, nemini vllo tempore clauditur,
quæ te etiã requirit & expectat, longanimiter differendo vindictam, vt benignitate inuitet ad
pœnitentiam,aut certe contempta in maiorẽ te & intolerabilẽ abripiat punitionem.¶Verſu 4.Di
Rom.2. lexiſti omnia verba præcipitationis,lingua doloſa pro verbis præcipitationis. Hieronymus vertit,
Verba ad deuorandũ. Felix, Verba depreſsionis.Eadem autẽ ſunt, verba præcipitationis,& verba
ad deuorandum,ſiue verba depreſsionis aut oppreſsionis,verba ſcilicet fraudulentiæ,quibus opprimuntur,
præcipitantur,deuorantur,atq; perduntur pauperes & innoxii.¶Verſu 7. Et præualuit in
vanitate ſua.Felix,Corroboratus eſt,vel prȩualuit in prauitate ſua,vel in corruptela ſua.Hier.Con- H
fortatus eſt in inſidiis ſuis. Quibus lectionibus idem ſignificatur, nimirum impios homines conquirere
ſibi fortitudinẽ per inſidias atq; malitiam ſuam,híſq; mediis ſuper iuſtum acquirere dominium.
In quam ſententiam facillime noſtra quoq; vulgata lectio vocabitur, ſi tantum per vanitatẽ
intelligamus iniquitatem.In Elucidatione,diuitias & ſæculi potentiam interpretati ſumus: cui etiã
conſentit quod habet Chald.para.Fortis factus eſt in pecunia ſua. ¶Verſu 8. Ego autem ſicut oliua
fructifera. Alii vertunt oliuam viridem,alii virentem,alii frondoſam, Noſtra autem tranſlatio ple-
Pſalm. 1. niorem facit ſententiam,cum dicit,fructiferam oliuam.Iuſti nanque nõ ſolum non defluunt folia,
ſed & fructum facit in tempore ſuo:& omne quod fecit,proſperabitur.

IN PSALMVM LII.

ANnotationes in pſalmũ hunc quinquageſimũ ſecundum, require in Annotationibus pſalmi
decimi tertii. Eoſdem enim verſus hic atque ille cõplectuntur,verſu 7. excepto,qui eſt,
Quoniam Deus diſsipauit oſſa eorum qui hominibus placent: confuſi ſunt,quoniam Deus
ſpreuit eos.Circa quem aduerte ex Hebræo variis modis illũ transferri poſſe.Hieronymus vertit,
Deus diſperſit oſſa circundantiũ te: cõfunderis,quoniã Deus proiecit eos, Cuius lectiõis ſenſus

A est(ad impium in potentia gloriantem sermonē dirigendo) Deus confringet potentiā & virtutē eorum in quibus habes fiduciam, qui te circūdant vt ministri tui, tāquam exercitus in circuitu ducis sui, in quibus cōfidis te omnia posse. horū ossa Deus confringet, horū robur auferet: & tu cōfunderis, cū te videris destitutū auxilio eorū, & nihil posse ab illis adiuuari, quoniā Deus percussit, & abiecit illos. Atq; in hanc sententiā facilè reduci potest quod habet Chald. Parap. Deus disperdet robur exercituū peccatorum: erubuerunt, quoniā verbum Dei abiecit eos. Sunt qui vertūt, Deus dissipauit ossa dedicationis, exponētes corpora luxui & libidini dedita. huiusmodi enim Deus dissipat, & in perditionem mittit æternā. Alii vertunt, Deus dissipauit ossa hostium tuorū, vel ossa castrametantium aduersum te. Atq; ita ad virū iustum sermo dirigitur, cui promittitur inimicorum persequentium confusio.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

HVic Psalmo in vulgatis codicibus præponitur titulus, Pro amalech. Verū id mendosè ita legi videtur. Rectius enim legēdū, mahalath, quēadmodum habetur in Hebręo atq; etiā in Gręcis codicibus μαελὲθ. Significat autē hęc dictio mahalath, vel instrumēti musici genus, in quo Psalmus iste decantādus erat quomodo Hieronymus ex Hebræo vertit. Victori per chorū, vel hęreditatem, vt vertit Felix, Vincenti super hæreditatē: quoniā videlicet aduersum illos canitur, qui do-
B mini hæreditatē opprimunt & deuorant. Cui expositioni nō male cōsonat titulus quem præmittit Psalmo Pa. Cha. dicens, In laudē pro punitione impiorum qui perturbāt hæreditatem domini, vel qui blasphemant nomē domini intellectus bonus per manū Dauidis. Si tamen quis contenderet ꝓ Amalech legendū, facilis esset intelligentia contra impios qui molestatores sunt populi Dei, cuiusmodi se Amalechitæ monstrauerant erga filios Israel: propter quod à domino etiā iussi sunt deleri. Exod. 17.

IN PSALMVM. LIII.

VErsu. 5. Auerte mala inimicis meis. Hieronymus, Redde malum insidiatoribus meis, de quo in aliis annotationibus diximus. ¶ Versu vltimo, Et super inimicos meos despexit oculus meus. Hieronymus ex Hebræo, Et in inimicos vidit oculus meus. Felix exponit, Vidit oculus meus vltionem in inimicis meis, vel in inimicos meos. Cui consonat quod habet Chald. para. In patronis inimicitiæ meæ vidit oculus meus vltionem. In textu tamen nobiscum vertit Felix, In inimicos meos despexit oculus meus. hoc est, super illos comtemptibiliter aspexit vel torue aspexit, quasi aduersando & contemnendo. Et reuertitur in idem sententia.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

C TItulus Psalmi. 53. talis est, In finē in carnibus, intellectus Dauid, cum venissent Ziphei, & nūtiassent Sauli, nonne ecce Dauid absconditus est apud nos? Ex quo titulo manifestū est, Psalmum cui præfixus legitur à Dauid sancto fuisse cōpositum, pro illa maxima angustia in quā Zipheis cōmonstrantibus, Saulis persequutione fuerat perductus: cum ita à viris Saul in modū coronæ circuncingeretur, vt desperaret vllo pacto se posse euadere. Historia nota est ex cap. 23. primi libri Regū. Pro hac ergo maxima & periculosissima persequutione, apparet hunc Psalmū fuisse cōpositum à Dauid, vel post euasionē periculi, præteritū quasi præsens in spiritu cōtemplante, & eoipso ardore salutem postulāte, quo in periculo adhuc positus postulauerat, vel etiā in persecutione 1. Reg. 23
liberationem futuram prænoscente ex Dei fiducia. Nā principium Psalmi periculum sonat, finis vero euasionem manifeste pronūtiat. Potest nihilominus & Christo domino peculiariter accommodari aduersum persequutores suos, & generaliter iusto cuilibet in tribulatione posito, aut de tribulatione Dei auxilio liberato.

IN PSALMVM LIIII.

VErsu. 12. Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi. In Hebręo sic habetur, Nō enim inimicus me⁹ exprobrauit mihi, vt sustineā. Neq; is qui me oderat, super me magnificatus est, vt abscondar ab illo. Quæ lectio eandē habet cū nostra sententiā. Clarior autē est nostra lectio
D quoniam secundū cōmunem in huiusmodi re loquendi consuetudinē aptata est. ¶ Versu. 19. Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus. Hieronym⁹ per omnia nobiscū vertit ex Hebręo. Felix verò aliter vertit in hunc modum, Tu autem vir secundum ordinem meū: id est, iuxta dignitatē meam: id est habitus in honore vt ego: pro quo translatio Chal. dicit, Homo similis mihi: id est, par vel similis in dignitate. Potest etiam illud, homo secundū ordinem meum intelligi, homo eiusdem instituti & ordinis, homo consentaneus & eiusdem animi: sicq; idem erit quod nostra habet lectio vnanimis. Pro duce autem, aliqui doctorem vertunt vel pręceptorem. Vnde Chaldaica translatio habet, qui me docuisti, & intelligere fecisti sapientiam. Sensus penè idem est, siue ducem siue doctorē dicamus: quē ego tanti æstimaui vt quasi ducem, cōsiliarium, ac pręceptorem meū venerarer. ¶ Versu. 15. Qui simul mecum dulces capiebas cibos. Secus habetur in Hebręo, Qui simul habuim⁹ dulce secretum, vt vertit Hieronym⁹. hoc est, dulce erat nobis secreta adinuicem communicare. Felix vertit, Qui simul dulce inibamus vel eliciebamus consilium. Et in eandē redit sententiam. Significat enim singularem quandam familiaritatem, quam cum illo habuerat qui nunc inimicitias ostendit. Pro eo autem quod sequitur, In domo Dei ambulauimus, cum cōsensu, Hieronymus vertit cū terrore: alii cateruatim: id est, cum magna frequentia & multitudine populi, & cum multo strepitu, quomodo solent magnates incedere locis publicis, stipati magna multitudine ministrorum aut mi-

litum, maxime vbi magnates plures ſibi inuicē fuerint ſociati . Atq; hi ſunt dum ſic in multitudine E
& turba ambulant,quaſi cum terrore potentiæ ſuæ incedunt.¶Verſu.21.Exaudiet Deus & humilia
bit illos,qui eſt ante ſæcula.In Hebræo habetur,qui habitat ab initio,ſubaudiēdo celos. Vnde Cha.
Parap.habet.Habitator cælorū ab initio,vel qui præſidet cęlis ab initio, tanquā videlicet dominus
& iudex:propter quem ſenſum explicandum,Beatus Hieronymus vertit,Qui eſt iudex ab initio.
¶Verſu.22.Extendit manum ſuam in retribuendo,Hebraica lectio etiam hanc partem ad impiū re-
fert,dicens,Extendit manum ſuam ad pacificos ſuos,vel miſit manum ſuam in viros pacis ſuę.Signi
ficat autē hæc lectio, impios etiam contra amicos & homines ſecum pacem habētes manum ad no
cendum extendere.¶Verſu.23.Contaminauerunt teſtamentū eius,diuiſi ſunt ab ira vultus eius.Hie
ronymus, Contaminabit pactum ſuum nitidius butyro os eius,appropinquat autem cor illius.Cu
ius lectionis ſenſus eſt,Impius pactum & fœdus ſuum commaculat,dū ipſum facit trāsgreſsione ir
ritum:verba oris eius mollia,lenia & dulcia fuerunt quaſi butyrum in ore,cor autem eius ad nocen
dum appropinquat,& bellum cogitat. Vnde alii vertere malunt,Bellū autē cor eius:vel,Pugnat au-
tem cor illius.Interim enim dum os fauorem ſimulat cor cogitat bellū: id eſt,meditatur malum. In
eandem quoq; ſententiā vertit Chal.tranſlatio, Molliora quā pinguedo caſei verba oris eius.¶Ver-
ſu.25.Iacta ſuper dominum curam tuam.Hieronymus pro cura transfert charitatē,Proiice ſuper do
minum(inquit)charitatem tuam.Verū Hieronymianæ verſioni nō aſſentitur Ioannes Reuchlinius
dicens potius legēdum onus ſiue pondus, quēadmodū Felix ac cęteri ex Hebræo interpretes verte F
runt. Vel ſecundum alios Hebręos traditum ſiue datū tuum,omne videlicet quod dederit tibi Deꝰ
vſq; in pręſentem diem.Sícq; ſenſus erit,Proiice in dominū omne datum tuum,& illi aſcribe,illiq;
refer acceptum omne quod datum eſt tibi deſuper,omne quod accepiſti vſq; in hanc diem.Prior ta
men lectio melior videtur,Iacta ſuper dominum pondus tuū vel onus tuum. Neq; diſſonąt hæc le-
ctio multum à vulgata, quoniam cura noſtra pōdus noſtrum eſt & onus . Monet autem in hoc ver
Matt.11. ſu Pſalmiſta,illud nos facere,ad quod Chriſtus dominus ore proprio,cum in carne nobiſcum dege
ret, cunctos inuitauit, dicens, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam
vos.Quorſum enim vocat laborantes ſub pondere,niſi ad hoc vt onus ſuper ipſum proiiciant,ſicq;
refocillationem inueniant,& leuius ferant?

IN PSALMVM LV.

VErſu.3.Ab altitudine diei timebo?ego verò in te ſperabo.Non ſic habetur in Hebręo,Diuer
ſimode tamen vertūt interpretes.Hieronymi verſio ſic habet.Altiſsime,quacunq; die terri
tus fuero,ego in te confidam. Cui cōſentit quod habet Cha.Parap. Deus altiſsime cuius ſe-
des eſt in excelſo,in die qua timuero,ego in te confidam.Alii verò initiū huius verſus cum fine pręG
cedentis iungunt, & longe aliam faciūt ſententiam,hoc pacto,Multi bellantes aduerſum me excel-
ſe,vt dictio excelſe ſit vel nomen vocatiui caſus,ô excelſe,ô altiſsime,vel aduerbiū valens idē quod
ſuperbe aut arroganter aut etiam de excelſo vel deſuper,vt fortiores & ſuperiores potentia.Deīde
legūt diuiſim,Die qua timebo,ego in te ſperabo.¶Verſ.4.In Deo laudabo ſermones meos.In He
bræo non habetur pronomen meos,neque numerus pluralis:ſed tantum,In Deo laudabo verbū e
ius.Quæ lectio aliam expoſcere videtur expoſitionē,ab ea quam in Elucidatione dedimus lectioni
vulgatæ.Poterit autem ſic intelligi,Laudabo verbum Dei in Deo:id eſt,per Deū,& ex virtute Dei
me confortantis,ego prædicabo & honorabo verbum Dei,quod impii conculcant,opprimunt &
inhonorant. Alii ſic, Verbum eius, ſcilicet Dei, laudabo in Deo. id eſt,cum laude memorabor &
recogitabo,vt verbum Dei ad conſolandum & corroborandum ſpiritum . Felix verò putat verbū
accipi pro re.Vnde dicit ſic verti poſſe,In Deo laudabo rem ſuam.id eſt,omne quod fecerit Deus,
ego in ipſo laudabo:& verſu.11.In Deo laudabo verbo.id eſt rem ſiue omne quod acciderit,vt ipſe
interpretatur.¶Verſu.5. Tota die verba mea execrabātur.Hieronymꝰ,Tota die ſermonibus me af-
fligebant.Felix tamen nobiſcum vertit,Tota die verba mea execrabantur. Alii moleſte vel ægrefe-
rebant:quoniam videlicet impii mendaces,verba veritatis(cuiuſmodi iuſtus loquitur)ęquo animo
nequeunt ferre.¶Ver.7. Pro nihilo ſaluos facies illos. Hieronymus, Quia nullus eſt ſaluus in eis. H
Quod in eandem ſententiam coincidit cum noſtra lectione , quam in Elucidatione expreſsimus.
Felix vertit,Propter iniquitatem liberatio illis:quod exponit,pro iniquitate liberabuntur. Videtúr
que ad exiſtimationem impiorum eſſe referendum,qui ſperant per ſuam iniquitatem ſe poſſe effu
gere. Poterit & ſecundum ironiam,ſatis commodam hæc lectio habere intelligentiam.¶Verſu.8.
Deus vitam meam annunciaui tibi.Hieronymus,Secretiora mea dinumeraſti.hoc eſt,mea omnia
ſecretiſsima & occulta optime noſti. Quod autem ſequitur, Poſuiſti lachrymas meas in conſpectu
tuo,ſicut & in promiſsione tua,ita vertunt ex Hebræo, Pone lachrymas meas in vtre tuo vbiq; &
in numero tuo, vel in libro tuo, vel in rationibus tuis . Petit enim fletum ſuum reponi in memoria
Matt.5. Dei,vt pro eo cōſolationem accipiat in tempore opportuno,iuxta illud,Beati qui lugent,quoniam
ipſi conſolabūtur.¶Verſu.11. In Deo laudabo verbum,in domino laudabo ſermonem.Cha.parap.
priorem partem videtur referre ad laudes iuſtitiæ Dei,poſteriorem ad laudes miſericordiæ. Sic e-
nim habet,In proprietate iudicii Dei,laudabo in verbo eius,in proprietate miſericordię Dei,lauda
bo in verbo eius.Nihil tamen opus eſt hæc ita diuiſim exponere,ſed accipi poteſt hæc replicatio ad
expoſitionem vehementiæ.

A

DE TITVLO PRÆCEDENTIS PSALMI.

HIc Psalmus,iuxta Græcam atq; Latinã inſcriptionẽ talem habet titulum,In finem pro populo qui à ſanctis longe factus eſt,Dauid,in tituli inſcriptione,cũ tenuerunt eum allophyli in Geth.In Hebræo autẽ ſecus habetur,Victori ſuper columbã mutam,vel pro colũba muta, eò quod procul abierit Dauid humilis & ſimplex,cũ tenuerunt eum allophyli in Geth.Ex quibus titulis apparet,hunc Pſalmum a Dauid fuiſſe cõpoſitum, poſt inſaniã illam ſimulatã corã rege Achis & euaſionem ipſius:quando videlicet coactus fuit propter rabiẽ perſecutionis Saulis & cõplicũ eius fugere extra hæreditatẽ domini,terram Iſrael, & tanquam columba muta morari in ſolitudine atq;in deſertis & latibulis petriſq; & ſpelũcis latitare, in modũ columbę mutę. Compoſuit autem hunc Pſalmum non contra Philiſthæos de Geth,quanquã illi per occaſionem in titulo memorãtur qui illum abſq; nocumẽto dimiſerunt:ſed contra illos potius de populo Iſrael.id eſt,Saulẽ & complices eius, per quos in tãtam angũſtiã adigebatur, vt apud alienigenas & idololatras cogeretur ſaluandæ ſibi vitę gratia cõfugere,ac ne ibi quidẽ commoda requie inuenta,in modum colũbę petere ſolitudinem. Qui etiam recte intelligi poſſunt populus ille, qui à ſanctis longe factus eſt,de quo in
B titulo vulgatę lectionis fit mẽtio.Siquidẽ in hac innocentis ſęuiſsima perſecutione nimiũ longe facti ſunt à ſanctis & iuſtis Saul ac cõplices eius:dũ viri ſanguinum,ſua voluntate,& impii homicidę fieri voluerũt.Nõnulli verò hæc omnia quæ de Dauid,deq; Philiſthæis dicuntur ſecundũ myſticas intelligentias declarant,quas apud alios prõptum erit inuenire. Nos,prolixitatis vitandæ gratia, ſimul & quia nõ vſq; adeò multum fruct⁹ in his repoſitũ iudicamus, ea huic loco inſerere noluimus.

IN PSALMVM LVI.

VErſu.3.Clamabo ad Deũ altiſsimũ,Deum qui benefecit mihi.Hieronymus vertit,Deũ vltorem meũ Felix,Ad Deũ retribuentẽ ſuper me,vel ad Deũ qui perfecit ſuper me,quod ſcilicet promiſit.Vel ad Deũ qui fecit mihi cõſummationẽ.id eſt,perfecte impleuit omnia bona quę pollicit⁹ fuerat.Secundũ quã expoſitionẽ prædicta lectio ſatis cũ noſtra vulgata cõcordat.Valde autẽ nouum videtur,quod hoc loco habet Chald.parap.Ad Deũ qui præcepit araneæ,vt perficeret in ore ſpeluncę telã in defenſionem meã.Quod prima quidẽ facie videtur ridiculũ aliquid ſonare.Si tamẽ ad titulũ Pſalmi reſpiciamus (qui indicat ipſum decantatũ pro liberatione de manu Saulis in ſpelunca,in qua abſcõdit orã chlamydis, per quã eum ad lachrymas emolliuit, atq; à ſe abſque nocumẽto fecit abſcedere) videtur hoc indicari quod nulla vi aut violẽtia armorũ Saul ita in man⁹
C Dauidis traditus fuerit in ſpelunca,ſed quòd ita Dei ſolius permiſsione in eã intrauerit,propria voluntate,purgandi ventris cauſa,quẽadmodum in telã araneæ per ſeſe animalcula inuolitant,atq; ſeſe ipſa inuoluunt in eis.¶Verſu.5.Eripuit animã meã de medio catulorũ leonũ,dormiui conturbatus quod de hoſtiũ feritate facilem habet intelligentiã. Alii autẽ vertũt, In medio inflãmantium vel carbonum ardentium.¶Verſu.11.Exurge gloria mea.Hanc gloriã aliqui interpretantur carmen vel Pſalmum iucundum, Alii linguam intelligunt,vt inuitetur primum lingua ad canendum,ac deinde inſtrumenta muſica inanimata.In Elucidatione autem aliam dedimus intelligentiam.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

TItulus Pſalmi,iuxta vulgatã lectionẽ Gręcorum pariter atq; Latinorum,talis eſt,In finem ne diſperdas,Dauid in tituli inſcriptione,cũ fugeret à facie Saul in ſpelunca. Pro cuius tituli intellectu reuocãda eſt in memoriã hiſtoria quę deſcribitur primi libri Regũ capite. 24. quo- 1.Re.24.
modo videlicet Saul caſu ingrediens in ſpeluncã,in cuius interiore parte latitabat Dauid cũ ſexcentis viris,ita tradit⁹ fuerit in manus Dauid, vt minimo negotio & nullo periculo eũ potuiſſet occidere,niſi ſua maxima bonitate Chriſto domino maluiſſet parcere, quã leonino hoſti vicẽ rependere. Nam & chlamydis orã latenter Sauli præſcidit,neq; quicquã tamen nocuit,etiamſi ad id ſerui plurimum adhortarentur.Egreſſo autẽ Saule de ſpelunca,clamauit poſt tergũ eius,voce flebili ſuã prote-
D ſtans corã iudice Deo innocentiã,ſimul & abſciſſam chlamydis oram, quã manu tenebat in cordis ſynceriſsimi validũ teſtimonium, oſtentans quibus rebus etiã lachrymas excuſsit hoſti pertinaciſſimo,eundẽmq; à perſecutione in propria cõpulit redire.Poſt hanc ergo tã victorioſiſsimã ſummę pietatis & fidelitatis liberationẽ,Pſalmum iſtum plenũ gaudio & cordis iubilo Dauid videtur ceciniſſe,in cõmemorationem tam admirabilis à Deo ſibi præſtiti beneficii.Quod autẽ in hoc Pſalmo atq; aliis quibuſdã præpoſuit pro tituli inſcriptione,Ne diſperdas,feciſſe videtur, ad poſtulandum (huius miſericordię & fidelitatis,quã Sauli monſtrauit, intuitu)vt quemadmodum ipſe interficere noluit hoſtem,ne traditũ quidem in manus ſuas, ita nec ipſum Deus pateretur hoſtili manu interfici:vt quomodo ipſe miſericorditer pepercerat hoſti,& à cæde manum cohibuerat: ſic & ipſi parceret iuſtus dominus,& de manu hoſtiũ ſaluum cuſtodiret. Nomẽ autẽ Dauid,quod in titulo ſequit̃ poſt Ne diſperdas,caſu datiuo accipiendũ videtur,ad hũc ſenſum, Ipſi Dauid in inſcriptione tituli. id quod in Græco ſermone euidentius monſtrat articulus caſus datiui.Chal. Para.ſic habet, In finẽ pro moleſtia,tempore quo dixit Dauid,Nõ me diſperdas per manum Dauidis humilis & ſimplicis, dum fugeret à facie Saulis in ſpeluncam.Quod ſatis teſtatur illud,Ne diſperdas,ad perſonam Dauidis debere referri. Alii ſuſpicãtur ideo præpoſitum in titulo, Ne diſperdas:quoniam cum ſerui Dauid ſe offerẽt ad interficiendum Saulem in ſpelunca,dixiſſet Dauid,Ne diſperdas, Scilicet Saulẽ vel

Christum domini. Latini autem interpretes, secundum mysticas intelligentias hæc omnia malunt E
ad Christum accomodare, quas in aliorum libris promptum erit inuenire requirentibus.

IN PSALMVM. LVII.

VErsu.1. Si verè vtiq; iustitiã loquimini, rectè iudicate filii hominũ. Hieronymi versio, quan-
tum ad hunc versiculum nihil à nostra lectione variat. Potest tamẽ ex Hebræo etiã hęc acci
pi lectio, Nũ verè, ô cõsilium, vel ô congregatio, quod iustũ est loquimini? recta iudicatis fi
liis hominũ? aut recta iudicatis mortalibus? vt intelligatur respõsio negatiua, ac deinde subnectatur
vos potius iniquitatẽ operamini, &c. Secundũ hanc autẽ lectionẽ, rectè hic sermo ad consessum iu
dicium impiorum vel congregationẽ consilii iniqui proferretur, vtpote cõtra impium illud Phari-
sæorũ consilium, à quo dominus innocẽs turpiter condẽnatus est, vel cõtra cõsiliarios & assessores
Saulis, qui contra iustũ agnum Dauid cũ lupo Saule vlulantes, loquebãtur iniustitiam & iniquitatẽ.
¶ Versu. 7. Intendit arcũ suum donec infirmetur. Id ita nobiscũ vertit Hieronymus, nisi quod pro
infirmentur, clarius ad nostrã expositionem habet conterantur. Cõsentit etiam cũ nostra ac Hiero-
nymi lectione, quod habet Cha. Para. Tetendit in eo sagittas mortiferas, & ipsi abscindentur vel cõ-
terentur. Felix tamen aliter vertit, Dirigent sagittas suas, acsi confringerentur: vel sic, Intẽdant sagit
tas suas, acsi incenderentur: hoc est (vt ipse exponit) nullum damnum faciant, sed itinere frangãtur.
Quod clarius sic posset exprimi, Habeant se, vt cui tenso arcu sagittę dissiliunt, aut diffringuntur, ac F
incendũtur. Et secundũ hanc lectionem manifestum est postulari hoc versu prohibitionem & de-
structionem potestatis impiorum. ¶ Versu. 8. Sicut cæra quę fluit auferentur. Hieronymus, Sicut
vermis tabefactus pertranseant. Alii, Sicut limax tabefactus aut liquescens pereant aut diffluãt. Quę
secundum rem idem cũ nostra lectione volunt. Secunda autẽ pars huius versus. Super cecidit ignis
& non viderunt solẽ, omnino videtur in Hebręo aliam habere sententiam. Sic enim vertit Hiero-
nymus, Quasi abortiuũ mulieris, quod non vidit solẽ. Felix, Velut abortiuam, velut talpa, quę non
viderunt solẽ. Quo sermone significatur, impios perdẽdos esse subito, quasi nunquã fuerint, quẽad
modũ abortiuum quod in vtero matris corũpitur & tabescit, prius quã fuerit eductũ in lucẽ ¶ Ver
su. 9. Priusquam intelligerent spinę vestrę rhamnum. Hoc loco Psalteriũ Romanũ velut contrario
modo habet ad lectionem nostri Gallicani. Sic enim habet, Prius quã producat spinas vester rham-
nus. Prouenit autem hæc diuersitas ex ambiguitate Græcę lectionis, quæ propter duos accusatiuos
simul positos, est anceps ad vtranq; prędictarum versionum. Sic enim Græce legitur πρὸ τοῦ συνιέναι
τὰς ἀκάνθας ὑμῶν τὴν ῥάμνον, quod ad verbum Græco more loquendi sic verti potest, Ante intelligere
spinas vestras rhamnum. vbi si accusatiuus spinas accipiatur vt suppositus infinitiuo intelligere, rhã
nũ autem vt accusatiu⁹ à posteriori parte ex vi trãsitionis rectus, habetur sensus nostrę lectionis pri-
usquam spinæ vestræ intelligant rhamnũ. Si verò cõtrario modo accipiatur constructio, & prono G
mẽ ad rhamnum iungatur, habetur altera, Prius quã spinas intelligat vester rhãnus, vel potius vestra
rhãnus. Beatus Hieronymus nostræ lectionis Gallicanę magis accedit, imò eam illucidat, ita vertens
ex Hebræo. Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum, quomodo habet nullo variato etiã Fe-
licis versio. Potest nihilominus etiam Romanę lectionis dari intelligentia, eadem fere quę lectionis
alterius, antequam vestra rhamnus producat spinas. id est, antequã malitia vestra possit fieri cõsum-
mata ad nocendum iuxta vestrum desiderium, antequam ad perfectũ nocendi statum possitis per-
uenire, antequam spinas vestra dura iniquitas possit acquirere ad pũgendũ, ad nocẽdum pro voto,
Deus vos in ira subito absorbebit, quasi viuentes. Nonnulli verò versum prędictum aliter exponũt
de pœna intolerabili & durissima gehennę, sed probatiorum interpretum expositiones nobiscum
faciunt, similiter & Chal. Para. quæ sic habet, Prius quàm impii teneri durescant, sicut spinæ, donec
sunt sicut herba (id est parum adhuc potentes) tempestate & turbine destruet eos.

IN PSALMVM LVIII.

VErsu.3. &. 4. Irruerunt in me fortes. Neq; iniquitas mea, neq; peccatũ meũ domine, sine ini-
quitate cucurri & direxi. Hieronymus, Congregati sunt aduersum me fortissimi, absq; ini-
quitate mea, & absq; peccato meo, domine. Nõ egi iniquè, & illi currũt & præparãtur. Qua
lectione satis per se manifesta, protestatur is qui psalmum profert suam innocentiã, quod nulla sci- H
licet iniquitate hoc apud aduersarios meruerit, vt persecutionem illi excitarent. ¶ Versu. 5. Exurge
in occursum meum, & vide. Clarius eandem sententiam habet Hieronymus, Surge exaduerso pro
me, & respice. ¶ Versu. 8. Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audi-
uit? Ad perficiendam sententiam videtur aliquid subintelligẽdum, ad vltimam particulam, hoc mo
do, Quoniã (dicent) quis audiuit, vel quis audiet? Vnde Chald transl. habet, Ecce loquentur ore suo
verba acuta sicut gladi⁹: labiis suis dicẽt, fortificabimur: quoniã quis ille qui audiet & puniet? Bea-
tus verò Hiero. modicum abscedens à litera, loco illius, quoniam quis audiuit, clarius vertit, quasi
nemo audiat. ¶ Ver. 11. &. 12. Ne occidas eos, nequando obliuiscãtur populi mei. Disperge illos, &c.
Ista nonnulli sic intelligunt: Nõ subito mox interficias inimicos meos, nequãdo populus meus ob-
liuiscatur, huius scilicet vltionis, ne statim huius vindictæ memoria populo excidat, si subito fiat:
sed tamen disperge, & vagos fac eos ac profugos, & ita lento ac longo supplicio eos afflige, vt Dei
iustitiam in sese multis sæculis ostentent, & admoneatur populus Dei vltionis impiorum. Qui in-
tellectus, in Iudęis incredulis recte admodum completus agnoscitur, qui etiam hodie in sua misera
captiuitate per orbem dispersi, Diuinæ iustitiæ nobis in sese contuendam seueritatem reprę sentãt.
Secundum expositionem autem, quam in Elucidatione dedimus, verbum obliuiscantur satis im-
proprie videtur accipiendum, pro veniant in obliuionem, vel obliuiose aut negligenter agant.

A ¶Versu 14. Et de execratione & mendacio annunciabuntur in consummatione, & non erunt. Hieronymus, Maledictionem & mendacium narrantes consume, in furore consume, vt non subsistát. Quæ lectio per se claram habet intelligentiam. Alii verò illud, de execratione & mendacio, ad finem versus præcedentis adiungunt, hoc modo, Comprehendantur vel capiantur in superbia sua, & de execratione & mendacio narrabũt. hoc est, quicquid loquentur non nisi abominatio aut mẽdacium erit. Ac deinde subiungunt: Consume furore, vt non sint.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

Titulus Psalmi est, In finẽ, Ne disperdas, Dauid, in tituli inscriptione, quãdo misit Saul & custodiuit domum eius, vt interficeret eum. Historia notissima est, prolixa narratione 1. lib. Regũ descripta. Indicat autẽ præmissus hic titulus, pro maxima illa angustia in qua tũc erat, siue potius pro liberatione ab ea, Dauidem cõposuisse Psalmum, aduersus tã crudeliũ inimicorũ rabiẽ. Secundũ mysticam verò intelligentiam, licebit non incommode per hãc domus Dauidis custodiã accipere obsidionem sepulchri, qua cupiebant Iudæi opprimere gloriam nominis Christi, ne videlicet gloria nominis Christi vllo pacto per discipulorum mendaciũ (vt ipsi Pharisæi Pilato dicebãt) posset promoueri. Valde autem conueniet hæc mystica intelligentia, si (vt annotationibus principalibus admonuimus) in persona Christi Iudæorum punitionem præcedentis, Psalmus exponatur. 1. Re. 19.

B

IN PSALMVM LIX.

Versu 3. Potasti nos vino compunctionis. In Hebręo pro compunctione est vocabulum deriuatum à raal, quod variis modis redditur. Reuchlinius dicit proprietatẽ significationis vocis huius esse fremere seu tremere: atq; ita verteretur vino fremitus vel tremoris, quod idẽ est cũ vino cõpũctionis, iuxta expositionẽ à nobis assignatã. Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, vino consopiente, id est vino soporis, quod scilicet soporem inducit. id est grauitatẽ, & quod obnubilat iudiciũ animi: quẽadmodũ facere solet excedens tristitia. Felix vertit, vinũ anxietatis, vel mœstitiæ & anxietatis. ¶Versu 4. Dedisti metuentibus te significationẽ. Beatus Hieronymus omnino nobiscũ vertit, nisi quòd pro significatione ponit signũ. Alii autem pro signo vexillum vertunt, longe alia sententia quã suprà expressimus. Sic enim legũt, Sustulisti vel leuasti timẽtibus te vexillum vt vincant vel exaltentur vel superent propter veritatẽ. Qua lectione significatur, Deũ populo quondã afflicto iam animum reddidisse, & certũ victoriæ iudiciũ præstitisse propter veritatem promissionis suæ. Felix dicit etiã sic posse verti, Dedisti populo tuo tentationẽ, vt tentarentur, vel vt significarentur à facie veritatis. ¶Versu. 8. Iuda rex meus. Dictio quæ in Hebræo pro rege ponitur, descendit à verbo chalkad, quod significat decreuit, præcepit, statuit, tulit leges. Vnde Matt. 27.
C nomẽ illud deriuatum significat eũ cuius est præcipere, discernere, & legem ferre, verturq; interdum princeps aut dux, interdũ legifer aut præceptor, maxime in canonibus. Vnde Beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Iudas legifer meus, quod forte exponi posset de consiliariis & sapientibus pręcipuis, quos Dauid à Iuda habebat, cui primũ præfuerat. Cui vtcunq; cõsonat quod habet Chal Para. A domo autem Iudæ, scribæ domus doctrinæ meæ. Alii verò iuxta modum nostrę lectionis vertũt regẽ vel ducem vel principẽ, iuxta sentẽtiam suprà in Elucidatione expositam. ¶Versu eodẽ Moab olla spei meę. Hieronymus, Moab olla lauacri mei: Felix, Olla ablutionis meæ: quod ita potest intelligi, Moab ita mihi subiecta est, tanquã olla seu lebes in qua lauem pedes meos aut manus, vt vtar scilicet ea quomodocunq; mihi libuerit. Vel ideo olla lauacri dicitur, quoniã tam abundanter Moabitarum sanguinem fuderit ad plenã subiectionẽ, vt quasi pedes suos lauerit in eorũ sanguine. Cui expositioni non dissonat, quod habet Pa. Chal. Dum conculcarentur Moabitæ, fœdati sunt pedes mei in sanguine procerum eius, sicut in olla lotionis. ¶Versu. 9. In Idumęam extendã calciamẽtum meum. Hieronymus, Super Idumęã incedam calciamento meo, mihi Palæstina fœderata est. Quę lectio cum nostra vulgatã consentit. Verti etiã potest, In Idumęam proiiciam calciamentum meũ. Quod etiam vtilitatẽ subiectionis designat, vt prius olla lauacri. Chal. transl. habet, Super collũ occipitii proceres Idumęorum conculcauerunt calcei mei. ¶Versu. 12. Quia vana salus hominis.
D Clarius eandem sententiam habet Hieronymus, Vana est enim salus ab homine. Et in versu sequẽti, conculcabit habet, pro ad nihilum deducet, quæ idem valent.

IN PSALMVM LX.

Versu 4. Protegat in velamẽto alarũ tuarũ. Hieronymus vertit, Sperabo in protectione alarũ tuarum, similiter & Felix. Neq; ita multum hæc absunt abinuicẽ. Qui enim cõfidit & sperat in velamẽto alarum Dei, hic & protectionem sentiet. ¶Versu. 6. Annos eius vsq; in diẽ generationis & generationis. Nõnulla difficultas est in hac lectione vulgata, eò quòd dicũtur anni regis Messiæ esse vsq; in diem generationis & generationis. Clarius autem ex Hebręo secundũ sentẽtiam eandẽ id vertit Hieronymus, dicens, Annos eius donec est generatio & generatio. Ex quo videtur dies accipi pro duratione, ad hũc sensum, Annos eius vsq; ad durationẽ generationis & generationis: id est, donec perstabit generatio & generatio, quod est in omnes generationes in æternũ. Chal. autem Para. hanc geminationem ad diuersa refert, priorem quidem generationem ad sæculũ præsens, in quo regnabit rex messias secundum tempus: posteriorem verò ad sęculũ futurũ, in quo regnabit secundum ęternitatẽ. Sic enim habet, Anni eius sicut mundi huius, & sicut mundi venturi. ¶Versu. 7. Permanet inæternũ in cõspectu Dei. Hieronymus, Sedebit semper ante faciẽ Dei, quod ad iudiciariã apertius spectat potestatẽ, & sessionem in dextera patris euidentius exprimit. Alii ver-

tunt, habitabit, vel commorabitur. neq; diuersa ex his sentẽtia redditur. Quod autem sequitur, Misericordiam & veritatẽ eius quis requiret, admodũ varie transfertur ex Hebręo. Hieronymi enim versio sic habet, Misericordia & veritas seruabũt eũ. Quod potest intelligi de misericordia & veritate patris, quæ Messiam nostrũ seruarũt ab omni malo, atq; à morte in vitam redire fecerũt. Quoniam enim Deus pater misericors fuit & verax, idcirco saluabit Christũ suũ, nec in morte manere permisit eum qui mortem non cõmeruit. Atq; huic interpretationi cõsentit Para. Cha. quæ sic habet, Bonitas & veritas quas pręparauit author sęculi, seruabunt eũ. Similiter & versio Felicis, Misericordia & veritas à domino custodient illum. Alii autem vertunt, Præpara vel ostende misericordiam & veritatem, quibus custodias eum, éstque eadem cum priore lectione sententia. E

IN PSALMVM. LXI.

Psal. 36. VErsu. 1. Nónne Deo subiecta erit anima mea? Hieronymus, Attamẽ apud Deũ silebit anima mea. Felix, Certe ad Deum respicit anima mea, vel ad Deũ silet vel silentio expectat, quomodo etiã illud quod suprà habitũ est Psalmo. 36. Subditus esto domino, & ora eũ. In Hebręo haberi diximus, Tace domino, vel in silentio respice dominum, vel expecta dominum. Sentẽtia autem vtriusq; lectionis fere eadẽ est. ¶ Versu. 2. Nõ mouebor amplius. In Hebręo, loco dictionis amplius, habetur rabbah. id est, multum siue valde, quẽadmodum vertit Felix: sicq; sensus erit, Nõ cõmouebor valde, aut non labar grauiter, non plurimum mouebor. Iustus enim tametsi ponat Deũ F

Prou. 24 suam fortitudinem, suum robur, suum salutare, cõtingit nihilominus vt septies in die cadat: verum quia resurgit fortius, dicit se quidẽ non multum, non grauiter, non valde commoueri aut labi. Nõ asserit tamẽ, simpliciter se nullo modo labi aut moueri. Ad hunc autẽ sensum facile potest exponi etiam lectio vulgata, si tantũ amplius accipiamus pro multum: quemadmodum suprà Psal. 50. Amplius laua me. id est multũ vel plurimũ, vel etiam atq; etiam. Vnde & in Græco eadẽ dictio τὸ πλεῖον

Psal. 50. hoc in loco ponitur quę in superius designato loco posita inuenitur. Posset verò & hęc ex Hebręo accipi sententia, Nõ mouebor multa, scilicet tribulatione. Cui fauet quod habet Pa. Chal. Non mouebor in die tribulationis magnę. ¶ Versu. 3. Interficitis vniuersi vos, tanquã parieti inclinato & macerię depulsę. Beatus Hieronymus casu nominãdi trãstulit, dicens, Interficitis omnes, tanquã paries inclinatus & maceria corruẽs. Cuius sensus est, Interficere laboratis & opprimere bonos, & magno impetu & vi multa, quẽadmodum cũ paries iam inclinatus aut maceria dissipata corruit super quẽpiam. Ad quẽ sensum facile exponi posset etiam lectio vulgata, si tantũ datiuus pro ablatiuo absolute posito secundũ impropriam loquutionẽ acciperetur, ad hunc sensum, Irruitis in hominem & interficitis vniuersi vos, tanquã pariete inclinato & depulsa maceria. hoc est, tanquã si paries inclinetur & depellatur maceria. Alii vertunt per genus passiuũ, Interficiemini vniuersi vos tanquã paries inclinatus & maceria corruẽs. Atq; ita exprimitur impetus & terror perditionis impiorũ qui super innoxios irruũt: erítq; admodũ festiua loquutio dum fere similis exprimitur modus punitionis cũ ratione peccati. Primum enim proponens iniquitatem, dicit per increpationem, Vsquequo irruitis in hominem simplicem & innocentẽ? Deinde, punitio èuestigio subnectitur, Occidemini vniuersi, qui nunc alios quęritis opprimere, & corruetis, quemadmodũ paries inclinatus, & maceria depulsa proxima est casui, & maximo impetu atq; terrore casura est, vbi ciciderit. ¶ Versu. 4. Veruntamen pretium meũ cogitauerunt repellere. Hieronymus, Partẽ enim eius cogitauerũt expellere, quod bene ad pretiũ, honorem & dignitatem propositę in cælestibus retributionis referetur: de qua in Elucidatione dedimus expositionẽ. Et in eandẽ fere sententiã sonat, quod vertit Felix, Certe propter exaltationẽ eius inierunt consiliũ, vt expellant, vel propter exaltationem eius ad hunc sensum: quia timent ipsum exaltari, & ad propositam altitudinis dignitatem peruenire, ideo cogitauerũt quomodo valerent expellere. hoc est, propter impediendam exaltationẽ viri iusti ipsi fuerunt solliciti. Posset & ad Deum referri, hoc sensu, Exaltationẽ eius, scilicet Dei, cõsultant deiicere. hoc est, quos Deus vult exaltare & glorificare, ipsi quærunt opprimere, quos ille decreuit exaltare, de iis deiiciendis isti cọnsultant. Quod autem sequitur, Cucurri in siti, lõge aliter vertunt ex Hebræo interpretes. Hieronymus enim habet, Placuerunt sibi in mendacio. Felix, Affectabunt mendacium, vel optabunt, vel complacebunt in mendacio. Quod nõnulli sic intelligunt, Cupiunt quod nõ assequentur, videlicet quod iã antecessit, vt exaltationẽ iustorum impediant. Nequaquam enim impedire poterunt à salute, quos Deus ad illam præordinauit. ¶ Versu. 8. Non emigrabo. Beatus Hieronymus vertit, Non timebo. Alii autem interpretes vicinius nostrę accedunt lectioni, dicentes, Non elabar, vel non mouebor. ¶ Versu. 10. Sperate in eo omnis cõgregatio populi. Ex Hebræo, Sperate in eo omni tẽpore, ô populi effundite coram illo corda vestra. ¶ Versu. 9. Veruntamen vani filii hominũ, mendaces filii hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Hieronymus, Veruntamen vanitas filii Adam, mendacium filii viri, in stateris dolosis, fraudulenter agunt simul. Quod facilem habet intelligentiam. Alii hanc accipiunt ex Hebraica lectione sententiam: filii hominum, vanitas sunt & mendacium: si simul ponantur in trutina vel statera, erunt leuiores nihilo & vanitate, id est, vanitas ponderabit deorsum & ipsi ascendẽt pariter sursum. hoc est, maior est vanitas filiorum hominum, quã vt possit ponderari. Quã sententiam habet Felicis ista versio, In stateris, vt ascendãt ipsi magis vanitate, simul quod sic exponit, Si ponantur simul filii hominum altero latere staterę, & vanitates in altero latere, ipsi homines simul accedent magis vanitate, minus põderabunt quã vanitas, leuiores inuenientur vanitate: hoc est infinita & quasi non ponderabilis est eorum vanitas, & sunt velut ipsa vanitate vaniores. ¶ Expositionẽ tituli qui est, pro Idithun, habes post annotationes in Psal. 38. G H

IN PSALMVM LXII.

A VErsu 1. Ad te de luce vigilo. Ex Hebræo ad verbum verti potest, Ad te manicabo: quo verbo vsus est interpres Latinus in illo euangelii, Et omnis populus manicabat ad eum. Iuxta quod habent vulgatiores codices. Interpretes autem ferè omnes ex Hebræo per circũlocutionem vertunt. Hieronymus quidem, Ad te de luce consurgã. Felix, In aurora vel diluculo quęram te, vel surgam ad visitandum te. Alii, Diluculo adero tibi, vel mane suspiro ad te, vel præueniã mane coram te. ¶ Versu 2. Quàm multipliciter tibi caro mea. In Hebræo non habetur, quàm multipliciter, sed loco eius habetur, concupiuit, seu desiderauit te caro mea, quomodo vertit Hieronymus, ac cæteri interpretes. ¶ Versu 9. Ipsi verò inuanum quæsierunt animam meam. Hieronymus, Ipsi verò interficere quærunt animam meam. Alii ad perdendum, ad deuastandum, in siue cũ strepitu. Chald. paraphrasis. Ipsi verò ad sepulturam quæsierunt animam meam. Luc. 12.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

IN vulgatis codicibus Latinorum titulus præmittitur, Psalmus Dauid, cum esset in deserta Idumææ: quod aliqui Latinorum interpretum secundum mysticam intelligentiam interpretantur desertum mundi huius. In Hebraico tamen habetur, In deserto Iudææ: itẽ & in codicibus Græcis. Similiter habet Chal. paraphrasis. Psalmus Dauid, in tempore quo erat in deserto, in finibus tri-
B bus Iudæ. Quæ lectio secundum literam, & historiæ fidem verior videtur. Nusquã enim in historiis scripturæ legimus, Dauidem alicubi versatum in desertis Idumææ, vt ibi psalmos potuerit canere: in desertis autem Iudææ illum fuisse versatum manifestum est ex libris Regnorũ: in quibus quoniam multo satis tempore vagabundus versabatur, hac illacque fugam securiorem petens, psalmũ canendi indubiè sufficientem habuit opportunitatem. Et si fortè desertum istud zipherat: quod erat in tribu Iudæ, vbi diu in locis abditis & tutissimis latuisse Dauidem cum suis militibus, ex capit. 23. primi libri Regum est manifestum.

IN PSALMVM LXIII.

VErsu 3. Intenderunt arcum, rem amaram. Hieronymus, Tetẽderunt sagittam suam, verbum amarissimum quod clariori sermone sic explicari potest: Ceu tenso arcu, pro sagittis, verba amara & noxia eiaculantur. Chald. paraph. sic habet: Tetenderunt arcus suos, vnxerunt sagittas suas veneno mortifero & amaro. ¶ Versu 5. Narrauerunt vt absconderent laqueos: dixerunt, quis videbit eos? Beatus Hieronym⁹ vertit, Quis videbit nos? vt ad ipsos referatur ponẽtes laqueos. Alii verò ex Hebræo interpretes iuxta modum nostræ lectionis habent, Quis videbit eos? nempe laqueos. ¶ Versu 6. & 7. Defecerunt scrutantes scrutinio: Accedet homo ad cor altum, & exaltabi-
C tur Deus. Ex Hebraico textu alia accipitur sententia, quàm ex lectione vulgata. Sic enim habet, Perfecerunt scrutinium scrutatum, vel inuestigationem peruestigatam, intimo viri & corde profundo. Quæ lectio indicat prauos homines attentissimo consilio & profundissima peruestigatione occupari ad nocendum bonis. ¶ Versu 7. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Aliter ex Hebræo sic legitur iuxta versionem Hieronymi, Sagittabit eos Deus iaculo repentino, inferẽtur plagæ eorum, corruent in semetipsos linguis suis. Qua lectione non aliud significatur, quàm subitus & inexpectatus impiorum interitus, cuius se reos per suam impietatem fecerunt.

IN PSALMVM. LXIIII.

VErsu 1. Te decet hymnus Deus in Sion. Beatus Hieronymus sic vertit: Tibi silentiũ, laus, Deus in Sion. Quæ lectio Dei laudẽ significat inexplicabilem, & optimum modũ ipsum laudandi esse in silentio, dum eius magnitudinem considerantes, silendo cõfitemur nihil nos posse dignum dicere laude eius. Nunquam enim rectius laudamus, quàm quando præ stupore magnitudinis eius silere cogimur: hoc tantum confitentes, quod nos eius magnitudo nimiũ inestabilis & incomprehẽsibilis silere cõpellat. Nihil est enim in Deo, quod cuiuscunque valeat hominis lingua explicare. Potest & aliter intelligi prædicta lectio, hoc modo, Laudes tuæ quibus à nobis laudaris in hymnis & psalmis, sunt quasi silentium, quoniam nihil valent eorum quæ in te sunt ad ple-
D num explicare. Quantacunque enim de Deo dixerimus, nihil dicimus: dum eorum nihil ad plenũ explicare sufficimus. Atq; hunc sensum innuere videtur Chald. paraph. habẽs in hunc modũ, Corã te reputatur sicut silentiũ laus, Deus in Sion. Attamen Felix in sua versione nostræ lectionis textũ seruat, dicẽs, Te decet laus, Deus in Sion. Illud autem quod in fine versus habet lectio vulgata, tam Latina quàm Græca, In Hierusalem, nõ habent exemplaria Hebræa neq; Chaldæa. ¶ Versu 5. Replebimur in bonis domus tuæ. Vox est iustorum ad beatitudinem cælestis patriæ aspirantium: quẽadmodum indicat Chald. paraph. ad initium huius versus præmittens, dicent verò iusti: Saturabimur bonitate domus tuæ &c. Quæ autem sequuntur in hoc versu atq; sequenti, diuersimode cõnectũt. Nobis tamen non libet singula persequi. ¶ Versu 7. Qui conturbas profundum maris, sonum fluctuum eius. In Hebræo contraria potius setẽtia habetur, Qui cõpescis sonitum maris, fremitũ fluctuum vel vndarũ eius, & multitudinem populorum. Ac deinde sequitur: Et timebũt qui habitant in extremis, à signis tuis. Neq; difficilis intelligentia est. ¶ Versu 11. & 12. Riuos eius inebria, multiplica germina eius, in stillicidiis eius lætabitur germinans. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebũtur vbertate. Beati Hieronymi versio ex Hebræo sic habet, Sulcos eius inebria, multiplica fruges eius, pluuiis irriga eam, & germini eius benedic. Voluetur annus in bonitate tua,

& vestigia tua rotabunt pinguedine. Cuius lectionis ex Elucidatione & prioribus annotationib9, quantum ad primũ versum facilis est intellectus. Secundus autẽ hunc habet sensum, Annus totus, tempus omne gratiæ, voluetur in benignitate tua, ita vt omni tẽpore semper adsis paratus præstare benignitatem gratiæ tuę: & quocunque profectus fueris, quocunque perueneris visitatione tua, ibi guttas cadere facies salutaris gratiæ. Felix autẽ loco illius, Multiplica genimina eius, vertit, Æqua cumulos eius: hoc est, comprime glebas eius .i. superbos & eleuatos humilia, vt capaces fiant gratiæ tuæ. ¶ Versu vltimo. Induti sunt arietes ouium. Verbum istud ex Hebræo admodum diuersimode transferunt. Beatus nanq; Hieronymus sic vertit: Vestientur agnis greges: hoc est, greges ecclesiarũ ornabũtur ouibus, & simplicibus fidelibus, Deo in simplicitate fideliter famulãtibus. Felix sic legit: Vestient planities pecora, vbi pecora videtur esse nominatiui casus, & suppositum verbi: planicies autem, accusatiuus rectus à parte posteriori, vt significetur, pecora vestire planicies vel campos prę multitudine. Quare non aliud significatur, quàm fidelium in ecclesiis maxima copia. Atq; in hunc fermè sensum, alius vertit: Plana obtegentur gregibus: alius, Indũtur campi ouibus. Chald. autem translatio diuersam ab his ponit sententiam, dicens, Ascendent arietes super pecora. Qua lectione significari potest mystica intelligentia fœcunditas magna præpositorum & doctorum in tempore gratiæ: qui quoties charitate vrgente, semen verbi Dei & sanctæ fidei doctrinam conantur in animas hominum infundere, toties quasi super pecora arietes ascendunt, vt generent. E

IN PSALMVM LXV.

F

VErsu 1. Date gloriam laudi eius. Ita quidem nobiscũ vertit Hieronymus. Felix autem habet, Ponite gloriam laudem eius. Quod ita potest intelligi: Laudem Dei constituite, & reputate gloriam vestram, in laude Dei gloriemini. Verè enim nihil homini gloriosus, quàm Deum laudare factorem & saluatorem suum. ¶ Versu 4. Terribilis in consiliis super filios hominũ. Hieronym. Terribilia cõsilia super filiis hominũ. Felix, Terribilis opere vel studio super filios Adã. Eadem est cum vulgata lectione harum sententia. ¶ Versu 6. Qui dominatur in virtute sua in æternum. Beatus Hieronymus habet, Qui dominatur in fortitudine sua sæculo: similiter Felix, Qui dominatur in potentia sua sæculo .i. Qui orbis & mundi totius imperium tenet in fortitudine potentiæ suæ. Similiter habet Chal. transl. Super orbem vel sæculum. Et per omnia consentit textus Græcus, qui sic habet ad verbũ reddendo, Lætabimur in ipso dominante in potẽtatu suo sæculi vel seculo. Felix tamen ait rectè etiam ex Hebræo verti posse quod habet nostra lectio vulgata, Qui dominatur in virtute sua in sæculum, vel in æternum. In secunda autem parte, Qui exasperant, non exaltẽtur in semetipsis: vocabulum Hebræum quod ponitur hoc loco illius, qui exasperant, à verbo sorar descendit, significátque peruersos, abalienatos, declinantes, peruersè incedentes, inobedientes, rebelles, contumaces, proteruos, incredulos, contemnentes, recedentes, & huiusmodi: quæ omnia proposito non male conueniunt. huiusmodi enim manifestum est esse, qui Deum exasperãt, & ad iracundiam prouocant per transgressionem mandatorum ipsius. ¶ Versu 10. Introduxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro. Pro (laqueo) beatus Hieronymus vertit obsidionem: & pro tribulationibus, stridorem, Introduxisti nos (inquit) in obsidionem, posuisti stridorem in dorso nostro. Alii pro tribulationibus, catenam vertunt: alii molestiam vel angustiã. Vnde Felix, Posuisti angustiam vel gemitum vel stridorem vel tribulationẽ in lumbis nostris. Quod autem sequitur, Imposuisti homines super capita nostra: alii vertunt, Insidere fecisti homines capiti nostro: vel, Equitare fecisti hoĩes super capita nostra. In quo significatur popul9 domini vilissima seruitute se fuisse subiectum inimicis, ita vt quasi iumenta venissent in abusum hostibus. In versu autem sequenti, cum dicitur, Eduxisti nos in refrigerium: Felix pro refrigerio, vertit, abundantiam, significari putans terram spaciosam & latam, nempe terram promissionis, ad quam post multas tribulationes peruenerunt filii Israel, aut terram inimicorum fertilem, admodúmque fœcundam, sub quibus antè seruierant. Nos verò terram viuentium intelligere possumus, aut abundantiam diuinæ consolationis, de qua nos Apostolus instruit, dicens, Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. G

IN PSALMVM XLVI.

H

VErsu 1. Deus misereatur nostri. Verbum Hebraicum iechanenu, sonat misereatur nobis, vel per gratiam donet nobis, vel etiam gratiam donet nobis. Vnde intelligi potest in emphasi dictionis huius, & peccatorum remissio, & gratiæ spiritualis collatio. Quod autẽ in nostris codicibus: item & in Græcis habetur secundo repetitum in fine versus, Et misereatur nostri id Hebræa non habent. Ipsa autem adiectione nihil nisi affectus magnitudo declaratur, ob quam solemus ea quæ cordi nobis sunt sæpius inculcare. ¶ Versu 2. Vt cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Hieron. Vt nota fiat in terra via tua, in vniuersis gentibus salus tua. Eadem est cum nostra lectione, sed aliquanto clarior intelligentia. ¶ Versu 4. Et gentes in terra dirigis. Hieronymi versio habet, Gentiũ quę in terra sunt ductor es sempiternus. Quod tamen in Hebræo expresse non ponitur, sed tantum selah in fine versus adiũgitur, quod ille cum contextu versus copulans, vertit, ductor vel director sempiternus, quoniam selah putat valere semper. Qui autem iuxta aliam sententiam selah aliud velle dicunt, nec poni ad significandum æternitatem, nihil aliud vertunt quàm quod habet lectio vulgata, Gentes in terra dirigis, vel gentium in terra eris director siue ductor, ac deinde selah adiiciunt separatim.

A VErsu 4. Iter facite ei qui ascẽdit super occasum. Hieronymus ex Hebræo vertit, Præparate viã ascẽdenti per deserta. Quod intelligi potest de ascensu ad cælos per aerẽ & orbes cælestes, in quibus nõ est habitator vt super terram. Aut mysticè intelligitur de aduẽtu Christi ad cõscientias hominum à mundi tumultibus se custodientium in silentio & quiete animi. Felix autem vocabulum Hebraicum reliquit, sicque vertit, Præparate semitã insidenti haraboth: dicens per haraboth intelligi supremum cælum, à suauitate sic dictum. Cui sententię videtur consonare Chal. paraphrasis, Extollite sedentem super sedem gloriæ in haraboth, siue supremo cælo. Concordat & Reuchlinius in libro de rudimentis Hebraicis, ita hunc versum iuxta Hebræos exponẽs, Qui vehitur in amœnis iocundísque beatorum cælis. Alii dicunt apud Hebræos cælum nonum appellari haraboth (quod interpretatur deserta) eo quòd stellis omnino careat, cęteris octo inferiobus cęlis stellas omnes complectentibus. Septem enim cæli inferiores planetas septẽ in se ferunt: octauũ autem tenet stellas omnes fixas, quod est firmamentum. Itaque nonum desertum & stellis vacuum dicũt. ¶Versu 6. Qui habitare facis vnius moris in domo. Ex Hebræo Hieronymus vertit solitarios, alii vnicos: id est, derelictos, non habentes à quibus colligantur aut foueantur, cuiusmodi sunt orphani & pupilli. Hos enim in domo habitare facit, id est, ad se colligit, & tanquam filios suæ familiæ facit ac familiares habet. Felix aliter intelligit: Qui habitare facit vnicos domum: id est, ex vnicis personis faciat magnam familiam, nimirum sanctam ecclesiam. Atque huc tẽdere videtur quod habet Chal-
B daica paraph. Deus qui combinat combinationes singulorum filum combinationis simul. Filum enim istud combinationis, vna fides & vna charitas est. Alii vertunt: Qui vnicis restituit domum: hoc est, Qui carentibus liberis restituit suam familiam: quemadmodum Abraham penè de posteritate sua desperantem fœcundauit, atque ad maximam familiã restituit. ¶Versu 7. Similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulchris. Huius loco ex Hebræo vertit Hieronymus, Increduli autem habitauerunt in siccitatibus: id est, in egestate & afflictionibus, non habentes spiritualem consolationem: aut, aquis gratiæ & veritatis carebunt. ¶Versu 10. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est: tu verò perfecisti eam. Hieronymus Pluuiam voluntariam eleuasti Deus, hæreditatem tuam laborantem tu confortasti: quod non difficilem habet neque diuersam à vulgata lectione intelligentiam. ¶Versu 13. Rex virtutum dilecti dilecti, & speciei domus diuidere spolia. Ex Hebręo Hieronymus vertit, Reges exercituum fœderabuntur fœderabuntur, & pulchritudo domus diuidet spolia. Quod sic potest intelligi, Reges potentes prædicatione apostolica conuersi, submittent se fidei catholicæ, & cum ecclesia velut fœdus inibunt, præsidentésq; ac præpositi in ecclesia (qui sunt pulchritudo, species, & decor domus Dei) diuident spolia, læti triumphabũt, quomodo apud Esaiam de iisdem scribitur, Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia. Alii pro, fœnerabuntur fœnerabuntur, vertere malunt, fugient fugiẽt, aut profligabuntur profligabũtur. Esaiæ. 9.
C ¶Vers. 14. Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargẽtatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Hieronymus, Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in virore auri. Quod in eandem sententiam facilè possumus reducere, in quam superius vulgatam lectionem sumus interpretati, hoc modo, Si ecclesiarum prælati inter medios dormiatis: id est, nõ securè in cõclauibus desides, pigri, ac resupini, sed in ipsis terminis: hoc est, si in custodia gregis commissi peruigiles extiteritis, columbam habebitis formosam, &c. Oportet enim eos qui speculatores constituti sunt domus Israel, non in intimis conclauibus pigros & ociosos stertere, aut in vtranque aurẽ securos dormire, quasi altissima pax sit, & nusquam hostium aliquid timere debeant per circuitum: sed inter medios terminos super speculã necesse est cubent, ita vt ad quantũuis leuem rumusculum hostium possint excitari, moxque tuba canere, & hostile periculũ populo significare. Id vbi agũt, quibus populi cura commissa est, ibi formosa est colũba, ecclesia talibus gaudens rectoribus. Vbi verò quasi in altissima pace securi rectores stertunt, in mediis ciuitatibus, gulæ & luxuriæ vacãtes in cœnaculis & cubilibus, nihil mirũ, si denigrata appareat colũba, quæ tã infidelissimos habet custodes. Ad eandem quoque sentẽtiam adduci potest quod Felix vertit, Si dormiatis inter chytropodes, vel focos, vel vncinos, vbi ponuntur ollæ ad ignẽ. Solent enim qui in foco dormiunt inter instrumẽta
D illa ferrea, super quæ locãtur cacabi & ollæ æneæ, facillimè ad quẽlibet rumusculũ excitari: & plerũque ibi se locant qui nõ totã noctem dormire, sed ad mediũ noctis ad opus necessariũ volũt exurgere. Significatur ergo etiam hac dormitione in foco inter chytropodes, vigilantia & cura præpositorum ecclesiæ. Dicuntur autem Græco vocabulo χυτρόποδες, vel ferramenta pedata super quæ ollæ constituuntur, vel (iuxta quorundam sententiam) ipsæ etiam ollæ pedes tales habentes. Dictio cõposita est à χύτρον, quod significat ollam, & πούς, pedem. Alii sic intelligunt: Si sederitis inter ollas: hoc est, ita atri fueritis, & commaculati, siue etiam miseri & deturpati afflictione nimia, vel vitiorum immanitate, quemadmodũ ollæ in foco, nunc in tempore euangelicæ gratiæ, eritis sicut columba pulchra, quæ habet pennas deargentatas, & dorsum in similitudinem fului auri: id est, vetera transierunt, sunt noua omnia. ¶Versu 16. Mons coagulatus, mons pinguis: vt quid suspiciamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitũ est Deo habitare in eo. Hieronymus, Mons excelsus, mons pinguis: quare cõtenditis mõtes excelsi aduersus montẽ quẽ dilexit Deus, vt habitaret in eo? Hoc est, Vos congregationes impiæ infideliũ, synagogæ satanæ, quare vos opponitis ecclesiæ sanctæ, ipsius fidẽ respuẽdo, ipsam etiam persequendo: quum Deus ipsam ita dilexerit, vt habitationẽ voluerit in ea cõstituere? Felix vertit, Vt quid mõtes altissimi insidiosè intuemini, vel inuidiosè aspi

citis, montē illum quem dilexit Deus. Et eadem sententia est. ¶ Versu 18. Currus Dei decē milibus multiplex, milia lætantiū. Hierony. Currus Dei, innumerabilia milia abundantium. Felix, Currus Dei, cētena milia, duo milia angelorū. Alii currus Dei, binæ myriades miliū replicationis: hoc est, bis decem milia milium replicata. Alii, myriadum milia .i. milia decem milium. Alii, Equitatus Dei, binæ myriades (vna autem myrias decem milia continet) multa milia angelorum. In omnibus autē his, nihil indicatur quòd innumerabilis est exercitus angelorū Deo ministrantiū. Vers. 21. Prospe rum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum. Hiero. Portabit nos Deus salutis nostræ. Quod intelligi potest, sicut mater portat filium & custodit portādo, ne quid patiatur nocumenti. In quo significatur maxima Dei erga electos benignitas & sollicitudo. Felix, Aggrauabit nos Deus salute nostra .i. pro onere nobis imponet salutem nostram. Verè dulce onus quo nos onerat. Verè onus
Matt. 11. leue quod imponit humeris nostris. Meritò enim dulcescere nobis debet etiam si quid amari contingat imponi ferendum, quando cogitamus ad nostram salutē id fieri. Alii clarius vertunt, Augeat nobis beneficia sua, vel cumulabit nobis beneficia sua, aut salutes suas. ¶ Versu 29. & 30. Ibi Beniamin adolescentulus in mētis excessu, principes Iuda duces eorū. Hierony. Ibi Beniamin paruulus continens eos, principes Iuda in purpura sua. Felix, Ibi Beniamin paruulus dominatur illis, principes Iuda in phrygianicis suis. Quæ versiones ambæ eandem cōplectuntur sententiam, quoniā Paulus Apost. de Beniamin paruula tribu (nimirū quæ extincta fermè fuerat propter vxorem
Iudi. 20. & 21. Leui turpi libidine à Galaonitis oppressam & interfectam) præcipuus fuit princeps & fundator, itémq; & conseruator eccesiarum, quæ in gentibus Deo fuerunt ædificatæ: vt vbi de gentium conuersione fit mentio, rectè primus locus detur Beniamin, quòd dominetur illis, siue quòd contineat illos. Per id verò quod sequitur, Principes Iuda in purpura sua, aut in phrygianicis suis (quæ idem volūt) significatur cæterorum apostolorum qui de tribu Iuda potissimū electi fuerunt dignitas sacerdotalis & apostolica, omni ornatu & honore dignissima. ¶ Versu 31. Māda Deus virtuti tuę. Ex Hebræo, Præcepit Deus de fortitudine tua, vel mandauit Deus virtutem tuam. Vbi ad populum Dei sermo dirigitur. Omnis enim fortitudo & virtus quæ facta est in te, ô plebs domini, eā præcepit fieri Deus in vobis. Vel, Præcepit tibi Deus, ô popule Christiane, vt fortiter agas, à firmitate fidei nullis tentationibus te sustinēs amoueri, sed fortis sis in bello, vt belles cum antiquo serpente, & cum omnibus qui te impugnabunt. ¶ Versu 33. Vt excludant eos qui probati sunt argento. Beatus Hieronymus vertit, Congregatio fortium in vaccis populorum calcitrantium contra rotas argenteas. Quod rectè de rebellione contra apostolicam prædicationem potest intelligi. Sunt enim apostoli quasi rotæ argenteæ. Rotæ quatenus velociter discurrentes super terram vehentes sedentem in curru dominum .i. gloriam eius vbique prædicantes. Argenteæ verò, quoniā optimè sonoræ per probatissima veritatis eloquia quæ prædicabant. Calcitrātes ergo contra rotas argenteas qui sunt, nisi repugnantes apostolorū sermonibus? Atq; hos omnes, siue maiores fuerint, siue minores, orāt fideles increpari, atq; comprimi, vt non præualeant. Felix ita vertit, Dissipa feram arundinis cōgregationem robustorū in vitulis populorum, optantē numerationes argenti, aut fragmenta argenti. Quod exponi potest de auaritia principū sæculi, à quibus primitiua ecclesia sustinuit grauē persecutionem, Legimus enim sæculares principes, aliósq; illis adiunctos per Christianorū persecutionem frequēter cōsuluisse suæ auaritiæ. Vnde de Iuliano illo impio apostata legimus, quòd Christianorū patrimonia rapiebat Christianitatis prætextu, sacrilegámq; suam auaritiam euangelii testimonio co-
Luc. 14. lorabat, dicens, Christus vester dicit in Euang. Qui non renunciauerit omnibus quæ possidet, nō
Heb. 10. potest meus esse dissipulus. Idipsum Paulus Aposto. de Hebræis scribit, quòd in Iudæa pro Christi
1. Thes. 2. nomine rapinā bonorum suorum passi fuerint cum gaudio: idem de Thessalonicēsibus quoq; cōmemorans, quòd eandem passi fuissent à suis conciuibus, qualia iudæi à suis cōtribulibus passi fuerant. Idem pluribus in locis testantur ecclesiasticæ historiæ. ¶ Versu 34. Æthiopa præueniet manus eius Deo. Hieron. Æthiopa festinet dare manus Deo. Felix, Æthiopia faciet currere manus suas ad Deum: hoc est, celeriter manus suas Deo protendet, vt vertit alius. Chaldai. translatio totum hunc versum sic habet, Venient principes de Ægypto ad conuersionem filii Æthiopum, current extendere manus suas in oratione ante Deum. Quæ omnia lectionem nostram & expositionē suprà positā rectè confirmant atq; elucidāt. ¶ Versu 36. Psallite Deo qui ascendit super cælū cæli ad orientē. Hier. vertit: Qui ascēdit super cælū cæli, à principio .i. qui sedet in cęlis cælorū ab initio: quomodo vertit Felix. Alii vertunt ad sententiā nostræ lectionis, Ascēdenti super cælos cælorū Oriētis, siue ad Orientē. Alii sic, Qui sedet super cælos, cælos, sempiternos .i. cælos qui ab initio facti iidem permanent. ¶ Vers. 37. Ecce dabit voci suæ vocē virtutis. Quidam hoc secūdum naturam intelligūt de terribili sono tonitrui, quæ dicitur vox Dei, & vox virtutis suæ, vox fortis, ita vt procul audiatur ab hominibus. Alii intelligūt de voce euangelicæ prædicationis, quæ vox Dei est, quoniā nō ipsi à se loquuntur quæ prædicant, sed ex spiritu Dei qui loquitur in eis, iuxta Saluatoris verbū. Huic aūt voci prædicationis dat Deus vt sit vox virtutis & fortitudinis, quoniā efficaciā addit, vt vim habeat ad operandū in cordibus audientium: quemadmodū suprà dictū est in expositione versus illius, Dominus dabit verbum euangelizantibus, virtute multa. Nobis conuenientius videbatur, vt de vltima voce quam expectamus in die iudicii audiendā præsens sermo intelligeretur: vt post initiū, ac processum ecclesiæ pulchrum descriptum, hic etiam finis omniū, ac retributio commemoretur. ¶ Versu vltimo. Mirabilis Deus in sanctis suis. Hierony. ac cæteri omnes ex Hebræo interpretes cōcorditer vertunt, De sanctuario suo, aut in sanctuariis siue sacrariis suis. Ac iuxta hanc sententiam poterit in vulgata lectione Latina accipi ablatiuus, sanctis, vt sit generis neutr. Sic enim sancta pro

A sanctuariis dicere solemus: quemadmodũ sancta dicũtur & sancta sanctorũ. Imò etiã si accipiamus
in genere masculino, sanctos, secundũ rem possumus inuenire concordiam. Nam sancti Dei homi
nes, sunt velut sanctuarium Dei, in quibus ipse libenter secundum gratiã & gloriam suã inhabitat.

IN PSALMVM LXVIII.

VErsu 1.2.3.& 4. Notanda est hoc loco Paraph. Chal. exponens similitudinẽ cõparationis,
quæ in annotationibus prioribus dicta est innui in his versibus. Sic autẽ habet, Salua me
Deus quoniã irruit cohors peccatorũ vt inferat tribulationẽ mihi, sicut aquę quæ intrant
vsque ad animam. Demersus sum in captiuitatem, tãquam in lutum profunditatis, & non est mihi
locus vt cõsistam. Applicui in validam multitudinem cohortis peccatorũ, & rex impius captiuum
tenet me. Fatigatus sum à clamoribus, siccatum est guttur meum, consumpti sunt oculi mei ab ex-
pectatione Dei mei. ¶ Versu 13. Et operui in ieiunio animam meã. Hieronymus, Et fleui in ieiunio
animam meam: hoc est, contristaui, & afflixi flendo simul & ieiunando animam meã. Felix habet,
Et fleui, dum esset in ieiunio anima mea. Vers. 15. In me psallebant qui bibebant vinum. Felix, Can-
tica fui bibentium siceram. i. vinum aut potum quemlibet inebriatum: hoc est, de me cantabant, &
mea opprobria suarum cantionũ faciebant materiam, meámq; irrisionẽ, ipsi inter pocula faciebant
esse sua gaudia. Paraph. Chal. habet, Cantilena fui eorũ qui vadunt ad bibendũ sicerã in domo cau-
ponaria ipsorum. ¶ Versu 16. Ego verò orationem meam ad te domine, tempus beneplaciti Deus.
B Hieronymus, Mea autẽ oratio ad te domine, tempus recõciliationis est Deus. Felix, Ego autẽ ora-
tionem meam ad te domine tempore beneplaciti Deus. i. cum tempus esset beneplaciti. ¶ Versu 18.
Neque vrgeat super me puteus os suum. Hieronymus pro vrgeat, posuit coronet. Non coronet
(inquit) super me puteus os suum. i. non per circuitum concludat. Felix clarius vertit, Non claudat,
vel non obstruat super me puteus os suum. Translatio autem Chal. puteũ hunc accipit gehennam,
dicens, Non operiat aduersum me gehenna os suum. ¶ Vers. 24. Improperium expectauit cor meũ
& miseriam. Hieronymus, Opprobrio contritũ est cor meum, & desperatus sum. Felix, Opprobriũ
contriuit cor meũ, & afflictus sum. ¶ Versu 36. Et placebit Deo super vitulũ nouellũ, cornua pro-
ducentem & vngulas. Felix, Et placebit domino super bouem & vitulũ, cornua producẽtẽ, & pro-
ducentem vngulas. Hieronymi tamen versio, vitulum nouellum habet, quemadmodũ habet vetus
nostra Latina lectio. Mirum verò quid sibi velit Chal. paraph. quæ hoc loco habet, Placebit coram
Deo magis quã bos pinguis & elect⁹ quẽ offerebat Adã primus, cuius cornua præcedebãt fissionẽ
vngularum. ¶ Expositionẽ tituli, qui iuxta Græcos atque Latinos codices est, In finẽ, pro iis qui cõ-
mutabũtur, secundũ Hebræos: pro liliis, vel super liliis vel lilia, require post annotationes psal. 44.

IN PSALMVM LXIX.

VErsu 1. Deus in adiutorium meum intende, domine ad adiuuandũ me festina. In Hebræo
C non nisi vnum habetur verbum, hoc modo, Deus vt liberes me, domine vt auxilieris mi-
hi, festina. ¶ Versu 4. Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge euge. Hiero-
nymus, Reuertantur ad vestigium confusionis suę, qui dicunt mihi vah vah: hoc est, Veniãt & per-
tingant ad confusionem suam, qui contra me malum loquuti sunt.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

TItulus Psalmi est, In finẽ Dauid in rememoratione, eo quòd saluũ fecit eũ dominus. In Hebręo
tantũ est, Ad recordandũ. Quo significatur hunc psalmũ Deo suggerere de liberatione &
salutę præstãda, & quasi Deũ præstãdæ salutis cõmonefacere, ac velut in memoriã reuoca-
re: quod ipsum etiã vulgata lectione indicatur, cũ dicitur, In finem, Dauid in rememoratione: hoc
est, ad rememorationem vel recordationem. Quod autem adiicitur in Latinis codicibus, Eo quòd
saluũ fecit eũ Deus, in Hebręo omnino nõ habetur. In Gręco sic habetur, εἰς τὸ σῶσαί με κύριον: hoc est,
vt Deus faciat saluũ. Atq; ita non nisi exponitur hac adiectione, quid sibi velit quod præmittitur,
Dauid ad recordãdũ. Ad hoc enim sui petit dñm recordari, vt saluus fiat, & liberetur ab aduersariis.

IN PSALMVM LXX.

VErsu 3. Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum. Hieronymus ex Hebræo,
Esto mihi robustũ habitaculũ, vt ingrediar iugiter: præcepisti, vt saluares me. Similiter ver
tit Felix, nisi quòd pro robusto habitaculo, ponit, rupẽ fortitudinis. Postulat hac oratione
D iustus, Deum se habere vt locum munitũ, sibi semper patentem ad ingressum, ad quẽ tutò posit in
omnibus periculis confugere. ¶ Versu 7. In te cõfirmatus sum ex vtero. Hieronymus, Ad te susten-
tatus sum ex vtero. Felix, Super te innixus vel sustentatus sum ex vtero, Nam vocabulũ Hebraicũ
samach, significat apodiauit, vel innixus est. Siue autem dicas, Super te confirmatus sum, siue super
te innixus sum, vel apodiaui vel sustentatus sum, eadem habetur sententia. Quod autẽ sequitur: De
ventre matris meæ tu es protector meus. Felix ita vertit, De intestinis matris meæ tu extrahens me:
id est (quod psal. 22. ponitur) qui extraxisti me de ventre matris meæ. ¶ Versu 9. Repleatur os meũ
laude, vt cantẽ gloriam tuã, tota die magnitudinẽ tuã. In Hebræo tantũ legitur, Impleatur os meũ
laude tua, tota die magnitudine tua, vel pulchritudine tua, vel gloria tua. ¶ Versu 15. Ego autẽ sem-
per sperabo, & adiiciã super omnem laudẽ tuã. In Hebræo, pro sperabo, habetur expectabo. Vnde
beatus Hieronymus ex Hebræo vertit, Ego autem iugiter expectabo. Sententia autem in idem reci
dit, quoniam is qui sperat auxilium, expectat illud ab eo in quo sperat. ¶ Versu 17. Quoniam non co
gnoui literaturam. Tametsi nobiscum beatus Hieronymus verterit literaturas, cæteri tamẽ ex He-
bræo interpretes longè aliter vertunt. Nã Felix (quẽ alii recentiores sequũtur) hanc partem coniũ-
gendo præcedentibus in versu priori, ita vertit, Os meũ annunciabit iustitiã tuam, tota die laudem

tuã, certè nõ cognoui numerum: vel, Quoniã non cognoui numerationes vel narrationes. Quod E
ſic exponunt, Certè non cognoui numerũ laudis tuæ, vel non poſſum enumerare ſiue enarrare lau
dẽ tuam: maior eſt enim quàm vt humano ingenio comprehendi, aut humana enarratione poſsit
enumerari. Et eſt ſanè hæc verſio Hebraicæ deriuationi ſatis cõueniens: quoniam vocabulum He-
braicum ſephoroth, hoc loco pro literaturis poſitum, à verbo ſaphar deſcendit, quod abſq; hæſita-
tione ſignificat numerauit, vel cenſuit. Vnde videtur deriuatum illud nomen pluralis numeri aptiſ-
ſimè numerationes verti poſſe. Sciẽdum tamen eſt, quòd neq; Gallicana lectio (quæ habet literatu-
ras) ab Hebræo omnino diſſonat, neq; Romana, quæ habet negociationes. De priore, primũ qui-
dem Hieronymi docet authoritas, qui non aliud quàm literaturas vertit. Deinde & Ioannes Reu-
chlinius hoc ipſum confirmat, manifeſte aſſerens dictionẽ hoc in loco poſitam ſignificare ſcriptu-
ram vel literaturam, quemadmodum ad oculum videre poteris in eius dictionario, in explicatio-
ne verbi ſuprà poſiti ſaphar: cuius ſignificationem admodum prolixa deductione manifeſtat. Por-
rò de negociationibus quis non videt maximam eſſe conuenientiam numerationibus cum nego-
ciationibus? Nónne omnis penè negociatorum res in numerando, ſupputando, rationéſq; conſcri
bendo conſiſtit? Quælibet ergo prædictarum lectionum iure toleranda videtur, etiam ſi originalẽ
reſpiciamus Hebræorum linguam. ¶ Verſu 20. & 21. Donec annunciem brachium tuũ generationi
omni quæ ventura eſt. Potentiam tuam & iuſtitiam tuam Deus, vſque in altiſsima quæ feciſti ma-
gnalia, Deus quis ſimilis tibi? Hieronymus ex Hebræo, Donec annunciem brachium tuum genera F
to (ſcilicet præſenti) cunctíſq; qui venturi ſunt fortitudines tuas. Et iuſtitiam tuam Deus vſque in
excelſum (ſubaudi annunciem, prædicem, vel efferam) ac deinde, quanta feciſti magnalia Deus, quis
ſimilis tibi? In eandem ſententiam vertunt item alii ex Hebræo interpretes.

IN PSALMVM LXXI.

VErſu 1. Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. Chal. par. ſic habet, Deus,
itinera rigoris tui, vel ſententiam iudiciorum tuorum, regi Meſsiæ da, & iuſtitiã tuam filio
regis. Ex quo primum patet ſecundum hanc paraphraſim, de Meſsia pſalmũ principaliter
intelligi. Deinde, quòd iudiciũ dare intelligat, dare executionem iudicii, & cõmiſsionem exequẽdæ
iuſtitiæ: quomodo nos etiam in Elucidatione ſumus interpretati. Nam quidam aliter accipiunt, Da
iudicium (.i. æquitatem ipſam) regi Meſsia & membris eius, vt videlicet ſint æqui & iuſti. Sed prior
intelligentia videtur cõmodior & plenior, totíq; huic de Meſsia prophetiæ quadrantior. Poſtremo
indicatur illud, filius regis, referri poſſe ad regem Dauid, quod nos de patre rege æterno ſumus in-
terpretati. Meſsias nanq;, & regis æterni Dei patris, & regis temporalis Dauidis verus ſecundum hu
Matth. 1. manitatẽ filius fuit: quemadmodũ initio ſui euangelii Matthæus teſtatur, & Paulus initio epiſtolæ
Roma. 1. ad Roma. aſſerit, ex ſemine Dauid eum factum eſſe ſecundum carnem. ¶ Verſu 3. Suſcipiant mõtes G
pacem populo. Hieronymus pro ſuſcipiãt, vertit aſſument: neq; diuerſa eſt ſententia, Aſſumpſerũt
enim apoſtoli pacis euangelium populis prædicandum. Felix vertit, Extollent omnes pacem popu
lo. Eadémq; rurſum ſentẽtia eſt, Eleuabunt euangelium pacis ſuper populum. hoc eſt, prædicabũt.
¶ Verſu 5. Et permanebit cum ſole & ante lunam. Ex Hebræo, Timebunt te cum ſole & ante lunã,
vel in conſpectu lunæ: hoc eſt, Timebunt te, adorabunt te, & ſeruient tibi fideles tui, quandiu erit
ſol, & quandiu durabit luna, videlicet vſq; ad conſummationem ſæculi & in æternum. Beatus Hiero
nymus vertit, Timebunt te quandiu erit ſol, & vltra lunam, in generatione generationum. In quo il
lud videri poſsit abſurdũ quod dicitur, vltra lunã: niſi ſic intelligatur, quomodo in annotationibus
principalibus diximus, de illo quod poſt iuxta vulgatam lectionẽ ſequitur, Donec auferatur luna.
Felix autem vertit, In conſpectu lunæ, vel dũ perſeuerabit luna, vel ante lunam. Chal. autẽ paraph.
ſic habet, Timebunt à te cum ortu ſolis, orabunt coram te à lumine lunæ, generationes generatio-
num: hoc eſt, primo mane exoriente ſole, & veſperi prodente ſeſe lumine lunæ, tibi ſeruient fideles
tui. i. mane & veſpere, ſiue iugiter. ¶ Verſ. 6. Deſcẽdit ſicut pluuia in vellus. Hũc verſum ex Hebrȩo
variè interpretes transferunt. Quidam enim pro vellere ponunt herbam detonſam vel reſecatam.
Vnde Felix ad hunc modũ vertit, Deſcendet ſicut pluuia ſuper herbam reſecatam, vel ſuper tõſum:
i. ſuper gramen inciſum: quod ſi non habuerit pluuiam, poſtquam reſecacum fuerit, areſcet. Atque H
ita intellıgunt nõ de deſcenſu Chriſti in vterum virgineum, ſed de ſpirituali deſcenſu per gratiã in
corda fideliũ, per quem deſcenſum iuſtitiã facit & pacem illic exoriri atq; foueri. Quomodo enim
pluuia deſcendit ſuper herbam reſecatam, vt iterum floreat paratũ ſuo virore ſpoliatum, ita ſuper
genus humanum iam ſemel reſecatum, & omni ornatu ſpoliatum, ac per primi parentis peccatum
velut detonſum, venire neceſſe fuit deſuper gratiam Chriſti domini, vt iterum fructũ bonum pro-
ferat ſemel reſecata, imò frequenter reſecata & detonſa terra cordis noſtri. Atque huic ſatis aperte
conſonat Chald. paraph. quæ hoc loco ſic habet, Deſcendet vel pluuia volũtaria atque deſiderata
vel pluuia beneplaciti ſuper herbam quæ inciſa eſt, vel corroſa à locuſta. Ac iuxta hanc expoſitio-
nem id quod ſubiungitur, Et ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram, ſecundũ rem cum priore parte
idem ſonat. Attamen beatus Hieronymus, nobiſcum in verſione ſua ponit vellus, & poſt illum alii
nonnulli ex Hebræo interpretes. ¶ Verſu 7. Orietur in diebus eius iuſtitia & abundãtia pacis. In
Hebræo ſic habetur, Florebit vel germinabit in diebus eius iuſtus, & multitudo pacis: hoc eſt, flo-
rebunt, & germinabunt ipſo regnante iuſti plurimi, & germinabit pax copioſa. ¶ Verſu 9. Coram
illo procident Æthiopes. In Hebræo eſt dictio Ziim, quæ à diuerſis diuerſimode vertitur. Beatus
Hieronymus nobiſcum vertit, Æthiopes. Felix dicit verti poſſe, nautas, vel habitantes ſolitudi-

A nem. Alii vertunt accolas deserti, vel solitudinarios, vt significetur populos remotissimos, & lõge
ab hominibus distantes, hominibúsque incognitos, ad Christum conuertendos. ¶ Versu. 10. Reges
Arabum & Saba dona adducent. Hieronymus, Reges Arabiæ & Saba tributũ conferẽt, Felix Do-
num vel tributum vel pręmium adducent. Alius vertit honorarium munus, scilicet quod ad hono
rem offertur. ¶ Versu. 13. Parcet inopi & inopi. Felix, Miserebitur super mendicum & inopem. Nã
parcet, positũ est, pro miserebitur, vel gratiose seu misericorditer aget. ¶ Versu. 14. Et honorabile
nomen eorum corã illo. In Hebræo non habetur nomen, sed sanguis, quemadmodũ Hieronymus
ac cæteri qui ex Hebræo versiones fecerunt, concorditer omnes transferunt. Et honorabilis (inqui-
unt) vel preciosus erit sanguis eorum coram oculis ipsius. Quo verbo significatur, mortem sancto-
rum pro Christi nomine & sanctissima fide occumbentium, fore Christo domino gratissimam,
& sacrificium omnibus modis acceptissimum, hoc enim est sanguinem eorum fore preciosum in
oculis Dei, effusionem sanguinis & vitæ pro Christo oblationẽ, maximi precii ducendã, & in ma-
ximum meritum ipsis reputãdam coram oculis Dei. Atque hoc ipsum est, quod in alio quoq; Psal- Psal. 115.
mo legitur, Preciosa in cõspectu domini mors sanctorum eius. Quod licet de omnib⁹ generali in-
tellectu verum sit in sanctitate vitam finientibus, peculiarius tamen & excellentius de iis qui pro
Christi nomine, martyrii supplicio, sanguinẽ fundunt. ¶ Versu. 16. Erit firmamentũ in terra, in sum
mis montium. Hoc loco pro firmamẽto, in Hebræo ponitur pissath bar, quod apud interpretes tã
B Hebræos q̃ Latinos, diuersimode redditur. Septuaginta enim trãstulerũt στήριγμα quod Latine sonat
firmamentũ, vt habet vulgata Latina lectio. Nam quod arbitrati sunt quidã, scriptorũ vitio firma-
mentum scriptum esse pro frumento, non habet verisimilitudinẽ, quoniam in Gręco (vnde nostra
Latina lectio versa est) manifeste non aliud q̃ firmamentum habetur, de quorũ tamen cõcordãtia
in principalibus annotationibus nõnihil diximus. Beatus autẽ Hieronymus ex Hebræo vertit me-
morabile triticum. Ioãnes Reuchlinius in lib. de rudimẽ. hebraicis, dicit Hebraicã dictionem signi-
ficare placentam vel placentulã frumenti, quod Rabbi Dauid Kimhi exponit, particulam vel mas-
sam frumenti. Idem dicit Paulus Burgensis episco. natiuitate Iudæus, regeneratione Christi fidelis:
addens, trãslatione Chal. quę targim dicitur, sic haberi, Erit placẽta tritici, in capitibus sacerdotum.
Secundum quorum concordem sententiam, hebraica ista lectio aptissime poterit accipi, tanquam
prophetia altissimi sacramenti, & sacratissimi sacrificii altaris, in quo sub specie placentulę frumẽti,
sub specie modicæ massæ triticeæ, ac panis modici, in modum albæ placentulæ cocti, præsens no-
bis adest Christus dominus, verus Messias. Et recte quidẽ (iuxta Hieronymi versionem) memorabi Ioan 6.
le triticum dicitur hic panis viuus, quoniam omni tritico nobilius & preciosius, panis vitã mundo
præstans, & à morte æterna præseruans, verum manna de cælo descẽdans, quod qui mãducat, viuit
inæternum, vel quia in immolatione huius tritici, memoria recolitur rei oĩm preciosissimę, & be- Lucę. 22.
C neficii perpetua rememoratione dignissimi, nempe passionis & mortis Christi. hoc (inquit ipse do 1. Cor. 11.
minus in cœna nouissima) facite in meã commemorationem. Et Paulus Apost. Quotiescũq; enim
manducabitis panẽ hunc, vel calicẽ bibetis, mortem domini annũciabitis, donec veniat. Hæc autẽ
placentula frumẽti, siue hoc memorabile triticum, est in vertice siue in capite montiũ. i. Apostolo-
rum primorum sacerdotum, atq; eorum qui in illorum locũ successerunt, quibus huius placentulæ
oblatio & cõsecratio, secundum rite traditã sibi potestatem & authoritatẽ legitime competit. In ca
pite ergo montiũ prædicitur hæc futura placentula, quoniam super venerandum sacerdotũ nouæ
legis verticem, & super ipsorũ capita consecrata hostia erat eleuanda, in ostensionẽ omni populo,
adorandi gratia, simul & rememorandi vnicã illam semel consummatam oblationẽ, quando nuda
ante oculos omniũ in conspectu patris, media inter cælum & terrã exaltata fuit in ligno, tanquam
vniuersalis omniũ hostia, quæ nunc sub tegumento placentulę modicę eandẽ sese pręsentem exhi
bet. Ne verò ab aduersariis veritatis, ista in fauorẽ tantum nostrę fidei, præter omnẽ rationẽ & pro
babilitatem confingere existimemur, sciendũ est magistros Hebræorũ complures totũ hunc Psal-
mum de temporib⁹ Messiæ determinasse intelligendũ, atq; etiam specialiter de hoc versu qui nobis
in manibus est, asserunt ipsum respicere fœlicitatem temporũ regis Messiæ. Vnde Rabbi Salomon
Christianæ fidei aduersissimus (vt ita loquar) Iudæus, suo autẽ Iudaico errori studiosissimus patro
D nus, negare nec potest nec audet, Rabinos priores hunc Psalmũ notũ, & præcipue hũc versum, de
Messia exposuisse, tametsi ipse patribus cæcis nepos cęcior, ad alium sensum eadem detorserit, ni-
mirum splendente sole cæcior factus, quàm illi fuerant ante solis exortum. Sic autẽ in huius versus
pertractione ait, Pissath bar (quod supra diximus verti placentẽ frumẽti) loquutio est abundantiam
significans & multiplicationẽ. Magistri verò nostri exposuerunt sermonem esse placẽtularũ in die-
bus Messiæ, totũmq; Psalmum exposuerũt de diebus Messiæ: quemadmodũ & in midras Tehilim
(id est, expositione Psalmorum) est manifestum, vbi principium hoc Psalmi, Deus iudicium tuum
regi da, ad regem Messiam dicitur pertinere, vt etiam supra manifeste ostendimus ex translatione
Chal. Idipsum quoq; Rabbi Mosse hardassem testatur in commẽtariis exponens illud quod in li-
bro Genesis habet prophetia Iacob, Non auferetur sceptrũ de Iuda, vbi hui⁹ Psalmi versum nonũ
& vndecim, videlicet, Coram eo procident ęthiopes, & inimici eius terram lingent. Et adorabunt
eum omnes reges, omnes gentes seruient ei, manifeste asserit ad Messiã pertinere, cui omnes gẽtes
(vt ipse ait) aggregabũtur, vt regnet super illos regno iustitiæ & pacis, quemadmodũ iã citatis ver-
sibus ait prophetice prædictum. Idem Rabbi mosse hardassem, in cõmentariis, nõ solũ testatur ex-
ponendum hunc versum præsentẽ de Messiæ temporibus, verũetiã de sacerdotio Messię, id quod
nostro proposito multũ conducit. Neque indiligenter sunt attendẽda eius verba quę subsequũtur

Dictum eſt Pſal.110.(eſt enim Hebræorũ iſta computatio)Iurauit dominus,& non pœnitebit eum E
Pſal.110. tu es ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinẽ Melchiſedec. Et quis eſt iſte? Iſte erit rex iuſtus & ſaluator
Zach.9. rex Meſsias,ſicut dictũ eſt Zachariæ.9. Ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluator. Et quid docet vel
Gene.14 monſtrat,dicendo,protulit panem & vinũ. Quaſi dicat, Erit placẽtula tritici in terra. Et hoc ipſum
eſt quod ſcriptum eſt,Et ipſe ſacerdos erat Dei altiſsimi .Hæc ille.In quibus verbis circiter finẽ,ma
nifeſte indicat,ſe iſtam placẽtulam tritici referre ad oblationem ſacerdotalem, dicítq; hoc quod in
Pſalmo iſto dicitur, Erit placenta frumẽti in terra illud ipſum eſſe quod de Melchiſedec dicitur, ꝙ
erat ſacerdos Dei altiſsimi. Atq; ita profecto res habet,noſtra enim hæc(de qua ſumus interpretati)
placentula tritici,res ipſa eſt quam præſignabat panis & vini per ſacerdotẽ Melchiſedec oblatio. Vn
de hæc duo(oblatio videlicet panis Melchiſedec in diebus Abrahæ,& Placentula tritici in vertice
ſacerdotũ,in diebus Meſsiæ)ſic idẽ ſunt,quomodo ſignum & res,figura & figuratũ,vmbra & ve-
ritas:quoniã videlicet hæc præſtat quod illa promittebat,exhibet hæc quod illa prę̃ſignabat.Mani-
feſtũ itaq; fit,ſi nos Chriſtiani hunc paſsim de ſanctiſsimo Euchariſtiæ ſacramẽto exponamus,non
ſolum non ſine conuenientia,ſed nec abſq; Hebræorum authoritate id facere. Alii autẽ quidã He-
bræorum,exponunt verſum iſtum de temporibus Meſsiæ : ſed intelligentiã torquent ad fœlicitatẽ
temporalem(vt omnia peruertere,&ad carnẽ trahere ſolent Iudæi carnales & excæcati)dicentes in
tempore Meſsiæ tantam fore multiplicationem atq; abundantiam tritici vltro germinantis,& ſeſe
confricãtis abſq; hominum labore,etiam in ſummis montiũ, vt poſsint abſq; labore inde homines F
ſumere plenis manibus,quantũ velint. De qua re ab illorũ Rabbinis ita quodam loco ſcriptum inue
nimus, Dixit Deus ſanctus & benedictus.Faciam ego cõuerti vos in manſuetudinẽ ſpiritus in mũ-
do iſto.Et non erit tum Deus alienus.Quia non erunt in vobis filii hominũ exercentes negotiatio-
nem aliquã, vel vllam ſolitudinis occupationẽ, ſicut dictum eſt pſalmo .73. Erit piſſath bar in terra,
in capite montium . Erit piſſath bar(inquit)quia frumenta producent in diebus Meſsiæ placentas, ſi
cut eſt plenitudo palmæ iſtius.i.tam magnas quàm poſsit quis palma comprehẽdere. Sequitur,Tur
geſcent ſicut libani fructus eius,quoniam frumenta ſe inuicem confricabunt,& deiiciẽt *ſimilam* ſu-
am in terram,& tu veniens accipies inde plenitudinem palmæ iſtius,quantum refectio tua opus ha
bebit,vel quãtum opus tibi erit pro refectione tua. Verum cum iſta ex fidei certitudine Chriſtiani
omnes cognoſcant vaniſsima eſſe, ac pluſquam ridicula, expectare ſcilicet tantã ac talem tempora-
lem fœlicitatem tempore Meſsiæ , nõnne præſtat vt de ſpirituali & vera fœlicitate temporũ gratiæ
(quæ ſunt tẽpora veri noſtri Meſsiæ)exponamus? eatenus quidẽ Hebræorum authoritatẽ inſequẽ
tes,quatenus de Meſsia dicunt intelligi debere: quatenus verò ad venturã temporalem fœlicitatem
referunt,modo prædicto,nequaquam eos imitantes. Verba enim promiſsionũ Dei per Prophetas
prænunciatarum,ſpiritus ſunt & vita,neq; carnaliter debet ſermo Dei(qui ſpiritus eſt)intelligi. Ad
prædictorum autem confirmationẽ facit non modicum,quod in Commentariis Iudeorum habe- G
tur ſuper verbo illo Eccleſiaſtæ,Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit. vbi ſic legitˀ,Rabbi Barachias
dixit in nomine Rabbi Iſaac,Quemadmodum fuit redemptor primus,ſic erit redemptor vltimus.
Sicut enim redemptor primus fecit deſcẽdere manna,ita redemptor vltimus erit placenta frumẽti
in terra. Quibus verbis ſignificatur,hoc ipſum in tempore gratiæ præſtiturũ in veritate Chriſtũ ho
minem,quod ante nõdũ humanatus in deſerto ſub lege prę̃ſtitit in typo,dando manna corporeum
nimirum quòd ſicut Deus nondum humanatus dedit manna corporale & figurale,ſic idem homo
factus daret manna ſpirituale verum,fierétq; ipſe in placentã frumenti, in ſacrificio & ſacramento
Euchariſtiæ.ſed & rabbi Ionathan referũt verſiculum præſentem ſic expoſuiſſe, Videat qui habet
oculos,quod ſicut dictũ eſt,ipſe eſt Meſsias de quo loquitur totus Pſalmus. Cum ergo ait, Erit pla-
centa frumenti in terra in capite mõtium, vult dicere,quòd placenta panis fiet ſacrificium in capiti-
bus ſacerdotum . Quid verò apertius poſsit pro noſtra dici ſententia? Targum quoque Chaldaicæ
tranſlationis Ionathæ filii Vzielis ſic expoſuit,Erit ſacrificiũ panis in terra,in capite montium. Tar-
gum verò Rabbi AKilas habet. Erit panis ſubſtantificus in terra,in capite montiũ. Quæ omnia be-
ne noſtro propoſito conueniunt. Poſtremò nec illud ſilẽtio prę̃tereundũ,quod Felix ex Iudę̃o no
ſtris temporibus Chriſtianus factus,monachus ex familia Eremitanorũ diui Auguſtini,homo ma-
xima Hebraicarũ literarum peritia, nec minori erga Chriſtianam fidem pietate,fideliter annotauit H
ſuper verſu propoſito,ita ſcribens,Hoc tantũ dixiſſe velim,quod non modicũ noſtrę̃ confert fidei,
quoniam vbi nos poſuimus in textu , Erit multiplicatio frumenti, quidam Hebræorum expoſuit
ſic,Erit deprecatio & complacentia frumenti in terra. Vbi oſtendit maximũ ſacramentum, quippe
frumento.i. ſacrificio panis, quicunq; deprecaturus eſt Deum, vel Deo placere optauerit, panis ſa-
crificio perficiet . Secundum quem ſenſum ideo cõplacentia erit frumenti huius in terra, quoniam
in hoc frumẽto,in hoc pane,Deo patri(vt ipſemet teſtimonium de nube dedit)erit beneplacitum.
Marc. 3. Complutibus ergo teſtimoniis abundè declarauimus, quomodo propoſitus locus omnino conue-
nienter exponi poſsit de ſanctiſsimo Euchariſtiæ ſacramento. Neque cõueniens eſt, Chriſtianũ in
huius paſſus expoſitione vel ad temporalẽ Salomonis fœlicitatẽ recurrere cum Rabbi Salomone
perfido & iuratiſsimo Chriſtianę̃ fidei hoſte iudaiſando(potiſsimũ cũ ſuprà,ratione & authoritate
monſt atum ſit,non poſſe Pſalmum totũ Salomoni aptari)vel ad Meſsię̃ adhuc venturi proſperita
tem temporalem confugiẽdo, turpiſsimis vaniſsimíſq; fabulis delirare: quẽadmodum ſupra vaniſ-
ſimas horũ fabulas & nugas oſtẽdimus. Præſtat Chriſtianos Chriſti accipere myſteria,potiſsimum
cum & inimici noſtri perhibeant veritati teſtimoniũ,etiam ſi neſciant ipſi quid loquantur. Nobis
enim loquuti ſunt,vt intelligamus,ipſi non niſi per vmbrã quandam intelligentes quæ loquebãtur

A nobis. Nisi forte & illorum aliqui diuino meruerint radio illustrari, vt talia dicerent. Neq; est quod contra prædictam expositionē nobis quisquam obiiciat, veteres Christianorū doctores istam intelligentiam nusquā indicasse. Nam sic obiicientibus respōdemus, non ita plenè à primis illis patribus exhauriri potuisse omnia, vt posteris nihil facerent reliquum. Imò neq; in consummationem vsq; sæculi, exhausta erunt quæ in abysso latent scripturæ oīa. Ita enim dispēsauit sua summa prouidentia sapientissmus dominus, vt in cūctis generationibus profectum accipiat Ecclesia, & posteriores continuo illuminationes nouas suscipiant in quibusdā, quæ priores non aduerterant. Licet itaq; primi Christianorū doctores supradictā expositionem non posuerint, nō ob hoc reiiciēda debet iudicari. Habet enim Ecclesia dogmata plura, temporū successu determinatiōe spiritualis luminis peruestigata, quæ priscorum libri vel omnino non continent, vel certè tractatu admodum sobrio, aut sub perplexa dubitatione. Fuerunt tamen annis multis Christianorū Magistri atque doctores nonnulli, iiq; non incogniti nominis, siue eruditionem variam spectemus, siue vitæ sanctimoniam, qui prędictam sentētiam suis scriptis firmarūt. Inter quos est Nicolaus à Lyra, vir de sacris literis optime meritus, & in antiquorum Hebræorum scriptis nō modicum versatus, neq; Hebraicę literaturę ignarus. Deinde Paulus Burgensis episcop⁹, & ex Hebraismo ad Christianismū conuersus, populo Christiano egregius nō aduena siue proselytus, sed domesticus & cōciuis, sanctęq; fidei Christianæ fidelis alumnus: quem virum loco quodam citans doctus ille Capniō, venerabilem magistrum appellat, sacrarúmq; literarum sua sentētia expositorem literatissimum, doctissimúmque doctorem.

B quæ sanè nomenclatura à tanto viro illi tributa, nō est parui reputanda. Post hunc est Iacobus Parezius, à valentia, Christopolitanus, episcopus, in Rabbinorū scriptis versatissimus, qui locum præsentem iuxta prędictam sententiam admodū diligenter enarrat. Felix quoq;, quem paulò ante commemorauimus, quàm apertè eandem sententiā ponat nemo dubitat, cui nō deest mēs sana. Pręter hos omnes, doctor insignis Ioānes EcKius nostra ætate vir doctissimus, & de fide Christiana (quā aduersus impiorū Hæresiarcharū dogmata acutissime simul & validissime defēdit) optimè merit⁹, libri primi de sacrificio Missæ cap. 6. locum pręsentem magna diligentia pertractat, ex antiquorum testimoniis simul & ratione ostēdens, in pręsenti Psalmo prophetiā haberi de sanctissimo isto fidei Christianæ sacramento. Neque prętereūdus est, Iacobus Faber Stapulensis, qui tam in expositione continua (quam vocat) huius versus, quàm in subiunctis annotationibus apertè hanc sententiam ponit, multùmq; commendat. Sed iam finem accipiat solito prolixior lingue peregrinæ, sed nō mysterii peregrini, annotatio. Te verò, quisquis huic annotationi nostrę lector obtigeris, obtestor, ne nostram prolixitatē indigne feras. Si enim pius es, & fidei orthodoxæ firmitate gloriaris, nec te vrit siue affligit mysteriorū Christianę fidei cōmendatio, non te patitur aduersus laborem pium & fidele studium tua conscientia indignari. Sed iam ad eam quæ sequitur annotationem, absque fastidio

C trāsi conuiua: forsitan & illic pręparatum reperies dulce ferculum, quod tibi erit admodum sapidum, si Iesum amas dulcissimum æternúmque patris filium. ¶ Versu. 17. Ante solē permanet nomē eius. Libet hoc loco annotationem Pauli hebręi Burgensis Episcopi (cuius suprà honorificā mentionem fecimus) propriis ipsius verbis subscribere. Verba eius hæc sunt: In hoc loco vbi dicitur, Permanet nomen eius, Hebraica veritas habet, ynō, quę dictio nō est eiusdem significationis cum permanet, sed significat filiationem. Vnde Rabbi Abenhazra in sua glosa, in hoc loco sic dicit. Hęc dictio ynon, est verbum passiuū, quod deriuatur ab hoc nomine nin, quod proprie significat filiū, Et sic sensus est, quod ante solem filiabitur nomen eius, ac si dicat, quod ab æterno iste rex est filius. Vnde ex isto loco, ex necessitate literæ Hebraicæ potest sumi efficax argumentum ad hoc quod in Diuinis est dare filium, seu filiationem ab ęterno. Hec Paulus. Idem quoque in scrutinio scripturarum, distinctionis octauæ cap. 10. (vt citat Reuchlinius) nomen suprapositū nin affirmat significare filium, & præterea nullam habere significationem in scriptura sacra. Confirmat hæc doctissimus Capnion ex authoritate Chaldęorum, Onkeli & Ionathę, quibus plurimam fidem & authoritatē tribuunt Hebræi, simul etiam adducens sententiam Rabbi Dauid Kimhi, cuius in lib. de radicibus hęc sunt verba: Et ab eo venit passiuum ynon. Psalmo. 72. Ante solem permanet nomē eius, quod secundum Abraham Aben ezra nobis ita licet exponere, Ante omne tēpus filiabitur Messias. Hęc

D ille. Sensus ergo huius lectionis est, Ante omne tempus filiabitur Messias, vt filius ab æterno à patre procedens. Filiari nanq; est gigni, vt filius gignitur à patre. Vnde quidam vertunt, Filius nomen eius. Atque ita hic locus rectè consonat illi quod est in Psalmo. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod verò alii quidam transferre conantur, nepotabitur pro filiabitur, Psal. 2. vt sit sensus, Nomen eius per nepotes deducetur quandiu sol perseuerabit, & celebre erit apud posteros dicentes, nomen suprapositum nin (vnde verbū passiuum ynon deriuatum est) significare nepotem, ac proinde verbum passiuum ab eo deductum debere idem valere quod nepotari, id non approbant neq; Paulus episcop. Burgensis, neq; Capniō, neq; Rabbi Dauid Kimhi neq; (quorum est grauissima apud Hebræos authoritas) Ionathas & Onkelus Chaldęi. Videtur autē figmētū esse Rabbi Salomonis, obstinatissimi Iudæi, cuius hoc fuit summum studiū, ea quæ Christianos in suæ fidei commendationem cognouit assumere, quanta potuit diligentia impiè subuertere: id quod in pluribus manifestissimū est, iis qui eius in scripturā sacram expositiones vel legerunt vel audierunt: quemadmodū vel ex annotatione hac pręcedente facile quiuis potest aduertere, dum ea quę à veteribus Hebręorum de Messia exposita fuerunt in fauorē Christianæ fidei, ab eo peruertūtur ad tēporalem regni Salomonis fœlicitatem. Quem Christianorū perfidum hostem non absq; Christia-

næ reipublicæ detrimento, quosdam Christianorum video nimium insequẽtes. Et male metuo, ne res ista (quod Deus auertat) tandem & illis & reipublicę Christianæ male cedat. Non tamen negamus, posse hunc passum & aliter ex Hebręo interpretari. Nam beatus Hieronymus vertit, Vltra solem perseuerabit nomen eius. Felix similiter, Ante solem perseuerabit vel perpetuabit nomen eius adiiciens, vel filiabitur vel filiabit. Chalda. translatio, Ante esse solis præparatum fuit nomen eius: ¶ Versu.18. Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ. Iudaizantes ac de Salomone exponẽtes, ita conantur hanc partem illi attribuere, quoniam omnes alteri voluerint benedicere, dicẽt, Faciat tibi dominus, sicut in diebus Salomonis. Verum istis, si Iudæi sunt, manifestè reclamat Chal. parah. quę sic habet, Et benedicentur in merito eius omnes populi, quod longe alium requirit sensum, nec de Salomone potest intelligi. Si verò Christiani sunt, Paulum Apostolum audiant, qui hãc benedictionem Abrahæ promissam, ac gentibus communicandam in semine suo (quod est Christus) late & apertissime explicat in Epistola quam Galatis scripsit. Quod post finem Psalmi adiicitur, Defecerũt laudes Dauid filii Iesse, non vt initium vel titulus Psalmi sequentis accipi debet, sed ad præcedentẽ adiungi, sicq; exponi, vt supra in annotationibus principalibus intelligendum diximus. Est autem & hoc aduertendum, ex hoc loco argumentũ sumi posse, quo monstrentur Psalmi etiam illi quibus aliena præmittuntur nomina, ipsius esse Dauidis: quemadmodum huic Psalmo præmittitur Salomoni, iuxta Hebræos: & tamen verba hæc testantur satis euidenter, Psalmum istum à Dauid esse compositum, quod etiam astruit Hieronym⁹ & probatissimi Hebręorũ. Vnde fieri potest, vt & in aliis Psalmis, etiam vbi alterius nomen præmittitur, Dauid tamẽ fuisse author credatur. Verum hac de re disputare non est pręsentis loci. Hoc tantum propter loci opportunitatẽ, obiter indicasse sufficiat.

Galat.3.

IN PSALMVM. LXXII.

VErsu.1. Quàm bonus Israel Deus. Ex Hebræo, Attamen bonus est Deus, quomodo vertit Hieronymus, vbi ex ipsa hac prima aduersante particula significatur, Prophetã post multas cogitationes in hunc Psalmũ prorupisse, vt ipso statim Psalmi huius initio cogitationibus murmuratoriis & argumentationibus quæ pòst exprimuntur, respondeat aduersus illas immobilẽ & firmam conclusionẽ constituens, in vehementi assertione, dicens, Attamen bonus est Deus. Alii Certe, profecto, vtiq; bonus est Deus. ¶ Vers.4. Quia non est respectus morti eorum. Vertit quidẽ iuxta sententiã nostrę lectionis Hieronymus aliquãto clarius, Quòd non cecogitauerint de morte sua. Alii verò sic vertunt, Quoniam non sunt ligamina in morte eorum, vel non sunt colligationes morti eorũ. quod tamen in eandem penè sententiã cum vulgata lectione potest exponi: non vrgentur ad mortem, non accelerat ad eos mors, sed fugit ab eis, permittens eos in longam ætatẽ viuere: quemadmodũ peruersissimos multos videmus à Deo in longam ætatem tolerari. Pro eo autẽ quod sequitur, Et firmamẽtum in plaga eorum. Hieronymus vertit, Et firma sunt vestibula eorum, quod intelligitur de solida & stabili prosperitate domus illorũ. quasi dicat, In domibus illorum sunt cuncta prospera atq; stabilia, in successũ bono & prospero. Felix autem habet, quippe fortis, robustus, supple est ipse impius: propter quod, mortem nõ recogitat, quasi victur⁹ perpetuo. ¶ Versu.6. Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua. Hierony. Ideo nutriti sunt ad superbiã, circundederunt iniquitatẽ sibi. Per hoc enim quod cum hominibus nec labores nec flagella sustinent impii (vt habet versus præcedens) quasi fouentur & nutriuntur ad superbiã, & aggregant impietatem sibi quasi vestimentum. Felix sic vertit, Propterea onerauit eos superbia, vel circundedit siue circuncinxit vt torques, inuoluet natos iniquitas ipsorũ, vel operiet ipsis fundamẽtum iniquitas. hoc est violẽtia sua vestient & ornabunt verẽdas partes corporis. Per quod significatur, impios præ nimia malitia totam suam carnẽ turpissime cõmaculaturos. Aut secundum prouerbialem loquendi consuetudinem dictum hoc in contemptũ accipiatur, quomodo dicere solemus, hic omnẽ patrimonium impendit in nates suas, de eo qui omnia in carnis nimium cultũ insumit. Ita isti de iis quæ per violentiam rapiunt, non aliud quàm suam carnem curant & ornant. Quem sensum Chal. translatio videtur innuere, cum ait, Coronam imponẽt capiti suo de rapina sua. ¶ Versu.7. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorũ. Ex Hebręo, Egressus est præ pinguedine oculus eorum (quo significatur nimia corporis cura) transgressi sunt cogitationes vel affectiones cordis. i. plus acquisierũt quàm cogitabant vel desiderabant. i. abundantissime omnia. ¶ Vers.10. Propterea cõuertetur populus meus hic. Partem istam ita ex Hebræo vertit Hieronymus, vt habet nostra lectio. Felix autem diuerso modo vertit, Conuertetur populus meus concussus. hoc est, motus tẽtatione prędicta. Vel sic, Propterea faciet conuertere populum suum huc & illuc, subaudi Deus. i. cum viderint iusti malos in prosperitate, vacillabunt atq; nutabunt, quasi dubitantes, & apud sese deliberantes, num viam Dei velint prosequi in qua ambulare cœperũt, an iter arripere impiorum, quemadmodum in Elucidatione exposuimus. Secundam autẽ partem, Et dies pleni inuenientur in eis: varie transfert Beatus Hierony. ad hunc modũ, Et quis plenus inuenietur in eis? Quod potest referri ad considerationẽ bonorũ, super prosperitate impiorũ. Tametsi enim prima facie mirum in modũ prosperari & abũdare videantur: si quis tamen piorũ tentatione prædicta æmulationis malæ vexatus sese conuertat ad presius rem contuendã, videbit profecto neminem impiorũ esse, cui sua prosperitas per omnia sufficiat, non illos tã plenos fœlicitate cõperiet, quàm prima facie existimantur. Quò enim plura habẽt, eo sibi plura deesse existimãt, id quod p fas & nefas perpetuo coaceruãtes euidẽter demõstrãt.

A ¶Verſu.14. Et caſtigatio mea in matutinis. Quidam in matutinis vel in matutino intelligunt, à pue-
ritia, ab ætate prima. Alii propterea dictum putant, quia ſinguli pene exortus ſolis aliquam nouam
ſolent adferre moleſtiam. Succedit enim moleſtia moleſtiæ, & piis noua quotidie accedit vexatio.
Nos in Elucidatione & in annotationibus principalibus, quod nobis videbatur vero ſimilius, expla
nauimus. ¶Verſu.18. Veruntamen propter dolos poſuiſti eis, deieciſti eos dum alleuarentur. Hiero
nymus, Veruntamen in lubrico poſuiſti eos, deieciſti eos ad interitum. Qua lectione ſignificatur
proſperitatem qua florere videntur impii, ſtabilitatem non habere, neq; ſoliditatem, ſed breui illos
collapſuros de ſtatu eiuſmodi. Qui enim in lubrico conſiſtit, in ſua ſtatione neq; fixus, neque ſtabi-
lis eſt, ſed caſui proximus, vbi vllum fuerit paſſus impulſum, mox collapſurus in terram. ¶Verſ.20.
Velut ſomnum ſurgentium, domine, in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges. Aduer
tendum eſt diligenter quod hoc loco habet Chal. paraph. de corporum reſuſcitatione euidens te-
ſtimonium. Sic enim habet, Sic ſomniū hominis ebrii euigilantis, Deus in die iudicii magni ſurgere
eos faciet à domo ſepulchri, & fremens imaginem eorum ſpernet. Senſus difficultatem nō habet.
¶Verſu.26. Perdidiſti omnes qui fornicatur abs te. Chald. tranſlatio pulchrè explicat, quid ſit forni
cari à Deo. Sic enim habet, Perdidiſti omnē apoſtatantē à timore tuo. In verſu autem vltimo non
habent Hebræa finem illum Pſalmi, In portis filiæ Sion: ſed tantum, Vt annunciem omnes prædi-
cationes tuas, vel (vt Hieronymus vertit) omnes annunciationes tuas, quod intelligi poteſt de ope-
ribus Dei annunciatione ſiue laude dignis, vel de omnibus quæ Deus voluerit annunciari, vel ad
B quæ annuncianda miſerit. Vnde Felix ſub disiunctione vertit, Vt enarrē omnes miſsiones vel ope-
rationes tuas. Chald. autem paraph. habet, Vt enarrem iuſtis omnibus præcepta miſsionum tuarum
vel etiam præcepta Apoſtolorum tuorum.

IN PSALMVM LXXIII.

VErſu.3. Leua manus tuas in ſuperbias eorū in finem. Felix, Exalta perſecutiones vel cōcuſsio
nes tuas, ad ruinas in æternum. Quod ſic interpretatur, Exalta manū tuam, vt maiorē infe-
rat perſecutionem, vt ruant in æternū, hoſtes ſcilicet & perſequutores ſanctorū. Conſentit
huic quod habet Paraph. Chal. Leua conculcationes tuas ad humiliandas nationes imperpetuum.
Beatus autem Hieronymus habet, Sublimitas pedum tuorum diſsipata eſt vſq; ad finem. Quod in-
telligi poteſt de gloria ſanctorum & fidelium conculcata & depreſſa vſque ad infimum. ¶Verſu.10
Et nos non cognoſcet amplius. Hieronymus, Et non eſt nobiſcum qui ſciat vſquequo. hoc eſt, nō
habemus Prophetam aliquem nobiſcum, qui à te edoctus de futuris dicere nobis poſsit, quàm diu
hæc calamitas atq; miſeria in qua nunc viuimus permanſura ſit ſuper nos, aut quando ab ea ſimus
liberandi. ¶Verſu.12. Vt quid auertis manū tuam, & dexteram tuā de medio ſinu tuo in finem? Hie
ronimus, Quare conuertis manum, & dexterā tuam, in medio ſinu tuo conſumens? Quod intelli-
gendum videtur ſecundum id quod vulgo dicere ſolemus, id quod in vſum non extenditur, cor-
C rumpi atque conſumi præ vſus defectu. Et marceſſere dicimus hominem ignauia, qui non in aliqua
honeſta operatione ſeſe excitat. Ita Deum alloquens Propheta interrogat, quare manum cōuertat
in ſinum, vt ibi marceſcat & conſumatur velut otioſa: & quare nō magis eam exerat atq; extendat
in vltionem inimicorum, ad glorificationem ſui nominis? ¶Verſu.14. Tu cōfirmaſti in virtute tua
mare. Ex Hebæo Hieronymus ac Felix vertunt, Diſsipaſti, pro cōfirmaſti. Verum ſententia in idē
reuertitur. Nam cū faceret Deus mare rubrum populo Iſraelitico peruium, cōfirmauit illud, quia
latus maris vtrunq; ſolidum fecit, vt fluere non poſſet, donec illi tranſiiſſent quos ipſe tranſire vo-
luit. Diſsipauit autem, quia magna potentia diuiſit, ita vt ſiccaretur profundū eius, & illi tranſirent.
¶Verſu.17. Tu fabricatus es auroram & ſolem. In Hebræo habetur, Tu ordinaſti luminare vel lumi
naria, & ſolem. Per quod ſignificatur, Deum omnium luminarium & magnorū & paruorum eſſe
principium. Specialiter verò ſolem nominat, ob excellentiam luminaris potentiſsimi: quem etiam
ob ſui luminis maieſtatem & virtutis eminentiam, Sapiens nominat vas admirabile, opus excelſi.
¶Verſu 21. Repleti ſunt qui obſcurati ſunt terræ, domibus iniquitatū. Hieronymus, Repletæ ſunt
tenebris terræ, habitationes iniquæ ſubrutæ. hoc eſt, terræ repletæ ſunt tenebris, totus mūdus, om
nes gentes ſunt plenæ tenebris ignorantiæ: & habitationes iniquæ, ſynagogæ Satanæ ſubuerſę ſunt
impiis erroribus & doctrinis dæmoniorum. Alii ſic vertunt, Repleuerunt obſcuritates terræ habi-
D tacula iniquitatis, quod eandem fere habet ſententiam. Chal. autem tranſlatio ſic habet, Reſpice ad
pactum quod pepigiſti patribus noſtris, quoniam conſummati ſunt filii eorum: obſcuritas autem
diſperſa eſt ſuper terram, & dolus & rapina.

IN PSALMVM LXXIIII.

VErſu.1.&.2. Et inuocabimus nomen tuū, Narrabimus mirabilia tua. Hierony. verſus prioris
finem cum principio ſequentis coniungens, ita vertit, Et iuxta nomen tuum narrabunt mi
rabilia tua, ac deinde ſubiungit verſum incipiens nouum, Cum accepero tempus, ego recta Pſal.47.
iudicabo. Senſus autē lectionis illius facilis eſt, Prædicabunt mirabilia opera tua iuxta nomen tuū,
iuxta magnificentiam & gloriā nominis tui, quod in alio Pſalmo dicitur, Sicut nomen tuum, ita & Pſal.148.
laus tua in fines terræ. Felix autem vertit, Et propinquum nomen tuū: ac deinde diuiſum. Narraue Pſal.33.
runt mirabilia tua. Eſt autē nomen Dei propinquū confitentibus & inuocantibus, quoniam (vt in
alio loco dicitur) prope eſt dominus omnibus inuocātibus eum in veritate, & iuxta eſt domin⁹ iis
qui tribulato ſunt corde. ¶Verſ.2. Cum accepero tempus, ego iuſtitias iudicabo. Felix vertit, Cum
accepero ſolennitatē. quod exponit tempus ſcilicet in quo cōgregantur homines ad ſolennitatem.

Mat. 25. Apoc. 1. Quod intelligitur de tempore illo iudicii, quando apparebit Christus cũ maxima gloria in milibus angelorũ & electorũ suorum, in gloria patris sui in nubib⁹, ita vt videat eum admirabilẽ omnis oculus: ad quam sane solennitatẽ omnes omnino homines, qui ab intio fuerũt vsq; ad eos qui in nouissimo temporis momento inueniẽdi sunt, necesse erit cõuenire, vt prorsus tot miliũ nemo abesse posit, oĩm eorũ qui vitæ rationalis vnquam fuerunt participes. Qua solennitate quæ maior posit cotingere? Alii exponunt, Cum accepero cœtũ vel tẽpus congregandi meos subditos. Et hoc prædicto sensui optime congruit. Alii, Cum accepero tempus definitũ ad celebrãda mea comitiaria iudicia (quomodo habẽt reges & principes sæculi definita tempora celebrãdis comitiis & exercendis generalibus iudiciis deputata) tum ego iudicabo, non vt pleriq; principũ sæculi iniquitatem, sed iustitiam & æquitatẽ. Et hoc iterũ optime ad prædictũ sensum quadrat, Beatus autẽ Hierony. simpliciter tempus vertit. ¶ Versu 4. Dixi iniquis, nolite inique agere. In Hebręo nomẽ iniquis & verbum iniquè agere ab vna radice sunt halal, quod significat insaniuit, vel inique egit. Vnde Beatus Hiero. præsentẽ locum vertit fere iuxta id quod habet vulgata lectio, Dixi inique agẽtibus, nolite inique agere. Alii verò transferunt, Dixi stolidis, nolite stolide agere. Felix, Dixi insipiẽtibus, nolite insanire. Alii, Dixi insaniẽtibus vel insanis, nolite insanire. Omnia aũt hæc in eũdem sensum recidunt. Manifestũ est enim oẽs impios, stultos esse, stolidos & insipiẽtes: omnes autẽ stultos (iuxta Cicerõis paradoxũ) consequens est insanire. ¶ Versu .5. Nolite extollere in altũ cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deũ iniquitatẽ. In Hebr. sic legitur, Nolite extollere in altũ cornu vestrũ, loquentes in ceruice veteri. Quod sic intelligitur, Nolite loqui contra Deũ, iuxta veterẽ & antiquã superbiam siue F
Psal. 94. pertinaciã & rebellionẽ. Per ceruicẽ enĩ elatio & pertinacia designatur. Vnde vet⁹ ceruix est, vetus & antiqua superbia. Est ergo sensus, Nolite loqui supba & blasphema vt olĩ: nolite loqui in veteri
Exod. 32. superbia, cõtra Deũ. Huic etiã facile aptatur qđ vertit Felix, Ne loquamini cũ ceruice elatũ .i. ne loquamini sermonẽ elatũ in superbia & pertinacia. vel, Ne loquamini superbũ vetus .i. iuxta veterem superbiam, sed humiliter discite loqui, & pœnitentiã agere de præterita superbia & ceruice veteri. Nec dissonat qđ habet Para. Chal. Ne extollatis in excelsum gloriã vestrã, vel cornu vestrũ, vos loquentes in fortitudine vel contentione & in opprobrio. Qui enim sic loquũtur, ceruice eos carere dicim⁹. Cõsentit insuper quod vertũt quidã, Ne loquamini collo duro, vel ne loquamini præfracte
Deut. 32. & pertinaciter. Potest verò admodũ apte vet⁹ ista ceruix Iudaico populo applicari. De horũ enim
Esaię. 27. veteri ceruice Moysi loquens testatur dominus, ꝙ dura rebellis & inobediens fuerit. Video (inquit) quoniã populus iste duræ ceruicis est. Hos ergo monet, ne iuxta veterẽ suã pertinaciã & incredulitatẽ, pergant murmurare aut tẽtare dominũ: queadmodũ in alio Psal. dicitur, Hodie si vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatiõe secundũ diẽ tentationis in deserto, vbi tentauerũt me patres vestri. ¶ Vers. 7. Calix in manu domini vini meri plenus mixto. Hier. Calix in manu domini, vino meraco (.i. fortissimo & durissimo ad potandũ) vsq; ad plenũ mixt⁹. In Hebręo autẽ pro vino meraco ponitur vinũ chamar, quod iuxta quosdã significat vinũ merũ .i. excellentissimum & fortissimũ, queadmodũ etiã habetur Deut. 32. Vt sanguinẽ vuæ biberẽt meracissimũ. Et G
Esaię. 27. In die illa vinea meri. Rabbi Dauid Cimhi intelligit vinum rubeũ, putans ita dictũ, quòd rubeũ in terra Israel pręstãtius sit, vt sic p translationẽ intelligeretur vis & efficacia Diuinę vltiõis. Alii autẽ malũt vertere vinũ lutosum & turbidũ, maxime quod de fęcibus mox subiiciatur. Alii, vinum efferuescens, ad significandũ feruorẽ indignationis Dei. Felix habet, Calix in manu domini & vino rubefactus est, plenus est mixtione. Omnia nõ aliud q̃ fortitudinẽ iræ Dei designãt. ¶ Ver. 8. Et inclinauit ex hoc in hoc. Verũtamen fęx eius nõ est exinanita, bibẽt oẽs peccatores terræ. Hier. Et propinabit ex eo (calice) Veruntamẽ fęces eius epotabũt bibẽtes oẽs impii terræ. Felix, Et redũdare fecit ex hoc, vel, & diffluere fecit vndique (quoniã scilicet abũdanter ad plurimos deriuata est ex hoc calice vltio Dei) quippe fęces eius sugẽt, bibent oẽs impii. Chal. trãsl. Fęces autẽ & spumã sugẽt & epotabũt omnes impii terræ. Quæ oĩa in eundẽ sensum coincidũt, vtpote designãtia amaritudinẽ vltionis Dei. ¶ Vers. vlt. Et omnia cornua peccatorũ confringã, & exaltabuntur cornua iusti. Pulchre hunc versum exponit Para. Chal. habens in hunc modũ, Et omnem fortitudinem celsitudinis impiorũ cõfringã, euellam eos à fortitudine eorum, & exaltabuntur fortitudines excelsę iustorum.

IN PSALMVM LXXV.

VErsu. 3. Ibi confregit potentias, arcum, scutũ, gladium, & bellum. Hierony. Ibi cõfringet volatilia arcus, scutũ & gladium, & bellum, vertitq; ad eundem modũ & Felix. Intelligũt autẽ per volatilia arcus, non aliud quàm sagittas, quæ ex arcu velut euolant, dum iaciuntur impetu, & magna celeritate eiaculantur. ¶ Versu 4. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Hierony. Lumen tu es magnifice à montibus captiuitatis. Potest autẽ hoc secundũ eundem sensum exponi, quem suprà in Elucidatione atq; annexis annotationibus assignauim⁹ lectioni vulgatæ, videlicet de sanctis Apostolis, qui recte captiuitates montes dici possunt, vel quoniã captiuo generi humano destinati, ad illuminãdos eos qui in tenebris & ĩ vmbra mortis captiui tenebãtur sub mortis H
Lucæ. 1. imperio: vel quoniã & ipsi de filiis erant captiuitatis huius, per quos Deus lumine suo libertatẽ nobis magnifice voluit cõcedere. Neq; enim angelos misit ad illuminationẽ mundi in tẽpore gratiæ, qui visibiliter mundũ illuminarẽt: sed fragiles & viles homines filios captiuitatis, vt tanto magnificẽtior esset victoria de principe tenebrarũ, tenebris è mũdo fugatis. Posset etiã prępositio, a, accipi, vt significet comparationẽ & excellentiã, sicq; sensus erit, Lumen tu es magnifice præ montibus captiuitatis, vel plusquã montes captiuitatis. Atq; ita per montes captiuitatis intelligi poterunt omnes præeminentes sciẽtia & sapientia huius sęculi. Hi enim propter sublimitatẽ suæ sciẽtiæ atq; sapien-

A tes montes sunt, sed montes sunt captiuitatis: neq; comparari valent secundũ luminis sui claritatem vnico illi mõti æternitatis Christo domino, cuius sapiẽtiæ collatus omnis humanæ sapientiæ actus nõ nisi obscuritas est & meræ tenebræ. Vtriq; autem expositioni rectè cõsonat quod mox subditur in versione Hiero. Spoliati sunt superbi corde. Christi enim lumine mundo corruscante, omnis sapientia mundi obscurata est, iuxta illud prophetæ, Perdã sapientiam sapientiũ, & prudentiã pruden tium reprobabo. ¶ Versu 5. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Hier. Non inuenerunt omnes viri exercitus manus suas. Et pro eo quod pòst sequitur, Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt qui ascenderunt equos: idẽ sic vertit, Ab increpatione tua Deus Iacob cõ sopitus est currus & equus. Est autem hæc sententia, Aduersarii veritatis, & euãgelii persequutores, tua diuina virtute impediti, non potuerũt quicquã efficere manibus suis. Hoc enim est non inuenire manus, nihil manibus posse efficere, manus nõ inuenire potentes ad perficiendũ cordis desideriũ. Ab increpatione insuper & imperio diuinæ iussionis, nihil potuerunt in curribus & equis suis, factiq; sunt absq; virtute equi & currus, & nihil potuerunt efficere. Consentiunt versioni Hier. iam explanatæ cæteri ex Hebræo interpretes. ¶ Versu 10. Quoniã cogitatio hominis cõfitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diẽ festũ agent tibi. Hieron. Quia ira hominis cõfitebitur tibi, reliquiis iræ accingeris. Quod nõ ita est intelligendum, quasi ipsa hominis indignatio per se laudem adferat Deo, sed ꝙ per occasionem ira malorũ veritati resistentium, & fidelẽ populum totis viribus impugnan- Esaiæ. 29 1. Cor. 1.

B tium (de quibus in prioribus versibus mentio facta est) Dei potentiã reddat celerem, & faciat gloriosam: quemadmodum Paulus apostolus cap. 9. epistolæ ad Romanos, de vasis iræ dicit, ꝙ in multa patientia sustineantur à Deo, apta in interitum, vt notã faciat in eis potentiã & iram suã. Reliquis autem siue residuo iræ impiorũ accingitur Deus, quando propter reatum impietatis illorum, cõtra veritatem insanientiũ ad vltionem condignam se parat. Alii verò aliis modis & vertunt & interpre tantur. Nobis impræsentiarum sufficit Hieronymi versionẽ explanasse. Ad prædictum autẽ sensum posset vtcunq; etiã vulgata nostra lectio reduci, si cogitationem intelligamus malam machinationẽ hominũ impiorum contra Deũ & populum eius ac veritatem, astutè impièq; cogitantium. ¶ Versu vltimo, Terribili & ei qui aufert spiritũ principum. In Hebræo verbum ponitur batzar, quod significat vindemiare. Dicitur enim Deus vindemiare spiritus principũ: quoniã sicut homines racemos vindemiantes colligunt, hinc & illinc legendo, absq; vlla laboris molestia, ita Deus quos vult nulla difficultate in mortẽ colligit, & de vita auferens, quasi de vite botros decerpit, De qua vindemiatione in Apocalypsi, angelorum voce ad dominum habentem in manu falcem acutam, clamatur, Mitte falcem tuam acutam in terram, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam mutatæ sunt viæ eius. Rom. 9.

IN PSALMVM LXXVI.

C

VErsu 2. Manibus meis nocte contra eũ, & nõ sum deceptus. Hiero. sic habet, Manus mea nocte extenditur, & non quiescit: id est, non cesso etiam per noctem te deprecari, Quo significatur infatigabilis & assidua viri iusti oratio, Felix autem sic vertit, Vulnus meum per noctẽ defluxit, & nõ resedit vel cessauit. In quo proponit tribulatus suam afflictionem, cõparátq; eam plagæ aut vulneri continuo saniem stillanti per diem & noctem. ¶ Versu 3. Memor fui Dei, & delectatus sum. Hieronymus, Recordans Dei, cõturbabar. Quod intelligi potest ob peccatorum recordationem. Quoties enim in afflictione positi Dei habemus memoriam, meritò conturbari nos cõuenit propter nostra peccata quibus Deũ offendimus, & tribulationes multo maiores promeriti sumus. Felix, Memor ero Dei, & vociferabor. In eo autẽ quod sequitur. Defecit spiritus meus: verbũ Hebraicum quod ponitur pro defecit, significat summam commotionem & exagitationẽ, velut cũ quis anxietate obuoluitur, & totus operitur angustia. Vnde Felix vertit, Anxietate inuoluetur, vel operietur spiritus meus: alii, torquebitur, vel extasim patietur spiritus meus. Beatus autẽ Hiero. nobiscum habet, Defecit spiritus meus. ¶ Versu 4. Anticipauerũt vigilias oculi mei. Hieronymus, Prohibebam suspectum oculorum meorum: id est, non audebam leuare ad te oculos meos, vel ad te suspicere oculis meis: quemadmodum de euangelico publicano legimus, quòd nolebat nec oculos

D ad cælum leuare. Felix, Tenuisti palpebras vel custodias oculorum meorum: hoc est, non permisisti oculos meos deficere, aut somno claudi, sed vigiles eos custodisti in oratione & meditatione. Pro eo autem quod sequitur, turbatus sum, Hieronymus reddidit, stupebã: Felix, confractus sum, quod exponit, deliquium animi passus sum. ¶ Versu 6. Et scopebam spiritum meum: Beatus quidem Hieronymus non aliud vertit quàm habet lectio vulgata. Felix tamen conuersam ponit sententiam, dicens: Perscrutabitur spiritus meus. Quod si ad ipsummet spiritum referatur, vt sit sensus, Perscrutabitur sese spiritus meus, sensus coincidit cum iis quæ dicta sunt in principalibus annotationibus de spiritu scopendo, fodiendo, ventilando, vexando, atque emundãdo. Si verò ad Dei iudicia, quomodo alii exponunt, sensus habetur diuersus, cui magis fauet quod habet paraphra. Chaldaica. Inuestigabit mirabilia scientia cordis mei. ¶ Versu 7. Aut non apponet vt complacitior sit adhuc? Clarius ex Hebræo sic vertit Hieronymus, Aut non repropiciabitur vltra? Versu 10. Et dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi. Hieronymus, Et dixi, imbecillitas mea est, hæc commutatio dexteræ excelsi. Cuius lectionis sensus est, Non es aliud quàm infirmitas, nimium es infirma & pusillanimis, ô anima mea, non satis fidis, neque satis fixam & fortem te monstras in domino Deo tuo, dũ ita querularis, tales enim mutationes sunt dexterę excelsi. Dei excelsi dextera est, quæ potest Matt. 6.

mutare pro suò placito vt voluerit, & in illo oportet habere fiduciã, in illo corroborari, in quo po- E
Psal. 4. teris omnia. Est enim ex infirmitate & pusillanimitate ac defectu fiduciæ in Deum, quòd plerique
adeò sunt perplexi, vel nimium anxii, vel pro præteritis quæ recogitãt malis, vel de præsentibus quę
perferunt, vel de futuris quæ metuunt. Oportet enim attẽdere, quòd omnis bona commutatio ad-
Iob. 17. potentiam altissimi spectat, & quòd in illo fidentes omnia possint. In ipso enim sanctus Iob spera-
bat post tenebras lucem, Felix verò pro imbecillitate, vertit expectationẽ, hoc modo, Et dixi, expe-
ctatio mea est, mutationes dextræ excelsi. Cuius sensus est, Dixi in corde meo, meum est expectare
& præstolari dominum (in silentio enim & spe iuxta prophetam, erit nostra fortitudo) quoniã mu-
Esaię 30. tationes sunt in manu Dei, potens est altissimus commutationem facere cum voluerit: & qui nunc
affligor, si patienter expectauero, potens est Deus efficere, vt pro afflictione recipiam consolatio-
nem. Cætera satis consentiunt.

IN PSALMVM LXXVII.

VErsu 16. Statuit aquas quasi in vtre, Hieronymus, Stare fecit aquas quasi aceruum. Eadẽ est cum vulgata lectione sententia. Item & in eo quòd versu priori, pro cãpo Taneos, vertit, regionẽ Taneos. Et versu 18. quod nos habemus, Adaquauit eos velut in abysso multa: ipse clariùs reddidit, Potum dedit quasi de abyssis magnis. Nã adaquare positum est pro potũ dare, sumpta F
similitudine ex gregibus pecorum, quæ dicuntur adaquari. ¶ Versu 20. Panẽ angelorum manducauit homo. In Hebræo habetur, panẽ albirim, quod beatus Hieronymus & alii plures vertunt, panẽ fortium vel robustorum: quia scilicet tali pane fortes & robusti reddebãtur. Nõ enim minùs quàm panis terrenus, verũ amplius etiam confirmabat corda sumentiũ. Aut fortè propter significationẽ panis viui illius, tẽpore gratiæ mundo descensuri desuper (cuius nõ dubiũ est manna corporeũ fuis-
Psal. 103. se figuram) panis robustorũ aut fortium dictus intelligatur: quoniã is cuius typum gerebat, panis vi-
Ioan. 6. uus de cælo mittendus cõfortaturus erat corda sumentium in vitã æternam: iuxta quod apud Ioãnem Saluator testatur, dicens, Qui manducat hunc panẽ, viuet in æternum. Et qui manducat me, & ipse viuet propter me. Alii verò dicunt significari nubes, vertúntq; panem nubiũ, eo quòd desuper descendebat de loco nubiũ. Alii angelorum, rationibus quas in Elucidatione atq; priorib[9] annotationibus assignauimus. Felix in sua versione prædicta omnia complectitur, dicens, Panẽ robustorũ vel regum, vel angelorum, vel nubium comedit vir. In secũda autem parte cum dicitur, Cibaria misit eis in abundantia. Græcæ est ἐπισιτισμὸν, numeri singularis: pro quo psalteriũ Romanũ habet frumentationem, quod intelligi debet prouisionem vel commeatũ frumenti: id est panis, Nã frumentationem intelligi oportet, panis prouisionẽ. Possétque apte sic verti per numerũ singularem, Commeatum misit eis in abundantia. Cui etiam consonat quod ex Hebræo vertit Felix, Cibum viaticũ G
misit eis ad saturitatem. Cibus enim viaticus, cõmeatus est, & ecõtrariò. Hieronymus verò nobiscũ cibaria vertit. Neque est in his vlla sensus diuersitas. ¶ Versu 30. Transtulit Austrũ de cælo. Pro Austro, in Hebræo ponitur Kadim, quod significat ventos Orientales, à Kedem, quod significat Oriẽtem. Vnde ex Hebræo beatus Hieronymus & Felix vertunt, Eurũ siue vẽtum Orientalẽ. Diuersam tamen assignãt huius versus sententiã. Nam Hieronymus sic habet, Abstulit Eurũ de cælis, & induxit in fortitudine sua Aphricũ: qua lectione manifestè significatur venti Orientalis qui flauerat ablatio, prohibitio atque cessatio, ac pro eo exuscitatio venti alterius, nẽpe Aphrici. Atq; huic sententiæ consentit quod vertunt alii, vertit Eurũ in cęlis, & induxit Aphricum. Dicitur enim verti vẽtus, quando mutatur. Alii verò sic putãt vertendũ. Suscitauit, vel progredi fecit, aut surgere fecit Eurũ in cælis: iuxta quẽ sensum habet psalterium Romanũ, Excitauit Austrum de cælo. Et huic sentẽtiæ posset etiam vulgata litera Gallicani psalterii facile applicari, intelligendo, transtulit de cælo, fecit flare & exurgere desuper. Verum non videtur hæc sententia satis cum sequenti consonare, quoniam ibi de alterius vẽti introductione fit mẽtio. Sed & in Græco ἀπῆρε ponitur, quod significat abstulit, nõ excitauit, vel progredi fecit. ¶ Versu 35. Et electos Israel impediuit. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Et electos Israel incuruauit: alii, humiliauit: hoc est, per mortem interfecit. Aut etiã eos qui residui fuerant ad humilitatẽ & pœnitentiam conuertit, & electos etiam ac nobiles ad mansuetudinẽ H
& timorem conuertit. Posset insuper ex Græco (quod habet συνεπόδισαν) verti cõpediuit, quasi pedes stringendo & prohibendo, ne in promissionis terram possent ascendere, per mortis scilicet interfectionem. Significatur autẽ hoc versu, quòd non secundum personarũ acceptionẽ Deus exercebat iudiciũ, faciens primos esse in pœna qui authores ac primi fuerant in culpa. Verisimile enim est, pingues, electos, & delicatiores (vtpote magis assuetos diuersorũ ferculorũ omnigenis deliciis) murmurationis fuisse præcipuos authores, eósque ad se promiscuum vulgus in murmurationem attraxisse. ¶ Versu 37. Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cũ festinatione. Ex Hebræo sic vertendum, Consumpsit in vanitate dies eorum & annos eorum. Ipse scilicet dominus, propter vanitatẽ, & infidelitatẽ consumpsit dies eorum & annos celeriter, quia intra annos quadraginta totum illum exercitum murmurantium pro introitu terræ promissionis, prostrauit in deserto, solis Iosue & Cales seruatis ad ingressum terræ. Felix autem pro eo quod habemus cũ festinatione, vertit, in horrore. Et quidẽ valde horrendum fuit, tãtum exercitum ita breui tempore postrerni omnes in deserto, vt iuxta verbum domini, nec vnus præter duos illos ingrederetur in terram promissam. Hieronymus tamen secundum sententiam nostræ lectionis vertit, velociter. ¶ Versu 40. Et dilexerũt eũ in ore suo. In Hebræo est, lactauerunt, vt vertit Hieronymus: vel adulati sunt ei, vt Felix: siue

A persuaserunt illi cum ore ipsorum,id est,ore simulabant & blandiebantur,promittentes mirabilia, cum non rectum esset cor eorum.¶Versu 42.Ipse autem est misericors,&c.Ante hunc versum Hebræorum libri diuisionem faciunt,interponúntque dictioné significãtem hîc esse totius libri psalmorum dimidium.Computarunt enim(nescio diligentia nimia, an supestitione dicam) versus omnes totius libri psalmorum,ac iuxta suam computationem dimidium hîc esse inuenerunt: cuius tamen neque Hieronymus neque Felix in suis versibus vllam faciũt mentionem, neque talé ponunt diuisionem.¶Versu 46.Et sanctum Israel exacerbauerunt.Hieronymus habet concitauerunt.Felix verò,Sanctum Israel circunscripserunt,quod exponit dicens:id est,potentiam eius limitauerũt, vel signauerunt,tentando scilicet & diffidendo de eius omnipotentia , vt cum versibus prioribus dicerent,Quia percusит petram,& fluxerunt aquæ.Nunquid & panem poterit dare,aut parare mẽsam in deserto?¶Versu 49.Et conuertit in sanguinem flumina eorum,& imbres eorum ne biberẽt. Vbi nos imbres habemus,Psalterium Romanum habet,aquas pluuiales,quæ in idem redeunt:quoniam imbrem nos per aquas stagnales & pluuiales debemus exponere. Verũ huic lectioni videtur nõ admodũ facere quod dicunt,in Ægypto aut vix,aut modicissimè fieri pluuiã,terram autem Nili inundatione(quæ illi pluuiæ vice est)irrigari,propter quod,non apparet satis verisimile fuisse ibi aquarũ pluuialium congregationes. Hanc autem difficultatem Hebræa lectio non habet , quæ pro imbribus habet riuos,quemadmodum Hieronymus & cæteri omnes ex Hebræo verterunt. Ægyptus
B nanque(vt Strabo refert libro decimoquarto)fossis Nili riuos excipientibus vndiq; intersepta est, vt vbiq; sit nauigabilis.Omnes autẽ istos fluuios & riuos,maiores pariter & minores,cõuertit Deus in sanguinem.Erit autem omnis difficultas à vulgata lectione ablata, si dicamus , impropriè imbres poni pro paruis aquarum congregationibus. Nam parui riuuli , comparatione ad Nili magnitudinem non nisi imbres computantur. ¶Versu 51. Et dedit ærugini fructus eorum.Nicolaus Perottus in cõmentariis linguæ Latinæ(quos Cornucopiæ appellauit) dicit pro ærugine hoc loco poni debere rubiginẽ. Hanc enim dicit in segetibus inueniri,non autem æruginem. Ponit autẽ inter duo hæc differentiam, quòd rubigo sit quæ in metallis situ contrahitur , arida & rubra , paulatim absumens metallum, qualem videmus in ferro : atque hanc Græcis dicit à calore rubeo ἐρυσίβην appellari, quæ dictio in Græco præsenti in loco habetur. Æruginem verò dicit esse eam quæ in metallis contrahitur ex humore non rubea & sicca,sed humida & viridi.Dicit autem corruptionem quæ segetes occupat, appellari rubiginem, quòd sicut illa ferrum atque alia metalla consumit, sic ista segetes exurit vel consumit. Vnde & Robigus Deus dictus fuit , cui fiebat sacrificium ne rubigo segetes occuparet: & Robigalia huiusmodi sacrificia fuerunt appellata. Sunt tamen qui inter prædicta non ponant differentiam,idem intelligentes rubiginem & æruginem. In Hebræo autẽ nec ærugo habetur nec rubigo,sed brucus,quomodo beatus Hieronymus vertit, Dedit bruco germẽ eorum.
C ¶Versus 57.Et perduxit eos tanquam gregem in deserto. Hieronymus,Minauit eos tanquã gregẽ in deserto:hoc est,per desertum,quod pulchrè curam Dei erga populum suum,secundum pastoris similitudinem explicat.¶Versu 59.Et deduxit eos in montem sanctificationis.In Hebræo habetur, Adduxit eos ad terminum sanctificatum suum, vel ad terminos sanctificationis aut sanctitatis suæ. Nec tamen secundum rem differt à priore lectione sententia.¶Versu 69. Virgines eorum nõ sunt lamentatæ.Quoniam non est Latinis vsitatum , vt verbum Lamentari in passiua accipiant significatione,beatus Hieronymus per actiuum fecit eloquutionem,hoc modo , Virgines eorũ nemo luxit.Aliter tamen vertit Felix, Virgines eorum nõ nupserunt,ad significandum quòd omnis tum aberat lætitia,ob nimiam tristitiam occupantem omnium animos. Adiicit in margine, Virgines eorum nõ sunt laudatæ.quod intelligendũ est,non sunt laudatæ epithalamiis, vel canticis nuptialibus quod idem est ac si dicamus,non nupserunt:hoc est,non est audita in eis vox sponsi & sponsæ. In eo quoq; quod sequitur in versu proximo, Viduæ eorũ(nempe sacerdotũ) nõ plorabantur. In Hebræo actiuè habetur,Viduæ eorũ non fleuerũt,vel plorauerũt,intelligẽdo maritos. Et(vt in Chal. paraph.dicitur)nõ licuit viduis plangere eos,nimirũ maritos,vel quia & ipsæ morte perierũt , quẽ- 1.Reg.4
admodum de vxore Phines legimus 1.libro Regum,quum audisset mortem viri partu animam exhalantes,vel quia nimio timore pro sese ipsæ grauabantur.¶Versu 72. Et percussit inimicos suos in 1.Reg.5.
D posteriora.Hieronymus vertit,Percussit inimicos suos retrorsum:similiter & Felix.Quod intelligi potest in posterioribus partibus,vbi Philisthæos legimus percussos : vel generaliter,vt significẽtur dominio priuati quo dominati fuerant super populum Dei, & iisdem subditi facti,quibus ante dominabantur:vt facti sint in caudam qui antè fuerant in caput,contraria sorte , in contrariũ Dei vltrice manu commutata.Verti etiam potest,Percussit inimicos eorum posterius,vel postea:vt sit sensus, Postquam inimicis eorum vsus fuisset ad populi sui punitionem,quasi virga peracta correctione populi sui, illos qui prius alios crudeliter percusserant, posterius percussit: quemadmodum solet virga cum detrita fuerit castigationis vsu,in ignem proiici. Et sic ferè fecisse legimus dominum in sanctis historiis,quod eos quibus ad correptionem suorum vsus fuit,postmodũ & ipse grauiter afflixerit:eo quòd non Deo,sed sibi ascriberent victoriam,& quia nimium crudeli animo ac superbè nimium egissent negocium.¶Versu 75. Et ædificauit sicut vnicornium sacrificium suum.Hunc passum diuersi diuersimodè transferunt.Felix quidem sic vertit,Ædificauit sanctuarium eius,velut excelsa, id est, velut cælos vel palatia superba & magnifica. Ad quem sensum etiam reduci posset lectio vulgata,Ædificauit sicut vnicorniũ sanctificium: id est , sanctuarium suum ædificauit in magna gloria & dignitate,tanquã ædificium vnicorniũ: quomodo scilicet illi gloriosas sibi mansiones præ cæteris animalibus construunt,vt sunt potentissima,& gloriosa animalia.Beatus autẽ Hieronymus,

iuxta sententiam veteris lectionis vertit, Ædificauit in similitudinem monocerotis sanctuariũ suũ. E
Nam quod Græcè μονόκερος, Latinè vnicornis dicitur. Chald. etiam paraph. sic habet, Ædificauit sicut cornu naris cornis vel rhinocerotis sanctuarium suum: hoc est, excellenter.

IN PSALMVM. LXXVIII.

Versu 1. Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. Ex Hebræo vertũt Hieronymus ac Felix, In aceruos lapidum. Potest etiam verti, in desolationem, vel in deserta. In vtroq; verò idem significatur, nempe destructio & dissipatio ciuitatis Hierusalem, Quando enim ciuitatis muri infringuntur, & domus ac turres diruuntur, manifestum est ciuitatem in lapidum acer-
1. Mac. 1. uos redigi: ac tunc etiam in solitudinem ponitur, quoniã interfectis habitatoribus, habitationes dissipantur. Cæterum, de redacta Hierusalem in aceruos lapidum sub illustri Antiocho, manifestũ testimonium præbet historia Machabæorum, quando præfectus tributorũ ab Antiocho missus, dolose in ciuitatem Hierusalem irruit, & percussit eam plaga magna, perdiditque populũ multũ, & ciuitate spoliata eãdem igni succẽdit, domósque eius destruxit, & muros per circuitum demolitus est. ¶ Vers. 22. Posside filios mortificatorum. In Græco est τεθανατωμένων, id est, morte affectorum, quod in vulgata editione dicitur mortificatorum, in psalterio autem Romano, morte punitorum. In Hebræo verò aliter habetur. Pro filiis enim morte affectorum vel mortificatorum, habetur, filii mortis. Nec posside habetur, sed dimitte, vel relinque, vel dissolue, ad hũc modum, Relinque, vel dissolue, vel dimitte filios mortis: hoc est, eos qui morti addicti sunt, & mortẽ adhuc expectant in captiuitate positi, qui nondũ gladio hostili perempti sunt, sed quotidie expectant periculum mortis: hos (inquã) tu dimitte, dissolue, fácq; liberos à periculo, serua eos tua gratia, ne hostili manu cadãt, quẽadmodũ cæteri qui iam occubuerunt. Aut relinque eiusmodi, id est, fac superesse, vt vel reliquiæ saluentur populi tui, & non prorsus deleantur simul. Filii autem mortis, iuxta proprietatem scripturarum appellantur, qui morti addicti atque deputati sunt, & quibus in proximo mors imminet. F

IN PSALMVM. LXXIX.

Psal. 17. Versu 5. Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem serui tui? ex Hebręo habetur, Vsquequo fumabis, quod est, irasceris. Dicitur enim fumare, vehemẽter irasci & indignari, ita vt fumus de ardente vultu videatur ascendere, quemadmodum in alio psalmo dicitur, Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit. ¶ Ver. 6. Cibabis nos pane lachrymarum potum dabis nobis in lachrymis in mensura, Beatus Hieronymus, pro pane lachrymarum, vertit panem flebilem, Cibasti nos (inquit) pane flebili. Loco eius autem quod sequitur, In lachrymis, in mensura, vertit, In lachrimis tripliciter. Quod exponunt aliqui, abundanter & copiosè, quoniam trina mensura perfectionem indicat. Vnde Felix in contextu vertit, In maxima mensura. Alii exponunt tribus vicibus (quemadmodum ad marginem ponit Felix) id est, mane, vespere, & meridie, hoc est, semper & continuò. Alii dicunt vocabulum Hebraicum hîc positũ, salis significare capacem mensuram, & significari in proposito sermone magnam abundantiam. Felix enim putat verti posse, Fecisti nos bibere lachrymas catenarum, vel lachrymas in catenis: hoc est, in captiuitatis miseria. ¶ Versu 11. Et arbusta eius cedros Dei. Ex Hebræo sic verti potest, Rami eius cedri Dei, supple sunt: vt significetur, genitos de illo populo fuisse eleuatos altissimè in modum cedrorum quæ sunt altissimè arbores. ¶ Versu 19. Et nomen tuum inuocabimus. Hieronymus, Et nomine tuo inuocabimur. hoc est, vocabimur populus tuus, & peculium tuum. Felix, Et in nomine tuo clamabimus: id est, tuum nomen inclamabimus in prælio: quemadmodum Gedeon clamabat, Gladius domini & Gedeonis, vel in nominis tui inuocatione clamabimus, ad te solum spem nostram & vocem leuantes. Cæterum, de huius psalmi titulo, qui est, In finem, pro iis qui commutabuntur, siue pro liliis, iã sæpe dictum est. Quod autem additur in quibusdam codicibus, pro Assyriis, id Hebræa non habent, & videtur adiectum, eo quòd contra inimicos dirigatur sermo. G

Iudi. 7.

IN PSALMVM LXXX. H

Versu 3. Buccinate in neomenia, tuba in insigni die solennitatis vestræ. Quod hæc buccinatio in tuba ad nouam lunam, id est, initium mẽsis Septembris pertineat, iuxta quod in Elucidatione expositum est, manifestè indicat paraphra. Chald. sic habens, Clangite per lunã Septembris cornu. Quod autem sequitur, In insigni die solennitatis vestræ, id tametsi Hieronym⁹
Num. 29 ferè iuxta modum nostræ lectionis verterit, In medio die solennitatis vestræ: & Felix, In solẽnitate, in die festiuitatis nostræ, potest tamen & aliter verti, In operimento festiuitatis nostræ, quod exponunt de festo tabernaculorum, quando in tabernaculis habitant cooperti, in memoriam habitationis deserti. Alii rursum malunt vertere, In definito tempore sacrificii nostri. Nã prima dies Septembris festum tubarum erat tempus destinatum speciali sacrificio. Nam in lege definitũ erat, quid in illo die, & quomodo deberet offerri. ¶ Versu 5. Testimonium in Ioseph posuit illud, cũ exiret de terra Ægypti: Chalda. paraph. hîc intelligit personam Ioseph. Sic enim habet, Testimonium super domum Ioseph posuit, qui non attigit vxorem domini sui: in illo die egressus est de domo carceris, & dominatus est super regionem Ægypti, labium quod nesciebat didicit & audiuit. Quam etiam sententiam nõ omnino male pateretur lectio Hebræa, si pro eo quod nos habemus, Cum exiret de terra Ægypti, verteretur, Cum exiret super terram Ægypti, videlicet tanquam princeps & domin⁹. Veruntamen tota ipsa textus connexio huic sententiæ videtur reclamare, queãdmodum & in aliis.

A annotationibus tetigimus, & plane nobiscũ beatus Hieronymus vertit, Cũ exiret de terra Ægypti, quod non ad Ioseph secundũ propriam ipsius personam potest accommodari. Neq; ipsi Ioseph aliquando hoc testimoniũ positum est, aut præceptũ datum, de festis huiusmodi celebrãdis. ¶ Ver. 10. Et Israel non intendit mihi. Hieronymus, Et Israel non credidit mihi: Felix, Et Israel noluit me, vel non desiderauit me: id est, aduersatus est me, & abiecit per incredulitatẽ & inobedientiã. ¶ Vers. 12. Si populus meus audisset me, &c. In Hebręo ponitur particula optatiua, hoc modo, Vtinã populus meus audisset me. Israel si in viis meis ambulasset. Illud autẽ quod pòst sequitur, Inimici domini mẽtiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula. Aliqui cum præcedentibus continuãt ad hunc sensum, Si populus audisset me, inimici domini mentiti fuissent ei (hoc est, coacti fuissent seruiliter supplicare & plura ad euasionem suppliciter promittere, quã potuissent præstare, quemadmodum facere solẽt seruiliter supplices) & fuisset tempus eorum in sæcula: hoc est, ipsi in æternum floruissent, atq; vixissent in omni prosperitate, & postremo in vita sempiterna. Quidam autem versum vltimum similiter coniungunt hoc sensũ, Et cibasset illos dominus ex adipe frumenti, & de petra saturasset eos melle. Verum quod nostra lectio habet, videtur verisimilius per modum indicatiuum in duobus versibus nouissimis, quem etiam beatus Hieronymus in sua ex Hebræo versione seruat.

IN PSALMVM LXXXI.

B

VErsu 1. Deus stetit in synagoga deorũ. In Hebręo 2. loco habetur numero singulari el, quod est Deus. Vnde Hieronymus sic vertit, Deus stetit in cœtu Dei. Quod potest intelligi, Deũ stare in congregatione iudicis, qui vocatur Deus. Iudicem enim circũstat turba quętentium & expectantium iudicium. In horum autem medio stetit Deus, tanquã iudex primus atque præcipuus, attendens quale iudicium iudicet is qui eius vicem gerit in terris. Atque ad hanc sententiã vertit Felix, Deus astat in congregatione iudicis. Quod autem sequitur, In medio autem deos diiudicat, hunc habet sensum, In medio deorum vel iudicium, Deus iudicem agit. Est autem ipse iudicum iudex, quomodo regum rex, & dominãtium dominus. ¶ Versu 3. Humilem & pauperem iustificate. Iustificate positum est impropriè, pro iustè facite. Est enim sensus, Iustè facite, vel facite iustitiam humili & pauperi, quemadmodum vertit beatus Hieronymus, Egeno & inopi iustè facite. ¶ Versu 7. Vos autem sicut homines moriemini. In Hebræo habetur Keadam: quòd si vertatur, valet, sicut homo vel sicut homines: si verò non vertatur, sonat, sicut Adam, quemadmodum non versum reliquit Hieronymus, Ergo sicut Adam moriemini: hoc est, sicut Adam prim⁹ pater vester mortuus est, sic omnes vos posteri eius, quantumcũque sitis eleuati potentia, dignitate, & gloria, omnes moriemini. Est enim hæc lex communis super omnes filios Adam. Felix vtroque modo vertit, sicut homines, vel sicut Adam. Esset autem sermo plenior & sonantior, si pro, autem, poneretur, tamen, aut veruntamen, hoc modo, Vos tamen sicut homines moriemini: id est, quanquam dii estis, attamen moriemini. Atque ita vertit Felix veruntamen sicut Adam vel sicut homines moriemini: & Chald. transl. Attamen in veritate sicut filii hominum, vel sicut homines moriemini. Apoc. 9.

C

IN PSALMVM LXXXII.

VErsu 1. Deus qui similis erit tibi? ne taceas. In Hebræo non est totum hoc, quis similis erit tibi, sed ita iuxta versionem Hieronymi legitur, Deus ne taceas, ne sileas, & nõ quiescas Deus. Felix ferè similiter, Ne taceas tibi, ne sileas. vel nõ silẽtiũ, supple tibi sit, & nõ quiescas Deus. ¶ Vers. 3. Et cogitauerunt aduersus sanctos tuos. In Hebræo habetur, Inierunt consiliũ aduersus arcanum tuum, vt vertit Hieronymus, vel contra absconditos tuos, vel super arcana tua, quomodo legit Felix. Intelligimus autem per absconditos Dei, sanctos eius, quos ipse sub alis protectionis suæ absconditè seruat, ne fiant in direptionẽ gentibus. Si autẽ neutro genere legamus, cõtra abscondita vel arcana tua, intelligere possumus sacra vasa tẽpli, & alia quæ in tabernaculo siue in templo custodiebant occulta, nec vulgi aspectibus erãt exposita. Hæc autẽ maximè idololatræ quærebãt prophanare: quomodo frequenter legimus, quòd sancta vasa abstulerint vel cõfregerint, vel in prophanos suos vsus aptauerint, & sancta omnia cõculcauerint. Si verò numero singulari, cõtra arcanũ vel absconditum legamus, intelligere possumus ipsam domini hæreditatem velut occultatã sub eius protectione & absconditam. Aut occultũ Dei consiliũ, aduersus quod impii machinantur, cupiẽtes ipsius cultum subuertere. Generi neutro ac numero plurali fauet quod habet paraph. Chald. Cõsiliũ fecerunt super abscondita in thesauris tuis. ¶ Versu 7. Facti sunt in adiutoriũ filiis Loth. In Hebræo est, Facti sunt brachium filiorũ Loth. In Græco εἰς ἀντίληψιν. hoc est, in susceptionem, quomodo habet lectio Romani psalterii. Est autem sententia eadẽ. Quid enim est aliud brachiũ alicuius fieri, aut fieri alicui in susceptionem & defensionem, quàm in adiutorium illi fieri? ¶ Versu 11. Omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate possideamus nobis sanctuarium Dei. Principium huius versus Hebræi iungunt cum fine præcedentis, ad hunc sensum, Pone principes eorũ sicut Oreb & Zeb & Zebée & Salmana, omnes principes eorum: hoc est, qui fuerũt omnes principes Madianitarũ: ac deinde subiiciunt, Qui dixerũt, hæreditate possideamus, &c. quod referunt ad caput versus præcedẽtis, Pone principes eorum (scilicet aduersariorum nostrorum) qui dixerunt, &c. Vel etiam ad finẽ versus sequentis, ad hunc sensum, Ita pone principes hostiũ nostrorum, vt olim posuisti Oreb & Zeb & Zebée & Salmana, qui omnes fuerũt principes eorum, qui præsumpserant dominari in populo

D

domini, vbi Deus tantum dominari debebat, non alienigena. ¶ Versu 14. Et in ira tua turbabis eos. E
In Hebræo habetur, In turbine tuo, pro, in ira tua. Nec tamen est diuersa sententia. Siquidē ira Dei
propter suam vehementiam suúmque terrorē, rectè turbini comparatur, & secundum metaphorā
turbo appellatur: quomodo apud Abacuc de ira persequentium dicitur: Venientibus vt turbo ad
dispergendum me.

IN PSALMVM LXXXIII.

VErsu 2. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Hieronymus. Laudabunt
Deum viuentem. Felix tamen nobiscum vertit, Exultabunt in Deum viuentem. Sententia
verò eadē est. ¶ Vers. 3. Et turtur nidum, vbi reponat pullos suos. Pro turture, Hieronymus
generale nomen auis constituit. Alii verò, hirundinem magis dicunt significari. Iuxta generalē no-
stram expositionē in Elucidatione adiunctísq; annotationibus positā nihil refert, quæ auium spe-
cies exprimantur. ¶ Versu 5. In sæcula sæculorū laudabunt te. Loco illius, in sæcula sæculorū, beatus
Hieronymus & Felix vertunt, adhuc adhuc, pro quo alii ex Hebræo vertūt, perpetuò. Id enim ma-
nifestum est velle propositū sermonē. Nā adhuc adhuc laudare, nihil est aliud quàm perpetuò lau-
dare. ¶ Vers. 6. & 7. Beatus vir cuius est auxiliū abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle la-
chrymarū, in loco quē posuit. Etenim benedictionē dabit legislator. Hunc locū multo secus ex He
bræo transferunt. Hieronymi quidē lectio sic habet, Beatus homo, cuius in te est fortitudo, semitæ F
in corde eius transeuntes per vallē fletus, fontē ponent eā, benedictione quoque amicietur doctor.
Cōsonat quoque huic per omnia Felicis versio in contextu. Et quidē id quod priore loco dicitur,
Beatus homo cuius fortitudo abs te est, semitæ in corde eius, eandē ferè habet cū nostra vulgata le-
ctione sententiā: si tantū de semitis mandatorū Dei dictū accipiatur. Quod autē sequitur, Trāseun-
tes per vallē fletus, fontē ponent eā, ita potest intelligi, Qui in Deo spem habentes, semitas bonas,
& vias domini in corde sibi cōstituerunt ad perambulandū eas, ipsi transeuntes per vallē istā plora-
tus & miseriæ, præ nimio desiderio cælestis patriæ, lachrymis implebunt eā, vt quasi fons plenus a-
quarum videatur ista vallis. Atque ita profectò quasi fons aquarum calidarū plenus appareret vallis
ista fletus, vallis miseriæ, si dignis deploraretur fletibus, si lachrymis pro merito congruentibus riga-
rent eam omnes transeuntes. Quod autē sequitur, Benedictione quoq; amicietur vel induetur do-
ctor, intelligi potest de mercedis benedictione, qua in futuro ornabitur, qui iā ī valle miseriæ alios
instruxerit ad iustitiā, iuxta quod per Danielē dicitur, Qui autē docti fuerint, fulgebunt quasi splen
Dan.12. dor firmamenti: & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Alii ve-
rò huius loco sic vertunt, Etiam cisternæ implebūtur pluuiis, vel pluuiæ implebūt cisternas. Quod
rectè de cisternis cordiū fidelium accipimus, quæ pluuiis diuinæ consolationis implentur, si in præ-
Matth.5. senti vita, vt oportet, luxerint pro desiderio cælestis patriæ, si transeuntes per vallem flet⁹, fontem G
eam posuerint. Beati enim (inquit Saluator noster) qui lugent, quoniā ipsi cōsolabuntur. Ecōtrariò
verò, qui per vallē hanc fletus transeuntes, non eam fontē ponunt lachrymarū, qui nūc noluerunt
lugere, facientes sibi de loco fletus locū risus, de loco exilii locū patriæ, horū cisternæ erūt vacuæ
omni pluuia, horū corda siti peribunt, & ariditate spiritualis gratiæ deficiēt. Quidā verò Hebræo-
rū expositores, omnia ista quæ secūdū spiritualem sensum pulcherrima sunt, ad literā trahētes ex-
ponunt ea de corporali ascensu Iudęorū ad tabernaculū domini, ad festa domini celebrāda: quorū
nimiū steriles expositiones non solū nō insequi, sed nec cōmemorare libet. ¶ *Versu 11.* *Elegi* abie-
ctus esse in domo Dei mei, magis quā habitare in tabernaculis peccatorū. Ita quidē nobiscū vertit
Hieronymus, nisi quòd pro, tabernaculis peccatorū, vertit, tabernacula impietatis, quod in idē re-
dit. Illud tamen, abiectum esse, in Hebræo ampliorē habet emphasim. Sonat enim Hebraica lectio
ac si dicas, Malui ad limē desidere domus Dei, vel elegi ad limē habitare, aut volo potius manere a-
pud ianuā domus Dei, quā intra domos huius mūdi: vbi omnia sunt impietate plena. Vnde quidā
sic exponunt, Mallem esse vilis ostiarius, aut abiectus ianitor, ac seruire in domo Dei, quā, &c. Nā
apud homines vile satis est seruire ad modū ianitoris officiū, quod non nisi senibus, & ad alia inu-
tilibus solet cōmitti. Significat autem hac figura loquendi, malle se minimum esse, & omniū infi-
mum in regno cælorum, quàm omnium maximum & gloriosissimum in hoc sæculo. Cui nō ma- H
le consonat quod Saluator post summam commendationem Ioannis Baptistæ adiicit, dicēs, Qui
Luc.7. autem minor est in regno cælorum, hic maior est illo. ¶ Versu 12. Quia misericordiam & veritatē
diligit Deus, In Hebræo aliter legitur, Quia sol & scutum dominus. Est autem dominus sol, qua-
tenus sua potentissima virtute terram cordis nostri fœcundat, nósque calescere facit amore diuino,
item & nostras vires omnes reparat, facítque nos reiuuenescere, quemadmodū sol iste corporeus
terram suis radiis fœcundam facit, & rebus omnibus calorem atque vigorem præbet. Quomodo
autem ipse scutum nostrum dicatur, omnibus per se notissimum expositione non indiget.

IN PSALMVM LXXXIIII.

VErsu 1. Benedixisti domine terram tuam. Hieronymus ita vertit, Placatus es domine terræ
tuæ: Felix, Dilexisti aut voluisti domine terram tuam, vel complacuit tibi domine terra tua.
Ad verbum autem ex Hebræo verti posset, Volūtas tua domine terræ tuæ, id est, benepla-
citum tuum ad terram tuam. Quæ omnia ad eandem ferè sententiā pertinent, ad quā vulgata le-
ctio. Hoc ipso tamē quod terrā Deus dilexit, & in terra sibi cōplacuit, abstulit ab eis maledictionē,
& contulit benedictionē pro maledictione. In Græcis autē exēplaribus, quæ nūc sunt in manib⁹,
pro benedixisti habetur εὐδόκησας, quòd propriè significat cōplacuisti, vel beneplacitū habuisti, vt sit

A ſenſus: Beneplacitam habuiſti domine terram tuam.id eſt, complacuit tibi in ea. Nunquam autem vox illa Græca ſignificare inuenitur benedictionem. Vnde videntur interpretes qui ex Græco in latinum fecerunt verſionem, legiſſe ἐυμιγησαὸ pro ἐυδόκησαὸ, quorum prius ſignificat benedixiſti. Non eſt enim inter duo illa verba diuerſitas, niſi duarum literarum : vt hac occaſione facile poterit alterum ſcribi pro altero. Verſu. 3. Mitigaſti omnem iram tuam. Hieronymus pro mitigaſti vertit continuiſti. Felix ſimiliter, vel congregaſti ſiue collegiſti, videlicet vt non ſe vltra extenderet, neque vltra deſæuiret. Sicut enim effundi dicitur ira Dei, cum ad vltionem emittitur: iuxta illud, Effunde iram tuam, &c. ita congregari vel colligi vel contineri dicitur per oppoſitum, quando iam ceſſare iubetur, vltione perfecta. Quod autem in ſecunda parte dicitur, Auertiſti ab ira indignationis tuæ, aptius & clarius diceretur genere paſsiuo (quemadmodum vertit Hieronymus) conuerſus es vel auerſus es ab ira. Eſt tamen eadem in noſtra lectione ſentententia, intelligendo accuſatiuum : hoc modo, Auertiſti te ab ira. ¶ Verſu. 4. Et ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui conuertuntur ad cor. Hic verſus in Hebræo cum præcedēte vnum efficit, & aliam habet quàm in vulgata lectione ſentētiam. Sic enim Hieronymo interprete legimus. Audiam quid loquatur dominus Deus, quoniam loquetur pacem ad populum ſuum & ad ſanctos ſuos, vt non conuertantur ad ſtultitiam: atque ad eundem modum vertit Felix. Nec aliter habet Chaldaica paraphraſis. Ad intelligentiam autem huius lectionis, conſiderare oportet differentiam Synagogæ à populo nouæ Eccleſiæ, de quo releuata ore hic prophe- Pſal. 34.
B tat pſalmiſta. Nam vetus ille populus, quantiſcunque acceptis promiſsionibus & beneficiis terrenis per duram ſuam ceruicem, ſemper conuertebatur ad inſipientiam, ad tentandum dominum, ad idola colendum, atq; ad alia huiuſmodi, quæ veræ ſunt inſipientiæ. Ad populum autem nouum in ſancta Eccleſia & ad ſanctos qui in ea per ſpiritum nouum regenerantur, loquitur Deus pacem, vt dato eis iuxta Prophetam) corde carneo pro dura ceruice, non vltra conuertantur ad inſipientiam, Ezech. 11. non redeant ad priſtinæ infidelitatis priorúmque peccatorum miſeriam. Verti etiam poteſt ex Hebræo, per coniunctionem copulatiuam, Et non conuertentur ad ſtultitiam.

IN PSALMVM LXXXV.

VErſu 10. Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua. In Hebræo habetur, Doce me domine viam tuam. Pro eo autem quod ſequitur, Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum: In Hebręo legitur, Vni cor meum, vel vnitum fac cor meum, vt timeat nomē tuum. Petit autem cor ſuum homo ſpiritualis vniri, vt non diſtrahatur variis cogitationibus & ſolicitudinibus, neque turbetur erga plurima, ſed totum in ſeſe colligatur, vt vni (quod eſt neceſſarium) totū poſsit intēdere. Vnitati enim huic diſtractio opponitur, quam Saluator non vno in loco reprobat. Lucę. 10.
C ¶ Verſu. 13. Synagoga potentium quæſierunt animam meam. Pro ſynagoga potentium, Hieronymus vertit cœtus robuſtorum: vertit item Felix, vel concilium malignantium, quæ noſtram lectionem non variant, ſed elucidant.

IN PSALMVM LXXXVI.

VErſu. 2. Glorioſa dicta ſunt de te, ciuitas Dei. Hieronymus loco de te, vertit, in te. Quod vel ſecundum eandem accipi poteſt ſententiam, vt in te, valeat ſuper te, vel de te. Aut ſecundum aliam ſententiam ita poteſt intelligi, Glorioſa, magnifica, & valde ſublimia ſunt prædicata in te, ô ciuitas Dei, vt ſic indicetur diuinorum eloquiorum excellentia, quæ fluunt in Eccleſia de ore Apoſtolorum ſanctorum. Vere enim glorioſa, vere magnifica & eximia valde ſunt, quæ in hac ciuitate Dei viuentis per ſpiritum ſanctum dicuntur & prædicantur. Felix tamē non aliud vertit, quàm quod noſtra habet lectio. Cui etiam ſubſcribit Paraphraſis Chaldaica ſic habens, Verba glorioſa vel honorifica dicta ſunt ſuper te, vel de te, ciuitas Dei. ¶ Verſu. 3. Memor ero Raab & Babylonis ſcientium me. Beatus Hieronymus vertit, Commemorabor ſuperbiæ & babylonis, ſcientium me. hoc eſt, memor ero illorum qui prius in ſuperbia infidelitatis & confuſione vitiorum vixe-
D runt, eorum qui me voluerint agnoſcere, & per pœnitentiam ad agnitionem veritatis (vanitate abiecta) conuerti. Felix ita legit, Memor ero Raab & Babylonis, erga cognoſcentes me. hoc eſt, apud cognoſcentes me. Quam lectionem ſuprà expoſuimus in annotationibus principalibus, declarantes lectionem Græcam, quæ legit caſu datiuo, cognoſcentibus me. Dicit etiam ſic verti poſſe, Faciā reminiſci Raab & Babylonis cognoſcentes me. hoc eſt, faciam meos fideles agnoſcere peccatores & gentiles, vt ſcilicet etiam eos ſecum ad fidem adducant, & ſibi adiungant. Et vtique ſanctos Apoſtolos fecit Deus reminiſci Raab & Babylonis, quando eos miſit in mundum vniuerſum, docere omnes gētes, & baptizare in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti: quando Iudæis in incredulitate permanētibus, ad gētes fecit cōuerti prędicatores veritatis, & in cunctas longe nationes miſit, Matt. 28. qui veritatem annunciarent ſalutis. ¶ Verſu. 4. Ecce alienigenæ & Tyrus & populus AEtiopum, Actu. 13. hi fuerunt illic. Pro nouiſsimo illo, Hi fuerunt illic. In Hebræo legitur numero ſingulari: Hic natus ibi. Quod aliqui intelligunt ſecundum eundem fere ſenſum quem in Elucidatione explanauimus: Hic populus omnis gentium iam enumeratarum natus eſt in eccleſia per ſpiritualem regenerationem. Alii verò de Chriſto intelligunt, vt hoc hœmeſtichio velut cauſa explicetur, per quam in Eccleſia populi omnes ſunt regenerandi. Chriſti enim ſecundum carnem natiuitas, eiuſ-

que in mundum aduentus, tantam secum nobis desuper aduexit gratiam. Simul enim cum eo pax E
vera descendit,& salus animarum nostrarum. Atque ita est, vel demonstratio tantum ad intellectũ vel Deum & dominum refert, cuius est vt fundatoris in præcedentibus versibus facta mentio. ¶Versu.5. Nunquid Sion dicet homo,& homo, natus est in ea. Huic nostræ vulgatæ lectioni neque Græca quæ nunc habemus consonant, neque Hebraica. In Græco enim legitur, μητὴρ σίων: hoc est, mater Sion, dicet homo: quemadmodum habet Psalterium Romanum,& quomodo beatus pater Augustinus interpretatur. Quod quidem ita intelligunt, Homo aut vir quidam dicet, mater Sion, appellabit Sion matrem suam: qui nimirum homo natus est in ea, secundum temporalem natiuitatem,& nihilominus idem ipse altissimus existens, secundum æternam diuinitatem, fundator est matris suæ. Neque est sensus diuersus ab illo quem in Elucidatione explanauimus, excepto tãtum principio de matre Sion. Origo autem harum lectionum diuersarum, videtur ex Græcis prouenisse codicibus. Non magna enim dissimilitudo est inter μήτι quod significat nunquid,& μήτηρ quod significat matrem: vt verisimile sit codicibus Græcis abinuicem in duabus hisce dictionibus variantibus talem euenisse diuersam lectionem. In Hebræo vero, Hieronymo interprete, sic legimus, Ad Sion autem dicetur vir, & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus: vertítque omnino ad eundem modum Felix. Nam Sion in datiuo casu ponitur, quemadmodum articulus Lamed præpositus indicat: propter quod, ad Sion clarius vertitur. Ad Sion ergo dicetur, vir & vir, aut homo & homo natus est in ea. Cui lectioni hanc assignant intelligentiam. Ad Sion multorum filiorum ma- F
trem fœcundissimam, quasi congratulando & congaudendo dicetur, ecce hic & ille & ille nati sunt in ea: ecce quantorum ipsa est mater filiorum, vide quàm est prole fœcunda, ille & ille & ille & ille (sic demonstrando vniuersitatem regeneratorum in Ecclesia) nati sunt in ea, per regenerationem scilicet ex aqua & spiritu sancto. Aut iuxta Hebraici idiomatis proprietatem accipiatur vt dictum vniuersaliter, homo & homo natus est in ea. id est, quilibet natus spirituali natiuitate & regeneratus, in ea nasci debet: quoniam oportet omnem eum qui per natiuitatem spiritualem vult fieri filius Dei, in hac Ecclesia regenerari: quandoquidem extra hanc ecclesiam non est salus, & quicunque nasci vult generatione que ex Deo est (de qua Ioannes Apostolus tam in suo Euangelio quàm in Epistolis subinde loquitur) hanc agnoscat matrem necesse est. Atque ita, talis fere sermo hic est, qualis est ille de Christo in Euangelio Ioannis, Illuminat omnem venientem in hunc mundum, quoniam videlicet quicunque illuminatur, per eum illuminatur. Quod autem repetitio talis, homo & homo, aut vir & vir, vniuersalitatem interdum significet, manifestum est Hebraicæ linguæ proprietates callentibus. Imò & apud Ezechielem ita translatum legimus, Homo homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & cætera. Et post pauca, Homo homo de domo Israel, & de proselytis, quicunq; aduena fuerit in Israel, si alienatus fuerit à me, & cætera. id est, omnis homo quicunque tandem fuerit. Nunc verò & illud ostendamus (iuxta quod in annotationibus G
præcipuis præmisimus) quomodo possit hęc sententia Hebraicæ lectionis, etiam in vulgata nostra inueniri. Satis autem facile poterit, si consueta distinctione mutata, ita distinguamus. Nunquid Siõ dicet, homo & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Debebit autem, nunquid, capi pro nónne, & verbo dicet per intellectum subiici debebit conueniens suppositum: hoc modo. Nónne dicet vnusquisq; ipsi Sion. hoc est, dicetur ad Sion, ab iis qui eius fœcunditatem considerant, quòd homo & homo in ea natus est, quòd hic & ille, vel quòd omnis qui nascitur secundum spiritum, in ea nasci debet, iuxta sensum prius datum. ¶Versu.6. Dominus narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. Longe secus habet lectio Hebræa. Beatus quidem Hieronymus sic vertit, Dominus numerauit scribens populos, ipse natus est in ea. Et Felix. Dominus numerabit, cum scribet populos, hic natus est ibi. Quod à diuersis diuersimode exponitur, Potest enim intelligi de scriptura quæ est in libro vitæ, & de numeratione qua suos electos Deus numerat, sicut pastor suas numerat oues. Dominus enim numerat populos ascribendo: qui scribendo eos in libro vitæ, & ad vitam prædestinando, certum habet eorum numerum, non aliter quàm ex scriptura libri in quo singulos habet descriptos suos discipulos præceptor, nouit suorum discipulorum numerum. Cognouit enim dominus (iuxta verbum Apostoli) qui sunt eius. Et ipse bonus pastor, iuxta suum ipsius testimonium oues suas cognoscit, sicque descriptas & numeratas habet, vt eas vocet nominatim, & illæ sequantur vocatæ. De hac autem scriptura & alibi in Euangelio loquitur Saluator, dicens suis discipulis, Gaudete & exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cælis. Aque ad hunc sensum exponi satis commode posset etiam nostra vulgata lectio, si tantum narrare accipiamus pro recensere vel recitare atque numerare: Scripturas autem intelligamus, non sacra biblia aut sanctas alias scripturas quibus instruimur, sed inscriptiones siue descriptiones, quibus Deus suos electos describit siue inscribit in libro vitæ. Deus enim recensebit & numerabit suos electos, in inscriptionibus populorum. Scribendo enim eos in libro vitæ nominatim, sic eos numerabit, narrabit vel recensebit. Inscriptio verò principum qui sunt in ea, illorum est in libro vitæ inscriptio, qui bene præsunt in Ecclesia. Vt enim duplici honore dignos dicit Apostolus presbyteros, qui bene præsunt Ecclesiæ, quíque præsunt in sollicitudine, ita non est dubium quin speciali modo à Deo numerentur & describantur in libro vitæ & remunerationis, vt suo tempore tanto copiosiorem accipiant mercedis expectatæ retributonem, quanto prius maiori solicitudinis labore fuerunt afflicti. In Hebræo tamen nullla fit mentio principum. Nam loco

Marginal references: Ioã.1&.3 — 1.Ioan.5. — Ioan.1. — 2.Cor.2. — Luc.10. — 1.Tim.5.

A huius, Et principum horum qui fuerunt in ea, repetitur hemistichium illud quod versu quarto explicauimus, videlicet, Hic natus est ibi. Hoc enim tanquam insigne aliquid, & diligentissime notandum iam denuo in Hebræo repetitur, quod hîc quoque sicut illic de Christo conuenientissime intelligitur, neque minus commode hîc ponitur, neq; ob aliam causam, quàm supra dixerimus poni, videlicet ad designandum per quem hæc fieret electorum numeratio atque descriptio in libro vitæ, & quis tantæ sit salutis causa, aut boni tanti origo. Inde enim totum hoc nobis procedit, quòd nos Deus numerat vt suas oues, quod nos pater in libro vitę describit, quòd nos prędestinauit ad salutem æternam, hæc (inquam) omnia inde nobis sunt, quoniam hic noster Christus natus est ibi, quia verbum caro factum est, quia Deus homo fieri dignatus est, per quem accipiunt potestatem filios Dei fieri, omnes qui credunt in nomine ipsius. Plures loci præsentis expositiones non ponimus, ne nimia multitudine res alioqui per se satis inuolutas, maioribus implicemus difficultatibus. Ioan.1.
¶Versu vltimo, Sicut lætantium omnium habitatio est in te. Et hic versus ab Hebræo discrepat, imò ipsi ex Hebræo interpretes admodum varie eundem transferunt. Hieronymus sic vertit, Et cãtabunt quasi in choris, omnes fortes mei in te. Qua lectione significatur, fideles omnes in Ecclesia magno exultare gaudio, quemadmodum solent qui in choris cantent, item & gratias magnas in congregationibus sanctorum Deo agere, per quem tanta se bona sempiterna cognoscunt suscepisse. Felix multiplicem ponit versionem. Et cantores (inquit) sicut choraules, omnes contemplationes meæ in te. vel aliter, Et cantores sicut ducentes chorum, omnes fontes mei in te. Nam vocabu-
B lum Hebraicum quod hîc ponitur, dicunt significare scaturigines, aut etiam interdum modulationes è pectoris alacritate velut scaturientes. Quidam etiam cogitationes aut contemplationes aut aspectus. Illud tamen quod supra adduximus ex Hieronymo: omnes fortes mei in te, videtur esse deprauatum, ac pro fortibus debere legi fontes: quomodo ècontrario in psalmo quadragesimo primo annotauimus deprauatam esse lectionem communem qua legimus, Ad Deum fontem viuum, cum legendum potius videatur tam ex Græco quàm ex Hebræo, fortem viuum. Potest autem vltimum illud huius psalmi, Omnes fontes mei in te accipi, vel vt vox ipsius Psalmistæ tali iocunda cõclusione psalmum finientis, vt dicat omnes scaturigines cordis sui, omnes affectiones & contemplationes atque laudationes quæ in modum fontis scatent de corde, velle se Deum regere, tam humano generi beneficium, illúmque semper velle aspicere ac contemplari, atque in illum velle semper toto conatu animi tendere. Vel ad hunc accipiatur sensum, Omnis boni origo mihi est à te, tu es omnis putei bonitatis & gratiæ meæ, in te est fons vitæ (quomodo alibi dicitur Deus esse vena aquarum viuentium) & quicquid ad me boni venit, à te mihi venit, tu es mihi fons omnis boni, neque nisi à te vllum mihi bonum scaturire potest. Omne enim datum optimum & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. Potest etiam accipi, vt vox domini ad ecclesiam, vt ipse concludens, polliceatur fontes suos omnes se positurum in ecclesia. id est, omnem a- Hiere.17 Iacobi.1.
C bundantiam spiritualium bonorum liberaliter largitérque effusurum, vt (iuxta propheticum illud) haurire possint aquas in gaudio, de fontibus Saluatoris. Esaiæ.12.

IN PSALMVM LXXXVII.

Versu. 2. Inclina aurem tuam ad precem meam. Hieronymus pro prece vertit laudationem. Qui enim oratione Deum inuocat, simul & illius solet laudes proponere quem orat. Felix vertit, clamorem. Alii, canticum putant significari. ¶Versu. 3. Et vita mea inferno appropinquauit. Hieronymus, Vita mea ad infernum descendit. Verti potest, Anima mea sepulchrum contigit, est que horum eadem sententia. ¶Versu 4. Factus sum sicut homo sine adiutorio, In Hebræo est, sicut homo non fortis, vel potens, non validus. Vnde Hieronymus vertit quasi homo inualidus. Et Felix, Sicut vir cui non est fortitudo. ¶Versu 5. Sicut vulnerati dormientes in sepulchris. In Hebræo est, Sicut interfecti vel occisi. In altera autem parte, Et ipsi de manu tua repulsi sunt. Loco verbi repulsi sunt, in Hebræo ponitur passiuum verbi gazar, secundum cuius multiplicem significationem varie præsens locus transferri potest. Significat enim verbum istud aliquando excidit vel abscidit. Secundum quam significationem beatus Hieronymus vertit, Et ipsi
D à manu tua abscisi sunt. id est, abiecti & despecti, factíque abhominabiles: in quem sensum nos etiam in elucidatione vulgatã lectionem sumus interpretati. Significat etiam verbum prædictum interdum, per sententiam aliquid definire vel statuere & disponere. Iuxta quam significationem Felix dicit verti hîc posse, Et ipsi de manu tua sententiati sunt. i. definitiuam (vt loqui solemus) sententiam acceperunt de manu tua, In præcipua tamen versione, hoc ipsum ponit quod Hieronymum diximus reddidisse. Paraphrasis Chalda. sic habet, Et ipsi à facie diuinitatis tuæ separati sunt. ¶Versu 6. Posuerunt me in lacu inferiori. In Hebræo habetur per secũdam personam, Posuisti me, & cætera, vt dirigatur sermo ad Deũ, quomodo in sequentibus, Elongasti à me, & cætera. Deo enim ascribit omnem quam patitur afflictionem, quod tandem ab illo, cuncta suscipiat de manu domini. Loco illius autem quod habet nostra lectio, In vmbra mortis: in Hebræo est, in profunditatibus. ¶Versu 8. & 9. Longe fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi: Traditus sum, & non egrediebar. Ita vertit ex Hebræo Beatus Hieronymus, Longe fecisti notos meos à me, posuisti me abominationem ipsis, clausum & non prodeuntẽ. Quo significari videtur, tanta illum qui loquitur confusione repletum esse, vt clausus domi, non ausus fuerit prodire in pu-

blicum. Felix aliter vertit, Poſuiſti me abominationem ipſis, in carcere incluſus ſum,& non egre- E
diar.Qua lectione ſignificat is qui loquitur,non videre ſe tantorum malorum exitum. ¶Verſu 11.
Aut medici ſuſcitabunt,& confitebuntur tibi?Hæc pars diuerſimode transfertur.Dictio enim re-
phaim hoc loco poſita,deſcendens à verbo raphaa(quod ſignificat ſanauit vel medicauit)quando-
que ſignificat medicos,quandoque gigantes,quandoque mortuos.Primum ſequuta eſt noſtra trãſ
latio:ſecundum,Hieronymo ex Hebræo ſic vertente,Aut gigantes reſurgent, & confitebuntur ti-
bi.Tertium in ſua verſione præcipua ſequitur Felix,ſic reddens,An mortui ſurgent,&c.Chaldaica
tranſlatio magis videtur fauere verſioni Felicis, quæ mortuos vertit.Sic enim habet:Fortaſsis cor-
pora quæ conſumpta ſunt in puluere,reſurgent,& confitebuntur tibi.¶Verſu 16.Pauper ſum ego
& in laboribus à iuuentute mea.Beatus Hieronymus ſecundum ſententiam noſtræ lectionis vertit,
Pauper ego & ærumnoſus ab adoleſcentia mea.Felix vero longe aliter,Pauper ſum ego & expirans
præ excuſione:vel ſic,Periens & pene mortuus à ſtupefactione. hoc eſt,ita horrendis malis concu-
tior & affligor, vt videar morti proximus & pene expirare, præ concuſsione & ſtupefactione ni-
mia.Illud quoque quod ſequitur Exaltatus autem humiliatus ſum & conturbatus:aliter vertunt ex
Hebræo interpretes. Hieronymus quidem ad hunc modũ, Portaui furorem tuum, & conturbat⁹
ſum.Felix, Tuli terrores tuos, dubitando,ſcilicet ne forte deficiam: vel affixus, ſupple eſt,timor tui
ſuper me.¶Verſu vlti.Et notos meos à miſeria.Hieronymus,Notos meos abſtuliſti. Et ſecundum
hanc ſententiam vertit Felix:Notos meos obſcurans.id eſt,occultans & abſcondens à me,vel quo-
dammodo confuſos faciens & ignobiles præ mea nimia miſeria. Eſt enim hominibus quædam cõ F
fuſio & opprobrium, cum quis ex eorum amicis & notis, vehementer magna afficitur ignominia.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

HVius Pſalmi eſt ſpecialis titulus,iuxta vulgatam lectionem ſic habens,Canticum Pſalmi Co
re,in finem pro maeleth ad reſpondendum,intellectus Eman Iſraelitæ. De maeleth dicunt
aliqui, quòd ſit genus inſtrumenti muſici, in quo Pſalmus iſte lugubris debebat decantari.
Alii vrò in linguam Latinam id vertentes,dicunt pro infirmitate vel ſuper afflictione.Quod quam
ob cauſam Pſalmo præmittatur,nullam omnino habet difficultatem.Totus enim Pſalmus afflictio
nem clamat atque deſolationis miſeriam. Ad reſpondendum verò ideo videri poteſt adiectum,
quoniam clamans poſtulat ſibi Diuinæ exauditionis præberi reſponſum. Quod autem primo filii
Core præmittuntur caſu datiuo, ac poſteriori loco Eman ponitur caſu genitiuo, iuxta ſententiam
1.Para.6. quorundam ad hoc ponitur iſta diſtinctio,vt filii Core tanquam cantores aſsignentur, ad quorum
3.Reg.4. ordinem ſpectabat huius Pſalmi decantatio:ipſe verò Eman tanquam Pſalmi author.Eſt autem E-
man iſte, de quo ſacra libri Paralipomenon tradit hiſtoria, quòd præcipuus cantorum princeps à
Dauid fuerit conſtitutus,vnà cum fratre ſuo Aſaph ſtante à dextris ipſius. Volens quoque ſcriptu- G
ra ſacra libri regum,Salomonis magnificare ſapientiam ad omnem laudem,hoc aſcribit,& quòd ſa
pientior erat cunctis hominibus,ſapientior etiam Ethan Ezrahita,& Eman,& Chalcol,& darda,fi
liis Malo.Vnde patet, Eman cum aliis illis tribus fuiſſe ſumma præditos ſapientia,cum vt inſigniſsi-
me ſapientes nominatim iſti recenſeantur præ omnibus. Vnde argumentantur quidam, veriſimile
eſſe quòd ſecundum hanc ſuam ſapientiam Pſalmos aliquot compoſuerit, maxime ſi quibus alicu-
ius illorum nomen inueniatur prænotandum. Alii verò non niſi cantoris officium illis tribuunt,
quantumuis in titulo eorum præmittantur nomina: & ſi plures videantur præmitti (quemadmo-
dum hic primo loco filii Core,deinde Eman)diſtinctionem ponunt ſecundum quod huic vt præ-
cipuo cantorum principi,illis verò vt ſubditis cantoribus,idem carmen aſcribitur. Soli autem Da-
uidi ſeruant authoris honorem,etiamſi ipſius non fuerit nomen prænotatum.Quorum quid veri
us ſit iudicare,ad noſtrum haudquaquam ſpectat officium.Ex Hebræo autem hunc titulum ita ver
tit Felix,Canticum Pſalmi filiorum Core,vincenti ſuper infirmitatem,vel propter afflictionem ad
humiliandum, eruditiuũ Eman Eſrahitæ. Cuius facile patet ex dictis intelligentia.Hieronymus au-
tem loco illius,pro Maeleth ad reſpondendum,vertit,per chorum ad præcinendum: quoniam vi-
delicet per cantorum chorum hîc eſſet Pſalmus concinendus.
H

IN PSALMVM LXXXVIII.

VErſu.3.Quia dixiſti in æternum miſericordia ædificabitur in cælis,præparabitur veritas tua
in eis.In Hebræo habetur per primam perſonam, Quia dixi, pro, dixiſti. Quod autem ſe-
quitur, varie transferunt interpretes. Hieronymus ita legit, Quia dixi, ſempiterna miſeri-
cordia ædificabitur,cęlos fundabis,& veritas tua in eis.Atque ita eſt ſenſus,Ego apud memetipſum
ita cogitaui, inæternum miſericordia ædificabitur: id eſt, præparabitur, vel inæternum ſtabilie-
tur: tu creabis cælos, & eis coram te veritas tua. Quod etiam de cælis ſpiritualibus, de ſanctis A-
poſtolis poſſet commode intelligi: in quibus Deus ſuam veritatem poſuit toti orbi terrarum præ-
dicandam.Alii veró ita vertunt,Quoniam dixi,mundus miſericordia ædificabitur,cælos fundabis,
& veritas tua in eis.Qua lectione ſignificatur,mundum (qui olim perditus fuerat per primi parẽtis
præuaricationem)Dei miſericordia in temporis plenitudine reſtaurandum,quomodo Beatus Pau

A lus ait, Dixit per Christum esse instaurata quæ in cælo & in terra. Quod autẽ sequitur, Cælos fundabis, & cætera. eodem modo quo suprà exponitur. ¶Versu. 8. Deus qui glorificatur in concilio sanctorum tuorum. Dictio hebraica hîc posita sod, solet significare secretum siue arcanum, iuxta quam significationem Hieronymus transtulit, Deus inclytus in arcano sanctorum nimio. Item Felix, Deus robustus in arcano sanctorum valde, vel terribilis in secreto sanctorũ. hoc est, Deus fortis & strennuus in occulto suo, cõcilio quod de sanctis & electis ab ęterno disposuit, quoniã nemo cũ poterit impedire, quin id quod de eis ab æterno pręordinauit, suo tẽpore perficiat. Et in hoc secreto concilio & arcano, quod de sanctis Deus disposuit, maxime ipse glorificatur. Et ad hunc modum etiam exponi posset commodissime lectio nostra vulgata, si consilium legimus per s. Quia verò in concilio secretum tractatur, & concluditur, putant quidam, dictionem Hebræam suprapositam recte etiam pro ipso concilio vsurpari, atque ita vertunt, In concilio sanctorum. Iuxta quam sententiam nos in Elucidatione præsentem locum enarrauimus. ¶Versu 11. Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. In Hebræo idem hîc vocabulum habetur Raad, de quo diximus in principalibus annotationibus Psalmi octuagesimi sexti circa versum illum, Memor ero Raab & Babylonis. Propter quod, existimant quidam & hîc Ægyptum significari, putantque transferendum, Tu humiliasti sicut vulneratum Ægyptum. Potest autem intelligi, vel de Pharone Ægyptiorum capite cum suo populo, vel de lucifero cum sua cohorte apostaticorum spirituum. ¶Versu 33.
B Neque nocebo in veritate mea. Hieronymus, Ne mentiar in veritate mea. In eundem sensum Felix, Neque falsam reddam vel falsificabo veritatem meam. ¶Versu 35. Semel iuraui in sancto meo si Dauid mentiar. Pro in sancto Felix, vertit, in sanctitate: atque ita nos exposuimus. Chald. verò Paraphrasis habet, In nomine sancto meo, quod commode etiam potest in communi lectione intelligi. Illud autem, si Dauid mentiar, secũdum defectum absque perfectione ponitur, ad exprimendam vehemẽtiam: quomodo in alio Psalmo, Si introibunt in requiem meam. Intelligitur autem vehementissima abnegatio, Nequaquam mentiar Dauidi, nequaquam introibunt in requiem meam. ¶Versu 36. Et sicut luna perfecta in æternum. In Elucidatione thronum regium Christi domini comparauimus lunæ inęternum in eadem perstanti plenitude, cuiusmodi nequaquam est luna secundum eum statum in quo nunc est miræ subiecta mutabilitati: sed talis erit, cum post iudicium cursu ministerii terminato, in sua plenitudine perpetuò (iuxta sanctorum patrum traditionem) creditur perduratura. Atque hæc quidem commodior videtur nostræ lectionis vulgatæ intelligentia. Ex Hebræo tamen potest accipi etiam litera ex comparatione ad mutabilitatem lunæ in eo statu inquo nunc cernitur. Sic autem ex Hebræo vertit Hieronymus, Sicut luna stabilietur in sempiternum: item & Felix, vel dirigetur. Iuxta quam versionem sensus iste erit, Sicut luna, quanuis nunc obscura appareat, nunc pro parte dimidia, nunc tota illuminata, semper tamen stabilitur & conseruatur in sua mutabilitate, & nequaquam deficit: ita etiam thronus tuus sedes tua in qua sedes, nem-
C pe sancta Ecclesia, quanuis varietate multa, nunc penitus videatur claritate luminis carens, ac velut fidei virtutisque fulgore priuata, nunc candida & refulgens, velut in plenilunio, nunc subobscura satis, tamen cãdida, nunc quasi penitus obscurata, nimis errorum & persequutionum nubibus obuoluta, iuxta varios status in ecclesia: semper tamen ipsa à Deo dirigetur & stabilietur, vt imperpetuum penitus non deficiat. ¶Versu eodem, Et testis in cælo fidelis. Id aliqui legunt & exponunt diuisim à pręcedentibus, ad hunc sensum, Et horum omnium pręedictorum Deus in cęlo fidelis testis, quomodo nos in Elucidatione exposuimus. Vt enim Deus idem ipse iudex & testis apud Prophetam alium dicitur, ita hic idem ipse qui promttit se fidelem testem asserit. Alii verò continue legunt, eo quod præcedit de luna, ad hunc sensum, Thronus tuus dirigetur vel stabilietur vt luna, quæ in cælis est testis fidelis, vel certus iudex temporum: quoniam videlicet secundum eam, anni distinctiones supputantur. Cui sententiæ fauet Paraphrasis Chaldaica sic habens, Sicut luna firmata ad signum æternum, & testimonium in cælo fidele. ¶Versu 37. Distulisti Christum tuum. Ex Hebræo Hieronymus, Iratus es aduersus Christum tuum. hoc est, nec propter Christum tuum fecisti misericordiam: videris iam aduersus illum iratus, dum quondam illi promissa nunc videris in totũ neglexisse. Idem sibi vult distulisti. id est, elongasti à te, & quasi abiecisti, non aspicis ad ea quæ olim promisisti. Plerunque enim quòd promissa non seruamus illi cui promisimus, ex ira est qua erga
D illum concitamur. Facit enim nos ira bonarum promissionum immemores. Itaque manifestum est, de Deo, humano more fieri sermonem. ¶Versu 37. Prophanasti in terra sanctuarium eius. Ex Hebræo quidam vertunt diadema pro sanctuario, vt Hieronymus & Felix: quod intelligendum videtur de gloria & corona regni. Alii verò sanctuarium transferunt, vel sanctificationem. ¶Versu 44. Minorasti dies temporis eius. Hieronymus, Abbreuiasti dies adolescentiæ eius, item vertit & Felix. hoc est, florem status fœlicioris cito transire fecisti. Quod si ad totum populum referatur, significat statum fœlicitatis illius in quo sub Dauid in principio huius supra descriptæ electionis fuerat populus, non diu durasse, & citò nimium transiisse: item in Ecclesia, decorem illum qui erat in primordio, cum essent adhuc in ea primitiæ spiritus, non diu perstitisse, sed nimium citò transiisse. Si verò ad singulos quoslibet referatur intelligentia, significabitur præ nimia miseria ante tempus consenescentia, quæ solet multum miseris aduenire: quomodo de seipso in libro de consolatu philosophico canit, in multa afflictione agens Boetius ille his verbis, Intempestiui funduntur vertice cani. ¶Versu penultimo, Exprobrauerunt commutationem Christi tui. Pro commutatione in Hebraico habetur dictio significans vestigia vel plantas. Quod aliqui expo-

Psal. 44.

Hie. 29.

nunt de mora Christi, quasi exbrobrantibus inimicis, quod tardet Christus; & moram faciat à sal- E
uando suum populum, neque tempestiue occurrat, cum suos destitutos auxilio permittit in mani-
bus hostium. Iuxta quam sententiam, quidam sic vertit, Opprobria quibus affecerunt tuum, prop-
terea quòd moram faciat. Eandem sententiam exprimit Chald. paraphrasis quæ sic habet. Expro-
brauerunt tarditatem vestigiorum pedum Messiæ tui. Alii intelligunt, exprobrari vestigia Christi,
quando ab infidelibus irridentur fideles super imitatione Christi: dum ob hoc quòd eius insequan
tur vestigia, quasi stulti reputantur. Alii per vestigia siue plantas Christi accipiunt sanctos eius in-
fimos & humiles, quibus exprobrant increduli. Verũ iuxta hunc sensum, melius conueniret vesti-
giis, casu datiuo, quàm vestigia. Alii tempus vltimum intelligunt aduentus Christi, de quo infide-
les obiiciunt & subsannant fideles, quòd in eo videatur derelicti.

IN PSALMVM LXXXIX.

VErsu 3. Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti, conuertimini filii hominum. Secus
legitur in Hebræo. Sic enim vertit Hieronymus, Conuertens hominẽ vsq; ad contritionẽ
Gene.3. & dicens, conuertimini filii Adam. hoc est, qui hominem reuerti facis, reducísq; illuc vndè
exiit. i. ad terram vnde sumpt⁹ est, & ad puluerem de quo formatus est: nec cessas, donec eum morte
consumpseris, & dixisti, conuertimini. id est, reuertimini filii Adam. scilicet, ad puluerẽ de quo su-
scitati estis. Quam sententiam satis dilucide exprimit Parapha. Chaldaica sic habens, Conuertens
hominem de peccato ipsius vsque ad mortem, & dicens, reuertimini filii hominis. ¶ Versu 4. Quæ F
pro nihilo habentur eorum anni erunt. Hieronymus, Percutiente te eos, vt somniũ erunt. hoc est,
Cum tu eos morte percusseris, erunt quasi somnium quod aufugit ab expergefacto, & euanescent
quasi fumus qui resoluitur in aerem. Felix, Rapuisti eos vt impetus aquarum, somnus sunt. hoc est
cum subito in eos irruis tua indignatione, ad modũ impetus aquarũ, euanescent quasi somnus, nec
permanebunt ante faciem tuam, quemadmodũ somnium hominis dormientis. Chald. paraph. hoc
loco sic habet, Et si non conuertantur, induces in eos mortem, tanquã dormientes erunt. ¶ Vers. 8.
Sæculum nostrum illuminatione vultus tui. Pro sæculo nostro, ex Hebræo Hieronymus vertit ne-
gligentias nostras. Felix occulta nostra, vel iuuentutem nostram: quod exponit, peccata iuuentu-
tis nostræ. i. ætatis prẹteritæ, pro quib⁹ alibi orat dicens, Delicta iuuẽtutis meæ & ignorantias meas
Psal.24. ne memineris. Iuxta quam sententiam legit Chaldaica paraphrasis, iniquitates iuuentutis nostræ.
¶ Versu 9. & 10. In ira tua defecimus: Anni nostri sicut aranea meditabuntur. In Hebræo nulla fit
araneæ mentio, sed ita legitur interprete Hieronymo, In furore tuo consumpsimus annos nostros
quasi sermonẽ loquens: quod sic intelligendũ videtur, Nos annos nostros consumpsimus, sicut lo-
quens cõsumit sermonẽ. Cum enim sermonẽ loquens protulerit, iam prorsus nihil illi de hoc quod
protulit remansit, & volat (iuxta Poetam) irreuocabile verbũ. Ita postquam vitæ tempus transegi-
mus, nihil iam totius illius durationis superest, neq; expectatur eius reditus, transítq; penitus irre- G
uocabile. Æque enim est impossibile, elapsa pristina vitę tempora reducere, atq; sermonẽ semel ab
ore egressum reuocare. In eandem sententiam vertit Felix, nisi quod participiũ illud nouissimũ lo-
quens non adiicit, vt nec in Hebræo habetur, quòd à Hieronymo, ad sententiam clariorẽ, creditur
esse adiectum. Sic autem ille vertit, Cõsumpsimus annos nostros, sicut loquutionẽ. Verti etiam po-
test, sicut cogitationem. Nam vtrunq; dictio hegeth significat loquutionẽ, videlicet & meditatio-
nem. Chal. paraph. pro vna hac dictione vertit, tanquam vapor oris nostri in hyeme, qui videlicet
mox densatur, resoluitúrq;, & congelatur circa faciem. ¶ Versu 10. Si autem in potentatibus octo-
ginta anni. Varie id ex Hebrẹo transfertur. Hieronymus vertit. Si autem multum, octoginta anni,
quod est acsi dicamus, vt summũ vel maximum dies vitæ nostræ sunt anni octoginta. Ita dicit Felix
verti posse, Si ad plus octoginta anni. Aliter vertitur, in validissimis vel in potẽtatibus, siue (vt Felix
efficto ait vocabulo) in robusticitatibus. hoc est, si admodum valuerimus & robusti fuerimus.
¶ Versu eodem, Et amplius eorũ, labor & dolor. Quod in Hebræo ponitur loco huius amplius eo
rum, videlicet rabhebbam. Hieronymus, iuxta nostram sentẽtiam vertit, quod amplius eorũ, id est
quod superest. Felix superbia eorum: quod tamen videtur secundum priorem sententiam exponẽ-
dum, pro eo quod supergreditur aut superexcedit terminum illum, aut quod superest vitæ vltra H
terminum præpositum. Sic & intelligi potest quod vertunt quidam, excellentia eorum vel exce-
dentia eorum, pro duratione illa quę vltra hunc terminum protenditur. Secundum quam etiam
intelligentiam exponit Chalda. paraphrasis quæ legit, multiplicationem eorum. Quid autem est an
norum multiplicatio, nisi residuum vitæ quo post annos illos definitos ducitur? Quidam tamẽ in-
telligunt & exponunt, præcipuum eorum: quod referri potest vel ad numerum, vel ad fortitudinis
præcellentiam. Sunt enim qui accipiunt secundum numerum, vt sit sensus: bona & potissima pars
horum annorum vitæ humanæ, transiguntur in labore & dolore. Quam sententiam in annotatio-
nibus principalibus diximus Romanum Psalterium cõtinere, in quo sic legitur, Et plurimum eo-
rum labor & dolor. Alii verò respiciunt non numerum, sed fortitudinem, & exponunt potiorem
melioremque humanæ vitæ partem, intelligentes adolescentiam vel iuuentutem, quæ plurimo la-
bore & dolore affligitur, maxime in iis quæ secundum spiritum viuere satagunt, propter carnis
vigorem & sensualis affectus nimiam feritatem, quæ ætate illa adhuc indomita & ferociens,
tanquam lasciuiens vitula, plurimum negocii facessit spiritui meliora molienti. ¶ Versu. 12.
Quoniam superuenit mansueto, & corripiemur. Hieronymus, Quoniam transimus citò,

A & auolauimus. Felix in eãdem ferè sententiam, Quoniam declinauit celeriter (supple tempus vitæ nostræ) & volauimus. Chal. paraph. Quoniam transeunt velociter (anni nostri) & volant in puluerem. ¶ Versu 13. Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare? Aliter ex Hebræo Hieronymus, Quis nouit vim iræ tuæ, & secundum timorem tuum indignationem tuam? Quod ita potest intelligi: Quis nouit indignationem tuam, secundum timorem quo tu ob eam timendus es? hoc est, Quis ita cognoscit indignationem tuam, vt te sic timeat, quomodo dignum est tam terribilem metuere dominum? Vel sic, Quis nouit indignationem tuam, quæ est secũdum timorem tuum? Quod aliqui ita exponunt, Quia secundum timorẽ malæ conscientiæ procedit indignatio eius. Nam & in aduentu iudicis, qui maxime erunt peccatis præ omnibus fœdati, maximus quoque illos inuadet horror, quando omnia in luce clarescent ex testimonio denudatæ cõscientiæ. Illos autem quibus nullius erit peccati conscientia, nullus etiam timor premet indignationis Dei: & ita per omnia indignatio Dei secundum timorem ipsius tum erit quod nunc homines animales atq; carnales nequeunt intelligere. Potest etiam exponi de timore sancto & bono in præsenti vita, & de indignatione Dei quæ videtur in afflictione præsenti, id est, in corruptione & afflictione huius vitæ. Nam vt quisque magis habet timorem Dei, ita magis videtur erga eũ indignatio Dei quantum ad disciplinam præsentis temporis. Qui enim pie volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur. Et qui extra disciplinam sunt (vt idem ait) adulteri & non filii sunt. Quin & 1. Tim. 3. Hebr. 11.
B ipse Dei filius in quo fuit maximus timor (id est reuerentia patris) maximam sensit erga se patris indignationem, ab eo traditus in mortem probosissimam. Denique quantum ad afflictionem exteriorem, quæ est ex consideratione & formidine indignationis iudicii Dei, constat magis timoratos ab hac consideratione affligi: dum continuò diem illum vltimum ante oculos habentes, studẽt carnem suam crucifigere cum vitiis & concupiscentiis, verenter solicitissime omnia opera sua & custodiunt vias suas ne offendant, quod indubie multi est laboris. Habet etiam hoc loco dignam sententiam Chal. paraphrasis, sed quæ neque in communi lectione Latina, neque etiam in Hebræa inuenitur. Sic autem habet, Quis est ille qui sciat conuertere fortitudinem iræ tuæ Deus? tantum iusti qui timent te, sedant furorem tuum. ¶ Versu 14. Dexteram tuã sic notam fac, & eruditos corde in sapientia. Hoc loco pro eruditis, in exemplaribus Græcis qui vulgo sunt in manibus, habemus πεπεδημένους, quod significat vinctos vel compeditos. Vnde quidam Latini legunt, Et compeditos vel vinctos corde in sapientia. Nostri autem interpretes qui ex Græco in Latinum fecerunt versionem, legisse videntur πεπαιδευμένους, quod sonat eruditos, vel instructos. Et verisimile est propter similitudinem literarum factam esse mutationem. Sciendum tamen est, quòd in sententia nulla est diuersitas, licet prima facie secundum vocem magna appareat. Nam idem est, corde fieri eruditum in sapientia, & corde fieri vinctum vel compeditum in sapientia. Qui enim Dei correptione intellectum dante vexatione erudiuntur corde ad sapientiam, hos recte etiam dixerimus tali disciplina & Galat 5. Iob. 9. Esaiæ. 28
C afflictione velut vinciri corde, vel compediri corde in sapientia, quatenus videlicet in chamo & freno constriguntur, vt ad Deum approximent, & velut suauibus quibusdam, ac salutaribus vinculis & compedibus irretiuntur, implicantúrq; ad salutem. Non enim solus diabolus compedes & vincula habet. Habet & Christus suos compedes, habet sua vincula, habet chamum & frena, habet stimulos, aliáque huiusmodi, quibus velut compellat ad salutem introire, etiam illos qui suæ videntur repugnare saluti. Alioqui, quomodo Paulus diceret captiuari intellectum in obsequium Christi, si nulla essent talia vincula, quibus captiuari & ligari posset? Ex Hebræo autem versum istum sic legit Hieronymus, Vt numerentur dies nostri, sic ostende, & veniemus corde sapienti. Felix, Vt numeremus dies nostros, sic notũ fac, & adducemus cor sapientiæ. Quod hunc habet intellectum, Ita tu domine tua eruditione indica nobis vitæ nostræ breuitatem, doce nos mensurare & computare breues annos nostros, vt ex hac cõsideratione pertingamus ad cor rectum, ad mentem sapientem, sibi ab ira per pœnitentiam & vitam bonam perspicientem. Nam consideratio breuitatis vitæ humanæ, mirum in modum homines cautos ac prouidos facit, vt à malo declinent, & operẽtur bonum. Versu 16. Repleti sumus mane misericordia tua. In Hebræo per deprecationem legitur, Imple nos mane misericordia tua, vel matutina misericordia tua, & laudabimus, & lætabimur cunctis diebus nostris: atque in versu sequenti, Lætifica nos, &c. ¶ Versu 18. Respice in seruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum. Hieronymus, Appareat apud seruos tuos opus tuum, & gloria tua Psal. 31. 2. Co. 10.
D super filios eorum: hoc est, effulgeat operatio misericordiæ tuæ erga seruos tuos, & tuam potentiã glorifica in cunctis posteris nostris: hoc est, semper glorificare & sanctificare in electis tuis, & qui nunc sunt, & qui pòst futuri sunt vsque ad consummationem sæculi. In sequenti autem versu ferè secundum sententiam nostræ vulgatæ lectionis sic legitur in Hebræo, Et sit decor vel suauitas, siue dulcedo, aut serenitas & clementia domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum fac stabile super nos, & opus manuum confirma, vel dirige vel dispone.

DE TITVLO PRAECED. PSAL.

QVoniam in titulo huius psalmi dicitur, Oratio Moysi hominis Dei, quidam sentiunt hũc psalmum ab ipso Moyse duce, populi notissimo, fuisse compositũ: imò & sequentes psalmos decẽ, quibus alterius authoris nomen non præmittitur. Quam sententiam, quantum ad psalmum præsentem, manifeste approbat Paraphrastes Chaldæus, ita ponens in titulo, Oratio qua orauit Moyses propheta Dei, quando peccauerũt filii Israel in deserto, Respondit, & sic dixit: ac deinde subsequitur Psalmus. Et apud Hebræos firmissimum est, quandocunque dicitur Moyse

vir Dei (vt hîc in titulo legitur) nō alium intelligi quàm illum ducem & legislatoré, cui propter excellentiam hoc nomen attribuunt, vt non liceat cuiquam de alio Moyse suspicari, quē assignet psalmi authorem. Alii verò dicunt hunc psalmum non ideo prænotatum habere in titulo Moysen, ꝙ ipse sit eius author, sed quia talia ferè in hoc psalmo describūtur, quia dixit Moyses, & orauit coram domino, cum pro populo (qui iram Dei suis peccatis prouocauerat) faceret deprecationem ne in totum absumeretur, iuxta comminationem domini. Verum de his certi nihil determinari potest: quamobrem nec curiosius ea ducimus peruestiganda. E

IN PSALMVM XC.

VErsu 1. Qui habitat in adiutorio altissimi. Hieronymus, Qui habitat in abscondito excelsi, in vmbraculo domini commorabitur. Quod in eādem sententiam interpretari potest, in quā supra vulgatam lectionem sumus interpretati. In abscōdito enim vel abdito vel secreto altissimi habitare, non est aliud quàm in spe auxilii eius totos nos intra ipsum concludere, inque eo velut in foraminibus petræ firmissimæ, & in cauerna dulcis maceriæ nidum componere: id est, stabilem eligere mansionem. Et iterū, In vmbraculo vel vmbra domini: idē est, quòd in eius protectione. ¶ Versu 4. Et à verbo aspero. Hieronymus, de morte insidiarum, id est, de morte quam mihi machinantur aduersarii venatores per insidias. Non enim ad aliud insidiantur, & in venatione occupātur, nisi vt morte interficiant, quemadmodum latius diximus in annotationibus præcipuis. Felix vertit, A peste prauitatum vel confractionum: id est, à corruptione iniquitatis & malitiæ, per quam confringitur vires humani spiritus, & omnis vigor exhauritur. Versioni Hieronymi satis accedit Chal. parap. quæ sic habet, Liberabit te de laqueo, & de morte, & de insidiis. ¶ Versu 5. Scuto circundabit te veritas eius. Hieronymus, Scutum & protectio veritas eius: hoc est, fides siue fidelitas eius tibi erit pro scuto & protectione. Alii vertunt, Scutum & parma, vel hasta & parma veritas eius: vt significetur in scuto protectionis securitas à malo: hasta verò aut parma, ipsa etiam ad inuadendū & impugnandum inimicos fortitudo. Per veritatem nanque Dei possumus non solū à nobis malū depellere, verū etiam hostes inuadere & humiliare. Propter quod Paulus huius pugnæ miles expertissimus, & hostium istorum nostrorum vigilantissimus explorator, docet nos, non modo scutum habere in quo omnia tela nequissimi ignea valeamus extinguere, sed gladium insuper spiritus assumere, quod est verbum Dei: nihil dubium quin ad nostrorum hostium impugnationem, vt etiā aduersum illos dimicare valeamus, & aperte prodire in aciem, in confidentia veritatis Dei, & non solum quasi timidi scuto nos defensare. ¶ Versu 6. Ab incursu & dæmonio meridiano. Pro incursu, habet editio Romana, ruinā: A ruina (inquit) & dæmonio meridiano. Quæ duæ lectiones in vnā sententiam facile possunt reduci, si ruina intelligatur, illa qua dæmoniū meridianū aperto marte in hostem irruit, toto virtutis impetu, quantum præualet. Hæc enim ruina incursus est. Vnde pro eodem dicimus, in exercitum aut ciuitatem irruere, vel facere incursum. Hieronymus verò totum hoc, Ab incursu & dæmonio meridiano, ita vertit, A morsu insidiātis meridie. Felix aliter, Ab ægritudine repentina, deuastante in meridie. Alii, Ab exterminato vel exterminatore vastante meridie. Chal. par. habet, A caterua dæmonum qui nocent meridie. Secundū aliquos verò nomina Hebraica in his locis posita, videlicet Deber & Keteb, sunt nomina dæmonum, quorū prius valet pestem. Vnde pro negotio, pestem legunt Hebræi: posterius autem significat ægritudinem subitaneam, quæ velociter incidit, & ab incidendo sic dicitur: propter quod alii exterminatorem, vel exterminium transferūt. ¶ Versu 10. Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Pro flagello vertit Hieronymus lepram. Felix nobiscum flagellum, aut vulnus, aut plagam. Omnia eandem habent sententiam, videlicet nullum malū posse speranti in Deo accidere. ¶ Versu 11. Quoniam angelis suis mandauit de te. Hieronymus per omnia nobiscum vertit: Felix ad hunc modum, Quoniam angelos suos præcipiet adesse tibi, vel angelis suis mandauit tibi: id est, in fauorem tui, vt custodiant, &c. Illud etiam quod sequitur, In manibus portabunt te, verti potest, Super palmas leuabunt, vel portabūt te: & quod mox sequitur, Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. verti potest, Ne forte offendat ad lapidē, vel impingat lapidi pes tuus. Est & hoc animaduersione dignum, quòd per lapidem Chald. paraph. intelligit prauam cupiditatem siue concupiscentiam, quam alibi fomitem prauum nūcupat. Sic enim habet, Ne forte impingāt, vel offendant ad prauam cupiditatē vel concupiscentiam (quæ est similis lapidi) pedes tui: id est, ne à tua praua concupiscentia vllum patiaris scandalum. ¶ Versu 13. Super aspidem & basilicum ambulabis, &c. Felix, Super leonem & aspidem iter facies, conculcabis catulum leonis & draconem: id est, quicquid vel aperte vel occulte vel magna potentia vel per insidias nocet, vt suprà exposuimus. Hieronymi lectio à nostra vulgata nihil differt. ¶ Versu 14. Quoniam in me sperauit. Hieronymus, Quoniam mihi adhæsit. Felix, Quoniam me, vel in me concupiuit: hoc est, vehementer amauit, vt mihi per spē firmiter adhæsit. Dictio enim Hebraica chasack. significat non simpliciter amare, sed vehementer & intense diligere, velut cum totali affectus intentione. ¶ Versu vltimo, Et ostendam illi salutare meum. Ostendam, videtur positū pro exhibebo: vt sit sensus, Exhibebo vel præstabo illi, siue experiri & possidere faciam illum salutē meam: hoc est, vitam & beatitudinem æternam.

F (margin, beside "confringitur vires humani spiritus")

Ephes. 6 (margin, beside "mere, quod est verbum Dei")

G (margin, beside "incursu & dæmonio meridiano, ita vertit")

H (margin, beside "milis lapidi) pedes tui")

IN PSALMVM XCI.

VErsu 3. In decachordo psalterio, cum cātico, in cithara. In Hebræo fit diuisio inter decachordum & psalteriū, & sic legitur, Super decachordo, super psalterio, super higaion cum cithara, vel in cithara: vel sic, ad decachordum, ad psalterium siue nablum, ad higaion, in cithara. Ex quo patet, quòd iuxta Hebraicam lectionem non sit legendum coniūctim, psalterium deca-

A chordum, neq; idem valere quod psalterium decem chordarũ. In Græco tamen, vnde nostra lectio manat, iunguntur hæc adinuicẽ absq; coniũctione media, vel vllius particulæ interpositione. Ideóque nos interpretati sumus, psalterium decem chordarum: id est, instrumentum psalterii decem fides vel chordas habens tensas. Sic enim nostra lectio aperte legit psalmo 32. cum versu 2. dicitur, In psalterio decem chordarum psallite illi. Quantum tamen ad locum præsentem possit facile distinctio fieri ea quæ est in Hebræo, si diuisim legantur psalterium & decachordum, hoc modo, In psalterio, decachordo, in cantico cum cithara. Higaion autem, pro quo nos habemus canticũ, aliqui canticum vertunt, alii instrumentum musicum esse opinantur, eo quòd in Hebræo eadem pręmittatur Psalm. 32 præpositio, quæ prioribus instrumentis: dicendo, super decachordo, super psalterio, super higaion. Verum id perparum refert, maxime cum nec ipsi Hebræi in huiusmodi aliquid habeant certi. ¶ Versu 13. Plantati in domo domini. Ex Hebræo Hieronymus vertit nõ simpliciter plantati, sed transplãtati. Quod iucunda cõsideratione eo potest referri, quòd natura filii iræ & mortis sumus, per gratiã autem efficimur filii adoptionis. Atq; ita dum in sancta ecclesia per Deum iustificati plantamur, recte dicimur transplantati, quasi de regione mortis ad regionem vitæ, de carcere diaboli ad domum Ephes. 2 & tabernaculum Dei viui. De quo dilectus domini disipulus: Nos scimus (inquit) quoniam translati sumus de morte ad vitam. Hæc enim est illa transplantatio. ¶ Versu 14. Adhuc multiplicabuntur Ioan. 5. in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient. Dictionem significantem vbertatem, lectio Hebraica iungit cum sequenti, non cum senecta hoc modo, iuxta trãslationem Hieronymi, Adhuc B fructificabunt in senectute, pingues & frondentes erunt, vel (iuxta Felicis versionem) pingues & virides erunt. Alii vertunt, succosi, vel succulenti & viuidi: significatur pulcherrimus viror, & plenissimus vigor animæ iustorum in corpore deficienti.

DE TITVLO PRAECED. PSAL.

HAbet psalmus iste talem titulum, Psalmus cantici, in die sabbati. Quid sibi velit, Psalmus cãtici, post annotationes psalmi 4. in expositione tituli diximus. In die autẽ sabbathi adiicitur secundum aliquos, quoniam illa die debeat decantari. Estq; admodum aptus diei sabbathi, quoniam adhortatur ad laudem Dei solennem, & considerationem operum Dei mirabilium, quibus maxime oportet sabbatho intẽdere: quoniã ad hoc sabbathi quies est instituta à Deo & sanctificata, vt ab omni externo opere tum feriantes, attentius recogitaremus miranda Dei erga nos beneficia & quæ iam collata accepimus, & quæ adhuc ab illo spe firma vsq; in senectutem vltimã expectamus. Quod autem quidam Hebræorum dicunt, hunc psalmum dixisse primum hominem in Gene. 2. die sabbathi, diem plasmationis ipsius statim subsequenti, id nullam habet solidam authoritatem.

C IN PSALMVM CXII.

VErsu 1. Dominus regnauit, decorem indutus est. Hier. Gloria indutus est. Felix, Magnificentiam induit. Eadem est sententia. Decorẽ enim interpretati sumus, gloriam & magnificentiam resurrectionis. ¶ Versu 2. A sæculo tu es: hoc est, ab æterno, vt vertit Hieronymus ac Felix. ¶ Versu 5. & 6. A vocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris. In lectione Hebraica, finis versus quinti principium est versus sexti, ad hunc modum, A vocibus aquarum multarum, mirabiles vel terribiles elationes maris. Quod exponi potest secundum eam sententiam qua diximus, sæculi potentes & sapientes confidentes in populorum multitudine, non in veritate mirabiliter se opposuisse verbo euangelii. Quidã ex Hebræo sic legunt, A vel præ vocibus aquarum multarũ, ter Psal. 45. ribiliúmq; elationum maris, terribilis est in altis dominus: vt significetur magis omnibus esse terribilis dominus, sicut dicitur in alio psalmo, Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Alii totum quod hîc de fluminum & maris eleuatione dicitur, in bonam partẽ interpretantur, & ad laudem Dei referunt. Vnde Chald. paraph. sic habet. Leuauerunt flumina laudẽ coram Deo, eleuauerunt flumina vocem suam in cantico, recipient flumina præmium laudum suarum. A vocibus aquarũ multarũ, à laudibus fluctuũ maris magni laudata est in cęlis Dei celsitudo.

D DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

PSalmus iste nullũ habet in Hebræo titulum: in Græcis tamen & Latinis exẽplaribus nostris prolixum & nouum inuenimus, in hunc modum, Laus cantici Dauid, in die ante sabbathũ, quãdo fundata est terra, vt habet lectio Romana, vel quãdo inhabitata, vt habet Gallicana. in quo titulo secundum misticam sensum, per diem ante sabbathum, intelligi dicunt ætatem istam Hebr. 4. nouissimam, & tempus hoc gratiæ in quo nunc viuimus vsq; ad consummationem sæculi, quando veniet octaua illa ætas nunquã finiẽda, sabbathismus ille sempiternus populo Dei, de quo Paulus apostolus loquitur in epistola ad Hebræos. In hoc enim pro sabbatho, vt est in Græco. i. die ante sabbathum, hoc est in nouissima hac ætate, terra fundata est, ecclesia ædificata: & eadem ista inhabitari cœpta est à populo fideliũ. De hac autẽ terrę fundatione, siue ecclesię ædificatione, iuxta expositionem in Elucidatione positã, totus iste Psalmus facit mentionẽ: propter quod, meritò in titulo dicitur, Laus cantici Dauid in, pro sabbato, quando inhabitata est terra. De hoc enim die salutis & gratiæ in quo nunc viuimus, quíq; præcedit sabbatum requietionis nouissimum, potissimũ loquitur.

E

IN PSALMVM XCIII.

VErſu 1. Deus vltionum libere egit. Hiero. Deus vltionum oſtendere. Felix, Deus vltionum
ſplendide appare, vel ſplẽdide apparuit. Quod vltimum facile cum noſtra vulgata lectio-
ctione concordat. Ferè enim idem ſunt, ſplendide apparere, & libere agere. Quotieſcun-
Gene. 7. que enim Deus libere & confidenter agit in impiorũ punitione, proculdubio ſplẽdide apparet, ſplẽ
& 19. dide ſe manifeſtat, dum ſuam vltioné pulchre & palàm exibet ante oculos. Videlicet cum mundum
Exo. 14. diluuio perdidit, dum ſuam vltioné pulchre & palàm exibet ante oculos. Videlicet mundum dilu
Eſaiæ. 37 uio perdidit, cum Sodomam & Gomorrham igne & ſulphure abſumpſit, cum Pharaonem & om-
nem Ægyptum manu valida contriuit, cum Sennacherib exercitũ centũ octoginta milia hominũ
in cineres conſumpſit, nónne in his omnibus ſimul & libere egit, & ſplendide apparuit? Quòd ſi
per imperatiuum modum legatur, intelligitur fieri deprecatio pro oſtenſione vltionis diuinæ.
¶ Verſu 4. Effabuntur, & loquentur iniquitatem. Hieronymus, Fluent loquentes antiquum. Felix,
Effluent vel effabuntur, loquentur elatum, vetus antiquum, ſuperbum. Vocabulũ enim quod prio-
ri loco ponitur pro effabuntur, magnam habet emphaſim, ſignificãs ebullire, & abundanter eiicere,
notátq; oris impiorum temeritatem & improbitatem, qua audent abſq; metu, abſq; obſeruatione
oris, temere quicquid in os venerit effutire. Loco autem iniquitatis habetur dictio athalz, & ſignifi-
cat vetus, durum, ſuperbũ, elatum. Propter quod verti poſſet, Loquentur inueteratam ſuperbiã, vel F
inueteratam malitiã. ¶ Verſu 10. Qui corripit gentes, non arguet? In Græco eſt παιδεύων, quod ſigni
ficat vel caſtigationem, vel ipſam eruditionem & inſtructionem. Deus enim & diſciplina gentes in-
ſtituit, docens omnes quæ recta ſunt: & nihilominus diſciplina ſua caſtigat, vlciſcens pro commiſsis
impietatibus. Hieronymus vertit, qui erudit. Chal. tranſl. conſentit, dum loco huius, qui erudit, po-
nit, Qui dedit legem populo ſuo. Sic enim habet, An poſsibile eſt, quòd ille qui dedit legẽ populo
ſuo, cum peccauerint, non arguet eos? Felix autem vertit, qui caſtigat. ¶ Verſu 12. Beatus homo quẽ
Hebr. 11. tu erudieris domine. Eruditio iſta poteſt etiam caſtigatio intelligi. Vnde Felix vertit, Beatus quẽ tu
Pſal. 17. erudieris vel caſtigaueris domine. Verè enim felix eſt, qui Dei caſtigatione eruditur, & diſciplina pa
tris ſui exercetur. Non enim eſt filius (vt ait Apoſtolus) quem non caſtigat pater: & qui extra diſci-
plinam ſunt, adulteri ſunt & non legitimini filii. Hinc & alibi dicitur. Et diſciplina tua correxit me
in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit. ¶ Verſu 15. Quoaduſque iuſtitia conuertitur in iudici-
um? Ex Hebræo ſic legitur, Quoniam ad iuſtitiam reuerteretur iudicium. Quod exponi poteſt di-
uerſis modis, in Elucidatione atq; annotationibus principalibus expoſitis. Primum quidem, de iu
ſtitia Dei, hoc modo, Iudiciũ quod nunc videtur à Dei iuſtitia abeſſe, aliquando reuertetur ad iu-
ſtitiam, videlicet vt iudicium exerceatur ſecundum eam, & non erit perpetuo iuſtitia Dei abſq; iu-
dicio otioſa, ſed prodibit tandẽ vltionis iudicium, & vindictæ exercitiũ. De iuſtitia autẽ ſanctorum G
ſic expone, Futurum eſt aliquando, vt iuſtitia bonorum quæ nunc contemnitur & deſpicitur, addu
catur in iudicium corã tribunali domnini: & tunc apparebit pretiũ eius, tunc erit digna virtutis æſti
matio, quæ nũc donec abſq; iudicio latet, nullius eſtimatur pretii. Vel ſic expone de iudicio genera-
1. Cor. 3. liter: Futurum eſt aliquando, vt iudicium reuertatur ad iuſtitiam, vt non amplius iudicetur iniuſte,
1. Cor. 4. quemadmodũ fit inter homines, ſed vt iudicetur iuſte: & tunc erit bonis bona merces quum cœptũ
fuerit iuſte iudicari. i. in nouiſsimo die. Nunc enim plerunque iudicium abeſt à iuſtitia, & iudicium
huius tẽporis vanum eſt. Sed in die illo reuertetur ad iudiciũ iuſtitia, & incipiet iuſte iudicari: quã-
do dies ille domini declarabit vniuſcuiuſque opus quale ſit, quando illuminabit Deus abſcõdita te
nebrarum, & manifeſtabit cõſilia cordiũ, & tunc laus erit vnicuiq; à Deo. Poſſet verò verſus iſte cla
rius ſecundum hanc lectionem ſic verti, Adhuc erit iudicium coniunctum cum iuſtitia. ¶ Verſu eo-
dem, Et qui iuxta illã, omnes qui recto ſunt corde. Hieronymus, Et ſequentur illud (repete iudiciũ)
omnes recti corde: hoc eſt, iudicium Dei approbabunt, tanquã aſſeſſores omnes ſancti. Vel ſic, Iudi
cium coniunctum iuſtitiæ, ſiue iuſtũ iudicium, ſequuntur omnes recti corde: quemadmodũ omnes
Pſal. 57. impii malũ ſequuntur iudicium, coniunctũ cum iniuſtitia, Vnde alibi monet pſalmiſta, Recte iudi-
cate filii hominum. Alii vertunt, Poſt ipſum (dominum) omnes recti corde, vel ipſum dominũ ſe-
quentur omnes recti corde. Quod ſic poteſt exponi, Quãdo iudicium fuerit incurſum ad iuſtitiã,
tunc poſt ipſum dominũ iuſte iudicantem ſequentur omnes, quoniam omnes illum in gloriam ſu- H
pernam commutabunt à iudicio reuerẽtem, impiis in ignem æternum longe protruſis à facie Dei.
Quam ſententiam ſatis aperte innuit quod hoc loco habet Chaldaica parapha. Poſt eum redimen-
tur omnes reſti corde. Videtur enim redemptio illa loqui de ſalute ſanctorum. ¶ Verſu 19. Secun-
dum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam
meam. Ex Hebræo Hieronymus, In multitudine cogitationum mearũ quæ ſunt in me intrinſecus
conſolationes tuæ delectabunt animam meam. Felix, In multitudine, vel iuxta multitudinem cogi-
gitationum mearum, in intimo meo, conſolationis tuæ delectabunt animam meã. Quas cogitatio-
nes, conuenientius intelligimus cogitationes perturbantes & perterrefacientes cõſcientiam, cuiuſ-
modi ſunt cogitationes puſillanimitatis, aut deſperationis, aut conſimiles, propter quas homo velut
horrore concutitur, & grauiter affligitur, quales & Paulus apoſtolis experiebatur, quũ diceret, Fo-
ris pugnæ, intus timores. Et iterum, Supra modũ grauati fuimus ſupra virtutẽ, ita vt tæderet nos e-
2. Cor. 7. tiã viuere. Sed ipſi reſponſum mortis habuimus in nobiſmetipſis, &c. Quidam vertũt, Secundũ æ-
2. Cor. 1. ſtum, vel pro æſtu multarum cogitationum intra me, recreauerunt conſolationes tuæ animã meã.

A ¶Versu 21. Captabunt in animam iusti. In Hebræo est, copulabuntur, vt habet Hieronymus, vel cõgregabuntur quasi cuneis militum, vt ait Felix, vel conglobabuntur quasi cuneis militum, vt ait Felix, vel conglobabuntur siue agglomerabuntur aduersus animam iusti.

IN PSALMVM XCIIII.

VErsu 1. Iubilemus Deo salutari nostro. Hierony. Iubilemus petræ Iesu nostro: id est, salutari vel saluatori nostro. Ipse enim dominus est petra nostra: id est, firmamentũ nostrum & fortitudo: & est nostrum salutare, siue salus nostra, aut saluator. Felix sic vertit, Iubilemus rupi salutis nostræ: id est, firmissimæ petræ, in qua salui consistimus, & in bono immobiles. Alii vertunt, Iubilemus forti saluti nostræ, vel forti saluatori nostro. Alii, Propugnatori salutis nostrę. Quæ in idem conueniunt. ¶Versu 4. Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. Hieron. In cuius manu fundamenta terræ. In quo significatur plenissimum dominiũ, quo dominatur terræ dominus, & perfecta possessio, vt possit eã cõcutere, conturbare, destruere, aut continere pro suo placito. Qui enim fundamenta habet ædificii in manu sua, in huius arbitrio est ipsum vel cõseruare, vel commouere, vel penitus in ruinam dare, atq; ex imo subuertere. Felix autem pro fundamentis habet explorationes. Alii vertunt penetralia terrę, id est, intima terræ, & quę sunt in ea abditissima. Omnia enim sunt domini, quæ etiam intima creauit terræ viscera. Atq; ita pulchre istud cũ sequenti consentit, vt canat
B propheta ea etiam quæ hominibus prorsus necessaria sunt incognita loca, cuiusmodi sunt montium celsitudines, & terræ penetralia, esse in manu & subiectione domini. Quod autẽ in secũda parte dicitur, Et altitudines montiũ ipsius sunt, hoc in psaltetio Romano ita legitur, & altitudines mõtium ipse conspicit. Quo verbo indicatur, Deo esse cognita etiã illa quæ sunt in altissimis mõtibus. Verũ hæc lectio neq; in Hebraico neq; in Gręco inuenitur. Sic enim habet vtraq; lectio, vt nos secundum cõsuetudinem psalteri Gallicani legimus, Altitudines montiũ ipsius sunt. ¶Versu 6. Venite, adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino. In Hebræo non est ploremus. Sic enim legitur, Venite, adoremus, & procidamus, vel curuemur, vel flectamus genua ante faciem domini factoris vel fictoris nostri. ¶Versu 8. Hodie si vocẽ eius audieritis. Hoc principium versus quidam Hebræi iungunt cũ præcedentibus, cum verbis illis, venite, adoremus, & procidamus ante Deũ factorem nostrũ, si modo hodie vocẽ eius audire volueritis: ac deinde legũt separatim, Nolite obdurare corda vestra, &c. Verũ ita non distinguit in sua versione Hieronymus, neq; videtur distinctio illa approbanda. Maxime cum beatus Paulus in epistola ad Hebræos hunc locũ frequenter replicans, manifeste nostram connexionẽ approbet, & eam solam ponat, semper ita iungens, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra ¶Versu 9. Sicut in irritatione secundum diem tentationis. Pro irritatione & tentatione, in Hebraico est meriba & massa, quæ aliqui putant esse no
C mina propria locorum in quibus filii Israel tentauerunt dominum. Magis tamẽ videtur accipienda vt nomina appellatiua significantia contradictionem vel irritationem & tentationẽ, quomodo vertit etiam ex Hebræo Hierony. Sicut in contradictione, sicut in in die tentationis, in deserto. ¶Versu 10. Probauerunt & viderunt opera mea. in Hebræo est, Probauerunt me, & viderunt opus meũ.

IN PSALMVM XCV.

VErsu 8. Adorate dominũ in atrio sancto eius. Hieronymus, Adorate dominũ in decore sanctuarii. Quod exponi potest secundum interpretationem lectionis vulgatæ, Adorate dominum in decore ecclesiæ habitantẽ, vel adorate dominũ in decoro & magnifico sanctuario. Intelligi etiam potest, Adorate dominum in fide, spe, & charitate, virtutúmq; ornatu. Hic est enim decor sanctuarii interioris domini Dei nostri, id est ornatus humani spiritus, quem inhabitat Deus vt templum. ¶Versu 16. Etenim correxit orbem terræ, qui non cõmouebitur. Hieronymus. Siquidem appendit orbem immobilem: id est, firmauit, atq; pręparauit orbẽ qui nõ cõmouebitur, quod secundum sententiam cum lectione vulgata coincidit: quemadmodum & illud quod vertit Felix, Etiam firmatus est orbis terræ, non elabitur. In sequenti autem versu loco commoueatur. Hieronymus vertit, tonet mare, Felix, tumultuetur, aut intonet mare. Alii, resonet vel perstrepat mare. Om
D nia nostræ expositioni consentiunt

DE TITVLO PRAECED. PSAL.

HVic psalmo in Hebræo nullus præponitur titulus. In lectione tamen vulgata, atq; etiam in Græca sic legimus, Cãticum Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem. Qui titulus, si secundum mysticam intelligentiã exponatur, manifeste consonat iis quæ in hoc psalmo decantantur de ecclesiæ sanctæ per Christum ædificatione, & mundi correctione siue restauratione per Christi aduentum & prædicationẽ gloriæ eius. Dum enim mundus post longam captiuitatem tandem est libertati restitutus, & à captiuitate absolutus, à iugo mortis & seruitute diaboli, quasi post captiuitatem domus Dei ædificata fuit.

IN PSALMVM XCVI.

VErsu 5. Montes sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra. Ex Hebręo sic vertit Hieronymus, Montes sicut cera tabefacti sunt à facie domini, à facie ominato-

ris omnis terræ: similiter & Felix, A facie domini vniuersæ terræ. Atq; ita etiam legitur in Græcis co E
dicibus ἀπὸ προσώπου κυρίον πάσης τῆς γῆς: vbi articulus manifeste indicat casum genitiuum: hoc est, A facie domini omnis vel totius ipsius terræ. Vnde potest oriri suspicio factam esse immutationẽ vnius literæ a in æ, in vulgatis Latinis codicibus, vt pro terræ, scriptum sit terra. Habet tamen nominatiu⁹ etiam commodum & facilem sensum, vt ex Elucidatione patet. ¶ Versu 7. Et qui gloriãtur in simulachris suis. In Hebræo idem est vocabulum, quod versu 5. psalmi præcedentis, vbi nostra habet lectio, Omnes dii gentium dæmonia. Idem (inquam) vocabulũ Hebraicum est elilũ, quod aliqui vertunt sculptilia, sed significare videtur vanitates, vel nihil. Vnde Felix vertit, Qui gloriãtur in idolis, vel in vanitatibus, vel in nihilo. Per contemptum enim, idola vanitates & nihil appellat. ¶ Versu 8. Adorate eum omnes angeli eius. In Hebræo est, Adorate eum omnes dii: hoc est, quicquid magnificum est, quicquid gloriosum, agnoscat superiorem dominum, eúmque adoret, vt dictum est.

DE TITVLO PRAECEDENTIS PSALMI.

IN Hebræo nullus est titulus, sed in Græcis & Latinis codicibus sic legitur, Psalmus ipsi Dauid, vel huic Dauid, quando terra eius restituta est vel restaurata. Qui titulus secundum mysticã intelligentiam non male conuenit materiæ psalmi præcentis, qui est de restitutione totius terræ, facta Christo domino post resurrectionem. Quasi enim perdiderat terram, & ei velut perierat, dũ sub manum inimici & sub tyrannidem diaboli fuit tradita propter primi hominis peccatũ. Quasi F
verò restituta fuit Christo & instaurata, quando morte deuicta fuit redempta, & per euangelii præ
1.Cor.15. dicationem ad Christum primum & verum dominũ fuit conuersa. Perfectissime autem terra restau
Psal. 8. rabitur & restituetur ipsi Christo in nouissimo iudicio, quãdo omnia perfecte subiicientur sub pedibus eius. Nunc enim (vt ait apostolus) necdũ videmus omnia subiecta sub pedibus eius, tunc autem fient ei omnia subiecta.

IN PSALMVM XCVII.

VErsu 2. Saluauit sibi dextera eius. Quomodo in annotationibus principalibus diximus, putãt istud vertendum aliqui per accusatiuum: Saluauit eum dextera eius: hoc est, ipsum Christũ dominum saluauit sua diuinitas. Alii vertunt, Saluauit sibi dexteram suam, & brachium sanctum suũ: ad hunc sensum, Deus pater saluum fecit à morte (per resuscitationem) filium suũ, qui est ipsius dextera & brachium. Frequens enim est, vt in scripturis filius dextera patris aut brachium nominetur: quemadmodum in cantico virginis matris dicitur, Fecit potentiam in brachio suo, quod
Psal. 117. aliqui nõ male intelligunt, In Christo filio. Et quod in psalmo 117. dicitur, Dextera domini fecit virtutem dextera domini exaltauit me. Dextera domini fecit virtutem, potest de filio intelligi, per quẽ pater operatus est mundi salutem. Verisimilius tamen videtur quod dicunt alii, ex more Hebraici sermonis casu datiuo esse vertendum, vt habet nostra lectio, & quomodo beatus Hieronymus ver G
tit in psalterio quod transtulit ex Hebraica veritate. Neq; hoc solum in loco, verum etiam in aliis aliquot consimilibus sacræ scripturæ locis. veluti Esaiæ 59. Et saluabit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum. Et iterũ, Circunspexi, & non erat auxiliator: quæsiui, & non fuit qui adiu
Esaiæ.59 & 69. uaret. Et saluabit mihi brachium meum, & indignatio mea auxiliata est mihi. In his (inquam) locis, quomodo non transtulit Hieronymus, Saluabit ipsum brachium suũ, vel saluabit me brachiũ meũ, sed ipsi & mihi, casu datiuo, ita nos putamus etiam præsenti loco dicendũ (vt nostra habet lectio) Saluauit sibi dextera eius. Potest autẽ hæc locutio accipi, vt sit proprietas Hebræi idiomatis, vel ad eum modũ quo suprà exposuimus in elucidatione & annotationibus principalibus, vel vt significetur exceptio, vt sit sensus, Saluauit sola dextera eius, salutem fecit sola eius dextera: quemadmodum in illis aliis locis apud Esaiam, saluabit mihi brachium meum, sensus accipi potest, Solum brachiũ meum faciet salutem: & in altero loco, Solum brachium meum fecit salutem.

IN PSALMVM. LCVIIII.

VErsu 3. Honor regis iudicium diligit. Hieronymus pro honore, vertit, imperium. Imperium (inquit) regis iudicium diligit. Alii vertunt, fortitudinẽ. Facile autem ista possunt exponi secundum ea quæ diximus in Elucidatione & annotationibus principalibus. ¶ Versu 5. Adora- H
te scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. Ex Hebræo verti potest indifferenter, vel per genus neutrum, Quoniam sanctum est, videlicet scabellum, quomodo habet lectio Latina: vel, Quoniam sanctus est, genere masculino, vt sit sensus, Adorate scabellum, pedum domini, eo quòd ipse dominus sit sanctus. Atq; ita vertit Hieronymus. Felix verò sequitur genus neutrum. Pro eo autẽ quod in Hebræo & in nostra lectione habetur, Adorate scabellum pedum eius: habet paraph. Chal. Adorate domum sanctuarii eius, quod illi fauet expositioni quæ per scabellum pedum intelligit arcam domini, vt diximus in annotationibus prioribus.

IN PSALMVM XCIX.

VErsu 3. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hierony. ita vertit, Ipse fecit nos, & ipsius sumus. Populus eius, & grex pascuæ eius. Alii ex Hebræo vertunt, Ipse fecit nos, & non nos, in-

A telligendo ipsi, iuxta sententiā nostræ lectionis. Felix, &, in textu ponit, Et nō nos: ad marginem verò, Et ipsius nos, admonens, quòd dictio ipsius scribitur, dictio autem non legitur. Id enim subinde in hebraica lectione vsuuenit vt aliud scribatur & aliud legatur. Quod autem huic Psalmo pręmittitur pro titulo, Psalmus in confessione, nullam habet difficultatem. Manifestum enim est, ob hoc in confessione præmitti, quo non aliud quàm ad confessionem adhortatur.

IN PSALMVM C.

VErsu 2. Psallam & intelligam in via immaculata. Hieronymus, Psallam & erudiar in via perfecta, quod pro nostra facit interpretatione in Elucidatione posita. ¶ Versu 4. Non proponebam ante oculos meos rem iniustā. In Hebręo est verbum belial, pro re iniusta, eademque sententia est. In iis autem quæ sequuntur, Facientes præuaricationes audiui, non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. aliam distinctionem habet lectio hebraica. Sic enim vertit Hieronymus, Facientem declinationes odiui, nec adhæsit mihi. Cor prauū recedet à me, malum nesciam. ¶ Versu. 6. Hunc persequebar. In Hebræo est, Hunc interficiam, vel hunc ad internitionem perducam. hoc est, grauiter illum redarguam, confundam & puniam, nec ferre potero. ¶ Versu. 7. Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Hoc insatiabile
B intelligi potest de corde auaro vel ambitioso. Vtrunque enim est insatiabile: illud quidem diuitiis: hoc autem honoribus. Et ad vtrunq; est lectio hebræa indifferens, quæ habet, latum vel vastum vel amplum corde. Sunt autem lato corde vel amplo corde tam auari quàm ambitiosi. Heronymus tamen vertit, elatum corde, ad ambitionem referens. Pro eo autem quod sequitur, Cum hoc non edebam: In Hebræo est, Cum hoc esse non potero, vt vertit Hieronymus: vel hunc non patiar, vt habet Felix. In Hebræo enim est oratio defectiua, non potero: vbi supplendum videtur ferre, aut sustinere, aut esse cum eo, aut simile aliquid ¶ Versu. 9. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Pro superbia, in Hebræo est dolus vel fraus. Pro eo autem quod sequitur in parte secunda, non dixerit: Hieronymus habet, nō placebit: Felix, non dirigetur, non stabilietur. Alii, non prosperabitur, non habebit prosperū successum. Omnia fere in idem recidunt, & sententiam in Elucidatione positam declarāt. ¶ Versu vltimo, In matutino interficiā omnes peccatores terræ. Si in persona Christi hic Psalmus exponeretur, posset ista peccatorum interfectio intelligi damnatio impiorum: & tempus hoc matutinum, dies iudicii, quando illucescet dominus & illuminabit abscondita tenebrarum, vt fiant manifesta cōsilia cordium. Tunc enim colliget & separabit Christus dominus 1. Cor. 4.
de regno suo omnia scādala, & omnes qui ea operati sunt, proiiciet in ignem damnationis ęternę. Cui expositioni satis fauet quod habet Chalda. Paraphra. Mundo venturo qui assimilatur luci matutinæ, perdam omnes peccatores terræ, vt disperdam de Hierusalem ciuitate Dei omnes operarios iniquitatis. Matt. 31.
C

IN PSALMVM CI.

VErsu. 4. Ossa mea sicut cremium aruerūt. Felix, Ossa mea sicut torris vel titio, vel focus adusta sunt: quod eandem habet cum nostra lectione sententiam. Vicinius tamen Hieronym⁹ vertit, Ossa mea quasi confixa contabuerunt. ¶ Versu 8. Vigilaui & factus sum sicut passer solitarius in tecto. Verbum hebraicum sakad, significat non simpliciter vigilare, sed vigilare cum obseruatione & expectatione aut cum exercitatione. Vnde verti posset, Expectando vigilaui, aut vigil expectaui, aut vigilando exercitatus sum, siue vigil perseueraui. Pro passere autem Hieronymus nomen generis ponit, vertens autem solitariam super tectum, pro passere solitario in tecto. Felix tamen & alii, nomen speciei iuxta nostram lectionem retinent. ¶ Versu 13. Et memoriale tuum in generatione & generationem. Felix vertit, Memoria tui, quod clarius est. Hieronymus autē memorabile, quod forte de nomine domini, vel de operib⁹ memorabilibus & ęterna commemoratione dignis intelligitur. ¶ Versu 24 Respōdebit ei in via virtutis suæ. Secus legitur in Hebręo, Afflixit siue humiliauit in via virtutem aut fortitudinem meam, abbreuiauit dies meos. Quam lectionem variis exponunt modis. Quidam sic intelligunt, Afflixit dominus virtutem & fortitudinem meam, in via vitæ huius, per diuersorum malorum immissionem, breuiauit ærumnarum & miseriarum multitu-
D dine dies vitæ meæ. Chal. Paraph. sic habet, Afflicta est à via laboriosa (ipsa est via captiuitatis) virtus mea. breuiati sunt dies mei. Secundum quam sententiam, in via pro à via videretur accipiendum. Quidam subtilius interpretātur, per viam intelligētes hunc cursum Ecclesiæ, tempore medio inter primordia nascentis Ecclesiæ & finem nouissimū. In hac enim via, in hoc tempore medio, quo versus finē sæculi properatur, Ecclesiæ fortitudo affligit per varias hæreses & schismata multa, Antichristis multis exurgentibus, qui fidei fortitudinem mirum in modum affligunt & imminuunt, donec in tempore nouissimæ persequutionis ad summū excrescat malitia. Sed propter electos (iuxta Mat. 24.
verbum Saluatoris) dies illi afflictionis breuiabuntur. Alii verò sic exponunt, Non est passus Deus Marc. 13.
me progredi in peccatis meis, via mala quàm ambulaui, per praua & deuia itinera, sed impediuit me afflictionib⁹ & flagellis suis, & dies meos malos abbreuiauit siue abscidit, neq; permisit suū cursum perficere ¶ Versu 27. Ipsi peribūt, tu autem permanes. Perire istud communiter intelligitur ratione mutationis, quæ fiet in cælestibus. Posset tamen sic intelligi, Peribunt quantum est ex se. id est, ex se corruptibiles sunt & perirent, nisi tu eos in æternum conseruares. In secunda autem parte, Et omnes sicut vestimentum veterascent. Quidam intelligunt, omnes homines vel omnes creaturæ

secundum quam sententiam habet Psalterium Romanum, Et omnia sicut vestimentũ veterascent. E
Ex Hebræo autem manifestum est debere intelligi de cælis, de quibus facta fuerat mentio in præcedentibus. Vnde Felix sic reddidit, Et omnes ipsi sicut pannus veterascent vel consumentur. ¶ Versu vltimo, Semen eorum in sæculum dirigetur. In Hebræo est, Semen eorum ante faciẽ tuam perseuerabit, vel in conspectu tuo cõfirmabitur, aut dirigetur corã te. Et est eadem cum nostra lectione sententia. Intelligimus enim hanc directionem seminis, non aliter quàm in conspectu Dei.

IN PSALMVM CII.

VErsu 1. Et omnia quę intra me sunt nomini sancto eius. Romanum Psalterium habet omnia interiora mea, quomodo legit & Felix. Hieronymus autem vertit, omnia viscera mea. Eadem in omnibus sententia est. Significantur enim quæcunque intra hominem sunt, & mẽbra, vires siue corporis siue animæ. ¶ Versu 4. Qui redimit de interitu vitam tuam. Pro interitu in Hebræo est dictio Sachath, significans vel corruptionem vel foueam. Vnde Hieronymus vertit, de corruptione. Felix, de fouea, vel (vt simul ambo exprimat) de fouea corruptionis. Chald. autem Paraph. ponit gehinam, quod nos gehennam dicimus. Omnia in idem redeunt. Significatur redemptio de inferno, perditione, corruptione & morte æterna. ¶ Versu 5. Qui replet in bonis desiderium tuum. Pro desiderio, in Hebræo est adi, per ain in principio: quod variam habet significationẽ
& interpretationem. Significat enim interdum ornamentum, aliquando maxillam siue os. Primam F
significationem sequutus Hieronymus, ita vertit, Qui replet bonis ornamentum tuum. Per ornamentum autem intelligi potest anima & spiritus, qui in homine est summum ipsius ornamentum, cuius nobilitate ornatur homo atque honoratur super omnia viuentia. De quo ornamento potest
Psal. 8. etiam illud intelligi, quod in octauo Psalmo scribitur, Gloria & honore coronasti eum si, de toto
Psal. 48. humano genere passus ille exponatur, vti suo loco ostẽdimus. Et hic est honor, de quo iterum dicitur, Homo cum in honore esset, non intellexit. Hoc autem ornamentum Deus bonis implet, cum animam ex se egenam, omnibus adimplet spiritualibus charismatibus. Alii respicientes alteram significationem, vertunt: Qui replet bonis os tuum, vel maxillas tuas, vel buccas tuas. Quæ loquutio figurata videtur, significans abundantem impletionem largæ petitionis, secundum quod in Psalmo
Psal. 80. alio dicitur, Dilata os tuum, & implebo illud. Si quidem per oris apertionem vel dilatationẽ, intelligimus desiderii postulationem: per oris autẽ impletionẽ, significatur desiderii adimpletio. Ac secundum hunc intellectum, nostra vulgata lectio Latina hebraicam explicat. ¶ Versu. 9. Non imperpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. Hieronymus, Non in sempiternum iudicabit neque in ęternum irascetur. Felix, Non in æternum contendet, neque in æternum seruabit odium. ¶ Versu 15. Et non cognoscet amplius locum suum. In Hebræo aliter legitur: Et nõ cognoscet eum
locus eius, quemadmodum concorditer omnes ex Hebræo vertunt interpretes. Quod si de flore G
exponatur, sensum hunc habet: Vbi ciciderit flos, nõ eum cognoscit vltrà locus in quo stetit, locus in quo prius nutriebatur & florebat, iam non vltra illi vigorem aut alimentum præbet, nullúmque tenet floris qui pridem in eo stetit vestigium, sic quasi nunquam florem illum gestauerit. Si de homine intelligas, fere similiter exponi debet: loc⁹ quem prius inhabitare solebat homo dum viueret, post mortem illum vltra non cognoscit nactus alium dominum, alium hæredem, alium inhabitatorem: nullum tenet mortui vestigium, ac si nũquam illum possessorem habuisset aut dominum

IN PSALMVM CIII

VErsu 3. Extendens cælum sicut pellem. Pro pelle, Felix vertit cortinam. Cælum autẽ Deus extendisse dicitur, quasi cortinam, intra quam habitet & sedeat occultatus. Hieronymus verò nobiscum pellem vertit, & potest intelligi, sicut tentorium & habitationem suam. Tentoria enim ex pellibus solent fieri. ¶ Versu 7. Abyssus sicut vestimentum amictus eius. Clarius ex Hebræo sicut vertunt Hieronymus ac Felix, Abysso quasi vestimẽto operuisti eam, quam sentẽtiã habet aliquãto obscurius nostra lectio, hoc ordine: Abyssus aquæ est amictus terrę, quasi vestimentũ hoc est, aqua terram amicit & circundat in modum vestimenti. ¶ Versu 10. Terminum posuisti quẽ
non transgredientur. Non ad montes solum hoc refertur, sed maxime ad aquas, quẽadmodum aper H
te monstrat Chald. Paraph. quæ sic habet, Terminum posuisti fluctibus maris, quem non transgrediuntur. ¶ Versu 13. De medio petrarum dabunt voces. In Hebræo est, De medio frondium, ramorum, vel nemorum. ¶ Versu 17. Vt exhilaret faciem in oleo. Hieronymus nobiscum vertit, Ad exhilarandam faciem oleo: Felix, Vt illustret faciem oleo. id est, quasi splendere faciat ex vnctione olei. Potest tamen & aliter verti, continuando istud cum præcedentibus ad hunc modum, Vinum lætificabit cor hominis, vt faciem splendescere faciat super oleum. id est, Non solũ ex vino cor hominis lætificabitur, verum etiam facies ipsa grato perfundetur colore, & nitebit ad modum olei. Vel sic, Vt splendescere faciat vultum præ oleo, siue præ pinguedine. Quibus enim vsus est vini cõtinuus & moderatus, pinguiusculi fiunt, & bene curata cute. Sed prior sententia videtur conuenientior, qua indicatur, Deum etiam quæ honestam faciunt voluptatem donare hominibus. Nam quòd oleo & vnguentis inungi ad honestam refocillationem pertineat, vel ex eo patet, quòd Saluator vngi pedes suos in domo Simonis permisit vnguento, item super caput suum effracto alabastro preciosum vnguentum nardi spicati passus est effundi, imò factum suscepit & commendauit. ¶ Versu 18. Saturabuntur ligna campi. Hebræum habet, Ligna domini. Dicuntur autẽ ligna domi-

A ni, illa quæ absque hominis manu in syluis & campis nascuntur, quemadmodum indicat Paraphr. Chad. Saturabuntur (inquiens) arbores quas creauit Deus, cedri Libani quas plantauit. Vel ligna domini dicuntur arbores altissimæ, quemadmodum in alio Psalmo, cum dicitur, Iustitia tua sicut mõtes Dei, quidam intelligunt montes altissimos vt per excellentiam dicantur esse Dei, quæ sunt excellentissima, vt in eis specialis reluceat operatio virtutis Dei. Secundum quod etiam in alio Psalmo de cedris Dei potest intelligi cũ dicitur, Operuit mõtes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei. Psal. 35. Psal. 79.

¶ Versu 19. Erodii domus dux est eorum, In Hebræo secus legitur. Hieronymus enim ita vertit, Miluo abies domus eius, hoc est miluus in abiete habitationem suam ponit: Felix, Ciconiæ abietes domus eius, hoc est, Ciconiæ habitant in abietibus. Significatur aues istas in excelsis arboribus, cuiusmodi sunt abietes, ponere nidum suum. In quam etiam sententiam satis conuenit lectio Latina, cuius sensus est, Domus vel nidus vel habitatio erodii (quem interpretantur ciconiam, vel ardeam) est dux passerum ac aliarum multarum auium. id est, præcedit & antecellit nidificando in altis, plusquã multarum aliarum specierum volucres. In Græco enim loco huius dux est, verbum ponitur ἡγεῖται, quod sonat acsi dicas, præcedit vel antecellit: vt sit sensus, domus erodii præcellit, & quasi principem ac ducem agit super passeres & alias aues. vel erodius suo nido ducem agit, & velut gloriatur atque superbit singularis altitudinis excellentia. Psalterium autem Romanum, pro erodio habet fulicam. Verum id minus cõueniens esse videtur, eo quòd fulica videtur esse auis marina, circa littora
B nidificans. In sequenti autem parte, cum dicitur, Petra refugium erinaciis, vertũt aliqui pro erinaciis lepores, vel cuniculos. Sunt enim & ipsa animalcula timida intra terram suum habentia latibulum.

¶ Versu 20. Effecit lunam in tempora. Felix vertit, propter tempora, vel per tempora. id est, vt distinguantur tempora, præsertim illa in quibus conueniunt homines ad solennitatem. Nam festorum tempora maxime secũdum lunam distinguntur. ¶ Versu 25. Quàm magnificata sunt opera tua domine. In Hebræo est rabbu, quod sonat multa vel multiplicata, Vnde Hieronymus vertit, Quàm multa sunt opera tua: & Felix, quàm multiplicata. Potest tamen recte illa dictio significans multitudinem, ad præstantiam referri, vt sit sensus. Quàm præstantia, quàm eximia, quàm magna sunt opera tua domine, vt habet nostra lectio. Præstantia nanque, ex virtutis multiplicatione est.

IN PSALMVM CIIII.

Versu 4. Quærite dominum & confirmamini. In Hebræo est, Quærite dominum, & virtutem vel fortitudinem eius, hoc est, quærite ab eo confortari vel confirmari virtute superna. In quam sententiam facilè reduci potest lectio nostra vulgata, si ita exponatur, Quærite dominum, & in eo confirmari siue corroborari studete ac postulate. Iuxta quem modum alibi dicitur, Delectare in domino. id est, conare vel delectationem habeas in domino, postula vt tibi det in se delectari. ¶ Versu 12. Dum essent numero breui, paucissimi & incolæ eius. Clarius hanc sententiam
C habet versio Hieronymi, Cum essent viri pauci, modici, & incolæ in ea. Et Felix, Dum essent viri illi numeri perquam minimi & aduenę in ea. ¶ Versu 16. Et omnem firmamentum panis contriuit. Nos in Elucidatione firmamentum panis exposuimus panem firmantem cor hominis, quo confirmatur & sustentatur vita eius. In eandem sententiam accipi potest quod ex Hebræo vertunt, virgam panis, vel baculum aut sustentamentum vel gubernaculum panis. Pane enim homo velut baculo aut virga sustentatur, eiúsque vita gubernatur & regitur, vt sine eo non possit degere. Sic & in Esaia dicitur, panis. Secundum literam verò accipere licebit stipulas frumenti, tritici, & omnium leguminum, ex quibus quomodocunque panis confici potest. Panis enim, virga, siue baculus, siue sustentamentum, est stipula, quatenus frumentũ fert in sui summitate, vnde panis conficitur: verum prior expositio magis probanda videtur. ¶ Versu 18. Ferrum pertrãsiit animam eius. Hieronymus, In ferrum venit anima eius. Felix in eandem sententiam, In ferrum ingressa est anima eius. hoc est, vita eius siue corpus eius, aut viuens ipse in ferrum venit compedibus vinctus, vt fieri solet incarceratis. Quod autem sequitur, Donec veniret verbum eius, in Hebræo nouum versum incipit, cum eo coniunctum quod sequitur, hoc modo, Vsque ad tempus donec veniret sermo eius, eloquium domini probauit vel examinauit eum. Quod hanc habet sententiam, Donec impleretur sermo prophetiæ eius, quo ventura prædixerat concaptiuis suis pistorum & pincernarum magistris, probatus interim fuit à domino in afflictione carceris. Quam sententiam pulchrè nostra etiam vul- Esaię. 3.
D gata lectio recipit, si tantum qualis dicta est, fiat distinctio. Nam inflammauit, loco probauit vel igne examinauit, recte accipitur, quemadmodum alibi, Eloquia domini argentum igne examinatũ. Et iterũ, Igne me examinasti, & nõ est inuenta in me iniquitas. ¶ Versu 21. Vt erudiret prĩcipes eius sicut semetipsum. Hieronymus, Vt erudiret principes eius secundum voluntatem suam. De quo in annotationibus principalibus diximus. Alii autem sic vertũt, Vt vinciret principes eius secundum voluntatem suam. Quod aliqui exponunt de potestate plena, quam habuit Ioseph etiam principes Pharaonis vinciendi, quomodo prius ipse vinctus fuerat à suo domino. Potest tamen illud vinciri intelligi, de vinciendo ciuiliter, legaliterque ligando. Legibus enim & statutis æquis vinciuntur homines, ac velut ligantur salubriter. Habuit autem Ioseph authoritatem & potestatem leges condendi super vniuersam Ægyptum, & præcipiendi omnibus etiam primis Pharaonis principibus pro suo placito. Sic enim illi regni gubernacula committens dixerat Pharao, Absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem, in omni terra Ægypti. Quòd si hoc modo intelligamus vincire principes secundum suam voluntatem, idem erit quòd erudire secundum suam voluntatem. Erudit enim legislator, quos æquis legibus vincit. Chaldaica Psal. 11. Psal. 16. Gene. 42

Paraphra. ferè ad sensum nostræ lectionis habet, Vt erudiret principes eius sicut animam suam,& senes eius prudentiam doceret.¶ Versu 35. Primitias omnis laboris eorum. Hieronymus vertit, Primitias omnis partus eorum. Propter quod nos, in Elucidatione versum istum de labore partus sumus interpretati. Idem intelligentes per primitias laboris siue partus in hac parte secunda, quod in parte priori per primogenita. Alii vertunt primitias omnium virtutum, vel omnium fortitudinum vel laborum. id est, primitias de omni virtute eorum, intelligentes de virtute generandi. Huius autem virtutis primitias constat esse primogenita. E

IN PSALMVM CV.

VErsu 4.&.5. Memento nostri domine, in beneplacito populi tui, &c. In Hebræo est secundum numerum singularem, Memento mei domine, & in sequenti versu, visita me in salutari tuo. Illud autem in beneplacito populi tui, Hieronymus vertit in propiciatione populi tui. Felix, in bona voluntate erga populum tuum. Et illud, ad videndum in bonitate electorum tuorum. Hieronymus clarius habet, Vt videam bona electorum tuorum. Et quod in fine habetur versus, Et lauderis tuis cum hæreditate tua, in Hebræo habetur per primam personam, Et exultem cũ hæreditate tua, vt vertit Hieronymus, & Felix, Vt laudem cum hæreditate tua, vel vt laudet. ¶ Versu 8. Et irritauerunt ascendentes in mari, mari rubro. Hieronymus, Et ad iracundiam prouocauerunt super mare rubrum. id est, iuxta mare rubrum irritauerunt dominum. Quod autem nos habemus ascendentes, situm loci respicit: quoniam egredientibus Ægyptum, versus terram Chanaam, aut versus desertum, incumbit ascendere ob situm loci, quia in humiliori loco sita est Ægyptus. F ¶ Versu 16. Et misit saturitatem in animas eorum. Hieronymus pro saturitate, hoc in loco vertit tenuitatem: Felix, maciem. Atque ita videtur, quantum ad vocem, contrarietas: dum nostra lectio saturitatem legit, Hebraica maciem vel tenuitatẽ. Quis enim nõ iudicat, tenuitatem & saturitatẽ esse contraria? Sciendũ tamen, quòd nulla est secundũ veritatem contrarietas, tametsi diuersa habeatur sententia. Nam macies ista videtur pro curruptione, peste & consumptione hoc in loco accipienda, ad significandum quod non illis in bonum cesserit adimpletio concupiscentiæ eorum, quòd nõ inde multum fuerint impinguati, quoniam quidem post paululum crudeli Dei vltione, bona murmuratorum illorum pars perdita est, & extrema macie consumpta. ¶ Versu 23. Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius. Hieronymus, Dixit ergo vt contereret eos, nisi Moyses electus eius stetisset medius contra faciem illius. Felix autem nostram lectionem non mutat, legens vt nos habemus, In confractione in conspectu eius. Clarior tamen est lectio Hieronymi, exprimens quidnam per istam confractionem intelligatur. Chald. autem translatio etiam modum exponit, quo in confractione stetit Moyses, Nisi (inquit) Moyses electus eius surrexisset, & institisset orare in conspectu eius. Pro confractione autem verti potest ex Hebræo, diuulsio vel diuisio. Atq; ita intelligitur ista diuisio siue diuulsio ex similitudine hominum duorum contra seinuicem concitatorum, quorum alter alterum penitus conficeret, nisi per sequestrem aliquem & mediatorem, ab inuicem diuellerentur. Ita sanè ardens erat dominus contra populum iracundia, vt nisi per sequestrem & medium intercessorem Moysen fuisset facta diuulsio, si permissa fuisset indignatio Dei aduenire in suo furore contra populum, prorsus eos absumpsisset. Confractio autem intelligitur ipsius furoris sedatio. Dicitur enim ira frangi cum sedatur: quemadmodum apud Sapientem, responsio mollis dicitur frangere iram. id est, sedare. ¶ Versu G

Praou.15 3. Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio. Hieronym⁹, Stetit autem Phinees, & diiudicauit, & retenta percussio. Quid autem sibi velit illud diiudicauit, indicat Felix, qui eius loco vertit, exequutus est iustitiam, interficiendo videlicet principem illum Israelitem, coeuntem cum scorto Madianitide. Quod autem sequitur, Et cessauit quassatio, ita vertit, Et cessauit vel prohibita est pestis. Idem enim est, quod communis lectio vocat quassationem. Hieronymus persecutionem, &

Num.25. Felix pestem appellat, grauis scilicet illa internitio, quæ ex præcepto irati domini cœperat exerceri, cæsis de populo vigintiquatuor milibus. ¶ Versu 32. Et vexatus est Moyses propter eos, quia exa-

Ibidem cerbauerunt spiritum eius. Istud nos in Elucidatione simpliciter de afflictione exponimus, qua vexatus fuit Moyses, quando iterum iam murmurantes audiuit propter aquæ penuriam, post toties iam conspecta & suscepta Dei beneficia. potest tamen exponi de vexatione, afflictione siue punitione illa, qua à domino fuit Moyses punitus, simul cum Aaron fratre suo, videlicet vt non introducerent populũ in terrã promissionis. Sic enim legimus illo in loco dicentẽ dominum ad Moysen H

Nnm.20 & Aaron, Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Vides vexationem, vides afflictionem & pœnam, qua afflict⁹ est Moyses, propter murmurationem populi. Ita sanè propter murmurationem populi, quoniã in hoc discrimen, in hãc vltionẽ illum adduxit, indigna nimium populi obstinati murmuratio. Atque hoc est quod sequitur, Quia exacerbauerunt spiritũ eius. Admodum verò apte hæc sentẽtia quadrat illi quod vertit Felix, Et malũ fuit ipsi Moysi, vel, malũ intulit Moysi, propter illos. hoc est, ipse etiam Moyses ex illorũ iniqua murmuratione, in discrimẽ venit & vltionẽ domini. Illud quoq; quod in versu sequenti ponitur, Et distinxit in labiis suis, non ad sententiã domini retulimus, propter istam & alias murmurationes definientes, se non deleturũ oẽs inimicos præuaricatorũ, vt relinqueret in quibus eũ probaret & exerceret. Potest tamen ad istam iam suprapositã domini cõtra Moysen sententiã referri, cõformiter ad sensum prioris versus iam antè expositũ. Atq; ita sensus erit, Et distinxit dominus in labiis suis. id est, definiuit, & sententiã apertã protulit per labia sua contra Moysen, ad aquas contradictionis, de non intrãda promissionis terra. Sunt qui partem istam sic ex Hebræo

A vertunt vt in ea significetur peccatum Moysi, propter quod ipsi malũ fuit, & propter quod à Deo prædicta sententia punitus est. Sic autem vertunt, Et inconsiderate loquutus est labiis suis, vel per petram loquutus est ore suo: videlicet significare volentes causam punitionis Moysi & Aaron, quę fuit, eo quòd coram populo verbis dubitationem quandam indicantibus vsi fuissent ad petram & tali verborum forma, quæ potius ad dubitationem populus adducere, quàm ad spem confortare potuisset. Sic enim tenens virgam manu Moyses, populo cõgregato ad petram, dixit, Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus eiicere? In quibus verbis, nõnullam inueniri dubitationem, & forsitan ex nonnulla dubitatione ea fuisse profecta, satis indicat euentus subsequens. Siquidem bis percussa silice, aquæ emanauerunt, vt quòd primo ictu nõ effluxerint, dubitationi videatur ascribendum, vel illi qua Moyses nimium commotus vtcunque vacillauit, vel certe illi quæ in verbis eiusmodi indicabatur, etiamsi non fuisset in animo. Num.20

IN PSALMVM CVI.

B Versu 3. Ab aquilone & mari. Mare pro meridie positum est, eò quod mare situm sit ad meridiẽ. Vnde Felix vertit, Ab aquilone & meridie. Chalda. Paraphr. habet, De mari, regiõe austri. id est, de mari ad meridiem sito. De quo & alibi diximus, in versum illum Aquilonẽ & mare tu creasti. id est, aquilonem & meridiem. ¶ Versu 17. Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt. In Hebræo sic legitur, Stulti vel insipientes propter viam sceleris eorum, & à delictis suis afflicti fuerunt. ¶ Versu 23. Qui descendunt mare in nauibus. Aliqui putant præpositionem in, rectius iungendam cum nomine mare, hoc modo, Quo descendunt in mare nauibus. Attamen & Gręca & Hebræa lectiones iungunt præpositionem cum posteriori, vt sit sensus. Qui descendendo ingrediuntur mare, in nauibus. Intelligitur autem istud ab aliquibus etiam secundum literalem historiam, de primis Christi Apostolis, qui nautæ fuerunt & piscatores, suam operationem, nempe piscationis, exercentes in aquis. Hi enim piscatores & nautæ mirabilia experti sunt, in commisso sibi huius maris, pręsentis sęculi, regimine, &c. ¶ Versu 32. Et exaltent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum. Chalda. Paraphr. Et exaltent eum in congregatione populi filiorum Israel, in ordine sapientium laudent eum. Significatur (quemadmodum in nostra lectione) laudandus Deus tam à vulgo quàm à primatibus & moderatoribus populi. ¶ Versu 40. Effusa est contentio super principes. In Hebręo est despectio vel contemptus, C pro contentione: & sonat idem dictio Græca ἐξουδένωσις, quæ in hoc loco ponitur. Vnde si fides suffragaretur Latinorum exemplariorum, suspicari quis posset, scriptum fuisse contemptionem, ac mutatum esse in contentionem. Sententia tamen facile concordatur, si ita exponamus, vt in Elucidatione dictum est, de studio contentionis hæreticorum. Super principes enim quando effunditur despectio & contemptus, & incipiunt quæ veritatis sunt contemnere, & despicere quæ à sanctis Apostolis Apostolicisque viris & ecclesiæ determinatione, ab orthodoxis patribus sancita fuere, dũ hæc contemnere, ac pro nihilo pendere incipiunt, inde scilicet exoritur ambitiosa & impia contentio, contra veritatis regulam & Ecclesiasticæ vnitatis dogmata: tum & ipsi sequuntur deuia, relicta via regia, & in eadem alios quoque conantur pertrahere. Beatus Hieronymus vertit per accusatiuũ, Effundet despectionem super Principes, quod intelligẽdum est effundi permittet, quomodo apud Paulum, Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. id est, venire permisit. Psal.88. Rom.1.

IN PSALMVM CVII.

Versu 1. Deus laudem meam ne tacueris. Hieronymus, Deus laudabilis mihi, ne taceas: hoc est, Tu Deus, qui es mihi laudabilis, quem ego laudo & magnifico, ne sileas, ne dissimules malitiam inimicorum meorum, sed oppone te illi. In eandem sententiam vertit Felix, Deus D laudis meæ ne taceas. Alii, Deus gloriationis meæ, vel de quo glorior, ne taceas. ¶ Versu 3. Ego autem orabam. In Hebræo est, Ego autem orationem, supple fundebam. Alii vertunt, Ego autẽ oratio. id est, vir orationis eram vel eram orans. ¶ Versu 7. Et episcopatum eius accipiat alter. Beatus Hieronymus nobiscum vertit, episcopatum. Felix dominium, præposituram vel episcopatum. Quidam munus vel officium. Quę omnia, fere in idem recidunt. Inter Hebræos autem quidam interpretantur opes, quidam vxorem, quidam animam. Chaldaica translatio sic habet, Numerum annorum eius hæreditet vel hęreditate acquirat alius. Verum hæc non consonant illi sententię quam Beatus Petrus in Apostolicis actibus de Iuda proponit. De episcopatu enim & præpositura Apostolatus illic loquitur, non de vxore, de diuitiis, numero annorum, aut huiusmodi. ¶ Versu 23. Et caro mea immutata est, propter oleum Istud. ex Hebræo quidam sic vertunt. Et caro mea macilenta facta est absque pinguedine, vel caro mea macuit à pinguedine. id est, absque pinguedine, vel exaruit quòd omnem pinguedinem perdidit, vt sola pellis ossa circumuestiat. ¶ Versu 28. Operiantur sicut diploide confusione sua. Hieronymus pro diploide ponit vestimentum, Felix, pallium. ¶ Versu vltimo, Vt saluam faceret à persequentibus animam meam. In Hebræo est, à iudicibus, vt vertit Hieronymus: vel à iudicantibus, vt vertit Felix. hoc est, à potentibus & potestate pollentibus, qui me persequuntur, & iniusto moliuntur iudicio condennare: quomodo Christum Scribę, Pharisæi iniquissimi iudices nequiter conabantur perdere. Act.1.

IN PSALMVM CVIII.

E

VErsu 4. Tecum principium in die virtutis tuę, in splendoribus sanctorum. Longe aliter hoc legitur in Hebræo. Hieronymus ita vertit, Populi tui duces spontanei erunt, in die fortitudinis tuæ in montibus sanctis. Quod hanc potest accipere intelligentiam, Sancti apostoli & Psal. 44. Psal. 40. Ecclesiarum præpositi, quos tu (iuxta alterius Psalmi sententiam) constitues principes super omnẽ terram, & sicut deos fortes terræ vehementer eleuabis, erunt spontanei, vltronei & bene voluntarii ac prompti, in die fortitudinis tuæ. id est, in tempore hoc quo nunc viuis & regnas in fortitudine tua: erunt (inquam) spontanei & bene voluntarii ac prompti, ad peragenda tua negocia, ad implendum diligentissime quæcunque tu per illos fieri iusseris. Vbi? In montibus sanctis, in sanctis Ecclesiis, quas illis tu committes tradésque instruendas, & gubernandas. Felix vertit aliter, Populus tuus cũ oblationibus, in die virtutis tuę, in decoribus sanctitatis. hoc est, In tempore regni tui, ad te honorandum: ídque facient in decoribus sanctitatis, quoniam studebunt corpora sua offerre hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, & animas suas studebunt in sanctitate atque iustitia offer Rom. 12. re domino. Potest etiam sic verti, Populus tuus ipsi erunt tibi oblationes spontaneæ, vel liberales & munificæ. ¶ Versu eodem, Ex vtero ante luciferum genui te. Et hanc partem longe aliter nos legimus, iuxta interpretationem septuagĩta, ex Græco, quàm habeatur in Hebræo. Hieronymus sic habet, Quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Atque in eandem sententiam vertit Felix, tantum pro futuro pręteritum ponens, Ex vtero ortus est tibi ros generationis tuæ. Pro eodem enim videntur accipi, ros adolescentiæ & ros generationis. Est autem hic sensus, Ros generationis tuæ, fœcunditas ex qua tu natus es secundũ humanam naturã & homo factus, & tota ipsa efficacia virtutis, vnde corpus formatũ est quod assumpsisti in humanatione tua, omnis (inquã) ros ille, non ex viri lumbis processit, sed ex vtero tibi ortus est, in virgineo vtero tota illa virtus, vniuersa illa fœcunditas inuenta est, ex spiritu sancto, qui illum sic irrorauit, cœlestíque ac miraculoso rore rigauit, vt in ipso generareris absque virili commercio. Vel per rorem intellige ipsam totam materiam compositionis corporis humani, vnde componitur corpus. In generatione enim cęterorum hominum semen paternum cum menstruo matris cõmixtum, facit compositionem corporis. In Christi autẽ conceptione, spermatis virilis nequaquam adfuit commixtio: sed de purissimis virginis Mariæ sanguinibus, virtute spiritus sancti, formatum fuit illud benedictũ corpus filii Dei, quod vniretur verbo in vnitatẽ suppositi. Nicolaus à Lyra ita ex Hebræo legit, de matrice auroræ, vel de vtero auroręę, tibi ros adolescentię tuę, appellans auroram beatã virginẽ, & corpus Christi cęlitus formatũ ap- G
Lucæ. 1. pellans rorem, vt significetur Christus secũdum humanam natiuitatem de virgineo vtero natus, è
Psal. 18. quo quando impletum est tempus Marię vt pareret, egressus est tanquam sponsus de thalamo suo, sicut sol post auroram statim apparet, & mundo se manifestat. Sunt & aliæ aliorũ interpretationes, quas sciens prætereo, ob prolixitatem atque confusionem deuitandam. ¶ Versu 7. Implebit ruinas. Hieronymus vertit pro ruinis valles, cui versioni etiam assentitur Felix. Impletio autem vallium po Esaię. 40. test intelligi secundum Esaiæ vaticinium, Omnis vallis implebitur & exaltabitur. Nam & quod mox sequitur in psalmo, Conquassabit capita in terra multorum, satis apte illi respondet quod sequitur in illo Esaiæ vaticinio, Et omne mons & collis humiliabitur. Nam illi quorum hic dicuntur capita conquassanda superbi, mõtes erant sęculi. Alii, pro ruinis vertũt cadauera, ad hunc modum, Congregauit cadauera, vel impleuit cadaueribus. In quo designatur grauissima cædes & vltio præualida, quam exercebit Deus aduersum inimicos suos: quasi dicatur, impleuit omnia cadaueribus. ¶ Versu eodẽ. Conquassabit capita in terra multorũ. Hieronymus, Percutiet caput in terra ampla: Felix, Percutiet caput super terrã multam: hoc est, principem, supple qui erat super terram multam. Quod intelligi potest de diabolo, qui erat princeps huius mundi, qui est terra multa & ampla.

IN PSALMVM. CIX.

VErsu 1. In concilio iustorum & congregatione. Hieronymus nobiscum vertit, in concilio iustorum. Felix autem vertit, in secreto rectorũ: quod licet magis videatur prima facie fauere H consilio per s. quod nos in Elucidatione non sequimur, & annotationibus prioribus minus probauimus, tamen potest etiam cõgrue concilio applicari, eo quòd soleant concilia in secreto cõgregari & celebrari. ¶ Versu 2. Exquisita in omnes voluntates eius. Hieronymus, Magna opera domini, exquirenda in cunctis voluntatibus suis. hoc est, diligenter consideranda & contemplanda in omnibus quæ ipse voluerit. Vident enim pii opera Dei magna in omnibus quæ ille operari voluerit. Felix aliter vertit, Magna opera domini, exquisita ab omnibus cupientibus ea: id est quæ exquiruntur siue diligenter considerantur ab omnibus piis, quibus beneplacitum fuerit vel qui delectantur in operibus domini sui. Alii sic vertunt, Exquirenda ab omnibus voluntatibus vel desideriis eorum, vt significetur, opera domini magna debere toto corde exquiri, & considerari cum summo desiderio à iustis. Nam, eorum, in hac versione referre videtur iustos siue rectos, quorum in præcedenti versu fit mentio. Et hęc eadem sententia accipi posset ex versione supradicta Hieronymi, si tantum suis acciperetur pro eorum. Alii rursum sic vertunt, Et eximia sunt opera domini: peruestigata ad cuncta beneplacita illorum, supple sunt vel sufficiunt. hoc est, In quibus, qui ea diligenter peruestigauerint & considerauerint, inueniunt quæcunque cupiunt. ¶ Versu 4. Escam dedit timentibus se. Dictio Hebraica quæ hîc pro esca ponitur tereph, in sacris literis subinde significat prædam vel rapinam. Vnde quidam Hebræorum vertunt, Rapinam vel prædam dedit timẽtibus se.

A exponentes de præda quam iussione domini abstulerunt à filiis Israel, quãdo acceperunt ab eis accommodato vasa aurea atq; argentea, & omnem supellectilem, de quo in Exodo plenius scribitur, Exod. 12.
quibus omnibus Ægyptios spoliauerunt, cum exirent de terra. Verum hæc expositio nimium Iudaica est, non ad aliud (vt arbitror) conficta, nisi in odium sanctissimæ eucharistiæ: videlicet ne hic passus (quomodo à fidelibus solet) exponatur de illa viuifica esca dominici sacramenti, quomodo iã antè in annotationibus ex Hebræo psalm. 71. in versum 16. ostendimus, recentiores Iudæos multa vana cõminisci, & quantum valent tergiuersari, contra tamen seniorum authoritatem, ne locũ illũ iuxta Hebraicã veritatẽ pro sacra eucharistia admodum facientem, de eadẽ cogantur interpretari. Licet autem verum sit dictionem illam Hebraicã tereph, significare prædam, nõ ita tamen hoc loco videtur vertenda. Nam significat & cibum vel escam, quomodo vertit Hieronymus & Felix in contextu. Veruntamen etiamsi prædã quis legat, poterit & hoc cõuenienter de esca corporis Christi intelligi. Quis enim ignorat innocentem illum agnum prædam esse factũ leonum crudeliũ, qui ipsum diu fuerant persequuti, qui super illum (vt in alio psal. scribitur) aperuerant os suum sicut leo rapiens & rugiens? De quorum ore suam animam ibidẽ orat liberari, posteaquam in prædã venisset Psal. 21.
caro. Salua me (inquit) ex ore leonis, &c. Et bene quidam prędam factum semetipsum dedit, quia in passionis articulo, quũ iamiam esset comprehendendus in cœna nouissima, seipsum nobis manducandum præbuit: vt si cui penitus libeat prędam accipere, hanc prędam agni magis quàm illam diuitiarum Ægypti intelligat. ¶ Versu vlt. Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Hieronymus,
B Doctrina bona omnibus qui faciunt eam: hoc est, vtilis est doctrina sapientiæ iis qui viuunt secundum eam. Felix relatiuum ponit in genere neutro, hoc modo, Intellectus bonus omnibus faciẽtibus ea, supplens præcepta vel mãdata, de quibus mentio facta est in prioribus. Ex lectione autẽ Grę ca manifestum est, debere legi, Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Nam sicut intellectus apud Græcos per fœmininum genus dicitur, ita & relatiuum ponitur eiusdem generis. Ita enim habent Græca, σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσι αὐτήν. In eõ autem quod sequitur, Laudatio eius manet in sæculum sæculi, quidam relatiuum singularis numeri accipiunt pro plurali, vt eius positum sit pro eorum sitque sensus, Laudem eorum qui faciunt ea quæ intelligunt, Deíq; præcepta adimplent, durare imperpetuum ante dominum, quomodo nos in Elucidatione explanauimus. Alii referri putant dominum, cui à principio psalmi data est confessio: vt sit sensus, Laus domini perseuerat in æternũ: semper est ipse laudãdus, & nunquam satis laudabilis. Et hæc ambiguitas, sicut in Latino, ita est eadem in Græco atque in Hebræo, vt liceat siue sic, siue aliter intelligere.

IN PSALMVM CXI.

VErsu 3. Gloria & diuitiæ in domo eius. Hieronymus pro gloria vertit substãtiam. Felix vbertatem vel copiam. In idem redit sententia. Nam substantiam hominis diuitis, qua plenus est
C dominus, & copiam omnium bonorum, vocamus illius gloriam. ¶ Versu 5. Disponet sermones suos in iudicio. Hieronymus vertit, dispensabit. Felix itẽ, dispensabit, vel gubernabit. Disponere enim hîc valet gubernare, moderari, instituere, & dispensare. ¶ Versu 7. Donec despiciat inimicos suos. Hieronymus, Donec aspiciat in hostibus suis: id est, donec aspiciat de hostibus suis debitam punitionem & malum exitum. Et idem penè vult lectio nostra vulgata. Vnde Felix nobiscum vertit, Donec despiciat tribulantes eum. Sententiam clarius exprimit Paraphrasis Chal. sic habens, Donec videat redemptionem à tribulationibus suis.

IN PSALMVM CXII.

VErsu 1. Laudate pueri dominum. Hieronymus, Laudate serui dominum. Alii per genitiuum vertunt, Laudate serui domini, Laudate nomen domini, vt in priori parte non sit plena sententia, regatúrque vltimus ille accusatiuus, nomen domini, ab vtroque verbo laudate. ¶ Versu 5. Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cælo & in terra? Hieronymus paululum discedens à nostræ lectionis versione, nihil autem à sententia, sic legit, Qui in excelsis habitãs humilia respicit, &c. Felix autẽ sic vertit, Quis sicut dominus Deus noster, qui se exaltat, vt habitet vel sedeat: qui se humiliat vt respiciat in cælo & in terra? Chald. paraph. sic habet, Quis sicut ipse Deus Deus noster, qui exaltat habitationem suam ad sedendum: demittit o-
D culos suos ad videndum in cælis & in terra? Sensus est, Quis similis est Deo nostro, qni in sublimi residet, qui in excelso collocatum habet thronum gloriæ suæ, cuius maiestas est super nos nimium exaltata: & tamen se dimittit, séque inclinat & velut incuruat, vt prospiciat, & prouideat super omnia quæ aguntur vel sunt in cælis & terris.

IN PSALMVM CXIII.

VErsu 2. Facta est Iudæa sanctificatio eius. Ex Hebræo verti potest, Iudas, in masculino genere, vel Iudæa genere fœminino. Secundam autem partem: Israel potestas eius, vertit Felix numero plurali, Israel potestates vel dominatores eius. Quod ita potest exponi. Israel factus est ita potens ac validus ex Dei auxilio, post eductionem de Ægypto, vt potestatem & dominationem acquisierit in omnibus gentibus per circuitum. Hieronymus verò nõ aliud vertit, quàm quod nostra habet vulgata lectio. ¶ Versu 4. Montes exultauerunt. Pro exultauerunt, Hieronymus vertit subsilierunt, & subsultauerunt: eadémq; sententia est. ¶ Versu 80. Super misericordia tua & veritate tua. Ex Hebræo Hieronymus ac Felix vertunt, Propter misericordiam tuam & veritatem tuã. ¶ Versu 25. Cælum cæli domino. Quidam ex Hebręo vertunt in eodem casu, Cæli cæli domino, vt replicatio habeat emphasim, ad declarandam magnificentiã habitationis domini. In Græco autem

est casus diuersitas ὁ οὐρανὸς τᾶ οὐρανῶ id est, cælum cæli, quomodo habet nostra lectio. Atq; ita etiam vertit Hieronymus, Cælum cælorũ domino. Felix in textu ponit casu diuerso, Cęlũ cæli domino, ad marginẽ verò ponit in eodem casu, Cæli cæli domini, subaudiẽs sunt. ¶ Versu 26. Neq; omnes qui descendunt in infernum. In Hebræo est, Qui descendunt silentium, vel in silentiũ: hoc est, in locum vbi est perpetuũ silentium illud malum, quod per prophetam prohibetur, dicentẽ, Ne dederitis silentiũ illi: silentiũ videlicet & cessatio à laude Dei, & omni sermone bono. Hic autẽ locus quis est nisi infernus? Nusquam enim penitus siletur à Dei laudibus nisi in inferno. Nam in cælo requiẽ non habẽt beati illi ciues die ac nocte, inclamãtes illud nobile trishagion, Sanctus, Sanctus, Sãctus, dominus Deus noster omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est. In terris quoq;, & si nõ omnes, neq; semper diuinis laudibus vacẽt homines, nõ tamẽ siletur perpetuò, sed ab electis tuis semper laudatur. In inferno autem prorsus silet laudis diuinæ confessio, vbi nihil nisi fletus auditur & stridor dentiũ, vbi vę væ væ carmen est perpetuũ, vt canere aliud non libeat, neq; liceat in odio Dei obfirmatis. ¶ Versu vlt. Sed nos qui viuimus benedicimus domino. Illud, Qui viuimus, in Hebræo non habetur. Sic enim legitur, Sed nos benedicimus domino. Recte autẽ adiectũ est ad exprimẽdã sententiam. Nos enim viuentes, debet intelligi. Aduertendum quoq; est hunc psalmum 13. quẽ nos vt vnicum legimus, ab Hebręis diuidi, à quibusdã tantum in duos psalmos: quorũ primus 8. versus priores complectitur: secundus autem à versu 9. Non nobis domine, sumit exordiũ, & in finẽ vsq; perdurat. Alii distinguunt in tres, quorum tertium sumit initium à versu 20. Dominus memor fuit nostri, vsque ad finem. Prior tamen distinctio in duos tantum psalmos, Hebræis communior est.

Esaię. 26. Esaiæ. 6. Apo. 4. Psalm. 6. Matth. 8. Lucę 13.

IN PSALMVM CXIIII.

Versu 1. Quoniam exaudiet dominus vocẽ orationis meæ. In Hebræo est, vocem meã, deprecationes meas, quæ oratio vt appositoria conuenienter accipitur. ¶ Versu 3. Circundederũt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerũt me. Hieronymus vertit, funes mortis. Felix vertit dolores, vel funes siue laqueos. Pro periculis autem inferni, Hieronymus habet munitiones inferni. Felix angustias inferni vel foueæ. Sententiæ in nullo est diuersitas. ¶ Versu 5. O domine, libera animam meam. Pro ô, est in Hebræo ana, quod significat obsecro, quomodo vertit Hieronymus & cæteri, Obsecro domine, libera animam meam. ¶ Versu 6. Custodiens paruulos dominus. In Hebræo pro paruulis est dictio petaim, quæ significat simplices & persuasibiles, qui non sunt sapientes in oculis suis, non proprio innituntur cõsilio, sed humiliter Deo cõmendant animas suas, omnem curam & solicitudinem proiicientes in eum: suntq; isti iidem νήπιοι, id est paruuli, quibus in Euangelio testatur dominus arcana sapientiæ Dei esse reuelata.

1. Pet. 4. Matt. 11.

IN PSALMVM CXV.

Versu 1. Ego autem humiliatus sum nimis. Hieronymus, Ego afflictus sum nimis. ¶ Versu 3. Pro omnibus quæ retribuit mihi. Ad verbum ex Hebræo sic verti potest, Cunctæ retributiones eius super me: quasi dicat, Obruor quasi immẽsis & innumeris ipsius beneficiis. Si verò tantum (pro) intelligatur, eadem est sentẽtia quam habet nostra lectio, pro omnibus retributionibus eius super me. ¶ Versu 4. Calicem salutaris accipiam. Parap. Chald. sic habet, Calicem redemptionis accipiam mundo venturo: hoc est, in sæculo futuro accipiam calicem salutis, & bibam, satiabor, & inebriabor de tuo calice, quo tum me potabis: id est, calice fœlicitatis æternæ. Atque ita calix ille idem hic foret, de quo in psalmo 22. Et calix meus inebrians, quàm præclarus est.

Psalm. 22

IN PSALMVM CXVI.

Versu 6. Dominus mihi adiutor. In Hebræo ad verbum est, Dominus mihi: hoc est, dominus pro me est, vel meus est, vel mihi supple adiutor est, siue adest. ¶ Versu 11. Circundantes circundederunt me. Hieronymus, Circundederunt me, & obsederunt me. Felix, Circuierunt me etiã circundederunt me: hoc est, ex omni parte circũcinxerunt & obsederunt. ¶ Versu 12. Et exarserunt sicut ignis in spinis. In Hebræo est, Extinctæ sunt sicut ignis in spinis. Quod à nostra lectione vulgata nõ multũ dissonat, quoniam mox vt in spinis exarserit ignis, extinguetur. Nam licet multo stridore in spinis ignis sæuire videatur, quantocius tamen desinit, tum quia succo & humore plenæ spinæ nimium obsistunt igni, tum quia in spinis multum est lignorum, vt diu illius flamma foueri non valeat. ¶ Versu 13. Impulsus euersus sum, vt caderem: & dominus suscepit me. Hieronymus ad sententiã nostræ lectionis vertit, Impulsus pellebar vt caderem, & dominus sustentauit me. Felix verò sic vertit, Impellẽs impulit me vt caderem, & dominus adiuuit me, vbi suppositum verbi impulit, intelligi debet aduersarius. Alii sub secunda persona ita vertunt, Impellendo impulisti me vt caderẽ, vt dirigatur sermo ad cuneũ aduersariorũ, de quibus prius sermo est habitus. Pulchre verò hoc loco habet Para. Chal. Impulsionem impulit me peccatum meũ vt caderem, & verbum Dei sustentauit me: vbi quis ille inimicus sit impellens, de quo in lectione Hebraica sermo habetur, aperte exprimitur. Verè enim peccato maior inimicus nõ est homini. ¶ Versu 14. Fortitudo mea, & laus mea, dominus. Hier. pro laude laudationem vertit: Felix canticum. Laus enim siue laudatio aut canticum iusti est Deus, quia ipsi est quem iustus semper laudat & canit, & in quo vno gloriatur. ¶ Versu 16. Dextera domini exaltauit me. In Hebræo est, Dextera domini excelsa est vel exaltata est videlicet exaltãdo & liberando me. Nam faciẽdo virtutẽ, siue agendo fortiter, exaltat Dei dextera.

A ¶ Versu 24. O Domine saluum me fac, ô domine bene prosperare. Ex Hebræo ad verbũ sic foret transferẽdum, Obsecro domine, salua obsecro, obsecro domine, prosperare obsecro. Vel sic, Obsecro domine, salua nunc: obsecro domine, prosperare nunc, vt dictio Hebraica ana vertatur per obsecro, & dictio na per nunc. ¶ Versu 26. Constitue diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris. Beatus Hieronymus iuxta nostrã sententiam vertit, tantum loco illius (in cõdensis) vertens, in frondosis, quę idem sunt, quemadmodũ in prioribus annotationibus diximus. Alii sic vertunt, Vincite agnum, vel ligate hostiam funibus ad cornua altaris: id est, hostias offerte in gratiarum actionem. Solent enim offerẽdæ hostiæ ad cornu altaris (vt aiunt) ligari. Qua sententia, nihil aliud quàm verarum hostiarum de corde puro & bona voluntate exigitur oblatio.

ANNOTATIONES EX HEBRÆO IN PSALMVM CXVIII.

PRIMVM OCTONARIVM.

VErsu 3. Non enim qui operantur iniquitatẽ, in viis eius ambulauerunt. Hieronymus in eandem sententiam cum nostra lectione sic vertit, Nec enim qui operantur iniquitatem in viis eius ambulauerũt. Felix aũt sic vertit, Non enim qui operantur iniquitatẽ, in viis eius ambulauerunt. Cuius lectionis sensus est, Illi qui ambulãt in lege dñi, & qui scrutãtur testimonia eius, &c. B non operantur iniquitatẽ, sed declinant à malo, & ambulant in viis eius, facientes bonũ. ¶ Versu 5. Ad custodiendas iustificationes tuas. Hieronymns pro iustificationibus vertit præcepta, Ad custodienda (inquit) præcepta tua: quemadmodum & in versu octauo, Iustificationes tuas custodiam. Felix autem, statuta reddidit. ¶ Versu 7. Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ. Clarius id vertit Hieronymus, Cũ didicero iudicia iustitiæ tuæ: similiter & Felix.

IN II. OCTONARIVM.

VErsu 1. In quo corrigit adolescentior. Verbũ zachah, cuius hic futurum ponitur, in Hebræo significat purgare, mundare, purificare, emendare, corrigere, aut mundum apparere. ¶ Versu 6. Sicut in omnibus diuitiis. Felix, Sicut in omni copia diuitiarum. Chald. paraph. habet, Sicut de suprema omnium fortuna: id est, sicut de eo quod in hac vita summe potest hominibus esse iucundũ. ¶ Versu 7. In mandatis tuis exercebor. &c. Pro exercebor, vertit Hieronymus meditabor. Felix ponit vtrunque. In versu autem sequenti, cũ dicitur, In iustificationibus tuis meditabor: pro verbo meditabor, In Hebræo est delectabor, vt vertunt Hieronymus & Felix.

IN III. OCTONARIVM.

C VErsu 1. Viuifica me, & custodiã sermones tuos. In Hebræo est, Viuã, & custodiã verba tua. Sententia eadẽ est. Cũ enim postulando siue optando dicit Deo, viuam, idẽ est ac si dicat, Viuifica me, aut vitam da mihi. ¶ Versu 5. Increpasti superbos, maledicti qui declinant à mãdatis tuis. Quidam ex Hebræo sic vertunt, Increpasti superbos maledictos qui declinant à mandatis tuis. Hieronymus verò & Felix nostro more legunt atq; distinguũt. ¶ Versu vltimo, Nam testimonia tua meditatio mea est. Et consilium meum iustificationes tuæ. Hieronymus, Sed & testimonia tua voluntas mea, quasi viri amicissimi: hoc est, præcepta tua adeò mihi chara sunt, adeò accepta & grata, sic mihi est in eis beneplacitum, sic mea voluntas illis afficitur, quomodo afficior mihi amicissimis sociis. Significatur summi amoris affectus erga præcepta Dei. Felix aliter vertit, Etiam testimonia tua delectationes meæ, viri consilii mei. Quæ lectio nostræ vulgatæ satis pulchre concordat, iuxta expositionem nostram in Elucidatione atque annotationibus principalibus positam, Debent enim nobis Dei præcepta à consiliis esse, debent nobis consultatores esse & consiliarii.

IN IIII. OCTONARIVM.

VErsu 4. Dormitauit anima mea præ tædio. Pro dormitauit, in Hebræo est verbum dalaph: pro quo beatus Hier. vertit, distillauit. Sic enim hoc loco legit, Distillauit anima mea præ stultitia: id est, anima mea quasi stillatim defluxit, & cõtinua imminutione deperiit præ insipientia vanarum cogitationum & affectionum à carne, diabolo & mundo in me exorientium. Vel distillauit, accipi posset pro stillatione lachrymarum per oculos: id est, pro lachrymauit. Felix vertit, D Liquefacta est, vel lachrymauit, vel distillauit anima mea præ anxietate. Alii vertunt, Agonizauit anima mea, vel in agonia fuit præ dolore. ¶ Versu 5. Viam iniquitatis amoue à me. Pro via iniquitatis, in Hebræo est, viam falsitatis vel mendacii: vt via falsitatis quàm hic à se petit declinari & amoueri, ex directo opponatur viæ veritatis, de qua in sequenti fit sermo. ¶ Versu 9. Iudicia tua non sum oblitus. Hieronymus, Iudicia tua proponebam, videlicet ante oculos. Felix, Iudicia tua feci, vel proposui, vel posui. ¶ Versu 8. Viam mandatorum tuorum cucurri. Hieronymus, Viam mandatorum tuorum curram: quoniam dilatasti cor meum. Felix, Viam mandatorum tuorum percurram, vel per viam mandatorum tuorum curram, cum dilatabis cor meum.

IN V. OCTONARIVM.

VErsu 1. Et custodiam eã semper. Pro semper in Hebræo ponitur dictio ekeb, quæ varie redditur. Hieronymus vertit, Custodiam eã per vestigium, hoc est, diligenter ambulabo in illa iustificationum tuarum via, ad eummodum, quo homines viam ignorantes & metuentes alicubi aberrare à recto tramite boni itineris, sequuntur viam etiã per vestigia, diligenter consideran-

tes, vbi maxime trita sit, quo securius ambulent. Felix vertit, vsque in calcē. Quod exponi potest du- E
pliciter: primò vsq; in calcem siue finem vitæ, quod cum nostra lectione cōcordat, quæ legit semp.
Secūdò, vsq; ad vltimum, vel vsq; ad nouissimum, ita scilicet vt nihil velit omittere, ne vltimū qui-
dem vel minimum mandatum ex omnibus quę lex Dei præcepit. Atq; ita sensus idem erit, ac si dica
mus, Custodiam mandata tua vsq; ad vngnem. i. exacte & perfecte. Verti etiam potest, propter pre-
mium: quomodo Felix ponit ad marginem, vt significetur, vel propter præmii propositi magnitudi-
nem, omnino se custoditurū mandata domini. Omnium autem horū diuersitas ex vna radice pro-
cedit. Verbum enim akab, significat supplantauit, vnde deriuatum superius nomen, proprie signifi-
cat calcem vel plantam: & quia calx, siue planta pedis est nouissimum corporis, inde transumitur ad
significādum terminum siue finē. Et quia finis operis est ipsa merces, vel præmiū quod pro labore
persoluitur, idcirco etiam præmiū significat. Ex hac autem diuersitate procedit, vt variis modis in-
telligi posit, vel vsq; in finem temporis, quod est semper: vel vsq; ad calcem, quod perfecte: vel pro-
pter præmium, siue ad retributionem, quomodo etiam pòst dicetur in octonario 14. circa versum
illum, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas inæternum, propter retributionem.
¶Versu 4. Et non in auaritiam. In Hebræo est batza. quod aliqui vertunt auaritiam, alii pecuniam,
vel lucrum. Sententia est eadem. Sub particulari tamen expresso, intelligendum venit in genere om
ne temporale prēmium, etiam honor, fama, aut gloria. ¶Versu 6. Statue seruo tuo eloquium tuum,
in timore tuo. Lectio Hebraica hoc loco ambigua est, & variis modis verti potest. Hieronymus sic F
vertit, Suscita seruo tuo eloquium tuū in timorem tuū: hoc est, Pone mihi ante oculos legem tuam,
vt te quomodo oportet timeam, siue ad timendum te. Salutarem enim Dei timorē gignit in nob...
si posuerit Deus ante nostros oculos verbum suum. Felicis versio sic habet, Statue cōfirma, vel fac
surgere seruo tuo eloquium tuum, quod in timore tuo, vel qui in timore tuo. Si per genus neutrum
legatur primo modo, duplicem habet intellectum, vel hunc, quod eloquium tuum est his qui in ti-
more tuo sunt: hoc est, quod illis est qui habent sanctum timorem tuum. Vel sic, Quod videlicet
statui eloquium tuum, fiet in timore tuo: id est, per timorem tuum, iuxta sententiam quam *in Elu-
cidatione* posuimus. Si autem per genus masculinum legamus, Qui in timore tuo, sensus est, Sta-
tue domine seruo tuo verbum tuum, qui seruus tuus est in timore tuo: id est, qui timet te & reue-
retur, tibíque cupit debitam semper præstare obedientiam.

IN VI. OCTONARIVM.

VErsu 1. Et veniat super me misericordia tua. In Hebræo est secundum numerum pluralē,
Et veniant mihi misericordiæ tuæ, vel miserationes tuæ, Felix accedāt ad me misericordię
tuæ. Pro salutari autem tam Hieronymus quàm Felix vertunt salutem. ¶Versu 3. Et ne au-
feras de ore meo verbū veritatis vsquequaque. Pro vsquequaque Hieronymus ponit, vsque ni-
mis: Felix, nimium, vel vsq; nimis. Alii dicūt, vsq; ad nimietatem: alii, penitus vel in totum. Alii ver-
tunt, Ne auferas de ore meo verbum veritatis vnquam. ¶Versu 7. Et meditabar in mandatis tuis. G
Pro meditabar est in Hebræo delectabar, quod nos in elucidatione expressimus, dicētes, cum gau-
dio & multa delectatione meditabar. In sequenti quoq; versu, vbi nos habemus, Et exercebor in iu
stificationibus tuis, In Hebræo est loquar.

IN VII. OCTONARIVM.

VErsu 3. Superbi inique agebant vsquequaq;. In Hebræo est, Superbi illuserunt, vel irriserūt
me nimium, siue vsque nimis, In Græco verò est παρανόμον, quod significat, præter legem a-
gebant. Est autem omnium sententia ferè eadem. Manifestum nanque est, qui irridet alterū
inique & praue agere in illum.

IN VIII. OCTONARIVM.

VErsu 1. Portio mea domine, dixi custodire legē tuā. Posset ex Hebræo sic verti, Portio mea,
Deus: dixi, vt custodiam legem tuam, ad hūc sensum, Portio mea dominus est, proposui a-
pud me, & firmo decreto statui, vt eius legem custodiam. Atque ita diuisim hic versus legi-
tur. Hieronymus tamen & Felix, iuxta modum nostræ lectionis, per vocandi casum legunt, Portio
mea vel pars mea domine, &c. Versu 4. Paratus sum, & nō sum turbatus. Secus in Hebręo habetur,
Festinaui, & non neglexi custodire mandata tua, vt vertit Hieronymus. Vel sic, Festinaui, & nō tar
daui, siue distuli custodire, &c. quomodo habet versio Felicis. ¶Versu 5. Funes peccatorū circum- H
plexi sunt me. Hieronymus in eandem sententiam habet, Funes impiorum implicauerunt me. Fe-
lix, Congregationes impiorum deprædatæ sunt me. Chald. paraph. Cohors vel caterua impiorum
congregata est contra me. Eadem ferè est sententia.

IN IX. OCTONARIVM.

VErsu 1. Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine. Hieronymus, Bene fecisti seruo tuo. Felix,
Bonum operatus es cum seruo tuo. Sententiam nostræ lectionis ista explanant, quoniā face-
re bonitatem, non aliud est quàm facere bene, aut operari bonum. ¶Versu 2. Bonitam & disci
plinam, & scientiā doce me. Felix legit vt nos legimus. Hieronymus verò diuersum reddidit, dicēs.
Bonum sermonem, & scientiam doce me. Alii vertunt, Bonum iudicium & scientiam, vel bonam
ordinationem & doce me. ¶Versu 3. Priusquam humiliarer, ego deliqui. Et hic sensus varie
redditur. Hieronymus vertit, Antequam audirem, ego ignoraui: nunc autem eloquium tuum cu-
stodiui. Quod ita intelligitur, Antequam auditum accommodarem legi sanctæ tuæ, antequam in

A humilitate cordis audirem quid in me loqueretur dominus, & attenderem præceptis eius, ego erã ignorans, nesciebam quid agẽdum, quid omittendum. Ioãnes verò Reuchlinius in lib. de rudimẽtis Hebraicis, versionem nostram vulgatam præfert huic versioni Hieronymi. Felix quoq; in textu nostram lectionem ponit, exponens eam in hunc sensum, Antequã essem humilis, & addiscerẽ præcepta tua, ego erraui. Dicit etiam sic verti posse, Antequam responderem, ego erraui: quod exponit, Antequam exercerem meipsum in respondendo his quæ obiecta fuerunt mihi: vel, Antequã exercerem meipsum in addiscendo ea quæ opportuna erant mihi, Vel, antequam clamarẽ ad te, scilicet vt mihi porrigeres auxiliũ, ego erraui. Alii autẽ vertunt simplicius, & concorditer ad nostrã lectionem, Antequã affligerer, ego errabã. Prouenit autẽ hæc diuersitas ex ambigua significatione verbi anah, siue inneh, quæ dictio sub iisdem radicibus, solis punctis variatis, significat respondere, loqui, vocem exaltare velut cantãdo, humiliari, affligere, laborare. ¶ Versu 4. Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas. Secus est in Hebræo, Bonus es tu, & beneficus vel benefactor, vel benefaciens, doce me, &c. Et pro eo quod in versu sequenti iuxta vulgatã lectionem habetur, Multiplicata est super me iniquitas superborum, Hier. sic transtulit, Applicabunt mihi mendacium superbi. Felix similiter, Applicauerũt mihi mendaciũ superbi, vel coniunxerunt super me mendaciũ: quod clarius dici potest, Commutati sunt vel confinxerunt cõtra me mendacium, vel imposuerũt mendacium & falsitatẽ. A qua sententia non omnino dissonat lectio vulgata. Quando enim impii cõtra iustos falsitates & mẽdacia confingunt, proculdubio iniquitas impiorũ super eos multiplica-
B tur. ¶ Versu 5. Coagulatum est sicut lac cor eorũ. Ex Hebræo, Incrassatum est, impinguatum est, vel hebetauit sicut adeps cor eorum: quod ad temporalem prosperitatem referri potest, in qua impinguati impii, prorsus ad ea quæ Dei sunt fiunt inepti, cor molle sed incrassatum habentes in modum adipis. Chal. paraph. hic fomitis meminit, sic habens, Incrassatus est sicut adeps fomes cordis eorum.

IN X. OCTONARIVM.

VErsu 3. Et in veritate tua humiliasti me. Hieronym⁹, Et verè afflixisti me. Felix, Et in veritate humiliasti: quod eandem habet sententiam. Verti etiam potest, Et fide humiliasti me, quod intelligi potest, vel de fide siue fidelitate ipsius Dei, quoniam ex sua fidelitate qua erga nostram salutem fidelissimus est Deus, nos humiliat. Vel de fide quæ est in iusto. Per fidem enim quã donat Deus in corde hominis, verè humiliatur homo, vt se agnoscat, quàm sit ex seipso nihil, & si quid est minus nihilo, & Deus, quàm fœliciter sibi sit vnus omnia, & plusquam omnia. ¶ Versu 6. Confundãtur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me. Hieronymus, Quoniam inique cõtriuerunt me. Felix, Quoniam falsò offenderunt vel læserunt me.

IN XI. OCTONARIVM.

C

VErsu 1. Defecit in salutare tuum anima mea. Felix, Concupiuit salutem tuam anima mea, Vel Præ desiderio defecit in salutem tuam anima mea. Et similiter in sequenti versu dicendum, Defecerunt oculi mei. Potest enim verti, Concupierunt oculi mei eloquium tuum: vel, Præ desiderio defecerunt ad eloquium tuũ: vbi aliquanto apertius exprimitur boni desiderii vehementia. Beatus autem Hieronymus in secundo versu legit, Consumpti sunt oculi mei in verbum tuũ. Quod occultius eandem habet sententiam. Versu 3. Factus sum sicut vter in pruina. Felix vertit, sicut vter in fumo: cui consonat paraph. Chal. quæ habet, Sicut vter suspensus ad fumum, vel qui pependit in fumo. Hieronymus nobiscum legit vtrem in pruina. Sententia verò est eadem. ¶ Versu 5. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua. In Hebræo sic habetur, Foderunt mihi superbi foueas, quæ nõ erant iuxta legem tuam. Quod in eandem cum nostra lectione sententiam facile reducitur. Dum enim impii suggerunt iusto sæculi vanitates & mala desideria, quæ sunt contraria diuinæ voluntati, quid sunt fabulationes illæ nisi foueæ? & tales fabulationes narrare, quid est nisi foueas fodere? quæ non sunt secundum legem Dei cum sint ei contrariæ. ¶ Versu 6. Iniqui persequuti sunt me, adiuua me. Ex Hebræo legendum per aduerbium, Inique vel falso vel mendaciter persequuti sunt me. Atque ita habet etiam lectio Græca ἀδίκως, id est, iniuste.

D

IN XII. OCTONARIVM.

VErsu 3. Ordinatione tua perseuerat dies. Hieronymus, Iudicio tuo stãt vsque hodie, videlicet cælum, veritas tua, & terra quam fundasti. ¶ Versu 4. Nisi quòd lex tua meditatio mea est. In Hebræo, pro meditatione est delectatio, Nisi quòd lex tua delectatio mea. Significat contra afflictiones occurrentes fuisse se consolatum oblectatione legis diuinæ.

IN XIII. OCTONARIVM.

VErsu 1. Tota die meditatio mea est. Hieronymus nobiscũ legit, meditationem. Felix pro meditatione vertit loquutionem, alii commentationem: vt significetur iustus adeò sibi cordi esse, atque adeò se diligere legem Dei, vt iugiter de ea etiam loquatur & commentetur, quo & ipse discat & alios doceat. ¶ Versu 5. Ab omni via mala prohibui pedes meos. Felix vertit, cohibui, vel in carcerem conclusi. Oportet enim pedes & affectus nostros per disciplinam rigide cohibendo, quasi in carcerem concludere, & vincire compedibus, ne ferantur ad illicita.

IN XIIII OCTONARIVM.

E

VErsu 2. Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. Hieronymus, Iuraui, & perseuerabo. Felix nobiscum, Iuraui, & statuam vel statui. Sententia est eadem. In sequenti autem versu, Humiliatus sum vsquequaq; domine. Hieronymus habet, Afflictus sum vsq; nimis domine. ¶ Versu 8. Propter retributionem. Ex Hebræo vertit Hieronymus, Propter æternam retributionē, particulam scilicet inæternum coniungens cum sequentibus, quam nostra lectio habet cum præcedenti coniunctam: quod à nostra lectione secundum sententiam non dissonat, quam manifestum est non temporali, sed de æterna retributione esse intelligendam. Felix autē particulam (in æternū) iungit cum præcedentibus, vt habet nostra lectio, sed pro retributione calcem vertit, hoc pacto, Inclinaui cor meum ad facienda statuta tua inæternum, vsque in calcem. Quod potest intelligi vsque ad finem: vel (vt quidam dicunt) vsque ad vnguem: id est, perfecte & integre, absque omni offensione. Ipse tamen Felix exponit ferè in eandem sententiā quam habet nostra lectio, ita dicens, vsque in calcem, vel calcaneum, id est, iuxta vestigium vel præmium: id est, quoniam præmium est facientibus ea. Ponitur autem hîc in Hebræo dictio ekeb, de qua suprà diximus in versum primum quinti octonarii, vnde potest considerari diuersitatis harum versionum origo & ratio.

IN XV. OCTONARIVM.

VErsu 1. Iniquos odio habui. Pro iniquis, Hieronymus legit tumultuosos: Felix, iniquos, vel cogitantes cogitationes prauas. Alii, praua consilia, vel prauas cogitationes. ¶ Versu 2. Adiutor & susceptor meus es tu. Hieronymus, Protectio mea & scutum meum tu es. Felix, Latibulum & scutum meum tu es. Eadem est cum nostra lectione sententia. ¶ Versu 6. Spreuisti omnes discedentes à iustitiis tuis, quia iniusta cogitatio eorū. Hieronymus, Abiecisti omnes qui auersantur præcepta tua, quia mendax cogitatio eorū. Felix, Calcasti, vel conculcasti omnes delinquentes vel aberrantes à statutis tuis, quia falsitas cogitatio eorum. ¶ Versu 7. Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Hieronymus, Quasi scoriā computasti omnes impios terræ. Felix, Quasi scoriam delesti omnes impios terræ. Quidam vertunt, Quasi rubiginem existimasti omnes impios terræ. Sententia in omnibus eadem est, de re nihili, abstergenda, separanda, exurendáq; in igne æterno. Quomodo scoria per ignem separatur ab auro, & abiicitur, & rubigo abstergitur, atque etiam igne absumitur. ¶ Versu 8. Cōfige timore tuo carnes meas. Hieronymus, Horripilauit à timore caro mea: hoc est (vt Felix ait) exhorruit, vel consternata est præ timore tui caro mea. Est enim horripilare, vehementer exhorrere & consternari, ita vt quasi pili capitis erigantur in rectum. F

IN XVI. OCTONARIVM.

VErsu 2. Suscipe seruū tuum in bonum. Hier. Sponde pro seruo tuo in bono. Vertit similiter Felix in textu, ad marginem adiiciens, Fac suauem & dulcem seruū tuum in bono, siue dulcescat seruus tuus in bono: id est, fac habeat seruus tuus complacentiam & beneplacitum in bono, fac in bono oblectetur: id est, fac seruum tuum ad bonum facilem, & quæ sunt virtutis operari cum dulcedine & gaudio. Potest etiam sic verti, Dulcesce tu seruo tuo in bonum: hoc est, dulcem & suauē te præbe seruo tuo, vt impetrata omnia referat pro quibus te orat. ¶ Versu 6. Tempus faciēdi domine. Hieronymus vertit, Tēpus est vt facias domine. Quod potest intelligi vel in bonum, vt sit sensus, Tempus est vt facias domine quæ postulo, quæ præcedentibus versibus cō memorata sunt. Iam enim est mihi opportunum tuum auxiliū, donec tempus est operandi in hac corporis vita. Vel in malum, hoc sensu, Tempus est vt tu facias, supple iudicium in impios, quoniā ipsi dissipauerunt legem tuam. Felix per casum datiuum vertit, domino, Tempus f ciendi domino. Verum id multipliciter exponit. Primo sic, Tempus vt puniat (supple impios) domino: hoc est, tēpus est domino faciendi punitionem impiorum: qui sensus vltimo loco iam explicatus est. Vel sic, Tempore faciendi. i. tempore vt faciant: in tempore quo facere deberent domino: id est, voluntatē domini, ipsi eam dissipant: hoc est, In hoc tempore quando deberent facere voluntatem Dei, ipsi non obseruauerunt, sed dissipauerunt legem tuam. Vel sic, Tempus vt faciem domino: id est, vt seruiam domino, & seruem præcepta eius: nam alii dissipauerunt legem tuām. G H

IN XVII. OCTONARIVM

VErsu 1. Ideo scrutata est ea anima mea. In Hebræo est, Custodiuit vel obseruauit ea anima mea. Sententia eadem erit in nostra lectione, si intelligatur, scrutata est ad obseruandum. ¶ Versu 2. Declaratio, sermonum tuorū illuminat. Hieronymus, Ostium sermonum tuorū illuminat. Felix, Principium verborum tuorum, aut ostiū vel initium. Quod quidam ita exponunt, Solum principium verborum tuorū illuminat paruulos. Mox vbi ingressus fueris in sermones Dei eósq; vel à limine (quod aiunt) salutaueris, senties illuminationē si in humilitate accesseris, Quanto magis cum in ipsa fueris introgressus penetralia? Alii sic intelligunt, Ostium vel apertura verborum tuorum illuminat: hoc est, illi quibus ostium verborū tuorum fuerit reseratum, quibus contigerit apertio verborum tuorum, illuminationē accipient: cuiusmodi sunt paruuli, quibus ostiū reseratur, & quibus aperiuntur verba Dei vt ea capiant. Iuxta illud Saluatoris verbū in euang. Confitebor tibi pater domine cæli & terræ, quia abscōdisti hæc à sapientibus & prudētibus, & reuelasti ea paruulis. ¶ Versu 5. Gressus meos dirige secundum eloquium tuū. Hieronymus, Gressus meos firma in sermone tuo: & Felix, Plantas meas confirma in eloquio tuo. Eadem est cum nostra lectione sentētia.

A IN XVIII OCTONARIVM.

VErsu 2. Mandasti iustitiam testimonia tua,& veritatem tuam nimis. Ex Hebræo variè hic versus redditur. Hieronymi versio hic habet, Præcepisti iustitiam testimonii tui,& veritatem nimis. Et est sensus, Valde præcepisti iustitiam & veritatem testimonii tui.hoc est, præceptum tuum iustum & verax. Quæ sententia eadem est ei, quam suprà vulgatæ lectioni assignauimus. Felix in textu legit, vt habet nostra vulgata lectio. Ad marginem verò ita reddit, Præcepisti iustitia tua testimonia tua & veritate nimis. Cuius lectionis hunc sensum assignat, Mandasti per iustitiam & per veritatem testimonia tua, vel per viam iustitiæ & veritatis .hoc est, præcepta tua mandasti secundum iustitiam & veritatem.

IN XIX. OCTONARIVM.

VErsu 1. Et à verbis tuis formidauit cor meum. Clarius per accusatiuum vertit Hieronymus, verba autem tua timuit cor meum. Felix autem iuxta modum nostræ lectionis, Et à verbo tuo expauit cor meum. In sequenti autem versu 3. cum dicitur, Iniquitatem odio habui, pro iniquitate, in Hebræo est mendaciũ vel falsitas, quomodo vertũt Hieronymus ac Felix. ¶ Versu 6. Et mandata tua dilexi. In Hebræo est, Mandata tua feci. id est, opere compleui & obseruaui ea.

B IN PSALMVM CXIX.

VErsu 3. Quid detur tibi aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Ita quidem nobiscum legit Hieronymus. Felix verò aliter vertit per verba actiua, ad hũc modum, Quid dabit tibi aut quid addet tibi lingua fraudis? Quod ita potest exponi, vt sit expostulatio per amarã interrogationem, cum eo qui habet linguam fraudulentam & iniqua labia, in hunc sensum, Quid cõferet tibi, aut quid apponet tibi lingua fraudis, in quo tibi proderit? quid tibi commodi ex lingua tua fraudulenta reportabis? planè nihil. Est enim non aliud quàm sagittæ potentis acutę & sicut carbones vastatorii. id est, pestiferum & mortale malum est sicut sagittæ acutæ à robusto homine emissæ lædentes vehementissimè, & sicut igniti carbones validissimè adurentes. ¶ Versu 4. Cum carbonibus desolatoriis. Pro carbonibus desolatoriis, in Hebræo dicitur carbonibus iuniperorum vel genistarum. Dicunt autem huiusmodi carbones iuniperorum vel genistarum, & vehementer vrere, & calorem igneum diutius conseruare. ¶ Versu 5. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Hieronymus in eandem sententiam vertit, Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est. Felix similiter in eãdem sententiã ad marginem sic vertit, Væ mihi quia incola fui diutius, vel incola fui protractè. id est, longo tempore. Quod autem sequitur, Habitaui cum habitantibus Cedar, Hieronymus C vertit, Habitaui cum tabernaculis Cedar. Felix, Cum tentoriis Scytarũ. Alii, cum tabernaculis Arabum. Significantur barbari idololatræ, oĩs humanitatis & pacis ignari. Cedar enim filius fuit Ismahelis, qui fuit homo ferus & barbarus. In quo significari potest gemit⁹ hominis iusti, qui affligitur hic inter malos habitans & barbaros homines, Deum non timentes, cuiusmodi illi erant populi. Illud quoq; quod pòst sequitur, Multum incola fuit anima mea, lectio Hebræa separat in principium versus sequentis, ad hunc modum, Multum incola fuit anima mea cum his qui oderunt pacem. Ac deinde, pro versu vltimo sic legũt, vt ad verbum transferamus, Ego pax, & dum ego loquebar, ipsi ad bellum. Quod ita intelligitur: Ego pax, supple eram: id est, eram vir pacis, eram quærens pacem: quemadmodum psalmo. 108. vbi vulgata lectio Latina habet, Ego autẽ orabam, in Hebręo est, Ego autẽ oratio, supple eram: id est, vir orationis vel orationis intentus. Sequitur, Et dum ego loquebar, supple quę pacis erant, illi ad bellum se parabant, illi me oppugnabant, quantumuis blandam erga illos instituerem conuersationem meam, nolebant emolliri ad mansuetudinem. Hieroymus sentẽtiam magis quàm verba sequutus, hunc versum ita reddidit, Ego pacifica loquebar, & illi bellantia.

Genc. 25

Psal. 108.

DE TITVLO PSALMI PRÆCEDENTIS.

HVic psalmo & in Hebræo, & in Græco, & in Latino præmittitur pro titulo, Canticum graduum, similiter & singulis 14. psalmorum hunc proxime sequentium. Propter quod, vulgo omnes hi 15. psalmi, canticum graduum solent appellari. Quare autem hi psalmi canticum graduum specialiter appellentur, varias assignant rationes. Quidam dicunt ideo sic dicta, quòd in D ascensu graduum ad templum domini decantabantur in instrumentis musicis, vbi sacerdos in sancta ingressurus esset ritu solemni. Vnde in vltimo psalmo canitur, Ecce nunc benedicite domino, omnes serui domini. Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri. Verum id ex nulla scripturæ historia haberi potest. Alii mystice putant istos psalmos cantica graduum appellari, eo quòd singuli quasi gradus quidam videantur, quibus in Deum conscendatur. In singulis enim exercitatio quædam continetur qua mens & affectus ad Deum sese eleuẽt. Chald. paraphr. mystice indicat intelligendum, cum ita ait, Canticum quod dictum est pro ascensionibus abyssi: id est, pro ascensionibus ab abysso, à morte & damnatione: id est, pro salute & redemptione per Deum collata ab inferis. Non multum autem refert, siue dicamus pro ascensu ab inferis, siue pro ascensu ad cælos: quoniamquidem ab inferis ascensus, est etiam ascensus ad superos. Quanto enim ex abysso subleuaris, tanto in altum ad cælum extolleris.

IN PSALMVM CXX.

VErsu 1. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Ita quidem nobiscũ vertunt Hieronymus & Felix. Veruntamen ex Hebręo legi etiam potest, Leuaui oculos meos in montibus, vnde veniet mihi auxilium. Atque ita erit sensus, Quasi in altitudine montiũ positus in hoc mundi deserto, attollo oculos huc illúcq; respiciens, vt videã vnde possit venire mihi auxiliũ. Post quod apte mox subiungitur, Auxilium meũ à domino. ¶ Versu 5. Dominus protecti-

tua super manum dexteram tuam. In Hebræo est, Dominus vmbra tua super manum dexterā tuam E
id est, dominus erit tua obumbratio, vel obumbrabit tibi desuper, quemadmodū in alio psalmo di-
Psal. 136. citur, Domine domine, virtus salutis meę, obumbrasti super caput meum in die belli. Est autem sententia eadem, siue vmbrā siue protectionem dixeris. Posset verò secūdum mysticam sententiā, protectio ista iusti super manum dexteram, significare cudodiam eius, propter obseruationem præceptorum Dei. In quem sensum respicere videtur quod habet hoc loco Chald Paraphr. Deus obumbrabit tibi propter chartulam præceptorum, quæ confirmata est ad manum dexteram tuam, in ingressu tuo. Quid enim aliud est, membranam vel chartulam præceptorum Dei esse cōfirmatam ad manum dexteram, quàm Dei præcepta viriliter sedulóque perficere & adimplere? Est etiam digna notatu pro sequentibus versib⁹ eadē Parap. Loco eius enim quod in versu 6. dicitur, Per diē sol nō vret te, neque luna per noctem, sic habet, in die quando dominatur sol, non nocebunt tibi diurni, neque nocturni, quando dominatur luna in nocte. Et pro eo in versu 8. dicitur, Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum: sic illa legit, Deus custodiat exitum tuum ad negociationem, & introitum ad studia legis. id est, tam exterioribus secundum corporis necessitatem deditum, quàm ad interiora conuersum, semper dominus custodiet.

IN PSALMVM. CXXI.

VErsu 1. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi. Hieronymus, Lætatus sum, eo quòd dixerūt F mihi, in domum domini ibimus. Ad verbum autē ex Hebræo sic legitur, Lætatus sum in dicentibus mihi, in domum domini ibimus. vnde patet vulgatæ lectionis hunc sensum debere accipi, Lætatus sum in iis quæ dicta sunt mihi, nempe quòd in domum domini ibimus, vt illud, In domum domini ibimus sit lætitiæ materia. In versu autem sequenti, pro atriis in Hebręo ponuntur portæ: & eadem est sententia. ¶ Versu 3. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Hieronymus, Cuius participatio eius simul. Felix, Quæ coniuncta est ipsi simul. id est, sibiipsi. Alii, Quæ consociata est vel coniuncta est sibi pariter. Quę omnia pro iis faciunt quæ in Elucidatione atque annotationibus præcipuis diximus. ¶ Versu 6. Rogate quę ad pacem sunt Hierusalem. In Græco ad Hierusalem additur articulus τὴν, casus accusatiui, qui hunc indicat sensum, Rogate ipsam Hierusalem, supernam ciuitatem, quæ ad pacem sunt. Atque ita non deprecatio est quæ dirigatur ad ciuitatem supernam, sed exhortatio mutua ciuium militantis Ecclesiæ, ad postulandum à superna ciuitate quæ pacis sunt. Non consonat tamen hic modus, illi quod proxime sequitur, Et abundantia diligentibus te. Hîc enim iam deprecatio, nō exhortatio est: Propter quod in Elucidatione & annotationibus prioribus, alium sensum indicauimus, in quo Hierusalem sit casus G vocatiui, vt sit hic sermo nō exhortatio mutua militātium, sed eorum deprecatio ad ipsam supernam ciuitatem Hierusalem directa. Maxime cum in Hebræo originali null⁹ articulus habeatur, neque vllum signum denotans casum accusatiuum, sed absolute ponitur Hierusalem, absque vlli⁹ articuli vel signi præpositione. Quod autem in altera parte dicitur, Et abundātia diligentibus te, Hieronymus vertit, Sit bene iis qui diligunt te. Felix, Prosperabuntur vel abundabunt diligentes te, aut prosperentur siue abundent, Nulla est à nostra lectione sententiæ diuersitas. ¶ Versu 7. Fiat pax in virtute tua. Videtur prima facie hæc dari posse commoda intelligentia, Ora ô cælestis Hierusalē, & tua oratione cura, vt in hac militante Ecclesia fiat nobis pax in virtute tua. id est, in virtute Dei, à qua tu habes tuam pacem solidissimam: vt sicut in te est pax omnino firma & penitus imperturbabilis, ex virtute Dei te inhabitantis, sic & nobis ex eadem quæ in te pacem donat virtute, pax vera descendat. Verum huic sensui videtur obsistere originalis Hebræa lectio. Nam Hieronymus vertit, In muris tuis. Felix, in antemurali vel exercitu tuo. Vnde apparet, virtutem hîc accipiendā pro exercitu siue fortalitio, cuiusmodi sunt muri & antemurale: quomodo accipi solet virtus, cum dicitur, dominus virtutum, pro domino exercituum: & quomodo nonnunquam ipsum populum ciuitatis atque etiam fortalia ipsius dicimus fortitudinem siue virtutem. Per hunc autem exercitum siue antemurale aut muros supernæ Hierusalem, rectè intelligimus populum militantis Ecclesiæ. Exercitus enim sumus supernę ciuitatis omnes qui ad illam spectamus, tametsi adhuc in militia hîc iam degamus. Antemurale verò est hæc Ecclesia respectu supernę triumphantis, eo quòd de hac fiat ad il- H lam transitus, & hîc pugna geritur, cum ibi sit à pugna requies: quemadmodum circa mœnia & in antemurali pugna geritur aduersum hostes, intus verò belli tumultus non auditur, sed sunt quieta omnia. Cæterum pro turribus, in parte secunda, alii vertunt palatia, alii regias aulas, alii simpliciter ædes. Nos in Elucidatione turres istas siue palatia, exposuimus pręcipuos in Ecclesia, vt rectores atque præpositos. Possemus tamen intelligere particulares Ecclesias, quemadmodum illic, Deus in
Psal. 47. domibus eius cognoscetur, vbi in Hebræo idem vocabulum quod hîc ponitur.

IN PSALMVM CXXII.

VErsu 2. & 3. Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorū suorum. Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ. In Hebræo est, ad manu dominorum suorum, ad manum dominarum suarum. Quod clarius sententiam in Elucidatione atque præcipuis annotationibus expositam, proponit. Et nisi adderetur postmodum, donec misereatur nostri, videretur hæc posse dari intelligentia, Sicut seruus oculos habet ad manum domini, vt quàm primum vel digitum vnum mouerit aut manum extenderit, statim adsit, pareátq; indicantis imperio, sic & nos semper oculos habemus ad te, ad omnia quæ tu præceperis paratissimi sedulóque intenti. Verum quia statim additur, Donec misereatur nostri, & quia finis psalmi magnam proponit tribulationem, magis videtur literæ consonum, vt intelligamus de expectatione qua serui à domino malis eximi & bonis dona-

A ri expectant atq; exoptant, ad eum modum quo nos suprà interpretati sumus.¶Versu 5.Quia mul
tum repleta est anima nostra opprobriũ abundãtibus & despectio superbis. Duas has partes ex He-
bræo interpretes vulgò connectunt, opprobriúmque & despectionem in ablatiuo ponunt, ad hũc
modum, Multum repleta est vel saturata est anima nostra opprobrio abũdantium siue locupletum
& despectione superborum.id est, opprobrio & cõtemptu, quibus à diuitibus afficimur. Potest ta-
mẽ recte etiam nostra vulgata lectio ex Hebręo accipi, quemadmodum & Felix testatur. Ait enim
sic posse transferri, Opprobrium abundãtibus, supple fuimus, & despectio superbis vel magnificis.

IN PSALMVM CXXIII.

VErsu 3.& 4.Forsitan aqua absorbuisset nos, Torrentẽ pertrãsiuit anima nostra, forsitã per-
trãsisset anima nostra aquam intolerabilem. Totum hoc ex Hebręo ita vertit Hieronymus,
Forsitan aquæ circundedissent nos, torrens trãsisset super aĩam nostram, forsitan trãsissent
super animam nostram aquæ superbiæ. Et in eandem sententiam Felix, Tunc aquæ inũdassent nos,
torrens transisset super animam nostram, tunc transissent super animã nostram aquæ latę. Quę le-
ctio ex Elucidatione est intellectu facilis.¶Versu 5.Qui nõ dedit nos in captionẽ dentibus eorum.
Pro captione, Hieronymus & Felix prędam vertunt: & in versu sequenti, pro passere Hieronymus
B ponit genus, dicendo, sicut auis. Felix verò speciem seruat, vt habet nostra lectio.

IN PSALMVM. CXXIIII.

VErsu.1.&.2.Qui confidunt in domino, sicut mons Sion, non cõmouebitur in æternũ, qui
habitat in Hierusalem. Montes in circuitu eius. In Hebræo alia distinctio est quàm in lecti-
ne vulgata. Hieronymus ita vertit, Qui confidunt in domino quasi mons Sion, immobilis,
in æternũ habitabilis, subaudi, erunt: ac deinde, Hierusalem, montes in circuitu eius. Cuius lectionis
sensus est, Qui confidunt in domino erunt sicut mons Sion, qui est stabilis & immobilis, nec potẽs
à suo loco dimoueri, quíq; in æternũ perstat & habitatur, nec labitur vnquã aut diffluit. Ac deinde,
Hierusalẽ ciuitas sancta (in qua mons Sion situs est) montes habet in circuitu suo, munita est mon-
tibus per circuitum adiacentibus. Neque tantum habet corporalem montium circuniacentiũ mu-
nitionem, sed insuper aliam meliorem, eo quòd dominũ habeat in circuitu suo, Potest verò ex He-
bræo etiam sic verti, Qui confidunt in domino, sicut mons Sion nõ commouebitur in æternũ ha
bitabit: vt more Hebraico positus dicatur singularis numerus pro plurali in parte posteriori, sitq;
hic sensus, Qui confidũt in domino, ad similitudinẽ montis Sion non cõmouebũtur, & habitabũt
vel perstabunt immobiles in æternum, quomodo scilicet mons Sion nunquam cõmouetur, & per
C petuò manet habitabilis.¶Versu.3.Quia nõ relinquet dominus virgam peccatorũ super sortem iu-
storum. Hieronymus, Quia nõ requiescet virga impietatis super sortem iustorũ. Hęc autẽ virga im
pietatis, vel pro sceptro iniquitatis accipitur. id est, pro impiorũ potestate atque dominio, vel pro
punitione impiorum, siue potius gladio aut rhomphæa quæ illis manet in iudicio: quæ gemina ex-
positio in Elucidatione indicatur.¶Versu 4.Benefac domine bonis & rectis corde. In Græco hîc
est ἀγάθυνον, quod sonat benignare (vt ita dicamus) siue benignus esto, aut bonum siue benignum te
præbe, benigne age: de quo verbo diximus in annotationibus Psalmi.50. Illic enim versu penultimo
idem verbum in Gręco ponitur, vertitúrq; illo in loco, benigne fac. Sic enim legimus, Benigne fac
domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificẽtur muri Hierusalem.id est, benignum te prębe Siõ
& cum ea age placide atque suauiter.

IN PSALMVM CXXV.

VErsu.1.In conuertendo dominus captiuitatem Syon. Clarius & ad formam Latini sermonis
aptius vertit Hieronymus, Cum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Seruauit autẽ in
terpres Latinus formam Græci sermonis, quemadmodum alibi. In conueniendo populos
in vnum. Et iterum, In conuertendo inimicum meum retrorsum. Aptius tamen per accusatiuũ ser Psal.101.
mo fieret, hoc modo, In conuertendo dominus captiuitatem Sion. In secunda autẽ parte, vbi habet Psal. 9.
nostra lectio, quasi consolati, in Hebręo est, Facti sumus sicut somniantes. Quod exprimit magnitu
dinem repentini gaudii insperatæ lætitiæ. Ita enim solent esse affecti quibus subita aliqua contingit
D & insperata lætitia magna, quemadmodum afficiuntur somniãtes, vt nesciant an verè res ita se habe
at: quomodo de Petro legimus, vbi de captiuitate esset per angelum liberatus, quòd existimabat
somnium esse id quod fiebat per angelum. Felix autem vertit, sicut somniãtes vel corroborati, quod
proxime ad nostram lectionem accedit. Neque ab hoc postremo dissonat quod habet Parap. Chal.
Erimus velut infirmi, qui conualuerunt. In sequenti autem versu, pro Gaudio in Hebręo est risus,
quod in idem redit.¶Versu.5.Conuerte domine captiuitatem nostrã, sicut torrens in austro. Hie-
ronymus nobiscũ vertit, sicut riuus in austro. Felix verò aliter reddidit, Conuerte vel seda domine
captiuitatem nostram, sicut torrentes in austro, vel sicut inundationes aquarum in meridie, vel in
siccitate. Quod alium videtur exposcere sensum ab eo quem suprà dedimus, & quem plures sequũ
tur, ac ferè diuersum, nempe istum: Seda domine, & cessare fac nostram captiuitatẽ, qua nũc premi
mur, sicut conuertuntur vel sedantur torrentes à meridie, quando sol vrit terram & aquas exiccat,
plurimúmque aquarum suo excessiuo calore deuorat, vt vel siccentur aquæ torrentiũ vel certe mi-
nuantur, ne ita rapide currant, impediti siccitate quæ est à nimio solis æstu. Alii verò sic vertunt,
Conuerte Deus Captiuitatem nostram, sicut riuuli in arido vel sicut torrẽtes in regione meridiei:
id est, in loco sicco & arido. Assignántque hanc intelligẽtiam, Conuertere captiuitatem nostram,
quod si feceris, ita nouam & iucundam rem nobis facies, ac si in locis inaquosis & omnino siccis da
res torrentes & alueos aquarum. Cui intelligentiæ non omnino dissonat quod habet Chald. Parap.

Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut conuertitur terra quando abundant fluenta aquarum tempore siccitatis.id est, quomodo bene immutatur terra vbi post multam siccitatem, aquis fuerit irrigata.¶Versu.7.& 8.Euntes ibant & flebant,&c. Duos hos versus pariter iungit Hieronym⁹ in hunc modum, Qui ambulãs ibat & flebat portans ad seminandum sementem, veniens veniet in exultatione portans manipulos suos. Sententia tamẽ est eadem. Illud verò quod Hieronymus vertit, portans ad seminandum sementem. Felix aliter reddidit, Portans pretiosum semen, vel portans protracte siue de longe semen. Quomodo autem iuxta hanc versionem, sit viri iusti semen pretiosum, manifestum est ex fructu quem profert fœcundissimum, item & quomodo de longe semen hoc portat. Multum enim distat fructus à semine, & longa animi expectatione opus est, post semen missum in terram, antequam consequatur fructus eius. Alii rursum vertunt vas seminis, ad hunc modum. Portantes vas seminis, quomodo videlicet solent ii qui seminant. E

IN PSALMVM CXXVI.

VErsu 3.& 4. Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite postquã sederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum. Felix ex Hebræo, Vanum est vobis diluculo præuenientibus surgere, retardantibus sedere, comedentibus panem dolorũ: sic dabit dilectis suis somnum. Cuius lectionis hic est sensus, Vanum est vobis, quod mane ante lucem surgitis ad opus, item & quod vespere diu residetis ad opus, & in profundam vsque noctem operis gratia vigilatis, sicque panem in dolore & labore multo comeditis: totũ hoc nihil poterit prodesse vobis, nisi adsit dominus: quantuncunque secundum vestram possibilitatem fueritis diligentes, etiãsi summo mane ante lucem, quando adhuc in stratis molliter homines cubant, exurgatis, etiamsi ad profundam vsque noctem tardetis, sedere in continuo opere, insuper & si in maxima penuria cibi ac potus viuatis, nunquã rẽ facietis, nihil proficietis, nõ poteritis ditescere, nisi adsit cooperator dominus, qui vobis collaboret: hoc est (vt paucis dicamus) quantuncũque impenderitis laboris & solicitudinis, absq; Deo nihil efficietis. Quod verò dehinc sequitur, Sic dabit, vel certe dabit dilectis suis somnum, sic intellige, Ita dominus dilectis suis vult dare dulcem quietem & bonam requiem, F

1.Pet.5. vult eos quodammodo dormiẽtes esse, id est, securos in bona confidentia, & non tanta anxietate

Psal.36. solicitos. Quasi enim somno se dat homo, quãdo curam omnẽ, & solicitudinẽ (iuxta Petri cõsiliũ)

1.Co.10. proiicit in Deum, cui nouit esse de se curam per maximam, quando (iuxta Psalmistæ vocẽ) reuelans

Psal.120. domino viam suam sperat in eo, vt ipse faciat: atq; hoc facto in securitate se constituit, sciens quod fidelis sit cui suum cõmẽdauit negotium, quòd non dormitabit neque dormiet, quin suę cõmissum fidei custodiat atque perficiat. Alii prędictam ex Hebræo lectionẽ intelligunt de malis, in hunc modum, Frustra vos peruersi mane surgitis ad perpetrandã impietatẽ, & vespere in eadẽ demoramini vsque ad profundã noctem, deuorantes panem & substantiam hominum pauperũ & dolentiũ pro G

Apoc.14 oppressiõe. Certe quicquid vos egeritis, tamen suo tempore dabit Deus suis electis requiem, à laboribus & molestiis omnibus: quẽadmodum in sancta Apocalypsi legimus, A modo iã dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. cui intelligentiæ consonat quod habet Parap. Chal. Propterea in vanũ laboratis vos qui præuenitis mane perpetraturi rapinam, & vos qui tardatis & concinnatis pręparationes, & manducatis cibos miserorum, qui laborauerunt in illis, conuenienter autem vel opportune dabit Deus dilectis suis somnum.¶Versu 5. Ita filii excussorum. Hieronymus vertit, *Filii iuuentutis*. Felix, filii adolescentiarum. Per hos autem filios iuuentutis conuenienter intelligimus sanctos Apostolos, aliósq; discipulos domini: quos quia in initio nascentis Ecclesiæ sibi Christus genuit, & primitiis suis spiritus regenerauit, recte iuuentutis filii appellantur, vel filii adolescentiæ. Testatur tamen Felix recte verti posse (vt habet nostra lectio) filii excussorum.¶Versu vltimo, Beatus vir qui impleuit desiderium suum ex ipsis, In Hebræo, pro desiderio ponitur pharetra, qui impleuit pharetram suam. Implet autem ex ipsis filiis excussorum vel filiis iuuentutis pharetram, qui implet mentem & affectum ex illorum saluberrimis doctrinis, qui pectus suum implet illorum institutione & monitis. Quod autem in nostra lectione subsequitur in numero singulari, Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. id est, in Hebræo simul & in Græco per numerum pluralem effertur, hoc modo, Non confundentur cum loquentur inimicis suis in porta, intelligendo non cõfundentur neque ipsi filii excussorum siue iuuentutis, neque qui ex ipsis impleuerint suum desiderium vel pharetram. Neque enim primi illi filii, neque illorum fideles mutatores confundentur coram inimicis, sed illi quidem vt bene præeuntes, hi verò vt bene subsequentes pariter in vitam introibunt. H

IN PSALMVM CXXVII.

VErsu 2. Beatus es, & bene tibi erit. Chal. Parap. Prius refert ad beatitudinem spei in via vitæ huius, quæ est in gratia Dei & pacata conscientia: posterius autem, ad beatitudinem cælestis patrię. Sic enim habet, Laborem manuum tuarũ quia comedisti, bonum tibi vel beatus tu in mundo isto, & bonum tibi vel beatus tu in mũdo venturo. Hieronymus sic vertit, Labores manuũ tuarum cum comederis, beat⁹ tu, & bene tibi erit. Quod ita intelligitur, cum eo perueneris vt pro operibus detur tibi congrua merces, qua saturaberis, beatus eris, & tũc bene tibi erit, licet nũc secũdum exteriorem afflictionem tibi videatur esse male.¶Versu 3. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Hieronymus vertit vitẽ fructiferam pro abundanti: & pro lateribus vertit in penetralibus. Quæ in eandẽ concurrũt sentẽtiam: quemadmodũ & quod in sequẽti versu, pro nouellis vertit germina, vbi in Gręco est νεόφυτα, quod sonat nouiter plantata siue nouellas plantationes.

A

IN PSALMVM CXXVIII.

VErsu 3. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. Hieronymus, Supra ceruicem meam arabant arantes, prolongauerunt sulcum suum. Et in eandem sententiam Felix, supra dorsum meum arauerunt arantes, protraxerunt sulcum suum. Quæ lectio cum nostra vulgata eandem habet sententiam. Nam arare supra dorsum vel ceruicem iusti, & sulcum ad modum arantium ibi prolongare atque protrahere, quid aliud est, quàm graui & longa tribulatione iustum affligere? Atque hoc ipsum in lectione vulgata indicatur in fabricatione impiorum supra dorsum iusti & in prolongatione iniquitatis impiorũ super dorsum illius. ¶Versu 4. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum. In Hebræo est ruoth. id est, vincula, vel funes, vel perplexitates siue intricationes. Vnde Hieronymus vertit, Dominus iustus cõcidet laqueos impiorum, & Felix, Iugum vel funes impiorum. In quo significatur iustum ab omnibus perplexitatibus atque difficultatibus, quibus, inuolutus fuerit ab impiis, per Deum liberandum, & iugum illorum conterendum: quemadmodum per Esaiam dicitur, Iugum enim oneris eius & sceptrum exactoris eius, superasti. Esaię. 9. ¶Versu 5. Sicut fœnum tectorum, quod prius quàm euellatur exaruit. Hieronymus, Quod statim vt viruerit arescit, ante videlicet quàm euellatur, quòd in eandem prorsus cũ lectione vulgata sententiam recidit. Felix verò etiam ad verbum nobiscũ vertit, Quod prius quàm
B euellatur, exaruit. Vel sic, quod prius quam egrediatur exaruit. hoc est, mox vbi exortum fuerit incipit arescere, nullam habet subsistentiam in suo virore, quia humorem non habet neque terram cõmodam. Chald. Paraph. videtur respicere ad situm loci eo quòd in eminenti loco situm hoc fœnũ quod in tectis nascitur, facile statim vento læditur, & ideo non subsistit. Sic enim habet, Fiant sicut fœnum tectorum quod antequam florescat, irruit ventus notus, spiratque in illud, & siccatur. Ita plane in impios antequam ad perfectum & optatum florem perueniant, exurgit ventus notus, videlicet vel pestis vel morbus, vel plaga alia, aut vt minimum graue senium, qui illos cogit deficere. Quod autem in sequenti versu dicitur, manipulos colligens, valet colligens manipulos, de messe videlicet in brachia sua colligens, ad faciendum & colligendum manipulos. Vnde in Hebræo est verbale, significans acsi dicamus, manipulator, sicut messorem dicimus à metendo.

IN PSALMVM CXXIX.

VErsu 4. 5. & 6. Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te domine. Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino. A custodia matutina vsque ad noctẽ, speret Israel in domino. Ex Hebræo Hieronymus sic vertit, Quia tecũ est propi-
C tiatio, cum terribilis sis. Sustinuit dominum, sustinuit anima mea & verbum eius expectaui. Anima mea ad dominum (supple expectat) à vigilia matutina vsque ad vigiliam matutinam: Expectet Israel dominum, quia apud dominum misericordia, &c. Cuius lectionis breuiter hanc accipe sententiam. Quanquam sis terribilis & metuendus, propter tuam iustitiam, attamen quia simul & misericors es quia etiam tecum est propitiatio, iccirco in patientia expectaui dominum, & in verbo promissionis eius speraui: expectauit anima mea ad dominum & perseueranter in spe eius permansit à vigilia matutina vnius diei vsque ad vigiliam matutinã subsequentem. id est, per diem & noctem iugiter. Felix verò aliter vertit, Quia apud te propitiatio siue venia est, vt timearis: id est, vt te timeant sancto timore teq; reuereãtur vt pium patrem fideles tui filii. Alii exponũt, vt timearis: & colaris. Nam timere Hebræi pro colere vsurpãt, vt psalmo vbi nostra lectio habet, Et permanebit cũ sole & ante lunam, in Hebræo est, Timebunt te cum sole & vltra lunam. hoc est, colent te fideles tui, quandiu sol perstabit. Atq; ita sensus est, Apud te est indulgentia, propter quod coleris ex animo à fidelibus, vt Deus & pater pius. Nam si sic iniquitates obseruaret Deus, vt non esset simul apud eũ indulgentia, nemo illum ex bono animo coleret, vt patrem, sed potius quasi tyrannum omnes seruiliter tantum metuerent. Nunc autem ipsius misericordia nos prouocat, vt ipsum ex toto cordis affectu colamus tanquam patrem piissimum. Psal. 147. Deinde versum sextum vertit Felix in hunc modum, Anima mea in domino (supple sperauit) vel ad dominum (supple clamauit vel expectauit) supra obseruantes mane, obseruantes mane. id est, diligentius quàm ii qui summo mane cum omni sollicitudine & vigilã-
D tia quippiam obseruant: vbi replicatio supra obseruantes mane ob seruantes mane, vel vehementiam indicat, vt indicetur supra obseruantes valde mane: vel significat vniuersalitatem, super quosque obseruantes mane.

IN PSALMVM CXXX.

VErsu 3. & 4. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, Sicut ablactatus est super me matre sua, ita retributio in anima mea. Hieronymus, Si nõ proposui & silere feci animam meã: Sicut ablactatus à matre sua, ita ablectetur à me anima mea. Quæ lectio illam potius videtur spectare intelligentiam quæ in annotatione posita est, vt in secundo versu sit imprecatio, qua sibiipsi proferens Psalmũ imprecatur, vt si nõ in humilitate suam animam posuerit, & silere fecerit ab omni iactantia: fiat sicut ablactatus à matre, vt sic fiat ipsius anima ablactata. id est, Diuinæ consolationis lacte priuata. Potest tamen ex Hebræo etiam sic legi: Si non posui & silere feci vel humiliaui animam meam, ac deinde diuisim, Sicut est ablactatus matri suæ, vel erga matrem suam, verè instar ablactati habet mihi anima mea. In qua lectione pulchre sensus qui in Elucidatione positus est exprimitur. Chaldaica Paraphra. nullam ponit imprecationem: verum simpliciter ita habet, Si non posui manum ad os, & tacere feci animam meam donec audiret verba legis, sicut lactentem animam meam.

IN PSALMVM CXXXI.

VErsu 1. Et omnis mansuetudinis eius. Pro mansuetudine Hieronymus vertit afflictionem. E
Et omnis (inquit) afflictionis eius. Felix legit, Omnis afflictionis eius, vel humilitatis, vel mã
suetudinis. Sententia in idem redit, quandoquidem mansuetudo consistit in æquamini tole
rantia passionum & afflictionum obueniẽtium. ¶Versu 2. Sicut iurauit domino. Hieronymus,
Qui iurauit domino, quod clariorem habet intelligentiam. Et in versu quinto, quod nostra lectio
habet, Et requiem temporibus meis, Hebræa non habent. ¶Versu 6. Ecce audiuimus eam in Effra-
ta. Hieronymus legit per genus masculinum, Ecce audiuimus illum, nempe locum domini: quomo
do quidam etiam nostram lectionem corrigi volunt. In Græco tamen in genus fœmineum αὐτήν,
id est, eam. Potéstq; fieri relatio ad intellectum, eam habitationem, vel requiem, vel domum domi-
ni. Pro campis autem syluæ, Hieronymus vertit, In regione saltus: Felix nobiscum tenet, in campis
Gene.22. syluæ, eadem enim sententia est. Chalda. Paraphra. rem explicat his verbis, Inuenimus eam in cam-
2.Re.24. pis syluæ. Libani, loco vbi adorauerunt patres mundi: hoc est, in loco olim deserto, in mõte Moria,
vbi patribus aliquando fuit locus orationis & sacrificii. Adorauit enim illic Abraham, & magnum
illuc cunctísque sæculis memorabile summæ obedientiæ sacrificium vnigeniti sui, quousque per-
missus fuit, perfecit: adorauit illic post etiã Dauid, vbi cessasset à plaga angelus, obtulitq; sacrificiũ.
¶Versu 7. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius, Hieronymus, Adorabimus scabellum pe- F
dum eius. id est, arcam domini, quæ fuit quasi scabellum pedum eius, de quo diximus in annotatio-
nibus Psalmi. 98. in versum illum, adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. ¶Versu 11.
Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum. Hieronymus, Et non reuertetur
ab ea, scilicet veritate. id est, non retractabit eam, non infringet, non omittet quin perficiat. In
eandem sententiam Felix, Nõ auertetur ab ea, vel non cõuertetur aut reuertetur, quæ omnia idem
volunt. Atque eadem esset in vulgata lectione sententia, si tãtum in genere fœmineo, poneretur re
latiuum, pro eo legẽdo eam, hoc modo, iurauit dominus Dauid veritatem, & nõ frustrabitur eam.
id est, veritatem iuramento firmatam non faciet irritam & vanam, sed implebit eam. Atq; hoc mo-
do per genus fœmineum habet Græca lectio οὐκ ἀθετήσει αὐτὴν. hoc est, & nõ reprobabit vel abiiciet vel
frustrabitur eam. Veruntamen lectio habens masculinum genus, commodam habet & ipsa intelli-
gentiam, vt in Elucidatione monstratum est. ¶Versu 16. Viduam eius benedicens benedicam. Ex
Hebræo vertit Hieronymus venationem. Felix vertit, victum eius vel cibum viaticum eius bene-
dicens benedicam. Alii vertunt, annonam. Quę omnia facilè in eandem possunt reduci sentẽtiam:
Nam per venationem quid intelligitur item & per cibum viaticum siue annonam, nisi cibus ille de
licatus quo in sancta Ecclesia pascimur, videlicet panis verbi Dei, de quo sua benedictione tam G
nos copiose reficit, tam pascit abundanter in plenitudine benedictionibus? Græci autem codices
quidam habent χήραν, quod significat viduam: plures & vulgatiores θήραν, quod significat venationẽ.
Putant autem quidam Latinos interpretes ignorantia lapsos, vt θήραν, verterint viduam. Verum id
nimiæ ignorantiæ & stoliditatis fuerit incusare homines eruditos & bene meritos, præcipue ex le-
ui tantum suspitione. Magis autem Græcorum exemplarium diuersitati imputandum est, quod vi-
duam transtulerint, quàm illorum ignorantiæ. Quis enim vel tenuiter doctus, ignoret hanc inter
χήραν, & θήραν, differentiam? Latina verò exemplaria omnia constanter habent viduam, vtrunque vi-
delicet Psalterium Romanum & Gallicanum, ipsa etiam lectio quam sequitur beatus pater augusti-
stinus. Nam viduam prolixa expositione interpretatur. ¶Versu penultimo, Illic producam cornu
Dauid. Vulgò nostri codices habent illuc, sed conuenientius videtur, si illic legatur. Nam quid sibi
vult, illuc producam vel illuc nasci faciam? Videtur ergo potius legendum, Illic producã, in quam
sententiam vertit Hieronymus, Ibi oriri faciam cornu Dauid: & Felix, Illic germinare faciã vel flo-
Apo.19. rescere cornu Dauid. Aduerbium quoq; in Gręco positum ἐκεῖ, rectè illic vertitur. ¶Versu vltimo,
Apoca.1. Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Hieronymus vertit, Super ipsum autem florebit
Philip.1. diadema eius. id est, glorificabitur ipse vt rex regum & dominus dominantium, tanquam princeps
regum terræ, videlicet quando dabitur ei nomen quod est super omne nomen, &c.

IN PSALMVM CXXXII. H

VErsu 1. Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Hieronymus, Ec-
ce quàm iucundum & quàm decorum, habitare fratres vnà. Felix, habitare fratres etiam si-
mul, vel in vnum. hoc est, cohabitare fratres & vnanimes. Chald. Paraphra. sic habet, Ecce
quàm bonum & quàm iucundum, habitare Sion & in Hierusalem sicut duo vnum. Quod mysticè
posset intelligi, de vnione & communione Ecclesiarum militantis atque triumphantis. Sunt enim
hæ quasi duo, & tamẽ mirabili societate cõiunguntur. ¶Versu 2. Sicut vnguentum in capite, In He
bræo est, sicut oleum illud bonum, quasi oleum insigne. Vnde vertunt Hieronymus & Felix, Sicut
vnguentum optimum, vel sicut oleum optimum. ¶Versu 3. Sicut ros Hermon, qui descendit in
montem Sion. In Hebræo est numerus pluralis, super montes Sion, vt vertit Felix. Vel super mon
tana Sion, vt habet Hieronymus. Vnde putant hîc significari, non singulariter illum montem qui
Deut.6. erat in Hierusalem, sed vniuersa montana Iudææ. id est, terram promissionis, quæ in scripturis non
Num.14 semel dicitur manare lacte & melle: vt meritò credendum sit, rorem illum dequo hîc dicitur, pin-
guissimum atque fœcundissimum extitisse.

IN PSALMVM CXXXIII.

VErsu 2. Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri. Illud in atriis domus Dei no
stri, non est in Hebræo. Quod autem sequitur principium versus tertii, In noctibus, iur-

A gunt ad finẽ versus pręcedentis: hoc modo, Qui statis in domo domini in noctibus. Ac deinde, Tollite & leuate manus vestras ad sanctum, vt vertit Hieronymus, vel ad sanctitatem, vt habet Felix. Chalda. Paraphra. hoc loco sic habet, Qui statis super custodia domus sanctuarii Dei, & laudatis in nocte, Leuate manus vestras sacerdotes super ambonem sanctum, & benedicite Deo.

IN PSALMVM CXXXIIII.

VErsu 3. Psallite nomini eius, quoniam suaue. Potest intelligi, quoniã suaue est nomẽ domini, eo quòd sola domini memoria abũde reficit & iucũdari facit cor hominis. Vel quoniam suaue & iucũdũ est, psallere nomini domini. Simile occurrit & in Psalmo 53. cũ dicitur, Confitebor nomini tuo domine, quoniã bonum est. Potest enim intelligi, Quoniam bonum est nomen tuum, vel quoniam bonum est confiteri illi, quomodo alibi dicitur, Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. Quod autem in hoc loco per genus masculinum habet lectio Romana, Quoniam suauis est, nempe dominus, id non respõdet lectioni Gręcę, quæ per neutrum genus habet καλόν, id est bonum vel suaue. Et ex Hebręo Felix vertit suaue vel iucũdum: Hieronymus decens. ¶Versu 4. Israel in possessionem sibi. Hieronymus, israel in peculium suum. Felix, In peculium vel in thesaurum suum, vel in proprietatem suam. Populum enim suum Deus quasi suum thesaurum reputat, Vnde illud est quod supra dictum fuit in Psalmum 126. Cum dederit dilectis suis somnũ, ecce hæreditas domini, filii merces fructus ventris. Et in Psalmum 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. ¶Versu 8. Qui producit ventos de thesauris suis, Producit accipe non vt valeat progignit, sed pro educit. Vnde in Græco est ἐξάγων, quod manifeste significat educens, & ex Hebræo Hieronymus vertit, educens. Et apud Hieremiam cap. 10. similiter legimus, Fulgura in pluuiam facit, & educit ventum de thesauris suis. Felix dicit etiam sic verti posse, Inueniens ventum in cellariis suis, quod eandẽ habet sententiam. ¶Versu 6. Et misit signa & prodiga. Quomodo supra diximus in versum. 24. Psalmi. 104. Edidit terra eorum ranas, in quibusdam libris deprauate legi, & dedit pro edidit, cum & Hebraica & Græca lectio non & dedit habeat, sed edidit: ita in proposito loco, videtur loco eius quod vulgo nostri codices habent, & misit legi debere emisit. Nam in Græco est ἐξαπέστειλε, quod manifeste sonat emisit, vel edidit. Item ex Hebræo Hieronymus vertit emisit, non & misit. Felix simpliciter misit, absque coniunctione quæ in Hebræo nõ ponitur. Nihil tamen variatur in sentẽtia, siue legas & misit, siue emisit. ¶Versu 14. Et in seruis suis deprecabitur. Hieronymus, Et in seruos suos erit placabilis. Felix, In seruis suis consolabitur vel pœnitebit eum: hoc est (vt loqui consueuit scriptura) pœnitentiam aget de malo quod in eos venire permiserat vel decreuerat, secundum ordinationem suę sententię. Chalda. Paraphra. sententiam pulchre explicat, dicens, Et super vel ad seruos suos conuertetur in miserationibus suis.

Marginalia: Psal. 53. Psal. 91. Psal. 126. B Psal. 2. Hie. 10. C

IN PSALMVM. CXXXV.

VErsu 15. Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro. Potest illa excussio intelligi ex curribus, in quibus residebat Pharao cum suis principibus, ad persequendum Israelem. Nam ita legimus, Pharaonem de populi dimissione pænitentem statim inuexisse currum. Hieronymus verò pro excussit habet conuoluit: Et cõuoluit Pharaonem & exercitum eius in mari rubro. Felix verò concussit vel excussit. ¶Versu 18. Et occidit reges fortes. Hieronymus, Et occidit reges magnificos: reges admirabiles vel terribiles. ¶Versu 25. Qui dat escam omni carni. Pro esca in Hebræo est Iechem, quod signignificat panem. Vnde Hieronymus vertit, Qui dat panem omni creaturæ vel carni. Constat autem panem pro esca generaliter accipi, quomodo & aliàs frequenter in scriptura accipi solet.

Marginalia: Exo. 14.

IN PSALMVM. CXXXVI.

VErsu 2. In salicibus, &c. Hieronymus super salices: Felix super salices vel in desertis, aut in salicibus. Pro organis autem vertunt citharas. ¶Versu 4. Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Admodum variè hic versus ex Hebræo vertitur. Hieronymi versio sic habet. Et qui affligebant nos, læti canite nobis de cãticis Sion, nominatiuum læti iungens cum verbo canite. Quæ lectio hunc sensum habet, Qui nos affligebãt prępositi nobis, interrogauerunt nos, & dixerũt nobis, quasi illudẽtes, Canite læti, vel in lætitia canite nobis de cãticis Siõ. Felix sic vertit, Et deridentes nos, lætitiã (supple interrogabãt nos, vel postulabant à nobis) cantate nobis de cantico Sion. Ad marginẽ verò sic legit, Et pro vlulatu nostro. id est, lamentationibus nostris lętitiam, supple interrogãt vel poscebãt à nobis. Vel sic, Inimici nostri, qui scilicet deludebant nos, lætitiam, supple interrogabant nos. id est, sermonem vel carmen lætitiæ postulabant. Vel sic, Suspensis nostris. id est, instrumentis nostris musicis quæ suspensa erant, interrogabant sermonẽ lętitiæ. Chal. Paraph. clare hanc lectionẽ ita explicat, Et qui rapuerũt nos, affecti lætitia dicebant, Psallite nobis cantica quæ dicebatis in Sion. ¶Versu 6. Obliuioni dextera mea. Quidam vertunt, obliuiscatur dextera mea, subaudientes artis suæ. id est, dextera mea destituatur arte defendendi, non possit vltra protegere aut defendere me, si non, &c. Atq; huic versioni satis consonat lectio Psalterii Romani, quæ habet, Obliuiscatur me dextera mea, Verum nostræ versioni fauet quod Hieronymus vertit, In obliuione sit dextera tua. Felix item legit nobiscum, obliuioni detur. Intelligitur autem istum obliuioni dari à Deo, videlicet vt non vltra Deus recordetur adiutorium præbere dexterę. hoc est, vt non amplius sit auxilio. Solet enim dei protectio per assistentiam dexteræ significari, vt Psalmo. 120. Dominus custodit te, dominus protectio tua, super manum dexteram tuam. ¶Versu 8. Si non proposuero Hierusalem, in principio lætitiæ meæ. Ita per omnia nobiscum

Marginalia: D

legit Hieronymus. Felix autem sic habet, Si nõ extulero Hierusalem, super caput lætitiæ meę, quod E
eandem habet cum nostra lectione sententiam: hoc est, si non Hierusalem omni lætitię meæ prępo suero, id est, si non Hierusalem præposuero omnibus gaudiis & deliciis, quæ mihi possent in Babylone cõtingere, vel si non luctum pro ciuitate Hierusalem præposuero omni gaudio & omni lętitiæ, quæ mihi possit contingere, & si non illa semper ob oculos versabitur, videlicet vt quandocunque lætitiæ vlla occasio se obtulerit, prius luctum mihi excitet memoria Hierusalem, adeò miserè destitutæ, quam lætari incipiam, quo videlicet tali modo temperata lætitia, modo non excedat neque alia sit quàm exulem & captiuum deceat. Quam rem nos quoq; in desiderio patriæ cęlestis imitari non foret inutile, videlicet vt in qualibet occasione lætitiæ occurrente, prius nostræ captiuitatis in qua nunc degimus miseriam ponamus ob oculos, quàm lætitiæ dedamus nosmetipsos: vt hoc modo admixtione doloris velut misceatur, ac temperetur nostrum gaudium, ne fiat gaudium effusum, & crassius quàm exulem & captiuitatis filium deceat. ¶ Versu 10. Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Hieronymus, Euacuate vsque ad fundamentum eius. Felix, Exinanite, exinanite, vel euacuate, euacuate, vel deuastate, deuastate, vsque ad fundamentum in ea. Omnia enim hæc idem sunt. In eo verò quod sequitur, Filia Babylonis misera, Hieronymus pro misera ponit deuastata, subaudiendo erit vel fiet. Felix, misera, deuastata vel depopulata. Quidam Babylonem ponunt casu vocatiuo, & vastationis, vel miseriæ casu genitiuo, ad hunc modum, O Babylon, filia va- F
stationis vel desolationis secundum eum modum loquendi quo in scripturis dicuntur filii mortis vel damnationis, qui morti addicti vel destinati sunt.

IN PSALMVM CXXXVII.

VErsu 1. Quoniam audisti omnia verba oris mei. Totum hoc in Hebræo prorsus non legitur sed principium versus seque͂tis cum initio Psalmi continuatur, ad hunc modum, Confitebor tibi domine in toto corde meo, in conspectu angelorũ vel deorum vel iudicũ aut magnatum, psallã tibi. In Græco habetur quidem hæc oratio, sed nõ in eodem loco quo in nostris codicibus ponitur. Habent enim Græci libri hunc ordine͂, Cõfitebor tibi domine in toto corde, & in conspectu angelorum psallam tibi: Quoniam audisti omnia verba oris mei, adorabo ad templũ sanctum tuum, &c. ¶ Versu 3. quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuũ. In vulgata hac
Psal. 18. lectione videtur singularis numerus positus pro plurali, omne pro omnia, in hũc sensum, Magnificasti nome͂ sanctum tuum super omnia, iuxta dicitur in Psalmo 8. Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. In Hebræo autem habetur, Magnificasti super omne nomen tuum eloquium tuum, quomodo, vertunt Hieronymus & Felix. Quod ita potest intelligi, G
Magnificasti verbum tuum Euangelicæ prędicationis & extulisti super omne nome͂ tuum, quoniã videlicet ante illud verbum mundo missum, vocabaris tantum Deus Israel, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, defensor & pastor Israel. Verum eloquium tuum non in Iudæa tãtum voluisti latere, sed per vniuersum orbem terrarum fecisti diuulgari. Chald. Paraph. habet, Magnificasti super omne nomen tuum verba laudis tuæ. id est, verba tuæ laudis nullis tuis nominibus valent comprehendi, nullum tibi nomen est quo tua laus atq; celsitudo penitus explicari possit. Quidam putant in hac oratione esse hyperbaton, sicque in Hebræo eam esse iunge͂dam, Magnificasti nomen tuum super vel propter omne verbum tuum. hoc est, nomen tuum vehementer magnificasti & laude dignum commendasti, ex eo quod quicquid vnquam promisisti, fideliter adimpleas. Atq; ita dicit Felix verti posse, Magnificasti super omne eloquium tuum nomen tuum, modo super, loco propter accipiatur. ¶ Versu vltimo, Dominus retribuet pro me. In Hebræo, Dominus operabitur pro me, vt vertit Hieronymus: vel dominus perficiet, finiet vel consummabit pro me, vt Felix. In vltima autem parte, Opera manuum tuarum ne despicias, Hieronymus habet, Ne dimittas. id est, ne patiaris perdi, ne perire sinas. Felix, ne dimittas vel ne relaxes. id est, ne dissoluere aut diffluere sinas.

IN PSALMVM CXXXVIII.

VErsu 2. Intellexisti cogitationes meas de longe. Hieronymus, Intellexisti malum meum de longe, quod potest intelligi actiue, malum quod feci, vel passiue, quod pertuli. Felix in textu nobiscum legit, cogitatione͂. Verum ad marginem ponit multiplice͂ versionem. Vel sic, Intel H
lexisti malum meum, actiue vel passiue. Aliter, Intellexisti vt cõsociares me. id est coniungeres me: vel intellexisti socium meum, vel amicum meum: hoc est, non me solum cognouisti, verum etiam quicquid ad me attinet & quicquid mihi est coniunctũ, aut tu nosti cum quibus sit vita mea & cum qualibus conuersatio mea. Vel sic, Amicum meum & socium meũ tu à longè optimè nosti, cũ nullam videaris cum illo familiarem conuersatione͂ ducere, longe etiam melius me, qui tamen illi perpetuo cõuiuo familiariter, & illi sum assiduus, ac iam fere modium salis (quod dici solet) cum eo absumpsi: etiam post tam longam támq; familiarem conuersatione͂, tu illum nosti melius ac magis intime quàm ego illum nouerim, & melius cognoscis quo erga me sit animo, cum ego id certo nõ sciam & falli possim, quantumuis interioribus indiciis amicitiam erga me testetur. Nemo enim filius est, qui omninò certum & exploratum habeat patris animum atq; econtrario: neque vllus maritus suæ coniugis habet certum animũ, cum subinde auditũ sit, & à parentibus filios, & à filiis pare͂tes, ab vxoribus maritos, à maritis vxores, variis modis fuisse interfectos. ¶ Versu eode͂, Semitã meã & funiculum meum inuestigasti. Hieronymus, Semitam meã & accubitione͂ meam eue͂tilasti. Felix Semitam meam & accubitum meũ circundedisti. De quibus diximus in annotationibus principalibus. Felix verò dicit etiam sic verti posse, Semitam meam & quadratũ meum, vel quadrũ vel qua-

A drangulum meũ euentilasti vel dispersisti. Quod ego quidem puto (iuxta sententiam Elucidationis) apte posse exponi de hominis intẽtione, intelligendo per quadratũ gnomonẽ, vel instrumentũ quo examinantur lapides, an recte quadrati sint, quomodo per funiculũ muri & parietes in ædificio, an absq; curuitate surgant. Hominis autẽ intentio eadem ratione & funiculus & gnomo vel quadratũ, id est, instrumentum ad quadrãdum potest appellari. Ipse verò sic exponit, Semitam quam feci per omnes quatuor partes mundi, vel omnes quatuor partes mei, inuestigasti. ¶ Versu 3. Quia non est sermo in lingua mea. In Græcis exemplaribus nunc legimus pro sermone δόλος, quomodo etiã habet lectio Romani Psalterii, Non est dolus in lingua mea. Verũ id ex corruptione videtur esse, videlicet pro λόγος deprauate scriptũ δόλος: id est, pro sermone dolus. Id ex Hebræo fit euidens. Cæterũ ex Hebraica lectione hæc pars tertii versus cõtinuanda erit cũ principio quarti versus sequentis, in hunc modum, Quia non est eloquium in lingua mea, ecce domine nosti omnia. Sic enim vertit Hier. Neq; minus clare Felix, Quoniã nõ est sermo in lingua mea, ecce domine cognouisti totũ ipsum: quod sic exponit, Nondũ fuit sermo in lingua mea, & tu domine cognouisti totũ ipsum sermonẽ: vel sic, Non est sermo in lingua mea, quem tu non cognoueris. Vel sic, Quamuis non est sermo in lingua mea, attamen tu cognouisti omnia quę cogito, omnes cogitationes cordis mei. Cui cõsonat B Para. Chal. quæ sic habet, Et cũ non est verbũ in lingua mea, ecce Deus tu nosti cogitationes cordis mei oẽs. Deinde pro eo quod nos habemus, Nouissima & antiqua tu formasti me, ex Hebræo lõge à vulgata lectione diuersa sentẽtia legimus, Retro & ante formasti me: id est, posteriora & anteriora mea: hoc est, totum me, quantus quantus sum. Ita enim vulgo vbi significare volumus nos rẽ exacte perspexisse & probe cognoscere, dicimus nos rẽ eiusmodi ante & retro perspexisse. i. quęcunq; sunt in re eiusmodi. ¶ Versu 8. Si sumpsero pennas meas diluculo &c. Felix, Assumã pennas auroræ. Quod simpliciter intelligi potest, Si assumpsero pennas ad volandũ admodum diluculo in aurora, iuxta sententiam vulgatæ lectionis. Aliqui comparationẽ putant fieri à sole in aurora, qui mox vbi oriri cœperit, iactu celerrimo radios longissimos proiicit versus Occidentem, supra mare, quod ad Occidentem est quoniã illic mare dicitur occidere, propter quod etiã Poetæ cum occasum solis volunt significare, ipsum se condere dicunt in Oceano. Vult ergo significare Propheta, Si ita celeriter possem auolare, quomodo celerrime sol in aurora oriens, spargit versus Occidentẽ longissimos radios, sicq; in vltimis maris, in vltimo Occidentis facerem mihi habitationẽ, etiam illic te inuenirẽ, & tu me illic regeres atq; custodires. ¶ Versu 9. Etenim illuc manus tua deducet me. Potest intelligi illuc, ad illũ locum, ad hoc extremũ maris deducet me manus tua, sine cuius ductu impossibile me C foret illuc pertingere. Vel sic, Manꝰ tua illuc me deducet, illuc mihi dux erit & cõseruatrix: vt quod sequitur, Et tenebit me dextera tua, præcedens explicet. Cui cõsonat quod vertit Felix, etiam illuc manus tua diriget me, vel manu tua diriges me. ¶ Versu 13. Confitebor tibi, quoniã terribiliter magnificatus es. Hieron. Cõfitebor tibi, quoniam terribiliter magnificasti me. Felix, Confitebor tibi, quoniam terribiliter & mirifice formatus sum: vel ita, Quoniã terribilibus segregatus sum: id est, terribilibus operationibus segregatus sum, & formatus sum à te, vel occulte effectus sum à te. In eo autem quod sequitur, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis, quidã vltimo loco positũ aduerbium nimis, iungunt cum nomine mirabilia, ad hunc modũ, Opera tua sunt nimis mirabilia, & anima mea cognoscet, vel contemplabitur ea. Cuius simile diximus in versum primũ Psalmi 45. Deus refugium nostrum & virtus, adiutor in tribulationibus quę inuenerunt nos nimis. Diximus enim, nimis, cõstrui cum adiutor, hoc sensu, valde adiutor. i. adiutor potens ac validus. ¶ Versu 14. Psal. 45. Non est occultatũ os meũ à te, quod fecisti in occulto. Hier. Non sunt operta ossa mea, à te, quibus factus sum in occulto, id est, quibus formatus sum in abscondito materni vteri, vel in occulto, in operimento carnis & pellis. Felix, Nõ est occultatũ os meum à te, quoniã factus sum in occulto: hoc est, quãuis in occulto factus sum in secreto materni vteri, attamen ossa mea non sunt tibi incognita. Quidã os pro fortitudine accipiunt, quæ est in ossibus maxima, in hunc sensum, Non erat tibi occultata fortitudo mea, cum essem in abscondito, quasi dicat, tu nosti, quàm fuerim nullius virtutis, cũ in vtero materno tuis manibus primum formari inciperẽ. ¶ Versu eodẽ. Et substãtia mea in inferioribus terræ. D Dictio quæ hic in Hebræo ponitur pro substãtia à verbo rakã descendit ꝙ (teste Reuchlinio) significat acu pinxit, imaginibꝰ intexuit, polymitauit, & (si dicere liceret) texipinxit. hinc illud quod Hie. hoc loco vertit, Imaginatus sum in nouissimis terræ, idem putat esse, ꝙ cõtextus sum in inferioribus terræ. i. in matrice. Valet enĩ imaginatus sum, acsi dicã, secundum varias imagines & varios colores pulchra diuersitate artificiose factus sum, quõ pannus lineus pulchre solet acu pingi, aut quomodo aulea atq; tapeta (quæ vocãt) diuersarũ imaginum & diuersorũ colorum varietate solent artificiose contexi. Significatur hoc loquendi schemate, inexplicabile imò incõprehensibile artificiũ, quo hominis corpus tã pulchra varietate, tã mirabiliter cõponitur ex tam diuersarũ rationũ membris: quemadmodum vestis phrygianica ex nimiũ diuersis coloribus aptissime tamen distributis artificiose contexitur. Hinc quidã verterunt, Ingeniosissime cõtextus sum: alii, acu pictus sum: alii, phrygianicis imaginibus formatus sum vel cõtextus. Ad idem hoc verbũ spectat dictio illa quę in Psal. est 44. pro varietatibus cum dicitur de sponsa, ꝙ sit circũamicta varietatibus, de quo suo loco dictũ inuenies. ¶ Versu 15. Imperfectum meũ viderunt oculi tui. In Hebr. est galmi, quod significat rudẽ fœtũ meũ, quod vulgo solent naturales embrionẽ appellare, cũ videlicet nondũ fœtus in materno vtero oĩbꝰ suis mẽbris, & forma vltima fuerit absolutus, sed ĩpolitus adhuc est tẽporis successu per virtutem generatiuã perficiendus. De hoc dictũ est plenius in annotationibus prioribus. Psal. 44. Quod autẽ sequitur, & in libro tuo omnes scribẽtur, Felix vertit per genus neutrũ, hoc modo, Et

Lucæ.12. in libro tuo omnia illa ſcribētur,quod exponunt de membris corporis,hoc modo.Omnia illa mē- E
bra corporis in libro tuo ſcribentur,oĩa illa mēbra quibus informe illud corpus perficis,ſcribentur in libro tuo,ita vt(vt iuxta domini verbū)etiā capilli capitis omnes numerētur, nec poſsit vel vnus ex eis perire. Atque in hūc ſenſum quod cōtinuò ſequitur,Dies formabūtur,& nemo in eis,ita verti poteſt,Per dies formabūtur,& nullū ex eis: hoc,eſt formabuntur membra illa temporis ſucceſſu, & non erat vnū ex eis tunc tēporis cū adhuc eſſem informis maſſa in matris vtero.Iuxta quam ferè ſententiam,quidā Paraphraſtes ſic vertit,Cum informis eſſem fœtus,videbas me:cuncta mēbra, quæ per dies formata ſunt, velut in libro habebas deſcripta,cū adhuc ne vnum quidē extaret. Hier. verò,quantum ad partem priorē vertit,vt habet noſtra lectio, In libro tuo omnes ſcribētur. Quod autē ſequitur, Dies formabuntur, & nemo in eis, ita reddidit, Dies formati ſunt,& non eſt vna in eis.Cuius lectionis ſententia in annotationibus prioribus aſsignata eſt.Alii verò ſic exponunt,Dies formabuntur,& dabuntur nobis, quibus viuemus ſuper terrā, & nō vna in eis ſupple aſsignata eſt ad noſtrum arbitrium,ſed ſtatuta vitæ periodus à Deo peragi debet,& non poteſt præteriri.¶Verſu 16. Mihi autē nimis honorificati ſunt amici tui Deus,&c.Hieron.Mihi autem quàm honorabiles facti ſunt amici tui Deus, quàm fortes pauperes eorum: hoc eſt, Quàm ſunt validi, conſtantes, & robuſti,ad perferendū omnia, verum illi pauperes ſpiritu inter amicos Dei. Quàm enim fortis F
erat ille ex amicis Dei pauper,qui cū nihil haberet,confidenter iactabat omnia ſe poſsidere: & mul
Philip.4 tos locupletare,qui cum in penuria viueret,clamabat omnia ſe habere, & abundare, omnia quoque
Roma.5. poſſe in eo qui ipſum cōfortabat,qui etiā in tribulationibus gaudebat, & pro infirmitatibus ſuis li-
2.Cor.12 benter gloriabatur,qui clamabat,neque morte,neque vita, neque vlla omnino creatura ſe poſſe ſe-
Rom.8. parari à charitate Dei,& alia huiuſmodi permulta magnæ fortitudinis teſtimonia. Quantum verò ad priorem partē,poteſt ex Hebræo etiam ſic verti,Mihi autē quàm fuerunt precioſæ cogitationes tuæ Deus.Nam dictio,Hebraica hîc poſita reim,ambigua eſt, ad ſignificandū cogitationes vel amicos:propter quod,in verſu ſecūdo præſentis Pſalmi vbi eadem dictio ponitur,diximus verti poſſe, Intellexiſti cogitationem meā,vel amicum meum.Huius autē lectionis ſenſus erit,O Deus, cogitationes tuæ iſtæ quibus tu ſic cogitas,& ſic agis cum genere hominū, quàm ſunt precioſæ, quā ſunt ſtupendæ,quantíſque laudibus dignæ celebrari?Priori tamen verſioni aperte fauet Chal.Para.quæ ſic habet,Mihi autē q̃ honorabiles ſunt qui amant te iuſti,Deus: & quàm validi ſunt principes eorum? Et quod ſequitur,aliter quoque quàm Hieronymus vertit,legi poteſt. Nam Felicis verſio ſic habet, Quàm multiplicati ſunt principes eorum,nempe amicorū Dei:vel, Quàm confortati ſunt: id eſt,quàm fortes facti ſunt.Vel ſic,Quàm corroborata ſunt capita eorū. Quæ lectio ſecundū ſen G
tentiam ſatis cum Hieronymiana conuenit.Nam principes iſti multiplicati,vel capita confortata a-
Pſal. 44. micorum Dei,ſunt fortes illi pauperes quos cōſtituit Deus ſuper omnem terrā, & quos tanquam
Pſal. 40. fortes Deus vehementer eleuauit,vt in aliis Pſalmis ſcribitur. Quidam vertunt ſummas pro principibus vel capitibus,in hunc modū,Quàm præualuerūt,vel quàm ingentes factæ ſunt ſummæ earū, nempe cogitationū,vt (quomodo ſequitur)dinumerare non poſsint.Aut,Quā multæ ſummæ eorum,nempe amicorū Dei.i.quantæ multitudines eorū,vt dinumerare non poſsint.Nam lectio Hebraica ambigua eſt,licétq; vertere per genus maſculinū ſiue fœmineū,vti videbitur cōmodius.Quidam partem poſteriorem ſic vertunt, Quàm difficilis eſt computatio earum cogitationū, vel eorū amicorum ob nimiā multitudinē.Diuerſitas omnis ex hoc procedit ꝙ dictio Hebraica hoc in loco poſita roſſ,per aleph in medio,plura ſignificat. Proprie enim caput ſignificat,trāſumptiue cacumen
Exod.30 cuiuſlibet rei,principē,vel ſummū,vel primū & ſupremū.Inde ſummi principes & capitanei denominātur.Inuenitur etiā & ſummā ſignificare,vt Exod.30.Cum acceperis ſummā filiorū Iſrael.Atq; ex hac vocis ambiguitate ꝓcedit tranſlationū ſuprà poſita diuerſitas.¶Verſu 17.Exurrexi,& adhuc ſum tecū.De reſurrectione futura poſt mortem hoc exponit Para.Chal.quæ ſic habet, Reſurgā in mundo venturo,& adhuc ſum tecum.¶Verſu 19.Quia dicitis in cogitatione,accipiēt in vanitate ciuitates ſuas.Longe aliter eſt in Hebr.Hie. quidem ſic vertit, Quia contradicent tibi ſceleratè, eleuati ſunt fruſtrà aduerſarii tui,hoc eſt, inimici tui in ſcelere & impietate ſua cōtradicēt,repugnabúntque tibi, & erunt inobedientes: ipſi fruſtrà eleuati ſunt,abſq; vtilitate præpoſiti ſunt aliis: quod ta- H
men non rarò contingere ſolet,vt mali præſint bonis.Secundū quam expoſitionē hæc lectio facile poterit cum noſtra vulgata cōcordari,id quod cōferenti facile fiet manifeſtū.Poteſt & aliter intelligi hæc Hiero. verſio: fruſtrà & vanè contra te eleuati ſunt per ſuperbiā vt tibi contradicant.cum nullā habeat cauſam ſeſe cōtra te eleuandi,imò oēm potius cauſam habeat ſeſe humiliandi ſub ma-
Lucæ.12. nu tua,tibíq; humiliter obediendi. Vel fruſtrà eleuati ſunt contra te & amicos tuos,quia præualere non poterunt, neq; tibi,neq; tuis amicis:quoniā poſtquam corpus occiderint,non habent quid faciant.Ponit Felix & alias plures verſiones,in textu tamen nō ponens niſi quod vertit Hie. Quantū autē ad ſecundā partē,dicit rectè verti poſſe vt habet noſtra lectio, Accipiāt inuanū ciuitates tuas. Verſu vlt.Et vide,ſi via iniquitatis in me eſt.Hie.pro via iniquitatis vertit,viā doli,Felix viam afflictionis vel contriſtationis vel contriſtantē.i.efficientē dolorem vel afflictionē. Hæc autē eſt via impietatis,quæ perducit ad dolorē æternū.Verti etiā poteſt,rebellionis vel inobedientiæ. Nomen enim quod Hebræo ponitur,venit à verbo atzab,quod ſignificat ſollicitauit,cōtendit,cōtriſtauit,afflixit, irritauit,rebellauit,ad iracundiā prouocauit, perturbauit,ærumnis affecit. Vnde nomen hoc loco poſitum,ſignificat contentionē,cōtriſtationem,afflictionem, rebellionem,irritationem,perturbationem,& huiuſmodi. Quod autem in ſecūda parte dicitur,Deduc me in via æterna,Hieronymus ita legit nobiſcum.Felix verò,Deduc,me per viā ſæculi,quod poteſt intelligi per viam hu-

A ius mundi, vel sic per viam rectorum: id est, iustorum qui sunt in hoc mūdo: quemadmodū habet Paraphrasis Cha. In via rectorum mundi. Potest & sic verti, Deduc me per viam in æternum. Quidam hanc orationem accipiunt per modum sibi imprecantis malum, vt deduci in viam sæculi vel mundi sit interfici, & ire viam mundi sit mori: quemadmodum ire viam vniuersæ carnis, appellamus mori. Et iuxta hanc expositionem sic intelligunt. Vide, si in me est via iniquitatis, quod si inueneris interfice me. Non enim sum mihi doli conscius. Verum huic sensui obsistit addita coniunctio (&) ante deduc, quæ imprecationem talem non bene patitur.

IN PSALMVM CXXXIX.

Versu 5. Qui cogitauerūt supplantare gressus meos. Felix ait verti posse, Qui cogitauerūt propellere plantas meas: quod eundē sensum habet, cogitauerūt impellere pedes meos vel plantas meas ad lapsum. ¶ Versu 6. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Hier. Iuxta semitam offendiculū posuerunt mihi. Felix, Iuxta semitā tendiculas vel offendicula posuerunt mihi. Sensum eundem cum nostra lectione explicant. ¶ Versu 8. Obumbrasti super caput meum in die belli. Clarius Hier. Protexisti caput meum in die belli. Verti etiā potest ad verbū, in die armorum: hoc est, in die quādo erant sumenda arma, quod proculdubio est in die belli & oppugnationis: cum videlicet

B te oppugnauerint tui aduersarii. Hoc autem tēpus belli, quanquā generaliter loquendo totum sit tēpus vitæ huius (iuxta dictum beati Iob, Militia est vita hominis super terrā) specialiter tamen quædam sunt belli tempora, quando plus solito diuina permissione oppugnamur: quo tēpore solet nobis Deus super caput obumbrare, qui est adiutor in opportunitatibus. ¶ Versu 9. Ne tradas me domine à desiderio meo peccatori, cogitauerūt contra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. In elucidatione indicauimus, hîc poni loco cōtra vel præter & cōtra desiderium meum. Totum autē hunc versum sic vertit Hieron. Ne des domine desideria impii scelera eius ne effundantur, & eleuētur. Cuius lectionis hic est sensus, Non concedas, non sinas impleri desideria impiorum videlicet scelera eorū, & impias cogitationes, quas cogitauerant contra bonos, ne ipsi effundantur lætitia, & exaltentur atq; glorientur, si eos præualere contigerit. Felix aliquāto clarius sic vertit, Ne perficias domine desideria impii cogitationē eius ne cōsummes, exaltabuntur: id est, alioqui exaltabuntur, si tu illorū desideria & cogitationes consummares ipsi eleuarētur superbe. Dicit etiam sic posse verti, Capistrum eius (impii) ne abstrahas: vel auferas vel educas. Quod secundum similitudinem bestiarū debet intelligi, quorum ora ne noceant, obstruuntur capistris. Nam ita etiam dominus Deus dum impios dæmones & homines coercet, ne omnē malitiā quam vellēt exercere possint in pios,

C quasi capistro os illis obstruit, obuoluit, atq; concludit vt mordere .i. nocere non valeant. Iustus ergo feritatem impiorū, si relaxarentur, metuēs, hoc ab eo postulat, vt non abstrahat Deus capistrum impii, sed capistratū illum relinquat, vt non possit præualere. ¶ Versu 10. Caput circuitus eorū labor labiorū ipsorū operiet eos. Hier. Amaritudo conuiuiorū, labor labiorum eorū operiet eos. Quod ita potest exponi, Praua doctrina & dogmatum peruersorū adinuentio, quam bonis impii proponunt, quasi conuiuia splendida, sed quouis felle & absynthio amariora, nempe labor labiorū ipsorum, videlicet dogmata peruersa, in quibus disseminandis laborant, & quæ per labia sua proloquūtur, operiet eos confusione æterna. Felix aliter vertit, Principem circundantium me, afflictio labiorum eius operiet illum: id est, eum qui est caput & princeps, & quasi dux inimicorū meorū, hac vnā cum suis opprimet labor labiorum ipsius, hic ex verbis suis dolosis damnationem recipiet. Ad quā sententiā reduci posset lectio nostra vulgata, si caput acciperemus in casu accusatiuo, pro principe vel præcipuo, ipsum verò circuitum pro multitudine impiorum circundantiū. Esset enim hic sensus, Ipsum qui est caput & princeps inter eos qui nunc ad nocendū me circuieunt, hunc vnā cum suis operiet labor labiorum ipsorū. ¶ Versu 11. Cadent super eos carbones, in ignē deiicies eos in miseriis non subsistent. Quidā aliter hunc versum distinguunt, hoc modo, Cadent super eos carbones in igni: id est, carbones ignis vel igniti, deiicies eos in miseriis: ac deinde, non subsistent: id est, non stabunt cum beatis, non resurgent ad gloriam, sed tollentur ne videāt gloriam Dei, & proiiciētur in tenebras exteriores. Vtraq; distinctio bonam habet intelligentiam. Hieronymus vero Ex Hebræo sic vertit, Cadent super eos carbones ignis, deiicies eos in foueas, vt non consurgant .i. vt nun

D quam inde queant exurgere, vt nunquam possint inde emergere. Chal. autem Paraph. nostram lectionem pulchre explicat, his verbis, Cadent super illos carbones de cælo, in ignem & in gehennā præcipitabis eos, & in foueas illaqueationis, vt non resurgant ad vitam æternam. ¶ Versu 12. Virum iniustum mala capient in interitu. In Græco est verbū θηρεύσει quod significat venari: propter quod, hic est sensus, Virum iniquum mala venabuntur, vel quasi venatione capiēt in interitu, vel mala venationem instituent contra impium, aut sicut venando persequentur impium ad interitum, videlicet eum iugiter insequendo & impellendo, donec detrudant in interitum ignis æterni. Et eadem hæc sententia in Hebræo indicatur. Vnde Chal. Paraph. hanc venationem sic exprimit, Virum prauum & malignum venabitur angelus mortis, & detrudet in gehennam.

IN PSALMVM CXL.

Versu 2. Dirigatur oratio mea, &c. Pulchre hūc locū explanat lectio Chaldææ Par. Dirigatur dn̄e oratio mea sicut suffimentū aromaticū corā te, eleuatio manuū mearū in oratiōe sicut mun⁹ suaue vel oblatio suauis, quę offertur in vespere. ¶ Ver. 3. Pone dn̄e custodiā ori meo, & ostiū circūstātię labiis meis. Felix, Pone dn̄e custodiā ori meo, custodiā super ostiū labiorū meorum: quod eandem cum nostra lectione sententiā habet. Idem enim est poni labiis ostiū circunstātiæ, quod poni custodiā super ostiū labiorum. Vtrunq; nō aliud significat quàm linguæ refrenatio-

Margin notes: Iob. 7. Psal. 9.

nem,& labiorum cuſtodiã, vt nihil eloquatur lingua, nihil egrediatur labia, quod nõ deceat egredi
per os iuſti. Verti etiã poteſt, Pone cuſtodiã ſuper eleuationem labiorum meorũ, quod ſimpliciter E
in ſententiam iã expoſitam poteſt accipi, Pone cuſtodiã ſuper apertione labiorũ: vel vt ſignificetur
cuſtodia ſuper exaltatione labiorũ: hoc eſt præſeruatio à verbis ſuperbiæ, Tunc enim modo quo-
dã eleuantur labia cum ſuperba loquuntur. B. autem Hier. neq; oſtium vertit neq; eleuationem, ſed
paupertatem. Serua (inquit) paupertatẽ labiorum meorũ: hoc eſt, cuſtodi labia mea in paucitate &
raritate ſermonis, vt nõ ſint ad effutiendũ quælibet nimium facilia. Nam in multiloquio (vt ſapiẽs
Iacobi.1. ait) non deeſt peccatum. Et Iacobus apoſt. docet, tardos debere nos eſſe ad loquendum, ſicut & ad
iraſcendum. Prouenit autẽ diuerſitas iſta ex æquiuocatione nominis Hebraici dal, quod ſi accipia-
tur pro deleth per ſex puncta, vt per apocopẽ vltima aſſumpta litera, & punctis ſex in vnum patha
commutatis, ſignificat oſtiũ, vt vertit Felix. Si autẽ dal accipiatur vt deſcẽdens à verbo dalatla, quod
ſignificat eleuauit, ſuſtulit, eleuationẽ ſignificat. Significat eadẽ dictio dal, hominẽ pauperem, miſe-
rum, inopem, tenuem, & quaſi exhauſtum: quã ſignificationem inſequutus eſt Hier. ¶ Verſu 4. Nõ
declines cor meum in verba malitiæ, ad excuſandas excuſationes in peccatis, Cum hominibus ope
rantibus iniquitatem, & non cõmunicabo cum electis eorũ. Hie. Non declines cor meũ in verbum
malum, voluere cogitationes impias cum viris operantibus, neq; comedere in deliciis eorum. Quæ F
lectio per ſe facilem habet intelligentiam. Comedere autem in deliciis impiorum, intelligimus frui
eiſdem quibus impii voluptatibus. ¶ Verſu 6. Oleum autẽ peccatoris nõ impinguet caput meum.
Hier. pro oleo peccatoris, vertit oleum amaritudinis, Oleũ (inquit) amaritudinis non impinguet ca
put meum. Idem autem eſt quod ille, oleũ amaritudinis, & noſtra lectio oleum peccatoris appellat.
Blanda enim adulatio, qua peccatores ſolẽt (potiſsimũ principibus atq; magnatibus) adblandiri, ve-
ræ amaritudinis oleũ eſt, quouis felle amarius, & quouis peius toxico, quo ſubuertũtur corda homi
num. Felix autẽ totũ hunc verſum lõge aliter vertit, in hunc modum, Percutiet me iuſtus miſericor
dia, & redarguet me, oleũ capitis non prohibebit caput meum. Quod ſic intelligitur, Si me percuſ
ſerit iuſtus, erit hoc mihi benignitas, erit beneficium, erit miſericordia talis percuſsio qua verberat
charitas: & ſi me redarguerit, erit hoc mihi oleũ capitis, quaſi oleum boni odoris ſuper caput: ita ſci
licet me refocillabit, & vires mihi reſtaurabit, atq; ideo caput meũ nõ prohibebit tale oleũ, ob hoc
quia tã vtile eſt corripi à iuſto, nolo fugere corruptionẽ iuſtorũ, nolo caput ſubtrahere, ſed liben-
ter volo ſuſcipere. Pro oleo autẽ capitis, verti poteſt oleũ primũ, præcipuum, excellens, vel eximiũ:
& ſignificabitur correptio viri iuſti eſſe quaſi vnguentũ precioſiſsimum. Cauſa autẽ huius diuerſi-
tatis, vt Hier. vertat oleũ amaritudinis, Felix oleũ capitis: alius, oleũ primum, ex æquiuocatione eſt G
dictionis Hebraicæ roſſ, per alech in medio, Significat enim caput, vnde tranſſumitur ad ſignificã-
dum primum, ſummum, præcipuũ, eximiũ. Eſt & aliud eius ſignificatum, vel, amaritudo, toxicum
quam ſequitur Hie. Idem & in Pſalmi præcedentis verſu 10. vſuuenit, vbi nos habemus caput cir-
cuitus, nam Felix principem vel præcipuum vertit. Hier. amaritudinem, vt ſuprà oſtendimus. Pro
illo quoque, Non impinguet caput meum, quod habet cum noſtra lectione Hiero. & quod Felix
vertit, Non prohibebit caput meum: verti etiam poteſt, Non franget vel conteret caput meũ: eſt-
que ſenſus, Oleum illud correptionis iuſti non mihi caput cõteret, non malum erit mihi aut inſalu
bre, imò potius cõfortabit, & reparabit mihi vires. ¶ Verſu 7. Abſorpti ſunt iuncti petrę iudices eo-
rum. Id ex Hebræo vertit ferè iuxta modum noſtræ lectionis Hier. Sublati ſunt *iuxta petram iudi-*
ces eorum. Felix autem in textu ſic habet, Diſtrahantur ſuper acumina lapidum iudices eorũ. Qui-
bus verbis quidã per figurã dicunt optari, vt principes errorũ ſuper loca ſaxoſa diſtrahãtur, & quaſi
ſcindantur acutis petris: id eſt, crudeli ſupplicio intereant, vt illis iuſto ſupplicio peremptis, ſimpli-
ciores quos illi in ſeductione tenebant, verba veritatis audiant, quæ ſunt potenti. Quam ſententiã
clarius alii ſic exprimunt, Præcipitentur in locis petræ, vel in locis ſaxoſis: id eſt, in rupibus princi-
pes eorum. ¶ Verſu vltimo. Cadent in retiaculo eius peccatores: ſingulariter ſum ego, donec tran-
ſeam. Secus in Hebræo legitur. Nam Hiero. ſic vertit, Incident in rete eius (nempe diaboli, qui eſt
malorum caput: vel in rete impietatis) impii ſimul: id eſt, impiorum vniuerſitas, vt nec vnus rete il-
lud mortis effugiat: ac deinde ſeparatim adiicit, Ego autem tranſibo: id eſt, ego euadam rete illud im H
Pſal. 123. piorum, tranſibo de vita hac mortali ad vitam nunquam intermorituram: quemadmodum in alio
Pſalmo dicitur, anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: Laqueus contritus eſt, &
nos liberati ſumus. Felix aliquanto obſcurius, ſed in eandem penitus ſententiam, ſicut legit, Cadent
in retia eius impii ſimul, donec ego tranſeam. Vel ſic, Ego inæternum tranſibo, vel ego donec tran
ſeam. Quidam verò dictionem iachad (quæ ſignificat ſimul) iungunt cum ſequentibus, & alteram
dictionem ad peram, quæ ſignificat vſque vel donec, accipiunt pro ſemper: quemadmodum non
eſt inconſuetum vſque pro ſemper accipere. vertuntque in hunc modum, Cadent in rete eius pec-
catores: ac deinde, Simul ego vſque tranſibo: id eſt, perpetuò effugiam illa ſcilicet peccatorum retia.
Chald. Parap. ſic habet, Singularis ſum ego donac tempus tranſeat.

IN PSALMVM CXLI.

¶ Verſu 5. Conſiderabã ad dexterã, & videbã, & nõ erat qui cognoſceret me. Hie. & Felix per impe-
ratiuũ vertũt, hoc modo, Reſpice ad dexterã, & vide, quia nõ ſit qui cognoſcat me. Vbi dño ꝓpo-
nit ſuã derelictionẽ: quaſi dicat, Et tu vides, ꝙ pręter te nemo adſit mihi in auxiliũ, neq; (vt in ſequẽ
ti verſu dicitur) vt patet mihi fuga, vt fugiendo me ſaluem: propter quod, ad te ſolum me potentem
liberare clamo pro auxilio. ¶ Verſu 10. Educ de cuſtodia animam meã. Quod in Hebræo *ponitur*
vocabulum pro cuſtodia, deſcẽdit à verbo ſagar, quod ſignificat clauſit. Vnde nomen *illud clauſu-*

A ram significat, vel carcerem aut locũ custodiæ in quo quis concluditur quasi in carcere. Vnde Hie.
vertit, De carcere: & Felix, De carcere vel de clauso. Vltima autem particula, Me expectant iusti, do
nec retribuas mihi, varie trãsfertur. Hiero. sic vertit, In me coronabuntur iusti, cũ retribueris mihi.
Quod facilẽ habet intelligentiã cum de Christo exponitur. In Christo enim tanquã in authore, &
primaria causa salutis omniũ, iusti coronati sunt, suã acceperunt gloriam & claritatem: per illius pas
sionem mortẽ & resurrectionem consecuti sunt ipsi coronam suæ gloriæ, quam præstolabantur,
ad quam sine eo pertingere non poterãt, donec suam retributionẽ ipse accepisset: id est, donec post
passionem resurrexisset à mortuis, intrassétq; in patris gloriam. Si verò ad vnum quemlibet iustum
referatur, ita debebit intelligi, Quum retribueris mihi: id est, cum bene feceris mihi, me videlicet e-
ducendo de carcere angustiæ, tunc in me coronabuntur iusti: id est, in modum coronæ congrega-
buntur circum me, quasi congratulantes mihi, & exultantes de mea liberatione, quemadmodum
fieri solet erga huiusmodi qui de magnis euaserunt periculis. Quam sententiam apertius habet ver-
sio Felicis, Me circundabunt iusti, cũ retribueris mihi. vel in me facient coronas iusti: quod alii ver-
tunt, Circuncingent me iusti, eo quod benefeceris mihi, Consentit & quod habet Paraph. Chald. Ob
B gratiam mei facient tibi coronam laudis iusti, quoniam reddes retributionem bonam super me.

IN PLALMVM CXLII.

VErsu 4. Anxiatus est super me spiritus meus. Hie. Anxius fuit in me spiritus meus, in medio
mei sollicitũ fuit cor meũ. Felix, Mœrore affectus est in me spiritus meus, vel inuolutus est,
siue opertus est anxietate: ac deinde. Intra me desolatũ vel obstupefactũ est cor meũ. Idẽ
hæc omnia sonãt quod vulgata nostra lectio. Videtur autem illud quod habet nostra lectio, super
me, accipiendum pro, in me: quanquam & aliter accipi potest, vt valeat, de me, vel pro me: vt sit sensus,
Anxius fuit de me, vel pro me spiritus meus, videlicet ne ab inimicis cõprehenderer, & in mortem
abducerer. ¶ Versu 6. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. In Græco est γῆ ἄνυδρος .i. terra inaquosa,
vt verti solet. Intelligitur terra siticulosa, destituta humore. Vnde Hier. Aĩa mea sicut terra sitiẽs ad
te. Alii, terram torridã vel lassam, nimia scilicet destitutione humectantis aquæ, legunt. Omnia in e-
undẽ sensum concurrũt. ¶ Versu 11. Domine ad te confugi. Loco verbi cõfugi, in Hebræo ponitur
Kissaht per sameh daggesatũ, quod significat occultauit, cælauit, abscõdit, operuit, texit, & similia.
Hier. vertit, Domine à te protectus sum. Felix, ad te obscõdi, cælaui. i. te posui pro operimẽto meo
vel pro redẽptione mea, vel adclamaui in occulto, vel in te, siue apud te cælaui vel abscondi, supple
omnia mea. Alii vertunt, ad te vel apud te latui, apud te me abscõdi. Alii, ad te occulte cõfugi. Chal.
Paraph. habet, Verbũ tuum constitui redemptionem meã. Hæc ferè omnia nostra lectio maiori cla
C ritate complectitur, dicens, Domine ad te confugi, vt scilicet apud te abscõderer ab hostibus meis.

IN PSALMVM CXLIII.

VErsu 3. Qui subdit populũ meũ sub me. Hie. Qui subiecit populos mihi: Felix, Qui protegit
populũ meũ sub me: vel, Qui dilatat, ampliat, vel qui extẽdit populos suos sub me, vel qui cõ
primit populos sub ipso. ¶ Versu 4. Domine, quid est homo quia innotuisti ei? Hier. Domi
ne, quid est homo quia agnoscis eum? Similiter vertit Felix, & eadem pene sententia est. ¶ Versu 7.
Fulgura coruscationẽ. Hie. Mica fulmen: Felix, Emitte fulgur: alii, Fulminatione fulmina, vel eiacu-
lare fulmina. ¶ Versu 14. Filiæ eorũ cõpositæ, circũornatæ vt similitudo templi. Hier. Filiæ nostræ
quasi anguli ornati ad similitudinẽ templi. Felix, Filiæ nostræ velut anguli tessellati, aut secti, vel do
lati ad similitudinẽ templi. Quod sic exponit, Sicut anguli qui videntur ita bene cõpositi & ornati,
vt præ magnitudine sectionis & ornamenti aliquid pulcherrimum ostendere videantur, admodũ
circunornatæ sunt. Clarius verti posset, Sicut anguli ædiũ admodũ expoliti. In angulis enim sum-
ma cura prospicitur, vt bona sit compositio, & nullus appareat hiatus, neq; sit deformis cõiunctio.
¶ Versu 15. Promptuaria eorũ plena, eructantia ex hoc in illud. Hier. Promptuaria nostra plena, &
superfundentia ex hoc in illud. Felix, Anguli nostri (id est anguli domus nostræ vel promptuaria)
pleni, super effundẽtes de specie in speciem. i. adeò sunt abundãtes, vt copiose præbeant, & quasi ef
fundant diuersas species ciborũ atq; omniũ rerum necessariarũ. Vel sic, Super effundentes de tem-
D pore in tempus .i. cum nouæ fruges superuenerint plenæ erunt domus, siue cellaria frugibus anni
præteriti. ¶ Versu 16. Oues eorũ fœtosæ abundantes in egressibus suis. Hier. Pecora nostra in mili-
bus, & innumerabilia in compitis nostris. Felix, Oues nostræ milia producentes, & cẽtenaria milia
generantes in vicis nostris. Ex Hebræo ad verbũ sic posset transferri, Pecora nostra millificantia &
myriadificantia .i. facientia milia & myriades siue centũ milia. Pulchre autẽ istud nostra translatio
simpliciter explicat, dicẽs, Oues eorũ fœtosæ. In eo autem quod sequitur, Boues eorũ crassæ, potest
crassities intelligi pinguedo. Vnde Hier. vertit, Tauri nostri pingues, vel grossities membrorum ad
declarationem roboris. In quam sententiã vertit Felix, Boues nostri fortes, portantes onus. ¶ Vers.
17. Non est ruina maceriæ neq; transitus. Hie. Non est interruptio, & non est egressus, & non est
vlulatus in plateis nostris. Cuius potest esse sensus, Nihil cõfringitur nobis, nihil egreditur, nihil fu-
git, nihil deperit nobis, sed permanent salua & illæsa omnia nostra. Felix aũt sic habet, Non est cõ-
fractio, & non est faciens abortiuũ: id est, nihil nobis confringitur, neq; abortiuos fœtus pariunt pe
cora nostra. Alii, interruptionem illã vel confractionẽ intelligunt hostiũ impetuosam atque violẽ
tam interruptionem, siue perruptionem per muros, & per egressum intelligunt emigrationem vel
abductionem in captiuitatẽ: quasi dicant, Nos securè agimus, non lacessimur ab hostibus, non per-
rũpunt in fines nostros, neq; captiuus vllus abducitur, in medio terræ habitamus pacifici, nemo no
bis nocere tentat, adeò vt nec clamor vllus tumultuosus aut seditiosus audiatur in plateis nostris.

IN PSALMVM CXLIIII.

¶Versu 3. Et magnitudinis eius non est finis. Notandum ꝙ dictio quæ in Hebræo ponitur pro fine, E
sit à verbo chakar, quod significat probauit, expertus est, perquisiuit, inuestigauit, explorauit. Vnde hoc loco verti potest, Magnitudinis eius non est exploratio, persequutio, inuestigatio, probatio, vel inuētio, vt vertit Hier. Quid autē aliud est, Magnitudinis eius non est finis? ¶Versu 4. Generatio & generatio laudabit opera tua. Hier. Generatio ad generationē laudabit opera tua. Felix, Generatio generationi laudabit, &c. Hoc est, vna alteri laudando prædicabit, sicq; in omnibus generationibus laudabūtur opera tua, qui est sensus nostræ lectionis. ¶Versu 15. Alleuat dominus oēs qui corruūt, & erigit omnes elisos. Hier. Sustentat dominus omnes corruentes, & erigit omnes iacentes. Similiter fere vertit Felix, & est eadē cum nostra lectione sententia. Vers. 17. Imples omne animal benedictione. Hie. Imples omne animal refectione. Quod enim nostra lectio benedictionem, ipse ex Hebræo refectionē appellat. Nomina quidem diuersa, res autē eadem est. Nostra enim refectio, Dei be
Psal. 103. nedictio vel bonitas est: Id est ex Dei benedictione & liberali bonitate procedens. Felix dicit verti etiā posse, Imples omne animal benigna volūtate, quod idē est cū eo quod in Psal. 103. dicitur, Omnia implebuntur bonitate. Nā refectio corporis nostri ex Dei bona volūtate (vt iā dictum est) procedit, Potest enim cū vult claudere manum, & auertere faciem, ita vt cibi defectu pereant viuētia. F
Quidam etiam sic vertunt, Satias vel imples omniū animaliū voluntatē: Vel, Satias omnia animalia iuxta desideriū: hoc est, Vnicuiq; secundū quod desiderat, pabulū cōueniens & sufficiēs præbes.

IN PSALMVM CXLV.

Psalm. 3. ¶Versu 2. In filiis hominū, in quibus non est salus. In Hebræo est numerus singularis, In filio hominis, cui non est salus, vel quoniam non est ipsi salus vel cuius non est salus: hoc est, cui nō conuenit vel cuius non est, ad quem non spectat, saluare: quemadmodum Psalmo 3. dicitur, Domini est salus vel domino est salus: hoc est, Dei est saluare, salutem præstare Deo competit. Totus quoque versus sequens tertius per numerū singularem in Hebræo legitur, hoc modo, Exibit spiritus eius, & reuertetur in humum suam, in illa die peribunt cogitationes eius. ¶Versu 7. Dominus erigit elisos. Hieronymus vertit allisos. Felix, collapsos vel recuruos vel collisos.

IN PSALMVM CXLVI.

¶Versu 1. Laudate dominū, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iucunda decoráque laudatio. Secus aliquando in Hebræo legitur. Hier. sic vertit, Laudate dominum, quoniā bonū est canticum Dei nostri, quoniā decorū est pulchra laudatio. Felix, Laudate dominū quoniam bonū est psallere Deo nostro, quoniā iucundum, decora est laus, aut formosa siue decēs. ¶Versu 2. Dispersiones G
Israelis cōgregabit. Hier. vertit eiectos Israel. Felix similiter, vel propulsos: hoc est, exules, & à propria patria extorres, à patriis translatos sedibus in captiuitatē, qui iidē in lectione vulgata vocantur dispersio Israelis: id est dispersi ex Israel. ¶Versu 3. Et alligat contritiones eorum. Ita nobiscum vertit Hier. Felix autem, Et lenit dolores illorum, vel emplastris illinit aut obligat (vt solent facere chirurgi) vulnera eorum. ¶Versu 4. Omnibus eis nomina vocat. Hieron. Omnes nomine suo vocat. In eandem sententiam Felix, Omnes illas nominibus vocabit. Sententia cum nostra lectione satis recte conuenit, & quod habet nostra lestio non minus commode ex Hebræo verti poterat.

IN PSALMVM CXLVII.

¶Nota, quod Psalmus iste apud Hebræos absq; diuisione cōtinue annectitur pręcedēti, vt ex duobus fiat vnus, atq; ita diuersitas numeri, quo à psalmo nono Hebræi in sua computatione semper vnitate vna antecedebant Græcos atque Latinos, iā hic terminatur, vt subsequuturus proxime psalmus tam Hebræis quàm Latinis sit futurus in ordine 148. ¶Versu 2. Quoniā confortauit seras portarum tuarum. Hieronymus pro seris vectes legit, similiter Felix. Sententia eadem est, ciuitatem Dei bene munitam atq; firmatam esse, vt non posit hostis irrumpere. In eo quoq; quod sequitur, Benedixit filiis tuis in te, Hieronymus vertit, in medio tui, & Felix, in meditullio tui, aut in medio tui, vel in visceribus tuis, Omnia idem sonant. Et in versu sequenti, pro plurali in Hebræo est singulare, hoc modo, Qui posuit terminum tuum pacem: id est, Qui terminum tuum vel fines tuos pace donat, vel in pace circundat. In quinto autem versu, pro nebula pruina ponitur, inter quæ non ita H
multa est diuersitas: quoniam ferè nebula frigida & humida in pruinam resoluitur, quemadmodū nubes aquosa in pluuiam. ¶Versu 6. Mittit crystallum suam sicut bucellas. Felix, sicut fragmenta, Et in eo quod sequitur, ante faciem frigoris eius quis substinebit? Hieronymus vertit, stabit: Felix, permanebit. In versu autem septimo, vbi nos habemus, Emittet verbum suum & liquefaciet ea, &c. Hieronymus in eandem vertit sententiam, Mittet verbum suum, & soluet illa, spirabit spiritu suo, & fluent aquę. Et penitus eandem lectionem seruat Felix. Alii verò ita legunt, Mittet verbum suū, & sanabit eos, videlicet à nimio & intolerabili frigore infirmatos: quemadmodum & in alio psal-
Psal. 106. mo dicitur, Misit verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum: ac deinde, Quiescere faciet vel sedere faciet spiritum suū, & fluent aquæ: hoc est, spiritum suum faciet permanentem accipere habitationem in electis, & fluent aquæ, &c.

IN PLALMVM CXLVIII.

Versu 3. Laudate eum omnes stellæ, & lumen. In Hebræo nō interponitur coniunctio &, sed absq; coniunctione dicitur, Omnes stellæ luminis: hoc est, omnes stellæ luminosæ, vel lucentes in firmamento. ¶Versu 5. Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mādauit, & creata sunt. Prior pars illa, Ipse dixit, & facta sunt, hoc loco nō habetur in Hebræo. Videri potest in codicibus Græcis atq; Latinis ex psal. 32. huc adducta, vbi ambæ hæ partes secundum eundem hunc ordinē in eodem

A versu iunguntur. ¶ Versu 8. Ignis, grando, nix glacies, spiritus procellarum. Pro glacie in Hebræo est
vapor, aut exhalatio, aut fum⁹. Dictio nanq; in Hebræo posita, venit à verbo Keter, quod significat
suffumigauit, vel euaporauit, vel exhalauit. Vnde dictio illa vaporem vel potius exalationem siccam
videtur significare. ¶ Versu 13. Cōfessio eius super cælum & terram. Hier. Gloria eius in cælo & in
terra: id est, magnificentia eius vbiq; relucet, videlicet tam in cælo quàm in terra. Felix verò ad sen-
tentiam nostræ lectionis vertit, Confessio, decor, laus, vel celebratio eius super cælum & terram.

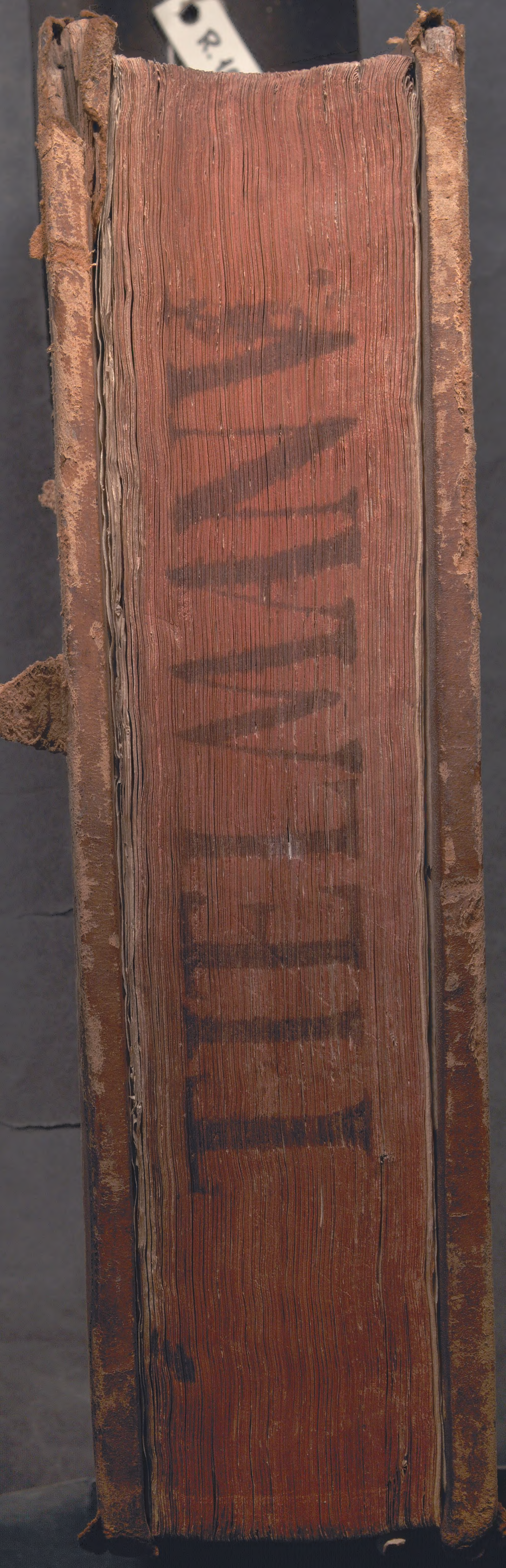
IN PSALMVM CXLIX.

VErsu 3. Laudent nomē eius in choro. Dictio Hebraica machol, per heth in medio, ambiguæ
significationis est. Plerunq; enim chorū significat, vt habet nostra lectio: & quomodo tam
hîc quàm in sequenti psal. vertūt Hieronymus & Felix. Interdum tamen & tibiā inuenitur
significare, vnde verti hoc loco etiam posset, Laudēt nomen eius in tibia. Neq; hoc proposito male
conueniret, quandoquidē & alia pòst adiiciuntur instrumenta musica, cū subiungitur, In tympano
& psalterio psallant ei. Pro psalterio autem, Hier. & Felix citharam vertunt. ¶ Versu 4. Quia bene-
placitum est domino in populo suo. Hier. Quia complacet sibi dominus populo suo. Felix, Quia
diligit dominus populum suum, vel quoniam vult dominus populum suum. Pro eo autē quod se-
quitur, Et exaltauit mansuetos in salutem. Hie. vertit, Exaltabit mansuetos in Iesu, quod intelligi po
test in salutari, vel in saluatore Christo. Per illum nanq; erit omnis nostra exaltatio. Felix autem ver
tit, Glorificabit mansuetos in salute, vel pulchros reddet, aut coronabit in salutem. Omnia eandē
B habent cum nostra lectione sententiam. ¶ Versu 6. Exultationes dei in gutture eorum. Videtur hoc
loco non esse legendum, vt vulgò legitur per u, sed per a, exaltationes, id quod tam ex Hebræo q̄ ex
Grçco fit manifestū. Nam in Græco est ὕψωσις, quod citra controuersiam significat exaltationes, nō
exultationes. Nomen quoq; Hebraicum à verbo descendit, quod est extulit vel excitauit. Qua-
re exaltationes ex Hebræo verti debet. Significantur autē per exaltationes, laudes, quoniam qui lau
dat, exaltat: & qui exaltat verbis, laudat. Vnde Felix vertit exaltationes vel laudes. Vnde est manife-
stum secundū sententiam parum referre, siue legamus exultationes siue exaltationes, quoniā laudes
illæ vel exaltationes sanctorū nihil aliud q̄ exultationes sunt. Consimilē annotationē posuimus in
psalmū 65. cum dicitur, Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea: pro quo vulgo non
bene legitur exultaui per u, cum sit exaltaui, vt in annotationibus psalmi illius inuenies declaratū.
¶ Versu vltimo, Vt faciant in eis iudicium conscriptum. Chald. paraph. habet, vt faciant in eis iudi-
cium quod scriptum est in lege. Quod videtur literam illam sonare intelligentiam, quæ à nobis vl-
timo loco in principalibus annotationibus tantum est indicata, non approbata.

IN PSALMVM CL.

VErsu 1. Laudate dominū in sanctis eius. Hier. Laudate dominum in sancto eius. Nam in He
braico singularis numerus ponitur. Quod si accipiatur secundū genus masculinū, intelligi-
C tur in Christo, qui est sanctus sanctorū, spiritu accepto non ad mensurā, sanctificatus nō ad
mensurā. Si verò secūdū genus neutrū accipias, intelligi potest in sanctuario, vel in loco sancto suo.
i. in cælo. Vel in sancto, pro in sanctitate, quomodo vertit Felix, Laudate dominū in sanctitate eius.
Simile quid diximus in psal. 59. vbi dicitur, Deus loquutus est in sancto suo, quod exponi potest, in
sancto filio suo, aut propheta, vel in sanctuario suo, vel in sanctitate sua. ¶ Versu 3. Laudate eum in
sono tubæ. Hieronymus, in clangore buccinæ: item & Felix, vel in pulsatione cornu. In sequenti au
tem versu, vbi dicitur, In tympano & choro: verti etiam potest ex Hebræo (vt in annotationibus
psalmi præcedētis diximus) in tympano & tibia. Pro eo autē quod nos legimus, In cordis, in He-
bræo est dictio minimis, qua Felix dicit significari musicū instrumentū nobis incognitū. Significat
autē dictio illa Hebraica idem quod genera. Vnde opinantur quidā fuisse aliquod instrumentum
in quo plura genera musicorū instrumentorū simul resonabant, quemadmodum nunc in organis
nostris plura musicorū instrumentorū genera audiūtur. ¶ Versu vlt. Laudate eum in cymbalis be-
nesonantibus. In Græco est vna dixio εὐήχοις .i. sonoris, benesonantibus. i. quæ sunt boni soni, quod
vnica dictione Latinè dicimus sonorum, ita vt longe possit audiri, atq; ita vertit Felix, In cymbalis
sonoris, adiiciens etiam verti posse, in cymbalis auditus, eo ꝙ tam magnum sonum faciant, vt audi
entur à longinquo. Vltimam autem clausulam Hier. sic vertit, Omne quod spirat, laudet dominum.
D Felix, Omnis animalis laudet dominum. i. omne quod animā aut vitam aut esse habet, laudet domi
nū. Ita enim potentissime, sapientissime, optime Deus, decet laudē tibi dari ab omni creatura quę-
cunq; subsistit, quæcunq; à tuo plenissimo essentiæ fonte, tanquam guttula minutissima defluxit.
Præ omnibus verò & super oēs, debitores sumus nos rationales creaturæ tuæ, in quibus super crea
ta omnia magnificasti vehementer sanctā misericordiam tuā. Quam etiam supplices oramus ita no
stra formare corda, ita nostra animas dirigere, vt in tuo semper beneplacito viuentes, vita, lingua, &
animo, secundum laudem perfectam te laudemus, ex hoc nunc & vsque in æterna sæcula. Amen.

PARISIIS EX CHALCOGRAPHIA
Ioannis Sauetier, Anno salutis Christianæ
M. D. LII. Mense
Augusti.






colorchecker CLASSIC
calibrite
mm